SACRORUM
CONCILIORUM
NOVA,
ET AMPLISSIMA COLLECTIO
TOMUS TRIGESIMUS PRIMUS.

REPRODUCTION
EN FAC-SIMILÉ
TIRÉE A 250 EXEMPLAIRES SEULEMENT
PAR LES PROCÉDÉS ANASTATIQUES
DE
C. REINECKE, A BERLIN
POUR
H. WELTER, ÉDITEUR
RUE BERNARD-PALISSY, N° 4, A PARIS
ET A LEIPZIG, SALOMONSTRASSE, 16
1906

SACRORUM CONCILIORUM
NOVA, ET AMPLISSIMA COLLECTIO

IN QUA PRÆTER EA, QUÆ

PHIL. LABBEUS, ET GABR. COSSARTIUS.

Et novissime NICOLAUS COLETI *in lucem edidere,*

ET OMNIA INSUPER IN SUIS LOCIS OPTIME DISPOSITA EXHIBENTUR, QUÆ

JONNES DOMINICUS MANSI

ARCHIEPISCOPUS LUCENSIS EVULGAVIT

EDITIO NOVISSIMA

AB EODEM OPTIME MERITO PRÆSULE

POTISSIMUM FAVOREM ETIAM ET OPEM PRÆSTANTE

EM.MO CARDINALI DOMINICO PASSIONEO

SANCTÆ SEDIS APOSTOLICÆ BIBLIOTHECARIO,

ALIISQUE ITEM ERUDITISSIMIS VIRIS MANUS AUXILIATRICES FERENTIBUS CURATA

Novorum Conciliorum, novorumque Documentorum Additionibus locupletata,

Ad MS. Codices Vaticanos, Lucenses aliosque recensita, & perfecta.

ACCEDUNT ETIAM NOTÆ, ET DISSERTATIONES QUAMPLURIMÆ, QUÆ IN CÆTERIS EDITIONIBUS DESIDERANTUR

TOMUS TRIGESIMUS PRIMUS.

Ab anno MCCCCXL. usque ad orationem Georgii Scholarii ad Synodum de pace

ALMA COLLEGE
263.1
LIBRARY
M318
Alma, Calif.

VENETIIS MDCCXCVIII

APUD ANTONIUM ZATTA.

SUPERIORUM PERMISSU

(*Editio iterata ad Editionis principis exemplum ab Huberto Welter, Bibliopola, Via dicta Bernard Palissy 4, Parisiis M D.CCCCVI.*)

f
BX
825
S3
1901
V,31:1

SYLLABUS

EORUM, QUÆ TOMO XXXI. CONTINENTUR.

Quæ hoc Indice ☞ notata sunt, huic nostræ Editioni noviter accessere

ANNO CHRISTI

1440. ☞ AD BASILEENSE CONCILIUM Documenta anni 1440. pag. 1. 2

☞ Protestatio regis Franciæ de obedientia præstanda Eugenio Papæ. *ibid.*

☞ Oratio Domini Roderici Episcopi Palentini ad S.S. P.P. Eugenium &c. *ibid.*

☞ Oratio ejusdem Roderici Episcopi ex parte Regis Hispaniarum &c. 7. 8

☞ Oratio D. Roderici Episcopi Palant. ex parte ejusdem Regis Hispaniæ, &c. 11. 12

1441 1442 1443 ☞ Documenta annorum 1441. 1442. 1443. 17

☞ Eugenii Papæ IV. bulla de concordia per suos nuncios facta in Britannia minori &c. *ib.*

☞ Litteræ conc. Basil. ad episcopum Segobricensem electum. 21

1444 ☞ Documenta anni 1444. &c. 25. 26.

☞ Litteræ concilii pro confirmanda electione Joannis Grunvvalder Schismatici card. in episcopum Frisingensem *ibid.*

1445 1446 ☞ Documenta annorum 1445. 1446. &c. *ibid.*

☞ Oratio Æneæ Silvii episcopi Tergestini pro fideli Alamanorum obedientia, reconciliationeque schismatis, ac celebrando concilio coram Eugenio P. IV. *ibid.*

☞ Ad Basileense concilium Appendix I. 33. 34

1433 ☞ CPtanum concilium in causa juris præsidendi concilio, inter Patriarcham CPtanum, & mittendum a R Pontifice ablegatum suum, ventilata, anno 1433. habitum. *ibid.*

1438 ☞ Ad Bituricense concilium I. in causa schismatis ecclesiam agitantis & pragmaticæ Sanctionis, additio. *ibid.*

☞ Concilium Bituricense. 35

1439 ☞ Moguntinus conventus in causa schismatis Basileensis. 39. 40

Editoris Præmonitio in sequentem orationem &c. 41

☞ Oratio Jo. M. de Turrecremata ex ord. Prædicat. in Moguntino conventu habita, cum esset eo missus orator per SS. D. N. Eugenium Papam, *ex M. S. codice Lucensi nunc primum edita.* 41. 42

ANNO CHRISTI

1441. ☞ Bituricensis II. conventus in causa schismatis ecclesiam scindentis. 62

☞ Responsio ejusdem Turrecremata in blasphemam & sacrilegam invehectivam ad SS. canonem justissimæ condemnationis damnatissimæ congregationis Basileensium, *ex M. S. codiceo Lucensi nunc primum edita.* 63

1441 seu 1431 ☞ Ad concilium Basileense Appendix II. 127

☞ Ea, quæ per ambasiatorem concilii sunt ad partem proposita coram SS. D. N. S. pontif. & S. collegio Dom. cardinalium, *ex cod. Chart. Mediceo - Laurentiano nunc primum edita.* 127

☞ Summonitio archiep. Cant. & suffrag. ad conc. Basil. 129

1431 ☞ Regis Angliæ ad D. S. pontificem, *ex M. S. cod. Medic. Laurent. nunc primum datur.* 132.

☞ Regis Angliæ ad concilium, *ex eodem codice nunc primum datur.* 133

Adnotatio editoris. 135

1432 ☞ Commissio pro precibus fiendis pro conversione Bohemorum. *ibid.*

Litteræ regis Angliæ ad imperatorem, *ex eodem M. S. cod. Medic. Laurent nunc primum edita.* 137

☞ Epistola regis Hispaniæ *ex eodem codice nunc primum edita.* 138

1432 ☞ Cedula data cardinalibus commissariis ex parte oratorum electorum imperii, *ex eodem codice nunc primum datur.* 139

☞ Convocatio prælatorum, & cleri provinciæ Cantuar. 140

☞ Convocatio eorumdem. 141

1432 ☞ Copia litteræ Ambasiatorum concilii existentium apud S. regem Francorum, *ex M. S. cod. Medic. Laurent. nunc primum edita.* 145

1437 ☞ Convocatio Prælatorum & cleri provinciæ Cant. 146

Littera universitatis studii Oxon. 151

☞ Universitatis studii Cantabrig. 154

☞ Responsiones universitatis Oxon. ad petitiones religiosorum possessionatorum oblatæ. 156

ANNO CHRISTI 1437.

☞ Littera scripta de Basilea D. cardinal. Ursino, *ex eodem cod. Medic. nunc primum data* 159

☞ Littera scripta card. Ursino per Regem Roman. *ex eodem codice nunc primum edita*. 161

1438 ☞ Copia Litteræ missæ de Basilea procuratori ducis Burgundiæ, *ex eodem codice nunc primum edita*. 162

☞ Appendices variæ ejusdem P. Mansi ad Concilium Basileense &c. 163. 164

1431 ☞ Litteræ per Dominum Rothomagensem &c. *ibid.*

☞ Littera Missæ de Ursinis, de Basilea &c. 165

☞ Littera Domini S. Angeli Missa Collegio &c. 166

☞ Epistola Episcopi Ratisponensis &c. 168

☞ Extractio super adventum Husitarum &c. 169

☞ Epistola Anonymi ad Cardinales. 171

☞ Littera Missa de Basilea Domino &c. 172

☞ Littera Scripta de Basilea &c. 173

☞ Epistola Frandæ Episcopi Portuensis Card. &c. 175

☞ Inhibitio facta per unum stantem Basileæ &c. *ibid.*

☞ Littera Concilii Basiliensis &c. 178

☞ Littera Nicolai de Fortetradicis &c. 179

☞ Littera Missa per regem Angliæ &c. 180

☞ Appellatio Cardinalis de Ursinis &c. 181

☞ Epistola Clarissimi Viri domini de Cusa &c. 186

☞ Bulla Felicis quinti. 188

☞ Altera Bulla Felici quinti. 189

☞ Excerpta Historica ad Concilium Basileensis spectantia Cod. 68. 192

1436 ☞ Appendix altera ad Basileense Concilium. 196

1408 ☞ Excerpta ex scripto inedito Joannis de Polemar 197

1436 ☞ Ex Sermone de superioritate Concilii Abbatis Siculi &c. 205

☞ Epistola D. Æneæ Silvii Senensis &c. 220

1437 ☞ Copia Instrumenti super modo tento &c. 230

☞ Copia Cedulæ D. Legati Juliani, Cardinalis S. Sabinæ &c. 234

☞ Responsio D. Archiepiscopi Panormitani ad Cædulam D. Legati &c. 238

☞ Epistola Stephani Comitis Palatini Rheni ac Bavariæ &c. 243

☞ In superiorem Epistolam Collectoris &c. 244

☞ Collectoris præmonitio in succedentem Bulla Felicis V. &c. 246

ANNO CHRISTI 1437.

☞ Litteræ Felicis V. Felix electus V. 247

☞ Relatio D. Joannis de Ragusio &c. 248

1443 ☞ In sequentes Tabulas Admonitio P. Mansi &c. Compactata Pragensia &c. 273

☞ Bohemicum Conciliabolum, anno 1434. &c. 277

1438 ☞ Concilium Bituricenses, pro Approbatione Pragmaticæ Sanctionis &c. 283

☞ Abrogatio pragmatica sanctionis per Ludovicum XI. Regem Galliæ. 287

☞ Conventus Aureliæ tempore Xisti IV. & Ludovici XI. pro renovanda &c. 288

SYNODICON VENETUM S. Laurentii Justiniani proto-Patriarchæ Veneti jussu &c. 289

De Constitutionibus, ex Constitutionibus Thomæ Patriarchæ Gradensis 291

Ex Concilio Dominici Patriarchæ Gr. 292

Ex Constitutionibus Bartholomæi Episcopi Secundi. *ibid.*

Rambertus Episcopus. *ibid.*

Ex Synodo Marci Episcopi. *ibid.*

Ex Synodo D. Laurentii Justiniani. *ibid.*

De Consuetudinibus, ex Synodo D. Laurentii Justiniani. 293

Idem D. Laurentius. *ibid.*

De Electione, ex Concilio D. Ægidii Patriarchæ. 294

Ex Concilio D. Thomæ Patriarchæ. 295

Ex Synodo D. Laurentii Justiniani. *ibid.*

De Renunciatione, ex Concilio Dominici Patriarchæ 296

Ex Conciliis Angeli, Ægidii, Dominici Patriarchæ. *ibid.*

Ex prædictis Conciliis. *ibid.*

Ex Concilio Thomæ Episc. Castellani. *ibid.*

Ex Synodo D. Laurentii Episcopi 297

De Officio Vicarii, ex Concilio Dominici Patriar. *ibid.*

De Officio Ordinarii; ex Synodo Ramberti Ep. *ibid.*

De Majoritate, ex Concilio Ægidii Patr. *ibid.*

Ex Concilio Thom. Dominici Patr. 298

Ex Concilio Thomæ Patr. *ibid.*

De Procuratoribus, ex Concilio Ægidii Patr. *ibid.*

Ex Concilio præfati Ægidii. 299

Ex Concilio Dominici Patr *ibid.*

Idem Ægidius. *ibid.*

Idem. *ibid.*

De Jurejurando, ex Concilio Bartholomæi Episc. 300

De Vita & honestate Cleric., ex conciliis Ægidii, Laurentii, Dominici, & Angeli Patr. *ib.*

Ex eodem *ibid.*

Ex

ANNO CHRISTI 1438.

Ex Concilio Angeli Ep. 301
Ex Synodo Ramberti Ep. *ibid.*
Ex Constitutionibus D. Marci Lando. *ibid.*
Idem M. 302
Ex Constitutionibus D. Francisci Matipet. Ep. Cast. *ibid.*
Idem Franciscus. *ibid.*
Ex Synodo D. Laurentii Just. Ep. Castellani. 303
De Concubinariis, ex Synodo A. L. F. V. Pa. 305
Ex Concilio D. Thomæ Pat. 306
Ex Concilio Ramberti Ep. *ibid.*
Ex Concilio Angeli Ep. Castellani. 307
Ex Synodo Marci Lando. *ibid.*
De Armorum prohibitione, ex Concilio Ægidii Patr. 308
Ex eodem Concilio. *ibid.*
Ex Concilio Bartholomæi Episc. *ibid.*
Ex Concilio Thomæ Pat. *ibid.*
Ex Synodo Ramberti Ep. *ibid.*
De Institutionibus, ex Synodo Bartholomæi Ep. 309
Ex Synodo Angeli Episc. Cast. *ibid.*
Ex Synodo Angeli Delph. 310
Ex Synodo Marci Ep. *ibid.*
Idem M. *ibid.*
De Clericis non residentibus, ex Concilio Ægidii Patr. 311
Idem. *ibid.*
Ex Concilio Dominici Pat. *ibid.*
Ex Concilio Thomæ Pat. 312
Ex Synodo Bartholomæi Episc. *ibid.*
Idem. *ibid.*
Ex Synodo Angeli Delphino. *ibid.*
Ex Synodo Marci Lando. 313
Idem. *ibid.*
De habitantibus Cellis vel Domibus Ecclesiarum. 314
Ex Concilio Ægidii Pat. *ibid.*
Idem. 315
Ex Concilio Thomæ Pa. *ibid.*
Ex Synodo Marci I. *ibid.*
De celebratione Missarum, & *modo* celebrandi Divina Officia. 316
Ex Concilio Ægidii Pat. *ibid.*
Ex eodem. *ibid.*
Ex Concilio D. Patr. 317
Ex eodem. *ibid*
Ex Concilio Thomæ Pat. 319
Ex Concilio Angeli, Laurentii, & Dominici Pat. *ibid.*
Ex Conciliis A. & Æ. Pat. *ibid.*
Ex Concilio Thomæ. 320
Ex eodem Concilio. *ibid.*
Ex Synodo Bartholomæi Ep. *ib.*
Ex Synodo prædicta. 321
Ex eodem. *ibid.*
Ex Synodo Ramberti Ep. 322
Ex eodem. 323
Ex Synodo Francisci Bembo E. *ibid.*
Ex Synodo Angeli Corrario E. 323.
Ex Synodo Marci Lando E. *ibid.*
Eodem. 324

ANNO CHRISTI 1438.

De Oblationibus dividendis &c. *ib.*
Ex Concilio Ægidii Pat *ibid.*
Ex eodem. *ibid.*
Ex Concilio Thomæ Pat 325. 326 & *seg.*
Ex Synodo Bartholomæi Episc. Cast. *ibid.*
Ex eodem. *ibid.*
Ex Concilio Thomæ Pat 330
De Concilio D. P. *ibid.*
De Decimis. 332
Ex Concilio Æ. P. *ibid.*
Ex eodem. *ibid.*
Ex Synodo Ramberti Ep. Ca. 333.
Ex Synodo Bartholomæi Episc. Ca. *ibid.*
Eodem. *ibid.*
Ex Synodo Laurentii Just. *ibid.*
De rebus Ecclesiæ non alienandis. 334
Ex Concilio Dominici Pat. *ibid.*
Ex Synodo Angeli Ep *ibid.*
De Ecclesiis reparandis. 336
Ex Concilio Dominici Pat. *ibid.*
Ex Concilio Thomæ Pat. 337
De Parochis, & *Correctione Excatimi.* *ibid.*
Ex Concilio Dominici Pat. *ibid.*
De locis Religiosis. *ibid.*
Ex Synodo Angeli Delphino. *ibid.*
Ex eodem. *ibid.*
De immunitate Ecclesiarum. 338
Ex Concilio Ægidii Pat. *ibid.*
Quod Sede vacante nihil innovetur. *ibid.*
Ex Concilio Ægidii Pat. *ibid.*
Ex Concilio Dominici Pat. 339
De Violantibus. *ibid.*
Ex Synodo Angeli Delphino Ep. *ibid.*
Qui invitare. 340
Ex Concilio Thomæ Pat. *ibid.*
Ex Synodo Bartholomæi Episc. 341
Ex eodem. *ibid.*
Ex Synodo Marci Ep. 342
Ex eodem. *ibid.*
De temporibus Ordinationis. *ib.*
Ex Synodo Laurentii Justiniani. *ibid.*
De Sepolturis. 343
Ex Concilio Ægi. An. Pat. *ibid.*
Ex Concilio D. Pat. *ib.*
Constitutio Angeli Corarii Episc. Cas. *ibid.*
Ex Synodo Laurentii Just. Ca. 344
De Regularibus. 345
Ex Concilio Dominici Pat. *ibid.*
Ex Concilio A. L. D. Patriarch. *ibid.*
Ex eodem Concilio. 346
Ex eodem. *ibid.*
Ex Synodo Angeli Ep. 349
Ex Synodo Angelo Corario 350
Ex Synodo ejusdem D. C. 351
Ex eodem. *ibid.*
Ex Synodo Marci Lando Episc. Cas. *ibid.*
De Censibus & extorsionibus Collectarum. 352

ANNO CHRISTI 1438.

Ex Concilio Thomæ Pat. *ibid.*
Ex eodem. *ibid.*
Ex Synodo Angeli Delphino 356
Ex Eodem. *ibid.*
De Sacramentis Ecclesiasticis. 357
Ex Synodo Bartholomæi Episc. *ibid.*
Ex Eodem. *ibid.*
Ex Synodo Marci Ep. *ibid.*
De Sponsalibus & Matrimoniis ib.
Ex Concilio Æ. & A. Pat ib.
Ex eodem. 358
Ex Concilio D. Patr. *ibid.*
Ex Synodo Marci Ep. *ibid.*
De Simonia. *ibid.*
Ex Concilio Thomæ Pat. ib.
De Balistariis, & Sagittariis. 359
Ex Concilio Thomæ Pat. *ibid.*
Ex Synodo Bartholomæi Ep. *ib.*
De Sortilegiis *ibid.*
Ex Concilio Ægidii Pat. *ibid.*
Ex Synodo Bartholomæi Ep 360
De Indulgentiis. *ibid.*
Ex Concilio Ægidii Pat. *ibid.*
Ex Concilio D. Pat. *ibid.*
Ex eodem. *ibid.*
De Pœnitentiis. *ibid.*
Ex Synodo Ramberti Ep. *ibid.*
Ex Synodo Laurentii Just. E. 361
De Apostatis. *ibid.*
Ex Concilio D. P. *ibid.*
Ex Synodo Laurentii Ep. *ibid.*
De Sententia Excomunicationis. 363
Ex Conciliis A. Æ. & D. Pa. ib.
Ex Concilio D. Pat. 364
Ex eodem. *ibid.*
Decretum D. Gregorii Papæ contra Clericos existentes infra ordinem Subdiaconatus &c. *ibid*
Ex Synodo Marci I. 365
Ex Synodo Laurentii Justin. E. Cast. ib.
De Sacrilegio. 367
Ex Synodo L. J. *ibid.*
Provinciale Anglicanum. 368
1509 ☞ Vetus anno circiter 1509. Editum *ibid.*
☞ *De Summa Trinitate, & Fide Catholica* *ibid.*
☞ Joannes Pecham. *ibid.*
☞ De Constitutionibus. 369
☞ Joannes Stratforth. 370
☞ *De Consuetudine*. *ibid.*
☞ Simon Langham. *ibid.*
☞ *De temporibus ordinandorum*. 371
☞ Richardus &c. *ibid.*
☞ *De scrutinio in ordine faciendo*. 372
☞ *De Sacra Unctione*. *ibid.*
☞ *Edmundus &c.* *ibid.*
☞ *De Sacramentis iterandis &c.* 373.
☞ *De Filiis Presbyterorum*. 374
☞ *De Clericis Peregrinis*. *ibid.*
☞ *De Officio Archidiaconi &c.* 375
☞ *De Officio Archipresbyteri &c.* 376
☞ *De Officio Vicarii &c.* 379
☞ *De Officio judicis Ordinarii &c.* *ibid.*
☞ *De Tregua, & Pace &c.* 380

ANNO CHRISTI 1509.

☞ *De Tractationibus &c.* *ibid.*
☞ *De Postulando &c.* 381
☞ *De Procuratoribus &c.* *ibid.*
☞ *Incipit liber secundus: de Judiciis*. *ibid.*
☞ Stephanus Archiepiscopus in Concilio Oxoniensis &c. *ibid.*
☞ De foro competenti Bonifacius Archiepiscopus 383
☞ Excerpta ex responsionibus Regis &c. 384
☞ *De feriis &c.* 385
☞ *De sequestratione possessionis, & fructuum*. 388
☞ *De præsuntionibus*. *ibid.*
☞ *De appellationibus, &c.* 389
☞ *Incipit Liber tertius: De vita & honestate Clericorum*. 390
☞ Stephanus in Concilio Oxoniense &c. 392
☞ De Clericis Congregatis &c. *ibid.*
☞ *De Clericis non residentibus*. 393
☞ Stephanus in Concilio Oxoniense &c. *ibid.*
☞ *De præbendis, &c.* 394
De Institutionibus, & Commendis. 395
☞ Stephanus Archiepisc. &c *ib.*
☞ *De Concessione Præbendæ &c.* 396
☞ *De rebus Ecclesiæ non alienandis*. 397
☞ *De locato, & conducto. &c.* 398.
☞ Joannes Pecham apud Lamberth. &c *ibid.*
☞ *De pignoribus. &c.* 399
☞ *De donationibus &c* *ibid.*
☞ *De peculio Clericorum &c. ib.*
☞ *De Testamentis &c* 400
☞ *De Sepulturis &c.* 403
☞ *De Parochiis, & alienis Parochianis &c.* 404
☞ *De Decimis, & Oblationibus &c.* *ibid.*
☞ *De Regularibus, & transeuntibus ad Religionem &c.* 409
☞ *De Voto, & Voti Redemptione &c.* 410
☞ *De Statu Regularium &c. ib.*
☞ *De Religiosis Domibus. &c.* 413
☞ *De Jure Patronatus &c.* 414
☞ *De Censibus, & Procurationibus &c.* 415
☞ *De Celebratione Missarum. &c.* 418
☞ *De Baptismo & ejus effectu &c.* 422
☞ *De custodia Eucharistiæ Chrismatis & Olei Sancti. &c.* 424
☞ *De Reliquiis & veneratione Sanctorum. &c.* *ibid.*
☞ *De Ecclesiis Ædificandis &c.* 425
☞ *De immunitate Ecclesiarum. &c* 426
☞ *Ex Responsionibus Regis*. 430
☞ *Incipit Liber quartus*. 431
☞ De Sponsalibus & Matrimonio Walterus &c. *ibid.*
☞ *Incipit Liber quintus* 433

De

ANNO CHRISTI

509 ☞ De accusationibus, inquisitionibus & denuntiationibus. Edmundus. &c. *ibid.*

☞ Ne Prælatinices suas sub annuo censu concedant. Stephanum, 434

☞ De Magistris, & potestate docendi Thomas Arendel &c. *ib.*

☞ De hæreticis Schimaticis Thomas Arendel in Conc. Oxon. 436

☞ De Apostatis. &c. 441

☞ De his qui filios occiderunt &c. *ibid*

☞ De homicidio &c. 442

☞ De Furtis &c. *ibid.*

☞ De Clerico Venatore &c. *ib*

☞ De eo qui furtius ordines recepit *ibid.*

☞ De Excessibus Prælatorum &c. 443

☞ De Privilegiis &c. *ibid.*

☞ De Purgatione Canonica &c *ibid.*

☞ De Pœnis &c. 444

☞ De Pœnitentiis & remissionibus &c. 449

☞ De Sententia Excomunicationis &c. 454

Eugenius IV.

1438 FLORENTINUM ŒCUMENICUM CONCILIUM. 459

Historia concilii, *ibid.*

Acta Concilii, Græca & Latina.

Quomodo Imperator Venetias ingressus sit. 463

Quomodo profectus sit Ferrariam 468

De ingressu Patriarchæ Ferrariam. 472

Exhortatio Patriarchæ. 477

Decretum Eugenii Papæ IV. 480

Quæstio de igne purgatorio. 485

I. Sessio. 493

Oratio Bessarionis.

II. Sessio. 508

III. Sessio *ibid.*

De addita in symbolo voce, *Filioque*

IV. Sessio. 519

V. Sessio. 527

Recitata symbola conciliorum.

VI. Sessio. 552

VII. Sessio. 566

VIII. Sessio. 602

IX. Sessio. 622

X. Sessio. 627

XI. Sessio. 646

XII. Sessio. 658

Septem præcedentibus sessionibus disputatum de additamento in symbolo.

XIII. Sessio. 686

Admissi oratores ducis Burgundiæ.

XIV. Sessio. 687

XV. Sessio. 690

Disputatum de additamento in symbolo.

ANNO CHRISTI

1438. XVI. Sessio, postrema Ferrariæ 690

Eugenii decretum de transferendo Florentiam concilio. *ibid.*

De ingressu Patriarchæ & Imperatoris Florentiam. 702

1439 XVII. Sessio. 703

De modo ineundæ concordiæ.

XVIII. Sessio. 718

XIX. Sessio. 743

XX. Sessio. 767

XXI. Sessio. 794

XXII. Sessio. 818

XXIII. Sessio. 846

XXIV. Sessio. 879

XXV Sessio. 882

De causis Schismatis &c. 895

Probatio, quod necesse est sanctos Doctores &c. 902

Quod quamvis nulla omnino sit in dictis contradictio &c. 907

Quod ad intelligentiam illorum doctorum &c. 909

Proponit hanc conclusionem ex dictis &c 911

Auctoritates sanctorum doctorum &c. 917

Auctoritates doctorum in quibus Spiritus Sanctus ex Filio &c. 943

Quod etiam occidentales doctores idem apette dicunt quod Orientales &c 935

Epilogatio & repetitio prædictorum &c. 957

Octo præcedentibus sessionibus disputatum de processione Spiritus sancti.

Bessarionis oratio dogmatica 966

Ejusdem declaratio aliquorum, quæ in oratione dogmatica continentur: Latine tantum *ibid.*

Sententia patriarchæ Constantinopolitani. 994

Sententia imperatoris Constatinopolitani. *ibid.*

Extrema sententia patriarchæ Constantinopolitani, morti proximi, 1008

Definitio synodi Florentinæ, cum subscriptionibus. 1026

Græcorum confessio de verbis consecrationis, & transsubstantiatione a Bessarione exposita in Concilio Florentino. 1046

Obser ationes Paris Mabillonii. 1047.

Decretum Eugenii de unione Armenorum: Latine tantum. 1048

Litteræ Isaiæ archiepisc. Hierosolymitani, ad Eugenium: Latine tantum. 1060

Appendix concilii Florentini; Græc. & Latin.

Caryophili præfatio in opuscula Georgii Scholarii, Græca Latina. 1062

Adhortatio Georgii Scholarii ad synodum. 1066

Ejusdem orationes tres ad synodum, de pace. 1085

NOI

NOI RIFORMATOR

DELLO STUDIO DI PADOVA.

AVendo veduto per la Fede di Revisione, ed Approvazione del *Padre D. Filippo Rosa Lanzi* Inquisitor Generale del Santo Offizio di *Venezia* nel libro intitolato: *Sacrorum Conciliorum &c. Auctore P. Philippo Labbeo Soc. Jesu, curante Nicolao Coleti, & Joanne Dominico Mansi &c.* Non v' esser cosa alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per attestato del Segretario Nostro, niente contro Principi e buoni costumi, concediamo licenza ad *Antonio Zatta* Stampator di *Venezia*, che possa essere stampato, osservando gli ordini in materia di stampe, e presentando le solite copie alle Pubbliche Librerie di Venezia, e di Padova.

Data li 20. Dicembre 1767.

(*Sebastian Zustinian Riformator.*
(*Alvise Vallaresso Riformator.*
(*Francesco Morosini 2.° Cavalier Procurator Riformator.*

Registrato in Libro a Carte 335. al Num. 2304.

Davide Marchesini Segret.

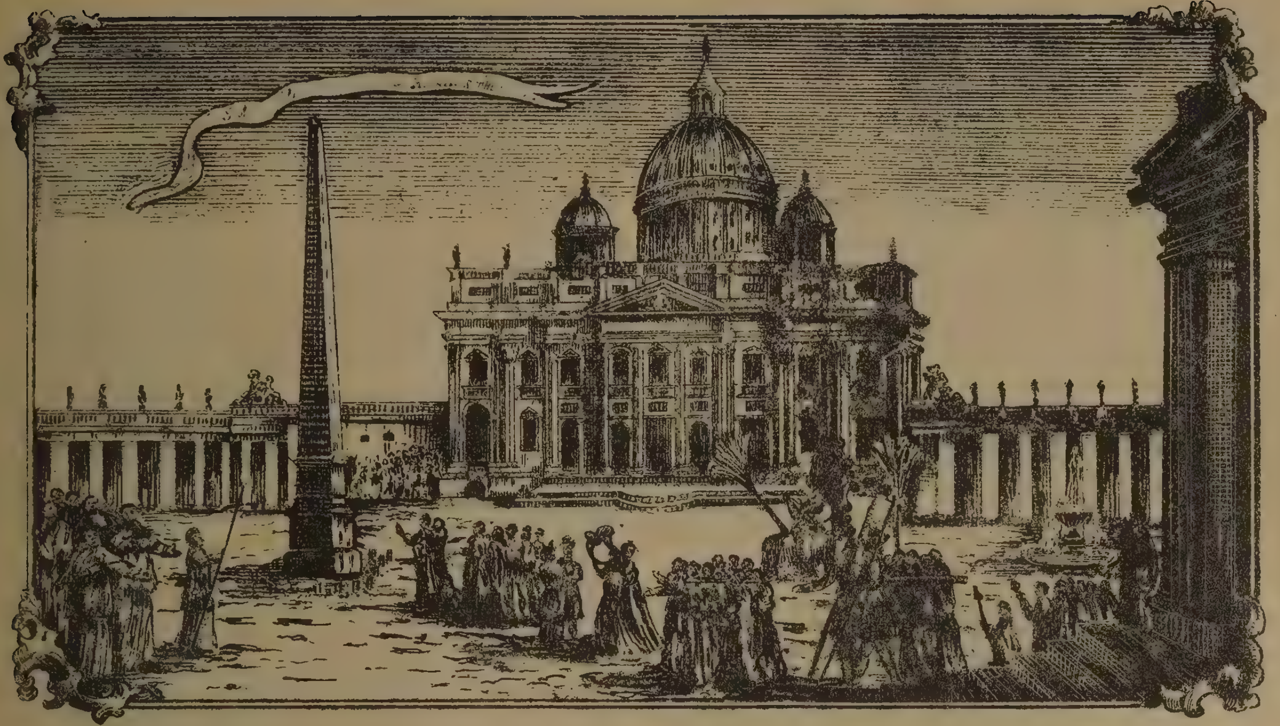

AD BASILEENSE CONCILIUM DOCUMENTA

ANNO CHRISTI 1440.

Anni 1440.

PROTESTATIO REGIS FRANCIÆ

De Obedientia præstanda Eugenio papæ.

Martene VIII. XL. Præfat.

Protestatur rex, sicut princeps Christianissimus, quod more prædecessorum suorum paratus est audire ecclesiam rite & legitime congregatam. Verum apud multos graves & probos non modica est dubitatio, an suspensio, privatio & subsecuta electio facta Basileæ sit legittima. Dubium est etiam an illa congregatio illis diebus, quibus prædicta agitata & facta sunt, sufficienter repræsentaret universalem ecclesiam ad tantos & tam arduos actus; idcirco rex perstat & manet in obedientia D. Eugenii, in qua nunc stat. Ubi vero rex plene & sufficienter de prædictis informatus fuerit, sive per oecumenicum aut aliud generale concilium, aut in congregatione ecclesiæ suæ Gallicanæ extensius congregatæ, seu in conventione principum, rex comperta veritate stabit cum ea, & ei adhærebit.

ORATIO

Domini Roderici Episcopi Palentini ad SS. PP. Eugenium ex parte Seren: Regis Hispaniæ, contra factiones Basileensium.

Cod. 4881.

Vidi ego multos, BB. ac clementissime Pater, qui cum S. Vestræ alloqui vellent, dum ejus splendorem celsitudinemque intuentur, majestatis splendore confusi, quid A quid dicere decreverant & mente conceperant perdiderunt. Dabam causam hujus admirandæ rei imbecillitati eorum; nunc vero quam maxime in me idipsum & sentio & experior. Itaque jam non vitio alloquentium, sed virtuti ac sanctimoniæ S. V., in qua aliquid Divinum latet accomodandum puto. Qua de re & si ego mecum ipse satis excusatus existerem si ad dicendum non sufficiant B vires; ne tamen apud vulgum verecunde de imprudentia notatus evadam, esset consultius prudentium uti consilio, qui taciturnitatem imperito eloquio prætulerunt. Quam siquidem partem libenti animo ego præelegissem; sed tribuit dicendi audaciam benignitas & humanitas Sanctitatis vestræ incredibilisque mansuetudo, cogitque loqui principis visus; quæ res efficit ut si & parvitas mea, ac in- C cultus sermo audientiæ patientiam non merentur, renitentis dignitas devotioque, & rei de qua agendus est sermo eximia vetustas majestasque benevolentiam impetrent. Non ego quid ipse sim, sed a quo veniam, & quid feram supplico attendat Sanctitas vestra. Venio siquidem destinatus a Sanctissimo, ac Illustrissimo Principe D. Joanne Dei gratia Regis Castellæ & Legionis, excellen- D tissimo Domino meo, Sanctitatis vestræ devotissimo filio, non quidem ea quæ sua sunt quæsiturus, sed ut quæ Jesu Christi & ejus Vicarij in terris, Sanctitatis vestræ fuerint honori & augmento sua ex parte quæram sollicitemque, atque etiam significem & prædicem quantum illi Catholico pectori cordi

ANNO CHRISTI 1440.

fit ſtatum, obedientiam, & reverentiam ejuſdem Sanctitatis veſtræ illibate cuſtodire & ſervare; non profecto ut novum quid agat, quippe ejus illa mens firma ſemper fuit eritque in futurum; ſed ut Catholicum decet Regem id aliis Principibus nuntiet, id ab eis quærat, procuret, inſtet, exhortetur & impetret. Hic ergo, Pater clementiſſime, titulus meæ legationis eſt, hic ſumma; hic finis paulo latioribus explicandum verbis. In qua re ſi quid dignum auribus Sanctitatis veſtræ dixero ſuaque virtute & Dei dono gratum acceptumque effecero, id primum Beatitudini veſtræ tribuendum eſt; demum etiam integerrimæ & ſanctiſſimæ devotioni illius invictiſſimi principis, quæ ſancta eſt, ut a nemine mortalium aut ſatis extolli poſſit.

Et ſi enim Catholico pectori Beatiſs. & Clement. P. ineſſe debeat immenſa cupido, ut reſpublica chriſtiana abſque omni perturbatione & ſcandalo illesa permaneat, ut ſit cunctis diſturbiis libera, quietum Altiſſimo exhibeat famulatum, hoc tamen deſiderium præcipue regum & principum catholicorum cordibus inhabitare debet. Id enim principantium omnium proprium eſt, nec aliud Plato ſenſit cum Socratem contra Tranſimalcum de juſtitia introducit diſputantem, dum inquit: *nullus in quovis principatu, dum princeps eſt, alium principaliter cogitat quam ut reſpublica a cunctis turbationibus libera exiſtat.* His enim rebus princeps pluſquam ſuis utilitatibus intendere debet; quod & Ariſtoteles minime negavit dicens tirannus quidem ſibi ipſi conferens intendit; rex autem quæ reipublicæ. Hinc ergo conſentaneum eſt ut boni optimique ac catholici principis cura præcipua ſit, ut ſupremus princeps & monarcha ejuſdem noſtræ univerſæ reipublicæ Catholicæ, qui Sancta Sedes Apoſtolica & in ea ſedens exiſtit, & in quo eadem reſpublica conſervatur & augetur, in ſumma reverentia & obedientie a cunctis Chriſti fidelibus habeatur & ſuſcipiatur & ab omnibus offenſionibus & violentiis libera ſemper reddatur. Quid enim principibus laudabilius, quid ex officio ſibi congruentius pertinere videtur, quam ut eorum tempore Summus Chriſti Vicarius, caput totius populi Chriſtiani, devote & reverenter tractetur defendaturque a perſecutionibus univerſis? Id enim ne dum eorum dignitati & officio, ſed & oneri atque periculi incumbere videtur. Nam & illud noſtri Iſidori præclarum verbum tangam: *Cognoſcere debent principes ſæculi Deo ſo reddituros rationem propter Eccleſiam, quam a Chriſto tuendam ſuſcipiunt*; nam ſive augeatur pax & diſciplina Eccleſiæ per fideles principes, ſive ſolvatur, ille ab eis rationem exiget, qui eorum poteſtati Eccleſiam tradidit. Quæ omnia digne attendentes Chriſtiani. Hiſpaniatum Principes, glorioſi progenitores præfati Sereniſſimi D. mei Regis, quanta affectione quantaque veneratione & reverentia Sedem Apoſtolicam & ſedentem in ea ſemper coluerunt, ſemper venerati ſunt, quantiſqoe curis & ſollicitationibus laborarint ut ab omnibus oppreſſionibus libera ſemper & in ea qua decet remaneret reverentia, non facile differere poſſem. Sed illud abunde retuliſſe ſufficiat, quod in antiquis Annalibus eſt freqentiſſimum, te enim ſæpe damnatas hæreſes, extirpata ſchiſmata, ſummoſque Pontifices ab Hiſpaniæ Principibus, eorumpue induſtria, diligentia, & laboribus Sedi reſtitutos, defenſoſque compertum eſt, quæ ut notiſſima pertranſeo. Sed & præfatus Sereniſſimus & devotiſſimus Dominus meus, qui primus in Hiſpania princeps catpue exiſtit, eorundem ſuorum progenitorum veſtigia frequens, jam non dicam eorum devotionem imitatur, ſed & ſuperat & excedit; cujus tei egregii plurimi actus hucuſpue ab ineunte ætate præclara opera in Eccleſia Dei teſtes apertiſſimi ſunt, ita ut ad excellentiſſimas ejus virtutes miramque ad Eccleſiæ Dei devotionem veneraitonemque Sanctæ Sedis Apoſtolicæ, & in en ſedentis, ejuſque auctoritatis exaltationem & defenſionem ſibi uni merito conveniat puod ſcriptum eſt; *ipse eſt princeps nominetus in cognationibus ſuis.* Non ergo in ſis per emplius moram traham, quorum totis orbis teſtis eſt; ſed tranſeo ad reliquam partem, ut jam Sanctitati veſtræ mihi in commiſſis crædita & juſſa breviſſime referam.

Primo igitur, Beatiſſime Pater, præfatus Sereniſſimus & devotiſſimus Princeps Dominus meus poſt manuum oscula beatarum, cum filiali & devota reverentia se se plurimum recommendat Sanctitati veſtræ, eidem perſonæ ſuæ ſoſpitatem ſignificans, qua ſemper Sanctitas veſtra & potiri & gaudere ſumme deſiderat. Ceterum, Beatiſſime Pater, ſuperioribus diebus Regia celſitudo literas ejus Sanctitatis veſtræ devote ſuſcepit per manus R. P. Epiſcopi Granatenſis, quarum tenore S. V. majeſtati ſuæ ſignificabat reductionem Græcorum atque Armenorum ad Sedis Apoſtolicæ reverentiam; ſed eiſdem in litteris eodemque contextu factionem illam funeſtam & ſcandaloſam, nuper apud Baſileam machinatam, & quidem dolenter nuntiabat. De quibus rebus Serenitas ſua non plene ut optabat S. V. ſcripſit, ſperans ut tantæ rei condecens erat, virum aliquem ad eamdem S. V. de mente ſua eiſdem in rebus informatum tranſmittere, quod hactenus feciſſet, ſi non aliqua intra regna ſua impedimenta ſubcreviſſent. Noviſſime autem, tam aliis litteris ejuſdem S. V. quam S. Colleg. RR. in Chriſto PP. DD Cardd. quam etiam relata Ven. Filii Baptiſtæ de Padua, S. V. in regnis ſuis Nuntii, viri utique in agendis providentiſſimi devotiſſimique & vigilantiſſimi in omnibus concernentibus honorem S. Sedis Apoſtolicæ ac S. V. obſequia, majeſtas ſua recognovit per quam gratum fuiſſe quod Celſitudo ſua præteritis diebus piiſſimam ejus in iis rebus intentionem ſignificaverit ſereniſſimis principibus DD. Regibus Romanorum & Franciæ, & quod utile admodum fuiſſet ſi majeſtas S. eandem ſuam intentionem aliis regibus & principibus ſignificaret. Quæ omnia Majeſtas ſua attente conſiderans, optanſque piiſſimam & devotam in iiſdem rebus intentionem S. V. & cunctis Catholicis Principibus notam eſſe, ac circa exhortationem S. V. abundius providere cupiens, non ſolum in tantis rebus ſcribere contentus eſt, ſed decrevit deſtinare me, humillimum ſervulum, auditorem & ſecretarium ſuum, de intentione ſua plene

ANNO CHRISTI 1440.

instructum, ad eaudem S. V. & demum ad nonnullos catholicos principes, ut qualis intentio sua fuerit adaperiam, aliaque pro eorundem rerum felici executione sua ex parte prosequar & efficiam, ad laudem Dei honoremque & defensionem S. Apostolicæ, S. V. in ea sedentis, ejusque conservationem & manutentionem.

Primis igitur litteris S. V. cum intimo considerationis obtuto per Maj. S. conspectis, eadem sua Celsit. partim gaudium partim mœrorem suscepit. Gavisus namque non mediocriter fuit cum reductionem Græcorum pariter & Armenorum illiusque Ecclesiæ, quam Orientalem appellant, conspexit, veteremque illum Orientem, qui olim, uti Hieronymus ait, populorum furore collisus indecisus, Domini tunicam desuper contextam minutatim per frusta decerperat, ad Catholicæ Ecclesiæ unitatem & Apostolicæ Sedis reverentiam regressum redditumque fore cognovit; sed huic jucundæ rei mœror & dolor non defuit, cum eisdem in literis novitatem illam quidem perniciosam detestandamque nuper apud Basileam tentatam, cum quadam, ut decebat, compassione enarrari per S. V. audivit. Quis enim non doleat in tanta consolatione Ecclesiæ tale scissuræ cementum oriri, quale apud Infideles non nisi quædam delectabilis erit fabula, perpetuis temporibus recensenda. Profecto quodam tacito clamore cor ejusdem Devotis. Principis clamare videbatur: Oh Deus immortalis, quam mirabili mixtura rerum eventus commisces ut gaudia mœroris, mœrorem gaudiis semper aut sæpe mixta pariter videamus? Quis enim admirari sufficiat cum eodem tempore viderit Orientales populos, a Romana Ecclesia per multa sæcula divisos, ad Sedis Apostolicæ reverentiam accedere; & eodem tempore nonnullos conspexerit ex Occidentalibus ipsis ab ea ipsa, qua nutriti sunt, sede discedere? Mirum certe negotium; uniuntur Greci, dum separantur Latini; appropinquant extranei dum domestici fugiunt! ut hic gaudium illic mœror non desit. Sed in iis rebus Majestas sua nil aliud facere decrevit, nisi illud quod Apostolus eleganti sermone suadet, *ut gaudeamus cum gaudentibus, & fleamus cum flentibus*. Gaudet igitur, & quodam mentis intimo conceptu congratulatur, eum populos illos quos & antiquis sæculis ab Ecclesia Romana divisos esse sciebat nunc S. V. temporibus ejusque industria, opera, sollicitudine, vigiliis ac studiis summaque providentia & virtute effectum sit, ut intra ipsius Ecclesiæ gremium reducantur, a quo sanctissimo opere non labores, non impensæ, non viarum longitudo, non itineris difficultas, non denique injectæ suspiciones, non impedimenta plurima S. V. revocare potuerunt. Dignum certe atque præclarum opus felicesque & salutares labores pro quibus, proque tanto Ecclesiæ Dei collato beneficio tantaque fidei ampliatione nemo certe satis S. V. & condigne extollere atque laudare valebit. Laudantur enim antiqui populi & miris extolluntur laudibus aut propter superatos hostes & feliciter ab eis res gestas, aut alia egregia opera, habentque ex illis triumphum atque perpetuum virtutis monumentum, quæ, licet magna sint & audientium animos oblectent, cum quando huic salutifero operi comparantur inania & puerilia esse videntur. Qua de re omnis humanus actus inferior sit laude cœlesti, hic tamen omni humana laude superior est. Magna igitur res ista est, & toti populo Christiano sempiterna erit commemoratione digna. Ex qua, ne dum S. V. sed & ii RR. in Christo PP. qui in ea re plurimum operati sunt, æternitatem sibi gloriosi nominis quæsierunt, nec enim nunc homines quanta ea res sit cognoscunt. Solent enim plerumque gesta recentia & propinqua facta, quantumcumque ardua magnaque sint, non satis sentiri laudarique aut æmulorum latratibus aut aliis variis casibus; sed rerum magnitudo illa diu solo jacere non sinit. Equidem perpetuantur cum tempore, & quanto antiquiora fiunt, tanto clariora coruscant in perpetuas æternitates.

Igitur idem Dominus meus Seren: Rex, jam non dicam congratulatur, sed & congaudet æternæ gloriæ S. V. cujus memoria in benedictione erit. Ratione itaque gaudet Princeps zelator fidei quod concernit tam saluberrimum opus hac nostra ætate sub vestro Pontificio & ejusdem opera contigisse. Profecto maximam habuit lætandi causam, quod siquidem gaudium non solum majestas sua sed & multæ Ecclesiæ in regnis & dominiis suis suaque exhornatione ac Prælatorum suorum jussu divinis officiis ac solemnibus & publicis sermonibus propalarunt, immensas gratiarum actiones Omnipotenti Deo devote & umiliter persolventes.

Dolet rursus Serenitas sua toto cordis mærore cum nonnullos, quos inter Ecclesiæ Romanæ ubera nutritos esse cognoverat, perversæ mentis squalore perductos, in has novitates & scandala exarsisse conspicit. Quæ quidem ne fierent, neve in lucem prodirent, quantum M. S. effecerit, quantumque laboraverit non dubitat Sanctitatem V. & hos RR. PP. non ignorare, quia toti orbi per quam notissimum est. Nam cum & relatu Oratorum suorum, qui apud Basileam erant, cognosceret aliqua præparari quæ verisimiliter in Ecclesia scissuram paritura erant, misit R. P. Episcopum Burgensem cum magnis periculis & laboribus ad Seren. Principem bonæ memoriæ DD. Albertum, tunc Regem Romanorum solum, ut scissura impediretur, & S. V. plena libertate frueretur; & talia fuerunt cum eo mutuo avvisata quæ viam malignantibus præludebant. Sed, ut Deo placuit, raptus est, forsan ne malitia hominum mutaret intellectum ejus. Misit demum alios suos Oratores ad diversas diætas & Congregationes ut id ipsum quæreret. Demum cum Basileam rediissent, vidissentque jam rem discrimini proximam, viribus conati sunt eo omnia scissuræ fomenta impedire. Nec tamen profuit benigna exhortatio, non milena exhortandi scandali repetitio, non contradictio, non protestatio, non denique obtestatio & appellatio, quia illos homines a proposito revocaret: erat enim difficile deliberata jam corda linire. Quæ omnia cum cognovisset Majestas sua Oratores suos ad se revocavit, ne particeps futuri, quod imminebat, facinoris esset, atque ut eam ipsam unitatem, quam Basileenses ipsi rumpere vi-

ANNO CHRISTI 1440.

debantur, ipse intra regna sua illibatam custodiret, ut etiam de aliis viis & remediis cogitaret. Demum cum monstruosam illam electionem & quæ secuta sunt audiret, quantum ex animo doluit satis non possem dicere; tanto enim ingrata tantoque molesta ei fuerunt, quanto majora pericula & scandala nutrire & favere cernebat. Dolebat enim quod quia unitas & pax Ecclesiastica, quæ ipsius & aliorum Catholicorum Principum vigiliis atque laboribus plurimis non diu ante comparata fuerat, jam quorundam hominum perfidia rumpebatur, nova schismatis initia cogebatur inspicere. In qua re Serenitas sua & Catholicus & Devo. Princeps, ut in talibus decet rebus, S. V. mentem lo- B culentam vult aperire, suam quæ semper fuit & erit illis novitatibus non favere, sed & obviare, antequam magis serpant, nec aliquo pacto permittere, ut in Regnis & Dominiis suis illa opinio aut scintilla ejus subintret; sed eis resistet, & cunctis viis possibilibus ut succidatur apud alios Principes, sanguine & amicitia ac confederatione conjunctos, elaborabit. Quinimmo S. Sedis Apost. & B. V. in ea sedentis tamquam vero & unico pastori & Vic. Jesu Christi devotam obedientiam & reverentiam omni devotionis fervore tam digno honore quam sincero corde, uti semper exhibuit, servavit; ita semper & in futurum firmiter atque con- C stanter exhibebit atque servabit; eamque vult, status S. V. quem conservare & feliciter dirigere dignetur ipse, in cujus manu cor regum existit, qui Trinus & Unus regnat in secula seculorum.

ORATIO

Ejusdem Roderici episcopi ex parte Regis Hispaniarum ad Philippum Mariam Ducem Mediolani exhortatoria ad pacem Italiæ, & ut pure & simpliciter adhæreret D. Eugenio, & Basiliensium factiones respueret.

Etsi ad ea quæ pacis sunt, Princeps Ill. D supervacuum sit excellentiam vestram devotissimam inducere aut illam verbis ei persuadere cum eam ipsam pacem ecclesiæ honoremque & reverentiam Apostolicæ Sedis sua exuberanti virtute semper quæsierit semperque dilexerit; quia tamen Sereniss: Princeps Dominus meus Rex Castellæ & Legionis, celsitudinis vestræ frater, consanguineus & amicus carissimus, ubicumque eandem ecclesiasticam pacem turbari, aut scandala oriri conspicit, ne id fiat procurare non cessat, quinimmo ex ea parte qua hanc pacem adjuvari posse arbitratur, efficere non desinit. Idcirco non magnum æstimandum est si etiam Principi idipsum desideranti illam pa- E cem & quietem atque reverentiam suadeat, ut id quod corde quærit, tanto ferventius studeat acquirere, quanto alios Principes procurare, & servare cognoverit. Moneri enim velle & posse in iis, quæ Rempublicam tangunt proprie Principum est, signumque fœcundæ virtutis. Quanto igitur desiderio, quantoque affectu prædictus Ser. Princ. Dom. meus Rex illam pacem atque unitatem Ecclesiæ sempar affectaverit cum quantisque curis & sollicitudiuibus & expensis la- A boravit, ut eadem Sedes Apostolica in ea qua decet reverentia remaneret, non facile possem singula explicare. Tanto enim vehementius, cordialiusque his rebus operam dedit, quanto ab illis pacem & tranquillitatem universi populi christiani dependere minime ignorat. Quis enim in dubium vertit infixa capiti vulnera membra sentire? Sed etsi ceteros taceam, rationes demonstrant hoc antiqua nostrorum Annalia, quæ si recolere libet liquido reperiemus ex schismate in ecclesia schismata in Imperio, divisiones in Regnis & in cunctis temporalibus dominiis provenisse. Docet etiam hoc rerum omnium mater experientia; nam post hujus ecclesiæ divisionem, quam Basilienses tamquam acephali sine capite introduxerunt, nemo est qui non videat varia dissensionum genera in populo christiano graviter invaluisse. Testificatur Gallia, sentit Hispania, Germania his minime invidet, sed & dat testimonium aperta discordia inter Regem Poloniæ, & Regnum Hungariæ; ob quam dissensionem, quod non sine mœrore referendum est, illud devotissimum Regnum, christianitatis clypeus, maxime fuit ab infidelibus devastatum. Sed & Anglia iis non caret diffidiis, licet propter insulæ connexitatem non adeo invaluerunt, ut aliarum partium divisiones. In Italia autem, quamquam essent disturbia, tamen post eadem Ecclesiæ scandala plurimum ampliata sunt, & adaucta nimis, & ita gravissimis diffidiis totus concutitur orbis, & omnia ubique misera sunt. Ex quibus adhuc majora ventura scandala timendum est, si non omnes Principes terræ, quos plurimum hæ res tangere videtur, in unum congregati fuerint & una voluntate, unoque omnium consensu huic morbo, qui valde S. matrem Ecclesiam atque totam Rempublicam christianam lædit atque conturbat, celeriter & efficaciter occurrendum duxerunt. Inter quos vestra Ill. Dominatio tum propter pietatem causæ, tum propter innatam excellentiæ vestræ naturam ad pacem, tum etiam propter propinquitatem & commoditatem celerius fructuosiusque occurrere potest & valeat.

Verum Ill. ac Excell. Princeps, non dubitat eadem regia Serenitas Celsitudinem vestram minime ignorare, quantum majestas sua effecerit, quantumque laboraverit, ne prædictæ novitates & scandala ex concilio Basileæ congregato in lucem prodirent, a quo summo cum desiderio sperabat utiliores fructus ab eis pollicitos christiano populo provenire debere; pro qua re misit ad eos oratores suos non sine gravibus laboribus & expensis, ut Celsitudo Vestra, & alii Reges & Principes, non quidem ut illis in scandalis quæ supervenerunt assisterent, sed illos bonis exhortationibus a tantis novitatibus revocarent; sed nec iis contentus est. Videns enim aliqua parari, quæ scissuram in ecclesia verisimiliter paritura erant, destinavit ambassiatam solemnem ad piæ mem iæ Dom. Albertum tunc Regem Romanorum solum, ut scissura quæ in foribus videbatur impediretur, qui, ut Deo placuit, morte præventus est. Ceterorum eorumdem Oratorum suorum opera minime profutura speraretur, illos ad se evocavit ut de aliis viis & remediis cogitaret. Demum itaque cum majestati suæ

ANNO CHRISTI 1440.

suæ regiæ relatum fuisset Basilienses ipsos contra omnium Principum vota ad alterius Pontificis electionem, immo profanationem processisse admodum quam antiquum illud schisma, quod Dei clementia cum multis Principum studiis, vigiliis atque laboribus extinctum fuit. Nunc intueri cogebatur, & misit ad Serenis. Princ. Regem Romanorum modernum cum totis visceribus exorando ut tanquam ecclesiæ advocatus eidem mœrenti ut debitum erat succurreret. Tandem Serenitas sua attendens quod res istæ nimis in longum differri videbantur, nec aliquid ad hujus schismatis sedationem ducebatur in medium, sed unusquisque quodammodo obcæcatus, nil de hac ecclesiæ labefactatione loqueretur, ne res ista quæ mali exempli est amplius invalescat, ipse quem nulla ad hoc ratio aut particularis affectio compellit nisi solus zelus unitatis & pacis ecclesiæ, cogitans oneri ipsorum Principum incumbere S Matrem Ecclesiam a qua spiritualiter generati sunt in tantis necessitatibus defensare decrevit iterum mittere ad Reges & Principes ad quos res ista tanquam ad Dei ministros principaliter spectat eisdem mentem suam significans rogansque atque persuadens, & exhortans, ut cum eadem sua intentione quæ sancta & Deo accepta est concurrere dignentur, & misit ad Christianissimum Regem Franciæ, qui ut devotissimus Ecclesiæ filius quid egerit, quid decreverit, omnibus notissimum est. Ostendit enim devotionem suam erga matrem Ecclesiam & S. S. Apost. in qua suum debitum persolvit, simul & æternum sibi gloriæ nomen acquisivit. Cum itaque eadem Regia majestas Celsitudinem vestram Principem utique magnum & potentem famosum devotissimum Ecclesiæ Dei esse cognoscat pro tanto bono consequendo ad eamdem vestram celsitudinem me humillimum suum consiliarium & auditorem spiritualiter mittit eo maxime quod ad ipsum tanquam magnum & principale Italiæ membrum res ista Italicam nationem magis concernit ratione tituli papatus qui a Christo in urbe fundatus est, tum etiam ratione originis S. P. D. Eugenii moderni Romani Pontificis qui Italicus est; ratione denique honoris & utilitatis Italiæ qui quodammodo rebus alitur succedentibus facile ab ipsa Italia in alias nationes transferri posset. Quæ si evenirent Celsitudinis vestræ temporibus tota Italia tanta dignitate spoliata de excellentia vestra & posteritate sua maximam & quidem perpetuam quærelam haberet, quasi pro aliqua particulari affectione huic rei operam præstitisset, patriamque honore privasset; quod utique alienum a mente celsitudinis vestræ ejusque integritate & virtute, Regia majestas non ignorat. Verumtamen cum tam propter potentiam quam propter oportunitatem & aptitudinem eadem celsitudo vestra ad obviandum hujusmodi scandalis ceteris Principibus proximior est, si patentibus oculis labi permisisset, non dubium est vulgum id Excellentiæ vestræ tribuere debere. His itaque causis arbitratur Regia Serenitas facile assecuturum a Celsitudine vestra in his rebus voluntatem & concursum. Quare excellentiam vestram cum omni devotione, fervore summoque affectu rogat, orat atque precatur, quatenus pro Dei honore, quiete & consolatione S. Matris Ecclesiæ & Christiani populi salute præfatas novitates & scandala apud Basilæam exortas nedum non acceptare, sed nec illis assentire aut savere velit, sed præfatum S. P. D. Eugenium papam IV. tanquam verum & unicum pastorem & vicarium Jesu Christi manutenere & desendere, atque devote & reverenter tractare & colere dignetur, prout semper Celsitudo vestra fecit, & gloriosi vestri progenitores suis in temporibus observarunt, ac etiam circa præfatas novitates nihil innovare, decernere aut declarare velit, maxime quod huic proposito obsistere possit. Hoc enim, Ill. Princeps, maxime totus mundus a celsitudine vestra sperat confidens pro vestra incredibili virtute, quæ nollet in tantis rebus se a ceteris Principibus reddere singularem; quod certe inter alia præclara atque egregia opera quæ nominis vestri gloriosam memoriam reddent, non parvum hoc erit perpetuum virtutis monumentum. Hanc itaque rem facile celsitudinem vestram effecturam putat Regia majestas eo maxime si in mentem adduxerit quot scandala, quot discrimina in Dei ecclesia ex ipsis novitatibus surrexerunt & quotidie assurgunt. Nam ut paucis multa comprehendam, ruit a culmine ecclesia; ruit summi Pontificis, quinimmo & omnium Principum auctoritas & reverentia; ruunt bases atque cardines ecclesiæ; perit obedientia, perit disciplina; jus, voluntas, furor, impetus tantorum, invidia atque ambitio sibi incipiunt vindicare locum, turbant omnes ordines ecclesiastici status universi confundunt, & tandem infidelibus irridendi de fide catholica præbetur occasio in non modicam ignominiam, & dedecus omnium Principum Christianorum contra quorum voluntatem expressam, quinimmo in eorum vilipendium & contemptum novitates ipsæ factæ sunt, ut ex protestationibus omnium oratorum eorumdem Principum Basileæ tunc existentium clare constat; inter quos intelleximagna cum lætitia oratores vestros aperte & accuratissime protestatos fuisse.

Ceterum, Ill. Princeps Excellent. vestram eam rem retardare minime arbitrandum est propter conjunctionis forsan affinitatem. Cum Reipublicæ gubernacula affectionis particularis intuitu a finibus optanda sint; absit enim Principem tot virtutibus præditum credendum esse carnali affectu, aut alio respectu temporali ductum, carne & sanguine revelantibus consanguineis suis magna fastigia peroptare in Reipublicæ christianæ eversionem, periculum & discrimen. Advertendum enim erat quid Rex Franciæ in re ipsa fecerit, habens enim respectum ad bonum ecclesiæ & rectam conscientiam in generali congregatione Regni sui declaravit, a SS. Dom. Eugenio vero Christi Vicario non esse recedendum, sed illi soli obediendum fore. O dignum certe opus Principe! Nec enim advertit Rex ipse ad jura sanguinis, non ad amicitiam, non denique ad patriæ honorem propter titulum Papatus, & curiam in Galliis tenendam, ex quo resultabat maximum regnorum suorum commodum; sed solum ad Deum, non ad temporalia animum vertens, adhæsit veritati & honestati-

Hoc

ANNO CHRISTI 1440.

Hoc etiam & alii Principes Galliarum fecerunt, qui magis illi Principi conjuncti sunt & illum in propheta habent; quod celsitudo vestra agere debet, qui pro honore Apostolicæ Sedis & propriæ patriæ certare debet. Verumtamen hinc illud adjunctum est; nam præfatus Seren. Princeps D. meus Rex illius incliti atque præclaræ domus Sabaudiæ honorem & augmentum tanquam consanguineorum & amicorum suorum carissimorum summopere certe desiderat idque totis viribus & sine Dei offensa efficere & procurare paratissimus semper erit. Sed nec movere debet celsitudinem vestram si quam forte arbitratur cum præfato S. D. N. Eugenio super temporalitate dari concordiam: hæc enim separari B facile possunt. Sed etsi præsentes rerum circumstantiæ ad præsens sedari nequirent, sperat Serenitas sua celsitudinem vestram cuncta cum temperamento honeste agere debere. Absurdum enim esset nedum videre, sed & cogitare pro armis aut illorum loco Basiliensium amplecti opinionem in S. Matris Ecclesiæ & totius Italiæ scandalum & ruinam. Esset certe illa infelix victoria talibus comparata, qua qui se vicisse putaret cum proprio honori detrahit virtus evaderet. At quidquid sit de temporalibus, spiritualia tamen divino examini & ipsius Summi Pontificis dispositioni relinquat, & illum, ut ceteri Principes Catholici agunt, tanquam C Christi vicarium colat & veneretur. Ex qua re ingens apud Deum meritum & immensam gloriam sibi apud homines acquiret; & dubitandum non est in ceteris rebus optatos sibi successus & uberrimos fructus colligere. Nam ut ait noster Isidorus Principibus loquens, sicut Dei causas religione mentis & amore tuentur ita Deus vestras majestates sua gratia tuetur & adjuvat: & iterum ad eosdem, tanto causas vestras apud homines fortiores agitis quanto Dei causas sincera & devota mente feceritis. Sed quid istorum dicta recolo, cum hoc ipsum etiam illa vetusta gentilitas observabat? Ut enim inquit Valerius omnia post Religionis augmentum agen- D da antiquitas duxit, quinimmo eo se antiquo humanarum rerum commercium habere se existimabant, si bene atque constanter diurnam Religionem adduxissent. His ergo antiquorum documentis simul & nostrorum utamur quæ omnia ad hoc tendunt, nullam causam ita Principem victoriosum reddere quam Dei causas tueri & Christi inimicos reprimere, quod & si cetera taceam cum Augustino finem faciam. In hoc inquit contra hostes vestros amplius prævaletis, si eos quos Dei agnoscitis hostes, sub jugo veri Dei revocatis hostes. Itaque Dei hostes illos quis negabit, qui sponsam ejus ecclesiam propriis passionibus & ambitionibus vulnerare E & scindere voluerunt, quos si celsitudo vestra sub jugo veri Dei revocaverit, non est dubium, altissimus conteret brachia inimicorum vestrorum.

Hæc sunt Ill. ac Seren. & Excell. Princeps, quæ Seren. ac inclitiss. D. meus Rex piissima intentione motus ac eximio amore quo singulariter celsitudini vestræ afficitur eidem intimare & significare decrevit, quæ cum magis pietate quam verborum ornatu agrant a me satis inculte prolata sunt ad A laudem omnipotentis Dei qui eandem vestram celsitudinem feliciter conservare dignetur qui trinus & unus regnat in secula seculorum. Amen.

ANNO CHRISTI 1440.

O R A T I O.

Ejusdem D. Roderici Episc. Palentin. ex parte ejusdem Regis Hispaniæ ad Serenis. Fridericum Imper. exhortatoria ad unionem & pacem Ecclesiæ, & quod deceat Imperatores agere per unionem & defensionem Ecclesiæ inducens eumdem Imperatorem ad puram adhæsionem D. Eugenii & ad detestationem Basileensium.

Domine mi Rex, in te respiciunt oculi totius Israel. Reg.

Quanto gaudio, Serenissime ac invictissime Princeps & Rex semper Auguste, quantaque mentis jubilatione Seren. Princeps D. meus Rex Castellæ & Legionis &c. celsitudinis vestræ frater & consanguineus carissimus exultavit ex sublimatione vestra dignissima ad sacrum imperiale culmen satis non possem exprimere; gavisus namque admodum fuit quidem merito tum propter nexum sanguinis, quo vestræ Excellentiæ vincitur, tum etiam propter internum amorem, atque maximam illam affectionem qua singulariter inclitissimæ Domui vestræ Augustæ affectus, & vestræ Excellentissimæ, atque virtuosissimæ personæ afficitur; quare non solum lætatur, sed & congratulatur, atque congaudet quammaxime huic gloriæ vestræ, offerens eidem vestræ majestati non modo personam, sed & potentiam, & omnem promptitudinem. Verum hanc suam susceptam lætitiam alia superavit; nam cum celsitudinem vestram Principem utique potentissimum, atque religiosissimum agnoscat, non dubitat ex eadem assumptione vestra innumerabilia bona toti Reipublicæ Christianæ, & S. Matri Ecclesiæ proventura esse, quinimmo superno quodam naturalique dono Divinam majestatem nobis hoc munus concessisse credit, his præsertim diebus, quibus S. Mater Ecclesia tantis a Filiis angustiis premitur. Quare celsitudo sua Regia laudem & gloriam tribuit omnipotenti Deo nostro; qui, ut cum Propheta loquar, extendens alas suas ad Austrum dignatus est temporibus nostris ex hac inclitissima Etruriæ Domo talem Imperio Romano Principem constituere, qui sit singulare fidei & Ecclesiæ præsidium, atque tutamentum. Scriptum enim est *Deus ab Austro veniet*; ab Austro siquidem Deus venit cum celsitudo vestra, quæ aut Imperii aut virtutis participatione Deus dici potest, dicente Propheta *Ego dixi Dii estis* ad Imperii gubernaculum, ex hac gloriosa Austriæ Domo assumpta est; sed etsi sanctum illum Hieremiam Prophetam, qui planctum nobis Ecclesiæ lamentabilem retulit intueri volumus non parvam certe consolationem ex hac excellentissima progenie aliquam Ecclesiæ mœrenti venturam esse clarissime præfigurat. Ait enim ab Austro portabis holocaustum & victimam. Per holocaustum enim & victimam nonnunquam in sacra scriptura sacrificium debitæ reverentiæ & obedientiæ designatur. Nam Abra-

ANNO CHRISTI 1440.

Abraham ad præceptum Domini obtulit in filio obedientiam pro victima, & reputatum est illi ad justitiam, quia melior est illi obedientia quam victima. Igitur nihil aliud est ab austro portare holocaustum & victimam quam ab excellentia vestra, quæ caput Austriæ existit, ejusque studiis, diligentia & laboribus sancta Apost. Sedes solitam suam reverentiam & obedientiam in hac maxime vestra natione habet atque recuperat & in ea feliciter reintegratur. Quam rem ut oculi nostri cernant diem non videmus. sed cum per neminem alium quam per majestatem vestram ea res fieri possit recte ad eam clamant voces & corda fidelium dicentes, Domine mi Rex in te respiciunt oculi totius Israel.

Ceterum Serenifs. atque gloriosissime Princeps, quantum debeant Reges. Principes seculi sanctam matrem Ecclesiam a qua spiritualiter regcuerat sunt, ejusque rerum & unicum caput Christi vicarium in terris omni religione & devotione colere & revereri satis perspicuum est. Id enim ne dum eorum dignitati & officio, sed & tueri, atque periculo incumbere videtur, qua de re si jam non devotio, non amor, non religio, non fides, non denique beneficiorum omnium receptio ad eam rem compellere possunt; cogit saltem illos futuri periculi metus; stat enim in eos acerba S. Isidori sententia dicentis: cognoscant Principes seculi Deo se debere reddituros rationem propter ecclesiam quam tuendam suscipiunt. Nam sive augeatur pax & disciplina ecclesiæ per fideles Principes sive solvatur, ille ab eis rationem exiget, qui eorum pietati ecclesiam tradidit. Et alia Augustini sciat, inquit Rex, sicut in throno hominum primus constitutus est, sic & in pænis si quæ Principum sunt non egerit primatum habiturus est. Debent ergo Principes tanto promptiores tantoque devotiores ecclesiæ Dei existere, quanto se obligatiores respiciunt in reddenda ratione. Verum etsi id omnibus catholicis Principibus maxime conveniat, tanto peculiarius imperiali celsitudini congruit, quanto inter mortalem primus in terrenis principatum obtinet, & majus sibi onus injectum conspicit, dicente Augustino. quod quid desiderat homo in terra usque ad imperium desiderium ejus: & sequitur: quanto amplius sublimitas altior est tanto magis periculum imminet. Præterea etsi omnes Principes fratres invicem in Christo atque Ecclesiæ filii devotissimi sunt, Rex Romanorum quodam optimo jure electus est, ut sicut scriptura dicit, sic ipse primo genitus in multis fratribus: sicut igitur primus Ecclesiæ filius est, primumque locum obtinet, sic ubicumque ejus honorem lædi aut caput ipsius Christi vicarium contemni conspexerit primus ipse in occursum assurgere debet, velut qui singularis ejus protector & advocatus speciali nomine nuncupare meruit; ipse enim singularia quædam dona atque honoris insignia ab Apost. Sede recepit; quare dignissimus judicandus est ut sicut in beneficiis & honoribus ceteros excedit, sic reverentia & devotione alios antecedat. Quam siquidem, obedientiam, reverentiam & devotionem antiqui illi gloriosi Imperatores, quorum hodie celebris memoria agitur vehementissime observarunt, Nam quis Constantini, quis Theodosii, quis illius christianissimi Valentiniani, quis denique aliorum piissimorum Imperatorum devotionem & reverentiam satis exprimere posset. Praetereo cette illorum nunc exempla discurrere, quia nec dies ad enumerandum, nec ad extollendum cujuspiam ingenium satis sufficiet. Nam adeo ardens erat eorum devotio & reverentia ad Apost. Sedem, ut ita se mortalium hominum obedientiam atque subjectionem habere existimabant si illam bene atque constanter Romano pontifici præstitissent. Demum etiam postquam divino quodam mysterio eadem Apostolica sedes imperium transtulit in Germanos, nemo utique saltem mediocriter extollere posset devotionem atque reverentiam gloriosissimorum Principum & Imperatorum hujus inclitæ nationis Germanicæ, & præcipue Christianissimorum vestrorum progenitorum, qui ex vestra excellentissima Austriæ domo decederunt, ex qua plurimi devotissimi & clarissimi Imperatores evaserunt, quorum omnium tam magnifica sunt gesta, tamque ingens ad Ecclesiam Dei devotio & reverentia, ut non solum sese meritissimos ostendant tam præclari beneficii susceptione; sed etiam sibi & posteritati suæ æternam atque gloriosam memoriam reddant. Sed hæc ita notissima pertranseo, ut ad alia oratio procedat. Quanta igitur opprobria, Princeps invictissime, quantasque contumelias & injurias his diebus S. Sedes Apost. quæ mater est omnium christianorum a filiis quos educat passa sit nemo est qui nesciat. Utinam catholicos non excederet fines; sed proh dolor! adeo notissima est, ut nonnisi quædam sit apud infideles delectabilis fabula recensenda. Nam quis ea omnia scandala & mala enarrare potest, ut paucis multa comprehendam? Ruit a culmine ecclesia, ruit summi Pontificis auctoritas & reverentia, ruunt bases atque cardines ecclesiæ, perit obedientia, perit disciplina, atque metus, voluntas, rancor & ambitio tentant sibi vindicare locum. Turbantur omnes ordines ecclesiastici, status universi confunduntur. Quæ omnia cum mater a filiis quos educavit perpessa sit. quid aliud restat omnium officiorum perversione? Qua de re gloriosissime atque invictissime Princeps ad excellentiam vestram respiciunt atque confugiunt oculi totius Israel, hoc est totius populi christiani, populi electi, quos elegit Deus in hæreditatem sibi Quinimmo cum magnis suspiris atque singultibus ad eam pro tantæ pestis remedio devotissime clamat dicens: Domine mi Rex in te respiciunt oculi totius Israel.

Accedam igitur, Seren. Princeps, ad eam ipsam rem pro qua ad excellentiam vestram singularius missus sum, quæ cum magis pietate, quam verborum cultura egeat a me cum in errore magis pietate, quam cum sermonis ornatu breviter exponetur; cum quanto desiderio atque affectu Seren. Princeps Dominus meus præfatus celsitudinis vestræ frater & consanguineus carissimus pacem, & nuitatem ecclesiæ semper affectaverit: cum quantisque solicitudinibus & curis laboraverit ut S. Apost. Sedes & in ea rite & debite sedens, in ea qua decet reverentia manere non facile possem singula explicare, tanto enim vehementius cordialiusque his operam

ANNO CHRISTI 1440.

ram dabat, quanto ab illis universam pacem populi christiani dependere & consistere non ignorabat. Nam quis in dubium vertit infixa capiti vulnera membra etiam sentire? Quod & si ceteras taceam rationes, demonstrant hoc antiquorum nostrorum annalia, quæ si repetere libet, liquide comperiemus ex schismate in ecclesia schismata in imperio, divisiones in regnis sæpissime provenisse, cujus rei & plurimas reliquias ex præterito & horrendo schismate nunc propriis oculis intuemur. Sed & hoc docet experientia omnium rerum magistra. Nam post hujus ecclesiæ divisionem quam ex Basileæ congregatis insurrexisse cognovimus, nemo est qui non videat varia divisionum genera in populo christiano B graviter invaluisse. Testificantur omnes nationes, quæ gravissima dissidia patiuntur, quæ omnia si rerum ipsarum fundamenta quæruntur ex hac ingenita Ecclesiæ divisione omnia processisse constabit. Unde Seren. Dominus meus Rex præfatus hæc providentiæ oculis intuens omni conatu omnique studio & diligentia laboravit, ne præfatæ novitates & scandala ex illa Congregatione in lucem proditent, a qua summo cum desiderio sperabat me uberiores fructus christiano populo ab eis pollicitos provenire debere, pro qua re misit ad nos oratores suos non sine gravibus laboribus & expensis ut alii Reges & Principes effecerunt, non quidem ut illis in C scandalis quæ supervenerunt assisterent, sed illos bonis exhortationibus a tantis novitatibus revocarent; sed nec horum contentus est. Videns enim aliqua parari quæ scissuram in ecclesia verisimiliter paritura erant destinavit ambassiatores suos ad Serenifs. Principem bonæ memoriæ Dom. Albertum tunc Regem Romanorum prædecessorem & avunculum vestrum & in Selesiæ partibus constitutum, solum ut scissura impediretur, & talia fuerant mutuo avisata, quæ viam malignantibus amputabant. Sed ut Deo placuit morte præventus est. Misit & dietas demum cum Basilæam redissent, vidissentque rem periculo proximam totis viribus conati sunt D illa omnia scissuræ somenta impedire, sed non profuit apud eos benigna ejus & aliorum Principum exhortatio non evitandi scandala repetitio, non contradictio & protestatio, non denique appellatio quin illos homines a proposito revocarent. Cum ergo eorundem suorum oratorum opera minime profutura speraretur illos ad se evocavit ne particeps futurorum quæ imminebant scandalorum esset, ut etiam de aliis viis & remediis cogitaret. Demum itaque cum Excellentiæ suæ Regiæ relatum fuisset ipsos Basilienses contra omnium Principum vota ad alterius pontificiæ atque altaris erectionem in totius Ecclesiæ perniciem processisse, ad- E modum doluit, quod antiquum illud schisma, quod Dei clementia cum multis Principum studiis, vigiliis, atque laboribus extinctum fuit nunc intueri cogebatur. Quare Serenitas sua videns, quod res istæ nimis in longum differri videbantur, nec aliquid dignum ad hujus schismatis sedationem ducebatur in medium, sed unusquisque de proprio curans nihil de hac Ecclesiæ labefactione loquebatur, ne forsan aliqui serenitatem suam dubiam in his rebus fore aut aliter

A sentire arbitrarentur. Ipse quem nulla de hoc ratio aut particularis affectio compellit nisi solum zelus pacis & unitatis ecclesiæ eam solam sibi & Ecclesiæ salutarem comperit viam ut præfatis novitatibus & scandalis apud Basilæam factis nullo modo subintrent tamquam facta & attentata in magnum scandalum & turbationem totius populi christiani & maximum vilipendium & contemptum omnium Principum christianorum contra quorum protestationes expressas acta sunt. Quinimmo beatissimo Patri Dom. Eugenio tamquam vero & unico pastori & vicario Jesu Christi devotam reverentiam, & obedientiam ut catholicum decet Principem facere & exhibere sicut & in futurum facere & exhibere paratus est. Præterea etiam celsitudo sua non solum hoc ipsum agere & tenere voluit sed pro debito quo suæ matri Ecclesiæ adstringitur decrevit hoc idem vestræ Excellentiæ significare, cui etsi supervacuum putet eam rem persuadere cum pro sua exuberanti virtute eandem reverentiam & devotionem semper dilexerit atque servaverit. Quia tamen Regia sua devotio ubicumque in Ecclesia Dei scandala oriri conspicit ne procedant procurare non cessat, ideo non incongrue existimandum est si etiam catholico pectori vestro id ipsum desideranti illud suadeat.

Igitur ad eamdem vestram Regiam majestatem, quam Principem christianissimum & devotissimum Ecclesiæ Dei agnoscit pro tanto consequendo bono me umillimum suum secretarium specialiter mittit eo maxime quod ad ipsam vestram celsitudinem tamquam ad principale membrum christianitatis res ista non modicum pertinere videtur. Nam ultra illud quod pro communi bono ad universos spectat Principes excellentiam vestram magis concernit, tum ratione protectionis & defensionis sibi singulariter creditæ, tum etiam ratione honoris & utilitatis nationis Germanicæ, cujus celsitudo vestra caput existit. Quæ siquidem natio Apostolicæ sedi semper devotissima fuerit, si cum ceteræ nationes solitam eidem obedientiam præstarent non viderint obloquendi de sua integritate daretur occasio; ratione denique dignitatis Apostol. Sedis quæ a Christo in urbe Romana fundata est, cujus quidem urbis Excellentia vestra regnum atque imperium habet. Nam si eadem sancta Apostolica temporibus vestris in hac maxime natione, quæ immediatum vestrum patrimonium est, solita sua reverentia privaretur profecto tanto honore expoliata de celsitudine vestra maximam querelæ causam haberet. His itaque de causis arbitratur præfatus Serenifs. Dom. meus Rex facile se assecuturum ab Excellentia vestra in his rebus voluntatem atque concursum. Quare majestatem vestram cum omni devotionis fervore summoque affectu orat, rogat atque precatur, quatenus *prodet* honore & reverentia, quiete & consolatione S. Matris Ecclesiæ, proque debito officii advocationisque Excell. vestræ divinitus commisso præfatas novitates & scandala apud Basilæam exortas nedum non acceptare sed nec illis assentire aut favere velit, sed præfatum SS. Patrem Dom Eugenium Papam IV. tanquam verum & unicum pastorem & vicarium Jesu Christi manu-

ANNO CHRISTI 1440.

ANNO CHRISTI 1441. 1442. 1443.

manu tenere & defendere, atque eidem pure & simpliciter obedire, illumque revereri, ut decet catholicum Principem, dignetur!, sublata de medio suspensione aut neutralitate, si quæ forsan aliquo tempore in hac inclita natione inducta est. Quæ huic tamen, ut clare patet, fomentum est non modicum, quinimmo & audaciam tribuit ad majora schismata; ex qua etiam perniciosum in Ecclesia Dei exemplum procedit. Hoc enim est quod celsitudo regia, quinimmo totus mundus pro regiminis sui initio a majestate vestra sperat, confidentes pro vestra incredibili virtute, quæ nollet in hac re se a ceteris Principibus reddere singularem, qui omnes pure & simpliciter sine aliquo obstaculo præfatam exhi- B bent obedientiam. Quod certe inter alia opera, quæ nobis vestri gloriosam reddunt memoriam non parvum hoc erit perpetuum virtutis monumentum, sed & ingens apud Deum meritum obtinebit, qui, ut cum Propheta loquar: suscitabit germen vestrum firmabitque regnum & imperium. Hæc sunt Sereniss. atque invictissime Princeps, quæ illustriss. Dom. meus Rex præfatus piissima intentione motus ac ex nimio fraterno devotionis amore, quo singulariter celsitudini vestræ afficitur eidem intimare & significare decrevit ad laudem & gloriam omnipotentis Dei, qui eandem vestram celsitudinem feliciter conservare dignetur, qui trinus & unus regnat in secula seculorum. Amen.

Documenta Aunorum 1441. 1442. 1443.

EUGENII PAPÆ IV. BULLA

De concordia per suos nuncios facta in Britannia minori, tollendo censuras quas incurrerant illi, qui Basilea post concilii translationem remanserant.

Apud eumdem Mart. pag. 972.

Eugenius episcopus, &c. ad perpetuam rei memoriam.

Illius a quo pax oritur, divina disponente clementia, vices in terris licet immeriti C gerentes continua meditatione quærimus, ut a supradictis ecclesiarum prælatis aliisque personis ecclesiasticis omnem inquietudinis materiam, per quam ab eo quod suæ incumbit vocationi periculose retrahuntur, possimus excutere, ac ea quæ propterea justis suadentibus causis processerunt, ut illibata persistant, libenter cum a nobis petitur apostolicæ confirmationis munimine roboramus. Nuper siquidem postquam nos ex legitimis tunc expressis causis, generale, quod tunc in civitate Basileensi celebrabatur, concilium, de ipsa civitate ad nostram civitatem Ferrariensem, per alias nostras literas transtuleramus; & inter cetera ne quis cujuscumque D status, gradus atque conditionis existeret, ad eamdem civitatem Basileensem, tamquam ad locum generalis concilii, sub excommunicationis, suspensionis & interdicti, necnon universorum & officiorum quorumcumque privationis, & inhabilitationis ad alia quæcumque, aliisque tunc expressis pœnis, quas contrafacientes, ipso facto incurrere voluimus, remanere præsumeret, inhibueramus: per nos accepto quod quamplures tam clerici quam laici, incolæ & habitatores ducatus Britanniæ in præfata Basileensi civitate remanere, & ad illam contra tenorem dictarum nostrarum literarum accedere, nonnullisque schismaticis inibi sub generalis concilii titulo de- E gentibus ibi, non absque censurarum & pœnarum prædictorum incursu, damnabiliter adhærere præsumserant; propter quod in ducatu prædicto inter nonnullas personas ecclesiasticas ejusdem ducatus & principes graves suscitabantur discordiæ, & ne majores succederent, erat verisimiliter præsumendum. Nos tunc, prout nostræ incumbit sollicitudini, tantis malorum initiis occurrere, præfatasque discordias prorsus eliminari cupientes, venerabilem fratrem nostrum Robertum episcopum Volteranum, & dilectum filium magistrum Guillelmum Bont decanum ecclesiæ Lovaniensis Leodiensis diœcesis, utriusque juris doctorem, capellanum nostrum & causarum palatii apostolici auditorem, nostros & apostolicæ sedis nuncios ad præfatum ducem destinavimus, eisque plenariam omnia & singula faciendi, gerendi & exequendi, quæ, pro pacificatione earumdem discordiarum, & tantorum malorum remedio necessaria forent, & alia quomodolibet opportuna, per alias nostras literas concessimus facultatem. Cum autem ex fideli eorumdem nunciorum nostrorum relatione cognoverimus, quod ipsi impositis eis a nobis oneribus juxta concessam sibi a Domino providentiam debite satisfacere cupientes, præfatasque discordias prorsus quietare, ac alia, quæ ex ipsis succrescere videbantur, mala, quodlibet fomentum submovere, nec non cum illis ex eisdem incolis & habitatoribus tam vivis quam mortuis, qui, ut præmittitur, excesserunt; ex eo nimirum quod non in nostrum & sedis apostolicæ contemtum, sed ut potius a nonnullis nequam decepti perniciosissimum commiserunt excessum, clementer agere volentes, humilibus super hoc ejusdem ducis precibus intervenientibus, omnes & singulos habitatores & incolas antedictos, cujuscumque dignitatis, status, gradus, vel conditionis essent, etsi pontificali, ducali, vel aliquavis ecclesiastica seu mundana præfulgerent dignitate, mortuos videlicet, ut eorum corpora in ecclesiis aut cimiteriis, in quibus sepulti erant, remanerent; vivos autem a quibusvis excommunicationis sententiis, censuris & pœnis, quas occasione præmissorum incurrisse noscebantur, apostolica, qua fungebantur auctoritate absolverunt & absolutos nunciaverunt: ita tamen quod ipsi vivi eosdem schismaticos abjurare, ac nobis & successoribus nostris Romanis pontificibus canonice intrantibus obedire, nec non salutarem eis per suos confessores tunc imponendam pœnitentiam adimplere tenerentur. Et insuper ad omnem inhabilitatis & infamiæ maculam sive notam per eos dicta occasione contractam abolendam, eos in pristinum statum restituerunt & reintegraverunt. Ita quod eis deinceps excessus præfati objici, atque eorum occasione capi, arrestari, nec accusari, atque per quoscumque conveniri, turbari, molestari, atque inquie-

ANNO CHRISTI 1441. 1442. 1443.

tari non possent quoquomodo, & nihilominus cum eis personis ecclesiasticis super irregularitate, si quando eadem occasione missas atque alia divina officia, non tamen in contemtum clavium, celebrando vel immiscendo se aliis quomodolibet contraxissent, cum illis videlicet qui ecclesiis atque monasteriis præerant, & illis sicuti prius præesse, ac illa regere & administrare; cum aliis vero ut illa quæ tunc obtinebant retinere, necnon quæcumque, quotcumque & qualiacumque beneficia ecclesiastica cum cura vel sine cura, alias sibi collata sive conferenda recipere & retinere valeant, dispensarunt.

Interdictum quoque in quibusvis ecclesiis, locis & terris ejusdem ducatus a tempore B dictæ translationis, tam apostolica quam alia auctoritate occasione prædicta positum relaxarunt, & loca ipsa reconciliarunt, & pro reconciliatis habuerunt: & consequenter omnibus & singulis habitatoribus & incolis antedictis, quorum ecclesiarum, monasteriorum, & beneficiorum aliorum ecclesiasticorum, cum cura & sine cura, sæcularium vel regularium ordinum quorumcumque in præfato ducatu consistentium, etiamsi canonicatus, presbyterii, dignitates, præpositurae, prioratus, personatus archipresbyteratus, administrationes vel officia hujusmodi in cathedralibus vel collegiatis ecclesiis, & dignitates ipsæ in cathedralibus post pontificales C majores, atque in ecclesiis hujusmodi collegiatis principales, ipsique prioratus & præpositurae conventuales existerent, & ad illos illas ac prioratus, præposituras, personatus, administrationes, & officia hujusmodi consuevissent per electionem assumi, eisque curam immineret animarum, quocumque titulo vel auctoritate, sub data XVI. cal. Sept. pontificatus nostri anno XI. realibus & actualibus possessionibus etiam ecclesiarum monasteriorum provisiones & ordinationes ad beneficia hujusmodi, dum illis seu de illis eisdem possessoribus provisum fuit, quia apud sedem apostolicam forsan vacaverant, atque alias ex quavis causa generaliter vel D specialiter dispositioni apostolicæ reservata noscebantur, & propterea aut alias quomodocumque in illis dicti possessores jus non haberent, dummodo ipsi suos titulos a præfatis schismaticis tantum non recepissent, atque ipsi in antea super illis per quemcumque conveniri, molestari, aut inquietari non possent, eadem auctoritate concesserunt; nec non causas omnes & singulas, si quæ etiam in secunda vel tertia instantia super ecclesiis, monasteriis & beneficiis hujusmodi in dicta curia vel extra eam, ex commissionibus apostolicis, aut alias in petitorio vel possessorio pendebant seu remanserant indecisæ, earum status pro sufficienter expressis E habentes, & lites ipsas extinguentes quascumque, tam definitorias quam interlocutorias super dictis ecclesiis, monasteriis, & beneficiis, contra eosdem possessores, aut illos ad quorum titulum successerunt, promulgatas sententias & decretas super illis etiam cum invocatione brachii sæcularis executoriales literas. Processus quoque etiam quosvis excommunicationis, suspensionis & interdicti sententias, seu & pœnas alias continentes, etiamsi ad illarum aggravatum &

A reaggravatum processum foret, necnon quascumque collatas provisiones de ecclesiis, monasteriis, & beneficiis hujusmodi quibusvis aliis personis apostolica vel alia quavis auctoritate factas, & quacumque inde secuta cassatione & annullatione ac pro nullis & infectis decernentes, ecclesiis & monasteriis de personis illorum locorum habitatoribus; eadem nostra auctoritate providerunt, eisque personas ipsas præfecerunt, necnon beneficia ipsa hujusmodi illa possidenda, ut præfertur, quæcumqne quotcumque & qualiacumque, quorumcumque illorum, necnon & ecclesiarum & monasteriorum hujusmodi fructus, redditus, & proventus votorum annuorum forent, etiamsi dispositioni apostolicæ generaliter & specialiter reservata existerent, & super illis inter quoscumque in quibusvis statu vel instantia lites penderent seu revertissent, incidisse, ut præfertur, cum omnibus juribus & pertinentiis suis eisdem possessoribus, etiam quæcumque beneficia ecclesiastica obtinentibus & expectantibus de novo quatenus opus esset contulerunt & providerunt, etiam de eisdem perpetuum super illis quibusve aliis in ipsis seu ad ea jus habere prætendentibus silentium imponendo. Et deinde ut . . . . . justitiæ per præmissa detrahebant, opportuna daretur provisio, eorum gravatorum singulas expectativas nominationes, & gratias alias, quarum obtentu jus sibi in eisdem beneficiis seu ad illa vindicabant, necnon literas & processus desuper confectas ab eorum . . . . . dant in pristinos vim & robur restituerunt. Ita quod ipsi gravati expectativarum, nominationum, & gratiarum, ac literarum, & processuum hujusmodi vigore, beneficia acceptare, ac ipsis alias concessi executores, & ab eis pro tempore deputati subexecutores, de acceptatis per eos beneficiis, perinde ac cetera quæ certa sunt opportune facere valerent, in omnibus & per omnia, perinde ac si ipsi beneficia prædicta nullatenus acceptassent, aut sibi de ipsis provisum non fuisset: pro ceteris autem quibus de ipsis possessis beneficiis alias apostolica vel ordinaria auctoritatibus provisum fuerat, super debita eis facienda recompensa, instantiam apud nos facere promiserunt, volentes inter cetera, quod per præmissa nullum monasterii de Doulas regimini, præsidenti ad prioratum de Combours, eleemosynariam S. Mevenni ordinis S. Benedicti Corisopitensis diœcesis & Macloviensis, & alios quos Johannes Brehant diœcesis Leoniensis, necnon quos venerabilis frater noster Johannes episcopus Briocensis, ac nonnullos quos quondam Guillelmus Caprarii, necnon ceteros quos Hilaretus Gillart Macloviensis, & alios quos Johannes Brehant obtinent, seu obtinere solebant B. Mariæ Nannetensis ecclesiarum canonicatus & præbendas, necnon de Pemerit, de Cesson, de Querven, de Plozini, de Polœder S. Elerii, de Quedillac, de Resteriis, & SS. Rogatiani & Donatiani, in quibus magister Johannes Basson scriptor & familiaris noster se jus habere asserit, dummodo ipse omni juri, si quod in Redonensi, cum illius archipresbyteratu Briocensi ecclesiarum canonicatibus & præbendis seu ad illos habet sponte & libere cedat, Trecorensis, Corisopitensis, Briocen-

ANNO CHRISTI 1441. 1442. 1443.

censis, Redonensis, Maclovienfis, & Nannetensis diœcesis parrochiales ecclesias possidendi jus acquirerent, nec motum seu pendens super illis causis præjudicium pararent, sed quod inter illos & quæ tunc erant vel essent pro tempore ipsorum super illis competitores debitæ fieret justitiæ complementum. Causam autem super parrocchiali ecclesia de Castro Theobaldi dictæ Nannetensis diœcesis in favorem dilecti filii Jo. de Penhœdie officialis Nannetensis, ac utriusque juris doctoris, pacificandam receperunt, petentes, prout in præfatis eorumdem nostrorum nunciorum litteris ac omnibus e singulis in eis contentis, ut pro ipsorum subsistentia firmiori apostolicæ confirmationis robur adjicere de benignitate apostolica dignaremur. Nos igitur qui a creditis nobis populis omnem diffidendi materiam exsulare, ac illis fomenta pacis inserere studiis procuramus indefessis, ne super concessis, factis & ordinatis aliisque per eosdem nuncios, in ducatu prædicto auctoritate nostra gestis, quævis oriatur contentionis occasio, providere volentes, ipsius ducis in hac parte supplicationibus inclinati, omnia & singula prædicta per eosdem nuncios, ut præmittitur, concessa, facta, ordinata, & gesta, rata & grata habentes, illa auctoritate apostolica, & ex certa scientia ac de plenitudine potestatis confirmamus, ac præsentis scripti patrocinio communimus. Et insuper omnes & singulos, si qui juris aut alias in eis intervenerunt, defectus, eisdem auctoritate, scientia & plenitudine supplentes, quoscumque etiam processus contra excommunicationis, suspensionis & interdicti sententias, censuras, pœnas alias in se continentes, quas forsitan contra tenorem præsentis, per quoscumque & quacumque auctoritate fieri seu fulminari contigerit, & quæcumque tunc secuta, nulla & invalida esse volumus, easque auctoritate, scientia & plenitudine prædictis nullius existere firmitatis decrevimus per præsentes. Porro quia indignum est, ut quis suo dolo & fraude consequatur beneficium, volumus, quod si qui ex eisdem possessoribus, sub specie quod sic per factam, ut præmittitur, concordiam hujusmodi, quæ tractari cœpit, spoliaverunt, quod præmissæ concordiæ ac illius & præsentium favoris prorsus sint exsortes, nec ipsi per illam ullomodo quocumque teneantur. Nulli ergo, &c. nostræ ratihabitionis, confirmationis, communitionis, suppletionis, constitutionis, & voluntatis infringere vel ei, &c. Dat. Florentiæ anno incarnationis Domini MCCCCXLI. III. nonas Martii anno XI.

LITERÆ CONCILII BASILEENSIS

ad episcopum Segobricensem electum.

Ut Joannem Grunvvalder Cardinalem electum in possessionem vicariæ Frisingensis immittat.

Apud P. Meichel. in Hist. Frising. tom. 2. p. 228.

SAcrosancta generalis Synodus Basilien. in Spiritu Sancto legitime congregata, universalem Ecclesiam repræsentans, dilecto Ecclesiæ filio Gisperto electo Segobricen. causarum audientiæ nostræ Judici salutem & omnipotentis Dei benedictionem. Dum exquisitam dilectissimi Ecclesiæ filii Joannis S. Martini in montibus Sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyteri Cardinalis de Bavaria vulgariter nuncupati circumspectionis industriam diligenter attendimus & debita consideratione pensamus, quod ipse universalem Ecclesiam suorum honorat magnitudine meritorum, dignum reputamus & debitum, ut ipsam sibi reperiat in exhibitione gratiarum munificam & in suis oportunitatibus liberalem. Exhibita siquidem nobis pro parte dicti Cardinalis petitio continebat, quod orta dudum inter eum & dilectum Ecclesiæ filium Ulricum Nustorffer, qui se gerit pro clerico Salzburgen. diœces. super præpositura Ecclesiæ Frisingensis, quæ inibi dignitas post pontificalem major existit, & ad quam consuevit quis per electionem assumi, quamquam tunc per obitum quondam Nicolai Gumpenberger ipsius Ecclesiæ præpositi, extra Romanam curiam defuncti, vacantem, Joannes Cardinalis sibi per eum quoad viveret tenendam, regendam, & etiam gubernandam per dilectissimum Ecclesiæ filium Alexandrum Sancti Laurentii in Damaso etiam dictæ Romanæ Ecclesiæ presbyterum Cardinalem Aquilegiensem vulgariter nuncupatum, nostrum tunc per partes illas legatum de latere, legationis primo, & deinde nostra sub certis modo & forma commendatum, seque prioris commendæ hujusmodi vigore dictam præposituram assecutum, & insuper Apostolica auctoritatibus de novo etiam sub certa forma sibi collatam, & de ea provisum fuisse; nec non prefatum Ulricum commendæ & assecutioni, nec non collationi, & provisioni hujusmodi contra justitiam opposuisse & opponere, nec non impedivisse & impedire, ac fecisse & facere, quo minus idem Joannes Cardinalis eandem præposituram posset pacifice possidere. Ulricus vero prædictus ad præposituram prædictam se electum illamque ad se de jure spectare asserebant prout asserunt *materia quæstionis*. Sic. Nos causam hujusmodi, non obstante quod ad Romanam curiam legitime devoluta, seu in ea de juris necessitate tractanda vel etiam finienda non esset, tibi ad dicti Joannis Cardinalis instantiam audiendam commisimus & fine debito terminandam; tuque in ea citationem in partibus nondum executioni demandatam diceris decrevisse. Cum autem, sicut eadem petitio subjungebat, a nonnullis asseratur neutri Joannis Cardinalis & Ulrici prædictorum in dicta præpositura vel ad eam jus competere; nos statum causæ hujusmodi nec non omnium & singulorum dignitatum, personatuum, administrationum, officiorum, canonicatuum & præbendarum & aliorum beneficiorum Ecclesiasticorum, quæ ipse Joannes Cardinalis obtinet & exspectat, ac in quibus & ad quæ jus sibi quomodolibet competit, quæcunque & qualiacunque existant, nomina & cognomina, eorumque fructuum, redditumm, & proventuum veros valores, nec non etiam quarumcumque pensionum, quas super quibuscumque Ecclesiis, Monasteriis, & beneficiis Ecclesiasticis eorumve mensis ac fructibus, redditibus, proventibus percipit quantitates, nec non quascunque etiam de quotcunque & quibuscunque beneficiis Ecclesiasticis curatis seu alias in-

ANNO CHRISTI 1443.

compatibilibus quomodolibet eidem Joanni Cardinali concessas dispensationes, præsentibus pro sufficienter expressis habentes, & volentes eidem Joanni Cardinali, ut juxta suæ dignitatis decentiam & suorum exigentiam meritorum statum suum commodius tenere, ac incumbentia sibi onera facilius supportare valeat, de alicujus subventionis auxilio providere, nec non gratiam facere specialem, discretioni tuæ per hæc scripta mandamus, quatenus si per eventum litis hujusmodi, postquam ipsa coram te legitime introducta fuerit, tibi constiterit neutri eorundem Joannis Cardinalis & Ulrici dicta præpositura, vel ad eam jus competere, præposituram prædictam, cui cura imminet B animarum, & quæ personalem residentiam requirit, & cujus fructus, redditus & proventus quinquaginta Marcharum argenti secundum communem æstimationem valorem annuum, ut idem Joannes Cardinalis asserit, non excedunt, sive adhuc per obitum ipsius Nicolai Gumpenberger, ut præmittitur, aut electionem nullam, vel alias invalidam de ipso Ulrico factam, vel ex eo quod ipse Ulricus electioni hujusmodi infra tempus a jure statutum consensum præbere distulerit, seu recusaverit, sive alias quovis modo ex alterius cujuscunque persona seu per liberam alicujus de illa in dicta curia, vel extra aem etiam coram Notario publico & testi- C bus sponte factam resignationem aut constitutionem felicis recordationis Joannis Papæ XXII. quæ incipit, *execrabilis*, vacet, etiamsi tanto tempore vacaverit, quod ejus collatio juxta Lateran. Statuta Concilii ad Sedem Apostolicam legitime devoluta, ipsaque præpositura dispositioni Apostolicæ quomodolibet reservata existat, & super ea inter aliquos alios lis, cujus etiam statum præsentibus haberi volumus pro expresso, pendeat indecisa, dummodo tempore Dat. presentium non sit in ea alicui specialiter jus quæsitum, cum omnibus juribus & pertinentiis suis eidem Joanni Cardinali, per eum quoad vixerit una cum aliis dignitati- D bus, personatibus, administrationibus, officiis nec non Canonicatibus, & præbendis, commendis, aliisque beneficiis Ecclesiasticis ac pensionibus supra dictis, tenendam, regendam, & etiam gubernandam auctoritate nostra in commendam concedas. Ita quod ipse Joannes Cardinalis fructus, redditus & proventus, aliaque jura, & emolumenta ratione dictæ præposituræ obvenientia, quoad vixerit percipere & retinere, ac in suos & ejusdem præposituræ usus & utilitatem convertere, nec non alias de iliis disponere & ordinare libere possit & valeat, sicuti ipsius Ecclesiæ præpositi, qui fuerunt pro tempore, de illis disponere sive ordinare potue- E runt, seu etiam debuerunt; alienatione tamen bonorum immobilium & præcipuorum mobilium ejusdem præposituræ dicto Joanni Cardinali penitus interdicta; indueens per te, vel alium, seu alios eundem Joannem Cardinalem vel procuratorem suum ejus nomine in corporalem possessionem præposituræ juriumque, & pertinentiarum prædictorum, & defendens in dictum, amoto exinde quolibet illicito detentore, ac faciens ipsum Joannem Cardinalem, vel dictum procuratorem pro eo ad præposituram hujusmodi, ut est moris, admitti, sibique de illius fructibus, redditibus, proventibus, juribus & obventionibus universis integre responderi, contradictores auctoritate nostra appellatione postposita compescendo. Non obstantibus piæ memoriæ Bonif. Papæ VIII. & aliis Apostolicis constitutionibus, necnon illis præsertim, quibus caveri dicitur, quod præfatam præposituram obtinens, non debeat cum illa extra eandem Ecclesiam aliquod aliud beneficium Ecclesiasticum obtinere, & quibusvis aliis dictæ Ecclesiæ statutis & consuetudinibus etiam juramento, confirmatione apostolica, vel quacunque firmitate alia roboratis; contrariis quibuscunque, aut si aliqui super provisionibus sive commendis sibi faciendis de dignitatibus ipsius Ecclesiæ Frisingensis, ac hujusmodi speciales, vel aliis beneficiis Ecclesiasticis in illis partibus generales dictæ sedis vel legatorum ejus litteras impetrarint; etiamsi per eas ad inhibitionem, reformationem, & decretum, vel alias quomodolibet sit processum; quibus omnibus præfatum Joannem Cardinalem in assecutione dictæ præposituræ volumus anteferri. Sed nullum per hoc eis, quoad assecutionem dignitatum aut beneficiorum aliorum præjudicium generari, seu si venerabili Episcopo, & dilectis Ecclesiæ filiis Capitulo Frisingen. seu quibusvis aliis communiter, vel divisim quomodolibet indultum existat, quod ad receptionem, vel provisionem alicujus minime teneantur; & ad id compelli, aut quod intercedi, suspendi, vel excommunicari non possint, quodque de dignitatibus ipsius Ecclesiæ ac hujusmodi, vel aliis beneficiis Ecclesiasticis ad eorum collationem, provisionem, præsentationem, electionem, seu quamvis aliam dispositionem conjunctim vel separatim spectantibus nulli valeat provideri per literas non facientes plenam, & expressam, & de verbo ad verbum de indulto hujusmodi mentionem; & qualibet alia indulgentia generali, vel speciali cujuscumque tenoris existat, per quam præsentibus non expressam, vel totaliter non insertam, effectus hujusmodi gratiæ impediri valeat quomodolibet, vel differri, & de qua cujusque toto tenore habenda sit in nostris literis mentio specialis; aut si præfatus Joannes Cardinalis præsens non fuerit, ad præstandum de observandis statutis & consuetudinibus dictæ Ecclesiæ Frisingen. solitum, ratione præposituræ prædictæ, juramentum: dummodo in absentia sua per procuratorem idoneum, & cum ad Ecclesiam ipsam accesserit corporaliter illud præstet. Nos enim ex nunc irritum decernimus, & inane, si secus super his a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari. Datæ Basileæ III. Non. Junii, anno a Nativitate Domini Millesimo quadringentesimo quadragesimo tertio.

ANNO CHRISTI 1443.

Do-

Documenta Anni 1444.

LITERÆ CONCILII

Pro confirmanda electione Joannis Grundovalder schismatici cardinalis in Episcopum Frisingensem.

Extat apud Meichel. hist. Frising. t. 2. pag. 235.

SAcrosancta generalis Synodus Basiliensis, in Spiritu sancto legitime congregata, universalem ecclesiam repræsentans dilectissimo ecclesiæ filio Joanni tit. sancti Martini in montibus presbytero cardinali episcopo Frisingensi, salutem, & omnipotentis Dei benedictionem. Ad opus universalis ecclesiæ divina dispositione, cujus inscrutabili providentia ordinem recipiunt universa, convocati in unum, ad cunctas orbis ecclesias, B nec non præsidentes illis personas nostræ considerationis intuitum diligentius extendimus, & pro illarum statu per idoneos pastores qui multimodis eas efferant incrementis salubriter dirigendo nostri favoris patrocinium gratiosius impartimur. Cum itaque, sicut accepimus, dudum ecclesia Frising. cui bonæ memoriæ Nicodemus episcopus Frisingensis dum viveret præsidebat, per ejusdem episcopi obitum, qui extra curiam debitum naturæ persolvit, pastoris solatio destituta, tu etiam tunc tit. S. Martini in Montibus presb. Card. ac ipsius ecclesiæ Frising. canonicus existens in episcopum ejusdem Frising. ecclesiæ per illius capitulum electus, & electione de te C facta hujusmodi auctoritate Metropolitica, servatis in hoc servandis, confirmata, electionis & confirmationis earundem vigore possessionem partis bonorum dictæ Frisingen. ecclesiæ assecutus fueris, illaque ex tunc in spiritualibus & temporalibus gesseris & exercueris, prout geris & exerces de præsenti, munere consecrationis per te rite suscepto. Nos qui etiam hodie per alias nostras literas electionem & confirmationem prædictas ratas habentes & gratas auctoritate universa- A lis ecclesiæ & ex certa scientia nostra duximus confirmandas, cum suppletione defectuum, si qui forsan intervenerunt in eisdem, cupientes, ut dicta Frising. ecclesia sub tuo felici regimine prosperetur, ac optatis etiam provisionis nostræ præsidio gratuletur successibus. Sperantes quoque, quod tu, cujus personam multiplicibus virtutum donis ab illarum largitore fulcitam, & longa nobis experientia notam, sinceris in Domino zelamus affectibus, memoratæ Frising. ecclesiæ, cui, ut permittitur, hactenus laudabiliter præfuisti, poteris inantea plurimum esse fructuosus, de eadem persona tua prædictæ Frising. ecclesiæ, dummodo illi tempore datarum præsentium de alio pastore canonice provisum non existat, denuo auctoritate præfatæ universalis ecclesiæ & ex simili scientia providemus, teque illi præficimus in episcopum & pastorem, curam, regimen & administrationem ipsius Frising. eccl. tibi in dictis spiritualibus & temporalibus plenarie committentes, in illo, qui dat gratias & largitur præmia, confidentes, quod eadem Frising. eccles. per tuæ circumspectionis industriam & laudabilis diligentiæ studium in domino feliciter dirigetur, ac grata in eisdem spiritualibus, & temporalibus suscipiet incrementa. Quocirca circumspectioni tuæ per hæc scripta mandamus, quatenus impositum tibi a Domino onus regiminis præfatæ ecclesiæ Frising. suscipiens humiliter & devote sic te in exercenda ejus cura diligentem exhibeas atque studiosum, quod ipsa ecclesia Frising. provido & fructuoso gubernatori gaudeat se commissam, tuque præter æternæ retributionis præmium nostram ac dictæ universalis ecclesiæ benedictionem & gratiam uberius exinde consequi merearis. Datum Basileæ idib. Novemb. anno a Nativit. Domini millesimo quadringentesimo quarto.

Documenta Annorum 1445. 1446.

ORATIO QUAM HABUIT DOMINUS

Æneas Sylvius, episcopus Tergestinus, pro fideli Alamannorum obedientia, reconciliatione que schismatis, ac celebrando concilio coram Eugenio papa IV.

Martene tom. VIII. pag. 180.

1. NOn habet me dubium, pater sanctissime, quin apud te sit illa domus quam Dominus in evangelio supra firmam petram laudat ædificatam, ad quam recurrendum est regnante diluvio, nam extra eam non est salus, & ejus decorem diligere se propheta testatur, persuasumque mihi jam E dudum fuerat in amplissimo loco neminem loqui decere, nisi vel summa doctrina, vel auctoritate, vel vitæ sanctimonia præstantem. Rursus quoque nihil huc afferri oportere, nisi perfectum ingenio, elaboratum industria, rebusque ipsis illustratum esset; nec immerito, nisi fallor. Quis enim aliter vel coram te summo pontifice, æterni regni clavigero, ac Jesu Christi vicario, vel coram D his gravissimis ac sapientissimis patribus verba faciens commendatur?

2. Hæc ego cum alias ad te missus, mecum tacitus expendissem, in tuæ sanctitatis conspectu tacere priusquam loqui, voluissem. Sed quoniam solus eram, qui legationis regiæ munus obibam, quod voluntas repulit, necessitas impulit. Nunc vero secundo ad te remissus, sperabam nobilis equitis ac clarissimi collegæ mei beneficio & eloquentia hoc fasce levari, qui & prudentius, & gravius, & ornatius multo quam ego, desiderium regium electorumque principum complevisset. Sed nescio quid factum sit, ut mihi potissime nihil apto & multum repugnanti sit onus dicendi mandatum: forsitan quia tecum alias, vel quia sum Italus, habere non nihil energiæ vel notitia, vel communis patria creditur. In me aliud nihil est quod mihi præ ceteris facit dicendi necessitatem; at ego etsi magnum est jubentis imperium, etsi parere majoribus cupio, neutiquam tamen in præsentiarum tuam alloqui sanctitatem

ANNO CHRISTI 1445. 1446.

tem fuiſſem auſus, niſi me res ipſæ, de quibus eſt agendum, maxime, reipublicæ chriſtianæ plurimum neceſsariæ commoviſsent: niſi & animum illi darent, quorum nomine verba fient, ſublimes altique principes, quos intueberis dum me audies; & quod tuæ mihi negaſsent aures, præſtabunt illis. Nec enim vel pauca ſunt, vel ab ingratis miſsa principibus, quæ mihi oranda incumbunt. Ceterum; quia moris eſt coram te loquentibus breviuſculam ſibi aliquam, unde exordiantur, ex ſacris literis ſententiam aſsumere, non adverſabor ipſe conſuetudini, quam ducere oporteret. Inter auctoritates autem quas ſacroſanctis poſsum ex codicibus mutuari, nulla mihi aptior, nullaque noſtro B convenientior propoſito viſa eſt illa, quam nobis Paralipomenon affert: Morabatur in præſidiis inclytus David, acceſserunt ad eum viri Benjamin & Juda, quibus obviam David egreſsus: *Si pacifici venitis*, inquit, *ad me, ut auxiliemini mihi, cor meum jungatur vobis. Si autem inſidiamini mihi pro adverſariis meis, cum ego iniquitatem in manibus non habeam, videat Deus patruum noſtrorum, & judicet*. Ad quem illi: *tui ſumus, o David, & tecum, fili Iſai, manebimus: Pax, pax tibi, pax adjutoribus tuis, te enim adjuvat Deus tuus*.

3. Aptiſſima, ſicut mihi videtur, ad propoſitum noſtrum verba ſunt. Quæris enim C forſitan ex nobis, pater ſanctiſſime, an amici venimus? Quid quærimus? quid afferimus? dum nos nomino, non nos ipſos, qui adſumus, ſed dominum Cæſarem Fredericum, tuæ ſanctitatis devotiſſimum filium, ac præclariſſimos principes, & reverendiſſimos patres ſacri imperii electores, tum proceres & prælatos tibi deditiſſimos, quorum hic oratores vides, intelligi volo. Sumus igitur non ſolum amici, ſed etiam adjutores: pacem afferimus, pacem quærimus; atque idcirco cum filiis Benjamin & Judæ dicimus: *Pax, pax tibi, pax adjutoribus tuis: te enim adjuvat Deus tuus*. Plena pacis petitio eſt, plena pacis oblatio. Pacis nomen, ut inquit D orator, dulce eſt, & res ipſa tum jucunda, tum ſalutaris. *Qui ineunt pacis conſilia*, teſte ſapiente, *ſequitur eos gaudium*. Dominus vero in evangelio beatos eſſe pacificos tradit: ideoque jubet in epiſtolis Doctor gentium, ut quæ ſunt pacis ſectemur, mercedem repromittens. *Pacem*, inquit, *habete, & Deus pacis & dilectionis erit vobiſcum*. Hujus igitur tam ſanctæ rei, tam utilis, tam neceſſariæ, tam commendatæ, & nuncii & petitores ſumus, ac propterea repetimus: *Pax, pax tibi, pax adjutoribus tuis; te enim adjuvat Deus tuus*.

Super his verbis tria jacimus noſtræ orationis fundamenta; & quæ ultima ſunt verba thematis prius recipimus. Oſtendendum eſt enim quomodo te Deus tuus adjuvat, dum Germaniæ principes in tuum dirigit auxilium. Monſtrandum eſt quam ferimus pacem, dicendum eſt quam petimus: ſic enim pacificum noſtrum adventum intelliges, & cor tuum, ſicut ſperamus, noſtris jungetur principibus, eruntque illi tui, & manebunt tecum. In principium adjuvat igitur te Deus tuus, ſanctiſſime pater, adjutores namque tui Germanos principes dedit; altius

A ſunt aliqua repetenda, ſi quo pacto noſtri te adjuvent principes referimus, eſt quod breviſſime faciam.

4. Exorto pridem apud Baſileam diſſidio, quod omnibus notum eſt, doluerunt imperii ſacri principes, dum vulnerari eccleſiam, & inconſutilem Chriſti tunicam ſcindi videbant, moxque ad componendam in eccleſia pacem navare operas ſtatuerunt. Quod ut commodius facerent, utque nationis ſeditiones facilius evitarent, & ne proceſſibus contrariis involverentur, quibusdam proteſtationibus uſi ſunt: devotionem tamen ſuam, quam erga te ſanctamque ſedem apoſtolicam gerebant, nihil propterea imminuentes. Sic animorum ſuſpenſio orta eſt. Hanc Albertus indelebilis memoriæ Romanorum rex amplexus eſt. Huic & invictiſſimus noſter Fridericus Cæſar aſſenſum præbuit, tum ne a ſuis electoribus id exigentibus diſſentiret, tum ne plus ſapere velle videretur, quam ſuus ſapuerat anteceſſor; ſperavitque regia ſerenitas vel pacem extemplo reperire, vel melius rem cognoſcere. Elaboratum eſt ſæpe & multum pro concordia: ſed quamvis tua ſanctitas ſemper bonum conſuluerit, nonnullorum tamen culpa factum eſt, ut omnes incaſſum hactenus conatus abierint, ut fruſtra ſæpe principes convenerint, fruſtraque nunc huc, nunc illuc tranſmiſſæ fuerint legationes. Ea de re ſtatuit regia majeſtas, ſtatuerunt & ſui principes modum ſuſpenſionis animorum ponere: convenienteſque nuper Franchfordiæ, partim perſonaliter, partim per legatos, ac ſcientes te illi ſuccedere, cui dictum eſt: *Rogavi pro te, ut non deficiat fides tua; & dabo tibi claves regni coelorum, & paſce oves meas*; & plurima his ſororia, recta, vulgataque via obedientiam tibi præbere decreverunt. Sed quia non nulli aderant tam ex Baſilea quam ex aliis locis, qui longe aliter ſentiebant, aliterque ſuadebant, magna contentio fuit & anceps prælium, nunc huc, nunc illuc acie inclinata. Cum levaſti manus, hoc eſt cum oratores tui benigne reſponderunt, ex parte tui noſtrorumque principum validius pugnabatur. Cum vero brachia remiſiſti, hoc eſt cum oratores tui duriores fuerunt, languidior erat cuneus tuorum, vincebantque adverſarii. Similis pugnæ faciem habemus in Exodo: Fervente namque inter populum Dei & Amalech prælio, aſcenderunt Moyſes & Aaron in verticem collis: Joſue vero cum electis viris pugnabat. Cumque levaret Moyſes manus, vincebat Iſrael: ſin autem paululum remiſiſſet, ſuperabat Amalech; & ut ſim brevis, non coaptabo ſingula ut poſſem ſingulis; ſed vera eſt Chryſoſtomi ſententia. Non ceſſat impugnari eccleſia, non ceſſat inſidias pati: ſed in Chriſti nomine ſemper ſuperat, E ſemper vincit, & quamvis alii inſidientur, quamvis alii repercutiant eam fluctus, fundamentum tamen quod ſupra petram eſt non quaſſatur. Exploratum eſt quod inquit Hilarius: proprium eſſe eccleſiæ ſolet, ut tunc vincat cum læditur, tunc intelligat cum arguitur, tunc obtineat cum ſuperata videtur; nam etſi multoties deſperatæ res viderentur, ad extremum tamen cum ante oculos hominum tuæ ſanctimonia vitæ, tua clementia, tua liberalitas, tua benignitas poſita eſt; impletum eſt quod inquit ſapiens: *Cum placuerint Domino viæ homi-*

ANNO CHRISTI 1445. 1446.

hominis, & inimicos ejus vertet ad pacem. Namque non solum regia majestas, quæ tibi semper deditissima fuit, & quasi alter Josue pro te pugnavit; non solum principes sui electores atque alii viri electi tuum statum, tuumque decus tuebantur, sed plures alii qui malignandi causa confluxerant, permoti sunt, & in tuum versi favorem. Quibus ex rebus manifestum est, quia te adjuvat Deus tuus, Germanosque principes tibi efficit adjutores, quod fuit orationis nostræ membrum primum, propter quod dicimus: *Pax, pax tibi, pax adjutoribus tuis: te enim adjuvat Deus tuus*.

5. Sed non monstravimus adhuc beatitudini tuæ qualis & quanta pax est, quam sanctitati tuæ afferimus: membri namque secundi destinata materia fuit, quam nunc breviter absolvimus. Nihil erraverim, clementissime pater, si maximum esse atque amplissimum dixerim munus, quod apostolicæ sedi jam sumus exhibituri: non enim unius urbis, uniusve provinciæ sive regni, sed maximi & inclyti nominis Theotonici, nobilissimæ atque latissimæ nationis Germanicæ declarationem & obedientiam sumus exhibituri. Quod si gloriabundus de populo suo dicebat Moyses: non est alia natio tam grandis, quæ habeat deos appropinquantes sibi, sicut Dominus Deus noster adest cunctis obsecrationibus nostris. Quæ est enim alia gens tam inclyta? & cetera hujusmodi. Quanto magis de natione Germanica licet nostris principibus gloriari, quæ ab Alpibus Italiæ usque in Oceanum, & a Rheni fluente usque in Tartarorum barbariem protensa, tot splendidas urbes in se continet, tot latissimas provincias, tot amplissima regna, tot venerandas ecclesias, tot potentes principes, tot populos, tot linguas diversas. Nempe si, teste sapiente, *in multitudine populi dignitas regis, & in paucitate plebis ignominia principis*, ingens gloria est nostris principibus, ingens dignitas. Sed major tuæ sanctitati modum in mirum, quæ declarationem & obedientiam receptura est hujus nationi, in qua non solum principes ac reges potentissimi sunt, sed ipsum regnorum omnium caput, Romanum imperium est constitutum. Vetus dictum est, sanctissime pater, per duo luminaria magna, quæ Deus in firmamento posuit, sanctam apostolicam sedem & sacrum imperium significari: Duo sunt, inquit unus ex tuis antecessoribus, quibus principaliter hic mundus regitur, regalis potestas, & auctoritas sacra pontificum.

6. Prætereo nunc apostolicam sedem, quæ nihil aliud est quam refugium ac patrocinium orbis terræ. Taceo de sacro reverendissimorum collegio coetuque cardinalium, qui recte mundi consilium totiusque militantis ecclesiæ senatus appellari potest. Quis satis imperii sacri privilegia possit exprimere? Quis satis augustalis culminis perorare valeat dignitatem? Sub Augusto nasci Salvator, & censum ferre dignatus est, didragma pro se Petroque solvi, & reddi quæ Cæsaris essent Cæsari divinum jussit oraculum. Tantum quoque ex Alto suscepisse privilegium Cesaream sublimitatem quidam afferunt, ut imperio stante, nihil sit cur Antichristi formidemus adventum. Sic enim apostoli Pauli verba commentantur: *Qui tenet, teneat, donec de* A *medio fiat*. At hujus amplissimæ dignitatis potestas in divinum Cæsarem Fridericum modernum rite translata est. Hujus igitur maximi principis, mundi domini, inter omnes qui regnat altioris, suorumque principum, ac nationis Germanicæ debitam ex nobis recipies obedientiam. Sed quoniam de natione loquimur, hæc est illa natio, Pater sanctissime, quæ viros habet industrios, literarum capaces, rei militaris peritos, pacis cupidos, fidei zelatores, & ad omnia gnaros. Hæc est illa natio, quæ non modo hoc, modo illud, sed semper idem vult, quando rectum est quod semel voluit. Hæc est illa natio, quæ non leviter recipit aliquid, nec B facile deserit. Quod si post dissidium ortum animorum suspensionem tardius videtur relinquere, confidit quia utilius tecum manebit, nec divelli umquam a tua devotione poterit. Atque ista pax est quam tuæ sanctitati afferimus, propter quam dicimus: *Pax, pax tibi, pax adjutoribus tuis: te enim adjuvat Deus tuus*.

7. At si pacem cupis hujusmodi, Pater sanctissime, quemadmodum cupere te confidimus, opus est ut nationem Germanicam beneficio pacis quoque impartiaris, ut sit quoque pax adjutoribus tuis. Quis enim sic pacem aliis largiatur, quod pacis ipse remaneat expers? Quis pascit gregem, & de la- C cte gregis non manducet? Quis os triturantis alliget bovis? Afferunt pacem Germani principes, sed pacem etiam expetunt. Cupiunt enim aliqua, quæ nisi obtineant, nec curari vulnera possunt, nec pax nationis haberi. Ea quatuor principalia sunt. Primum est, ut generale concilium in tempore locoque designando convocetur; alterum est, ut professio potestatis, auctoritatis, & præeminentiæ generalium conciliorum catholicam militantem ecclesiam repræsentantium, per tuos oratores Franchfordiæ facta, tuis literis approbetur. Tertium est, ut nationi Germanicæ super gravaminibus opportune provideatur. Quarto & ultimo loco, ut quæ in D præjudicium duorum principum electorum vel suarum ecclesiarum acta sunt, ex tuæ sanctitatis clementia revocentur, & in pristinum singula statum redigantur. Quibus per tuam sanctitatem concessis, pax firma tibi erit, pax apostolicæ sedi, pax nationi Germanicæ, pax toti ecclesiæ. Deorsum ista breviter & succincte libabimus.

8. Concilium sane propterea petitur, quia plurima necessario sunt reformanda, nedum in populo, sed etiam in clero, & providendum est ut omnis dissidii fomes in ecclesia sopiatur. Et habet hæc petitio plurimum honestatis, nec quisquam est qui non putet honestum generale concilium convocari. Venerabile est, & in omnium populorum, gen- E tium, nationumque reverentia, generalis concilii nomen. Tanta quoque conciliorum dignitas est, ut ex his non solum Romani pontifices, sed etiam episcopi, Cæsares, ingentem gloriam sint assecuti. Prætereo quæ multis in locis synodaliter & utiliter gesta sunt. In Constantiensi concilio schisma, quod circiter annis quadraginta vexarat ecclesiam, abolitum est. Ex quo fit ut honesta sit ac sancta concilii postulatio. Super qua re plurima diceremus, nisi quia te numquam inve-

ANNO CHRISTI 1445. 1446.

venimus convocationi concilii repugnantem, si quæ vel olim Alberto regi oblata fuerunt, vel quæ nuper Franchfordiæ tui polliciti sunt oratores memoriæ repetamus.

9. Sed migramus jam ad petitionem secundam, cujus tenorem superius recensuimus. Scimus, pater beatissime, in ea te sede sedere, quæ cardo & caput ecclesiæ, ut factum est, a Domino, & non ab alio constituta est. Et sicut cardine ostium regitur, sic hujus sanctæ sedis auctoritate omnes ecclesiæ, Domino disponente, reguntur. Nihil est quod aut regia majestas, aut principes tui de tua vel fide, vel sinceritate, vel doctrina mussent: sed innuerunt apud Franchfordiam conceptum quemdam mentis sinistrum de auctoritate conciliorum oratores tui, qui plebi gravior videbatur. Is nunc penitus tuis literis extinguendus est. Consueverunt antecessores tui, quos tu non solum sequeris, sed æquas ac præcedis benefaciendo, obmutescere facere malorum hominum audaciam, dum rationem omnibus de sua fide reddebant, nec novum est, nec inusitatum Romanis pontificibus, Romanis regibus suæ fidei puritatem rescribere. B. Gregorius, cujus vita sanctior, an auctoritas major fuerit incertum putes, sicut quatuor evangelii libros, sic quatuor concilia se suscipere ac venerari fatetur. Non tam lata, nec tam magnifica de te verba petuntur, sed solum quoddam, ut supra diximus, quod ab hac sanctissima sede non hæsitamus assequi, cujus sublimitas in humilitate fundatur, cujus auctoritas in honestate stabilitur, cujus est omnia facere, quibus salus quæritur animarum, & omnia fugere quibus scandalizari fratres queant. Duas jam petitiones absolvimus modo quo supra.

10. De gravaminibus dicendum est: Audiat benigne sanctitas tua, modestiamque nationis attendat. Gravamina de quibus agitur, bifariam dividuntur; alia per decreta tolluntur concilii Basileensis, alia tuæ sanctitatis indigent auxilio. Quæ decretis abolentur, sunt reservationes nimiæ, annatæ graves, causarum ad Romanam curiam frequentes advocationes & cetera istius modi, quibus ordinario jurisdictio erat penitus evacuata, quæ licet dudum ante tuam ad summi apostolatus apicem vocationem nationi gravia viderentur, non tamen, ut decem illæ tribus apud Roboam filium Salomonis, auctoritate propria jugum excussit, sed Basileensis concilii provisionem expectavit, cujus decreta cum nonnullis modificationibus acceptavit, iisque est usa. Ergo, ut posthac sine gravamine natio sit, quod iis decretis in futurum uti possit, per te liceat petitur. Habes hujus partis modestiam.

Nunc honestatem sequentem cognosce. Dum locus neutralitati fuit, quamplures viri præstantes ecclesiarum metropolitanarum, cathedralium, monasteriorum, diversarumque dignitatum & beneficiorum, vel integram, vel majorem partem bonorum possessionem sunt assecuti: quidam tua, quidam aliorum auctoritatibus: horum pax securitasque deposcitur, quod si in magna multitudine possessores nonnulli comperiuntur, injustis ditati titulis, tolerabilius est tamen paucos injuste possidere cum pace, quam multos juste possidentes pace turbari: sunt enim quædam

A sui natura injusta, quæ communis boni causa & publicæ pacis intuitu sororia justis fiunt. Laudatur apud veteres, magnusque habetur Scionius ille, qui restitutis in urbe sua sexcentis exsulibus, non quæ prius habuerant bona reddidit, sed accepta mutuo pecunia, quanti res eorum fuerant, accipere jussit. Indignum namque vir bonus putavit longi temporis præscriptionem possessione movere. Similiter & in omni unione, vel nostra, vel majorum nostrorum tempestate celebrata, possessorum conditio semper melior fuit; nec ab re, nam si secus fiat, pax omnis abrumpitur. Cetera quæ petemus in scriptis leviora sunt: annatas enim remitti vel jus decretorum vel tuæ

B liberalitatis est munus: relaxari censuras quæ contra fœdus neutralitatis actæ sunt, pium æquumque. Si tamen inter hæc aliquid est quod apostolicæ sedi grave videatur, supplicant principes, ut tua sanctitas, quæ patienter jam annis quindecim omnia quæ acta sunt toleravit, nunc etiam pro parvo tempore patientiam habeat, & obedientiam nationis, ut offertur, recipiat. Quo facto, omnia in melius redigentur, est enim intentio regiæ majestatis, & suorum principum, hanc sanctissimam sedem, quæ per Dei ordinationem ex munificentia Cæsaris mirifice sublimata fuit, omnem dignitatem suam retinere, omne jus, omnem splendorem, omnem pote-

C statem, ad quas res suis temporibus enixe laborare intendunt. In Francofordiensi diæta non fuit otium, ut erat voluntas, de provisione tuæ sanctitati tuæque sedi facienda transigere.

11. Quarta nunc & ultima petitio superest, Coloniensem & Treverensem ecclesias, earumque prælatos res ista concernit: cujus honestas eo major est, quo tuæ naturæ, humanitati, dignitati, sedique apostolicæ convenientior est. Nihil ad nos attinet, beatissime pater, de tuarum sententiarum viribus disputare, cum primæ sedis facta solius Dei judicio reserventur. Sed formidamus scandalum, nisi tua clementia in hac ultima petitione preces nostras exaudiat. Namque prælati magno co-

D natu, magnoque potentatu, amicis & clientelis fulti, in opibus amicisque fidentes, sine spoliis, sine incendiis, sine magno ecclesiarum damno amoveri facile nequiverunt. In veteri testamento cautum est, ne quis hædum in ventre matris suæ coquat, quod minime absurdum fuerit interpretatum, si quis prælatum in ecclesiæ sanguine multandum esse negaverit. Scis, beatissime pater, quam sancta est Coloniensis ecclesia, quam vetus Treverensis, quam venerabiles ambæ, quam toto memorabiles orbe. Scis quantum cleri, quantum populi sub se habeant. Nolit tua beatitudo duas illas ecclesias, quæ duo magna nationis Germanicæ luminaria sunt, nostris periclitari temporibus. Multis rationi-

E bus hunc locum consolari possemus, sed scimus tuam consuetudinem, clementiam, pietatem. Scimus cardinales, episcopos, aliosque prælatos, quos ad te redeuntes, non extulisti solum jacentes, sed amplificasti etiam eorum pristinas dignitates. Scimus quia nulla res magis Deo proxima est, quam salutem hominibus dare. Ideo parcimus verbis, teque solum oratum facimus, ut tua beatitudo, quæ in alios sæpe multos benignissima reperta est, nunc etiam erga prælatos & prin-

ANNO CHRISTI 1446. 1433.

principes, de quibus agimus & ipsorum ecclesias, sui sit memor ipsius, innataque sibi clementia & humanitate utatur. Quod si feceris, ut speramus, & nationem integram habebis obedientem, & nulla unquam ætas de tuis laudibus conticescet.

12. Hæc sunt, sanctissime pater, quæ nostri principes ex te petunt, magna sane, sed rationi & honestati consona. In prima petitione communis versatur utilitas, in secunda humilitas, in tertia æquitas, in quarta benignitas & tua desideratur humanitas. Tuum est quod juste petitur libenter annuere. In A tua manu nunc est radicem omnem schismatis evellere, pacem orbi concedere, consolari nationem, & vejus obedientiam suscipere. Cumque, ut vides, nostri principes in amicitia ad te miserint, ut auxilientur tibi, tempus est ut cor tuum jungatur eis, sintque illi tui, & maneant tecum in perpetuum & tempestive & convenienter a nobis dictum repetatur quod ab initio ex sacris acoepimus literis, Pax, pax tibi, pax adjutoribus tuis. Te enim adjuvat Deus tuus, qui tuam beatitudinem prosperioribus dietim successibus augeat.

ANNO CHRISTI 1446. 1453.

AD BASILEENSE CONCILIUM

APPENDIX I.

Antequam e Basileensi concilio manum retraham, assumamque Florentini concilii tractationem, Appendices geminas ut darem, crescens in dies sub manibus documentorum seges postulavit. Atque in priori quidem colligam concilia, vel si mavis, conventus ecclesiasticos occassione schismatis sive dissidii Basileensis habitos; in postremum demum ea rejiciam documenta, quæ cum sero venerint, per sua singula loca distribuere non sum permissus

CONSTANTINOPOLITANUM CONCILIUM

In causa juris præsidendi concilio, inter patriarcham CPtanum & mittendum Romano pontifice ablegatum suum, ventilata

Anno 1433. *habitum.*

ANNO CHRISTI 1433. Ex Mansi Suplem. Tom. V.

„ UT eo facilius dissidia inter ecclesias „ Latinam Græcamque componerentur, „ Græcis proponendam duxit Eugenius sy„ nodi celebrationem CPi, quo se misurum „ offerebat virum, qui suo nomine cœtui „ adesset. Gratum id acceptumque fuit Græ„ cis, quare iis statim quæ proponebantur „ admissis, id unum, in quo diffidebant, „ componendum supererat, quisnam futuro „ illi concilio præses daretur. Pontifex sui „ id esse juris contendebat, ut sive ipse C „ per se sive per ablegatum suum concilio „ præsens adesset, semper primatum teneret. „ Negabat id CPtanus patriarcha, obnitens „ in absentia Romani pontificis sui juris es„ se conciliis præsidere, omni quocunque „ pontificias vices agente posthabito. Con„ troversiæ huic definiendæ convocatum fuis„ se concilium tradit Sguropulus, Hist. Conc. „ Florent. sect. 11. cap. XXII. cui tamen „ scriptori utrum in omnibus iis quæ de „ concilio isto scribit fides addicenda sit, D „ ambigo: scitum est enim multa illum ad „ arbitrium confinxisse, ut Græcos erga La„ tinam ecclesiam parum obsequentes de„ monstraret. Ita ergo Sguropulus de con„ cilio.

Ut huic Articulo (*de præside futuri concilii*) satisfieret, quem ambiguum fecerat Christophori Ablegati pontificii postulatio, itum est ad concilium: & re acriter ventilata ab E archiepiscopis, & principibus ecclesiæ coram Patriarcha, hoc tandem prodiit manifestum, a quamplurimis præscriptis Synodalibus; quod petierat Christophorus concedi non posse: nam qua consuetudine, aut exemplo? Quo jure id unquam visum, ut Patriarchæ legitimo, in sua Metropolitica ecclesia residenti, alterius deputatus supereminerer? Quod ne contigit quidem in quinta synodo, cum ipse Vigilius præsens officio, & munere fun- B geretur. Eutychius patriarcha Vigilio papæ locum non cessit. Id ubi intellexit imperator, recta Palatianam ad matris conclave proficiscitur, quo convocatis aliquot e numero archiepiscoporum, & crucigerorum principum prolixe concionatus, hoc unum infert: negotiorum momenta temporibus rerumque necessitati attemperare, summæ esse prudentiæ. Quorsum igitur ad vana præeminentiæ privilegia tutanda, nobis tam eximii operis fœlicitatem inviderent? Discant sapere, ac prudenter occasionibus obsecundare; Et multum iis commendavit, hanc cum fructu & utilitate dispensandi rationem: addiditque; si sciret unde præclari quid ipse gereret, aut honesti emolumenti lucraretur, se velle de jure imperatoris, & sua excellentia libenter discedere. Et cum hæc diu multumque insinuasset, persuasit aliquam paucis ex ordinibus ecclesiasticis qui aderant, in sententiam priori plane contrariam descendere: ut ipsi postea patriachæ significarunt: quod ille animo tam acerbo & efferato tulit, ut ad præstandum postea quicquid imperator proponeret, patriarcha non nisi obtorto collo pertraheretur. Nihilominus papæ responderunt, per literas Christophoro traditas, & ad Christophori mentem conscriptas.

AD BITURICENSE CONCILIUM I.

In causa schismatis ecclesiam agitantis & pragmaticæ sanctionis

Anno 1438. habitum

Additio.

ANMO CHRISTI 1438.

BIturicensia concilia duo per hæc tempora & eadem de causa in Gallia convenerunt; alterum scilicet anno 1438. aliud ve-

ANNO CHRISTI 1446. 1438.

vero anno 1441. Utriusque meminit Labbeus; hujus etiam anno 1438. habiti acta quædam exhibet; alterius vero nihil addit ultra ea, quæ Patricius in historia conciliorum Basileensis & Florentini affert. De posteriori hoc suo loco dicemus. Nunc additamenta quædam promenda ad concilium anni 1438. Accepi vero illa ex Martene Vet. Mon. tom. VIII. pag. 947. Sunt autem decreta hæc memoriæ posterorum mandata, a quopiam Viro docto, ex eorum numero, quibus illa dictandi munus injunctum erat. E concilio tamen discessisse se narrat antequam decreta eadem jam conventa inter patres scriptis traderentur. Quare dare se res ipsas in concilio stabilitas, non verba profitetur. Cæterum pauca quædam ex iis, quæ hic exhibentur, recurrunt etiam inter acta Labbeana, ita tamen ut alia ex aliis lucem accipiant. Confer e. g. decretum 14. apud Labbeum cum decreto, *La tierce partie &c.* quod est in nostra collectione sub titulo: *Du decret de la collation des benefices*; atque utroque inter se composito intelliges tertiam illam beneficiorum partem, quæ doctoribus reservantur, non quidem doctoribus omnibus sine delectu permitti: nam tertiæ hujus partis portiones duo doctoribus in studio residentibus permittuntur. Alia studiosus lector facile assequetur.

Ex Mansi Suppl. tom. V. colon. 57

CONCILIUM BITURICENSE

Anni MCCCCXXXVIII.

S'ensuit ce qui a éte fait a Bourges par les prelats de l'eglise de France, mandez par le roy nostre sire, avec les universitez, maistres, docteurs, chapitres, &c. a eviter la division ou scisme entre le saint concile de Basle & nostre saint pere le pape &c.

ANNO CHRISTI 1438.

Le dit conseil mande au premier jour de May CCCC. & XXXVIII. fuit continue & entretenu jusqu'au Jeudi v. jour de Juing, auquel jour le roy presida au dit conseil, & furent premiers oy les ambassadeurs de nostre saint pere, premierement l'archevesque de Crete, qui parla en latin, & apres en franchois l'evesque de Dine maistre en Theologie a Paris, ordinis sancti Benedicti, *& a surnom* Versailles. *Et estoient en ladite ambassade 11. evesques, 1. docteur.*

*Item, lendemain furent oy les ambassadeurs du concile; c'est a scavoir l'evesque de Sipons, l'Abbe de Veselay, maistre Thomas de Courcelles, l'arcediacre de Mets, & un autre licentie neveu de l'arcevesque de * Lam.*

* f. Lyon.

Maistre Thomas proposa en franchois sa matiere en l'autorite de saint concile, monstrant les inconveniens de la dissolution que le pape voloit faire, & ses sequelles, &c. & fut tres notable cose a oir, & en apres l'arcediacre de Mets, ad idem secundum jura canonica. *Et respondit a aucunes raisons des autres, & specialement en ce qu'il se voloit fonder sur une fausse bulle, qui avoit este bullee* raptim, *& avoit este rompu le plon a Basle, & par icelle fausse bulle, dont ils firent plusieurs copies en la faveur du pape & monstrees aux Gres; les Gres on est deschus; car il apparoit par i-*

A *celles,* quod concordes erant de loco pro reductione Græcorum, &c. *De laquelle chose ils ne sont pas contens,* pro præsenti, *&c.*

ANNO CHRISTI 1446. 1438.

Les ambassadeurs du pape requerroient au roy nostre sire v. choses, & les laisserent depuis par escript.

1. Que le roy voulsit tenir & approuver le concile de Ferrare, tamquam concilium universale sive ycumenicum.

2. Qu'il voulsit envoyer ses ambassadeurs audit concile de Ferrare & a nostre saint pere, en approuvant le dit concile, comme fils d'obediance.

3. Qu'il voulsit, que ung chacun veullant aler audit concile de Ferrare, y poeut aler liberalment a sa volente.

B *4. Qu'il voulsit revoquer & rappeller ses ambassadeurs estant a Basle, & commander a ses subges qu'ils se departissent du dit lieu de Basle.*

5. Qu'il voulsit faire rapeller, revoquer & mettre au neant le decret de suspension fait par yceulx de Basle contre nostre saint pere.

Les requestes que firent ceul du saint concile.

1. Requerrent au roy qu'il luy plust auctoriser & faire garder en son royalme comme roy tres Chrestien les saints decrets par eulx faits pour la reformation de sainte eglise in capite & in membris, *&c. que estoit chose sainte, &c.*

C

2. Qui feist defense a ses subges pour le bien universal de l'eglise de non aler a un concile de Ferrare, pour eviter toute matiere de division, attendu que le saint concile de Basle estoit vray concile, & ayant auctorite a Sancto Spiritu, *&c.*

3. Qui il luy pleust envoyer ses ambassadeurs de nouvel audit saint concile de Basle, pour faire & traitier ce qui estoit a parfaire pour le bien de l'eglise universelle & la reformation d'icelle tant in capite, *comme* in membris.

D *4. Qui lui pleust a faire garder en son royalme & seigneuries, & mettre en execution le decret de suspension fait par le dit concile contre le pape, &c.*

Item, les dessusdites oys, comme dit est, iceluy jour apresta proposition maistre Thomas, les parties retraites, c'est a scavoir lesdits ambassadeurs tant d'un cote comme d'autre, monsieur le Chanseliier en la presence du roy, monsieur le Dauphin, monsieur de Bourbon, monsieur Charles Danjo perre, monsieur de Bretaigne, le comte de Vendosme & plusieurs autres, dit & recita les causes pourquoy le roy avoit assemle les dessusdits. Et en effet dit que c'estoit a fin d'avoir conseil & advis dessus le discord & contrariete des dessusdits, le pape & le concile, & pour eviter toute ma- E *tiere de scisme; & sur ce parla bien & notablement en recitant cumment les predecesseurs roys de France avoient tousiours labourre au fait de l'eglise, procure union, oste division & esclandre, &c.*

Item, apres sa proposition pour ouvrir la matiere tant d'un coste comme d'autre, furent esteus deux notables prelats a venir le lendemain afin que chacun peust estre mieulx adverti de deliberer en si haute matiere.

Item, monsieur l'evesque de Castres confesseur

ANNO CHRISTI 1446. 1438.

seur du roy, maistre en theologie a Paris fut ordonne ad ce faire, & monsieur l'evesque de Tours qui est solemnel juriste.

A

Item, & le lendemain parla premier ledit evesque de Castres moult solemnellement, & prouva clairement que l'eglise & le concile est dessus le pape en trois cas, c'est assavoir en cas de heresie, de schisme & de reformation generale sans de rien desprimer l'autorite du pape qui est chief de l'eglise, &c. Mais quia est peccabilis, auferibilis, *&c.* oportet ponere unam secundam, quæ habeat ipsum regulare si deviet, quæ est ecclesia.

Item, monsieur de Tours tantost apres confirma le dit de l'autre, argua pro & contra, *en recitant plusieurs abus de court, le grant convoitise, le grant travil du roiaume* in pecuniis, & aliis, *en concluant necessairement la reformation, & notablement proposa en verite chacun en son endroit.*

B

Item, apres lesdites propositions, monsieur le Chansellier demanda par opignions, & a chacun demanda, assavoir se le roy devoit contendere ad media pacis in ista materia. *2. Se en ceste matiere il se poit constituer mediateur. Et brief apres que chacun ot este oy tout du lonc en ceste matiere, il fut conclu affirmativement* quod sic, *que le roy avoit grant part en l'eglise, & que en ensuivant ses progeniteurs, il devoit labourer* ad concordiam, *&c.*

C

Item, apres pro mediis pacis, *il fut conclu que le roy envoyroit lettres au saint concile & au pape, afin qu'on ne procedast plus avant, ne d'un coste ne d'autre, mais tout fust en suspens.*

Item, secundo *fut conclu d'envoyer certaine ambassade de par le roy, tant au pape que au concile, pour trouver moyens de pais aveucques certaines informationes.*

Item, le second point principal dudit conseil de Bourges, fut de veir diligemment tous les decrets de Basle, afin que la reformation faite par iceulx decrets, fust gardee, salvis tamen aliquibus moderationibus, de quibus infra.

D

Item, lesdits decrets tous plombes en un livre furent exhibes, & pour inceulx veir furent deputes aulcuns prelats & docteurs jusques a x. personnes, qui chacun jour y labouroient diligemment, & y avoit souvent mainte controverse, ainsi qu'on a accoustume en telles matieres diverses.

C'est ce qui fut ordonne au regard d'alcuns decrets de Basle.

Et 1. pour ce que la controverse inter papam & concilium *sembloit estre causee pour ce que les vacans avoient est oste au pape par ledit concile, dont le pape estoit mal content, il fu apointie, que on regarderoit a lui faire aucune provision, comme il luy avoit este promis a faire ledit decret, & que pour ce le pape se pourroit plus legierement apaisier,* pro isione sibi facta.

E

Item, & fut desclairie & determine par lesdits deputes, & depuis aussi par toute la congregation, quod vacantiæ nullo jure debentur papæ nec alteri cuicumque, *& le cause pourquoy ils furent accordez, premierement fu pour mettre sus un voyage a recouvrer la terre sainte: mais depuis le pape les a tousiours prins & leve bien rigoureusement,* licet indebite, quia causa cessat, *&c.*

Item, combien qu'il fut dit, que le pape a suffisament pour son estat en la terre de l'eglise; neantmoins pour ladite promesse, il fut dit qu'il aroit provision son temps durant seulement & sans prejudice en temps a venir, en la maniere qui soufit; c'est assavoir que de tous les benefices vacans electis ou aultres, de quecconque taxe qu'ils soient, on paiera au pape pour tous droits de chambre, menus services, sacre, &c. la quinte partie du taxe, a laquelle ledit benefice estoit taxe devant la reduxion faite a Constante par un decret qui se commence attendentes, *par lequel les vacances furent reduis a la moitie:* verbi gratia, *ung evesche estoit taxe a quatre milles, a Constances fut reduit a deux milles. Et pour la provision dessusdittes on payera la quinte partie des quatre milles que on payoit devant ladite reduction, & ainsi de tous autres benefices le quint, & brevement ladite somme que on payera pour ladite provision, monte justement la valeur de deux dismees.....*

Item, la moitie de ladite somme se payera in fine anni a tempore pacificæ possessionis, *& l'autre* in fine secundi anni.

Item, les benefices au dessous de dix livres ne payeront point pour ladite provision.

Du decret de la collation des benefices.

Il a este dit & determine que la collation des benefices omni jure *appartient aux collateurs & ordinaires, & que desormais la collation bien demourra, & que toutes expectatives cesseront, comme chose condamnee* omni jure & specialiter in capitulo *Ullam.* de consec. præ. *&c. & pour la raison dudit capitre n'aront plus lieu en ce roiame.*

Item, & les elections & confirmations se feront secundum jus commune, *les exems en court de Rome sans vacance, & moyenant la provision dessus dite.*

Les exemtions faites depuis le concile de Constance n'aront point de lieu.

Item, les prelats pourront donner les benefices, est assavoir les deux parties d'iceux a qui leur plaira, mais que ce soient gens idoines, &c. ut in c. commune, *de pra.* alias superior providebit.

La tierce partie se doura aux graduez & non a aultres en ceste maniere, que ceulx qui seront graduex & residens es estudes, aront les deux parts de ceste tierce partie; & lautre partie de ceste tierce partie, le prelat le porra donner a ung gradue estant absent.

Item, au regard de ce, il y a plusieurs qualifications qui seroient trop longues a escripre icy, lesquelles vous feront envoyex autrefois.

Item ce non obstant est reserve au Pape la collation de ses familliers & officiers de cours de Rome, moyennant ce qu'on moderera le nombre d'iceulx, &c. combien que le decret de Basle adcorde au pape la prevension des benefices, neantmoins audit concile de Bourges il ostent la prevension dessus dite.

Item le pape en sa vie pourra conferer en chascune eglise cathedrale aucuns benefices, & me semble que de chacun nombre de xx. *preben-*

ANNO CHRISTI 1446. 1439.

bendes, il porra conferer l'une & pour une fois, ainsy de quarante prebendes il conferroit deux en sa vie. Aucuns y voloient mettre de x. livres.

Item, au regard des causes introduites en court & a Basle, elles se finiront ou elle sont commenchies, & de cetero *feront toutes revoquees* ad partes, *& ne porront estre traities les parties* ultra unam dietam &c. juxta e. statutum.

Et se il avenoit que la court fust citra montes, *nuls ne porra estre trait en court* ultra duas dietas in dicta curia, sed fiet remissio, *mais les officiers du pape porront traire leurs parties* in curia propter auctoritatem curiæ Romanæ.

Item, pro recipiendis sacris ordinibus nihil erit recipiendum, nisi duo solidi cum dimidio pro carta, & sunt aliqua specificata ibidem, quæ in brevi explicari non possent, tam pro confinalibus, quam collatione beneficiorum, quoad pecuniarum receptionem &c. quæ etiam videbuntur latius.

De gratiis expectativis ordinatum est quod locum habeant usque ad pascha, quoad illas quarum processus sunt jam actu intimati.

Item, les ordenances dessus dittes ont ete faittes par lesdits deputes & depuis en general confermees & plusieurs fois corrigees & reformees; & finalement quant nous partismes de Bourges, elles n'estoient point encorres mises au net, ne en forme ordinaire, & pour ce ne les peusmes rapporter: mais pour ce que je fus du nombre desdits deputes, licet indignus, *& que j en ooie souvent parler, je les ai retenu en substance quant aux principaux decrets.*

Item, tous les aultres decrets de Basle furent aprouvez, & fur conclu de demander de par le roy au concile, que lesdits decrets vol-sissent moderer selon l'ordonnance dessusdite, non pas qu'ils eussent autorite sur ledit concile, mais par maniere de requeste.

Item, fut conclu au regard de la division, quod reformatione ecclesiæ facta, rex Franciæ erat concors & prælati de loco eligendo pro reductione Græcorum, *& de ce feroient chargiez ses ambassadeurs, a laquelle chose s'accordoit le saint concile, lesquels estoient d'accord de queconques lieus; mais qu'il fust decide que leurs decrets aroient lieu, par lesquels ja piecha il fut decrete & a Constance & a Basle*, quod papa non poterat dissolvere concilium legitime congregatum, &c.

A *Item, en la conclusion fur conclu de faire une proposition devant le roy, par la quelle il lui seroit dit ce qui avoit ete fait* pro bono ecclesiæ, pro unione, &c. *& apres le requerre qu'il voulsist tout accorder, approuver, &c.* & decretum apponere, immo & quod omnia ista locum haberent in regno.

Secundo fuit requisitus rex super libertatibus ecclesiæ, virorum ecclesiasticorum, conservandis juribus ecclesiæ, &c.

Tertio, super provisione regni sui desolati & celeriter. Et super hoc quidam collega noster, magister in theologia, nomine magister Robertus *Erboule*, requisitus de sero, B in crastinum solemniter proposuit, ita quod mirabile fuit ipsum audire, attento parvo spatio quod habuit, & super dictis tribus articulis hujusmodi responsum.

Primo, rex humiliter & dulcissime regratiatur omnibus prælatis &c. honorem ecclesiæ & ipsos commendavit de bona obedientia: ad primum articulum rex comprobavit & laudavit omnia facta per ipsos & ex nunc voluit & vult, quod dicta decreta haberent locum in regno suo secundum modificationem, &c.

C Quoad libertates ecclesiæ, rex voluit & accordavit prælatis & aliis ecclesiasticis, quod haberent omnino suas libertates & privilegia talia qualia habebant & habuerunt tempore B. Ludovici & Philippi Pulcri, nec volebat aliqua infringere, nec infringi facere; & super his duobus volebat literas fieri, & illas in toto regno publicari, & illas facere observari.

Quoad tertium excusavit de anno præterito, quod non fecit armatam: pro isto anno dicit quod usque nunc etiam eadem causa fieri non potuisset, propter caristiam & D famem, quæ auxisset cum sua comitiva; sed dixit quod congregaret consilium suum & illos de sanguine suo, & quod per Dei gratiam intendebat breviter providere: quibus habitis, recesserunt omnes, nos illa die, alli in crastinum, & rex, &c.

Prælati fuerunt in magno numero, archiepiscopi Remensis, Turonensis, Bituricensis, Tolosanus & Cretensis, qui fuit ex parte papæ. Episcopi usque ad XXV. Abbates, priores, capitula & de studiis multi notabiles viri in magno numero; de nostro studio Parisiensi fuerunt tres magistri in theologia solemnissimi viri, duo decretistæ & unus artista.

MOGUNTINUS CONVENTUS

In causa schismatis Basileensis

Anno 1439. *habitus.*

ANNO CHRISTI 1439.

MOguntinum conventum indixerunt Germaniæ principes ut crescens in immensum Basileense schisma succiderent. Eo de more venerunt e concilio legati, & ab Eugenio pontifice delecti Joannes de Turrecremata & Joannes Franciscii miles. Rei ibi gestæ historiam brevibus absolvit Patricius in historia conciliorum Basileensis & Florentini cap. LXXXIX. scribens decreto principum E constitutum fuisse ut Basileensis concilii decreta tenerentur; quæ vero concilium in Eugenium sanciverat, hæc pro infectis haberentur. Acta vero hæc definit anno 1339. die VII. kal. aprilis. Pro Eugenio peroravit Joannes de Turrecremata, qui parum inde post R. E. cardinalis tit. S. Sixti renunciatus fuit. Orationem hanc Turrecrematæ e MS. Feliniano huc transfero.

Pro-

ANNO CHRISTI 1446. 1439.

Propositio Magistri Joannis de Turrecremata, cum esset orator ad dietam Moguntinam, pro SS. D. N. Eugenio Papa.

Editoris præmonitio.

FElinianus ille codex MS. plus vice simplici mihi commemoratus, unde plura Joannis de Turrecremata, tunc magistri in Ordine Prædicatorum, dein S. R. E. cardin. scripta erui, suo singula loco ex me vulgata, postremas omnium exhibet orationes geminas, quarum priori præfixus est titulus a me hic expressus; altera vero, quæ ibi statim succedit, titulo penitus destituitur. Cum tamen posterior hæc coram Cæsare & imperii principibus perorata sit, ut ex tota oratione liquet, ad hanc ipsam Moguntinam dietam pertinere vix dubito. Dum igitur alteram post alteram lego non incuriose, facile animadverti, utramque non locum tantum & auditores habuisse eosdem; sed & iisdem constare rebus, nec nisi in verbis discrepare. In eam tunc opinionem descendi, unicam tantummodo habitam esse a Turrecremata orationem ad principes Moguntiæ collectos; quorsum enim eadem oratio, verbis tantummodo & methodo variata, bis eodem loco & tempore coram iisdem auditoribus obtruderetur? Sed chartis bis traditam fuisse judicavi; semel quidem opere festinato & impolitam, prout se authoris menti primo obtulit; dein vero sedula meditatione maturatam, & cultu verborum ac troporum exornatam. Atque ita demum expolitam in frequenti principum consessu orator exposuit. Hæc igitur me ratio persuasit, ut postremam hanc darem, omissa priori, quæ non nisi adumbratio est posterioris.

ORATIO JOANNIS MAGISTRI DE TURRECREMATA

Ex Ordine Prædicatorunm in Moguntino conventu habita, cum esset eo missus orator per SS. D. N. Eugenium papam.

ANNO CHRISTI 1439. Ex MS. Cod. Lucensi.

SI fuit, clarissime rex & virtuosissime Cæsar, unquam dies, in qua optassem ingenium meum divina quadam præditum dignitate; hic profecto est, quem celsitudinis vestræ splendor & aliorum illustrium principum & dominorum & RR. PP. præsentia celebrem reddit, in quo pro principatu Romanæ ecclesiæ, quæ mater est & caput omnium fidelium, orator accedo. Onus plane gravissimum, & exiguo ingenio meo prorsus indignum: maxime cum ipsam Romanam ecclesiam, quam licet divinitas summa voluerit cunctis præeminere, & universalis ecclesiæ pietas in veneratione primatum ejus semper habuerit; multi tamen his infelicibus diebus in magnum totius christianæ religionis dispendium supprimere moliuntur. Efflagitat profecto tantæ amplitudinis oratio virum ingenii magnitudine pollentem, & sacrarum literarum sapientia, & dicendi arte clarissimum; quem cum me hujusmodi certe non esse experiar; non mirum si pavore solutus toto corpore contremiscam, majus percipiens me opus aggressum quam possit meis viribus sustineri. *Grandes quidem materias*, ait Hieronymus, *ingenia parva non sufferunt; sed in ipso conatu ultra vires ausa succumbunt*. At ego, & si hebes ingenio parumque eruditus sim, obtemperandum tamen putavi, quando sine scelere aliter fieri non potuit. Non enim tutum erat principis universi ecclesiæ refragari mandatis, cui omnes jure divino caput inclinant & primatus mundi obediunt, tamquam domino Jesu Christo, ut ait beatus Cyrillus in libro Thesaurorum. Verum, etsi tanti ponderis magnitudo animo me resolvat, plura tamen me optime animo stratum efficiunt. Primum est firma & solida spes adjutorii altissimi & clementissimi Dei nostri, cujus proculdubio rem principalius acturi venimus; qui vicarii sui principatum & auctoritatem defendimus. Secundum, quod coram Christiano rege, qui in toto orbe terrarum religione, fide & pietate clarissimus est, coramque illustrissimis prin- A cipibus loquor, apud quos magna semper viguit ad apostolicam sedem reverentia devotionis. Tertio, quia ad ipsius nationis patres & dominos pro honore & defensione apostolicæ sedis dirigendus est sermo, qui immobiliter animo retinent quam singulariter hanc illustrem nationem apostolica sedes honoribus auxerit. Quarto, quia ea quæ pro gloria apostolicæ sedis, divina favente clementia, in medium allaturus sum, ita aperte SS. scripturarum testimoniis & SS. PP. sententiis roborata sunt, atque progenitorum nostrorum ab ipso nascentis ecclesiæ exordio fide firmata; ut genus videatur esse dementiæ in eis aliqualiter dubitare. Cum autem, B non in sublimitate sermonis & in humanæ sapientiæ verbis, sed in virtute Spiritus S. spem meam firmaverim; curæ mihi erit, dimisso omni verborum ornatu, intentionem sanctissimam, modum, veritatem & justitiam ostendendi D. N. Eugenii papæ in translatione facta universalis concilii de civitate Basiliensi in Ferrariensem, pauca de primatu Romani pontificis, sacræ scripturæ, SS. PP. & doctorum testimonia inducens, simplici & jejuna oratione perstringere. Post me autem verbum facturus est clarissimus utriusque juris doctor & miles D. Johannes Francifcii orator apostolicus, dominus meus singularis, qui splendidissimis sacratissimarum legum, & C SS. canonum luminaribus hanc principatus apostolici superioritatem in Romana sede pro singulari sapientia sua & dicendi peritia clariorem faciet. In qua re pro ampliori auctoritate per me dicendorum, & firmamento, more majorum, a sacris libris exordiar, & ab eo loco, ubi beatissimus Joannes evangelista de ornatu & dispositionis forma principatus ecclesiæ, Spiritu S. edocente loquitur, dicens: *ecce ego Joannes vidi S. civitatem Jerusalem novam descendentem de cælo a Deo, paratam sicut sponsam ornatam viro suo*, Apoc. in ca. XXI. Omnium plane SS. PP. & doctorum qui diem sapientiæ arcana cordis dispositione servarunt, hæc est, do-

ANNO CHRISTI 1446. 1439.

domini & PP. concors sententia, sacrum militantis ecclesiæ principatum ad exemplar triumphantis ecclesiæ & cœlestium turbarum SS. hierarchiæ dispositum esse ac formatum; unde cum de disponendo veteri tabernaculo, quod dispositionis ecclesiæ nostræ gerebat figuram, Dominus Moysi mandatum imponeret ad cœleste præmonstratum exemplar, jubet internæ considerationis suspendere vultum: *Suspice*, inquit, *& fac secundum exemplar quod tibi in monte monstratum est*, Exod. XXV. Quare, inquit Dominus Job. XXXVIII. *nunquid nosti ordinem cæli; & rationem ejus pones in terra?* subaudi, *ut ego*, inquit gl. beatus Gregorius: *ordo quidem Angelorum humana ratione incomprehensus divinæ sapientiæ opere in terra ponitur; quando ad cælestis hyerarchiæ exemplar militantis ecclesiæ hyerarchia disponitur & firmatur. De cujus profunditate mysterii aquila Joannes cælitus eruditus loquens ait*: Ecce ego Joannes &c. loco & cap. ante positis. Magnus certe hic militantis ecclesiæ splendor dignitatisque ad cœlestis Jerusalem exemplar formata sit, & sanctissimæ & ornatissimæ illius formam dispositionis possideat in terris, quæ gloriosa in cœlis refulget. O sacrilega & pernitiosa hominum studia, quæ hunc ecclesiæ militantis dignitatis splendorem & cultum dignissimum, nescio quo spiritu præsumptionis & erroris ducti, avertentes se a sacra ecclesiæ & SS. PP. doctrina, variis & superstitiosis inhærentes doctrinis extinguere moliuntur. Porro si multa sint in quibus sapientia dispensante divina similitudo principatus triumphantis ecclesiæ in nostra militanti relucet; solum tamen ea percurram, quæ nostro præ cæteris magis obsequitur proposito.

Imitatur autem ecclesia militans cœlestem juxta beatissimi Dionysii, aliorumque sanctorum patrum sententias, in quatuor videlicet in refulgentia multiplicis ordinis, in forma politicæ dispositionis, in perfectione potestativæ virtutis, in nexu unius fontanæ originis. Relucet autem in primis in ecclesia militante cœlestis hyerarchiæ figura venusta, varietate multiplicis ordinis. Dedit quidem *Deus*, ut ait apostolus ad Ephes. 4. *Quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas, alios vero evangelistas, alios autem pastores & doctores, ad consummationem sanctorum in operibus ministerii, in ædificationem corporis Christi*. De qua hyerarchiæ nostræ ad cœlestem imitationem B. Dionysius in sexto cap. eccles. hyerarch. loquens, ait sic. *Tota enim nostra hyerarchia a Deo traditas ordinibus sunt disposita sanctis & cælestibus hyerarchiis conformis est*. Dicebam secundo loco hyerarchiam ecclesiæ militantis exemplar retinere cœlestis in forma, & dispositione regiminis. Sane quemadmodum supernæ virtutes & potestates, quamtumlibet aliæ aliis prælatæ in diversis distribuantur ordinibus, uno supremo principe omnium moderatore reguntur; ita divina providentia, quæ miro ordine Angelorum ministeria, hominumque dispensat, sub uno principe, & monarcha, scilicet Romano pontifice cunctum ecclesiæ principatum gubernandum instituit ac regendum, de qua imitationis forma B. Bernardus ad Eugenium papam scribens 3. de considerat. ita dicit. *Non vilem reputes formam hanc; quæ in terris est formam habet in cælis. Vidit hoc qui dicebat: vidi civitatem sanctam Hierusalem novam descendentem de Cælo. Sicut enim ibi Cherubim & Seraphim & cæteri ordines sub uno capite Deo; sic & hic patriarchæ, archiepiscopi, & reliqui sub uno pontifice summo. Non est parvipendendum quod Deum habet auctorem, quod de cælo duxit originem*. Hæc Bernardus. Sub hac principatus forma Christus ecclesiam militantem constituit; ex eo clarissime patet, quod nulli dubium esse debet quin ecclesiæ regimen sit optime ordinatum, utpote per eum per quem reges regnant, & legum conditores justa decernunt; & ut Plato inquit: *optimi est optima adducere*; optimum autem regimen multitudinis est, ut regatur per unum. Tum quia hujusmodi regimen maxime repræsentat divinum, quo unus Deus mundum gubernat; cum ex eo quod pacis & unitatis subditorum, quod finis regentis est, congruentior causa est unus, quam multi. Manifestum ergo est Christum ita ecclesiæ regimen disposuisse, ut unus tanquam rector & caput toti ecclesiæ præesset. De qua dispositione regiminis in ecclesia Dominus ita pronuntiat: *suscitabo super eos pastorem unum*, Ezechiel 34. *& pastor unus erit omnium vestrum*, Ezech. 37. Quod si quis dicat, quod unum caput, & unus pastor est Christus, qui est unus, & unius ecclesiæ sponsus: non sufficienter regit, inquit clarissimus doctor sanctus Thomas lib. 4. contra gentes cap. 76. *Manifestum est enim*, inquit, *quod omnia sacramenta ipse Christus perficit. Ipse est enim qui baptizat; ipse qui peccata dimittit; ipse est verus sacerdos qui se obtulit in ara crucis, & cujus virtute corpus ejus in altari continue celebratur*, (*consecratur*) *& tamen quia corporaliter non cum omnibus fidelibus principaliter erat futurus, elegit ministros, per quos sacramenta fidelibus dispensaret. Eadem ratione ergo quia præsentiam corporalem erat ecclesiæ subtracturus, oportebat quod alicui committeret, qui loco sui universalis ecclesiæ gereret curam. Hinc est quod Petro dicit: pasce oves meas*, Joan. ult. Hæc S. Thomas. Cujus veritatis splendor duos propellit perniciosos errores, quorum primus in Constantiensi concilio jam reprobatus fuit, dicentium, quod non erat scintilla apparentiæ quod oporteat esse unum caput in spiritualibus regens ecclesiam, quod semper conversetur cum illa. Secundus error est quorumdam præsumptuosorum, qui Romanum pontificem pastorem & caput non recognoscunt; quem errorem apertissime infringit illud Joan. ult. ubi indistincte & absolute omnes fideles, sive dispersos, sive congregatos comprehendens Christus inquit Petro: *pasce oves meas; pasce agnos meos*; super quo verbo Theophylus, in glos. continua inducens S. Thomam, ita loquitur: *Finito prandio, commissionem ovium mundi Petro commendat, non aliis*, B. Chrysost. super Acta apostol. ita ad idem loquitur: *Petrus a filio super omnes qui filii sunt potestatem accepit; non ut Moyses in gente una, sed in universo orbe, dicente Domino ipsi Petro; pasce oves meas, pasce agnos meos. Inter omnes illas, & istas non distinguens; sed universas oves suas ejus curæ commendat*. Item B. Bernardus hanc ampli-

plitudinem poteſtatis ſummi pontificis ſuper omnes fideles ex hoc ſacro Salvatoris noſtri decreto colligens, ita ad Eugenium papam lib. 2. de Conſiderat. loquitur. *Quis es? sacerdos magnus, summus pontifex: tu princeps episcoporum: tu hæres apoſtolorum: tu primatu Abel: tu gubernatu Noe: patriarchatu Abraham: ordine Melchisedech: dignitate Aaron: auctoritate Moyses; judicatu Samuel: poteſtate Petrus: unctione Chriſtus. Tu es cui traditæ sunt claves regni cælorum, cui oves creditæ sunt. Quidam & alii cæli janitores & gregum paſtores; sed tu, tanto glorioſius, quanto differentius utrumque præ cæteris nomen hæreditaſti. Habent alii aſſignatos greges, ſinguli ſingulos; tibi univerſi crediti sunt; unus uni non modo ovium, sed & paſtorum; tu unus omnium paſtor. Unde illud probem quæris? ex verbo Domini. Cui enim non dico episcoporum, sed etiam apoſtolorum, ſic absolute, & indefinite totæ commiſſæ sunt oves: ſi me, inquit, amas, pasce oves meas: quas? illius vel illius populi, civitatis, aut regionis, aut certi regni? oves, inquit, meas. Cui non planum, non aſſignaſſe aliquas, sed omnes. Nihil excipitur ubi diſtinguitur nihil.* Hæc Bernardus. Quorum clariſſimorum patrum intelligentiam ita ponderandam duxit S. Thomas, ut exponens prædictum Salvatoris verbum ſuper Joann. dicat: *non poſſe dici Chriſtianum, qui dicit, se non eſſe sub cura iſtius paſtoris.* Ob quam cauſam idem Doctor in libro, quem contra Græcorum errores edidit, quod etiam Bonifacius in Decretali *unam sanctam* confirmavit, ſubeſſe Romano pontiſici concludit eſſe de neceſſitate humanæ ſalutis. Et ideo B. Gelaſius Anaſtaſio imperatori ſcribens, divina fultus auctoritate, quatenus & qualiter de principatu apoſtolicæ ſedis ſentire deberet, hoc modo eum inſtruit: *& ſi cunctis*, inquit, *generaliter sacerdotibus recte divina tractantibus fidelium colla convenit submitti; quanto potius sedis illius præsuli consensus est adhibendus, quem cunctis sacerdotibus, & divinitas summa voluit praeminere, & subsequens eccleſiæ generalis pietas jugiter celebravit. Ubi prudentia tua diligenter adverrit, nunquam æquare se quomodocumque poſſe illius privilegio, quem vox Chriſti prætulit univerſis.* Quorum ſanctorum patrum bene penſata doctrina nemo plane poteſtatem Romani pontificis divinitus conceſsam a ſuperba cervice excutit, niſi infelix, qui jugum Domini portare nolens, Dæmonis ſe ſubjicit honori, & in numero ovium Chriſti eſſe recuſat. Sed quid ad hoc quidam in velamine inobedientiæ reſpondeant non eſſet inutile commemorari. Nam in primis audent aſſerere papam non eſſe caput & paſtorem univerſalis eccleſiæ, ſed particularium eccleſiarum. O mira hominum ſapientia, papam omnium ovium Chriſti paſtorem & caput particularium eccleſiarum affirmant, & tamen non eſſe caput & paſtorem univerſalis eccleſiæ contendunt? Quid autem univerſalis eccleſiæ nomine deſignatur, quam omnium fidelium collectio? Nunquid univerſæ eccleſiæ per orbem conſtitutæ non unus thalamus Chriſti ſunt? Monſtruoſa certe hominum poſitio: papam dicunt caput eſſe, & non aſſignant ei unum corpus, cujus ſit caput; ſed corpora multa, particulares ſcilicet eccleſias.

A Unus vir eſt, & non dant ei unam uxorem, ſed plures, contra apoſtolum 1. Cor. 3. An non rationabilius deridendus veniret, qui episcopum caput parochiarum, & non totius diœceſis affirmaret, & qui regem, provinciarum & civitatum caput, & non totius regni eſſe contenderet? Confutat hunc errorem Salvator noſter ita dicens Petro. *Tu vocaberis Cephas.* Cephas, ut interpretatur S. Anacletus, & B. Iſidorus, caput ſonat. *Cephali* enim Græce caput dicitur. Quod autem reſpectu univerſæ eccleſiæ verbum Chriſti accipiendum ſit, teſtatur Ven. Beda, ita dicens: *intuitus eſt autem Petrum Chriſtus non exterioribus oculis solum, sed æterno divinitatis intuitu. Vidit cordis ejus ſimplicitatem, a-* B *nimi sublimitatem, cujus merito cunctæ eſſet præferendus eccleſiæ.* Nec ex hac profeſſione catholica ſequitur, quod quidam minus ſapienter arguunt, quod duo ſcilicet capita eſſent in eccleſia; Chriſtus & papa. Nam cum papæ reſpectu eccleſiæ ratio capitis non congruat, niſi in quantum vices gerit Chriſti, quemadmodum Bonifacius in illa decretali, *unam sanctam*, deſinit; eccleſiæ non duo capita ſed unum caput eſt. Chriſtus ſcilicet & Chriſti vicarius. Confutat ſecundo prædictum errorem Sancta Synodus Conſtantienſis, quæ hunc inter alios errores condemnat dicentium; quod Petrus non eſt & fuit caput ec- C cleſiæ catholicæ univerſalis. Multos alios teſtes egregios in conſumationem hujus erroris adhibere mihi facile erit. Sed quia res notiſſima eſt, brevitatis gratia eos ſtatui pretereundos. Cæterum alii verentes ne papam negando caput eſſe univerſalis eccleſiæ, hæreſim damnatam incurrant, ad ſuæ rebellionis colorem dicunt, quod etſi papa caput ſit univerſalis eccleſiæ per orbem diſperſæ; non tamen ſynodaliter congregatæ. O inaudita hominum prudentia! ut congregatio ovium ad unum locum mutationem auctoritatis faciat in principe. Quis princeps ſit plebis diſperſæ, & non cum ſimul in unum principis auctoritate convenerit? Plane cras D poterit ſimilis error confingi de tuo imperio, clariſſime Cæſar, & de veſtris principatibus, illuſtriſſimi principes. Ridiculoſa valde & periculosa hæc fictio. Quo enim modo eccleſia ſynodaliter congregata exemplar retinebit Hyerarchiæ cœleſtis, ſi ſummum pontificem & caput ſuum eſſe negat? Qualiter eccleſia congregata in ea optima & divina regiminis politia, ſub qua a ſapientiſſimo architectore Chriſto inſtituta eſt, manebit integra, ſi in unum congregata unum viſibilem, & ejuſdem ſtatus, & converſationis principem non recognoſcit? Qua ratione concilium repræſentabit univerſalem eccleſiam, ſi eum caput non cofitetur, quem principem E & paſtorem univerſa colit & veneratur eccleſia? Nunquid non ridiculum eſt dicere, quod quis caput ſit repræſentati, & non repræſentantis? Confundit in primis hunc errorem illud Joel 1. *congregabuntur filii Judæ, & filii Iſrael pariter, & ponent ſibi caput unum.* Item illud Joan. 10. *fiet unum ovile & unus paſtor.* Item B. Chryſoſtomus, qui tractans illud Jo. ult. *pasce oves meas* ita dicit: *præteriens autem alios Petro loquitur; eximius enim apoſtolorum erat Petrus, os discipulorum, & vertex collegii.* Rurſum hoc idem con-

ANNO CHRISTI 1446. 1439.

convincitur eisdem testimoniis, quibus S. Thomas errores Græcorum impugnans utitur ad probandum quod Romanus pontifex universalem prælationem in totam ecclesiam obtineat. Inquit enim in Chalcedonense concilio, quod tota synodus acclamavit Leoni papæ: *Sanctissimus, apostolicus & ycomenicus*, idest, universalis *patriarcha, per multos annos vivat*; & Chrysostom. super Matthæum: *Filius qua patris est, & ipsius filii potestatem Petro universaliter concessit ubique terrarum; & homini mortali omnium quæ in cœlo sunt dedit auctoritatem, dando ei claves, ad hoc ut ecclesiam ubique terrarum amplificet*. Item super Jo hom. 75. *Jacobum localiter in loco terminat; Petrum autem totius orbis ordinat magistrum & doctorem*. Idem super act. Apostol. *Petrus a filio super omnes qui filii sunt potestatem accepit, non ut Moyses in gentem unam, sed in universo orbe*. Cæterum hunc prælationis Romani primatum pontificis super universam ecclesiam apertissime & prædicat illa fidei professio, quam Alexander IV. Michaeli Palæologo, illustri imperatori Græcorum, dixit in decretali illa, cujus initium est: *Magnitudinis tuæ literas*. De cujus fidei acceptione per Græcos plurima jucunditate exultans sacra synodus Lugdunensis, laudes amplissimas cum multa gratiarum actione dicitur Deo devotissime decantasse. Continetur autem inter alios præfatæ professionis articulos, quod Romana ecclesia summum & plenum primatum & principatum super universam catholicam ecclesiam obtinet. Ecce luce clariora testimonia, quæ Romanum Pontificem universalis ecclesiæ, etiam synodaliter congregatæ, principem & caput esse testatur. Quis jam erit tantæ audaciæ tantæque præsumptionis furore effrænis, qui huic auctoritati, quam tam splendida testimonia clarificant, contravenire præsumat? Ex quibus plane colligere poterit celsitudinis vestræ prudentia, sapientissime Cæsar, quam longeitia statu salutis oberrent qui SS. D. N. Eugenio papæ IV. vero & indubitato Christi vicario obedire & parere contemnunt, & alios Christi fideles ab ejus obedientia subtrahere moliuntur; cum scriptum sit 1. Reg. 15. quod *peccatum ariolandi est repugnare; atque scelus idololatriæ nolle acquiescere*. Utinam animadverterent quam malum sit inobedientiæ vitium, quo Angelus cœlum, Adam paradisum perdidit; cujus sceleris magnitudinem considerans B. Cyrillus sic in lib. Thesaur. quosdam ad manendum sub obedientia Romani pontificis exhortatur, dicens: *Itaque, fratres mei, sic Christum imitamini, ut ipsius oves vocem ejus audiamus, manentes in ecclesia Petri, & non inflemur vento superbiæ, ne forte tortuosus serpens propter nostram contentionem nos ejiciat, ut etiam olim de paradiso*. Hæc Cyrillus. Quantum autem fomenti favorisque Græcorum erroribus inobedientia & *derivata* eorum qui Basileæ remanserunt perstiterunt, pertranseo. Facile quisque interrogare potest, quo enim pacto ad obedientiam apostolicæ sedis Græcos venire sperabimus, quando Romanum pontificem tam facile a Latinis contemni videmus. Male certe Græcos, quos circa primatum Romani pontificis ecclesia nostra sæpe definivit errare, poterimus reprehendere: quando eorum dogmata erronea a Latinis viderint cuncta prædicari. Quomodo præterea multos præcisos & schismaticos ad unitatem ecclesiæ Romanæ invitabimus, quando Romanum pontificem, quem unicum loco Dei totius orbis patrem, & doctorem suscepimus, honore debito non coluerimus? Cohortor plurimum ad pii solaminis vestri officium, illustrissime rex, vigilantem curam impendere, ut obedientia Romani pontificis illibata in ecclesia servetur; eo potissime attento, quod devotionis reverentia, quæ summo pontifici exhibentur, ipsi potius Salvatori nostro, cujus personam majestatis repræsentat & locum in terris tenet, & vices *oblata* censetur; ait enim ipse Salvator ad Petrum & coapostolos: *qui vos audit, me audit, & qui vos contemnit, me contemnit*; *Luc.* X. Circa formam obedientiæ Romani pontificis animadvertant, quæso, DD. VV. id quod beatiss. Petrus apostolorum princeps in ordinatione Clementis populum est exhortatus; ait enim: *si inimicus est iste Clemens alicui pro actibus suis; & vos nolite expectare ut ipse vobis dicat: cum illo nolite esse amici, sed prudenter observare debetis & voluntati ejus absque contentione secundare, & avertere vos ab eo, cui ipsum sentitis aversum; sed nec loqui his quibus non loquitur*. Et infra: *si vero quis amicus fuerit quibus non loquitur, unus est iste ex illis qui exterminare ecclesiam Dei volunt*. Hæc beatus Petrus.

Decursis primis duabus propositionis nostræ partibus, superest tertio loco prosequi qualiter in perfectione potestativæ virtutis ecclesia militans irritetur cœlestem. Sane quemadmodum in cœlesti hyerarchia tota plenaque perfectio potestatis in solo hyerarcha residet; ita ecclesiastica hyerarchia in solo Romano pontifice, qui solus vocatus est in plenitudinem potestatis, summa & suprema ecclesiasticæ potestatis plenitudo locata est. Habet hoc ipsa ratio capitis, quod sicut residui corporis altitudine superpositus, & virtutis propriæ nobilitate trascendit; ita plenitudine sensus & potestatis. Unde beatissimus Dionysius V. eccles. hyerar. postquam unamquamque hyerarchiam in propria hyerarchia docuit terminari; de proprietate & dignitate hyerarcarum, ita subjungit: *hyerarchici ordinis victus cupit sanctis totalitatibus & per omnes ordines operatur propria hyerarchiæ mysteria*; & infra: *est ergo hyerarchicus ordo perfectiva virtute adimpletus*. Hanc autem singularitatem plenitudinis potestatis haberi in summo pontifice ostendit in primis quod solus Moyses, qui figuram gessit Romani pontificis, ut beatus Bernardus lib. II. de consid. ad Eugenium papam scribit, ex toto universo populo Israelitico, in quo tunc, ut ait Augustinus, Dei continebatur ecclesia, in montis vertice ad Deum ascendit, Exod. 29. In quo plane distinguatur, quod solus Rom. Pontifex in culmen & fastigium plenitudinis potestatis a Christo erat assumendus. Hinc B. Cyrillus patriarcha Alexandrinus in lib. Thesaur. dicit; quod sicut Christus accepit a patre ducatum, & sceptrum ecclesiæ gentium (*ex Israel egrediens super omnem principatum, & potestatem & super omne quodcumque, ut ei genua omnia curventur*) *plenissimam, sic & Petro & ejus successoribus* ple

pleniſſime commiſit; & ita nulli alii dedit quam Petro, quod ſuum eſt plenum, ſed ipſi ſoli dedit. Hæc Cyrillus. Teſtatur præterea hoc idem quod ſingulariter Salvator noſter ait Petro, Matth. 16. *tu es Petrus; & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam*; & ſequitur etiam; *Tibi dabo claves regni cœlorum*. Majori præ cæteris devotione confeſſus eſt, merito præ cæteris ipſe collatis clavibus regni cœleſtis donatus eſt, ut conſtaret omnibus, quod abſque ejus confeſſione in regnum cœlorum nullus poſſit intrare. Nec moveat quemquam, quod quidam de Auguſtino ſuper Joannem inducunt, quod quando Petrus claves accepit, ſanctam eccleſiam ſignificavit. Hoc quippe non venit ita intelligendum, ſicut quidam pravo intellectu interpretantur, quod Petrus eccleſiæ nomine, ſicut quidam procurator, claves acceperit; ita quod multitudo univerſalis eccleſiæ in ſe tota formaliter & ſubjective ligandi & ſolvendi clavium habeat poteſtatem. Hunc enim intellectum erroneum eſſe ex dictis ſcripturæ ſanctæ, & ſanctorum facile quiſque colligere poterit. Pleniſſimum quidem eſt, quod ſi Petrus ſolum ut procurator nomine eccleſiæ claves accepit, nihil poteſtatis acquiſitus eſſet ſibi quando claves ſibi datæ ſunt, ſed ſolum univerſitati eccleſiæ; quemadmodum procurator non ſibi ſed domino acquirit. Præterea ſi Petrus illo modo nomine eccleſiæ claves accepiſſet; profecto non ſibi ſed eccleſiæ nomen dignitatis attribuendum eſſet, quæ ex poteſtate conſurgit. Non enim procurator, dux, aut rex, aut ſponſus, aut epiſcopus, ſed iſte cujus nomine accipit poteſtatem, ſecundum quæ Petrus non pontifex, non primas, non caput, non paſtor non princeps dicendus veniret eccleſiæ, ſed potius eccleſia Petri. Quod quam adverſum ſit ſcripturæ ſanctæ, & inſtitutioni Chriſti quiſque fidelis intelligit. Cæterum ſi nomine eccleſiæ Petrus tanquam procurator & miniſter claves accepit, maximo cum errore factum eſſe videretur, quod ſuperioribus longævis temporibus communis forma abſolutionis non ſub eccleſiæ nomine aut auctoritate, ſed Dei, & Apoſtolorum Petri & Pauli pœnitentibus ſit exhibita. In qua abſolutionis forma cum univerſalis eccleſia a cunctis incunctanter non erraſſe credatur; maximum eſt quod cum Petrus claves acceperit ut non eccleſiæ procurator aut ſindicus, ſed ut caput aut princeps ejus acceperit. Unde idem Auguſtinus in ſermone Apoſtolorum Petri & Pauli, qui incipit, *Fortis & humilis*, de collata poteſtate Petro, & Paulo a Chriſto ita loquitur. *O mira potentia, & inæſtimabilis gratia Salvatoris! Quis plebeum piſcatorem Apoſtolorum facile crederet principem; regibus obſiſtere; reges ſanctificare; regnis omnibus imperare; mundum frænare legibus; Dæmones calcare; immortale regnum converſis dare, negare perverſis; merita mundi cognoſcere, & crimina hominibus relaxare? O inæſtimabilis & immenſa poteſtas? hominem in terra poſitum tenere cœlum; nunc ad nutum Petri divini regni clauſtra pateſcunt. Accepit enim claves regni cœlorum, ut ſolutis vinculis delictorum aperiret credentibus cœlum*. Hæc Auguſtinus. Quod ergo dicit Auguſtinus, quod Petrus, quando claves accepit,

A eccleſiam ſanctam ſignificavit; non ita intelligendum quod univerſitati eccleſiæ claves ſint datæ non Petro; ſed pro eo tempore ſignificaſſe eccleſiam dicitur, ut dicti Auguſtini verba demonſtrant; quia non tantum pro perſona ſua Petrus, ſed pro ſucceſſoribus ſuis in eadem ſede, & pro quibuſcumque quos apoſtolica ſedes in partem vocaret ſolicitudinis, claves accepit. Plane ſi tantum ſoli Petro, & non poſteritati ſuæ datæ eſſent claves a Chriſto in eccleſia, nec ſacerdos, nec epiſcopus quiſquam abſolvendi & ligandi facultatem haberet. Quare optime arguit Auguſtinus loco præallegato ſuper Joann. *Cum ergo hoc in eccleſia fiat, Petrus,*
B *quando claves accepit, eccleſiam ſanctam ſignificavit* Ad quam intelligentiam referendum etiam venit illud ejuſdem B. Auguſtini in ſermone quodam apoſtolorum Petri & Pauli dicentis, quod claves non unus homo ſed unitas accepit eccleſiæ. Porro hoc quod dicitur, quod non unus homo claves accepit, non ita intelligendum eſt, quod Petrus non acceperit claves, cum ſibi dictum ſit: *tu vocaberis Cephas. Tibi dabo claves regni cœlorum; paſce oves meas*. Nec hoc quod dicitur, quod unitas eccleſiæ claves accepit eſt ita intelligendum, quod eccleſiæ univerſitas in ſe tota claves habeat, cum dicebat Ambroſius lib. de Paradiſo, quod jus abſolven-
C di & ligandi ſolis ſacerdotibus eſt conceſſum; & Hieronymus teſtatur, quod in ſolis epiſcopis & presbyteris eccleſia claves accepit; & apoſtolus ad Ephes. 4. *quoſdam dedit*, inquit, *paſtores*; non autem univerſum corpus eccleſiæ. Sed ita accipiendum venit Auguſtini verbum, quia non unus ſingulariter claves accepit pro ſe, ſed in eo unitas eccleſiæ pro cunctis ſucceſſoribus paſtoribus etiam claves accepit. Unde idem Auguſtinus in ſerm. Apoſtolor. Petri & Pauli, qui incipit: *Apoſtolum Petrum primum omnium apoſtolorum*, tractans illud Jo. ult. *paſce oves meas*, dicit ſic: *In uno Petro figurabatur unitas omnium paſtorum*. Præterea hanc ſin-
D gularem prærogativam plenitudinis poteſtatis Romani pontificis ſuper univerſam eccleſiam id maxime confirmare videtur, quod Chriſtus eum in didracmæ ſolutione ſolum ſibi conjunxit, ut habetur Matth. 17. unde inquit; *Vade ad mare, & mitte hamum, & piſcem qui primo aſcenderit tolle, & aperto ore ejus invenies ſtateram; illum ſumens, da illis pro me, & pro te*. Super quo verbo B. Auguſtinus, quærens cur Salvator tantum pro ſe & Petro voluit didracma, lib. de quæſt. vet. & no. Teſtam. q. 29. reſpondens, ita dicit: *Salvator*, inquit, *cum pro ſe & Petro dari jubet didracma pro omnibus ſolviſſe videtur, quia ſicut in Salvatore erant o-*
E *mnes cauſæ magiſterii; ita & poſt Salvatorem in Petro omnes continentur. Ipſum enim conſtituit eſſe caput eorum, ut paſtor eſſet gregis Dominici*. Hæc Auguſt. Cæterum hoc idem ex eo accipitur manifeſtum, quod principatus eccleſiaſticus monarchicus eſt, ſive regalis. Dicitur enim Iſaiæ 9. *ſuper ſolium David, & regnum ejus ſedebit*; gloſs. interlin. ideſt eccleſiam, & 1. Pet. dicitur: *vos eſtis regale ſacerdotium*. Unde S. Thomas dicit in 4. diſt. 19. quod papa habet plenitudinem poteſtatis pontificalis, quemadmodum rex in re-

ANNO CHRISTI 1446. 1439.

regno summam potestatem & principatum totius regni; in uno tantum, scilicet principe constitit ea potestas, ut nos in politica docet Aristoteles; quare B. Gelasius papa in generali decreto de ecclesiasticis statutis ad omnes episcopos scribens dicit: *Conveniens est ut totum corpus ecclesiæ in hac sibi observatione concordet, quam illic vigere videt, ubi Dominus totius ecclesiæ posuit principatum.* Et Augustinus in epistola ad Glorium & Eleusium: *In Romana ecclesia semper apostolicæ cathedræ viguit principatus.* Nec obstat primatui apostolico illud dictum Hieronymi: *Si auctoritas quæritur, orbis major est urbe*; quoniam quod non de auctoritate potestatis jurisdictionis Romanæ ecclesiæ sed de auctoritate consuetudinis, quæ in sola urbe observabatur, Hieronymus loquatur manifestum est; unde scribens Evandro episcopo, sic inquit: *quid mihi profers unius urbis consuetudinem? quid paucitatem de qua ortum est supercilium in leges ecclesiæ vendicas? Omne quod rarum est plus appetitur: pulegium apud Indos pipere pretiosius est. Diaconos paucitas honorabiles facit; Presbyteros turba contentibiles facit.* Hæc Hier. Nec autem venit in dubium, quod orbis consuetudo consuetudini urbis præponenda est, ubi apostolica sedes illam non jusserit observari. Quod autem quidam inducunt quod omne totum est majus sua parte, pro eo ad propositum non facit. Quoniam papa in ratione judiciariæ potestatis & pastoralis auctoritatis non pars sed magis totum est, utpote in quo solo, sicut in capite & fonte, tota & perfecta residet potestatis ecclesiasticæ plenitudo, juxta superius sanctorum PP. inducta testimonia. Illud etiam quod quidam opponunt, quod apostoli miserunt Petrum & Joannem Act. 8. in nullo obstat, quia, ut omnis schola novit, non omnis missio superioritatem includit in mittente. Mittit enim Pater Filium; Christus Spiritum S. & mittit quandoque Imperatorem exercitus, non auctoritatis imperio, sed providentiæ consilio; quemadmodum in hoc loco actum esse doctores exponunt. Ex prædictis jam facile colligere poterit quis, quam apertissime desipiant, qui aliud tribunal, aliam cathedram, aliam auctoritatem supremam, quam sit Romani pontificis, erigunt in ecclesia; quos contra articulum de universitate ecclesiæ errare facile est ostendere. Perfectionem enim unitatis ecclesiæ necesse est accipi ex ordine ad unum caput, & non ad Christum tantum, sicut Græci errantes dicunt; sed ad unum ejus vicarium & ad unam supremam potestatem regitivam respectu totius communis boni universæ Reip. Christianæ; alias non esset colligatio ad unum. Unde, *ideo*, inquit gl. Matt. 16. *specialiter potestatem ligandi & solvendi Petro Christus concessit, ut ad unitatem nos invitaret; ideo eum principem apostolorum constituit, ut ecclesia unum principalem haberet vicarium, ad quem diversa membra ecclesiæ recurrerent, si forte inter se dissentirent. Quod si diversa capita essent in ecclesia, unitatis vincula rumperentur.* Hæc gl. & Cyprianus in epistola ad Nepot. cum de unitate ecclesiæ: *ideo exordium ab unitate proficiscitur, ut ecclesia una esse demonstretur.* Quare B. Ignatius in epistola sua, unitatem ecclesiæ servandam exhortans, inquit: *Subditi estote Cæsari; milites principibus; diaconi presbyteris; presbyteri vero & diaconi atque omnis clerus similiter cum omni populo, & militibus atque principibus, sed & Cæsar obediat episcopo; Episcopus vero Christo, sicut Christus patri; & ita unitas ecelesiæ conservetur, ob quam colligatio omnium membrorum ecclesiæ ad unum episcopum Christi vicarium, in quo suprema auctoritas regiminis totius reipublicæ christianæ locata est.* B. Thom. in 4. sentent. eos schismaticos esse asserit, qui hanc unam supremam potestatem in Christi vicario negant, quasi diversores ecclesiasticæ unitatis. Item idem in tract. contra errores Græcor. in cap. . . . dicit: *contra unitatem corporis Christi mystici peccare, qui potestatem Romani pontificis plenariam negant.* Qua ratione optime & sapientissime papa Martinus in litera super condemnat. errorum Euclis, & sequacium universis reverendissimis archiepiscopis hujus clarissimæ nationis scribit, & constituit, ut suspecti de erroribus prædictis, & comprehensi inter alia interrogentur: an credant quod papa canonice electus, qui pro tempore fuerit, successor sit B. Petri, habens supremam potestatem in ecclesia Dei. Confiteri ergo & erigere aliam in ecclesia potestatem supremam præter auctoritatem apostolicæ sedis est manifeste errare contra articulum unitatis ecclesiæ. Unde Cyprianus: *Deus unus est, & Christus unus, & cathedra una super Petrum Dei voce fundata; aliud altare construi, aut aliud sacerdotium novum fieri præter unum altare, & unum sacerdotium non potest. Quisquis alibi collegerit, dispergit; adulterium est, impium est, sacrilegium est, quodcumque humano furore instituitur, ut dispositio divina violetur.* Hæc Cyprianus. Hinc est quod SS. Patres, & DD. clarissimi in scholis theologiæ ad cognoscendum quis intra ecclesiam vel extra velut schismaticus judicandus sit, ex divisione & separatione ab apostolica sede regulam dant communiorem. Sic Alexander de Alis, Doctor famosissimus in 2. sententiarum, & S. Thomas in 2. 2. q. 39. art. 1. & B. Gelasius papa: *quisquis ab apostolicis divisus est sedibus in schismate eum esse non dubium est, & contra universalem ecclesiam altare conatur erigere.* Quare B. Cyprianus in epistola ad Florentium Pupianum inquit: *inde schisma & hereses obortæ sunt, & oriuntur, dum episcopus, qui uni ecclesiæ præest, superba quorundam præsumptione contemnitur, & homo, dignatione Dei honoratus, indignus honoribus judicatur.* Et infra: *Si contumax & superba audire nolentium multitudo discedat; ecclesia tamen a Christo non recedit; & illi sunt ecclesia; plebs sacerdoti adunata & pastori suo grex adhærens. Unde scire debes episcopum in ecclesia esse & ecclesiam in episcopo. Et si quis cum episcopo non sit, in ecclesia non est.* Et in epistola 83. contra quosdam, qui cum separati essent ab Episcopo suo, nomen ecclesiæ sibi adscribebant, sic inquit: *Dominus noster, cujus precepta metuere debemus, & servare, episcopi honorem & ecclesiæ suæ rationem disponens in Evangelio loquitur & dicit Petro: Ego dico tibi, quia tu es Petrus &c. Inde pro tempore & successionum vice episcoporum ordinatio & ecclesiæ ratio decurrit, ut ecclesia super episcopos constituatur, & omnis actus ecclesiæ per eosdem* pre-

Vicleffi

ANNO CHRISTI 1446. 1439.

præpositos gubernentur. Cum hoc ita divina lege fundatum sit, miror quosdam audaci temeritate sic mihi scribere voluisse, ut ecclesiæ nomine literas facerent, quando ecclesia in episcopo & clero, & in omnibus actibus sit constituta. Hæc Cyprianus. Quo circa B. Chrysostomus in quodam sermone inquit; *sicuti capiti corpus cohærere necesse est; ita ecclesiam sacerdoti & populos principi, cohærere utique debent virgulta radicibus & fontibus fluvii, ita & filii patri, & magistro discipuli*. Quorum sanctorum Patrum doctrina nos clarissime instruit, quam indebite nomen ecclesiæ, aut synodi illam repræsentantis, sibi usurpent, qui ab apostolica sede, super quam fundata est ecclesia, divisi sunt. Pertinet autem ad B christianos principes & maxime Cæsareæ majestati debitum est hujusmodi improbis hominum ausibus tota virtute resistere, cui divinitas, per quam reges regnant, tuendam ecclesiam suam singulariter credit. Facit plane ad magnam gloriam celsit. vestræ, religiosissime imperator, si imperii vestri diebus nullius erroris au schismatis germen exurgat.

Superest jam, Cæsar gloriosissime, & sapientissimi PP. extremo loco ostendere quam nostra militans ecclesia in nexu unius fontanæ originis potestatem imitetur cœlestem. Sane quemadmodum ille sacerrimus principatus cœlestis divinæ sapientiæ arte ita totus in una fontana origine potestatis connectitur, C ut ab una scilicet hyerarchia in totum corpus hyerarchiæ fiat hyerarchicæ potestatis defluxus; sic in militante ecclesia membra totius corporis ad unam fontanam originem potestatis connectuntur; ut ab uno, scilicet Romano pontifice capite ecclesiæ, principatus in totum corpus ecclesiæ potestatis derivetur auctoritas. De qua communi ecclesiæ nostræ & cœlestis hyerarchiæ proprietate B. Dionysius in primo cap. eccles. hyerarch. ita loquitur: *Tantum autem est dicere necessarium, quod & illa, scilicet angelica, & omnis nunc laudata a nobis hyerarchia, scilicet humana, unam habet eamdem per universum hyerarchicum negotium virtutem & ipsam hyerarchicam*. Sicut D secundum ipsum substantia & proportio & ordo habet perfici secundum divinum & deificum & subjectum uadere secundum dignitatem unicuique de ingenita ipsi Deo sancta ædificatione, de connexione totius corporis ecclesiæ ad unam fontanam originem potestatis, quæ sit in Romano pontifice B. Leo ita loquitur dicens: *Sacramentum ita Dominus ad omnium apostolorum officium pertinere voluit, ut in B. Petro omnium apostolorum summo principaliter collocaret, & ab ipso quasi quodam capite dona sua in corpus commune diffunderet; ut extorrem se mysterii intelligeret esse divini, qui ausus fuisset a Petri soliditate recedere*. Idem in sermone ordinationis suæ E de hac re apertius nos docet dicens: *de toto mundo unus Petrus eligitur, qui & universarum gentium vocationi, & omnibus apostolis cunctisque ecclesiæ patribus præponatur: ut quamvis in populo Dei multi sacerdotes sint, multique pastores; omnes tamen proprie regat Petrus, quos principaliter regit Christus. Magnum & mirabile, dilectissimi, huic viro consortium potentiæ suæ tribuit divina dignatio. Et si quid commune cæteris voluit esse patribus, nunquam nisi per ipsum dedit quidquid aliis non negavit*. Hæc Leo papa. Ubi animadvertendum quod doctrina hujus fuit approbata in V. Synodo. Cujus connexionis gratia totius corporis occasio ad unam fontanam originem potestatis ait B. Cypr. in epist. ad Nepotianum: *episcopatus unus est, & eccl. una. quomodo solis multi radii, sed lumen unum, & rami multis arboris, sed robur unum; & cum de fonte uno rivuli plurimi defluunt, numerositas, licet diffusa videatur, exundantis copiæ largitate, unita tamen servatur in origine*. Quibus omnibus sana mente consideratis, facile quisque, etiam parum doctus, percipere potest quæ sit comparatio universalium conciliorum ad Roman. pont. Equidem comparantur ad eum, ut experientia docet, sicut ad principem, ac ad caput, unde cuncta eorum dependet auctoritas. Ubi considerandum venit decem esse privilegia apostolicæ sedis respectu universalium conciliorum, ut SS. patrum, & clarissimorum DD. sententiæ nos docent. Primum est auctoritas universale concilium congregandi; quod privilegium etiam in veteri lege summi sacerdotis fuisse ipsa sacra Scriptura 1. Machab. 14. testatur, ubi inter alia, quæ hujusmodi a sacerdoti magno conveniunt communi totius populi, & omnium sacerdotum consensu sunt attributa, hoc connumeratur, ut conventus sine ipso non fieret in regione. Pariter in novo testamento B. Marcellus martyr papa dicit in decretis suis cap. 5. teste Aymaro lib. de Synod. *apostoli inspirante Domino instituerunt, ut nulla fieret synodus præter apostolicæ sedis auctoritatem. Hinc S. Pelagius papa episcopis universis scribens ita dicit: Synodorum congregandorum auctoritas apostolicæ sedi privata commissa est potestate, nec ullam synodum generalem ratam esse legimus, quæ ejus non fuerit auctoritate congregata, vel fulta. Hæc auctoritas testatur canonis; hæc historia ecclesiastica roborat; hoc SS. Patres confirmant*. Hæc ille. Nec obstat huic apostolicæ sedis privilegio, quod in antiquis apostolorum conciliis nulla fiat mentio specialis quod Petri auctoritate steterunt congregata. Sed dicatur Actuum 5. cum celebranda veniret septem diaconorum electio, quod XII. apostoli congregaverunt multitudinem discipulorum. Hoc enim, quod alii apostoli cum Petro convocasse dicuntur turbam discipulorum ad synodum, non arguit quod non principaliter Petri auctoritate vocatio illa fieret, considerato, quod, ut S. Anacletus testatur, Petro a Domino concessum sit, ut reliquis omnibus præesset apostolis, & Cephas idest caput & principatum teneret apostolatus; & B. Cyrillus scribit in lib. Thesauror. quod apostoli in evangeliis & epistolis affirmaverunt in omni doctrina Petrum esse loco Domini, & ejus ecclesiam, eidem dantes locum in omni capitulo & congregatione, in omni electione, & affirmatione. Hæc ille.

Sic.

Secundum privilegium Romani pontificis est auctoritas diffiniendi & determinandi judiciali diffinitione, cui ab omnibus parendum sit, ea quæ sunt fidei. Quod ex illo 1. colligitur Deut. 17. ubi Dominus populo Israelitico ita præcipit: *Si difficile & ambiguum apud te judicium prospexeris, inter sanguinem & sanguinem, causam & causam, & judicum inter portas videris verba variari; surge & ascen-*

ANNO CHRISTI 1446. 1439.

scende ad locum, ideſt ad eccleſiam; *veniesque ad sacerdotes, & ad judicem*; gloſſ. interl. ideſt pontificem, *qui fuerit illo tempore, quæſesque ab eis qui judicabunt judicii veritatem, & facies quodcumque dixerint qui præsunt loco, quem elegit Dominus, & docuerint te juxta legem ejus, sequensque sententiam eorum non declinabis ad dexteram, neque ad ſiniſtram. Qui superbierit nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore miniſtrat Deo tuo, & decreto judicis, morietur homo ille.* Ecce quam aperte Dominus, licet ſacerdotum multitudini ſimul cum pontifice dubiarum rerum & difficilium diſcuſſionem deputaverit; uni tamen, ſummo ſcilicet ſacerdoti judicialem diffinitionem, cui ſub pæna mortis parendum eſſet, attribuit. Cujus ratio videtur illa eſſe, quam S. Thomas in 2. 2. q. 1. art. 10. aſſignat dicens: *quia videlicet fides una debet eſſe totius eccleſiæ, secundum illud 1. ad Cor. 1. id ipsum dicatis omnes, & non ſint in vobis schismata. Unitas vero fidei servari non poteſt, niſi quæſtio fidei exorta determinaretur per eum, qui toti eccleſiæ præeſt: ut ſic ejus sententia teneatur a tota eccleſia.* Quare concludens inquit: *Quod ad solam auctoritatem summi pontificis pertinet nova editio symboli; ſicut & omnia alia quæ pertinent ad totam eccleſiam, ut congregare synodum generalem.* Hæc S. Thomas. Præterea hoc idem apoſtolicæ ſedis privilegium patet ex novo teſtam. Act. 15. ubi cum gravis quæſtio de legibus orta eſſet, & apoſtoli & ſeniores hujusmodi causa conveniſſent, B Petrus, tanquam princeps collegii ut ait gloſſa, ideo loquutus eſt, diffiniens legalia non eſſe observanda, in cujus ſententiam univerſa multitudo ſeniorum tranſivit. Nec obſtat, quod Jacobus ibidem dicit: *Ego autem judico non inquietari &c.* quoniam judicare Jacobi in eo loco nihil aliud videtur quam diffinitionem concilii proferre; unde Nicolaus de Lira, famoſiſſimus bibliæ expoſitor, ita in hoc paſſu ſcribit. *Jacobus erat episcopus Jerosolymorum; & ideo, licet Petrus principalis eſſet inter apoſtolos detulit tamen ei in sua diœceſi, ut terminationem concilii proferret.* Hæc ille. Cæterum non obviat huic privilegio quod Apoſtoli & ſeniores fratribus qui erant Antiochiæ, & Aſiæ & Siciliæ concluſionem ſcribentes, dixerunt: *Visum eſt Spiritui S. & nobis;* quoniam per hæc verba habetur, ut patet ex glos. ordin. quæ eſt ipſius Bedæ, tantum quod apoſtoli, & ſeniores, non ſolum voluntate humana, ſed inſtinctu Spiritus S. in illam concluſionem venerunt. Planum eſt autem quod hujuſmodi aſſiſtere inſtinctu Spiritus S. non abſtulit a Petro præſidentiam Synodi, non unitatem ab eccleſia, non connexionem totius corporis ad unum caput, cum dicat Chryſoſtomus, quod Petrus os diſcipulorum, vertex concilii Petri auctoritate diffinita non fuerit. Unde Hieronymus ad Auguſtinum epiſt. 22. poſtquam commemoraverat quod Jacobus, & omnes ſimul presbyteri in ſententiam Petri tranſierunt, ſubjungit: *Hæc non debent eſſe moleſta lectori, sed & mihi & illi utilia, ut probemus ante apoſtolum Paulum non ignoraſſe Petrum, immo principem eſſe decreti, legem poſt Evangelium non eſſe servandam.* Probat tertio hanc pontificis prærogativam practicam ſervari ſolitam in conciliis univerſalibus, in quibus contigit ſummum pontificem fuiſſe præſentem. Plane in omnibus fere ipſe, ſacro approbante concilio, ea quæ fideliter diffinire; ob quam ſingularem auctoritatis prærogativam B. Maximus orientalibus ſcribens ſic in quadam epiſtola inquit: *omnes fines orbis terræ, qui Dominum ſincere receperunt, & ubique terrarum catholici veram fidem confitentes, in poteſtatem Romanorum pontificum, tanquam in solem reſpiciunt; & ex ipso lumine catholicæ & apoſtolicæ fidei reſpiciunt veritatem. Nec immerito, quia Petrus legitur perfectam fidem eſſe confeſſus, Domino revelante, cum dicit Matth. 16. Tu es Chriſtus filius Dei vivi.* Hæc ille. Præterea habet ille apoſtolicus thronus divinitus privilegium, ut ejus judicium in his quæ fidei ſunt, errare non poſſit, ut SS. PP. & DD. Theol. clariſſimi exponentes illud Luc. 22. *ego pro te rogavi, Petre, ut non deficiat fides tua*, atteſtantur. Et ideo B. Hieronymus Damaſo papæ ita ſcribit dicens. *Hæc eſt fides, papa beatiſſime, quam in catholica didicimus eccleſia, in qua ſi minus perite, aut parum caute forte aliquid poſitum eſt, emendari cupimus a te, qui Petri fidem, & ſedem tenes. Si autem hæc noſtra confeſſio apoſtolatus tui judicio comprobatur, quicumque me culpare voluerit, ſe imperitum, vel malivolum, vel etiam non catholicum, ſed hæreticum comprobabit.* Hæc Hieronymus. Ex quibus apertiſſime patet, quantum diſipiant qui apoſtolicæ ſedis judicium diviabile in his, quæ fidei ſunt, eſſe affirmant; qui error communis fuit omnibus hæreticis, ut depreſſa gloria auctoritatis apoſtolicæ ſedis licentiori audacia in ſuis transferrentur erroribus.

Locus mendosus.

Tertium privilegium apoſtolicæ ſedis eſt quod ejus ſolius auctoritate, utpote qui princeps totius reipublicæ chriſtianæ eſt, patres in conciliis univerſalibus convenientes jus & poteſtatem habent condendi canones, & diffiniendi ſententias. Teſtantur hoc privilegium geſta multorum conciliorum univerſalium, in quibus manifeſte exprimitur epiſcopos in ſynodo congregatos apoſtolicæ ſedis auctoritate tractaſſe & diffiniſſe ſententias. Unde ſynodus illa Romæ celebrata præſidente Symmaco papa, de qua in ca. *Bene*, diſt. 96. ita loquitur: *Si cujuslibet provinciæ ſacerdotes inter ſuos terminos conſilio habito, quidquid ſine Metropolitani auctoritate tractaverint, irritum eſſe debere SS. patres ſanxerunt; quanto magis quod in apoſtolica ſede nunc ſtante præſule, qui merito B. Petri apoſtoli per univerſum orbem primatum obtinens ſacerdotum ſtatutis synodalibus conſuevit tribuere firmitatem.* Hæc ibi: atteſtatur inſuper hoc doctor clariſſimus S. Thomas in tractatu contra impugnantes religionem ita dicens: *Sancti patres in conciliis congregati nihil ſtatuere potuiſſent, niſi auctoritate Romani pontificis interveniente, ſine qua etiam concilium congregari non poteſt.* Nec obſtat huic dignitati apoſtolicæ ſedis illud, quod quidam in argumentum ſuæ prætenſę auctoritatis inducunt de evangelio Matth. 18. in quo Dominus inquit: *ubi duo vel tres congregati fuerint in nomine meo, ibi medio eorum ſum.* Plane ſi præſentia Chriſti in medio congregatorum in nomine ejus confert congregatis poteſtatem regiminis, & jurisdictionis, neceſſario confitendum

Deest vox.

ANNO CHRISTI 1446. 1439. [liqui ...ople.]

tendum foret, quod omnis sanctorum, sive justorum congregatio etiam minima potestatem jurisdictionis haberet; quod illorum saperet errorem qui singulos homines dixerunt habere clavium potestatem. Ex hac autem dependere auctoritatem canonum & legum, consiliorum a Romano pontifice accipere illa clarissimorum doctorum in utraque schola sententia, quod papa totius ecclesiæ princeps solutus sit legibus quoad vim coactivam: nullus enim cogitur a se ipso, inquit S. Th. Lex autem non habet vim coactivam nisi ex principis potestate. Unde cum non capiat rem, ut ad quem spectat legibus vim & auctoritatem impartiri, legibus alligetur coactus; ita sacrosancta R. E (ut habetur in c. *ideo*, 25. q. 1.) jus & auctoritatem sacris canonibus impartitur, ut non eis alligetur. In cujus rei testimonium in conciliis universalibus cum ad observandum aliquid edicitur. *Salva tam in omnibus apostolica auctoritate*. Ex qua potestatis superioritate omnium clarissimorum DD. Theologorum & SS. Patrum doctrina est, quod si papa deviat, excluso casu hæresis in quo a potestate cadit, a solo Deo, cujus vicarius est & vices & locum gerit in terris, veniat judicandus, 9. q. 3, ubi Beda super Apocalypsim dicit; *sola ratio demonstrat quod ecclesia sua auctoritate de omnibus valeat judicare; de ea vero nulli judicare permittitur*. Item ad idem Vener. Ugo de S. Victore in par. 2. de sacram. ita dicit: *Potestas summi pontificis a Deo primum instituta est, ut non debeat nisi a solo Deo judicari*. Hanc antiquorum patrum doctrinam sequutus est Alexander de Alis in 1. Albertus Magnus, & S. Thomas in 4. dist. 19. & Ulricus, & quasi omnes famosi Doctores. Habet etiam hoc privilegium Romani pontificis firmamentum ab universali ecclesia, unde in Romano concilio, papa Sylvestro præsidente, talis canon institutus est, & est sitimus canon illius synodi: *nemo judicabit primam sedem, quoniam omnes sedes a prima sede justitiam desiderant temperari; quia nec ab omni clero, nec ab omni populo judex judicabitur. Et suscripserunt* CCLXXXIII. *episcopi, &* XLII. *presbyteri, &* V. *Diaconi, & Augustus Constantinus, & mater ejus Helena*. Ex quorum SS. Patrum doctrina apertissimé patet, quam impie contra reverentiam canonum, contra statuta scilicet (conciliorum) contra sanctorum & clariss. DD. diffinitivas sententias præsumpserunt, qui Basileæ veriti non sunt summam & unicam potestatem, Christi indubitatum Vicarium citare, & non comparentem suspendere ab officio. Res certe, ut omni caritate loquar, plurimum habet scandali, quibus nihil roboris præstat illud Matth. 13. ubi Dominus Petro loquens ait: *si peccaverit in te frater tuus, & si non audiet, dic ecclesiæ, si autem ecclesiam non audiet, sit tibi sicut ethnicus & publicanus*; per ecclesiam enim hoc loco non universalis ecclesia accipienda venit, tum quia illam pro singulorum fratrum correctione non est bene possibile congregari; tum quia non cujuslibet est contra SS. Patrum superius commemoratas sententias, generalem synodum convocare, quo illa represéntatur; sed per ecclesiam in hoc loco, ut volunt Doctores, intelligendus est prælatus ecclesiæ. Ut enim ait philosophus 8. Etich. civitas quandoque dicitur illud quod plurimum est in ea; unde Chrysost. super Matth exponens prædictum verbum dicit: *dic ecclesiæ*, idest *his qui ecclesiæ præsunt*. Item S. Thom. in 4. dist. 19. & in 2. 2. q. 33. & Nicolaus de Lyra eodem modo accipiendum esse docent. Quare cum papa non habeat superiorem in terris; concludit S. Thomas cum supra notatis DD. quod denuntiatio ecclesiæ non habet locum in papa. Nec obstat huic sententiæ, sed potius illam confirmat, illud quod de Hieronymo inducitur: *omnibus consideratis, quod domus ecclesiæ claves accepit ac potestatem absolvendi & ligandi; hanc domum si quis corrigentem & corripientem contemnit, sit tibi tanquam ethnicus & publicanus*. Hæc Hieronymus, cum correctio coactiva aut auctoritas clavium sequatur in illis tantummodo, qui habent in ecclesia auctoritatem corrigendi, in quibus solum claves accepit; hujusmodi autem non sunt omnes fideles, sed hi qui in ecclesia præsunt; unde glossa super illud Jo. 20. *accipite spiritum sanctum, & quorum remiseritis peccata &c.* dicit sic: *scilicet principatum superni juditii sortiti sunt, ut vice Dei, quibusdam peccata retineant, quibusdam laxent: horum nunc in ecclesia episcopi locum tenent; solvendi & ligandi auctoritatem suscipiunt, qui gradum regis sortiuntur. Istis autem episcopatibus ecclesia operari dicitur*.

Est caput istud Augus. quanquam in vetust. Gratiani edit. tribuitur Hieron. Vide Pithæi ed. Gratiani.

Quartum privilegium, quod respectu conciliorum ultimum summo pontifici SS. Patres adscribunt, est quod ipse canones & sententias eorum roborat & confirmat. Docet hoc in primis practica universalium conciliorum. Patres quidem sancti fide certa tenentes robur canonum ex principis Romani, scilicet pontificis, auctoritate pendere, semper vigilanter studuerunt, ut eorum statuta apostolicæ sedis auctoritate confirmarentur. Testatur hoc epistola, quam sacra Nicæna synodus, petens suorum canonum firmitatem, scribit B. Sylvestro papæ; & epistola Sylvestri, in qua præfati synodi robórat instituta. Comprobat hoc etiam epistola, quam sanctus Chalcedonensis synodus Beatissimo Leoni papæ pro eadem causa destinavit, & maxime confirmat propositum, quod in ejusdem universalis concilii gestis act. 9. B. Isidoro teste in libro summorum pontificum, ita dicitur: *In omnibus synodis apocrisarii apostolici decretas sententias primo propter summam auctoritatem ejusdem sanctæ sedis, confirmabant & subscribebant; quia aliter nullum robur habebant*. Quanta autem hæc Romani pontificis prærogativa auctoritate, firmetur colendissimum patrem, vitæ sanctitate & literis clarissimum Aymarum *Remodorum* episcopum, de quo in cap. *Excellentissimus*, 11. q. 1. quid in lib. suo de synodis dicat, audiamus: *ne mireris*, inquit, *quod ipsorum conciliorum auctoritatem Romano pontifici adscribamus; nam nulla concilia rata leguntur, quæ apostolica auctoritate fulta non fuerint, ut B. Damasus papa in decretis suis cap. 8. asserit, cui S. Athanasius, & Julius papa, Nicænum quoque concilium, & reliqui Sancti patres adstipulantur*. Hæc ille. Quibus consideratis planissimum est videre, quam aberrent a sanctorum patrum institutis, & antiquorum conciliorum religiosissimis moribus, qui decreta

Est hic Hiemarius Rhemensis archiep. noni sæculi scriptor celebris.

ANNO CHRISTI 1446. 1439.

creta sua rata esse volunt; ad eorum observantiam & summum pontificem, & orbem universum impellentes, antequam ab apostolica sede, quæ jus & auctoritatem impartitur canonibus, robur suæ considerationis, & autenticationis acceperint. Plane hæc novitas, hæc præsumptio nullis superioribus sæculis exemplata; hæc usurpatio potestatis, hæc irreverentia potestatis apostolicæ sedis omnium scandalorum præsentium præstitit seminarium. Plane si observatum fuisset, quod Prov. 22. dicitur: *non trasgrediaris terminos antiquos, quos posuerunt patres tui*; gloss. idest, *Doctores*. Profecto quod nullo istorum patrum exemplo aut documento sancitum est, superstitiosis adinventionibus non fuisset attentatum. Ex quibus facile quis colligere potest, quod id dicitur, quod concilia potestatem habent immediate a Christo, si ita accipiendum veniat, ut auctoritas conciliorum & robur a Romano pontifice non dependeat, privilegium habeat erroris, utputa quod unitatem, ordinem, & conversionem rumpit ecclesiæ, & ultimo conciliorum instituto & celeberrimorum adversatur doctrinæ.

Quintum privilegium Romano pontifici attributum est auctoritativa canonum interpretatio. Ipsi namque soli canones habent interpretari, qui jus condendi eos habent. Quare ita sacri canones aliquid dicuntur constituere, ut interpretationis suæ auctoritatem sanctæ Romanæ ecclesiæ reservent. Et ideo B. Gregorius dicit quod quoties aliqua de universali synodo aliquibus dubitatio nascitur ad recipiendum de eo, quod non intelligunt, rationem, apostolicam sedem conveniant. Ubi glossa inquit. *Videtur hoc quod ad solum papam spectat iuterpretari statuta universalis ecclesiæ concilii.*

Sextum privilegium quod SS. Patres respectu universalium conciliorum Romano pontifiei attribuunt, est, pro consideratione operum & rerum moderatio canonum, & dispensatio, & sic mutatio. Unde Bernardus libro de considerat. ad Eugenium papam scribens, Romanum pontificem dicit esse patrem regum, legum moderatorem, canonum dispensatorem, sal terræ, orbis lumen, sacerdotem altissimum. Item S. Thomas pluribus librorum suorum operibus dicit omnia statuta SS. Patrum, quæ sunt juris positivi relicta esse dispositioni papæ, ut eas secundum dispositiones temporum & rerum possit mutare vel dispensare. Item Aymarus in lib. de synodis ita de hoc apostolicæ sedis privilegio loquitur: *Hanc autem facultatem temperandorum sive mutandorum canonum Romano pontifici adjacere non dubitamus, ut sancti PP. docuerunt;* & infra: *ne mireris, si Romani pontifices hanc peculiarem habuerunt potestatem, ut canones pro tempore dispensarent. Ipsi enim sunt auctores canonum, & illa, sedes semper hoc privilegium habuit, ut ligatum vel absolutum sit, quidquid ipse ligaverit vel solverit; unde juxta attestationem SS. Patrum omnibus ecclesiis praeminet, & de omnibus judicare potest.* Hæc ille. Hinc colligitur, quod quisque etiam parum doctus poterit intelligere quantum declinent a sanctorum PP. sapientia & institutis, qui contra apostolicam sedem leges condere indispensabiles

A & immutabiles posse se gloriantur. Plane hoc non patitur integritas dignitatis apostolicæ, non utilitas reipublicæ christianæ, non natura humanarum rerum, de quibus leges dispensantur. Unde Aristotel. V. eth. ad bonum regimen Reipublicæ ob hanc humanarum rerum conditionem necessitatem arguit in principe virtutis illius, quam Græci *epykeiam*, nos vero *æquitatem* appellamus; cujus officium est in quibus legis observantia reipublicæ utilitati cognoscitur non expedire, prætermissa forma legis, sequi quod ratio & communis deposcit utilitas. Quare Aymarus libro supra allegato de necessitate hujus privilegii in apostolica sede ita loquitur: *Nequaquam autem ecclesiastica disciplina pro bono regimine ecclesiæ subsistere possit, si non præsul apostolicus illam auctoritatem haberet de canonibus, quam supra retulimus; nam præcedentium patrum statuta ecclesiasticam disciplinam aliquando notam instituerunt, quam confunderent, si nulla ratione a successoribus eorum mutari possint.* Hæc ille. Quando ergo Romanus pontifex in decretis conciliorum pro tempore & ætatum consideratione, & rerum necessitate dispensat, propriæ auctoritatis sibi a Deo concessæ utitur privilegio.

B

Septimum privilegium quod Romano pontifici respectu conciliorum universalium competere ex SS. Patrum colligimus doctrina, C est retractio & annullatio eorum, quæ minus juste minusque prudenter acta sunt & gesta in conciliis. Testatur hoc in primis S. Leo papa, qui refutans canonem editum in Chalcedonensi concilio de eminentia sedium CPtanæ & Alexandrinæ, ita Anatolio CPtano archiepiscopo, qui multitudinem synodi ad hanc sententiam induxerat, ita scribit: *Doleo in hoc dilectionem tuam esse progressam, ut sacratissimam Nicænorum canonum constitutionem coneris infringere, tanquam opportune se tibi hoc tempus obtulerit, quo secundi honoris privilegium sedes Alexandrina perdiderit, & Antiochena ecclesia proprietatem tertiæ sedis amiserit, ut his locis juri tuo subditis omnes* D *Metropolitani episcopi proprio honore priventur; quibus inauditis, & nunquam ante temptatis, ita præveneris excessibus, ut sanctum synodum ad extinguendam solam hæresim, & ad confirmationem fidei catholicæ congregatam, in occasionem ambitus tui trahas, & ut conniventiam suam tibi det interpelles, tanquam refutari nequeant quæ illicite voluit multitudo.* Hæc Leo papa. Item attestatur hoc S. Pelagius doctor apostolicus, qui in decreti sui capitul. 2. ita dicit: *Nec illa præterimus, quod apostolica sedes sine ulla synodo præcedente exsolvendi quos synodus damnaverat, & damnandi, ulla præcedente synodo, quos oportuit, habuit facultatem, & hoc nimirum pro* E *suo principatu, quem B. Petrus apostolus Domini voce tenuit & semper tenebit.* Cui sententiæ, ut inquit Aymarus in lib. de Synod. *SS. Patres, Calixtus, Fabianus, Sixtus, Silvester, Julius, & reliqui innumerabiles adstipulantur, quam a Deo complexi sunt veritatem, ut potius mori quam mentiri deliberaverint.* Hæc Aymarus. Item tertio, hoc confirmat B. Eusebius papa, qui in epistola ad Orientales episcopos ita scribit: *multos enim cognosco pessimis machinationibus injuste depositos; ideo summopere huic seditioni vice principis*

ANNO CHRISTI 1446. 1439.

ANNO CHRISTI 1446. 1439.

cipis apostolorum, cui universalis ecclesiæ cura commissa est, providendum est, auxiliante ipso summo apostolo, ne talia deinceps fiant, quoniam huic sedi præfata privilegia specialiter sunt concessa, de congregandis conciliis, & judiciis, & restitutione episcoporum.

Octavum privilegium Romani pontificis est, ut legitima occurrente causa possit concilium de loco ad locum transferre. Plane si pro temporum conditione & necessitate rerum summo pontifici datum sit, moderator ut sit canonum; nulli dubium est, quod exigente temporum & rerum necessitate possit concilium ad locum gerendis rebus commodiorem transferre; cum scriptura sacra, 2. Mach. 5. dicat, quod non propter locum gentem, sed propter gentem locum Deus elegit; & dicit Gregorius, quod non pro rebus loca amanda sunt. Sane non parum circa fidem auctoritatis Romani pontificis desiperet, qui hoc privilegium sedi apostolicæ denegaret; & eo maxime tempore, quando synodus ad eorum hominum impietatem devenit, quorum studia privata in eversione unitatis, (tendunt) & satis agitatur ecclesia. In quo casu nimia cæcitate laboraret qui in translatione concilii facienda horum hominum expectandum esse consensum sentiret. Hac autem fultus SS. Dominus Eugenius, cognoscens ita tempori, & rebus expedire, ut sedatis subortis scandalis sancta opera inchoata absque vulnere fidei, & unitatis ecclesiæ schisma felici exitu clauderetur; utque Græcos locum in Italia pro ycumenico concilio postulantibus condescenderetur, accedente maturo consilio & consensu RR. DD. Cardinalium, aliorumque multorum prælatorum synodum transtulit de Basilea in Ferrariam. Quam translationem plane legitime esse factam nullus fidelium debet in dubium vertere, qui ordinatis Christi & SS. Patrum non vult traditionibus adversari.

Nonum privilegium Romani pontificis est auctoritas dissolvendi concilia. Sane cum ejus sit dissolvere, cujus est condere; quippe quia per easdem causas res dissolvitur, per quas nascitur; proculdubio Romani pontificis erit concilia congregata dissolvere, cujus auctoritate congregantur & robur accipiunt. Nec propter hoc semper consensus totius congregationis spectandus est, eo maxime tempore, a quo ad eos homines regimen synodi devolutum est, qui prætermissis SS. Patrum vestigiis, præsumptione reprobæ novitatis, in suarum, ac principum sæcularium, quorum vices agunt cupiditatum favorem, concilio synodali manifeste abutuntur: quo tempore non dubium est, quod Romanus pontifex documento ejus qui ait Isa. 54. *dissolve colligationes*, præstare id possit.

Decimum privilegium Rom. pontificis respectu conciliorum universalium est corrigendi & reprobandi si quid universalium conciliorum in perniciem fidei, & totius ecclesiæ perturbationem aliqua occasione processisse contingat. Hoc in reprobationem Ariminensis concilii, in quo dicitur fuisse apertissimo exemplo demonstratur. Item in secunda synodo Ephesina quæ licet fuerit auctoritate apostolica fulta, nihilominus quia, ut inquit Leo papa, in eo non fuit observata justitiæ moderatio nec fidei religio, cassata fuit & reprobata per eundem Leonem papam, de quo B. Pelagius testimonium facit, ut dominus Aymarus in lib. de synodis commemorat sub his verbis. *Itaque S. Flamianum* (Flavianum) *pontificem Græcorum congregatione condemnatum pari tenore absolvit; quoniam sola sedes apostolica non consensit, sed potius qui illic receptus fuerat Dioscurum sedis secundæ præsulem sua auctoritate damnavit, & ipsam synodum non consentiendo sola summovit, & auctoritatem, ut synodus fieret Calcedonensis, sola decrevit.* Hæc ille. Unde hujus privilegii gratia in figuratione pontificis dictum est Jere. 1. *ecce constitui te super gentes & regna ut evellas & destruas*, regna diaboli; *ædifices*, gl. idest, ecclesiam; & *plantes* idest, bonam. Habetis jam aperte, clarissime rex, illustrissimi principes, patres reverendissimi, & patenter justitiam SS. D. N. in traslatione facta universalis concilii de Basilea in Ferrariam, qua pro singulari principatu quem a Christo Salvatore cujus vices in terris gerit, & locum suscepit, item ex his, quæ superius ostendimus, multiplici auctoritate firmata, nullus dubitandi fidelibus locus relinquitur. Veritate ergo patefacta & justitia SS. D. N. summi pontificis, clementia vestra, more Christianissimorum principum, qui scandalum & scissuram abhorruerunt, assurgat, & justitiam SS. D. N. summi pontificis honoremque apostolicæ sedis potenti præsidio foveat & tueatur. Concludamus ergo cum Ecclesiastico: *auditum ergo patris audite filii dilecti*, & sic facite ut salvi sitis. Eccli. in cap. 3. quod ipse præstare dignetur, qui princeps est regum terræ Jesus Christus. Amen. Amen. Amen.

BITURICENSIS II. CONVENTUS

In causa schismatis ecclesiam scindentis,

Anno 1441. *habitus.*

„ Bituricensis hujus conventus meminit
„ Labbeus tum in synopsi conciliorum,
„ cum etiam in observatione actis concilii
„ Florentini subjuncta. T. XVIII. pag. 1300.
„ Nihil tamen de illo se habere professus
„ est, quam quæ acceperat ex historia con-
„ cilii Basileensis & Florentini a Patricio a-
„ dornata, cujus operis caput CXII. synopsim
„ exhibet rerum in conventu isto gestarum.
„ Mihi plus aliquid suffecerunt schedæ opu-
„ sculorum cardinalis de Turrecremata, qui
„ a Pontifice legatus tunc adfuit. Est vero
„ oratio, quam pro tuenda Eugenii pontifi-
„ cis causa in conventu isto peroravit; ita
„ enim conceptis verbis exprimit adnotatio
„ orationi huic subjecta in codice, unde to-
„ ta oratio petita est.

ANNO CHRISTI 1446. 1439.

RESPONSIO

In blasphemam & sacrilegam invectivam ad sanctissimum canonem justissimæ condemnationis damnatissimæ congregationis Basileensium.

Dissimulare non possumus, quod pertinet ad omnes qui diligunt nomen Christi; ut enim ait sanctissimus Leo papa, contra omnes hostes fidei, pacis & unitatis reipublicæ Christianæ, pro salute communi una omnium debet esse diligentia; eo maxime attento, quod error, cui non resistitur, approbatur; & veritas cum minime defendatur, opprimitur; negligere quippe cum possis perturbare perversos, nihil est quam fovere; nec caret scrupulo societatis occultæ quod manifesto facinori desinit obviare, ut in cap. *error*, LXXXIII. dist. Basiliensium iniquitatem in excelso loquuntur; integritatem fidei, castitatem ecclesiæ corrumpunt, transgrediuntur terminos quos posuerunt patres nostri. Nova contra unitatem ecclesiæ, contra principatum ecclesiasticum, contra apostolicam sedem, deque conciliis universalibus dogmata, a sanctorum patrum peregrina doctrinis seminantes, ostendunt se fabricatores mendacii, & cultores perversorum dogmatum; hæreticos se probantes, non tam professione impietatis, quam pertinaci defensione erroris. Ubi enim, audita correctione eorum & justissima suorum perversorum dogmatum condemnatione, quam pridie nonas septembris proximi, anno domini millesimo quadringentesimo trigesimo nono, apostolica sedes, omnium ecclesiarum mater, amplissimo dominorum cardinalium & prælatorum approbante concilio Florentiæ promulgavit; debuissent, de suis ausibus temerariis pœnitentes, apertis confessionibus errores suos humiliter cognoscere, & quod in doctrina eorum apostolica sedes, fidei magistra, peroravit, simpliciter detestare malignitatis & perfidiæ venena retinentes, faciem suam obdurantes supra petram, bellum profanæ contentionis adversus Christum Dominum instaurarunt. Nam respondere nitentes ad sanctissimum canonem reprobationis eorum, libellum, invectivum quemdam erroribus & insaniis falsis atque mendaciorum figmentis plenum, adversus sanctimoniam & innocentiam sanctissimi domini nostri Eugenii, & apostolicæ sedis gloriam stulta temeritate evomuerunt, in quo tam apertis & multiplicibus abundant mendaciis, ut propriissime conveniat eis illa prophetæ sententia: *docuerunt linguam suam loqui mendacium; ut inique agerent laborarunt*, Jerem. 9. Nec mirum si linguas suas Basilienses docuerunt loqui mendacium, quoniam, ut egregius ait August. tractans illud psalmi: *erraverunt ab utero loquuti sunt falsa; quisquis a ventre ecclesiæ separatus fuerit, necesse est ut falsa loquatur*. Et beatus Cyprianus adversus eos scribens, qui a beato Cornelio papa se dividentes schismate unitatem ecclesiæ labefactarant, ita ait: *quid enim apud lapsos, & profanos, & extra ecclesiam positos, de quorum pectoribus excesserit Spiritus Sanctus, possit esse aliud, nisi mens prava, & fallax lingua, & odio inventata, & sacrilega mendacia?* quæ nos pro mediocritate nostra dissimulare ob Christi charitatem & zelum sanctæ fidei catholicæ non volemus, timentes nobis improperari a Domino Jeremiæ in XIII. *non ascendistis ex adverso, neque opposuistis murum pro domo Israel;* verentes etiam ne si Basiliensium figmenta mendaciorum, quibus perfidiam suam colorare in præfata invectione nituntur, non detegerentur; apud fideles minus eruditos approbari viderentur eorum errores. Me igitur horum hominum impiorum doctrina pestifera ac mendacia sacrilega simplicum animos, apud quos sæpe, ut ait Origenes super Cantica: *pulchriora videntur mendacii sophismata, quam documenta veritatis*, a fide catholica avertentia in devium erroris deducant, ostendemus per singula eos, juxta commemoratum propheticum vaticinium, linguas suas docuisse loqui mendacium.

Plane falso & temeraria præsumptione Basilienses in primis beatissimo Hieronymo in doctrina & defensione veritatis se comparant. Comparatio certe ineptissima, tenebrarum ad lucem, hominum impiorum ad integerrimum omniumque virtutum genere patrem ornatissimum. Ille pro sancta & catholica doctrina ab apostolica sede in opusculis suis receptus, approbatus: ut in canone, *sancta romana ecclesia*, dist. 15. habetur; isti vero, Basilienses scilicet, pro sacrilega eorum doctrina in pestiferis eorum assertionibus ab eadem apostolica sede condemnati & reprobati, ut in commemorato canone *Moyses*. Magna profecto involvi cœcitate probantur Basilienses, beatissimo Hieronymo se in doctrina & defensione veritatis comparantes, qui in ipsa materia fidei apostolici principatus sanctæ illius doctrinæ aperta contradictione reluctantur. Sed in quo inquientes? audiant Hieronymum quid de apostolicæ sedis judicio sentiat, ad Damasum enim papam scribens per integerrimam ejus fidei confessionem ita ait, ut in cap. *hæc est fides*, 24. q. 1. *hæc est fides, papa beatissime, quam in catholica ecclesia didicimus, quamque semper tenuimus, in qua, si minus perite aut parum caute forte aliquid positum est, emendari cupimus a te, qui Petri fidem & sedem tenes. Si autem hæc nostra confessio apostolatus tui judicio comprobatur, quicumque me culpare voluerit, se imperitum vel malivolum, vel etiam non catholicum, sed hæreticum comprobavit.* Hæc Hieronymus. Sed numquid hanc Hieronymi doctrinam fidei dignitate & gloriæ magisterio Basilienses docent & defendunt? an potius impugnant? Unde dum definitionem apostolicæ sedis damnant, manifesta ipsius beatissimi Hieronymi auctoritate, imperiti, malivoli, non catholici, sed hæretici convincuntur. Audiant deinde quid idem clarissimus Hieronymus sentiat de auctoritate Romani pontificis, & immanitate sceleris eorum, qui ab ejus societate se dividunt; ait enim in epistola quadam ad commemoratum beatissimum Damasum papam ut in cap. *quoniam vetus* 24. q. 1. *Quoniam vetus oriens inter se populorum furore collisus indiscissam Domini tunicam & desuper textam minutatim per frusta discerpsit, & Christi vineam exterminant vulpes inter lacus contritos, qui aquam non habent, difficile ubi fons designatus & hortus ille*

ANNO CHRISTI 1446. 1439.

ille conclusus sit possit intelligi; ideo mihi cathedram Petri & fidem apostolico ore laudatam censui consulendam; & infra: *cum successore piscatoris, discipulo Christi loquor. Ego nullum præmium nisi Christum sequens, beatitudini tuæ, idest cathedræ Petri communione consortior; super illam petram fundatam ecclesiam scio: quicumque extra hanc domum agnum comederit profanus est. Si quis in Noe arca non fuerit, peribit regnante diluvio*. Et ideo concludens infra ait: *quicumque tecum non colligit, spargit, hoc est qui Christi non est, est antichristi*. Sed numquid hanc beati Hieronymi catholicæ fidei doctrinam principatum Romani pontificis docent & defendunt Basilienses, si non falsa & stulta comparatione se conferunt catholico doctori in professione veritatis; si sic manifeste arguuntur profani & schismatici beatitudini sanctissimi domini nostri Eugenii papæ quarti, qui super cathedram sedet Petri indubitatus successor, consociari recusant, atque ab ejus communione separati extra eccl. domum, quam ille divinitus gubernandam suscipit, agnum comedere temerarie præsumunt.

Sed dicunt Basilienses assertiones suas in doctrina B. Hieronymi fundari, qui, ut in capite *omnibus consideratis*, 24. q. 1. de domo Dei idest ecclesia ita loquitur: *quæ domus etiam claves accipit ac potestatem solvendi & ligandi, hanc domum, inquit, si quis corrigentem corripientemque contempserit, sit tibi tamquam ethnicus & publicanus*. Cæterum in cap. *legimus*, dist. 93. idem Hieronym. dicit: *si auctoritas quæritur, orbis major est urbe*. Sane his in locis B. Hieronymi, & in cæteris aliis, quæ de scripturæ sacræ ac sanctorum patrum libris in favorem errorum suorum Basilienses inducere se jactant, accidit quemadmodum cæteris hæreticis, apud quos negari non potest ex vicio malæ intelligentiæ textus sacræ scripturæ & sanctorum patrum fidei contigisse diffidium, dum quod legunt sensui suo potius coactari laborant, quam lectioni sensus suos obtemperare. De quibus Dominus per Hieremiam c. XIII. ait: *væ prophetis, qui sequuntur cor suum*, gloss. idest: *non Dei*; & sequitur: *& nihil*, scilicet veri ait glossa, *vident*. Sed jam ostendamus per singula nihil in dictis B. Hieron. contineri sana intelligentia rimatum, quod stultis Basiliensium assertionibus faveat quoquomodo. Primum quidem quod Hieron. ait quod domus dei claves accepit & potestatem solvendi, & ligandi; non eo sensu accipiendum est, quod universalis eccle. domus, quæ cunctos in se cujuscumque sexus, cujuscumque status fideles complectitur in omnibus suis membris, dispersis, sive in unum collectis, claves regni cœlorum acceperint; hoc enim stultissimum esset pensari; sed ut idem illustris Hieronymus docet, & habetur in glossa Mat. XVI. in episcopis & presbyteris tantum. Hoc enim jus potestatis, ut sic testatur Ambrosius, solis in ecclesia concessum est sacerdotibus; proinde in istis proprie dumtaxat, & maxime in Romano pontifice pro celsitudine principatus & auctoritatis publicæ magistratu ecclesia contemni aut honorari dicitur. Qua ex parte loquuntur intelligitur quam adversa sit doctrinæ B. Hieronymi illa Basiliensium assertio, credentium, conventiculum copistarum, advocatorum, & sæcularium hominum claves habere regni cœlorum; & quod dum illorum stulta contemnuntur judicia, universalis ecclesia existimetur contemni. Demum considerandum quod domus dei in episcopis & presbyteris claves suscipiens, non æquali potestatis mensura, sed differenti & ordinatissima illas suscipit, Paulo apostolo dicente ad Romanos XIII. *quæ a Deo sunt, ordinata sunt*.

In uno quidem omnium episcoporum summo, videlicet Romano pontifice tamquam capite & principe totius ecclesiæ claves suscipit in plenitudine potestatis; in aliis vero secundum proportionem sollicitudinis, ad quam evocati sunt, ut in cap. *decreto*, & sequenti 2. q. 6. Quare beatissimus Cyrillus, vir approbatissimæ auctoritatis, in libro thesaurorum, ut S. Thomas testatur, ita dicit: *Sicut Christus accepit a patre ducatum & sceptrum ecclesiæ gentium, ex Israel, egrediens super omnem principatum & potestatem, & super omne quodcumque, ut ei genua omnia curventur, plenissimam potestatem; sic & Petro ejusque successoribus plenissime commisit. Et ita nulli alteri dedit quam Petro quod suum est plenum, sed ipsi soli dedit*. Hæc ille, quam superioritatis principatus prærogativam beatus Hieronymus in ipso Petro agnoscens ita eum in libro de obitu sive ortu sanctorum patrum describit: *Petrus in Christo ecclesiæ fundamentum, cephas, corporis Christi principatus, & caput apostolorum princeps, pastor humani generis, petra ecclesiæ clavicularius regni*. Qui Romanus pontifex cum pro summa ejus auctoritate extra casum hæresis superiorem non habeat, ut sanctorum patrum irrefragabilis habet auctoritas, non potest proprie in alio casu ecclesiam corrigentem corripientemque dici contemnere, hujusmodi enim contemptus proprie non est nisi inferioris respectu superioris. Unde felicis & sanctæ memoriæ Innocentius III. in sermone anniversarii consecrationis Romani pontificis; qui incipit: *quis putas infidelis servus*, dicit; *in tantum enim est mihi fides necessaria, ut cum de cæteris peccatis solum Deum judicem habeam, propter peccatum solum quod in fide continetur, possem ab ecclesia judicari*.

Quare manifestum est præfatam auctoritatem Hieron. in nullo opitulari Basiliensium erroribus. Quod etiam luculentissime ostenditur de auctoritate inducta de cap. *legimus*. Sane cum Hieron. dicit, quod si auctoritas quæritur, orbis major est urbe, non de auctoritate potestatis sive jurisdictionis orbis respectu eccl. Romanæ, aut sedis apostolicæ loquitur, sed de auctoritate consuetudinis. Non est dubium quod consuetudo totius orbis majoris sit auctoritatis, quam consuetudo sit urbis, quam nec apostolica sedes observat aut aliis observandam præcipit. Unde religiosissimus presbyter Hieronymus in consuetudinem illam invehitur, qua apud aliquas urbis ecclesias diaconi anteferebantur presbyteris, ad Evandrum episcopum loco commemorato ita subjungit: *quid mihi profers unius urbis consuetudinem? quid paucitatem de qua ortum est, supercilium in leges ecclesiæ vendicas? Omne quod rarum est plus appetitur. Pulegium apud Indos pipere pretiosius est, diaconos paucitas honorabiles, presbyteros, turba*

ANNO CHRISTI 1446. 1441.

☞ *turbo contemtibilet facit*. Conqueruntur scilicet Basilienses, quod defendeudo veritatem catholicæ fidei de auctoritate generalium conciliorum, & prosequendo constanter reformationem a membris ecclesiæ in capite & membris varias injurias & persecutiones substinuetunt a sanctissimo domino nostro Eugenio. Querela plane communis & laus stulta omnium hæreticorum, qui dum auctoritate publica pro erroribus suis & temerariis ausibus justissime puniuntur, pro justitia, pro fide catholica, pro honore Dei & animarum salute se pati & bæreticos appellari mentiuntur. Impia quidem Basiliensium congregatio profecto non veritatem catholicæ fidei, sed pernitiosos errores, & novas sectas de auctoritate generalium conciliorum defendit, non ornamentum in ecclesia, non decorem in domo domini, non reformationem status ecclesiæ, sed abominationem & confusionem prosequitur; hierarchycum ecclesiæ ordinem divinitus institutum pervertit, principatum apostolicæ sedis, quæ cunctarum ecclesiarum mater est, & magistra, demoliri laborat. Ab obedientia Romani pontificis, cui tamquam patri & pastori omnium fidelium jure divino caput inclinat ipsa superbia & contumax christianum populum in perpetuam scissuram ecclesiæ & clavium contemptum contendit avertere. Si veritatem catholicæ fidei Basilienses defensabant, cur universos catholicorum principum oratores habuerunt furori decretationis suæ adversos? Si veritatem catholicam tuebantur, cur de triginta episcopis, qui tunc Basileæ fuisse dicuntur, solum novem vel octo interfuerunt episcopi, videlicet cardinalis Arelatensis, antiquus summi pontificis inimicus, qui ab eo juxta insatiabilem ambitionem suam non valuit impetrare ut avunculo suo in officio succederet cameræ apostolicæ; patriarcha quondam Aquilejensis, domini nostri papæ capitalis inimicus, propter patriarchatum occupatum a Venetis, non tamen hoc sanctissimo domino nostro disponente, sed ipso patriarcha dante illi ad hoc apertissimam causam; Ludovicus de Palude, episcopus sine ecclesia, inimicus papæ, qui in causa ecclesiæ Lausanensis contra ducem Sabaudiæ, concilii sententias contemnentem, non habuit optatos favores. Nec silendum est quod tanta in hac re præfatus Ludovicus pertinacitate obduratus fuit, ut provisionem oblatam ei per clementissimum ac sanctissimum dominum nostrum, tam Avinionensis episcopatus, quam archiepiscopatus Tarantasiensis, contempserit; episcopus quondam Ventien; furiosus adversarius papæ, qui in ecclesia Marsiliensi non habuit contra justitiam desiderata suffragia; Gratinopolitanus, Sabaudiensis, Arelatensis, non tam consanguineus sed ab antiquo familiaris, commensalis & ab eodem educatus, Basiliensis homo, sine literis, timore, ut creditur, ductus; & duo religiosi a sui ordinis obedientia apostatæ, sine ecclesiis cathedralibus episcopi nominati; Raymundus Talon sine mitra, qui dicit se episcopum Tricariensem, sanctissimo domino nostro jamdudum infensus, qui ab ipso ob sua demerita privatus fuit officio auditoris curiæ Avinionensis. Ecce nomina; ecce merita; ecce numerum eorum, qui furore atque insania percussi,

Deest aliquid.

A nomen ecclesiæ universalis sibi usurpantes auctores fuerant cum complicibus suis decretationis eroneæ. Cæteri vero omnes episcopi, inter quos reverendiss. pater cardin. Terraconensis, & regum ac principum oratores, sacrilegæ eorum sessioni contradicentes, non interfuerunt. Intelligant jam christiani qualiter paucorum impietate actum est, quod universalem eccl. vulneraret & conturbaret. Cæterum si veritatem Basilienses defenderent catholicæ fidei, & non potius errores, profecto apostolica sedes, cujus fides ut in can. *memor*, 24. q. 1. nullam unquam hæresim, fovet sed omnes quidem hæreses destruit; tam amplissima synodo approbante non declarasset hæreti-B cos, sed potius ut catholicos approbasset.

Præterea, quod Basilienses dicunt, universalem ecclesiam omnes prælatos orbis, omnes reges & principes orthodoxos, qui tam in concilio Constantiensi, quam Basiliensi per se ac per suos oratores fuerunt, in ea via veritatis resedisse, quam dominus noster Eugenius impugnat, multiplici ex capite falsum est & mendosum. Quod primo de Constantiensi concilio manifeste ostendimus. Revolvantur gesta, relegantur scripta, rememorentur conclusa, quæ universa ecclesia ex tribus obedientiis congregata Constantiæ deerevit declaravitque; & cunctis exploratissimum erit linguas suas Basilienses do-C cuisse loqui mendacium. Nulla plane assertionum hæreticarum Basiliensium ibi voce aut virtute continetur descripta; sed ea potius quibus Basilienses non modo mendaces sed hæretici convincuntur. Equidem in epistola decretali papæ Martini, quam universa ecclesia approbante, in concilio Constantiæ edidit, tres errores damnatæ memoriæ Joannis Hus reprobati leguntur, quorum doctrinam Basilienses stultissimis ingeniis suis tueri nisi sunt. Unus errorum est, non opus esse unum caput in spiritualibus regens ecclesiam, quod semper cum militante ecclesia converstur. Hunc errorem fovere videntur Basilienses, qui putantes se habere spiritum D sanctum præsidentem, & rectorem immediatum, contempto Christi vicario Rom. pontifice, pastore universalis ecclesiæ, contra divinæ dispositionis regulam supremum principatum regiminis ecclesiæ sibi arroganter usurpant.

Alius error est dicentium, quod Petrus non fuerit caput ecclesiæ sanctæ catholicæ & universalis; quo errore contaminari se Basilienses profitentur, dum Rom. pontificem non universalis ecclesiæ neque generalis concilii, sed tantum particularium ecclesiarum caput esse contendunt. Et si quis dicat illos asseverare Romanum pontificem caput & pastorem esse ecclesiæ; animadvertat an verbis eorum facta concordent, an confessionem E suam operibus comprobent; non enim est vere & proprie dicere ubi prolatio discordat a voluntate, discordat ab opere. Quocirca de his qui confitentur se nosse Deum, factis autem negant, inquit Salvator Matthæi VII. *non omnis qui dicit mihi: domine, domine, intrabit in regnum cœlorum; sed qui facit voluntatem patris mei qui in cœlis est*. Plane Basilienses Romanum pontificem asseverantes caput & pastorem universalis ecclesiæ, contendendo cum eo de superioritate, se non intelligere quæ loquuntur, aut fallaces esse,

& fa-

ANNO CHRISTI 1446. 1441.

ANNO CHRISTI 1446. 1441.

sacrilegos derisores, aut ab ecclesia præcisos, cujus illum pastorem caputque adfirmant, manifestissime attestantur.

Alius error est, quod Romanus pontifex non habeat supremam potestatem in ecclesia. Contra quem seditiosum errorem in ante dicta epistola decretum est, ut singuli de hæresi impiorum hominum Joannis Eucliff, & Joannis Hus suspecti interrogentur inter alia: utrum credant, quod papa, canonice electus, qui pro tempore fuerit, ejus proprio nomine expresso, sit successor beati Petri, habens auctoritatem supremam in ecclesia. Quem damnatissimum errorem Basileenses fovere & docere cunctis exploratissimum est, qui ad fidei catholicæ veritatem pertinere publice B astruere non sunt veriti, potestate & auctoritate se superiores esse Romano pontifici. Circa declarationem quam Constantiæ de potestate conciliorum generalium decretum esse commemorant, notum est Basileenses ipsos toti mundo concinuisse dolos, ut merito de eis verificanda sententia illa veniat Domini per Jeremiam prophetam dicentem: *seduxerunt populum meum in mendacio suo*, Jerem. XXIII. mentiti quippe sunt dicentes illam ab universali ecclesia factam, omnes prælatos orbis ac reges & principes orthodoxos eamdem approbasse. Notissimum quidem est non ab universa ecclesia, sed ab una obedientia tantum, Joannis scilicet XXIII. declaratio- C nem illam emanasse; neque integre a tota, quoniam plures patres doctissimi illius obedientiæ illi non præbuerunt consensum. Ipse etiam in sua obedientia vocatus Joa. XXII. post recessum a Constantia cum Scaphusæ constitutus audiret præfatam declarationem conclusam, dominis oratoribus christianissimi regis Franciæ visitantibus eum, scilicet domino duce Bavariæ, domino Nicolao de Calavilla aliisque eorum collegis amaro animo conquestus est, falsa quædam & erronea adversus auctoritatem Romani pontificis decreta per æmulos suos post recessum ejus esse conclusa. Cæterum quod omnes prælati orbis, reges & principes orthodoxi ratam D non habuerunt præfatam declarationem, quidquid sit de opinione quorumdam patrum præfatæ obedientiæ Joan. XXIII. non modo ex parum ante inductis a tota ecclesia factis declarationibus fidei aperte colligitur, quibus hanc declarationem adversam esse perfacile est videre; sed ex sessione XXXVI. concilii Constantiensis luce clarius demonstratur, in qua sacrosancta synodus Constantiensis ex omnibus obedientiis collecta statuit & decrevit, quod Romanus pontifex, tunc de proximo assumendus, cum sacro concilio vel deputandis per singulas nationes deberet reformare in capite Romanæ curiæ secundum æquitatem & bonum regimen ecclesiæ super E materias articulorum alias per nationes in reformatorio oblatorum, inter quos articulus XIII. declarandus erat: propter quæ & quomodo papa possit corrigi vel deponi. Ex quo apertissime colligitur patres universæ ecclesiæ, hanc constitutionem decernentes, non quievisse in declaratione præfata, quæ per alios tantum patres obedientiæ illius, sancita erat: quorum aliqui approbatæ auctoritatis & timoratæ conscientiæ superstites sunt, hoc ipsum attestantes. Insuper idem clarissime

A colligitur ex eo quod hujusmodi declaratio nusquam repetita aut commemorata ab ipsa plenaria synodo universalis ecclesiæ legitur. Nec inter declarationes fidei illius synodi, in epistola papæ Martini collectas, patres inserere curarunt; sed potius ea quæ, ut parum ante commemoratum est, præfatæ declarationi refragari videntur. Præterea quod Basilienses dicentes universalem ecclesiam catholicam, omnes prælatos orbis, reges omnes & principes orthodoxos resedisse Basileæ, in ea via quam sanctissimus dominus noster condemnavit, docuerint linguas suas loqui mendacium; noverunt reges & principes orthodoxi qui sanctissimo domino nostro Eugenio, tamquam vero & indubitato Christi vicario, & in cultu christianæ religionis ac pietatis integerrimo patri, semper adhæserunt & adhærent; quorum oratores, ut superius commemoratum est, sacrilego Basiliensium furori in decretatione præfatorum errorum viriliter obstiterunt. Obmutescat ergo blasphema Basiliensium lingua, procax, mendax, & venenata, dicentium, sanctissimum dominum nostrum conatum fuisse universalem ecclesiam hæreticam fovere. Non sic, impii Basilienses, non sic; sed ecclesiam malignantium quam vos ipsi a fide ac pietate Christi & a vicarii ejusdem obedientia separati constituistis, sanctissimus dominus noster Eugenius, sacro approbante universalis ecclesiæ concilio, declaravit hæreticam. Dicunt insuper Basilienses in eodem concilio ante tres annos auditum esse, sanctissimum dominum nostrum aliud concilium in alio loco disposuisse fiendum; in quo hæreticarentur decreta concilii Constantiensis & Basiliensis, ob quam causam, ajunt, se maxime restitisse ei ne in alio loco concilium pro sua voluntate institueret. Sane non hoc solum mendacium, non hoc tantum sacrilegium confictum est in illorum concilio per impios homines, quorum studium semper fuit bonorum virorum animos mendaciis & confictis rumoribus alterare, in odium & malivolentiam sanctissimi domini nostri, ut saltem hoc modo impietatis suæ socios accumularent. Vir sanctissimus dominus Eugenius, cujus animus totus semper incubuit in revocandis schismaticis & errabundis ovibus ad ovile dominicum, in refellendis hæresibus, & tutanda fide catholica, numquam mente concepit hæreticare quæcumque decreta, licet fortasse desideraverit, hoc ipsum multis probatissimis patribus cupientibus & suggerentibus, aliqua per obedientiam Joannis XXIII. Constantiæ edita, quæ in pravum & contra sanctorum patrum sententias in ecclesiæ irreparabile scandalum quidam ecclesiastici ordinis eversores interpretabantur, cum concilio prælatorum ecclesiæ doctissimorum virorum declarare; quod maxime ad Romani pontificis officium dinoscitur pertinere. Ait enim beatus Gregorius, & habetur in capite *nec licuit* dist. 17. *quoties aliqua de universali synodo aliquibus dubitatio nascitur, ad recipiendam de eo, quod non intelligunt rationem ad apostolicam sedem pro percipienda ratione conveniant*; ubi glossa notabilis ait: *videtur hic quod ad solum papam spectet interpretari statuta universalis concilii*. Sed furiosis Basiliensibus, agitantibus in dies studia sua in eversionem fidei,

ANNO CHRISTI 1446. 1441.

fidei, in dispendium pacis & unitatis ecclesiæ, necesse fuit, cum alia salubriori via ausis temerariis impiorum hominum provideri non posset, ut experientia docuerat, sanctissimum dominum nostrum, cui universalis ecclesiæ cura principaliter credita est, auctoritate sibi a Christo data ad locum transferre concilium, in quo ipso pastore ovilis dominici præsidente & dirigente, sancta opera inchoata absque vulnere fidei & unitatis ecclesiæ violatione felici exitu clauderentur. Quo quidem Basilienses universo approbante concilio damnandi venerunt. Ipsi profecto hoc præsumptione reprobarum novitatum, superba elatione, contra Romanum pontificem, & temeritate dogmatum impiorum plenissime meruerunt.

Sed jam responsa quæ ad canonem condemnationis eorum confingunt audiamus, ut singulis eorum mendaciorum nebulis profligatis fideles Christi devios anfractus errorum illorum declinantes veritatis lumen aspicientes, iter rectum teneant vitæ cœlestis. A quæstionibus quibusdam Basilienses exordiuntur; quod non sine speciali nutu superni concilii actum esse creditur, ut per harum quæstionum solutionem infirmitate decreta roboris eorum, quibus errores suos fulcire nituntur, intelligerent universi quam justissime temeritates eorum ab ecclesia sint condemnatæ. Quærunt autem in primis, an sanctissimus dominus noster tempore quo Constantiæ per patres obedientiæ Joannis XXIII. facta fuit illa de auctoritate conciliorum declaratio, negare velit, ibi verum fuisse concilium, & declarationes in eo factas validas esse. Plane si quis animadvertat juxta apostolicas & canonicas regulas dis. 17. per totum, nullam congregationem nomen sortiri veri generalis concilii, quæ apostolica auctoritate vocata fultaque non fuerit; memineritque sanctissimum dominum nostrum, non dictum Joannem XXIII. sub quo illa congregatio facta Constantiæ & legitima describitur; sed Gregorium tenuisse verum esse Romanum pontificem; perfacile intelliget, quæ esset beatitudinis suæ responsio, si de hac re personaliter responderet. Necessario certe haberet se & dominum Gregorium universamque ejus obedientiam in schismate fuisse profiteri, aut dicere patres obedientiæ Joannis pro illo tempore, nec verum generale concilium facere, nec illorum decreta valetudinem roburque habere canonum universalis ecclesiæ. Basilienses iterum quærunt: reclamavit ne aliqua aliarum obedientiarum contra præfatas declarationes? Plane sic, quod, ut ex gestis ejusdem Constantiensis synodi clarissimum *roti* formam declarationis ponamus in medium. Ajunt enim in sessione V. patres præfati „ declarat ipsa synodus, quod ipsa in Spiritu S. legitime congregata, generale concilium faciens, & catholicam eccles. repræsentans, potestatem a christo immediate habet, cui quilibet cujuscumque status vel dignitatis, etiamsi papalis existat, obedire tenetur in his quæ pertinent ad fidem & extirpationem dicti schismatis, & reformationem eccl. in capite & in membris “. Huic autem declarationi, quoad singulas ejus partes alias duas obedientias contradixisse, quisque, etiam parum doctus, advertit, qui in illas contrariis opinionibus circa veritatem Romani pontificis laborasse non ignorat. Cui præterea dubium est obedientiam Gregorii & obedientiam Benedicti reclamasse, & contradixisse? Reclamare & contradicere declarationi quæ dicit congregationem patruum sub Baldassare, dicto Joanne XXIII. Constantiæ esse legitime in spiritu sancto congregatam, concilium generale facere, ecclesiam catholicam repræsentare, potestatem habere a Christo immediate cui &c. In cujus contradictionis testimonium clarissimum mittens post præfatam declarationem dominus Gregorius oratores suos ad Constantiam, committit eis, dominis scilicet cardinali Sancti Sixti, Joanni electo patriarchæ Costantinopolitano, archiepiscopo Trevirensi, comiti palatino, Carolo de Malatestis auctoritatem congregationem ipsam Constantiensem, in quantum per serenitatem regiam & non per Baldassarem se nuncupari facientem Joannem XXIII. vocatum vice sua convocandi & auctorizandi in generale concilium &c. verba sunt formalia bullæ datæ auctoritatis oratoribus antedictis. Testimonium vero contradictionis dominorum principum & prælatorum obedientiæ Petri de Luna, vocati Benedicti XIII. etiam notissimum est, reges & principes ac prælati, qui illi tamquam summo & vero pontifici universalis ecclesiæ adhærebant, non credentes veram esse præfatam declarationem, dicentem prædictos patres, Constantiæ congregatos sub dicto Joanne XXIII. generale concilium facere; voluerunt juxta compacta in Narbona cum bonæ memoriæ domino imperatore Sigismundo, per eos, apud quos veram esse arbitrantur Dei ecclesiam, novam fieri convocationem generalis concilii: quæ omnia ita facta esse & ab omnibus acceptata synodus ipsa Constantiensis per diversas sessiones apertissime loquitur. Quibus tribus obedientiis tandem, ita in nomine Christi Constantiæ convenientibus, habita est certitudo & fides apud Christi fideles generale concilium universalem ecclesiam repræsentans Constantiæ celebrari; & non ante, currente ambigua concertatione inter fideles, apud quem trium, pro Romanis pontificibus se gerentium, apostolicæ sedis pontificium resideret, ut etiam testatur devotissimus Bernardus, lib. 6. de consid. *fides ambiguum non habet, aut si habet, fides non est, sed opinio*. Ex quo jam clarissime quisque percipit, quam præsumptuosa & honori regum, principum & prælatorum duarum obedientiarum, Gregorii scilicet, ac Benedicti, inimica atque infensa sit illa Basiliensium assertio, qua alteram obedientiam, pro tempore schismatis legitimum generale concilium universalem ecclesiam repræsentans, constituisse affirmant, quam, dum ad veritatem catholicæ fidei pertinere contendunt, profecto duas alias obedientias, præfatam declarationem non admittentes, non modo schismaticas, sed hæreticas declarare conantur. Interrogant consequenter Basilienses: numquid omnes unanimiter & depositionem Joannis laudarunt, & in privatione Benedicti ab omni jure, si quod habebat, in papatu consenserunt, quæ vigore auctoritatis synodalis declarante per præfatam veritatem facta esse dicunt. At quid sibi volunt Basilienses domini

ANNO CHRISTI 1446. 1441.

mini Baltasaris & domini Petri de Luna introducentes condemnationes; cum gesta circa eos in nullo eorum temeritatibus faveant; tum quia nemo eorum a tota ecclesia unquam indubitatus habitus est Romanus pontifex; & nihilominus quisque eorum pertinaci animositate pestiferum schisma in ecclesia fovebat: in quo casu, cum non contra papam, sed contra præsumptum ageretur, processum esse adversus ambos omnis ecclesia commendaverit. Secundo quia præfati domini Joannes & Benedictus de papatu contendentes, suspecti de hæresi, & ut tales notorii & incorrigibiles delati fuerunt; quemadmodum de Joanne sententia nominata suspensionis illius; & de Benedicto sententia condemnationis illius manifeste testantur. Porro, quod in hujusmodi casibus domini cardinales & episcopi, de universo orbe convenientes, turbatæ ecclesiæ juxta sanctorum patrum regulam providere possint, in nullo arguit assertiones Basileensium veras esse, ut quisquis doctus facile intelligit. Omitto dicere de resignatione Joannis, quam in carcere fecit, quamquam postea coram domino Martino Florentiæ constitutus, sponte factam esse professus, solemniter approbavit, de quo publica sunt instrumenta. Supersedeo etiam loqui de renunciatione domini Sancti Munionis archidiaconi Valentini, qui post obitum domini Petri de Luna titulum papatus assumpserat in loco de Paniscula; quam renuntiationem juris, quod in papatu habere prætendebat, fecit tractante reverendissimo cardinali de Fuscio legato a latere ad partes Cataloniæ transmisso; in quorum resignationibus sive renunciationibus, cessante omni scrupulo conscientiarum multorum, plures notabiles personæ præfatarum obedientiarum auctoritate & sapientia multa præstantes potius requierunt, quam in condemnationibus prædictorum Constantiæ factis, de quarum viribus, pro eo quod Joannem & Benedictum, tales, quales prænuntiati sunt, non crederent, plurimum formidabant. Rursum, inquirunt Basilienses, numquid omnes ad electionem Martini processerunt eadem synodali auctoritate? Sed quo tendat hujusmodi quæstio, percipitis vos ipsi qui legitis: an non intelligitis tanta obscuritate involutos esse Basilienses, ut ex jure electionis superioritatem arguant auctoritatis; & gesta patrum Constantiæ sede vacante in lege universalis ecclesiæ vendicant; & quæ pro extirpando inveterato schismate necessitas sola concessit, ad pacis tempus extendunt, in quo unus indubitatus pastor catholicus ecclesiæ præsidet universæ. Hæc profecto stultitia cunctorum mater errorum fuit Basileensium. Inferunt consequenter quædam a domino Martino Constantiæ universo approbante concilio definita & ordinata; primum est, errorem esse: si quis diceret non esse de necessitate salutis credere Romanam ecclesiam esse supremam inter alias ecclesias. Si per Romanam ecclesiam intelligatur universalis ecclesia aut concilium universale, plane hujusmodi declaratio nihil favoris accumulat erroribus & temerariis ausibus Basiliensium; eo sane quod universale concilium superioritatem quamdam inter alias ecclesias habere conceditur, nullo modo arguendum est ipsum potestatis superioritate esse super caput ejus, Romanum scilicet pontificem; maxime cum tota ratio superioritatis universalium conciliorum inter alias ecclesias ab apostolica sede, in qua Dominus totius ecclesiæ posuit principatum, censeatur dependere, a cujus auctoritate & nomen sortiuntur & robur virtutis, ut patrum doctrina dist. 17. attestatur. Inducunt secundo Basilienses ordinatum esse a domino Martino ut quilibet de hæresi Euchaustarum * suspectus interrogaretur: an credat, & teneat, & asserat, quod quodlibet concilium generale & etiam Constantiense catholicam ecclesiam representet. Sed ne hoc quidem favoris quidpiam inducit Basiliensibus, quippe illud generale concilium, juxta jam dicta, accipiendum est, quod apostolica auctoritate fulcitur; perfectum namque & plenum concilium synodus Antiochena appellandum decrevit, in quo metropolitanus antistes interfuerit. Quo circa cum egregius Augustinus in sermone apostolorum Petri & Pauli dicat solum Petrum, cui in plenitudine potestatis succedit Romanus pontifex, inter apostolos totius ecclesiæ gestasse personam; nulla congregatio catholico Romano pontifice excluso dicenda est universalem ecclesiam reprehesentare; proinde beatissimus Cyprianus in epistola, quam ad lapsos scribit, qui a Romano pontifice Cornelio separati nomen sibi ecclesiæ, ausu temerario, adscribere præsumpserant, ita loquitur: *dominus noster, cujus præcepta metuere & timere debemus, & servare episcopi honorem & ecclesiæ suæ rationem & dispositiones, in evangelio sic loquitur & dicit Petro: tu es petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam &c. Cum hoc ita divina lege fundatum sit; miror quosdam audaci temeritate sic mihi inscribere voluisse, ut ecclesiæ nomine literas facerent; quoniam ecclesia in episcopo & clero & omnibus stantibus sit constituta.* Hæc Cyprianus.

* Wicleffistatarum.

Porro, quod de Constantiensi concilio subjungitur in constitutione Martini, non ad tempus schismatis referendum est, pro quo ambigua erat apud quam obedientiam vera esset ecclesia, quam beatus Hieronymus supra cathedram Petri dicit esse fundatam in cap. *quoniam vetus oriens*; & in sedis apostolicæ radice egregius Augustinus dicit constitutam in cap. *pudenda*, XXIV. q. 1. Sed referendum est ad tempus, quo ecclesia de tribus obedientiis pro unione Constantiæ simul convenit; pro quo solo tempore verum & indubitatum creditum est a tota ecclesia concilium universale. Referre vero hujusmodi constitutionis sensum ad unius obedientiam congregationis pro tempore schismatis, quid aliud est quam alias duas obedientias damnare? Quod de domino Martino & de plenario Costantiensi concilio sentire dementissimum est. Sed intelligamus quid imperiti Basilienses ex hac representationibus fallacibus argumentationibus elicere contendunt. An arguere volunt ex hujusmodi repræsentatione synodum superiorem esse potestate Romano pontifice capite corporis ecclesiæ? Stultissima quidem argumentatio, quæ potissima causa eis extitit ut errarent ab utero, & falsa loquerentur. Unde ipsi scioli præsupponunt universalem ecclesiam super caput, super

ANNO CHRISTI 1446. 1441.

super principem, super rectorem & pastorem suum Romanum pontificem habere superioritatem potestatis & jurisdictionis auctoritatem; contra naturalem rationem, contra sacram scripturam, contra sacrorum conciliorum definitiones, contra sententias & doctrinam sanctorum patrum. Unde præterea isti magistri errorum necessitatem hujus consequentiæ præsumunt, quod repræsentans repræsentati adæquat plenitudinem potestatis, auctoritatis prærogativam, & excellentiam dignitatis? Quæ magis stulta consequentia esse potest? Repræsentat papa Christum, cujus vicarius est & vices gerit in terris; & princeps Deum, per quem reges regnant & legum conditores justa decernunt; ait enim Augustinus XXXV. quæstion. novi & veteris testamenti: *dei imaginem habet rex*; *sicut & episcopus Christi*. Repræsentat Paulus Christum, qui ait 2. ad Corinthios 2. *si quid donavi, in persona Christi donavi*; glossa: ac si Christus donasset; & in cap. sequenti: *pro Christo legatione fungimur*; glossa, idest, vice Christi, nullus tamen, nisi mente captus, diceret, quemquam istorum Christi adæquare virtutem. Inferunt tertio, ab eodem Martino institutum, ut quisque de præfata Ecclivistarum hæresi suspectus interrogetur: utrum credat quod illud, quod sacrum concilium Constantiens. universalem eccl. repræsentans, approbavit & approbat in favorem fidei, & ad salutem animarum, quod hoc est ab omnibus Christi fidelibus approbandum & tenendum. Sed nec ex hoc quicquam adjumenti Basiliensium impietati accrescit; quippe, ut jam satis ostendimus, hoc non ad tempus schismatis referendum est, in quo sæpe repetita declaratio a patribus obedientiæ dicti Joannis XXIII. emanavit, sed ad tempus in quo tres obedientiæ jam simul convenerant, pro quo solo tempore verum, indubitatum generale concilium, universalem ecclesiam repræsentans, habitum est ab omnibus.

Repulsis & penitus infirmatis his quæ Basilienses de concilio Constantiensi in favorem impietatis suæ inducunt, jam ea quæ de sua congregatione vaniloqua testimonia inferunt, audiamus. Dicunt enim quod in Basiliensi concilio, ubi de nulla obedientiarum differentia sermo erat, eadem declaratio canonica fuit in publica sessione. Plurima sane in hac attestatione consideranda veniunt, quæ Basiliensium testimonia nullius penitus roboris esse declarant. Sunt enim propria; ipsi enim arguunt, ipsi sunt auctoritas. Novum plane & inauditum argumentationis genus; nisi enim Basilienses dicta sua alia fulciant auctoritate, & superioribus magisque indubitatis attestationibus tueantur, invalida nulliusque roboris habenda sunt. Tractans enim beatus Chrysostomus illud Joannis V. *si ego testimonium de me ipso perhibeo, testimonium meum non est verum*; idest efficax; dicit: *nullus enim umquam sibi testans est dignus fide*. Secundo, illorum testimonio, præsumptuoso & temerario nituntur fundamento; veriti enim non sunt Basileenses fidelium auribus inculcare quod sancta ecclesia catholica Constantiæ conveniens declarationem prædictam fecerit; cum ex dictis exploratissimum sit id, quod declaratum est, ab una sola obedientia dicti Joannis XXIII. & tempore schismatis processisse. Quis autem, nisi nimis impia obstinatione laborans, totiusve orbis scandalizator, contenderet affirmare veritatem esse catholicæ fidei, apud solam obedientiam dicti Joannis illo tempore sanctam ecclesiam catholicam resedisse? Tertio, eorum testimonia falsa sunt; falsum enim dicunt, cum ajunt sanctam catholicam ecclesiam Constantiæ declarasse concilium generale, catholicam ecclesiam repræsentans, potestatem a Christo immediate habere cui quilibet, &c. Nemo plane hujus declarationis formam, ita universaliter factam Constantiæ potuit demonstrare; licet sæpe commemorata obedientia dicti Joannis, ut ante patuit, declaraverit, quod ipsa in spiritu sancto legitime congregata, generale concilium faciens, & ecclesiam catholicam repræsentans, potestatem a Christo immediate habere &c. Cui autem, vel parum erudito, dubium est magnam inter propositionem singularem & propositionem universalem esse differentiam. Quarto, invalida sunt eorum testimonia, quia decreta eorum non fuerunt unanimitate universali conclusa; tum quia multis partibus, sapientia & Dei timore præstantibus, non consentientibus, quos reclamasse in deputationibus suis, asserentes talem declarationem adversam esse sanctorum patruum doctrinis, negari non potest. Tum quia non expectata plane universa ecclesia; non enim expectatis plurium regum & principum oratoribus conclusa fuerunt, licet aliquos noverint eorum jam in via constitutos; timentes patres illos gravissimos eorum conclusionibus numquam præbituros assensum. Nullus profecto integræ considerationis vir, qui cum quanta integritate, gravitate atque modestia fidei judicia tractanda sint, novit, judicabit esse universali consensu totius ecclesiæ conclusa Spirituque Sancto dictata, in quibus hujusce factiones & practicæ intervenerunt. Demum Basiliensium testimonia luculenta ratione invalida esse demonstratur, dum in eorum conclusione non intervenit assensus apostolicæ sedis, quæ unamquamque synodum sua auctoritate firmat, ut in ca. *confidimus*, XXV. q. 1. Sed dicunt Basileenses, quod legatus apostolicus tunc præsidentiam exercebat. Licet hoc non necessario arguat apostolicæ sedis assensum, nihilominus falsum loquuntur; quippe illo jam tempore absolutus erat a legatione apostolica, ut manifestum est. Item dicunt Basilienses sanctissimum dominum nostrum revocasse dissolutionem, quam fecerat, decernens & declarans præfatum concilium a suæ inchoationis tempore continuationem habere. Per hoc plane sanctissimus dominus noster eorum non confirmavit decreta. Licet enim patres in conciliis universalibus legitima continuatione processissent; nihilominus in fine, pro suorum canonum robore firmitatis, ad apostolicam sedem leguntur habuisse recursum; sicut liber conciliorum & summorum pontificum attestatur. Quod de copiosa multitudine prælatorum Basiliensium gloriantur, longe a veritate distat; sed & quo spiritu & qua impulsi passione plures eorum convenerint, adversus dominum & adversus christum ejus, quia totus novit orbis, &

præ-

ANNO CHRISTI 1446. 1441.

præcipuos eorum terribilis Christus ad suum jam evocavit judicium, pertranseundum putavimus. Intelligentiam vero aliorum reverendissimorum patrum, qui superstites sunt, quam sana sit magna ex parte declarata est, dum a tabernaculis eorum perfidorum Basiliensium fugientes, cum sanctissimo domino nostro Eugenio, una mente, uno animo eademque fide parique zelo ad condemnationem perversorum dogmatum Basiliensium convenerunt. Objiciunt consequenter Basilienses sanctissimo domino nostro mundum voluisse involvere, quod assertiones eorum ad sensum eorum reprobaverit, & non aperit, inquiunt, quis sit ille sensus. Fallaces, stulti Basilienses; quomodo non expressit sanctissimus dominus noster sufficientissime quis sit ille sensus, ad quem eorum erroneas damnaverit asertiones, dum ait ad sensum quem Basilienses facto demonstrant? An non facta eorum notissima vulgatissimum reddiderunt erroneum sensum, quem de potestate conciliorum docent & practicant? Plane cum validior sit vox operis quam sermonis, & efficacius testimonium facti quam verbi; non potuit evidentius, plenius, securiusque eorum erronea intelligentia declarari, quam cum dictum sit quam facto demonstrant: *fidei veritatem*, inquit Bernardus, *opera testantur*. Hanc regulam Salvator noster docuit homines cognoscendi: *a fructibus*, inquiens, *eorum cognoscetis eos*, Matth. VII. Plane erroneam Basilienses se habere intelligentiam de auctoritate conciliorum clarissima luce factis temerariis & acerbissimis fructibus in multis demonstrarunt. Quod ut exemplariter ostendamus, aliqua eorum gesta ex multis commemoremus. Sane, in primis intelligentiam circa auctoritatem generalium conciliorum erroneam se habere Basilienses facto demonstrant, non recognoscentes opere & facto Romanum pontificem caput eorum, pastorem, atque prælatum. In qua sua temeritate Basilienses incidunt in seditiosum errorem Hussitarum Constantiæ condemnatum, negantium Petrum fuisse caput sanctæ ecclesiæ catholicæ, contra illud Joannis 1. *tu vocaberis Cephas*; cephas enim, licet una lingua interpretetur Petrus, nihilominus secundum aliam, ut sanctus Anacletus & sanctus Isidorus, caput sonat: *cephalin* enim Græce, *caput* Latine dicitur. Quod verbum respectu universæ ecclesiæ accipiendum esse Beda venerabilis attestatur. *Intuitus autem est*, inquit, *Christus Petrum non exterioribus oculis solum, sed æterno divinitatis intuitu vidit cordis ejus simplicitatem, animi sublimitatem, cujus merito cunctæ esset præferendus ecclesiæ, cui ait Christus: tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam*. Quod autem hunc principatum prælationis Romani pontificis non modo super ecclesiam dispersam, sive super singulos fideles; quemadmodum Basilienses erronea expositione interpretantur; sed etiam super universam ecclesiam synodaliter congregatam intelligere debeamus, patenter ostendit beatissimus Chrysostomus, qui exponens illud Joannis ultimo: *pasce oves meas*, ita ait: *præteriens autem alios Christus Petro loquitur, eximius enim erat apostolorum Petrus, os discipulorum & vertex collegii*.

A Secundo, erroneam se habere intelligentiam circa auctoritatem generalium conciliorum Basilienses facto demonstrant, renuentes subiisse Romano pontifici, non attendentes quod dominus ait ad Samuelem cum ab aliquibus de populo suo sperneretur: *non te abjecerunt, sed me, ut non regnem super eos*, 1. Reg. VIII. In qua temeritate Basilienses incidunt in errorem dicentium, subesse Romano pontifici non esse de necessitate salutis. Contra quem errorem Maximus in epistola orientalibus directa loquitur: *coadunatam & fundatam supra petram confessionis Petri dicimus universalem ecclesiam, secundum definitionem Salvatoris, in qua necessario saluti animarum nostrarum est manere, & ei obedire, suam servantes fidem & confessionem*. Hæc ille. Præterea, contra hunc errorem est apostolicæ sanctæ sedis definitio, qua in decretali *unam sanctam*, declarat subesse Romano pontifici esse de necessitate humanæ salutis; & hoc ipsum sanctus doctor in tractatu suo contra Græcos pluribus confirmat auctoritatibus. Tertio, erroneam se habere intelligentiam circa auctoritatem generalium conciliorum facto demonstrant, non parentes mandatis, statutis atque ordinationibus papalibus, & alios eximentes ab obedientia Romani pontificis; non attendentes institutum divinum esse Deuteronomii XVII, *qui superbierit, nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat domino Deo tuo, ex decreto judicis, morietur homo ille*. Nec animadverterunt, damnatissimi homines, quod Nicolaus papa, universali synodo præsidens, decrevit, ut in cap. *si quis dogmata, mandata*, interdicta sanctiones vel decreta pro catholica fide, pro ecclesiastica disciplina, pro correctione imminentium vel futurorum malorum, a sedis apostolicæ præsule salubriter promulgata, contempserit, anathema sit. In hac autem sua temeritate Basilienses incedere visi sunt in errorem dicentium non esse obediendum statutis papalibus, quod hæreticum esse sanctus doctor in libro contra impugnantes religionem pulchre ostendit his verbis: *dicitur in decreto dist. 22. cap. omnis, omnis, qui Romanæ ecclesiæ privilegium, ab ipso summo omnium ecclesiarum capite traditum, auferre conatur, proculdubio in hæresim labitur*; & infra: *fidem quippe violat, qui adversus illam agit quæ est mater fidei*. Hoc autem privilegium Christus Romanæ ecclesiæ contulit ut omnes ei sicut Christo obediant; unde dicit Cyrillus Alexandrinus episcopus in lib. 2. thesaurorum: *ut membra maneamus in capite nostro, apostolico throno Romanorum pontificum, a quo nostrum est quærere, quid credere, & quid tenere debeamus, ipsum venerantes, ipsum rogantes pro omnibus, quoniam ipsius solum esse respondere, corrigere, statuere, disponere, solvere, & in loco illius ligare, qui ipsum ædificavit, cui omnes jure divino caput inclinant, & primates mundi obediunt, tamquam ipsi domino nostro Jesu Christo*. Unde patet, subjungit sanctus Thomas: *quod quicumque dicit non esse obediendum his, quæ statuuntur per papam, labitur in hæresim*; & beatus Gregorius, ut in capite *si qui*, dist. 81. *peccatum paganitatis incurret, quisquis, dum se christianum asserit, sedi apostolicæ obedire contemnit*.

Quar-

ANNO CHRISTI 1446. 1441.

Quarto, erroneam se habere intelligentiam circa auctoritatem generalium conciliorum Basilienses facto demonstrant, contendentes se ad unitatem ecclesiæ catholicæ pertinere, a Romano pontifice separatos, & societate ecclesiæ ejusdem; in qua sua temeritate incidere videntur in errorem illorum schismaticorum, qui universalis ecclesiæ unitatem negant etiam accipiendam esse ex ordine ad unum caput & cunctorum fidelium pastorem Romanum pontificem; cujus erroris vinculis alligati fuerunt Indi, Armeni, Græci, Valdenses, Hussitæ; qui tam scripturæ sanctæ, quam sanctorum patrum testimoniis evidenter convincitur. Unde Salvator noster Petro, quem præpositum ecclesiæ suæ vices suas gerentem disponebat, ait; *ego dico tibi, quia tu es Petrus, & super hanc petram ędificabo ecclesiam meam, & tibi dabo claves regni cęlorum*; ubi glossa: ideo dicit specialiter Petro potestatem ligandi & solvendi Christum concessisse, ut ad unitatem nos invitaret. Ideo enim principem eum apostolorum constituit, ut ecclesia unum principalem haberet Christi vicarium, ad quem diversa membra ecclesiæ recurrerent, si forte inter se dissentirent. Quod si diversa capita essent in ecclesia, unitatis vincula rumperentur: hæc glossa. Item beatus Cyprianus adversus schismaticos, qui a Cornelio papa temere & stulte facesserant, ad Nepotianum eorum maximum, de unitate ecclesiæ scribens, hunc eumdem errorem ex eadem domini auctoritate perspicue confutat, dicens, ut in cap. *loquitur* XXIV. q. 1. *compendio veritatis loquitur Dominus ad Petrum; ego tibi dico: tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam; super unum ædificat ecclesiam; & quamvis apostolis omnibus post resurrectionem suam parem potestatem tribuat*; quoad ordinem scilicet & dignitatem consecrationis, ut ait glossa; *& dicat: sicut misit me pater meus, & ego mitto vos: accipite spiritum sanctum; tamen ut unitatem manifestaret, unitatis ejusdem originem ab uno incipientem, sua auctoritate disposuit*; & infra: *exordium ab unitate proficiscitur, ut ecclesia Christi una monstretur*. Secundo præfatus error ex illo Christi verbo convincitur, ubi Dominus totius ecclesiæ unitatem in uno pastore colligens ait: *erit unus grex, & unus pastor*; quod verbum beatus Cyprianus in epistola ad Magnum ita dicit: *dominus nobis insinuans unitatem, & de divina auctoritate venientem, ponit & dicit: ego & pater unus sumus. Ad quam unitatem redigens ecclesiam suam denuo ait: & erit unus grex & unus pastor*. Quare beatus Ignatius in epistola VI. quam ecclesiæ Phyladelphiæ scribit, hanc ecclesiasticæ servandæ unitatis regulam docet: *principes, subditi estote Cæsari, milites principibus; diaconi presbyteris; presbyteri vero & diaconi & omnis clerus simul cum omni populo & militibus atque principibus, sed & Cæsar ipse obediat episcopo; episcopus vero Christo, sicut Christus patri; & ita unitas per omnia servetur*. Hæc ille.

Quinto erroneam se habere intelligentiam circa auctoritatem generalium conciliorum Basilienses facto demonstrant, inculcantes auribus fidelium, se spreto & contempto Romano pontifice, universalem ecclesiam repræsentare; in qua temeritate in errorem Valdensium, & Pauperum de Lugduno incurrisse videntur, qui Romanam ecclesiam criminantes, ad quosdam profanos apostatas & rebelles apostolicæ sedi asserunt universalem ecclesiam esse redactam; quorum Basiliensium errorem & stultitiam retundit id quod Salvator noster ait beato domino Petro primo Romanorum pontificum: *tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam*; in quo verbo juxta sententias sanctorum patrum, doctorum, & principalium ecclesiæ Petrus Petrique sedes ecclesiæ fundamentum a Domino constituitur. Quo jure universalem ecclesiam se repræsentare jactant qui ab eo, super quod totius ecclesiæ ædificii altitudo consurgit, disjuncti sunt? Plane falso catholicam ecclesiam repræsentare se dicunt qui in ecclesia non sunt; ait enim beatus Cyprianus, ut in cap. *qui*, 93. dist. *qui cathedram Petri, super quam ecclesia fundata est, deserit, se esse in ecclesia non confidat*: & Augustinus libro VI. de unico baptismo contra Donatistas respondens Fortunato Episcopo dicit: *jam vero si diligentius quæramus, qui sit foris, maxime quia ipse commemorationem fecit Petri, super quem Christus ædificat ecclesiam, nonne illi sunt in ecclesia qui sunt in petra, qui autem in petra non sunt, nec in ecclesia sunt?* Hunc propterea perniciosum Basiliensium errorem apertissime refellit beatus Cyprianus ad Florentinum Pupianum scribens in hæc verba: *inde enim schismata & hæreses ortę sunt, & oriuntur, dum episcopus, qui unus ecclesię preest superba quorumdam presumptione contemnitur, & homo dignatione Dei honoratus indignis hominibus judicatur*, &c. & infra. *Loquitur illic Petrus, super quem ędificata fuerat ecclesia, eccl. nomine docens, & ostendens, quia etsi contumax & superba audire nolentium multitudo discedat; eccl. tamen a Christo non recedit, & illi sunt ecclesię, plebs sacerdoti adunata, & pastori suo grex adhęrens; unde scire debes episcopum in eccl. esse, & ecclesiam in episcopo, & si quis cum episcopo non sit, in ecclesia non est*. Hæc Cyprianus. Quamobrem, inquit beatus Chrysostomus: *sicuti capiti corpus cohærere necesse est; ita ecclesiam sacerdoti, & populos principi; cohęrere utique debent virgulta radicibus, & fontibus fluvii*.

VI. Erroneam se habere intelligentiam circa auctoritatem generalium conciliorum Basilienses facto demonstrant, præsumentes agere concilium generale sine auctoritate Romani pontificis, contra illud Macchabæorum 14. Inter alia summi pontificis veteris legis privilegia scribitur, non licere ulli ex populo & ex sacerdotibus contradicere his quæ a summo pontifice dicuntur, aut convocare conventum in regione sine ipso; quod privilegium non minus credendum est esse Romani pontificis, qui sicut illo præstantior est sacerdotio; ita excellentior auctoritate. Unde pariter in novo testamento, ut ait S. Marcellus papa & martyr in decretis suis c. V. teste illustri Aimaro lib. suo de synodis: *apostoli inspirante Domino instituerunt, ut nulla fieret synodus preter apostolicę sedis auctoritatem*. Hinc sanctus Pelagius papa episcopis universis scribens dicit: *synodorum congregandorum auctoritas apostolicę sedis privatę commissa est po-*

ANNO CHRISTI 1446. 1441.

potestati, neque ullam synodum ratam esse legimus, quæ ejus non fuerit auctoritate congregata vel fulta; hæc auctoritas attestatur canonis; hoc historia ecclesiastica roborat; hoc sancti patres confirmant. Hæc ille. Basilienses vero in hac sua præsumptione in errorem illorum incidisse videntur, de quibus in cap. *omnes*, dist. 22. dicitur, qui Romanæ eccl. privilegium ab ipso omnium ecclesiarum capite traditum auferre conatur, hic procul-dubio labitur in hæresim &c.

VII. Erroneam intelligentiam se habere Basilienses circa auctoritatem generalium conciliorum facto demonstrant, contendentes decreta ipsorum & instituta esse valida sedis apostolicæ auctoritate non fulta sive confirmata, contra sanctorum patrum & sanctorum canonum doctrinam, dist. 17. per totum; de quo etiam locupletissimus testis est clarissimus pater archiepiscopus Remensis Aimarus lib. de synodis cap. 18. ita dicens: *non mireris, quod ipsorum conciliorum auctoritatem Romano pontifici adscribamus; nam nulla concilia rata legimus, quę apostolica auctoritate fulta non fuerint, ut beatus Damasus papa in decretis suis cap. 19. asserit, cui S. Athanasius & Julius papa, Nicęnum quoque concilium & reliqui sancti patres adstipulantur. Nam illius sedis episcopus judex est totius ecclesię, nec aliquod judicium valet absque legitimo judice.* Porro Basilienses in hac sua temeritate prolapsi videntur in errorem negantium Romanum pontificem habere primatum universalis ecclesiæ; qui error quam gravis sit, declarat sanctus Thomas in tractatu contra Græcos his verbis: *similis est autem error dicentium Christi vicarium, Romanę ecclesię pontificem, non habere universalis ecclesię primatum, errori dicentium Spiritum Sanctum non procedere a Filio; ipse Christus Dei filius suam ecclesiam consecrat, & sibi consignat Spiritu Sancto, quasi suo charactere & sigillo. Similiter quando vicarius suo primatu & providentia universam ecclesiam, tamquam fidelis minister Christo subjectam conservat &c.* Hæc ille.

VIII. Erroneam intelligentiam se habere Basilienses circa auctoritatem generalium conciliorum facto demonstrant, vilipendentes & contemnentes sanctiones & definitiones fidei, ac declarationes apostolicæ sedis; non ponderantes illud quod in C. *Si Romanorum*, dist. 19. dicitur: *si Romanorum pontificum decreto cęterorum opuscula tractatorum reprobantur, vel approbantur; ita ut quod vere sedes apostolica approbavit hodie teneatur acceptum; & quod illa repulit hactenus inefficax habeatur; quanto potius quod ipsa pro catholica fide, pro sanctis dogmatibus, pro variis & multifariis ecclesię necessitatibus, & fidelium moribus diverso tempore scripsit, omni debent honore, & ab omnibus prorsus in quibuslibet opportunitatibus, discretione, vel dispensatione magistra reverenter assumi?* Hæc ibi. Et in canone sequenti ait textus sic: *omnes apostolicæ sanctiones accipiendæ sunt tamquam ipsius divina voce Petri firmatę.* Porro in hac sua temeritate Basilienses in errorem prolabuntur invidentium gloriæ apostolicæ sedis, asserentium judicium illius in his quæ fidei sunt non esse firmum, sed defectibile, & de facto errare quandoque. Qui eo turpissime errare convincuntur, quod apostolicam sedem, fidei magistram, maculantes, & Deum in promissis infidelem, & sanctos ecclesiæ doctores fallaces protestantur aperte. In primis quidem hoc eorum errore promissionem illam Christi cassam ducere convincuntur. Petro loquutus est dicens: *tu es Petrus, & super hanc petram ędificabo ecclesiam meam.* Quam Christi promissionem de firmitate fidei apostolicæ sedis accipiendam esse, sancti patres, literis & religione in tota ecclesia clarissimi, contestantur, ait enim beatus Cyrillus Alexandrinus patriarcha, ut inducitur in glossa continua: *secundum hanc Domini promissionem ecclesia apostolica Petri ab omni seductione & heretica circumventione immaculata manet super omnes prępositos, & episcopos, & super omnes primates ecclesiarum & populorum in suis pontificibus, in fide plenissima, & auctoritate Petri, & cum alię ecclesię quorumdam errore verecundatę sint, stabilita impassibiliter ipsa sola regnat, silentium imponens & omnium obturans ora hęreticorum; & nos necessitate salutis non decepti superbia, neque vitio superbiæ inebriati typum veritatis & sanctę apostolicę traditionis una cum ipsa confitemur & prædicamus.* Hæc Cyrillus. Item beatus Chrysostomus super eodem verbo ita loquitur: *vide qualiter Christus reducit Petrum ad celsam de ipso intelligentiam; hęc ei promittit quę sunt propria Dei solius, scilicet peccata solvere, & ecclesiam immutabilem, sive non vertibilem facere inter tot persecutionum & tentationum procellas.* Secundo, Basilienses judicium apostolicæ sedis credentes defectibile esse in his quæ fidei sunt, invalidare conantur promissionem illam Christi, qua Petro, pro sede sua loquens, ait: *ego rogavi pro te, Petre, ut non deficiat fides tua; & tu aliquando conversus, confirma fratres tuos.* Quod autem hoc de fide apostolicæ sedis semper immaculata, semper firma mansura intelligendum sit, sanctorum patrum attestatur doctrina Unde sanctus Agatho papa in suggestione, quam Constantino imperatori scribit, quæ in VI. universali synodo lecta omnium episcoporum subscriptione fuit venerabiliter acceptata, ita ait: *Petri annitente pręsidio, hęc apostolica ejus ecclesia, numquam a via veritatis in qualibet erroris parte deflexa est; cujus auctoritatem, utpote omnium apostolorum principis, semper omnis catholica Christi ecclesia & universales synodi fideliter amplectentes, in cunctis sequutę sunt; omnesque venerabiles patres apostolicam ejus doctrinam amplexi; per quam approbatissima ecclesiæ Christi luminaria claruerunt, & sancti quidem doctores orthodoxi venerati atque sequuti sunt, hęretici autem falsis criminationibus ac derogationum odiis insequuti.* Et infra: *hæc apostolica Christi ecclesia per Dei omnipotentis gratiam a tramite apostolicę traditionis numquam errasse probabitur; nec hęreticis novitatibus depravanda subcubuit; sed, ut ab exordio normam fidei christianæ percepit ab auctoribus suis apostolorum Christi principibus, illibata fide tenus manet, secundum illius Domini Salvatoris divinam pollicitationem, quam suorum apostolorum principi in sacris evangeliis fassus est: Petre, inquiens, ecce sathan expetivit ut cribraret vos, sicut qui cribrant triticum; ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua; & tu aliquan-*

ANNO CHRISTI 1446. 1441.

quando conversus confirma fratres tuos. Hæc ille. Item beatus Bernardus, domino papæ Innocentio scribens, hoc insigne apostolicæ sedis privilegium ex eodem Salvatoris verbo attestatur his verbis: *oportet ad vestrum referri apostolatum pericula quæque, & scandala emergentia in regno Dei; ea præsertim quæ de fide contingunt. Dignum namque arbitror, ibi potissimum resarciri damna fidei, ubi fides defectum sentire non possit; hæc quippe prærogativa est hujus sedis; cui enim alteri dictum est: ego pro te rogavi, Petre, ut non deficiat fides tua*. Hæc Bernardus. Pertransimus brevitatis causa plures alios testes, sicut sanctum Thomam, Albertum Magnum, dominum Hugonem cardinalem, scripturæ sanctæ illuminatissimos expositores; ob quam indubitatam apostolicæ sedis prærogativam beatus Hieronymus, Damaso papæ scribens, ut supernis ex can. *hac est fides*, commemoravimus, intrepidus & fide constantissima ait: *si hæc nostra confessio apostolatus tui judicio comprobatur, quicumque me culpare voluerit, se imperitum, vel malevolum, vel etiam non catholicum, sed hæreticum comprobavit*.

Nono, se erroneam intelligentiam habere Basilienses circa auctoritatem generalium conciliorum facto demonstrant, extollentes in tantum traditiones & dogmata sua, ut asserere videantur, in parvo etiam numero constitutos, auctoritate & doctrina apostolicæ sedis contemptores, in judicio fidei errare non posse; contra quos militat illud in anterioribus commemoratum apostolicæ Sedis privilegium, videlicet, nihil fore habendum ratum, quod apostolica auctoritate fultum firmatumque non sit. Qua ex re, ut felicis & sanctæ memoriæ Nicolaus papa in epistola quam Michaeli imperatori scribit, de qua in actione V. octavæ synodi universalis, *a sanctis patribus & conciliis observatum extitit, ut absque Romani pontificis consensu, nullius insurgentis deliberationis terminus daretur*. Hac autem temeritate sua Basilienses incidunt in præsumptionem illorum stultitiamque, qui universaliter concilia non posse errare asserere præsumpserunt. Quorum temerarium, & præsumptuosum, atque perniciosum errorem manifeste confutat hoc, quod plura concilia leguntur errasse; ut concilium Mediolani celebratum sub imperatore Constantio; item concilium quod sub Tauro præfecto, jussu ejusdem regis, copioso numero episcoporum conveniente Arimini celebratum est: in quo, ut dicit Hieronymus in altercatione Luciferiani & orthodoxi, nomine unitatis & fidei infidelitas scripta est: contra quod Damasus papa viriliter surrexit synodali judicio condemnans Liberium, & omne quod fecerat annihilans; unde scribens episcopis &c. itaque in Illyrico constitutis, ut legitur libro V. cap. XXIX. historiæ tripartitæ de eo loquens ita dicit: *nec præjudicium aliquod fieri potuit per numerum Arimini congregatum, quoniam constat nec Romanum episcopum, cujus ante omnia decebat eos expectare decretum, nec Vincentium, qui tantis annis episcopatum inviolabiliter custodivit, nec alios, talibus præbuisse assensum*. Item concilium universale Ephesinum, quod in eversione fidei constat agitatum esse; item synodus Aquileæ facta, qui quintam universalem synodum a Justi-

A niano imperatore & Vigilio papa Constantinopoli celebratam suscipere diffidit, quam Sergius papa salubriter redarguit, & ad concordiam reducit, ut notat Vincentius in speculo historiali lib. 24. capit. 134. ex historia Gilberti * colligens.

Item synodum trecentorum episcoporum tempore Constantini IV. Constantinopolim congregatam, in qua, ut idem narrat Vincentius libro commemorato, cap. 158. edictum promulgatum est de imaginibus Dei & sanctorum deponendis; contra quam Stephanus papa Romæ synodum congregat, in qua omnia a Constantino ordinata reordinat, & venerationem sanctarum imaginum confirmat;

B earumque profanatores anathematizat, ut idem Vincentius commemorat loco & libro supra allato cap. 161. Item concilium Aquisgrani celebratum, cujus definitioni circa sacramentum matrimonii, non adquiescitur; videlicet quod raptor non possit matrimonialiter cum rapta copulari, de quo in can. *placuit*, 36. q. 2. sed potius testatur auctoritati Hieronymi contrarium definientis, ut in can. *tria*, eadem causa & quæstio. unde glossa in ca. *de libellis*, dist. 20. super verbo illorum doctorum movens, an potius judicandum sit secundum illum, qui utitur auctoritate canonis vel Augustini; respondet, quod secundum illum qui utitur auctoritate

C canonis, nisi Augustinus juvetur auctoritate veteris vel novi testamenti, vel alio canone; nam licet concilium statuerit quod raptor non possit matrimonialiter conjungi cum rapta ut 36. q. 2. ca *placuit*, tamen Hieron. contrarium statuit, ei statur ut 36. q. 2. can. *tria*. Hæc glossa. Præterea beatissimus Augustinus hunc errorem eliminat in quadam epistola contra Donatistas, ubi post quoddam acerrimum argumentum, subinfert ad propositum sic: *faciant mille concilia episcopi vestri, huic uni sententiæ respondeant; & ad id quod volueritis contemnimus vobis*. In hac autem sua temeritate Basilienses vana interpretatione decepti sunt, ejus quod dominus ait:

D *Dubicumque duo vel tres fuerint congregati in nomine meo, ibi sum ego in medio eorum*. Sic beatus Cyprianus de Novatianis schismaticis, qui a papa Cornelio divisi hac eadem auctoritate usi sunt in defensionem fomentumque suorum errorum; non enim hujusmodi corruptores evangelii ac interpretes falsi, ut verbis utar ejusdem Cypriani, animadvertunt, quod non multitudini, sed unanimitati Christus præsentiam suam exhibet; quam profecto non habent qui a pastoris sui & summi Sacerdotis obedientia, fide, societate corporis episcoporum, cleri, & plebis ejus temere discesserunt. An esse sibi cum Christo videtur, inquit Cyprianus contra præ-

E fatos schismaticos a Cornelio papa disjunctos, ubi supra in epistola secunda, quam de unitate ecclesiæ eleganter scripsit, *qui adversus sacerdotem Christi facit, qui se a cleri ejus ac plebis societate secernit; arma ille contra ecclesiam portat, contra Dei dispositionem repugnat; hostis est altaris & adversus Christi sacerdotium rebellis; pro fide perfidus, pro religione sacrilegus, obsequens servus, filius impius, frater inimicus, contemptis episcopis ex ejus sacerdotibus derelictis, constituere audet aliud altare, partem alteram illicitis vocibus face-*

ANNO CHRISTI 1446. 1441.

Sigeberti

ANNO CHRISTI 1446. 1441. f. inobsequens.

facere, dominicæ hostiæ veritatem per falsa sacrificia profanare. Hæc ille. Plane illa generalia concilia credenda sunt in his quæ ad fidem attinent non errare, quæ universalis ecclesiæ consensu, apostolicæ scilicet sedis, quæ magistra fidei & caput est omnium ecclesiarum, & patrum ecclesiæ unanimitate conclusa sunt. Ita aperte innuitur in ca. *sicut*, dist. XV. ubi beatus Gregorius quatuor universalia concilia, quæ hujusmodi fuerunt, sicut libros evangelii se venerari fassus, subinfert: *quia dum universali consensu sunt constituta, se, & non illa destruit, quisquis præsumit absolvere, quos religant; aut ligare, quos absolvunt*, & in ca. *confidimus*, XXX. q. 1. ubi felicis recordationis papa Gelasius ita ait: *confidimus quod nullus jam veraciter christianus ignorat, uniuscujusque synodi constitutum, quod universalis ecclesia probavit assensus, nullam magis exequi sedem præ cæteris oportere, quam primam, quæ & unamquamque synodum pro sua auctoritate confirmavit, & continuata moderatione custodit.* Hujusmodi concilia sunt illa quæ plenaria vocat Augustinus, quorum, ut ipse ait in epistola ad Januarium, in ecclesia saluberrima auctoritas est, in ca. *illa*, dist. 12. Proinde beatus Leo papa scribens ad Aquilegium episcopum, & docens formam canonicam qua recipiendi essent quidam hæretici Nestoriana impietate infecti, singulariter notat decreta synodalia sedis apostolicæ auctoritate firmata, ita dicens: *damnent apertis confessionibus suis superbi erroris auctores; & quod in doctrina eorum universalis horruit ecclesia detestentur; omniaque decreta synodalia, quæ ad discissionem hujus hæreseos apostolicæ sedis confirmavit auctoritas, amplecti se, & in omnibus approbare, plenis & apertis, ac propria manu scriptis & protestationibus eloquantur*, ex quibus palam est quam vesana & stulta agitatione Basilienses pulsentur, qui sanctissimum dominum nostrum Eugenium, & universam Christi ecclesiam, ei adhærentem, prælatos, principes, plebemque Latinam ac Græcam non recipientes, eorum declarationes in furore quodam, & per paucos apostolicæ sedi contradicentes præsumptos hæreticos, clamant, adscribentes eorum acephalæ & profanæ congregationi, quæ de sanctis synodis universalibus sanctorum patrum scripturæ commemorant.

Decimo, erroneam intelligentiam se habere Basilienses circa auctoritatem generalium conciliorum facto demonstrant, exigentes bullam, sede principis non vacante, contra voluntatem ejusdem principis; in qua temeritate Basilienses prolapsi in errorem videntur eorum, qui, generalium conciliorum robur & auctoritatem, & suarum sententiarum confirmationem a Romano pontifice negant dependere. Contra quem plura autentica testimonia in anterioribus inducta sunt. Accedit præterea id quod sanctus Thomas in 2. 2. & in quæst. de potentia ait, quod ex gestis concilii Chalcedonensis manifestum haberi dicit, a Romano pontifice sententias concilii confirmari. Item Nicolaus papa in epistola ad Focium ita dicit: *decretalia quæ a sanctis pontificibus primæ sedis, Romanæ ecclesiæ, sunt instituta, cujus auctoritate ac sanctione omnes synodi & sancta concilia roborantur, & stabilitatem sumunt, cur vos non habere vel observare ducitis, nisi quia vestræ ordinationi contradicunt?* Facit præterea contra illorum errorem, quod in ca. *bene quidem*, dist. 96. dicitur, quod si cujuslibet provinciæ sacerdotes, intra suos terminos concilio habito, quidquid sine metropolitani sui auctoritate tractaverunt, irritum esse debere patres sancti sanxerunt; quanto magis, quod in apostolica sede nunc stante præsule, qui beati Petri apostoli merito per universum orbem primatum obtinens sacerdotii, statutis synodalibus consuevit tribuere firmitatem?

Undecimo, erroneam intelligentiam se habere Basilienses circa auctoritatem generalium conciliorum facto demonstrant, contendentes, se habere potestatem immediate a Christo super omnes fideles, cujuscumque status aut dignitatis existant, sine dependentia quacumque atque mediatione Romani pontificis, sive apostolicæ sedis; contra quos apertissime facit quod proxime inductum est de dependentia auctoritatis conciliorum a Romano pontifice, & illud quod in ca. *significasti*, extrav. de electione dicitur, quod omnia concilia per ecclesiæ Romanæ auctoritatem & facta sint & robur acceperint. Porro in hac sua temeritate Basilienses prolapsi videntur in errorem maximum eorum, qui ecclesiarum auferre moliti sunt hierarchycum ordinem, & decorem cœlestem, quo militantem ecclesiam, a Christo ordinatam, beatus Joannes evangelista describit Apocalipsis 21. dicens: *vidi civitatem sanctam Jerusalem, novam, descendentem de cælo.* Illam dicit quidem descendentem de cœlo, quia ad imaginem exemplar quidem cœlestis hierarchyæ formatam novit; quemadmodum doctores exponunt, prout pulchre beatus Bernardus lib. 3. ad Eugenium papam explanat. Lex autem hierarchyæ sanctissima, ut divinus Dionysius Areopagita 5. ecclesiasticæ hierar. inquit: *est per prima secunda ad divinissimam reducere lucem: An non sensibiles elementorum essentias videmus, in magis eis cognatiora primum venientes, & per alia propriam dividentes operationem? Pulchre ergo omnis invisibilis & visibilis ornatu principium & fundamentum in deiformes primos infert deificos radios venire, & per illos, tamquam lucidiores animos, & ad participationem luminis & traditionem, idest congruentiam vel idoneitatem, opportunam habentes, in subjectos proportionaliter ei lucet, & superapparet.* Cum autem Romanus pontifex sit primus & hierarca ecclesiasticæ hierarchyæ, sicut apertissime ex eodem beato Dionysio colligitur, qui in capite V. beatum Petrum verticem nominat discipulorum, hierarchyce sibi coordinatorum; proculdubio munus potestatis ecclesiasticæ, qua in ecclesia actus hierarchyci perficiuntur, nulli personæ aut ordini aut etiam ipsi corpori hierarchyæ tribuitur, nisi mediante Romano pontifice, qui in ordine hierarchyæ ecclesiasticæ supremus est. Unde idem Dionysius, loco super commemorato, inquit, *sublimissimus & novissimus est ordo pontificum, & in ipso perficitur & impletur omnis hierarchyæ nostræ dispositio. Ut enim omnem hierarchyam videmus in Jesu confirmatam; sic unamquamque in proprium divinum summum sacerdotem. Ipsa autem hyerarchyci ordi-*

ANNO CHRISTI 1446. 1441.

ANNO CHRISTI 1446. 1441.

ordinis virtus, in omnibus locatur sanctis totalitatibus & per omnes divinos ordines operatur proprie hierarchyæ mysteria. Hunc etiam ordinem in ecclesia illustris Paulus, ejusdem Dionysiii magister & præceptor, insinuare videtur, ubi tam ad Romanos quam ad Corinthios de ecclesia sub figura corporis naturalis loquitur. Manifestum esse autem videtur nisi mediante capite in corpus omnem sensum & motum inferri. Inde etiam inquit beatus Isidorus decimo etymologiæ: *caput dictum est, quod sensus & nervi inde initium capiant, atque ex eo omnis vigenda causa oriatur.* Quamobrem sanctus Leo papa de munere ecclesiasticæ auctoritatis loquens, ut in ca. *Ita dominus*, 19. dist. dicit: *Hujus muneris sacramentum ita Dominus ad omnium apostolorum officium pertinere voluit, ut in B. Petro, apostolorum omnium summo, principaliter collocaret, ut ab ipso, quasi quodam capite, dona sua, veluti in corpus omne, diffunderet, ut extorrem se ministerii intelligeret esse divini, qui ausus fuisset a Petri soliditate recedere.* Hæc ille. Alios potentissimos hujus veritatis testes gratia brevitatis pertransimus.

Duodecimo, erroneam intelligentiam se habere circa auctoritatem generalium conciliorum Basilienses facto demonstrant, contendentes, se potestate superiores esse omnium supremo Romano pontifici; in qua elatione Basilienses coincidunt in errores jam commemoratos, dicentium Romanum pontificem non esse caput, prælatum, & pastorem totius ecclesiæ. Nulli quippe sani intellectus dubium est, caput superius præstantiusque esse potestate toto residuo corpore; prælatum subditis; & pastorem ovibus sive dispersis sive in unum collectis. Unde beatus Greg. in homilia dominicæ Resurrectionis, & habetur in ca. *considerandum*, dist. L. de principe apostolorum Petro ita loquitur: *considerandum vobis est, cum omnipotens Deus eum, quem cunctæ ecclesiæ preferre disposuerat, & ancillæ vocem pertimescere, & se ipsum negare permisit &c.* Sed potissime in errorem incidunt dicentium Romanum pontificem non habere supremam auctoritatem in ecclesia; de quo errore in superioribus ex epistola domini Martini papæ, quam, universo approbante concilio Constantiensi edidit, mentio facta est.

Decimo tertio erroneam intelligentiam se habere circa auctoritatem generalium conciliorum Basilienses facto demonstrant, contendentes supremum principatum ecclesiæ non apud unum, sed apud multitudinem esse; contra illud Joannis X. *erit unum ovile & unus pastor*; & illud quod Salvator ait Petro: *super plebem meam te constitui principem.* In hac autem sua temeritate Basilienses incidunt in errorem dicentium regimen ecclesiæ non esse monarchicum; contra quos est illud Isaiæ IX. *super solium David, & super regnum ejus sedebit*; glossa, idest, ecclesiam. Item contra eos est Salvator noster qui repetitis vicibus ecclesiam in evangelio nomine regni describit. Item beatus Gregorius, ut in ca. *Petrus*, 11. q. 7. dicit Petrum potestatem regni accepisse. Item sanctus Thomas in IV. dist. XIX. testatur, papam habere plenitudinem potestatis pontificalis, sicut rex habet in regno. Regimen autem ecclesiæ monarchicum esse ab omnipotenti Deo constitutum, ratio ipsa demonstrat; nulli enim dubium esse debet, quin regimen ecclesiæ sit optime ordinatum; utpote per eum dispositum per quem reges regnant & legum conditores justa decernunt; optimum autem regimen multitudinis est quod regatur per unum: quod patet ex fine regiminis qui est pax, pax enim & unitas subditorum est finis regentis. Unitatis autem causa congruentior est unus quam multi. Manifestum est igitur regimen ecclesiæ sic esse dispositum, ut unus totæ ecclesiæ præsit. Hæc ratio S. Thomæ lib. IV. contra gentiles cap. 76. Quare beatus Augustinus in sermone quodam apostolorum Petri & Pauli admirans principatum Petri ita inquit: *o mira potentia, ineffabilis gratia Salvatoris! quis persecutorem Saulum martyrem crederet esse futurum? quis plebeum piscatorem apostolorum facile crederet principem regibus obsistere, greges sanctificare, regnis omnibus imperare, mundum frænare legibus?* Cum autem in principatu monarchico sive regali potestas apud unum, scilicet principem, tantum sit, & non apud multos, ut habet doctrina Aristotelis 3. politicorum; quod etiam sanctus Thomas in 4. sententiarum dist. 24. confirmat dicens: *in regno tota potestatis plenitudo residet penes unum; in aristocratia autem penes nullum, sed apud omnes*: manifeste colligitur nescire quid loquantur dicentes, in regno ecclesiæ apud papam & apud multitudinem synodalem simul esse ecclesiæ supremum principatum, aut supremam plenitudinem potestatis.

Decimo quarto, erroneam se habere intelligentiam circa auctoritatem generalium conciliorum Basilienses facto demonstrant, constituentes aliud supremum tribunal a tribunali apostolicæ sedis; in qua temeraria novitate prolabi videntur, & in errores supra commemoratos, & articulum unitatis eccles. manifesta impietate offendere. Duo enim suprema tribunalia unitas ecclesiæ non patitur; quemadmodum enim sanctus Thomas ostendit in 4. dist. 24. necesse est fore unam supremam potestatem regitivam respectu totius ecclesiæ; alias, ut inquit, non esset colligatio ad unum. Hanc autem potestatem supremam dicit esse Romani Pontificis, quam qui negant, inquit, schismatici esse dicuntur; quasi divisores ecclesiasticæ unitatis. Unde beatus Cyprianus in epistola ad Cornelium papam dist. V. *presbyteris. Deus unus est & Christus unus, & una ecclesia, & catholica una, super Petrum domini voce fundata; aliud altare construi, aut sacerdotium novum fieri, præter unum altare, & unum sacerdotium, non potest. Quisquis alibi collegerit spargit; adulterium est, sacrilegium est, & impium est quodcumque humano furore constituitur, ut dispositio divina violetur.* Hæc Cyprianus; quæ sententia maxime Basilienses respicit, qui furiosis vocibus & tyrannide quadam, contra divinam dispositionem, sedem supremam similem sedi apostolicæ ab aquilone erigere præsumpserunt.

Decimoquinto, erroneam se habere intelligentiam circa auctoritatem generalium conciliorum Basilienses facto demonstrant, suscipientes appellationes indifferenter ab apostolica sede, agentes in hoc contra definitionem

ANNO CHRISTI 1446. 1441.

nem Ephesini concilii, in quo definitum legitur, ut a sententia apostolicæ sedis nulli appellare liceret; unde in cap. *ipsi sunt canones*, IX. q. 3. sanctæ memoriæ Pelagius papa Gregorii prædecessor: *ipsi sunt canones, qui appellationes totius ecclesiæ ad hujus sedis examen voluerunt deferri; ab ipso vero numquam prorsus appellare debere sanxerunt; ac per hoc illam de tota ecclesia judicare, ipsam ad nullius commeare judicium; nec de ejus usquam præceperunt judicio judicari; sententiamque ejus constituerunt non oportere dissolvi, cujus potius sequenda decreta mandarunt*. In hac autem sua temeritate Basilienses non tantum aperte in errorem incidunt dicentium Romanum pontificem non habere in ecclesia supremam auctoritatem, merito cujus de tota ecclesia appellatur ad ipsum, dicente beato Bernardo lib. 3. de consideratione ad Eugenium papam: *appellatur de toto mundo ad te; id quidem in testimonium singularis primatus tui*. Verum etiam manifeste condemnant sanctam Chalcedonensem synodum, ex cujus gestis sanctus Thomas in quæstionibus de potentia q. 10. art. 4. haberi testatur, quod a synodo appellatur ad papam. Item reprobare videntur appellationem factam per sanctum Flavianum Romano pontifici præsidente in secunda synodo Ephesina in favorem fidei, quam sanctissimus Leo papa factam esse commemorat, & commendat scribens ad Theodosium imperatorem.

Sextodecimo, erroneam se habere intelligentiam circa auctoritatem generalium conciliorum Basilienses facto demonstrant, retractantes & cassantes judicia & sententias apostolicæ sedis, contra prohibitionem sanctorum canonum; ut in canone proximo allato, *Ipsi sunt canones*, 9. q. 3. In qua temeritate, cum lex superioris per inferiorem tolli non possit, ut in ca. *Neroniani*, extra: de electione in Clementinis; & maxime, ut glossa Joannis Andreæ habet, cum inferior a superiori recipit potestatem, cujusmodi dicit esse concilii respectu papæ; eo titulo ca. *significasti*; Basileenses videntur impie credere aliud tribunal judicii majus esse tribunali Christi, qui in apostolica sede per vicarium suum Romanum pontificem judicia quasi exercere videtur ecclesiæ, unde glossa Origenis in illud Matthei 16. *quodcumque ligaveris &c.* ait: *vide quantam potestatem habet petra, supra quam ædificatur ecclesia, ut etiam judicia ejus maneant firma; quasi Deo judicante per eam*; & Chrysostomus super illo Joannis ultimo: *pasce oves meas*, dicit, idest, loco mei præpositus esto & caput fratrum tuorum, ut ipsi loco meo te assumentes ubique terrarum, te in throno tuo sedentem prædicent & confirment. Quare in ca. *patet*, q. 3. dicit fœlicis recordationis Nicolaus papa: *patet profecto apostolicæ sedis judicium, cujus auctoritate majus non est judicium, a nemine fore retractandum*; & in ca. *Nemini*, 17. q. 4. idem habetur. Sane in hac impietatis præsumptione non solum de Basiliensium congregatione proprie verificari videtur, quod de Lucifero Isai. 14. scribitur: *in cœlum conscendam, super astra exaltabo solium meum, sedebo in montem testamenti in lateribus aquilonis, ascendam super altitudinem montium, similis ero altissimo*. Sed & illud quod de antichristo Apostolus 2. ad Thessal. 2. loquitur; *qui adversatur & extollitur super omne quod dicitur Deus, aut creditur; ita ut in templo Dei sedeat, ostendens se tamquam Deus*.

Decimoseptimo, erroneam intelligentiam se habere circa generalium conciliorum auctoritatem Basilienses facto demonstrant, præsumentes absolvere, quos apostolica sedes ligat, & ligare quos absolvit, non advertentes obtenebrati homines, quod ut in ca. *manet*, 24. q. 1. inquit sanctus Leo papa, *nihil erit ligatum, vel solutum, nisi quod beatus Petrus aut ligaverit aut solverit*. In qua præsumptione Basilienses ferri videntur in errorem dicentium Petrum præ omnibus aliis non accepisse a Christo ligandi & solvendi potestatem, sive principatum judiciariæ potestatis; contra illud quod approbatissima glossa habet super illud Matth. 6. *tibi dabo claves regni cælorum; ideo Petrus claves regni cœlorum & principatum judiciariæ potestatis accepit, ut omnes per orbem credentes intelligant, quia quicumque ab unitate fidei vel societate illius quomodolibet semetipsos segregant, tales neque vinculis peccatorum absolvi, nec januam possunt regni cælorum ingredi*. Hanc præterea Basiliensium temeritatem maximæ auctoritatis pater papa Pelagius omnibus episcopis scribens retundit, in ca. *cuncta*, 9. q. 3. ubi ita ait: *sed nec illa præterimus, quod apostolica sedes, sine ulla synodo præcedente, & solvendi quos synodus iniqua damnaverat, & damnandi, nulla existente synodo, quos oportuit, habuerit facultatem*. Et hoc nimirum pro suo principatu quem beatus Petrus apostolus Domini voce & tenuit semper & tenebit.

Decimoctavo, erroneam se habere intelligentiam circa auctoritatem generalium conciliorum Basileenses facto demonstrant, usurpantes, sedente in apostolica sede uno indubitato summo pontifice, exercitium plenitudinis ecclesiasticæ potestatis; in qua temeraria usurpatione Basilienses incidisse videntur in illorum supra commemoratum errorem, Constantiæ condemnatum, quod Romanus pontifex non sit caput sanctæ ecclesiæ catholicæ. Sane cum Romanus pontifex caput corporis ecclesiæ sit, & in corpore solum membrum capitis sensus habeat plenitudinem & virtutis; solus Romanus pontifex in ecclesiæ corpore, utpote summus Christi vicarius, habeat plenitudinem potestatis, unde sanctus Cyrillus auctoritatis clarissimæ patriarcha Alexandrinus, in libro thesaurorum ait: *sicut Christus accepit a patre sceptrum ecclesiæ gentium ex Israel egrediens, super omnem principatum, & potestatem, & super omne quodcumque est, ut ei genua cuncta curventur, plenissimam potestatem; sic & Petro & ejus successoribus plenissime commisit*. Et infra; *nulli alii quam Petro Christus, quod suum est, plenum; sed ipsi soli dedit*. Quare beatus Gregorius in c. *decreto*, 2. q. 7. ait *sancta Romana ecclesia vices suas, ita aliis impertitur ecclesiis, ut in partem sint vocatæ solitudinis, non in plenitudinem potestatis*. Et beatus Bernardus in libro de consideratione ad Eugenium papam, inquit; *juxta canones tuos alii in parte solicitudinis; tu in plenitudine potestatis vocatus es; aliorum potestas certis arctatur limitibus; tua extenditur & in ipsos, qui pote-*

Deest aliquid

ANNO CHRISTI 1446. 1441.

potestatem super alios acceperant. Plane si generalium conciliorum est facultas, quam Basilienses temere attentarunt, beatus Leo Pontifex Anatholium patriarcham Constantinopolitanum, qui Chalcedonensem synodum traxerat, ut sedes sua prima post Romanam constitueretur, tam dure & graviter non reprehendisset, respuens, atque despiciens dispositionem synodi, dicens: id agere non potuisse, quia pro sola causa fidei fuerat tantum synodus congregata. Unde in epistola ad eumdem patriarcham ita præfatus Leo sanctus loquitur: *doleo etiam in hoc dilectionem tuam esse progressam, ut sacratissimas Nicænorum canonum constitutiones conaveris infringere: tamquam opportune se tibi hoc* B *tempus obtulerit, quo secundi honoris privilegium sedes Alexandrina perdiderit, Antiochena ecclesia proprietatem tertiæ dignitatis amiserit, ut his locis juri tuo subditis, omnes metropolitani episcopi proprio honore priventur. Quibus auditis & numquam ante tentatis ita perveneris excessibus, ut sanctam synodum ad extinguendam solum hæresim, & ad confirmationem fidei catholicæ, studio christianissimi principis congregatam in occasionem ambitus trahas; & ut convenientiam suam tibi debeat, interpellas; tamquam refutari nequeat quod illicite voluit multitudo*. Insuper antedictus Basiliensium error manifesta demonstratione repellitur in epistola beati Leonis ad episcopos directa, C qui in sancta synodo Chalcedonensi fuerant congregati, in qua de eadem causa scribens ita ait: *ne ergo per malignos interpretes dubitabile videatur, utrum quæ in synodo Chalcedonensi per unanimitatem universalem de fide statuta sint, approbem, hæc ad omnes fratres & coepiscopos nostros, qui in prædicto concilio interfuerunt scripta direxi, quæ gloriosissimus & clementissimus princeps, sicut poposci, in notitiam vestram mittere pro catholicæ fidei amore dignabitur, ut & fraterna universitas, & omnium fidelium corda cognoscant, me non solum per fratres, qui vicem meam exequuti sunt; sed etiam per approbationem gestorum synodalium propriam vobiscum iniisse sententiam.* D *In sola vero fidei causa, quod sæpe dicendum est, propter quam generale concilium, & ex præcepto christianorum principum, & ex consensu apostolicæ sedis placuit congregari*. Et infra: *de custodiendis quoque sanctorum patrum statutis, quæ in synodo Nicæna inviolabilibus sunt fixa decretis, observantiam vestræ sanctitatis admoneo, ut jura ecclesiarum, sicut ab illis trecentis decem & octo patribus divinitus inspirata sunt, ordinata permaneant, nihil alienum improbus ambitus concupiscat; nec per alterius imminutionem suum aliquis quærat augumentum; quantumlibet enim extortis assentationibus sese instruat vanitas, elatio, & appetitus suos conciliorum existimet nomine roborandos; infir-* E *mum erit ac irritum quidquid prædictorum patrum canonibus discrepaverit*. Hæc ille; ex quibus clarissima luce colligitur, solum ad ea generalia concilia congregata habere facultatem, ad quæ apostolicæ sedis auctoritate congregata sunt. Unde sanctus Thomas hoc animadvertens in tractatu contra impugnantes religionem, ita dicit: *sancti patres in conciliis congregati nihil statuere potuissent, nisi auctoritate Romani pontificis interveniente, sine quo &* A *concilium congregari non potest*. Hæc sanctus Thomas.

Decimo nono, erroneam se habere intelligentiam circa auctoritatem generalium conciliorum Basilienses facto demonstrant, tradentes prærogativas & privilegia principatus Romani pontificis in dispensationibus, absolutionibus, confirmationibus, in datione pallii, in missione legatorum de Latere; & quod maxime mirum est, in concessione plenaria indulgentiarum, sede apostolica non vacante & Romano pontifice dispensatore earum, offerente se juxta formam solitam in ecclesia observari, ad concedendum, si casus necessitatis exposceret. Contra quos omnis practica est ecclesiæ, & doctorum clarissimorum traditio, quorum communis doctrina est, quod potestas faciendi indulgentiam plenariam in solo Romano pontifice sive apostolica sede locata sit. Agnoscet quæ dicimus, qui doctores famosos theologicæ facultatis perscrutari voluerit, & maxime Alexandrum de Ales, Albertum Magnum, sanctum Thomam, & Bonaventuram, qui tamquam sublimiora luminaria in schola theologicæ facultatis venerantur; quorum rationes, quidquid Basilienses insipienter garriant, ita Romano pontifici utpote præsidenti, dispensatori, & rectori totius ecclesiæ, ac sponso ejusdem præfatam auctoritatem adscribunt, ut liquido designent illam communitati ecclesiæ in casu præsenti nullatenus convenire. Cæterum docet nos hoc forma indulgentiarum datarum in universali concilio Lateranensi pro passagio, de quibus in ca. *ad liberandam*, extrav. de Judæis & Saracenis, quam in apparatu Innocentius ponit, & Joannes Andræas post eum, in qua forma solus Romanus pontifex, auctoritate sibi a Domino commissa, gratiam plenariæ indulgentiæ describitur concessisse. Synodus vero universalis, non peccatorum veniam, sed orationum suffragia legitur impartiri. Porro in hac præsumptione & temeritate, qua & lacerare & exhaurire apostolicæ sedis auctoritatem Basilienses moliti sunt, præter hoc, quod in plures errores supernuntiatos inciderint, tamquam invasores & prædones jurium beati Petri principis apostolorum, & novitatum atque sectarum inductores, involvi videntur illa maledictione, de qua Dominus ait Deuter. 27. *maledictus qui transfert terminos proximi sui, & dicet omnis populus, amen*; ubi glosa ordinaria dicit: *hic est qui non contentus fide catholica & doctrina, superstitiones & sectas inducit*. Utinam Basilienses imitati fuissent prudentiam atque modestiam apostoli Pauli, qui 2. Cor. 10. ait: *non immensum gloriabuntur, sed secundum mensuram regulę, quam mensus est nobis Deus*; glossa ordinaria, idest: *tanta potestate utimur, quanta concessa est ab auctore; neque mensuram, vel modum egrediemur, & non gloriabimur in immensum, potestatem exercendo, quod illi faciunt qui usurpando gloriantur ultra mensuram*. Hæc glosa: cujus apostolici documenti formam profecto si Basilienses observassent, tot scandala ab eis sancta mater ecclesia non sentiret. In quo optime icit beatus Gregorius: *in præcipiti pedem porrigit, qui mensurarum suarum limitem non attendit*.

Vi-

Vigesimo erroneam se habere intelligentiam circa auctoritatem generalium conciliorum Basilienses facto demonstrant, præsumentes Romanum pontificem, universalis ecclesiæ principem, suis legibus ac statutis ligare; cum ab ipsa ratione censeatur alienum, ut his legibus coactus alligetur, qui legibus vim & auctoritatem impertitur. Unde jurisperitus ait: princeps solutus est legibus; quantum scilicet ad vim coactivam legis, quare in cap. *significasti*, extrav. de electione, dicitur, quod concilia ecclesiæ Romanæ legem non præfixerunt; cum omnia concilia per ecclesiæ Romanæ auctoritatem facta sint, & robur acceperint, & in eorum statutis Romanæ ecclesiæ patenter excipiatur auctoritas; quoniam ut dicit textus §. *his itaque*, 25. q. 1. *ita sacrosancta Romana ecclesia jus & auctoritatem sacris canonibus impartitur; sed non eis alligatur: habet enim jus condendi canones, utpote quæ caput est cardo omnium ecclesiarum; regulæ dissentire nemini licet.* Ita ergo canonibus auctoritatem præstat ut seipsam non subjiciat eis. Porro in hac præsumptione sua Basilienses potissime inter alios involvi videntur eorum errore, qui Romanam ecclesiam non a Christo immediate obtinuisse primatum & principatum supremum, quem habet, asserunt; quorum errorem sanctorum patrum apertissime damnat auctoritas. Unde in ca. *quamvis*, dist. 21. ait textus notabilis Pelagii papæ, qui omnibus orthodoxis scribens, ita inquit: *quamvis universæ per orbem catholicæ ecclesiæ unus thalamus Christi sit; tamen sancta Romana ecclesia catholica & apostolica nullis synodalicis constitutis cæteris ecclesiis prælata est; sed evangelica voce Domini & Salvatoris nostri primatum obtinuit: tu es, inquiens Dominus, Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam.* Item in cap. *omnes*. dist. 22. dicit Nicolaus papa: *omnes sive patriarchę cujuslibet apicem, sive metropoleon primatus, aut episcopatuum cathedras vel ecclesiarum cujuscumque ordinis dignitates instituit Rom. eccl. illam vero solus ille fundavit & super petram fidei mox nascentis erexit, qui beato Petro, æternæ vitæ clavigero, terreni simul & cælestis imperii jura commisit*: & in ca. seq. dicit Anacletus papa & martyr. *sancta Romana ecclesia, non ab apostolis, sed ab ipso Domino Salvatore primatum obtinuit; sicut beato Petro apostolo dicit: tu es Petrus, & reliqua.*

Vigesimo primo, erroneam se habere intelligentiam circa auctoritatem generalium conciliorum Basilienses facto demonstrant, superbe contradicentes & repugnantes translationi generalis concilii, quam sanctissimus dominus noster Eugenius, justissimis causis & necessariis de consilio DD. cardinalium & plurimorum fecit de Basilea in Ferrariam, & tandem de Ferraria in Florentiam, non confiderantes quod dicitur 1. Reg. 15. *numquid vult Dominus holocausta & victima, & non potius ut obediatur voci Domini? Melior est enim obedientia quam victima & auscultare magis, quam offerre adipem arietum; quoniam quasi peccatum ariolandi est repugnare, & quasi scelus idololatriæ non acquiescere*; ubi glossa inquit: *sola obedientia est quæ fidei meritum possidet, sine quo quisque infidelis esse convincitur.* Non advertentes etiam illud Gregorii in ca. *nulli*. dist. 19. dicentis: *nulli fas est velle vel posse transgredi apostolicæ sedis præcepta.* Sane in hac sua sacrilega præsumptione Basilienses, novum errorem confingentes, quod Romanus pontifex, cui universalis Ecclesiæ cura commissa est, non posset ex causa rationabile transferre concilium generale sine consensu ejusdem concilii, facti sunt hæresiarchæ. Numquid secunda synodus universalis Ephesina, amplissimo numero prælatorum venerabilis, licet apostolica auctoritate congregata, & præsidentia summi pontificis legatorum honorata; nihilominus quia in ea non observabatur justitiæ moderatio, neque fidei religio, beatus Leo papa eam, non modo inrequisito synodali consensu submovit, sed etiam condemnavit, auctoritate ejus, qui ait Isaiæ 54. *dissolve colligationes impietatis*, atque in ejus correctionem synodum Chalcedonensem sua auctoritate disposuit? Numquid præterea dominus papa Martinus, qui non hæreticus, sed fidelis, catholicus a tota ecclesia habitus est, in bulla facultatis præsidentium, quos in concilio Papiensi constituit, auctoritatem tribuit, causa legitima subsistente, transferendi concilium ad alium locum, nulla mentione facta de consensu concilii; cujus verba ad præsidentes sunt, quæ consequuntur: *& ne propter aliquem casum, qui solet quandoque contingere, celebratio & continuatio ejusdem concilii retardetur, opportune providere volentes, discretioni vestræ, ubi legitima causa subsistat, ipsum concilium de civitate prædicta ad quamcumque aliam civitatem ejusdem nationis ad hoc liberam, habilem, & sufficientem, de qua vobis videbitur, auctoritate nostra transferendi, prorogandi, mutandi & dissolvendi &c. apostolica auctoritate, tenore præsentium, concedimus facultatem.* Hæc ibi. Quis autem tam perfidus & mente alienatus est, qui facultatem hanc, per quam concilium Papiense & Senense celebrata sunt, & Basiliense institutum, asserere audebit hæreticam?

Vigesimo secundo, erroneam se habere intelligentiam circa auctoritatem generalium conciliorum Basilienses facto demonstrant, præsumentes citare, suspendere, & deponere Romanum pontificem indubitatum & fidelem catholicum; audacia plane magnæ impietatis nullo superiori sæculo per synodum aliquam catholicam universalem de aliquo indubitato Romano pontifice exemplata. Veriti enim non sunt maligni homines, & excecati, & malignantis caligine obtenebrati, discipuli magistrum, oves pastorem, subditi suum pontificem, filii patrem ad suum provocare judicium. Rem plane nimium exprobrandæ præsumptionis, quæ luce clarissima, & rationi, & honestati, & sanctorum patrum est adversa sententiis. Gravissime vero in hac sua præsumptione Basilienses erasse liquido demonstrant universalium conciliorum canones, & sacrarum synodorum professio; secundo sanctæ apostolicæ sedis definitio; tertio sanctorum patrum authentica testimonia; quarto clarissimorum doctorum utriusque juris irrefragabilis doctrina, de quibus pauca in medium explicemus. In primis est canon ultimus in concilio universali Romæ celebrato, præsidente sancto Sylvestro, qui in forma talis est: *nemo judicabit primam sedem; quoniam omnes sedes a prima sede justitiam desiderant temperari: quia nec ab omni clero, nec*

ANNO CHRISTI 1446. 1441.

nec ab omni populo judex judicabitur. *Et subscripserunt se 284. episcopi, & 42. presbyteri, & quinque diaconi*. Secundo idem roboratur illius sanctæ synodi professione, quæ super objectis Symmachi papæ, jussu Theoderici regis, Romæ extitit congregata, de qua in §. *Hinc*, & habetur dist. 17. Tertio, idem profitetur Synodus sacra, quæ super criminibus objectis contra Sixtum papam, jussu imperatoris Valentiniani, Romæ convenit, de qua habetur loco proxime nominato. Quarto, idem profitetur sancta synodus, quæ in causa beati Marcellini Romæ copiosa convenit, de qua in ca. *nunc autem*, dist. 21. Quinto, idem profitetur octava synodus Constantinopolitana, in qua inter alia legitur B decretatum. *Porro si synodus universalis congregata, & facta fuerit de scientia Romanorum ecclesiæ, quævis ambiguitas & controversia omnis venerabiliter, cum convenienti reverentia, de proposita quæstione sciscitari, & solutionem accipere, aut proficere aut profectum facere, non tamen audacter sententiam dicere contra summos senioris Romæ pontifices*. Sexto, synodus universalis, in qua Alexander III. præsidens fuit, de qua in ca. *licet*, de electione, hanc eamdem profitetur veritatem dicens: *in ecclesia Romana aliquid speciale constituitur, quia non potest ad superiorem habere recursus*, glossa Ostiensis: *quia nulla superior est, sed ipsa super omnes est*. Et idem C Joannes Andreas, addens: *ideo judicio Dei relinquitur IX. q. 3. aliorum*. Cæterum secundo loco principaliter Basiliensium temeritatem confundit apostolicæ sedis definitio, quæ in decretali *unam sanctam*, ita loquitur: *si deviat terrena potestas, judicatur a spirituali, si deviat spiritualis, judicatur minor a superiori si vero suprema, a solo Deo, & non ab homine potest judicari*. Tertio, quod adversus Basiliensium præsumptionem sanctorum patrum testimonia multa loquantur, patet aperte per multa capita decreti; unde in ca. si *Papa*, dist. 30. ait sanctus Bonifacius martyr; *hujus*, scilicet Romani pontificis, *culpas redarguere præsumat mortalium nullus, quia cunctos* D *ipse judicaturus a nemine est judicandus, nisi comprehendatur a fide devius, pro cujus perpetuo statu universitas fidelium tanto instantius orat, quanto suam salutem post Deum ex illius incolumitate animadvertit propensius pendere*. Item in ca. *ejectionem*, S. Anacletus papa & martyr dicit: *ejectionem summorum pontificum sibi Deus reservavit, licet electionem eorum bonis sacerdotibus & spiritualibus populis concessisset*. Item Symmachus papa in concilio Laterani præsidens inquit: *cæterorum hominum causas Deus voluit per homines terminari; sed sedis istius præsulem suo sine quæstione reservavit arbitrio*; & in cap. *aliorum*, 9. q. 3. eadem sententia per multa alia capitula E sequentia colligitur, quæ brevitatis gratia pertransimus. Quarto, quod communis præcipuorum doctorum doctrina temeritatem damnet Basiliensium patet, ait enim venerabilis Hugo de sancto Victore lib. de sacram. part. 2. *potestas summi pontificis a Deo primum instituta est, ut cum deviat, a solo Deo judicari possit*. Item Innocentius III. in sermone consecrationis Romani pontificis, qui incipit: *quis putas est fidelis servus*: inquit: *in tantum mihi fides est necessaria, ut*

A *cum de cæteris peccatis solum Deum judicem habeam, propter solum peccatum, quod in fidem committitur, possim ab ecclesia judicari*. Item ad idem est Alexander de Ales, sanctus Thomas, Albertus Magnus, Bonaventura, dominus & illuminatissimus doctor Ulricus de Argentina in summa sua, dominus de Tarantasia, qui fuit Innocentius V. Ægidius de Roma, Jacobus de Viterbio, Henricus de Gandano, Joannes de Poliaco, Guillelmus Parisiensis, Herueus; Durandus, Petrus de Palude, Alexander de sancto Elpidio, Augustinus de Ancona, & quamplures alii famosissimi doctores, qui omnes pro majori parte universitatis Pariensis doctores præcipui fuerunt. Præterea doctores juris canonici, qui quasi innumerabiles sunt, qui sanctorum patrum & doctorum juris divini insecuti sententias, communem profitentur doctrinam, quod Romanus pontifex extra casum hæresis stricte sumptæ (in quo casu minor efficitur quocumque fideli) solum Deum judicem habeat. Ubi non parum admirari cogimur execrabilem Basiliensium elationem, qui adversus tot præclara authentica testimonia, adversus tot sanctorum patrum & doctorum irrefragabiles sententias non confundantur, tam aperte pestifera dogmata sua pertinaci animositate defendere. Quid autem iniquius, inquit Leo beatus papa in cap. 24. q. 3. *quam impia sapere & sapientissimis doctoribus non credere*? Quibus omnibus temerariis ausibus & reprobæ novitatis publicis gestis Basiliensium exploratissimum est, sufficientissime apertum esse, quis sit reprobus ille Basiliensium circa potestatem generalium conciliorum sensus; cum sanctissimus dominus noster Eugenius cum sacra amplissima synodo Florentina assertiones illorum reprobans, ait ad sensum quem facto demonstrant. Sed quærunt consequenter Basilienses quem sensum concilium Constantiense in depositione Joannis & Benedicti habuit circa auctoritatem generalium conciliorum. Plane quod alium prorsus quam Basilienses habeant, manifeste superius ostendimus. Cæterum, interrogant, quem sensum habuit concilium Constantiense in cap. *frequens*. Certe alium quem Basilienses. Illi quidem contra contendentes de papatu, contra præsumptos Romanos pontifices, contra fautores schismatis decreta constituentes, ad tempus intelligentiam suam referunt, pro quo non unus indubitatus pontifex Romanus in ecclesia præsidet; præsumptuosi vero Basilienses contra indubitatum & catholicum Romanum pontificem, unitatis ecclesiæ cultorem præcipuum inauditæ præsumptionis cornua levarunt. Sane quid hoc quod patres Constantiæ congregati alium sensum quem Basilienses circa auctoritatem generalium conciliorum habuerint, non sit in dubium vertere, ut Basilienses ipsi graviter depositionem Joannis & Benedicti, si depositio & non magis declaratio dicenda sit, & electionem Martini, ac consequenter creationem domini nostri Eugenii, ex prædictis unusquisque doctus cognoscit. Item quem sensum, quærunt Basilienses, habuerunt legatus apostolicus, & alii sacræ Romanæ ecclesiæ cardinales in concilio Basiliensi in XI. & XII. ses. ac in responsione synodali, quæ incipit *speravit*; plano

ANNO CHRISTI 1446. 1441. Sic.

ne alium habuisse credendi sunt quam Basilienses habeant; quidquid tunc verbis præfati domini insonuisse visi fuerunt, timentes translationem tunc factam concilii non posse absque periculo fidei & scandalo, maxime totius Alamaniæ rumpi inchoatum tractatum reductionis Bohemorum. Alium autem sensum quem Basilienses habeant, præfatos dominos habuisse, ipsi manifeste professi sunt, dum animo uno, una fide, concordique voluntate cum sanctissimo domino nostro in condemnationem assertionum Basiliensium, quas ipsi Basilienses veritatis fidei catholicæ vocant, convenerunt. Quod præterea inconveniens est, aut in quo honori præfatorum dominorum detrahitur, si ipsi domini a furore temeritatis quorumdam magistrorum Basiliensium, congregationis insanientium in scripturis, qui factionis & errorum auctores extiterunt, elongati, apud apostolicum thronum constituti, in quem, ait beatus Maximus, *omnes fideles orbis tamquam in solem respiciunt*, ex ipso lumen veritatis accipientes, pleniori rerum investigatione habita sensum clariorem, habuerunt; quod plane ipsis Basiliensibus datum esset ab eo qui vult omnes homines salvos fieri, & participes fieri veritatis; si non inflata cervice mentis oculos a solis lumine avertissent.

Item quærunt Basilienses an sanctiss. dominus noster Eugenius dicat fuisse hæreticos patres obedientiæ Joannis Constantiæ congregatos, quibus se univit & conjunxit; plane non, primo quia non est arbitrandum (ut stulte Basilienses credunt) præfatos dominos & patres in eo auctoritatis pondere cuncta eorum decreta habuisse, ut ad veritatem fidei catholicæ illa incunctanter crediderint pertinere. Quod si secus esset, necessarium foret patres prædictos credidisse alias duas obedientias, quibus se unierunt, fuisse hæreticas, quæ decretis eorum de veritate & auctoritate suæ synodi a parte, sicut supra retulimus, contradixerunt. Quomodo præterea ad veritatem fidei catholicæ patres illi decreta sua crederent pertinere, qui convocationem & auctorizationem nomine Gregorii factas & novam concilii convocationem nomine obedientiæ Benedicti solemniter celebratam, ad abundantiorem cautelam certitudinis acceptarunt? Quid magis ridiculosum, quam quod veritas catholicæ fidei, quæ nihil habet ambiguum, nihil incertum, quæ simplex est & sine ruga, sine duplicitate, cautelis varietur humanis? Secundo dominus Eugenius, patres illos obedientiæ Joannis, quibus ipse & alii patres obedientiæ Gregorii se unierunt, & e converso, non dicit hæreticos fuisse, sicut nec illi istos, quoniam non eum reprobum sensum de auctoritate conciliorum illi habuisse credendi sunt, quem Basilienses adversum Christum domini, indubitatum Romanum pontificem, omni virtute, pietate ac sanctimonia adornatum, superba elatione insurgentes, beati Petri & ecclesię principis jura temere invadentes, novum tribunal apostolicæ constituentes, habere se manifeste prædicarunt. Demum cum de adhæsione & revocatione dissolutionis & quarumdam literarum factis per sanctissimum dominum nostrum consequenter loquuntur, dicunt eumdem dominum nostrum cognovis-

A se errorem suum, quem in dissolvendo concilium sine consensu ejus habuerat. Plane in hoc loco, sicut & in pluribus aliis, docuerunt linguas suas loqui mendacium. Legantur bullæ revocationis translationis prædictę; nulla profecto ibi reperietur cognitio aut revocatio cujuscumque erroris, sicut neque commissionis. Nec ideo sanctissimus dominus noster dissolutionem sive translationem factam nullam esse voluit, quasi illam justa & rationabili causa subsistentem, sine illorum consensu, facere non potuerit; sed eo quia notitiam habuit, causas, quibus sanctitas sua mota translationem fecerat, non plane subsistere; quemadmodum beatitudini suæ erat B suggestum. Secundo, quia ex translatione prædicta intuebatur graves divisiones oriri, & graviores oriri posse; considerata etiam pollicitatione solemni per totam synodum sanctitati suæ facta, ut a scandalis, ad quæ quosdam majores furere perspexerat, abstineretur omnino; eumque, ut tenebantur, tamquam Christi vicarium & concilii caput venerarentur & patrem. Sententiam autem Romanæ sedis, ut ait papa Nicolaus in ca. *sententiam*, 36. q. 9. *non negamus posse in melius commutari dum subreptum aliquid fuerit*; *aut papa pro consideratione ætatum, temporum seu gravium necessitatum dispensatorie quædam ordinare decrevit*; *quoniam & egregium apostolum Paulum quædam dispensatorie legimus fe-* C *cisse, quæ postea legitur reprobasse*. Præterea quando sanctissimus dominus noster revocavit quidquid attentatum fuerat contra auctoritatem illius concilii, non eorum confirmavit insanias, quia non de auctoritate loquitur, quam ipsi super papam, supra imperatorem, super omnes reges ac principes, ac universos populos christianos se a Christo immediate habere confingunt; sed de auctoritate quam prædecessor suus dominus Martinus, & ipse reverendissimo patri domino Juliano cardinali tunc tituli sancti Angeli, apostolicæ sedis legato, commiserat; ut in præfato concilio procederetur auctoritate apostolica, D cum consilio ejusdem concilii, in his rebus ad quæ erat synodus constituta; de qua aperte loquitur bulla domini Martini, quæ in principio gestorum Basiliensis concilii, in testimonium suæ auctoritatis præmittitur. Cæterum falsissimum est, quod umquam universalis ecclesia senserit, crediderit, credat, aut creditura sit juxta impios sensus Basiliensium; ideo sanctissimum dominum præfatam revocasse translationis sententiam, quasi legitima causa subsistente, sine consensu concilii illam facere non potuerit; hoc quippe a præsumptoribus atque fallacibus Basiliensibus est confictum; quinimo universalis ecclesia semper credidit, & creditura est Romanos pontifices E generalia concilia, non modo causa subsistente transferre posse; sed etiam ut sanctæ memoriæ papa Nicolaus scribit, ipsa nequiter celebrata cassare, sicut universali contingit synodo Ephesinæ II. quam, ut supra retulimus, beatus Leo papa submovit, & Chalcedonensem, in ejus correptione sua auctoritate constituit. *Cuncta per mundum novit ecclesia*, inquit, sanctæ recordationis papa Gelasius, *quod quorumlibet sententiis ligata, pontificum sedes beati Petri apostoli jus habeat resolvendi, utpote quæ de omni ecclesia fas habet*

ANNO CHRISTI 1446. 1441.

ANNO CHRISTI 1446. 1441.

bet *judicandi* 9. q. 3. *cuncta*. Hinc quoque manifestum est falsa Basilienses loqui cum ajunt, sanctissimum dominum nostrum illos hæreticos appellasse, qui in veritate & doctrina ecclesiæ de auctoritate conciliorum fideliter permanserunt. Sane illos solum hæreticos sanctissimus dominus noster approbante amplissimo patrum ecclesiæ concilio, hæreticos declaravit, qui ab universalis ecclesiæ doctrina & veritate oberrantes, falsam & novam sectam auctoritatis conciliorum stulte composuerunt, quamque pertinaci animositate illam defendentes, in totius ecclesiæ scandalum Basileæ se confirmarunt. Præterea manifestum est ex superioribus, quam falsa sit illa Basiliensium inanis gloriatio, de qua inobedientia, jactantia, hypocrisis, contentiones, pertinaciæ, discordiæ, & novitatum præsumptiones eorum ortæ sunt, qua inaniter se extollentes, ajunt declaratum esse sæpenumero doctrinam, quam de auctoritate conciliorum confingunt, fundatam esse in sacris literis, & in doctrinis sanctorum. Falsa prorsus gloriatio; ex sacra quippe scriptura, cujus splendore cuncti exterminantur errores, nullo modo possunt suis hæresibus præsidia veraciter invenire. Sed hoc ideo eis visum est, quia malitia excœcante illorum intellectum, instar cæterorum hæreticorum, qui confictos errores & impia dogmata ex divinis scripturis, ex sanctorum patrum dictis perverse intellectis sibi astruere moliuntur, sacram scripturam & sanctorum patrum sententias aliter intelligunt, quam sensus efflagitat & Spiritus Sanctus, a quo ipsa scriptura facta est, & quo inspirante sancti Dei homines loquuti sunt. Quo actum est, ut beatus Bernardus lib. 5. de consideratione de quibusdam dicit, suam opinionem intellectum reputaverunt; & ita erraverunt. Quare Basiliensibus dicendum est, quod beatus Hieronymus in disputatione contra Luciferianum scribit: *nec sibi blandiantur, si de scripturarum capitulis videntur sibi affirmare quod dicunt; cum diabolus aliqua de scripturis sit loquutus, & scripturæ non in legendo consistant, sed in intelligendo; alioquin si literam sequimur, possumus, & nos novum quoque nobis dogma componere, ut asseramus in ecclesiam non recipiendos qui calceati sunt, & duas tunicas habeant.*

Præterea arrogantium more, & superborum vana lætitia se jactantes dicunt Basilienses, quod eorum orationibus & sermonibus sanctissimus dominus noster nec suis in præfato concilio, nec in conspectu regum & principum resistere umquam potuerunt. O vanissimi homines & fallaces! Cur non verentur tam aperte mentiri? An credunt gloriam sibi impudentissimis mendaciis mercari? Negare non possunt, instrumenta sunt publica, sanctissimi domini nostri oratores in concilio ipso paratissimos fuisse respondere, imo requisivisse audientiam, ut responsa darent epistolæ, quam cogitanti mihi dicunt. Sed audientia negata est illis, qui profecto, si auditi fuissent, pro eorum sapientia facile ostendissent, epistolam præfatam, non modo insipientias & insanias falsas, sed contradictiones plurimas continere; quod quilibet in sanctorum patrum doctrinis eruditus intelliget; quod etiam plures docti viri, ca-

Sic.

A tholicæ fidei defensores, scriptis suis demonstrarunt. Cæterum numquid tam apud christianissimum regem Franciæ, quam apud congregatos in diætis Norubergensi, & Maguntina semper Basiliensium cautela fuit & vigilantia summa, ne oratoribus sanctissimi domini nostri audiri petentibus pro justitia & veritate sanctitatis illius contra errores Basiliensium plena & publica audientia daretur. Scitur quibus artibus usi sunt per eorum fautores & complices, ne dictis eorum respondendi locus oratoribus sanctissimi domini nostri protestarentur. Publica sunt instrumenta de injuria ista facta veritati christianæ fidei, & justitiæ præfati domini nostri. B Et cur hujusmodi cautelis semper usi sunt, nisi quia fundamenta infirma sciebant, & facile posse cunctis eorum rationibus & sermonibus responderi? Facile certe respondere est cunctis eorum sermonibus; potissime quia Basilienses comuniter in scripturis suis uno, quatuor, aut pluribus eorum laborant defectibus. Aut enim falsis, aut detruncatis, & imperfectis utuntur allegationibus, atque perverse scripturam sacram & sanctorum patrum dicta interpretantur; aut insipienter nimis argumentantur; aut in chimerizationibus, & quibusdam fabulis, atque peregrinis doctrinis se fundant. Denique mendacia accumulantes Basilienses, intellexerunt, inquiunt, christiani quanta esset C ecclesia Romana, si ex spretis conciliis generalibus, abjectis sacris canonibus, & debitis regulis, unus homo peccator posset de omnibus rebus ipsius ecclesiæ pro libitu voluntatis agere; & dum congregatum esset concilium pro reformatione etiam aliorum, posset illud in quemcumque locum vellet aut in quamcumque regionem transferre. O verbum seditiosum & malitiæ veneno plenum! Attendant & intelligant principes orthodoxi quod horum Basiliensium hominum lingua invenenata non modo seditionem evomit adversus sanctissimum dominum nostrum, quem ipsi, omnium hominum scelestissimi, peccatorem vocant; D sed adversus cunctos principatus illorum seditionem eversionemque parant. Certe sanctissimus dominus noster sacra concilia a sanctis patribus celebrata, non contemnit; sed sanctorum prædecessorum suorum more illa summa veneratione amplectitur & prosequitur devotione; quod & de concilio Basiliensi constituerat, nisi ipsi Basilienses generalium conciliorum terminos, quos posuerunt sancti patres nostri, superba elatione prætereuntes, ausus reprobæ novitatis temere attentassent. Cæterum sanctissimus domin. noster non abjicit sacros canones universalis eccl. consensu institutos, & apostolicæ sedis auctoritate firmatos; & si quando, E utpote princeps ecclesiæ, illos pro temporum rerumque necessitate temperet, mitiget, ac moderet. Non vult præterea idem dominus noster, sicut nec facit, de omnibus rebus ecclesiæ pro libito voluntatis facere; sed cum consilio prudentissimorum patrum, dominorum cardinalium, & multorum aliorum prælatorum, & sapientum virorum; prout rerum gravitas exigit. Peccatores vero homines, Basilienses, quia de fide, de rebus ecclesiæ, de principe christianæ plebis, non prout acceperint a sanctis pa-

ANNO CHRISTI 1446. 1441.

patribus, nec juxta consilium prudentum dominorum cardin. nec non prælatorum & dominorum regum & principum oratorum, sed pro libito depravatæ voluntatis suæ agere voluerunt, tot scandalis ecclesiam conturbarunt.

Cæterum nec sanctiss. dom. noster dicit, quod ipse aut quicumque alius Rom. pontifex debeat pro libito voluntatis in quemcumque locum vel regionem transferre concilium congregatum; sed causa legitima subsistente, & cum consilio patrum ecclesiæ, & sapientum virorum, & maxime in casibus, in quibus prædecessores sui non modo transferre, sed illa non rite celebrata cassare & reprobare leguntur. Stultum plane totique christianæ religioni nimium periculosum esset, si Rom. pontifex, cui B principaliter eccl. cura commissa est, cujusque auctoritate generalia concilia congregantur, dissolvere aut transferre non posset concilium congregatum, aut cum synodus ad eorum hominum impietatem maxime esset devoluta, quorum studia privata in eversione fidei & pacis & unitatis agitarentur eccl. aut cum episcoporum judicio contempto, inferiores, multitudine seditiosa prævalente hyerarchicum ordinem molirentur confundere, aut cum synodum in tyrannidem verti contingeret, aut cum faverent hostibus Romanæ eccl. aut cum principes terræ, in qua concilium celebrari contingeret, cum multitudine clericorum dominii sui adversus Rom. pontificem sive Ro- C manam eccl. aut alios reges & principes christianitatis sinistrum aliquid intentare præsumeret; aut cum synodus devolveretur ad manus aliquorum, qui pro gloria principatus sui amplianda perpetuare concilium niterentur; aut cavillose & malitiose id ageretur, ut adveniente morte summi pontificis ad eos futuri devolveretur electio; & sic de hujusmodi; quæ omnia tum ex pratica præteritorum temporum, tum ex corruptione hominum, tum ex perversis studiis Basiliensium posse contingere notum est. Manifestum quoque est quam calumniose Basilienses criminentur sanctissimum dominum nostrum; calumniantur quidem eum, & loquuntur, ac D si solus sine consilio maturo præstantissimorum patrum dominorum cardinalium, & aliorum prælatorum cuncta fecerit. Advertere nolunt, quod non solum ipse, sed conventus celeberrimus & amplissimus sacri collegii dominorum cardin. & prælatorum, ac patrum ecclesiæ catholicæ in condemnationem eorum interfuit & consensit, Græcorum etiam quibusdam prælatis & Armenorum oratoribus consedentibus. Cæterum non sunt veriti Basilienses in sua invectiva regum & principum christianorum sinceritatem errorum suorum piaculis maculare; ajunt enim illos assertiones erroneas suas, quas falso veritates appellant, semper tenuisse & defendisse. Plane notissimum est re- E ges & principes orbis pro majori parte numquam voluisse ad Basileam, tamquam ad synodum, destinasse oratores; quousque sanctissimus dominus noster declaravit voluisse, non obstante translatione facta, concilium Basileense suum habere processum. Præterea reges & principes illi, qui post translationem primam Basileæ oratores habebant, ne tractatus reductionis Bohemorum pateretur rupturam, etsi supplicarunt sanctissimo dom. nostro certis conditionibus & promissionibus A intermediis, ut pro bono pacis dignaretur translationem factam nullam habere; numquam tamen tenuerunt aut defensarunt sanctissimum dominum nostrum translationem illam, aut aliam, rationabili causa & legitima subsistente, faciendi non habuisse auctoritatem. Quod ex eo luce clarius colligitur; quod cum, ut superius retulimus, Basilienses ad decretandum assertiones suas furerent, reges, & principes habuerunt adversos. Item, nonne omnes principes christiani, uno excepto, quem suis mendaciis & erroribus Basilienses infascinarunt, venerantes sanctissimum dominum nostrum ut catholicum patrem omnium christianorum in sede Petri locatum apertissime profitentur nusquam Basiliensium errores tenuisse aut defensasse? Quis jam non intelligit, sanctissimum dominum nostrum verum dixisse, Basilienses per declarationes suas voluisse non modo eumdem sanctissimum dominum nostrum, sed universos principes, communitates, ac dom. apostolicæ sedi devotos, & illum ut catholicum venerantes & colentes, consequenter hæreticos judicasse. Petunt consequenter Basilienses, quomodo schismaticos illos sanctissimus dominus noster audeat appellasse, qui, ut ajunt, in unitate in qua principio fuerunt sive veneratione permanserunt. Quæstio plane implicitam hæresim habens; quomodo Basilienses semen diaboli, qui mendax est & pater ejus, in unitate ecclesiæ, in qua a principio fuerunt, sine variatione permanere se dicunt; qui ab obedientia Romani pontificis, qui caput sanctæ ecclesiæ catholicæ est, & auctoritate cujus concilium eorum institutum est; tam superbe, tam temere, tam præsumptuose discesserunt? non attendentes quod ait sanctus Callixtus papa omnibus episcopis scribens in ca. *non decet*, dist. 12. *non decet a capite membra discedere; sed juxta scripturæ testimonium omnia membra caput sequantur*. Nulli vero dubium est, quod apostolica ecclesia caput sit omnium ecclesiarum, a cujus regulis nullatenus vos convenit deviare. Sed hanc profecto hæresim Basilienses fovere cum schismaticis Valdensibus & compluribus se manifeste testantur, ut in ecclesiæ unitate se permanere credant, sine quocumque ordine obedientiæ ad unum Christi principalem in ecclesia vicarium, omnium rectorem, & caput; contra quam hæresim, licet in superioribus plura ex divina scriptura & sanctis doctoribus inducta sint; recolamus etiam nunc ex eodem fonte contra eamdem aliqua pauca. Sanctus Thomas in 2. 2. q. 39. art. 1. de schismate loquens ita ait: *nomen schismatis, sicut dicit sanctus Isidorus a scissura animorum impositum est; scissio enim unitati opponitur; unde schismatici dicuntur illi, qui propria sponte se ab unitate ecclesiæ separant. Ecclesiæ autem unitas in duobus attenditur, scilicet in connexione membrorum ecclesiæ ad invicem, sive in communione, in ordine omnium membrorum ecclesiæ ad unum caput, secundum illud ad Colossenses 2. inflatus sensu carnis suæ, & non retinens caput; ex quo totum corpus per nexus & conjunctiones membrorum subministratum & constructum crescit in augmentum Dei. Hoc autem caput est ipse Christus, cujus vicem in ecclesia gerit summus pontifex; & ideo schismatici dicuntur, qui renuunt sub-* *esse*

ANNO CHRISTI 1446. 1441.

esse Romano pontifici, & qui membris ecclesiæ ejus subjectis communicare recusant. Hæc Sanctus Thomas. Item Cyprianus in epistola ad Rogatianum: *hæc sunt initia hæreticorum, & ortus, & conatus schismaticorum, male cogitantium ut sibi placeant; ut propositum superbo tumore contemnant; sic de ecclesia egreditur, sic altare profanum foris locatur, sic contra pacem Christi & ordinationem atque unitatem Dei rebellatur.* Hæc Cyprianus. Ex quo manifestum fit, quam stulte Basilienses loquantur, dicentes, sanctissimum dominum nostrum ab eadem unitate se separasse, & schisma perniciosum fecisse. Quis umquam illos homines in tam profundam caliginem casuros cogitasset, ut Romanum pontificem, quem universus orbis christianus, præter paucissimos præsumptuosos & contumaces Basileæ considentes, tamquam verum & indubitatum catholicum pastorem colit, & veneratur, dicat ab unitate ecclesiæ separatum? An fortassis in hanc stultitiam devenerint, ut arbitrentur ad solos ipsos ecclesiam catholicam & Christi hæreditatem abbreviatam esse? Ipsi profecto sunt, & sacrilegum contra altare legitimum, Chore, Dathan & Abiron impietatem sectantes, erexerunt, ut enim ait sanctæ memoriæ papa Pelagius: *quisquis ab apostolicis sedibus divisus est, in schismate esse non dubium est, & contra universalem ecclesiam altare conatur erigere.* Porro quia in hac sua temeritate Basilienses sceleris & impietatis Chore, Dathan, & Abiron se imitatores negant, ut illorum maledictionem cum pœnis juris contra schismaticos promulgatis non promeruisse se fingant; utile erit ad eorum apertissime confutandam hypochrisim & inanes sermones historiam parumper aperire. Legitur enim Num. 16. quod Chore, Datan & Abiron & aliorum filiorum Israel 250. viri, proceres synagogæ, & tempore concilii per nomina vocabantur, glossa tamquam sublimes surrexerunt adversum Moysen. *Cumque stetissent adversus Moysen & Aaron dixerunt: sufficiant vobis quia omnis multitudo sanctorum est, & in ipsis est Dominus; cur elevamini super populum Domini.* In quibus verbis tria designantur circa impietatem schismatis perpetrati: primo quidem designantur personæ schisma committentes, & altare erigentes profanum, non quidem Moyses præpositus, non Aaron summus sacerdos, non populus eis adhærens, &c. sed rebelles subditi, scilicet Chore, Dathan & Abiron & cæteri eorum complices. Secundo notatur causa, per quam ortum est schisma, scilicet contemptus præpositi & superba electio subditorum adversus superiorem, cum dicitur; *surrexerunt adversus Moysen;* ait enim beatus Cyprianus in epistola ad Florentium: *inde enim schismata & hæreses obortæ sunt & oriuntur, dum episcopus, qui unus ecclesiæ præest, superba quorumdam præsumptione contemnitur, & homo dignatione Dei honoratus, indignus hominibus judicatur.* Tertio notatur virtus totius argumentationis, qua præfati schismatici elationem suam armabant, cum ajunt, adversus Moysen & Aaron: *sufficiat vobis*, scilicet quod magni estis inter alios de populo Dei, *quia omnis multitudo sanctorum est, & in ipsis est Dominus; cur elevamini super populum Domini?* Quis ista colligens non illico intelliget apertissime hos schismaticos figuram Basiliensium gestasse, tum qualitate personarum, quia pro tempore concilii quasi sublimes patres per nomina vocabantur; tum superba elatione, qua adversus summum sacerdotem Romanum pontificem auctoritate Moysen, ut ait Bernardus, & dignitate Aaron stulte insurrexerunt; cum rationibus quas temeritatis suæ & seditionis fundamenta adversus dispositionem Dei, & summi sacerdotis principatum confingunt? An non verba eorum sunt: sufficiat papæ quod sit major in ecclesia, superior quocumque fideli; non autem præsumat super ecclesiam universalem, aut super christianum populum congregatum superioritatem. Omnis quippe multitudo sanctorum est, & in ipsis est Dominus: *ubi duo vel tres congregati fuerint in nomine meo, in medio eorum sum.* Non advertentes, ignorantissimi homines, quod multitudo sanctorum, non confusa, non acephala, non sine ordine, non sine duce est & rectore, qui visibiliter eam regat & dirigat; est enim, ut ait per Salomonem Spiritus S. *ut castrorum acies ordinata*, Cantic. VI. Secundo non attendunt ad multitudinem sanctorum, ad congregationem cui intersit Dominus, non pertinere homines elatos, superiori rebelles, pertinaces, fallaces, hostes unanimitatis & pacis ecclesiæ, quales Basilienses fore, ausus temerarii stultæque assertiones eorum patenter demonstrant. Ait enim sapiens: *filii sapientiæ ecclesia justorum, & natio illorum obedientia & dilectio. Judicium patris audite, filii dilecti, & sic facite ut salvi sitis.* Eccl. III. Porro quoniam pœnam hujus sacrilegæ audaciæ suæ non solum duces Chore, Dathan, & Abiron, sed comites sui persolverint, & Basilienses illorum imitatores promeruerint, litera generaliter asserit dicens: *aperiens enim terra os suum deglutivit eos, descenderuntque viventes in infernum*; de quo Augustinus in epistola ad Emeritum ita scribit: *quanti divino judicio perpendatur hoc facinus, lege, quod legisse non ambigo; inveniens autem Chore, Dathan, & Abiron, hiatu terræ devoratos, cæterosque omnes, qui eis consenserant, igne de medio eorum exeunte consumptos. Illud ergo scelus ad exemplum devitandi dominus Deus præsenti supplicio demonstravit, ut cum talibus patientissime parcit, quale ultimo judicio reservet ostenderet.* Hæc Augustinus. Merito ergo sanctissimus dominus noster, cui ex pastorali officio incumbit curam habere omnium ovium Christi, ne quos incautos Basilienses seducerent fraudibus, & venenis interficerent, ad universam turbam fidelium cum sancto Dei famulo Moyse clamare compulsus est: *recedite a tabernaculis hominum impiorum, & nolite tangere quæ ad eos pertinent, ne involvamini peccatis eorum.* Hic liquido manifestum est, quam impia sit illa Basiliensium blasphemia, qua sanctissimum dominum nostrum, fidei religione ornatissimum, hæreticum vocant.

Intelligunt jam christiani quas stultitias & insanias cathedra illa pestilentiæ impiorum hominum Basiliensium doceat. Hæreticum vocant sanctissimum dominum nostrum, quia se, cum sit ecclesiæ princeps, Christi supremus vicarius, caput & pastor sanctæ catholicæ ecclesiæ Basilienses non credit superiores,

Sic.

res, sed potius se illis superiorem majoremque. Si inter membra computantur, si ad populum pertineat christianorum, si de ovili ovium Christi se esse contendant. Hæreticum vocant, quia stultitias eorum & reprobas novitates, nullo superiori sæculo exemplatas, magister & doctor ecclesiæ noluit sustinere; hæreticum vocant quia temerariis ausibus eorum apostolicæ sedis principatum ipse princeps ecclesiæ exterminari amplius non passus est; hæreticum dicunt quia adversus usurpatores & invasores jurium & privilegiorum apostolicæ sedis, Petri successor, principis apostolorum principatum defendit; hæreticum vocant, quia cum intueretur Basilienses sub specie pietatis uti synodo in perniciem ecclesiæ, pius pater gladium de manu furiosorum amovit; hæreticum vocant quia animadvertens Basiliensium impia studia, non modo in manifestam scissuram ecclesiæ tendere, sed in eversionem ecclesiastici ordinis & christiani principatus apertissimam confusionem, monarcha ipse ecclesiæ, hyerarchiæ murum se eis pro defensione christiani principatus opposuit; hæreticum clamant, quia nolentibus Græcis extra Italiam œcumenicam synodum cum Latinis celebrare, veritus ne sanctissimum opus unionis ecclesiæ orientalis superba quorumdam renitentia omnino periret, de universalium fratrum suorum sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinalium consilio, pluribus aliis prælatis & patribus ecclesiæ id ipsum approbantibus, zelator ipse salutis hominum synodum de Basilea transtulit in Ferrariam, & tandem, superveniente legitima causa, transtulit in Florentiam; hæreticum vocant, quia oves Christi quas Basiliensium pertinax factio & hæretica tentatio ab ovili dominico moliebat secernere; pastor ipse ovium Christi, transferendo ad præsentiam suam synodum, illas sub unitate collectas studuit conservare. Ecce articuli fidei, in quibus insani & stulti Basilienses sanctissimum dominum nostrum hæreticum dicunt. Hinc quoque fit manifestum quam falsum fit illud quod Basilienses schismatici & hæretici de sanctissimo domino nostro garriunt; mentientes proprie de eo verificari sententiam Cypriani in epistola ad Antonianum, qua dicit de Novatiano contendente super episcopatum urbis Romæ episcopatum tenere non posse, etiamsi primo episcopus factus, a coepiscoporum suorum corpore & ab ecclesiæ unitate discederet. Omnibus quidem est notum fidelibus, quod sanctissimus dominus noster licet Basiliensium errores, sacræ universalis ecclesiæ sacerdotum collegio concordi unanimitate approbante Florentiæ reprobaverit; nusquam tamen ipse recedens a suorum coepiscoporum & sacerdotum Christi collegio, in fide & doctrina, quam sancti patres in apostolica sede tenuerunt & prædicaverunt, semper mansit, & manet, beatique Petri annuente præsidio, divina operante clementia, semper mansurus est. Mentiuntur quidem Basilienses, quod numquam ab ecclesiæ unitate fuerit pacis charitate disiunctus. Sed ipsi Basilienses sunt, licet hoc aut pro cœcitate non videant, aut non intelligere se fingant, qui a collegio sacerdotum Christi, collegio, qui sanctissimum dominum nostrum ut patrem omnium catho-

A licorum & Christi indubitatum vicarium colunt, sunt alienati.

Obmutescat jam impudentia Basiliensium, lingua invenenata, quia quanto pluribus stultitiis & falsis criminationibus adversus sanctissimum dominum nostrum invectivos sermones & epistolas replent; tanto aptius indicant, quam juste & merito, tamquam schismatici & hæretici, sint condemnati. Sed objiciunt Basilienses consequenter sanctissimo domino nostro, quod ad ea, quibus sanctitatem suam de simonia, de perjurio, de dilapidatione & violatione canonum, & scandalizatione ecclesiæ, & de aliis turpibus eorum ore dignis criminati sunt, nihil responB derit. Plane sanctissimus dominus noster ad hujusmodi Basiliensium falsas criminationes & conficta mendacia, non modo uno verbo cum veritate poterat respondere, eos mentitos esse; sed per facile aptissimeque exemplariter de multis ostendisse eos esse, qui simoniam fovent, & latrocinia; qui perjuriis sacrilegis christianæ religionis sacramenta profanant; qui non tantum canonum violatores exorbitantissimis dispensationibus, quam corruptores totiusve orbis scandalizatores existant. Sed ideo eis, præterquam ad injuriam schismatis & hæresis respondere omisit, ne similia aut majora flagitia eis improperans, humanissimam sanctitatem suam per C impatientiam, more Basiliensium, quorum lingua gladius acutus & venenum aspidum insanabile, in arma vertisse videretur furoris. Ait enim Augustinus in quadam epistola: *non objiciatis hæreticis, nisi quia non sunt catholici, ne similes eis fitis, qui non habendo quod in causa suæ divisionis defendant, nonnisi hominum peccata colligere, & ea ipsa plura falsissime jactant, ut quia ipsam divinæ scripturæ veritatem criminari & obscurare non possunt, homines adducant in odium, de quibus quidquid fingere in mentem venerit, possunt.* Intelligunt jam certe fideles ad quantum præsumptio ascenderit Basiliensium, ut judicium depositionis, etiam renitentibus D principibus christianis, protulisse in sanctissimum dominum nostrum summum pontificem se inaniter jactent. In hoc impium Dioscorum imitantes, qui in synodo secunda Ephesina excommunicationis sententiam in beatum Leonem pontificem dictare præsumpsit. In qua temeritate proprie verificanda venit de Basiliensibus illa beati Cypriani sententia, qua in epistola ad papam Cornelium de quibusdam schismaticis, eidem summo pontifici rebellantibus, ita loquitur: *judicare velle dicunt de ecclesiæ præposito extra ecclesiam constituti hæretici; de catholico & sano saucii, de integro vulnerati, de stante lapsi, de judice rei, de sacerdote sacrilegi.* Quamobrem eorum E stulta & præsumpta judicia christiani principes & devoti ecclesiæ prælati detestati sunt. Cæterum quam aperte Basilienses docuerint linguas suas loqui mendacia, dicentes quod eorum synodus non fuerit versa in tyrannidem, sed summa semper in ea libertas omnibus patuerit, non est opus multa inferre, quoniam illos mentiri planissimum est, nisi de libertate illa (si libertas dicenda est) loquantur, qua nulla infelicior, suis superioribus rebellandi, de libertate pios scripturæ & sanctorum patrum evertendi sensus, de

ANNO CHRISTI 1446. 1441.

de libertate detrahendi sanctis Dei. Talis profecto apud illos summa libertas fuit. Auditus quidem fuit in plena eorum generali congregatione procurator quidam nomine Joannis Lodegarii, in appellatione quadam a sententia & declaratione data per reverendissimum patrem cardinalem sanctæ Crucis, tunc apostolicæ sedis legatum, beatum Franciscum vocasse præsumptum sanct. Franciscum non est veritus. Qui pro blasphemia in sanctum Dei & in ecclesiam universalem, quæ illum sanctum & gloriosum credit & colit, & pro stulta & injuriosa appellatione, gravissime puniri debuit, applausus invenit suæ blasphemæ temeritatis. Quomodo stulti homines non verentur negate eorum synodum in tyrannidem versam, ubi principis ecclesiæ auctoritate contempta, a quo concilia robur habent & auctoritatem, tot tamque apostolicæ sedi reservata temeritate sumpserunt? Quomodo in tyrannidem non versi fuerunt, ubi valida esse multa contra jus, contra rationem voluerunt, renitentibus præsidentibus Romani pontificis aliisque plurimis gravissimis patribus; cum tamen in libro conciliorum circa actionem sextam sanctæ Chalcedonensis synodi dicatur; quod in omnibus synodis apocrifarii apostolici decretas sententias primo propter summam auctoritatem ejusdem sedis confirmabant & subscribebant; quia aliter nullum robur habebant. Quomodo summa libertas omnibus semper patuit, ubi non ratio, non lex, non sanctorum patrum auctoritas, sed clamor perstrepentis multitudinis popularis, quæ, ut ait beatus Chrysologus, *sæpe mater est seditionis & contumaciæ*, libra erat judicii synodalis? Etsi aliquando deputati dabantur, tales vulpina astutia eligebantur, aut in majori numero, qui potius executores essent perversæ voluntatis eorum, quam investigationis scripturarum, & gravitate judicii veritatis indagatores? Quomodo summa libertas & non potius tyrannis omnibus patuit, ubi non pondus ponderi, sed numerus numero comparabatur; ubi votum sapientum patrum ac timoratorum habentium cum zelo sancto discretionem judicii, imperitæ multitudinis clamore compressis, quod ratione non poterant, multitudine vincebantur? Quomodo non tyrannis, sed summa libertas omnibus patuit, quando tam prælati quam alii de diversis regionibus ab eorum dominis privatas, sed injustas adversus sanctissimum dominum nostrum habentibus inimicitias, per vim & minas compulsi sunt, & sub metu ablationis bonorum temporalium & beneficiorum accedere ad concilium; qui adversus sanctissimum dominum nostrum non secundum conscientiam aut sanctorum patrum sententias consulerent; sed nihil imperantibus capitaneis malorum negare possent, nihil recusare auderent. Quomodo non tyrannis sed summa libertas, ubi altercationes super novitatibus quæ attentabantur ortæ inter patres concilii, non disputationibus peritorum virorum, plenisque deliberationibus agitari pertractarique sinebantur; licet hoc multi docti viri, ut omnia tranquillo & æquo constituerentur examine publice requirerent, afferentes se ostendere ex sanctorum patrum sententiis multa non recte fieri, sed omnia juxta quorumdam paucorum principalium auctorum harum hæresum pertinaces insanias, communi eccl. contempta doctrina, violentam resolutionem suscipiebant? Quomodo non tyrannis sed summa libertas omnibus patuit, ubi cum venerabilis Arnoldus, procurator reverendissimi domini archiepiscopi Tarentini, nunc vero sacræ Romanæ ecclesiæ Cardinalis, ipsum de objectis criminibus in publica generali congregatione vellet defendere, vix verba incœperat, & repente patriarcha olim Aquilejensis, furioso impetu de sede discedens, procuratorem ipsum per capillos trahens prostravit ad terram; nec violentia ista punita est, sed maxime commendata: procurator vero ille, cui pro injuria, ut justitiæ ordo poscebat, satisfaciendum fuisset, in carcerem ire jussus est: quam inhonestatem & violentiam conspiciens reverendissimus pater dominus cardinalis Sanctæ Sabinæ præsidens, publice in eadem congregatione de violentia illa & sublata libertate protestatus est? Quomodo ubi divina jura & humana impune violantur, & libertas loquendi amittitur, Basilienses tam impudenter dicere non verentur summam libertatem semper omnibus patuisse? Quo ex loco quisque apertissime intelliget quanta insania furerent Basilienses adversus sanctissimum dominum nostrum, qui præsidentem suum inauditum & indefensatum in sua justitia; ipsi accusatores testes & judices simul tanta temeritate ut falsarium condemnaverint; non attendentes malitiosi homines, quod dato quod ipse mandasset decretum factum electionis sigillari; non propterea falsarius judicandus veniebat: tum quia legatus & præsidens synodi in auctoritate fungebatur principis ecclesiæ; tum quia decretum sigillatum erat decretum patrum, ad quos potestas & auctoritas synodi erat devoluta, & per consequens dispositio sigilli in hac parte. Quomodo præterea summa libertas omnibus patuit, ubi, si aliquis de bono publico, de pace, de unitate ecclesiæ servanda, de auctoritate summi pontificis non violanda loqueretur, aut temerariis ausibus illorum assensum præbere respueret; statim inclamabatur, exprobrabatur, variisque illum contumeliis ac maledictis usque ad opprobrium hæresis afficiebant? Quomodo summa libertas omnibus patuit, ubi cum major pars celebrantium concilium litigatores essent, aut litigatorum procuratores & advocati, alii ut obtinerent commissiones injustas, alii ne injustitia opprimerentur, majorum votis assentire cogebantur? Quomodo libertas summa omnibus patuit, ubi diversis patribus diversorum statuum etiam prælatis majoribus pro veritate zelantibus, & unitate eccl. servanda, comminationes inferebantur, si non principalium facinorosorum vota mandataque exequerentur? Quomodo summa libertas omnibus patuit, quando plurimi ex injuriis aliis illatis metu fracti, a majorum indignatione exasperati, votis illorum applaudere, aut suæ conscientiæ metuentes, a concilio necessitabantur discedere?

Sed dicunt Basilienses; quomodo sanctissimus dominus noster vocare potest conspirationes & conjurationes, quæ a duabus partibus concilii & amplius facta sunt, in deputationibus, in congregationibus generalibus,

ANNO CHRISTI 1446. 1441.

bus, & sessionibus publicis? Quomodo plane fictæ simplicitatis; quasi non sit possibile, quod tamen per eos quotidie praticabatur, ante deputationes generales congregationes & sessiones publicas hujusmodi conventicula & monopolia fieri. Negare non possunt, quod volentes aliqui adversus honorem sanctissimi domini nostri, aut in favorem ambitionum suarum, vel pro explendis passionibus attentare, tamquam princeps factionis & concilii aurigæ simul conspirabant & conveniebant, & conclusione capta, quid & quomodo agendum esset practicis diversisque artibus improvise & impetuose in deputationibus & congregationibus obtinebant quæcumque volebant. O stulta & cœca gens! Estne hæc via hominum, quibus præsidet Spiritus Sanctus, spiritus veritatis, spiritus pacis, & timoris domini; an hominum quibus præsidet spiritus furoris, & erroris, malignitatis, & præsumptionis? Nonne cum ageretur de electione loci pro œcumenico concilio infra paucissimos dies supervenerunt personæ circiter 80. quæ, ne locus præsentiæ sanctissimi domini nostri accomodus eligeretur, illuc proficisci compulsæ sunt? Quoties etiam de diversis partibus principes factionibus, ut multitudine vocum possent obtinere quæ vellent, plures homines adventare fecerunt; & quod ridiculum & detestabile est, notarios, copistas, familiares & idiotas & ignorantes clericos, nec congrue Latine loqui scientes, admissi sunt ad consedendum in concilio cum patribus, paria cum sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinalibus, cum apostolicæ sedis præsidentibus, cum prælatis & principum oratoribus vota habentes, parique fungentes auctoritate. Ecce sanctos patres, ecce patres conscriptos, qui duas partes illas concilii constituebant, quarum unanimitate Basilienses scandala sua conclusisse se jactant. Hi sunt quorum pertinacior & impatientior prævalebat multitudo, cui resistere non poterant pauciores, quibus erat sanior, sincerior, meliorque in agendis sententia. Conclusa vero per dominos legatos & præsidentes reverendissimos patres, dominos sancti Petri, Sanctæ Sabinæ, & Tarrantinum, aliosque præstantissimos patres eorum sequentes acta, esse dicunt Basilienses perpaucos. Pauci profecto numero erant respectu ridiculosæ multitudinis illorum; virtute vero & auctoritate tota synodus erat, apud quos, & zelus, & veritas & auctoritas residebat concilii. In quo loco optime commemorandum venit, quod egregius Aug. in epist. ad Glorium contra Donatistas, qui in concilio Carthag. multitudine superasse quemadmodum Basil. inaniter gloriabantur, dicit sic: *de numero autem septuaginta episcoporum, cum quasi gravissima opponeretur auctoritas, quæ fuerunt dicta meministis; & tamen viri gravissimi ab infinitis quæstionibus, catena quadam inexplicabile sese nectentibus, suum temperare voluerunt arbitrium; nequaquam curantes, quod multi essent illi episcopi aut unde collecti, quos videbant tanta temeritate cæcatos, ut in absentes, non interrogatos collegas, tam præcipites auderent proferre sententias. Et tamen qualis ipsius beati Melchiadis ultima est prolata sententia, quam integra, quam innocens, quam provida atque pacifica &c.* Et sequitur: *o virum optimum, o filium christianæ pacis, & patrem christianæ plebis. Conferte nunc istam paucitatem pro illa multitudine episcoporum, nec numerum numero, sed pondus ponderi comparate: hinc modestiam, inde temeritatem; hinc vigilantiam, inde cæcitatem. Hic nec mansuetudo integritatem corrumpit, nec integritas mansuetudini repugnavit, ibi autem & furore timor tegebatur, & timore furor incitabatur.* Hæc Augustinus. Præterea notissimum est, Ephesinam secundam synodum, pertinacium hominum prævalente multitudine, contra paucos bene sentientes corruptam. Sed dicunt Basilienses longam esse discordiam inter Leonem papam, contra quem Dioscorus sententiam tulisse fertur in præfata synodo Ephesina, & inter sanctiss. dom. nostrum; quia ille sanctus; hic vero, ut illi mentiuntur, vitiis & criminibus irretitus. Maledicti profecto Basilienses, qui tam imprudentissimo ore patri suo maledicunt. Animadvertant stulti, quod sanctissimus dominus noster, utpote qui in oculis suis semper humilis fuit, non paritate sanctitatis beato Leoni se adæquavit, sed gradu potestatis, quam nulla minuere potest indignitas præsidentium, ut idem Leo sanctissimus attestatur: *& si*, inquit, *nonnumquam diversa sunt merita præsulum; jura tamen permanent sedum; quibus, & si possunt æmuli perturbationem aliquam fortassis inferre; non tamen possunt minuere dignitatem.* Nolunt intelligere, viri excœcati, quod Dioscorus in præfata synodo Leonem excommunicans non est judicatus reprobus, quia sanctum virum excommunicasse præsumpsit; sed quoniam in Romanum pontificem, omnibus superiorem, sententiam dicere ausus est, sicut patet in canone *in tantum*, dist. VI. Hinc quoque manifestum est, quam frivolum sit id, quod Basilienses dicunt, longam esse differentiam inter synodum reprobam Ephesinam, & Basiliensem, quæ in plena libertate semper fuit constituta; in Ephesina vero viri armati, gladios tenentes in manibus, compellebant ad definiendum quod Dioscoro placuit. Certe etsi gladii materiales ad definiendum compellentes, ibi non fuerint; plura tamen hinc inde peracta leguntur, quibus hæ duæ reprobæ synodi proximam habent convenientiam. Primo quidem, nam & illa, & si ab exordio legitima auctoritate Romani scilicet pontificis Leonis papæ, fuerit in nomine Domini, legatis apostolicis præsidentibus, congregata; nihilominus tandem cum illic, ut inquit Leo papa, nec justitiæ moderatio, nec fidei est servata religio, a recto veritatis tramite turpiter legitur declinasse: ita pariformiter Basiliensis synodus, licet apostolica auctoritate fulta, & legatis apostolicis honorata fuerit; tandem tam excœcata per varios anfractus errorum præcipitata multipliciter oberravit. Secundo, quia sicut in Ephesina synodo, teste præfato sancto Leone papa, dum causæ privatæ sub obtentu religionis exercentur, commissum est impietate paucorum, quod universam ecclesiam vulneraret; ita in Basiliensi, dum sub reformationis specie ambitiones & passiones proprias quidam prosequuntur, universa ecclesia conturbatur. Tertio, quia sicut in illa præsidentes ab apostolica sede directi constanter reclamasse leguntur, protestantes, nequaquam id quod constitue-

ANNO CHRISTI 1440. 1441.

stituebatur sedem apostolicam recepturam; ita in ista legatos apostolicos adversus plurimos ausus temerarios & reprobas novitates in synodo sæpissime reclamasse notissimum est; apertissime protestantes nequaquam eorum gesta apostolicam sedem recepturam. Quarto, quia sicut illa Ephesina per medium Dioscori beatissimum Leonem papam excommunicare præsumpsit; ita Basilienses in sanctissimum dominum nostrum Eugenium papam depositionis sententiam temeraria præsumptione tentarunt. Quinto, quia sicut in illa synodo omnium sententiæ non fuerunt ex plena libertate prolatæ: ita nec in ista, sicut exemplariter in multis paulo ante demonstratum est. Sexto, sicut illa, per quam, B ut ait Leo papa, orbis scandala sopienda, & sananda pacis dispendia; sed nimis dolendum est in ipsius fidei, qua christiani sumus, excidia processit; ita Basiliensis synodus, ex cujus studio & opera reformatio morum, principum diffidentium concordia, & hæresum extirpatio sperabatur in orbe; non modo plurimas deformitates fecit, & erigendo idolum pacem violavit universalis ecclesiæ, sed etiam in eversionem piorum operum confusionemque christiani nominis & catholicæ fidei excidium moliri manifeste deprehenditur, ut propriissime adaptetur ei quod de vinea Israel Dominus conqueritur Isaiæ V. *speravi ut faceret uvas & fecit labruscas; expectavi, ut faceret judicium, & ecce iniquitatem; justitiam, & ecce iniquitatem; justitiam & ecce clamor*. Septimo, quia sicut Ephesina synodus temeritates suas & errores veritates a Spiritu Sancto inspiratas afferebat; ita & Basilienses: unde verba patrum præfatæ synodi Ephesinæ, ut in gestis Chalcedonensis synodi formaliter habentur, sunt quæ sequuntur. *Dioscorus reverendissimus episcopus Alexandriæ dixit, quoniam voces vestras & Deus suscepit, & vos ipsi firmas esse acquiescitis & placabiles Deo; si quis præter quæ acta sunt, aut præter quæ placuerunt patribus, qui in Nicæna convenerunt, & qui huc congregati sunt, aut inquirit aut discutit aut retractat, anathema sit. Sancta Synodus dixit: magnus custos fidei Dioscorus archiepiscopus. Item si ergo Spiritus S. consedit patribus, sicut manifeste consedit, & ordinavit quæ ordinata sunt, qui retractat ea, Spiritus Sancti cassat gratiam. Sancta synodus omnia hæc dicimus. Anathema sit qui retractat, dejiciatur retractans. Item Dioscorus dixit, nemo deordinet ordinata. Sancta Synodus dixit: hæ voces Spiritus Sancti sunt, custos patrum: per te vivunt patres: custos fidei*. Hæc ibi. An non hujusmodi hæreticorum sermones per ora Basiliensium in favorem & auctoritatem temeritatum suarum sæpe volvuntur. Hinc patet quam injuste conquerantur Basilienses quod eorum congregationem latrocinium, ad quod totius orbis dæmonia confluxisse viderentur, sanctissimus dominus noster, illorum gestis sacrilegis & ausibus temerariis attentis, appellaverit; cum hujusmodi vocabulis sancti patres reprobas synodos soliti sint appellare. Unde Ambrosius in epistola quadam Ariminense concilium latrocinium nominat. Ita pari vocabulo Leo papa Ephesinum secundum describit; ita Augustinus contra Donatistas concilium quoddam, perversum ac nefarium, & maxime tradito-

A rem vocat. Cæterum quam aperte quoque docuerint linguas suas Basilienses loqui mendacium, dicentes omnem eorum intentionem fuisse ad abjicienda idola de templo Dei, de quibus loquitur apostolus dicens, quod avaritia est idolorum servitus; & talem pastorem eligere qui pascat subditos suos verbo & exemplo; prætensa eorum schismatica electio, damnatissima clarius sole demonstrat. Recte jam intelligunt cuncti christiani, quod frons meretricis facta est Basiliensibus, qui tam aperte non verentur mentiri. An vero talem pastorem elegerint, qui idola illa, de quibus Apostolum esse loquutum affirmant, abjiciat; qui a simoniaca labe manus puras habeat; qui libertatem ecclesiasticam inviolatam servaverit; qui bona temporalia ecclesiarum non invaserit? interrogentur episcopi & ecclesiæ terræ suæ; interrogentur beneficiati qui pro suarum promotionum habenda possessione sæpe numero lacrymabiliter tam Basileæ quam in curia Romana conqueri ausi sunt, dicentes amplissimas illis extorsisse pecunias. Demum quomodo non erubescunt mentiri, dicentes ea mente fuisse eum eligendi pastorem, qui verbo & exemplis christianum populum pascere est idoneus, qui elegerunt hominem sæcularem, quem cognoscebant sine literis, sine quacumque experientia ecclesiastici regiminis. Quas denique vaC niloqui & seductores in illo homine cognoverunt virtutes, quam sanctimoniam, quod religionis exemplar, quam sufficientiam juris divini aut humani, ut dignus habitus sit honore & ministerio summi pastoris; qui in cathedra apostolica sedens verbo, doctrina, & exemplo sanctimoniæ, & experientia magna regiminis animarum, pascendi dominicum gregem esset idoneus? Ista plane est reformatio, quam fallaces & hypocritæ facturi erant in ecclesia. Sed de hoc quoque nimis multa diceremus, quæ præfatam idoli erectionem irrisibilem ac damnatissimam cunctis gentibus demonstrarent; quam nunc ob spem conversionis illius sub silentio præteriD mus. Hinc manifestum est, quod pro ambitione papatus tam diuturnam protractionem concilii Basilienses quærebant. Nec est verum, quod fingunt, quod si hoc quæsivissent, jamdudum ad depositionem sanctissimi domini nostri processissent. Eo plane ad scandalum hoc dudum non processerunt, licet variis artibus illud attentaverunt; quia christianorum principum, qui illorum depravatas conscientias noverant, animos quibuslibet practicis & promissionibus usi fuerint, nusquam ab amore unitatis ecclesiæ & sanctissimi domini nostri devotione deflectere potuerunt. Nunc autem occulto Dei judicio, infascinato principe Sabaudiæ (qui temE poralis commodi & maxime gloriæ principatus papalis gratia, falsas illorum & damnatas opiniones sequi videtur) impietatem scandalosam, quam a multis temporibus conceperant, illum opportuno tempore dato perfecerunt. Quam fictitium autem sit primum quod dicunt, omnibus laboribus semper annisos, & pericula sustinuisse, & vitam, & bona omnia exposuisse, ut reformatio realem & efficacem sortiretur effectum. Porro in hoc loco convenientissime illos respicit quod Dominus Pharisæis improperat, Matthæi 26. *væ vobis,*

ANNO CHRISTI 1446. 1441.

vobis, *hypocritæ, qui similes estis sepulchris dealbatis, quæ a foris apparent hominibus speciosa; intus vero sunt plena ossibus mortuorum & omni spurcitia; sic & vos, a foris apparetis hominibus quidem justi; intus autem pleni estis hypocrisi & iniquitate.* Isti plane similes amicis Job, per quos, ut habet glossa in c. 2. hæretici designantur, qui simulantes se infirmanti ecclesiæ compati, dolos deceptionis parant; speciem humilitatis ostendentes ut superba suadeant. Profecto si realem reformationem & efficacem Basilienses habuissent in animo, a seipsis procul dubio illam inchoassent, scientes, juxta Lactantium de vera religione & sapientia, quod qui bene præcipiunt nec faciunt, abest ab eis fides, & soluta præcepta sunt. Debent enim, si qui resecandis cæterorum vitiis instant, ipsi esse mundissimi, sicut sæpenumero Basilienses monefacti sunt per optimos patres & legatos & alios viros devotos, juxta illud Prophetæ: *mundamini qui fertis vasa Domini;* ne eis diceretur illud Lucæ 4. *medice, cura teipsum;* & illud: *qui vides in oculo fratris tui festucam, in tuo cur non vides trabem?* Lucæ 6. & illud apostoli ad Romanos 1. *inexcusabilis es, o homo, qui judicas; in quibus enim alios judicas, teipsum condemnas; eadem enim facis, quæ judicas.* Sed Basilienses nulli bonorum hominum exhortationibus realem & efficacem reformationem morum suorum facere voluerunt; sed solo in ore reformationem habentes, similes facti sunt ranis, quæ toto corpore sedentes in luto, solum os extra habentes, clamores magnos emittunt. Quot eorum, qui Basileæ erant, manifeste concubinarii suas a se abjecerunt concubinas? quot habentes beneficia incompatibilia, aut superflua, & simoniace impetrata pœnitentes reliquerunt? quot eorum superfluos apparatus & vanos dimiserunt? quot illic scandalorum patratores suorum excessuum debitæ correctionis subierunt disciplinam? an non apostatæ, profugi, de criminibus condemnati, superioribus suis rebelles, illuc tamquam ad speluncam & receptaculum malefactorum undique confluentes, defensionis iniquitatum suarum præsidia invenerunt? qui majores quam ipsi prævaricatores & contemptores decretorum suorum sunt. Quis denique probus vitam, mores, & stultitiam, eorum furorem ac animos depravatos expertus ab eis non recessit scandalizatus? Hic quoque liquido patet quam frivolum sit, quod sanctissimo domino nostro objiciunt, quod executioni reformationis impedimenta multa præstiterit. Criminatio certe falsa & excusatio nequam. Quomodo sanctissimus dominus noster reformationem, & maxime Basiliensium, impedivit; qui illos summo desiderio emendatos, correctos, & reformatos, amare sanctimoniam, justitiam, pacem, & honestatem semper optavit? intelligens reformatis illis nulla in ecclesia scandala proventura; quæ illis non reformatis, sed obduratis animis in malo perseverantibus, proxima pertimescebat, dicente Domino; *non potest arbor bona malos fructus facere, nec mala arbor bonos,* Matt. 7. Respondeant stulti, qui suam tam frivolis excusationibus palliant impietatem; cujus unquam illorum reformationi sanctissimus dominus noster obviavit. Prohibuit ne quemquam sua peccata deflere, emendare vitam, commutare mores, diligere continentiam, contemnere sæculum, & mundi pompam humilitate supprimere, refugere fallacias, declinare mendacia, simultates tollere, comprimere iras, calcare superbiam, humilitatem amare & dignam superioribus servare reverentiam, colere Deum, refulgere virtutibus, & conversatione sancta antecedentium patrum imitari vestigia? Talibus profecto vera perfectaque hominis fit reformatio; ait enim Apostolus ad Romanos 12. *nolite conformari huic sæculo; sed reformamini in novitate sensus vestri;* glossa, in mente, cui non dominantur vitia.

Sed dicunt Basilienses: non vult sanctissimus dominus noster servare electiones, annatas dimittere, & beneficiorum collationes inferioribus prælatis relinquere. Ista profecto est reformatio, quam Basilienses tam ardenti concupiscentia tanto tempore procurant; qui utinam tanto studio emendationi vitæ expurgandisque moribus deformibus intendissent; quanto ad evacuandum jura apostolicæ sedis, ad gloriam illius supprimendam, & ad Romani pontificis statum extinguendum inardescunt. Iste profecto est hamus, cum quo ad perficiendum impietatem conceptam favores principum & prælatorum piscari moliti sunt; non advertentes, fallaces homines, quod in omnibus istis nihil aliud summus pontifex attentavit vel fecit, quam uti jure suo, cum, ut scribitur in ca. *sacrosancta*, dist. 22. ex auctoritate sancti Anacleti martyris: *apostolica sedes caput & cardo a Domino, & non ab alio, instituta est;* & *sicut cardine ostium regitur; sic hujus sanctæ apostolicæ sedis auctoritate omnes ecclesiæ Domino disponente reguntur.* Item extrav. de præbend. lib. 6. ca. *licet*, „ dispositio ecclesiarum & omnium beneficiorum mundi ad sedem apostolicam noscitur pertinere. Item in „ Clement. extrav. ut lite pendente, ca. *si duobus*, dicitur quod ad Romani pontificis auctoritatem ecclesiarum, personatuum, dignitatum, aliorumque beneficiorum plena & libera dispositio ex suæ potestatis plenitudine noscitur pertinere. Sed non obstante quod Basilienses dicentes sanctissimum dominum nostrum non servare electiones, & collationes beneficiorum ordinariis relinquere, & in parte falsa loquuntur; audiamus quid eis responderit, & quam sancte, ac juste sanctissimus dominus noster, qui ad omnem reformationem justam & honestam ita semper paratus est, & fuit, ut se nemo in ea re expectanda præcedat: respondit enim primo ut ita tali discretionis lima decreta sua temperarent & moderarentur, ut jura apostolicæ sedis a summo omnium capite Christo concessa non læderentur; sicuti per sanctos patres in conciliis universalibus semper observatum est. Secundo, quod provideretur necessitatibus & statui Romani pontificis, capitis, & principis ecclesiæ, sicut naturali & divino jure, atque pollicitatione solemni in generali congregatione facta tenebantur; providerent etiam dominis cardinalibus, qui Romano pontifici in universalibus ecclesiæ rebus adsistunt: & eo maxime tempore quo per intemperantiam quorumdam, ipsis etiam Basiliensibus procurantibus, denudatus erat terris

ANNO CHRISTI 1446. 1441.

terris ecclesiæ & patrimonio sancti Petri. Quis tam demens & excœcatus malitia, ut hanc sanctissimam domini nostri responsionem justam ac humanissimam esse non videat? intelligatque quod hoc non sit fugere reformationem; quemadmodum Basilienses garriunt; sed promovere, & non velle patrum statuta divellere, sed firmare?

Cæterum quam falsum quoque sit, quod ajunt, sua omnia exposuisse pro reformatione fienda, omnibus notum est. Ista dicere possunt sine rubore falsitatis hi, qui magnas pecuniarum summas illos sibi accumulare non noverunt; tum de præsumptis indulgentiis datis per eos sub colore pietatis reductionis Græcorum; tum de decimis & semidecimis in pluribus locis impositis & collectis; tum de spoliis apostolicæ cameræ; tum ex subsidiis præstitis ab æmulis privatas habentibus inimicitias adversus sanctissimum dominum nostrum; tum de sacrilegis praticis præsumptæ cancellariæ eorum, & similibus, quæ notissima sunt eis, qui mores eorum & praticas, quibus in munitionem atque præsidium principatus sui, in demolitionem apostolicæ sedis statusque sanctissimi domini nostri usi sunt, longo tempore cognoverunt. Unde plurimos, qui primo pauperrimi erant, maximas inter eos sibi aggregasse divitias negare possunt.

Patefacto jam apertissime invalida falsaque esse fundamenta, quibus errores suos Basilienses colorare nisi sunt, reliquum est jam illos ostendere linguas suas etiam docuisse loqui mendacium circa multa, quæ in tractatu reductionis Græcorum sanctissimo dom. nostro impudenter objiciunt. In primis quidem falsum est quod ajunt, quod cum anno 1434. venissent oratores Græcorum Basileam, & tractaretur cum eis, ut anno sequenti imperator Romæorum, & patriarcha Constantinopolitanus cum cæteris ex oriente venirent ad aliquem locum nominandum per concilium; sanctissimus dominus noster interim misit dominum Christophorum Carratronem, nunc episcopum Coronensem, ad Constantinopolim, ut ibidem fieret conventio Latinorum & Græcorum, & non venirent citra mare. Falsa prorsus objectio; notum quippe Græcis & exploratissimum est universis tunc in curia Romana existentibus, quod dominus noster, a principio sui pontificatus pio desiderio unionis Græcorum inflammatus, antequam Basilienses umquam animo Græcorum reductionem conciperent, viam illam intentam prius a felicis recordationis papa Martino, prædecessore suo, cum Græcis cœpit pertractare, videlicet ut legatus aliquis a latere cum aliquibus prælatis, notabilibus magistris in theologia, & doctoribus in Constantinopolim mitteretur, non quidem ad synodum œcumenicam sive universalem celebrandam; sed, ut quibusdam difficultatibus facile submotis, vias praticaret, quibus celerius faciliusque sancta unio perfici posset. Sed ecce hujusce currente tractatu non patientes Basilienses tam gloriosum opus studio sanctissimi domini nostri consumari, utque sub colore reductionis Græcorum synodus ipsa extenderetur in longum, celerrime nuntios mittunt Constantinopolim, videlicet episcopum Sedensem & Provincialem fratrum Eremitarum beati Augustini provinciæ Lombardiæ, ambos de dominio ducis Mediolanensis, qui variis promissionibus & informationibus tandem inducunt imperatorem & patriarcham ad mittendum oratores suos Basileam expensis ejusdem synodi. Quibus venientibus Basilienses aliam longe diversam deliberationem concluserunt cum eis, licet præfati oratores habuissent in mandatis ab imperatore & patriarcha nihil concludere cum patribus concilii, nisi prius habito consensu Romani pontificis; quam deliberationem decreto firmantes, oratorem mittunt ad sanctissimum dominum nostrum, qui eum requirere habeant, ut præfatam deliberationem consensu suo approbet & confirmet. Quæ res merito sanctitati suæ admirationem intulit & displicentiam. Admirationem quidem, quia de re tam gravi & ardua, qua major in ecclesia esse non poterat, & tot mensibus agitata, per eos contra honestæ & antiquæ consuetudinis normas nihil ei antea intimatum esset. Non advertentes quod ei, ut supremo pastori totius gregis dominici, de salute christiani populi & reductione oberrantium ovium principalis incumberet dispositio. Præterea hoc apud sanctos patres semper observatum legitur, ut si quod umquam ullo tempore pietati christianæ religionis adversum ortum esset, aut quod magni & ardui disponendum urgeret necessitas, & maxime per viam universalis œcumenici concilii, consulebatur in primis apostolica sedes, quæ sicut sacerdotalis mater est dignitatis; ita ecclesiasticæ est magistra rationis, ut ait sanctus Leo papa; & inde consilium, ratio, auctoritas & auxilium expectabatur. Displicuit præterea, & merito, conclusio præfata sanctitati suæ, pro eo quod apostolicæ sedi, quæ caput & magistra est omnium ecclesiarum, cui honor a sanctis universalibus synodis, a sanctis patribus, ab imperatoribus, a regibus, ab orbe universo semper est exhibitus; tam parum ab illis patribus deferebatur. Verum hæc omnia humanissimus pater, dominus noster, prædictæ unionis desiderii flamma succensus, patientissime tolerans, ne optatissimæ rei ruptura sequeretur, ne aliqui putarent ipsum huic rei impedimentum afferre, consensum dedit, omnem viam gratam habens per quam ea res tam sancta, tam necessaria, tam ardenti animo concupita effectum esset habitura.

Secundo, objiciunt sanctissimo domino nostro, quod impedimenta multa præstiterit apud Avinionenses & alibi, ne ipsi Basilienses haberent pecunias. Objectio certe vana, ut ipsa gesta publica demonstrant. Nam sanctissimus dominus noster, dato præfato assensu, desiderio unionis Græcorum magis ac magis incensus, cupiens ut hoc tam salubre propositum fœlicem sortiretur effectum, de venerabilium fratrum suorum sanctæ Romanæ eccl. cardinalium consilio atque assensu misit Basileam reverendissimos totique orbi clarissimos patres dominos cardinales scilicet S. Crucis & S. Petri, apostolicæ sedis legatos, dans eis inter cætera facultatem ea omnia tractandi & agendi, quæ memoratæ unioni quomodolibet profutura viderentur. Institerunt illi pro illorum sapientia & prudentia, ut locus eligeretur pro futuro œcumenico con-

ANNO CHRISTI 1446. 1441.

concilio celebrando, qui & gerendis rebus & Græcis & domino nostro esset accommodus; sicut etiam christianissimus rex Franciæ per suam solemnem ambasiatam exhortatus fuerat; attendentes quod, ut dicitur Matthæi V. *non propter locum gentem, sed propter gentem locum dominus elegit*; & illud Gregor. in ca. *novit*, 11. dist. *non enim pro locis res, sed pro rebus loca amanda sunt*. Qui reverendissimi patres, licet omni studio omnique diligentia pro hac sancta & justa petitione laboraverint, offerentes ex parte sanctiss. domini nostri præsidia, subsidia, & indulgentias dare generales, ubi opus esset, crassante tamen quorumdam malitia nihil obtinere potuerunt. Nam ubi tempus eligendi locum advenit, tantus fuit in quibusdam privatarum passionum livoris, & ambitionis impulsus, ut magis oriretur divisionis occidentalis ecclesiæ timor, quam futuræ unionis Latinorum atque Græcorum spes. Electa namque est per nonnullos, quos major pars turbæ popularis in concilio sequuta est, civitas Avenionensis; quam electionem sanctissimus dominus noster, multis justis & rationalibus causis, gratam minime habere potuit; tum quia civitas illa nec nominata nec compræhensa erat in decreto facto cum Græcis de eligendo loco de œcumenico concilio celebrando; tum quia a Græcis sæpenumero apertis protestationibus repudiata; tum quia civitas illa distantia sua ab Italia sanctissimo domino nostro, tam propter invalitudinem corporis, quam propter guerrarum Italiæ pressuram non erat locus accommodus; tum quia illorum cogitatus tendere in malas partes noverat; quæ nunc in oculis universorum detectæ sunt; tum quia multis principibus non usquequaque locus ille erat securus. Quibus consideratis, cum clarissimum foret Avinionenses in hac re frustra expposituros pecunias; quis, nisi mente vacuus, redarguerit sanctissimum dominum nostrum, quod avvisaverit Avinionenses de hoc, ut pius pater; & jusserit, tamquam dominus subditis, ne bona sua exponerent perditioni; & non magis commendaret, qui charitatis & dignitatis suæ adimplevit officium.

Tertio, consequenter objiciunt sanctissimo domino nostro, quod noluerit dare salvum conductum, omnibus aliis principibus dantibus & concedentibus. Objectio certe frivola; ad quid sanctissimus dominus noster salvum conductum dedisset pro locis ad quæ noverat Græcos protestatos esse numquam venturos?

Quarto, objiciunt sanctissimo domino nostro Basilienses, quod impediverit quod unio fieret Græcorum cum bona pace & cum unione ecclesiæ Latinæ. In qua parte Basilienses, quod docuerint linguas suas loqui mendacium, probatur manifeste ex diligentiis factis per dominum nostrum, ut cum pace ecclesiæ Latinæ unio fieret orientalium: unde idem dominus noster cum ex loci Avinionensis electione, causis superius adnotatis, animadverteret non solum unionem illam desideratissimam, nisi aliter provideretur, non secuturam; verum in ipsa quoque occidentali ecclesia novitates noxias, scandala plurima emersura; cupiens, sicut ex pastoralis

A officii debito tenebatur, tantis periculis occurrere, de prædictorum fratrum suorum S. Romanæ ecclesiæ cardinalium consilio & assensu, destinato ad concilium Basiliense reverendissimo patre domino Tarrantino, per suas literas commisit dominis cardinalibus apostolicæ sedis legatis, videlicet Sancti Petri, & Sanctæ Sabinæ, atque præfato dom. Tarrantino, ut iterum universos exhortarentur patres existentes in concilio, ut vellent ob laudem & reverentiam Dei ac salvatoris nostri Jesu Christi, & per aspersionem sui prætiosissimi sanguinis, pro pace & fœlici tantarum rerum continuatione, locum eligere pro hujusmodi transferendo concilio; qui B gratus esset Græcis & suæ sanctitati, atque accessu facilis, rogantes eos, ut, disceptationibus & dissensionibus subductis de medio, ambulantes in rectitudine & in simplicitate cordis jactarent in Domino cogitatus suos, ac de Deo confidentes in suis conciliis charitatis legibus obsequerentur, quæ juxta Apostolum non irritatur, non cogitat malum, non acquirit quæ sua sunt, non gaudet super iniquitate; sed e contra patiens est, benigna est, & his similia; pro affectione sanctitatis suæ, ut cum pace omnia fierent, existentibus in concilio tranquilla proponenda mandavit. Injunxitque præterea legatis ipsis & præsidentibus nihil omittere, per quæ ad C optatum tantæ rei effectum pacifice perveniri posset. Sperabat autem sanctitas sua has justissimas petitiones patres in concilio existentes pro eo maxime non negaturos, sed facillime concessuros; cum ex decreto adhæsionis expresse constituisent, ac solemniter promisissent, quod nemo ipsorum esset, qui pedes ejus, ut beati Petri, non oscularetur & vicarium Christi non honoraret; quod esset concilii caput, & quod omnes ad eum respicerent, & ei complacerent atque obsequerentur, & quantum cum Deo possent sanctitati suæ servire curarent; offerentes etiam quidquid dici aut cogitari posset pro honore & statu, tam sanctitatis suæ, quam D suorum. Sed Basilienses non emolliti dulcedine tam piæ obsecrationis, nec reverentia tanti patris, nec sacramento pollicitationis factæ, ne dum reverendissimos patres legatos, tam pia, tam sancta, & salutaria postulantes, non exaudierunt; verum etiam ad decretandum civitatis Avinionensis electionem ipso jure nullam, renitentibus etiam apostolicæ sedis legatis, procedere temptarunt. Tentatio plane judicata a gravissimis patribus præsumptuosa nimis & plurimum execranda, velle decretare locum contra decretum concilii, contra jus, contra fidem compactarum cum Græcis, contra publicam protestationem Græcorum, E contra apostolicæ sedis dispositionem, contra pium desiderium summi pontificis, & apostolicis legatis cum pluribus aliis prælatis & notabilibus patribus renitentibus; atque ad novam loci alterius electionem procedendum esse decernentibus. Ex qua scandalosa disceptatione formidantes reverendissimi domini legati & alii, qui locum tantæ rei idoneum in decreto compræhensum Græcis & Latinis eligere intendebant, secuturum scissuræ periculum, pro pace cesserunt his qui Avinionem eligere contendebant; licet se adventui & unio-

ANNO CHRISTI 1446. 1441.

& unioni Græcorum non satis consulere nec honori ecclesiæ intelligerent; & constituto Avinionensibus termino ut per totum mensem januarii concilium certificarent de mutuo pecuniarum, & aliis necessariis rebus; & si decurso termino nihil fecissent, de electione alterius loci præfati domini legati patres concilii solicitarunt; cumque omnino repugnarent, etsi satis periculose, qui Avinionem elegerant, aliam dilationem, ut majus scandalum vitarent, concedere decreverunt. Unde approbantibus cunctis & firmantibus, in hanc conclusionem deventum est, ut secundo induciæ darentur, ea conditione adjuncta, quod si civitas Avinionensis non satisfaceret realiter & cum effectu in numerata pecunia de mutuo constituto, intra terminum triginta dierum, & de hoc sacrum concilium . . . . . . & teneretur, esset legitime certificatum infra duodecim dies; post triginta dies immediate sequentes, ex tunc sacrum concilium posset & teneretur ad electionem alterius loci procedere, & sibi & universali ecclesiæ aliunde providere. Qua dilatione secunda discursa inutiliter, Avinionensibus infra condictum terminum non solventibus; ne opus sanctæ unionis Græcorum impediretur, & ne occidentalis ecclesia in his, quæ promiserat Græcis deficeret, instantibus Græcis ut alius locus eligeretur, facta primo solemni exhortatione & requisitione per dominos legatos & præsidentes concilii, processum est per eos & alios ex prælatis, & gravissimis ac religiosis patribus plurimos, saniorem partem ipsius concilii facientes, ad alterius loci electionem, juxta conclusionem superius expressam; quæ concordi omnium patrum ipsius synodi sententia fuerat conclusa; & electa est Florentia, aut Utinum, aut alius locus quivis in Italia in decreto compræhensus, qui galeas & alia necessaria maturius præparasset, prout ex decreto inde confecto plenius demonstratur. Non autem sunt hic prætereunda silentio media pacis & concordiæ per dominos legatos & præsidentes & patres de eorum parte oblata Basiliensibus, quæ luce clarius attestantur, veraciter ipsos Basilienses, & non sanctissimum dominum nostrum, impedimenta præstitisse ut unio Græcorum cum pace fieret Latinorum. Obtulerunt autem præfati domini legati, orta tempestate & turbatione super decretatione electionum diversorum locorum, super his verbis formaliter: Primo, in genere sumus contenti quod alia pars possit decretare conclusionem locorum; dummodo taliter fiat, ut unio Græcorum non pereat. Secundo, quod similiter Avinione decretetur & Sabaudia, sed addatur quod si Græci non possint vel nolint venire ad Avinionem vel Sabaudiam; tunc alius locus intelligatur electus ad quem velint venire. Tertio, ne propter istam objectionem Avinionenses retrahantur a solvendo, fiat sic, quod ille locus ex nunc subrogandus solvat totum quod restat solvendum; & sic ambassiatores ibunt & laborabunt pro Avinione & Sabaudia cum pecuniis alienis. Quarto, quod vadant galeæ ipsorum & nostræ; sed suæ vadant plus, & si possunt obtinere Avinionem vel Sabaudiam, bene est; & nostræ revertantur vacuæ; si autem suæ galeæ non possunt adducere Græcos, tunc nostræ adducant; ne tantum bonum perdatur. Quinto, ad tollendam istam discordiam plura loca nominentur Græcis, & detur electio ipsis Græcis, cum hoc quod Avinionenses non habeant amplius exbursare quam exbursaverint. Sexto, quod cum istis ambassiatoribus qui missi sunt, addantur aliqui alii, & committatur ipsis quod omnem diligentiam faciant pro Avinione & Sabaudia; sed quod nullatenus revertantur sine Græcis, nec remaneant, propter locum aut portum, & multa similia oblata sunt; & finaliter dixerunt sic in forma domini legati, ut publica testantur instrumenta: *Contenti sumus de omni via immaginabili ad honorem alterius partis; dummodo negotium Græcorum non pereat; cum hoc quod quacumque via de prædictis acceptaretur, provideri debeat indemnitati Avinionensium; taliter quod ea quę exposuerunt, integraliter recuperent.* Sed pars alia nullam viam acceptavit etiam oblatam per aliquos ex suis; sed semper stare voluit in Avinione; de quo certe dolendum est, quod tanta illorum hominum ad Avinionem habita est consideratio, & non ad honorem Dei, ad pacem & unitatem ecclesiæ, & bonum publicum christianorum. Ubi plane quilibet etiam parvulus intelligere potest quod factum Græcorum non quærebatur ab illis propter unionem Græcorum & salutem animarum; quoniam si Græcorum salutem veraciter sitivissent, non certassent procul dubio de isto vel de illo loco, sed ubi melius fieri potuisset: cum ut allegatum ex Gregorio, *non pro locis res, sed pro rebus loca amanda sunt*. Ubi maxime stupendum est, quam cito de illorum hominum memoria exciderunt verba, quæ in decreto suo cum Græcis ad aures totius orbis destinarunt; ajunt enim: *quid utilius ac fructuosius ab exordio nascentis ecclesiæ populus christianus umquam vidit vel audivit, quam quod tam diuturnum ac perniciosum schisma penitus extirpetur? Quid igitur pro tam piis & salutaribus rebus per christifideles tentandum, faciendum, & curandum esset; quis catholicus pro tanto nominis christiani & fidei orthodoxæ incremento non modo caducam hujus mundi substantiam, sed & corpus & animam exponere non deberet; nec expedire ut propter locum dumtaxat tantum bonum negligatur?* Hæc sunt verba illorum hominum. Intelligunt jam christiani si Basilienses docuerint opere quod prædicaverunt. Quis non videat verba illa ficta fuisse, non de veræ charitatis fonte, sed hyppocrisis emanata? Quorum Basiliensium execrandam obstinationem & diabolicam perfidiam animadvertentes præfati domini legati, protestati sunt coram Deo & omnibus sanctis, quod per eos non stabat quin bona concordia fieret; sed propter illos, qui rationabiles vias concordiæ recipere vel admittere nolebant: & quod mala, & scandala, & pericula gravia, quæ ex hac discordia imminerent, illis coram divino judicio imputarentur, quoniam ipsi coacti essent jus suum tueri, & defendere, & pro defensione sua congruis remediis providere: cum nihil aliud coram Deo in his negotiis intenderent, quam dare omnem possibilem diligentiam, quod ecclesia non repræhendatur de violatione promissorum, & tractatus unionis Græcorum cum vitu-

ANNO CHRISTI 1446. 1441.

vituperio ecclesiæ Latinæ non pereat, de quibus omnibus requisiti sunt notarii. Græcorum autem oratores, qui diebus illis Basileæ commorantes, animos patrum concilii tanta varietate cœcatos intellexerant, electionem de Avinione rationibus super nominatis repudiantes, electionem factam per dominos legatos & pios patres eos sequentes, habentes gratissimam, & legitimam, profecti sunt ad sanctissimum dominum nostrum una cum oratoribus præfatorum reverendissimorum reverendorumque patrum, qui auctoritate concilii in hac re ad eos, sicut in superioribus dictum est, devoluta veram synodum constituebant: qui multa precum instantia sanctitatem ejus exorati sunt, ut præfatum electionis decretum de Florentia aut Utino, aut de quovis alio loco in Italia, qui necessaria pro Græcis maturius præparasset, admittere & confirmare dignaretur. Quæ omnia sanctissimus dominus noster attentius considerans, conspiciensque rem eo devenisse, ut præfatos oratores necessario exaudire cogeretur; nec superesse modum alium prosequendi operis tam pii, & servandi honoris ecclesiæ Latinæ de consilio & assensu dominorum cardinalium, electionem prædictam in generali consistorio admisit & confirmavit; ac demum pro ipsius felici executione, providentissimus pater dedit operam non sine magnis laboribus & expensis; ut cum præfatis oratoribus quatuor galeæ & alia mitterentur, quæ pro ipsorum Græcorum adventu erant necessaria. Hæc autem ubi didicerit qui in Basilea Avinionem prætulerant, pro inordinatis quibus agitabantur affectibus turbati, vehementique commoti furore, multa ad perturbandum prædicta imaginati sunt; inter quæ, quod plus cæteris omnibus habet admirationis, præsumptionis, & sceleris, ausi sunt contra rationem, contra justitiam, contra dispositionem Dei, contra reverentiam sanctorum canonum, contra statuta Spiritus Sancti, adversus sanctæ antiquitatis exempla, adversus summum pontificem universalis ecclesiæ caput, Christi indubitatum vicarium, conflare monitorium quoddam, plenum convitiis, blasphemiis, & detractionibus; licet, ut non fieret, præfati domini legati multique alii venerandissimi patres, & regum & principum oratores variis modis obsisterent: clamantes ex illo multa scandala in ecclesia profectura. Quos cum sanctissimus dominus noster omnino in scissuram universalis ecclesiæ furere animadverteret, publica necessitate cogente, de dominorum cardinalium consilio & assensu, pluribus aliis prælatis & doctissimis patribus idipsum consulentibus & approbantibus, auctoritate sibi a Christo data concilium transtulit in Ferrariam, civitatem omnibus liberam & securam, in decreto comprehensam, Græcis gratam, rebusque gerendis accommodatissimam; & deinde perurgente peste transtulit in civitatem Florentiam. Basilienses vero, insania vecti, prædictum monitorium festinant non modo destinare ad omnes principes partium occidentalium, ut eorum animos a devotione averterent sanctissimi domini nostri; sed quod magis lacrimabile est, in Constantinopolim mittunt, ut orientales viso hujuscemodi libello famoso, futurum in ecclesia nostra suspicarentur schisma; & ab adventu ad partes Latinorum se retraherent. Porro domini Græci qui Basiliensium corruptos & depravatos animos noverant atque mendaces, vilipendentes præfatum monitorium, tamquam insaniam quamdam & stultitiam, prosequti sunt iter tractatus, celitus inspirante, unionis. Quibus venientibus ad sanctissimum dominum nostrum, verum & indubitatum caput universalis ecclesiæ, vera & indubitata celebrata extitit œcumenica synodus; quidquid hæretici Basilienses mentiantur; in qua, omnipotentis Dei clementia operante, unio facta est. Quibus omnibus consideratis, clarissimum est Basilienses mentitos esse, dicentes, sanctissimum dominum nostrum impedimenta præstitisse ne unio Græcorum fieret cum pace Latinorum, qui omnem curam & diligentiam dedit, ut cum pace omnium tractatus pacis & unionis concluderetur Græcorum.

Objiciunt quinto loco, sanctissimo domino nostro Basilienses, quod impedimenta præstiterit ne Græci venirent ad eos; dicunt enim quod sancta synodus omnem possibilitatem pro Græcorum conductione impendit, mittens oratores suos & galeas Constantinopolim ut Græcos adducerent, obtulitque ipsis Græcis per suos oratores compleri omnia, quæ eis promissa fuerant, si advenire voluissent; nec in aliquo defecit ipsa sancta synodus, sperans semper ipsos Græcos venire debere ad locum nominatum per eandem synodum, sicut cum eis conventum erat. Neque dubium esse debet, inquiunt, cuique christiano, quod si juvare voluisset sanctissimus dominus noster, sicut restitit & impedivit, fuissent adducti. Objectio plane tot quasi mendaciis composita, quot ex partibus constat: quomodo non sunt veriti dicere omnem eos possibilitatem impendisse pro utilitate Græcorum, qui ita pertinacissimis animis laborarunt, ut si Græci non valerent aut nollent ad loca per ipsos Basilienses electa venire, ab adventu ad Latinas partes retraherent omnino? Quomodo omnem possibilitatem impenderunt pro conductione Græcorum, qui nec preces eorum, nec Romani pontificis, nec dominorum cardinalium & præsidentium concilii devotissime supplicantium, ut locus eligeretur Græcis gratus, & præsentiæ sanctitatis domini nostri accommodus, audire voluerint? Quomodo falsa loqui tam aperte non sunt veriti, qui vias possibiles, rationabiles, & justissimas oblatas eis, de quibus parum ante commemoratum est, ut cum pace totius ecclesiæ Græci adducerentur, tam impudenter respuerunt? Præterea quod falsum sit, quod ajunt, oratores cum galeis misisse Constantinopolim ut Græcos adducerent, nec in aliquo defecisse quod promiserant, manifestum est; quia nec galeas sufficientes, nec trecentos balistarios, de quibus pollicitum fuerat in decreto conventionali, miserunt. Qualiter autem defecerunt Basilienses Græcis in erectione loci, superius plenissime dictum est. Cæterum præterquam frivolum sit, quod semper se sperasse dicunt, Græcos venire debere ad locum nominatum per eos; spes certe vana & frivola; qua enim ratione sperabant illos debere venire ad loca electa per eos, qui

loca

ANNO CHRISTI 1446. 1441.

loca elegerant contra mentem Græcorum, quos protestatos noverant coram tota synodo numquam ad illa loca accessuros, utpote quæ in decreto conventionali nec nominata nec comprehensa erant? Quomodo præterea sperabant illos venire, quos sciebant electionem factam per dominos legatos & alios patres eos sequentes de locis in decreto compræhensis acceptasse, requivisseque sanctissimum dominum nostrum illam eis confirmari? Demum quod apertissime mentiantur Basilienses dicentes sanctissimum dominum nostrum restitisse & impedivisse ne Græci adducerentur per oratores illorum; patet manifeste non modo ex superioribus, sed etiam ex his quæ in Constantinopolim veraciter gesta sunt. Cum enim Basiliensium oratores pro mense octobris venissent in Constantinopolim, omni studio curarunt, promissionibus, & minis impedire adventum Græcorum, si cum eis venire nollent; comminantes quod omnes principes Latini, quorum habebant salvos conductus & literas, amodo illis essent adversarii, si non venirent in Basileam, aut Sabaudiam, aut in Avinionem, & per portum Avinioni propinquiorem; nec ab ipsis unquam haberent subsidium; immo toto posse impedirent ne sibi daretur œcumenicum concilium. Si vero cum illis venire vellent, promittebant illis magnam armatam contra Turcos, pollicitantes concilium daturum cruciatam omnibus arma contra Turcos sumentibus. Multis & aliis variis sed vanis argumentationibns illos ad hoc inducere conati sunt. Oratores vero sanctissimi domini nostri & patrum, apud quos in hac re auctoritas synodi residebat, non illo furore usi sunt; sed spiritu charitatis, & mansuetudinis ponentes in optione dominorum Græcorum, sicut in mandatis acceperant, tam a sanctissimo domino nostro quam a legatis & præsidentibus concilii, ut dummodo venirent ad locum ecclesiæ Latinæ, eligerent quas galeas, quem portum, quem locum vellent; unde capitulum unum instructionum datarum oratoribus sanctiss. domini nostri & patrum supradictorum missis in Constantinopolim est formaliter quod sequitur: *si forsitan galeæ ex Nitia cum oratoribus qui modo sunt in Avinione prævenirent vos in Constantinopolim, vel occurrerint, permittatis ipsos agere cum Græcis & in nullo eis impedite: & si possint efficere ut Græci veniant ad loca per ipsos nominata, habete patientiam, in nullo resistentes, ut omnes intelligant non vos esse ad impediendum missos; ac nos procedere in hoc negotio sancta & recta intentione, sicuti certe est; nihil enim aliud quæsivimus, nec quærimus, nisi ut hoc sanctum opus non pereat, præsertim cum opprobriis ecclesiæ nostræ. Si vero illud nequeant obtinere, tunc, ne sancta unio impediatur nec etiam concilium videatur deficere in promissis, prosequamini electionem nostram, & omni diligentia satagite conducere vobiscum Græcos; quoniam verisimiliter sperandum est, si conveniamus invicem in concilio œcumenico, sequi debere unionem. Si vero, ut prædictum est, ipsi oratores Basiliensium concurrant vobiscum in Constantinopolim, abstinete a jurgiis, contumeliis & contentionibus; sed cum omni modestia, patientia & mansuetudine injunctam vobis legationem exequamini in nomine Salvatoris nostri Jesu Christi, qui vos feliciter conducat.* Hæc ibi. Quæ omnia oratores sanctissimi domini nostri, tamquam pacis angeli, impleverunt. Sed audiamus ad aperiendam hypocrisim & impudentiam Basiliensium, quid dominus imperator Romæorum fecerit. Advocavit ad se oratores Basiliensium, & benignissimis exhortationibus, pro ejus prudentia, allocutus est, eos ad pacem & concordiam ad charitatem inducens, dicens se velle venire cum illis ad Venetias vel ad portum aliquem Italiæ, quem facilitate transitus, propinquitate, & securitate commodiorem noverat; & ibi tractare de loco concordi, ut cum pace omnium utriusque ecclesiæ unio feliciter concluderetur. Basilienses vero, sicut homines qui non pacem, non charitatem, non zelum salutis animarum, sed more basilisci venenum impietatis & malignitatis ventre conceperant; hæc tam salubria pacis & amoris hortamenta spreverunt. Quorum animos cum dominus imperator ab omni via pacis alienatos animadverteret, non parum admiratus & scandalizatus, quia intuebatur illos non unitatem quærere, sed aliquid aliud sinistrum in ecclesia, sub specie pietatis, dimisit illos. Illi vero, quasi furentes, altá & ampullosa verba comminationum & protestationum fulminantes, recesserunt. Imperator vero & patriarcha aliique domini Græci, cognoscentes fidem, pietatem, veritatem, & sanctæ intentionis rectitudinem, quam sanctissimus dominus noster in hoc opere semper habuerat, galeas oratorum sanctitatis suæ & patrum, qui veram synodum repræsentabant, ascenderunt. Quibus venientibus, Sancto Spiritu operante, unio facta est, sicut dictum est. Intelligunt jam universi christiani, qui pacis semitas rimari noverunt, quam apertissime damnatissimi Basilienses linguas suas docuerint loqui mendacium, objicientes sanctissimo domino nostro pacis impedimenta & scandala, quæ ipsi orbis scandalizatores & divisores ecclesiæ manifestum est perpetrasse.

Ad illud vero quod Basilienses inique & impie objiciunt sanctissimo domino nostro, quod Græcorum unioni tanta cura tamque ardenti studio intenderit, ut vel in papatu se perpetuaret, aut reformationem ecclesiæ impediret; vel in suis sustineretur criminibus; superfluum est aliquid respondere. Notissimum quippe est omnibus illos linguam suam docuisse mendacium loqui, qui noverunt sanctissimum dominum nostrum in minoribus etiam constitutum, antea quam de papatu ejus esset hominum cogitatus, divisionem orientalis & occidentalis ecclesiæ ægre ac molestissime ferentem, præfata, utpote cœlesti desiderio succensum, multa diligentia instituisse in concilio Constantiensi primum; tum etiam apud fœlicis recordationis Martinum papam prædecessorem suum. Cæterum nota est horum hominum malitia universis, qui noverunt ardentem animum & mentis alacritatem, quibus sanctissimus dominus noster rem hanc suscepit, & sollicitudines pias quibus prosecutus est in principio creationis suæ, antequam Sathanas sibi hostes aliquos suscitaret.

Sed demum Basilienses objiciunt: quid prodest domino Eugenio cæteros ad fidem convertere; si ipse in schismate & hæresi permane-

ANNO CHRISTI 1446. 1441.

manere vellet? Si cæteros vellet unire & se ab ecclesia catholica separare? Objectio plane malitiosa & stulta; malitiosa quidem quia miseri de felicitate laborum & piorum studiorum sanctissimi domini nostri tabescentes, nebulis ferulentæ detractionis obscurare clarissima omnique futuro sæculo celeberrima illius opera moliuntur, & amplissima sanctitatis illius merita parvi facere; ajunt enim mentientes illum in schismate & hæresi permanere; qui nedum schismatici & hæretici sed, schismatum duces & totius divisionis auctores cæca & obstinata dementia fide & unitate universalis ecclesiæ separati sunt. Stultam proinde objectionem illam dicimus, quoniam non nisi sensu vacuus verba talia proferret. B Arbitrantur amentes & perfidi homines, ut quisquam in schismate & hæresi permaneat, & fidem communionemque ejus suscipientes ad Christi fidem contulisse dicatur & ad unitatem universalis ecclesia conduxisse; non intelligentes, ignorantissimi homines, quod juxta apostolum ad Cor. VI. *non est conventio Christi ad Belial.* Cum ergo Græci in una fide & charitate cum sanctissimo domino nostro Eugenio & apostolica sede universaque ejus sancta synodo Florentiæ convenientes omnipotentis Dei efficiente clementia, fidem & unitatem universalis ecclesiæ susceperint; quid miseri & vaniloqui schismatici & hæretici Basilienses tot stultitias garriunt? De C quibus jam aperte demonstratum est propriissime verificatum esse verbum prophetæ, quod in exordio hujus responsionis ad sacrilegam illorum invectivam pro themate sumpsimus, videlicet quod *docuerunt linguam suam loqui mendacium, & ut inique agerent laborarunt.* Et recte propheta illos laborasse dicit, quia cum Basilienses facile habere potuerint iter rectum, Græcorum exemplo obedientiam & doctrinam suscipiendo apostolicæ sedis & sanctissimi domini nostri Eugenii, devios sequuntur anfractus, planum deserunt, ut in tenebris cœci ac debiles jaceant. Mirum D profecto? negotium Basilienses fugiunt; & Græci & Armoeni sequuntur; proximi derelinquunt fidem, derelinquunt ecclesiam; & alienigeni complectuntur Sola Basiliensis congregatio obcœcata tenebris sanctissimum dominum nostrum Eugenium, fidelem catholicum non cognoscit, quem omnes reges & principes Christiani, uno excepto, quem erroribus suis infascinatum in apostaticum evexit, ut patrem omnium christianorum caput & pastorem venerantur & colunt. Ubi non parum considerandum est, quanta fuerit & sit illorum hominum perfidorum Basiliensium E cordibus duritia, quos nec scripturarum, & sanctorum patrum auctoritas, & unitatis ecclesiæ amor, nec animarum zelus, nec pro- A prii honoris respectus, nec Græcorum supplicantium & protestantium clamores, nec Latinorum regum & principum preces & humanitas, nec mansuetudo paterna sanctiss. dom. nostri Eugenii ab impietate concepta potuerint revocare: ut merito illos magis perfidiæ quam fidei gratia quisquam arbitretur convenisse. Animadvertunt jam luce clarius universi, qui christiano nomine gloriantur, quam juste, quam sancte congregatio perfida Basiliensium, utpote quæ in eversionem fidei & unitatis ecclesiæ agitata est, tamquam schismatica & hæretica a sanctiss. dom. nostro Eugenio & universali ecclesia condemnata sit & reprobata; quam rationabiliter idem sanctiss. dom. noster exhortatus fuerit cunctos christianos populos illorum tamquam putridorum membrorum & scabiosarum ovium consortia vitare, ne contagione pestifera plurimos perderent. Contra quos, nisi a pravitate concepta sensus suos in brevi correxerint; opus erit per catholicos principes, qui ecclesiam Dei susciperent, ut ex veteri instituto solitum est contra inimicos fidei catholicæ & adversarios pacis & unitatis ecclesiæ, finaliter provideri. Verum ne ecclesia sancta tantis perturbationibus, superba illorum elatione vexetur, orandus est omnipotens Deus qui vult omnes homines salvos fieri & neminem vult perire, ut Basilienses errorum tenebris caligantes ita dignetur lumine claritatis suæ respicere, ut hæretica pravitate deposita, ad veritatem catholicæ fidei, & universalis ecclesiæ cito redeant unitatem. Nos vero supersedentes respondere multis aliis vaniloquis sermonibus ipsorum Basiliensium, & brevitatis gratia, & quia ad illos intendere non sit opus, finem præsentis responsionis facientes, hortamur & obsecramus pro nostræ parvitatis zelo sanctiss. dom. nostrum Eugenium papam IV. universalis ecclesiæ indubitatum pastorem, & reverendissimos dominos sanctæ Rom. ecclesiæ cardinales, cæterosque pios ecclesiæ patres in hac universali synodo Florentina in christi nomine congregatos, talem legem celebrandis in futurum conciliis generalibus, de modo, de ordine, de tempore, de personis, de mensura potestatis imponere; ut quæ in salutem reipublicæ sunt instituta non vergant quorumdam perfidorum hominum temeritate in illius interitum & ruinam; sicut de Basiliensi synodo heu! experitur universalis ecclesia; quod ipse præstare dignetur Jesus Christus caput ecclesiæ & salvator corporis ejus qui est in sæcula benedictus. Amen.

Ista responsio fuit composita per dominum Joannem de Turrecremata presbyterum cardinalem Sancti Sixti, dum esset Bituris apud illustrissimum regem Franciæ orator sanctissimi domini nostri Eugenii papæ IV.

Locus turbatus.

ANNO CHRISTI 1446. 1441.

A D

Summam hanc esse legationis Joannis Pulcripatris Romam a Juliano Cardinali legato missi labente anno 1431. vix ambigo.

AD CONCILIUM BASILEENSE
APPENDIX II.

IN alteram hanc Concilii Basileensis appendicem ea me collecturum spopondi documenta, quæ de Medicaeis codicibus accepta ex Cl. Viro Laurentio Mehus expectabam. Fidem nunc meam libero, ea tradens quæ a viro beneficentissimo accepi, cum tamen horum nonnulla acta, pro causa Basileensi apud Anglos contineant, iis adjungenda censui ea quæ de causa illa dedit novissimus Anglicanorum conciliorum Collector, quo simul omnibus collatis alia ex aliis illustrentur, atque exponantur.

EA, QUÆ PER AMBASIATOREM CONCILII

Sunt ad partem proposita coram sanctissimo domino nostro summo pontifice, & sacro collegio dominorum cardinalium.

Ex Cod. Chart. Medico-Laurentiano.

PRimo quum in prædicto concilio agendum sit principaliter de hæresum extirpatione, pullulentque (proh dolor) tam Hussitarum hæreses, quam superstitiones, & inventiones aliæ in diversis partibus christianitatis, ut omnino nudetur populus christianus, ab omni labe, & immunditia hæresis.

Supplicavit beatitudini suæ, quatenus scribat universis prælatis, & inquisitoribus hæreticæ pravitatis, ut si aliquod talium pullulet in populis sibi subditis, veniant ad concilium bene informati; & per Beatitudinem suam, & concilium adhibeatur optimum remedium.

Item quia in confutatione, condemnatione, & extirpatione hæresum maxime opus est virorum sapientum, & doctorum, videtur expediens, quatenus præfatus dominus noster scribat universitatibus, ut mittant solemnes magistros & doctos ad hoc sacrum concilium.

Item quum in præsenti sacro Concilio agendum sit secundo loco, & principaliter de pacificatione regum, & principum totius Christianitatis, videtur expediens, quatenus dominus noster scribat regibus & principibus, ac universis in guerris constitutis, hortando eosdem, & ipsis apostolica auctoritate mandando, ut vel veniant, vel sufficientes mittant, compromittendo in beatitudine sua ad dictum concilium: & quod ex nunc abstineant a quævis, treguas inter se ineundo, quousque per beatitudinem suam & concilium fuerit inter eos pax procreata.

Item quia in concilio Senensi plura fuerunt proposita, & concessa fuisse dicuntur per Dominum nostrum Martinum Judæis in præjudicium fidelium, & fortasse fidei, supplicavit beatitudini suæ, quatenus diligentem investigationem faciat fieri sive in registris, sive aliter, de hujusmodi concessis, & similiter de iis, quæ idem dominus noster Martinus concessit universalis principibus, & aliis in præjudicium ecclesiasticæ libertatis, ut adhibeatur optimum remedium.

Item supplicavit beatitudini suæ, quatenus placeat committere domino legato facultatem eligendi aliquos primarios, qui durante tempore concilii possint absolvere omnes, qui fuerunt in loco concilii cum potestate ministrorum primariorum.

Item supplicavit, quod beatitudo sua scribat ducibus Burgundiæ; & Austriæ, præcipiendo districte eisdem quatenus teneant pacem in confinibus Basileæ, ita quod nullo minus impediantur venientes ad concilium, aut ab ipso recedentes, sub pœnis, & censuris.

Item quod dominus noster committat domino legato de exigendis quibusdam pecuniis de diœcesi &c. expendendis pro necessitate concilii.

Item dare potestatem domino legato concedendi indulgentias pro iis qui oraverint, & laboraverint pro felici executione concilii.

Item ad tollendam omnem dubitationem quæ posset, licet frivole, oriri, & ad ostendendam perfectam voluntatem domini nostri moderni super celebratione Concilii, quod sua beatitas dignetur per literas patentes ratificare legationem domini legati cum omnibus facultatibus concessis per Martinum, exprimendo specialiter etiam super commissione, & facultate præsidendi in concilio, sub ea forma, & tenore prout in literis continetur, quas vult habere specialiter pro expressis, & insertis, ratificando omnia gesta hactenus in concilio per legatum, vel deputatos ab eodem.

Item dignetur sua beatitas conferre dicto domino legato facultatem conferendi beneficia vacantia vel vacatura per cessum, vel decessum personarum, quæ ad præfatum concilium venerunt, vel in antea venturæ sunt, aut ab eodem recedant, seu in loco dicti concilii diem suum terminabunt extremum.

Item quod stantes in concilio non possint trahi in jus ad quamcumque curiam ecclesiasticam, vel sæcularem etiam Romanam: quum hoc sit de jure communi, quod laborantes, & absentes causa Reipublicæ habent jus revocandi domum.

Item quum consuetum fuerit ad concilia generalia vocare Græcos, ne videantur sperni, supplicabit beatitati tuæ, ut dignetur scribere, & intimare imperatori Græcorum hujusmodi celebrationem concilii generalis, & incitare, atque invitare ipsum ut mittat ad ipsum concilium solemniter pro unione tractanda.

Item quod scribat regi Poloniæ, & magno duci Ruthaniæ, quatenus laborent de reducendis Ruthenis, qui sunt sub dominio ipsorum, & quod mittant ad concilium & ipsi similiter.

Prædictas supplicationes una cum principali coram præfato domino nostro petita, quam humillime supplicat dictus ambasiator per prædictum sanctissimum dominum nostrum executioni quantocius demandari ad honorem Dei, exaltationem & augmentationem fidei orthodoxæ, ad obviandum inconvenientibus, & scandalis, quæ præsto sunt oriri, nisi Dominus averterit, si aliqua novitas in præjudicium, & auctoritatem concilii forsan introduceretur; quod absit &c.

SUM-

ANNO CHRISTI 1446.

SUMMONITIO ARCHIEPISC. CANT.

Et suffraganeorum ejus, ad concilium Basileense.

Extat apud Wilk. t. III. pag. 518. Ex reg. Lacey Exon. A fol. 95.

A HEnricus venerabili fratri nostro domino Roberto, Dei gratia London. episcopo, ipsove in remotis agente, ejus vicario in spiritualibus generali, salutem in auctorem salutis. Literas reverendissimi in Christo patris & domini, dom. Juliani miseratione divina S. Romanæ ecclesiæ S. Angeli diaconi cardinalis, in Germania apostolicæ sedis legati, præsidentisque in generali concilio Basileensi, nuper recepimus, tenorem qui se- B quitur continentes.

Julianus miseratione divina S. Rom. eccl. S. Angeli diaconus cardinalis, in Germania Apostolicæ sedis legatus, præsidensque in generali concilio Basiliensi, prælatique & cæteri in eodem concilio existentes, reverendis in Christo patribus domino archiepisc. Cant. & ejus suffraganeis, salutem in Domino. In ecclesia Dei ad hoc sacra generalia concilia instituta sunt, ut fidei unitas, animorum concordia, & puritas vitæ inter christianos ubique debito ordine conserventur. Sed cum hæc omnia per hæreses, bella, & vitiorum illecebras turbari & impediri contingat, necessarium maxime est ut in sacris conciliis C hiis tollendis summa cum diligentia provideatur; & quum diebus nostris, proh dolor! supra modum hæreses & errores, bella, odia, & contentiones, morum ac vitæ dissolutio, & divinorum præceptorum transgressio totam undique eccl. vexant ac deformant, & quasi morbus contagiosus in dies magis augentur; ideo summa ope omnes Christi fideles eniti debent, ut tot ac tanta mala de medio ecclesiæ extirpentur. Profecto si undique christianam religionem consideremus, ita ipsam multis modis contaminatam reperimus, ut in ea nec decor, nec spes esse videatur. Quæ enim regio est, in qua vel hæreses aut bella non vigeant? Quis autem locus aut pa- D tria, ubi plurima, quibus offenditur & irritatur Deus, quotidie non perpetrantur? Quin raræ aut paucæ personæ sunt quæ ea niteant vitæ puritate, qua decet. Jam igitur ipsa ecclesia tot procellis undique commota est, & a fundamentis pene concussa, ut ruinam minari videatur, nisi divina misericordia ad nos oculos suæ pietatis convertat. Quod ut facere dignetur, nos, quorum pro sacerdotali officio maxime interest, lingua & vita, prout oportet, Redemptorem nostrum quotidie interpellare debemus, & quantum sua gratia nobis concesserit, totis viribus laborare, ut adversus tot pestiferos morbos congrua remedia adhibeantur. Quicunque tot E ac tantis calamitatibus ecclesiæ non compatitur, & quantum in se est, re ipsa non succurrerit, falsum quidem se indicat christianum. Nam quomodo verus filius ille dicendus est, qui si videat patrem in mortis discrimine positum, & eum liberare possit, id negligat? Dignus profecto hic esse videtur, ut non solum hæreditate paterna sed etiam vita, quam a patre consecutus est, privari debeat. Hoc certe divina justitia timendum est, ne merito faciat & nobis, si matrem nostram ecclesiam, quam Dominus Jesus Christus sanguine suo in cruce propagavit, languentem innumeris ægritudinibus, & quasi in extremo laborantem adjuvare, utcumque possumus, dissimulemus; nisi conversi fueritis, gladium suum vibravit, arcum suum tetendit, & paravit illum, & in eo paravit vasa mortis. Ante igitur quam gladius ictum faciat, & sagitta missa sit, & vulnera infligantur, paremus ex adverso scutum, muniamus nos clypeo, tueamur nos armis. Sed quis contra gladium domini clypeum, scutum, aut arma satis idonea inveniet? Invenientur certe & repente, si volumus; & idem ipse qui gladium vibrat, arcum tendit, & pro sua usitata clementia hæc omnia ministrabit nobis. Arma autem nostra, clypeus, & scutum erunt & sancta opera, ac vita correcta & emendata: convertamur ad ipsum, & ipse convertetur ad nos. Qui noster fuisset severissimus judex, fiet statim piissimus advocatus. Scit ultro misereri, si, ut decet, verbis & opere veniam postulemus. Pro hac ergo venia a redemptore nostro precibus & operibus impetranda, hoc sacrosanctum Basiliense concilium, auctoritate apostolica, in spiritu sancto modo congregatum est. Huc merito omnis christianæ religionis status confluere debet, ac cum omni diligentia laborare, ut tot monstris hæresum, bellorum, ac vitiorum tandem cum gratia Dei finis imponatur. Propterea, ut unanimi consensu per universos universali ecclesiæ salubriter provideatur, decrevit hæc sancta synodus non expectare, ut majores populi christiani cujuscumque status huc se conferant, sed ipsos in tanta totius christianitatis necessitate pro consilio & auxilio ad fidei catholicæ defensionem, ad pacem, ac concordiam in populo christiano componendam, ad vitæ ac morum cujuslibet status reformationem, ac divinorum præceptorum observantiam, opportune & importune interpellare. Domum sanctæ matris ecclesiæ, in qua nos habitamus & vivimus, vehemens flamma Dignis jam undique incipit devorare; si christiani sumus, si catholici sumus, si cura nobis est propriæ salutis, non pigritemur amplius, afferamus aquam, extinguamus ignem, accurramus omnes, magni & parvi; nemo se excuset, quia nulla, ubi de vita agitur, justa est excusatio; quilibet ferat opem clamando, etiamsi non possit aliter. Quapropter vestras paternitates hortamur & obsecramus in Domino nostro Jesu Christo, ac pro nostra auctoritate monemus, requirimus in vim a quolibet vestrum in sui consecratione præstiti juramenti, & in virtute sanctæ obedientiæ, & sub pœna excommunicationis districte præcipiendo mandamus, quatenus quamprimum commode poteritis, vos ad hoc sacratissimum concilium pro universali dono omnium Christi fidelium accedere debeatis. Quod si forsitan corporale impedimentum ab itineratione vos merito excuset, volumus, ut quilibet vestrum quosdam viros, moribus & literatura ornatos, de omni statu vestrarum ecclesiarum instructos, loco vestri cum pleno mandato destinetis; idem ut prælati omnes, exempti & non exempti, in vestris diœc. constituti, capitulaque ecclesiarum vestrarum cathedralium, quæ solita sunt ad con-

ANNO CHRISTI 1446.

ANNO CHRISTI 1446.

concilia convocari, faciant, nostra ex parte requiratis & moneatis. Vos autem sive a vobis mittendos efficaciter admonemus, ne huc pompose cum multa familia, sed cum ea moderatione & honestate, quæ viros exemplares decet, accedatis. Volumus etiam, ut has literas sine mora vos, venerabilis domine archiepiscope, vestris suffraganeis, & aliis vestræ diœc. prælatis, exemptis & non exemptis, capitulo vestræ metropolitanæ ecclesiæ; vos autem, domini suffraganei, vestrarum ecclesiarum capitulis & vestratum diœc. prælatis, exemptis & non exemptis, insinuare curetis, eosque ad concilium nostri auctoritate requirere, monere, mandatis urgere, modo & forma præmissis. Dat. Basileæ die B 20. Septemb. anno Dom. MCCCCXXXI. Indict. IX. pontific. sanctissimi in Christo patris ac dom. Eugenii, div. prov. papæ quarti, anno primo.

Nos igitur volentes in præmissis exequi quod est nostrum, vestræ fraternitati committimus & mandamus, quatenus omnes & singulos confratres & coepiscopos nostros, ecclesiæ nostræ Cantuar. suffraganeos, infra provinciam nostram Cantuar. constitutos, & absentium episcoporum vicarios in spiritualibus generales, ac diœcesium vacantium, si quæ fuerint, custodes spiritualitatis, & officiales citetis & moneatis, citarive & moneri faciatis, & per eos prælatos, exemptos C & non exemptos, in eorum diœc. constitutos, nec non priores ecclesiarum cathedralium, & singula capitula earundem, quæ solita sunt ad concilia generalia convocari, aut ipsis interesse de jure tenentur, citari peremptorie & præmuniri volumus & mandamus, ut iidem episcopi, suffraganei nostri, vicarii generales, custodes, sive officiales, aut alii prælati exempti aut non exempti, personaliter, dictaque capitula, prout moris est, ad dictum generale concilium Basileense quam primum commode poterint, accedant, ibidemque compareant, prout literæ exigunt memoratæ. Alioquin si corporale impedimentum ab itineratione ipsos seu eo- D rum aliquem merito poterit excusare, ipsi quosdam viros moribus & literatura ornatos, de omni statu ecclesiarum suarum instructos, loco sui cum pleno mandato destinent & transmittant, destinetque & transmittat quilibet eorum, quem sic contigerit impediri; in dicto concilio facturi, acturi, & recepturi, quod rerum inibi gerendarum qualitas & natura exigunt & requirunt. Vosque, confrater charissime, quatenus præmissa vos, civitatem & diœc. vestras concernunt, in omnibus & per omnia exequamini & exequi faciatis. De die vero receptionis vestræ præsentium, & quid in præmissis feceritis, omni celeritate, qua poteritis, & ad ultimum E citra festum natalis Domini proxime futurum, nos debite certificetis per literas vestras patentes, harum seriem continentes sigillo authentico consignatas: mandantes insuper omnibus & singulis confratribus, & suffraganeis nostris, quod & ipsi nos citra dictum festum certificare per suas literas modo consimili non omittant. Dat. in manerio nostro Lamehth, 15. die mensis Novembris, anno Domini MCCCCXXXI. & nostræ translat. anno 18.

A

REGIS ANGLIÆ

ad Dominum Summum Pontificem.

Ex M.S. Cod. Mediceo. Lau.

Beatissime Pater, humillima recommendatione præmissa. Vestræ sanctitatis literarum serie, quas nuper per manus egregii viri Petri de Mera nuncii apostolici cum ea, qua decuit, reverentia suscepimus una cum credentia per eumdem nobis desuper seriose exposita, intelleximus, eamdem beatitudinem vestram certis ex caussis vos moventibus concilium Basiliense dissolvendum fore decrevisse, ac aliud concilium Bononiæ ex B tunc ad annum cum dimidio celebrandum indixisse; nos tam in ejusdem litteris, quam in ejusdem vestræ sanctitatis nuncii viva voce exhortando, ut cum tempus postulaverit, ad ipsam Bononiensem synodum nostros Oratores transmittere placeret, qui circa christianæ Religionis, & sedis apostolicæ statum, ac honorem ea proponerent, & operarentur, quæ regi catholico digna sint. His itaque, pater beatissime, intellectis & non ab re mente turbata eo per maxime fuimus stupefacti, quod nullum convenientius præsidium inveniri putavimus, quo sancta mater ecclesia sese ab extremis, horrendisque periculis jam undique imminentibus tueretur, quove C celerius hæreticorum conatus opprimi, ac catholicorum mores in melius reformari valerent, qua ut per festini concilii generalis cœtum adunatum præmissis, & aliis instantibus periculis, sine ulterioris prorogationis dispendio succurratur. Cernimus quippe de præsenti, & ante hæc tempora animo perspicacissimo intuebamur, quod nedum progenitorum nostrorum, sed & nostris heu modo temporibus fides catholica, & sancta Dei ecclesia, Bohemorum hæresi maxime id causante, in maximo discrimine constitum sit, statusque ecclesiasticus, & laicalis ubique jam fluctuet, & procellis magnis agitetur; adeoque reparandis reformandisque pro- D pter præmissa exorbitantiis quam plurimis, quas ad gregis Christi turbationem non modicam in dies ingruere conspicimus, mora noxia existit, & multa gignit dilatio pericula, quæ nihilominus redemptarum fidelium animarum saluti, cui celeriter succurrendum est, periculosiora, proh dolor, comminatur. His propterea, pater beatissime, aliisque motivis incitati Basiliensis civitatis locum pro universali synodo celebrando auctoritate sufficienti alias limitatum, tamquam in christiani orbis medio positum, hæreticisque Bohemis, per Dei gratiam, ad sanctæ matris ecclesiæ unitatem reducendis haud longe distantem satis accommodum, & congruum E reputantes, ad sanctissimæ memoriæ Martinum Papam V. prædecessorem vestrum nostros oratores, dum in humanis agebat, pro anticipatione ipsius concilii Basileensis destinasse meminimus, cujus revera, sicut & tunc, sic & nunc procrastinatione favores impendere regios nos debere Dei Ecclesiæ, cujus in ipso negotia speramus, expediens fore non credimus. Quin imo considerantes, ut veraciter informamur, quod multi de notabilioribus Christianæ religionis principibus ad prælibatum concilium Basiliense jam suos

ANNO CHRISTI 1446.

suos ambasiatores destinarunt, ipsumque concilium tam prælatorum, quam doctorum, & aliorum virorum probatissimorum, illuc assidue confluentium, numero non modico in dies excrescit, in iis, quæ fidelium pacem, fidei incrementum, & ecclesiæ statum, & honorem, animarumque salutem respiciunt, & aliis, quæ in ipsa sacra synodo generali tractari, & expediri debeant, nos eis conformare intendimus, prout decet. Vestram itaque beatitudinem filiali affectione attentius evocamus, & adhortamur in Domino Jesu Christo, quatenus præmissis attentis ad dicti Concilii, quod universalis Ecclesiæ profectibus tam necessarium, tamque opportunum fore arbitramur, progressionem, & ipsius usque ad finale complementum tractandorum in eodem continuationem per vos favorem, & assistentiam benignam adhibere dignemini; firmissime, si placet vestræ sanctitati in mente tenentes, quod si non omnia in concilio apud Basileam congregato expediri queant, quæ pro bono universalis ecclesiæ occurrerint, & concilio apud Bononiam seu alibi congregando opus erit, nostros illuc Oratores, cum tempus postulaverit, ad vestræ sanctitatis complacentiam animo paratissimo transmittemus. Cæterum, pater beatissime, corde sincero supplicamus, quatenus memorati circumspecti viri domini Petri vestræ sanctitatis nuncii moram in Regno nostro Angliæ diuturniorem de amplius excusatam habere dignetur vestræ beatitudinis clementia, quæ non sui desidia, sed variis circa progressum, vel non progressum dicti concilii Basiliensis occurrentibus novis secundum varietatem super deliberatione habere, & nova oportuit concilia præparare. Beatitudinem vestram &c. datum &c. secunda die Julii.

REGIS ANGLIÆ AD CONCILIUM.

Ex Cod. Chart. Mediceo-Laurentiano.

SAcrosanctæ generali synodo Basiliensi in Spiritu Sancto legitime congregatæ universalem ecclesiam repræsentanti, Henricus Dei gratia Rex Angliæ & Franciæ ac dominus Iberniæ, sui ipsius recommendationem, & ad universalis ecclesiæ bonum feliciter prosperari. Vestræ sacratissimæ congregationis literis, nobis jam vice gemina præsentatis; primis videlicet ante adventum reverendissimi patris domini Gerardi episcopi Laudensis, nobilisque, & magnifici militis domini Racelli de Eburo de Bononia, præceptoris S. Johannis Jerosolymitani, Januensis, nec non egregii viri fratris Guidonis prioris conventus Chambricensis de Sabaudia Ordinis Prædicatorum sacræ paginæ professoris, legatorum vestrorum ad nostram præsentiam transmissorum; secundis vero per eosdem, in ipsorum ad nos accessu, credentiaque prompte per ipsos nostro in conspectu ac trium statuum regni nostri desertissimo sermone seriosius exposita, quam post piissimum sacrosanctæ vestræ congregationis propositum, ad hoc tendens, ut tam fidei orthodoxæ hæreticorum versutiis, & variis erroribus nunc tempore multipliciter impugnatæ celerius succurratur, quam depravati mores omnium statuum in melius, quantum Altissimus concesserit, reformentur, discordiæque Regum, & Principum, quibus christianitas miserabiliter atteritur, posse tenus sopiantur; nos elegantissime declaratum pro parte celeberrimæ congregationis vestræ, quæ sequuntur, a nobis concepimus postulatum. Quorum primum, videlicet ut nostri oratores, & legati ad præfatum synodum destinentur; curavimus animo prælibenti, ipsorumque, Dei opitulante gratia, adventum modo possibiliori maturabimus, ut optatis. In secundo autem per oratores eosdem a nobis postulato, quod videlicet pacem inter nos, & adversarios nostros, præsertim in regno nostro Franciæ concernit ineundam; scire dignetur vestra concio sacrosancta, quod in hoc pacis negotio instantiis, & hortamentis reverendiss. patris domini Cardinalis sanctæ Crucis condescendentes firmo cum proposito per quascumque vias rationabiles ipsius tractatui pacis cum ipsis adversariis nostris efficaciter intendendi, speramus in Domino, quod dicti reverendiss. patris labor in ea parte frustrari non debeat; sed fructuosum, & gratum sortietur effectum. Verumtamen si ex suorum laborum, & mediationum industria fructus in ea parte speratus, quod absit, non sequatur; ambassiatores nostri ad vestrum cœtum destruendi circa ipsius pacis ineundæ progressum ulteriorem, venient sic instructi, ut cunctis per eos luculentius apparere debeat, quod ab omni tempore fuimus, sumus, & erimus, favente Altissimo, dispositi, & inclinati ad ipsius pacis bonum per quæcumque media rationabilia, & convenientia intendere, prout congruit principi christiano. Cæterum in Spiritu Sancto adunata synodus gloriosa, literas securitatis, & salviconductus, quæ pro concilium generale volentibus adire per vestros oratores prædictos petebantur, animo libenti concessimus, exhortationemque Prælatorum regni nostri de accedendo ad concilium memoratum per nos fiendam, ut vestra etiam pro parte est petitum, libenter exequemur, quos tamen ad opus hoc aggrediendum urgere non oportet, ad quod pro viribus absque stimulo voluntarie se disponunt. Cœtum vestrum sacrosanctum ad operis inchoati consummationem felicissimam tueri dirigereque dignetur sensatorum cogitatuum piissimus inspirator. Scriptum sub privato sigillo nostro apud palatium nostrum Westmonastici XX. die mensis Julii anno Regni nostro decimo.

ANNO CHRISTI 1446.

ADNOTATIO EDITORIS

INter documenta ad concilium Baſileenſe pertinentia retuli literas Jo. Eboracenſis epiſcopi ſignatas a. 1432. die 20. Junii, in quibus de legatione Laudenſis epiſcopi agitur; hic de eadem legatione exhibentur Regis literæ ad concilium.

COMMISSIO

pro precibus fiendis pro converſione Bohemorum.

Extat apud Wilk. tom. III. p. 519. Ex reg. Laus exon. A. fol. 95.

HEnricus, &c. venerabili fratri noſtro domino Roberto, Dei gratia London. epiſcopo, ipſove in remotis agente, ejus vicario in ſpiritualibus generali, ſalutem in omnium ſalvatore. Literas a ſacroſancta generali ſynodo in Baſilea, ut dictum, congregata, nobis directas nuper cum reverentia, qua decuit, recepimus, tenorem de verbo ad verbum, qui ſequitur, continentes.

Sacroſancta generalis Baſilienſis ſynodus, in ſpiritu S. legitime congregata, univerſalem eccleſiam repræſentans, venerabili fratri archiepiſcopo Cant. ſalutem, & omnipotentis Dei benedictionem. Hæc ſancta ſynodus juxta decreta ſacrorum Conſtant. & Senen. Conciliorum, & auctoritate apoſtolica in Spiritu Sancto legitime congregata, pro divina majeſtatis gloria, populique chriſtiani ſalute, ad extirpandum hæreſes, pacemque & reformationem morum in chriſtiano populo componend. attenta ſolicitudine, cum divinæ gratiæ adjutorio ſatagens, jamdudum ad partes Bohemiæ ſuas literas deſtinavit, ipſos Bohemos ad hoc ſacrum generale concilium convocando, benignam audientiam, quam ſibi denegatam ſæpiſſime quæſti ſunt, charitatemque, informationem, & pacem evangelicam offerendo. Quas quidem literas cum ab ipſis de Bohemia reverenter intellexit eſſe ſuſceptas, atque ſe ad contenta in eiſdem velle diſponere, pro ulteriori debita proſecutione ad confinia regni prædicti ſuos ambaſſiatores transmiſit. Qui quidem ambaſſiatores adjacentium regionum in oppido Egræ Ratiſponenſium cum nunciis & oratoribus omnium ſtatuum regni Bohemiæ & marchionatus Moraviæ convenerunt. Inter quos, aſpirante Spiritus S. gratia, concordatum eſt, & concluſum, quod ad hoc ſacrum generale concilium pro dictis regno Bohemiæ & Marchionatu Moraviæ grandis & ſolemnis debet ambaſſiata tranſmitti, atque prout dicti ambaſſiatores hujus ſacri concilii referunt, quibus fidem plenariam dari experta prudentia, zelique ſinceritas, & integritas vitæ fecit, ſpem magnam de illorum converſione probabilis conjectura demonſtrant. Hæc ſiquidem a dictis ambaſſiatoribus relata, veluti quaſdam Spiritus Sancti primitias cum gaudio magno hæc ſynodus ſancta ſuſcepit, omnipotenti Deo gratias magnas, devotaſque preces, jejunia & ſacrificia obtulit, qui tale dignatus eſt propoſitum inſpirare; hocque ſpei bonæ gaudium Chriſti fidelibus nunciari dignum non immerito arbitrata eſt, fideleſque populos exhortandos, ut devotis orationibus, aliiſque operibus charitatis pro hujus rei conſummatione felici divinam clementiam exorare. Quantum quidem hujus rei ſtatu ſalubris & votiva concluſio ſit cunctis optanda chriſticolis, palam eſt omnibus conſiderantibus, maxime cædes, ſtrages, & eccleſiarum & monaſteriorum everſiones, terrarumque depopulationes, & quod magis omnibus lachrymantibus oculis referendum, interitus tantæ multitudinis animarum, quæ ex diſceſſu prædictorum ab eccleſiæ catholicæ unitate ſecuta ſunt, & ſequi ſperarent, niſi per inſpirantem Spiritus Sancti gratiam convertantur. Si enim pro unius converſione laborandum eſt plurimum, lachrymiſque & ſuſpiriis divinam eſſe interpellandam clementiam, ſacra dogmata patrumque exempla demonſtrant; quanto pro tam numeroſa multitudine animarum. Qua propter hæc ſancta ſynodus per univerſas orbis eccleſias, ſinguleſque Chriſti fideles divinæ majeſtati preces & ſacrificia offerri digne arbitrata, omnibus archiepiſcopis per univerſum orbem ſimiles literas deſtinare decernit. Veſtram igitur paternitatem attentius exhortatur in Domino atque in virtute ſanctæ obedientiæ præcipit atque mandat, quatenus omnes & ſingulos ſuffraganeos veſtros per literas veſtras, harum ſeriem continentes, exhortari curetis, eiſque mandare, ſicut & hæc ſancta ſynodus vobis & ipſis præcipit atque mandat, quatenus per omnes eccleſias faciatis Chriſti fidelibus nunciari, ſpecialeſque preces fieri inſtituatur eccleſiis, fideles Chriſti piis exhortationibus admonendo, ut devotis orationibus, jejuniis, & aliis operibus pietatis omnipotentis Dei ſtudeant exorare clementiam, quatenus ſicut ſpei bonæ conceſſit initia, largiri dignetur optatum concluſionis effectum, ad ſuæ majeſtatis gloriam & exaltationem fidei chriſtianæ; hæc ut in remiſſionem ſuorum peccatorum eis proficiant, injungentes. Dat. Baſileæ, 5. idus Julii, A. D. MCCCCXXXII.

Nos igitur ea, quæ ad divinæ majeſtatis gloriam, populique chriſtiani ſalutem, ac ad extirpandum hæreſes & errores, pacemque, & reformationem morum in chriſtiano populo componend. procurare & executioni debitæ demandari facere cupientes, vobis committimus & mandamus, quatenus omnibus & ſingulis epiſcopis, confratribus, & ſuffraganeis noſtris per literas veſtras patentes, harum ſeriem continentes, cum omni celeritate mandare curetis; quibus nos etiam committimus & mandamus, quatenus eorum ſinguli ſacram intentionem prædictam per ſuas faciant civitates & diœc. exequi, abſque moræ diſpendio, prout decet, voſque ſimiliter per civitatem & diœc. London. fieri faciatis. Et quid feceritis, ſingulique confratres noſtri epiſcopi fecerint in præmiſſis, per veſtras & ſuas literas patentes, harum ſeriem continentes, citra feſtum S. Michaelis Archangeli prox. futurum ad ultimum certificari volumus & mandamus. Dat. ſub ſigillo noſtro ad cauſas apud Wympole 20. die menſis Auguſti, A. D. MCCCCXXXII. & noſtræ translat. anno XIX.

LI.

ANNO CHRISTI 1446.

LITERÆ REGIS ANGLIÆ

ad Imperatorem.

Ex eodem Mediceo-Laurent.

SErenissimo, & potentissimo principi Sigismundo Dei gratia Romanorum regi semper Augusto, ac Ungariæ, Dalmatiæ, Croatiæ &c. regi, fratri nostro percarissimo, Henricus eadem gratia rex Angliæ & Franciæ & dominus Yberniæ, salutem, & fraternæ dilectionis continuum incrementum. Serenissime, & potentissime princeps, frater noster percarissime. Ternas vestræ serenitatis literas, nobis vicibus successivis communicatas, animo gratanti recepimus, quarum in lectura de vestræ regiæ celsitudinis statu prospero aliqua ad nostram consolationem scripta reperisse anhelavimus; in cujus proculdubio rei notitia, tanquam de novis nobis perjucundis lætaremur, & quoties nostras in aures sonuerint, cor nostrum hilaritate per maxima congaudet. Et quia vestram paternitatem ad idem nostra de persona affectare confidimus; eidem propterea nos de præsenti votiva comparis incolumitate gaudere, Altissimi favente misericordia, intimamus. Sane, excellentissime princeps frater noster percarissime, quia expectatarum serie literarum vestræ celsitudinis zelum piissimum, quem pectore devotissimo erga universalis ecclesiæ bonum geritis, satis intelleximus, una vobiscum veraciter agnoscentes, quod ipsius ecclesiæ status (heu proh dolor) a diuturnis temporibus vacillans, & in gravia pericula jam collapsus feliciori remedio reparari non valet, quod ut ei per sacri generalis Concilii studia succurratur, hinc est, serenissime princeps frater noster percarissime, quod in sacri concilii jam apud Basileam congregati progressu fructuoso spem ponentes, una vobiscum sentiendo, sanctissimum dominum nostrum simus adhortati, ut eidem concilio paternalem assistentiam piosque favores adhibere dignetur, ipsiusque sanctitati per nuncium proprium rescripsimus, nostræ firmæ intentionis existere nostros oratores ad prælibatum concilium destinandi, nosque ceteris orbis christiani principibus qui aut personaliter, aut per suos legatos illuc assidue confluunt, posse tenus velle ad fidei Catholicæ exaltationem, ceterorumque agendorum in eadem sacrosancta synodo conformare. Precamur itaque, serenissime Princeps, fraternitatem vestram nobis percarissimam, ut oratores ipsos, quos omni celeritate possibili ad ipsum concilium destinare proponimus, negotiaque nostra, ac regnorum nostrorum in dicto concilio fortasse pertractanda, quemadmodum justitiæ, æquitati, & rationi conveniet, vestra sublimitas augustalis suis visceralibus in præcordiis, habere dignetur sincere recommissa, quam diutine prosperitate votiva conservet Altissimus ad nominis sui laudem, & robur fidei orthodoxæ &c. Datum sub privato sigillo apud palatium nostrum West-monasterii vigesimo secundo die mensis Julii, anno regni nostro decimo.

Nomina ambasiatorum regis Angliæ, ad sacrum concilium proxime venientium, videlicet: dominus Archiepiscopus Eboracensis, dominus Episcopus Vigorniensis, dominus Episcopus Roffensis, dominus Episcopus Londoniensis, comes Attindo Candam, Baro dictus Ungerfort, & quidam magister de Theologia solemnis. Prædicti sunt tantummodo pro parte regis venturi. Alii vero pro toto Clero, & in magna multitudine destinabuntur &c.

EPISTOLA

Regis Hispaniæ.

Ex eod. cod.

AL reverendissimo padre in Xpo Cardenal presidente, & reverendos padres in Christo prelados & los otros venerables existentes enlo sacro concilio general de la Citdat de Basilea. Nos el Rei de Castilla & de Leon &c. Vos emviamos in Christo saludar, commo a quellos, que in Christo amamos & peramamos, & pera que queviamos que Dios diesse tanta vida, salut & . . . . . , quanta vos mesmos deseades. Fasemos vos saber, que rechimos vostras letras, par las quales se contiene que por ordination de los concilios ante pasados, & a si mesmo del Papa Martino V. di bien aventurada recordation, & por approvation de nostro Santo padre Eugenio IV. fuerades ende embiados, & erades ay legittimamente por de Spiritu Santo congregandos, asi por stirpation de las eresias, commo par promover & bien fader las cosas de la Englisia, e de toda la cristandt; por lo qual nos embiastes. rogar & exhortar, que embiasemos lo ante que pudiesemos algunas personas doctas & peritas, e que por notras lettras, & por otras modas congruos curasemos de solittar alios reverendos Padres Avobiscopos, Obiscopos, Abades, & alios otros de nostro regnanti, que dedreco o & costrumbe son tenidos de intervenire en los sacros concilios generales, que convinießen con vos otros en lo dicto concilio, segunt que mas largamente en las dictas votras lettras se contiene, las quales nos recebimos con muy alegre voluntas, deseando & aviendo gran esperantia en notro Sennior Dios, que por adicto sacro concilio bien & aventuradamente sera reformada la universal Eglesia, & seran factas & proveydas a quellas cosas que sean a servicio de Dios & conservacion de la su sancta fe Catholica, & consulacion de todos los fieles christianos, por lo qual nos entendemos alla embiar notros solempnos Embassadores lo mas prestamente che seer pueda, por que affectuosamente vos rogavos, exoramos & pedimos, que querades esperar los dictos notros Embassadores, & entanto sobreseer en las cosas & factos que ende se deven tractar, & veer por que en todo se tenga la manera complidera a servicio de Dios & à bien comun de todos los fieles Ea est es notro fial deseo & entention, Sennor Dios sabe, al qual plega dirigir todos los factos de se sancto concilio a servicio suyo, & a bien aventurado regimento de la su universal ecclesia; & sobre esto vos embiamos a vos conesta notra letra al honesto religioso Fray Jhuan de Torquimada, maistro en santa Theologia. Datum en la noble villa de Valladolis veynt & octeo dias de Junio, anno de XXXII. Jo el Roy Fernan-

ANNO CHRISTI 1446.

nando Dios de Toledo oydor, e referendario del Roy, & su secreto, por su mandado &c.

CEDULA

Data cardinalibus commissariis ex parte oratorum electorum Imperii.

Ex M. S. Cod. Mediceo-Lau.

PRo avvisamento reverendissimorum patruum dominorum cardinalium deputatorum loquendum cum oratoribus principum electorum sacri imperii super materia proposita sanctissimo domino nostro pro parte eorundem dominorum principum electorum, exponitur, quod principes electores compunctis cordibus cognoscentes Basiliense concilium, & dominum nostrum Romanum pontificem in nonnullis punctis discordare, cogitarent quantum dispendium imminet universali ecclesiæ, sanctissimo domino nostro, & populo Christiano, nisi suborta differentia dulciter extincta quiescet: Quantum etiam esset perniciosum exemplo; quæ denique invalescerent in orbe mala, si Basiliense concilium auctoritatibus duorum generalium conciliorum, & iterum duorum summorum pontificum institutum & roboratum, universali militanti ecclesiæ & Christi fidelibus in tam sanctis profuturum rebus, impeditum dissolveretur, mentibus eorum revolverunt, & quia nonnulla in ipso Basiliensi concilio contra sanctissimum dominum nostrum parabantur, propter quæ, si idem sanctiss. dom. noster in dissolutione concilii perduraret, schisma futurum in proximo timebatur, domini principes electores imminentibus malis, quantum in eis est, melioribus via & modis occurrere statuentes, deliberarunt in congregatione eorum solemni tam pro debito honore domini nostri apostolici conservando, tum etiam pro bono universalis ecclesiæ, & populi christiani expediens, ut idem sanctissimus dominus noster ad multa scandala evitanda conformaret se Basiliensi concilio; destinaruntque suos oratores ad idipsum Basiliense concilium ut diligentem agerent sollicitudinem, & procurarent, ne contra summum dominum nostrum talia agerentur, referrentque, quod iidem domini principes electores fidelibus velint animis labores impendere, & tentare, si possint mentem domini nostri inclinare, ut sanctitas sua se uniat, & conformet cum ipso Basiliensi concilio. Idcirco memorati domini principes electores attentis omnibus, & discussis singulis humiliter, & devotissime implorant, rogant, hortantur, & ut fideles apostolicæ sedis filii consilium dant sanctissimo Domino nostro, ut illa, quæ concilium Basiliense impedire possint, & a sua processerunt sanctitate, removere, & favorabiliter se inclinare, unireque dignetur eidem Basiliensi concilio.

Et si sanctissimus dominus noster se concilio Basiliensi inclinavit, ut præfertur, domini principes electores curabunt de securitate loci Basiliensis sic, & taliter providere, quod dominus noster sanctissimus merito debebit contentari. Volunt etiam, si se inclinaverit, ut præfertur, sanctitas sua concilio Basiliensi, sanctitati suæ assistere, ut honor debitus sanctitati suæ, & apostolicæ sedi conservetur, & sibi dignitas apostolica non subtrahatur &c.

CONVOCATIO

Prælatorum & cleri provinciæ Cant. 15. die mensis Septembris in Ecclesia S. Pauli London.

Extat apud Verilk. tom. III. pag. 120. Ex reg. Cicheley p. II. fol. 86.

PRimordia synodi hujus per lectionem mandati archiepiscopi, certificatorii episcopi London. & procuratoriorum fiebant Deinde die Martis tunc crastino, vid. 16. die dicti mensis septembr. domino confratribus suis prædictis, necnon Willielmo Lich & Simone Cicestr. episcopis, abbatibus & prioribus decanis ecclesiarum cathedr. archidiaconis, & aliis prælatis, ac cleri procuratoribus insimul in dicta domo capitulari in magna multitudine congregatis, ac concilium provinciale facientibus, statim dominus causas convocationis hujusmodi ad tunc publice declaravit, & causam potissimam in hac parte fore asseruit pro ordinatione facienda pro concilio Basiliensi, quomodo vid. prælati & clerus ecclesiæ Anglicanæ, & præsertim provinciæ Cantuar. in hac materia se haberent, attento quod sanctissimus dominus noster papa Eugenius IV. decretum dissolutionis hujusmodi concilii Basileensis ex certis causis ipsum moventibus, tulerat, prout per bullas & scripturas alias, per præfatum sanctissimum dominum nostrum in regnum Angliæ per unum suum nuncium transmissas, evidenter liquebat; quas coram omnibus prælatis & clero dominus mandavit & legi fecit publice tunc ibidem. Attento etiam, quod non obstante dissolutione hujusmodi per præfatum sanctissimum dominum nostrum, ut præfertur, facta, idem concilium Basileense continuavit, prout per scripturas diversas ejusdem concilii, etiam in regnum Angliæ transmissas, ibidem ostensas, & publice perlectas etiam clare & evidenter apparebat. Qua declaratione sic facta, dominus mandavit clero & procuratoribus, quod ad domum suam solitam se diverterent, & insimul bene & mature, ac cum deliberatione se avisarent, quomodo in materia prædicta, & sub qua forma esset, procedendum. Et sic sub deliberatione in hac parte habenda continuata fuit convocatio per dominum usque in diem Mercurii tunc crastinum. Sequenti die 18. sc. mensis Septemb. consiliarii regii, videlicet Johannes Bathon episcopus cancellarius Angliæ, comes Suffolch, dominus Scroop thesaurarius Angliæ, & Willielmus Lyndewode, custos privati sigilli regis, in domo capitulari comparentes, subsidium a clero expetunt, quod 26. die ejusdem mensis domino regi concessum est; sc. medietas decimæ. In hac etiam synodo actum fuit de subsidio habendo pro ambassiatoribus concilii provinciæ Cantuar. & transituris ad concilium generale, quibus duo denarii de libra assignati sunt.

CON-

ANNO CHRISTI 1446.

CONVOCATIO

Prælatorum & cleri provinciæ Cant. in crastino S. Leonardi, 7. die Novembris in ecclesia S. Pauli London.

Extat apud Wilk. t. III. pag. 521. Ex reg. Chicheley p. II. fol. 93. seq.

PEractis sacris & lectis brevi regio, mandato archiepiscopi, certificatorio episcopi London. & procuratoris, 10. die mensis prædicti adveniente, dominus in domo capitulari sancti Pauli London. præsentibus tunc ibidem venerabilibus patribus episcopis London. Elien. Roffen. Norvvicen. Lincoln. Cicestren. & Assaden. exposuit clero causam ipsius convocationis quomodo viz. gravis dissensionis materia a diu & pro tunc commota existeret inter sanctissimum dominum Eugenium papam prædictum, & sacrosanctum concilium Basileense, & quomodo quidam ambassiatores regni nostri Angliæ, qui appunctuati fuerant per regem & concilium ad transeundum ad dictum concilium Basileense, ut ad reductionem Bohemorum, in certis articulis nostræ fidei tunc errantium, ac etiam & hujusmodi dissensionis materiam sedandam, suas operas exhiberent, propter diversa negotia regis & regni subito contingentia retracti fuerint. Et quidam ambassiatores in dicto concilio ex parte nostra maxime notabiles in fata decesserunt; adeo quod ambassiata nostra in comparatione ad alias ambassiatas aliarum nationum diminuta. Unde, ut dominus ibidem declaravit coram clero provinciæ suæ antedictæ, hiis articulis cum pluribus aliis postea movend. tactis & communicatis inter dominos temporales in concilio domini regis, quibus dominis, ut dixerunt, non licuit in hujusmodi articulis absque consensu & ordinatione cleri minus late procedere, injunctum sibi extitit ex parte regis & concilii antedicti, pro honore cleri & regni Angliæ, ac etiam universalis ecclesiæ commodo & reformatione, in ipsa convocatione tunc ibidem congregata eisdem articulis & eorum defectibus, quantum in se esset, remedium adhibere. Insuper dominus movit coram eodem clero quædam dubia, vid. stante capitulo *Frequens* in concilio Constantiensi dudum edito, numquid dissolutio concilii Basileensis facta per sanctissimum dominum nostrum papam valeret? & si sic, numquid prælati & clerus tenerentur in Basileensi concilio comparere? Ac etiam si procedatur per concilium, quod absit, ad electionem novi summi pontificis, numquid obedietur domino nostro papæ moderno, ut alteri sic per concilium eligendo, aut neutri eorum? Item si de consensu domini nostri papæ concilium procedere debeat, an debent ambassiatores nostri tenere & consentire, quod per nationes sicut olim, an per deputationes, ut jam est inductum procedatur. Et post istas dubitationes motas cum pluribus aliis ejusdem incidentibus, quæsivit dominus a clero, quid in hiis esset finaliter dicendum seu sentiendum, & specialiter in hiis, quæ tangunt dissolutionem factam a dicto sanctissimo domino nostro, & electionem novi, ut prædicitur, summi pontificis; circa quam, ut dicebatur expresse, plures notabiles personæ in dicto concilio existentes, assidue insistebant. Et clerus respondit, quod cum dicta motiva essent talia, quæ non fuerant a pluribus eorum per antea perfecte communicata, nec laborata, & ad quæ sine providentia & deliberatione matura, non esset subito respondendum; oporteret eos de licentia domini & suorum confratrum, inspectis quibusdam sessionibus cum aliis incidentibus, dictum concilium concernentibus in eis motivis quandam habere deliberationem & communicationem specialem. Quod dominus libere concessit, præcipiens eisdem, quatenus circa eadem motiva cum aliis ab eisdem dependentibus, usque ad diem Jovis tunc proxime sequentem vid. 12. diem dicti mensis novembris diligenter & unanimiter laborarent, usque ad quem diem dominus continuavit convocationem.

Hæc dum agerentur, commissarii regii domum capitularem intrant, prælatos & clerum ad subsidium domino regi concedendum suadentes, cujus petitionis considerationem in aliud differunt tempus. Interea 27. die mensis novembris coram eodem reverendissimo patre confratribusque suis, & universali clero dictæ provinciæ Cant. in dicta domo capitulari congregatis, comparuit quidam hæresiarcha, qui multas conclusiones erroneas, & sacræ scripturæ contrarias tenuit tunc ibidem; quod in nullo casu mundi licitum est jurare, nec quod sacerdos existens in peccato mortali potest conficere corpus; cum multis aliis articulis absurdis, quibus per nulla media nec informationes a sacra scriptura excerptas voluit renunciare. Et sic dominus eum custodiæ tradi mandavit, quousque de eo, quid fiendum esset cum confratribus suis maturiorem habuisset communicationem. Et sic habita postea aliquali communicatione de augmentatione pauperum vicariarum, & aliis infortuniis & miseriis ecclesiæ Anglicanæ, & ejus ministris quotidie emergentibus & accidentibus, dictus reverendissimus pater continuavit convocationem usque in primum diem mensis Decembris tunc proxime sequentem.

Quo die de licentia reverendissimi patris & confratrum suorum ibidem existentium, mag. Petrus Beverley, professor theologiæ, fecit quemdam actum solemnem, determinando in inferiori domo capitulari secundum ejus conceptum, & sententias doctorum quamplures, adjungendo quomodo sentiendum esset & respondendum ad dubitationes & motiva de sanctissimo domino nostro summo pontifice, & generali concilio prius facta; existentibus in hujusmodi audientia tunc ibidem vener. patribus episcopis Elien. Lincoln. & Norwicen. cum majori parte cleri. Et postea dominus cum confratribus suis antedictis, fecit ad se vocari universum clerum, ad videndum, quid esset conclusionarie tenendum & sentiendum in eisdem motivis. Qui clerus comparuit per mag. Thomam Bekyngton, prolocutorem, & ex dictis motivis in has plenarie consensit conclusiones: vid. Quantum ad primum motivum, numquid stante capitulo *Frequens* in concilio Constant. edito, valeret dissolutio concilii Basileensis per nostrum dominum summum pontificem, &c. facta; conclusit idem clerus unanimiter, quod dissolutio prædicta in forma, qua facta fuit per dominum nostrum summum pontificem antedictum valida

ANNO CHRISTI 1446.

lida fuit, & firma, & a fidelibus eidem obediendum. Quantum ad secundum dubium vid. si procederetur per concilium ad electionem novi summi pontificis; numquid obediendum esset domino nostro papæ moderno, &c. conclusit clerus unanimiter, quod domino nostro papæ moderno, tanquam vero & indubitato summo pontifici sicut in ipso præsenti tempore extitit obeditum, & in futurum obediendum, nec esset obedientia suæ sanctitati debita quomodolibet subtrahenda, nisi fortassis alia talia emergerent, de quibus tunc non credebatur, propter quæ secundum sacros canones ab obedientia ejusdem discedere oportet. Quantum ad tertium, vid. si concilium Basileense de consensu sanctissimi dom. nostri, & cardinalium tenere & procedere deberet, utrum tenerent & consentirent ambassiatores nostri, quod procedetur per nationes, ut olim, an per deputationes, ut jam noviter in eodem concilio est inductum. Clerus in hoc consentit, quod hii, qui mittendi essent ab hoc regno, cum essent in loco dicti concilii, suos impenderent labores, instantias, & operas efficaces, quod procederetur per nationes, ut olim fieri consuevit, & in eventu, quo cæteri de concilio vellent omnino per deputationes, & non per nationes procedere, deberent præfati mittendi hujusmodi procedendis & agendis per eum modum, expresse dissentire, reclamare, & contradicere, & si oporteret, protestari in contra. Et si fieret in præmissis altercatio in concilio, & nationes essent inter se diversæ, quid faceret natio Anglicana, & quibus nationibus adhæreret? Visum fuit clero, quod in ipso casu deberet adhærere nationibus, quæ sentirent procedere deberi per nationes, si quæ tales essent. Alioquin oporteret dissentire, & cætera facere, ut prædictum est. Et dixit ultra clerus, eodem tempore itidem, quod si fieret aliqua petitio pro reductione Bohemorum, quod aliquis ritus vel observatio ecclesiæ mutari debeat, ut si petatur, quod concilium condescendat & annuat votis Bohemorum in articulo de sacramento altaris sub utraque specie a laicis sumendo, vel in articulo de libera prædicatione verbi per sacerdotes & diaconos absque impedimento facienda, vel in articulo de ablatione temporalium ab ecclesia, vel demum in articulo de publica correptione quorumcumque notorie peccantium & recidivorum; quid fiet in hiis? Videbatur clero quod non tam scandalizanda aut parvipendenda esset auctoritas ecclesiæ, quod pro reductione illius perversæ & rebellis sectæ, esset recedendum a fidelibus, etiam in minimo ab eo, quod in præmissis determinavit, statuit, & decrevit sancta mater Romana ecclesia: quod secundum clerum antedictum non esset verisimile ipsos Bohemos errores suos velle deserere, quamdiu contemnerent aut vilipenderent determinationes, & auctoritatem ecclesiæ, quod origo & fundamentum est omnium hæresum & errorum. Et post istas solutiones & conclusiones a clero datas, dictus reverendissimus pater injunxit eidem clero, quatenus collaborarent & providerent ad negotium domini regis vid. quid fiendum seu dicendum esset de subsidio concedendo; & sic continuavit convocationem suam usque in tertium, & deinde ad quintum diem dicti mensis decembris.

Quo quinto die dictus reverendissimus pater præsidens in dicto loco cum confratribus suis antedictis fecit clerum antedictum evocari, ad videndum, quid finaliter dicere aut facere proponerent de subsidio domino regi concedendo, ac etiam de nostris ambassiatoribus, si mittendi forent ad dictum concilium Basileense, cum nostra, ut præmittitur, ambassiata in comparatione ad alias foret nimium diminuta, quot in numero, & quales, & sub quibus conditionibus essent transituri. Et clerus respondit; quantum ad primum, scilicet, de subsidio domino regi concedendo, quousque quarta decimæ ultimo concessa, fuisset plene collecta, cujus terminus collectionis non tunc advenisset, quia in eorum concessione talis fuit provisio facta a rege & ejus concilio, quod clerus non vexaretur postea per aliqua subsidia seu solutiones, quousque illa quarta decimæ fuisset soluta plenarie, & collecta. Et quantum ad secundum, vid. si mittendi essent ambassiatores, quot in numero &c. dixit idem clerus, quod si iidem ambassiatores nostri ex parte cleri transituri, possent absque exactione juramenti consoliti, &c. in eodem concilio incorporari, mittendi essent in numero octo doctores in theologia, jure canonico, & civili, & aliter. Et sic continuavit convocationem suam usque in diem Martis, vid. 7. diem mensis decembris; & ab hinc usque ad 10. ejusdem mensis decembris.

Quo die dicto rever. patre loco supradicto præsidente, assidentibus sibi London. Elien. Lincoln. Norwicen. Roffen. Circestren. & Assaven. episcopis, quidam mag. Petrus Partrych, theologiæ doctor, de voluntate & mandato dicti reverendissimi patris exposuit prælatis & clero modum processus & dispositionis habitæ contra quendam Petrum Clerk, & alios hæreticos de Bohemia in civitate & concilio Basileensi, & de forma captionis cujusdam hæresiarchæ vocati Procopii, sicut quidam fide dignus ei retulit, ut dixit.

Et comparentibus eodem 10. die mensis decembris secunda vice commissariis regiis, subsidium aliquod a prælatis & clero expetentibus, tunc & iterum iterumque postea clerus non potuit inclinari ad illud concedendum. Tandem 18. die ejusdem mensis Thomas Bekyngton, prolocutor, nomine cleri dixit & asseruit, quod clerus provinciæ Cantuar. quamvis in extrema quasi positus egestate, ac sub jugo necessitatis constitutus, de qua surgere non poterat; considerans tamen necessitates regias, & pio condolens affectu, major saltem pars cleri condescendere intendebat ad concessionem subsidii. Et sic demum quartam partem & medietatem unius decimæ integræ de bonis, beneficiis & possessionibus ecclesiasticis domino regi dederunt.

ANNO CHRISTI 1446.

COPIA LITERÆ

Ambasiatorum concilii existentium apud serenissimum regem Francorum.

An. 1432. Ex Cod. Med. Laur.

Statuta nobis fuit dies audientiæ in die mensis proxime præterita, qua die coram regia majestate nobis injuncta, & etiam aliqua addita pro sustentatione rei nostræ proposuimus, præsente semper concilio suo. Rex iste serenissimus audivit omnia humanissime, & optime intellexit, propterea quod latinum prudentissime intelligit. Unde dicta sacri concilii devotissime suscepit. Demum habitis diebus tribus ad deliberandum, in quibus nihil in suo concilio tractatum est, quod non ad expeditionem nostram pertineret, respondit die XXIX. se velle prorsus concilio adhærere, & id totis viribus suis confovere, in omnibus petitionibus nostris, ac sacri concilii votis annuit. Nunc instantiam facimus, ut ambasiatores ad concilium venturi eligantur, jamque tres nominati, & electi sunt, videlicet reverendissimi domini archiepiscopi Lugdunensis, & Turonensis, & dominus episcopus Aurelianensis. Statim etiam, ut speramus, fiet aliorum electio & expeditio. Quod si futurum videamus ita celeriter, ut infra dies XX. recedere possint de hoc regno & armorum gentes non dispergantur interim per partes istas; quia ita fieri vociferatur, eos morabimur, ne insignis ipsorum accessus protrahatur. Sin minus, & gentes prædictæ, quarum maximus rumor jam est, venient, quia postea nos cum maximo periculo transire non possemus, habitis literis expeditionis nostræ, & declarationis regiæ mentis versus Basileam iter accipiemus, apposito sic ordine, quod & electi, & eligendi sollicitentur. Hic relinquemus regem, & majores de concilio, præsertim reverendissimum dominum Remensem cancellarium ad factum concilii bene & optime dispositos, & ita dispositos, ut de ipsis non sit nullatenus timendum, neque dubitandum. Est enim inter cæteros, ut diximus, ille reverendissimus dominus cancellarius ita affectus ad materiam concilii, ut potius pericula omnia videre vellet, quam concilii illius dissolutionem. Et certe nisi ipse fuisset, potuissemus satis pulsare, neque aperti fuissemus. Quam ob rem multum a concilio venit & commendandus, & regraciandus, & ut in hac opinione perseveret, plurimum exhortandus, ac requirendus, ut concilium semper aviset, ubi videat ejus utilitatem. Jam per literas regiæ majestatis licentiati sunt prælati omnes & regni & Delphinatus, totiusque dominii sui; quos etiam per ipsas exhortatur, maxime archiepiscopos, ut ad concilium vadant, suosque suffraganeos & alios ad concilium de jure, vel de consuetudine ire debentes hortentur, atque moneant, ut idem faciant. Scribit præterea idem serenissimus dominus rex dominis regibus Hispaniæ, quibus omnino laudat mittatur ambasiata ex parte concilii statim, ne indignentur, & Scotiæ, & omnibus aliis sibi confœderatis exhortando & rogando omnes, ut sacro concilio debeant adhærere, & id prosequi favoribus opportunis. Nunc intelligunt reverendissimæ dominationes vestræ, quid apud majestatem suam factum sit. Ex ambasiata primo Sept. MCCCCXXXII.

CONVOCATIO

Prælatorum & cleri provinciæ Cantuar. 28. die Aprilis in ecclesia S. Pauli London.

Anno Christi 1437. Ex reg. Cicheley pag. 11. fol. 103. Ex Wilk. p. 525. fol. 111.

Dominus archiepiscopus mandato suo ad episcopum London. pro convocatione hac celebranda directo inseruit literas apostolicas papæ Eugenii IV. quas sub vera bulla plumbea se pridem recepisse dicit.

Eugenius episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Henrico, archiepisc. Cantuar. salutem, & apostolicam benedictionem. Cum Basileense concilium ad civitatem Ferrarien. pro œcumenico concilio inibi celebrando, tam propter orientalis & occidentalis ecclesiarum unitatem, quam reformationem universalis ecclesiæ ac pacem populi christiani totis viribus procurandam, ac aliis ex causis duxerimus transferendum, prout tua fraternitas videre poterit per copiam literarum, præsentibus interclusam; eidem fraternitati in vim juramenti per te præstiti, injungimus & mandamus, ut cum per Dei gratiam speremus, imo certi reddamur, quod Græcorum imperator, ac patriarcha, cum eorum prælatis, pro quibus jamdiu misimus, proculdubio ad hujusmodi concilium accedant circa calendas mensis Novembris proxime futuras te ad præfatum œcumenicum concilium, quam citius poteris, conferas & similiter omnibus & singulis tuis suffraganeis ac cæteris prælatis etiam exemptis, qui ad concilia venire tenentur de antiqua consuetudine, vel de jure auctoritate nostra injungas, & mandes, ut se quoque conferant, quam citius poterint, ad concilium præfatum, ut altissimi misericordia cooperante, in eo per tuam & aliorum prudentiam & virtutem tractentur & agantur, ea, quæ cedant ad laudem Dei, pacem christianorum, ac statum & exaltationem ecclesiæ suæ sanctæ. Datum Bononiæ an. incarn. Dom. MCCCCXXXVII. 13. calend. Octobris, pontificatus nostri anno VII.

Addito dein brevi regio pro convocatione habenda, ita pergit reverendissimus in mandato suo ad episcopum London. Quocirca volentes in præmissis exequi, quod est nostrum, fraternitati vestræ committimus & firmiter injungendo mandamus, quatenus cum omni celeritate, qua poteritis, omnibus & singulis coepiscopis & suffraganeis nostris, necnon & prælatis illis, quorum nomina in schedula præsentibus affixa continentur, injungatis atque mandetis, quibus etiam & vobis nos jungimus & mandamus, ut se conferant, quam citius poterunt; vosque vos conferatis, quam citius poteritis ad generale concilium de Basilea ad Ferrarien. civitatem, pro œcumenico concilio inibi celebrando jam translatum; ut, Altissimi misericordia cooperante, in eo par eorum, vestram, & aliorum prudentiam & virtutem tractentur & agantur, quæ cedant ad laudem Dei, pacem christianorum, ac statum & exaltationem ecclesiæ supradictæ. Insuper vobis committimus & mandamus, quatenus omnes & sin-

ANNO CHRISTI 1446.

& singulos dictæ nostræ Cant. ecclesiæ suffraganeos, &c. in ecclesia cathedrali S. Pauli London. die Lunæ, viz. 28. die mensis Aprilis &c.

Sequente die Veneris, secundo viz. mensis Maji, post prandium, dominus ad domum capitularem accedens, & assidentibus sibi ibidem dictis confratribus suis episcopis, ac aliis prælatis, & clero ibidem existentibus, intimavit eisdem causas advocationis suæ; primo viz. qualiter sanctiss. dom. noster papa Eugenius intimasset sibi per literas suas de translatione concilii Basileensis ad civitatem Ferrar. & de aliis, quæ in eisdem literis inseruntur, quos legi fecit coram eisdem publice tunc ibidem; quarum tenor in dicto certificatorio plenius continetur. Secundo intimavit eisdem, quod dictus dominus noster papa per literas suas providit, & commisit ecclesiam cathed. Elien. per modum commendæ, pro perpetuo, domino Lodewico, archiepiscopo Rothomagen. ac ipsum administratorem perpetuum dictæ ecclesiæ & diœcesf. Elien. deputavit, & ordinavit; ut in bulla super hoc confecta, inter alias bullas registrata, liquet manifeste: Quæ, quia res erat ante hæc invisa & mali exempli, ac (ut per magnas rationes ostendit, & luculenter declaravit reverendissimus pater antedictus) posset cedere in ecclesiæ Anglicanæ magnum detrimentum & jacturam; dicebat, quod super hujusmodi facto vellet ipsos consulere & super eisdem deliberare. Tertio notificavit eisdem de instantia magna facta sibi & aliis dominis per graduatos universitatum Oxoniæ & Cantabrigiæ, pro ordinatione facienda super promotione eorum. Unde pro transmittendis ad dictum concilium generale Ferrariense, ac de subsidio pro expensis eorum, ac de aliis duabus causis prædictis desideravit dictus reverendissimus pater deliberationem habere communem, & super hoc mandavit clero, ut in domo inferiori convenirent, & super istis diligenter, communicarent.

Die Lunæ sequente, vid. 5. Maji domino cum confratribus suis prædictis, & clero in dicta domo capitulari existentibus, accesserunt ad dictam domum capitularem certi domini temporales de concilio regio, ad notificandum eisdem prælatis & clero voluntatem regiam in ea parte; quæ in effectu erat (ut dominus de Hungerford declaravit) quod ordinarent notabiliter pro transituris ad dictum concilium generale, & appunctuarent ad hoc personas notabiles & valentes, & pro expensis eorum debite providerent; asserens nomine regis per rationes magnas, & propter honorem nationis Anglicanæ, nunquam tantam fuisse occasionis materiam notabiliter transmittendi, sicut tunc instabat. Quibus dictis, & ipsis dominis de concilio regio recedentibus, ac communicatione habita inter dominos episcopos ac prælatos religiosos in domo superiori, & inter clerum in domo inferiori super præmissis, tandem idem clerus per dictum mag. Thomam, prolocutorem suum, de contribuendo ad expensas transmittendorum ad dictum concilium petiit, & dictis dominis supplicavit humiliter excusari; innuendo & expresse affirmando hujusmodi onus ad ipsos dominos solummodo pertinere. Unde domino & aliis suffraganeis suis, ibidem tunc existentibus, hujusmodi responsum cleri gratanter nec placide acceptantibus, continuata erat convocatio per dominum usque in diem crastinum, & sic de die in diem usque in diem Sabbati 10. die Maji. Quo die prælati religiosi, & alii procuratores domuum religiosarum unanimi concesserunt nomine omnium religiosorum possessionatorum provinciæ Cant. ad hujusmodi expensas transmittendorum ad dictum generale concilium, 4. denarios de libra, de quibuscunque bonis & beneficiis suis, &c. Protestando & supplicando dictis dominis episcopis, quod hujusmodi eorum concessio, ea vice divisa quasi, & absque communi consensu cleri prædicti facta, non cederet in exemplum, seu in eorum præjudicium aliquod in futurum. Et tunc habita communicatione cum eisdem religiosis de & super promotione graduatorum in universitatibus Oxon. & Cantabrig. prout alias diversis vicibus communicatum erat, concesserunt iidem religiosi, quod, habita prius reformatione certorum statutorum pro graduandis in dictis universitatibus, sub certis modis & formis in quadam schedula per abbatem Glocestriæ, prolocutorem ipsorum religiosorum, porrecta contentis, ordinatio facta alias super promotione graduatorum præ-dict. in convocatione celebrata per dictum dominum Henricum, Cant. archiepiscopum, in ecclesia S. Pauli Londonensis an. Domini MCCCCXXI. procederet, & efficacem sortiretur effectum. Quæ quidem schedula super reformandis statutis prædictis concepta, die Lunæ proximo cancellariis & procuratoribus dictarum universitatum pro deliberatione habenda super eadem extitit liberata.

Sequenti die Mercurii 14. Maji, viso quod aliud non potuit obtineri responsum a clero, quam, ut supradictum est, quoad contributionem faciendam transituris ad dictum generale concilium, dominus omnes citatos ad dictum provinciale concilium nullo modo, vel juxta tenorem mandati non comparentes, pronunciavit contumaces sub forma inferius annotata. Et ex consensu confratrum suorum, vid. dominorum Roberti, London. & Thomæ, Wigorn. episcoporum, tunc ibidem præsentium, continuavit convocationem ad & in 6. diem Octobris proxime tunc futurum.

Tenor vero decreti sive sententiæ contra absentes, ut præfertur, sequitur, & est talis: In Dei nomine, Amen. Nos Henricus, permissione divina Cant. archiepiscopus, totius Angliæ primas, & apostolicæ sedis legatus, omnes & singulos abbates, priores, decanos ecclesiarum cathedr. archidiaconos, custodes, & magistros ecclesiarum collegiat. & alios de clero quoscunque ad præsentem convocationem vocatos, citatos, præmunitos, & præconizatos, diutiusque expectatos, ac nullo modo aut non legitime secundum tenorem mandati nostri comparentes, pronunciamus contumaces, pœnam contumaciæ in omnes & singulos prædictos infligendam nobis reservantes. Monemus insuper omnes & singulos præfatos contumaces, quod 6. die Octobris proxime futuro, omnes & singuli contumaces supradicti compareant coram nobis

ANNO CHRISTI 1446.

bis in loco præsenti, pœnas contumaciarum hujusmodi audituri, & subituri, completuri, & facturi, prout justitia suadebit: & præsentem convocationem usque ad & in diem præfatum continuamus. Monentes insuper omnes & singulos jam præsentes, ut die prædicto compareant, & quilibet eorum compareat coram nobis, aut nostris in hac parte commissariis in convocatione præsenti, isto eodem loco processuri, & visuri, facturi, & subituri, quod in conciliis provincialibus faciendum, ordinand. & providendum fuerit, & quod jura & canones suadebunt.

Tenor alterius bullæ per dominum, durante dicta convocatione, receptæ, concilio Ferrar. incepto, & Græcorum adventu facientis mentionem, sequitur, & est talis.

Eugenius episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Henrico, archiepiscopo Cantuar. salutem, & apostolicam benedictionem. Benedicimus & laudamus Deum, qui charissimi in Christo filii nostri Paleologi, Romanorum imperatoris illustris, & venerabilis fratris nostri Josephi, patriarchæ Constantinopolitani, & Græcorum prælatorum corda inspiravit, & sancta eis subministravit consilia, cum octava die præsentis mensis Venetias applicuerint, & ad civitatem Ferrar. pro œcumenico concilio ibidem celebrando, propere venturi sint. Quod inter cæteros prælatos fraternitati tuæ significandum esse duximus, ut una nobiscum in Domino gratuleris, & vero gaudio implearis. Nam ob hujusmodi Græcorum adventum jacta sunt fundamenta pacis & unionis in fide christiana, & Dei ecclesia, quam, divina suffragante clementia nostris etiam temporibus cum grege dominico nobis desuper credito assecuturos esse speramus. Hunc siquidem Græcorum adventum tuis suffraganeis & populo tibi commisso, ad communem ipsorum lætitiam denuncies, ut ex hoc sanctum opus orationibus ad Deum emissis, & processionum solemnitatibus, & aliis piis operibus adjuvent, inducere studeas. Verum, quia tuæ devotionis & fidei ardor & zelus erga incrementum christianæ religionis & sedis apostolicæ nobis notus est, ut hujus communis & salutaris boni particeps sis, eandem fraternitatem tuam ex corde requirimus & hortamur in Domino; tibi etiam in virtute S. obedientiæ & præstiti juramenti præcipimus & mandamus, ut confestim iter assumas, & ad hoc œcumenicum concilium, & hanc Dei causam, quæ cæteris rebus præponenda est, accedas. Et insuper dictis tuis suffraganeis, ac abbatibus exemptis & non exemptis, qui de jure seu antiqua consuetudine ad generalia concilia venire tenentur, auctoritate nostra sub eadem præstiti juramenti virtute & obedientiæ præcipias & mandes, ut quamprimum se ad iter ponant, & ad hoc œcumenicum concilium accedant; ut in eo, Spiritus Sancti gratia adjuvante, per tuam assistentiam ac sapientiam, & aliorum prælatorum ea tractentur & agantur, quæ ad ipsius Dei laudem cedant, fidei christianæ unionem & incrementum, ecclesiæ reformationem, & exaltationem ecclesiæ suæ sanctæ. Super hiis autem dilecto filio magistro Petro de Monte, utriusque juris doctori, notario & collectori nostro, quædam

A commisimus tuæ fraternitati ex parte nostra referenda, quibus velis fidem præbere. Dat. Ferrariæ anno incarnationis dominicæ M. CCCCXXXVII. & 10. calend. Martii pontificatus nostri anno VII.

Sexto die Octobris absque ullo deliberationis successu præterlapso, die Mercurii sequenti dominus ad dictam domum capitularem iterum accedens, præsentibus in eadem domo venerabilibus patribus London. Meneven. Roffen. ac Bovent. & Lichf. episcopis, præcepit omnibus de clero, quatenus in domo inferiori insimul convenirent, & super illis, pro quibus fuerant hac vice convocati, diligenter tractarent; vid. pro promotio-

B ne & universitatibus prædictis ordinanda, & pro subsidio pro transmittendis ad generale concilium Ferrar. & super his effectualiter responderent. Deliberatione igitur per clerum in domo inferiori super hiis habita, ad domum superiorem coram domino & confratribus suis accesserunt, & per mag. Johannem Lyndefeld, suum prolocutorem, domino supplicarunt, quatenus, considerata paucitate cleri, & absentia majoris numeri eorundem, ac etiam paupertate & caristia per totum regnum quasi ingruente, eos ab aliquo subsidio pro tunc concedendo, haberet favorabiliter excusatos; cum nec ausi erant super tali subsidio concludere, ipsis e-

C xistentibus in tam parvo numero, & quia periculosum erat sub tam pestifera clade, quæ in dicta civitate London. in dies accrescebat, diutius commorari. Supplicarunt insuper, ut vel convocationem ipsam dissolveret, vel ad tempus prorogaret, seu ad alium locum transferret; sed quia nihil effectuale ad tunc factum fuerat, dominus continuavit convocationem suam usque in diem Lunæ tunc proximum, & deinde in diem Martis sequentem.

Quo adveniente dominus mandavit clero, quatenus super præmissis effectualiter communicarent, recitando eis qualiter & quomodo fecerunt & concesserunt prælati reli-

D giosi per expensis transmittendorum ad concilium generale Ferrar. & suadendo, ut, omni postposita in ea parte divisione, ad consimiliter concedendum suos animos applicarent. Unde post diutinum tractatum super isto subsidio concedendo, & nulla conclusione habita, dominus continuavit convocationem usque in crastinum.

Quo die crastino mag. Richardus Carpenter, universitatis Oxon. cancellarius, domino & suis confratribus duas literas exhortatorias, unam vid. ex parte serenissimi in Christo principis domini nostri regis Angliæ, & aliam ex parte universitatis Oxoniæ, ut apparuit, missis præsentavit. Quarum quidem

E tenores sequuntur, & sunt tales.

Per regem. Reverendiss. & reverendi patres nobis in Christo charissimi. Non ab re ad augendas claras ac famosas universitates nostras Oxoniæ & Cantabr. cum inclytissimis progenitoribus nostris æquali semper animo fuimus; certi quidem sumus quod ab his duobus luminaribus non minima pars famæ ac gloriæ coronæ & regni nostri hucusque resplenduit, quæ, si jam nostris, quod absit, temporibus per incuriam extingui sineremus, regnum hoc inclytum nostrum quasi lucernam sine lu-

ANNO CHRISTI 1446.

ANNO CHRISTI 1446.

lumine in brevi fore necesse est. Quod triste ferimus, publica nunc vox est, nisi quam celerrime, quod cordi nobis semper est, jam dictis universitatibus nostris succurrere dignationi nobis sit, utraque in desolationis extremæ discrimen occasura est. Sic quidem in ipsis diminutus est jam studentium numerus! Nimirum cum sit merces seu fructus studii nullus aut modicus. Cogitantibus itaque nobis quam languori huic medicinam paremus, nullum prorsus remedium videtur aptius, quam, ut, deficientibus & extinctis pene lampadibus, plus olei infundamus, ut utriusque universitatis nostræ graduatis, pensata semper graduum ac statuum qualitate, faciamus de patrimonio ecclesiæ uberius provideri. Quibus enim æquius beneficia ecclesiæ deberi judicemus, quam hiis, qui ab ipsis ferme cunabulis totum vitæ tempus ad Dei honorem & ecclesiæ illuminationem in studio contriverunt? Et cum Dominus in evangelio doctis, tantum peritisque colonis vineam suam, ecclesiam scil. catholicam, colendam tradi jusserit; ægre patimur tot literatos & eruditos viros, quibus fama loquitur universitates vestras refertas esse, quasi orbitos penitus & desertos videre, & sine ulla promotione sive aliquo studii sui fructu consenescere. Proinde paternitates vestras, quibus non minus nec segnius quidem, quam nobis animo esse debet salus & prosperitas studiorum, rogamus attente, & in Christi visceribus requirimus & hortamur, quatenus utramque nostram universitatem prædictam literis hiis nostris specialiter & cordintime recommendatam habentes, ad graduatorum graduandorumque in ipsis effectualem promotionem, pro qua & alias vobis misisse nos meminimus, unanimi voto efficaciter laboretis. Præter mercedem, quam secure vobis daturus est vineæ Dominus, dignas ex hoc a nobis gratias merituri. Moveant(.paternitates vestras ad hæc nedum præsentes nostræ, sed & amor universitatum ipsarum, ex quarum uberibus vos omnes scientiæ salutaris pocula hausistis. Moveat zelus domus Domini, & amor fidei christianæ magis ac magis in dies vacillantis. Moveat demum ineffabile illud præmium, quod per hujusmodi beneficia, quæ seminatis in terris, secure repositum invenietis in cælis. Dat. in manerio nostro de Wodestolke mensis Octobris die 13. — Reverendissimo in Christo patri Henrico, permissione divina Cantuar. archiepiscopo, totius Angliæ primati, & apostolicæ sedis legato, ac cæteris reverendis patribus in synodo provinciali London. congregatis, nobis in Christo charissimis.

Litera universitatis studii Oxon.

Reverendissimo in Christo patri & domino Henrico permissione divina Cant. archiepiscopo, totius Angliæ primati, & apostolicæ sedis legato, obedientiam filialem; aliisque reverendis patribus in convocatione London. congregatis, omnimodam reverentiam & honorem. Apud aures pietatis & misericordiæ vestræ, clementissimi patres, universitas mater nostra clamat cum Rachele, „ Plorans filios suos, & noluit consolari, quia non sunt. Olim siquidem alma ista universitas pulchra nimis & decora aspectu fuit, quasi vitis fructificans, & flores ejus flores honoris & honestatis. Sed heu! jam nostris diebus, quod quidem maxime dolendo referimus, pulchritudo & decor ejus emarcuit, mœrens & squalidus factus est vultus ejus, & quæ flore & fructu antea fœcunda fuit, filios jam cum hiis, quos priori tempore genuit, pro paucitate minime numerabiles, non honoris vel honestatis, sed pudoris & reverentiæ potius in dolore & anxietate parit. Aliquando ejus fama & gloria ita percelebris apud omnes nationes & gentes christianas fuit, quod non modo hujus inclyti regni, sed & totius pene orbis homines studendi atque discendi gratia ad eam confluxerunt. Tunc siquidem prosperata est in viis suis, & singulari laudis titulo ab omnibus honorata. Tunc revera omnium artium & scientiarum viris literatissimis atque eruditissimis plena, non scholæ laceræ, non studia deserta, aulæ vel hospitia nunquam sane vacua videbantur; sed quod sine lamentatione & planctu dicere non valemus, nunc longe secus est. Jam siquidem gloriosa mater tam beata prole fœcunda, pene in exterminium & desolationem versa est. Sedet sola plangens, ac dolens, quod non modo extranei, sed nec sui ventris filii cognoverunt eam. Sic, sic revera, patres, fremitu bellorum, annonæ, pecuniarum caristia depauperatum est regnum nostrum; tam sera insuper & modicæ virtutis & studii merces est, quod pauci aut nulli ad universitatem accedendi habeant voluntatem. Unde fit, quod aulæ atque hospitia obserata, vel verius diruta sint; januæ atque ostia scholarum & studiorum clausa, & de tot millibus studentium, quæ fama est istuc in priori ætate fuisse, non jam unum superfit. At illi, qui sane supersunt, tædium quam maximum vitæ habent, quod nullum fructum, nullum denique honorem, post tantum studii sudorem consecuti fuerint. Laborant autem nonnulli usque in senectam & senium viri per omnia doctissimi atque sapientissimi, præmium & mercedem boni operis expectantes; sed quam mercedem, quemque honorem, qui, ut philosophi ajunt, præmium virtutis dicitur, virtus ac labor eorum consequatur, attendite, quæsumus! Sane filii lucis famosi supple, ac instructi viri, qui juste & ex merito promovendi, amplioribusque honoribus & dignitatibus ecclesiæ sublimandi essent, ejiciuntur foras, atque indocti & simplices, qui nec literaturam cognoverunt, intrant in labores eorum. O quam dolendum est piissimi patres! Vineam Domini Sabaoth, ecclesiam scilicet, unicam Dei sponsam tam imprudentibus atque indoctis cultoribus ad excolendum esse traditam. Quomodo lucernæ ardentes in sacrosancta Dei ecclesia erunt, si nec oleum nec lumen in lampade fuerit? Quid dicemus de hiis? Numquid primum oleum sanctæ conversationis ac vitæ integritatem, numquid & lumen doctrinæ, scientiæ, & veritatis, quo officium sanctæ prædicationis ac administrationis verbi Dei exerceant, intus in animo foveant? & quomodo revera scient, cum literas non didicerint? Attendite igitur, obsecramus, patres, attendite, columnæ, [& præcipua luminaria eccle-

ANNO CHRISTI 1446.

ecclesiæ, quos operarios in messem Domini mittatis. Respicite, quæsumus humiliter, primum ad domesticos fidei; eos supple, qui lucernas ardentes habent in manibus suis, moribus & scientia probatos. Licet enim universitas mater nostra, labente jam plurimum tempore, depauperata atque humiliata sit, in singulis tamen facultatibus & scientiis quidam electi ex millibus manent adeo sane docti atque literati, sicut & superiori ætate fuerunt. Sed ideo desides, secordesque circa studium magis factos esse, quod nullum virtutis, nullum studii sui præmium, nullam utique promotionem sese consecuturos autumant; eo magis in desperatione positi, cum tot ex prædecessoribus suis sine promotione, sine aliquo primitus studii præmio dies clausisse extremos cognoverint. Flexis igitur genibus obnoxius, quo valemus, exoramus, ac petimus, quatenus ad effectualem promotionem graduatorum oculos misericordiæ vestræ convertere dignemini; considerantes qualem quantamque nobis occasionem ad eo diligentius studendum & proficiendum præstabitis, si vota nostra audieritis gratiose. Moveant, o vos patres, ad tam pium & sanctum opus, primum universitatis nostræ & cleri desolatio. Et sicut bello inter Lacedæmonios & Athenienses exorto, Lacedæmoniis victoribus existentibus, dum in Græcorum concilio quæstio versaretur, si Athenas delere fas esset; cum in regno Græcorum oculi tantum duo essent, alterum eruere nefas esse responsum fuit; ita & dum in hoc florentissimo regno duo duntaxat oculi, duæ lucernæ ardentes fuerint, Oxonia & Cantabrigia; alteram vel utramque delere, seu extingui, vel desolationem pati nefarium esse judicetis. Moveat & vos totius ecclesiæ & populi Anglicani utilitas. Moveat tot pereuntium animarum jactura, quas in sacrificium laudis estis domino lucraturi. Moveat amor fidei periclitantis, malaque nefaria, quibus in dies fideles ab hæreticis vexantur; de quibus sic scribit apostolus. "Instabunt, inquit, in novissimis diebus tempora periculosa; homines sese amantes, cupidi, elati, sine pace, criminatores, habentes quidem speciem pietatis, virtutem autem ejus abnegantes; contra fidem reprobi; & sicut Jannes & Mambre Moysi restiterunt, ita & hii veritati resistent." Quæ omnia si solita vestra prudentia consideraveritis, certi reddimur, quod vos gratiosissimos ac voto nostro paratissimos sentiemus dominos, ad nostræ orationis saluberrimam expeditionem, in qua laudem vobis in hoc seculo, & æterna apud Deum præmia comparabitis. Et ut singula pro parte nostra eo felicem magis effectum consequantur, fidem rogamus indubiam præstare dignemini venerabili cancellario, aliisque nostris nunciis, hujus nostræ supplicationis gratia expediendæ ad vos destinatis. Et reverendum cœtum vestrum ad laudem & gloriam ecclesiæ suæ sanctæ conservet in prosperis sponsus ejus Jesus Christus, qui est in secula benedictus. Script. Oxon. in nostræ congregationis domo mensis Maji die nono. Vestrarum paternitatum humillima oratrix universitas studii Oxon.

Litera universitatis studii Cantabrig.

Reverendissime ac percelebris in Christo pater, reverendique patres in hac sacra synodo congregati; quibus contra vipereos antiqui draconis insultus, legifer noster Christus regressurus ad Patrem, sponsam, quam sacratissimo cruoris sui redemit pretio, custodiendam mandavit, eruditissimis. Sanctæ vestræ considerationis scimus, quia non recedit ab oculis, qualiter inchoatas in paradiso malitiæ saæ fraudes callidus serpens istius mulieris insidiando calcaneo continuare non cessat, imo parturientem persequitur, & in illius filios arma mortis præordinat nondum natos, nec ab illius infestatione pestifera locum invenire potuit respirandi, donec duos aquilæ pullos ad volandum provocantis, & super eos volitantis, alas genuinæ, vid. scientiæ pennas reciperet, quibus ad fidei desertum volitans, tutius ab illius insidiis parturiret. Hiis siquidem scientiarum pennis olim subnixa, venenosum serpentis caput virtutum pede contriverat, & renatos in Christo filios per totum mundum destinavit intrepidos, quando solis ab ortu, usque ad occasum laudabile Christi nomen magnificavit ecclesia; quæ modo, proh dolor! clausa latitat in angulo occidentis. Quid est, patres egregii, quod mulier vestræ custodiæ deputata non parit, nisi quia scientiarum pennas deposuit, & ducibus indoctis commissa ducatum perdidit? Quorum indisciplinata conversatio cæteris cedit in scandalum, cæcitas in foveam ducit hæresum & errorum. Tales sunt hodie rectores ecclesiarum; & dum nulla datur prærogativa studentibus, non miramur, licet ecclesiasticus honor decrescat quotidie, sileant præconia, & auctoritas contemnatur. Quis, ait philosophus, sublimavit regnum Græcorum? Quis eorum gesta per totum mundum perpetualiter defamavit? Hæc certe fecit diligentia studentium, & probitas sapientium. Idcirco in universitatum promotionem suggesserat Alexandro, quatenus sui nominis memoriale non derelinquatur in secula. O si propter viri gentilis nomen perpetuandum ad tantum multiplicabantur studia literarum, quanto magis christianissimos ecclesiæ Dei pastores in universitatum promotionem accenderet divulgatio nominis christiani? Attendite, quæsumus, egregii domini, qualiter sicut inter ecclesiæ ministros decrescentibus literis consequenter honor evanuit, pullularunt hæreses, & secularibus seu illiteratis assimilati, in mente secularium judicum exactionibus pressi sacerdotes clericatus amiserant libertatem. Hiis volens obviare discriminibus serenissimus princeps, & victoriosissimus triumphator felicis recordationis, rex Henricus quintus, vestras paternitates exoravit attentius, quatenus universitatum suarum virtuose studentes prærogativam crucifixi reciperent. Cujus intentionem sanctissimam amplectentes, constitutionem super hiis nuper edidistis. Sane, patres conspicui, celeberrimam constitutionem ipsam pro amplianda ecclesiæ spirituali structura, provisionem ecclesiasticorum beneficiorum declarantem, tam accommodam, tam gratiosam, tamque omnibus

ANNO CHRISTI 1446.

bus optabilem, charitate zelantibus fidem & sanctam ecclesiam, miramur in ortu suo illico ruisse in occasum. Quo fit, quod in dies periclitatur nova Rachel parturiens cum dolore, & soboles post rupta matris viscera deflere cogitur indefesse. Nos igitur tam eximiis reverentiis obsequentes, quod pium, quod ecclesiæ saluberrimum auguramur, poscimus, ea spe moti, ut quicquid ordini ecclesiastici regiminis consentaneum, quicquid cælesti tabernaculo congruum, vos patres Spiritu Dei, uti confidimus, congregatos, dissimulare vel negligere haud posse, eam vos constitutionem erigere, roborare, & ad effectum Deo placitum, fidei cultoribus optatum perducere; quo veritatis operarii in B messe desudantes, cumulatiores fructus congregent in horrea Domini, & vos dignæ procurationis vestræ repensas vices, vitam recipiatis æternam. Magnificum vestræ sanctitatis consilium prosperos dirigat ad successus magni concilii angelus, Dominus noster Jesus Christus. Script. Cantabrig. in plena congregatione nostra 8. die mensis Maji.

Quibus quidem literis in publico tunc lectis, ac communicatione aliquali habita inter dominnm & confratres suos super eisdem, dominus assignavit præfato mag. Richardo, dictæ universitatis Oxon. cancellario, negotium promotionis graduatorum hujusmodi, ut prædicitur, promoventi, ad re- C spondendum quibusdam petitionibus, in quadam schedula sibi & procuratoribus dictarum universitatum alias pro deliberatione habenda super eadem liberata, contentis; mitigationem sive reformationem quorundam statutorum pro graduandis in universitatibus hujusmodi concernentium; vid. diem Sabbati tunc proximum; usque in quem diem Sabbati continuata fuerat per dominum hujusmodi convocatio.

Quo adveniente, ac domino & confratribus suis, vid. London. Meneven. Norwicen. & Roffen. episcopis, in domo capitulari memorata præsentibus, dictus mag. Richardus, cancellarius supradictus, quandam in D Latino fecit propositionem solemnem coram eisdem; qua inter cætera viros graduatos scientiarum virtutibus insignitos plurimum commendavit, dominum & confratres suos humillime exorans, quatenus ordinationem illam, alias in convocatione cleri Cantuar. provinciæ London. an. Dom. MCCCCXXI. celebrata; pro promotione graduatorum prædictorum factam effectualiter de novo erigere, atque firmiter corroborare dignarentur. Unde finita propositione hujusmodi, ac mota per dominum materia quadam ecclesiæ nimis scandalosa cujusdam dissensionis sive discordiæ inter fratres IV. ordinum Mendicantium, & mag. Philippum Norreys, in E S. theologia doctorem, a diu, ut asseruit, agitatæ; incontinenti quidam fratres, Philippus Boydon, Will. Lyndewode, Johan. Kenyngale, & Thomas Gorston; IV. ordinum fratrum provinciales, quosdam articulos in scriptis redactos, ac contra ipsos, & in ipsorum ordinum scandalum & præjudicium in partibus Hiberniæ, & alibi infra Angliam, per eundem mag. Philippum, ut asseruerunt, prædicatos, & publice dogmatizatos, domino ministrarunt. Quibus in publico lectis, dominus mandavit eidem magistro Philippo præsenti ad respondendum tunc singulis. Interrogatus vero super eisdem, quosdam eorum, prout proponebantur, expresse negavit, & quosdam recognovit. Unde in partem probationis omnium articulorum præscriptæ, prædicti fratres provinciales quandam literam sive quoddam publicum instrumentum, tenorem articulorum præscriptorum in se continens, ac sigillis diversorum dominorum tam spiritualium, quam temporalium, ac aliorum magnatum de partibus Hiberniæ sigillat. Domino præsentarunt, & in publico legi fecerunt. Unde habita communicatione super eodem, ac de & super promotione graduatorum, tandem dominus petiit responsionem finalem de dicto cancellario, & procuratoribus universitatis, quomodo deliberati fuerint quantum ad reformationem sive mitigationem statutorum pro graduandis in hujusmodi universitatibus. Et statim præsentatæ & lectæ fuerunt coram domino & suis confratribus.

Responsiones universitatis Oxon. ad petitiones religiosorum possessionatorum oblata.

Prima petitio fuit, quod religiosi possessionati in S. theologia incepturi, non teneantur ad statutum de legendo in artibus. Cui ad votum respondere desiderans statuit, ac decrevit universitas prædicta regentium & non regentium; quod religiosi possessionati secundum formam statutorum dictæ universitatis lectiones ordinarias in facultate artium audiant; ac cætera omnia & singula compleant, quæ seculares ante gradum bacalariatus in eadem complere tenentur. Quibus sic completis, per magistros in artibus seculares ad lecturam alicujus libri artium, & ad respondendum quæstioni debitæ præsentati admittantur, & pro se determinent cum aliis, si voluerint. Ac deinde completa forma pro incepturis in eadem facultate edita, per magistros artium seculares præsentati, atque per eosdem sufficienti habita dispositione ad incipiendum in eadem facultate admittantur, & regant secundum tempus consuetum; faciendo universitati in dictis inceptionibus, prout in inceptionibus aliarum facultatum hactenus facere consueverunt. Sic quod tantum senior necessarius regens de quocunque ordine possessionatorum intret in congregationem, seu convocationem magistrorum. Si vero onus determinationis subire noluerint, tunc formam secularibus non determinantibus incipiend. indictam compleant, qua sic completa, si in artibus non inceperint, per duos annos ex tunc proxime sequentes scholares solummodo artium in dicta universitate permaneant. Per quos quidem duos annos moralem philosophiam in scolis publicis extraordinarie & cursorie, prævia proclamatione facta, legere teneantur, per majorem partem dierum legibilium, cujuslibet termini, prædictorum duorum annorum; quam lecturam sic factam in incipiendum in S. theologia pro gratia, de non regendo in artibus dicta universitas duxit de cætero acceptandam. Sic tamen, quod istud statutum nullius sit roboris vel momenti, quousque provisio per religiosos possessionatos in executio-

ANNO CHRISTI 1446.

cutione ponatur, nec ultra duret, quam provisio per eosdem continuata fuerit.

Secunda petitio. Quod incepturi, necnon gradum assumpturi in jure canonico, non teneantur audire jura civilia. Cui petitioni volens universitas præfata in omnibus satisfacere, ex consensu unanimi regentium & non regentium statuit & decrevit, quod sacerdotes, qui ad jura civilia transire non possunt, compleant septem annos in jure canonico, ante gradum bacalariatus; annos, si quos in jure civili habeant, minime tamen ultra tres, inter annos prædictos numerando; antiquo statuto penes omnes alios in suo robore permansuro.

Tertia petitio fuit. Quod scholares in jure canonico, non teneantur audire decretales „Complete"; igitur ne in posterum aliquis prætextu hujusmodi termini "Complete" nimis astringat sibi sensum, & bellum conscientiæ subeat, pro omni hujusmodi conscientiæ scrupolo amovendo, universitas alias declaravit, ex tunc prædictum statutum "De completione formæ commune est singulis facultatibus, " præfatus terminus "Complete" eo modo in ipsa facultate intelligi, quo in aliis facultatibus "Completio" consimilis formæ hactenus intelligi consuevit.

Quarta petitio fuit. Quod religiosi possessionati incepturi non teneantur in die inceptionis suæ facere convivium, nec loco convivii aliquod universitati erogare. Cui petitioni de jure communi ac consuetudine omnium universitatum, & præsertim de consuetudine nec non statuto universitatis nostræ, sufficienter credimus esse responsum. Verum aliquid de novo condere vel statuere, supervacuum visum est; tenentur enim non solum de jure communi, sed etiam in vinculo juramenti sui universitati præstiti, non ultra tria millia Turonensium grossorum in inceptionibus suis expendere; quæ summa satis rationabilis esset, si sumptus præter necessarios, quos in hujusmodi inceptionibus in distributione, libertate, & aliis quam multis faciunt, mitigare vellent; ad quos nec de jure nec statuto obligantur.

Quinta petitio fuit. Quod quilibet assumendus ad gradum bacalariatus in sacra theologia possit in 13. anno opponere & respondere absque gratia. Quæ petitio, licet multum videtur esse irrationabilis, eo quod nec seculares, qui etiam prius in artibus rexerunt, possunt ante 17. annum respondere vel opponere; statuit tamen universitas prædicta, ut ejusdem sint conditionis ac libertatis cum aliis graduatis secularibus; observato semper superius memorato de completione formæ suæ in facultate artium edito.

Quibus quidem responsionibus, sicut præmittitur, domino præsentatis, ac coram eo & confratribus suis lectis & plenius intellectis, dominus, de unanimi consensu & assensu confratrum suorum, totiusque cleri provinciæ suæ Cantuar. pensatis quamplurimis querimoniis lachrymosis, per partem universitatis prædictæ coram ipso & suis confratribus, occasione non promotionis graduatorum in eisdem expositis, decrevit ordinationem subscriptam juxta omnem vim, formam, & effectum ejusdem per totam provinciam suam Cant. firmiter observari per decennium duraturam.

A Tenor vero ordinationis pro promotione graduatorum prædicta sequitur; & est talis. Henricus, permissione divina, &c. venerabili fratri nostro domino Roberto, Dei gratia London. episcopo, salutem, &c. Cum nos nuper in convocatione prælatorum & cleri Cantuar. provinciæ, in ecclesia cathedr. S. Pauli London. celebrata, expositis tunc in publico coram nobis ex parte utriusque universitatis, Oxon. vid. & Cantabrig. querimoniis lachrymosis super earumdem desolationibus, occasione non promotionis graduatorum in eisdem, uti timetur eventuris, pio, sicut tenemur, compatientes affectu, ad laudem omnipotentis Dei, & profectum studii B scholastici, ac exaltationem christianæ fidei, & ne studentes virtutibus & literarum scientiis in eisdem, quod absit, frustrati spe debita, cujuslibet retributionis appetitum ulterius proficiendi deponant penitus studiorum desertores effecti; de vestro cæterorumque prælatorum, ac totius cleri prædicti consensu pariter & assensu, pro dignis dictorum graduatorum promotionibus, magnis ad hoc insuper christianissimi principis domini nostri regis adhortationibus invitati, subsequentibus modo & forma ordinavimus providendum; vid. quod quiscunque patronus ecclesiasticus dictæ provinciæ, &c. uti supra in ordinatione eadem de an. Dom. MCCCCXXI.

C Præmissis quidem in forma superius data peractis, ac facta disputatione non modica inter prænominatos fratres, vid. quatuor ordinum Mendicantium provinciales, & præfatum mag. Phil. Noreys, super articulis contra eundem mag. Philippum, ut supradicitur, detectis atque ministratis, tandem dicti fratres provinciales affectantes scandala, quæ ex hiis evenire poterant, evitare, nominibus eorum & ordinum suorum, ac singularum personarum earundem in reverendissimum patrem Henricum, archiepiscopum prædictum, ac reverendos in Christo patres & dominos, dom. Meneven. Norwicen. & Roffen. episcopos, ac eorum ordinaD tioni, examini, judicio, pronunciationi & decreto se submiserunt, prout in schedula submissionis eorundem facta, & dicto reverendissimo patri ministrata, plenius poterit apparere. Et incontinenti dictus mag. Phil. Noreys in reverendissimum in Christo patrem prædictum, ac reverendos patres dominos London. Lincoln. Norwicen. & Roffen. episcopos, consimiliter se submisit, prout patet in schedula submissionis suæ etiam domino ministratæ.

Quibus sic factis, dominus petiit a clero responsum finale, quantum ad subsidium pro transituris ad præfatum generale concilium. Cui magister Johan. Lyndefeld nomine totius E cleri finaliter dixit, ac domino & suis confratribus supplicavit, quatenus considerata paucitate cleri hujusmodi, ac absentia majoris numeri eorundem, necnon paupertate & caristia, quasi per totum regnum ingruente, eos ab aliquo subsidio concedendo haberent favorabiliter excusatos. Et quia periculosum nimis erat eis, ut asseruit, sub tam pestifera clade, quæ in dicta civitate in dies accrescebat, diutius commorari, ulterius supplicavit, ut supra, quatenus convocationem ipsam finaliter dissolvere dignaretur. Unde domi-

ANNO CHRISTI 1446.

dominus, consideratis præmissis, visoque ulterius, quod aliud non potuit obtineri responsum a clero, quam ut supradictum est, omnes & singulos ad hujusmodi convocationem suam legitime citatos, ac non comparentes, juxta tenorem mandati eis in hac parte facti, pronunciavit contumaces, ut supra, pœna sibi reservata. Et incontinenti ad rogatum & instantem petitionem confratrum suorum, & cleri supradictorum, hujusmodi convocationem ad Dei laudem dissolvit, & feliciter consummavit.

Pertinent hæc ad A. 1438.

Q U Æ D A M

Litera scripta de Basilea domino cardinali Ursino.

Ex eod. Cod. Mediceo.

Reverende in Christo pater, & domine, domine mi singularissime, humili, & obsequiosa recommendatione præmissa. De occurrentibus toties scripsi, quoties occurrerent nuntii. Nullum tamen a vestra dominatione habui responsum; unde satis admirari debeo, imo nec sufficio, attentis verbis inter paternitatem vestram, & me prolocutis; & quasi videtur, quod de Deo, ecclesia, & sanctissimo domino nostro parum teneatis, parumque de occurrentibus extimationem faciatis. Si in excessu tamen mentis loquor, ignoscere dignetur paternitas vestra reverendissima, quoniam ad hæc me cogit sincera mentis puritas, & affectio; & licet multa essent scribenda, plura tamen esent dicenda, si Deus dedisset, quod per unam diem integram cum vestra essem dominatione. Et si non omnia, saltem aliqua scribam, quæ urgente necessitate tacere non possum. Hic tractata est materia de subtractione administrationis papatus facienda domino nostro sanctissimo; & jamdiu est, quod fuisset conclusa, nisi hic aliqui constituti Deum timentes, & pericula, quæ exinde verisimiliter possent in Dei ecclesia oriri, sub spe provisionis fiendæ per dominum nostrum prædictum protelassent. Dum enim prædicta agerentur supervenerunt ambasiatores electorum Imperii numero XIII. quæ proposuerunt, ut melius poteritis videre per copias propositionum quas mitto; qui institerunt pro majori dilatione, ut ne ad contra prædictum dominum nostrum attentaretur, donec ipsi sua rediissent sanctitate, cum qua sperabant bonam, & fructuosam reportare concordiam. Dixerunt insuper, quod nisi supersederetur, volebant ad suos remeare dominos. Quibus auditis, consideratis, & intellectis recepta est via, quæ sequitur. Licet nondum sit conclusa, tamen credo, quod non poterit obviari, quin non concludetur septimana sequenti per sessionem, & decretum; videlicet quod præfatus dominus noster adhærere teneatur concilio, & tollere publice distinctionem, infra XV. dies secundum quosdam, secundum alios infra duos, & secundum reliquos infra tres menses a die publicationis dicti decreti. Alioquin quod ex nunc intelligatur sibi subtracta totalis administratio papatus, confirmatio, electio, & collatio beneficiorum; & deinde ad ulteriora. Simili modo, quod domini cardinales, ceterique prælati, & beneficiati quicumque teneantur

Extant supra hæ legatorum propositiones.

A ab eo, & a curia Romana recedere, & ad residendum in suis beneficiis ire, vel ad præsens concilium venire sub pœna excommunicationis, privationis, & inhabilitationis. Et quod statim possint conferri sua beneficia; multaque alia ponentur in decreto. Super quo hodie visitando fuerunt congregati XXIV. ad hæc deputati; & die crastina si fuerint concordes, legetur in congregatione publica, futuraque septimana, ut dictum est, determinabitur: & ad dilationem habendam multum profuerunt literæ domini Romanorum regis, ambasiatores regum Franciæ, Locumtenentes Hispaniæ regis, & præfati electorum ambasiatores: Magister Jordanus Mo-B rin Ambassiator Regis Franciæ etiam multum profuit, quod volebat reverti, si ita præcipitanter fuisset actum, multumque alii impediverunt, quantum potuerunt. Sed illi fuerunt principium, & sine quibus vel fuisset obtentum, ne obtineretur. Quæ omnia, si Dominus noster mihi facturæ suæ, & collegæ meo fidem dedisset, providendo eo quo dicebamus, modo, adhærendo, & mittendo ad præsidendum suo nomine & prælatos, non evenissent; cessabuntque, si adhuc dignabitur facere, antequam ignis magis exardescat, & sine mora. Alioquin, Deo, & C sanctitati suæ devoti, hic existentes, nihil, vel modicum poterunt. Si vero ita dignabitur facere, nil contra suam sanctitatem, nec in præjudicium suæ curiæ attentabitur; sed fiet reformatio, non deformatio, & expedientur Bohemi, qui postera die S. Nicolai debent convenire in *Custa* cum tota sua ambassiata huc venientes. Et erunt hic ante nativitatem, vel circumcisionem. Insuper, pater reverendissime, multi sunt hic notabiles, qui facta provisione, de qua superius, intrepide certabunt pro veritate usque ad mortem inclusive. Elapsa septimana futura advisata in reformatorio per alias advisabuntur deputationes. Mei adversarii institerunt, prout sæpe petierant, quatenus aliam Ecclesiam, actu vacantem, una cum pensione D mille, & quingentorum ducatorum super Ecclesia mea reciperem, quod facere nolui, prout nunquam consentiam, etiam si nudus remanere deberem, & principio fui in eadem mente, sum, & ero, quando moriar, quoniam (non) sine Dei offensa, & meæ Ecclesiæ, nec non verecundia gravi, ne dum mea, sed etiam parentum perpetua facere possem. Sunt aliæ causæ, quæ ex causis legitimis hic non inseruntur. Qualiter possem cum pura conscientia consentire, quod adversarius meus, Simplicianus ille electus, Ecclesiam meam, in qua nullum sibi penitus competit jus, cum mea grandi jactura habere debeat? Exoro, Pater, ob reveren-E tiam Dei, supplicare dignemini domino nostro sanctissimo pro expeditione justitiæ meæ; & dignetur sua sanctitas considerare, quid fecerim Constantiæ, Senis, & adhuc facio. Credo firmiter, quod multa prædicto Domino nostro promittentur, si aliquid contra me velit innovare; quæ nunquam posent adimpleri. Dominus de Luna, qui unicum habebat Principem in sua obedientia extra suum Regnum, & qui dederat sibi munus de dimittendo eum, si mihi promittentur contra sua scripta, magis Deum timuit offen-

Sic.

ANNO CHRISTI 1446.

ANNO CHRISTI 1446.

fendere, quam homines. Nunquam a mea promotione voluit variare, quod ad magnum honorem sibi fuit reputatum. Non enim melior gloria, & honor erit Domino nostro sanctissimo, si veritatem, & justitiam servaverit. Cras erunt quindecim dies, quibus hora tarda noctis hic applicuit dominus sancti Petri ad Vincula in habitu dissimulato cum quatuor equis. In crastinum ab omnibus bene visus, & receptus. Alias scripseram literas, quæ remanserunt, quod nuntius tunc recedens eas receptare recusavit. Quid concludendo dicam nescio; nisi quod si celeriter non occurratur tantis malis, & discriminibus, venerit super vos, & nos mala non solum inaudita, sed etiam inexcogitata, & talia, quæ forsan non fuerunt vel audita ab initio nascentis ecclesiæ. De cetero supplico coram Deo; primo veraciter sum excusatus, sic coram Domino nostro, si vestrum faceretis debitum habear ego. Conservet eumdem dominum nostrum sanctissimum, cum paternitate vestra reverendissima omnipotens per tempora longiora. Ex Basilea IIII. Decembris. Lator præsentium cum literis Domini regis Franciæ deprecaturus pro suo avunculo ad dominum nostrum vadit, quem supplico in agendis pro eodem, tamquam benemerito recommissum facere velitis domino nostro sanctissimo; & principio enim sui adventus ostendit, qualem habebat adfectionem; & non solum continuavit, sed continuat. Si sua servitia fuerint recognita, multis aliis erit exemplum bene agendi. Ipse lator aliqua alia, quæ calamus non capit, ore reservat, cui fidem adhibere dignetur reverendissima paternitas vestra indubiam. Tres de meis sunt in curia, quos paternitati vestræ reverendissimæ recommendo. Unum vero superius ante dictum recommendari supplico humillime dominis meis reverendissimis, Tarentino, & Colocensi Archiepiscopis, Abbati S. Giustinæ, & Antonio de Sancto Vito. Ambasiatores prædicti, vel eorum pars habito responso debent ad dominum nostrum, & dominum Imperatorem ire, & alia pars permanere. Recipiantur, & tractentur bene, quia sunt nobiles, bene dispositi, & a Dominis suis dependet, ut ita dicamus, tota Alamannia.

Locus turbatus.

Servitur vester cum anulo, & aliis bonis.

Quis hic? an Joannes de Mella de quo Anton. in Bibl. Hisp. An Petrus Fonseca de quo Rayn. Annal. 1418.

LITERA

scripta Cardinali Ursino per Regem Romanorum.

Ex eod. Cod. Mediceo.

Reverendissime in Christo pater, & domine carissime. Per literas sanctissimi domini nostri summi Pontificis, atque vestras, per oratores venerabilium, & illustrium nostrorum, & Imperii sacri Principum Electorum allatas, coramque conlatas satis cognovimus, quid per sanctitatem suam circa rem sacri Basiliensis Concilii peractum sit, & exhilarati sumus, vos esse legatum in re tam salutifera; nec credimus amplius negotia in antea sinistre posse succedere. Sumpsimus non minus menti persuasiones, venerabilis pater, quæ vos excitare videntur ad dirigendam salutem universæ Ecclesiæ, atque ad missionem Legatorum nostrorum ad præfatum concilium, quemadmodum litera vestræ paternitatis ampliori, & elegantissimo verborum contextu explicuit. Super quo sub brevi eloquio respondendo dicimus, reverendissime pater, quod salus universalis Ecclesiæ Dei, quemadmodum Altissimum contestari possumus, nobis semper cordi fuit; & quantis superiori tempore, & fatigis circa prosecutionem, & conservationem illius insudaverimus, ne tamen id nobis trahamus ad gloriam, satis constare credimus. Illa est, reverendissime pater, quam quærimus, illam optamus, illa nos a finibus Regnorum nostrorum has Italicas partes visitare commovit, ut patrocinio sanctissimi domini nostri circa rem publicam christianam, ea temporibus nostris videre possemus, quæ cupimus, & quæ accepta sunt nomini sancto ejus. Et quemadmodum per oratores nostros iteratos, & etiam suos populos nos alias large obtulimus operas nostras summo studio conflaturos pro bona concordia, & unanimitate inter suam sanctitatem, & ipsum sacrum Concilium consequenda; ita nos denuo offerimus, volumusque advigilare toto posse, ut mentes tam suæ sanctitatis, quam dominorum Concilii sacri, cooperante Spiritu Sancto, in unam sententiam conducantur, quemadmodum in gratiam ipsius speramus. Fuit enim nobis semper displicibilis hujusmodi dissensio; & tanto plus, quantum ex ea, nisi succurrentur, eventura conspeximus innumera scandala & scissuram in ecclesia sancta Dei. De missione autem legatorum nostrorum dicimus, quod illos in Basilea ad requisitionem legati Apostolici continuo habuimus, habemus, & habituri sumus; & sic nos inantea geremus, quod per nos nil omittetur de conferentibus ad bonum, ac felicem progressum rerum gerendarum. Utinam noster bonus, & sincerus animus apud sanctitatem domini nostri ita interpretaretur, uti est, qui quemadmodum confidimus, per effectum nostri studii tandem limpide patefiet. Datum Senis die IIII. Martii Regnorum nostrorum anno, Hungariæ &c. XLVI. Romani XXIII. & Bohemiæ XIII. Sigismundus Dei gratia Romanorum rex semper Augustus, ac Hungariæ, Bohemiæ &c. rex.

Sic.

Ad mandatum Domini Regis Gaspar Sligb.

COPIA

cujusdam literæ missæ de Basilea procuratori Ducis Burgundiæ.

Ex eod. Cod. Mediceo.

A Tempore, quo vobis scripsi novissime per familiarem Domini Augusti; pauca in concilio nova supervenerunt, excepto quod in materia nostræ auctoritatis, & mandato totius Concilii deputati sunt omnes Cardinales, & cum ipsis tot Episcopi, quot vocari vellent ad audiendam depositionem testium in materia nostra; & IX. Maji, & X. fuerunt auditi plusquam XXIIII. omnes facientes pro nobis. Oblata sunt nobis plurima appunctuamenta. Nonnulla acceptavimus; sed in arbitrio nostro simplici permanere intendimus. Ille de quo alias magnam, licet

ANNO CHRISTI 1446.

licet dominus est, extimationem habebamus, in suis dissimulationibus perseverat, nec unquam a domino duce, aut suis gratiam reportabit. XV. hujus mensis erit congregatio duodecima; ibi expectamus habere appunctuamentum; utinam bonum. Quod si non habuerimus, habemus in mandatis a Cancellario omnino recedere; quod multum timetur. Nam quod occasione cujusdam civis de Basilea Burgundi parabant se facturos guerram illis, magnus fuit timor in Concilio, & multi suspicabantur, quod istud fieret ad cautelam ad dandum intellectum illis de Concilio; quod si Dominus vellet, posset levi causa inferre magnam turbationem; aliis dicentibus, quod hæc fiebant in favorem Papæ, & sic de aliis. Adhuc non recepimus nova de manendo, vel recedendo; unde multum miramur, & timemus, quod Dominus non sit male contentus, quod non transivimus, attento pauco favore quem habet dominus noster in Concilio. Quod si mandaverit, recedemus. * Quamdiu fuero in Concilio, libenti, & toto animo faciam, & quotidie facio, & omni die non cesso cum sociis meis praticare, honorem sedis apostolicæ observari; & jam aliqua medio nostro suspuncta sunt in tribus punctis, quæ dum fuerint excarta, apparebit de bona diligentia nostra. Et amplius rescribere non expedit, quousque executio venerit, nec recedam pro morte a continuo affari pro honore, & libertate ejusdem sedis, sicut promisi vobis, & indicavi. Quidam, qui erant ita duri in Concilio ponunt aquam in vino suo, atque ampliorem ponent. Quod si non fecerint, sunt aliqui parati ponere in medium multa refrentia. De Mela est infirmus; & expediret, ut cito venirent mittendi a domino nostro, quod ipsi retraherent ad se cum auxilio suo, amicorumque, majorem partem stellarum hic existentium. Dominus Cabillonensis est in ecclesia sua a tempore vestri recessus.

ANNO CHRISTI 1446.

* Alia clausula.

APPENDICES

Variæ ejusdem P. Mansi

AD CONCILIUM BASILEENSE

Ex Tom. VI. Supplem. pag. 427.

Litera missa per dominum S. Angeli domino imperatori.

Ex Cod. Mediceo misit cum sequentibus V. C. D. Laurentius Mehus.

SEreniſſime princeps, & illustrissime domine domine mi singularissime. Post humilem recommendationem. Serenitas vestra per literas sac. conc. de his, quæ maximis diebus cum ambassiatoribus sanctissimi D. N. papæ acta sunt, plene erit informata. Intuitu ejusdem serenitatis sacrum concilium intendit tertio citare, ac manere præfatum sanctissimum dominum nostrum papam, ut infra duos menses satisfaciat monitioni alias per literas citatorias factæ sub pœna suspensionis ab omni administratione papali ipso facto. Expectabit autem, ut puto, per XV. dies, si forte ambassiatores præfati sanctissimi domini nostri, & serenitatis vestræ quos eadem serenitas vestra in literis nuper scriptis asserit statim post coronationem venturos, plenam adhærentiam portent. Supplico eidem vestræ serenitati, ut totis viribus laborare dignetur apud præfatum dominum nostrum, ut velit consolari universalem ecclesiam in plena adhærentia huic sacro concilio per eum facienda. Si sanctitas tua hoc fecerit, erit profecto gloriosus pontifex, gratus Deo, & hominibus, & firmiter teneo, quod omnia in hoc sacro concilio disponentur ad honorem Dei, & suæ sanctitatis, & cum magna tranquillitate, & consolatione christiani populi. Missi hic interclusam quamdam formam valde honestam, quæ cedet ad magnam ipsius domini nostri utilitatem, & laudem. Dignetur, obsecro, serenitas vestra cum omni efficacia apud suam sanctitatem laborare ut literas juxta ipsius cedulæ tenorem conficere dignetur, & eas cum omni celeritate sacro concilio transmittere. Hoc sacrum concilium quotidie copia prælatorum, & aliorum notabilium personarum Dei gratia augetur. Rescripserunt ambasiatores sacri concilii ex civitate Pragensi cum magna lætitia, jucunditate, & festivitate tam Pragæ, quam per totum regnum se fuisse receptos, & honoratos. Congregatio totius regni debuit esse in die sanctissimæ Trinitatis. Quid ibidem factum fuerit cito scietur, & id statim deducetur ad notitiam vestræ serenitatis, quam Omnipotens Deus feliciter conservare dignetur. Datum Basileæ XVIII. Junii M. CCCCXXXIII. ejusdem vestræ serenitatis.

Humilis servitor cardinalis S. Angeli apostolicæ sedis legatus.

LITERÆ

Missæ per dominum Rothomagensem domino Sligh secretario domini imperatoris.

Ex Cod. Med.

HOnorande magister, & amice confidentissime; benignitas celsitudinis imperialis in suis ultimis mihi directis literis scripsit, quod postquam ad suam applicui serenitatem, & in suis continuavi servitiis, bene de me conceperat, & propterea de sua intentione mihi scribebat, sicut & de illa tamquam suo fideli servitori confidenter scribere potest. In materia vero, quæ versatur inter papam, & concilium, si papa, interveniente regia intercessione, literam scriberet adhæsionis, & pro sua securitate vellet apponere clausulas, quæ attemptata contra auctoritatem sedis apostolicæ repararent, & contentaretur, quod fieret reparatio in genere, & quod tam respectu capitis, quam singulorum membrorum daretur abolitio generalis, etiamque tam respectu capitis, quam singulorum membrorum de concilio in titulis suarum dignitatum

ANNO CHRISTI 1431.

tum firmarentur, ut non videantur hæc fieri respectu sui, sed generaliter pro omnibus, & mittent legatos dignos ad præsidendum, & conclusa reformatione, & aliis, pro quibus est convocatum concilium, grata habentur suo loco, & tempore. Spero, imo credo indubitanter, quod papa haberet, quod petit, & concilium haberet intentum, & concorditer omnia procederent. Alioquin dubito, quod turbetur sua sanctitas in suo statu, & titulo. Hæc scribo ut reddatur celsitudo imperialis attenta ad obtinendum puncta necessaria, quamvis multa alia a quibusdam petantur, & requirantur, & forte non sine ratione, & cum hoc, quod scriberet cardinalibus patriarchis, & aliquibus notabilibus prælatis in concilio existentibus. Alia scribenda non occurrunt. De præsenti altissimus vos conservare dignetur feliciter, & votive in longævum. Scriptum Basileæ die XIX. mensis Junii.

Jo. Rothomagen. bonus servitor totus vester.

L I T E R A

Missa domino de Ursinis de Basilea.

Ex codice Mediceo.

REverendissime pater, & domine mi singularissime. Post recommendationem, & desiderium obsequiale. Nosse dignetur V. R. P. quod hac die lunæ sexta septembris processus domini nostri papæ in statu, in quo erat illo die, ad supplicationem domini imperatoris continuatus fuit usque ad triginta dies incipientes a fine termini cum certis limitationibus per dominum legatum advisandis, & ceteros alios deputatos, & licet de isto recesserunt illi tres Bohemi ambasiatores Bohemorum, jam sunt octo dies, & hodie iter accipiunt ambasiatores nostri ad Bohemiam ad dandum responsum, videlicet dominus episcopus Constantiensis, auditor domini legati natione Castellanus, & duo notabiles magistri in Theologia, unus Gallicus nomine magister Martinus Bernyer decanus Turonensis, & alter Theotonicus, cujus nomen ignoro. Revera sunt notabiles, & multum literati viri, & qui etiam fuerunt in alia ambasiata prima, & per Dei gratiam bene laborabunt ambasiatæ regum Hispaniæ, & Poloniæ, & etiam nostra Brittaniæ. Hic in brevi debent esse alia relatu digna pro præsenti non occurrunt V. R. P. referenda. Recommendo ecclesiam, & personam meam semper V. R. P. in qua tota spes mea posita est, offerens personam, & bona ad omnia possibilia V. R. P. grata, quam altissimus observare dignetur ad vota. Basileæ X. Septembris.

Per fidelem Capp. R. P. V. episcopum Leonen.

L I T E R A

Domini S. Angeli missa collegio cum copia infrascripta.

Ex codice Mediceo.

Sacro collegio reverendissimorum in Christo patrum, & dominorum dominorum S. R. E. cardinalium dominorum meorum metuendissimorum.

REverendissimi in Christo patres, & domini domini mei singularissimi post humilissimam recommendationem. Scribo sanctissimo domino literas infrascripti tenoris. Supplico & obsecro, ut in tanto periculo omissis aliis quibuscunque negotiis dignemini excitare omnes sensus vestros & salubriter providere. Alioquin actum est de statu ecclesiastico. Mitto hic interclausam copiam literarum, quas ille probissimus pater dominus episcopus Ratisponensis destinat præfato sanctissimo domino nostro. Utinam dominationes vestræ viderent, & audirent ea, quæ video, & audio ego.

Beatissime pater, ac sanctissime Domine. Post devota pedum oscula beatorum. Venerabilis vir dominus Robertus de Molendino sedis apostolicæ acolithus veniens nunc de Flandria retulit mihi quædam maxima scandala quæ apud consiliarios illustres princeps D. ducis Burgundiæ, & reverendum patrem dominum archiepisc. Remensem cancellarium Franciæ, nec non in Colonia, & in Maguntia, & alibi intellexit ex fama dissolutionis concilii Basileensis posse contingere. Ideo injunxi sibi, ut seriatim illa vestræ sanctitati exprimere debeat. Nisi sanctitas vestra aliter deliberet, fides ecclesiæ, & christiana religio pergunt in ruinam. Timeo hinc venturum tale scandalum, quale non contingit diebus patrum nostrorum. Histi qui sunt hic omnino videntur firmati prius mori, quam hinc cum tanto ludibrio recedere, & timeo habebunt magnam sequelam Infra tres dies erunt hic dominus archiepiscopus Tarantesiensis, episcopus Maurianensis, & nonnulli alii prælati de Sabaudia. Intra paucos dies expectantur domini archiepiscopi Lugdunensis, Viennensis, & Ebeedunensis, & nonnulli alii episcopi de obedientia serenissimi domini regis Karli. Expectantur, similiter dux Guillelmus Bavariæ catholicus princeps tanquam defensor, concilii ex parte domini regis Romanorum, & cum eo dominus episcopus Frisignensis, & Augustensis, & ambasiatores ducis Alberti, & universitatis Viennensis. Pridie venerunt ambasiatores domini arehiepiscopi Salzburgensis, & dicunt, quod si requiratur archiepiscopus, veniet personaliter. Expectantur etiam ambasiatores aliorum archiepiscoporum Alamaniæ. Similiter infra paucos dies erunt hic ambasiatores domini ducis Ludovici electoris imperii, & universitatis Idelbergensis. Etiam dicitur, quod ex patria Burgundiæ venient prælati. Expectantur etiam ambasiatores domini ducis Burgundiæ. Etiam venerunt literæ quod ex Lombardia huc accedent prælati. Prælati de Aragonia rescripserunt se venturos, vel missuros ambasiatores notabiles. Ante medium quadragesimæ opinione omnium hic erit

ANNO CHRISTI 1431.

erit magna congregatio. Isti, qui sunt, ita unanimes, & concordes in simul, quod hic sunt est valde admirabile. Consulo, & supplico, quod taliter sanctitas vestra, provideat, quod hujusmodi fama dissolutionis penitus extinguatur, quod quanto magis crescit, tanto isti fiunt ferventiores ad perseverandum. Creditur, quod propter hujusmodi formam, multi, qui alias non venissent, accingent se ad iter. Populi supramodum Alemaniæ scandalizati sunt ex tali fama. Deus parcat illi, qui talia persuasit sanctitati vestræ. Advisavi & iterum adviso sanctitatem vestram, quod si hinc recessero, vel præsidentiam dimisero, isti facient sibi unum præsidentem auctoritate concilii, quod si fiant, multa poterunt sequi forsitan non grata sanctitati vestræ. Ego puto pene impossibile etiamsi mittantur nullæ bullæ, quod istud concilium dissolvatur: ideo providendum est de remediis opportunis secundum Deum, non secundum adinventiones humanas. Mirum est hoc. Vivente felicis recordationis domino Martino multi contulerunt etiam per omnem ante veram inchoationem concilii, quod ad præveniendum deberent huc mitti aliqui ex reverendissimis dominis meis dominis cardinalibus, & multi alii nobilissimi prælati bene affecti sedis apostolicæ, & nunc consulitur contrarium, unde hæc variatio procedat, non satis intelligo. Si sanctitas vestra velit se regere secundum ea, quæ late scripsi per dominum de Piscia, puto quod omnia bene succedent ad honorem Dei, & sanctitatis vestræ, & bonum statum universalis ecclesiæ. Alias timeo de scandalis. Prædico, & propheto. Speratur, quod hæretici de Bohemia, qui vocati sunt, venient huc. Nunciatum est jam diu omnibus universitatibus, quod mittant huc omnes notabiliores viros, quos habent in sacra pagina, & in decretis. Quanta confusio foret, si interim hoc concilium dissolveretur! Certe opinione omnium multi populi catholici, si hoc fieret, credentes fidem nostram non veram, quum non audeamus illam defendere, sequerentur hæresim Bohemorum. Infra octo dies puto, veniet responsum conclusionis factæ per nobiles, & militares Alemaniæ, super facto expeditionis fiendæ proxima æstate contra Bohemos. Quantum etiam scandalum foret si interim concilium dissolvatur? Isti Domini videntur inter se conclusisse scribere per universum convocando omnes, & eorum intentionem firmam permanendi hic non obstante quocunque mandato intendunt omnibus publicare, usquequo providerint aliqua opportuna remedia pro extirpanda hæresi Bohemica, & procuranda pace in populo christiano, & reformatione morum &c. Et quod, nonnulli asserant, quod hujusmodi dissolutio procuratur, quod timetur, ne concilium aliquid contra sedem apostolicam, vel curiam Romanam attentet. Isti, qui sunt hic, parati essent facere omnem cautionem, & promissionem, quod de pertinentibus ad sanctitatem vestram, & curiam Romanam in nullo volunt se intromittere. Usque nunc fieri ipsos jurare, quod laborarent in hoc concilio pro honore Dei sanctitatis vestræ, & sedis Apostolicæ, & ecclesiæ Romanæ, & ita fecissem quoad supervenientes. Supplico, ut sanctitas vestra non maculet gloriam suam, & sedis apostolicæ, nec velit in suo pontificatu tale scandalum oriri in ecclesia Dei. Valeat sanctitas vestra feliciter, cui me humillime recommendo. Basileæ die XXII. Januarii.

V. S.

Humillimus ac devotissimus servulus Julianus S. Angeli.

Usque nunc potui de istis disponere, quicquid volui. Sed post istam famam incipiunt se regere suo modo, nec possem ipsos prohibere. Sed certus sum, quod cessante hujusmodi suspicione dissolutionis possem ipsas satis leniter trahere, quod revera semper inveni ipsos inclinatos ad honorem sanctissimi domini nostri & sedis apostolicæ.

EPISTOLA

Episcopi Ratisponensis ad Eugenium papam IV.

Ex Cod. Medic.

Beatissime pater, Domine clementissime. Post humillimam mei recommendationem cum debita subjectionis, & obedientiæ reverentia devotissima pedum oscula Beatorum. Perhorrenda Christi fidelibus fama diebus istis exorta, beatitudinem vestram suas certas literas apostolicas pro sacri generalis concilii Basileensis dissolutione facienda refert emisisse, quas si contingeret executioni demandari, quod absit, beatissimam vestram sanctitatem tamquam fidelissimus servitor, & cappellanus suus facio certam, gravissima & forsan vix, vel nunquam reparabilia scandala, & inconvenientia etiam in beatissimam personam vestram & sanctam sedem apostolicam redundantia, e vicino fore proventura. Præfato namque vinculo dissoluto Hussitæ hæretici per id ipsum fortius animati cum majori crudelitate, quam huc usque christianum populum, seu ecclesiam persequentur. Nec est qui consoletur eam ex omnibus caris ejus. Fides catholica ex innumerabilium animarum perpetuum interitum maxime in partibus Alemaniæ, & successione in aliis terris, atque regnis in totum fere subvertetur, & quis revelabit eum? Bella, strages, & discordiæ prioribus undique orientur, & cum iis omnibus status ecclesiasticus omnino distruetur. Viderit Beatitudo vestra, si tantis malis non sit in tempore etiam celeberrime occurrendum, quod tamen absque concilio generali, etiam propterea si non esset indictum, merito foret indicendum, fieri nequaquam potest. Et quid plura facta tam miserabili, & summis plena periculis concilii dissolutione, in quo cuncti fideles partium istarum spem suam potissime reponunt? Quid alius in foribus verisimiliter detimetur, quam quod plurimi se subtrahent a sedis apostolicæ reverentia, & obedientia novo, & gravissimo, quod Deus avertat, schismate suscitato. Consideret sanctitatis vestræ providentia, si tantis, & tam gravibus malis expediat aperire portam, & utrum diligant ecclesiam Christi, vestrum & ecclesiæ Romanæ statum, qui quæ sua sunt, & non Dei

ANNO CHRISTI 1431.

Dei, nec eccleſiæ ſuæ ſanctæ quærentes diſſolutionem hujuſmodi fieri ſuadere ſeu ſugillare præſumpſerunt. Verum integritate, & affectione grandi mentis veſtræ, Pater ſancte, quam erga conſervationem fidei ſacræ, ſine qua nemini eſt ſalus, reformationem morum, & pacem, ac concordiam fidelium, etiam adhuc eſſetis in minoribus, ſemper habuiſtis, ex integro perlata nulli fidelium veſtrorum concipere, ſeu credere poſſunt, literas hujuſmodi de voluntate, & certa ſanctitatis veſtræ bene informatæ ſcientia, quin potius, ut vehementer præſumitur, ex ſiniſtris quorumdam informationibus veſtræ ſanctæ intentionis executionem taliter qualiter, imo nimis periculoſe retardantibus creduntur emanaſſe, tenentes indubie, quod nunc poſtquam generale paſcendi gregis dominici ſuſcepiſtis curam, multo ferventiorem, plusque firmam ad præmiſſa habeatis, quemadmodum etiam veſtræ ſanctitatis humeris plus incumbit, voluntatem. Qua de re veſtram eximiam beatitudinem, ſine cujus providentia ſcandalis, inconvenientiis, atque malis ſupradictis obviari non poteſt, genibus cordis mei veſtræ ſanctitatis pedibus provolutus eum qua poſſum humilitate, & reverentia ſuppliciter exoro, quatenus conſervationem catholicæ Fidei bonis moribus, & religioni, nec non ſaluti, & paci fidelium ſupradictis fideliter, clementer, & ſalubriter intendentes, præfatis quoque ſcandalis, & inconvenientiis remediis opportunis occurrentes datas literas revocare, caſſare, & irritare, aliaſque, per quas dictum concilium approbatur, confirmetur, & ſtabilietur, quantum neceſſe fuerit tranſmittere dignemini generoſe; nec retrahat, ſi quis inconſiderate loquens hujuſmodi variationem animi veſtri levitati forſan imponeret, quoniam pro qualitate & neceſſitate rerum agendarum, prout rei publicæ poſcit utilitas, oportet, ut ſæpe mutare ſententiam. Mentem etiam veſtram nequaquam difficultet in hoc facto quæcunque forſan ſuggeſta per æmulos de præſenti concilio diffidenter, quod utique Deo teſte ad nihil aliud tendit, quam ad præmiſſa veſtræ beatitudinis auxilio opportuno feliciter procuranda, nec non ad honorem ſanctæ ſedis apoſtolicæ, & ſanctitatis veſtræ memoratæ.

Devotiſſima Creatura C. epiſcopus Ratiſponenſis.

EXTRACTIO

Super adventum Huſſitarum de literis ambaſiatorum concilii Baſilienſis.

Ex Cod. Medic.

PRæterea nuper ad placitum habuimus nuncium Egrem, ſive cum literis credentiæ. Nam nuper fuit in Praga, & alias crebro. Imo ex parte Egreſium præſentavit in Praga literas primas generalis concilii. Ideo, ea quæ propoſuit, & in præſentia etiam conſulum Numbergenſium oppidi depoſuit pro conſolatione diſtinctius paulo. Dixit itaque, quod quartadecima Decembris fuit Pragæ per novem circiter dies. Vidit eadem die, ideſt in craſtino S. Luciæ redire de Ungaria Huſſitas, & intrare Pragam non ut antea videret aliquando cum ſpoliis, lætitia & fiſtulatoribus, ſed cum magna triſtitia, & irriſionibus. Sunt enim plures valde in Praga præſertim veteri, quæ merito validior eſt in omnibus. Novæ qui corde fideles ſunt, & cum ſummo gaudio perceperunt orphanorum interitum optantes, ut malo huic Bohemiæ finis detur. Fuerunt autem præfati Huſſiti, qui Pragam intraverunt, hi, quos hæretici perdipientes eorum confratres circumdatos in Ungariam direxerunt eiſdem confratribus adjutorium. Sed mentita eſt iniquitas ſibi Ungariæ, cum appropinquantes perceperunt, prout alios audiviſtis, nedum multitudinem orphanorum fama, & gladio occiſam, verum etiam plures ignobiles, nobiles, & capitaneos Taboritarum peremptos. Siquidem Procopius, poſtquam enim fines, & orphanorum exercitus Ungariam intraſſet, & ſpolia multa collegiſſet, captam prædam cum diſſidio, & ſeditione dividere cœperunt, ex quo in iram motus Procopius cum paucis quibuſdam vitam optavit, caute fugiendo reliquit poſt ſe multitudinem gladiis ſtatim præſtandam Ungarorum. Eſt autem modo prope montem Kunchnik in caſtro ſine omni campeſtri exercitu infames fere apud omnes hæreticos, qui eum proclamant fratres ſeduxiſſe. Unde cum nuper circa finem menſis Decembris infirmus ad Pragenſes pro medico direxiſſet, multorum hæreticorum reſponſio fuit, ſibi neminem pro medico, niſi civitatis lictorem dirigendum fore. Deinde quod ad reſpondendum literæ generalis concilii dieta, quæ Pragæ per regnum Bohemiæ teneri debuerat, proceſſum non habuit ſuper feſto S. Nicolai propter mortem orphanorum. Idcirco eadem dieta prolata fuit ad diem Circumciſionis Domini. Vocatus quoque eſt per Pragenſes conſules Procopius, qui reſpondit, quod rata habere vellet ea, quæ multitudo concluderet. Nollet tamen Pragam intrare, eo quod non confideret conſulibus. Item præfatus nuncius quum antea præſentaſſet civitati veteri literas generalis concilii, quas, ut audiſtis, recepit conſulatus Pragenſis reverenter nuncio dando propinam novem florenorum, ductus fuit idem nuncius ad beatam Virginem, ut præſens eſſet publicationi præfatarum literarum, quæ fiebat populo maximo aſſiſtente, viditque populum valde congratulantem novis tahbus, & flentes plurimas, audivitque prædicantem, & literas declarantem per omnia loqui favorabiliter, & cum veniſſet ad locum, ubi ſic habetur in litera, *Rogamus autem, ut viros tales mittatis, ſuper quos Spiritus Domini requieseere ſperetur, mites videlicet, timoratos, humiles, pacem optantes, & non qua ſua ſunt quærentes, ſed qua Jeſum Chriſtum &c.* Exclamare cœpit in hæc verba, & ſimilia in lingua Boemica. O, inquit, quam ſancta & juſta petitio! ſed ubi inter vos reperiri poterunt viri tales? Nos enim inter nos multitudinem habemus homicidarum ſanguinem Baptizatorum injuſte fundentium, raptores innumeros, & violentos poſteros rerum eccleſiaſticarum, & ſimilia multa dixit. In fine autem jam perdeclarata litera hortabatur populum, quatenus orarent Deum & pro generali concilio, & pro regno Bohemiæ, & ad ea divina gratia ducerentur, per quæ gaudia Cœli poſſent

ANNO CHRISTI 1431.

sent assequi. Est autem prædictus prædicans sacerdos dictus Roggigan vir magnæ eloquentiæ, dilectus ab omnibus in Praga præsertim veteri, qui de multis hæresibus eos prædicando eduxit tenens tamen articulum de necessitate prædicandi sub utraque specie. Item dicit idem nuncius quod in veteri Praga in omni loco ecclesiastico non alia vidit in Bohemorum cerimoniis, nisi sicut in nostris ecclesiis, excepta pratica comunicandi sub utraque specie. Item quod certum est Bohemos modo habere victualia in vino, pane, vestito, sale, & hujusmodi in notabili copia, quæ eis per falsos Christianos adducuntur, qui se periculo perdendi omnia committunt, prout sæpe incidunt, licet aliquoties evadant. Species aromaticæ solum in Bohemia sunt carissimæ. Hæc deposita per supradictum nuncium. Item audivi per quemdam Baccalerium formatum noviter venientem de universitate Viennensi, quod in regno Bohemiæ multi nobiscum satis concordant modo in tribus articulis, licet in quarto de Eucharistia discordent. Scitote etiam quod quando cuique dicitur simplici populo de his tribus, quæ proponit agere generale concilium, mira hilaritate, & devotione movetur. Similiter de civitatibus, & quibusdam nobilibus. E diverso autem multitudo religiosorum, ac sacerdotum sæcularium vix nomen reformationis patienter audire potest. Ut experti sumus in locis pluribus. Item in Nurinberga manebimus quousque responsum, ab Hussitis de dieta supradicta habuerimus. Item tam Nurinbergenses, Herbipolenses, Bambergenses civitates, quam eorum episcopos & Marchionem Brandeburgensem cum cæteris principibus & nobilibus, cum quibus ambo, aut alter nostrum fuit, omnes & singulos reperimus voluntarios ad non treougandum cum hæreticis, & ad conductum salvum præstandum, si venire voluerint ad generale concilium, hæreticis, imo ad veniendum ad loca opportuna in propriis personis gratia nobis assistendi consiliis & auxiliis. Datum Numbergæ die quinta Januarii anno Dom. MCCCCXXXII.

Frater Johannes Nider, prior Basiliensis ordinis prædicatorum, & frater Johannes monachus Cistercienfis de Nurinberga.

EPISTOLA

Anonymi ad cardinales.

Ex Cod. Medic.

REverendissimi in Christo patres specialissimi domini mei post humilem recommendationem scribo sanctitati domini nostri, sicut maxime opportunum, & necessarium visum est. Quid opus facto sit, vestræ dominationes cognoscent, quibus supplico, ut rebus ecclesiæ consulant. Idem ex SS. D. N. postulo in literis, quarum copia hæc est:

Beatissime Pater.

Post devota pedum oscula beatorum. Heri venerunt literæ de Nurinberga ab ambasiatore concilii videlicet magistro Johanne Nider sacræ theologiæ magistro, quarum copiam mitto hic interclusam. Sperant omnes, quod Bohemi debent huc venire ad concilium. Spes est in Spiritu S. quod inspirabit corda eorum. Jam igitur propter tantum bonum, & tantam spem reddo me certum, quod sanctitas vestra non solum non permittet dissolvi hoc concilium, sed etiam, si non esset indictum, de novo hic indiceret. Alioquin, beatissime pater, si rebus stantibus, ut nunc stant, dissolveretur, sequeretur irrimediabilis confusio, & scandalum in ecclesia Dei. Et universus orbis talia audiens clamaret ad cœlum, quod summus pontifex causam dederit, quod hæresis Bohemica non extinguatur. Puto, quod tota Germania tum ex indignatione quam ex hoc conciperet, tum quod crederet fidem nostram non veram quam fugiendo non audemus defendere, confœderaret se cum hæreticis in perniciem totius status ecclesiastici. Obsecro igitur sanctitatem vestram per dominum nostrum Jesum Christum, cujus estis vicarius. Supplico per illum pretiosissimum ejus sanguinem, de quo propagata est ecclesia, & per illos fluvios sanguinis, quos S. Martyres effuderunt pro ipsa ecclesia defendenda. Deprecor per Spiritum sanctum paraclitum, qui docet ecclesiam omnem veritatem, nec eam permittit errare. Exoro per viscera misericordiæ Dei nostri, per S. Trinitatem Patrem, & Filium, & Spiritum S. per illam gloriosissimam Virginem matrem Redempt. nostri, perque Angelos Cœli, & omnes sanctos. Adjuro sanctitatem vestram per illam, in qua sedetis, beati Petri sedem, qui crucem non expavit pro fidei defensione. Obtestor demum beatitudinem vestram per illud terribile tribunal summi Dei, ante quod stabitis reddituri usque ad minimum quadrantem de singulis rationem, ne velit tanti scandali, ac confusionis esse causa, sed dare omnem operam, ut fama hujusmodi dissolutionis sopiatur. Quid igitur? jam vel fictum vel coloratum, vel qualecunque sit, esset in conspectu hominum, poterit allegari ad impediendum tantum bonum? Vere in tanto periculo non esset tacendum nec erubescendum loqui. Si hoc permittam, non deerunt, qui dubitent an in hominibus curiæ Romanæ sit vera fides. Ego arbitror pene impossibile attento zelo, & fervore, quem semper sanctitas vestra habuit ad fidem orthodoxam, quod cum talia audiverit, quin statim jubeat concilium habere cursum suum saltem usque ad mensem Julii prout alias scripsi sanctitati vestræ, tumque cessabunt multa scandala, & inconvenientia, quæ nunc obstant. Omnipotens Deus beatitudinem vestram feliciter conservet, cujus pedibus me humillime recommendo. Datum Basileæ XXVI. Januarii MCCCCXXXII.

LITERA

Missa de Basilea domino cardinali Novariensi per suum secretarium dominum Bartholomæum de Porta.

Ex eod. Cod. Med.

REverendissime pater, & domine mi singularissime. Post debitam recommendationem. Prout alias vestræ dominationi scripsi super differentia locorum inter duos ambasiatores domini ducis Burgundiæ, ac electorum concilium pronunciavit, quod unus ex

ANNO CHRISTI 1431.

ex ambassiatoribus ducis Burgundiæ post ambasiatores regum primus sedeat & post ipsum sedeat unus ex ambasiatoribus electorum, & sic successive mistim, & statim audita tali pronunciatione ambasiator. electorum exiverunt congregationem, & ex post nunquam intrarunt congregationem nec deputationes. Hodie vero quæ est decima dies post pronunciationem intraverunt congregationem; & interposuerunt appellationem a sententia legati ad concilium, & isto die sunt incorporati ambasiatores domini ducis Burgundiæ. Interim dominationem vestram aviso, quomodo conclusum est in omnibus deputationibus, quod sanctissimus dominus noster papa moneatur sub pœna suspensionis administrationis papalis ex nunc prout ex tunc, & ex tunc prout ex nunc, quatenus infra sex dies adhærere debeat pure, & libere huic sacro concilio, & de tali adhæsione infra dictum tempus per bullas concilium certificare. Hic sunt multi Prælati, & alii notabiles viri, qui sunt pro papa, sed nullum est caput, & in veritate si essent duo cardinales legati ex parte papæ, vel saltem incorporati licet non legati, quod forsan ut legati non reciperentur, nihil fieri posset contra personam papæ, & quia hic non sunt aliqua capita, multi tacent, & non loquuntur. Factum est unum responsum dominis ambasiatoribus domini papæ, quod per illas bullas non est satisfactum decretis concilii, nec sunt ut legati recepti. Decretum suspensionis prædictæ nondum est expeditum. Sed creditur, quod in sequenti hebdomada in sessione publica expediatur, & statim mittentur ambasiatores ad reges, & dominationes temporales per universum, & videre meo Dominus noster non posset melius facere, quam realiter adhærere, & mittere duos cardinales legatos una cum domino S. Angeli, & etiam mittere alios prælatos, qui defenderent honorem suum, & si consilium nollet dictos cardinales recipere, nihilominus se incorporarent. Alia pro præsenti omisi, quia dominatio vestra requirendo laborem præsentium in prima causa sua, quia est consanguineus domini Petri de Luna (sic) & si sim hic aliqua facturus, rescribat vestra dominatio, quam altissimus conservare dignetur ad vota. Datum Basileæ die XXVII. Junii.

Per servitorem R. P. V. Bartholomæum de la Porta canonicum Novariensem.

LITERA

Scripta de Basilea per quemdam sine nomine.

Ex Cod. Medic.

FRatres carissimi post cordialem recommendationem noveritis hoc sacrum concilium continuo suscipere prælatorum, & aliorum christicolarum de omnibus regnis incrementum, & quæcumque in mente facere proposuit, feliciter in Domino terminare intendit. Puto vos audivisse decreta hic facta post adventum prosperum, & felicem Domini mei, videlicet super prorogatione termini domini papæ, cardinalium, prælatorum, & aliorum curiam Romanam sequentium. Propterea rogo vos affectuose pro periculo quod ex ulteriori mora in curia vobis cadere posset, per recessum, data opportunitate, & infra tempus providere velitis, aut ad minus coram notario, & testibus faciatis secretam protestationem, quod si commode sine corporum, & bonorum periculo possetis satisfaciendo decretis concilii, a curia Romana recedere, quia indubitanter continuantes omnibus honoribus, & beneficiis ecclesiasticis per hoc concilium privabuntur. Nec recipiatur pro levi dicto aut truffa. Jam omnes reges adhæserunt ipsi concilio præter reges Poloniæ, & Aragonum, ad quos missi sunt solemnes ambasiatores etiam ad Græcos, ut hic veniant. Hac septimana recessuri sunt duo prælati & duo doctores superiori, ineunte hebdomada literæ domini ducis Brittaniæ in plena congregatione lectæ sunt, quæ per dominum Turonensem fuerunt missæ, per quas securavit concilium, quod breviter intendebat mittere certos prælatos dominiorum suorum ad ipsum concilium. Anglici Coloniæ sunt breviter huc venturi: dominus S. Eustachii cras, aut post cras immediate expectatur. Adventus etiam dominorum sanctæ Crucis; & Bononiensis proximus esse speratur. Capitula servanda in electione futuri pontificis hic indubitanter electuri privatione Eugenii, ut asserunt, prius facta heri hic fuerunt secrete lecta, in quibus inter cetera continetur, quod ad papam assumptum nemo audeat accedere ante octo dies, sed illo tempore remaneat solus inclusus in sua camera, & tempore intermedio fiant statuta per eum juranda, & servanda sub pœna hæresis, & privationis ipso facto a papatu. Jovis proxime præterito fuit factum decretum, per quod concilium cassavit omnes processus factos & fiendos contra imperatorem, ducem Bavariæ, protectorem concilii, & alios reges, & principes, cæterasque personas ecclesiasticas, & mundanas huic concilio adhærentes, & adhæsuras, prout audistis, & Bohemi Dominica quarta Januarii hic applicuerunt. Veneris post decima Januarii fuerunt auditi, & in fine eorum sermonis in plena congregatione ad clerum facti petierunt expositionem, & probationem quatuor suorum articulorum, audientiam eis dari quam veneris XVI. Jan. habuerunt, & jam tres primos articulos proposuerunt, & quartum cras, & post cras proponent. Cum quolibet articulo posuerunt duos dies, & omnia in scriptis proposuerunt, & de ipsis copiam tradiderunt. Simili modo fiet eis responsum in scriptis, dabiturque copia. Speratur favente divino numine ipsos reduci ad primam fidem catholicam, quoniam dominus virtutum potens est de ipsis lapidibus suscitare filias Abrahæ. Basileæ cursu calami XXVI. Januarii. Dominus Christi factus est legatus per concilium in regnis Christi, & Siciliæ videlicet Neapolis. Elapso termino Eugenii, qui finietur XVIII. Februarii, mittentur ei bullæ jam confectæ.

EPI-

ANNO CHRISTI 1431.

EPISTOLA

Brandæ episcopi Portuensis card. Placentini ad Eugenium papam IV.

Ex cod. Medic.

BEatissime pater, & sanctissime Dom. noster humillima pedum oscula beatorum. Quum ex beneplacito sanctitatis vestræ discessissem a regia majestate ne ex mora mea cum illa amplius gravaretur vestra sanctitas, quod & prius factum, si ante hoc percepissem, huc advenerunt reverendi patres domini ambasiatores vestræ sanctitatis quos ut debitum fuerat mihi, cum omni caritate suscepi, illosque informavi de bona voluntate regia tam in protegendo dictam sanctitatem & statum suum, quam & temporalitatem. Verum quod affectabat, quod faveretur concilium Basiliense ex rationibus verbo, & scripto transmissis, de quibus etiam & ultra illos edocui, ut & de cunctis informati melius noscerent qualiter commissa prosequi. Superveniente autem dicta majestate voluerunt me inter ipsos ad exponendum commissa, a quo me retrahebam, ut sibi dixi, cum nec literas, aut breve haberem: desuper, asseruerunt hoc debere placere dictæ sanctitati, quæ mandaverat me salutari &c. Ita quod si peccatum fuit illis annuendo, non meum, quia pro certo libenter me retraxissem dubitans displicere ex his, quæ mihi scribuntur, & referuntur. Sed parcat Deus male informantibus. De gestis cum præfata majestate ipsi optime docti informabunt, & referent, & etiam aliqualiter, si placuerit illis, me concernentibus, quem vestra sanctitas reperiet semper promptum, & paratum ad concernentia honorem, & statum suum, & ecclesiæ pro modulo meæ parvitatis. Prælibatam sanctitatem conservare dignetur Altissimus ecclesiæ suæ sanctæ feliciter, & votive per tempora longiora. Scriptum Parmæ XXVI. Martii per vestrum fidelissimum servitorem & capellanum.

B. (nempe Brandam episcopum Portuensem cardinalem Placentinum.

INHIBITIO

Facta per unum stantem Basileæ in causa privata uni auditori in Romana curia.

Ex eod. codice Mediceo.

GUillelmus Dei, & apostolicæ sedis gratia episcopus Bellicensis judex, & commissarius causarum, & causæ ac partibus infrascriptis a sacrosancta synodo generali Basiliensi in spiritu Sancto legitime congregata specialiter deputatus universis, & singulis sacri palatii apostolici causarum auditoribus, & judicibus commissariis delegatis; subdelegatis ordinariis, extraordinariis quacumque auctoritate fungentibus, quibuscumque nominibus censeantur, aut quacunque præfulgeant dignitate, nec non Stephano Bayssonis presbyt. Lugdunensis diœcesis in infrascripta commissione nominato, omnibusque aliis, & singulis, quorum interest, intererit, seu interesse poterit, quosque infra scriptum tangit negotium, seu tangere poterit quomodolibet in futurum salutem in Domino, & præsentibus fidem indubiam adhibere. A Noveritis, quod pridem eadem sacrosancta synodus quandam commissionis, sive supplicationis cedulam nobis per unum ex cursoribus suis præsentari fecit, quam cum ea, qua decuit reverentia recipimus hujusmodi sub tenore.

Dignentur Romanæ paternitates vestræ causam vertentem inter devotum eorumdem Johannem Tarditi rectorem parochialis ecclesiæ sancti Johannis de Vico Lugdunensis diœcesis in hac civitate, & sacro generali concilio Basiliensi nunc personaliter residentem de, & super dicta parochiali ecclesia ex una, & Stephanum Bayssonis presbyterum Lugdunensis diœcesis partibus ex altera, & in Ro- B mana curia pendentibus statum ipsius causæ hic habentem pro sufficienter expresso de ipsa Romana curia, & a quibuscunque judicibus dominis auditoribus, sive commisariis in dicta Romana curia existentibus, coram quibus dicta causa pendet, advocare, & judicibus, aut alteri ex prælatis hujus sacri concilii committere audiendam, cognoscendam & fine debito terminandam cum omnibus suis emergentiis, incidentiis, dependentiis, & connexis, & cum potestate citandi dictum Stephanum, omnesque alios quoscunque sua communiter, vel divisim interesse putantes in loco hujus sacri concilii, & extra semel & pluries, ac totiens, quotiens fuerit op- C portunum, nec non cum potestate inhibendi quibuscunque judicibus, sive commisariis, si prout, & quando opus fuerit. Nam si ipso Johanne hic existente in servitiis Domini cardinalis Rothomagensis causa debuerit in Romana curia tractari, fortasse propter ejus absentiam ipse Joannes, qui pro se unam sententiam obtinuit super dicta parochiali ecclesia, & vigore dictæ sententiæ sequestravit; quamvis bona jura habeat, denuo succumbet, quod esset in non modicum suum, & sui juris præjudicium, & hoc non obstante, quod dicta causa de sui natura non esset hic tractanda, & quod de ejus statu non sit hic facta mentio specialis, & aliis D incontrarium facientibus non obstantibus. In fine vero dictæ commissionis, sive supplicationis cedulæ scriptæ erant de alterius manu litera superiori literæ ipsius cedulæ penitus, & omnino dissimili, & diversa hæc verba, videlicet: *Audiat dominus episcopus Bellicensis, citet ut petitur, & justitiam faciat*. Cujus quidem commissionis vigore, citatione legitima pro parte honorabilis viri domini Johannis Tarditi principalis in infrascripta commissione principaliter nominati contra & adversum se Stephanum Baysonis ex adverso principalem in eadem commissione ex adverso principaliter nominatum, omnesque alios, & singulos sua communiter, vel divisim in- E teresse putantes extra sacrum concilium Basileense, & ad partes juxta vim, formam, & tenorem præteractæ commissionis in forma solita, & consueta per nos decreta, & concessa tandem videlicet die, & hora præsentibus inferius adnotatis præfatus dominus Johannes Tarditi principalis coram nobis personaliter constitutus nos debita cum instantia requisivit, quatenus advocationem causæ hujusmodi a Romana curia, & commissionem ipsam, omniaque, & singula in ea contenta, & litis pendentiam hujusmodi coram

ANNO CHRISTI 1431.

ram nobis vobis omnibus, & singulis, & præsertim tibi Stephano ex adverso principali, ut illi, vel illis, cui, vel quibus hujusmodi causa forte de facto commissa fuerit intimare, ac in forma solita, & consueta inhibere literasque intimatorias & inhibitorias extra dictum concilium, & ad prædictam curiam Romanam, ac vos omnes, & singulos supradictos sibi desuper decernere, & concedere dignaremur. Nos igitur Guillelmus episcopus, ac judex, & commissarius præfatus attendens hujusmodi inquisitionem fore justam, & consonam rationi, & quod lite, & causa hujusmodi coram nobis indecise pendente nihil sit per vos, vel quempiam alium in dicta curia, vel extra eam quomodolibet in B causa hujusmodi attemptandum, seu innovandum, advocationem hujusmodi causæ, nec non prætactam nobis, ut præfertur, sententiam, & præsentatam commissionem, ac omnia & singula in ea contenta, etiam litis pendentiam ipsam vobis omnibus, & singulis supradictis tenore præsentium intimamus, insinuamus, & notificamus, & ad vestram, & cujuslibet vestrum notitiam deducimus, & deduci volumus per præsentes, ne de præmissis, vel infrascriptis ignorantiam aliquam prætendere possitis, seu etiam allegare, vobisque, & vestrum cuilibet tenore præsentium duximus inhibendum, & inhibemus, ne statim visis præsentibus in nostræ, imo C verius prædictæ sacrosanctæ synodi Basiliensis jurisdictionis vilipendium, & contemptum, ac præfati domini Johannis Tardeti principalis, & juris sui, nec non litis pendentiæ hujusmodi præjudicium, quicquid per vos, vel alium, seu alios publice, vel occulte, directe, vel indirecte quovis conquisito colore in causa, & causis hujusmodi innovare, seu attentare præsumatis, sive aliquis vestrum præsumat. Quod si secus per vos, seu aliquem vestrum factum fuerit, id totum revocare, & in statum in quo ante innovationem, & attentationem ipsam fuerit reducere curabimus justitia mediante, de quo, & quia in hujusmodi causa postquam cita- D tio per nos, ut præfertur, ad partes decreta in partibus ipsis in loco beneficii, super quo agitur in hac causa, videlicet parochiali ecclesia S. Johannis de Vico præfatæ Lugdunensis diœcesis, sive alias juxta formam in ea expressam contra te Stephanum, & alios sua interesse putantes rite executa fuerit, & coram nobis vel forte loco nostri surrogando judici judicialiter una cum dicta executione reproducta nos in causa hujusmodi ad singulos actus usque ad diffinitivam sententiam inclusive debitis, & consuetis terminis, & dilationibus, ut moris est, procedentibus ad prænominati domini Johannis principalis, vel procuratoris ejus instantiam procedemus, E vel forte surrogandus judex procedet, procedique permittemus, tui Stephani ex adverso principalis, & quorumcumque aliorum sua interesse putantium absentia, sive contumacia in aliquo non obstante. In quorum omnium, & singulorum fidem, & testimonium præmissorum præsentes literas, sive præsens publicum instrumentum hujusmodi nostras intimationem & inhibitionem in se continens, sive continens exinde fieri, & per notarium publicum, nostrumque, & hujusmodi causæ

Ex eod. Medic.

A coram nobis scribam infrascriptum subscribi, & publicari mandavimus, nostrique sigilli fecimus apponi munimen. Datum, & actum Basileæ in domo habitationis nostræ sub anno a nativitate Domini MCCCCXXXIII. indict. XI. die vero Sabbati XXIII. mensis Maji pontificatus sanctissimi in Christo patris, & domini nostri domini Eugenii divina providentia papæ Quarti anno tertio præsentibus ibidem reverendo patre domino Humberto, Abbate monasterii de Syr ordinis S. Augustini Augustensis diœcesis, & domino Petro de Hilaren archidiacono Augustensi in Sabaudia testibus ad præmissa vocatis specialiter & rogatis.

Et ego Erardus Ronselli clericus, canonicus Nomoniensis in decretis Baccalareus publica apostolica, & imperiali auctoritate, ac sacri generalis concilii Basiliensis Notarius, atque præfati domini judicis, & hujusmodi causæ coram eo scriba, quia præmissis omnibus, & singulis dum, ut præscribuntur, agerentur, & fierent una cum prænominatis testibus præsens fui, eaque sic fieri vidi & audivi, ideo præsens publicum instrumentum per alium scriptum exinde confeci, & in hanc publicam formam redegi. signoque, & nomine meis solitis, & consuetis, una cum appendice sigilli præfati domini judicis signavi, & subscripsi in fidem, & testimonium omnium, & singulorum præmissorum requisitus atque rogatus.

LITERA

Concilii Basiliensis directa duci Suessæ super approbatione decreti facti super suspensione.

Dilecto ecclesiæ filio nobili viro duci Sexæ illustri.

Ex eod. Cod. Mediceo.

SAcrosancta generalis synodus Basiliensis in spiritu sancto legitime congregata universalem ecclesiam repræsentans dilecto ecclesiæ filio nobili viro duci Sexæ illustri salutem, & omnipotentis Dei benedictionem. Dignum est equidem, & valde congruum arbitramur, quod tua singularis devotio ad bonum totius populi Christiani, & hujus sanctæ synodi felices successus, sicuti nonnullorum fidelium relatione percepimus, plenis desideriis inclinata omnia nostra gesta videat, & cognoscat. Cum enim clarissime videremus Romanum pontificem nullis potuisse flecti precibus, nec hujus sanctæ synodi humili, & longa patientia nullatenus superari, decretum nuper in nostra solemni sessione ab ipso Spiritu Sancto promulgatum edidimus, quod tuæ excellentiæ mittimus per copiam his inclusam. Exhortamur, ut sicut optime speramus, tua sincera devotio pro universalis ecclesiæ reverentia singula in eo contenta suo in tempore faciat executioni debitæ demandari, & observari. Datum Basileæ II. Idus Augusti anno Domini MCCCCXXXIII.

B. de Batiferris scripsit.

ANNO CHRISTI 1431.

Pars cujusdam literæ missæ de Ildeberga per quemdam doctorem illius universitatis & fuit missa ad Romanam curiam uni nostrorum.

Ex Cod. Medic.

PRæterea heri in partibus istis tribulatio est magna ratione processus habiti contra Romanum pontificem per residentes Basileæ. Verum processu finito quia multi reclamaverunt, missus erat quidam episcopus Laudensis ad ducem nostrum, & alios electores, & ad Angliam ad informandum ipsos de processu, & quod merito deberent approbare. Sed responsio data sibi ex parte principis non placuit sibi, & ut spero, dominus Dux non obediet illi processui, si, & B in quantum papa velit confirmare in tribus casibus quos (sic) ipsum est inchoatum.

Et idem facient, ut spero, alii principis electores. Et isti principes, per doctores universitatis sunt informati qualiter, ipsi præsidentes non poterunt illum creare in cardinalem nec cardinali Rothomagensi providere de Vicecancellariatu, & alia de civitate Avinionensi, & etiam ponere collectiones fructuum &c. Quoniam ista non sunt de præmissis casibus, nec eos tangunt. Sicque, ut spero, electores instabunt, ut effectus processus ad tempus suspendatur, & interim mittent suos versus papam dominum nostrum Eugenium.

Item ambasiatores regis Angliæ videntes, & percipientes talem processum noluerunt incorporari concilio, sed recesserunt pro majori parte &c.

LITERA

Nicolai de Fortetradicis, qua se asserit commissarium concilii.

Ex Cod. Medic.

VEnerabiles viri, amici carissimi nostri: quam plurimam salutem. Pensamo dobbiate sapere, come dal sagro consiglio ho avuto le bolle del Capitanato de sancta ecclesia, & a noi è stata facta piena commessione D di riponere, e reintegrare omne cosa mal messa, per qualunque persone, o Signori che de' beneficj, e le Rocche d'essa ecclesia avessero tolto, & occupato. Il perchè vi dicemo, & comandamo per observare le commissioni ad noi facte, che l' Abbadia di Farfa, quale è la tenate a nostra petitione, como Capitaneo generale predicto, e che per nostra parte debbiate admoner tucti Signori contorno, & specialiter persone, quale tenesseno delle cose, & biene, castella, o fortezza della dicta Abbadia, che debbiano infra termine de octo dì mettere voi in possessione de tucti lodri in nome del prefacto concilio de sancta Ecclesia. Altramen- E te passato el decto termine noi publicaremo voi, & l' altri, che saranno inobedienti alli nostri comandi, como ribelli, & principali inimici del sacro concilio, & de sancta ecclesia, & pigliandoli noi per forza, como speriamo di certo, lo tracteremo, & mecteremo ad saccomanno, e loro cose, & beni & femmine, & figliuoli manderemo spersi per tucto lo mondo. Il perchè siate savj, & provedete alla reintegratione, & bene della vostra abbadia per lo decto sacro A concilio. Et mandremone si facta, & religiosa persona per fine sia deliberato de novo abbate, che ve governerà per modo, ohe tutti sarete bene contenti. Et piacendone più una persona, che un altra, eleggetela voi, & noi advisate, che gratamente la confermaremo Datum in nostro felici campo contra, & prope Tibur die VI. Septembris 1433.

Nicolaus de Forte Brachiis sacrosanctæ synodus (sic) sanctæque R. E. capitaneus generalis.

LITERA

Missa per regem Angliæ oratoribus regis Aragonum, & similiter scripta oratoribus electorum imperii.

Nobilibus, & egregiis viris serenissimi principis regis Aragonum fratris, & consanguinei nostri carissimi oratoribus in sacra Basiliensi synodo constitutis amicis nostris carissimis.

Ex cod. Codice Mediceo.

HEnricus Dei gratia rex Angliæ, & Franciæ, & dominus Hiberniæ nobilibus, & egregiis viris serenissimi principis regis Aragonum fratris, & consanguinei nostri carissimi oratoribus in sacro Basiliensi concilio constitutis salutem, & ad Dei laudem, sanctæque matris ecclesiæ consolationem sana, & salubria concilia impertiri. Nobiles, & egregii viri, amicique nostri prædilecti. Ambasiatorum nostrorum quos ad laborem in vinea Domini subeundum Basileam destinamus, fide didicimus ex relatu, quod nuper in orbe militantis ecclesiæ nubes quædam horrendæ dissensionis, & discordiæ, & ignis invalescens, quasi nascentis schismatis universalis ecclesiæ cœperunt propinquare firmamento, quæ si liberum fuisset sortita volatum, materiam domus Dei mox in dilatum duxissent incendium non facile mitigandum eorum saltem industria, qui feruntur ejusdem potiores extitisse promotores, imo non sine maximis laboribus, & dispendiis catholicorum principum, sicut priscorum temporum exempla manifestant. Quod ne contingeret vos, amici nostri prædilecti, aliorumque principum ambasiatores, & nostri communicato consilio, unanimique voto protestationibus congruis, rogatubus, & requestis contra ruinam domus domini fortes vos exhibuere pugiles, muros inexpugnabiles, ancorasque tutissimas ad Petri naviculam adversus imminentium periculorum fluctus, & sævitiam præservandam, ea sicut credimus, consideratione, qua novistis sæculi principes Deo rationem reddituros propter ecclesiam, quam ab eo jugiter contuendam receperunt, de quibus, sicut legitur, ille rationem exigit, qui illorum tuitioni ecclesiam suam credidit: quam Deo pariter, & hominibus acceptissimam, connexamque diligentiam si non impendere curassetis, in proximo futurum erat, quod in mundum universum se diffunderet flamma schismatis deplorandi, quo terra contremuisset in seditione volgarium, aera se colligissent in condensione principum; & rue-

ANNO CHRISTI 1431.

tueret velum templi in divisione pontificum, & cæterorum humilioris gradus clericorum, sicque, quod absit, fieret quidem desolatio, ecclesiæ claritas verteretur in tenebras, quæ totius orbis intuitum flebiliter eclipsassent. Hæc amici nostri prædilecti quamprimum vobis intimare, & ad præmissa sic viriliter, sagaciter, & solerter peragenda sit, & fuerit vobis & aliis ambasiatoribus, & nostris cor unum, & anima non minus una, eximiam nos extulerunt mentis in lætitiam eatenus, ut laxatis lætam in libertatem cordis nostri fibris nos velut Angelis conjubili corde gloriam decantavimus in altissimis Deo, & pacis donum hominibus bonæ voluntatis, ob hoc videlicet, quod dominicæ fuerit complacitum pietati pro ecclesiæ suæ tranquillandis negotiis sic animos principum ministerio suorum ambasiatorum devotionis unanimis in amplexu fœderare. His adjecit ambasiatorum nostrorum prædictorum assertio, quam recepimus, singularis venerationis prærogativam qua complecti dignum ducitis votivam status nostri prosperitatem, & omnia, quæ quovis titulo nos perspiciunt, & contingunt. Qua de re refundimus vobis grates nostras exurgentes intimis de præcordiis vestras circumspectiones suppliciter exorando, quatenus in dilectione, quam ad nos nostrosque concipitis (quod patrimum gerimus) jugiter permanentes simul pro dissuasione schismatis prælibati nomine dicti fratris, & consanguinei nostri manus, sicut hactenus, sic apponatis efficaces, quod ab opere tam pio vestræ caritatis devotio nullatenus jam desistat, donec christianissimi principes pacis ecclesiasticæ zelatores summi pontificis pulsent præcordia, ut justis, & rationabilibus sacri Basiliensis concilii votis, & desideriis se velit inclinare, ut maneat pastoris unitas, ovilis integritas, & desideratæ pacis jucunditas in ecclesia Jesu Christi. Datum sub privato sigillo nostro apud palatium nostrum Westmonasterii XXII. die mensis Julii.

APPELLATIO

Cardinalis de Ursinis a decreto Basiliensi.

Ex codice Mediceo.

IN Christi nomine amen anno a nativitate ejusdem millesimo quadringentesimo trigesimo tertio indictione undecima die tertia mensis Septembris pontificatus sanctissimi in Christo Patris & Domini nostri domini Eugenii divina providentia papæ quarti anno tertio. Actum in urbe in monte Jordano in Palatio residentiæ infrascripti reverendissimi in Christo patris & domini domini Jordani episcopi Sabinensis sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ cardinalis de Ursinis, & in quadam camera dicti palatii, in qua ipse reverendissimus pater dominus cardinalis residebat coram reverendis in Christo patribus domino Pandulfo episcopo Camerinensi, domino Angelo episcopo Arianensi, domino Bartholomæo abbate S. Proculi de Bononia vice auditore cameræ apostolicæ, nec non domino Geminiano de Prato auditore rotæ apostolicæ testibus ad hæc specialiter convocatis, adhibitis, & rogatis, venerabili ac religioso patre domino Augustino de Balneo Regio sacræ paginæ professore ordinis fratrum Heremitarum sancti Augustini, & ejusdem ordinis procuratore generali, nec non egregio utriusque juris doctore domino Antonio de Rosellis domini nostri papæ advocato concistoriali, ac etiam discreto viro Juliano ser Ruberti de urbe de regione Pontis, & aliis hac protestatione præmissa in principio, medio, & fine; & quandocumque, quod per præsentem appellationem, & quemcumque actum fiendum in futurum dictus reverendissimus dominus cardinalis non intendit in aliquo perturbare illa tria bona, vel aliquod ipsorum, propter quæ ex constitutione Constantiensis, Senensisque concilii sanctum est ipsum concilium institutum, extirpationem videlicet hæresum, ecclesiæque morum reformationem, ac pacem, & tranquillitatem totius Christianæ religionis, non intendens etiam per hanc appellationem vel aliquem actum præteritum, vel futurum recedere ab his, quæ determinavit, vel determinat sancta mater ecclesia, sed in singulis se subjiciens determinationi ejusdem.

Quum hoc sit, quod nuper nondum decem diebus elapsis ad notitiam ipsius reverendissimi Patris domini Jordani cardinalis antedicti, & non ante pervenerit, quod nonnulli sub nomine generalis synodi Basileæ convenientes etiam S. R. E. reverendissimi cardinales tertio Idus Julii dicti anni Dom. millesimi quadringentesimi trigesimi tertii in publica, ut asserebant, sessione celebrata in majore ecclesia Basiliensi nonnulla publicaverint decreta, sive mandata fecerint dominis cardinalibus S. R. E. cum ipso sanctissimo domino Eugenio in urbe residentiam facientibus, de quibus infra fiet mentio, ipseque reverendissimus dominus cardinalis Sabinensis pro se ipso, & omnibus aliis suis ipsi adhærentibus, sive adhærere volentibus, quamvis ipsa mandata credat, & reputet fuisse, & esse nulla, ac omnino invalida, de jure, & ab eis, in quantum forent aliqua, quod non credit ipse reverendissimus dominus cardinalis velit, & cupiet appellare, & contra ipsa appellationis remedio se tueri, quod est remedium oppressorum a jure principaliter institutum, & cum ipsi domino Cardinali non adsit copia, vel facultas adeundi ipsos reverendissimos dominos cardinales, & alios prælatos Basileæ sub nomine generalis concilii convenientes tum propter viarum discrimina, tum propter senium, quo ipse cardinalis est confectus, tum vel maxime, quia gravi ægritudine his temporibus afflictus fuit, & nunc etiam non parum affligitur. Idcirco ipse cardinalis existens in urbe cum primum potuit opportunitate captata ad præservationem sui juris cum copiam prædicatorum Basileæ convenientium habere non posset, coram reverendis patribus personaliter constitutus, videlicet domino Pandulfo episcopo Camerinensi, domino Angelo episcopo Arianensi, domino Bartholomæo abbate S. Proculi de Bononia vice auditore cameræ apostolicæ, nec non domino Geminiano de Prato auditore rotæ apostolicæ, de quibus omnibus supra fit mentio, tanquam coram venerabilibus, & honestis personis in dicto loco personaliter existentibus, & pro tribunali sedentibus infrascriptam appellationem legi fecit, & ipsam inter-

ANNO CHRISTI 1431.

interposuit & apostolos petiit instanter & instantissime omnimodo, jure & forma, quibus melius de jure potuit, & potest, cujus quidem appellationis talis tenor est: Coram vobis reverendissimis patribus sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinalibus, nec non prælatis ceteris sub nomine generalis synodi Basileæ convenientibus appellando proponit Jordanus episcopus Sabinensis Sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ cardinalis dicens, quod ad notitiam suam pervenit non sunt adhuc decem dies elapsi, quod vos sub nomine generalis concilii Basileæ convenientes, Cardinalibus in Romana curia cum beatissimo domino Eugenio assistentibus nonnulla præcepta, sive mandata fecistis sub pœna excommunicationis, & suspensionis, & privationis omnium dignitatum, beneficiorum, & officiorum, quam quilibet eorum incurreret ipso facto, si præfato domino Eugenio, quum tempus assertæ suspensionis per vos factæ supervenisset, ut summo pontifici in aliquo parerent, cujus quidem præcepti nullitas, & iniquitas manifeste apparent. Primum quia vos domini Basileæ convenientes spretis præsidentibus dicti domini Eugenii per suam sanctitatem ad præsidendum ipsi Basiliensi concilio destinatis non potestis, nec potuistis canonicum celebrare concilium, quum auctoritate careatis apostolicæ sedis, nec potestis inniti, quod auctoritate Constantiensis, sive Senensis concilii, aut piæ memoriæ Martini papæ Quinti, vel moderni beatissimi Eugenii concilium ipsum celebretis, quum præfatæ auctoritates justis causis, & legitimis fuerant per beatissimum dominum Eugenium revocatæ; quum concilium justis, & legitimis de causis de Basilea ad suam Bononiensem civitatem de consilio Fratrum suorum S. R. E. cardinalium, de quorum numero plurimi ex vobis cardinalibus, qui ibidem Basileæ convenistis, tunc eratis, commutavit, & a Basiliensi tum civitate dissolvit. Quamobrem post ipsam dissolutionem vos ibidem sine sua auctoritate apostolica convenientes, etiam postquam ibidem Basileæ iterum concilium fieri manavit, spretis suis præsidentibus, & ipsis non admissis canonicum non potuistis, nec potestis concilium celebrare, quum careatis auctoritate apostolicæ sedis, & penitus omni jurisdictione, atque potestate. Unde inferiores pontifice existentes, & penitus omni jurisdictione, atque potestate carentes ipsum non potuistis monere, sive citare, & minus ab administratione suspendere; nobis etiam cardinalibus, & mihi nulla potuistis præcepta imponere vel mandare, & si potuissetis, quod negatur, inique ipsum Eugenium a pontificali administratione suspendere conati estis, & nobis prædicta mandata facere non debuistis, quia præsupponitis, quod animo scandalizandi ecclesiam beatissimus Eugenius concilium ad Bononiam commutaverit, & a Basilea dissolverit, quod minime verum est, quia commutatio per ipsum facta fuit legitimis de causis etiam per plures ex vobis tunc Basileæ convenientes suæ sanctitati insinuatis, quæ sunt hæ videlicet, quod fere menses octo effluxerant, quibus initiari debuerat sancta synodus, nec adhuc ibidem Basileæ convenerant tres episcopi, & alii in totum numerum decem prælati, doctores vero, & magistri pene nulli intererant, qui possent sophisticis argumentis hæreticorum resistere. Principes vero, sive eorum procuratores, vel Nuntii nulli aderant, cum quibus de christianorum concordia, sive inter discordes pace tractanda aliqua fieri possent, prout in conciliis unum de tribus principalibus efficere decens est, ac de diversis Christicolarum nationibus nulli penitus intererant. Unde pauci illi, qui Basileæ conveniebant, non poterant forsan mores illorum improbos, quos penitus ignorabant, reformare. Quamobrem quum Basileæ convenientes tempore, quo beatissimus Eugenius commutationem concilii fecit, non essent sufficientes ad illa tria peragenda, propter quæ principaliter sanctum est concilium constitutum. Nam ut dictum est, extirpationi hæresum vacare non poterant propter ipsorum numeri paucitatem, & doctrinæ insufficientiam, nec etiam ad concordiam Christianorum intenti esse poterant propter defectum principantium per se, sive per alias non comparentium. Ipsi etiam Basileæ convenientes mores plurimarum nationum, ac fere omnium Christianorum reformare nequibant numeri eorum paucitate pensata, & quod quales essent in nationibus mores improbi ignorabant, sicque extirpationem hæresum, christianorum concordiam, & pacem, reformationemque morum in ecclesiam introducere non valebant, nec sine magno temporis intervallo hæc Basileæ perfici posse in futurum videbantur tum propter hæreticorum pestiferam labem, qui armati venturos ad Basileam terrere poterant, tum etiam propter tunc subortam guerram inter principes illustres Burgundiæ & Austriæ duces. Quamobrem ad ipsam civitatem Basiliensem tutus non videbatur accessus. Igitur legitimis de causis Bononiam sanctissimus Eugenius concilium commutavit, & ego cum reverendissimis dominis cardinalibus commutationi consensi, & plurimi ex vobis cardinalibus nunc Basileæ convenientibus fuisse, & esse hæc vera scitis, quod commutationem, & dissolutionem has plurimum promovistis, & quæsivistis, & cum aliis cardinalibus consentientibus literas apostolicas dissolutionis propriis manibus subscripsistis. Quæ quidem commutatio, & dissolutio necessaria fuit, quia facilius, celerius, & commodius, ac cum majori reverentia, quæ in ipso concilio expedienda erant, Bononiæ expediri potuissent, quoniam in Italiam consistentes ipse sanctissimus Eugenius, ac gloriosissimus princeps Sigismundus romanorum Imperator cum omni ipsorum curia de facili potuissent Bononiæ convenire, & existentibus ibi duobus istis luminaribus clarissimis prælatorum, & principum, concursus verisimiliter magnus factus fuisset, affuissetque doctorum, & magistrorum copiosissimus numerus, & ad tantæ rei fastigium idoneus, quorum Romana curia, & Bononiensis civitas plurimum sunt refertæ, sicque nihil defuisset eorum trium, propter quæ sanctum est concilium institutum; quin auxiliante Deo, omnia potuissent commode expediri. Iniquum est igitur dicere, & injustum, quod scandalizandi causa Eugenius a Basilea concilium dissolverit, & quod si non declaret Basileæ continuo fuisse con-

ANNO CHRISTI 1431.

concilium, etiam postquam dissolutio facta fuit, velitis ipsum ab omni pontificali potestate suspendere, sive suspendere conati sitis, & nos cardinales ipsi adhærentes excommunicationis, & suspensionis sententia invadetis, si obedientes suspensione afferta viam durantes sanctitati suæ fuerimus. His etiam rationibus iniquum aliud vestrum mandatum existit, quo mandatis sub pœna privationis, quam incurrere debeamus ipso facto infra triginta dies post lapsum sexaginta dierum suæ sanctitati assignatum, ex Romana curia discedere debeamus, & ad vestrum assertum concilium debeamus accedere. Nam non debemus deserere nostrum episcopum, summumque pontificem, cui parere debemus potius, quam alteri, quum sit in terris Vicarius Jesu Christi. Vos autem præsidentibus suæ sanctitatis non admissis nullam in nobis habetis potestatem, quam etsi haberetis, inique tamen, & injuste procederetis rationibus antea narratis. Quamobrem, reverendissimi patres cardinales, ego Jordanus episcopus Sabinensis antedictus omni cum reverentia expono, & dico talia præcepta esse nulla, & me de jure ad ipsorum observantiam nullatenus adstringi, & in quantum forent aliqua, quod negatur, dico illa fuisse, & esse iniqua, & injusta, & me injuste fuisse gravatum, & contra omne debitum rationis, & ab ipsis præceptis, ac omnibus aliis gravaminibus post prædicta secutis, sive sequendis in posterum, quantum mihi licet, & possum, provoco, & in scriptis appello ad sanctam sedem apostolicam, seu beatissimum dominum meum Eugenium summum pontificem, & ad dominum nostrum Jesum Christum, qui cunctorum est judex judicaturus vivos & mortuos. Item ad generalem synodum Basiliensem, quum erit cum præsidentibus apostolicis legitime congregatum, super qua appellatione peto apostolos instanter, & instantissime mihi dari, & exhiberi, protestans, quod hac appellatione pendente nihil contra me, vel in mei præjudicium debeat quomodolibet attentari, intendens, quum aderit facultas, hanc appellationem legitime intimare, protestans interim nullum mihi præjudicium generari. Quam quidem appellationem prædicti episcopi, & prælati, & honestæ personæ, coram quibus, ut præfertur, interposita fuit omni modo, via, ac forma, quibus melius de jure potuerunt, & possunt, admiserunt pariter, & admittunt. Super quibus omnibus, & singulis præfatus reverendissimus dominus cardinalis petiit a nobis Notariis infrascriptis fieri, & confici unum vel plura documenta, sive instrumenta ad dicta mea etiam, si opus fuerit, sapientis. Actum in urbe loco, anno, mense, indictione, pontificatu, quibus supra, ac præsentibus suprascriptis.

Et ego N. Notarius.

EPISTOLA

Clarissimi viri domini de Cusa postea meritissimi cardinalis S. Petri ad Vincula.

Reverendissimo in Christo patri, ac domino Juliano S. R. E. sanctæ Sabinæ præsbytero cardinali domino suo gratiosissimo.

Ex Cod. Medic. Chart. in 4. num. 12. Plut. XVI.

Humili commendatione præmissa. Postea quæ nuper scripsi de audientia nostra, Jo. de Segobia degradatus comparuit absque Cappa & rocheto in habitu doctorali, quia judicarunt Basilienses necessarium fore, ut ipse dictis meis responderet. Videbatur enim sententiam omnium esse pro nobis. Locutus est autem ille absque ordine multa tremula voce, & non erubuit se cum injuriis potius, quam cum ratione juvare. Ego ut privatus interfui, quia deliberavimus non decere, quod oratores domini nostri spurcitiis istorum damnatorum interessent, nec judicavimus expedire, quod ignoraremus ea, quæ dicturi essent. Interfui igitur, ut privatus puncta substantialia adnotando. Ante dissolutionem audientiæ locutus est Arelatensis pro excusatione sua, quia altera die ostendi eum, qui volebat perjurum, & mendacem. Quibus cum patientia auditis surrexi clamando, quod altera die audissent veritatem, & quod crastina die audituri essent illa figmenta falsa esse, & nomine principum intimata est audientia. Unde Mercurii, proxime præterita cum benedictione Dei intravimus in aula maxima apertis januis laicis etiam præsentibus. Hora septima incepimus continuando, quod non fuissemus missi ad disputandum cum damnatis ab illa sede, & concilio œcumenico, ubi ultima sententia lata foret, sed ad sollicitandam sublationem animorum quam necessariam ostendimus; & amplius absque læsione fidei sufferri non posse, & quod illa, quæ falso objecta essent per Amedistas, non abessent veritati per nos ostensæ, quasi fidei rationem reddituri ad salvandum fideles iterum venissemus. Et incepit dominus auditor qui egregie loquebatur, quod ista recentia fundamenta, & nomen concilii non debeat tenere quemque, deinde me substituit. Ego qui animosus fui, alacri mente ingressus sum pugnam, & dicta de Segobia ostendi inordinatissima, & absque intelligentia resumendo ea, quæ dixeram ego, & quæ ipse obsecrat seriatim enarrando omnia. Et quoniam ab initio semper addixi de absentia conciliorum consensum esse, & non posse repræsentationem universalis ecclesiæ absque personis repræsentantibus, aut consensu esse, quæ pars plus placuit principibus. Et ipse non valens confutare fundamenta illa, quæ ego ex alta radice cum allegationibus in medium produxeram, ajebat synodalem conclusionem ex pluralitate præsentium trahi. Compulsus fui ibi detegere omnes truffas de verbo placet, & praticas Arelatensis præsentis, ostendens, nullam congregationem talem injuriam fuisse conciliari auctoritati sicut illam, quæ ad aritmeticam, & numerum resolvit, parvipendens rationem logicæ, determinationem canonum & Theologorum. Item de translatione concilii, & honore pater-

ANNO CHRISTI 1431.

ternitatis vestræ, qui illius decreti caput eratis feci omnes clarissimos, & quoniam altera die etiam ostendi qui diceret, papam non posse in ædificationem ecclesiæ concilium transferre, sicut hic factum, hæreticum esse, quum ei manus propter commissionem, quam a Christo habuit, ligari non possint, & de Segobia non posset evadere, nisi diceret hoc verbum: *quando papa hoc faciendo non veniret contra veritatem*; & ibi de veritatibus suis multa diceret, quod venisset in translatione contra veritatem, & stetit forte per duas horas in hac. Ego hanc materiam ingressus fui, & dominus mihi dedit sensum, & animum, ut ostenderem illas fatuitas Segobianas, ita ut non remanserit scrupulus. Primo enim ostendi ex decretis concilii II. Sessionis, & 24. & bulla indulgentiarum nullam rem judicio concilii magis utilem, & faciendam, quam reducere Græcos, & quod patres in XI. sessione exhortati fuissent supposita concilii ante completam reformationem non consentire in translationem, vel dissolutionem. Sed in 24. Sessione totum concilium judicasset etiam in translationem consentiendum esse propter unionem speratam Græcorum, præferens illam reformationi. Etiam in eadem sessione judicavit propter illam locum mutandum esse. Quum ergo judicio Synodi optima judicata sit Græcorum reductio, & quod etiam locus propterea mutandus sit, contuli judicio synodali papam in ædificationem ecclesiæ ea fecisse, quæ synodus fieri debere judicavit. Ostendi etiam orta dissensione de loco, iterum partes ad ipsum, sine quo concilia celebrari non possunt, definitionem sperare allegans ad hoc. Deinde dixi dissentientibus partibus necessario aut ad caput, aut aliud concilium recurrendum ad hoc allegans, concludens utroque casu necessario decurri debuisse ad ipsum, qui caput, & qui concilium indicere habuit. Justificavi etiam palpabiliter dominum nostrum omnia ex necessitate fecisse pro honore concilii, non pro oppressione auctoritatis, & ibi erat opus multa in facto dicere. Deinde confutavi illam Theologiam Segobianam de veritatibus, recitans quintam sessionem concilii Constantiensis quoad finem. Ut facilius, & liberius ad unitatem pervenerit, declaratio illa ad illum finem necessaria, & licita facta fuisset, & quod practica Basiliensum, qui illis mediis ad scissuram ubi volunt, e concilio Constantiensi sit damnata, quia loquitur ad finem unitatis, & de concilio illo, quod propter schisma non recognovit caput, sed quasi non existente, indubitatoque capite loquitur. Respondi ad renovationem decretorum illorum in concilio Basiliensi in 16. Sessione post admissionem præsidentium, quod multa ibi evasive dici possent. Sed dixi finaliter illam difinitionem loqui de concilio universam ecclesiam militantem repræsentante. Et quia papa caput concilii, ut in 14. Sessione dicitur, hinc loquitur illa diffinito de pleno integro concilio ex unitate capitis, & membrorum. Talem enim habet immediate a Christo potestatem, & potest omnia non solum illa, quæ ibi ponuntur, sed illa quæ nec dici possunt. Et quia consensus Romani pont. est in illo, merito non se opponere debet papa contra illa, ubi videt se, aut prædecessorem consensisse, sed absque præsuntione, uti semper potest epicheia in ædificationem non obstantibus quibuscunque &c. Et declarata repræsentatione feci omnes contentos, ut non credant repræsentationem militantis ecclesiæ apud paucos præsumptuosos contradicentes apostolicæ sedi, & regibus orbis, & ibi quando pro salvando honore, & auctoritate conciliorum, & ecclesiæ, ac regum, & nationum opus erant. D. N. in decreto Moyses illum sensum damnare ostendi: deinde procedendo dixi, quod etiam illec veritates essent veritates fidei, quod tamen non sequeretur conclusio, D. N. in fide peccasse, si illas ordinationes non servasset declarans, quod hæresis non potest convinci, si quis statuta non servat. Alioquin ipsi Basilienses se ipsos ostenderent hæreticos, qui nullum eorum statum observant. Dixi etiam, quod sacra synodus post primam dissolutionem in omnibus suis scriptis, & monitionibus nunquam habuisset illam intentionem, aut intelligentiam, quod D. N. dissolvendo contrafecisset, & finaliter &c. Cetera desunt &c.

B U L L A

Felicis Quinti.

CArissimo in Christo filio Carolo Francorum regi illustri &c. superioribus diebus universis regibus, & principibus catholicis, tuæ quidem majestati primum nostri animi sinceram dispositionem ad consecutionem pacis, & unionis ecclesiæ sanctæ Dei aperuimus, prout in nostris literis provocationis sub data nonis Aprilis, ac aliis oblationis sub data VI. Idus Junii apud sanctum Dominicum extra muros Gebennæ anno a nativitate Domini MCCCCXLVII. Pontificatus nostri anno septimo confectis latinis continetur. Nihilominus ut tua regia celsitudo eo fortius nobiscum animetur ad extirpationem hujus pestiferi schismatis, quo clarius cognoverit integritatem, plenitudinemque nostræ voluntatis, quin etiam nihil pro desideratissimæ pacis omnium excellentissimo bono per nos superesse faciendum videatur, promittimus, spondemus, atque Deo, & ecclesiæ, quorum agitur causa, vovemus, quod in sacro Basiliensi concilio actu sedente aut alio legitime congregando realiter, & cum effectu cedemus papatui, Thoma de Calandrinis de Sarzana a nonnullis Nicolao Quinto appellato, juri quod prætendit in papatu, similiter cedente, vel eo decedente, ita quod electio casu decessus interveniente ad solum generale concilium spectare dinoscatur, quod idem ipso casu circa nos contingente volumus observari. Quotiens enim dixerimus, sed certe abunde repetere placet, non ambitione Papatus illectis, sed auctoritati sacrorum generalium conciliorum conservandæ, suppressæque unitatis catholicæ relevandæ gratia sedem Petri Domino vocante licet longe immeriti conscendimus. Magnam enim gloriæ partem adipiscemur in hoc certamine unitatis, si nostræ humilitatis medio tam pestilens funestaque divisio evanescet, compositaque unitate divisa (proh dolor) eccle-

ANNO CHRISTI 1431.

ecclesia sarciatur. Nunc igitur nostrum desiderium intuere, carissime fili, sanctumque nostrum propositum tendens ad sanctissimum finem complectere pro tuo more fidelissimo, traditoque exemplo a christianissimis progenitoribus tuis, qui felicia sibi affuisse tempora arbitrati sunt, quum potuerunt florentem ecclesiam ornatius venerari, vel desolatam, ut modo sit, devotione piissima consolari. Ad reauctionem (sic) Basiliensis concilii, aut celebrationem alterius generalis, in quo utriusque obedientiæ fiat matura conventio, aspiciens, sine qua nec accommode, nec honeste, nec sancte finis huic teterrimo turbini dari potest, non videmus equidem, quid amplius offerre debeamus, testisque sit adstans desuper omnium actuum speculator Deus, quod cum cessione Papatus memorata lætissimo corde suscipiemus quicquid per sacrum generale concilium ordinatum, dispositumque fuerit. Suavissima namque in pace vivemus, si tranquillam ecclesiam dignitati, & auctoritati suis pristinis post tot conturbationes, & offensas restitutam nostris temporibus viderimus. Expresse tamen, dicimus, carissime fili, quod per viam cessionis, quam non solum in ipsis oblationis & provocationis literis includi intelligimus, sed eam rursum, libenterque offerimus, & præsentamus, quo velocius pax habeatur, & de unico, & indubitato pastore in generali provideatur concilio, a contentis in præfatis literis non intendimus recedere, quin potius volumus ea in suo robore permanere, cum solemni juramento adstricti simus decretum frequens per magnum Constantiense concilium editum inviolabiliter, & immutilate observare. Datum XIII. Kal. Septembris.

ALTERA BULLA

Felicis Quinti.

FElix ad futuram rei memoriam. Qui ad tranquillitatem ecclesiæ tota voluntate non tendit, Dominum nostrum Jesum Christum pacis auctorem, & amatorem charitatis nec veretur, nec diligit, qui de summis Cœlorum ad ima dignatus est descendere, bonæ voluntatis hominibus pacem annuntians; ac ad Patris dexteram regrediens discipulis pacem dans pariter, & relinquens utraque fecit unum, cujus quidem tanto nos oportet zelatores esse, quo ipsius regis pacifici pontificis altissimi licet immeriti vices gerimus in terris, unionemque catholicam conturbari, ac præpediri invalescente (proh dolor!) divisione conspicimus. Hoc enim tempore nec dissimulare possumus, nec faciendi libertas est, nobisque aliter licere non credimus, quam ut omnes conatus nostros ei causæ, in qua universalis ecclesiæ salus versatur. Impendamus illius exempla: qui sic dilexit ecclesiam, quod seipsum tradidit pro illa, ut non modo ex eo, quod suscipimus, officium, omnibus viribus præsentibus malis obviare, sed, & cunctos reges & principes populi christiani exhortari debeamus, ad consummationem necessarii, sanctique operis, quod in præsentiarum aggredimur; atque universus cognoscet orbis per nos minime stetisse, aut stare, quin hoc horrendum schisma de mundi medio velociter, & penitus auferatur. Audientes igitur, quod post decessum olim Eugenii, qui justo Dei judicio per sacrosanctam synodum Basileensem in spiritu Sancto legitime congregatam universalem ecclesiam repræsentantem a papatu depositus exstitit, quidam Thomas de Calandrinis de Sarzana ausus est Petri sedem conscendere, & insignia papalia sub vocabulo Nicolai Quinti assumere; scienter olim præfato Eugenio succedens, invisum execrabileque schisma damnabiliter continuans, fovens, & augens. Considerantes quam pernitiosa erit saluti fidelium hæc, si in ecclesia Dei amplius perduret pestilens divisio, de Fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium consilio & assensu, ut judicium a domo Domini incipiat, veritasque Fidei, cujus in causa non est horam differendum, citius clarescat, statim præfatum Thomam exhortari, requirere, & monere, quemadmodum præsentium tenore per viscera misericordiæ Domini nostri Jesu Christi, qui ad hoc nos sua membra esse voluit, ut per compagem charitatis, & fidei unum nos in se corpus efficeret exhortamur, requirimus, & monemus, quatenus incontinenti ab hujusmodi sua intrusione abstineat, sanctamque sedem apostolicam per eundem in urbe occupatam, ac patrimonium Beati Petri, ac omnia, & singula ad Romanam ecclesiam spectantia realiter, & cum effectu dimittat. Illos, qui eum de facto inthronizarunt, similiter requirentes, & monentes, ne ulterius in sua obedientia perseverent sub pœnis contra facientes schisma in ecclesia Dei statutis. Et ut intuitio prædicta sic notoria universo orbi manifesta existat, & ne sub tam abominabili schismate culpa ejusdem Thomæ, & sibi adhærentium, atque assistentium universa Christianitas, dispendium salutis animarum patiatur, rursus præfatum Thomam, & sibi adhærentes, atque assistentes requirimus, & monemus, quatenus infra unius anni spatium ab harum nostrarum literarum data computandum ad sacrum Basiliense concilium, seu ad illum locum, ad quem continget in posterum ipsum concilium auctoritate sua se transferre, vel quemquam alium rebus gerendis accommodum regibus, & principibus personaliter accedant, & ab eo non recedant, donec, & quousque causa hujusmodi notoriæ intrusionis, prophanationis, & schismatis fuerit sententia sinodali terminata, quoniam id idem cum fratribus nostris S. R. E cardinalibus peragere intendimus parati suam notitiam, & scandalosam intrusionem clarissime ostendere, & disponente domino vias accommodas amplecti: per quas poterit sine scandalo proveniri ad veram, & integram pacem universalis ecclesiæ, cujus jam congregatæ, seu congregandæ judicio, & determinationi parere, & stare nos pro desideratæ unionis bono plenarie offerimus, & toto animo submittimus, ut autem nostræ mentis cunctis Christifidelibus appareat sinceritas, nullamque possit præfatus Thomas, sibique adhærentes in futurum ignorantiam prætendere, has nostras literas in valvis ecclesiæ cathedralis Gebennensi, ac in porta domus fratrum prædicatorum extra muros Gebennenses, non in civitatibus, & oppidis urbi Romæ

ANNO CHRISTI 1431.

Romæ convicinis, si ad eundem Thomam tutus accessus non pateat, affigi, ac simul publicari mandavimus. Datum apud sanctum Dominicum extra muros Gebennenses. Non. Aprilis MCCCCLVII. Pontificatus nostri anno septimo,

PRÆMONITIO COLLECTORIS

In hæc excerpta.

Cum voluminis hujus editio hucusque processisset, accidit ut absente me quædam irreperent, quæ alterum in locum destinaveram. Id demum sensi cum ex itinere redii, nec ambigens continuo aliena illa subduxi, serioque cogitavi, quid in vacuum locum substituendum esset. Succurrerunt excerpta hæc ex Vindobonensi Cæsarea Bibliotheca per me descripta. Aptissima hæc visa sunt & spatio vacuo per quam accommoda. Quare hic dantur seorsum ab aliis, itidem per me ex Bibliotheca illa acceptis, quæ simul omnia inferius traduntur.

EXCERPTA HISTORICA

Ad Concilium Basileense spectantia Cod. 68. Jur. Can. MS. Bibliothecæ Cæsareæ Vindobonensis, acta varia ejusdem Concilii continentia.

Die XXIII. mensis Julii fuit incœptum concilium Basileense de auctoritate apostolica de mandato SS. D. N. Eugenii papæ IV, & mandante illud illustrissimo, ac reverendissimo in Christo patre Juliano S. Angeli diacono cardinali, legato ad hoc specialiter destinato ad civitatem Basileensem, per R. PP. D. Joannem Polemar J. V. D. & mag. Joan. de Ragusio procurator. generalem Ordinis Prædicatorum S. Paginæ professorem, cum Missa Spiritus S. & aliis solemnitatibus debitis.

Deinde pro continuatione & celebratione dicti concilii generalis in dicta civitate Basileensi die IX. mensis Septembris, eodem anno, hora fere Vesperorum introivit privatim D. Legatus civitatem Basileensem receptus a tota civitate solemnissime, precibus, processionibus omnium ecclesiarum, cum reliquiis, cappis, vexillis, subsequentibus omnibus utriusque sexus popularibus, deducentibus Legatum per habenas duobus militibus, & quatuor de majoribus deferentibus super ipsum pallium aureum usque ad ecclesiam cathedralem, ubi per eum datis indulgentiis, & benedictione tandem secessit ad domum militum de Prussia, ubi suas tenet particulares audientias; sessiones vero generales in ecclesia Cathedrali.

Sed die X. dicti mensis convocatis omnibus, qui aderant in concilio, facta coram ipso collatione solemni per unum egregium magistrum in theologia, in dicta domo militum Prussiæ juravit idem dominus Legatus & vovit Deo, & S. Matri ecclesiæ, quod ipse bona fide & fideli intentione diligenter & perseveranter sine tergiversatione celebrabit sacrum generale concilium pro statu salubri S. matris ecclesiæ, & pro reformatione ejusdem, ac salute populi Christiani multis affecti & conquassati, largiente Deo, usque ad complementum prosequetur, & dicens multa devota & salubria verba.

Et deinde continuans concilium generale cœpit convocare adstantes, & tractare multa negotia concilii, deliberare de agendis, convocare prælatos ecclesiasticos, & principes exhortare ad pacem, & ad quæ concernunt bonum & dispositionem ipsius concilii.

Allegatio Reverendissimi Patris D. Ludovici Protonotarii de auctoritate universalis ecclesiæ supra papam. Incipit: *metuendissimi &c. opera pretium diligenter &c. In fine hæc leguntur*: Et est finis responsionis Rev. & Domini Ludovici de Roma, protonotarii S. A. excellentissimi J. U. D. datæ Ambasiatoribus Rev. & Ill. Principum Dominorum electorum S. Imperii, die Veneris XII. Januarii 1438. hora vesperorum vel quasi, in generali congregatione S. concilii Basiliensis in ecclesia majori, & in eadem congregatione antequam daretur hæc responsio per eundem fuit facta responsio eisdem ambasiatoribus per ipsum concilium in scriptis, quæ sequitur & lecta fuit ibidem per ipsum concilii notarium.

Audivit hæc S. Synodus &c. extat Labbei tom. 17. pag. 507.

A. D. 1438. postquam coram Rege Franciæ, & prælatis in Bituris congregatis propositiones tam ex parte concilii Basiliensis quam Domini papæ Eugenii factæ fuissent, & deliberatum, quod ipse rex auctoritatem ecclesiæ defendere vellet, per regem responsum extitisset, unus ex oratoribus domini papæ episcopus Dignensis, in præsentia dominorum prælatorum, & cæterorum principum, non tamen regis, plurima contra auctoritatem supremam generalium conciliorum exposuisset, ad quam pro parte sacri concilii per organum Thomæ de Corcellis prædicti extitit responsum, ut juxta sequitur: *Illustrissimi Principes, &c. Incumbit nobis, &c.*

Protestatio facta per Franciscum de Barbavariis oratorem Illustrissimi Ducis Mediolanensis in sacro Basiliensi concilio. Incipit. *Convenistis RR. PP. In fine hæc adduntur*: Oblata & lecta in deputatione fidei per D. Franciscum de Barbavariis nomine Illustrissimi Ducis Mediolanensis, qui dixit petiit, & protestatus fuit, prout in eadem. Mercurii III. Augusti 1438. & petitum &c.

Qua lecta & oblata magister Joannes Slerzorod, procurator se illi cedulæ opponens, petiit, quod non detur instrumentum, nisi prius data responsione per sacrum concilium. *Extat responsio ista Labbei* tom. 17. pag. 519. Incipit. *Legisti per hos dies*.

Oratio sapiens per Fr. Franciscum de Fuke, magistrum in Theologia, de ordine Minorum, facta in generali congregatione sacri concilii Basiliensis contra quosdam oratores principum, qui prius erant ferventissimi pro con-

ANNO CHRISTI 1431.

concilio, & tempore orationis factæ erant ei fere adversarii, & insidiatores. Et in tantum exacerbavit hæc oratio quosdam oratores principum illorum, quod servitores eorum, intelligentes eorum Dominos turbatos per hanc orationem F. Francisci, insidiabantur vitæ ejus, uno tempore in publico verberarunt, & letaliter vulnerarunt, & nisi supervenissent ei auxiliatores, fortasse interfecissent, saltem expedivissent eum taliter, ut vita ejus omnibus fuisset horrori. Incipit oratio: *Multa sunt rationes &c.*

In dieta Nurimbergensi die festo S. Galli 1438. per DD. Relatores, deputatos a tota inibi existente congregatione ad conferendum cum oratoribus sacri concilii Basiliensis, & summi pontificis, fuit propositum oratoribus sacri concilii Basiliensis, quod pro concilianda pace, & concordia in ecclesia Dei, videretur expediens concilium Basileense trsnsferri debere in locum, ubi etiam Græci convenirent.

Sequitur cedula prima per Ambasiatores regis Alberti Romanorum principum electorum, & aliorum Alemanniæ prælatorum, præsentata DD., deputatis per sacrum concilium Basileense super mutatione concil. ipsius in alium locum, postquam venerant revertentes de dieta Nurimbergensi superius commemorata. Incip. *Primo per sacrum concilium.*

Ista cedula sic præsentata DD. deputatis a sacro concilio; ipsi deliberaverunt modo qui sequitur.

„ Videtur DD. deputatis, quod pro pace „ universalis ecclesiæ robore fidei, & omnium „ sanctorum generalium, & hujus concilio„ rum procuranda, & servanda auctoritate, „ nec non unione ecclesiæ universalis adipi„ scenda, & firmanda potest per hoc sacrum „ concilium condescendi petitioni oblatæ pro „ parte serenissimi D. Regis Romanorum, & „ christianissimi D. Regis Francorum concur„ rentibus infrascriptis.

„ Primo pro conservanda hujus sacri con„ cilii Basileensis, & aliorum generalium „ conciliorum auctoritate D. Eugenius papa „ modernus profiteatur, & recognoscat ipsum „ Basilense concilium in spiritu Sancto legi„ time congregatum universalem ecclesiam „ representans ab initio suæ inchoationis „ fuisse, & esse legitime congregatum, & „ legitime continuatum non obstante disso„ lutione prætensa facta per eum sub data „ XIII. Kal. Octobris ac alias quomodolibet „ & quantum, &c. Quam quidem dissolu„ tionem profiteatur, & recognoscat fuisse, „ & esse nullam irritam & inanem, nec „ eam per ipsum fieri potuisse revocando „ expresse omnes & singulas assertiones tam „ in literis præfatæ dissolutionis, quam in „ aliis quomodolibet quibuscumque & alias „ suo nomine inscriptas, propositas, & pu„ blicatas contra auctoritatem hujus, & a„ liorum sacrorum conciliorum generalium; „ expresse & specialiter profitendo verita„ tem fidei declaratam in concilio Constan„ tiensi de auctoritate generalis concilii re„ spectu omnium fidelium cujuscumque di„ gnitatis etiamsi papalis extiterit, quæ in„ cipit: *& primo &c.* Insuper quod promit„ tat ipse D. Eugenius ut in futurum ab„ stineat ab omnibus & singulis assertioni„ bus contra veritatem dicti decreti Con„ stantiensis, & ab aliis quibuscumque contra „ auctoritatem ipsorum generalium Conci„ liorum.

Item quod recognoscat & profiteatur ipse D. Eugenius, &c. Vide istam cedulam & sequentia scripta in quinterno tali signo. (*Sic ibi, sed signum istud deest.*)

Et in confectione hujus cedulæ inter alios deputatos fuerunt Archiepiscopus Lugdunensis Regni Franciæ, Panormitanus, & Ludovicus protonotarius de Roma, Regis Aragonum Ambasiatores, illuminati viri præcipui; licet & alii non minoris fuerunt auctoritatis, & scientiæ.

Postquam cedula ista deputatorum concilii pro responso fuisset data oratoribus regis Romanorum, & principum electorum imperii; & cum istæ rationes expositæ fuissent eis non erant contenti; & ideo se conjunxerunt omnibus aliis oratoribus regum & principum qui tunc fuerant in concilio, qui ex tunc illo eodem tempore fuerunt corrupti fere omnes in proposito suo, quia prius fuerant deputati a concilio, & interfuerunt in confectione prædictæ cedulæ deputatorum concilii, & eam deliberaverunt & approbarunt; sed statim postea mutati sunt & corrupti; & colligati cum istis oratoribus regis Romanorum & principum Imperii volebant mutari eam cedulam prius deliberatam per ipsos, & contendebant quod esset condescendendum precibus principum, & non eos nimium ligari debere per concilium. Et similiter avvisarunt de alia cedula pro mutatione loci &c. quæ cedula incipit: *sequitur concorditer avvisata per oratores Serenifs. & Ill. Principum in hoc S. concilio extantes, pro pace, & quiete totius ecclesiæ.*

Super qua cedula fuit per omnes deputationes deliberatum; & tandem pro responsione fuit deliberatum, & conclusum sicut continetur (*est spatium pura charta*) in prædicto quinterno, & incipit: *Audiat vestra charitas &c.* Vide Labb. tom. 17. pag. 524.

Et fuit hoc responsum prædictum præsentatum principibus electorum Imperii, & aliorum regum & principum oratoribus in dicta Moguntina simul congregatis, & ibidem lectum in præsentia ipsorum per oratores sancti concilii ibidem missos, videlicet patriarcham Aquilejensem, Vicentinum, & Argentinens. episcopos, abbatem de Scotia, Joannem de Segobia archidiaconum (*est hic spatium vacuum*) & Thomam de Corcellis canonicum Atrebatensem magistrum in Theologia, Guillelmum Hugonis archidiaconum Metensem legum, & Joannem de Bachensteyn archidiaconum Zagabrensem decretorum doctores & alios, &c. qui omnes plenam habebant potestatem sacri concilii super mutatione loci. Et fuerunt in eadem dieta præsentes Coloniensis, Moguntinus, & Trevirensis archiepiscopi. Et fuit propositum primum per abbatem prædictum, ut habes (*spatium vacuum*) libenter proposuissent in publico coram toto clero Moguntino; sed non potuerunt obtinere, vix admissi erant ad proponendum in secreto, clausis januis. Et postquam ipsi jam deliberarunt & concluserunt neutralitatem velle continuare, & concurrebant tunc cum eis ambasiatores regis Franciæ D. archiepisc. Turonensis, episc. Trecensis, & qui-

ANNO CHRISTI 1431.

quidam alii doctores. Item D. episcopus Conchensis orator regis Castellæ. Item episcopus Albiganensis, & Franciscus de Barbariis oratores ducis Mediolanensis in dicta dieta omnes præsentes. Qui omnes similiter cum oratoribus regis Romanorum, videlicet Pataviensi, & Lubicensi episcopis, & aliis eorum, &c. & DD. Coloniensi Moguntino, & Trevirensi, & aliis oratoribus principum, electoribus Imperii tunc confecerunt unam mutuam intelligentiam, quam jurarunt, & promiserunt inviolabiliter observare; ut tandem compellerent S. concilium Basileense mutare se in locum alium. Et cum ista mutua intelligentia venerunt ad concilium, & statim eisdem adhæserunt oratores regis Aragoniæ, videlicet archiepiscopus Panormitanus, & Ludovicus de Roma protonotarius, cum collegis suis; etsi fortiter instabant apud concilium pro executione sui propositi pro illa mutua intelligentia; cessarent processus contra papam, & fieret mutatio loci pro ycumenico concilio celebrando, &c. Et tandem finaliter concilium dedit eis suam responsionem synodalem, & incipit. *Rem gravissimam, quam ab hac S. synodo &c.* Vide Labb. pag. 535. Et statim facta hac responsione fuit relatio facta in generali congregatione concilii per archidiaconum Metensem de toto processu papæ in hoc concilio habito, & durante hac relatione per (*charta pura*) horas & ultra, quod fere omnes incorporati cum magna attentione & patientia audierunt. Isti oratores prædicti volebant interesse; & facta relatione bene senserunt, quia omnia erant probata contra papam, de quibus erat diffamatus & delatus concilio, ex quo timuerunt statim concilium processurum ad sententiam depositionis, quærebant modos & praticas impediendi. Unde venerat tunc multum terribilis tempestas aeris cum tonitruis, & fulminibus, quæ quatuor vel quinque horas duraverat. Porta densissima, & durissima D. Archiepiscopi Panormitani tonitruo uno confracta est. Item, secretarius episcopi Parmensis rupturam tibiæ tunc passus est in janua Domini sui ex impulsione ventorum januæ super eam. Item, cardinalis Tarraconensis & omnes sui secum in aula sua maximum terrorem, & stuporem perpessus est, ex visione Dœmonis, qui tunc per ventum intraverat per fenestram in aulam ad eos in formam unius magni Asini. Item quod etiam alius episcopus passus est terrorem ex vento & tempestate illa. Et hic Dœmon descenderat de prædicta aula omnibus videntibus ad cameram cujusdam doctoris theologiæ, videlicet D. eleemosynarii oratorum regis Aragonii. Omnes isti qui sic passi sunt, fuerunt principaliores qui volebant impedire sententiam depositionis. Sed ex hiis signis territi impedire seu se opponere amplius ausi non sunt; & facta est depositio absque contradictione.

Anno Domini 1438. principes electores Imperii simul existentes in Francfordia pro electione Romanorum regis elegerunt ducem Albertum regem Hungariæ electum in regem Bohemiæ & ducem Austriæ. Et statim facta electione iidem principes volentes se interponere pro pace tractanda inter S. Basiliense concilium & papam Eugenium IV. jam suspensum ab administratione papali ab eodem sacro concilio, deputarunt quatuor egregios doctores, & unum abbatem, qui vice ipsorum principum habeat tractare pacem prædictam. Hi primo accesserunt ad concilium. Secundo supplicarunt vice principum suorum, quatenus dignaretur concilium suspendere ab ulterioribus processibus. Ipsi interim accessuri erant ad papam, & sperarent posse media pacis invenire inter concilium & papam. Nihil in specie respondebatur eis per concilium, nisi in genere, quod media pacis honesta nunquam concilium refutasset, sed manus suas noluit per promissiones ligare erga papam, qui stante illa promissione aliquid novi posset attemptare in grave præjudicium & læsionem S. concilii, si non posset per ulteriores processus obviare.

Et postquam pervenerunt Ferrariam ad papam dicti ambasiatores super propositionibus suis istam responsionem habuerunt: *per ea quæ nobis &c.*

APPENDIX ALTERA

AD BASILEENSE CONCILIUM.

ANNO CHRISTI 1436.

ORta inter patres Basileenses & Eugenium pontificem dissidia in ipso statim concilii exordio imperatoris Sigismundi opera, & auctoritate tandem composita sunt; sperabaturque futurum, ut juncta pontificis conciliique consilia ad optatum illum exitum sacrum illud molimen perducerent, quod esset e re christiana. Verum, haud diu post iterum in partes habitum est, contendentibus inter se non concilio tantummodo & pontifice, sed & in ipso concilio patribus abeuntibus in diversa, aliis pro pontifice stantibus, aliis contraria studia tuentibus. Utraque pars sessiones suas ab alia sejunctas habebat, utrinque erat concilium. Infelicis ejus pugnæ exitum nemo est qui ignoret. Dissociati vero hujus fœderis causas alii alias adducunt, prout varie affecti sunt. Qui concilio favent, rationes adducunt probabiles pro concilio; qui pontifici, merito illum in concilium indignatum defendunt. Hanc igitur historiæ conciliaris partem, prout a patronis utriusque partis narratur, exhibendam sub lectorum oculis opportunum ratus, primum omnium refero excerptum ex libro inedito Joannis de Polemar, apologiam pro Eugenio contra Basileenses scribentis: acceptum vero scriptum istud debeo bibliothecæ Cæsareæ Vindoboniensi ea occasione, de qua sæpius dixi, mihi communicatum. Secundum statuo fragmentum sermonis habiti a Nicolao de Tudesco archiepiscopo Panormitano, cujus sub Abbatis nomine celebris est fama inter canonistas. Oratio hæc non latet eruditos, cum plus vice simplici typis edita prodierit sub titulo : De Concilio Basileensi *- Exponit ille lectoribus totam exorti hujus schismatis historiam, tantaque arte rem componit; partim veris suppressis, partim iis studiose congestis, quæ pro concilio essent;*

essent; partim sacrorum canonum sententiis in rem suam detortis, ut jura omnia favere concilio videri possent; si jus ullum excusare posset catholicos patres a schismate adeo pernicioso in ecclesiam invehendo. Conferenda est igitur ejus historia cum scripto Joannis de Polemar, viri sinceri & catholici, ex quo ea suppleas, quæ Panormitanus artificiose dissimulavit. Ne tamen credas me nimis in pontificem potius, quam in veritatem amore teneri; tertiam produco epistolam Æneæ Sylvii, qui tunc certe homo erat conciliaris, quique rem hanc oculis tunc suis hauriebat & in amici sinum effundebat; cujus proinde narratio ex assentationis suspicione abest quam longissime. Hanc epistolam, in collectione epistolarum Æneæ frustra quærendam, in codice MS. Cæsareo Vindobonensi, in quo multa de concilio Basileensi, nactus sum. Hinc discas quam multa contra jus, & fas Basileenses factiosi moliti sint. Quamquam non ego & a pontificiis interdum majori moderatione, & prudentia rem dirigi potuisse. Integram historiam Æneas non persequitur, quod re nondum absoluta scriberet. Ex variis hisce historiis veritas utcumque exculpi posse arbitror. Verum ea quæ Polemarius tradit de invectis in concilium a Basileensibus vulgaribus hominibus, & minime conciliaribus, ut factionem augerent, prævalerentque suffragiis, hæc Æneam ipsum habent adstipulatorem in oratione adversus Australes, quam vulgavit Muratorius To. 2. Anecdot. pag. 162. Vidimus in Basilea coquos, & stabularios orbis negotia judicantes. *Post hanc alia rerum gestarum documenta suggero, quæ ad hæc illustranda conferre maxime judicavi; atque ista omnia pariter selecta sunt ex duplici Vindobonensi Cæsareo codice, quod & superiora suffecit. Illud vero inter hæc scripta illustrius merito habendum est, quod plenam rerum CPli gestarum a legatis concilii historiam exhibet. Quam multæ a Basileensibus impactæ in Eugenium pontificem calumniæ refellantur, si Joannes de Ragusio hominis alioqui Basileensibus non ingrati testimonium auscultes? Hæc ipsa mens, quæ & mihi est de scripto hoc Joannis de Ragusio edendo, & Leoni Allatio olim fuit, fidemque suam obstrinxit se illud daturum in Symmictis quas promendas statuerat. Morte impeditus non stetit promissis; mihi sors melior contigit. Utere igitur, Lector, & vale.*

EXCERPTA EX SCRIPTO INEDITO JOANNIS DE POLEMAR.

Historia de initio dissidiorum inter concilium & papam.

INter concilium Basileense, & inter ambasiatores Græcorum fuit conventum, quod Græci venirent ad partes Latinorum expensis ecclesiæ Latinæ, & fieret unum concilium ycumenicum universale; & pro hac causa fierent concordata capitula, de quibus fuit factum decretum in publica & solemni sessione. Incipit: *Sacrosancta &c. Sicut pia mater &c.*, & facta præfatione, in qua multum commendatur opus reductionis Græcorum; sic ad literam sequitur. *Quid igitur* (& verba decreti sunt edita) *magna solus &c. Venerabilis Rom. ecclesiæ cardd. præsidentes sedis Apostolicæ, patriarcham Antiochenum, archiepiscopos, episcopos, abbates, magistrosque in numero competenti deputavimus, ut una cum ipsis Græcorum ambasiatoribus rem ipsam tractare, & quo ordine ad executionem deducenda essent perspicere deberent, qui tam inter se, quam cum ipsis oratoribus sæpe convenientes, habito inter se digesto consilio, ad infrascripta cum ipso devenerunt capitula, quæ postea secundum morem hujus sacri concilii per sacras deputationes, ac deinde per generalem congregationem conclusa firmataque solemniter extiterunt, quorum tenor una cum mandato ipsius D. Imperatoris Græcorum, patriarc. C. P. videlicet D. Demetrius Protovestiarius Palæologus, Methodius ven. abbas monasterii S. Demetrii, D. Joannes dissipatus ejusdem Imperatoris familiaris convenientes cum DD. deputatis sacri Concilii, exposuerunt, quod si ecclesiæ occidentali placeret ut hæc synodus CPoli celebraretur, ecclesia orientalis propriis expensis ibidem conveniret, nec oporteret ut ecclesia expensas faceret. Quinimmo ipse D. Imperator, in quibus posset prælatis Latinis CPm venturis subveniret. Si autem placeat, ut præfati ecclesiæ orientalis ad terras latinorum pro prædicta synodo accederent, necessarium foret propter legitimas causas, ut expensis ecclesiæ occidentalis venirent; & cum dictis viris deputatis videretur multis de causis hanc unionem commodius fieri posse in hac civitate Basileensi, ubi actu concilium congregatum est: sæpe, ac multum apud ipsos oratores institissent, ut hic locus pro sancta unione eligeretur, offerentes impensas ad hoc necessarias; sed ipsis oratoribus respondentibus, quod cum instructiones limitatæ sint, non possunt hunc locum eligere, qui in ipsis instructionibus nominatus non esset. Demum deputati S. Concilii cognoscentes sanctam, & perfectam ipsius concilii intentionem quæ est, ut pro honore Dei, & profectu fidei catholicæ nullis parcatur laboribus, & expensis, judicarunt non expedire, ut propter locum dumtaxat tantum bonum negligeretur.*

(Sunt hæc decreta in actis concilii Basileensis sess. XIX.)

A

B

Acceptarunt igitur, si placeret S. Concilio, unum de locis inferius nominandis cum hoc quod (sicut inferius est conventum) *mittantur aliqui, vel aliquis ad ipsum D. Imperatorem, patriarcham, & alios, quibus persuadeant per efficaces rationes, ut in hac civitate Basileensi velint assentire. Loca nominata sunt Anchona, Calabria, vel alia terra marittima; Mediolanum, vel alia civitas in Italia: extra Italiam, Buda in Hungaria, Vienna in Austria, & ad ultimum Sabaudia.*

C

Cætera, quæ sequuntur, de galeis, pecuniis, & ambasiatoribus destinandis, quia in præmissis consistit maxima vis negotii, ideo ad literam sunt inserta; de reliquis satis erit quantum necesse sit dicere in effectu; videlicet quod concilium promittebat mittere CPm infra certum tempus quatuor galeas ac balistarios pro custodia civitatis, & certam pecuniarum quantitatem pro expensis.

Præmemorata vero capitula, sicut prædicitur, concordata, & firmata post hæc fuerunt ad petitionem dicti concilii, quia ita * nolebant Græci per summum pontificem confirmata. Cum igitur tempus appropinquaret, quod essent galeæ mittendæ, cum concilium non haberet in promptu pecunias, missum fuit

* volebant

ANNO CHRISTI 1408.

Verbum corruptum.

fuit ad diversas partes, ut aliqua potens civitas *distraheret*, in qua concilium illud fieret, & sibi realiter satisfaceret. Itaque erant apud Basileam ambasiatores Florentinorum offerentes omnia necessaria, si civitas illa eligeretur pro futuro concilio ycumenico. Erant qui similiter offerebant pro civitate Venetiarum, si eligeretur civitas Utinensis, quæ est prope Aquilejam. Erant & pro civitate Senarum. Item & pro civit. Avenionensi. Itaque cum tempus adesset, quo locus pro ycumenico concilio esset eligendus; quia ad concil. pertinebat eligere unum de locis concordatis, & in capitulis superius expressis; repertum est concil. fere duplicatum in vocibus, quoniam & illi, qui per totum annum iverant per B plateas in brevibus vestibus & ad menses ministraverant dominorum, tunc acceptis longis vestibus deputationes intrarent, ut sic numerus *vaccilium* (f. vocalium) augeretur; sed & multi a foris pro illis diebus asciti venerunt; hæc enim practica sæpe ibi tentata est, quod pro condicto negotio dabatur modus, quod veniebant homines a foris, & isti dividebantur per deputationes, & assignabantur eis magistri, quibus se conformarent, dicendo eis: *vos semper dicetis*: *Ego sum in voto talis domini*. Et in veritate erant multi de illis, qui non solum nescissent dare rationem de voto suo; sed nec intelligebant, quod in consultationem verte- C batur; & tamen cum dixissent: *Ego sum in voto talis domini*; sic tantum valebant, sic vota majorum prælatorum, & virorum doctorum, qui id quod dicebant sciebant ratione fundare. Talibus artibus factum est, quod a majore parte concilii fuit hoc modo facta electio. Eligimus pro loco ycumenici concilii Basileam, Avinionem, Sabaudiam. Dicebatur per alios: quid est hoc? Basilea non potest elegi, quia a Græcis expresse repulsa; Avinio non est de locis comprehensis in capitulo, quia extra Italiam solum sunt Buda in Hungaria, Vienna in Austria, & ad ultimum Sabaudia. Et licet nominetur ibi Sabaudia, tamen non est locus D aptus, & dicitur *ad ultimum*, quasi si alibi non posset. Et tamen offerunt se civitates egregiæ, in quibus posset valde ac commode celebrari. Dum super hoc concertatio duraret, venerunt ambasiatores Græcorum, qui de dicta electione multum turbati fuerunt, & dixerunt, Græcos nunquam venturos Basileam; ideo fuit jam ab ipsis repulsa; nec Avinionem, quia non erat de locis concordatis, ne Imperator tam remote a CPoli se elongaret, propter imminens inimicorum periculum. De Sabaudia dixerant, quod ipsi intellexerant de terris, quas dux Sabaudiæ habebat ultra montes; & quia ibi non erat locus aptus, & quia dicebatur *ad ultimum* &c. E unde multum institerunt, ut electio mutaretur, & multum voluissent, quod eligeretur Buda, quia & tunc D. Imperator offerebat facere expensas, si Buda eligeretur. Ante tamen adventum dictorum Ambasiatorum jam intervenientibus aliquibus probis viris fuerat inter partes disceptantes facta concordia, & per totum conc. firmata, quæ est hujusmodi tenoris.

Cedula concordata & conclusa super altercatione, quæ erat inter partes de Concilio.

„ Pro felici expeditione Dominorum in A „ Græcia visa sunt per omnes deputationes „ in materia Græcorum infrascripta.

„ I. quod Domini Ambasiatores hujus S. „ Concilii in Græciam ituri recedant a Ba„ silea versus Avinionem, citius quo fieri „ possit, nulla decretatione expectata; sed „ deferant secum bullam, in qua sacrum „ concilium polliceatur in hunc modum.

„ In quantum Domini Avinionenses aut al„ ter eorum pro Basilea, Avinione, vel Sa„ baudia intra XXX. dierum spacium, a die „ obitus dictorum DD. Ambasiatorum de Ba„ silea computandorum, capitano Galearum „ satisfecerint de eo, quod a S. concil. debet „ habere; videlicet triginta mil. & octingenti „ floreni de camera realiter tradiderint in nu„ merata pecunia, mutui nomine, juxta con„ cordata Ambasiatoribus prædictis; ex tunc „ certificato per literas Ambasiatorum eorum„ dem S. Conc., per literas Capitanei, vel „ ejus procuratoris legitimi; ipsum S. Conc. „ infra VIII. dies, a die receptionis hujusmo„ di literarum immediate sequentes, sole„ mni sessione decretabit infrascripta.

„ I. Decretabit pro conclusione de locis „ futuri ycumenici concilii, videlicet Basi„ lea, Avinione, & Sabaudia facta in suo „ termino sicut jacet.

„ II. Decretabit, decimam jam in mate„ ria prædicta Græcorum in generali con„ gregatione conclusam.

„ III. Decretabit, generaliter dicti Am„ basiatorss in Græciam ituri habent, ac e„ tiam majori parti eorum data sit plena „ potestas eligendi, & nominandi, juxta de„ cretum in dicta materia Græcorum fa„ ctum, portum Latinum dictis locis electis „ aptiorem & propinquiorem, ad quem „ DD. Græci debent ultimo applicare.

„ Post hæc super cautione per D. abba„ tem Bonevallis, Raymundum Taloni, di„ ctis DD. Avinionensibus nomine concilii „ oblata, & circa illam dabit S. Concilium „ literas opportunas.

„ Porro dicti DD. Ambasiatores nostri & „ Avinionensium teneantur intra XII. dies, „ post lapsum dictorum XXX. dierum imme„ diate sequentes, certificare hunc (*sic*) di„ ctum S. Concilium de dictis numeratione, „ & satisfactione; alioquin ex tunc ipsum „ S. Concilium possit & teneatur ad electio„ nem alterius loci pro ycumenico concilio „ celebrando procedere, & sibi, ac univer„ sali ecclesiæ aliunde providere.

Transactis vero temporibus in dicta conventione contentis per RR. DD. legatos sedis Apost. sacro concilio præsidentes, fuit facta requisitio sequens. Die veneris XII. April. „ 1437. in generali congreg. præsidentibus in „ eadem, vice & nomine SS. D. N. Papæ, „ RR. DD. cardin. S. Petri ad vincula, & S. „ Sabinæ & archiep. Tarentino, RR. D. cardin. „ S. Sabinæ reduxit DD. ut PP. S. Concilii „ in memoriam, qualiter sæpius postulaverat „ & rogaverat pro eorum (*sic*) ut vellent „ providere & eligere aliquem locum ac„ comodum, & in decreto nominatum, in „ quo posset mandari executioni, id quod fue„ rat promissum Græcis. Et cum novissime „ per sanctas deputationes & generalem con„ gregationem fuisset conclusum, quod casus „ quo cives Avinionenses infra XXX. dies, a „ die recessus Ambasiatorum concilii, non sol„ vis-

ANNO CHRISTI 1408.

ANNO CHRISTI 1436.

„ vissent numerata pecunia dictis Ambasiatoribus, & Capitaneo galearum summam XXX m. ducatorum, & tam dicti cives, Ambasiatores, & capitaneus non certificassent legitime intra XII. alios dies sequentes, S. Concilium deberet procedere ad electionem alterius loci; & cum terminus transiverit, & de præmissis nihil factum fuerit, nec eccl. Latina quæ tam solemniter se obligavit Græcis, prout in decreto continetur, & sæpenumero ipsis Græcis rescripsit, quod omnia promissa juxta decretum executioni in tempore convento demandaret; perpetuam notam, ignorantiam, & confusionem, si (quod absit) in præmissis deficeret, apud fideles pateretur; cum hujusmodi decretum, & promissiones sacri concilii per totum orbem divulgatæ sint; nec etiam tantum bonum, quod ex unione Græcorum speratur, impedire possit, & etiam plurima mala, & scandala ex hujusmodi defectu concilii subsequantur; attenta etiam maxima brevitate temporis, quo restat ad exequendum præmissa, RR. DD. cardin. & archiep. Tarentinus, præsidentes præscripti, per organum dicti D. Cardin. S. Sabinæ alterius præsidentium, auctoritate S. Concilii & S. Apostolicæ monuerunt, & requisiverunt dictos PP. dicti S. Concilii, & supplicarunt, ut vellet procedi ad electionem alterius loci, ut fuerat conclusum ad exequutionem eorum, quæ promissa sunt Græcis, juxta compacta inter S. Concil., & Græcos. Alioquin ipsi DD. cardin., & archiepisc. præsidentes protestabantur, quod providerent, & facerent illud quod ad eos spectabit in hac parte.

Consequenter autem, post oblationem cedulæ supradictæ, materia fuit proposita per deputationes concilii ad deliberandam, juxta morem; & tunc in qualibet deputatione fuerunt factæ duæ conclusiones; una a parte majore, videlicet quod decretaretur electio Avinionis, Basileæ, & Sabaudiæ; alia a parte multo inferioris numeri, prætendentium tamen se esse totum concilium virtualiter, & protestative, & apud ipsos esse totum jus concilii quoad hunc actum; qui elegerunt Florentinam, aut Utinum in patriarchatu Fori Julii, seu quemcumque alium locum tutum nominatum in decreto, accomodum papæ, & Græcis, unum videlicet de prædictis, qui cuius paraverat Galeas, pecunias & alias necessaria; & sicut fuerunt factæ duæ conclusiones, ita & duo decreta publicata in solemni sessione. Hanc vero ultimam partem ambasiatores Græcorum, qui tunc Basileæ præsentes erant, acceptarunt; & hæc fuit præsentata papæ, & per papam approbata, & confirmata.

Ex hoc factum est, quod apud CPim fuerunt octo galeæ; quatuor scilicet de Avinione cum Ambasiatoribus; & aliæ quatuor de Venetiis cum Ambasiatoribus. Omnes dicebant se Ambasiatores concilii, omnes invitabant, & requirebant Græcos, ut cum ipsis venirent ad concilium ycumenicum celebrandum. Græci vero respondebant se nullatenus venturos cum galeis ex Avinione; sed elegerunt venire cum galeis, quæ processerunt ex Venetiis. Cum vero istud ad notitiam degentium Basileæ veloci nuncio pervenisset, dixerunt. Quid facimus? si dimittimus hoc sic, tunc omnes illuc pergent, & perdemus locum nostrum, & gentem, idest a concepto proposito fraudabimur: expedit ut moriatur unus. Tunc ordinatum est, ut daretur per promotores concilii libellus contra papam, & citaretur ad concilium de criminibus responsurus; videlicet de violatione decretorum concilii, & de multis aliis; non tamen de hæresi, si bene memoror, aliquid dicebatur; & fuit monitorium contra papam decretum, absentibus tamen congregationi præsidentibus concilii. Cumque hoc veloci nuncio ad aures papæ deductum esset, mox papa prætendens multas causas, de quibus infra dicetur, transtulit concil. de Basilea in civitatem Ferrariæ, pro qua dicebat galeas esse missas, & expensas alias factas, ut ibi concil. ycumenicum celebraretur cum Græcis.

Iis peractis, cum jam cæteri præsidentes abscessissent, RR. D. card. S. Angeli, unicus jam præsidens, post plurimas requisitiones verbo factas, ut cessarent ista, quæ ecclesiam turbare possunt, & ageretur de concordia, pace, & unione Græcorum, & bona reformatione; tandem in scriptis dedit declarando latissime particulatim, quæ ex iis gestibus imminebant, & reperiendo remedia; & ad hoc suos offerendo labores: cum non daretur sibi decens responsum, publice & patenter in meridie a Basilea recessit, omnibus fere prælatis, qui Basileæ erant comitantibus ipsum.

Post hæc illi, qui Basileæ remanserunt, vere sunt in parvo numero, volentes propositum suum deducere ad effectum, primo fecerunt tres propositiones, quas dixerunt veritates fidei, quæ sunt hujus tenoris.

„ Veritas de potestate concilii generalis, universalem ecclesiam repræsentantis, super papam, & quemlibet alterum, declarata per Constantiense & Basileense concilia est veritas fidei catholicæ.

„ Veritas hæc quod papa concilium generale, universalem ecclesiam representans, actu legitime congregatum super declaratione in præfata veritate, aut aliquo eorum sine ejus consensu nullatenus auctoritative potest dissolvere, aut ad aliud tempus prorogare, aut de loco ad locum transferre, est veritas de fide catholica.

„ Veritatibus ducibus prædictis pertinaciter repugnans est censendus hæreticus.

Ex istis sumpta est occasio, quod papa dissolvendo concilium illud vel mutando incidit in hæresim.

O Deus; quæ aures piæ; immo quæ sanæ mentes possunt sine horrore, & stupore audire quod summus ecclesiæ pontifex, princeps episcoporum, tali occasione de tam horrendo crimine intituletur?

Sed nunc facto sic præmisso &c.

Inferius sic prodit tempus, quo hæc scribebat.

Item jam sunt XII. anni quod defunctus est (papa Martinus V.)

Inferius hæc ad historiam concilii addit.

Ipsi primo Basileæ semper deformiter, & enormiter tam in moribus, quam in cunctis actibus eorum vixerunt. Nullibi pejus decreta Basileensium quam Basileæ servata sunt. Formula illa morum, in cibis, in vestibus, in familiaribus, in fallereiis equorum, in modo vivendi, & procedendi, in deputationibus, in congregatione generali fuitne unquam servata? Qualiter supplicationes, & alia per deputationes expedita sint, temere, immoderate, prout quilibet plus poterat, aut per clamores, & impressiones & multitudinem votorum non advertendo quid expe-

ANNO CHRISTI 1436.

expediat; sed omnia passim concedendo; ea præsertim quæ sedes apostolica repulerat; dispensando etiam passim in petitione cuilibet tam in jure eorum, quam in decretis eorum, sine relatione, sine necessitate, sine utilitate publica, pudet referre. Equidem id non conceditur, quod non expedit Basileæ, quod non petitur; imo & quæ non petuntur, ut homines veneno eorum imbuerent ultro conceduntur, & domum mittuntur.

Mittunt utique nuncios cum facultatibus, quæ nec legatis de latere per sedem apostolicam tradi consueverunt. Si Diabolus a Basileensibus aliquid peteret, & contra fas, & jus; dummodo illis vellet assentire; facillime impetraret. Offerunt seipsi; & antipapa eorum, regibus, principibus, & prælatis privilegia, facultates, dignitates, ut illis assistant. Quot pecunias, quot munera ipsorum idolum, iis rebus abundans, obtulit? & quotidie offert, ut obedientiam, quam secundum Deum habere non potest, per has artes extorqueat? Multi ea quæ impingebant papæ temeraria, sibi displicere asserebant. cant, obsecro, quæ crimina Basileæ, cum omnibus ibidem remanentibus correxerunt? quot etiam viros extra Basileam ecclesiasticos, vel alios pro putu (*sic*) & criminibus Basileam pro reformatione citaverunt, aut monuerunt? Immo quos papa pro simonia, vel aliis criminibus condemnavit, privavit, carceravit; hos Basileam fugientes cum magno susceperunt honore; & eorum officiis, imo maleficiis præfecerunt. Hæc publica sunt, & notoria, & ne illos infamem, eorum nomina sileo. Dicant etiam Basileenses quas ecclesias, quæ monasteria cujusvis ordinis, cujusvis sexus Basileæ, vel extra reformarunt, vel ad frugem melioris vitæ reduxerunt? Immo multis privilegia exemptionis, ne a suis ordinariis corrigi possent, concesserunt, & concedunt. De pace quid dicant? cujus evangelizatores se prædicabant? Nonne bella, ac diffidia, quantum in eis fuit, posuerunt? Nonne ecclesiam Latinam, quam pacificam invenerunt, sciderunt, & diviserunt? Pro pace schisma &c.

Sed forte dicent, quod papa facit exigi annatas contra decretum concilii Basileensis. In primis, sciendum est, quod exigere annatas non est simoniacum; alioquin multos pontifices Romanos per CC. annos diceremus esse simoniacos &c. Neque in concilio Constantiensi, vel alibi fuit facta querela, quod esset quid simoniacum; sed bene dicebant quod daretur talis modus in solvendo, quod non esset grave ecclesiis solvere &c. Illi de Basilea (non) fecerunt illud decretum propter bonum ecclesiæ, vel zelum reformationis; sed ad illaqueandum papam, putantes quod papa non deberet observare; & sic haberent occasionem procedendi contra eum, & perveniendi ad finem suæ ambitionis; unde a principio volebant decretum illud tantum habere locum in papa. Sed card. S. Angeli præsidens, animadvertens malitiam eorum, fecit tantum quod esset commune tam in curia, quam alibi. Veruntamen tam per deputationes, quam per congregationem generalem fecit concludi, & sibi promitti, quod expedito decreto, in continenti, & antequam procederetur ad alia,

A fieret provisio papæ, cardinalibus, & aliis. Et in ipsa congregatione ter publice interpellatus a toto concilio quod in continenti decerneretur provisio; habuit, & ipse cardinalis publice dicere, quod si sciret dictam provisionem fieri non debere, nunquam concludet, quod dictum decretum fieret, & sic præmissa tali protestatione, ac conditione, consentiente ad hoc concilio, publice promittendo conclusit. Confecto decreto, innumerabilibus vicibus, tum pro debito, tamen (*sic*) pro honore concilii quod se obligaverat, tum ut dictum decretum observaretur,

B requisivit illos de concilio, ut facerent provisionem. Fuerunt apertæ multæ viæ ad hanc provisionem. Etiam summus pontifex cardinalis miserat ad Basileam episcopum Urb..... & F. Ambrosium, ut facerent provisionem communi jure debitam, ac etiam promissam. Tandem suggestione aliquorum malignorum schisma in ecclesia machinatum, factum est, ut provisia neglecta fuerit.

Sed nunquid illi episcopi qui Basileæ decretum illud ediderunt in suis diœcesibus servant decretum illud? Nunquid & Basileæ servatur? nequaquam; imo exigunt ut prius, & plus quam prius. Nunquid circa aliquos episcopos vicinos & remotos non servantes dictum decretum processerunt unquam &c. Quod autem prædictus processus ruat ex de-

C fectu substantialis ordinis judicialis expresse probatur, quia cum illi qui tyranice regebant concilium, & multitudinem vocum faciebant, quod volebant attemptasse monitorium contra dominum nostrum super prædictis criminibus, immo blasphemiis, RR. DD. cardinales S. Petri & S. Angeli legati SS. petierunt tempus trium dierum ad ostendendum, quod tale scandalosum monitorium fieri non debebat; & fuit eis denegata audientia; de qua audientiæ denegatione protestati sunt publice. Iterum, quando illi volebant facere congregationem & sessionem pro

D eodem monitorio, dominus legatus præsidens petiit iterum terminum trium dierum ad ostendendum, quod illud monitorium erat contra jus divinum, & humanum, contra publicum bonum, & SS. Canones, & non potuit obtinere, & de his apparet publica scriptura.

Et quia videbant quod Græci erant venturi ad locum electum in Italia ad faciendam unionem cum domino nostro; & quia ex hoc concilium Basileæ expiraret..... cogitaverunt prorumpere ad dictum monitorium & infamare dominum nostrum. Tamen ut averterent eum (*sic*) ab hoc proprio ad ducendum Græcos; tamen ut ecclesiam La- *Locus turbatus.*

E tinam hoc modo turbarent, & impedirent, ne illi irent ad locum concilii ubi venturi erant Græci; tamen ut ipsi Græci audientes tot infamias de domino nostro & comminationem de privatione ipsius, averterentur a profectione Italica. Cujus rei evidens probatio est, quod dictum monitorium usque in CPlim ad dominum imperatorem, patriarcham per episcopum Lausaniensem, & episcopum Vasensem transmiserunt. Sed ipse dominus imperator, & patriarcha has calumnias esse, & ad quem finem confictæ sint cognoscentes, non solum a bona intentione ipsorum retracti non sunt; sed ferventius ad prosecutionem S. unionis incitati, ad iter

ver-

ANNO CHRISTI 1436.

versus Italiam se accinxerunt. Et licet interim piæ memoriæ serenissimus D. Sigismundus imperator Romanorum per literas & oratores, videlicet D. episcopum Augustanum, & alios, ac etiam DD. electores imperii, & nonnulli alii reges & principes per literas & nuncios, necnon RR. DD. cardinales S. Petri & S. Angeli & Oratores serenissimi D. regis Castellæ crebro hortarentur ac rogarent, & requirerent Basilienses, ut abstinerent a tam scandaloso monitorio, & permitterent pacis aliquam honestatem & viam; illi nihilominus tanquam aspides surdæ &c. noluerunt acquiescere &c. Proruperunt ergo ad prætensam quandam & fatuam suspensionem D. N. & ut episcopos & alios ad eorum devotionem & ad susceptionem hujus suspensionis allicerent, eo die, quo proruperunt ad suspensionem, fecerunt sub specie confictæ reformationis, quædam decreta de gratiis expectativis, collationibus beneficiorum, & litibus, quæ tamen nec ipsi Basileenses nec antipapa eorum postea servaverunt, & nec modo servant.

Paulo superius §. Secundo principaliter.

Eo tempore quo illi Basileenses proruperunt ad illam prætesam privationis insaniam, jam Græci, qui sunt majores & potissima orientis portio, habentes quatuor sedes patriarchales, uniti erant S. Sedi A. in S. & universali Concilio Florentino. Quatuor vel quinque nationes occidentis non consenserunt vel consentiunt. Primo, Italica natio non consentit nec consentiet, excepto parvulo angulo Pedemontium, qui temporali domini subjectus est ducis Sabaudiæ Antipapæ, qui videlicet metu ipsos Basileam ire coegit, compellitque ipsos sibi, invitos obedire. Deinde nec natio Gallicana, excepto similiter modico angulo Sabaudiæ, temporaliter similiter ipsi Antipapæ subjecto. Nec natio Hispanica, nec natio Germanica, nec natio Anglicana. Nulli reges, vel maxime principes orientales vel occidentales illi privationi prætensæ consensum præstiterunt vel præstant. Immo affines & consanguinei ipsius Antipapæ ejus profanam (*sic*) abhorrent & recedunt, ut Christianissimus Rex Franciæ anno elapso, congregato Concilio totius ecclesiæ Gallicanæ, archiepiscopis, episcopis, abbatibus & prælatis & magistris universitatum, & alii dictis viris, assistentibus sibi principibus & baronibus, audivit solemniter disputationes oratorum SS. D. N. PP. Eugenii, & illorum Basiliensium; & tandem habito cum suis prælatis, baronibus & regnicolis maturo consilio & accurata deliberatione, in solio regali deliberavit, se pro ipso D. N. Eugenio & illi cum toto regno adhæsit, execrando illum Antipapam, & mandando per regias patentes literas, quod omnes de regno D. Eugenio tanquam vero summo pontifici obedirent; nullusque pareat sub pœnis magnis illi Antipapæ, nec literis congregationis Basiliensis tanquam Concilii. Nulli primates, archiepiscopi & episcopi orbis Antipapæ adhæserunt, exceptis paucissimis illis de Pedemontium & Sabaudiæ, quos non veritas trahit, sed metus & subjectio compellit, ac illis tanti sceleris patratoribus Basileæ existentibus, quorum nomina opportunum est inserere; ut pateat qui & quales sint qui ecclesiam perturbant. Arelatensis episcopus, Gratianopolitanus episcopus, Basilienes episcopus, Episcopus Aquensis, Marsiliensis sine possessione episcopus, Lacusanensis sine possessione, episcopus Argentinensis titulatus, episcopus Grossetanus titulatus. Fuerunt etiam duo episcopi de Arragonia, quos D. rex tenebat ibi ut terreret SS. D. N. ne esset sibi adversarius in regno Neapolitano. Fuerunt autem pauci quidam abbates de diœcesi Basiliensi, metu ibi manere compulsi; fuerunt quidam monachi apostatæ & fugitivi, & nonnulli vel notarii vel copistæ, & quidam alii vix in sacris constituti nullius æstimationis; qui quidem nec in diœcesanis nec in provincialibus Conciliis de jure vel consuetudine admitterentur, qui Basileam ad hoc profecti fuerant, & ad hoc morabantur, ut effugerent superiorum suorum correctionem, vel ut alios litibus vexarent, vel ut scandalum aliquod perpetrarent. Non pauci enim illuc confugerant tanquam ad asilum, ut excommunicati vel privati a sede apostolica, ibi de facto absolverentur; & nonnulli odio adversus Summum Pontificem concepto, non valentes ab eo obtinere quod illicite postulaverant, illuc pergebant, ut illa ibi obtinerent, vel se contra Romanum Pontificem vindicarent. Hi enim ibi præ cæteris clamabant, perturbantes & conniventes omnia; & quo magis adversus Summum pontificem latrabant, eo fideliores ecclesiæ filii æxistimabantur, & majori honore habebantur. Vere si quis particulatim censeret omnia, & qui ibant, & qua causa ibant, & quid, & qua, quibusque artibus, fallaciis, impetu, strepitu, tyrannide cuncta agebantur, vix a lacrymis abstineret &c.

EX SERMONE DE SUPERIORITATE CONCILII ABBATIS SICULI,

Fragmentum, in quo Historia dissidiorum concilii Basileensis narratur.

Hoc opusculum sæpius editum dixi in superiori præfatione.

AD reductionem autem Græcorum operose invigilans præfata S. synodus Basileensis, destinavit suos in Græciam oratores; ad instantiamque sui venientibus ex Græcia solemnibus Ambasiatoribus Imperatoris, & patriarchæ Græcorum de communi consensu S. Concilii, & eorumdem oratorum, prout continetur in XIX sessione ejusdem S. Concilii, inter cætera fuit ordinatum pro celebratione Concilii Oecumenici, scilicet universalis, tam Græcorum quam Latinorum, quod ipsa S. synodus Basileensis eligeret, seu acceptaret unum de iis locis, videlicet Calabriam, Anconam, vel aliam terram maritimam; Bononiam, Mediolanum, vel aliam Civitatem in Italia: extra Italiam vero, Budam in Hungaria, Viennam in Austria, aut Sabaudiam. Debebat autem fieri diligentia apud dictos imperatorem, & Patriarcham, ut consentirent in Basileam, quæ ipsi S. Concilio videbatur aptissima. Sed oratores ipsi Græcorum dicebant, se

ANNO CHRISTI 1436.

se non habere potestatem in Basileam consentiendi; contentabantur tamen quod fieret diligentia modo prædicto, & optio dimittebatur ipsi Imperatori patriarchæ CPano. De iis autem locis ille quem S. Synodus elegisset, debebat intimari Græcis per oratores Concilii, qui juxta compactata, conducturi eos erant ad ultimum portum in terra Latinorum. Quæ intimatio debebat eis fieri in Constantinopolitana Civitate, tam de portu, ad quem ultimo applicare debebant, quam de loco uno de prænominatis, in quo debebat esse universalis synodus. Præterea juxta compactata, debebat Basileense Concilium stare in Basilea firmum, nec debebat dissolvi legitimo impedimento cessante. Quo interveniente (quod Deus avertat) pro continuatione sui, juxta dispositionem capituli *frequens*, in Concilio Constantiensi editi, ad aliam Civitatem se transferret; & in casu, quo imperator Græcorum non contentaretur de civitate Basileensi, tunc infra duos menses postquam præfatus D. imperator applicuisset ad dictum portum ultimum, S. Concilium debebat se transferre ad unum de prædictis nominatis locis per ipsum S. Concilium, ut supra dictum eligendum, ut hoc & alia plenius continentur in decreto XIX. sess. edito. Decretum vero ipsum supra hujusmodi concordatum & compactatis insinuatum fuit ipsi quondam Eugenio per Stephanum Filicem; tunc sacri Concilii oratorem, ut ipse quondam Eugenius suum consensum ipsi, decreto, & compactatis accommodarent. Ipse autem per literas suas narratis multis, tandem expresse respondet, quod sua pars intenderet, qua via, aut quo modo finis dictæ unionis sequeretur, unde pure, & libere ad rem illam, prout per se S. Concilium concordatum extitit, præstitit assensum. Et hanc suam voluntatem de novo tandem recensivit, post suorum oratorum ex Græcia adventum. Ex tunc S. synodus ad effectualiter consequenda quæ primo fuerunt concordata, tres suos oratores in Græciam destinavit cum 10000 ducatis sicut primo conventum fuerat, expensas factura pro congregatione patriarchæ, aliorumque ex Græcia prælatorum in præfata Civitate Constantinop. ut ab inde in galeas ascenderent, quas mittere debebat S. Concilium, ut venturi essent ad locum, pro oecumenico Concilio per synodum Basileense eligendum.

Habita demum notitia ratificationis factæ in CPi. de omnibus per Concilium cum suis oratoribus concordatis, intellectoque per suas literas desiderio imperatoris Græcorum, exorantis, ut eligeretur locus magis propinquus, continuans executionem operis inchoati, convenit S. Synodus cum nobili viro Nicodemo de monte pro 30800. ducatis, ut duas triremes subtiles cum 300. ballistariis & alias duas grossas ad conducendum ipsos pararet, per assignatumque tempus eas sustentare haberet. Tunc capitaneo magna cum solemnitate in generali congregatione S. synodus Basileensis de mense Novemb. an. 1436. tradidit vexillum cum armis ecclesiæ, & baculum capitaneatus, tunc præsidente in ipso S. Basileense Concilio D. Juliano de Cæsarinis S Romanæ ecclesiæ titul. S. Sabinæ, tunc presbytero cardinali,

A S. Angeli vulgariter nuncupato. Et cum primo per dies multos in generali congregatione auditæ forent relationes de idoneitatibus locorum, ad quæ S. synodus miserat oratores suos, ut tractarent cum ipsis de mutuando ipsi Concilio 70m. ducatos, & de aliis necessariis pro celebratione oecumenici Concilii, visa ipsa declaratione de electione loci, & matura cum deliberatione examinata in sacris deputationibus; licet non absque magnis difficultatibus, quemadmodum in rebus arduis contingere solet; scitatis singillatim in deputationibus, & generali congregatione votis patrum, quorum B numerus 357. repertum extitit, repertum est, quod non solum duæ partes illorum, quemadmodum concordatum fuerat in decreto XI. sessionis, sed etiam plures numero direxerant vota sua, Concilium oecumenicum celebrari debere Basileæ, si placeret Græcis, aut Avinioni; & si ibi celebrari non posset, quod celebraretur in Sabaudia, quæ expresse a Græcis inter alia loca fuerat nominata, ut supra relatum est. Hanc electionem de unanimi consensu totius Concilii ejus oratores Dionysius de Sabrenois, & Arigus de Dresta doctor in theologia, notifi- C caverunt ipsi olim Eugenio, exhortantes, ut eam gratam, acceptamque habere dignaretur, specialiter ei commemorando, quod ipsemet nominaverat per prius Civitatem Avenionensem, tamquam aptam, & convenientem pro loco universalis concilii; supplicaveruntque eundem, quatenus vellet concurrere adjuvando in executionem, prout jam ipsi concilio per suas literas multiplicatas scripserat se facturum; & dignaretur personaliter ad locum oecumenici concilii venire, concurrereque in executionem indulgentiarum, & impositionem decimæ super clerum, quæ jam fuerat ordinata per Concilium, ad supportanda onera expensarum. D Quodque dignaretur vocare prælatos, & doctores conventuros ipsum locum in accessu Græcorum. Item, quod daret literas salvi conductus ad transitum Græcorum per terras ecclesiæ, quemadmodum concesserat in forma ab eis per Concilium conquisita imperator omnesque reges, principes, & comites, a quibus petitum erat. Nullam ipsarum petitionum dictis olim Eugenius concedere voluit, sed dixit se respondere velle per Joannem tunc archiepiscopum Tarentinum, ejus oratorem ad Concilium ventu- E rum. Interim vero per abbatem Bonævallis, & Raimundum Talon, oratores Concilii, habentes ab ipso concilio super his plenam facultatem, concordatum est cum civibus Avenionensibus, qui jam tradiderunt 6m. ducatorum capitaneo galearum; quod exbursassent residuam summam pecuniæ usque ad 70m. ducatorum, Concilium solemniter decretaret, scilicet in sessione publica, ut moris est, dictam electionem factam de Basilea, Avenione, & Sabaudia pro oecumenico Concilio, concederetque eis facultatem nominandi rectores emolumentorum, proventorum, & concessionum indulgentiarum, & impositionem decimæ; quæ emolumenta ex tunc hypothecarunt eisdem Avenionensibus usque ad plenariam satisfactionem summæ per eos mutuandæ. Cum autem hæc in pace assererentur per S. synodum

dum

ANNO CHRISTI 1436.

dum, supervenit Joannes de Sipato, orator imperatoris Græcorum, in principio mensis Februarii anni 1437. ostensaque litera credentiali papyria dixit vigore credentiæ, ad quatuor se missum fuisse: ad narrandum primo bonam dispositionem Græcorum, qui parati essent implere omnia concordata cum ipsis. Item, ad sollicitandum Concilium, quod similiter facere haberet. Item, ad avvisandum, quod eligeretur locus opportunus. Item & postremo, ad videndum de facto galearum, & balistarum, quod talia essent, sicut ad rem conveniebat. Responsio fuit data eidem a dicto præsidente Concilii de diligentia per ipsum S. Concilium in ea re facta, & quomodo jam conduxerat capitaneum galearum, & elegerant Basileam, Avinionem, & Sabaudiam more prædicto. Post quam responsionem idem Joannes circa electionem loci multa opposuit, allegando Græcos non venturos per mare Siculum, propter indispositionem prælatorum venturorum, quorum nonnulli erant vetustate confecti. Cujus tamen contrarium fuit relatum postea S. Concilio. Nam cum Græci audivissent galeas parari in janua, & Pisis, fecerunt magnum gaudium in Constantinopoli, & liberæ transituræ erant, per mare Siculum, si Constantinopoli erant venturæ.

Allegavit pariter idem Joannes Orator, quod Sabaudia non erat locus in decreto contentus, quoniam nunquam intellexerunt ipsi Græci, nisi de illis terris ducis Sabaudiæ, quæ in Italia erant. Quæ quidem allegatio manifeste falsa fuerat, cum concordata cum eis aperte dicerent: extra Italiam vero, Budam in Hungaria, Viennam in Austria, aut Sabaudiam, & sic apertissime verba solvebantur de Sabaudia in Italia. Allegavit & idem Joannes Orator, quod papa debebat personaliter interesse in loco oecumenici concilii; & tamen in Decreto primo cum Græcis concordato, continebatur, quod papa debebat interesse per se aut suos Oratores. Sic igitur multis visum esset tunc manifeste in verbis suis dictum Oratorem occasionem quærere, aut alias subornatum fuisse, talia dicere, ut Græci quærerent, seu sumerent occasionem pro causa recedendi a compactatis, cum manifeste contra ipsa compactata loqueretur. Unde cum propter prædicta, quia loquebatur expresse contra compactata, tum quia non ostendebat ad hoc aliquam auctoritatem, nisi simplicem literam credentialem, concilium non acquievit, licet circa hoc aliquas protestationes faceret in scriptis, & verbo. Immo die 15. Februarii, in qua fecit magis approvatam protestificationem, non Græco, sed more Latino compositam, D. Julianus præsidens tunc concilii, non obstante dicta protestatione ipsius Oratoris prætensi Græcorum, juxta deliberata per S. concilium, recepit juramentum ab ipsis oratoribus concilii, qui ituri erant Avenionem, recepturi ab inde summam pecuniarum pro conductione Græcorum.

Cumque in sacro concilio agitaretur tunc illa materia, utrum primo deberent decretare ea, quæ loco cautionis de mutuo 70m. ducatorum petebant Avenionenses, ut supra dictum fuit, aut quod primo deberent tradere illa 70m. & postea fieret sessio pro decretatione suarum petitionum; & in hoc varia viderentur vota patrum; attamen ut discordia omnis sopiretur, 23. die dicti mensis Februarii in generali congregatione per S. concilium conclusa est cedula tenoris præsentis.

Pro felici expeditione DD. ambasiatorum in Græciam iturorum visa fuit DD. deputatis in materia Græcorum infrascripta. Primo quod DD. ambasiatores hujus S. concilii in Græciam ituri recedant de Basilea versus Avinionem citius quam fieri poterit, nulla decretatione de præsenti expectata, sed deferant secum bullam, in qua S. concilium polliceatur in hunc modum, in quantum DD. Avinionenses, aut alter ipsorum loco pro Basilea, Avinione, vel Sabaudia infra 30. dierum spatium, a die exitus dictorum DD. ambasiatorum de Basilea computandorum Capitaneo Galearum, satisfecerint de eo quod S. concilium debet habere, videlicet 30m. & 800. florenorum de camera, & residuum pecuniarum usque ad summam 70m. florenorum de Camera realiter tradiderint in numerata pecunia mutui nomine, juxta concordata ambasiatoribus prædictis; ex tunc certificato de his per literas ambasiatorum eorumdem S. concilio, & per literas capitanei, vel ejus procuratoris literarum; ipsum concilium, infra 8. dies a receptione dictarum literarum immediate sequentium, solemni sessione decretabit infrascripta.

Primo, decretabit conclusionem de loco futuri oecumenici concilii, videlicet Basilea, Avenione, & Sabaudia factam in suis terminis, prout jacet.

II. Decretabit decimam jam in prædicta materia Græcorum in generali congregatione conclusam.

III. Decretabit qualiter dicti DD. Ambasiatores in Græciam ituri habeant, ac eis, & eorum majori parti data sit plena potestas eligendi, & nominandi, juxta decretum in dicta materia Græcorum factum, ex dictis locis electis aptiorem, & propinquiorem, ad quem DD. Græci debent ultimo applicare,

Præter hæc, super cautionem per DD. abbates Bonævallis & Raymundum Talon dictis DD. Avenionensibus nomine concilii oblata, & etiam de illa dabit dictum S. concilium literas opportunas.

Porro dicti DD. Ambasiatores nostri, & Avenionenses teneantur infra 12. dies, post lapsum 20. dierum immediate sequentium, certificare legitime dictum S. concilium de dicta numeratione, & satisfactione; alioquin ex tunc ipsum S. Concilium possit, & teneatur ad electionem alterius loci pro oecumenico concilio celebrando procedere, & sibi ac universali ecclesiæ aliunde providere.

Insuper, dicti DD. ambasiatores S. concilii, & capitaneus per se, vel procuratorem prædictum debeant promittere, coniunctim, vel divisim nomine ipsius S. concilii DD. Avenionensibus quod casu, quod absit, quo Græci nollent recedere de terris suis juxta decretata, & decretanda de locis, & portu, ex tunc dicti Ambasiatores, & Capitaneus restituent dictis DD. Avenionensibus 15m. pro expensis, & 10m. pro custodia civitatis Constantinopolitanæ, ac 6m. pro duabus grossis galeis Græcorum deputatis florenorum, &

ANNO CHRISTI 1436.

omnem aliam pecuniam restantem, quam receperunt; & etiam S. concilium transferret eo casu omnem actionem, & omnem obligationem, quas habent contra dictum D. Capitaneum, & ipsius hæredes, & fidejussores dictis DD. Avenionensibus pro prædictis.

Postremo, quod de omnibus prædictis, & aliis, & rei accommodatis, concessis, & concedendis quibuscumque, debeant fieri sub bulla S. Concilii literæ oportunæ. Hujus autem cedulæ conclusionis factæ per S. concilium apposite duo.... ipsius olim Eugenii legati, Joannes tunc S. Petri ad vincula, & Julianus tunc præsidens concilii, S. R. E. tunc presbyter card. qui illo die non interfuerit. Et sic per procuratores concilii fuerunt requisiti, ut interessent congregationi; sed excusaverunt se, mittentes cedulam, in qua dicebant, se non posse prædictæ cedulæ avisatæ per deputatos consentire, in quantum tangebat electionem Avinionis, qui tamen duo frequenter jam consenserant dictæ electioni Basileæ, Avinionis, & Sabaudiæ, tam in missione dictorum oratorum concilii ad ipsum tunc Eugenium, quam aliorum, ad cives Avinionenses; etiam in concessione facultatum, ut eisdem civibus obligarent S. concilium. Item in deputatione oratorum Concilii ad Græciam, aliisque multis ad hanc electionem spectantibus.

Recedentibus denique versus Avinionem Lubicensi, Visensi, Parmensi, & Laudanensi episcopis, qui fuerant unanimi consensu omnium PP. concilii nominati pro oratoribus concilii ad conducendum Græcos; cum PP. S. concilii crederent agere hanc rem bona fide, nec impedimenta ab eo poni, ad quem principaliter tollere spectabat, sic res practicata fuit, quod durante hoc termino 30. dierum venirent in Avenionem archiepiscopus Granatensis & Jacobus de Jacanato oratores dicti olim Eugenii, qui ejus ex parte iteratis vicibus reverendissimo D. Petro ep. Albanen. card. de Fusco, inibi apostolico legato, necnon dictis civibus expresse, & sub gravibus pœnis prohibuerunt, ne prædictas pecunias concilio expedirent. Contigit pro tempore quo applicuerunt Avinionem dicti oratores concilii, quod principales gubernatores civitatis erant abeuntes in curia regis Franciæ tunc existente; & licet ipsa, aliaque multa intercesserunt impedimenta, ne cives ipsi intra 30. dies prædictos satisfacere possent; nihilominus contentarunt capitaneum de 30m. & 800. florenis, ac de residua summa cautos, & securos fecerunt oratores concilii, petentes quod pro cautione, & obligatione dictæ summæ, prout postulaverunt a dictis abbate Bonævallis, & Raymundo Taloni decretum concilii de electione prædictorum trium locorum pro oecumenico concilio, ac de impositione decimæ, & nominatione portus, ad quem Græci debeant ultimo applicare. Hæc, ut præmittitur, acta fuere in Avinione.

Basileæ vero, ubi statera & pondus rerum agendarum pendebat, non minore conatu ex parte olim Eugenii practicabitur; ne ut incæpta erat, & ipse pluries consenserat expresse, fieret per concilium prosecutio unionis Græcorum: nam interfuerunt prædicti... ar-A chiepiscopus olim Tarentinus adiit S. concilium ex parte ipsius tunc Eugenii, qui ad supradictas petitiones porrectas eidem respondit, quod non intendebant præstare favorem ad executionem indulgentiarum, ac impositionem decimæ, nec requirere prælatos, aut universitates studiorum, ut venirent, aut suos mitterent ad locum oecumenici concilii. Item, nec volebant concedere salvum conductum; sed requirebant quod per concilium eligeretur locus accommodus ipsi quondam Eugenio in Italia, & tunc super petitis ad eorum oratores concilium providere posset. B Post datam hujusmodi responsionem, fuit in tertia die certitudo facta S. concilio per literas suorum Oratorum, qualiter cives Avenionenses satisfecissent capitaneo de 30m. & 800. ducatis, quodque de residua summa cautos, & securos fecerant oratores concilii. Habita ista certificatione, per legatos papæ videlicet RR. DD. card. S. Petri, & S. Sabinæ, ac dictum olim Joannem archiepiscopum Tarentinum, invecta fuit dubitatio, an cives satisfecissent predictæ conclusioni concilii, nihil aliud objicientes, nisi quod non haberent expressum C testimonium de exburlatione totius summæ 70m ducatorum; e converso autem quod constaret de contentatione facta capitaneo galearum de 30m. & 800. ducatis; ac quod de residua summa usque ad 70m. cautos, & securos fecere oratores concilii. Eo res devenerat, ut decretaretur, utrum conveniret procedere ad electionem alterius loci, aut facere decretationem postulatam per Aveniones. super electione jam facta remissa est materia hæc per deputationem ad deputatos in materia Græcorum. Cumque pro majore parte deliberarent non ad aliam electionem procedi debere; sed jam facta decretari, inexpectata deputatorum conclusio-D ne; legati propterea eodem die in tribus deputationibus, ubi sedere consueverunt, porrexerunt cedulas continentes vota eorum de electione loci facienda pro oecumenico concilio Florentiæ aut Lucæ vel alibi in decreto comprehensi. Item, & in quinta deputatione similis cedula porrecta fuit; in iis cedulis illa clausula expressa fuit, quod concilium deberet stare firme Basileæ usque ad adventum Græcorum. Quantumcumque autem prius secrete, & publice egerunt dicti legati; attrahere tamen non potuerunt multitudinem patrum; sed eorum votis adhæserunt pauci ex qualibet deputatione, in quibus ipsi episcopi erant præsidentes, sancien-E te in contrarium reliqua multitudine patrum juxta avisamentum dominorum de XII. ut non fieret loci nova electio; sed decretaverunt jam factam, prout supra continebatur in cedula; unde in deputatione pacis, in qua nullus erat legatorum, unus dumtaxat fuit, videlicet Simon de Valle, qui erat Venetus; iste solus formam illius conclusionis partialis legatorum tunc porrexit in medio deputationis, solusque dixit se super ea deliberare, & concludere; & tamen in eadem deputatione erant actu consedentes plusquam LXXX. patres. Ista ergo veritas est, quod in sacro concilio stante post sui initium fuerunt ordinata quatuor loca ad deliberandum, quæ appellantur: pro reformatione, pro

ANNO CHRISTI 1436.

pro pace, pro communibus deputationes, & juxta consuetudinem & concilii ordinationes non aliter quam pro majori parte patrum in deputationibus iis & generali congregatione conclusiones synodales fieri consueverunt. Ultra hæc prout habetur XI. sess. statutum fuerat quod sacrum Basileense concilium per neminem, etiamsi papali dignitate foret, dissolvi, aut de loco ad locum mutari possit, nisi de expresso consensu duarum partium cujuslibet deputationis, votis singulorum exscrutatis; subsequentique approbatione duarum partium congregationis generalis; similiter exscrutatis votis. Pro dicta tamen particulari conclusione legatorum in nulla prædictarum quatuor deputationum convenit major pars patrum, nec scrutata fuerunt vota in generali congregatione, cum nec quarta nec quinta pars patrum concilii adhærebat eorum partiali conclusioni. Iis diebus multæ praticæ fuerunt factæ, & oblatæ cedulæ pro concordandis differentiis inter multitudinem patrum ex una parte, & dictos legatos; quæ tamen in hoc tendebant communiter, ut concilium in Italia celebraretur. Sed intellecto quod agebatur, quemadmodum postea demonstravit eventus, ad reprobandas veritates declaratas in Constantiensi concilio de auctoritate generalium conciliorum; item quod res non erat integra. Nam cives Avenionenses contentaverant capitaneum de XXXm. ducatorum. Omniaque erant in puncto expeditionis, deliberaverunt patres qui faciebant duas partes, & eo amplius, persistere in prima electione jam facta, ea præstituri, attento quod Avenionenses fecerant securos & cautos oratores concilii super residua summa pecuniarum usque ad summam 70m. ducatorum, & capitaneus galearum multas impensas fecerat, quæ omnes fuissent perditæ. Cum autem dicti Legati suam partialem conclusionem vellent decretare, concilium semper eis restitit, nec permisit eos celebrare missam ad sessionem faciendam; sed deputatus per sacrum concilium missam celebravit. Qua finita, tenta fuerit sessio generalis, in qua decretum sacri concilii lectum fuit in ambone ecclesiæ, in quo semper fuit consuetum legi decreta sacri concilii. Sed prædicti legati cum quibusdam paucis sibi faventibus procurarunt quod quidam episcopus in loco inferiori, ubi nunquam legi consuevit forma alicujus synodalis decreti, festine ac perturbate legeret illam partialem conclusionem nomine sacri concilii editam; sed tantus erat contra suam lectionem strepitus, quod verba ejus nullatenus percipiebantur; & prius finivit iste episcopus decretum illud paucorum, quam finisset episcopus in ambone decretum sacri concilii. Et eo decreto sacri concilii lecto, patres, ut moris est: *Te Deum laudamus &c.* decantaverunt. Id autem secure significaverunt cunctis scire volentibus hujus rei veritatem, quod præfata patrum multitudo concilii non erat solum constituta ex inferioribus, sed comprehendebat majorem partem prælatorum & doctorum juris divini, & humani, majoremque partem eorum, qui erant in ecclesiasticis constituti dignitatibus, majoremq. partem ambasiatorum regum, & principum pro tunc in concilio existentium. Et qui interfuit testimonium perhibet veritati; quod facta hujusmodi sessione, quando decretis synodalibus apponenda erat bulla sacri concilii, intercessit alia non minor disceptatio inter multitudinem patrum, & legatos tunc papæ cum paucis sibi faventibus. Capsæ n. mque, in qua bulla concilii custodiebatur, erant quatuor claves, & tenebantur per quatuor ex suppositis sacri concilii, qui juxta morem observatum eliguntur singulis mensibus ex quatuor deputationibus. Licet autem tenentes pro tunc dictas claves assensissent bullari præmissa decreta sacri concilii; tamen quia dicta capsa erat in manibus, seu in potestate præsidentis concilii, præfati cardinalis S. Angeli, ipse resistebat ne bullarentur, nisi cum illo simul bullaretur eorum præmissum decretum. Unde diebus illis propter hanc contentionem non bullabantur aliquæ literæ sacri concilii, nec communes, nec particulares. Post magnas tandem agitationes, nemine reclamante, sed expresse consentientibus prædictis tribus legatis, omnibusque aliis paucis sibi faventibus, sacrum concilium in sua generali congregatione, per organum dicti domini Juliani præsidentis, commisit reverendissimis patribus card. S. Petri ad vincula, qui prius fuerat legatus papæ, Alfonso Burgensi episcopo regis Castellæ oratori, & mihi Nicolao, tunc dumtaxat archiepiscopo & serenissimi domini Aragonii oratori plenam potestatem super bullatione destinandarum literarum, de quibus disceptabatur in concilio. Forma cedulæ illius commissionis talis erat.

Eligantur per sacras deputationes Dominus cardinalis S. Petri, D. Panormitanus, D. episcopus Burgensis, quibus detur plena potestas super bullationem literarum, de quibus agitur, & earum destinatione, ita quod per hoc quod ipsi facerent, nullum præjudicium alicui gigneretur; & per hoc sit pax, & tranquillitas inter patres de concilio, cessentque omnes agitationes & molestationes, & cum bona pace, & tranquillitate procedatur ad alia negotia in hoc sacro Concilio tractanda. Et ista ultima clausula sit firma, quod non possit mutari sive violari, & quod duret eorum potestas per totam diem crastinam, quæ erat XV. dies Maji.

Hæc sunt verba formalia illius cedulæ, quæ fuit per omnia approbata per sacrum concilium. Et ita commissio fuit nobis facta, ut supra dictum est. Demum ipsi commissarii, juxta potestatem sibi traditam, bullaverunt cum vera bulla plumbea sacri concilii prædicta synodalia decreta de electione Basileæ, Avinionis & Sabandiæ, super impositione decimæ, & facultate concessa per concilium dictis quatuor oratoribus nominandi portum dictis tribus locis propinquiorem & aptiorem. Item literas concilii missivas ad D. de Fusco, cives Avenionenses, & oratores concilii, qui inibi erant. Item literas missivas ad imperatorem & patriarcham Constantinopolitanum. Et cum ipsas literas synodales fecissent bullari, expresse dicti commissarii recusarunt bullare dictam partialem conclusionem, sive illud provisum decretum paucorum, licet de hoc fuissent requisiti, prout ipsimet fuerunt confessi publice in generali congregatione; & qui interfuit testimonium perhibet veritati. De-

ANNO CHRISTI 1436.

nique præfati tres commiſſarii mandantes exequtioni ſupraſcriptam poteſtatem commiſſionis eiſdem factæ cum Redulpho de Rodulſten auditore Cameræ & Guillelmo archiepiſcopo Metenſi ſub nomine concilii miſerunt prædicta ſynodalia decreta & literas præfatas ad civitatem Avenionenſem, dantes ipſis oratoribus inſtructiones ex parte ſacri concilii, ut exponerent civibus Avenionenſibus, quomodo poſt multas, & varias agitationes ſacrum concilium deliberaverat eis deſtinare bullas per eos poſtulatas, & quod receptis obinde pecuniis prædictis, quatuor epiſcopi oratores concilii inſtare deberent, quod ſtatim aſcenderent galeas cum prædicto capitaneo ad conducendos Græcos, juxta alias deliberata per S. concilium. Hæc bullatio ſynodalium decretorum, & eorum ad cives Avenionenſes deſtinatio cum fuerit nota toti concilio, prædictiſque duobus legatis, & eis faventibus; eorum aliquis nunquam ſe oppoſuit aut contradixit. Et nec mirum, nam fuerat per concilium, omnium unanimi conſenſu, prædictis tribus data poteſtas, quod id quod dicti tres commiſſarii agerent ratum eſſet, eſſetque pax & tranquillitas inter partes de concilio, ceſſarentque omnes agitationes & moleſtationes, ut latius ſupra patuit, ex tenore cedulæ. Poſt hoc præfati tres commiſſarii tenentes claves dictæ capſæ nomine concilii, nunquam conſenſerunt, ut bullaretur dictum decretum paucorum. Poſt factam dictam bullationem ſynodalium decretorum, ad XV dies patribus concilii æſtimantibus juxta ſynodalem concluſionem eſſe jam pacem & tranquillitatem, agentibus Bartholomæo de Bactoferris ſecretario, & quodam alio ex familiaribus dicti D. Juliani præſidentis media nocte evulſis ſeris dictæ capſæ, in qua bulla concilii cuſtodiebatur, bullatæ fuerunt ab ipſis plures literæ continentes prædictam pernicioſam concluſionem paucorum, quæ erat ſcripta tanquam eſſet decretum ſimpliciter ſacri concilii. Similiter & nonnullæ literæ miſſæ ab Imperatore Græcorum ad patriarcham Conſtantinopolitanum, & quia nihil opertum eſt, quod aliquando non reveletur, falſa hæc bullatio & furtiva pervenit in notitiam concilii infra quatuor dies. Statimque die ſequenti captata unanimi deliberatione in omnibus quatuor deputationibus concilii, nemine reclamante, conceſſit XII. ex præſtantioribus patribus omnimodam poteſtatem inquirendi, procedendi, & puniendi omnes, qui commiſerant hoc crimen falſi, & contra quoſcumque turbatores concilii. Itemque liberavit plenam poteſtatem ordinandi & ſcribendi ad quoſcumque principes, tam eccleſiaſticos quam ſæculares, in pertinentibus ad exequutionem dictorum locorum electorum per ſacrum concilium, ac etiam prohibendi, & inhibendi & puniendi quoſcumque turbatores. Hæc omnia concluſit in dicta generali congregatione dictus Dominus Julianus tunc præſidens; & ipſe Joannes olim archiepiſcopus Tarentinus expreſſe tunc conſenſit in judices ſynodales; qui facta inquiſitione cum reperiiſſent ipſum culpabilem, arreſtaverunt eum in domo propria. Ipſe autem timens futurum judicium, tanquam ſibi conſcius, aſſociatus ab amicis ſuis, tempore quo patres erant in generali congregatione, receſſit violando arreſtum de ipſa civitate Baſilienſi. Hæc & alia multa, quæ tractabantur occulte, adducta fuere ex tenore quarumdam literarum, quas dictus Tarentinus ſcribebat in Bononia. Et cognita ipſius Tarentini, & aliorum pravitate, quæ permaxime tendebat ad extinctionem concilii Baſilienſis, magna pars illorum qui adhæſerant opinioni ipſorum legatorum, relicta illa concluſione partiali, ſeu paucorum decreto, fuerunt pro exequutione ſynodalium decretorum. Demum cum ipſe tunc Eugenius dictam partem concluſionum ſuorum legatorum confirmaſſet, ut dicebat, in ſuo generali conſiſtorio tento Boniæ; parabantur jam galeæ per Florentinos, quia in dicto loco, quem primo approbaverat, celebrandum eſſet oecumenicum concilium; declinans dein ſponte a dicta partiali concluſione contra galeas ſacri concilii fecit parare alias galeas a Venetiis, mittens in eis oratores ſuos ad conducendos Græcos, (a) qui prævenientes oratores concilii multa ſuppreſſerunt Græcis, ne venirent ad locum per concilium nominatum; & ſpecialiter dicebatur quod ſacrum concilium non haberet unde faceret expenſas; & ideo remiſerat negotium ad ipſum quondam Eugenium, & multa alia in deteſtationem partis concilii & eorum favorem. Demum galeæ ſacri concilii ad civitatem ipſam Conſtantinopolitanam applicarunt, feceruntque diligentiam ſibi poſſibilem, ut juxta concordata vellent ipſi Græci venire in galeis concilii, oſtendentes eis bullas aureas ipſius imperatoris Græcorum de conventione per ſuos oratores primo facta cum concilio, ac poſtmodum de ratificatione facta per ipſum. Similiter & literas originales & ſalvi conductus Imperatoris Romanorum, Franciæ, & Aragonum, & aliorum principum & communitatum, per quorum dominia tranſituri erant; ex quo videre poterant manifeſte, quod verum non erat id, quod oratores dicti olim Eugenii eis ſuggeſſerant, videlicet quod concilium non valens conſequi compactata, remiſerat olim Eugenio onus de conducendo eos; nam & literæ bullatæ punctabantur nomine ſacri concilii, quæ erant furtive bullatæ, ut ſupra dictum eſt. Obtulerunt per oratores ſacri concilii dicto imperatori & Græcis ſe paratos implere omnia concordata per ſacrum concilium & ipſos. Ipſe autem imperator Græcorum, jam primo perſuaſus & inductus per adverſariam partem, reſpondit oratoribus ipſius concilii, quod quia non veniſſent in tempore debito, non intendebant venire cum ipſis galeis ſacri concilii; nec aliam expreſſerunt cauſam. Cum autem per prius deveniſſet in notitiam S. ſynodi præfatum tunc Eugenium parari facere in Venetias galeas contra galeas ſanctæ ſynodi, aperte cognoſcens jam ſchiſma notorie introduci ab eo in eccleſia Dei, per electionem alterius congregationis ſub nomine generalis concilii durante ſacro Baſilienſi concilio; volens huic futuro malo obviare, ac etiam ſubvenire languoribus eccleſiæ, cum dictus quondam Eugenius fuiſſet longe per prius denuntiatus ipſi S. concilio, quod decreta ſaluberrima edita per ipſum ſacrum concilium non recipiebat, quinimmo, eis non obſtantibus, utebatur ſuis prætenſis reſervationibus, non

(a) Quam multa hic jactet Panormitanus veritati opposita, ex narratione rei tunc gestæ Constantinopoli, a Joanne de Ragusio concilio exhibita, & inferius subjicienda cogitabit.

ANNO CHRISTI 1436.

non admittendo electiones, annatas exigendo, & simoniam notoriam committendo, prælatos immeritos trasferendo contra decreta sacri concilii Constantiensis; & alia multa, de quibus in ipso citatorio, edito eundem quondam Eugenium, continetur, committendo, ex quibus notorie scandalizabat ecclesiam, ut seriosius in dicto citatorio continetur; compulsa fuit dicta sacra synodus, recepta prius ad cautelam informatione de notoria fama super infamiam notorietatis illorum criminum, cogere dictum quondam Eugenium, ut infra LX. dies, per se vel alium coram sancta synodo compareret, allegaturus quæ vellet pro sui excusatione, & defensione. Requisivit etiam cardinales, ut venirent ad providendum saluti ecclesiæ; similiter notificando hanc, quam ille introducebat, divisionem in ecclesia Dei universis principibus & populis christianis.

Ipse vero quondam Eugenius reddens se quotidie magis incorrigibilem & difficilem, pro ea obedientia, quam debebat ipsi sacro concilio præstare, præstitit rebellionem; nam per XII dies ante terminum eidem assignatum publicavit quandam bullam suæ prætensæ translationis, seu dissolutionis, quam volebat habere effectum in duobus casibus; primo, in quantum sacrum concilium contra eum aut aliquem cardinalium, vel suorum præsidentium, vigore prœdictæ citationis, vel alias, quomodocumque procederet; mandans in illum eventum sub gravissimis pœnis ne Basileæ fierent de cætero actus conciliares, nisi per XXX dies tractando cum oratoribus regni Bohemiæ, qui erant prætes. Secundus casus dissolutionis, seu translationis erat in adventu Græcorum; & sic tempore medio concilium debebat stare in Basilea. Destinavit immediate bullas convocatorias per universum ad suum prætensum concilium quod Ferrariæ se velle celebrare dicebat.

Quibus intellectis, omnes fere qui fuerant cum legatis; pro sua partiali conclusione recesserunt ab ipsorum favore; nam videbant oculariter, quod ipse quondam Eugenius in primo casu dissolutionis nihil curabat de illo præviso decreto paucorum, cum inniteretur suæ translationi, seu dissolutioni, quam dicebat fecisse de plenitudine potestatis, & satis atque satis in dictis literis dissolutionis seu translationis aperte videbatur negare præeminentiam concilii generalis supra Romanum pontificem. Post dictam prætensam conditionalem dissolutionem, seu translationem sacrum concilium in sess. XXIX. monuit dictum olim Eugenium, ut revocaret dictam translationem, & electionem prætensam in Ferraria, intimando eidem expresse, quod de auctoritate ecclesiæ mal sentire videbatur, ostendendo per approbata ab eo decreta, & declaratione fidei nullo modo id potuisse facere, decrevitque contra eum pœnas jam statutas in XI. sessione, quod nisi illam prætensam translationem revocaret intra quatuor menses, eo ipso esset suspensus ab omni administratione papatus; & si post illos quatuor menses animo indurato per alios duos menses in suspensione illa permaneret, quod sacrum concilium procederet contra eum usque ad privationem papatus inclusive, prout latius continetur in illo decreto XI sessionis, quod fuerat solemniter editum ante suam adhæsionem, & quod ipse in sua adhæsione satis aperte approbaverat.

Ipse autem quondam Eugenius ostendens in dies se magis rebellem, appropinquante termino dictæ revocationis sibi mandatæ, videlicet trigesima die decembris, declaravit purificatas fuisse conditiones, sub quibus dixerat se ex plenitudine potestatis transtulisse sacrum Basiliense concilium Ferrariam; referens quod fuerat accusata ejus contumacia, ac quod fuisset monitus, ut revocaret dictam suam translationem, quas ob res declarabat concilium ad Ferrariam fuisse & esse translatum, suamque inibi congregationem inchoari debere VIII die Januar. anni XXXVIII. Et statim x. die per illos, quos misit, tenta fuit Ferrariæ de facto prima prætensa sessio, declarando legitimam fuisse prædictam prætensam translationem, non obstantibus quibuscumque decretis Basiliensis concilii, etiam cap. *Sicuti unica* VIII. session. ejus, quod expresse materiam, fidei continet. Illud enim decretum declarat, quod sicut unica dumtaxat ecclesia est; ita nòn potest esse nisi unicum generale concilium eamdem repræsentans, ideoque durante Basiliensi concilio quæcumque alia congregatio fieret sub nomine cujuslibet generalis concilii, illa dicenda foret conventiculum schismaticorum. Sed prædicti sui Ferrariæ congregati declararunt de facto dictum olim Eugenium non includi sub isto aut aliis cujuscumque decretis, ac etiam non teneri ad decretum XI. sessionis; quod erat factum de consensu Græcorum per eosdem ractificatum; quod tamen sapiebat expresse inter partes contractum, quod quidem etiam ipsemet quondam Eugenius approbaverat, ut supra dictum est. Multaque alia dixerunt decretare pro .... auctoritatis ecclesiæ & catholicæ fidei.

Uno autem die ante factam prædictam sessionem in conventiculo Ferrariensi recessit de loco sacri Basiliensis concilii D. Julianus, tunc præsidens, qui usque ad illum diem continuavit suam præsidentiam in sacro Basiliensi concilio, non obstante translatione facta, seu prætensa per dictum quondam Eugenium ex plenitudine potestatis, ut asserebat, & cum ipso domino Juliano præter suos familiares, quatuor dumtaxat de patribus concilii; nec ex practicis primo habitis plures secum trahere potuit: nec facile potuisset; quia etiam post adventum Græcorum nunquam aliquis prælatus vel doctor, aut in dignitate constitutus de Basilea ivit ad Ferrariam, pro celebrando ibidem oecumenico concilio. Quinimmo omnes fere oratores Imperat. regum & principum, qui erant per prius in sacro concilio Basiliensi, ibidem remanserunt, illa pretensa translatione ad Ferrariam non obstante. Et quod fortius est, Rex Franciæ expresse prohibuit sub magnis pœnis, ne aliquis de sua ditione proficisceretur pro oecumenico concilio celebrando, recognoscendo sacrum generale concilium in Basilea. Transacto vero termino dictorum quatuor mensium a tempore datæ dictæ prætensæ translationis, S. sy-

ANNO CHRISTI 1436.

S. synodus Basiliensis declaravit in sua XXXI. sessione dictum olim Eugenium legitime fore suspensum ab omni administratione papatus. In qua sessione fuerunt publicata illa duo magna decreta, de causis videlicet in partibus terminandis, & de collationibus beneficiorum faciendis per suos ordinarios. Quæ decreta, licet edita post dictam prætensam translationem, solemniter acceptata fuerunt in Germania & Francia ac per regem Aragonium, & alios quamplures principes. Et post hanc suspensionem ad XV. dies videlicet VIII. die Februarii, primo applicuerunt ad portum Venetorum imperator & patriarcha CPi & qui ex Græcia cum ipsis venerunt, opportuitque inibi tractare cum eis de eorum consensu ad dictum locum Ferrariæ pro celebrando œcumenico concilio; siquidem mutatio loci Florentiæ, de qua dictum erat per suos legatos in supramemorata partiali conclusione; similiter & indictio Ferrariæ facta est per D. olim Eugenium, absque notorio & expresso consensu DD. Græcor. Die 15. dicti mensis Februarii prædictus olim Eugenius per aliam Ferrariæ secundam prætensam sessionem; dixit ibi se confirmare acta per suos in prima sessione, declarando, & decernendo de facto gravissimas pœnas contra existentes in S. Basileense concilio, præcipiendoque magistro, & civium consulibus Basileensibus, ut a se expellerent omnes, & quoscunque causa concilii ibi existentes. Item, interminando nobilibus, & comitibus per civitatem & per Germaniam constitutis, quod portantes victualia ad Basileam possent a quibuscumque Christi fidelibus impune expoliari. Sed plures responderunt nunciis hujusmodi notificationum se velle imitari vestigia patrum suorum, qui non spoliarunt transeuntes, sed faciebant justitiam contra eos, qui in suis territoriis alios expostulabant. Scripsit primum tunc dictus olim Eugenius literas ad principes Germaniæ, ut revocarent salvos conductos, si quos concesserat, concilio Basiliensi, persequerenturque patres tanquam hostes fidei Christianæ. Sed plures ex illis non assentientes tantæ iniquitati, etiam de novo concesserunt suos salvos conductos S. Basilien. concilio. De mense autem Martii prædicti anni dictus Imperator Græcorum, & patriarcha Constantinopolitanus aliique Græci ingressi sunt Ferrariam, & 15. die Aprilis tribus jamque mensibus post suspensionem illius a papatu, tenta est inibi tertia prætensa sessio, declarando de facto, quod etiam ex consensu Græcorum Ferrariæ esset locus ad celebrandum œcumenicum concilium, quod postea, ut dicebat, transtulit Florentiam. S. autem concilium ut ex mansuetudine solita ac humanitate (licet prædictis consideratis tam nequiter perpetratis contra presbyteros S. concilii de jure potuisset manus ponere ad fortia, & ipsum quondam Eugenium illico a Papatu dejicere positumque decretum undecima sessione clarissime dictaret, quod sustinens suspensiones per duos menses posset a papatu dejici) processum inchoatum cum magna modestia continuavit, servando terminos, qui etiam de necessitate servandi non erant, ac plurimos testes recipiendo super contentos in citatorio, qui etiam de necessitate recipiendi non erant, cum plurima de notorio constarent contra dictum olim Eugenium, quorum quodlibet ad depositionem satis erat; attamen illam depositionem distulit per 23. menses a tempore dicti notorii sive citatorii, expectando semper, si dictus quondam Eugenius vellet ad eos redire, & ecclesiam Dei, & ejus auctoritatem recognosceret. Sed cum nullo modo proficeret; cum magis in dies ejus rebellio contra S. concilium cresceret: non valens amplius sustinere sine maxima confusione ecclesiæ universalis, & auctoritatis ejusdem, ac sine periculo multorum malorum, quæ facillime erant futura, dictum quondam Eugenium papam sustinendo; ad sententiam justæ depositionis processit juxta formam contentam in 24. sessione. Et si plurima dubia ex supra narratis elici possent; attamen, quia omnia ad tria sunt reducibilia, omnipotentis Dei postulato suffragio, in trifariam dicendi formam præloquenda constringam. I. an. fuerit & hodie sit in Civitate Basiliensi &c. Conc. generale, ecclesiam universalem repræsentans. II. an. ipsi conc. generali eo posito adfuerit facultas, & potestas legitima præfatum quondam Eugenium suspendendi & deponendi, & per consequens alium in sede Apostolica subrogandi.

Circa primum &c.

EPISTOLA D. ÆNEÆ SILVII SENENSIS.

Super electione loci ycumenici concilii celebrandi cum Græcis, & decretione ejusdem, & quales & quantæ propterea subortæ erant discordiæ diræ, & conturbationes inter patres sacri concilii Basiliensis.

Æneas Silvius Petro (*de Noceto*) suo, salutem.

Credo me non solum heri mei reverendissimi cardinalis S. Crucis, ac magistri Thomæ, sed tuis etiam accusationibus reum esse, quod tunc maxime scribendi consuetudinem interruperim, cum esset præcipue necessaria; cumque scitu digniora, & apprime gravia in concilio contingerent. Fateor enim antehac ex toto pene orbe ad concilium defluxisse novitates; nunc eas; quasi depositum reddat, ex concilio in universum decurrere. Sic est, ut ajunt, omnium rerum vicissitudo. Sed feci, ut plerisque mos est, menstruas debentes pecunias convertunt in annuam, & quod divisim debuerunt, summatim exsolvunt. Neque enim ut non scriberem tacui, sed ut totum scriberem, quod semper pendebat aliquid notione dignissimum. Nunc vero, quia res est non, ut puto, extincta, sed in dies aliquot sopita fuit, cujus omnia heu! scribere timui, timens ne molestum me diceret qui non epistolis se codicibus agerem, quod est apud hominem occupatissimum ridiculum reputare. Idem mihi cum magistro Thoma erat metus. Quid ergo? Tacuissem ne, an non potius omnia tibi enarrassem, quem unum nunquam inveni meis literis negotiosum, sic sunt plusquam sat est acceptissimæ? Quare facit humanitas tua, ut Orestem, & in tergo scriptum & nondum finitum ad te mittam, ea

Thomæ de Sarzana qui dein card. & pontifex sub Nicolai V. nomine evasit.

locus non sanus.

ANNO CHRISTI 1436.

ea tamen lege, ut heri copiam sibi facias quamprimum vacatio fecerit, etsi est in tanto viro rarissima. Quod si hoc non detur, tu meus Orestes esto, ut quod explicatione illius tibi compertum fuerit, comuni domino exponas succincte. Habebis enim ex me rerum seriem, ut molestias omnium partium cognoscas; de rebus namque conciliaribus non minus libenter scribo, quam tu legis. Vellem tamen, ut quietiores forent, & magis ex voto. Qualescunque tamen noscendæ sunt, quia & si non lætæ, at magnæ sunt; easque malo ex me tibi notas fieri, quam ex alio, qui non totum, vel non verum scriberet. Ego rem omnem aperiam; & ne te verbis teneam, jam incipio.

Cum transferendum esset Græcorum causa concilium, aliumque oporteret locum eligere, Avinio hoc modo obtinuit, ut si rogati Græci Basileam renuerent, ad Avinionem transmitterentur. Rursumque ibi si non posset esse concilium, in Sabaudiam ducerentur; & fuit adjecta conditio, si triremes parassent quatuor, si trecentos conduxissent arcitenentes, sive, ut ajunt, balistarios, si LXX. (*sic*) aureorum millia infra mensem mutuo concessissent, aut Avinionenses, aut eorum loco quicunque forent. Sed neque infra mensem solutio facta est ulla, neque præparatio. Dicunt igitur plurimi electionem expirasse, esseque iterum eligendum; quod neque obtineri potuit, neque ad deputationes deduci, quoniam tam Gallici quam alii plures in sententia perseverabant, neque divelli ab Avinione poterant, vexantes in dies & nunciis & literis Avinionenses ut solverent. Quibus animo duris, ac certe nimis ad solutionem tardis, utile visum est oratores mitti, qui sopitos cives excitarent, & ad solutionem inducerent. Erant electi ad Græciam quatuor episcopi ex nationibus quatuor: Lubicensis orator imperatoris Reginus, Parmensis, Lausannensis. Solum conciliarios hos mittendos Avinionem dicebant, ut ibi pecunias reciperent, & ingressi mare ad Græcos navigarent. Orta est subito inter patres de instructionibus discordia, tum maxime super decreto, quod Gallici publicari volebant, de facta electione, de imposita clero decima, deque portu ad quem applicare Græci debuissent. Vidisses in concilio duas partes. Hinc Gallicos cum paucis Germanis; inde alios omnes. Interim Joannes Dyssipatos, idest bis consul, Græcorum orator venit, cujus oratio majorem adjecit scrupulum: repudiavit enim expresse Avinionem, quod neque in decreto cum Græcis edito contineretur, neque papæ placeret; neque ad Sabaudiam teneri Græcos dicebat, quod citra montes, sed quod ultra alpes est in Italia, quod territorium ducis Sabaudiæ situm in Italia dici Sabaudiam crediderunt, cum in decreto consenserunt. Hunc corruptum apud Venetias dicebant Gallici, quod de re incognita non potuisset habere instructiones. Ante enim ex CPli constabat illum recessisse, quam Avinio esset electa. Ideoque nihil a proposito partes declinaverunt; sed isti celerius mittendos; illi diligenter retinendos oratores putabant. Augebanturque dietim discordiæ, fuissetque tunc aperta divisio, nisi medios sese Hispani & nonnulli alii ad concordiam obtulissent. Horum cura in hoc denique deventum est, ut irent oratores Avenionem, & si infra dies XXX. haberentur; intimarentque legitime infra XII. S. conc. a die recessus eorum ex Basilea; tunc subito decretum fieri super electione loci, super decimis, superque facultate nominandi portum oratoribus data, deberet; continuarentque oratores ad Græciam iter; sin minus, liberum esset . . . . suorum concilium; teneretur que alterius loci nominationem facere, hocque auctoritate deputatorum, & nullo unquam dissentiente, approbatum est. Missi igitur extemplo oratores quos licet ex fide gessisse non dubitem, mandatum tamen præteriisse non negaverim. Sed inordinatæ multitudini facile est illudere, apud quam ridiculum est, quod in bonis civibus capitale censetur. In egressu civitatis Græcum oratorem, ut secum iret, sunt hortati; quo negante Avinionem celeri cursu petierunt, consumptis tamen apud Sabaudicum principem nonnullis diebus. Gratus fuit Avinionensibus eorum accessus. Difficile tamen erat aurum invenire, & qui daturi erant, securitatem de restitutione volebant; maximumque rei momentum est creditum, si decimarum exactionem per totam Galliam rex Franciæ permitteret. Itum est ergo ad eum, in Montepesulano tunc existentem, tantumque imperatum, quantum petitum. Interim & Apostolici nuncii Avinionem applicant, ne pecuniam concedant; præcipiunt, quod neque Græci, neque papa in Avinionem consentiant. Monent ne unius cardinalis quodam suasu malo percussi, modo alterius suggestionibus desolentur; nec defuit qui primum illum cardinalem S. Eustachii, secundum esse Arelatensem interpretarentur. Ingens, ut accepi, inter cives discordia fuit, quod parere alii summo pontifici volebant, aliis subveniendum esse S. concilio videbatur. Sed, quod plerumque assolet, major pars minorem vicit; fierique omnino mutuum deliberatum. Erat interim omnium fere opinio Avenionenses non esse facturos, iterumque eligendum omnes arbitrabantur; parabantque diversæ partes diversa undique auxilia. Galeacius Mantuanus ad electores usque imperii descendit, ut mitterent qui papæ in concilio faverent; alii ad alios principes; Duxque Mediolanensis huc magnum clericorum numerum festinabat mittere; sed tardiuscule advenerunt. Venit & alius Græcus orator, primo illi Dyssipato per omnia consentiens. Cumque jam finis instaret termini, Tarentinus etiam archiepiscopus affuit, missus etiam ipse a Domino nostro propter loci electionem; homo, ut eloquentiæ non vulgaris, sic animi constantis atque intrepidi. Avinionenses autem jam lapso termino cum oratoribus concilii isto modo convenerunt, eosque fere in hac sententia ad concilium jusserunt scribere; securos se fore quod pecuniam omnem sibi dari a civibus, quamprimum per concilium sibi mitteretur decretum electionis & decimarum. Erat terminus certificandi concilium XII. dierum post XXX. qui ad solutionem dati erant. Venerunt igitur oratorum literæ XI. Aprilis, quæ dies ultima erat terminorum, sequentique luce in concione generali sunt lectæ. Ferme igitur tota

tota congregatio; & tanquam integre esset facta solutio, gestire, fierique decretum acclamat; quasi omnes Legati contra, nihil amplius Avenionensibus concedendum, qui tanto temporis spatio nihil egissent; literis oratorum non solutionem, sed cunctationem pecuniarum factam ab Avinionensibus significari: mane igitur ad novam electionem patres venirent. Habuit orationem card. S. Sabinæ non ex sua consuetudine pacatum sed torrentem (*sic*) festinantemque, interruptionem namque continuo verebatur, quam non potuit effugere: nam cum aliqua verba nomine sedis apostolicæ vellet exprimere, acclamante multitudine, præpeditus est; dubitatumque a multis est, ne dissolutionis concilii mentio fieret. Variæ hoc die inter patres dissensiones fuere: archiepiscopus Lugdunensis in collegam suum episcopum Dignensem amare invectus est. Et quamvis manus utcunque continuit, nullum tamen genus opprobrii est omissum. Inter oratores quoque Aragonenses contentio fuit, in unam partem archiepiscopo Panormitano, in aliam Ludovico Prothonotario declinante. Nolo per singula discurrere, sed tanta inter majores vociferatio erat, ut modestiores in taberna vinaria cernas bibulos. In sequentibus vero deputationibus multa tumultuose gesta sunt. Avisamenta XII. ambigua; ponebatur enim in deliberationem, an faciendum decretum esset; an iterum eligendum. Deputationum quidem plurimæ, ubi Galli possunt, fiendum decretum; censebant; aliæ in deliberando erant: Cum legati quasdam cedulas hujus fere tenoris aperiri legique jusserunt: quod quia Avinionenses in tempore non satisfecerant, nova omnino facienda esset electio, eligebantque Florentiam, vel Utinum, & aliam quamcumque terram in decreto comprehensam, papæ, & Græcis accommodam, ut earum illa esset electa, quæ prior mutuum fecisset, & navigia præparasset. Portum vero nominabant Venetias, Ravennam, & Anchonam, vel earum, quæ gratior esset Græcis. Quinquaginta fere in hanc sententiam cum legatis convenere; pauci dubii nulli partium adhæsere. Reliqui omnes decretum fieri malebant. Forte fortuna evenit, ut præsidentes trium deputationum cum legatis sentirent. Præsidebat in fide Joannes Polemar, regis Aragonum orator, homo, & scientia, & prudentia memorabilis, qui rogatus, ut de more secundum majorem partem concluderet, secundum cedulam legatorum conclusit, dixitque majorem esse partem, quæ cum legatis convenisset, nam qui non elegissent non haberent illa die vocem. Idem fecit abbas de Malumbrono, qui præsidebat in deputatione communium; Bosannensis vero episcopus in reformatorio præsidens erat, neque pro aliqua parte concludere voluit; sed Tarentinus ibi pro legatis conclusit. Pro aliis Albiganensis in fide card. Arelatensis pro decreto, in communibus patriarcha Aquilejensis conclusere. Moxque privati sunt præsidens; alii loco eorum suffecti. Illis tamen neque locum cedentibus, nec se potuisse privari afferentibus, sicque septem præsidebant. In pace unus tantum. In singulis deputationibus bini. Visa est statim facies scissurarum, & nisi melior

A concordia fieret, illud initium divisionis diceretur. Gravior Teutonibus visa discordia est; agendumque de pace opinati sunt, ne dum unire Græcos concilio esset studium, Latini ipsi dividerentur. Obtulerunt igitur se concordiæ medios, de quo plurimis diebus incassum agentes, rem tandem infectam dimiserunt. Rursum ergo ad deputationes venitur. Ibi Galli cum adhærentibus formam decreti approbant; generalem congregationem in crastinum edicunt; & sequenti luce sessionem. Idem legati cum suis statuunt, aliud & ipsi promulgaturi decretum. Tumultuosa omnis deputatio est. Hinc Galli legatos increpant, conciliorum infringentes B ritum; hinc legati queruntur frangere Gallos fidem. Maxime in deputatione fidei contentio erat; quanto enim doctiores ibi sunt viri, tanto eorum dissensiones acriores. Sed præcipue inter cardinales S. Petri, sanctæque Ceciliæ altercatio fuit. Verum, ut est card. S. Petri vir rationis, & amator pacis, compromissurum se in duos, tresve religiosos viros obtulit, staturumque se de tota lite ipsorum judicio; quod est omnino ab adversa parte repudiatum. Sed timore fraudis sive fiducia virium solutis deputationibus, post meridiem seorsum congregatæ sunt, habitaque hinc inde consilia separata. Congregatio quoque generalis tunc præ- C cipue fastidiosa fuit; eratque triste spectaculum, videre conclusiones fidei sibi invicem repugnantes. Erat card. S. Sabinæ præclusa oratio; sed, ut est homo inter sapientes nostri temporis prudentissimus, dicendi locum callide occupavit. Multa raptim, & in furore de suo jure disseruit. Tanta est humanarum rerum mutatio, vanusque ipse multitudinis favor. Non aliter alias sua oratione moderare hic concilium solebat, quam Cicero quondam senatum; nec minus isti suam eloquentiam, quam Athenienses Demosthenis mirabantur orationem. Nunc capite omnes perstrepunt, contemniturque (f. compelliturque) tacere. Sed non idcirco D minor virtus, nam & honorificentissime ab his receptus est Christus, quem mox necandum conclamarunt. Taceo de protestationibus eo die adversus decimam factis. Soluta congregatione, peculiaria concilia sunt habita de modo sessionis. Utraque parte deliberante pro jure suo. Cuique videbatur altare ad se tenere, missamque a suis celebrari, quasi ejus partis sessio diceretur, cujus fuisset altare. Galli pro maturando negotio tenendas summo mane deputationes arbitrabantur, addituras decreto ut si infra constitutos dies Avinionenses non solverint, ex tunc Parma aut Vienna esset electa, quæ prior satisfecisset. Et nihilominus dicendam E missam cardinali Arelatensi mandarunt. Parabatur utrinque horribile monstrum, facinusque visum nunquam, neque auditum, nunquam pervulgatum, duorum decretorum inter se penitus adversantium. Quid de decretis pro loco? Accingebantur duo sacerdotes unum ad altare celebraturi. Parant utrique cathedram. Venit infanda dies; verius dicam sancta, nec enim scelus admitti sustinuit. Petunt Galli statim deputationes; ad sessionem e vestigio reditur. Occupavere iterum legati locum. Jamque Tarentinus missæ accin-

ANNO CHRISTI 1436.

accinctus erat. Tempus admonet, ut principes partium tibi describam, ne, quo se judice quisque tueatur, ignores, Cardinalis Sancti Petri hominum, quos unquam novi, rectissimus, primus in parte legatorum habetur. Post cardinalis Sanct. Sabinæ, qui vulgo Sancti Angeli appellatur, vir non minus industrius quam constans. Huic succedit Tarentinus prius Dignensis, plus animi habens, quam eloquentiæ. Mox Portugallensis regis sui orator. Ludovicus quoque S. Apostolicæ prothonotarius juris consultorum jureconsultissimus cum iisdem sentit. Huc etiam & Tiburtinus episcopum &, ... Basanensis, & nescio qui Theutones accedunt. Præcipuæ tamen industriæ inter Alemannos Nicolaus de Cusa, qui censetur homo in omni genere literarum tritus. Ambasiatores electorum Imperii eadem sapiunt. Calomensis tamen nullarum partium. Theutonici quoque abbates in parte sint togatorum. In alia parte Cardinalis est Arelatensis, homo famæ & laborum patientissimus, in illa præsertim parte commendandus, quod nemo minus eo injurias sentiat. Duo patriarchæ Antiochenus alter, Aquilejensis alter extremo senio uterque confractus: Archiepiscopus deinde Lugdunensis sequitur qui ut parum videt, sic multum intelligit. Mox archiepiscopus Panormitanus jam non modicus sed partis suæ facile princeps; ut quem potissimum Galli sequuti sunt. Namque ut est utrisque, juris scientia prædictus, sic etiam concilio plurimum creditus est. Tale inde Albiganensis episcopus multarum rerum exercitatione prudentissimus. Sed quid tibi omnes enumerem? Illud tibi persuasum, longe plus volo hic prælatorum esse: probitatis vero unde sit plurimum, alia ratio est. Theologorum major pars ad legationes deficit; non tamen ideo plus illic crederem esse fidei. Sunt enim plerique mendicantes; vellentque aliqui manducantes fieri. At si meam petis sententiam, paucissimos ex utraque parte numerarem, quos credam sola moveri conscientia. Multum tamen, non apud me solum, sed apud totum concilium, auctoritatis habet Joannes de Segovia, qui quamvis adhæserat legatis, nullam tamen ex toto probat opinionem. Oratores regis Castellæ, & ipsi quoque viri consultissimi, nullarum partium sunt habiti, enixeque pro concordia semper laboravere. Archiepiscop. Mediolanensem, dum ista geruntur, valetudo retraxit; quod & parti suæ non parum nocuit, namque, ut est oculatus, & vigilantissimus pater, sic suis & re & consilio profuisset. Papiensem quoque episcopum ideo dicunt defuisse, quod hinc metus, inde urgeret conscientia. Sed, ut procedamus; plebe iis fere adjuncta utraque pars in prælium descendebant. Jamque legati sacram ædem tenebant. Gallici in deputationibus confluxerant, quibus, ut relatum est Tarentinum ad missam parari, solutæ sunt deputationes, factusque ad templum concursus. Clamatores ad Cœlum elati, sermonesque jam non prælatorum, sed vilissimæ plebis vociferationes audiebantur, pressusque erat viro vir; & quia manus in pressura impediebat (f. impediebatur) pectoribus sese urgebant; maledictis undique certamen erat, neque digitum ori suo quisquam imposuit. Objiciebatur utrinque scissuræ certamen, vultusque illi horrendi belli videbantur. Neque transacta sine sanguine res fuisset, nisi cives in medium defluxissent, partesque comminationibus repressissent. Ridiculum prorsus, ut qui daturi orbi pacem convenerant, iis ea opus sit; & qui dare concordiam laicis sese jactant, a laicis illam exciperent. Ducti ergo primores partium in domum *Cauthensis* episcopi est enim ædi maximæ valde propinqua. Stabat Tarentinus sua in sede, non trepidus (f. intrepidus) modo, sed immobilis tanquam non virum sed puerorum illum esset tumultum existimaret; sive quod magno esset & admirando animo fretus; sive quod jure suo maxime confideret; objurgationesque & minas quodammodo inferentes, patientia magis vicit, quam contentione. Sed exhortantibus denique civibus, & legatis suadentibus, ipse quoque cessit, & cum aliis apud Cautensem (se recepit) fueruntque ibi multa & iracunda dicta, ut in absentem quoque papam nonnulli invecti sint, & indigna relatu expuerint, neque locus ibi esset pacis, sed augendæ jugiter discordiæ locus. Igitur visum est quam paucos ex ambabus eligi partibus, qui apud Prædicatores tam Hispanos quam Theutones audirent, si quid haberent ad pacem inventi. Creditum est apud Prædicatores facilius inveniri concordiam, quoniam ibi ab initio generalis congregatio semper quieta fuerat; sive quod nondum tangentia nationes tractata sunt negotia, sive quod ignotum aliquid ibi inhabitaret numen, pacis & concordiæ custos. Cum igitur apud minores sæpe ante, & frustra de pace actum esset, domicilium modo prædicatorum partes repetebant: si exultantem forsitan reperirent ibidem pacem. Sed neque plus a B. Dominico, quam a B. Francisco est impetratum. Sex nempe diebus quæsita ibi pax est; inventa nunquam: opinioni suæ utriusque nimium forsitan inhærentibus*. Durum fortasse tibi videretur, solos legatos cum paucis adversus reliquas concilii partes congredi. Sed audi breviter qua se quisque ratione tuetur. Dicunt legati partes in concilio duas fuisse diffidentes, convenisseque ambas, ut si Avinionenses (non) solvissent, nova esset, prout supra tetigimus, omnino facienda electio, *ut non solvisse Avenionensibus requisitis partes eligere, sed conventionem elegisse valuisse. Alios remansisse cum eis, quamvis paucos, jus eligendi*, quod sine consensu suo, conventio cum eis facta dissolvi non potuerit. Nec se partem minorem videri volunt, tametsi pauciores fuerint. Minoritatem enim ac majoritatem non ex numero personarum censeri, sed ex meritis & dignitate. Contendunt secum esse cardinales oratoresque principum, & quod magis est, papam, quorum voces nequaquam fas sit cum privati cujusque hominis suffragio ex æquo pensare. Nam & papam cum tota curia concilio æquivalere argumentantur. Græcos præterea nolle Avinionem venire, nec papatu egredi posse Italia. Galli contra atque alii majorem se fore partem: consuetumque in omni republica id servare quod majori parti collibuisset; secumque licet vulgares sint multi; plures tamen ex omni

*locus turbatus.

ANNO CHRISTI 1436.

omni gradu prælatorum fore. Præterquam ex Cardinalibus, quod alii duos, ipsi unicum habeant. Quod si inter solos prælatos res transigatur, se tamen esse longe superiores; neque obligatum fuisse concilium eligere, quod quidquid a concilio fiat, a concilio posse quoque dissolvi non ambigendum. Nec obstare conventionem judicant, quod non solum ab una parte sit conventum, sed ab alterius quoque partis parte majori. Dicunt enim cum conventio fuerit, & Lumbardos & plerosque alios in parte fuisse legatorum, qui nunc & cum Gallis sentiant, & a conventione discedant. Præterea non ideo Avinionem, ab imperatore Græcorum & patriarcha repudiari dicunt, quod oratores Græci id fecerint. Neque enim habere id potuerunt in mandatis, cum, sicut supra relatum est, ante recessissent ex Constantinopoli quam electa esset Avinio. Cur autem papa Avinionem se neget iturum, ajunt sibi non bene persuadere, quod & sua sit urbs, nec difficilius eo sit, quam per totam Italiam profectio. Sed retraho pedem, pœnitetque de rationibus partium incepisse tractatum. Nam & opus pene infinitum esset, & multa sunt quæ sine indignatione plurimorum explicari nequeunt. Necessarium tamen est alterutram partem solum defendere, cum plus uno verum esse non possit. Apud quem tamen sit veritas, Deus viderit; ego non video; neque si video scribere ausim. Tanta autem est utrique parti in suo jure fiducia, ut neutra velit cedere. Quid? neque flectere sese aliquantillum voluit. Ideoque infecta parte, rursus de sessione temptatum est, legatique apud Minoritas; Gallici apud Arelatensem congregati, suæ parti seorsum consulebant; ex Theutonibus quotidie plures adversum legatos deficiebant. Agitatio erat utriusque partis, quonam pacto in sessionem perveniretur. Dicturus missas Theutonicus abbas quidam a legatis erat electus; lecturus decretum episcopus Portugalliensis. Ab Gallicis missæ Arelatensis; decreto, Albiganensis destinatus erat. Sed cum abbas Theutonicus venit, jam sedentem in cathedra Arelatensem altarique proximum comperit; & licet esset nobilibus necessariis circumseptus, possetque locum petere, dignitatem tamen cardinalatus maluit venerari. Portugalliensis quoque, cum vellet ambonem ascendere, prohibitus est. Erat enim ab altera perventus jam locus. Nihil tamen ex his exterriti Cardinales, sed publicare & ipsi decretum affuere. Cives qui & non parvam populi manum in armis habebant; quorum consules distributi per stationes, armati in convocatione cum antistite suo prodiere. Supplicat antistes, ut pacem inter se patres haberent, neve urbem suam templumque suum scissionis crimine macularent. Consolatui autem sermo Theutonius fuit, cujus verba in Latinum conversa hunc tenorem præferunt. Ut Senensi concilio Basilea fuisset electa; nullo tamen Basiliensium interveniente rogatu; venissentque deinde ad concilium Patres, certaque cum civibus fœdera percussissent, quæ usque in hanc diem servata esse arbitraretur; datum a se salvum conductum, quod etiam hactenus custoditum scirent. Stetisse in urbe sua diu concilium, eduliumque copiam & quietam semper civitatem habuisse. Facta esse in concilio sanctissima opera. Reductos ad fidem Bohemos; Regnum Franciæ pacificatum; pacatas fore provincias; edita salubria decreta; reformatos plerisque in locis mores. Orare igitur, ne tot bonorum splendorem infamia schismatis obscurarent; ne Græcorum quærentes unionem, Latinorum facerent scissionem; quod egerrime fieri in urbe sua viderent, ne tantam eis ignominiam afferret scissio, quantam Constantinopolitanorum unio gloriam attulisset. Supplicare igitur, ne duorum decretorum publicatio fieret; sed quidquid esset litis in Cæsaream majestatem compromitterent. Quod si omnino publicare vellent; omnino caverent omnes ab injuria. Nemo vim faceret, continerent singuli manum. Consulatur unicuique; libertatem præstare scirent. Se, licet utrinque requisiti fuissent, non tamen uni adhærere magis quam alteri statuissent; quod inter tot doctissimos viros non ipsi qui (f. quid) decernere possent; se tamen salvi conductus formam custodituros ad unguem, nullamque aliunde violentiam permissuros. Suadere quidem ex congregatione demoveri familiares, ne dominorum verbis calefacti, ut minus sunt prudentes, magis essent injurii. Iis ressponsurus statim Lugdunensis surrexerat; sed increpatus a Legato, responsum ad se spectare dicente, subticuit. Tum legatus gratias egit civibus; quod libertatem tuerentur, salvumque conductum custodirent. Dixitque libenter se accepturos quam ipsi viam obtulissent: addiditque libenter se in electores imperii compromissurum. Fuit ejus oratio plena pacis, &, ut est homo ad movendum misericordiam gnarus; sic pluribus excussit lacrymas. Ac eo finiente Lugdunensis statim incœpit; multaque de majori parte prædicavit; neque incaute jus suum defendit, nunc cardinales, nunc cives oratione sua compellans. Nec cardinalis S. Petri tacendum duxit. Placere in primis pacem, ait, videri sibi jus pro se fore; velle tamen de jure suo pro parte in partem cedere: nihil tamen se movet, quod de majori parte diceretur; cum non majorem partem concilii, sed totum esse concilium, cujus conclusionem ipse sequeretur. Volebat etiam plura subdere, sed vociferante multitudine minime valuit. Oratores deinde Hispaniæ suam in scriptis sententiam dederunt, nulli se dissidio. (*sic*) Suspensa erant omnium corda, nec talem sessionem lætis quisquam oculis intuebatur. Tum partem, in modum cedulæ, non omnino ingratum concordiæ modum ostendebat, ut fieret decretum pro veteri electione. Irentque in Græciam oratores, volentesque Græcos secundum electionem ducerent. Quod si nullum ex locis electis Græci acciperent, scriberent oratores ad concilium, ubique expectarent. Concilium vero unum ex iis locis eligeret, Budam, Viennam, Bononiam, Parmam, Versellas; quoniam nullum istorum verisimile esset Græcos fugere. Hæc causa fuit, ut traherentur in angulum primores, deinde ut celebrata missa consensus dissolveretur. Interim igitur de pace agitatum est, sed vani omnes conatus inventi; sive bonum aliquod in hac discordia latet; sive

ANNO CHRISTI 1436.

sive peccata nostra exigant. Pridie itaque nonas maji apud Arelatensem congregatis Gallis, cives interfuere, iterum de pace supplicantes. His responsum est, sequenti die futurum in ecclesia missam, liberumque fore & civibus & aliis inter celebrandum de reconciliatione tractare; plus temporum inutiliter non est (*sic*) absumendum. Recesserant jam Græci, Galliaciusque Mantuanus Bononiam, & Simon de Valle Venetias ierat, electionem legatorum executuri. Quæ res Gallos ad sessionem faciendam magis sollicitabat. Neque enim sine decreto exequi quidquam poterat. Studium erat utrique quo pacto reveniendum esset. Misit archiepiscopus Tarentinus ex suis quendam monachum, qui locum occuparet, ubi legi decreta consueverant, sed invenit jam ab adversariis præventum. Cum moleste instaret, ferro repulsus; fuisset gladio confossus, nisi gladium lorica exclusisset. Aliis persuasum est Monachum in possessionem loci fuisse, vique ab adversariis pulsum; mihi veritas ignota est. Eum tamen vapulasse non est ambigendum. Armati cives interim ad magnum numerum in platea adfuere, tumultum, si quis fieret, oppressuri. Ad sextam horam omnes in templo comparuerunt. Arelatensis duabus fere horis prævenerat, missæque sese accinxerat, insomnisque illa sibi effluxit nox; compertum enim habeo secunda ipsa post medium noctis hora isse cubatum; assurrexisse tertia. Nec mihi est verisimile in tanta rerum agitatione somnum fuisse suum, sed quandam somni nebulam. Quo magis magisque miror tanta eum fuisse patientia, ut horas non minus octo onustam gemmis atque auro mitram insertam cervice gestare potuisset, ut inter viros heroicos hoc præcipue facto sit mandandus. Sed verum est quod vulgo dicitur. Nihil est aventi difficile. Cupiebat enim fieri omnino decretum. Aderant etiam ambæ partes, nec inter celebrandum de pace omissum est; sed vani tractatus visi sunt; utraque pars mitras & alia ornamenta tanquam sessionis facies suscepit. Quasi videres duos exercitus in viam pugnaturos arma induere. Quibus instructis nihil dubites prælium esse futurum. Nec defuerunt qui ex utraque parte amare flerent. Mihique non videtur Christiano censendus nomine, qui ea die non indoluit. Multus tamen in ore singulorum pallor apparuit, quod tantum inviti homines spectabant scelus. Ideoque placitum est aliquantulum de pace repetere, si qua res animos immutasset; vocatisque primoribus prope altare, sic ut usi erant ornamentis; usque ad horam post meridiem primam, de concordia agitatum est expectandi jejuna in sessione multitudine; interdum spectante pacem, interdum plurimum expavescente. Jamque in unam sententiam consultatum erat, ut publicaretur pro Avinione decretum; si quo tamen casu nova esset (opus) electione, Bononia extunc esset electa, in manu duorum ponenda, quorum alterum papa, alterum concilium nominaret. Quando autem nova opus electione intelligendum esset, duorum declarationi commissum erat: pro parte legatorum cardinali S. Petri; pro alia parte cardinali Arelatensi; nec restabat nisi publicatio. Tunc subito alius injectus est scrupulus; neque enim duobus his cardinalibus voluere Galli acquiescere; sed loco cardinalis S. Petri decanum Lubicensem; loco Arelatensis archidiaconum Metensem nominabant. Quæ res omnem concordiam vertit, vicinamque quasi pacem, nec plus duobus tribusque remotam digitis, omnino exclusit. Rursusque ad consensum patres rediere. Expavit tota concio, nec tantum facinus lætis quisquam oculis intuebatur. Fluebant sponte lacrymæ, & a suspiriis abstinuit nemo. Mira profecto res; ut invitis auctoribus tantum mali perpetratum sit. Omnia illa die mihi monstri similia visa sunt. Vidi enim armatam multitudinem qua nemo fuit, qui commaculare sacerdotali sanguine manus non cuperet; sed quod voluerunt singuli, non placuit universis. Inter prælatos rursus nemo erat, qui contrarias approbaret decretationes; quod tamen displicuit singulis, fecere universi. Quis non hoc monstrum dicat, ut volentes illi non faciant isti vero nolentes faciant, cum esset utrisque voluntati non adversa potestas? Implorarunt utrique Spir. S., majoribus fletibus quam cantibus; de cujus adventu est a pluribus dubitatum, qui divinam illam mentem excellentissimamque majestatem sola existimaverint concordia gaudere. Finitis vero, de more, orationibus, ad decretorum ventum est promulgationem. Inde Albiganensis loco alto atque eminenti, & legentibus destinato, decretum suum inchoavit: hinc Portugalensis suum; impediebatque alter alterum, neque ullus erat concurrentium inter se cum intellectus. Prius tamen Portugalensis finivit, quod longe brevius decretum habuerit: quod & sui approbarunt, & hymnum ex consuetudine concinuerunt. Paulo post & Albiganensis peregit, cujus & approbata lectio, & cantationibus acceptata, hymnusque: *Te Deum laudamus* per ora omnium insonabat, tanquam sacrificium Deo aliquod acceptissimum consummassent. Verum illud præ cæteris, mea sententia, admiratione videtur dignum: vidi enim alios plures de malo suo ignorantes, ridere. Et olores fama est in morte concinere; sed uberius cantare aliquando lacrymis mihi penitus erat commissum. Sed ista sessio . . . . ostendit . . . . hic enim cantus aspexi eorum lacrymis ac singultibus mixtus, qui scissuram ecclesiæ tenerrime deplorabant. Sed quid opus est in adversum niti? Humanorum actuum magna est in syderibus vis; neque sapientes agnosco quibus famulari astra debeant. Immo & sapientes ipsi cum insaniunt, omne genus superant fatuorum; sicut ex mero corrupto fit acetum perfectum. Data sunt hæc desuper, & occulta vis influit syderum. Illudque quis non miretur? bis in die Virginis inchoatam sessionem; bis conatus cecidisse. Quis non gloriosæ illi S. Virgini deferat gratias, quæ inconsutilem nati tunicam in dicatis sibi diebus nequaquam dividi tulerit? ac ferus ille discordiarumque pie (f. præ) gaudens libenter in sua die admissum scelus concordiamque omnem disrumpit. Quod non tantum ab eo discordiæ causa factum puto, quantum ut Florentiæ prodesset suæ, quam sub tutela Matris a veteribus fuisse cognitam non est obscurum. Ne igitur tractatu Florentia exclu-

lectio depravata

ANNO CHRISTI 1437.

Caute lege & dictum hoc accipe ab Ænea, quo tempore nondum vanis hisce abjectis ad solidiores scientias se totum contulerat.

excludatur, amplexa est a Marte discordiam; nonnaque Maji Martisque die acta sunt hæc. Adde quod omnia in scissuram astra consentiunt. Namque, si verum est, quod Astrologorum asseverent; (*sic*) is modo planeta regnat sub quo illud exordium habuit schisma quod Constantiense concilium extirpavit; sub quo & Machometi secta incepit: Jove scilicet in cauda serpentis agente. Quæ utinam fabulæ sint, & sentine (*sic*) potius, quam vera alicujus vatis præsagia. Nobis tamen negare non licet, duo esse in una sessione publicata decreta, quorum alterum ab altero . . . . Neque in homine extinctus furor; nam & major circa plumbum exorta concertatio est, contumeliosoresque habitæ deputationes sunt, quibus ceptatum est præsidentes papæ deponere, collationes beneficiorum ad ordinarios redigere, LXVI. ex quatuor nationibus prælatos super auctoritate & libertate concilii conservanda cum plena potestate eligere. Super primis solum avisatum; super ultimo etiam conclusum. Nec legati in tanta re dormiebant, sed suas & ipsi conclusiones moliebantur. Cum tamen generalis congregatio est habita, plus est inventum concordiæ, quam speratum. Electi sunt enim cardinales S. Petri, archiepiscopus Panormitanus, episcopus Burgensis, quibus omnis de plumbo commissa est controversia sine præjudicio rei principalis. His visum est decretum Galliarum cum plumbo archidiacono Metensi, ut audiat, & audiatur, Avinionensibus portandum committere, qui, civibus illis infra terminatos dies pecunias dantibus, decretum libere admittantur. Sin munus . . . . reportent. Illi XIII. Kal. Junii aggressi sunt iter; nos in expectationibus remansimus, non pacis sed belli observantes inducias. Quod licet modicum videatur, nonnihil tamen est ægrotanti, continue febribus houm (f. fomentum) detraxisse. Sitque jam satis; nec plura ex me require; quamquam ne ista sint nimis: deinceps superos rogato ut gratior detur scribendi materies. Vale. Ex Basilea XII. Kalen. Junii MCCCCXXXVII.

COPIA INSTRUMENTI

Super modo tento, in electione ycumenici concilii pro conventione Græcorum celebranda.

TEnore præsentis publici instrumenti cunctis pateat evidenter, & sit notum, quod anno a N. D. 1436. ind. XIV. die vero Jovis VI. mensis Decembris, pontificatus S. in Christo P. & D. N. D. Eugenii papæ IV. anno ejus VI. reverendissimis, reverendisque PP. ac DD. D. Juliano &c. episcopis, ac aliis DD. abbatibus, cæterisque DD. Doctoribus & magistris in magna multitudine & numero copioso, sacrum concilium Basileense repræsentantibus, vel celebrantibus, in generali congregatione, videlicet in majori ecclesia Basiliensi de mane, more solito, congregatis præfato D. card. S. Sabinæ præsidente in eodem, nostra notariorum publicorum, & testium infrascriptorum præsentia positorum, super materia electionis loci ycumenici concilii pro unione, & reductione Græcorum, cum ecclesia Latina celebrandi in sacris deputationibus, & deinde generali congregatione ipsius S. concilii, juxta ordinationem ejusdem, scilicet in decreto XI. sessionis hujus sac. concilii celebratæ in dicta ecclesia majori Basil. V. Kal. Maji anno a nativit. Domini MCCCCXXXV. factum extitisset; cujus quidem decreti tenor sequitur, & est talis.

„ Statuit hæc S. synodus ex certis rationibus, & causis, ut præsens Basiliense concilium per neminem & si papalis fuerit dignitatis dissolvi, aut de loco ad locum mutari possit, nisi de expresso consensu duarum partium generalis congregationis similiter scrutatis votis, subsequenti approbatione duarum partium generalis congregationis, similiter scrutatis votis; ac demum in sessione publica facta declaratione reverendi PP. venerabilesque PP. ac circumspecti domini de XII. juxta conclusionem externa die Mercurii, V. hujus mensis Decembris, in ipsa sacra concilii congregatione capta, pro qua eis mandabatur, & facultas dabatur, ut ipsi Domini de XII. una cum R. D card. & patriarchis calculum dictorum votorum viderent, & examinarent, & deinde hac die in generali congregatione referrent, prout, & quemadmodum mei Petri Brunetti alterius notariorum infrascriptorum hujusmodi calculum votorum in ipsa generali congregatione alta, & intelligibili voce in scriptis retulerunt in hæc verba: *Relatio dominorum de XII. super calculo votorum die Mercurii V. Dec. anno* 1436. *scrutatorum in generali congregatione super materia electionis loci &c.* Reperta sunt in toto numero trecentaquinquagintaquinque vota. Quorum votorum duæ partes sunt vota 237. Repertum est quod in sacris deputationibus fuerunt vota 242. & sic excedunt duas partes in V. votis. Item, videlicet ista fuerunt V. vota cum majori parte. Item, primo loco pro civitate Avinionis ultra prædicta etiam fuerunt XII. vota. In secundo vero loco V. quæ etiam excedunt pro sacris deputationibus ultra duas partes in XXVI. votis cum tertia parte unius voti. Item pro Sabaudia ultra vota data pro deputationibus reperta sunt in omnibus tam in secundo, tertio, quarto loco XLVII. vota. Item pro Vienna in primo loco reperta sunt XXXV. vota; in secundo loco IV. quæ omnia ascendunt ad XXXIX. vota. Item pro civitate Utinensi in omnibus sunt XXV. vota. Item pro Paria, vel Parma, in omnibus sunt XXXII. vota. Item pro tota Italia in optione Græcorum danda fuerunt XIII. vota. Item pro Bononia unum votum; & pro Roma unum votum. Deinde lecta fuerunt concordata DD. de XII. quæ sequuntur concordatorum. Deinde DD. de XII. super votis generalis congregationis pro electione loci facto præsenti calculo, repertum est, quod de votis generalis congregationis concurrant duæ partes & ultra cum sacris deputationibus pro præsente civitate Basileæ, pro civitate Avinionis, & Sabaudia. Ita concordarunt DD. de XII. hac die Jovis VI. Decemb. 1436. Quibus quidem relatione, & concordatis dictorum DD. XII. ut præfertur, per me jam dictum Petrum Brunetti, de mandato S. concilii lectis, venerabi-

ANNO CHRISTI 1437.

rabiles viri DD. Promotores S. concilii per A organum magistri Ugonis Barardi alterius eorundem, instanter requisierunt præfatum R. D. card. legatum, & præsidentem: quatenus juxta deliberationes sacrarum deputationum, & generalis congregationis, ac concordata ipsorum DD. de XII. super ipsis concordatis, satisfaciendo dicto decreto XI. sessionis hujus S. concilii, dignaretur concludere. Præfatus R. D. card. Legatus & præsidens, facta prius per dictos DD. promotores, ut præfertur, requisita antequam concludere vellet, petiit quamdam cedulam legi, pro qua dicebat velle pro Sabaudia concludere, si pure eligeretur, prout in cedula continetur, quæ lecta extitit sub iis verbis. „ Quamquam pro unione B „ inter. Latinos, & Græcos facilius renovanda per quam plurimis expensis necessariis „ commodius supportandis, atque unitate eccl. „ nostræ conservanda, multisque bonis promovendis, ac malis evitandis deberet merito „ locus eligi pro futuro Oecumenico concilio celebrando, ad quem juxta desiderium, „ & preces Græcorum summus Pontifex accedere posset, qui propter rationabiles, & „ evidentissimas causas egredi Italia non valet; pro qua re sepe numero VV. RR. „ PP. cum quanta potui instantia exoravi; „ nihilominus ne quid qualitercumque imputari possit, VV. RR. PP. quantum cum „ Deo possem, morem gerere; & utinam C „ sicut humiliter, sic & utiliter. Cum autem „ juxta tenorem Decreti vestri, extra Italiam unus ex tribus tantum locis præfato „ concilio eligibilis sit, videlicet Buda in „ Hungaria, Vienna in Austria, & ad ultimum Sabaudia; salvo quod pro hac civitate Basiliensi oratores nostri cum galeis ituri diligenter laborare tenentur; atque huic „ decreto, & consequenter omnibus locis in „ eo contentis, & non in aliis, juxta etiam „ requisitionem Græcorum, SS. D. N. Eugenius „ Papa IV. consensum præbuerit; in alium „ locum sine consensu S. suæ nequeo consentire; quo etiam interveniente adhuc in casu isto propter pactionem in decreto contentam Græcorum exigeretur consensus. „ Quo circa si VV. RR. PP. pure Sabaudiam „ seu unam de civitatibus Sabaudiæ pro loco „ futuri Oecumenici conc. ipsis Græcis nominaverint; ego, Julianus S. R. Eccl. tit. S. Sabinæ præsbyter card. Apostolicus in hoc S. „ concilio legatus, & præsidens, præsupponens quod, sicut supra dictum est, oratores „ nostri pro hac Civit. Basiliensi obtinenda „ omne cum diligentia laborent, intendo „ concludere seu consentire in Civitate Gebennensi, quæ in Sabaudia famosior est, ut „ in ea futurum Oecumenicum concil. juxta „ tenorem Decreti vestri, in Nomine Domini „ celebretur. Si tamen Ill. princeps D. Amadæus Sabaudiæ literas salviconductus pro „ Græcorum securitate, & libertate, pro ipso „ Oecumenico concilio per totum mensis decembris præsentis autenticas, & in forma „ petita huic S. concilio exhibuerit. Nec „ non ipse D. Dux infra dictum mensem „ Decembris per suas literas autenticas sanctum concilium certificaverit, quod per „ totum mensem Januarii proximi huic S. „ conc. nomine mutui de 70m. Ducatorum „ & aliis postulatis subveniet, hanc subventionem ipse realiter in prædicto termino „ adimpleverit. Et per hoc evidenter cognoscere potestis rectam intentionem meam, „ cum omnino velim consentire in uno loco „ comprehenso in Decreto, & pure, prout „ obligati sumus per ipsum decretum. Unde „ hæc merito acceptare, & grata habere debetis. Alioquin protestor coram Deo, & „ hominibus, quod si Græci deputaverint, „ factum esse aliquid contra decretum, seu „ acceperint occasionem, vel causam non veniendi, nullatenus mihi imputetur; quia „ ipsi decreto usque ad unum jotum intendo „ satisfacere, & in nullo quoquo modo contravenire. Excusatus etiam apud omnes haberi „ cupio, quod si qualis eligi debuisset non „ est electus locus debitus, vel nominatus, „ non mihi imputetur. Satis enim, ut omnes „ scitis, ac cum quanta potui diligentia laboravi, ut talis eligeretur locus, in quo hoc „ ingens, & sanctum negotium felicem & facilem posset habere consummationem. Postmodum, & iterato dicti DD. Promotores instanter, & instantissime dicto R.D. Card. Legat. præsidenti supplicarunt, ut concludere dignaretur; prout supra petierunt. Ipse vero R.D. Card. præsidens, postquam narrasset esse notorium DD. & PP. S. concilii, quod sæpissime in generali congregatione post lecturam aliquorum concordatorum DD. XII. . . . . bonis respectibus noluit concludere super eisdem concordatis, sed addidit, diminuit ac remisit ad sacras deputationes, prout sibi melius visum fuit; quæ omnia DD. & PP. habuerunt grata & rata. Nihilominus dixit consentire, concludere, ut in ipsa cedula continetur; videlicet in Civitate Gebennensi in Sabaudia juxta tenorem hujusmodi cedulæ, & non alias, sicut & conclusit. Adjiciens quod si alias concludatur de alia loco non comprehenso in decreto hujus Sacri concilii, nomine S. Sedis Apostolicæ dixit, se non consentire. Quodque si impedimentum aliquod circa reductionem Græcorum aut defectus propter nominationem præfatam inter- D venerit, sibi non posse imputari, de quibus fuit expresse protestatus. Cui protestationi R. D. Card. S. Petri adhæsit. Deinde DD. Promotores videntes, quod ipse R. D. Legatus nolebat concludere, juxta deliberationem sacrarum deputationum, & deinde generalis congregationis, ac etiam secundum concordata dominorum XII. per organum magistri Ugonis, juxta decretum Sacri concilii in XVII. Sessione ipsius S. Concilii editum, quod est tale; *Item quod electis in generali congregatione iis quæ conclusa sunt per deputationes, primus inter Præsidentes ibidem præsentes, etiam alio vel aliis absentibus, concludat, juxta ordinationem S. Concilii. Quod* E *si nolit ipse aut alius de præsidentibus ibidem præsentibus facere, tunc proximior prælatus, subsequens in ordine consedendi, concludat, & ipso nolente, alius successive faciat. Et si forte nullus de præsidentibus veniat ad congregationem, vel sessiones generales, tunc primus Prælatus ut præmittitur pro illo die faciat officium Præsidentis.* Ipsi promotores instarunt & instantissime requisierunt D. præfatum R. Card. S. Petri, quatenus, innitendo Decreto concilii super hujusmodi concordatis, dignaretur concludere. Qua quidem petitione, & requi-

ANNO CHRISTI 1437.

requisitione, ut præsefertur, per promotores facta, ipse R. D. Cardinalis S. Petri respondit, attento quod ipse dederat votum suum congruum conclusioni per R. P. D. Card. Legatum factæ, & etiam quod adhæserat protestationi R. D. Card. Legati vice & nomine Sedis Apostolicæ factæ super hujusmodi concordatis, non valeret concludere, nec conclusit. Subsequenter vero iidem DD. Promotores per organum cujus supra insequendo ordinem prælatorum consedentium prout & quemadmodum præfatos DD. Cardd. Legatum, & S. Petri ad Vincula instanter, & instantissime requisierunt, ita & R. D. Card. Arelatensem instanter, & instantissime requirebant, & requisierunt, quatenus, juxta hujusmodi ordinem & Decretum S. Concilii super hujusmodi concordatis electionem loci concernentibus, concludere vellet, & dignaretur. Qua quidem requisitione sic, ut præfertur, facta præfatus R. D. Card. Arelatensis respondit in hæc verba vel in effectu similia. Priusquam, VV. Promotores, vestræ requisitioni, qua nomine hujus S. Concilii, juxta ordinationes, & decreta ejusdem concilii factis, respondeam, præmittam aliqua pauca, quæ ad rem facere videntur. Primum, PP. RR. attendendum est, quod Græci exhortaverunt quod locus maritimus eligatur. Nec obstat locorum nominatio compactata, unde & per nominationem Avinionis, quæ est terra maritima gratificatur. Et cum eadem Civitas multa & maxima huic S. concilio obtulerit; & jam de galeis sit provisum per nominationem Avinionis; habebit S. concilium omnia, quæ sunt pro nunc necessaria ad explendas promissiones factas Græcis. Insuper, civitas ista est in via, per quam Græci Basileam vel Sabaudiam facile accedere poterunt, prout eis nuper scriptum est. Vel si Basilea obtinere non valeat, vel in Avinione fieri potuerit, optarem igitur, ut R. in Christo P. & D. meus singularissimus, D. Card. S. Sabinæ, legatus, hic præsens concluderet in hac materia, prout facere in aliis consuevit. Qui pro sua dignissima sapientia patres hujus concilii velut ut pater optimus & auriga direxit, ut optime confidendum est, & indubie confido diriget, & perseverabit in fine pro suæ R. P. gloria perpetua, & consolatione omnium PP. tam præsentium, quam absentium, ac ne aliqua scintilla divisionis appareret; nihilominus tamen quia ipse R.D. Card. legatus per vos instantissime requisitus, ex causis forsitan mihi ignotis, juxta deliberata, & concordata non conclusit; & vos, DD. Promotores me instantissime requiritis, juxta ordinem, & Decretum hujus S. concil. quod observare juravi, in hac materia nominationis loci concludam, ea, quæ statim per notarium lecta erant; crederem Deum, cujus res agitur, nec non S. Ecclesiam universalem, ad cujus unionem proceditur, & hoc S. Concilium, quod eum repræsentat, offendere, conscientiam meam lædere, ac ad effectum illum, ad quem hujusmodi nominatio fit, disturbare, si vestræ huic requisitioni non annuerem, quoniam aliam viam seu practicam invenire, quamque per sacras deputationes, & congregationem generalem deliberata nunc fuit, est videre mea opinione totum factum Græcorum in periculo gravissimo. His ergo & aliis bonis respectibus & causis, tanquam huic S. conc. obediens, vestræ requisitioni satisfaciendo. In nomine P. & F., & Sp. S. concludo in hac materia nominationis loci, prout per sacras deputationes & congregationem generalem deliberata, ac per DD. XII. concordata existit, ut est moris. De quibus omnibus, & singulis &c. præfati promotores &c. acta fuerunt quæ supra &c. & me Petro Brunetti Baccalauro in Decretis, Arelatensi canonico &c.

COPIA CEDULÆ

D. legati Juliani, cardinalis S. Sabinæ, quam misit per promotores ad congregationes concilii, requirentes eum, ut interesset ad congregationem more solito, in qua concludi, & decretari debuerat monitorium sive citatorium contra papam & cardinales pridie kal. Augusti 1437.

Cod. 69. Jur. Can. in Bibliot. Vindobon.

Vobis, dominis promotoribus, requirentibus me Legatum, & præsidem apostolicum, ut intersim congregationi & sessioni in continenti tenendæ super monitorio seu citatorio, quod dicitur decerni debere contra SS. D. N. papam: respondeo ego præsidens prædictus, & ita requiro vos, ut hanc meam responsionem legatis in generali congregatione seu sessione; quod conscientia mihi non dictat debere interesse, ubi fieri debet audientia aliqua, quæ contrariare possit caritati, bono publico, paci ecclesiæ, justitiæ, & SS. canonibus. Cum contra caritatem ea facere videtur; nam potest aliquid fieri cum conservatione famæ proximi, & fit cum infamia, & præsertim ubi agitur de statu & honore vicarii Christi & capitis eccl. cujus denigratio redundare potest in dedecus totius corporis ecclesiastici, quod naturali inclinatione proprii decorem capitis tueri debet. Contra autem bonum publicum, quia ex hoc monitorio seu citatorio vehementer timeo res Bohemiæ, quæ adhuc sunt recentes, posse pati aliquod detrimentum. Timeo etiam verisimiliter impediri adventum & unionem Græcorum, quod est majus bonum, quod hodie possit fieri in eccl. Adversari autem paci eccl. videtur, si id quod cum bona voluntate D. N. papæ & quiete ac tranquillitate eccl. obtineri potest, quæratur cum verisimili periculo & scissura ecclesiæ per modum denigrationis suæ. Præterea, non videtur justitiæ consonum, quod ego, repræsentans personam D. N. & præsidens in concilio, supplicaverim & petierim, supplicem quoque & petam cum tanta humilitate & mansuetudine audiri, & dari mihi terminum trium dierum ad explicandas rationes & motiva, propter quas & quia esset abstinendum ab hoc monitorio, seu citatorio, ac etiam aliqua salubria remedia, per quæ illud, quod desiderant patres S. concilii, cum pace ecclesiæ posset obtineri, & non fuerim auditus; de quo plurimum doleo pro bono eccl. & honore S. concilii. Nec congruere videtur talis modus procedendi decretationi VIII. concil. CPtani, in quo cavetur, quod si de Romano pontifice aliqua quæstio in universali concilio versetur,

ANNO CHRISTI 1437.

tur, venerabiliter & cum convenienti reverentia sciscitetur de hiis quæ nunc aguntur in SS. D. N. & ab eo solutionem expectemus; judicent Sapientes. Hæc autem silentio præterire nolo, quia nunquam vidi rem tam gravem, ita repente expediri. Præsertim cum per sacras deputationes tam humiliter supplicaverim, ut juxta morem in gravibus rebus consuetum, darentur deputati experti, & timorati viri, qui materiam istam cum matura deliberatione plene discuterent, & qui motiva singularum redigerent in scriptis, & hi qui haberent consulere plenius deliberarent. Nec etiam illud omittam, quod nunquam vidi per sex annos, quibus hic fui, quod uno eodemque die teneretur congregatio & sessio; nec adhuc forma istius citatorii in deputatione pro communibus, in qua ego sum, audivi esse lectam, quod non convenit gravitati istius S. concil. etiam secundum ipsius concilii ordinationes sacras. Heri DD. XII. debuissent esse mecum ad conferendum super ista materia. Quare, cum quanta possum humilitate & genibus flexis exoro, obsecro, & supplico, ut pro reverentia Salvatoris D. N. J. C., de cujus vicario hic agitur, dignentur patres S. Conc. maturins procedere, & quod, data mihi dilatione tantum trium dierum inter quos omnia possim redigere in scriptis, præbeant mihi plenam audientiam. Et quod postea conveniant præsertim episcopi, abbates, magistri, & DD. & alii intelligentes, & examineot rationes & motiva mea; quæ spero in domino, si ex caritate moventur, cum magna gloria & cum pace totius ecclesiæ S. concilium poterit pervenire ad felicem consummationem illorum operum, propter quæ congregati sumus. Hæc dico ex ferventissimo zelo, quem habeo, ad pacem ecclesiasticam & decus hujus S. concilii. Quod cum juraverim, cum pace & quiete ecclesiæ, cupiens cum eadem pace & quiete, si Deus dederit, terminare. Hæc etiam dixi cum correctione cujuslibet me melius sentientis. Salva potestate præmissa corrigendi.

RESPONSIO D. ARCHIEPISCOPI PANORMITANI

Ad cedulam D. Legati, facta pro justificatione citatorii seu monitorii decreti contra Papam Eugenium & Cardinales.

Miratur hæc S. synodus Basiliensis, & cum admiratione vehementer condolet, quod licet circa monitorium seu citatorium in personam D. N. Papæ, RR. Patres DD. S. Petri, & S. Sabinæ, cardinales, in quadam eorum cedula in generali congregatione pauca, & ad eorum instantiam tunc lecta, vota eorum circa illam materiam satis cum honestate deposuissent, pericula quæ formidabant, exponentes, cum bonarum mentium sit timere etiam ubi ex necessitate formidandum non est, ac niterentur ab illo monitorii seu citatorii proposito Patrum mentes evertere; ac eorum mentes multoties in SS. deputationibus circa illam materiam exposuisset, ut in illa cedula professi sunt; tamen D. legatus, suis dictis ab illa cedula non contentus, dum per promotores hujus S. concilii, ut congregationi generali interesset, requisitus fuisset, aliam cedulam in eadem congregatione produci fecit, ex cujus dictis, affectione speciali, ac nimio zelo corda Patrum vehementer vulneravit; dum fere omnes Patres, qui in illam citatorii materiam bene digestam convenerant, de caritatis, boni publici, pacis ecclesiæ, justitiæ, & SS. Canonum violatione & transgressione sub verborum brevitate notavit, atque sub verborum honestate momordit. Dixit enim contra caritatem fieri, cum potuisset illa materia expediri cum conservatione famæ proximi, & fit cum infamia. Contra autem bonum publicum, quia ex illo monito, seu citatorio vehementer timeat res Bohemiæ, quæ adhuc recentes sunt, pati posse aliquid detrimenti. Timet etiam verisimiliter impediri adventum & unionem Græcorum, si quod bona voluntate D. N. fieri potest, quæratur cum periculo & scissura ecclesiæ, & in hoc nostræ eccl. pacem perturbari. Præterea non videbatur suæ dominationi quod justitiæ esset consonum, quod ipse, D. N. Papæ personam repræsentans, debuisset a petitione trium dierum excludi; infra quem terminum pollicebatur ea scripturum & exhibiturum, per quæ fuisset ab illo monitorio seu citatorio abstinendum, & Patres S. Conc. cum ecclesiæ pace eorum intentum obtinuissent. Circa Sacrorum Canonum violationem videtur adduxisse sanctionem VIII. Conc. Constantinopolitani, in quo caveri dixit, quod si de Rom. pontifice aliqua quæstio in universali Concilio versatur, venerabiliter & cum convenienti reverentia sciscitemur de iis, quæ tunc aguntur, ipsum D. N. & ab eo solutionem expectemus, judicent sapientes. Ultimo notabat Patres de nimia festinatione; debuisset enim res tam gravis non ita repente expediri; sed per deputationes prius limari ac librari; sicut in rebus gravibus hactenus dicit servatum. Et præsertim in eo potest nimia festinantia notari, secundum eum, quia uno & eodem die congregatio generalis teneretur, & sessio, quod hactenus servatum dicit non vidisse in loco S. Concilio. Nec formam monitorii asserit fuisse in sacra deputatione pro communibus lectam, quod ipsius S. Concilii gravitati minime convenit. Debuissent etiam DD. XII. juxta S. conc. ordinationes, ante conclusionem cum eodem D. Legato de illa materia contulisse. Quæ omnia si sine responsione transirent, hujus S. Conc. auctoritatem vehementer denigrarent, perderent, & confunderent, quoniam silentium posset ex responsionis defectu notari.

Et in primis dolet & contristatur hæc S. Synodus, ut cum tanto patre debeat in contrarietatem adduci. Debuisset enim tantus pater, qui fuit basis & columna hujus S. conc. non tantum suæ prudentiæ inniti, ut tantorum Patrum judiciis & prudentiis illam suam duceret præponendam, cum Salomon dicat. *Ne innitare prudentiæ tuæ*, super quod inquit Hieronymus, quod *ille suæ innititur prudentiæ, qui ea quæ sibi agenda vel dicenda videntur, Patrum decretis præponit*. Omittamus hanc & alias auctoritates, quæ ad captivandum ingenium proprium aliis Patribus aliud sentientibus adduci possent, & ipsas impugnationes singillatim aggrediamur.

In quo, pro Deo, ut primam ex ordine aggrediar, per prædictum monitorium seu citatorium

ANNO CHRISTI 1437.

tatorium violatur caritas? Est enim caritas amor Dei, amor & proximi. Amor Dei servatur cujus monita & præcepta custodiuntur, inquit enim ipse: *si quis diligit me, sermonem meum servabit*. Nonne Salvator præcipit eum, qui monitis corrigi non vult seu non curat, per ecclesiam pubblice debere compelli? Ita ut qui ecclesiam contempserit, sit tamquam infidelis habendus? Nec ut ad ecclesiæ publicum perveniant requirit monita; sed duorum tantum contentatur. Videatur ex forma citatorii quoties & per quos, & qualiter, quanta cum caritate D. N. Papa per hanc S. Synodum fuerit admonitus, ut alias monitiones omittamus, antequam ad citationem publicam sit deventum. Videbit quisque clarissime quod ex tanta patientia & tanti temporis tolerantia posset concilium sanctum merito reprehendi, præsertim cum notoria dicantur, quæ suæ sanctitati impinguntur. In notoriis autem publica correctione agendum est, quia, ut S. S. dictat, *publice peccantem publice argue, ut recti metum habeant*. Et iterum. *Auferte malum de vobis ipsis*. Imitari enim debet S. syn. Apostolum dicentem. *Tradidi hujusmodi hominem Satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus fiat*. Non enim S. synodus infamat quenquam; sed facta notoria & incorrigibilitas inde sequuta. Nec curare, ne amplius divulgetur, debet, ut spiritus ejus salvus fiat, & ne recti polluantur. Nam, ut inquit Hieronymus: *uno peccante, super omne populum venit ira*. Quod sæpe dicit accidere, quando sacerdotes, qui populo præsunt, erga delinquentes benevoli videri volunt, & metiunt peccantium linguas, ne forte malum de eis loquantur. Sacerdotalis severitatis immemores nolunt complere quod scriptum est. *Peccantem coram omnibus argue, ut ceteri metum habeant*; dum enim præ cæteris universæ ecclesiæ molitur interitum. Quæ enim, secundum eundem, ista bonitas, quæ ista misericordia? Uni parcere, & omnes indistincte ad discrimen adducere? Polluitur enim ex uno peccatore populus, sicut ex ove morbida universus grex inficitur. Hinc Gregorius S. *Sicut laudabile & discretum est reverentiam exhibere prioribus; ita rectitudinis & Dei timoris est, si quæ in eis sunt, quæ indigent correctione, nulla dissimulatione postponere, ne totum, quod absit, corpus morbus invadat, si languor non fuerit curatus in capite*. An autem erga D. N. amor perseveret spiritualis quisquam consideret; invitatur enim, ut a malo & abusibus desistat; vel excusationem faciat, si illa recta putat. Sicut enim ea quæ criminalia ab omnibus reputantur publica sunt; ita & publica debet esse correctio seu purgatio. Et, ut inquit canon: *Inter caritatis opera non minimum est errantem ab erroris sui semita revocare*. Et alibi: *Error cui non resistitur, approbatur, & veritas cum minime defensatur, opprimitur*. Negligere quippe cum possis perturbare perversos, nihil aliud est, quam fovere. Nec caret scrupulo societatis occultæ, qui manifesto facinori desinit obviare. Violaretur ergo caritas, si hoc in tempore dictum monitorium, seu citatorium prorogaretur. Et hoc breviter de prima impugnatione; licet fere infinita circa illam adduci possent.

Secunda impugnatio versatur circa bonum publicum Bohemorum & Græcorum; timet

A enim ex materia monitorii tantum bonum impediri. Ridiculum profecto videtur; quis enim audivit bonum ex bono turbari? Quis, pro Deo, Bohemos, & Græcos magis a corpore ecclesiæ quam deformitas, abusio, superbia & avaritia curiæ Romanæ separavit, & divisos diu tenuit? Illam enim curiam, cunctis notis audientibus, meretricem & synagogam palam appellabant. Quanto tempore illius & totius ecclesiæ reformationem expectaverunt? Qualem autem promissionem circa hoc S. concilium eis fecit, nemo est qui nesciat. Turbabuntur ne si viderint hos pestiferos corrigi & ferro complecti ac resecari? Quis enim de bonis operibus & sanctis, ab omnibus Christianis ardentissime desideratis, S. conc. lapidabit? Quis mentis impios ob hoc sanctum opus desinet sanctæ matris eccl. gremio uniri? Quinimmo verendum foret, ne ob deformitates nostras, si in illius perseverantiam, negligentiam a S. concilio viderent, recedant; cum S. Dei ecclesia debeat esse sine ruga, & sine macula.

Ad tertiam impugnationem de pace ecclesiæ propter scissuræ periculum, respondetur, quod hæc S. synodus nullum illicitum actum exercet, ex quo possit timere scissuram. Nam si dominus noster talis est, qualem ipse D. legatus profitetur, non contemnet eccl. Dei eum in Spiritu Dei corrigentem, quam minime contemnendam ab aliquo jussit Christus. Sed ante ea, in quibus tanquam homo excessit, corriget; ante justam excusationem reddet, & tunc S. synodus juxta suas excusationes & necessitates ecclesiæ decori & justitiæ providebit. Profecto: *tunc*, August. dixit, *propter schismatis periculum a severitate disciplinę abstinendum, quando, licet crimen notorium sit & execrabile, tamen criminosus multos habeat defensores, per quos schisma contingere posset*. Sed, pro Deo, quis christianorum auderet aliquem contra crimina illa notoria injuste defendere? Quis non est ecclesiasticæ reformationis avidus? Quotidie pulsat imperator, clamant principes, nos omnes mordent recti Christiani. Si illa vera sunt, nisi se corrigat, nullum, Deo resistente habebit defensorem. Si autem excusationem legitimam recipiunt, non erit defensione opus: quinimmo S. concilium ipsum D. papam amplexabitur. Non ergo ecclesia in hoc quærit scissuram, sed ut canon inquit: *Ille alienus est, ille profanus est, hostis est, habere non potest Deum pro patre, qui universalis ecclesiæ non tenet veritatem*. Quomodo potest is cum aliquo convenire, qui cum corpore ipsius ecclesiæ, cum universa fraternitate non convenit? Quis ergo talis est, omnes dijudicent.

E Ad quartam impugnationem circa justitiæ violationem, in eo quod S. P. R. dicit se non potuisse obtinere tantum trium dierum spatium, ut audiretur; profecto contradicit ei, quod suamet dominatio dixit in cedula, quam prius proposuit una cum rev. D. card. S. Petri. Ibidem enim apertissime dixit, quod circa illam materiam monitorii mentem suam multoties expresserat in sacris deputationibus, ut ab illo desisteretur. Et tandem dixit se velle tanquam in postremo ad idem dicere in plenaria congregatione, ubi totum concilium erat congregatum; & monuit, & allegavit quantum voluit; sed suæ rationes non satisfecerunt

ANNO CHRISTI 1437.

ANNO CHRISTI 1437.

runt S. concilio, ut exitus edocuit. Quare ergo nunc dixit, se non potuisse habere audientiam? Præsertim, cum non modo tres dies, sed septimanæ interfuerunt inter materiam monitorii seu citatorii propositam, & conclusionem inde secutam. Unde merito suæ paternitati reverendissimæ tunc per S. concilii promotorem fuit responsum, quod tanquam suppositum & membrum concilii satis atque satis, & plus cæteris fuerit auditus. Si aliquam excusationem intendebat allegare pro D. papa, doceret de mandato. Nam ea quæ in monitorio exprimuntur, cum concernant factum ipsius D. N. ipse per se aut per specialem nuncium, tanquam melius informatum, debet respondere, ut ratio naturalis & humana dictat. Unde ad differendum, & non aliud bonum videbatur petita dilatio. Cum frustra admittenda sit allegatio, quæ admissa non relevat. Nec præterea in congregatione generali debuisset illam trium dierum dilationem expostulare, si illam obtinere efficaciter cupivisset. Sed per sacras deputationes, cum, juxta S. concilii ordinationes, in congregatione generali nihil concludi possit, quin prius in sacris deputationibus fuerit obtentum. Oportebat enim necessario, ut conclusio fieret, & ea expedirentur, propter quæ ipsa sacra generalis congregatio fuerat inducta.

Circa quintam impugnationem de SS. canonum violatione, quia non cum decenti reverentia causa Romani pontificis tractatur; profecto hoc potuisset consulto tacere, cum tanta fuerit hactenus tolerantia, & patientia S. concilii circa notissimam, totque admonitiones præcesserunt, ut merito timeri potuit, ne omnes patres, ad instar Heli sacerdotis, divina vindicta plectantur. Heli enim summus sacerdos, licet in se bonus existeret, quia tamen excessus filiorum non corripuit efficaciter, & ipse periit, & in ipsis animadversionis divinæ vindictam excepit, dum filiis ejus in bello peremptis, ipse de sella corruens fractis cervicibus expiravit. Ideo dicit canon, quod ad corrigendum subditorum excessus tanto diligentius debet prælatus assurgere; quanto damnabilius eorum offensas desineret incorrectas. Meminisse enim debuisset sua paternitas reverenda constitutionis Constantiensis in hoc sacro concilio innovatæ, adversus eos editæ, qui in iis quæ concernunt reformationem ecclesiæ in capite & in membris constitutionibus se concilii submittere nolunt, etiamsi papali fulgeant dignitate. Potuisset enim hæc S. synodus jam dudum ob constitutiones notissime spretas censuras ecclesiasticas exercere; & nihilominus cum tanta lenitate nunc procedit, ut absque pœnarum adjectione sola monitione & citatione contentatur, & excusationes omnes legitimas admittere pollicetur. Tanto profecto exercetur in hoc mansuetudo, ut justitiæ vigor præsertim in monitorio violetur.

Circa VI de festinantia nimia; profecto si totum tempus, quo S. Concilium in hoc loco Basileensi duravit, & a quo fuit congregatum, & quod circa reformationis articulum actum sit, quoties materia refor-

A mationis curiæ Romanæ proposita fuerit, quam notoriæ sint illæ deformationes, considerasset, consultius hanc impugnationem obticuisset. Sicut enim ad ignem extinguendum vehementer accensum aquam bajulans de nimia velocitate redargui non debet, sed de deligentia commendari. Ita qui ad crimina, enormitates tollenda, & corrigenda deproperat, omni laude dignus est; cum in eis omnis mora, & omnis dilatio sit plena periculi. Cum tanto sint graviora peccata, quanto diutius infelicem animam detinent alligatam. Hora enim est jam nos de somno surgere; & præsertim in notoriis, quo- B rum populus & clerus testes sunt, quæ magna examinatione, non tolerantia digna sunt, sed ferro in eis opus est; *ut enim*, inquit Hieronymus, *resecandæ sunt putridæ carnes, & scabiosa ovis a caulis repellenda, ne tota domus, & corpus, & pecora corrumpantur, putrescant, & intereant*. Quamquam dici possit, quod multæ septimanæ, etiam novissime ante materiæ conclusionem, in ejus excussione interpositæ fuerunt. Nec notari festinantia potest, sed commendari, quod in una die fuerit congregatio generalis & C sessio; nam pluries hoc, ut multi Patres asserunt, contigit; præsertim quia congregatio generalis solummodo propter conclusos formæ (*sic*) fuerit indicta. Nec post conclusionem, in generali congregatione factam, supersedere, fuisset nisi temporum perditio ad tantum bonum inchoandum. Nec obstat quod forma non fuit lecta in deputationibus de communibus, quia prima forma lecta & in omnibus tribus reliquis deputationibus grata. Illa autem de communibus dedit deputatos cum plena potestate concludendi; quia una cum aliis deputatis unanimiter & concorditer concluserunt.

D Ad ultimum, quod illi de XII. debuissent præcedenti die cum sua deputatione conferre juxta S. Concilii ordinationem. Scit sua Dominatio, quod illa ordinatio jamdiu in desuetudinem abiit; loquor enim generaliter in omnibus concordandis, quæ deliberata sunt per sacras deputationes, quæ, eo patiente, & non contradicente, imo toto S. Concilio tacite approbante, illi de XII. deliberata concordant. Unde nondum in scripto nunc quærit. Quamobrem *Sic*. precatur, obsecrat, & requirit hoc S. Concilium tam dictum D. Legatum, quam cunctos, qui velint in hoc & in aliis ordinationibus hujus S. Concilii se submittere, & E illam sequi; cum & ipse Papa in iis quæ concernunt reformationem Ecclesiæ in capite & in membris teneatur statutis & ordinationibus S. Concilii obedire; alias venit debita animadversione puniendus, ut in dicta constitutione Constantiensi cavetur expresse. Quam Dominatio vestra ignorare non debet, neque potest, neque debet velle.

ANNO CHRISTI 1437.

EPISTOLA STEPHANI

Comitis Palatini Rheni ac Bavariæ Ducis ad Præsidentes concilii.

REverendiſſimi, Reverend. in Chriſto Patres & Domini cæterique in Baſilea ſuo prætextu generalis concilii conſtituti, debita recommendatione præmiſſa. Ex ſcriptis SS. D. N. D. Eugenii div. prov. papæ IV. domini noſtri metuendiſſimi, necnon relatione venerabilis viri magiſtri Henrici Maſerheim, præpoſiti eccleſiæ S. Pauli Vormat. Sanctitatis ſuæ oratoris clare informati de æmulatione, invidia, & nulla penitus caritate, quæ caritas in conciliis generalibus ante omnia vigere deberet, majoris partis prælatorum & incorporatorum ex vobis, ſentientesque vos omnino immemores bullæ pollicitationis veſtræ in caſu & eventu, quo S. Sua olim concilio Baſilienſi adhæreret, prout adhæſit, in qua polliciti fuiſtis pedes ejus ut B. Petri oſculari, eumque ut vicarium Chriſti habere, ac pro capite concilii ejuſdem tenere, omnes ad eum reſpicere debere, eique complacere, obſequi, & quantum cum Deo poſſetis deſervire velle; obtuliſſe etiam quod dici & excogitari poſſet fideliſſime vos facturos pro omni honore & ſtatu, tam ſuæ ſanctitatis, quam omnium ſuorum. Non videmus vos juxta pollicitationes veſtras in ipſo concilio proceſſiſſe; ſanctitatem ſuam & ſedem Apoſtolicam contra turbatores ſuos & æmulos defendiſſe, ejuſque auctoritatem conſervaſſe & manutenuiſſe. Sed ejus ſanctitatem in eodem per vos ſupplantatam, parvipenſam, & tanquam minimum ex veſtris ſpretam ejus auctoritatem & poteſtatem a Deo immediate ſibi ac Romanis pontificibus conceſſam, ac toleratam, per diverſa decreta veſtra, per quæ auctoritas & plenitudo poteſtatis ſuæ enervatur & diminuitur, ſublatam, monarchiamque ſedis apoſtolicæ, quæ a SS. patribus inſtituta & firmiter fundata eſt lacerata; Chriſtifideles etiam per indulgentias a vobis abſque conſenſu papæ conceſſas deceptos fuiſſe; &, quod deterius eſt, optatam unionem Græcorum vos impedire, ſchiſmaque inveteratum renovare, & novum idolum in Dei eccleſia, per ſuſpenſionem ſanctitatis ſuæ ab adminiſtratione papatus, qui in nullo deliquit, ſuſcitare temptaſtis, & in dies temptatis. Ex qua & quivis ſanæ mentis concipere poteſt, VV. PP. inveteratum ſchiſma hujuſmodi renovare, ac ſanctitatem ſuam & ſedem Apoſtolicam ſuis juribus deſtituere, & de papa, qui caput omnium eſt, qui in divitiis ad reſiſtendum inimicis ſanctitatis ſuæ & ſedis Apoſtolicæ abundare debet, epiſcopulum facere velle. Et quia perpendimus niſi obvietur PP. VV. ad graviora contra ſanctitatem ſuam proceſſuros, requiſiti vigore decreti ac bullæ S. S. ac moniti per ejuſdem S. S. oratorem præfatum, ut in omnibus monitis ac mandatis S. S. obedire ac S. S. & ſedi apoſtolicæ contra PP. VV. & Civitatem Baſileenſ. aſſiſtere vellemus; ne autem recedamus a veſtigiis progenitorum noſtrorum, qui ſemper devotiſſimi, filii Romani pontificis & ſedis apoſtolicæ fuerunt, ſed ut eorum veſtigia ſequamur; ac conſiderantes & videntes requiſitionem & monitionem hujuſmodi fore juſtam & conſonam rationi; rogamus PP. VV. quatenus pro bono Reipublicæ, & pace & unione conſervanda, & Græcorum reductionem (f. qui) ad S. S. venerunt, ne tantum bonum, ut omnia & ſingula per PP. VV. decretata, ordinata, & attemptata; nec non ſuſpenſionem S. S. ab adminiſtratione papatus, ne de fidei infractione ſeu palliatione apud hos, qui intentiones veſtras cognoſcunt, notari poſſitis, pro honore veſtro revocare & mandatis S. S. in omnibus obedire velitis; pro hiis nos veſtræ paternitates ad quævis grata ſtrictiſſime obligabunt. Caſu autem, quod abſit, quo præmiſſa non feceritis, quod non ſperamus; ex tunc quia filii obedientes S. S. & ſedis apoſtolicæ eſſe volumus, veſtris paternitatibus intimamus & ſignificamus, quod ſalvum conductum VV. PP. & olim concilio Baſileenſi per nos conceſſum revocamus per præſentes, voſque certificamus, quod S. ſuam, ſedem apoſtolicam & ejus auctoritatem & poteſtatem in omnibus locis totis viribus noſtris, atque noſtrorum auxilio mediante defendere, & manutenere, & contra VV. PP. & incorporatos & ad Baſileam venientes & inde redeuntes aſſiſtere S. S. volumus, prout tenemur. Dat. in caſtro noſtro Meyſcubeyn, Magunt. diœceſ. noſtro ſub ſigillo die ultima menſis Aprilis A. D. 1438.

(Margin: *Supple.* Deseratis.)

RR. PP. VV. Stephanus Palatinus Rheni, ac Bavariæ Dux.

IN SUPERIOREM EPISTOLAM

Collectoris adnotatio.

Inter multas epiſtolas, in codice illo MS. Vindobonenſi, de quo ſæpius, obvias, hanc unam deſcribendam cenſui, quod celebris fuerit & Baſileenſes patres multum urſerit. Quare nullum non lapidem moverunt, ut Palatinum inducerent ad eam revocandam, ſollicitantes literis ſui principes & Reges, ut Palatinum auctoritate ſua ad eam inducerent. Extant literæ in eodem Vindobonenſi codice. An pervicerint Baſileenſes, ignoro; nulla tamen altera Palatini epiſtola in eo codice legitur, qua palinodiam cecinerit.

COL-

ANNO CHRISTI 1437.

COLLECTORIS PRÆMONITIO

In succedentem bullam Felicis V.

IN eo Vindobonensi codice, in quo tam multa offendi ad Basileense concilium spectantia, bullam Felicis V. antipapæ offendi, & ob sui singularitatem hic vulgandam censui. Vix ad pontificatum assumptus Felix de concilio cogitavit; quare statim bullam hanc transmisit Ludovico Cardinali Arelatensi, qua præsidentiam in concilio suo nomine illi demandavit; eo scilicet jure ut præesset concilio nomine & vice Papæ, & ut ageret quæ Romani pontifices & apostolicæ sedis nomine in generalibus conciliis præsidentes in prædictis, seu circa prædicta per omnia gerere & facere consueverunt & possunt. *Ex his verbis, ut opinor, offensi Basileenses, qui novam omnino præsidendi in concilio rationem volebant in Romano pontifice, excipere bullam hanc recusarunt, & cœtui delectorum virorum demandarunt discutiendum, quæ in concilio præsidentia Romano pontifici deinceps permittenda foret. Quid viri illi judicarint, ignoro; bullam tamen hanc e registro & tabulis concilii demi, vel nequaquam scribi jusserunt Id disco ex adnotatione ad extremam oram codicis Cæsarei adjecta, quam inferius dabo; & ex alia Felicis epistola quam pariter subdo.*

FELICIS V. ANTIPAPÆ

Bulla quæ cardinali Arelatensi mandat ut præsideat concilio vice sua.

FElix electus, servus servorum Dei, dilecto filio Ludovico tit. S. Cæciliæ, Romanæ ecclesiæ presbytero cardinali, salutem & apostolicam benedictionem.

Ad Christi Dei & Salvatoris nostri vicariatum assumpti, nihil magis cordi gerimus, quam salutem & bonum commune totius Reipublicæ Christianæ promovere. Quod desiderium tunc præcipue adimplere posse confidimus, cum generalium conciliorum, ut animus est, totis viribus celebrationi & gerendorum in illis votivam conclusionem adjuverimus. Quæ res, sicut magna & sancta synodus Constantiensis attestatur, vepres, spinas, & tribulos hæresum, errorum, & schismatum extirpat, excessus corrigit, deformata reformat, & vineam domini ad frugem uberrimæ felicitatis adducit. Cum igitur dudum sacrum generale concilium in civitate Basileensi pro reformatione ecclesiæ, extirpatione hæresum, & pace populi christiani, juxta generalium conciliorum Constantiensis & Senensis statuta, ordinationesque fel. rec. Martini V. ac Gabrielis, tunc Eugenii IV. prædecessorum nostrorum legitime inchoatum, & fere per novem annorum, quamvis Eugenius ipse multa exinde impedimenta & perturbationes præstitit, debite continuatum fuerit, prout etiam de præsenti continuat; atque in eo postmodum præfatus Eugenius, tam ex eo quod a fide deviaret, quam propter alia crimina & excessus, quibus universalem ecclesiam scandalizabat, Romano pontificio privatus, & ejectus extiterit, nosque per ministerium ipsius S. synodi ad Sacram Petri sedem advocati fuerimus; dignum quippe fore censemus, & apostolicæ sedi, cui divina voluntate præsumus, consentaneum, ut sacri illius concilii felicem progressum toto conatu promoveamus, omnia auxilia & omnes operas, ac favores conferentes, ut opera illa sanctissima, pro quibus congregatum extitit, feliciter & votive compleantur. Ideoque volentes cum ipso concilio unum esse ad perfectionem publicæ salutis, & more boni patrisfamilias, una cum venerabilibus fratribus & dilectis filiis nostris ibidem congregatis in agro Dominico laborare, ci- A vitatem ipsam Basileensem personaliter accedere disposuimus. Cum tamen adhuc ex certis causis iter nostrum per aliquot dies differre habeamus, cupientes etiam interim illorum bonorum, quæ ibi aguntur, fieri participes, ac nostro & Apostolicæ Sedis more illic præsidentiam habere, te, qui S. R. E. honorabile membrum, nec non fidei bonitate, vitæ integritate, & sapientia præclara, consilii magnitudine conspicimus, ac in maximis Apostolicæ sedis, & universalis ecclesiæ negotiis, B cum per plurima tempora ejusdem S. concilii cancellarii cancellariam, & præsidentiam prudenter, & laudabiliter gubernaveris, diuturna experientia comprobatus existis nostrum, & Apostolicæ sedis legatum ex nostra certa scientia, tenore præsentium facimus, constituimus, & ordinamus, teque ad præfatam Civitatem Basiliensem ad præsidendum in dicto concilio, tanquam pacis angelum providimus destinandum. Idcirco tibi nostro, & Apostolicæ sedis nomine, C & auctoritate in dicto concilio præsidendi, nec non omnia & singula, quæ ad generalem reformationem ecclesiæ in capite & in membris, & pertinentibus ad ea, extirpationem hæresum pacem & concordiam principum, & totius populi christiani noveris pertinere promovendi, proponendi, & cum consensu, deliberatione, & approbatione præfati Basiliensis concilii tractandi, ordinandi, deliberandi, statuendi, disponendi, terminandi, decidendi, decernendi, declarandi, exequendi. Insuper contradictores omnes & rebelles cujuscumque status, gradus, præeminentiæ, vel conditionis existant, D & quavis ecclesiastica vel mundana, etiamsi regali, cardinalatus vel pontificali præfulgeant dignitate, per censuram ecclesiasticam, & alia juris remedia appellatione postposita compescendi, & super iis auxilium brachii sæcularis invocandi, nec non etiam omnia & singula cum consensu, deliberatione & approbatione dicti concilii, ut præmittitur agendi, gerendi, & faciendi, quæ in præmissis, & cum præmissis videris necessaria fore aut quomodolibet opportuna. Et quæ Romani pontificis, & apostolicæ sedis

ANNO CHRISTI 1437.

dis nomine in generalibus conciliis præſidentes in prædictis ſeu circa prædicta per omnia gerere & facere conſueverunt, & poſſunt, auctoritate apoſtolica plenam & liberam per præſentes concedimus facultatem, ratum, & gratum habituri, quidquid ſuper præmiſſis per te una cum eodem concilio generali Baſilienſi deliberatum, ordinatum, concluſum, ſtatutum, diſpoſitum, & decretum fuerit; denique faciemus uſque ad ſatisfactionem condignam inviolabiliter obſervari. Quocirca circumſpectioni tuæ per apoſtolica ſcripta mandamus, quatenus injunctum tibi miniſterii, laborem hujuſmodi, pro divina ac dictæ ſedis reverentia & noſtra, ſic in eodem Baſilienſi concilio dictis nominibus pro tempore præſidentiæ ad honorem Dei eccleſiæ & noſtrum, ſalutemque & pacem populorum fidelium, juxta datam tibi a Deo prudentiam laudabiliter exequaris; quo ex tuis virtuoſis operibus fructus optati proveniant quot ſperamus; tuque deinde illam, quæ pias cauſas agentibus ſuperna retributione impenditur, generalem conſequi merearis felicitatem æternam. Nec mireris, quod bulla *expeditione* nomen noſtrum non eſt appenſa præſentibus, nam ii qui fuerunt hactenus in Romanos electi pontifices, ante ſuæ conſecrationis & coronationis ſolemnia, in ſuis bullandis literis modum hunc obſervare conſueverunt. Dat. Tenonii Gebennenſis diœceſis VI. Id. Januarii A. D. 1440. ſuſcepti a nobis apoſtolatus officii anno primo.

Ad extremam marginis oram hæc leguntur, aliena manu, sed æqualis cum bulla antiquitatis, scripta, at semirasis characteribus hinc inde manca.

Tenor hujus bullæ, quæ n... ſtrata fuit ... regiſtro bullarum ta..... præjudiciales auctoritati ſacrorum generalium conciliorum non fuit approbatus per S. concilium Baſileenſe nec ... ne propter immo i.... r..., ſtro jure Can. (an ſic legatur ambigo) juribus .... & f. aliis p.... partibus (ſic) lacerata fuit bulla ſeu tenor..... de quinterno (hæc duo verba ſunt alterius manus æque antiquæ) e.... mandatum fuit... Non. &c. aug.... quod illam demerent de r.... nualibus ſui... in plena congregatione concilii per præpoſitum, qui fuit tunc R. P. D. Archiepiſcopus Tarantaſienſis di... de A. D. 1440.

LITERÆ FELICIS V.

Felix electus quintus

Archiepiscopo Tarantaſienſi, episcopis, dilectisque filiis abbatibus & cæteris prælatis ditionis Sabaudiæ in S. Conc. Baſilienſi reſidentibus.

VV. FF. dilectique filii, ſalutem & apoſtolicam benedictionem. Interea quæ ab ore facundo dilecti filii N. Reverendiſſimi accepimus, id gratum nobis extit, quod circa concipiendam formam præſidentiæ in S. concilio generali Romani pontificis nomine duxiſtis ſtudia veſtra committere; talem enim rem ſtilus integer & immortalis decet; ut quemadmodum unus eſt Romani pontificis & uſque ad conſummationem ſæculi duratura poteſtas; ita modus ſuæ delegatæ virtutis in maximis uniformis conſervetur, & decretis irrefragabilibus roboretur. Proinde vos hortamur in hujuſmodi negotio incepto (ſic) ad effectum perducere, & literis tenacibus committatis; ſuper hoc fidem creditam dantes præfato Auditori, qui vos pariter de noſtra profectione maturare (ſic) certiores reddet. Interea vero animæquiores expectate nos, qui deſiderium ferimus ad S. concilium, veluti cervus ad fontes aquarum. Datum Lauſannæ, ſub annulo Piſcatorum, XXVII. Maji 1440. ſuſcepti apoſtolatus a nobis A. primo.

RELATIO D. JOANNIS DE RAGUSIO

Sac. Theologiæ profeſſoris, Oratoris Sacri Concilii Baſilienſis plurimis annis apud Græcos in Civitate Conſtantinopolitana conſtituti.

RR. Reverendique in Chriſto Patres, & DD. mei præſtantiſſimi. Licet ſanctæ veſtræ congregationis devotio atque religionis profeſſioniſque mearum facultas exigerent, ut ab aliquo Divinarum Scripturarum themate præſentis meæ narrationis ſumere deberem initium: nihilominus ipſa longitudo temporis, cujus ſeriem proſecuturus ſum; & rerum, quas narraturus ſum, moroſitas, non ſolum ſuperflua, ſed etiam quæ decenter dici poſſent accomode reſecare me cogunt pro preſenti, & omittere. Etenim quanta ſit temporis longitudo, ſi forte a memoriis veſtris annorum numerus, quo ab hac urbe diſceſſimus excidit, ipſe præſens faciei meæ Græcus & horridus aſpectus debet commonere mentes veſtras. Juvenem enim me & imberbem miſiſtis; & ecce ſenem, & albatum canitie, atque Græce barbatum ſuſcipitis. His certe, & talibus ditatum muneribus, quibus ab antiqua Græcia noſtros conſuevit locupletari Latinos. Tanti igitur temporis geſta proſecuturus, ut mea narratio cartis conpendatur, & concludatur limitibus, tres principales partes continebit. Et prima quidem, quid per tres, ſecunda quid per duos, & tertia tandem quid per me ſolum, juxta ſucceſſivos temporis in urbe Regia, ſeu in Conſtantinopoli geſtum ſit, reflorebit. Quia vero prædictorum, ut dictum eſt, narratio longa, & prolixa eſt, & impulſio relationis faciendæ vehemens, propter receſſum quorumdam DD. recedere debentium; cupientiumque meam ante ipſorum receſſum audire relationem, ut & ipſorum deſiderio ſatisfaciam, & meis aliqualibus infirmitatibus parcerem & laboribus, quibus in rei veritate quaſi confractus ſum & conſumptus, tempore, quo hæc S. ſynodus maxime indiget pro præſenti indulgerem, & ut narrandorum ſecurior reportatio & firmior fides & ordo haberetur, diſpoſui in ſcriptis proferre, & legere, quæ concepta, & geſta ſunt. Igitur nunc quoniam DD. VV. permiſerunt, & verba facere juſſeritis, ibi dimittam.

Jubente igitur hac S. ſynodo VV. DD. mag. dominus Henricus Menger bon. mem. mag. Simon Ferrari, & ego cum eis in die S. Joan. Baptiſtæ hora veſperorum ab hac ur-

ANNO CHRISTI 1437.

urbe Bas. discessimus, iter arripientes versus Venetias; & continuato itinere tantem Deo favente, licet cum magnis laboribus, & periculis die 23. mensis Septembris.... sequenti die Sabato de mane ingressi fuimus CPm; ubi juxta consuetum patriæ ad domum nobis per imperatorem ordinatam, satis cum magno honore, per quosdam nobiles fuimus deducti. Post ingressum vero nostrum, statim, eadem die, misimus pro mercatoribus, ad quos literæ cambii 9000. florenorum de Camera dirigebantur. Quibus, tamquam omnino securi quod non deficerent, ostensis literis, diximus ut pararent pecuniam. Qui respicientes se mutuo, magnæ admirationis signa inter se ostenderunt; & habito aliqualiter inter se mutuo colloquio, ante omnia dixerunt, se valde admirari de illis DD. de Medicis, cum quibus nihil haberent agere. Verumtamen propter literas cujusdam Baldaxaris de Vivaldis de Janua voluerunt habere tempus trium dierum ad deliberandum. Et habita deliberatione, dixerunt se velle dare finale responsum; quod & fecerunt, negative. De qua negatione quantum prosternati fuerimus & tristes, Deus novit. Et cum nullum possemus excogitare remedium, deliberavimus accedere ad potestatem, & concilium Peræ. Et ita fecimus, præsentantes eisdem S. conc. literas, & illustriss. Principis D. Ducis Mediolani, qui affectuosissime illi civitati pro concilio & pro nobis scripserant; exponentesque causas nostri adventus, & dictum defectum pecuniarum, supplicavimus, ut notis in prædictis, maximeque in dicto defectu, vellent assistere consiliis, & auxiliis opportunis. Qui habito aliqualiter inter se consilio, nobis valde gratiose responderunt, offerentes se contemplatione dictarum literarum, tam concilii quam D. Ducis, ad omnia S. concilii beneplacita, & nostra. Et vere, sicut dixerunt, ita & per amplius fecerunt; intantum, ut ante accessum nostrum primum ad imperatorem firmam & certam spem habuimus, quod in pecuniis non deesset defectus. Et ita factum est modis, & viis, quas Ven. magist. Henricus in regressu suo latissime DD. VV. declaravit, & nos qui remansimus postea liberis nostris similiter. Unde autem defectus dicti concilii acciderit, multi multa dicebant, & præcipue propter verba D. Christoferi, qui palam, etiam notis præsentibus, asseruit, quod antequam de Florentia recederet, sciebat quod ita de istis pecuniis debebat evenire. Ex quibus multi multa cogitabant, & forte vera. Compertum est tamen finaliter, quod non ex parte illorum de Medicis, sed ex parte illius Baldaxaris de Janua omnis defectus accidit. Unde & in facto remedii &c., duo præcipue concurrerunt; primo aviditas, & devotio serviendi S. C. secundo securitas illorum de Medicis, quia postquam fuerunt visæ & examinatæ propter illorum famam & opinionem, mercatores, servire & lucrari cupientes, faciles præbuerunt se in omnibus.

Post adventum itaque nostrum & ingressum apud Constantinop. die nona, die dominica, quæ erat prima octobris, de mane, ad præsentiam imperatoris, juxta suam ordinationem, venimus, quem reverenter ex parte hujus S. synodi salutantes, & omnipotentis Dei benedictionem offerentes, literas credentiales eidem dedimus. Et in effectu, pro ut locus, & tempus patiebantur, succincte causam nostri adventus explicuimus, narrantes ea, quæ in facto unionis ecclesiarum per suos cum S. synodo conclusa fuerant, qualiterque missi eramus pro inchoanda eorum executione. Quibus attente auditis, grate nos vidit, & suscepit; & quoad facta per suos dixit velle diligenter examinare conclusa, & postmodum conferre nobiscum. Nos vero informati de conditionibus, sollicitavimus ne tempus protraheretur. Et tandem pro breviori expeditione deputati fuerunt de majoribus utriusque status usque ad 16. cum quibus conferre haberemus de pertinentibus ad nostram materiam. Placuit & tunc imperatoriæ majestati, ut etiam serenissimas imperatrices, matrem & uxorem suas, quæ pro tunc in eodem palatio erant, videremus. Et ita fecimus eisdem debitam reverentiam exhibentes, & recommendantes eisdem ecclesiarum unionem. Quæ ad omnia gratissime responderunt. Et in crastinum, scilicet tertia octobris, eodem modo per omnia mandatis invitati, visitavimus patriarcham in S. Sophia, & cum ipso conclusimus de eisdem tantis deputatis sicut cum imperatore. Post hæc cum literis credentialibus hujus S. synodi consequenter visitavimus DD. Deputatos, germanos imperatoris, Constantinum scilicet, & Demetrium, qui tunc præsentes erant in Urbe regia, unumquemque per se in domo sua. Venetos quoque, Catelanos, & Anconitanos, aliosque ecclesiæ nostræ mercatores, qui erant in Cpm. insimul in quadam ecclesia Venetorum congregati, exponendo eis causas adventus nostri, & requirendo, ut nobis auxiliis, & consiliis assisterent. His peractis, & de sollicitatione nostra assignata ecclesia Dominicæ Resurrectionis, sic intitulata, pro loco, in quo cum supradictis imperatoris & patriarchæ deputatis convenire deberemus.

In prima congregatione interrogati, si vellemus aliqua proponere; illico protulimus in scriptis 4 articulos. In primo petebamus, ratificationem eorum, quæ per suos hic conclusa fuerant, & jurata. In secundo, conveniremus de tempore idoneo, in quo utraque partium posset commode sua adimplere promissa. In tertio, cum magna instantia supplicabamus, ut Civitatem Basiliensem pro loco Oecumenici concilii celebrandi acceptarent. In quarto, offerebamus nos, nomine concilii, ad inchoandam executionem eorum quæ conclusa fuerant, prout in decreto continebantur. Dando eisdem decretum in publica forma & bullatum. Et circa unumquemque articulorum dicebamus ea, quæ nobis necessaria videbantur, cum magna instantia, & præcipue circa hanc civitatem, quatenus ab eisdem acceptaretur. Quæ hic replicare tediosum esset valde, cum alias per mag. Henricum, & per nostras literas fuerint explicata. Quibus articulis lectis, & aperte dictis nostris per Interpetrem Græcum declaratis, habitoque inter se consilio, dixerunt, quod vellent videre articulos, & super dictis nostris mature deliberare, ac sic in sequenti nobis congregatione re-

ANNO CHRISTI 1437.

respondere. Quod & fecerunt, cedulam nobis in effectu quinque puncta continentem (tradentes). In 1 petebant, ut proœmium Decreti, quod eisdem dederamus, aut totaliter tolleretur, aut saltem corrigeretur taliter, ut possent contenti remanere. In 2. quod cum eisdem honoribus, dispositionibus, & favoribus, quibus accessuri erant ad ecclesiam nostram, reducerentur ad propria, dato etiam casu, quod unio non sequeretur, quod præcipue intelligebant de expensis. In 3. petebant primum articulum in Decreto contentum aliqualiter moderari, videlicet, si contigeret aliquos DD. reges vel principes tali synodo non adesse, nec vere nec representative propter aliquas causas, quod non propter hoc intelligatur contra promissa. In 4. petebant securitatem in eundo, stando, & redeundo a regionibus, & civitatibus, per quas transirent, aut in quibus stare eos contigerit. In 5. quod justitia, & punitio suorum delinquentium ad ipsos tantum pertinerent, & non ad nostros.

Quoad primum interrogavimus articulum, primo, cur vellent illud prœmium tolli, aut in quibus illud corrigi? Responderunt, quia vanum, & ecclesiæ nostræ valde injuriosum: diximus in quo vel in quibus? Responderunt, in tribus præcipue; primo in eo quod Synodus vestra videtur se appellare majorem omnium Christi fidelium, & per consequens, qui non est ejus filius per obedientiam, & acceptationem suorum dogmatum non est Christi Fidelis. Secundo ideo eodem contextu sermonis fit mentio de nobis, & Bohemis. Tertio, quia conjungit nos cum Bohemis, in ratione dissidii. Circa prædicta multa diximus, per quæ clare ostendimus nullam injuriam in prædictis contineri. Veruntamen ipsis in sua opinione persistentibus, & omnino ad rupturam omnium tractatuum, nisi ut petebant faceremus, tendentibus, ad ultimum fecimus, & promisimus; prout hæc Synodus postmodum approbavit. Ad secundum vero, videlicet de expensis in redeundo etiamsi unio non sequatur, & ad eum de securitate, & ad quintum similiter de punitione suorum delinquentium per Salvumconductum plene providimus, postmodum per hanc S. Synodum concessum. Ad tertium autem articulum diximus, quod principibus, regibus, & DD. principalibus ecclesiæ Prælatis, nos nullo modo possemus consentire, quin saltem intersint representative, ut patet ex primo capitulo, & ex declaratione, quod est Synodus Oecumenica & universalis Post hæc, concordavimus de tempore & forma Chrysoboli; in quo concordando etiam multum temporis exposuimus. Quoad Civitatem vero Basiliensem obtinendam, licet plus quam in omnibus aliis insudaverimus, nihilominus in fine nihil obtinere potuimus. Quid autem eos ab hac Civitate retrahat, nunquam ad liquidum scire potui, nisi forte conjecturas aliquas, quas approbare non audeo, nec referre; ne forte ab aliquibus, non ut conjecturæ, sed ut veræ causæ accipiantur, dum forte non essent. Præter difficultates prædictas addebant nobis alias duas, videlicet de loco, & præsentia Papæ in Concilio. Volebant enim ut nomine Concilii promitteremus eis in præsentia Papæ in Concilio; & quod sicut de tempore, ita & de loco idoneo eidem quem & papa & ipsi commode possent accedere concordaremus ibidem cum eis. Et hoc tum faciebant ad instantiam D. Christoferi nunc Turonensis episcopi; qui illuc ex parte D. nostri cum galeis Venetorum, cum quibus ad nos advenerat, hic, ut fama publica laborabat, & etiam opera demonstrabant, ad nihil aliud venerat, nisi uti impedire directe vel indirecte hic concordata. Persuadebat enim Imperatori, Patriarchæ, & aliis, quod non acceptarent decretum Concilii; primo, propter impossibilitatem exequendi promissa. Allegabat etiam, quod Concilium nullas habebat pecunias, nec erat in potestate habendi; & sic quasi per annum steterat ad congregandum cum maximis laboribus, & extorsionibus a personis particularibus 8000. florenorum, quid faceret aut quando poterit 300m. in hac materia necessaria colligere? Allegabat secundo partialitatem concilii, asserendo quod hoc non fuerant propter amorem, & caritatem unionis, aut cum intentione promissa exequendi, sed solum propter prolongationem concilii, ut sub fama adventus Græcorum, cum aliam legitimam causam persistendi non haberent, diutius perduraret: & hæc duo persuasiones erant quasi duo jacula transfigentia cor Imperatoris, & Patriarchæ, & aliorum. Et præcipue quia Christoferus habebat duos ex hiis, qui hic fuerant, Græcos, dictorum suorum confirmatores, videlicet illum Abatem Isidorum, & Hemanuelem Dissipatum, qui Christofero adhærentes, fuerunt & nobis pro tunc adversantes. Unde, & cum scitum fuit primo, quod mercatores, ad quos literæ concilii dirigebantur, nolebant nobis de cambio respondere, intantum prævaluerunt verba Christoferi, quod etiam Demetrius Palæologus, & Joannes Dissipatus, qui partem nostram fortissime fovebant, titubare visi sunt. Unde & ad nos venientes, consulebant, ut etiam non visis erat Imperatore & Patriarcha recederemus, quia, ut dicebant, jam bene percepit Imperator, quod Christoferus veras dicit, & quod Synodus non potest promissa adimplere, & quod non veneramus, nisi ad tempus redimendum, & prolongandum Concilium Basiliense, quodque de isto cambio 9000. non erat nisi quædam fictio; & multa alia, quæ absque dubio, & oculos lacrimis, & cor nostrum multa amaritudine repleverant. Verum cum in facto dicti cambii fuisset bonum appositum remedium, & per nos esset sufficienter satisfactum ad verba Christoferi, Imperatori, & Patriarchæ, & aliis ostendendo, & modos habendi pecunias & per opera præscripta, quæ ipsum Sacrum concilium, mirabili cum fervore, erga pacem Christianorum in diversis partibus peregerat, amorem quem habeat erga ecclesiarum Christi unionem. Tandem prædictas duas difficultates in medium ipse Christoferus posuit, ut videlicet instarent pro præsentia papæ, & pro loco aliquo idoneo. Et tantum in iis duobus fixi esse videbantur,

ANNO CHRISTI 1436.

ANNO CHRISTI 1437.

tur; ut nisi voluntati eorum consentiremus, omnem vellent omnino rumpere tractatum. Ut enim vidit Christoferus ex toto se non posse nostra impedire negotia, vertit se ad præsentiam Papæ in concilio, tanquam omnino necessariam, & quod sine papa nihil posset concludi. Et ultimo, dicebat, quod Papa nullo modo posset exire Italiam, tum propter suas infirmitates, tum propter indispositionem currentium temporum; & ita per medium præsentiæ Papæ, quærebant habere locum in Italia. Quibus tandem post multa respondimus, quod omnino petebant a nobis impossibilia, quia non erat in potestate nostra obligare Papam, ut sit, vel non sit præsens. Et ita in præteritum multos pro hac provincia labores impenderat; & ita certi sumus, quid faciet in futurum. Vos etiam cum Domino eritis in concilio celebrando. In quo si non aderit D. N. poteritis cum aliis DD. de concilio procurare, ut præsens sit, vel vos ad ipsum accedendo, vel ipse ad nos. Veruntamen attenta optima Sanctitatis suæ dispositione debetis omnino credere, quod si oecumenicum concil. etiam in Anglia vel in Hibernia celebraretur, legitimo cessante impedimento, Sanctitas sua tantæ congregationi non deesset. Similiter de loco diximus, quod nullam potestatem haberemus nisi de Basilea, per quam iterum, atque iterum instetimus. Et cum nec ipsi a nobis, nec nos ab ipsis præter supradicta possent, vel possemus obtinere, vix & magnis laboribus in dispositione Decreti remansimus. Verum in recessu Mag. Henrici tam Imperator quam Patriarcha permaxime insteterunt, ut ille Sacro concilio exponeret desiderium ipsorum, quod habent circa loci habilitatem, quam presentiam Papæ; & quod super hoc eorum supplicatorias literas presentaret. Acceptavit Mag. Henricus, &, ut credo, ita fecit; licet præfatus Christoferus anno revoluto dum Cpm. rediit, seminavit oppositum, dicendo Imperatori, & Patriarchæ, quod Mag. Henricus nihil dixerat. Et quo ad ipsorum literas dicebat, quod D. Legatus & alii, qui currum concilii conducebant, receperant, & occultaverant, nec eas ad notitiam publicam concilii venire permiserant, de quo illi Domini satis perturbabantur. Cum autem essemus inter deputatos ad concludendum omnia, & ad imponendum finem tractatibus, visum fuit bonum mediatoribus, & aliis deputatis Græcorum, ut D. Christoferus advocaretur, si forte vellet aliquid dicere. Placuit nobis; adfuit, & cum ex quadam causa nostrum Decretum legeretur, perventumque fuisset ad illam causam, ut de præterito Serenissimus Græcorum Imperator, & patriarch. Constantinopolitanus per nostros requisiti sunt oratores, *mox tres insignes viros*, &c. Statim dixit, quod Decretum non dicebat verum in eo, quod dicebat *mox*, quia non statim aut mox, sed bene post 10 menses Imperator, & Patriarcha miserunt ambasiatores. Diximus, ut modeste loqueretur, quia hæc non erant verba nostra, sed Sancti concilii. Replicavit, quod si etiam essent verba decem conciliorum, quod propter hoc nihilominus non essent vera. De quibus injuriis, & temeritate viri multum scandalizati fuimus nos & omnes audientes. Verumtamen, retentis animis nostris, primo declaravimus, quod *mox statim*, *continuo*, & alia si qua sunt quamdam indistantiam temporis significantia in Scripturis Divinis, & etiam legibus non semper ad executionem rei, cui adjunguntur, sed ad promptitudinem aut executionem referuntur; & quod etiam parva distantia in rebus arduis pro nihilo reputatur. Post hæc diximus, ne forte ad ulteriores veniremus dissensiones, quod cum D. Christofero nihil tractare habebamus, quia non eramus missi ad ipsum, nec cum ipso. Verum si ipse vellet nobis aliquid dicere, vel aliquid proponere, vel nos ipsi, vel nos cum ambabus partibus, quod hoc fiat in presentia notariorum, ut constare possit, tam concilio, quam papæ, quid, & qualiter quisque nostrum loqueretur aut quæ vult, aut procurat quia non credimus, quod sit missus ad corrigenda hic Decreta concilii, aut ad injuriandum eidem. Sicut nec nos ad injurandum Domino Nostro papæ, prout nec nos cum quibus nos negotia tractare habuimus nec aliquis alius usque in presentem diem, potest nos (accusare) sinistri aut inhonesti dixisse aliquid contra D. N. quod nec in futurum facere intendimus gratia Dei. Et revera, RR. PP. ita fecimus; & quoad personam meam sum contentus, ut fiat inquisitio diligens tam apud Imperatorem, & Patriarcham, quam apud omnes cæteros; quia Deo teste apud illas gentes ita studui servare & promovere honorem SS. D. N. sicut & S. concilii, salvis semper auctoritatibus utriusque. Quod tamen ipse Christoferus non fecit, quia & tunc, & anno revoluto, dum Cpm. rediit, talia de hoc S. concilio, & de ipsius suppositis, maximeque de RR. Dom. meo Legato S. Angeli referebat, etiam aliquando mihi, quod vix possem talia cogitare in conscientia mea, & multominus enarrare. Prædictis igitur sic & taliter peractis concordatis, in die S. Andreæ ad majorem conclusorum firmitatem, congregata multitudine magna tam Latinorum quam Græcorum in supradicta Ecclesia Resurrectionis coram notariis & testibus, expositis tam in Latino, quam in Græco, conclusis & concordatis inter nos; & duo mediatores, qui personam Imperatoris repræsentarunt, nomine Imperatoris nobis exhibuerunt Chrysobulum cum bulla aurea. Similiter & Metropolitæ quidam & Sacerdotes sæculares, nomine Patriarchæ, literas Patriarchales. E converso etiam nos obtulimus decretum, & salvum conductum sigillis nostris sigillatum, prout conveneramus cum eisdem. Quibus peractis, de consensu & bona voluntate omnium, Mag. Henricus Menger se ad iter præparavit, & cum Galeis redeuntibus Venetias, causa redeundi ad hanc S. synodum, iter suum in nomine Domini arripuit. Cujus reditum non solum utilem, sed omnino necessarium omnes judicavimus, tum propter recambium pecuniæ, quod in Pera feceramus, cum propter relationem gestorum, & confirmationem præmissorum per nos ibi factorum. Quæ omnia, ut postea patuit, per effectum gloriose adimplevit.

Post

ANNO CHRISTI 1437.

Post recessum vero Magis. Henrici, qui fuit prima, vel secunda Decembris, sexta vel octava die, duo, qui mediatores dicuntur, qui omnia nomine Imperatoris tractant, & gubernant, venerunt prope domum nostræ habitationis ad Monasterium S. Theodosiæ, & fuerunt nobiscum locuti super Ambasiatores hinc inde mittendos pro congregatione Ecclesiæ Orientalis ad Cpm. & in effectu instantius rogavimus, quatenus in exequendis rebus nulla committeretur negligentia aut mora, offerentes nos prontos & paratos ad omnem necessariam impensam juxta concordata faciendam. In primis igitur & ante omnia solvimus eis octingenta, &c. ducatos, qui restabant eis ad solvendum, juxta promissa & obligationem priorum ambasiatorum. Deinde misimus circa principium maji duos nuncios Græcos ad hoc S. concilium cum literis continentibus plenam informationem de omnibus per nos gestis, ob majorem securitatem, ne forte aliquid accidisset consorti nostro Mag. Henrico.

Qui tamen nuncii, ut postea percepimus, male se habuerunt in acceleratione gressus illorum ad hanc S. synodum. Quia vero imperator in altero suo Chrysobolo, quem Magr. Henricus ad hanc S. synodus detulit, voluit, ut instantissime a nobis petebatur se referre ad complendum omnia, pro ut in decreto continebatur, diximus super modo exponendi pecunias & securitatem ipsarum, quod ex quo imperator non se retulerit ad decretum, quod oportebat tria, scilicet dare nobis cautionem & securitatem super exponendis pecuniis, tam quando ipse non perficeret promissa, & concordata; quam petitionem nostram ipse imperator, & sui multum ægre tulerunt, in tantum, quod nec verbum super dicta securitate audire volebant. Nos tamen, quanto magis videbamus nos refugere, tanto magis instabamus, protestantes, quod per nos non stabat, quod pecuniæ tempore debito juxta exigia rerum paratæ essent. Stetimus autem in hac contentione a principio mensis decembris quasi usque ad medium martii. Et finaliter, aliam non valentes obtinere securitatem, contenti fuimus de una litera, quam proscrigma vocant subscripta manu Imperator. De cujus tamen subscriptionis recognitione volumus fidem habere notarii cum testibus, cujus literæ seu cedulæ & etiam fides notarii tenores sunt penes me.

Post prædictam difficultatem, cum parati essemus tradere pecunias pro Ambasiatoribus, miserunt nobis prædicti mediatores cedulam taxæ, quantum videlicet cuilibet Ambasiatori tradere deberemus; qua visa, & examinata satis mature, etiam cum consilio mercatorum peritorum, reperimus excedere ultra medietatem debitam. De quo non modicum admirati, diximus Imperatori: quod taxa non erat congrua, quatenus non teneremur nisi ad necessarias impensas, non poteramus ultra facere, quam exigat debitum. Respondit, quod taxa non erat tantum pro expensis Ambasiatorum; sed etiam, & major pars erat pro muneribus dandis Principibus, DD. ad quos mittebantur. Diximus, quod non erat de intentione concilii attrahere Principes, & DD. maxime ecclesiasti-

A cos, ecclesiæ Orientalis muneribus. Sed tantummodo de necessariis providere Ambasiatoribus, laborantibus pro congregatione Cpli fienda. Respondit, quod oportebat conservare consuetudinem Orientalium, qui nunquam mittebant Ambasiatores sine muneribus; & quod suorum Ambasiatorum, cum concilio tractaverant, intentio fuit hanc pecuniam in tales usus debere exponi. Et ita contradiximus per plures dies, & septimanas quantum potuimus. Veruntamen in fine videntes tempus labi, & ipsos Græcos omnino fixos in talibus expensis, aut tendere ad rupturam, B consensimus, & cœpimus solvere, & mittere Ambasiatores juxta taxam, & vota eorum; cogitavimus enim quod in fine de summa concordata in Decreto aut parum, aut nihil reportaremus. Quare, ne nobis imputaretur defectus rupturæ, duximus ulterius, nihil curare sive sic, sive sic expendantur. Missæ igitur fuerunt ambassiatæ cum muneribus primo ad tres Patriarchas, Alexandrinum, Antiochenum, & Hierosolymitanum, deinde ad Juriam, & ad Imperatores Trabisundarum. Postmodum ad Rusciam, & Regem Poloniæ; ad Valachiam majorem, & minorem; ad dispotum Rasciæ, ad montem Sanctum, & ad alia multa loca. Interim autem dum hæc ambasiatæ expedirentur, permittente Deo & peccatis meis exi- C gentibus, accidit mors vere bonæ ac sanctæ mem. Magis. Simonis ambasiatoris, & consortis mei die 21 Julii; cujus qualitatem, & modum mortis angustiasque meas, & honorem, quem in suo fine & exequiis, non nostri, sed Græci exhibuerunt, quia literis meis satis ample hoc sacrum Concilium exstitit informatum, non amplius hic extendam, ne etiam videar præteritum, & jam antiquum vulnus in cordibus audientium renovare.

Post mortem igitur præfati venerab. magni, & duorum de domo mea, qui infra paucos D dies post obierunt, utrisque Civitatibus peste horribiliter accensis, timore humano, & multorum amicorum consilio profugum me dedi per Insulas, & sylvas usque ad adventum galearum de Venetiis. Quibus 2. die Septembris advenientibus, statim redii Cplm. Et cum neque nuncium neque literas aliquas imperator aut patriarcha vel ego ab hac S. Synodo percepissemus, vehementer expavimus, & ultra quam exprimi potest admirati, spem omnem de ulteriori prosecutione agendorum perdidimus. Etenim post recessum nostrum ab hac Synodo, & post reversionem mag. Henrici a Cpli nunquam aliquas literas receperamus. Et cum omnino i- E gnoraremus, quid S. Synodus deliberasset in iis, quæ per nos acta fuerant, in amotione videlicet proœmii decreti, in salvo conductu, in declaratione quorumdam passorum, & in aliis; nec per galeas prædictas, per quas certissima nova sperabamus aliquid haberemus; septem omnem, ut dictum est, amisimus, intantum quod omnino me ad reversionem per primum passagium disponebam. Dum itaque in maximis essem angustiis, Deus consolari volens sperantes in se, sexta die præfati mensis Septembris adduxit nuncium de Duracio, qui attulit ab hac synodo omnia nobis desiderata; videlicet confirmationem plenariam

ANNO CHRISTI 1437.

riam omnium per nos actorum, & confirmatorum cum imperatore, & alia avvisamenta, atque necessaria, quibus indigebamus. De quorum omnium receptione quantum gaudium Imperator, Patriarcha, & ego habuimus, Deus novit, & etiam prout potui pro tunc hanc synodum literis meis informavi. Literas etiam Imperatoris, & Patriarchæ, in quibus profitebantur se recepisse supradictorum per nos promissorum confirmationem, & ad plenum satisfactum fuisse de iis, quæ nos tres, nomine S. concilii promiseramus, per eumdem nuncium transmisi.

Post recessum prædicti nuncii, monuit imperator, quod necesse omnino videbatur mittere aliquos, vel aliquem ad S. concilium, & ad D. N. duabus ex causis: primo, pro sollicitando executionem negotiorum; deinde pro promovendo concordiam inter concilium, & papam in facto loci, de quibus fama erat publica, quod adhuc erant in discordia; nec ad alicujus loci processum adhuc fuerat electionem. Quam intentionem cum imperator mihi aperuisset, prima facie nesciens occulta cordium, laudavi intentionem ejus, & alia, & quod sollicitare negotia, & procurare pacem bonum est. Ita tamen quod mittendi non aliud legaliter quam prædicta procurarent, nisi quod & prout in Decreto concilii continetur. Cum ulterius de personis mittendis ageretur tentavit me imperator, si cum Joanne Dissipato vellem ad concilium accedere, & alium mitteret ad papam. Respondi de me, quod hoc non possem facere, cum haberem in mandatis hic usque ad adventum galearum, & aliorum Ambasiatorum perseverare. De Joanne Dissipato propter præcedentem fervorem, & præcedentia opera, de quo non minus confidebam quam de me ipso, dixi quod bonus esset & optimus, & quod meliorem eo mittere non posset. Placuit Imperatori, & adjunxit sibi Emanuelem Miloti, qui iret ad Papam. Cum ulterius de expensis ipsorum ageretur, misit ad me imperator ut darem unicuique ad minus 500. ducatos Venetos. Restiti, dicens, quod pecuniæ mihi commissæ erant tantummodo expendendæ in congregatione ecclesiæ Orientalis ad Cplm, & non pro Ambasiatoribus per majestatem suam in aliis causis hinc inde mittendis. Respondit: propter quod unumquodque, & illud magis. Congregatio enim Cplim non fit nisi propter congregationem Oecumenici concilii quod sine pace concilii & papæ fieri non potest, & sine sollicitatione. Sed cum congregatio œcumenici concilii juxta præmissa pertinet ad concilium: quare si vellem supererogare per ambassiatas ad procurandum prædicta, supererogaret de suo. Valde turbatus fuit in tantum, quod jam dicebatur, quod esset causa destructionis totius negotii. Cum autem hæc disceptatio fieret per plures dies, & septimanas, & non possem ad voluntatem ipsorum inclinare; circa festum S. Martini supervenit Christophorus jam sæpe nominatus, more solito, jactans, impossibilitatem concilii quoad executionem promissorum, & multa alia, quæ ob reverentiam S. synodi, RR. D. mei D. Legati hic pro nunc subticeo. Persuadebat etiam viis omnibus, ut ad papam mitterentur de majoribus, & nobilioribus utriusque status, & cum sanctitate sua, quæ potens erat adimplere omnia, componeretur. Promittebat etiam iis, qui mitterentur, impensas largissimas, & tanto uberius, quantum persenserat me denegare impensas jam supernominatas. Ego igitur considerans dispositionem necessariam, & conditionem rerum; præcipue ne alius loco Joannis Dissipati mitteretur, quem maxime Dominus Christophorus refutabat; annui, & solvi pecuniam quam petebant cum conditione, & promissione, quod nihil contra concordata in decreto concilii attentarent; quodque haberent potestatem tempus prorogandi, si opus esset, per totum Septembrem. Recesserunt itaque cum galæis Venetorum, & venerunt huc, & ad D. N. & fecerunt ea, quæ de RR. PP. VV. noverunt. Scripsi pro tunc plenissime S. conc. per dictum Joannem, & modum veniendi ipsorum; & ad quid. Post hæc de mense Februarii circa carnis privium venit iterato Nuncius de Duratio, qui primo venerat, offerens hujus S. synodi literas salvi conductus, & decretum, prout conveneramus, & alia, quæ primo receperam. Attulit etiam multas literas DD. particularium hujus S. concilii, quarum aliquæ mihi, aliquæ bonæ memoriæ D. Simonis, aliquæ utrique communiter dirigebantur, ex quibus plene fui informatus de iis, quæ hic pro tunc agerentur, tam circa electionem loci, quam circa habendas necessarias impensas. Et quia sæpe Imperator, & Patriarcha loquebantur mihi super facto loci, ex informationibus jam dictis supradictarum literarum cæpi loqui ipsis tentative de Civitate Avinionensi, declarando habilitatem, & conditionem illius civitatis. Ac illi statim dixerunt, non esse cogitandum de loco illo, cum non sit in decreto comprehensus. Et cum dicerem, prout occurrebat, quod immo comprehensus erat per illam clausulam: *loca nominata sunt Calabria, Ancona, vel alia terra maritima*. Respondebant quod *alia terra maritima* intelligitur in Italia. Dicebam, quod illa clausula stat, & absolute, & non determinatur per Italiam. Præsertim autem hoc patet ex ipso ordine nominationis locorum, quia primo fit mentio de locis maritimis, secundo de locis in Italia, tertio de locis extra Italiam, cujus ordinis particulæ sic distingui debent. Loca nominata sunt Calabria, Ancona, vel alia terra maritima. Et hæc est prima particula. Deinde Bononia & Mediolanum, vel alia Civitas in Italia, & ista est secunda particula. Deinde extra Italiam, Buda in Ungaria, Vienna in Austria; & ad ultimum Sabaudia, non excludit aliquam Civitatem Italiæ. Ita similiter illa clausula: *vel alia terra maritima*, non excludit aliquam terram circa mare. Dicebat ad hæc, quod in contractibus amicabilibus, & pacis, attendenda est potius intentio quam verba: semper autem intentionis nostræ fuit minus elongari a Patria nostra, quantum esset possibile propter hostes, quos habemus usque ad portas Civitatis. Unde & cum D. Martino nunquam condescendimus ultra Anconam. Et hæc intentio nostra etiam exprimitur ex ultima clausula, ubi dicitur, *& ad ultimum de Sabaudia*; quia nullo modo nostræ intentionis erat

ANNO CHRISTI 1437.

erat trahi longius quam Sabaudia sit. Item, si clausula sic indeterminate intelligeretur, posset ne trahi adhuc longius concilium ad Hispaniam, immo & ad Angliam, & Daciam, & Hiberniam, & ut dicatur, ad fines terræ? quæ nullo modo cadunt in conceptione sapientis. Concludebant igitur non esse cogitandum de loco illo, cum non sit comprehensus secundum intentionem decreti. Recolo me hanc disceptationem de Avinione pro tunc diffuse scripsisse RR. D. meo Legato, prout etiam recentius tunc quantum occurrebat memoriæ per supradictum nuncium, qui recessit a me feria 4. in capite jejunii; & etiam per quandam navem, quæ ibat Venetias scripsi S. Concilio de omnibus occurrentibus pro tunc; specialiter de literis Indulgentiarum, quas idem nuncius mihi attulerat, quod non potero ipsas exequi sive renunciare, tum quia solus, tum quia non habebam in partibus illis aliquos idoneos, quibus potuissem committere prædicationem ipsarum; tum quia valde scandalizati fuissent Græci ex ipsis Indulgentiis, quam etiam ex aliquibus verbis in literis Indulgentiarum positis, sicut & de proœmio decreti fecerant. Post hæc in Quadragesima prima a die Martii reversus est Ambasiator, qui ad tres Patriarchas Orientales missus fuerat, referens eosdem, non posse concilio Oecumenico adesse personaliter propter evidens, & manifestum periculum vitæ non solum ipsorum Patriarcharum, sed etiam omnium, qui sunt in oriente sub obedientia ipsorum constituti. Attulit nihilominus procuratoria, in quibus quilibet Patriarcharum constituebant loco suo duas solemnes personas. Quæ procuratoria cum vidissem, judicavi ea esse insufficientia, & injuriosa ecclesiæ nostræ, & maxime Sedi Apostolicæ. Insufficientia quidem, quia non dabant procuratoribus plenam, & liberam potestatem concurrendi cum œcumenico concilio, & acceptandi ea, quæ in eo concluderentur; sed referunt se ad Divinas Scripturas, ad Oecumenicas præcedentes synodos, & ad traditiones apostolorum, & suorum SS. PP. Quod ideo fecerunt, quia Divinis Scripturis non reperitur verbum processionis verbaliter attribui Spiritui S. respectu Filii. Nec in præcedentibus conciliis œcumenicis putant articulatim, & conclusionaliter declaratum. Spiritum S. a Filio procedere; Sanctos etiam Apostolos non tradidisse clarum existimant. Quod autem se referunt ad declarationem suorum SS. PP. hoc faciunt ad excludendum Augustinum, & alios SS. DD. & PP. Latinos. Et ut inhæreant verbis, non sententiæ Joannis Damascæni, qui apud eos magnæ auctoritatis habetur, & sanctitatis. Unde referre procuratores ipsorum ad prædicta juxta ipsorum intentionem, nihil aliud est dicere, quam quod stent in ea opinione qua sunt. Injuriosa quidem reputavi, quia asserunt ecclesiam Romanam fecisse additionem in symbolo, & sic recessisse ab ecclesia, & fecisse divisionem, ipsis in professione sinceræ, & illæsæ Fidei remanentibus. Quibus sic perceptis, statim accessi ad Imperatorem, & Patriarcham, declarans eisdem prædicta, supplicans, ut apponant remedium citius quam fieri posset. Imperator autem multum instetit

A pro defensione prædictorum, præcipue excusans prædictos patriarchas ratione ruditatis, & inexperientiæ in rebus agilibus. Sunt enim in partibus illis valde indocti, in quibus non consueverunt fieri hujusmodi actus, nec institui hujusmodi procurationes. Dixi, quod hoc non sufficiebat, quia majestas sua sciebat ruditatem ipsorum; & per consequens providere debebat, quod res eo modo venirent, quo promissæ sunt, & compactatæ. Promissum est enim, & compactatum, quod præfati patriarchæ debent venire personaliter, & ex quo non possunt, ut refertur, saltem debent mittere eo modo, quo alii, videlicet cum plena potestate, & mandato

B vallato juramento, & aliis clausulis opportunis Et in effectu circa hoc fuerunt multa dicta hinc inde. Et finaliter cum supplicarem pro bona expeditione negotiorum, ut prædicta procuratoria emendarentur, offerremque expensas pro nuncio, vel nunciis. Dixit imperator, quod si nuntii deficerent; interim advenientibus galeis ibimus ne nos, non expectatis nunciis cum istis literis, vel expectabunt galeæ quousque ibi revertantur? Respondi, quoad expectationem galearum nullam commissionem habeo, nec possum aliquid promittere. An autem debeatis ire sine reparatione istarum literarum, consulere non valeo. Jam dixi, quid mihi apparet de eis.

C Si venturi DD. Ambasiatores cum galeis judicaverint ipsas sufficientes, bene quidem. Sinantur. Si non; tunc majestas vestra faciet prout sibi visum fuerit. Consulo tamen, ut interim diligentia fiat pro ipsarum reparatione. Supplicavi etiam, quod majestas sua taliter expediret negotia, quod galeæ postquam venissent, non haberent occasionem longam moram pertrahendi in Cpl. propter multiplicationem magnarum expensarum evitandam. Stetit, & nihil protunc conclusit in facto supradictarum literarum; sed dixit se velle cogitare. Et post meam sollicitationem stetit quasi per mensem, & de hoc nihil mihi dixit, neque mandavit. Verum tertia

D die Aprilis misit pro me, & dixit, quod de consilio, & voluntate mea disposuerat mittere ad patriarchas pro ipsarum literarum reparatione. Quare detis expensas pro duobus nunciis, quorum unus ibit per terram, alter per mare. Respondi, quod licet tempus sit breve, nec possibile sit dictos hic adesse in termino; nihilominus, dabo expensas cum tali conditione, videlicet si galeæ concilii venient, & erunt hic in termino, & deficientibus dictis nunciis DD. Ambasiatores non essent contenti de literis quas habent, nec vellent majestas vestra ultra terminum expectare, quod ex tali consilio meo, voluntate, & datione expensarum nullum S.

E concilio, vel mihi præjudicium generaretur, quinimmo quælibet partium remaneret in terris suis. Quæ conditio cum sibi non placuisset, nec eam voluisset acceptare, incidi in suspicionem, ne forte me vellet aliquo modo implicare, aut involvere, & deficientibus in terminis excusare se, me gravando partem vestram. Et sic steti super me, dicens, quod absque tali conditione nullo modo vellem dare impensas, quia non intendebam pecuniis ecclesiæ emere gravamen ecclesiæ, damnum, & verecundiam meam. Et hoc modo

ANNO CHRISTI 1437.

ANNO CHRISTI 1437.

do pro tunc finem fecimus, nec ulterius fecit jam mentionem super nunciis mittendis. Fui tamen informatus certitudinaliter, quod ipsos expedierat, & miserat.

Post hæc appropinquante termino, & jam transacta medietate mensis Maji, mediatores nomine Imperatoris petierunt a me pecunias pro quibusdam Prælatis congregandis. Denegavi eis dicens, quod jam terminus instabat ad decernendis infra quos principalia capita scilicet Patriarchas impossibile erat personaliter vel interpretative adesse, juxta promissa. Quare superfluum mihi videbatur alios propinquiores convocare, & exponere pecunias in vanum. Et ex tunc destiti eis dare pecunias, quantumcumque peterent, usque ad adventum primarum galearum, & eorum, qui se hujus S. Concilii Ambasiatores asserebant. Dixeram tamen eis, & promiseram, quod si negotia ex utraque parte prosecutionem haberent, quod in fine restituerem eis quidquid exposuissent interim. Adveniente autem termino, scilicet fine mensis Maji, cum nulla nova ab aliqua parte haberentur: neque a Conc. neque ab Ambasiatoribus scilicet Joa. Dissipato, & socio suo, ultra quam dici potest admirabantur omnes. Et jam revera ego palam vel in publicum pro verecundia ambulare non audebam. Omnes enim Græci pariter & Latini subsanabant me, & digito ostendebant quocumque me verterem. Durante igitur hac tristitia mea, & cogitante quid agere deberem, stare scilicet vel recedere; ecce circa festum Jo: Baptistæ quidam Januensis veniens de Janua, consul scilicet Damasci, asserebat pro vero, quod viderat in Janua quasdam galeas parari & armari nomine S. Concilii, & quod in brevi Cpm applicarent. Quæ nova multum consolata sunt, non solum Imperatorem & Patriarcham, ad quos ipsum perduxeram, sed & omnes, & totam Civitatem. Ista nova successive fuerunt confirmata per multas literas mercatorum de Janua. Durantibus autem istis novis, & nobis quasi firmam præbentibus de bona negotiorum executione, circa finem Julii, vel principium Augusti, si bene recolo, supervenit de curia Domini Papæ quidam mercator Græcus Trabesundæus, afferens literas Joannis Dissipati ad Imperatorem; & ad me, in quibus ad me directis effectualiter continebatur, quod Civitas Florentiæ erat de unanimi consensu S. concilii, & Papæ pro Oecumenico concilio celebrando electa, & quod indubitanter omnes in eam concurrerent; quod multi Cardinales, & Prælati curiæ jam illuc suas res transmiserant. De quibus in veritate novis non solum consolati, ut ex primis, sed consolatissimi remanserunt omnes, non tantum propter desideratissimam Civitatem, quam omnes optabant, quam propter unionem, & concordem electionem, ex qua omnia bona videbantur procedere. Et ulterius, cum prima nova, nec ad quam Civitatem illæ galeæ pro firmo tendere deberent, nec præterea quibus galæis Florentiam perduci deberemus declararent, sperabamus secunda nova confirmare prima, & illas galeas, Januæ præparatas, ordinatas fore ad conducendum nos ad Portum Pisanum. Confirmabant hoc quædam particulares literæ jam scriptæ de Bononia, quæ asserebant Ambasiatores S. Concilii transisse Florentiam adintrandum portum Pisanum, galeas pro hujusmodi passagio faciendo præparatas. De præterita itaque tristitia nostra, & de lætitia communiter ex prædictis novis subsecuta recolebamus ad hanc S. synodum literas destinasse, quæ an præsentatæ fuerint, ignoro. Receptis autem prædictis literis Joannis Dissipati, quasi totaliter Imperator, & Patriarcha certificati de executione rerum, cæperunt se ad iter præparare. Quibus sic se habentibus, dum quadam die circa medium Augusti essem cum RR. D. Patriarcha hora vesperarum supervenit D. Baileus Venetorum . . . . certe venerabilis vir afferens quasdam literas, quas illico receperat. In quibus continebatur, & certissime, quod Oecumenicum concilium non Florentiæ, sed Paduæ vel in Udino celebrari debet, & de unanimi consensu concilii & papæ, & quod galeæ D. N. Papæ preparatæ Venetiis in brevi, & illico essent venturæ. De quibus novis satis admirati erant omnes, non propter loca, sed propter tam variam novorum continuam successionem. Cum itaque magna cum aviditate expectaremus eventum rerum; ecce insperate 3 die Septembris apparuit quædam galea dicta Bastarda, in qua vehebantur DD. Episcopi Coronensis, Digniensis, & Portugalensis; & cum publica fama haberetur, eos tam ex parte S. concilii, quam D. N. papæ venire concorditer, lætus exivi eis obviam. Qui, ut me viderunt, gratissime, & ut coambasiatorem illi qui pro concilio se venire asserebant, susceperunt. Cum autem in domo habitationis ipsorum exhibuissent mihi RR. Præsidentium Credentiales nomine S. concilii scriptas, in quibus etiam asserebant (me) coambasiatorem prædictorum; admiratus de novitate, & in modo scribendi, dixi: quare non scribuntur Bullæ sub nomine S. concilii, prout consuetum est. Responderunt pro tunc, & prima facie, quod videlicet S. concilium ipsis præsidentibus commiserat celerem expeditionem Ambasiatorum. Unde propter festinum recessum eorum literæ neque scribi, neque bullari modo consueto potuerunt. Interrogavi, si literæ quæ ad Imperatorem & patriarcham dirigebantur, erant similis bullationis, & sigillationis. Responderunt quod sic; de quo fui per amplius admiratus, timens, ne aliquid lateret, prout postmodum apparuit. Una alia vice interrogavi præfatos DD. Dignensem, Portugalensem de Avinione, & de galeis inde venturis, prout sæpe per Januenses habebamus nova, licet non assertiva, neque firma. Responderunt, quod Avinionenses obligaverunt se ad præparandum circa necessaria pro negotiis istorum Græcorum, quibus non completis infra certum tempus concilium tenebatur ad alterius loci electionem procedere; & ita Avinionensibus non complentibus promissa, fecit. Item, propter Joannis Dissipati protestationes, qui sæpius protestabatur de Avinione, tamquam de loco non comprehenso in Decreto, & quod nullo modo Imperator, & Patriarcha illuc accederent, quod expensæ, si quæ fierent, pro illo loco essent omnino perditæ. Ne igitur propter locum tantum bonum omitteretur, S. concilium coactum fuit ad alterius loci electionem procede-

ANNO CHRISTI 1437.

cedere; & quia jam terminus instabat, necesse fuit, ut eo modo eligeretur quo electus est, videlicet sub disjunctione, *Florentia vel Utinum*, quae videbantur promptae, vel *quaecumque Civitas in Decreto comprehensa, quae primo vellet occurrentes expensas impendere*. Interrogavi, si hujusmodi disjunctiva electio facta fuisset concorditer per totum concilium. Responderunt quod non, sed per saniorem partem. Dixi si ista pars sanior erat major, vel minor pars concilii. Dixerunt quod in illo actu illa pars sanior non accipitur ut pars major vel minor, sed ut totum concilium, quia termino statuto adveniente in aliqua electione illa pars habet jus totius, quae observat terminos juris. Et super hoc demonstraverunt mihi positionem D. Auditoris Palomar. Dicebant etiam quod non semper attendenda est multitudo, sed sanior pars. Clarum est autem illam esse saniorem partem, in quam declinant majores, & sapientiores multitudinis; sicut etiam in hoc casu accidit, in quo Praesidentes D. N. & alii majores concurrerunt; & tanto sanior est ab omnibus aestimanda in quantum sedes Apostolica ipse Sanctissimus D. N. Papa, & omnes Cardinales totaque ipsius Curia ipsam approbat, & acceptat; concurrebant etiam cum ea ad executionem praemissorum, quia impossibile erat S. concilio aliter facere, nisi scilicet per modum per SS. D. N. & eo modo quo per jam dictam saniorem partem concilii conclusum est. Et cum dicerem, quid de galeis, de quibus superius feci mentionem, & de capitaneo ipsarum Ambasiatoribusque cum eisdem venturis? Certitudinaliter affirmabant quod nullo modo venirent, & quod omnino illa pars deficeret in promissis. Interrogavi, si adhuc illa pars major multitudinis contradiceret minori. Responderunt quod multi jam & majores de illa parte reversi sunt ad nostram, & quotidie revertuntur, & ad ultimum quando videbunt, se non posse adimplere promissa, omnes in unum concurrent, & nulla, Dei gratia, erit contradictio. Tantis igitur & talibus, immo majoribus, & pluribus, quam hic exprimere possim, auditis, praecipue quia aliter executio promissorum fieri non poterat, nec informatus aliter a S. synodo, tantis Patribus credidi; & confirmabatur credulitas mea ex literis RR. DD. Praesidentium, & aliorum qui mihi particulariter scribebant. Quare de felici executione rerum, & ut aliquid particulariter dicam, quod labores venerab. sociorum meorum, in quibus alter vitam finivit, & mei, non evanescerent in totum, immensas Deo retuli gratiarum actiones, eisdemque toto corde adhaesi; & una cum eis, atque particulariter laboravi ut Imperator, & Patriarcha cum galeis SS. D. N. omnino venirent. Et cum per antea, ex causis superius expressis, per multos menses restrinxeram manum in dando pecunias Imperatori, post adventum ipsorum, & de consilio eorumdem dedi, quod in praefatum retinueram, & successive caepi solvere quod opportunum, & necessarium videbatur. Post praedicta venit archiepiscopus Tarantasiensis, legatus D. N. cum galeis, & magister Nicolaus de Cusa cum eo. Et licet praefatus D. Archiepiscopus legatus prima vice, qua eum

ANNO CHRISTI 1436.

A visitavi, satis dure me recepit, & multa tam in genere, quam in specie dixerat in praesentia praefati magistri Nicolai, & D. Capitanei galearum D. N. nihilominus patienter me habui; nec volui ad singula respondere, nisi ad ea tantum quae honorem sacri concilii & RR. D. mei legati contingere videbantur; & sibi, & prioribus Ambasiatoribus in omnibus adhaesi, sollicitando Imperatorem, & Patriarcham, ut nullo modo deficerent, quin venirent. Illico autem in adventu praedictarum galearum, & praefati D. Archiepiscopi insonuit fama, quod quidam Eraldus B veniebat in dictis galeis ad Imperatorem cum multis literis. Sed postquam cognitum fuit, ablatis omnibus literis ab eo captus fuit, crudelique tortura & tormentis affectus, & tandem submersus. De qua re cum interrogassem quadam vice D. archiepiscopum, respondit: verum est quod quidam malus homo inventus fuit in galeis qui portabat multas literas contra statum dominii Venetorum, & contra statum D. N. Papae. Immo, quod plus est, immo volebat incendere galaeas. Dixi: quid ergo factum est de illo? Respondit, quod nec viderat ipsum, nec sciebat C quid factum esset de ipso. Sed credit quod Capitaneus & patronus galearum miserunt eum cum literis, quas habebat, Venetias, ut ibi fieret judicium de eo. Quibus auditis, ulterius non interrogavi, quasi de re non pertinente ad me. Percepi tamen quod imperator fecit magnam diligentiam ad habendum eum. Verum tamen in fine non profecit, quia nec ipsum habuit, nec ulterius scire potuit, an vivus sit, vel mortuus. Licet autem sic continerem cum praedictis in procuratione adventus Graecorum ad Florentiam, nunquam tamen honorem S. concilii postposui; quin ipsum immo ubique defendi pro viribus, pro quo tunc etiam laborare D credebam. Unde cum quadam die multa praefatus D. archiepiscopus Tarantasiensis de concilio diceret in domo sua, & extolleret auctoritatem papae super auctoritate concilii, & ecclesiae coram magna multitudine, restiti sibi juxta posse meum in faciem. Et cum tandem ex omnibus cogeretur confiteri ecclesiam esse sponsam Christi & dominam etiam papae, coepit quaerere ubi esset ecclesia illa, quae est sine macula, & sine ruga, & sic successive incidit in articulum condemnatum, dicendo, quod ecclesia esset tantummodo praedestinatorum & in gratia decedentium. Cui dicerem quod asserit articulum condemnatum, & quod si talium est tantummodo E ecclesia, cum caput debeat esse conforme aliis membris, talis est & papa. Et cum talium ecclesia incognita sit saeculo, similiter & Papa erit incognitus, quia nemo scit an amore, vel odio dignus sit. Et ita D. N. Eugenius incognitus erit mundo, quantum ad suum papatum, & erit dubium apud omnes an ipse sit papa ecclesiae catholicae, sicut est incognitum, & dubium an ipse sit praedestinatus sive in gratia constitutus. Revera humiliter destitit, & vertimus verba in aliam materiam. Similiter quia supradicti DD. Dignensis, & Portugalensis, atque Nicolaus de Cusa, qui se pro ambasiatoribus S. concilii gerebant in omnibus proponebant D. Christoforum episcopum Coronensem ambasia-

ANNO CHRISTI 1437.

bafiatorem D. N. quod mihi fatis grave videbatur; quadam vice nobis quatuor in unum congregatis in domo Portugalenfis dixi, nunquid non juraftis Dom. fervare honorem S. concilii ubicumque fuerit? quomodo igitur vobis præponitis in omnibus D. epifcop. Coronenfem, qui etiam minor eft vobis, & promotione ultimus; & enarravi eis quod alias nullo modo permiferam D. Chriftoferum, nos in aliquo præcedere, & quomodo multi Græcorum de hoc valde admirabantur. Refpondit D. Dignienfis, quod faciebat propter bonum pacis, & propter caritatem, quæ non æmulatur, & quia qui honorat caput, honorat membra, & multa talia. Quibus dixi: ex quo vobis ita videtur, & vultis, ita fiat. Ego autem quæ dixi pro ferenitate confcientiæ meæ, & pro juramento quo aftringor ipfi S. concilio, dixi. Cum itaque cum follicitudine procuraretur expeditio Græcorum, ecce quodam mane inopinata fama venit in civitate, S. concilii Bafilienfis galeas adeffe Conftantinopolim. Currere ad fupradictas legatum, & ambafiatores, dicunt jam ita effe. Illico percutit cor meum inexplicabilis triftitia, non propter adventum ipforum, fed propter divifionem concilii, quam ftatim percepi, & propter fcandalum, quod intuebar inde fecuturum ignominiamque ecclefiæ noftræ in illis partibus, in quibus omnis natio adverfa ecclefiæ catholicæ, quæ fub cælo eft reperitur. Ibi enim, præter Latinos & Græcos, Turci, Tartari, Saraceni, Armenii, Nicolitæ, Georgiani, Joannitæ, Neftoriani & aliæ innumeræ fectæ reperiuntur; quæ aut ibi habitant, aut inceffanter faltem tranfeunt. Itaque nihil quodammodo ibidem fit fama dignum, quin illico ad prædictarum gentium notitiam deducatur. Cogito itaque anxius, quid agetur, & certe jam nulla partium cordi infidet, fed zelus domus Dei, quæ eft ecclefia catholica, omnia vincit. Et quia divifionem in concilio, & inter concilium & papam, quam omnes nationes publice & deriforie proclamabant, occultare, & palliare fas non erat, ne faltem ipfa charitas venientium ex parte ecclefiæ noftræ in ipfa divifione excifa videretur, quod maximum nefas ad fupradictas nationes reputatur; rogavi & perfuafi, quantum potui, fupradictos, legatum, & primo venientes, ut in ipfo primo adventu ipforum aliquos ex fe vel faltem ex familiaribus caufa vifitandi eos ad galeas mitterent: & ita fecerunt, quia & ad galeas aliquos, & in exitu de galeis unufquifque fuam familiam eis mifit obviam, & ufque ad domum habitationis deduxit, cum oblationibus folitis in talibus vifitationibus fieri, de quo actu revera multum ædificati funt plurimi. Statim autem, audito adventu galearum concilii, capitaneus galæarum papæ cæpit armare claffem fuam ad invadendum galeas concilii, & communis rumor & clamor populi infonabat. Quod cum imperator percepiffet, ftatim mifit ad Capitaneum prædictum; mandando ut exiret galeas, & quod nullam faceret novitatem. Qui tamen nec exire galea, nec defiftere ab armatura voluit; fed præparavit fe totaliter, quafi vellet aggredi noftras. Hortabatur etiam patronum galeæ Florentinorum, ut & ipfe pararet fe, cum effet de eadem liga; fed ille noluit dicens, quod non effet in liga contra ecclefiam, fed tantum contra Ducem Mediolani. Refpondit, non apparere in vexillis, quod fint Duces Mediolani, fed S. Concilii Bafilienfis. Et recedens cum galea fua a Conftantinopoli fecefit in parte Peræ. Similiter & Capitaneus vefter, audiens præparationem aliorum multum honorifice, & ftrenue fe præparavit. Ita quod judicio omnium non debuiffet timere partem adverfam, etiamfi in duplo fuiffet major. Stantibus itaque partibus ita armatis, Imperator mandavit, ne aliquis inciperet facere aliquam novitatem; & tantum laboravit & laboravi, quod tandem utraque partium juramentum præftitit, ne fe invaderent mutuo, aut in aliquo offenderent. Et ita fecuritate reddita, protenfis in altum vexillis ecclefiæ cum maximo ordine, & honore, concrepantibus tubis, & machinis, aliisque generibus muficorum in galeis ex parte civitatis Perenfis cum magna lætitia utriufque civitatis populi claffis veftra portum Conftantinopolitanum intravit, & abfque dubio cum talibus ordine & apparatu, ut etiam ipfi, æmuli & mirari, & laudare cogerentur. Poft ingreffum igitur claffis veftræ in portu, & deductionem DD. in domibus ipfis Imperiali ordinatione præparatas, illico ad Imperatorem curro & Patriarcham, rogans & perfuadens, ut ad ipfarum partium unionem & pacem intendant. Spondent fe omnia, quantum erit eis poffibile, facturos. Replicantur multi modi pacis, & tamen nullus conveniens reperitur; attentis fixis propofitis partium. Introduxi apud Imperatorem, & Patriarcham materiam de loco Bafilienfi, & perfuafi omni modo poffibili. Et certe fortius quam antea feceram, præcipue propter bonum pacis ecclefiæ noftræ. Si enim, dicebam, venietis Bafilæam, omnis de noftra ecclefia turbatio fummovebitur; omnia pacifice tractabunt, & in Deo fperamus omnia bono, & defiderato fine concludentur: nullus eft qui huic loco contradicat. Immo & utrique Ambafiatores, hic jam exiftentes ex parte S. Concilii, habent in mandatis ut inftent quantum poffibile eft, apud M. V. pro Bafilæa. Quid enim Deo carius, & Mundo placabilius, & utrique ecclefiæ pro præfente utilius, & acceptius facere poteft M. V. quam ex unius loci acceptatione noftræ ecclefiæ pacem confervare, & abfque dubio adipifci? Cogitet M. V. quanto defiderio quantoque fervore ecclefia noftra pacem, & unionem ecclefiarum quæfivit, & indefinenter quærat. Refpondeat nunc vicem vicibus, confervet pacem ecclefiæ noftræ, ut fuam quam tantopere quærit adipifcatur. Ecce, confenfu unius loci pax toti Chriftianitati, & utrique ecclefiæ redditur. Sine cujus acceptatione, & noftra, ut videtis, rumpitur, & veftra abfque dubio non adipifcetur. Quid plura? tot dixi, & tanta in præfentia fui germani Conftantini, & firmiffime in ultimo putabam obtinuiffe, quod per duos annos antea, & ulterius non valueram obtinere. Sed fefellit me opinio mea, quia ut hactenus renuit, & unico modo refpondit, fe hoc nullo modo velle, vel poffe facere. Additque quod de hoc verbum fibi non facerem ulterius, quia jam fatis

ANNO CHRISTI 1437.

☞ fatis biennio fuper hoc fuerat per me fatigatum. Quo refponfo audito, tacui, & tamquam defperatus de quocumque medio pacis defolatus remanfi. Veruntamen in exitu a præfentia M. S. continere me non valui, fed dixi. Eft ne hæc gratitudo M. V. erga ecclefiam noftram, quæ toties, ut dixi, unionem ecclefiarum procuravit, toties hanc domum veftram, modo pecuniis, & perfonis, modo pecuniis ne ab Infidelibus refiduum Græciæ caperetur, confirmavit? Quid dicet mundus cum audiet tanta pro uno loco facta, ex cujus acceptatione tanta fecutura funt bona, & mala ex ejus reputatione, nec attendiffe M. V? Nonne dicent omnes M. V. non folum non curaffe unionem ecclefiæ veftræ cum noftra; fed & noftræ procuraffe, aut faltem defideraffe divifionem? Sicut enim qui fame percutentem, cum poteft, non pafcit, occidit; & ficut qui domui vicinæ accenfæ, cum poteft, non fuccurrit, accendit; fic qui difcordantes ad pacem, & concordiam, cum poteft, non reducit, divifor eft. Immo tanto amplius M. V. debet & tenetur confervare pacem, & unionem ecclefiæ noftræ, in quantum videt ipfe fcindendam, quod Deus avertat, propter unionem procurandam ecclefiæ veftræ cum noftra. Refpondit: *Magifter Joannes, quod fcripfi, fcripfi*. Nec ultra de præfenti dico: tantummodo cogita de aliis mediis pacis, quia hoc non poteft habere locum in præfenti. Ut autem cum Imperatore, & Patriarcha pro pace laborabam, ita etiam de una parte noftrorum currebam ad aliam, & non parcebam familiæ, neque beftiis, Deus fcit, diebus neque noctibus. Quia vero hi DD. mei in productione aliarum bullarum coram Imperatore, & Patriarcha etiam quamdam bullam declaratoriam illos primos non effe, nec fuiffe S. concilii Ambafiatores produxerunt; illi audientes, & maxime turbati quærebant audientiam publicam pro juftificatione partis eorum, & ad graviora procedendum; ad promulgandum fcilicet cenfuras, & fententias papæ in eos, quos D. Tarantafienfis fecum attulerat. Quod fi illi feciffent, certe & ifti, qui non minores fecum S. concilii habebant fententias. Quæ res fuiffet abfque dubio perpetui fcandali, & tanta irrifio Fidei noftræ, & Ecclefiæ apud fupradictas nationes, quæ revera lingua non poffet exprimi humana. Laboravi igitur, & perfuafi uni parti, & alteri, quantum potui, & etiam apud Imperatorem, & Patriarcham, ne confentirent hujufmodi audientiis publicis. Et ita gratia, Dei, & bonitate ac prudentiis DD. prædictarum partium, factum eft, qui incomparabiliter longe ac altius intelligebant quantum fcandalum Fidei noftræ fi una pars papam, altera concilium; una caput, altera corpus, quoquomodo contumeliis, fine quibus tales actus fieri non potuiffent, maculaffet. Tractaverunt itaque fupradictæ partes res ipfis commiffas quo ad publicum, judicio meo, quantum fieri poteft honeftiffime. Et quod ad concordiam credo, quod fuiffet aliquod medium repertum, nifi limitate, & reftricte commiffiones DD a quibus miffæ fuerant, obtinuiffent in conclufionem. Igitur poft multos tractatus, & dies; inftante utraque parte pro fua fpe-

Deest aliquid.

ditione; tandem Imperator, & Patriarcha conclufernut velle ire cum illis, qui primo venerant; & hoc propter conventiones, & pacta quæ noviter Joannes Diffipatus & Hemanuel Miloti Socius fuus cum D. N. in Bononia conclufferant; & ita fuam voluntatem, & conclufionem partibus declararunt. Qualiter autem refponderint Imperator, & Patriarcha ad præcedentes obligationes, quibus S. huic concilio tenebantur, licet ad RR. DD. meorum hic præfentium pertineat relationem, nihilominus quid & ego fenferim, referre debeo. Ante igitur ipforum mentis, & intentionis publicam declarationem alter prædictorum DD. vocavit me, & dixit: magifter Joannes fcifnam a duobus annis, quibus nobifcum converfatus es, quanto defiderio, & quanta affectione expectavimus conclufionem felicem executionis; fcis etiam, quod femper voluntatis noftræ fuit hanc rem peragere cum concordia concilii, & papæ, & quod in omnibus quæ fierent circa hanc rem, interveniret confenfus papæ expreffus; fcis infuper quanta inftantia laboravimus in principio vobifcum pro præfentia papæ in concilio, & pro loco idoneo, & quomodo literas concilio per magiftrum Henricum fuper præmiffis mifimus, & eidem injunximus, ut apud S. concilium hanc noftram intentionem quantum poffet promoveret. Poftea fcis quomodo Joannem Diffipatum ad concilium, & Hemanuelem Miloti ad papam mifimus, ut primo viderent difpofitionem rerum, & nobis nunciarent, ut & nos poffemus parari in tempore; quod concordiam præpararent inter concilium, & papam; fi forte in aliquo in his noftris rebus exequendis diffentirent; & tandem follicitarent expeditionem ut res fierent in tempore. Ierunt prædicti Ambafiatores, & non folum inter papam, & concilium; fed in ipfo concilio circa loci electionem maximam repererunt difcordiam. Repererunt per unam partem electum locum, non folum non idoneum nobis & papæ, fed pene impoffibilem, & Domnino non contentum in Decreto. Laboraverunt pro pace quantum potuerunt, nec potuerunt in aliquo proficere. Poft hæc, divifo concilio, fanior pars, & major meritis, immo non pars, fed quæ de jure veftro totum in illo actu concilium faciebat, elegit locum, vel loca nobis, & papæ, juxta inftantiam, intentionem, & defiderium noftrum omnino habilia. Poftremo præfati ambafiatores noftri diligenter confideraverunt utrarumque partium intentionem, facultatem, & poteftatem promiffa exequendi. Et quoad intentionem perceperunt, quod illi qui pro Avignone laboraverunt, non intentione uniendi Ecclefias, fed illuc transferendi concilium, ut poftmodum mortuo vel depofito Papa ibidem Romanam curiam ftabilirent, & firmarent perpetuo. Quo vero ad facultatem, palam, & manifeftiffime perceperunt quod impoffibile erat illis exequi promiffa, attentis difficultatibus habitis in Avinione pro fpeditione illarum galearum, nec aliunde occurrente, aut apparente fubfidio. His igitur fic fe habentibus, quid Ambafiatores noftri facere, aut eligere debebant, ne recederent re infecta, & perderent omnes labores utriufque partis? Debebant tantarum animarum

marum desideria, & suspiria relinquere inania; debebant ne recessu ipsorum jam omnem spem unionis a cordibus fidelium evellere? Absit. Elegerunt itaque partem, quæ eis tutior visa est, & saniorem, & in jure vestro probabiliorem, rectiorem in intentione, & sine comparatione in executione; & quæ ultra hoc exhibet nobis locum habilem, & idoneum, concordiam Papæ, & præsentiam illius in concilio, juxta petita, & desideria nostri cordis. Illam igitur partem, quam nostri Ambasiatores sagaciter, & prudenter elegerunt, oportet nos sequi. Volens ad prædicta ego aliqualiter respondere, incæpi ab ultimo, in quo dicebant, quod exhibet ei illa pars petita, & desiderata. Quia clarum est, & inter omnia necessaria, ut dicitis, maxime necessarium, sine quo nihil potest fieri aut concludi, est Oecumænicum concilium, quod stante Basiliensi concilio Papa vobis dare non potest. Duo enim Oecumenica concilia in Ecclesia Catholica simul, & semel celebrari nequeunt; quia sicut una est Ecclesia Catholica, sic necesse est, quod unum sit etiam Oecumenicum concilium eam repræsentans. Dixit: Papa sicut promisit ita & exhibet. Et ego quomodo? respondit. Datus est ordo, quod illud concilium Basiliense ante adventum nostrum dissolvatur. Nam D. Legatus, D. S. Petri, & alii dictis DD. adhærentes promiserunt audito adventu nostro in portu statim a Basilæa recedere. Et super hoc Joannes Dissipatus quamdam cedulam subscriptionis omnibus videre volentibus ostendebat; quam tamen ego non vidi, nec volui videre. Quod vero ad reliquos, datus est ordo, quod Imperator, & alii Reges, & Principes suos revocent Ambasiatores; quibus recedentibus, quis remanebit? Dixi tamen. Non apparet de Rege Franciæ & Duce Sabaudiæ, qui huc cum galæis conc. suos transmiserunt Ambasiatores instantes pro parte concilii. Respondit, quod nec ex literis, nec ex ambasiatis potuit perpendi nimius affectus vel magna voluntas dictorum Principum erga concilium. Dixi: si ita sit, fiat voluntas Dei. Quo ad concordiam, & consensum D. N. dixi, quod jam D. N. plenum consensum præbuerat decreto nostro, & omnibus in eo contentis. Respondit, quod nos realem non verbalem quæsiveramus consensum. Nunc autem in executione promissorum non sunt concordes, ut patet in materia de loco. Dixi: Non ponitur in Decreto talis distinctio verbalis, & realis consensus; quia Papa prætenso consensu per verba, præbuit etiam realem consensum, cum verba sint signa rerum; prout percipiuntur ab anima, & per verba exprimuntur; unde & a principio Papa fuit concors cum concilio in facto loci, dummodo concilium eligeret aliquem in Decreto nominatum, quemadmodum & fecit eligendo Basilæam, vel Avinionem, vel saltem Sabaudiam, quæ est in Decreto nominata. Respondit, quod illa electio fuerat facta non simpliciter, sed sub conditione infra certum terminum; qua non completa concilium debebat, & tenebatur ad alterius loci procedere electionem. Quod & fecerunt illi, qui voluerunt, in termino, & ad quos jus electionis fuit totaliter devolutum. Dixi: Scio, quod universalia concilia non subjiciuntur quibuscumque humanis legibus, aut juribus; immo sunt super omnia talia jura, tam in statuendo, quam in amovendo, corrigendo, limitando, interpretando. &c. De conditione etiam informatus sum, quia verum est quod Civitas Avinionensis quædam promisit in termino, si tamen concilium infra eumdem terminum quædam sibi alia promissa peregisset; sed deficiente concilio infra terminum, necesse fuit, & Civitatem in promissis deficere, quæ adimplere non poterat, non adimpletis promissis per concilium. Quare cum civitas non defecerat in termino defectu proprio S. Concilii, concilium non debebat defectum proprium in damnum alterius retorquere. Quomodo ergo ad illos pauciores jus electionis totaliter evenerit, non intelligo. Quomodo ergo minor pars 50, vel 60 personarum, contra cunctos vel cunctas sit, & vocetur sanior, præcipue in conciliis generalibus, & in materia voluntaria, sicut electionis unius loci, sicut esset in materia Fidei, similiter non intelligo. Si ita esset quasi nunquam in conciliis generalibus aliquid concluderetur, quia semper minor pars impediret majorem, vel ad se traheret, quod raro accideret. Præsentia licet Decreta de Avinione, seu Sabaudia ex una parte, & de Florentia vel Udino ex alia fuerunt facta in discordia; tamen bullatio, & executio unius, scilicet de Avinione vel Sabaudia, & retentio, atque impedimentum, alterius fuit facta de concordia partium, & super hoc demonstrabam instrumentum Petri Burdeti. Respondit: Et tamen post illam concordiam scribunt nobis, & tibi DD. præsidentes concilii super executione decreti de Florentia. Dixi quod ita est, & quod non intelligo istam concordiam super facto præsentiæ Papæ in concilio, & idoneitate loci, licet S. concilium non teneatur ad ista, cum non contineantur in Decreto; verumtamen quoad præsentiam institisset, & fecisset quantum potuisset, ut S. Sanctitas fuisset præsens. Quoad idoneitatem loci fecit quantum potuit, quia exceptis communitatibus duabus, & Dominiis ipsarum, quas Ambasiatores vestri semper excludebant, & etiam in literis, quæ per magistrum Henricum mittebantur; similiter attentis aliis circumstantiis temporis, non fuit locus convenientior, nec habilior reputatus, nec magis idoneus, juxta descriptionem vestram, quam Civitas Avinionensis. Quæ si non placet; ecce Sabaudia, locus in Decreto comprehensus, & declaravi sibi aliquas particulares circumstantias Civitatum; de quibus replicabat. Finaliter respondebat, quod Avinio non erat comprehensa in Decreto, & quod non erat ei habilis nec placebat. De Sabaudia autem dicebat, quod ambasiatores eorum non intelligebant de Sabaudia montium; sed de Sabaudia, quæ est in Pedemontia in Italia. Ad hoc subridens, dixi, quod dicant ipsorum Ambasiatores quidquid volunt, quia Sac. Concilium, & nos omnes intelleximus de vera Sabaudia. Et ita ipsi intellexerunt, & eis fuit declaratum. Ulterius, de bona intentione, vel mala partium, quia nostri Ambasiatores potuerunt esse cognitores, & judices; videbant enim per effectum, & per expe-

ANNO CHRISTI 1437.

experientiam, quod S. concilium toto posse insistebat, tam ad procurandas pecunias, quam ad armandas galeas & alia necessaria facienda, prout fieri poterat. Quod etiam ipsi judicarent concilium velle transferre curiam ad Avinionem, hoc ad eos non pertinebat neque investigare, neque ita palam judicare, & multo minus asserere; quia nullo modo res hæc ad eos pertinebat. Et revera judicare talia, & asserere, multum perniciosum, & scandalosum fuit, & est, & se probaverunt, non esse ambasiatores, sed exploratores, & in fine falsificatores, dubia, & falsa tamquam vera, & probata asserentes. Revera declaraverunt se non fuisse missos ad sollicitandum, sed ad perturbandum negotia omnia, prout & fecerunt, & quod pejus est pecuniis ecclesiæ & concilii. Quoad possibilitatem autem perficiendi promissa, & necessaria omnia, erat & est paratum per gratiam Dei ad exequendum omnia, quæ sequuntur. Qui subridens, ait: magister Joannes portantur omnia necessaria? Ita, inquam. At ille; ubi sunt 300. balistarii; ubi sunt expensæ eorum? ubi expensæ duarum galearum hic pro custodia remanere debentium? Ubi depositum 10m. ducatorum, casu quo absentia nostra huic domui nostræ moveretur a Turcis? Ubi denique 15m. ducatorum pro expensis nostris deputandis usque ad portum? Quæ denique dispositio ulterior, dum essemus in partibus illis pro expensis nostris? Dixi prout fueram informatus. Et primo, de balistariis quod una navis statim ventura erat cum ducentis, & ultra balistariis; & quod tot erant in galeis 5. quæ venerant, superflui; quod in fine haberent bonorum & notabilium virorum in arte illa numerum debitum, promissum, & ulterius. Quoad impensas vero, quæ pro præsenti juxta formam decreti hic necessariæ sunt, credo, & firmiter teneo, quod ad manum sunt, & in promptu. Respondit quod eram deceptus, & quod ipse foret pro vero aliter informatus; videlicet quod nec navis veniebat, nec pecuniæ necessariæ erant in promptu, & quod non venerant isti nisi ad quamdam civitatem. Dixi: probetis & de singulis his, interrogate eos, qui venerunt; & si satisfecerimus juxta promissa, sequimini & vos promissa. Si autem defecerint, manifestum sit omnibus, quod per eos non per vos negotia deficiunt. Respondit, quod satis debet esse eis, quod eorum defectus agnoscam, absque hoc quod ponantur in medium multitudinis. Scio non tantum ab adversariis sed etiam a domesticis ipsorum, quod non desiderant nisi honestam *licentiam*. (*sic*) Addidit, quod dato quod apportassent omnia necessaria, & essent disposita omnia; quia tamen non venerunt in tempore, nos non tenemur ire cum eis. Dixi: estne hæc totalis causa, & finalis, propter quam omittitis ire cum galeis concilii? Tamen nec vos parati fuistis in tempore, nec adhuc estis, nam capita principalia deficiunt, scilicet patriarchæ Orientales, quia nec per-

ANNO CHRISTI 1437.

A sonaliter sunt hic, nec sufficienter representative, ut alias ad plenum extitit declaratum. Præterea sæpe dictum est, quod tempus esset propter nos, & non nos propter tempus. Quare propter tempus res talis & tanta non est omittenda. Quam ob causam etiam ambasiatoribus, Joanni scilicet Dissipato, & Emanuele fuit commissum, ut si res majori tempore indigeret, quod possent tempus prorogare per totum mensem septembris, vel etiam usque ad medium Octobris. Præcipue cum talis prorogatio temporis juxta dicta vestra cadebat in maximum commodum vestrum, tum propter frugum, & vinorum recollectionem; tum quia civitas liberior remaneret & securior ab obsidione B Turcorum tempore hyemis, quo propter paludes, pluvias & frigora adversarii non possent eam obsidere, nec post recessum vestrum statim in eam incurrere. Præterita omnia, quæ conclusa sunt, debent intelligi pro utraque parte semper legitimo, & manifesto impedimento cessante. Clarum est autem, quod S. concilium tempore debito incæpit suam facere exceptionem, quia ordinavit, quod prima die martii galeæ sumerent & expeditionem inciperent, quod tempus usque ad finem maji congruum, & sufficiens omnibus visum fuerat. Quod igitur in tempore non venerunt, patet de legitimis & manifestis, C quæ illata nedum occulte sed manifeste fuerunt tam in Avinione, quam alibi. Non est igitur sufficiens causa defectus temporis, ut a promissis, & compactatis pars vestra deficiat. Respondit, quod non constabat eis de hujusmodi legitimis impedimentis, & quod si nostri ambasiatores non prorogaverunt tempus, ideo fuit, quia non fuerunt requisiti; & etiam si fuissent requisiti, merito denegare potuissent ex quo videbant impossibilitatem ex parte illorum, qui pro Avinione laborabant, promissa exequendi. Dixi: quid ergo facietis? Respondit, ibimus cum primis galeis papæ, & dum venerimus in portum, ubi habemus descendere, si re- D periamus papam & concilium in facto loci discordare, laborabimus per aliquod tempus statuendum de concordia ipsorum. Et si quidem si sequatur concordia, bene quidem? Sin autem, nec ad unam partem, nec ad aliam declinantes redibimus ad propria per viam, qua venimus. Et hic fuit finis nostræ disputationis factæ modicum ante declarationem mentis, & voluntatis ipsorum in publicum. Post cujus declarationem, receptis pecuniis juxta formam decreti ab illa parte, ad iter se parare cœperunt. An autem veniant, licet habeant rationes fortes ad utramque partem, credo tamen firmiter, quod omnino venient, & non deficient aliquo E modo. Sed postquam venient, an ullam diligentiam pro concordia faciant, & hanc casu concordia non habita non declinando ad unam partem, vel aliam, ut mihi dictum est, redeant ad propria non audeo judicare. Et hæc de Græcis & ipsorum adventu dicta pro præsenti sufficiant. Et sic est finis.

ANNO CHRISTI 1443.

IN SEQUENTES TABULAS

ADMONITIO P. MANSI.

INter tam multa quæ in concilio Basileensi gesta & stabilita sunt, nihil posteritatis memoriæ commendatur magis, quam compactata cum Bohemis, ab ipsis primum concilii legatis ejus nomine in Praga & alibi concordata, ac dein ab ipso demum concilio confirmata. Una deerat pontificis auctoritas quæ rata illa haberet, & sancta; neque simplici vice id a Bohemis tentatum est; frustra tamen, quod non improbabiles rationes pontifices summos retinuissent ne se redderent exorabiles. Hæc vero compactata, quod a Labbeo sive omissa sint, sive ex alio quam ex tabulis publicis data, & hinc inde resecta, integra huc transferre ex codice juris Gentium Leibnitii in Mantissa num. 18. & 25. censui opportunum. Juvat hic pariter Lectorem meum admonere orationem illam Legati, quam ex Vindobonensi codice superius pag. 622. dedi paulo oscitantius in hoc conciliorum supplementum invectam fuisse; cum in Collectione Veneta Labbei nequaquam desideretur, ex Recanatensi Codice illic excusa: quod tunc primum ego animadverti, postquam editio hæc jam ad ulteriora processisset. Non tamen valde lectoribus incommoda hæc repetitio accidet, quippe quibus jucundius erit totam rei seriem uno veluti obtutu spectare, quod hic a me præstatur multis quæ illam præcesserunt evulgatis; quam nudam ipsam orationem legere.

Variantes ex MS. Cod. Vindobon.

COMPACTATA PRAGENSIA

Inter legatos concilii Basiliensis, & Bohemos anno 1443. ult. Novembr.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi, Amen. Hæc, quæ infra scripta sunt, per gratiam sancti Spiritus concordata sunt *inter legatos sancti concilii Basiliensis; & generalem congregationem inclyti Regni Bohemiæ & Marchionatus Moraviæ*, in civitate Pragensi.

Concilii generalis.

2. *Primo*, dicta congregatio, nomine dictorum regni & marchionatus, & pro ipso regno & marchionatu, omnibusque & singulis, eorundem regni & marchionatus, qui sunt de parte ipsorum, recipient & acceptabunt, & facient bonam & firmam, & perpetuam pacem, & ecclesiasticam unitatem, quam profitebuntur & firmabunt debito modo. Quo facto, dicti legati, auctoritate dicti sacri Concilii, admittent & recipient dictam pacem & unitatem, & pronunciabunt pacem generalem universo populo Christiano, cum incolis & habitatoribus dictorum regni & marchionatus. Tollent omnes sententias censuræ, & plenariam abolitionem facient, & mandabunt universis & singulis Christi fidelibus, quod nemo deinceps dictum regnum & marchionatum *propter præterita* infamare præsumat, nec ipsa aut eorum incolas invadere aut offendere; sed eis Christianam pacem observent, ipsosque tanquam Fratres eorum, sanctæ videlicet matris Ecclesiæ filios reverentes & obedientes habeant, & firma (*) dilectione contrectent.

* al. *fraterna contractent.*

3. Circa materiam *primi articuli*, quem Ambasiatores dictorum regni & marchionatus obtulerunt sacro Concilio sub hac forma: *Quod communio divinissimæ Eucharistiæ utilis & salubris, sub utraque specie, scilicet panis & vini, universis Christi fidelibus in regno Bohemiæ & marchionatu Moraviæ, & locis eis in hac parte adhærentium constitutis, per sacerdotes libere ministretur*, est hoc modo concordatum: *Quod dictis Bohemis & Moravis, suscipientibus Ecclesiasticam unitatem & pacem, realiter & cum effectu, & in omnibus aliis, quam in usu communionis utriusque speciei, fidei & ritui universalis Ecclesiæ conformibus, illi & illæ, qui talem usum habent, communicabunt sub duplici specie cum auctoritate Domini nostri Jesu Christi & Ecclesiæ sponsæ ejus.* Et articulus ille in *sacro Concilio discutietur, quoad materiam de præcepto ad plenum*, & videbitur quid circa illum articulum pro veritate Catholica sit tenendum, & agendum pro utilitate & salute populi Christiani, & omnibus mature & digeste pertractatis, nihilominus si in desiderio habendi dictam communionem sub duplici specie perseveraverint, hoc eorum Ambasiatoribus indicantibus, sacrum Concilium sacerdotibus dictorum regni & marchionatus, communicandi sub utraque specie populum, eas videlicet personas, quæ in annis discretionis constitutæ reverenter & devote postulaverint, facultatem in Domino pro earum utilitate & salute largietur. Hoc semper observato, *quod sacerdotes sic communicantibus semper dicant, quod ipsi debeant firmiter credere, quod non sub specie panis caro tantum, nec sub specie vini sanguis tantum, sed sub qualibet specie est integer & totus Christus.* Ac legati sacri Concilii per suas literas, auctoritate sacri Concilii, mandabunt universis & singulis, cujuscumque status aut conditionis existant, ut dictis Bohemis & Moravis, utentibus dicta communione sub duplici specie, nemo audeat improperare aut eorum famæ, aut honori detrahere. Et hoc idem faciet sacrum Concilium, quando concessionem *libertationis* faciet memoratam.

Largitur in Domino.

4. Circa materiam *trium articulorum sequentium*, per præfatos legatos sacri Concilii dictum est in forma sequenti: Quoniam circa doctrinam Catholicæ veritatis sic sobrie & caute incedendum est, maxime a sacro Concilio generali, ut veritas declaretur verbis sic ordinate conceptis, ut nulli sit in futurum offendiculum, ubi possit impingere & habere occasionem erroris. Et ut verbis utamur *beati Isidori*, ne aliquid per obscuritatem in captionem contineat. *posuistis.*

5. Circa materiam *de cohibitione & corre-*

ANNO CHRISTI 1443.

reptione peccatorum, in quo poſuiſti articulum ſuper his verbis: *Omnia peccata mortalia, & præſertim publica, per eos, quorum intereſt, rationabiliter & ſecundum legem Dei cohibeantur, corrigantur & eliminentur*. Ecce verbum, *per eos, quorum intereſt*, nimis eſt generale, & poſſet eſſe offendiculum, & juxta ſcripturæ ſententiam, non debemus ponere offendiculum ante cœcum: Et claudendæ ſunt foſſæ, ne bos vicini ibi lædatur: omnis talis occaſio tollenda eſt. Dicimus ergo, quod ſecundum ſacræ ſcripturæ ſententiam, ſanctorumque documenta doctorum, ſic catholice eſt tenendum: Quod omnia peccata mortalia, præſertim publica, quantum rationabiliter fieri poteſt, ſecundum legem Dei & ſanctorum Patrum inſtituta ſunt cohibenda, corripienda & eliminanda. Poteſtas autem puniendi criminoſos, non ad privatas perſonas, ſed ad eos tantummodo pertinet, qui juriſdictionem habent in eos fori diſtinctione, juris & juſtitiæ ordine obſervatis. *ad eas.*

6. Circa materiam *de prædicatione verbi Dei*, in qua poſuiſti articulum hoc tenore: *Quod verbum Dei a ſacerdotibus Domini & Levitis idoneis libere ac fideliter prædicetur*. Ne ex verbo *libere* ſumeretur occaſio vagæ & diſpendioſæ libertatis, quam nec vos (ut ſæpe dixiſtis) intenditis, circumſtantionandum eſt, dicimuſque, quod ſecundum ſcripturæ ſacræ ſententiam, ſanctorumque documenta doctorum ſic catholice eſt tenendum: Quod verbum Dei a ſacerdotibus Domini & Levitis ad hoc idoneis & per ſuperiores (ad quos pertinet) approbatis & miſſis, libere, non tamen paſſim, ſed ordinate & fideliter prædicetur, *ſalva auctoritate Pontificis, qui eſt preordinator in cunctis*, juxta ſanctorum Patrum inſtituta.

7. Circa materiam *ultimi articuli* ſub iis verbis expreſſo: *Non licet clero, tempore legis gratiæ, ſuper bonis temporalibus ſæculariter dominari*. Meminimus, quod dum in ſacro Concilio ſuper hæc diſputatio ageretur publica & ſolemnis, ille, qui ad diſputandum per ſacrum Concilium extitit deputatus, duas concluſiones poſuit, ſub his verbis: *Prima*, quod *Cleri non* religioſi, ſeu qui voto ſe ad hoc obligarunt, licite *poſſunt habere & poſſidere, quæcumque bona temporalia, hæreditates paternas* aut aliorum, ſi eis relinquantur, & alia bona juſte acquiſita, ex cauſa donationis, vel alterius liciti contractus, vel ante licita. *Secunda*, *quod eccleſia poteſt licite habere & poſſidere bona temporalia*, mobilia, & immobilia, domos, prædia, villas, oppida, caſtra, civitates, & in eis habere privatum & civile dominium. Ille ſiquidem ex veſtris ambaſiatoribus, qui diſputabat, conceſſit eaſdem, dicens: *Illas ſenſui ſui articuli bene intellecto non contradicere, cum ipſe articulum ſuum intellexerit de dominio civili formaliter intellecto*. Ex quo & aliis ſatis poſſet intelligi, quod verba: *ſæculariter dominari*, in præinſerto articulo poſita, ad aliquem ſpecialem dominandi modum vel uſum videantur referri; ſed quoniam doctrina Eccleſiæ non eſt verbis ambiguis pertractanda ſed plane; propterea illud, quod ſecundum legem Dei & ſanctorum documenta doctorum catholice tenendum eſt, duximus exprimendum, videlicet, præmiſſas duas concluſiones eſſe veras, quodque eccleſiaſtici viri bona eccleſiæ (quorum ſunt adminiſtratores) debent fideliter adminiſtrare; juxta ſanctorum Patrum ſalubria inſtituta. Ipſaque bona eccleſiæ ab aliis injuſte non debent detineri vel occupari. *usurpari.* *Dicta vero congregatio* declarationem dictorum trium articulorum, quæ veritati ſcripturæ innititur, ſuſcipit, & accipit. *Sacræ scripturæ.* *Acceptat.*

8. Verum, quia circa ipſorum trium articulorum materias, nonnullis videntur abuſus plures & deordinationes aliquas currere, eſt intentionis ipſius Congregationis, quod ſuper reformatione dictorum abuſuum & deordinationum intendit in ſacro Concilio per ſuos ambaſiatores inſtantiam & ſollicitudinem adhibere. Et quod ſi quæ etiam ſingulares perſonæ tales reformationes vellent in ſacro Concilio promovere modo debito & honeſto, quod hoc eis liceat, & ſit conceſſa facultas. Præfatis vero legatis ſacri Concilii hoc placuit, quoniam ſacrum Concilium ad morum reformationem intendit, & vult (præſtante Domino) ſtudium & ſollicitudinem adhibere, ipſique legati, cum omnem bonam reformationem in eccleſia Dei fieri toto deſiderio cupiant, ad omnia, quæ bonam reformationem eccleſiæ concernunt, adjutores & cooperatores eſſe volunt & pollicentur. *Concernant.*

9. Tandem, poſtquam per Dei gratiam pro cauſis fidei ceſſabit omne bellum, & erit pax bona, pro cujus conſervatione debet adhiberi omnis diligentia, videtur valere expediens, quod etiam pro cauſis aliis non concernentibus fidem, ſi quas habent cum circumſtantibus vicinis, ceſſent omnes partes ab omni via facti; & de ipſis controverſiis per dietas placiti, vel alias in ſacro Concilio vel extra, concordia, amicabili compoſitione vel judicio terminentur. *Valde expediens.*

10. Pro firmitate & obſervantia pacis, per dictos legatos ſacri Concilii, dabitur omnino firma, & procurabitur Bulla Concilii, & mandata ipſius ſacri Concilii ad omnes principes & communitates circumſtantes, & alia, quæ neceſſaria fuerunt & opportuna. Pro parte vero dictorum regni & marchionatus dabuntur literæ ſigillis firmis & munimentis opportunis. Procurabitur pax, & ſervari mandabitur, & omnia alia fient, quæ pro obſervatione dictæ pacis & unitatis neceſſaria fuerint & opportuna.

11. Concordata & firmata fuerunt præmiſſa & ſupra ſcripta per plures magiſtros & ſacerdotes, a generali congregatione regni Bohemiæ & marchionatus Moraviæ deputatos, ipſius congregationis nomine & mandato ſpeciali inter ſupra nominatos Dominos legatos ſacri Concilii, parte ex una, & dictam generalem congregationem, parte ex altera, & per manuum ſtipulationem, parte ex utraque, cum verbali promiſſione ſuper præmiſſis facta. In civitate Pragenſi, in Collegio quod dicitur *Collegium Caroli*, anno Domini MCCCCXXXIII. Indictione XII. Menſis vero Novembris die ultima; Pontificatus ſanctiſſimi in Chriſto Patris

ANNO CHRISTI 1443.

tris & Domini nostri, Domini Eugenii, divina providentia Papæ IV. anno tertio, præsentibus ad hæc providis & honestis viris, &c.

Vidimus Compactatorum auctoritate & mandat sacri Basiliensis Concilii per legatos ante nominatos cum regno & marchionatu sæpe dictis, Pragæ 1433 initorum una cum Concordatis novis & Declarationibus datis legatis mense Mart. Iglaviæ 1436.

IN Dei nomine, Amen. Nos Philibertus, Dei & Apostolicæ sedis gratia Constantiensis Episcopus, Provinciæ Rothomagensis; Johannes de *Polemar* (*) Archidiaconus Barchinonensis, Apostolici Palatii causarum Auditor, Decretorum Doctor; Martinus Bernerii, Decanus Turonensis, Baccalaureus formatus in Theologia; & *Thomas Haselbach* sacræ Theologiæ Professor, sacri generalis Basiliensis Concilii ad regnum Bohemiæ & marchionatum Moraviæ legati destinati; tenore præsentium confitemur & recognoscimus: Quod inter *generalem congregationem inclyti regni Bohemiæ, Pragæ habitam circa festum Sancti Martini, anno Domini Millesimo quadringentesimo trigesimo tertio, & nos legatos dicti sacri Concilii, fuerunt facta concordata, conclusa & manuum stipulatione firmata Capitula cum suis Declarationibus & responsionibus quæ sequuntur.*

* al. *Polemar.*

(*Sequuntur* Compactata Pragensia *paulo ante posita, tanquam hic inserenda*)

2. In nomine Domini nostri Jesu Christi, Amen. Hæc quæ infra scripta sunt &c. &c.

(*Declarationes novæ*).

3. In nomine Domini nostri Jesu Christi, qui est amator pacis & unitatis populi Christiani, hæc, quæ sequuntur, concordata sunt, super aliquibus difficultatibus exortis, in & super capitulis, pro pace & unitate nuper oblatis & concordatis. *Primo* cum in tertio capitulo incipienti *circa materiam primi articuli* inter cætera sic sit scriptum & conclusum: Quod *dictis Bohe-*

A *mis & Moravis suscipientibus Ecclesiasticam unitatem & pacem, realiter & cum effectu, & in omnibus aliis quam in usu communionis utriusque speciei, fidei & ritui Universitatis Ecclesiæ conformibus*, per verbum *fidei* ibi appositum, intelligunt & intelligi volunt, veritatem primam, & omnes alias credendas veritates, secundum quod manifestatur in scripturis sacris & doctrina Ecclesiæ sane intellectis.

ANNO CHRISTI 1443.

4. Item cum dicitur *de ritibus Universita-*B *tis Ecclesiæ*, (f. Universalis Ecclesiæ) intelligunt & intelligi volunt, non de ritibus specialibus, de quibus in diversis Provinciis diversa servantur, sed de ritibus qui communiter & generaliter circa divina servantur. Et quod postquam nomine regni & marchionatus in universitate hoc suscipietur; si aliqui in divinis celebrandis, non statim suscipiant ritus, qui generaliter observantur, propterea non fiat impedimentum pacis nec unitatis; nec dici possit tales non C esse de regno vel marchionatu, sed accedant ad sacrum Concilium Basiliense omnes, si voluerint, aut aliqui nomine omnium talium & ibi habebunt facultatem proponendi & allegandi honesto & ordinato modo quodcunque eis fuerit bene visum.

5. Item dixerunt dicti legati sacri Concilii, quod *Judex* ille, qui nominatus & expressatus fuit *in concordatis in Egra, fuit, est, & erit Judex in omnibus credendis &* D *agendis in Ecclesia* sancta Dei, & secundum illum sacrum Concilium procedere intendit in omnibus, Spiritus Sancti gratia assistente.

6. Item quod Ambasiatores dicti regni & marchionatus, ad sacrum Concilium, Deo propitio, feliciter dirigendi, & omnes, qui de eodem regno vel marchionatu, dictum sacrum Concilium adire voluerint, secure poterunt ordinato & honesto modo proponere quicquid difficultatis occurrat circa E materias fidei, Sacramentorum vel rituum ecclesiæ. vel etiam pro reformatione ecclesiæ, in capite & in membris: & Spiritu Sancto dirigente, fiet secundum quod juste & rationabiliter ad Dei gloriam & Ecclesiastici status debitam honestatem fuerit faciendum.

BOHEMICUM CONCILIABULUM

Anno 1434. habitum.

COLLECTORIS PRÆMONITIO

ANNO CHRISTI 1434.

QUæ me ratio persuaserit ut canones hosce, in publico totius regni Bohemici ecclesiasticorum cœtu stabilitos, darem, lectores facile intelligent. Quanquam enim orthodoxi omnes nequaquam sunt; dogma tamen catholicum de veritate Corporis & Sanguinis Christi in Eucharistia ita firmiter & aperte adstruunt, ut nihil supra ab Orthodoxo quocumque concilio desiderari potuerit; ex quo traditionis nostræ perpetuitas magis magisque confirmatur. Nec Bohemos cum reliqua Orthodoxorum ecclesia haud plane consentientes, in suas trahere partes facile possunt Heterodoxi nostrorum temporum, a quibus in re tanti momenti toto cœlo dissident. Ex hac etiam publica Bohemicæ ecclesiæ confessione quæ fuerit eorum de rebus fidei & disciplinæ sententia, intelligimus. Consilium igitur hoc meum a lectoribus orthodoxis approbandum confido; quemadmodum nec improbatum novi Labbei consilium, qui veterum hæreticorum concilia non raro in collectionem suam invexit; cum præsertim de scripto agamus nunquam antehac publici juris facto, sed a me primum e Vindobonensis Cæsareæ Bibliothecæ manuscripto codice eruto.

ANNO CHRISTI 1434.

ANNO CHRISTI 1434.

BOHEMICUM CONCILIABULUM.

Incipiunt articuli synodi generalis regni Bohemiæ, celebratæ anno 1434. in festo S. Jacobi apostoli in civitate inclita Pragensi.

IN primis, pio & fideli corde credimus, & integra mente credendum, & observandum affirmamus, omne verbum S. scripturæ Vet. & Nov. testamenti esse simpliciter, & immobiliter, ad sensum, quem Spiritus S. flagitat, verum, sanctum, & catholicum; & ab universis Christi fidelibus venerandum, & tenendum toto corde asserimus.

Item, symbolum Apostolorum, symbolum magni Nicæni concilii, symbolum Athanasii, una cum omnibus aliis symbolis catholicis in ecclesia primitiva tentis & promulgatis, fideliter ex integro credimus, & credi ab omnibus asseveramus. Omniaque decreta sancta, statuta rationabilia, & catholica Apostolorum, & ecclesiæ primitivæ, quam pro matre, & magistra fidei catholicæ honoramus, & a qua discedere nefas putamus, tenenda, & observanda decernimus, & mandamus; ita ut quod Apostoli docuerunt, & ipsa servavit antiquitas, nos quoque servemus, & custodiamus.

De quatuor articulis nostris generalibus.

Communio divinissimæ Eucharistiæ sub specie utraque, panis scilicet & vini, utilis multum & saluti expediens toti credentium populo est necessaria, & a Domino præcepta Salvatore sicque communicantes moti fide scripturæ a spiritu Domini, etiamsi prælati dissentiant, licite faciunt; nec ideo populi profani dicendi sunt, nec velut hæretici puniendi. Sub prædicta quoque duplici specie omnes fideles, & corde fidelissime credant, & ore sincerissime confiteantur totum Dominum Jesum Christum verum Deum & hominem cum suo proprio corpore, & sanguine naturali, quod sumpsit de Maria Virgine, & quo sedet ad dexteram Patris, nobiscum esse sua præsentia reali; sicque ab hominibus tenendum fideliter sacerdotes Domini populo annuncient, & credendum.

Ejusdem quoque Sacramento Eucharistiæ communio divinissima sub utraque specie panis & vini quotiescumque spiritus Domini suggesserit, sive semel tantum quotidie, sive etiam dierum intervallis universis christi fidelibus, tam sanis, quam ægris, tam adultis, quam infantibus omni ingenio, & pietatis consilio effectualiter exequendum promoveant, & velut donum omnium gratiarum ardentissime populo commendent, cui in eodem Sacramento honor cultu, genuflexione, adoratione, luminum accensione, & aliarum venerationum exhibitione debet exhiberi. *Lectio turbata.*

Et circa ministerium aliorum Sacramentorum sacramentum Eucharistiæ sub præmissa forma, velut virtus, & confirmatio eorumdem non deseratur, sed conferatur & ministretur; quia teste B. Dionysio: *Nullum sacramentum rite celebratur, in quo S. Eucharistia non sumitur.*

Ut omnia peccata mortalia, & præsertim publica per eos, quorum interest, rationabiliter & secundum legem Dei cohibeantur, corripiantur, & eliminentur.

Item, ut verbum Dei a sacerdotibus Domini, & Levitis idoneis libere, & fideliter prædicetur.

Item, non licet clero tempore legis gratiæ super bonis temporalibus sæculariter dominari.

Item, credimus, & tenemus quod septem Sacramenta, videlicet: baptisma, confirmatio, pœnitentia, sacrosancta Eucharistia, ordo, matrimonium, unctio sacra, sunt ex fide catholica saluberrima antidota animarum, ab omnibus promovenda, & tenenda. Ipsumque sacramentum baptismatis more ecclesiæ cum exorcismis, & patrinis, cum chrismate, & oleo sancto, ac cum trina immersione in aqua benedicta, ac aliis ritibus consuetis ab ecclesia est exercendum cum adsit, & adest congrua opportunitas loci, temporum, & personarum.

Sacramentum vero extremæ unctionis poscentibus ægris, & infirmis juxta ritum & formam ecclesiæ sanctæ, & ministrandum, & practicandum. Et nos hortamur omnes, & de post volumus adhortari, ut qui dum in gravem infirmitatem inciderint id sacramentum non omittant, aut quovis modo contemnant; quia contemptores illius, aut aliorum sacramentorum sunt castigandi, & juxta censuram ecclesiasticam corrigendi.

Item, tenemus & observare intendimus quod ritus, & ordo sacrificandi in missa, & vesperis, aut circa omnia officia divina in habitu aliisque ab ecclesia constitutis consuetudinibus est legitimus, & debitus. Qui ritus absque rationali necessitate, & (in) magna missa, & aliis divinis officiis, a sanctis in honorem, & laudem Dei dispositus, & ordinatus, a sacerdotibus Christi non debeat omitti, sed in facto teneri, & observari.

Item, jejunia in vigiliis SS. ipsi Deo facienda, & alia jejunia debita in ecclesia sancta, hucusque legitime observata, ipsi volumus observare, & nostros subditos ad observandum teneri.

Item, clericus professionem suam, & habitum, & tonsuram a communi populo differentem gestu, & incessu probet, nec vestimentorum, vel calceamentorum decorem, sed religionem quærat.

Item, quod nullus sacerdotum pro septem Sacramentis, aut pro ministerio alicujus eorumdem, imo nec minimo ministerio alicujus Sacramenti, aut alia re quacumque spiritualibus annexa pecuniam aliquam aut donum recipiat, aut exigat, nec sub obtentu religionis, aut quidem pro orationibus recipere audeat.

Item, tenendum est, quod locus purgatorii animarum a corpore exutarum & salvandarum, non ad plenum hic in via per satisfactionis remedium purgatarum, post hanc viam est ponendus, atque fideles hic in via talibus propter vinculum charitatis & spi-

ANNO CHRISTI 1434.

spiritus possunt, & debent remediis & orationibus, eleemosinis, & sanctis oblationibus pie suffragari, semotis omnibus avarorum quæstionibus, & quæstuosis lucris, pactis, a lege divina, & Patrum SS. prohibitis, & convitationibus quas solent facere sacerdotes simoniaci & avari.

Item, quod omnis Christi sacerdos totam legem divinam scriptam ex integro, ac, si nullatenus possunt, ad minus novam legem habeant scriptam, tota sollicitudine legant, & discant; & ita se ad normam, & vitam evangelicam & apostolicam (componant) necnon in aliis studiose promoveant verbum divinum jugiter prædicando & constanter promulgando.

Item, placuit, & placet omnibus & singulis ne laici audeant amplius decimas ecclesiis deputatas pro se, suisque usibus quovis modo recipere; prout his temporibus irrationabiliter usurpabant.

Item, circa ritus ecclesiastica illa quæ sunt ex certis causis omissa in Civitatibus, quod hæc habeantur, & teneantur his temporibus pro omissis, nisi magis rationabilis, & utilis causa intervenerit pro his in generali synodo ex unanimi consensu resumendis.

Item, placuit omnibus quod in proxima generali congregatione scholarum .... Barones & omnes Civitates regni de consensu dando ad translationem dedicationum ecclesiarum hujus regni ad unum certum diem Dominicum, sic videlicet quod ipso die omnium fiat simul celebratio uniformis.

Item, cantu, & orationibus, quæ fiunt, clara voce secundum scripturas in ecclesia sacerdotes & scholares non lasciviam ac laudem hominum vanam sed laudem Dei, & devotionem procurent provocare. Sacerdotes epistolam, & Evangelium in vulgari pronuncient; utrumque vero discant cum fractura vocis pro hac vice etiam ex causis .... nisi horum rationabili causa ex unanimi consensu resumendorum adfuerit; symbolumque legatur, aut decantetur tempore opportuno.

Item, tenemus quod Sancti in cælis christianis, hoc est Fidelibus, suis orationibus & caritatis auxiliis pro capacitate secundum eorum dispositionem suffragantur; quorum Fideles possunt licite suffragia postulare, juxta doctorum Sanctorum sententias. Circa hoc tamen cultum Latriæ solo Deo debitum eis non impendant, sed cum moderatione, prout decet ad Sanctos se habere, ad eosdem se habeant, & quidquid deordinati foret respectus ad sanctos, & super mensuram postulationis hæc adjiciant. Circa tamen omnia, & singula ista superius conclusa, Divina pro Divinis, humana pro humanis, & ipsa in sua mensura & pondere teneantur, & custodiantur. Sic ut ea, quæ sunt Cæsaris Cæsari, quæ sunt Dei Deo reddantur. Unum tamen pro reliquo non capiatur, nec unum alterum adæquet; nam de necessitate salutis prius & ante omnia ea facere oportet & adimplere, quæ sunt immediate a Deo, quam ea quæ sunt ab hominibus: quoniam scriptum est. *Primum quærite Regnum Dei, & justitiam ejus*, & cum majori constantia & timore obedire, & cum majori solertia decet facere ea, quæ sunt a Deo præcepta vel quæ vicinius a Deo emanant; quam quæ sunt statuta, & mandata ab hominibus; dicto Apostolorum testante: *magis oportet Deo obedire quam hominibus*. Ipsa tamen præcepta hominum doctrina vel statuta rationabilia non sunt contemnenda, prout Dominus Jesus Christus dedit mandatum dicens; *hæc oportuit facere primum*, Dei verba, & præcepta; *& illa non omittere*, scilicet statuta, & adinventiones rationabiles Superiorum. Ita ut non transgressores divinorum articulorum justitiarum (minus) muniantur quam transgressores mandatorum humanorum.

ANNO CHRISTI 1434.

Volumus quatenus universi ministri S. Eucharistiæ summa reverentia, & cautela utantur in ejus administratione; ne videlicet in ministrorum culpam gravissimam nulla injuria, seu irreverentia sacramento tremebundissimo eveniat, si minutarum particularum, quæ oculos solent effugere, ministrorum negligentium lapsu atque, ... extra loca sacra eis debita eisdem accidat, præcipue si sanctissimi calicis aliqua stilla, vel humiditas in pallas, vel alias decidat, vel eas contingat. Quod si fiat ex ministri negligentia, minister ipse exigente sua negligentia, non ad arbitrium, & judicium sui ipsius, sed alterius idonei, & fidelis scientis ligare & solvere, pœnam subeat, & pœniteat.

Insuper Sacramentum Eucharistiæ in monstrantia collocatum non passim populo apertum, sed infra divina (sic) dumtaxat ostendatur, & post divina non per scholarem nec laicum quempiam sed per sacerdotem recludatur; & per consequens per Sacerdotem cum fuerit opus, aperiatur; & sacerdotes non tangant sacramentum, proprie autem speciem sacramenti, nisi manibus lotis: & post contactum sacramentorum similiter lavent: nec illotis manibus ads...... contingant materiales non consecratas. Etiam nullibi sacramentum Eucharistiæ per aliquem sacerdotum relinquatur, nisi in ecclesiis parochialibus, ubi adest sacerdos ejusdem ecclesiæ parochialis minister. Semper quoque sacramentum, proprie speciem; si non prius postremo tamen in mense propter solemnitatem illius renovetur. Arca, seu locus, ubi Sacramentum servatur, pene mundus absque telis aranearum neque immundiciis aliis singulis custodiatur.

Item volumus ut in ecclesiis Chrisma infirmorum habeatur.

Item, relinqui nolumus incorreptum, quod quidam clerici ecclesias habent indispositas, ut potius domus laicæ quam Dei basilicæ videantur, Scobys, & immundiciis variis dimittentes relictas.

Sunt & aliqui non solum ecclesias dimittunt incultas quin etiam vasa ministerii, & vestimenta ministrorum, ac pallas altaris, nec non calices & ipsa corporalia tam immunda relinquunt, quod interdum aliquibus sunt horrenda. Quia vero zelus nos comedit domus Dei, firmiter prohibemus, ne talia in ecclesiis contingant diœcesis Pragensis. Præcipimus quoque ut calices, & alia ecclesiastica vasa, corporalia, vestimenta prædicta munda, & nitida conserventur: nimis enim videtur absurdum, Sordes, & negligentias admittere in sacris, quæ possunt

ANNO CHRISTI 1434.

sunt dedecorare ecclesiastica quovis modo.

Volumus, ut in ecclesiis Chrisma, & Eucharistia, Oleum sacrum, & Aqua baptismi sub fideli custodia sub sera conservetur, ne possit ad illa temeraria manus extendi pro nefandis aliquibus exercendis. Si vero is, ad quem spectat custodia, ea incaute relinquat, pœnitentiam subibit. Et si per ejus incuriam aliquid nefandum interim contigerit graviori subjacebit ultioni.

Item, nullus suspectas mulieres circa se foveat, nec juvenculas pro cocuæ ministerio suscipiat, aut alicui concubinæ adhæreat, vel familiaritatem, conversationem suspectam seu scandalosam cum aliqua muliere habere præsumat. Sic & intantum ut non solum a malo, sed etiam a specie cujuslibet mali sibi diligenter præcaveat.

Item volumus, quatenus Scholæ, & studia Græcæ artis & aliarum artium diligenter promoveantur. Et sicubi impia malorum præsumptione impedita vel destituta sunt; studiosius reintegrentur, ut tenella ætas prima bonæ indolis puerorum virtutibus, & scientiis imbuatur, & assuescat; & ne ad vitia quævis, ad quæ tunc prompta est, negligentius insolescat. Omnesque quorumcumque artium studentes monemus, petentes, ut ingenio, & scientia quavis acquisita ipsi subserviant veritati, & fidei christianæ Orthodoxæ.

Item propter vagos siquidem sacerdotes pro statuto habere volumus, quod nullus de cætero de cura alicujus ecclesiæ sine scitu & consensu superioris, & directoris clerici ecclesiastici sui imposterum eligendi, quovis modo se audeat intromittere, & ejusdem ecclesiæ onus pastoris assumere; ut sic fraudolenter deceptioni occasio amputetur.

ANNO CHRISTI 1438.

Alii vocant conventum ecclesiæ Gallicanæ Biturigibus habitum; editio Regioluparea conciliabulum ex Binio parum Gallis æquo appellat.

a CONCILIUM "BITURICENSE

Pro Approbatione Pragmaticæ Sanctionis Avarici Biturigum Aquitaniæ metropoli celebratum anno domini MCCCCXXXVIII. tempore Eugenii Papæ IV. & Caroli VII. Francorum Christianissimi Regis.

"** Nimiam Severini Binii brevitatem supplebit editio summæ conciliorum M. Ludovici Bail doctoris propœnitentiarii Parisiensis quæ Roberti Gaguini non mutilatum textum & nonnulla alia repræsentat ad pragmaticæ sanctionis promulgationem atque abrogationem spectantia. Neque tamen hic subjungitur integra una cum titulis & distinctionibus, qualis olim ante concordatum in usu apud Francos erat a M. Cosma Guimerio Præside Parisiensi anno 1486. commentariis, atque a Philippo Probo, Biturico, quibusdam additionibus præcedenti sæculo illustrata, cum ob rationes mox subjiciendas, tum quod anno 1666. recusa fuerit in hac civitate Parisiensi cura Francisci Pinsonii, Biturici, in suprema Galliæ curia advocati. *Labbei nota.*

" ** *CONCILIUM BITURICENSE PRO recipienda pragmatica sanctione tempore Eugenii quarti & Caroli septimi an. 1438. cum reprobatione ejusdem pragmaticæ sanctionis.*

EXteri qui concilia in unum corpus redegerunt aut tacent de hoc concilio, vel ita perstringunt ut lectoris appetitum sciendi non satient. Nos ergo quos rerum nostrarum tractatio magis spectat, paulo plura de hoc concilio congeremus, quorum cognitio lectoribus nostris ingrata forsan non erit.

Porro occasio hujus concilii, quod alii vocant conciliabulum non secus ac præcedens Perpinianense, fuit quod cum duo concilia simul in ecclesia celebrarentur unum Basileæ ab anno 1431. alterum Florentiæ, & ad utrumque concilium invitarentur omnes præsules Galliæ, ut quid fieri expediret in hac difficultate, præsules Biturigibus convenerunt, ubi re disputata causam concilii Basileensis susceperunt, legitimeque ac justis de causis congregatum esse, nec posse inde transferri multis rationibus contenderunt: quare regem Christianissimum hortantur, ut mittat legatos ad Eugenium quartum, quibus ipsum roget, ut potius continuare velit concilium incœptum Basileæ, quam novum sub nomine translationis inchoare, &c.

Dum hæc tractarentur acceperat Rex indiculum multorum canonum ex decretis concilii Basileensis conflatum, qui peropportuni videbantur pro bono regimine ecclesiæ. Quare mittit illum indiculum ad episcopos Biturigibus congregatos ut approbarent. Rem accipe ex Gaguino in Carolo septimo.

Apud Basileam Eugenii quarti Romani Pontificis assensu congregato concilio, ii quibus ecclesiasticam dignitatem tueri mandatum erat, leges communi omnium sententia rite digestas sanxerunt: quas a Carolo admitti missis ejus rei causa oratoribus petierunt. Legum hæc capita fuere.

1. Romanus pontifex quoque decennio generalem synodum loco quem volet posthac congregato: si negligens erit, potestas esto patribus id designandi. Convocati concilii locum, nisi necessum erit, pontifex non mutato.

2. Basileensis conventionis auctoritas, & ipsius contra decretorum perpetua esto; quæ nemo unquam, nec ipse Romanus pontifex tollere, infirmare aut transferre præsumito.

3. Romanus pontifex majores ecclesias, metropoles scilicet atque episcopales, collegiatasque, aut eas quibus abbates præficiuntur, & ecclesiasticas dignitates, quæ per electionem sibi deligere rectorem consueverunt, nemini reservato. Præter eas quæ jure scripto, vel Romani principatus causa sibi permittuntur. Huic decreto non contravenito. Si intercedet causa præter legem faciendi,

di, id apostolicis rescriptis exprimito. Idque dum pontificatum quispiam assumetur se servaturum jurato.

4. Ecclesia pastore destituta, ii penes quos est eligendi potestas die & loco definito conveniunto. Peccatorum suorum confessionem agunto, & eucharistiam sumunto. Non confidentes, præmisso jurejurando, non negligenter, non dolose, non timide, eum qui gerendæ dignitati sit idoneus eligunto. Principibus fas non esto pro quopiam commendando molestis precibus, aut violenta comminatione premere aut cogere electores.

5. Electionis formam & electi merita confirmatores prælati inquirunto. Scribæ & notarii moderatum salarium accipiunto.

6. Romanus pontifex quem sanctitatis normam præ se ferre oportet, huic sanctioni nequaquam derogato: Si contemnat, & inde scandalum exurgat, ad subsequens universale concilium deferatur.

7. Electiones tametsi pro canonum auctoritate legitimæ esse videbuntur: si inde aut ecclesia, aut patria vel respublica turbari formidabitur: cum hujusmodi electio ad Romanum Pontificem forte referetur: & ea diligenter examinata nulla dici merebitur, alteram electionem iis quorum refert indicito. Electum vero confirmari aut benedici ab alio quam ab eo, qui sine medio electi superior est, fas non esto. Si in pontificis curia præsens electus erit; a pontifice benedictionem si volet accipito, juramentum postea a suo prælato. Secus qui faciet, centum aureorum mulcta eum castigato.

8. Universali synodo, ejusque definitionibus & decretis omnis catholicus, & Romanus pontifex, eatenus obedito; quatenus fides & schismatum explodenda seditio postulat.

9. Quæ synodus sancto Spiritu auctore vocata consedit, eam sicuti Constantianæ conventionis patres definiere, a Christo Deo auctoritatem protinus obtinere credito.

10. Ecclesiis Dei eos sacerdotes & pastores præficito, qui doctrina sint & vita illustres, ut creditum sibi populum sollicite instituant, & Deo obedientem gratumque reddant.

11. Expectativis propterea gratiis, unde plurima oriri mala constant, locum esse non sinito.

12. Beneficia (vivo eorum rectore) nemini reservato. Cum autem administratore vacabunt, eorum quibus conferre oportebit mores & merita, graduatine sint an secus, cognoscito.

13. Decretum de Theologo per quasque metropoles præbendando, ad episcopales quoque ecclesias extendito, ut in illis præbenda Theologo conservetur qui in aliqua generali academia decennem literis operam navavit. Beneficio donatus verbum Dei prædicato & per quasque hebdomadas semel atque iterum sacras literas audire volentibus explanato. Negligenti quotidiana ecclesiæ stipendia substrahito.

14. Porro de iis qui gradu alicujus disciplinæ provecti sunt hunc ordinem observato. Primum post hanc sanctionem vacuum possessore beneficium, doctori, vel licentiato, vel baccalaureo conferto. Duo deinceps quæ rectore carebunt bene merentibus clericis concedito. Quod his duobus successivum erit, graduatus obtineto.

15. Igitur scholastici gradu insignes sua nomina beneficiorum collatoribus dum quadragesima agitur scripta quotannis tradunto.

16. Beneficiorum præter hoc decretum collatio facta inanis esto.

17. In locis qui ab urbe quatuor dierum itinere distant in jus vocandi Romam, nisi in majoribus causis fas non esto.

18. Qui damno, aut injuria gravabitur, eum qui proximus est superior, appellato, si tale est damnum ut per ejus sententiam restitui possit. Alioquin si ad Romanam ecclesiam judex per exemptionem pertinebit causam definiendam ad eum qui ejusdem est regionis judicem (si metus abest) pontifex committito.

19. A gravamine, aut interlocutione judicis secundo non provocato. Eum qui frustra atque inaniter ante latam sententiam appellat quindecim florenis, præter cæteras litis impensas, mulctato.

20. Triennem alicujus beneficii & quietum possessorem non turbato: nisi hostilitate, metu, vel gravi impedimento tardatus eris, ne per triennium impetere potueris possidentem.

21. Cardinales viginti quatuor tantum divina & humana scientia eruditos, annorum triginta boni nominis & generis legitimi, qui Reipublicæ Christianæ consulere possint, pontifex de suorum fratrum consilio præficito.

22. De dignitatibus ac beneficiis ecclesiasticis, quibusvis collatis aut conferendis nihil prorsus, sed neque annatam, neque fructuum primitias, neque ut vulgo dicitur deportum pontifex exigito. Notariis ac scribis mercedem qui beneficium recipit solvito. Hujus decreti prævaricatori pœnam simoniacis debitam infligito. Nihil præterea juris aut tituli in beneficiis contra hanc prohibitionem impetratis, sibi acquisitum intelligat.

23. Clerici qui ecclesiarum ac divini cultus obsequiis deputantur rem omnem divinam ac Dei laudes sancte distincte ac graviter celebrato. Ad Jesu nomen caput reverenter demittunto. Decanos & reliquos per ecclesias præfectos hujus statuti prævaricatores castigato.

24. Consuetudinem, qua inductum est eum, qui in aliqua horarum ad chorum adfuerit, omnium distributionum participem esse, tollito.

25. Idque ad decanos ac præpositos qui suarum prætextu dignitatum rei divinæ non adsunt extendito.

26. Quos noveris dum res divina agitur per ecclesiam, aut juxta illam deambulare, aut confabulari totius diei quo hoc fecerint distributionibus privato.

27. Iterum vero in hoc ipso delinquentes, unius mensis stipendiis mulctato.

28. Tabulam ubi designentur ii qui definitis hebdomadibus sua officia exequi debebunt in choro appendito. Negligenti totius diei stipem denegato.

29. Fidei symbolum non truncato: sed ad verbum absoluta decantato.

30. Camœnas vulgi in ecclesia canere laicos prohibeto.

31. Rem

ANNO CHRISTI 1438.

31. Rem divinam, quam missam appellamus, sine ministro nunquam celebrato. Dum eam facis vocem exaltato, quæ a circumstantibus exaudiri possit. Secus agentem corripito.

32. Canonicos qui se creditoribus obnoxios ita constituunt, ut si statuto die debito se non absolverint interdicto rei divinæ cohibentur, a stipendiis ecclesiæ toto trimestri abstineto, nec quicquam inde quamdiu divinis abstinebunt percipiunto.

33. Solemnibus diebus dum major missa fieri debet capitulum non cogito: Per integram alioquin hebdomadam transgressores quotidiana stipe privato.

34. Spectacula, ludos, commessationes, choreas, nundinationes, ludibria, & larvatas personas incedere ab ecclesia & locis sacris arceto. Contemptorem clerum trimestri proventu abstinere jubeto. Reliquos censura ecclesiastica cohibeto.

35. Clerico cujusvis status concubinam foventi, ac secunda hujus sanctionis promulgatione non resipiscenti, beneficiorum suorum perceptione menses tres interdicito, ac eos fructus in ecclesiarum unde percipiuntur utilitatem impendito. Hanc autem constitutionem in synodis & capitulis promulgari quotannis imperato. Nec minus laicos admoneto nullam præter legitimam uxorem turpi copula contingere.

36. Excommunicatos ante latam sententiam, & revera denunciatam non vitato, nisi tam notoria excommunicatio erit, quæ non valeat ignorari.

37. Nulli omnino genti, communitati vel loco sacris interdicito: nisi per semet, aut per privatos, aut officiales, id est per suos magistratus culpam admisit. Iniquum siquidem est ob unius cujusque privati delictum ferire insontes.

38. Nullius literis quibus quempiam beneficio aut suo jure se abdicasse narratur, nisi testibus aut fideli documento id factum esse constet credito.

Hæc cum Carolus satis enucleata digestaque esse comperisset, indicto apud Biturigenses concilio pragmaticam, quam vocant, sanctionem tulit. Eaque in parlamenti senatu promulgari mandat anno Christianæ pietatis CCCCXXXVIII. supra mille, Nonis Julii. Quam regiam (auctoritate Basileensis synodi,) factam constitutionem qui deinceps fuere Romani pontifices non secus ac perniciosam hæresim execrati sunt; quum eam nemo Pontificum dissoluto Basileensi conventu probaverit.

Abrogatio pragmaticæ sanctionis per Ludovicum undecimum regem Galliæ.

GAguinus lib. 10. compendii de gestis Francorum in Ludovico undecimo. Fama ante hos dies ferebatur Ludovicum Pio pontifici Romano promisisse se pragmaticam sanctionem, de qua in Caroli septimi gestis diximus, deleturum, si aliquando ad regnum sine controversia pervenisset. Ejus promissi Pius pontifex non oblitus, cum eamdem pragmaticam sanctionem maxime execraretur, eamque hæresim appellaret, legatum Joannem D. Benedicti monachum Atrebatensem cardinalem ad Ludovicum mittit, qui regem se promisso solvere hortaretur. Cui audiens Ludovicus legato literas ad parlamenteum senatum dat de ipsa pragmatica abroganda. Erat in ipso senatu Joannes Romanus regis procurator. Hic (Joanne Balua ad curiam Ludovici atque legati nomine cum literis veniente, petenteque Senatum ut eas suo decreto roboraret). Ego, inquit, judices, hanc commodissimæ legis abolitionem non approbo: & quatenus ad meum officium attinet Joannis Baluæ petitionem impedio. Ea re incandescens Balua (erat enim ingenio versipelli & doloso nimis) Joanni Romano multa est comminatus. Cui repugnare etiam schola Parisiensis non formidavit ecclesiæ concilium appellans. Igitur Balua ad Ludovicum re infecta reversus, &c.

Papyrius Massonus l. 4. annal. in Ludovico XI. Ludovicus initio regni pragmaticam sanctionem sustulit. Extant ejus de ea re ad Pium pontificem literæ inter Pii ipsius epistolas, quibus testatur legem illam latam seditionis & schismatis temporibus merito ab se eversam; quod ejus a quo sanctæ leges oriuntur auctoritatem minueret. Pii quoque ad regem literæ, tollendæ pragmaticæ concilium laudant. Inter cætera, inquit commendamus quod absque conventu & consultatione multorum pragmaticam auferre constituisti. Sapis certe & regem te magnum ostendis, qui non regaris & regas. Optimus enim princeps est qui per se recta cognoscit. Hæc Pius scribebat metu ut ipse ait: idque verum erat, ne si conventus publici haberentur episcopi & clerus Galliæ pro pragmatica sententiam dicerent.

Conventus Aureliæ tempore Xisti IV. & Ludovici XI. pro renovanda pragmaticica sanctione, anno 1479. celebratos.

CAusa hujus conventus tribuitur Ludovici undecimi dolis & artibus, qui ut summo pontifici aliquem metum (scrupulum vocat Belcarius) incurreret, de articulis pragmaticæ sanctionis, quibus impediebatur ne tot pecuniæ e Gallia Romam transferrentur, sicque facilius ab eo obtineret, ut absolverentur Florentini a vinculo cujusdam excommunicationis in eosdem latæ conventum Gallicanorum episcoporum Aureliis haberi voluit, ibique proponi media restituendæ pragmaticæ sanctionis, sed post multas disceptationes, re infecta aliud concilium Lugduni indictum est, ad mensem Majum anni sequentis, quod tamen celebratum non est rege versipelli serio non agente: de eodem concilio hæc habet Joannes Mairius in tractatu de differentiis schismatum & conciliorum, pagina 93. Post non admodum longum intervallum temporis rex Ludovicus undecimus concilium ecclesiæ Gallicanæ indixit, & universitatum regni præcipuos Aureliam evocavit, ut melius materiam pragmaticæ sanctionis intelligeret & cognosceret, & quantum ad annatas quoque beneficiorum aliquid certi & explicati haberet. Nam avaritia extrema curiæ Rom. (*quasi vero qui vineam colit de fructu ejus comedere non possit absque avaritiæ nota*) summam pecuniæ ingentem quotannis a Galiis de annatis extorque-

ANNO CHRISTI 1438.

quebat. Hujus concilii præses erat dux Petrus Borbonius, dominus Beaujeusius, maritus dominæ Annæ filiæ regis Ludovici undecimi. Cum vero res deliberari cœpta esset, rex intervenit & consilium mutavit absque conclusione alia & unicuique potestatem ad sua revertendi fecit promittens quod Lugdunum brevi illos revocare vellet. Quod postea non est factum; implicabatur enim aliis negotiis & præcipue bello Flandrico contra Maximilianum archiducem Austriæ, & nunc imperatorem ac regem Germaniæ.

Si mirentur quispiam, *inquit idem doctor Parisiensis Ludovicus Bail loco supra citato*, cur hanc pragmaticam sanctionem hic non exhibeamus, cum maxime ad Gallicana spectet concilia, de ejusque articulis, dempto uno aut altero sileant Binius & Coriolanus, legat ille sessionem undecimam " concilii Lateranensis sub Leonem X. ubi omnibus prohibetur *ne pragmaticam illam & in ea contenta capitula seu decreta in domibus suis aut aliis locis publicis vel privatis teneant, jubeturque ut ex omnibus archiviis etiam regiis seu capitularibus deleant, aut deleri faciant sub majoris excommunicationis latæ sententiæ & aliis pænis, ut privationis beneficiorum, infamiæ*, &c. *pro personis ecclesiasticis*, &c. id dumtaxat subjungam pragmaticam hanc, regem Ludovicum initio regni sui abrogavisse: ferebatur enim eum Pio Romano pontifici promisisse se illam deleturum si aliquando ad regnum sine controversia pervenisset, cujus promissi memor Pius pontifex, ut est apud Gaguinum, cum eamdem pragmaticam sanctionem maximæ execraretur, eamque hæresim appellaret, legatum Joannem Benedicti monachum Attrebatensem cardinalem ad Ludovicum mittit anno 1462. qui regem se promisso solvere horteretur. " Cui audiens Ludovicus legato literas ad parlamentum seu senatum dat de ipsa pragmatica abroganda. Erat in ipso senatu Joannes Romanus regius procurator. Hic (Joanne Balua ad curiam, Ludovici atque legati nomine cum literis veniente, petenteque senatum ut eas suo decreto roboraret) *Ego*, inquit, *judicés hanc commodissimæ legis abolitionem non approbo, & quatenus ad meum officium pertinet, Joannis Baluæ petitionem impedio*, &c. Cui repugnare etiam Parisiensis schola non formidavit ecclesiæ concilium appellans. Igitur Balua re infecta ad regem reversus est. Qui postea auctoritate sua regia legem pragmaticæ latam seditionis & schismatis temporibus evertit, quod ejus a quo sanctæ leges oriuntur auctoritatem minueret. Extantque Pii secundi ad regem literæ inter ejus epistolas quibus factum regis maxime commendat. *Inter cætera*, inquit, *commendamus quod absque conventu & consultatione multorum pragmaticam auferre constituisti. Sapis certe & regem te magnum ostendis, qui non regaris & reges. Optimus enim princeps est qui per se recta cognoscit.* Metuerat enim pontifex, ne si conventus publici haberentur, episcopi & cleri Galliæ tunc in pragmaticam propendentes, pro ea sententiam dicerent: nam & testatur Duchesnius in Pio secundo, literas regis pragmaticæ revocatorias optatum eventum ex omni parte non fuisse sortitas, appellantibus ab iis & a decreto pontificis clero Galliæ & universitate, quare regi non fuisset difficile aut in Aurelianensi aut in Lugdunensi synodo, illam redintegrare omnino si voluisset, adeo tunc turbolenta erant tempora. *Atque hæc ex Ludovico Baillio mutuatas sunto.*

SYNODICON VENETUM

S. Laurentii Justiniani proto-patriarchæ Veneti jussu, ex vetustis prædecessorum ejus, & Patriarcharum Gradensium constitutionibus anno 1438. consarcinatum.

Haud immemores Labbeani instituti Synodos post an. 1300. celebratas ab hac collectione eliminantis, hocce Synodicon hic præterire nefas duximus, tum quia ex constitutionibus in eo contentis pleræque decerptæ sunt ex Gradensibus Conciliis provincialibus, quæ in hoc opere locum obtinent usque ad Tridentinum Oecumenicum Concilium ex Labbeano instituto; tum quia aliæ desumptæ sunt ex Episcoporum Castellanorum Synodis ante an. 1300. celebratis. Alias & sanctissimi Collectoris dignitati aliquid indulgendum; præcipue cum tot Gradensium Conciliorum, & Venetarum Synodorum decreta temporis ac vetustatis injuria jam deperdita, in hocce synodico tantummodo supersint. Illud exscripsimus ex membranaceo codice, quod cl. vir Apostolus Zenus in nostræ Labbeanæ editionis splendorem nobis perhumaniter communicavit.

TITULI CAPITULORUM.

1. *De Constitutionibus.*
2. *De Consuetudinibus.*
3. *De Electione.*
4. *De Renunciatione.*
5. *De Officio Vicarii.*
6. *De Officio Ordinarii.*
7. *De Majoritate.*
8. *De Procuratoribus.*
9. *De jurejurando.*
10. *De Vita & honestate Clericorum.*
11. *De Concubinariis.*
12. *De armorum prohibitione.*
13. *De Institutionibus.*
14. *De clericis non residentibus.*
15. *De habitandis cellis, vel domibus Ecclesiarum.*
16. *De celebratione missarum, & modo celebrandi divina officia.*
17. *De oblationibus & aliis emolumentis dividendis, quæ ratione sacramentorum veniunt, sive quomodocumque.*
18. *De Decimis.*
19. *De rebus Ecclesiæ non alienandis, & mutuis, & aliis contractibus illicitis non fiendis.*

ANNO CHRISTI 1438.

20. *De Ecclesiis reparandis.*
21. *De parochiis & correctione extimi.*
22. *De locis religiosis non uniendis ecclesiis saecularibus, & hospitalibus ordinandis.*
23. *De immunitate ecclesiastica & personarum tam circa forum, quam circa res alias.*
24. *De sede vacante; quod nihil innovetur.*
25. *De violantibus, & qui violare alios compellunt ecclesiastica interdicta, & qui moniales profertas, ac alios excommunicatos recipiunt ad divina.*
26. *Qui invitare seu admittere possint clericos extraneos ad divina celebranda.*
27. *De temporibus ordinationum.*
28. *De sepulturis.*
29. *De Regularibus.*
30. *De censibus, & extorsionibus collectarum.*
31. *De Sacramentis Ecclesiasticis.*
32. *De Sponsalibus.*
33. *De Simonia.*
34. *De balistariis.*
35. *De Sortilegiis.*
36. *De indulgentiis, & poenis, & dispensationibus, & absolutionibus.*
37. *De Poenitentiis.*
38. *De Apostatis.*
39. *De sententia excommunicationis.*
40. *De Sacrilegiis.*

I.

DE CONSTITUTIONIBUS.

Ex constitutionibus Thomae Patriarchae Gradensis.

VOlumus, & mandamus, quod omnia decreta & statuta, edita per ipsum D. Thomam, vel praecessorem nostrum D. Dominicum, suffraganei nostri, convocato clero suarum civitatum vel dioecesum, singulis annis bis vel semel in quadragesima, & alio semel in adventu Domini, in eorum ecclesiis de verbo ad verbum legi faciant, & omnimode publicari, ac etiam vulgarizari, & ad intelligentiam audientium deduci, ut clerus & populus ignorantiam pretendere non valeant de praedictis.

Idem.

Item volumus, & praesentis concilii auctoritate universis & singulis archipresbyteris cathedralium, plebanis, ac aliis rectoribus collegiatarum, & curatarum ecclesiarum nostrae provinciae mandamus, quatenus bis in eorum ecclesiis scilicet in Nativitate Domini, & sancto Paschate resurrectionis dominicae teneantur & debeant constitutiones D. Dominici praecessoris nostri tangentes populum in missarum solemniis, legere, & vulgariter populo nunciare, etiam publicare, & specialiter constitutiones, quarum prima incipit: *In choro clerici*; circa finem, ubi dicitur: *Pueri* &c. Et aliam, quae incipit: *Mulieres cum clericis* &c. Et aliam, quae incipit: *Haereticos* &c. Et similiter per mendicantes in eorum ecclesiis & praedicationibus publicis publicentur. Ad faciendum eos hortamur in domino, mandantes locorum ordinariis, ut copiam praedictarum constitutionum eisdem mendicantibus quam citius poterunt & indilate transmittant.

A

Ex Concilio Dominici Patriarchae Gr.

Ut autem praemissa omnia; & *infra*: districte praecipimus, & mandamus, quatenus hoc salubre concilium infra mensem, postquam ipsum habuerint, vel exemplum ipsius, ut clero & populo sibi commisso publicent, vel faciant publicari, ipsum in se ipsis inviolabiliter observantes, & facientes a suis subditis observari, non obstantibus contrariis consuetudinibus & statutis, compellentes quoscumque plebanos, clericos, & regulares, ut in qualibet ecclesia & monasterio conventuali exemplum ipsius habere studeant & observare; dictumque concilium singulis annis in suis Episcopalibus synodis Episcopi, & eorum vices gerentes totaliter; Abates, Abatissae, ac Priores regulares singulorum monasteriorum in suis capitulis constituti de regularibus & aliis ad se pertinentibus; plebani vero, & alii ecclesiarum rectores in suis ecclesiis totum distincte quod ad salutem animarum sibi commissarum spectat, bis in anno publicent, vel faciant publicare, si Dei, nostram, aliorumque superiorum effugere cupiunt ultionem.

B

Ex Constitutionibus Bartholomaei Episc. secundi

C

Ante omnia debita monitione praemissa, districte praecipimus constitutiones nuper in Gradensi Concilio per venerabilem patrem D. Egidium editas, ac bonae memoriae Bartholomaeum Quirino praedecessorem nostrum, super observantiis aliquibus in scriptis redactis, nisi quatenus per D. Bartholomaeum secundum, vel alios, aut per nos reformationem receperunt, observari debere.

Rambertus Episcopus.

Statuimus, ut unaquaeque collegiata ecclesia nostrae jurisdictioni subjecta, in Gradensi Concilio edita, & a praedecessoribus nostris constituta, ut omnia alia tam aliorum praedecessorum quam nostra, habere debeat, & in sacrario conservare, ne per ignorantiae velamen ab ipsorum observantia, tenore, & poenis in eisdem appositis excusare quis se valeat vel tueri.

D

Ex Synodo Marci Episcopi.

Item volumus, quod unusquisque plebanus, aut rector cujuscumque parochialis ecclesiae habere debeant in scriptis penes se omnes casus Episcopales & papales secundum curiam episcopalem, & hoc maxime, ut non absolvatur aliquis super praedictis casibus, sed solum de sibi concessis sub poena solidorum viginti applicandorum curiae episcopali.

E

Ex Synodo D. Laurentii Justiniani.

Volumus, & mandamus, quod finiln praelati, abates, priores, rectores, plebani, monasteriorum & Ecclesiarum, nostrae jurisdictioni suppositi, teneantur omnes constitutiones tam patriarcharum, quam omnium Episcoporum in hac sancta synodo praesenti con-

ANNO CHRISTI 1438.

ANNO CHRISTI 1438.

firmatas habere penes se accopiatas hinc ad A primam diem quadragesimæ sub pœna ducatorum quinque; & ipsas legi faciant & vulgarizari suo capitulo saltem semel in anno ita & taliter, quod nemo ignorantiam prætendere possit. Quod si prælatus per totam quadragesimam hoc facturus episcopo non intimaverit, ut sibi certam diem deputet, in libris quinque mulctetur, & tamen post Pascha adimplere teneatur. Quod si post Pascha per mensem contempserit, in libris decem condemnetur, applicandis pro medietate ecclesiæ Castellanæ, & pro alia medietate ecclesiæ propriæ.

Idem. B

Item volumus, & ordinamus, quod quilibet prælatus, rector, & plebanus in sua ecclesia in his quæ ad reformationem morum, & decus honestatis ecclesiæ, ac laudabiles cæremonias tendunt, possit inter sibi subjectos sub certa pœna statuere, dummodo consuetudines antiquas & laudabiles longo tempore observatas in dictis ecclesiis non usurpet, nec in aliquo constitutiones superiorum limitet, aut tangat, sane intelligendo, quod pœna per ipsum imponenda solidos decem non excedat, vel ultra duos dies non suspendat. Et si aliqua controversia fuerit, an consuetudines sint laudabiles, an ne, C stetur determinationi D. Episcopi, vel sui vicarii. Isti constitutioni; *& infra*; hanc pœnam adiicimus, quod si quis contra ordinationem plebani venire præsumpserit, ab officio per septimanam unam noverit se suspensum.

II.

DE CONSUETUDINIBUS.

Ex Synodo D. Laurentii Justiniani.

CUm consuetudines rationabiles loco juris habeantur, statuimus, quod quælibet ecclesia consuetudines suas laudabiles & D diu observatas in casu, quo aliquod statutum seu ordinatio DD. Patriarcharum, vel Conciliorum, aut DD. Episcoporum non reperiatur, pro lege suscipiant & si nulla in causa ecclesiarum reperiatur, recurratur ad observantiam ecclesiæ cathedralis. Si in Episcopatu non reperitur observatio, tunc attendatur major pars observantiæ omnium ecclesiarum diœcesis, vel trium ecclesiarum magis vicinarum consuetudo observetur.

Idem D. Laurentius.

Revocamus, & annullamus omnes corruptelas sive abusus, qui consuetudines nun- E cupantur, ubicumque circa divinum officium vel vitam & honestatem cleri statutum, seu ordinatio reperitur; quia indecens est, quod vitia consuetudine excusentur.

III.

DE ELECTIONE.

Ex Concilio D. Ægidii Patriarchæ.

QUoniam laicis quamvis religiosis de rebus ecclesiasticis disponendis nulla legitur attributa facultas, sub anathemate tam laicis, quam clericis prohibemus, ne vacantibus ecclesiis pastore, juramenta vel pacta faciant de eligendo pastore.

Ex Concilio Dominici Patriarchæ.

Divina voce laborantibus & oneratis refectio datur & honor. Ideoque ministros in ecclesiis residentes aliqua prærogativa decrevimus honorandos, statuentes ad solos residentes pertinere vacante cathedralis ecclesiæ Episcopo vel pastore, providere de vicariis, æconomis, vel aliis administratoribus bonorum & jurium spiritualium & temporalium pertinentium ad ipsam ecclesiam vel prælatum futurum, præterquam in nostra Gradensi ac Aquilejensi & Civitatis Novæ ecclesiis, fere ab omnibus derelictis. In vicarios, æconomos, administratores sic electi eidem capitulo, antequam de administratione aliqua spiritualium vel temporalium se intromittant, præstent sufficientem & idoneam cautionem, vel saltem jurent de bona & fideli administratione prædictorum. Et quia rationem reddent ipsi capitulo, nihilominus futuro prælato infra xv. dies postquam fuerint requisiti, [a] de gestis, receptis, & administratione. Alioquin ex tunc eo ipso a beneficiis, quæ obtinent in ipsa ecclesia, noverint se suspensos, & nihilominus teneantur ipsam ecclesiam & prælatum conservare indemnes. Insuper teneantur prædicti, postquam administrationem prædictorum officiorum acceptaverunt, infra mensem ferre juramentum, & illud sub manu pubblica canonice præsentare futuro prælato fideliter conservandum. Declarantes, quod Archidiaconus, Archipresbyter, Primicerius, aliique personatus habentes in ecclesiis cathedralibus vocem in capitulo sicut canonici, & præ aliis habere debent in omnibus negotiis ecclesiæ & capituli tractandis, ordinandis, & exequendis.

Idem.

Vacante abbatia per Priorem, vel Priorissam, & si defuerit, per antiquiorem discretam personam [b] conventus ipsius monasterii secundum regulam & consuetudinem approbatam; districtius inhibentes, ne infra illud vacationis tempus, Priorissa, vel monialis exire audeant finem monasterii sui, quousque abatissa fuerit confirmata, & in possessionem recepta, nisi in casibus in jure expressis. Et si aliqua aliter exiverit, præter divinam ultionem sit suspensa per sex menses voce in capitulo, & inhabilis ad aliquam dignitatem. Si autem secundo exiverit, vel non observaverit suspensionem prædictam, in ejus ignominiam stet ultra in choro & refectorio per mensem. Et si animo indurato præ-

[a] *Forte* deest, rationem reddent

[b] *Forte* deest, regatur, vel quid simile.

ANNO CHRISTI 1438.

prædicta contempserit observare, perpetuo prædictas pœnas incurrat, & si expedierit, acrius puniatur.

Ex Concilio D. Thomæ Patriarchæ.

Item constitutionem editam, & *infra*; Insuper expensas, quæ fieri consueverunt de pecuniis fabricarum ecclesiarum pro electionibus celebrandis ipsorum prælatorum seu plebanorum, ad sublevationem ipsarum ecclesiarum per ipsos electas fieri volumus & mandamus.

Ex Synodo D. Laurentii Justiniani.

Omnes clericos scire pura decet, cum in sortem Domini quilibet clericus intelligatur electus, quid ei inducat vocabuli proprietas minime ignorare oportet. Licet ergo jura satis beno disponant, quid in electione prælati fieri debeat, tamen nos inquantum cum Deo possumus, scandalis obviare cupientes, ne per turbines litium contingat diutina vacatio ecclesiarum, ordinamus, quod quandocumque plebanus, aut alius rector ecclesiæ, seu intitulatus in aliqua ecclesia obierit, sepulto corpore omnes in civitate residentes ad electionem vocentur, nisi suspensi sint ab homine, aut excommunicati; & omnes in capitulo congregati primo Missam Spiritus Sancti audiant; demum hymnum, *Veni creator Spiritus*, cantent, aut legant; & tunc aut per scrutinium, aut compromissum procedant ad electionem, nisi ex longa consuetudine introductum sit, ut per balottas, aut voces publice prolatas ad electionem procedant: quam consuetudinem toleramus inhibentes tamen ipsis habentibus vocem in capitulo, ne facultatem habeant eligendi de extra gremium, quousque sufficientem in moribus, & in literatura aliquem de capitulo habeant. Insuper hortamur præcipientes, ne rumorem attendant, cum jura tales electiones minime admittant; nec permittant aliquem sæcularem vocem habere. Licet si consuetudo sit, intimare & rogare capitulum possint, ut sibi gratum ex gremio tamen eligatur in pastorem. Quod si secus actum fuerit, ipsa electio viribus non subsistat.

Item statuimus, & ordinamus, ne aliquis ante confirmationem a D. episcopo obtentam, audeat electus se immiscere, quocumque colore quæsito, administrationi beneficii, etiam in percipiendo emolumenta oblationum & decimarum, vel alterius juris, ad quod electus est. Quod si secus factum fuerit, eo ipso jure sit privatus.

Item declaramus, quod solum existentes in sacris vocem in electionem obtinere debeant, etiamsi titulum requirentem ordinem sacrum ex dispensatione obtineant.

Item observari volumus, quod si aliquis in servitio episcopi, vel sui proprii capituli, non tamen ultra dietam unam se absentaverit, quod is tamdiu expectetur ad electionem, quousque sibi intimatum fuerit cum assignatione termini competentis.

Item si quis solicitaverit cum amicis sæcularibus, ut minis, aut precibus aliquem ex electoribus ad vocem sibi præstandam inducat, etiamsi a majori parte electus fuerit, computatis his, qui rogati, aut minis territi fuerunt, careat jure electionis sibi acquisito, dum tamen legitime constiterit.

Item quia justum & decens esse videtur, ut qui majori ordine ecclesiis serviunt, potioribus beneficiis honorentur, ideo ordinamus, atque decernimus, ut gradatim fiant electiones, ut ad diaconalem titulum potius eligatur subdiaconus, quam simplex clericus, & sic de similibus; nisi dispar sufficientia comprobetur, aut diversitas in moribus propaletur, quia ille tunc dignior est, quem stipendia meritorum extollunt.

IV.

DE RENUNCIATIONE.

Ex Concilio Dominici Patriarchæ.

Nullus Clericus Dalmatinus audeat motu proprio recedere de ecclesia, in qua intitulatus est, & se transferre ad aliam ejusdem loci; nec plebanus aliquis, sive rector possit aliquem licentiare: quod si secus actum fuerit, tamdiu maneant suspensi ab officio ecclesiastico tam plebanus, quam dicti sic recedentes, donec in sua contumacia permanserint, & contemptu.

Ex Conciliis Angeli, Ægidii, Dominici Patriarc.

Clerici in pluribus ecclesiis ejusdem diœcesis intitulati, vel traslati de una ecclesia ad aliam, sive in decimis quæ ciciderint, sive in oblationibus, & aliis omnibus nihil commune habeant cum prioribus, salvis dispensationibus canonicis &c.

Ex prædictis Conciliis.

Illos qui translati sunt sine diœcesanorum licentia, vel deinceps transferentur ad partes alias, si non redierint infra biennium ad sua loca, omni beneficio ecclesiastico privamus nostri patriarchatus, sive prælaturam habeant, sive non.

Ex Concilio Thomæ Episcopi Castellani.

Item volumus, & præsenti nostro concilio statuimus, quod de cætero procuratores laici ecclesiarum tam cathedralium & collegiatarum, quam aliarum nostræ provinciæ pecunias ipsarum pro fabrica & ornamentis ecclesiasticis solutas, & quæ in posterum solventur, ac calices, cruces, paramenta, & alia ad divinum cultum spectantia, in eorum procuratorum domibus non teneantur, sed eas in communi capsa positas in sacristia ipsius ecclesiæ, vel alio tuto loco de consensu prælati & capituli ejusdem ecclesiæ, habente duas claves, quarum unam ipse procurator teneat, aliam vero per unum de collegio electum conservent. Mandamus tamen, quod nihil expendatur de pecuniis prælibatis per præditos, nisi de consensu illorum de capitulo seu de collegio prælibato. Et hanc constitutionem nostram nisi ad ecclesias, in quibus laici consueverunt esse procuratores, volumus extendi.

Ex

ANNO CHRISTI 1438.

Ex Synodo D. Laurentii Episcopi.

Quia sæpe contingit, ut via renunciationis beneficii proprii consequatur, quod alia via sibi prohibitum cognoscit; ut malitiis occurratur, statuimus, quod si quis beneficium, sive titulum nullius valoris, ac magno tempore relictum acceptaverit, se faciens investiri, & subito illi via permutationis renuncians aliud pinguius acceptet; si denuo illum titulum relictum ut supra acceptans demum absolute dimittit, acceptando curatum, vel extra diœcesim eundo, aut ad sæcularem vitam descendat, ipso facto convincatur in fraudem ordinarii aut capituli ecclesiæ factum extitisse; & habeatur tale beneficium pro vacante.

V.

DE OFFICIO VICARII.

Ex Concilio Dominici Patr.

Siquis loco plebani, vel alterius erit vicarius in ecclesia pro servitio divinorum officiorum canonice ordinatus, teneatur ad hebdomadam, & ad alia omnia & singula onera supportanda, & percipiat de omnibus, sicut ille, cujus vices gerit; vocem tamen in capitulo non habeat, nec sacramenta ecclesiæ conferat sine speciali licentia episcopi.

VI.

DE OFFICIO ORDINARII.

Ex Synodo Ramberti episcopi.

Item cum indecens sit, *& infra*. Idcirco hac nostra constitutione primo, & secundo, & tertio peremptorie monemus unumquemque prælatum cujuscumque conditionis, & status existat, ne in aliquem laicum vel clericum excommunicationis, suspensionis, vel interdicti sententias debeat promulgare absque nostra, vel vicarii nostri licentia speciali. Quod si secus fecerit in eumdem excommunicationis sententiam promulgamus, sententiam & sententias per ipsum ex nunc totaliter annullantes, & nullius decernimus esse roboris.

VII.

DE MAJORITATE.

Ex Concilio Ægidii Patr.

AGitata; *& infra*; hac igitur firmiter observanda declaratione sancimus, ut hi, qui in majoribus sunt ordinibus constituti, his qui sunt in minoribus, etiamsi prius in ecclesia fuerint instituti, quantum ad omnia regulariter præferantur. Inter eos vero, qui sunt ejusdem ordinis, servetur ista discretio; ut qui primo ad ipsorum ordinem promotus fuerit, ordinatos posterius quamvis institutos primitus antecedat. Salvo quod ad superiores ordines nemo quantumlibet priori tempore assumatur, nisi fuerit inventus idoneus, sed servetur in hoc, quod in constitutionibus de certo numero in singulis ecclesiis est statutum. Si vero in ipsa ecclesia simul instituti & ordinati inveniantur, in institutione vel ordinatione hujusmodi a capitulo vel episcopo circa gradum ipsorum fuerit facta distinctio, sic servetur. Tali vero distinctione cessante ex his, qui sunt pariter ordinati, qui prius institutus est in ecclesia, præferatur. Quod si præfata omnia videantur æque concurrere, qui ætate est major, antecedat.

Ex Concilio Thom. Dominici Patr.

Ne superior inferiori subditus reputetur, declaramus, quod in constitutionibus factis, vel fiendis per aliquem suffraganeum contra alios Episcopos, vel superiores prælatos, aliqua ratione vel causa non includatur superior statuentis. Episcopis autem absolutiones incidentium in spirituales pœnas, & relaxationes earum in suis civitatibus & diœcesibus, & locis eis subjectis præsentis auctoritate concilii, reservantur.

Ex Concilio Thomæ Patr.

Item ne sit expediens, *& infra;* volumus, & modo præsenti concilio statuimus, quod plebani superiores, seu alii prælati, & in eorum absentia eorum vicarii in suis civitatibus, ecclesiis circa divinum officium celebrandum eorum subditis, scilicet presbyteris, clericis modum, formam, & ordinem dare debeant, & delinquentes circa divinum officium condemnare, & pecunialiter mulctari possint usque ad summam librarum quinque parvorum. Considerantes tamen delinquentis personam, & excessum, & temporis qualitatem, pœnas ipsas in fabrica & utilitate ipsius ecclesiæ circa quam delictum commissum fuerit, in prædictis utiliter convertendas. Verum si quis ex condemnatione & multatione hujusmodi reputaverit se gravatum, ad diœcesanum recursum habeat pro justitiæ consequenda.

Et ut hujusmodi defectus per eosdem plebanos seu prælatos habilius corrigi valeant, sicut decet, volumus, ut ipsi per se, aut vicarii in eorum ecclesiis continuam residentiam facere sint adstricti.

VIII.

DE PROCURATORIBUS.

Ex Concilio Ægidii Patr.

QUoniam laicis; *& infra;* sub anathemate etiam inhibemus, ne laicis exceptis procuratoribus S. Marci procurationem super bonis ecclesiarum administrandis nullatenus intromittant, nisi super recipienda & disponenda quarta decimæ fabricæ deputata, aut oblatione votorum, vel legatorum nominatim pro fabrica dimissorum, & utensilibus, & reformatione domorum ecclesiæ, atque thesaurariis ecclesiarum, & vestibus conservandis, quæ pro securiori custodia consueverunt laicis assignari. Sed hoc ad cathedrales ecclesias extendi nolumus, nisi quatenus de prælatorum processerit voluntate;

dis-

ANNO CHRISTI 1438.

dispensatio autem & administratio præmissa cum omni consilio prælati, & majoris partis capituli. Quod si discensio orta fuerit inter prælatum & clericos, vel inter prælatum & clericos ex una parte, & procuratorem ex altera, ad Episcopum recurratur. Teneantur autem procuratores hujusmodi, & qui bona monasteriorum quomodolibet administrant, annis singulis de receptis & expensis, prælatis & capitulo reddere rationem. Quod si non fecerint, post lapsum prædicti temporis infra mensem excummunicationi subjaceant, & procuratoris officio de cætero non utantur.

Ex Concilio præfati Ægidii.

Speciali decreto statuimus, ne in Dalmatiæ partibus nostræ jurisdictioni subjectis, laicis sint procuratores, vel advocati, seu quocumque nomine censeantur, ut bona ecclesiastica prætextu juris alicujus suo nomine administrent in episcopatibus, monasteriis monachorum aut monialium; ecclesiis, vel capellis. Eos autem, qui præsumpserint tales instituere, graviter puniri a suis superioribus volumus; & qui procurationes aut advocatias prædictas receperint, ab ipsis per censuram ecclesiasticam removeri.

Ex Concilio Dominici Patr.

Et pro meliori, & tutiori cautela servandorum bonorum ecclesiæ volumus, & præcipimus, quod singulis annis in capitulo fiat inventarium; *& infra*; in quo capitulo singulis annis fiant de novo procuratores & officiales, vel confirmentur, audiantur ratiocinia, & corrigatur inventarium, si expediat, & omnia alia circa prædicta necessaria fiant.

Idem Ægidius.

Speciali decreto decrevimus; *& infra.* Eos qui præsumpserint tales laicos instituere procuratores, vel advocatos, vel procurationes, aut advocatias, auctoritate sancti Concilii excommunicationis vinculo innodamus, huic addentes constitutioni, quod nullus abbas præsumat de cætero facere advocatum sui monasterii aliquem sibi attinentem infra tertium gradum, quem teneatur cum consensu conventus sui, vel majoris partis constituere. Ita tamen quod talis advocatus non debeat se intromittere in administratione seu procuratione bonorum, & possessionum monasteriii, cujus fuerit advocatus; quod si secus attemptare præsumpserit, officio advocationis eo ipso sit privatus. Abatissæ autem, quæ per se non possunt exteriora negotia procurare, de consensu capituli sui, vel majoris partis, eligant unum, vel duos bonos viros & legales consilio sui diœcesani, qui procurent & colligant redditus suos, & eos cum integritate assignent officialibus monasterii monialium.

Idem.

Quia interdum rectores Dalmatiæ ecclesiarum sunt negligentes in reficiendis ecclesiis suis, volumus, & mandamus, quod quando aliqua ecclesia non habens redditus pro

A fabrica deputatos, passa est, seu minatur ruinam, quod de ejus redditibus quarta pars recipiatur anno quolibet, & servetur per duos procuratores constitutos a collegio dictæ ecclesiæ de consilio sui Diœcesani. Si autem est similiter capella, rector ipsius cum suo Diacono eligat hujusmodi procuratores, qui cum dicta parte aptent & reficiant ecclesiam suam ipsam.

ANNO CHRISTI 1438.

IX.

DE JUREJURANDO

Ex Concilio Bartholomæi Episcopi.

B Excommunicamus, & excommunicatos esse pronunciamus omnes & singulos utriusque sexus, qui coram quocumque judice vel officiali ipsius per juramentum interrogatus scienter falsum dixerit, vel tacuerit veritatem, seu etiam qui aliquem ad hæc induxerint aut informaverint facienda.

X.

DE VITA ET HONESTATE CLERICORUM.

C *Ex Conciliis Ægidii, Laurentii, Dominici, & Angeli Patr.*

Ut honestas clericorum servetur, præcipimus omnibus personatum tenentibus, ac plebanis, Canonicis ecclesiarum Cathedralium, & aliis in sacris ordinibus constitutis, ut guarnachias, & alia indumenta desuper, exceptis mantellis presbyteralibus, honesta & clausa deferant, nimia brevitate, aut longitudine non notanda. Pannis rubeis vel glaucis exterius, vel interius, & viridibus exterius non utantur. Capellos inauratos, subtilares consunticios, cirothecas, cariosos, mapulas in caviciis dependentes, boD tonos de quacumque materia excepto de panno, fibulas argenteas, vel de quocumque metallo, mantellos laicales, sive zocholelos, caputia separata versa, vel transversa, seu aliquo modo signum prætendentia vanitatis; interulas, & almutias in publicum portari penitus prohibemus. Ad aleas etiam vel tegulas, zonos & cagulas publice ludere, & ad choreas mulierum publice adsistere prohibemus. Transgressores autem sint per septimanam suspensi a beneficio. Et si quis contra receperit, sit per mensem inhabilis ad ordines, & beneficia obtinenda. Et si expedierit, acrius puniatur; super qua pœE na permittimus, quod per ordinarios dispensetur.

Ex eodem.

Clerici omnes maxime in sacris ordinibus constituti tonsuram & coronam deferant congruentem sine templari rotundam vel oblongam, non quadratam, vel angularem, seu laicalem. Transgressores autem careant voce in capitulo ex tunc, & sint inhabiles ad ordines, & ad beneficia obtinenda, quousque se correxerint ad arbitrium prælatorum suorum. Excipimus tamen quinquagenarios, & permittimus, quod episcopi in suis diœcesibus

ANNO CHRISTI 1438.

bus possint in aliquo vel aliquibus paucis numero dispensare.

Ex eodem.

Inhibemus quoque omnibus clericis ludere ad taxillos alicubi, & causa bibendi vel ludendi tabernas intrare, seu extra tabernas in publico ludere, nisi essent extra terram suam in itinere constituti. Transgressores autem condemnamus in solidis quinque pro qualibet vice, & nisi se correxerint, acrius puniantur. Universaliter autem etiam clericis omnibus inhibemus, ne publice & per se negotiationes exercere præsumant; transgressores autem pœna canonum puniantur.

Ex conc. Angeli Episcopi.

Ad reprimendam; *& infra*. Statuimus insuper quod quicumque Clericus nostræ diœcesis in sacris ordinibus constitutus, vel personatum, vel dignitatem obtinens, in ea non portaverint habitum, vel tonsuram eorum ordini convenientem, vel se non habuerint honeste in suis actibus, in decem libris parvorum pro qualibet vice nostræ cameræ condemnentur; eo ipso quod in quolibet prædictorum excesserint, ipsos in dicta summa intelligimus condemnatos.

Ex Synodo Ramberti episcopi.

Quoniam; *& infra*. Primo, secundo, & tertio, & peremptorie monemus omnes plebanos, canonicos, & clericos, ut habitum & tonsuram deferre debeant suo statui & ordini convenientes. Alioquin sciant se privilegio clericali nudatos: puniendos etiam per judicem sæcularem, si sine habitu & tonsura reperti fuerint in aliquo deliquisse. Indignum est enim ab ecclesia eis subveniri, per quos constat in ecclesia scandalum generari.

Ex Constitutionbus D. Marci Lando.

Item quod de cætero aliquis in ordine clericali, vel minoribus constitutus, non audeat, aut præsumat portare manicas largas, nisi duobus palmis; nec apertas vestes a parte inferiori ante vel retro; & non audeant portare becham, seu bandam caputii transeuntem cingulum sub pœna solidorum XL. pro medietate accusatori, & pro medietate curiæ episcopali, applicandorum.

Idem M.

Item quod nullus clericus nostræ jurisdictioni subjectus audeat in pedibus portare soletas sub pœna solidorum quinquaginta pro qualibet vice applicandorum curiæ episcopali pro medietate, & pro medietate accusatori.

Idem M.

Item quod aliquis clericus, aut Ecclesiastica persona non audeat portare corrigias, sive centuras argenteas, vel deauratas, nisi sit doctor, aut in dignitate constitutus; nec etiam annulos aureos, vel argenteos sub pœna amissionis rerum prædictarum applicandarum curiæ episcopali.

Idem M.

Item quod aliquis clericus, sive aliqua alia Ecclesiastica persona Castellanæ diœcesis non audeat publice vel occulte intrare tabernas causa bibendi, nec ludere ad azardum, aut alium ludum inhonestum sub pœna carceris, & alterius pœnæ ad libitum nostrum.

Idem Marcus.

Item quod omnes Sacerdotes, & Clerici beneficiati diœcesis nostræ deferre debeant in capite coronam condecentem, & non minorem una hostia magna, sub pœna unius ducati, & plus & minus ad arbitrium nostrum.

Idem M.

Item statuimus, quod de cætero nulla persona tam ecclesiastica, quam sæcularis audeat facere aliqua festa, aut aliquas repræsentationes festorum in ecclesia, vel in locis sacratis; nec fiat aliqua mutatio vestium cum barbis aut capillariis. Clerici tamen necubi possint interesse absque licentia nostra. Laici contrafacientes incurrant pœnam excommunicationis; clerici vero incurrant pœnam librarum X. applicandarum curiæ episcopali.

Ex Constitutionibus D. Francisci Maripetro Ep. Castellni,

Item volumus, & statuimus, quod nullus clericus in ordine constitutus audeat portare mantellum circum circa clausum; imo debeat ipsum habere apertum a parte anteriori in duabus partibus, ut vulgo dicitur in crocella, sub pœna librarum quinque totiens &c.

Idem Franciscus.

Item volumus & statuimus, quod nullus in prædicto clericali ordine constitutus audeat portare mantellinas, nec vestes apertas a lateribus, nec a parte anteriori, & posteriori, nec vestes manicis carentes, sub pœna librarum quinque totiens &c.

Idem F.

Item volumus, & mandamus, quod nullus clericus attemptet portare manicas revolutas, ut ipsarum suffulturas ostendant sub pœna librarum quinque toties quoties &c.

Idem F.

Decernimus & statuimus, quod omnes Clerici missam novam cantantes, solemniaque festa celebrantes, ne talibus solemnibus festis, sive etiam alibi quomodocumque, & qualitercumque, debeant ludere ad aliquem ludum, choreizare, seu etiam cantare, sive ad taxillos, cartas, simulas, sive tabellas ludere; & quod talia exercentes debeant interdici & suspendi a missarum celebratione per menses sex, & etiam solvere teneantur libras quinque parvorum. Sed ille, qui missam

ANNO CHRISTI 1438.

sam cantavit, & hujusmodi solatia in domo fieri passus fuerit, debeat suspendi a missæ celebratione per annum continuum, incepturum a die primo missæ, & in antea futurum; nec non solvere debeat libras decem parvorum; intelligendo, quod omnes pœnæ pecuniariæ in suprascriptis casibus impositæ & annotatæ, debeant dividi per hunc modum; videlicet media pars sit accusantis, & alia media pars sit curiæ episcopalis: & qui accusaverit, secretus teneatur.

Ex synodo D. Laurentii Justiniani Ep. Castellani.

Licet prædecessores nostri honestatem clericorum zelantes quamplurimum visi fuerint, ut habitus exterior conformaretur vitæ & moribus eorum secundum jura, ut sic murmur sæculi contra ipsos semper invigil sopiretur; tamen quia nequaquam extinctum cernitur, dum cultus vestium ipsorum interior lascivior exteriori deprehenditur; quinimo materia scandali oritur & augetur, eo præsertim cum se reformari aliquando a spiritualibus ipsi sæculares dedignentur; id eo statuimus, ut constitutiones prædecessorum nostrorum omnino serventur, præsertim adjicientes eisdem, ne diversorum colorum deferant, videlicet vestem superiorem unius coloris, & caputium alterius, magna diversitate distinctum; sed volumus, quod sint ejusdem coloris; nec versatas gerant manicas, ut quod latet intrinsecus extrinsecus ad pompam propaletur; nec utantur cambellotis, sed pannis tantum laneis colorum permissorum tam a jure, quam a constitutionibus nostris; sed nec vestibus uti possint sindone falcitis diversi coloris, sed coloris vestis. Nec diploidem, sive zuparellum ita breve portent, ut umbilicus appareat, sed longum esse volumus, ut femoralia tegantur, & ad mediam coxam prolabatur; quod si secus gestaverint, ut magis lasciviæ hæreant, quam honestatem amplectentur, in duobus ducatis condemnentur ipso facto, & diploidem, sive zuparellum perdant; & officiales, sive accusatores, pro quorum medio in notitiam nostram pervenerit hujusmodi nostræ Constitutionis prævaricator, habeant totam sortem præscriptæ pœnæ pecuniariæ, & ipsam diploidem. Et ut correctio talis vestis latentis fiat, & præsentis nostræ constitutionis * haberi commode possit, ex nunc monemus omnes & singulos tam clericos, quam religiosos, pro primo, secundo, tertio, & peremptorio termino, quatenus infra 40. dierum spatium a die publicationis præsentium nostrarum constitutionum, quem terminum pro trina monitione canonica ipsis præfigimus; & assignamus, debeant sibi providere de zuparellis superscriptæ longitudinis; alioquin elapso dicto termino sententiam excommunicationis ipso facto incurrant, quoties huic nostræ constitutioni contrafecerint ultra pœnas superius contentas.

* aliquid deest.

Item volumus, & mandamus omnibus & singulis plebanis, presbyteris, & clericis, cujuscumque status & gradus existant, etiam in minoribus constitutis, quatenus portare debeant in capite bireta, & non caputia ullo modo, nec ipsa caputia fodrata sindone vel panno serico præsumant deferre super A scapulas, aut in capite, sub pœna ducati unius, quoties fuerit repertus.

Item quod nullus clericus cujuscumque conditionis, aut status, aut ordinis existat, portare præsumat vestimenta adeo longa, ut stando firmus tangant terram, sub pœna librarum trium toties quoties repertus fuerit; & collaria vestimentorum habeant conformia honestati clericorum; terminusque incipiat hinc ad dies quindecim.

Item quod clerici cujuscumque status & conditionis existant, non præsumant portare coctas de serico, nec crispatas circa vincturas manicarum; B nec habeant manicas circum circa ampliores tribus brachiis, sub pœnam perdendi coctam; & hoc usque ad octavam nativitatis beatæ Virginis Mariæ, videlicet xv. die mensis Septembris nuper futuri ad prædicta reformandum.

In decretis legitur, & a SS. Patribus informamur, quod antiquitas censuit laicos semper clericis fuisse & esse infestos, ita ut in amodo in proverbium deductum sit. Sed quod magis dolendum est, jam experientia rerum omnium magistra edocet, vitæ clericorum homines sæculares quasi a natura exploratores dari, detestantes ab his reprehendi & corrigi, quorum vitam in nullo distinctam a sæcularibus judicant: quod provenire permaxime noscitur ex conversatione C continua, quam ipsi clerici cum sæcularibus habent. Nam ipsi clerici ea non advertentes, quotidie magis existimationem vitæ suæ deprimunt, & subvertunt, cum ita conversationi eorum hæreant, ut vix cum alio conversari discernantur. Quapropter statuimus & ordinamus, ut in omnibus casibus contentis, tam in Constitutionibus nostris, quam prædecessorum nostrorum, quicumque reperti fuerint culpabiles, aut transgressores sociati cum laicis, quod in triplo condemnentur quam si soli, vel cum clerico sociati invenirentur. Et volumus, quod irremissibiliter D pœna exigatur, si fuerit pecuniaria: si vero carceris, nullo pacto secum dispensari possit, quin in carceribus publicis maneant per totum terminum. Ita tamen quod episcopus si voluerit commutare pœnam, necessario habeat in commutatione petere & obtinere totius capituli sui consensum. Si vero pœna non fuerit terminata, sed in arbitrio maneat, episcopus tenetur juxta gravitatem sceleris & publicitatis in triplo aggravare pœnam.

Cumque multorum querela abominabili fuerit ad aures nostras sæpius deductum, quod nonnulli clerici discoli, & lasciviæ deditì non verentur omni timore Dei prostergato, ac sui status reverentia & honore neE glectis, publice cum barchis felzatis, & non felzatis cum laicis per canalia Venetiarum procari, & juxta vulgare, duniare, aliosque actus abominabiles facere, atque verba inhonestissima mulieribus per viam incedentibus dicere, & motizare, quod in maximum cleri opprobrium cedit, & contemptum, & in maximam abominationem scelerum; statuimus, & ordinamus, quod si quis clericus visus fuerit in barcha cum aliquo sæculari procari, & quid inhonestum facere, sive etiam de nocte cantando, aut pulsando mattinatas facere, aut etiam per viam ambulando, & quam maxime in foro S. Marci, & S. Pau-

S. Pauli, verba inhoneſta mottizare & dicere, eo ipſo, quod viſus fuerit, & D. Epiſcopo denunciatus cum veritate hujusmodi inhonestates perpetrasse, incurrat pœnam librarum quinque parvorum applicandorum pro medietate accuſatori, qui ipſum denunciaverit, & pro alia medietate eccleſiæ, in qua ſerviverit, ſive beneficiatus fuerit. Et ſi ſecundo, aut pluries convictus fuerit talia facere, ultra pœnam prædictam incurrat in pœnam carceris per dies xv. Quam pœnam ſi voluerit epiſcopus commutare, neceſſario habeat in commutatione petere & obtinere capituli ſui aſſenſum, ut ſupra. Inſuper ordinamus, quod ſi dicti clerici immiſcuerint ſe laſciviis, vel ludis illicitis, vel choreis, vel locis inhoneſtis, vel ad aucupandam cum balotis aves marinas, vel alias res, vel actus indignos clericatui perpetraverint, maxime cum laicis, per totum menſem continuum beneficium ſive portionem ſui tituli eccleſiaſtici ipſo jure perdant, & nihilominus ipſi eccleſiæ deſervire teneantur. Quod ſi ſervire noluerint, moniti tertio tam per D. Epiſcopum, quam per plebanum, poſſit procedi ad privationem, ſi reperti fuerint inobedientes. Et his non obſtantibus pœnis triplicatis juxta ſuperius dicta mulctentur.

In omnibus vero prædictis ordinamus, quod infra triduum videntes, vel ſcientes clericos inhoneſte converſari, teneantur dictam inhoneſtatem clericorum Epiſcopo, vel ejus Vicario denunciare, et habeant de bonis clerici, denunciati libras tres parvorum & teneatur de credentia. Et ſi plures uno fuiſſent & eſſent, qui huic Conſtitutioni contrafeciſſent, ille qui denunciaverit, habeat dictas tres libras, & pro ea vice a quacumque pœna ſit liber, ſi in ipſa ſocietate fuiſſet, dummodo in poſterum cavere diſponat, & ſe corrigere.

XI.

DE CONCUBINARIIS.

Ex ſynodo A. L. F. V. Pa.

QUia mores & actus, in quantum poſſumus, cum Dei adjutorio cupimus reformare, auctoritate præſentis concilii ſalubriter prohibemus plebanis, & canonicis cathedralium eccleſiarum, ac presbyteris, & aliis omnibus in ſacris ordinibus, conſtitutis, ne in propriis domibus, vel aliis audeant mercenarias, vel ancillas ſuſpectas, filias, vel filios ſuos illegitimos earum cum uxoribus, vel amitas, de quibus alias fuerit ſiniſtra ſuſpicio, quantumcumque proceſſerint in diebus, ſeu etiam quaslibet concubinas publice ſecum in domo, vel alibi intra noſtrum Patriarchatum retinere; quas concubinas notorias cum ſuis concubinariis excommunicationis vinculo innodamus. Tranſgredientes quoque inhibitiones præſentes ab omni beneficio eccleſiaſtico ſuſpendimus, quouſque ſe correxerint cum effectu, ad arbitrium Prælatorum ſuorum. Et ſi ſic ligati, vel ſuſpenſi præſumpſerint celebrare, vel fructus beneficiorum ut prius recipere; & niſi infra annum abſolutionem, ſeu relaxationem, & diſpenſationem canonicam, & ſufficientem, oſtenderint manifeſte, omnibus eccleſiaſticis beneficiis noſtri patriarchatus perpetuo ſint privati.

Ex Concilio D. Thomæ Pa.

Item conſtitutionem 60. memoriæ Dominici prædeceſſoris noſtris duximus moderandam, videlicet; quod clerici ſive ſint, ſive non ſint in ſacris ordinibus conſtituti, honeſte vivere ſtudeant, a fornicationibus abſtineant, & publice nullatenus teneant concubinas.

Qui vero concubinas publice, vel notorie tenent, vel in futurum, diabolo ſuadente, tenebunt, poſtquam ipſi clerici in ſynodis, vel aliter generaliter, vel nominatim moniti fuerint de concubinis prædictis ulterius non tenendis; & ex tunc infra menſem huic noſtro præcepto & præfatæ monitioni parere contempſerint, voce capituli, ſi fuerint in Cathedralibus, ſive collegiatis eccleſiis beneficiati, ipſi noverint ſe privatos; & ſi in aliis eccleſiis titulati fuerint, ab ingreſſu eccleſiæ noverint ſe ſuſpenſos. Et ſi in hujuſmodi reatu per alium menſem immediate ſequentem perſtiterint, ſive in Cathedralibus, ſive in Collegiatis, vel aliis eccleſiis quibuſcumque curatis, & non curatis beneficiati fuerint, a perceptione fructuum omnium beneficiorum ſuorum, quod obtinent, noverint ſe eſſe ſuſpenſos, quos fructus eidem per Ordinarios auferri volumus, & præcipimus, ac per eoſdem in utilitatem eccleſiarum, a quibus ipſi fructus percepti fuerint, volumus eos ſine diminutione aliqua converti. Et ſi præfati Clerici nec ſic a tam deteſtando ſcelere ſe emendaverint, poſt lapſum alterius menſis abſque aliqua monitione ipſo facto excommunicationis ſententiam incurrant, & nihilominus Ordinarii ſupradicti, ſi eis expedire videbitur, contra eos ad perpetuam privationem, & alia juris remedia procedere non omittant. Si vero ſe correxerint, Ordinarii prædicti ipſis clericis beneficium abſolutionis impendant; vocem in capitulo reſtituant; prædictam ſuſpenſionem removeant, & ad perceptionem fructuum pro tempore futuro admittant. Volentes prædictam conſtitutionem ad epiſcopos univerſos in noſtra provincia exiſtentes extendi.

Ex concilio Ramberti epiſcopi.

Quoniam ex clericorum, *& infra*. Hac ſalubri conſtitutione ſancimus, ut nullus clericus cujuſcumque conditionis & ſtatus exiſtat noſtræ ſubjectus juriſdictioni, quocumque quæſito colore, tenere debeat mulierem ſecum in domibus propriis, conductitiis, vel eccleſiæ, niſi ſit mater, ſoror, neptis, ſeu conſanguinea eidem clerico quarto gradu conſanguinitatis conjuncta, vel niſi fuerit adeo ſenex, quod nulla poſſit ſiniſtra inde oriri opinio, videl. quinquaginta annorum, vel ultra. Nec etiam extra domos prædictas aliquis de prædictis mulierem aliquam ſuſpectam tenere audeat, vel in dotariam, vel amitam, monentes omnes, & ſingulos. *Et infra*. Si quis autem hoc adimplere neglexerit, vel de cætero ſecum mulierem aliquam

quam superius prohibitam ad habitandum tenere præsumpserit, in eumdem præsenti A constitutione excommunicationis sententiam promulgamus, *Et infra*. Si quis hujus nostræ constitutionis temerarius violator extiterit, mulctam quinque solidorum grossorum etiam incurrat, quorum duos habeat unusquisque, qui nobis, vel nostro vicario eum violatorem detulerit, si delationem veram apparuerit esse: reliquis tribus ecclesiæ, cujus est Clericus contrafaciens, applicandis, & in ipsis utilitatem convertendis.

Ex concilio Angeli episc. Castellani.

Ad reprimenda; *& infra*. Præsenti constitutione firmamus, quod clerici maxime in B sacris ordinibus constituti, laici, & mulieres in claustris, cellis, & locis Dei, ministris ecclesiarum & monasteriorum deputatis, non cohabitent indecenter. Qui cum ut plurimum propter paupertatem & tenuitatem redditūum beneficiorum famulos tenere non possint, si decenter cum parentibus, aut sororibus, amitis, vel cum aliis personis, quas sacri canones concedunt, inter quas naturale fœdus non permittit sævi criminis suspicari, morari volunt, vel illas secum honeste tenere, præcaveant sibi sub quovis quæsito colore, etiam pro servitiis earumdem, C cum illis etiam, vel secum mulierem tenere suspectam, vel aliam sibi non attinentem, nisi fuerit mulier bonæ vitæ, & conversationis honestæ, quæ suæ ætatis annum quinquagesimum jam peregerit. Super quibus omnibus ne fraus aliqua committatur, prius volumus a nobis, vel vicario nostro licentiam postulari, & consideratis conditionibus personarum, si nobis, vel vicario nostro videbitur, sine difficultate aliqua concedetur, si fuerit concedenda; aut denegabitur, si fuerit deneganda. Contrarium vero facientes in aliquo præmissorum pro qualibet muliere prædictarum, quam secum in prædictis domibus habuerint, vel eisdem cohabitaverint, prædicta licentia non obtenta, in libris 25. parvorum ex nunc nostræ cameræ D condemnentur; & nihilominus gravius etiam puniantur.

Ex synodo Marci Lando.

Quod aliquis in sacris, aut minoribus constitutus, sive titulatus, sive beneficiatus in diœcesi Castellana, in domo suæ habitationis, aut alibi ad suam petitionem non audeat tenere aliquam mulierem focariam, aut concubinam, sive de fornicatione suspectam; monentes omnes & singulos supradictos, in præsenti tenentes aliquam concubinam, aut aliam mulierem de adulterio, aut fornicatione suspectam, quatenus infra xv. E dies proxime futuros trina monitione præmissa, & a die publicationis præsentis connumerandos, debeant dictas concubinas, & mulieres suspectas dimittere sub pœna privationis suorum beneficiorum, quam incurrant ipso facto, & alterius pœnæ eis inferendæ ad arbitrium nostrum.

XII.

DE ARMORUM PROHIBITIONE.

Ex concilio Ægidii Patr.

Malitiis hominum atque lasciviis, ex quibus scandalum atque periculum solet oriri, obviare volentes, omnes clericos & personas ecclesiasticas absque episcopi licentia, nisi sint in itinere constituti, arma portantes auctoritate sacri concilii excommunicationis vinculo innodamus.

Ex eodem Concilio.

Præsentis concilii auctoritate sancimus, ut si aliquis clericus contra laicum extraxerit gladium, aut ipsum aliquo modo percusserit, vel intulerit ei atroces injurias, ea pœna pecuniaria a suo mulctetur episcopo, qua laicus contra clericos committens similia a sæculari judice puniretur, ut si certa fuerit, & statuta apud laicos, parva, vel magna, similis in ecclesiastico foro servetur; si arbitraria, & incerta, hoc idem episcopi arbitrio relinquatur. Si vero inter clericum, & clericum prædicta, vel similia committantur, ab episcopo arbitrarie puniantur, qui utrobique pro qualitate delicti puniat delinquentes.

Ex concilio Bartholomæi episcopi.

Omnes clericos; *& infra*. Illos etiam, qui a custodibus communis inventi, pecunia data se rediment, ne in notitiam episcopi deducantur, duplicatæ pœnæ quam pro talibus armis soluturi fuissent, mulctatione punimus; salva pœna per Gradense concilium irrogata.

Ex concilio Thomæ Pa.

Item constitutionem editam per prædecessorem nostrum 60. memoriæ Ægidium Patriarcham, quæ incipit, Militiis, propter animarum periculum moderantes, præsenti constitutione ad aliam temporalem pœnam duximus reformandam; videlicet, quod nullus clericus, aut persona ecclesiastica sine sui licentia diœcesani arma offensionis, nisi sint extra civitatem in itinere constituti, sub pœna a diœcesano imponenda, & auferenda, aliqualiter deferre præsumat.

Ex synodo Ramberti episcopi.

Licet Grandensi concilii, *& infra*, Statuimus, ne quis de cætero arma portare debeat, nisi secundum quod Grandensi Constitutione cavetur. Si quis autem temerarius violator extiterit; quinque librarum si cultellum, decem si ensem, 25. si stochum, 10. si loricam cerbelariam, seu si aliquam aliam armaturam offensionis, vel defensionis detulerit, pœnam incurrat. *Et infra*: Quam quidem pœnam sic dividi volumus, ut videlicet medietas guardianis Dominorum de nocte, qui invenerint clericos cum armis prædictis, & alia medietas ad opus fabricæ ecclesiæ propriæ applicetur.

XIII.

ANNO CHRISTI 1438.

XIII.

DE INSTITUTIONIBUS.

Ex synodo Bartholomæi episcopi.

QUod a nobis salubriter; *& infra.* Præcipimus quamlibet ecclesiam sæcularem nostræ jurisdictioni subjectam ad certum pro varietate locorum a nobis taxandum numerum Sacerdotum & Clericorum, sub juramento super hoc specialiter præstando servandum penitus reducendam, potestate augendi vel minuendi numerum ipsum ex justa causa cum consensu plebani, & duarum partium capituli, & dispensandi super juramento prædicto, episcopo reservata: aut si justa causa augendi vel minuendi numerum interveniente clerici, vel ipsorum aliqui augmentationi, vel diminutioni assentire renuerint, talis causæ examinatio ad episcopum, & suum capitulum reducatur. Et super eo, quod majori parti visum fuerit, observetur.

Ex synodo Angeli ep. Cast.

Cum ecclesiastica beneficia non debeant sine institutione canonica possideri, præsenti statuto firmamus, quod nullus clericus per violentiam, vel simoniam, seu per metum, vel minas, aut verbera, aliquibus per se, vel alium, vel alios inferenda, & eo ipso quod per aliquem consanguineorum ejus usque ad quartum gradum, vel agnatorum ipsius illatæ fuerint, vel commissa, præsumatur de ipsius clerici conscientia & voluntate processisse, cum non carent scrupulo societatis occultæ, vel saltem in ejus favorem talia sint commissa, nisi contrarium probaverit apertissimis documentis, vel saltem si nobis vel Vicario nostro visum fuerit, pensatis personarum conditione & qualitate negotii deferendum super præmissis juramentum eidem fidem fecerit de contrario per proprium sacramentum, absque institutione canonica beneficium ecclesiasticum præsumat in futurum acquirere, vel aliquatenus assumere, sive etiam retinere, aut se ad illud instituti patiatur. Delinquentes vero in præmissis ex nunc in ipso beneficio jus aliquod decernimus non habere. Verum quia damnandæ ambitionis improbitas adeo quorumdam animos excæcavit, quod prætextu falsarum literarum, quas mentiuntur interdum a superioribus impetratas, vel quæ sunt per subreptionem obtentæ, sibi conantur ecclesiastica beneficia usurpare: quapropter volentes sic vitiosis ingressibus, prout possumus, obviare, constitutione præsenti sancimus, quod quilibet literas super acquirendis beneficiis obtentas, in posterum coram nobis, vel vicario nostro, antequam ipsorum beneficiorum possessionem apprehendat, inspiciendas & examinandas per se, vel per alium exhibeat, vel ostendat, utrum dictæ litteræ falsæ fuerint, seu veræ, aut per subreptionem obtentæ; cum expresse caveatur in jure, quod nullus ecclesias in diœcesi ad cujusvis episcopi ordinationem spectantes, intrare audeat, vel tenere, aut ipso inconsulto dimittere, contrarium vero facientes in his scriptis suspendimus a divinis, nec interim ut prælato pareat eidem, aut pro beneficiato in hujusmodi neneficio sic adepto habeatur, donec de contrario suo titulo canonico nobis vel vicario nostro fecerit plenam fidem.

Ex synodo Angeli Delphino.

Quam diu monasteria *& infra.* Statuimus, & ordinamus, quod nullus in nostra diœcesi Castellana præsumat regularem & sæcularem ecclesiam simul tenere, aut plures dignitates vel ecclesias, quibus, vel earum alicui maxime cura imminet animarum habere, ac personatus, seu beneficia alia quæcumque sine dispensatione legitima possidere. De qua, postquam fuerit adeptus possessionem pacificam eorumdem, nobis, vel vicario nostro fidem infra xv. dierum spatium facere teneatur; quod si facere contempserit, ex nunc ipsum privamus, & denunciamus esse privatum beneficio, dignitate, vel personatu, quod vel quem seu quam primitus obtinebat alteri libere conferendo.

Ex synodo Marci Episcopi.

Item mandamus omnibus & singulis abbatibus, prioribus plebanis, & presbyteris, diaconibus, & subdiaconibus beneficiatis, & intitulatis in diœcesi Castellana, trina monitione præmissa; quod infra novem dies proxime futuros a die publicationis præsentium connumerandos, debeant coram nobis præsentare & præsentasse instrumenta suorum titulorum & beneficiorum, & litteras suorum sacrorum ordinum sub pœna privationis dictorum beneficiorum & titulorum.

Idem.

Item mandamus omnibus & singulis abbatibus, prioribus, plebanis ecclesiarum parochialium diæcesis Castellanæ trina monitione præmissa, quatenus nobis debeant dedisse in scriptis nomina & pronomina presbyterorum, diaconorum, subdiaconorum intitulatorum in eorum ecclesiis, ac nomina & pronomina omnium & singulorum mansionariorum & capellanorum in eorum ecclesiis residentiam faventium sub pœna librarum x. infra novem dies.

Item M.

Item cum secundum formam juris illi, qui investiuntur in aliquo beneficio, habere debeant sua instrumenta publica cum bullis pendentibus antequam capiant tenutam beneficii, de quo sunt investiti, sive quocumque modo collati, ad hoc ut non se intrudant aliquibus beneficiis præter conscientiam eorum, ad quos spectat collatio, vel investitio; statuimus quod de cætero nulla persona ecclesiastica cujuscumque conditionis existat, aut sit, in nostra diœcesi, audeat, vel præsumat tenutam alicujus beneficii sive tituli cujuscumque conditionis existat, accipere, vel suo nomine per alium accipi facere in nostra diœcesi, nisi habeat instrumentum in-

ANNO CHRISTI 1438.

investituræ sive collationis illius beneficii, de quo accepturus est tenutam, in publicam formam redactum cum bulla pendenti secundum usum curiæ Castellanæ sub pœna privationis illius beneficii sive tituli, de quo accipiet talis tenuta; inhibentes cuicumque personæ ecclesiasticæ, cui fuerit aliqua tenuta beneficii commissa, quod de cætero non audeat ponere aliquam personam ecclesiasticam nostræ jurisdictioni suppositam in tenutam alicujus beneficii sive tituli in diœcesi Castellana, nisi primo illa talis persona ponenda in tenutam habuerit instrumentum investituræ illius beneficii sive tituli, cujus tenutam vellet apprehendere, in pubblicam formam redactum secundum usum curiæ Castellanæ sub pœna librarum x, applicandarum ad arbitrium nostrum.

XIV.

DE CLERICIS NON RESIDENTIBUS.

Ex Concilio Ægidii Patriarchæ.

Statuimus, ut Sacerdos, qui corporali, vel sui officii executionis impedimento cessante matutinis non interfuerit in ecclesia celebrandis, missam non celebret ea die; sed si tali fuerit impedimento detentus missam dicere non præsumat, nisi saltem per se dixerit matutinas. Transgressores autem hujusmodi constitutionis quilibet de ecclesia, vel unus aliorum nomine teneatur Episcopo propalare, ut pro modo culpæ debitæ puniatur. Ab hoc plebanos excepimus, quibus propter prælaturam duximus deferendum, ut non teneantur matutinis interesse: qui tamen propter curam animarum ratione prælationis ad servitium Dei magis se noverint obligatos.

Idem.

Illi qui translati fuerint sine suorum prælatorum licentia, vel deinceps transferentur ad partes alias ibidem beneficia consequentes, si non redierint infra annum in toto nostro patriarchatu omni beneficio ecclesiastico privamus sive prælaturam habeant, sive non.

Ex Concilio Dominici Pa.

De claustris, cellis, locis; & *infra*; Quibus ordinariis similiter liceat dispensare cum personis absentibus & servientibus per vicarios in casibus a jure permissis ad instantiam capitulorum ecclesiarum ipsarum de aliquota portione citra dimidiam pensionum vel utilitatum ad nos pertinentium habenda & retinenda, & de toto etiam residuo, si omnes clerici, ad quos pertinet de ipsis ecclesiis, sponte consentiant, ut eis videbitur expedire; in quibus omnibus dispensantium conscientias oneramus. Permittimus tamen quoad omnes personaliter in suis beneficiis residentes, ac Episcopi, & alii cum apostolica dispensatione habentes hujusmodi beneficia, & studentes etiam in jure canonico vel divino in studio generali propter suas utilitates in cellis, domibus, & locis pro ipsorum habitationibus deputatis quam honeste fieri poterit restringendo se, vel suos vicarios, ut licite faciant suas utilitates. A prædictis etiam excipimus palatia & habitacula episcoporum, & eorum superiorum, quæ ut plurimum facta sunt & reparantur de bonis & proventibus eorumdem, ac domos quaslibet ultra cellas, claustra, & domos prædictas ad dignitatum beneficia seu ecclesiarum fabricas pertinentes, quæ pro utilitate locentur, sicut fieri consuevit, salva semper in omnibus & prædictis apostolicæ sedis auctoritate.

Ex Concilio Thomæ Pa.

Item cum baptismales; & *infra*. Omnibus subditis, & eorum cuilibet, ad baptismalem fontem cum cottis in Sabbato sancto pro ipso, cereo, ac novo igne benedicendo, ac baptismales ecclesias solitis convenire sub quinque librarum denariorum Venetorum pœna pro quocumque contrafaciente, plebano, seu archipresbytero, aut prælato illius baptismalis ecclesiæ pæna integraliter persolvendam, & in utilitatem prædictæ baptismalis ecclesiæ, ad quam convenire cotempserint, vel neglexerint convertenda, districte præcipiendo mandamus auctoritate præsentis Concilii, quatenus singulis annis cum eorum cottis, ut moris est, in ecclesiis baptismalibus pro prædictis adimplendis studeant dicta die sabbati sancti omnimode convenire, nisi fuerint impedimento canonico præpediti, vel a plebano, aut archipresbytero, aut prælato ipsius baptismalis ecclesiæ super hoc fuerint absoluti.

Ex synodo Bartholomæi Episcopi.

Sacerdotes vel Clerici se extra civitatem, vel diœcesim absque licentia non absentent. Hanc autem licentiam usque ad octo dies plebanus, vel ejus vicarius dare possit, sed ab inde supra ab Episcopo vel ejus vicario requiratur. Transgressores vero sine licentia recedentes, vel ultra sibi concessum terminum commorantes in pœnam incidant, quæ iis, qui non intersunt officiis, est inflicta.

Idem.

Ut quia nec Clerici; & *infra*. Providendo sancimus, ut nullus presbyter, diaconus, vel subdiaconus intra titulatorum numerum constitutus, & in aliqua ecclesia incorporatus, a sua ecclesia ultra unum mensem, etiam cum licentia, possit abesse, nisi alium idoneum, episcopi arbitrio, qui ecclesiæ vice sua in illo deserviat ordine, duxerit relinquendum. Qui vero contrafecerit, episcopi licentia non abrogata veluti propriæ desertor ecclesiæ, beneficio, sive titulo, quod, vel quem in ipsa ecclesia obtinet, spolietur; & alii, qui in eo ordine ipsi deservisse velit, & valeat, juxta constitutionem super hoc ordinatam conferatur.

Ex synodo Angeli Delphino.

Propter defectum non residentium ministrorum ecclesiarum, & maxime prælatorum fre-

ANNO CHRISTI 1438.

frequenter monasteria & ecclesiæ nonnullæ desolatæ noscuntur, & collabuntur paulatim, A vel saltem damna gravia patiuntur, & multa exinde pericula proveniunt animabus, & plura scandala suscitantur; ideo præsentialiter publice & peremptorie requirimus, & monemus abbates, priores, abbatissas, priorissas, archidiaconos, archibresbyteros, plebanos, rectores suorum locorum, canonicos, & clericos beneficiatos quoslibet nostræ curiæ & diœcesis Castellanæ, quod infra duos menses a die præsentis monitionis computandos ad sua monasteria, ecclesias, beneficia, & loca, quæ vel quas obtinet in nostra civitate vel etiam diœcesi prædictis, revertantur, facturi deinde in antea in monasteriis, cellis, domibus, ac locis ministris eccle- B siarum deputatis continuam residentiam apud illas ecclesias; & in ipsis divinis officiis interesse. Et qui sunt præsentes, illam residentiam continuent: alioquin si absentes non redierint, vel præsentes se absentaverint per spatium duorum mensium, illos a divinis suspendimus in his scriptis: quam suspensionem si per mensem animo sustinuerint pertinaci, eo illis perpetuo beneficiis sint privati, nisi ab ipsa residentia legitimo impedimento & necessario excusentur: de quo aut de dispensatione canonica, si quam habuerint, nobis vel vicario nostro interim fecerint plenam fidem. Non intendentes, quod pœnis prædictis ligentur, qui domos C ab ipsis ecclesiis non habuerint, dum tamen in dignitatibus, vel personatibus non fuerint constituti, qui tamen sibi domos in parochia possint acquirere, licet aliter, ut possint ad residentiam & interesse divinis officiis teneantur. Decernimus insuper statuentes, quod quicumque de cætero quodvis beneficium in nostra civitate vel diœcesi fuerint assecuti, ad similem residentiam sub pœnis prædictis simili modo & forma teneantur, & in omnibus sint adstricti. Interim autem pro eo tempore, quo absentes fuerint, vel sunt præsentes, aut residentes, non tamen interfuerint divinis, saltem missæ majori, vel communi in ecclesia celebrandæ, de oblationi- D bus nihil percipiant ea die inter alios, qui interfuerint, dividendi: aliis pœnis contra per prædecessorum nostrorum constitutiones impositis nihilominus in suo robore duraturis.

Insuper omnes dispensationes, & licentias a nobis vel prædecessoribus nostris factas sive concessas hactenus super residentia quibuscumque totaliter revocamus.

Ex synodo Marci Lando.

Nos Marcus, *& infra*. Statuimus, quod quilibet Clericus beneficiatus in diœcesi Castellana teneatur in suo titulo seu beneficio residere personaliter sub pœna privationis, quam in- E currat ipso facto hac monitione præmissa, nisi a nobis licentiam specialem & expressam habuerit. Et qui nunc absentes sunt, debeant infra xv. dierum spatium futurorum a die publicationis præsentium connumerandorum, quorum &c. quod assignamus eis, venire ad faciendam residentiam vel ad allegandam causam, quare dictam residentiam non faciant, sub pœna privationis, quam incurrant ipso facto.

Idem.

Item quod quilibet beneficiatus & intitulatus in aliqua dictarum ecclesiarum Castellanæ diœcesis teneatur interesse divinis officiis diurnis pariterque nocturnis cum cottis suis, sive superpelliceis suis, & perseverare usque in finem sub pœna suæ portionis illius diei applicandæ his, qui interfuerint.

Idem M.

Item quod quilibet plebanus, aut rector ecclesiarum diœcesis nostræ teneatur facere appunctari omnes sacerdotes & Clericos, & maxime in sacris constitutos, & admonere sacristam sive custodem de appunctando bene & ordinate omnes, qui non intersunt divinis officiis diurnis *&* nocturnis, & in fine cujuslibet mensis exigantur dictæ appunctationes per plebanum, vel rectorem ecclesiæ in utilitatem eorum, qui interfuerint.

XV.

DE HABITANTIBUS CELLIS VEL DOMIBUS ECCLESIARUM.

Ex Concilio Ægidii Pa.

Ne propter locorum distantiam ecclesiæ debitis clericorum ministeriis defraudentur, statuimus, & est in præsenti concilio approbatum, ut omnes clerici in sacris ordinibus constituti, atque custodes, quorum ecclesiæ domos habent commodas clericis deputatas, exceptis illis cellis dominicalibus plebanorum, in eis cellis debeant de nocte dormire, nisi infirmitate, vel alio impedimento legitimo sint detenti: quæ domus inter eos rationabiliter dividantur. Plebanis autem omnibus districte induimus inhibendum, ne cellas dominicales proprias laicis, & maxime conjugatis sine Episcoporum suorum licentia concedere audeant, vel locare: sed si in scholis fuerint, aut plures habuerint plebanias, eis liceat clericis, aut personis litteratis, seu etiam laicis absolutis, dummodo mulieres non habitent, concedere vel locare pro suæ libito voluntatis: qui si secus fecerint, a suis Episcopis acrius puniantur. Eis autem, qui ante præsens concilium personis hic prohibitis locaverunt, ut eas juxta formam prædictam expediri faciant, duorum mensium spatium assignamus. Liceat autem illis, quorum ecclesiæ proprias domos non habent in suis, vel conductitiis domibus habitare cum matribus, neptibus, vel cognatis.

Ex Concilio Dominici Patr.

Ne propter locorum &c. Transgressorem autem constitutionis Ægidii; qui de nocte in cellis non dormierint, ea die omni beneficio sibi debito sint privati. Et si defuerint domus pro tot ministris, provideatur non habentibus in pecunia, vel aliter; si poterit consensu plebani & capituli, vel ad Episcopum recurratur.

Idem

ANNO CHRISTI 1438.

Idem D.

De clauftris vel cellis, locis & domibus factis de bonis ecclefiarum ordinamus & præcipimus, quod per illas perfonas & ad illum ufum tantum, ad quem funt deftinata, retineantur, confuetudine vel ftatutis contrariis nullatenus valituris. Si vero illi, ad quos pertinent, in eis non habitabunt, reliqui de miniftris ipfarum vel abfentium prælatorum feu miniftrorum vicarii ad eorum officia & onera idonei & canonice ordinati, in eis perfonaliter habitent & morentur. Et fi cafu aliquo dicta clauftra, feu cellæ, loca, vel domus, totaliter, vel pro parte habitentur per alios, feu locentur, penfionentur, vel ufufructentur, penfiones & utilitates provenientes ex eis, & quæ provenire poffent, omnes in reparationem ipfarum, fi expedierit, vel in utilitatem ecclefiarum, de quarum bonis ædificatæ & reparatæ fuerunt, totaliter convertantur feu inter miniftros divini cultus quotidie in eisdem ecclefiis fervientes diftribuantur; diftrictius inhibentes, ne mafculi cum fœminis in ipfis habitent, five morentur, nifi propter magnam neceffitatem, vel utilitatem, confideratis locis, temporibus, ætatibus qualitatibus perfonarum a jure non prohibitarum, ut penitus fcandalum & infamia evitentur, fingulariter nominibus expreffis per locorum ordinarios vel fuperiores fuerit difpenfatum. Quibus caufis ceffantibus difpenfatio ceffet, ut non vituperetur minifterium noftrum.

Ex Concilio Thomæ Pa.

In præfenti noftro concilio declaramus, quod pars debita plebano contenta in conftitutione D. Patriarc. quæ incipit: poft pulfationem &c. intelligatur, & intelligi debeat fecundum formam conftitutionum fynodalium quarumlibet ecclefiarum noftræ provinciæ; & quod hujus pars folum præfentibus in divino officio debeatur; adjicientes etiam, quod ipfi plebani in eorum cellis, feu domibus fuorum plebanatuum de nocte habitare, & dormire teneantur, ne populus eifdem commiffus, & animarum curam quam curam folos plebanos habere in ecclefiis fibi commiffis præfentis auctoritate concilii dicimus, pronunciamus, & declaramus, patiatur in aliquo detrimentum; fub pœna aliis facerdotibus & clericis non habitantibus in domibus ecclefiarum fuarum, & de nocte in eis non dormientibus inflicta, & in conftitutione ejufdem D. Pa. fuper hoc edita contenta.

Ex fynodo Marci L.

Item ftatuimus, quod omnes & finguli beneficiati in diœcefi Caftellana teneantur perfonaliter habitare in domibus fuorum beneficiorum; & fi contrafecerint, dictæ domus locentur ad affictum, & earum affictus convertantur in utilitatem ipfarum domorum, fi fuerit expediens, fi autem non fuerit expediens, convertantur in utilitatem fabricæ ecclefiæ, in qua fuerint dicta beneficia.

A

XVI.

DE CELEBRATIONE MISSARUM, ET MODO CELEBRANDI DIVINA OFFICIA.

Ex Concilio Ægidii Pa.

In choro omnes clerici filentium teneant, maxime cum pfalmi dicuntur, aut miffæ officium celebratur, nifi propter neceffitatem vel utilitatem eos loqui oporteat. Transgreffor vero a prælato fuo corripiatur, & ficut juftum fuerit, puniatur. Laici autem tam mares, quam fœminæ admoniti a facerdotibus acerrime corripiantur. Pueri, qui divinum officium fuo tumultu & rumore impediunt & perturbant, a parentibus vel eorum magiftris, ut taceant, conftringentur. Negligentes vero parentes, & miniftri in correctione in pœnitentiis a fuis confefforibus puniantur.

B

Ex eodem.

Nullus in ambone, feu pulpito in lectorio, aut ante altare, five facerdos fuerit, five cujufcumque alterius ordinis clericus, legere, vel cantare capite velato præfumat, neque in choro in dicendo orationem, vel antiphonam, vel verficulum, aut refponforium, vel in communi officio inchoando. Capelos quoque, cum ante altare legit, vel cantat, omnino deponat. Qui contrafecerint, a fuis prælatis inferioribus corripiantur, & fi fuerint incorrigibiles, a fuis epifcopis puniantur.

C

Ex eodem.

Ne melodiæ, feu cantilenæ in epiftolis, evangeliis & præfationibus, dum cantantur, intellectum audientium impediant, vel perturbent, & per hoc in mentibus fidelium devotio minuatur, auctoritate facri concilii duximus ftatuendum, aut epiftolæ, evangelia, & præfationes in miffis, exceptis *Liber generationis*, & *Factum eft autem*, & primis evangeliis Diaconorum, cum melodiis præter epifcopi licentiam nullatenus decantentur. Tranfgreffores autem per feptimanam ab officio & beneficio fint fufpenfi. Eadem pœna duximus puniendos facerdotes, qui publice in exequiis mortuorum dixerint abfolutionem illam, quæ incipit, *in ea poteftate*, cum folum ad epifcopos pertinere nofcatur.

D

Ex eodem.

Quia in toto; *& infra*. Statuimus ut in loco canonis Miffæ in fecreta, ubi dicitur, *una cum Papa noftro* &c. immediate jungatur, *& Duce noftro*, expreffo nomine, *& pro bono ftatu Venetiarum*. Demum quæ ibi fequuntur.

E

Ex eodem.

Ordinamus atque ftatuimus ad onorem beatorum martyrum Hermagoræ & Fortunati,

ANNO CHRISTI 1438.

ti, ut de ipsis fiat memoria in ferialibus diebus tam in matutinis, quam in vesperis; A & idem fiat de S. Marco.

Ex Concilio D. Patr.

Mulieres in choro cum clericis præcipue quando missa cantatur, vel circa altaria in faciem Sacerdotis celebrantis non stent, neque appropinquent, vel ministrent aliquid personaliter, dum celebratur in altari, sexagenariis exceptis. Facientes autem contrarium ex contemptu, sint privatæ suffragiis orationum & indulgentiarum.

Ex eodem.

De facientibus in ecclesiis vel circa tempore celebrationis divinorum, præcipue in nocte Natalis Domini & in aliis solemnitatibus, abominabiles insolentias, terribiles sclopos, aut strepitus, aut sonos periculosos, & alia plurima tædia, quibus devotio fidelium diminuitur, & cultus divinus contemni videtur, prohibemus, quod sine mandato episcoporum non absolvantur ipsi, vel ipsorum consulatores, vel fautores, quos participatione ordinum & sacramentorum privamus.

Ex eodem.

Post pulsationem ad missam tertia vel alia hora cantetur, & sequatur in cantu communis missa diebus singulis; & horis, ad quas tenentur clerici adire; & esse, omnes sint residentes, etiamsi plures in die ex debito ordine ecclesiæ missæ cantentur.

Ex eodem.

Quando plures missæ dicuntur simul in ecclesia, una tantum alta voce cantetur; aliæ autem sic dimissa voce dicantur, quod modice audiantur; & nemo sacerdos ante evangelium communis missæ celebrare præsumat. Ordo autem missarum successive sic ob- D servetur, quod post evangelium communis missæ, priusquam elevetur corpus Dominicum, nullus presbyter in ecclesia ipsa incipiat evangelium pro alia missa dicenda, nisi in exequiis defunctorum. Et qui studiose contravenerit in prædictis, vel in aliquo prædictorum, pœna sex denariorum mulctetur; super qua interdum episcopus valeat dispensarre.

Ex eodem.

In ambone; *& infra.* Si quis transgressus fuerit constitutionem Ægidii, quæ incipit: *Nullus in ambone, seu pulpito &c.* aut ca- E putia separata versa vel transversa, quasi vel almutiæ, aut infulæ in capite portantur, in ecclesia, vel extra cum cottis, vel aliis paramentis ecclesiasticis, portare ausus fuerit, pro qualibet vice a beneficio sit suspensus per unam hebdomadam.

Ex eodem.

Statuit præsens concilium, ut super ordinatione & conformatione divini officii, quidquid per nos fuerit ordinatum, ab omnibus observetur.

Ex eodem.

Pro quibus memoris aliorum sanctorum, quorum reliquiæ intra nostrum Patriarchatum consistunt, facilius faciendis composuimus antiphonam: *O Fidelis navigantes*, ac orationem, *Deus, qui per beatos*, cum indulgentia xx. dierum ipsas cantantibus; & B audientibus; x. pro matutinis, & totidem pro vesperis. Et fiat duplex festum, & officium die XII. Julii ad honorem ipsorum martyrum perpetuis temporibus.

Ex eodem.

Quia in ferialibus divinis; *& infra.* Ordinamus, quod in adventu Domini, quadragesima, & vigiliis omnibus, & temporibus habentibus homiliam evangelii, communiter fiat officium feriale, nisi festum novem lectionum occurrat; & tunc nona lectio fiat de homilia, si habetur, illius diei, & decantentur antiphonæ ad commemorationem de- C bitæ cum orationibus in laudibus, & in vesperis. Et si festum trium lectionum habens legendam propriam, infra illa tempora erit, ultima lectio de ipso festo dicatur, & fiat memoria cum antiphonis & orationibus in primis vesperis, & in laudibus; quæ memoria sine lectione fiat etiam de festis aliis scriptis in Kalendario, & habentibus propriam legendam: & quod ab octava Epiphaniæ usque ad diem cinerum in festis trium lectionum habentibus propriam legendam dicantur psalmi nocturnales & vesperorum de feria omnes cum suis antiphonis; sed invitatorium, hymnus, versiculi, capitula, orationes, lectiones, responsoria, & antiphonæ laudum, & per horas de festo. Et similiter fiat a Kalendis augusti usque ad adventum Domini, nec infra illa tempora de aliis festis trium lectionum, non habentibus legendam fiat nisi memoria in primis vesperis & laudibus, sed totaliter & integraliter officium dicatur feriale, ut debet. In festis vero trium lectionum, quæ occurrunt a Pentecoste usque ad Kalendas augusti permittimus, quod in matutinis dicantur novem psalmi cum tribus lectionibus, & tribus responsoriis, & laudes cum una antiphona, reliquis per alias horas diversis. De Pascali etiam tempore contentamur, quod usque ad Pentecosten singulis dominicis & festivis diebus dicantur tres psalmi cum tribus lectionibus tantum, ac *Te Deum laudamus*, & prout in ordinario continetur. Officium mortuorum per totum annum præterquam a Pasca usque ad Pentecosten, dicatur in ecclesiis communiter cum tribus lectionibus, & vigiliis vespertinis; & bis in anno, quando resumitur, scilicet post octavam Epiphaniæ ac Pentecostes cantetur solemniter cum novem lectionibus matutinum laudes, missa etiam,

prout

ANNO CHRISTI 1438.

prout ſit poſt feſtum omnium ſanctorum, pro quibus datur indulgentia, ut in literis noſtris continetur. Nec omittatur propter feſta vel octavas feſtorum aliqua de cauſa officium prædictum, niſi dicuntur novem lectiones ad matutinum ipſius diei.

Et ſciendum eſt, quod novem lectiones dici debent ſingulis diebus a feſto Nativitatis Domini uſque ad octavam Epiphaniæ, & infra octavas feſtorum corporis Chriſti, Nativitatis, & Aſſumptionis beatæ Mariæ, Nativitatis S. Joannis Baptiſtæ, atque Apoſtolorum Petri & Pauli. Item fiant novem lectiones de quolibet feſto habente eccleſiam in noſtra diœceſi.

Ex concilio Thomæ Pa.

Ut animabus ſubditorum noſtræ provinciæ ſalubrius conſulatur, voluit & decrevit præſens concilium, quod quilibet Sacerdos miſſam celebrans omni die, antequam miſſam celebret, vel ſaltem ſemel in ſeptimana; alii vero clerici in ſacris ordinibus conſtituti ſaltem ſemel in menſe debeant & teneantur de ſuis peccatis omnibus confiteri, ſæpius ſi expedierit, & quotieſcumque opus erit; contrafacientes per eorum Ordinarios acrius puniantur.

Ex concilio Angeli, Laurentii, & Dominici Pa.

Ut Dei cultus; *& infra*. Ordinamus, quod communia officia nocturna, & diurna beatæ Mariæ, mortuorum, graduales pſalmi, & ſpeciales litaniæ, preces, & ſuffragia conſueta horis debitis, & expectatis abſentibus, ut conveniens fuerit, communiter fiant, & celebrentur devote; *& infra*. Ad cujus matutini communis tertium pſalmum reſidens, qui non interfuerit, ac perſeveraverit uſque in finem, ſolvat denarios tres, & totidem in miſſa communi, ſi ad primam orationem non erit; & ſi ad primum pſalmum veſperorum non erit perſonaliter, perſeveraveritque ut ſupra, perdat denarios duos, & totidem in completorio: ceſſante impedimento tali, quod alia die in domo ſtet, & licentiam juris vel ſuperioris habeat. Et prædictas pœnas deficientium, ut alias pecuniarias Ordinarii locorum in ſuis eccleſiis & perſonis ſibi ſubjectis augeant, diminuant, & tollant, prout eis videbitur expedire. Plebanus præſens ab omnibus & in omnibus honoretur, & ſicut alii, ut ſupra dicitur, condemnetur. Si vero abſens fuerit, vices ipſius teneat in divinis officiis hebdomadarius presbyter, ad quem ſpectat incipere matutinum, & alias horas; dicere capitula, orationes, & benedictiones loco Plebani.

Ex conciliis A. & Æ. Pa.

In cœna Domini una miſſa tantum dicatur illius diei propria, de qua clerici ſint contenti. In Pareſceve autem & Sabbato ſancto, exceptis religioſis, & eccleſiis Cathedralibus, & baptiſmalibus, ac privilegiatis ſuper hoc, nullus ſacerdos miſſam celebrare præſumat. Transgreſſores autem uſque ad octavam Paſchæ a beneficio ſint ſuſpenſi. Et ſi contingat, quod illis tribus diebus aliquod funus A ſepeliendum ad eccleſiam vel monaſterium deferatur, fiant exequiarum officia conſueta abſque miſſa ſubmiſſa voce, legendo potius, quam cantando, & ſine pulſatione campanæ, ſub pœna ſimili tranſgreſſoribus imponenda

Ex concilio Thomæ.

In primis ſiquidem in virtute ſanctæ obedientiæ mandamus, quatenus de cætero miſſarum ſolemnia cantentur, & celebrentur cum earum introitibus, gradualibus, verſibus, & tractibus, offertoriis poſt communionibus, & aliis debitis ſolemnitatibus, ut eſt a SS. patribus inſtitutum, & nihil præter B mottetos, & alia in ipſis miſſis decantanda, de prædictis inſtitutis omittatur; quos mottetos, niſi ſint ad laudem Dei, & beatæ Virginis Mariæ, aut aliorum Sanctorum, in ipſis miſſarum ſolemniis auctoritate præſentis Concilii decantari penitus inhibemus.

Ex eodem concilio.

Item cum baptiſmales eccleſiæ debeant per eorum ſubditos honorari; & ipſi ſubditi cum cottis ad baptiſmalem fontem in Sabbato ſancto, pro ipſo, & cereo, & novo igne benedicendis, ſingulis annis ad ipſas eccleſias baptiſmales convenire teneantur: & aliqui, C qui ad prædicta tenentur, ut fide digna relatione percepimus, contumaciter, licet perquiſiti, ea die, ut ſupra, ad ipſas eccleſias baptiſmales convenire contemnant, prædictis ſubditis, & eorum cuilibet, ad prædicta ſolitis convenire, ſub pœna quinque librarum parvorum pro quocumque contrafaciente (Plebano, aut archipresbytero, aut prælato illius baptiſmalis eccleſiæ pœna integraliter perſolvenda, & in utilitatem prædictæ baptiſmalis eccleſiæ, ad quam convenire neglexerint, convertenda) diſtricte præcipiendo mandamus auctoritate noſtri præſentis concilii, quatenus ſingulis annis cum eorum cottis, ut moris eſt, in dictis baptiſmalibus ec- D cleſiis, pro prædictis adimplendis, ſtudeant dicta die Sabbati ſancti omnimode convenire, niſi fuerint impedimento canonico præpediti, vel a Plebano, ſeu archipresbytero, aut prælato ipſius baptiſmalis eccleſiæ ſuper hoc fuerint abſoluti.

Ex ſynodo Bartholomæi ep.

Ut Dei cultus in divinis officiis diligentius obſervetur, ſtatuimus, quod omnes clerici horis canonicis cum cappis, vel cottis conveniant in eccleſia; & qui corporali, vel ſui officii executionis impedimento ceſſante, ad matutinas majores ante finem tertii pſalmi, ad miſſam ante primam orationem; ad E veſperas ante finem primi pſalmi non venerit, & perſeveraverit uſque ad finem totius officii, denarios quatuor pro quolibet officio perdat. Quorum nomina per cuſtodem eccleſiæ, vel alium de voluntate plebani & majoris partis capituli deputandum, horis ſingulis ſic notentur, ut in fine cujuslibet menſis coram ipſis Plebano & capitulo ponatur ratio, & pecunia recipiatur in utilitatem ipſius eccleſiæ convertenda.

Ex

ANNO CHRISTI 1438.

A

Ex synodo prædicta.

Ut Dei cultus; *& infra*. De supradicto impedimento teneatur impeditus die impedimenti, vel sequenti plebano, si in civitate fuerit, aut eo absente suo vicario fidem facere, aliter incurrat pœnam in capitulo supra immediate scriptam. Et qui pœnam hujusmodi non solverit infra triduum a reddita ratione, ab omni beneficio ipsius ecclesiæ, donec satisfecerit, sit privatus. Clerici vero minorum ordinum, qui divinis officiis, ut præmittitur, non interrerint a suis plebanis acrius castigentur. Si officialem talem deputatum in scribendo tam aliorum nomi- B na, quam suum cessantium a divinis, malitiam, vel negligentiam notabiliter commisisse constiterit, pœna, qua scribendus puniri debuerat, puniatur.

Ex eadem.

Inhibemus, quod semper sit candela in altari accensa, quando divinum officium celebratur; scriptum est enim: *Ignis in altari meo semper ardebit*.

Ex eadem.

In primis volumus, & mandamus, quod C ordinarium ecclesiæ Castellanæ, quod pertinet ad divinum officium, per omnia ab omnibus observetur uniformiter, cum additionibus quæ reperiuntur.

Ex eadem.

Quando cantatur introitus, Kyrie eleison, Gloria, Alleluja, Offertorium, Sanctus, Agnus Dei, Communio, responsoria, versiculi, & quidquid aliud cantatur tam in diurno officio, quam nocturno, debeant omnes clerici cantare stantes, & non sedentes, & servatis omnibus, quæ circa talia statuit Gradense concilium.

Ex eadem.

Quoniam in divinis; *& infra*. Districte præcipiendo statuimus, quod per singulas parochiales ecclesias nostræ civitatis & diœcesis diebus singulis inter matutinum & conventualem missam, una missa in mane cum debita reverentia & solemnitate, quam requirit temporis & horæ qualitas infallibiliter perpetuo celebretur, contemptoribus pœna inobedientiæ tantæ debita puniendis.

Ex eadem.

Statuimus, & districte præcipimus, ut quorumdam consuetudinem, quæ corruptela verius est censenda, prorsus abjecta, omnes horæ canonicæ, & totum B. Mariæ, atque defunctorum officium non singulariter a singulis, vel in sacrario, vel eundo, sed in choro communiter dicatur ab omnibus, cantando, vel legendo; prout temporis & horæ qualitas suadebit, cum scriptum sit: *In ecclesiis benedicite Dominum*.

Ex eadem.

Mandamus, quod a prima Dominica post Pentecosten usque ad vigiliam Nativitatis Domini, & ab octava Epiphaniæ usque ad quartam feriam majoris hebdomadæ, quæ est ante Resurrectionem, officium mortuorum, sive pro mortuis, communiter in ecclesiis, & in choro celebretur, voce submissa, & omnibus diebus, in quibus novem lectiones non leguntur.

Ex eadem.

In diebus dominicis festivis missa conventualis de die dicatur Dominico, sive festo: reliquarum vero Missarum dispositio plebano, vel ejus vicario, si præsentes fuerint; aut eis absentibus majori Sacerdoti, qui tunc in choro fuerit, relinquatur. In solemnitatibus vero præcipuis præter conventualem Missam, reliquumque illius diei officium hebdomadarius Sacerdos nihil faciat, nisi Plebanus id facere voluerit.

Ex eadem.

Quando occurrit festum trium lectionum, dicatur in matutinis totum nocturnum illius diei cum suis antiphonis; & fiant lectiones, responsoria, & laudes, prima, & tertia &c. de Sancto illius diei, nisi venerit festum ipsum inter duo Pascha; quo tempore dicuntur tantum tres Psalmi secundum nostræ Ecclesiæ Castellanæ modum.

Ex eadem.

Sacerdos, & alii Clerici legant lectiones, & plebanus si præsens fuerit, vel qui erit major in ecclesia absente plebano, corrigat lectores; & ad correctionem factam se lectores emendent: qui finem non faciant nisi ad mandatum plebani, vel majoris, ut supra D dicitur, absente plebano.

Ex eadem.

Sacerdotes, qui fuerint requisiti, vel non requisiti de mandato plebani, debeant Missam celebrare sponsis ante Missam majorem, si tunc fuerit petita. Et si illo etiam die non dominico, vel festivo fuerit missa communis, & ista missa sit communis.

Ex eadem.

Cum teneantur, *& infra*. Ordinantes statuimus, ut natalitia Sanctorum, vocabulis E quorum ecclesiæ nostræ civitatis, & diœcesis nominantur, solemniter cum novem lectionibus celebrentur, maxime cum hoc mandatum modo a nobis non sumat exordium, sed jamdudum a prædecessore nostro D. apostolica dicatur auctoritate firmatum.

Ex Synodo Ramberti ep.

Item statuto, quod incipit, cum teneamur; *& infra*. Adjicimus, quod si aliquis contrarium fecisse ejus, quod in proximo ca-

ANNO CHRISTI 1438.

capitulo continetur, inventus fuerit, portione oblationum ea die cum contingente sit eo ipso privatus, quam ad manus custodis vertere volumus pro ornamentis ecclesiæ sacrario applicandam.

Ex eadem.

Item constitutioni, quæ incipit, quoniam in divinis; *& infra*. Addimus, si quid contra ea, quæ in dicto capitulo continentur, commissum fuerit, vel aliquis se subtraxerit ab officio, quod debet fieri; pœna amissionis oblationum contingentium eodem die applicandarum sacrario pro ornamentis ecclesiæ, contrafacientes puniantur,

Ex eadem.

Item constitutioni, quæ incipit, Ut insuper Dei cultus; *& infra*; hanc pœnam adjicimus; quod si quis contra ordinationem plebani venire præsumpserit, ab officio per septimanam unam noverit se suspensum.

Ex Synodo Francisci Bembo E.

Franciscus Bembo; *& infra*. Volentes igitur tam incommoditatibus cleri, quam consuetudini, quæ permittit, ut ante finem missæ clerici libere possint recedere, providere, Canonicorum meorum, totiusque cleri, vel majoris partis ipsius assensu, precatu, & consensu, per hanc nostram constitutionem perpetuo duximus statuendum, quod quatenus de cætero in die Pentecostes, Vincula, & Cathedra S. Petri solum plebani; in vigilia Pentecostes, in die chrismatis, in solemnitate S Petri de mense Junii, in dedicatione Ecclesiæ Castellanæ Plebani, & alii beneficiati omnes accedere teneantur & interesse usque ad missæ complementum cum cottis suis, sub pœnis antiquis consuetis; diebus Nativitatis Virginis gloriosæ, & Dominica prima quadragesimæ omnino sublatis.

Ex Synodo Angeli Corrario E.

Angelus Dei & apostolicæ sedis; *& infra*. Volentes igitur futuris temporibus providere; & quod ipse factum est, firmius radicare, mandamus atque statuimus hac nostra perpetua constitutione, quod nullus sacerdos in nostra civitate & diœcesi eodem die missam celebret bis conficiendo sacram eucharistiam, excepto sacratissimo die Nativitatis D. N. J. C. Ad cujus nostræ constitutionis observantiam omnes & singulos præsentes & futuros, etiamsi pontificali fulgeant dignitate, trina canonica monitione in Domino monemus, & obsecramus sub pœna interdicti ingressus ecclesiæ, quam ipso facto volumus incurrere omnes inobedientes, & transgressores, pœna alia arbitraria puniendos, secundum quod nobis, vel successoribus nostris videbitur opportunum.

Ex Synodo Marci Lando E.

Item quod canonici ecclesiæ Castellanæ, & alii in dignitatibus constituti in dicta ecclesia, dum missa & divinum officium celebratur, non ingrediantur chorum absque bireto, almutia sive zanfarda, & cotta; & similiter observetur, si contigerit eos capitulariter incedere de per se, vel simul cum mansionariis ad funeralia, vel alios actus, sub pœna excommunicationis, quam incurrant ipso facto.

Ex eadem.

Item quod aliquis clericus in sacris, aut minoribus constitutus non audeat ingredi chorum, aut stet in choro, dum dicitur officium divinum, nisi cum cotta (& hoc intelligi volumus in ecclesiis, in quibus sint instituti, & beneficiati) sub pœna solidorum decem pro qualibet vice, applicandorum fabricæ ecclesiæ.

Ex eadem.

Item omnes Sacerdotes, & clerici beneficiati in diœcesi nostra debeant dicere, & cantare officium suum secundum antiphonarium, & alios libros ecclesiæ; & secundum quod in qualibet ecclesia consuetum est dici, sub pœna &c. Non inhibentes propterea, quod quilibet de per se non possit, & valeat dicere officium aliud, si secum fuerit legitime dispensatum.

XVII.

DE OBLATIONIBUS DIVIDENDIS,

Et aliis emolumentis, quæ ratione Sacramentorum eveniunt, sive aliunde, & quomodocumque aliter.

Ex Concilio Ægidii Pa.

PRo pace & unitate clericorum servanda decernimus, ut in ecclesiis Cathedralibus totum beneficium præter certos redditus singulis canonicis vel personis specialiter assignatos, quocumque modo advenerit, sive sit votivum, sive mortuorum, & sive in ecclesia, sive extra ecclesiam conferatur, in commune omnium residentium veniat dividendum; exceptis quæ offeruntur pro sacramentis ecclesiasticis conferendis, ac legatis, sacramento baptismatis dumtaxat excepto. Sacerdos tamen de missa, quam cantabit, votiva vel mortuaria quatuor denarios percipiat ante partem. Sacerdos autem, aut clericus, qui contra hoc statutum in fraudem versabitur, in quadruplum teneatur restituere, quod fraudaverit. Graviter etiam arbitrio sui episcopi puniendus, si hoc exegerit protervitas delinquentis.

Ex eodem.

Statuit præsens concilium, ut omnes Sacerdotes alicujus ecclesiæ, sive sani fuerint, sive infirmi, vel senio confecti, in beneficio votivarum missarum societatem habeant. Hoc autem sacerdos observare per discussionem canonicam a suo episcopo compellatur, sive sint plebani Sacerdotes, sive alii Sacerdotes. Sed qui missam cantare noluerit, nisi sit impedimento corporali detentus, inde beneficium

ANNO CHRISTI 1438.

cium non percipiat, salvo tamen, quod in cathedralibus ecclesiis est statutum. Transgressores per suum episcopum puniantur.

Ex eodem.

Absentes extra civitatem sive cum licentia, sive sine, de oblationibus votivarum missarum, sive communium, percipiant, sicut plebani cum Sacerdotibus voluerint ordinare.

Ex Concilio Thomæ Pa.

Voluit, & statuit, declaravitque præsens concilium, quod calices, libri, cruces, paramenta, & quæcumque alia ornamenta ad divinum cultum spectantia, sint & esse intelligantur ecclesiæ, in qua oblata, seu legata fuerint. Naves autem de cera, imagines quæque, & quæcumque alia jocalia argentea, aurea, aut alio quocumque metallo ad cultum divinum non spectantia sint plebani, sacerdotum, & aliorum intitulatorum ipsius ecclesiæ, in qua oblata, seu cui legata fuerint. Quorum omnium plebanus si præsens fuerit, & in ecclesia residens, medietatem recipiat; reliqua vero medietas inter præsentes, & in ecclesia residentes sacerdotes & clericos dividatur, constitutionibus, & consuetudinibus quarumdam ecclesiarum, in quibus certa portio prædictorum, sed quæ non spectant ad cultum divinum, in fabrica ipsius ecclesiæ, certa plebano, & certa aliis ipsius ecclesiæ sacerdotibus & clericis, semper salvis.

Ex Synodo Bartholomæi Ep. Cast.

Plebani habeant medietatem missæ communis in diebus dominicis & festivis IX. lectionum, etiamsi translata fuerint, ac etiam trium, quæ venerint inter duo Pascha, dummodo sint festivitates solemnes, exceptis festivitatibus votivis sanctorum de novo introductis, & octavis, & die Jovis sancto, & parasceve, in quibus plebani percipiant unam portionem. In nativitate Domini, in ramis palmarum, & in die resurrectionis Christi, plebani de omnibus missis, quæ dicentur in illis diebus, medietatem oblationum percipiant, salvo quod si in dominica in ramis palmarum dicetur missa sanctæ Mariæ, secundum morem aliarum dominicarum, sicut in aliis missis beatæ Virginis, quæ celebrantur in diebus dominicis, ordinatum est, ipsius oblatio dividatur.

Ex eadem.

De missa beatæ Virginis, quæ celebratur in diebus dominicis & festivis, nec præcedit missam majorem, plebanus si residentiam fecerit in ecclesia, unam portionem habeat; quod si non fecerit residentiam, & missam celebraverit, de omnibus missis, quæ eo die celebratæ fuerunt, percipiat portionem.

Ex Eadem.

De oblatione missæ, quæ in diebus Dominicis & festivis solemnibus dicitur ante missam majorem, sive fuerit de novitia, quæ vadat ad unum, sive alia missa, plebanus habeat unam partem, sive residens fuerit, sive non, dummodo sit infra diœcesim Castellanam.

Ex eadem.

Offertorium, quod percipitur in missis quadragesimalibus, quæ cantantur in nonis, dividatur communiter inter plebanum & presbyteros, diaconos, & custodes, sicut fit in aliis missis communibus ferialibus.

Ex eadem.

In diebus lunæ, mercurii, & sabbati ferialibus de missa communi tantum plebanus habeat unam partem.

Ex eadem.

Cum clerici pervenerint ad numerum ordinatum, diaconus, si unus fuerit, vel si plures, habeat unam partem; plebanus de oblationibus partem habeat; ipsorum quilibet habeat unam partem: custos pro cunctis diebus de oblationibus habeat unam partem.

Ex eadem.

Sacerdotes votivarum missarum oblationes, prout in Gradensi continetur concilio, dividant inter se. Cui adjicimus, ut absentes extra civitatem sive cum licentia, sive sine, de oblationibus votivarum missarum, vel communium, nihil omnino percipiant, nisi pro utilitate ecclesiæ suæ de licentia sui plebani, aut in servitio cathedralis ecclesiæ, vel episcopi Castellani, ipsius, vel ejus vices gerentes accedente consensu eos contigerit absentari. Cui constitutioni plebani non adstringantur, sed quod de ipsis consuetum est, in similibus observetur

Ex eadem.

Si aliquis Sacerdos, ut assolet fieri, licet illud non multum approbamus dixerit duas missas in die, teneatur dividere majus offertorium unius illarum missarum cum sociis dicentibus tantum unam.

Ex eadem.

Ordinamus, quod omnes denarii, qui dantur tam a parochianis, quam extraneis, pro missis specificatis, si fuerint denarii unus grossus, vel exinde inferius, ponantur in offertorio illius missæ specificatæ, quæ dici debeat illa die, si secundum cursum ecclesiæ dici debeat; & alias dicatur quam citius fieri poterit, & tunc ponantur in offertorio illius missæ, quando dicitur. Et si dati fuerint indifferenter pro missis, scil. ab uno grosso inferius, sint omnium sacerdotum celebrantium illa die, si dati fuerint ante missam; si autem dati fuerint post missam, sint omnium celebrantium die sequenti.

Si denarii fuerint ab uno grosso superius, & dati fuerint a parochianis pro celebratione missarum, vel ut oretur pro animabus ipsorum, & suorum defunctorum, dividantur inter sacerdotes & plebanum, si plebanus fue-

ANNO CHRISTI 1438.

fuerit sacerdos, & præsens in terra. Et si dati fuerint ab extraneis, sint illorum, quibus dantur, si dantes voluerint eos tamen esse ipsorum, dummodo a recipiente fraus aliqua non procuretur, vel fiat. Si autem dati fuerint denarii tam a parochianis, quam extraneis, sine specificatione missarum, sint illorum, quibus dantur, si dantes voluerint eos esse illius, cui dantur, & a recipiente fraus aliqua non fiat. Omnia vero quæ dantur pro pœnitentiis, sint propria sacerdotis confessoris, cui dantur. Defraudantes in duplum ejus, quod defraudaverint, puniantur.

Ex eadem.

Ea, quæ relinquantur a parochianis indifferenter sacerdotibus alicujus ecclesiæ pro celebratione missarum, vel ut oretur Deus pro animabus ipsorum, sive exprimatur certus numerus sacerdotum, sive non, in testamento, dividantur inter plebanum, presbyteros, & clericos secundum decimam, nisi testator aliquid legaret per se presbyteris, & aliquid per se aliis clericis, in quo casu stetur determinationi testatoris. Si vero relinquantur tam a parochianis quam extraneis alicui expresso nomine, sint illius, cui relinquuntur, cum tunc præsumantur intuitu personæ esse relicta; dummodo in hoc fraus aliqua non procuretur. Hæc omnia prædicta tam de divisoriis, quam de divisis statuimus & ordinamus esse servanda.

Ex eadem.

Sacerdotes; *& infra.* Si die, quo requiritur sacerdos, vel non requisitus ad mandatum plebani missam sponsis celebraverit, etiamsi illo die non dominico, vel festivo fuerit missa communis, ista missa sit communis, Candelæ quoque, quæ venerint ad illam missam, sint plebani, cum omnes candelæ sive cerei missarum sint plebani.

Ex eadem.

De oblatione missarum novitiarum venientium ad maritum si fuerint solemniter celebratæ, sive in diebus dominicis, sive in ferialibus, plebanus medietatem percipiat. Si vero ex eventu interfuerint novitiæ missæ privatæ, & in oblatione fuerit inventa moneta de argento vel auro, idem plebanus habeat medietatem similiter. Si autem talis moneta non inveniatur, tunc censeatur missa votiva esse, & de ipsa observetur, quod de missis votivis aliis observatur.

Ex eadem.

Placentæ vero, & alia quæ mittuntur a sponsis, dividantur hoc modo, Prima pars detur plebano, secunda majori sacerdoti, & sic de singulis; deinde vero revertatur ad plebanum, si plebanus fuerit sacerdos.

Ex eadem.

Quidquid percipitur ab infirmis, qui faciunt sibi legi evangelium, passionem domi-

A ni, & quascumque orationes, sit plebani, presbyterorum, & diaconi, & custodum, sicut dividitur offertorium missæ feriæ.

ANNO CHRISTI 1438.

Ex eadem.

Illud, quod datur in tribus diebus paschalibus, & Pentecostes, & Natalis Domini Sacerdotibus, qui vadant ad communicandum infirmos, ponatur in offertorio missæ majoris illius diei. Et si aliquis Sacerdos requisitus non ierit, amittat partem totius illius diei,

Ex eadem.

B Id, quod datur pro dicendo Evangelio in domibus defunctorum die mortis ipsorum, illius sit qui vadit.

Ex eadem.

Omnes denarios, qui proveniunt in administrationibus exequiarum mortuorum, Sacerdos, sive fuerit plebanus, sive fuerit simplex Sacerdos cum sociis sui ordinis, diaconus cum diaconis, subdiaconus sive clericus cum aliis sociis suis dividant communiter.

Ex eadem.

C Omnes doplerii & candelæ, quæ dantur in exequiis & vesperis mortuorum inter plebanum & presbyteros æqualiter dividantur. Salvo quod diaconus habeat unam candelam tantum, & patrinus, unam altenm ante partem.

Ex eadem.

Sacerdos, qui fuerit requisitus ad sepeliendum parvulos, vadat; & si indefinite requisitio facta fuerit, sit in opinione plebani mittere unum de Sacerdotibus, vel clericis, sicut ei videbitur expedire. Et si plebanus abesset, fiat hoc ad jussum majoris de
D collegio; & qui iverit, habeat unam candelam ante partem, & si una sola data fuerit, habeat eam. Cætera vero dividantur inter plebanum, presbyteros, & eum, qui iverit, si fuerit Clericus.

Ex eadem.

Cerei, qui accenduntur, & veniunt in vesperis in die omnium Sanctorum, communicentur omnibus, etiam si accendantur in vesperis festi & cerei, qui accenduntur, & veniunt ad omnes missas in die illa mortuorum, & qui veniunt ad manus presbyterorum, & clericorum illis duobus diebus, &
E in vesperis omnium Sanctorum, & per totam aliam diem tam in ecclesia, quam extra.

Ex eadem.

Candelæ, quæ dantur in baptismo solemni, sint plebani, quæ omnino accendi debent ad baptismum.

Ex eadem.

De his, quæ veniant pro pueris baptizandis, plebanus tertiam partem habeat, si partes

ANNO CHRISTI 1438.

tes fuerint tres, vel plures; si vero duæ tantum, medietatem tunc percipiat plebanus. De prædictis autem quilibet diaconus infra taxatum numerum ponitorum, & custos habeat unam partem.

Ex eadem.

Omnia quocumque modo proveniant in majori festivitate cujuslibet ecclesiæ, in qua plebanus dat procurationem Episcopo, sint plebani, qui singulis sacerdotibus, diaconis, & custodibus quinque solidos parvorum aut prandium prorsus exhibeat. Ipsi vero, & eorum quilibet a plebano, vel ejus vicario requisitus teneantur, in ipsa ecclesia & die in suo ordine & officio deservire: & qui facere recusaverit, nihil habeat de prædictis. Aliis autem, qui sunt in inferioribus ordinibus constituti plebani provideatur arbitrio.

Ex eadem.

In festo consecrationis Ecclesiæ omnes candelæ, cerei, & cincturæ, ac omnis cera qualitercumque proveniat, sint plebani. Oblationum autem tam altarium, quam arcellæ, & aliarum quocumque modo provenientium, medietatem plebanus habeat; reliqua vero medietas inter presbyteros & clericos dividatur. Itaque diaconus & custos singulas percipiant portiones; sed inferiores clerici habeant secundum discretionem plebani. Expensæ autem fient pro Sacerdotibus invitatis ad festum pro officiando, præter vinum & duas candelas grossas ponendas super altare, quæ dentur a plebano, fiant de oblationibus supradictis.

Ex eadem.

In omnibus aliis festivitatibus e prædictis, quas quælibet ecclesia per se facit, oblationes æqualiter dividantur; excepto quod offertorii primæ missæ medietas sit plebani, alia vero medietas inter presbyteros; diaconum, & custodem & reliquos de ecclesia more solito dividatur. Candelæ autem tam magnæ quam parvæ, quæ offeruntur ad primam missam tam ad altare, quam ad arcellas, & anconas sint plebani, sed sacerdotum sint aliæ, quæ ad missas alias offeruntur. De quibus, ac etiam de oblationibus plebanus partem percipiat, si missam celebraverit eo die.

Ex eadem.

Omnes candelæ, quæ proveniunt vel offeruntur in Ecclesia, sint plebani præter illas, quæ offeruntur ad missas votivas, & alias, in quibus plebani partem non habent; quæ sunt Sacerdotum celebrantium ipsas missas; nisi fuerit candela de media libra, vel supra, quæ inter plebanum & presbyteros dividatur. Presbyteros autem in missis votivis, & aliis, in quibus candelas non percipiunt, & plebani sibi provideant de candelis. Plebani vero teneantur dare candelas ad officium, & ad accendendas lampades, & ad deferendum corpus Christi ad infirmos. Cum defecerint dopleria, & grossi cerei, & lumina portabitur cum ferali; sed ne deficiant, a plebanis solicite provideatur.

Ex eadem.

Omnis cera, & cinctura quocumque modo offerantur, sint plebani.

Ex eadem.

Naves de cera, & imagines, & quodcumque metallum vel ad altaria, vel alibi in Ecclesia appensa fuerint, vel oblata, sint plebani. Si pueri, vel qui alii cum rebus aliquibus penderentur, ne ipse plebano, & aliis sint communes. Commune sit etiam Deum, quod offertur.

Ex Concilio Thomæ Pa.

Item voluit, statuit, & declaravit præsens concilium, quod calices, libri, cruces, paramenta, & quæcumque alia ornamenta ad divinum cultum spectantia sint, ea esse intelligantur ecclesiæ, in qua oblata, seu cui legata fuerunt. Naves autem de cera, & imagines quoque, & quæcumque alia, & atotia argentea, aurea, aut alio quoque metallo ad cultum dictum divinum non spectantia, sint plebani, sacerdotum, & aliorum intitulatorum illius Ecclesiæ, in qua oblata, seu cui legata fuerint. Quorum omnium plebanus si præsens fuerit, & in ecclesia residens medietatem recipiat. Reliqua vero medietas inter præsentes, & in ecclesia residentes sacerdotes & clericos dividatur, constitutionibus, & consuetudinibus quarumdam ecclesiarum, in quibus certa portio prædictorum, scil. quæ non spectant ad cultum divinum, fabricæ ipsius ecclesiæ, certa plebano, & certa aliis ipsius Ecclesiæ Sacerdotibus debita, semper salvis.

De Concilio D. P.

Post pulsationem ad missam, tertia, vel alia hora cantetur; & sequatur in cantu communis missa diebus singulis, & horis, ad quas tenentur clerici adesse, & esse omnes residentes, etiamsi plures in die ex debito ordine ecclesiæ missæ cantentur. De quibus & aliis omnibus missis cantandis ad vocem cum ministris, vel sine, quandocumque & ex quacumque causa cantentur in ecclesia conventualiter, quidquid offeretur in ipsis missis, quas omnes volumus esse communes, dividatur quotidie inter omnes intitulatos & præbendarios ministros præsentes; dando manualiter suas portiones illis tantum, qui fuerint præsentes, & continenter ad introitum, vel Kyrie eleyson usque in finem; nullam inde portionem dando absentibus, etiam si resideant, nisi sibi aliter debetur ex privilegio vel jure scripto. Missas etiam, quæ dicuntur ante communionem, ac omnes dicendas per mansionarios vel presbyteros extrinsecos, dicimus debere esse communes.

Alias vero missas omnes appellamus votivas, de quarum oblationibus & ordine ante vel post communionem, quando plures missæ dicuntur, servetur statutum concilii nostri. Expressius inhibentes, ne postquam dictum

ANNO CHRISTI 1438.

ctum fuerit Sanctus, priusquam dicatur Agnus Dei, in eadem ecclesia incipiant Sanctus in alia missa. Contrarium facientes perdant denarios quinque ultra alias pœnas, ad communem arcam similiter pertinentes.

Si capitulum invitatur ad funera, seu matutinum, vesperas, vel obsequia, mortuorum, primus percipiat duas partes presbiterales, & ministrantibus portiones duplicentur, quæ pertinent tantum ad ibi præsentes. Nam si quid de prædictis, vel aliis similibus omnibus quotidianis distributionibus absentibus datur, ad restitutionem de jure tenentur.

Ex quibus omnibus communibus missis, funeralibus, quidquid in denariis seu pecunia provenerit, manualiter dividatur, & distribuatur quotidie post omnes missas inter præsentes ministros ipsius ecclesiæ, dando plebano præsenti partem debitam singulis presbyteris partem unam, diacono mediam, custodi tantumdem, subdiacono quartam, & aliis canonicis, seu clericis intitulatis, octavam portionem unius partis. De aliis autem fructibus, seu redditibus, oblationibus sive obventionibus vivorum & mortuorum decimis, primitiis, ac proventibus omnibus, præter confitentium eleemosynas, & personalia oblata, seu legata singularia vel donata, servientibus in ecclesia vel extra intuitu vel ratione ipsius ecclesiæ, vel cemeterii, aut territorii sui, vel aliunde tam a parochianis, quam ab aliis undecumque, quandocumque, ubicumque, & qualitercumque offeratur, exigatur, detur, vel recipiatur, sive in pecunia, sive in pane, vino, grano, leguminibus, cera, oleo, & aliis quibuscumque rebus & bonis, quocumque nomine censeantur, nisi talia essent quæ per scripta publica, seu constitutiones Episcoporum aut ecclesiarum antiquas, vel jura communia soli fabricæ, vel plebano, aut alii, vel aliter debeantur; præcipimus, quod omnia prædicta ad eos pertinentia deveniant in communi, & ad communem arcam ipsius ecclesiæ ministrorum; non intendentes per hanc nostram constitutionem aliquem prædictorum privare sua possessione domorum ad affictum, vel ædificiorum ad eorum titulos vel titulum pertinentium. Declaramus tamen, quod quidquid provenerit, vel offeretur, in lapidibus, thesauris, reliquiis Sanctorum, libris, pannis, vasis, vel aliis ornamentis, vel utensilibus ad cultum divinum & fabricam ecclesiæ tantum pertineat. Nec de cætero ecclesia teneatur ad reparationem, vel alia onera cellæ, vel domorum in quibus personaliter ministri ecclesiæ non morantur. Ex quibus & super quibus communibus capituli bonis, deficiente constitutione contraria honorifice fiant luminaria nocturnis & diurnis officiis, & solemnitatibus in ecclesia vel extra pro reverentia corporis Christi, & sacramentorum aliorum ecclesiæ: & omnes expensæ utiles & necessariæ ac omnia incubentia onera communiter ad ipsos pertinentia supportentur, & manualiter ac realiter fiant quotidie, in fine cujuslibet mensis, vel infra, reservando pecuniam, doplerios, cereos, candelas, & alia necessaria pro sequenti tempore in communi arca. Si quid & quidquid de prædictis omnibus superest, communiter dividatur inter prælatos, canonicos, & alios omnes ipsius Ecclesiæ ministros præsentes, & residentes, ut debent.

XVIII.

DE DECIMIS.

Ex Concilio Æ. P.

Volentes animarum periculis obviare, rationabili providentia duximus statuendum, ut ad solutiones decimarum parochialium omnes universaliter teneantur, sive sint clerici, sive laici, aut monachi, seu etiam regulares, nisi compositione legitima inventi fuerint, vel privilegio speciali, cum ipsas sibi Dominus in signum universalis dominii reservaverit. Et hoc non tantum obtineat, ubi solvuntur decimæ prædiales; mixtas etiam, quæ loco prædialium & realium alicubi successerunt, solvi præcipimus, cum de jure & diu approbata consuetudine sint solvendæ. Omnes autem, qui prædictas decimas prædiales aut mixtas admoniti non solverint, aut fraudem commiserint scienter in solvendo, sacro approbante concilio excommunicationis vinculo innodamus.

Ex eodem.

Prædecessorum nostrorum sequentes vestigia statuimus &c. In Episcopatu Castellano ferunt observari, ut parochiani unius ecclesiæ ad alterius parochiam transeuntes illis clericis & ecclesiæ decimas tantum solvant, in cujus parochia mortis tempore domicilium inveniuntur habere, salvo tamen jure privilegiorum S. R. ecclesiæ super decimarum solutione personis vel ecclesiis attributo.

Ex Eodem.

Clerici translati do una ecclesia ad aliam, sive in decimis, quæ ceciderint, sive in oblationibus, & aliis, nihil commune habeant cum priori. Salvo tamen, quod quis plebanus alicujus ecclesiæ & canonicatum ecclesiæ cathedralis aut S. Marci de Venetiis potest interveniente canonica dispensatione insimul recipere & tenere.

Ex Eodem.

In taxagio existentes nullum beneficium percipiant. Et de decimis illorum, qui moriuntur, si tempore solutionis præsentes fuerint in quocumque ordine percipiant partem suam, sive ante mortui fuerint, sive post. Hoc autem intelligimus solum generaliter de omnibus clericis, ut tempore solutionis in quocumque ordine inveniantur, sive in parte, sive in toto decimæ solvantur, sive securitates de toto vel de parte factæ fuerint, sive non, recipiant partem suam.

Ex

ANNO CHRISTI 1438.

Ex Synodo Ramberti ep. Ca.

Innotuit nobis; *& infra*. Volentes igitur malitiis hominum, in quantum possumus, obviare, præsenti constitutione monemus unumquemque plebanum & Sacerdotem, sibique in virtute obedientiæ præcipimus, quatenus de cætero integre, & legaliter, secundum quod sciverint, nobis vel nostris vicariis insinuare debeant bona mobilia uniuscujusque, quem mori contigerit in sua parochia, & quidquid perceperint nomine decimæ de bonis defuncti, ut ex insinuatione hujusmodi animæ defuncti, & Castellanæ ecclesiæ consulatur. Si quis autem hujus constitutionis & præcepti contemptor extiterit, eo ipso sententiam excommunicationis incurrat; puniendus insuper pœna pecuniaria, prout nobis, vel nostro Vicario videbitur expedire. Mandantes insuper plebanis & capitulis universis, ut procuratorem constituere debeant in suis ecclesiis ad decimas exigendas.

Ex Synodo Bartholomæi ep. Ca.

Quoniam ea; *& infra*. Constitutionem Gradensis Concilii, qua continetur, ut de decimis morientium, qui solum tempore præsentes fuerint, in quocumque ordine percipiant partem suam, salubriter declarantes statuimus illos etiam quoad hoc censendos esse præsentes, qui cum plebani vel episcopi licentia pro modificatione temporis a nobis alias stabilita recedentes de Venetiis, infra xv. dierum spatium revertentur, ut de decimis solutis medio tempore partem habeant, ac si fuissent continue residentes.

Ex eadem.

In quibusdam ecclesiis annua constat esse legata relicta ipsarum Sacerdotibus, & Ministris, veluti certos domorum, terrarum, aliorumque similium redditus prædictis perpetuo vel ad certa tempora deputatos, qualia legari possent in posterum, vel acquiri. Verum quia de divisione talium & participatione pro eo, quod in uno vel duobus terminis tantum in anno percipi consueverunt, sæpe dubitatur & certatur, providendo sancimus, ut quilibet eorum, quibus prædicta sunt debita vel relicta, sive qui partem percipiunt ex eisdem pro rata temporis, quo in sua ecclesia illo anno residentiam fecerit, percipiat partem.

Ex Synodo Laurentii Justiniano ep. C.

Licet varia inter Doctores feratur sententia, cujusmodi decima sit in præcepto, tamen salubriori inhærentes arbitrio per hanc constitutionem duximus declarandum omnem decimam non tantum realem, verum & personalem, sive ex industria, sive ex matrimonio, sive ex donatione, legato, vel quavis translatione quomodocumque proveniat alicui titulo lucratio, esse in præcepto; & si quis eam non solverit, teneri eadem pœna, qua tenentur, qui realem non solvunt. Verum quia hæc declaratio parum prodesset, nisi obviaretur scandalis, & suasionibus quorumdam dogmatizantium eam non esse in scripto præcepto, quibus fideles simpliciter errantes facillime credunt, putantes persuasores conscientia duci, non cæcitate avaritiæ; ideo hac præsenti constitutione sancimus, quod si quis religiosus mendicans, aut non mendicans cujusque ordinis, aut clericus sæcularis publice prædicaverit, vel in secreto dogmatizaverit talem decimam personalem non esse in præcepto, aut quod quilibet fidelis ad dictam decimam non teneatur: sed in arbitrio cujusque consistat quid velit loco decimæ dimittere, aut quod non episcopo, vel aliis quibus competit de jure, sed ad libitum distribuere possit, ipso facto sententiam excommunicationis incurrat, a qua nequeat absolvi; nisi illud idem erroneum, si publice prædicaverit, publice revocare teneatur, si occulte, occulte, simpliciter asserens se erraſſe ignorantia, vel malitia, prout fuerit coram populo, non tamen timore excommunicationis hoc revocare. Quinimo, ut saluti animarum subjectorum nostrorum consulatur, volumus & mandamus, quod omnes ordinarii prædicatores bis in anno teneantur hoc persuadere populo, & hortari ad decimam personalem, quæ est sub præcepto, quod teneantur solvere. Si quis autem neglexerit, si clericus sæcularis existat, sit suspensus a beneficio per sex menses, & a prædicatione; aut de ordine Mendicantium, subtrahantur toti illi ordini casus reservati episcopo, & nullo pacto alicui ejusdem ordinis per totum illum annum dicti casus concedantur. Dies autem, in quibus debet fieri publicatio in prædicationibus, sunt festa Natalis Domini, & Dominica prima quadragesimæ.

XIX.

DE REBUS ECCLESIÆ NON ALIENANDIS,

Et mutuis, & aliis contractibus illicitis.

Ex Concilio Dominici Pa.

Et pro meliori, & tutiori cautela servandorum bonorum ecclesiæ volumus, & præcipimus, quod singulis annis in capitulo fiat inventarium in scriptis clare, & distincte de omnibus thesauris, denariis, libris, paramentis, & aliis quibuscumque bonis mobilibus, & rebus pertinentibus ad ecclesiam; & realiter, & manualiter omnia videantur, & recommendentur procuratori, sacristis, & custodibus, vel alii securis officialibus, qui ea servent, comedant, & repræsentent, quoties opus fuerit, vel expediens pro divinis usibus, ad quos data, & destinata fuerunt.

Ex Synodo Angeli Ep.

Quamvis multa; *& infra*. Idcirco præsenti constitutione sancimus, quod nulla persona ecclesiastica, capitulum, vel conventus, calicem, libros, crucem, thuribula, planetas, seu quævis alia ornamenta ad aliquem lo-

ANNO CHRISTI 1438.

locum venerabilem pertinentes, alienare, obligare, pignerare, vel distrahere præsumant per se, vel alium, seu tradere, vel comodare alicui pigneranda absque nostra vel vicarii nostri licentia speciali. Contrafacientes vero in libris XXV parvorum nostræ cameræ condemnamus, & ad ipsa recolligenda, de redditibus ecclesiæ pro illorum recuperatione nullo pretio persoluto, aliis pœnis contra tales editis per alias nostras synodales constitutiones in suo robore nihilominus duraturis. Illos vero, qui aliqua immobilia, seu jura perpetua alicujus ecclesiæ, & venerabilis loci alienaverit vel pignoraverit expresse, neque licentia non obtenta, ex nunc in his scriptis excommunicationis vinculo innodamus, & eos, qui alienationi consenserint, & qui alienata receperint, & ipsos alienantes condemnamus ad ipsum locum venerandum conservandum indemnem, & recipientes illa illi loco libere dimittenda. Contractus superius editos decrevimus non tenere. Et quia sunt quidam ecclesiarum rectores, qui jam contractus obbligationis simulatos fecerunt, patientes se in judicio conveniri, & per competentem judicem condemnari, ut ecclesia, seu venerabilis locus obligationes hujusmodi cogere tenerentur, districtius prohibemus quoslibet mutuo recipere pecuniam maxime sub usuris, super cujus solutione ecclesiæ, aut hospitalia directe, vel indirecte obligentur, vel de jure valeant conveniri, absque nostra licentia speciali, qua non interveniente ipsos contractus, obligationes, & repromissiones super mutuis decernimus nullas esse, & contrahentes a beneficiis ecclesiasticis suspendendos. Morbus insuper alius irrepit, ut cum aliquis pro dignitate vel beneficio litigaverit, pro pecunia habenda tradunt aliquibus potentibus domos, seu alias possessiones venerabilium locorum, vel ecclesiarum, aut alteri litigantium, ut liti cedat, ad certum terminum, vel aliquando ad vitam ejus, qui litigaverit, tenendas, & possidendas. Ne igitur pestis hujusmodi fortius invalescat, inhibemus expresse, & presenti statuto firmamus, ne aliqua persona ecclesiastica, collegium, vel conventus aliqua bona immobilia prædictorum locorum vel ecclesiarum ultra duos annos alicui quovis titulo, vel quæsito colore etiam de ipso collegio existentes, dare vel concedere debeat usufructanda, tenenda, vel possidenda, quo etiam tamen in contractu inseratur, quod ipse contractus contrahentis non obbliget successores sine nostra expressa licentia. Delinquentes vero in aliquo præmissorum usque ad satisfactionem condignam in his scriptis suspendimus a divinis, decernentes contractus hujusmodi non tenere; non tamen per hoc intendimus prohibere domos, possessiones, vel terras dari, & locari sine fraude eas inhabitantibus per seipsos, & veris terrarum cultoribus partiariis ad colendum, qui manibus propriis terras colunt.

Ex Synodo Laurentii Justiniano E.

Licet a summis Pontificibus, & aliis SS. patribus circa prohibitionem alienationis rerum ecclesiasticarum salubriter provisum sit, & quotidie nova provisio fiat; ac saltem in creatione sua quisquam prælatus juret inconsulto Rom. Pontif. non alienare: tamen quia experientia, quæ magistra est in omnibus, docemur quod perversis machinationibus sub specie locationis etiam ad tempus in præjudicium prælatorum & ecclesiarum a quamplurimis Deum præ oculis non habentibus nova via quasi alienationi præstatur, ut talium malitiis occurratur, districte præcipimus inhibentes, ne prælati possint possessiones mon. & ecclesiarum locare sub conditione, ut quidquid melioramenti per conductorem factum fuerit, ecclesia teneatur solvere, alias possessio loco pignoris pro parva vel modica pensione conducta penes conductorem remaneat. Sed volumus, quod nisi prælatus locans possessionem pro suo tempore ratam melioramenti solverit, quod talis affictatio veluti dolosa, & simulata habeatur pro nulla. Item volumus, quod nisi mutuum contractum fuerit cum solemnitate juris, & de licentia episcopi, & nisi is, qui contraxit mutuum, pro suo tempore ratam non solverit, quantumcumque probet usum in utilitatem ecclesiæ, ecclesia non obligetur, sed solum prælatus, qui sic contraxit, & non solvit, & non successor. Tamen plurimi prælati mutuum contrahunt cum amicis, aut cognatis, quibus non curant solvere ad hoc, ut post mortem successor aut ecclesia remaneant obligati. Et hoc verum intelligendum sit, dummodo prælatus contrahens tanto tempore vixerit post contractum, quod sit verisimile eum potuisse solvere considerata qualitate beneficii; alias jura serventur.

Ex eadem.

Item ordinamus, cum jam plurimi casus evenerint, quod si reperiatur aliquod monasterium carens monachis, aut pauciores numero quinque habens nullum contractum detrimentum præstantem ecclesiis possit facere, nisi primo tractatus, qui fiunt, distincte lecti, & probati liquido coram domino episcopo fuerint, & ipse cum majori parte capituli sui dicto contractui assensum præstiterit, alias contractus sit nullus ipso jure. Et ultra hoc prælati, & monachi jurent coram D. Episcopo quod bona fide & recta conscientia putantes suo monasterio, vel ecclesiæ suæ utilitatem procurare, dictum contractum creant .... vel alterius locationis præjudicialis.

XX.

DE ECCLESIIS REPARANDIS.

Ex Concilio Dominici Pa.

Quia interdum rectores Dalmatiæ ecclesiarum sunt negligentes in reficiendis ecclesiis suis, volumus, & mandamus, quod quando aliqua ecclesia non habens redditus pro fabrica deputatos passa est, seu minatur ruinam, quod de omnibus aliis redditibus quarta pars recipiatur anno quolibet & servetur per duos procuratores constitutos a collegio dictæ ecclesiæ de consilio sui diœcesani. Si autem est simplex capella, rector

ANNO CHRISTI 1438.

ctor ipsius cum suo diœcesano eligat hujusmodi procuratores, qui cum dicta parte aptent & reficiant ecclesiam ipsam.

Ex Concilio Thomæ Pa.

In reformando constitutionem suprascriptam; *& infra*. Statuimus, & etiam mandamus, quod si dicta quarta pars non sufficeret ad reparationem hujusmodi ecclesiæ, quod per diœcesanum de ipsis redditibus recipiatur id, quod ad hujusmodi reparationem fuerit opportunum, in reparationem ipsius ecclesiæ convertendum, quam citius commodæ fieri poterit arbitrio boni viri: ita tamen quod clerici earumdem ecclesiarum in victu & aliis necessariis nullum incommodum patiantur, super quibus diœcesani ipsius conscientiam oneramus.

XXI.

DE PAROCHIS, ET CORRECTIONE EXTIMI.

Ex Concilio Dominici Pa.

QUia conditiones, & status locorum, & personarum plerumque mutantur, statuimus, quod de qualibet civitate, ac diœcesi nostri patriarchatus eligantur aliquæ personæ idoneæ ad limitationem parochiarum, si expediat, & ad correctionem extimationum redditum ecclesiasticorum; quæ studiose & diligenter cum juramento & aliis probationibus & præsumptionibus, exquisita veritate, prout eis melius videbitur, limitent, ordinent, taxent, & disponant æqualiter de omnibus locis, ad quas ecclesias pertinent; ac de redditibus ecclesiasticis; ne ulterius aliqua ecclesia vel monasterium in finibus & juribus suis, vel in collectis, quæ frequenter imponuntur clero, indebite & inæqualiter aggraventur. Et similis reformatio extimationis quolibet septennio perpetuo fiat, ut æqualiter singuli releventur.

XXII.

DE LOCIS RELIGIOSIS

Non uniendis ecclesiis sæcularibus, & hospitalibus ordinandis.

Ex Synodo Angeli Delphino E.

QUandiu monasteria per regulares possint ordinata manere, nisi regulares defuerint, non sunt ad sæculares clericos transferenda. Ideo statuimus & ordinamus, quod nulla sæcularis ecclesia sibi vindicet auctoritate propria vel minus sufficienti subjicere vel unire quævis loca religiosa.

Ex eadem.

Quoniam hospitalia & alia pia loca ad illos usus conservari debent, ad quos fuerunt primitus instituta, statuimus, & ordinamus, quod hospitalia & alia pia loca non committantur de cætero personis sæcularibus quæ ex proprio defectu non bene gesserint facta sua, ac ad paupertatem devenerint, cum non præsumatur, quod bene aliena procurent, vel gerant; nec alias infamibus suspectis, vel criminosis etiam satisfactione præstita vel præstanda, quæ malevolum animum tutoris non immutat. Clericis quoque sæcularibus vel regularibus illa in beneficium nullatenus conferantur, nec ad ipsa ullo modo promoveantur. A potestate scilicet præsententur, eligantur, & perficiantur in eis tales rectores, seu priores, de quibus nulla sinistra suspicio possit haberi, vel verisimiliter in futurum creari. Et nihilominus ut omnis de mala administratione tollatur suspicio, non prius ipse rector, vel prior prædicti hospitalis, vel alterius pii loci possessionem apprehendat vel habeat, quam nobis, vel vicario nostro præstet antea cautionem sufficientem de bona administratione hospitalis & pii loci prædimorum, & pauperum, & aliorum degentium in eisdem. Et postquam prædictorum hospitales & pii loci fuerit possessionem adeptus pacificam, inventarium faciat, & illud sub manu publica nobis, vel vicario nostro infra unum mensem debeat præsentare; & omni anno de receptis, administratis, & gestis sufficientem reddere rationem juxta formam concilii Ven. sub pœna in eodem concilio statuta, vel alia graviori, qua nos, vel vicarius noster ipsum pro ejus arbitrio decreverit puniendum. Quam rationem si idem rector vel prior per triennium reddere non curaverit, vel contumaciter contradixerit, ex nunc dicto prioratu & administratione ipsius privamus eumdem, decernentes per illos, ad quos spectat, dictum hospitale vel pium locum alteri conferendos.

XXIII.

DE IMMUNITATE ECCLESIARUM,

Et ecclesiasticarum personarum tam circa forum, quam circa res alias.

Ex Concilio Egidii Pa.

LAici, qui temeritate propria detinent vel invadunt possessiones, redditus ad ecclesias, capellas, vel monasteria pertinentes, seu jurisdictiones earum, & privilegia sibi concessa diminuunt; illi etiam qui devastant vineas illorum partem vel totaliter destruendo, aut segetes, fraudolenter oves, boves, equos, & cætera animalia magna interficiunt, vel lethaliter vulnerant, seu lædunt, tamquam sacrilegi, & invasores bonorum ecclesiasticorum excommunicationis vinculo sint subjecti.

XXIV.

QUOD SEDE VACANTE NIHIL INNOVETUR.

Ex Concilio Ægidii Pa.

CUM secundum sacrorum; *& infra*. Volentes hominum obviare malitiis, & animarum periculis providere, trina monitione præmissa hoc perpetuo prohibemus edicto, ne de bonis ad mensam episcopalem spe-

ANNO CHRISTI 1438.

ſpectantibus aliquid modo aliquo vel ingenio expendatur, niſi pro moderatis expenſis exequiarum epiſcoporum decedentium, prout convenit, faciendis, & neceſſariis expenſis pro agrorum & vinearum culturis colligendis, & conſervandis fructibus, ac ædificiis ſuſtinendis, exhibendis ab yconomo, vel yconomis canonice conſtitutis. Canonicis quinque eccleſiæ Caſtellanæ menſa ſub debita moderatione præſtetur, ita tamen quod pro hac quæſtione inter epiſcopum aſſerentem, quod de gratia, & capitulum dicens, quod de jure ſit debita jam diutius ventilante nullum præjudicium generetur. Poſt electionem vero concorditer, & canonice celebratam ſalarium yconomis & vicariis ipſarum eccleſiarum vacantium ad arbitrium futuri epiſcopi ſtatuatur. Pro cujus electionis proſequtione taliter celebratæ expenſæ ſimiliter conſtituantur & fiant juxta conſtitutionem bonæ memoriæ Nicolai papæ quarti, quæ incipit: *Cupientes*. Alias denique expenſas utiles & neceſſarias capitula faciant conſentientibus duabus partibus, & non minus. Contra hujus ordinamenta, & eorum quælibet omnes & ſinguli facientes ſint excommunicationis vinculo innodati, a qua non poſſint abſolvi, niſi per ſuum Epiſcopum, poſtquam fuerit conſecratus.

Ex Concilio Dominici Pa.

Ut capitula cathedralium vacantium benigne recipiant nuncios ſui Primatis & Metropolitani, eoſque charitative pertractent in eundo, ſtando, & redeundo, & providendo ſibi de ſecuro conductu, alias ſicut tenerentur facere; eorum epiſcopus ſi viveret; alioquin capitulum, quod hoc ſervare neglexerit, ad arbitrium domini dicti nuncii, ut juſtum fuerit, puniatur.

XXV.

DE VIOLANTIBUS,

Et qui violare alios compellunt eccleſiaſtica interdicta, & qui moniales profeſſas, ac alios excommunicatos recipiunt ad divina.

Ex Synodo Angeli Delphino episcopi.

GRavis, & fide digna; *& infra*. Statuimus, & ordinamus, quod prælatus, & quilibet beneficiatus, vel intitulatus in eccleſiis, vel locis, in quibus interdicta hujuſmodi violantur, vel inductiones ſeu compulſiones fiunt prædictæ, quod nedum ſi ipſæ moniales excommunicatæ, quam etiam alii quicumque, qui excommunicationis ſententia vel ſententiis fuerint publice innodati, admittentur de cætero ad divina, vel eccleſiaſtica ſacramenta, infra tertiam diem, poſtquam fuerint præmiſſa eis nota, nobis, vel vicario noſtro expreſſe ſtudeant nunciare prædicta; in quibus, vel aliquo præmiſſorum ſi fuerint negligentes, deſides, vel remiſſi prælatum eumdem in 25. libris parvorum pro quolibet præmiſſorum exceſſuum, alios autem beneficiatos, ſeu intitulatos in ſacris ordinibus conſtitutos in xv libris monetæ ex nunc dictæ cameræ condemnamus Si vero ipſi iidem, vel eorum aliqui præmiſſorum exceſſuum fuerint patratores, præter pœnas prædictas, quas eos volumus incurrere eo ipſo, & alias eiſdem a jure inflictas, ex noſtro, vel vicarii noſtri arbitrio acrius puniantur. Ne autem ipſæ, vel ipſi excommunicati, qui præmiſſis cauſam dederint, de aliorum fletu ſubrideant, cum non videantur ſcrupulo hæreticæ pravitatis, ad cujus extirpationem officii noſtri intereſt intendere toto poſſe, qui diu excommunicationem ſuſtinent animo indurato; idcirco perſonam quamlibet excommunicatam, quæ excommunicationis ſententiam per ſex menſes animo ſuſtinuerit pertinaci, poſtquam fuerit per eccleſias ipſa ſententia publicata, vel ipſa perſona excommunicata publice nunciata, & de ipſius prolatione, ſeu publicatione pervenerit ad eamdem, nec ſententia nulla fuerit ipſo jure, vel ab ea non fuerit appellatum legitime, vel impoſſibilitas facti excuſaret eundem adimplere non poſſe, quod in ſententia continetur, omni eccleſiaſtico beneficio privamus perpetuo, alteri perſonæ libere conferendo. Laicis vero, qui per annum in ipſa excommunicatione permanſerint, poſtquam excommunicati fuerint publico nunciati, nullus omnino clericorum ipſis exhibeat eccleſiaſtica ſacramenta, vel ipſorum ſepulturæ interſit; & in pœnam ipſorum familiæ eorum ab ingreſſu eccleſiæ arceantur, quamdiu anno elapſo, quo ſcienter in excommunicatione permanſerint, non ſatisfecerint eccleſiæ ſanctæ Dei. Et nihilominus contra tales, ſi anno elapſo poſt ipſam denunciationem publice factam moniti non curaverint ſatisfacere, & abſolutionis beneficium obtinere, procedi poſſit tanquam contra ſuſpectos aliqualiter de hæretica pravitate, cum in excommunicatione tanto tempore perdurantes, & monitionem poſt annum etiam contemnentes videantur clavium eccleſiæ temerarii contemptores. Qui vero ex dictis talibus præſumpſerint eccleſiaſtica ſacramenta conferre, vel ſepulturæ ipſorum aliqualiter intereſſe, illos a divinis officiis ſuſpendimus in his ſcriptis, niſi juſtam cauſam eos tales eſſe habuerint ignorandi.

XXVI.

QUI INVITARE,

Seu admittere poſſint clericos extraneos ad divina celebranda.

Ex Concilio Thomæ Pa.

ITem quia, ut fide dignis; *& infra*. Nos intendentes tam peſtifero morbo omnimode providere, omnibus, & ſingulis ſuffraganeis noſtris, eorumque in ſpiritualibus vicariis in virtute ſanctæ obedientiæ, & ſub excommunicationis pœna, quam in ipſos, & ipſorum quemlibet inobedientes auctoritate præſentis concilii ex nunc, prout ex tunc proferimus, ac etiam promulgamus, diſtricte præcipiendo mandamus, quatenus ipſi ſuffraganei noſtri, aut eorum vicarii, ſeu procuratores, aut vices gerentes, ant

ali

ANNO CHRISTI 1438.

aliquis eorum ad aliqua pontificalia, aut, exequias defunctorum aliquos Episcopos minus rite promotos, & communionem sedis apostolicæ non habentes, admittere minime de cætero præsumant. Et cum aliis Episcopis si quos admiserint ad prædicta, de tota vel certa pecuniæ portione habenda de eo, quod ipsi Episcopi perceperint occasionibus supradictis, non conveniat, nec aliquid percipiant ab eisdem. Cum dignum reputemus & congruum, ut quem labor opprimit, repelli non debeat a mercede. Intendentes, etiam, quod his pœnis ligentur ipso facto dantes eisdem suffraganeis, aut ipsorum vicariis, seu aliis ipsorum nomine quoquo modo aliquid de prædictis.

Ex Synodo Bartholomæi Epis.

Sacrorum canonum ex peregrinorum Clericorum susceptione &c. *Et infra.* Aliquem in Ecclesiis absque superioris licentia recipi prohibemus, constitutionibus informati, quod & a nostris prædecessoribus provisum est, salubriter statuentes. Peregrinos clericos, & maxime Sacerdotes ad celebrandum in nostris ecclesiis sine nostra, vel vices nostras agentis licentia recipi districtius inhibemus. Tales autem, qui ex provisione Episcopi celebrare possunt in diœcesi Castellana, vel quoslibet alios jurisdictioni nostræ subjectos, dummodo prælatorum suorum ad id assensus accedat, ecclesiarum rectores in suis ecclesiis per tres dies continuos propria possint auctoritate recipere; ab inde supra licentiam ab episcopo, vel ejus vicario recipere, & recipienda petere teneantur. Contrarium facientes in pœnam xx. solid. parvorum pro die qualibet incidant ipso facto.

Ex eadem.

Universos plebanos, presbyteros, clericos præsentes admonemus, & eis districte præcipimus nihilominus statuentes, ut nullus ad defunctorum exequias vadat, nisi fuerit invitatus; & si iverit, & aliquid perceperit, in virtute obedientiæ duplum percepti teneatur restituere, in utilitatem ecclesiæ, de qua defunctus fuerit, convertendum. Cum vero invitati ad exequias hujusmodi debent accedere, tempestivius solito missas dicant, atque ad locum, ubi defunctus est, accedentes cum cappis, aut cottis, corpus paululum præcedentes bini & bini cantando, vel legendo ad ecclesiam, ubi sepeliri debet, processionaliter sic usque perducant. Sed in ecclesia ipsa cum honestate debita, donec celebretur officium permanentes, similiter bini & bini cantando exeant, cum candelis accensis corpus ipsum præcedentes, ut dictum est, ad sepulcrum, nec ante exequiarum finem candelas extinguant, sed cum eis accensis processionaliter ad chorum redeant decantantes. Qui vero contrafecerint, omni commodo, quod ex ipsis obsequiis proveniret, sint privati, plebano & aliis de ecclesia applicando. Præcipimus & mandamus sub debito præmisso, ne quis prælatum aliquem, seu episcopum, vel superiorem invitet ad funera, nisi nostra, vel nobis absentibus ab alio a nobis deputando licentia primitus impetrata. Contrarium facientes per septimanam ab officio & beneficio suo privamus; in quos etiam si invenirentur incorrigibiles severius procedemus.

Ex eadem Synodo.

In exequiis & in vesperis mortuorum plebanus medietatem Sacerdotum faciat invitari, reliqui vero per presbyteros communiter invitentur. Si fuerit unus solus, qui invitari debet, invitetur per plebanos. Si fuerint impares numero, qui invitandi erunt, ille qui superfluus est, communiter per plebanum & presbyteros, aut alternatim, nunc per plebanum nunc per presbyteros invitetur. Idem observetur de diacono & subdiacono invitandis.

Ex Synodo Marci Episcopi.

Item cum soli plebani habeant curam animarum in suis parochiis degentium, ipsi plebani soli possunt dare licentiam Sacerdotibus, & aliis beneficiatis in eorum ecclesiis audiendis confessiones, & absolvendis pœnitentes in casibus a jure concessis, salva semper moderatione D. Episcopi.

Ex eadem.

Item quod aliquis clericus religiosus externus vel forensis cujuscumque status & gradus existat, non possit in diœcesi Castellana celebrare in aliqua ecclesia dictæ diœcesis, nisi de expressa licentia præsulis Castellani sub pœna carceris per unam hebdomadam, & illi, qui permittit, unius ducati applicandi curiæ episcopali.

XXVII.

DE TEMPORIBUS ORDINATIONIS.

Ex Synodo Laurentii Justiniano E.

Ut malitiis occurratur, & ne ignorantia, aut inhonestas morum sibi subripiant, quod a jure improbatur, statuimus, quod si quis existens intitulatus in nostra diœcesi cupiens promoveri ad ordinem, sed timens ne ex defectu ignorantiæ, vel ex alio non admittatur, ad aliam diœcesim vel ecclesiam nobis non subjectam transierit, vel beneficium nullius pretii in fraudem & extra Diœcesim nostram acceptaverit, ut iis mediis, vel aliquo illorum possit consequi ordines, qui a nobis sibi denegantur, si infra biennium redierit ad diœcesim nostram, ut ordinem sic susceptum exercere possit, nullatenus admittatur, sine nostra licentia, vel vicarii nostri; ita tamen quod iterum examinetur, & si repertus fuerit idoneus, admittatur; aliter expellatur; declarantes, quod eo ipso, quod beneficium tenuis redditus acceptaverit, intelligatur in fraudem illud acceptasse, & sic per consequens non admittatur, nisi ut supra.

ANNO CHRISTI 1438.

XXVIII.

DE SEPULTURIS.

Ex Concilio Ægi. An. Patriar.

SI contingat, quod in cœna Domini, in parasceve, aut Sabbato sancto aliquod funus sepeliendum ad ecclesias vel monasteria deferatur, fiat exequiarum officium consuetum absque missa legendo potius, quam cantando sine campanæ pulsatione. Transgressor autem usque ad octavum Paschæ a beneficio sit suspensus.

Ex Concilio D. Pa.

Ad abolendum perversam consuetudinem, qua mulieres in funeribus crines cum clamoribus sibi laniant, nec ad ecclesias ulterius redeunt per aliqua tempora, prohibemus, ne clerus in ecclesia aliqua, quousque fient lamentationes hujusmodi & clamores, faciat exequias, seu officium defunctorum. Mares autem, vel mulieres, quæ ob hoc cessaverint accedere ad ecclesias, quas deberent devotius frequentare, quousque se correxerint, careant ecclesiasticis sacramentis.

Constitutio Angeli Corarii Epis. Cast.

Angelus Corario Dei & apostolicæ sedis gratia; *& infra*. Præcipimus, & in hac nostra constitutione sancimus, ut nullus juxta canonicas sanctiones in nostra diœcesi sepeliatur intra aliquam ecclesiam, nisi sit episcopus, vel abbas, vel dignus Sacerdos, vel sæcularis sanctitate, vel miraculosa vita discretus, vel magnus princeps, in quo includere volumus dominum Ducem Venetiarum, licentia tamen nostra prius petita & obtenta. Transgressores vero canonica monitione præmissa, si fuerit collegium, suspendimus per medium annum a cunctis beneficiis, fructibus, redditibus, & proventibus; nihilominus singulas personas de collegio culpabiles volumus omnibus beneficiis privandas, & ad cuncta beneficia inhabilitandas. Si vero persona specialis, ipsam similiter cunctis beneficiis privandam, & ad cuncta beneficia inhabilitandam censemus. Sed si aliquod corpus humanum aliud ab exceptis, quibus per nos fuerit concessum intra ecclesiam sepeliri, præparatum & deputatum fuerit sive per ipsum defunctum sive per alium ad hoc, ut sepeliatur intra ecclesiam, ipsi corpori interdicimus ecclesiasticam sepulturam, quousque tale hoc propositum fuerit revocatum, & debita cautione nobis promissum de non sepeliendo ipsum corpus intra ecclesiam, sed extra; pronunciantes & sententiantes omnibus & singulis talibus interdictam esse ecclesiasticam sepulturam, ac omnes singulos sepelientes præfatos interdictos, sive præfata corpora interdicta declaramus incidere in canones contra præsumentes interdictos sepelire confectos; eamdem pœnam suspensionis inferentes contra collegia, & sub eisdem pœnis privationis & inhabilitationis illos coercentes, qui & quæ consenserint, vel fieri fecerint post publicationem hujus nostræ constitutionis aliquod sepulcrum intra ecclesiam, nisi de licentia nostra fuerit concessum pro personis superius exceptis. Mandamusque omnibus rectoribus, & plebanis ecclesiarum nobis subditarum, quatenus infra mensem a die publicationis copiam hujus constitutionis recipiant, & una copia apud se retenta, quam bis in anno volumus ut legant per se, vel per alium publice, & exponant, scilicet in die commemorationis mortuorum, & in Dominica de passione in solemniis Missarum cum decretali *Decet domum Dei* lib. VI. aliam vero copiam volumus, ut affigant in sacrario in loco patenti, & ibidem patens conservetur. Quod nostrum mandatum volumus sub pœna arbitraria observari.

Ex Synodo Laurentii Episcopi Ca.

Licet debitum sit Clericis ecclesiastica sacramenta devote petita a fidelibus liberaliter exhiberi, tamen quia a majoribus statutum reperitur, quod pietate fidelium introductum est, a posteris debere concedi, & per ecclesiasticum judicem ad id observandum cogi posse; tamen quia facultas cogendi sæculares modo cessat, & multoties, ex defectu justitiæ multa enormia committuntur, cum ipsi Clerici sentiant sæculares sibi ex debito juris teneri, & tamen ex causa prædicta cogi non posse; propterea scandala plurima oriantur, cum clerici inhibeant corpus tradi sepulturæ nisi primo debitum faciant: & laici denegentur talia, putantes solo spiritu clericos absque alimentis necessariis nutriri posse. Ut talia scandala evitentur, declarantes statuimus, quod ipsi Clerici invitati primo, antequam accedant ad domum defuncti, pro matutinis dicendis, quam honeste poterunt, absque conscientiæ scrupulo conveniant cum facientibus sumptus funeris, & componant; quod si non poterit honeste tunc fieri, saltem ea hora qua poterunt sine rumore & populi scandalo faciant; & demum honeste bini & bini semper orando ad domum defuncti accedant psalmodias dicendo, & alias orationes, & associent cum honestate & silentio, & officium pro mortuo impendant cum candelis accensis, & continue morentur usque responsorium videl. *Si bona suscepimus* fuerit perfectum; aliter nullam partem habeant, nisi de sententia plebani vel majoris de capitulo absente plebano licentiam habuerint. Et si quis tumultum verborum fecerit, & rixam inter se, vel cum sæcularibus ultra aliam pœnam portionem propriam amittat. Idem quoque volumus observari, quando aliqua congregatio invitabitur, qui percepto emolumento solito dari, vel habita cautione de solvendo continue morentur ad officium usque ad responsorium prælibatum perfectum, nisi forte quis licentiam petiisset, & ex causa detinuisset a suo archipresbytero; & sine rumore, vel tumultu, sed potius cum silentio & devote: nec fiat distributio dicti emolumenti nisi finito responsorio prædicto, vel sequenti die. Si quis autem transgressor fuerit, portionem suam perdat, aliter puniendus arbitrio superioris. Si autem is, qui ex officio habet distribuere, ante

ANNO CHRISTI 1438.

ante finitum responsorium aliquam partem socio dederit, vel non perstiterit continuans officium usque ad finem, partem suam perdat, & ultra hoc veniat puniendus in lib. 2. pro qualibet parte distributa; & hoc ut cesset murmur in populo, & clerus ex devotione officiandi honoretur.

XXIX.

DE REGULARIBUS.

Ex Concilio Dominici Pa.

AD hoc ne execrabile simoniæ vitium aliquatenus invalescat, sub interminatione anathematis & districto examine divini judicii præcipimus, ne in receptione alicujus monachi vel monachæ pactum aliquod, seu conventio, sive expressio alicujus rei, vel pecuniæ, aut illicita promissio aliquatenus intercedat. Transgressores autem sicut detestabiles simoniaci pœna canonum acrius puniantur.

Ex Conciliis A. L. D. Patriarchar.

Ut religiosorum vita & conversatio regularibus disciplinis semper vigeat, & in melius reformetur, statuimus, ut nullus Monachus vel Canonicus regularis de cætero sine licentia Episcopi administret in Ecclesia sæculari, nisi sit sui monasterii obedientia vel capella. Et qui scienter eum per triduum retinuerit, uno mense a beneficio suspendatur, & eidem pœnæ subjaceant, qui sine bonis testimoniis presbyteros alienæ provinciæ in suis ecclesiis permiserint celebrare.

Sacro approbante Concilio sub interminatione anathematis in virtute spiritus sancti & obedientiæ districte præcipimus, ne monachi, vel monachæ, aut personæ aliquæ regulares proprium habeant, sed omnia opera, quæ faciunt, denominent in communi; & nulla talium personarum donet aliquid alicui, vel recipiat a quacumque persona sine sui Abbatis, vel Abbatissæ licentia speciali. Et si quas possessiones, aut quæcumque bona alia de facto detinent, suo Abbati vel Abbatissæ nomine monasterii omnia dimittant.

Omnibus etiam abbatibus & abbatissis ac prioribus prædicta districtione mandamus, quatenus monachis vel monachabus, aliisque sibi subjectis obedientiæ regulari in victu & vestitu aliisque vitæ necessariis secundum locorum suorum facultatem diligenter studeant providere, ne occasione indecentis defectus in detrimentum animarum & opprobrium observantiæ regularis ad proprietatem abominabilem & damnosam redire cogantur. Singulis etiam mensibus fratribus vel sororibus in capitulo congregatis, Abbates, Abbatissæ, ac priores, & cæteræ administrantes bona monasteriorum ipsorum de proventibus & expensis clare & distincte faciant rationem. Abbates quoque ac priores cum fratribus, & Abbatissæ cum sororibus, nisi hospites habeant, vel infirmentur, in communi refectorio comedant, & in dormitorio dormiant singuli. Transgressores autem acerrime puniantur, & si necesse fuerit, per censuram ecclesiasticam compescantur.

Ex eodem Concilio.

Statuimus, ut Abbates, & Abbatissæ, ac personæ aliæ regulares monachos, vel monachas detinentes secundum regulam subjaceant disciplinæ, ipsos non ejiciant de monasteriis nisi post tertium ejusdem criminis excessum incorrigibilis apparerent. Si vero aliquos vel aliquas ejecerint vel ejecerunt aliter, infra octo dies eos vel eas studeant revocare. Alioquin quanto tempore ipsi vel ipsæ fuerint extra monasterium, tanto tempore Abbates, vel Abbatissæ, & priores hujus ab administratione spiritualium & temporalium sint suspensi. Monachi autem & Monachæ extra monasterium vagantes absque licentia debita sint excommunicationis vinculo innodati. Si autem abbates, vel abbatissæ, aut priores ipsos, vel ipsas humiliter redeuntes non receperint, salva ordinis disciplina, sint excommunicatione simili innodati.

Ex eodem.

Ut indecens discursus regularium arceatur, statuimus, ne monachi vel monachæ, aut personæ aliæ regulares absque magna, & evidenti necessitate de suis monasteriis egredientes per civitatem vel loca discurrant; sed si necesse fuerit eos vel eas pro magna & evidenti necessitate egredi de licentia Abbatis vel prioris, sociati alicui sui ordinis honeste incedant. Sed Abbatissæ, vel moniales non exeant præter sui episcopi licentiam, vel eo absente ab ipsius vicario impetratam. Quas, si contrafecerint, ultra alias pœnas privamus a sacramentorum participatione, & ab omnibus indulgentiis, & remissionibus peccatorum.

Ex eodem.

Cum in odore bonæ famæ regularium delectemur, & ab omni specie mala præcipiat Apostolus abstinere, statuimus, ne mulieres aliquæ claustrum monachorum ingrediantur, neque masculi claustra monialium, nisi propter exequias mortuorum vel cum visitantur ab Episcopo, vel alio jurisdictionem habente, aut infirmitatis causa, vel evidenti & urgenti necessitate.

Ex eodem.

Claustra quippe monachorum, monacharumque præcipimus clausa manere, ut monastica religio tam in silentio, quam in aliis melius observetur, nec habeant tot portas, sed provideatur, ne intretur nisi per viam parlatorii. Provideant Abbates, & Abbatissæ, aliæque regulares personæ, ut regulam, quam promiserunt, in victu & vestitu, dormitione, aliisque omnibus observetur, si divinam, ac sui Episcopi, & visitatoris ultionem voluerint evitare.

Ex

ANNO CHRISTI 1438.

Ex eodem.

Sub interminatione anathematis prohibemus episcopis, & eorum vicariis, & aliis omnibus Christicolis, ne prætextu dandæ vel negandæ licentiæ abbatissis, vel monialibus, aut dispensandi cum ipsis super aliquo ad eorum officium pertinente, quidquam petere, vel recipere providere, donare, vel dare audeant modo aliquo, vel ingenio, vel indebitam distinctionem facere. Transgressores autem in aliquo prædictorum, si clericus fuerit, sit suspensus ab omni beneficio per sex menses; si abbatissa, vel monialis, aut alia persona regularis, vel sæcularis masculus, vel fæmina sint excommunicationis vincolo innodati.

Ex eodem.

Si quis a duodecimo usque ad sexagesimum annum ætatis masculus, vel fæmina contra statuta prædecessorum nostrorum ingredietur claustra monalium, vel monachorum sine licentia episcoporum, nisi aliter ei liceat, sit suspensus ab omnibus indulgentiis, & a sacramentorum partecipatione.

Ex eodem.

Statuto perpetuo inhibemus Abbatibus, Prioribus, Monachis, & Fratribus nostræ provinciæ regularibus, ne accedant ad monasteria, seu loca habitationum monialium, neque hospitentur, vel declinent alicubi ad jacendum vel ad dormiendum extra monasterium, vel habitacula sua, vel aliorum regularium masculorum, aut prælatorum, vel clericorum infra Castellanam, vel Torcellanam diœcesim sine licentia Episcopi vel aliorum superiorum, nisi in casibus permissis ex constitutionibus, vel a jure. Similiter inhibentes Abbatissis, & Monialibus, ne accedant ad ecclesias, vel capellas regularium vel sæcularium masculorum, S. Marci de Venetiis, & Cathedralibus Ecclesiis tantum exceptis; neque ad palatia, hospitia, domus vel curias monasterii, vel alia loca quorumlibet habitatorum, Patriarcharum, Episcoporum, Abbatum, Priorum, Plebanorum, vel aliorum Clericorum, vel religiosorum masculorum cujuscumque ordinis, religionis, vel status. Contrarium autem facientes, ac eos, vel eas ex contemptu receptante, excommunicationis vinculo innodamus. Nulla monialis alicui masculo secrete loquatur, etiam in casu pœnitentiæ, nisi ad fenestram ad hoc apertam, vel præsentibus, & videntibus saltem tribus aliis personis.

Ex eodem.

Si qua monialis, exceptis Abbatissa, Priorissa, & Porteriis, vel aliis officialibus ad hoc deputatis honestis, & antiquis loqui præsumpserit, vel ministrare aliquid personaliter alicui masculo infra fines sui monasterii post completorium usque ad primam sequentis diei, vel in meridie, quando aliæ sorores quiescunt, privetur loco suo in refectorio, & careat voce in Capitulo, quousque pro qualibet vice una die in refectorio publice jejunaverit in pane, & aqua.

Ex eodem.

Si monialis aliqua infra ætatem quinquaginta annorum absque socia ejusdem ordinis in aliquo navigio, platea, domo, camera, vel horto, seu alio loco præsumpserit apparere, stare, vel sedere, aut jacere extra suum, vel aliarum monialium monasteria, aut infra, scil. in domibus, vel habitaculis hospitum, seu familiarium masculorum, nisi forte ad instantiam Abbatissæ propter magnam necessitatem cum licentia episcopi, aut infirma infra domum alicujus honestæ personæ, aut alias in domo habitationis patris matris, avi, aviæ, fratris, vel sororis, aut filiorum ipsorum permanserint, ultra alias pœnas privata sit omnibus indulgentiis, & Sacramentorum participatione, careat voce in Capitulo, & sit inhabilis ad conservationem, & ad quamlibet dignitatem, quousque pro qualibet vice duobus diebus in pane, & aqua jejunaverit in suo refectorio manifeste, nulla nisi in articulo mortis remissione contra hoc valitura eidem.

Ex eodem.

Masculos & fæminas omnes cujuscumque conditionis, & status associantes, vel navigantes aliquam solam monialem per loca publica contra constitutiones prædictas excommunicationis vinculo innodamus.

Ex eodem.

Ad obviandum scandalis & periculis perpetuo inhibemus decreto, ne in aliqua ecclesia, vel monasterio plures quam duo vel tres fratres, aut sorores, vel alii de eadem prole sibi secundo vel tertio gradu attinentes in canonicos, fratres, monachos, vel monachas, recipiantur, nisi essent e progenie patroni, vel fundatoris principalis ejusdem loci. Et Si contrafiet, voce in capitulo careant tales receptæ personæ, quousque remanserint tantum tres.

Ex eodem.

Detestantes pravitatem monialium asserentium in palliationem sui erroris se non posse compelli ad arctiorem statum quam invenerint in monasterio tempore ingressus & professionis, perpetuo inhibemus decreto, ne ulterius aliquod monasterium pro mulieribus aliquibus professis vel profitendis ibidem fiat, vel constituatur, seu trasferatur infra fines nostri patriarchatus, nisi ad perpetuam clausuram secundum formam constitutionis Bonifacii. Contrarium facientes sint excommunicati, & loca ipsa ecclesiastico supp sita interdicto.

Ex eodem.

Gravem; & *infra*. Unde volentes tantis morbis mederi; statuimus, quod quilibet Abbas monasterii præsidem conventuali in partibus Dalmatiæ, una cum conventu, vel ma-

ANNO CHRISTI 1438.

majori parte ipsius debeat ordinare quolibet anno unum monachum sui conventus camerarium, campanarium, vel cellarium, qui recipiat monetam, & omnes & singulos fructus sui monasterii, & expendat de mandato Abbatis & conventus in rebus necessariis & opportunis abbati, monachis, & monasterio. Et de expensis factis & fiendis per eum quolibet mense reddat in capitulo rationem, & omni anno cum deliberatione abbatis & capituli debeat ipsis monachis de vestibus providere secundum facultatem ipsius monasterii, aut certa redditunm portio, & bonorum prædicti monasterii assignetur abbati, & residua pertineat ad conventum pro victu & necessariis suis, aliisque oneribus supportandis. Et ubi non est conventus, fiat coram episcopo ipsa ratio de proventibus & expensis.

Ex eodem.

Ad tollendam omnem materiam evagandi, quæ in sacris canonibus reprobabilis est in monachis; *& infra*, sacro approbante concilio duximus ordinandum, quod quilibet Abbas de partibus Dalmatinis debeat continue habitare in suo monasterio, nec se absentare a diœcesi, ubi positum est dictum monasterium sine consilio conventus sui, vel sine licentia diœcesani. Et quod nullus abbas de diœcesi alicujus possit deserere suum monasterium, & habitare in civitatibus seu castris continue, sed in dictis suis monasteriis teneantur & debeant residere.

Ex Synodo Angeli episcopi.

Quamquam felicis recordationis; *& infra.* Præsenti constitutione statuimus, præcipimus & mandamus omnibus, & singulis abbatissis priorissis, cæterisque præsidentibus, & officialibus monasteriorum, monialium, & sororum tam præsentibus quam futuris, ut ostia omnia, per quæ ingressus ad eas & egressus posset haberi, duabus serraturis clavibus diversis continue sint munita; unam quarum clavium prælata teneat per se ipsam; alia vero per unam de antiquioribus servandam & discretam per ipsam prælatam & conventum ad hoc assumendam debeat custodiri. Parlatorium quoque in loco deteriori ante introitum claustri, ubi non est, ordinetur, & ubi jam ordinatum existit, in statu debito conservetur, per quod personis necessariis a jure concessis pateat accessus, & exterius egressus. In quo parlatorio volumus conveniri; ita tamen quod nulla monialis, vel soror cum venientibus de extra manere possit, vel sola sedere causa loquendi; sed associata juxta formam constitutionis Ramberti prædecessoris nostri super hoc edita. Inhibentes expresse, ne extra dictum parlatorium per diverticula, vel alio quovis loco moniali vel sorori aliquis loqui possit. Nec quod abbatissa, seu prælata, moniales vel sorores clausuram sui monasterii exire possint, vel debeant sine nostra expressa licentia, aut nobis in remotis egentibus, nostri vicarii generalis. Alioquin ex nunc in his scriptis aliter exeuntes excommunicationis vinculo innodamus. Clericos vero ingredientes ipsam clausuram absque nostra vel vicarii nostri, ut supra dictum est, licentia speciali tam religiosos, quam sæculares ad mensem suspendimus in his scriptis. Et laicos, seu sæculares masculos adultos ingredientes clausuram eamdem absque prædicta licentia a partecipatione Sacramentorum privamus, & suspensos ac privatos esse decernimus, donec a nobis vel vicario, vel provicario nostro, quibus super hoc propter fragilitatem humanam potestatem concedimus, fuerint absoluti.

ANNO CHRISTI 1438.

Monialem autem prælatam, vel sororem, quemquam ex personis non permissis introducentem, vel contra formam suprascriptam alicui colloquentem una die ipsa septimana, vel frequenti proxima in pane & aqua præcipimus jejunare, quam pœnitentiam sibi impositam per suam prælatam si contempserit adimplere, interim vocem non habeat in capitulo, nec alicui officio præponatur, nec ad tractatus aliquos admittatur. Prælata vero, quæ in faciendo servari prædicta fuerit negligens, vel remissa, a prælationis & administrationis officio decernimus amovendam. Permittimus tamen confessores idoneos & discretos ad hoc deputatos, vel deputandos ibidem ingredi posse ipsam clausuram pro infirmarum in pœnitentiali foro confessionibus audiendis; & Capellanum ipsarum pro Sacramentis ecclesiasticis ministrandis, & ex alia causa evidenti vera, legitima, seu justa, nec non medicos, & barberios, carpentarios, & ministrales alios pro officiis & necessariis peragendis, quæ non possunt per mulieres communiter expediri, ætate maturos & honestos, quos functos suo officio nolumus ibi trahere ullam moram, nec aliter ingredi ipsum locum. Intra navem seu corpus ecclesiæ exterius decernimus quemquam posse ingredi, ac ipsam totam ecclesiam, cum contigerit aliquod corpus sepeliendum deferri, in monasterio maxime habente parochiam, vel cimiterium ab antiquo, vel de novo auctoritate superioris concessum; aut missam pro aliquibus festis ecclesiæ, vel aniversariis pro defunctis vel abbatissæ seu sororis alicujus, vel monialis consecrationis aut receptionis solemniter celebrari, vel prædicari, vel verba Dei proponi, aut pœnitentiam dari alicui de monialibus, vel sororibus, quæ ibidem tamen sola non maneat, vel sedeat, sed associata, ut superius dictum est. Et quia vidimus multoties dubitari, quid clausuræ nomine in monasteriis censeatur, declaramus, quod quoad monachas vel sorores egredientes exteriora ostia monasteriorum, seu locorum, quorum claves per ipsas abbatissas, & moniales, seu sorores tenentur, ut supra dictum est; & quoad intrantes ostia claustrorum censeatur clausuræ: tamen benignior in pœnis sit interpretatio fienda.

Ex Synodo Angelo Corario E.

Angelus Dei & Apostolicæ Sedis; *& infra.* Volumus, & hac nostra constitutione ordinamus, quod quicumque clericus cujuscumque conditionis, ordinis, sive dignitatis existat, commiserit incestum violenter cum aliqua sanctimoniali, qualitercumque ipsi

ANNO CHRISTI 1438.

ipsi sanctimoniali violentiam fecerit, sit ipso A facto perpetuo carceri condemnatus cum compedibus ferreis per sex annos. Quod si voluntariam absque violentia ulla ipsam habuerit, sit ipso facto condemnatus carceri per sex annos cum compedibus ferreis per tres annos; & nihilominus reservamus majorem pœnam inferendam juxta casus qualitatem. Ipsa vero sanctimonialis, quæ voluntarie & sine ulla violentia incestuosa fuerit, sit ipso facto condemnata carceri per tres annos cum compedibus ferreis. Quæ vero victa fuerit per violentiam, & tamen consenserit, juxta casus qualitatem puniatur. Super quibus reservamus majorem pœnam inferendam juxta qualitatem casus.

B

Ex Synodo ejusdem D. C.

Item volumus, & hac nostra constitutione ordinamus, quod nullus masculus sæcularis vel clericus cujuscumque conditionis, gradus, ordinis, seu dignitatis existat, intret aliquod monasterium ultra parlatorium, & partem ecclesiæ, quæ est extra partem, in qua est chorus, ad quem conveniunt moniales pro officiis. Item quod non liceat intrare partem in qua est chorus sub pœne excommunicationis, quam incurrant ipso C facto. Et nihilominus si fuerit clericus ipso facto sit condemnatus carceri per annum exceptis illis, quibus dedimus licentiam vel bulettinum occasione certæ necessitatis juxta canonum sanctionem. Quæcumque autem monialis exiverit terminos sui monasterii signatos, sit ipso facto excommunicata, & per duos menses carceri condemnata, majori pœna reservata juxta qualitatem excessus exceptis quibus dederimus licentiam vel bulettinum occasione necessitatis secundum canones.

Ex eadem.

D

Item volumus, quod quælibet abbatissa, sive priorissa quam primum cognoverit aliquem intrasse, sive aliquam monialem exivisse contra factam nostram constitutionem, nobis infra sex dies debeat notificasse sub pœna excommunicationis, suspensionis, interdicti, carcerationis, & privationis, vel alterius gravis pœnæ, secundum quod nobis videbitur. Sub qua pœna volumus quamlibet monialem infra duos dies in quamprimum sciverit notificasse suæ abbatissæ.

Ex Synodo Marci Lando Epis. Cas.

Item quod aliquis tam clericus quam lai- E cus, vel aliqua laicalis persona cujuscumque conditionis existat, audeat ingredi aliquod monasterium monialium, aut clausuras ejusdem monasterii nostræ diœcesis, nisi in locis debitis, & solitis, nisi de licentia Præsulis Castellani sub pœna excommunicationis.

ANNO CHRISTI 1438

XXX.

DE CENSIBUS ET EXTORSIONIBUS COLLECTARUM.

Ex Concilio Thomæ Pa.

Item ne suffraganei nostri; *& infra.* Suffraganeis nostris, & eorum cuilibet in virtute sanctæ obedientiæ districte auctoritate præsentis concilii præcipiendo mandamus, quatenus portiones eas pro rata suarum mensarum episcopalium contingentes, provisionum, & procurationum, ac subsidiorum hujusmodi persolvendorum integraliter persolvant, nec a quibuscumque personis ecclesiasticis suarum civitatum & diœcesum pro prædictis percipiant ultra quam ipsæ personæ secundum antiquam seu rationabilem taxam seu taxationem suorum proventuum ecclesiasticorum solvere debeant pro præmissis. Alioquin ipsorum singulos contrarium præsumentes excommunicationis sententia auctoritate præsentis Concilii innodamus, a qua præterquam in mortis articulo nequeant absolvi, nisi ea, quæ sic indebite [a], infra unum mensem a receptione ipsorum computandum restituerint integre cum effectu. Quod si non fecerint, ad restituendum hujusmodi recepta indebite, & tantumdem de suo, illis a quibus acceperint, volumus eos teneri. Et si quid forsan aliquando de impositionibus pro aliquibus prædictorum persolvendis supererit de pecunia cleri, illud penes duos vel tres idoneos & tutos de ipso clero servandum, prout ipse clerus, vel major pars ipsius duxerit statuendum. *Et infra.* Volumus & districte præcipiendo mandamus universis & singulis suffraganeis nostris, quatenus electis & assumptis tribus, vel quinque de clero suarum civitatum & diœcesum personis idoneis de consensu cleri seu majoris partis ejusdem, infra tres menses a die publicationis præsentis concilii in antea computandos perscrutetur bene & diligenter una cum eisdem electis & sumptis tam de redditibus & proventibus suæ mensæ episcopalis; quam beneficiorum omnium aliorum eccleasticorum ipsarum civitatum & diœcesum, ipsos fructus, redditus, & proventus taxent in virtute præstiti juramenti & aliter, prout eis, vel eorum conscientiis videbitur fore justum. Alioquin contra præmissa venientes per annum suspendimus a divinis, & ad prædicta exequenda nihilominus teneantur. Quas taxationes volumus, & mandamus sub eadem pœna manu publica redigi, & conscribi in cancellaria eorum suffraganeorum nostrorum debite conservandas, Caprulæ, Equilini, & Civitatis novæ Episcopis, qui nullum seu modicum clerum habent, dumtaxat exceptis.

[a] forte deest *exegerint*, vel quid simile.

Ex eodem.

Item volumus, & auctoritate præsentis concilii sancimus, ne aliquis suffraganeus noster ut alius prælatus nostræ provinciæ ad quos de jure vel consuetudine aut privilegio jus visitandi spectat, & pertinet, nomine visitationis, aut pro visitationis subsidio a sub-

ANNO CHRISTI 1438.

subditis suis ultra formam & tenorem constitutionis editæ per felicis recordationis D. Benedictum papam XII. quæ incipit: *Vas electionis* quoquo modo percipere præsumat: cujus constitutionis partem nostram provinciam & aliquas alias contingentem inferius inseri fecimus, ne quis ignorantiam prætendere valeat de contentis in ea. Contrarium vero facientes, nec non dantes ultra contenta in constitutione prædicta ultra pœnas contenta in ipsa apostolica constitutione præfata, a perceptione fructuum suarum ecclesiarum & beneficiorum & administratione eorumdem per annum suspensos fore volumus ipso facto, in fabrica ecclesiarum eorum a quibus ultra prædicta receperunt, totaliter convertendorum. Tenor autem contentorum in ipsa apostolica constitutione talis est.

In Apuliæ vero, Calabriæ, Terrælaboris, Siciliæ, Lombardiæ, Turciæ, Sardiniæ, Corsicæ, ceterisque aliis Italiæ partibus, nec non Sclavoniæ, Achajæ, Cypri, ac cæteris regnis, insulis, & aliis provinciis, & partibus omnibus ultramontanis, & etiam transmarinis Patriarchæ, archiepiscopi, & episcopi, ac prælati, & personæ ecclesiasticæ consistentes tamen, ut præmittitur, personaliter visitabunt &c. Iidem Patriarchæ & archiepiscopi a suis, vel suorum suffraganeorum ecclesiis cathedralibus pro procuratione unius diei, sive in victualibus, sive in pecunia a volentibus ultra sexaginta, a monasterio vero & ecclesiis aliis, ac prioratibus sæcularibus, & regularibus habentibus collegium duodecim aut plurium personarum ultra 50. ab habentibus vero minus collegium, & quibuscumque aliis ecclesiis, prioratibus, atque locis ultra quadraginta; episcopi autem a cathedralibus ecclesiis ultra 40. a monasterio vero & aliis ecclesiis, ac prioratibus sæcularibus & regularibus habentibus collegium duodecim, vel plurium personarum ultra L. ab habentibus vero minus collegium, & ecclesiis aliis, seu prioratibus & locis quibuslibet ultra triginta. Abbates vero a suis monasteriis vel prioratibus simile collegium vel majus habentibus ultra xx. ab habentibus minus collegium, & quibuslibet aliis ecclesiis, prioratibus, ac locis ultra XVI. Archidiaconi ultra x. turon. argenti valorem non audeant recipere quoquo modo. Si vero præfati Patriarchæ, archiepiscopi, episcopi, prælati, ac personæ ecclesiasticæ proxime nominatæ ex privilegio apostolico per alios visitare & procurationes recipere valeant in pecunia numerata, dicti Patriarchæ, seu archiepiscopi ab eisdem suis, vel suffraganeorum suorum ecclesiis cathedralibus ultra 40. a monasteriis vero & ecclesiis aliis, ac prioratibus sæcularibus & regularibus habentibus collegium XII. vel plurium personarum ultra 30. ab habentibus vero minus collegium, & aliis ecclesiis, prioratibus, sive locis, & subditis quibuscumque ultra 20. episcopi quoque a suis cathedralibus, & quibuslibet aliis ecclesiis, monasteriis, prioratibus, atque locis ultra 20. Abbates quoque etiam ultra x. necnon archidiaconi ultra 5. turon. argenti valorem recipere non præsumant. Ita quod expensæ, seu sumptus universi, seu taxatio pecuniaria unius procurationis, totius videlicet diei in pecunia, vel in victualibus & necessariis prædictis, prædictam summam, vel valorem aliquatenus non excedat, nec ultra summas vel valores seu taxationes earum prætextu cujusvis consuetudinis, vel aliter prælatis vel famulis eorum quicquam exigere, vel recipere liceat etiam a volente. Illud quoque, quod de archidiacono superius duximus ordinandum, locum habere volumus etiam in Decanis, præpositis, aliisque personis ecclesiasticis superius non expressis, quibus visitationis officium, & procurationis receptio ex privilegio, sedis apostolicæ, vel de jure, vel consuetudine competere dinoscuntur, Decanis & Ceralibus dumtaxat exceptis, qui in aliquibus regionibus archipresbyteri nominantur, contra quos in receptione hujus procurationis id quod supra statutum est de aliis archipresbyteris, volumus observari. Nostræ tamen intentionis existit, quod si ex conventione, vel consuetudine ecclesiæ tam cathedrales, quam collegiatæ, & aliæ quælibet sæculares vel regulares, & etiam monasteria, prioratus conventuales, & loca alia quævis ecclesiastica, eorumque capitula, & collegia, seu conventus rectores, seu & personæ prælatis quibusvis visitantibus, ut præfertur, minus debeant, vel consueverint solvere, quam per nos superius est statutum, ad solvendum ultra conventionem vel consuetudinem hujusmodi nullatenus adstringantur; sed super his contra eos conventio & consuetudo hujusmodi observetur. Hujusmodi etiam moderationes & taxationes ad Prælatos quoslibet, qui prætextus cujusvis consuetudinis in monasteriis vel locis aliis ecclesiasticis gratis recipiuntur ad pabulum caritatis, extendimus, & etiam prorogamus, proviso nihilominus, quod in locis quibuslibet secundum quod major vel minor rerum copia fuerit in eisdem, nec non juxta majorem vel minorem personarum & evectionum numerum hujusmodi visitationum expensarum majorum vel minorum debita moderatio teneatur; ita tamen, quod majores expensæ non excedant summam superius limitatam.

Insuper omnibus Patriarchis, Primatibus, Archiepiscopis, Episcopis, & aliis superius nominatis ultra moderationes & taxationes prædictas quicquam præsumant accipere districtius inhibemus. Volentes etiam constitutionem præsentem pœnæ adjectione juvari, statuimus, quod si dicti visitantes per se, vel si ex privilegio eis competat, per alios visitationis officium exercuerint, & procurationes receperint, ut præfertur, ipsi autem familiares eorum ultra moderationes & taxationes prædictas aliquid scienter exegerint, vel receperint etiam a volente, duplum ejus, quod si iidem prælati, vel eis scientibus, aut ratum habentibus, eorum familiares taliter exegerint, vel receperint, infra duos menses post receptionem seu scientiam hujusmodi ecclesis, monasteriis, & aliis locis, a quibus illa receperint, restituere teneantur. Si vero dictis prælatis per alios visitantibus, hi, qui pro eis visitationis officium exercebunt, per se vel alios ultra moderationes sive taxationes prædictas quicquam exegerint, seu receperint etiam a volente, duplum ejus, quod ultra receperint, eccle-

ANNO CHRISTI 1438.

ſiis & monaſteriis, & aliis locis, a quibus id receptum fuerit, infra præfatum terminum reddere teneantur. Alioquin ex tunc ipſi Prælati, qui ultra moderationes & taxationes prædictas, ſeu conventionem & conſuetudinem hujuſmodi recipient in pecunia numerata, duplum ipſum eiſdem eccleſiis, monaſteriis, ſeu locis ultra dictum tempus reſtituere differentes, ingreſſum eccleſiæ ſibi noverint interdictum. Si vero qui pro prælatis prædictis viſitationem hujuſmodi, ut præmittitur, exercebunt, ab officio & beneficio noverint ſe ſuſpenſos, quouſque gravatis eccleſiis, & monaſteriis, ſeu locis hujuſmodi duplo plenariam ſatisfactionem impendant. Adjicientes conſtitutioni præſenti, quod ſi aliquis de familia prælati perſonaliter viſitantis aliquid ultra moderationes & taxationes præfatas per ſe, vel alios, prælato ignorante, nec ratum habente, receperit ab eccleſiis, monaſteriis, & locis aliis viſitatis, duplum ejus, quod ultra receperit, de ſuo proprio infra duos menſes poſt receptionem hujuſmodi, eccleſiis, monaſteriis, & locis aliis, a quibus illa receperit, reddere teneatur. Alioquin ex tunc talis recipiens, ſi clericus fuerit, tamdiu ab officio & beneficio ſit eo ipſo ſuſpenſus; ſi vero laicus, tamdiu ingreſſum eccleſiæ ſibi noverit interdictum, & a communione, ſeu euchariſtia ipſo facto ſentiat ſe ſuſpenſum, donec de duplo hujuſmodi gravatis eccleſiis, monaſteriis, ſive locis ſatisfecerint cum effectu, nulla eiſdem ultra moderationes & taxationes prædictas recipientibus in his donationis, remiſſionis, liberalitatis gratia valitura.

Cæterum moderationes & taxationes hujuſmodi in illis locis volumus obſervari, in quibus id fieri poterit ſecundum eccleſiæ, monaſterii, vel loci alterius facultatem. In aliis autem tantam præcipimus modeſtiam adhiberi, quod per hæc, quæ ad exonerationem locorum eccleſiæ ſtatuenda prævidimus, non debeat aggravari, ut per hoc dicti Prælati exigendi amplius, quam a ſibi ſubditis peti poſſunt, indultam ſibi exiſtiment facultatem. Præmiſſis quoque adjiciendo ſtatuimus, quod ſi prædicti prælati, vel aliquis eorumdem ex apoſtolica indulgentia, vel conſuetudine, ſeu de jure petat ſibi ab eccleſiis, monaſteriis & locis aliis eccleſiaſticis, eorumque capitulis, collegii, vel conventibus, rectoribus ſeu perſonis moderatum, ſeu caritativum exhiberi, non poſſit a ſingulis eccleſiis, monaſteriis, ſeu locis pro ſubſidio hujuſmodi ultra petere, vel recipere etiam a volente, niſi quantum aſcenderint ſingulæ procurationes in pecunia ſuperius moderatæ, quas iidem prælati reciperent, quando ex privilegio per alium viſitarent. Porro turonenſes ipſos tales fores intelligimus, quod XII. ipſorum valeant unum florenum boni auri & puri legalis ponderis, & conii Florentini. Per conſtitutiones autem hujuſmodi volumus, quod dicti prælati, vel alii, quibus viſitationis officium, & procurationis receptio ex privilegio ſedis apoſtolicæ, vel de conſuetudine, vel jure ſcripto competere non dinoſcuntur, jus viſitandi, ſeu procurationes recipiendi ſibi valeant vendicare, nec per conſtitutionem eamdem aliis conſtitutionibus ſuper præmiſſis per prædeceſſores noſtros dudum editis quoad aliqua contenta in eis aliquatenus derogetur. Inſuper abbates ciſtercienſis ordinis ſua monaſteria viſitantes ſub præſenti conſtitutione volumus comprehendi, dum ſuper eis per aliam ordinationem noſtram duxerimus ſpecialiter providendum. Nulli ergo omnino hominum &c. Datum Avinioni xv. Kal. Jan. pontificatus noſtri anno 2.

Ex Synodo Angeli Delphino.

Quia humanarum rerum. *& infra*. Prævidimus, diu eſt, antiquum æſtimum omnium regularium & ſæcularium eccleſiarum, clericorum, ac hoſpitalium noſtræ diœceſis de conſenſu totius cleri exempti, & non exempti per certos venerabiles viros diſcretos, & fide dignos electos innovari, & in melius reformari juxta facultatem ipſarum eccleſiarum, clericorum, & hoſpitalium prædictorum, quam reperirentur præſentialiter habere, vel poſſidere. Quod quidem æſtimum innovatum & reformatum concorditer per eoſdem aperimus, & publicamus. Statuentes, & ordinantes, quod ſecundum ipſum & juxta formam ipſius, omnes impoſitiones collectarum fiant, & collectæ quælibet ab omnibus de cætero perſolvantur, antiquis æſtimis caſſatis, & annullatis. Mandamus inſuper quod dictum æſtimum nunc factum de ſexennio in ſexennium debeat pro futuro tempore examinari, & ſi expediens fuerit, reformari, ac fideliter in melius innovari, ne amplius ſuper hoc querela ad ſedem apoſtolicam proferatur. Expreſſe & peremptorie mandantes quibuſcumque collectoribus ad dictas collectas exigendas de cætero deputandis, quod poſt collectas prædictas & receptas de exactis & receptis nobis, vel vicariis noſtris, vel illis, ſeu illi, quos vel quem ad dictarum collectarum rationes audiendas duxerimus deputandos, infra unum menſem poſt terminum elapſum aſſignatum pro dictis collectis ſolvendis teneantur integre reddere rationem, ac reſtituere quod ſuperaverit facta ratione collectæ ſub pœna xxv. libr. in quibus ex nunc ipſos, & quemlibet eorum noſtræ cameræ condemnamus; eadem pœna mulctantes nunc ex nunc illos, quos duxerimus deputandos ad prædictas rationes audiendas, ſi in ipſis recipiendis, vel audiendis negligentes fuerint, vel remiſſi.

Ex eadem.

Ut futuris caſibus; *& infra*. Statuimus, & ordinamus, quod occaſione quorumdam annuorum feſtorum, & proceſſionum, quæ ſingulis annis fiunt, vel pro evangeliis ſeu miſſis novis cantandis non fiant ſumptus exceſſivi, vel expenſæ inordinatæ, ex quibus brevi hora longi temporis victus conſumitur, & manus extenditur ad extorſiones illicitas, vel ad mendicata ſuffragia laicorum, quas extorſiones maxime contra monaſteria, & eccleſias omnino fieri prohibemus ſub pœna reſtitutionis ejus, quod extorſerit, & tantumdem de ſuo.

XXXI.

ANNO CHRISTI 1438.

XXXI.

DE SACRAMENTIS ECCLESIASTICIS.

Ex Synodo Bartholomæi episcopi.

Districte mandamus, quod semper semel in septimana ad minus septimanarius pro infirmis conficiat corpus Christi, & consumat totum servatum de præterita hebdomada. Sint etiam Sacerdotes de hostiis recentibus conficere studiosi.

Ex eadem.

Ut animabus subjectorum nostrorum, quæ frequenter in medici judicisque spiritualis falsis opinionibus & persuasionibus pravis decipiuntur salubriter consulatur, & juria parochialium ecclesiarum serventur illæsa, omnes utriusque sexus, cujuscumque status aut conditionis existant, jurisdictioni nostræ subjectos, primo, secundo, & tertio peremptorie sub excommunicationis pœna, quam proferimus in contrarium facientes, ordinaria auctoritate monemus, quod a suis duntaxat parochialibus sacerdotibus, & non ab aliis quibuscumque, absque episcopi Castellani licentia, dum præsens est, aut sui vicarii in absentia obtenta licentia, ecclesiastica percipiat sacramenta, salva semper domini nostri summi Pontificis reverentia; & privilegiis super audiendis confessionibus vel confessoribus quibusdam ut ab apostolica sede concessis; & ex concessionibus aliquibus personis ad voluntatem Episcopi Castellani factis ab ecclesia Castellana, & salvo quod de licentia confitendi a plebanis parochianis propriis concedenda.

Ex eadem.

De medicis præcipimus, ne tribus vicibus vel ultra ad infirmos curandos vadant, nisi prius ipsi infirmi advocent Sacerdotes & medicos animarum juxta formam concilii Gradensis, ad quod, si neglexerint, per ordinarios compellantur.

Ex Synodo Marci ep.

Item statuimus; quod aliquis sacerdos, aut beneficiatus in diœcesi Castellana non audeat dare aliquod sacramentum nisi ad actum, ad quem instituta sunt, licet fiat ad purum actum, sub pœna unius ducati applicandi curiæ episcopali, & sub pœna carceris

XXXII.

DE SPONSALIBUS ET MATRIMONIIS.

Ex Concilio Æ. & A. Patr.

In matrimoniis contrahendis præmittatur denunciatio publica in ecclesiis contrahentium juxta formam Concilii generalis. Volentes etiam pravorum fraudolentiis obviare statuimus ut nullus forinsecus & ignotus ad partes nostras accedens uxorem accipiat, nisi habuerit literas sui episcopi, quod sit solutus, testimonium perhibentis; ac denunciatio trina in ecclesiis publice ad arbitrium episcopi præmittatur, ut infra dictum terminum, qui potuerit, & qui voluerit, legitimum impedimentum opponat; & ipsi presbyteri parochiales investigent, utrum aliquid impedimentum consistat. Aliter vero missa nuptialis a sacerdotibus non cantetur, nec annulus benedicatur omnino. Si quis autem Sacerdotum secus fecerit, a beneficio per duos menses sit suspensus.

Ex eodem.

Et ne in diebus a sanctis patribus prohibitis nuptiæ celebrentur, sub interminatione anathematis prohibemus, ne de cætero a die dominico adventus domini inclusive usque post epiphaniam, & a septuagesima inclusive usque post octavam resurrectionis Domini, & a dominica ante Ascensionem domini usque post pentecostem, annuli nuptiales benedicantur, nec missa specialis novitiæ celebretur, nec sponsa etiam traducatur. Transgressores autem per duos menses a beneficio sint suspensi.

Ex Concilio D. Patr.

Si quis conjugum sine judicio ecclesiæ ultra mensem pertinaciter altero invito permanserit separatus, sit privatus ecclesiasticis sacramentis. Presbyteri autem qui scienter talibus ecclesiastica præstiterint sacramenta, per sex menses a beneficio sint suspensi.

Ex Synodo Marci ep.

Item statuimus, quod nullus sacerdos, aut Clericus beneficiatus in diœcesi nostra audeat de cætero interesse nuptiis clandestinis celebrandis, aut secundis nuptiis ex parte mulieris celebrandis, nec audeat benedicere annulos in dictis secundis nuptiis sub pœna excommunicationis.

XXXIII.

DE SIMONIA.

Ex Concilio Thomæ Pa.

Item quia ad nostrum, quod displicenter referimus, pervenit auditum, quod nonnulli prælati nostræ provinciæ, dum aliquam personam ecclesiasticam ad aliquam dignitatem seu prælaturam electam confirmant, vel alicui conferunt sacramenta ecclesiastica, aliqua beneficia, seu in beneficiis ecclesiasticis instituunt, ab eisdem confirmatis, & promotis, seu institutis, & aliquando ante confirmationem & collationem, seu institutionem prædictas, pro camera eorum, seu alio quæsito colore extorquent simoniace maximas pecuniarum quantitates, & dum hoc non possint directe, per indirectum per notarios, qui prædictarum confirmationum, collationum seu institutionum conficiunt instrumenta, pro ipsis instrumentis & sigillis dictorum prælatorum ab ipsis confirmatis, seu promotis, aut institutis immoderatam pecuniæ quan

ANNO CHRISTI 1438.

quantitatem extorquent, quam cum eisdem prælatis dividunt ipsi notarii, & ex pacto quandoque; nos huic pestifero morbo possetenus obviare volentes, universis & singulis suffraganeis nostris, & aliis prælatis nostræ provinciæ, ad quos electionum confirmatio, & beneficiorum nostræ provinciæ collatio, seu institutio pertinet quoquomodo, in virtute sanctæ obedientiæ districte præcipiendo mandamus, quatenus prædicta ulterius directe, vel indirecte, publice vel occulte committere non præsumant. Quod si secus per ipsos, vel aliquem eorum factum fuerit, in ipsos talia præsumentes, & eorum quemlibet, ex nunc prout ex tunc hoc sacro approbante concilio excommunicationis sententiam proferimus in his scriptis, & confirmationes, ac collationes, & institutiones hujusmodi decernimus tanquam simoniacas non tenere; & ipsa excommunicationis sententia intendimus esse ligatos, qui aliquid ab ipsis promotis, sive confirmatis, aut institutis receperint; ac etiam dantes pro possessione eorum beneficiorum adipiscenda.

XXXIV.

DE BALISTARIIS, ET SAGITTARIIS.

Ex Concilio Thomæ Pa.

ITem hac nostra præsenti costitutione sancimus, quod nullus clericus, aut ecclesiastica persona cujuscumque status, aut conditionis existat, nostræ provinciæ balista, aut arcu publice utatur, aut cum ipsis exeat ad bersajandum, seu sagittandum. Delinquentes autem in præmissis lib. x. denar. parvorum Venetorum pœna, vel majore per diœcesanos, si videbitur eisdem diœcesanis, multetur, quibuscumque constitutionibus synodalibus suffraganeorum nostrorum prædictorum excommunicationis sententiam contra tales latam continentibus cassis, & etiam irritatis.

Ex Synodo Bartholomæi ep.

Statuimus, quod quicumque clericus, seu ecclesiastica persona cujuscumque conditionis ordinis, aut status existat, exiverit publice cum balista, vel arcu ad bersajandum, tam in civitate Venetiarum, quam in litore S. Nicolai, & in tota diœcesi Castellana, ipso facto sententiam excommunicationis incurrat.

XXXV.

DE SORTILEGIIS.

Ex Concilio Ægidii Pa.

AD hæc pro salute animarum omnibus, cojugatis tam maribus, quam fœminis sub anathemate prohibemus, ne pretextu capiendi amoris vel observandi, quæcumque maleficia facere præsumant. Generaliter autem omnes sacrilegos, sortilegos, herbarios, maleficos excommunicamus; & qui prædicta maleficia fieri faciunt, seu qui ad eos accedunt.

Ex Synodo Barhtolomæi ep.

Prohibemus, ne quis sortilegium, & magicam artem, divinationis, incantationis prohibitæ, seu maleficii genus exercere vel docere præsumat, seu talia docentes, vel exercentes consulat, vel in domos suas causa hujus introducat, aut res sacras ad malum usum, aut alium, quam ad quem institutæ sunt, per se, vel per alium accipiat, vel convertat; alioquin omnes & singulos supradictos excommunicationis vinculo innodamus.

XXXVI.

DE INDULGENTIIS,

Et pœnis, & dispensationibus, & absolutionibus.

Ex Concilio Ægidii Pa.

POstremo providendo statuimus, ut omnes pecuniariæ pœnæ pro clericorum excessibus exigendæ per episcopos, aut alios de ipsorum speciali mandato a delinquentibus exigantur, & pro ipsorum arbitrio dispensentur. Quin etiam episcopis absolutiones incidentium in spirituales pœnas, & qui hactenus inciderunt, & relaxationes earum præsentis auctoritate concilii reservantur.

Ex Concilio D. Pa.

Ut pontificalis auctoritas præfulgeat honorificentia, & decore, ordinamus, quod quilibet suffraganeus Gradensis ecclesiæ, quotiescumque prædicabit, vel pontificaliter celebrabit, possit totam indulgentiam, quam possent Patriarcha, & omnes episcopi sui largiri, & hoc idem facere possit D. Patriarcha.

Ex eodem.

Ne superior inferiori subditus reputetur declaramus, quod in constitutionibus factis, vel fiendis per aliquem suffraganeorum contra alios episcopos, vel superiores prælatos aliqua ratione, vel causa non includatur superior statuentis. Episcopis autem absolutiones, & incidentium in spirituales pœnas, & taxas relaxationes earum in suis civitatibus, & diœcesibus, & locis ac personis eis subjectis præsentis auctoritate concilii reservantur.

XXXVII.

DE POENITENTIIS.

Ex Synodo Ramberti episcopi.

QUia sæpe contingit; *& infra*. In hac nostra constitutione sancimus, ut nullus plebanus, sacerdos, vel aliter curatus de infrascriptis casibus debeat se intromittere, quorum pœnitentiale judicium nobis, vel ei, cui in hac parte vice nostra commiserimus, duximus reservandum. Sed incontinenti cum peccator confessus fuerit aliquod de criminibus inferius adnotatis, illum ad nos, vel vices nostras in hac parte

ANNO CHRISTI 1438.

te gerentes remittat recepturum, ut Deus dederit consilium salutare. Crimina autem, quorum nobis judicium reservamus, sunt hæc
Primum, homicidium, quod quis casu, vel voluntate committit.

2. incestus cum ascendente vel descendente commissus, sive cum conjuncta ex linea transversali usque ad quartum consanguinitatis gradum prohibitum inclusive, vel etiam cum affini, hoc est cum uxoris matre filia vel consanguinea usque ad quartum gradum, seu etiam cum uxore fratris, vel consanguinei quarto gradu consanguinitatis conjuncti.

3. Adulterium cum Moniali professa commissum.

4. Si quis parentum filium, vel filiam jugulaverit diabolo suadente, vel forte casu oppresserit.

5. Si quis propter odium vel libidinem, vel ut ad ipsum hæreditario successio deferatur, homini aut mulieri aliquid fecerit, aut ad potandum dederit, ut generare non possit, aut concipere, vel nasci soboles, seu si abortum procuraverit.

6. Si quis, vel si qua homini, vel mulieri venenum dederit ad potandum, vel comedendum, ut moriatur, etiamsi mors secuta non fuerit.

7. Si quis, vel si qua eucharistia, chrismamate, vel aliqua re alia sacra modo aliquo abusus fuerit. Quæ omnia tam maribus, quam fœminis laicis dari omnimode prohibemus, in dantes nisi ad id, quod deputatata sunt hac constitutione excommunicationis sententiam proferentes.

8. Si quis falsum testimonium tulerit, vel aliter in judicio criminali dejuraverit.

9. Crimen sacrilegii.

10. Crimen sortilegii.

Ex Synodo Laurentii Justiniano E.

Declaramus, atque inhibentes statuimus, ne aliquis audeat quempiam absolvere, præterquam in articulo mortis, excommunicatum a nobis, vel constitutionibus nostris, vel prædecessorum nostrorum, seu pœna X. lib. toties, quoties trasgressor hujus constitutionis convictus fuerit.

XXXVIII.

DE APOSTATIS.

Ex Concilio D. P.

Apostatas autem omnes, undecumque fuerint, excommunicatos denunciari præcipimus per ecclesias locorum, in quibus erunt infra nostrum Patriarchatum, vel diœcesim, quos decernimus carcerandos, nisi fugiant extra fines ipsius patriarchatus, vel diœcesis, quousque ad pristinam, vel antiquam observantiam regularem redibunt. Et similiter fiat de sæcularibus in sacris ordinibus constitutis more laicali publice incedentibus, & pro laicis se gerentibus in sui detrimentum, & scandalum aliorum.

Ex Synodo Laurentii Ep.

Ne vagandi materia propagetur, & quisquam in ea vocatione, in qua existit conservetur, statuimus, quod in ecclesiis sæcularibus nullo pacto aliquis Monachus, aut Canonichus regularis, vel cujuscumque alterius religionis pro capellano vel mansionario acceptetur. Verum & si in monasteriis religiosorum pro capellanis permanserint, tunc nonnisi habitum per superiorem deputatum suæ religionis portaverint ad celebrandum, etiam in iisdem monasteriis admittantur; & nisi moniti habitum dimissum resumpserint infra octo dies volumus, quod incarcerentur tanquam apostatæ, & sic per mensem in carceribus maneant, demum a diœcesi nostra expellantur; habitum vero monachorum dicimus juxta formam Clemen. *Ne in agro de statu regularium*; & aliorum regularium, prou probabitur consuetudine introductum esse Nec invitari possint ad funera mortuorum, aut in congregationibus corporari, quia discreta debet esse actio religiosorum a sæcularibus clericis in multis. Hoc verum, nisi contingeret talem religiosum per D. N. promoveri, vel per nos, ad aliquam ecclesiam habentem curam animarum secundum formam juris.

Item volumus, quod antequam acceptentur in aliqua ecclesia cum nostra licentia, vel in aliquibus monasteriis, quod ipsi ostendant literas licentiæ suorum Abbatum; aliter præsumantur vagi & fugibundi & sic per consequens excommunicati.

A memoria nostra non excidit, quot perversis machinationibus a quibusdam ordo Monachorum denigretur, cum quidam a quibusdam inlicite ordinis mendicantium abbatitus habitum venalem suscipiant, ut sic monachi creati immediate obtenta licentia ab ipsis Abbatibus evagari absque habitu possint, & in curiis principum, aut in villis tanquam monachi ad beneficia promoveantur. Verum quia nobis constat talium creationes, & assumptione ad monachatum non consentaneas esse juri, detestantes mendicantes tali suffragio ad iniqua prosilire, & ad infamiam dicti ordinis monachorum statuimus, quod tales mendicantes & deferentes habitum nisi docuerint dictos abbates juridicam auctoritatem a summo Pontifice obtinuisse, ac creandi monachos, quod non de facili creditur obtineri, immediate expellantur de diœcesi nostra, quamquam ostendant literas Abbatum suorum narrantes se auctoritate præfata dictos Monachos assumpsisse, nec tales etiam in monasteriis dicti ordinis monachorum admittantur sine nostra expressa licentia, & consensu, nec in aliqua alia ecclesia nobis subjecta. Et si quis contra nostram intentionem aliquid attenptaverit, intelligatur suspensus a beneficio per mensem; itaque fructus non faciat suos; qui vero teneatur ad restitutionem, si quid contra prohitionem nostram usurpaverit.

Item ordinamus, & volumus, quod si quis monachus repertus fuerit non originarius sancti Benedicti, sed potius ex ordine mendicantium ad dictum ordinem S. Benedicti translatus, etiamsi auctoritate papali hoc consequutus fuerit, si contigerit in aliquo a nobis, vel ab aliis prælatis inferioribus nostris gratiam celebrandi, vel beneficium obtinendi, aut quid aliud ex gratia spe-

ANNO CHRISTI 1438.

ſpeciali, niſi expreſſe dixerit ſe prius fuiſſe mendicantem, quamquam in præſentiarum monachus reperiretur, gratia careat, & habeatur ac ſi ſubreptitiæ impetraſſet, & arbitrio ſuperioris diœceſani puniatur.

XXXIX.

DE SENTENTIA EXCOMNUNICATIONIS.

Ex Conciliis A. Æ. & D. Pa.

OMnes hæreticos, & ſchiſmaticos, piratas, ſacrilegos, idolatras, herbarios, maleficos, qui talia maleficia fieri faciunt, & ad eos accedunt, ſeu qui purgari nituntur ferro candenti, & omnes qui talia fieri faciunt, vel conſulunt, & favorem dabunt ad hujuſmodi purgationem fiendam, excommunicamus. Et ne per vitium falſitatis innocentes contra juſtitiam opprimantur, falſa inſtrumenta publica componentes, & conſulentes, ſeu fieri facientes, vel ipſis inſtrumentis falſis utentes ſcienter in judicio, aut aliena inſtrumenta ad ſe non pertinentia in fraudem vendentes, vel ementes, aut penes ſe doloſe retinentes, vel cum cartis paccatis, vel fraudolenter placitantes, & eos qui in læſionem proximi falſum teſtificantur coram judice eccleſiaſtico vel civili, aut alios inſtruunt vel inducunt ad falſum teſtimonium proferendum, aut per conſpirationem, vel ſocietatem aliquam in detrimentum vel præjudicium alicujus ſe invicem colligabunt juramento, vel quacumque alia conformitate, & juris peritos, & advocatos, & procuratores, & litigatores falſitates in petitionibus, exceptionibus, poſitionibus, reſponſionibus, appellationibus, oblationibus, vel aliis ſimilibus actibus in cauſis ſeu negotiis eccleſiaſticis & judicialibus vel extrajudicialibus doloſe & ſcienter interponentes aut negotia & cauſas per dilationes vel cavillationes malitioſe prolungantes, & litigantium animos ad iracundiam inflammantes; cunctoſque timore, promiſſionibus, pecunia, precibus, vel aliquo alio modo nitentes, vel ſuadentes conſultoribus, vel judicibus ad falſum, vel injuſtum conſilium, vel judicium ſeu ſententiam proferendam, ipſoſque conſultores ad judices taliter corruptos, & tale conſilium, judicium, vel ſententiam ſcienter dantes vel proferentes, viros etiam qui relinquunt, vel expellunt proprias uxores propria temeritate aliis ſuperductis de facto, vel e contra mulieres, quæ relinquunt viros legitimos de facto cum aliis contrahentes, ſeu qui ſcienter contrahunt in gradibus prohibitis per canonica inſtituta; executores inſuper inſtrumentorum, & teſtamentorum, qui relicta ad pias cauſas in totum vel in partem, prout melius poſſunt, uſque ad annum malitioſe exequi negligunt, & recuſant; Laicos etiam, qui temeritate propria eccleſias tenent clauſas, vel clericos, ſeu laicos de ipſa eccleſia expellentes.

Illos autem clericos & laicos, qui vacantibus eccleſiis cathedralibus bona eccleſiæ vel prælati defuncti ad eccleſias pertinentia diſtrahere aut invadere, ſive per modum aliquem in fraudem aut detrimentum eccleſiæ occupare preſumpſerint, vel de ipſis aliquid expendere, niſi prout a jure permittitur, ſacro approbante concilio excommunicationis vinculo innodamus. Permittimus tamen, quod canonicis eccleſiæ Caſtellanæ, cum vacaverit, menſa ſub debita moderatione præſtetur, ita tamen quod quæſtioni per hoc inter epiſcopum aſſerentem quod de gratia, & Capitulum dicens, quod de jure ſit debita jam diutius ventilanti nullum præjudicium generetur. Item omnes, qui temeritate propria detinent, vel invadunt poſſeſſiones, vel redditus ad eccleſias, vel capellas, vel monaſteria pertinentes, ſeu privilegia ſibi conceſſa, vel juriſdictionem ipſarum diminuunt. Illos etiam qui devaſtant vineas, illorum partem vel totaliter deſtruendo, aut ſegetes, fraudolenter oves, boves, equos, animalia cætera magna vel parva interficiunt, vel lethaliter vulnerant, ſive lædunt ſcienter ex animo, tanquam ſacrilegos, & invasores bonorum eccleſiaſticorum excommunicationis vinculo innodamus.

Ex Concilio D. Pa.

Cunctos clericos & laicos qui per ſe, vel per alios manus violentas in perſonas eccleſiaſticas injecerint, ſeu violentiam corporalem intulerint, præcipimus excommunicatos denunciari in eccleſiis publice, poſtquam de hoc conſtiterit Ordinario loci, quouſque redierint ad mandata eccleſiæ cum effectu

Ex eodem.

Quia periculoſum eſt; *& infra.* Deliberatione provida revocamus omnes ſententias excommunicationum, ſuſpenſionum ab officio, vel executione ordinum in antea interdictorum, & omnes alias pœnas ſpirituales inflictas, & latas per concilia prædeceſſorum noſtrorum, & noſtri, vel per nos, ſeu per noſtros ſuffraganeos generaliter quacumque ratione vel cauſa; preterquam contra ſimoniacos, portantes arma, concubinarios, & traſgreſſores conſtitutionum de monialibus, niſi eatenus quatenus tangunt & contingere poſſunt perſonas vel animas ipſorum ac omnium presbyterorum, & clericorum ſæcularium noſtri patriarchatus: pœnas, & ſententias illas mutantes ad graves alias pœnas perſonales, pecuniarias, vel reales juxta arbitrium Epiſcoporum, vel ſuperiorum prælatornm.

Decretum D. Gregorii Papæ contra Clericos exiſtentes infra ordinem Subdiaconatus, varie delinquentes, & ſe excuſantes, & non incedentes in habitu & tonsura.

Gregorius Epiſcopus ſervus ſervorum Dei venerabili fratri Epiſcopo Caſtellano ſalutem & apoſtolicam benedictionem. Debite mentis noſtræ oculos convertimus ad ea, quæ ſalubriter diſponenda cognoſcimus, præſertim circa inſignem locum Venetiarum Caſtellanæ diœceſis noſtræ originis, in quo etiam pontificali dignitate reſedimus. Ubi per experientiam cognovimus quamplures ſe non gerentes pro clericis non deferendo clericalem habitum, & tonſuram, quorum aliqui ſæpenu-

ANNO CHRISTI 1438.

numero deprehensi pro sui criminibus varie declinant forum sæculare innitentes adminiculo privilegii clericalis, non sine odibili turbatione in eodem loco. Quare volentes quieti ejusdem loci, & ne hujusmodi subterfugia locum habeant quandoque falso inventa, providere; volumus, & ordinamus, ac sancimus, quod si quis Clericus deinceps infra ordinem subdiaconatus consistens tempore criminis non deferebat habitum & tonsuram per mensem ante immediate crimen comissum, sive deprehensus fuerit sine habitu & tonsura clericali ipso facto, & qui post crimen comissum fecerit se insigniri prima tonsura, & ex tunc non portaverit continuo habitum & tonsuram, ita quod non appareat clericus; sint omni privilegio clericali privati, & foro sæculari subjecti. Verum si tempore insignitionis hujus primæ tonsuræ crimen erat notorium; nolumus per delationem habitus & tonsuræ sibi suffragari, sed subesse foro sæculari, in cujus illusionem vehementer præsumitur se fecisse insigniri. Quam voluntatem, ordinationem, sanctionem extendimus dumtaxat ad præfatum locum de Venetiis Castellanæ diœcesis. Speciali provisione tibi injungentes ac mandantes has nostras litteras registrari facias in archivo Castellano, ut perpetuis temporibus quæ in eisdem continentur, debeant observari. Datum Romæ apud S. Petrum xv. Kal. Junii Pontificatus nostri anno primo.

Ex Synodo Marci L.

Nos Marcus Lando, *& infra*. Volentes, quantum in nobis est, mentes nostrorum subditorum de quibus in extremo examine reddituri sumus rationem, declarare, & avvisare, ne propter defectum scientiæ aliquis se possit excusari, allegantes ignorantiam, quæ est mater omnium errorum, in præsenti prolatione omnes & singulos excommunicatos ipso facto per jura canonica, ac nostras constitutiones declaramus, ac manifestamus, ut nullus possit prætendere ignorantiam.

Sciant universi, quod quicumque verberaverit clericos, vel clericum, vel retinuerit inclusum etiam sine violentia personali, sint excommunicati, & si fuerit atrox injuria, non absolvantur nisi per papam.

Quicumque incendit vel frangit ecclesiam, locum religiosum, vel cimiterium, est excommunicatus; & postquam fuerit denunciatus non absolvatur nisi per papam.

Quicumque partecipaverit cum excommunicato per papam aut in divinis, aut in crimine, absolvatur solum per papam.

Quicumque falsaverit literas papales, vel falsis utetur, non absolvatur nisi per papam.

Quicumque portaverit ad infideles quoscumque ferrum, arma, equos, vel alia argumenta ad pugnandum contra Christianos, vel transmittunt galeas, naves vendunt, vel donant, eisdem impendunt auxilium vel favorem, & consilium, solum per papam absolvantur.

Hæreticus, schismaticus, pirata, idolatra est excommunicatus, & per summum pontificem absolvitur.

Declaramus omnes illos esse excommunicatos, qui tempore interdicti corpora defunctorum in cemeteriis, vel excommunicatos publice, vel nominatim interdictos, vel usurarios manifestos scienter sepelire præsumunt.

Item excommunicatus est unusquisque assassinus, tam qui fecerit, quam qui fieri fecerit, & qui dederit consilium, auxilium, vel favorem.

Item quicumque scienter contraxerit matrimonium in gradibus consanguinitatis, aut affinitatis costitutione canonica prohibitis, aut cum monialibus, aut si clericus, vel religiosus in sacris ordinibus, aut professus contraxerit matrimonium, ipso facto sint excommunicati.

Item religiosi, qui clericis aut laicis sacramentum unctionis extremæ vel Eucharistiam ministrare, & matrimonium solemnizare præsumunt, vel a sententiis per statuta synodalia promulgatis excommunicatos absolvunt, ipso facto sunt excommunicati, & per papam absolvendi.

Item intrantes monasteria monialium sine licentia D. E. Castellani sint excommunicati.

Volentes circa salutem animarum attendere, ut metu pœnæ a casibus furtuitis abstineant ex nostris constitutionibus synodalibus omnes masculos, & mulieres, qui ante annum in lecto pueros tenuerint, omnes sacrilegos, herbarios, maleficios, & indivinatores & qui talia fieri faciunt, vel ad eos accedunt; omnes falsa instrumenta publica componentes, & eorum consultores, seu fieri facientes, vel ipsis utentes scienter in judicio; item qui in læsionem proximi falsum testimonium dederit; item viros, qui relinquunt uxores proprias propria temeritate aliis de facto super inductis, & sic mulieres viros de facto relinquentes, & cum aliis contrahentes sine judicio ecclesiæ, omnes stantes in adulterio continuo, & publice; omnes executores testamentorum, qui relicta ad pias causas in totum vel in partem majorem usque ad annum a die obitus malitiose exequi negligunt, & recusant, & qui per annum sine licentia Episcopi Castellani executioni non mandant; omnes laicos, qui temeritate propria ecclesias tenent clausas, vel presbyteros exinde expellunt: omnes contrahentes matrimonium mares & fæminas cum secunda vel secundo, nisi primo sint certificati de morte primi vel primæ; omnes qui vivente prima contrahunt cum secunda, & sic mulieres hoc idem facientes; omnes qui contraxerint matrimonium clandestinum; omnes mulieres supponentes partum vinculo excommunicationis ligamus, a quo nullus possit absolvi nisi de licentia Episcopi Castellani speciali.

Ex Synodo Laurentii Justiniano E. Cast.

Quoniam scriptum reperitur laicos semper, ut tradit antiquitas, molestos esse, ne prætextu correctionis Clericorum, quam mente integra gerimus, licentia officialibus sæcularibus tradita in speciem vindictæ transeat, districte præcipimus, ne dicti Officiales, qui a nobis, vel vicario nostro detinendi clericos in locis inhonestis captos, vel alia crimina vel scelera committentes habent potestatem, audeant ausu temerario dictos clericos capere dicendo eos culpabiles, cum minime exi-

ANNO CHRISTI 1438.

existunt; quin imo si cæcitate avaritiæ ducti ceperint eos insontes, eo ipso volumus incurrere sententiam excommunicationis, a qua nequeant absolvi sine nostra, vel vicarii nostri licentia. Verum quia ea, quæ tendunt in opprobrium cleri, totis viribus extirpare debemus, statuimus, ut postquam captus fuerit aliquis clericus, quam honestius poterunt, eum immediate, si de die hoc evenerit, suo superiori præsentent aut in navicula, aut per loca non nimium frequentata; si de nocte, si plebani eorum, aut alii Sacerdotes fidejussionem dederint de eos præsentando immediate, dictis plebanis, vel alicui alteri Sacerdoti simili modo assignentur cum optima cautione, ita quod die sequenti honesto modo per eosdem officiales præsentari possit D. Episcopo, vel ejus vicario. Et in casu, quo plebanus, vel alius Sacerdos fidejussionem præstans eum non præsentaverit, sed permiserit eum fugere, & de negligentia argui poterit, eadem pœna veniat condemnandus, qua puniri potuisset ipse captivus tamen cum misericordia. Adjicientes statuimus, ne pietas constituentis occasio fiat peccati, & volumus, quod si plebanus, vel alter clericus, cui consignatus fuerit ipse captus, die prima sequenti non indicaverit D. Episcopo, ipso jure sit excommunicatus.

XL.

DE SACRILEGIO.

Ex Synodo L. J.

OMnes fideles scire sacrilegium committi non dubitamus, si ea, quæ deputata sunt usibus ecclesiarum, in proprios usus convertant, quia talium rerum dominium quæsitum domino est. Dolentes autem referimus, quomodo prava consuetudo noviter A inducta, imo corruptela in hac nostra civitate inolevit, quod laici anhelantes, quæ Dei sunt, & Deo offerri consuevit, sub specie pietatis in certos suos usus convertunt palliantes se illud facere pro usu & subventione pauperum indigentium scholarum suarum. Nam quando funera deducuntur ad ecclesias ut sepulturæ tradantur, tertiam partem dopleriorum vel majorem tradunt, scholis suis, videlicet alicui eorum, dum funus associant, & tale offertorium quod ecclesiæ debetur, propriis usibus applicant. Quod quidem non sine vilipendio canonum ecclesiasticorum fieri minime hæsitamus. Quapropter saluti animarum salubriter providere volentes statuimus, quod omnia dopleria, vel B candelæ, quæ noviter dantur in manibus fratrum cujuscumque scholæ, vel aliis sæcularibus personis ad funus accedentibus, causa associandi funus, omnia intelligantur esse Sacerdotum & religiosorum, ad quos spectant funeralia. Et si quis constitutioni nostræ contravenerit, ausu proprio dicta dopleria, vel candelas pro se retinendo, vel aliquid aliud emolumenti, dummodo causa funeris exhibitum fuerit, tamquam sacrilegus puniatur, & communione careat, & ecclesiastica sepultura, quousque ecclesiæ læsæ debitam satisfactionem fecerit. Cui pœnæ maxime subjacere volumus guardianos, seu gastaldiones, seu rectores dictarum scholarum. C

Venerabilis præsul, mitissimusque cleri pater Dominus D. Laurentius Justiniano Dei gratia Episcopus Castellanus has priscorum patrum constitutiones hinc inde sparsas colligere fecit, in quibus ex suis nonnullas inseruit. Ad laudem ipsius, qui est trinus & unus. Anno Domini MCCCCXXXVIII. mensis Septembris; pontificante tunc pro sancta Romana Ecclesia Eugenio beatissimo Papa IV.

ANNO CHRISTI 1509.

PROVINCIALE ANGLICANUM

Vetus anno circiter 1509. editum.

PRÆMONITIO COLLECTORIS.

Consilio haud equidem, ut arbitror, improbando Provinciale hoc in collectionem hanc meam invehendum duxi, cum contextum sit totum ex constitutionibus quatuordecim Archiepiscoporum Provinciæ Cantuariensis, initio ducto ab Archiepiscopo Stephano de Lengton usque ad Henricum Chicheley Archiepiscopis Cantuariensibus ab anno scilicet 1222. usque ad 1415., & in certos articulos distributum a Guillelmo Lindvvood Anglo, Doctore Oxoniensi & Sedis Metropolitanæ Cantuariensis Magno Cancellario. Nonnulla hic continentur statuta, quæ in Collectione hac non alibi apparent. Magnam autem fuisse olim hujus Opusculi in Anglia auctoritatem ex eo constat quod ampliori Commentario dein illustratum prodierit. Utor autem in eo recudendo pervetusta editione Londinensi Riccardi Pynson, in 8., quam habeo, sine anno tamen & loco editionis, vel forte quia deest libro (præ vetustate & incuria antiqui possessoris ex quo illum accepi) prima pagella, vel quod reipsa vetustus editor nihil in fronte adscripserit, & in fine tantum Typographi nomen legitur.

DE SUMMA TRINITATE ET FIDE CATHOLICA.

Joannes Pecham.

IGnorantia sacerdotum; *& infra*. Ne quis per ignorantiam se excuset quin sciat articulos Fidei, quos omnes Ecclesiæ ministri scire tenentur eos summaria (ut sequitur) præstringimus brevitate. Sciendum est septem esse fidei articulos pertinentes ad ministerium Trinitatis, quorum quatuor pertinent ad Divinitatis intrinseca; tres vero pertinent ad effectus. Primus est unitas Divinæ essentiæ in trium personarum indivisibili Trinitate. Ju-

ANNO CHRISTI 1509.

☞ Juxta illud. *Credo in unum Deum*. Secundus est credere Patrem ingenitum esse Deum. Tertius est credere Filium unigenitum esse Deum. Quartus est credere Spiritum Sanctum: nec genitum: nec ingenitum esse Deum, sed a Patre & Filio procedentem. Quintus est creatio cœli & terræ. Hoc est omnis visibilis & invisibilis creaturæ a tota indivisibili Trinitate. Sextus est satisfactio Ecclesiæ per Spiritum Sanctum & gratiæ Sacramenta; & cætera omnia in quibus communicat Ecclesia Christiana. In quo intelligitur quod Ecclesia cum suis Sacramentis & legibus per Spiritum Sanctum omni homini, quantumcumque peccatori, sufficit ad salutem, & quod extra Ecclesiam non est salus. Septimus est consummatio Ecclesiæ per gloriam æternam in carne & anima veraciter suscitandæ; & per oppositum intelligitur damnatio eterna reproborum. Item alii septem articuli pertinent ad Christi humanitatem. Primus est incarnatio seu vera carnis assumptio, ex sola per Spiritum Sanctum Virgine gloriosa. Secundus est veri incarnati Dei nativitas ex Virgine incorrupta. Tertius est vera Christi Passio & mors in Cruce sub tiranno Pilato. Quartus est descensio Christi ad inferos in anima, quiescente corpore in sepulcro, ad spoliationem tartari. Quintus est vera Christi resurrectio. Sextus est vera ipsius ad Cœlos ascensio. Septimus est ipsius venturi ad judicandum certissima expectatio.

Idem.

Altissimus, *& infra*. Attendant Sacerdotes quod cum communionem Sacramenti porrigunt simplicibus tempore paschali vel alio sollicite eos instruant sub panis specie eis simul dari corpus & sanguinem Domini, immo Christum integrum vivum & verum, qui totus est sub specie Sacramenti. Doceant etiam eosdem quod id quod eisdem temporibus in Calice propinatur non est Sacramentum; sed vinum purum eis hauriendum traditum, ut facilius Sacramentum glutiant, quod ceperunt. Solis enim celebrantibus sanguinem sub specie vini consecrati sumere in hujusmodi minoribus Ecclesiis est concessum. Instruant etiam eosdem sumptum ore Sacramentum non nimis dentibus comminuere, sed tritum modice sorbere perfecte, ne particulam aliquam eveniat in dentium intersticiis, vel alibi remanere.

De Constitutionibus.

Quia incontinentie vicium, *& infra*. Ibid. Constitutionem Domini Octoboni contra concubinarios editam præcipimus inviolabiliter observari. Omnibusque & singulis Coepiscopis suffraganeis nostris in virtute obedientiæ, & sub pœna suspensionis ab officio & beneficio, quam in ipsos ferimus, si sponte circa hæc fuerint negligentes, firmiter injungendo mandamus, quatenus constitutionem prædictam faciant in quatuor anni principalibus capitulis ruralibus per se, vel per eorum Officiales, vel saltem per Decanos rurales, vel gerentes eorum vices distincte, & aperte coram toto capitulo, exclusis laicis recitari. Quam recitationem pro monitione habere volumus, ut libere contra omnes viciosos hujusmodi procedi valeat, ne causari possint, cum ad executionem privationis in eas latæ sententialiter in constitutione prædicta processum fuerit, se monitos non fuisse. Si quis autem prædictæ constitutionis recitationem maliciose impedierit excommunicationi subjaceat ipso facto. Si quis vero neglexerit eam recitare, vel Decanus, vel gerens vicem ejus omni sexta feria in pane & aqua jejunare teneatur, (nisi infirmitas impedierit) donec in sequenti capitulo ipsam recitaverit seu fecerit recitari.

Joannes Stratforth.

Exterior habitus; *& infra*. Auctoritate Concilii præcipimus, ut locorum Ordinariis quibus de subditorum excessibus spectat inquirere, in locis suæ jurisdictioni subjectis per se, vel alios annuatim inquirant super observationem costitutionis per nos editæ de habitu clericali. Et contra reos in hac parte constitutionem ipsam per pœnas in eadem intimatas diligenti cautela faciant observari.

Idem.

Hujus autem Concilij constitutiones, & provisa remedia præcipimus in nostra Provincia Cantuariensi futuris temporibus inviolabiliter observari. Mandantes nostris Coepiscopis, & suffraganeis universis, ut ipsas constitutiones per se vel per alios (ut jus exigit) publicent & faciant publicari ac in publicam notionem deduci, ad utilitatem communem, laudem, & gloriam nominis Jesu Christi.

DE CONSUETUDINE.

Simon Langham.

Statutum, *& infra*. Quia vero hujus occasione statuti inter Rectores Ecclesiarum, & Parrochianos suos lites, quas extinguere cupimus frequentes oriuntur, illud duximus synodali interpretatione declarandum, ut videlicet, si decedens tria, vel plura cujuscunque generis in bonis suis habuerit animalia, optimo cui de jure fuerit debitum reservato Ecclesiæ suæ, a qua Sacramenta recepit dum viveret, sine dolo fraude seu contradictione qualibet pro recompensatione subtractis, decimarum personalium, necnon & oblationum secundum melius animal reservetur post obitum pro salute animæ suæ Ecclesiæ suæ hujusmodi liberandum. Quod si duo tantum in bonis decedentis extiterint animalia, de mansuetudine Ecclesiæ exactio quælibet nomine mortuarii remittatur. Quodque si mulier superstite viro obierit, ad solutionem mortuarii minime coerceatur. Sed si post obitum mariti in domo cum familiæ regimine vidua per annum superviverit, juxta formam superius scriptam, ad mortuarium obligetur. Hac autem interpretatione consuetudini laudabili super mortuariis in nostra Provincia aliter observate nolumus præjudicium generari, quin si decedens numerum hujusmodi animalium habue-

ANNO CHRISTI 1509.

buerit, seu habuerit, virve aut uxor prius, aut post decesserit, super præstatione mortuarii consuetudo ecclesiastica observetur. Ad solutionem autem debiti de jure, vel consuetudine mortuarii renuentes, volumus per locorum Ordinarios censura Ecclesiastica coartari.

Edmundus.

Nullus Rector decimas Ecclesiæ suæ nondum percepras vendere præsumat ante Annunciationem Beatæ Mariæ Virginis, a quo die fructus de consuetudine cedere debent, ad ipsorum Rectorem; si ante hujusmodi fructum perceptionem decesserint debita, vel legata persolcenda.

Idem Edmundus.

Eos, qui non de legitimo matrimonio nati sunt, & absque dispensatione sufficienti ordinati fuerint; eos etiam quia non suis Episcopis præter licentiam suorum Episcoporum, seu Prælatorum ad Sacros ordines promoti fuerint, ab executione ordinis sic suscepti suspendimus, donec dispensationis gratiam fuerint consecuti. Item decernimus, quod hi, qui in conscientia peccati mortalis prius perpetrati, vel propter quæstum temporalem tantum Sacrum Ordinem susceperint, officium suum non exequantur, nisi prius a peccato hujusmodi per Sacramentum Pœnitentiæ fuerint expiati.

Idem Edmundus.

In primis; & *infra*. Omnes qui irregularitatem in ordine suscepto, vel ante vel post ordines susceptos constat contraxisse; nisi cum eis dispensatum fuerit expresse per eos qui cum eis dispensare poterint, ab officiis executione denunciamus esse suspensos, donec cum eis super hoc legitime fuerit dispensatum. Irregulares vero quoad præmissa intelligimus, homicidas, advocatos in causa sanguinis, symoniacos, interventores symoniacarum pactionum, & qui a labe illa infecti scienter ordines susceperunt, ab hæreticis scismaticis, vel nominatim excommunicatis scienter ordinatos. Item bigamos, corruptarum maritos, Deo sacratarum virginum violatores, excommunicatos & furtive ordines suscipientes, sortilegos, & Ecclesiarum incendiarios: & si qui alii hujusmodi existant.

DE TEMPORIBUS ORDINANDORUM.

Richardus.

Quia quidam; & *infra*. Episcopus nostræ jurisdictioni subjectus, qui scienter Clericum, vel parochianum alterius Episcopi ordinaverit sine ipsius Episcopi licentia speciali, ab illius ordinis collatione, ad quem talem susceperit vel ordinaverit, usque ad condignam satisfactionem se noverit esse suspensum,

Valterus.

Cum quanta; & *infra*. Prohibemus, ne quis Abbas, vel Prior Monachos vel Canonacos suos ab alio Episcopo, quam loci Diœcesano faciat ordinari, nisi cum literis dimissoriis ipsius Episcopi, vel in ejus absentia Vicarii sui generalis.

DE SCRUTINIO IN ORDINE FACIENDO.

Idem.

Cum quanta; & *infra*. Nullus ad Ordines accedat, vel admittatur, nisi canonice fuerit examinatus. Minores Clerici ad inferiores gradus non admittantur, nisi idoneos habeant præsentatores & per testimonium eorum admittantur. Nullus etiam simoniacus, homicida, excommunicatus, usurarius, sacrilegus incendiarius, vel falsarius, vel alias habens canonicum impedimentum, ad quoscumque Ordines præsumat accedere, vel ad eosdem præsentetur, aut quomodolibet admittatur.

DE SACRA UNCTIONE.

Edmundus.

Panni chrismales non nisi in usum ornamentorum Ecclesiæ convertantur. Similiter alia ornamenta Ecclesiæ quæ Pontificalem accipiunt benedictionem nullo modo in profanos usus deputentur. Et Archidiaconus in sua visitatione, an hoc servetur, diligenter inquirat.

Valterus.

Sacerdotes; & *infra*. Adultus confirmandus per sacerdotem loci ut prius confiteatur admonendus est sic postea confirmetur; & ad confirmationem veniat jejunus ob reverentiam sacramenti. Frequenter etiam moneantur parentes per sacerdotes ut parvulos baptizatos ad confirmationem ducant, nec diu expectent adventum Episcopi. Sed pro confirmatione pueros ad eum ducant, ubi eum prope adesse audierint post Baptismum quam citius poterint, secumque fascias sive ligaturas deferant competentes. Parvuli quoque confirmati tertia die post confirmationem deportentur ad ecclesiam, & frontes eorum per manus Sacerdotum in baptisterio propter reverentiam chrismatis abluantur & ibidem ligaturæ eorum tunc insimul concrementur. Item ad confirmationem nullus puer teneatur a patre, vitrico, vel matre, noverca; & volumus quod hæc prohibitio sæpe per sacerdotes in ecclesiis publicetur, ut sciant parentes, ac alii qui pueros tenent ad confirmandum, quod spirituale vinculum in hoc sacramento ita contrahitur ut in baptismo.

Idem.

Cum magna reverentia deferant oleum infirmorum ad infirmos, & ipsos inungant sacerdotes cum magna devotione, & orationum celebritate quæ ad hoc sunt ordinatæ. Moneant populum sæpe sacerdotes cum magna devotione eos saltem qui sunt ætatis XIV. annorum, ut supra, ad extremæ unctionis sacramentum recipiendum, & qui post

ANNO CHRISTI 1509.

post sacramentum susceptum licite possit reverti ad opus conjugale; effectus enim hujus Sacramenti patet ex verbis Apostoli Jacobi dicentis: *infirmatur quis ex vobis, inducat presbyteros ecclesiæ ut orent super ilium ungentes eum oleum sancto in nomine Domini, & oratio fidei salvabit infirmum, & alleviabit eum Dominus, & si in peccatis sit dimittentur ei.*

Pecham.

Cum sacri chrismatis confectio de anno in annum per locorum Episcopos sit agenda, juxta sacrorum canonum sanctiones, & ipsum chrisma per eosdem confectum annuatim fidelibus sit tradendum, & vetus seu quod superest de veteri chrismate sit in sacris Ecclesiis cremandum; Præsbyteri quoque qui præsunt Ecclesiis aut per se, aut per Diaconos aut Subdiaconos a locorum Episcopis annis singulis ante Paschæ solemnitatem, vel quam citius fieri poterit sacrum chrisma a singulis Ecclesiis petere teneantur, adeo ut si quis de alio chrismate quam de isto novo, quod propria Episcopi largitione seu concessione accepit, baptizare, vel baptizatum in vertice ungere (nisi præoccupante morte) tentaverit, ipse in se damnationis manifestatur pertulisse sententiam. Quidam tamen ignorantia crassa ducti, quæ dolo dicitur esse vicina vel Spiritum contumaci sacris in hac parte canonibus reluctantes, quod a crimine idolatriæ, seu peccato ariolandi non multum oberrat, vetus chrisma alicubi per biennium, alicubi per triennium, & eo amplius reservantes, eodem in baptismate, & aliis sacrificiis damnabiliter abutuntur, novum ab Episcopis locorum de anno in annum nec petentes, quod ne fiat de cetero districte præcipimus sub pœna suspensionis quam ferimus in contumaces contrarium facientes. Quod idipsum de sacro catechuminorum oleo sane accipiendum credimus intellectum.

Idem.

Confirmationis; *& infra.* Contra negligentes confirmationis suscipere Sacramentum statuimus, quod nullus ad Sacramentum Corporis, & Sanguinis Domini admittatur extra articulum mortis, nisi fuerit confirmatus, vel nisi a receptione confirmationis rationabiliter fuerit impeditus.

DE SACRAMENTIS ITERANDIS, VEL NON.

Walterus.

Sacerdotes; *& infra.* Caveant diligenter parentes, ne parvulos suos perferant iterato confirmandos, cum & ipsi parvuli per ipsum Sacramentum iteratum efficiantur irregulares, si masculi fuerint. Et ipsi parentes ex tali negligentia gravi secundum canones subiaceant ultioni.

Idem.

Sacramentum extremæ unctionis anno elapso, potest licite iterari, ut videlicet quolibet anno semel conferatur in gravi infirmitate, de qua metus mortis imminet egroto.

Pecham.

Quod in constitutione; *& infra.* Si forte contingat pueros propter mortis periculum a laicis baptizari; caveant sacerdotes ne baptismum legitime factum audeant iterare.

Idem.

Ignorantia Sacerdotum; *& infra.* Septem sunt gratiæ Sacramenta, quorum dispensatores sunt Ecclesiæ prælati. Quornm quinque ab ominibus debent recipi Christianis, utpote Baptismus, Confirmatio, Pœnitentia, Eucharistia suo tempore, & Extrema unctio, quæ tamen illis dari debet, qui gravis infirmitatis, indiciis videntur mortis appropinquare periculo, quibus, si fieri potest, detur cum sunt compotes mentis & rationis. Et si contingat eas frænesi vel alia quacumque alienatione mentis laborarre. Si ante alienationem erant de salute sua solliciti consulimus nihilominus hoc Sacramentum eis fiducialiter ministrari. Credimus enim, & experimentis dicimus, quantumcumque frænetico (si tamen prædestinationis sit filius) ipsius susceptionem vel ad habendum dilucidum intervallum, vel saltem ad spirituale commodum, utpote ad augmentum gratiæ, profuturam. Sunt & alia duo Sacramenta, scilicet Ordo & Matrimonium, quorum primum perfectis convenit, secundum vero Novi Testamenti tempore solis convenit imperfectis, & tamen ipsum ex vi Sacramenti credimus largiri gratiam, si sincero animo contrahatur.

DE FILIIS PRESBITERORUM.

Idem.

Cum a jure sit inhibitum ne absque dispensatione Apostolica præficiantur filii Rectorum aut Præsbyterorum in Ecclesiis in quibus patres eorum immediate seu proxime ministrarunt & constet ipsa beneficia vacare, si contrarium de facto fuerit attemtatum præcipimus, ut Prælati de Ecclesiis sic vacantibus diligenter inquirant, & juxta juris exigentiam de eis non differant ordinare. Cautius præcaventes de cetero ne tales ad hujusmodi beneficia ullo titulo admittantur, nec contra justitiam hereditati Crucifixi per surreptionem locus suspicioni pateat.

DE CLERICIS PEREGRINIS.

Walterus.

Cum quanta; *& infra.* Ordinati in Hibernia, Wallia, seu Scotia, vel alibi sine literis Ordinariorum suorum commendatitiis, vel dimissoriis non admittantur a quocumque infra provinciam nostram ad Ordinis sic suscepti executionem, nisi magna necessitas, inducat; & tunc quod cum eis auctoritate sufficienti fuerit dispensatum super executione ordinis memorati, vel alias a suis

ANNO CHRISTI 1509.

a suis Ordinariis, Ordo sic susceptus ratificetur. Proviso nihilominus quod nullo modo admittantur, nisi prius constiterit de eorum legitima ordinatione, vitæ mundicia, pariter, & litteratura. Item præcipimus, ne Sacerdotes ignoti (de quorum Ordinatione non constat) ad divinorum celebrationem deserviendo Ecclesiis admittantur, nisi de licentia Episcopi diœcesani; cum per literas testimoniales, vel testimonium bonorum virorum eis de eorum vere constiterit ordinatione, & sufficienter fuerit fides.

Thomas Arundell in Concilio Oxoniensi.

Reverendissime Synodo; & *infra*. Nullus Capellanus admittatur ad celebrandum in aliqua diœcesi nostræ Cantuariensis provinciæ, in qua oriundus sive ordinatus non fuerit, nisi deferat secum literas ordinum suorum atque literas commendaticias Diœcesani sui. Et nihilominus aliorum Episcoporum sive in quorum diœcesibus interim per magnum tempus conversatus est. In quibus expresse caveri volumus & mandamus de moribus, & conversatione ejusdem, & an sit diffamatus de & super aliquibus novis opinionibus in fide catholica aut bonis moribus male sapientibus; vere sit de eisdem omnino immunis. Alioquin tam ipse celebrans quam ipsum sic celebrare permittens acriter puniatur.

DE OFFICIO ARCHIDIACONI.

Stephanus.

UT Archidiaconi secundum Apostolum non quæ sua sunt quærant, sed quæ Jesu Christi in sua visitatione provideant, quod Canon Missæ emendetur, & quod Sacerdotes rite noverint verba Canonis proferre & Baptismatis, & quod in hac parte sanum habeant intellectum. Doceant etiam laicos in qua forma baptizare debeant in casu necessitatis, ut saltem hoc sciant facere in aliquo idiomate. Provideant quoque diligenter Archidiaconi, quod juxta formam generalis Concilii Eucharistia, Chrisma, & Oleum Sanctum salvo sub clavibus recondantur, fideli custodiæ deputata. Habeant etiam Archidiaconi in scriptis redacta omnia ornamenta, & utensilia Ecclesiarum. Vestes quoque & libros quæ singulis annis suo faciant conspectui præsentari, ut videant quæ fuerunt adjecta per diligentiam personarum, vel quæ tempore intermedio per ipsorum malitiam, vel imperitiam deperierunt. Item provideant de possionibus, ut ita singulis annis perficiant, ne Ecclesia suo jure defraudatur.

Pecham.

Eisdem etiam temporibus; & *infra*. De publicatione articulorum fienda, quibus sententia excommunicationis incurritur ipso facto Archidiaconi diligenter inquirant. Et quoties Presbyteros invenerint instructionem mortalem videlicet XIV. articulorum fidei, decem mandatorum decalogi, duorum præceptorum Evangelii, septem operum misericordiæ, & septem peccatorum criminalium, cum sua progenie, septem virtutum principalium, ac septem Sacramentorum gratiæ seu excommunicationum sententias statutis temporibus populo minime prædicasse, seu publicasse, toties eos arguant, & pœna canonica castigando supplere compellant, quod temere omiserunt.

Walterus.

Sint ecclesiarum Rectores; & *infra*. Provideant Archidiaconi, ut lintheamina, & alia ornamenta Altaris sicut decet sint honesta; & libros habeat Ecclesia idoneos ad psallendum, & legendum, & ad minus duplicia sacerdotalia vestimenta, & ut honor debitus divinis officiis impendatur. Præcipimus etiam, ut qui Altari ministrat superpelliceo induatur.

Idem.

Archidiaconi; & *infra*. Injungimus Archidiaconis, & eorum officialibus, ut in visitationibus ecclesiarum faciendis diligentem adhibeant consideratorem ad fabricam ecclesiæ, & maxime cancelli si forte indigeant reparatione; & si quos invenerint defectus hujusmodi, certum sub pœna præfigant terminum, infra quem emendentur, vel suppleantur, per se, & suos inquirant, si in Parochia, in qua officium visitationis impendunt in rebus, vel personis aliquid fuerit corrigendum, & excessus, si quos ibidem invenerint, vel tunc, vel in proximo capitulo corrigantur.

DE OFFICIO ARCHIPRESBYTERI.

Pecham.

IGnorantia Sacerdotum; & *infra*. Præcipimus, ut quilibet Sacerdos plebi præsidens, quater in anno, hoc est semel in qualibet quarta anni, die una solemni vel pluribus, per se, vel per alium exponat populo vulgariter, absque cujuslibet subtilitatis textura fantastica XIV. Fidei Articulos, decem Mandata Decalogi, duo præcepta Evangelii, scilicet geminæ Charitatis, septem opera misericordiæ, septem peccata mortalia sua cum progenie, septem virtutes principales, ac septem gratiæ Sacramenta. Et ne quis a prædictis per ignorantiam se excuset, expositis XIV. Fidei Articulis sub titulo congruenti, cætera sub quadam, ut sequitur, perstringimus summaria brevitate. Decem enim Mandatorum præcepta Veteris Testamenti, tria ordinantur ad Deum, quæ dicuntur mandata primæ tabulæ, septem vero ad proximum, quæ dicuntur mandata secundæ tabulæ. In primis prohibetur omnis idololatria, cum dicitur: *Non habebis Deos alienos coram me*, in quo implicite prohibentur omnia sortilegia, & omnes incantationes cum superstitionibus caracterum, & hujusmodi figmentorum. In secundo mandato cum dicitur: *Non assumes Nomen Dei tui in vanum*, prohibetur principaliter hæresis universa, & secundarie omnis blasphemia, & irreverens Dei nominatio, & præcipue in perjurio. In tertio mandato cum dicitur: *Memento ut Sab-*

ANNO CHRISTI 1509.

Sabbatum sanctifices, præcipitur cultus religionis christianæ, ad quem indifferenter clerici, & laici obligantur. Ubi sciendum, quod obbligatio ad feriandum in Sabbato legali secundum formam veteris Testamenti expiravit omnino cum cæteris in Lege cerimoniis, & sufficit in novo Testamento modus vacandi Divino cultui diebus Dominicis, & cæteris diebus solemnibus, ad hoc auctoritate ecclesiæ deputatis, quibus diebus modus vacandi non est sumendus a superstitione Judaica, sed a Canonicis Institutis. Primum secundæ tabulæ mandatum est, Patrem, & Matrem explicite temporaliter, & spiritualiter honorare; implicite autem & secundario omnis homo pro merito sui gradus ex eodem mandato intelligitur honorandus. In hoc mandato autem intelligitur non solum Pater, & Mater carnaliter, verum etiam spiritualiter, ut Pater sit Prælatus Ecclesiæ mediatus, vel immediatus; Mater autem Ecclesia, cujus sunt filii Catholici universi. Secundum est: *Non occides*, in quo explicite inhibetur illicita personæ alicujus interemptio consensu, verbo, opere, vel favore; implicite vero omnis injusta alicujus personæ injuria inhibetur. Spiritualiter vero occidunt quod non reficiunt indigentes, similiter occidunt, vel detrahunt, vel qui innocentes opprimunt, & confundunt. Tertium mandatum est: *Non mœchaberis*, in quo explicite inhibetur adulterium; implicite vero fornicatio, quæ explicite prohibetur in Deuteronimio XIII. ubi dicitur; *Non erit meretrix de filiabus Israel, nec scortator de filiis Israel*. Inhibetur etiam in eodem mandato omnis commixtio viri, & mulieris, quam bona matrimonii non excusant. Omnis etiam non voluntaria pollutio quocumque modo studiose, vel voluntarie percupetrata. Quartum mandatum: *Non furtum facies*, in quo explicite prohibetur clamdestina contrectatio rei alienæ invito domino: implicite vero omnis injuriosa seu per fraudem, seu per usuram, seu per violentiam; seu per metum rei usurpatio alienæ. Quintum mandatum est: Non *loqueris contra fratrem tuum sive proximum falsum testimonium*, in quo explicite prohibetur falsa testificatio ad nocendum; implicite autem falsa testificatio ad indignum contra merita promovendum. In hoc etiam mandato omne mendacium; sed perniciosum præcipue condemnant. Sextum mandatum est: *Non concupisces domum proximi tui*: supple, cum ejus injuria. In quo mandato implicite prohibent cupiditas possessionis immobilis, catholici præcipue cujuscumque. Septimum mandatum est: *Non desiderabis uxorem proximi tui, neque servum neque ancillam, non bovem, non asinum, nec omnia, aua illius sunt*: in quibus omnis cupiditas possessionis alienæ quantum ad res mobiles condemnatur. His autem decem mandatis superaddit Evangelium duo, videlicet dilectionem Dei, & Proximi. Deum diligit, qui prædicta mandata ex amore, & non ex timore penæ custodit: Proximum autem debet quilibet diligere sicut se ipsum: ubi hæc particula *sicut* non dicit æqualitatem, sed conformitatem, ut videlicet diligas proximum ad quod te ipsum, hoc est ad bonum, & non ad malum, & quomodo te ipsum: hoc est spiritualiter, & non carnaliter; secundum quod carnaliter dicit vitium. Item quantum te ipsum: hoc est in prospe ritate, & adversitate; sanitate, & infirmitate. item quantum te ipsum (respectu temporalium) pro tanto, & plus diligas omnem hominem, & singulos, quam omnem affluentiam temporalem. Item sicut te ipsum pro tanto, & plus diligas proximi tui animam, sive animæ salutem æternam, quam propriam tuam vitam temporalem, sicut etiam animæ tuæ vitam debes præponere vitæ carnis tuæ. Item qualiter te ipsum, ut videlicet omni homini in necessitate subvenias sicut tibi velles in necessitate consimiliter subveniri. Hæc enim omnia intelliguntur, cum dicitur: *Diliges proximum tuum*. Sex autem Misericordiæ sunt opera, quæ ex Evangelio Matthæi patefiunt, quæ sunt: Pascere famelicum. Potare sitientem. Hospitio recipere peregrinum. Vestire nudum. Visitare infirmum. Consolari carceri mancipatum. Septimum ex Tobia colligitur, quod est sepelire corpora mortuorum. Septem vero peccata capitalia sunt: superbia, invidia, ira, odium, accidia, avaritia, gula, luxuria. Et est superbia amor excellentiæ propriæ, de qua oriuntur jactantia, ostentatio, hypocrisis, schismata, & similia. Invidia vero est odium felicitatis alienæ; de qua oriuntur detractio, murmuratio, dissensio, perversa judicia, & similia. Ira est appetitus vindictæ, & nocumenti alieni, quod cum perseverat in corde sit odium, de qua oriuntur persecutiones verborum, & factorum, plagæ, homicidia, & similia. Accidia est tædium boni spiritualis, ex quo homo nec in Deo, nec in divinis laudibus delectatur, ex qua sequitur ignavia, pusillanimitas, desperatio, & similia. Avaritia est immoderatus amor mobilis, vel immobilis affluentiæ, vel illicite acquirendo, vel illicite detinendo, ex qua oriuntur fraus, furta, sacrilegium, simonia, & omne turpe lucrum. Gula est immoderatus amor dilectationis secundum gustum in cibo, & potu, in qua quintupliciter peccant, videlicet in tempore quando comeditur nimis mane, vel nimis tarde, aut nimis assuete. Item in qualitate quando quæruntur cibaria nimis delicata. Item in quantitate, quando nimis comeditur, aut bibitur, quod est vilissimum genus gulæ, & est nimium in cibo, & potu, quando corpus aggravat, vel quando impedit sensum interiorem, aut exteriorem, seu quando lædit corporis sanitatem. Item in aviditate, seu voracitate, & ultimo in curiosa alimentorum præparatione pro gulæ deliciis excitandis. Quæ quinque continentur in hoc versu unde vero *præpropere, laute nimis, ardenter, studiose*. Luxuria non oportet notificare, cujus infamia aerem inficit universum. Septem virtutes principales sunt: Fides, Spes, Charitas: quam ad Deum ordinantur, & ideo Theologicæ appellantur. Prudentia, temperantia, justitia, & fortitudo; per quas ad se ipsum, & proximum homo ordinatur. Et est actus prudeotiæ bonum eligere, actus justitiæ recte facere, actus autem temperantiæ non impediri deliciis, actus fortitudinis non dimittere bonum agendum pro angustiis, vel molestiis quibuscumque

ANNO CHRISTI 1509.

que. Et dicuntur hæ quatuor virtutes Cardinales, hoc est principales, quia in istis quatuor plures aliæ sunt subjectæ, de quibus, quia pro simplicibus laboramus, ad præsens amplius non tractamus. De VII. gratiæ Sacramentis supra dictum est in suo loco.

Edmundus.

Item commoneant sacerdotes mulieres prægnantes de parochia sua, ut cum turpibus partibus instare intellexerint sibi provideant quod aquam promptam, & paratam habeant pro partu, si immineat necessitas, baptizando; & quod propter imminens periculum confiteatur sacerdoti, ne subito præoccupatæ non possint cum voluerint copiam habere sacerdotis.

Stephanus in Concilio Oxoniensi.

Presbyterorum; *& infra*. Præsentis Concilii diffinitione districte duximus injungendum ut Rectores, & Vicarii plebes sibi commissas pabulo Verbi Dei scilicet, quod fuerit eis inspiratum, informare procurent, ne canes muti merito judicentur, cum latratu salubri a causis salutis luporum spiritualium morsus non expellunt. Illud etiam Evangelii memoriter retinentes, quod in novissimo examine visitatores infirmorum præmio remunerabuntur æterno, quoties fuerint accersiti celeriter accedant, & hilariter ad ægrotos.

DE OFFICIO VICARII.

Idem.

Cum hostis, *& infra*. Statuimus, ut nullus episcoporum provinciæ nostræ quemquam ad Vicariam admittat, nisi velit in ecclesia in qua ei Vicaria conceditur, personaliter ministrare. Ac talis existat, quod infra breve tempus valeat in presbyterum ordinari, quod si admissus fuerit aliquis, & noluerit in Presbyterum ordinari, Vicarii beneficio spolietur.

Idem.

Quoniam autem; *& infra*. Statuimus ut vicario perpetuo ad minus re ditus quinque marcarum assignetur, qui scilicet pro quinque marcis solet dari ad firmum. Nisi forte in illis partibus Walliæ sit, in quibus propter tenuitatem ecclesiarum minori stipendio Vicarii sint contenti. Provideat quoque diœcesanus episcopus, pensata ecclesiæ facultate, utrum vicarius onera ecclesiastica subire debeat, aut persona, an ad ea simul debeat conferre utrique. Proviso quod tamen Archidiaconus loci, sive ab illis, aut altero eorum debent procurari una tantum procuratione sit contentus.

DE OFFICIO JUDICIS ORDINARII.

Idem.

STatuimus auctoritate præsentis concilii, ut Prælati singuli eleemosinarios honestos habeant, & ut ipsi Prælati juxta capitulum sint hospitales, & ut horis competentibus, ad pauperes audiendos, & justitiam exhibendam suam in publico exhiberi præsentiam procurent; & in personis propriis confessionibus audiendis interdum intersint, & pœnitentiis injungendis.

ANNO CHRISTI 1509.

Bonifacius.

Item statuimus, quod episcopi in sui synodis, & aliis convocationibus, & singuli archidiaconi in suis capitulis, & capellani ecclesiarum parochialium in suis ecclesiis ter in anno denuncient omnibus, qui clericali privilegio gaudere voluerit, quod habitum clericalem nec non coram, tonsuram patenter in locis debitis deferant competentem, & maxime coram suis ordinariis, & in ecclesiis, & congregationibus clericorum.

Robertus.

Presbyteri, *& infra*. Capellanis ad celebrandum in quacumque ecclesia nostræ provinciæ receptis debet injungi in virtute obedientiæ ut sint præsentes in diebus dominicis, & festivis, ac aliis quando, & ubi matutinæ missæ, & aliæ Horæ cum nota dicuntur, canentes, legentes, & psalmodisantes, super quibus ab eis in ipsorum receptione juramentum recipi volumus & præstari. Item presbyteros hujusmodi juramento volumus adstringi, quod Rectoribus, vel vicariis, & præsidentibus ecclesiarum, seu capellarum, in quibus celebraverint, non detrahent; sed quod eis similiter parebunt, & debitam reverentiam facient, & impendent.

DE TREUGA, ET PACE.

Edmundus.

MAgna nobis, *& infra*. Districte præcipimus, quatenus rectores, & vicarii, ac alii ecclesiarum curati pacem (in quantum in eis est) cum omnibus habentes parochianos suos moneant, ut in unitate fidei & pacis vinculo unum corpus sint in Christo. Inimicitias, si exortæ fuerint in parochiis, diligenter sedantes, amicitias copulantes discordantes ad concordiam revocantes & quantum in eis est, non permittentes quod sol occidat super iracundiam parochianorum suorum.

DE TRANSATIONIBUS.

Stephanus.

CÆterum districtius duximus inhibendum ne Archidiaconi, vel eorum officiales, aut alii judices pro bono pacis, si quando discordantes se sibi invicem volunt concordare aliquid exigant, sed licentia petita liceat partibus a lite per compositionem discedere quantumcumque voluerint; si tamen lis compositionem admittat, nec propter hoc pœnam aliquam eis infligant, nisi eis de injustitia actoris, vel rei constiterit.

DE

DE POSTULANDO.

Idem.

QUoniam per advocatos multoties matrimonia perturbantur, statuimus, ut sententia lata pro matrimonio advocatus qui contra illam steterit hoc ipso per annum advocatione privatus existat, nisi judex eum in ipsa sententia propter injustum errorem, vel probabilem ignorantiam expresse habeat excusatum.

Joannes Pecham.

VEloces ad audiendum, *& infra.* Nullus de cætero permittatur advocationis officium publice exercere, nisi prius ad minus per triennium audierit jus canonicum, & civile, debita diligentia. Hujus autem rei fidem ubi nec de condigno apparet testimonio, nec per facti evidentiam, proprio faciat juramento.

DE PROCURATORIBUS.

Idem.

EXhorrenda, *& infra.* Statuimus, ut nullus decanus, seu archidiaconus, vel ejus officialis episcopi sigillum alicui procuratorio apponat, nisi hoc ab eo petatur publice in judicio, vel extra judicium, ubi is qui procuratorem constituit, & quem constat esse verum dominum, præsens personaliter hoc requiret, ut fraus quælibet excludatur. Quicumque vero decanus, archidiaconus, vel ejus officialis episcopi ex certa malitia contrarium fecerit per triennium ipso facto ab officio, & beneficio sit suspensus. Quicumque etiam advocatus factum, vel falsum procuratorium fieri procuraverit, suspensus sit per triennium ab officio advocandi, & inhabilis sit ad beneficium ecclesiasticum obtinendum. Quod si sit uxoratus aut bigamus excommunicationi subjaceat ipso facto, et quod per talem fictum, vel falsum procuratorem actum fuerit, vel procuratum modis omnibus pro infecto reputetur. Procurator autem ipse, totius falsitatis intentator, ab omni actu legitimo perpetuo repellatur. Et hi omnes nihilominus, si super hoc convinci valeant, parti læsæ ad interesse, & restituenda damna omnia teneantur. *Amen in nomine Domini.*

Explicit apparatus primi libri.

INCIPIT LIBER SECUNDES.

DE JUDICIIS.

Stephanus Archiepiscopus in Concilio Oxoniensi.

IN causis, *& infra.* Statuimus, ut decani rurales nullam causam matrimonialem de cætero audire præsumant sed earum examinatio nonnisi discretis viris committatur, quibus assistentibus, si comode fieri poterit, postnodum pronuncietur sententia.

A

Joannnes Pecham.

QUodam ruralium, *& infra.* Statuimus, ut nulli tradatur, vel alias concedatur sub sigillo alicujus decani certificatorium ruralis consignatum, nisi prius in aliquo die solemni, intra missarum solemnia in ecclesia, ubi citatus fovet larem, vel amplius conversatur, publice recitetur, hoc adjuncto moderamine, ut citatus sufficientes habeat inducias, ut die & loco sibi præfixis competenter valeat comparere. Quod si aliquo casu tantum tempus arctet quod dilationi locus non pateat, citatione facta publice coram testibus detur certificatorium in ecclesia, vel in uno loco publico coram testibus fide dignis, ita quod dies citationis, & locus in ipso certificatorio exprimantur. Et sic nullo modo certificatorium ante citationem factam. Et hoc jurent decani rurales fideliter se facturos in episcopali synodo omni anno

B

Simon Mephan.

Item omnes illi, *& infra.* Ut immunitatis ecclesiasticæ violatores, qui videlicet de domibus, maneriis, grangiis, aut aliis locis ad archiepiscopo, episcopos, vel alias personas ecclesiasticas, seu ad ipsas ecclesias pertinentibus quicumque præter voluntatem, aut permissionem dominorum, vel eorum, qui sunt hujusmodi rerum custodes deputati abstrahere consumere contractareve præsumpserint, abstrahi, consumi, vel contractari fecerint, seu hujusmodi abstractionem, consumptionem, vel contractationem suo nomine, vel a familiaribus suis factam, rata habuerint occasione difficultatis citationis eorumdem non evitent sicut pluries fieri consuevit, ne contra eos ea occasione procedi valeat, ut deberet de fratrum nostrorum & totius concilii consensu, & assensu decernimus, quemcumque violatorem hujusmodi, si personaliter inveniri, & tute adiri valeat personaliter, fore vocandum. Si vero non inveniri, vel non tute adiri valeat tunc in domicilio, si quod habeat, citari tute quo possit. Si vero in domicilio, quod habet, citari tute nequeant, tunc in ecclesia parochiali ipsius domicilii, vel si nullum habeat vel non constet eum habere domicilium, tunc in ecclesia cathedrali loci, quo immunitas ecclesiæ dicitur esse læsa; & nihilominus in ecclesia parochiali ejusdem loci, si tute fieri possit, citationem decernimus fore faciendam, hujusmodique citationem in domicilio, vel in ecclesia publice, ut præmittitur, factam volumus non solum in casibus supradictis, sed etiam in omnibus casibus constitutionis domini Octoboni quondam apostolicæ sedis legati in Anglia, quæ incipit: *Ad tutelam*, sic arctari citatum, ac si esset per citationem personaliter apprehensus, ejusdemque citationis virtute contra eum posse procedi ad omnem effectum, ad quem posset, si citatus personaliter extitisset, præfatos etiam, & quoscumque alios ecclesiasticæ libertatis, seu immunitatis violatores decernimus in loco delicti etiamsi ibidem non inveniantur, tam ex officio judicis, quam ad par-

ANNO CHRISTI 1509.

partes instantiam posse conveniri. Utrum autem hujusmodi violatores ecclesiasticæ libertatis, seu immunitatis inveniri, seu tute adiri valeant, domiciliumve habeant, vel non, volumus in dubio stari certificatorio illius, cui mandatur citatio facienda. Et ut in præmissis, casibus, & aliis injuriam passi justitiam debitam facilius assequantur, districte, hoc approbante concilio generali, præcipimus ut omnes judices ordinarii nostri Cantunriensis provinciæ se invicem sine aliqua difficultate juvent in citationibus & executionibus faciendis ac quibuscumque mandatis licitis exequendis.

Stratforth.

Excussis; *& infra.* Quia episcopi, & archidiaconi, & eorum officiales, & alii ordinarii eorumque commissarii citationes primarias pro correctionibus delinquentium fieri per rectores, vicarios, seu parochiales sacerdotes demandant ipsis frequenter imponitur, quod super his quibus fit citatio confessiones citatorum occultas in foro animæ eis factas perverse revelent; quapropter in ipsos scandalizantur turpiter, & illis ex tunc parochiani peccata renuunt confiteri; statuimus, quod hujusmodi citationes primariæ dictorum ordinariorum fiendæ auctoritate, per rectores, aut alios prædictos de cætero non mandentur, sed fiant per officiales, apparitores, decanos aut alios ministros eorumdem. Si vero hujusmodi citationes primariæ rectoribus vicariis, aut presbyteris demandentur, ipsi super his parere minime teneantur, sed citationes ipsæ primariæ factæ per eos, ac exinde subsecutæ censuræ, vel processus sint ipso jure irriti, & inanes.

De foro competenti Bonifacius Archiepiscopus.

Contingit aliquando, quod Clerici sine delectu personarum quanquam in facto non fuerint deprehensi, nec convicti, tanquam facinorosi, vel suspecti de crimine seu delicto vel injuria personali, capiuntur per potentiam laicalem, & in carcere detruduntur, nec redduntur Ordinariis eos requirentibus secundum Canones libere judicandi. Et si Clerici quibus crimina imponuntur coram Judicibus sæcularibus vocati non comparuerint, foris banniuntur a Regno. Quia vero in hoc libertas ecclesiastica confunditur, cum Clericus a laico judicatur; statuimus, quod si Clerici sic capti noti fuerint, & honesti, capientes ipsos, & etiam detinentes & contra requisitionem Ordinariorum reddere recusantes, per locorum Ordinarios publice excommunicati nuncientur. Loca etiam in quibus detenti fuerint, & terræ capientium, & detinentium supponantur Ecclesiastico interdicto, donec Ordinariis eorum reddantur, e super hujusmodi excessu satisfecerint competenter. Illi autem qui eis taliter falsa crimina imposuerint, seu malitiose confinxerint, commenta vel fraudes, propter quas capti fuerint & injuste detenti, excommunicati similiter nuncientur. Cum sint excommunicati authoritate Concilij Oxoniensis ipso facto. Clerici vero vagi, & ignoti capti ex causis aliquibus, & de-

A tenti, si in possessione Clericatus inventi fuerint per locorum Ordinarios requirantur a Domino Rege, vel ab eo, qui habet potestatem reddendi eosdem, ut ipsos restituat per Ecclesiam libere judicandos. Et si denegentur, procedatur contra resistentes, & detentores per pœnas superius recitatas. Quod si Clerici Ecclesiæ redditi pro transgressione aliqua, personali amerciati fuerint a Judice sæculari, prælati ad hujusmodi amerciamenta exsolvenda prædictos clericos non compellant cum a non suis Judicibus fuerint condemnati. Et si propter hoc Prælatos destringi, aut attachiari contingat, se defendat contra hujusmodi attachiationes, vel distri-
B ctiones per remedia antedicta. Idem fiat quotiescumque fuerit, amerciati viri ecclesiastici per Judicem sæcularem, pro his quæ ad forum Ecclesiasticum mere pertinere noscuntur.

ANNO CHRISTI 1509.

Excerpta ex responsionibus Regis.

Circumpecte agatur, *Et infra.* De negocio tangente Norvincensem Episcopum, & ejus Clerum non puniendo eos si placitum tenuerint de his quæ sunt mere spiritualia, videlicet de correctionibus, quas Prælati faciunt pro mortali peccato, ut puta pro fornicatione, adulterio, & hujusmodi; pro quibus
C aliquando infligitur pœna corporalis, aliquando pecuniaria, maxime si convictus fuerit de hujusmodi liber homo. Item si Prælatus puniat pro Ecclesia non facta cimiterio non clauso. Ecclesia discooperta, vel non decenter ornata: in quibus casibus non potest infligi pœna alia quam pecuniaria. Item si Rector petat a Parochianis suis oblationes, vel decimas debitas, vel consuetas. Vel si Rector contra alium Rectorem agat de decimis majoribus, vel minoribus, dummodo non petatur quarta bonorum alicujus Ecclesiæ. Item si Rector petat mortuarium in partibus ubi mortuarium dari consuevit. Item si Prælatus alicujus Ecclesiæ vel Advocatus
D petat a Rectore pensionem sibi debitam; nam omnes pensiones hujusmodi petendæ sunt in foro Ecclesiastico. De violenta etiam manuum injectione in Clericum & in causa diffamationis placitum tenebitur in curia Christianitatis, dummodo ad correctionem peccati agatur, & non petatur pecunia.

Joannes Stratforth.

Dierum invalescens malicia, *& infra.* Cum nostræ provinciæ nonnulli aliis malignari conantes brevia Regia de computo, seu transgressione, vel alia contra illos, quibus nocere desiderant, ad extraneos Comitatus in
E quibus sui nunquam fuerunt adversarii nec contraxerunt, vel deliquerunt ibidem, bonave administrarunt inibi cujuscumque, fraudolenter, & maliciose impetrare præsumunt, & adeo contra eos ignorantes clam prosequuntur in illis, & quos relegant vel foris banniunt de Regno; unde cum processus, & sententia contra ignorantes; & taliter indefensos habiti a jure, merito reprobentur, nec sit maliciis hominum indulgendum, statuimus, ut quicumque Clerici, vel laici in nostra Provincia talia surrepticie, fraudulenter

ter vel maliciose de cætero, ut præmittitur, impetrantes, & persequentes, facientes, & procurantes, seu ad ea impendentes scienter consilium auxilium, vel favorem: aut ea rata habentes suo nomine facta majoris excommunicationis sententiam incurrant ipso facto.

Idem.

Excussis; *& infra.* Considerantes ex eo quod quidam Episcoporum, Archidiaconorum, & aliorum Ordinariorum officiales, sua consistoria, sessiones, & capitula de tribus in tres, vel de quatuor in quatuor septimanas annis singulis celebrantes per varia loca suarum jurisdictionum, & Decanatuum nostræ Provinciæ illuc frequenter quo victualia venalia cum difficultate obtinere valeant, declinantes Rectores, & Vicarios ecclesiarum in locis, quibus hujusmodi celebrant consistoria, sessiones, seu capitula vel vicinis similibus sumptibus onerant excessive, ac scandali, & calumniæ materiam suscitant eo gravius, quod si per Rectores, & Vicarios ecclesiarum hujusmodi diebus illis splendide non procurentur ad votum, ipsos laboribus vexantes: quæsitis coloribus, & causis confictitiis infestant graviter, & molestant. Propter quæ, & alias injustas causas, præsentibus statuimus, deliberatione Concilii, quod hujusmodi consistoria singula, sessiones, & capitula in locis jurisdictionum, & Recanatuum prædictorum magis insignibus, vel saltem in quibus victualia communiter valeant inveniri venalia, de cetero celebrentur. Quodque Officiales, & cæteri Ordinariorum ministri suorum sumptibus dominorum, tam in hujusmodi celebratione consistoriorum sessionum & capitulorum, quam in aliis actibus, quos pro suis exercent dominis, faciant quæ incumbunt. Citationes autem, & consistoria, sessiones, & capitula hujusmodi aliis locis quam expressis superius celebranda, & processus, quos in eis contigerit imposterum fieri, ipso jure decernimus fore nullos, ac Officiales prædictos pro suorum dominorum expediendis negociis sumptus a dictis subdictis exigentes seu ipsas occasione non præstationis sumptum hujusmodi infestantes eo ipso ab officio, & ingressu ecclesiæ suspensos volumus remanere.

D E F E R I I S.

Simon Mepham.

ANimarum saluti prospicere cupientes initium ordimur de fontibus salvatoris. Statuimus itaque, & ordinamus, ut dies illa sancta Parasceves, qua Salvator noster Dominus Jesus Christus pro salute hominum pretiosam animam suam post multa flagella posuit in Cruce. Secundum ritum Ecclesiæ in electiones cum silentio, in oratione cum jejunio, in compuntione cum lacrymis festive celebretur. Authoritate etiam præsentis Conciliis districtius inhibemus, ne de cætero cuispiam servilibus ipsa die intendat operibus, vel quævis alia exerceat, quæ a pietatis cultu fuerint aliena; per hoc tamen legem pauperibus non imponimus, nec divitibus prohibemus, quin ad agriculturam pauperum promovendam suffragia consueta charitatis intuitu subministrent.

Idem.

Ad hæc quia inter omnes Sanctos memoria beatissimæ Virginis Mariæ matris Domini eo frequentius agitur, atque festivius, quo majorem gratiam apud Deum, qui ejus Conceptionem prædestinatam ad Unigeniti sui temporalem originem, & omnium salutem veraciter ordinavit, creditur invenisse, ut per hoc salutis nostræ quamvis remota primordia in quibus devotis occurrit mentibus spiritualium materia gaudiorum devotionem omnibus augeant, & salutem, Venerabilis Anselmi prædecessoris nostri, quod post alia quædam ipsius antiquiora solemnia Conceptionis solemne superaddere dignum duxit vestigiis inhærentes, statuimus, & firmiter præcipiendo mandamus, quatenus festum Conceptionis prædictæ in cunctis Ecclesiis nostræ Cantuariensis provinciæ festive & solemniter de cetero celebretur.

Simon Islepe.

Ex scripturis; *& infra.* De fratrum nostrorum consilio dies festos præsentibus inserere duximus, quibus ab universis servilibus operibus, etiam Reipublicæ utilibus, per nostram Cantuariensem Provinciam fuerit regulariter abstinendum. In primis sacrum diem Dominicum ab hora diei sabbati vespertina inchoandum, non ante horam ipsam præveniendo, ne Judaicæ professionis participes videamur. Quod etiam in festis quæ suas habent vigilias observetur. Item festum Nativitatis Domini; Sanctorum Stephani, Joannis Evangelistæ, Innocentium, Thomæ martiris, Circumcisionis Domini, Epiphaniæ Domini, Purificationis beatæ Mariæ Virginis, Sancti Mathiæ Apostoli, & Annunciationis Beatæ Mariæ, Paschæ cum tribus diebus sequentibus, Sancti Marci Evangelistæ, Philippi & Jacobi Apostolorum, Inventionis Sanctæ Crucis, Ascensionis Domini, Pentechostes cum tribus diebus sequentibus, Corporis Christi, Nativitatis beati Joannis Baptistæ, Petri, & Pauli Apostolorum, Translationis Sancti Thomæ martiris, Sanctæ Mariæ Magdalenæ, Jacobi Apostoli, Laurentii martiris, Assumptionis Beatæ Mariæ, Sancti Bartholomei, Nativitatis Sanctæ Mariæ, Exaltationis Sanctæ Crucis, Sancti Matthæi Apostoli & Evangelistæ, Sancti Michaelis, Sancti Lucæ Evangelistæ, Simonis, & Judæ Apostolorum, Omnium Sanctorum, Sancti Andree Apostoli, Sancti Nicolai, Conceptionis Beatæ Mariæ, Sancti Thomæ Apostoli, solemnitas dedicationum Ecclesiarum parochialium, & Sanctorum, in quorum honore Ecclesiæ Parochiales dedicantur. Alia festa, quæ in singulis diœcesibus dictæ Provinciæ per locorum Ordinarios ex certa scientia peculiariter inducuntur, *& infra.* Reliquis enim Sanctorum festivitatibus impune poterit opera fieri consueta.

ANNO CHRISTI 1509.

Henricus Chichile.

Ineffabilis, *& infra.* Nos qui Dei laudem in Sanctis suis in quibus gloriosus existit, in nostra Provincia cupimus ampliari Regiis, & Regni incolarum ad hoc hortatibus excitati confratrumque nostrorum, & cleri provinciæ nostræ ducti consiliis quinimo & nostri provincialis Concilii robore ac decreto suffulti, antiquorum Patrum pium erga Sanctos Dei devotionis affectum prosequentes, festum Beati Georgii martiris sub officio duplici, & admodum majoris duplicis festi tam per Clerum, quam per populum dictæ Provinciæ per universas Ecclesias ejusdem de expresso consensu nostrorum fratrum Cleri antedicti volumus statuimus, & præcipimus annis singulis perpetuis futuris temporibus solemniter celebrari, & in ipso festo ab omni servili opere per omnes Civitates & loca ipsius Provinciæ, sicut & prout in festo Nativitatis Domini præcipimus feriari, quo magis in ipso festo plebs fidelis ad Ecclesias conveniant, Deum laudent, & ipsius & omnium beatorum patrocinia devotius implorent, & pro Rege ac regni salute instent frequentius & exorent. Ad hæc dicti provincialis Concilii auctoritate decernimus, & etiam statuimus per præsentes, quod festa Sanctorum David & Ceddæ Episcoporum, & Wenefredæ Virginis de cætero per totam Provinciam nostram antedictam suis temporibus videlicet sancti David primo, sancti Ceddæ secundo mensis Martii diebus; Wenefredæ autem tertio die Novembris cum regimine chori & novem lectionibus, perpetuis futuris temporibus etiam celebrentur.

Idem.

Anglicanæ Ecclesiæ; *& infra.* De fratrum nostrorum & Cleri in præsenti Concilio præsentium voluntatibus & assensu, & nihilominus ad Christianissimi Principis, & Regis nostri instantiam specialem Sanctissimi confessoris & Pontificis Joannes de Beverlaco memoriam ubique per nostram Provinciam votivis, & devotis affectibus duximus exaltandam. Statuimus igitur & de prædictorum fratrum nostrorum concilio & assensu pro perpetuis futuris temporibus ordinamus, quod festum depositionis dicti Sancti, quod septimo Maii, videlicet in crastino Sancti Johannis ante portam Latinam dinoscitur contingere, admodum festi unius Confessoris, & Pontificis, paschalis temporis, cum regimine chori secundum usum sacrum Ecclesiæ, per Provinciam nostram antedictam futuris temporibus perpetuo celebretur. Cæterum quod in festo translationis ejusdem, quod xxv. die mensis Octobris etiam annuatim contingit, de Sanctis Crispino & Crispiniano secundum usum sacrum Ecclesiæ prædictæ, consuevit, quasi per omnes Ecclesias Provinciæ prædictæ celebrari, & servitium fieri ab antiquo, ne unius festi introductio diminutio alterius existat sed magis sub una celebritatis noticia, dicti martires una cum præfato Confessore almifico pariter honorentur, de fratruum nostrorum, & Cleri prædictorum consensu unanimi, statuimus, decernimus, & ordinamus quod de cætero singulis annis dictus die xxv. Octobris ubiquæ per Provinciam prædictam cum IX. lectionibus celebris habeatur. Quarum tres primæ erunt de proprietate Sanctorum Crispini, & Crispiniani, tres mediæ de translatione S. Joannis prædicti; & tres ultimæ de expositione evangelii plurimorum martirum; cum servitio secundum usum harum in talibus fieri consueto.

ANNO CHRISTI 1509.

DE SEQUESTRATIONE POSSESSIONIS, ET FRUCTUUM.

Stratfort.

FRequens perversorum; *& infra.* Præsentis statuimus deliberatione concilii, quod in provincia nostra violatores sequestrorum per episcopos, aut vicarios suos generales ipsorumve officiales principales ex causis justis, & veris in bonis ecclesiasticis, aut aliis in casibus a jure permissis interpositorum, post, & contra publicationem debite factam in locis, quibus bona sic sequestrata consistunt, majoris excommunicationis sententiam ipso facto incurrant. Si tamen a sequestro fuerit appellatum, & appellatio legitime prosecuta, ea pendente possessores bonorum sequestratorum, & alii libere, & impune utantur eisdem.

DE PRÆSUMPTIOMIBUS.

Stephanus in Concilio Oxoniensi.

DE lepra; *& infra.* Inhibemus ne quis ecclesiæ suæ renuncians a sibi substituto recipiat vicariam ejusdem, cum vehementer possit præsumi quod talia fiunt per illicitam pactionem. Quod si secus ab aliquo præsumptum fuerit, illi vicaria, & alii personatu priventur.

DE JUREJURANDO.

Idem.

PRæsenti statuto deffinimus, ut episcopus ab eo, qui præsentatus sibi fuerit recipiat juramentum. quod propter præsentationem illam nec promiserit, nec dederit aliquid præsentanti, nec aliqua propter hoc inierit pactionem, maxime si præsentatus ipse super hoc suspectus fore verisimilior videatur.

Bonifacius Archiepiscopus Archidiaconus.

Evenit; *& infra.* Statuimus, quod laici ubi de subditorum peccatis, & excessibus corrigendis per prælatos, & judices ecclesiasticos inquiritur ad præstandum de veritate dicenda juramentum per excommunicationis sententiam, si opus fuerit, compellantur. Impedientes vero ne hujusmodi juramentum præstetur, per interdicti, & excommunicationis sententias arceantur.

Ro-

ANNO CHRISTI 1509.

Robertus Wynchelsee.

Presbyteri ſtipendiarii, *& infra*. Presbyteri prædicti die dominica, vel feſtiva poſt admiſſionem ſuam jurabunt coram rectoribus vicariis, vel eorum vices gerentibus intra miſſarum ſolemniis, alioquin coram locorum ordinariis apertis coram ipſis ſacroſanctis evangeliis, & inſpectis, quod eccleſiis, vel capella parochialibus, in quibus Divina celebrant, earumque rectoribus, vel vicariis, ac ipſorum loca tenentibus, vel eis, quorum intereſt, nullum omnino inferent damnum, ſeu præjudicium circa oblationes, portiones obventiones, denarios perquiſitos, tricennaria, ſeu jura quæcumque quocumque nomine cenſeantur, imo quatenus in eis eſt, eaſdem ſervabunt indemnes in præmiſſis, & ſingulis præmiſſorum. Jurent etiam ſpecialiter dicti ſacerdotes, quod odia, ſcandala, rixas, & contentiones inter rectorem, & parochianos nullo modo ſuſcitabunt, ſuſtinebunt, aut aliquo modo fovebunt, ſed quatenus in eis eſt, concordiam nutrient, & ſervabunt inter eoſdem. Volumus inſuper, ac firmiter injungendo mandamus, quatenus presbyteri ſupradicti Divina non præſumant in eccleſiis ſeu capellis hujuſmodi celebrare, priusquam præſtiterint ſub forma prædicta juramentum, ſi tamen rectores, vel vicarii, aut cæteri ſupradicti voluerint, & potuerint ſic jurari. Decernentes, quod ſi quivis præsbyteri hujusmodi contra prohibitionem hanc in loco ſic eis interdicto celebrare præſumpſerint, eo ipſo irregularitatem incurrant, præter alias pœnas, quas canones ſacrarum conſtitutionum violatoribus ordinant infligendas. Quod ſi prædicti capellani ſic ut præmittitur jurati coram judice competenti ſuper violatione juramenti hujuſmodi per probationes legitimas fuerint convincti, aut ſuper hoc diffamati ſe purgare nequiverint, omnino amoveantur & tanquam perjuriis interdicatur eis Divinorum celebratio in provincia noſtra, donec cum eis ſuper hoc canonice fuerit diſpenſatum; *& infra*. Dicti vero rectores, vel vicarii, ſeu eorum loca tenentes, debent benigne recipere juramenta prædicta, & de præmiſſis, ac aliis in hac parte ſtatutis habebunt copiam conſcriptam in eccleſiis ſuis.

DE APPELLATIONIBUS.

Joannes Stratforth.

FRequens perverſorum; *& infra*. Si ab interpoſitione ſepueſtri fuerit appellatum, & appellatio legitime proſecuta, ea pendente, poſſeſſores bonorum ſequeſtratorum, & alii libere, & impune utantur eiſdem.

Simon Mepham.

In concilio oxonienſe quoddam dicitur emanaſſe ſtatutum, quo inter cætera prohibetur, quod a nullo gravamine judiciali ante diffinitivam ſententiam frivole appelletur. Quodque omnes advocati, & procuratores illius conſiſtorii ad obſervationem hujus ſtatuti aſtringi debeant vinculo juramenti, & aliis in ipſo ſtatuto contentis (ſi contra illud venerint affligendi); nos hujuſmodi ſtatutum, quod etſi colore verborum ſuperficialiter pallietur ad auferendum tamen oppreſſis, appellationis remedium extitit realiter introductum, & quidquid ex eo, vel ob id fuerit ſubſecutum penitus reprobamus. Et omnes illos, qui ad hujuſmodi obſervationem ſtatuti præſtiterit juramentum, abſolvimus ab eodem.

Explicit liber ſecundus.

INCIPIT, LIBER TERTIUS

DE VITA, ET HONESTATE CLERICORUM.

Stephanus in Concilio Oxonienſe.

UT clericalis ordinis honor debitus obſervetur, præſentis concilii auctoritate decernimus, ut tam archidiaconi, quam decani, & omnes alii in perſonatibus, & dignitatibus conſtituti, item omnes decani rurales, & presbyteri decenter incedant in habitu clericali, & cappis clauſis utantur. Idem quoque obſervent officiales ipſorum archidiaconorum cum fuerint in conſiſtorio. Et nec ipſi, nec alii Clerici comam nutriant, ſed honeſte tonſi & coronati convenienter incedant, niſi forte juſta cauſa timoris exegerit habitum transformari, & crapula quoque & ebrietate, & aliis, quæ honeſtatem eorum deformant omnes omnino clerici abſtineant, & vigilanter ad hæc omnia ſtudioſius obſervanda ſecundum formam generalis concilii a ſuis ſuperioribus diſtrictius compellantur.

Joannes Pecham.

Quamvis religioniis, *& infra*. Statuto adhærentes domini Octoboni, quondam in Anglia apoſtolicæ ſedis legati, ordinamus, & diſtricte præcipimus, ut quilibet clericus conſtitutus in ſacris ordinibus veſtem exteriorem gerat diſſimilem militari, vel laicali utpote anterius, & poſterius byrratam, vel ſaltem ex forma ſua militari vel laicali congrua honeſtate diſſimilem. Et qui ſecus ſacere præſumpſerit, quandiu formæ contrariæ habitum tulerit ab ingreſſu eccleſiæ ſuſpendatur. Et quia prædictus legatus contra clericos portantes infulas, aut tenas coram prælatis, aut coram populo publice deferentes ſtatuit, ut ſi moniti minime ſe emendaverint ipſo facto ab officio ſuſpenſionem incurrant, in qua, ſi per tres menſes perſtiterint, ex tunc a beneficio ſint ſuſpenſi, a qua ſuſpenſione abſolvi nequeant niſi data ſexta parte eccleſiaſticorum bonorum ſuorum per manus episcoporum pauperibus eroganda, nihilominus pœnis aliis puniendi ad arbitrium prælatorum. Nos hujuſmodi ſtatutum adverſantes modicæ efficaciæ hactenus extitiſſe, pro eo quod prælati hujuſmodi clericos monſtruoſos monere non audeant propter quod in pœnas a dicto legato ſtatutas videntur puſillanimitatis ſuæ merito incidiſſe, & raro clerici hujuſmodi episcoporum aſpectibus ſe præſentant. Statuimus, ut omni monitione ceſſante cum clericos juris ignorantia non excuſet, prædicti clerici ſuæ proterviæ merito quotiescumque publice coram populo, vel

ANNO CHRISTI 1509.

vel prælatis hujuſmodi infulas portaverint, niſi forſan in itinere, pœnas omnes incidant ſupradictas. Mandamus inſuper, ut in poſterum de talibus; per decanatus ſingulos fiat inquiſitio ſpecialis, & cujuſcumque ſint gradus, vel excellentiæ contra ipſos in forma canonica procedatur.

Joannes Stratforth.

Exterior habitus; *& infra*. Hoc ſacro approbante concilio ſtatuimus, & præcipimus quod quicumque obtinentes beneficia eccleſiaſtica noſtræ provinciæ, in ordinibus ſacris potiſſime conſtituti, veſtes, & tonſuram clericales deferant ſuo ſtatui competentes. Si qui autem clerici nostræ provinciæ publice incedentes in ea veſte ſuperiori brevi, aut ſtricta notabiliter, aut cum longis, & latis exceſſive manicis cubitos circumquaque non tegentibus, ſed pendulis, crinibus intonſis, barbisve prolixis, aut anulis ſuis utantur digitis publice, alii quam quibus ratione dignitatis &honoris hoc congruit, ſeu in præmiſſis, vel aliquibus præmiſſorum ſuperius expræſſatis exceſſerint, niſi infra ſex menſes a tempore commiſſi exceſſus hujuſmodi moniti ſe correxerint, & effectualiter hujuſmodi dimittant exceſſus, eccleſiaſtica habentes beneficia, poſt prædictorum lapſum ſex menſium, ipſo facto ab officio ſuſpenſionem incurrant. In qua ſi per tres menſes ſequentes ſteterint, a ſuis ex tunc beneficiis nulla requiſita monitione alia, ſint ipſo jure ſuſpenſi. Nec ex tunc per ſuos diœceſanos (quibus eorum abſolutionem præſentis auctoritate concilii reſervamus) prius ab hujuſmodi ſententiis non abſolvantur, quam quintam partem proventuum unius anni ſuorum beneficiorum eccleſiaſticorum perſolvant, per diœceſanos epiſcopos in quorum diœceſibus hujuſmodi beneficia obtinent, pauperibus in locis beneficiorum ſuorum degentibus infra tres menſes poſtmodum fideliter erogandam. Et ſi ſuſpenſionibus hujuſmodi durantibus, divinis ſeu adminiſtrationibus dictorum beneficiorum ſe ingeſſerint, vel miſcuerint ſicut prius, ex tunc dictis beneficiis ſint eo ipſo privati. Non beneficiati vero clerici publice & communiter pro clericis ſe gerentes, ſi in prædictis exceſſerint, vel eorum aliquibus, niſi moniti infra ſex menſium ſpatium ſe correxerint cum effectu, eo ipſo ſint inhabiles per quatuor menſes ad beneficium eccleſiaſticum obtinendum. Et præter hæc in univerſitatibus dictæ provinciæ ſtudio literarum vacantes, & pro clericis ſe gerentes, ſi ſe a præmiſſis effectualiter non abſtineant, ad quoſcumque gradus eccleſiaſticos, & honores in ipſis univerſitatibus ipſo facto reddantur inhabiles, donec ſuis moribus atque geſtu maturitatem exhibeant honeſtis ſcholaribus competentem, ſalvis pœnis aliis editis contra hujuſmodi delinquentes. Præſenti tamen conſtitutione nolumus prohibere, quin clerici apertis, & patentibus ſupertunicis, vel alias menſalibus nuptiatis, cum manicis competentibus locis, & temporibus opportunis, ac etiam itinerantes pro eo dumtaxat tempore, quo per patriam iter faciunt, breves, & ſtrictas veſtes ſibi aſſumere, & illis uti valeant prout eis videbitur expedite. Ve-A rum cum fronte libera cæteros redarguere nequeant epiſcopi ſi ſe ipſos, & domeſticos proprios non corrigant in hac parte. Statuimus, quod epiſcopi noſtræ provinciæ venuſtatem in tonſuris, veſtibus, & cæteris ſupradictis obſervent, & a ſuis clericis commenſalibus faciant obſervari.

DE COHABITATIONE CLERICORUM, ET MULIERUM.

Stephanus in Concilio Oxonienſe.

UT clericalis ordinis: *& infra*. Clerici beneficiati, aut in ſacris ordinibus conB ſtituti in hoſpiciis ſuis publice tenere concubinas non audeant, nec etiam alibi cum ſcandalo acceſſum publicum habeant ad eas. Et ſi forte eorum concubinæ monitione publicè præprimiſſa ab eis non receſſerint, ab eccleſia Dei (quam ſic infamare præſumunt) expellantur, nec admittantur ad eccleſiaſtica ſacramenta. Et ſi nec ſic duxerint abſtinendum, excommunicationis mucrone percellantur, & tunc demum contra eos invocetur brachium ſæculare. Ipſos autem clericos per ſubtractionem officii, & beneficii, canonica monitione præmiſſa volumus exerceri.

DE CLERICIS CONJUGATIS.

C

Richardus.

SI qui clerici infra ſubdiaconatum conſtituti, matrimonium contraxerint, ab uxoribus ſuis, (niſi de conjugis conſenſu ad religionem transire voluerint, & ibi in Dei ſervitio permanere) nullatenus ſeparentur, ſed cum uxoribus viventes eccleſiaſtica beneficia nullo modo percipiant. Qui autem in ſubdiaconatu, vel ſupra ad matrimonium convolaverint, mulieres renitentes, & invitas relinquant.

Henricus Chichelei.

D Cum ex eo quod clerici conjugati, bigami, nec non laici juriſdictionem eccleſiaſticam exercere, ac de criminibus, & exceſſibus ad forum & coercitionem eccleſiæ pertinentibus interdum ſuo, interdum ſub alieni nominis umbra, ſeu velamine inveſtigare & inquirere, eamque punire, & corrigere, ac excommunicationum literas, & ſuſpenſionum decernere præſumunt, ac negociorum coercitionem hujuſmodi ſcribere, & regiſtrari ac regiſtrum eorumdem cuſtodes exiſtunt, non modicum patiatur eccleſia ſcandalum, ac eccleſiaſtica vileſcat auctoritas pariter, & cenſura. Nos igitur hujuſmodi ſcandalis ocE currere volentes, & eccleſiæ honeſtati, decorique providere cupientes, ſacrorum imitando veſtigia canonum, præſentis auctoritate concilii, ordinamus, & ſtatuimus, quod nullus clericus conjugatus, bigamus, ſive laicus, quovis exquiſito colore, ſub ſuo, vel alieno nomine, infra noſtram Cantuarienſem provinciam de cætero juriſdictionem ſpiritualem exerceat qualemcumque. Nec in cauſis correctionum, ſcilicet cum ad correctionem annue, vel ubi ex officio judicis proceditur ſcriba, aut regiſtrarius, aut regiſtri correctio-

ANNO CHRISTI 1509.

ctionem hujusmodi custos quomodolibet existat. Quodque quicumque ordinarius episcopo inferior seu jurisdictionem obtinens ecclesiasticam clericum conjugatum laicum, vel bigamum ad præmissa vel eorum aliquid assumere, vel recipere, vel post duorum mensium spatium a tempore publicationis hujusmodi constitutionis, in officio jurisdictionis hujusmodi tolerare scienter seu retinere præsumpserit, vel admissum vel in posterum admittendum realiter non amoverit, pœnam suspensionis ab exercitio jurisdictionis hujusmodi, necnon ab ingressu ecclesiæ incurrat ipso facto. Citationes insuper, processus, sententiæ, actaque, & gesta quæcumque per eosdem clericos conjugatos laicos, sive bigamos habita, sive facta in præmissis, vel aliquo præmissorum per modum superius expressatum, sint nulla causa, irrita, & inania ipso jure. Idemque Clerici conjugati, bigami, sive laici præmissi, vel eorum alicui contra præsentis prohibitionem concilii se ingerentes, sententiam majoris excommunicationis incurrant ipso facto.

DE CLERICIS NON RESIDENTIBUS.

Stephanus in Concilio Oxoniense.

STatuimus, & *infra*. Episcopi in ecclesiis suis cathedralibus residere procurent in aliquibus majoribus festis, & saltem in aliqua parte quadragesimæ prout animæ suæ saluti viderint expedire.

Idem.

Cum hostis antiquus; & *infra*. Solerter cavendum est, ne talibus cura gregis Dominici committatur, qui aut negligunt, aut ignorant custodiæ sibi commissæ (ut decet) intendere vigilanter. Statuimus itaque, ut nullus episcoporum ad vicariam quemqumque admittat, nisi velit in ecclesia (in qua ei vicaria conceditur) personaliter ministrare, ac talis existat, qui infra breve tempus valeat in presbyterum ordinari. Quod si admissus fuerit aliquis, & noluerit in presbyterum ordinari, vicariæ beneficio spolietur. Et quia inhonestum est, ut ecclesiæ propter minores redditus pastoribus maneant desolate, præsenti decreto statuimus, ut Ecclesiæ quæ in redditibus ultra quinque marchas non habens non nisi talibus personis conferantur, quæ resideant in eisdem, & in propria persona ministrent. Quod si forte tales admissi fuerint qui residere noluerint, aut etiam ecclesiæ ministrare (cum non nisi laborantibus panis dominiciis sit largiendus) ecclesiis ipsis, præmissa admonitione, per diœcesanum episcopum spolietur.

Joannes Pecham.

Præterea; & *infra*. Statuimus, ut rectores qui in ecclesiis non faciunt residentiam corporalem, nec habent vicarias, per Iconomos suos hospitalitatis gratiam exhibeant, juxta quod sufficiunt ecclesiæ facultates; adeo ut saltem parochianorum pauperum necessitati subveniant extremæ: & ut qui ibidem veniunt transeuntésque prædicant verbum Dei, necessaria recipiant corporis alimenta, ne ecclesiæ ipsorum inopiæ violentia a prædicantibus merito deserantur. Dignus enim est operarius cibo suo, nec quisque tenetur propriis stipendiis militare.

Joannes Stratforth.

In decimis; & *infra*. Hujus approbatione concilii statuimus, quod religiosi in nostra provincia beneficia ecclesiastica obtinentes secundum beneficiorum hujusmodi facultates annis singulis pauperibus parochianis beneficiorum eorumdem certam eleemosinæ quantitatem ordinariorum ipsorum locorum moderandam arbitrio per ipsos episcopos distribuere compellantur, per pœnam sequestrationis & subtractionis fructuum, & proventuum beneficiorum hujusmodi, donec in præmissis paruerint competenter.

DE PRÆBENDIS

Stephanus in concilio Oxoniense.

QUia juxta sanctiones canonicas; & *infra*. Statuimus, & sacro approbante concilio, districtius inhibemus, ne deinceps ecclesia aliqua pluribus rectoribus (quorum uterque sit persona) committatur regenda. In ecclesia autem ubi plures personæ existunt, statuimus, ut singulis decedentibus accrescat viventibus portio decedentis, donec ad unum solum illius ecclesiæ personatus pervenerit. Nec de cætero plures vicarii in eadem ecclesia ab hoc statuto exceptis, quæ ab antiquo divisæ fuerunt.

Pecham.

Auditis; & *infra*, Decernimus juxta formam generalis concilii, omnia beneficia curam animarum habentia, quæ de facto obtinent hi qui dispositionem apostolicam super pluralitate beneficiorum hujusmodi non habent, per beneficii receptionem quod ultimo receperunt, ipso jure vacare. Et licet juxta rigorem constitutionis Octoboni, sic recipiens plura beneficia, ultimo ipso jure sit privatus, cum secundum eamdem decernatur institutio irrita ipso jure. Præcavere tamen volentes ne rigor videamur coacervari: rigori, mentemque constitutionum tam concilii generalis, quam etiam domini Octoboni clarius advertentes, quarum neutra in præobtentis, & ultimo simul privat, cum concilium generale solum auferat præobtenta, ultimum tamen reservat, constitutio vero Octoboni institutionem in ultimo beneficio decernat irritam ipso jure; præobtento tamen ipso jure non privat. Nos misericordiam cum rigore miscentes permittimus ut is qui plura beneficia animarum curam habentia absque dispensatione apostolica fuerit assecutus, ultimo beneficio sic obtento, juxta generalis concilii tenorem sit contentus; nisi forte ex temeritate contenderit etiam præobtentum improbe retinere. In quo casu ipsum nec primo, nec ultimo dignum, immo nec medio, nec aliquo judicamus. Sed potius ea ipso jure vacare; quibus omnibus quatenus de facto eadem detinet occupata, censemus perpetuo spoliandum;

&

ANNO CHRISTI 1509.

& *infra*. Decernimus etiam, & perpetua stabilitate firmamus, ut quicumque in posterum plura beneficia curam animarum habentia, seu alias incompatibilia absque sedis apostolicæ dispensatione receperit, vel assecutus fuerit per modum institutionis vel commendæ, seu custodiæ, vel unum titulo institutionis, aliud titulo commendæ, vel custodiæ, præter modum illum, quem constitutio Gregoriana edita in concilio Lugdunensi, permittit, eo ipso sit privatus omnibus sic obtentis beneficiis, ipso facto, sententia excommunicationis permaneat innodatus, a qua non nisi per nos, aut successores nostros vel sedem apostolicam absolutionis gratiam promerere valeat.

DE INSTITUTIONIBUS, ET COMMENDIS.

Stephanus Archiepiscopus.

QUis juxta; & *infra*. Statuimus ne prælatus aliquis cum ecclesiam aliquam contulerit, vel præbendam fructus ejusdem ecclesiæ, vel præbendæ nondum collectos sibi præsumat aliquatenus usurpare, vel foro institutione, vel missione in possessione, vel certa super hoc facienda aliquid audeat extorquere. vel ab officialibus suis, vel archidiaconis suis aliquid sustineat extorqueri.

Idem in eadem.

Cum secundum apostolorum; & *infra*. Statuimus ut si quis ad ecclesiam aliquam nullo contradiceme præsentetur canonicè, episcopus præsentatum ipsum, dum tamen idoneus sit, nequaquam admittere differat ultra duos menses. Alioquin quicquid ex eadem ecclesia post factam præsentationem fuerit forte exceptum, illi cum institutus fuerit restituant, quatenus fructus illi ad episcopum pervenerint. Idem ab archidiacono observetur, si per eum steterit quominus canonicè præsentatus infra prædictum tempus fuerit admissus. Nisi causam rationabilem coram suo superiore duxerit assignandam, cum super hoc fuerit requisitus ab eo, quare videlicet eum non admiserit infra tempus in hoc concilio diffinitum.

Constitutio Joannis Pecham.

Ex solito cursu causarum; & *infra*. Statuimus, ut unusquisque episcopus clerico, quem ad ecclesiam admittit literas patentes super sua admissione concedat, inter alia continentes in quo consistat ordine, etiam: quo titulo ad hujusmodi beneficium admittatur.

Joannes Stratforth.

Item quia archidiaconi; & *infra*. Sacro approbante concilio statuimus, ut qui admissos ad beneficia ecclesiastica ad mandatum superioris tenentur inducere pro inductione hujusmodi facienda, sumptibus contententur moderatis. Videlicet si archidiaconus inducat XL. denariis, si suus officialis duorum solidorum perceptione pro singulis suis, & suorum expensis pro diæta penitus sit contentus. Ipsi tamen inducti, ut præmittitur, optione servata, an in hujusmodi quantitate pecuniæ, sive in aliis necessariis ipsum inductorem, & suas voluerit procurare. Si quid vero ultra hoc ab inductoribus occasione præmissorum recipiatur, vel recipiant quicquam amplius propter inductionem faciendam per ipsos, vel inductionum certificatorias literas facere, & inductis tradere exquisitisve coloribus differre illas contingat indebite culpabiles in hac parte suspensionem ab officio, & ingressu ecclesiæ tamdiu incurrere volumus ipso facto, donec hæc contra recepta solventibus restituantur, & læso sua culpa satisfaciant in præmissis.

DE CONCESSIONE PRÆBENDÆ.

Stephanus in Concilio Oxoniensi.

DE lepra; & *infra*. Illud absurdum reputamus omnino, ut aliqua existente persona unius Ecclesiæ, alii de consensu illius personæ aliquid conferant in eadem Ecclesia in nomine personatus, nisi persona prior Ecclesiam totam prius simpliciter duxerit resignandam. Item statuimus quod non liceat alicui aliquid in Ecclesia assignare cuiquam nomine beneficii, quasi hoc liceat obtinere cum alio beneficio, cui cura annexa fuerit animarum.

Bonifacius.

A nostris majoribus; & *infra*. Statuimus, quod Clericis pauperibus aquæ benedictæ beneficia conferantur. Et quia inter Rectores, & Vicarios Ecclesiarum & suos parochianos super collatione hujusmodi beneficiorum, lites nonnunquam audivimus suscitari, quas, sicut cordi nobis est, amputare debemus; decernendo statuimus, ubi idem Rectores, & Vicarii, quorum magis est scire, qui ad hujusmodi beneficia existunt idonei, tales Clericos in prædictis beneficiis præficere studeant, qui juxta corda eorum sciant & valeant in divinis Officiis sibi congrue deservire, & suis velint obtemperare mandatis. Quibus si parochiani malitiose subtrahere velint Eleemosinas consuetas ad ipsas largiendas sibi sollicite moneantur, & si opus fuerit per quascunque censuras ecclesiasticas districtius compellantur.

Joannes Stratforth.

Esurientes avaritiæ; & *infra*. Præsentis Concilii provisione statuimus quicumque Clerici ad dignitates, personatus, officia, vel præbendas, aut alia beneficia ecclesiastica quæcunque plena, & occupata de facto se præsentari, seu ea sibi conferri per quemcunque decetero procurantes si directe vel indirecte virtute brevium: *quare non admisit*, vel *quare non impedit &c.*, aut similium tacito in dictis brevibus de beneficiorum possessoribus, & eis vocatis rite non amotis contra Episcopos, seu alios in sæculari curia prosequantur, nisi de causis vacationum prætensarum, ad ordinariorum mandata inquiri & possessores per Judices ecclesiasticos com-

ANNO CHRISTI 1509.

competentes canonice primitus amoveri faciant majoris excommunicationis sententiam incurrent ipso facto, & tanquam sic excommunicati ad beneficia talia nullatenus admittantur, sed inhabiles ad ea perpetuo censeantur. Si vero contra hæc quispiam in occupato beneficio instituatur vel admittatur de facto, institutio, seu admissio hujusmodi omni juris effectu careat. Et quicunque sic instituens, vel admittens jure proprio, vel delegato taliter presentatum, vel collatarium in obtento per alium beneficio, ipsius possessore sufficienti auctoritate in foro Ecclesiæ sententialiter primitus non amoto ab officio, & beneficio, tandiu noverit se suspensus, donec beneficium possessori resarciatur, ut convenit, omne damnum. Et institutus taliter, vel admissus, si se in occupato per alium beneficio contra hoc patiatur induci, censeatur intrusus, & pœnas intrusionis in constitutione Ottoboni, quæ incipit *Amoris proprii* contentas, nec non alias a Canonibus, & Sanctis Patribus inflictas ipso facto incurrat. Per præmissa tamen non intendimus Ordinariorum potestati quin beneficia ad eorum collationem spectantia quovismodo de facto occupata non de jure, conferre poterint derogare: nec eorum collationes beneficiorum admittentes constitutione hujusmodi coarctari.

DE REBUS ECCLESIÆ NON ALIENANDIS.

Stephanus.

Ecclesiarum indemnitatibus consulere cupientes, præsentis Concilii auctoritate duximus statuendum, ut nullus Abbas, vel Prior; nullus omnino Archidiaconus vel Decanus, nec alii habentes personatum seu dignitatem, sed nec Clericus inferior possessiones, vel redditus dignitatis, vel Ecclesiæ sibi comissæ consanguinei, vel amicis suis, vel quibuscunque aliis vendere, impignorare, infeudare de novo, vel quolibet modo alienare præsumat, nisi forma Canonis observata. Si quis autem contra hoc venire præsumpserit & quod in hac parte præsumptum fuerit viribus careat, & præsumptor dignitate, vel personatu, vel Ecclesia (quam sic læsit) per suum Superiorem spolietur. Nisi quod alienaverit infra tempus a suo Superiore præfixum sine damno Ecclesiæ suis sumptibus duxerit revocandum. Is quoque qui ecclesiastica bona receperit de cetero, & commonitus ea præsumpserit detinere excommunicationis sententia percellatur, donec restituerit ea nullatenus absolvendus. Idem etiam & Prælati majores observent.

Idem.

Ut secundum canonicas sanctiones; *& infra.* Volumus, ut Prælati domorum religiosorum corrodia vel stipendia Clericis, vel laicis non vendant, nec gratis concedant in perpetuum, vel ad tempus, nisi urgens necessitas exposcat, & diœcesani accedat assensus.

A

DE LOCATO, ET CONDUCTO.

Stephanus in Concilio Oxoniensi.

Ut vere videamur; *& infra.* Statuimus ut Ecclesiæ certis personis deputatæ, nulli dentur ad firmam nisi juxta causa subfuerit, & a suo Episcopo approbata, ut tunc de ejus consensu alicui personæ ordinatæ dentur ad firmam, de qua universaliter præsumi debeat, quod fructus Ecclesiarum in bonos usus convertat.

Joannes Pecham apud Lamberth.

B

Vendentes; *& infra.* Ecclesiæ ad firmam nullis dentur, nisi personis ecclesiasticis, sanctis & honestis, quas locorum Episcopi libere valeant coercere. Proviso etiam ut pauperibus parochianis de firmis hujusmodi pinguis portio juri consona (secundum arbitrium Episcopi) assignetur sub testimonio quatuor fide dignorum parochianorum eisdem fideliter eroganda. Et ut ab hujusmodi firmis omnis contractus imaginarius subducatur, quo in personis Clericorum falso suppositis, vel sub nomine bajulatus Ecclesiæ ad firmam laicis conceduntur, sacro approbante Concilio ordinamus, ut si quis
C
Clericus in talia versutia repertus fuerit, puniatur secundum statutum sanctæ memoriæ Domini Octoboni, & gravius si Prælati viderint expedire.

Joannes Stratfort.

Licet bonæ memorie; *& infra.* Hoc provinciali Concilio approbante constitutionibus prius editis adjiciendo statuimus quotiescunque ecclesiasticum beneficium nostræ provinciæ Clerico &, laico ad firmam ex tunc dimissum fuerit, vel instrumentis super hujusmodi firmarum dimissione confectis nomen laici cum Clerici nomine a modo inferatur, vel Clericum fingant fore firmarium,
D
cum non sit, seu si laici fructus redditus, & proventus dimissorum beneficiorum ad firmam suo nomine colligant, & eos directe in suos usus convertant, hujusmodi contractus non teneant, nec ex eis aliquis obligetur alteri; sed sic ex nunc hujusmodi beneficia tradentes, & recipientes, ad firmam partis tertiæ proventuum beneficii sic dimissi, vel extimationis ipsius si ambo sint solvendo communiter, aut tradentem tantum, si solvendo recipientes non existat fabricæ ecclesiæ catedralis loci solvenda pœna plecti volumus, appositione nominis Clerici non obstante. Et quia Religiosi & alii beneficia ecclesiastica nostræ Provinciæ in pro-
E
prios usus tenentes, se prædictis constitutionibus asserunt non ligari, Præsentis approbatione Concilii statuimus, quod si ipsi beneficia hujusmodi, vel suas, quas virtute appropriationis in eis decimarum aut proventuum percipiunt, portiones, ad firmam tradiderint Clericis, non obtenta Diœcesani licentia, vel laicis quovismodo seu laici, seu alias qualitercunque contra præsentem aut aliarum constitutionum tenorem exercuerint, pœna prædicta de cætero percellantur.

DE

ANNO CHRISTI 1509.

DE PIGNORIBUS.

Edmundus.

INhibemus ne pignus retinere, quispiam contendat postquam de fructibus sortem perceperit de ductis expensis, quoniam usura est.

DE DONATIONIBUS.

Joannes Stratforth.

COrdis dolore concutimur; *& infra.* Præsentis deliberatione Concilii omnes, & singulos in nostra Provincia, qui mortis vicinæ conjecturam verisimilem obtinentes, ex malitia sive fraude universa bona, seu quantitatem eorum, tam notabilem etiam inter vivos donare, seu aliter alienare præsumpserint sic quod ecclesia, Rex, sive alii creditores quibus sic donantes, sive alienantes efficaciter tenebantur suis juribus, uxoresve seu liberi eorumdem suis portionibus de consuetudine, vel de jure ipsis debitis irrecuperabiliter defraudantur. Assistentes insuper languentibus in extremis & aliis hujusmodi donationes, seu alienationes fieri consulentes, & temere procurantes, ipsosque languentes, & alios consiliis, aut suasionibus perversis a voluntate testandi nequiter avertentes, ex quibus liberam testamenti factionem impediri, Ecclesias, & alios supradictos suo jure non ambigitur malitiose privari, dictæque fraudis sive malitiæ conscios, ac sic donata, sive alienata recipientes, & ad hoc consilium dantes, auxilium, vel favorem, majoris excommunicationis sententiam incurrere volumus ipso facto. Donantes insuper bona hujusmodi in ipsa Provincia, aut ea taliter alienantes propter sui gravitatem excessus, non obstante quacumque absolutione impensa a prædicta sententia, ecclesiastica careant sepultura. Ceterum ne prolationis, fraudis & malitiæ in hac parte difficultas hanc provisionem reddat inutilem, statuimus, quod quotiescunque aliqui dictæ provinciæ sua bona omnia sic, ut præfertur, donaverint, aut alias quovis titulo alienaverint, seu in quantitate tam notabili quod appareat de residuo ecclesiis, vel creditoribus aliis de suis debitis; uxoribus & liberis de suis portionibus supradictis non posse satisfieri, sicut decet, donatio seu alienatio hujusmodi per malitiam, sive fraudem eo ipso fieri censeantur; malitiæ, sive fraudis probatione ulteriori minime requisitis.

DE PECULIO CLERICORUM.

Stephanus.

QUia plerique; *& infra.* Salubri provisione decernimus ne Clerici beneficiati fructus ecclesiasticos in laico feodo reponant, domosve, aut possessiones laicos ad opus concubinarum vel filiorum emere præsumant. Nec ad opus eorum domos construant in feodo laicali. Nec etiam pecuniam subministrent, ad hujusmodi emenda ad opus eorum, ut sic illis subtrahatur occasio malignandi. Si quis autem super hoc habeatur justa ratione suspectus, nisi ad arbitrium superioris se purgaverit, ipsius superioris arbitrio puniatur.

DE TESTAMENTIS.

Idem.

UT clericalis; *& infra.* Licet legitima testamenta Clericorum beneficiatorum decedentium velimus observari, nolumus tamen quod concubinis suis aliquid in testamento suo relinquant; quod si de cetero factum fuerit, totum illius arbitrio Episcopi convertatur in usum Ecclesiæ quam rexit defunctus.

Idem.

Cum viris Religiosis non liceat possidere proprium, qui se, & sua pariter in ipso Religionis ingressu Domino dedicaverunt, præsentialiter diffinimus ut nulla persona in regulari Ordine constituta condere testamentum præsumat, cum nihil suum temporale habeat, quod transferri valeat in dominium alienum.

Joannes Pecham.

Religiosa sinceritas; *& infra.* Statuto de Lambeth, quo est provisum salubriter ne aliqui Religiosi, cujuscunque professionis existant, sint executores testamentorum, nisi de licentia Ordinariorum & voluntate; adiiciendo duximus statuendum, quod nullus Religiosus permittatur executor existere alicujus testamenti, nisi superior suus caveat pro suo Religioso hujusmodi, quod sufficienter exequetur, & fideliter reddet, & integre rationem de residuis, sive quæ fuerint de damnis si quid per ipsum emerserit, loci Ordinario absque difficultate qualibet reddet. Et quoniam nonnulli Religionis habitum defferentes, licet non sint executores, tamen distributores efficiuntur bonorum defuncti, temeritate propria, vel imprudentia aliena, ex quo magnam provenire vidimus bonorum hujusmodi lesionem, idem circa hujusmodi distributionem, præcipimus observari, quod circa provisionem executionem superius est provisum; nec aliter executioni, vel distributioni hujusmodi se immisceant sub pœna anathematis inhibentes. Unde qui sufficienter cavere nequeunt, sciant se tam ab executione, quam a distributione bonorum hujusmodi præsentis diffinitione Concilii perpetuo elongatos.

Simonis Mepham.

Item quia locorum Ordinarii circa insinuationem testamentorum, & commissionem administrationis bonorum per cautelas exquisitas contra hujusmodi executores testamentorum, ut ab eis citius pecuniam extorqueant: se, ut dicitur, hactenus reddiderunt onerosos, statuimus quod pro insinuatione testamenti a pauperibus cujus inventarium bonorum centum solidos sterlingorum non excesserit, nihil penitus exigatur

Joan-

ANNO CHRISTI 1509.

Joannes Stratforth.

Statutum bonæ memoriæ. Bonifacii, quondam Cantuariensis Archiepiscopi, prædecessoris nostri, circa bona intestatorum, & ascriptitiorum aliorunque servilis conditionis hominum ultimas voluntates, quod incipit. *Ceterum contingit interdum &c.* a multis in dubium revocatum, noviter recensentes quibusdam ad id additis, & aliis ab eo subtractis, sub verbis infrascriptis, decernimus sic in posterum firmiter observandum. Ceterum contingit interdum, quod laicis & Clericis divino judicio decedentibus intestatis, domini feudorum non permittunt debita defunctorum solvi de bonis mobilibus eorundem, nec in usus uxorum suarum, liberorum, vel parentum; vel aliter per dispositionem ordinariorum bona prædicta pro ea portione, quæ secundum consuetudinem patriæ defunctos contingit permittunt distribui pro eisdem. Alii siquidem ascriptitiorum, & aliorum servilis conditionis hominum, necnon salutarum, & conjugatarum mulierum, & suarum propriarum uxorum, vel etiam aliorum impediunt: vel impediri procurant factionem liberam testamenti, & ipsius executionem, & dictorum testantium voluntatem ultimam, tam contra jura, quam consuetudines Ecclesiæ hactenus approbatas, in Divinæ majestatis offensam, & læsionem juris ecclesiastici evidentem. Unde nos præsentis auctoritate Concilii omnes & singulos in his vel in eorum aliquo de cetero delinquentes majoris excommunicationis sententia fore decernimus innodatos. Testamentis insuper coram ordinariis locorum, ad quos pertinet, probatis, & approbatis, hujusmodi testamentorum probatio & approbatio, nisi ratione laicalis feodi, si id in testamento aliquo legari contingat, nullatenus a laicis requiratur. Nec impediant Clerici, vel laici cujusvis conditionis homines, seu impedire procurent quominus testamenta, & voluntates ultimæ defunctorum procedant, & consequantur effectum in his, quæ legari possunt de consuetudine vel de jure. Si vero sint qui contra hæc venire præsumpserint in futurum, sciant se præsentis auctoritate Concilii majoris excommunicationis sententia esse involutos. Ac contra eos, & alios in præmissis nequiter excedentes, tanquam contra violatores & perturbatores ecclesiasticarum libertatum gladium spiritualem decernimus exercendum. Inhibemus etiam, ne cuiquam executori testamenti cujuscunque administrare permittatur de bonis alicujus testatoris, nisi prius fiat inventarium fidele de dictis bonis, sumptibus funerariis; & circa confectionem inventarii hujusmodi apponendis duntaxat exceptis. Inventarium vero hujusmodi locorum ordinariis tradi volumus, infra tempus eorum arbitrio moderandum. Et postquam coram Ordinariis juxta morem probatum fuerit testamentum, non committatur aliquibus in bonis hujusmodi executio, seu administratio, nisi talibus qui debitam administrationis suæ possint &, si oporteat, sufficienter caveant, ac fideliter promittant reddere rationem, cum super hoc per locorum ordinarios congrue fue-

A rint requisiti. Item statuimus præsentis auctoritate Concilii, ne aliqui Religiosi, cujuscunque professionis existant; sint executores testamentorum, nisi hoc de Ordinariorum voluntate & licentia concedatur, & quod de portione contingente defunctum etiam parochialis Ecclesia jus percipiat consuetum. Statuimus præterea, quod nullus executor aliquid sibi applicet vel appropriet de bonis defuncti, cujus testamentum exequitur titulo emptionis, vel aliter; nisi quod fuerit sibi a testatore donatum inter vivos, vel in suo testamento, sive in ultima voluntate relictum, aut quod pro ipsius executoris labore, Ordinarii arbitrio fuerit ordinatum,
B vel si quid fuerit sibi debitum a defuncto, aut prò moderatis expensis suæ administrationis, sub pœna suspensionis ab ingressu Ecclesiæ, quam contra facientes incurrere volumus ipso facto, cujus absolutionem non obtineant, donec applicata, vel approbata sibi sic in debite restituerit, & Ecclesiæ cathedralis fabricæ cujus defunctus erat subditum duplum sic approbatorum, vel applicatorum sibi ipsis solverint de propriis suis bonis. Omnia vero & singula supra dicta mandamus per Ecclesias singulas nostræ Cantuariensis provinciæ bina vice annuatim so-
C lemniter publicari.

Idem.

Ita quorundam; *& infra*. Statuimus, quod Episcopi, & alii inferiores ecclesiastici Judices nostræ Cantuariensis Provinciæ de bonis Clericorum beneficiatorum, quos testari posse constat de consuetudine regni Angliæ, seu aliorum testantium quorumcunque; præterquam in casibus expresse permissis quovis quæsito colore, nullatenus se intromittant; sed executores testamentorum ipsorum libere permittant disponere de iisdem. Necnon ab intestato decedentium solutis debitis eo-
D rundem; bona quæ supererunt in pias causas, & personis decedentium consanguineis servitoribus, & propinquis, seu aliis pro defunctorum animarum salute distribuant, convertant; nihil inde sibi retenta nisi forsan aliquid rationabile pro ipsorum Ordinariorum labore fuerit retinendum; sub pœna suspensionis ab ingressu Ecclesiæ, quam Ecclesiasticos Judices in contrarium facientes incurrere volumus ipso facto: donec de promissis satisfecerint competenter.

Idem.

Adeo quorundam, *& infra*. Statuimus ut
E probatione, approbatione, seu insinuatione testamentorum quorumcumque nihil per Episcopos, seu alios Ordinarios capiatur omnino; Clericos tamen scribentes insinuationes hujusmodi sex denarios duntaxat recipi permittimus pro labore. Quod si aliquod inventarium bonorum cujuscunque defuncti compotum triginta solidorum summam reperiatur excedere, quod tamen ad centum solidos minime extendatur, pro compoto, & agendis omnibus circa ipsum acquietantiarunque litteris, seu aliis quibuscunque, Episcopi, aut Ordinarii, seu deputati ab eis, & audientes compotum, vel ministri alii

ANNO CHRISTI 1509.

compotis hujusmodi intendentes ultra duodecim denarios recipere non præsumant. Si vero centum solidorum summam, aut ultra, minus tamen viginti libris dicta contineant inventaria, compotis intendentes, & alii prædicti pro ipsorum labore ac acquiectantiarum literis, & aliis suprascriptis trium solidorum perceptione penitus sint contenti. Sed si viginti libras, aut ultra, minus tamen sexaginta librarum summam habeant, ultra quinque solidos pro labore, literis, & scripturis aliis non admittant. Si vero quadraginta librarum aut amplius: minus tamen centum librarum summam attingant, hujusmodi inventaria decem solidos pro præmissis recipiant, & non ultra. Si vero summam centum librarum, vel amplius dicta contineant inventaria, minus tamen centum quinquaginta libris summam contineant, ultra viginti solidos pro prædictis recipere non præsumant. Sicque ad ulteriora ascendendo, sive procedendo, pro singulis quinquaginta libris excrescentibus, præter & ultra dictos viginti solidos, alios decem solidos recipiant & non amplius. Clericus tamen pro singulis acquietantiarum literis quas scribunt in hac parte ultra præmissas sex denarios accipere permittimus pro labore. Si vero quenquam in aliquo casuum prædictorum ultra summam prætaxatam quavis cautela in pecunia numerata seu rebus aliis contingat accipere, duplum ejus quod receperit ultra fabricæ catedralis Ecclesiæ loci infra mensem reddere teneatur. Alioquin Episcopi ex tunc duplum ipsum ultra prædictum tempus restituere differentes, sciant ingressum Ecclesiæ eis esse interdictum. Inferiores vero ab officio, & beneficio noverint se suspensos, quousque de duplo hujusmodimdictis cathedralibus Ecclesiis plenariam satisfactionem impendant. In ipsa vero probatione, approbatione vel insinuatione testamentorum quorumcunque vel posteaeante administrationis compotorum redditiones fideliter factas acquietantiarum literæ testamentorum executoribus nullatenus concedantur, sub pœna suspensionis ab ingressu Ecclesiæ per sex menses quam contra facientes incurrere volumus ipso facto.

DE SEPULTURIS.

Joannes Stratforth.

QUia sæpe; *& infra.* Statuimus in nostra Provincia quod peractis a viris ecclesiasticis mortuorum memoriis, nulli in privatis domibus in quibus mortuorum corpora usque ad sepulturam frequenter requiescant, de cætero receptentur ad consuetas nocturnas vigilias peragendas, defunctorum, amicis, & propinquis, & his qui psalteria forsan pro defunctis dicere voluerint duntaxat exceptis, sub pœna majoris excommunicationis, quam contra præmissa vigilias facientes hujusmodi & receptores taliter vigilantium non immerito poterunt formidare.

Robertus Wynchelsee.

Quia rectores Ecclesiarum, & Parochianos suos lites cupimus extinguere quæ frequenter oriuntur, statuimus quod si decedens tria ad minus, vel plura cujuscumque generis in bonis animalia habuerit, optimo cui de jure fuerit debitum reservato, Ecclesiæ suæ, a qua recepit sacramenta dum viveret melius post optimum reservetur.

DE PAROCHIIS, ET ALIENIS PAROCHIANIS.

Stephanus Langton.

AD instar patrisfamilias Evangelici plures operarios in vineam suam mittentis, ut quod unus non valet explere, saltem sollicitudo perficeret plurimorum, sententialiter diffinimus, ut in singulis parochialibus Ecclesiis quarum est parochia diffusa, duo sint vel tres presbyteri, pensata pariter magnitudine parochiæ, & Ecclesiæ facultate, ne forte, quod absit, ægrotante uno præsbytero, vel debilitato parochianis infirmitatibus, ac divinis Officiis volentibus interesse Officia divina subtrahantur, vel negentur sacramenta Ecclesiastica.

Joannes Pecham.

Altissimus de terra; *& infra.* Nullus communionem præbeat diœcesano alterius Sacerdotis, sine ipsius licentia manifesta. Quam ordinationem non intendimus ad peregrinantes extendere, nec necessitatis casui derogare.

DE DECIMIS, ET OBLATIONIBUS.

Simon Mepham.

QUia quidam maledictionis filii in nubentium solemniis, purificationibus mulierum; mortuorum exequiis, & aliis, in quibus ipse Dominus in ministrorum suorum personis solebat oblationum libamine populariter honorari, ad unius denarii, vel alterius modicæ quantitatis oblationem populi devotionem restringere sunt moliti; residuum oblationis fidelium suis per libito, vel alienis usibus multoties applicantes; alii vero non attendentes quod Dominus Omnipotens, cujus est terra, & plenitudo ejus, & universi qui habitant in ea, decimas in signum universalis dominii sibi reddi preceperit, & pro suo cultu easdem clericis assignavit. Aliquando malitiose impediunt, impedirive faciunt, vel procurant viros Ecclesiasticos ad quos spectat perceptio decimarum eorumve servitores quominus liberum ingressum & excessum in prædia, & a prædiis, de quibus hujusmodi decimæ proveniunt, habere possint, pro ipsis decimis colligendis, custodiendis vel quo voluerint abducendis. Alii etiam nisi prius cerothecæ, vel caligæ, seu quicquam aliud eis dentur seu promittantur, decimas hujusmodi asportant, & consumunt asportarive faciunt, & consumi seu aliquod damnum inferunt infertive,

ANNO CHRISTI 1509.

rive faciunt in eisdem. Nos igitur perversorum damnabilibus consiliis salubre remedium imponere cupientes, nihil novum statuentes, sed antiquorum Canonum statuta in medium deducentes, universos, & singulos hujusmodi instigatores, impeditores, & alios supradictos, per quorum nefandas machinationes ecclesiis, vel earum Rectoribus, Vicariis, aut ministris quicquam damni infertur aut subtrahitur honoris, aut commodi consueti, præsentis declaratione Concilii declaramus, & pronunciamus omnes & singulas in præmissis, vel eorum aliquos imposterum delinquentes vinculo majoris excommunicationis involvi, reservata loci Diœcesano eorum absolutione, præterquam in mortis articulo, quousque ipsorum ministerio in contrarium laborantium Ecclesiis fuerit popularis devotio efficaciter restituta, ac viris ecclesiasticis sic læsis de hujusmodi excessibus plenarie fuerit satisfactum.

Joannes Stratforth.

Erroris damnabilis devio excæcati suarum animarum excidio non devitant, dum frugum suarum garbam solventes pro labore metentibus ea minime computata, non absque errore calculi pro decima undecimam solvunt garbam, contendentes se mercenariis de frugibus non decimatis posse pro autumnali labore potissime ante decimationem solvere mercedem, novi Testamenti, & veteris imperium contemnentes. Quorumdam etiam laicorum superstitiosa malitia noviter adinvenit, quod cum garbas aliquas decimales, non tamen signatas, pro decimis in suis terris dimittunt inservientes virorum ecclesiasticorum garbas aut alias res de decimis sic dimissis nomine decimæ abducentes, & asportantes, sceleratos exclamant, eosque arrestari seu attachiari faciunt sicut fures, ac ipsos, & ipsorum dominos propter asportationem, & abductionem decimarum hujusmodi infestant, & multipliciter inquietant. Ipsorum etiam aliqui pro eo quod garbarum, & fæni, seu rerum aliarum decimæ per solum eorum ducunt viros ecclesiasticos, & eorum ministros in foro sæculari implicitant, & gravibus fatigant laboribus, & expensis. Alii præterea vias, & itinera in prædia, & a prædiis, per quæ decimas oportet seu ipsi consueverunt abduci difficilia, & per longos circuitus exhibent, & per ea tantum decimas ducentes sinunt transire, seu duci vehicula difficulter contra ecclesiasticam libertatem. Quidam insuper garbas expositas & assignatas pro decima, non permittunt a suis terris abduci, quandiu in illis quicquam de bladis remanet eorumdem. Sed ipsos scienter tolerant a suis, & aliorum animalibus conteri, & consumi, ac circa decimarum præstationem, collectionem, & abductionem earum impedimenta multimoda inferunt, & inferri faciunt, ac procurant in libertatum, ac jurium ecclesiasticorum violationem, & præjudicium manifestum suarumque periculum animarum: nos igitur perversorum hujusmodi conatibus, & ausibus damnabilibus salutari remedio cupientes occurrere, omnes, & singulos ex nunc in præmissis, vel aliquibus eorum in nostra provincia excedentes, ac illicita supradicta, vel eorum aliquid fieri mandantes, seu etiam procurantes, nomineve suo facta, rata habentes, & accepta, quorum nefandis machinationibus juri, seu consuetudini approbatæ, ac libertati ecclesiasticæ quicquam subtrahitur, seu aliquid injuriæ, sidamni, vel molestiæ infertur contra ecclesiasticam libertatem, præsentis declaratione concilii pronunciamus vinculo majoris excommunicationis involvi, eorumque absolutionem diœcesanis locorum, præter quam in mortis articulo specialiter reservamus.

Idem.

Quamquam ex solventibus bene decimas Deus frugum omnium abundantiam, & possessionum promiserit ubertatem tamen dolentes referimus, quod nonnulli nostræ provinciæ contra testamenti veteris, atque novi doctrinam de silvis suis cæduis, & lignis arborum cæduarum excisis, circa quæ minus quam circa fructus agrorum laboris impendunt, decimas Deo, & ecclesiis, quibus debentur notoriæ propter hoc, quod in præteritum ipsas non dederunt, solvere contradicunt, quod æstimant idcirco licere: quare legem moris de longa itvaluisse consuetudine arbitrantur, in dubium etiam revocantes, quod silva cædua sit censeno. Nos igitur advertentes, quod si sua portiote ecclesia sit defraudata diutine, crimen propt rea non minuitur, sed augetur, ac fames, & penuria, omniumque rerum egestas, opprimum bene decimas non solventes: hujusmodi teclaramus provisione concilii sylvam tæduam illam fore, quæ cujuscumque generis arborum existens in hoc habetur, ut cedatur, & quæ etiam succisa rursus ex stipitibus, & radcibus renascitur. Ac ex ea decimam utpoti realem, & prædialem parochialibus, & matricibus ecclesiis persolvendam, nec non silvarum possessores hujusmodi ad præstationem decimarum lignorum ipsorum excisorum in eis, sicut fæni, & bladorum omnium censura ecclesiastica fore canonice compellendos.

Idem.

Immoderatæ temeritatis; *& infra.* Præsentis deliberatione concilii quascumque laicas oblationes in ecclesiis, vel capellis, aut cujusvis earum porticu, vel cimiteriis, seu quocumque loco divino intuitu in nostra factas, seu faciendas provincia, occupantes, auferentes, seu disponentes, quovismodo de ipsis prætextu etiam cujusvis operis, consuetudinis aliove colore, nisi de consensu ecclesiasticarum personarum, ad quas oblationum hujusmodi perceptio pertinet, & ex causa sufficienti, & legitima, per episcopum loci primitus approbanda, ipso facto majoris excommunicationis sententiæ decernimus subjacere.

Robertus Wynchelsee.

Quoniam propter diversas consuetudines in petendo decimas per diversas ecclesias inter rectores ecclesiarum, & parochianos suos rixæ, & contentiones, scandala, & odia ma-

ANNO CHRISTI 1509.

maxima multoties oriuntur, volumus, & statuimus, quod in cunctis ecclesiis per Cantuariensem provinciam constitutis, uniformis sit petitio decimarum, & proventuum ecclesiarum. In primis volumus, quod decimæ de frugibus, non deductis expensis, integre & sine aliqua diminutione solvantur, & de fructibus arborum, & de seminibus omnibus, & de herbis hortorum, nisi parochiani competentem fecerint redemptionem pro talibus decimis. Volumus, & statuimus etiam, quod decimæ de fænis, ubicumque crescant, sive in magnis, sive in parvis pratis, sive in chiminis exigantur, & prout expedit ecclesiæ persolvantur. De nutrimentis autem animalium, scilicet de agnis, statuimus, quod pro sex agnis & infra, sex oboli dentur pro decima. Si septem sint agni in numero septimus agnus detur pro decima rectori. Ita tamen, quod rector ecclesiæ, qui septimum agnum recipit, tres obolos in recompensationem solvat parochiano, a quo decimam illam recipit. Qui octavum recipit, det denarium, qui vero nonum, det obolum parochiano, vel expectet rector usque ad alium annum, donec plenarie decimum agnum possit recipere, si maluerit. Et qui ita expectat, semper exigat secundum agnum meliorem, vel tertium ad minus de agnis secundi anni, & hoc pro expectatione primi anni. Et ita intelligendum est de decima lanæ. Sed si oves alibi in hyeme, & alibi in æstate nutriantur, dividenda est decima. Similiter, si quis medio tempore emerit, vel vendiderit oves, & certum sit a qua parochia illæ oves venerint, earumdem dividenda est decima, sicut de re, quæ sequitur domicilia. Si autem incertum fuerit, habeat illa ecclesia totam decimam infra cujus limites tempore tonsionis inveniuntur. De lacte vero volumus, quod decima solvatur dum durat. Videlicet de caseo tempore suo & de lacte in autumno, & hyeme, nisi parochiani velint pro talibus facere competentem redemptionem, & hoc ad valorem decimæ, & comodum ecclesiæ. De proventibus autem molendini non volumus, quod decimæ integre persolvantur, & fideliter; de pasturis autem, & pascuis tam communibus quam non communibus statuimus, quod decimæ fideliter solvantur, & hoc per numerum animalium, & di rum, ut expedit ecclesiæ. De piscationibus, & apibus, sicuti de omnibus aliis bonis juste acquisitis, quæ renovantur per annum, statuimus, quod decimæ solvantur, & exigantur debito modo. Statuimus etiam, quod decimæ personales solvantur de artificibus, & mercatoribus, scilicet de lucro negotiationis. Similiter de carpentariis, fabris, cæmentariis, textoribus, pandoxatricibus, & omnibus aliis stipendiariis, & operariis, ut videlicet dent decimas de stipendiis suis, nisi stipendiarii ipsi aliquid certum velint dare ad opus, vel lumen ecclesiæ, si rectori ipsius ecclesiæ placuerit. In petitione autem principalis legati volumus, quod consuetudo provinciæ cum possessione ecclesiæ observetur; ita quod rector ecclesiæ si fuerit, vel vicarius Deum in petitione illa habeat præ oculis. Sed quoniam inveniuntur multi decimas sponte dare nolentes, statuimus, quod parochiani moneantur primo, secundo, & tertio, ut decimas Deo, & ecclesiæ fideliter solvant; quod si se non emendaverint primo ab ingressu ecclesiæ suspendantur, & sic demum ad solutionem decimarum per censuram ecclesiasticam, si necesse fuerit, compellantur. Si autem dictæ suspensionis relaxationem, vel absolutionem petierint ad ordinarium loci mittantur absolvendi, & debito modo puniendi. Rectores autem ecclesiarum, vel vicarii, aut capellani annui qui prædictas decimas prædicto modo propter formidinem hominum, seu favorem, timore Dei postposito, (ut prædictum est) cum effectu non petierint, pœna suspensionis innodentur, donec dimidiam marcam argenti pro sua inobedientia archidiacono loci persolvant.

Idem.

Quoniam, ut audivimus, super decimis, & nutrimentis animalium inter ecclesiarum rectores, propter amotiones pecorum, ad diversarum parochiarum pasturas, diversis anni temporibus, contentiones multimode oriuntur, nos viam pacis præparare volentes, statuendo diffinimus, & diffiniendo statuimus, quod ad ecclesias in quarum parochiis oves a tempore tonsionis usque ad festum sancti Martini in hyeme continue pascuntur, & cubant, decima lanæ, lactis, & casei ejusdem temporis, licet postea amotæ fuerint ab illa parochia, & alibi tondeantur, integre persolvatur. Et ne fraus fiat in casu præmisso, præcipimus, quod antequam oves amoveantur a pasturis, vel etiam distrahantur ecclesiarum rectoribus sufficienter de solvenda decima caveatur. Quod si infra prædictum tempus ad diversarum parochiarum pasturam transferantur, quælibet ecclesia pro rata temporis portione decimam percipiet earumdem, minori triginta dierum spatio in rata temporis minime computando. Si vero per totum tempus prædictum cubant in una parochia, & pascantur continue in alia, inter ipsas ecclesias decima dividatur. Quod si post festum Sancti Martini ducantur ad pascua aliena, & usque ad tempus tonsionis in una, vel diversis parochiis, sive in propriis pasturis dominorum suorum sive alterius cujuscumque pascantur, habita ratione ad numerum ovium pascua æstimentur, & secundum æstimationem pascuorum, ab eorum dominis exigantur decimæ. Decima vero lactis, & casei de vaccis, & capris proveniens, ubi cibant, & pascuntur, ibi solvatur. Alioquin, si cubant in una parochia & pascunt in alia parochia, decima inter rectores dividatur omnino. Agni vero, vituli, pulli equini, & alii fœtus decimales, habita ratione ad loca diversa ubi gignuntur, oriuntur, & nutriuntur, & ad moram quam traxerint in eisdem, particulariter decimentur. Quid vero pro decima debeatur, ubi lac propter paucitatem vaccarum, vel ovium ad caseum faciendum non sufficit; & quid pro agnis, vitulis, pullis, equis, velleribus, aucis, aut aliis hujusmodi, de quibus propter eorum modicitatem decima certa dari non potest, consuetudini locorum duximus relinquendum. Item præcipimus, quod si quis post festum Sancti Martini oves occide-

ANNO CHRISTI 1509.

derit, vel si oves quovis casu fortuitu moriantur, decimam legitimam parochiali ecclesiæ solvere non postponant. Et si oves extraneæ in alicujus parochia tondeantur, decima ibidem tradetur rectori ecclesiæ, nisi sufficienter doceri posset, quod pro decima sit alibi satisfactum, ut solutionem ibidem faciendam modo legitimo valeat impedire.

Idem.

Sancta ecclesia; *& infra* Cum sacro eloquio jubente de omnibus, quæ novantur per annum, nullo tempore excluso decimæ sint cum omni integritate, & absque diminutione solvendæ, liceatque unicuique capellano parochiali rectori, sive vicario parochianos suos per censuram ecclesiasticam ad solutionem decimarum compellere, omnibus, & singulis rectoribus, vicariis, & capellanis parochialibus, & ecclesiarum parochialium curatis, per nostram provinciam constitutis, virtute obedientiæ mandamus, firmiter injungentes; quatenus diligenter moneant, & efficaciter inducant, & quilibet ipsorum in parochia sua moneat, & inducat, quod prædicti parochiani omnes, & singuli integre, & sine diminutione decimas inferius annotatas ecclesiis suis persolvant, secundum decimam lactis a primo tempore suæ novationis tam mense augusti, quam in aliis mensibus. De proventibus etiam boscorum, pannagiis sylvarum, & cæterarum arborum, si vendantur, vivariorum, piscariorum, fluminum, stagnorum, arborum, pecorum, columborum, seminum, fructuum, & bestiarum Warennarum, aucupicii, hortorum, curtilagiorum, lanæ lini, vini, & grani, turuorum in locis quibus fabricantur, & fodiuntur, cignorum, caponum, aucarum & anatrum, ovorum, chenecii, agrorum, apum, mellis, & ceræ, proventuum molendinorum, venationum, artificiorum negotiationum, nec non agniorum, vitulorum, pullorum, equorum, secundum eorum valorem, & omnium proventuum rerum aliarum de cætero satisfaciant competenter ecclesiis, quibus de jure tenentur, nullis expensis ratione præstationis decimarum deductis, seu retentis, nisi tantum de præstatione decimarum, artificiorum, negotiationum. Quod si monitionibus suis parere contempserint, per suspensionis, excummunicationis, & interdicti sententias eos ad præstationem prædictarum decimarum hujusmodi compellant.

DE REGULARIBUS, ET TRANSEUNTIBUS AD RELIGIONEM.

Stephanus.

Quia vero nonnunquam; *& infra.* Monachi infra XVIII. annum non recipiantur, nisi urgens, vel evidens necessitas, vel utilitas aliud inducat.

Joannes Pecham.

Sanctimoniales plurimæ; *& infra:* Moniales quedam intantum decipiuntur, ut cum fuerint ætatis legitimæ & doli capaces, postquam ultra annum inter moniales monastice vixerint, putant se non esse professas ac sibi licere redire ad seculum, pro eo quod benedictionem episcopalem, cum solemnitate voti emissi minime receperunt. Nos hujusmodi errorem excludentes, præsentis auctoritate Concilii declaramus, eas ipso facto professas existere reputandas, postquam ultra annum vitam sponte in Collegio duxerint regularem, adeo ut ad sæculum redire nullatenus, permittantur: nihilominus ab Episcopis cum solemnitate debita consecrandas suo tempore, vel velandas. Item etiam quantum ad professionis vinculum censemus de Monachis, & Religiosis aliis quibuscunque, quibus nihil obsistit canonicorum & eos, si ultra annum Religionis habitum in monasterio sponte detulerint, & ipso rejecto ad sæculum redierint, esse sicut apostatas ab ecclesiasticis beneficiis repellendos, & ad repetenda sua monasteria secundum juris exigentiam compellendos. De quibus fiat diligens inquisitio per Archidiaconos, quoniam multos hujusmodi sub ovino vellere lupinum animum novimus palliare.

DE VOTO, ET VOTI REDEMPTIONE.

Stephanus.

Quia juxta Scripturæ testimonium vota nostra tenemur Deo salubriter reddere, quæ vovemus, decernimus annectendum, ut Episcopi formam professionis in sua consecratione prolatam bis in anno coram se legi faciant diligenter, ut tanto melius sponsionis propriæ recordentur, quanto sæpius fuerit eorum auribus inculcata.

Edmundus.

Præcipimus ut Sacerdotes sæpe moneant populum, & maxime mulieres, ne faciant vota sua nisi cum deliberatione, & de consensu virorum suorum & consilio Sacerdotum.

DE STATU REGULARIUM.

Stephanus.

Ut rectius gerantur omnia, si exteriorum administratio claustralium responderit vitæ quieti statuimus ut tam obedientiales rerum monasterii, quam Prælati majores quater, vel bis ad minus in anno coram fratribus, a conventu ad hoc deputatis, vel coram Superioribus juxta monasterii consuetudinem, reddant de receptis, & expensis omnibus rationem. Ad hoc autem illos prælatos ex ista constitutione nolumus obligari, qui possessiones habent a Monachis, vel Canonicis regularibus separatas.

Item.

Quia nonnunquam serpens antiquus, qui jugiter sedet in insidiis Sanctis viris, quanto magis eos invenit solitarios, & absque consolatione mutua conversantes, tanto facilius eos interdum suis insultibus obruit & confundit. Provida deliberatione statuimus, ut

ANNO CHRISTI 1509.

ut tam Monachi, quam Canonici Regulares, & Moniales in uno dormitorio pariter dormiant, & quiescant, singulis personis singulis lectis assigniatis. In uno etiam refectorio simul edant, neque per se cuilibet sed conjunctim omnibus victualia præparentnr; nec singulis eorum pro vestibus denarii tribuantur, sed talia per certas personas ad hoc deputatas; puta Camerarios suos, & Camerarias suas diligenter expediantur, qui, vel quæ, sicut bona, facultates domus sustinuerint, indumenta ministrent. Et cum nova traduntur, vetera ab eis recipiantur indumenta, quæ in usus pauperum, vel alias necessitates de consilio Abbatis, vel Abbatissæ convertantur. Camerario autem, vel Camerariæ non liceat alicui Monacho vel Canonico, vel Moniali dare denarios, vel aliquid aliud pro vestimentis. Sed nec vel Monacho, vel Canonico, vel Moniali liceat aliquid recipere; & si fecerint, & Camerarius ab officio deponatur, & Monachus, vel Canonicus, vel Monialis anno illo novis careat indumentis.

Idem.

Ad hæc, quoniam sexum muliebrem, contra versutiam antiqui hostis minus fortem, multiplici remedio necesse est efficaciter communiri decernimus, ut Moniales & ceteræ mulieres, divino cultui deputatæ, velum vel peplum sericum non habeant nec in velo acus argenteos, vel aureos audeant depottare. Nec ipsæ, nec Monachi, nec Canonici Regulares habeant zonas sericeas, vel aurei vel argenti ornatum habentes, nec burneto, vel alio panno irregulari de cætero utantur. Metiantur etiam juxta dimensionem corporum vestes suas; ita quod longitudinem corporum non excedant, sed pede sicut decet supertecto, sufficiat eis cum Joseph indui veste talari. Et sola Monialis consecrata deferat annulum, & uno solo sit contenta. Si qui autem contra hanc prohibitionem venire præsumpserint, & commoniti se non correxerint, regulari subjaceant disciplinæ.

Idem.

Et secundum Canonicas Sanctiones Abbatibus, a quibus minores vivendi normam habent assumere, super honesta conversatione testium copiositas suffragetur, decernimus ut ipsi Capellanos suos, vel aliquem illorum, singulis mutent annis. Qui autem habent unum tantum, illum mutent similiter, nisi necessaria causa subfuerit; quatenus si de vita eorum (quod absit scandalum oriatur, tanto plures innocentiæ suæ habeant testes, quanto eorum vita pluribus innotescit.

Idem.

Inhibemus ne Moniales infra septa domorum suarum, præter necessarias servientes, ad cohabitandum mulieres seculares recipiaut nisi Episcopi diœcesani accedat assensus. Item tam a Monachis, quam a Canonicis Regularibus, & Monialibus silentium præcipimus observari in locis & temporibus constitutis; nec viris, aut mulieribus absque licentia Superioris egredi liceat septa domus; nec sine certa causa & honesta egrediendi eis licentia concedatur. Ita quod nulli claustralium causa recreationis, aut visitandi parentes pateat aditus ad exeundum, nisi talis forte fuerit de quo nihil sinistrum possit aut debeat suspicari; qui etiam semper collegam secum habeat. Et quoties alicui exeundi licentia conceditur, certus dies eidem in quo redire debeat præfigatur. Hoc quoque volumus observari ut ubicumque propter excessum alicujus, si viderit Episcopus, vel Abbas, vel Prior conventualis non habens Abbatem, expedire, ut quis ad tempus alibi moretur, ad domum aliam Religionis ejusdem in eodem Episcopatu transferatur; vel si necesse fuerit ad alium etiam Episcopatum dirigatur, & per Diœcesanum compellatur admitti, qui ibi in omnibus subjaceat regulari disciplinæ. Ita ut, si ex mora ipsius Ecclesia fuerit gravata in qua moratur, viceversa mittat aliquem de suis collegis; qui interim moram faciat in monasterio delinquentis. Nec prius rediens ille, qui deliquit, in domo sua recipiatur, quam si plene de commisso penituerit; & tunc per suum superiorem revocetur. Si autem monasterium in quo intratur delinquens neminem viceversa mittere voluerit ad monasterium delinquentis, monasterium a quo venit ei vestes ministret.

Idem.

Omnem autem sin utaritatem interdicimris in refectorio ut cibus aleten eni, quam alteri preparetur; sest qui præeit provideat, ut sibi interdum talia præoarentur, de quibus aliorum debilitas, vel innrmitas, prout viderit expedire, valeat relevari. Omnia autem victualia Religiosis apponenda sine subtractione aliqua eis appouantur tam in conventu, quam alibi, ubi reficiuntur. Et de omnibus appositis totum residuum sine diminutione aliqua cedat in eleemosinam, per Eleemosinarium egentibus simul errogandum, ita quod nec Abbas, nec Prior, nec Eleemosinarius possit contra hoc dispensare. Et quicunque statutum istud, vel aliud de indumentis admittere, vel observare noluerit, si Sacerdos fuerit a celebratione divinorum; si minoris Ordinis, vel Monialis a communicatione Corporis Christi usque ad plenam satisfactionem firmiter suspendatur. Item prohibemus ne aliquæ Moniales singulariter in refectoriis comedant carnes, in quibus non solent communiter carnes comedere.

Ad hæc, per nullam societatem vel considerationem admittatur Monachus in alterius monasterio ad moram faciendam, nisi cum literis Episcopi sui, vel Abbatis, vel Prioris conventualis non habentis Abbatem. Idem inter Canonicos Regulares, & Moniales volumus observari. Provideant etiam Episcopi quod Moniales in omnibus necessariis sustentati possint de bonis monasterii. Nec sustineant ultra numerum illum aliquem admitti. Nec etiam recipiatur aliqua postquam redactæ fuerint ad numerum illum. Et hoc sirm ter statuimus auctoritate præsentis Concilii. Si autem de cætero contra hanc formam aliquam contingat admittis, tam Abba-

ANNO CHRISTI 1509.

batissa, quam Priorissa deponatur. Idem de Magistris, & Prioribus Moniales custodientibus, si contra hanc formam Moniales admiserint, duximus statuendum. Confiteantur etiam Moniales Sacerdotibus sibi ab Episcopis deputatis. Clerici autem, vel laici frequentem non habeant accessum ad claustrum Monialium sine rationabili causa.

Idem.

Quoniam inter alia vitia impetus gulæ solet non mediocriter viros præcipue Religiosos infestare; decernimus ut nec Monachi nec Canonici Regulares, nisi horis statutis, potationi aut commessationi vacare præsumant. Si vero sitiverint impetrata licentia regulariter refectorium introeant; & sic necessitati subveniant, non ut consulant voluptati. Ab hac autem generalitate infirmos excipimus; & eos qui sunt in obsequiis Prælatorum. Ad hæc statuimus ut cum pro debilitate vel alia justa de causa Monachi seorsum in monasterio commorantur semper habeant secum duos ad minus seniores, qui aliorum levitates debita correctione compescant, qui postmodum in Capitulo testificentur qualiter misericorditer fuerint conversati. Idem Canonicos Regulares & Moniales volumus observari.

Joannes Pecham.

Sanctimoniales plurimæ in vagationis vitio delectantes, Dinæ vagantis exemplo, in consimile corruptionis scandalum, immo longe perniciosius, assidue prolabuntur. Cui periculo providentes magis optantes earum saluti consulere, quam vanis earumdem desideriis complacere, pœna excommunicationis inhibemus, ne qua illarum cum socia, ne dum sola, apud parentes vel affines quantumcunque propinquos, ne dum apud extraneos quantuncumque famæ vel eminentiæ vel Religionis existant, ultra tres dies naturales, causa recreationis perendinare seu pro quacunque necessitate vel occasione ultra sex dies, cessante infirmitate, commorari præsumant; nisi locorum Episcopis aliud aliquoties & causa necessaria videatur; de quorum conscientias in tremendo judicio oneramus. Hanc autem ordinationem ad illas non extendimus quæ exterius coguntur mendicare sibi necessario, dum mendicant.

DE RELIGIOSIS DOMIBUS.

Joannes Pecham.

PLures invenimus religiosas domus Ordinis S. Augustini quæ, pro eo quod olim quibusdam matricibus Ecclesiis ultramarinis adhæserant, a quibus modo jam jam diuturno tempore separatæ noscuntur, occasione quarundam cæremoniarum a dictis matricibus domibus receptarum, per quas discrepant a ceteris ejusdem Ordinis domibus in Cantuariensi Provincia constitutis, non conveniunt cum cæteris in Capitulo Generali singulis triennis juxta Concilium generale celebrando. Et quia turpis est pars A quæ non convenit cum suo toto, statuimus ut de cætero omnes hujusmodi domus, salva cæremoniarum suarum observantia, specialiter moneantur per locorum Episcopos ut conveniant cum aliis Canonicis in Capitulo Generali de regimine & reformatione Ordinis communiter tractaturi; Vel si inter eos quantum ad substantialia Religionis suæ sit notabilis diversitas, sibi ipsis separatim constituant Capitulum Generale. Alioquin hoc facere per censuram Ecclesiasticam compellantur.

Edmundus.

B Quoniam Religionum immanis diversitas gravem in Ecclesia Dei confusionem inducit; præcipimus quod qui volunt domum, hospitale, seu zenodochium fundare de novo regulam & institutionem a loci Ordinario accipiant, secundum quam vivant regulariter & religiose. Ad hæc districtius inhibemus, ne inclusi vel inclusæ constituantur alicubi sine licentia loci Diœcesani speciali, pensatis locis, moribus, & personarum qualitate, & unde debeant sustentari. In domibus etiam eorum personæ sæculares nullatenus hospitentur sine causa honesta & manifesta.

C

DE JURE PATRONATUS.

Stephanus.

CUm secundum Apostolum; *& infra.* Hoc merito duximus adjungendum, ut si duo ad eandem Ecclesiam fuerint præsentati, neutri eorum pendente lite, custodia committatur, sed ad Episcopum jus conferendi talem Ecclesiam auctoritate Concilij devolvatur. Cum contentio sit inter duos Patronos quorum uterque Clericum suum præsentat; cum ex Episcopi collatione nulli patronorum qui postea evicerit jus patronatus, præjudicium debeat generari statuimus ut D Episcopus neutri illorum qui præsentati fuerint Ecclesiam illam conferat illa vice, nisi de utriusque patroni consensu: ne saltem aliquale præjudicium alteri patronorum videatur generari, si forte postmodum jus evicerit patronatus.

Bonifacius.

Si aliquo evincente jus patronatus contra alium in foro Regio, scibat Rex Episcopo vel alteri ad quem institutio pertinet, quod præsentatum ab illo qui evicit admittat; si beneficium vacaverit ne patrono fiat injuria & aliud nihil obsistat canonicum, admittatur E libere præsentatus. Si vero non vacat hujusmodi beneficium Domino Regi vel Justitiariis habet nunciare Prælatus, excusando se, quia tale beneficium non vacat non potest mandatum Regium adimplere. Liceat tamen Patrono iterum, si voluerit, præsentare possidentem, ut sic jus evincentis patroni imposterum declaretur.

Joan-

ANNO CHRISTI 1509.

Joannes Pecham.

Per nostram Provinciam; & *infra*. Statuimus, & perpetuo ordinamus, ut nullus Decanus, seu quivis Prælatus alius, exceptis personis Episcoporum quorum hac ordinatione auctoritas non arctatur, inquisitionem faciat de presentationis alicujus ad beneficium ecclesiasticum negocio, nisi in pleno loci Capitulo; eo cui possessio Ecclesiæ incunbit, vocato legitime sub tanti temporis spatio, quo possit sibi prudentum virorum consilio prospicere, & defensioni status sui de sufficienti remedio providere. Quicquid autem de cætero contra hanc nostram ordinationem fuerit attemptatum, decernimus penitus non tenere. Ad satisfaciendum nihilominus de damno omnimodo quod idem possessor perpessus fuerit, per Decanum vel Prælatum alium, taliter clandestinæ inquirentem, præsentis sanctiones Concilii condemnamus ambiciosum ipsum ab ipso officio sic neqiter ambito excludentes perpetuo; & nihilominus eundem ab omni obtento alterius beneficii ecclesiastici per triennium suspendentes.

DE CENSIBUS, ET PROCURATIONIBUS.

Stephanus.

UT singula Ecclesiastica officia in Ecclesia Dei rite procedant, statuimus ne Archidiaconi nimium graves Ecclesiis sibi subjectis existant; districtius inhibentes, ne statutum in Concilio generali evectionis numerum excedant; sed visitationis nomine debitam sibi recipiant procurationem. Nec ad eam procurationem venientes extraneos, ut secum veniant, invitare præsumant. Si tamen pro honore Archidiaconi Ecclesiarum Rectores velint aliquos invitare, hoc nullatenus prohibemus. Sed ipsi Archidiaconi nullum invitent, ne forte quod per suum adventum Ecclesias non gravarent tamen gravarentur per invitatos. Unde, ut eis subtrahatur necessitas invitandi, prohibemus ne Archidiaconi die visitationis suæ apud Ecclesiam quam visitant, Capitulum celebrent, nisi forte in burgo, vel civitate Ecclesia sit constituta. Ad hæc Archidiaconis districtius inhibemus, ne aliquo modo procurationem recipiant, sine causa rationabili, nisi illo die quo personaliter visitant Ecclesiam per procurationem; nec redemptionem pro visitatione extorqueri præsumat.

Idem.

Ut Archidiaconi; & *infra*. Archidiaconis, Decanis, & Officialibus eorum districtius inhibemus, ne in subditos suos exactiones, vel tallias per se, vel per alios exercere, vel extorquere præsumant.

Bonifacius.

Item contra gravamina, & excessus, quos per apparitores Archidiaconorum, & Decanorum subdictis inferri didicimus, remedium adhibere volentes statuimus, ut cum pro faciendis executionibus, vel aliis necessitatibus ad hospitia Rectorum, Vicariorum seu Capellanorum, vel aliorum Presbiterorum, seu Clericorum vel Religiosorum eos declinare contigerit, nihil omnino ratione procurationis, vel alterius servitii exigant ab eisdem. Sed cum gratiarum actione recipientes ea, quæ eis ab hospitibus apponentur, illis contenti existant. Neque per nuncios, & subdelegatos, sed per seipsos executiones faciant præceptorum. Bedelli vero qui contra hoc fecerint & onerosi subditis Dominorum suorum, seu injuriosi inventi fuerint, graviter puniantur, & gravatis duplum restituere teneantur.

Joannes Stratforth.

Sæva & miserabilis cupiditas adinvenit ut pro literis institutionum Clericorum, ad beneficia ecclesiastica admissorum, & literis Ordinum pro scripturarum labore, ac sigillis, fiant multoties exactiones immensæ, id reprobante Canone, dicente, quod sicut non decet Episcopum manus impositionem vendere; ita nec ministrum calamum venundare. Archidiaconorum quoque & suorum Officialium, necnon & aliorum Clericis certificatorias literas inquisitionum super beneficiis vacantibus factas tradere renuunt præsentati, nisi prius excessivam nimis summam pecuniæ habeant pro scriptura. Nos igitur hunc abusum abolere volentes, præsentis deliberatione Concilii duximus ordinandum, quod pro scriptura literarum inquisitionum, institutionum, vel collationum, & commissionum ad inducendum, vel certificatoriis ipsorum in beneficiis ultra duodecim denarios; pro literis vero cujuslibet sacri Ordinis ultra sex denarios dicti Clerici per se vel per alios non recipiant quovis modo. In ceteris vero Ordinarii suis teneantur ministris stipendia constituere, quibus debeant merito contentari. Pro sigillatione vero literarum hujusmodi, aut Mariscaliis pro introitu, seu janitoribus, hostiariis, vel barbitonsoribus Episcoporum a Clericis minoribus, vel majoribus Ordinibus decoratis nihil omnino exigi volumus vel persolvi, nec cujusvis species velaminis solutio pro sigillo literarum, vel introitu supradictis in quæstum damnabilem convertantur. Et ne temeritas provisa remedia violans præterea impunita, si contra præmissam quicquam recipiatur ab aliquo, duplum sic recepti reddi præcipimus infra mensem. Alioquim Clerici beneficiati, receptorum per ipsos inique duplum restituere differentes, ab officio, & beneficio noverint se suspensos: Clerici vero non beneficiati, & laici ingressum Ecclesiæ sibi noverint interdictum, quousque de duplo satisfactionem impenderint solventibus competentem.

Idem.

Quamvis lex naturæ; & *infra*. Præsentis auctoritate Concilii inhibemus, ne quis procurationem ratione visitationis solvendam ab aliqua præsumat recipere Ecclesia, nisi visitationis officium eidem diligenter impenderit, scrutatis personaliter, & inspectis per ipsum

ANNO CHRISTI 1509.

ipsum cum effectu quæ fuerint indaganda. Si quis vero plures visitare voluerit Ecclesias uno die, procuratione unica in Victualibus, vel pecunia, ad quam omnes, & singulas sic die unico visitatas proportionabiliter faciat contribuere, pro ut tradunt Canones, sit contentus. Et si nocte precedente visitationem in quavis Ecclesia faciendam, ad sumptus Rectoris seu Vicarii visitandi, seu die visitationis in prandio steterit cum eisdem, veram æstimationem sumptuum hujusmodi in procuratione; si eam in pecunia visitans licite duxerit exigendam, computare seu allocare, vel pro ea in toto studeat compensare; ita quod nec ultra sumptus hujusmodi solidam procurationem in pecunia, nec amplius quam deductis eisdem sumptibus, de procuratione in pecunia exsolvenda sumpserit, præsumat recipere vel exigere quovismodo. Si quis autem taliter fecerit, donec indebite recepta restituerit ab ingressu Ecclesiæ noverit se supensum. Verum quia plures Archidiaconi, & alii Ordinarii honoris prærogativa, vel nobilitate generis decorati, in suis visitationibus incedentes familiarium, & vectuarum statutum in Canonibus numerum excedunt, sic quod procurantes eosdem in victualibus excessive, & indebite onerantur ultra æstimationem procurationis, quæ in pecunia solet solvi nos hujusmodi visitatis, an in pecunia quantitatis solitæ, vel in victualibus visitantes eosdem voluerint procurare, optionem reservamus. Et si visitata insuper Ecclesia capellas habuerit dependentes ab ea, statuimus quod pro Ecclesiæ suarumque capellarum hujusmodi visitatione, procuratione, quæ pro una Ecclesia præstari solet in diœcesi cujus est Ecclesia, visitantes Archidiaconi, & alii ordinarii sint contenti sub pœna suspensionis ab officio, & beneficio, quam ipso facto incurrant, donec duplum illius quod ultra procurationem hujusmodi unicam receperint, suæ Ecclesiæ solverit cathedralis. Item quia visitantes Archidiaconi, & alii Ordinarii tam in Ecclesiis, quam in ornamentis eorum & cimiteriorum clausuris mansionum domibus reperientes defectus, ipsos sub pecuniariis pœnis percipiunt reparari, & a non parentibus censuris extorquent pœnas hujusmodi, quibus dicti defectus debite poterunt emendari; inde suas bursas cum jactura pauperum his diebus oppressorum insolite nequiter impugnantes; igitur ne propter tales exactiones pœnales adversus Archidiaconos, & alias ordinarios, & eorum ministros detur occasio malignandi, nec ecclesiasticos viros deceat quæstibus inhonestis, & pœnalibus adhiberi vel ditari; statuimus, quod pœnæ hujusmodi, quoties exactæ fuerint, in reparationem convertantur hujusmodi defectuum repertorum; sub pœna suspensionis ab officio, quam contra præmissa sibi ipsi pœnas hujusmodi applicantes, donec sic præcepta, ad reparationem dictorum defectuum cum effectu assignent, incurrere decernimus ipso facto.

Idem.

Item licet quis purgari; *& infra.* Illum Archidiaconorum, & suorum officialium aliorumque Ordinariorum detestantes abusum, quo a Sacerdotibus in suis jurisdictionibus celebraturis divina, priusquam id faciant, certam, & excessivam quantitatem pecuniæ exigunt, libertatem, qua Sacerdotes hujusmodi Clericos sua nomina inserentes in matriculis de uno denario solebant recipere in exactionem censualem sex denarios vel circiter convertentes illicite; statuimus quod de cætero a dictis Sacerdotibus ultra denarium unicum pro quo ipsorum nomina registrentur in primis admissionibus eorum ad celebrandum Divina, dicti Archidiaconi & ceteri Ordinarii aut quivis eorum ministri recipere non audeant quovismodo; sub pœna sospensionis a celebratione divinorum & ingressu Ecclesiæ, quam contrafacientes incurrant, quousque duplum receptorum hujusmodi fabricæ Ecclesiæ cathedralium locorum persolvant.

Idem.

Cum apparitorum; *& infra.* Præsentis approbatione Concilii statuimus, quod singuli nostri suffraganei unum apparitorem equitem habeant dumtaxat pro diœcesibus eorundem locorum vero Archidiaconi nostræ Provinciæ pro suorum Archidiaconatum singulis Decanatibus unum apparitorem, non equitem, sed peditem tantummodo habeant incedentem. Qui cum Rectoribus aut ecclesiarum Vicariis ultra noctem, & diem unicam singulis quarteriis in anno ipsorum sumptibus non morentur, nisi per eosdem invitati fuerint ad morandum specialiter. Nec in Capitulis generalibus collectas in pecunia, seu alias de lanis agninis, vel de rebus aliis faciant aliquales; gratis tamen eis data cum gratiarum actione recipere valeant. Quod si pluries contra hoc fuerint deputati, vel eorum aliqui præmissa reperti fuerint temere violare, deputantes eosdem tandiu ipso facto ab officio, & beneficio sint suspensi, donec hujusmodi amoverint deputatos, quos etiam ab apparitorum officio ipso facto suspendimus.

DE CELEBRATIONE MISSARUM.

Stephanus.

AD excitandos affectus laborantium in vinea Domini Sabaoth, ut veræ retributionis valeant denarium recipere post laborem, decernimus ne opus Dei fiat aliquibus negligenter. Præsertim cum in generali Concilio sit statutum, & præceptum, ut Divinum Officium nocturnum pariter & diurnum secundum quod Deus dederit studiose celebretur & devote. Universa quoque Sacramenta ecclesiastica præcipue Baptismatis, & Altaris, devotissime, prout Deus inspiraverit, celebrentur & ministrentur. Verba quoque Canonis præsertim in consecratione Corporis & Sanguinis Christi plene & integre proferantur. Presbyteri autem postquam Dominicum corpus & sanguinem sumpserint in Altari, si in eodem die Missarum solemnia ipsos celebrare oporteat iterato, vinum calici infusum, vel digitis superfusum sumere non præsumant. Ad hoc duximus statuendum, districtius inhibentes, ne Sacerdos

ANNO CHRISTI 1509.

dos quispiam Missarum solemnia celebret bis in die extra diem, Natalis Domini, & Resurrectionis Dominicæ, vel exequiis mortuorum, videlicet cum corpus alicujus eodem die fuerit tumulandum; & tunc prima Missa de die; posterior vero pro defuncto celebretur.

Joannes Pecham.

Sacerdotes caveant universi ne Missarum peculiarium, seu familiarium seu celebrationi obligent, quominus valeant canonico Officio commissam sibi officiare Ecclesiam, ut tenentur. Nec presumant aliqua annualia celebranda suscipere, nisi pro defuncto, celebrent quotidie, vel procurent specialiter celebrari. Nullus insuper plura recipiat annalia celebranda quam habet socios Sacerdotes; illo casu excepto quo procurans suffragia fieri pro defuncto consentit expresse memoriam defuncti in Missa, alii, vel aliis copulari. Nec credat Sacerdos celebrans se dicendo Missam unam posse satisfacere pro duobus, pro quorum utroque specialiter, & in solidum promiserit celebrare; licet Canon dicat, quod nihil minus accipitur cum Missa pro defunctis, una dicitur, quam pro uno qualibet ipsorum diceretur. Loquitur enim de iis Missis quæ anxiato corde dicuntur. Absit ne a quocumque Catholico credatur tantum intensive proficere unam Missam devote celebratam mille hominibus pro quibus forsan dicitur, quantum pro eis mille devotione consimili canerentur. Licet enim idem sacrificium quod est Christus infinitæ sit virtutis; non tamen in Sacramento vel sacrificio suæ immensitatis summam plenitudinem operatur; alioquin pro uno mortuo nunquam oporteret Missam dicere nisi unam. Operatur enim in hujusmodi misteriis distributione certa suæ plenitudinis, quam ipse eisdem lege ineffabili alligavit. Illos autem qui pro annalibus vel anniversariis celebrandis stipendia receperunt, nec ex certa malitia vel accidia satisfaciunt, ut tenentur, monemus ut omissa suppleant & ad plenum satisfaciant in futurum. Et quandocumque id non fecerint, fructus taliter receptos pro animabus illorum qui eis talia contulerunt, erogent pauperibus: Aut si utrumque istorum sponte neglexerint, sic fruudatores fidelium, ab Ordinariis suis aspere corrigantur.

Idem.

Sanctum & salubre; *& infra*. Statuimus, ut pro singulis Episcopis Cantuariensis provinciæ decedentibus residui fratres superstites solemne faciant Officium defunctorum, non solum in capellis suis singulis, sed etiam, cum post decessum alicujus vel aliquorum Episcoporum hujusmodi recenter in Concilio vel alias pro utilitate Ecclesiæ pariter congregantur. Præcipientes insuper, & in virtute obedientiæ firmiter injungentes, ut singuli Sacerdotes tam seculares quam Religiosi dicant Missas singulas, cum de Diœcesani obitu eis fuerit veritas intimata pro ipsius anima a peccati macula expianda. Rogamus insuper Sacerdotes exemptos Religiosos, & etiam si qui sint seculares ut ordinationem istam, salvis in aliis exceptionis suæ privilegiis, gratis suscipiant, vel eam saltem auctoritate propria sibi constituant, observandam; scituri quod grati erimus gratiæ, & dolebimus, si quos invenerimus de ingratis.

Idem.

Altissimus; *& infra*. In elevatione Corporis Christi ab una parte ad minus campanæ pulsentur, ut populares qui celebrationi Missarum non valent quotidie interesse, ubicumque fuerint, sive in agris, sive in domibus flectant genua, indulgentias concessas a pluribus Episcopis habituri. Statuimus insuper ut quilibet Sacerdos, quem canonica necessitas non excusat, omni hebdomada saltem semel conficiat. Parochiales insuper Sacerdotes caveant diligenter, ne alicui dent corpus Domini nisi prius constet eis, ipsum confessum fuisse, testimonio vel judicio fide digno. Et hujusmodi certificationis onus ipsius susceptoris imponimus Sacramento, quod habet ea quæ saluti suæ sunt necessaria procurare. Nullus etiam Sacram Communionem præbeat parocchiano alterius Sacerdotis sine ipsius licentia manifesta. Quam ordinationem non intendimus ad peregrinantes extendere, vel periclitantes, nec necessitatis casui derogare.

Stratforth.

Quam sit inhonestum; *& infra*. De fratrum nostrorum & totius Concilii assensu decernimus, quemcumque in oratoriis, capellis aut domibus non consecratis seu in loco minime dedicato seu delibato, Missarum solemnia Diœcesani non obtenta licentia, contra canonum prohibitionem, de cetero celebrantem suspensionem a divinorum celebratione per mensem incurrere ipso facto Licentiam autem ab Episcopis nostræ provinciæ Missas in locis hujusmodi concessam celebrandi, & imposterum concedendam personis aliis quam magnatibus seu nobilibus, moram facientibus in locis ab ecclesiis parochialibus notabiliter distantibus, aut notoriæ debilibus vel infirmis irritam decernimus & inanem. Per hoc tamen Prælatis & Rectoribus & Canonicis Ecclesiarum cathedralium vel Religiosis non intendimus derogare; quominus ipsi in oratoriis suis ab antiquo constructis Missam possint licite celebrare, seu facere celebrari, sicut fieri consuevit. Sacerdotes insuper quos in oratoriis seu capellis regum aut Reginarum Angliæ, liberorumve suorum erectis vel erigendis Missas celebrare contigerit, pœna prædicta nolumus coarctari.

Richardus.

Præcipimus ne consecretur Eucharistia, nisi in calice de auro vel argento; & ne stanneum calicem aliquis Episcopus amodo benedicat, interdicimus.

Edmundus.

In celebratione Missæ pacem daturus Sacerdos hostiam sacram ori suo non apponat quia ante perceptionem ipsam ore suo tangere non debet. Si vero de patena sicut quidam

ANNO CHRISTI 1509.

dam faciunt, eam sumat, post celebrationem Missæ tam patenam quam calicem faciat aqua perfundi, vel solum calicem si eam non sumat de patena. Habeat quoque Sacerdos juxta altare pannum mundissimum alio panno circumdatum undique, & honeste ac decenter coopertum, in quo post perceptionem Sacramenti salutaris digitos cum labiis ablutos emundet.

Walterus.

Linteamina, corporalia, pallæ & alia indumenta altaris integra sint & mundissima; & sæpe abluantur per personas ad hoc in canone deputatas ob reverentiam & præsentiam Salvatoris nostri & totius celestis curiæ quam Sacramento altaris conficiendo & confecto non dubium interesse. Verba canonis, in his præsertim quæ ad Sanctum Sacramentum pertinent, plene, integre & cum summa animi devotione proferantur. Non tamen sit ita morosus Sacerdos in præmissis quod fastidium ingerat auditoribus, & officium suum privet devotionis pinguedine, quia *muscæ morientes perdunt suavitatem unguenti*; id est pinguedinem devotionis. Nullus insuper Sacerdos Parochialis præsumat Missam celebrare antequam matutinale persolverit Officium, & primam & Tertiam de die. Item nullus Clericus permittatur ministrare in officio altaris, nisi indutus sit superpellicio, & tempore quo, Missarum solemnia peraguntur accendantur duo candelæ, vel ad minus una. Prohibemus ne ullus Sacerdos lapsus in peccatum mortale ad altare præsumat accedere celebraturus, antequam confiteatur. Nec putet, ut quidam errantes credunt, quod mortalia deleantur per confessionem generalem.

Robertus Wichelsee.

Presbyteri stipendiarii nec non alii Sacerdotes propriis sumptibus vel per alios stipendiati divina celebrantes in provincia nostra, non recipiant oblationes, portiones, obventiones, denarios pro requisitis trigintalia, vel aliquam certam quotam, præsertim oblationes pro corporibus mortuorum præsentibus, non obtenta licentia a Rectoribus vel Vicariis Ecclesiarum, in quibus celebraverint. Nec ea ullo modo apportent in præjudicium Rectorum vel Vicariorum, Ecclesiarum prædictarum, vel eorum vicem gerentium; ne sententiam excommunicationis in hac parte latam incurrant. Decernimus etiam ut Presbiteri hujusmodi infra nostram Provinciam celebrantes intersint in cancello in Matutinis, Vesperis & aliis divinis Officiis debitis horis, induti superpelliciis, quæ sibi propiis expensis providebunt, & non in navi Ecclesiæ, cimiteriis vel campis. Et si super his per Præsidentes correcti fuerint non se reddant elatos nec erigant cervices contra eos, nec propter hoc excitent aliquos, qui eos foveant & protegant; & ad interessendum prædictis locis debet eis injungi in virtute obedientiæ quod sint præsentes, legentes, canentes & psalmodisantes. Dicti vero Presbyteri diebus dominicis & festis; vel si corpus alicujus defuncti adfuerit, Missas suas post lectum Evangelium majoris missæ

A incipiant & compleant, nisi de licentia Rectoris vel Præsidentis petita, & obtenta.

Simonis Islepe.

Effrænata; *& infra*. De fratrum nostrorum consilio & assensu statuimus & ordinamus, quod Capellani quicunque non beneficiati, præsertim idonei curis animarum; Ecclesiis, seu Capellis parochialibus, moderatis sibi constitutis salariis, postpositis, privatis seu peculiaribus obsequiis quorumquunque, ante omnia officiare & intendere teneantur, cum per loci diœcesanum seu Ordinarium, judicem in hac partem competentem, fuerint B requisiti, sub pœna suspensionis ab officio, quam, si sic requisiti, ut præmittitur, infra viginti dierum spatium, cessante legitimo impedimento, non paruerint cum effectu, eo ipso se noverint incursuros.

Simonis Sudburi.

Effrænata, *& infra*. Quamquam bonæ memoriæ D. Simon Islepe, dudum Cantuariensis Archiepiscopus, prædecessor noster, dum in humanis agebat, de fratrum suorum consilio, & assensu statuerit & ordinaverit, quod Capellani annalia celebrantes, & ceteri animarum curis non intendentes quinque marcarum; Ecclesias vero seu capellas parochiales, & curam eisdem imminentem officiantes, sex marcarum summa pro suis stipen- C diis annuis deberent contentari; ni Sacerdotes non parentes statuto hujusmodi pœnam suspensionis ab officio ipso facto imponendo; nos tamen temporum qualitate attenta, de fratrum, & suffraganeorum nostrorum consilio & assensu; statuimus, ut quicunque in nostris Civitate, Diœcesi, seu Provincia Cantuariensi pro animabus defunctorum annalia celebraturi septem marcis, aut cibariis & tribus marcis; alii autem, qui curæ animarum deservient octo marcis; aut cibariis & quatuor marcis sint annuatim contenti. Nullatenus ultra id recepturi, nisi aliter loci diœcesanus cum his, qui curæ animarum de- D servient, decreverint faciendam. Si quis autem Clericus contra hanc nostram constitutionem dando seu recipiendo venire presumpserit, excommunicationis sententiam incurrat ipso facto, a qua nisi per Diœcesanum loci in quo deliquerit, non poterit absolvi. Sententiis vero in presenti statuto nostro contentis, post publicationem ejusmodi, juxta canonum exigentiam contrafacientes eisdem ligari volumus, & involvi.

DE BAPTISMO ET EJUS EFFECTU

Edmundus.

E Baptisterium habeant in qualibet Ecclesia baptismali lapideum, vel aliud compentens, quod decenter cooperiatur, & reverenter observetur, & in alios usus non convertatur. Aqua vero, in qua baptizatus fuerit puer, ultra septem dies in baptisterio non servetur. Si vero puer a laico propter necessitatem fuerit baptizatus, aqua illa, propter reverentiam baptismi, vel fundatur in ignem vel ad Ecclesiam in baptisterium fun-

 den-

ANNO CHRISTI 1509.

denda deferatur, & vas ille comburatur vel ad usum Ecclesiæ deputetur. Item interroget Sacerdos laicum diligenter, cum in necessitate baptizaverit puerum, quid dixerit, etiam quid fecerit; & si diligenti præcedente inquisitioni facta sibi fide plena invenerit laicum distincte in forma Ecclesiæ baptizasse, sive in Latino, sive in Gallico sive in Anglico, approbet factum; sin autem baptizet puerum prout secundum formam Ecclesiæ fuerit faciendum. Ad levandum vero puerum de fonte tres, ad plus, recipiantur, videlicet in baptismo maris duo mares & una femina; in baptismo feminæ, duæ feminæ & unus masculus. Quod enim amplius est, a malo est. De baptismate etiam & pœnitentia præcipimus, quod Diaconi pœnitentiam dare vel baptizare non præsumant, nisi in his casibus cum Sacerdos non potest, vel absens est, vel stulte vel indiscrete non vult, & mors immineret puero vel ægroto. Si vero baptizatus fuerit puer a laico, præcedentia & subsequentia immersionem impleantur vel suppleatur a Sacerdote.

Joannes Pecham.

Circa Sacramentum baptismi quosdam comperimus deliquisse. Cum enim periclitantibus parvulis in necessitatis inevitabili articulo quibuscumque laicis vel mulieribus sit concessum in casibus hujusmodi periclitantes taliter baptizare, & hujusmodi baptismum constet ad salutem sufficere, si forma debita teneatur, nec deberet taliter baptizatos iterum batizari; quidam tamen stolidi Sacerdotes sic baptizatos parvulos, non sine Sacramenti injuria, rebaptizant; quod ne de cetero fiat, firmiter inhibemus. Sed super sic baptizatos dicantur exorcismi & catechismi propter reverentiam Ecclesiæ taliter statuentis. Forma autem Sacramenti in vulgari lingua consistit non solum in signis, verum etiam in ordine eorumdem verborum, quibus ipsum est divinitus Sacramentum institutum, quo Christus Dominus illis verbis & taliter ordinatis ut sunt in lingua latina, regenerativam contulit potestatem. Dicatur ergo a sic baptizantibus: *John: I cristen the in the name of the fader, & of the sonne, & of the holy gosti*; Vel alias in materna secundum consuetudinem patriæ. Vel in Gallico sic: *je te baptise au nom diu Pere, & du Fils, & du saint esprit.* Quod si Sacerdos rationabiliter dubitet an parvulus in forma debita baptizatus sit, tenens modum decretalis, cum exorcismis & cathechismo dicat: *Si baptizatus es, ego non rebaptizo te. Si nondum baptizatus es, ego baptizo te in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti.* Attendant etiam Sacerdotes ne lasciva nomina, quæ secundum mos prolata sonent in lasciviam, imponi permittant parvulis baptizatis, sexus præcipue feminini, & si contrarium fiat per confirmantes Episcopos corrigantur.

Idem.

Quod in constitutione Octoboni cavetur, de pueris baptizandis usque generale baptisma Paschæ & Penthecostem, videlicet reservandis, pro ipsius statuti reverentia, quod hactenus videtur esse neglectum sic duximus declarandum, ut pueri per octo dies ante Pascha, & dies totidem ante Penthecostem nati de maternis uteris, si absque periculo servari valeant usque ad illa tempora, reserventur baptizandi; ita tamen quod medio tempore inter nativitatem puerorum hujusmodi, & perfectum baptismum, recipiant catechismum, solaque diebus baptismi superfit immersio facienda; alii autem, qui aliis temporibus nati extiterint, tum propter mortis periculum, quod sæpe pueris imminet improvisum, tum propter simplicitatem parentum, qui circa formam baptismi sunt de facile erraturi, absque ulla offensionis nota, juxta vetustam consuetudinem, vel incontinenti cum nati fuerint, vel postea, prout placuerit ipsis parentibus, baptizentur.

DE CUSTODIA EUCHARISTIÆ, CHRISMATIS ET OLEI SANCTI.

Edmundus.

Fontes baptismales sub sera clausi teneantur propter sortilegia. Chrisma similiter & oleum sacrum sub clavi custodiantur. Si vero is, ad quem spectat custodia, incaute ea reliquerit, tribus mensibus ab Officio suspendatur. Et si per eius incuriam aliquid nefarium contigerit, graviori subjaceat ultioni.

Joannes Pecham.

Dignissimum Eucharistiæ Sacramentum præcipimus de cetero taliter custodiri, ut in qualibet Ecclesia parochiali fiat tabernaculum cum clausura, decens & honestum secundum Curæ magnitudinem, & Ecclesiæ facultates, in quo ipsum Dominicum corpus, non in bursa vel in loculo, propter comminutionis periculum, nullatenus collocetur; sed in pixide pulcherrima, lino candidissimo adornata interius. Ita quod sine omni diminutionis periculo facile possit extrahi & imponi. Quod quidem venerabile Sacramentum omni die Dominica præcipimus innovari. Sacerdotes autem in custodia Euchasistiæ negligentes puniri præcipimus secundum regulam Concilii generalis; & gravius, si in negligentia perseverent.

DE RELIQUIIS ET VENERATIONE SANCTORUM.

Stephanus.

Ad exemplum Salomonis, qui omnia vasa domus Domini ex auro purissimo fabricata, divino cultui mancipavit, statuimus, ut quælibet Ecclesia calicem habeat argenteum cum vasis aliis decentibus; sindonem mundam candidam & amplitudinis congruentis. Vetera quoque corporalia, quæ fuerint non idonea in altaribus quando consecratur, loco reliquiarum reponantur, vel in præsentia Archidiaconi comburantur.

Joan-

ANNO CHRISTI 1509.

Joannes Pecham.

Dignissimum; *& infra.* Statuimus ut Sacramentum Eucharistiæ circumferatur cum debita reverentia ad ægrotos, Sacerdote saltem induto superpellicio, gerente orarium, cum lumine prævio in lucerna, cum campana, ut populus ad reverentiam debitam excitetur, qui ad prosternendum se vel adorandum saltem humiliter informetur Sacerdotali prudentia, ubicumque Regem gloriæ sub panis latibulo evenerit deportari; & de hoc Archidiaconi in suorum remissionem, peccatorum sint solliciti. Et quos circa hoc negligentes invenerint, disciplina rigida castigent.

DE ECCLESIIS ÆDIFICANDIS

Edmundus.

SI Rector alicujus Ecclesiæ decedens domos Ecclesiæ reliquerit dirutas vel ruinosas, de bonis ejus ecclesiasticis tanta portio deducatur, quæ sufficiat ad reparandum hæc, & alios defectus Ecclesiæ supplendos. Idem statuimus circa illos vicarios qui, solvendo modicam pensionem, omnes Ecclesiæ habent proventus. Nam cum ad præmissa teneantur, talis portio deducta satis poterit & debet inter debita computari. Semper tamen rationabilis consideratio sit habenda ad facultates Ecclesiæ, cum hæc portio fuerit deducenda.

Robertus Winchelsee.

Ut Parocchiani Ecclesiarum singularum nostræ Cantuariensis provinciæ sint de cetero certiores de defectibus ipsos contingentibus, ne inter Rectores & ipsos ambiguitas generetur temporibus successivis, volumus de cetero & præcipimus, quod teneantur invenire omnia inferius adnotata, videlicet: Legendam, Antiphonarium, Graduale Psalterium, Troparicum, Ordinale, Missale, Manuale, calicem, vestimentum principale cum casula, dalmatica, tunica, & cum cappa in choro cum omnibus suis appendiciis, frontale ad magnum altare cum tribus tuellis, tria superpellicia, unum rochetum, Crucem processionalem, Crucem pro mortuis, thuribulum, lucernam, tintinnabulum ad deferendum coram Corpore Christi in visitatione infirmorum, pixidem pro corpore Christi honestum, velum quadragesimale, vexilla pro rogationibus, campanas cum chordis, feretrum pro defunctis, vas pro aqua benedicta, osculatorium, candelabrum pro cereo Paschali, fontem cum serratura, imagines in Ecclesia, imaginem principalem in cancello, clausuram cimiterii, reparationem navis Ecclesiæ interius & exterius, tam in imaginibus quam in fenestris vitreis, reparationem librorum & vestimentorum quandocumque contigerit eadem reparationibus indigere. Cetera autem omnia, tam in reparatione cancelli, quam in aliis hic non expressis, secundum diversas consuetudines approbatas ab locorum Rectoribus & Vicariis, seu ad

A quos pertinet, habent in omnibus reparari sumptibus eorumdem.

ANNO CHRISTI 1509.

Simon Mepham.

Statuimus quod nulla inquisitio super defectibus domorum aut aliorum ad beneficium ecclesiasticum de cetero facienda valeat in alterius præjudicium, nisi fiat per viros fide dignos, in forma juris juratos, ipso ad hoc cujus interest primitus evocato, integram veram æstimationem defectuum in domibus, aut aliis ad beneficia ecclesiastica spectantibus repertorum, sive per inquisitionem vel viam compositionis facta extiterit, loci Diœcesanus in B reparationem ipsorum defectuum converti faciat intra terminum competentem ipsius arbitrio moderandum.

Joannes Stratforth.

Licet Parochiani; *& infra.* Præsentis approbatione Concilii duximus statuendum, quod tam Religiosi quam alii quicumque possessiones aut prædia seu redditus, qui de gleba reficiendarum Ecclesiarum seu dote non existunt: in quibuscumque parochiis nostræ provinciæ obtinentes, seu imposterum habi- C turi, in ipsis degentes vel alibi ad quævis onera, parochianos ipsos ipsarum ecclesiam aut ornamenta ejusdem concernentia, & eis in his de jure vel consuetudine incumbentia, consideratis possessionum & reddituum hujusmodi quantitatibus, cum ceteris parochianis Ecclesiarum prædictarum, quoties opus fuerit, contribuere teneantur. Ad quod cum necesse fuerit censuris ecclesiasticis & aliis juris remediis per locorum Ordinarios compellantur.

DE IMMUNITATE ECCLESIARUM

Bonifacius.

D PORRO; *& infra.* Statuimus, ut qui ad immunitatem Ecclesiæ fugientibus alimenta impedierint ministrari, secundum arbitrium Ordinariorum per censuram ecclesiasticam arceantur. Confugientesque hujusmodi ab Ecclesia vel cimiterio vel post abjurationem terræ a via publica extrahentes vel extractos occidentes, cum sub ecclesiastica protectione consistunt, omnibus pœnis sacrilegii percellantur, una reliquam minime consumente. In ecclesia autem vel cimiterio non fiat custodia confugientium ad eamdem; quod si secus præsumptum fuerit tam custodes quam qui eos apposuerint in forma juris E per excommunicationis sententiam arceantur. Illos quoque tantummodo tueatur Ecclesia quos canones præcipiunt esse tuendos.

Idem.

Ut invadentibus bona ecclesiastica & ecclesiasticas libertates infringentibus & perturbantibus obvietur, provide duximus statuendum, quod hujusmodi malefactores sacrilegi & excommunicati per locorum ordinarios nuncientur. Et si in sua pertinacia per unum mensem perseveraverint nunc terræ suæ & loca

ANNO CHRISTI 1509.

loca in quibus commorantur ecclesiastico supponantur interdicto; & neutra relaxetur sententia, donec de damnis & injuriis satisfecerint competenter. Et si qui divino non deferentes honori Ecclesiam possessionibus aut libertatibus spoliaverint, pœnis subjaceant supradictis; & in ipsos usque ad plenam restitutionem & satisfactionem condignam in forma juris excommunicationis sententia solemniter proferatur. Et si iidem sacrilegi faciant Judices aut Prælatos propter hoc attachiari & distringi, tam ipsi, quam distringentes pœnis in attachiatores & districtores, editis feriantur.

Idem.

Contingit aliquando quod Domino Rege ecclesiarum Cathedralium vel Conventualium custodiam obtinente, cum secundum certam libertatem ab eodem Domino Rege & suis prædecessoribus Ecclesiæ concessarum tantummodo rationabiles exitus capere debeat ac rationabilia servitia, & hoc sine destructione hominum & vastatione rerum; ballivi tamen ejus per tallias immoderatas & bona tenentium vacantis Ecclesiæ auferunt violenter parcos, nemora & vivaria destruunt, domos consumere festinant, & dissipant bona, pauperes male tractant & non solum ad ea quæ ratione custodiæ obtinere consueverant, manus extendunt, sed etiam ad bona superstitum, ut blada & instaura, & alia quibus Capitula & Conventus sustentari deberent; & alia quæ ratione baroniæ ad ipsum spectare non possunt, videlicet decimas & oblationes ad Ecclesias episcopatibus seu Monasteriis appropriatas spectantes & pertinentes, & alia similia occupare præsumunt. Ut igitur huic morbo occurratur, ordinamus, quod statim cum eschætores & ballivi Regis hujusmodi custodes ingressi fuerint, Prælati qui jurisdictioni præsunt publice & solemniter interdicant sub pœna excomunicationis dictis ballivis omnibus in genere, ne talia attemptare præsumant. Quod si contra fecerint denunciet eos in sententiam excommunicationis latam in violatores & perturbatores ecclesiasticæ libertatis incidisse, donec de damnis & injuriis satisfecerint competenter. Quam sententiam post denunciationem hujusmodi si contempserint, contra eos procedatur per interdicta & alias pœnas contra injuriantes hujusmodi ordinatas. Et nisi Dominus Rex super hoc monitus competenter restituerit, seu restitui fecerit sic ablata & damna resarciverit vel resarciri fecerit, per suos illata, procedatur contra eum sicut in aliis casibus Regem tangentibus est statutum. Et eadem, quæ de Rege & ejus ministris superius ordinantur, in aliis dominis inferioribus & eorum ministris, si forsan ad eos custodia hujusmodi pertineat, volumus observari.

Joannes Stratforth.

Accidit novitate perversa quod cum Ecclesiarum Prælati de morum disciplina, peccatis, & excessibus subditorum nituntur inquirere, magnates & alii potestates seculares officia impedire molientes eorum, inhibent laicis ipsorum tenentibus aut nativis ne

A ad ordinariorum citationes pro suorum criminum vel excessuum correctioni canonicæ subeundis, quorum correctio & punitio ad ipsos Ordinarios noscitur pertinere de jure vel consuetudine, aut pro testamentorum insinuationibus, probationibus, aut calculis de bonis defunctorum administratis per eos seu computis seu testamentariis juribus extra locum sui domicilii veniant vel compareant coram eis; & ne in locis sui dominii per Prælatos exerceantur præmissa, impediunt & impediri procurant nequiter, sibique super his jurisdictionem usurpant. Alii prætcrea viros ecclesiasticos jurisdictionem ecclesiasticam exercentes & suis subditis pro eo-

B rum culpis & excessibus pœnitentias corporales seu pecuniarias imponentes ac ipsos facere cogentes, easdem sicut Ordinariis ipsis licet; aut pro pœnitentiis corporalibus juxta modum excessuum suorum impositis redemptiones pecuniarias, prout juste poterunt, admittentes, de & super extorsionibus excessivis judicant, sicque judicatos attachiant & incarcerant; ac super his in foro seculari eos sibi respondere compellunt, quibus mulctas pecuniarias ea occasione in dicto foro seculari imponi procurant, & faciunt indebite pro libito voluntatis. Frequenter etiam multi cum turmis & strepitu ad judicia concurrunt ecclesiastica, ac judices litigantesque seu habentes ibidem alia expedire graviter

C sic exterrent, quod ecclesiastica confunditur jurisdictio, & opprobriose officium Prælatorum suspenditur, & nequiter impeditur; ac in culpam facile homines corruentes dum pœna non reprimit transgressores impietatem sibi pœnalem nutriunt, ac antiqui hostis insidiis (non) levem aditum præparant & frequentem. Alii siquidem multos, pro eo quod causas & negocia in foro ecclesiastico de jure vel consuetudine pertractanda ibidem contra adversarios suos movent, nec non advocatos postulantes pro eis, & procuratores aliosque ministros & ecclesiasticos judices cognocentes super his indictari, attachiari, carcerique mancipari, & alias in foro se-

D culari multipliciter fatigari faciunt & procurant, suisque tenentibus & aliis ad forum ecclesiasticum pro causis seu negotiis in ipso de jure vel consuetudine tractandis, recurrentibus, si non desistant, & in foro seculari super his litigent imponunt sæpissime graves mulctas, ipsosque affligunt & vexant injuste multis laboribus & expensis. Alii vero Episcopos jurisdictionem suam in civitatibus seu locis aliis eis subditis debite exercere volentes, in, & super his quæ spectant notorie ad eosdem, seu pro exercitio jurisdictionis ecclesiasticæ, mandata sua licita & canonica destinantes executionesque eorum debite faciendas, impediunt, vel impediri

E procurant injuste, sic nuncios mandata hujusmodi deferentes & facere debite justas exactiones volentes capere, verberare & male tractare injuriose præsumunt. Quidam etiam domini temporales & eorum ballivi bona decedentium ab intestato in suis districtibus, ad ipsos dominos prætendentes fore, quamvis erronee, devoluta, ne per ordinarios bona hujusmodi pro debitorum solutione sic decedentium, ac in alios pios usus pro ipsorum animarum salute convertantur utiliter,

ANNO CHRISTI 1509.

ter, prout consensu Regum & magnatum Regni Angliæ tamquam pro jure ecclesiastico que libertate ab olim extitit ordinatum, impediunt in derogationem ecclesiasticæ libertatis, jurisque & jurisdictionis ecclesiasticorum impedimentum & læsionem enormem. Nos igitur præsentis deliberatione Concilii omnes & singulos in præmissis vel eorum aliquibus delinquentes, seu præmissa vel eorum aliqua facientes, consensum ad ea dantes, consilium, auxilium vel favorem, aut ea vel eorum aliqua in suis facta negociis, nominibus eorum rata vel accepta habentes, hoc sacro approbante Concilio, pronunciamus majoris excommunicationis sententia innodari, quorum absolutionis Diœcesanis locorum specialiter reservamus & delinquentes hujusmodi quater annis singulis in cunctis Ecclesiis parochialibus nostræ Cantuariensis provinciæ excomunicatos in genere præcipimus publice nuntiari.

Idem.

Seculi Principes, potestatem recipientes a Deo, qui Ecclesiæ Sacerdotes superborum cervicibus imponere nequeant, solent ab ipsis terrore disciplinæ suæ potestatis gladio extorquere; unde veneranda tradit antiquitas, quod si excommunicati humilitatis gratiam & reconciliationis affectum animo obdurato arroganter abiiciant, invocata Regia potestas in auxilium tenetur ex debito rigore severitatis rebelles hujusmodi compescere custodia carcerari. Sed contigit interdum, quod excommunicatis etiam pro manifestis offensis, ad significationem Prælatorum, prout consuetudo Regni Angliæ, obtinet, captis & carceri mancipatis per breve Regium demandatur Episcopis, quod si sic capti de stando mandatis Ecclesiæ, & parendo juri, cautionem exhibeant, ipsos a quibus detinentur, carceribus faciant liberavi. Alioquin si Episcopi hoc non fecerunt sicut ante debitam satisfactionem nec possunt nec de jure tenentur, Vicecomitibus aliud breve dirigatur, quod cautione hujusmodi ab incarceratis accepta, eos liberent indilate. Suggesto insuper Regiæ curiæ, licet minus veraciter, pro tali excommunicato incarcerato, quod ipse paratus est mandatis Ecclesiæ obedire, mandatur Vicecomitibus, ut incarceratum hujusmodi excommunicatum, partium ad quarum instantiam excommunicatur, non habita mentione, a carcere liberent ac dimittant. Ac quandoque, ut prius suggesto, quod excommunicati incarcerati pro tali causa quæ ad forum ecclesiasticum non pertinet, excommunicatione nodantur, datur Vicecomitibus in præceptis, quod si pro causa hujusmodi & non alia excommunicati & incarcerati fuerint, ipsos curent celeriter liberare, nec processibus judicum ecclesiasticorum super causa excommunicationis hujusmodi fides aliqua adhibetur. Sed sic excommunicati in supradictis casibus ad mandata & præcepta hujusmodi indebite liberantur; propter quæ ecclesiasticorum judicum confunditur officium, dum laici, clave potestatis & scientiæ penitus destituti, quos sic tenet obsequendi necessitas, quod de his, quæ ad jurisdictionem ecclesiasticam pertinent ipsis cognoscendi vel imperandi prohibetur auctoritas, falcem in messe nituntur mittere alienam, excommunicatorumque sic liberatorum indebite comunione nefanda tam Vicecomites & ballivi liberantes eosdem, quam ceteri populares variique fideles communicantes hujusmodi pestifere maculantur, & animarum inde gravia pericula cumulantur. Contra quæ providere zelantes statuimus, quod excommunicati capti in nostra Provincia sic exeuntes e carcere contra libertates & consuetudines Ecclesiæ Anglicanæ, ad ipsorum majorem confusionem & ruborem, solemniter in locis insignibus pulsatis campanis, candelis accensis, excommunicati publice denuncientur, ac ipsorum commercium ad eorum commodum, & fidelium communio inhibeatur omnino. Communicantes cum iisdem illicite censura ecclesiastica sine deletu acriter puniantur.

Idem.

Quia divinis & seculi legibus prohibetur, ne de rebus ecclesiasticis disponendi laicis sit facultas, usurpationis illius, contumelia longius noscitur depellenda, qua quidam nostræ Provinciæ Ecclesiarum parochiani suæ potestatis ignorantes terminos limitatos, seu arroganter potius non servantes, arbores ac herbas in Ecclesiarum ac Capellarum nostræ Provinciæ cimiteriis crescentes suæ voluntatis arbitrio prosternentes, ac etiam evellentes, seu metentes præter & contra voluntatem lectorum aut vicariorum Ecclesiarum aut capellarum hujusmodi seu custodum deputatorum per ipsos, eas suis aut Eccclesiarum vel aliorum usibus ausu sacrilego applicare noscatur; unde & animarum pericula, contentiones & scandala gravia inter Ecclesiarum Prælatos & Parochianos eorum quasi quotidie suscitantur; præsentis auctoritate Concilii declaramus; temerarios hujusmodi contemptores majoris excommunicationis sententiis latis tam in constitutione Octoboni quondam Apostolicæ Sedis legati in Anglia quæ incipit: *ad tutelam*, promulgata quam in Concilio Oxoniensi contra violatores ecclesiasticæ libertatis, existere involutos, quos post usurpationem in his de cetero facta illicite excommunicatos fore precipimus, rite & canonice publice nunciari per Rectores aut Vicarios qui Ecclesias suas offensas senserint ex præmissis; ac usurpatores prædictos, in eorum confusionem & ruborem, a communione fidelium decernimus repellendos, donec pro præmissis effectualem emendationem offerant & fecerint competenter.

Ex Responsionibus Regiis.

Sciatis quod cum dudum; *& infra*. Placet Domino Regi, ne districtiones de cetero fiant in fœudo Ecclesiæ, nec in via regia, nec in fœudis quæ olim Ecclesiæ sunt donata. In possessionibus tamen a personis ecclesiast cis perquisitis possunt fieri districtiones prædictæ. Item clericus pro felonia fugiens ad Ecclesiam pro immunitate habenda, asserens se esse clericum, non compellitur Regnum abjurare, sed legi regni se reddens, gaudebit ecclesiastica libertate juxta la-

ANNO CHRISTI 1509.

laudabilem consuetudinem Regni hactenus usitatam. Item appellatori in forma debita tamquam Clerico per ordinarium petito libertatis ecclesiastica beneficium non negatur.

Stephanus.

Cum viris religiosis; *& infra*. Decernimus nec Monachus nec Canonicus Regularis Ecclesiam, manerium, prædium, vel quodlibet aliud Ecclesiæ suæ audeat ad firmam retinere; districtius etiam inhibemus, ne alicui Monaco vel Canonico Regulari, qui non sit alias obedientialis, custodia manerii committatur; ita quod ex ipsius longa mora vel conversatione scandalum oriatur. Quod si contra præsumptum fuerit per superiorem emendetur. Item viri Religiosi non capiant Ecclesiam ad firmam, in qua sibi aliquid juris vendicant, saltem post mortem personæ; quod si fecerint superioris arbitrio puniantur.

Idem.

Præsenti decreto statuimus, ne Clerici beneficiati aut in sacris ordinibus constituti villarum procuratores admittantur, videlicet ut sint senescalli, aut ballivi talium administrationum, occasione quarum laicis in reddendis rationibus obligentur; nec jurisdictiones exerceant seculares, præsertim illas quibus judicium sanguinis est annexum. His quoque duximus adjungendum, ne scilicet judicium sanguinis in locis sacris tractetur, in Ecclesia videlicet vel cimiterio. Auctoritate quoque Concilii districtius inhibemus, ne quis Clericus beneficiatus vel in sacris Ordimbus constitutus literam pro pœna sanguinis infligenda scribere vel dictare præsumat, vel ubi judicium sanguinis tractatur vel exercetur, intersit; noverint enim hujusmodi se ecclesiastica protectione indignos, cum per eos in Ecclesia Dei per talis præsumpta scandalum generetur.

Explicit liber tertius.

INCIPIT LIBER QUARTUS.

De sponsalibus & matrimonio Walterus.

MAtrimonium, sicut alia sacramenta, cum honore & reverentia, de die & in facie Ecclesiæ, non cum risu & joco ac contemptu, celebretur. In matrimonio quoque contrahendo semper tribus diebus Dominicis vel festivis, a se distantibus, quasi tribus edictis perquirant sacerdotes a populo de immunitate sponsi & sponsæ. Si quis autem Sacerdos hujusmodi edicta non servaverit, pœnam nuper in Concilio super hoc statutam non evadant. Prohibeant etiam Presbyteri, frequenter matrimonium contrahere volentibus sub pœna excommunicationis, ne dent sibi fidem mutuo de matrimonio contrahendo, nisi in loco celebri coram publicis & pluribus personis ad hoc convocatis.

A

De desponsatione impuberum Edmundus.

ANNO CHRISTI 1509.

Ubi non est consensus utriusque, non est conjugium. Igitur qui pueris dant puellas in cunabulis, nihil faciunt, nisi uterque puerorum postquam venerit ad tempus discretionis consentiat. Hujus ergo decreti auctoritate inhibemus, ne de cetero aliqui, quorum uterque vel alter ad ætatem legibus constitutam & canonibus determinatam non pervenerit, conjungantur, nisi urgente necessitate pro bono pacis talis conjunctio toleretur.

B

De clandestina desponsatione. Simon Mephan.

Quia ex contractibus matrimonialibus, absque bannorum editione præhabita, initis, nonnulla pericula intervenerunt, & manifestum est in dies provenire; omnibus & singulis suffraganeis nostris præcipimus, statuendo quod decretalem: *Cum inhibitio*, qua prohibetur ne qui matrimonium contrahant, bannis non præmissis, in singulis Ecclesiis parochialibus suæ diœcesis pluribus diebus solemnibus, cum major populi affuerit multitudo, exponi faciant in vulgari, & eam firmiter observari quibusvis sacerdotibus, etiam non parocchialibus. Qui contractis matrimonialibus, ante solemnem edictionem

C

bannorum initis præsumpserint interesse, pœnam suspensionis ab officio per triennium infligendo, & hujusmodi contrahentes, etiamsi nullum subsit impedimentum, pœna debita percellendo. Quivis etiam Sacerdos, sive regularis sive secularis extiterit, qui solemnizationem matrimonii extra Ecclesiam parochialem absque Episcopi Diocesani speciali licentia celebrare præsumpserit, aut eidem interesse, per annum integrum ab officio sit suspensus.

Joannes Stratforth.

Humana concupiscentia; *& infra*. Præsentis auctoritate Concilii statuimus, quod ex

D

nunc matrimonia contrahentes, & ea inter se solemnizari facientes, quicumque impedimenta canonica in ea parte scientes, aut præsumptionem verisimilem eorumdem habentes; Sacerdotes quoque qui solemnizationes matrimoniorum prohibitorum hujusmodi, seu etiam licitorum inter alios quam suos parocchianos in posterum scienter fecerint, diocesanorum vel curatorum ipsorum contrahentium super hoc licentia non obtenta; clandestina etiam matrimonia in Ecclesiis, Oratoriis vel Cappellis solemnizare vi vel metu imposterum facientes, ac matrimoniorum prædictorum hujusmodi solemnizationi interessentes, conscii præmissorum, majoris

E

excommunicationis sententiam incurrat ipso facto. Et quod quater annis singulis in genere excommunicati publice nuncientur, pœnisque aliis contra celebrantes matrimonia, bannis non editis vel alias clandestine statutis a jure nihilominus arceantur. Sane quia constitutio bonæ memoriæ Simonis Mephan, quondam Cantuariensis archiepiscopi, predecessoris nostri proximi, quæ incipit: *Item quia ex contractibus*, juxta verborum suorum corticem opinione multorum in sui fine videntur

ANNO CHRISTI 1509.

tur dubia seu obscura, ipsam constitutionem reddere pro futuro cupientes indubiam, eam sic intelligendam fore, hoc approbante Concilio, declaramus, quod quis Sacerdos secularis vel regularis qui solemnizationi matrimonii extra parochialem Ecclesiam, vel Capellam habentem jura parochialia sibi competentia ab antiquo, interesse præsumpserit, pœnam in ea latam subeat ipso facto.

Explicit liber quartus.

INCIPIT LIBER QUINTUS.

De accusationibus, inquisitionibus & denunciationibus Edmundus.

Sint in quolibet decanatu duo vel tres viri, Deum habentes præ oculis, qui excessus publicos Prælatorum, & aliorum Clericorum ad mandatum Archiepiscopi, vel ejus Officialis ipsis denuncient.

De Symonia. Stephanus in Concilio Oxon.

Firmiter inhibemus ne cuiquam pro aliqua pecunia denegetur sepultura, vel baptismus, vel aliquod ecclesiasticum sacramentum, vel etiam matrimonium contrahendum impediatur; quoniam si quid pia devotione fidelium consuetum fuerit erogari, super hoc postmodum volumus per ordinarium loci Ecclesiis justitiam fieri, sicut in generali Concilio expressum est statutum. Absonum etiam judicamus quod de cetero pro chrismate & oleo aliquid exigatur vel erogerur, cum toties hoc prohibitum reperiatur. Si quis vero contra hoc facere præsumpserit; anathemate sit innodatus.

Idem.

Præterea statuimus Concilio præsenti approbante, ut nullus de cetero pro receptione alicujus in Religionis domum, pecuniam vel aliud quidquam ab eo extorquere præsumat; adeo ut si pro paupertate domus ingrediens debeat vestire seipsum, prætextu vestium nihil ultra justum precium ab eo penitus recipiatur.

Edmundus.

Præterea venalitatem Missarum districte inhibentes precipimus, ne pro annalibus vel tricennalibus Missarum faciendis, laici vel alii quicquam dare vel legare præsumant in testamento. Et ne super hoc aliqua pactio vera, vel sub aliqua specie palliata, a Sacerdotibus vel aliis mediatoribus fiat, prohibemus. Et ne superflua multitudine talium annalium quandoque se onerent Sacerdotes, ad quæ explenda honeste sufficere non possunt, & propter quæ oportet ipsos sub certo precio conductitios habere Sacerdotes vel ea vendere aliis facienda, ut se exonerent; id de cætero fieri sub pœna suspensionis prohibemus.

Idem.

Nulli liceat Ecclesiam nomine dotalitatis ad aliquem transferre, vel pro præsentatione alicujus personæ pecuniam vel aliquid aliud emolumentum, pacto interveniente, recipere. Quod si quis fecerit, & in jure convictus fuerit, vel confessus, ipsum tam Regia quam freti auctoritate patronatu ejusdem Ecclesiæ in perpetuum privari statuimus.

Ne Prelati vices suas sub annuo censu concedant. Stephanus.

Ut omnis cupiditas, quæ avaritiæ cultus expellatur ab Ecclesia, Dei ministris statuimus ut Archidiaconatus vel aliquod officium, quod in spiritualibus mere consistit, nulli detur ad firmam. Si vero certus redditus huic officio sit annexus, ille de superioris licentia dari possit ad firmam, sicut de aliis beneficiis est statutum. Si quis autem contra præsens statuum nostrum venire præsumserit, Arcidiaconus vel Decanus, hujusmodive officium habens, & super hoc canonice fuerit convictus per Episcopum suum, a tali Officio suspendatur per annum; & alius interim constituatur qui discrete gerat vices illius.

De Magistris, & potestate docendi Thomas Arondel.

Reverendissimæ Synodo; *& infra.* Similiter quia id quod capit nova testa inveterata sapit; statuimus, & ordinamus, quod magistri sive quicumque docentes in artibus aut grammatica pueros, seu alios quocumque in primitivis scientiis instruentes de Fide catholica, de Sacramento Altaris, seu aliis Sacramentis Ecclesiæ, aut materia aliqua Theologica contra determinata per Ecclesiam se nullatenus intromittant, instruendo eosdem, nec de expositione sacræ Scripturæ nisi in exponendo Textum prout antiquitus fieri consuevit; nec permittant scholares suos sive discipulos de Fide Catholica seu de Sacramentis Ecclesiæ publice disputare, etiam vel occulte. Contrarium autem faciens ut fautor errorum & schismatum per loci Ordinarium graviter puniatur.

Idem.

Quia insuper nova via frequentius seducit quam antiqua, volumus & ordinamus quod nullus libellus sive tractatus per Joannem Wicliff aut alium quemcumque, tempore suo, vel citra, noviter compositus, sive imposterum componendus ammodo legatur in scholis, aulis, hospitiis, sive aliis locis quibuscumque infra nostram Provinciam antedictam, sive secundum ipsum doceatur, nisi per Universitatem Oxoniensem aut Cantabrigiæ, seu saltem per XII personas ex eisdem quas eadem Universitates aut ipsarum altera sub nostra successorumve nostrorum discretione laudabili duxerint eligendas, primitus examinetur, & examinatus unanimiter per easdem, deinde per nos seu suc-

ANNO CHRISTI 1509.

ſucceſſores noſtros expreſſe approbetur; & Univerſitatis nomine & auctoritate ſtationariis tradatur, ut copietur; & facta collatione fideli petentibus vendatur juſto pretio, ſive detur originali in ciſta aliqua, Univerſitati ex tunc perpetuo remanente. Quod ſi quis libellum aut tractatum hujuſmodi in ſcholis aut alibi, ut ſupra, legerit, ſive ſecundum ipſum docuerit, contra formam ſupradictam, ut ſeminator ſchismatis atque fautor hæreſis, prout delicti qualitas flagitabit, puniatur.

Idem.

Periculoſa res eſt, teſtante beato Hieronymo, textum Sacræ Scripturæ de uno in aliud idioma transferre, eo quod in ipſis translationibus non de facili idem ſenſus in omnibus retinetur; prout idem beatus Hieronymus, etſi inſpiratus fuiſſet, in hoc, ſæpius fatetur erraſſe. Statuimus igitur & ordinamus, ut nemo deinceps textum aliquem Sacræ Scripturæ auctoritate ſua in linguam Anglicanam vel aliam transferat per viam libri aut libelli vel tractatus. Nec legatur aliquis hujuſmodi liber aut tractatus, jam noviter tempore dicti Joannis Wicliff citra compoſitus, aut inpoſterum componendus, in parte vel in toto, publice vel occulte, ſub pœna majoris excommunicationis, quouſque per loci diœceſanum, ſeu ſi res exigerit per concilium Provinciale ipſa translatio fuerit approbata. Qui vero contra hoc fecerit, ut fautor hæreſis vel erroris ſimiliter puniatur.

Idem in eodem.

Præterea cum terminis Philoſophicis aut aliis humanitus adinventis concludi non poterit omnium terminatorum, beatusque Auguſtinus veras concluſiones, quia religioſarum aurium fuerant offenſivæ ſæpius revocavit, ſtatuimus, & ſub obteſtatione divini judicii ſpecialiſſime, ne quis cujuſcumque gradus, ſtatus, aut conditionis exiſtat conclusiones aut propoſitiones de fide Catholica, aut bonis moribus adverse ſonantes, præter neceſſariam doctrinam facultatis ſuæ in ſcholis aut extra diſputando aut communicando, proteſtatione præmiſſa vel non præmiſſa, aſſerat, vel proponat etiam ſi quadam verborum, aut terminorum curioſitate defendi poſſint. Nam, teſte beato Hugone de ſacramentis, ſæpius quod bene dicitur, non bene intelligitur. Si quis autem poſt publicationem præſentium, hujusmodi concluſiones, aut propoſitiones convictus fuerit ſcienter propoſuiſſe, ſeu aſſeruiſſe, niſi monitus ſe correxerit infra menſem, auctoritate præſentis conſtitutionis majoris excommunicationis ſententiam incurrat ipſo facto, & pro excommunicato publice nuncietur, donec in loco ubi ſic propoſuit aut aſſeruit publice ſuum delictum fateatur; & verum catholicum intellectum ejuſdem concluſionis, ſeu propoſitionis ad arbitrium Ordinarii publice prædicaverit in una Eccleſia aut diverſis, prout ipſi Ordinario videbitur expedire.

De hæreticis Schismaticis Thomas Arandel in Conc. Oxon.

Reverendiſſime Synodo; *& infra*. Statuimus, decernimus & ordinamus, quod nullus ſecularis, aut regularis ad prædicandum Verbum Dei a jure ſcripto minime auctorizatus, privilegio vel ſpeciali munitus, officium ſeu exercitium prædicationis Verbi Dei in ſe aſſumat, populove aut clero prædicet, in latino ſermone ſive vulgari, in Eccleſia aut extra, niſi primo Dioceſano illius loci in quo prædicare ſic nititur ſe præſentet, & examinationem ſubeat. Sicque deinde tam moribus, quam ſcientia repertus idoneus, per ipſum Diœceſanum ad prædicandum mittatur ad aliquam certam parochiam, vel ad plures, prout eidem Ordinario, ſecundum qualitatem perſonæ, videatur expediens. Nec etiam aliquis præmiſſorum prædicare præſumat, niſi de miſſione & auctorizatione ſua, primo fiat fides in forma competenti; ita videlicet, quod ille qui de jure ſcripto auctorizatus veniat in forma limitata in eo; & qui de privilegio ſpeciali venire ſe aſſerunt, ipſum privilegium Rectori aut Vicario loci ubi prædicant realiter exhibeant. Qui vero per locorum Diœceſaneos ſe miſſos fore prætendunt, ipſius Diœceſani literas ſub ſigillo ſuo magno ad hoc ſibi confectas ſimiliter oſtendant. Curatum vero perpetuum miſſum intelligimus a jure ad locum & populum curæ ſuæ. Si tamen præmiſſorum quisquam propter errores aut hæreſes, quos ante prædicaſſet, aſſeruiſſe, aut docuiſſe prætenditur, per loci Ordinarium aliumve, ſuperiorem a prædicatione hujuſmodi ſuſpenſus fuerit, ſive prohibitus, extunc de prædicando alicubi in noſtra Provincia antedicta nullatenus ſe intromittat donec ad ipſius ſuſpendentis ſive prohibentis juſtum arbitrium defectum ſuum purgaverit, & ad prædicandum legitime fuerit reſtitutus; ſuper quo literas teſtimoniales ipſius reſtituentis ad locum quemcunque, in quo poſtea prædicaverit, ſecum deferre, & modo ſupradicto realiter exhibere teneatur. Sacerdotes vero parochiales ſeu Vicarii temporales & non perpetui, in forma ſupradicta non miſſi, in Eccleſiis illis in quibus hujuſmodi officia gerunt, illa ſola ſimpliciter prædicent, una cum precibus consuetis, quæ in conſtitutione provinciali a bonæ memoriæ Joanne, prædeceſſore noſtro, bene, & ſancte in ſuppletione ignorantiæ Sacerdotum edita, quæ incipit. *Ignorantia Sacerdotum &c.* continentur expreſſe, quam in ſingulis noſtræ Cantuarienſis provinciæ Eccleſiis infra tres menſes poſt publicationem præſentium haberi volumus &c. prout ipſa poſtulat annis ſingulis, temporibus per ipſos Sacerdotes effectualiter declarari. Et ne hoc ſalubre ſtatutum ratione exactionis pecuniæ difficultatisve alterius tendere videatur ad noxam, volumus & ordinamus, quod exactio perſonarum, de qua ſuperius fit mentio, ac literæ Diœceſani faciendæ eiſdem ſine aliquali exactione pecuniæ per ipſos quorum intereſt & ad quos ſpectare & pertinere dinoſcitur, celeriter expediantur, & gratis difficultate quacunque ſemota. Si quis autem hoc executi-

ANNO CHRISTI 1509.

tivum nostrum juris antiquum statutum post publicationem ejusdem scienter violare præsumpserit, contra formam in eodem descriptam, sua temeritate propria prædicando, sententiam excommunicationis majoris incurrat ipso facto, cujus absolutionem nobis & successoribus nostris tenore præsentium specialiter reservamus. Quod si prædicator hujusmodi hoc salubri statuto contempto, ipsamque majoris excommunicationis sententententiam minime ponderans, se secundo ingesserit prædicando, dicendo, asserendo, pertinaciterve verbo aut facto, innuendo non posse per Ecclesiam sic statui, sententia excommunicationis prædicta per Superiores locorum aggravetur contra eos debite & inhibeatur eisdem omnis communio Christifidelium; ac super hoc legitime convicti, nisi resipiscant & abjuraverint in forma Ecclesiæ consueta, per loci Ordinarium pro hæreticis declarentur; & ex tunc pro hæreticis & schismaticis ab omnibus reputentur ad omnem juris effectum; hæresisque, & schismatis pœna in jure expressas incurrant ipso facto; & præsertim, ut bona eorundem ipso jure censeantur confiscata, & ab illis quorum interest occupentur. Ipsorumque fautores, receptores, & defensores, si per Superiores suos in hac parte legitime moniti non destiterint infra mensem, super hoc convicti simili pœna in omnibus percellantur. Præterea nullus Clerus aut populus cujuscunque parochiæ, aut loci nostræ Cantuariensis provinciæ aliquem in Ecclesiis, cimiteriis; aut aliis locis quibuscunque, ad prædicandum admittatur, nisi prius de auctorizatione, privilegio, aut missione ejusdem, juxta formam prædictam, facta fuerit fides. Alioquin Ecclesia, cimiterium, aut locus quicunque, in, quo sic prædicatum fuerit ipso facto subjaceat ecclesiastico interdicto. Sicque maneat interdictus quoadusque sic admittentes seu prædicare permittentes se congrue emendaverint, & per Diocesanum seu alium Superiorem ipsum interdictum obtineat in debita forma juris relaxari. Insuper sicut bonus paterfamilias triticum disperserit in terram ad hoc dispositam, ut fructum plus afferat, volumus, & mandamus, ut prædicator verbi Dei, veniens juxta formam superius annotatam, in prædicando clero seu populo secundum materiam subjectam honeste se habeat, spargendo semen suum conveniens subjecto auditorio, clero præsertim prædicans de vitiis pullulantibus inter eos: & laicis de peccatis inter eos communiter usitatis; & non contra; alioquin sic prædicans secundum qualitatem delicti per loci Ordinarium canonice & acriter puniatur,

Idem.

Item quia turpis est pars, quæ non convenit suo toto, decernimus & ordinamus, ut nullus prædicator verbi Dei, aut alia quevis persona de Sacramento altaris, matrimonio, peccatorum confessione, aliove quocunque Sacramento Ecclesiæ seu fidei articulo aliud doceat, prædicet aut observet quam quod per S. Matrem Ecclesiam reperitur discussum. Nec vertat in dubium, quod

A per Ecclesiam determinatum fuerit aut decretum; nec verba scandalosa circa eadem proferat scienter, publice vel occulte, neque sectam aut speciem hæresis quamcumque prædicet, doceat, vel observet contra sanam doctrinam Ecclesiæ. Qui autem contrarium, post publicationem præsentium, scienter & pertinaciter attempta re præsumpserit excommunicationis sententiam incurrat ipso facto, a qua, excepto mortis articulo, minime absolvatur, nisi abjuratione præmissa de hæresi, generaliter vel simpliciter, in forma Ecclesiæ consueta, ad arbitrium Ordinarii, in cujus territorio convincitur deliquisse, se correxerit, & de hac

B pro commissis pœnitentiam receperit salutarem. Quod si secundo se ingesserit, sicque recidivaverit vel relapsus fuerit, convictus legitime pro hæretico & relapso sententialiter declaretur, & ipsius bona pro confiscatis habeantur, & ab illis quorum interest, occupentur. Pœnitentiam vero, de qua fit mentio superius, volumus esse talem, quod si quis contrarium determinatis per Ecclesiam, videlicet in decretis, decretalibus, seu constitutionibus nostris provincialibus, sive quamcumque hæresis speciem sive sectam publice vel occulte docuerit, prædicaverit, seu asseruerit uno die dominico vel alio solemni, pluribusve, ad ipsius Ordinarii loci

C arbitrium, prout magis aut minus convincitur deliquisse. Ipsaque prædicata, docta sive affirmata revocabit expresse infra Missarum solemnia, cum major affuerit populi multitudo, & ipsa determinata per Ecclesiam prædicabit, docebit, & recitabit effectualiter sine fraude, ulteriusque punietur juxta sui demeriti qualitatem, quatenus discretioni Ordinarii videbitur expedire.

Idem.

Nullus quoque de articulis terminatis per Ecclesiam, prout in decretis, decretalibus & constitutionibus nostris provincialibus sive

D locorum Synodalibus continetur nisi ad habendum verum intellectum eorumdem, publice aut occulte disputare præsumat, aut auctoritatem eorumdem decretorum, decretalium, aut constitutionum provincialium, potestateve condentis eadem in dubium revocet, sive contra determinationem eorum doceat; & præsertim circa adorationem Crucis gloriosæ, Imaginum SS. venerationes, seu peregrinationes ad loca, aut reliquias eorumdem, aut contra juramenta in utroque foro, ecclesiastico videlicet & temporali in casibus consuetis & more solito præstanda. Sed ab omnibus deinceps doceatur communiter aut prædicetur Crucem & ima-

E ginem Crucifixi, ceterasque imagines Sanctorum in ipsorum memoriam & honorem quos figurant, ac ipsorum loca & reliquias processionibus, genuflexionibus, inclinationibus, thurificationibus, deosculationibus, oblationibus, luminarium accensionibus & peregrinationibus, nec non aliis quibuscumque modis & formis, quibus nostris, & prædecessorum nostrorum temporibus fieri consuevit, venerari debere; ac juramenta tactis Sacrosanctis Dei evangeliis & super ipsis, in casibus in jure permissis & expressis in utroque foro usi-

ANNO CHRISTI 1509.

usitatis, ab omnibus quorum interest legitime fore præstanda. Contrarium autem docens, asserens, prædicans, aut pertinaciter innuens, nisi resipiscat modo & forma alias per nos statutis, & abjuret ut ibi cavetur, pœnas hæresis & relapsi in eventum incurrat, & pro tali ad omnem juris effectum sententialiter declaretur.

Idem.

Finaliter quia ea quæ de novo & insolite emergunt novo & maturo indigent auxilio, & ubi majus periculum est, ibi cautius est providendum, & fortius resistendum; nec injuste minus nobile discrete abscinditur, ut quod nobilius & perfectius nutriatur. Considerantes igitur & dolenter referentes, quod alma Universitas Oxoniæ; quæ sicut vitis abundans suos palmites fructuosos ad honorem Dei multiplicemque profectum, & protectionem Ecclesiæ suæ diffundere consuevit, jam partim versa in labruscas, uvas acerbas gignit, quibus indiscrete comestis a pluribus, in lege videlicet Dei reputantibus se peritos, dentes obstupescunt filiorum, nostraque provincia variis & infructuosis doctrinis inficitur, ac novo damnabili. Lollardiæ nomine maculatur in ipsius Universitatis scandalum non modicum ad partes exteras & remotas existentium, & proficentium in eadem permaximum tædium, nec non Ecclesiæ Anglicanæ, quæ per virtuosam doctrinam ejusdem tamquam muro inexpugnabili defendi solebat, jam scissis & divisis lapidibus, nisi celerius occurratur, secundum verisimile damnum irrecuperabile. Ad supplicationem igitur procuratorum totius cleri nostræ Cantuariensis Provinciæ, de consensu & assensu omnium confratrum & suffraganeorum nostrorum & aliorum Prælatorum in hac Cleri convocatione præsentium, & procuratorum absentium, ne purgato rivulo maneat fons infectus, & aquam ab eo currentem non sinat esse claram. Volentes honori & utilitati S. Matris Ecclesiæ & Universitatis prædictæ salubriter providere, statuimus & ordinamus quod quilibet Guardianus & Præpositus, seu Custos Collegii aut principalis aulæ vel introitus cujuscumque Universitatis præfatæ, semel singulis mensibus ad minus inquirat diligenter in Collegio, aula, vel introitu cui preest, an aliquis Scholaris sive inhabitans in Collegio, aula, sive introitu hujusmodi aliquam conclusionem sive propositionem aut opinionem in fide Catholica aut bonis moribus male sonantem contra determinationem Ecclesiæ, præter necessariam doctrinam suæ facultatis asseruerit, tenuerit, defensaverit, seu aliquo modo proposuerit. Et si super hoc aliquem suspectum aut diffamatum reperiat, ipsum moneat effectualiter ut desistat, & si postea contra admonitionem hujusmodi iterato eadem vel consimilia reassumat, præter pœnas alias per nos statutas, majoris excommunicationis sententiam incurrat ipso facto. Et nihilominus si scolaris fuerit, qui sic reassumpserit, quidquid ex tunc in eadem Universitate fecerit, non stet sibi pro forma; Et si doctor, magister, aut baccalarius fuerit, eo ipso ab omni actu scholastico sit suspensus; & in utroque casu jus quod habet in Collegio, aula, vel introitu amittat ipso facto; & per ipsos guardianos præpositos, custodes, principales, sive alios ad quos hoc spectat realiter expellatur; & statim via legitima statuatur Catholicus loco suo. Et si ipsi guardiani, præpositi, sive custodes collegiorum, aut principales aularum, sive introituum, in quibus degunt, hujusmodi personæ suspectæ detectæ aut diffamatæ, negligentes fuerint circa inquisitiones & executiones prædictorum per decem dies continuos a notitiæ tempore veræ vel præsumptæ publicationis præsentium, eo ipso sententiam majoris excommunicationis incurrant. Et nihilominuus omni jure, quod in ipsis collegiis, sive aulis, sive introitibus se habere prætendunt, ipso facto sint privati, & ipsa collegia, aulæ vel introitus effectualiter vacent. Et facta super hoc legitima declamatione per ipsos quorum interest, novi substituantur guardiani, custodes, præpositi, seu principales, prout secundum antiquum morem Universitatis prædictæ vacantibus collegiis, aulis, sive introitibus fieri consuevit. Quod si ipsi custodes, præpositi, sive guardiani, vel principales prædicti de & super hujusmodi conclusionibus aut propositionibus diffamati suspective fuerint, aut detecti, seu defensores, protectores, aut fautores earumdem, si per nos vel auctoritate nostra, vel per loci ordinarium auctoritate sua moniti non desistant, ex tunc omni privilegio Scholastico Universitatis prædictæ, & jure quod sibi competebat in hujusmodi collegio, aula, sive introitu, præter alias pœnas, de quibus supra dictum est, ipso jure priventur, & sententiam insuper majoris excommunicationis incurrant. Quod si quis in aliquo casu præsentis constitutionis ultimæ, alioque quocumque superius expressato, statuta nostra hujusmodi in aliqua sui parte, etiamsi pœna alia ibidem expresse limitetur, temere & pertinaciter violare præsumpserit, eo ipso ad quodcumque beneficium Ecclesiasticum in nostra Cantuariensi provincia obtinendum per triennium, ex tunc absque spe veniæ, reddatur inhabilis & indignus omnino; & nihilominus juxta sua demerita & qualitatem excessus secundum sui Superioris discretionem canonice puniatur.

Ad hæc ne in modo procedendi circa præmissa vagare videamur sub incerto, advertentes, quod licet inter crimen hæresis & læsæ majestatis in legibus diversis quædam paritas reputetur; est tamen dissimilis culpa, pœnaque exigit graviorem divinam quam humanam offendere majestatem; cum ergo reum læsæ majestatis, propter pericula quæ ex dilatione poterunt imminere, sufficit convincere per judicia, procedique poterit contra eum summarie & de plano, ac citatione premissa per nuncium, per literas sive per edictum & lite non contestata ad receptionem testium & diffinitivam sententiam; volumus, ordinamus & declaramus ob faciliorem punitionem delinquentium in præmissis, & reformationem scissuræ Ecclesiæ in hoc læsæ, quod diffamati, detecti, sive denuntiati, sive vehementer suspecti in aliquo casu prædictorum, sive alio articulo quocumque, in fide catholica aut bonis mori-

ANNO CHRISTI 1509.

ribus male ſonante, auctoritate loci Ordinarii alteriuſve Superioris citentur perſonaliter ſi apprehendi poterunt per literas ſive per nuncium juratum. Sin autem per edictum ad locum habitationis ipſius delinquentis, ubi moraliter communi conſuevit, & in Eccleſia ſua parochiali ſi certum habuerit domicilium publice propoſitum. Alioquin in Eccleſia cathedrali loci originis ſuæ, & in Eccleſia parochiali illius loci in quo ſic predicaverunt & docuerunt; ac recepto certificatorio legitimo de citatione hujuſmodi exequuta contra ſic citatum etiam abſentem & comparere negligentem in pœna contumaciæ ſuæ hujuſmodi ſummarie & de plano abſque ſtrepitu & figura judicii, ac lite non conteſtata ad teſtium receptionem & alias probationes canonicas procedatur. Habitaque informatione legitima, idem Ordinarius, omni dilatione remota, ſententiet & declaret, puniatque ſecundum qualitatem delicti modo & forma ſuperius expreſſatis, ulteriuſque faciat quod est juſtum, ipſius contumacis abſentia non obſtante.

DE APOSTATIS

Joannes Pecham.

PRæterea ſunt nonnulli quos apparet per facti evidentiam ſeculum intendere perpetuo relinquere, & per certa indicia in clauſtri excubiis vel toto ſuo tempore militare; qui tamen prevalente in eis carnali deſiderio redeunt ad vomitum, ſeculum repetentes, inter ſydera errantia computandi. Quamvis igitur jura manifeſte definiant, eos non poſſe Religionem omnino deſerere quin ſaltem in Religione aliqua perpetuo maneant laxiori; quidam tamen cum attritæ frontis audacia, apoſtaſiæ infamiam non verentes, poſtquam abſolute ſe velle ſeculum relinquere oſtenderint, relicta Jeroſolyma redeunt in Ægyptum; quocirca ſtatuimus, ordinarii locorum tales omni diligentia inveſtigent, & per ſubtractionem tam officii quam beneficii eccleſiaſtici, ſi quod habeant, ad ſtatum priſtinum revocent, vel ad laxiorem cogant regulam pertranſire. Quod ſi ſint laici hujuſmodi Apoſtatæ, ut ipſi ad ſalutes ſtudia redeant, per cenſuram eccleſiaſticam compellantur. Hanc autem ordinationem ad illos non extendimur cum quibus ſedes Apoſt. aliter ordinavit.

DE HIS QUI FILIOS OCCIDERUNT.

Edmundus.

FÆminæ commoneantur, ut pueros caute aiant, & juxta ſe in nocte non collocent teneros, ne opprimantur. Solos in domibus ubi ignis fuerit, vel ſolos juxta aquam ſine cuſtode non relinquant; & hoc omni die Dominico eis dicatur.

DE HOMICIDIO.

Idem.

SI mulier mortua fuerit in partu, & hoc bene conſtiterit, ſcindatur ſi infans vivere credatur. Procurato tamen quod os mulieris apertum teneatur.

Idem.

Sacri proviſione Concilii ſtatutum eſt, quod ſi patroni, advocati, aut feudatarii ſeu Vice domini Rectorem Eccleſiæ, Vicarium vel clericum ipſius Eccleſiæ per ſe vel per alios occidere vel mutilare auſu nefario præſumpſerint, patroni patronatum, advocati advocatiam, feudatarii feudum, vicedomini vicedominatum prorſus amittant; & poſteritas talium in collegium clericorum uſque ad quartam generationem nullatenus aſſumatur; nec in regularibus domibus alicujus Prælati aſſequantur honorem; & hoc volumus ſæpius in Eccleſiis denunciari.

DE FURTIS

Stephanus.

PRohibemus ſub interminatione anathematis, ne quis latrones ad latrocinium faciendum in ſervitio ſuo retineat, nec eos ſcienter in terris ſuis habitare permittat.

DE CLERICO VENATORE

Bonifacius.

STatuimus, ut ſi quis Clericus de traſgreſſione foreſtæ aut parci alicujus diffamatus fuerit, & convictus legitime coram Ordinario ſuo, vel confeſſus eidem, per ſuum Diœceſanum ſi bona habeat pro qualitate tranſgreſſionis graviter redimatur; & illi cui damnum vel injuria eſt illata vel noxa, hujuſmodi redemptio aſſignetur. Si autem non habeat bona ſuus Epiſcopus ipſum prout culpa popoſcerit graviter puniat in perſona, ne propter impunitatis fiduciam pateat præſumptoribus licentia delinquendi.

DE EO QUI FURTIVE ORDINES RECEPIT

Johannes Pecham.

CUm ſecundum Doctores theologos militia clericalis ſeptem muniatur Ordinibus, ſingulorum characteribus in anima conſignatis, per ſingulos etiam accipiens augmentum gratiæ, niſi ordinati ficte Ordinem recipiant, ſeu crimine irretiti; expedit plurimum ipsos Ordines minime recipere inculcatos, quoniam inculcatio reverentiam minuit & gratiam; per conſequens quæ per irreverentiam repercutitur ab ingratis. Contra dignitatem igitur tam reverendiſſimi Sacramenti fore dinoſcitur, quinque ſimul, quatuor ſcilicet ordines non ſacros cum uno ſacro alicui uni homini exhibere. Unde in nonnullis Provinciis alicui quatuor minores ordi-

ANNO CHRISTI 1509.

dines non faciliter simul conferuntur, ut ascendentes Clerici ad Christi ministeria quasi canticum graduum concinentes, probati extiterint in minoribus officiis; gradatim demum proficiant ad majora. Quia igitur ex singulis Ecclesiis quæ pia quæ religiosa quæque honestiora sunt tenemur eligere, & ea tamquam fasciculum in Anglorum mentibus colligare præcipimus, ut Episcopi in his sequantur canonicas Sanctiones, minores etiam ordines, quando id potest fieri bono modo pro sacramenti reverentia dentur saltem aliquotiens combinati, & recipientes eos, seu simul seu singillatim, in vulgari lingua publice instruantur de distinctione ordinum, officiorum & caracterum ac de profectu gratiæ, quæ in singulis ordinibus continetur, & digne accedentibus augmentatur.

DE EXCESSIBUS PRÆLATORUM.

Edmundus.

MOnemus Rectores Ecclesiarum, ne capellanos annuos sine causa rationabili studeant amovere: maxime si honestæ fuerint conversationis, & laudabile de sua conversatione habeant testimonium. Sed si de incontinentia parochialis sacerdotis scandalum ortum fuerit, cum circa hoc vigilans esse debeat Rector Ecclesiæ, si per famam vel inquisitionem Episcopo de hoc prius constiterit quam per Rectoris denunciationem; tunc Rector tamquam conscius puniatur arbitrio superioris; & similiter de vicariis est censendum, & tam Rectores & Vicarius quam annuos sacerdotes graviter puniendos esse decernimus, nisi super denunciatione excessuum, & præcipue incontinentiæ, in quibus notabiles clerici inventi fuerint in suis parochiis fuerint vigilantes.

DE PRIVILEGIIS.

Johannes Pecham.

SAcramentum Pœnitentiæ; *& infra*, Sunt præterea nonnulli qui prætextu quorumdam privilegiorum generalium a Sede Apostolica obtentorum contra intentionem Apostolicam, secundum dantis privilegium spreta auctoritate Pontificali, ipsorum Pontificum irrequisito beneplacito & assensu, ingerunt se subditorum eorumdem Confessionibus audiendis. Quorum præsumptiones volentes reprimere, ut tenemur, prohibemus sub pœna excommunicationis, ne quis de cetero absque licentia Episcopi expressa, vel probabiliter præsumpta, Confessiones audiant subditorum suorum, nisi in audiendis Confessionibus a jurisdictione ordinaria & diocesana & metropolitica expresso tenore sui privilegii sit exemptus. Et si quis contrarium facere præsumpserit, procedatur contra eum sicut contra privilegiorum temerarios abusores.

DE PURGATIONE CANONICA.

Stephanus.

CEterum; *& infra*. Districtius duximus inhibendum, ne Archidiaconi vel eorum officiales aut judices aliquem ad suggestionem præconum suorum ad purgationem compellant, nisi apud bonos & graves fuerit infamatus, nec in sua causa præsumant esse judices, & actores, videlicet cum in dubium venerit, utrum quod ab eis exigitur, debeatur.

Bonifacius.

Statuimus; *& infra*. Ad hæc si Clerici se canonice purgaverint super sibi impositis & objectis; & laica potestas nihilominus bona occupet, vel occupata retineat eorumdem, occupantes & detinentes bona hujusmodi ad restituendum ea per censuram ecclesiasticam compellantur.

Joannes Pecham.

Clerici pro suis criminibus detenti a publica potestate, & tandem pro convictis Ecclesiæ restituti, non faciliter liberentur, nec perfunctorie pro eis purgatio admittatur, sed cum omni juris solemnitate, & tam provida maturitate (ut) oculos merito ostendere non debeat Regiæ majestatis seu quorumlibet aliorum, quos exagitat studium æquitatis.

Joannes Stratforth.

Item licet; *& infra*. Statuimus quod de cetero diffamati de criminibus seu excessibus, & de eis se purgare volentes de uno Decanatu in alium, seu ad loca ruralia, ubi non inveniuntur victualia venalia, & vitæ necessaria, nullatenus pertrahantur. In indicenda vero purgatione diffamatis hujusmodi, Episcopi, Archidiaconi, & ceteri ordinarii, aut eorum officiales ultra sextæ manus pro fornicatione seu simili crimine; pro graviori si quidem, ut pro adulterio, vel majori ultra XII. manus compurgatorum numerum non imponant sub pœna suspensionis ab officio, quam contrafacientes incurrere volumus ipso facto.

DE PŒNIS.

Bonifacius.

ÆTernæ sanctio voluntatis; *& infra*. Cum sæpe contingat, Archiepiscopos, Episcopos & alios Prælatos inferiores per literas D. Regis ad seculare judicium evocari, ut sibi respondeant super his, quæ mere ad ipsorum officia & forum ecclesiasticum pertinere noscuntur; ut si forte Clericos ad Ecclesias & capellas vacantes seu non vacantes admiserint, vel non admiserint, Rectores instituerint vel non instituerint in eisdem, subditos excommunicaverint, excommunicatos denunciaverint, interdixerint, Ecclesias dedicaverint, Ordines celebraverint, de causis mere spiritualibus cognoverint; ut puta de decimis & oblationibus, limitibus parochiarum & similibus, quæ non possunt ad sæculare forum aliquatenus pertinere; sive etiam cognoverint de peccatis subditorum & eorum excessibus; sicut de perjurio, fidei transgressione, Sacrilegio, violatione aut pertur-

ANNO CHRISTI 1509.

turbatione ecclesiasticæ libertatis, præsertim cum ipsius violatores, nec non libertatum procuratores per cartas D. Regis Angliæ Ecclesiæ concessas, in sententiam excommunicationis incidant ipso facto. Et si inter clericos suos cognoscant, vel inter laicos conquærentes & clericos defendentes in personalibus actionibus, super contractibus, vel quasi, delictis etiamsi personas ecclesiasticas ad mandatum D. Regis in foro seculari amerciatos non compleverint ad amerciamenta hujusmodi solvenda, seu ipsa non solverint pro eisdem, si jurisdictionem suam in Ecclesiis vel capellis, Episcopatibus seu Monasteriis annexis per mortem Prælatorum aut cessionem vacantibus, exercuerint canonicam & consuetam; si qua hujusmodi fecerint vel non fecerint pertinentia ad officia eorumdem; statuimus auctoritate præsentis concilii, quod Archiepiscopi & ceteri Prælati non veniant pro hujusmodi spiritualibus evocati, cum judicandi Christos Domini nulla sit laicis attributa potestas, apud quos necessitas manet obsequendi. Ut tamen honori Regio deferatur, majores Prelati D. Regem adeant vel sibi scribant, quod hujusmodi mandatis Regiis parere non possunt absque periculo sui ordinis. Et si forte D. Rex in suis attacchiationibus, prohibitionibus, monitionibus, non de decimis sed de jure patronatus, non de fide mentita, seu perjurio, sed de catallis; non de sacrilegio, vel perturbatione ecclesiasticæ libertatis, sed de transgressione subditorum suorum & ballivorum, quorum correctiones ad se asserit pertinere, fecerint mentionem; tunc intiment ei Prælati prædicti, quod non de patronatu, catallis, seu aliis ad forum ipsius pertinentibus cognoscunt, vel cognoscere intendunt, sed de decimis, peccatis, & aliis mere spiritualibus ad officium & jurisdictionem eorum pertinentibus, & ad animarum salutem, monendo & rogando, quod per ipsos non impediat in præmissis. Et nihilominus Episcopus D. Regem adeat, & iterato moneat, ut suæ animæ saluti consulat, & hujusmodi mandatis omnino desistat. Et si non destiterit, tunc ad denunciationem Episcopi Archiepiscopus, convocatis duobus Episcopis vel tribus vel pluribus quos duxerit evocandos, si in Provincia extiterint; alioquin Londonensis Episcopus, tamquam Episcoporum decanus, duobus Episcopis vel pluribus sibi adjunctis D. Regem adeant, & ipsum moneant, diligentius, requirentes, quod mandatis supersedeat supradictis. Et si D. Rex spretis hujusmodi exhortationibus, & monitionibus, attachiationes hujusmodi vel districtiones per se vel per alios processerit, tunc Vicecomites & alii quicumque ballivi Episcopos attachiantes & distringentes per locorum Diœcesanos in forma juris per excommunicationis & suspensionis sententias arceantur. Idem fiet si vicecomites aut ballivi ad attachiationes & distinctiones processerint pendentibus supradictis monitionibus Domino Regi taliter faciendis. Et si vicecomites vel ballivi in sua duritia perseveraverint, loca in quibus commorantur, & terræ eorum quas habent in provincia Cantuariensi per locorum Diœcesanos ad denunciationem diœcesani, in cujus Episcopatu tales sunt districtiones, interdicto ecclesiastico, præsentis auctoritate Concilii, supponantur. Et si taliter attachiantes Clerici fuerint & beneficiati, ab officio suspendantur. Et si in eorum malitia perseveraverint ad desistendum & satisfaciendum per subtractionem proventuum beneficiorum suorum arceantur. Non beneficiati vero, per quinquennium, si ad beneficium ecclesiasticum in provincia Cantuariensi præsentati extiterint, minime admittantur. Clerici vero qui brevia hujusmodi attachiationum seu districtionum dictaverint, scripserint, signaverint, consilium dederint aut adhibuerint, canonice puniantur; nec aliqui præmissorum certa ratione suspecti ad aliquid beneficium ecclesiasticum obtinendum, donec super his canonice se purgaverint, admittantur. Et si D. Rex competentes monitus vel alia secularis potestas hujusmodi attachiationes non revocaverit, Episcopus qui districtus fuerit, terras, vicos villas & castra, quæ D. Rex vel alia secularis potestas in suo Episcopatu obtinet, ecclesiastico interdicto supponat. Etsi Rex vel alia secularis potestas in sua duritia perseveret, ceteri Episcopi districtionem hujusmodi quasi communem in omnes & etiam communem injuriam Ecclesiæ reputantes, terras dominicas, burgos; castra & villas ipsius Regis vel alterius potestatis in suis Episcopatibus existentes, præsentis auctoritate Concilii ecclesiastico supponant interdicto. Et si nec sic infra XX. dies postmodum attachiationes & districtiones hujusmodi Rex revocaverit, aut ob hoc manum contra Ecclesiam aggravaverit, Archiepiscopus & Episcopi suas diœceses ecclesiastico supponant interdicto. Idem fiat de castris, terris, burgis regalia habentibus in provincia memorata. Et si aliquis Episcoporum in hac parte inventus fuerit negligens aut remissus, per suum Metropolitanum graviter arguatur; & si perseveraverit in sua negligentia, canonice puniatur per eumdem; & nihilominus sua diœcesis omnium Prælatorum & sua auctoritate & consensu in præsenti Concilio adhibitis, ecclesiastio subjacet interdicto; & si forte ab aliquo Episcopo vel judice ecclesiastico, vel inferiori Prælato compulso per districtiones vel spontanee comparente coram D. Rege vel justiciariis suis, ut alleget privilegium fori, nisi in casu a juro permisso, ut eos moneat, ut a prædictis desistat injuriis, exigantur acta processus sui, ut per ea appareat, utrum contra prohibitionem Regiam in aliquo prædictorum casuum, vel consimilium processerit, vel petantur super his juramenta, excusationes vel purgationes, nullo modo exhibeat acta, vel juret cum instrumenta hujusmodi possit a partibus vel aliqua partium, si necesse fuerit exhiberi. Et si clericus fuerit, qui propter hoc fuerit arrestatus, diœcesanus taliter arrestati vel impetiti clerici, vel Archiepiscopus, vel Episcopus Londinensis tamquam Episcoporum Decanus, cum aliquibus Episcopis sibi associatis, sicut si fuerit Episcopus arrestatus, requirat eum & puniat detemptores; & si necesse fuerit in hoc casu procedat ad pœnas superius adnotatas

Idem

ANNO CHRISTI 1509.

Idem.

AD hæc; *& infra.* Quia frequenter accidit quod nonnulli clerici per laicam potestatem Ecclesias occupant parochiales vel præbendales, etiam curam animarum habentes, & in eisdem absque auctoritate ecclesiastica intruduntur; statuimus quod Clericus sic per se vel per laicam potestatem intrusus in Ecclesia vel præbenda, servata juris forma, excommunicetur, & excommunicatus per loci diœcesanum denuncietur, & illo beneficio careat in perpetuum ipso facto. Et si post latam sententiam in se in intrusione hujusmodi animo pertinaci per duos menses perstiterit, per locorum Diœcesanus ubi habet alia beneficia ecclesiastica, ad denunciationem illius Episcopi in cujus diœcesi se intrusit, vel procuravit se intrudi, cujusque monitionem aut excomunicationem per dictum tempus contempserit, & proventus illorum beneficiorum quousque congrue satisfecerit, ei subtrahantur omnino, & si per annum idem intrusus in hujusmodi excommunicationis sententia perseveraverit, ex tunc ad aliquod beneficium ecclesiasticum in provincia Cantuariensi minime admittatur. Si vero per procuratorem clericum fuerit intrusus, contra eumdem procuratorem modo simili procedatur, & pœnis subjaceat supradictis. Si vero talis procurator laicus fuerit, in forma juris excommunicetur, & excommunicatus denuncietur, Dominus autem absens citetur; quod si comparens ratificaverit factum cujuscumque procuratoris sui in hac parte; subjaceat pœnis præcitatis. Si vero per contumaciam se absentet, per spatium trium mensium expectatus si sit in Regno, majoris excommunicationis sententiam innodetur, & pœnas nihilominus prætaxatas incurret, maxime cum sacrilegio inobedientiam adjecerit & contemptum. Si vero fuerit extra Regnum, contra ipsum vocatum post dilationes transmarinas modo simili procedatur, & ecclesia seu præbenda, in qua facta fuerit talis intrusio supponatur ecclesiastico interdicto. Fautores autem & cooperatores hujusmodi intrusionis, si clerici fuerint, præfatas pœnas contra clericos editas incurrant. Et si laici fuerint, pœnis plectentur contra laicos alias annotatis. Loca vero & terræ hujusmodi intrudentium, si infra unum mensem non satisfecerint, supponantur ecclesiastico interdicto, Si vero hujusmodi intrusiones factæ fuerint ex Regia potestate, per loci Diœcesanum moneatur Dominus Rex, quod eas faciat infra tempus competens revocari; alioquin terræ & loca quæ Dominus Rex habet in illa diœcesi in qua facta fuerit intrusio ecclesiastico supponantur interdicto, secundum formam superius annotatam. Si vero per alium magnatem seu potestatem fiat talis intrusio, per interdicti & excommunicationis sententias, ut superius, arceantur. Et si per duos menses sustinuerint hujusmodi sententias propter hoc in se latas, ex tunc terræ & loca quas obtinet in alia diœcesi per loci Diœcesanum ecclesiastico interdicto supponantur; nec relaxentur sententiæ præfatæ donec de injuria, & inobedientia, ac contempta satisfecerint competenter.

A

Idem.

Si aliqui clerici per laicalem potestatem capti fuerint, tonsuram & clericatum habentes, si tempore medio abrasi maliciose fuerint & suspensi, aut alio modo puniti abradentes vel suspendentes aut alio modo punientes eosdem, & ad hoc consilium vel auxilium impendentes hujusmodi Clericos similibus pœnis percellantur.

Idem.

B

Evenit; *& infra.* Statuimus quod laici ad exsolvendum quaslibet pœnas tam corporales quam pecuniarias canonicas per Prælatos suos eis inflictas præcise per excommunicationis sententiam compellantur. Impedientes vero ne pœnæ hujusmodi exsolvantur per interdicti & excommunicationis sententias arceantur. Et si propter hoc ad districtiones Prælatorum processum extiterit, contra distringentes per pœnas in ea parte dictatas procedatur.

Idem.

C

Item statuimus quod quilibet Episcopus habeat in suo Episcopatu unum vel duos carceres ad clericos flagitiosos deprehensos in crimine vel convictos juxta censuram canonicam detinendos. Et si clericus aliquis adeo maliciosus & incorrigibilis fuerit, & consuetus ad flagitia committenda, pro quibus etiamsi laicus esset secundum leges seculi ultimum deberet pati supplicium; talis clericus perpetuo carceri adjudicetur. In illis autem qui non ex voluntate vel proposito, sed casu fortuito, vel iracundia, aut forte insania commiserit, antiqua jura decernimus observari.

Joannes Pecham.

D

Tantum invaluit detestandæ lubricitatis enormitas, ut quidam, nec legibus nec canonibus ad castitatem Sanctimonialium excitandam editis deferentes, cum eis sacrilegium & incestum committere non formidant; cui horrendo flagitio remedium apponere cupientes, omnes tam clericos quam laicos, hujusmodi turpitudinis perpetratores, majoris excommunicationis sententia innodamus; solis Episcoporum hujusmodi personis absolutionem sententiæ reservantes, excepto mortis articulo, in quo, sic absolvi valeant a quolibet sacerdote, ut si convaluerint peccatum suum hujusmodi teneantur sub pœna anathematis infra spatium trium mensium propriis Episcopis confiteri, aut Sede Episcopali vacante custodi spiritualitatis aut decano Ecclesiæ cathedralis.

E

Joannes Stratforth.

Quoniam reus; *& infra.* Statuimus quod pro delicto notorio in recidivo continuato diutius, secunda vice non recipiatur pecunia ullo modo, sub pœna dupli pecuniæ restitutionis contra hoc receptæ infra mensem post receptionem ejusdem, fabrices Cathedra-

ANNO CHRISTI 1509.

ANNO CHRISTI 1509.

dralis Ecclesiæ applicandæ, ac suspensionis ab officio; quam taliter recipientes pœnitentiam, nisi ejus duplum infra mensem restituerint, incurrere volumus ipso facto. In commutationibus etiam pœnitentiarum corporalium pro pecunia, quas absque magna & urgente causa fieri prohibemus, locorum Ordinarii taliter ordinentur, quod delinquentibus pœnitentias corporales graves & publicas non imponat adeo excessivas, ut causative & per obliquum cogantur redimere suas pœnitentias pecuniaria gravi summa. Sed commutationes hujusmodi, cum faciende imposterum videantur, sic fiant modeste quod rapax non judicetur accipiens, & dans ipse nimium non gravetur; sub pœnis prædictis superius adnotatis.

DE PŒNITENTIIS ET REMISSIONIBUS

Stephanus.

QUoniam nonnunquam ob defectum Confessorum, & quia Decani rurales & personæ erubescunt confiteri suo Prælato, imminet periculum animarum; volentes huic morbo mederi, statuimus, ut certi Confessores, prudentes & discreti, per singulos Archidiaconatus ab Episcopo loci statuantur, qui Confessiones audiant Decanorum ruralium, personarum, & presbyterorum. In cathedralibus autem Ecclesiis, ubi sunt seculares Canonici, confiteantur ipsi Canonici Episcopo vel Decano, vel certis personis ad hoc per Episcopum, vel Decanum & Capitulum constitutis.

Bonifacius.

Cum Sacramentum Confessionis & Pœnitentiæ secunda post naufragium tabula, ultimus humanæ navigationis portus ac finale refugium sit unicuique peccatori pernecessarium ad salutem; sub pœna excommunicationis districte præcipimus, ne aliquis præsumat impedire, quin hujusmodi Sacramentum Pœnitentiæ unicuique petenti libere impendatur, & spatium liberum confitendi; quod potissime propter incarceratos suadetur, quibus hujusmodi Sacramentum sæpius inhumaniter, ne dicamus infideliter, denegatur. Et si interdum confitendi spatium eis datur, hoc eis ita breve & importune conceditur, quod cedit potius miseris in desolationis ac desperationis periculum, quam in consolationis gaudium spiritalis.

Edmundus.

In Confessione audienda habeat Sacerdos vultum humilem, & oculos ad terram dimissos, nec faciem respiciat confitentis, & maxime mulieris, & patienter audiat quidquid dixerit, & in spiritu lenitatis supportet eam, & ei pro posse suadeat, & pluribus modis quod integre confiteatur; aliter vero non est confessio. Peccata inquirat usitata, inusitata autem non nisi a longe & per circumstantias, & expertis detur modus confitendi, & inexpertis non detur occasio delinquendi. Personarum nomina, cum quibus peccavit confitens, non inquirat Sacerdos;

sed post Confessionem potest inquirere ut eum fuerit Clericus vel laicus Monachus vel Sacerdos vel Diaconus existat, & semper majora crimina, & præcipue notoria, majoribus reserventur. Sunt autem ista majora, homicidia, sacrilegia, peccata contra naturam, incestus, stupra virginum & monialium, & injectiones manuum in parentes, nec non & in clericos, vota fracta & hujusmodi. Sunt autem casus, quibus nullus, nisi solus Papa habet potestatem absolvendi, vel ejus Legatus. Absolutio tamen talium in mortis articulo nulli, est deneganda; sed saltem erit conditionalis, videlicet si convalescant, apostolico conspectui se præsentent, nihilominus tamen talium remittendi sunt ad Episcopum vel ejus Pœnitentiarium. Semper autem qui mittantur deferant secum literas continentes genus peccati, & circumstantias sufficientes; vel ipse Sacerdos veniat personaliter cum eis; alioquin non recipiatur.

Edmundus.

De Pœnitentia præcipimus, quod Diaconi pœnitentias dare non præsumant, nisi in his casibus, cum Sacerdos non potest vel absens est, vel stulte vel indiscrete non vult, & mors imminet ægroto.

Richardus.

Cum anima longe pretiosior sit corpore, sub interminatione anathematis prohibemus, ne quis medicorum pro salute corporali aliquid suadeat ægroto, quod in periculum animæ convertatur. Verum cum ipsum ad ægrum vocari contigerit, ægrum ante omnia moneat efficaciter & inducat, ut medicos invocet animarum, ut postquam fuerit infirmo de spiritali provisum medicamine, ad corporalis medicinæ remedium salubrius procedatur. Transgressores autem hujusmodi constitutionis pœnam in Concilio statutam non evadant.

Robertus Winchelsa.

Presbyteri stipendiarii; *& infra*. Statuimus Presbyteri prædicti non audiant Confessiones parochianorum vel capellanorum in Ecclesiis in quibus divina ministraverint, nisi in casibus a jure permissis. Quod si contrarium fecerint, crimen sacrilegii incurrant, nisi de licentia Præsidentis hoc fecerint petita & obtenta.

Walterus.

Sacerdos in pœnitentia injungenda diligenter attendat circumstantias criminis, qualitatem personæ, & genus delicti; tempus & locum, causam & moram in peccato factam devotionem animi pœnitentis. Et his consideratis & diligenter pensatis ac discrete, majorem vel minorem pœnitenti injungat pœnitentiam. Item Sacerdos ad audiendum Confessiones communem sibi locum eligat, ut communiter ab omnibus videri possit in Ecclesia; & in locis absconditis non recipiat Sacerdos alicujus & maxime mulieris Confessio-

ANNO CHRISTI 1509.

fessionem, nisi pro magna necessitate aut infirmitate pœnitentis. Item nullus Sacerdos alterius parochianum admittat ad Pœnitentiam, nisi de licentia sui Presbyteri vel Episcopi. Item Sacerdos talem pœnitentiam injungat uxori, ut viro suo non reddatur suspecta de aliquo crimine occulto & enormi. Idem de marito est observandum. Item de furto, rapina, usura, simonia, fraude, & maxime de decimarum detentione, seu subtractione alicujus juris ecclesiastici. Diligenter sibi caveant Sacerdotes ne aliquibus injungat pœnitentiam, nisi cum restitutione & satisfactione facienda injuriam vel damnum passis, cum non dimittatur peccatum, nisi restituatur ablatum. Item in majoribus criminibus & atrocioribus dubiis Sacerdos consulat Episcopum, vel alium qui vices ejus gerit, aut providos & discretos, quorum consilio certificatus, sciat quos & qualiter ligare possit & absolvere. Et ne, quod absit, pœnitens in desperationem cadat, moneat ipsum diligenter interim, ut quidquid boni facere possit, faciat, ut Deus cor suum illustret ad pœnitentiam. Et hoc idem faciat de eo qui peccatum, & tamen ab eo monitus, non vult abstinere; quo casu munus absolutionis eidem non poterit impendi; cum venia non legatur concessa, nisi se corrigenti. Item caveant Sacerdotes, ne aliorum peccata a pœnitentibus inquirant, aut nomina personarum, cum quibus peccaverunt; sed circumstantias tamen & qualitatem peccati; cum scriptum sit: *Deus vitam meam annunciavi tibi*, & non alterius & propria debet esse Confessio, non aliena.

Idem.

Prohibemus, quod nullus Sacerdos lapsus in mortale peccatum ad Altare præsumat accedere celebraturus antequam confiteatur. Nec putet, ut quidam errant, credentes quod mortalia delentur per confessionem generalem. Item nullus Sacerdos ira, odio, metu etiam mortis, audeat detegere quovis modo alicujus Confessionem, signo, nutu vel verbo, generaliter vel specialiter. Et si super hoc convictus fuerit sine spe reconciliationis non immerito debet degradari.

Idem.

Cum sæpe contingat quod Rectores ecclesiarum ac etiam nonnulli Sacerdotes & in sacris Ordinibus existentes, eo quod nullis, ut eis videtur, quoad forum pœnitentiale sunt subjecti, vel omnino non confitentur, vel ad quosdam accedunt qui nullam habent in ipsos potestatem ligandi vel absolvendi. Statuimus, ut per singulos archidiaconatus unus vel duo Presbyteri idonei præficiantur in singulis decanatibus competentis literaturæ & probatæ opinionis ad Confessiones talium audiendas, & pœnitentias eisdem injungendas, quibus per loci diœcesanum vel vicem ejus gerentem auctoritatem volumus impartiri; prohibentes firmiter ne Religiosi, Monachi, vel Canonici, Anachoritæ, Heremitæ subditum alicujus audeant ad pœnitentiam admittere.

Johannes Pecham.

Cum salubriter sit statutum ut Prælati indulgentiis conferendis XL. dierum numerum non excedant, ne claves Ecclesiæ contemnantur, quibus cum thesaurus misticus committitur dispensandus. Caveant alii quicumque, ne per multiplicatas indulgentias Prælatorum sibi perquisitas dedecus faciant Prælatis Ecclesiæ supra ipsos in suis prædicationibus indulgentias effundendo, ne qui clavibus habeant subjici, eas faciant vilipendi.

Idem.

Sacramentum Pœnitentiæ naufragantum remedium singulare per quorumdam insipientiam sacerdotum debito fructu caret, & illi qui creduntur a fluctibus emergere, perniciosius in damnationis pelagum demerguntur, dum de facto absolvunt plurimos, quos de jure absolvere nequeunt vivificantes, ut ait Propheta; *propter pugillum hordei & fragmen panis*, animas quæ non vivunt, utpote absolventes de facto excommunicatos a jure, & præcipue ab Oxoniensi Concilio propter læsionem aut perturbationem ecclesiasticæ libertatis aut propter consimilia scelera in eodem Concilio Concilii pœna damnata, seu absolventes de facto excommunicatos decimas vel alia jura ecclesiastica detinentes, quibus obsistentes, ut seductoribus animarum & pulvillos consuentibus sub cubitis reproborum, omnibus Cantuariensis provinciæ Confessoribus sub nobis & nostris coepiscopis constitutis districtius inhibemus, ne de cetero manus audeant extendere ad seducendos hujusmodi per absolutionis signaculum quod novimus sine debita satisfactione & speciali commissione Archiepiscopi vel Episcopi non tenere, dum sint in suis sceleribus pertinaces, existimantes nihilominus hujusmodi non tam Confessores quam fovearum diaboli consossores peccare etiam gravissime, cum convincantur saltem tacite eisdem sceleribus consentire & scelerosos in sua perfidia confortare. Unde caveant ipsi ne in eodem cum talibus excommunicationis laqueo involvantur. Cum insuper nos dudum pluralitatem beneficiorum sacrilege usurpatam cohibere volentes inhibuerimus sub pœna excommunicationis, ne quis de facto ad tales in suis furtis & sacrilegiis contumaces manus, extenderet absolvendos. Quidam tamen Sacerdotes Baal potius quam Domini Salvatoris contrarium facere præsumpserunt occidentes animas Christi sanguine redemptas, & evertentes ecclesiasticam disciplinam. Istos igitur quasi vulpes demolientes vineam Domini veraciter reputantes sub pristina districtione præcipimus iterato, quatenus a talibus absolvendis de cetero abstineant, & eos ad renunciandum beneficiis obtentis illicite vel retentis sollicite inducant; alioquin sciant se certissimo divinæ maledictionis fulgure feriendos.

Idem.

Præterea cum juxta sacros canones peccata graviora ut incestus, & similia, quæ quasi vulgatissima suo scandalo totam commovent

ANNO CHRISTI 1509.

vent civitatem, sint solemni pœnitentia castiganda; quorumdam tamen negligentia agente hujusmodi pœnitentia videtur quasi in oblivionem tradita, & crevisse per consequens audaciam hujusmodi facinora horrenda & flagitia perpetrandi. Quocirca præcipimus ut hujusmodi pœnitentia solemnis de cœtero imponatur secundum canonicas sanctiones. Absolutionem etiam ab homicidio voluntario tam publico quam occulto solis Episcopis reservamus extra necessitatis articulum; per quod minorum intendimus refrænare audaciam, & non majorum reverentiæ aliquod derogare.

Idem.

Licet a SS. PP. jampridem fuerit ordinatum ut in quolibet decanatu sit unus Rector vel Vicarius, litteraturæ sufficientis instructus, & illustratus gratia, famæque laudabilis assignatus ad Confessiones Rectorum vicariorum & aliorum Sacerdotum ac ministrorum Ecclesiæ audiendas, injungendasque pœnitentias, ut sit mare fusile in templi introitu juxta templi tipici sacramenta; hoc tamen non fuit hactenus cleri moribus usitatum, non sine multis Dei injuriis in Sacramentorum ministrationibus celebrationibus & Missarum celebrationibus, quæ execrationes potius dicerentur. Ordinationem ergo prædictam a dissuetudine renovantes præcipimus ut ipsa inviolabiliter de cœtero observetur. Ex hoc tamen minime inhiberi intendimus quin possit pertrahi, si voluerint, ad alios communes pœnitentiarios dum tamen id constet pro Sacramento Pœnitentiæ convolari.

Simon Subduri.

Confessiones mulierum extra velum templi audiantur, & in propatulo quantum ad visum, non quantum ad auditum. Moneantur etiam laici statim in principio quadragesimæ confiteri, & semper cito post lapsum, ne peccatum suo pondere ad aliud trahat. Item nullus Sacerdos nomine pœnitentiæ totalis vel partialis Missas præsumat injungere; consulere tamen potest.

Idem.

In confessionibus & prædicationibus sæpius laicis inculcetur, præcipue in majoribus solemnitatibus quod omnis commistio maris & fœmine, nisi per matrimonium excusetur, est mortale peccatum. Et si in denunciationes salubris hujus doctrinæ Sacerdos inventus fuerit negligens, tanquam fornicator vel consentiens fornicationibus canonice puniatur.

Idem.

Confessiones ter in anno audiantur, ter in anno communicari moneantur, videlicet in Pascha, in Pentecoste, & in Natali Domini. Prius tamen præparent se per aliquam abstinentiam de consilio Sacerdotis faciendam. Quicunque vero semel in anno, ad minus, proprio confessus non fuerit Sacerdoti, & ad minus ad Pascha Sacramentum Eucaristiæ non perceperit, nisi de consilio

A Sacerdotis duxerit abstinendum, & vivens ab ingressu Ecclesiæ arceatur & mortuus christiana careat sepultura. Et hoc frequenter in Ecclesiis predicetur.

ANNO CHRISTI 1509.

DE SENTENTIA EXCOMUNICATIONIS.

Stephanus.

Auctoritate Dei Patris Omnipotentis & B. Mariæ Virginis & omnium SS. & præsentis Concilii excommunicamus omnes illos qui Ecclesias suo jure malitiose privare præsumunt; aut per malitiam libertates earundem infringere vel perturbare contendunt. Item omnes illos excommunicationis
B innodamus sententia, qui pacem & tranquillitatem D. Regis & Regni injuriose perturbare præsumunt, & qui jura D. Regis injuste detinere contendunt. Adjicimus omnes etiam illos simili sententia innodatos, qui scienter falsum testimonium perhibent, & perhiberi procurant; vel etiam qui tales testes scienter producunt vel subornant in causa matrimoniali ubi scilicet agitur contra matrimonium, vel ubi agitur ad alicujus exhæredationem. Item excommunicamus omnes illos, qui gratia lucri, odii, vel favoris vel alia quacumque de causa malitiose crimen imponunt unde infamatus sit apud bonos &
C graves, ut sic saltem ei purgatio indicatur, vel alio modo gravetur. Advocatos quoque excommunicamus omnes, qui in causis matrimonialibus malitiosæ exceptiones opponunt vel opponere procurant, ne matrimonia vera debitum sortiantur effectum; vel ut contra justitiam processus causæ diutius suspendatur. Preterea omnes illos sententia excommunicationis innodamus qui vacante Ecclesia malitiose opponunt vel opponi procurant patronatus quæstionem, ut sic verum patronum illius Ecclesiæ collatione, saltem illa vice, defraudent. Excommunicamus etiam omnes illos qui gratia lucri, odii, vel favoris aut aliter contemnunt exequi manda-
D tum D. Regis contra excommunicatos editum, claves ecclesiæ contemnentes.

Stephanus.

Ut Archidiaconi; & *infra*. Ad hæc, ecclesiastici ordinis utilitate pensata pariter & honore, decernimus ne Archidiaconi vel officialis eorum sententias excommunicationis, suspensionis vel interdicti in aliquem audeant pronunciare, ubi excessus non est manifestus, nisi monitione canonica præcedente. Si quis autem contra præmissa sententiam excommunicationis tulerit in quemcumque, pœnæ subjaceat per Lateranense Concilium in
E tales promulgatæ. Pro suspensione vero vel interdicto superioris arbitrio puniatur; quod etiam Prælati superiores observent.

Bonifacius.

Præterea contingit interdum quod excommunicati de mandato Prælatorum secundum consuetudinem Regni, capti vel mancipati; aliquando per Regem, aliquando per Vicecomitem, aliosque ballivos sine consensu Prælatorum, ad quorum mandatum sic captorum de-

ANNO CHRISTI 1509.

debet liberatio fieri, nulla fatisfactione præstita, liberantur. Et plerumque hujusmodi excommunicati non capiuntur, nec de illis capiendis literæ Regiæ conceduntur. Nonnunquam dicti, Rex, vicecomites & ballivi cum ipsis excommunicatis & publice denunciatis communicant, claves ecclesiæ contemnentes in subversionem ecclesiasticæ libertatis & suarum periculum animarum. Huic ergo morbo congruam volentes adhibere medicinam, statuimus, quod excommunicati sic capti ac taliter exeuntes de carcere, ad majorem detestationem liberatorum & liberantium, publice & solemniter pulsatis campanis & candelis accensis excommunicentur & denuncientur excommunicati in locis in quibus Ordinarius eorum videbitur expedire. Vicecomites autem & alii ballivi, qui eos liberaverint, non præstita satisfactione Ecclesiæ vel emenda, excommunicentur, servato juris ordine, & excommunicati solemniter nuncientur. Si tamen cum mandato Regio ad hoc processerint, mitius cum eis arbitrio Ordinariorum agatur. Si autem contingat quod littera consueta de excommunicato capiendo denegetur, cum ipsam requiri contingat, in quo casu dari debet secundum Regni consuetudinem approbatam, moneatur idem D. Rex per Prælatum præsentantem capiendum, qui super hoc scribit ut eam concedat, & faciat pertransire. Quod si non fecerit civitates castra & burgi & villæ quas in diœcesi ejus, qui sic scribit obtinet per Episcopum ipsum scribentem supponantur ecclesiastico interdicto, donec negatæ literæ tales concedantur, & executionem legitimam sortiantur. Contra communicantes vero cum excommunicatis procedatur secundum censuras ecclesiasticæ disciplinæ.

Idem.

Item contra gravamina; *& infra.* Statuimus ut apparitores seu bedelli Archidiaconorum vel Decanorum excomunicationis, suspensionis vel interdicti sententias per se non ferant, neque per alios latas denuncient sine specialibus literis Dominorum suorum. Et si secus sumptum fuerit, sententiæ sic latæ ipso jure non teneant, nec serventur, cum in veritate non ligent. Et bedelli qui contra hoc fecerint statutum, & onerosi seu ingiuriosi subditis Dominorum suorum inventi fuerint, graviter puniantur, & gravatis duplum restituere teneantur.

Idem.

Cum sæpius Dom. Regi & Justiciariis ejus falso suggeratur, quod Prælati & Judices Ecclesiastici de jure patronatus; catallis, & aliis ad forum Regium spectantibus cognoscant, in D. Regis prægiudicium, cum iidem Prælati & Judices super decimis, peccatis, & excessibus suorum subditorum suæ jurisdictionis officium, prout ad eos pertinet, exercent; moneantur hujusmodi delatores & suggestores iniqui, ut a tali suggestione & delatione desistant. Quod si Prælatos & Judices ecclesiasticos sic delatos damnificari seu vexari propter hoc per secularem potestatem contigerit, hujusmodi suggestores & delatores excommunicati publice nuncientur, tamquam impugnatores ecclesiasticæ libertatis, donec de expensis, damnis & injuriis tam Judicibus quam partibus ratione hujusmodi suggestionis illatis satisfecerint competenter.

Joannes Pecham.

Cum malum; *& infra.* Præcipimus Provinciæ Sacerdotibus universis ut in omni Dominica, sequente immediate post celebrationem ruralis Capituli, exponant aperte populo sibi commisso excommunicationis sententias quæ sequuntur. Primo quidem excommunicantur auctoritate Oxoniensis Concilii, a S. Memoriæ Stephano archiepisc. Cantuariensi celebrati, omnes qui malitiose Ecclesias suo jure privare præsumunt, aut per malitium aut contra justitiam libertates earum infringere aut perturbare contendunt. Ex quo intelligimus excommunicationis vinculo subjacere omnes illos qui literas impetrant a quacumque curia laicali, ad impediendum processum ecclesiasticorum judicum in causis quæ per sacros canones ad forum ecclesiasticum pertinere noscuntur. Item secundo, omnes illi, qui pacem & tranquillitatem D. Regis & Regni injuriose perturbant seu perturbare præsumunt; & qui jura D. Regis injuste detinere contendunt. Ex quo intelligimus excommunicatos non solum guerrarum suscitatores horrorem, verum etiam latrones pubblicos, omnes pariter & prædones ac quoscumque Regni justitiam temere impugnantes. Item tertio, excommunicantur universi qui scienter falsum perhibent testimonium, vel perhiberi procurant, vel qui tales testes scienter produxerint ad impediendum justum matrimonium, vel ad exhæredationem alicujus hominis procurandam. Item quarto, excommunicantur omnes advocati qui malitiose per quascumque exceptiones verum matrimonium impediunt, ne effectum debitum sortiatur, vel quibuscumque causis & contra justitiam processus Ecclesiæ diutius suspendatur. Item quinto, excommunicantur omnes illi qui gratia lucri, odii, vel favoris malitiose alicui crimen imponunt, unde infamatus sit apud bonos & graves, ut sic ei purgatio indicatur, vel alio modo gravetur. Item sexto excommunicantur omnes illi, qui vacante Ecclesia malitiose apponunt, vel opponi procurant quæstionem de jure patronatus, ut verum patronum a collatione illius Ecclesiæ saltem impediant illa vice. Item septimo, excommunicantur omnes illi, qui malitiose contemnunt exequi mandatum D. Regis de excommunicatis capiendis, vel qui eorum impediunt captionem, vel procurant eorumdem injustam liberationem contra decretum ecclesiasticæ disciplinæ. Item octavo, excommunicantur in Concilio bonæ mem. Octoboni omnes illi, qui pro impedimento pacis seu pro compositione litigantium quidquam recipiunt, donec ipsum sic receptum restituerint donatori. Item excommunicantur per eumdem qui de domibus, maneriis vel grangiis aut locis Archiepiscoporum aut aliarum ecclesiastica rum personarum contra ipsorum voluntatem seu custodum rerum earumdem aliquid auferunt aut consumunt aut injuriose tractant. Quæ

ANNO CHRISTI 1509.

☞ Qua sententia ligantur nec absolvi possunt, donec de injuriis satisfecerint competenter. Item excommunicantur ab eodem quicumque abstrahunt violenter reos ad Ecclesiam vel cimiterium aut claustrum fugientes, vel qui eis victum necessarium prohibent exhiberi, vel qui res alienas in locis eisdem depositas violenter asportant vel asportari faciunt, vel qui apportationem talem factam nomine suo vel a familiaribus suis ratam habuerit, vel qui ad hanc publice vel occulte præbuerint consilium vel consensum. Item excommunicati sunt ab omnibus Archiepiscopis & Episcopis Angliæ omnes illi qui veniunt aut faciunt contra magnam cartam D. Regis, quæ sententia per Sedem Apostolicam pluries est confirmata & approbata.

Joannes Stratforth.

Superno Dei munere informatus illustris Rex Anglorum Eduardus, pacem Ecclesiæ & Regni cupiens firmiter observari, nos & ceteros Coepiscopos dicti Regni olim literis suis rogavit, ut communes malefactores & pacis S. Ecclesiæ atque suæ perturbatores & violatores felones, nec non felonum manutentores, conspiratores, falso juratores in assisis & juratis coram Justiciariis D. Regis scienter dejerantes, falsarum querularum assumptores, manutentores & fautores earum, per quos perturbationem pacis & violationem libertatis ac juris Ecclesiæ atque Regni in ipso Regno non ambigitur procurari, in singulis diœcesibus ecclesiastica compescerentur censura, ipsos desiderans pro suis gravibus in his excessibus majoris excommunicationis sententia innodari, seu excommunicatos pubblice nunciari; unde nos piæ mentis dicti Regis invitatione laudabili excitati, audaciam hujusmodi perfidorum compescere cupientes, omnes malefactores prædicti taliter inposterum in nostra Cantuariensi provincia delinquentes scienter, præsentis auctoritate Concilii, majoris excommuuicationis sententiam volumus & pronunciamus incurrere ipso facto; quorum absolutionem locorum Ordinariis seu Ecclesiarum cathedralium vacantibus his qui jurisdictionem episcopalem exercebunt ibidem præterquam in mortis articulo, reservamus. Ceterum ut hujusmodi delinquentium facinora eo amplius evitentur, quo ipsi delinquentes excommunicati solemnius fuerint denunciati, hoc Provinciali Concilio approbante, præcipimus quod omnes & singuli malefactores prædicti in singulis Cathedralibus, Collegiatis & parochialibus ecclesiis nostræ Cantuar. provinciæ antedictæ prima Dominica Quadragesimæ, ac in festo Corporis Christi, aliisque duobus diebus festivis & solemnibus annuatim excommunicati publice nuncientur in genere cum intimatione reservationis absolutionis prædictæ.

Joannes Pecham.

Præcipimus quod sententiæ majoris excomunicationis promulgentur in Ecclesiis quater in anno: videlicet die Dominica prima post festum S. Michaelis, & die Dominica in medio Quadragesimæ, & in festo S. Trinitatis; Et in die Dominica proxima post festum S. Petri ad Vincula, candelis accensis & pulsatis campanis cum Cruce & aliis solemnitatibus, ut decet.

DE VERBORUM SIGNIFICATIONE

Joannes Stratforth.

QUamquam exsolventibus; *& infra.* Hujusmodi declaramus provisione Concilii silvam ceduam illam fore, quæ cujuscumque generis arborum existens in hoc habetur ut cedatur; & quæ etiam succisa rursus ex stipitibus aut radicibus renascatur; ac ex ea decimam utpote realem & predialem baptismalibus seu matricibus Ecclesiis persolvendam; nec non silvarum possessores hujusmodi ad præstationem decimarum ipsorum Signorum excisorum in eis sicut fœni & bladorum omnium, censura ecclesiastica fore canonice compellendos.

Explicit opus super constitutiones Provinciales.

Η ΑΓΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗ ΕΝ ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ ΣΥΝΟΔΟΣ.

SANCTA GENERALIS FLORENTINA SYNODUS.

HISTORIA CONCILII FLORENTINI

Ignatii Constantinopolitani patriarchæ sedem cum Photius per vim ac fraudem invasisset, a Nicolao primo summo pontifice non modo est jure optimo ejectus, verum etiam a cœtu fidelium & communione repulsus. Is vero tantam ignominiam non ferens, & ambitionis stimulis agitatus, in ipsum Nicolaum [a] impietatis suæ vires evomuit. Quin etiam literis [b] contumeliarum plenis in Romanam ecclesiam, ejusque ritus insolenter invehi cœpit; nam missæ sacrificium in azymo conficiendum pernegare, sabbati jejunium, aliaque multa sanctorum patrum instituta rejicere, Romani pontificis primatum oppugnare, sancti Spiritus a Patre & Filio processionem impie confutare, atque adeo Latinos omnes Ephesini concilii anathemate ictos affirmare, quod eam particulam, *Filioque*, addere symbolo non dubitassent. Et quamvis Photius post Nicolai obitum semel atque iterum in exilium sit [c] ejectus, ubi debitas tamdem pœnas suæ temeritatis dedit; posteriores tamen Græci, qui multo post a Romana ecclesia desciverunt, eosdem errores Photii sunt secuti; in quibus cum sit ille de Spiritus sancti processione præcipuus, qua de re sæpe est inter Latinos & Græcos diu multumque disceptatum, non alienum hoc loco videri debet, hujus erroris originem & auctorem breviter indicare. Nestorius enim primum Spiritum sanctum a Filio non procedere affirmavit, idemque [d] Theodoretus asseruit, qui cum adversus sanctum Cyrillum scriberet, Nestorii susceperat patrocinium. Verum cum eo tempore de Christi domini incarnatione ageretur, & obiter illud de Spiritu sancto dictum esset, nulla de ea re accurata discussio facta est, nec ullus tum fuit, qui ejusmodi sit secutus errorem. Veruntamen [e] Leone tertio summo pontifice, & Carolo Magno imperatore, Joannes quidam monachus Hierosolymitanus eamdem iterum hæresin excitavit, quæ est in concilio Aquisgranensi hanc ob causam coacto damnata; quinetiam in symbolo ad majorem catholicæ fidei explicationem, verba illa, *Filioque*, sunt addita. Hunc igitur, ut diximus, errorem amplexus est Photius, & qui post eum extitere schismatici Græci: Imperante enim in Græcia Constantino Monomacho, [f] Michael patriarcha Constantinopolitanus, ac Leo Acridanus episcopus errores, quos diximus, Photii consectati, veteris hujus Græcorum schismatis renovandi auctores fuere. Et Leo nonus vir sanctissimus; qui per id temporis catholicæ ecclesiæ gubernacula regebat, legatis missis ac literis eos ad fidem orthodoxam revocare conatus est; idem quoque curavit [g] Urbanus secundus in concilio Bari habito, in quo cum Græcis est de Spiritus sancti processione disputatum; ubi etiam S. Anselmus Cantuariensis archiepiscopus omnem operam adhibuit, ut Græcos ad catholicam fidem disputando perduceret; ii tamen in suis erroribus pertinaciter perstiterunt.

Ceterum cum Balduinus [h] Flandiæ comes, Græcis principibus pulsis, Constantinopolitanum imperium esset adeptus, Græcos magna ex parte ad Romanæ ecclesiæ consensionem [i] reduxit; sed cum Latinis principibus, qui post Balduinum rerum potiti sunt, Constantinopolitanum imperium Græci [k] eripuissent, ad pristinam consuetudinem moremque relapsi a Romana iterum ecclesia defecere. Postea Gregorii decimi summi pontificis opera Michael Palæologus Constantinopolitanus imperator Lugdunensi concilio per [l] legatos tum ipse, tum Græcorum episcopi Romano pontifici obedientiam detulerunt, & catholicam professi sunt fidem. Sed non ita multo post Græci iterum a fide catholica recessere: quo tempore in magnas calamitates Constantinopolitani principes inciderunt. Turcarum enim vi ac tyrannide in majores quotidie angustias orientalis imperii fines redigebantur.

Tan-

[a] Nicolai I. epist. 70.
[b] Phot. in epist. encyclica ad patriarchas orientis, & aliis opusc. manuscr.
[c] Stylianus in epist. ad Steph. papam, quæ extat post conc. VIII.
[d] Theodoretus contra anath. S. Cyrilli.
[e] Ado in chron. ad finem.
[f] Leo nonu[s] epist. 1. & [...] Humbertus in libro con[tra] Græcos & Leo Ostiens. lib. [...] Chron. Cas[sin.] cap. 89.
[g] Edinerus lib. 2. vit[a] S. Anselm. apud Surium 20 Aprilis, Vvilliel. Malmesburien. de gest. pont. Angl. lib. 1.
[h] Chóniat[es] in historia Joan. Vill. lib. 6. cap. 72. & alii.
[i] Vincent. Bellovac. lib. 30. c. 6[...]
[k] Nicephor[us] Gregoras li[b.] 4. hist. Joa[n.] Vill. lib. [...] cap. 72. & alii.
[l] Extant epist. imperatoris & episcoporum concil. Lugdunensi sub Greg. X.

ANNO CHRISTI 1437.

m Quæ sequuntur excerpta sunt ex actis concilii Florentini, & scriptis Græcorum, qui pro concil. scripserunt, Platina & aliis.

Tandem Eugenius [m] quartus summus pontifex, qui magnopere Christianorum pacem & concordiam cupiebat, cum accepisset Joannem Palæologum Græcorum imperatorem, nec non Josephum patriarcham Constantinopolitanum cum Romana ecclesia iungi vehementer optare, eos ad rem perficiendam literis & legatis cohortatus est, atque ut hanc ob causam generale convocaretur concilium, ad quod tum Græci, tum Latini episcopi accederent. Et quanquam Basileensis concilii patres, ut Basileam imperator proficisceretur, omnem operam dabant; maluit tamen ille Eugenii monitis parere, & B relicto Basileensi concilio, quod paulo ante pontifex abrogaverat, Ferrariam, quo synodum œcumenicam Eugenius indixerat, & ipse imperator, & patriarcha, & Græcorum episcopi convenere quamplurimi, qui omnes honorificentissime excepti, ac liberalissime ab Eugenio tractati sunt; affuerunt itidem Alexandrinæ, Antiochenæ, & Hierosolymitanæ ecclesiæ legati. Itaque anno domini 1437. Ferrariæ concilio inchoato, præcipua capita, quibus Græci a Romana ecclesia diffidebant, in medium producta sunt; de processione scilicet Spiritus sancti; C de additione, seu explicatione illa symbolo facta, *Filioque*; de azymo & fermentato; de purgatorio, ac fruitione sanctorum; denique de primatu Romanæ ecclesiæ, de quibus ita in concilio disceptatum, ut seni ex Latinis, & Græcis in medio concilio consisterent, & eorum unus ex una parte proponeret, alter vero ex altera responderet; aderat interpres, qui cuncta, que sive Græce, sive Latine dicerentur, utrique parti explicaret; aderant & notarii tum Latini, tum Græci, qui omnia, quæ dicebantur Græci Græce, Latini Latine conscribebant, annum ipsum D Ferrariæ hujusmodi disputationes perdurarunt; verum cum pestilentia civitatem invasisset, pontificis auctoritate, atque omnium consensu concilium Florentiam translatum est, ubi itidem per quatuor fere menses disputatum; ac tamdem post diversos tractatus, re diligentissime discussa, tum ex actis antiquorum conciliorum, tum ex dictis ac testimoniis Græcorum & Latinorum sanctorum patrum, Græci in Latinorum sententiam venerunt; & maxima cum pontificis, imperatoris, atque omnium patrum lætitia cum Romana ecclesia conjunti sunt. Verum E Josephus patriarcha Constantiuopolitanus paulo ante concilii finem obdormivit in domino, cum ante obitum in schedula scripsisset, se Romani pontificis primatum, ac Romanæ ecclesiæ fidem confiteri. Publica igitur sessione in majore Florentiæ ecclesia habita,

More Gallico, scilicet, hoc est die 9. Aprilis feria quarta majoris hebdomadæ, anni, ut vulgo numeramus, 1438.

A omnium tum Latinorum, tum Græcorum consensu, Nonis Julii 1439. in decreto Græce & Latine edito definitum fuit: Spiritum sanctum ex Patre ac Filio æternaliter tanquam ex uno principio & unica spiratione procedere; atque explicationem verborum illorum, *Filioque*, rationabiliter symbolo fuisse adjectam; & sive in azymo, sive in fermentato panetriticeo corpus Christi confici posse: purgatorii locum esse, in quo eorum animæ detinentur, qui pœnitentes in Dei caritate decesserunt, nec dum dignis pœnitentiæ fructibus pro suis peccatis satisfecerunt, easque fidelium suffragiis adjuvari; eorum autem animas, quæ vel nullam post baptismum contraxere maculam, vel contracta macula postea sunt purgatæ, in cœlum mox recipi, & aperte ab iis Deum conspici; postremo Romanum pontificem verum Christi vicarium, ac beati Petri successorem totius ecclesiæ caput esse. His actis Armenorum oratores Florentiam accesserunt, & ibidem catholicæ ecclesiæ fidem professis Eugenius pontifex in eodem generali concilio † literas tradidit, in quibus orthodoxæ fidei veritas breviter explicantur.

† Habentur hæ litteræ in fine concilii.

Huic fuit satis felix concilii exitus: Verum quæ postea consecuta sunt, eventum habuere plane diversum. Nam, ut scribit Nicolaus papa quintus in literis, quas ad Constantinum imperatorem Joannis Palæologi fratrem dedit, Joannis ipsius, quo præsente celebratum est concilium, nimium erga res civiles studium effecit, ut ad optatum finem unitatis negotium non pervenerit. Huc accessere Marci metropolitæ Ephesi contra sanctam synodum calumniæ, qui cum sese unus ex Græcorum omnium episcoporum numero segregasset, & pertinaciter in opinione, quam semel imbiberat, perstitisset, neque definitioni generalis concilii subscribere voluit, neque a confingendis variis mendaciis, in Græciam reversus abstinuit; sed scriptis variis epistolis Græcorum animos antiqua schismatis consuetudine male affectos, facile solicitare potuit, quo minus unitatem amplecterentur; ad quas tamen omnes calumnias extant egregiæ catholicorum ejus temporis Græcorum responsiones, quæ hic post Scholarii orationes apponentur. Ita factum est, ut præter eos patres orientalis ecclesiæ, qui synodo interfuerunt, Græci numquam hoc generale concilium receperint, quod octavum ab ipsis appellatur; & juxta comminationem Nicolai papæ ad evangelicam alludentis parabolam de infructuosa ficulnea, triennio post literas a Nicolao papa datas, libertatem simul & imperium amiserint,

ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗΣ ΕΝ ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ ΓΕΝΟΜΕΝΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ

QUÆ SANCTAM GENERALEM FLORENTINAM SYNODUM ANTECEDUNT.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΙΣΕΛΕΥΣΕΩΣ τοῦ βασιλέως εἰς Βενετίαν.

A ΤΗΝ μὲν ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Ἰταλίαν περίοδον, ὡς περιττὴν οὖσαν, γραφῇ παραδοῦναι διὰ τὸ μῆκος ταύτην ἐάσω, τὴν δὲ εἰσέλευσιν ἡμῶν εἰς Βενετίαν, ὡς λαμπρὰν καὶ αἰδέσιμον, ἔτι γε μὴν καὶ ἀξίαν, ταύτην διηγήσομαι. Μηνὶ Φεβρουαρίῳ, ἑβδόμῃ. ἀπήραμεν ἀπὸ τοῦ Παρέντζου πᾶσαι αἱ τριήρεις ὁμοῦ· ἡ δὲ βασιλικὴ τριήρης ταχυτέρα οὖσα, προέβη τῶν ἄλλων εἰς Βενετίαν, καὶ ἔσωσεν εἰς τὸν ἅγιον Νικόλαον δὲ Λίδο, τῇ ὀγδόῃ τοῦ μηνὸς περὶ B ὥραν δευτέραν τῆς ἡμέρας, αἱ δὲ λοιπαὶ περὶ τὴν τετάρτην ὥραν. ἐξῆλθεν οὖν ἀπὸ Βενετίας ἀκατίων πλῆθος εἰς ὑπαντὴν τοῦ βασιλέως, καὶ τοσοῦτον ἦν, ὥστε σχεδὸν μὴ φαίνεσθαι τὴν θάλασσαν ὑπὸ τῆς συμπήξεως αὐτῶν. ἦλθε δὲ μήνυμα ἀπὸ τῆς αὐθεντίας, μὴ ἐξελθεῖν τὸν βασιλέα ἕως πρωΐ, ὅπως ἔλθῃ ὁ δοὺξ μετὰ πάσης τῆς αὐθεντίας, καὶ ποιήσῃ τὴν πρέπουσαν τιμὴν τῷ βασιλεῖ· καὶ ἐγένετο οὕτως. καὶ μετ᾽ ὀλίγον ἦλθεν ὁ δοὺξ σὺν τοῖς ἄρχουσι, καὶ προσεκύνησε τὸν βασιλέα C καθήμενον, ὁμοίως καὶ οἱ ἄρχοντες, καὶ πάντες ἀσκεπεῖς. ἐκάθητο δὲ ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, ὁ δεσπότης κῦρις Δημήτριος, ὀλίγῳ κατώτερον τοῦ βασιλικοῦ θρόνου. τότε ἐκάθισε καὶ ὁ δοὺξ ἐξ ἀριστερῶν τοῦ βασιλέως, καὶ ἐλάλησαν ἀσπασίως λόγους τοῦ χαιρετισμοῦ, καὶ ἕτερά τινα μυστικῶς. εἶτα εἶπεν ὁ δοὺξ τῷ βασιλεῖ, ὅτι τῷ πρωῒ μέλλομεν ἐλθεῖν, τοῦ ποιῆσαι τὴν πρέπουσαν καὶ ὀφειλομένην τιμὴν τῇ ἁγίᾳ D σου βασιλείᾳ, καὶ ἀπαντῆσαί σοι μετὰ παῤῥησίας, καὶ οὕτως ἐλεύσῃ ἐντὸς Βενετίας. καὶ ἀπῆλθεν ὁ δοὺξ μετὰ τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ. τῷ πρωῒ δὲ ἡμέρᾳ κυριακῇ, φεβρουαρίου ἐννάτῃ, ὥρᾳ πέμπτῃ τῆς ἡμέρας, ἦλθεν ὁ δοὺξ μετὰ τιμῆς μεγάλης, μετὰ ἀρχόντων, καὶ συμβούλων αὐτοῦ. καὶ ἑτέρων ἀρχόντων πλείστων, ἐντὸς τοῦ εὐτρεπισμένου Πουτζινδώρου, ὃ ἦν ἐσκεπασμένον ἐρυθροῖς σκεπάσμασι, καὶ χρυσᾶ λεοντάρια ἐν τῇ πρύμνῃ εἶχε, καὶ χρυσᾶ περιπλέγματα, καὶ ὅλον ζωγραφισμένον, ποι- E

QUOMODO VENETIAS fit ingressus imperator.

Ex versione Joannis Matthæi Caryophili.

A TOtam quidem navigationis feriem Conftantinopoli in Italiam, quia res effet, fi fcriptis mandaretur, prolixa, omittam; ingreffum vero noftrum Venetias, quoniam fplendidus fuit, & honorabilis, & fcriptu dignus, narrabo. Die feptimo Februarii cunctæ fimul triremas folverunt Parentio: Cum vero imperatoria velocior effet, ante alias appulit Venetias, pervenitque ad fanctum Nicolaum, qui vulgo de Lido dicitur, die menfis octavo, ad horam diei B fecundam; reliquæ ad quartam appulfæ funt. Tanta vero fcapharum copia Venetiis obviam fe obtulit imperatori, ut fere ex illarum conftipatione mare non appareret. Porro autem fenatus mifit qui nunciarent, ne imperator e navi egrederetur ufque ad pofterum diem mane: velle quippe ducem cum univerfo fenatu illuc ire, & debitum imperatori honorem deferre: atque ita factum eft. Paulo poft C advenit dux cum fenatoribus, & fedentem falutavit imperatorem; fimiliter & fenatores: atque omnes aperto capite. Sedebat autem ad imperatoris dexteram frater ejus defpotes domnus Demetrius imperiali fede paulo inferior. Tunc etiam dux fedit ad finiftram: cumque falutationis colloquia inter fe habuiffent, deque aliis rebus fecreto egiffent, dux imperatori dixit: Mane veniemus, ut facro D tuo imperio congruentem tribuamus honorem, & magnifice te excipiamus; atque ita Venetias ingredieris: tumque dux cum fenatoribus fuis abiit. Mane vero die dominico, Februarii nono, hora diei quinta, dux cum magnificentia venit, comitantibus illum optimatibus, & confiliariis fuis, ac plurimis aliis nobilibus viris, illo vectus navigio, quod Bucentaurum vocant, rubris cooperto tegumentis, & puppim habente leunculis ornatam deauratis, implexifque toreumatis: porro totum picturarum varietate E di-

QUÆ SYNO- UM ANTE- EDUNT.

ANNO CHRISTI 1437.

stinctum erat, aspectu speciosissimum. Aliæ præterea semitriremes ad duodecim advenere, quas vocant galiones, & ipsæ eodem ornatu & picturis intus atque foris conspicuæ, similesque omnino thalamego ducis; in quibus erant viri nobiles quamplurimi; & affixa omni ex parte signa militaria, tubæque innumeræ, & omne genus musicorum instrumentorum. Erat tamen inter illas una præcipua, & apparatu admirabili, quæ nimirum esset loco triremis imperatoriæ: Nam pulcherrima certe erat, & ornatu versicolore; cujus in inferiori parte remigabant nautæ, amictu, qui bracteis aureis præfulgebat, induti; atque ad capita S. Marci signum habentes, a tergo autem imperiale signum: qui vero aliis muneribus, nauticis obeundis erant addicti, diverso habitu visebantur. Porro navigium hoc signis imperatoriis undique in gyrum præfixis, ad puppim vero plurimis auro fulgentibus emicabat, ubi quatuor etiam homines stabant vestibus induti auro depictis, & comas habentes in capite auro albicantes; inter quos medius quidam eleganti forma modo sedebat, modo stabat, indumentis auro intextis splendidisque relucens, & manu sceptrum tenens quasi navarchus: cui viri nobiles assistebant, exteri vero esse videbantur, habitu diverso, & mire vario, veluti ad ministrandum ei reverenter parati. Stabat vero ante puppim erecta alta quædam trabs, supra quam posita erat veluti mensa quadrata passus unius longitudine minor. In ea quidam a capite ad pedes armatus stabat solis instar effulgens, atque horrendum telum in manu habebat: ad ejus dexteram & sinistram duo pueri sedebant habitu angelico alati; hi vero non ficti, sed re ipsa homines erant, & movebantur. Duo quoque erant in puppi aurati leones, inter quos media biceps aquila splendebat auro, & summatim quamplurima alia inerant in ea miræ spectationis visa, quæ litteris certe mandari non queant. Erat porro velocitatis eximiæ, modo præcurrens triremem imperatoriam, modo ad latus, vel circum illam adnavigans cum vocum acclamationibus, multarumque tubarum sonitu. Naviculorum autem cymbarumque multitudo erat innumerabilis; ut enim stellas cœli, vel arborum frondes, vel maris arenam, vel guttas pluviæ, ita nec illas tunc naviculas potuisse quis numerare. Cum vero venisset dux, ut ne plura dicam, accessit ad imperatoris triremem cum senatoribus concilii sui, ascenditque & sedentem imperatorem (ad cujus dexteram frater ejus, ut dictum est, assidebat inferior) consalutavit. Ducem vero imperator ad sinistram considere jussit in subsellio, quod scamno * despotis respondebat; & prehensa ejus manu comiter sermocinabantur. Ita non multo post ingressi sunt cum magna pompa, tubisque & omni genere musicorum organorum in magni-

A κίλον, καὶ ὡραιότατον. ἦλθον δὲ μετ' αὐτοῦ καὶ ἕτερα μεσοκάτεργα, ἃ ὀνομάζουσι γαλιώνια, ὡσεὶ δώδεκα, καὶ αὐτὰ διατρεπισμένα, καὶ ζωγραφισμένα ἔσωθεν, καὶ ἔξωθεν, κατὰ πάντα ὅμοια τῷ τοῦ δουκός, ἐν οἷς ἦσαν ἄρχοντες πλεῖστοι· καὶ κύκλωθεν κύκλῳ σημίας εἶχον χρυσᾶς, καὶ σάλπιγγας ἀμετρήτους, καὶ πᾶν εἶδος ὀργάνων. εἶχον δὲ καὶ ἓν γαλιώνιον ἐξαίρετον καὶ πάνυ θαυμαστόν, εἰς ὄνομα τάχα τῆς βασιλικῆς τριήρεως· ἐποίησαν δὲ αὐτὸ ὡραιότατον καὶ ποικίλον. κάτωθεν γὰρ οἱ ναῦται ἐκώπιζον, περικείμενοι στολὰς χρυσοπετάλους, καὶ ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν ἔχοντες τὸ σημεῖον τοῦ ἁγίου Μάρκου, καὶ ὄπισθεν B τούτου τὸ βασιλικὸν σημεῖον εἶτα οἱ τζαγράτορες ἐφόρουν ἄλλης θέας φορέματα, καὶ σημαίας δὲ γύρωθεν ὅλον τὸ μεσοκάτερον ἐκεῖνο σημαίας βασιλικὰς εἶχε, καὶ ἐν τῇ πρύμνῃ χρυσᾶς σημαίας καὶ πλείστας, καὶ ἀνθρώπους τέσσαρας, ἐστολισμένους ἱμάτια χρυσοζωγράφιστα, καὶ ἔχοντας τρίχας διαχρύσους ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν· μέσον δὲ τούτων τῶν τεσσάρων, ἀνήρ τις διειδὴς ποτὲ μὲν ἐκαθέζετο, ποτὲ δὲ ἵστατο, φορῶν ἱμάτια χρυσοΰφαντα καὶ λαμπρά, κρατῶν ἐν τῇ χειρὶ σκῆπτρον ὡς ναύαρχος. καὶ ἕτεροι ἄρχοντες ὡς ἐξ ἀλλοδαπῆς χώρας ὑπάρχοντες ἑωρῶντο, φοροῦντες ἄλλης ἰδέας φορέματα πάνυ ποικίλα, ὡς C δῆθεν ὑπηρετοῦντες αὐτῷ μετ' εὐλαβείας. ἔμπροσθεν δὲ τῆς πρύμνης ἵστατο ὄρθιός τις ὡς στῦλος ὑψηλός· ἄνωθεν δὲ τοῦ στύλου ἐκείνου, ὡς τράπεζα τετράγωνος ὀργυιᾶς μικροτέρα· ἐπάνω δὲ τῆς τραπέζης ἐκείνης ἀνήρ τις ἵστατο ὡπλισμένος ἀπὸ ποδῶν ἕως κεφαλῆς, ἀστράπτων ὡς ἥλιος, κρατῶν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ ὅπλον φοβερόν. ἐν δεξιᾷ δὲ καὶ ἀριστερᾷ αὐτοῦ ἐκάθηντο δύο παῖδες ἀγγελικὰ φοροῦντες, καὶ πτερωτοὶ ἦσαν ὡς ἄγγελοι· καὶ οὗτοι οὐκ ἐν φαντασίᾳ, ἀλλ' ἀληθείᾳ ἄνθρωποι ἦσαν κινούμενοι. καὶ ἐν τῇ πρύμνῃ εἶχεν ὡς δύο λέοντας χρυσοῦς, καὶ μέσον αὐτῶν χρυσοῦν ἀετὸν δικέφαλον· καὶ ἄλλα πλεῖστα φαντά- D σματα εἶχεν, ἃ οὐ δύναταί τις γραφῇ παραδοῦναι. ἦν δὲ ἐγρήγορον πάνυ, καὶ ποτὲ μὲν ἔμπροσθεν τῆς βασιλικῆς τριήρεως, ποτὲ δὲ πλαγίως καὶ γύρωθεν ἐπορεύετο μετὰ ἀλαλαγμοῦ καὶ σαλπίγγων πολλῶν. ἕτερα δὲ πλοιάρια καὶ ὁλκάδες ἦλθον, ὧν οὐκ ἦν ἀριθμός. ὥσπερ γὰρ οὐ δύναταί τις ἀριθμῆσαι ἄστρα οὐρανοῦ, ἢ φύλλα δένδρων, ἢ ἄμμον θαλάσσης, ἢ ψεκάδας ὑετοῦ, οὕτως, οὐδὲ τὰ πλοιάρια ἐκεῖνα τότε ἦν ἀριθμῆσαι. ἐλθὼν δὲ ὁ δοὺξ, ἵνα μὴ πολλὰ λέγω, ἐπλησίασε τῇ βασιλικῇ τριήρει μετὰ τῶν ἀρχόντων τῆς βουλῆς αὐτοῦ, καὶ ἀνῆλθε καὶ προσεκύνησε τὸν βασιλέα καθήμενον, ἔχοντα ἐκ δεξιῶν, E ὡς προείρηται, τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ καθήμενον κατώτερον τοῦ βασιλικοῦ θρόνου. ἐκάθισε δὲ ὁ βασιλεὺς τὸν δοῦκα ἐξ ἀριστερῶν αὐτοῦ, παρομοίως τῷ σκάμνῳ τοῦ δεσπότου· καὶ κρατῶν αὐτὸν τῆς χειρός, ὡμίλουν ἀσπασίως· μετὰ μικρὸν δὲ εἰσήρχοντο μετὰ παρρησίας μεγάλης, καὶ μετὰ σαλπίγγων καὶ παντὸς γένους μουσικοῦ, εἰς τὴν λαμπρὰν καὶ θαυμαστὴν Βενετίαν. καὶ ὄντως θαυμαστὴ καὶ θαυμασιωτάτη, πλουσία, ποικιλοειδής, καὶ χρυσοειδής, τετορνευμένη, πεποικιλμένη, καὶ μυρίων ἐπαι-

ἐπαίνων ἀξία τυγχάνει ἡ σοφωτάτη Βενετία. ἐὰν δὲ καὶ γῆν τῆς ἐπαγγελίας δευτέραν αὐτὴν ὀνομάσῃ τις, οὐκ ἂν ἁμάρτοι. περὶ αὐτῆς γὰρ οἶμαι καὶ ὁ προφήτης λέγει ἐν εἰκοστῷ τρίτῳ ψαλμῷ· ὁ Θεὸς ἐπὶ θαλασσῶν ἐθεμελίωσεν αὐτὴν, καὶ ἐπὶ ποταμῶν ἡτοίμασεν αὐτήν. τί γὰρ ἂν ζητήσῃ τις, καὶ οὐχ εὑρήσει ἐν αὐτῇ; διὰ τοῦτο πολλῶν καὶ μεγάλων ἐπαίνων καὶ τιμῶν ἀξία τυγχάνει. ἦν δὲ ὡσεὶ ὥρα πέμπτη τῆς ἡμέρας, ὅτε ἠρξάμεθα εἰσέρχεσθαι ἐντὸς Βενετίας, καὶ ἐπλεοποροῦμεν ἕως δύσεως ἡλίου, καὶ κατηντήσαμεν εἰς τοὺς οἴκους τοῦ μαρκεσίου τῆς Φερραρίας. ἡ δὲ πόλις πᾶσα ἐσείσθη, καὶ ἐξῆλθεν εἰς ἀπάντησιν τοῦ βασιλέως, καὶ κρότος καὶ ἀλαλαγμὸς μέγας ἐγένετο. καὶ ἦν ἰδεῖν ἔκστασιν φοβερὰν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, τὸν πολυθαύμαστον ναὸν τοῦ ἁγίου Μάρκου, τὰ παλάτια τοῦ δουκὸς τὰ ἐξαίσια, καὶ τοὺς ἄλλους τῶν ἀρχόντων οἴκους παμμεγέθεις ὄντας, ἐρυθροὺς, καὶ χρυσίῳ πολλῷ κεκοσμημένους, ὡραίους καὶ ὡραίων ὡραιοτέρους. οἱ μὴ ἰδόντες ἴσως οὐ πιστεύσουσιν, ἡμεῖς δε οἱ ἰδόντες οὐ δυνάμεθα γραφῇ παραδοῦναι τὴν καλλονὴν αὐτῆς, τὴν θέσιν, τὴν τάξιν, τὴν σύνεσιν τῶν ἀνδρῶν ὁμοῦ τε καὶ γυναικῶν, τὸ πάμπληθες τοῦ λαοῦ, ἑστώτων πάντων, καὶ βλεπόντων, καὶ χαιρόντων ὁμοῦ καὶ εὐφραινομένων ἐπὶ τῇ ἐλεύσει τοῦ βασιλέως. ἐξέστη γὰρ ἡ ψυχὴ ἡμῶν βλεπόντων τὴν τοιαύτην παρρησίαν, ὥστε λέγειν ἡμᾶς ἐν ἐκστάσει· οὐρανὸς σήμερον ἡ γῆ καὶ ἡ θάλασσα γέγονεν. ὥσπερ γὰρ τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ κτίσματα καὶ ποιήματα τοῦ Θεοῦ οὐ δύναταί τις καταλαβεῖν, ἀλλὰ μόνον ἐκπλήττεται, οὕτω καὶ τὰ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐξεπληττόμεθα βλέποντες. ὅταν οὖν ἤλθομεν εἰς τὴν μεγάλην γέφυραν, ἣν καλοῦσι Ῥεάλτον, ἐσήκωσαν αὐτὴν ἄνω, καὶ ἐπέρασε κάτωθεν ἡ τριήρης· ἦν δὲ κἀκεῖσε πλῆθος λαοῦ πολὺ, καὶ σημαῖαι χρυσοειδεῖς. καὶ σάλπιγγες, καὶ ἀλαλαγμοί. καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, ἀτονεῖ μου ὁ νοῦς γράφειν καὶ λέγειν καὶ τὰ τῆς ἡμέρας ἐκείνης θεάματα, καὶ τοὺς ἐπαίνους, καὶ τὴν σχέσιν, καὶ τὴν τιμὴν, καὶ ἀποδοχὴν, ἣν ἔδειξαν τότε τῷ βασιλεῖ. καὶ ἀπήλθομεν, ὡς προεῖπον, εἰς τοὺς οἴκους τοῦ μαρκεσίου τῆς Φερραρίας. ἐκεῖσε ἔστησαν τὴν τριήρη· ἦν δὲ ὥρα δύσεως ἡλίου. καὶ ἀποχαιρετίσας ὁ δοὺξ καὶ οἱ ἄρχοντες αὐτοῦ ἀπῆλθον οἴκαδε, ἡμέρᾳ κυριακῇ, Φεβρουαρίου ἐνάτῃ, ἐν ἔτει χιλιοστῷ τετρακοσιοστῷ τριακοστῷ ἑβδόμῳ.

ficam & admirabilem urbem Venetias: est enim admirabilis profecto, & admirationem superans, copiosa, rerum varietate speciosa, instar auri nitida, affabre detornata, multiplici forma spectabilis, & innumeris digna laudibus elegantissima Venetorum urbs: quod si quis eam alteram promissionis terram nominet, non aberraverit. De illa enim arbitror dictum esse a propheta psalmo tertio & vigesimo; *Deus super maria fundavit eam, & super flumina praeparavit eam.* Quid enim ibi quæras, quod non invenias? quam certe ob causam commendanda plurimum, & honoranda est. Erat autem quinta fere diei hora, cum Venetias ingredi cœpimus, & usque ad occasum solis navigio vecti sumus, pervenimusque in ædes marchionis Ferrariæ. Porro urbs universa commota prodiit obviam imperatori, plausu, lætitiæque clamoribus illum excipiens. Magnus vero illo die stupor omnes oppressit, dum sancti Marci admirabile templum conspiceremus, superbissima ducis palatia, aliorumque nobilium domos amplissimas, rubentes, multoque auro nitentes, pulchras & pulchritudine nimia conspicuas, qui non viderunt, nullam fortasse fidem habebunt; at nos qui vidimus ejus pulchritudinem, describere non valemus situm, dispositionem, civium tam virorum, quam fœminarum solertiam; ingentem populi frequentiam, stantium omnium & spectantium, lætitiamque ac voluptatem capientium ex adventu imperatoris. Obstupuit certe noster animus tanta rerum magnificentia, ut plane attoniti diceremus, Cœlum hodie facta sunt terra & mare. Ut enim cœlestes Dei creaturas non potest quisquam intelligentia comprehendere, sed illis tantum obstupescit: ita & nos spectatione varia illius diei stupebamus. Cum vero ad pontem magnum venissemus, quem vocant Rialtum, aperto ipso triremis subter transiit. Erat vero ibi etiam magnus hominum concursus, & signa auro micantia, tubæque & applausus, & lætantium voces: in summa non sufficit mihi mens ad scribenda, enarrandaque diei illius spectacula, laudes, studium, honorem, modumque, quo tunc imperator honorifice liberaliterque tractatus est. Pervenimus itaque in ædes, ut jam dixi, marchionis Ferrariæ, ubi constitit triremis, sole jam occidente, & dux vale dicto imperatori, ipse & senatores ejus domum redierunt, die dominico, Februarii nono, anno millesimo quadringentesimo trigesimo septimo.

Psalmo 23.

Περίοδος ἀπὸ Βενετίας εἰς Φερραρίαν.

Quomodo Venetiis Ferrariam profectus sit imperator.

Τῇ δὲ εἰκοστῇ ὀγδόῃ τοῦ Φεβρουαρίου μηνὸς, ἐξήλθομεν ἀπὸ Βενετίας, ὅ, τε βασιλεὺς, ὁ δεσπότης, καὶ πᾶς ὁ κλῆρος, καὶ συνοδία αὐτῶν, καὶ ἐπλέομεν τὴν εἰς Φερραρίαν

Die vero Februarii octavo & vigesimo Venetiis exivimus, imperator scilicet, & despotes, & clerus universus cum suo comitatu, & navigabimus Ferrariam versus; patriarcha Venetiis re-

ANNO CHRISTI 1438.

remanente ob navigiorum penuriam. Itaque nos (ut ea quæ in medio sunt, veluti non nimis necessaria prætercam) Franlinum vicum appulimus, quo solent appellere omnes, qui Venetiis Ferrariam advehuntur. Processere igitur obviam ad salutandum imperatorem viri nobiles ad quinquaginta equites; cum quibus aderat & legatus, qui pridem triremi pontificia & in Cretam, & Constantinopolim navigaverat, ipsum enim miserat pontifex ad explorandum imperatoris consilium. Imperator vero mandavit; ut mane centum & quinquaginta mitterentur equi, quod terra vellet petere Ferrariam, ubi papa commorabatur. Noctem ergo illam eo in loco mansimus, mane vero jussit imperator navigia flumine Ferrariam ire; volebat enim ipse, ut dictum est, terra iter facere: atque illa quidem flumine, imperator autem terra pervenit hora sexta diei Ferrariam equo vectus, magno scilicet honore & pompa. Comitabantur enim illum multi optimates & metropolitæ & episcopi pontificis, & ipse marchio urbis dominus, nec non & imperatoris sacerdotes, ejusque spiritualis pater magnus protosyncellus domnus Gregorius, aliique numero fere ducenti, cum tubis & omni musico organo. Cuncta porro accurrit Ferraria ad spectandum sacri nostri imperatoris ingressum cum verecundia, honore & reverentia. Et insidebat quidem imperator equo pulcherrimo nigro, qui purpureo auroque intertexto constratus erat tegumento, Optimates autem, & alii quidem stipabant eum umbella obtegentes subcandidi, subnigrique coloris, qualis cœli est species, alter vero vacuus præibat equus, candidus, pulcherrimus, simili & ipse ornatus apparatu: cujus integumentum aureis aquilis, alisque ex auro sertis erat depictum. At vero pontifex in suo sedebat palatio cum universo clero, cardinalibus videlicet, metropolitis, episcopis, sacerdotibus, & reliquo ecclesiastico ordine, optimatibus & principibus multis, imperatorem expectans. Cum ergo advenissent qui primi equitabant, ex iis nonnulli, inter quos & ipse despotes, ab equo desilierunt, perque majorem portam ingressi sunt palatium, in quo erat papa; imperatorem vero equo insidentem per aliam portam introduxerunt. Ut vero cognovit pontifex, imperatorem portæ esse vicinum, surgens deambulabat; quo factum est ut imperator stantem ipsum reperiret: volentem ergo genu flectere, non permisit papa, sed sinu illum suo excepit; cumque porrexisset manum, quam deosculatus est imperator, assidere illum sibi ad sinistram voluit. Cardinales vero ad pedes eorum salutationem in Christo peregerunt. Erant igitur duo ipsi, papa & imperator: Cumque secreto ac pacifice collocuti essent, secesserunt: & pontifex quidem suo mansit in palatio; imperator vero eodem comitante equi-

QUÆ SYNODUM ANTECEDUNT.

A ὁδόν. ὁ δὲ πατριάρχης ἀπέμεινεν ἐν Βενετίᾳ δι' ἔνδειαν τῶν πλοιαρίων. ἡμεῖς δὲ ἤλθομεν, ἵνα τὰ διὰ μέσου ὡς μὴ πάνυ ἀναγκαῖα, ἐάσω, εἰς τὸ κασέλλι Φραγκολὶ, ἔνθα προσορμίζουσι πάντα τὰ πλοῖα τὰ ἐκ τῆς Βενετίας εἰς Φερ'ρ'αρίαν ἐρχόμενα. ἦλθον οὖν ἔφιπποι ἄρχοντες ὡσεὶ πεντήκοντα, καὶ προσεκύνησαν τὸν βασιλέα· καὶ ὁ λεγάτος ἦλθε μετ' αὐτῶν, ὃς ἦλθε καὶ πρότερον μετὰ τῆς τριήρεως τοῦ πάπα καὶ εἰς Κρήτην καὶ εἰς Κωνσταντινούπολιν· αὐτὸν γὰρ ἀπέστειλεν ὁ πάπας ἰδεῖν τὴν βουλὴν τοῦ βασιλέως. καὶ ὥρισεν ὁ βασιλεὺς, ἵνα φέρωσι τῷ πρωῒ ἵππους ἑκατὸν πεντήκοντα, ὅπως πορευθῇ B διὰ ξηρᾶς εἰς Φερ'ρ'αρίαν, ἔνθα ἦν ὁ πάπας. ἐμείναμεν οὖν ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ. τῷ πρωῒ δὲ ὥρισεν ὁ βασιλεὺς, ἵνα ἀπέλθωσι τὰ πλοῖα διὰ ποταμοῦ εἰς Φερ'ρ'αρίαν, αὐτὸς δὲ πορευθῇ διὰ ξηρᾶς, ὡς εἴρηται. καὶ οὕτως ἐπορεύθησαν τὰ πλοῖα διὰ τοῦ ποταμοῦ· ὁ δὲ βασιλεὺς ἦλθε διὰ ξηρᾶς ὥρᾳ ἕκτῃ τῆς ἡμέρας, καὶ εἰσῆλθεν ἔφιππος εἰς τὴν Φερ'ρ'αρίαν μετὰ τιμῆς καὶ παρ'ρ'ησίας μεγάλης. ἦσαν γὰρ μετ' αὐτοῦ ἄρχοντες πολλοὶ καὶ μητροπολῖται, καὶ ἐπίσκοποι τοῦ πάπα, καὶ ὁ αὐθέντης τῆς χώρας ὁ μαρχέσιος· ἔτι δὲ καὶ ἱερεῖς τοῦ βασιλέως, καὶ ὁ πνευματικὸς αὐτοῦ, ὁ μέγας πρωτοσύγκελλος κῦρις Γρηγόριος, καὶ ἕτεροι ὡσεὶ C διακόσιοι τῷ ἀριθμῷ, μετὰ σαλπίγγων καὶ παντὸς γένους μουσικοῦ. ἡ δὲ πόλις πᾶσα τῆς Φερ'ρ'αρίας συνέδραμεν ἰδεῖν τὴν εἴσελευσιν τοῦ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως μετὰ αἰδοῦς καὶ τιμῆς καὶ εὐλαβείας. καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς ἐκαθέζετο ἐφ' ἵππου ὡραιοτάτου μέλανος καὶ εὐτρεπισμένου μετὰ ἐρυθροῦ καὶ χρυσοϋφάντου χασδίου· ἄρχοντες δὲ καὶ τινες ἄλλοι συνυπήγοντο μετ' αὐτοῦ, μετὰ οὐρανίας λευκοειδοῦς σκεπάζοντες αὐτὸν, καὶ αὕτη ὑπομελανίζουσα ὡς ἰδέα οὐρανοῦ. καὶ ἕτερος ἵππος λευκὰς, ὡραιότατος, εὐτρεπισμένος καὶ αὐτὸς ὁμοίως, καὶ χρυσοῦς ἀετοὺς ἔχων ἐπὶ τοῦ D χασδίου, καὶ ἕτερα πλέγματα χρυσᾶ, ἐπορεύετο ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως, μὴ ἔχων ἀναβάτην. ὁ δὲ πάπας ἦν καθήμενος ἐν τῷ παλατίῳ αὐτοῦ μετὰ παντὸς τοῦ κλήρου, καρδιναλίων δηλαδὴ, μητροπολιτῶν, ἐπισκόπων, ἱερέων, καὶ ἄλλου ἱερατικοῦ καταλόγου, καὶ ἀρχόντων, καὶ αὐθεντῶν πολλῶν, ἐκδεχόμενος τὸν βασιλέα. καὶ ἐλθόντες οἱ ἔμπροσθεν καβαλλάριοι, τινὲς μὲν τῶν ἀρχόντων ἐπέζευσαν, καὶ αὐτὸς ὁ δεσπότης, καὶ εἰσῆλθον διὰ τῆς μεγάλης πύλης ἐντὸς τοῦ παλατίου οὗ ἦν ὁ πάπας, τὸν δὲ βασιλέα εἰσήγαγον ἔφιππον δι' ἑτέρας πύλης. γνοὺς δὲ ὁ πάπας, ὅτι ἐγγύς ἐστι τῆς πύλης ὁ βασιλεὺς, E ἀνέστη καὶ περιεπάτει· διὸ εὗρεν αὐτὸν ὁ βασιλεὺς ὄρθιον· καὶ θέλοντα γονατίσαι, οὐκ ἀφῆκεν αὐτὸν ὁ πάπας, ἀλλ' ἐδέξατο εἰς τὸν κόλπον αὐτοῦ· καὶ δοὺς αὐτῷ τὴν χεῖρα, ἣν ἠσπάσατο ὁ βασιλεὺς, ἐκάθισεν αὐτὸν ἐξ ἀριστερῶν αὐτοῦ. οἱ δὲ καρδινάλεις παρὰ τοὺς πόδας αὐτῶν ἐποίησαν τὸν ἐν Χριστῷ ἀσπασμὸν, ὡς * εἶδον αὐτοὶ οἱ, τε πάπας καὶ ὁ βασιλεύς· καὶ ὁμιλήσαντες λόγους μυστικοὺς τῆς εἰρήνης, ἀνεχώρησαν ἀπ' ἀλλήλων· καὶ ὁ μὲν πάπας ἔμεινεν ἐν τῷ

* ἴσ. ἦσαν οὖν δύο αὐτοί.

πα-

ANNO CHRISTI 1437.

παλατίῳ αὐτοῦ, τὸν δὲ βασιλέα ἔφερον ἔφιππον οἱ αὐτοὶ καβαλλάριοι μετὰ σαλπίγγων εἰς ἕτερον παλάτιον εὐτρεπισμένον πάνυ καλῶς κἀκεῖ ἀνεπαύσατο μετὰ τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ, καὶ τῶν ὑπηρετῶν κατὰ τάξιν βασιλικήν μηνὶ Μαρτίῳ τετάρτῃ, ἡμέρᾳ τρίτῃ.

Περὶ τῆς εἰσελεύσεως τοῦ πατριάρχου εἰς Φερ᾽ῥαρίαν.

ΠΛΗΣΙΑΣΑΝΤΟΣ τοίνυν τοῦ πατριάρχου ἡμῶν εἰς τὸ κασέλλι Φραγκολὶ, ἔτι αὐτοῦ μακρὰν ἀπέχοντος, ἰδοὺ πρὸς ὑπάντησιν αὐτοῦ ἦλθε μία ναῦς κατάχρυσος, συρομένη ἐν ποταμῷ παρὰ τῆς σκάφης αὐτῆς, καὶ ἐζήτει τὸν πατριάρχην εἰσελθεῖν εἰς αὐτήν· ἦν γὰρ διώροφος καὶ τριώροφος, ὡς ἡ παλαιὰ ἐκείνη τοῦ Νῶε κιβωτός· ἀλλ᾽ ἐκείνη ἀσφάλτῳ ἦν περιησφαλισμένη τὰ ἔσωθεν καὶ τὰ ἔξωθεν· αὕτη δὲ, ὅσον μὲν ἦν ἐν τῷ ὕδατι, πίσσῃ ὑπῆρχε κεχρισμένη, ὅσον δὲ τὸ φαινόμενον ἐν χρώμασι διαφόροις ἦν κεκαλλωπισμένη· καὶ τὰ μὲν ἀνωτέρω τοῦ ποταμοῦ ζωγραφισμένα ὑπῆρχον, μικρὸν δὲ ἀνωτέρω παραθυρίδες, ὡς ἄν τις εἰκάσαι μετὰ κιόνων λεπτῶν εἶναι αὐτάς, καὶ μετὰ μαρμάρων κοκκίνων· καὶ ἄνωθεν τούτων πρόσκυψις ὡραιοτάτη. ὑπεράνω δὲ πάσης τῆς νηὸς κύκλωθεν πολεμικὰ, καὶ ἐν μέσῳ μαγειρεῖον διὰ τὸ ἄνωθεν τὸν καπνὸν εἶναι· καὶ σκάλα μία ἐν τῇ πρύμνῃ, καὶ μία ἐν τῇ πρώρᾳ, τοῦ ἀνέρχεσθαι καὶ κατέρχεσθαι τοὺς ὑπηρέτας αὐτῆς. ἔσωθεν δὲ παλάτιον ἄλλο, ὡς ἄν τις εἴποι ναὸν περικαλλῆ, καὶ κοιτῶνες διάφοροι περικεκαλυμμένοι βήλοις χρυσοῖς κύκλωθεν δὲ ἀναβάθραι, καὶ προβαθμίδες, καὶ κατυπετάσματα, καὶ θρόνοι κατεστρωμένοι τάπησι μακροῖς· καὶ κύκλωθεν θεωρία λαμπροτάτη καὶ ἀξιέπαινος. κάτωθεν δὲ τοῦ παλατίου, ὡς κατώγεων αὐτοῦ, ἐν ᾧ ἀποθῆκαι ὑπῆρχον πολλαὶ, αἱ μὲν οἴνου, αἱ δὲ ἰχθύων, αἱ δὲ τροφῶν ἄλλων. τί δὲ ἡ καλὴ θέσις τοῦ ὀρόφου, καὶ ἡ θαυμαστὴ ἀνάπαυσις τῶν οἰκούντων ἐν αὐτῷ; ἐκαλεῖτο δὲ Ορομπούρκιον. τοῦτο ἐλθὸν καὶ τὸν πατριάρχην ἡμῶν εὐφημῆσαν, παρακληθεὶς ἐκεῖνος εἰσῆλθεν εἰς αὐτὸ μετὰ τῶν ἀρχιερέων, καὶ τοῦ κλήρου παντός. καὶ ἦν ἰδεῖν πλέοντας ἡμᾶς τὸν ποταμὸν ὡς ἐν παλατίῳ ἄλλῳ καὶ σεκρέτῳ, μηδ᾽ ὅλως εἰκάζοντας εἶναι ἐν ὕδατι, ἀλλ᾽ ἐν τῇ ξηρᾷ· πλεύσαντες οὖν διὰ τοῦ ποταμοῦ, ἤλθομεν καὶ ἡμεῖς εἰς Φερ᾽ῥαρίαν, προπέμψαντες ἀπὸ Βενετίας πρὸς τὸν πάπαν πρέσβεις, τὸν Ἡρακλείας κῦριν Ἀντώνιον, καὶ τὸν Μονεμβασίας κῦριν Δοσίθεον. εἰς τὸν λιμένα οὖν τῆς Φερ᾽ῥαρίας καταντήσαντες ἐν ὥρᾳ τετάρτῃ τῆς ἡμέρας, τῇ ἑβδόμῃ τοῦ Μαρτίου μηνὸς, ἐμηνύσαμεν τῷ μακαριωτάτῳ πάπᾳ, πῶς ἄρα γενήσεται ἡ τοῦ πατριάρχου συνέλευσις, καὶ πῶς δέξεται ὁ πάπας αὐτόν. τούτων οὖν ἐξεταζομένων, ἐμείναμεν ἐν τῷ χρυσῷ πλοίῳ ἐκείνῳ τὴν νύκτα ἐκείνην· τῷ πρωῒ δὲ ὥρᾳ πρώτῃ τῆς ἡμέρας, ἦλθον καρδινάλεις τέσσαρες, καὶ ἐπίσκοποι ὡσεὶ εἴκοσι πέντε, καὶ ὁ μαρκέσιος τῆς χώρας ὁ αὐθέντης, καὶ σὺν αὐτῷ

tatu cum tubis in aliud satis bene apparatum deductus est palatium; ubi acquievit ipse, & qui cum eo erant viri primarii, ac ejus ministri ordine & ritu imperatorio, quarta die mensis Martii, feria tertia.

De ingressu patriarchæ in urbem Ferrariam.

CUm vero patriarcha noster vico Francolino appropinquaret, ei cum adhuc procul inde esset, ecce obviam navis advenit inaurata, quæ a sua scapha in flumine trahebatur, ut in eam patriarcha conscenderet; erat autem duobus tribusve foris constructa, ut vetus illa Noe arca: sed illa quidem erat intus & foris bitumine circumlita; hujus vero quantum quidem aqua tegebatur, pice oblitum; quod autem eminebat, variis coloribus erat ornatum: & pars quidem aquæ proxima picta erat; mox fenestellæ torno fabrefactæ minutis quibusdam quasi fultæ columnis, & marmore ornatæ porphyretico adjacebant. Supra illas erat speciosissima porticus, unde quis proclinare se commode posset. In summo autem totius navigii foro tormenta erant ex omni parte bellica; in medio vero culina, quo fumus aptam evaporationem haberet. Scalæ porro inerant duæ, ad puppim una, altera ad proram, per quas ascendere & descendere ministri possent. At vero intus palatium quoddam erat, veluti pulcherrimum templum, variaque cubicula aureis circumtecta aulæis: quæ sedilibus etiam in orbem ductis gradu scansilibus ornata & peristromatis, sellisque instratis longis tapetiis, splendidissima sane & admiratione digna erant ad aspectum. In inferiori vero parte palatii, perinde atque in plano domus, multæ erant cellæ, vinaria, piscaria, & aliæ ad recondenda diversa cibaria. Jam quid de pulchra dicam contignatione fori, & mira quiete habitantium in eo? vocabatur autem Oroburchium. Hoc ergo navigium cum venisset, & acclamationibus patriarcham nostrum consalutasset, & rogatus ipse conscendit cum præsulibus, & clero universo. Porro in flumine navigantes tanquam in altero palatio & secreto versabamur; & videbamur nobis non iter navi facere, sed terra. Itaque fluvii navigatione pervenimus & nos Ferrariam, cum jam antea Venetiis ad pontificem legassemus domnum Antonium præsulem Heracleensem, & domnum Dositheum Monembasiensem. In portum igitur Ferrariæ delati hora diei quarta, die vero Martii septima, quæsivimus per nuntium a beatissimo papa, quo ritu patriarcha ingredi deberet in urbem, & quomodo ipsum papa exciperet. Dum ergo de hoc quæritur, nocte illam in aureo illo navigio sumus commorati, mane autem hora diei prima, quatuor ad-

QUÆ SINODUM ANTECEDUNT.

Æ SYNO- M ANTE- DUNT.

advenere cardinales, & epiſcopi ad viginti quinque, & urbis dominus marchio, magnaque cum ipſo nobilium hominum frequentia; adducti quoque equi, & muli, in quos aſcendentes Ferrariam ingreſſi ſumus. Porro autem patriarcha equo vehebatur medius inter duos cardinales magno cum honore; continuoque in palatium papæ aſcendimus, & patriarcha quidem ſtantis papæ genam oſculatus eſt, nos autem ſedentis dexteram, & genam cum officialibus; reliqui vero aut dexteram tantum deoſculati ſunt, aut profunde veneratione dumtaxat contenti fuere. Peracta ergo ſalutatione egreſſi ſumus e palatio, conſcenſiſque iterum equis patriarcham obſequii cauſa deduximus ad paratam ſibi domum; quo ibi relicto ad deſtinatum ſibi quiſque diverſorium profectus eſt. Atque hæ ſunt honorariæ pompæ, quas papa adhibuit; & ad hunc modum venimus Ferrariam. Die vero dominico mane juſſu patriarchæ celebrata eſt miſſa per quindecim fere ſacerdotes in ejus palatio, aſtantibus ordine præſulibus, & cruce ſignatis, atque cantoribus: urbis quoque marchio adfuit, ejuſque nobiles curiales: aſtabant autem omnes reverenter. Abſoluto autem ſacro omnes per manus patriarchæ ſumpſere panem benedictum.

A πλῆθος ἀρχόντων πολὺ, καὶ ἵπποι, καὶ ἡμίονοι· οἷς ἐποχηθέντες εἰσήλθομεν εἰς τὴν Φορράρειαν· ἦν δὲ ὁ πατριάρχης ἔφιππος, καὶ ᾤχετο ἐν μέσῳ δύο καρδιναλίων μετὰ τιμῆς μεγάλης· καὶ πρὸς τὸ παλάτιον τοῦ πάπα εὐθὺς ἀνήλθομεν. καὶ τὸν πάπαν ὁ πατριάρχης ἠσπάσατο ἱστάμενον ἐν τῇ παρειᾷ· ἡμεῖς δὲ καθημένου τὴν δεξιὰν αὐτοῦ, καὶ τὴν παρειὰν, σὺν τοῖς ἔξω κατυκίλοις· οἱ δ᾽ ἄλλοι μόνον τὴν χεῖρα, ἢ καὶ μόνῳ τῷ προσκυνήματι *. τοῦ ἀσπασμοῦ τοιγαροῦν γενομένου, ἐκ τοῦ παλατίου ἐξελθόντες, καὶ τῶν ἵππων πάλιν ἐπιβάντες, τῷ πατριάρχῃ ἀπήλθομεν ὀψικεύοντες ἕως τοῦ ἡτοιμασμένου B αὐτῷ οἴκου· ὃν ἐκεῖσε καταλιπόντες ἀπήλθομεν ἕκαστος, ὅπου ἂν ἡτοιμάσθη ἡμῖν. αὗταί εἰσιν αἱ τοῦ πάπα προπομπαὶ, καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ ἤλθομεν εἰς Φερράρειαν. τῇ δὲ κυριακῇ τῷ πρωῒ ὥρισεν ὁ πατριάρχης, καὶ ἐλειτούργησαν ὡσεὶ δεκαπέντε ἱερεῖς ἐν τῷ παλατίῳ αὐτοῦ· καὶ εἱστήκεισαν οἱ ἀρχιερεῖς κατὰ τάξιν. ὁμοίως καὶ οἱ σαυροφόροι, καὶ οἱ ψάλται, καὶ ὁ αὐθέτης τῆς χώρας ὁ μαρκέσιος, καὶ οἱ ἄρχοντες αὐτοῦ, καὶ πάντες μετ᾽ εὐλαβείας. ἐν δὲ τῷ τέλει ἔλαβον πάντες ἀντίδωρον παρὰ τῶν χειρῶν τοῦ πατριάρχου.

C

Diebus aliquot lapſis imperator a pontifice flagitabat, ut ſynodus œcumenica fieret non ſolum epiſcoporum, ſed regum etiam ac ducum, & brevi, totius Italiæ, aut per ſe, aut per ſuos vicarios: reſpondebat is, hoc eſſe impoſſibile propter diſcordias, & mutua inter illos bella. At eo magis inſtare imperator, ut ex conventione ita fieret. Cum ergo pontifex aliud tunc agere non poſſet, ſpatium quatuor menſium quæſivit, quo ſuas gentes congregaret; quod & datum eſt. Eo igitur ſumpto, literiſque & legatis a pontifice quoquoverſum miſſis, & ſpatio temporis effluente, illiſque non advenientibus, ut eos ad conveniendum promptiores redderemus, conſilium tale cepimus. Placuit ergo omnibus ſynodum œcumenicam indici Ferrariæ, non alibi, ut cognito hoc, Ferrariæ ſcilicet eſſe omnino ſynodum celebrandam, omnes eo convenirent quavis excuſatione poſtpoſita. Itaque communi conſenſu indicta eſt ſynodus die nono Aprilis, feria quarta majoris hebdomadæ, hoc prius condicto, ut ſi tempus abeat, & ſynodus non conveniat, ſed potius inſaniat in nos, neque liberum ſit nobis aliud agere, pari conſenſu diſputemus de dogmatibus: & ſiquidem de iis inter nos convenerit, Deo gratias; ſin minus, etiam Deo gratias, ut ex vi decreti liceat nobis cum pace abſcedere. Interea lis & controverſia orta eſt de ſedibus occidentalis & orientalis eccleſiæ: poſtulabat enim papa, ut ad unum latus eccleſiæ ſui omnes eccleſiaſtici conſiderent; ad alterum vero imperator & patriarcha cum ſuis omnibus: in medio porro atque ad ca-

Διαγενομένων τοίνυν ἡμερῶν τινων, ἐζήτει τὸν πάπαν ὁ βασιλεὺς, σύνοδον οἰκουμενικὴν γενέσθαι, οὐ μόνον τῶν ἐπισκόπων, ἀλλὰ καὶ τῶν ῥηγάδων, καὶ τῶν δουκῶν, καὶ ἁπλῶς, πάσης Ιταλίας, ἢ δι᾽ ἑαυτῶν, ἢ διὰ τοποτηρητῶν. ὁ δὲ ἀδυνάτως ἔχειν τοῦτο ἔλεγε διὰ τὰς διχονοίας καὶ ἀλληλομαχίας· ὁ δὲ βασιλεὺς καὶ ἔτι ὡς συμπεφωνημένον ἐζήτει ἀεί. οὐκ ἔχων οὖν ὁ πάπας τότε ἄλλως ποιῆσαι, ἐζήτησε διορίαν μηνῶν τεσσάρων, ἕως οὗ συνάξῃ τὰ γένη αὐτοῦ, ὃ καὶ γέγονε. τῆς οὖν διορίας δοθείσης, καὶ παν- D τοχοῦ γράμματα καὶ πρέσβεις ἀποστείλαντος τοῦ πάπα, καὶ τοῦ καιροῦ τῆς διορίας τρέχοντος, κἀκείνων μὴ ἐρχομένων, ἐβουλευσάμεθα μέθοδόν τινα εἰς τὸ προθύμους ποιῆσαι αὐτοὺς ἐλθεῖν· καὶ δὴ ἅπασιν ἀνεφάνη καλὸν, ἀνακηρυχθῆναι σύνοδον οἰκουμενικὴν ἐν τῇ Φερραρείᾳ, καὶ οὐκ ἀλλαχοῦ· ὅπως γνόντες οἱ πανταχοῦ, ὅτι μετὰ πᾶσαν ἀνάγκην ἐν τῇ Φερραρείᾳ γίνεται ἡ σύνοδος, ἔλθωσιν ἀπαραιτήτως χωρὶς προφάσεως. ὁμογνωμονήσαντες οὖν ἀνεκηρύξαμεν τὴν σύνοδον, μηνὶ Απριλίῳ ἐννάτῃ, τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ τετάρτῃ τῆς τεσσαρακοστῆς, κατὰ συμφωνίας τοιαύτης· ὅτι ἐὰν πλημμελεῖ ὁ καιρὸς, καὶ ἡ E σύνοδος οὐ συνέρχεται, ἀλλὰ μᾶλλον μαίνεται καθ᾽ ἡμῶν, καὶ μὴ ἐχόντων ἡμῶν ἄλλως πως ποιῆσαι, γνώμῃ κοινῇ ἵνα διαλεχθῶμεν περὶ τῶν δογμάτων· καὶ εἰ μὲν ἑνωθῶμεν, δόξα τῷ Θεῷ, εἰ δ᾽ οὔ, πάλιν δόξα τῷ Θεῷ, ἵνα μετ᾽ εἰρήνης ἀπ᾽ ἀλλήλων ἀπελθεῖν κατὰ δύναμιν τοῦ δεκρέτου γενήσηται ἡμῖν. Μέσων δὲ τούτων τῶν ἡμερῶν ζήτησις καὶ φιλονεικία ἐγένετο περὶ τῶν θρόνων τῆς τε δυτικῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς ἀνατολικῆς. ἐζήτει γὰρ ὁ πάπας, ἐν

ἑνὶ

ANNO CHRISTI 1438.

ἐνὶ μέρει τῆς ἐκκλησίας ἵνα καθίσωσιν οἱ αὐτοῦ ἐκκλησιαστικοὶ πάντες, καὶ ἐν τῷ ἄλλῳ μέρει ὁ βασιλεὺς, ὁ πατριάρχης, καὶ οἱ μετ᾽ αὐτῶν πάντες, ἐν τῷ μέσῳ δὲ καὶ ἀπὸ κεφαλῆς ὁ πάπας· ὁ δὲ βασιλεὺς ἔλεγε πάλιν· τοῦτο τοῦ βασιλέως ἐστὶ μᾶλλον ἢ τοῦ πάπα. καὶ πολὺς ἐγένετο περὶ τούτου λόγος, ἕως οὗ ἀνέγνωσαν τὰ πρακτικὰ τῶν συνόδων. τέλος συνεφώνησαν οὕτως, ὅτι τὸ ἓν μέρος τοῦ ναοῦ εἰσιόντι ἀριστερὰ δοθῇ τῷ πάπᾳ καὶ τοῖς μετ᾽ αὐτοῦ· τὸ δὲ ἄλλο μέρος, τὸ δεξιὸν δηλονότι, τῷ βασιλεῖ καὶ τοῖς μετ᾽ αὐτοῦ. καὶ ἔστησαν τοὺς θρόνους οὕτω· τοῦ πάπα τὸν θρόνον ἐν τῷ δοθέντι μέρει αὐτῷ, ἐγγὺς τῆς ἁγίας τραπέζης ὡς ὀργυιὰς τέσσαρας· κατώτερον τοῦ θρόνου τοῦ πάπα ὡς ὀργυιὰν μίαν, τὸν θρόνον τοῦ βασιλέως τῆς Αλαμανίας· εἱστήκει δὲ κενὸς μόνον εἰς τύπον. ἐγγὺς δὲ τούτου ἐκάθισαν οἱ καρδινάλεις, καὶ καθεξῆς μητροπολῖται καὶ ἐπίσκοποι τὸν ἀριθμὸν ὡσεὶ ἑκατὸν πεντήκοντα· οἱ ἱερεῖς δὲ καὶ διάκονοι καὶ ἕτεροι πρωτονοτάριοι ἄμετροι ἦσαν. ὁμοίως, καὶ ἐν τῷ ἑτέρῳ μέρει ἡτοίμασαν τοῦ βασιλέως τὸν θρόνον μετὰ ἐρυθροῦ καὶ χρυσοῦ φάντου χασδίου, καὶ καθεξῆς τοῦ τε πατριάρχου, καὶ τῶν τοποτηρητῶν, καὶ πάσης τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας κατὰ τάξιν. Τούτων οὕτω συμφωνηθέντων, καὶ ὁρκωμοτικοῦ διὰ πλείονα ἀσφάλειαν γενομένου, τῇ μεγάλῃ τετάρτῃ, καθὼς ἔφημεν, συνήχθημεν ἐν τῷ ναῷ τῆς ἐπισκοπῆς, τῷ ἐπ᾽ ὀνόματι τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου. εἰσῆλθεν οὖν πρῶτος ὁ πάπας, καὶ ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ ἐν τῷ βορείῳ μέρει, καθὼς ἀνωτέρω δεδήλωται, κατὰ τὴν συμφωνίαν ἡμῶν· εἶτα ἐκάθισεν ὁ βασιλεὺς ἡμῶν ἐν τῷ νοτίῳ· ἐκάθισε δὲ καὶ ὁ δεσπότης, ὁ τοῦ βασιλέως ἀδελφὸς κῦρις Δημήτριος, ἐκ δεξιῶν μὲν τοῦ βασιλέως, κατώτερον δὲ ὡσεὶ σπιθαμὰς τέσσαρας· ἐκάθισε καὶ ὁ πατριάρχης ἐπὶ θρόνου καὶ αὐτὸς ὑψηλοῦ, εἶτα οἱ τοποτηρηταὶ τῶν πατριαρχῶν. ὑπῆρχον δὲ τοῦ Ἀλεξανδρείας, ὁ Ἡρακλείας κῦρις Ἀντώνιος, καὶ ὁ τιμιώτατος πνευματικὸς κῦρις Γρηγόριος· τοῦ Ἀντιοχείας, ὁ Ἐφέσου κῦρις Μάρκος, καὶ ὁ Ῥωσίας κῦρις Ἰσίδωρος· τοῦ Ἱεροσολύμων ὁ Μονεμβασίας κῦρις Δοσίθεος, καὶ ὁ Σάρδεων ἐκεῖνος κῦρις Διονύσιος· εἶτα ἐκάθισεν ὁ χορὸς τῶν μητροπολιτῶν κατὰ τὴν τάξιν αὐτῶν, οἵτινες ἦσαν οὗτοι· ὁ Τραπεζοῦντος, κῦρις Δωρόθεος, τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ Καισαρείας· ὁ Κυζίκου, τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ Ἀγκύρας, κῦρις Μητροφάνης· ὁ Νικαίας, τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ Σάρδεων, κῦρις Βησσαρίων· ὁ Νικομηδείας Μακάριος· ὁ Λακεδαιμονίας, καὶ τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ Νικομηδείας, κῦρις Μεθόδιος· ὁ Μιτυλήνης, καὶ τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ Σίδης, κῦρις Δωρόθεος· ὁ Ἀμασείας Ἰωάσαφ· ὁ Μολδοβλαχείας, καὶ τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ Σεβαστείας, Δαμιανός· ὁ Σταυρουπόλεως Ἠσαΐας· ὁ Ῥόδου Ναθαναήλ· ὁ Δίστρας Κάλλιστος· ὁ Γάνου Γεννάδιος· ὁ Δράμας Δοσίθεος· ὁ Μελενίκου Εὐστράτιος· ὁ Ἀγχιάλου Σωφρόνιος. ὑπῆρον καὶ ἀπὸ τῆς Ἰβηρίας μητροπολίτης εἷς, καὶ ἐπίσκοπος εἷς. εἶτα ἐκάθισαν οἱ σταυροφόροι

QUÆ SYNODUM ANTECEDUNT.

put, pontifex ipſe. Contra imperator, id potius imperatoris eſſe, quam papæ, aiebat: qua de re magna quæſtio habita eſt, donec lecta ſunt acta ſynodorum. Tandem hoc inter eos convenit, ut papæ quidem & pontificiis ea pars templi daretur, quæ læva eſſet ingredienti; altera vero, dextera ſcilicet, imperatori & ſuis: atque ita ſedes in hunc modum collocatæ ſunt; pontificis quidem ſedes ad partem illi aſſignatam, diſtans a ſacro altari paſſus fere quatuor: infra illam uno fere paſſu ſedes imperatoris Alemaniæ vacua, tantum in ſpeciem poſita: prope hanc ſedere cardinales, & deinceps metropolitæ, & epiſcopi ad centum & quinquaginta. Sacerdotes autem & diaconi aliique protonotarii erant innumeri. Similiter e regione ſedes imperatori parata fuit, ornata purpureo, auroque contexto peripetaſmate: deinde patriarchæ & vicariorum, totiuſque orientalis eccleſiæ ſedes ordine diſpoſitæ ſunt. His ita ex pacto & conventu jurejurando etiam ad majorem cautionem firmatis, feria quarta, ut diximus, majoris hebdomadæ, convenimus in templum epiſcopii, quod ſancto eximioque martyri Georgio dicatum eſt. Et papa quidem primus introiit, ſeditque ſua in ſede ad latus aquilonare, ut ſupra declaratum, juxta conventionem. Dehinc imperator noſter ſedit ad latus auſtrale; ſedit etiam deſpotes imperatoris frater domnus Demetrius a dextris quidem imperatoris, illo autem inferior quatuor fere palmos. Sedit & patriarcha in alta & ipſe ſede, deinde vicarii patriarcharum, Alexandrini quidem Heracleenſis domnus Antonius, & honorabilis a confeſſionibus domnus Gregorius: Antiocheni vero domnus Marcus Epheſius, & Ruſſiæ domnus Iſidorus: Hieroſolymitani autem Monembaſienſis domnus Doſitheus; & Sardium domnus ille Dionyſius. Poſt hos metropolitarum ordo conſedit ſuo quiſque in loco. Erant autem hi, Trapezuntinus domnus Dorotheus, & agens vices Cæſareenſis. Cyzicenus domnus Metrophanes, agens vices Ancyrani. Nicænus domnus Beſſario agens vices metropolitæ Sardium. Macarius Nicomedienſis: domnus Methodius metropolita Lacedæmonius, & agens vices Nicomedienſis: domnus Dorotheus metropolita Mitylenenſis, & vices agens Sidenſis; Amaſienſis Joaſaph. Muldoblachienſis Damianus, & vices agens Sebaſteenſis. Iſaias Stauropolitanus. Nathanael Rhodius. Calliſtus Diſtrenſis. Gennadius Ganenſis. Doſitheus Dramenſis. Euſtratius Melenici. Anchiali Sophronius. Erant etiam ex Iberia metropolita unus, & epiſcopus unus. Dein ſederunt cruce ſignati viri nobiles circum patriarcham; infra vero Hegumeni cum Montis ſancti monachis, ceterique clerici juxta ordinem quiſque ſuum.

Præ-

ANNO CHRISTI 1438.

QUÆ SYNODUM ANTECEDUNT.

A ἄρχοντες κύκλῳ τοῦ πατριάρχου, κάτωθεν δὲ οἱ ἡγούμενοι μετὰ τῶν Ἁγιορειτῶν, καὶ οἱ λοιποὶ κληρικοὶ, ἅπαντες κατὰ τὴν τάξιν αὐτῶν.

Præsidente autem beatiſſimo papa ad latus aquilonare, ſicuti diximus, infra eum ſedes erat imperatoris Alemanorum ut dictum eſt. Sederunt poſtea cardinales, domnus Franciſcus papæ nepos, camerarius, cardinalis ſancti Clementis, domnus Angelottus cardinalis ſancti Marci: domnus Jordanus cardinalis Urſinus epiſcopus Sabinenſis, domnus Julianus cardinalis ſancti Angeli; Domnus Nicolaus ſanctæ Crucis cardinalis Firmanus, domnus Berranda cardinalis Placentiæ epiſcopus Portuenſis. Domnus Proſper cardinalis Columna ſancti Georgii. Domnus Antonius cardinalis Bononiæ epiſcopus Oſtienſis. Epiſcopi vero & archiepiſcopi fere ducenti, ſed & hegumeni, & archimandritæ, & complures alii paſtores eccleſiaſtici. Verum patriarcha noſter ægrotabat, atque ideo non venit; metropolita itidem Sardium. Quapropter ad hortationem & conſenſum ſuum miſit patriarcha, qui & lectus eſt.

Προκαθημένου δὲ τοῦ μακαριωτάτου πάπα ἐν τῷ βορείῳ μέρει, καθὼς εἰρήκαμεν. κάτωθεν τούτου, τοῦ βασιλέως τῶν Ἀλαμανῶν θρόνος ὑπῆρχεν, ὡς εἴρηται. μετὰ δὲ τοῦτον ἐκάθισαν οἱ καρδινάλεις· ὁ ἀνεψιὸς τοῦ πάπα ὁ καμεράριος, κῦρις Φραγκίσκος· τοῦ ἁγίου Κλήμεντος· ὁ τοῦ ἁγίου Μάρκου, κῦρις Ἀγγελῶττος· ὁ Σαβινένσις ἐπίσκοπος κῦρις Ἰορδάνος, καρδινάλις Ὀρσῖνος· ὁ τοῦ ἁγίου Ἀγγέλου κῦρις Ἰουλιανός· ὁ τοῦ ἁγίου Σταυροῦ κῦρις Νικόλαος B καρδινάλις Φιρμάνος· ὁ Πορτουένσις ἐπίσκοπος κῦρις Βερράνδας, καρδινάλις Πλακεντίας· ὁ τοῦ ἁγίου Γεωργίου, κῦρις Πρόσπερος καρδινάλις Κολοῦμνας· ὁ Ὀστιένσις ἐπίσκοπος κῦρις Ἀντώνιος καρδινάλις Βονωνίας. ἐπίσκοποι δὲ καὶ ἀρχιεπίσκοποι ὡσεὶ διακόσιοι, ἀλλὰ καὶ ἡγούμενοι, καὶ ἀρχιμανδρῖται, καὶ ἕτεροι πολλοὶ ποιμένες ἐκκλησιαστικοί. ὁ δὲ ἡμέτερος πατριάρχης ἀσθενῶν ἦν, καὶ οὐκ ἦλθεν· ὁμοίως καὶ ὁ Σάρδεων. ἀλλ᾽ ὁ πατριάρχης ἀπέστειλε προτροπὴν ἑαυτοῦ καὶ θέλημα, καὶ ἀνέγνωσαν αὐτό.

Ceterum in medio templi, atque inter duos cleros, ante ſacrum altare ſolium pulcherrimum poſuere, perquam ornatum, apparatumque aureo velamento: in quo ſedit judex magnus & juſtus Dominus noſter Jeſus Chriſtus, hoc eſt ſanctum Evangelium, appoſitis hinc inde ſanctorum Apoſtolorum Petri & Pauli capitibus, cereiſque ante illa accenſis. Et erat plane die illo ſpectaculum viſu horrendum, & admirationis plenum. Nam eccleſia facta erat velut alterum cœlum, ut illud canticum nobis in mentem venerit: Luminoſum cœlum tota viſa eſt Eccleſia, quæ lucidos reddit fideles; in qua ſtantes acclamamus: Domum iſtam conſerva Domine.

Μέσον δὲ τοῦ ναοῦ καὶ τῶν δύο μερῶν τοῦ κλήρου, ἔμπροσθεν τῆς ἁγίας τραπέζης, ἔστησαν θρό-C νον ὡραιότατον, πάνυ κεκοσμημένον, καὶ ἐξεπισμένον μετὰ χρυσοῦ βλατίου, ἐπάνω δὲ ἐκάθισεν ὁ μέγας καὶ δίκαιος κριτὴς, ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἤγουν τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον· ἐξ ἑκατέρων δὲ τῶν μερῶν αὐτοῦ ἔκειντο αἱ κάραι τῶν ἁγίων ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου, καὶ λαμπάδες ἀνάπτουσαι ἔμπροσθεν αὐτῶν. καὶ ἦν ἰδεῖν φρικτὸν καὶ ξένον θέαμα ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ. καὶ ἡ ἐκκλησία ὡς οὐρανὸς ἐγένετο, ὥστε καὶ μνησθῆναι τοῦ λέγοντος· Οὐρανὸς πολύφωτος ἡ ἐκκλησία ἀνεδείχθη ἅπασα, φωταγωγοῦσα τοὺς πιστοὺς, ἐν ᾗ ἑστῶτες κραυγάζομεν, Τοῦτον τὸν οἶκον στερέωσον κύριε.

His ita ſe habentibus, omnibuſque D ſacra veſte indutis, tam orientales, quam occidentales Epiſcopi ſedere omnes; & conſecuto ſilentio Pontifex clara voce pronunciavit: *Benedictus Dominus Deus Jsrael*, cœperuntque omnes divinas laudes, hymnos, & preces cantare, deinde ſederunt, & promulgationem ſynodi pro ambone recitari juſſerunt: ſed ante illam præcepit Imperator una cum Pontifice, ut de ſcripto legeretur Patriarchæ cohortatio. Et ita ſurgens Diaconus quidam Patriarchæ referendarius orſus eſt dicere.

Τούτων οὖν γενομένων, καὶ πάντων ἐνδεδυμένων τὰς ἱερατικὰς στολὰς, οἵ τε ἀνατολῆς καὶ τῆς δύσεως ἀρχιερεῖς ἅπαντες ἐκάθισαν. σιωπῆς δὲ γενομένης, ἐξεφώνησεν ὁ μακαριώτατος πάπας· Εὐλογητὸς κύριος τοῦ Ἰσραήλ. καὶ ἤρξαντο πάντες δοξολογίας, καὶ ὕμνους, καὶ ἱκετηρίων ᾠδῶν. εἶτα ἐκάθισαν, καὶ ὥρισαν ἐπ᾽ ἄμβωνος ἀναγνωσθῆναι τὸν τῆς συνόδου ἀνακήρυξιν. πρὸ ταύτης δὲ ὥρισεν ὁ βασιλεὺς μετὰ τοῦ πάπα, ἀναγνωσθῆναι ἐγγράφως τὴν προτροπὴν τοῦ πατριάρχου· καὶ οὕτως ἀνέστη ὁ ῥεφερενδάριος τοῦ πατριάρχου διάκονός τις, καὶ ἤρξατο λέγειν.

Exhortatio Patriarchæ, E

Ἡ προτροπὴ τοῦ πατριάρχου.

IN Nomine ſanctæ vitæque principii Trinitatis, Patris & Filii, & Spiritus ſancti, duæ Chriſtianorum partes, Italorum ſcilicet, & Græcorum hodie communi conſenſu convenerunt ad indicendam ſacroſanctam œcumenicam ſynodum. Et ex una quidem parte ſancti Patres orientalis Eccleſiæ, videlicet ſereniſſimus Imperator Joannes Palæo-

ΕΝ ὀνόματι τῆς ἁγίας καὶ ζωαρχικῆς Τριάδος, τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, τὰ δύο μέρη τῶν Χριστιανῶν τῶν τε Ἰταλῶν καὶ τῶν Γραικῶν σήμερον συνεφώνησαν ἀνακηρύξαι τὴν ἁγίαν καὶ ἱερὰν καὶ οἰκουμενικὴν σύνοδον· οἵ τινες ἅγιοι πατέρες τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἀφ᾽ ἑνὸς μέρους, ὅ τε γαληνότατος βασιλεὺς Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος, ὅ τε,

ὅ, τε πατριάρχης κῦρις Ἰωσὴφ καὶ οἱ ἀρχιερεῖς, A οἵ τε σαυροφόροι καὶ ἄρχοντες τῆς ἐκκλησίας τῆς ἀνατολικῆς, ἱερεῖς, καὶ διάκονοι, καὶ πᾶς ὁ κλῆρος αὐτῆς· ὁμοίως ἀπ' ἄλλου μέρους τῶν Ἰταλῶν, πᾶσα ἡ δυτικὴ ἁγία ἐκκλησία τῆς Ῥώμης, ὅ, τε μακαριώτατος πάπας, καὶ πᾶσα ἱεροσύνη αὐτοῦ, ὁμολογοῦμεν καὶ στέργομεν, ταύτην τὴν ἁγίαν καὶ οἰκουμενικὴν σύνοδον γενέσθαι ἐν τῇ πόλει ταύτῃ τῆς Φερ'ῥαρίας, ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου, ἐν μέσῳ τῆς αὐτῆς πόλεως. καὶ κηρύττομεν, καὶ δίδομεν διορίαν ἀπὸ τοῦ νῦν αυλη΄, Ἀπριλίου ἐννάτῃ, ἰνδικτιῶνος πρώτης καὶ ἔμπροσθεν, μῆνας τέσσαρας, εἰς ὅλους τοὺς τόπους καὶ εἰς ὅλα τὰ ῥη- B γάτα τῶν χριστιανῶν, ὅπως ἔλθωσι πάντες, καὶ οἱ λοιποὶ τοῦ Κονσιλίου τῆς Βασιλείας, καὶ οἱ τῆς Ῥώμης, καὶ πᾶς χριστιανός· ὅστις βούλεται οὖν ἐλθέτω ἕως τοῦ διωρισμένου καιροῦ· καὶ ὅστις καταφρονήσει, ἢ ἀθετήσει τὴν ἁγίαν ταύτην σύνοδον, καὶ οὐδὲ ἔλθῃ ἕως τοῦ διωρισμένου καιροῦ, ἵνα μένῃ ὑπὸ κανόνα ἀφορισμοῦ, ἐὰν μὴ στέρξῃ ὅσα ποιήσει ἡ σύνοδος αὕτη ἡ νομοθετημένη. καὶ εἰ ἔστιν ἄνθρωπος ὑψηλὸς, ἢ σοφὸς, ἢ τῆς ἐκκλησίας ὀφικιάλιος, λέγομεν, ἵνα πέμψῃ τὴν ὁμολογίαν αὐτοῦ, ἢ τοποτηρητὴν, εἰ οὐ δύναται ἐλθεῖν, καὶ ἵνα στέρξῃ καὶ ὁμολογήσῃ ὅσα ποιήσει ἡ ἁγία σύνοδος· εἰδ' ἀθετήσει, ὡς C εἴπομεν, ἵνα μένῃ ἐπὶ κανόνα ἀφορισμοῦ. ὁμοίως λέγομεν, καὶ οἱ μεγάλοι αὐθέντες, καὶ ῥηγάδες, καὶ δουκάδες, καὶ ἕτεροι αὐθέντες, ἵνα ἔλθωσι καὶ αὐτοὶ ἀπὸ ὁρισμοῦ τοῦ πάπα, καὶ τοῦ βασιλέως, καὶ τῆς συνόδου, ἢ ἵνα γράψωσι καὶ αὐτοὶ ὁμοίως τὰ αὐτὰ, εἰ δὲ πάλιν βουληθῶσιν οἱ αὐτοὶ ῥηγάδες καὶ αὐθέντες ἐν ἑτέρῳ τόπῳ γενέσθαι τὸ κάθισμα τῆς συνόδου, τότε ἵνα σκέψωνται πάλιν τὸ κρειττότερον, εἴ τι φανῇ τῇ συνόδῳ, ἕως τοῦ διωρισμένου καιροῦ.

Τούτου ἀναγνωσθέντος, ὥρισαν ἵνα καὶ τὸ δεκρέτον τοῦ μακαριωτάτου πάπα ἀναγνωσθῇ ἐπ' ἄμβωνος. Καὶ δὴ ἐξελέξαντο οἱ Λατῖνοι ἀπὸ τοῦ μέρους αὐτῶν τὸν ἀρχιεπίσκοπον Γραδένσιν· ἐξελέξαντο δὲ καὶ οἱ ἡμέτεροι ἀπὸ τοῦ μέρους αὐτῶν τὸν Μιτυλήνης Δωρόθεον. τούτους ἐπ' ἄμβωνα προτρέψαντες ἀναβῆναι, ἐκέλευσαν ἀναγνῶναι Ἑλληνικῶς τε καὶ Ῥωμαϊκῶς τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου τὴν ἀνακήρυξιν. καὶ ἀνέγνω ταύτην Ῥωμαϊκῶς πρῶτον ὁ τοῦ μέρους τῶν Ἰταλῶν ἀρχιεπίσκοπος, εἶτα ὁ τοῦ μέρους ἡμῶν μητροπολίτης, ἔχουσαν οὕτως. E

logus, & Patriarcha domnus Joseph, & Archiepiscopi, & Cruce signati, & primarii orientalis ecclesiæ, sacerdotes, diaconi, ejusque universus clerus: ex altera vero similiter Italorum parte tota sancta occidentalis Romana ecclesia, scilicet beatissimus Papa cum universo suo sacerdotali ordine, consentimus, & contenti hoc sumus, ut sancta & œcumenica hæc synodus celebretur in hac urbe Ferraria, in Templo sancti magnique martyris Georgii, quod situm est in hac ipsa media urbe; & spatium damus, quod ab hoc tempore, anno scilicet millesimo quadringentesimo trigesimo octavo, die nono mensis Aprilis, indictionis primæ, sumatur ad menses quatuor; ut in omnibus locis, & regnis Christianorum notum sit omnibus, atque omnes conveniant, reliqui etiam Basileensis concilii, quique Romæ sunt, & omnis Christianus, quicumque advenire voluerit, veniat ad tempus constitutum. Quod si quis despexerit, aut aspernatus fuerit hanc sanctam synodum, neque advenerit usque ad præfinitum tempus, ut excommunicationi subjaceat, nisi amplexus fuerit quæcumque ab hac legitima synodo fuerint decreta. Et si quispiam eminente sit statu, aut doctor, aut ecclesiastico fungatur officio, dicimus mittendam esse ab eo suam confessionem, aut vicarium, si nequeat ipse venire; utque approbet atque recipiat quæcumque sancta synodus decernet: quod si rejecerit, ut diximus, sit excommunicationis censura perculsus. Idem de magnis Principibus, Regibus & Ducibus, aliisve locorum dominis dicimus; ipsos etiam debere convenire, mandato Papæ, & Imperatoris, & synodi obedientes; vel certe & ipsos eadem similiter scribere. Si vero iidem Reges, & Principes alibi voluerint synodum celebrari, ut de D eo quod potius sit deliberent, atque id sit in synodi potestate, usque ad tempus præstitutum.

Lecto hoc jusserunt etiam beatissimi Papæ decretum pro ambone recitari. Delegerunt igitur Latini ex suis Archiepiscopum Gradensem; delegerunt etiam nostri de suis Dorotheum Mitylenensem. His, ut ambonem conscenderent, admonitis, præceptum est, ut Græce & Latine recitarent synodi œcumenicæ indictionem; quo primum quidem Latine recitata est ab Archiepiscopo partis Italorum, deinde a Metropolita partis nostræ, ita se habens:

ΤΟ ΔΕΚΡΕΤΟΝ ΤΟΥ ΠΑΠΑ.

Εὐγένιος ἐπίσκοπος δοῦλος τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ, εἰς ἀΐδιον τοῦ πράγματος μνήμην.

ΜΕΓΑΛΑ τῷ παντοδυνάμῳ Θεῷ εὐχαριστῆσαι ἡμᾶς ὡς ἀληθῶς προσήκει, ὃς τῶν παλαιῶν αὐτοῦ οἰκτιρμῶν οὐκ ἀμνημονῶν,

DECRETUM PAPÆ.

Eugenius episcopus servus servorum Dei, ad perpetuam rei memoriam.

MAGNÆ profecto sunt nobis agendæ Omnipotenti Deo gratiæ, qui antiquarum suarum miserationum non immemor ecclesiam suam fœcundioribus

fem-

semper progressibus reddit ampliorem. Hanc enim etsi tentationum tribulationumque æstu ac turbine agitari quandoque sinit, nunquam tamen submergi permittit: sed fluctibus intumescentibus eam servat incolumem; efficitque pro ineffabili sua in genus humanum benevolentia, ut inter multos variosque casus & afflictiones semper illa magis vigeat, validiorque consistat. Ecce enim orientales, & occidentales populi jam olim dissidio a se invicem sejuncti in unam unitatis & pacis gratiam convenire Festinant: nam ægre ferentes, ut par est, diuturna secerni discordia, post multa sæcula: ipso videlicet a quo omne datum optimum, largiente; sanctæ conjunctionis desiderio in hunc concurrere locum. Nostræ igitur servitutis, ecclesiæque totius est & esse intelligimus, eniti toti viribus, tam prospeta exordia assiduo & nunquam intermisso studio progressum habeant, exitumque felicem; ut scilicet Dei gratiæ cooperatores esse, & haberi mereamur. Sane dilectissimus filius noster Joannes Palæologus Romæorum Imperator, una cum piissimo fratre nostro Josepho Constantinopolitano patriarcha, & reliquis patriarchalium sedium vicariis, magnoque archiepiscoporum, episcoporum, ecclesiasticorum hominum, ac aliorum nobilium comitatu ad diem octavum proximi mensis Februarii Venetias id est in portum ultimum venere; ubi se Imperator, ut sæpe etiam antea fecit, justis de causis Basileam ire non posse celebrandam œcumenicam synodum aperte declaravit: quod etiam per literas Basileæ congregatis significavit; adhortans omnes, atque illud ab omnibus flagitans, ut Ferrariam, quæ ad habendam hujusmodi synodum delecta est, quo perficiatur adeo pium opus, se conferant. Nos igitur, quibus semper sacratissima hæc unitas maxime cordi est, summo illam studio perfici cupientes, decretum Basileensis concilii, communi ejus & Græcorum consensu factum, & loci delectum, in quo synodus œcumenica fieret, in eadem synodo ab iis, qui Basileæ coacti sunt, habitum, & per nos deinde Bononiæ confirmatum, instantibus etiam ipsis tum imperatoris, tum patriarchæ legatis, nec non alia, quæcumque spectant ad hoc sanctum opus conjunctionis, prout nostræ servitutis exigit debitum, promovere atque ad finem perducere vehementer studemus, Omni igitur meliori modo & forma decernimus, & declaramus, consentientibus dictis imperatore, & patriarcha, qui præsentes hic sunt; & omnibus qui ad hanc synodum convenere, sacram œcumenicam synodum esse in hac urbe Ferraria, libero tutoque loco celebrandam, atque ita debere dictam synodum ab omnibus haberi & nominari. Ubi sine ulla contentiosa decertatione, aut turbulentis animis sui nimium studiosis, aut pervicacia; imo potius cum omni

A τὴν αὐτοῦ ἐκκλησίαν γονιμωτέραις ἀεὶ προκοπαῖς προβιβάζει. ταύτην γὰρ εἰ καὶ χειμάζεσθαι τῇ τῶν πειρασμῶν τε καὶ θλίψεων ζάλῃ καὶ τρικυμίαις ἔσθ' ὅτε ἀφίησιν, ἀλλ' οὔποτ' ἐᾷ καταβυθίζεσθαι. κορυφουμένων δὲ τῶν κυμάτων ἀβλαβῆ αὐτὴν διατηρεῖ, παρασκευάζει τε τῇ ἀφάτῳ αὐτοῦ φιλανθρωπίᾳ ἐκείνην ἐν ταῖς πολλαῖς καὶ ποικίλαις περιστάσεσιν ἀκμάζουσαν μᾶλλον διὰ παντὸς, καὶ ἰσχυρωτέραν φανῆναι. ἰδοὺ γὰρ οἱ ἀνατολικοὶ δῆμοι καὶ δυτικοὶ διεσχισμένοι ἔκπαλαι ἀπ' ἀλλήλων, εἰς μίαν ἑνώσεως καὶ εἰρήνης χάριν συνδραμεῖν σπεύδουσιν. οἱ δὴ τῷ σφᾶς αὐτοὺς χρονίᾳ κεχωρίσθαι διχονοίᾳ, ἤσχαλλον B ὡς εἰκός. μετὰ πολλοὺς δὲ αἰῶνας, αὐτοῦ δήπου χορηγοῦντος ἐξ οὗ πᾶσα δόσις ἀγαθὴ, ἐφέσει τῆς ἁγίας ἑνώσεως εἰς τουτονὶ συνῆλθον τὸν τόπον. τῆς ἡμετέρας τοίνυν ὑπηρεσίας, ἁπάσης τε τῆς ἐκκλησίας ἔργον ἐστί τε καὶ εἶναι νοοῦμεν, τὸ πάσῃ δυνάμει πειρᾶσθαι, ὅπως τὰ οὕτως εὐτυχῆ προοίμια σπουδῇ συνεχεῖ καὶ ἀδιαλείπτῳ τήν τε προχώρησιν καὶ τὴν ἔκβασιν εὐδαίμονα δέξηται, ὡς ἂν συνεργοὶ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος εἶναί τε καὶ λογίζεσθαι ἀξιωθῶμεν. ὁ τοίνυν ποθεινότατος ἡμῖν υἱὸς, Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος ὁ Ῥωμαίων Βασιλεὺς, ἅμα τῷ θεοσεβεστάτῳ ἀδελφῷ Ἰωσὴφ τῷ Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχῃ, καὶ τοῖς τῶν λοιπῶν C πατριαρχικῶν θρόνων τοποτηρηταῖς, μεγάλῃ τε ἀρχιεπισκόπων, ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν καὶ ἀρχόντων εὐγενῶν συνοδίᾳ, τῇ ὀγδόῃ τοῦ Φεβρουαρίου μηνὸς τοῦ ἄρτι παρεληλυθότος, εἰς τὰς Βενετίας, ἤγουν εἰς τὸν ἔσχατον λιμένα ἔφθασαν· ἐκεῖ δὲ, ὡς πολλάκις καὶ πρότου ἐτύγχανε πεποιηκὼς, ἀπὸ εὐλόγων αἰτιῶν εἰς τὴν Βασιλείαν διὰ τὴν τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου συγκρότησιν μὴ δύνασθαι ἀπάγειν ἀναφανδὸν ἐδήλωσε. καὶ τοῦτο τοῖς ἐν τῇ Βασιλείᾳ διὰ γραμμάτων ἐνέφηνε, παρακελευόμενος καὶ ἐκζητῶν ἅπαντας, ὅπως εἰς τὴν Φερραρίαν, τὴν πρὸς τὴν τοιᾶσδε συνόδου D συγκρότησιν ἐκλεχθεῖσαν, διὰ τὴν τελείωσιν τοῦ τοιούτου ἔργου οὕτως εὐσεβοῦς μεταναστῶσιν. Ἡμεῖς οὖν οἱ τὴν ἱερωτάτην ταύτην ἕνωσιν ἐν μέσῃ καρδίᾳ ἀεὶ φέροντες, ταύτην πλείστῃ ὅσῃ σπουδῇ συντελεῖσθαι ἐφιέμενοι, τὸ δεκρέτον τῆς ἐν Βασιλείᾳ συνόδου μετ' αὐτῶν τῶν Γραικῶν συμφωνηθὲν, καὶ τὴν ἐκλογὴν τοῦ τόπου ὑπὲρ τῆς ἀθροίσεως τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου, ἐν τῇ αὐτῇ παρὰ τῶν ἐν τῇ Βασιλείᾳ συνόδῳ γενομένην, καὶ δι' ἡμῶν ὕστερον ἐν τῇ Βονωνίᾳ, ἐγκειμένων καὶ αὐτῶν τοῦ τε Βασιλέως καὶ τοῦ πατριάρχου πρέσβεων, βεβαιωθεῖσαν, τάτε ἄλλα ὅσα πρὸς τοῦτο τὸ τῆς ἁγίας ἑνώσεως ἔργον συντείνουσιν, ὡς ἐκ τῆς ἡμετέρας ὑπηρεσίας ὀφείλομεν προ-E βιβάζειν, καὶ εἰς πέρας ἀγαγεῖν προθυμούμεθα. παντὶ γοῦν τρόπῳ καὶ τύπῳ, ὡς ἔνι μάλιστα, ἀποφαίνομεν καὶ δηλοποιοῦμεν, προστεθείσης τῆς συναινέσεως τῶν εἰρημένων, βασιλέως τε καὶ πατριάρχου τῶν ὧδε παρόντων, καὶ πάντων τῶν ἐν τῇ παρούσῃ συνεληλυθότων συνόδῳ, τὴν ἱερὰν οἰκουμενικὴν σύνοδον εἶναι ἐν ταύτῃ τῇ πόλει τῆς Φερραρίας, τῇ πᾶσιν ἐλευθέρᾳ καὶ ἀσφαλεῖ, τήν τε εἰρημένην σύνοδον οὕτως ὑπὸ πάντων χρῆναι νομίζεσθαί τε καὶ ὀνομάζεσθαι.

ANNO CHRISTI 1438.

ἔνθα δίχα τινὸς ἐριστικῆς φιλονεικίας, καὶ θορυβώδους φιλαυτίας, ἢ ἰσχυρογνωμοσύνης, μᾶλλον μὲν οὖν μετὰ πάσης ἀγάπης τὴν ἱερὰν ταύτην τῆς ἑνώσεως πραγματείαν μεταχειρίζεσθαι. *, ἣν Θεοῦ ὁδηγοῦντος καὶ ἵλεω γινομένου εὐτυχῶς τελεῖσθαι ἐλπίζομεν. μετὰ τῶν λοιπῶν ἁγίων ἔργων, πρὸς ἃ ἡ σύνοδος αὕτη συγκεκρότηται. Εδόθη ἐν τῇ Φερραρίᾳ, Απριλίου ἐννάτῃ, ἔτει κυριακῷ χιλιοστῷ τετρακοσιοστῷ τριακοστῷ ὀγδόῳ.

* deest for. ἔγνωμεν

Οτε δὲ ἀνέγνωσαν ταῦτα καὶ ἑτέρας γραφὰς, ἔταξαν γίνεσθαι τὴν σύνοδον ἐν Φερραρίᾳ. εἶτα ἀνέστη τις ἐκ τοῦ μέρους τῶν Ιταλῶν, καὶ ἠρώτησε τοὺς αὐτῶν καρδιναλίους, καὶ ἀρχιερεῖς, καὶ ἐπισκόπους, καὶ ἅπαντας τοῦ κλήρου, λέγων· στέργετε ταῦτα, ἅπερ ἐγράφησαν καὶ ἀνεγνώσθησαν σήμερον ἔμπροσθεν ὑμῶν; οἱ δὲ ἀποκριθέντες εἶπον. στέργομεν καὶ ὁμολογοῦμεν· τότε ἠρώτησαν καὶ οἱ Γραικοὶ τοὺς αὐτῶν ἀρχιερεῖς, ὁμοίως καὶ πάντας τὸ αὐτό. καὶ εἶπον αὐτοί· στέργομεν καὶ ὁμολογοῦμεν· καί ἔγραψαν τὴν ὁμολογίαν τῶν δύο μερῶν, καὶ ἐκηρύχθη ἡ σύνοδος καὶ τὸ κάθισμα ἐν χώρᾳ τῆς Φερραρίας, καθὼς ἄνωθεν εἴρηται.

Τούτων οὖν εἰρημένων καὶ γινομένων, καὶ τῶν ἀρχιερέων μικρὸν καθισάντων, ἀναστάντες ἤρξαντο πάντες δοξολογεῖν, καὶ ὕμνους ἀναφέρειν τῷ Θεῷ. γινομένης οὖν τῆς εὐχῆς καὶ τοῦ ὕμνου παυσαμένου, γέγονε τελεία ἀπόλυσις. Αλλὰ τίς διηγήσεται, ἢ τίς δύναται ἐξηγεῖσθαι κατὰ μέρος τὰ τότε πραχθέντα λεπτομερῶς, τὰς τάξεις τῶν πατριαρχῶν, τὰς ἰσοτιμίας τῶν βασιλέων, τοῦ βορείου μέρους τὸν καλλωπισμὸν, πῶς ἐκαθέζοντο οἱ ἱερεῖς καὶ ἀρχιερεῖς, φοροῦντες πᾶσαν ἀρχιερατικὴν στολήν· τοῦ νοτίου μέρους τὴν λαμπρότητα τῶν ἀνατολικῶν ἀρχιερέων, τὰς κατὰ τάξιν καθέδρας καὶ ἀναβάθρας καὶ ὑποπόδια, τὸ πλῆθος τῶν κληρικῶν, τὸν ἀριθμὸν τῶν νοταρίων, τῶν ἀρχόντων τὴν κατάστασιν, καὶ ἁπλῶς ὅλον τὸ συνέδριον τὸ πολυπληθές; ἀλλ' ὅμως ἐλύθη ἡ σύνοδος, καὶ ἀπῆλθεν ἕκαστος ὅπου ἐβούλετο.

Παρελθουσῶν τοίνυν τῶν ἡμερῶν τοῦ πάσχα, καὶ τοῦ καιροῦ πλημμελοῦνος, ἡ ἐκκλησία τῶν Λατίνων ἐζήτει, μὴ ἐν κενοῖς παρέρχεσθαι τὸν καιρὸν, ἀλλὰ συνέρχεσθαι συχνῶς τοῦ ἐξετάζειν τὰ δόγματα. ἡμεῖς δὲ ἐλέγομεν, ἄδικον εἶναι διαλέγεσθαι μὴ παρόντων τῶν ἀρχιερέων τῶν ἐν τῇ Βασιλείας συνόδῳ συνελθόντων. Πολλῆς οὖν διορίας γινομένης, μόλιν κατενεύσαμεν διὰ θεραπείαν τινὰ τῶν πραγμάτων, ἵνα ἐξετάζωνται θατέρων αἱ δόξαι περί τε τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς καὶ περὶ ἄλλων ζητημάτων ἐκκλησιαστικῶν. καὶ δὴ ἐποιησάμεθα ἀμφότεροι ἐκλογὴν, ἐξελέξαντο οἱ Λατῖνοι ἐκ τοῦ μέρους αὐτῶν καρδινάλεις δύο, μητροπολίτας δύο, ἐπισκόπους δύο, καὶ ἱερομονάχους δύο, ἀββάδας δύο, καὶ νοταρίους δύο, ὁμοῦ δώδεκα. ἐξελεξάμεθα καὶ ἡμεῖς ἐκ τῶν πρώτων ἀρχιερέων δύο, καὶ ἀπὸ τῶν μέσων δύο, καὶ ἐκ τῶν τελευταίων δύο, καὶ ἀπὸ τῶν ἡγουμένων δύο, καὶ σταυροφόρους δύο, καὶ νοταρίους δύο, ὁμοῦ δώδεκα. καὶ ἀποκατεστήσαμεν τούτους διαλέγεσθαι. καὶ

A caritate tractandum erit sanctum hoc unitatis negotium; quod Deo duce & propitio prospere successurum speramus cum reliquis sanctis negotiis, propter quæ hæc synodus convocata est. Datum Ferrariæ, die nono Aprilis, anno domini millesimo quadringenresimo trigesimo octavo.

QUÆ SYNODUM ANTECEDUNT.

Lectis his aliisque scripturis, constitutum est, ut Ferrariæ synodus fieret. Deinde surrexit quidam ex parte Italorum, & interrogavit eorum cardinales, B & archiepiscopos, episcopos, & clericos omnes, dicens: Recipitis ne hæc, quæ scripta, & lecta sunt hodie coram vobis? at illi respondentes dixerunt; Recipiemus, & approbamus. Tunc interrogaverunt & Græci suos præsules, similiter & reliquos omnes iisdem verbis; & illi responderunt: Recipimus & approbamus: & scripta fuit approbatio utriusque partis, & indictum concilium, & cessionum celebratio in urbe Ferraria, ut supra dictum est.

Post hæc igitur dicta & facta, episcopi paululum consedere; mox surgentes cœperunt Deo gratias agere, & C hymnos canere. Oratione peracta, hymnoque absoluto dimissa est synodos. Hic vero quis memoret, aut singula minutatim queat enarrare, quæ tunc acta sunt? Patriarcharum ordines, honoris adhibiti imperatoribus æqualitatem, lateris septentrionalis majestatem, ut sacerdotes & episcopi considebant induti toto habitu pontificio; splendorem lateris australis, ubi præsules orientales sedebant; sedes ordine positas, & scamna, & scabella; clericorum multitudinem, notariorum numerum, optimatum ordinem, in summa totum consessum numerosum? Attamen synodus D dimissa est, & abiit unusquisque quo erat collibitum.

Elapsis igitur diebus paschalibus, & prætereunte incassum tempore, Latinorum ecclesia semper efflagitabat, ne tempus frustra contereretur, sed ut crebro fierent conventus ad examinanda dogmata. Nos vero dicebamus, justum non esse disputare non presentibus episcopis, qui fuerant ad concilium Basileense profecti. Cum igitur intermedii temporis multum effluxisset, vix tandem annuimus, ut rerum statui quoquo modo consuleremus, partis ut utriusque opiniones de igne purgatorio, E deque aliis ecclesiasticis quæstionibus agitarentur. Itaque delecti sunt ex utraque parte, a Latinis quidem cardinales duo, metropolitæ duo, episcopi duo, sacerdotes monachi duo, abbates duo, & notarii duo; omnes duodecim. A nobis autem de primariis quidem metropolitis duo, de mediis duo, de postremis duo, hegumeni duo, cruce signati duo, & notarii duo; omnes duodecim; atque hos constituimus, ut

UÆ SY- DUM TECE- NT.

ut disputarent: ii vero bis per hebdomadam ad S. Francisci templum convenientes disputabant.

Quæstio de igne Purgatorio.

ITAQUE die mensis Juni quanto consedit privatim synodus, & Latini quæstionem de igne purgatorio proposuerunt, dicentes, purgatorium ignem esse, hoc est, in præsenti sæculo purgari animas peccatorum per ignem, peccata habentium venialia, adjuvante etiam ecclesia per sacerdotum preces: illas porro animas per sacrificia quoque & eleemosynas liberari a pœnis. Sanctorum vero justorumque animas esse in cœlo, illasque sine ullo medio Trinitati assistere, fruique bonis: peccatorum autem ac sine pœnitentia defunctorum esse in inferno, & cruciari, ut animam Judæ: & tria esse loca, ac differentias, nempe sanctorum animas esse in cœlo; peccatorum, & sine pœnitentia decedentium, in inferno, velut animam Judæ; medium vero locum esse habentium peccata venialia; hoc est, eorum, qui facta suorum peccatorum confessione, sumptoque pretioso Chisti corpore morte instante, debent tamen satisfactionem. Et quæsita hæc Itali scripta protulere; quodque apostolus dicat: *Uniuscujusque opus quale sit ignis probabit*, &; *ipse salvabitur, sic tamen quasi per ignem*. Multas quoque sanctorum legerunt sententias. Et quod Itali ignem hunc purgatorium esse in præsenti sæculo arbitrantur, animasque per illum purgari, Respondentibus autem Græcis dixit Ephesius: (Cor. 3.)

Quæcumque dixistis, & sanctorum testimonia quæ recitastis, Græcorum ecclesia recipit, & legit: parumque inter nos hac in re differt. Ceterum responsionem nostram scriptam dabimus: & date nobis, inquit, scripturam, ut ad singula capita respondeamus, & quomodo a Græcis intelligatur, & quænam sit differentia.

Quibus Itali auditis gavisi sunt, Deoque gratias egerunt: & accepta scriptura cœtus dimissus est.

Die vero ejusdem mensis quartodecimo rursus convenere in idem templum: & clausa janua, ne turbam populus efficeret, sederunt. Itaque Græci ad illa capita responderunt; sermonem vero habebat Cessario metropolita Nicænus, de scripto solvens, & capita singula explanans ex sententia nostrorum interpretum, doctorumque Græcorum. Quod *ignis* quidem ille, de quo loquitur apostolus, *ligna, fœnum, stipulam, uniuscujusque opus quale sit probabit*; hoc est opera & vitam, quam quisque in mundo egit, sive mala, sive bona. *Et cujus opus manserit, quod superædificavit, mercedem is accipiet: cujus vero opus arserit, detrimentum patietur:* hoc est, pia quidem opera manent, & non comburuntur, nec evanescunt: prava vero (Cor. 3.)

A ἀπερχόμενοι καθ' ἑβδομάδα δύο ἡμέρας ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Φραγκίσκου διελέγοντο.

Ζήτημα περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρός.

ΤΗ οὖν τετάρτῃ τοῦ Ἰουνίου μηνὸς ἐκάθισε μερικῶς ἡ σύνοδος, καὶ ἐζήτησαν οἱ Λατῖνοι περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς, λέγοντες. ὅτι ἐστὶ πῦρ καθαρτήριον ἤγουν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καθαρίζονται τῶν ἁμαρτωλῶν αἱ ψυχαὶ διὰ τοῦ πυρὸς, τῶν ἐχόντων ἁμαρτήματα συγγνωστὰ, συνεργούσης καὶ τῆς ἐκκλησίας διὰ δεήσεως τῶν B ἱερέων. ἔτι δὲ καὶ διὰ τῶν λειτουργιῶν καὶ ἐλεημοσυνῶν λυτροῦνται τῶν κολάσεων. καὶ ὅτι αἱ ψυχαὶ τῶν ἁγίων καὶ δικαίων ἐν τῷ οὐρανῷ εἰσι, καὶ ἀμέσως τῇ τριάδι παρίστανται, καὶ ὅτι ἀπολαύουσι τῶν ἀγαθῶν· τῶν δὲ ἁμαρτωλῶν καὶ ἀμετανοήτων αἱ ψυχαὶ ἐν τῷ ᾅδῃ εἰσὶ, καὶ κολάζονται, ὡς ἡ τοῦ Ἰούδα ψυχή· καὶ ὅτι τρεῖς εἰσιν οἱ τόποι καὶ διαφοραὶ, ἤγουν τῶν ἁγίων αἱ ψυχαὶ ἐν τῷ οὐρανῷ, τῶν δὲ ἁμαρτωλῶν καὶ ἀμετανοήτων ἐν τῷ ᾅδῃ, ὡς τοῦ Ἰούδα. ὁ μέσος δὲ τόπος, τῶν ἐχόντων συγγνωστὰ ἁμαρτήματα, τουτέστιν οἱ ἐξομολογησάμενοι τὰ ἁμαρτήματα αὐτῶν, καὶ κοινωνήσαντες τοῦ τιμίου σώματος ἐν C ὥρᾳ θανάτου, πλὴν χρεωστοῦσι κανόνα· καὶ ταῦτα ἐξεζήτησαν ἐγγράφως οἱ Ἰταλοί· καὶ ὅτι ὁ ἀπόστολος λέγει· ἑνὸς ἑκάστου τὸ ἔργον ὁποῖόν ἐστι τὸ πῦρ δοκιμάσει. καὶ· οὗτος σωθήσεται, ὡς διὰ πυρός· καὶ πολλὰς μαρτυρίας ἁγίων ἀνέγνωσαν. καὶ ὅτι τοῦτο τὸ πῦρ τὸ καθαρτήριον ἐν τῷ ἐνεστῶτι λαμβάνουσιν οἱ Ἰταλοὶ, καὶ ὅτι καθαρίζεται ἡ ψυχὴ διὰ τοῦ πυρὸς. καὶ ἀπολογηθέντων τῶν Γραικῶν εἶπεν ὁ Ἐφέσου.

Ὅσα εἴπατε, καὶ τὰς μαρτυρίας τῶν ἁγίων ἃς ἀνέγνωτε, στέργει αὐτὰς ἡ ἐκκλησία τῶν Γραικῶν, καὶ ἀναγινώσκει αὐτὰς, καὶ περὶ τούτου ὀλίγη D ἐστὶν ἡ διαφορά. πλὴν ἐγγράφως ἀπολογησόμεθα· καὶ δότε ἡμῖν τὴν γραφὴν ἔφη, ἵνα ἀπολογηθῶμεν ἐν ἑκάστῳ κεφαλαίῳ, καὶ πῶς νοεῖται παρὰ τῶν Γραικῶν, καὶ τίς ἐστιν ἡ διαφορά.

Καὶ ἀκούσαντες οἱ Ἰταλοὶ ἐχάρησαν, καὶ ἐδόξασαν τὸν Θεὸν, καὶ ἔλαβον τὴν γραφὴν, καὶ ἀνεχώρησαν ἀπ' ἀλλήλων.

Τῇ οὖν τετάρτῃ καὶ δεκάτῃ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς, συνήχθησαν πάλιν ἐν τῷ εἰρημένῳ ναῷ, καὶ κλείσαντες τὰς θύρας, ἵνα μὴ συγχέωνται ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἐκάθισαν. καὶ δὴ ἀπελογήθησαν ἐν ἐκείνοις τοῖς κεφαλαίοις οἱ Γραικοὶ, καὶ ἦν ὁ λαλῶν Βησσαρίων ὁ μητροπολίτης Νικαίας, ἐγ- E γράφως λύων καὶ ἑρμηνεύων τὸ καθ' ἓν κεφάλαιον, ὡς οἱ ἡμέτεροι ἐξηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι τῶν Γραικῶν ἐξηγοῦνται. Ὅτι τὸ μὲν πῦρ ἐκεῖνο, ὅπερ λέγει ὁ ἀπόστολος, ξύλα, χόρτον, καλάμην, ἑνὸς ἑκάστου τὸ ἔργον ὁποῖόν ἐστι, τὸ πῦρ δοκιμάσει, τὰς πράξεις λέγει, καὶ τὸν βίον ὃν ἐβίωσεν ἕκαστος ἐν τῷ κόσμῳ, εἴτε πονηρὰς, εἴτε ἀγαθάς. καὶ εἴ τινος τὸ ἔργον μένει ὃ ἐπῳκοδόμησε, μισθὸν λήψεται. καὶ εἴ τινος τὸ ἔργον κατακαήσεται, ζημιωθήσεται, ἤγουν, τὰ

ANNO CHRISTI 1438.

τὰ μὲν ἀγαθὰ ἔργα μένουσι. καὶ οὐ κατακαίονται, οὔτε ἀφανίζονται, τὰ δὲ πονηρὰ ἔργα κατακαήσονται, ἀντὶ τοῦ, ἀφανισθήσονται, αὐτὸς δὲ σωθήσεται, ὡς διὰ πυρός. σωθήσεται δὲ διὰ πυρὸς, ἤγουν, οὐκ ἀφανισθήσεται, ἀλλὰ μένει ἐν τῷ πυρὶ βασανιζόμενος αἰωνίως. καὶ ὅτι τὸ πῦρ ἐκεῖνο ὃ λέγει ὁ ἀπόστολος, διὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα λέγει, οὐχὶ δὲ διὰ τὸν ἐνεστῶτα, καθὼς ὁ εὐαγγελιστὴς λέγει· Καὶ ἀπελεύσονται οὗτοι εἰς κόλασιν αἰώνιον, οἱ δὲ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον. καὶ τό· ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτᾷ, καὶ τὸ πῦρ οὐ σβεσθήσεται, διὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα μόνον νοοῦσιν οἱ Γραικοί.

A comburentur, id est evanescent. *Ipse autem salvabitur quasi per ignem: salvabitur* autem *per ignem*, hoc est, non redigetur in nihilum, sed permanebit in igne, pœnas luendo æternas. Quodque ignem illum in futuro sæculo intelligit apostolus, non in præsenti; quemadmodum inquit evangelista; *Et ibunt hi in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam:* & illud: *Ubi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguetur;* de futuro tantum seculo intelligunt Græci.

QUÆS[TIONUM] NODUM ANTECE[DUNT.]

Matth. 25.

Marc. 9.

Οἱ δὲ Ἰταλοὶ καὶ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι πῦρ ὁμολογοῦσι, καὶ καθαρισμὸν πυρὸς, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι πῦρ ὁμολογοῦσι καὶ οὐ καθαρτικὸν, ἀλλ' αἰώνιον· καὶ ἐν τῷ νῦν καθαρισμὸν λαμβάνουσιν αἱ ψυχαὶ διὰ τοῦ πυρὸς, καὶ ἀπολύονται, κατὰ τὸ ἁμάρτημα ἑκάστου. ὁ μὲν ἔχων πολλὰς ἁμαρτίας, πολὺν καιρὸν καθαρίζεται, καὶ ἀπολύεται, ὁ δὲ ὀλίγας, ὀλιγώτερον καὶ ἀπολύεται, συνεργούσης καὶ τῆς ἐκκλησίας ὡς προείπομεν, καὶ ὅτι πάντες διὰ πυρὸς καθαρίζονται. λαμβάνουσιν οὖν οἱ Ἰταλοὶ τοῦτο τὸ πῦρ, καὶ ἐν τῷ νῦν μερικῶς, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰωνίως. καὶ τοῦτο τὸ νῦν καθαρτήριον ὀνομάζουσιν.

B Itali vero & in præsenti sæculo ignem fatentur, purgationemque per ignem; & in futuro ignem fatentur, non tamen purgatorium, sed æternum: atque hoc tempore animas per ignem emundari, & liberari pro cujusque peccatis; ita ut qui multa commisit delicta, longo purgatus tempore liberetur; qui vero pauca, celerius absolvatur, opem etiam afferente, ut jam dictum est, ecclesia: & omnas per ignem expiari. Itaque hunc ignem Itali & in præsenti ad tempus accipiunt, & in futuro sæculo æternum; & eum qui nunc agit, purgatorium nominant,

C

Οἱ δὲ Γραικοὶ ἐν τῷ μέλλοντι μόνον νοοῦσι τὸ πῦρ, καὶ κόλασιν μερικὴν τῶν ψυχῶν, καὶ ὅτι αἱ ψυχαὶ τῶν ἁμαρτωλῶν πορεύονται εἰς τόπον σκοτεινὸν, εἰς τόπον λύπης, καὶ λυποῦνται μερικῶς, καὶ κολάζονται ὑστερούμενοι τοῦ θείου φωτὸς, διὰ δὲ δεήσεων καὶ λειτουργιῶν παρὰ τῶν ἱερέων, καὶ δι' ἐλεημοσυνῶν ἀποκαθαίρονται, ἤγουν λυτροῦνται τοῦ τόπου ἐκείνου τοῦ σκοτεινοῦ, καὶ τῆς θλίψεως, καὶ ἀπολύονται, οὐ μὴν δὲ καθαίρονται διὰ πυρὸς οὐδὲ ἐνέργειαν πυρὸς ὁμολογοῦσιν οἱ Γραικοὶ κατὰ τοὺς Ἰταλοὺς, ἀλλ' ἐνεργεῖ μόνον ἡ προσευχὴ, ἡ δέησις, καὶ ἡ ἐλεημοσύνη.

At vero Græci in futuro tantum opinantur ignem: pœnamque animarum temporaneam, quod scilicet peccatis obnoxiorum animæ in locum abeant tenebricosum; in locum mœroris, in quo ad tempus versentur in mœrore & pœnis divino lumine privatæ: purgentur vero, hoc est a loco illo obscuro, & afflictione liberentur & absolvantur precibus & sacrificiis sacerdotum, ac eleemosynis, non autem igne, neque enim Græci fatentur actionem ignis, ut Itali; sed operatur tantum oratio, deprecatio, & eleemusyna.

D

Ἔστι δὴ μεταξὺ τούτων ἡ διαφορὰ αὕτη. Οἱ μὲν Γραικοὶ κόλασιν, καὶ λύπην, καὶ τόπον κολάσεως λέγουσι, πλὴν οὐ διὰ πυρός· οἱ δὲ Ἰταλοὶ κόλασιν καὶ καθαρισμὸν διὰ πυρός. καὶ οἱ μὲν Γραικοὶ οὐ τελείως, λέγουσιν, ἀπέλαβον τὰς κολάσεις, οἵτινες κολάζονται σήμερον, ἀλλ' ἀναμένουσι καὶ τὰ σώματα, ὥσπερ καὶ τῶν ἁγίων αἱ ψυχαὶ ἀπέλαβον μὲν τὰ ἀγαθὰ, ἀλλ' οὐ τελείως· τότε δὲ τελείως ἀπολαύσουσιν αὐτῶν, ἐν τῇ ἀναστάσει μετὰ τῶν σωμάτων, κατὰ τὸν ἀπόστολον λέγονται· Καὶ οὗτοι πάντες μαρτυρηθέντες διὰ τῆς πίστεως, οὐκ ἐκομίσαντο τὴν ἐπαγγελίαν, ἤγουν οὐκ ἐκομίσαντο διὰ τῶν σωμάτων· ὅταν δὲ ἑνωθῶσιν αἱ ψυχαὶ τοῖς σώμασιν ἐν τῇ ἀναστάσει, τότε τελείως ἀπολαύσουσιν· οἱ δ' Ἰταλοὶ, ὅτι αἱ μὲν ψυχαὶ τῶν κολαζομένων οὐ τελείως κολάζονται λειπομένων τῶν σωμάτων, τότε γὰρ μετὰ τῶν σωμάτων κολασθήσονται αἰωνίως, αἱ δὲ τῶν ἁγίων ψυχαὶ τέλειον ἀπέλαβον τὸν στέφανον ἐν οὐρανοῖς, νῦν μὲν καθὸ ψυχαὶ, τότε δὲ ἐνδυσάμεναι τὰ σώματα ἑαυτῶν αἰωνίως εὐφρανθήσονται. οὕτω ψάλλει καὶ

Est igitur hæc inter eos differentia. Græci enim pœnam, mœrorem, & pœnæ locum asserunt, sed non per ignem: Itali vero pœna, purgationemque per ignem. Et Græci quidem eos, qui nunc suppliciis addicti sunt, negant perfecte suscepisse pœnas, sed corpora etiam expectare; quemadmodum & animæ sanctorum sunt quidem assecutæ beatitudinem, non perfecte tamen, fruentur autem ea perfecte cum fiet resurrectio corporum, juxta apostolum dicentem: *Et hi omnes testimonio fidei probati non acceperunt repromissionem*, hoc est, per corpora non acceperunt. Cum vero corporibus animæ in resurrectione conjungentur, tum perfecta fruentur beatitudine. Itali vero asserunt, animas quidem damnatorum non perfecte cruciari, cum non adsint corpora: tunc enim ajunt, cum corporibus æternas pœnas sustinebunt: animas autem sanctorum perfectam in cœlis jam adeptas esse laureolam, nunc quidem ut animas, tunc antem suis, inquiunt, corporibus in-

Hebr. 11.

E

QUÆ SYNODUM ANTECEDUNT.

ANNO CHRISTI 1438.

indutæ perpetuo lætabuntur. Ita quoque Græcorum canit ecclesia; nec non Italorum similiter opinatur, & voce fatetur clarissima. Sunt etiam inter Græcos, qui ita sentiant, sanctorum animas non esse perfectam consecutas beatitudinem, sed in loco versari separato, ibique lætari, mente volventes cogitationem de perfecta quæ ipsos manet laureola, absolutaque beatitudine, & adeptione regni Dei.

Quibus Latini auditis petière scriptum Græcorum, ut scripto & ipsi responderent, & datum est illis.

Die vero ejusdem mensis quinta & vigesima rursus in eodem loco sederunt, itemque eadem iterarunt, constituto brevi temporis spatio, ut Itali scriptis probationibus ostenderent, esse pœnam & ignem purgatorium, per quem animæ mundentur, opitulantibus ecclesiæ orationibus & sacrificiis; & ignem in præsenti sæculo esse ad tempus, in futuro autem æternum.

Itaque die vigesimo septimo ejusdem mensis convenerunt, & lecta sunt ab Italis multa sanctorum testimonia & exempla, & probationes, nec non & apostoli dictum: *Hic autem salvabitur quasi per ignem*, & quod vox illa, *salvabitur*, salutem, auxilium, liberationem a malis, & refrigerium, & similia denotat, & bonum quid significare intelligitur, atque ita accipitur, non autem malum, juxta prophetam dicentem: *Salvum me fac domine, quoniam defecit sanctus*, &: *Salvum fac servum tuum Deus meus sperantem in te*. Et: *Domine Deus virtutum converte nos, & ostende faciem tuam, & salvi erimus*. Petrus quoque, dum mergeretur in aquis, ad Christum dixit: *Domine salva me, & extendens manum Christus apprehendit & salvavit eum*, &: *Salva nos, perimus*. Et: *Salvum fac populum tuum domine*. Ecce verbum hoc, *salva*, in bonam, non in malam sumitur partem, & multa alia de voce hac, *salva*, literis tradita protulerunt, atque ita Græcos allocuti sunt: Vos Græci illud, *salva*, in malam partem accipitis dicentes: *Hic autem salvabitur quasi per ignem*.

1. Cor. 5.

Psal. 11.

Psal. 85.

Psal. 79.

Matth. 14.

Matth. 8.

Psal. 47.

Græci vero dixerunt: Ad hoc scriptam dabimus responsionem: addiderunt & multa alia, quod etiam diabolus, & qui eum secuti sunt, ejecti e gloria Dei pene carnem sunt: & qui immateriales erant, aliqua ex parte materiales facti sunt: nam propterea etiam ad materialia corpora currunt, & requiescunt in corporibus, quod liquet ex eo: *Si ejicis nos domine, mitte nos in gregem porcorum, & ait illis: ite: & impetu abiit grex per præceps*. Idcirco etiam in corporibus humanis inhabitare expetunt, quod in iis requiescunt: ecce sunt ex parte corporei, & reservantur ad pœnas; futurumque est, ut materia quam sumpserunt, igni comburatur æterno. Angeli sunt omnino immateriales, ut qui non sunt lapsi,

Matth. 8.

A ἡ ἐκκλησία τῶν Γραικῶν, καὶ τῶν Ἰταλῶν ὁμοίως τοῦτο δοξάζει καὶ ὁμολογεῖ μεγαλοφώνως. τινὲς δὲ τῶν Γραικῶν καὶ τοῦτο δοξάζουσιν, ὅτι οὐκ ἀπέλαβον αἱ ψυχαὶ τῶν ἁγίων τελείως, ἀλλ᾽ ἐν ἰδίῳ τόπῳ εἰσὶ καὶ εὐφραίνονται, ἐνθυμούμενοι ὅτι μέλλουσιν ἀπολαβεῖν τὸν τέλειον στέφανον, καὶ τελείως ἀπολαύειν τῶν ἀγαθῶν, καὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ.

Καὶ ἀκούσαντες οἱ Ἰταλοὶ ἐζήτησαν τὴν γραφὴν τῶν Γραικῶν τοῦ ἀπολογηθῆναι αὐτοῖς ἐγγράφως· καὶ ἀδόθη αὐτοῖς.

Καὶ τῇ πέμπτῃ καὶ εἰκοστῇ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς, B πάλιν ἐκάθισαν ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, καὶ πάλιν τὰ αὐτὰ εἶπον, καὶ ἔθηκαν μικρὰν διορίαν, ἵνα ἐγγράφως δείξωσιν οἱ Ἰταλοὶ, ὅτι κόλασις καὶ πῦρ καθαρτήριόν ἐστι, καὶ διὰ τοῦ πυρὸς καθαρίζονται, συνεργούσης καὶ τῆς ἐκκλησίας διὰ δεήσεων καὶ λειτουργιῶν, καὶ ὅτι τὸ πῦρ καὶ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι μερικῶς ἐστι, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰωνίως.

Καὶ τῇ εἰκοστῇ ἑβδόμῃ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς πάλιν ἐκάθισαν, καὶ ἀνέγνωσαν οἱ Ἰταλοὶ πολλὰς μαρτυρίας ἁγίων, καὶ παραδείγματα, καὶ ἀποδείξεις, καὶ τοῦ ἀποστόλου τὸ ῥητόν. Οὗτος δὲ σωθήσεται, ὡς διὰ πυρός. καὶ ὅτι, τὸ σωθήσε- C ται ῥῆμα, σωτηρία, καὶ βοήθεια, καὶ λύτρωσις τῶν κακῶν, καὶ ἀναψυχὴ, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα ἐπὶ καλοῦ νοεῖται καὶ λαμβάνεται, οὐχὶ δὲ ἐπὶ κακοῦ, κατὰ τὸν προφήτην λέγοντα· σῶσόν με κύριε, ὅτι ἐκλέλοιπεν ὅσιος. καὶ· σῶσον τὸν δοῦλόν σου ὁ Θεός μου, τὸν ἐλπίζοντα ἐπὶ σέ. καὶ· κύριε ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων ἐπίστρεψον ἡμᾶς, καὶ ἐπίφανον τὸ πρόσωπόν σου, καὶ σωθησόμεθα· καὶ ὁ Πέτρος καταποντιζόμενος ἐν τοῖς ὕδασι πρὸς τὸν Χριστὸν εἴρηκε· κύριε σῶσόν με. καὶ ἁπλώσας ὁ Χριστὸς τὴν χεῖρα ἐπελάβετο, καὶ ἔσωσεν αὐτόν· καὶ· σῶσον ἡμᾶς, ἀπολλύμεθα· καί. σῶσον ὁ Θεὸς τὸν λαόν σου. ἰδοὺ τὸ ῥῆ- D μα τοῦτο, τὸ σῶσον, ἐπὶ καλοῦ λέγεται. οὐχὶ δὲ ἐπὶ κακοῦ· καὶ ἕτερα πολλὰ περὶ τοῦ, σῶσον, ἐγγράφως ἀπέδειξαν, καὶ πρὸς τοὺς Γραικοὺς εἶπον· ὑμεῖς δὲ οἱ Γραικοὶ, τὸ, σῶσον, ἐπὶ κακοῦ λαμβάνετε, λέγοντες. οὗτος δὲ ὡς διὰ πυρὸς σωθήσεται.

Καὶ εἶπον οἱ Γραικοί· τοῦτο ἐγγράφως αἰποδώσομεν, καὶ ἕτερα πολλὰ εἶπον, καὶ ὅτι ὁ διάβολος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἐκπεσόντες ἐκ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ παρὰ μικρὸν ἔλαβον σάρκα, καὶ οἱ ὄντες ἄϋλοι μερικῶς ὑλικώθησαν. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ πρὸς τὰ ὑλικὰ σώματα τρέχουσι, καὶ ἀ- E ναπαύονται ἐν τοῖς σώμασιν, ὡς τὸ λέγον. εἰ ἐκβάλλεις ἡμᾶς κύριε, ἐπίτρεψον ἡμῖν ἀπελθεῖν εἰς τὴν ἀγέλην τῶν χοίρων· καὶ ἐπέτρεψεν αὐτοῖς, καὶ ὥρμησεν ἡ ἀγέλη κατὰ τοῦ κρημνοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν σώμασιν ἀνθρωπίνοις ὀρέγονται κατοικεῖν· ἀναπαύονται γὰρ ἐν αὐτοῖς. ἰδοὺ ὡς ἐκ μέρους σαρκικοί εἰσι, καὶ μέλλουσι κολάζεσθαι, καὶ τὴν ὕλην ἣν ἔλαβον, μέλλουσι κατακαίειν ἐν πυρὶ αἰωνίως. οἱ ἄγγελοι παντοίως εἰσὶν ἄϋλοι, ὡς ἄπταιστοι, καὶ οὐδε-

ANNO CHRISTI 1438.

QUÆ SYNODUM ANTECEDUNT.

οὐδεμία ὕλη ἐστὶν ἐν αὐτοῖς. καὶ εἶπον οἱ Γραικοὶ καὶ περὶ τούτου ἐγγράφως ἀπολογηθῆναι. καὶ οὐκ ἤθελον φανερῶσαι τὴν δόξαν αὐτῶν τελείως οἱ Γραικοὶ, ἀλλὰ μόνον ποιεῖσθαι τὰς ἐρωταποκρίσεις ἐκπλαγίως, καὶ τὰ καθίσματα, εἰς τὸ βαστάζεσθαι τὴν σύνοδον, ἕως ὅτου ἔλθωσιν οἱ πρέσβεις ἀπὸ τῶν ῥηγάδων.

Εν δὲ τῇ δεκάτῃ ἕκτῃ τοῦ Ιουλίου μηνὸς, ἡμέρᾳ τετάρτῃ, ὥρισεν ὁ βασιλεὺς καὶ ἀπῆλθον ἅπαντες οἱ ἀρχιερεῖς εἰς τοὺς οἴκους τοῦ πατριάρχου, καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ἔφιππος, καὶ ἐκάθισαν οἱ ἀρχιερεῖς ἐπὶ πέδου, καὶ ὁ βασιλεὺς ἐπὶ θρόνου, καὶ ὁ πατριάρχης κατὰ τὴν τάξιν αὐτοῦ. καὶ ὁμιλήσαντες συμβουλευτικῶς τὰς δόξας αὐτῶν, ἐσπούδασαν γνῶναι, εἴπερ οἱ ἅγιοι ἀπέλαβον τὰ ἀγαθὰ τελείως, ἢ οὐκ ἀπέλαβον. καὶ ἀνέγνωσαν πολλὰς γραφὰς τῶν ἁγίων περὶ τούτου. καὶ ὥρισεν ὁ βασιλεὺς, ἵνα γράψῃ ὁ καθεῖς τὴν δόξαν αὐτοῦ. καὶ οἱ μὲν ἔλεγον, ὅτι οὐκ ἀπέλαβον, ὡς ὁ ἀπόστολος λέγει· Καὶ οὗτοι πάντες μαρτυρηθέντες διὰ τῆς πίστεως οὐκ ἐκομίσαντο τὴν ἐπαγγελίαν, τοῦ Θεοῦ ἡμῶν κρεῖττόν τι προβλεψαμένου, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσιν· ἕτεροι δὲ ἔλεγον, ὅτι τελείως αἱ ψυχαὶ τῶν ἁγίων ἀπέλαβον τὰ ἀγαθὰ, καὶ τέλειον ἀπέλαβον τὸν στέφανον ἐν οὐρανοῖς, καὶ ἀμέσως τῇ τριάδι παρίστανται. ἄλλοι πάλιν ἔλεγον· ἐν τόπῳ εἰσὶν ἀναπαύσεως, καὶ βλέπουσι μόνον, καὶ εὐφραίνονται μικρόν. ἔλαβε δὲ ὁ βασιλεὺς ἐγγράφως ἑκάστου τὴν ὁμολογίαν καὶ τὴν δόξαν. καὶ πολλὰ ἐξετάσαντες ὡμίλουν τὰ αὐτὰ, ἀπὸ πρωὶ ἕως ἕκτης ὥρας τῆς ἡμέρας, καὶ πολλὴ ἐγένετο περὶ τούτου φιλονεικία. τέλος δὲ πάντων ὥρισεν ὁ βασιλεὺς ἐλθεῖν τῇ ἐπαύριον, καὶ πάλιν περὶ τῶν αὐτῶν εἰπεῖν. καὶ δὴ συνήχθησαν πάλιν Ιουλίου δεκάτῃ ἑβδόμῃ, καὶ περὶ τῶν αὐτῶν πολλὰ ὡμίλησαν. Εστησαν οὖν τοῦτο, ὅτι ἀπέλαβον καὶ οὐκ ἀπέλαβον· ἀπέλαβον μὲν τελείως αἱ ψυχαὶ καθὸ ψυχαὶ, μέλλουσι δὲ ἀπολαβεῖν καὶ τελεώτερον ἐν τῇ ἀναστάσει μετὰ τῶν σωμάτων τῶν ἰδίων, καὶ τότε λάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος, ἢ καὶ ὡς τὸ φῶς ὅπερ ἔλαμψεν ὁ κύριος ἡμῶν Ιησοῦς Χριστὸς ἐν τῷ ὄρει Θαβωρίῳ. Τούτων οὖν οὕτω λεγομένων, ἡμεῖς ἐκδεχόμεθα τὰ γένη τῶν Λατίνων, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ πάπα διῃρημένην σύνοδον ἐν τῇ Βασιλείᾳ· τῆς διορίας δὲ παρερχομένης, οὐδεὶς τῶν παρ᾽ ἐκείνοις ἐρχόμενος ἐγνωρίζετο. Αλλη δὲ πληγὴ καὶ ἄλλο κακὸν ἡμῖν ἐπεπήδησεν. τί τὸ κακόν; λοιμὸς θανάτου ἐπέπεσε τὴν Φερραρίαν, καὶ βουβῶνες καὶ ἄωροι θάνατοι ἔθλιβον αὐτήν. ἡμεῖς δὲ τῷ φόβῳ τοῦ θανάτου καὶ τῇ δειλίᾳ συνεχόμενοι, φρενῆται σχεδὸν γεγόναμεν, καὶ ἐλυπούμεθα σφόδρα διὰ τὴν ἀργίαν τοῦ καιροῦ, καὶ ἐκλυδωνιζόμεθα διὰ τὴν τοῦ θανάτου ἀπειλήν. καὶ τὸ δεινότερον, ὅτι νόσῳ τρυχωθεὶς, καὶ λαύρῳ πυρετῷ κατασχεθεὶς ὁ Σάρδεων ἐκεῖνος κύριος Διονύσιος, τοποτηρητὴς ὢν τοῦ Ιεροσολύμων, ἀπέθανε, καὶ ἐτάφη παρ᾽ ἡμῶν λαμπρῶς. τοῦτο οὐ μικρῶς ἡμᾶς ἐφόβησεν, ἀλλ᾽ ὅμως Θεοῦ εὐδοκίᾳ μόνος αὐτὸς πάντων ἡμῶν ἀπῆλθεν εἰς τὰς αἰωνίους μονάς·

& nulla est in iis materia. Ad hoc ergo etiam Græci scriptum se reddituros responsum dixerunt. Nolebant autem planum omnino facere quid sentirent; sed interrogationibus tantum, & responsionibus utebantur obliquis; & ad sessiones conveniebant eo animo, ut synodus protraheretur, donec regum nuntii venirent.

Ad diem vero mensis Julii sextum decimum, feria quarta, imperatoris mandato convenere omnes antistites in patriarchæ ædes, quo etiam ipse imperator profectus est, equo insidens. Sederuntque præsules in plano, imperator in solio, patriarcha vero suo more. Collatisque inter se consiliis & sententiis suis, studiose exquisierunt, an sancti perfectam sint consecuti beatitudinem, necne. Et lectis hac de re multis sanctorum scriptis, voluit imperator, ut suam unusquisque sententiam scriberet. Erat porro aliquorum opinio, sanctos nondum esse consecutos beatitudinem, quemadmodum inquit apostolus: *Et hi omnes testimonio fidei probati non acceperunt repromissionem, Deo pro nobis melius aliquid providentes, ut non fine nobis consummarentur.* Alii vero dicebant, sanctorum animas perfectam esse adeptas beatitudinem, & perfecte laureolam assecutas in cœlis, nulloque intermedio Trinitati assistere. Nonnulli aliter sentiebant: animas videlicet esse in loco quietis, & videre tantum, at modicum lætari. Accepit ergo imperator scriptam cujusque confessionem, ac sententiam. Et multa disquisitione habita eadem repetebant ex matutino tempore usque ad horam diei sextam; nam multa fuit hac de re controversia. Ad extremum placuit imperatori postridie fieri conventum, deque eadem agi materia, Itaque convenerunt iterum die Julii decimoseptimo; multumque super iisdem habuere sermonem. Declaratum fuit demum, sanctos consecutos, & non consecutos esse beatitudinem; hoc est, animas quidem ut animas ad perfectam pervenisse beatitudinem; in resurrectione tamen perfectionem esse consecuturas cum propriis corporibus, quando fulgebunt ut sol, sive instar ejus lucis, qua in monte Thabor dominus noster Jesus Christus resplenduit. Hæc dum aguntur, nos quidem Latinorum nationes expectabamus, & Basileensem synodum, quæ a papa divisa erat: sed abeunte definito temporis spatio, nemo ex illis comparebat. Aliam insuper plagam, & aliud accepimus malum: quale vero? pestis invasit Ferrariam, bubonesque & improvisa mors illam afflixit; nos vero metu mortis terroreque perculsi pene desipuimus, & tristabamur nimium ob jacturam temporis, & propter impendentem mortem fluctuabamus; quodque gravius est, quia domnus ille Dionysius Sardium præsul sedis Hierosolymitanæ vicarius morbo afflictus, ardentique febri jactatus decessit, quem magno

Hebr. 21.

QUÆ SYNODUM ANTECEDUNT.

gno cum honore humavimus. Id nos haud modice terruit: attamen Dei beneficio solus ille pro nobis omnibus in æterna migravit tabernacula: nos vero timore consternati ingemiscebamus.

ἡμεῖς δὲ τῷ φόβῳ συναπαχθέντες ἐστενάζομεν.

ANNO CHRISTI 1438.

His ita gestis præstitutum quatuor mensium dilapsum est tempus, & nec Basilea quisquam, nec aliquis alius Italus venit. Cumque a nobis aliud fieri non posset, res ipsa cogebat celebrari synodum ad disputandum, absentibus etiam iis, qui synodo interesse debebat: aiebat enim pontifex: Ubi ego sum cum imperatore & patriarcha, ibi est universa Christianorum synodus; cum præsertim adsint patriarchæ omnes, & cardinales nostri. Nos autem vota & sententias plurium pertimescentes verebamur, ne pars major prævaleret juxta legem suffragiorum. Verum ab ipsis hoc etiam dubium solutum est. Atque ita communi consensu aggressi sumus disputationem, examinando duo illa quæsita: An scilicet fas sit addi quicquam symbolo; &, an pium sit, quod est additum.

Τούτων οὕτω γινομένων, ἡ διορία τῶν τεσσάρων μηνῶν παρῆλθε, καὶ οὔτε οἱ ἐν τῇ Βασιλείᾳ ἦλθον, οὔτε ἄλλος τις τῶν Ἰταλῶν. μὴ ἐχόντων δὲ πῶς ἄλλως ποιῆσαι, ἠνάγκαζεν ἡμᾶς αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἐνεργεῖσθαι τὴν σύνοδον τοῦ διαλέγεσθαι καὶ χωρὶς τῆς παρουσίας τῶν συνοδικῶν. ἔλεγε γὰρ ὁ πάπας· ἔνθα εἰμὶ ἐγὼ μετὰ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ πατριάρχου, ἐκεῖ ἐστιν ἡ σύνοδος ἅπασα τῶν χριστιανῶν· καὶ μάλιστα ὅτι πάρεισιν οἱ πατριάρχαι πάντες, καὶ καρδινάλεις ἡμῶν. Ἡμεῖς δὲ τῶν πλειόνων τὴν ψῆφον καὶ γνώμην φοβούμενοι ἐδειλιῶμεν, μήπως αἱ πλείους ψῆφοι κατισχύωσι κατὰ τὸν νόμον τῶν ψήφων· ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἐλύθη παρ' αὐτῶν. Καὶ οὕτω γνώμῃ κοινῇ ἠρξάμεθα διαλέγεσθαι, καὶ ἐξετάζειν περὶ τῶν δύο ὑποθέσεων· Εἰ ἔξεστι προσθεῖναι τῷ συμβόλῳ· καὶ, Εἰ τὸ προστεθὲν ἀσεβές ἐστιν.

SESSIO I.

Patrum qui Ferrarium convenerunt.

ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ α.

Τῶν ἐν τῇ Φερραρίᾳ συνελθόντων πατέρων.

Anno Christi 1438.

MENSE Octubri, die octavo, indictione secunda, cœpit œcumenica synodus disputare. Feria quarta hebdomadæ coacti sunt patres non in episcopalem ecclesiam, ubi synodus œcumenica fuit indicta, sed in palatium papæ, in templum scilicet palatii, quod ipse valetudine impediretur: laborabat enim podagra, nec poterat sessiones in episcopio celebrare; cum tamen templum illud satis esset amplum, apparatumque ad conventus ibi perpetuo faciendos: non sunt tamen in eo factæ, ut dictum est, sed in templo palatii, posito eo sedium ordine, & aquilonari latere assignato Latinis, quemadmodum erat constitutum. Præsidente igitur papa, sedeque imperatoris Alemanorum posita, quod ipse non adesset, vacua, ut dictum est: sedere cardinales infra ad occidentem: post eos archiepiscopi, episcopi, & hegumeni pro suo quisque statu. Supra papam altare versus sedebant non in sedibus, aut scabellis, sed in plano notarii & primicerii, & quidam in dignitatibus constituti. Ante vero papam ad pedes ejus, & pro sede imperatoris sederunt equites, marchiones, comites, ac duces, communiumque oratores, tum aristocraticorum, tum democraticorum. Nationis vero nostræ pars, Græci scilicet, australe latus, ut supra diximus, habuere. Præsidente ergo imperatore sedit patriarcha inferior papa, quod e regione ejus sedebat imperator: quare necesse erat patriarcham inferiorem sedere quatuor fere palmos. Ceterum ejus sedes tametsi non erat æque edita ac

ΜΗΝΙ Ὀκτωβρίῳ, ὀγδόῃ, ἰνδικτιῶνος δευτέρας, ἤρξατο διαλέγεσθαι ἡ οἰκουμενικὴ σύνοδος, καὶ τετάρτῃ ἡμέρᾳ τῆς ἑβδομάδος ἐγένετο ἡ συνέλευσις οὐκ ἐν τῇ ἐπισκοπῇ, ἔνθα ἡ οἰκουμενικὴ σύνοδος ἀνεκηρύχθη, ἀλλ' ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ πάπα, ἐν τῷ ναῷ τοῦ παλατίου, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἀσθενῆ. ποδαλγία γὰρ κατεῖχεν αὐτὸν, καὶ οὐκ ἠδύνατο τὰς συνελεύσεις ποιεῖν ἐν τῇ ἐπισκοπῇ, καίτοιγε τοῦ ναοῦ τῆς ἐπισκοπῆς εὐρυχώρου ὄντος, καὶ προκατεσκευασμένου πρὸς τὸ γίνεσθαι ἀεὶ ἐκεῖ τὰς συνελεύσεις. ἀλλ' οὐκ ἐγένετο ἐκεῖσε καθὼς ἔφημεν, ἀλλ' ἐν τῷ ναῷ τοῦ παλατίου, τάξεως τῶν θρόνων τεθείσης, καὶ τοῦ βορείου μέρους τοῖς Λατίνοις δοθέντος, καθὼς προσετέτακτο. προκαθίσαντος τοίνυν τοῦ πάπα, καὶ τοῦ θρόνου τοῦ βασιλέως τῶν Ἀλαμανῶν κενοῦ ὡς εἰρήκαμεν ὄντος, ὁ γὰρ βασιλεὺς οὐ παρῆν, ἐκάθισαν οἱ καρδινάλεις κάτωθεν πρὸς δυσμάς. καὶ μετ' αὐτοὺς οἱ ἀρχιεπίσκοποι, καὶ οἱ ἡγούμενοι, ἅπαντες κατὰ τὴν τάξιν αὐτῶν· ἄνωθεν δὲ τοῦ πάπα πρὸς τὸ θυσιαστήριον, ἐκαθέζοντο οὐ μετὰ θρόνων καὶ σοπεδίων, ἀλλ' ἐν τῷ πατώματι νοτάριοί τε καὶ πριμικήριοι, καὶ τῶν ἀξιωματικῶν τινες. ἔμπροσθεν δὲ τοῦ πάπα, καὶ ἐν τοῖς ὑποποδίοις αὐτοῦ, καὶ ἔμπροσθεν τοῦ βασιλικοῦ θρόνου, ἐκαθέζοντο καβαλλάριοί τε καὶ μαρκέσιοι, κόντοι καὶ δουκάδες, καὶ οἱ τοποτηρηταὶ τῶν κουμμουνίων τῆς ἀριστοκρατίας, καὶ τῶν δημοκρατιῶν. οἱ δὲ τοῦ ἡμετέρου γένους, οἱ Γραικοὶ, τὸ νότιον μέρος, καθὼς ἀνωτέρω ἔφημεν, παρέλαβον. προκαθίσαντος τοῦ βασιλέως, ἐκάθισε καὶ ὁ πατριάρχης μετεωρώτερα τοῦ πάπα, ὅτι κατ' ἀντικρὺ αὐτοῦ ἐκαθέζετο ὁ βασιλεὺς, καὶ ἦν ἄρα κατ' ἀνάγκην

ANNO CHRISTI 1438.

SESSIO I.

καθέζεσθαι τὴν πατριάρχην ὡσεὶ σπιθαμὰς τέσσαρας κάτωθεν. ἀλλ' ὁ θρόνος αὐτοῦ, εἰ καὶ οὐχ ὑπῆρχεν ὑψηλὸς ὥσπερ ἐκείνου, ἀλλ' ἐνδεδυμένος ἦν καὶ αὐτὸς κοκκίνῳ, καὶ μετὰ ὑποποδίου κοκκίνου, κατὰ πάντα ὅμοιος τῷ τοῦ πάπα· εἶτα ἐκάθισαν οἱ τοποτηρηταὶ τῶν πατριαρχῶν ἐπὶ τοὺς θρόνους αὐτῶν, καὶ μετ' αὐτοὺς οἱ μητροπολῖται κατὰ τὴν τάξιν αὐτῶν, εἶτα οἱ ἡγούμενοι. ἐν ἄλλῳ δὲ σκάμνῳ κατ' ἀντικρὺ τοῦ πατριάρχου ἐκάθισαν οἱ σταυροφόροι, καὶ μετ' αὐτῶν τῶν ἐκκρίτων τινές. ἄνωθεν δὲ τοῦ βασιλέως πρὸς τὸ σκευοφυλάκιον ἐκάθισεν ἐν σοπεδίῳ ὁ τοῦ βασιλέως ἀδελφὸς κῦρις Δημήτριος, εἶτα οἱ ἄρχοντες οὐκ ἐν σοπεδίοις, ἀλλ' ἐν τῷ πατώματι· σὺν αὐτοῖς δὲ καὶ οἱ τοποτηρηταὶ τῶν αὐθεντῶν τῆς ἀνατολῆς. μέσον δὲ τοῦ ναοῦ πρὸς μὲν τὸ θυσιαστήριον, ἐκάθισαν οἱ διαλεγόμενοι τῶν Αατίνων τὸν ἀριθμὸν ἕξ, βλέποντες πρὸς δυσμάς· ἀπὸ δὲ τοῦ δυτικοῦ μέρους ἐκάθισαν οἱ ἕτεροι ἓξ τῶν Γραικῶν, βλέποντες κατ' ἀνατολὰς πρὸς τοὺς διαλεγομένους. ἐπάνω δὲ τοῦ θυσιαστηρίου προὔκειτο τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον ἀνεπτυγμένον, καὶ ἐξ ἑκατέρων τῶν αὐτοῦ, αἱ στῆλαι τῶν ἁγίων ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου, μετὰ λαμπάδων ἑκατέρωθεν τριῶν· ὑπῆρχον δὲ οἱ ἐκλεγέντες παρ' ἡμῶν, ὁ μητροπολίτης Ἐφέσου κῦρις Μάρκος. ὁ Ῥωσίας κῦρις Ἰσίδωρος· Νικαίας κῦρις Βησσαρίων· ὁ μέγας σκευοφύλαξ ὁ Ξανθόπουλος ὁ λεγόμενος Σιδεροφάς· ὁ μέγας χαρτοφύλαξ κῦρις Μιχαὴλ ὁ Βαλσαμών, καὶ ὁ κῦρις Γεώργιος ὁ Γεμιστός. οἱ δὲ τῶν Λατίνων ὑπῆρχον, καρδινάλεις δύο. ὁ τοῦ ἁγίου Ἀγγέλου Ἰουλιανὸς ὁ Καισαρῖνος, καὶ ὁ τοῦ ἁγίου Σταυροῦ Νικόλαος ὁ Ἀλβεργάτος καρδινάλις Φιρμάνος· ἀρχιεπίσκοποι δύο, ὁ Ῥόδου Ἀνδρέας, καὶ ὁ Φορολιβιένσις ἐπίσκοπος Ἰωάννης, καὶ δύο διδάσκαλοι τῆς θεολογίας ἱερομόναχοι, ἄνδρες σοφοί. Τούτων ἀντικρὺ καθισάντων, ἐφιλοτιμήθη ἡμῖν ἡ ἔναρξις τῆς διαλέξεως. προτραπεὶς οὖν ὁ Νικαίας καὶ δημηγορήσας, ἐγκωμίοις ἐτίμησε τὴν σύνοδον, καὶ ἐμακάρισε τοὺς ἐξάρχους αὐτῆς ὅσον τὸ ἱκανόν. τῶν γὰρ ἐγκωμίων ὁ ὄγκος, καὶ ἡ τοῦ λόγου φορά, καὶ ἡ εὐπορία τοῦ ἐγκωμιαστοῦ ἐπλάτυνε τὸν λόγον ἐπὶ πολύ. λαβὼν οὖν οὗτος τὸ ἐνδόσιμον παρὰ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ πατριάρχου, ἀναστὰς καὶ βαλὼν μετάνοιαν ἤρξατο λέγειν οὕτως.

ὁ λόγος Βησσαρίωνος τοῦ τῆς Νικαίας

ΤΩΝ μεγάλων πραγμάτων οὐ τὰ τέλη μόνον χωρήσαντα κατ' ἐλπίδας εὐφραίνοιεν ἂν τοὺς πονουμένους περὶ αὐτά, ἀλλ' οὐδὲν ἧττον καὶ αἱ ἀρχαὶ ἐπιστᾶσαι. τὴν γάρ τοι ἀρχὴν καὶ ἐπὶ πάντων μὲν ἴσως τῶν ἄλλων πολύ τι δύνασθαι ἀναγκαῖον, εἴπερ ἥμισυ τοῦ παντὸς ὑπὸ πάντων κοινῇ τῶν σοφῶν ὠνομάσθη· καὶ ῥᾷον ἀρξαμένους ἐφικέσθαι τοῦ τέλους, ἢ ταύτης τὸ σύνολον ἅψασθαι τῇ ῥᾳστώνῃ χαριζομένους. μάλιστα δ' ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡμῖν ἔργου τοῦ θείου καὶ μέγα τι δύνασθαι ἐλπιστέον, καὶ χρυσοῦν ὑποτείνουσαν τέλος αὐτὴν νομιστέον. τὸ μὲν τῇ θείᾳ πεποιθόσιν ἐπαγγελίᾳ δίδωσι θαρρεῖν, ἐν

pontificia, purpura tamen erat & ipsa ornata cum scabello purpureo, similis omnino pontificiæ. Deinde sederunt vicarii patriarcharum suis in sedibus; post eos metropolitæ servato inter se ordine; inde hegumeni. In alio vero scamno e regione patriarchæ sederunt cruce signati, & cum iis viri quidam primarii. Supra imperatorem ad sacrarium sedit in scabello domus Demetrius frater imperatoris; deinde optimates non in scabellis, sed in plano; cum quibus erant oratores principum orientalium. In medio porro templo altare versus sederunt ex Latinis qui disputaturi erant, numero sex, spectantes ad occidentem. Ex parte vero occidentali sederunt de Græci, alii sex, spectantes ad orientem, atque ad disputantes. Super altare autem propositus erat sancti evangelii liber apertus, medius inter capitum thecas sanctorum apostolorum Petri & Pauli, & cereis utrimque tribus appositis. Erant porro a nobis delecti domnus Marcus metropolita Ephesi, domnus Isidorus Russiæ, domnus Bessario Nicææ, magnus vasorum custos Xanthopulus cognomento Siderophas, domnus Michael Balsamon magnus bibliothecarius, & domnus Georgius Gemistus: pro Latinis vero erant cardinales duo, Julianus Cæsarinus sancti Angeli, & Nicolaus Albergatus sanctæ Crucis cardinalis Firmanus: archiepiscopus Rhodi Andreas, Joannes episcopus Foroliviensis, & duo sacerdotes monachi theologiæ magistri, viri docti. Hi cum sedissent, seque adversi conspicerent, honoris causa nobis concessum est, ut disputationem inchoaremus. Ergo Nicænus imposito sibi onere concionem habuit, qua synodum laudibus ornavit; & ejus præsides, quantum opus fuit, honoribus cumulavit. Nam encomiorum amplitudo, & orationis ubertas, & laudatoris facundia sermonem bene produxit: accepta igitur is facultate ab imperatore & patriarcha surrexit; cumque se venerabundus incurvasset, sic orsus est dicere:

Sermo Be- sarionis Ni- cæni.

MAGRARUM rerum non modo exitus, cum pro voto successerint, sed ipsa etiam nihilo secius exordia, cum advenerint, oblectant eos, qui suam in eas operam impendunt. Necesse est enim principium fortasse quidem & alia quavis in re multum valere, quando a cunctis communiter sapientibus totius dimidium appellatur; faciliusque est pervenire ad finem ordiendo, quam ordiri prorsus socordiæ indulgendo. Sed plurimum in divino hoc opere, quod nobis propositum est, valere sperandum: successumque prosperum promittere existimandum; quod & di-

SESSIO I. ANNO CHRISTI 1438.

& divina freti pollicitatione Deum in consessu nostro affore confidimus; quo quidem præsente nihil est desperandum: & ex præteritis magnam de futuris licet facere conjecturam. Nam quod ecclesiæ membra tanto jam tempore a se invicem disjuncta, ut ne convenire quidem ullo modo vellent, sed vel ipsam fere vocem conveniendi moleste ferrent, ac in eo quod sibi noxium erat, libenter persisterent: nunc tanto utrimque animi ardore, posthabitis multis, quæ impedimento erant, illud unum enitantur, quod tendit ad conciliandam pacem: qua ratione hoc non ascribat quispiam divinæ virtuti; & proinde certissimum bonorum omnium indicium existimet? Dies ergo hæc est lætitiæ, estque cur exultemus spiritu exhilarati, habent illustres exitus illustria exordia: uberes fruges primitiæ uberes. Machinationes inimici, dolusque contra nos ab eo consutus, per quæ amici & fratres, imo vero ejusdem capitis membra & partes, & unius ovile pastoris inimicitias susceperunt, defluere incipiunt, dilabi, atque dissolvi. Jam enim disjuncta copulari, interrupta rursus cohærere festinant; estque illis optatissimum, & votis omnibus expetendum, eodem angulo conjungi, ac contineri. Etenim utraque pars eodem proposito, parique studio convenit, nullum plane locum voluntati illi relinquentes, quæ vincere, aut vinci studet: id enim non discipulorum Christi, & moderatorum hominum, sed contentiosorum fuerit, ac sibi suisque cupiditatibus penitus indulgentium: verum unius veritatis adinveniendæ affecti desiderio, cum qua & vinci cupiant, sine qua vel vincere nolint. Jam enim necesse est veritatem palam dilucidari, & prævalere omnibus, devictis iis, quæ frustra illi obstrepunt; & sese in omnium animos insinuare: mendacium vero procul abigi, nactum loca illa, in quibus versantur filii mendacii; & regnans in iis, qui pluris faciunt mendacii patrem: sub illo vitæ duce agentes omnia & dicentes: Ecquid præsente negotio dignum quidpiam eloqui valeat? Ecquid ex rebus ante gestis conferri possit cum præsentibus? præterita omnia præsentibus obruuntur, cedunt omnia, inferiora sunt omnia iis, quæ jam fiunt. Plaudamus omnes, lætemur omnes spiritu, canant omnes salvatori hymnum, tum ut ob collata beneficia illi gratiæ agantur, tum ut nostris precibus congruens principio finis concedatur. Verum quisque etiam nostrum de suo conferat omnia, quæcumque pro viribus poterit, & conducunt ad finem, & sacram Christianorum consociationem, rem adeo decoram & utilem: tentanda omnia, experiunda omnia, parcendum nulli, non studio, non diligentiæ, non sudoribus, non laboribus; illudque memoria repetendum, oportere non solum preces fundere, sed nostrum etiam Deo ministerium offerre.

A μέσῳ ἡμῶν σχήσειν ἐσόμενον τὸν Θεόν, οὗ παρόντος οὐδὲν ὅλως ἀνέλπιστον, τὸ δὲ καὶ μέγα τεκμήριον τῶν ἐσομένων τὸ γινόμενον ποιουμένοις. τὸ γὰρ τοσοῦτον ἤδη χρόνον τὰ τῆς ἐκκλησίας μέλη ἀπ᾽ ἀλλήλων διεῤῥωγότα, μηδ᾽ ἀνέχεσθαι συνελθεῖν, ἀλλὰ καὶ πρὸς μόνην ἴσως τὴν ἀκοὴν δυσχεραίνειν, καὶ μένειν τὸ οἰκεῖον ἀγαπῶντα κακόν· νῦν δὲ τοσαύτην ἀμφοῖν τοῖν μεροῖν προθυμίαν ἐγγενέσθαι, ὥστε πολλῶν ὄντων τῶν κωλυμάτων, πάνθ᾽ ὅμως ἐν δευτέρῳ θεμένους μόνου γενέσθαι τοῦ συντείνοντος πρὸς τὴν ἕνωσιν· πῶς οὐκ ἄν τις ἐπιγράψειε τῇ θείᾳ δυνάμει, καὶ ἀκολούθως παντὸς ἀγαθοῦ θεῖτο τεκμήριον; B ἡμέρα τοίνυν εὐφροσύνης ἡ σήμερον, καὶ πάρεστι σκιρτᾶν ἀγαλλομένους τῷ πνεύματι· λαμπρὰ λαμπρῶν τῶν τελῶν τὰ προοίμια, μεγάλαι μεγάλων καρπῶν ἀπαρχαί. τὰ μηχανήματα τοῦ ἐχθροῦ, καὶ ὃν καθ᾽ ἡμῶν συνέῤῥαψε δόλον, ἐκπολεμοῦντα ἀλλήλοις τοὺς φίλους καὶ ἀδελφούς, μᾶλλον δὲ τὰ τῆς αὐτῆς κεφαλῆς μέλη καὶ μέρη, καὶ τοῦ αὐτοῦ ποιμένος τὸ ποίμνιον, ἀποῤῥεῖν ἄρχεται, καὶ διαῤῥεῖν τε καὶ λύεσθαι. δὴ πρὸς μὲν ἕνωσιν σπεύδει τὰ διεστῶτα, τὰ δὲ διεῤῥωγότα πρὸς σύνδεσμον, ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἀμφότεροι γωνίαν συνέρχεσθαι παντὸς μᾶλλον καὶ βουλόμενοι καὶ εὐχόμενοι. συνεληλύθασι γὰρ C ἄμφω μετὰ τοῦ ἴσου σκοποῦ καὶ τῆς αὐτῆς προθυμίας, τῷ μὲν νικᾶν ἢ νικᾶσθαι ζητεῖν ἐκ παντὸς οὐδεμίαν ἀπονέμοντες χώραν. εἴη γὰρ ἂν οὐ μαθητῶν τούτου Χριστοῦ καὶ σωφρόνων ἀνδρῶν, ἀλλά τινων ἐριστικῶν καὶ πάντα σφίσιν αὐτοῖς χαριζομένων, καὶ ταῖς ἰδίαις ὀρέξεσι· τὴν δ᾽ ἀλήθειαν ἀνευρεῖν προθυμούμενοι μόνον, καὶ μετὰ μὲν ταύτης ἀγαπῶντες καὶ τὸ νικᾶσθαι, ταύτης δὲ ἄνευ καὶ τὸ νικᾶν ἀπωθούμενοι· ὥστε τὴν μὲν ἀλήθειαν ἀναγκαῖον ἤδη παῤῥησιασθῆναι, καὶ πάντων κρατήσασαν περιγενέσθαι μὲν τῶν ἄλλως ἐνοχλούντων αὐτῇ, ταῖς δ᾽ ἁπάντων ἐνοικισθῆναι ψυχαῖς· τὸ δὲ ψεῦ-D δος ἐλαθῆναί ποι μακράν, τὴν μετὰ τῶν τοῦ ψεύδους ἐκγόνων εἰληφὸς χώραν, κἀκείνων κρατῆσον, οἳ περὶ πλείονος τὸν τοῦ ψεύδους πατέρα ποιοῦνται, ὑπ᾽ ἐκείνῳ ἡγεμόνι τοῦ βίου πάντα ποιοῦντες καὶ λέγοντες. Τί τις ἂν εἴποι τοῦ παρόντος ἀντάξιον; τί τις ἂν ἕτερον τῶν φθασάντων εἰς ἴσον θεῖτο τοῖς ἐνεστῶσι; πάντα τὸ πρότερον ἀποκρύπτεται τοῖς παροῦσι, λείπεται πάντα κατόπιν, πάντα δεύτερα τῶν νυνὶ γιγνομένων. πάντες κροτήσωμεν, πάντες εὐφρανθῶμεν τῷ πνεύματι, πᾶσιν ὁ τοῦ σωτῆρος ὕμνος μελέτω, τὸ μὲν χάριτας ὁμολογοῦσιν αὐτῷ τῶν ἐς δεῦρο, τὸ δὲ καὶ τέλος εὐχο-E μένοις ἰδεῖν τοῖς προοιμίοις συμβαῖνον. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ συνεισφερέτω ἡμῶν ἕκαστος πάντα τὰ κατὰ δύναμιν, καὶ ὅσα πρὸς τὸ τέλος ἐποίσουσι, καὶ τὴν ἐπὶ καλῷ καὶ συνοίσοντι ἱερὰν τῶν χριστιανῶν ἕνωσιν. πάντων ἁπτέον, πᾶσιν ἐγχειρηστέον μηδὲν ἐλλελοιπότας, μὴ σπουδῆς, μὴ προθυμίας, μὴ ἀγώνων, μὴ πόνων, μεμνημένους ὅτι οὐκ εὔχεσθαι μόνον δέον, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς ὑπηρετεῖν τῷ Θεῷ· οὐδὲ πάντα ἐλπιστέον παρὰ τοῦ κρείττονος, μηδὲν αὐτοὺς πονουμένους, εἴη γὰρ

ANNO CHRISTI 1438.

SESSIO I.

ἂν τοῦτό γε ἐναντίον ὅις δεόμεθα, εἰ συλλήπτορα μὲν αὐτὸν σχήσειν εὐχοίμεθα, ἡμεῖς δὲ μηδὲν ἡμῶν αὐτῶν ἔργον παρέχοιμεθα ἄξιον λόγου, ᾧ καὶ συλλήψαιτο· οὕτω γὰρ ἂν αὐτόν τε μᾶλλον ἕξομεν ἡμῖν συλλαμβανόμενον, ῥᾷόν τε πρὸς τὸ τέλος καὶ εὐοδώτερον ἀφιξόμεθα. Ὃ καὶ γένοιτο θεὲ σῶτερ, ἐπιστάντας τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ κροτῆσαί σοι τὸ ἐπινίκιον καὶ χαρμόσυνον, ὑφ' ἑνὶ μὲν ὑπηχουμένους καὶ τῷ αὐτῷ πνεύματι, ταυτὸ δὲ μέλος ἀποδιδόντας, καὶ τὴν αὐτὴν ἡρμοσμένους ἁρμονίαν, ὑπό σοι μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ κεφαλῇ καὶ ζῆν, καὶ κινεῖσθαι, καὶ πνεῖν, ταυτὸ φρονοῦντας, ταυτὸ φθεγγομένους, ἀλλήλοις ὄντας ταυτό. Χριστὲ βασιλεῦ, ἕνα ἐφ' ἡμᾶς βασιλέα καὶ τὸν αὐτόν σε καὶ θέλομεν καὶ εὐχόμεθα, οὗ τῷ τιμίῳ ἐξηγοράσθημεν αἵματι, ὃς λύτρον ἀνθ' ἡμῶν πεπραμένων ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν σαυτὸν ἔδωκας, ὃς ἡμᾶς κατεχομένους ὑπὸ τοῦ τυράννου ἀφήρπασας. ἓν οὖν καὶ ἡμᾶς αὐτὸς ἄμφω σαυτῷ ποίμνιον ἔργασαι, μὴ ἀνέχου διῃρημένων τῶν σῶν, μηδὲ πρόει πολεμοῦντας ἀλλήλοις· μᾶλλον δὲ μὴ θατέρους μὲν πρόει, ἀντιποιοῦ δὲ θατέρων· ὑπὲρ ἑκατέρων προήκας σαυτὸν, τὸ τίμιον αἷμά σου τὸ χυθὲν ἀμφοῖν ἐγεγόνει λυτήριον. κοινὴν οὖν ἡμῖν καὶ τὴν παρὰ σαυτοῦ ῥοπὴν ταυνῦ χάρισαι, κοινῶς ἀμφοτέροις προστιθέμενος, καὶ πρὸς αὐτὸν ἑλκύσας ἡμᾶς ἀμφοτέρους, πρὸς ἓν μὲν καὶ τὸ αὐτὸ τέλος τάξας σαυτὸν, ἐν ἀναλογίᾳ δὲ ἀλλήλους ἡμᾶς καὶ σχέσει τῇ πρὸς ἀλλήλους, μὴ συγχωρήσας] ἀπαρτεῖς ἀλλήλων εἶναι καὶ διεστῶτας, κἀντεῦθεν ἐξ ἀνάγκης καὶ τοῦ τέλους ἀποτυγχάνοντας πάντως γε τοὺς ἑτέρους. Τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἡ τῶν χαρισμάτων πηγὴ, πνεῦμα σοφίας, πνεῦμα συνέσεως, πνεῦμα φόβου Θεοῦ, ὑπὲρ οὗ καὶ μεθ' οὗ ὁ προκείμενος ταῖς ἐκκλησίαις ἀγὼν, ἀπελάσαις μὲν ἀφ' ἡμῶν πάντων λογισμὸν ὑπερήφανον, φόβον δὲ Θεοῦ ταῖς ἡμετέραις ἁπάντων ἐνθείης ψυχαῖς, σύνεσίν τε καὶ σοφίαν ἡμῖν χαρισάμενον, καὶ μεθ' ἡμῶν ἅμα πάντων τὸν ὑπὲρ σαυτοῦ διενεγκὼν ἀγῶνα ἀναφήνειας τὴν ἀλήθειαν ἅπασιν, ἅτε δὴ τῆς ἀληθείας ὂν μόνον καὶ καλούμενον πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν ἡμῖν τὴν ἀλήθειαν ἀναγγέλλειν ἔργον πεποιημένον, κατὰ τὴν τῆς ἀληθείας φωνὴν τὴν ἀληθῆ τε καὶ ἀπαράγραπτον. Ὁ Θεὸς ἡ Τριὰς, ἡ πάντα μὲν παραγαγοῦσα λόγοις ἀῤῥήτοις, πάντα δὲ συνέχουσα, καὶ προνοουμένη, καὶ κυβερνῶσα, σὸν ἄνθρωπος ἔργον, μετὰ πάντα μὲν ἴσως τὰ ἄλλα, πρὸ πάντων δὲ ὅμως τῶν ὁρωμένων ὑπάρξας, ἐξαίρετον καὶ τοῦτο χὼν καὶ βασιλικὸν, οἶμαι, ἑτοίμοις, καὶ προκειμένοις τοῖς ἀγαθοῖς εἰσελθεῖν εἰς τὸν βίον. τούτου πολλάκις μὲν, ἢ μᾶλλον ἀεὶ, τὰ σωματικὰ δὴ ταῦτα καὶ συντείνοντα τῇ παρούσῃ ζωῇ προνοῇ, οὐχ ἧττον δὲ καὶ ὅσα εἰς τὴν ψυχῆς κατάστασιν ἀφορᾷ καὶ βελτίωσιν· ἧς ἴδιον ἀγαθὸν ἡ ἀλήθεια, καὶ τὸ μὴ πλανᾶσθαι περὶ τὰ καίρια, ὡς τοῦτο ὂν, ὧν ἔχομέν τε καὶ ἕξομεν, τὸ ἄριστον καὶ θειότατον. τοῦτο δὴ καὶ νῦν ἡμῖν πρυτανεύσαις, χορηγήσας συνεῖναί τε αὐτὸν, καὶ ἀναφανεῖσαν ἀσπάσασθαι. συγγνοὺς μὲν, εἴτι αὐτῆς ἁμαρτάνομεν οὐχ ἑκόντες, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς περὶ

Neque enim a Deo ſperanda ſunt omnia nihil nobis elaborantibus: nam precibus noſtris id eſſet contrarium, ſi Dei quidem imploremus auxilium, nihil vero præſtetur a nobis dignum, cui ſe Deus præbeat adjutorem. Ita enim magis & ipſe nobis opitulabitur, & nos ad finem facilius, expeditiusque perveniemus. Quod utinam eveniat, Deus ſalvator, & videamus illum diem, quo tibi victoriæ, lætitiæque hymnum canamus, uno eodem ſpiritu nobis verba præeunte, ut unus efficiatur concentus, & in unam convenientes harmoniam ſub uno eodemque te capite vivamus, moveamur, ſpiremus, idem ſentiamus, idem loquamur, idem ſimus. Chriſte rex, unum te nobis regem volumus, & optamus; cujus pretioſo redempti ſumus ſanguine, qui te pro nobis ſub peccato venditis pretium redemptionis tradidiſti, qui nos a tyranno oppreſſos eripuiſti. Unum quoque partes ambas ovile tibi efficias, ne patiaris tuos inter ſe diſſidere, ne projicias, mutuo inter ſe bello flagrantes, quinimo ne partem alteram projicias, alteram vero tibi aſciſcas pro utriuſque te ipſum profudiſti; ſanguis tuus pretioſus, qui effuſus eſt, partis utriusque fuit lavacrum: nunc ergo ſit etiam favor tuus nobis communis; communem utriuſque fer opem, traheque ad teipſum utroſque, unum eumdemque te finem conſtituens, nos vero proportione inter nos & caritate mutua conjungens, & nulla ratione permittens, ut ſit inter nos diſſidium ac disjunctio; ex quo fiat neceſſario, ut potiri fine non liceat ex duabus certe partibus alteri. Spiritus ſancte, chariſmatum fons, ſpiritus ſapientiæ, ſpiritus intellectus, ſpiritus timoris Dei, quo & cum propoſitum eſt eccleſiis hoc certamen, omnem a nobis ſuperbam abigas cogitationem, Dei vero timorem omnium noſtrum animis inferas, intellectum nobis & ſapientiam donans; atque una cum nobis omnibus in certamen pro te ſuſceptum deſcendens, veritatem omnibus patefacias, ut qui non modo ſis & voceris ſpiritus veritatis, ſed etiam illud tibi vendicaris, ut omnem nobis veritatem annunties, ſecundum veracem & nullo modo deficientem veritatis vocem. Deus ipſa Trinitas, quæ ineffabilibus modis omnia produxiſti, & contines omnia, & providentia regis, tuum opus eſt homo, poſt omnia quidem fortaſſe alia, ſed ut ſit ante omnia viſibilia, productus; hoc etiam, ut ego quidem arbitror, eximio regioque honore affectus, ut in vitam ingrederetur, cum parata jam bona ac præſto eſſent. Huic ſæpe tu quidem, imo vero ſemper ne deſint quæ ad corpus ſpectant & præſentem vitam, tua providentia proſpicis: ſed non minori gubernatione conſulis, ut habeat quæ ad ſtatum animæ pertinent, quibus illa melior fiat: cujus proprium bonum eſt veritas, & nequaquam hallucinari in iis, in quibus ſumma rerum conſiſtit, quippe cum id ſit omnium quæ habemus atque habituri ſumus, opti-

SESSIO I.

ANNO CHRISTI 1438.

optimum ac diviniſſimum. Id nunc etiam nobis concede, & tribue ut illam inter nos habeamus, & comparentem amplectamur. Ignoſcas, vero interim, ſi qua ex parte inviti aberramus ab ea, & præſertim ubi de te agitur, qui non modo ipſe perveſtigationem effugis, ac perſcrutationem, ſed & ex his quæ creaſti, pleraque cum tamen tenui quadam atque umbratili plane ratione divinam tuam imaginem referant: annue ſupplicantibus, teque nobis viæ ducem, quæ ducit ad te ſolum verum Deum, ſequentibus præbe. Et quemadmodum ipſe cum hypoſtaſibus, ſive perſonis tria ſis, unam & eamdem habes ſubſtantiam & naturam, perſonarum numero nihil obſtante huic identitati; ita nos, etſi multi, diverſarumque nationum ſimus, jam vero ſubſeminante inimico, diverſæ etiam, proh dolor! opinionis & fidei, diverſitate hac ſublata unum ut ſimus, atque idem omnes effice, idem credentes, idem de te opinantes; nihilque obſtet, quo minus unum ſimus, idemque de te ſentiamus, non diverſitas generis, non numerus & frequentia hominum. Sed hactenus preces. Vos autem quid dicitis, qui ſacram hanc ſynodum celebratis, qui rei agendæ præeſtis, qui multos ſuſcepiſtis labores, & multa ſæpenumero vota feciſtis, ut diem hunc videretis, quaſi jam prænuntium futurorum? qui ſimul & rerum, & finis præco eſſet clariſſimus? quis æque ac ut decet beatos vos prædicet; quis ſatis idoneis vos afficiat laudibus, qui laborum veſtrorum fructus jam pullulare videtis? Beatiſſime pater, revera nunc es beatus, eriſque multo beatior, cum, Deo duce, ad finem pervenerimus, quem nobis dux ipſe conceſſerit multa tibi erunt a Deo repoſita præmia, ſi ſanctam ejus eccleſiam ad unitatem reduxeris: magnum opus præſtiteris, ſi uſque ad finem perſeveraveris: ſi ſcandala quidem e medio ſuſtuleris, pacem vero induxeris & concordiam: multum adhibuiſti zelum, multam ſolicitudinem; multum evigilaſti, multas curas contuliſti ad congregandos undique Chriſti filios: ut fraterno, ac ſpirituali affectu communi deliberatione habita, victricem ſequendo veritatem, in unam eant ſententiam: nemo id negat, notum eſt omnibus: teſtes hujus rei ſumus tibi ego & omnes. Sed oportet etiam ſpectare finem, conſilioque tuo ad illum & agere & dirigere omnia: ut lætitia, quam in præſenti percipimus, paulatim creſcendo, progreſſuſque faciendo, multiplicetur ad finem, atque ad ultimum perveniat cumulum. Si ſplendida initia, & talia ſunt exordia, conſidera, qualis erit finis hujuſmodi principiis congruens. Quantis vero fauſta precantium votis, ac laudibus, quam lætis celebrabitur vocibus, quantas adipiſcetur laureas, qui tanta jam rerum fundamenta jecit, & præterea jaciet. Habes hic, qui ſuam tibi det operam, te-

A σαυτοῦ λόγοις, ὃς οὐκ αὐτὸς μόνον ἀνεξιχνίαστός
τε καὶ ἀνεξερεύνητος ὑπάρχεις, ἀλλὰ καὶ τῶν σῶν
δημιουργημάτων τούτων τὰ πλείονα, καί τοι ἀμυ-
δρὰ ὄντα τῆς σῆς θείας εἰκόνος ἀπηχήματα,
καὶ οἷον σκιαί τε καὶ εἴδωλα. ἐπινεύσαις δὲ δεο-
μένοις, καὶ τῆς εἰς σὲ φερούσης τὸν μόνον ἀληθι-
νὸν Θεὸν ἡγούμενος ἑπομένοις. καὶ ὥσπερ αὐτὸς
τρία ταῖς ὑποστάσεσιν ὢν εἴτε προσώποις, μίαν
καὶ τὴν αὐτὴν σώζεις οὐσίαν καὶ φύσιν, οὐδὲν τῇ
ταυτότητι ταύτῃ προσισταμένου τοῦ ἀριθμοῦ τῶν
προσώπων, οὕτως ἡμᾶς, πολλοὺς μὲν ὄντας καὶ
διαφόρων γενῶν, ἤδη δὲ τοῦ ἐχθροῦ ὑποσπείραν-
τος, οἴμοι, καὶ δόξης καὶ πίστεως, ταύτην μὲν
B ἀνέλοις τὴν διαφοράν, ἓν δὲ ταυτὸν ἐσομένους
ἀποδείξαις τῇ πίστει καὶ τῇ δόξῃ περὶ σοῦ, οὐδε-
νὸς πρὸς τὸ ἓν εἶναι καὶ ταυτὰ φρονεῖν περὶ σοῦ
προσισταμένου, οὐ τῆς τῶν γενῶν ἑτερότητος, οὐ τοῦ
σωμάτων ἀριθμοῦ τε καὶ πλήθους. ἀλλὰ ταῦτα
μὲν ἡμῖν ηὔχθω. Ὑμεῖς δὲ τί φατε, οἱ τὴν
ἱερὰν ταύτην σύνοδον συγκροτοῦντες, οἱ τοῦ πράγ-
ματος ἡγεμόνες, οἱ πολλὰ μὲν ἠγωνισμένοι,
πολλὰ δὲ καὶ πολλάκις εὐξάμενοι ταύτην ἡμέ-
ραν, ὡς ἤδη καὶ τῶν μελλόντων ἐσομένην προάγ-
γελον; τὴν αὐτὴν καὶ ἀρχὴν τῶν πραγμάτων, καὶ
τοῦ τέλους κήρυκα διαπρύσιον; τίς ἀξίως ὑμᾶς
μακαρίσοι; τίς δ' εὐφημήσοι δεόντως, ἤδη τῶν
C πόνων ὑμῶν ὁρῶντας τοὺς καρποὺς ἀναθάλλοντας;
Μακαριώτατε πάτερ, νῦν ὄντως ὑπάρχεις μακά-
ριος, καὶ ἔτι μᾶλλον ἔσῃ, ἐπειδὰν Θεοῦ ἡγου-
μένου εἰς τέλος καταντήσωμεν, οἷ ἂν ἐκεῖνος
ἡμῖν ἡγήσαιτο. πολλά σοι παρὰ Θεοῦ κείσεται
ἆθλα τὴν ἁγίαν αὐτοῦ ἐκκλησίαν ἑνώσαντι. μέ-
γα ἔσῃ πεποιηκὼς ἔργον, εἰ διαγένοιο μέχρι
τέλους ἐγκαρτερῶν, καὶ πάντα μὲν ἐξαίρων ἐκ
μέσου τὰ σκάνδαλα, εἰρήνην δὲ καὶ ὁμόνοιαν
ἀντεισάγων. πολὺν ἔθου ζῆλον, πολλὴν μέρι-
μναν, μεγάλην ἀγρυπνίαν τε καὶ φροντίδα, συνα-
γαγεῖν μὲν τὰ τοῦ Χριστοῦ πάντοθεν τέκνα, συν-
διασκεψαμένους δ' ἀλλήλοις ἀδελφικῶς τε καὶ
D πνευματικῶς συνελθεῖν εἰς ταυτὸ περιγενομένης
τῆς ἀληθείας. οὐδεὶς ἄλλως ἐρεῖ, πάντες ἴσα-
σιν, ἐγώ σοι καὶ πάντες μάρτυρες τούτου. ἀλλὰ
δεῖ καὶ πρὸς τὸ τέλος ἀποσκοποῦντα, πάντα πρὸς
ἐκεῖνο καὶ τάξαι καὶ πρᾶξαι προμηθούμενον, ὅπως
ἂν ἣν ἐν ἀρχαῖς εὐφροσύνην καρπούμεθα, καθ'
ὁδὸν αὐξανομένη τε καὶ προβαίνουσα πολλαπλα-
σιασθῇ που περὶ τὰ τέλη, καὶ εἰς τὸν ἔσχατον ἀ-
φίκοιτο ὅρον. εἰ λαμπραὶ αἱ ἀρχαί, καὶ τοιαῦ-
τά γε τὰ προοίμια, λόγισαι ποῖον ἔσται τὸ τέ-
λος συμβαῖνον τοιαύταις ἀρχαῖς; πόσου δὲ
τεύξεται μακαρισμοῦ καὶ ἐπαίνων, ὅσης εὐφημίας,
ὅσων στεφάνων, ὃς καὶ τοσαύτας μὲν προκατεβά-
E λετο φθάσας ἀφορμὰς τῶν πραγμάτων, τοσαῦ-
τα δ' ἔτι καταβαλεῖται; ἔχεις ἐνταῦθα συλλη-
ψόμενόν τε καὶ ἐψόμενον, ἐφ' οἷς ἅπασι δέον,
τὸν υἱόν τε καὶ βασιλέα, τὸν εὐσεβέστατον καὶ γαλη-
νότατον καὶ φιλόχριστον. ὃς πολλῶν οἷς κεκόσμηκεν
ἑαυτὸν ἀγαθοῖς, ἐξαίρετον ἔχει τὸν περὶ Θεοῦ
καὶ τοῦ καλοῦ ζῆλον, καὶ τὸν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας
ἀγῶνα· ὃς ἡλικιῶτιν ἔχων τὴν ἱερὰν ταύτην τῆς
ἁγίας τῶν ἐκκλησιῶν ἑνώσεως ἔφεσιν, οὐ διε-
λίμπανε σπουδῇ μὲν ἀνερευνῶν τοὺς καιρούς, οἳ πρὸς

ANNO CHRISTI 1438.

SESSIO I.

τοῦτο συνοίσουσι, σοφίᾳ δὲ γνοὺς καὶ εὑρὼν καὶ φανέντα ἁρπάσας, καὶ ἐς τόδε δή τε ὁρώμενον συναγαγὼν τὰ τοῦ πράγματος· ὃς πρὸς ἓν τοῦτο τὸ ἀγαθὸν ἀποβλέπων, καὶ ταύτης ὅλος γεγονὼς τῆς ἐφέσεως, κατεφρόνησε μὲν κινδύνων, ὑπερεῖδε δὲ τρυφῆς καὶ ἀνέσεως, κατεφρόνησε δὲ τοσούτου πελάγους τε καὶ κυμάτων ἴσα κορυφουμένων καὶ ὄρεσι, προήκατο δέ γε ζωήν τε καὶ βίον καὶ αὐτὴν τὴν πατρίδα, ὑπὲρ τοῦ γενέσθαι συνεργὸς τῷ Θεῷ, καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ πρυτανεῦσαι εἰρήνην, ἧς οὐ τρόφιμος μόνον, ἀλλὰ καὶ πρόβολος εἶναι καὶ σπουδάζει καὶ ἐπηγγείλατο. Οὐκ ἀπολειφθήσεται τῆς ἴσης σοι προθυμίας οὐδ᾽ ὁ ἱερὸς καὶ σεβάσμιος πατριάρχης, ὁ γῆρας μὲν ὑποφαίνων βαθὺ, καὶ κεκμηκὼς ἤδη τῷ σώματι, ψυχὴν δὲ πλουτῶν νεάζουσαν τοῖς καλοῖς καὶ τῷ πνεύματι ζέουσαν, καὶ πολλὰ μὲν ἐφιέμενος, πολλὰ δ᾽ εὐχόμενος ἀξιωθῆναι ὑπουργῆσαι τῷδε τῷ ἔργῳ, καὶ διὰ τοῦτ᾽ ἴσως χαίρουσαν τοῖς παροῦσι, καὶ ἐνασμενίζουσαν τῷ σώματι, ἵνα τέλος ἐπενέγκοι τῷ θείῳ τούτῳ ἔργῳ χρηστὸν, ὡς ἄνευγε τούτου καὶ πάνυ ἂν ἀχθεσθησομένην τῷ σκήνει ὡς ἤδη καμόντι. πάντες σοι συλλήψονται τοῦ σκοποῦ καὶ τοῦ παρόντος ἀγῶνος· οὐδεὶς ἄλλο τι μᾶλλον ἐπιθυμεῖ τοῦ ἐφετοῦ τούτου τέλους. πρὸς τοῦτο βλέπομεν πάντες. ἐκείνου πάντων τὰς ψυχὰς ἔρως ἀναφλέγει σφοδρός. διὰ τοῦτο μακρόθεν πάντες συνήλθομεν· διὰ τοῦτο ἐπ᾽ ἀλλοδαπῆς διατρίβομεν, ἄνθρωποι οἱ μὲν ἐκ μέσης αὐτῆς τῆς Ἑλλάδος, οἱ δ᾽ ἐκ βορειοτάτων τε καὶ ἀνατολικωτάτων τῆς οἰκουμένης πεπλευκότες εἰς Ἰταλίαν αὐτήν. Μὴ δὴ τοσούτων σπουδῆς ὁ ἐχθρὸς περιγένοιτο, μὴ θεὲ σῶτερ, μὴ ματαιώσειας τὴν τοσαύτην ἡμῶν τοσούτων γε ὄντων, οὕτω μεμεριμνημένην, οὕτω πολυετῆ, οὕτω πολλοῖς πόνοις καὶ πολλῇ σπουδῇ κατορθωθεῖσαν συνέλευσιν. οὐ πρὸς ἀνδρῶν τοῦτο σοφῶν τε καὶ θείων, οὐδὲ τοὺς λόγους εὐθύνειν εἰδότων ἐν κρίσει. ἄλλοις ὁ ἐχθρὸς ἐπεμβαινέτω, ἄλλοις ἐπιχαιρέτω νικῶν, ἡμῶν δὲ μὴ προσάψαιτο. τοῖς πνευματικοῖς ὅπλοις ἡμᾶς αὐτοὺς καθοπλίσωμεν ἀντιστησόμενοι τῷ πολεμίῳ. ἀναλαβώμεθα θώρακα δικαιοσύνης, καὶ περικεφαλαίαν τοῦ πνεύματος, καὶ τοῦ ῥήματος ἡμῖν ἡγουμένου ἐπίωμεν κατὰ τῶν πολεμούντων, καταπαύσωμεν δὲ οἷ ἂν ἡμῖν αὐτὸ ὑφηγοῖτο, καθαιροῦντες πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης, πάντα λογισμὸν ὑπερήφανον καὶ κενόδοξον. ταπεινώσει δὲ καὶ φόβῳ Θεοῦ χρώμενοι συνεργῷ πρὸς τοὺς ἄθλους, κἀκεῖνον πρὸ ὀφθαλμῶν θέμενοι, καὶ πρὸς ἐκεῖνον ἐπειγόμενοι φθάσαι· ἔστιν οὖ καὶ νικᾶσθαι καλῶς μᾶλλον ἐθέλοντες, ἢ νικᾶν ἐν πᾶσι κακῶς· ἅτε δὴ τοῦ περιγίνεσθαι μόνον, ὅταν μεθ᾽ ἑαυτοῦ τἀληθὲς ἔχῃ, τὸν ἀγαθοῦ σώζοντος λόγον, ἀλλ᾽ οὐδὲν ἧττον ἢ τοῦ ἡττᾶσθαι καλῶς ταυτὸ τοῦ καλοῦ σώζοντος μέτρον, καὶ ἐν ἴσῳ τοῦ κρατεῖν κρινομένου. καί τοι φαίη τις ἂν ἴσως, καὶ μεῖζον ἀγαθὸν εἶναι τοῦτο τοῦ πρότερον, εἴπερ λυσιτελέστερον, τῷ παντὶ, αὐτὸν ἀγαθόν τι παθεῖν, ἢ ἄλλον ποιῆσαι· καὶ μᾶλλον ἀκοῦσαι, ἢ φάναι ἑτέροις· καὶ πλάνης ἀπαλλαγῆναι, ἢ ἀπαλλάξαι.

A que ſubſequatur quacumque opus in te fuerit, filium & imperatorem, piiſſimum & ſereniſſimum & Chriſti amaptem, qui cum multis ſeipſum bonis ornaverit, præcipue tamen Dei & honeſtatis zelo, certandique pro pietate ſtudio flagrat: qui ab ineunte ætate inſitum habens ſacrum hoc deſiderium ſanctæ unitatis eccleſiarum, nunquam intermiſit ſtudium inquirendæ opportunitatis ad conficiendum hoc negotium; quam etiam prudenter cognitam, & inventam, ut viſa eſt, arripuit: remque in eum ſtatum perduxit, in quo nunc conſpicitur: qui ad hoc unum bonum B ſpectans, totuſque in hoc deſiderium incumbens, pericula pro nihil duxit, delicias contempſit, & otium: tam vaſtum pelagus, & undas inſtar montium intumeſcentes deſpexit; vitam & opes projecit ac ipſam patriam, ut Dei fieret cooperator, & pacem eccleſiæ conſideret: cujus non modo alumnus, verum etiam propugnator eſſe & ſtudet & pollicitus eſt: pari tibi ſtudio præſto erit ſacer ac venerabilis patriarcha, qui ſenio quidem confectus eſt, & effœto jam eſt corpore, ſed pollet ad præclara quæque juvenili animo, fervetque ſpiritu; & magno quidem ardet deſide- C rio, multa vero edit vota, dignus ut fiat qui huic operi ſuam operam navet: atque ob id fortaſſe præſentibus oblectatur, & libenter commoratur in corpore, ut divinum hoc opus ad bonum exitum perducat: citra quem valde graviter ferret illis animus inhabitationem corporis, ut jam conſumpti. Omnes tuam tibi præbebunt operam ad finem & opus hoc arduum: nemo quidquam magis exoptat fine hoc optatiſſimo: illum ſpectamus omnes: vehemens illius amor inflammat omnium animos: omnes propterea e longe diſſitis regionibus convenimus: propterea in aliena D regione peregrinamur, homines partim e media ipſa Græcia, partim ex ultimis orbis ad ſeptemtrionem atque ad orientem maxime vergentibus plagis hanc ipſam in Italiam navibus advecti. Ne ergo tam multorum ſtudio prævaleat hoſtis: nequaquam fiat hoc, ſalvator Deus: ne tantus noſter conventus, tam frequens, tam multo ante meditatus, tam multis annis conſideratus, tam multis laboribus multoque ſtudio habitus, ejus opera ſit fruſtra. Non eſt hoc ſapientum divinorumque hominum, eorumque qui ſermones ſuos norunt in judicio diſponere. Alios adoriatur hoſtis, aliis devictus inſultet, nos autem E nequaquam attingat. Spiritualibus armis ipſi nos armemus, hoſti obviam ituri. Induamur loricam juſtitiæ, & galeam ſpiritus, ac duce nobis Dei verbo irruamus in hoſtes; ſubſiſtamus autem quocumque illud nos duxerit, deſtruentes omnem altitudinem extollentem ſe adverſus gloriam Dei, omnem cogitationem ſuperbam, & glorioſæ avidam; humilitatem vero, Deique timorem adhibentes ad obeunda certamina, illumque

SESSIO I.

ANNO CHRISTI 1438.

que præ oculis habentes, utque ad illum perveniamus contendentes, nonnunquam vinci quoque bene potius volentes, quam vincere in omnibus male: Cum ratio boni non solum in eo insit, si quis victoriam obtineat, cum habeat a se veritatem; sed nihilo minus in eo etiam idem boni modus servetur, si quis bene succumbat; quod perinde censetur, ac vincere. Quamsinam dixerit fortasse quispiam, majus etiam hoc esse priori illo bonum; quando unicuique conducit magis, ipsum affici beneficio, quam afficere alium; & audire potius, quam aliis dicere: & liberari ab errore, quam liberare. Invictissime imperator, jam res est in cardine, venitque tempus, quod jam diu exoptasti. Da ergo Deo gloriam, & collauda eum; illius hoc opus est: ille tibi hanc injecit cogitationem, tantum instillando amorem: illo quoque opitulante res ad hunc statum perducta est. Si igitur ob ante acta quidem magnas ei gratias habuerimus, pro futuris vero toto animo preces effuderimus, rem certe & nobis, & opere quod propositum est dignam effecerimus; nobisque propitium magis ipsum reddiderimus, si nos votis nostris dignos præstemus, dum & de præteritis ingrati non erimus, nosque ipsos & negotium totum in eum rejecerimus, omni nostra spe & solicitudine collocata in eo: quippe cum ipse is sit, a quo nutriendi sumus cœlesti ac divino alimento, sine quo non vivet homo. Et quemadmodum nunc usque non destitisti tum precibus a Deo auxilium efflagitare, tum & ipse quæ par erat præstare: ita multo magis in posterum, quanto sumus fini viciniores, ostende te promptiorem: & partim invocato Deum, partim & ipse navato operam, non noctu, non interdiu quieti te tradens, donec ad bonum pervenias finem, & curis animum liberes. Quæ vi feruntur aliquo, & quæcumque motus principium extrinsecus habent, tardius moventur ad finem; quæ vero natura & ex intrinseco feruntur principio, moventur citius, cum fini propiora fiunt. Tu quoque cum ex ingenito principio, & veluti natura movearis ad bona, quorum caput est præsens negotium, ne prius illud patiare, sed cupiens quam primum assequi proprium tibi finem: boni enim bonus finis per bona est proprius: teipsum & nos omnes reddito alacriores tum adhortando, tum omnibus præcipiendo; [a] beatissimum quoque patrem, si qua ex parte gravetur senio, succumbens ætati ac morbis, ad memoriam excita, & stimulos admove tum cohortationibus, tum re ipsa negotii actorem te præbens: reverebitur sane is imperatorem hortantem, remque accuratius tractando una cum sacratissimo nostro patriarcha, & revendissimis sanctæ Romanorum ecclesiæ optimatibus, ac ceteris omnibus finem Deo duce bonum imponent: quod utinam nos omnes con-

[a] ugenium am.

A Κράτιστε βασιλεῦ, ἐπ' αὐτῆς τῆς ἀκμῆς ἤκει τὰ πράγματα, καὶ ὃν ἐκ μακροῦ χρόνου ἐπόθεις, ἐπέστη. λοιπὸν δὸς δόξαν τῷ Θεῷ, αἶνον ἀπόδος αὐτῷ. ἐκείνου τοῦτ' ἔργον, ἐκεῖνος γάρ σοι καλὰ νοῦν τοῦτ' ἐνέθηκε τὸν τοσοῦτον ἐνεὶς ἔρωτα. ἐκείνου καὶ συλλαβομένου ἐς τόδε ἀφίκετο. εἰ δὴ τὴν μὲν ἀξίαν αὐτῷ χάριν περὶ τῶν φθασάντων εἰσόμεθα, περὶ δὲ τῶν μελλόντων πάσῃ ψυχῇ δεησόμεθα, ἄξια δράσομεν καὶ ἡμῶν αὐτῶν καὶ τοῦ προκειμένου, καὶ μᾶλλον ἱλεωσόμεθα ἀξίους ἡμᾶς αὐτοὺς τῶν ηὐγμένων δεικνύντες, οἷς τε περὶ τὰ φθάσαντα οὐκ ἀγνωμονήσομεν, οἷς τε ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ τοῦ ἔργου τὸ πᾶν εἰς αὐτὸν ἀναθήσο-
B μεν, πάσας ἡμῶν ἐπ' αὐτὸν ἐπιρρίπτοντες τὰς ἐλπίδας τε καὶ μερίμνας, ὡς αὐτοῦ ὄντος τοῦ ἡμᾶς διαθρέψοντος τροφὴν θείαν τε καὶ οὐράνιον, ἧς ἄνευ οὐ ζήσεται ἄνθρωπος. ὥσπερ δὲ διατετέλεκας μέχρι τοῦ νῦν, τὸ μέν τι εὐχόμενος τῷ Θεῷ καὶ τῆς αὐτοῦ συμμαχίας δεόμενος, τὸ δέ τι πράττων καὶ αὐτὸς τὰ εἰκότα, οὕτω καὶ τὰ ἀπὸ τοῦδε πολλῷ μᾶλλον, ὅσῳ φθάνομεν πρὸς τὸ τέλος, προθυμότερός τε σαυτοῦ φάνηθι, καὶ τὸ μέν τι ἐπικαλοῦ τὸν Θεὸν, τὸ δέ τι καὶ αὐτὸς πρᾶττε, μὴ νύκτωρ μὴ μεθ' ἡμέραν παυόμενος, ἕως ἂν εἰς ἀγαθὸν καταντήσειας τέλος, καὶ τοῖς λογισμοῖς δῷς ἀνάπαυσιν. τὰ βίᾳ ποι φερόμενα,
C καὶ ὅσα τὸ ἐνδόσιμον τῆς κινήσεως εἰλήχασιν ἔξωθεν, χολαιότερον φέρεται περὶ τὸ τέλος γινόμενα· ὅσα δὲ φύσει καὶ οἴκοθεν, ταῦτά γε θᾶττον κινεῖται πλησιάζοντα πρὸς τὸ τέλος. καὶ σὺ δὲ περὶ τἀγαθὰ, ὧν κεφάλαιον ἡ παροῦσα ὑπόθεσις, οἴκοθεν καὶ ὥσπερ φύσει κεκινημένος, μὴ τὸ πρότερον πάθῃς, ἀλλὰ θᾶττον τυχεῖν ἐφιέμενος τοῦ οἰκείου σοι τέλους. οἰκεῖον γὰρ τἀγαθῷ τὸ χρηστὸν ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς τέλος. σαυτόν τε καὶ ἡμᾶς πάντας ποίει προθυμοτέρους, παρακελευόμενός τε καὶ ἐπικελευόμενος ἅπασι. καὶ τὸν μακαριώτατον δὲ πατέρα, εἴ τι τῷ γήρᾳ κάμοι, ἐνδιδοὺς καὶ τῷ χρόνῳ καὶ τοῖν νοσήμασιν,
D ὑπομίμνησκε καὶ διανίστα τὸ μὲν λόγοις προτρεπτηρίοις, τὸ δ' ἔργοις αὐτοῖς σαυτὸν ἐνεργὸν παρεχόμενος. πάντως αἰδέσεται βασιλέα προτρέποντα, τῶν πραγμάτων ἐπιμελέστερον ἀνθαψάμενος σύν τε τῷ θειοτάτῳ ἡμῶν καὶ ἱερῷ πατριάρχῃ, τοῖς τ' αἰδεσιμωτάτοις τῆς ἁγίας Ῥωμαίων ἐκκλησίας λογάσι, καὶ πᾶσι τοῖς ἄλλοις, τέλος ἀγαθὸν ἐπιθήσουσιν ὑφ' ἡγεμόνι Θεῷ. ὃ γένοιτο πάντας ἰδόντας ἡμᾶς, καὶ τῆς τελεωτέρας ἀπολαύσαντας εὐφροσύνης, καὶ πνευματικῆς ἐμφορηθέντας χαρᾶς, καθαρώτερον ἐπί τε τὸν τοῦ μακαριωτάτου πατρὸς αἶνον, καὶ τὴν τῆς ἁγίας σου βασιλείας εὐφημίαν διαναστῆναι, ἀγα-
E μένους τε καὶ κροτήσαντας τὰ εἰκότα * καὶ τόν τε ἁγιώτατον πατριάρχην, καὶ τὸν ἱερὸν τοῦτον καὶ ἅγιον σύλλογον ἅπαντα, μετὰ τὸν τῷ Θεῷ ὀφειλόμενον ὕμνον, κοινὸν καὶ ὑμῖν τὸν ἀπὸ τῶν λόγων πλέξαντας στέφανον. δοίητε δή μοι τοῦτον τελευταῖον ἀγῶνα, κοινὴν ὑμῖν εὐφημίαν κροτῆσαι. τιμήσατέ με τούτῳ πόνῳ· κάμοιμι τοῦτον τελευταῖον τὸν ἆθλον, ὑφ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν Θεὸν λόγον ἐν πᾶσι τετελεκότα δεσπότην, ἑνὶ καὶ ταυτῷ λόγῳ ὑμᾶς κοσμῆσαι κοινῇ, τὰ δυνατὰ τῶν ὀφει-
λο-

* ἴσ. καὶ εἴς τε τὸν ἁγιώτατον.

ANNO CHRISTI 1438.

λομένων ὑμῖν ἀπονείμαντι ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ, ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας.

spiciamus, & pleniore fruentes lætitia, spiritalique gaudio repleti ad beatissimi patris, tuique sacri imperii laudes apertius excitemur, admirantes, atque ut par est plausum dantes; nec non sanctissimo patriarchæ, ut & sacro huic conventui universo post hymnum Deo debitum communem vobis verborum coronam nectentes: detur mihi postremus hic labor, ut communi vos laude prosequar, honorer a vobis hac functione: novissimum hoc mihi subeatur certamen, ut quibus unus idemque dominus est in omnibus Deus Verbum, uno eodemque sermone communiter a me ornemini, reddent ex iis, quæ vobis debentur, ea quæ viribus offeruntur in Christo Deo, quem decet omnis gloria in sæcula.

SESSIO I.

Τούτων οὕτω παρὰ τοῦ Νικαίας εἰρημένων, ἐβράδυνεν ὁ καιρὸς, καὶ ἡ ἡμέρα πρὸς ἑσπέραν ἔληξεν. ἑσπέρας δὲ γινομένης ἐλύθη ἡ σύνοδος, ταμιευσάντων τῷ σαββάτῳ πάλιν αὐτήν.

His a Nicæno præsule ita peroratis elapsum est tempus, inclinato jam in vesperum die. Vesperi tandem dimissa est synodus, sessione altera in sabbatum rejecta.

ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ β'.

Ὀκτωβρίου μηνὸς ἑνδεκάτῃ, τῷ σαββάτῳ, ἐγένετο.

ΤΟΥ σαββάτου τοίνυν ἐπιστάντος καὶ τῆς τάξεως γινομένης, ὁ ἀπὸ τῶν ἐκλεγμένων Λατίνων ὁ Ῥόδου Ἀνδρέας, κατὰ πάντα μιμηθεὶς τὸν Νικαίας, ἐγκωμίασε καὶ αὐτόν τε πάπαν καὶ τὸν Βασιλέα, καὶ τὸν πατριάρχην, καὶ τὴν σύνοδον ἐμακάρισεν ὡς εἰκός· καὶ φιλοτιμηθεὶς ἐδημηγόρησεν οὕτως, ἕως οὗ ἑσπέρα ἐγένετο. καὶ οὕτως ἐλύθη ἡ σύνοδος, τῇ ἐπελευσομένῃ τρίτῃ διαλαλησάντων πάλιν αὐτήν. Μέσον δὲ τῶν ἡμερῶν τούτων ζήτησις γέγονε, τίς ἄρα ἄρξεται τῆς διαλέξεως, καὶ τίς ὁ τρόπος τῆς προχωρήσεως, καὶ πόθεν ἄρξεται ὁ διάλογος, καὶ ἢ κατὰ πεῦσιν καὶ ἀπόκρισιν γενήσεται, ἢ ἀποτάδην καὶ ὁλοκλήρως τῶν ἑκατέρων μερῶν. καὶ ἀνεφάνη καλὸν, λόγῳ διαλεκτικῷ γενέσθαι τὸν λόγον ἀμφοῖν. καὶ δὴ ἡμῖν ἐδόθη πάλιν ἡ ἔναρξις τῆς διαλέξεως καὶ ὁ λόγος.

SESSIO II.

Sabbato, die undecimo Octobris, celebrata est.

CUm ergo dies sabbati venisset, ordine servato, Andreas Rhodi præsul, unus ex iis, quos Latini delegerant, imitatus plane Nicænum, ipse quoque ornavit encomiis pontificem, & imperatorem, & patriarcham, ac synodi, ut par erat, laudes & gloriam celebravit. Et studio copiose dicendi ita orationem habuit, ut jam advesperasceret: atque ita dimissa est synodus, indicta rursus sessione ad sequentem tertiam feriam. Interea quæsitum est, quisnam esset disputationem aggressurus, quisve modus adhibendus in ipso progressu, & unde ordienda disputatio; & num interrogationibus & responsionibus esset utendum, an vero longi ex utraque parte producendi sermones. Et placuit dialectico more fieri congressum. Itaque nobis iterum datum est, ut disputationem aggrederemur.

ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ γ'.

Ὀκτωβρίου τετάρτῃ καὶ δεκάτῃ, ἡμέρᾳ τρίτῃ, ἐγένετο.

ΤΗι οὖν ἄνωθεν εἰρημένῃ ἡμέρᾳ συνήλθομεν ἅπαντες ἐν τῷ προῤῥηθέντι ναῷ καὶ εἰθισμένῳ· καθισάντων δὲ πάλιν πάντων κατὰ τὴν τάξιν, ὁ Ἐφέσου μητροπολίτης κῦρις Μάρκος ἤρξατο τὸν διάλογον οὕτως.

Ὁ Ἐφεσ. Μάρκος.

Ἐπειδὴ συνήλθομεν τῇ χάριτι καὶ εὐδοκίᾳ τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ, ἴσην αὐτὴν σπουδὴν καὶ προθυμίαν ἔχοντες τὸ θεῖον ἔργον τοῦτο τῆς εἰρήνης καὶ ἑνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν, ὀφείλει ἡ ἀγάπη αὕτη τηρεῖσθαι καὶ ἐν ταῖς διαλέξεσιν ἐξ ἀρχῆς μέχρι τέλους διὰ πασῶν τῶν ζητήσεων γνη-

SESSIO III.

Decimoquarto die Octobris, feria tertia, congregata est.

STatuta igitur supra die convenimus omnes in dictum templum, ubi conventus fieri solebant: & cunctis rursus ordine considentibus, metropolita Ephesi domus Marcus ita dicere exorsus est;

Marcus. Ephesius.

Quoniam gratia & benignitate omnipotentis Dei convenimus pari studio & voluntate ad sanctum hoc opus conficiendæ pacis, & unitatis ecclesiarum, debet hæc dilectio in ipsis quoque disputationibus candide, sinceretque servari ab initio usque ad finem per omnes

mnes quæstiones. Et si contingat proferri verbum, quod durius asperiusque videatur, id quidem tribuendum erit sermonum ac dogmatum differentiæ; retinenda vero, ut dictum est, dilectio inter personas fixa & stabilis. Notum ergo facimus reverentiæ vestræ, nos verba esse facturos de additamento in symbolo, quod non sit convenienter factum, quodque nullo modo fuerit licitum id fieri: hæc enim extitit initio causa schismatis. Si ergo per tempus licebit, disputabimus in præsenti de hac materia; sin minus, in alteram sessionem differemus sermones. Hoc autem in omnibus etiam sessionibus fieri oportere arbitramur, ut cognitum id antea sit, de quo sumus in sequenti sessione disputaturi.

Tum frater Andreas Rhodi archiepiscopus dictis exceptis, & in partes expositis dixit:

Andreas Rhodi. Et nos ut eamdem præstetis & ipsi dilectionem, Christum vestris oculis proponentes, atque in disputationibus erga nos eam tueamini, rogamus. Etsi verbum aliquod prolatum fuerit asperius, ascribatur materiæ disputationis, non personis disputantibus. Illud præterea vos rogamus, ut in unoquoque quæsito ad nostras interrogationes responsa detis clara & perfecta; & non æquivocis aut obscuris utamini vocibus. Quod autem quæritis, cur Romana ecclesia hujusmodi additamentum posuerit, & schismatis causam dederit, volo meam ipse nunc afferre responsionem; quam tamen nolite pro perfecta habere: considerata enim re cum sacris hisce patribus, alias accuratius respondebo.

Ephes. Nos responsione adhuc non indigemus, neque enim diximus quæ volebamus ad propositam materiam: multo vero minus tua, quam ex te ipso afferes: sed opportuno tempore, & cum aliis patribus re meditata, synodice respondebis, ut dixisti.

Rhod. Ego dixi, quam ipse nunc afferam defensionem, ne ut perfectam accipiatis. Verum quia tam beatissimum patrem, qui in hac sede præsidet, & omnes qui huc advenerunt; quam serenissimum imperatorem, & patriarcham sanctissimum, ceterosque hos patres excipere oportet honorifice per ea quæ suppetunt, & nequaquam jejunos dimittere: dicemus nunc quæcumque tempus concedit: postmodum vero accurata consideratione adhibita fusius respondebimus.

Ephes. Quoniam nos rationem additamenti reposcimus, cum si velut ad tribunal judicis causam ageremus, personam actoris ipsi gereremus: propterea quæsivimus, si tempus permiserit, potestatem dicendi prius ea de quibus vobiscum expostulamus, tumque purgationem audiemus.

Rhod. Quia satis ad primum dicta respondimus, age dic quæcumque vis, nosque ad singula respondebimus.

A σίως καὶ καθαρῶς. καὶ ἐὰν συμβῇ προενεχθῆναι ῥῆμα σκληρότερον δοκοῦν ἢ τραχύτερον, τοῦτο μὲν λογιστέον τῇ διαφορᾷ τῶν λόγων καὶ τῶν δογμάτων, τηρητέον δὲ τὴν ἀγάπην ἐν τοῖς προσώποις ἀσάλευτον, ὥσπερ εἴρηται. γνωρίζομεν τοίνυν τῇ ὑμετέρᾳ αἰδεσιμότητι, ὅτι ποιησόμεθα τοὺς λόγους περὶ τῆς ἐν τῷ συμβόλῳ γενομένης προσθήκης, ὅτι μὴ δεόντως ἐγενέτο, μηδὲ ἐξῆν ὅλως γίνεσθαι· αὕτη γὰρ ἐγένετο κατ' ἀρχὰς αἰτία τοῦ σχίσματος. εἰ μὲν οὖν δίδωσιν ὁ καιρὸς, διαλεξόμεθα νῦν περὶ ταύτης τῆς ὑποθέσεως· εἰ δὲ μὴ, πρὸς ἑτέραν συνέλευσιν τοὺς λόγους ἀναβαλούμεθα. τοῦτο δὲ νομίζομεν καὶ ἐν B πάσαις ὀφείλειν ταῖς συνελεύσεσι γίνεσθαι, ἵνα προεγνωσμένον ὑπάρχῃ, περὶ οὗ μέλλομεν ἐν τῇ ἑξῆς συνελεύσει διαλεχθήσεσθαι.

Ὁ δὲ φρὰ Ἀνδρέας Ῥόδου ἀρχιεπίσκοπος ἐπαναλαβὼν τὰ εἰρημένα, καὶ κατὰ μέρος ἐκθέμενος εἶπε.

Ὁ Ῥόδου Ἀνδρέας. Καὶ ἡμεῖς τὴν αὐτὴν ἀγάπην ἀξιοῦμεν ὑμᾶς ἔχειν, καὶ τηρεῖν πρὸς ἡμᾶς ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῖς, τὸν Χριστὸν προβαλλομένους. καὶ ἐάν τι ῥῆμα σκληρότερον γένηται, λογισθήτω τῇ ὕλῃ τῆς διαλέξεως, οὐ τοῖς διαλεγομένοις προσώποις. Ἔτι ἀξιοῦμεν ὑμᾶς ἐν ἑκάστῳ ζητήματι πρὸς τὰς ἡμετέρας ἐρωτήσεις, τὰς ἀποκρίσεις ποιεῖσθαι καθαρῶς καὶ τελείως, καὶ μὴ ὁμωνύμοις λέC ξεσι χρῆσθαι ἢ ἀσαφέσι. πρὸς ὃ δὲ ἐρωτᾶτε, τίνος χάριν ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία τὴν τοιαύτην προσθήκην ἐποίησε, καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ σχίσματος ἔδωκε, βούλομαι νῦν ποιήσασθαι ἀπολογίαν παρ' ἐμαυτοῦ, καὶ μὴ νομίσητε ταύτην τελείαν· σκεψάμενος γὰρ μετὰ τῶν ἁγίων τούτων πατέρων, ἀκριβέστερον ἐν ἄλλοις ἀπολογήσομαι.

Ἐφεσ. Ἡμεῖς οὔτε ἀπολογίας ἔτι δεόμεθα, οὐδὲ γὰρ εἴπομεν ἃ ἐβουλόμεθα πρὸς τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν, οὔτε πολλῷ μᾶλλον τῆς σῆς, καὶ ἣν οἴκοθεν αὐτὸς ποιήσῃ. ἀλλ' ἐν καιρῷ τῷ προD σήκοντι, καὶ μετὰ τῶν λοιπῶν πατέρων σκεψάμενος, συνοδικῶς ἀπολογήσῃ, καθάπερ εἶπες.

Ῥοδ. Ἐγὼ εἶπον, ὅτι ἅπερ ἀπολογήσομαι νῦν, μὴ δέξησθε ὡς τελείαν ἀπολογίαν· ἀλλ' ἐπειδὴ τόν τε προκαθήμενον τοῦ θρόνου τούτου μακαριώτατον πατέρα, καὶ τοὺς παραγενομένους ἐνταῦθα, τόν τε γαληνότατον βασιλέα, καὶ τὸν ἁγιώτατον πατριάρχην, καὶ τοὺς λοιποὺς τούτους πατέρας, οἷς ἔχομεν χρὴ δεξιώσασθαι, καὶ μὴ νήστεις αὐτοὺς ἀπολῦσαι, νῦν ἐροῦμεν ὅσα δίδωσιν ὁ καιρὸς, μετὰ δὲ ταῦτα σκεψάμενοι πλατύτερον ἀπολογησόμεθα.

Ἐφεσ. E Ἐπειδὴ ἡμεῖς ἀπαιτοῦμεν τὸν τῆς προσθήκης λόγον, εἰ ὡς ἐν δικαστηρίῳ δικαζόμενοι πρὸς ἀλλήλους ἦμεν, εἴχομεν ἂν ἐναγόντων τόπον, διὰ τοῦτο ἐζητήσαμεν, ἐὰν ὁ καιρὸς συγχωρῇ, λαβεῖν ἄδειαν πρότερον εἰπεῖν τὰ ἐγκλήματα ἃ ἔχομεν, καὶ τότε τὰς ἀπολογίας δεξόμεθα.

Ῥοδ. Ἐπειδὴ ἱκανῶς ἀπελογησάμεθα πρὸς τοὺς πρώτους λόγους, εἰπὲ λοιπὸν ὅσα βούλει, καὶ ἡμεῖς ἐφ' ἑκάστοις ἀπολογησόμεθα

Ὁ Ἐφέ-

ANNO CHRISTI 1438. Ephes.

SESSIO III.

Ὁ Ἐφέσου λαβὼν τὸ ἐνδόσιμον παρὰ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ πατριάρχου, ἤρξατο οὕτως·

Ὁ κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ἐρχόμενος ἐπὶ τὸ ἴδιον πάθος, ἐν τῇ τελευταίᾳ προσφωνήσει πρὸς τοὺς αὐτοῦ μαθητὰς, ἣν καὶ διαθήκην ὀνομάζομεν προσηκόντως, εἴρηκε πρὸς αὐτούς. εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν ἀφίημι ὑμῖν· τοῦτο μὲν οὖν ἀγαθὸν τῆς εἰρήνης, ὥσπέρ τι ληγᾶτον καὶ κληρονομίαν αὐτοῖς ἐγκατέλιπε, καὶ ἔστι τοῦτο δῶρον αὐτοῦ καὶ ἴδιον αὐτοῦ· οὕτω καὶ γάρ φησιν, εἰρήνην τὴν ἐμήν. ἀπήτησε δὲ ἀντ' αὐτοῦ παρ' αὐτῶν ἄλλοτι, ὅπερ ἐστὶ μᾶλλον καρπὸς τῆς αὐτῶν προαιρέσεως ἢ δῶρον αὐτοῦ, τὸ δέ ἐστιν ἡ ἀγάπη. οὐ γὰρ ἁπλῶς κατέλιπεν αὐτοῖς τὴν κληρονομίαν, ἀλλ' ἐπὶ αἱρέσει. ἦσαν γὰρ διαθῆκαί τινες καὶ κληρονομίαι κατὰ τοὺς παλαιοὺς νόμους, ἐπὶ αἱρέσει λεγόμεναι, τουτέστιν, ὅτι ἐὰν ὁ κληρονομῶν ἕληται τόνδε τὸν βίον ἢ τήνδε τὴν πρᾶξιν, ἵνα κληρονομῇ· εἰ δὲ μὴ, ἵνα ὑπάρχῃ ἀπόκληρος. τοιαύτην κληρονομίαν κατέλιπε τοῖς μαθηταῖς ὁ σωτὴρ ἐν τῇ αὐτοῦ διαθήκῃ, μονονουχὶ πρὸς αὐτοὺς λέγων· ἐὰν φυλάξητε τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην, ἕξετε τὴν ἐμὴν εἰρήνην. ἀμελοῦντες δὲ τῆς ἀγάπης, καὶ ταύτην ζημιωθήσεσθε. διὰ τὰ δύο ταῦτα καλὰ, τοὺς πολλοὺς ἐκείνους καὶ καλοὺς ὁ κύριος πεποίηται λόγους, ποτὲ μὲν λέγων· ταῦτα ἐντέλλομαι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους· ποτὲ δέ· ταῦτα λελάληκα ὑμῖν, ἵνα ἐν ἐμοὶ εἰρήνην ἔχητε. τούτων τὸ ἓν, ὡς ἔοικε, παριδοῦσα, καὶ ἐν δευτέρῳ θεμένη ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία, λέγω δὴ τὴν ἀγάπην, ἣν ὤφειλεν ἐπιδείκνυσθαι πρὸς τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς τὴν ἀνατολῆς ἐκκλησίαν, ἐκύρωσε καὶ προήνεγκε δόγμα καθ' ἑαυτὴν, οὔτε παρὰ τῇ θείᾳ γραφῇ ῥητῶς κείμενον, οὔτε ταῖς οἰκουμενικαῖς ἐγνωσμένον συνόδοις, οὔτε παρὰ τοῖς ἐκκρίτοις τῶν πατέρων ἡμῶν δεδοκιμασμένον· ὃ καὶ γέγονεν αἴτιον τοῦ τὴν εἰρήνην λυθῆναι, καὶ ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα κατὰ τὸν κυριακὸν λόγον. ἐπειδὴ τοίνυν διὰ τῆς ἐκφωνήσεως ταύτης ἡ ἀγάπη λυθεῖσα συνδιέλυσε τὴν εἰρήνην, καὶ ἀπὸ τούτου τὸ σχίσμα παρηκολούθησε, νῦν δὲ εὐδοκίᾳ τοῦ Θεοῦ, βουληθεῖσα ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία τὴν εἰρήνην ἀνακαλέσασθαι, διὰ τῆς ἀγάπης ἤρξατο τοῦτο ποιεῖν, καὶ αὖθις ἡ ἡμετέρα ἐκκλησία μετὰ τῆς αὐτῆς ἀγάπης προσέδραμεν, ἐλπίς ἐστι μέχρι τέλους, τοῦ Θεοῦ συνεργοῦντος, ἐπακολουθήσειν καὶ τὴν εἰρήνην, καὶ τὰ σκάνδαλα ἐκ μέσου γενήσεσθαι, καὶ καθάπερ ἐπὶ τῶν νοσημάτων, λυθέντων τῶν αἰτιῶν ἐπενεχθήσεσθαι τὴν διόρθωσιν. οὗτος γὰρ κἀκεῖ τῆς ἰάσεως τρόπος ἄριστος. ζητοῦμεν τοίνυν καὶ παρακαλοῦμεν εἰς ἐκεῖνον ἐπανελθεῖν τὸν καιρὸν, καθ' ὃν ἡνωμένοι ὄντες τὸ αὐτὸ πάντες ἐλέγομεν, καὶ οὐκ ἦν ἐν ἡμῖν σχίσμα· καὶ ὥσπερ ἀνεκαλεσάμεθα τὴν τότε παραλειφθεῖσαν ἀγάπην, οὕτω καὶ τῷ φρονήματι πρός τε ἡμᾶς αὐτοὺς ἑνωθῆναι, καὶ πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν, τοὺς ἐν ταῖς οἰκουμενικαῖς συνόδοις ταῖς ἑπτὰ διαλάμψαντας. καὶ πρῶτον μὲν ἀναγνωσθήτωσαν οἱ ὅ-

A Ephesius impetrata dicendi facultate ab imperatore & patriarcha, sic orsus est:

Dominus & Deus noster Jesus Christus cum ad suam iret passionem, in extremo ad suos discipulos sermone, quem & testamentum convenienter appellamus, dixit eis: *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis*: hoc ergo pacis bonum veluti legatum quoddam & hæreditatem eis reliquit: estque hoc ipsius munus, & proprium ipsius; *pacem* enim, inquit, *meam*: pro aliud quidpiam ab eis depoposcit, quod voluntatis eorum potius est fructus, quam B donum ipsius: estque illud dilectio: neque enim absolute illis hæreditatem legavit, sed sub electione: Siquidem juxta leges antiquas erant testamenta quædam & hæreditates, quæ sub electione vocabantur: ut scilicet, si vitam hanc, vel actionem hanc elegerit hæres, adeat hæreditatem; sin minus, exhæredetur. Hujusmodi hæreditatem reliquit discipulis salvator in suo testamento, tantum non illis dicens: Si mutuam inter vos benevolentiam servaveritis, habebitis meam pacem: illam vero negligentes, hac etiam privabimini. Propter hæc duo bona dominus longos illos ac pulchros C habuit sermones, modo dicens: *Hæc mando vobis, ut diligatis invicem*: modo vero: *Hæc locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis*. Horum profecto altero neglecto, ac posthabito, dilectione, inquam, quam in sororem suam orientalem ecclesiam navare debebat Romana ecclesia: dogma sibi seorsum constituit edititque in divina scriptura aperte dictum, neque a synodis generalibus cognitum, neque nostrorum patrum præcipuis probatum: quod etiam causa fuit pacis solvendæ, & scandalorum origo, juxta sermonem domini. Quoniam igitur per hanc dogmatis promulgationem abeunte amicitia simul etiam abiit pax, D & ex eo schisma subsecutum est: nunc vero Dei beneficio resarcire volens pacem Romana ecclesia, cœpit per dilectionem hoc agere, & rursum nostra ecclesia pari cum dilectione accurrit: spes est fore, ut cooperante Deo pax ad finem usque consequatur, & scandala tollantur e medio: resque, ut in morbis fit, ablatis causis in integrum restituantur. Hæc enim in iis etiam optima est ratio medendi. Petimus igitur, & obsecramus, ut in tempus illud recurramus, quo juncti cum essemus, idem omnes dicebamus, & non erat inter nos schisma. Et quemadmodum E revocavimus benevolentiam tunc depositam, ita unum sentientes jungamur inter nos, & patres nostros, qui in septem generalibus emicuere conciliis. Primo ergo loco recitentur sanctorum illorum patrum definitiones, nisi tempus impediat: ut ostendamus, nos eadem sentire, quæ illi, & sequi eos non modo ordine, sed etiam sensu: ita enim & hæc synodus illas, quæ præcessere, sub-

ANNO CHRISTI 1438.

ροι τῶν ἁγίων ἐκείνων πατέρων, εἰ μὴ νῦν ὁ καιρὸς κωλύει, ἵνα δείξωμεν ἑαυτοὺς συμφωνοῦντας καὶ ἑπομένους ἐκείνοις, οὐ τῇ τάξει μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς φρονήμασιν· οὕτω γὰρ ἔσται καὶ ἡ σύνοδος αὕτη ταῖς προηγησαμέναις ἐκείναις ἀκόλουθος, τῇ τε πρώτῃ, καὶ δευτέρᾳ, καὶ ταῖς ἑξῆς. τοῦτο δὲ ἀναγκαῖον εἶναι νομίζομεν, οὐ διὰ τὰ προειρημένα μόνον, καὶ ἵνα προεγνωσμένον ὑπάρχῃ τῶν πατέρων τὸ φρόνημα, ἀλλ' ἵνα καὶ διὰ τῶν εὐχῶν ἐκείνων εἰς τὸ προκείμενον ἔργον εὐοδωθῶμεν, καὶ ὥσπερ ἐπὶ θεμελίῳ, τοῖς ἐκείνων λόγοις τοὺς ἡμετέρους ἐποικοδομήσωμεν.

Ῥοδ. Πατέρες αἰδεσιμώτατοι, ἀρκούντως ἔγνωμεν ὅσα ἐῤῥήθησαν ὑμῖν. πέντε δέ τινα εἴπατε πρὸς ἡμᾶς. καὶ πρῶτον μὲν σοφώτατα διελέξω, πάτερ Ἐφέσου, περὶ τοῦ λόγου τοῦ δεσπότου Χριστοῦ, ὅτι ἀφῆκε τὴν εἰρήνην τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς, καὶ ὅτι ἀντὶ ταύτης εἰσφέρεται παρ' ἡμῶν ἡ ἀγάπη, καὶ διὰ ταύτης ἡ εἰρήνη συνέχεται. δεύτερον, ὅτι ἐπειδὴ ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία παρέβλεψε τὴν * ἀγάπην, συνέβη τὸ προοίμιον τοῦτο λυθῆναι τῆς εἰρήνης, ὅπερ ἐλάβομεν παρὰ τοῦ Χριστοῦ. τρίτον, ὅτι διὰ τὴν αἰτίαν ταύτην ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ἀνακαλουμένη τὴν τότε παραληφθεῖσαν ἀγάπην, ἐζήτησε μετὰ σπουδῆς, ἵνα ἔλθητε ἐνταῦθα, καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς ἀγάπης ἴδωμεν καὶ ἐξετάσωμεν τὰς μεταξὺ ἡμῶν διαφοράς. τέταρτον, ὅτι ἀδύνατον ἐπαναχαλέσεσθαι τὴν εἰρήνην, ἐὰν μὴ λυθῇ τὸ τοῦ σχίσματος αἴτιον· ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν νοσημάτων, οὐ δύναται ἡ ὑγεία ἀνακληθῆναι μὴ διαλυθείσης τῆς αἰτίας τοῦ νοσήματος. πέμπτον, ὅτι ἐπειδὴ ὀφείλομεν τηρεῖν τὰ ἀξιώματα τῶν πατέρων, ἵνα ἡ σύνοδος αὕτη ταῖς προηγησαμέναις ἐκείναις ἀκόλουθος φανῇ, δέον ἐστὶ πρὸ παντὸς ἄλλου τοὺς ὅρους τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων ἀναγνωσθῆναι, καὶ τότε εἰπεῖν τὰς δικαιολογίας, ἃς ἔχετε πρὸς τὴν παροῦσαν ὑπόθεσιν. ἐπεὶ οὖν τὰ ζητήματα ταῦτα καὶ ἀναγκαῖα περὶ τὴν πίστιν εἰσὶ, καὶ πολλῶν δεόμενα λόγων, σκεψάμενοι μὲν εἰς τὴν ἐπιοῦσαν συνέλευσιν ἀπολογησόμεθα τελεώτερον, καὶ νῦν δὲ λέγομεν ἀπὸ μέρους ὅσα δίδωσιν ὁ καιρός. πρῶτον μὲν πρὸς τὸ πρῶτον, ὅτι ἡ ἀγάπη παρ' ἡμῖν ἐστι πεπηγυῖα καὶ ἀδιάλυτος, οὐκ ἀγνοεῖτε καὶ ὑμεῖς ὡς νομίζομεν· αὕτη γὰρ ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ λαβοῦσα τὰς ἀφορμὰς, ἐπειδὴ αὐτὸς πρῶτος ἠγάπησεν ἡμᾶς, ὃ καὶ θαυμάζομεν πῶς οὐδεμίαν ἐποιήσασθε περὶ τούτου μνήμην, ἄχρι τοῦ νῦν τηρεῖται ἐν τῇ αὐτοῦ ἐκκλησίᾳ πρός τε αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν χορηγὸν τῆς ἀγάπης, ὅς ἐστι καὶ τὸ κυριώτατον αὐτῆς ἀντικείμενον, ὅτι ἐν ὅσῳ ἐτηρεῖτο ἡ ἀγάπη παρὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας, ἔμενε καὶ ἡ εἰρήνη καὶ ἡ ἕνωσις· θαυμάζω πῶς ἐπελάθου, ὅτι ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία τοσαύτην ἀεὶ πρόνοιαν ἐποιήσατο καὶ ποιεῖται εἰς τὴν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν, ὅτι οὐδέποτε διανέστη κλύδων αἱρέσεως οἱασοῦν ἐν ἐκείνοις τοῖς μέρεσιν, ἔνθα μὴ βεβοήθηκεν ἅπασι τρόποις αὕτη ἡ ἐκκλησία καὶ δι' ἐπιστολῶν οἰκείων, καὶ διὰ τοποτηρητῶν, καὶ δι' ὅσων ἄλλων ἐγχωροῦν ἦν. μέμνησθε γὰρ ὅτι ἐν μὲν τῇ ἐν Νικαίᾳ συνόδῳ παρῆν ὁ Σίλ-

* Ἴσ. τὴν ἀγάπην τὸ προοίμιον τῆς εἰρήνης, συνέβη τοῦτο λυθῆναι, ὅπερ ἐλάβομεν, &c.

SESSIO III

A subsequetur, primam, secundam, & reliquas. Hoc autem necessarium esse arbitramur, non modo propter ea, quæ jam dicta sunt, utque sit præcognitus patrum sensus; sed etiam ut per eorum preces ad opus propositum feliciter dirigamur, positisque veluti fundamentis eorum dictis nostra superædificemus.

Patres reverendissimi, satis quæ dicta Rhod. sunt a vobis percepimus: ea vero rediB guntur ad quinque capita. Et primo quidem sapientissime disseruisti, pater Ephesie, de dicto Christi domini, quod pacem discipulis suis reliquerit, quodque pro ea conferatur a nobis dilectio, & per eam pax conservetur. Secundo; Quoniam Romana ecclesia benevolentiam præstare neglexit, quæ pacis est exordium, ideo factum esse dicitis, ut id, quod a Christo accepimus, solveretur. Tertio; Romanam ecclesiam asseritis resumpsisse dilectionem tunc depositam; atque ob id studiose curasse, ut conveC niretis huc ad tractandas & examinandas cum eadem dilectione controversias, quæ inter nos & vos existunt. Quarto: Fieri non posse ut componatur pax, nisi tollatur causa schismatis, sicut etiam in morbis non potest recuperari sanitas, nisi morbi causa removeatur. Quinto; Quia debemus honorem patribus deferre, ut appareat synodum hanc priorum vestigia secutam esse, oportere ante alia recitari definitiones conciliorum generalium; tumque vos esse allaturos pro vobis rationes, quas ad rem propositam habetis. Quoniam igitur quæsita hæc & ad finem maxime spectant, & D multis indigent sermonibus, nos consideratione adhibita sequenti quidem sessione responsiones proferemus perfectiores, nunc vero etiam dicimus ex parte quæ tempus permittit. Et primo quidem ad primum; Esse apud nos caritatem firmam & indissolubilem, nec vos ignorare arbitramur. Siquidem ea ducens a Christo originem, quoniam prior ipse nos dilexit (de quo miramur cur nullam feceritis mentionem) hactenus in ecclesia ejus servatur tam erga eumdem ipsum caritatis auctorem, qui est maxime proprium ejus objectum, quam a nobis erga nos invicem. Ad secundum E vero, quamdiu scilicet amicitiam coluit Romana ecclesia, tamdiu pacem & unitatem mansisse: Miror oblitum te esse, Romanæ ecclesiæ tantæ semper curæ fuisse ac esse orientalem ecclesiam, ut nunquam coorta fuerit in illis partibus tempestas cujuscumque hæreseos, ad quam sedandam ecclesia hæc non tulerit auxilium omnibus modis, tum literis, tum legatis suis, & quacumque alia re facultas tulit. Meministis enim, Silvestrum affuisse in Nicæna synodo, & in reliquis, si non per se, at certe

SESSIO III.

ANNO CHRISTI 1438.

per legatos. Si vero & imperatores opem tulere Romanæ ecclesiæ pontificibus suo cuique tempore, mirum non est. Illud etiam omnibus constat, ex quo tempore solutum est vinculum pacis, non destitisse Romanos pontifices assidue mittendo ad imperatores, & ceteros orientales hortari, ut obediendo ad pacem redirent. Obsecro vero, quæ dicuntur, citra perturbationem accipite, quamvis dura videantur. Si pax a nobis servata non est, quando vos pacem hanc quæsistis? quando dilectionem, quam a nobis dimissam objicitis? quando legatos hac de re misistis? Quod vero in præsens dicitis, a Romana ecclesia pacem esse revocatam, verum esse in confesso est. Testis est beatissimus papa, qui in hoc multam pecuniam erogavit; & sæpe legatos misit. Vos autem si hanc ipsam dilectionem antea quæsivissetis, procul dubio reperissetis, sicut & nunc: testis est ante hæc tempora Gregorius papa; qui & ipse ad imperatorem, & patriarcham, & orientales hac de re misit legationem, & celebravit Lugduni concilium, & factam tunc temporis unitatem tractavit. Quare non est, cur Romanam ecclesiam incusetis de caritate, quæ, pace vestra, manet, & manebit in ipsa. De definitionibus autem dicimus, ipsas Græce & Latine esse legendas jussu beatissimi patris: sed miror, cur definitiones in medium attuleritis; nam ad id quod proposuistis, non videntur necessaria quæ in illis sunt scripta: quandoquidem est ante illas sacrum evangelium, cui etiam magis credere debemus. Quoniam vero dixistis, post lectas definitiones vos esse deinceps allaturos quæ dicenda habetis, libenter & nos audiemus; sperantes fore, ut & vos patienter audiatis quæ ipsi dicemus, sicut & nos quæ a vobis dicentur.

Ephes.

Prior tuæ responsionis pars, reverende pater, quod Romana ecclesia multam curam in orientalem contulerit temporibus periculorum & hæreseon, sine controversia vera est; sed rationes nostras non necessario solvit: liquet enim amicitiam certo ex tempore diremptam viguisse prius in ecclesiis. Quod vero sæpe Romana ecclesia post schisma legatos miserit ad nostram, invitando eam ad præstandam sibi obedientiam & pacem; id etiam fieri par erat, nec mirandum est. Verum manente causa schismatis, additamento scilicet in symbolo, quod etiam origo dissidii fuit; consentaneum erat nec pacem ipsam subsequi: quemadmodum in morbis, nisi eorum causa dignoscatur, atque tollatur, non potest subsequi sanitas: neque ergo dilectionem, quæ ante schisma erat; neque eam quæ post schisma, protendere vos oportet manente causa schismatis, quam perspicuum est datam esse a vobis. Nos autem petimus, ut, sicut antea diximus, redeatur in tempus illud

A βεϛρος, καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις συνόδοις παρῆσαν εἰ καὶ μὴ δι' ἑαυτῶν, ἀλλὰ διὰ τοποτηρητῶν. θαυμαϛὸν δὲ οὐδέν, εἰ συνέπραττον καὶ βασιλεῖς τοῖς προεϛῶσι τῆς Ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας. δῆλον δὲ καὶ τοῦτο ἐϛὶ πᾶσιν, ὅτι ἀφ' οὗ διελύθη ὁ τῆς ἀγάπης δεσμὸς, οὐ διέλιπον οἱ ἄκροι ἀρχιερεῖς, πέμποντες ἀεὶ πρὸς τοὺς ἀνατολικοὺς πάντας, ἵνα ὑπακούσαντες πρὸς εἰρήνην ἔλθωσι. παρακαλῶ οὖν ἵνα ἀταράχως ἀκούσητε τῶν λεγομένων, εἰ καὶ σκληρὰ δόξειεν. εἰ οὐκ ἐτηρήθη παρ' ἡμῖν ἡ εἰρήνη, πότε ἐζητήσατε ταύτην ὑμεῖς τὴν εἰρήνην; πότε τὴν ἀγάπην, ἣν B προβάλλεσθε ὅτι διελύθη παρ' ἡμῶν; πότε ἐϛείλατε περὶ τούτων πρέσβεις; ἐπειδὴ δὲ λέγετε κατὰ τὸ παρὸν, ὅτι ἡ Ρωμαϊκὴ ἐκκλησία ἀνεκαλέσατο τὴν εἰρήνην, τοῦτο ἀληθές ἐϛι καὶ ὁμολογούμενον· καὶ μάρτυς ὁ μακαριώτατος πάπας, πολλὰς ἐξόδους εἰς τοῦτο καταβαλόμενος, καὶ πολλάκις διαπεμψάμενος. εἰ δὲ καὶ πρὸ τούτου ταύτην ὑμεῖς ἐζητεῖτε τὴν ἀγάπην, πάντως ἐμέλλετε ταύτην εὑρήσειν, ὥσπερ καὶ νῦν. μάρτυς ἐϛὶ πρὸ τῶν παρόντων ὁ πάπας Γρηγόριος, ὃς ἀπέϛειλε πρὸς τὸν βασιλέα κἀκεῖνος, καὶ τὸν C πατριάρχην, καὶ τοὺς ἀνατολικοὺς ὑπὲρ τούτου, καὶ συνεκρότησεν ἐν Λουγδούνῳ σύνοδον, καὶ τὴν τότε γενομένην ἐπραγματεύσατο ἕνωσιν. ὥϛε οὐδὲν ἐγκαλεῖν ἔχετε τῇ Ρωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ περὶ τῆς ἀγάπης ἥτις καὶ μένει ἐν αὐτῇ, καὶ μενεῖ, σωζομένης τῆς ὑμέρας τιμῆς. περὶ δὲ τῶν ὅρων λέγομεν, ὅτι ἀναγνωσθήσονται κελεύσει τοῦ μακαριωτάτου πατρὸς καὶ Ἑλληνικῶς, καὶ Ρωμαϊκῶς. πλὴν θαυμάζω πῶς προεβάλεσθε τοὺς ὅρους· πρὸς γὰρ τὸ πρόβλημα ὃ ἐκινήσατε, οὐ δοκοῦσιν ἀναγκαῖα τὰ ἐκεῖ γεγραμμένα· ἐπεὶ πρὸ αὐτῶν ἐϛὶ τὸ ἱερὸν εὐαγγέλιον, ᾧ καὶ μᾶλλον πιϛεύειν ὀφείλομεν. ἐπεὶ δὲ εἴπατε ἀνα- D γνωσθέντων τῶν ὅρων, ἐρεῖν ἐφεξῆς ἃ εἰπεῖν ἔχετε, προθύμως καὶ ἡμεῖς ἀκουσόμεθα, ἐλπίζοντες ὅτι καὶ ὑμεῖς μεθ' ὑπομονῆς ἀκούσετε τῶν ἡμετέρων λόγων, ὥσπερ καὶ ἡμεῖς ὑμῶν·

Εφεσ.

Τὰ μὲν πρῶτα, ἅπερ ἀπελογήσατο ἡ σὴ αἰδεσιμότης, ὅτι πολλὴν ἐπεδείξατο πρόνοιαν ἡ Ρωμαϊκὴ ἐκκλησία πρὸς τὴν ἀνατολικὴν ἐν τοῖς καιροῖς τῶν κινδύνων καὶ τῶν αἱρέσεων, ἀληθῆ τέ εἰσι καὶ ὁμολογούμενα παρ' ἡμῖν ἀλλ' οὐκ ἀναγκαῖα πρὸς τὸ λῦσαι τοὺς ἡμετέρους λόγους. δῆλον γὰρ ὅτι ἡ ἀπό τινος χρόνου διαλυθεῖσα ἀγάπη, πρότερον ἦν καὶ ἤκμαζεν ἐν ταῖς E ἐκκλησίαις. ἀλλὰ καὶ ὅτι μετὰ τὸ σχίσμα πολλάκις ἡ τῆς Ρώμης ἐκκλησία διεπέμψατο πρὸς τὴν ἡμετέραν, καὶ προσεκαλέσατο ταύτην πρὸς ὑπακοὴν ἑαυτῆς καὶ εἰρήνην, καὶ τοῦτο δὲ εἰκὸς ἦν γίνεσθαι, καὶ οὐδὲν θαυμαϛόν. ἀλλὰ τῆς αἰτίας μενούσης τοῦ σχίσματος, ἥ τις ἦν ἡ ἐν τῷ συμβόλῳ προσθήκη, ἡ καὶ τὴν ἀγάπην διαλύσασα, οὐδὲ τὴν εἰρήνην εἰκὸς ἦν ἐπακολουθῆσαι. καθάπερ ἐπὶ τῶν νοσημάτων, ἐὰν μὴ τῶν νοσημάτων ἡ αἰτία διαγνωσθῇ καὶ ἐξαιρεθῇ, οὐ δύναται ἡ ὑγεία ἐπακολουθῆσαι· οὔτε οὖν τὴν πρὸ τοῦ σχίσματος ἀγάπην ὑμᾶς προβάλλεσθαι χρὴ, οὔτε τὴν μετὰ τὸ σχίσμα, μενούσης τῆς αἰ-

τίας

ANNO CHRISTI 1438. SESSIO III.

τίας τοῦ σχίσματος, ἣν ὑμεῖς δῆλον ὅτι παρείχεσθε· ἡμεῖς δὲ ζητοῦμεν, ὃ καὶ πρότερον εἴπομεν, ἐπανελθεῖν εἰς τὸν καιρὸν τῆς εἰρήνης ἐκεῖνον, καθ' ὃν ἡνωμένοι πάντες ὑπήρχομεν· τοῦτο δὲ οὐκ ἄλλως ἔσται, ἢ περιαιρεθείσης τῆς αἰτίας τοῦ σχίσματος. περὶ δὲ τῆς ἀναγνώσεως τῶν ὅρων, λέγομεν, ἀναγκαιοτάτην αὐτὴν εἶναι, ἵνα φανῇ καὶ ἡ σύνοδος αὕτη σύμφωνος ταῖς παλαιαῖς, ἐκείναις, καὶ ἀκόλουθος οὐ κατὰ τὴν τάξιν μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ φρόνημα. νομίζομεν γὰρ, ὅτι οὐδὲν παρελείφθη τοῖς πατράσιν ἐκείνοις ἐν τῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως, οὐδὲ ἐλλιπὲς οὐδὲν ἐτέθη, καὶ δεόμενον διορθώσεως, ἢ προσθήκης ὅλως. καὶ τοῦτο ἐστι μάλιστα τὸ τοῦ σχίσματος αἴτιον, διαγορευόντων ἐκείνων, μὴ δεῖν ἕτερόν ποτε παραδέξασθαι σύμβολον, μηδὲ προσθήκην τινὰ ποιήσασθαι ἢ ἀφαίρεσιν, ὡς ἱκανῶς ἐκείνων περὶ πάντων εἰπόντων.

pacis, quo inter nos conjuncti omnes eramus; id vero non niſi ſublata cauſa ſchiſmatis fieri poteſt. Recitari vero definitiones, dicimus eſſe omnino neceſſarium, ut perſpectum ſit, hanc ſynodum congruere cum illis antiquis, & ſequi eas non ſolum ordine, ſed etiam ſenſu. Arbitramur enim, nihil eſſe omiſſum ab illis patribus in ſymbolo fidei, neque omnino poſitum eſſe quidquam mancum, quod correctione aut additamento indigeat, & hæc eſt potiſſima ſchiſmatis cauſa: præcipientibus illis, nullum aliud ſymbolum eſſe unquam recipiendum, nec eſſe quidquam addendum, vel detrahendum, quod illi omnia ſatis fuerint complexi.

s. Εἰς τέσσαρα συγκεφαλαιοῦνται ἃ εἶπας. τὸ μὲν πρῶτον, ὅτι εἰ καὶ ἀληθῆ ἦσαν τὰ παρ' ἐμοῦ εἰρημένα, ἀλλ' οὐκ ἀναγκαῖα, καὶ πρὸς τὴν λύσιν τῶν σῶν λόγων ἁρμόζοντα. εἶπας γὰρ, ὅτι ἀληθῶς μὲν ἐποιήσαντο πρὸς εἰρήνην καὶ τὴν ἀγάπην οἱ ἄκροι ἀρχιερεῖς, οὐ μὴν ἀφείλοντο τὸ σχίσματος αἴτιον. δεύτερον, ὅτι ἐξετασθείσης ἢ ἀφαιρεθείσης τῆς αἰτίας τοῦ σχίσματος, ἐπακολουθήσει πάντως καὶ ἡ εἰρήνη. τρίτον, ἵνα ἀναγνωσθῶσιν οἱ ὅροι τῶν πατέρων, ὅπως ἀποφανῆτε ἀκολουθοῦντες ἐκείνοις. καὶ τέταρτον, ὅτι οὐδὲν ἐλλιπὲς ἐκεῖνοι ἐποίησαν, οὐδὲ προσθήκης δεόμενον.

Rhod. In quatuor capita rediguntur, quæ dixiſti. Primum eſt; Etſi vera ſunt quæ dixi, non tamen eſſe neceſſaria, nec facere ad ſolvendas tuas rationes: dixiſti enim, adhibitam quidem fuiſſe a ſummis pontificibus curam ad pacem & benevolentiam conciliandam, non tamen eſſe ſublatam cauſam ſchismatis. Secundum; Examinata, ſive ablata cauſa ſchismatis, fore omnino, ut pax ſubſequatur. Tertium; Legendas eſſe patrum definitiones, ut peſpectum fiat, vos eſſe illorum ſectatores. Et quartum; Nihil illos feciſſe mancum, & addittamenti indigens.

pes. Οὐκ εἶπον, ὅτι τὸ σαφηνισθῆναι τὸ δόγμα ἑνώσει τὰς ἐκκλησίας, ἀλλὰ τὸ περιαιρεθῆναι τὴν προσθήκην, ἣν εἰ καὶ ἀληθής ἐστιν, οὐ δυνάμεθα παραδέξασθαι, ὅτι οὐκ ἔχομεν ἄδειαν παρὰ τῶν πατέρων ἢ προσθεῖναι τῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως, ἢ ἀφαιρεῖν· καὶ περὶ τούτου τὸν ἅπαντα ποιησόμεθα λόγον.

Ephes. Non dixi, ſi dogma explanetur, fore ut eccleſiæ conjungantur, ſed ſi additamentum tollatur: quod etiamſi verum ſit, ſuſcipere non poſſumus; quia licentiam a patribus non habemus aut addendi quidpiam ſymbolo fidei, aut adimendi: atque hac de re totus erit noſter ſermo.

s. Ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις λέγω, ὅτι ἄκροι ἀρχιερεῖς, οἵ τινες ἔπεμπον ζητοῦντες τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἕνωσιν, πάντως καὶ τὰς αἰτίας τῆς προσθήκης ἔλεγον, ἥτις αἰτία τοῦ σχίσματος γέγονεν, ὡς ὑμεῖς λέγετε, εἰ οὖν τὸ μέρος τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, μάλιστα οἱ τέσσαρες πατριάρχαι, οὓς λέγετε δύναμιν ἴσην ἔχειν τοῖς ἄκροις ἀρχιερεῦσιν, ἐσπούδασαν ὅλως δεῖξαι, ἢ καὶ ἔδειξαν, τὴν δυτικὴν ἐκκλησίαν πλανωμένην περὶ τὸ δόγμα, καὶ τὴν προσθήκην ταύτην παραλόγως ποιήσασαν, οὐκ ἔμελλε πάντως γενέσθαι καὶ ἡ διόρθωσις· ἀλλ' οὐδέποτε τοῦτο δεῖξαι ἠδυνήθησαν. ἐγὼ τοῖς ὑμετέροις χρήσομαι λόγοις πρὸς ἀπολογίαν. δυνατόν ἐστι λαθεῖν τοῦτο τοσούτους βασιλεῖς, τοσούτους πατριάρχας καὶ πατέρας, παντοδαπῇ σοφίᾳ κεκοσμημένους, ὅτι καλῶς ἡ προσθήκη γέγονεν; ἀλλ' οὐδέποτε τοῦτο δεῖξαι ἠδυνήθησαν, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ ἀφαίρεσις γέγονε· καὶ ὑμεῖς οὖν περιττῶς ἐγκαλεῖτε τῇ Ρωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ περὶ τούτου τοῦ μέρους. σὺ μὲν οὖν εἶπας, ὅτι ἀπὸ τῶν συνοδικῶν ὅρων κωλυόμεθα ποιῆσαι προσθήκην τινὰ, εἰ καὶ ἀληθής ἐστιν· ἡμεῖς δὲ μέλλομεν ἀπο-

Rhod. Ad ea, quæ dicta ſunt, addo, ſummos pontifices, quando mittebant de pace & unitate, procul dubio cauſas quoque afferre conſueviſſe, cur facta ſit additio, quæ ſchismatis cauſa extitit, ut vos dicitis. Si igitur orientalis eccleſia, præſertim quatuor patriarchæ, quibus parem eſſe cum ſummis pontificibus poteſtatem affirmatis, conati ſunt oſtendere, vel etiam oſtenderunt, occidentalem eccleſiam in hoc dogmate errare, & præter rationem additamentum hoc feciſſe, nonne correctio quoque ſequi omnino debebat? Verum id oſtendere nunquam potuerunt. Ego ad reſpondendum veſtris utar rationibus: fierine poteſt, tot imperatores, tot patriarchas, ac patres omni ſcientiarum genere præditos hoc latuiſſe, male ſcilicet eſſe factum additamentum? ſed nunquam demonſtrare hoc valuerunt: idcirco etiam illud expunctum non eſt; fruſtra ergo & vos hac de re Romanam accuſatis eccleſiam. Dixiſti tu quidem, per ſynodicas definitiones vetitum eſſe nobis quidquam addere, etiamſi verum ſit: nos autem ſumus demonſtraturi multis rationibus, po-

SESSIO IV. posteriori synodo eamdem semper esse potestatem atque prioribus ad res omnes ecclesiasticas moderandas: sed quæro ex vobis: si verum est, quod fuit additum, cur illud non adjicietis? quid obstat, quo minus apponatur verum?

Ephes. Hoc ipsum, non esse fas; nam multa quoque alia, cum bona & vera sint, nobis non licet addere symbolo fidei; quoniam & patres illi vel de necessariis nihil addiderunt. Verum propter angustiam temporis sufficiant in præsenti quæ dicta sunt.

Rhod. Ad multorum aures paucis utemur: nos opportuno tempore duo hæc demonstrabimus. Primum, neque additamentum esse, neque fuisse additum. Alterum, & si additum est, tanquam verum & necessarium esse additum.

A δεῖξαι διὰ πολλῶν, ὅτι ἀεὶ ἡ ὑστέρα σύνοδος τὴν αὐτὴν ταῖς προλαβούσαις δύναμιν ἔχει, πρὸς τὸ κανονίζειν ἅπαντα τὰ τῆς ἐκκλησίας. ὅμως ἐρωτῶ ὑμᾶς, εἰ καὶ ἀληθής ἐστιν ἡ προσθήκη, διὰ τί μὴ ταύτην προσθήσετε; τί κωλύει προσθεῖναι τὸ ἀληθές;

ANNO CHRISTI 1438.

Ἐφεσ. Αὐτὸ τοῦτο, τὸ μὴ ἐξεῖναι· ἐπειδὴ καὶ ἄλλα πολλὰ καλὰ καὶ ἀληθῆ ὄντα προσθεῖναι τῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως οὐκ ἔχομεν ἄδειαν, καὶ γὰρ οὐδ᾽ οἱ πατέρες ἐκεῖνοι προσέθηκαν οὐδὲ τῶν ἀναγκαίων οὐδέν· ἀλλὰ διὰ τὸ τοῦ καιροῦ κατεπεῖγον ἀρκείτω πρὸς τὸ παρὸν ὅσα εἴπομεν.

Ῥοδ. Διὰ τὴν τῶν πολλῶν ἀκοὴν χρησόμεθα λόB γοις ὀλίγοις· ἡμεῖς ἀποδείξομεν ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι δύο τινά· πρῶτον, ὅτι οὔτε προσθήκη ἐστὶν, οὔτε προσετέθη· δεύτερον, ὅτι εἰ καὶ προσετέθη, ὡς ἀληθὲς καὶ ἀναγκαῖον προσετέθη.

SESSIO IV.

Die quintodecimo Octobris feria quarta, congregata est.

Rhod. Obtenta prius gratia a beatissimo patre, & concessa facultate a serenissimo imperatore, & patriarcha sanctissimo, proposita capita resumemus. C

Ephes. Nos initium fecimus, & volumus dicere quæcumque habemus.

Rhod. Permissa licentia a reverendissimis patribus respondebo: miror cur verba hæc proferas: heri objecisti, quomodo sit facta additio: deinde quæsivisti; an permitteretur tibi dicere quæcumque ad rem nostram spectant: quod etiam tibi dedimus.

Ephes. Diximus, ut primo definitiones synodorum legerentur, quod eo die non est factum: videtur ergo faciendum nunc: estque necessarium, quandoquidem non D fuere tum lectæ.

Rhod. Bene nostis patres, quod vos proposuistis, & dixistis quod volebatis: & petiistis etiam, ut responderemus ad ea: quia vero tempus tunc non permisit, dilata est responsio in posterum: miramur propterea, cur ita nunc dicatis; non decet enim nunc initium sumere ab iis quæ dicitis, & recitare definitiones.

Nicænus. Quid deceat, aut non deceat in disputationibus, non ab audiente, sed a dicente judicatur: necesse est enim, ut dicenti liceat proferre quæ vult: deinde vero qui illum audit, aut probabit, aut E reprehendet, coarguetque sermones ut non veros, ac non necessario concludentes. Oportet ergo ex necessitate liceat nobis etiam ea proferre, quæ videntur conducere in rem propositam; quibus auditis postea vos quæ opus erit dicetis. Nescio ergo, quæ causa sit, quare nos audire non patiamini; sed cum tantos, tamque longos sermones produxeritis, mirari dicitis propter ea quæ nos

ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ δ᾽.

Ὀκτωβρίου πέμπτη καὶ δεκάτη, ἡμέρᾳ τετάρτῃ, ἐγένετο.

Ῥοδ. ΛΗΦΘΕΙΣΗΣ πρότερον τῆς χάριτος παρὰ τοῦ μακαριωτάτου πατρὸς, καὶ δοθείσης ἀδείας παρὰ τοῦ γαληνοτάτου βασιλέως, καὶ τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου, ἀναληψόμεθα τὰ εἰρημένα κεφάλαια.

Ἐφεσ. Ἡμεῖς ἐποιησάμεθα τὴν ἀρχὴν, καὶ θέλομεν εἰπεῖν ὅσα ἔχομεν.

Ῥοδ. Μετὰ ἀδείας τῶν αἰδεσιμωτάτων πατέρων ἀπολογήσομαι. θαυμάζω, πῶς προτείνεις τοιούτους λόγους· τῇ χθὲς προέβαλλου, τίνι τρόπῳ γέγονεν ἡ προσθήκη. μετὰ ταῦτα ἠρώτησας, ἐὰν φαίνηται ἵνα εἴπῃς ὅσα συντείνουσιν εἰς τὴν ὑπόθεσιν, ὃ καὶ ἐδώκαμεν.

Ἐφεσ. Εἴπομεν, ἵνα ἀναγνωσθῶσιν οἱ ὅροι πρῶτον τῶν συνόδων, ὃ οὐδὲν ἐγένετο τὴν ἡμέραν ἐκείνην. λοιπὸν φαίνεται ἵνα γένηται νῦν, καὶ ἔστιν ἀναγκαῖον, ἐπειδὴ τότε οὐδὲν ἀνεγνώσθησαν.

Ῥοδ. Καλῶς ἴστε πατέρες, ὅτι ὑμεῖς προετείνατε καὶ εἴπατε ὅπερ ἠθέλετε, καὶ ἐζητήσατε καὶ ἀπολογίας ἐπὶ τούτοις. καὶ διότι ἡ ὥρα τότε οὐκ ἔδωκεν. ἀνεβαλόμεθα ἵνα νῦν ἀπολογησώμεθα. θαυμάζομεν οὖν, διὰ τί νῦν τοιαῦτα λέγετε· οὐ γὰρ πρέπει νῦν ἀπὸ τούτων ἄρξασθαι ὧν λέγετε, καὶ ἀναγνῶναι τοὺς ὅρους.

Ὁ Νικαίας. Τὸ πρέπον ἢ μὴ πρέπον, ὅσον ἕνεκά γε τοῦ λέγειν, οὐκ ἀπὸ τοῦ ἀκούοντος, ἀλλ᾽ ἀπὸ τοῦ λέγοντος κρίνεται. ἐξεῖναι γὰρ ἀνάγκη τῷ λέγοντι, λέγειν ἃ βούλοιτο. ὁ δὲ ἀκούων αὐτοῦ, μετὰ ταῦτα ἢ ἀποδέξεται, ἢ ἐπιτιμήσει καὶ ἐλέγξει τοὺς λόγους οὐκ ὄντας ἀναγκαίους καὶ ἀληθεῖς. καὶ ἡμῖν δεῖ ἐξεῖναι ἀνάγκῃ λέγειν τὰ δοκοῦντα συνοίσειν πρὸς τὸ προκείμενον. μετέπειτα δὲ ὑμεῖς ἀκούσαντες ἐρεῖτε τὰ δέοντα. οὐκ οἶδα οὖν τίς ἐστιν ἡ αἰτία, δι᾽ ἣν οὐκ ἀνέχεσθε ἀκούειν ἡμῶν, ἀλλὰ τοσούτους καὶ οὕτω μακροὺς κατετείνατε λόγους, καὶ λέγετε θαυμάζειν ἐφ᾽ οἷς ἡμεῖς λέγομεν. καί τοι ἡμεῖς δοκοῦμεν τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ

οὐδε-

ANNO CHRISTI 1438.

οὐδεμίαν ὑμῖν αἰτίαν παρέχειν τοῦ θαυμάζειν τοιοῦτο θαῦμα ὁποῖόν φατε. ὅθεν καὶ δοκοῦμεν μὴ θαυμάζειν ὑμᾶς τῇ ψυχῇ, εἰ καὶ τῷ στόματι τοῦτο λέγετε. ὥσπερ οὖν ἡμεῖς θαυμάζοντες τῇ ψυχῇ, τῇ γλώττῃ τοῦτο οὐ λέγομεν, οὕτως ἐκ τοῦ ἐναντίου πληροφορούμεθα περὶ ὑμῶν, ὅτι κἂν τῇ γλώττῃ λέγητε τοῦτο, τῇ γε ψυχῇ οὐ θαυμάζετε. οὐδὲ γὰρ παρέχομεν ὑμῖν οὐδεμίαν αἰτίαν τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι. περὶ δὲ τοῦ τρόπου τῶν λόγων ὧν χρῆσθε, βούλομαι εἰπεῖν, ὅτι οὐ μοι δοκεῖ χρῆναι τοιαύταις χρήσασθαι μακρολογίαις περὶ τῶν διαλέξεων. οὕτω γὰρ οὐδέποτ᾽ ἂν εἰς τὸ συμπέρασμα καταντήσαιμεν, οὐδ᾽ ἂν συμβαίημέν ποτε. δεῖ δὴ διαλεκτικῶς κατὰ πεῦσιν καὶ ἀπόκρισιν ἀλλήλοις ἀπαντῶντας, οὕτω συμπεραίνειν τὸν λόγον. ἔστιν οὖν ἀνάγκη, ἡμῶν προβαλλομένων τὸ πρόβλημα, ἵνα ἀκούσητε καὶ τὰς τούτου συστάσεις, καὶ οὕτως ἀπολογήσεσθε. ἡμεῖς γὰρ ἀπολογίαν οὐκ ἐζητήσαμεν ὡς ὑμεῖς λέγετε. πῶς γὰρ ἐμέλλομεν τοῦτο ποιεῖν πρὸ τοῦ τὰ ἴδια προκομίσαι;

Ἰουλιανὸς Καρδινάλις. Ἐμοὶ ἀρέσκει ὅπερ εἶπεν ὁ αἰδεσιμώτατος Νικαίας, ἵνα διὰ βραχέων γίνωνται αἱ ἀποδείξεις· καὶ τοῦτο ἵνα γίνηται εἰς ἕκαστον πρόβλημα συγχωρῶ, ἵνα ὅταν προβάλληται ὁ λέγων, λέγῃ καὶ τὰς συστάσεις. ἀλλὰ δεῖ ἐν παντὶ ἵνα τηρῶνται αἱ συμφωνίαι, καὶ ἄνευ τούτων οὐδὲν δεῖ γίνεσθαι. εἶπε γὰρ ὁ αἰδεσιμώτατος Ἐφέσου, ὅτι ἡ ἐκκλησία τῆς Ῥώμης ἐγένετο αἰτία τοῦ σχίσματος, καὶ ὅτι ἵνα τυγχάνῃ γνώριμον τὸ πρόβλημα, περὶ οὗ μέλλομεν συντυγχάνειν. μετὰ ταῦτα εἶπεν, ὅτι ἐὰν φαίνηται, ἵνα ἀπολογήσηται τότε ὁ Κολοσσαεὺς, ἤδη καλόν· εἰ δὲ μή γε, εἰς τὴν ἔπειτα συνέλευσιν ἀπολογήσεται ὁ Κολοσσαεύς. διὰ τοῦτο ἀξιῶ, ἵνα συγχωρήσητε τῷ Κολοσσαεῖ εἰπεῖν. καὶ μετὰ ταῦτα ἵνα ἀπολογήσησθε, ἢ νῦν, ἢ ἐὰν θέλητε, εἰς ἄλλην συνέλευσιν ὅσα ἔχετε εἰπεῖν.

Νικ. Ἐστι μὲν συμφωνία, δέξασθαι ἀπολογίας ὑμετέρας, οὐ μέν τοι γε ὅ, τι φαίητε. δεῖ οὖν ἡμᾶς εἰπεῖν πρότερον τὰ ἡμέτερα, εἶθ᾽ οὕτως ἀκοῦσαι τῶν ὑμετέρων ἀπολογιῶν· μετὰ γὰρ προσδιορισμοῦ ἀπῃτήσαμεν ἀφ᾽ ὑμῶν τὰς ἀπολογίας, δηλαδὴ μετὰ τὸ ἡμᾶς τὰ ἡμέτερα προκομίσαι. διὰ γὰρ τὸ τότε στενὸν τῆς ὥρας ἠρώτησεν ὁ αἰδεσιμώτατος Ἐφέσου, εἰ ἄρα τότε δυνατὸν εἰπεῖν ἃ βούλοιτο, καὶ οὕτως ἀκοῦσαι τὰ παρ᾽ ὑμῶν. εἰ δὲ τοῦτο οὐκ εἴη τότε ῥᾴδιον, ἵνα μετὰ ταῦτα ἐν ἄλλῃ συνελεύσει εἴπῃ μὲν πρῶτος ἐκεῖνος, δέξηται δὲ μετέπειτα παρ᾽ ὑμῶν τὰς ἀπολογίας.

Ῥοδ. Αἰδεσιμώτατοι πατέρες, εἰς ἐκεῖνα ἃ προεβάλεσθε, οὐδὲν ἀπελογησάμην ἀρκούντως, νῦν οὖν παρακαλῶ, ἵνα εἴπω καὶ ἀπολογήσωμαι εἰς τὰ τρία.

Ὁ Ῥωσίας Ἰσίδωρος. Ἐγὼ χρήσομαι ῥήμασιν ὀλίγοις, διότι οἱ ὀλίγοι λόγοι παριστῶσι τὴν ἀλήθειαν καθαρώτερον. ὑμεῖς ἐδώκατε τῶν δύο τὸ ἕτερον, καὶ διὰ τοῦ θελήματος ὑμῶν ἐλάβομεν τὸ προτείνειν, καὶ προετείναμεν ὅτι οὐ δεῖ προστιθέναι· καὶ διὰ τοῦτο ἄφετε ἡμῖν ἵνα δείξωμεν τοῦτο, καὶ τότε ἀπολο-

SESSIO IV.

A dicimus, Nos autem Dei beneficio nullam videmur dare vobis causam, cur ita admiremini, ut dicitis. Quare vos animo admirari non arbitramur, quamvis id ore affirmetis. Sicut ergo nos mirantes animo, lingua tamen hoc non exprimimus; ita contra exploratum nobis est, vos, etsi hoc lingua dicitis, nequaquam tamen animo mirari: neque enim ullam vobis Deo propitio damus causam. Porro autem de ratione disputandi, qua utimini, volo dicere: non videtur mihi utendum hujusmodi disputationibus prolixis; ita enim nunquam ad conclusionem aliquam perveniemus, neque inter nos quidquam conveniet. B Oportet ergo dialectico more interrogationibus & responsionibus agere mutuis, atque ita concludere. Necesse est igitur, nobis quæstionem proponentibus, ut ejus probationes audiatis tumque respondeatis: nos enim nullam quæsivimus responsionem, ut vos dicitis. Nam quomodo id agere potuimus, nondum argumentis nostris prolatis?

Julianus Cardinalis. Mihi placet quod dixit reverendissimus Nicænus, ut paucis concludantur rationes; idque ut fiat in unoquoque quæsito, concedo, nempe ut, cum proposuerit qui disputat, afferat etiam probationes, sed oportet omnino stare C conventis, sine quibus nihil est agendum: dixit enim reverendissimus Ephesius, Romanam ecclesiam fuisse causam schismatis, & habendam esse quæsiti cujusque notitiam, de quo sumus acturi: deinde dixit, ut si videretur Colossensem tum respondere, bene esset, sin minus, in sequenti sessione responderet. Propterea obsecro: ut Colossensem dicere sinatis, & postmodum respondeatis, aut nunc, aut si vultis, in alia sessione, dicturi quæcunque habetis.

Nicæn. Convenit quidem inter nos, ut ve- D stras audiremus defensiones, sed non quidquid omnino dixeritis. Oportet ergo nos nostra priores dicere, deinde vestras audire responsiones: hac enim lege vestras postulavimus defensiones, ubi nos scilicet nostra protulissemus. Siquidem propter angustiam temporis quæ tunc erat, reverendissimus Ephesius sciscitatus est, an posset tunc dicere quæ vellet, atque ita quæ vos attuleritis, audire: quod si id fieri tunc commode non posset, ut postea in alia sessione diceret quidem prior ipse, vestras autem postea responsiones audiret.

Rhod. Reverendissimi patres, ad ea quæ ob- E jecistis, non satis respondi: nunc igitur ut dicam, atque ad tria illa respondeam, rogo.

Isidorus Russiæ. Ego paucis utar verbis, paucis enim veritas apertius declaratur. Vos alterum de duobus concessistis: & annuentibus vobis proponendi munus ipsi assumpsimus, & proposuimus non esse addendum: propterea permittite nobis, ut ostendamus hoc, tumque respondebitis, nam

SESSIO IV. nam quidquid initio habebatis dicere, dixiſtis, eſt igitur noſtrorum probare, non eſſe addendum.

Rhod. Ego ad alia tria reſpondebo; & primo quidem ait, teſtem nobis eſſe Ariſtotelem, duos eſſe procedendi modos, Quia, & Propter quid: quod autem vos cauſam reddideritis, atque adeo ipſum propter quid, ego demonſtrabo: dixiſtis non eſſe addendum: deinde, additamentum extitiſſe cauſſam schismatis eccleſiarum: poſtremo, licet Romana eccleſia multas legationes miſerit, fieri tamen non poſſe ut ſit pax, niſi amota cauſa. Sed pace veſtra dico, non esse hoc prohibitum; idque tam ex veteri, quam ex novo teſtamento demonſtrabimus. Nos enim dicimus, non esse additamentum, sed explicationem & declarationem. Et quamvis multæ ſuppetant demonſtrationes, dico tamen me probaturum & per definitiones & per alia, licitum esse addere & explicare.

Nicæn. In unaquaque quæſtione propoſita licet probationes afferre, nec ne?

Licet.

Rhod. Nicæn. Nos nullam adhuc cauſam attigimus: dicite ergo nobis: Eſtne nobis integrum noſtras exponere probationes, noſtramque ſententiam confirmare: an vultis, ut rem ſine defenſione relinquamus? quamquam dediſti, ut rationes noſtras exponamus.

Rhod. Dico, beatiſſimum patrem, & omnes conceſſiſſe, ut ſi liberet, diceretis: ita tamen ut prius ipſi noſtram redderemus apologiam, ſicut requiſiviſtis.

Nicæn. Ne ſupponite ut conceſſum, nos veſtras reſponſiones ſimpliciter requiſiviſſe: id enim certa conditione requiſivimus, nimirum ubi nos attuliſſemus ea quæ videntur conferre ad rem propoſitam. Dicimus enim non esse addendum: & ſanctorum auctoritate demonſtrabimus, patres non ſolum prohibere addi ſententias, verum etiam dictiones: id vero alia ratione oſtendere non poſſumus, quam per ſanctorum patrum decreta, quæ prius etiam legi opus eſt: tumque vos reſpondere.

Rhod. Hæc & tunc dixiſtis & nunc: atque ad hæc nos etiam volumus reſpondere, & oſtendere non eſſe, quod aſſeritis, neceſſarium: quod ex eo tria ſequantur abſurda; omnes homines culpæ eſſe obnoxios, & fore penitus ſalutis exortes: præterea ſanctos patres eſſe anathemati ſubjectos, atque ad hæc magnum oriri fidelibus incommodum, ſi non ſit explicandi facultas.

Magister Joannes. Reverendiſſimi patres, nos huc amice convenimus ad tollendam Deo juvante controverſiam, quam habemus. Oportet igitur cum pace & caritate agere; hanc enim & omnes ſancti magnificiunt; & in canticis canticorum de ea dicitur, quod ſponſa veri ſponſi Chriſti ſit caritas. Itaque cum ea ſermones inſtituendi ſunt, & propterea ſer-

Cant. 2.

A γήσεσθε· ἐπεὶ ὅσα ἐν προοιμίοις εἰπεῖν, εἴπατε· λοιπόν ἐστιν ἡμῖν, πῶς οὐ δεῖ προστιθέναι. ANNO CHRISTI 1438.

Ῥοδ. Πρὸς τὰ τρία ἐγὼ ἀποκρινοῦμαι. εἰς μὲν τὸ πρῶτον τοῦ * διότι ἔχομεν μάρτυρα τὸν Ἀριστοτέλην· ὅτι δὲ ἐξεθήκατε καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ διότι, ἐγὼ ἀποδείξω. εἴπατε, ὅτι οὐ δεῖ προσθεῖναι. μετὰ ταῦτα εἴπατε, ὅτι ἡ προσθήκη ἐγένετο αἰτία τοῦ σχίσματος τῶν ἐκκλησιῶν. καὶ ὅτι εἴπατε, εἰ καὶ ἡ ἐκκλησία τῆς Ῥώμης ἐποίησε πολλὰς πρεσβείας, ἀλλ' οὖν οὐκ ἔστι δυνατὸν μὴ ἐκβληθείσης τῆς αἰτίας γενέσθαι ἕνωσιν. λέγω, ὅτι σωζομένης τῆς ὑμετέρας τιμῆς, οὐκ B ἔστι τοῦτο κεκωλυμένον· καὶ τοῦτο δείξομεν διά τε τῆς παλαιᾶς καὶ νέας Γραφῆς. ἡμεῖς γὰρ λέγομεν, ὅτι οὐκ ἔστι προσθήκη, ἀλλ' ἀνάπτυξις καὶ σαφήνεια, καὶ εἰ ἔσχον πολλὰς ἀποδείξεις, ὅμως λέγω, ὅτι δείξω καὶ διὰ τῶν ὅρων καὶ δι' ἄλλων, ὅτι ἄδειά ἐστι προσθεῖναι καὶ ἀναπτύξαι.

* ἴσ. τοῦ ὅτι καὶ διότι.

Νικ. Ἐπὶ παντὶ προβλήματι ἔξεστιν εἰπεῖν καὶ τὰς συστάσεις, ἢ οὔ;

Ῥοδ. Ἔξεστιν.

Νικ. Ἡμεῖς οὐδεμιᾶς οὔπω αἰτίας ἡψάμεθα. εἴπατε C οὖν ἡμῖν· ἔχομεν ἄδειαν εἰπεῖν καὶ τὰς ἀποδείξεις ἡμῶν, καὶ συστῆσαι τὸ ἡμέτερον πρόβλημα, ἢ βούλεσθε ἵνα ἐάσωμεν τὸ πρᾶγμα ἀναπολόγητον; καίτοιγε ἐνέδωκας, ἵνα εἴπωμεν τὰς ἀποδείξεις ἡμῶν.

Ῥοδ. Λέγω ὅτι ὁ μακαριώτατος πατὴρ καὶ πάντες συνεχώρησαν, ἵνα εἴπητε, εἰ θέλετε· πλὴν ἵνα εἴπωμεν ἡμεῖς πρῶτον τὴν ἀπολογίαν ἡμῶν, καθὼς ἐζητήσατε.

Νικ. Μὴ θῆτε θέσιν ὁμολογουμένην, ὅτι ἡμεῖς ἐζητήσαμεν ὑμετέρας ἀπολογίας ἁπλῶς· ἐζητήσαμεν γὰρ τοῦτο μετὰ προσδιορισμοῦ, δηλαδὴ μετὰ τὸ ἡμᾶς προκομίσαι τὰ δοκοῦντα συνοίσειν D πρὸς τὸ προκείμενον. λέγομεν γάρ, ὅτι οὐ δεῖ προσθεῖναι· καὶ διὰ τῶν ἁγίων δείξομεν τοῦτο, ὅτι οὐ μόνον νοημάτων κωλύουσι πρόσθεσιν οἱ πατέρες, ἀλλὰ καὶ λέξεων. καὶ ἄλλως οὐ δυνάμεθα δεῖξαι, εἰ μὴ διὰ τῶν ὅρων τῶν ἁγίων πατέρων, οὓς καὶ ἀναγνωσθῆναι πρότερον χρεία, εἶτα ἀπολογήσασθαι καὶ ὑμᾶς.

Ῥοδ. Ταῦτα εἴπατε καὶ τότε καὶ νῦν, καὶ πρὸς ταῦτα καὶ ἡμεῖς βουλόμεθα δοῦναι λόγον, καὶ δεῖξαι, ὅτι τοῦτο ὃ λέγετε, οὐκ ἔστιν ἀναγκαῖον· ἐπεὶ ἐντεῦθεν ἀκολουθοῦσι τρία ἄτοπα· πάντα ἄνθρωπον ὑπεύθυνον εἶναι, καὶ εἰς ἀπώλειαν παντελῆ ἔσεσθαι· ἔτι τοὺς ἁγίους πατέρας ὑπὸ ἀνάθεμα E εἶναι· καὶ ἔτι μεγάλην βλάβην ἀκολουθήσειν τοῖς πιστοῖς ἐκ τοῦ μὴ ἀναπτύσσειν ἐξεῖναι.

Ὁ Μαΐστωρ Ἰωάννης. Αἰδεσιμώτατοι πατέρες, ἡμεῖς συνήλθομεν ἐνταῦθα μετὰ ἀγάπης ἐπὶ τῷ ἐκβαλεῖν τὴν διαφορὰν τὴν ἡμετέραν, ἂν δῷ ὁ Θεός· δεῖ οὖν μετὰ εἰρήνης καὶ ἀγάπης χωρεῖν. ταύτην γὰρ καὶ πάντες οἱ ἅγιοι περὶ πολλοῦ ἄγουσι· καὶ ἐν τοῖς ᾄσμασι τῶν ᾀσμάτων λέγεται περὶ αὐτῆς, ὅτι ἡ ἀγάπη ἐστὶ νύμφη τοῦ ὄντως νυμφίου Χριστοῦ.

δεῖ

ANNO CHRISTI 1438.

δεῖ οὖν μετὰ ταύτης ἐπὶ τοὺς λόγους χωρεῖν, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὴν τάξιν τηρεῖν· ἔστι γὰρ ἡ τάξις ὁμοίων καὶ ἀνομοίων πραγμάτων διάθεσις, ἑκάστῳ ἴδιον τόπον παρέχουσα, κατὰ τὸν μέγαν διδάσκαλον Αὐγουστῖνον. ἐπεὶ οὖν ὑμεῖς πρότερον εἴπατε, νῦν ἡμᾶς δεῖ εἰπεῖν. καὶ γὰρ ἀκριβῶς ἴστε, ὅτι ἐπὶ παντὸς ζητήματος δύο τρόποι εἰσὶ προχωρήσεως, κατ' αὐτὸν τὸν Ἀριστοτέλην. ὁ μὲν ὅταν ὁ λόγος γίνεται δι' ἁπλῆς συζητήσεως, ὁ δὲ ὅταν καὶ τὸ διὰ τί προστίθεται καὶ ἡ αἰτία. ὅταν μὲν οὖν κατὰ τὸν δεύτερον τρόπον ποιῆταί τις τὰς ἐρωτήσεις, ἀνάγκη αὐτὸν προβάλλεσθαι προτάσεις καὶ τὰς αἰτίας, εἶτα τοῦ ἀπολογουμένου ἀκοῦσαι· ὅταν δὲ κατὰ τὸν προτάσεως τρόπον, εὐθὺς ἀνάγκη καὶ τὰς παρὰ τοῦ προσδιαλεγομένου δέξασθαι ἀπολογίας, ὁποῖόν ἐστι καὶ τὸ νῦν προκείμενον· ἀφ' οὗ φαίνεται νῦν ἡμᾶς ἀναγκαῖον εἰπεῖν.

vandus etiam ordo: eſt enim ordo parium dispariumque rerum ſua cuique loca tribuens diſpoſitio, juxta magnum doctorem Auguſtinum. Quoniam igitur vos priores dixiſtis dicere jam nos oportet. Nam optime noſtis, in unoquoque quæſito duos eſſe procedendi modos, ut ipſe docet Ariſtoteles: unum quidem, cum ſermo per ſimplicem interrogationem habetur; alterum vero, cum propter quid, & cauſa additur. Cum igitur ſecundo modo quiſpiam interrogando utitur, proferat neceſſe eſt propoſitiones & cauſas, poſtmodum audiat reſpondentem. Cum vero ſimplicis quæſiti modo, ſtatim neceſſe eſt audiat, quæ a diſputante afferuntur defenſiones; quale etiam hoc eſt; in quo verſamur: ex quo apparet neceſſario, noſtrum jam eſſe dicere.

SESSIO IV.

Lib. 19. de civit. Dei cap. 13.

Ἄριστα καὶ σοφώτατα, πάτερ, εἶπας περὶ μὲν οὖν τῆς ἀγάπης, ὅτι χρὴ τηρεῖν αὐτὴν ἐν πάσαις ταῖς διαλέξεσι. τοῦτο καὶ ἡμεῖς πολλάκις εἰρήκαμεν, καὶ οὐδὲν δεῖ προστιθέναι, ὡς σαφέστατον ὄν. ἀνάγκη δὲ καὶ τὴν τάξιν τηρεῖν, καθὼς ἔφης. περὶ δὲ τοῦ τελευταίου, δηλαδὴ τῶν ἐφ' ἑκάστῳ ζητήματι δύο τρόπων τῆς προχωρήσεως, λέγω ταῦτα· ὅτι εἰ μὲν ἁπλῶς ἐξετιθέμεθα τὸ ἡμέτερον πρόβλημα, ζητοῦντες διὰ τί προσεθήκατε, κατὰ τὸν τρόπον δηλαδὴ τῆς ζητήσεως, εὐθὺς ἂν ὑμᾶς ἔδει δοῦναι τὸ λόγον. νῦν δὲ τῷ δευτέρῳ τρόπῳ χρησάμενοι ἐνεκαλέσαμεν ὑμῖν, λέγοντες, διὰ τί ἐποιήσατε ὃ μὴ ἐξῆν. ὅτι δὲ οὐκ ἐξῆν, οὔπω ἐδείξαμεν· δεῖ οὖν ἡμᾶς πρότερον ἀποδοῦναι τὰς αἰτίας τοῦ μὴ ἐξεῖναι, καὶ οὕτω τῶν ὑμετέρων ἀπολογιῶν ἀκοῦσαι, τοῦτο γὰρ ἀναγκαῖον καὶ ἀκόλουθον τῇ τάξει τοῦ πράγματος.

Nicæa.

Optime & doctiſſime dixiſti, pater. Et de caritate quidem, quod in omnibus diſputationibus ſervanda ſit, idem nos etiam ſæpe aſſeruimus; nec quidquam adjiciendum eſt, cum res ſit clariſſima. Ordo quoque ut dixiſtis, ſervandus eſt necessario. De poſtremo vero, nempe de duobus in unaquaque quæſtione procedendi modis, hæc dico. Si nos ſimpliciter noſtram exponeremus propoſitionem, quærentes quare addidiſtis? per modum ſcilicet interrogationis; oporteret certe ſtatim reddi a vobis rationem: nunc autem ſecundo uſi modo vos accuſavimus, dicentes: Cur feciſtis quod non licebat? quod vero non liceret, nondum oſtendimus. Reddendæ ſunt ergo prius a nobis cauſæ, ob quas non liceat: tumque veſtræ reſponſiones audiendæ: eſt enim hoc neceſſarium, & ipſius rei ordini conſentaneum.

Ἰουλ. Καρδ.

Γαληνότατε βασιλεῦ, ὁρίζει μὲν ὁ μακαριώτατος πατήρ, ἵνα εἴπω λόγους τινὰς πρὸς σὲ καὶ τοὺς ἄλλους. διὰ τὰ * προχθὲς ἐνόμισεν ὁ πατὴρ καὶ οἱ ἄλλοι, ὅτι ὁ Ῥόδου θέλει σήμερον ἀπολογήσασθαι. καὶ ἐὰν ἐλλίπῃ τοῦτο, ἠθέλομεν ἀφήσειν ὑμῖν εἰπεῖν πλατύτερον. διὰ τοῦτο ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ῥόδου ἐστὶν ἕτοιμος εἰπεῖν, διὰ τίνα αἰτίαν ἐγένετο ἡ προσθήκη. παρεκάλεσε δὲ πολλάκις· καὶ ἐπειδὴ οὐδὲν ἀρέσκει, καλόν ἐστιν, ἵνα μέσον ᾖ εἰρήνη ἡμῶν· καὶ ὥσπερ μετὰ ἀγάπης εἰσήλθομεν, οὕτως ὀφείλομεν ἐξελθεῖν καὶ μετὰ ἀγάπης. διὰ τοῦτο φαίνεται τῷ ἄκρῳ ἀρχιερεῖ, σήμερον ἵνα μηδὲν γένηται, ἀλλ' ἰδίως ἵνα διαλέξωνται οἱ ἐκλελεγμένοι.

* ἴσεχθὲς

Jul. Card.

Sereniſſime imperator, jubet pater beatiſſimus, ut a me verba quædam ad te & alios dicantur. Propter ea quæ ſunt heri tractata, credidit pater & ceteri fore, ut Rhodi præſul hodie reſponderet: quod ſi non eſſet, permiſiſſemus vobis ſermones producere longiores. Quapropter Rhodi archiepiſcopus paratus eſt dicere, quam ob cauſam ſit factum additamentum: & quidem ille rogavit ſæpe, quoniam vero non placet, bonum eſt inter nos esse pacem: & quemadmodum cum caritate ſumus ingreſſi, ita etiam debemus egredi cum caritate. Quocirca ſummo pontifici videtur, ut nihil hodie fiat; ſed qui delecti ſunt, diſputent privatim.

Βασιλεύς.

Ἀπολογούμεθα εἰς τοῦτο, κατὰ τὸ παρὸν ἵνα ἀναστῶμεν, εἰ καὶ ὑμῖν ἀρέσκει. περὶ δὲ τοῦ ἄλλου οὐδὲν ἀπολογούμεθα, εἰ μὴ ἵνα σκεψώμεθα πρότερον, ὅπως γένηται καλὸν καὶ εἰρηνικὸν καὶ ἵνα ἐξετάσωμεν αὐτὸ καθὼς δεῖ· καὶ τίνα τρόπον λέγεις, ἵνα διαλέξωνται οἱ ἐκλελεγμένοι ἰδίως καὶ οὐ κοινῶς.

Imperator.

Reſpondemus ad hoc, ut in præſenti ſurgamus, ſi & vobis placet: de altero vero nihil dicimus, niſi conſiderandum esse prius, ut bene & cum pace fiat: utque rem, ſicuti oportet, agitemus: & quomodo dicas, ut delecti privatim, & non publice diſputent.

Λυθείσης οὖν τῆς συνόδου, τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἐγένετο συνάθροισις ἐν τῷ οἰκήματι τοῦ πατριάρχου, παραγενομένου ἐν αὐτῷ τοῦ βασιλέως τοῦ ἁ-

Dimiſſa igitur ſeſſione eodem die factus eſt conventus in domicilio patriarchæ, eo ſe conferente ſacro imperatore, cardinalibus, & cunctis præſulibus, at-

SESSIO IV. atque officialibus, & viris quibusdam ecclesiasticis: obtinentibus nostris ac dicentibus, nullo modo velle ulterius progredi, ni definitiones legantur, & sacrum symbolum. Itaque sicut ipsi dicebamus, recitata sunt sequenti sessione a Deo amabilissimo referendario clara voce coram omnibus, convertente in Latinum ea domno Nicolao Secundino Cretensi, nostro interprete, viro longe optimo ac praestantissimo, pariterque in lingua Latina apprime exercitato, Graeceque optime sciente: quae a tribus ecclesiasticis notariis scribebantur.

A γίου, τῶν καρδιναλίων, καὶ πάντων τῶν ἀρχιερέων, καὶ τῶν ἐξωκατακοίλων, καὶ ἑτέρων τινῶν ἐκκλησιαστικῶν· ἐνισταμένων τῶν ἡμετέρων, ὡς κἂν εἴ τι καὶ γένηται, οὐ προβήσωνται περαιτέρω, εἰ μὴ οἱ ὅροι ἀναγνωσθῶσι καὶ τὸ ἅγιον σύμβολον. καὶ καθὼς ἡμεῖς ἐλέγομεν, ἀνεγνώσθησαν τῇ ἐφεξῆς συνελεύσει παρὰ τοῦ θεοφιλεστάτου ῥεφερενδαρίου λαμπρᾷ τῇ φωνῇ ἐνώπιον πάντων. καὶ διηρμηνεύοντο εἰς τὸ Λατινικὸν παρὰ τοῦ ἡμετέρου ἑρμηνέως, κύρου Νικολάου Σεκουνδίνου τοῦ Κρητὸς, ἀνδρὸς πάνυ ἀρίστου, καὶ ἀξιολογωτάτου, καὶ ἄκρως μὲν ἐν τῇ τῶν Λατίνων γλώσσῃ ἐξησκημένου, B καλῶς δὲ λίαν καὶ τὴν ἡμετέραν ἐπισταμένου· παρὰ δὲ τῶν γραμματικῶν τῶν τριῶν ἐκκλησιαστικῶν ταῦτα ἐγράφοντο.

SESSIO V.

Die decimosexto Octobris, feria quinta, congregata est.

ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ί.

Οκτωβρίου ἕκτῃ καὶ δεκάτῃ, ἡμέρᾳ πέμπτῃ, ἐγένετο.

Ephes. QUoniam a nobis quidem postulatum est, a vestra autem reverentia concessum, imo vero per vos a beatissimo patre, ut sanctarum & oecumenicarum synodorum definitiones legantur; tum ut ordo ipse servetur, & consuetudo, quam eadem concilia tenuerunt; in unaquaque enim superiorum synodornm decreta recitabantur, praesertim vero symbolum primae & secundae: quod etiam veluti fundamentum ecclesiae catholicae ac fidei jaciebatur: tum ut nobis nota sint & sensus eorum & convenientia, nec non reverentia, qua communem confessionem ac fidem prosequebantur: utque praeterea nobis preces eorum auxilio sint ad propositum opus: prolati sunt modo a nobis libri, ut legantur, si placet.

ΕΠειδὴ ἐξητήθη μὲν παρ' ἡμῶν, ἐνεδόθη δὲ παρὰ τῆς ὑμετέρας αἰδεσιμότητος, μᾶλλον δὲ δι' ὑμῶν παρὰ τοῦ μακαριωτάτου πατρὸς, ἀναγνωσθῆναι τοὺς ὅρους τῶν ἁγίων καὶ οἰ- C κουμενικῶν συνόδων, διά τε τὴν τάξιν αὐτὴν, καὶ τὸ ἔθος τὸ ἐν ταῖς αὐταῖς συνόδοις ἐπικρατῆσαν· ἀεὶ γὰρ ἐν ἑκάστῃ τούτων ἀνεγινώσκετο τὰ τῶν πρὸ αὐτῆς, μάλιστα δὲ τὸ τῆς πρώτης καὶ δευτέρας σύμβολον, ὃ καὶ ὡς θεμέλιον ὑπετίθετο τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας καὶ πίστεως· καὶ διὰ τὸ φανερὸν ἡμῖν γενέσθαι τὸ ἐκείνων φρόνημα, καὶ τὴν συμφωνίαν, καὶ τὴν εὐλάβειαν, ἣν εἶχον περὶ κοινὴν ὁμολογίαν καὶ πίστιν· καὶ διὰ τὸ συνάρασθαι ἡμῖν τὰς ἐκείνων εὐχὰς εἰς τὸ προκείμενον ἔργον· προεκομίσθησαν ἤδη παρ' ἡμῶν τὰ βιβλία, καὶ εἰ κελεύετε, ἀναγνωσθήσονται.

Jul. Card. Reverendissimi patres, jussu beatissimi patris, & reverendissimorum patrum horum dico, justum esse, ut pacta nostra serventur, quae simul heri confecimus. Quare etsi Rhodi archiepiscopo licebat per tempus respondere ad ea, quae dixit initio metropolita Ephesi: ad quod ille agendum paratus erat, facite tamen ut vultis; & si placet legi definitiones, legantur, ut probationum pars, quibus sententiam vestram fulcire vultis, non tamen ex communi sive nostro consensu.

D Αἰδεσιμώτατοι πατέρες, ἐξ ὁρισμοῦ τοῦ μακαριωτάτου πατρὸς καὶ τῶν αἰδεσιμωτάτων πατέρων τούτων, λέγω, ὅτι δίκαιόν ἐστιν ἵνα φυλάξωμεν τὰς ἡμετέρας συμφωνίας, ἃς συνεφωνήσαμεν κατὰ τὴν χθὲς ἡμέραν. ὅθεν εἰ καὶ ὁ καιρὸς ἐδίδου, τὸν τῆς Ῥόδου ἀρχιεπίσκοπον ἀπολογήσασθαι πρὸς τὰ ἐξ ἀρχῆς εἰρημένα παρὰ τοῦ μητροπολίτου Εφέσου, καθάπερ ἦν παρεσκευασμένος, ἀλλ' οὖν προχωρήσατε καθὼς βούλεσθε· καὶ εἰ θέλετε τοὺς ὅρους ἀναγνωσθῆναι, ἀναγνωσθήτωσαν ἐν ταῖς ὑμετέραις συστάσεσιν ὡς ὑμέτερον δίκαιον, οὐ μὴν ὡς ἀπὸ κοινῆς ἢ ἡμετέρας θελήσεως.

His ita dictis a Juliano cardinali, Ephesius continuato sermone dixit:

E Τούτων οὕτω ῥηθέντων παρὰ τοῦ καρδιναλίου Ιυλιανοῦ, ὁ Εφέσου κατὰ συνάφειαν τῶν πρότερον εἰρημένων ἐπήγαγεν.

Ephes. Recitabuntur autem non integrae definitiones: id enim longum esset; sed partes earum, quae spectant ad praesens negotium. Et quoniam primae & secundae non extant de divinis dogmatibus aliae definitiones, quam ipsae fidei expositiones, vel symbola sive potius symbolum: pro uno quippe receptum & approbatum est a consequentibus syno-

Αναγνωσθήσονται δὲ οὐχ ὅλοι οἱ ὅροι διὰ τὸ μῆκος, τουτέστιν οὐχ ὁλόκληροι, ἀλλὰ μέρη τούτων, ὅσα ἀνήκει πρὸς τὴν παροῦσαν ὑπόθεσιν. καὶ ἐπειδὴ τῆς πρώτης καὶ τῆς δευτέρας οὐκ εἰσὶν ἕτεροι ὅροι περὶ τῶν θείων δογμάτων, εἰ μὴ αὐτοὶ αἱ ἐκθέσεις τῆς πίστεως, ἤτοι τὰ σύμβολα, μᾶλλον δὲ τὸ σύμβολον· ὡς ἓν γὰρ ἐδέχθη καὶ ἐκυρώθη παρὰ τῶν ἐφεξῆς συνόδων· ἀρ-

ANNO CHRISTI 1438.

SESSIO V.

A ἀρξώμεθα ἀπὸ τῶν πρακτικῶν τοῦ βιβλίου τῆς τρίτης συνόδου, ἐν ᾧ δὴ βιβλίῳ προλάμπει μὲν καὶ προτέτακται τὸ σύμβολον τῶν ἐν Νικαίᾳ πατέρων, ἐπιφέρεται δὲ ὁ ὅρος αὐτῶν δὴ τῶν ἐν Ἐφέσῳ συνελθόντων πατέρων, διοριζομένων, ἀσάλευτον μένειν καὶ ἀμετάτρεπτον ἐκεῖνο τὸ σύμβολον· παρακαλοῦμεν δὲ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην, τῇ πάσης μακροθυμίας καὶ ὑπομονῆς ἀκοῦσαι τάς τε φωνὰς ἀναγινωσκομένας τῶν μακαρίων ἐκείνων πατέρων, τῶν τοσούτων ἐκείνων τὸ πλῆθος καὶ τηλικούτων τὴν ἀρετήν, καὶ τὰς ἡμετέρας δικαιολογίας, ἃς ἔχομεν, καὶ μεταξὺ τῆς ἀναγνώσεως, καὶ περὶ τὸ τέλος αὐτῆς, πρὸς τὸ προτεθὲν ἡμῖν ἐξ ἀρχῆς, ὅτι μίαν B εἶναι δεῖ παρὰ πᾶσι Χριστιανοῖς τὴν καθολικὴν πίστιν, καὶ ἐπ' αὐτῇ οὐκ ἔστι προσθεῖναι, καὶ ἀπ' αὐτῆς οὐκ ἔστιν ἀφελεῖν.

Τούτων ῥηθέντων, ἀνεγνώσθη ὁ ὅρος.

dis: ordiamur ex actis libri tertiæ synodi; In quo sane libro prælucet, ac primo loco positum est symbolum patrum Nicænorum; subsequitur autem definitio patrum Ephesi congregatorum, statuentium symbolnm illud fixum & immutabile permanere. Rogamus autem caritatem vestram, ut cum omni longanimitate ac patientia audiatis voces, dum legentur beatum illorum patrum, adeo multorum, tanta virtute præditorum; nec non rationes, quas pro nostræ causæ defensione habemus, tum inter legendum afferendas, tum peracte recitatione, ad probandum quod initio proposuimus: Unam nimirum esse debere apud omnes Christianos catholicam fidem, cui non liceat addere: de qua non liceat demere.

His dictis lecta est definitio.

Ἔκθεσις πίστεως τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων τριακοσίων ὀκτωκαίδεκα θεοφόρων πατέρων.

Expositio fidei trecentorum decem & octo deiferorum patrum, qui Nicæam convenerunt.

Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητήν· καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ πατρὸς μονογενῆ, τουτέστιν C ἐκ τῆς οὐσίας τῆς τοῦ πατρὸς, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτὸς, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο τά τε ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ· τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα, καὶ σαρκωθέντα, καὶ ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς καθήμενον, καὶ ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα· τοὺς δὲ λέγοντας, ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν. καὶ πρὶν γεννηθῆναι οὐκ ἦν· καὶ ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο, ἢ ἐξ ἑτέρας D ὑποστάσεως ἢ οὐσίας φάσκοντας εἶναι, ἢ τρεπτὸν, ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τούτους ἀναθεματίζει ἡ ἁγία τοῦ Θεοῦ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία.

Καὶ μετὰ τοῦτο προσέθηκεν ὁ Ἐφέσου.

Τούτου δὲ ἀναγνωσθέντος ἐν τῇ οἰκουμενικῇ τρίτῃ συνόδῳ, μετὰ τοῦτο ἀνεγνώσθη τὸ παραπλασθὲν σύμβολον παρὰ τῶν τὰ Νεστορίου φρονούντων· καὶ αἱ ἐπ' αὐτῷ καταθέσεις, καὶ γνῶμαι τῶν πατέρων ἐρρήθησαν. ἔπειτα κεῖται ὅρος κοινῇ γνώμῃ πάντων, ἐν ᾧ διορίζονται μένειν ἀσάλευτον καὶ ἀμεταποίητον τὸ ἐν Νικαίᾳ σύμβολον, μηδενὶ ἐξεῖναι μήτε προστιθέναι E μήτε ἀφαιρεῖν, μήτε ὅλως ἑτέραν πίστιν προφέρειν. ἔχει δὲ οὕτως.

Τούτων τοίνυν ἀναγνωσθέντων, ὥρισεν ἡ ἁγία σύνοδος, ἑτέραν πίστιν μηδενὶ ἐξεῖναι προφέρειν, ἤγουν συγγράφειν, ἢ συντιθέναι παρὰ τὴν ὁρισθεῖσαν παρὰ τῶν ἁγίων πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ συναχθέντων ἐν ἁγίῳ πνεύματι. τοὺς δὲ τολμῶντας ἢ συντιθέναι πίστιν ἑτέραν, ἤγουν προκομίζειν, ἢ προφέρειν τοῖς ἐθέλουσιν

Concil. III. act. 9.

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium visibilium & invisibilium factorem. Et in unum dominum Jesum Christum Filium Dei natum ex Patre, hoc est ex Patris substantia, unigenitum, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, genitum, non factum; consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt, & quæ in terra: qui propter nos homines, & propter nostram salutem descendit, & incarnatus est, & homo factus, passus est, & resurrexit tertia die, & ascendit in cœlos, & sedet in dextera Patris, & venturus est judicare vivos & mortuos: Et in Spiritum sanctum. Eos autem, qui dicunt. Erat aliquando, quando non erat; & antequam nasceretur non erat, & quod factus est ex non existentibus, aut ex alia substantia vel essentia; aut qui Filium Dei mutabilem, aut alterabilem esse affirmant, hos anathematizat sancta Dei catholica & apostolica ecclesia.

Post hæc subdidit Ephesius.

Ephes.

Hoc autem lecto in tertia œcumenica synodo, recitatum est etiam symbolum a Nestorianis confictum; & dictæ sunt a patribus de eo sententiæ. Deinde positum est decretum communi omnium consensu, quo statuunt, Nicænum symbolum inconcussum & incommutabile permanere; & nulli fas esse aut addere, aut adimere, aut omnino aliam fidem proferre: ita vero habet.

His igitur lectis, statuit sancta synodus, alteram fidem nemini licere proferre, id est conscribere aut componere præter definitam a sanctis patribus, qui Nicææ congregati sunt in Spiritu sancto. Eos vero qui ausi fuerunt aut componere fidem alteram, id est proferre, vel offerre volentibus converti in agni-

SESSIO V. tionem veritatis sive ex gentilitate, sive ex Judaismo, sive ex qualicumque hæresi: hos, si quidem episcopi sint, aut clerici, alienos esse episcopos ab episcopatu, & clericos a clericatu, si vero laici fuerint, anathemati subjici.

Post hujus definitionis lectionem subjunxit Ephesius:

Ephes. Hoc loco duo quærenda. Primum quidem; Cur hæc synodus per has voces communiat hoc symbolum, statuatque nemini licere ipsum immutare; quod illæ priores synodi de seipsis non statuerunt; nihil enim tale reperitur aut a sancta prima synodo statutum, aut a secunda de symbolo primæ & suo. Alterum vero, quomodo hi patres tertiæ synodi facta solum mentione symboli primæ, deque illo decretum edentes, prætermiserint symbolum secundæ. Et ad primum quidem respondemus quod primo aspectu ex ipsa rei natura occurrit; ita scilicet esse factum, ut factum oportuit: res enim visa esset odiosa, si illæ synodi quæ symbolum exposuerunt, in suam ipsarum commendationem de ipsis decernerent, ut sua expositio immutabilis permaneret, nullique liceret illi addere, vel detrahere: ut vero patres posteriores, a numero & virtute priorum aut nihil aut parum distantes, obsignarent, & stabilirent expositionem eorum, statuerentque illam manere intactam; id sane rationi consonum erat & conveniens, quodque audientes libenter admitterent, & plane necessarium. Hoc ipsum factum cernimus in sanctis evangeliis, verbis apostolicis, & universo testamento novo. Nam illa de seipsis non dicunt. Nulli addere, aut demere liceat vel dictionem, vel syllabam: at vero successores apostolorum, & qui postea fuere patres, hunc eis honorem tribuerunt: nec quisquam ausus adjicere, aut adimere vel minimum, in Christianorum numero reponetur. Eumdem honorem detulere patres isti per dictas voces symbolo exposito a patribus synodorum primæ & secundæ; quin & posteriores patres in reliquis conciliis per suas definitiones, ut infra ostendetur. Alterum quoque ad hoc damus responsum ex iis, quæ fieri contigit. Nam post factam a prima synodo fidei expositionem, transactis non paucis annis usque ad secundam, medio illo tempore diversis in locis a provincialibus conciliis factæ sunt supra triginta expositiones, in quibus sublata voce illa, *consubstantialis*, qua multi offendebantur, reliqua sunt valde similia primæ illi expositioni. Quapropter & secunda synodus multo majore, quam illæ, auctoritate pollens, utpote œcumenici concilii dignitate prædita, explanavit symbolum prioris, latius explicans quæ spectant ad sancti Spiritus divinitatem propter ejus oppugnatores. De incarnatione quoque Dei Verbi dogma

A ἐπιστρέφειν πρὸς ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας, ἢ ἐξ Ἑλληνισμοῦ, ἢ ἐξ Ἰουδαϊσμοῦ, ἢ ἐξ αἱρέσεως οἱασδηποτοῦν, τούτους. εἰ μὲν εἶεν ἐπίσκοποι ἢ κληρικοὶ, ἀλλοτρίους εἶναι, τοὺς ἐπισκόπους τῆς ἐπισκοπῆς, καὶ τοὺς κληρικοὺς τοῦ κλήρου· εἰ δὲ λαϊκοὶ εἶεν, ἀναθεματίζεσθαι.

Μετὰ δὲ τὴν τοῦ ὅρου τούτου ἀνάγνωσιν εἶπε ταῦτα ὁ Ἐφέσου.

Ephes. Ἐνταῦθα γενομένους ἡμᾶς δύο ζητῆσαι ἄξιον. πρῶτον μὲν, τίνος χάριν ἀσφαλίζεται ἡ σύνοδος αὕτη τοῦτο τὸ σύμβολον διὰ τῶν τοιούτων φωνῶν, καὶ διορίζεται μηδενὶ ἐξεῖναι μεταποιεῖν αὐτὸ, ὃ μηδαμῶς ἐκεῖναι αἱ προλαβοῦσαι σύνοδοι περὶ ἑαυτῶν διωρίσαντο. οὐδὲ γὰρ B εὑρίσκεταί τι τοιοῦτον, οὔτε ἡ ἁγία πρώτη σύνοδος περὶ τοῦ ἑαυτῆς συμβόλου διορισαμένη, οὔτε ἡ δευτέρα περὶ τοῦ τῆς πρώτης καὶ ἑαυτῆς. δεύτερον ζητητέον, πῶς οἱ πατέρες οὗτοι τῆς τρίτης συνόδου, τοῦ τῆς πρώτης μόνου συμβόλου μνησθέντες, καὶ περὶ ἐκείνου τὸν ὅρον ἐκθέμενοι, τὸ τῆς δευτέρας παρέλιπον. καὶ πρὸς μὲν τὸ πρῶτον ἀπολογούμεθα κατὰ πρώτην προσβολὴν ἐξ αὐτῆς τῆς τοῦ πράγματος φύσεως, ὅτι οὕτως ἐγένετο, ὥσπερ ἔδει γενέσθαι. τὸ μὲν γὰρ αὐτὰς τὰς συνόδους τὰς ἐκθεμένας, τὸ σύμ-C βολον περὶ ἑαυτῶν ἀποφήνασθαι, τὴν οἰκείαν ἔκθεσιν ἀμεταποίητον μένειν, καὶ μηδενὶ ἐξεῖναι ταύτῃ προσθεῖναι ἢ ἀφελεῖν, ἔδοξεν ἂν περιαυτολογία καὶ φορτικόν τι πρᾶγμα. τὸ δὲ τοὺς μετὰ ταῦτα πατέρας οὐδὲν ἢ μικρὸν ἀποδέοντας ἐκείνων τό, τε πλῆθος καὶ τὴν ἀρετὴν, ἐπισφραγῖσαί τε καὶ ἐπικυρῶσαι τὴν ἐκείνων ἔκθεσιν, καὶ διορίσασθαι μένειν ἀμεταποίητον, τοῦτο καὶ εὔλογον ἦν, καὶ προσῆκον, καὶ τοῖς ἀκούσασιν εὐπαράδεκτον, καὶ ἀναγκαῖον ἄλλως. τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἁγίων εὐαγγελίων ἐγένετο, καὶ τῶν ἀποστολικῶν ῥημάτων, καὶ πάσης τῆς νέας διαθήκης. ὅτι αὐτὰ μὲν περὶ ἑαυτῶν οὐ λέγουσι, μηδενὶ ἐξεῖ-D ναι μέχρι λέξεως, ἢ συλλαβῆς προσθεῖναι, ἢ ἀφελεῖν. οἱ δὲ τῶν ἀποστόλων διάδοχοι, καὶ οἱ μετὰ ταῦτα πατέρες ἔδωκαν αὐτοῖς τὴν τοιαύτην τιμήν. καὶ οὐδεὶς τολμήσας προσθεῖναι, ἢ ἀφελεῖν κἂν τὸ τυχὸν, ἐν Χριστιανοῖς λογισθήσεται· τὴν αὐτὴν τιμὴν ἔδωκαν οἱ πατέρες οὗτοι διὰ τῶν εἰρημένων φωνῶν τῷ ἐκτεθέντι συμβόλῳ παρὰ τῶν τῆς πρώτης τε καὶ δευτέρας συνόδων πατέρων. ἀλλὰ δὴ καὶ οἱ μετὰ ταῦτα πατέρες ἐν ταῖς λοιπαῖς συνόδοις διὰ τῶν οἰκείων ὅρων, ὡς ἑξῆς δειχθήσεται. δευτέραν δὲ ἀπολογίαν ἀπὸ τῶν συμβεβηκότων ποιούμεθα, ὅτι μετὰ τὴν γενομένην περὶ τῆς πίστεως ἔκθεσιν E τῆς πρώτης συνόδου, διελθόντων χρόνων οὐκ ὀλίγων ἄχρι καὶ τῆς δευτέρας, ἐγένοντο μεταξὺ κατὰ διαφόρους τόπους ὑπὸ μερικῶν συνόδων πλείους ἐκθέσεις ἢ τριάκοντα· αἵ τινες ἐκθέσεις ἀφαιροῦσαι τὴν τοῦ ὁμουσίου λέξιν, σκανδαλίζουσαν τοὺς πολλοὺς, ἐν τοῖς λοιποῖς πολλὴν ὁμοιότητα πρὸς τὴν πρώτην εἶχον ἐκείνην ἔκθεσιν· ὅθεν καὶ ἡ δευτέρα σύνοδος πολλῷ μᾶλλον ἐκείνων ἐξουσίαν ἔχουσα τοῦτο ποιεῖν, ἅτε καὶ οἰκουμενικῆς συνόδου ἀξίωμα κεκτημένη, ἀνέπτυξε τὸ τῆς πρώτης σύμβο-

ANNO CHRISTI 1438. SESSIO V.

βολον, διὰ τοὺς Πνευματομάχους τὴν περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος θεολογίαν ἐκθεμένη πλατύτερον· ὁμοίως ἀνέπτυξε καὶ τὸ περὶ τῆς οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ λόγου δόγμα, διὰ τὴν αἵρεσιν Ἀπολιναρίου προσθεῖσα τῷ, σαρκωθέντα, τό, ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου. τοῦτο γὰρ οὐ κεῖται ἐν τῷ τῆς πρώτης συμβόλῳ· ταῦτα μὲν οὖν ἐποίησεν αὐτή, καὶ κατὰ τὴν μέχρι τότε ἐπικρατήσασαν ἄδειαν, οὔπω γὰρ ἐκεκώλυτο, καὶ ὡς οἰκουμενικὴ σύνοδος· καὶ ποιησαμένη τὴν τοιαύτην ἀνάπτυξιν, καὶ περὶ τὰς λέξεις ἐναλλαγήν, οὐδ' αὕτη τὸ μὴ ἐξεῖναι προσθεῖναι ἢ ἀφελεῖν διωρίσατο, διά τε τὰς εἰρημένας αἰτίας, καὶ ἵνα μὴ δόξῃ τοῖς ἄλλοις, ἐναντία ὧν ἐποίησεν αὐτή, διορίζεσθαι. ἀλλ' ἡ ἐξουσία τῆς μεταποιήσεως αὕτη προσβλαβὴς τῇ ἐκκλησίᾳ ἐγένετο. καὶ γὰρ λαβόμενοι τῆς ἀδείας ταύτης οἱ τὰ Νεστορίου φρονοῦντες, παρεποίησαν τὸ ἐν Νικαίᾳ σύμβολον, ἐνθέντες αὐτῷ δόγματα τῆς ἐκκλησίας ἀλλότρια, καὶ τοῖς βαπτιζομένοις ἐδίδουν ὡς μάθημα πίστεως. τοῦτο τὸ παραπλασθὲν σύμβολον ἀναγνωσθὲν ἐν ταύτῃ τῇ τρίτῃ συνόδῳ, αἴτιον ἐγένετο πρὸς τὸ λοιπὸν κωλυθῆναι ταύτην τὴν τῆς μεταποιήσεως ἄδειαν. διωρίσαντο γὰρ οἱ πατέρες, μηκέτι λοιπὸν ἐξεῖναι μηδενὶ μεταποιεῖν ὅλως τὸ ἐν Νικαίᾳ σύμβολον, ταυτὸν δὲ εἰπεῖν τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει· δυνάμει γὰρ ἐν αὐτῷ περιέχεται, καὶ ὡς ἓν ἄμφω λελόγισται, καθὼς ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα δειχθήσεται. ταύτην δὲ τὴν ἄδειαν τὴν μέχρι τότε ἐπικρατήσασαν, καὶ ἑαυτῶν ἀφαιροῦνται καὶ πάντων τῶν ἄλλων· καὶ δὴ καὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῖς οἷσπερ εἶπον ἐπεμαρτύρησαν. τὴν γὰρ τῆς θεοτόκου φωνὴν ἣν ἐκύρωσαν τότε τοῖς Νεστορίου ληρήμασιν ἐναντίως, οὐκ ἐτόλμησαν τῷ συμβόλῳ προσθεῖναι, καὶ ταῦθ' οὕτως ἀναγκαιοτάτην οὖσαν ἐν τοῖς τῆς οἰκονομίας τοῦ σωτῆρος δόγμασι. νῦν ἔρχομαι πρὸς τὸ δεύτερον ἀπολογησόμενος, διὰ τί τῆς δευτέρας συνόδου οὐκ ἐμνημόνευσαν οἱ θεῖοι πατέρες οὗτοι, ἀλλὰ περὶ μόνου τοῦ τῆς πρώτης συμβόλου τὸν διορισμὸν ἐποιήσαντο. ὅτι μὲν οὖν ὡς ἓν ἀμφότερα ταῦτα ἐδέξαντο, δῆλόν ἐστι καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ πράγματος, καὶ ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα γενομένων οἰκουμενικῶν συνόδων. δῆλον γάρ ἐστιν, ὅτι οὔτε ἠγνόησαν τὸ τῆς δευτέρας, οὔτε εἰδότες αὐτὸ κατεφρόνησαν· πῶς γὰρ τὸ μετὰ ταῦτα στερχθὲν οὕτω καὶ κυρωθὲν καὶ κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐπικρατῆσαν; ἀλλὰ δέχονται μὲν ἄμφω ταῦτα ὡς ἓν καθάπερ καὶ αἱ λοιπαί. μέμνηνται δὲ τοῦ τῆς πρώτης μόνου, διά τε τὸ ἀξίωμα τῆς συνόδου ἐκείνης, ὅτι τε ἐκ πλειόνων πατέρων, καὶ ὅτι πρώτη, καὶ ὥσπερ θεμέλιος τῶν ἑξῆς ἁπασῶν· καὶ δεύτερον, ὅτι τὸ ἐκείνης σύμβολον ἐπεκράτει παρὰ τοῖς Χριστιανοῖς· ἔτι καὶ δι' ἐκείνου οἱ πλείονες ἐβαπτίζοντο. μεμνημένοι τοίνυν ὡς ἐπικρατοῦντος ἐκείνου, καὶ ὡς δυνάμει τὸ δεύτερον περιέχοντος, τοῦτο παραλιμπάνουσι. τρίτον, οἱ οἰκονομοῦντες τοὺς λόγους ἐν κρίσει, καθάπερ ἐκ τῶν γραφῶν τὰς συμβαλλομένας χρήσεις πρὸς τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν ἐκλέγονται, οὕτω κἂν ταῦθα τὴν μεταποίησιν ἄρτι

similiter explicavit propter hæresin Apollinarii, addens voci illi, Incarnatus, illud, De Spiritu sancto & Maria virgine: hoc enim non habetur in symbolo primæ. Hæc igitur ab ea facta sunt, tum quia illa tempora facultas ea vigebat; nondum quippe interdictum erat; tum etiam ut a synodo œcumenica. Cumque ita explicasset, dictionesque immutasset, nec ipsa tamen sanxit, quo minus liceret addere vel auferre, tum ob dictas causas, tum etiam ne videretur statuere iis, quæ ipsamet fecit, contraria. Verum hæc licentia immutandi damnum attulit ecclesiæ. Ea siquidem usi Nestoriani Nicænum symbolum depravarunt, inserentes in eo dogmata, quæ non agnoscit ecclesia, quod etiam veluti fidei institutionem tradebant iis, qui baptismo initiabantur. Hoc depravatum symbolum cum lectum esset in hac tertia synodo, causa fuit, ut caveretur in posterum, ne trasmutare liceret. Statutum quippe fuit a patribus, nulli deinceps patere licentiam immutandi quovis modo symbolum Nicænum, quod idem est ac dicere, Constantinopolitanum: virtute enim continetur in illo, amboque pro uno sunt habita, ut postea planum fiet. Eam porro licentiam, quæ usque ad ea tempora patuerat, sibi ipsis præcludunt & reliquis omnibus: itaque re ipsa jussa sua confirmarunt: Nam vocem illam, deiparæ, quam adversus Nestorii nugas tunc ratam habuere, non sunt ausi addere symbolo: cum alioquin esset ad exprimenda dogmata œconomiæ salvatoris adeo pernecessaria. Venio ad secundum, respondeoque cur hi sancti patres non meminerint secundæ synodi, sed de uno primæ symbolo decretum ediderint. Quod igitur hæc duo ab illis ut unum accepta fuerint, liquet tum ex re ipsa, tum ex generalibus conciliis, quæ postea sunt celebrata. Constat enim illos neque symbolum secundæ ignorasse, neque cognitum despexisse; qui enim despicerent, quod postmodum consensu omnium adeo comprobatum est, totoque terrarum orbe receptum? Verum hæc duo sumunt pro uno, sicut & reliquiæ synodi: de solo autem symbolo primæ mentionem faciunt, tum pro ejus dignitate; nam & majorem patrum habuit numerum, & prima fuit, reliquarumque omnium veluti fundamentum, tum quod ejus symbolum in usu esset apud Christianos: quoque præterea plures per illud baptizarentur: mentione igitur illius facta, veluti usui recepti, ac virtute alterum contingentis, hoc prætermittunt. Tertio, qui sermones disponunt in judicio, quemadmodum ex scripturis eas colligunt sententias quæ faciunt ad propositum, ita etiam hi patres immutationem nunc primum interdicentes, primum illud atque immutabile assumunt, cum quo videlicet simul & alterum intelligitur, ut quod potius explicatio illius sit, quam immutatio. In hoc libro actorum tertiæ sy-

SESSIO V.

ANNO CHRISTI 1438.

synodi variæ beati Cyrilli habentur epistolæ, qui princeps erat illius synodi, locumque obtinebat & sensum sanctissimi papæ Cœlestini. Ex his ea pars epistolæ, quæ dicitur unionis, ad Joannem Antiochenum recitabitur, eadem quæ synodus de symbolo statuens, ne videlicet cuiquam liceat vel dictionem vel syllabam omnino in dicto sacro symbolo immutare, ita vero se habet: Nullo modo patimur, ut ab aliquo fides illa, sive fidei symbolum concutiatur, quod a sanctis quondam patribus Nicænis editum est. Neque enim aut nobis, aut ulli omnino alteri vel unam voculam ibi positam immutare, aut unam etiam syllabam præterire permittimus: memores ejus qui dixit: *Ne transferas terminos antiquos, quos posuerunt patres tui.* (Prov. 22.) Non enim loquebantur illi, sed ipse Spiritus Dei Patris, qui procedit quidem ex ipso, non est tamen alienus a Filio secundum essentiæ rationem.

A προϊὸν κωλύοντες, τὸ πρῶτον ἐκεῖνο καὶ ἀμεταποίητον παραλαμβάνουσιν, ὡς συνυπακούεται δηλαδὴ καὶ τὸ δεύτερον, ὡς ἀνάπτυξις ὂν ἐκείνου μᾶλλον ἢ μεταποίησις. Ἐν τούτῳ τῷ βιβλίῳ τῶν πρακτικῶν τῆς τρίτης συνόδου διάφοροι κεῖνται ἐπιστολαὶ τοῦ μακαρίου Κυρίλλου, τοῦ τότε ὄντος ἐξάρχου τῆς τοιαύτης συνόδου, καὶ τὸν τόπον καὶ τὴν γνώμην ἔχοντος τοῦ ἁγιωτάτου πάπα Καιλεστίνου· ἐξ ὧν ἀναγνωσθήσεται μέρος ἐπιστολῆς, τῆς ἑνωτικῆς λεγομένης, πρὸς Ἰωάννην Αντιοχείας, τὰ αὐτὰ τῇ συνόδῳ περὶ τοῦ συμβόλου διοριζόμενον, μηδενὶ ἐξεῖναι μηδὲ μέχρι λέξεως, ἢ συλλαβῆς μεταποιεῖν ὅλως τὸ εἰρημένον ἅγιον σύμβολον. Ἔχει δὲ οὕτως· B κατ᾽ οὐδένα τρόπον σαλεύεσθαι παρά τινων ἀνεχόμεθα τὴν ὁρισθεῖσαν πίστιν, ἤτοι τὸ τῆς πίστεως σύμβολον παρὰ τῶν ἁγίων ἡμῶν πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων κατὰ καιρούς· οὔτε μὴν ἐπιτρέπομεν ἑαυτοῖς, ἢ ἑτέροις ἢ λέξιν ἀμεῖψαι τῶν ἐγκειμένων ἐκεῖσε, ἢ μίαν γοῦν παραβῆναι συλλαβὴν, μεμνημένοι τοῦ λέγοντος· μὴ μέταιρε ὅρια αἰώνια, ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες σου. Οὐ γὰρ ἦσαν αὐτοὶ οἱ λαλοῦντες, ἀλλ᾽ αὐτὸ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, ὃ ἐκπορεύεται μὲν ἐξ αὐτοῦ, ἔστι δὲ οὐκ ἀλλότριον τοῦ υἱοῦ κατά γε τὸν τῆς οὐσίας λόγον.

Qua lecta sententia Ephesius subjunxit:

C Ταύτης τῆς χρήσεως ἀναγνωσθείσης, ὁ Ἐφέσου ἐπήγαγε ταῦτα.

Ephes. Audistis, patres reverendissimi, sanctum hunc nec syllabæ, nec vocis immutationem pati, aut additionem; neque nobis, inquit, ipsis, neque aliis talem permittimus licentiam. Hæc epistola lecta est cum aliis in concilio quarto, a quo recepta & approbata est, nempe ut alterum quoddam fidei fundamentum post symbolum. Post hæc transibimus ad quartam synodum œcumenicam, & illius etiam definitio recitabitur: in qua utrumque quidem fidei symbolum exponitur, recipiuntur autem ut unum: statuitque synodus, ne cuiquam prorsus liceat addere, aut demere de hoc symbolo, aut omnino immutare, aut in alterum symbolum transformare.

Εφεσ. Ἠκούσατε, πατέρες αἰδεσιμώτατοι, ὅτι οὐδὲ συλλαβὴν, ἢ λέξιν ἀνέχεται ὁ ἅγιος οὗτος ἀμειφθῆναι, ἢ προστεθῆναι· οὐδὲ ἑαυτοῖς, φησὶν, ἢ ἑτέροις τὴν τοιαύτην ἄδειαν ἐπιτρέπομεν. Αὕτη ἡ ἐπιστολὴ ἀνεγνώσθη μετὰ τῶν ἄλλων ἐν τῇ τετάρτῃ συνόδῳ, καὶ ἐστέρχθη, καὶ ἐκυρώθη, ὥσπερ τις θεμέλιος τῆς πίστεως δεύτερος οὖσα μετὰ τὸ σύμβολον. Μετὰ ταῦτα μεταβησόμεθα πρὸς τὰ τῆς τετάρτης οἰκουμενικῆς συνόδου, καὶ ἀναγνωσθήσεται καὶ ὁ ταύτης ὅρος, D ἐν ᾧ ἐκτίθενται μὲν ἀμφότερα τὰ τῆς πίστεως σύμβολα, στέργονται δὲ ὡς ἕν. Καὶ διορίζεται ἡ σύνοδος, μηδενὶ μηδόλως ἐξεῖναι προσθεῖναι τῷ συμβόλῳ τούτῳ, ἢ ἀφελεῖν ἀπ᾽ αὐτοῦ, μηδ᾽ ἐναλλάξαι ὅλως, ἢ μεταποιῆσαι πρὸς ἕτερον σύμβολον.

Quibus ita dictis ab Ephesio, recitata est definitio sanctæ & œcumenicæ quartæ synodi ab initio usque ad expositionem symbolorum.

Τούτων οὕτω ῥηθέντων παρὰ τοῦ Ἐφέσου, ἀνεγνώσθη ὁ ὅρος τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς τετάρτης συνόδου, ἐξ ἀρχῆς μέχρι τῆς ἐκθέσεως τῶν συμβόλων.

Definitio sanctæ & œcumenicæ quartæ synodi Chalcedonensis.

Ὅρος τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς ἐν Καλχηδόνι τετάρτης συνόδου.

E

Conc. Chalced. act. 5. Sancta & magna & universalis synodus, quæ per gratiam Dei, & præceptum piissimorum & Christianissimorum imperatorum Valentiniani & Marciani Augustorum congregata est in Chalcedone metropoli provinciæ Bithyniorum, in ecclesia sanctæ & victricis martyris Euphemiæ, hæc definivit, quæ subter scripta sunt.

Ἡ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ καὶ μεγάλη σύνοδος, κατὰ Θεοῦ χάριν καὶ θέσπισμα τῶν εὐσεβεστάτων καὶ φιλοχρίστων ἡμῶν βασιλέων, Οὐαλεντινιανοῦ καὶ Μαρκιανοῦ Αὐγούστων συναχθεῖσα ἐν τῇ Καλχηδονέων μητροπόλει τῆς Βιθυνῶν ἐπαρχίας, ἐν τῷ μαρτυρίῳ τῆς ἁγίας καὶ καλλινίκου μάρτυρος Εὐφημίας, ὥρισε τὰ ὑποτεταγμένα.

Dominus noster & salvator Jesus Christus notitiam fidei discipulis suis firmans

Ὁ κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τῆς πίστεως τὴν γνῶσιν τοῖς μαθηταῖς βεβαιῶν ἔφη·

εἰρή-

ANNO CHRISTI 1438.

SESSIO V.

εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν ἀφίημι ὑμῖν· ὥστε μηδένα πρὸς τὸν πλησίον διαφωνεῖν ἐν τοῖς δόγμασι τῆς εὐσεβείας· ἀλλ' ἐπίσης ἅπασι τὸ τῆς ἀληθείας ἐπιδείκνυσθαι κήρυγμα· ἐπειδὴ δὲ οὐ παύεται διὰ τῶν ἑαυτοῦ ζιζανίων ὁ πονηρὸς τοῖς τῆς ἀληθείας ἐπιφυόμενος σπέρμασι, καί τι καινὸν κατὰ τῆς ἀληθείας ἐφευρίσκων ἀεί, διὰ τοῦτο συνήθως ὁ δεσπότης Χριστὸς προνοούμενος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, τὸν εὐσεβῆ τοῦτον καὶ πιστότατον πρὸς ζῆλον ἀνέστησε βασιλέα· ὃς τοὺς ἁπανταχοῦ τῆς ἱερωσύνης ἀρχηγοὺς πρὸς ἑαυτὸν συνεκάλεσεν, ὥστε τῆς χάριτος τοῦ πάντων ἡμῶν δεσπότου Χριστοῦ συνεργούσης, πᾶσαν μὲν τοῦ ψεύδους τῶν τοῦ Χριστοῦ προβάτων ἀποσείσασθαι λύμην, τοῖς δὲ τῆς ἀληθείας αὐτὰ καταπιαίνειν βλαστήμασιν. ὃ δὴ καὶ πεποιήκαμεν κοινῇ ψήφῳ τὰ τῆς πλάνης ἀπελάσαντες δόγματα, τὴν δὲ ἀπλανῆ τῶν πατέρων ἀνανεωσάμενοι πίστιν, τὸ τῶν τριακοσίων ὀκτωκαίδεκα σύμβολον τοῖς πᾶσι κηρύξαντες, καὶ ὡς οἰκείους τοὺς τοῦτο τῆς εὐσεβείας τὸ σύνθημα δεξαμένους πατέρας ἐπιγραψάμενοι, οἵπερ εἰσὶν οἱ μετὰ ταῦτα ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει συνελθόντες ἑκατὸν πεντήκοντα, καὶ αὐτοὶ τὴν αὐτὴν ἐπισφραγισάμενοι πίστιν. Ὁρίζομεν τοίνυν, τὴν τάξιν, καὶ τοὺς περὶ τῆς πίστεως τῶν κανόνων ἅπαντας τύπους φυλάττοντες καὶ ἡμεῖς τῆς κατὰ Ἔφεσον ἁγίας συνόδου, ἧς ἡγεμόνες οἱ ἁγιώτατοι τὴν μνήμην Καιλεστῖνος ὁ τῆς Ῥωμαίων, καὶ Κύριλλος ὁ τῆς Ἀλεξανδρέων, καὶ * Ἰωάννης ὁ τῆς Ἀντιοχέων ἐτύγχανον, προλάμπειν μὲν τῆς ὀρθῆς καὶ ἀμωμήτου πίστεως τὴν ἔκθεσιν τῶν τριακοσίων ὀκτωκαίδεκα θεοφόρων καὶ μακαρίων πατέρων, τῶν ἐν Νικαίᾳ ἐπὶ τοῦ τῆς εὐσεβοῦς μνήμης Κωνσταντίνου τοῦ γενομένου βασιλέως συναχθέντων. κρατεῖν δὲ καὶ τὰ παρὰ τῶν ἑκατὸν πεντήκοντα ἁγίων πατέρων ἐν Κωνσταντινουπόλει συναθροισθέντων ὁρισθέντα, πρὸς ἀναίρεσιν μὲν τῶν τότε φυεισῶν αἱρέσεων, βεβαίωσιν δὲ τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἡμῶν πίστεως.

* In definitione conc. Chalced. non habetur Antioch.

Μετὰ τοῦτο προσέθηκεν ὁ Ἐφέσου.

Αὕτη ἡ σύνοδος καὶ ἀμφοτέρας τὰς ἐκθέσεις τῆς πίστεως ἀναγνοῦσα, ὅμως ὡς ἓν τῆς πίστεως ἐξεδέξατο σύμβολον, καὶ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν εἶπεν· ἀρκεῖν εἰς ἐπίγνωσιν ἐντελῆ τῆς ἀληθείας τὸ σεπτὸν τοῦτο καὶ σεβάσμιον σύμβολον. καὶ ἐφεξῆς, ὅτι τὸ σύμβολον περὶ τοῦ πατρός, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐκδιδάσκει τὸ τέλειον· δῆλον δὲ ὅτι τῷ τελείῳ οὐδὲν ἐλλείπει.

Μετὰ ταῦτα δὲ ἀνεγνώσθη κατὰ κοινὴν συμφωνίαν τὸ τέλος τοῦ ὅρου, ἐν ᾧ διορίζονται, τὸ εἰρημένον ἅγιον σύμβολον μένειν ἀμεταποίητον.

Ὁμοίως ἀνεγνώσθη ἀπὸ τῶν πρακτικῶν τῆς ἁγίας πέμπτης καὶ οἰκουμενικῆς συνόδου.

A dixit: *Pacem meam relinquo vobis, pacem meam do vobis*: ut nullus diſſonet a proximo circa dogmata pietatis, ſed ut pariter veritatis oſtendant prædicationem. (Joan. 14.) Quia vero non deſinit per zizania ſua diabolus * contra ſemina pietatis inſurgere, & ſemper aliquid novum contra veritatem invenire; propter hoc dominus, ut conſuevit, providens humano generi, piiſſimum hunc & fideliſſimum ad æmulationem erexit imperatorem, & undique ſacerdotii præſides ad ſe convocavit: ut gratia domini omnium noſtrum Chriſti operante, omnem quidem mendacii peſtilenciam a Chriſti ovibus removeret, germinibus autem veritatis eas pingueſcere faciat. Quod & perfecimus, communi judicio B dogmata expellentes erroris: & * inerrabilem patrum renovavimus fidem, ſymbolum trecentorum decem & octo omnibus prædicantes: & eos, qui hanc veluti teſſeram pietatis acceperunt, ut proprios patres etiam aſcribimus; eos nimirum, qui poſtea in magna Conſtantinopoli congregati ſunt, centum quinquaginta, & eandem fidem ipſi quoque confirmaverunt. Decernimus igitur, ordinem & omnes formulas cuſtodientes, quæ de fide ſunt conſtitutæ, & nos, ſanctæ ſynodi quondam in Epheſo factæ, cujus præſides fuerunt beatiſſimæ memoriæ Cœleſtinus Romanorum, Cy- C rillus Alexandrinorum; præfulgere quidem recte & immaculatæ fidei expoſitionem ſanctorum & beatiſſimorum trecentorum decem & octo patrum, qui Nicææ temporibus piæ memoriæ Conſtantini imperatoris congregati ſunt: ſervari autem & ea, quæ apud Conſtantinopolim a ſanctiſſimis centum quinquaginta patribus decreta ſunt, ad expellendas quidem hæreſes, quæ eo tempore germinaverant: & ad confirmationem ejuſdem catholicæ & apoſtolicæ noſtræ fidei.

* inter.

* inerrantem.

D Poſtea ſubdidit Epheſius:

Hæc ſynodus cum utramque fidei expoſitionem recitaſſet, pro uno tamen fidei ſymbolo eas habuit; quibus lectis intulit: Sufficere ad plenam veritatis cognitionem venerandum hoc ſymbolum: addiditque, ſymbolum hoc de Patre, & Filio, & Spiritu ſancto perfectam tradidiſſe doctrinam; conſtat autem perfecto nihil deeſſe.

Poſtea communi conſenſu recitata eſt extrema pars definitionis, in qua ſtatuunt, dictum ſanctum ſymbolum invariabile permanere.

E Lecta eſt ſimiliter ex actis ſanctæ quintæ ſynodi generalis.

Accla-

Acclamatio Joannis patriarchæ Constantinopolitani.

Concil. V. collat. 6.

ATque idcirco ad tuendum gratia domini & salvatoris Jesu Christi illæsum fidei fundamentum juxta sanctorum patrum traditionem incubuimus: spe ducti per eam diffidentes quoque conjungi ecclesias; ordinem ubique sacrorum canonum legitime servantes: neque enim fas est quidquam dimovere, verbisque inanibus, aut frivolis disputationibus vacare fideles: sed animum adjicere ad sacrum symbolum, in quo baptizati omnes sumus: quod Nicæna quidem synodus cum sancto Spiritu edidit, & Constantinopoli sanctorum patrum conventus approbavit, & sacra synodus Ephesina confirmavit, obsignavitque sanctum Chalcedonense concilium: quam fidem nullo modo, nulla ratione labefactare quispiam poterit; quæ non recte credentibus omnem tollit occasionem. Hanc igitur fidem inconcussam tenentes nulla inter vos dissidia facite, sed omni novitate & nugaci disceptatione abjecta, uno ore glorificemus sanctam & consubstantialem Trinitatem.

A

Προσφώνησις Ιωάννου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως.

ΔΙΟ καὶ τὸν θεμέλιον τῆς πίστεως, κατὰ τὴν τῶν ἁγίων πατέρων παράδοσιν, ἄρραγῆ διαμένειν τῇ χάριτι τοῦ δεσπότου καὶ σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐσπουδάσαμεν, ἐλπίσαντες δι' αὐτῆς καὶ τὰς διεστώσας ἐκκλησίας ἑνῶσαι, πανταχοῦ τὴν τάξιν τῶν θείων κανόνων ἐνθέσμως κρατοῦντες. οὐδὲ γὰρ ἐγχωρεῖ τι παρασαλεῦσαι, καὶ περὶ κενοφωνίας καὶ λεπτολογίας ἀπασχολεῖσθαι τοὺς πιστούς, ἀλλὰ προσέχειν τῷ ἁγίῳ συμ-B βόλῳ, ἐν ᾧ πάντες ἐβαπτίσθημεν, ὅπερ ἐξεφώνησεν ἡ ἐν Νικαίᾳ σὺν ἁγίῳ πνεύματι σύνοδος, καὶ ἐκύρωσεν ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει τῶν ἁγίων πατέρων συνέλευσις, καὶ ἐβεβαίωσεν ἡ ἐν Ἐφέσῳ ὁσία σύνοδος, καὶ ἐπεσφράγισεν ἡ ἐν Καλχηδόνι ἁγία σύνοδος. ἣν πίστιν κατ' οὐδένα τρόπον ἢ λόγον σαλεῦσαί τις δυνήσεται, πᾶσαν ἀναιροῦσαν τοῖς κακοδόξοις πρόφασιν. ταύτην τοίνυν τὴν πίστιν ἀσάλευτον κρατοῦντες πρὸς ἀλλήλους μὴ ἀμφιβάλητε, ἀλλὰ πᾶσαν καινοτομίαν καὶ πᾶσαν λεπτολογίαν ἀπωθούμενοι, ἑνὶ στόματι τὴν ἁγίαν καὶ ὁμοούσιον Τριάδα δοξάσομεν.

Expositio fidei centum quinquaginta SS. patrum Constantinopoli congregatorum.

Concil. V. collat. 6.

CRedimus in unum Deum Patrem omnipotentem, factorem cœli & terræ, visibilium omnium & invisibilium, & in unum dominum nostrum Jesum Christum Filium Dei unigenitum, ex Patre natum ante omnia sæcula: lumen ex lumine, Deum verum de Deo vero: natum, non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt. Qui propter nos homines, & propter nostram salutem descendit de cœlis, & incarnatus est de Spiritu sancto & Maria virgine, & homo factus est: Crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato, & passus & sepultus est: & resurrexit tertia die secundum scripturas: ascendit ad cœlos, sedet ad dexteram Patris; & iterum venturus est cum gloria judicare vivos & mortuos, cujus regni non erit finis. Et in Spiritum sanctum, dominum, & vivificantem, qui ex Patre procedit; qui cum Patre & Filio simul adoratur, & conglorificatur, qui locutus est per prophetas. In unam sanctam catholicam & apostolicam ecclesiam. Confiteor unum baptisma in remissionem peccatorum: expecto resurrectionem mortuorum, & vitam futuri sæculi. Amen.

C

Ἔκθεσις πίστεως τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑκατὸν πεντήκοντα ἁγίων πατέρων.

ΠΙστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων. καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, φῶς ἐκ φωτὸς, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο· τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κα-D τελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ σαρκωθέντα ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου, καὶ ἐνανθρωπήσαντα, σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, καὶ παθόντα καὶ ταφέντα, καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς γραφὰς, καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς, καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος. καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ κύριον, τὸ ζωοποιὸν, τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν πατρὶ καὶ υἱῷ συμπροσκυνούμενον, καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προφητῶν· E εἰς μίαν ἁγίαν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν· ὁμολογῶ ἓν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν· προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν, καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. ἀμήν.

Ex decretis sanctæ & œcumenicæ quartæ synodi.

SUfficeret quidem ad plenissimam pietatis agnitionem & confirmationem sapientissimum hoc & salutare divinæ gratiæ symbolum: de Patre enim &

Ἐκ τῶν ὅρων τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς τετάρτης συνόδου.

ΗΡκει μὲν οὖν εἰς ἐντελῆ τῆς εὐσεβείας ἐπίγνωσίν τε καὶ βεβαίωσιν τὸ σοφὸν καὶ σωτήριον τῆς θείας χάριτος σύμβολον. περὶ

τε

ANNO CHRISTI 1438.

SESSIO V.

τε γὰρ τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐκδιδάσκει τὸ τέλειον. καὶ τοῦ κυρίου τὴν ἐνανθρώπησιν τοῖς πιστῶς δεχομένοις παρίστησι· καὶ τὰ ἑξῆς ἄχρι τοῦ τελευταίου διορισμοῦ, ὅστις καὶ ἔχει οὕτως· τούτων τοίνυν μετὰ πάσης παρ᾽ ἡμῶν ἀκριβείας καὶ ἐπιμελείας πανταχόθεν διατυπωθέντων, ὥρισεν ἡ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδος, ἑτέραν πίστιν μηδενὶ ἐξεῖναι συγγράφειν, ἢ συντιθέναι, ἢ φρονεῖν ἑτέρως, ἢ διδάσκειν· τοὺς δὲ τολμῶντας ἢ συντιθέναι πίστιν ἑτέραν, ἤγουν προκομίζειν, ἢ διδάσκειν, ἢ παραδιδόναι ἕτερον σύμβολον τοῖς ἐθέλουσιν ἐπιστρέφειν ἐξ Ἑλληνισμοῦ, ἢ ἐξ Ἰουδαϊσμοῦ, ἢ γοῦν ἐξ αἱρέσεως οἱασδηποτοῦν. καὶ τούτους, εἰ μὲν εἶεν ἐπίσκοποι ἢ κληρικοὶ, ἀλλοτρίους εἶναι τοὺς ἐπισκόπους τῆς ἐπισκοπῆς, καὶ τοὺς κληρικοὺς τοῦ κλήρου· εἰ δὲ μονάζοντες ἢ λαϊκοὶ εἶεν, ἀναθεματίζεσθαι.

A Filio & spiritu sancto doctrinam perfectam edocet; & incarnationem domini fideliter suscipientibus manifestat: & quæ sequuntur usque ad id, quod ultimo statuitur; quod quidem ita se habet: His itaque cum omni undique subtilitate & diligentia a nobis ordinatis, statuit sancta & universalis synodus, aliam fidem nulli licere proferre, aut scribere, aut componere, aut sapere, aut docere, aut tradere aliud symbolum volentibus converti ad scientiam veritatis ex gentibus, aut ex Iudæis, vel hæreticis quibuscumque: & hos, si quidem episcopi, aut clerici fuerint, alienos B esse episcopos ab episcopatu, & clericos a clero; si vero monachi, vel laici fuerint, anathema fieri.

Ἐκ τῶν ἐφεξῆς πρακτικῶν τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς πέμπτης συνόδου.

Sequuntur quæ lecta sunt ex actis sanctæ & universalis quintæ synodi.

Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ ἁγιωτάτου Βιγιλίου πάπα Ῥώμης πρὸς Εὐτύχιον τὸν ἁγιώτατον πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως.

Ex epistola sanctissimi Virgilii papæ ad Eutychium santissimum patriarcham Constantinopolitanum.

ΔΙΑ τοῦτο σπουδάζοντες τὴν ἕνωσιν φυλάξαι πρὸς τὴν ἀποστολικὴν καθέδραν τῆς ὑμετέρας μακαριότητος, φανερὸν ποιοῦμεν, ὅτι ἡμεῖς ἀεὶ ἐφυλάξαμεν καὶ φυλάττομεν τὴν πίστιν τὴν ἐξ ἀρχῆς παραδοθεῖσαν ὑπὸ τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ ἀποστόλοις, καὶ παρ᾽ ἐκείνων ἐν παντὶ τῷ κόσμῳ κηρυχθεῖσαν, καὶ ἀπὸ τῶν ἁγίων πατέρων σαφηνισθεῖσαν, καὶ μάλιστα ὑπὸ τῶν ἐν ταῖς ἁγίαις τέτταρσι συνόδοις συνελθόντων· οἷς διὰ πάντων καὶ ἐν ἅπασιν ἀκολουθοῦμεν καὶ δεχόμεθα, τουτέστι, τοὺς τριακοσίους ὀκτωκαίδεκα θεοφόρους πατέρας τοὺς ἐν Νικαίᾳ συνελθόντας, καὶ τὸ ἅγιον σύμβολον ἤτοι μάθημα τῆς πίστεως ἐκθεμένους, καὶ τὴν Ἀρείου μανίαν ἀναθεματίσαντας, καὶ τοὺς αὐτὴν φρονήσαντας ἢ φρονοῦντας. δεχόμεθα δὲ καὶ τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑκατὸν πεντήκοντα ἁγίους πατέρας, οἵτινες τὸ αὐτὸ ἅγιον μάθημα ἐσαφήνισαν, καὶ τὰ περὶ τῆς θεότητος τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐτράνωσαν, καὶ τὴν αἵρεσιν Μακεδονίου τοῦ Πνευματομάχου, καὶ τὸν ἀσεβῆ Ἀπολινάριον κατέκριναν, μετὰ τῶν τὰ αὐτὰ ἐκείνοις φρονούντων ἢ φρονησάντων ποτέ. δεχόμεθα δὲ καὶ τοὺς διακοσίους πατέρας τοὺς ἐν τῇ κατ᾽ Ἔφεσον πρώτῃ συνόδῳ ἀθροισθέντας, οἵτινες διὰ πάντων ἠκολούθησαν τῷ αὐτῷ ἁγίῳ συμβόλῳ ἤτοι μαθήματι, καὶ κατέκριναν Νεστόριον τὸν ἀσεβῆ, καὶ τὰ μυσαρὰ αὐτοῦ δόγματα, καὶ τοὺς τὰ ὅμοια αὐτῷ ὁτεδήποτε φρονοῦντας ἢ φρονήσαντας. πρὸς δὲ τούτοις δεχόμεθα καὶ τοὺς ἑξακοσίους τριάκοντα ἁγίους πατέρας τοὺς Καλχηδόνι συναθροισθέντας· οἵτινες καὶ αὐτοὶ διὰ πάντων συνῄνεσαν ταῖς προῤῥηθείσαις τρισὶν ἁγίαις συνόδοις, καὶ ἠκολούθησαν τῷ προειρημένῳ συμβόλῳ ἤτοι μαθήματι, τῷ παρὰ τῶν τριακοσίων ὀκτωκαίδεκα θεοφόρων πατέρων ἐκτεθέντι, καὶ ἀπὸ τῶν ἑκατὸν πεντήκοντα ἁγίων

C IDeo festinantes unitatem conservare ad apostolicam sedem vestræ beatitudinis, manifestum facimus, quod nos semper & servavimus & servamus fidem ab initio traditam a magno Deo & salvatore nostro Jesu Christo sanctis apostolis, & ab illis in omni mundo prædicatam, & a sanctis patribus explanatam, & maxime ab his, qui in sanctis quatuor synodis congregati sunt: quos per omnia & in omnibus amplectimur & suscipimus: id est trecentos decem & octo sanctos patres, qui Nicææ congregati sunt, & sanctum symbolum sive mathema fidei exposuerunt, & Arianam impietatem anathematizaverunt, D & eos qui similia eis sapuerunt vel sapiunt. Suscipimus autem & centum quinquaginta sanctos patres Costantinopoli congregatos, qui idem sanctum mathema explanaverunt, & de deitate sancti Spiritus dilucidaverunt, & hæresin Macedonianam sanctum Spiritum impugnantem, & impium Apollinarium condemnaverunt, cum his, qui similia illius sapuerunt vel sapiunt. Suscipimus autem & sanctos ducentos patres in Ephesina prima synodo congregatos, qui per omnia secuti sunt idem sanctum symbolum sive mathema, & condemnaverunt Nestorium impium & impia ejus E dogmata, & eos qui similia ei aliquando sapuerunt, vel sapiunt. Ad hæc autem suscipimus & sexcentos triginta sanctos patres Chalcedone congregatos: qui etiam ipsi per omnia consenserunt prædictis tribus synodis, & secuti sunt prædictum symbolum sive mathema, a trecentis decem & octo sanctis patribus expositum, & a centum quinquaginta sanctis patribus explanatum: & anathematizaverunt eos, qui aliud præter prædi-

In epistola Virgilii inserta est epistola Eutychii ad eumdem Virgilium, ex qua desumpta sunt, quæ hic citantur Eutychii verba. collat. I. quintæ synodi.

SESSIO V. dictum symbolum præsumunt docere, aut tradere sanctis ecclesiis Dei.

πατέρων σαφηνισθέντι, καὶ ἀνεθεμάτισαν τοὺς ἕτερον παρὰ τὸ εἰρημένον σύμβολον τολμῶντας διδάσκειν, ἢ ἐκτίθεσθαι, ἢ παραδιδόναι ταῖς ἁγίαις τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαις.

ANNO CHRISTI 1438.

Definitio sanctæ & œcumenicæ sextæ synodi.

Synod. VI. Act. 18.

SAncta, magna, atque universalis synodus, quæ per gratiam Dei, & piam sanctionem Constantini piissimi & fidelissimi magni imperatoris congregata est in hac a Deo conservanda regia Constantinopoli nova Roma, in secretario divalis palatii, quod cognominatur Trullus, decrevit quæ habentur in subditis.

Unigenitus Dei Patris Filius & Verbum, qui per omnia similis nobis absque peccato factus est homo, Christus verus Deus noster, per evangelicas voces flagranter prædicavit: *Ego sum lux mundi: qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ.* Et iterum: *Pacem meam relinquo vobis.* Hac proinde divinitus edita pacis doctrina, Deo instruente, mansuetissimus noster imperator institus, propugnator quidem rectæ fidei, expugnator vero pravæ doctrinæ, hoc sanctum universale nostrum congregans collegium, totius ecclesiæ adunavit compaginem. Unde hoc sanctum nostrum universale concilium impietatis errorem, qui nunc usque a quibusdam temporibus factus est, procul abjiciens, sanctorum autem ac probabilium patrum inoffense recto tramite iter consecutum, sanctis & universalibus quinque synodis pie in omnibus consonuit: Trecentorum, inquimus, decem & octo sanctorum patrum, qui in Nicæam convenerunt adversus Arium furiosum: & ei, quæ a centum quinquaginta a Deo inspiratis viris post hanc apud Constantinopolim adversus Macedonium impugnatorem Spiritus: & Apollinarium impium: Similiter & ei, quæ in Epheso prius adversus Nestorium Judaicæ intelligentiæ, congregata est ducentorum venerabilium virorum: atque ei, quæ in Chalcedone sexcentorum triginta a Deo inspiratorum patrum adversus Eutychem & Dioscorum Deo odibiles: Super has & ultimæ harum quintæ sanctæ synodo, quæ hic congregata est adversus Theodorum Mopsuestenum, Origenem, Didymum, & Evagrium, & scripta Theodorici adversus duodecim capitula laudabilis Cyrilli, & epistolam quæ dicitur Ibæ, scriptam ad Marim Persam: immutilatas quidem in omnibus pietatis renovans sanctiones, profanas vero impietatis expellens doctrinas: & illud, quod est a trecentis decem & octo patribus editum, & dehinc a centum quinquaginta Deo instituente confirmatum est: quod etiam ceteræ synodi ad extinguendam omnem pestiferam hæresin alacriter susceperunt, & confirmaverunt symbo-

Joan. 13.

Joan. 14.

Ὅρος τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς ἕκτης συνόδου.

Η ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ μεγάλη σύνοδος, ἡ κατὰ Θεοῦ χάριν καὶ πανευσεβὲς θέσπισμα τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ πιστοτάτου μεγάλου βασιλέως Κωνσταντίνου συναχθεῖσα ἐν ταύτῃ τῇ θεοφυλάκτῳ καὶ βασιλίδι τῶν πόλεων Κωνσταντινουπόλει νέᾳ Ῥώμῃ, ἐν τῷ σεκρέτῳ τοῦ θείου παλατίου τῷ ἐπιλεγομένῳ Τρούλλῳ, ὥρισε τὰ ὑποτεταγμένα.

Ὁ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς υἱὸς μονογενὴς καὶ λόγος, ὁ κατὰ πάντα ὅμοιος ἡμῖν χωρὶς ἁμαρτίας γενόμενος ἄνθρωπος, Χριστὸς ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν, ἐν εὐαγγελικαῖς διαπρυσίως ἐκήρυξε φωναῖς· ἐγώ εἰμι φῶς τοῦ κόσμου, ὁ ἀκολουθῶν ἐμοὶ οὐ μὴ περιπατήσει ἐν τῇ σκοτίᾳ, ἀλλ᾽ ἕξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς. καὶ πάλιν· εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν ἀφίημι ὑμῖν. ταύτῃ τῇ θεολέκτῳ τῆς εἰρήνης φωνῇ καὶ διδασκαλίᾳ θεοσόφως ὁ πρᾳότατος βασιλεὺς ὁδηγούμενος, ὁ τῆς μὲν ὀρθοδοξίας ὑπέρμαχος, τῆς δὲ ἀσεβείας ἀντίμαχος, τὴν καθ᾽ ἡμᾶς ἁγίαν ταύτην καὶ οἰκουμενικὴν συναθροίσας σύνοδον, τὸ τῆς ἐκκλησίας ἥνωσε σύγκριμα. ὅθεν ἡ καθ᾽ ἡμᾶς ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδος τὴν ἀπό τινος καὶ ὧδε χρόνων τῆς δυσσεβείας πλάνην πόῤῥωθεν ἀπελάσασα, καὶ τῇ τῶν ἁγίων καὶ ἐκκρίτων πατέρων ἀπλανῶς εὐθείᾳ τρίβῳ κατακολουθήσασα, ταῖς ἁγίαις καὶ οἰκουμενικαῖς πέντε συνόδοις ἐν ἅπασιν εὐσεβῶς ὁμοφώνησε· φαμὲν, τῇ τῶν τριακοσίων ὀκτωκαίδεκα θεοφόρων πατέρων, τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων κατὰ τοῦ μανιώδους Ἀρείου· καὶ τῇ μετ᾽ αὐτὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει τῶν ἑκατὸν πεντήκοντα θεοφόρων ἀνδρῶν, κατὰ Μακεδονίου τοῦ Πνευματομάχου, καὶ Ἀπολιναρίου τοῦ δυσσεβοῦς· ὁμοίως καὶ τῇ ἐν Ἐφέσῳ τὸ πρότερον κατὰ Νεστορίου τοῦ Ἰουδαιόφρονος συναγηγερμένων ἀνδρῶν θεσπεσίων· καὶ τῇ ἐν Καλχηδόνι τῶν ἑξακοσίων τριάκοντα θεοπνεύστων πατέρων κατ᾽ Εὐτυχοῦς καὶ Διοσκόρου τῶν θεοστυγῶν· πρὸς ταύταις καὶ τῇ τελευταίᾳ τούτων, τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ πέμπτῃ συνόδῳ τῇ ἐνταῦθα συναθροισθείσῃ κατὰ Θεοδώρου τοῦ Μοψουεστίας, Ὠριγένους τε καὶ Εὐαγρίου, καὶ τῶν συγγραμμάτων Θεοδωρίτου τῶν κατὰ τῶν δώδεκα κεφαλαίων τοῦ ἁγίου Κυρίλλου, καὶ τῆς λεγομένης Ἴβα ἐπιστολῆς πρὸς Μάριν γεγραμμένης τὸν Πέρσην· ἀκαινοτόμητα μὲν ἐν πᾶσι τὰ τῆς εὐσεβείας ἀνανεωσαμένη θεσπίσματα, τὰ βέβηλα δὲ τῆς δυσσεβείας ἐκδιώξασα δόγματα, καὶ τὸ παρὰ τῶν τριακοσίων ὀκτωκαίδεκα θεοφόρων πατέρων ἐκτεθὲν, καὶ αὖθις παρὰ τῶν ἑκατὸν πεντήκοντα ἁγίων πατέρων θεοπρεπῶς βεβαιωθὲν, ὅπερ καὶ αἱ λοιπαὶ ἅγιαι σύνοδοι ἐπ᾽ ἀναιρέσει πάσης ψυχοφθόρου αἱρέσεως ἀσπασίως ἐδέξαντο καὶ ἐπε-

ANNO CHRISTI 1438. SESSIO V.

ἐπεκύρωσαν σύμβολον, καὶ ἡ καθ' ἡμᾶς ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ ἐπεσφράγισε σύνοδος.

A lum, & hoc nostrum sanctum & universale a Deo inspiratum consignavit concilium.

Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ ἁγιωτάτου Ἀγάθωνος πάπα Ῥώμης πρὸς τοὺς βασιλέας Ῥωμαίων.

Ex epistola sanctissimi Agathonis papæ Romani ad imperatores Romanorum.

Κανονικῶς ἀπὸ τῶν ἁγίων τῶν προηγησαμένων, καὶ τῶν ἁγίων πέντε συνόδων, ἅπερ ὡρισμένα εἰσὶν ἐν ἁπλότητι καρδίας, καὶ ἀναμφιβόλως ἀπὸ τῆς παραδοθείσης παρὰ τῶν πατέρων πίστεως, ἀναμφιβόλως φυλάττομεν· ἓν καὶ ἐξαίρετον διαπαντὸς ἔχειν εὐχόμενοί τε καὶ σπεύδοντες, ἵνα μηδὲν παρὰ τὰ κανονικῶς ὁρισθέντα μειωθῇ, μηδ' ἐναλλαγῇ, ἢ προστεθῇ, ἀλλὰ ταυτὰ καὶ ῥήμασι καὶ νοήμασιν ἀπαράτρωτα φυλαχθῇ.

Quæ regulariter a sanctis atque apostolicis prædecessoribus, & venerabilibus quinque conciliis definita sunt, cum simplicitate cordis & sine ambiguitate a patribus traditæ fidei conservamus: unum ac præcipuum bonum habere semper optantes atque studentes, B ut nihil de eis, quæ regulariter definita sunt, minuatur, nihil mutetur, vel augeatur: sed eadem & verbis & sensibus illibata custodiantur. Synod. VI. Act. 4.

Τοῦ αὐτοῦ ἁγιωτάτου Ἀγάθωνος πάπα Ῥώμης, ἐξ ἑτέρας συνοδικῆς ἐπιστολῆς πρὸς τοὺς αὐτοὺς βασιλέας.

Ejusdem sanctissimi Agathonis papæ Romani, ex altera synodica epistola ad eosdem imperatores.

ΑΥΤΗ ἐστὶν ἡ τελεία ἡμῶν εἴδησις, ἵνα τοὺς ὅρους τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς πίστεως, οὓς μέχρι τούτου ὁ ἀποστολικὸς θρόνος ἅμα ἡμῖν καὶ ἐκράτησε καὶ παραδίδωσιν, ὅλῃ τῇ τῆς διανοίας παραφυλακῇ φυλάξωμεν· πιστεύοντες εἰς ἕνα Θεὸν πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς ὁρατῶν καὶ ἀοράτων· καὶ εἰς υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ τὸν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντα, ἀληθινὸν Θεὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, φῶς ἐκ φωτὸς, γεννηθέντα οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τά τε ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὰ ἐν τῇ γῇ. καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ κύριον, τὸ ζωοποιὸν, τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν πατρὶ καὶ υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον.

Hæc est perfecta nostra scientia, ut terminos catholicæ atque apostolicæ fidei, quos usque hactenus apostolica sedes nobiscum & tenet & tradit, tota C mentis custodia conservemus, credentes in Deum Patrem omnipotentem, factorem cœli & terræ, visibilium omnium & invisibilium: & in Filium ejus unigenitum, qui ante omnia sæcula ex eo natus est; verum Deum de Deo vero, lumen de lumine, natum non factum, consubstantialem Patri, (id est ejusdem cum Patre substantiæ;) per quem omnia facta sunt, quæ in cœlo, & quæ in terra: & in Spiritum sanctum dominum & vivificatorem, ex Patre procedentem, cum Patre & Filio coadorandum & conglorificandum.

D

Ὅρος τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς ἑβδόμης συνόδου τῆς ἐν Νικαίᾳ συνελθούσης τὸ δεύτερον.

Definitio sanctæ & universalis septimæ synodi, quæ secundo Nicæam convenit.

Ἡ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ καὶ μεγάλη σύνοδος, ἡ κατὰ Θεοῦ χάριν καὶ θέσπισμα εὐσεβὲς τῶν εὐσεβεστάτων καὶ φιλοχρίστων ἡμῶν βασιλέων Κωνσταντίνου καὶ Εἰρήνης τῆς αὐτοῦ μητρὸς συναχθεῖσα τὸ δεύτερον ἐν τῇ Νικαίων λαμπρᾷ μητροπόλει τῆς Βιθυνῶν ἐπαρχίας, ἐν τῇ ἁγίᾳ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ τῇ ἐπονομαζομένῃ Σοφίᾳ, ἀκολουθήσασα τῇ παραδόσει τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ὥρισε τὰ ὑποτεταγμένα. ὁ τὸ φῶς τῆς αὐτοῦ ἐπιγνώσεως ἡμῖν χαρισάμενος, καὶ τοῦ σκότους τῆς εἰδωλικῆς μανίας ῥυσάμενος ἡμᾶς Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, νυμφευσάμενος τὴν ἁγίαν αὐτοῦ καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν, μὴ ἔχουσαν σπῖλον ἢ ῥυτίδα, ταύτην ἐπηγγείλατο διαφυλάττεσθαι· καὶ τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς διαβεβαιοῦται λέγων· μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. ταύτην δὲ τὴν ἐ-

Sancta magna, ac universalis synodus, quæ per Dei gratiam, & sanctionem piorum & Christianorum imperatorum Constantini & Irenes matris ejus congregata est secundo in Nicæensium clara metropoli Bithyniensium provinciæ, in sancta Dei ecclesia, quæ cognominatur Sophia, sectata traditionem catholicæ ecclesiæ, definivit inferius ordinata. Qui lucem agnitionis suæ E nobis donavit, & a tenebris idolorum ac insania redemit, Christus scilicet Deus noster, desponsata sibi sancta sua catholica ecclesia, non habentem maculam seu rugam hanc se conservaturum promisit: sanctisque discipulis suis asseverabat dicens: *Vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi.* Porro hanc repromissionem non solum illis donavit, sed & nobis, qui per eos credidimus in nomine ipsius. Ergo do- Synod. VII. Act. 7. Matth. 28.

SESSIO V. num hoc quidam non cogitantes, a versuto inimico volatici quodamodo facti, a recta ratione ceciderunt; traditioni etiam catholicæ ecclesiæ resultantes intellectu veritatis frustrati sunt: & ut ait proverbialis sermo, in axe agricolationis suæ erraverunt, & collegerunt manibus suis sterilitatem: quia sacrorum monumentorum Deo decibili ornamento detrahere præsumpserunt, cum sacerdotes quidem dicerentur, non essent autem; de quibus Deus per prophetam clamat: *Pastores multi corruperunt vineam meam, contaminaverunt portionem meam.* (Jerem. 12.) Sceleratos quippe secuti viros, sensibus suis pellectos, calumniati sunt sanctam Christi Dei nostri ecclesiam, quæ ipsi est desponsata: & inter sanctum & profanum non distinxerunt, imaginem domini & sanctorum ejus similiter ut statuas diabolicorum idolorum nominantes. Propter quod dominus Deus non ferens intueri ab hujusmodi peste corrumpi subditos suos, nos sacerdotii princeps bene placito suo undique convocavit, divino zelo & nutu Constantini & Irenes fidelium imperatorum nostrorum adductos, quatenus deifica catholicæ ecclesiæ traditio communi decreto recipiat firmitatem. Igitur cum omni diligentia perscrutantes, & discutientes, & intensionem veritatis sectantes nihil adimimus, nihil addimus; sed omnia quæ catholicæ sunt ecclesiæ, immutilata servamus: & sequentes sancta sex universalia concilia, in primis quod in splendida Nicæna metropoli convenit; adhuc etiam & quod post hoc in divinitus conservanda regia urbe collectum est: Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem.

Et post quædam alia: Et post subscriptiones, sancta synodus exclamavit: Omnes ita credimus; omnes idipsum sapimus; omnes consentientes subscripsimus: hæc est fides apostolorum; hæc fides patrum; hæc fides orthodoxorum; hæc fides orbem terrarum firmavit. Credentes in unum Deum in Trinitate laudandum, honorabiles imagines osculamur. Qui sic se non habent, anathema sint; qui sic non sentiunt, procul ab ecclesia pellantur. Nos antiquam legislationem ecclesiæ catholicæ sequimur. Nos leges patrum custodimus. Nos eos qui addunt quid, vel adimunt de ecclesia, anathematizamus. Nos venerandas imagines recipimus. Nos eos qui sic se non habent, anathematismis submittimus.

Et in anathematismis: Si quis omnem traditionem ecclesiasticam sive scriptam, sive non scriptam irritam fecit, anathema.

Lecta igitur est in eumdem modum definitio sanctæ & œcumenicæ septimæ synodi, quæ secundo Nicææ congregata est, hoc est a principio usque ad

A ἐπαγγελίαν οὐ μόνον αὐτοῖς ἐχαρίσατο, ἀλλὰ καὶ ἡμῖν τοῖς δι' αὐτῶν πιστεύσασιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ. τῆς οὖν δωρεᾶς ταύτης ἀλογήσαντές τινες, ὡς ὑπὸ τοῦ ἀπατεῶνος ἐχθροῦ ἀναπτερούμενοι, ἐξέπεσαν τοῦ ὀρθοῦ λόγου, καὶ τῇ παραδόσει τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἀντιταξάμενοι, πρὸς τὴν σύνεσιν τῆς ἀληθείας διήμαρτον, καὶ ὥς φησιν ὁ παροιμιακὸς λόγος, τοὺς ἄξονας τοῦ ἰδίου γεωργίου πεπλάνηνται, καὶ συνῆξαν χερσὶν ἀκαρπίαν· ὅτι τῶν ἱερῶν ἀναθημάτων τὴν θεοπρεπῆ εὐκοσμίαν διαβάλλειν τετολμήκασιν, ἱερεῖς μὲν λεγόμενοι, μὴ ὄντες δέ. περὶ ὧν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ προφήτου βοᾷ, ποιμένες πολλοὶ διέφθει-
B ραν τὸν ἀμπελῶνά μου, ἐμόλυναν τὴν μερίδα μου. ἀνιέροις γὰρ ἐπακολουθήσαντες ἀνδράσι ταῖς ἰδίαις φρεσὶ πειθομένοις, κατηγόρησαν τῆς ἁρμοσθείσης Χριστῷ τῷ Θεῷ ἡμῶν ἁγίας αὐτοῦ ἐκκλησίας· καὶ ἀνὰ μέσον ἁγίου καὶ βεβήλου οὐ διέστειλαν, τὴν εἰκόνα τοῦ κυρίου καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ ὁμοίως τοῖς εἰδώλοις τῶν σατανικῶν ξοάνων ὀνομάσαντες. διὸ μὴ φέρων ὁρᾶν ὑπὸ τῆς τοιαύτης λύμης διαφθειρόμενον τὸ ὑπήκοον ὁ δεσπότης Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, τοὺς ἁπανταχοῦ τῆς ἱερωσύνης ἀρχηγοὺς τῇ αὐτοῦ συνεκάλεσεν εὐδοκίᾳ, θείῳ ζήλῳ καὶ ἐπινεύσει τῶν πιστοτάτων ἡμῶν βασιλέων Κωνσταντίνου καὶ Εἰρή-
C νης, ὅπως ἡ ἔνθεος παράδοσις τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας κοινῇ ψήφῳ ἀπολάβῃ τὸ κῦρος. μετὰ πάσης τοίνυν ἀκριβείας διερευνήσαντές τε καὶ διασκεψάμενοι, καὶ τῷ σκοπῷ τῆς ἀληθείας ἀκολουθήσαντες, οὐδὲν ἀφαιροῦμεν, οὐδὲν προστιθέμεν, ἀλλὰ πάντα τὰ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἀμείωτα διαφυλάττομεν. καὶ ἑπόμενοι ταῖς ἁγίαις οἰκουμενικαῖς ἓξ συνόδοις, πρώτα μὲν τῇ ἐν Νικαέων συναθροισθείσῃ λαμπρᾷ μητροπόλει, ἔτι γε μὴν καὶ τῇ μετ' αὐτὴν ἐν τῇ θεοφυλάκτῳ βασιλίδι πόλει· πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν πατέρα παντοκράτορα.

Καὶ μετά τινα ἄλλα· καὶ μετὰ τὰς ὑπογρα-
D φὰς ἡ ἁγία σύνοδος ἐξεβόησε· πάντες οὕτω πιστεύομεν, πάντες τὸ αὐτὸ φρονοῦμεν, πάντες συναινέσαντες ὑπεγράψαμεν· αὕτη ἡ πίστις τῶν ἀποστόλων, αὕτη ἡ πίστις τῶν πατέρων, αὕτη ἡ πίστις τῶν ὀρθοδόξων, αὕτη ἡ πίστις τὴν οἰκουμένην ἐστήριξε. πιστεύοντες εἰς ἕνα Θεὸν ἐν Τριάδι ὑμνούμενον, τὰς τιμίας εἰκόνας ἀσπαζόμεθα· οἱ μὴ οὕτως ἔχοντες ἀνάθεμα ἔστωσαν· οἱ μὴ οὕτω φρονοῦντες, πόρρω τῆς ἐκκλησίας ἐκδιωχθήτωσαν. ἡμεῖς τῇ ἀρχαίᾳ θεσμοθεσίᾳ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐπακολουθοῦμεν. ἡμεῖς τοὺς θεσμοὺς τῶν πατέρων φυλάττομεν. ἡμεῖς τοὺς προστιθέντας τι ἢ ἀφαιροῦντας ἐκ τῆς ἐκ-
E κλησίας, ἀναθεματίζομεν. ἡμεῖς τὰς σεπτὰς εἰκόνας ἀποδεχόμεθα. ἡμεῖς τοὺς μὴ οὕτως ἔχοντας τῷ ἀναθέματι καθυποβάλλομεν.

Καὶ ἐν τοῖς ἀναθεματισμοῖς. εἴ τις πᾶσαν παράδοσιν ἐκκλησιαστικὴν ἔγγραφόν τε καὶ ἄγραφον ἀθετεῖ, ἀνάθεμα.

Μετὰ δὲ ταῦτα ἀνεγνώσθη κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὁ ὅρος τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς ἑβδόμης συνόδου, τῆς ἐν Νικαίᾳ συναθροισθείσης τὸ δεύτερον, τουτέστιν ἐξ ἀρχῆς μέχρι καὶ τῆς ἐκ-

θέσεως

ANNO CHRISTI 1438.

ANNO CHRISTI 1438.

θέσεως τῶν συμβόλων· καὶ περὶ τὸ τέλος, ὁ διορισμὸς μετὰ τῶν αὐτῶν ἀρῶν καὶ ἐπιτιμίων, τοῦ μηδενὶ ἐξεῖναι προσθεῖναι, ἢ ἀφελεῖν, ἢ ὅλως μεταποιῆσαι.

Τούτου τοῦ ὅρου τῆς ἑβδόμης συνόδου παρ' ἡμῶν ἀναγινωσκομένου, προκεκομίσθη παρὰ τῶν Λατίνων βιβλίον ἕτερον, παλαιὸν, γεγραμμένον, τὸν αὐτὸν ὅρον τῆς συνόδου ταύτης περιέχον· ἐν ᾧ εὑρέθη προσκείμενον ἐν τῇ θεολογίᾳ τοῦ ἁγίου πνεύματος, εἰς τὸ, ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ, καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, ὡς αὐτοὶ λέγουσι. καὶ περὶ τούτου πολὺν ἐποιήσαντο λόγον, ἐπιδεικνῦντες ἡμῖν τὸ βιβλίον, ὡς παλαιὸν δῆθεν, καὶ ἐπὶ τούτῳ μεγαλαυχοῦντες, καὶ ἀντιβάλλοντες αὐτὸ πρὸς τὸ παρ' ἡμῖν βιβλίον, καὶ δοκιμάζοντες τὴν συμφωνίαν ἐκ τῶν ὑπογραφῶν καὶ τῶν ἄλλων· ἣν καὶ ἐν πᾶσιν εὑρίσκοντες πλὴν τῆς προσθήκης ταύτης, ἐδόκουν θαυμάζειν· ἡμεῖς μὲν οὖν πρὸς τοῦτο οὐδεμίαν ἀπολογίαν ἐποιησάμεθα, μὴ συγχωροῦντος ἡμῖν τοῦ καιροῦ· πλὴν ὅσον αἰτησαμένους αὐτοὺς προετρέψαμεν ἀναγνῶναι τὴν τοιαύτην ἔκθεσιν μετὰ τῆς προσθήκης, ὡς ἐν τῷ βιβλίῳ ἐφέρετο.

Μετὰ ταῦτα ἐπήγαγεν ὁ Ἐφέσου κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τῶν πρότερον εἰρημένων τε καὶ ἀναγνωσθέντων.

Ἐφεσ. Ἠκούσατε, πατέρες αἰδεσιμώτατοι, τὰς ἀποφάσεις, ἃς οἱ θεῖοι πατέρες καὶ κοινῇ συνερχόμενοι, καὶ ἰδίᾳ καθ' ἑαυτοὺς οἱ τῶν συνόδων ἔξαρχοι περὶ τῆς πίστεως ἰδίᾳ ἀπεφήναντο, καὶ ἃ δὲ ἰδίως ἔγραψαν, ἢ πρὸς ἀλλήλους ἐπιστέλλοντες, ἢ καθ' ἑαυτοὺς δογματίζοντες, κἀκεῖνα παρ' αὐταῖς ταῖς συνόδοις ἀναγνωσθέντα, ὡς κοιναὶ δόξαι προσεδέχθησάν τε καὶ ἐκυρώθησαν. ἡμεῖς μὲν οὖν αἰδούμενοι τοὺς πατέρας ἡμῶν, καὶ τοὺς ὅρους αὐτῶν φυλάττοντες, καὶ τὰς ἀρὰς εὐλαβούμενοι, οὐ δυνάμεθα παραδέξασθαι τὴν ἐν τῷ συμβόλῳ γενομένην προσθήκην. καιρὸς δὲ λοιπὸν ἀκοῦσαι τῶν ὑμετέρων ἀπολογιῶν, εἰ μὴ ὁ καιρὸς κωλύει, τῆς προσθήκης ταύτης ἕνεκα. πλὴν ταῦτα εἴπομεν κατὰ τὸ παρὸν, ἀπὸ τῶν αὐτῶν καὶ ὁμοίων ἀφορμῶν ἐπιχειροῦντες τοὺς ὅρους τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων, οὓς καὶ ἀναγκαῖον ἦν ἐφεξῆς καὶ ἀκολούθως ἀναγνωσθῆναι, καθάπερ καὶ ἀνεγνώσθησαν. μετὰ δὲ τὰς ὑμετέρας ἀπολογίας, παράξομεν εἰς μαρτυρίαν τῶν εἰρημένων, καὶ ἑτέρων ἁγίων πατέρων χρήσεις ἐκτὸς τῶν συνόδων τούτων, ἃς ἐξέθεντο γράφοντες πρὸς ἀλλήλους, ἢ δημοσίᾳ διδάσκοντες, ἢ καθ' ἑαυτοὺς δογματίζοντες. παρακαλοῦμεν δὲ ὑμᾶς, κεφαλαιωδῶς καὶ ἀνὰ μέρος ποιεῖσθαι τὰς ὑμετέρας ἀπολογίας καὶ ἀντιθέσεις, ὡς ἐν διαλέξεως εἴδει· ἵνα καὶ αἱ πρὸς αὐτὰς ἡμέτεραι λύσεις, εὐσύνοπτοι, καὶ σαφεῖς γίνωνται. γινώσκετε γὰρ, ὅτι ἡμεῖς οὔτε μνημονικοί ἐσμεν, οὔτε ἄλλως διαιρετικοὶ καὶ ἀριθμητικοὶ, οὔτε φιλοτιμούμεθα πρὸς πᾶν τὸ ἀντιλεγόμενον ἔχειν δοκεῖν ὅτι ἂν εἴποιμεν. ἀλλὰ τοῦτο ἁπλοῦν καὶ γενναῖον ἔχομεν, ὡς ἔφη τις ἤδη τῶν παλαιῶν, ὅτι ὃ ἂν μετὰ τῆς ἀληθείας λέγηται, δεχόμεθά τε ἀσμένως καὶ περιπτυσσόμεθα· ὃ δ' ἂν μὴ οὕτως ἔχον δοκῇ, κατὰ πόδας καὶ προφανῶς ἐλέγχομεν.

SESSIO V.

expositionem symbolorum, atque ad finem, decretum cum iisdem execrationibus & censuris, ne cui liceat addere, vel demere, vel omnino immutare.

Ea vero definitio cum a nobis recitaretur, prolatus est alter codex a Latinis, antiquus, manuscriptus, in quo eadem hujus synodi definitio continebatur; inventumque est, ubi de Spiritus sancti divinitate agitur, iis verbis, Ex Patre procedentem, additum. Et ex Filio, sicut ipsi dicunt. Atque hac de re multum habuere sermonem, librum nobis ostendentes quasi antiquum, seque de illo jactantes, & cum nostro codice illum conferentes, & conveniens tiam ex subscriptionibus & aliis probantes; quam in omnibus comperientes excepto hoc additamento, videbantur admirari. Nos igitur nihil ad hoc respondimus, quod non liceret per tempus. Tantum eos, quod ipsi postularunt, hortati sumus, ut recitarent hujusmodi expositionem cum additamento, sicuti in libro scriptum habebatur.

Deinde Ephesius sermonem cum dictis & lectis antea connectens intulit.

Ephes. Audistis patres reverendissimi sanctorum patrum sententias ab iis, sive communi consensu in conciliis, sive privatim a synodorum primoribus de fide prolatas. Nam & quæ privatim ipsi per se scripserunt, aut alter ad alterum mittendo, aut dogmatice res divinas tractando, ea quoque in conciliis ipsis recitata, veluti communes sententiæ recepta sunt, atque approbata. Nos ergo patrum nostrorum reverentia ducti, & decreta illorum servantes, & execrationes formidantes, non possumus admittere factum in symbolo additamentum. Reliquum est ut, si tempus permittat, vestras pro additamento hoc responsiones audiamus. Ceterum nos hæc in præsentia diximus ex similibus ejusdemque generis fontibus argumenta ducentes juxta generalium conciliorum decreta, quæ necesse erat servato eorum ordine recitari, uti factum est. Post responsiones autem vestras ad confirmanda ea, quæ diximus, aliorum quoque sanctorum patrum sententias præter has synodos afferemus, quas illi aut mutuas epistolas scribendo, aut publice docendo, aut privatim dogmata explanando protulerunt. Rogamus autem vos, ut summatim ac per capita disputantium more contra objecta responsiones vestras exponatis, ut nostræ vicissim solutiones compendiosæ, faciles, dilucidæque proveniant. Nostis enim, nos neque memoria valere, neque dividendi numerandique arte pollere; neque illud affectare, ut videamur habere quid dicamus ad omne id quod objicitur: sed illud simplex & generosum in nobis esse, ut quidam ex antiquis ait, quidquid cum veritate dicitur, ut libenter suscipiamus & amplectamur: quod vero non ita se habere videtur, continuo perspicueque refellamus.

ANNO CHRISTI 1438. SESSIO V.

A Τούτων οὕτω ῥηθέντων παρὰ τοῦ Ἐφέσου, ὁ καρδινάλιος Ἰουλιανὸς εἴρηκε ταῦτα πρὸς τὸν βασιλέα.

Ἰουλ. Καρδ. Γαληνότατε βασιλεῦ, τὸ προκομισθὲν παρ' ἡμῶν σύμβολον ἐν τῇ ἑβδόμῃ συνόδῳ, ἔστιν ἐν βιβλίῳ παλαιοτάτῳ, καὶ ἀδύνατον ὑπονοῆσαι γενέσθαι τινὰ ἐναλλαγὴν ἐν αὐτῷ· ἔχομεν δὲ καὶ ἱστορικὸν ἄνδρα παλαιὸν καὶ σοφὸν γεγραφότα περὶ πολλῶν ἄλλων, καὶ δὴ καὶ περὶ τούτου διειληφότα, ὅτι τὸ σύμβολον οὕτως ἐξετέθη καὶ ἀνεγνώσθη παρὰ τῆς ἑβδόμης συνόδου· καὶ συνιστῶμεν τοῦτο καὶ ἀπὸ τῶν ἐκείνου φωνῶν. ὑμεῖς δὲ πατέρες αἰδεσιμώτατοι, ἐπειδὴ ἐζητήσατε τὴν ἀπολογίαν ἡμῶν γενέσθαι κεφαλαιώδη, καὶ σύντομον, καὶ κομματικὴν, ἀποδεχόμεθα καὶ ἡμεῖς τοῦτο. B πλὴν ἵνα καὶ ὑμεῖς καθαρῶς πρὸς ἕκαστα τῶν εἰρημένων ἀποκρίνησθε, ἀνάγκη ἐστὶν ἀναγνωσθῆναι τὰ σήμερον εἰρημένα τε καὶ γεγραμμένα παρὰ τῶν νοταρίων ὑμῶν, καὶ ἀντιβληθῆναι τοῖς ἡμετέροις· εἶθ' οὕτω τῆς ἀναμνήσεως γενομένης, καὶ τῆς συμφωνίας ἀναφανείσης, ἐν τῇ ἑξῆς συνελεύσει περὶ πάντων τῶν εἰρημένων ἀπολογησόμεθα.

His ita dictis ab Ephesio, Julianus cardinalis sic est allocutus imperatorem.

Jul. Card. Serenissime imperator, prolatum a nobis symbolum in septima synodo, scriptum est in vetustissimo codice: & impossibile est suspicari, aliquam in eo factam esse mutationem: habemus porro & antiquum historicum virum doctum, qui quidem inter multa alia narrat hoc etiam, symbolum videlicet ita esse a septima synodo expositum & lectum: quod etiam ex ejus testimonio probamus. Vos autem patres reverendissimi, quoniam petiistis, ut nostra responsio fiat summatim, sitque brevis B & distincta commatibus, hoc idem & nobis placet. Verum ut vos etiam ad singula clare possitis respondere, necesse est, ut dicta & scripta hodie a vestris notariis, legantur, & cum nostris conferantur; atque ita iis memoria repetitis, & perfecta eorum convenientia, sequenti sessione ad dicta omnia respondebimus.

ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ϛʹ.

Ὀκτωβρίου μηνὸς εἰκοστῇ, ἡμέρᾳ δευτέρᾳ, ἐγένετο.

C

Ἰουλιανὸς Καρδινάλις. Αἰδεσιμώτατοι πατέρες, προχθὲς ἐποιησάμεθα τοὺς τοιούτους λόγους, ὅτε συνήλθομεν ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Φραγκίσκου, ὅτι ἡμεῖς ἐπὶ τούτῳ τῷ σκοπῷ συνήχθημεν, ἐπὶ τοῦ ἐξετάσαι καὶ εὑρεῖν τὴν εἰρήνην μετὰ τῆς εἰρήνης. καὶ διὰ τοῦτο χρεία, ἵνα χαρίζηται τὸ ἓν μέρος τῷ ἑτέρῳ ἐν οἷς ἐστι δέον. καὶ ὑπεσχέθημεν, ἐὰν ᾖ χρεία βιβλίων, ὅσα εἰσὶν εἰς τὴν ὑποταγὴν τοῦ μακαριωτάτου πάπα, ἵνα δώσωμεν μετὰ χαρᾶς. ὡσαύτως ὑπεσχέθητε καὶ ὑμεῖς, ἐὰν ἔχητε βιβλίον, ἵνα δώσητε αὐτὸ, καὶ ἴδωμεν μίαν ὥραν. καὶ ἠξίωσα τὸν αἰδεσιμώτατον D Ἐφέσου καὶ τὸν Νικαίας διὰ βιβλίον, ἵνα δανείσωσιν ἡμῖν αὐτὸ, ὁποῖον ἔχει τὰ πρακτικὰ τῆς ὀγδόης συνόδου, ἵνα ἔχωμεν αὐτὸ μίαν ὥραν, καὶ οὐδὲν ἔδωκαν αὐτό. καὶ εἰ μὲν ἐφέρετε τὸ βιβλίον, ἰδοὺ καλόν. εἰ δὲ μὴ, πέμψατε ἵνα φέρωσιν αὐτό.

Ὃ ἀπεκρινάμην τότε, τοῦτο καὶ νῦν λέγω· ὅτι οὐ μέλλει ἐμποδισθῆναι, ἵνα δείξωμεν βιβλίον, ὅταν ᾖ χρεία. τὸ δὲ δοῦναι αὐτὸ οὕτως, ὥστε λείπειν ἀφ' ἡμῶν, ἐστὶ δύσκολον. περὶ δὲ τούτου, οὐκ ἔστιν εὔκολον δοῦναι ἡμᾶς αὐτό. εἰ δὴ καὶ εἴχομεν αὐτὸ, οὐκ ἔχομεν ἀνάγκην ἵνα συναριθμήσωμεν ταῖς οἰκουμενικαῖς συνόδοις ἄλλην σύνοδον, ἥτις οὐδὲ ἐστέρχθη ὅλως, ἀλλὰ E μᾶλλον ἠκυρώθη. καὶ αὕτη ἡ σύνοδος ἣν λέγει ἡ ἁγιωσύνη σου, ἔχει πράξεις κατὰ τοῦ Φωτίου, ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πάπα Ἰωάννου καὶ τοῦ Ἀδριανοῦ. μετὰ ταῦτα ἐγένετο ἄλλη σύνοδος, καὶ ἀνώρθωσε τὸν Φώτιον, καὶ ἠκύρωσε τὴν πρώτην σύνοδον. αὕτη ἡ σύνοδος, ἥτις ὠνομάσθη καὶ ὀγδόη σύνοδος, ἐγένετο ἐπὶ τοῦ πάπα Ἰωάννου οὗ τινος πάπα Ἰωάννου αἱ ἐπιστολαὶ εὑρίσκονται ὑπὲρ τοῦ

SESSIO VI.

Die vigesimo Octobris, feria secunda, habita est.

C

Julianus Cardinalis. Reverendissimi domini, nudiustertius, quando in ædem sancti Francisci convenimus, talem inter nos habuimus sermonem; Nos ad eum finem convenisse, ut pacem cum pace perquireremus & reperiremus, ac proinde oportere partem utramque alteri, ubi opus fuerit, mutua officia præstare: promisimusque, si opus fuerit libris quos habet beatissimus papa, libenter illos tradere: similiter & vos promisistis, si librum habueritis, illum daturos, qui per horam videatur a nobis. Rogavi autem reverendissimum Ephe- D sium & Nicænum, ut librum nobis ad horam commodarent, qui acta synodi octavæ continet, & non dederunt. Si quidem igitur librum huc attulistis, bene est; sin minus, mittite, qui illum afferant.

Ephes. Quod tunc respondi, nunc etiam dico; nihil esse impedimento, quo minus librum aliquem cum opus fuerit, ostendamus: sed difficile esse ita eum tradere, ut nos illo careamus: hunc itaque librum tradi vobis non est facile; sed si præ manibus etiam illum haberemus, nulla necessitate cogimur ad connumerandum inter œcumenicas sy- E nodos aliam synodum, quæ prorsus non est approbata, sed potius reprobata. Nam synodus hæc, de qua loquitur vestra reverentia, continet acta adversus Photium tempore Joannis papæ & Hadriani. Postea celebrata est altera synodus, quæ Photium restituit, & priorem synodm abrogavit. Hæc synodus, quæ octava etiam est appellata, facta est sub Joanne papa; cujus, Joannis

ANNO CHRISTI 1438.

SESSIO VI.

Φωτίου. ἐζήτησε δὲ ἡ σύνοδος αὕτη καὶ περὶ τῆς προσθήκης τοῦ συμβόλου, καὶ ἔκρινεν ἄξιον ἵνα ἐξαιρεθῇ παντελῶς. καὶ νομίζομεν, ὅτι οὐδὲ ὑμεῖς ἀγνοεῖτε οὔτε τὴν σύνοδον, οὔτε τὰς ἐπιστολὰς τοῦ πάπα Ἰωάννου. καὶ ἐπειδὴ ἠκυρώθησαν τὰ τῆς συνόδου ἐκείνης, οὐκ ἔστι δίκαιον ἵνα ζητῶμεν αὐτήν, ἀλλὰ τὴν μετ᾽ αὐτὴν μάλιστα. ἀπὸ τότε γοῦν μέχρι τοῦ νῦν ἀναγινώσκεται ἐν μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως οὕτως· ἅπαντα τὰ κατὰ τῶν ἁγίων πατριαρχῶν, Φωτίου, καὶ Ἰγνατίου γραφέντα ἢ λαληθέντα, ἀνάθεμα. διὰ τοῦτο ἅπερ ἀνετράπησαν, οὐδὲ πρέπει ἵνα ἔλθωσιν εἰς τὸ μέσον.

A nis inquam papæ, extant pro Photio epiſtolæ. Porro hæc synodus egit etiam de symboli additamento, dignumque cenſuit, quod penitus expungeretur. Arbitramur, vos nec synodum, nec epiſtolas Joannis papæ ignorare. Cum igitur acta illius synodi rescissa ſint, juſtum non eſt illam quærere, sed potius, quæ poſt illam eſt celebrata. Itaque ex eo tempore ad hunc usque diem in magna Conſtantinopoleos eccleſia ita legitur. Omnibus quæ adversus sanctos patriarchas, Photium & Ignatium, scripta vel dicta sunt, anathema. Quare nec decet omnino in medium afferre ea, quæ sunt abrogata.

ΙΟΥΛ. ΑΡΔ. Θέλω ἀπολῦσαι ὑμᾶς ἐκ τοῦ φόβου τούτου· ἵνα μὴ ἔχητε φόβον, ἵνα μηδὲν ἀναγνωσθῇ ἀπὸ τῆς ὀγδόης συνόδου. ἀξιοῦμεν δέ, ἵνα ἔλθῃ τὸ βιβλίον ἐκεῖνο ὃ ἐζητήσαμεν· θέλομεν γὰρ ἵνα ἴδωμεν ἀπὸ τῆς ἕκτης καὶ ἑβδόμης συνόδου, καὶ περὶ τῆς ὀγδόης οὐδὲν λέγομεν.

B JUL. CARD. Volo vos hoc metu liberare, ne illud vereamini, quod ſit aliquid ex octava ſynodo legendum. Rogamus tamen, ut liber quem petiimus, afferatur. Volumus enim in ſexta & ſeptima ſynodo videre quidpiam: & de octava nihil dicimus.

ΦΕΣ. Ἐπειδὴ εἴπατε, ὅτι χρῄζετε ἵνα ἴδητε περὶ τῆς ἕκτης καὶ ἑβδόμης συνόδου, δίδομεν τὸ βιβλίον· περὶ δὲ τῆς ὀγδόης οὐδὲν λέγομεν αὐτήν, ἐπειδὴ καὶ ἡ αἰδεσιμότης ὑμῶν λέγει τοῦτο. καὶ ἄλλως οὐ δίκαιόν ἐστιν, ἵνα ἐάσωμεν τὰς οἰκουμενικάς, καὶ ζητῶμεν τὴν μερικήν. ὅμως τὸ βιβλίον αὐτὸ οἴδατε, ὅτι ἔδωκα ἐγὼ ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῷ κύρῳ Νικολάῳ, καὶ φαίνεταί μοι ὅτι μετεγράψατε αὐτό. καὶ ἐκεῖνος πολλὰ εἶδεν αὐτό, καὶ νομίζω ὅτι μετέγραψεν αὐτό.

EPHES. Quoniam dixiſtis opus habere, ut de ſexta & ſeptima ſynodo videatis quidpiam, tradimus librum. De octava vero nihil dicimus, quando & reverentia veſtra hoc idem ait: & certe juſtum non eſt prætermitti œcumenicas, & inquiri particularem. Ceterum noſtis, librum hunc a me datum eſſe domno C Nicolao Conſtantinopoli, exiſtimoque ejus exemplar ſcriptum eſſe a vobis: nam & illi bene notus eſt liber, & exſcriptum puto eſſe ab illo.

ΡΟΔ. Ἀπὸ τοῦ ῥήματος τούτου θέλω ἰθύνειν τὸν λόγον μου πρὸς τοὺς αἰδεσιμωτάτους πατέρας. ἀπὸ τῆς τελευταίας ὁμιλίας ὑμῶν ἣν ἐξέθεσθε, τέσσαρα κεφάλαια συνήξαμεν. πρῶτον, ὑμεῖς ἀνέγνωτε τὰ σύμβολα, ἢ ἵνα ὀρθότερον εἴπω, τὸ σύμβολον. δεύτερον, ἀνέγνωτε τοὺς ὅρους. τρίτον, τινὰς ἐπιστολάς, ἤτοι Βιγιλίου, Ἀγάθωνος πάπα, καὶ Καιλεστίνου, καὶ Κυρίλλου, ἀφ᾽ ὧν συνήξατε καὶ ἐποιήσατε κεφάλαια τέσσαρα τέταρτον, εἰπόντες ὅτι διαλαβούμενοι τοσούτους πατέρας τῷ πλήθει καὶ τῷ ἀξιώματι, καὶ τὰς ἀρὰς ἐκείνων ἀκούοντες, πόσῳ ἀναθέματι ἐνέβαλον, ἵνα μηδὲν προσθῇ τις ἐν οἷς ἐκεῖνοι ἐξέθηκαν, φοβεῖσθε ὑμεῖς προσθεῖναι ἢ δέξασθαι τὴν προσθήκην, ὅπερ ὑμεῖς μὲν προσθήκην λέγετε, ἡμεῖς δὲ ἀνάπτυξιν, ἣν ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ἐν τῷ συμβόλῳ ψάλλει. Πρῶτον μὲν οὖν ἐν τῷ πρώτῳ, ἤτοι ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῶν συμβόλων ἠναγκάσθητε δεῖξαι τὸ λεγόμενον παρ᾽ ἡμῶν τοῖς Λατίνοις, ὅτι ἐστὶ προσθήκη. ἀπὸ δὲ τοῦ δευτέρου, ἐν οἷς ἀνέγνωτε τοὺς ὅρους, ἐδείξατε, ὅτι οὐ δεῖ προσθεῖναι. ἀπὸ δὲ τοῦ τρίτου ἐσπουδάσατε ἵνα ἀποδείξητε, ὅτι οὔτε ὀρθόν ἐστιν, οὔτε ἀναγκαῖον. ἀπὸ δὲ τούτων τῶν τριῶν συνάξαντες ἐποιήσατε τὸ τέταρτον, ὅτι δηλαδὴ τὰς ἀρὰς φοβούμενοι οὐ προσθήσετε. λείπεται τοιγαροῦν, ἵνα ἀρξώμεθα ἀπὸ τοῦ πρώτου, ὅτι ὃ λέγομεν οὐκ ἔστι προσθήκη, ἀλλ᾽ ἔστιν ἀνάπτυξις καὶ σαφήνεια. δεύτερον, ὅτι οὐ κωλύεται ἡ ἀνάπτυξις. πρὸς δὲ τὸ τρίτον πειρασόμεθα ἀποδεῖξαι τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι, ὅτι ἐστὶ χρήσιμον, καὶ ἀναγκαῖον, καὶ ἀληθές. τέταρτον, ἀποδείξομεν ἐκ πολλῶν καὶ ἀναγκαίων λόγων,

RHOD. Ex hoc dicto volo meum ſermonem inſtituere ad reverendiſſimos patres, Ex iis quæ ultimo dixiſtis, quatuor collegimus capita. Primo recitaſtis ſymbola, ſive ut rectius loquar, ſymbolum. Secundo definitiones. Tertio epiſtolas quaſdam, Vigilii ſcilicet, Agathonis papæ, Cœleſtini, & Cyrilli; ey quibus collegiſtis, & quatuor capita feciſtis. Quarto dixiſtis, tantorum patrum numero & dignitate præſtantium reveren- D tia ductos, & execrationes illorum audientes, quantum minati fuerint anathema, ut ne quis addat ad ea quæ illi expoſuerunt, timere vos addere, ſeu admittere additamentum, ut ipſi quidem vocatis, nos enim explanationem dicimus, quod in ſymbolo Romana canit eccleſia. Primum igitur in primo, hoc eſt ex recitatione ſymbolorum conati eſtis ptobare, quod a nobis Latinis dicitur, eſſe additamentum. Ex ſecundo vero, hoc eſt ex definitionibus, oſtendiſtis non eſſe addendum. Ex tertio autem, magno ſtudio voluiſtis demonſtrare, nec recte ſe habere, nec eſſe neceſſarium. E Ex his vero tribus colligentes, quartum formaſtis, quod ſcilicet execrationum timore non adjicietis. Supereſt igitur ut a primo ordinamur, quod non ſit additio, ſed explanatio & declaratio, quod dicimus. Secundo, quod non ſit interdicta explanatio. Ad tertium, Deo bene juvante conabimur demonſtrare, eſſe utile, & neceſſarium, & verum. Quarto, multis & neceſſariis rationibus demonſtrabimus, omnem Chriſtia-

ſtianum debere omnino veritatem amplecti. Et ad primum quidem, quoniam a reverentia veſtra poſtulatum eſt, ut ſingula capita compendioſe apteque proponantur, ſic dico; Nulla explanatio, ſeu declaratio alicujus ſcientiæ vel diſciplinæ, dicenda eſt additio; ſed vox illa in ſymbolo, Filioque, continetur in altera voce, ſcilicet ex Patre, cum ſit explanatio, & explicatio illius; non eſt ergo additio. Hujuſmodi conſequentia & ſyllogiſmus eſt optimus, nec poteſt negari; probanda jam eſt minor & major hujus ſyllogiſmi. Major hoc modo demonſtratur. Quod alicui additur, extrinſecus additur: ita ſentiunt philoſophi; & præſertim Ariſtoteles in libro de generatione & corruptione, ubi de nutritione ait: Neceſſe eſt, quod nutritur, ab addito extrinſecus aliquo. Si ergo omnis additio extrinſecus ſit; explanatio vero & explicatio non extrinſecus: ſed ex iis quæ in textu jacent; ſequitur quotieſcumque ſit expoſitio, vel explicatio alicujus ſcientiæ, quæ in præjacente contineatur, non eſſe additionem. Alioquin multa ſequerentur abſurda. Nam ſi demus, omnem explicationem ſeu declarationem eſſe additionem, hoc pacto concedemus, ad ſacram ſcripturam multas acceſſiſſe adjectiones. Cum enim patres, qui Nicæam convenerunt, ſuum expoſuerint ſymbolum ut poſuere patres, qui ſecundum generale celebrarunt concilium, addidiſſe aliquid videntur: nihilo minus tamen dixerunt, eadem eſſe, quæ priores dixere patres. Hujus rei teſtis eſt, qui ſynodo illi interfuit, Gregorius theologus ſcribens ad Cledonium ita. Nos fidei, quam ſancti patres Nicæam convenientes expoſuere ad improbandam Arianam hæreſin, nihil unquam aut prætulimus, aut præferre poſſumus: ſed illam tenemus ac tenebimus fidem, dilucidius explicantes, quod . . Spiritu ſancto minus declaratum eſt, nondum enim mota erat hæc quæſtio: quandoquidem unius deitatis oportet intelligere Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum, Deum agnoſcendo & Spiritum.

1. de gener. cap. 38.

Ex his ipſi dicimus, etſi multa expoſita ſunt in ſecunda ſynodo, non fuere tamen additamentum, ſed explicatio & expoſitio. Nam in ſymbolo primæ non dicebatur, Viſibilium omnium & inviſibilium; nec etiam illud, Filium natum ante omnia ſæcula; nec illud, Deum verum de Deo vero; nec, Spiritum ſanctum dominum & viviſicantem: & tamen ſecundæ ſynodi patres poſitis illis vocibus nihil ſe addidiſſe arbitrati ſunt, atque ut nulla facta additione beatus Gregorius, nihil ait ſe credere, quam quod dixerunt patres Nicæni. Quinimo, ſi rem exacte velitis perpendere, nulla fuit inſequens ſynodus, quæ non detraxerit, aut adjecerit. Nam in ſecunda ſublatum eſt illud a priore poſitum, Ex ſubſtantia Patris. Rurſus, quarta loco ejus, quod

Α ὅτι δεῖ πάντα Χριστιανὸν πείθεσθαι τῇ ἀληθείᾳ ἐξ ἅπαντος τρόπου. καὶ εἰς μὲν τὸ πρῶτον, ἐπειδὴ ἐξητήθη παρὰ τῆς αἰδεσιμότητος ὑμῶν, ἵνα λέγηται ἕκαστον κεφάλαιον συνόπτως καὶ καλῶς, λέγω οὕτως· Οὐδεμία ἔκθεσις, ἀνάπτυξις, ἢ σαφήνειά τινος ἐπιστήμης ἢ μαθήματος, ῥηθείη ἂν προσθήκη. ἀλλὰ τὸ, ἐκ τοῦ υἱοῦ, λεγόμενον ἐν τῷ συμβόλῳ, ἐμπεριέχεται τῇ, καὶ τοῦ πατρὸς, φωνῇ, ἐξήγησις ὂν αὐτοῦ καὶ ἀνάπτυξις· οὐκ ἄρα ἐστὶ προσθήκη· ἡ τοιαύτη ἀκολουθία καὶ ὁ τοιοῦτος συλλογισμὸς ἄριστός ἐστι, καὶ οὐ δύναται ἀρνηθῆναι. λείπεται δεῖξαι τὴν μείζονα τούτου τοῦ συλλογισμοῦ καὶ τὴν ἐλάτ-

B τονα. ἡ μείζων ἀποδείκνυται τοῦτον τὸν τρόπον. τὸ προστιθέμενόν τινι προστίθεται ἔξωθεν. τοῦτον τὸν τρόπον νοοῦσι καὶ οἱ φιλόσοφοι, καὶ μάλιστα ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τῷ περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς, ὅπου ἐκεῖνος λέγει περὶ θρέψεως· λέγει γάρ. ἀνάγκη τὸ τρεφόμενον τρέφεσθαι προστιθεμένου ἔξωθεν. εἰ δὲ πᾶσα πρόσθεσις ἔξωθεν· ἡ δ' ἀνάπτυξις καὶ σαφήνεια οὐκ ἔξωθεν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἐγκειμένων, ἕπεται, ὁσάκις γίνεται ἔκθεσις ἢ ἀνάπτυξις ἐπιστήμης τινὸς ἐμπεριεχομένης τῷ προϋποκειμένῳ, μὴ εἶναι προσθήκην. ἐπεὶ καὶ ἄλλως ἀκολουθεῖ πολλὰ ἄτοπα, ἐὰν δῶμεν τοῦτο, ὅτι πᾶσα ἀνάπτυξις ἢ σαφήνειά ἐστι

C προσθήκη. δώσομεν οὕτω τὴν ἱερὰν γραφὴν δέξασθαι προσθήκας πολλάς. τῶν γὰρ μετὰ Νίκαιαν συνελθόντων πατέρων ἐκθέντων τὸ ἑαυτῶν σύμβολον ὡς ἐξέθεντο, οἱ πατέρες οἱ συνελθόντες ἐν τῇ δευτέρᾳ οἰκουμενικῇ συνόδῳ, ἐποίησαν προσθήκην δοκοῦσαν· ὅμως εἶπον, ὅτι ἐστὶν αὐτὰ ἅπερ εἶπον οἱ πρώην πατέρες. καὶ τούτων μάρτυς ὁ καὶ παρὼν ἐν ταύτῃ θεολόγος Γρηγόριος, γράφων πρὸς Κληδόνιον οὕτως· Ἡμεῖς τῆς κατὰ Νίκαιαν πίστεως τῶν ἁγίων πατέρων τῶν ἐκεῖ συνελθόντων ἐπὶ καθαιρέσει τῆς Ἀρειανικῆς αἱρέσεως, οὐδὲν οὔτε προετιμήσαμεν πώποτε οὔτε προτιμᾶν δυνάμεθα. ἀλλ' ἐκείνης ἐσμὲν τῆς

D πίστεως καὶ ἐσόμεθα, προσδιαρθροῦντες τὸ ἐλλιπῶς εἰρημένον περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, διὰ τὸ μὴ κεκινῆσθαι τηνικαῦτα τοῦτο τὸ ζήτημα, ὅτι μιᾶς θεότητος εἰδέναι χρὴ τὸν πατέρα, καὶ τὸν υἱὸν, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, Θεὸν καὶ τὸ πνεῦμα γινώσκοντας.

Ἀπὸ τούτων ἡμεῖς λέγομεν, ὅτι εἰ καὶ πολλὰ ἐξετέθησαν ἐν τῇ δευτέρᾳ συνόδῳ, ἀλλ' οὖν οὐκ ἦσαν προσθήκη, ἀλλ' ἀνάπτυξις καὶ σαφήνεια. καίτοι γε ἐν τῷ τῆς πρώτης συμβόλῳ οὐκ ἐλέγετο, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων. ἀλλ' οὐδὲ ἐλέγετο, τὸν υἱὸν γεννηθῆναι πρὸ πάντων τῶν αἰώνων. ἀλλ' οὐδὲ Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀ-

E ληθινοῦ. ἀλλ' οὐδὲ, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κύριον καὶ ζωοποιόν. ὅμως οἱ ἐν τῇ δευτέρᾳ θέντες τὰ τοιαῦτα οὐκ ἐλογίσαντο προσθεῖναι οὐδέν. καὶ ὡς οὐδεμιᾶς γενομένης προσθήκης ὁ μακάριος Γρηγόριος λέγει, μηδὲν ἄλλο πιστεύειν, ἢ ὅπερ ἐξεῖπον οἱ πατέρες οἱ κατὰ Νίκαιαν. μᾶλλον μὲν οὖν εἰ βούλεσθε ἀκριβῶς κατανοῆσαι, οὐδεμία ἐγένετο ἑπομένως σύνοδος, ἢ τις οὔτε ἀφεῖλεν, οὔτε προσέθηκε. καὶ γὰρ ἐν μὲν τῇ δευτέρᾳ ἀφῃρέθη τὸ, ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, ἀπὸ τῆς πρά-

ANNO CHRISTI 1438.

SESSIO VI.

πρώτης. καὶ αὖθις ἡ τετάρτη ἀντὶ τούτου ὅπερ ἐλέγετο ἐν τῷ πρώτῳ συμβόλῳ· γεννηθέντα ἐκ τοῦ πατρὸς, τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, εἶπον ἐκεῖνοι· ὁμοούσιον τῷ πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα, καὶ ὁμοούσιον ἡμῖν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα. ἐναντιούμενοι τῇ δόξῃ τοῦ Εὐτυχοῦς. φαίνεται ἄρα τὸ ποιῆσαι τινὸς πράγματος ἔκθεσιν, ἢ ἀνάπτυξιν, οὐκ ἔστι προσθήκη, ἀλλὰ σαφήνεια. τοῦτο βουλόμεθα δεῖξαι διὰ μαρτυρίας καὶ ῥητοῦ τῆς ὑμῶν αἰδεσιμότητος. ὁ κύριος γὰρ ὁ Ἐφέσου ὡς ἐξ ἀνθυποφορᾶς τὸν λόγον ποιούμενος, ἐζήτησεν ἕτερον ἐπενδυόμενος πρόσωπον· τίνος χάριν οἱ ἐν τῇ τρίτῃ οὐκ ἐποιήσαντο μνείαν τοῦ τῆς δευτέρας συμβόλου, ἀλλὰ τοῦ τῆς πρώτης μόνου. καὶ λύσας ἄριστα καὶ σοφώτατα τὴν ἀπορίαν εἶπε, διὰ τὸ εἶναι ἄμφω ταῦτα ὡς ἓν, καὶ μηδὲν διαφέρειν· καὶ τοίγε προσετέθησαν πολλὰ, ὡς φαίνεται, καὶ ἐν συλλαβαῖς καὶ ἐν λέξεσιν, ἃ οὐκ ἦσαν ὡς ἔοικε προσθῆκαι, διὰ τὸ εἰς τὸν αὐτὸν νοῦν φέρειν. Ἐκ τούτων οὖν ἁπάντων ἀναφαίνεται εἶναι φανερὰν τὴν μείζονα, δηλαδὴ, μὴ εἶναι μεδὲ λέγεσθαι προσθήκην μηδεμίαν σαφήνειαν ἢ ἀνάπτυξιν· λείπεται ἤδη ἀποδεῖξαι τὴν ἐλάττονα, ἐν ᾗ καὶ πλείων κόπος, ἤτοι, τὸ ἐκ τοῦ υἱοῦ, ἐξήγησίς ἐστι καὶ σαφήνεια· ὥστε δηλονότι, ἐν οἷς λέγεται ἐκπορεύεσθαι ἐκ τοῦ πατρὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἅμα νοεῖσθαι καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ· καὶ πρὸς τοῦτο οὐ προσοίσω ἄλλας ἀποδείξεις, ἢ τῶν ἱμετέρων ἁγίων· καὶ ἀποδείξω ἐν τῇ * μείζονι, ὅτι ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ υἱοῦ καθὼς καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς, καὶ δείξω ἐκ τῶν ὑμετέρων ἁγίων· Ὁ γὰρ μακάριος Κύριλλος ἐκ τῇ κατὰ Ἰωάννην ὁμιλίᾳ, ὅπου λέγεται· ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν πατέρα, καὶ ἄλλον παράκλητον πέμψει ὑμῖν, λέγει· Τῶν γὰρ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς οὐσιωδῶν ἀγαθῶν ὑπάρχων ὁ υἱὸς κοινωνὸς, ἔχει καὶ τὸ πνεῦμα κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον, καθ' ὅνπερ ἂν νοοῖτο καὶ ὁ πατὴρ, οὐκ ἐπακτὸν, οὐδὲ ἔξωθεν· εὔηθες γὰρ, μᾶλλον δὲ μανικὸν τὸ οὕτω φρονεῖν· ἀλλ' ὥσπερ καὶ ἡμῶν ἕκαστος τὸ ἴδιον ἐν ἑαυτῷ πνεῦμα συνέχει, καὶ ἐκ τῶν ἐνδοτάτων σπλάγχνων εἰς τὰ ἔξω προχέει· διὰ γάρ τοι τοῦτο καὶ σωματικῶς αὐτὸ ἐνεφύσησεν ὁ σωτὴρ, δεικνὺς, ὅτι καθώσπερ ἐκ τοῦ στόματος τοῦ ἀνθρωπίνου πρόεισι τὸ πνεῦμα σωματικῶς, οὕτω καὶ ἐκ τῆς θείας θεοπρεπῶς προχεῖται τὸ ἐξ αὐτῆς. Ἀπὸ τούτων συμπεραίνει, ὅτι ἐπειδὴ ὁ υἱὸς ἔχει πάντα τὰ τοῦ πατρὸς ἀγαθὰ κατὰ φύσιν καὶ οὐσιώδη, ἕξει καὶ τὸ ἐκπορεύειν τὸ πνεῦμα καθὼς καὶ ὁ πατὴρ, μενόντων τῶν προσωπικῶν ἰδιωμάτων. ἐξ ὧν ἕπεται ἔχειν τὸν υἱὸν πρὸς τὸ πνεῦμα, ὥσπερ καὶ τὸν πατέρα. καὶ ἵνα μήτις νομίσῃ περὶ πνευματικοῦ τινὸς χαρίσματος, ἀλλ' οὐχὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ πνεύματος λέγειν, τοῦτο ὁ σωτὴρ ἡμῶν σαφηνίζει ἐν ἐκείνῳ τῷ ῥητῷ, τῷ, λάβετε πνεῦμα ἅγιον. οὐλλ' ἐκ τῆς τρίτης ὑποθέσεως ὑπέκειτο, ὅτι τὸ πνεῦμα μετὰ τῆς προσθήκης τὸ ἓν τῶν θείων προσώπων δηλοῖ, ἕπεται ἄρα τὸν υἱὸν ἐκπορεύειν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καθὼς καὶ ὁ πατήρ. καὶ ἴσως ἔποιτις, ὅτι τὸ ἰδίωμά ἐστιν ἀπολελυμένον καὶ καθ' ἑαυτὸ, καὶ οὐ νοεῖται ἐκεῖνο περὶ τῆς τοῦ πνεύματα-

*ὦσ ἐλάττονι.

in primo symbolo dicebatur, Natum ex Patre, hoc est ex substantia Patris, dixit; consubstantialem Patri secundum deitatem, & consubstantialem nobis secundum humanitatem; opinioni Eutychis contraria statuentes. Liquet igitur non esse additamentum, si quis explicet aliquid, sed declarationem. hoc idem probare volumus ex testimonio & dicto vestræ reverentiæ. Nam dominus Ephesius ad id respondens, quod ipsemet objeceras, cum velut ex alterius persona quæsisset; Cur patres tertiæ synodi non meminerint symboli secundæ, sed primæ tantum; optime doctissimeque occurrit, dicens, quod sint ambo illa ut unum, & nihil differant: cum tamen multæ sint additæ, ut palam est, & syllabæ & dictiones, quæ non fuere additamenta, quoniam eumdem sensum exprimebant. Ex his itaque omnibus perspicuum fit, veram esse majorem, scilicet, nullam declarationem sive explanationem esse vel dici additionem. Restat minor probanda, quæ plus etiam laboris desiderat: videlicet: sed vox illa, ex Filio, expositio & declaratio est; ita ut dum Spiritus sanctus dicitur ex Patre procedere, simul etiam intelligatur, ex Filio: ad quod non alias afferam probationes, quam sanctorum vestrorum: demonstraboque in minore, procedere ex Filio æque ut ex Patre, & ostendam per sanctos vestros. Nam beatus Cyrillus homilia in illud Joannis: *Ego rogabo Patrem, & alium Paracletum mittet vobis*: Cum enim, inquit, essentialia Dei Patris bona participet Filius, habet etiam eodem modo Spiritum, quod Pater habere intelligitur, non superadditum, non extrinsecus: stultum enim, vel potius insanum est ita sentire: sed quemadmodum unusquisque nostrum proprium in seipso continet spiritum, & ex intimis visceribus foras effundit: propterea enim corporaliter insufflavit illum salvator, ut ostenderet, ita ex divina substantia ut Deum decet, effundi quod ex ipsa est, sicut ex ore humano prodit halitus corporaliter. Ex his concludit, Filium eo quod habeat omnia naturalia & essentialia Patris bona, habere etiam, ut producat Spiritum sicut & Pater, manentibus proprietatibus personalibus. Ex quo sequitur, Filium ita se habere ad Spiritum, ut pater. Et ne quis existimet, de spiritali quopiam dono, non de ipso Spiritu id dici, salvator noster declarat iis verbis: *Accipite Spiritum sanctum*; sed positum erat ex tertio supposito. Spiritum cum addito significare unam ex divinis personis; Sequitur ergo, Spiritum æque a Filio procedere, atque a Patre. Sed dixerit fortasse quispiam, proprietatem esse quid absolutum & per se, atque ita illud non intelligi de persona Spiritus. Verum nos ad probandum contrarium, & ostendendum sermonem esse de persona Spiritus, alium testem affe-

Joan. 14.

Joan. 20.

Ibidem.

SESSIO VI. Epistola ad Gregorium fratrem de differentia subst. & hypost.

afferemus magnum Basilium, qui vobis demonstrabit, Patrem & Filium & Spiritum sanctum ita se habere, ut nullo modo Pater intelligatur, quin simul Filius & Spiritus intelligantur: neque Filium, quin simul Spiritus intelligatur. Qui Spiritum, inquit, intellexit, & ipsum per se intellexit, simulque illum, cujus est Spiritus, & Filium mente apprehendit: qui vero hunc apprehendit, Spiritum a Filio non sejunxit; sed servata quidem serie propter ordinem, conjunctim vero propter naturalem trium simul unitorum communionem, fidem in se ipso formavit. Et qui Spiritum tantummodo dixit, confessione sua simul comprehendit & illum, cujus est Spiritus. Et quoniam Christi est Spiritus, & ex Deo, ut inquit apostolus, quod in catena contingit, ut qui unum extremum trahit annulum, simul etiam attrahat alterum extremum; ita qui traxit Spiritum, Patrem quoque & Filium simul per ipsum attraxit. Filium quoque si quis accipiat, habebit ex utraque parte, hinc quidem Patrem, inde vero proprium Spiritum secum afferentem: neque enim licet excogitare sectionem vel divisionem, aut Filium intelligi sine Patre, aut Spiritum disjungi a Filio.

Rom. 8.

Reverendissimi patres, ita se habent inter se divinæ personæ, ut una illarum cogitatione apprehensa ceteræ quoque intelligantur. Itaque, ut qui intelligit Spiritum produci a Patre, necessario intelligat, eumdem produci quoque a Filio. Et ne difficile & incredibile videatur quod dicimus, eumdem Basilium volo testem adducere in sermone de fide dicentem: Quæcumque habet Pater, habet & Filius, nisi quod Filius non est Pater. Omnia est Filius, quæcumque Pater, eo uno dempto, quod non est Pater. Patrem dixi & Filium: has mihi serva proprietates: manens igitur Filius in esse Filii, omnia est quæcumque Pater, secundum ipsius domini vocem dicentis: *Quæcumque habet Pater, mea sunt*: quia profecto imaginis sunt ea omnia, quæ insunt prototypo. Reverendissimi dicunt, quæ ipse dico, mecumque conveniunt. Liquet igitur omni ex parte, spirationem esse communem Patri & Filio. Nos alia multa & clara & manifesta de hac materia possemus proferre, ac ostendere, Spiritus sancti productionem intelligi etiam ex Filio, cum dicitur procedere a Patre, sed hæc sint satis: tempus breve est: in aliam sessionem hæc differemus. Utinam Deus hæc dicendi, deque his disputandi causam tollat: sed redeo, unde sum digressus. Dicebam non esse additionem, quandoquidem omnis explicatio seu declaratio non est additio. Nos in ipsa minore demonstravimus, cum Pater dicitur spirare Spiritum, intelligi etiam Filium spirare eumdem. Ex quo sequitur, quod est positum in symbolo, non esse addita-

Joan. 16.

A τος ὑποστάσεως· ἀλλ' ἡμεῖς πρὸς τὸ δεῖξαι τὸ ἐναντίον τούτου, καὶ ὅτι περὶ τῆς τοῦ πνεύματος ὑποστάσεώς ἐστιν ὁ λόγος, προσάξομεν ἄλλον μάρτυρα τὸν μέγαν Βασίλειον· ὅστις ἀποδείξει ὑμῖν τὸν πατέρα, καὶ τὸν υἱὸν, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον οὕτως ἔχειν, ὥστε μηδενὶ τρόπῳ τὸν πατέρα νοεῖσθαι μὴ συννοουμένου τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πνεύματος· μηδὲ τὸν υἱὸν μὴ συννοουμένου τοῦ πνεύματος. Ὁ τὸ πνεῦμα νοήσας, φησὶν, αὐτό τε ἐφ' ἑαυτοῦ ἐνόησε, καὶ τὸν οὗ ἐστι πνεῦμα, καὶ τὸν υἱὸν τῇ διανοίᾳ συμπαρεδέξατο. ὁ δὲ τοῦτον λαβὼν, τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα οὐκ ἀπεμέρισεν· ἀλλ' ἀκολούθως μὲν κατὰ τὴν τάξιν, B συνημμένως δὲ κατὰ τὴν φύσιν τῶν τριῶν κατὰ ταυτὸ συγκεκραμένων, ἐν ἑαυτῷ τὴν πίστιν ἀνετυπώσατο. καὶ ὁ τὸ πνεῦμα μόνον εἰπὼν, συμπεριέλαβε τῇ ὁμολογίᾳ καὶ τὸν οὗ ἐστι πνεῦμα. καὶ ἐπειδὴ τοῦ Χριστοῦ ἐστι τὸ πνεῦμα, καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ, καθὼς φησιν ὁ ἀπόστολος, ὥσπερ ἐξ ἁλύσεως ὁ τοῦ ἑνὸς ἄκρου ἁψάμενος καὶ τὸ ἕτερον ἄκρον συνεπεσπάσατο, οὕτως ὁ τὸ πνεῦμα ἑλκύσας, δι' αὐτοῦ καὶ τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν συνεφειλκύσατο. καὶ τὸν υἱὸν εἴ τις λάβῃ, ἕξει αὐτοῦ ἑκατέρωθεν, τῇ μὲν τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, τῇ δὲ τὸ ἴδιον πνεῦμα συνεπαγόμενον. οὐ γάρ ἐστιν ἐπινοῆσαι τομὴν ἢ διαίρεσιν, ἢ υἱὸν χωρὶς C πατρὸς νοηθῆναι, ἢ τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ διαζευχθῆναι.

Αἰδεσιμώτατοι πατέρες, οὕτως ἔχουσι τὰ θεῖα πρόσωπα πρὸς ἄλληλα, ὥστε νοεῖσθαι καὶ τὰ ἄλλα πρόσωπα νοουμένου τούτων ἑνός. ὥστε συμβαίνει, ὅστις νοεῖ τὸν πατέρα ὅτι προβάλλει τὸ πνεῦμα, ἀνάγκη νοεῖν προβάλλειν αὐτὸ καὶ τὸν υἱόν. καὶ ἵνα μὴ δόξῃ δυσχερὴς καὶ ἄπιστος ὁ ἡμέτερος λόγος, θέλω προσάξαι τὸν αὐτὸν Βασίλειον μάρτυρα, λέγοντα ἐν τῷ περὶ πίστεως λόγῳ· ὅτι ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, ἔχει καὶ ὁ υἱός, σωζομένου ὅτι ὁ υἱὸς οὐκ ἔστι πατήρ. πάντα ἐστὶν ὁ υἱὸς ὅσα καὶ ὁ πατήρ, δίχα τοῦ εἶναι μόνον D πατήρ. Πατέρα εἶπον καὶ υἱόν· φύλαξαί μοι ταύτας τὰς ἰδιότητας. μένων οὖν ὁ υἱὸς ἐν τῷ εἶναι υἱός, πάντα ἐστὶν ὅσα καὶ ὁ πατὴρ κατὰ τὴν αὐτοῦ φωνὴν τοῦ κυρίου εἰπόντος· ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ ἐμά ἐστι. τῷ ὄντι γὰρ τῆς εἰκόνος ἐστὶ πάντα, ὅσα πρόσεστι τῷ πρωτοτύπῳ. Οἱ αἰδεσιμώτατοι πατέρες σὺν ἐμοὶ λέγουσιν ὅσα ἐγώ, συμφωνοῦσιν ἐμοί. φαίνεται οὖν πανταχόθεν, ὅτι τὸ προβάλλειν ἐστὶ κοινὸν πατρὶ καὶ υἱῷ. ἡμεῖς πολλὰ καὶ σαφῆ καὶ δῆλα περὶ τῆς αὐτῆς ὕλης εἴχομεν καὶ ἄλλα εἰπεῖν, καὶ δεῖξαι ὅτι ἐν τῷ λέγεσθαι, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι ἐκ τοῦ πατρὸς, νοεῖται ἐκπορεύεσθαι καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ· E ἀλλ' ἀρκεῖ ταῦτα. ἡ ὥρα βραχεῖά ἐστι· ταμιευσόμεθα ἐν ἑτέρᾳ συνελεύσει. θελήσαι ὁ Θεός ἀφελεῖν τὴν αἰτίαν τοῦ μὴ ἔχειν ἡμᾶς λέγειν ταῦτα, ἢ περὶ τῶν τοιούτων συζητεῖν. Ἀλλ' ἐπάνειμι ὅθεν ἐξέβην· ἔλεγον μὴ εἶναι προσθήκην, ἐπειδὴ πᾶσα ἀνάπτυξις ἢ σαφήνεια οὐκ ἔστι προσθήκη. ἐν αὐτῇ τῇ ἐλάττονι ἡμεῖς* ἀποδείξομεν, ἐν τῷ λέγειν τὸν πατέρα ἐκπορεύειν τὸ πνεῦμα, νοεῖσθαι τοῦτο ἐκπορεύειν καὶ τὸν υἱόν· ὅθεν ἕπεται, τὸ τεθὲν ἐν τῷ συμβόλῳ

μὴ

ANNO CHRISTI 1438.

* Ιο ἀπεδείξαμεν.

ANNO CHRISTI 1438.

SESSIO IV.

μὴ εἶναι προσθήκην, ἀλλ' ἀνάπτυξιν. Ἐπὶ τὸ δεύτερον ἔλθωμεν, ὅσπερ ἦν, ὃ καλεῖτε προσθήκην, ἡμεῖς δὲ οὔ, ἀλλὰ σαφήνειαν, μὴ εἶναι κεκωλυμένον. εἰ γὰρ ἦν προσθήκη, ὅπερ οὐ λέγομεν, οὐκ ἂν ἦν εἰ μὴ ἔξωθεν. τοιαύτη δὲ προσθήκη γράμματος ἢ λέξεως οὔτε ἐν ἱερᾷ γραφῇ τῇ παλαιᾷ ἢ τῇ νέᾳ, οὔτε ἐν τοῖς ὅροις τῶν πατέρων, ἢ τοῖς ῥητοῖς τῶν συνόδων, καθὼς ἀποδείξομεν τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ, φαίνεται εἶναι κεκωλυμένη. ἄρα οὐ κεκώλυται. εἰ δέ τις εἴποι· καὶ γράμμα καὶ λέξιν κεκώλυται προσθεῖναι ἐν τῇ γραφῇ, πολλὰ ἄτοπα ἕψονται. πρῶτον μὲν πάντας τοὺς πατέρας, ὅσοι προσέθηκαν ἐν τῇ ὑποθέσει τῆς πίστεως, ἀνάθεμα εἶναι, προστιθέντας τοῖς πρὸ αὐτῶν. ἔπειτα δὲ καὶ ὁ ἅγιος Παῦλος λέγει πρὸς Γαλάτας· εἴ τις εὐαγγελίζεται ὑμᾶς, παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω. ἀλλὰ μὴν καὶ Παύλῳ, καὶ τοῖς αὐτοῦ ῥήμασι, καὶ ἄλλῃ γραφῇ πολλὰ προσετέθη. καὶ οἱ ἅγιοι πατέρες οἱ ἐν Νικαίᾳ πολλὰ εἶπον, ἅτινα οὐ κεῖνται ἐν τῷ συμβόλῳ τῶν ἁγίων ἀποστόλων, ὥσπερ οἱ ἐν τῇ δευτέρᾳ τοῖς ἐν τῇ πρώτῃ, καὶ οἱ ἐν Ἐφέσῳ τοῖς ἐν τῇ δευτέρᾳ. ὥστε προσθήκη κωλύεται ἐν αὐτοῖς, ἡ δ' ἀνάπτυξις οὔ. εἰ γὰρ ὅλως ἀνάγκη τῷ γράμματι, ἔτι μᾶλλον μεῖζον ἀτόπημα παρηκολούθησεν ἄν, ἡμᾶς δηλονότι εἶναι ἐν ἁμαρτήματι θανασίμῳ. λέγει γὰρ ὁ αὐτὸς Παῦλος ἐν τῇ δευτέρᾳ πρὸς Κορινθίους, ὅτι τὸ γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ· οἵτινες παρὰ τοῦ Παύλου κατὰ τοῦτο ἐλέγχονται, ὡς τῶν Ἰουδαίων ὄν· οὐ χρὴ λοιπὸν ἀποβλέπειν πρὸς ἃ ἀποκτείνουσιν. ἔτι καὶ τοῦτό ἐστιν ἐναντίον τῶν ὑμετέρων διδασκάλων· ὁ μακάριος γὰρ Γρηγόριος ὁ θεολόγος λέγει· περὶ τῶν ὀνομάτων οὐ ζυγομαχήσομεν, ἕως ἂν αἱ συλλαβαὶ πρὸς τὸν νοῦν φέρωσι. καὶ ὁ ὑμέτερος διδάσκαλος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, ὃν ὑμεῖς περὶ πλείονος ποιεῖσθε, τὸ αὐτὸ λέγει, λέγων. Λέξεων ἐμοὶ λόγος ὀλίγος· οὐ γὰρ ἐν ῥήμασι μόνον, ἀλλ' ἐν πράγμασιν ἡ εὐσέβεια, κατὰ τὸν θεολόγον Γρηγόριον· περὶ δογμάτων δὲ καὶ πραγμάτων ποιοῦμαι λόγον, κἄν τις ἐπὶ τῶν πραγμάτων συμφωνῇ, πρὸς τὰς λέξεις οὐ διαφέρομαι. Ἐπειδὴ πατέρες αἰδεσιμώτατοι, ὁ διδάσκαλος ἐκεῖνος οὐ ποιεῖται φροντίδα λέξεων, οὐδ' ὑμεῖς ὀφείλετε περὶ λέξεων ποιεῖσθαι λόγον. εἰ δὲ λέγετε, ὅτι οἱ πατέρες ἐποίησαν τοῦτο οἱ ἐν ταῖς συνόδοις τοῦτο κωλύσαντες, ἐν ἰδίῳ καιρῷ ἀπολογήσομαι. ἀλλὰ κατὰ τὸ παρὸν λέξομεν τοῦτον τὸν τρόπον· ὡς οὐ χρὴ ἐγκαλεῖσθαι λέξεσι καὶ συλλαβαῖς, παραδείγματι μικρῷ χρήσομαι· οἷον, τὸ σύμβολον τοῦτο ἡμεῖς μὲν Ῥωμαϊστὶ λέγομεν, ὑμεῖς δὲ Ἑλληνιστί, καὶ ἄλλοι ἄλλως· καὶ ἐν ταῖς λέξεσι πολὺ διαφερόμεθα· ἀλλ' ὅμως διότι τοῖς νοήμασι συνερχόμεθα, οὐδεμία κώλυσις ἐστίν. εἴπωμεν καὶ ἕτερον λόγον ἁπτόμενον καὶ φιλοσόφου λόγου. ὁρῶμεν ἐν ἑκάστῃ ἐπιστήμῃ καὶ τέχνῃ, ὅτι χρή, διδόναι καὶ ἀρχὰς καὶ ἀξιώματα, ἅτινα συνέχουσι δυνάμει τὰ πάντα καὶ περιέχουσι δυνάμει πάντα τὰ μετ' αὐτὰ καὶ τὰ συμπεράσματα, καὶ οἱ

A mentum, ſed interpretamentum. Veniamus ad ſecundum, quod erat, ut vos quidem dicitis, additamentum, nos vero haud ita, ſed declarationem non eſſe interdictam. Si enim eſſet additamentum, quod negamus, certe non niſi extrinſecus eſſet; talis vero additio literæ, ſeu dictionis neque in ſacra ſcriptura veteri aut nova, neque in decretis patrum, neque in dictis ſynodorum, ut Deo favente demonſtrabimus, interdicta videtur; non eſt ergo interdicta. Quod ſi quis dixerit interdictum eſſe, & literam & vocem addi ad ſcripturam, multa ſequentur abſurda. Primo B quidem, patres omnes, quicumque in re fidei quidquam adjecerunt, ſubeſſe anathemati, cum iis addiderint, quæ ante illos erant. Deinde ſanctus Paulus in epiſtola ad Galatas ait: *Si quis vobis evangelizaverit præter id, quod accepiſtis, anathema ſit*. Et tamen & Paulo, & verbis ejus, & reliquæ ſcripturæ multa ſunt addita. Et ſancti patres Nicæni multa dixere, quæ non habentur in ſymbolo ſanctorum apoſtolorum; quemadmodum patres ſecundæ ſynodi ad ea quæ dixere priores; & qui Epheſum convenerunt ad ea, quæ dixerunt patres ſecundæ, addiderunt. Itaque ad- C ditamentum ad ea fieri, non explanationem prohibetur. Si enim omnino literam ſequitur neceſſitas, multo etiam majus ſequeretur abſurdum, nos verſari ſcilicet in peccato mortali. Idem namque Paulus in ſecunda ad Corinthios epiſtola dicit, literam occidere, ſpiritum vivificare: qui a Paulo idcirco reprehenduntur, quia Judaicum ſenſum habebant: non eſt ergo reſpiciendum ad ea, quæ occidunt. Præterea hoc eſt contra veſtros doctores. Nam beatus Gregorius theologus, de verbis, inquit, nequaquam concertabimus, dum ad eumdem ſenſum ſyllabæ D ducant. Et doctor veſter Gregorius Palamas, quem vos magni facitis, hoc idem ait: De vocibus, dicens, parum curo; non enim in ſolis vocibus, ſed in rebus conſiſtit pietas juxta Gregorium theologum: dogmata & res mihi curæ ſunt: & ſi quis in re conveniat, contra voces non pugno. Reverendiſſimi patres, cum doctor ille de verbis non ſit ſolicitus, nec vos debetis eſſe ſoliciti. Si vero dicitis, patres hoc voluiſſe, qui in ſynodis fieri hoc vetuerunt, ad hoc opportune reſpondebo. In præſens tamen ita dico: Quod non ſit de vocibus & ſyllabis expoſtulandum, modico utar exemplo. Certe hoc E ipſum ſymbolum nos quidem Latine dicimus, vos autem Græce, & aliter alii; & multa eſt vocum inter nos differentia; quia tamen convenimus in ſenſu, nulla id lege non licet. Dicamus & aliam rationem ex philoſophia deſumptam. In unaquaque ſcientia & arte videmus, danda eſſe principia & axiomata, in quibus virtute omnia continentur quæ poſt illa ſunt, atque ipſæ concluſiones: doctores tamen iis non

Cap. 1.

Cap. 3.

Oratione in epiph.

contenti exponunt per syllogismos, per argumenta, per inductionem, & alia exempla, & nemo dicit aliam hæc esse scientiam: testis est Aristoteles posteriorum analyticorum libro secundo: Quæ sunt post principia, dum ab iis originem ducant, virtute continentur in illis. Habemus etiam nos communia principia & axiomata theologica, quæ sunt utrisque communia, & creduntur ab utrisque. Ex iis igitur licet ostendere, Spiritum sanctum procedere etiam ex Filio. Quare ex his omnibus manifestum est, hoc quod Romana dicit ecclesia, non esse additamentum. Alia quoque ratione ostendemus, addi voces & syllabas, nullo modo esse vetitum, si adsit necessitas. Nam ut dicit Paulus: *Unus dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus & Pater omnium*, una ecclesia: " unum quoque igitur axioma. Si ergo huic ecclesiæ diversis temporibus licuit necessitate cogente addere, potestas hæc a posterioribus non est tollenda. Ipse enim salvator ait: *Ego vobiscum ero omnibus diebus usque ad consummationem sæculi*: quod non est ita intelligendum, ut nobiscum simpliciter sit, & regat nos: hoc enim modo est etiam cum lapidibus & plantis & animatis omnibus: sed eo quod uniat omnes nos gratia & fide una; quod non licet reperire in membris altera fide inter se diffidentibus. Constat itaque nihil prohibere, si cogat necessitas, quo minus addantur dictiones & syllabæ: alioquin magnum profecto damnum impenderet Christianis. Exorientibus enim quovis tempore multis ac diversis hæresibus, necesse est ecclesiam illis obsistere prædicatione & argumentis; quod etiam probant patres secundæ synodi, quæ Constantinopoli coacta est; primi enim illi addiderunt, excusantque se dicentes: Si fieri posset, ecclesiam stabilem esse, ac nullo damno affici, non opus esset additione; sed quoniam pericula emergunt in ecclesia, opus fuit in illo symbolo declarationem apponi: propterea Romana quoque ecclesia id fecit necessitatis tempore. Quod si interdictum est, ostendite quæso ubi. In decretis patrum non est interdictum: sed solum dicitur, non licere proferre aliam fidem, aut conscribere, aut componere. Ecce quod a patribus Ephesinæ synodi dictum est, non licere aliam fidem conscribere, audistis. Ex quo sequitur, quidquid aliæ insequentes synodi similiter statuerunt, aut sanctus aliquis de syllaba & voce dixit, referendum esse ad hos tertiæ synodi patres; juxta quorum sensum intelligenda sunt & aliorum dicta. Quemadmodum & qui postea secuti sunt, patres protestati sunt, nullo modo se aliud agere, quam quod prius dictum erat a patribus: sed qui interdixere primi, de illo interdicto locuti sunt, quo alterius fidei prohibetur additio; ergo necesse est alia quoque referri ad sensum istorum. Quod enim dicunt aliqui de vocibus & syllabis referri debet ad

Ephes. 4. " eadem auctoritas.

Matth. 28.

A διδάσκαλοι ὅμως οὐκ αρχόμενοι ἐξηγοῦνται διὰ συλλογισμῶν, δι' ἐπιχειρημάτων, δι' ἐπαγωγῆς καὶ ἑτέρων παραδειγμάτων, καὶ οὐδεὶς λέγει εἶναι ἑτέραν ἐπιστήμην. καὶ μάρτυς ὁ Ἀριστοτέλης ἐν δευτέρῳ τῶν δευτέρων ἀναλυτικῶν· τὰ μετὰ τὰς ἀρχὰς, ἕως ἂν εἰς τὴν οἰκείαν ἀρχὴν φέρωσι, δυνάμει ἐν αὐταῖς ἐμπεριέχονται. ἔχομεν οὖν καὶ ἡμεῖς κοινὰς ἀρχὰς καὶ ἀξιώματα θεολογικὰ, ἅτινά εἰσι κοινὰ ἀμφοτέροις, καὶ παρ' ἀμφοτέρων πιστεύονται. ἐκ τούτων οὖν ἔσται δεῖξαι, καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. ὅθεν ἐκ τούτων ἀναφαίνεται πάντων, μὴ εἶναι προσθήκην τοῦτο, ὃ λέγει ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία. B ἔτι καὶ ἄλλως δείξομεν, ὅτι οὐδενὶ τρόπῳ κεκώλυται προσθεῖναι λέξεις ἢ συλλαβὰς, οὔσης ἀνάγκης. καὶ γὰρ ὡς λέγει Παῦλος· εἷς κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα, εἷς Θεὸς καὶ πατὴρ πάντων, μία ἐκκλησία. ἄρα καὶ τὸ αὐτὸ ἀξίωμα. εἰ γοῦν ταύτῃ τῇ ἐκκλησίᾳ κατὰ καιροὺς διαφόρους, οὔσης ἀνάγκης, ἐξῆν προσθεῖναι, αὕτη ἡ ἐξουσία οὐ κωλυθήσεται παρὰ τῶν μετὰ ταῦτα. αὐτὸς γὰρ ὁ σωτὴρ λέγει. ἐγὼ ἔσομαι μεθ' ὑμῶν πάσας τὰς ἡμέρας μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. τοῦτο δὲ οὐ δεῖ νοεῖσθαι καὶ περὶ τοῦ ἁπλῶς ἡμῖν συνεῖναι καὶ κυβερνᾷν, ὅτι τῷ τρόπῳ τούτῳ σύνεστι καὶ C τοῖς λίθοις, καὶ τοῖς φυτοῖς, καὶ πᾶσι τοῖς ἐμψύχοις· ἀλλὰ τῷ ἑνοῦν πάντας ἡμᾶς χάριτι καὶ μιᾷ πίστει, ὅπερ οὐκ ἔστιν εὑρεῖν ἐν τοῖς ἑτέρᾳ πίστει διαιρουμένοις μέλεσι. φαίνεται οὖν μὴ εἶναι κεκωλυμένον προσθεῖναι λέξεις ἢ συλλαβὰς οὔσης ἀνάγκης. παρὰ γὰρ ταῦτα ἐπηκολούθησεν ἂν μεγίστη ζημία τοῖς Χριστιανοῖς· ἀναφυομένων ἑκάστοτε πολλῶν καὶ διαφόρων αἱρέσεων, ἀνάγκη ἐστὶ τὴν ἐκκλησίαν προσίστασθαι τοῖς τοιούτοις διὰ διδαχῆς, δι' ἐπιχειρημάτων. τοῦτο δοκιμάζουσι καὶ οἱ ἐν τῇ δευτέρᾳ συνόδῳ τῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει· ἐκεῖνοι γὰρ πρῶτοι προσέθηκαν πρῶτον, καὶ παραιτοῦνται, λέγοντες· εἰ ἦν D δυνατὸν εἶναι τὴν ἐκκλησίαν σταθηρὰν καὶ ἀζήμιον, οὐκ ἂν ἐδέησε προσθήκης. ἀλλ' ἐπειδὴ θεωροῦνται κίνδυνοι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐγένετο χρεία διασαφηνίσαι ἐν τῷ συμβόλῳ ἐκείνῳ. διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἐκκλησία τῆς Ῥώμης ἐποίησε τοῦτο ἐν καιρῷ ἀνάγκης. εἰ δὲ τοῦτο κεκώλυται, δείξατε ἐν ποίῳ. ἐν τοῖς ὅροις τῶν πατέρων οὐ κεκώλυται, ἀλλὰ μόνον λέγεται, ἑτέραν πίστιν μὴ ἐξεῖναι προφέρειν, ἢ συγγράφειν, ἢ συντιθέναι. ἰδοὺ ἠκούσατε τὸ ῥηθὲν παρὰ τῶν πατέρων τῶν ἐν τῇ Ἐφέσῳ, μὴ ἐξεῖναι ἑτέραν πίστιν συντιθέναι. ὅθεν ἕπεται, ὅτι καὶ ὅσαι ἄλλαι σύνοδοι ἠκολούθησαν καὶ εποίσαν κώλυμα, ἢ ἅγιός E τις εἶπε περὶ συλλαβῆς ἢ λέξεως, τοῦτο ὀφείλει ἀναφέρεσθαι πρὸς τούτους τοὺς ἐν τῇ τρίτῃ συνόδῳ, καὶ ἐντεῦθεν ἐξηγεῖσθαι καὶ τὰ τῶν ἄλλων. καθ' ὃν τρόπον καὶ οἱ μετὰ ταῦτα γεγονότες διεμαρτύραντο, οὐδενὶ τρόπῳ ποιεῖν ἄλλως, ἢ ὃ προεῖπον οἱ πατέρες. ἀλλ' οἱ πρῶτον κωλύοντες ποιοῦνται μνείαν κωλύματος προσθέκης ἑτέρας πίστεως, ὥστε καὶ τὰ ἄλλα ἀνάγκη φέρεσθαι πρὸς τούτους. εἰ γὰρ καὶ τινες λέγουσι περὶ λέξεων καὶ συλλαβῶν, ὀφείλει ἀναφέρεσθαι

πρὸς

ANNO CHRISTI 1438.

πρὸς τὴν διάνοιαν τῶν πρώτων πατέρων, ὥσπερ A εἴπομεν. ἐκείνας γὰρ τὰς λέξεις δεῖ παραιτεῖσθαι, αἵ τινες εἰς ἄλλην ἔννοιαν γέρουσιν. ὥσπερ γὰρ ἀποπεμπτέαι αἱ ἄλλαι ἔννοιαι, οὕτω καὶ αἱ ἄλλαι λέξεις ἄλλην ἔχουσαι ἔννοιαν ἀποπεμπτέαι εἰσίν. ὅθεν ἕπεται, ὅτι ἐκεῖνα τὰ κωλύματα οὐχ ἅπτονται ἡμῶν· καὶ ὃ λέγετε προσθήκην, λέγομεν ἀνάπτυξιν· καὶ τὴν ἔννοιαν ἔχον οὐκ ἔστιν ἑτέρα πίστις. ἕπεται ἄρα, ὅτι οὐχ ὑποκείμεθα τῷ ἀναθέματι. εἴχομεν καὶ πλείονα ἄλλα εἰπεῖν περὶ τούτου ἐν τῇ τετάρτῃ συνόδῳ, ἀλλὰ καιρός ἐστιν ἀναστῆναι. τούτων οὕτως εἰρημένων παρὰ τοῦ Ῥόδου, ἐλύθη ἡ σύνοδος. τῇ ἑξῆς δὲ συνελεύσει συνῆψεν ὁ Ῥόδου τὴν ἀπο- B λογίαν, ἥν τινα τῇ παρούσῃ τελειῶσαι οὐκ ἠδυνήθη.

mentem primorum patrum, ut diximus. Illæ quippe voces respuendæ sunt, quæ ad alium inducunt sensum: sicut enim alii sensus rejiciendi sunt, ita rejiciendæ quoque aliæ voces inferentes alium sensum. Ex quo sequitur, decreta illa prohibentia nequaquam ad nos spectare: & quod ipsi vocatis additamentum, nos declarationem dicimus; quæ cum eumdem habeat sensum, non est altera fides. Sequitur ergo, nos anathemati non subjacere: multa alia possemus de hoc afferre ex quarta synodo, sed jam tempus surgendi est. His ita a Rhodio præsule dictis, dimissa est synodus: sequenti vero sessione absolvit apologiam quam in præsenti non potuit ad finem perducere.

SESSIO VI.

ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ζ.

Ὀκτωβρίου πέμπτῃ καὶ εἰκοστῇ, τῷ σαββάτῳ, ἐγένετο.

Ο ΡΟΔΟΥ ΑΝΔΡΕΑΣ.

ΜΕΤΑ τῆς χάριτος καὶ εὐλογίας τῆς ἁγιωσύνης σου, πάτερ μακαριώτατε, καὶ μετ' ἀρεσκείας τοῦ γαληνοτάτου κυρίου τοῦ βασιλέως, καὶ τοῦ αἰδεσιμωτάτου πατρὸς κυρίου τοῦ πατριάρχου, προχωρήσομεν ἐπὶ τὴν ἡμετέραν C ἀπολογίαν. Ἐν τῇ τελευταίᾳ ἡμῶν ὁμιλίᾳ, ὡς οἴδατε πατέρες ἄριστοι, δύο τινὰ ἐλύθησαν παρ' ἡμῶν· πρῶτον, ὅτι ὅπερ πιστεύει ἡ ἁγία τοῦ Θεοῦ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία, οὐκ ἔστι προσθήκη. δεύτερον, ὅτι οὐ κεκώλυται ἡ προσθήκη. λείπονται δύο τὰ ἐπακολουθοῦντα, ὅτι τέ ἐστιν ἀληθὲς καὶ ἀναγκαῖον, καὶ ὅτι πρέπον δέχεσθαι καὶ δοκιμάζειν τοῦτο παντὶ Χριστιανόν. ἀλλὰ πρὸ τοῦ ἐλθεῖν ἡμᾶς εἰς τὴν πραγματείαν τούτων τῶν δύο μερῶν, πρότερον ἐρῶ τινά. πρῶτόν ἐστιν, ὅτι τρίτον μέρος, ὅτι δηλαδὴ ἀληθές ἐστι καὶ ἀναγκαῖον, ἐφαίνετο ἡμῖν, τῷ ἁγιωτάτῳ δηλονότι πατρὶ καὶ πᾶσι τοῖς ἄλλοις, εἶναι D ἁρμοδιέστατον· ἐν πάσῃ γὰρ διαγνώσει ἀναγκαῖόν ἐστι ζητεῖσθαι τὸ ἀληθές. τοῦ γὰρ ἀληθοῦς ἀναφανέντος, ῥᾳδίως πάντα διαλυθήσονται τὰ δοκοῦντα ἐναντιοῦσθαι. μάρτυς ἐστὶ τούτου ὁ ὑμέτερος Ἀριστοτέλης· φησὶ γάρ· τῷ ἀληθεῖ πάντα συμφωνοῦσι, τῷ δὲ ψεύδει τάχιστα διαφωνεῖ ἡ ἀλήθεια. ἡγησάμεθα τοιγαροῦν, ὅτι ἀποδεχθέντος τοῦ ἀληθοῦς, ῥᾳδίως ἀποδείξομεν, ὅτι ἐξῆν τῇ Ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ, ἐκεῖνο ποιῆσαι, ὅπερ ὑμεῖς καλεῖτε προσθήκην. συνωθούμεθα δὲ μάλιστα τοῦτο ποιῆσαι τοῖς ὑμετέροις λόγοις καὶ συχναῖς παρακλήσεσι. καὶ γὰρ καὶ ἐν ταῖς κοινῇ καὶ ἰδίᾳ ὁμιλίαις πα- E ρεκαλεῖτε ἡμᾶς ἀεὶ πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας συζήτησιν· τοῦτο δὲ φαίνεται δι' ὧν ἡμῖν δεδώκατε γραφῶν. μάλιστα δὲ ἐπειδὴ ὁ αἰδέσιμος κύριος ὁ Ἐφέσου ἐν τῇ πρώτῃ αὐτοῦ προτάσει ἐζήτησεν, ἵνα ἀποδῶμεν λόγον, τίνι λόγῳ ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία τὴν προσθήκην ἐν τῷ συμβόλῳ πεποίηκεν. ἐδέησεν οὖν ἡμᾶς χαρίσασθαι τοῖς πατράσι τούτοις, καὶ ζητῆσαι τὴν τοῦ πράγματος ἀλήθειαν. ὅτι μὲν οὖν ἡ σαφήνεια

SESSIO VII.

Die vigesimaquinta Octobris sabbato celebrata est.

ANDREAS RHOD.

BEnigne annuente ac benedicente sanctitate tua, pater beatissime, assentientibus quoque serenissimo imperatore, & reverendissimo patre domino patriarcha, susceptam defensionem nostram C prosequemur. In ultimo sermone nostro duo quædam, ut nostis, patres optimi, sunt a nobis soluta. Primum quidem, non esse additamentum, quod sancta Dei Romana credit ecclesia: Alterum vero, non esse vetitum fieri additionem: restant duo, quæ sequuntur: nimirum hoc esse verum & necessarium, nec non ab omni Christiano suscipiendum esse & approbandum. Sed antequam ad hæc duo tractanda venimus, dicam prius nonnulla. Et primo quidem: tertium illud, quod scilicet verum sit & necessarium; visum esse nobis, tam scilicet sanctissimo patri, quam D aliis omnibus, accommodatissimum: quoniam in omni disquisitione necesse est verum investigari: illo enim comperto facile omnia, quæ videntur esse contraria, dissolventur: testatur hoc vester Aristoteles: Omnia enim, inquit, cum vero concordant, a falso vero citissime veritas dissentit. Existimavimus itaque detecta veritate facile nos esse demonstraturos, licuisse Romanæ ecclesiæ illud facere, quod vos additamentum vocatis. Compellimur vero ita agere vestris potissimum dictis & cohortationibus. Nam & in privatis & in publicis colloquiis adhortati nos semper estis E ad inquirendam veritatem: quod liquet ex scripturis, quas nobis dedistis: præcipue vero ex eo, quod reverendus dominus Ephesius cum primum suum haberet sermonem, postulavit, ut redderemus rationem, cur Romana ecclesia symbolo additamentum adjecerit: Oportuit ergo nos rem gratam his patribus facere, & rei veritatem inquirere. Quod igitur declaratio illa sit apposita symbolo, omnibus patet. An vero opus fuerit id ita declarari, fortasse dubi-

Ethic. c. 8.

bitaverit quispiam. Verum necessarium & verum illud esse, atque ita demonstratum, fuisse necessario ponendum, instante præsertim & compellente necessitate, ostendere hinc aggredimur. Nam ea quæ nobis objiciuntur, non videntur habere locum: dictum est enim, sicuti relatum nobis est, non esse a nobis observatum quod opus erat; & quod fieri condecet, esse subversum; quodque ad objecta responderimus? Nos vero Dei beneficio nihil horum fecimus. Et ad primum quidem, vos quantum libuit objecistis: licet ergo & nobis dicere quæcumque voluerimus, & respondere pro re nostra; quod opinor non videri a ratione alienum. Ad illud vero, quod rerum condecentem ordinem a nobis eversum asseritis: hoc pace vestra, non est ita: ratio est, quia licet reo in judicio, & se defendenti in philosophorum palæstra miscere aliquando quæ in rem faciunt disputando: necesse enim habet qui respondet probare aliquid, & accepta veritate aliqua progredi ulterius: nec ideo injuriam proponenti facit. Ad tertium vero, quod nihil omnino ad objecta responderimus: hoc ideo factum est, quia nondum tertiam partem tractavimus. Quærentibus enim vobis an licitum esset addere, seu quomodocumque declarare, ita respondimus: neque enim possumus negare id factum a nobis, aut ignorantiam obtendere, aut dissimulare. Necesse ergo, ut devenientes in materiam speciatim, demonstremus dogma verum esse & necessarium. Optime igitur posita est particula: sed quoniam id vos, patres reverendissimi, graviter, ut videmini, tulistis, dicentes minime velle ad dicta hujusmodi respondere; nos ut in hoc etiam rem vobis gratam faciamus, tertiam illam partem prætermittemus: loco vero illius dicemus aliqua, quæ valeant & ad ea confirmanda, quæ pro nostra sententia dicta sunt, & conducant ad ea, quæ sunt dicenda. Simul etiam constabit omnibus, nos ad objecta proposita respondere: quod ut satis appareat, ordiamur ex iis, quæ protulistis ipsi & recitastis: ita enim palam fiet, num culpæ, quam nobis impingitis, obnoxii simus, necne. Et primo quidem Nicænum protulistis symbolum; sed cur protuleritis, nescimus: illud enim nullo modo adversatur. Nos de Spiritu sancto disputavimus, an ex Filio procedat, sicut ex Patre; &, an liceret Romanæ ecclesiæ hoc declarare: atqui contra hæc nihil in illo symbolo dicitur, nec est omnino qui neget: hoc igitur nihil ad rem facere videtur. Dicunt enim in illo symbolo patres quod & nos credimus, suscipimus, & fatemur: hoc nobis æque & vobis commune est. Quod vero reverendus pater Ephesius, dum sua exponeret, sessione præcedenti, dubia quædam proponens dixit: Patres synodi secundæ ac tertiæ voluisse, symbolum illud primæ synodi nulla posse affici

A ἐκείνη τέθειται ἐν τῷ συμβόλῳ, πᾶσίν ἐστι δῆλον. ὅτι δὲ χρεία διασαφηνισθῆναι τὸ τοιοῦτον, ἴσως ἂν ἀμφιβάλλειε τίς. ἀλλ' ὅτι ἀναγκαῖόν ἐστι καὶ ἀληθὲς, καὶ ἀποδειχθέντος τοῦ ἀληθοῦς εἵπετο ἀναγκαίως καὶ τοῦτο τεθῆναι, ἀνάγκης μάλιστα προϋποκειμένης καὶ συνωθούσης, ἀπὸ τούτου δείξοντες ἐρχόμεθα. ὅτι μὲν αἱ ἀντιθέσεις αἱ ἡμῖν ἐπιφερόμεναι χώραν ἔχουσι δοκεῖν. ἐρρήθη γὰρ, ὡς ἡμῖν ἀντηνέχθη. ὡς οὔτε τὰ δέοντα ἐτηρήσαμεν, καὶ ὅτι κατεστρέψαμεν τὰ εἰκότα, καὶ ὅτι οὐκ ἀπελογούμεθα πρὸς τὰ προτεινόμενα. ἡμεῖς δὲ χάριτι Θεοῦ οὐδὲν B ἐποιήσαμεν τούτων. πρὸς μὲν οὖν τὸ πρῶτον, ὑμεῖς προετείνατε ὅσον ἤρεσεν. ἔξεστιν οὖν καὶ ἡμῖν εἰπεῖν ὅσα ἂν βουληθῶμεν, καὶ ἀποκριθῆναι ὑπὲρ τοῦ ἡμετέρου δικαίου· ὅτε πιστεύω, ὡς τοῦτο τῷ λόγῳ ἀπᾷδον δόξειε. πρὸς ὃ δὲ λέγετε, ὅτι κατεστρέψαμεν τὰ εἰκότα, μετὰ τιμῆς, τοῦτο οὐ συνίσταται. ὁ δὲ λόγος· ἔξεστι τῷ τε ἐναγομένῳ ἐν δικαστηρίῳ, καὶ τῷ ἀπολογουμένῳ ἐν τῇ τῶν φιλοσόφων παλαίστρᾳ, ἀναμιγνύειν ἐνίοτε τὰ καθήκοντα μεταξὺ συλλόγου, καὶ γὰρ ὁ ἀπολογούμενος ἀνάγκην ἔχει ἀποδεῖξαί τι, καὶ προληφθείσης τινὲς ἀληθείας πρὸς τὰ λοιπὰ χωρῆσαι. οὐ μὴν διὰ τοῦτο τὸ τοῦ προτείνον- C τος νοσφίζεται δίκαιον. πρὸς δὲ τὸ τρίτον, ὅτι οὐδὲν ὅλως πρὸς τὸ προκείμενον φαίνεται ἀντικείμενον· καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα, ἐπειδὴ οὔπω μετεχειρισάμεθα τὸ τρίτον μέρος. ἐρωτώντων γὰρ ὑμῶν, πότερον ἐξῆν προσθεῖναι ἢ ὁπωσοῦν σαφηνίσαι, οὕτως ἀπεκρινάμεθα. οὐ γὰρ ἂν δυναίμεθα ἀρνηθῆναι μὴ τοῦτο πεποιηκότες, οὔτε μὴν ὑποτιθέναι ἄγνοιάν τινα ἢ προσποίησιν. ἀναγκαῖον ἄρα ἐστὶν ἐλθόντας πρός τι μέρος, ἀποδεῖξαι ὡς εἴη τε ἀληθὲς καὶ ἀναγκαῖον. ἄριστα τοιγαροῦν ἡ μερὶς ἐτέθη. ἀλλὰ μὴν ἐπειδὴ ὑμεῖς, ὦ πατέρες αἰδεσιμώτατοι, βαρέως τοῦτο, ὡς φαίνεται, ἠνέγκατε, ἐπαγγελλόμενοι μὴ D βούλεσθαι ἀποκριθῆναι πρὸς τὰ τοιαῦτα. θέλοντες ἡμεῖς ὑμῖν κἀν τούτῳ τῷ μέρει χαρίσασθαι, παραλείψομεν μὲν τὸ τρίτον μέρος ἐκεῖνο, ἀντ' ἐκείνου δὲ ἐροῦμέν τινα, δι' ὧν βεβαιωθήσονται τὰ προηγησάμενα ἡμέτερα δίκαια, καὶ ἅτινα συνοίσουσι πρὸς τὰ μετέπειτα ῥηθησόμενα. ἅμα δὲ φανήσεται πᾶσιν, ὡς ἡμεῖς πρὸς τὸ προκείμενον ἀπολογούμεθα. καὶ ἵνα ἐπιεικῶς τοῦτο φανῇ, ἀρξώμεθα ἀφ' ὧν ὑμεῖς αὐτοὶ καὶ προηνέγκατε καὶ ἀνεγνώκατε. ἐξ ὧν φανήσεται, ἄν τε ἡμεῖς αἰτίαν ἔχομεν ἐν οἷς ἡμῖν ἐγκαλεῖτε, ἄν τε καὶ μή. καὶ πρῶτον μὲν προεθέσθε τὸ ἐν Νικαίᾳ σύμβολον· οὐκ οἴδαμεν δὲ, E τίνι τρόπῳ τοῦτο προεθέσθε. κατ' οὐδὲν γὰρ ἡμῖν ἐκεῖνο προσίσταται, οὐδ' ἐναντίον ἐστίν. ἡμεῖς διελέχθημεν περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, εἴπερ ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ υἱοῦ, καθάπερ ἐκ τοῦ πατρός· καὶ εἰ ἐξῆν τῇ Ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ σαφηνίσαι τοῦτο. ἀλλὰ μὴν ἐν τῷ εἰρημένῳ συμβόλῳ οὐδὲν ἐναντίον τούτων λέγεται, οὔτε μὴν τις ἀρνεῖται· ὥστε οὐ φαίνεται τὸ τοιοῦτον ποιεῖν πρὸς τὸ προκείμενον. λέγουσι γὰρ ἐν ἐκείνῳ τῷ συμβόλῳ οἱ πατέρες ὃ καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν, καὶ δεχόμεθα, καὶ ὁμολογοῦμεν. τοῦ-

το

ANNO CHRISTI 1438. SESSIO VII.

τὸ ἡμῖν καὶ ὑμῖν ἐξ ἴσου κοινόν. ἀλλ' ἐπειδήπερ ὁ αἰδέσιμος πατὴρ ὁ Ἐφέσου τὰ ἑαυτοῦ ἐκτιθέμενος ἐν τῇ προλαβούσῃ, τινὰς ἐκίνησεν ἀπορίας, ὅτι οἱ πατέρες οἱ γεγονότες ἐν τῇ δευτέρᾳ καὶ τρίτῃ συνόδῳ ἠθέλησαν ἀπαράτρωτον καὶ ἀμετακίνητον μένειν ἐκεῖνο τὸ σύμβολον τῆς πρώτης συνόδου, τοῦτο ἀληθές ἐστιν ὅσον πρὸς τὴν πίστεως τῶν Χριστιανῶν ἀλήθειαν· ὅσον δὲ πρὸς ἀνάπτυξιν, ἔξεστι προσθεῖναι, καὶ καθ' ὃν τρόπον ἐν ἑκάστῃ ἐπιστήμῃ ἐν ταῖς ἀρχαῖς τῆς αὐτῆς ἐπιστήμης πάντα περιέχονται δυνάμει, ἃ τῆς αὐτῆς ἐπιστήμης ἐστὶ καὶ τέχνης, οὕτω καὶ τὸ σύμβολον ἐκεῖνο συνεπτυγμένως περιέχει πᾶσαν τὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν πίστιν τῶν Χριστιανῶν, οὐκ ἀνεπτυγμένως, ἀλλὰ συνεπτυγμένως. ἡνίκα γὰρ λέγεται, καὶ εἰς τὸν υἱόν, καὶ τὰ λοιπά, τὸν ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα, τοῦτο κατὰ τοῦ Ἀρείου λέγεται· ἡνίκα δέ, εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς εἴη Θεός, κατὰ Μακεδονίου καὶ Εὐνομίου. πάλιν ἡνίκα λέγεται, τὸν υἱὸν σαρκωθῆναι καὶ γεννηθῆναι, κατὰ τοῦ Νεστορίου. καὶ εἴ τις διεξιὼν ζητείη, οὐδεμίαν εὑρήσει αἵρεσιν γενομένην ἢ ἐσομένην, ἥ τις οὐκ ἀνετράπη δυνάμει διὰ τοῦ συμβόλου ἐκείνου. ἐπειδὴ τοίνυν ἡ πρώτη ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδος τὸ θεῖον τοῦτο προήνεγκε σύμβολον, οἱονεὶ θεμέλιον τῆς πίστεως, ἔδει ἀναγκαίως τοῦτο μένειν ἀμεταποίητον· καθ' ὃν τρόπον καὶ ἐν ταῖς ἐπιστήμαις εἴπομεν, εἰ καὶ τὰ συμπεράσματα μεταβάλλονται, αἱ ἀρχαὶ οὐ μεταβάλλονται. ἀφ' οὗ ἕπεται, ὅσον ἀπὸ τοῦ συμβόλου ἐκείνου, μηδὲν τὴν ὑμετέραν αἰδεσιμότητα ἔχειν κατὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας ἐγκαλεῖν. ἀναγνωσθήτω δὴ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου τὸ σύμβολον. Ἀνεγνώσθη τὸ σύμβολον τῆς ἐν Νικαίᾳ, καὶ ὁ ὅρος τῆς τρίτης συνόδου. Ἰδοὺ πατέρες αἰδεσιμώτατοι, ἀνεγνώσθη καὶ τῆς τρίτης συνόδου ἡ κώλυσις φωνῇ ὑμετέρᾳ, καὶ ἡμετέρᾳ· πάντες ὁμοῦ Λατῖνοι καὶ Γραικοὶ συνῆκαν τοὺς πατέρας ἐκείνους, καὶ δύνανται διηνεκεῖς εἶναι μάρτυρες καὶ κριταί. ἐκεῖσε κεκώλυται, ἑτέραν πίστιν μὴ συντιθέναι, ἢ συγγράφειν, ἢ προκομίζειν. μετὰ ταῦτα δέ. ὅστις δὲ ἑτέραν πίστιν διδάσκῃ, καὶ τὰ λοιπά. τί τούτων ἡμῶν ἅπτεται; οὐδὲν οὐδαμῶς. ἐδείξαμεν φανερῶς, τὸ αὐτὴν εἶναι πίστιν πιστεύειν ἐκπορεύεσθαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ υἱοῦ, καθάπερ καὶ ἐκ τοῦ πατρός. καὶ γὰρ ἐλέγομεν ἐν τῇ προτεραίᾳ ἡμῶν ἐκθέσει, ὅτι ἀνάπτυξις, ἔκθεσις, σαφήνεια προϋπαρχούσης τινὸς ἀληθείας, οὐδενὶ τρόπῳ λέγεται προσθήκη, οὔτε μὴν ἑτέρα πίστις. ἄρα τοίνυν ἐξ ἅπαντος φαίνεται, τὸν ὅρον τοῦτον ἢ τὸ θέσπισμα τῶν πατέρων ἐν οὐδενὶ καθ' ἡμῶν στρατεύεσθαι. ἀναγνωσθήτω ἡ τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας ἐπιστολὴ πρὸς Ἰωάννην ἐπίσκοπον Ἀντιοχείας.

depravatione ac mutatione; sane verum est, quod attinet ad veritatem fidei Christianæ: si vero de declaratione sermo sit, licet addere. Et quemadmodum in unaquaque scientia omnia quæ ejus scientiæ vel artis sunt, virtute in ejusdem principiis continentur; ita & symbolum illud implicite continet doctrinam omnem, & fidem Christianorum, implicite, inquam, non explicite. Nam quando dicitur, Et in Filium, *& cetera*, ex Parte natum, hoc facit contra Arium: quando vero in Spiritum sanctum quod sit Deus, contra Macedonium & Eunomium. Rursus cum dicitur Filius incarnatus, & natus, contra Nestorium. Et si quis percurrendo inquirat, nullam reperiet hæresin natam vel nascituram, cujus in illo symbolo virtute non insit eversio. Quoniam igitur sancta prima generalis synodus divinum hoc edidit symbolum, veluti fidei fundamentum, oportebat necessario nulla posse ipsum affici mutatione: quemadmodum in scientiis diximus, etsi conclusiones mutantur, non tamen mutari principia. Quare sequitur, in hoc symbolo nihil esse, quod reverentia vestra possit adducere ad incusandam Romanam ecclesiam. Sed recitetur Nicænæ synodi symbolum. Recitatum est symbolum Nicænum, nec non definitio tertiæ synodi. En reverendissimi patres recitatum est etiam, quod a tertia synodo cautum est, & vestra lingua & nostra. Omnes simul Latini & Græci patrum illorum sensum perceperunt: possuntque testes esse perpetui, ac judices. Cautum ibi est, nequis aliam fidem componat, aut conscribat, aut proferat: Deinde vero; Si quis autem aliam fidem docuerit, & reliqua. Quid horum attingit nos? nullum plane. Manifeste probavimus eamdem esse fidem, credere Spiritum sanctum procedere ex Filio, sicut etiam ex Patre. Dicebamus enim, cum altera die disputabamus, explicationem, expositionem, declarationem præexistentis veritatis. nullo modo vocari additionem, aut alteram fidem. Omnino igitur constat, definitionem hanc, sive decretum patrum nulla ex parte contra nos militare. Legatur Cyrilli Alexandrini epistola ad Joannem Antiochenum.

SESSIO VII.

ANN. CHRIS. 1438

SANCTI CYRILLI EX EPISTOLA ad Joannem Antiochenum.

[Conc. Eph. par. 3. epist. 34.

NUllo modo patimur, ut ab aliquo fides illa, sive fidei symbolum concutiatur, quod a sanctis quondam patribus Nicænis editum est. Neque enim aut nobis, aut ulli omnino alteri vel unam voculam ibi positam immutare, aut unam etiam syllabam præterire permittimus, memores ejus qui dixit: *Ne transferas terminos antiquos, quos posuerunt patres tui*: non enim ipsi locuti sunt, sed ipse Spiritus Dei ac Patris: qui procedit quidem ex ipso, non est tamen secundum essentiæ rationem alienus a Filio.

Prov. 24.

Ad hanc hujus epistolæ particulam Deo favente respondebimus apertissime & clarissime. Et primo quidem ita dicimus: Patres istos, sive ipsum beatum Cyrillum sese referre semper ad illud dictum tertiæ synodi, cum præsertim ipse in ea interfuerit, & epistola hæc ibidem lecta fuerit, & a sancta illa synodo approbata. Cum itaque patres illi de alia fide loquantur, ut dictum est; hæc ergo etiam epistola similiter ad aliam fidem refertur. Ita etiam & alia clare perspicueque intelliguntur, cum dicit: Neque nobis ipsis permittimus concutere Nicænam fidem, præterea nec vocem immutare, aut syllabam præterire. At in nostro symbolo nihil Dei beneficio movetur, aut immutatur. Ex quo sane sequitur, epistolam illam nihil contra nos militare: illud præterea sciendum, decreta illa, quibus prohibebatur, & præsertim hoc, esse condita post definitiones: & sicuti ecclesiæ semper licuit definitiones & decreta condere necessitatis causa, nec non declarationes edere, idque non est contra prohibentia decreta; ita etiam in symbolo explicare aliquid non est contrarium statutis, aut decretis prohibentibus. Et quemadmodum dominus Ephesius respondens ad ea, quæ sibi ipse objecerat; Cur tertia synodus facta mentione de symbolo primæ, præterierit symbolum Constantinopolitanæ; recte & præclare dixit, ideo factum, quia idem erat symbolum, quamvis differat verbis & quibusdam dictionibus, non autem sensu; ita nos responsionem hanc pro nobis sumentes, & in defensionem nostram convertentes pro nostro symbolo dicimus; etsi voce aliqua variat, non tamen continere sensum diversum, aut fidem aliam, aut alienam intelligentiam: non spectat ergo ad nos decretum illud prohibens. Recitetur definitio synodi Chalcedonensis: recitata est illius synodi definitio.

JUL. CARD.

Reverendissimi patres, in synodo Chalcedonensi recitatum est primo Nicænum, deinde Constantinopolitanum symbolum, quod non opus est legi.

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΕΚ ΤΗΣ ἐπιστολῆς πρὸς Ἰωάννην Ἀντιοχείας.

A

ΚΑΤ' οὐδένα τρόπον σαλεύεσθαι παρά τινων ἀνεχόμεθα τὴν ὁρισθεῖσαν πίστιν, ἤτοι τὸ τῆς πίστεως σύμβολον, τὸ παρὰ τῶν ἁγίων ἡμῶν πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων κατὰ καιρούς· οὔτε μὴν ἐπιτρέπομεν ἑαυτοῖς, ἢ ἑτέροις ἢ λέξιν ἀμεῖψαι τῶν ἐγκειμένων ἐκεῖσε, ἢ μίαν γοῦν παραβῆναι συλλαβὴν μεμνημένοι τοῦ λέγοντος· μὴ μέταιρε ὅρια αἰώνια, ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες σου· οὐ γάρ ἦσαν αὐτοὶ οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ὃ ἐκπορεύεται

B μὲν ἐξ αὐτοῦ, ἔστι δὲ οὐκ ἀλλότριον τοῦ υἱοῦ κατά γε τὸν τῆς οὐσίας λόγον.

Πρὸς τοῦτο τῆς τοιαύτης ἐπιστολῆς τὸ μόριον σαφέστατα καὶ φανερώτατα ἀποκριθησόμεθα, τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ. πρῶτον μὲν οὖν λέγομεν οὕτως, ὅτι οἱ πατέρες οὗτοι, ἢ αὐτὸς ὁ μακάριος Κύριλλος, ἀεὶ ἀνάγουσιν ἑαυτοὺς πρὸς ἐκεῖνό τὸ ῥηθὲν ἐν τῇ τρίτῃ συνόδῳ, μάλιστα δὲ ἐπειδὴ ὁ αὐτὸς ἦν ἐκεῖσε παρὼν, καὶ αὕτη ἡ ἐπιστολὴ ἀνεγνώσθη ἐκεῖσε, καὶ ἡ ἁγία ἐκείνη σύνοδος ταύτην προσήκατο. ἐπεὶ δὲ οἱ πατέρες ἐκεῖνοι λέγουσιν ἑτέραν πίστιν, ὡς εἴρηται, ἄρα καὶ αὕτη ἡ ἐπιστολὴ ἀναφέρεται τούτῳ τῷ τρόπῳ πρὸς ἑ-

C τέραν πίστιν. τούτῳ δὲ τἄλλα θεωροῦνται καὶ φαίνονται τρανῶς καὶ σαφῶς, ἡνίκα λέγει· ὡς οὔτε μὴν ἡμῖν αὐτοῖς ἐπιτρέπομεν τὴν ἐν Νικαίᾳ σαλεύειν πίστιν, πρὸς τούτοις μηδὲ λέξιν μετακινεῖν, μηδὲ συλλαβὴν παραβαίνειν· ἀλλὰ μὴν ἐν τῷ ἡμετέρῳ συμβόλῳ, τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ, οὔτε τι μετακινεῖται, οὔτε μεταποιεῖται. ἀφ' οὗ δὴ ἕπεται, μηδὲν καθ' ἡμῶν τὴν ἐπιστολὴν ἐκείνην στρατεύεσθαι. Ἔτι ἰστέον καὶ τοῦτο, ὅτι αἱ εἰρημέναι κωλύσεις, καὶ πάντων μάλιστα αὕτη, μετὰ τοὺς ὅρους ἐτέθησαν καὶ καθὼς ἐξεγένετο τῇ ἐκκλησίᾳ τιθέναι ὅρους τινὰς καὶ θεσπίσματα ὑπ' ἀνάγκης διαπαντὸς καὶ διασαφήσεις,

D καὶ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἐναντίον τοῖς κωλύμασιν, οὕτω κἂν τῷ συμβόλῳ ἀναπτύξαι τι, οὐκ ἔστιν ἐναντίον τοῖς ὅροις, οὔτε μὴν τοῖς κωλύμασιν. ἐπειδὴ δὲ ὁ κύριος ὁ Ἐφέσου εἶπεν ἀνθυποφορικῶς ἀποκρινόμενος, διὰ τί ἡ τρίτη σύνοδος μνείαν ποιοῦσα περὶ τῆς πρώτης συνόδου, περὶ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει γενομένης οὐκ ἐμνημόνευσεν. ἀπεκρίθη ὁ αὐτὸς ὀρθῶς καὶ καλῶς, διὰ ταῦτα τοῦτο γεγονέναι, ὅτι τὸ αὐτὸ ἦν σύμβολον, εἰ καὶ διαφέρει τοῖς ῥήμασι καὶ τισι λέξεσιν, οὐ μὲν τοί γε τῇ ἐννοίᾳ. ταύτην δὴ ἀπολογίαν αὐτοῦ ἡμεῖς ὑπὲρ ἡμῶν δεχόμεθα, καὶ εἰς ἡμέτερον τρέπομεν δίκαιον, τὸ αὐτὸ καὶ ἡμεῖς περὶ τοῦ ἡμετέρου συμβόλου λέγον-

E τες, ὅτι εἰ καὶ ἔχει ἑτέραν λέξιν τινὰ, οὐ μὴν ἕτερον νοῦν, ἢ ἑτέραν πίστιν, ἢ ἑτέραν διάνοιαν. οὐκ ἄρα ἡμῶν ἅπτεται ἡ κώλυσις αὕτη. ἀναγνωσθήτω ἡ ἐν Καλχηδόνι σύνοδος. Ἀνεγνώσθη ὁ ὅρος τῆς συνόδου ἐκείνης.

ΙΟΥΛ. ΚΑΡΔ.

Πατέρες αἰδεσιμώτατοι, ἐν τῇ ἐν Καλχηδόνι συνόδῳ πρῶτον ἀνεγνώσθη τὸ ἐν Νικαίᾳ, ἔπειτα τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει σύμβολον, καὶ τοῦτο

οὐ δεῖ

ANNO CHRISTI 1438.

ΡΟΔ

οὐ δεῖ ἀναγνῶναι. ἔπειτα λέγει, ὅτι τοῦτο ἀρκεῖ πρὸς τελείαν τῆς πίστεως ἐπίγνωσιν· εἶτα κωλύει, ἑτέραν πίστιν προφέρειν, καθὼς καὶ ἡ ἐν Ἐφέσῳ σύνοδος.

Εἰ καὶ τὰ μάλιστα τὸ μέρος τοῦτο οὐ φαίνεταί τι καθ' ἡμῶν ἐπιφέρειν, ὅμως ἐροῦμεν τινὰ εἰς μείζονα διασάφησιν. φασὶν οἱ πατέρες οὗτοι, ἱκανὸν εἶναι τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει σύμβολον πρὸς διάγνωσιν τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. καὶ τοῦτο ποιεῖ ὑπὲρ ἡμῶν, ὅτι εἰ καὶ τὸ σύμβολον τοῦτο ἀρκεῖ ὅσον πρὸς πίστιν, οὐ μὴν ὅσον πρὸς διασάφησιν. φαίνεται τοῦτο τρανῶς, ὅτι οἱ πατέρες οἱ ἐν Καλχηδόνι προσέθεσάν τι καὶ ἀφεῖλον, οὐ μὴν διὰ ταῦτα παρήλλαξαν ἢ ἐποίησαν ἑτέραν πίστιν. ἀφ' οὗ ἕπεται, ὅτι ἡνίκα συμπερανθῇ τὸ σύμβολον, καὶ κωλύεται τὸ προσθεῖναι, νοεῖται B ὅσον πρὸς τὸν νοῦν καὶ πρὸς ἑτέραν διάνοιαν· ὅσον δὲ πρὸς διασάφησιν οὐδέποτε ἡ ἐκκλησία τοῦτο κεκώλυκε. καὶ βουλοίμην ἂν παρ' ὑμῶν ἐν τούτῳ τῷ μέρει πληροφορηθῆναι, καὶ δὴ ἐρωτῶ· ἆρά γε πατέρες ἄριστοι περιέχει τελείαν διδασκαλίαν τῆς ἡμῶν πίστεως τὸ ἱερὸν εὐαγγέλιον; πάντως ὑπὲρ τῆς ὑμετέρας εὐλαβείας οὐδὲν ἄλλο ἐρεῖτε, ὅτι μὴ τὴν τελείαν πίστιν ἐκεῖσε περιέχεσθαι. ἀλλὰ μὴν οἱ διδάσκαλοι τῶν τε Γραικῶν καὶ Λατίνων πολλὰ ἐξηγήθησάν τε καὶ ἐξεζήτησαν, πολλὰ εἶπον ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, πολλὰ ἀνέπτυξαν. οὕτω καὶ περὶ τοῦ συμβόλου τῶν ἀποστόλων τὸ αὐτὸ λεγόμενον, καὶ διὰ τοῦτο πατέρες αἰδεσιμώτατοι, C ἡνίκα ὁ κύριος ὁ Ἐφέσου ἔλεγεν, ὅτι οἱ πατέρες συνέκλεισαν τὸ εὐαγγέλιον, καὶ τὴν θείαν γραφήν, ὥστε μηδενὶ τρόπῳ ἐξεῖναι προσθεῖναι, καὶ διὰ τοῦτο ὀφείλειν τὸ αὐτὸ καὶ ἐν τῷ συμβόλῳ γίνεσθαι, ἡμεῖς τοῦτο οὐκ ἠρνησάμεθα. ἀληθές ἐστιν ὅπερ αὐτὸς λέγει· ἔφη γάρ, ὅτι οἱ εὐαγγελισταὶ οὐ κεκωλύκασι περὶ τῶν ἑαυτῶν συγγραμμάτων, ἀλλὰ κατέλιπον ἄλλοις τοῦτο ποιῆσαι. δέδωκε δὲ καὶ παράδειγμα περὶ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει συνόδου. τοῦτο, μετὰ τιμῆς, οὐ φαίνεται ἐν τῇ ἱερᾷ γραφῇ χώραν ἔχον. καὶ γὰρ ὁ ἀπόστολος Παῦλος κεκώλυκε πρὸς Γαλάτας γράφων· εἴ τις ὑμῖν εὐαγγελίζεται D παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω. καὶ ὁ ἅγιος Ἰωάννης ἐν τῇ ἀποκαλύψει ἐν τῷ τέλει φησίν· ἐάν τις ἐπιτιθῇ πρὸς ταῦτα, ἐπιθήσει ὁ Θεὸς ἐπ' αὐτὸν τὰς πληγὰς τὰς γεγραμμένας ἐν βιβλίῳ τούτῳ· καὶ ἐάν τις ἀφαιρῇ ἀπὸ τῶν λόγων βίβλου τῆς προφητείας ταύτης, ἀφαιρήσει ὁ Θεὸς τὸ μέρος αὐτοῦ ἀπὸ βίβλου τῆς ζωῆς· ὥστε φαίνεται, ὅτι ἐξῆν τοῖς διδασκάλοις κωλῦσαι καὶ συγκλεῖσαι, ἵνα μή τι προστεθῇ ἐν τοῖς ἐκείνων συγγραφῇ. ἐπειδὴ γὰρ ὁ Ἄρειος ἔλεγε τὸν υἱὸν κτίσμα εἶναι καὶ ἑτέρας οὐσίας, λαμβάνων χρῆσιν τῆς ἱερᾶς γραφῆς ἀπὸ τῆς φωνῆς τοῦ σωτῆρος, ὅπου λέγει ὁ αὐτός· ὅτι ὁ πατήρ E μου μείζων μου ἐστίν· ὅθεν ἐκεῖνος εἰσῆγε τὸν υἱὸν ἑτέρας ὑπάρχειν οὐσίας· ἔδει διὰ τοῦτο τοὺς διδασκάλους ἐξηγηθῆναι τὸ μέρος ἐκεῖνο, καὶ ἀναπτύξαι, τίνι ἂν τρόπῳ ὁ υἱὸς ἐλάττων λέγοιτ' ἂν τοῦ πατρός. τοῦτο ἑκάστοτε δεῖ γίνεσθαι· καὶ γὰρ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον λέγεται μὲν Θεός, καὶ κύριος, καὶ ζωοποιόν, συνδοξαζόμενον

SESSIO VII

A Deinde dicitur, hoc sufficere ad perfectam fidei cognitionem: prohibet demum aliam proferri fidem, sicut & Ephesina synodus.

RHOD

Etsi nihil contra nos videtur inferri ex hac parte, tamen ad majorem declarationem dicemus aliquid. Satis esse ajunt patres isti Constantinopolitanum symbolum ad notitiam incarnationis Filii Dei. Atque hoc facit pro nobis: nam etsi hoc symbolum satis est ad rationem fidei, non est tamen satis ad declarationem: idque liquido constat ex eo quod patres Chalcedonenses addiderunt aliquid & ademerunt, sed non propterea immutarunt, vel aliam fidem effecerunt. Ex quo sequitur, cum absolutum est symbolum, & prohibetur B additio, intelligendum esse quoad sensum & diversam intelligentiam; quoad explanationem vero, nunquam hoc prohibuisse ecclesiam. Et vellem sane in hoc mihi satisfaceretis. Quæro igitur; sacrum evangelium, patres optimi perfectamne continet fidei nostræ doctrinam, an non? Certe, quæ vestra est in illud reverentia, nihil aliud respondebitis, quam perfectam in illo contineri fidem: & tamen tam Græci, quam Latini doctores multa explanarunt & exquisiverunt, multa in evangelium dixerunt, multa explicarunt. Idem quoque dicimus de symbolo apostolorum. C Idcirco, patres reverendissimi, quod dominus Ephesius ajebat, conclusum esse a patribus evangelium & sacram scripturam, ut nullo pacto liceat addere, atque ideo debere idem in symbolo quoque fieri; nos id minime negavimus: verum est, quod ipse dicit. Quod vero asserit, evangelistas non interdixisse, ne quid adderetur iis quæ ipsi literis mandarunt, sed aliis id faciendum reliquisse, qua in re exemplum etiam Constantinopolitanæ synodi dedit; certe hoc, pace sua, non videtur locum habere in sacra scriptura. Nam apostolus Paulus ad Galatas scribens ita cavit: *Si* D *quis evangelizaverit vobis præter id, quod accepistis, anathema sit*. Et sanctus Joannes in fine apocalypsis ait: *Si quis apposuerit ad hæc, apponet Deus super illum plagas scriptas in libro isto & si quis diminuerit de verbis libri prophetiæ hujus, auferet Deus partem ejus de libro vitæ*. Itaque perspicuum est, licuisse doctoribus prohibere & concludere, ita ut nihil iis addatur, quæ ipsi scripsere, necessitate tamen instante sacra scriptura declarata est. Nam quia Filium dicebat Arius creaturam, diversæque substantiæ, sententiam illam sacræ scripturæ usurpans, ubi salvator de seipso E ait *Pater meus majus me est*. ex qua inferebat ille, Filium alterius esse substantiæ: propter hoc opus fuit, ut doctores interpretarentur illud dictum, & explicarent, quonam modo Filius minor Patre dicatur. Hoc fieri debet quovis tempore: Nam Spiritus sanctus dicitur quidem Deus, & dominus, & vivificans, conglorificatus, & simul adora-

Cap. 1.

Cap. 22.

Joan. 14

SESSIO IV.

ratus cum Patre & Filio; sed non dicitur cœli & terræ factor: poſſet ergo hæreſis nova emergere, quæ id negaret, quoniam in ſymbolo non habetur, Spiritum ſanctum eſſe cœli & terræ factorem. Quæſo, nonne opus eſſet eccleſiam congregare patres, & docere Criſtianos, & prædicare; & declarare, Spiritum ſanctum eſſe factorem cœli & terræ, ſicut eſt Pater & Filius? Neque igitur a tertia, neque a quarta ſynodo, neque ab alia conſequente interdictum eſt eccleſiæ, ne poſſit explanare urgente neceſſitate. Juſſit definitionem quartæ ſynodi recitari, & recitata eſt. Sufficeret quidem, &c. Ex his quæ dicta ſunt, patres reverendiſſimi, jam patet, quid ſit hac in re dicendum. Apertiſſime enim patres iſti dicunt, ut nulli aliam fidem, vel aliud ſymbolum conſcribere, vel proferre liceat; quod nemo noſtrum Dei beneficio fecit. Et videte patres; Sufficeret, inquit, non, Sufficit: ratio eſt; quia ſi non emergerent hæres, procul dubio ſufficeret ſymbolum Nicænum: ſed quoniam variæ ſunt exortæ hæreſes, manente eadem fide, & eodem ſymbolo, neceſſe fuit alias atque alias fieri pro tempore explicationes. Quocirca ad illud, quod ajebat dominus Epheſius; ſymbolum eſſe perfectum, & perfecto nihil poſſe addi; reſpondemus, perfectum ſumi dupliciter, vel quoad fidem, vel quoad explanationem: & quidem quoad fidem, eſſe perfectiſſimum, nec indigere additamento: quoad explanationem vero, non fuiſſe ſatis propter hæreſes, quæ erant emerſuræ. Proinde conſiderate rerum neceſſitatem. Quoniam homines dii non ſunt, ut norint futura, neceſſe eſt eamdem eccleſiam ejuſdem eſſe auctoritatis; poſſeque adverſus contradicens inſurgere uſque ad conſummationem ſæculi, & contradicentes ipſos ejicere; nec eos ſolum qui priores extitere, ſed etiam poſteriores. Hinc patet; quod ad explicationem attinet, nullam eſſe latam legem, ut non ſit fas per eccleſiam fieri explanationes: Ea de cauſa decreta prohibentia traduntur poſt ſymbolum, poſt fidem, poſt definitiones; quod incertum ſit, quid ſit eventurum, quod quidem ſpectet ad fidem & ad bonos mores: propterea in dies aliæ explanationes ac definitiones adduntur. Itaque definitiones ſanctorum patrum & canones eadem ratione ſubjacent decretis prohibentibus. Et quemadmodum in dies ſingulos adjicitur alia & alia definitio, ita in ſymbolo poteſt fieri in dies ſingulos alia & alia explicatio. Quod vero dictum eſt, non licere aliud tradi ſymbolum, reſpondemus ut ſupra, per id quod pro vobis ipſi dixiſtis. Nam reverendus domnus Epheſius altera ſeſſione dixit, Conſtantinopolitanum ſymbolum non differre a Nicæno, quamvis habeat alias quaſdam ſyllabas & dictiones, multaque dempta & multa addita, quæ inerant, & non inerant in ſymbolo Nicæno.

Conc. Chalced. act. 5.

JUL. CARD.

A καὶ συμπροσκυνούμενον πατρὶ καὶ υἱῷ, οὐ λέγεται δὲ εἶναι ποιητὴς οὐρανοῦ καὶ γῆς. δυνηθείη ἂν τοιγαροῦν ἀνακύψαι νέα αἵρεσις ἀντιμέγουσα, ἐπειδήπερ οὐ κεῖται ἐν τῷ συμβόλῳ, ὡς εἴη τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ποιητὴς οὐρανοῦ καὶ γῆς. ἆρά γε οὐκ ἂν ἐδέησε τὴν ἐκκλησίαν συναγαγεῖν τοὺς πατέρας, καὶ διδάξαι τοὺς Χριστιανοὺς, καὶ κηρύξαι τε καὶ διασαφῆσαι, ὡς εἴη τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ποιητὴς οὐρανοῦ καὶ γῆς, καθάπερ καὶ ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱός; οὐδαμῶς τοιγαροῦν “ οὔτε παρὰ τῆς τετάρτης συνόδου, οὔτε δι᾽ ἄλλης ἑπομένης κεκώλυται, μὴ δύνασθαι ἀναπτύσσειν τὴν ἐκκλησίαν ἀνάγκης κατεπειγούσης. Ὥρισεν, ἵνα ἀναγνωσθῇ ὁ ὅρος τῆς τετάρτης συνόδου, καὶ ἀνεγνώσθη.
B Ἤρκει μὲν οὖν, καὶ τὰ ἑξῆς· ἀπὸ τούτων τῶν εἰρημένων, πατέρες αἰδεσιμώτατοι, ἤδη φαίνεται, τί ἂν εἴη ῥητέον ἐν τούτῳ τῷ μέρει. ἀριδηλότατα γὰρ οἱ πατέρες οὗτοι λέγουσι, μηδενὶ ἐξεῖναι συγγράφειν, ἢ προκομίζειν ἑτέραν πίστιν, ἢ ἕτερον σύμβολον. τοῦτο δὲ οὐδεὶς ἡμῶν πεποίηκε χάριτι τοῦ Θεοῦ. καὶ βλέπετε πατέρες, ὅτι λέγει, ἤρκει μὲν, οὐ λέγει, ὅτι ἀρκεῖ. ὁ δὲ λόγος. ὅτι εἰ οὐκ ἀνέκυπτον αἱ αἱρέσεις, ἤρκει ἂν ἀναμφιβόλως τὸ ἐν Νικαίᾳ σύμβολον· ἐπεὶ δὲ ἀνεφύησαν αἱρέσεις διάφοροι, μενούσης τῆς αὐτῆς πίστεως καὶ τοῦ αὐτοῦ συμβόλου, ἦν ἀναγκαῖον ἑτέρας καὶ ἑτέρας ἀναπτύξεις γενέσθαι κατὰ καιρούς. ὅθεν δὴ πρὸς ἐκεῖνο, ὅπερ ἔλεγεν ὁ κύ-
C ριος ὁ Ἐφέσου, ὡς εἴη τὸ σύμβολον τέλειον, καὶ τῷ τελείῳ οὐδὲν προστίθεσθαι δύναται, λέγομεν· ὅτι τὸ τέλειον διχῶς ἐκλαμβάνεται, ἢ ὡς πρὸς πίστιν, ἢ ὡς πρὸς διασάφησιν· πρὸς μὲν οὖν τὴν πίστιν ἐστὶ τελειότατον καὶ οὐδεμιᾶς δεῖναι προσθήκης, πρὸς δὲ ἀνάπτυξιν οὐκ ἤρκει διὰ τὰς ἐπιφυησομένας αἱρέσεις. Καὶ διὰ τοῦτο θεάσασθε δὴ τῶν πραγμάτων ἀνάγκην. ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι οὐκ εἰσὶ Θεοὶ, ὡς ἂν εἰδεῖεν τὰ μέλλοντα, ἀνάγκη τὴν αὐτὴν ἐκκλησίαν ἐν τῷ αὐτῷ ἀξιώματι μένειν, καὶ μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος τῶν ἀντιλεγόντων κατεξανίστασθαι. καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀντιλέγοντας ἀποβάλλεσθαι, οὐ μόνον τοὺς
D γεγονότας. ἀλλ᾽ ἤδη καὶ τοὺς ἐσομένους. ἐκ τούτων φαίνεται, ὅτι ὅσον πρὸς ἀνάπτυξιν οὐδεὶς δίδοται ὅρος, ὥστε μὴ δύνασθαι τὰς ἀναπτύξεις διὰ τῆς ἐκκλησίας γίνεσθαι. παρὰ ταῦτα αἱ κωλύσεις δίδονται μετὰ τὸ σύμβολον, μετὰ τὴν πίστιν, μετὰ τοὺς ὅρους, ὡς ἀδήλου ὄντος τοῦ ἐσομένου καὶ ἀνακύψαι δυνησομένου, τοῦ τε ἀνήκοντος πρὸς τὴν πίστιν καὶ πρὸς χρηστὰ ἤθη· διὰ τοῦτο καθ᾽ ἡμέραν προστίθενται ἕτεραι ἀναπτύξεις καὶ ὅροι. οἱ ὅροι τοιγαροῦν τῶν ἁγίων πατέρων καὶ οἱ κανόνες τοῖς αὐτοῖς ὑπόκεινται κωλύμασι. καὶ καθὼς ἑκάστοτε προστίθεται ἕτερος καὶ ἕτερος ὅρος, οὕτω δύναται ἑκάστοτε ἑτέραν καὶ
E ἑτέραν ἀνάπτυξιν ἐν τῷ συμβόλῳ γίνεσθαι. ὅπου δὲ εἴρηται, ἕτερον μὴ ἐξεῖναι παραδοῦναι σύμβολον, ἀποκρινόμεθα ὡς ἀνωτέρω δι᾽ αὐτῆς ὑμῶν τῆς ἀπολογίας. ὁ γὰρ αἰδέσιμος κύριος ὁ Ἐφέσου ἔφη τῇ προλαβούσῃ, μὴ εἶναι τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει σύμβολον ἕτερον τοῦ ἐν Νικαίᾳ, καίπερ ἔχον τινὰς συλλαβὰς καὶ λέξεις, καὶ πολλῶν ἀφαιρεθέντων τε καὶ προστεθέντων, ἅπερ εἶχε

ANNO CHRISTI 1438

“ Videtur deesse παρὰ τῆς τρίτης, tiam in ... Romana

ΙΟΥΛ. ΚΑΡΔ.

ANNO CHRISTI 1438.

SESSIO VII.

εἶχέ τε καὶ οὐκ εἶχε τὸ ἐν Νικαίᾳ σύμβολον. A

Ἐγὼ βούλομαί τινα εἰπεῖν· ἐν τῇ προλαβούσῃ ὑμεῖς, ὦ πατέρες, τοῦτο οὐκ ἐξέθεσθε ἀκεραίως, ὅπου ἐλέγετο, Ἤρκει μὲν οὖν, καὶ τὰ λοιπά. ἀλλὰ παρελίπετε ἕν τι τὸ ταύτην λῦον τὴν ἀπορίαν. λέγει γὰρ ἡ ἐν Καλχηδόνι σύνοδος· οὐδὲν προστιθέντες ἢ ἀφαιροῦντες, ἀλλὰ διασαφοῦντες, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶναι κύριον, καὶ τὰ λοιπά. ὅθεν ἀπὸ τούτου τοῦ ῥητοῦ ὃ παρελείψατε, φαίνεται, ὅτι ἐν τῷ ἀναπτύσσειν οὐ λέγεται ποιεῖσθαι προσθήκην, ὅπερ ἐν τῷ νόμῳ κεκώλυται. καὶ τοῦτο τὸ ῥῆμα ἤρκεσεν ἂν πρὸς σαφήνειαν τοῦ παρόντος ζητήματος. ἵνα δὲ μὴ δόξῃ, ὅτι ἐγὼ ἀπ' ἐμαυτοῦ τοῦτο νῦν εὗρον, οὕτω λύει τὸ παρὸν ζήτημα καὶ ὁ μακάριος Θωμᾶς, ἐν ᾗ μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἐξέθετο πραγματείᾳ. B

Ego volo aliquid dicere. Priori sessione vos patres non integrum exposuistis illud: Sufficeret quidem, *&c.* sed unum quid prætermisistis, quod hanc solvit dubitationem. Dicit enim Chalcedonensis synodus. Nihil addentes, aut detrahentes, sed declarantes, Spiritum sanctum esse dominum, *&c.* Quare ex dicto hoc, quod omisistis, liquet, ut explanando non dicatur fieri additio, quod prohibet lex. Et sane dictum hoc fuisset satis ad elucidandam hanc quæstionem: & ne videatur hoc meum esse inventum, ita quæstionem hanc solvit etiam beatus Thomas libro quarto contra Gentiles. Cap. 23.

ΑΝΕΓΝΩΣΘΗ ΑΠΟ ΤΩΝ ΠΡΑΚΤΙΚΩΝ

τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς πέμπτης συνόδου, Ἰωάννου Κωνσταντινουπόλεως προσφώνησις.

LECTA EST EX ACTIS

sanctæ generalis quintæ synodi allocutio Ioannis Constantinopolitani.

Ῥόδ. ΚΑΤΑ συνέχειαν, διὰ τούτων τῶν ῥημάτων τὸ ἡμέτερον βεβαιοῦται δίκαιον, κἀκεῖνα δοκιμάζουσι τὰ ἡμῖν εἰρημένα. ἰδοὺ γὰρ οἱ πατέρες οὗτοι ἐν τῇ πέμπτῃ συνόδῳ κωλύουσιν ἐκ παντὸς μηδὲν καινοτομεῖν, μηδὲν λεπτολογεῖν, ἵν' οὕτως εἴπω, ἀλλὰ δέχεσθαι τὸ ἐν Νικαίᾳ ἅγιον σύμβολον, ἐν ᾧ ἐβαπτίσθημεν, ὅπερ ἐκύρωσεν ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅπερ διεσάφησεν ἡ ἐν Ἐφέσῳ. ἀλλὰ μὴν ἐν ἐκείνῳ τῷ ἐν Νικαίᾳ, ὅσον πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ συλλαβὰς, μεγίστη γέγονε μεταβολὴ ἐν ταῖς ἑπομέναις συνόδοις, ἀλλ' ὅμως οὐδεμία γέγονε μεταβολὴ πίστεως. ὃ δὴ τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία οὐ πεποίηκεν, οὔτ' ἔσται ποιήσουσα. ἀνάγνωθι τὴν ἐπιστολὴν Βιγιλίου τοῦ πάπα. Ἰδοὺ οὗτος ὁ ἄκρος ἀρχιερεὺς τὴν ἑαυτοῦ ἀναπτύσσων διάνοιαν, βεβαιοῖ τὸ ἡμέτερον δίκαιον καὶ τὴν πίστιν. κωλύει γὰρ μηδεμίαν διδασκαλίαν, ἢ πίστιν, ἢ σύμβολον κατέχειν τολμᾶν, εἴτ' οὖν παραδοῦναι, ἀλλ' ἐκεῖνο μόνον, ὅπερ οἱ ἅγιοι πατέρες οἱ ἐν Νικαίᾳ ἐξέθεντο, καὶ οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ηὔξησαν, καὶ οἱ ἐν Ἐφέσῳ ἀνέπτυξαν. ὃ δὴ καὶ ἡμεῖς κατέχομεν, καὶ πιστεύομεν, καὶ κυροῦμεν. ἐσμὲν τοίνυν μετὰ τούτου τοῦ πατρὸς Βιγιλίου, καὶ οὐχ ἅπτεται ἡμῶν, οὐδὲ λέγει τι τῆς ἀληθείας ἁπτόμενον, ἣν ἡμεῖς ἐπακολουθοῦντες πιστεύομεν. C D

Ἰουλ. καρδ. Ἐν ταύτῃ ἐπιστολῇ ἐστιν ἓν ῥῆμα, ὦ πατέρες, τὸ μάλιστα ποιοῦν πρὸς λύσιν τοῦδε τοῦ πράγματος καὶ ζητήματος· λέγει γάρ. δεχόμεθα τοὺς ἁγίους πατέρας τοὺς ἐν Ἐφέσῳ, οἵτινες τὸν Νεστόριον κατεδίκασαν, καὶ ὁντιναοῦν ἐν οἱῳδήποτε καιρῷ τὰ τοιαῦτα φρονοῦντα δόγματα. ὅθεν ὁ ἐκείνων σκοπός ἐστι κρῖναι καὶ καταδικάσαι τὸν Νεστόριον, καὶ τοὺς ἐν οἱῳδήποτε καιρῷ τὰ ἐκείνου φρονοῦντας. ὅθεν οἱ ποιοῦντες ὅμοια τῷ συμβόλῳ οὐκ ἀνεθεματίσθησαν, οὐδὲ κατεκρίθησαν, ἀλλ' οἱ τὰ ἀνόμοια· κωλύει γὰρ μόνον τὴν τῶν δογμάτων ἀνομοιότητα. ἀναγνωσθή- E

CONNECTENDO sermonem, per hæc verba confirmatur nostra ratio; nam ex illis probantur ea quæ diximus. Ecce enim hi patres in quinta synodo prohibent, ut ne quid prorsus innovetur, aut subtilius, ita dicam, inquiratur: sed suscipiatur sanctum Nicænum symbolum, in quo sumus baptizati; quod approbavit Constantinopolitana synodus, quod Ephesina declaravit. Atqui in illo Nicæno symbolo, quod explicationem & syllabas attinet, maxima per insequentes synodos facta est immutatio; non est tamen immutata fides; quod etiam per Dei beneficium Romana non commisit, neque committet ecclesia. Recita epistolam Vigilii papæ. Ecce summus hic pontifex suam mentem exprimens, nostram confirmat rationem & fidem. Prohibet enim, ut nemo audeat doctrinam ullam, aut fidem, aut symbolum retinere, seu tradere præter illud unum, quod sancti patres Nicæni exposuere, & Costantinopolitani auxere, & Ephesini explanavere: quod nos etiam retinemus, & credimus, & approbamus: sumus ergo cum hoc patre Vigilio, qui nihil dicit in nos, vel illam veritatem, quam sequendo nos credimus. Rhod.

In hac epistola, patres, est dictum, quod maxime facit ad rem, & ad solutionem quæstionis. Ait enim: Suscipimus sanctos patres, qui Ephesi congregati sunt, & Nestorium condemnarunt, & alium quemcumque quovis tempore dogmata hujusmodi tenentem. Itaque scopus illorum est, judicare & condemnare Nestorium, & eos, qui eadem ac ille senserint quovis tempore: non ergo traditi sunt anathemati, neque condemnati, qui symbolo congruentia dicunt, sed qui minime congruentia; prohibet enim tantum dissimilitudinem Jul. card.

SESSIO VII. dogmatum: legatur sexta synodus. In hac enim sexta synodo primum resumunt Nicænum symbolum, deinde Constantinopolitanum; postmodum decreta multa ponuntur: & post decreta lex qua interdicitur: ex quo sequitur anathema non in eos tantum cadere, qui ad symbolum, sed in eos etiam, qui ad decreta quidquam addiderint.

Ephes. Nos decreta illa non recitavimus brevitatis causa.

Jul. card. At multum pro nobis faciunt: nemo enim dixerit, eos esse sub anathemate, qui decreta illa condiderunt, quæ antea non erant in symbolo. Recitata est pars sextæ synodi. Unum volo dicere: Nos differentiam quamdam habemus inter libros nostros & vestros: nam in Constantinopolitano symbolo, quod postea Ephesi, & Chalcedone recitatum est, non habetur vox illa, De cœlis: nec illa, Deum de Deo: præterea in Costantinopolitano sunt nonnulla, quæ abjecta sunt eo in symbolo, quod & vos canitis: opus igitur est videre hoc in codicibus authenticis. Estne verum quod dico? quæro ex vobis.

Ephes. Eo modo, quo symbolum canimus in nostris ecclesiis, legimus quoque in libris nostris. Si vero talis apud vos est differetia, id nos nescimus: noveritis ipsi unde hoc sit.

Jul card. In hoc codice non est illud, De cœlis: posita vero supra annotatio habet; Vide, ut Græci dicant, De cœlis.

Ruthen. An non & vos dicitis, De cœlis?

Jul. card. Maxime.

Ruthen. In hoc ergo convenimus, & ita in nostris libris habemus. Unde vero sit orta hæc differentia, nescimus: hæc tria certe conveniunt, libri nostri, quod nos canimus, & quod vos canitis. Tria profecto validiora sunt uno. Sic etiam habent libri authentici: non est a nobis horum reddenda ratio.

Jul. card. Hoc ego dicebam ad illum finem; quando post decretum etiam Ephesinæ synodi, quo prohibetur additio, additum illud est, ut æquum & rationi consentaneum: non est ergo lege cautum, ut ne addatur quod æquum est& rationi consentaneum.

Rhod. Et ex hoc prohibente decreto, patres reverendissimi, non potest vestra reverentia nobis quidquam crimini dare. Nam patres isti sextæ synodi, initio mentionem faciunt alterius fidei, & alterius symboli. At nos, quemadmodum supra multipliciter ostendimus, neque aliam fidem dicimus, neque aliud componimus symbolum. Non ergo possumus a vobis, patres, accusari. Recita epistolam Agathonis. Recitata est etiam Agathonis papæ epistola. Ex hac etiam epistola confirmantur quæ a nobis dicta sunt hactenus. Nam summus

A τω ἡ ἕκτη σύνοδος· ἐν ταύτῃ γὰρ τῇ ἕκτῃ συνόδῳ πρῶτον ἐπαναλαμβάνουσι τὸ ἐν Νικαίᾳ σύμβολον, εἶτα τὸ ἐν * Ἐφέσῳ, εἶτα τίθενται ὅροι πολλοὶ, καὶ μετὰ τοὺς ὅρους κεῖται ἡ κώλυσις· ὅθεν ἕπεται, ὥστε μὴ μόνον τοὺς προστιθέντας ἐν τῷ συμβόλῳ, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν τοῖς ὅροις, ἀναθεματίζεσθαι.

ANNO CHRISTI 1438. * Κωνσταντινουπόλει,

Ἐφεσ. Ἡμεῖς οὐκ ἀνέγνωμεν ἐκείνους τοὺς ὅρους διὰ τὸ σύντομον.

Ἰουλιανὸς καρδηνάλιος. Ἀλλὰ πολὺ ποιοῦσιν ὑπὲρ ἡμῶν. οὐδεὶς γὰρ ἂν εἴποι ὑπὸ ἀναθέματι εἶναι τοὺς ἐκείνους πεποιηκότας τοὺς ὅρους τοὺς πρότερον οὐκ ὄντας ἐν B τῷ συμβόλῳ. ἀνεγνώσθη μέρος τῆς ἕκτης συνόδου. ἓν θέλω εἰπεῖν· ἡμεῖς ἔχομεν διαφοράν τινα μεταξὺ τῶν βιβλίων τῶν ἡμετέρων καὶ ὑμετέρων. ἔχομεν γὰρ ἐν τῷ ἐν Κωνσταντινουπόλει συμβόλῳ, τὸ ἐπαναληφθὲν ἐν Ἐφέσῳ καὶ ἐν Καλχηδόνι· ἐκεῖσε οὐ λέγει, ἐκ τῶν οὐρανῶν· ἔτι οὐ λέγει, Θεὸν ἐκ Θεοῦ. ἔτι εἰσί τινα ἐν τῷ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἅτινα προσετέθησαν ἐν τῷ συμβόλῳ ἐκείνῳ, ὃ καὶ ὑμεῖς ψάλλετε. ὅθεν ἐστὶ χρεία τοῦτο ἰδεῖν ἐν τοῖς ἀρχετύποις βιβλίοις. ἔστιν ἀληθὲς τοῦτο ὅπερ λέγω ἐγώ; ἐρωτῶ.

Ἐφεσ. Καθ' ὃν τρόπον ψάλλομεν τὸ σύμβολον ἐν C ταῖς ἡμετέραις ἐκκλησίαις, οὕτως εὑρίσκομεν καὶ ἐν τοῖς ἡμετέροις βιβλίοις. εἰ δὲ ἔστιν ἡ τοιαύτη διαφορὰ παρ' ὑμῖν, τοῦτο οὐκ οἴδαμεν· ὑμεῖς οἴδατε πόθεν ἐστίν.

Ἰουλ. καρδ. Ἐν τούτῳ τῷ βιβλίῳ οὐ λέγει, ἐκ τῶν οὐρανῶν. ἡ δὲ κειμένη ἐπάνω ἐξήγησις λέγει· ὅρα τοὺς Γραικοὺς, πῶς λέγουσιν, ἐκ τῶν οὐρανῶν.

Ῥωσ. Μὴ οὐ λέγετε καὶ ὑμεῖς, ἐκ τῶν οὐρανῶν;

Ἰουλ. καρδ. Ναί.

Ῥωσ. Λοιπὸν ἐν τούτῳ συμφωνοῦμεν, καὶ οὕτως ἔχομεν ἐν τοῖς ἡμετέροις βιβλίοις. πόθεν δὲ ἡ τοιαύτη ἀνεφύη διαφορὰ, οὐκ οἴδαμεν. ἐν τούτοις μὲν τοῖς τρισὶ συμφωνοῦμεν, δηλονότι, ἐν τοῖς D ἡμετέροις βιβλίοις, καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ψαλμῳδίᾳ, καὶ ἐν ᾧ ὑμεῖς ψάλλετε, τὰ τρία πάντως ἰσχυρότερά εἰσι τοῦ ἑνός· οὕτω κεῖται καὶ ἐν τοῖς ἀρχετύποις βιβλίοις· ἡμεῖς τούτων οὐκ ἔχομεν ἀποδοῦναι λόγον.

Ἰουλ. καρδ. Ἐγὼ ἔλεγον τοῦτο πρὸς ἐκεῖνο τὸ τέλος, ἐπειδὴ προσετέθη δίκαιον ὂν καὶ εὔλογον, καὶ μετὰ τὴν κώλυσιν τῆς ἐν Ἐφέσῳ συνόδου. ἄρα λοιπὸν οὐ κεκώλυται προσθεῖναι τὸ δίκαιον ὂν καὶ εὔλογον.

Ῥοδ. E Καὶ ἀπὸ τούτου τοῦ κωλύματος, πατέρες αἰδεσιμώτατοι, οὐδὲν ἔχει ἡ ὑμετέρα αἰδεσιμότης ἡμῖν ἐγκαλεῖν. καὶ γὰρ ἐν ἀρχῇ οἱ πατέρες οὗτοι τῆς ἕκτης συνόδου ποιοῦνται μνείαν περὶ ἑτέρας πίστεως καὶ ἑτέρου συμβόλου. καὶ ὡς ἀνωτέρω πολλαχῶς ἐδείξαμεν, ἡμεῖς οὔτε ἑτέραν πίστιν λέγομεν, οὔτε ἕτερον συντιθέαμεν σύμβολον. οὐκ ἔχετε λοιπὸν, ὦ πατέρες, ἡμῖν ἐγκαλεῖν. ἀνάγνωθι τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ἀγάθωνος. ἀνεγνώσθη καὶ ἡ τοῦ Ἀγάθωνος πάπα ἐπιστολή. ἀπὸ ταύτης τῆς ἐπιστολῆς καὶ ἔτι ἔχομεν τὴν βεβαίωσιν τῶν ἡμῖν μέχρι τοῦδε ῥηθέντων. οὗτος

γὰρ

ANNO CHRISTI 1438. SESSIO VII.

γὰρ ὁ ἄκρος ἀρχιερεὺς φησιν, ὅτι ἀπὸ τῆς παραδοθείσης πίστεως μηδενὶ ἐξέσω μετακινεῖν, μειοῦν, ἢ προστιθέναι, ἀλλὰ μένειν ἐν ἐκείνῃ τῇ πίστει τῶν πατέρων· ὃ δὴ ἡμεῖς μεγαλοπρεπέστατα ποιοῦμεν. ἐν ᾧ δὲ λέγει, μὴ δεῖν προσθεῖναι μήτε ἐν συλλαβαῖς, μήτε ἐν λέξεσι, τοῦτο οὐ στρατεύεται καθ' ἡμῶν· καὶ γὰρ αἱ λέξεις ἐκεῖναι ὀφείλουσιν ἀνάγεσθαι πρὸς τὸν νοῦν. οὕτω ταῦτα λέγει ὁ ἄκρος οὗτος ἀρχιερεὺς, λέγων ὁμοῦ, οὐ μόνον συλλαβαῖς ἀλλὰ καὶ νοήμασι· καὶ γὰρ κατὰ τὸν Παῦλον, τῇ καρδίᾳ πιστεύεται πρὸς δικαιοσύνην· ἡ γὰρ πίστις οὐ μόνον ἐν νοήμασιν, ἀλλὰ καὶ ἐν ὁμολογίᾳ. αὕτη ἡ ὁμολογία οὐ δύναται γίνεσθαι εἰ μὴ διὰ λέξεων. καὶ ἐπειδὴ αἱ φωναὶ εἴδωλά εἰσι χαρακτηρίζοντα τὰ ἐν τῇ ψυχῇ πάθη, οὐδενὶ τρόπῳ δύναται νοηθῆναι, εἰ μὴ διὰ λέξεων ἀναφερομένων πρὸς τὸν νοῦν. καὶ καθ' ὃν τρόπον ἡ εἰκὼν πρὸς τὸ πρωτότυπον ἀναφέρεται, οὕτω καὶ αἱ λέξεις πρὸς τὸν νοῦν ἀνάγεσθαι ὀφείλουσιν. ὅθεν λέγομεν, ὅτι οὐκ ἔξεστι τιθέναι λέξεις ἐναντίας ἐννοίας, ἢ ἑτέραν πίστιν σημαινούσας. εἴπομεν γὰρ ἀνωτέρω, μὴ κωλύεσθαι τὴν ἀνάπτυξιν τὴν συντηροῦσαν τὸ ἀκέραιον τῆς ἐννοίας. κωλύει οὗτος ὁ ἀρχιερεὺς τὰς λέξεις τὰς ποιούσας ἐναντίαν πίστιν.

Ἰουλ. καρδ. Τοῦτο παραδηλοῦται τρανῶς ἐν τῷ συμβόλῳ τοῦ Ἀγάθωνος, ὅπερ αὐτὸς ὑποτίθησι. καὶ γὰρ αὐτὸς προστίθησι τῷ ἐν Νικαίᾳ συμβόλῳ, καὶ τινα ἀφαιρεῖ. λέγει γὰρ περὶ τοῦ υἱοῦ, τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ. οὐ λέγει, καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ. ἔπειτα λέγει, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντα. αἴρει τὸ, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, φῶς ἐκ φωτὸς, γεννηθέντα οὐ ποιηθέντα. μεταξὺ προστίθησε, τά τε ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ. τοῦτο οὐκ ἔστιν οὔτε ἐν τῷ ἡμετέρῳ συμβόλῳ, οὔτε ἐν τῷ ὑμετέρῳ. αὕτη δὲ ἡ προσθήκη τῶν συλλαβῶν οὖσα ἀνάπτυξις, οὐκ ἔστι προσθήκη, οὐδὲ ταῖς κωλύσεσιν ἐναντία. ὥστε ἐπειδὴ ὁ Ἀγάθων οὐκ ἐγκαλεῖται παρὰ τῶν Γραικῶν, τινὰ προστιθεὶς ἐν τῷ ἐν Κωνσταντινουπόλει συμβόλῳ, καί τινα ἀφελὼν, διά τι ἐγκαλούμεθα παρ' ὑμῶν περὶ τῆς προσθήκης ἐκείνης, καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, οὔσης τῆς ἀληθείας αὐτῆς, εἰ καὶ τὸ μικρὸν τοῦτο προστίθεται,

Ῥοδ. Ἀπὸ τούτων, ὡς φαίνεται, πατέρες αἰδεσιμώτατοι, καὶ ἀφ' ὧν προσέθηκεν ὁ αἰδεσιμώτατός μου κύριος καὶ πατὴρ νῦν ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ, δεικνύομεν τὴν ἡμετέραν ἀκακίαν καὶ ἀθῳότητα, καὶ οὐκ ἔχει ἡ αἰδεσιμότης ὑμῶν ἡμῖν ἐγκαλεῖν. ἔλθωμεν ἐπὶ τὴν ἑβδόμην σύνοδον. ἀνεγνώσθη τὸ σύμβολον καὶ ὁ ὅρος τῆς ἑβδόμης συνόδου.

Ἰουλ. καρδ. Ἐν τῷ συμβόλῳ τούτῳ ἐστὶ διαφορὰ μεταξὺ ἡμῶν καὶ ὑμῶν· ἐπειδὴ ἐν τῷ ἡμετέρῳ βιβλίῳ ἀρχαιοτάτῳ ἔχομεν, καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, ὑμεῖς δὲ οὐκ ἔχετε. ἀλλὰ περὶ τούτου ἐν ἄλλοις ἐροῦμεν.

Ῥοδ. Ὅτι μὲν οὖν τὸ μόριον ἐκεῖνο κεῖται ἐν τῇ ἑβδόμῃ συνόδῳ, ἀπεδείξαμεν ἀρκούντως, καὶ οὕτως ὠφληκέναι γενέσθαι τὴν προσθήκην ἐκείνην, εἴπερ προσθήκη δύναται λέγεσθαι, καὶ προσε-

hic pontifex, de tradita, inquit, fide nulli fas sit transmutare, detrahere, vel adjicere; sed standum esse ait in ea fide patrum quod certe nos magnificentissime præstamus. Quod vero asseritur, non esse addendum vel syllabas, vel voces; non militat contra nos: nam illæ voces ad sensum referendæ sunt. Ita loquitur summus hic pontifex, dicens pariter, non modo syllabas, sed & sententias. Nam juxta Paulum, *corde creditur ad justitiam*: fides enim non solum in sententiis, sed etiam in confessione: hæc autem confessio non potest fieri, nisi per voces. Et quoniam voces simulacra sunt denotantia passiones animæ, nullo modo potest intelligi, nisi per voces, quæ referantur ad mentem. Et quemadmodum imago refertur ad prototypum, ita debent & dictiones referri ad sensum. Quapropter dicimus, non esse licitum apponere voces, quæ significent sensus contrarios, aut aliam fidem: diximus enim supra, non prohiberi explanationem, quæ servet integritatem sensus. Prohibet ergo hic pontifex dictiones, quæ fidem contrariam faciant. Rom. 10.

Jul. card. Hoc aperte demonstratur in symbolo Agathonis, quod ipse apponit; addit quippe ipse Nicæno symbolo, & quædam adimit: dicit enim de Filio, Filium ejus unigenitum: non dicit, Et in unum dominum Jesum Christum Filium ejus unigenitum: deinde dicit, ante omnia sæcula ex ipso natum: tollit illa, Deum verum de Deo vero, lumen de lumine; genitum, non factum: interserit, tam quæ in cœlo, quam quæ in terra; quod neque in nostro, neque in vestro symbolo habetur. Ita adjectio hæc syllabarum cum sit explanatio, non est additamentum, aut decretis contraria prohibentibus. Cum ergo Agatho non incusetur a Græcis, cum aliqua Constantinopolitano adjecerit symbolo, & sustulerit aliqua; cur a vobis incusamur, quod illud, Et ex Filio, addiderimus; cum id sit ipsa veritas, quamvis modicum hoc adjiciatur?

Rhod. Ex his, ut videtur, reverendissimi patres, & ex iis, quæ modo addidit reverendissimus dominus meus & pater, ostendimus sinceritatem ac innocentiam nostram: nec est quod vestra reverentia nos accuset. Veniamus ad septimam synodum. Recitatum est symbolum & definitio septimæ synodi.

Jul. card. In hoc symbolo differentia est inter nos & vos: nam in codice nostro antiquissimo habemus, Et ex Eilio, vos autem non habetis: verum de hoc alias dicemus.

Rhod. Quod igitur particula illa sit in septima synodo, satis demonstravimus; atque ita fieri debuisse additionem illam, si additio dicenda est, positamque esse in septima synodo: verum proprio in

SESSIO VII. ANNO CHRIST. 1438.

in loco hoc adducemus: nunc solum unum restat explicandum. Dicebat enim supra vestra reverentia, symbolum ita esse præfixum, atque, ut ita dicam, obsignatum, ut nullo modo liceat addere, vel demere. Dedistis & exemplum vocis, Deipara. Nam qu-a Nestorii tempore emerserat quæstio, quod non extiterit Dei mater, tractatum est hac de re in sacra synodo, & definitum, esse deiparam; ac non appositum, ut asseritis, in symbolo, sed in definitionibus synodi. Et respondemus, non fuisse necessarium id apponi in symbolo: nam ex iis, quæ supra dicuntur in symbolo, sequebatur esse Deiparam: dicitur enim in symbolo de Filio, Ex Patre natum, & consubstantialem Patri; est ergo Filius Deus æque ac Pater: & rursus dicitur incarnatus, & homo factus: peperit ergo Deum & hominem. Ad hæc: etsi definitiones & symbolum in aliquibus differunt, hæc tamen in multis conveniunt: ratio est, quia multa sunt, & continentur in definitionibus, quæ spectant ad fidem; nec opus est hæc enumerare; volenti id perspicere præsto sunt multi libri, in quibus multæ patrum definitiones continentur, spectantes ad fidem: itaque in hoc definitiones & symbola æquipollent; idque manifesta declarat experientia: nam patres definiendo subjecerunt & symbolo definitiones, & communiter de utrisque interdixerunt: ut constaret, multis definitionibus eamdem inesse vim, atque symbolis. Ex quo sequitur, in multis sessionibus eidem anathemati subjecisse eum, qui utrumlibet præteriret; & hoc satis erat: neque vero ex hoc manca esse videbatur fides Christianorum. Posuisse ergo vocem illam, Deipara, in definitionibus, perinde valet ac adjecisse symbolo. Quod si voluissent & symbolo adjicere, nulla lege prohibebantur, propter prædictas causas: idque maxime patet exemplo. Nam sequentes synodi multas in symbolo voces addiderunt, quæ fortasse non erant ita necessariæ ac istud: verum abunde sufficere illi videbant, quod in Nicæno symbolo de salvatore nostro habebatur.

Jul. card. Neque vero credimus, hoc vobis non convenire nobiscum; quasi patres illi secundæ & tertiæ synodi, quartæ, quintæ, sextæ, & septimæ, si voluissent addere ad symbolum vocem illam, Deipara, minime potuissent. Alioquin si Chalcedonensis synodus posuisset in symbolo vocem illam, Deipara, Deipara, subjectane esset & illa anathemati? respondeat dominus Ephesius, dicat unum verbum, aut affirmet, aut neget.

Imperat. Non videtur necessarium ad hoc respondere: omnibus enim simul auditis, simul ad omnia respondebunt.

A θεῖσθαι ἐν τῇ ἑβδόμῃ συνόδῳ. ἀλλ' ἐν τῷ ἰδίῳ τόπῳ τοῦτο προσαίσομεν. νῦν δὲ λείπεται ἓν μόνον ἀναπτύξαι· ἔλεγε γὰρ ἀνωτέρω ἡ αἰδεσιμότης ὑμῶν, οὕτως εἶναι ὡρισμένον τὸ σύμβολον καὶ ἐσφραγισμένον, ἵν' οὕτως εἴπω, ὥστε μηδενὶ τρόπῳ ἐξεῖναι προσθεῖναι ἢ ἀφελεῖν. δεδώκατε καὶ παράδειγμα τοῦ τῆς, θεοτόκος, φωνῆς. ἐπειδὴ γὰρ ἀνέκυψε ζήτημα τῷ καιρῷ τοῦ Νεστορίου, ὅτι οὐκ ἐγένετο μήτηρ Θεοῦ, ἐγένετο περὶ τούτου διάσκεψις καὶ ὅρος ἐν τῇ ἱερᾷ συνόδῳ, ὡς εἴη θεοτόκος· οὐ μὴν ὡς εἰρήκατε, ἐτέθη ἐν τῷ συμβόλῳ, ἀλλ' ἐν τοῖς ὅροις τῆς
B συνόδου. καὶ φαμὲν, ὅτι οὐκ ἦν ἀναγκαῖον τοῦτο τεθῆναι ἐν τῷ συμβόλῳ· ἐκ γὰρ ἐκ τῶν ἀνωτέρω κειμένων ἐν τῷ συμβόλῳ εἵπετο εἶναι θεοτόκον; λέγεται γὰρ ἐν τῷ συμβόλῳ περὶ τοῦ υἱοῦ, τὸν γεννηθέντα ἐκ τοῦ πατρὸς, καὶ ὅτι ἐστὶν ὁμοούσιος τῷ πατρί· ἄρα ὁ υἱός ἐστι Θεὸς ὡς καὶ ὁ πατήρ. καὶ αὖθις, σαρκωθέντα τε καὶ ἐνανθρωπήσαντα· ἄρα Θεὸν ἐγέννησε καὶ ἄνθρωπον. πρὸς τούτοις εἰ καὶ ἔν τισι διαφέρει λέγειν ὅρους καὶ σύμβολον, ἐν πολλοῖς μέντοι τὰ τοιαῦτα συμβαίνουσιν. ὁ δὲ λόγος ἐστὶν, ὅτι ἐν τοῖς ὅροις
C πολλά εἰσι καὶ περιέχονται, ἅτινα ἀφορῶσι πρὸς τὴν πίστιν· καὶ οὐ χρεία ἐστὶ τὰ τοιαῦτα ἀπαριθμεῖν, ἀλλὰ τῷ βουλομένῳ ἰδεῖν πάρεισι πολλαὶ βίβλοι, ἐν αἷς πολλοὶ τῶν πατέρων ὅροι περιέχονται πρὸς τὴν πίστιν ἀφορῶντες. ὅθεν ὅσον ἐν τούτῳ οἱ ὅροι καὶ τὰ σύμβολα ἰσοδυναμοῦσι. καὶ τοῦτο φαίνεται φανερῶς ἀπὸ πείρας, ὅτι οἱ πατέρες τιθέμενοι τοὺς ὅρους, ἔθεντο καὶ ὅρους ὑπὸ τῷ συμβόλῳ, καὶ ὑπέβαλον κώλυμα ἑκατέρῳ κοινῇ, ἵνα ἀποφανῇ τὴν αὐτὴν εἶναι δύναμιν ἔν τε πολλοῖς τῶν ὅρων καὶ τῶν συμβόλων· ὅθεν ἕπεται, ὅτι ἐν πολλαῖς συνελεύσεσιν ὑπὸ τῷ αὐτῷ ἀναθέματι ὑπέβαλον τὸν παραβαίνοντα
D ἑκάτερα, καὶ ἤρκει. οὔτε μὴν ἀπὸ τούτου ἐν τῇ πίστει ἔλαττόν τι ἐθεωρεῖτο ἂν τῶν Χριστιανῶν. τὸ τοίνυν τιθέναι τὴν φωνὴν αὐτὴν τὴν, θεοτόκος, ἐν τοῖς ὅροις, τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν τῷ συμβόλῳ. εἰ δὲ καὶ ἠθέλησαν τιθέναι ἐκείνην ἐν τῷ συμβόλῳ, οὐδαμῶς ἦν ἐκείνοις κεκωλυμένον, διὰ τὰς προειρημένας αἰτίας, μάλιστα δὲ φαίνεται ἀπὸ παραδείγματος· αἱ γὰρ ἑπόμεναι τῶν συνόδων πολλὰς λέξεις ἐν τῷ συμβόλῳ προσέθεντο, αἳ οὐκ ἦσαν τυχὸν κατὰ τοσοῦτον ἀναγκαῖαι ὅσον ἐστὶ τοῦτο. ἀλλ' ὅτι ἑώρων ἐξαρκεῖν ἐκεῖνο, ὅπερ ἦν ἐν τῷ συμβόλῳ τῷ ἐν Νικαίᾳ περὶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν.

Ιουλ. καρ.
E Οὔτε μὴν πιστεύομεν, ὑμᾶς μὴ συμβαίνειν ἐν τούτῳ ἡμῖν· ὅτι οἱ πατέρες ἐκεῖνοι τῆς δευτέρας καὶ τῆς τρίτης συνόδου, τετάρτης, πέμπτης, ἕκτης, καὶ ἑβδόμης, εἴπερ ἠθέλησαν τὴν, θεοτόκος, φωνὴν ἐν τῷ συμβόλῳ προσθεῖναι, οὐκ ἂν ἠδυνήθησαν. εἰ δὲ ἡ σύνοδος ἡ ἐν Καλχηδόνι τεθεικε τὴν, θεοτόκος, φωνὴν ἐν τῷ συμβόλῳ, ὑπέσεν ἂν κἀκείνη τῷ ἀναθέματι; εἰπάτω ὁ κύριος ὁ Ἐφέσου, λεγέτω ἓν ῥῆμα, ἢ ναὶ, ἢ οὔ.

Βασιλ. Οὐ φαίνεται ἀναγκαῖον ἀπόκρισιν ποιήσασθαι πρὸς τοῦτο. πάντων γὰρ ἀκουσθέντων ὁμοῦ, καὶ τὰς ἀπολογίας ποιήσονται.

Ομο-

ANNO CHRISTI 1438.

Ἰουλ. καρδ. Ὁμολογουμένως ἐν τῇ διανοίᾳ τούτων εἰμί· A οἶδα γὰρ, ὅτι πιστεύουσι μὴν ὑποπεσεῖν τοὺς ἁγίους τῷ ἀναθέματι, εἴπερ τὴν, θεοτόκος, φωνὴν ἐν τῷ συμβόλῳ ἐνέθηκαν. ἐὰν γὰρ ἀπίδωμεν πρὸς τὸ ἀξίωμα, τὸ αὐτὸ ἀξίωμά ἐστιν ἁπασῶν τῶν συνόδων· εἰ δὲ πρὸς τὸν ἀριθμὸν, ἐν μὴν τῇ ἐν Ἐφέσῳ συνόδῳ διακόσιοι ὑπῆρχον πατέρες, ἐν δὲ τῇ ἐν Καλχηδόνι ἑξακόσιοι τριάκοντα.

Ῥοδ. Ἀπὸ τῶν εἰρημένων, πατέρες ἄριστοι, ἡγούμεθα πεπληροφορῆσθαι κατὰ πάντα τὰς ὑμετέρας αἰτήσεις. καὶ γὰρ ἡ αἰδεσιμότης ὑμῶν τὰ σύμβολα τῶν πατέρων προήνεγκε, τοὺς ὅρους, τὰ θεσπίσματα, τὰς ἐπιστολὰς, ἃ δὴ πάντα συμφωνοῦσιν ἀλλήλοις, μηδενὶ ἐξεῖναι ἀνθρώπῳ Χριστιανῷ ἑτέραν πίστιν προτιθέναι, συγγράφειν, B παραδιδόναι, ἢ προκομίζειν, καὶ τὰ λοιπά. ὃ δὴ οὐ περὶ ὀνομάτων, οὐδὲ περὶ λέξεων φαίνεται. ἡμεῖς δὲ ἀπεδείξαμεν τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν ἑτέραν πίστιν μὴ γεγραφέναι, μήτε ἐν ὀνόμασι, μήτε ἐν ῥήμασιν, εἴτε ἐν λέξεσιν. ἔτι παρεῖσαι φανερῶς, μηδαμῶς εἶναι κεκωλυμένον, ὅπερ ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία αὕτη ψάλλει ἐν τῷ συμβόλῳ καὶ κηρύττει. Ἔλθωμεν ἐπὶ τὸ τελευταῖον, ἐν ᾧ ἀποδείξομεν πολλοῖς λόγοις, τῇ Ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ ἐξὸν γεγονέναι ἀναπτύξαι καὶ ἀνακηρύξαι τὸ μέρος ἐκεῖνο. πρὸς μὲν οὖν τὸ πρῶτον, λέγομεν, ὅτι ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία φωναῖς τῶν ἁγίων πατέρων ἐκινήθη· ἔτι μεγίστης συνωθούσης ἀνάγκης. ἔτι μεγίστου ἄλλου ἀξιώματος καὶ αὐθεντίας συμβαινόντων. τοῦτο καὶ οἱ πατέρες ὑμῶν προσήκαντο. ὅθεν ἕπεται C ἵνα ὑμεῖς ἅτε δὴ παῖδες ἀγαθοὶ ἀγαθῶν πατέρων, συνέλθητε μεθ' ἡμῶν καὶ ὁμονοήσητε. πρὸς ἐκεῖνο δὲ, ὡς ἔκειται ταῖς φωναῖς τῶν ἁγίων, ἀποδείξων ἔρχομαι. ὁ μακάριος Αὐγουστῖνος ὁ περιφανέστατος διδάσκαλος τῶν Λατίνων, ὃν ἡ ἁγία πέμπτη σύνοδος προσεδέξατο, ὃς δὴ καὶ ἐξοχώτατος λέγεται, ἐν πολλοῖς ἐκείνου βιβλίοις ἀριδήλως φησὶ, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι. φαίνεται τοῦτο ἐν τῇ πονηθείσῃ αὐτῷ βίβλῳ περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος, ἔν τε τῇ βίβλῳ, ἣν περὶ πίστεως D πρὸς Πέτρον ἐξέθετο· ἔτι λαμπρότατος διδάσκαλος τοῦτο λέγει Ἀμβρόσιος· Γρηγόριος ὁ Διάλογος σαφέστατα τοῦτο φησίν· Ἱλάριος τὸ αὐτὸ ἐν τῷ περὶ Τριάδος φησὶν, ὃν καὶ ὑμεῖς μέγαν καλεῖτε. οὓς εἰ βουλοίμεθα ἐν τῷ μέσῳ προφέρειν, ὄψεσθε τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν μηδὲν λέγειν ἐκείνοις ἀπᾷδον οὔτε ἀσύμφωνον, μηδὲ τοῖς δόγμασι τῶν πατέρων μαχομένην. ἀλλ' ἵνα καθαρώτερον τὸ ἀληθὲς ἐπιλάμψῃ, ὑπάρχουσι πολλοὶ τῶν ὑμετέρων διδασκάλων. καὶ γὰρ Βασίλειος ἐν ταῖς κανονικαῖς ἐπιστολαῖς τίθησι τὴν φυσικὴν τάξιν ἔν τε πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι. ὁμοίως Γρηγόριος E ὁ αὐτάδελφος τούτου, οὐχ ἧττων τῷ ἀξιώματι ἢ τῇ σοφίᾳ, λέγει τὸν υἱὸν ἀμέσως ἐκ τοῦ πατρὸς. καὶ τοῦτ' εἶναι τοῦ υἱοῦ ἴδιον. ἔτι Ἀθανάσιος φησί. καθ' ὃν τρόπον ἔχει ὁ υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα τῇ φύσει καὶ τῇ τάξει οὕτως ἔχει τὸ πνεῦμα πρὸς τὸν υἱόν. Βασίλειος ὁ μέγιστος ὁ ὑμέτερος,

SESSIO VII. Jul. card.

A Certo mihi constat istorum sensus; scio enim hos credere, futurum fuisse, ut & sancti illi subditi essent anathemati, si vocem illam, Deipara, in symbolo posuissent. Cum tamen, si dignitatem spectemus, eadem sit omnium synodorum dignitas; si vero numerum, in Ephesina quidem synodo ducenti patres, in Chalcedonensi vero sexcenti ac triginta fuerint.

Rhod. Ex dictis, patres optimi, satisfactum plane arbitramur vestris objectionibus. Protulit enim reverentia vestra symbola patrum, definitiones, decreta, epistolas: quæ omnia conveniunt in hoc, ut nulli Christianorum hominum liceat aliam fidem proponere, conscribere, B tradere, aut proferre, & cetera; quod sane non de nominibus aut dictionibus videtur dictum. Nos vero demonstravimus, a Romana ecclesia non esse scriptam aliam fidem, neque per nomina, neque per verba, neque per dictiones. Constat etiam aperte, non esse prohibitum, quod hæc Romana ecclesia canit in symbolo, & prædicat. Veniamus ad postremum, in quo multis rationibus demonstrabimus, licuisse Romanæ ecclesiæ partem illam explicare & promulgare. Et primo quidem dicimus, Romanam ecclesiam motam esse ex dictis sanctorum patrum; præterea maxima urgente necessitate, maxima quoque C concurrente dignitate, congrua & auctoritate: hoc etiam vestri patres suscepere; sequitur ergo, ut vos, utpote bonorum parentum boni filii, conveniatis, & consentiatis nobiscum. Quod vero in dictis sanctorum hoc habeatur, nunc demonstrabo. Beatus Augustinus præclarissimus doctor Latinorum, quem sancta quinta synodus recepit, qui & præstantissimus appellatur, in multis suis libris liquido asserit, Spiritum sanctum ex Patre & Filio procedere. Constat hoc in libro, quem de sancta Trinitate conscripsit: & in libro, quem edi- D dit « de fide ad Petrum. affirmat hoc idem clarissimus doctor Ambrosius. Gregorius Dialogus apertissime hoc dicit. Hilarius libro de Trinitate hoc asserit; quem vos etiam vocatis magnum: quos si vellemus proferre in medium, perspiceretis Romanam ecclesiam nihil ab illis dissentire, nihil alienum dicere, neque cum dogmatibus sanctorum patrum pugnare. Sed ut veritas elucescat apertius, non desunt multi ex vestris doctoribus. Nam Basilius in canonicis epistolis ponit naturalem ordinem in Patre & Filio & Spiritu sancto. Similiter Gregorius germanus ipsius, non E minor dignitate, aut scientia, Filium inquit esse ex Patre immediate; & hoc esse Filii proprium. Athanasius etiam dicit: Sicut se habet Filius ad Patrem natura & ordine, ita se habet Spiritus ad Filium: maximus ille vester Basilius exponens candelabrum illud Zachariæ: Que-

« Est Fulgentii Rusp. ep.

Homil. 4. in Pater noster

Epistola ad Serapionem.

Zachar. 4. Homil. 38.

SESSIO VII.

ANNO CHRISTI 1438.

Quemadmodum, inquit, Pater habet Spiritum sanctum naturaliter & substantialiter, ita & Filius habet eumdem sanctum Spiritum. Beatus Joannes Chrysostomus in Joannem asserit, omnia quæ Pater est, esse Filium, præter hoc, quod ille quidem est genitor, hic vero genitus. Multi sunt patres orientales, quos proferre cum possimus, suo tempore reservamus: nunc quia tota vestra difficultas in eo est, ut vox illa seu verbum, ut ita dicam, Procedere, inveniatur, afferemus quosdam ex vestris doctoribus; quamquam multos in tempus aliud differimus proponendos: qui aperte dicunt, Spiritum sanctum etiam ex Filio procedere. Et primum legatur ille, qui a vobis quotidie legitur in ecclesiis, Simeon inquam Metaphrastes: habetis vitam beati Dionysii: quid ergo ille dicat, audire; & postmodum feretis judicium: Finem habent ea, quæ corporalis erant adventus, & incipiunt spiritalia; meusque ad cœlos evehitur Christus, & patriam redit in sedem: ac Spiritum qui ab ipso procedit, ad gentes quæ non credebant instituendas mittit in discipulos. Ex hoc, patres, sequitur, hoc quod ille ait, Spiritum qui ab ipso procedit, idem esse ac illud, quod Romana canit ecclesia; idem enim valet genitivus apud Græcos, quod ablativus apud Latinos. Præterea Anastasius sancti montis Sina eo in sermone, qui est inscriptus; De rectis, quæ ipsi credimus, dogmatibus, ait: Accepto vero in exemplum eo, quod est corporis proprium, mutuam divinorum connexionem explicavimus ex analogia membrorum, & adumbratione. Ita enim spiritus oris ejus, Dei scilicet, Spiritus sanctus dicitur, cum os sit unigenitus: & rursus: Spiritus ex ipso procedens, & missus non solum a Patre, sed etiam a Filio. Protulit etiam dictum Theodoreti; quodque Cyrillus contra illud respondit. Dicamus & alium ex vestris doctoribus Epiphanium. audite aliud ejusdem Epiphanii in illud: *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis*. Si igitur ex Patre procedit, *de meo* etiam *accipiet*, inquit dominus: sicut enim nemo novit Patrem, nisi Filius, nec Filium nisi Pater: ita dicere audeo quod nec Spiritum sanctum, nisi Pater & Filius, a quo procedit, & a quo accipit. Hæ sunt igitur sanctorum voces. Alia sunt etiam testimonia, quæ in præsenti prætermus. Ex his edocta Romana ecclesia non aliud dicendum credidit, quam quæ patres illi in synodis, & quæ posteriores illam docuere; quorum plures interfuere illis synodis: uti de Anastasio, Maximo, & aliis ostensum est. Stante igitur hac veritate, & instante necessitate, additum est (sicut orientales patres adacti hæreticorum insultibus ex necessitate multa in symbolo explicarunt) propter quosdam Nestorianos apud occidentalem ecclesiam disseminan-

In Ancorato.

Jerem. 16.

ἐξηγούμενος τὴν λυχνίαν ἐκείνην τὴν κατὰ Ζαχαρίαν, φησίν· ὃν τρόπον ὁ πατὴρ φυσικῶς καὶ οὐσιωδῶς ἔχει αὐτὸ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. ὁ μακάριος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην φησίν. πάντα εἶναι τὸν υἱὸν ὅσα καὶ ὁ πατήρ, πλὴν τούτου, ὅτι ἐκεῖνος μὲν ἐστι γεννήτωρ, οὗτος δὲ γεννητός. πολλοί εἰσιν ἀνατολικοὶ πατέρες, οὓς προκομίζειν δυνάμενοι ἀναβαλλόμεθα ἐν ἰδίοις καιροῖς· νῦν δέ ἐπειδὴ πᾶσα ἡ ὑμετέρα δυσχέρειά ἐστιν εὑρεῖν τοῦτο, τὸ ἐκπορεύεσθαι, τὴν φωνὴν αὐτὴν ἢ τὸ ῥῆμα, ἵν᾽ οὕτως εἴπω, προσοίσομεν τινας ὑμετέρους διδασκάλους, καίτοι πολλοὺς εἰς τὸ μετὰ ταῦτα ταμιευσόμεθα. οἳ δὴ τρανῶς φασι, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι. καὶ πρῶτον ἀναγνωσθήτω ἐκεῖνος, ὃν ὑμεῖς ἑκάστοτε ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἀναγινώσκετε, τὸν Συμεὼν λέγω τὸν Μεταφραστήν· ἔχετε τὸν βίον τοῦ μακαρίου Διονυσίου· ὅθεν αὐτός τί λέγει, ἀκούσατε, καὶ μετὰ ταῦτα κρινεῖτε· πέρας τὰ τῆς σωματικῆς ἐνδημίας δέχεται, τὰ δὲ τοῦ πνεύματος ἄρχεται, καὶ εἰς οὐρανοὺς ὁ ἐμὸς Χριστὸς ἀναφέρεται, καὶ πρὸς τὸν πατρικὸν ἐπάνεισι θρόνον, καὶ τὸ ἐκπορευόμενον αὐτοῦ πνεῦμα ἐμὶ τῇ τῶν ἀπίστων ἐθνῶν καταπέμπει τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ὁδηγίᾳ. ἀπὸ τούτου, πατέρες, ἕπεται, ὅτι τὸ ἐκπορευόμενον αὐτοῦ πνεῦμα, ταὐτόν ἐστιν, ὥπερ ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ψάλλει. παρ᾽ Ἕλλησι γὰρ τὴν αὐτὴν δύναμιν ἔχει ἡ γενικὴ, τῇ παρὰ Λατίνοις ἀφαιρεματικῇ. Ἔτι ὁ Ἀναστάσιος τοῦ ἁγίου ὄρους Σινᾶ ἐν τῷ λόγῳ ὃς ἐπιγραφὴν ἔχει, περὶ τῶν καθ᾽ ἡμᾶς ὀρθῶν δογμάτων, φησί· τοῦ δέ σώματος τὸ ἰδίωμα λαβόντες ὡς παράδειγμα, τὴν ἀλληλουχίαν τῶν θείων παρεστήσαμεν διὰ τῆς τῶν μελῶν ἀναλογίας τε καὶ εἰκασίας· ταύτῃ γὰρ καὶ πνεῦμα στόματος αὐτοῦ, δηλονότι τοῦ Θεοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον λέγεται, στόματος ὄντος τοῦ μονογενοῦς· καὶ πάλιν· πνεῦμα ἐξ αὐτοῦ ἐκπορευόμενον, καὶ ἀποστελλόμενον οὐ μόνον παρὰ τοῦ πατρός, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῦ υἱοῦ, παρήγαγε δὲ καὶ τὸ ῥητὸν Θεοδωρήτου, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸ ἀπολογίαν Κυρίλλου. εἴπωμεν καὶ ἕτερον ὑμῶν διδάσκαλον τὸν Ἐπιφάνιον, ἀκούσατε ἄλλο τοῦ αὐτοῦ Ἐπιφανίου, εἰς τὸ· ἐκεῖνος ἐμὲ δοξάσει, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν· εἰ τοίνυν παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, καὶ ἐξ ἐμοῦ λήψεται, φησὶν ὁ κύριος. ὃν γὰρ τρόπον οὐδεὶς ἔγνω τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱός, οὐδὲ τὸν υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατήρ· οὕτω τολμῶ λέγειν, ὅτι οὐδὲ τὸ πνεῦμα, εἰ μὴ ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱός, παρ᾽ οὗ ἐκπορεύεται, καὶ παρ᾽ οὗ λαμβάνει, αὗται μὲν οὖν αἱ φωναὶ τῶν ἁγίων εἰσίν· εἰσί δὲ καὶ ἄλλαι μαρτυρίαι, ἃς κατὰ τὸ παρὸν παραλείπωμεν. τούτοις ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία δεδιδαγμένη, οὐκ ἐπίστευσεν ἄλλο λέγειν, ἢ ὅσα οἱ πατέρες ἐκεῖνοι ἐν ταῖς συνόδοις, καὶ ὅσα οἱ μετὰ ταῦτα ἐκείνην ἐδίδαξαν· ὧν οἱ πλείους ἐν ἐκείναις παρεγένοντο ταῖς συνόδοις, καθὼς περὶ Ἀναστασίου καὶ Μαξίμου καὶ ἄλλων δέδεικται. ταύτης οὖν ἱσταμένης τῆς ἀληθείας, καὶ ἀνάγκης προσετέθη· καθ᾽ ὃν τρόπον οἱ πατέρες ἐν τῇ ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ ὠθούμενοι

ANNO CHRISTI 1438.

νοι τοῖς τῶν αἱρετικῶν ἐπιθέσεσιν, ὑπ᾽ ἀνάγκης ἐν τῷ συμβόλῳ πολλὰ ἀνέπτυξαν· διά τινας Νεστοριανοὺς ἐν τῇ δυτικῇ ἐκκλησίᾳ γενομένους, καὶ ἐπισπείροντας, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον μὴ εἶναι ἐξ αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ, μηδὲ λαμβάνειν ἐξ ἐκείνου τὸ εἶναι· ὅτι δὲ τοιαύτη ἦν ἡ δόξα τοῦ Νεστορίου, καὶ Θεοδωρίτου τοῦ ὁμόφρονος ἐκείνῳ, φαίνεται ἐν τῷ συμβόλῳ αὐτοῦ· λέγει γὰρ ἐν αὐτῷ τῷ συμβόλῳ αὐτοῦ, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ ἔστιν ἐκ υἱοῦ, οὐδὲ παρ᾽ αὐτοῦ λαμβάνει τὸ εἶναι. καὶ ὁ αὐτὸς Θεοδώριτος λέγει. τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον μὴ λαμβάνειν τὸ εἶναι ἐκ τοῦ υἱοῦ, ἐξηγούμενος ἐκεῖνο τοῦ Παύλου, τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ, τουτέστιν ὁμοούσιον τῷ υἱῷ· διὰ τοῦτο ὁ Κύριλλός φησι, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶναι διὰ τοῦ, καὶ εἶναι τοῦ υἱοῦ, καὶ προχεῖσθαι παρ᾽ αὐτοῦ· ὃ δὴ οὐκ ἂν εἶπεν, εἰ μὴ ταύτῃ τῇ δόξῃ τοῦ Νεστορίου καὶ Θεοδωρίτου ἀναγκασθείς, πρὸς ἀνασκευὴν τῆς κακοδοξίας ἐκείνων. τούτῳ τῷ λόγῳ ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ἠναγκάσθη, βλέπουσα τὸν ἐπικείμενον μέγαν κίνδυνον· ἐψάλλετο γὰρ ἤδη ἐν ταῖς Γαλλίαις καὶ Ἰσπανίαις. ὥστε ἤρεσεν ἐκείνῳ τῷ ἄκρῳ ἀρχιερεῖ, μετὰ συνεδρίου πολλῶν πατέρων δυτικῶν τῶν γεγονότων οὐ μικροῦ ἀξιώματος, ἢ ὀλίγου ἀριθμοῦ, ἀναπτύξαι ἐκεῖνο ὃ λεγόμενον, καὶ ὡς ἐν τῷ συμβόλῳ ψαλλόμενον. οὐκ ᾤετο δὲ ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία προσῆκόν τι μὴ ποιεῖν. καὶ γὰρ πρὸ τῆς πρώτης συνόδου ἄλλαι πολλαὶ γεγόνασι σύνοδοι, ἐν Ἀντιοχείᾳ κατὰ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως· ἐν Ἀγκύρᾳ κατὰ τῶν μὴ προσδεχομένων τοὺς προσερχομένους ἐν τῇ πίστει, καὶ πρότερον ἀρνηθέντας διὰ τὰς βασάνους· καὶ τρίτη τῇ Νεοκαισαρείᾳ. ἃς δὴ πάσας συνόδους ἡ ἐν Νικαίᾳ προσήκατο σύνοδος, εἰ καί τινα τῶν ἐν Νεοκαισαρείᾳ οὐ προσδεκτέα ἔδοξαν, τὰ περὶ τῶν ἑπτὰ διακόνων. ἔτι γε οἱ πατέρες οἱ ἐν τῇ δευτέρᾳ συνόδῳ προσεδέξαντο τὴν ὑπὸ Κωνσταντίνου γενομένην σύνοδον ἐν Σαρδικῇ, τὴν καὶ δυτικὴν καλουμένην, εἰς ἣν παρεγένοντό τινες πατέρες ἀνατολικοί, τὸν ἀριθμὸν ἑβδομήκοντα. οὗτοι οὐκ ἤθελον εἰς τὴν σύνοδον εἰσελθεῖν, εἰ μὴ πρότερον ἐκβληθείη ὁ Παῦλος ἐκεῖνος, καὶ ὁ Ἀθανάσιος. τοῦτο δὲ ὡς οὐκ ἤρεσε τοῖς δυτικοῖς ἐκείνοις πατράσιν, ἀνεχώρησαν μὲν οἱ ἀνατολικοί, οἱ δὲ δυτικοὶ προσέμειναν, καὶ προήνεγκαν διασαφοῦντες ἐκεῖνα τὰ γεγονότα ἐν τῇ ἐν Νικαίᾳ συνόδῳ προσδέχεσθαι δεῖν παρὰ τῶν Χριστιανῶν· ὅπερ ἡ δευτέρα σύνοδος ἐπεκύρωσε δίχα τινὸς δυσχερείας ἢ συζητήσεως. ἐπειδὴ γὰρ ὁ Κωνστάντιος, ὁ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως ἀδελφός, καὶ υἱὸς τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, ἐφρόνει τὰ Ἀρείου, καὶ ἤθελεν ἀνατρέψαι τὴν διδασκαλίαν τῶν ἁγίων πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ συναθροισθέντων, καὶ τοῦτο διὰ τοῦ ἄκρου ἀρχιερέως Κωνσταντίνῳ τῷ αὐτοῦ ἀδελφῷ ἐμηνύθη, ὃς καὶ πόλεμον ἐποίσειν κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἐπηπείλει, εἰ μὴ ἀρνηθείη ἣν κατεῖχεν ὁμολογίαν· διὰ ταῦτα συνεκροτήθη ἡ σύνοδος ἡ ἐν Σαρδικῇ, ἥτις ἐν τῷ τρίτῳ κανόνι τῆς δευτέρας οἰκουμενικῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει συνόδου δυτικὴ ὀνομάζεται· ἥτις καὶ ὑπηγόρευ-

SESSIO VII.

A tes, Spiritum sanctum non esse ex ipso Filio, nec suum esse ab illo accipere. Quod autem hœc fuerit Nestorii, atque eadem quæ ille sentientis Theodoreti opinio, constat ex ejus symbolo; dicit enim ita in illo: Spiritus sanctus non est ex Filio, neque accipit esse ab ipso: & Theodoretus Spiritum sanctum asserit non accipere suum esse a Filio; Exponit vero illud Pauli, *Spiritum Filii*, hoc est consubstantialem Filio. Quocirca Cyrillus ait, Spiritum sanctum esse per Filium, & esse Filii, & effundi ab ipso: quod non dixisset, nisi hac Nestorii & Theodoreti opinione compulsus ad evertendam pravam illorum B sententiam. Hac ratione coacta fuit Romana ecclesia, cum magnum videret impendere periculum: jam enim canebatur in Galliis, & Hispaniis. Quare placuit summo illi pontifici cum multorum occidentalium patrum consessu, qui nec dignitate tenues, nec modici erant numero, illud explicare quod dicimus, & sicut in symbolo canimus: nec vero existimavit Romana ecclesia rem agere, quæ dedeceret. Nam ante primam synodum multæ aliæ synodi celebratæ sunt; Antiochiæ adversus Paulum Samosatenum; Ancyræ contra eos, C qui non suscipiebant accedentes ad fidem, quod prius Christum abnegassent propter tormenta; & Neocæsareæ tertia; quas omnes synodos recepit synodus Nicæna; licet quædam a Neocæsareensi sancita visa fuerint minime suscipienda, quæ scilicet de septem diaconis statuta erant. Patres quoque secundæ synodi susceperunt synodum a « Constantino Sardicæ celebratam, quæ vocatur etiam occidentalis: ad quam patres quidam orientales profecti sunt, numero septuaginta. Hi nolebant convenire ad synodum, nisi prius ejicerentur Paulus ille, & Athanasius: id vero D ut non placuit patribus illis occidentalibus, recesserunt quidem orientales, permanentes vero occidentales decretum ediderunt, quo declarabant, recipienda esse a Christianis, quæ gesta erant in Nicæna synodo: quod quidem secunda synodus approbavit nulla difficultate aut disquisitione adhibita. Nam quia Constantius Constantini imperatoris frater, & magni Constantini filius cum Arianis sentiebat, & evertere volebat doctrinam sanctorum patrum Nicææ congregatorum; atque hoc ejus fratri « Constantino per summum pontificem nunciatum est; & ille bellum E se fratri illaturum minatus est, nisi quod profitebatur abnegaret; propterea convocata est synodus Sardicensis, quæ tertio canone secundæ synodi œcumenicæ Constantinopolitanæ, occidentalis appellatur. Ea vero sancivit rectam & sanam esse a trecentis decem & octo patribus Nicænis editam fidem, atque ab omni Christiano suscipiendam. Quam sane sententiam postea secundæ synodi patres citra ullam du-

Galat. 6.

Can. syn. Neocæs. 15.

« Constans subrogandus in locum Constantini, qui ab an. 340. pericitat.

« Constanti.

SESSIO VIII. Herm. Sozom. lib. 3. eccles. hist. cap. 9. 10.

dubitationem admiserunt. En vester Græcus liber Hermiæ de historia ecclesiastica.

Imper. Cujus doctoris est liber iste?

Rhod. Hermiæ: asserit enim is decretum ab illis factum, quod citra difficultatem a Patribus secundæ synodi susceptum est.

Imperator. Et condecet historicos in rebus synodicis recitari?

Rhod. Serenissime imperator, per historias ducimur ad veritatem rerum gestarum: quid enim sciremus de evangelio, deque sacra scriptura, nisi essent omnia in historiæ formam redacta? sane citra hoc nesciremus quid credimus.

Imperator. Illas historias suscipere oportet circa fidem, quascumque patres approbaverunt, alias minime.

Rhod. Si hæc historia de re esset profana, sive de bellis Romanorum aut Græcorum, bene diceret serenitas tua domine imperator: verum non est profana narratio, sed ecclesiastica; & continet quid synodus quæque gesserit, definitionesque & canones a sanctis patribus editos. Cur ergo non sit vir iste suscipiendus? Adhæc non solum in vestro codice, sed etiam in libris nostris id continetur: sed hoc in præsentia omittamus, ut jubet tua serenitas, atque ad alia transeamus. Diximus itaque, patres reverendissimi, Romanam ecclesiam hoc fecisse propter apertissimæ fidei veritatem, & cogentem maximam necessitatem. Si quis vero illam accuset, quod & alios non convocaverit, nos strenue respondebimus; primo non constare vocatos non esse; secundo, quod Romana ecclesia non tenebatur eos advocare. Videmus enim in diversis antiquis conciliis, numero illa inter se differre: siquidem in primo erant trecenti decem & octo, in secundo centum & quinquaginta, ducenti in tertio: sexcenti ac triginta in quarto: nihilominus quæ pauciores decreverant, plures suscepere: hoc idem etiam patet in septima synodo Nicæna secunda: nam Constantinus Augustus excusat se, quod non multi patres in illam synodum convenissent, quodque multis detenti impedimentis eo proficisci non potuissent. Quæcumque tamen in illa synodo gesta sunt, multa cum reverentia suscepta & approbata sunt. Quoniam igitur tanto patrum occidentalium numero, præsente papa, cujus est convocare synodos, ut vel per testes vestros ostenditur, facta est illa symboli explicatio, non videbatur necessarium alios ad eam convenire. Nam doctor

ANNO CHRISTI 1438.

A σε, τὴν ἐκδοθεῖσαν πίστιν τῶν τριακοσίων ὀκτωκαίδεκα θεοφόρων πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ, ὀρθὴν καὶ ὑγιᾶ, καὶ παρὰ παντὸς Χριστιανοῦ δεῖν προσδέχεσθαι· ἣν δηλαδὴ ἀπόφασιν μετὰ ταῦτα οἱ τῆς δευτέρας συνόδου πατέρες χωρὶς τινος ἀμφιβολίας προσήκαντο. καὶ ἴδε βιβλίον ὑμέτερον Ἑλληνικὸν τοῦ Ἑρμείου περὶ ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας.

Βασιλ. Τίνος τῶν διδασκάλων ἐστί τὸ βιβλίον τοῦτο;

Ῥοδ. Ἑρμείου· λέγει γὰρ ὁ αὐτὸς, τούτους πεποιηκέναι ὅρον, ὅνπερ χωρὶς δυσχερείας οἱ ἐν τῇ δευτέρᾳ συνόδῳ πατέρες ἐδέξαντο.

Βασιλ. B Καὶ προσῆκόν ἐστιν, ἐν πράγμασι συνοδικοῖς ἱστορικοὺς ἄνδρας ἀναγινώσκεσθαι;

Ῥοδ. Γαληνότατε βασιλεῦ, διὰ τῶν ἱστοριῶν ὁδηγούμεθα πρὸς τὴν ἀλήθειαν τῶν ἤδη πραχθέντων πραγμάτων. τί γὰρ ἂν ἐγνώκοιμεν περί τε τοῦ εὐαγγελίου καὶ τῆς ἱερᾶς γραφῆς, εἰ μὴ τὰ πάντα ὡς εἰς τρόπον ἱστορίας ἀνήχθησαν; χωρὶς τούτου πάντως, οὐκ ἂν ᾔδειμεν τί πιστεύομεν.

Βασιλ. Ἐκείνας δεῖ προσδέχεσθαι τῶν ἱστοριῶν περὶ τὴν πίστιν, ὅσας οἱ πατέρες ἐδοκίμασαν, ἄλλας δὲ οὐχί.

Ῥοδ. Εἰ μὲν ἱστορία αὕτη περὶ πράγματος κοσμικοῦ, C ἢ πολέμων Ῥωμαϊκῶν τε καὶ Ἑλληνικῶν, καλῶς ἂν εἶπεν ἡ σὴ γαληνότης, κύριε βασιλεῦ· ἀλλ' αὕτη οὐκ ἔστι διήγησις κοσμικὴ, ἀλλ' ἐκκλησιαστικὴ, καὶ περιέχει τὰ τῶν συνόδων ἁπασῶν, καὶ τῶν ἐξενεχθέντων ὅρων τε καὶ κανόνων, παρὰ τῶν ἁγίων πατέρων. διὰ τί τοίνυν ὁ ἀνὴρ οὗτος οὐκ ἂν εἴη προσδεκτέος; πρὸς τούτοις, τοῦτο οὐ μόνον ἐν τῇ ὑμετέρᾳ βίβλῳ εὑρίσκεται, ἀλλὰ καὶ ἐν ἡμετέροις βιβλίοις ἐμπεριέχεται. ἀλλ' ὡς κελεύει ἡ σὴ γαληνότης, ἐάσωμεν τοῦτο νῦν καὶ μεταβῶμεν εἰς ἄλλα· εἰρήκαμεν τοιγαροῦν, ὦ πατέρες αἰδεσιμώτατοι, ὅτι διὰ τὴν τῆς σαφεστάτης πίστεως ἀλήθειαν, καὶ D μεγίστης κατεπειγούσης ἀνάγκης, ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία τοῦτο πεποίηκεν. εἰ δέ τις αὐτὴν ἐγκαλοίη μὴ προσκαλεσαμένην καὶ ἄλλους, ἡμεῖς γενναίως ἀπολογησόμεθα· πρῶτον, οὐ συνίσταται ὡς οὐκ ἐκλήθησαν. δεύτερον, οὐκ ὑπείχετο ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία καλέσαι· ὁρῶμεν γὰρ ἐν διαφόροις ἀρχαίαις συνόδοις, ὅτι κατὰ τὸν ἀριθμὸν διέφερον πρὸς ἀλλήλας αἱ σύνοδοι. καὶ γὰρ ἐν τῇ πρώτῃ τριακόσιοι ἦσαν καὶ δεκαοκτὼ, ἐν τῇ δευτέρᾳ ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα, διακόσιοι ἐν τῇ τρίτῃ, ἑξακόσιοι καὶ τριάκοντα ἐν τῇ τετάρτῃ. ἀλλ' οὐδὲν ἧττον τὰ δόξαντα τοῖς ἐλάττοσιν οἱ πλείους προσήσαντο. τοῦτο καὶ ἐν E τῇ ἑβδόμῃ συνόδῳ τῇ ἐν Νικαίᾳ γενομένῃ τὸ δεύτερον φαίνεται· καὶ γὰρ Κωνσταντῖνος ὁ Αὔγουστος ἐξαιτιᾶται ἑαυτὸν, ὅτι ὀλίγοι τῶν πατέρων συνῆλθον ἐν τῇ συνόδῳ ἐκείνῃ, καὶ ὅτι διὰ πολλὰ τὰ γεγονότα ἐμποδὼν οὐχ οἷόν τε ἐγένετο τοῖς πατράσι παραγενέσθαι· ὅμως ὅσα ἐν ἐκείνῃ συνόδῳ ἐγένετο, μετὰ πολλῆς εὐλαβείας ἐλήφθησαν καὶ ἐδοκιμάσθησαν. ἐπειδὴ τοίνυν ἐν ἀριθμῷ τοσούτων δυτικῶν πατέρων, παρόντος τοῦ πάπα, οὗ τινος ἐξουσία τὸ συγκρο-

ANNO CHRISTI 1438.

SESSIO VII.

κροτεῖν συνόδους, ὃ καὶ δι' ὑμετέρων μαρτύρων δείκνυται, ἐκείνη ἡ τοῦ συμβόλου ἀνάπτυξις ἐγένετο, ἐν ταύτῃ τοὺς ἄλλους παραγίνεσθαι οὐκ ἐφαίνετο ἀναγκαῖον. καὶ γὰρ ὁ διδάσκαλος ὑμῶν Στέφανος, ὃν καὶ νέον καλεῖτε μάρτυρα, ἐπέπληξε τοὺς πατέρας τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει συναθροισθέντας. καὶ ὡς ἐβούλοντο οἱ αἱρετικοὶ συγκροτῆσαι σύνοδον, ἀπήντησεν ἐκεῖνος εἰς τὸ μέσον, λέγων· πῶς ὑμεῖς τολμᾶτε συγκαλέσασθαι σύνοδον, καὶ τὴν ὑμετέραν συστῆσαι παρασυναγωγὴν, μὴ παρόντος τοῦ τῶν Ῥωμαίων ἄκρου ἀρχιερέως, οὔτ' ἄλλου τινὸς τὸν ἐκείνου τόπον ἐπέχοντος καὶ ἀποπληροῦντος; ὡς μὲν οὖν ὀφείλουσι, καὶ ἄλλοι παρεῖναι ἢ ἀπεῖναι, οὐ φαίνεται ἀναγκαῖον. καὶ γὰρ ἐν αὐτῇ τῇ ἐν Ἐφέσῳ συνόδῳ προπαραλαβόντος τοῦ Κυρίλλου εἰς τὴν B σύνοδον ἐξουσίᾳ Καιλεστίνου τοῦ πάπα, μετὰ ταῦτα παραγινόμενος Ἰωάννης Ἀντιοχείας ἤλεγξε τὸν Κύριλλον, ὅτι μὴ παρόντος ἐκείνου καὶ τῶν ἄλλων, οὓς ἤγαγε μεθ' αὐτοῦ, σύνοδον συνέστησε· καὶ ἤθελεν ἀνατρέψαι τὰ γεγονότα· ἐν οἷς ἀπεκρίθησαν αὐτῷ, ἱκανὸν εἶναι ἐκείνῳ, εἰ ὅλως προσδέχοιτο ἐκεῖνον ἡ σύνοδος, καὶ μὴ ἐθέλειν ἀνατρίψαι τὰ πρότερον συνοδικῶς γεγονότα. καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ἔμεινε πάντα τὰ γεγονότα κεκυρωμένα καὶ βέβαια. ὅθεν οὐδὲ ὑμεῖς, ὦ πατέρες, ὀφείλετε τῇ Ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ ἐγκαλεῖν, ἂν μὴ παραγεγόνατε ἐν ἐκείνῃ τῇ τοῦ συμβόλου ἀναπτύξει· παρὰ ταῦτα τίς ἦν χρεία ὑμᾶς συγ- C καλέσαι, εἰδότας ἀκριβῶς τὸ παρὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας ψαλλόμενόν τε καὶ κηρυττόμενον, μὴ ἀντιλέγοντας δ' ὅμως, ἀλλ' ἓν καὶ τὸ αὐτὸ μετ' αὐτῆς τυγχάνοντας; ὅθεν οὐ διὰ τὴν ἀνάπτυξιν ταύτην ἐσαλεύθητε, οὔτε ἀπ' αὐτῆς διεσχίσθητε. μᾶλλον μὲν οὖν ὁ ἅγιος Μάξιμος ἐξαιτιᾶται τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν, ὡς ἀδίκως ἐγκαλουμένην παρὰ τῶν ἀνατολικῶν. ἀνάγνωθι τὴν τούτου ἐπιστολὴν πρὸς Μαρῖνον. ἧς ἀναγνωσθείσης Ἑλληνιστὶ, ὁ Ῥόδου Λατινικῶς πρὸς τὸν πάπαν ἡρμήνευσεν. ἐφ' οἷς Νικόλαος ὁ τῶν Γραικῶν ἑρμηνεὺς ἀνέστη βουλήσει τῶν μητροπολιτῶν, ὡς ἔλεγε, καὶ εἶπε πρὸς τὸν Ῥόδου. D

Νικόλαος ἑρμηνεύς. Οὐ καλῶς ἡρμήνευσας, πάτερ, τὸ ῥητὸν ἐν οἷς λέγεις τὸν ἅγιον λέγοντα, μίαν εἰδέναι τοὺς Ῥωμαίους ἀρχὴν τοῦ πνεύματος· οὐχ οὕτω γάρ φησιν ὁ ἅγιος Μάξιμος, ἀλλ' ὅτι τὸν υἱὸν ποιοῦσιν αἰτίαν τοῦ ἁγίου πνεύματος· εἶτα ἐπάγει· μίαν γὰρ ἴσασιν υἱοῦ καὶ πνεύματος τὸν πατέρα αἰτίαν.

Ῥόδ. Ἀρκεῖ τὰ περὶ τούτου, ἐν ἄλλοις σκεψόμεθα, καὶ ἀποδείξομεν εἰς τὴν αὐτὴν ἔννοιαν τὸν ἅγιον φέροντα. ἀρκεῖ γὰρ ἡμῖν κατὰ τὸ παρὸν, τὸν μακάριον Μάξιμον λέγειν, ἀδίκως τοὺς δυτικοὺς ἐγκαλεῖσθαι. μετὰ ταῦτα ἀνεγνώσθη καὶ ἄλλο τι ῥητὸν, ὡς Ῥόδου ἠθέλησε. πάλιν ἀνέστη ὁ E Νικόλαος, καὶ φησί.

Νικ. Γινώσκετε, πατέρες αἰδεσιμώτατοι, ὅτι τὸ μετὰ τὴν ἐπιστολὴν ἐφεξῆς ἀναγνωσθὲν οὐκ ἔστι τοῦ Μαξίμου, εἰ καὶ τοῦ πεποιηκότος τὸ ὄνομα σεσιώπηται, ἀλλ' ἔστιν ἑτέρου τινὸς μετὰ τὸ σχίσμα τοιαῦτα συγγράψαντος.

Ῥόδ. Περὶ τῶν τοιούτων φανότερον ἐν ἄλλοις σκε-

A vester Stephanus, quem & novum martyrem vocatis, patres Constantinopoli congregatos incusavit: Cumque vellent hæretici synodum celebrare, prodiit in medium ille dicens: Quomodo vos synodum convocare audetis, & illegitimum vestrum habere conventum non præsente Romanorum summo pontifice, aut alio quopiam illius vicem agente? Quod ergo debeant & alii adesse vel abesse, non videtur necessarium. Nam in ipsa Ephesina synodo cum Cyrillus auctoritate Cœlestini papæ conventum fecisset, & profectus postea Joannes Antiochenus Cyrillum argueret, quod non præsente illo & aliis quos secum duxerat, synodum celebrasset; vellet- B que acta rescindere; responderunt ei, sufficere ipsi, si omnino illum synodus admitteret; & propterea desineret velle rescindere synodice prius acta: atque ita factum est, ut acta omnia rata & valida permanerent. Quare nec vos, patres, debetis conqueri de Romana ecclesia, quod non accesseritis ad illam symboli explicationem. Præterea quid opus erat vos convocare, qui sciebatis optime quod Romana ecclesia canebat & prædicabat, nihil tamen repugnabatis, sed cum illa conjuncti eratis? Quapropter haudquaquam ab explanatione hac recessistis, aut ab illa sejuncti e- C stis. Imo sanctus Maximus Romanam excusat ecclesiam, ut injuria ab orientalibus accusatam. Recita epistolam ejus ad Marinum. Eam Græce recitatam præsul Rhodi Latine pontifici interpretatus est. Tum surgens Nicolaus Græcorum interpres, volentibus, ut ajebat, metropolitis, ita Rhodi præsulem allocutus est.

Concil. Ephes. part. 2. in literis catholicorum.

Non bene interpretatus es, Pater, dictum, ubi affirmatum ais a sancto, Romanos unum agnoscere principium Spiritus: non enim ita loquitur sanctus Maximus; sed quod Filium non faciunt causam sancti Spiritus, deinde infert; Unam quippe norunt causam Filii & Spiritus, Patrem. — Nicolaus Interpres.

Satis dictum de hoc, alias rem considerabimus, & demonstrabimus sanctum tendere in eumdem sensum. Sufficit enim nobis in præsentia, quod sanctus Maximus dicit, injuria occidentales accusari. Postea lectum est & aliud quoddam dictum, ut Rhodio placuit. Cum Nicolaus iterum surgens ait: — Rhod.

Scitote, patres reverendissimi, non esse Maximi, quod post epistoam deinceps recitatum est, licet auctoris nomen non sit expressum; sed alterius cujuspiam, qui talia post schisma conscripsit. — Nicolaus.

Hujusmodi res alias considerabimus di- — Rhod.

SESSIO VII

dilucidius; nunc vero ad summum pontificem dirigo sermonem. Si igitur tempore Maximi eo modo canebatur a Romana ecclesia, qui fuit temporibus sextæ synodi, quod sane Maximus demonstrat; nec vos igitur hoc latet, nec potestis dicere, hoc factum esse vobis nihil scientibus. Est etiam alia ratio, quæ hoc suadet: Habemus septimam synodum, quæ multis rationibus demonstrat nobis, quod Romana canit ecclesia. In primis hæc septima synodus fecisse videtur, quod aliæ non fecerant. Nam aliæ Nicænum & Constantinopolitanum symbolum prius legebant; hæc vero id minime observasse videtur, supponens illa symbola esse unum, & nota, & ab omnibus suscipienda. Hoc ipsum alia ratione demonstratur. Nam Tarasius Constantinopolitanus patriarcha in epistola ad synodum, actione tertia, Spiritum, inquit, sanctum procedere ex Patre per Filium: quod si concedatur, facile demonstrat, Spiritum sanctum etiam ex Filio procedere: hoc porro suo loco demonstrabimus. Si licuit ergo Tarasio hoc agere, cur pontifici Romano cum tanto patrum numero hoc ipsum agere non licuerit? Ad hæc habemus codicem vetustissimum, in quo septima synodus fatetur, ac dicit, Spiritum sanctum etiam ex Filio procedere, quod item demonstrabimus per alios chronographorum libros; & pluribus insuper argumentis demonstrare poterimus. Præterea quoniam superiori sessione mentionem fecistis octavæ synodi, dicemus aliqua ad ea, quæ nobis objecistis. Et ad primum quidem dicimus, Photium, qui fuit hostis Romanæ ecclesiæ, multaque scripsit, & acriter invectus est adversus Nicolaum, & Hadrianum, nunquam illos accusasse ob additamentum in symbolo; quod in primis illi agendum erat. Nam cum vellet manus conserere cum summis Romanis pontificibus, nullum majus habere potuisset argumentum, quam si redarguisset ipsum summum pontificem subjectum anathemati, legisque transgressorem: sed cum id non egerit, liquido patet, Romanam ecclesiam immerito accusari a Græcis. Præterea ad finem illius concilii laudant Romanam ecclesiam, & summum pontificem, & omnia quæ tenet, ac prædicat. Tulerunt quoque sententiam pro Ignatio contra Photium, scientes illud in symbolo cani, & noluerunt tamen. Præterea Hormisda fuit ante quintam synodum papa, Justino imperatore: is scripsit epistolam; quam suscepit Joannes Constantinopolitanus & omnes illius temporis patres orientales. Est autem in illa epistola perspicue positum, Spiritum sanctum a Filio procedere. Cur ergo vos, patres, dicitis, hoc fuisse causam dissidii; nolleque stante illo, quod vocatis additamentum, nobiscum conjungi. Ad illud vero, quod dixistis ultimo; ut collecta posterior synodus condemnaverit synodum octavam,

ANNO CHRISTI 1438

A ψόμεθα. νῦν δὲ πρὸς τὸν ἄκρον ἀρχιερέα τὸν λόγον ἰθύνω. εἰ τοίνυν ἐν τῷ καιρῷ τοῦ Μαξίμου παρὰ τῇ Ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ τὸ τοιοῦτον ἐψάλλετο, ὃ γέγονεν ἐν τοῖς χρόνοις τῆς ἕκτης συνόδου, καὶ τοῦτο αὐτὸ ὁ Μάξιμος ἀποδείκνυσι. καὶ ὑμεῖς λοιπὸν τοῦτο οὐκ ἀγνοεῖτε, οὐδὲ δύνασθε λέγειν, ὡς τοῦτο γέγονεν ἀγνοούντων ὑμῶν. ἔτι ἐστὶν ἕτερος λόγος πείθων πρὸς τοῦτο· ἔχομεν ἑβδόμην σύνοδον, ἥπερ πλείοσι λόγοις ἡμῖν ἀποδείκνυσιν, ὅπερ ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ψάλλει. καὶ πρῶτον, αὕτη ἡ ἑβδόμη σύνοδος φαίνεται πεποιηκυῖα, ὅπερ αἱ ἄλλαι οὐ πεποιήκεισαν. αἱ μὲν γὰρ ἄλλαι τὸ ἐν Νικαίᾳ σύμβολον ἀνεγίνωσκον καὶ τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει, αὕτη δὲ οὐδαμῶς φαίνεται τοῦτο τετηρηκυῖα,
B προϋποτιθεμένη ἐκεῖνα τὰ σύμβολα ἓν εἶναι, καὶ φανερά, καὶ προσδεκτέα τοῖς πᾶσι. τοῦτο δὲ καὶ ἑτέρῳ ἀποδέδεικται λόγῳ, καὶ γὰρ ὁ Ταράσιος ὁ Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχης ἐν τῇ πρὸς τὴν σύνοδον ἐπιστολῇ, ἐν τῇ τρίτῃ πράξει λέγει, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι ἐκ τοῦ πατρὸς, διὰ τοῦ υἱοῦ, ὅπερ ὁμολογηθὲν ῥαδίως ἀποδείκνυσι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κἀκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι. τοῦτο ἐν ἰδίῳ ἀποδείξομεν τόπῳ. εἰ γοῦν τῷ Ταρασίῳ τὸ τοιοῦτον ποιῆσαι ἐξῆν, διὰ τί τῷ Ῥωμαίων ἀρχιερεῖ κατὰ τοσούτου πλῆθος πατέρων ταῦτα αὐτὸ ποιῆσαι οὐκ ἐξεγένετο; πρὸς τούτοις ἔχομεν βίβλον ἀρχαιο-
C τάτην, ἐν ᾗ ἡ ἑβδόμη σύνοδος ὁμολογεῖ καὶ λέγει, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κἀκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι. καὶ τοῦτο ἀποδείξομεν καὶ ἐν ἄλλοις βιβλίοις τῶν χρονογράφων, καὶ δυνησόμεθα πλείοσι λόγοις προσαποδεῖξαι. ἔτι ἐπειδὴ ἐν τῇ προλαβούσῃ μνείαν ἐποιήσατε τῆς ὀγδόης συνόδου, ἐροῦμέν τινα πρὸς ἃ ἡμῖν ἀντεπηγάγετε. πρὸς μὲν οὖν τὸ πρῶτον λέγομεν, ὅτι τοῦ Φωτίου γενομένου ἐχθροῦ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας, καὶ πολλὰ συγγραψαμένου καὶ ἐξενεχθέντος σφοδρῶς κατά τε Νικολάου καὶ Ἀδριανοῦ, οὐ μέντοι γε τούτοις ἐγκαλεῖ περὶ τῆς ἐν τῷ συμβόλῳ προσθήκης, ὃ καὶ μάλιστα ἐκεῖνον ποιῆσαι ἐς
D χρῆν. βουλόμενος γὰρ κατὰ τῶν ἄκρων ἀρχιερέων τῆς Ῥώμης συμπλακῆναι, οὐδὲν μεῖζον ἔχειν ἂν ἠδυνήθη ἐπιχείρημα, ἢ ἐξελέγχειν αὐτὸν τὸν ἄκρον ἀρχιερέα ὑποκείμενον εἶναι τῷ ἀναθέματι, καὶ παραβάτην εἶναι τοῦ νόμου· ὅτι δὲ οὐ τοῦτο πεποίηκε, δῆλον ὡς ἀδίκως ἐγκαλουμένη ἐστὶ παρὰ τῶν Γραικῶν ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία. ἔτι ἐν τῷ τέλει τῆς συνόδου ἐκείνης ἐπαινοῦσι τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν, καὶ τὸν ἄκρον ἀρχιερέα, καὶ πάντα ὅσα κατέχει καὶ κηρύττει. ἐξήνεγκαν καὶ ἀπόφασιν ὑπὲρ τοῦ Ιγνατίου κατὰ τοῦ Φωτίου, καὶ ἐγίνωσκον ὅτι ἐψάλλετο ἐκεῖνο ἐν τῷ συμβόλῳ, ἀλλ' οὐκ [a] ἠθέλησαν. ἔτι
E Ὁρμίσδας γέγονε πάπας πρὸ τῆς πέμπτης συνόδου, ἐν τοῖς χρόνοις Ἰουστίνου τοῦ βασιλέως· οὗτος ἔγραψεν ἐπιστολὴν, ἣν προσεδέξατο Ἰωάννης ὁ Κωνσταντινουπόλεως, καὶ πάντες οἱ τοῦ καιροῦ ἐκείνου ἀνατολικοὶ πατέρες· καὶ τοῦτο σαφῶς περιέχει ἐκείνη ἡ ἐπιστολὴ, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ υἱοῦ. διὰ τί τοίνυν ὑμεῖς, ὦ πατέρες, λέγετε τοῦτο γεγονέναι αἰτίαν

τῆς

[a] Lege, ἠθέτησαν, non improbarunt. Hard.

τῆς διαιρέσεως, καὶ μὴ θέλειν ἱσταμένης ἐκείνης, ἣν ὑμεῖς προσθήκην καλεῖτε, μεθ' ἡμῶν ἑνωθῆναι; πρὸς ἐκεῖνο δὲ ὃ τελευταῖον εἰρήκατε, ὅτι συναχθεῖσα ἡ τελευταία σύνοδος κατεδίκασε τὴν ὀγδόην σύνοδον, λέγω, ὅτι τοῦτο παντάπασι φαίνεται οὐκ ἄλογον. ἀλλ' οὔτε συνίστανται λόγοις πιθανοῖς τοὐναντίον περὶ τῆς συνόδου ἐκείνης, ὡς κατεδίκασεν· οὐδὲ γὰρ ἐξῆρχε Ρωμαῖος ἀρχιερεὺς, ἢ ἄλλος τὸν ἐκείνου τόπον ἀποπληρῶν. εἰ δ' ἦν τοῦτο, ὁμολογουμένως ἂν ἦν καὶ παρὰ τοῖς Λατίνοις μνήμη τις περὶ τῆς συνόδου ἐκείνης. θαυμαστὸν γὰρ ἂν ἦν, τὴν Ρωμαϊκὴν ἐκκλησίαν ἐν πλείοσι πράγμασι διηκριβωμένην οὖσαν, καὶ ἐπιμελεστάτην εἰς τὸ συντιθέναι τε καὶ συγγράφειν πάντα τὰ προγεγονότα, τὸ μέρος τοῦτο οὕτως ὂν ἀναγκαῖον καὶ οὕτω καίριον ἠμεληκέναι. πρὸς τούτοις εἴπερ ἐν τῇ συνόδῳ ἐκείνῃ αὐθεντίᾳ τοῦ πάπα Ἰωάννου ἀφῃρέθη, ὡς λέγετε, καὶ τὸ μέρος ἐκεῖνο κεκώλυται ψάλλεσθαι, διὰ τί ἐν αὐτῇ τῇ Ρωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ ὁ αὐτὸς ἀρχιερεὺς τότε ταυτὸν οὐχ ὡρίσατο; διὰ τί ὑμεῖς τοῖς ὑποκειμένοις τῷ ἀναθέματι συνεζευγμένοι ὑπήρχετε; διὰ τί οὐκ ἀντείπατε τοσούτων προηγησαμένων ἄκρων ἀρχιερέων καθ' ὃν τρόπον ἐν ἄλλοις ἐπεχειρήσατε πράγμασιν; ἀφ' οὗ φαίνεται, ὅτι ἡ σύνοδος ἐκείνη, ὡς λέγετε, οὐ συνήθροισται· ἢ εἴπερ γέγονε καὶ συνηθροίσθη, οὐδεμία περὶ ἐκείνου μνήμη ἐγένετο. ἀφ' οὗ πατέρες ἄριστοι ἕπεται, ὅτι ὃ λέγει ἡ Ρωμαϊκὴ ἐκκλησία ἐν τῷ συμβόλῳ, οὔτε προσθήκη ἐστὶν, οὔτε μὴν κεκώλυται· καὶ εὔλογος τῆς ἀναπτύξεως ἐκείνης αἰτία, ἓν, ἡ τῆς πίστεως ἀλήθεια, ἡ τοῦ πράγματος ἀνάγκη, ἡ αὐθεντία τοῦ Ρωμαίων ἀρχιερέως, ἡ συνάθροισις τῶν τοσούτων πατέρων. περὶ πράγματος οὕτω φανερωτάτου, περὶ οὗ διηνέχθητε, μᾶλλον σιγῶντες ἐπεκυρώσατε, τοσούτων παρερρυηκότων ἐνιαυτῶν διὰ τί νῦν ἀντιλέγετε; εἰ ἕτερά εἰσι τὰ τυγχάνοντα ἐμποδὼν, εἴπατε· οὐδὲ γὰρ ταῦτα καθεστήκασιν ἐμποδὼν ὑμᾶς σὺν ἡμῖν ἑνωθῆναι. μᾶλλον μὲν οὖν ἐάν τις λέγῃ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς, φαίνεται ἐναντίος τῇ ἀληθεῖ πίστει, καὶ μαχόμενος τῷ ἀξιώματι τῶν ἁγίων πατέρων. μᾶλλον ἓν ἐκ τῶν δύο ἀναγκαίως ἔσται. ἕπεται γὰρ ἢ μὴ εἶναι τάξιν φυσικὴν ἐν τοῖς θείοις προσώποις, ἢ τὸν υἱὸν καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶναι κτίσματα τοῦ πατρός· καὶ οὕτως ἐμπεσεῖν τῇ πλάνῃ τοῦ Ἀρείου, καὶ τοῦ Εὐτυχοῦς, καὶ τοῦ Μακεδονίου τοῖς ἀναθέμασιν· ὅπερ ὁρῶντες οἱ τῶν Λατίνων πατέρες προσήκαντο τὸ παρὰ τῆς Ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας ἀναπτυχθὲν μετὰ πολλῆς εὐλαβείας. ὅτι δὲ ἡ Ρωμαϊκὴ ἐκκλησία κέκτηται ἐξουσίαν τοῦ οὑτωσὶ ἀναπτύσσειν, προσοίσομεν μίαν μόνην χρῆσιν Ἑλληνικὴν κατὰ τὸ παρὸν, ἐν ᾗ ἀποδειχθήσεται, τὸν θρόνον τοῦτον τοῦ Πέτρου μόνον εἶναι τὸν ἔχοντα τὴν ἐξουσίαν ἀναπτύσσειν τὴν πίστιν· καὶ σὺν τούτῳ οὐδαμῶς ποτε τὰς πύλας τοῦ ᾅδου, τουτέστι τὰς αἱρέσεις κατισχῦσαι κατ' αὐτῆς, ἀλλ' οὐδὲ ἥψαντο. ἔστι δὲ ἡ ἐπιστολὴ ἐν τῷ λόγῳ τῷ περὶ πίστεως. ἔχομεν, πατέρες ἄριστοι,

Adico videri hoc omnino improbabile: neque enim improbabilibus rationibus ostenditur oppositum, quod illa synodus damnaverit: neque enim præerat Romanus pontifex, aut alius loco ejus: quod si esset, aliqua certe apud Latinos etiam illius synodi esset memoria: mirum enim Romanam ecclesiam in pluribus aliis accurata utentem diligentia in conscribendis & memoriæ mandandis anteactis omnibus, rem hanc adeo necessariam, tamque magni momenti præteriisse. Ad hæc si, ut dicitis, in illa synodo auctoritate Joannis papæ ablata est, & cautum, ne parti- B cula illa caneretur, qua de causa non hoc ipsum statuit eo tempore idem summus pontifex in ipsa Romana ecclesia? Cur vos cum subjectis anathemati conjuncti eratis? Quare non contradixistis, cum tot summi pontifices præcessissent, sicuti in rebus aliis fecistis? Ex quo patet, synodum illam, quam dicitis, non fuisse celebratam; & si celebrata est, nullam fecisse ea de re mentionem. Unde patres optimi sequitur, quod in symbolo Romana dicit ecclesia, neque additamentum esse, neque abrogatum: & justam explicationis illius causam fuisse, fidei veritatem, C rei necessitatem, Romani pontificis auctoritatem, tot tantorumque patrum collectam societatem. Rem adeo manifestam, quam in dubium revocastis, tacendo potius comprobastis: exactis tot annis, quare nunc contradicitis? si alia sunt impedimento, dicite: hæc enim impedimento non sunt, quo minus nobiscum conjungamini. Imo potius si quis dicat, Spiritum sanctum ex solo Patre procedere, veræ fidei se præbet inimicum, pugnatque cum auctoritate patrum: alterum enim ex duobus erit necessario, aut non esse in divinis personis naturalem ordinem, aut filium D & Spiritum sanctum esse creaturas Patris: atque ita laberetur in errorem Arii, & subderetur Eutychis & Macedonii anathemati. Quod videntes Latinorum patres multa cum reverentia susceperunt quod explanavit Romana ecclesia. Quod vero auctoritatem ita explanandi habeat Romana ecclesia, unam tantummodo sententiam Græcam afferemus in præsens, qua demonstrabitur, sedem hanc Petri solam esse, in qua potestas sit explicandi fidem: propter quod nunquam portæ inferi, hoc est hæreses prævaluere adversus eam, imo ne attigerunt quidem. Est autem epi- E stola in sermone de fide. Habemus, patres optimi, multas alias hac de re sententias, sed longe ante omnes Cyrilli in thesauris: Elucet enim præcipue Romana pontificis auctoritas in scriptis Cyrilli. Sed hæc in præsenti sufficiant, si hoc unum dicamus. Ab hac ipsa ecclesia, cujus est explicare omnes fidei veritates, susceptam esse hanc veritatem, utpote necessariam ad hominum sa-

SESSIO VII. ANNO CHRISTI 1438.

salutem: nisi enim illa implicite vel explicite credatur, fieri non potest, ut salus hominum consistat. Propterea Romana ecclesia poterat, & debebat facere, quod fecit. Si vultis ergo, patres, una nobiscum fateri, quod nos hodie protulimus, non opus erit aliis negotiis: sed libris clausis amplectamur hanc veritatem, simusque in ecclesia Dei conjuncti.

A καὶ πλείονα ἄλλα ῥητὰ περὶ ταύτην τὴν ὕλην, μάλιστα δὲ πάντων τοῦ ἁγίου Κυρίλλου ἐν τοῖς θησαυροῖς. λάμπει γὰρ τὰ μάλιστα ἡ αὐθεντία τοῦ Ῥωμαίων ἀρχιερέως ἐν τοῖς τοῦ Κυρίλλου συγγράμμασιν· ἀλλὰ κατὰ τὸ παρὸν ἀρκείτωσαν ταῦτα, τούτου μόνου ῥηθέντος· ὅτι αὕτη ἡ ἐκκλησία, ἧς ἐστι τὸ πάσας ἀναπτύσσειν τὰς τῆς πίστεως ἀληθείας, τὴν ἀλήθειαν ταύτην ἀναγκαίαν οὖσαν ὑπὲρ τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας ἐδέξατο. χωρὶς γὰρ αὐτῆς πιστευομένης συνεπτυγμένως, ἢ ἀνεπτυγμένως, οὐκ ἔστι δυνατὸν τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων συνεστάναι. διὰ τοῦτο ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ἠδύνατο B καὶ ὤφειλε ποιῆσαι, ὃ καὶ πεποίηκεν. εἰ μὲν οὖν ὑμεῖς, ὦ πατέρες, βούλεσθε συνομολογήσειν, ὃ σήμερον ἡμεῖς ἐξηνέγκαμεν, οὐκ ἂν εἴη ἑτέρων χρεία πραγμάτων, ἀλλὰ τῶν βιβλίων κλεισθέντων ταύτην περιπτυξώμεθα τὴν ἀλήθειαν, καὶ ὦμεν ἡνωμένοι ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ.

JUL. CARD. Quoniam vos, domini, recitastis superiori sessione epistolam Agathonis papæ, illamque valde authenticam existimatis, duo volo addere verba, ad quod dixit D. Rhodi præsul. Primum dixit; Quotiescumque error aliquis emerserit, papæ incumbere necessitatem docendi populos catholicam veritatem: postea dicit; Totam Christi catholicam ecclesiam, & patres omnes suscepisse auctoritatem Romanæ ecclesiæ, & secutos esse per omnia ejus doctrinam. Recitabo epistolam.

ΙΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Ἐπειδὴ ὑμεῖς, ὦ κύριοι, ἀνέγνωτε ἐν τῇ προλαβούσῃ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ἀγάθωνος πάπα, οἴεσθε δὲ ἐκείνην λίαν αὐθεντικήν, θέλω εἰπεῖν δύο ῥήματα πρὸς ὃ εἶπεν ὁ κύριος ὁ Ῥόδου. πρῶτον εἶπεν, ὅτι ὁσάκις ἀναφυῇ πλάνη τις, τῷ πάπᾳ ἐπίκειται ἀνάγκη τοῦ διδάσκειν τοὺς λαοὺς τὴν καθολικὴν ἀλήθειαν. μετὰ ταῦτα λέγει, ὅτι τὴν αὐθεντίαν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκ- C κλησίας πᾶσα ἡ τοῦ Χριστοῦ καθολικὴ ἐκκλησία, καὶ πάντες οἱ πατέρες ἐδέξαντο, καὶ κατὰ πάντα ἠκολούθησαν τῇ αὐτοῦ διδαχῇ. ἀναγνώσομαι τὴν ἐπιστολήν.

Epistola Agathonis papæ.

Conc. VI. Matth. 25. Joan. ult. Luc. 22.

SI silentio texero veritatem, quam erogare nummullariis jussus sum per illa verba: *Pasce oves meas*; &: *Tu aliquando conversus confirma fratres tuos*: quandoquidem nobis incumbit necessitas docendi Christianos quæ pertinent ad veritatem: & paulo ante, Tota Christianorum ecclesia catholica, & omnes universales synodi fideliter amplectentes ejus doctrinam, & omnes sancti doctores & ecclesiæ luminaria in omnibus ejus doctrinam secuti sunt. Et reliqua.

Hinc patet, quoties de fide aliqua oritur dubitatio, Romanum pontificem debere ac teneri illam declarare, atque illo docente, omnes synodos, & ecclesiam universam debere hujusmodi veritatem sequi. Et hoc dicit epistola recitata & approbata in sexta synodo. Sed de his hactenus. Cum vero patres, vobis placuerit, iterum conveniemus.

Ἐπιστολὴ Ἀγάθωνος πάπα,

ΕΑΝ σιωπῇ συγκαλύψω τὴν ἀλήθειαν, ἣν ἐκελεύσθην ἐκδιδόναι τοῖς χρήζουσι διὰ τῶν ῥημάτων ἐκείνων· ποίμαινε τὰ πρόβατά μου, καί· σύ ἐπιστραφείς ποτε στήριξον τοὺς ἀδελφούς σου, ἐπεὶ ἡμῖν ἀνάγκη ἐπίκειται, τοὺς D Χριστιανοὺς διδάσκειν τὰ πρὸς τὴν ἀληθῆ ἀνήκοντα πίστιν, καὶ μετ' ὀλίγον· πᾶσα ἀεὶ τῶν Χριστιανῶν καθολικὴ ἐκκλησία, καὶ πᾶσαι αἱ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι πιστῶς περιπτυσσόμεναι τὴν αὐτοῦ διδαχήν, καὶ πάντες οἱ ἅγιοι διδάσκαλοι καὶ φωσφόροι τῆς ἐκκλησίας, ἐν πᾶσι τῇ αὐτοῦ διδαχῇ ἐπακολουθήσαντες. καὶ τὰ λοιπά.

Ἀπὸ τούτου φαίνεται, ὅτι ὁσάκις ἂν ἀνακύψῃ ἀμφίνοιά τις πίστεως, ὁ Ῥωμαίων ἀρχιερεὺς ὀφείλει καὶ ἐνέχεται ἐκείνην διασαφῆσαι· κἀκείνου διδάσκοντος, πᾶσαι αἱ σύνοδοι καὶ πᾶσα ἡ ἐκκλησία ὀφείλει ταύτῃ τῇ ἀληθείᾳ ἐπακολουθεῖν· καὶ τοῦτό φησιν ἡ ἐπιστολὴ ἡ προσ- E φωνηθεῖσα ἐν τῇ ἕκτῃ συνόδῳ. ἀλλὰ τούτων μὲν ἅλις. ὅταν δὲ ὑμῖν ἀρέσῃ, ὦ πατέρες, αὖθις συνελευσόμεθα.

ANNO CHRISTI 1438.

SESSIO VIII.

ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ η.

Μηνὶ Νοεμβρίῳ πρώτῃ, τῷ σαββάτῳ, ἐγένετο.

Nic.

Τῶν ὑμετέρων λόγων ἀκροασάμενοι, πατέρες αἰδεσιμώτατοι, μετὰ πάσης ἀγάπης καὶ πολλῆς ἀνοχῆς, ὡς ἔπρεπεν ἀδελφοῖς, νῦν ἥκομεν καὶ αὐτοὶ ἀποδώσοντες λόγον τὸν πρὸς ἐκείνους, μετὰ τῆς αὐτῆς ἀγάπης πάντως τε καὶ εὐνοίας ἀκουσομένοις ἡμῶν. τοῦτο γὰρ ἀνάγκη παρ' ἀμφοτέρων φυλάττεσθαι ἀμφοτέροις, καὶ μετ' ἀγάπης ἀλλήλων ἀκούειν, ἴσως δὲ οὐκ ἀκούειν μόνον ἀλλὰ καὶ τοὺς παρ' ἑαυτῶν λόγους μετὰ τῆς αὐτῆς εὐνοίας ἐκφέρειν· πρὸς ἓν ἄμφω τέλος ὁρῶντας, τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἁγίαν τῶν ἐκκλησιῶν ἕνωσιν, καὶ πρὸς ἐκεῖνο πάντα καὶ ποιοῦντας καὶ λέγοντας· ὅσα μὲν εἰς ἐκείνην ἐπάγοντα, ταῦτα καὶ αὐτοὺς ἀσπαζομένους· ὅσα δὲ ἐκείνης ἀνάγοντα, ταῦτα καὶ αὐτοὺς ἀποπεμπομένους· οὐ μᾶλλον ἑαυτοῖς χαριζομένους, ἢ τῷ κοινῷ καὶ τῇ προκειμένῃ τῶν Χριστιανῶν ἁγίᾳ ἑνώσει. τοῦτο καὶ ἡμεῖς φυλάξομεν πρὸς τὴν ὑμετέραν αἰδεσιμότητα καὶ λέγοντες καὶ ἀκούοντες, καὶ οὔποτε προαχθησόμεθα φλαῦρον εἰπεῖν οὐδὲν, οὐδ' ὃ φέρει σκάνδαλον, οὔκουνγε ἑκόντες· τοῦτο καὶ παρ' ὑμῶν ἐλπίζομεν ἕξειν.

Τοὺς πρότερον παρ' ἡμῶν εἰρημένους λόγους μερίσαντες εἰς κεφάλαια τέσσαρα, ἀπενείματε τούτων ἑκάστῳ αἰτίας τινάς, δι' ἃς ἡμᾶς ᾠήθητε ταῦτα εἰπεῖν. ὅθεν ἀκολούθως ἐνιστάμενοι πρὸς ἐκεῖνα, ἐκ τοῦ ἐναντίου ἐπεχειρήσατε δείξειν ἃ ὑμῖν ἐδόκει. ἐν μὲν τῇ προτέρᾳ ὑμῶν ὁμιλίᾳ ἐπαγγειλάμενοι ταῦτα τὰ τέσσαρα, πρῶτον τὸ, ἐκ τοῦ υἱοῦ λέγεσθαι τὸ ἅγιον, μὴ εἶναι προσθήκην ἀλλ' ἀνάπτυξιν καὶ σαφήνειαν· δεύτερον, ὅτι τὰς τοιαύτας ἀναπτύξεις ἔξεστι ποιεῖσθαι, κἂν τῷ συμβόλῳ προστεθεῖναι· τρίτον, ὅτι τὸ, ἐκ τοῦ υἱοῦ εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὑγιές τέ ἐστι καὶ ἀληθὲς, καὶ δόξα τῶν διδασκάλων τῆς ἐκκλησίας. τέταρτον, ὅτι τῆς ἀληθείας ἀναφανείσης, πάντα δεῖ Χριστιανὸν ἕπεσθαι καὶ μὴ ἄλλως ποιεῖν. ὧν περὶ τῶν δύο διαλαβόντες ἐν τῇ προτέρᾳ συνελεύσει, ἐν τῇ ὑστέρᾳ τὰ μὲν δύο λοιπὰ ἐδόξατε καταλιπεῖν· αὖθις δὲ ἐπαναλαβόντες περὶ τοῦ δευτέρου πάντα λόγον ἐποιήσασθε, λέγω δὴ τοῦ ἐξεῖναι τὰς ἀναπτύξεις τῷ θείῳ συμβόλῳ προστιθέναι. τοῦτο δὲ ἐνὸν φιλικῶς τε δρᾶσαι καὶ δικαίως, οὐδεὶς γὰρ ἂν ἐκώλυσεν ὑμᾶς εἰπεῖν ὃ ἐβούλεσθε, ὅμως ἠθελήσατε μετά τινος δικαιολογίας ἐπὶ τοῦτο χωρῆσαι, δείξαντες μὲν ἀναγκαῖα εἶναι καὶ τὰ λοιπὰ κεφάλαια, ὅμως δὲ χαριζομένους ἡμῖν τὸν περὶ ἐκείνων λόγον, ἡμεῖς δὲ ὑπὲρ μὲν ὧν ἡμῖν χαρίζεσθε, χάριν ὑμῖν οἴδαμεν· οὐδὲν γὰρ ἧττον καὶ ὑμῖν αὐτοῖς ἐχαρίσασθε, εἰπόντες πλατύτερόν τε καὶ πιθανώτερον ὡς ἐνῆν περὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος· ὅτι δὲ ἴσως οὐ πάνυ ἦσαν ἀναγκαῖα πρὸς τὸ προκείμενον, δείξομεν μετ' ἀγάπης ἐν ὀλίγοις ῥήμασι μετὰ βραχὺ τούτων ὀφ' ὑμῶν εἰρημένων καὶ πεπραγ-

SESSIO VIII.

Die primo Novembris, sabbato, habita est.

Nicæn.

Auditis sermonibus vestris, patres reverendissimi, cum omni caritate & patientia multa, ut fratres decebat, accedimus, & ipsi nunc ad reddendam vobis responsionem, eadem plane caritate & benevolentia nos audituris: hoc enim necesse est ab utrisque in utrosque servari, mutuos cum caritate sermones audiendo; & fortasse non solum audiendo, sed eadem cum benevolentia, quæ dicuntur proferendo; dum pars utraque ad unum respicit finem, pacem scilicet, & sanctam ecclesiarum unitatem; atque ad illum dicit agitque omnia, quæcumque ad illam ducunt, amplectendo; quæ vero abducunt ab illa, rejiciendo: non tam ut sibi rem gratam faciant, quam reipublicæ, propositæque Christianorum sanctæ unitati. Nos quoque idem servabimus erga reverentiam vestram tam dicendo, quam audiendo: & nunquam eo progrediemur, ut contumeliosum quid dicamus, aut quod inferat scandalum. Certe hoc nunquam sponte agemus; quod etiam speramus a vobis nos habituros.

Divisistis in quatuor captiva priores nostros sermones, & eorum singulis quasdam causas assignastis, propter quas putastis ea dicta a nobis. Quare consequenter ad ea diluenda e contrario aggressi estis ostendere quæ videbantur vobis. Et promiseratis quidem priori vestro sermone de his quatuor agere; Primo, non esse additamentum quod dicitur, Spiritum sanctum esse de Filio: sed explicationem ac declarationem. Secundo, licitum esse fieri has explicationes, & symbolo addi. Tertio, pium & verum esse, ac doctorum ecclesiæ sententiam, quod sit ex Filio Spiritus sanctus. Quarto, patefacta veritate, oportere quemlibet Christianum illam sequi, nec aliter agere. Deinde cum priori sessione de duobus egissetis, visi estis reliqua duo rejicere ad posteriorem: sed resumpta oratione sermonem omnem in secundo insumpsistis, quod videlicet liceat sacro symbolo addere explicationes. Quod cum efficere possetis & amicitiæ & æquitatis lege, nemo enim vobis negaret facultatem dicendi quod velletis; placuit tamen ad id accedere cum quadam vestri juris allegatione: ostendistis enim reliqua etiam capita esse necessaria, sed ut gratum nobis faceretis, supersedisse de iis agere. Nos vero pro vestra in nos voluntate vobis gratias agimus; quamquam nihilo secius vobis etiam ipsis gratificati estis producto in longum sermone, & disputatione, quoad ejus fieri poterat, probabilibus referta rationibus, habita de proposita quæstione: quod

SESSIO VIII.

ANNO CHRISTI 1438.

quod autem ea fortasse non fuerint valde necessaria ad rem propositam, ostendemus paulo post paucis cum caritate. His ita a vobis dictis & gestis, nos a postremo ordientes capite; quod etsi prætermisisse visi estis, nihilo tamen minus pertractastis; in hunc modum dicimus; Veritatem quidem esse commune omnium bonum, ideoque amplectendum, ut a prudentibus nihil illi debeat præferri, sed omnibus illam modis oporteat quæri, & inventam teneri, illique adhærescere, nemo non dixerit mente præditus, cum feratur ad veritatem ut objectum. Quare nec nobis laborandum erit ad probanda & argumentis declaranda, quæ patent omnibus. Cumque multos sermones non admittat veritas; simplex enim veritatis est sermo: de hoc satis fuerit hæc dixisse. De tertio autem & primo, quorum in primo conati estis ostendere, hoc ipsum de quo agitur, esse explicationem: de altero vero, quod etsi visi estis prætermisisse, sed tamen ipsum etiam posteriori sessione attigistis, dixistis ipsi quidem quæcumque dixistis: at nobis non video tempus esse, ut ad ea dicamus in præsentia: hoc enim in sequentes sessiones reservabimus Deo favente, cum sententiam ipsam per se examinabimus: nam nobis multa quidem & alia de hoc dicenda suppetunt, sed in tempus proprium ea remittimus; nunc vero de re tantum proposita sermonem instituemus. Causa vero est, quod fieri non potest, ut de cunctis simul capitibus dicamus, & simul in omnibus conveniamus: sed oportet ab uno transire in aliud, atque ita de aliis etiam convenientes disserere: necesse autem est ordiri ab eo, quod primum natura est: tale autem est, quod & nos proposuimus. Nam si ex suppositione hoc verum sit, ut vos probare contrarium non possitis, aut ostendere, quod liceat addere: quid vobis erit usui, quod probaveritis vocem illam, Ex Filio, esse explicationem: aut dogma ipsum esse pium & verum? Certe nihil: idque vos ipsi etiam fatebimini, si justa dicere velitis. Dicemus enim nos, addendum non esse, etiamsi verum sit: quandoquidem & multa alia cum vera essent, non sunt addita, eo quod non liceret. In hoc sane totus noster sermo versabitur: & primo quidem percurremus quæ dicta sunt a vestra reverentia, examinantes ex iis quæ ad rem faciunt, quæ vero non faciunt, in tempus aliud rejicientes. Utemur autem ad hoc sermone quam fieri poterit brevissimo. Fortasse enim faciendi non sunt longi sermones, & in multa verba producendi, nisi in præsenti, & in ipso exordio deinde in progressu necesse est, ut disputatio fiat mutuis interrogationibus & responsionibus, quoad in aliquam deveniamus conclusionem. Nos itaque quantum fieri poterit, brevitati studebimus. Quod si ad longiores sermones paulo productioribus uti sermonibus coacti e-

A μένων, ἡμεῖς ἀρξάμενοι ἀπὸ τοῦ τελευταίου κεφαλαίου, περὶ οὗ καί τοι δόξαντες αὐτὸ καταλιπεῖν, οὐδὲν ἧττον ὅμως διελάβετε, λέγομεν οὕτω. τὸ μὲν τὴν ἀλήθειαν ἅπασι κοινὸν ἀγαθὸν εἶναι, καὶ ἀκολούθως καὶ ἀσπαστὸν, ὡς μηδὲ δεῖν ἄλλο τι ταύτης προτιμᾶν τοὺς ἐχέφρονας, ἀλλὰ παντὶ τρόπῳ ἀναζητοῦντας εὑρεῖν, καὶ εὑρόντας ἀσπάσασθαι καὶ προσθέσθαι, πᾶς ἂν ὁστισοῦν εἴποι τῶν νοῦν ἐχόντων, πρὸς ἀντικείμενον φερόμενος τὴν ἀλήθειαν. ὥστε οὐδ' ἡμᾶς δεῖ πονεῖν, τὰ πᾶσι δῆλα συνιστάντας τε καὶ κατασκευάζοντας. B ἐπεὶ γοῦν οὐδὲ πολλοὺς ἐπιδέχεται τἀληθὲς λόγους, ἁπλοῦς γὰρ ὁ μῦθος τῆς ἀληθείας, ἀρκεῖ ταῦτα. περὶ δὲ τοῦ τρίτου τε καὶ πρώτου, ὧν ἐν μὲν τῷ πρώτῳ ἀνάπτυξιν εἶναι, τοῦτο δὴ τὸ προκείμενον ἐπειράθητε δεῖξαι· ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ, ὃ καὶ δόξαντες παραλιπεῖν, ἐν τῇ ὑστεραίᾳ οὐδὲν ἧττον ἥψασθε καὶ αὐτοῦ, ὑμῖν μὲν εἴρηται ὅσα καὶ εἴρηται. ἡμῖν δὲ καιρὸν οὐχ ὁρῶ εἰπεῖν πρὸς ταῦτα οὐδὲ ἔν γε δὴ τῷ παρόντι. τοῦτο γὰρ ἐν τοῖς ἑξῆς ταμιευσόμεθα Θεοῦ διδόντος, ὅταν κατ' αὐτὴν τὴν δόξαν αὐτὴν ἐξετάσομεν, ἔχοντες μὲν πολλὰ καὶ ἄλλα περὶ τούτου εἰπεῖν, ἐν δὲ τῷ οἰκείῳ καιρῷ ταῦτα ταμιευόμενοι· νῦν δὲ τὸν λόγον περὶ τοῦ C προκειμένου ποιησόμεθα μόνου. ὁ δὲ λόγος, περὶ πάντων μὲν ἅμα τῶν κεφαλαίων εἰπεῖν, καὶ ἐν πᾶσιν ἅμα ὁμονοῆσαι ἀδύνατον· δεῖ δὲ ἀφ' ἑνὸς εἰς ἕτερον μεταβαίνοντας, οὕτω καὶ περὶ τῶν ἄλλων τὰ εἰκότα διαλαβεῖν. ἄρξασθαι δὲ ἀναγκαῖον ἀπὸ τοῦ τῇ φύσει πρώτου. τοιοῦτον δέ ἐστι δήπου ὃ καὶ ἡμεῖς προὐβαλόμεθα· εἰ γὰρ ἐξ ὑποθέσεως τοῦτο ἀληθὲς εἴη, ὥστε μὴ δύνασθαι ὑμᾶς κατασκευάσαι τἀναντία, μηδὲ δεῖξαι τὸ ἐξεῖναι προσθεῖναι, τί πλέον ὑμῖν ἔσται δεδειχόσι τὸ, ἐκ τοῦ υἱοῦ, εἶναι ἀνάπτυξιν, ἢ ὑγιὲς εἶναι καὶ ἀληθές; πάντως οὐδέν, καὶ ὑμεῖς ἐρεῖτε τὰ δίκαια λέγοντες. ἐροῦμεν γὰρ ἡμεῖς, ὡς ἀ- D ληθὲς ὂν, οὐ δεῖ προστεθῆναι, ἐπεὶ ἄλλα πολλὰ τῶν ἀληθῶν οὐ προσετέθησαν διὰ τὸ μὴ ἐξεῖναι. περὶ τούτου καὶ δὴ τὸν πάντα ποιησόμεθα λόγον· καὶ πρῶτον μὲν ἐπιδραμούμεθα τὰ παρὰ τῆς ὑμετέρας αἰδεσιμότητος εἰρημένα· εἴ τε μὲν ὑφ' ὑμῶν πρὸς τὸ προκείμενον εἴρηται, ταῦτα ἐξετάζοντες· εἴ τι δὲ ἔξω τοῦ προκειμένου, ἐν ἄλλῳ ταμιευόμενοι χρόνῳ. ποιησόμεθα δὲ τὸν πρὸς ταῦτα λόγον ὡς ἔνεστι σύντομον. ἴσως γὰρ οὐδὲ δεῖ ἐπιπλέον μηκύνειν τοὺς λόγους, καὶ μακρὸν αὐτοὺς ἀποτείνειν, εἰ μὴ νῦν καὶ ἐν ταῖς ἀρχαῖς ἔπειτα προϊόντας ἀνάγκη κατὰ πεῦσιν καὶ ἀπόκρισιν ἀλλήλοις διαλεχθῆ- E ναι, ἕως ἂν εἴς τι συμπέρασμα καταντήσωμεν. ἡμεῖς μὲν οὖν φροντίσομεν τῆς συντομίας ὡς ἔνεστιν· εἰ δὲ ἀναγκασθείημεν καὶ μακροτέρων πρὸς μακροτέροις δεήσεσθαι λόγων, οὐδὲν θαυμαστόν· ἐξ ἀνάγκης γὰρ γίνεται· ἡμῖν μὲν ἤρκει περὶ τοῦ δευτέρου κεφαλαίου μόνον εἰπεῖν, ὃ καὶ μάλιστα πρόκειται, ὅμως δὲ ἐκ περιουσίας καὶ περὶ τοῦ πρώτου πρότερον ὀλίγα τινὰ ἐροῦμεν, λέγω δὲ οὐ περὶ παντὸς τοῦ πρώτου κεφαλαίου, ἀλλ' ὅσον δοκεῖ συντείνειν πρὸς τὸ προκείμενον ζήτημα. τὸ πρῶτον μὲν γὰρ ὑμῖν κεφάλαιον κατα-

ANNO CHRISTI 1438. SESSIO VIII.

A κατασκευάζοντες, τὸ ἀνάπτυξιν εἶναι τὸ προκείμενον δόγμα, ἐχρήσασθε συλλογισμῷ· οὗ τῆς μὲν ἐλάττονος καὶ τῶν ἐκείνης κατασκευῶν, οὐκ εἶναι καιρὸν ἔν γε τῷ παρόντι καὶ πρότερον εἴπομεν· περὶ δὲ τῶν τῆς μείζονος κατασκευῶν, ὡς καὶ αὐτῶν συντελουσῶν πρὸς τὸ προκείμενον, ὀλίγα ἐροῦμεν. ταύτην γὰρ πρῶτον μὲν συλλογισμῷ τινι συνεστήσατε, ἔπειτα ἐπαγωγῇ τῇ ἀπὸ τῶν ἑξῆς συνόδων. καὶ ὧν ἐκεῖναι ἔπραξαν, πᾶσαι δηλαδὴ ἐξηγησάμεναί τε καὶ σαφηνίσασαι. τρίτον ἀπὸ τῆς φωνῆς τοῦ αἰδεσιμωτάτου Ἐφέσου. πρὸς οὖν τὸν συλλογισμὸν ὅς φησι, πᾶσαν προσθήκην ἔξωθεν εἶναι, τὴν δ᾽ ἀνάπτυξιν οὐκ ἔξωθεν, ὡς συνάγεσθαι τὴν ἀνά- B πτυξιν μὴ εἶναι προσθήκην. πρὸς οὖν τοῦτο λέγομεν, ὅτι τοῦ συλλογισμοῦ τούτου τῇ μείζονι ἴσως συγχωρήσομεν, καίτοιγε πρὸς τὴν προκειμένην ὕλην καὶ ταύτην ἔχομεν ἀπαρνήσασθαι· τῇ δευτέρᾳ μέντοιγε τῇ λεγούσῃ, τὴν ἀνάπτυξιν οὐκ ἔξωθεν εἶναι, ταύτῃ οὐ συγχωρήσομεν. τῶν ἐγκειμένων γὰρ εἶναι τὴν ἀνάπτυξιν ἴσως φαίημεν ἂν καὶ αὐτοί, οὐ μὲν τοίγε καὶ ἐκ τῶν ἐγκειμένων· καὶ πᾶσα μὲν γὰρ ἀνάπτυξις, μάλιστα δὲ ἡ νῦν ἡμῖν προκειμένη, καὶ περὶ ἧς τὸν λόγον ποιούμεθα, τουτέστιν ἡ θεολογική, πρός τινα λόγον ἀναφέρεται ἔξωθεν εἰλημμένον, πρὸς ὃν ὡς πρὸς μείζονα πρότασιν αὕτη λόγον ἐλάτ- C τονος προτάσεως ἔχει, καὶ περιέχεται μᾶλλον ἢ περιέχει. οἷον ἐπὶ παραδείγματος λέγομεν κοινῶς, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ πατρός, ἰδοὺ τὸ ἐγκείμενον· ἡμεῖς θέλοντες δεῖξαι, ὅτι καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, λαμβάνετε ἔξωθεν λόγον τινὰ καθόλου, ὅτι πάντα τὰ τοῦ πατρός ἐστι καὶ τοῦ υἱοῦ· ἰδοὺ τὸ ἔξωθεν εἰλημμένον. καὶ οὕτω συνάγετε, ὅτι καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· αὕτη ἡ ἀνάπτυξις. τὴν δὲ αἰτίαν καὶ τὸ κῦρος ἡ ἐλάττων οὐ δύναται ἔχειν, εἰ μὴ ἀπὸ τῆς ἔξωθεν εἰλημμένης, ἥτις καὶ μείζων ἐστίν. ἔστιν οὖν ὁ λόγος οὗτος ἔξωθεν εἰλημμένος, οὐκ ἄρα δοκεῖ ἱκανοποιῆσαι ἡμῖν ὁ λόγος ὁ λέ- D γων, ὅτι ἡ ἀνάπτυξις οὐκ ἔξωθεν, ἀλλ᾽ ἐκ τῶν ἐγκειμένων· φαίνεται γάρ, ὅτι οὐ πᾶν τὸ τῆς ἀναπτύξεως ἔσωθεν· μάλιστα μὲν οὖν τὸ πλεῖστον αὐτῆς ἔξωθεν. ἔχει γὰρ καὶ τὸ μεῖζον ἀξίωμα ἔξωθεν, καὶ τὰς λέξεις ἔξωθεν τὸ ἐλάχιστον, ὥστε τοὐναντίον συμβαίνειν, τὴν ἀνάπτυξιν ἔξωθεν εἶναι. φαίνεται ἄρα ἀπὸ τούτου, ὡς τὸ ἐκ τοῦ υἱοῦ λέγεσθαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἰ καὶ ἀνάπτυξις ἦν καθ᾽ ὑμᾶς ὅμως οὐκ ἐκφεύγει τὸ εἶναι προσθήκη. καὶ γὰρ δὴ καὶ καθ᾽ ἕτερον λόγον ἔχει τινὰ πρὸς τὰ προστιθέμενα ὁμοιότητα τὸ προκείμενον ζήτημα, ἔξωθέν τε ὄν, καὶ ὅμοιον καθ᾽ ὑμᾶς ᾧ προστίθεται. προσθήκη γὰρ γίνεται μὲν ἔξωθεν E κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην, οὐ μέντοιγε ἧττον ὀφείλει εἶναι καὶ ἐκ τῶν ὁμοίων. καὶ οὐκ ἂν ἄλλως προστεθείη, εἰ μὴ γίνηται ὁμοία, τοῦτο δὲ δῆλον καὶ ἀφ᾽ ἧς ὑμεῖς ἐχρήσασθε κατασκευῆς, λέγω δὴ τῆς τροφῆς. ἡ γὰρ τροφὴ ἔξωθεν οὖσα, οὐδέν ἐστιν ἧττον καὶ ἐκ τῶν ὁμοίων· γινομένη γὰρ ὁμοία προστίθεται, καὶ οὐκ ἂν ἄλλως προστεθείη, εἰ μὴ γένηται ὁμοία· ὥστε δύο ταῦτα ἐχούσης τῆς προσθήκης, τό, τε ἐκ τῶν ὁμοίων εἶναι, φαίνεται κατ᾽ ἀμφό-

A rimus, mirum non erit: id enim ex necessitate fit. Et nobis quidem sufficeret de secundo tantum capite agere, quod maxime propositum est: verum abundantioris apologiæ causa pauca quædam prius de primo etiam dicemus non quidem de toto primo capite, sed ea parte, quæ spectare videtur ad propositam quæstionem. Nam primum vestrum caput probantes, propositum scilicet dogma esse explicationem, usi estis syllogismo; de cujus minori, ejusque probationibus agere non esse hujus temporis, jam antea diximus: de probationibus vero majoris, ut quæ faciunt & ipsæ ad rem propositam, pauca dicemus. Hanc enim primo B quidem syllogismo quodam probastis; deinde inductione, ex eo quod insequentes synodi fecerunt, omnes videlicet explanando & declarando; tertio reverendissimi Ephesi dicto. Ad syllogismum igitur, qui dicit: Omne additamentum est extrinsecus, atqui explicatio non est extrinsecus: ex quo infertur, explicationem non esse additamentum. Ad hoc dicimus, majorem hujus syllogismi fortasse a nobis concedi; quamquam si materiam, de qua agitur, spectemus, illam quoque possumus negare: sed minorem, quæ dicit, explicationem non esse extrinse- C cus, haud quadam concedemus. Explicationem enim esse eorum, quæ sunt in textu, & ipsi fortasse dixerimus; sed non ex iis, quæ sunt in textu. Nam omnis quidem explicatio, & præsertim ea quæ nobis proposita est, & de qua agimus, hoc est theologica, refertur ad dictum aliquod sumptum extrinsecus; ad quod utpote ad majorem propositionem relata hæc habet rationem minoris propositionis. & continetur potius, quam continet. Exempli gratia; dicimus communiter, Spiritum sanctum procedere ex Patre; hic textus est. Vos ut ostendatis, etiam ex Filio, dictum D quoddam universale assumitis extrinsecus, Omnia quæ Pater habet, esse etiam Filii. En quod est extrinsecus assumptum: atque ita infertis, etiam ex Filio procedere Spiritum sanctum: hæc est explanatio: originem autem & robur non potest habere minor, nisi ab extrinsecus assumpta, quæ quidem est major. Est igitur dictum hoc assumptum extrinsecus. Non ergo videtur satisfacere nobis quod dicitis, explicationem non esse extrinsecus, sed ex iis quæ sunt in textu. Videtur enim non omnis explicationis pars esse intrinsecus, imo vero longe major pars esse E extrinsecus: quoniam & majorem vim extrinsecus habet, & voces ut minimum extrinsecus: ita ut oppositum contingat explicationem esse extrinsecus. Ex hoc ergo liquet, id quod dicitur, Spiritum sanctum ex Filio procedere; quamvis esset, ut vos dicitis, explicatio, non tamen effugere, quin sit additio. Nam alia quoque ratione proposita quæstio quamdam habet similitudinem cum iis quæ adduntur, cum & extrinsecus sit, & simile, ut vos quidem di-

dicitis, ei, cui est additum. Additamentum enim extrinsecus quidem fit juxta Aristotelem: nihilo tamen minus esse debet etiam ex similibus; nec potest omnino addi, nisi fiat simile: quod sane patet ex ea etiam, qua vos usi estis, probatione, alimento inquam; alimentum enim cum sit extrinsecus, est tamen etiam similitudine; factum enim simile additur, nec addi aliter potest, nisi fiat simile. Cum ergo additamentum hæc duo habeat, ut sit extrinsecus, & ex similibus; videntur secundum utrumque convenire ea quæ adduntur, & id de quo agimus, nempe quod dicitur Spirirus sanctus etiam ex Filio procedere: habet enim hoc simile quiddam per vos, & quiddam dissimile. Simile quidem per vos, quatenus in eumdem coincidit sensum: dissimile vero, quatenus saltem voces inferunt quid extrinsecus: ad hæc etiam majorem propositionem. Quare fieri non potest, ut non sit additio, quamvis sit explicatio. Si vero est additio, eamque fieri vetitum est, igitur hoc etiam fieri non est licitum: hactenus ad syllogismum. Ad reliquas etiam probationes majoris nunc ea, quæ opus esset, diceremus; sed quoniam easdem adhibuistis ad probandum secundum caput, ibi nos etiam de iis verba faciemus. Ne igitur multiloquio uti cogamur eadem sæpe repetendo, ad propositum transeamus. Hoc enim secundum caput, quod scilicet fas sit addere explanationes, probastis quadrupliciter: & primo quidem inductione ex actis synodorum omnium, quæ fidem declararunt, & explanarunt: secundo ex eo, quod symbolum variis linguis pronuntiatur: tertio ex eo, quod in unaquaque scientia virtute contineantur in principiis, quæ sunt post illa. Quarto ex eo, quod ecclesia cum dignitate una eademque sit, unam eamdemque debeat habere auctoritatem. Primum ergo dicimus ad primum: Nunquam licuisse, aut fore licitum, edere dogma diversum & contrarium iis, quæ sunt in textu, & veritatem continent: id enim ab initio prædicationis vetitum est: licuisse vero explicare ac declarare quæ implicite in fidei principiis continentur; idque tantummodo licuisse. Ceterum antiquis non modo explicare fas erat, sed uti etiam explicationibus, ut lubebat: hoc est ibi eas reponere, ubi illis visum esset, præterquam in divina scriptura: atque vel ipsi sacro, quod explicabatur, symbolo eas interserere; vel alibi, ubicumque ipsis collibuisset. Postea vero hæc facultas partim sublata est, partim remansit. Explicare enim ac declarare nunquam fuit, nunquam erit vetitum; sed explicationes ad sacrum symbolum addere vetitum est: atque id sane factum est necessario: nam usque ad secundum generale concilium facultas erat patribus, ut diximus, utendi explanationibus ut volebant: post illud vero, quoniam nonnulli facultate hac abusi sunt

A τερα κοινωνοῦν τοῖς προστιθεμένοις τὸ ζήτημα τοῦτο, καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ λέγειν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. ἔχει γάρ τι καὶ ὅμοιον καθ' ὑμᾶς καὶ ἀνόμοιον. ὅμοιον μὲν καθ' ὑμᾶς, καθόσον εἰς τὴν αὐτὴν ἔννοιαν φέρει· ἀνόμοιον δὲ, καθόσον αἱ λέξεις τοὐλάχιστον φέρουσί τι ἔξωθεν, προσεπὶ τούτοις δὲ καὶ τὸ μεῖζον ἀξίωμα. ὥστε ἐκφεύγει τὸ εἶναι προσθήκη, εἰ καὶ ἀνάπτυξις. εἰ δ' ἔστι μὲν προσθήκη, ἡ δὲ προσθήκη κεκώλυται, καὶ τοῦτο ἄρα κεκώλυται. ταῦτα μὲν πρὸς τὸν συλλογισμόν. εἴποιμεν δ' ἂν καὶ πρὸς τὰς ἄλλας συστάσεις τῆς μείζονος νυνὶ τὰ εἰκότα, ἀλλ' ἐπεὶ ταῖς αὐταῖς ταύταις καὶ ἐν τῇ τοῦ δευτέρου κεφαλαίου κατασκευαῖς ἐχρήσασθε, ἐκεῖ καὶ ἡμεῖς περὶ τούτων ἐροῦμεν. ἵνα οὖν μὴ
B ἀναγκαζώμεθα πολυλογεῖν, πολλάκις τὰ αὐτὰ λέγοντες, ἐπὶ τὸ προκείμενον μεταβῶμεν. τοῦτο γὰρ τὸ δεύτερον κεφάλαιον, τὸ ἐξεῖναι δηλαδὴ τὰς ἀναπτύξεις προσθεῖναι, κατεσκευάσατε τετραχῶς. καὶ πρῶτον μὲν ἐπεχειρήσατε ἀπὸ τῆς ἐπαγωγῆς, ὧν ἔπραξαν αἱ σύνοδοι πᾶσαι ἐξηγησάμεναί τε, καὶ ἀναπτύξασαι τὴν πίστιν· δεύτερον ἀπὸ τῆς κατὰ τὰς διαφόρους φωνὰς ἐκφωνήσεως τοῦ συμβόλου· τρίτον ἀπὸ τοῦ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ ἀξιώματα ἐν ἑκάστῃ ἐπιστήμῃ δυνάμει περιέχειν τὰ μετ' αὐτά· τέταρτον ἀπὸ τοῦ τὴν ἐκκλησίαν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν οὖσαν τῷ ἀξιώ-
C ματι, μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐξουσίαν δεῖν ἔχειν. πρῶτον οὖν λέγομεν πρὸς τὸ πρῶτον· τὸ μὲν ἑτέραν τε καὶ ἐναντίαν δόξαν ἐκθεῖναι τῶν ἐγκειμένων τε καὶ ἀληθῶν, οὐκ ἐξῆν, οὐτ' ἐξέσται οὐδέποτε· τοῦτο γὰρ ἀπ' ἀρχῆς κεκώλυται τοῦ κηρύγματος· ἐξῆν δὲ ἀναπτύσσειν καὶ σαφηνίζειν τὰ συνεπτυγμένως ἐν ταῖς τῆς πίστεως ἀρχαῖς περιεχόμενα, καὶ τοῦτο μόνον ἐξῆν, τοῖς μὲν οὖν παλαιοῖς οὐκ ἀναπτύσσειν μόνον ἐξῆν, ἀλλὰ καὶ χρῆσθαι ταῖς ἀναπτύξεσιν ὡς ἐβούλοντο, εἴπουν τάττειν αὐτὰς ὅποι αὐτοῖς ἐδόκει, πλὴν εἰ μὴ ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ· καὶ ἢ αὐτῷ τῷ ἀναπτυσσομένῳ ἱερῷ συμβόλῳ ταύτας συνάπτειν,
D ἢ ἀλλαχοῦ, ἔνθα ἂν ᾖ αὐτοῖς βουλομένοις. μετὰ δὲ ταῦτα τὸ μέν τι τούτου κεκώλυται, τὸ δ' οὔ. τὸ μὲν γὰρ ἀναπτύσσειν καὶ σαφηνίζειν οὐδέποτε κεκώλυται, οὔτ' αὖ κωλυθήσεται· τὸ δὲ τὰς ἀναπτύξεις προστιθέναι τῷ θείῳ συμβόλῳ κεκώλυται· καὶ τοῦτο γέγονεν ἀναγκαίως· μέχρι μὲν γὰρ τῆς δευτέρας οἰκουμενικῆς συνόδου ἦν ἄδεια τοῖς πατράσιν, ὡς ἔφαμεν, χρῆσθαι ταῖς ἀναπτύξεσιν ὡς ἐβούλοντο· μετὰ δὲ ταύτην ἐπειδή τινες ἐχρήσαντο τῇ ἐξουσίᾳ ταύτῃ ἐπὶ κακῷ τῷ σφετέρῳ, καὶ τὰ σύμβολα παραπλάσσοντες ἐνέσπειραν πονηρά τε καὶ διεστραμμένα δόγματα, καὶ βλάβην εἰργάζοντο τοῖς ἀνθρώ-
E ποις, συνιδόντες οἱ ἐν τῇ τρίτῃ συνελθόντες πατέρες, ὡς ἡ ἐξουσία αὕτη ὠφέλειαν οὐδεμίαν ἐργάζεται τοῖς πιστοῖς, βλάβην δὲ μεγάλην, ἐκύρωσαν, ἐπεσφράγισαν ὡς ἠθέλησαν, ἵνα μηδὲν τοιοῦτο γίνηται τοῦ λοιποῦ· δῆλον γὰρ, ὡς ἐκ μὲν τοῦ μηδαμῶς ἐξεῖναι προσθεῖναι, βλάβη μὲν οὐδεμία ἀκολουθήσει τοῖς πιστοῖς· πῶς γάρ; τὰ αὐτὰ ὁμολογοῦσί τε καὶ οἱ θεῖοι πατέρες. ὧν τίς τολμήσει πιστὸς κατηγορῆσαι ἀτέλειαν, ἢ ὅστις μαινόμενος; ἐκ δὲ τοῦ ἐξεῖναι

μετα-

ANNO CHRISTI 1438.

μεταποιεῖν, ἀκολουθήσει καὶ βλάβη μεγάλη, τῆς τῶν λέξεων καὶ τῶν * ὀνομάτων μεταποιήσεως χρόνῳ ποτὲ ἐσομένης αἰτίας. ὅτι δὲ πρῶτοι κεκωλύκασι, δῆλον μὲν καὶ ἐξ ἄλλων πολλῶν, μάλιστα δὲ ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ μακαρίου Κυρίλλου, τῆς εἰς τὸν Μελιτηνῆς Ακάκιον· ἐκεῖ γὰρ φησίν· ἡ μὲν ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδος ἐν τῇ Εφεσίων πόλει συναθροισθεῖσα, προυνόησεν ἀναγκαίως τοῦ μὴ δεῖν ἑτέραν πίστεως ἔκθεσιν ταῖς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαις εἰσκρίνεσθαι παρά γε τὴν οὖσαν, ἣν οἱ τρισμακάριοι πατέρες ἡμῶν ἐν ἁγίῳ πνεύματι λαλοῦντες ὡρίσαντο.

* ἴσ. νοημάτων.

SESSIO VIII.

A suum in damnum, symbolaque confingentes inseminarunt prava & perversa dogmata, quæ hominibus perniciem afferrent: Patres tertiæ synodi considerantes facultatem hanc nihil prodesse fidelibus, sed potius multum obesse, statuerunt & obsignantes decreverunt eo quo sciebant modo, ut nihil tale deinceps fieret. Constat enim fideles nullo affici incommodo, si nihil addere liceat: undenam? fatentes eadem & credentes quæ etiam sancti patres: quæ imperfectionis accusare quis fidelium ausit, nisi plane insaniat? ex facultate vero mutandi maximum sequetur incommodum, quod mutatio vocum fu- B tura sit aliquando causa mutationis sententiarum, Quod vero hi primi caverint, ne quid addatur, & ex multis quidem aliis liquet, præsertim vero ex epistola beati Cyrilli ad Acacium Melitenensem episcopum, in qua hæc habet. Sancta quippe & œcumenica synodus, quæ Ephesi convenit, necessario providit, non oportere aliam fidei expositionem in ecclesias Dei inferri præter eam, quæ jam extabat; quam beatissimi patres nostri sancto in Spiritu locuti definiverunt.

Conc. Ephes part. 3. n. 35.

Εκ τούτου τοῦ ῥητοῦ καὶ ἄλλα μέν τινά ἐστιν ἐπισημειώσασθαι, μάλιστα δὲ τρία. πρῶτον, C ὅτι αὕτη πρώτη ἔθετο τοῦτο τὸ κώλυμα, τοῦτο γὰρ δηλοῖ τό, προυνόησε· δεύτερον, ὅτι ἀναγκαίως· τρίτον, ὅτι ἑτέραν ἔκθεσιν πίστεως κωλύει, οὐχ ἑτέρας πίστεως ἔκθεσιν. ἔτι καὶ ἕτερον σημειώσασθαι ἀναγκαῖον, ὅτι τοῦτο κωλύει ἀπὸ τοῦ κοινοῦ τῆς ἐκκλησίας πληρώματος· τοῦτο γὰρ λέγει, τὸ μὴ εἰσκρίνεσθαι ταῖς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαις. συλλογισώμεθα δὲ τὰ εἰρημένα, καὶ μάλιστα τὸ ἀπὸ τοῦ πρώτου συμβαῖνον. φαίνεται, ὅτι αὕτη ἡ σύνοδος πρώτη τὸ κώλυμα τοῦτο πεποίηκε καὶ ὡρίσατο, ἀλλὰ τὸ ἐναντία δόγματα ἐκτίθεσθαι ἄνωθεν ἦν κεκωλυμένον, ἄλλο τι ἄρα κωλύει παρὰ τὸ πρότερον κεκωλυμένον, D δηλονότι, τὴν ἐναλλαγὴν τῶν λέξεων, ὃ μέχρι τούτου ἐξῆν· καὶ τοῦτο τοῦ κοινοῦ πληρώματος τῆς ἐκκλησίας, οὐ μὴν ἀπὸ τῶν ἰδίων ἑκάστου. οὐ γάρ ἐστι φροντὶς τῇ ἐκκλησίᾳ περὶ τοῦδε ἢ τοῦδε, ὅπως ἂν φράσειαν, ἢ ἑρμηνεύσειε τὴν ἰδίαν πίστιν· ἀλλὰ τὸ κοινῇ ἀναγινωσκόμενον ταῖς ἐκκλησίαις, ἐφ' ᾧ βαπτιζόμεθα, ἐκεῖνο ἐφρόντισαν απαραποίητον μένειν. τοῦτο δὲ πρῶτον κεκωλυκότες αὐτοί, καὶ ἑαυτοὺς ἐκώλυσαν πρώτους. τὴν γάρ, θεοτόκος, φωνὴν οὕτως οὖσαν ἀναγκαίαν τῷ τότε καιρῷ, καὶ σαφέστατα περιεχομένην τῷ θείῳ συμβόλῳ, δεῆσαν προσθεῖναι οὐ προσέθεσαν, ἑαυτοὺς παρέχοντες τύπον τοῖς E ἐφεξῆς, καὶ ἔργῳ κυροῦντες ὃν ἔθεντο νόμον, καί τοι ἀνάγκης οὔσης μεγάλης· πάντα γὰρ ἐκύκησε τότε τὰ τοῦ Νεστορίου μυσαρὰ δόγματα. ἔτι δὲ καὶ σαφέστατα περιεχομένης τῆς φωνῆς ταύτης ἐν τῷ θείῳ συμβόλῳ. τὸ γάρ, τὸ ὁμοούσιον υἱὸν τῷ πατρί, τοῦτον κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν σαρκωθῆναι ἐκ πνεύματος ἁγίου, καὶ Μαρίας τῆς παρθένου λέγειν, οὐδὲν ἄλλο δηλοῖ, ἢ Θεὸν τὴν ἁγίαν παρθένον γεννῆσαι. ἐστιν

Ex dicto hoc & alia quædam profecto notari possunt, sed præcipue tria: primum, Hanc synodum inhibuisse hoc primum: id enim significat vox illa, Providit; secundum, id sanxisse necessario; tertium, prohibuisse alteram fidei expositionem, non alterius fidei expositionem. Illud quoque necessario est annotandum, interdici hoc universo ecclesiæ corpori; hoc enim sibi vult illud, Non inferri in ecclesias Dei: Colligamus ex dictis quæ inferuntur, præsertim quod ex primo sequitur. Videtur synodus hæc statuisse prima hoc interdictum: atqui contraria exponere dogmata jam olim erat interdictum: aliud ergo ipsa prohibet præter id, quod prius fuerat vetitum, vocum scilicet immutationem; quod ad ea usque tempora licebat: idque universali interdicit ecclesiæ, non privatis personis: neque enim curæ est ecclesiæ, quo hic vel ille modo exprimat, declaretque suam fidem; sed illud curarunt, ne quo immutetur modo quod legitur communiter ab ecclesiis, & in quo baptizamur. Hoc vero ipsi cum primi interdixerint, sibimet etiam primis interdixere: vocem enim illam, Deipara, id temporis adeo necessariam, quæque in sacro symbolo continetur apertissime, cum opus esset addere, non addiderunt: ut scilicet ipsi exemplo essent posterioribus, dum legem a se latam comprobant facto: cum tamen magna necessitas premeret: turbarat enim omnia Nestorius abominandis suis dogmatibus;

& vox ipsa in sacro symbolo clarissime includatur. Dicere enim Filium Patri consubstantialem descendisse de cœlis, & incarnatum esse de Spiritu sancto & Maria virgine, nihil aliud significat, quam Deum natum esse de virgine. Est igitur explanatio vox, Deipara, sed tamen non est addita: dicetis, eo quod nimis aperte contineatur in symbolo: non tamen perspicue; nihilo minus & illa non sunt addita. Nam Filii Dei secundum hypostasin unio ad assumptam nostram naturam, de qua ipsimet tertiæ synodi patres egerunt; nec non duas fuisse in Christo Jesu domino nostro post unionem inconfusas naturas; quod propositum erat quartæ synodo: Duas præterea ipsum habere voluntates, & duas operationes; de quibus beati sextæ synodi patres totam habuere disputationem; hæc inquam omnia non ita omnino clare videntur contineri in symbolo; sunt tamen declarata & explicata, huic vero fidei tesseræ nullo modo addita: sive ergo addenda erant, quæ continebantur omnino implicite, patres obscura non addiderunt, sive clariora, tertiæ synodi patres id non egerunt: nulla ergo ratione licebat addere. Quare undique videtur inferri, non esse addendum, tam quæ clare omnino continentur, quam quæ minus, & implicite potius insunt. Hoc servarunt omnes sanctæ synodi, quæ tertiam subsecuræ sunt, quarta, quinta, sexta, & septima. Si qua vero reperitur apud vos in libris septimæ differentia, eam suo loco fusius tractabimus, ostendemusque illam etiam superiores synodos esse secutam; imo vero sese ab eo quod sibi tribuitur, vindicantem. Hi enim omnes explanationibus locum dedere, qui explanationibus congruit: is vero est, ut eæ separatim alicubi reponantur, prototypa vero relinquantur intacta; exceptis iis, qui olim necessitate cogente alio quoque modo usi sunt, cum etiam non deesset illis facultas: patres, inquam, qui tertiam synodum præcessere. Quod vero beatus Paulus ait, non esse evangelizandum præter id quod ille tradidit; alioquin eum, qui hoc fecerit, anathemati esse subjectum: nec patribus officit, nec nobis: loquitur enim ille de alia fide; aliam vero fidem non exposuere patres. Atque hoc dictum sane valet & valebit in omnibus. Illud vero de quo nos agimus, est quidem tale, est vero & diversum propter necessitatem, quæ nunc temporis urgebat. Illud etiam, quod beatus ait Gregorius, Nicænorum patrum fidem sese tenere, & nihil prætulisse unquam, sed tantum enucleasse, ac declarasse quod minus erat expressum: hoc nos etiam recipimus, dicimusque illum non exposuisse aliam fidem, sed licuisse tamen illi: dico illi, hoc est universæ synodo, quæ cum illo erat, eo tempore scilicet, quo nondum erat interdictum. Quare antiquiora nihil vobis opitulantur, sed quid po-

Epi. ad Cledonium 2.

A ἄρα ἀνάπτυξις ἡ, Θεοτόκος, φωνὴ, ἀλλ᾽ ὅμως οὐ προσετέθη. ἐρεῖτε, διὰ τὸ πάνυ σαφῶς ἐμπεριέχεσθαι τῷ συμβόλῳ· ἀλλ᾽ ἦσαν καὶ ἄλλα τινὰ ἐμπεριεχόμενα μὲν τῷ συμβόλῳ, οὐ μέντοι σαφῶς· ἀλλ᾽ ὅμως οὐ προσετέθησαν οὐδ᾽ ἐκεῖνα. αὐτίκα ἡ καθ᾽ ὑπόστασιν ἕνωσις τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν προσληφθεῖσαν ἐξ ἡμῶν φύσιν, περὶ ἧς καὶ αὐτοὶ ἐποιήσαντο τὸν λόγον οἱ ἐν τῇ τρίτῃ πατέρες· ἔτι δὲ καὶ τὸ δύο φύσεις τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀσυγχύτους τετηρηκέναι μετὰ τὴν ἕνωσιν, περὶ οὗ προὔκειτο τῇ τετάρτῃ συνόδῳ· ἔτι γε μὴν καὶ τὸ δύο θελήματα καὶ δύο ἐνεργείας σώζειν, περὶ ὧν οἱ ἐν
B τῇ ἕκτῃ πατέρες μακάριοι ἐποιήσαντο πάντα τὸν λόγον· ταῦτα οὐχ οὕτω σαφῶς φαίνεται πάντοθεν ἐμπεριεχόμενα τῷ συμβόλῳ, ἀλλ᾽ ὅμως σαφηνείας μὲν καὶ ἀναπτύξεως ἔτυχον, οὐ μὴν προσετέθησαν τῷ συνθήματι τούτῳ τῆς πίστεως. εἴ τε γοῦν τὰ πάνυ συνεπτυγμένως ἔδει προσθεῖναι περιεχόμενα, οἱ πατέρες τὰ ἀσαφῆ οὐ προσέθεσαν. εἴτε τὰ μᾶλλον σαφέστερα, οἱ ἐν τῇ τρίτῃ τοῦτο οὐκ ἐπεποιήκεσαν· κατ᾽ οὐδένα ἄρα τρόπον προσθεῖναι ἐξῆν. ὥστε φαίνεται πάντοθεν μὴ δεῖν προστιθέναι οὔτε τὰ πάνυ σαφῶς ἐμπεριεχόμενα, οὔτε τὰ ἧττον ἀλλὰ μᾶλλον συνεπτυγμένως· τοῦτο πᾶσαι αἱ ἑπόμεναι ἅ-
C γιαι σύνοδοι μετὰ τὴν τρίτην ἐφύλαξαν, ἡ πέμπτη, ἡ ἕκτη, καὶ ἡ ἑβδόμη. εἰ δέ τις διαφορὰ παρ᾽ ὑμῖν ἐν τοῖς βιβλίοις εὑρεθῇ τῆς ἑβδόμης, ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ πλατύτερον ἐροῦμεν, καὶ δείξομεν κἀκείνην ἀκολουθήσασαν ταῖς πρὸ αὐτῆς, μᾶλλον δὲ αὐτὴν δείξομεν ἐκδικοῦσαν ἑαυτήν. πάντες γὰρ οὗτοι ἀπένειμαν χώραν ταῖς ἀναπτύξεσι, τὴν ταῖς ἀναπτύξεσι πρέπουσαν· αὕτη δέ ἐστι τὸ ταύτας μὲν ἔξωθέν που προσπαραγράφεσθαι, τὰ δὲ πρωτότυπα μένειν ἐᾶν ἀθικτα. ἐξαιρουμένων τοῦ λόγου, οἵ τινές ποτε δι᾽ ἀνάγκην καὶ ἑτέρῳ τρόπῳ ἐχρήσαντο, προσούσης αὐτοῖς καὶ ἐλευθερίας, λέγω δὲ τοὺς πρὸ
D τῆς τρίτης συνόδου. εἰ δὲ ὁ μακάριος Παῦλος λέγει, μὴ δεῖν εὐαγγελίζεσθαι παρ᾽ ὃ ἐκεῖνος παρέδωκεν, εἰ δὲ μὴ, ὑπὸ ἀναθέματι εἶναι τὸν τοῦτο ποιήσαντα· τοῦτο οὐδὲν πρόκριμα ποιεῖ, οὔτε τοῖς πατράσιν, οὔτε ἡμῖν· ἐκεῖνος γὰρ περὶ πίστεως ἄλλης ποιεῖται τὸν λόγον, ἑτέραν δὲ πίστιν οὐκ ἐξέθεντο οἱ πατέρες. καὶ ἔστιν οὗτος ὁ λόγος κατὰ πάντων ἔχων τε καὶ ἕξων τὸ κράτος· τὸ δὲ προκείμενόν ἐστι μὲν τοιοῦτον, ἔστι δὲ καὶ ἕτερον, διὰ τὴν τότε καλέσασαν ἀνάγκην καὶ χρείαν. εἰ δὲ ὁ μακάριος Γρηγόριος λέγει, τῆς αὐτῆς πίστεως εἶναι τοῖς ἐν Νικαίᾳ πατράσι, καὶ μηδὲν αὐτῆς προτι-
E μῆσαι μηδέποτε, προσδιαρθρῶσαι δὲ μόνον καὶ σαφηνίσαι τὸ ἐλλιπῶς εἰρημένον, τοῦτο δεχόμεθα καὶ ἡμεῖς· καὶ λέγομεν μὴ ἑτέραν πίστιν αὐτὸν ἐκθεῖναι, ἐξεῖναι δ᾽ οὖν ὅμως ἐκείνῳ, λέγω δὲ ἐκείνῳ, ἤτοι πάσῃ τῇ συνόδῳ τῇ σὺν ἐκείνῳ· ἦσαν γὰρ δὴ πρὸ τοῦ κωλύματος. ὥστε τὰ παλαιότερα οὐδὲν ὑμῖν πρὸς βοήθειαν, ἀλλ᾽ εἰ μετὰ ταῦτα γέγονέ τι, δείξατε. εἰ μετὰ τὴν τρίτην σύνοδον ἄλλως ἀνεγνώσθη παρά τινι τῶν ἁγίων συνόδων τὸ σύμβολον, εἰ ὅλως προσετέθη λέξις, ἢ συλ-

ANNO CHRISTI 1438.

SESSIO VIII.

ἢ συλλαβὴ, ἢ τὸ τυχόν. καὶ εἰ τοῦτο δείξετε, ἕξετε καὶ ἡμᾶς ἑπομένους· ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοιτε· βοᾷ γὰρ αὐτῶν τὰ ἔργα ἡλίου τρανότερον, καὶ σύμφωνοι τοῖς λόγοις εἰσὶ καὶ αἱ πράξεις. πολλῶν γὰρ ἀναγκῶν γενομένων, καὶ πολλῶν ἀναπτύξεων, οὐδεμία προσετέθη τῷ θείῳ συμβόλῳ· ἕτερον γὰρ ὁδὸν, δι' ἧς τήν τε προκειμένην ἀναπληρώσουσι χρείαν, καὶ τοῖς πατράσι τὸ σέβας φυλάξουσιν, ἐν ἰδίῳ μὲν ὅρῳ τὰ ἑαυτῶν ἐκθέμενοι, τόγε μὴν ἱερὸν σύμβολον ἀμεταποίητόν τε καὶ ἀμετακίνητον φυλάξαντες. ὅθεν οὐδέ τις ἀκολουθεῖ βλάβη τοῖς πιστοῖς ἐντεῦθεν, ὡς ἡ αἰδεσιμότης ὑμῶν ἔλεγε. καὶ γὰρ ἀνέπτυξαν καὶ τὴν πίστιν καὶ τὴν ἐντεῦθεν ὠφέλειαν ἐπορίσαντο τοῖς πιστοῖς, καὶ τὸ σύμβολον ἀπαραποίητον ἐφύλαξαν, ὡς κερδᾶναι ἡμᾶς καὶ τὴν ἐκ τῆς διδασκαλίας ὠφέλειαν, καὶ μηδ' ἐκείνους ὑποπεσεῖν τοῖς τῶν πατέρων ὅροις. εἰ δὲ πάλιν προάγελότε τὸν μέγαν ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριον, μὴ ποιεῖσθαι λόγον τῶν συλλαβῶν καὶ τῶν λέξεων, λέγομεν καὶ πρὸς τοῦτο, ὅτι οὐδὲν τοῦτο πρὸς τὸν ἡμέτερον λόγον ποιεῖ. περὶ λέξεων γὰρ ἐκεῖνος ποιεῖται τὸν λόγον, τῶν τὸ αὐτὸ πρᾶγμα σημαινουσῶν, καὶ κατὰ τοῦ αὐτοῦ καὶ ἑνὸς ὑποκειμένου κατηγορουμένων· περὶ ὑποστάσεων γὰρ προσώπων καὶ ἰδιοτήτων ποιεῖται τὸν λόγον, ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα σημαινουσῶν. ὥσπερ ἂν εἴ τις εἴποι τὰ τέσσαρα δὶς δύο, καὶ τὸ εὐθύγραμμα ἰθύγραμμα· ἐνταῦθα δὲ οὐκ ἔστι ταυτὸ· πρὸς γὰρ ταῖς ἄλλαις λέξεσι καὶ ἄλλα πράγματα. ἄλλο γὰρ πρόσωπον ὁ πατὴρ, καὶ ἄλλο ὁ υἱός· ὥστε καὶ πρὸς ἄλλην ἔννοιαν φέρει, τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς λέγεσθαι, ἢ τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ. πολλὰ ἔχοντες περὶ τούτου εἰπεῖν, φυλάξομεν ταῦτα ἐν τῇ κατὰ πεῦσιν καὶ ἀπόκρισιν διαλέξει. μεταβησόμεθα δὲ ἐπὶ τὸ δεύτερον ἐπιχείρημα, ἐν ᾧ ἐπεχειρεῖτε ἀπὸ τῆς κατὰ τὰς διαφόρους φωνὰς ἐκγωνήσεως τοῦ συμβόλου. ἐλέγετε γὰρ, ὡς ἐπεὶ κατὰ διαφόρους φωνὰς οἱ Χριστιανοὶ τὸ σύμβολον ἐκφωνοῦντες, ὅμως οὐ διαφέρονται διὰ τὸ τὴν αὐτὴν ἔνοιαν σώζειν, τῶν νοημάτων εἶναι δεῖν μόνον πάντα τὸν λόγον, καὶ τούτων σωζομένων, τῶν λέξεων λόγος οὐδείς. τοῦτο οὖν ἡμεῖς δυνάμει καὶ ἐν τῷ τέλει τοῦ πρώτου λόγου τε καὶ κεφαλαίου ἡψάμεθα. οὐδὲν δὲ ἧττον καὶ νῦν ἐροῦμεν ὅμως σαφέστερον. ἡμεῖς γὰρ λέγομεν, οὐ μόνον εἶναι λέξεις διαφόρους τὸ λεγόμενον παρ' ὑμῶν, ἀλλὰ καὶ πράγματα, ἐξ ἀνάγκης δὲ καὶ νοήματα· ἑκάστου γὰρ λόγου ἐστί τι νόημα πάντως. τὸ μὲν γὰρ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεσθαι, λόγος ἐστὶν εἷς· τὸ δὲ ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ, λόγοι δύο, συνδέσμῳ εἷς· διὸ καὶ ἔχει δύο λόγους ἀντικειμένους ἀποφατικῶς, τὸν μὲν ἕνα ψευδῆ καὶ κατ' ἀμφοτέρους, θάτερον δὲ ἀληθῆ καθ' ἡμᾶς μόνους. οὐκ ἔστιν οὖν ὅμοιον τὸ ταυτὸ πρᾶγμα διαφόροις γωναῖς ἐκφωνῆσαι, ὥσπερ καὶ τὸ τὰ ἕτερα· πῶς γὰρ ἂν εἴη τοῦτο ταυτὸ τῷ εἰπεῖν, ἡμέρα καλὴ, Λατινικῶς καὶ Γραικικῶς; τούτῳ γὰρ τῷ τρόπῳ πρότερον συνεφωνοῦμεν τὰ αὐτὰ λέγοντες· ἀπὸ δὲ τοῦ νυνὶ λεγομένου, λέγω δὲ τῆς προσθήκης καὶ πρὸς ὑμᾶς διαφωνοῦμεν, καὶ πρὸς τοὺς ἰδίους διεφωνοῦ-

A stea factum est, ostendite: Si post tertiam synodum aliter est lectum symbolum ab ulla sancta synodo: si quod omnino additum, vox, aut syllaba, aut minimum quidpiam. Si hoc ostenderitis, vestram & nos sequemur sententiam: sed proferre id non poteritis: Clamant enim acta ipsorum, & sole clarius emicant, & facta cum dictis conveniunt. Cum enim sæpe necessitas cogeret, multæque declarationes essent confectæ, nulla sacro symbolo est addita; viam enim receperant, per quam & necessitati prospicerent, & patribus reverentiam præstarent; per definitionem
B seorsim exponendo quæ erant ipsorum propria: sacrum vero symbolum nulla varietate, aut mutatione affectum servando. Quare nullum hinc infertur fidelibus incommodum, ut asserebat vestra reverentia: nam & fidem explanarunt, & provenientem ex hoc utilitatem fidelibus attulerunt, & symbolum sine mutatione servarunt: ut & nos ex eorum doctrina utilitatem perceperimus, & illi pœnis per decreta patrum constitutis non subjacuerint. Si autem rursus eximium theologiæ doctorem profertis Gregorium, quod ille de syllabis & vocibus non curet, respondemus ad
C hoc etiam nihil ad rem nostram hoc facere. De vocibus enim is loquitur, quæ idem significant, atque de uno eodemque subjecto prædicantur: est enim illi sermo de hypostasibus, personis, & proprietatibus, quæ unum & idem significant: ut si quis dicat quatuor, bis duo: & rectilinea, directalinea: hic vero non est par ratio: nam & voces diversæ sunt, & res aliæ: alia est enim persona Patris, alia Filii: quare alium sensum inducit, quod ex Patre dicitur; & alium, quod ex Patre & Filio: multa ex hoc habentes dicere disputationi
D reservabimus, quæ mutuis interrogationibus & responsionibus fiet. Transeamus ad secundam rationem, qua arguebatis ex eo quod symbolum variis linguis pronuncietur. Dicebatis enim, etsi diversis linguis recitatur symbolum a Christianis, convenire tamen eos, quia sensum habent eumdem: quare sententiarum tantum esse habendam rationem, quibus integris non est de vocibus curandum. Hanc rationem nos virtute attigimus ad finem primi capitis, sed tamen nunc etiam clarius ad eam respondebimus. Nos enim dicimus, non solum esse voces diversas
E quod a vobis dicitur, sed etiam res, necessario autem & significata; Nam unaquæque oratio suum plane habet significatum: est porro hæc una oratio, Spiritus ex Patre procedit: ex Patre autem & Filio; duæ sunt orationes, conjunctione una; quocirca duas habet orationes negative oppositas: alteram quidem juxta utrosque falsam, alteram vero ex nostra tantum sententia veram: non est igitur simile, eamdem rem diversis significare vocibus, & res non easdem: qui enim hoc simile fuerit, ac si quis

Orat. in epiphaniam.

SESSIO VIII. ANNO CHRIST. 1438.

si quis Græce & Latine diceret, faustus dies? Hoc enim modo inter nos antea conveniebat idem dicentes, nunc autem propter id quod dicitur, additamentum inquam, & a vobis dissentimus, & a nostris etiam dissentiremus, si qui tale quidpiam committerent: sed si daremus etiam, unum atque idem esse, hoc tamen non tollit interdictum, cum per illum quodcumque additamentum sit vetitum.

Tertio dixistis, principia & primarias propositiones cujusvis scientiæ virtute continere quæ post illa sunt, & vos ex principiis & primis propositionibus promisistis ostendere nobis, dogma esse verum; nempe ex fidei principiis. Ita & nos dicimus. Cum ergo id nobis ostenderetis, gratias vobis agemus; sed non propterea fortasse illud addemus etiam principiis. Hoc enim in plurimis quidem principiis est impossibile, peculiari vero ratione in hoc propter interdictum. In plurimis enim, & forsan in omnibus distincta sunt principium, & quæ sunt post principium; Nam illud est universale, hæc peculiaria; illud demonstrativum, hæc demonstrabilia; illud propositio, hæc conclusiones: quonam igitur pacto universalia facile fient particularia, & demonstrabilia quæ sunt demonstrativa? Quare in principiis quidem contineri quæ sunt post ipsa necesse est, hæc tamen illis addi non est necesse. Si vero sit etiam peculiare interdictum, ut in re proposita, tunc plane hoc fieri est impossibile. Nam alia quoque vera non sunt addita principiis. Omnia quippe sacra dogmata ex fontibus sacrarum scripturarum haurimus, quæ sunt principia & fundamenta nostræ fidei: nihil tamen est ad illas adjectum, & nihil adjicietur sive a nobis, dum nostri compotes erimus, sive ab aliis Christianis. Ut necessario sequatur, sacro etiam symbolo nihil esse addendum, quoniam in ecclesia locum obtinet principii. Dictum a vobis est, sanctæ Dei ecclesiæ, cum una & eadem sit, unam quoque & eamdem esse debere potestatem & auctoritatem. Ad hoc ergo dicimus, esse quidem necessarium, ut illa eamdem habeat potestatem; oportere tamen scita quoque superiorum patrum ab ipsa servari, atque ut divinas haberi voces, quæ ab illis statuta sunt. Cum enim sacræ synodi diversis temporibus & occasionibus celebratæ sint propter causas & necessitates diversas, quas temporum annorumque circulus profert, necessario res ita tractabant, sicuti præsentis necessitatis postulabat conditio: ad unum sane eumdemque finem spectantes, videlicet hominum salutem: res vero singulas ita administrabant, prout temporis ratio tunc permittebat. Quapropter de rebus dissimilibus dissimiles sententias proferebant. Oportet autem antiquorum decreta observari a posteris: ut quæ ab illis ob præsentes necessitates statuta sunt, posteri non transgrediantur. Ita enim

A μὲν ἄν, εἴ τι παρά τισι τοιοῦτον ἐγένετο, εἰ δὲ ἕν τι καὶ τὸ αὐτὸ δοίημεν εἶναι, τοῦτο ὅμως οὐκ ἀναιρεῖ τὸ κώλυμα, ἕως ἂν ἡτισοῦν προσθήκη κωλύηται·

Τρίτον εἴπατε, τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ ἀξιώματα ἑκάστης ἐπιστήμης δυνάμει περιέχειν τὰ μετ' αὐτά· καὶ ὅτι ἐκ ἀρχῶν καὶ τῶν ἀξιωμάτων ὁμώ-B μενοι καὶ ὑμεῖς δείξετε ἡμῖν, ἀληθὲς εἶναι τὸ δόγμα ἐκ τῶν ἀρχῶν τῆς πίστεως ἐπαγγειλάμενοι· οὕτω καὶ ἡμεῖς λέγομεν. τοῦτο μὲν οὖν ὅταν ἡμῖν δείξητε, καὶ ἡμεῖς χάριν ὑμῖν εἰσόμεθα, οὐ μὲν τοίγε ἴσως καὶ προσθήσομεν τοῦτο ταῖς ἀρχαῖς. τοῦτο γὰρ καὶ ἐπὶ τῶν πλείστων μὲν ἀρχῶν ἐστιν ἀδύνατον, καὶ μάλιστα ἰδικῶς ἐπὶ τούτου διὰ τὸ κεκωλῦσθαι· ἡ γὰρ ἀρχὴ καὶ τὰ μετὰ τὴν ἀρχὴν ἐπὶ τῶν πλείστων διώρισται, τάχα δὲ καὶ ἐπὶ πάντων. ἡ μὲν γάρ ἐστι καθόλου, τὰ δὲ μερικά· καὶ ἡ μὲν τὸ ἀποδεικτικόν, τὰ δὲ τὰ ἀποδεικτά. καὶ ἡ μὲν πρότασις, τὰ δὲ συμπεράσ-C ματα· πῶς ἂν οὖν ῥαδίως γένοιντο μερικὰ τὰ καθόλου, καὶ ἀποδεικτὰ τὰ ἀποδεικτικά; ὥστε ἐμπεριέχεσθαι μὲν ταῖς ἀρχαῖς τὰ μετ' αὐτὰς ἀναγκαῖον, οὐ μέν τοι προστίθεσθαι ταῦτα αὐταῖς ἀναγκαῖον. ἐὰν δέ τι καὶ κώλυμα ἰδικὸν ᾖ, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ προκειμένου, τότε καὶ μάλιστα ἀδύνατον τοῦτο γενέσθαι· καὶ γὰρ καὶ ἄλλα τῶν ἀληθῶν οὐ προσετέθησαν ταῖς ἀρχαῖς. πάντα γὰρ τὰ θεῖα δόγματα ἀπὸ πηγῶν τῶν θείων Γραφῶν ἀρυόμεθα, αἵ τινές εἰσιν ἀρχαὶ καὶ θεμέλια τῆς ἡμῶν πίστεως, ἀλλ' ὅμως οὐδὲν αὐταῖς προτετέθη, οὔτ' ἂν προστεθείη, οὔτε παρ' ἡμῶν ἕως ἂν ὦμεν ἡμῶν αὐτῶν, οὔτε παρ' ἑτέρων Χριστιανῶν. ὡς ἀναγκαίως συμβαίνειν, ἐπεὶ καὶ D τὸ θεῖον σύμβολον λόγον ἀρχῆς ἔχει ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, οὐδὲν αὐτῷ δεῖν προσθεῖναι. ἐρρήθη παρ' ὑμῶν, ὡς τὴν ἁγίαν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν μίαν οὖσαν καὶ τὴν αὐτήν, μίαν ἔχειν καὶ τὴν αὐτὴν ἐξουσίαν τε καὶ ἀρχὴν δεῖ, πρὸς τοῦτο οὖν λέγομεν, ὅτι τὴν μὲν αὐτὴν ἐξουσίαν ἀναγκαῖον ἔχειν αὐτήν, δεῖ δὲ ὅμως οὐχ ἧττον καὶ τὰ τῶν πρὸ αὐτῆς πατέρων φυλάττειν, καὶ ὡς θεῖα, ἡγεῖσθαι φωνὰς ἃ ἐκεῖνοι ὡρίσαντο. κατὰ διαφόρους γὰρ χρόνους καὶ καιροὺς γενομένων τῶν θείων συνόδων ἐπὶ διαφόροις αἰτίαις τε καὶ ἀνάγκαις, ἃς ἡ τοῦ καιροῦ τε καὶ χρόνου φύσει περίοδος, κατὰ τὰς περιισταμένας ἀνάγκας με-E τεχειρίζοντο τὰ πράγματα ἐξ ἀνάγκης, ἕνα μὲν καὶ τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἔχοντες, καὶ πρὸς τὸ αὐτὸ ἀποβλέποντες τέλος, τὴν σωτηρίαν δηλαδὴ τῶν ἀνθρώπων, μεταχειριζόμενοι δὲ τὰ πράγματα ἕκαστα, ὡς ὁ καιρὸς ἐδίδου τότε. ὅθεν καὶ ἀνομοίως περὶ τῶν ἀνομοίων ἀπεφαίνοντο πραγμάτων. δεῖ δὴ τοὺς ἐπιγινομένους φυλάττειν τὰ τῶν πρὸ αὐτῶν· καὶ ἃ ἐκεῖνοι ἐπὶ ταῖς προκειμέναις ἀνάγκαις καὶ χρείαις ὡρίσαντο, ταῦτα μὴ παραβαίνειν τοὺς ἐπιγενομένους. οὕτω γὰρ

ἂν

ἂν καὶ κάλλιον τὴν αὐτὴν καὶ μίαν ἐξουσίαν ἕξει ἡ ἐκκλησία ἀεὶ, καὶ οὕτως ἂν ἑαυτὴν σωτηροίη· ἄλλως δ' ἂν αὐτὴ ἑαυτὴν ἀνατρέψειε, καὶ αὐτὴ ὑφ' ἑαυτῆς ἀνατραπείη. κεκώλυταί τι παρὰ τῶν προγενεστέρων; τοῦτο φυλακτέον καὶ τοῖς μετέπειτα· οὐ κεκώλυταί τι πάλιν, οἷον ὑποδείγματος χάριν, τὸ ἀναπτύσσειν, ἔξω μέντοι τῶν πρωτοτύπων, τούτῳ καὶ ἡμῖν χρηστέον τῷ τρόπῳ. τούτῳ τῷ τρόπῳ καὶ Ἀγάθων, καὶ Σωφρόνιος, καὶ Κύριλλος ἐσαφήνιζον, ἀνέπτυσσον, ἐδίδασκον. ἐν οἷς γὰρ οὐκ ἦσαν κεκωλυμένοι, ἐξῆν καὶ αὐτοῖς καὶ ἐν ἰδίοις συγγράμμασι σαφηνίζειν, καὶ διδάσκειν, καὶ ἀναπτύσσειν· τίς γὰρ ἂν ἡμῖν φροντὶς τῆς ἑκάστου ἑρμηνείας ἢ φράσεως, ἕως ἂν ὑγιαίνῃ αὐτῷ τὰ νοήματα; ἐξέσται γὰρ ἑκάστῳ τηροῦντι τὰ κοινὰ δόγματα, τὴν ἰδίαν ἐκτιθέναι πίστιν ὡς ἂν δύναιτό τε καὶ βούλοιτο. ὅταν δηλαδὴ μὴ νομοθετῇ κοινὸν μάθημα, ἢ κοινὸν σύμβολον, ἀλλὰ τὴν αὐτοῦ ἐκτίθεται πίστιν· τούτῳ γὰρ τῷ τρόπῳ ἐξῆν καὶ ἐξέσται ἑκάστῳ ἐκτιθέναι ἐξ ἑαυτοῦ. τούτῳ τῷ τρόπῳ καὶ τῷ μακαρίῳ Ἀγάθωνι, καὶ ἄλλῳ τῶν ἐπισκόπων καὶ τῷ ἐλαχίστῳ ἐπίκειται ἀνάγκη βαρεῖα ἐκδιδάσκειν, καὶ νουθετεῖν τοὺς λαούς· καὶ τοῦτο οὐδὲν ἐμποδὼν πρὸς τὸ προκείμενον ζήτημα. ἐν τούτοις, ἵνα μὴ πλείονα λέγω, τὴν προτέραν ὑμῶν ὁμιλίαν τελέσαντες, ἐν τῇ δευτέρᾳ πάλιν ἐπανελάβετε, τὰ αὐτὰ πλατύτερον μὲν εἰπόντες καὶ σαφέστερον, τὰ αὐτὰ δὲ ὅμως ἅπερ καὶ πρότερον. διὸ καὶ ἡμεῖς περὶ τῶν αὐτῶν εἰπόντες πλατύτερον, ὅμως καὶ τοῦτο ἐροῦμεν στενώτερον, διά τε τὸ δυνάμει ἐν ἐκείνοις ἐμπεριέχεσθαι ταῦτα, καὶ διὰ τὸ τῆς ὥρας στενόν. ταῦτα μὲν οὖν μερίζονται εἰς δέκα κεφάλαια ἢ καὶ πλείω. περὶ πάντων δὲ ἐροῦμεν ὡς οἷόν τε συντόμως. εἰ γάρ τι καὶ τῶν προκειμένων παρ' ὑμῶν εἴρηται, ταῦτα καταλείψομεν κατά γε τὸ νῦν. πρῶτον μὲν οὖν ἔφητε θαυμάζειν, τίνος ἕνεκα τὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ προεθέμεθα σύμβολον. ἡμεῖς δὲ τότε καὶ νῦν ἐροῦμεν, ὡς διὰ τοῦτο προεθήκαμεν ἐκεῖνο, ἵνα δείξωμεν, ὡς ἡ τρίτη σύνοδος τοῦτο ἀναγνοῦσα προτέρα ἐπ' ὀνόματι τῆς τε πρώτης καὶ δευτέρας συνόδου, καὶ ὡς ἓν ἄμφω λογισαμένη, ἐπήνεγκε τὴν εἰρημένην σφαγῖδα, μηδενὶ δηλαδὴ ἐξεῖναι τούτῳ προσθεῖναι.

Λέγετε, ὅτι ἀνεγνώσθη ἐν τῇ τρίτῃ καὶ τὸ τῆς πρώτης καὶ τὸ τῆς δευτέρας;

Λέγομεν, ὅτι οὐκ ἀνεγνώσθη, ἀλλὰ δυνάμει ἐμπεριέχεται τῷ τῆς πρώτης, καθὼς διὰ πλειόνων ἐδείξαμεν πρότερον.

Δεύτερον εἴπατε, ὅτι τὰ κωλύματα ἀναφέρονται πρὸς τὴν τῆς πίστεως ἔννοιαν, οὐ μὴν πρὸς τὴν τῆς λέξεως ἢ συλλαβῆς. πρὸς οὖν τοῦτο ἐνὸν διὰ πλειόνων εἰπεῖν, καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν ῥητῶν τῶν συνόδων ἐπιχειρῆσαι· καὶ γὰρ ῥητῶς ἐν ἑκάστῳ ὅρῳ καὶ ἐπισεσημασμένως περὶ τοῦ συμβόλου διαλαμβάνεται· ὅμως ἀρκούμεθα τοῖς ἔργοις αὐτῶν, ἃ κηρύττει τὸν αὐτῶν νοῦν λαμπρότερον, ὃν εἶχον λέγοντες ταῦτα. καὶ γὰρ ἀνάγκης οὔσης, ὡς πολλάκις εἴπομεν, οὐδὲν ὅμως οὐδαμοῦ προσέθηκαν. τρίτον πάλιν ἀπὸ τῶν ἀρχῶν ἐπεχειρήσατε καὶ τῶν ἀξιωμάτων. πρὸς τοῦτο

melius etiam unam & eamdem auctoritatem semper habebit ecclesia; ita quoque sui ipsius erit conservatrix: alioquin ipsa seipsam destrueret, & a se ipsa destrueretur. Prohibuere aliquid majores? cavendum id est a posteris: rursus aliquid non prohibuere, ut exempli gratia, explanationes, verum extra prototypa; illo nos etiam utemur modo. Quo pacto & Agatho, & Sophronius, & Cyrillus declarabant, explicabant, docebant: quæ enim facere non prohibebantur, poterant & ipsi & alii suis in scriptis declarare, docere, & explicare. Cur enim simus soliciti nos, quomodo quisque explanet, vel eloquatur, dum vero exprimat sensus? Licebit enim cuivis communia dogmata servanti suam exponere fidem, ut potuerit, & voluerit: dum scilicet generalem non præscribat institutionem, sive commune symbolum, sed propriam exponat fidem: hoc enim modo licuit, & licebit unicuique ex seipso exponere. Hoc pacto & beato Agathoni, & cuivis episcopo, vel minimo gravis incumbit necessitas docendi & instituendi populos. Atque hoc sane nihil obstat propositæ quæstioni. In his, ne plura dicam, priore vestro sermone absoluto, in secundo iterum eadem repetistis, fusius quidem & clarius, sed eadem quæ prius disserendo. Idcirco & nos cum longo sermone de iisdem usi fuerimus, hoc etiam brevi expediemus, tum quia hæc virtute continentur in illis, tum quia tempus angustum est. Hæc igitur in decem, vel plura etiam capita dividuntur: respondebimus ad omnia quam fieri poterit brevissime: nam si quid a vobis dictum est, quod non spectet ad propositum, in præsentia prætermittemus. Dixistis primo; mirari vos, cur Nicænum proposuerimus symbolum: nos autem & tunc, atque etiam nunc dicemus, ideo propositum a nobis, ut ostenderemus, tertiam synodum eo lecto, nomine primæ & secundæ synodi, atque duo ut unum accipientem, primam intulisse dictam obsignationem: ne cui scilicet quidquam illi addere liceret.

Dicitis in tertia recitatum esse & primæ & secundæ symbolum? Jul. card.

Dicimus non esse recitatum, sed virtute contineri in symbolo primæ, quemadmodum pluribus antea ostendimus. Ephes.

Dixisti secundo, interdicta referri ad fidei sensum, non ad vocem aut syllabam. Ad hoc sane multa possemus dicere, & ex ipsis synodorum dictis arguere. Nam in unaquaque definitione expressis & disertis verbis sermo est de symbolo: sed satis erunt nobis facta ipsa, quæ mentem ipsorum luculentius prædicant, qua voces illas protulerunt: necessitate enim urgente, ut sæpe diximus, nihil omnino addiderunt. Tertio argumentum duxistis ex principiis, & primis propositionibus. Ad hoc cum prius responderimus, nunc iterum dicimus,

SESSIO VIII. ANNO CHRISTI 1438.

mus, duabus de causis non necessario deduci, quod vos dixistis: altera est, natura ipsa principiorum universaliter; nullum enim principium cujusvis scientiæ, vel disciplinæ potest simul esse conclusio ejusdem scientiæ, cujus principium est: altera vero, horum ipsorum, quæ nobis proposita sunt, principiorum theologicorum ratio; ad hæc enim principia nihil postea videtur adjectum a doctoribus; cum plane ea quæ ipsi explicarunt, ex ipsis derivarent principiis.

Rhod. Bene esset, ut scripta & dicta a nobis haberetis, & servaretis ordinem, qui in iis est.

Nicæn. Ordinem quoad fieri potest a nobis servatum putamus. Verumtamen sicut & vobis, ita quoque disserentibus licet immutare ordinem capitum, si illis in rem sit, eaque disponere ut lubet.

Rhod. Id quidem licet, non tamen ut distincte reponatur, exempli causa, tertio, aut quarto loco, quod non est a nobis tali loco positum.

Nicæn. Non dixi tali loco, tertio vel quarto: sed simpliciter dico, tertio, vel quarto,

Rhod. Esto.

Nicæn. Quod prius dicebamus, sumentes dicimus; Multa e principiis manantia per sacros doctores explanata non esse principiis addita, hoc est sacræ scripturæ. Itaque servatum videmus hoc non solum in aliis principiis, sed etiam in theologicis. En vox una, Consubstantialis: & illud; Spiritum sanctum dominum & vivificantem: & alia quæ dicta sunt, cum sint parvæ dictiones, & contineantur in sacris literis, non sunt tamen apposita principiis. Aut igitur addenda etiam hæc sunt sacræ scripturæ; aut certe neque symbolo quidquam addendum: eumdem enim honorem sortitum est symbolum, quem & divina scriptura, patribus ipsis ita censentibus. Dicitis præterea, ad dicta tertiæ synodi referenda esse omnia reliquarum synodorum, & ex illa interpretanda esse posteriora. Quod igitur ad dicta tertiæ synodi referenda sint omnia, & pendebant ab illa regula necesse sit, fatemur & nos: non tamen ut dicta tertiæ synodi sint aliorum explanationes: quomodo enim priora fuerint expositiones posteriorum? sed posteriorum potius debent esse dictorum tertiæ explanationes. Quando igitur qui postea fuerunt, & præcipue sanctus Cyrillus, qui præfuit tertiæ synodo, nec non sanctus Agatho, clarius & posterius de his asseverant, isti dictorum tertiæ synodi interpretes fuerint: clarius autem epistola Cyrilli & Agathonis esse nihil potest. Sciendum tamen & illud est, non solum verba esse referenda ad dicta tertiæ synodi, sed & sensum ad sensum illorum, & qua mente tertia synodus interdixit, eam esse tribuendam & aliis: & quoniam illis consilium fuit interdicere voces, ut declarat beatus Cy-

A οὖν καὶ πρότερον ἀπολογησάμενοι, πάλιν ἐροῦμεν· ὅτι διχῶς οὐκ ἀναγκαίως συνάγεται, ὅπερ ὑμεῖς εἴπατε. πρῶτον μὲν καθόλου ἀπὸ τῆς ἀρχῶν. οὐδεμία γὰρ ἀρχὴ ἡστινοσοῦν ἐπιστήμης ἢ μαθήματος δύναται καὶ συμπέρασμα εἶναι αὐτῆς ταύτης τῆς ἐπιστήμης, ἧς ἐστιν ἀρχή, δεύτερον ἀπ' αὐτῶν τούτων τῶν προκειμένων ἡμῖν ἀρχῶν, δηλονότι τῶν θεολογικῶν· ταύταις γὰρ ταῖς ἀρχαῖς φαίνεται οὐδὲν μετέπειτα προστεθὲν ὑπὸ τῶν διδασκάλων, καίτοι πάντως ἑπομένων ταῖς ἀρχαῖς αὐταῖς ὧν ἐσαφήνισαν.

Ροδ. Καλὸν ἐστιν, ἵνα ἔχητε τὰ γεγραμμένα καὶ εἰρημένα ὑφ' ἡμῶν, καὶ τηρῆτε τὴν τάξιν ὡς ἐκεῖ ἔγκειται.

Νικ. B Νομίζομεν, ὅτι ἐφυλάξαμεν τὴν τάξιν ὡς ἐνεστιν. ὅμως ὡς καὶ ὑμῖν, ἔξεστι τοῖς διαλεγομένοις ἐναλλάττειν τὴν τάξιν τῶν κεφαλαίων κατὰ τὸ αὐτοῖς συμφέρον, καὶ τάττειν αὐτὰ ὡς βούλονται.

Ροδ. Τοῦτο μὲν ἔξεστιν, ἀλλ' οὐχ ἵνα μέμνηται σεσημειωμένως, ἐν τόπῳ τρίτῳ τυχὸν, ἢ τετάρτῳ, ὅπερ ἐν τοῖς ὑφ' ἡμῶν οὐ κεῖται ἐν τοιούτῳ τόπῳ.

Νικ. Οὐκ εἶπον ἐν τοιούτῳ τόπῳ, τρίτῳ, ἢ τετάρτῳ, ἀλλ' ἁπλῶς λέγω, τρίτον ἢ τέταρτον,

Ροδ. Ἔστω.

Νικ. Κατὰ συνέχειαν τῶν πρότερον εἰρημένων λέγομεν, ὅτι πολλὰ μετὰ τὰς ἀρχὰς σαφηνισθέντα C ὑπὸ τῶν θείων πατέρων, οὐ προσετέθησαν ταῖς ἀρχαῖς, ἤτοι τῇ θείᾳ γραφῇ. ὥστε φαίνεται οὐ μόνον τοῦτο τηρούμενον ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀρχῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν θεολογικῶν. αὐτίκα γὰρ καὶ τὸ, ὁμοούσιον, μία λέξις ὄν, καὶ τὸ, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κύριον καὶ ζωοποιὸν, καὶ τἄλλα τὰ ῥηθέντα, καίτοι λέξεις οὖσαι μικραὶ, καὶ περιεχόμεναι τῇ θείᾳ γραφῇ, ὅμως οὐ προσετέθησαν ταῖς ἀρχαῖς. ἢ οὖν καὶ ταῦτα προσθετέον τῇ θείᾳ γραφῇ, ἢ δὲ τῷ συμβόλῳ προσθετέον οὐδέν· τὴν αὐτὴν γὰρ καὶ τοῦτο τιμὴν εἴληχε τῇ θείᾳ γραφῇ, οὕτω τῶν πατέρων αὐτῶν ἀξιωσάντων αὐτό. ἔτι λέγετε, πρὸς τὰ τῆς τρίτης συνόδου δεῖν ἀναφέρεσθαι πάντα τὰ τῶν ἄλλων συνόδων καὶ ἐκεῖθεν ἐξηγεῖσθαι τὰ μετὰ D ταῦτα. ὅτι μὲν οὖν εἰς τὰ τῆς τρίτης συνόδου ἀναφέρεσθαι πάντα, καὶ ἐκεῖθεν κανονίζεσθαι ἀναγκαῖον, καὶ ἡμεῖς οὕτω λέγομεν, οὐχ ὥστε μέντοι τὰ τῆς τρίτης συνόδου εἶναι ἐξηγήσεις τῶν ἄλλων· πῶς γὰρ τὰ πρότερον τῶν ὕστερον καὶ μετὰ ταῦτα εἶεν ἐξηγήσεις; ἀλλὰ τὰ μετὰ ταῦτα μάλιστα εἶναι δεῖ αὐτῶν ἐξηγήσεις. ἐπειδὴ δὲ οἱ μετὰ ταῦτα, καὶ μάλιστα ὁ ἅγιος Κύριλλος, ὃς ἔξαρχος ἦν τῆς τρίτης συνόδου, καὶ ὁ ἅγιος Ἀγάθων σαφέστερόν τε καὶ ὕστερον τὰ περὶ τούτων διαγορεύουσιν, οὗτοι ἂν εἶεν ἐξηγηταὶ τῶν τῆς τρίτης E συνόδου· σαφέστερον δὲ οὐδὲν ἂν γένοιτο τῆς Κυρίλλου ἐπιστολῆς, καὶ Ἀγάθωνος. δεῖ μέντοι εἰδέναι καὶ τοῦτο, ὅτι οὐ τὰ ῥήματα μόνον πρὸς τὰ τῆς τρίτης συνόδου ἀναφέρεσθαι δεῖ, ἀλλὰ καὶ τὴν διάνοιαν πρὸς τὴν ἐκείνων διάνοιαν· καὶ ὃς ἦν σκοπὸς ἐκείνοις τοῦ κωλύματος τὸν αὐτὸν τίθεσθαι καὶ τοῖς ἄλλοις. καὶ ἐπειδὴ ἐκείνοις ὁ σκοπὸς ἦν τοῦ κωλύματος διὰ τὴν λέξιν, ὡς δηλοῖ ὁ

μα-

ANNO CHRISTI 1438.

SESSIO IX

μακάριος Κύριλλος ἐν τῇ ἐπιστολῇ, λέγων ἀναγκαῖον πεποιηκέναι τὴν σύνοδον τοῦτο τὸ κώλυμα, δῆλον δὴ ὡς καὶ ταῖς ἄλλαις ἁγίαις συνόδοις αὐτὸ τοῦτο ἦν τὸ προκείμενον, ὡς καὶ τῷ συμβόλῳ τὸ σύνολον. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τοὺς παραπλάσοντας τὰ σύμβολα ἔμελλον κωλύσειν. καὶ τὴν ἐντεῦθεν ἀκολουθοῦσαν βλάβην τοῖς πιστοῖς. ἔτι εἰρήκατε, τὸ τοῦ ἁγίου Κυρίλλου τὸ λέγον, μηδενὶ τρόπῳ αὐτὸν ἀνέχεσθαι σαλεύεσθαι τὴν πίστιν, ἄλλο εἶναι τοῦ λέξεις προσθεῖναι. πρὸς οὖν τοῦτο ὀλίγον δεόμενον ὀλίγα ἐροῦμεν, εἰ δοκεῖ, τἄλλα καταλιπόντες διὰ τὸ τῆς ὥρας στενόν. μᾶλλον δὲ ἀφετέον καὶ τοῦτο παρὸν, καὶ νῦν μὲν ἐπὶ τούτοις, εἰ δοκεῖ, καταπαύσομεν τὸν λόγον, ἐν ἑτέρᾳ δὲ ὁμιλίᾳ καὶ περὶ τούτου καὶ τῶν ἄλλων ἐροῦμεν. ἔστι γὰρ τὸ λειπόμενον τοσοῦτον, ὡς ἐν ἑτέρᾳ ὁμιλίᾳ ἐξεῖναι καὶ ταῦτα εἰπεῖν, καὶ συστάδην ἀγωνίσασθαι, καὶ ἀπαντῆσαι ἀλλήλοις πυνθανομένους τε καὶ ἀκούοντας. ἐγὼ δὲ ἔχω καὶ μετά τινος τῶν αἰδεσιμωτάτων πατέρων τῶν αὐτόθι καθημένων συμφωνίαν, ἵνα ἀλλήλοις ἀγωνισώμεθα· ὁ εἰδὼς εἴσεται. ἴστω γοῦν τοῦτο ἀπὸ τοῦ νῦν, καὶ ἑτοιμασθήτω ἐν τῇ μελλούσῃ συνελεύσει διδόντος Θεοῦ. τούτων οὕτω ῥηθέντων παρὰ τοῦ Νικαίας, ἐλύθη ἡ σύνοδος. τῇ ἑξῆς δὲ συνελεύσει ἀνεπλήρωσεν ὁ Νικαίας τὰ παρ' αὐτοῦ εἰρημένα.

Arillus in epistola dicens, necessario fuisse hoc a synodo prohibitum; constat aliis quoque synodis hoc fuisse propositum, ut reipsa demonstrarunt; scilicet nihil omnino addere symbolo: ita enim futurum erat, ut confingentes symbola prohiberentur hoc facere; & quod inde alioqui sequeretur, nullo damno fideles afficerentur. Dixistis etiam sancti Cyrilli dictum: Nulla ratione se pati, ut fides concutiatur: diversum esse ab eo, quod est voces addere. Ad hoc ergo cum paucis indigeat, pauca dicemus; reliquis, si placet, omissis propter angustiam temporis: imo vero hoc etiam in præsenti supersedendum. Et nunc quidem his dictis finem, si lubet, sermoni statuemus; alia vero sessione de hoc; deque aliis dicemus: tantum enim superest, ut alia sessione possimus & hæc dicere, & cominus pugnare, & congredi mutuis interrogationibus & responsionibus. Ego vero etiam cum uno ex reverendissimis patribus, qui illic sedent, ita enim condiximus, in certamen descendam: qui novit, percipiet. Igitur hoc sciat, paratusque sit in sequenti sessione Deo favente. His ita dictis a Nicæno dimissa est synodus: sequenti vero sessione Nicænus sermonem suum absolvit.

ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ θ'.

Νοεμβρίου μηνὸς τετάρτῃ, ἡμέρᾳ τρίτῃ, ἐγένετο.

Νικ.

ΠΡΟΣ τὰ πλείω τῶν παρὰ τῆς αἰδεσιμότητος ὑμῶν εἰρημένων. πατέρες ἄριστοι, ἀπολογησάμενοι ὡς ἐνῆν, παρελίπομέν τινα διὰ τὸ τῆς ὥρας στενὸν, καὶ ὀλίγων δεόμενα λόγων, ἐπειδὴ ὡς καὶ τότε εἴπομεν ἐν τῇ προλαβούσῃ, δυνάμει καὶ τούτων ἡψάμεθα· εἰσὶ δὲ καὶ τὰ παραλελειμμένα, ὡς ἡμεῖς ἠδυνήθημεν ἐπισημειώσασθαι, ταῦτα· ὅτι τὸ σαλεύειν τὴν πίστιν, ὅπερ φησὶν ὁ μακάριος Κύριλλος, ἄλλο ἐστὶ παρὰ τὸ ἀναπτύσσειν. ὅτι αἱ κωλύσεις μετὰ τοὺς ὅρους ἐτέθησαν, ὅτι ὁ μακάριος Ἀγάθων τὰς λέξεις ἐκείνας κωλύει, τὰς μὴ πρὸς τὸν νοῦν φερούσας τὸν αὐτόν· ὅτι καὶ ὁ αὐτὸς θεῖος ἀνὴρ ἐν τῇ τῆς ἑαυτοῦ πίστεως ἐκθέσει, τὰ μὲν προσέθηκε, τὰ δ' ἀφεῖλεν· ὅτι ἡ, θεοτόκος, φωνὴ οὐκ ἦν ἀναγκαῖον προστεθῆναι τῷ συμβόλῳ· τελευταῖον, ὅτι ἡ ἁγία Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία τοῦτο προσέθηκε κινηθεῖσα ταῖς φωναῖς τῶν ἁγίων, καὶ ἀνάγκης μεγάλης γενομένης, καὶ πρὸς τούτοις ἐξουσίᾳ καὶ αὐθεντίᾳ αὐτῆς. πρὸς ταῦτα ἐροῦμεν ὡς ἔνεστι διὰ βραχέων, ἵνα μὴ τὸ χθεσινὸν πάθωμεν, ἀπολλῦντες τὸν καιρὸν ἐν κενῷ. ἐπειδὴ τὸ μακροὺς ἀποτείνειν λόγους οὔ μοι δοκεῖ ἀναγκαῖον εἶναι, οὐδὲ σύμφωνον. οὕτω γὰρ εἰς οὐδὲν συμπέρασμα καταντήσομεν, ἀνεξελέγκτως ἀλλήλοις διαλεγόμενοι. πρῶτον λέγομεν περὶ τῆς λέξεως τοῦ σαλεύειν, οὐ δοκεῖ τοῦτο ὅπερ ἡ αἰδεσιμότης ὑμῶν εἴρηκε. πρῶτον μὲν γὰρ αὐτὸς ἐκεῖνος λέγει, ὡς οὐδὲ

SESSIO IX.

Die quarto Novembris, feria tertia, celebrata est.

Nicæn.

AD ea quæ dixit vestra reverentia, patres optimi, majori ex parte jam respondimus, ut vires nostræ ferebant; relictis quibusdam ob angustias temporis, quæ sane paucis expediri possunt: ut enim supra etiam diximus, hæc ipsa virtute attigimus. Sunt porro, quæ relicta sunt, quantum annotare potuimus, hæc: quod vox illa beati Cyrilli, Fidem concutere, aliud diversumque sit ab eo, quod interdicta sint posita post definitiones: quod beatus Agatho voces illas prohibeat, quæ non ferunt ad eumdem sensum: quod idem sanctus vir dum suam fidem exponeret, quædam addiderit, quædam detraxerit: quod non fuerit necesse addi symbolo vocem, Deipara: postremo, quod sancta Romana ecclesia hoc addiderit ducta sanctorum vocibus, magnaque incumbente necessitate, & præterea propria auctoritate & potestate. His quam brevissime fieri poterit occurremus; ne, quod heri nobis accidit, frustra tempus conteramus. Nam longos instituere sermones non videtur mihi necessarium, imo conventis nostris incongruens; Ita enim nihil concludemus disputando, & alter alterum non redarguendo. Primo, dicimus de illa dictione, Concutere, non placet, quod reverentia vestra dixit: tum quia ille ipse dicit, non admittere se mutationem syllabæ vel dictionis; tum quia re

re ipsa testatur, & dicta sua declarat, nihil omnino addens ad symbolum. Ad illud vero, quod interdicta post definitiones sint posita, idem Cyrillus sic ait: nec definitionibus licere quidquam addere, si sint explanationes: explanationibus autem nihil est addendum. Deinde dicimus, id nobis nihil obstare; progredientes enim aperte loquuntur de symbolo: in singulis de illo significanter verba facientes: sed hoc forsan diffusius examinabitur, ut & complura alia suo loco, quæ spectant ad propositum. Quod vero ait beatissimus Agatho, servandam esse eamdem fidem verbis & sententiis; non ita intelligimus, ut vestra caritas; sed arbitramur eum prohibere omne additamentum: idque patet ex verbis quæ subdit: neque enim vult aut minui aut mutari fidem: nam cum dixisset hæc, infert; eadem servari oportere & verbis & sententiis. Quoniam igitur cavendum esse ait ab additione, mutatione, & imminutione verborum & sententiarum, illud potius videtur dicere, quod nos. Quod autem idem sanctus vir in sua fidei expositione addiderit quædam seu detraxerit, extra rem nostram est, propriam enim cujusque expositionem ecclesia nec prohibuit, nec prohibebit: Et quomodo quisque aut quibus verbis suum exprimat sensum, prout voluerit aut potuerit, solicita non est: sed commune quidem fidei rudimentum insauciabile manere vult, nulla vel unius vocis immutatione; hoc enim ille utitur vocabulo, Insauciabile. Cuivis autem communia servanti dogmata licet privatim sua eloqui quocumque potuerit, ac voluerit modo. Porro vocem, Deipara, cum ipsi dixerimus non esse additam symbolo, quamvis esset maxime necessaria, eo quod non liceret, vestra reverentia dixit, addi non fuisse necessarium, sed nescio, cur hoc dixeritis. Si enim nulla ratione erat necessarium, nusquam fuit ponenda illa vox: & si nusquam, supervacaneum fuit alicubi eam poni ab illis. Si vero fuit necessarium, ut revera fuit, nec tamen addiderunt; sane dicta nostra confirmant. Postremo dixistis, Romanam ecclesiam fecisse hoc vocibus sanctorum permotam: sed an mota sit sanctorum vocibus, necne, in sequentibus erit tractandum: de hoc enim erit sermo postmodum Deo favente. Si vero necessitate aliqua, sive potestate mota est, de necessitate & potestate dicimus, etiamsi hæc sint, non tamen id fieri licuisse: nihil enim vobis favet necessitas, cum in definitionibus non sit aperte expressum, cogente necessitate debere id fieri. Verum de necessitate opportune forsan interrogabimus cum caritate, quomodo & quando id factum sit. De potestate autem occidentalis ecclesiæ multa dicenda suppeterent, nisi aliud nobis esset propositum. Et scimus quidem quæ sint jura & prærogativæ Romanæ ecclesiæ; nihilo minus scimus etiam, prærogativæ ejus quos terminos

A συλλαβὴν οὐδὲ λέξιν ἀμεῖψαι δέχεται· δεύτερον, αὐτοῖς τοῖς ἔργοις μαρτυρεῖ, καὶ ἐπεξηγεῖται τοὺς ἑαυτοῦ λόγους, οὐδεμίαν προσθήκην ἐν τῷ συμβόλῳ ποιήσας. πρὸς δὲ τὸ μετὰ τοὺς ὅρους τὰς κωλύσεις τιθέναι, ὁ αὐτὸς Κύριλλος λέγει οὕτως· ὅτι οὐδὲ τοῖς ὅροις ἔξεστι προστιθέναι, εἴπερ εἰσὶν ἀναπτύξεις. ταῖς δ' ἀναπτύξεσιν οὐ δεῖ προστιθέναι οὐδέν. ἔπειτα λέγομεν, ὅτι τοῦτο οὐδὲν ἡμῖν ἐμποδών· προϊόντες γὰρ ῥητῶς διαλαμβάνουσι περὶ τοῦ συμβόλου, ἐπισεσημασμένως ἐν ἑκάστῳ περὶ αὐτοῦ λέγοντες· καὶ τοῦτο ἴσως πλατύτερον ἐξετασθήσεται περὶ αὐτοῦ, ὥσπερ καὶ ἄλλα πολλὰ τῶν συμβαλλομένων B πρὸς τὸ προκείμενον ἐν ἰδίῳ τόπῳ. τὸ δὲ παρὰ τοῦ μακαριωτάτου Ἀγάθωνος λεγόμενον, ὅτι ῥήμασι καὶ νοήμασι χρὴ φυλάττεσθαι τῆς πίστεως τὰ αὐτὰ, οὐχ οὕτω νοοῦμεν ὡς ἡ ὑμετέρα ἀγάπη, ἀλλὰ νομίζομεν αὐτὸν πᾶσαν προσθήκην κωλύειν· καὶ τοῦτο δῆλον ἀφ' ὧν προστίθησι λόγων. οὐ βούλεται γὰρ οὔτε μειωθῆναι, οὔτ' ἐναλλαγῆναι τὴν πίστιν. ταῦτα γὰρ εἰπὼν ἐπάγει, καὶ ῥήμασι καὶ νοήμασι φυλάττεσθαι δεῖν τὰ αὐτά. ἐπειδὴ οὖν τῇ προσθέσει καὶ ἐναλλαγῇ καὶ μειώσει τῶν ῥημάτων ἀντέθηκε φυλακὴν, δοκεῖ μᾶλλον ἐκεῖνο λέγειν ὅπερ ἡμεῖς, εἰ δὲ ὁ αὐτὸς θεῖος ἀνὴρ ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐκθέ- C σει τῆς πίστεως προσέθηκέ τινα ἢ ἀφεῖλεν, οὐδὲν τοῦτο πρὸς τὸν ἡμέτερον λόγον. τὴν γὰρ ἰδίαν τινὸς ἔκθεσιν ἡ ἐκκλησία οὔτε κεκώλυκεν, οὔτε κωλύσει· οὐδὲ περὶ τῆς ἑκάστου ἑρμηνείας καὶ φράσεως, ὅπως βούλοιτο καὶ δύναιτο ἕκαστος, τὸν λόγον ποιεῖται. ἀλλὰ τὸ μὲν κοινὸν τοῦτο μάθημα καὶ μέχρι λέξεως ἀπαράτρωτον ἐθέλει μένειν· ἔστι γὰρ ἐκείνου λέξις τὸ ἀπαράτρωτον· ἰδίᾳ δὲ ἑκάστῳ φυλάττοντι τὰ κοινὰ δόγματα ἔξεστι φράζειν τὰ ἑαυτοῦ, ὡς ἂν δύναιτο καὶ βούλοιτο. τὴν δὲ, Θεοτόκος, φωνὴν ἡμῶν λεγόντων μὴ προστεθῆναι τῷ συμβόλῳ, καίτοι μεγάλης γενομένης ἀνάγκης, διὰ τὸ μὴ ἐξεῖναι, D ἡ αἰδεσιμότης ὑμῶν εἶπε, μὴ προστεθῆναι ἀναγκαῖον. οὐκ οἶδα οὖν, διὰ τί τοῦτο εἴπατε. εἰ μὲν γὰρ οὐδαμῶς ἦν ἀναγκαῖον, οὐκ ἔδει οὐδαμοῦ τεθῆναι, εἰ δὲ μὴ, περιττὰ ἐποίησαν ἐκεῖνοι θέντες αὐτό που. εἰ δὲ ἦν ἀναγκαῖον ὥσπερ καὶ ἦν, οὐ προσέθεσαν δὲ, μαρτυροῦσι τῷ λόγῳ ἡμῶν. τελευταῖον εἴπατε, τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν κεκινημένην φωναῖς τῶν ἁγίων τοῦτο ποιῆσαι. πότερον μὲν δὴ ταῖς τῶν φωναῖς κεκίνηται ἢ μὴ, τοῦτο ἐν τοῖς ἐφεξῆς καλὸν πραγματεύεσθαι, περὶ τούτου γὰρ ἑξῆς ἔσται λόγος Θεοῦ θέλοντος. εἰ δ' ἀνάγκῃ τινὶ, ἢ ἐξουσίᾳ κεκίνηται, περὶ μὲν τῆς ἀνάγκης καὶ ἐξουσίας E φαμὲν, ὅτι καὶ τούτων ὄντων, οὐδ' οὕτως ἔδει τοῦτο γενέσθαι· ἡ γὰρ ἀνάγκη οὐδὲν πρὸς ὑμετέραν βοήθειαν, ἕως ἂν μὴ πρόσκειται τοῖς ὅροις ῥητῶς, ὅτι ἀνάγκης οὔσης δεῖ τοῦτο γενέσθαι. ἴσως δὲ ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι μετὰ ἀγάπης ἐρωτήσομεν περὶ τῆς ἀνάγκης, πῶς καὶ πότε ἐγένετο. περὶ δὲ τῆς ἐξουσίας τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας εἴχομεν πολλὰ λέγειν, εἰ μὴ ἦν ἄλλο ἡμῖν τὸ προκείμενον· εἰδότες μὲν καὶ τὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας δίκαια καὶ πρωτεῖα, οὐδὲν

δὲ

ANNO CHRISTI 1438.

SESSIO IX.

A δὲ ἧττον εἰδότες ϗ μέχρι πόσε αὕτη τὰ πρωτεῖα· ὅμως δὲ εἰδέναι βελόμεθα τὴν αἰδεσιμότητα ὑμῶν, ὅτι ταύτην ἡμεῖς τὴν ἄδειαν ἀπὸ πάσης ἀφαιρῦμεν ἐκκλησίας τε ϗ συνόδε, ϗ αὐτῆς τῆς οἰκεμενικῆς, ἀλλ' ἐκ ἀπὸ μόνης Ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας. ἐπειδὴ ἔν κἂν ὁπόσα ἰσχύῃ ἡ Ρωμαϊκὴ ἐκκλησία, ἧττον ὅμως ἰσχύει οἰκεμενικῆς συνόδε ϗ τῆς καθόλε ἐκκλησίας, ἡμεῖς δὲ ἀπὸ πάσης ἐκκλησίας τῦτο ἀφαιρῦμεν, πολλῷ γε μᾶλλον ἀπὸ τῆς Ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας τῦτ' ἀφαιρήσομεν. ἀφαιρῦμεν δὲ ἐκ ἀφ' ἑαυτῶν, ἀλλὰ νομίζομεν τῦτο τοῖς ὅροις τῶν πατέρων κεκωλῦσθαι. ταῦτα μὲν εἴρηται πρὸς τὰ παρὰ τῆς ὑμῶν αἰδεσιμότητος εἰρημένα, B ϗ εἴρηται λόγε χάριν· ἐδὲ γὰρ ἰσχυριζόμεθα ἐν τύτῳ, ἐδὲ ἐντεῦθεν ἐπιχειρῦμεν δεῖξαι τὸ προκείμενον ἡμῖν πρόβλημα, εἰ μὴ ὅσα τύτων πρὸς αὐτὸ συντελοῦσι, καὶ τῦδε τῦ προβλήματος συστατικά. εἰ δοκεῖ ἐν ὑμῖν, ἐγγύτερον ἔλθωμεν τῦ πράγματος, ϗ σκεψώμεθα, τί δοκεῖ τοῖς πατράσι κοινῶς, ἵνα ποτὲ δυνηθείημεν καὶ εἴς τι συμπέρασμα καταντῆσαι. ἡμεῖς γὰρ λέγομεν, ὅτι οἱ ὅροι τῶν ἁγίων πατέρων πρὸς πᾶσαν ϗ ὁποιανοῦν κώλυσιν φέρεσι· ϗ ὅτε ἐκεῖνοι λέγεσιν, ὅτι ἔτε δεῖ προστιθέναι, ἔτε ἀφαιρεῖν, ἔτ' ἄλλο τι ποιεῖν, ϗ περὶ συλλαβῆς τὸν λόγον ἐκεῖνοι C ποιοῦνται ϗ λέξεως· τύτε ποιέμεθα μέγα μαρτύριον τὰ ἔργα ἐκείνων. λοιπὸν ἐρωτῶμεν ὑμᾶς οἱ διορισμοὶ ἔτοι ϗ τὰ κωλύματα πρὸς τὸ τῆς πίστεως σύμβολον φέρεσιν, ἢ πρὸς ἄλλο τι ἐξωτερικόν; ϗ ζητῦμεν, ἀποκρίθητε τῦτο ἡμῖν. τύτων ἔπω παρὰ τῦ Νικαίας εἰρημένων, ἐκεῖνοι περὶ τὸν πάπαν γενόμενοι, οἱ ἐκλελεγμένοι ἅμα τοῖς καρδιναλίοις πᾶσι ϗ ἑτέροις τισὶ, ϗ ἐφ' ἱκανὸν συνδιασκεψάμενοι ἐκάθισαν· ϗ δέον ὂν ἀπολογήσασθαι πρὸς ἔπος εἰς τὰ παρὰ τῦ Νικαίας ἠρημένα, ὅμως περὶ τύτε μὲν ἐδὲν ἀπεκρίναντο· μόλις δέ ποτε ὁ Κολοσσένσις τὸν λόγον ἀναλαβὼν τὰς μὲν κατὰ πᾶσιν προσφόρες ἀπολογίας ἐ δέδωκεν· ἐδὲ γὰρ ηὐπόρει τῶν λόγων D πρὸς ταῦτα, ὡς οἶμαι, ἀπολογιῶν καὶ προφάσεων· ἤρξατο δ' ὅμως λέγων ἐν περιττολογίαις ἐπὶ τοσῦτον, ὡς καταναλωθῆναι τὴν προσήκεσαν καὶ τεταγμένην ὥραν. διολισθήσας γὰρ οἷον ἐπιτηδείως, καὶ ἐκστὰς καθάπαξ τῦ προκειμένε, ἐνέπεσεν εἰς ἕτερα, ϗ μάλιστα εἰς τὸ δεικνύειν δῆθεν ϗ συνιστᾶν, ὅτι ἡ δόξα αὕτη, ἡ ἐκ τῦ υἱῦ λέγεσα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι, ἐστὶν ἀναγκαία καὶ ἀληθής· ϗ ἐπὶ τύτῳ παρήγαγε ῥήματα ϗ μαρτυρίας τινὰς, ἐξηγέμενος ταύτας καθὼς ἤθελεν, εἰς σύστασιν δῆθεν ὧν ἔλεγεν. ἡμεῖς δὲ γράφειν ἀρξάμενοι, E ἐπειδὴ συνείδομεν πάντη τὰ προκειμένε ταῦτα φέρειν, παρήκαμεν· ϗ μάλιστα ὅτι ἐδ' ἀπολογήσασθαι τὰς ἡμετέρας ἐπὶ τύτοις φροντὶς ἦν. διὸ ἐδὲ τῷ παρόντι ἐνεγράφησαν ὑπομνήματι, ὥσπερ ϗ ἄλλα τινὰ τῶν μὴ πάντη ἀναγκαίων. ϗ ἔτως ἐλύθη ἡ σύνοδος. ἐν δὲ τῇ ἑξῆς συνελεύσει Ιωάννης ὁ Φορολιβίενσις ἐπίσκοπος ἐγγράφως ἔλεγεν ἔτω ταῦτα.

A habeant: nosse tamen volumus reverentiam vestram, a nobis facultatem hanc negari universæ ecclesiæ & synodo, vel etiam œcumenicæ, non tantum Romanæ ecclesiæ. Quoniam igitur quantacumque facultate polleat Romana ecclesia, minus tamen synodo œcumenica & universali ecclesia, si nos id universali negamus ecclesiæ, multo magis negabimus Romanæ: negamus autem non ipsi a nobis, sed arbitramur hoc patrum decretis negatum. Hæc dicta sint ad ea, quæ allata sunt a vestra reverentia, idque disputationis causa: neque enim iis innitimur, neque hinc B argumenta ducimus ad probandum problema propositum, exceptis iis quæ ad illud conferunt, & per quæ problema probatur. Ad rem igitur, si vobis videtur, propius accedamus: consideremusque quid patres communiter sentiant, ut possimus aliquando in aliquam devenire conclusionem. Nos enim dicimus, sanctorum patrum decreta prohibere in universum: & quando dicunt, non esse addendum aut detrahendum, aut quidquam aliud agendum, de syllaba illos & dictione verba facere. Cujus rei magno nobis argumento sunt facta ipsorum. Quærimus ergo ex vobis; C Statuta hæc & interdicta spectant ad fidei symbolum, an ad aliud quidpiam extraneum? interrogamus; respondete nobis. Hæc cum Nicænus dixisset, illi, nimirum qui selecti erant, una cum omnibus cardinalibus & aliis quibusdam accessere ad pontificem; ac per aliquantum temporis spatium habito simul consilio sederunt: cumque opus esset ad ea, quæ Nicænus proposuerat, apposite respondere, illi quidem nihil responderunt. Vix tandem vero præsul Colossensis sermocinari aggressus nullum interrogationi congruum dedit responsum: neque enim suppetebant illi, ut arbitror, aptæ responsiones, & causæ red- D dendæ: sed orsus dicere tantam verborum effudit redundantiam, ut conveniens præfixumque tempus effluxerit. Elapsus enim velut de industria & penitus a proposito digressus incidit in alia, præsertim ad probandum & ostendendum scilicet, sententiam hanc, quæ Spiritum sanctum asserit a Filio procedere, necessariam & veram esse; productis ad hoc dictis & quibusdam testimoniis, quæ ipse suo arbitratu exponebat, ad probanda nimirum quæ proposuerat. Nos autem cum cœpissemus scribere, ut cognovimus hæc omnino evagari extra propositum, omisimus: E quod præsertim & nostris ad ea respondere non esset in animo. Quamobrem nec in præsens commentarium relata sunt, ut & alia quædam non omnino necessaria: ita ergo synodus discessit: in alia vero sessione Joannes Foroliviensis episcopus de scripto ita dicebat:

SESSIO X.

A

SESSIO X.

Octavo die Novembris, die sabbati, celebrata est.

Joannes Episcopus.

BEatissimi patris benedictione accepta venimus ad ea responsuri, quæ vos patres reverendissimi nobis exposuistis. Primum mentionem brevi faciam trium quorundam, quæ in procemii speciem dixistis. Initio sermonis vestri dicentes vos audivimus, non debere nos in eo exercere, ac decertare inter nos, ut altera pars alteram vincat, aut contra altera consequatur victoriam; sed in eo solum ponendam esse nostram operam, ut pura ac sincera veritas inveniatur, eaque proferatur in medium; quod quidem nobis placet, idque omni studio sequimur. Nam ut B. inquit Hieronymus in quadam epistola; Nunquam errat, qui sequitur veritatem: hanc præcipue veritatem, & nostræ fidei veritatem, quæ homines multum inter se distantes & regione, & lingua & moribus facit, ut promptissime conjungantur; quemadmodum & magnus Dionysius in libro de divinis nominibus explanavit dicens: Scientia, divina fides, est fundamentum quo fideles uniuntur, eosdem constabiliens in veritate, & congregans; eadem scientia colligit cognoscentes & cognitos. Si cupimus igitur pervenire ad hanc sanctam Dei unitatem, hoc curemus, in hoc solicite incumbamus, ut una illam re ipsa studioseque perquiramus. Oportet igitur primum cordium nostrorum sensus in studio veritatis consentiat. Secundo dictum a vobis est, in eo quod tractaturi sumus, proposita scilicet materia, moderationem, & tolerantiam, atque humilitatem esse servandam: ut in omnibus animorum temperantiam adhibeamus: id quod sane maximam animo meo lætitiam attulit, quod una cum propheta dicere possum: *Dedisti lætitiam in corde meo*. Nam ut beatus paulus secunda ad Timotheum epistola inquit: *Servum domini non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes, docibilem*, &c. Tertio dixistis, quod me oblectat, & observare volo; æquum enim est, & rationi congruit, ut objectiones & responsiones & rationes habeantur breves: nam sermo brevis mente percipitur, memoriæque acrius mandatur: & placet hoc omnibus. Nec tamen decet sermones, quos habituri sumus, aut obscuros esse, aut non ita compositos, ut animo comprehendantur: ne absurdum illud contingat, Dum brevis esse volo, obscurus fio. Quæso autem a vobis, patres, ne duo a me inter se pugnantia simul contendatis, ut & brevitate utar respondendo, atque omnibus quæ dicta sunt, plene satisfaciam. Respondebo itaque ad graviora, & sequar ordinem vestri sermonis. Vos vestros omnes sermones exposuistis primo & quarto die Novembris. Respon-

Ep. ad Celelantiam 1. tom. nu. 14.

Cap. 7. hæc verba paulo aliter leguntur apud Dionysium.

Psalm. 4.

Cap. 2.

ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ Ι.

Νοεμβρίου μηνὸς ὀγδόη, τῷ σαββάτῳ, ἐγένετο.

Ιωάννης Ἐπίσκοπος

ΜΕΤΑ τῆς εὐλογίας τοῦ μακαριωτάτου πατρὸς ἤλθομεν πρὸς ὑμᾶς ἀπολογησόμενοι εἰς ἅπερ ὑμεῖς, αἰδεσιμώτατοι πατέρες, ἐξέθεσθε πρὸς ἡμᾶς. πρῶτον περὶ τριῶν τινων, ἅπερ ὑμεῖς ἐν εἴδει προοιμίων εἰρήκατε, διὰ βραχέων ποιήσομαι μνείαν. ἠκούσαμεν ὑμῶν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ὑμετέρας λεγόντων, μὴ ὀφείλειν ἡμᾶς περὶ τούτου ἢ γυμνάζεσθαι ἢ φιλονεικεῖν B πρὸς ἀλλήλους, ἵνα τὸ ἓν μέρος νικήσῃ τὸ ἕτερον, ἢ τὸ ἄλλο μέρος ὡς ἂν ἕξῃ τὴν νίκην, ἀλλὰ μόνον σπουδάσωμεν πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ἀκραιφνῆ εὕρεσιν, καὶ ἵνα εἰς τὸ μέσον ἄξωμεν ταύτην. ὃ δὴ καὶ ἀποδεχόμεθα, καὶ πάσῃ σπουδῇ τῷ τοιούτῳ ἑπόμεθα. καὶ γὰρ καθὼς φησιν ὁ μακάριος Ἱερώνυμος ἐν μιᾷ τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ, οὐδέποτε πλανᾶται, ὁ ἀκολουθῶν τῇ ἀληθείᾳ· μᾶλλον μὲν οὖν τῇ ἀληθείᾳ ταύτῃ, καὶ τῇ ἡμετέρας πίστεως ἀληθείᾳ, ἣ τοὺς ἀνθρώπους πρὸς ἀλλήλους πολὺ διεστῶτας καὶ χώρᾳ, καὶ διαλέκτῳ, καὶ ἤθεσιν ἑτοιμότατα πρὸς τὸ συνάγεσθαι παρασκευάζει. C καθ' ὃν τρόπον καὶ ὁ μέγας Διονύσιος ἐτράνωσε λέγων ἐν τῇ περὶ θείων ὀνομάτων βίβλῳ. ἡ ἐπιστήμη, ἡ θεία πίστις, ἐστὶν ἑνωτικὸς τῶν πιστευόντων θεμέλιος, τοὺς αὐτοὺς καθιδρύων ἐν ἀληθείᾳ καὶ συνάγων· ἡ αὐτὴ ἐπιστήμη συνάγει τοὺς γινώσκοντας καὶ τοὺς γινωσκομένους. τοιγαροῦν εἴπερ ἐφιέμεθα τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ ἑνώσεως ταύτης ἐφικέσθαι, περὶ τοῦτο σπουδάσωμεν καὶ ἐπιμελησώμεθα, ὡς ἂν μεταξὺ ἡμῶν πραγματικῶς καὶ σπουδαίως περὶ ἐκείνης φροντίσωμεν. δεῖ οὖν πρῶτον, ἵνα τοῖς νοήμασι τῶν καρδιῶν ἡμῶν πρὸς αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν ὁμονοήσωμεν. δεύτερον ἐῤῥήθη παρ' ὑμῶν, ὅτι ὃ μέλλομεν μεταχειρίσασθαι, καὶ τῆς D προκειμένης ὕλης τὴν ἐπιείκειαν καὶ ἀνοχὴν καὶ ταπεινοφροσύνην φυλάξομεν, ἵνα διὰ πάντων τηρῶμεν τὴν τῶν ψυχῶν ἐπιείκειαν. τοῦτο οὖν μεγίστην εὐφροσύνην ἐν τῇ ψυχῇ μου εἰσήγαγεν, ἐπειδὴ δύναμαι μετὰ τοῦ προφήτου εἰπεῖν· ἔδωκας εὐφροσύνην εἰς τὴν καρδίαν μου. καὶ γὰρ ὡς ὁ μακάριος Παῦλος ἐν τῇ δευτέρᾳ πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολῇ φησι, τὸν δοῦλον τοῦ κυρίου οὐ δεῖ μάχεσθαι καὶ ἐρίζειν, ἀλλ' ἤπιον εἶναι πρὸς πάντας, διδακτικὸν, καὶ τὰ λοιπά. τρίτον εἰρήκατε ὅπερ εὐφραίνει ἐμαυτὸν, καὶ τηρῆσαι βούλομαι· δίκαιον γάρ ἐστι καὶ εὔλογον, ἵνα αἱ προτάσεις, καὶ αἱ ἀποκρίσεις, καὶ οἱ E λόγοι διὰ βραχέων λέγοιντο· ἐπειδὴ καὶ συντομία τῷ νῷ καταλαμβάνεται, καὶ δραστικώτερον ἐν τῇ μνήμῃ παραπέμπεται· καὶ τοῦτο ἀρέσκει πᾶσιν. οὐ μὴν πρέπει τοὺς ῥηθησομένους λόγους ἢ ἀσαφεῖς εἶναι, ἢ μὴ παρεσκευασμένους πρὸς τὴν σύνεσιν τῆς ψυχῆς ὡς ἂν μὴ τὸ ἄτοπον συμβῇ ἐκεῖνο, σύντομος εἶναι κοπιῶν ἀσαφὴς γίνομαι. παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, ὦ πατέρες, ἵνα μὴ ἀπαιτήσητε ἐξ ἐμοῦ δύο τινὰ, ἃ πρὸς

ANNO CHRISTI 1438.

SESSIO X.

ἃ πρὸς ἄλληλά εἰσιν ἀδύνατα, ἵνα καὶ σύντομος ὦ ἀπολογήσασθαι, καὶ εἰς πάντα τὰ εἰρημένα ἱκανὸν ἀποδοῦναι λόγον. ἀπολογήσομαι δὲ πρὸς τὰ καιριώτερα, καὶ ἕψομαι τῇ τάξει τοῦ παρ' * ἐμοῦ προτεθέντος λόγου. ὑμεῖς ἐξέθεσθε πάττας τοὺς λόγους ὑμῶν καὶ ἐν τῇ πρώτῃ τοῦ Νοεμβρίου, καὶ ἐν τῇ τετάρτῃ· ἐν ᾗ ἀπολογίᾳ δοκούσῃ εὐλόγῳ δεχόμεθα τινά, τινὰ δὲ ἀρνούμεθα. εὐλόγους δὲ καὶ δικαίας τὰς αἰτίας τῆς ἀρνήσεως ἐν τῷ μέσῳ παραθέντες, τινὰ διασαφηνίσομεν, πρός τινα δὲ οὐκ ἀποδώσομεν πεπλατυσμένην ὁμιλίαν, ἀλλὰ κεφαλαιωδῶς τρόπον τινὰ περὶ πάντων ἐροῦμεν. ἀλλ' οὐδὲ ἀμφιβάλλω, ὅτι καὶ ὑμεῖς, ὦ πατέρες, τοῦτο εὐλόγως καὶ δικαίως ὀφεῖλον κρινεῖτε γενέσθαι. ἑπόμενος δὲ τῇ τάξει τῶν ὑμετέρων λόγων, ἐν ὀνόματι τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀπολογήσομαι πρὸς ἕξ τινα κεφάλαια καθολικά. τὸ μὲν οὖν προοίμιον ἀφορᾷ πρὸς ὑμᾶς, ὅτι πάντων ἀκροασάμενοι μετὰ ἀγάπης, καὶ τὰ ἐξῆς· ὅσον πρὸς τὸ μέρος τοῦτο, οὐ δοκεῖ ἡμῖν τι ἀποκριθῆναι δεῖν· καλῶς γὰρ καὶ ἀρίστως τετηρήκατε τὴν τῶν προοιμίων τάξιν. ἕπεται τὸ δεύτερον, δηλονότι ἡ ἀρχὴ τῆς ὑμετέρας ἀμφισβητήσεως, ταύτην τὴν μερίδα τὸ, ἐκ τοῦ υἱοῦ, εἶναι προσθήκην ἐκ τοῦ ἔξωθεν, καὶ εὐλόγως καὶ ἑπομένως κεκωλυμένην. φατὲ γὰρ οὕτω κατὰ τὸ γράμμα ὅτι εἰ καὶ ἦν ἀληθές, οὐκ ἔξεστιν ὅμως προστεθῆναι· ἐπειδὴ πολλῶν ἀναπτύξεων καὶ ἀναγκαίων γεγονυιῶν, οὐκ ἐτέθησαν αὗται ἐν τῷ συμβόλῳ, ὡς μὴ ἐξὸν τοῦτο γενέσθαι. μετὰ ταῦτα μετὰ παρένθεσιν πολλῶν λόγων, ἅ τινα κεφαλαιωδῶς εἴπατε συλλαμβάνω, ὅτι οὕτω συνεπεράνατε· ὥστε ἐπειδὴ ἡ προσθήκη κεκωλυμένη τυγχάνει, καὶ τοῦτο ἀπεδείχθη προσθήκη, καὶ τοῦτο κεκώλυται. οἷς τισιν ἐξ ἅπαντος βουλόμεθα ποιήσασθαι ἀπολογίαν, μὴ φανῶμεν τῶν ἡμετέρων ἀμελεῖν. λέγω, ὅτι ἐν ταύτῃ τῇ παρενθέσει τῶν λόγων, ὑμεῖς ἐμνήσθητε τῶν εἰρημένων παρὰ τοῦ Ῥόδου, καὶ βούλεσθε ἀποκριθῆναι πρὸς τὰ ποιοῦντα πρὸς τὸ προκείμενον, τὰ δ' ἄλλα ἐν ἄλλῳ καιρῷ ταμιεύσασθαι· καὶ λέγετε, ὅτι οὗτος ἐχρήσατο συλλογισμῷ, καθώς ἐστιν ἀληθές· καὶ λέγετε ποιήσασθαι λόγον περὶ τῆς ἐλάττονος τῶν προτάσεων, καὶ ἐκεῖνα ἀπολογήσασθαι οἷς τισιν οὗτος ἐχρήσατο πρὸς κατασκευήν· καὶ τυποῦτε τὸν συλλογισμὸν οὕτως· πᾶσα προσθήκη ἔξωθεν, ἡ δ' ἀνάπτυξις οὐκ ἐκ τοῦ ἔξωθεν, ἄρα ἡ ἀνάπτυξις οὐκ ἔστι προσθήκη. τοῦτο τὸ μέρος ὅλον παραλείψομεν, καὶ γὰρ οὗτος ὁ Ῥόδου ἐξοχώτατος διδάσκαλος καὶ βαθὺς θεολόγος ἐστὶ, καὶ ἀρίστως ἐπεχείρησε πρὸς ταῦτα· καὶ πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς ὑμετέρας ἀμφισβητήσεως, ἥτις ἐστὶν ἡ μερὶς ἐκείνη, ἐκ τοῦ υἱοῦ, ὡς εἴη προσθήκη, καὶ κεκωλυμένη, τοῦτο φανερῶς ἀντιλέγομεν, ἀρνούμενοι ταύτην εἶναι κυρίως καὶ ἀληθῶς προσθήκην. ἀρνούμενοι ἔτι ταύτην εἶναι κεκωλυμένην. καὶ ταῦτα βουλόμεθα διασαφῆσαι διὰ ῥητῶν τῶν ἁγίων, καὶ δι' εὐλόγων διασαφήσεων. ὅτι μὲν γὰρ οὐκ ἔστι κυρίως καὶ ἁπλῶς προσθήκη, φαίνεται καὶ ἀπὸ τῆς ἕξεως τῆς δυνάμει περιοχῆς τῆς

* videtur leg. ὑμῶν.

sionis autem vestræ, cum videatur rationi consona, quædam suscipimus, quædam negamus. Cur ergo negemus justas & congruas causas afferentes, aliqua declarabimus: ad quædam vero haud prolixa utemur oratione, sed de omnibus summatim quodam modo dicemus. Nec dubito, quin vos etiam patres probaturi sitis hoc, ut justa ratione faciendum: sequendo igitur ordinem sermonum vestrorum, in nomine domini nostri Jesu Christi respondebo ad sex quædam generalia capita. Et quidem prooemium spectat ad vos, quod omnibus cum caritate auditis, & quæ sequuntur. Quod ad hoc attinet, nihil videtur nobis esse respondendum: rite enim & optime servastis ordinem prooemiorum. Sequitur secundum, caput videlicet vestræ controversiæ; particulam hanc, Ex Filio, esse additamentum extrinsecus, ac proinde merito prohibitam. Ita enim dicitis, ut continet scriptura; quamvis verum esset, addi tamen non licet: quandoquidem multæ & necessariæ explanationes factæ, non sunt additæ ad symbolum, eo quod non liceat hoc fieri. Deinde post multos sermones interjectos, summatim quæ dixistis perstringo; ita enim conclusionem protulistis: Quare cum interdictum sit additamentum fieri, hoc autem additamentum esse demonstratum est, hoc etiam est prohibitum. Ad quæ omnino respondere volumus, ne nostra negligere videamur. Dico, vobis in his sermonibus interpositis mentionem fecisse dictorum præsulis Rhodii, volentes ad ea respondere quæ ad rem facerent, atque in tempus aliud alia rejecisse; & dixisse, hunc syllogismo usum esse, quod verum est: vos autem minoris propositionis rationem habuisse, & respondisse ad illa, quibus iste ad probandum usus est: syllogismum vero ita formasse: Omne additamentum est extrinsecus: explicatio non est extrinsecus: ergo explicatio non est additamentum. Totum hoc prætermittemus: nam præsul hic Rhodius doctor est præstantissimus, & subtilis theologus, ac de his optime disputavit: & ad caput vestræ accedentes controversiæ, hoc est, particulam illam, Ex Filio additamentum esse & vetitum, non plane contradicimus, negantes hoc esse vere & proprie additamentum; negantes insuper, hoc esse vetitum: & hæc plana facere volumus per dicta sanctorum, & congruas declarationes. Quod enim non sit proprie & simpliciter additamentum, patet etiam ex eo, quod novum testamentum in veteri contineretur virtute; & ex contextu successionis in expositione articulorum fidei. De primo beatus Augustinus in libro contra Faustum: Christus, inquit, non venit legem solvere, sed adimplere: non ut adderentur legi quæ deerant, sed ut scripta fierent: quod ejus verbis confirmatur: neque enim dixit ipse, jota unum, aut unum apicem non transiturum de lege, do- Lib. 17. 18. Matth. 5.

SESSIO X. donec addantur quæ desunt; sed, *donec*, inquit, *omnia fiant*. Præterea in
Lib. de catechizandis rudibus. q. 69. libro de catechumenis; In veteri testamento, inquit, est occultatio novi; in novo testamento est manifestatio veteris. In quæstionibus item veteris & no-
Matth. 5. vi testamenti ait; Cum dicitur in evangelio, *oculum pro oculo, dentem pro dente: ego autem dico vobis, non resistere malo*: nihil aliud voluit, nisi quod legis habuit sensus: sensus enim legis ad salutem hominis pertinet. Et in illud
Cap. 1. Ezechielis, *rota in rota*; Gregorius ad literam dicit: In testamenti veteris lite-
Lib. 1. in Ezech. ho. 6. ra testamentum novum latuit. Idem præterea Gregorius alibi dicit: Quod
Ibid. infra. prædicat lex, hoc etiam prophetæ; quod denunciant prophetæ, hoc exhibet evangelium: quod exhibuit evangelium, hoc prædicaverunt apostoli per mundum. Expositio pariter dicti, *Non veni solvere legem*; aperte indicat, evangelium esse legis veteris compendiosam repetitionem. Constat igitur, repetitionem non esse simpliciter & proprie secundum sensum additionem. Si ergo juxta Augustinum tanta mysteriorum novi testamenti copia, quod implicite includeretur in lege veteri, non dicitur additio, si sensum spectes: mirum non est, si qua horum explicatio non dicitur simpliciter & proprie additio, videlicet secundum sensum, sed potius complicatæ rei evolutio. Hoc ipsum liquet etiam ex contextu successionis in expositione articulorum fidei. Nam ut idem ait Augustinus: Tempora variata sunt, non fides. Eadem enim præcedentium patrum, ac posteriorum fides. Nam & qui præibant, & qui sequebantur, clamabant: *Benedictus qui venit in nomine*
Enarratione in psal. 50. *domini*. Sed in articulis tamen quædam extitit successio, impliciti explicatio, & indeterminati determinatio. Ita circa fidem nostræ redemptionis major postea facta est impliciti explicatio, quam aliorum tempore, qui ante Abraham fuere: dictum est enim ipsi Abrahæ in
Matth. 21. Genesi, capite vigesimosecundo: *In semine tuo benedicentur omnes gentes*: major deinde est explicatio, quam ponit Isaias in septimo: *Ecce virgo concipiet, & pariet, &c.* ad hæc major postea per angelum virgini de modo quærenti da-
Luc. 1. ta est explicatio: *Spiritus*, inquit, *sanctus superveniet in te*. Hoc ipsum in articulo de sancto Spiritu factum est: Siquidem illum ecclesia profitebatur olim apostolorum tempore hoc pacto; Credo in Spiritum sanctum. Quod vero postmodum in synodo protulit ecclesia; Qui ex Patre procedit; non fuit articuli novi additio, sed clarior ejusdem dilucidatio. Ita quoque cum explicatum postea est, Et ex Filio, non conditus additusque novus articulus, sed facta ejusdem articuli magis determinata explanatio. Hujusmodi vero additamentum esse vetitum omnino negamus. Nam ut optime distinxit dominus Bo-
Lib. 1. in prolog. dub. 2. naventura præstantissimus theologus, triplex in scripturis reperitur additio: una,

νέας διαθήκης ἐν αὐτῇ τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ, ANNO CHRISTI 1438.
καὶ ἀπὸ τῆς συνυφασμένης διαδοχῆς ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν ἄρθρων τῆς πίστεως. περὶ τοῦ πρώτου ὁ μακάριος Αὐγουστῖνός φησι κατὰ Φαύστου· ὁ Χριστὸς οὐκ ἦλθε καταλῦσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρῶσαι, οὐχ ἵνα προστεθῇ ἐν τῷ νόμῳ τὰ λείποντα, ἀλλ' ἵνα γένοιντο τὰ ἐγγεγραμμένα· ὅπερ τὰ ῥήματα αὐτοῦ μαρτυροῦσιν· οὐδὲ γὰρ αὐτοὺς εἶπεν, ἰῶτα ἓν, ἢ μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, ἕως ἂν προστεθῶσι τὰ λείποντα, ἀλλά φησιν ἕως ἂν πάντα γένηται. ἔτι ἐν τῇ περὶ τῶν κατηχουμένων βίβλῳ· ἐν τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ, φησὶν, ἔστιν ἀποκρυφὴ τῆς
B νέας, καὶ ἐν τῇ νέᾳ διαθήκῃ φανέρωσις ὑπάρχει τῆς παλαιᾶς. ἔτι ἐν τοῖς ζητήμασι τῆς παλαιᾶς καὶ νέας διαθήκης φησίν· ἡνίκα λέγεται ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος· ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν μὴ ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ· οὐδὲν ἄλλο ἠθέλησεν, ἢ ὅπερ ὁ νόμος ἔχει ἐν τῇ ἐννοίᾳ· ἡ γὰρ τοῦ νόμου ἔννοια, φησὶν, πρὸς τὴν ἀνθρώπου σωτηρίαν ἀνήκει. καὶ εἰς ἐκεῖνο τοῦ Ἰεζεκιὴλ, ὁ τροχὸς ἐν τῷ τροχῷ, ὁ Γρηγόριος πρὸς τὸ γράμμα φησίν· ἡ παλαιὰ διαθήκη ἐν τῇ νέᾳ. ἔτι ὁ αὐτὸς Γρηγόριος ἐν ἄλλῳ τόπῳ λέγει· ὅπερ ὁ νόμος κελεύει, καὶ οἱ προφῆται φυλάττουσι καὶ
C τὸ εὐαγγέλιον, τοῦτο καὶ οἱ ἀπόστολοι κηρύττουσιν ἐν τῷ κόσμῳ. ὁμοίως ἡ ἐξήγησις τοῦ ῥητοῦ, οὐκ ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον, δηλοῖ σαφῶς, ὅτι τὸ εὐαγγέλιόν ἐστιν ἀνακεφαλαίωσις τοῦ παλαιοῦ νόμου. φαίνεται οὖν ὅτι ἡ ἀνακεφαλαίωσις οὐκ ἔστι προσθήκη ἁπλῶς καὶ κυρίως κατὰ τὸν νοῦν. εἰ τοίνυν κατὰ τὸν Αὐγουστῖνον τοσαύτη μυστηρίων φορὰ τῆς νέας διαθήκης, ὅτι περιεκλείετο συνεπτυγμένος ἐν τῇ παλαιᾷ, οὐ λέγεται προσθήκη κατὰ τὸν νοῦν· οὐδὲν θαυμαστὸν, εἰ καί τις τούτων ἀνάπτυξις οὐ λέγεται ἁπλῶς καὶ κυρίως προσθήκη. δηλονότι κατὰ τὸν νοῦν, ἀλλὰ μᾶλλον τοῦ συνεπτυγμένου ἐξάπλωσις. ἔτι φαί-
D νεται τοῦτ' αὐτὸ ἀπὸ τῆς συνυφασμένης διαδοχῆς ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν ἄρθρων τῆς πίστεως. καὶ γὰρ καθὼς φησὶν ὁ αὐτὸς Αὐγουστῖνος, οἱ χρόνοι μετεβλήθησαν, οὐχ ἡ πίστις· ἡ αὐτὴ γὰρ τῶν προαπελθόντων πατέρων, καὶ τῶν ἐπιγινομένων ἡ πίστις· καὶ γὰρ καὶ οἱ προαπελθόντες καὶ οἱ ἐπιγινόμενοι ἐβόων. εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου· ἀλλ' ὅμως ἐν τοῖς ἄρθροις γέγονέ τις διαδοχὴ, τοῦ συνεπτυγμένου ἀνάπτυξις, καὶ τοῦ ἀορίστου διορισμός. ὅθεν περὶ τὴν πίστιν τῆς ἡμετέρας ἀνακτήσεως * μᾶλλον ἢ ἐν * 1. deest μετά τι. aut quid simile.
E τοῖς λοιποῖς πρὸ τῶν χρόνων γεγονόσι τοῦ Ἀβραὰμ γέγονε τοῦ συνεπτυγμένου ἀνάπτυξις· ἐρρέθη γὰρ αὐτῷ τῷ Ἀβραὰμ ἐν τῇ Γενέσει ἐν τῷ εἰκοστῷ δευτέρῳ κεφαλαίῳ· ἐν σπέρματί σου ἐνευλογηθήσονται πάντα τὰ ἔθνη. μείζων ἐστὶν ἀνάπτυξις, ἣν ὁ Ἡσαΐας ἐν τῷ ἑβδόμῳ φησίν· ἰδοὺ ἡ παρθένος ἕξει ἐν γαστρὶ καὶ τέξεται, καὶ τὰ λοιπά· ἔτι μείζων διὰ τοῦ ἀγγέλου μετὰ ταῦτα τῇ παρθένῳ ζητούσῃ τὸν τρόπον ἀνάπτυξις γέγονε· πνεῦμα ἅγιον, φησὶν, ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ. οὕτω γέγονε καὶ περὶ τοῦ ἄρθρου τοῦ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ὃ πρότερον μὲν ὡμολό-

ANNO CHRISTI 1438.

SESSIO X.

μολογεῖ ἡ ἐκκλησία τῷ καιρῷ τῶν ἀποστόλων· πιστεύω εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ὃ δὲ μετὰ ταῦτα ἡ ἐκκλησία ἐν τῇ συνόδῳ εἰρήκη, τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον, οὐκ ἦν νέου ἄρθρου προσθήκη, ἀλλὰ τοῦ αὐτοῦ τρανοτέρα ἀνάπτυξις. οὕτω δὴ ἡνίκα μετὰ ταῦτα ἀνεπτύχθη, καὶ τοῦ υἱοῦ, οὐ γέγονε περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος νέου ἄρθρου προσθήκη, ἀλλὰ τοῦ αὐτοῦ ἄρθρου μᾶλλον ὡρισμένη ἀνάπτυξις. ἀρνούμεθα δὲ παντάπασι τὴν τοιαύτην προσθήκην εἶναι κεκωλυμένην. καὶ γὰρ ὡς ἄριστα διεῖλεν ὁ κύριος Βοναβεντούρας ὁ ἄριστος θεολόγος, τριπλῆ ἐν ταῖς Γραφαῖς εὑρίσκεται ἡ προσθήκη· μία ἐν ᾗ τὸ προσεθὲν ἐστιν ἐναντίον· ἑτέρα ἐν ᾗ τὸ προσεθὲν ἐστιν ἕτερον· ἑτέρα ᾗ τὸ προσεθὲν ἐστι σύμφωνον. ἐκείνη ἐν ᾗ τὸ προσεθὲν ἐστιν ἐναντίον τοῦ ἐν ᾧ προσίθεται, ἐστι προσθήκη πλάνης καὶ τῶν αἱρετικῶν· ὡς ἂν εἴ τις ἔλεγεν ἐν τοῖς θείοις τὸν πατέρα γεννητὸν, τὸν υἱὸν ἀγέννητον, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον παρ' οὐδενὸς ἐκπορευόμενον. ἔστι δὲ ἡ ἑτέρα προσθήκη, ἐν ᾗ τὸ προσεθὲν εἰ καὶ οὐκ ἔστιν ἐναντίον ἐν ᾧ προσιθέται, ἔστιν ὅμως διάφορον, καὶ αὕτη ἡ προσθήκη ἐστὶ τῶν προπετῶν· ὅτι προπετείας καὶ αὐθαδείας ἐστὶν, ἐν ταῖς ἀληθείαις τῆς πίστεως καὶ τῆς ἱερᾶς γραφῆς διαφόρόν τι λέγειν. ὡς ἂν εἴ τις λέγοι τὸν πατέρα γεωμέτρην, τὸν υἱὸν ἀστρονόμον, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀριθμητικόν. εἰ γὰρ καὶ τὰ μάλιστα οὑτωσὶ λέγων τις οὐ πολλῷ τῆς ἀληθείας ἀφίσταται, ὄντος ἐκείνων ἑκάστου παντοδυνάμου καὶ πάντα εἰδότος, ὅμως ἐπειδὴ ὁ τρόπος οὗτος τοῦ λέγειν πολὺ ἀφίσταται τοῦ τρόπου τῶν ἁγίων καὶ τῆς γραφῆς, διὰ τοῦτο αἱ τοιαῦται διάφοροι καινότητες τῇ προπετείᾳ ἀναγράφονται· ἐκείνη δὲ ἡ προσθήκη, ἐν ᾗ τὸ προσεθὲν οὐκ ἔστιν ἐναντίον, οὐχὶ ἕτερον, ἀλλὰ τούτῳ σύμφωνον ᾧ προσίθεται, ὡς ἂν εἰ λέγοιμι ἐν τοῖς θείοις τὸν πατέρα παντοκράτορα αἰώνιον, τὸν υἱὸν ὁμοούσιον, * τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορευόμενον, πνεόμενον· αὕτη ἡ προσθήκη ἐστὶ τῶν εὐσεβῶν, τῶν καθολικῶν· τῆς πίστης γάρ ἐστι διδαχῆς ἐπειδὴ τὸ συνεπτυγμένως ὂν ἀναπτύσσει. ἐκεῖναι δὲ αἱ προεισαχθεῖσαι δύο προσθῆκαι δηλονότι ὅπου τὸ προσεθὲν ἐστιν ἐναντίον, ἢ ἕτερον, ἐκ παντὸς κωλύονται ὑπὸ βαρυτάτης ποινῆς ἀπειλήν. ὅθεν ἡ ἀποκάλυψις ἐν τῷ τελευταίῳ. ἐάν τις ἐπιτιθῇ πρὸς ταῦτα, ἐπιθήσει ὁ Θεὸς ἐπ' αὐτὸν τὰς πληγὰς τὰς γεγραμμένας ἐν βιβλίῳ τούτῳ. ἀλλ' ἡ προσθήκη ἐκείνη, ἐν ᾗ τὸ προσεθὲν ἐστι σύμφωνον καὶ ἁρμόζον, οὐ κωλύεται ἐν ταῖς γραφαῖς, μᾶλλον μὲν οὖν ἐπαινεῖται, καὶ ἐπήγγελεται ταύτῃ γέρας παρὰ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν. ὅθεν ὁ διδάσκαλος τῶν ἀποφάσεων ἐν προοιμίοις φησί· καὶ ὅ, τι ἂν προσδαπανήσῃς, ἐγὼ ἐν τῷ ἐπανέρχεσθαί με, ἀποδώσω σοι. νῦν πρὸς τὸ ἡμέτερον προκείμενον λέγω, ὅτι ἐν ταύτῃ τῇ ῥηματικῇ προσθήκῃ οὔτε ἐναντίον προσετέθη, οὔτε ἕτερον· καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἔστι κεκωλυμένη, μᾶλλον μὲν οὖν τὸ, ἐκ τοῦ υἱοῦ, σύμφωνον προσετέθη καὶ ἁρμόζον· ὅθεν οἱ ἀπόστολοι λέγοντες, πιστεύω εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἰς

* Ἴσ. συνε-διο,

A cum id quod adjicitur, contrarium est: altera, cum diversum est, quod additur: tertia, cum appositum consonat. Illa, per quam appositum est contrarium ei, qui fit appositio, additio erroris & hæreticorum est; ut si quis diceret Patrem genitum, Filium ingenitum, Spiritum sanctum a nullo procedentem. Altera additio, qua id quod adjicitur, non est quidem contrarium, sed tamen diversum, temerariorum est: nam temeritatis ac procacitatis est, in fidei & sacræ scripturæ veritatibus diversum quid proloqui: ut si quis Patrem dicat geometram, Filium astrono- B mum, Spiritum arithmeticum: nam etsi quis ita dicens non multum a veritate discrepet, cum unaquæque divina persona omnia possit, & omnia sciat; quia tamen hic dicendi modus valde alienus est a modo loquendi sanctorum, & scripturæ, idcirco temeritati ascribuntur diversæ hujusmodi novitates. Illud autem additamentum, quo id quod adjungitur, nec contrarium, nec diversum est, sed cum eo consentiens, ad quod adjungitur: ut si dicam in divinis Patrem omnipotentem, æternum; Filium consubstantialem, coæternum; Spiritum sanctum procedentem, spira- C tum; additamentum hoc pium & catholicum est, spectat enim ad doctrinam fidei: quandoquidem explicat quod implicitum est. Illæ igitur prædictæ duæ additiones, per quas scilicet contrarium vel diversum est quod additur, omnino prohibentur comminatione pœnæ gravissimæ. Ita Apocalypsis ultimo: *Si qui apposuerit ad hæc, apponat Deus super illum plagas scriptas in libro isto*: at vero illa, per quam id quod additur, conveniens & congruens est, non prohibetur in scripturis, imo laudatur potius, & promissum est ei præmium a salvatore nostro. Quocirca ma- D gister sententiarum in prœmio dicit: *Et quodcumque supererogaveris, ego cum rediero, reddam tibi*. Luc. 20. Nunc ad nostrum propositum venio, dicoque in hac verbali additione, neque contrarium, neque diversum quid esse adjunctum; atque ideo illam non esse vetitam: imo vero vocem illam, Ex Filio, additam esse ut convenientem & consonam. Nam apostolos, cum dicerent, Credo in Spiritum sanctum, in sanctam ecclesiam cathoticam, nullam constat fecisse mentionem explicite de processione ex Patre sive ex Filio: Postea vero sancti patres hæreticorum erroribus perversisque E dogmatibus occurrentes processionem ejus ex Patre declararunt; ut fidei scilicet apostolorum, & suæ confessioni consonum hoc illi symbolo addentes. Ita deinceps alii posteriores patres ejus processionem ex Filio, ut fidei & patrum confessioni consonam, in symbolo catholice commodissimeque explanarunt. Hic orationem meam non dilatabo ad declarandum, ut explicatio hæc, Ex Filio, consona fit & congruens fidei

SESSIO X. | ANNO CHRISTI 1438.

dei, confessioni, & symbolo patrum; ne me dicatis a proposito egredi; sed quando volueritis, paratus sum: & jam infra subnotavi, ut si vobis libuerit, antequam hinc abeamus, hac de re disseram, materiam non profunde tractaturus: ita palam fiet volenti inspicere veritatem, non esse additamentum, quod expositionis sive explanationis causa positum est, Ex Filio, sed explicationem, eamque nullo modo prohibitam. Et hæc in præsens dixisse satis sit, ad secundam vestri problematis particulam, vestræ scilicet controversiæ caput. Sequitur tertium, radix & fundamentum illius controversiæ. Dicitis enim omnino dissentientes, nullo modo fuisse licitum, nec syllabam, nec verbum, nec dictionem addere. Incipit autem hæc pars, ubi vos quatuor brevi enumeratis, quam in præsenti enumerationem prætermittam: venio autem ad ipsum fundamentum, ad quod quatuor hæc attulistis: primo motivum, secundo rationem, tertio dictum quoddam, scilicet beati Cyrilli; quarto argumentum ex conjectura ducebatis. Et primo de patrum motivo; ut interdictum hoc celebrius redderetur, dixistis, illud ideo factum, ut fidelibus licentiam præciderent, ex qua nulla utilitas, imo vero pernicies oriebatur. Verum de facultate hac quidem dicitis, quod, pace vestra dixerim, non videtur verum: affirmatis enim, licuisse in principio tantum religionis & fidei explanare, exponere, illustrare quæ implicite continentur in sacra scriptura; idque solis illis antiquis patribus facere, atque ad arbitrium suum licuisse disponere; quibus etiam licitum esset explicationes illas in symbolo & ubivis apponere, præterquam in textu sacræ scripturæ. Deinde facultatem hanc partim ademptam, partim fuisse relictam; declarandi scilicet, explanandi, exponendi quæ implicite habentur in sacra scriptura; hoc enim nunquam fuit, nunquam erit vetitum. Hic mihi non videtur sane dictum hoc probabile, nempe patribus licuisse conficere explicationes, & arbitrio suo ponere in communi fidei symbolo, nisi convenientibus & coactis in

2. 2. q. 1. art. 10. œcumenicas synodos. Ait quippe sanctus Thomas, nunquam esse factam in symbolo explicationem, nisi per synodum œcumenicam; & loquitur de quovis symbolo, quod esset commune ecclesiæ. Hoc posito persequar illa quatuor, quæ dixistis pro fundamento vestri problematis. Quorum primum est; licuisse patribus uti hac facultate usque ad secundam œcumenicam synodum; post illam, quoniam facultate hac usi sunt aliqui suam in perniciem, assidue symbola transformantes, contraria vero & impia dogmata inseminantes; patres tertiæ synodi hoc cognito, licentiam hanc scilicet damno potius quam commodo esse fidelibus, quoniam unicuique licitum erat addere, illam fidelibus abstulisse. Ad hoc respondemus, sine

A τὴν ἁγίαν καθολικὴν ἐκκλησίαν, φαίνεται ὅτι οὐκ ἐποιήσαν ἀνεπτυγμένως μνείαν, οὔτε περὶ τῆς ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύσεως, οὔτε τῆς ἐκ τοῦ υἱοῦ. ἀλλὰ μετὰ ταῦτα οἱ ἅγιοι πατέρες ἀπαντῶντες ταῖς πλάναις, καὶ τοῖς σκολιαῖς δόγμασι τῶν αἱρετικῶν, διετράνωσαν αὐτοῦ τὴν ἐκπόρευσιν τὴν ἐκ τοῦ πατρὸς; ὡς σύμφωνον δῆθεν τῇ πίστει τῶν ἀποστόλων καὶ τῇ ἑαυτῶν ὁμολογίᾳ, ἐν τῷ συμβόλῳ τοῦτο αὐτὸ προσθέντες. οὕτως ἑπομένως καὶ οἱ ἄλλοι ἐπιγενόμενοι πατέρες τὴν ἐκπόρευσιν αὐτοῦ τὴν ἐκ τοῦ υἱοῦ ἅτε δὴ σύμφωνον τῇ πίστει καὶ τῇ ὁμολογίᾳ τῶν πατέρων, ἐν τῷ συμβόλῳ καθολικῶς καὶ ἄριστα διετράνωσαν. ἐνταῦθα οὐκ ἐκτείνω ἐμαυτὸν εἰς τὸ διασαφῆσαι, ὡς αὕτη B ἡ ἀνάπτυξις τὸ, ἐκ τοῦ υἱοῦ, σύμφωνος εἴη καὶ ἁρμόζουσα τῇ πίστει, καὶ ὁμολογίᾳ, καὶ τῷ συμβόλῳ τῶν πατέρων, ἵνα μὴ λέγητέ μοι ἔξω τοῦ προκειμένου λέγειν· ἀλλ᾽ ἐπειδὰν θελήσητε, ἕτοιμός εἰμι· καὶ ἤδη κατωτέρω ἐσημειωσάμην, ἐάνπερ θελήσητε, πρὸ τοῦ ἀναχωρῆσαι ἡμᾶς ἐνθένδε ἐξαπλώσω, οὐ λίαν βαθέως ταύτην τὴν ὕλην εἰσερχόμενος. οὕτω δῆλον γενήσεται τῷ τὴν ἀλήθειαν ὁρᾶν βουλομένῳ, ὅτι ἡ ἔκθεσις αὕτη εἴτουν ἀνάπτυξις τὸ ἐκ τοῦ υἱοῦ, οὐκ ἔστι προσθήκη, ἀλλ᾽ ἀνάπτυξις, οὐδενὶ τρόπῳ κεκώλυται. καὶ ταῦτα κατὰ τὸ παρὸν ἀρκείτω πρὸς ἀπολογίαν τῆς ἐκείνης μερίδος τοῦ ὑμετέρου C προβλήματος, ὅπου ἐστὶν ἡ ἀρχὴ τῆς ὑμετέρας ἀμφισβητήσεως. ἕπεται τὸ τρίτον, ἡ ῥίζα καὶ ὁ θεμέλιος τῆς ἀμφισβητήσεως ἐκείνης, ἐν ᾗ λέγετε παντάπασι διαφωνοῦντες, ὅτι κατ᾽ οὐδένα τρόπον ἐξῆν προσθεῖναι μήτε συλλαβὴν, μήτε ῥῆμα. ἄρχεται δὲ ἡ μερὶς αὕτη, ὅπου ὑμεῖς ἀπαριθμεῖτε διὰ βραχέων τέσσαρα, ἣν ἀπαρίθμησιν κατὰ τὸ παρὸν παραλείψω. ἔρχομαι δὲ εἰς αὐτὸν τὸν θεμέλιον, περὶ ὃν τέτταρα ταῦτα τιθέατε· πρῶτον τὴν κίνησιν τῶν πατέρων, δεύτερον ἕνα λόγον, τρίτον ῥητὸν ἓν, δηλονότι τοῦ μακαρίου Κυρίλλου· τέταρτον ἐκ τοῦ εἰκότος D ἐπεξειρεῖτε. πρῶτον τὴν κίνησιν τῶν πατέρων, ὡς ἂν ἡ τοιαύτη κώλυσις ἐπίσημος γένηται, λέγετε γεγονέναι, ὡς ἂν ἀφέλωσιν ἀπὸ τῶν πιστῶν τὴν ἄδειαν οὐκ ὠφέλιμον οὖσαν, μᾶλλον οὖν ἐπιβλαβῆ. ἀλλὰ πρῶτον περὶ τὴν τοιαύτην ἄδειαν λέγετέ τι, ὅπερ οὐ δοκεῖ ἀληθὲς, σωζομένης τῆς ὑμετέρας τιμῆς. λέγετε γὰρ, ἐξῆν, ἀπ᾽ ἀρχῆς τῆς θρησκείας καὶ τῆς πίστεως μόνον ἀναπτύσσειν, ἐκτιθέναι, ἐξηγεῖσθαι τὰ συνεπτυγμένως περιεχόμενα τῇ ἱερᾷ γραφῇ· καὶ τοῦτο μόνον ἐξῆν τοῖς ἀρχαίοις ἐκείνοις μόνοις πατράσι ποιεῖν καὶ χρῆσθαι ὡς ἐβούλοιτο· κἀκείνας τὰς ἀναπτύξεις ἐξῆν τιθέναι ἐν τῷ E συμβόλῳ καὶ πανταχοῦ, πλὴν ἐν τῷ κειμένῳ τῆς ἱερᾶς γραφῆς· μετὰ ταῦτα, ὅτι μέρος ἐκωλύθη τῆς τοιαύτης ἀδείας, μέρος δὲ κατελείφθη, δηλονότι διασαφηνίζειν, ἐξαπλοῦν, ἐκτιθέναι ἐκεῖνα τὰ συνεπτυγμένως ἐν τῇ ἱερᾷ γραφῇ κείμενα· τοῦτο γὰρ οὐδέποτε ἐκωλύθη, οὔτε εἰς τὸ ἑξῆς κωλυθήσεται. ἐνταῦθα οὐ δοκεῖ μοι τοῦτο ὡς εἰκὸς πιθανὸν εἶναι, δηλονότι, ἐξῆν τοῖς πατράσι ποιεῖσθαι τὰς ἀναπτύξεις, καὶ τιθέναι ὡς ἐβούλοντο ἐν τῷ κοινῷ συμβόλῳ

ANNO CHRISTI 1438.

SESSIO X.

βόλῳ τῆς πίστεως, εἰ μὴ συνέβαινον καὶ συνηθροίζοντο ἐν οἰκουμενικαῖς συνόδοις. λέγει γὰρ ὁ ἅγιος Θωμᾶς, ὅτι οὐδέποτε γέγονεν ἀνάπτυξις ἐν τῷ συμβόλῳ, εἰ μὴ ἐν οἰκουμενικῇ συνόδῳ, καὶ λέγει περὶ οὑτινοσοῦν συμβόλου, ὅπερ ἦν κοινὸν τῆς ἐκκλησίας. τούτου προτεθέντος ἕψομαι τοῖς τέσσαρσιν, ἃ εἴπατε περὶ τοῦ θεμελίου τοῦ ὑμετέρου προβλήματος· ὧν τὸ πρῶτόν ἐστι τοῦτο, ὅτι μέχρι τῆς δευτέρας οἰκουμενικῆς συνόδου ἐξῆν τοῖς πατράσι χρῆσθαι τῇ τοιαύτῃ ἀδείᾳ· μετὰ δὲ τὴν δευτέραν, ἐπειδή τινες ἐχρήσαντο τῇ ἀδείᾳ ταύτῃ ἐπὶ κακῷ τῷ σφετέρῳ, πάντοτε παραπλάσσοντες τὰ σύμβολα καὶ σπείροντες ἐναντία καὶ ἀσεβῆ δόγματα, ἐπειδὴ εἶδον οἱ πατέρες τῆς τρίτης συνόδου, ὅτι ἡ τοιαύτη ἄδεια βλάβην ἐργάζεται τοῖς πιστοῖς, καὶ οὐ κέρδος, ἐπειδὴ ἐξῆν ἑκάστῳ προσθεῖναι, ταύτην τὴν ἄδειαν ἀπὸ τῶν πιστῶν ἀφεῖλον. πρὸς τοῦτο ἀπολογούμεθα, ὅτι ὁμολογουμένως οὐ φαίνεται ἀληθές, ἐξεῖναι ἑκάστῳ προσθεῖναι ἐν τῷ κοινῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως, εἰ μὴ νοῶμεν περὶ τῆς ἀδείας, ἣν ἐνοσφίσαντό τινες καὶ μάλιστα τῶν αἱρετικῶν· περὶ οὗ ἁρμοζόντως δύναται νοεῖσθαι τὸ παλαιὸν, ὅτι πάντες χείρονες τῇ ἀδείᾳ ἐγενόμεθα. ἕπεται ἄρα, ὅτι ἀφεῖλον οἱ πατέρες τὴν τοιαύτην ἄδειαν, καὶ ἐπεσφράγισαν, καὶ ἐβεβαιώσαντο μὴ ἐξεῖναί τινι προσθεῖναί τι ἐν τῷ συμβόλῳ. δεύτερον ἕπεται καὶ ἡ πρᾶξις, ὅτι εἴπερ οὐκ ἔξεστι προσθεῖναι, οὐδεμία δύναται προσενεχθῆναι τοῖς πιστοῖς ζημία, ὁμολογοῦσι τὴν πίστιν τῶν πατέρων· καὶ οὐδεὶς ἐγκαλέσει ἀτέλειαν πίστεως, εἰ μή τις εἴη μαινόμενος· ἀλλὰ ληφθείσης αἰτίας ἑκάστῳ προσθεῖναι, δυνατὸν ἐντεῦθεν τοῖς πιστοῖς βλάβην γενέσθαι· καὶ διὰ τὴν ἐναλλαγὴν τῶν λέξεων δυνατόν ἐστι τῇ ἐκκλησίᾳ πλάνην γενέσθαι. ἡμεῖς δὲ λέγομεν, μεθ' ὑπομονῆς, χωλεύειν τὸν λόγον τοῦτον· ὅπερ ἀποδείξομεν καλῶς ἐν ἰδίῳ τόπῳ. ἕπεται τρίτον, τὸ ῥητὸν τοῦ ἁγίου Κυρίλλου, καὶ τὸ τέταρτον ἀπὸ τοῦ εἰκότος· ἀλλ' ἐπειδὴ πάντα εὐχερῶς λύονται κλασθέντος τοῦ θεμελίου, ἐρχώμεθα πρὸς αὐτὸ τοῦτο. ὅθεν ῥητῶς λέγομεν, ὅτι ἐπειδὴ ἀφορᾶν δεῖ μᾶλλον πρὸς τὸν μυελὸν ἢ τὸν φλοιὸν, καὶ πρὸς τὸν ἀρχαῖον νοῦν τοῦ νομοθέτου ἢ τὴν δεισιδαιμονίαν τῶν λέξεων ἢ τοῦ γράμματος, καὶ ἡ κώλυσις ἄρα ἐκείνη ἐστί τις νόμος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ὀφείλει νοεῖσθαι κατὰ τὸν νοῦν ἐκείνων, οἵτινες τὸν τοιοῦτον νόμον ἐξέθεντο καὶ ἐβεβαιώσαντο. οὗτοι δὲ οἱ πατέρες κωλύουσιν ἐκεῖνο κυρίως καὶ πρώτως, τὴν ὁμολογίαν δηλονότι τῆς πίστεως τῆς ἐναντίας, καὶ τῆς ἀπᾳδούσης τῇ πίστει τῶν πατέρων. καὶ διὰ τοῦτο λέγει ὁ Βοναβεντούρας, ὅτι ἡ ἀπόφασις, ἣ τέθειται ἐν τῇ πρώτῃ κωλύσει τῶν πατέρων, οὐκ ἑαυτὴν ἐκτείνει εἰ μὴ πρὸς τοὺς ἀντιλέγοντας, καὶ πρὸς ἐκείνους τοὺς φθείροντας, οἵτινες τῇ διανοίᾳ φθείρειν σπουδάζουσι, καὶ κακίζειν, καὶ βέβηλον καὶ ῥυπαρὰν ποιεῖν τὴν πίστιν τῶν πατέρων, καὶ μεταποιεῖν καὶ προστιθέναι λέξιν, ἢ ῥητὸν, ἢ συλλαβήν. ἀλλ' ἡ* τοιαύτη προσθήκη οὐ κωλύεται ἐν οὐδεμίᾳ γενεᾷ μέχρι τοῦ τέλους τῶν αἰώνων, οὐδὲ

* ἴσ. ἡ μὴ τοιαύτη

dubio non videri verum, licuisse cuivis addere communi symbolo fidei; nisi eam intelligamus licentiam, quam sibi quidam arrogarunt, præsertim hæretici: in quam vetus illud apposite quadrat; Omnes licentia deteriores facti sumus. Sequitur ergo, hujusmodi licentiam esse a patribus sublatam, illosque ita obsignasse, & cavisse, ne cui liceat addere quidquam symbolo. Secundo ex eo rationem ducitis, quod fieri posset. Nam si non licet addere, nihil incommodi fideles inde capiunt, dum patrum fidem sequuntur; quam imperfectam esse nemo dixerit, nisi qui forte insaniat: sed si detur occasio, fieri potest, dum unusquisque adjicit, ut ex eo fideles detrimentum capiant, & proper vocum immutationem incidat in errorem ecclesia. Nos vero pace vestra dicimus, argumentum hoc claudicare, ut suo loco apte demonstrabimus. Tertio sequitur dictum sancti Cyrilli; & quartum ex cenjectura, sed quia facile omnia solvuntur everso fundamento, ad istud ipsum accedamus. Quare palam dicimus: cum potius spectanda sit medulla quam cortex, & antiqua legislatoris mens quam verborum & literæ superstitio, illud quoque interdictum: est enim lex ecclesiastica, intelligendum esse juxta mentem eorum, qui eam legem tulerunt, & sanxerunt. Hi vero patres illud proprie & principaliter prohibent, confessionem scilicet fidei contrariæ, & abhorrentis a fide patrum. Et propterea inquit Bonaventura, sententiam primi interdicti patrum non se extendere, nisi ad contradicentes, & depravantes; qui sensum conantur adulterare, & vitiare, fidemque patrum profanare atque fœdare, & vocis aut dicti aut syllabæ additamento transmutare. Quod vero tale additamentum non est, nulla prohibetur, aut prohiberi potest ætate usque ad finem sæculorum, ut non semper liceat ecclesiæ id facere auctoritate legitima congregatæ, sub antistite ecclesiæ omnem in se habente potestatem, & jus in universam ecclesiam, propter legitimas causas ad propulsandos errores & hæreses, & explicandam symboli patrum aliquam expositionem congruentem fidei, quam symbolo etiam addat. Quis vero ambigat ecclesiam imminente necessitate, ut ne Christianus populus labatur in hæresim circa mysterium sacri altaris, sicut est positum de sacramentis: Confiteor unum baptisma; ita posse etiam ad salutem animarum illud addere; nec non ubi voluerit, in symbolo apponere vocem illam, Deipara, quemadmodum adjecit: Incarnatum de Spiritu sancto & Maria virgine? Ceterum fatemur, hoc nulli privatæ licere personæ, aut privatæ ecclesiæ; quo referendum esse dicimus interdictum, ad privatas scilicet personas, atque ad illos qui id agere perversa mente fuerint ausi: sed patrum illorum qui interdixere mens, ut Bonaventura inquit, non ea fuit, ut viam

Lib. 1. d. 11. dub. 2.

SESSIO X.

ANNO CHRISTI 1438.

viam præcluderent aliis ecclesiæ patribus utendi hac facultate, quando illi a Deo magis illuminarentur. Immo vero addit ipse Bonaventura, patres illos, si hac mente locuti sunt, non bene motos videri: ac proinde vitandam esse ait merito eorum intelligentiam, qui de patribus illis ita dicunt & sentiunt. (Ubi supra.) Quod vero patres illi, cum interdicerent, hac mente quam diximus, sana essent, demonstrare volumus ex actis sanctorum conciliorum, præsertim tertii, & patrum epistolis, qui per id tempus fuere. (Conc. Eph. act. 1.) Cum Ephesi convenissent episcopi, Nestoriusque citatus non accessisset, dixerunt illi juxta canonicam consuetudinem: Recitetur expositio Nicænorum patrum, ut cum ea sermones de fide conferamus; & suscipiantur quidem quæ cum illis conveniunt; quæ vero discrepant, rejiciantur. Ex quo liquet, synodum illud velle, ut fides consona patribus non prohibeatur, sed quæ ab illis dissentit. Unde patet, quid sibi velint verba illa: Nulli liceat proferre alteram fidem præter eam, quæ Nicææ constituta est: hoc est fidem discrepantem & contrariam. Postea recitatum est symbolum Nicænum: Credimus in unum Deum, *&c.* Deinde lecta est epistola Cyrilli ad Nestorium, in qua ille Nicæni symboli verba declarat & exponit, ostendens Christum Deum & hominem in una hypostasi, non in duabus natum esse de Maria virgine, quam demonstrat esse deiparam sacræ scripturæ testimoniis: obtestaturque Nestorium, ut quæ in epistola continebantur, teneret, ac crederet. (Conc. Eph. par. 1.) Lecta epistola Cyrilli quæ incipit: Obtrectant quidem, ut audio: Cyrillus qui ad Nestorium scripserat, & rectam fidem defenderat, ita dixit: Certum mihi plane est, nulla me ex parte defecisse a ratione rectæ fidei, aut a symbolo Nicæno: rogo autem, ut dicatis, utrum recte & vere & congruenter illi synodo talia scripserim, nec ne. Responderunt patres, congruenter illum dixisse, nullamque novitatem, aut innovationem intulisse: & quæ paucis dicta essent a Nicænis patribus, Cyrilli epistolam fuse exposuisse, ac declarasse; multumque ad intelligenda quæ dixit Nicæna synodus, explanatione sua lumen tulisse; & omnino fatentur eamdem epistolam cum Nicæno symbolo convenire. (Ibidem.) Post hæc recitata est epistola Nestorii ad Cyrillum, in qua fatetur ille, sanctam Mariam non esse deiparam; citatque ad hoc scripturam: & Cyrillus synodum interrogavit, an recitata epistola fidei patrum Nicænorum congrueret: responderunt patres, non congruere, sed alienam esse a recta fide, & pugnare cum fide exposita; & a fide Cyrilli Nicænorumque patrum dissentire: & ne sibi quidem ipsi constare. Et quia Nicænæ fidei ac synodo erat contraria, atque ab iis discrepans, exclamavit synodus; Recta fides ana-

A κωλύεσθαι δύναται, ὡς ἂν μὴ πάντοτε ἐξῇ τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦτο ποιεῖν, αὐθεντίᾳ τῇ προσηκούσῃ συναθροισθείσῃ, ἔτι καὶ ἀρχηγῷ τῆς ἐκκλησίας ἔχοντι ἐν ἑαυτῷ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ αὐθεντίαν τῆς πάσης ἐκκλησίας, διὰ νομίμους αἰτίας, εἰς τὸ ἀπαντᾷν ταῖς αἱρέσεσι, καὶ ἀνάπτυξιν ποιεῖσθαι μέρους τινὸς τοῦ συμβόλου σύμφωνον τῇ πίστει, καὶ ἐν τῷ συμβόλῳ προσθεῖναι. τίς δ' ἂν δυνηθείη ἀμφισβητεῖν, ὅτε ἀνάγκης ἐπικειμένης, ὅτι μέγιστον ἐλυμήνσει τὸ Χριστιανῶν πλῆθος τῇ αἱρέσει περὶ τὸ μυστήριον τοῦ θείου θυσιαστηρίου, ὅτι καθὼς ἐτέθη διὰ τῶν συμβόλων τὸ, ὁμολογῶ ἓν βάπτισ-
B μα· ὥστε μὴ δύνασθαι τὴν ἐκκλησίαν ἐκεῖνο πρὸς σωτηρίαν τῶν ψυχῶν, καὶ δύνασθαι προστιθέναι τὸ, θεοτόκος, φωνὴν ἐν τῷ συμβόλῳ, ὅπου ἂν ἐκεῖ φανείη *, σαρκωθῆναι ἐκ πνεύματος ἁγίου, καὶ Μαρίας τῆς παρθένου; ἀλλὰ μὴν ὁμολογοῦμεν ἐκεῖνο, ὅτι οὐδενὶ ἰδιάζοντι προσώπῳ ἡ ἐκκλησία τοῦτο ἔξεστι· καὶ πρὸς ταῦτα λέγομεν δεῖν ἀνάγεσθαι τὴν κώλυσιν, πρὸς ἰδιώτους ἀνθρώπους, καὶ πρὸς ἐκείνους, οἵτινες σκολιᾷ διανοίᾳ, τοῦτο ἐπιχειρήσουσιν. ὡς δὲ λέγει ὁ Βοναβεντούρας, οὐκ ἦν ὁ νοῦς τῶν πατέρων ἐκείνων, οἵτινες τὴν τοιαύτην κώλυσιν ἐποίησαν τοῦ συγγράφειν τὴν ὁδὸν τοῖς ἄλλοις πατράσι τῆς ἐκκλησίας, ὥστε μὴ δύνα-
C σθαι ταύτῃ τῇ ἀδείᾳ χρήσασθαι, ὁπόταν ὁ Θεὸς ἐκείνους μᾶλλον φωτίσῃ. μᾶλλον δὲ λέγει καὶ πλέον ὁ αὐτὸς Βοναβεντούρας, ὅτι εἰ τῇ τοιαύτῃ ἐννοίᾳ εἰρήκεσαν, φαίνεται ὅτι οὐ καλῶς ἐκινήθησαν. καὶ διὰ τοῦτο ἡ διάνοια τῶν οὕτω λεγόντων καὶ φρονούντων περὶ τῶν πατέρων ἐκείνων εἰκότως, φησὶν, ἐστὶν ἐκφευκτέα. ἀλλ' ὅτι οἱ πατέρες ἐκεῖνοι ἔσχον ἐν τῇ κωλύσει τὴν ὑγιᾶ διάνοιαν, ἣν τινα προειρήκαμεν, τοῦτο ἀποδεῖξαι βουλόμεθα ἐν ταῖς πράξεσι τῶν ἁγίων συνόδων, καὶ μάλιστα τῆς τρίτης, καὶ ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς τῶν πατέρων τῶν κατ' ἐκείνους τοὺς καιροὺς γεγονότων. συνελθόντων τῶν ἐπισκόπων ἐν
D τῇ Ἐφέσῳ, καὶ τοῦ Νεστορίου προσκληθέντος καὶ μὴ παραγενομένου, εἶπον ἐκεῖνοι κατὰ τὴν κανονικὴν συνήθειαν, ἀναγνωσθήτω ἡ ἔκθεσις τῶν ἐν Νικαίᾳ πατέρων, ὡς ἂν τῇ τοιαύτῃ συμβάλλοιμεν τοὺς περὶ πίστεως λόγους· καὶ οἱ μὲν συμφωνοῦντες ἐκείνοις, λόγοι στεργθῶσιν, οἱ δὲ διαφωνοῦντες ἀποβληθῶσιν. ὅθεν φαίνεται, ὅτι ὁ νοῦς τῆς συνόδου ἐστὶν, ὡς ἂν μὴ κωλύηται ἡ πίστις σύμφωνος τῶν πατέρων, ἀλλ' ἡ διαφωνοῦσα, καὶ διὰ τοῦτο φαίνεται, τί σημαίνουσιν ἐκεῖνα τὰ ῥήματα· μηδενὶ ἐξέστω προφέρειν πίστιν ἑτέραν παρὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ τυ-
E χθεῖσαν, τουτέστι διαφωνοῦσαν, καὶ ἐναντίαν. μετὰ ταῦτα ἀνεγνώσθη τὸ σύμβολον τῶν ἐν Νικαίᾳ· πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν, καὶ τὰ ἑξῆς. εἶτα ἀνεγνώσθη τοῦ Κυρίλλου ἡ ἐπιστολὴ πρὸς Νεστόριον, ἐν ᾗ διαλαμβάνει ῥήματα τοῦ ἐν Νικαίᾳ συμβόλου, καὶ ἐκτίθησι, καὶ διασαφεῖ, ἀποδεικνύων τὸν Χριστὸν Θεὸν καὶ ἄνθρωπον ἐν μιᾷ ὑποστάσει γεννηθέντα, οὐκ ἐν δυσὶν, ἐκ τῆς παρθένου Μαρίας· καὶ ἀποδείκνυσιν εἶναι θεοτόκον, προφέρων μαρτυρίας τῆς ἱερᾶς γραφῆς.

* ἴσ. ὤ. τὸ σαρκωθῆναι

ANNO CHRISTI 1438.

SESSIO X.

φῆς· καὶ διαμαρτύρεται τὸν Νεστόριον, ἵνα τὰ ἐν A τῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ κατέχῃ καὶ φρονῇ. ἀναγνωσθείσης τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Κυρίλλου ἥτις ἄρχεται *, ὥς λέγουσι περὶ ἐμοῦ· ὁ Κύριλλος γράφων Νεστορίῳ καὶ ἐπεκδικῶν τὴν ὀρθὴν πίστιν φησί· πεπληροφόρημαι, ὅτι οὐδ' ὅλως εὑρίσκομαι παραβάτης τοῦ λόφου τῆς ὀρθῆς πίστεως, ἢ τοῦ συμβόλου τοῦ ἐν Νικαίᾳ· καὶ ζητῶ ἵνα εἴπητε, πότερον ὀρθῶς καὶ ἀληθῶς καὶ συμφώνως τῇ συνόδῳ ἐκείνῃ τοιαῦτα ἔγραψα, ἢ οὔ. ἀπεκρίναντο οἱ πατέρες, ὅτι συμφώνως εἶπε, καὶ οὐδεμίαν καινότητα ἢ καινοτομίαν εἰσῆξε· καὶ ὅσα ἐῤῥήθησαν συντόμως ὑπὸ τῶν ἐν Νικαίᾳ, ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Κυρίλλου ἐξέθετο εἰς πλάτος B καὶ ἐσαφήνισε· καὶ ὅτι αὕτη ἡ ἐπιστολὴ πολὺ φῶς παρέχει εἰς κατάληψιν τῆς διασαφήσεως τῶν εἰρημένων ἐν αὐτῇ τῇ ἐν Νικαίᾳ συνόδῳ· ὁμολογοῦσί τε ταὐτὰ φρονεῖν τὴν αὐτὴν ἐπιστολὴν μετὰ τοῦ ἐν Νικαίᾳ συμβόλου. μετὰ ταῦτα ἀνεγνώσθη τοῦ Νεστορίου ἡ ἐπιστολὴ πρὸς Κύριλλον, ἐν ᾗ ὁμολογεῖ τὴν ἁγίαν Μαρίαν μὴ εἶναι θεοτόκον, καὶ εἰσάγει τὰ τῆς γραφῆς πρὸς τοῦτο. καὶ ὁ Κύριλλος ἠρώτησε τὴν σύνοδον, εἴπερ συμφωνεῖ τῇ πίστει τῶν ἐν Νικαίᾳ πατέρων ἡ ἀναγνωσθεῖσα ἐπιστολή. ἀπεκρίθησαν οἱ πατέρες, οὐκ ἔστι σύμφωνος, ἀλλ' ἀλλοτρία τῆς ὀρθῆς πίστεος, καὶ μαχομένη τῇ C ἐκτεθείσῃ πίστει, καὶ διαφωνοῦσα τῆς πίστεως τοῦ Κυρίλλου καὶ τῶν ἐν Νικαίᾳ πατέρων, καὶ οὐδ' ἑαυτῇ συμβαίνουσα· ἔτι ὅτι ἐστὶν ἐναντία τῇ πίστει τῶν ἐν Νικαίᾳ καὶ ἀπᾴδουσα τῇ συνόδῳ, ἐπεβόησεν ἡ σύνοδος· ἡ ὀρθὴ πίστις ἀναθεματίζει τὸν Νεστόριον, a ὃς ἐπιβοᾷ ἀσεβῆ δόγματα καὶ ἀσεβῆ κοινωνίαν.

* καταφλυα- σε μὲν, ὡς ...

a Lege, J.H.

thematizat Nestorium impia dogmata prædicantem, & communicationem impiam.

Ἐκ τούτων φαίνεται, πατέρες αἰδησιμώτατοι, τίς ἐστιν ὁ σκοπὸς τῆς συνόδου, καὶ τῶν πατέρων τῶν θέντων τὴν κώλυσιν. ὥστε μηδενὶ ἐξεῖναι προφέρειν ἑτέραν πίστιν παρὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ, δηλονότι ἐναντίαν, ἢ μαχομένην, ἢ διαφέρουσαν, ἢ ἀλλοτρίαν, ἢ ξένην ἀπὸ D τῆς ἀληθοῦς πίστεως. ὅθεν τὸ ῥῆμα σημαίνει διαφορὰν καὶ ἐναντιότητα, οὐχ ἑτέραν ἔκθεσιν σύμφωνον τῇ ἀληθείᾳ ἐν τῇ πίστει. τοῦτο μαρτυρεῖ καὶ ὁ Κύριλλος, ὃς τρανότερον καὶ σαφέστερον ἀνέπτυξε καὶ ἐξήπλωσε τὴν πίστιν τῶν ἐν Νικαίᾳ. τοῦτο ἐπιφέρεται τρανότερον καὶ τῇ * πίστει, ἣν ἡ τρίτη αὕτη σύνοδος ἔγραψε πρὸς τοὺς βασιλεῖς, ἀναφέρουσα τὰ πραχθέντα ἐν τῇ συνόδῳ. λέγει δὲ μετὰ τῶν ἄλλων, τὰς ἐπιστολὰς τοῦ Κυρίλλου εὕρομεν συμφωνούσας τῷ δόγματι καὶ νοήματι τῶν πατέρων, καὶ οὐδενὶ τρόπῳ ἀλλοτρίας τῆς πίστεως τῆς παραδοθείσης παρὰ τῶν ἀποστόλων E καὶ τῶν πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ· τὰ δὲ δόγματα τοῦ Νεστορίου εὕρομεν μαχόμενα τοῖς δόγμασι καὶ τῇ καθολικῇ πίστει.

* ἴσ. ἐπιστολῇ.

Ex his constat, patres reverendissimi, quis fuerit synodo scopus, patribusque qui interdictum posuere, ne cui liceat proferre alteram fidem præter Nicænam; fidem enim intelligunt contrariam, pugnantem, diversam, peregrinam, alienam a recta fide. Quare vox D illa significat discrepantiam & contrarietatem, non alteram expositionem veritati fidei consentientem: hoc & Cyrillus ipse testatur, qui apertius dilucidiusque exposuit dilatavitque Nicænam fidem. Hoc etiam habetur evidentius in epistola quam tertia hæc synodus scripsit ad imperatores, recensendo quid ipsa gesserit. Nam inter alia; *Literas*, inquit, *Cyrilli comperimus dogmati & sensui patrum consentaneas, & nullo modo a fide tradita per apostolos, Nicænosque patres alienas: dogmata vero Nestorii pugnantia deprehendimus cum dogmatibus & fide catholica.*

Conc. Eph. act. I.

Μετὰ ταῦτα ἀνεγνώσθη ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Καιλεστίνου πρὸς Νεστόριον, ἥτις ἄρχεται, * ἀπό τινων ἡμερῶν. καὶ μετὰ τῶν ἄλλων φησί. τίς ποτε οὐκ ἐκρίθη ἄξιος τοῦ ἀναθέματος ἢ προστιθέμενος ἢ ἀφαιρῶν; καὶ γὰρ ἡ πίστις ἡ παραδοθεῖσα παρὰ τῶν ἀποστόλων, οὔτε προσθή-

* ἐφ' ἡμέρας τινὰς τῆς ζωῆς ἡμῶν

Lecta est deinde Cœlestini ad Nestorium epistola, quæ incipit: *Aliquantis diebus vitæ nostræ*: ubi post aliqua sic habetur: *Quis unquam non dignus est anathemate judicatus, vel adjiciens, vel detrahens fidei? Plene etenim ac manifeste tradita ab apostolis nobis nec aug-*

Conc. Eph. part. I.

SESSIO X.

augmentum, nec imminutionem requirunt. Legimus in libris nostris (non addi debere, non detrahi): magna quidem & addentem & detrahentem pœna constringit.

Hic annotato & illud, etiam ante Ephesinam synodum fuisse vetitum, ac pœna mulctatum, addere seu detrahere vel ipsi apostolorum symbolo, ut infra clarius exponit Cœlestinus: hoc tamen interdicto non obstante addita sunt & detracta quædam e symbolo, ut illud, Descendit ad inferos; nec est qui de hoc nos reprehendat. Accusat Nestorium Cœlestinus, quod verba de symbolo sustulerit, vocem scilicet illam, Deipara; quæ in symbolo apostolico non explicite, sed implicite continetur. Ratio hujus est, quod Nicæna & Constantinopolitana synodus & reliquæ nihil addiderunt aut detraxerunt fidei, quod esset sano sensui & veritati contrarium, ut fecit Nestorius. Ex his patet, interdictum esse illi, qui contra verum sensum & rectam fidem addit vel adimit. Unde omnis tollitur difficultas, quam vos orientalis ecclesiæ patres contra Latinos proponitis: non enim addiderunt illi vocem illam, Ex Filio, ut quid symbolo Constantinopolitano, aut veritati, aut rectæ fidei contrarium. Et quod a vobis, patres, dictum est; Nicænum & Constantinopolitanum symbolum idem esse; & lecto uno intelligi alterum; & licet verbis differant, sensu tamen & veritate convenire; Lecto scilicet illo & hoc intelligi; & licere vocem hanc addi, quia non discrepat a recta & vera fide. Et quando dicitis; Cautum est, ne quid addatur: Respondemus, hoc & illa esse unum & idem, licet vobis differat. Sequitur ergo non esse proprie additamentum, sed unum atque idem, sive ejusdem significati expositionem.

Habentur præterea in epistola Cælestini hæc verba: Inter multa, quæ a te impie prædicata universalis recusat ecclesia, symbolo ab apostolis tradito, plangimus hæc verba fuisse sublata, quæ nobis totius spem vitæ salutisque promittunt: ea vero sunt; Beatam Mariam esse Dei genitricem, quæ in symbolo apostolorum virtute continentur. Et constat ex hoc, nihil esse de symbolo apostolorum subtrahendum, subtractum tamen est illud, Descendit ad inferos. Verum qui detraxerunt, id non negabant, neque cum veritate pugnabant, quemadmodum Nestorius dum negaret, virginem esse deiparam.

Subdit postremo Cœlestinus, ut nisi Nestorius intra decimum diem damnaret perfidam novitatem, quæ separabat quod scriptura conjungit, & prædicaret quæ catholica tenet ecclesia, sciret se ab ecclesia catholica ejectum. Alia

ANNO CHRISTI 1438.

A χην, οὔτε μείωσιν ἀπαιτεῖ. ἀνέγνωμεν ἐν ταῖς βίβλοις ταῖς ἡμετέραις, ὅτι μεγίστη προσβάλλει τιμωρία τὸν ἀφαιροῦντα καὶ τὸν προστιθέντα.

Σημείωσαι καὶ τοῦτο, ὅτι καὶ πρὸ τῆς ἐν Ἐφέσῳ συνόδου κεκωλυμένον ἦν καὶ ὑπὸ ποινὴν τὸ προστιθέναι, ἢ ἀφαιρεῖν ἔτι καὶ ἐν τῷ συμβόλῳ τῶν ἀποστόλων, καθ᾽ ὃν τρόπον σαφέστερον κατωτέρω ὁ Καιλεστῖνος ἐκτίθησιν· ἀλλὰ ταύτης τῆς κωλύσεως μὴ προσισταμένης, τῷ συμβόλῳ προσετέθησάν τινα καὶ ἀφῃρέθησαν, ὡς τὸ, κατελθόντα εἰς τὸν ᾅδην· ἀλλ᾽ ὅμως οὐκ ἐπιδράττεται τούτου ἡμῶν· ὁ Καιλεστῖ-B νος ἐπιλαμβάνεται τοῦ Νεστορίου, ὅτι ἀφαιρεῖται τοῦ συμβόλου, δηλονότι τὴν, θεοτόκος, φωνὴν, ἥτις οὐκ ἀνεπτυγμένως ἀλλὰ συνεπτυγμένως περιέχεται ἐν τῷ ἀποστολικῷ συμβόλῳ. τούτου δὲ λόγος, ὅτι ἡ ἐν Νικαίᾳ καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ αἱ ἄλλαι σύνοδοι οὐδὲν προσέθηκαν ἐν τῇ πίστει ἢ ἀφεῖλον ἐναντίον τοῦ ὑγιοῦς νοῦ καὶ κατὰ τῆς ἀληθείας, ἀλλ᾽ ὁ Νεστόριος οὕτως. ἐκ τούτων φαίνεται, ὅτι κωλύεταί τις, ὁπόταν κατὰ τοῦ ἀληθοῦς νοῦ ἢ κατὰ τῆς ὀρθῆς πίστεως προστίθησιν ἢ ἀφαιρεῖ. καὶ ἀπὸ τούτου λύεται πᾶσα δυσχέρεια, ἣν ὑμεῖς ὦ πατέρες οἱ τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας κατὰ τῶν C Λατίνων εἰσφέρετε· καὶ γὰρ οὐ προσέθεσαν τὸ, ἐκ τοῦ υἱοῦ, κατὰ τοῦ συμβόλου τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἢ κατὰ τῆς ἀληθείας, ἢ κατὰ τῆς ὀρθῆς πίστεως. ἐπειδὴ εἶπον οἱ πατέρες, τὸ σύμβολον τὸ ἐν Νικαίᾳ καὶ τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει ταυτόν ἐστι καὶ ἀναγνωσθέντος τοῦ ἑνὸς νοεῖται τὸ ἕτερον, καὶ εἰ τοῖς ῥήμασι διαφέρουσιν, ἀλλὰ τῇ ἐννοίᾳ καὶ ἀληθείᾳ συμφωνοῦσι· τὸ αὐτὸ λέγομεν καὶ ἡμεῖς, ὅτι ἀναγνωσθέντος ἐκείνου νοεῖται καὶ τοῦτο. καὶ ἔξεστι προσθεῖναι τὸ ῥῆμα τοῦτο, ἐπειδὴ οὐ διαφωνεῖ ἀπὸ τῆς ὀρθῆς καὶ ἀληθοῦν πίστεως· ὅτε δὲ λέγετε. κεκώλυται τὸ προσθεῖναι, ἀπολογούμεθα, ὅτι ἓν D καὶ ταυτόν ἐστιν ἐκείνοις, εἰ καὶ διαφέρει τοῖς ῥήμασιν. ἕπεται ἄρα, ὅτι οὐκ ἔστι κυρίως προσθήκη, ἀλλ᾽ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ, ἢ τῆς ταυτότητος ἔκθεσις.

Ἐπάγεται ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ Καιλεστίνου. κατὰ * πολλῶν τῶν κηρύκων ἡ καθολικὴ ἐναντιοῦται ἐκκλησία, τὸ σύμβολον τὸ παραδοθὲν παρὰ τῶν ἀποστόλων ἀφαιρεθῆναι τὰ ῥήματα, ἅτινα τὴν σωτηρίαν ἡμῶν καταγγέλλονται, δηλονότι ἡ μακαρία Μαρία θεοτόκος ἐστὶν, ἥτις δυνάμει ἐστὶν ἐν τῷ συμβόλῳ τῶν ἀποστόλων. καὶ τοῦτο φαίνεται, ὅτι τοῦ συμβόλου τῶν ἀποστόλων οὐδὲν δεῖ ἀφαιρεῖν, ἀλλ᾽ ὅμως E ἀφῃρέθη τὸ, κατελθόντα εἰς τὸν ᾅδην· ἀλλ᾽ ἐκεῖνοι οἵπερ τοῦτο ἀφείλοντο, οὐκ ἠρνοῦντο αὐτὸ, οὐδὲ ἐμάχοντο τῇ ἀληθείᾳ καθὼς ὁ Νεστόριος λέγει, ὅτι οὐκ ἔστιν ἡ παρθένος θεοτόκος.

Μετὰ ταῦτα εἰσάγει ὁ Καιλεστῖνος ῥητὰ τῆς γραφῆς, ἵνα ἐντὸς δέκα ἡμερῶν ὁ Νεστόριος ἀνακαλέσηται, καὶ διδάξῃ ὅπερ ἡ καθολικὴ ἐκκλησία κατέχει· ἄλλως δὲ γνώτω ἑαυτὸν, ὅτι ἔσαι ἀπόβλητος τῆς ἐκκλησίας τῆς

* τῶν παρ[...] σοῦ κηρυττ[...] μένων, ἀπ[...] ἡ καθολικ[...] ἀπωθεῖται ἐκκλησία, κλαίομεν μάλιστα τὸ ταῦτα τὰ ῥή[...] ματα παρὰ ἀπῆρθαι ἀ[...] τοῦ συμβό[...] ἅτινα, &c

κα-

ANNO CHRISTI 1438.

καθολικῆς. ἠδυνάμην καὶ ἄλλα εἰσαγαγεῖν, ἀλλ' ἐπισπεύδει ὁ ἡμέτερος λόγος πρὸς ἐκεῖνα, ἅπερ κατελείφθησαν, ἐπανελθεῖν. ἐπανέλθωμεν δὲ ὅθεν ἐξήλθομεν. ὅσον πρὸς τὴν προχώρησιν τοῦ ἡμετέρου λόγου οὐκ ἂν ἐχωρήσαμεν ἀπὸ τῆς προκειμένης ὑποθέσεως· καὶ λέγομεν, ἔνθα ἑδράζεται ἡ ὑμετέρα ἀντιλογία, χωλαίνει κατά τι, καὶ ἐπιχειρεῖται οὕτως.

ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ιά.

Νοεμβρίου μηνὸς ἑνδεκάτῃ, ἡμέρᾳ τρίτῃ, ἐγένετο.

Ἰουλ. καρδ. Ἐπειδὴ ἐξ ἑκατέρου μέρους πολλὰ ἐῤῥήθησαν λίαν ἐπιστημόνως καὶ λεπτῶς, ἅπερ ἴσως νοοῦνται μᾶλλον παρὰ τῶν θεολόγων καὶ τῶν πεπειραμένων τῆς ἱερᾶς γραφῆς, ἢ παρὰ τῶν λαϊκῶν καὶ τῶν ἄλλων τῶν μὴ οὕτω πεπαιδευμένων· ἐγὼ ἔχω τι ἀμαθές εἰπεῖν ἐν ταύτῃ τῇ ὕλῃ, ὅπερ εἰ νοηθείη οὐ μόνον παρὰ τῶν πεπειραμένων τὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν λαϊκῶν, εἰ μὴ ἀπατῶμαι, ῥᾳδίως λύσει τὴν ἀπορίαν ταύτην εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο. πλὴν ἐπειδήπερ περιέστημεν εἰς τοῦτο, τελεσθέντος τοῦ λόγου, ἵνα ἔλθωμεν εἰς τὰ κατὰ νεῦσιν καὶ ἀπόκρισιν, εἰ φαίνεται τοῦτο, ἵνα ἀκούσητε καὶ τοῦ λόγου τοῦ ἡμετέρου, ἤδη καλόν· εἰ δὲ μή, ἔστω παρ' ὑμῖν.

Βασιλ. Εἰπάτω δὴ ὁ καρδινάλιος, εἰπάτω.

Ἰουλ. καρδ. Ἅψομαι τοίνυν τῆς ῥίζης τῆς ἀπορίας. τὸ ζήτημά ἐστι περὶ τῆς κωλύσεως τῆς ἐν Ἐφέσῳ συνόδου, δηλονότι ἐπὶ τῶν ῥημάτων ἐκείνων· μηδενὶ ἐξέστω προφέρειν, ἢ συγγράφειν, ἢ συντιθέναι, καὶ τὰ λοιπά. ἡμεῖς λέγομεν, ὅτι ταῦτα τὰ ῥήματα οὕτω νοοῦνται, δηλαδή, μηδενὶ ἐξεῖναι λέγειν ἐναντία τῇ πίστει τῇ ἐν Νικαίᾳ. ὑμεῖς λέγετε οὐ μόνον περὶ ἑτέρας καὶ ἐναντίας πίστεως, ἀλλὰ καὶ περὶ πάσης ἡστινοσοῦν σαφηνείας, ἢ ἐκθέσεως, ἢ προσθήκης· καὶ ὅτι διὰ τῆς κωλύσεως ἐκείνης κωλύεται μηδὲ τὴν τυχοῦσαν ἔκθεσιν ἢ ἀνάπτυξιν ἐν τῷ συμβόλῳ ποιεῖσθαι· οἱ οὖν ἔχοντες πεῖραν ἐν τοῖς νόμοις λέγουσιν· οὐκ ἔστι δυνατὸν τὸν νόμον νοῆσαι, ἂν μὴ πᾶς ὁ νόμος θεωρηθείη· ὅθεν πρὸς σύνεσιν τῆς τοιαύτης πραγματείας ἀναγκαῖον θεωρῆσαι ἡμᾶς τὰ προηγούμενα τούτου τοῦ νόμου. κεῖται τοῦτο ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς συνόδου, ὅτι πρὸ τοῦ ποιῆσαι τοὺς πατέρας τὴν κώλυσιν ταύτην, Χαρίσιός τις ἀνέγνω ἔκθεσιν πίστεως Ἀναστασίου καὶ Φωτίου μαθητῶν τοῦ Νεστορίου, οἵ τινες ἔπεμψαν καί τινα Ἰάκωβον εἰς τὸ κηρύττειν τὴν αἵρεσιν τοῦ Νεστορίου· καὶ οὗτος ἐπλάνησε πολλοὺς, καὶ ἔδωκεν ἕτερον σύμβολον πίστεως, μᾶλλον δὲ ὡς λέγει Χαρίσιος, ἔδωκε σύμβολον ἀπιστίας οὐ πίστεως· καὶ μετὰ τῶν ἄλλων φησὶν ὁ αὐτὸς, ὅτι ὁ Ἰάκωβος καὶ ἄλλοι οἱ ἐκείνου ὁμόφρονες ἐνεκάλουν ἐκείνῳ, μὴ δεχόμενοι τὴν παρ' ἐκείνου πίστιν. διὰ τοῦτο αὐτὸς ὁ Χαρίσιος βουλόμενος δεῖξαι ἑαυτὸν ὀρθόδοξον, ἐπήγαγε τὴν ἔκθεσιν τῆς ἑαυτοῦ πίστεως πρῶτον· εἶτα εἶπεν, ὅτι ἐρῶ καὶ προκομίσω καὶ τὸ σύμβολον τοῦ Νεστορίου καὶ τῶν

quoque possem afferre, sed ad illa quæ relicta sunt, nostra festinat oratio; ad id ergo, unde digressi sumus, revertamur: & certe quod attinet ad nostri sermonis progressum, nos a proposita materia non essemus digressi. Quare dicimus rationem, cui vestra contradictio innititur, secundum quid claudicare, idque probamus hoc argumento.

SESSIO XI. Reliqua hujus sessionis desiderantur.

SESSIO XI.

Die Novembris undecima, feria tertia, celebrata est.

Jul. card. Quoniam multa ex utraque parte dicta sunt scite admodum ac subtiliter, quæ fortasse a theologis potius, & sacræ scripturæ peritis, quam a laicis & aliis non ita eruditis intelliguntur; ego rude quid habeo dicere super hac materia, quod si intelligatur non solum ab hujuscemodi rerum peritis, sed etiam a laicis, dubitationem hujus quæstionis, ni fallor, facile diluet. Verum quia inter nos convenit, ut sermonibus absolutis ad concisam disputationem deveniamus, si placet nostrum quoque audire sermonem, aggrediar; sin minus penes vos sit.

Imperat. Age, dicat cardinalis, dicat.

Jul. card. Conc. Eph. par. 2. act. 6. Itaque radicem dubitationis tangam. Quæstio est de interdicto a synodo Ephesina posito, iis videlicet verbis; Nemini liceat proferre, aut conscribere, aut componere, & reliqua. Nos dicimus, hæc verba sic intelligi, ut nemini liceat fidei Nicænæ contraria dicere. Vos dicitis, intelligi non solum de altera & contraria fide, sed etiam de quacumque explanatione, sive additione: atque per interdictum illud prohiberi in symbolo quamvis expositionis aut explicationis appositionem. Ajunt autem legisperiti, non posse legem percipi, nisi lex tota perspiciatur. Quare ad intelligentiam hujus negotii necesse est ea perspiciamus, quæ legem hanc antecedunt. Legitur in actis synodi, recitatum esse, antequam patres interdictum illud condidissent, a Charisio quodam expositionem fidei Anastasii & Photii discipulorum Nestorii; a quibus missus erat Jacobus quidam ad prædicandam Nestorii hæresin; qui etiam multos seduxerat, & aliud fidei symbolum, imo vero, ut Charisius inquit, infidelitatis non fidei symbolum tradiderat. Inter alia vero idem asserit, se a Jacobo & aliis idem sentientibus fuisse accusatum, ut ejus fidem non recipientibus. Propterea idem Charisius volens se ostendere orthodoxum, prius suæ fidei subdidit expositionem; deinde intulit, se dicturum etiam & prolaturum esse Nestorii & sequacium ejus symbolum. Primum ergo suum recitavit pium symbolum; quod tamen neque Nicænum, neque Constantinopolitanum

tanum erat. Dico, lectam primo a Charisio suæ fidei expositionem, deinde quod erat a Nestorianis confictum. Post hæc Charisius; Me vero, inquit, ut hæreticum communione privarunt; Ego autem credo in unum Deum, &c. Nec est in hoc sy bolo; Eos autem qui dicunt, Erat aliquando, quando non erat: tollit enim hoc e symbolo Nicæno, ponitque illud: Et in Spiritum sanctum consubstantialem Patri & Filio: quod neque in Nicæno, neque in Constantinopolitano habetur symbolo. Recitavit idem postea symbolum Nestorianorum, quod vocat perfidiæ symbolum. Quibus lectis subdit sancta synodus; Nemini liceat proferre, aut docere alteram fidem. Postmodum damnat eadem eos, qui confictum & expositum a Nestorianis symbolum tenerent, nec ullam facit mentionem Charisii, qua ejus confessionem & fidem reprobet. Quod si fuisset ejus consilium, cujusvis & quamvis interdicere confessionem; & si noluisset aliud recitari symbolum præter Nicænum, servata verborum ejus formula, procul dubio Charisii expositionem improbasset: sed quia vera erat Charisii confessio, idcirco synodus non improbavit symbolum ab ipso prolatum, sed eo confirmato damnavit fidem Nestorianorum. Ex quo sequitur, per verba illa significati, fidem Nicææ expositam: & hoc mihi validum videtur ad demonstrandum, quid per illud interdictum significetur. Secundo, hæc synodus non solum cavit, ne cui liceat proferre, conscribere, & reliqua; sed etiam ne aliud sentire licet præter fidem Nicææ expositam. Si vos interrogavero, num Deum æternum esse vestris animis credatis, profecto affirmabitis. Atqui dixerit quispiam, vos esse propter hoc anathemati subjectos, quoniam id non continetur in symbolo, & vos aliter sentitis ac habeatur in symbolo: atque ita dici potest de innumeris veritatibus. Ad illud vero: quod asseritis, licere scilicet privatis personis & auctoritate propria exponere & declarare, prout libuerit; catholicæ vero ecclesiæ id non licere; dico, contrarium hoc esse verbis decreti. Ibi enim in principio legitur: Nemini liceat proferre, &c. in fine vero: Si sit episcopus, vel clericus, episcopum episcopatu deponi, &c. Ex quibus constat, decretum in omnes generaliter & particulariter ferri, sive sint episcopi, sive clerici: cumque laicorum meminerit, patet de omnibus laicis esse illi sermonem: laici non solent cantare symbolum in ecclesiis, sed clerici: propositum ergo erat, omnibus & laicis & clericis interdicere, & in ecclesia & extra ecclesiam. Hinc patet, etiam privatis personis esse interdictam alterius fidei conscriptionem, Quod si alteram fidem velitis generaliter intelligere, multi, imo fere omnes, erunt sub anathemate. Præterea ad majorem quæstionis dilucidationem dicimus, expositionem, quam Agatho scripsit & mi-

A ἄλλων τῶν ἀκολουθέντων. πρῶτον μὲν οὖν ἀνέγνω τὸ ἴδιον τὸ πιστὸν σύμβολον. ἀλλ᾽ ὅμως τοῦτο οὐκ ἦν οὔτε τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει. λέγω, ὅτι πρῶτον ὁ Χαρίσιος ἀνέγνω τὴν ὁμολογίαν τῆς ἑαυτοῦ πίστεως, καὶ μετὰ ταῦτα τὸ ὑπὸ τῶν Νεστοριανῶν παραπλασθέν· εἶτά φησιν ὁ Χαρίσιος, ἐμὲ δὲ ἅτε αἱρετικὸν ἀπὸ τῆς κοινωνίας ἐξώρισαν· ἐγὼ δὲ πιστεύω εἰς ἕνα Θεὸν, καὶ τὰ λοιπά. οὐκ ἔστιν οὖν ἐν τούτῳ τὸ, τοὺς δὲ λέγοντας, ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, τοῦτο αἴρει ἀπὸ τοῦ συμβόλου τοῦ ἐν Νικαίᾳ, καὶ τίθησι τὸ· πνεῦμα τὸ ἅγιον ὁμοούσιον τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ, ὅπερ οὐ κεῖται ἐν τῷ συμβόλῳ τῷ ἐν Νικαίᾳ, οὔτε τῷ ἐν Κωνσταντινουπόλει. μετὰ ταῦτα ἀνέγνω ὁ αὐτὸς τὸ σύμβολον τῶν Νεστο-
B ριανῶν, ὅπερ λέγει εἶναι σύμβολον ἀπιστίας. τούτων ἀναγνωσθέντων, ἐπάγει ἡ ἁγία σύνοδος, μηδενὶ ἐξεῖναι τροφέρειν ἑτέραν πίστιν, ἢ διδάσκειν. μετὰ ταῦτα κατακρίνει ἡ σύνοδος τοὺς κατέχοντας τὴν παράπλασιν τοῦ συμβόλου τὴν ἐκτεθεῖσαν ὑπὸ τῶν Νεστοριανῶν, καὶ οὐ ποιεῖται μνείαν ἀθετοῦσαν τὴν ὁμολογίαν καὶ τὴν πίστιν τοῦ Χαρισίου. ὅθεν εἰ ἦν ὁ σκοπὸς κωλῦσαι τὴν ἑκάστου καὶ τὴν τυχοῦσαν ὁμολογίαν, καὶ εἴπερ ἠθέλησεν ἄλλο σύμβολον μὴ λέγεσθαι, εἰ μὴ κατὰ τὸν τύπον τοῦ ἐν Νικαίᾳ συμβόλου καὶ κατὰ ῥῆμα καὶ κατὰ λέξιν, ὁμολογουμένως ἠθέτησεν ἂν τὴν ἔκθεσιν τοῦ Χαρισίου· ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ὡμολόγει
C ὁ Χαρίσιος τἀληθῆ, διὰ τοῦτο οὐκ ἠθέτησεν ἡ σύνοδος τὸ προκομισθὲν παρ᾽ αὐτοῦ σύμβολον, ἀλλ᾽ ἐστερέωσε, καὶ κατεδίκασε τὴν πίστιν τῶν Νεστοριανῶν. ὅθεν ἕπεται, ὅτι τὰ ῥήματα ἐκεῖνα σημαίνουσιν ἐναντίαν πίστιν παρὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ. καὶ τοῦτο φαίνεταί μοι ἰσχυρὸν εἰς τὸ ἀποδεῖξαι τὴν σημασίαν τῆς τοιαύτης κωλύσεως. δεύτερον, ἡ σύνοδος αὕτη οὐ μόνον ἐκώλυσε μηδενὶ ἐξεῖναι προφέρειν, συγγράφειν, καὶ τἄλλα, ἀλλὰ μηδὲ φρονεῖν παρὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ ἐξενεχθεῖσαν. ἐὰν ἐρωτήσω ὑμᾶς, τί ἄρα φρονεῖτε ἐν ταῖς ὑμετέραις διανοίαις ὅτι ὁ Θεὸς αἰώνιος; φήσετε πάντες. ἀλλὰ κατὰ
D τοῦτο εἴποι ἄν τις ὑμᾶς ὑπὸ ἀνάθεμα εἶναι, ἐπειδὴ οὐ περιέχεται ἐν τῷ συμβόλῳ, καὶ ὑμεῖς φρονεῖτε ἑτέρως παρὰ τὸ περιεχόμενον ἐν τῷ συμβόλῳ· καὶ οὕτως δύναται λέγεσθαι περὶ ἀπείρων ἀληθειῶν· πρὸς ἐκεῖνο δὲ ὃ λέγετε, ὅτι μερικοῖς προσώποις καὶ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ ἔξεστιν ἐκτιθέναι καὶ σαφηνίζειν καθὼς βούλονται, τῇ δὲ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ τοῦτο ποιεῖν οὐκ ἔξεστιν, ἐγὼ λέγω, ὅτι τοῦτο ἐναντίον ἐστὶ τῶν ἐν τῷ ὅρῳ κειμένων. καὶ γὰρ ἐν τῷ ὅρῳ, ἐν μὲν τῇ ἀρχῇ λέγεται· μηδενὶ ἐξεῖναι προφέρειν, καὶ τὰ λοιπά· ἐν δὲ τῷ τέλει εἰ μὲν ἐπίσκοπος ἢ κληρικός εἴη, ὁ ἐπίσκο-
E πος ἐκπιπτέτω τῆς ἐπισκοπῆς, καὶ τὰ ἑξῆς. ἀπὸ τούτων φαίνεται, ὅτι κατὰ πάντων καθολικῶν τε καὶ μερικῶν φέρεται ὁ ὅρος, κἄν τε ἐπίσκοποι, κἄν τε κληρικοὶ εἶεν. ἐπειδὴ δὲ ποιεῖται μνείαν λαϊκῶν, δῆλον ὅτι περὶ πάντων λαϊκῶν λέγει· οἱ λαϊκοὶ οὐκ εἰώθασι ψάλλειν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τὸ σύμβολον, ἀλλ᾽ οἱ κληρικοί· ὅθεν ὁ νοῦς ἦν κωλῦσαι πάντας καὶ λα-

ANNO CHRISTI 1438.

καὶ λαϊκοὺς, καὶ κληρικοὺς, καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἔξω. ἀπὸ τούτων φαίνεται, ὅτι καὶ μερικὰ πρόσωπα κωλύονται ἑτέραν πίστιν προφέρειν. καὶ εἰ βούλεσθε ἑτέραν πίστιν περὶ πάντων νοεῖν, ἔσονται πολλοὶ ὑπὸ ἀνάθεμα, καὶ σχεδὸν πάντες. ἔτι ἵνα μᾶλλον διασαφηνισθῇ τὸ ζήτημα, λέγομεν, ὅτι ἡ ἔκθεσις, ἣν ὁ Ἀγάθων ἔγραψε καὶ ἔστειλε πρὸς τὴν σύνοδον, οὐκ ἦν ἔκθεσις ἑνὸς προσώπου, ἀλλὰ πολλῶν· ἦν γὰρ πάσης ἐκκλησίας, ἐπειδὴ λέγει ὁ Ἀγάθων μετὰ πάντων τῶν ὑποτεταγμένων αὐτῷ ἐν τῇ δυτικῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἐπιστολῇ ὑπέγραψαν ἐπίσκοποι πολλοὶ, ὡσεὶ ἑκατὸν εἴκοσι πέντε. ἔτι ὁ κύριος ὁ Νικαίας ποιούμενος τὸν λόγον ἐν τῇ προλαβούσῃ ὁμιλίᾳ περὶ τοῦ λόγου, ἐν ᾧ εἶπεν ὁ Κολοσσένσις, ὅτι ἀναγκῆς ἐπικειμένης καὶ κατεπειγούσης ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ἀνέπτυξε τὸ, ἐκ τοῦ υἱοῦ· ἐπήγαγεν, ὅτι τὸ, ἀνάγκης οὔσης, οὐ κεῖται ἐν τῷ ὅρῳ, οὐδὲ ἐξαιρεῖται. λέγω οὖν. ὅτι ἐν τῷ ὅρῳ ῥητῶς λέγεται, μηδενὶ ἐξεῖναι προφέρειν ἢ διδάσκειν, καὶ οὐδεμία γίνεται μνεία περὶ ἰδιάζοντος προσώπου ἢ καθόλου, καὶ διὰ ταῦτα ὀφείλομεν περὶ πάντων ὁμοῦ τὸ τοιοῦτο νοεῖν· ὅτι λέγω. ὅτε ἐν τῇ συνόδῳ τῇ ἐν Ἐφέσῳ οὐδέποτε ἐγένετο μνεία περὶ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει συμβόλου· ἢ γὰρ οἱ πατέρες ἐκεῖνοι ἐπελάθοντο τούτου, καὶ ἠθέλησαν ἵνα ψάλληται ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τὸ τοιοῦτον, καὶ πάντες οἱ μετ' ἐκείνους γεγονότες οὐκ ἄλλο ἢ τὸ ἐν Νικαίᾳ ὀφείλομεν ᾄδειν, καὶ τότε κακῶς ἂν ἐποιοῦμεν ψάλλοντες τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει. καὶ ὡς οὐκ ὤφειλε ψάλλεσθαι· ἢ ἐμνήσθησαν, καὶ ὡς ἐναντίον καὶ μὴ ὀφεῖλον ψάλλεσθαι εἴασαν, ἢ τὸ αὐτὸ ἐνόμισαν. καὶ χρὴ θεωρῆσαι, ὅτι ἐν πολλοῖς διαφέρει τὸ ἐν Νικαίᾳ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ διότι περιέχει τὴν αὐτὴν ἔννοιαν καὶ πίστιν, νοεῖται ὡς ἓν καὶ οὐκ ἐναντίον· καὶ ὑμεῖς εἴπατε, ὅτι δυνάμει περιέχεται τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει σύμβολον τῷ ἐν Νικαίᾳ, καὶ ἀναγνωσθέντος τοῦ ἑνὸς νοεῖται τὸ ἕτερον. λοιπὸν ἔνθα ἐστὶ σύμβολον σύμφωνον κατὰ τὸν νοῦν, ἓν ὀφείλει νομίζεσθαι, καὶ οὐχ ἕτερον. ἀπὸ τοῦ ὅρου τοῦτο οὐ κωλύεται, ἀλλὰ μόνον ἑτέραν πίστιν κωλύει. ὅθεν προσήκει νοεῖν περὶ ἐναντίας πίστεως καὶ διαφωνούσης τῇ ἀληθείᾳ· ἔτι ἕτερον βούλομαι εἰπεῖν πρὸς μείζονα σαφήνειαν τῆς ἀμηθείας· τὰ ὁρισθέντα ἐν ταῖς συνόδοις φαίνεται διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος ὁρισθῆναι· τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἅγιον φαίνεται εἶναι ἐν πάσαις. ἀλλ' ἐν τῇ ἕκτῃ συνόδῳ, ὅπου ἀνεγνώσθη ὁ νόμος, εἶπον οἱ πατέρες οὕτως, μηδενὶ ἐξέστω, καὶ τὰ λοιπὰ, μήτε ἄλλο φρονεῖν ἐν καταστροφῇ ἐκείνων τῶν ὁρισθέντων. ὅθεν ἡ ἕκτη σύνοδος, ἢ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ κεῖνον δι' ἐκείνης, ἐξηγοῦνται τίνι τρόπῳ μηδενὶ ἐξεῖναι προφέρειν πίστιν ἑτέραν, ἢ προκομίζειν ἐναντίαν οὖσαν εἰς ἀνατροπὴν τῆς ἀληθοῦς πίστεως· ἀλλ' οὐ κωλύουσι τὸ γινόμενον εἰς σαφήνειαν, ἢ πρὸς μείζονα τῆς ἀληθείας ἀνάπτυξιν. ἔτι ἡνίκα ἀμφιβάλληται περὶ ῥημάτων τοῦ νόμου, ὀφεί-

SESSIO XI.

A ſit ad ſynodum, non unius, ſed multorum fuiſſe; erat enim totius occidentalis eccleſiæ: nam Agatho in ea loquitur cum omnibus ſibi ſubditis in occidentali eccleſia; multique epiſcopi ad centum vigintiquinque epiſtolam illam ſubſcripſere. Ad hæc dominus Nicænus ſuperiori ſermone de eo loquens, quod dixerat Coloſſenſis, nempe Romanam eccleſiam inſtante & urgente neceſſitate uſam eſſe illa explanatione, Ex Filio: intulit, non eſſe poſitum in decreto, Si adſit neceſſitas: nec illam excipit. Dico igitur, in decreto planis verbis haberi, Nemini licere proferre, ſeu docere: B nec ullam fieri mentionem privatæ perſonæ, aut univerſorum: quapropter de omnibus æque debet intelligi tale interdictum. Addo in Epheſina ſynodo nullum eſſe factum de ſymbolo Conſtantinopolitano verbum. Aut ergo patres illi obliti hoc ſunt, volueruntque illud in eccleſia cani: atque ita debemus poſteri omnes non aliud quam Nicænum cantare: tumque Conſtantinopolitanum canentes male faceremus, ut quod cantari non debeat: aut recordati veluti contrarium, & indignum quod canatur, prætermiſerunt: aut certe pro eodem ſumpſerunt: tumque C conſiderandum eſt, in multis Nicænum a Conſtantinopolitano differre, ſed quia eumdem ſenſum & fidem continet, intelligi ut unum & non contrarium. Et vos dixiſtis, Conſtantinopolitanum ſymbolum in Nicæno contineri virtute, lectoque uno intelligi alterum. Ubi ergo fuit ſymbolum ſenſu conveniens, pro uno debet haberi, non pro diverſo: per decretum non prohibetur hoc, ſed altera tantum fides. Quare intelligendum eſt de fide contraria, & quæ diſcrepet a veritate. Aliud quoque volo dicere ad majorem veritatis declarationem. Quæ definita ſunt in ſynodis, palam eſt definita esse per D Spiritum ſanctum, & eumdem ſanctum Spiritum eſſe in omnibus. At in ſexta ſynodo, cum recitatum fuit decretum, patres ita locuti ſunt: Nemini liceat, &c. aut aliud ſentire ad evertenda illa, quæ ſunt definita. Ita ſexta ſynodus, ſive qui per illam judicabat Spiritus ſanctus, explanant, quomodo nemini liceat alteram proferre fidem, hoc eſt fidem oppoſitam, ad veræ fidei everſionem: ſed non prohibent quod fit ad declarandam, aut apertius enucleandam veritatem. Præterea cum de verbis quibuſdam legis dubitatur, accurrendum eſt ad mentem legiſlatoris. Ea vero deE prehenditur ſive ab exordio, ſive ex verbis ipſius legis, ſive ex iis quæ ſubſequuntur. Igitur initio habetur, patres ubi convenerunt, voluisse ſymbolum Nicænorum patrum recitari, nec non ſermones, qui ſpectarent ad ſymbolum: ut approbarentur, qui cum eo conveniunt; qui ſecus, reprobarentur. Quare legiſlatori, hoc eſt Epheſinæ ſynodo, non aliud fuit propoſitum, quam aliam prohibere fidem, ſive aliam expoſi-

Act. 10.

SESSIO XI.

ANNO CHRISTI 1438.

positionem, quæ faceret ad veræ fidei eversionem: non fuit autem illorum consilium spectare verba, sed sacræ scripturæ sensum. Hoc patet ex epistola sancti Cyrilli, qui ut recitatum fuit Nicænum symbolum, intulit statim: Nos confessionem patrum sequentes, mentem ac propositum sequimur, & explanamus. Hoc etiam ex septima synodo constat, ubi dicit: Summa cum diligentia scrutantes, & veritatem fidei sectantes: & infra iidem patres; Sequentes, inquiunt, rectam & inerrantem fidem nihil detrahimus, nihil addimus præter fidem Nicænorum patrum. Illi ipsi tamen alias de imaginibus definitiones ediderunt. Ex quibus patet, mentem legislatoris esse, ut veritas in omnibus prædicetur, doceatur, dicatur, & non taceatur. Ultimo reservavi quiddam, quod mihi videtur esse res ipsa, de qua nunc agitur: prius vero dicam aliud, quod fecit rem planam. Synodus Chalcedonensis ait, fuisse quosdam, qui Leoni papæ obloquebantur, dicentes, editam ab eo peregrinam fidei expositionem; & aliter fuisse ab eo fidem explicatam, ac liceret juxta patres Nicænos: verba synodi hæc sunt: Et ne quis Leonem insimulet, ut qui novam fidei expositionem confecerit; nemini autem liceat aliam edere præter eam, quæ a Nicænis patribus facta est. Loquitur in eos synodus, qui insurgunt contra veritatem; defenditque Leonem, & ait: nihil ab eo commissum contra interdictum, dum fidem exposuit & explicavit. Cum enim oriuntur errores, diversa debent adhiberi medicamenta a sanctis patribus. Et licet fides a patribus exposita sufficiat; quia tamen multi sunt, qui volunt sensum verum evertere, idcirco convenit eamdem fidem explicare melius ac declarare. Nam si omnes definita fide contenti essent, non opus esset aliud solicite exquirere præter Nicænum: at quia multi de recta linea feruntur in anfractus, per viam scilicet falsitatis & erroris, necesse nobis est veritatis viam explicare, planamque facere, &c. multa quoque alia ponit, quæ ad hoc faciunt. Nunc ad illud venio, quod ultimo dicere volebam. Nostis, Eutychem in Constantinopolitana synodo fuisse a Flaviano damnatum: postea celebratam esse synodum Ephesi, quæ reprobata est, cui Dioscorus tyrannice præfuit, interfuit etiam Eutyches: qui cum suam vellet agere causam, & ostendere se non errasse, recitavit suam fidem, hoc est Nicænum symbolum de verbo ad verbum: postea dixit, Hæc est fides patrum, & in hac volo vivere & mori: sed quia fides Nicæna confirmata est per Ephesinam synodum; ea vero prohibuit aliam proferri fidem præter illam primam, decrevitque ut nihil adderetur, nihil tolleretur; propterea dicebat. Ego rectam fidem teneo, Flavianus autem non tenet rectam fidem, cum asserat Christum ex duabus & in duabus natu-

Act. 7. in definitionibus.

In allocutione ad Imp.

A λομένων ἀνατρέχειν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νομοθέτου· ὁ δὲ τοιοῦτος σκοπὸς τοῦ νομοθέτου καταλαμβάνεται ἢ ἀπὸ τοῦ προοιμίου, ἢ ἀπὸ τῶν ἐγκειμένων ἐν τῷ νόμῳ ῥημάτων, ἢ τῶν ὄντων μετὰ ταῦτα. ἐν μὲν οὖν τοῖς προοιμίοις κεῖται, ὅτι συνελθόντες οἱ πατέρες ἠθέλησαν ἀναγνῶναι τὸ σύμβολον τῶν ἐν Νικαίᾳ πατέρων, καὶ ἵνα εἰσενεχθῶσι καὶ οἱ λόγοι οἱ ἀφορῶντες πρὸς τὸ σύμβολον, καὶ ἵνα οἱ λόγοι οἱ σύμφωνοι βεβαιωθῶσιν, οἱ δὲ ἐναντίοι ἀποβληθῶσιν. ὅθεν ὁ σκοπὸς τοῦ νομοθέτου, τουτέστι τῆς ἐν Ἐφέσῳ συνόδου οὐκ ἦν ἄλλος, εἰ μὴ κωλῦσαι ἑτέραν πίστιν, ἢ ἑτέραν ἔκθεσιν ἀφορῶ-
B σαν πρὸς ἀνατροπὴν τῆς ἀληθοῦς πίστεως. ἀλλ' οὐκ ἦν ὁ σκοπὸς ἐκείνων, ἵνα πρὸς τὰ ῥήματα ἀποβλέπωσιν, ἀλλὰ πρὸς τὸν νοῦν τῆς ἱερᾶς γραφῆς. τοῦτο φαίνεται ἀπὸ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ ἁγίου Κυρίλλου, ὃς ἀφ' οὗ ἀνεγνώσθη τὸ ἐν Νικαίᾳ σύμβολον, φησὶν εὐθύς. ἡμεῖς ἑπόμενοι τῇ ὁμολογίᾳ τῶν πατέρων ἀκολουθοῦμεν τῷ σκοπῷ τοῦ νοός, καὶ ἐξηγούμεθα τὴν ὀρθὴν πίστιν. τοῦτο φαίνεται καὶ ἀπὸ τῆς ἑβδόμης συνόδου, ὅπου λέγει· μετὰ πάσης ἀκριβείας ἐρευνῶντες, καὶ ἑπόμενοι τῇ ἀληθείᾳ τῆς πίστεως. καὶ κατωτέρω οἱ αὐτοὶ πατέρες λέγουσιν· ἀκολουθοῦντες τῇ ὀρθῇ καὶ ἀπλανεῖ
C πίστει, οὐδὲν ἀφαιροῦμεν, οὐδὲν προστιθέαμεν παρὰ τὴν τῶν ἐν Νικαίᾳ· ἀλλ' ὅμως ἐκεῖνοι ἐποιήσαντο ἑτέρους ὅρους περὶ τῶν εἰκόνων. ἀφ' ὧν φαίνεται, ὅτι ὁ σκοπός ἐστι τοῦ νομοθέτου, ἵνα ἡ ἀλήθεια κηρύττηται ἐν πᾶσι, καὶ διδάσκηται, καὶ λέγηται, καὶ μὴ σιωπᾶται. τελευταῖον ἐταμιευσάμην τι, ὅπερ φαίνεταί μοι εἶναι ἡ ὑπόθεσις ἡ τρέχουσα νῦν. καὶ πρὸ ἐκείνου ἐρῶ ἕτερον ἀνῆκον πρὸς σαφήνειαν. ἡ ἐν Καλχηδόνι σύνοδος λέγει, ὅτι ἦσαν τινες οἱ καταλέγοντες τοῦ Λέοντος πάπα, λέγοντες, ὅτι ἐποίησε ξένην ἔκθεσιν πίστεως, καὶ ἐξηγήσατο τὴν πίστιν ἄλλως ἢ ἐξῆν κατὰ τοὺς ἐν Νι-
D καίᾳ πατέρας. λέγει δὲ οὕτως· καὶ ἵνα μή τις ἐγκαλῇ τῷ Λέοντι ὡς ξένην τῆς πίστεως ἐξήγησιν ποιησαμένῳ, ἐπειδὴ οὐκ ἐξῆν τινι παρὰ τοὺς ἐν Νικαίᾳ πατέρας ἐξηγεῖσθαι τὴν πίστιν· ἡ σύνοδος λέγει κατὰ τῶν ἐπανισταμένων τῇ ἀληθείᾳ, ἡ σύνοδος ὑπεραπολογεῖται τοῦ Λέοντος, καὶ φησίν· οὐκ ἐποίησε κατὰ τῆς κωλύσεως τοῦ νόμου ἐκτιθέμενος τὴν πίστιν, καὶ ἀναπτύξας ἐκείνην· ἐπειδὴ ἡνίκα ἀναφύονται πλάναι, διάφοροι θεραπεῖαι ὀφείλουσι προσφέρεσθαι παρὰ τῶν ἁγίων πατέρων, καὶ εἰ ἤρκεσεν ἡ πίστις ἡ ἐκτεθεῖσα παρὰ τῶν πατέρων, ὅμως ἐπειδή εἰσι πολλοὶ ἀνατρέπειν βουλόμενοι τὸν ἀ-
E ληθῆ νοῦν, προσήκει ἀναπτύξαι καὶ ἐξηγήσασθαι κρεῖττον τὴν αὐτὴν πίστιν. καὶ γὰρ εἰ πάντες ἔστεργον τὴν ὁρισθεῖσαν πίστιν, οὐκ ἂν ἦν χρεία περὶ ἄλλου μεριμνᾶν παρὰ τὸ ἐν Νικαίᾳ. ἀλλ' ἐπειδὴ πολλοὶ ἀπὸ τῆς ὀρθῆς γραμμῆς φέρονται πρὸς διεξόδους σκολιάς, δηλονότι διὰ τῆς ὁδοῦ τοῦ ψεύδους καὶ τῆς ἀπάτης, ἀνάγκη ἐστὶν ἡμῖν ἀναπτύξαι καὶ σαφηνίσαι τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας, καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ πολλὰ ἄλλα τίθησιν, ἅτινα ἀποβλέπουσιν εἰς τοῦτο.

ANNO CHRISTI 1438.

SESSIO XI.

τοῦτο. νῦν δὲ ἔρχομαι πρὸς ἐκεῖνο, ὅπερ ἠβουλόμην εἰπεῖν τελευταῖον. οἴδατε, ὅτι ὁ Φλαβιανὸς κατεδίκασε τὸν Εὐτυχῆ ἐν τῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει συνόδῳ. μετὰ ταῦτα συνεκροτήθη ἡ ἐν Ἐφέσῳ σύνοδος, ἥτις καὶ ἀνετράπη· κἀκεῖσε ἦν ὁ Διόσκορος ἔξαρχος καὶ ἡγούμενος ἐκείνης τυραννικῶς· ἦν ἐκεῖσε καὶ ὁ Εὐτυχής, καὶ ἤθελεν ἐκδικῆσαι ἑαυτὸν ὅτι οὐκ ἐπλανήθη, καὶ ἀνέγνω τὴν ἑαυτοῦ πίστιν, ἤτοι τὸ σύμβολον τὸ ἐν Νικαίᾳ ἀπὸ ῥήματος πρὸς ῥῆμα· καὶ μετὰ ταῦτα εἶπεν· αὕτη ἡ πίστις τῶν πατέρων, καὶ ἐν ταύτῃ θέλω ζῆν καὶ ἀποθανεῖν. ἀλλ' ὅτι ἡ πίστις ἡ ἐν Νικαίᾳ ἐστηρήχθη διὰ τῆς συνόδου τῆς ἐν Ἐφέσῳ, καὶ ὅτι ἡ ἐν Ἐφέ- B σῳ ἐκώλυσε φέρειν ἑτέραν πίστιν παρὰ τὴν πρώτην, καὶ μηδὲν προστιθέναι, μηδὲν ἀφαιρεῖν· διὸ ἔλεγεν· ἐγὼ κατέχω τὴν ὀρθὴν πίστιν, καὶ ὁ Φλαβιανὸς οὐ κατέχει τὴν ὀρθὴν πίστιν, ἐπειδὴ ὁ Φλαβιανὸς λέγει τὸν Χριστὸν ἀπὸ δύο φύσεων, καὶ ἐν δυσὶ φύσεσιν· ἐν δὲ τῷ συμβόλῳ τῷ ἐν Νικαίᾳ οὐ λέγεται τὸν Χριστὸν ἔχειν δύο φύσεις, ἢ εἶναι ἐκ δύο φύσεων. ὁ Εὐτυχὴς ἐκώλυε τὴν τοιαύτην ἀσέβειαν καὶ μέχρι προσθήκης ῥηματικῆς· Εὐσέβιος δέ τις Δορυλαίου ἀκούων, εὐθὺς ἐξεβόησεν· ἐψεύσθη, οὐκ ἔστι κανὼν ὁ τοῦτο διορίζων. ὁ Διόσκορος λέγει, πῶς οὐκ ἔστι κανὼν τοιοῦτος; ἡμεῖς ἔχομεν C ἐν ταῦθα δύο κώδικας, καὶ ἐν πᾶσι λέγεται, μὴ ἐξεῖναι προσθεῖναι τῷ συμβόλῳ τῷ ἐν Νικαίᾳ. ταῦτα ἀνεγνώσθησαν ἐν τῇ Καλχηδόνι συνόδῳ. ἡ σύνοδος οὐκ εἶπε κατὰ τοῦ Εὐσεβίου τοῦ Δορυλαίου, ἀλλ' ἐδοκίμασε καὶ ἔστερξεν ἐκεῖνον. καὶ κατωτέρω ὁ Διόσκορος ἐπάγει ἀπόφασιν κατὰ τοῦ Φλαβιανοῦ, καὶ ἐν τοῖς ῥήμασι τῆς ἀποφάσεως λέγει· ὅτι διὰ τοῦτο ἀλλοτριοῖ ἐκεῖνον τῆς ἐπισκοπῆς, ἐπειδὴ παρέβη τὸν ὅρον τῆς ἐν Ἐφέσῳ συνόδου, ἐπειδὴ διαλαμβάνεται ἐκεῖσε, ὅστις προφέρει ἑτέραν πίστιν ἢ ἐπίσκοπος ἢ κληρικὸς, ἢ προστιθεὶς ἢ ἀφαιρῶν, στερείσθω τῆς ἰδίας ἐπισκοπῆς· ἐπει- D δή, καὶ τὰ λοιπά. καὶ διὰ τοῦτο ἐστέρησε τὸν Εὐσέβιον καὶ τὸν Φλαβιανὸν, ὡς παραβάτας τοῦ νόμου τούτου. πάντες οὖν οἱ ἐπίσκοποι ἐκεῖνοι, εἰ καὶ ἠκολούθησαν τῇ ἀποφάσει τοῦ Διοσκόρου, ἠκολούθησαν τῇ μετὰ ταῦτα ἀκυρωθείσῃ· καὶ πάντες ἠρείδοντο ἐν τῇ κωλύσει τῇ γενομένῃ ἐν τῇ συνόδῳ. ὅθεν φασὶν οὕτως· ἑαυτοὺς ἀλλοτρίους εἶναι πάσης ἱερατικῆς ἀξίας ἔδειξαν ὁ Φλαβιανὸς καὶ Εὐσέβιος, οἵ τινες ἐπεχείρησαν προστιθέναι ἢ ἀφελεῖν ἀπὸ τῆς ἁγίας πίστεως τῆς ἐκτεθειμένης παρὰ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, ἣν ἔστερξε καὶ ἐκύρωσεν ἡ ἐν τῇ Ἐφεσίων πόλει συγκροτηθεῖσα. διὰ τοῦτο δίκαιόν ἐστι τοὺς προστιθέντας τι E ἢ ἀφαιροῦντας ἀλλοτρίους εἶναι, τοὺς ἐπισκόπους τῆς ἐπισκοπῆς, καὶ τοὺς κληρικοὺς τοῦ κλήρου· ὅτε δὲ ταῦτα ἀνεγινώσκοντο ἐν τῇ συνόδῳ τῇ ἐν Καλχηδόνι, εἶπον πάντες· ἀνάθεμα τῷ Διοσκόρῳ, ὅτι κακῶς ἔκρινε· ταύτῃ τῇ ὥρᾳ κατακριθείη ὁ Διόσκορος· καὶ οὕτως ἀνέτρεψεν ἡ σύνοδος πάντα τὰ κατὰ τοῦ Φλαβιανοῦ ἐπενεχθέντα, καὶ ἔκρινεν, ὅτι οὐδὲν ἐποίησεν ὁ Φλαβιανὸς κατὰ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, ἢ κατὰ τῆς

A ris; & in symbolo Nicæno non dicatur Christus habere duas naturas, vel esse ex duabus naturis. Eutyches pietatem hanc tollebat, ne voces quidem addi permittens. Quod audiens Eusebius quidam Dorylei episcopus exclamavit; Mentitus est; nullus est canon, qui hoc præcipiat. Respondit Dioscorus: Quomodo nullus est canon: apud nos duo sunt codices, & in omnibus legitur, non licere quidquam addi Nicæno symbolo. Acta sunt hæc in synodo Chalcedonensi, quæ nihil dixit adversus Eusebium Dorylæi, sed suscepit illum, & amplexa est. Infra etiam B Dioscorus sententiam fert contra Flavianum, quam pronunciando ait, idcirco illum privare episcopatu, quoniam Ephesinæ synodi decretum esset transgressus: in quo sancitur, episcopum vel clericum proferentem aliam fidem, aut addentem, sive detrahentem, episcopatu deponi, quoniam, &c. proinde Eusebium & Flavianum, ut hujus legis transgressores abdicavit. Omnes autem illi episcopi, quamquam sententiam Dioscori secuti sunt, reprobatam postea secuti sunt: & omnes interdicto illo innitebantur, quod tulerat synodus. Quare ita loquuntur: Osten- C derunt sese ab omni sacerdotali dignitate alienos Flavianus & Eusebius, qui aggressi sunt addere vel demere de sancta fide per Nicænam synodum exposita, & per celebratam Ephesi comprobata. Quapropter justum est addentes vel detrahentes alienos esse episcopos ab episcopatu, & clericos a clero. Cum vero hæc legerentur in synodo Chalcedonensi, dixerunt omnes; Anathema Dioscoro, quia male judicavit: hac hora damnetur Dioscorus. Atque ita synodus omnia adversus Flavianum constituta rescidit; censuitque nihil a Flaviano commissum contra Nicænam, D aut Ephesinam synodum, & verba illa, quibus dicitur Christus habere duas naturas, vel ex duabus esse naturis; licet expresse non habeantur in Nicæno symbolo, non esse tamen contraria veritati, sed de Nicæno symbolo virtute deduci. Quare nec arguendus, nec increpandus est, qui addit, vel explicat; dum veritati fideique catholicæ consona proferat. Et videtur mihi, patres reverendissimi, nullum aptius exemplum posse uspiam reperiri ad propositum hoc ipso, quod de Flaviano prolatum est. Concludo igitur: Verba illa interdicti: Nemini liceat proferre, aut sentire, & reliqua, intelligenda esse de E iis, qui fidem contrariam tenent, aut a vera diversam: seu scripturam sacram aut Nicænam symbolum immutant. Hæc pro meo rudi judicio omnem possunt tollere dubitationem: Si non ita est, opto a vobis doceri. Quapropter cum ecclesia Latina dicat, nihil se contra veritatem, aut sacram scripturam, aut Nicænum symbolum, aut aliarum synodorum definitiones addidisse: operæ pretium est quæstionem hanc præter-

termittere, an liceat, nec ne: & accedere ad aliam, verumne sit, Spiritum sanctum ex Filio procedere. Quod si ostendere poteritis ex Filio non procedere: tunc ego aperte dixerim, esse additamentum: & sanctæ Romanæ ecclesiæ non licuisse addere quod est veræ fidei oppositum; sed si falsum hoc esse probare non potueritis: imo vero demonstratum fuerit utile & verum: tunc concedendum erit, licuisse in symbolo explicare: eritque pax utrique parti. Hæc dicere potui, correctioni ea subjiciens beatissimi patris & domini nostri, nec non serenissimi imperatoris, aliorumque reverendissimorum patrum.

Nicæn. Reverendissime mi domine, & omnes quidem ex utraque parte sermones optime pulcerrimeque sunt habiti: præsertim vero quos præclare, & ad propositum accommodatissime tua reverentia protulit: nam & rem ipsam tetigisti, & nihil fere omisisti, quod esset necessarium dicere. Respondebimus tamen ad hæc cum caritate, vestras etiam fortasse defensiones pariter audituri. Arbitramur enim nos, pleraque horum pro nobis facere: sed in præsenti non videtur mihi tempus commodum ad respondendum duabus hisce de causis. Primo, quia surgendi tempus jam est. Secundo, quia sicuti pulchra, ita etiam fuere multa. Volumus ergo ea scripta etiam videre, atque ita satisfacere. Nunc, si videtur, in nomine domini surgamus; postea vero cum acceperimus quæ sunt excepta, dabimus congruens adhibita consideratione responsum.

A ἐν Ἐφέσῳ· καὶ ὅτι εἰ καὶ τὰ ῥήματα ταῦτα τὰ λέγοντα, τὸν Χριστὸν δύο φύσεις ἔχειν, ἢ ἐκ δύο φύσεων εἶναι, οὐ κεῖνται ῥητῶς ἐν τῷ συμβόλῳ τῷ ἐν Νικαίᾳ, ὅμως οὐκ εἰσὶ κατὰ τῆς ἀληθείας, ἀλλὰ δυνάμει ἕλκονται ἀπὸ τοῦ συμβόλου τοῦ ἐν Νικαίᾳ. ὅθεν οὐ δεῖ ἐλέγχειν ἢ ἐπιπλήττειν ἢ προστιθέντα, ἢ σαφηνίζοντα, μέχρις ἂν σύμφωνα λέγῃ τῇ ἀληθείᾳ καὶ τῇ καθολικῇ πίστει. καὶ φαίνεταί μοι, πατέρες αἰδεσιμώτατοι, ὅτι οὐδέν ἐστιν ἐν τῷ κόσμῳ ἕτερον παράδειγμα πρὸς τὴν τοιαύτην ὕλην, ἢ τὸ γεγονὸς περὶ τὸν Φλαβιανόν. συμπεραίνω τοίνυν, ὅτι τὰ ῥήματα τῆς κωλύσεως τῆς, μηδενὶ ἐξεῖναι προφέρειν ἢ φρονεῖν, καὶ τὰ λοιπά· ὀφείλει νοεῖσθαι περὶ τῶν φρονούντων ἐναντίαν πίστιν ἢ B ἑτέραν τῆς ἀληθοῦς, ἢ ποιούντων ἐναλλαγὴν τῆς θείας γραφῆς, καὶ τοῦ ἐν Νικαίᾳ συμβόλου. ταῦτα δύνανται λύειν πᾶσαν ἀπορίαν κατὰ τὴν ἐμὴν ἀμαθῆ κρίσιν· εἰ δὲ οὕτως οὐκ ἔστιν, ἐγὼ ἐπιποθῶ ἐντυπωθῆναι παρ᾽ ὑμῶν. ὅθεν ἐπεὶ λέγει ἡ ἐκκλησία ἡ Λατινικὴ μηδὲν προσθεῖναι κατὰ τῆς ἀληθείας, ἢ τῆς ἱερᾶς γραφῆς, ἢ τοῦ ἐν Νικαίᾳ συμβόλου, ἢ τῶν ἄλλων συνόδων, ἄξιον παραλιπεῖν τὸ ζήτημα τοῦτο τὸ, εἰ ἔξεστιν, ἢ οὔ, καὶ χωρῆσαι πρὸς τὸ ἕτερον τὸ λέγον, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ υἱοῦ, εἰ ἀληθές ἢ οὔ. καὶ ἐὰν ὑμεῖς δυνηθῆτε δεῖξαι ὅτι οὐκ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεται, C τότ᾽ ἂν εἴποιμι ἐγὼ φανερῶς, προσθήκην εἶναι, καὶ ὅτι οὐκ ἐξῆν τῇ ἁγίᾳ Ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ προσθεῖναί τι ἐναντίον τῆς ἀληθοῦς πίστεως· εἰ δὲ οὐ δυνηθῆτε ἀποδεῖξαι ψευδές, ἀλλὰ μᾶλλον ἀποδειχθῇ χρήσιμον καὶ ἀληθές, τότε προσήκει ἐνδοῦναι, ὅτι ἐξῆν ἀναπτύξαι ἐν τῷ συμβόλῳ· καὶ ἔσται εἰρήνη ἐν ἑκατέρῳ μέρει· ταῦτα ἠδυνήθην εἰπεῖν ὑπὸ διορθώσει τοῦ μακαριωτάτου πατρὸς καὶ κυρίου ἡμῶν, καὶ τοῦ γαληνοτάτου βασιλέως, καὶ τῶν ἄλλων αἰδεσιμωτάτων πατέρων.

Αἰδεσιμώτατε κύριέ μου, καὶ πάντες μὲν οἱ λόγοι οἱ ἀφ᾽ ἑκατέρου μέρους εἰρημένοι, ἦσαν D ἄριστα καὶ κάλλιστα εἰρημένοι, μάλιστα δὲ οἱ παρὰ τῆς σῆς αἰδεσιμότητος εἰρημένοι, καὶ πρὸς τὸ προκείμενον μάλιστα. ἥψω γὰρ καὶ αὐτοῦ τοῦ πράγματος, καὶ σχεδὸν οὐδὲν κατέλιπες τῶν ἀναγκαίων ῥηθῆναι· ὅμως μετὰ ἀγάπης ἀπολογησόμεθα πρὸς ταῦτα, καὶ ἴσως ἀκούσομεν ὁμοίως καὶ τὰ παρ᾽ ὑμῶν. ἡμεῖς γὰρ νομίζομεν, ὅτι καὶ τὰ πλείω τούτων εἰσὶν ὑπὲρ ἡμῶν. ὅμως κατὰ τὸ παρὸν οὐκ εἶναι νομίζω καιρὸν ἀποκρίσεως διὰ δύο ταύτας αἰτίας. πρῶτον διὰ τὴν ὥραν, ὅτι καιρός ἐστιν ἀναστῆναι. δεύτερον, ὅτι ὥσπερ ἦσαν καλά, οὐδὲν ἧττον ἦσαν καὶ πολλά· θέλομεν οὖν ἰδεῖν αὐτὰ καὶ E γεγραμμένα, καὶ οὕτω δοῦναι τὴν ἀπολογίαν. νῦν δὲ εἰ δοκεῖ, ἐν ὀνόματι τοῦ κυρίου ἀναστῶμεν· μετὰ δὲ ταῦτα λαβόντες τὰ γεγραμμένα, καὶ σκεψάμενοι δώσομεν ἱκανὴν τὴν ἀπόκρισιν.

Νικ.

ΣΥ-

ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ιβ΄.

A

Νοεμβρίου πέμπτῃ καὶ δεκάτῃ, τῷ σαββάτῳ, ἐγένετο.

Ἐφεσ.

ΗΜΕΙΣ, ὦ φίλοι πατέρες, οὐκ ἀντιλέγειν ἀλλήλοις ἁπλῶς, οὐδὲ τὰ παρ' ἀλλήλων λεγόμενα ἀνατρέπειν συνεληλύθαμεν· τοῦτο γὰρ φιλοτιμίας ἔχεται μᾶλλον, ἢ τῆς πρὸς ἀλήθειαν φερούσης ὁδοῦ· ἀλλ' ἵνα κοινῇ συζητοῦντες ἕκαστον τῶν ἀνακυπτόντων εἰς μέσον, καὶ μετὰ πάσης ἀκριβείας εἰρηνικῶς τε καὶ ἁπλῶς αὐτὸ ἐξετάσαντες, οὕτω τὰ ἑξῆς περαίνωμεν, ἄχρις ἂν ἐπὶ τὸ κοινῇ ζητούμενον ἀμφότεροι τέλος καταντήσωμεν, ὅπερ ἐστὶν ἡ τῆς ἀληθείας εὕρεσις. διὰ τοῦτο τὰ μὲν πρότερον εἰρημένα τῷ αἰδεσιμωτάτῳ κυρίῳ τῷ Καρδινα- B λίῳ, καὶ τῷ μετ' αὐτὸν καθημένῳ αἰδεσίμῳ ἐπισκόπῳ Φορολιβιένσει, Θεοῦ διδόντος, καὶ τοῦ καιροῦ συγχωροῦντος ἐν τοῖς ἑξῆς ἐξετασθήσεται· πρὸς ἕκαστον τούτων ἁπάντων, ἡμῶν οὐ μακροῖς τισι καὶ εὐλογοφανέσι καὶ κεκοσμημένοις λόγοις, ἀλλ' ἐκεῖνα λεγόντων, ἅπερ ἂν καὶ διὰ τῆς ὑμετέρας συγκαταθέσεως ὁμολογούμενα φαίνοιτο. νῦν δὲ εἰ δοκεῖ, πρὸς ἃ τελευταῖον εἶπεν ὁ αἰδεσιμώτατος κύριος ὁ καρδινάλιος, χωρήσωμεν πρότερον. καὶ ταῦτα μὲν κεφαλαιωδῶς ἕκαστα ὁποῖά ποτ' ἐστὶν, ἐξετάσωμεν. ταῦτα C γὰρ πρὸς αὐτὸ τὸ προκείμενον εἴρηται, μηδὲν ἀλλότριον ἔχοντα, καὶ εὐτάκτως ὡς ἔνι μάλα καὶ εὐπρεπῶς διατέθειται· ὅθεν καὶ ταύτην αὐτοῖς τὴν χάριν ἡμεῖς ἀποδώσωμεν, τὸ μηδὲν αὐτῶν καταλιπεῖν ἀνεξέταστον. λέγω δὲ τὰ πρότερον κεφαλαιωδῶς εἰρημένα, καὶ οὐχὶ τὰ ὕστερον κατὰ μέρος ἐπεξειργασμένα· ταῦτα γὰρ ὑπερβαίνει τὴν ἐξέτασιν αὖθις εἰς μῆκος ἄπειρον ἐκτεινόμενα. παρακαλῶ δὲ αὐτὸν, ὁσάκις ἂν ἐρωτηθῆναι συμβαίνῃ, ἢ συμφωνεῖν τοῖς παρ' ἐμοῦ εἰρημένοις, ἢ ἐνίστασθαι. μετ' αὐτοῦ γὰρ τοὺς αὐτοῦ λόγους, ἀλλ' οὐ πρὸς αὐτὸν μόνον ἐξετάσαι προείρημαι, χαίροντα τοῦτον ἰδὼν μᾶλλον τῇ τῆς ἀληθείας εὑρέσει, ἢ τῇ τῶν οἰκείων λόγων συστάσει. ὅθεν κἂν ἐλεγχθῆναι D συμβαίη τὸν αὐτοῦ λόγον, ἀγαπήσει με μᾶλλον οἷα σοφός· ὁ γὰρ σοφὸς ἐλεγχόμενος ἀγαπᾷ τὸν ἐλέγχοντα, κατὰ τὸν τοῦ σοφοῦ λόγον. ἐξέστω δὲ καὶ αὐτῷ ἐπανερωτᾶν πᾶν ὅπερ βούλοιτο ἐν τοῖς προσήκουσι τόποις. ἀνέξομαι γὰρ ἐγὼ καὶ διακοπτόμενος, καὶ ἐξεταζόμενος, καὶ λόγον ὑπέχων τῶν παρ' ἐμοῦ εἰρημένων, ἂν ὁ Θεὸς χορηγῇ. ἐλεγχέτω δὲ εἴ τι μὴ ἀληθὲς αὐτῷ δόξειεν ὑπ' ἐμοῦ λέγεσθαι· τοῦτο γινώσκων, ὡς ἅπερ ἀνεξέταστα καταλίπω, κυρωθήσεται πάντως ὡς ἀναντίρρητα, καὶ μηδεμιᾶς ἔτι συζη- E τήσεως προσδεόμενα. αὐτὰ δὲ πάντα τηρηθήσεται πάντως καὶ ἐν τοῖς μετ' ἐμὲ διαδεξομένοις τὸν λόγον. τὸ μὲν οὖν πρῶτον ἐπιχείρημα τῶν παρ' αὐτοῦ εἰρημένων τοιοῦτον ἦν. ἐπὶ τῆς τρίτης οἰκουμενικῆς συνόδου Χαρίσιός τις ἐν τοῖς λιβέλλοις οὓς κατὰ τῶν τὰ τοῦ Νεστορίου φρονούντων ἐπέδωκε, τῆς ἑαυτοῦ πίστεως ἔκθεσιν ποι-

SESSIO XII.

Die decimoquinto Novembris sabbato, celebrata est.

Ephes.

NOs, amici patres, non eo convenimus, ut verbis tantum inter nos decertemus; aut alter alterius dicta refellamus: hoc enim jactantiæ potius est, quam viæ ferentis ad veritatem: sed ut communi studio disquirentes singula quæ emergunt, eaque cum omni diligentia, pace, simplicitate, & benevolentia examinantes, ita reliqua quæ sequuntur concludamus donec ambæ partes ad illum, quem pariter inquirimus, finem perveniamus, hoc est, inventionem veritatis: Quapropter ea quæ prius dixit reverendissimus cardinalis, & qui proximus ei sedet, reverendus episcopus Foroliviensis, Deo favente, & tempore permittente jam examinabuntur: ad singula nobis non sermone longo & ornato & probabilitatis habente speciem respondentibus, sed ea dicentibus, quæ vera omnes fateantur, vel vobis ipsis assentientibus. Nunc si placet, ad ea quæ posterior dixit reverendissimus dominus cardinalis, prius accedamus: eaque summatim singula, qualia sint, expendamus: nam & ad propositum ipsum spectabant, & nihil alieni continebant, & quoad ejus fieri possit recte atque ordine disposita erant. Quare hanc etiam illis referamus gratiam, ut nihil eorum indiscussum prætereamus: ea dico quæ summatim dicta sunt prius, non quæ sunt postea particulatim enarrata; hæc enim rursus in immensitatem producta discussionem effugiunt. Rogo autem ipsum, ut quotiescumque fuerit a me interrogatus, aut mea dicta recipiat, aut obsistat: neque enim solum ad ipsum, sed cum ipso etiam volo quæ dixit perpendere: cum animadverterim oblectari eum potius inventione veritatis, quam suorum defensione dictorum: ut si contingat etiam illa revinci, amaturus potius me sit ut sapiens, juxta dictum sapientis, *Argue sapientem, & diliget te*: liceat vero ipsi quoque de me vicissim quærere quidquid voluerit, cum opus erit: nam æquo animo feram sermones meos interrumpi & examinari, meque dictorum meorum reddere Deo juvante rationem. Si quid etiam a me dicetur, quod illi falsum videatur, coarguat: pro certo habens, quidquid a me fuerit absque examine relictum, fore omnino indubitatum, quod non egeat in posterum aliqua discussione: quod ipsum profecto ab iis etiam servabitur, qui post me sermonem sunt habituri. Itaque primum inter ea quæ protulit, argumentum tale fuit; In tertia œcumenica synodo Charisius quidam oblato adversus Nestorianos libello, factaque suæ fidei expositione, aliter ac Nicæna fides exposita est se habente, non fuit a syno-

SESSIO XII. do redargutus: constat igitur ex hoc, non alteram simpliciter fidem, sed contrariam esse vetitam: ita se habet argumentum tuum? responde.

JUL. CARD. Ego libenter audivi quæ nunc tua dixit reverentia: quod ergo attinet ad exordia, nihil ipse dicam: ad illud vero quod nunc reverentia tua quæsivit, sequendo beati Petri doctrinam, paratus ero ad satisfaciendum unicuique, quantum ingenii mei tenuitas fert: sed vellem tua reverentia aliquem ex præsentibus hisce doctoribus interrogaret: nam ab illis potiores haberet responsiones. At quando me elegisti, & ex me quæsiisti, pro viribus respondebo. Et quoniam veritatis inveniendæ gratia huc convenimus, ego non erubescam, sive tu, sive alius errantem me corrigat: præferendus est enim honor Dei, qui est ipsa veritas, honori proprio. Respondebo tamen hac conditione, ut si quæsitis tuis ipse non satisfecero, liceat hisce patribus & cuivis respondere: & si non recte dictum a me quidquam fuerit, soli mihi ascribatur, non veritati ipsi, aut aliis patribus. Accipio item quod ultro obtulit, ac pollicita est tua reverentia; ut quoties fueris a me requisitus, patiaris interrogari a nobis, atque ut par est, respondeas. Venio ad ipsam responsionem, & dico; non opus esse, ut ex me tua reverentia nunc quærat: cum sessione proxima omnia plane, clareque dixerim: imo etiam quæ dixi, scripta tradiderim satis bene explicata: sed si placet tuæ reverentiæ; obsequar tuæ voluntati, & respondebo ad interrogata. Tua quoque reverentia respondeat, an dictum sit satis: nam si vis, ut addam quid amplius dicam.

Ephes. Nos alia responsione non egemus, sed tantum assensu, quod ita se habeat; nam illa examinabuntur: propterea non opus est prolixa oratione: nos enim ex scriptis quidem talem sensum percipimus, quærimusque utrum bene perceperimus, necne?

Imperator. Graves sunt patres reverendissimo cardinali: sed si opus est, alii patres respondeant; sin minus, fiat ut lubet.

Ephes. Petimus, uti paucis ipsi quærimus, ita paucis responderi nobis: nam in disputationibus aliter fieri non potest, nisi concisæ fiant responsiones, atque ita progrediantur

Jul. card. Ego nihil aliud quæro; quam ut si vis, omnia quæ dicta sunt, assumas,

A ησάμενος, ἑτέρως ἔχουσαν παρὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ παραδοθεῖσαν, οὐδὲν ἐπετιμήθη παρὰ τῆς συνόδου. φαίνεται τοίνυν ἐκ τούτου, μὴ τὴν ἑτέραν ἁπλῶς πίστιν, ἀλλὰ τὴν ἐναντίαν κωλύεσθαι. οὕτως ἔχει τὸ σὸν ἐπιχείρημα; ἀπόκειναι.

Ἰουλ. καρδ. Ἐγὼ ἤκουσα ἀσμένως ἅπερ ἡ αἰδεσιμότης σου εἴρηκε νῦν. καὶ ὅσα ἀνήκει πρὸς τὰ προοίμια, αὐτὸς οὐδὲν ἐρῶ· πρὸς δὲ τὴν ἐρώτησιν, ἣν ἡ αἰδεσιμότης σου εἴρηκε νῦν, ἑπόμενος τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ μακαρίου Πέτρου, ἔσομαι ἕτοιμος ἀποδοῦναι λόγον ἑκάστῳ, καθόσον ἐγχωρεῖ ἡ σμικρότης τῆς ἐμῆς διανοίας. ἀλλ' ἑλοίμην ἂν μᾶλλον τὴν αἰδεσιμότητά σου ποιήσασθαι τὴν ἐρώτησιν B πρός τινα τῶν παρόντων διδασκάλων, ἐπειδὴ αὐτοὶ καὶ κάλλιους ἂν τὰς ἀποκρίσεις ἐποιήσαντο. ἐπειδὴ δὲ ἐξελέξω ἐμὲ, καὶ πρὸς ἐμὲ πεποίησαι τὴν ἐρώτησιν, ἀποκρινοῦμαι κατὰ τὸ ἐγχωροῦν. ἀλλ' ἐπεὶ ἐνταῦθα συνήλθομεν διὰ τὴν τῆς ἀληθείας εὕρεσιν, ἐγὼ οὐκ αἰσχυνθήσομαι, κἄντε ὑπὸ σοῦ, κἄντε ὑπ' ἄλλου διορθωθήσομαι ἔν τινι ἐμῷ σφάλματι. μᾶλλον γὰρ ὀφείλομεν προκρίνειν τὴν τοῦ Θεοῦ τιμὴν, ὅστις ἐστὶν αὐτὴ ἡ ἀλήθεια, ἢ τὴν ἰδίαν τιμήν. ἀποκριθήσομαι δὲ μετὰ τούτου τοῦ προσδιορισμοῦ, ὅτι ἐὰν μὴ ἱκανὴ ἡ ἀπόκρισις ᾖ πρὸς θεραπείαν ὧν παρ' ἐμοῦ ἐρωτᾷς μαθεῖν, C ἔστω ἄδεια τοῖς παροῦσι πατράσι καὶ πᾶσιν ἀπολογήσασθαι. θέλω δὲ ἐάν τι ῥηθῇ παρ' ἐμοῦ οὐκ ὀρθῶς, ὅπως ἀναγραφῇ πρὸς ἐμὲ μόνον, καὶ οὐ πρὸς αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν, ἢ πρὸς τοὺς ἄλλους πατέρας. δέχομαι δὲ καὶ τὴν προσφορὰν ἐκείνην ἢ ὑπόσχεσιν τῆς σῆς αἰδεσιμότητος λεγούσης, ὅτι ὁσάκις ἂν ἐρωτηθήσῃ παρ' ἐμοῦ, ἀνέξῃ τὴν ἡμετέραν ἐρώτησιν, καὶ ἀποκριθήσῃ κατὰ τὸ προσῆκον. ἔρχομαι δὲ πρὸς αὐτὴν τὴν ἀπόκρισιν, καὶ λέγω ὅτι οὐκ ἦν ἀναγκαῖον τὴν σὴν αἰδεσιμότητα ἐρωτᾶν με νῦν, ἐπειδὴ ἐν τῇ προλαβούσῃ ὁμιλίᾳ πάντα εἶπον ἀναπεπταμένως καὶ σαφῶς· μᾶλλον δὲ καὶ γεγραμμένα δέD δωκα τὰ εἰρημένα, καὶ ἀποχρώντως εἰσὶ πάντα ἐκεῖσε. ὅμως εἰ ἀρέσκει τῇ σῇ αἰδεσιμότητι, χαρίσομαί σοι καὶ τοῦτο, καὶ ἀποκριθήσομαι κατὰ τὴν ἐρώτησιν σοῦ. ἀποκριθήτω γοῦν καὶ ἡ αἰδεσιμότης σου, εἰ ἀρκεῖται τοῖς εἰρημένοις. εἰ δὲ βούλει καὶ πλεῖον μέ τι εἰπεῖν, ἐρῶ.

Ἐφεσ. Ἡμεῖς οὐ δεόμεθα ἑτέρας ἀποκρίσεως, ἀλλὰ συγκαταθέσεως μόνης, εἴπερ καὶ ἔχει οὕτως, ἐπειδὴ ἐξετασθήσονται ἐκεῖνα· διὰ τοῦτο οὐδὲ μακρῶν λόγων χρεία. ἡμεῖς γὰρ ὅσον ἀπὸ τῶν γεγραμμένων τοιαύτην διάνοιαν ἐξελάβομεν. E καὶ ἐρωτῶμεν εἰ καλῶς ἐνοήσαμεν, ἢ οὔ;

Βασιλ. Οἱ πατέρες βαρύνουσι τὸν αἰδεσιμώτατον καρδινάλιον, ἀλλ' ἐὰν χρήζωσιν, οἱ ἄλλοι πατέρες ἀπολογησάσθωσαν. εἰ δὲ μὴ πάλιν ὡς ἀρέσκει ἐκείνοις.

Ἐφεσ. Ζητοῦμεν, ὥσπερ εἴπομεν ἐν ὀλίγοις ῥήμασιν, οὕτω δέξασθαι καὶ τὰς ἀποκρίσεις. ἄλλως γὰρ ἐν ταῖς διαλέξεσιν οὐκ ἐγχωρεῖ γίνεσθαι, ἐὰν μὴ συντέμνωνται αἱ ἀποκρίσεις, καὶ οὕτω προβαίνωσιν.

Ἰουλ. καρδ. Ἐγὼ οὐδὲν ἐρωτῶ ἄλλο τι, εἰ μὴ μόνον ἐὰν θέ-

ANNO CHRISTI 1438.

SESSIO XII.

θέλῃς, ἵνα ἐπαναλάβῃς ἐκεῖνα τὰ εἰρημένα, A ἐὰν φαίνηταί σοι μηδὲν ἐρωτᾷν· καὶ ποίει τοὺς λόγους καὶ τὰς ἀνατροπάς, βλέπων μόνον πρὸς τὰ γεγραμμένα, εἰ δὲ θέλεις, πάλιν εἰπὲ ὃ χρήζεις, καὶ ἀποκρινοῦμαι σοί. ὅμως κεφαλαιωδῶς τὰ εἰρημένα παρ' ἐμοῦ εἰσι ταῦτα. ὁ Χαρίσιος ἔδωκεν ἐν τῇ συνόδῳ τὴν ἑαυτοῦ πίστιν, ἥτις ἦν καὶ καθολική. μετὰ ταῦτα ἀνεγνώσθη τὸ παραπλασθὲν σύμβολον ὑπὸ τῶν Νεστοριανῶν. ἡ σύνοδος ἀπεδοκίμασε τὸ σύμβολον τὸ παραπλασθέν, οὐ μὴν τὴν ἔκθεσιν τῆς πίστεως τῆς ἑαυτοῦ, ἥν τινα ὁ Χαρίσιος ἐποιήσατο πρὸς τὴν σύνοδον. διὰ τοῦτο εἴπερ οὐκ ἐξῆν τῷ Χαρισίῳ ἐκτίθεσθαι, ἠκύρωσεν ἂν καὶ B ἠθέτησεν ἐκείνην ἡ σύνοδος. καὶ ὅτι ἡ ἔκθεσις καὶ ὁμολογία τῆς πίστεως τοῦ Χαρισίου σχεδὸν κατὰ πάντα ἐξομοιοῦται τῷ ἐν Νικαίᾳ συμβόλῳ, πλὴν δύο ἢ τριῶν λέξεων, αἵ εἰσι καὶ ἀληθεῖς καὶ καλαί. εἰ δὲ ἄλλως ἔχει. ἡ αἰδεσιμότης σου εἰπάτω.

Ἐφεσ. Συνεφώνησάς μοι κατὰ πάντα· τοιαύτην γὰρ εἶπον τὴν διάνοιαν καὶ ἐγὼ τῶν παρὰ σοῦ εἰρημένων, πλὴν ἑνὸς μόνου, τοῦ εἶναι τοῦ Χαρισίου τὴν πίστιν καθολικήν. καθολικὴ γὰρ ἦν τῇ ἐννοίᾳ μόνον, ἀλλ' οὐ ταῖς λέξεσι· παρηλλαγμένη γάρ ἐστι παρὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ δοθεῖσαν· καὶ οὐδὲ ὡς καθολικὴ παρ' ἐκείνων C ἐδέχθη, ἀλλ' ὡς συμβαίνουσα καὶ ἑπομένη τῇ καθολικῇ πίστει, ἰδία δὲ ὅμως ἐκείνου. οὕτως ἔχει, ἢ ἄλλως;

Ἰουλ. καρδ. Ἀρέσκει μοι ὅπερ εἶπας, καὶ δέχομαι. δέχομαι δὲ τοῦτο ὅπερ ἐρῶ, ὅτι ἡ ἔκθεσις ἢ ὁμολογία τῆς πίστεως τοῦ Χαρισίου ἦν ἑπομένη τῇ καθολικῇ πίστει κατὰ τὸν νοῦν, οὐ μὴν κατὰ τὰς λέξεις ἢ τὰς συλλαβάς, ἐπειδὴ πολὺ παρήλλακται. καὶ ὅταν ἐγὼ λέγω τὴν καθολικὴν πίστιν, τὴν ἀληθῆ νοῶ. εἰ δὲ ὁμολογεῖς, ὅτι ἡ τοῦ Χαρισίου ἔκθεσις ἢ ὁμολογία συμβαίνει τῇ καθολικῇ πίστει, καὶ ἑπομένη ἐστί, τοῦτο ἀρέσκει μοι. μεταξὺ δὲ ἐρωτῶ, πότερον ἡ D ὁμολογία ἐκείνη ἐδέχθη παρὰ τῆς συνόδου, ἢ οὔ.

Ἐφεσ. Ἐδέχθη ὡς ἰδία, οὐχ ὡς κοινή.

Ἰουλ. καρδ. Ἐδέξατο ὡς ἀληθῆ ἡ σύνοδος αὐτήν;

Ἐφεσ. Ἔχομεν ἱκανῶς τὰ ἠρωτημένα. πρὸς ὅλον τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο καὶ φιλαλήθως καὶ ἁπλῶς ἀποκρινόμενοι λέγομεν· ὅτι ὁ Χαρίσιος ἐκεῖνος οὐχ ἁπλῶς ἐνεκάλει τοῖς Νεστοριανοῖς, ὡς ἑτέραν πίστιν ἐκδεδωκόσιν, ἀλλὰ διὰ τρία ταῦτα. πρῶτον μέν, ὅτι τὴν ὑπ' ἐκείνων διεστραμμένην πίστιν ὡς κοινὸν μάθημα παρεδίδουν τοῖς ἐξ αἱρέσεων προσερχομένοις τῇ πίστει, ἀντὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ παραδοθείσης. τοῦτο δὲ E ἀνατρέχει προδήλως εἰς ἀτιμίαν τῆς ἁγίας συνόδου ἐκείνης, καὶ τῆς ὑπ' αὐτῆς ἐκτεθείσης πίστεως. δεύτερον, ὅτι ψευδῆ καὶ διεστραμμένα δόγματα ἐν ταύτῃ παρέσπειραν καὶ ἀσεβείας πλήρη· διὰ τοῦτο καὶ ἀπιστίαν μᾶλλον ἢ πίστιν ἐκείνην καλεῖ ὁ Χαρίσιος. τρίτον, ὅτι καὶ αὐτὸν τὸν Χαρίσιον μὴ δεχόμενον τὴν τοιαύτην ἔκθεσιν ὡς αἱρετικὸν ἤλαυνον. διὰ ταῦτα τοίνυν ὁ Χαρίσιος ἠναγκάσθη τὴν ἑαυτοῦ

si placet interrogationes missas facere: ita differes, & refelles ea tantum inspiciens, quæ scripta sunt. Si tamen lubet, dic omnino quod vis, & respondebo tibi. Summa porro dictorum meorum hæc est. Charisius obtulit synodo fidem suam, quæ sane catholica erat. Postea confictum a Nestorianis symbolum recitatum est. Synodus reprobavit confictum symbolum, non expositionem fidei a Charisio factam, Quod si Charisio non licuisset exponere, profecto synodus abrogasset illam, ac rejecisset. Dixi etiam, expositionem & confessionem fidei Charisii similem plane esse Nicæno symbolo, exceptis duabus aut tribus dictionibus, quæ etiam veræ sunt & piæ: si res aliter se habet, dicat tua reverentia.

Ephes. Convenimus plane: nam & ego hunc esse dixi sensum tuorum dictorum, si unum excipias; nempe Charisii fidem esse catholicam: erat enim catholica sensu tantum, non autem verbis; cum diversis ab ea quæ Nicææ tradita est, constet vocabulis: sed neque ab illis ut catholica probata est, verum ut congruens & sequens catholicam fidem, illius tamen propria. Ita se res habet, an non?

Jul. Card. Placet mihi quod dixisti, & admitto: admitto autem hoc quod dicam: expositionem scilicet, sive confessionem fidei Charisii congruere, quod attinet ad sensum, cum fide catholica, non autem juxta voces & syllabas, cum multam habeat varietatem. Ego vero cum dico fidem catholicam, intelligo veram. Quod autem fateris, expositionem sive confessionem Charisii consentire cum fide catholica, atque illam sequi, mihi placet. Interim quæro, utrum illa confessio recepta fuerit a synodo, necne?

Ephes. Recepta est ut propria, non ut communis.

Jul. Card. Recepit illam synodus ut veram?

Ephes. Satis interrogata percipimus: ad totum hoc argumentum veritatis studio candideque respondentes dicimus, Charisium non accusasse simpliciter Nestorianos, quod alteram fidem edidissent, sed propter hæc tria; primo, quod loco fidei Nicænæ perversam suam traderent fidem, veluti communem institutionem, iis qui accedebant ad fidem ex hæresibus: ex quo manifeste gravis injuria fiebat sanctæ illi synodo, & fidei quam ipsa ediderat. Secundo, quod inseruissent in ea prava & perversa, & plena impietatis dogmata: quapropter illam perfidiam potius quam fidem vocat Charisius. Tertio, quod & ipsum Charisius, qui expositionem illam non admittebat, persequerentur ut hæreticum. Ita propter hæc Charisius suam fidem exponere coactus est, prout voluit, & quibus verbis voluit, ut sese osten-

ostenderet cum Nicænis patribus convenire, & non ab re pati insectationes hæreticorum a recta fide aliena sentientium; hoc autem nunquam fuit interdictum, ut suam quis fidem exponat in ecclesia, prout vult ad illud tantum ostendendum, quid sentiat, non ad condendam confessionem & fidem catholicam: quod multo magis tunc licebat, quando nondum erat promulgatum interdictum. Constat enim in posterioribus quoque synodis multos ecclesiæ præsules variis temporibus suam exposuisse fidem, ut volebant, quibusque verbis volebant. Nam beatus Agatho, sicut vestra reverentia dixit, suam suorumque episcoporum fidem expositam misit ad sextam œcumenicam synodum: & ante illum beatus Hierosolymorum patriarcha Sophronius in sua ordinatione, hoc est promotione ad episcopatum, scriptam suæ fidei expositionem misit ad patriarcham Constantinopolitanum, quæ lecta est etiam in sexta synodo œcumenica. In universum quilibet archiepiscopus & patriarcha literas, quæ synodicæ appellantur, inter se dabant, nihil aliud continentes, quam rectæ fidei, suique sensus confessionem; quod in orientalibus ecclesiis hodieque fit usque ad hoc tempus: Nam tres alii patriarchæ post Constantinopolitanum, cum in sedibus collocantur, ad illum suæ fidei confessionem scribunt. In summa, hoc a principio fieri solitum perdurat etiam nunc. Proinde mirum non est, si & Charisius ob illam expositionem non fuit a synodo reprehensus: neque enim tradit illam ut catholicam fidem, quæ deberet a posteris servari, & esse in usu; sed tantum, ut dictum est, ad declarandum quid ipse sentiret. Si vero vos aliud quidpiam de illa expositione dicere habetis, avide audiemus. Quærimus igitur: Expositionem hanc tradidistis ut privatam confessionem, an vero ut communem institutionem, quæ debeat apud omnes Christianos locum symboli obtinere? peculiaria namque, ut diximus, nunquam fuere prohibita. Dic, si quid habes ad hæc dicere.

Jul. card. Primum tres reddidisti causas, propter quas asseris non fuisse ab illa synodo reprobatam expositionem Charisii, sed Nestorianorum. Prima est, quod Nestoriani traderent illud confictum symbolum loco Nicæni: altera, quod in conficto multa falsa & perversa continerentur dogmata: tertia, quod Charisium insectarentur, utpote aliter sentientem, & abhorrentem ab eorum dogmatibus. Ad primum ergo dicam aliqua, sicut in meo codice lego: Nestoriani composuerant symbolum, quod loco Nicæni tradebant: & videntur, ut ex actis colligo, ideo alterum symbolum illo posthabito tradidisse, quod Ni-

A πίστιν ἐκθέσθαι, ὡς ἠβούλετο καὶ οἷς ἐβούλετο ῥήμασιν, ἵνα δείξῃ ἑαυτὸν συμφωνοῦντα μετὰ τοῖς ἐν Νικαίᾳ πατράσι καὶ τὰ αὐτὰ φρονοῦντα, εἰκότως δὲ παρὰ τῶν αἱρετικῶν ἐλαυνόμενον, ὡς ἀλλότρια τῆς ὀρθῆς πίστεως ἐκείνων φρονούντων. τοῦτο δὲ οὐδέποτε κεκώλυται, τὸ τὴν ἑαυτοῦ πίστιν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐκτίθεσθαι ὡς βούλεται ἕκαστος, εἰς ἐπίδειξιν μόνον τοῦ ἑαυτοῦ φρονήματος, ἀλλ' οὐχ ὡς καθολικὴν ὁμολογίαν καὶ πίστιν· καὶ πολλῷ μᾶλλον τότε ἐξῆν, ὅτε οὐδὲ ὅρος ἔφθασεν ἐξενεχθῆναι. δῆλον γάρ ἐστι καὶ ἐν ταῖς μετὰ ταῦτα συνόδοις, ὅτι πολλοὶ τῶν ἡγουμένων τῆς ἐκκλησίας ἐξέθεντο B τὴν ἑαυτῶν πίστιν κατὰ καιροὺς, ὡς ἐβούλοντο, καὶ οἷς ἐβούλοντο ῥήμασι. καὶ γὰρ ὁ μακάριος Ἀγάθων, καθὼς ἡ ὑμετέρα αἰδεσιμότης εἴρηκε, τὴν ἑαυτοῦ ὁμολογίαν ἐκθέμενος μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἐπισκόπων, ἀπέστειλε πρὸς τὴν ἕκτην σύνοδον τὴν οἰκουμενικήν· καὶ πρὸ αὐτοῦ ὁ μακάριος πατριάρχης Ἱεροσολύμων Σωφρόνιος ἐν τῇ οἰκείᾳ καταστάσει. τουτέστιν ἐν τῇ εἰς τὴν ἐπισκοπὴν ἀνόδῳ, γράψας τὴν ἔκθεσιν τῆς ἑαυτοῦ πίστεως πρὸς τὸν πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως ἀπέστειλεν· ἥτις ἔκθεσις ἀνεγνώσθη καὶ αὐτὴ ἐν τῇ οἰκουμενικῇ ἕκτῃ συνόδῳ. καὶ ὅλως ἕκαστος τῶν ἀρχιεπισκόπων καὶ C πατριαρχῶν πρὸς ἀλλήλους ἀπέστελλον τὰ συνοδικὰ λεγόμενα γράμματα, οὐδὲν ἄλλο περιέχοντα ἢ τὴν ὀρθὴν πίστιν καὶ τὴν ὁμολογίαν τοῦ φρονήματος, καὶ μέχρι τοῦ νῦν τοῦτο γίνεται ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς ἐκκλησίαις. οἱ γὰρ μετὰ τὸν Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχαι τρεῖς ἕτεροι γράφουσιν ἐν ταῖς οἰκείαις καταστάσεσι πρὸς αὐτὸν τὴν ὁμολογίαν τοῦ ἰδίου φρονήματος. καὶ ὅλως ἐξ ἀρχῆς εἴωθε τοῦτο γίνεσθαι, καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἐπεκράτησε. διὰ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς ἐκθέσεως ἐκείνης τοῦ Χαρισίου θαυμαστὸν D οὐδὲν, εἰ μὴ ἐπετιμήθη παρὰ τῆς συνόδου. οὐ γὰρ ὡς καθολικὴν πίστιν αὐτὴν ἔδωκεν, οὐδὲ ὡς ὀφείλουσαν τηρεῖσθαι καὶ ἐνεργεῖσθαι παρὰ τῶν μετὰ ταῦτα, ἀλλ' ὡς ἐπίδειξιν μόνον τοῦ ἰδίου φρονήματος καθάπερ εἴρηται. εἰ δὲ ὑμεῖς ἄλλο τι ἔχετε λέγειν περὶ τῆς ἐκθέσεως ἐκείνης, ἀκουσόμεθα τοῦτο προθύμως. ἐρωτῶμεν οὖν, ὡς ἰδίαν ὁμολογίαν ἐπεδώκατε ταύτην τὴν ἔκθεσιν, ἢ ὡς κοινὸν μάθημα, καὶ παρὰ τοῖς Χριστιανοῖς ὀφεῖλον ἐπικρατεῖσθαι ὡς σύμβολον; τὰ γὰρ ἴδια οὐδέποτε κεκώλυται ὡς εἴπομεν. εἴ τι πρὸς ταῦτα ἔχεις εἰπεῖν, εἰπέ.

Ἰουλιανὸς καρδινάλις Πρῶτον τριττὰς ἀπέδωκας αἰτίας, δι' ἃς αἰ- E τίας λέγεις, ὅτι ἡ σύνοδος ἐκείνη οὐκ ἠθέτησε τὴν ἔκθεσιν τοῦ Χαρισίου, ἀλλὰ τὴν τῶν Νεστοριανῶν. ἡ πρώτη οὖν, ὅτι οἱ Νεστοριανοὶ παρεδίδουν τὸ σύμβολον ἐκεῖνο τὸ παραπλασθὲν ἀντὶ τοῦ συμβόλου τοῦ ἐν Νικαίᾳ. ἡ δευτέρα, ὅτι ἐν τῷ περιπλασθέντι περιείχοντο πολλὰ ψευδῆ καὶ διεστραμμένα δόγματα. ἡ δὲ τρίτη, ὅτι ἤλαυνον καὶ ἐδίωκον τὸν Χαρίσιον ὡς ἀλλότρια φρονοῦντα, καὶ μὴ τὰ ἐκείνων δόγματα. εἰς μὲν οὖν τὸ πρῶτον ἐρῶ τινα, καθὼς εὑρίσκω ἐν τῇ ἐμῇ βίβλῳ· ὅτι οἱ Νεστοριανοὶ συνέθεντο σύμβολον, καὶ ἐδίδουν ἀντὶ τοῦ ἐν Νικαίᾳ

συμ-

ANNO CHRISTI 1438.

συμβόλου, καὶ ὡς εὑρίσκω ἐν τοῖς πρακτικοῖς, φαίνεται ὅτι κατεφρόνουν τοῦ ἐν Νικαίᾳ, καὶ διὰ τοῦτο καταφρονοῦντες παρεδίδουν ἕτερον σύμβολον. οὕτω κεῖται ῥητῶς, ὅτι ἐλθόντες ἐν τῇ Φιλαδελφείᾳ τινὰς ἠπάτησαν, καὶ παροραθέντος τοῦ ἐν Νικαίᾳ, παρεδίδουν ἕτερον σύμβολον κακοδοξίας τοῖς ἁπλουστέροις. ὅθεν οὐκ ἦν ἡ τοιαύτη αἰτία, ἥτις παρεκίνησε τὴν σύνοδον ἀθετῆσαι τὸ σύμβολον τῶν Νεστοριανῶν, ἀλλ' ἡ αἰτία ἦν αὕτη, δι' ἣν ἠκύρωσε τὸ παραπλασθὲν σύμβολον, ὅτι περιεῖχε διεστραμμένα καὶ μυσαρὰ δόγματα τοῦ Νεστορίου. ὁ δὲ λόγος, ὅτι εἰ περιεῖχεν ἐκεῖνο τὰ ἀληθῆ δόγματα, οὐκ ἂν ἠθετήθη παρὰ τῆς συνόδου, ἀλλὰ μᾶλλον ἐδέξατο ἂν ἡ σύνοδος ἐκεῖνο· πρὸς δὲ τὴν δευτέραν αἰτίαν, ὁμολογῶ σοι κἀγὼ, ὅτι ἡ αἰτία ἐκείνη ἦν, ἥτις παρεκίνησε τὴν σύνοδον ἀθετῆσαι τὸ τοιοῦτον, ὅτι περιεῖχε τὰ ψευδῆ καὶ νόθα δόγματα. πρὸς δὲ τὴν τρίτην αἰτίαν, οὐ φαίνεται ἀρκοῦσα, οὐδ' ἦν τοιαύτη, ὥστε παρακινῆσαι τὴν σύνοδον ποιῆσαι, ἃ ἐποίησεν· ὁ δὲ λόγος, καὶ γὰρ ἡ σύνοδος οὐκ ἔσχε φροντίσαι, εἰ ὁ Χαρίσιος ἠλαύνετο παρὰ τῶν Νεστοριανῶν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐφρόντισεν, εἰ ἐν τῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως ἐναντία περιείχετο δόγματα. ὅθεν ἐξαιρουμένης τῆς πρώτης καὶ τῆς τρίτης αἰτίας, ἡ μέση ἦν αἰτία ἡ παρακινήσασα τὴν σύνοδον εἰς τὸ ἀθετῆσαι τὸ τῶν Νεστοριανῶν σίμβολον. ἐντεῦθεν εἶπεν ἡ αἰδεσιμότης σου, ὅτι οὐδέποτε κεκώλυκεν ἡ σύνοδος πρόσωπον ἰδίᾳ ἐκτιθέμενον τὴν ἑαυτοῦ ἔκθεσιν, ἕως ἂν μὴ ἐκπίπτῃ τῆς ὀρθῆς πίστεως. μετὰ ταῦτα προκομίζεις παράδειγμα τοῦ Ἀγάθωνος καὶ τοῦ Σωφρονίου, οἵτινες ἰδίως ἐκθέμενοι τὴν ἑαυτῶν πίστιν οὐκ ἠλέγχθησαν ἢ ἠθετήθησαν παρὰ τῆς συνόδου. ἀλλ' ἐνταῦθα γενομένῳ ἔπεισί μοι ἐρωτῆσαι, καὶ δὴ ἐρωτῶ· πότερον ὁ Ἀγάθων ἐκεῖνος ὁ Σωφρόνιος οἱ ἐκθέμενοι τὴν ἑαυτῶν ὁμολογίαν ἰδίᾳ, παρέβησαν τὴν κώλυσιν τῆς πίστεως, ἢ οὔ;

SESSIO XII.

cænum parvipenderent: in actis hæc ipsa verba leguntur: Cum Philadelphiam venissent, quosdam seduxerunt; & posthabito Nicæno tradebant simplicioribus alterum perversarum opinionum symbolum. Quare non fuit ea causa, quæ movit synodum ad improbandum Nestorianorum symbolum; sed illa, propter quam abrogavit confictum symbolum, fuit hæc; quod perversa & nefanda Nestorii dogmata continebat: ratio est, quod si vera continuisset dogmata, synodus illud non reprobasset, sed potius recepisset. Ad secundam rationem, fateor & ipse illud fuisse causæ, cur synodus tale symbolum reprobarit; nempe quod falsa & adulterina dogmata contineret. Ad tertiam respondebo, non videri causam sufficientem, aut ejus momenti, ut moverit synodum ad faciendum quod fecit: ratio est, quia non erat curandum synodo, si Charisium Nestoriani insectarentur; sed curavit potius, ne contraria dogmata in symbolo fidei continerentur. Itaque submota prima & tertia causa, media fuit, quæ permovit synodum ad reprobandum symbolum Nestorianorum. Hinc ait tua reverentia, synodum nunquam prohibuisse, ne quis suam expositionem privatim edat, dummodo a recta fide non deflectat. Deinde profers exemplum Agathonis & Sophronii qui editis privatis suæ fidei expositionibus non fuere a synodo redarguti, seu rejecti. Sed hic lubet quærere, & quæro; an Agatho ille & Sophronius, qui suam exposuere confessionem, interdictum fidei violaverint, necne?

Ephes.

Οὐδαμῶς, οὐ γὰρ προσέθηκαν ἐν τῷ κοινῷ συμβόλῳ, ἀλλ' ἔξω, καὶ ἰδίᾳ ἐκθέμενοι τὰς ἑαυτῶν ὁμολογίας οὐχ ὑπάγονται τῷ τῆς συνόδου ὅρῳ. εἴρηται γὰρ, ὅτι τὸ ἰδίᾳ τὴν ἑαυτοῦ πίστιν ἐκτίθεσθαι οὐ κεκώλυται, τὸ δὲ ἀντὶ τοῦ συμβόλου ταύτην παραδιδόναι, ἢ ἐν τῷ συμβόλῳ τι παρεμβάλλειν, τοῦτο κεκώλυται.

λ' καρδ.

Ἀρέσκει μοι, ὅτι ἡ αἰδεσιμότης σου λέγει, ὅτι οὔτε ὁ Ἀγάθων, οὔτε ὁ Σωφρόνιος, οὔτε ὁ Χαρίσιος παρέβησαν τὴν κώλυσιν ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς ἑαυτῶν πίστεως. πρὸς δὲ τὴν ἐρώτησιν ἀπολογοῦμαι, ὅτι ὁ Χαρίσιος παρεδίδου τὴν ἔκθεσιν καὶ ὁμολογίαν τῆς ἑαυτοῦ πίστεως, ὡς ἀληθῆ καὶ συμφωνοῦσαν τῇ καθολικῇ πίστει· παρεδίδου μέντοι τὴν ἔκθεσιν τῆς πίστεως, οἱονεὶ νομοθετῶν ἐκεῖνος τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ δι-

Ephes.

Minime, quia nihil communi symbolo addiderunt, sed extra, & privatim expositis suis confessionibus decreto synodi non obstringuntur: dictum est enim, non fuisse cuiquam prohibitum privatim exponere suam fidem; sed eam pro symbolo tradere, aut symbolo quidpiam interserere, hoc prohibitum est.

Jul. card.

Placet mihi quod ait tua reverentia, neque Agathonem, neque Sophronium, neque Charisium discessisse ab interdicto per suæ fidei expositionem. Ad illud autem quod quæsivisti respondeo; Charisium tradidisse expositionem & confessionem suæ fidei, veram, & fidei catholicæ consonam; non ut expositionem fidei, quasi legem ipsi daret ecclesiæ; traderetque symbolum, quo uterentur omnes: neque enim ipsius erat docere po-

SESSIO XII.

populos, & communis fidei formam præscribere, sed suæ tantum fidei specimen dare. Itaque satis est, nihil esse ab illo commissum contra interdictum. Quapropter aut catholicæ ecclesiæ, aut ei qui catholicam docet ecclesiam, instruendique populos habet potestatem, hæc etiam erit plane facultas, ut addat symbolo, cum fuerit opus. Sufficit hoc, universali ecclesiæ non esse interdictum.

Ephes. Habemus hoc abs te, Charisium non fuisse redargutum, cum nihil reprehensione dignum commisisset: non ergo sequitur patres Ephesinæ synodi concessisse licentiam volentibus immutare symbolum, quod illi non fuerit interdictum. Atque ita primum tuum argumentum dilutum est. An vero talem facultatem habeat catholica ecclesia, immutandi scilicet commune symbolum, in aliis disputationibus Deo favente, & tempore permittente, examinabimus: sed illud quæro, an Charisio quidem non licuerit hoc facere; illis vero Nestorianis, si recte crederent, hoc licuisset. Dixisti enim prius de hoc: declara igitur quod dixisti. Licebatne Nestorianis, si rectam fidem tenerent, Nicænum quidem symbolum postponere, suum vero tradere in baptismo? Nunc enim dicis, universalem ecclesiam posse hoc facere: num ergo talem & illi facultatem habebant, an non?

Jul. card. Duas proposuisti quæstiones, quarum prior prætermittenda non est. Primum dixisti; Decretum interdicti velle, cuivis esse vetitam immutationem, aut subrogationem alterius symboli. Hinc illud sequi videtur, quod & tua concessit reverentia; non prohibere synodum, quin suam quisque confessionem exponat, prout voluerit.

Ephes. Dum nihil a recta confessione decedat; dumque commune symbolum non infestet.

Jul. card. Sufficiat in præsens, Ephesinam synodum nequaquam interdixisse, ne quivis suam fidem exponat, uti voluerit. Antequam vero progrediamur ulterius, volo quamdam apologiam objicere, sive contradictionem, quæ in libro & in ipsa litera reperitur: textus sic habeat; Nemini liceat proferre, &c. quæ tu verba si ita intelligis, ut sit sensus, Nemini liceat aliis verbis eamdem fidem exponere: Hoc posito, animadvertat tua reverentia quo feramur: nam in ipso decreto interdicitur omnibus, & ad finem fit mentio, aut ne clerico, aut laico liceat, &c. Quare si verba hæc aliam fidem interdicunt juxta illum sensum, quem iis tradit tua reverentia, sequitur plane contradictio. Concedis enim, licere cuivis suæ fidei confessionem exponere quibuscumque voluerit verbis: deinde infers decretum, de episcopis & clericis differens, quod ad laicos etiam extenditur. Quocirca ex iis quæ dicis, hæc inter se pugnant.

ANNO CHRISTI 1438.

A δοὺς σύμβολον, ὡς ἂν ἐκείνῳ πάντες χρῶνται. οὐ γὰρ ἐκείνου ἴδιον τὸ διδάσκειν τοὺς λαοὺς, καὶ παραδιδόναι τύπον τῆς κοινῆς πίστεως, ἀλλὰ μόνον ἐκτιθέναι τῆς ἑαυτοῦ πίστεως γνώρισμα. ὅθεν ἀρκεῖ μοι, ὅτι οὐκ ἐποίησεν ἐκεῖνος κατὰ τῆς κωλύσεως. ἐντεῦθεν ἢ ἡ καθολικὴ ἐκκλησία, ἢ ὁ διδάσκων τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἔχων ἄδειαν διδάσκειν τοὺς λαοὺς, ἔχει καὶ ταύτην πάντως τὴν ἐξουσίαν τοῦ προστιθέναι ἐν τῷ συμβόλῳ ἡνίκα δεήσει. ἀρκεῖ τοῦτο, ὅτι ἀπὸ τῆς κοινῆς ἐκκλησίας οὐ κεκώλυται.

Ephes. Τοῦτο ἔχομεν ἀπὸ σοῦ, ὅτι ὁ Χαρίσιος οὐκ ἐπετιμήθη, μηδὲν ἔχων ἐπιτιμήσεως ἄξιον. οὐκ B ἄρα φαίνεται, ἀπὸ τοῦ μὴ κωλυθῆναι ἐκεῖνον, ὅτι οἱ πατέρες οἱ ἐν Ἐφέσῳ ἐδίδουν ἄδειαν τοῖς μεταποιεῖν βουλομένοις τὸ σύμβολον· καὶ οὕτως ἀνῄρηται τὸ πρῶτον τῶν σῶν ἐπιχειρημάτων. εἰ δὲ ἡ καθολικὴ ἐκκλησία ἔχει τοιαύτην ἄδειαν, τουτέστι μεταποιεῖν τὸ κοινὸν σύμβολον, ἐν ἑτέραις διαλέξεσι, Θεοῦ διδόντος, καὶ τοῦ καιροῦ συγχωροῦντος ἐξετάσομεν. ἐκεῖνό γε μὴν ἐρωτῶ, ἆρα ὁ μὲν Χαρίσιος οὐκ εἶχεν ἄδειαν ποιεῖν, ἐκεῖνοι δὲ οἱ τὰ Νεστορίου φρονοῦντες εἶχον ἄδειαν ποιεῖν τοῦτο, εἴπερ ὀρθῶς ἐφρόνουν. ἔφθασας γὰρ εἰπεῖν περὶ τούτου πρότερον· σαφήνισον οὖν ὅπερ εἴρηκας. ἐξῆν τοῖς Νεστοριανοῖς, εἴπερ ὀρθῶς ἐφρόνουν, C παραλιπεῖν μὲν τὸ ἐν Νικαίᾳ σύμβολον, διδόναι δὲ τὸ ἑαυτῶν ἐν τῷ βαπτίσματι; νῦν γὰρ λέγεις, τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν δύνασθαι τοῦτο ποιεῖν, ἆρα δὲ καὶ ἐκεῖνοι εἶχον τοιαύτην ἄδειαν, ἢ οὔ;

Jul. card. Δύο τινὰς ἐρωτήσεις ἐποιήσω, καὶ ἡ μὲν πρώτη οὐ δεῖ παραλειφθῆναι. πρῶτον εἶπες, ὅτι ὁ ὅρος τῆς κωλύσεως οὐ βούλεται ἔχειν τινὰ ἄδειαν μεταποιεῖν, ἢ μετατιθέναι ἕτερον σύμβολον. ἐντεῦθεν δοκεῖ τοῦτο, ὡς καὶ ἡ σὴ αἰδεσιμότης ὡμολόγησεν, ὅτι ἡ σύνοδος οὐ κωλύει ἐκτιθέναι ἕκαστον τὴν ἑαυτοῦ ὁμολογίαν ὡς βούλεται.

Ephes. D Ἕως ἂν μὴ ἐκπίπτῃ τῆς ὀρθῆς ὁμολογίας, καὶ ἕως ἂν μὴ ἐνοχλῇ τὸ κοινὸν σύμβολον.

Jul. card. Κατὰ τὸ παρὸν ἀρκείτω, ὅτι ἡ σύνοδος ἡ ἐν Ἐφέσῳ οὐ κωλύει ἕκαστον ἐκτιθέναι τὴν τῆς ἑαυτοῦ πίστεως ἔκθεσιν ὡς βούλεται. καὶ ἵνα μὴ χωρῶμεν περαιτέρω, βούλομαι ἀντεισάξαι ἀπολογίαν τινὰ, ἢ ἀντίφασιν τὴν ἀντικειμένην ἐν τῷ βιβλίῳ καὶ ἐν τῷ γράμματι. τὸ κείμενον φησὶν οὕτω. μηδενὶ ἐξεῖναι προφέρειν, καὶ τὰ λοιπά. σὺ δὲ νοεῖς, ἄλλοις ῥήμασι συντιθέναι, τὴν αὐτὴν μέντοι οὖσαν. τούτου δοθέντος, E σκοπείτω ἡ σὴ αἰδεσιμότης ποῖ φερόμεθα. καὶ γὰρ ἐν αὐτῷ τῷ ὅρῳ κωλύονται πάντες, ὅμως καὶ ἐν τῷ τέλει τοῦ αὐτοῦ ποιεῖται μνείαν, μὴ ἐξέσω μήτε κληρικῷ, μήτε λαϊκῷ, καὶ τὰ ἑξῆς, ὥστε εἰ τὰ ῥήματα ταῦτα ἔχουσιν ἑτέραν πίστιν, ἣν αὐτοῖς ἡ αἰδεσιμότης σου δίδωσιν, ἕπεται ἐναντίον καὶ ἀντιφάσκον. δίδως γὰρ τοῦτο, ὅτι ἔξεστιν ἑκάστῳ ἐκτιθέναι τῆς ἑαυτοῦ πίστεως ὁμολογίαν, ὁποίοις ῥήμασι βούλεται· εἶτα ἐπάγεις τὸν ὅρον λέγων περὶ ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν, ὅστις ὅρος ἐκτείνεται μέχρι καὶ λαϊκῶν· καὶ

ἀφ'

ANNO CHRISTI 1438.

SESSIO XII.

ἀφ' ὧν λέγεις περὶ ταῦτα, ἐναντιοῦται ταῦτα ἀλλήλοις. ὅσον δὲ ἀνήκει πρὸς τὸν ἀληθῆ νοῦν, ἐγὼ ἔδωκα ἀποχρώντως γεγραμμένα. καὶ γὰρ τὸ κείμενον τοῦ ὅρου λέγει, μηδενὶ ἐξεῖναι ἑτέραν πίστιν, ὡσανεὶ πίστιν ᾗ τινι ὀφείλουσι χρῆσθαι οἱ μετὰ ταῦτα· τὸ δέ, ἑτέραν πίστιν, νοεῖται τό, οἱονεὶ ἐναντίαν. αὖθις οὐ λέγει τὸ κείμενον, μηδενὶ ἐξεῖναι προσθεῖναι ἢ προφέρειν, ἢ δημοσίᾳ, ἢ κοινῇ * διῃρημένως, ἀλλ' ἁπλῶς μηδενὶ ἐξεῖναι, καὶ τὰ λοιπά. ὅτι δὲ ῥήματα ταῦτα οὐ νοοῦνται οὕτως, εἰ μὴ περὶ ἐναντίας, φαίνεται προδήλως ἀφ' ὧν ἐπράχθησαν ἐν τῇ τῆς αὐτῆς συνόδου ἐκθέσει. καὶ γὰρ συνελθόντων τῶν ἐπισκόπων, ἐῤῥέθη· ἀναγνωσθήτω τὸ σύμβολον, καὶ ἐπενεχθήτωσαν οἱ λόγοι περὶ τοῦ συμβόλου τοῦ ἀναγνωσθέντος· καὶ ὅσοι τῶν λόγων τῶν ἐπενεχθησομένων εὑρεθῶσι σύμφωνοι, δεχθήτωσαν καὶ δοκιμασθήτωσαν· ὅσοι δὲ μὴ σύμφωνοι τῆς ἀληθείας, ἀποδοκιμασθήτωσαν. ὅθεν ἡ αὐτὴ σύνοδος πάντως ἐπάγει τὸν ὅρον τοῦτον σύμφωνον τοῖς προειρημένοις, ὅσα μὲν εἰσὶ σύμφωνα δεχθῶσιν, ὅσα ἐναντία ἀρθῶσιν. ὅθεν ἀπὸ τούτων φαίνεται, ἑτέραν πίστιν λέγειν, μὴ τὴν ἀληθῆ, ἀλλὰ τὴν ἐναντίαν καὶ ἀντιφάσκουσαν. δυναίμην ἂν καὶ ἄλλοις πολλοῖς ῥήμασι παραστῆσαι τοῦτο, ὅμως ἐπιδὴ γεγραμμένως ἐξέδωκα πρὸς ὑμᾶς διὰ πλειόνων λόγων, ἵνα μὴ ἀνατρέπω τὴν τάξιν, καὶ ἀπέδειξα ἀπὸ τῶν γραμμάτων ἀναγκαίως, ὅτι τό, ἑτέραν, φησὶν ἐναντίαν, τούτων παραλειφθέντων νῦν ἀποκρινοῦμαι πρὸς τὰς δύο σου ἐρωτήσεις. πρὸ τοῦ οὖν ἐλθεῖν με εἰς τὴν ἀπολογίαν, δέον ἐστὶ ποιήσασθαι μνείαν περί τινος λόγου, δηλονότι, ὅτι ταῦτα πάντως ἐλέγοντο καὶ ἐπράττοντο ἐν τῇ συνόδῳ, οὔπω τεθέντος τοῦ τῆς κωλύσεως ὅρου. πρὸς τοῦτο οὖν λέγω, ὅτι ἕτοιμός εἰμι ἀποδεῖξαι καὶ διὰ τῶν πρακτικῶν τῆς τρίτης συνόδου καὶ τῆς ἑβδόμης, ὅτι ἡ κώλυσις αὕτη καὶ πρὸ τῆς τρίτης ἦν. καὶ εἴπερ ἀρέσκει ἐρῶ τὰ τοιαῦτα νῦν. ἵνα δὲ μὴ δόξω τὴν ἀπόκρισιν φεύγειν τῆς σῆς ἐρωτήσεως, ἀπολογήσομαι καὶ πρὸς αὐτά. ἠρώτησας πρῶτον, ὅτι * ὁ Χαρίσιος διὰ τοῦτο ἀνεκλητεύθη, καὶ ἔλαβεν ἄδειαν, ὅτι οὐκ εἶχεν ἄδειαν ποιῆσαι ἕτερον σύμβολον. ἔδοξας γὰρ ἀνελεῖν τὸν λόγον τὸν ἐμόν, ὅτι οἱ Νεστοριανοὶ διὰ τοῦτο ἐνεκλήθησαν, ὅτι ἐποίησαν ἕτερον σύμβολον, καὶ εἶπας καθαρῶς, ὅτι εἰ ἦν ὀρθόν, οὐκ ἂν ἐπετιμήθησαν παρὰ τῆς συνόδου. τοῦτο αὐτὸ καὶ πάλιν ἀπολογοῦμαι, ὅτι εἴπερ τὸ παραπλασθὲν σύμβολον ὑπὸ τῶν Νεστοριανῶν ἦν ὀρθόν, ἔμεινεν ἂν καὶ τοῦτο ὥσπερ τοῦ Χαρισίου, καὶ τοῦ Ἀγάθωνος, καὶ τοῦ Σωφρονίου. καὶ γὰρ ἀθετεῖται ἐκεῖνο, ἐπειδὴ περιέχει ἐν ἑαυτῷ διεστραμμένα καὶ νόθα δόγματα. πρὸς τὸ δεύτερον, ὅτι εἴπερ εὑρέθη ἀληθές, οὐκ ἂν ἠθετήθη, λέγεις ὅτι οὐκ εἶχον ἄδειαν οἱ Νεστοριανοί.

* ἢ διῃρη...ως.

* ...σ, εἴπερ ὁ ...ρίσιος.

Ἐκεῖνο τὸ σύμβολον ἀνομοίως εἶχε τῷ τοῦ Χαρισίου. καὶ τοῦ Ἀγάθωνος, καὶ τοῦ Σωφρονίου, διότι ἐκεῖνο ὡς κοινὸν μάθημα ἐξεδίδοτο τοῖς ἐπιστρέφουσιν ἐξ αἱρέσεων ἀντὶ τοῦ ἐν Νικαίᾳ συμβόλου· ταῦτα δὲ οὐχ οὕτως· οὐ γὰρ ὡς κοινὰ σύμβολα οὔτε τῇ ἐκκλησίᾳ παρεδό-

A Quod autem ad verum attinet ſenſum, ego ſatis declaravi in ſcriptis: nam verba decreti: Nemini liceat alteram fidem: intelligenda ſunt de fide, qua debeant uti poſteri: illud vero, Alteram, accipiendum eſt, quaſi diceret, contrariam. Rurſus in textu non legitur, Nemini liceat addere, aut proferre, ſive publice, ſive conjunctim, ſive ſeparatim; ſed ſimpliciter, Nemini liceat, &c. Quod vero hæc verba non niſi de fide contraria intelligantur, liquido conſtat ex actis ejuſdem ſynodi. B Cum enim epiſcopi conveniſſent, dictum eſt: Recitetur ſymbolum, deinde proferantur ſermones de recitato ſymbolo; Et qui ſymbolo conſonant, recipiantur & approbentur: qui vero diſſentiunt a veritate, rejiciantur. Infert igitur ſynodus decretum procul dubio prædictis reſpondens, ut recipiantur quæ conveniunt, contraria vero tollantur. Ex quibus patet, alteram fidem dici, non quæ vera eſt, ſed quæ contraria & contradicens. Multis aliis verbis hoc idem probare poſſem; ſed quia ſcripturam vobis tradidi, in qua latius C hac de re diſſerui, demonſtravique neceſſario ex textu, fidem quæ contraria eſt, vocari alteram, ne pervertam ordinem, his omiſſis reſpondebo nunc ad illa duo, quæ quæſiſti: ſed priuſquam reſponſionem aggrediar, illud prætermittendum non eſt, hæc ſine dubio dicta & facta eſſe in ſynodo, nondum poſito interdicti decreto, Ad hoc ergo dico, me paratum eſſe ex actis tertiæ & ſeptimæ ſynodi demonſtrare, hoc interdictum fuiſſe poſitum etiam ante tertiam ſynodum. Et ſi placet, jam de hoc diſputabo: ſed ne videar evitare D reſponſionem ad tua quæſita, his quoque ſatisfaciam. Quæſiſti primum, an eſſet reprehendendus Chariſius aſſumendo ſibi licentiam, cum non haberet facultatem condendi alteram ſymbolum. Etenim viſus es meam deſtruxiſſe rationem, eo quod Neſtoriani accuſati propterea ſint, quod alterum confecerint ſymbolum; dixiſti aperte, ſi pium extitiſſet, futurum fuiſſe ut nunquam arguerentur a ſynodo. Hoc idem rurſus reſpondeo; confictum a Neſtorianis ſymbolum, ſi pium eſſet, manſurum illud etiam fuiſſe, ſicut Chariſii, Agathonis, & Sophronii ſymbolum: Illud enim reprobatur, quia perverſa & adulterina E continet dogmata. Ad ſecundum; quod ſi verum esset, reprobatum non fuisset; aſſeris Neſtorianos facultatem non habuiſſe.

Symbolum illud diſſimile erat Chariſii, Agathonis, & Sophronii ſymbolo; nam illud ut comunis inſtitutio tradebatur iis, qui ex hæreſibus convertebantur, loco Nicæni ſymboli; hæc vero non item: neque enim ut communis inſtitutio tradita ſunt eccleſiæ, neque per illa

Ephes.

 illa baptizari quoſpiam ſtatutum eſt: quare non eſt eadem illius & iſtorum ratio, licet illud ſymbolum eſſet orthodoxum: ſed illud merito reprobatum & abrogatum ſuiſſet, etiamſi eſſet orthodoxum; hæc autem minime, idque jure ac merito; non ſunt enim tradita ut communia, ſed ut propriæ privatæque expoſitiones. Tu vero ex tuis verbis videris illis tantum tribuere facultatem immutandi ſymbolum, ſi fuiſſent orthodoxi: nam Chariſius & reliqui ſymbolum non attigerunt.

Jul. card. E contrario, Chariſius, in expoſitione ſua & Nicænum & Conſtantinopolitanum ſymbolum attigit; ait enim: Et in Spiritum ſanctum paracletum, Spiritum veritatis, conſubſtantialem Patri & Filio: quæ verba neque in Nicæno, neque in Conſtantinopolitano ſymbolo habentur. Quoniam vero exordiendo dixiſti, pro certis habitum iri quæcumque a te dicta nulla noſtra reſponſione fuerint rejecta, propterea noli congerere multitudinem argumentorum, ſed profer ſingula; ad quæ etiam reſponſiones habebis. Dico igitur, ſymbolum Neſtorianorum nullam habiturum fuiſſe diſſimilitudinem cum ſymbolo Chariſii, Sophronii, & Taraſii, ſi veritatem omnem in ſe contineret. Tua porro reverentia non debet alium ſenſum tribuere legi præter eum, qui extat in ipſa. Synodus, ac decretum idcirco abrogat & rejicit ſymbolum Neſtorianum, quia multa & perverſa continebat dogmata. Hoc igitur debet attendere tua reverentia. Nam tradi ſymbolum a privata perſona catholicæ eccleſiæ, quo illa utatur, prohibitum eſt. Verum per hoc prohibetur, alteram fidem ſeu confeſſionem, hoc eſt, contrariam proferri ſeu componi. An vero poſſit quiſpiam tradere ſymbolum catholicæ eccleſiæ, quo omnes utantur, ex hoc decreto non eſt prohibitum, ſed ex alio interdicto: interdictum quippe eſt alia ratione, quia non tenetur hoc facere, ſive obſequi, aut obedire illis, qui nullam hujuſmodi facultatem habent. Eſt præterea alia quoque ratio; nam in tradendis inſtitutionibus, aliiſque omnibus eccleſiaſticis conſtitutionibus inferiores eccleſiæ debent ſanctam & catholicam ſequi eccleſiam.

Ephes. Rurſum ad prius dicta te confers, quod ſit facultas catholicæ eccleſiæ immutandi ſymbola, ſi conferatur cum ſibi ſubditis particularibus eccleſiis; ſed ad prius illud dictum nondum clarius reſpondiſti, An jus haberent Neſtoriani, ſi catholici eſſent, tradendi aliud ſymbolum. Reſpondeas clare, ut hoc concluſo progrediamur ulterius.

Jul. card. Satis mihi videor ad propoſitum reſpondiſſe.

Ephes. Quæro habentne facultatem Neſtoriani tradendi aliud ſymbolum baptizan-

A θησαν, οὔτε δι' αὐτῶν βαπτίζεσθαί τινας ὡρίσθη. ὥστε οὐχ ὑπάγεται ταῦτα κἀκεῖνο τῷ αὐτῷ λόγῳ, εἴπερ τὸ αὐτὸ σύμβολον ὀρθόδοξον ἦν· ἀλλ' ἐκεῖνο εἰκότως ἂν ἀνετράπη καὶ ἐκωλύθη, εἰ καὶ ὀρθόδοξον ἦν. ταῦτα δὲ εἰκότως οὐκ ἐκωλύθησαν, ἐπειδὴ οὐχ ὡς κοινὰ παρεδόθησαν, ἀλλ' ὡς ἴδιαι καὶ μερικαὶ ἐκθέσεις. ὥστε ἐξ ὧν λέγεις, δοκεῖς ἐκείνοις μόνοις διδόναι τὴν ἄδειαν μεταποιεῖν τὸ σύμβολον, εἴπερ ὀρθόδοξοι ἦσαν· ὁ γὰρ Χαρίσιος καὶ οἱ λοιποὶ τοῦ συμβόλου οὐχ ἥψαντο.

Ἐξ τοῦ ἐναντίου, ὁ Χαρίσιος ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς ἑαυτοῦ πίστεως ἥψατο καὶ τοῦ ἐν Νικαίᾳ B καὶ Κωνσταντινουπόλει συμβόλου. λέγει γάρ· καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, τὸ ὁμοούσιον πατρὶ καὶ υἱῷ, ἅπερ οὐ κεῖται οὔτε ἐν τῷ ἐν Νικαίᾳ συμβόλῳ, οὔτε ἐν τῷ ἐν Κωνσταντινουπόλει. ἐπειδὴ δὲ εἶπας ἐν τοῖς προοιμίοις, ὅτι ὅσα ἂν εἴποις, καὶ παρ' ἡμῶν οὐδὲν ἀποκριθήσεται, ἔσται ἡμῖν ὡς ὁμολογούμενα, διὰ τοῦτο μὴ λέγε πλῆθος ἐπιχειρημάτων, ἀλλ' ἓν ἕκαστον, καὶ πρὸς τοῦτο ἕξεις καὶ τὰς ἀποκρίσεις. λέγω δὲ, ὅτι οὐδεμία ἀνομοιότης ἦν μεταξὺ τοῦ τῶν Νεστοριανῶν συμβόλου καὶ τοῦ Χαρισίου, καὶ τοῦ Σωφρονίου, καὶ τοῦ Ταρασίου, εἴπερ ἐκεῖνο τὸ τῶν Νεστοριανῶν περιεῖχεν ἐν ἑαυτῷ πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. ἡ δὲ C αἰδεσιμότης σου οὐκ ὀφείλει λαμβάνειν ἑτέραν διάνοιαν τοῦ νόμου παρὰ τὴν ἐν αὐτῷ κειμένην. διὰ ἡ σύνοδος δι' αὐτὸ, λέγω, καὶ ὁ ὅρος διὰ τοῦτο ἀθετεῖ καὶ ἀποδοκιμάζει τὸ τῶν Νεστοριανῶν σύμβολον, διότι εἶχεν ἐν ἑαυτῷ πολλὰ καὶ διεστραμμένα δόγματα, ὥστε ἡ αἰδεσιμότης σου προσέχειν ὀφείλει τῷ τοιούτῳ. τὸ γὰρ παραδίδοσθαι σύμβολον ἐν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ ἀπὸ μερικοῦ προσώπου, ὥστε χρῆσθαι τὴν καθόλου ἐκκλησίαν ἐκείνῳ, τοῦτο κεκώλυται. ἀλλ' ἀπὸ τούτου κωλύεται, ἑτέραν πίστιν, ἢ ὁμολογίαν, δηλονότι ἐναντίαν προφέρειν ἢ συντιθέναι. πότερον δέ ἔχοι ἄν τις παραδοῦναι σύμ- D βολον τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, ὥστε πάντας ἐκείνῳ χρῆσθαι, τοῦτο ἀπὸ ὅρου οὐ κεκώλυται, ἀλλὰ, κεκώλυται ἀφ' ἑτέρας κωλύσεως. κωλύεται δέ τοῦτο διά τινος ἄλλου λόγου, ἐπειδὴ οὐκ ἐνέχεται ποιεῖν, ἢ ὑπηρετεῖν, ἢ ὑπακούειν ἐκείνοις, οἵ τινες κατὰ ταῦτα οὐκ ἔχουσιν ἄδειαν. εἶτα ἐστι καὶ ἕτερος λόγος, ὅτι ἐν τῇ παραδόσει τῶν λόγων καὶ πάντων τῶν ἄλλων τῶν ἐκκλησιαστικῶν διατάξεων ὀφείλουσιν αἱ καταδεέστεραι ἐκκλησίαι ἀκολουθεῖν τῇ ἁγίᾳ καὶ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ.

Ἐφεσ. Πάλιν ἐπανῆλθες πρὸς τὰ πρότερον εἰρημένα, ὅτι ἡ καθολικὴ ἐκκλησία ἔχει ἄδειαν E μεταποιεῖν τὰ σύμβολα πρὸς τὰς ὑπ' αὐτὴν μερικάς· πρὸς ἐκεῖνο δὲ τὸ πρότερον εἰρημένον οὔπω καθαρώτερον ἀπεκρίθης, πότερον οἱ Νεστοριανοὶ εἰ καὶ ὀρθόδοξοι ἦσαν, εἰ αὐθεντίαν εἶχον παραδιδόναι ἕτερον σύμβολον. ἀπόκριναι καθαρῶς ἵνα ἑξῆς χωρήσωμεν τοῦτο συμπεράναντες.

Ἰουλ. καρδ. Ἐμοὶ φαίνεται, ὅτι ἀρκούντως ἀπελογήθην πρὸς τὸ προκείμενον.

Ἐφεσ. Ἐρωτῶ, πότερον εἶχον ἄδειαν οἱ Νεστοριανοὶ παραδιδόναι ἕτερον σύμβολον, ἵνα βαπτίζωνται.

ANNO CHRISTI 1438. SESSIO XII.

Ἰυλ. καρδ. τινι. τὰ γὰρ ἄλλα οὔτε σύμβολα ἦσαν, οὔτε ὠνομάσθησαν, οὔτε ἐδόθησαν, οὔτε ἐστέρχθησαν, ὥστε βαπτίζεσθαι δι' αὐτῶν.

Ἀποκρίνομαι, τὸ ἴδιον καὶ τὸ μερικὸν παραδιδόναι ὡς κοινὸν, τοῦτό ἐστι ψευδές. οἱ Νεστοριανοὶ ἠδυνήθησαν ἂν ἐκθεῖναι σύμβολον, εἴπερ αὐτὸ ἐξέθεντο ὀρθῶς, καὶ ἠδυνήθησαν χρῆσθαι ἐκείνῳ καὶ προφέρειν. εἰ δὲ εἶπον ὅτι τοῦτό ἐστι κατὰ * τὸ ἐν Νικαίᾳ καὶ τῇ διανοίᾳ καὶ τῷ ῥήματι, οὐκ εἶπον ἀληθές. ἀλλὰ προφέρειν καὶ ἔτι ἠδυνήθησαν ἄν.

* ἴσ. τὸ ἐν Νικαίᾳ

Ἐφεσ. Ἐκεῖνοι ὡς κοινὸν προέφερον, ἐπειδὴ δι' αὐτοῦ ἐβάπτιζον τοὺς ἐξ αἱρέσεων ἐπιστρέφοντας, σιωπῶντες τὸ ἐν Νικαίᾳ. ἆρα εἶχον ἄδειαν τοῦτο ποιεῖν, εἴπερ ὀρθόδοξον ἦν;

Ἰυλ. καρδ. Πολλὰ ἀπελογησάμην καὶ σαφῶς ἤδη, καὶ πάλιν λέγω· ἠδύναντο μὲν προφέρειν εἴπερ ὀρθὸν ἦν, παραδιδόναι δὲ τὸ μερικὸν καὶ ἴδιον ὡς κοινὸν, τοῦτο οὐκ ἂν ἐξῆν.

Ἐφεσ. Τοῦτο ἄρα ἔλεγον, ὅτι διὰ τὴν τοιαύτην αἰτίαν παραδοῦναι οὐκ ἐξῆν. οὐδὲ γὰρ ὤφειλε παραδίδοσθαι τοῦτο ὡς κοινὸν μάθημα ἀντὶ τοῦ ἐν Νικαίᾳ συμβόλου. εἰ δὲ καὶ ὅλως εἶχον ἄδειαν τοῦτο ποιεῖν, εἴρηται καὶ ἀπὸ τοῦ μήπω ἐξενεχθῆναι τὸν ὅρον, εἰκότως καὶ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν ἐξηνέχθη ὁ ὅρος παρὰ τῆς συνόδου, ἵνα μὴ ἔχωσιν ἄδειαν καὶ οἱ Νεστοριανοὶ καὶ οἱ ἕτεροι· ἐπειδὴ ἡ τοιαύτη ἄδεια ἐγένετο τοῦ παρενθεῖναι τὰ ψευδῆ καὶ διεστραμμένα δόγματα, ἴσως διότι οὐκ ἐξηνέχθη ὁ ὅρος, εἰ γὰρ μὴ εἶχον τὴν τοιαύτην ἄδειαν τοῦ μεταποιεῖν, οὐκ ἂν τὰ τοιαῦτα ἐνέσπειραν. διὰ τοῦτο προνοουμένη ἡ σύνοδος τοῦ μηκέτι ἑξῆς τοιοῦτόν τι γίνεσθαι τὸν τοιοῦτον ὅρον ἐξήνεγκε, καθόλου διοριζομένη, μηδένα τολμᾶν διδάσκειν ἑτέραν πίστιν παρὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ δεδομένην. τοῦτο γὰρ συνεῖδεν αἴτιον γεγονέναι τοῦ τὰ ψευδῆ καὶ διεστραμμένα δόγματα ἐν τῷ συμβόλῳ τίθεσθαι. ὥστε καὶ ἀπὸ τῆς τοιαύτης ἐξουσίας, ἣν εἶχον οἱ πατέρες ἐκεῖνοι, φαίνεται, πρὸς τοῦτο φέρειν τὴν διάνοιαν τῶν πατέρων, καθόλου τὸ μηδένα τολμᾶν ἑτέραν πίστεως ἔκθεσιν συντιθέναι. τοῦτο μὲν ἐκ τῶν σῶν λόγων ὥσπερ τι πόρισμα συνελέξαμεν. εἰ δ' ἔχεις εἰπεῖν τι πρὸς τοῦτο, εἰ κελεύεις, εἰπέ.

Ἰωάν. καρδ. Τίνι μᾶλλον πιστεύειν ἡ αἰδεσιμότης σου βούλεται, τῷ ὅρῳ τῆς ἐν Ἐφέσῳ, ἢ σαυτῷ;

Ἐφεσ. Καὶ τῷ ὅρῳ καὶ τῇ συνόδῳ, εἰ δ' ἔχομεν ἀπορίαν τινὰ, μᾶλλον τῷ ὅρῳ πιστεύομεν καὶ τοῖς ἐξηγησαμένοις αὐτὸν, ἢ ἡμῖν αὐτοῖς. ἐξηγεῖται δὲ τὸν ὅρον ὁ μακάριος Κύριλλος ἐν τῇ πρὸς Ἰωάννην ἐπιστολῇ, καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἀκάκιον τὸν Μελιτηνῆς. θεωρήσωμεν τὴν ἐκείνου ἐξήγησιν, καὶ ἐκείνῳ κατὰ πάντα ἀκολουθήσωμεν· οὐδεὶς γὰρ ἐκείνου κυριώτερος τοῦ τοιούτου ὅρου ἐξηγητής. νῦν δὲ εἴ τι πλέον κελεύεις εἰπεῖν, εἰπέ.

Ἰυλ. καρδ. Ἐγὼ διὰ τοῦτο ἠρώτησα, τίνι δεῖ πιστεύειν, ἐπειδὴ ἡ σύνοδος αὕτη ἡ ποιήσασα τὸν ὅρον, ἐπάγουσα τὴν αἰτίαν, ταύτην λέγει, διότι τὸ σύμβολον τῶν Νεστοριανῶν περιέχει διεστραμμένα δόγματα.

A dis? nam alia nec erant, nec vocata sunt symbola, nec tradita, nec approbata, ut per ea fieret baptismus.

Jul. card. Respondeo, proprium & peculiare tradere ut commune, hoc falsum est: potuissent Nestoriani edere symbolum, si pium exposuissent, quo uti possent: illudque proferre, atque ita sentire, Quod si dixissent, illud esse & sensu & verbis perinde atque Nicænum, falsum dixissent; sed tamen proferre potuissent.

Ephes. Illi ut commune proferebant; quandoquidem per ipsum baptizabant eos, B qui ex hæresibus convertebantur, Nicænum prætereuntes: licuissetne ipsis id agere, si fuisset orthodoxum?

Jul. card. Satis jam perspicue respondi, & rursus dico, potuisse proferri, & si pium esset: sed non fuisset licitum tradere peculiare & proprium ut commune.

Ephes. Hoc plane dicebam; hac de causa non fuisse licitum tradi: neque enim debebat hoc tradi veluti communis institutio loco symboli Nicæni. Quod si talis etiam erat illis facultas; quia ut jam dictum est, nondum erat editum a synodo decretum; merito hanc etiam ob causam decretum a synodo sancitum C est, ne ulla pateret licentia Nestorianis & aliis: quandoquidem hujusmodi licentia fuit causa inferendorum falsorum & perversorum dogmatum; fortasse quia decretum non erat editum; nam si talem illi facultatem immutandi non habuissent, hujuscemodi dogmata non inseminassent. Synodus igitur, ne quid tale fieret in posterum prospiciens, hujusmodi decretum sanxit, omnino statuens, ne quis audeat alteram docere fidem præter Nicææ traditam. Compererat enim hanc extitisse causam, cur in symbolo falsa & perversa dogmata infererentur. Quocirca ex hac etiam au- D ctoritate, quam illi patres habebant; liquet eos hac mente fuisse, ut nemo prorsus auderet alteram fidei expositionem componere. Hoc porro veluti quoddam auctarium ex tuis verbis collegimus: si habes quid ad hoc dicas, dic, si videtur.

Jul. card. Cui potius fidem habere vult tua reverentia, decreto Ephesinæ synodi, an tibi ipsi?

Ephes. Et decreto & synodo: si quid vero dubitamus, decreto potius & expositoribus ejus credemus, quam nobis ipsis: exponit autem decretum beatus Cyrillus in epistola ad Joannem, & epistola ad E Acacium Melitenensem: videamus expositionem ejus, illumque sequamur in omnibus: hujus enim decreti nemo illo interpres germanior: nunc si quid amplius dicere lubet, dicas.

Jul. Card. Ego propterea quæsivi, cui sit credendum; quia synodus hæc, quæ decretum condidit, inferendo causam, esse hanc ait: Quod symbolum Nestorianorum perversa contineat dogmata,

SESSIO XII.

ANNO CHRISTI 1438.

Res non sic se habet, ut hanc ob causam sit reprobatum.

Jul. Card. Decretum synodi sic ait, expositionem Nestorii, hoc est, nefanda ejus dogmata damnata fuisse a sancta synodo. Constat hoc idem ex verbis Charisii praecedentibus: is enim Nestorianos accusans, post habito, inquit, Nicaeno symbolo protulere illi symbolum infidelitatis, non fidei: tertio, quod in symbolo continebatur, lectum est etiam in epistola Nestorii, qua recitata quaesivit Cyrillus a synodo, an viderentur vera, quae scripta erant in epistola: respondit synodus, non esse vera; proptereaque a synodo improbata sunt. Quod vero ais, te potius credere Cyrillo, ut qui principem locum obtinebat in synodo, & ipse fateor; sed epistola Cyrilli mihi non obstat, imo potius favet, ac demonstrat quod a me dicitur: & si vis, diligenter considera sensum epistolae, & reperies alteram fidem explanari ab ipso, non aliud, quam contrariam: quod inde constat: nam Cyrillus in epistola ad Joannem Antiochenum, in qua respondit epistolae Nestorii, multa dicit, quae in Nicaeno symbolo non habentur expresse: quia tamen ea non erant aliena, propterea Cyrillus ait: nihil addimus, nihil detrahimus; tametsi multa, ac diversa ponit. Quare colligitur saltem ex illa epistola, non esse vocandam additionem aut detractionem salvo vero ac recto sensu. Ad haec epistola ad Acacium non adversatur nobis, imo potius est a nobis; ibi enim Cyrillus ad finem declarat, quomodo sit intelligendum illud, non esse addendum: ille igitur, qui exponit, ac dilucidat rem facit magis apertam atque distinctam.

Ephes. Quaero, explanationem extrinsecus nonne prohibet?

Jul. card. Qui voluerit hoc facere, nihil non facit; neque innovator expositionis fidei deprehenditur, sed magis rerum manifestarum comprobatur. Quid quaeso aliud hac re fuerit clarius? & ne me coarguatis mendacii: superiori sessione, quando Nicaenus disputabat, ego libri indicem perlegi, nec reperi: deinde investigavi, & inveni Cyrillum ita exponentem in quadam epistola ad Nestorii discipulum: unde percepi dubitationem hanc solvi. Nam Cyrillus ipse hoc dicit in epistola: cujus initium: Res sane dulcis Quod vero explanatio posita non sit additio, neque innovatio, liquet; nam ubi recitata esset epistola in synodo, Cyrillus a synodo quaesivit.

Conc. Eph. p. 3. cp. 35. Conc Eph. part. 2. act. 1.

Ephes. Quaenam epistola?

Jul. card. Epistola ad Nestorium. Quando igitur Cyrillus quaesivit a synodo, an videretur epistola congruere cum synodo Nicaena; respondit, universa synodo congruere, lucemque veritati attulisse; clariusque ab ipso ac dilucidius redditum

A Οὐκ ἔχει οὕτως, ὅτι διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν ἠθετήθη.

Ὁ ὅρος τῆς συνόδου λέγει οὕτως, ὅτι κατεδίκασεν ἡ ἁγία σύνοδος τὴν ἔκθεσιν τοῦ Νεστορίου, ἤγουν τὰ τοῦ Νεστορίου μυσαρὰ δόγματα. φαίνεται δέ τὸ τοιοῦτον καὶ ἀπὸ τῶν προηγησαμένων ῥημάτων τοῦ Χαρισίου. καὶ γὰρ ὁ Χαρίσιος ἐγκαλῶν τοῖς Νεστοριανοῖς λέγει, ὅτι παρορωθέντος τοῦ ἐν Νικαίᾳ συμβόλου, ἐκεῖνοι ἐξέθεντο σύμβολον ἀπιστίας, οὐ πίστεως. τρίτον, ὅτι τὸ περιεχόμενον ἐν τῷ συμβόλῳ ἀνεγνώσθη, καὶ ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ Νεστορίου· ὅτε δὲ ἀνεγνώσθη, ἠρώτησε τὴν σύνοδον ὁ Κύριλλος, εἰ δοκοῦσιν ἀληθῆ τὰ ἐν τῇ ἐπιστολῇ. καὶ ἀπεκρίθη
B ἡ σύνοδος, ὅτι οὐκ ἀληθῆ, καὶ διὰ τοῦτο κατεκρίθησαν παρὰ τῆς συνόδου. εἰς ὃ δὲ λέγεις, ὅτι μᾶλλον πιστεύεις τῷ Κυρίλλῳ οἷα τῆς συνόδου ἐξάρχῳ, καὶ αὐτὸς ὁμολογῶ. ἡ δὲ ἐπιστολὴ τοῦ Κυρίλλου οὐ προσίσταταί μοι. μᾶλλον δὲ συνίσταται καὶ ἀποδείκνυσι τὸ παρ' ἐμοῦ λεγόμενον. καὶ εἴπερ βούλει σκέψαι καλῶς νοῦν τῆς ἐπιστολῆς, καὶ εὑρήσεις, ὅτι τὸ, ἑτέραν ἐξηγεῖται πίστιν, οὐδὲν ἄλλο ἢ ἐναντίαν. δῆλον δὲ ἐντεῦθεν, ὅτι ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ Κυρίλλου τῇ πρὸς Ἰωάννην Ἀντιοχείας, ἐν ᾗ ἀπολογεῖται πρὸς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Νεστορίου, λέγει πολλά, ἃ ἐν τῷ συμβόλῳ τῷ ἐν Νικαίᾳ οὐ κεῖνται ῥητῶς· ὅμως ἐπειδὴ τὰ τοιαῦτα οὐκ ἦ-
C σαν ἀλλότρια, διὰ τοῦτο λέγει ὁ Κύριλλος, οὐδὲν προστιθέμενοι, οὐδὲν ἀφαιρούμενοι· καίτοι γε πολλὰ καὶ διάφορα τίθησιν. ὅθεν τοὐλάχιστον συνάγεται ἀπὸ τῆς ἐπιστολῆς ἐκείνης, ὅτι οὐ δεῖ λέγεσθαι προσθήκην, οὔτε ἀφαίρεσιν τοῦ ἀληθοῦς καὶ ὀρθοῦ νοῦ. ἔτι ἡ πρὸς Ἀκάκιον ἡμῖν οὐ προσίσταται, μᾶλλον δέ ἐστιν καὶ ὑπὲρ ἡμῶν· ἐπειδὴ ἐν αὐτῇ ὁ Κύριλλος περὶ τὸ τέλος ἐξηγεῖται, πῶς ὀφείλει νοεῖσθαι τὸ μὴ δεῖν προστιθέναι. ὥστε ὁ ἀναπτύσσων καὶ διασαφῶν, καθαρώτερον καὶ διακρινέστερον ποιεῖ.

Ἐφεσ. Ἐρωτῶ, τὸ ἀναπτύξαι ἔξωθεν οὐ κωλύει;

Ἰουλ. καρδ. Ὁ βουλόμενος τὸ τοιοῦτον ποιεῖν, οὐδὲν καινὸν ποιεῖ, ἀλλ' οὐδὲ γινώσκεται τὴν ἔκθεσιν τῆς πίστεως καινοτομεῖσθαι, ἀλλὰ τὰ φανερὰ συνιστᾷ
D μᾶλλον. τί ἄλλο σαφέστερον εὑρήσεται τούτου; ἵνα μὴ ἐπιλάβησθέ μου περὶ ψεύδους, ἐν τῇ προλαβούσῃ ὁμιλίᾳ, ἡνίκα ὁ Νικαίας ἔλεγεν, ἐγὼ ἐξήτησα τὸν πίνακα τοῦ βιβλίου, καὶ οὐχ εὗρον. μετὰ δὲ ταῦτα ἐξήτησα καὶ εὗρον τὸν Κύριλλον ἐν μιᾷ ἐπιστολῇ πρὸς μαθητὴν τοῦ Νεστορίου οὕτως ἐκτιθέμενον· καὶ ἀπὸ ταύτης ἔγνων, ὅτι ἡ τοιαύτη λύεται ἀμφισβήτησις· αὐτὸς γὰρ ὁ Κύριλλος τοῦτο λέγει ἐν ἐπιστολῇ, ἧς ἡ ἀρχή· χρῆμα μέν· ὅτι δὲ ἡ γινομένη ἀνάπτυξις οὐκ ἔστι προσθήκη, ἀλλ' οὐδὲ καινοτομία τις, φαίνεται, ὅτι μετὰ τὸ ἀνεγνώσθη ἐν τῇ συνόδῳ ἡ ἐπιστολὴ, ἠρώτησε τὴν σύνοδον ὁ Κύριλλος.

E Ἐφεσ. Ποία ἐπιστολή;

Ἰουλ. καρδ. Ἡ πρὸς Νεστόριον. ἡνίκα οὖν ὁ Κύριλλος ἠρώτησε τὴν σύνοδον, εἴπερ ἔδοξεν ἡ ἐπιστολὴ συμφωνοῦσα τῇ ἐν Νικαίᾳ συνόδῳ, ἀπεκρίθη ἡ σύνοδος πᾶσα λέγουσα, ὅτι σύμφωνός ἐστι, καὶ ὅτι μᾶλλον διήνοιξε τὴν ἀλήθειαν, καὶ ὅτι σα-

ANNO CHRISTI 1438.

σαφέστερον καὶ καθαρώτερον, καὶ τὸ συνεπτυγμένον ἐν Νικαίᾳ σύμβολον ἐκεῖνος πλατύτερον καὶ σαφέστερον διετράνωσεν· ὅθεν πᾶσα ἡ σύνοδος συνεπέρανεν, ὅτι καὶ ὁ Κύριλλος τὰ αὐτὰ ἐφρόνει τῇ ἐν Νικαίᾳ συνόδῳ, καὶ διὰ τοῦτο οὐδεμίαν εἰσῆγε καινότητα, ὅθεν * εἰ τὰ ῥήματα ἐκεῖνα ἐσήμαινον ἑτέραν πίστιν, δηλονότι ἐναντίαν πίστεως ἔκθεσιν, ὁμολογουμένως ὁ Κύριλλος περιέπεσεν ἂν τῷ ὅρῳ. ἐπειδὴ δὲ ἐποιήσω μνείαν τοῦ Κυρίλλου, βούλομαι προκομίσαι τὴν ἐξήγησιν τοῦ αὐτοῦ Κυρίλλου, ἣν ἐποιήσατο ἐν τῷ συμβόλῳ, καὶ ἀπὸ τούτου ὄψεσθε, τίς ὁ νοῦς τῆς κωλύσεως ἐκείνης, καὶ τί ἠβουλήθη κωλῦσαι ὁ σύνοδος. Ἡ ἐπιστολή· τὸ φιλομαθὲς καὶ φιλόπονον. ἡ ἁγία σύνοδος ἡ ἐν Ἐφέσῳ κατὰ νεῦσιν Θεοῦ συναθροισθεῖσα ἐξήνεγκεν ἁγίαν ἀπόφασιν κατὰ τοῦ Νεστορίου, καὶ κατὰ τῶν ἄλλων τῶν καινοφώνων, οἵτινες μετ᾽ ἐκεῖνον ἢ πρὸ ἐκείνου γεγονότες, καὶ τὰ αὐτὰ φρονοῦντες ὑπῆρχον ἐκείνῳ, καὶ τοὺς λέγοντας ἢ συγγράφειν τολμῶντας ὁμοίως κατέκρινε, καὶ ἴσην ἐκείνοις ἐπέθηκε τὴν αἰτίαν. ὅθεν ἀπὸ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης δαψιλῶς φαίνεται, ὅτι κατεδίκασεν ἡ σύνοδος τὸν Νεστόριον καὶ τοὺς φρονοῦντας τὰ αὐτὰ ἐκείνῳ. καὶ ἀπὸ τούτου φαίνεται τὸ ῥῆμα τοῦτο τὸ ἑτέραν πίστιν, ἐναντίαν πίστιν σημαίνειν παρὰ τὴν ὀρθὴν, ἥτις ἐστὶ Νεστοριανὴ πίστις, ἢ ἑτέρου τινός. ὅθεν φαίνεται, ὅτι τὸ παραπλασθὲν σύμβολον ὑπὸ Νεστοριανῶν ἠθετήθη, ὅτι ἐφρόνει ἐναντία δόγματα τῆς ὀρθῆς καὶ ἀληθοῦς πίστεως. βλέπε οὖν, πῶς ὁ Κύριλλος αὐτὸς ἐξηγούμενος τὸν ὅρον λέγει, ὅτι ἡ σύνοδος κατεδίκασε τὸν Νεστόριον καὶ τοὺς φρονοῦντας τὰ ἐκείνου. ὅθεν φαίνεται διὰ τοῦτο ἠκυρῶσθαι τὸ σύμβολον τῶν Νεστοριανῶν, ὅτι περιεῖχε δόγματα ἴσα καὶ ὅμοια τῷ δόγματι τοῦ Νεστορίου. καὶ τοῦτο ἐναντίον ἐστὶν ᾧ εἶπεν ἡ αἰδεσιμότης σου. ὡς συνετὸς καὶ σοφὸς ἀνὴρ θελήσεις ἰδεῖν τὰ γεγραμμένα· καὶ γὰρ ἀπὸ τούτων ἔγνων, ὅτι ἡ κώλυσις οὐκ ἄλλο ἢ ἐναντίον καὶ ἀσύμφωνον τῇ πίστει κωλύει. διὰ τοῦτο παρακαλῶ τὴν αἰδεσιμότητά σου, μὴ θέλε κατέχειν τοσοῦτον ἀκροατήριον εἰς τὸ ἀκούειν λόγους οὕτω σαθροὺς, οὓς καὶ νήπια ἂν ἤλεγξαν. ὅθεν εἰ δοκεῖ καὶ ὑμῖν καλὸν, ἐαθέντων τούτων πάντων, ἐλευσόμεθα πρὸς τὴν ὕλην τὴν κυρίαν αὐτὴν ἐν ᾗ πάντως ἕξομεν ἀξιολόγους ποιήσασθαι λόγους. ὅμως ἐγὼ ἑτοιμότατός εἰμι οὐ μόνον ἡμέραν, ἀλλὰ καὶ μῆνα ἀπολογεῖσθαι πρὸς τὰς παρὰ σοῦ ἐρωτήσεις ἁπάσας. ἀλλὰ τοῦτο λυποῦμαι, ὅτι καταναλίσκομεν τὸν καιρὸν ἐπὶ ματαίῳ.

Ἡμεῖς οὔτε μικροὺς, οὔτε ὑπὲρ μικρῶν τοὺς τοιούτους λόγους νομίζομεν, οὔτε δυναμένους καὶ ὑπὸ νηπίων, ὡς ἡ σὴ αἰδεσιμότης εἴρηκε, λύεσθαι, ἀλλὰ ἀναγκαίους πρὸς τὸ προκείμενον, καὶ ἄλλως χρησίμους, ἐπειδὴ περὶ τῶν φωνῶν τῶν θείων πατέρων αὐτοὺς λέγομεν τοῦτο πρότερον ὑποθέμενοι, κἂν ἀληθὲς τὸ δόγμα ᾖ τὸ παρ᾽ ὑμῶν προστιθέμενον, μὴ δεῖν ἐν τῷ συμβόλῳ προσκεῖσθαι καὶ ἐκφωνεῖσθαι. βέλτιον οὖν περὶ τοῦτο τὸ μέρος ἀπασχολεῖσθαι. καὶ τὰ τῆς θεο-

SESSIO XIII

pluribus verbis, quod implicite in Nicæno symbolo continebatur. Quapropter concluſum eſt ab univerſa synodo, Cyrillum eadem quæ Nicæna synodus, sentire; & propterea nullam inferre novitatem. Quod si verba illa, Alteram fidem, non hoc unum significarent, contrariam videlicet fidei expositionem, profecto Cyrillus rem feciſſet decreto contrariam. Et quia Cyrilli mentionem feciſti, volo ejusdem Cyrilli expositionem proferre, quam fecit ſymbolum. Ex quibus perſpicietis, quis fuerit illius interdicti ſenſus, quidve ſynodus prohibere voluerit. Epiſtola: Studium ac diligentiam. Sancta ſynodus Epheſi divino nutu congregata ſententiam ſanctam tulit adverſus Neſtorium & alios novarum vocum uſurpatores, qui poſt illum vel ante illum eadem, quæ ille, ſenſerunt: eoſque qui eadem dicere vel mandare literis audent, damnavit ſimiliter, paremque in eos conſtituit pœnam. Itaque ex hac epiſtola luculenter patet, Neſtorium & cum eo ſentientes damnatos eſſe a synodo. Unde liquet per vocem illam, Alteram fidem, ſignificari fidem contrariam, & a recta diſcrepantem, qualis erat Neſtorii, aut alterius fides. Ex quo perſpicuum eſt, ſymbolum a Neſtorianis confictum ideo fuiſſe reprobatum, quod rectæ veræque fidei contraria dogmata contineret. Vide igitur, ut Cyrillus ipſe decretum exponens dicat, Neſtorium, ejuſque ſequaces fuiſſe damnatos a ſynodo. Unde conſtat, rejectum ideo fuiſſe Neſtorianorum ſymbolum, quod Neſtorii dogmati paria ſimiliaque dogmata contineret; hoc autem contrarium eſt ejus, quod tua dixit reverentia: ut vir prudens doctuſque conſiderabis quæ ſcripta ſunt: nam ex his ipſe comperi, per interdictum nihil prohiberi aliud, quam contrarium & diſcrepans a fide. Quocirca rogo tuam reverentiam, ut tantum nolis detinere conſenſum in audiendis nullius momenti rationibus, quas poſſent vel pueri redarguere. Si vero vobis etiam probatur meum conſilium, his omnibus omiſſis veniemus ad ipsam principalem materiam; in qua profecto ſuppetent nobis rationes magni ponderis. Ego tamen paratiſſimus tibi ſum non modo per diem, ſed per menſem etiam cunctis tuis ſatisfacere quæſtionibus: ſed illud doleo, tempus fruſtra conteri a nobis.

Conc. Eph. par. 3. epist. 43.

Nos hujusmodi rationes neque exiguas, neque de exiguis eſſe arbitramur, & quæ poſſint, ut tua reverentia dixit, vel a pueris dilui; ſed ad propoſitum neceſſarias, & alioquin utiles, cum de ſanctorum patrum vocibus agendo illas proferamus, illo prius ſuppoſito: Quamvis dogma a vobis additum verum ſit, non debere tamen recitari aut exprimi in ſymbolo. Satius ergo eſt hac in parte nos immorari, tractationemque de rebus divinis nequaquam attingere; hoc enim

Ephes.

SESSIO XII.

enim & piam præ se fert reverentiam, & rei sequitur naturam. Scire igitur volumus tuam reverentiam, nos ab hac disputatione non recessuros, donec ad fidem perducatur, atque ad communem aliquam conclusionem deveniamus. Hoc enim nos & dicimus & sentimus, nullo negotio demonstrare possumus; dogma hoc, ut etiam discussum postea verum comperiatur, exponendum plane esse definitione aliqua seorsim, ut factum est in unaquaque synodorum generalium; ex ipso vero symbolo esse omnino expungendum, ut concordia Christianorum, quæ ob hanc ipsam dissoluta est, iterum coalescat.

Jul. card. Quoniam tempus est rerum omnium, quæ haberi possunt ab homine, summe expetendum; & serenissimus imperator sæpe dixit, tempus non esse frustra absumendum, satis de quæsito hoc disputatum utrimque est tum dictis tum scriptis. Puto autem vos omnes utpote doctissimos, sapientissimos, ac prudentissimos, perspectam jam habere veritatem; & censere, nihil esse difficultatis in hoc quæsito. Ego vero non reprehendo, quod quæsitum hoc protuleritis in medium: fecistis enim quod solent viri eximii, qui aliquam dicturi causam, a leviori incipiunt: Ita & vestra reverentia disputationem aggressura difficilioris materiæ, ordiri voluit a faciliori quæsito: sed quia tanto jam tempore examinatum est, & veritas satis enituit; (quamquam ea vos non latebat; sed fecistis plane hoc, ut exploratum vobis fieret, quomodo nos Latini sciremus nostra defendere) idcirco ad majorem illam, obsecro, difficultatem accedamus: nam sicut antea dixi, rursus dico; Si demonstrare poteritis, Spiritum sanctum non procedere a Filio, dicam, nullo modo licuisse Romanæ ecclesiæ illud symbolo addere: sed si hoc demonstrare non poteritis, imo vero demonstrabitur potius oppositum, tunc mihi persuadeo nullam vobis fore hac de re dubitationem. Verum mea causa nolim hæc prætermittere: nam si audientibus grave non sit, ego promptissimus sum ad respondendum quæsitis, quæ objicietis: sed melius fortasse fuerit constitutis diebus, quibus debemus convenire, de graviori controversia agere, atque inter alios convenire nos etiam ad illam examinandam. Si tamen vultis aliud quid etiam objicere, proponat tua reverentia, & ego lubens respondebo. Addam unum verbum. Ego libenter dissero cum tua reverentia quasi cum patre. Dixisti sæpe, interdictum hoc non fuisse ante tertiam synodum; Ego existimo interdictum hoc esse editum ante tertiam synodum; nec ab re est, ut hi patres audiant. Nam etsi multa in meo libello exposui, de hoc tamen nihil dixi. Ratio, quæ validior esse videtur ad probandum symbolo nihil penitus esse addendum, desumitur

ANNO CHRISTI 1438.

A λογίας μένειν ἐᾶν ἀκίνητά τε καὶ ἀνεξέταστα· τοῦτο γὰρ καὶ εὐλαβείας ἔχεται μᾶλλον, καὶ τῇ φύσει τοῦ πράγματος ἕπεται. γινώσκειν οὖν βουλόμεθα τὴν αἰδεσιμότητά σου, ὅτι ἡμεῖς οὐκ ἀποστησόμεθα τῆς ἐξετάσεως ταύτης, μέχρις ἂν εἰς τέλος ἐξενεχθῇ, καὶ εἴς τι κοινὸν συμπέρασμα καταντήσωμεν. τοῦτο γὰρ ἡμεῖς καὶ λέγομεν, καὶ φρονοῦμεν, καὶ ἀποδεῖξαι ῥαδίως ἔχομεν, ὅτι κἂν ἀληθὲς εὑρεθῇ τὸ δόγμα ἐξεταζόμενον ὕστερον, ἐν ἰδίῳ ὅρῳ ἐκτεθήσεται πάντως, ὥσπερ ἐν ἑκάστῃ τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων ἐγένετο· ἐξ αὐτοῦ δὲ τοῦ συμβόλου ὀφείλει πᾶσι τρόποις ἐξαιρεθῆναι, ἵνα ἡ τῶν Χριστιανῶν ὁμόνοια ἡ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν λυθεῖσα, συναφθῇ πάλιν.

B Ἐπειδήπερ ὁ καιρός ἐστι τὸ ποθεινότερον πρᾶγμα πάντων, ὧν δύναται ἄνθρωπος ἔχειν, καὶ πολλάκις ὁ γαληνότατος βασιλεὺς εἴρηκεν, οὐκ ὀφείλειν καταναλίσκεσθαι τὸν καιρὸν ἐπὶ ματαίῳ, ἀρκούντως περὶ τούτου τοῦ ζητήματος διειλέχθημεν, καὶ διὰ ῥημάτων καὶ συγγραμμάτων ἑκατέρωθεν. ἡγοῦμαι δὲ, ὅτι πάντες ἅτε ἄνδρες σοφώτατοι, καὶ νουνεχέστατοι, καὶ συνετώτατοι γνωρίζετε τὴν ἀλήθειαν, καὶ κρίνετε ὅτι τὸ ζήτημα τοῦτο οὐκ ἔχει δυσχέρειαν. ἐγὼ δὲ οὐκ ἐπιλαμβάνομαι, διότι τὸ ζήτημα τοῦτο εἰσήξατε εἰς τὸ μέσον· ἐποιήσατε γὰρ κατὰ τοὺς ἀξιολόγους ἄνδρας, οἵτινες ὅτε βούλονται ἀγωνίσασθαι, ἄρχονται ἀπὸ τοῦ κουφοτέρου. τοῦτον τὸν τρόπον καὶ ἡ αἰδεσιμότης ὑμῶν βουλομένη εἰσελθεῖν εἰς τὸν ἀγῶνα περὶ τῆς μείζονος ὑποθέσεως, ἠβουλήθη ἄρξασθαι ἀπὸ τοῦ εὐχερεστέρου ζητήματος. ἐπειδὴ δὲ διὰ τοσούτου καιροῦ ἐξήτασται, καὶ καλῶς διηνοίχθη ἡ ἀλήθεια· εἰ καὶ τὰ μάλιστα παρ' ὑμῖν οὐκ ἠγνοεῖτο, ἀλλ' ἐποιήσατε τοῦτο, ἵνα δῆλον ὑμῖν γένοιτο, τίνι τρόπῳ οἴδαμεν ἡμεῖς οἱ Λατῖνοι ἀπολογεῖσθαι. παρακαλῶ ἵνα ἔλθωμεν πρὸς τὴν μείζονα ἐκείνην δυσχέρειαν. καὶ γὰρ καθ' ὃν τρόπον πρότερον εἶπον, πάλιν λέγω τοῦτο· ὅτι ἐὰν δυνηθῆτε ἀποδεῖξαι, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ υἱοῦ, ἐρῶ ὅτι κατ' οὐδένα τρόπον τῇ Ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ ἐξῆν προσθεῖναι τοῦτο ἐν τῷ συμβόλῳ. εἰ δὲ τοῦτο δυνηθῆτε δεῖξαι, ἀλλὰ μᾶλλον μὲν οὖν τὸ ἐναντίον δειχθήσεται, τότε πεπεισμένος εἰμὶ, ὡς οὐδεμίαν περὶ τούτου ποιήσετε ἀμφισβήτησιν. ὅμως δι' ἐμὲ οὐ βούλομαι τὰ τοιαῦτα παραλιπεῖν. εἰ γὰρ οὐκ ἔστι πρὸς βάρος τῶν ἀκροωμένων, ἐγὼ ἑτοιμότατός εἰμι ἀποκρίνεσθαι πρὸς τὰς φερομένας παρ' ὑμῶν ἐρωτήσεις. ἀλλ' ἴσως ἄμεινον ἂν εἴη τὰς τεταγμένας ἡμέρας, ἐν αἷς ὀφείλομεν συνέρχεσθαι, ποιεῖσθαι τὸν λόγον περὶ τὴν μείζονα ἀμφιβολίαν· μεταξὺ δὲ τῶν ἄλλων καὶ ὑμᾶς συνέρχεσθαι καὶ ἐξετάζειν περὶ τούτου. ὅμως εἰ βούλεσθε καὶ τι ἐρωτῆσαι ἕτερον, ἐρωτησάτω ἡ σὴ αἰδεσιμότης, καὶ ἐγὼ ἄσμενος ἀποκρινοῦμαι. ἐρῶ ἔτι λόγον ἕνα. ἐγὼ ἡδέως ὁμιλῶ μετὰ τῆς σῆς αἰδεσιμότητος ὡς μετὰ πατρός. πολλάκις εἶπες, ὅτι ἡ τοιαύτη κώλυσις οὐκ ἦν πρὸ τῆς τρίτης συνόδου. ἐγὼ ὑπολαμβάνω, ὅτι αὕτη ἡ κώλυσις πρὸ τῆς τρίτης συνόδου γέγονε· καὶ καλόν ἐστιν, ἵνα ἀκούσωσιν οἱ πατέρες οὗτοι. εἰ γὰρ καὶ πολλὰ ἐξεθέμην ἐν

Ἰουλ. καρδ.

τῷ

ANNO CHRISTI 1438.

SESSIO XI.

τῷ συγγράμματί μου, ὅμως περὶ τούτου οὐκ εἶπον. ὁ δὲ ἰσχυρότερος λόγος, ἀφ' οὗ φαίνεται ἐν τῷ συμβόλῳ μὴ ἐξεῖναι προσθεῖναι μηδοτιοῦν, λαμβάνεται ἀπὸ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Κυρίλλου. εἰ οὖν καλῶς ἐπιβάλλεις τὸν νοῦν τοῖς ῥήμασιν ἐκείνου, εὑρήσεις τὸν Κύριλλον μὴ * ποιοῦντα προσθήκην περὶ ὀνόματος, ἀλλὰ μὴ παραβλάψαι κατ' οὐδένα τρόπον τὴν πίστιν. ὅμως δοθέντος ὅτι καὶ ὁ Κύριλλος εἶπε, μὴ ἐξεῖναι προσθεῖναί τι ἐν τῷ συμβόλῳ, τοῦτο οὐ ποιεῖ καθ' ἡμῶν. ὁ Κύριλλος καθίστησιν ἑαυτὸν ἔν τινι ῥητῷ τῆς γραφῆς, ἔνθα λέγει· ἐμνήσθημεν τοῦ λέγοντος, μὴ μέταιρε ὅρια αἰώνια, ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες σου. οὐ γὰρ ἦσαν αὐτοὶ οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καὶ πατρός. ὅθεν ὁ Κύριλλος ἑδράζεται ἐν τοιούτῳ ῥητῷ, ὡς κεκωλυμένον εἴη τὸ μήτε καὶ προσθεῖναι, μήτ' ἀφελεῖν, φησὶν, ὅτι οἱ ἅγιοι πατέρες, μᾶλλον δὲ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τοῦτο γὰρ κεῖται ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ Σολομῶνος, πρὸ τῆς τρίτης συνόδου ἦσαν, καὶ οὐ πρὸ τῆς τρίτης μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς πρώτης. καὶ πρὸ πίστεως τοῦ Χριστοῦ. ἔτι λέγει ὁ μακάριος Καιλεστῖνος· τίς ποτε οὐκ ἐκρίθη ἄξιος τοῦ ἀναθεματισμοῦ, ὁ προστιθέμενος ἢ ἀφαιρῶν ἀπὸ τῆς καθολικῆς πίστεως; ἥπερ ἀποστολικὴ οὖσα οὐκ ἐπιδέχεται οὔτε αὔξησιν, οὔτε μείωσιν· καὶ μεγάλη τιμωρίᾳ ὑποβαλεῖται, καὶ ὁ ἀφαιρῶν καὶ ὁ προστιθέμενος· ἀνέγνωμεν ἐν τοῖς βιβλίοις ἡμῶν, μηδὲν δεῖν προστιθέναι ἢ ἀφαιρεῖν.

Αὕτη ἡ ἐπιστολὴ ἦν πρὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐν Ἐφέσῳ συνόδου, ὅμως ὁ ὢν πρὸ τῆς τρίτης ὁμολογεῖ μὴ ἐξεῖναι προσθεῖναι μήτ' ἀφαιρεῖν ἀπὸ τῆς καθολικῆς πίστεως. ἔχω δύο μάρτυρας, ἔτι προσοίσω καὶ τρίτον, ὡς ἂν ἐν ῥήματι δύο ἢ τριῶν σταθῇ πᾶν ῥῆμα· καὶ προκομίζω τὴν ἑβδόμην σύνοδον, ἥτις φησί· τὰ παραδοθέντα ἐν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ οὔτε μείωσιν, οὔτε αὔξησιν ἐπιδέχεται· μεγίστη γὰρ ὑποβάλλει ποινῇ καὶ τὸν ἀφαιροῦντα καὶ τὸν προστιθέμενον· ἐπικατάρατός ἐστιν ὁ μεταίρων ὅρια αἰώνια, ἐπικατάρατός ἐστιν ὁ μεταίρων ὅρια τῶν πατέρων αὐτοῦ· ἀλλ' οὐκ ἔχον πρόθεσιν πρὸς τὸ γνῶναι τὴν ἀλήθειαν.

Αὕτη ἡ ἑβδόμη σύνοδος ἑδράζεται ἐν τῇ χρήσει τῆς ἱερᾶς γραφῆς τῇ λεγούσῃ· ἐπικατάρατος ὁ μεταίρων, καὶ τὰ λοιπά. τοῦτο δὲ συμβαίνει κατ' ἐκείνων τῶν μὴ ἐχόντων πρόθεσιν ἐπιγνῶναι τὴν ἀλήθειαν. ὅθεν περαίνεται, ἐκεῖνον εἶναι τὸν παραβαίνοντα, τὸν μὴ ἑπόμενον τῇ πίστει τῇ παραδοθείσῃ παρὰ τῶν πατέρων αὐτοῦ· ὁ δὲ ἀναπτύσσων τὴν πίστιν, οὔτε παραβαίνει τοὺς ὅρους τῶν πατέρων αὐτοῦ, οὔτε ἀφαιρεῖ ἢ προστίθησιν. ὁ δὲ λόγος· γέγονεν αὕτη ἡ κώλυσις, καθὼς ὁ Κύριλλός φησι, κατὰ τοῦ λαλοῦντος παρὰ τοὺς ὅρους τῶν πατέρων αὐτοῦ. ἐπειδὴ δὲ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον πνεῦμα ἀληθείας ἐστὶν, ὃς ἂν λέγῃ τὴν ἀλήθειαν, φίλος ταύτης καὶ τῶν ὅρων ἐντὸς ἐστίν· ὁ δὲ λέγων τὸ ψεῦδος καὶ παραβαίνων, ἢ προστίθησιν, ἢ ἀφαιρεῖ, καὶ ἐκεῖνός ἐστιν ὁ παραβάτης τῶν ὅρων τοῦ ἁγίου πνεύματος, καὶ προστιθέμενος καὶ ἀφαιρῶν τῆς πίστεως τῶν πατέρων. τοῦτο οὖν τὸ κείμενον σαφῶς παρίστα ὅτι ὁ μὴ ἔχων πρόθεσιν ἐπιγνῶναι τὴν ἀλή-

* γ. ποιοῦντα προσθήκην περὶ ὀνόματος·

A ex epistola Cyrilli. Quod si ad verba ejus animum diligenter adjicias, invenies Cyrillum non de vocis additamento laborare, sed ne fides ulla ratione labefactetur. Sed fac Cyrillum dixisse, non licere quicquam symbolo addere; hoc nobis non adversatur. Cyrillus dicto quodam scripturæ innititur, dum ait; Recordati sumus dicentis: *Ne transferas terminos antiquos, quos posuerunt patres tui*: non enim erant ipsi qui loquebantur, sed ipse Spiritus Dei ac Patris. Hoc igitur dicto fundatur Cyrillus, dum vult esse vetitum & addere & detrahere. At sancti patres, imo vero B Spiritus sanctus, sunt enim verba Sapientiæ Salomonis, fuere ante tertiam synodum; nec solum ante illam, sed etiam ante primam, & ante fidem Christi: dicit præterea beatus Cœlestinus: Quis unquam non dignus est anathemate judicatus, vel adjiciens, vel detrahens catholicæ fidei? quæ cum apostolica sit, nec augmentum, nec imminutionem suscipit: magnam subibit pœnam, & qui detrahit, & qui addit: legimus in libris nostris, nihil addi debere vel detrahi.

Epistola ad Joa. Antioc. conc. Eph. par. 3. epist. 34.

Prov. 22.

Conc. Eph. p. 1. ep. 18. ad Nestor.

C

Hæc epistola scripta est ante synodum Ephesinam: qui tamen ante illam fuit, fatetur, non esse licitum addere vel demere de fide catholica: habeo duos testes, præterea tertium producam, ut in ore duorum vel trium stet omne verbum: profero autem synodum dicentem: Quæ enim tradita sunt in catholica ecclesia, neque detrimentum admittunt: maxima enim apponentem & adimentem vinciunt pœna: *Maledictus qui transfert terminos æternos: maledictus qui* D *transfert terminos patrum suorum*: Sed non habuerunt propositum ad cognoscendam veritatem.

Deut. 27.

Hæc septima synodus fundatur auctoritate sacræ scripturæ dicentis. *Maledictus qui transfert*, &c. hoc autem in eos fertur, quibus non est voluntas & propositum agnoscendi veritatem. Unde concluditur, illum esse transgressorem, qui fidem non sequitur a suis patribus traditam: at qui fidem explicat, neque suorum patrum fines egreditur, neque demit, neque adjicit: ratio est; Quoniam, ut Cyrillus ait, positum est hoc E interdictum in eum, qui præter suorum patrum decreta loquitur: quia vero Spiritus sanctus est veritatis Spiritus, quicumque veritatem dixerit, ejus amicus, atque intra fines decretorum est: qui autem dicit mendacium & transgreditur, aut adjicit, aut demit; estque is decretorum Spiritus sancti transgressor, adjiciensque & adimens de fide patrum. Iste igitur textus aperte declarat, illum esse qui addit vel subtrahit, cui non est propositum agnoscendi veritatem.

Cum

Cum autem interdictum hoc editum sit a patribus ante tertiam synodum, sive a Spiritu sancto per ipsos; si dixerimus, Nicænam synodum perfregisse decreta suorum patrum, ullane fides nobis habebitur ab aliis? Nam si ita nunc dictum intellexerimus, ut verborum non sensus prohibeatur mutatio, tunc patres censuræ anathematis subjiciemus: Siquidem, ut dixi, Nicæna synodus detraxit aliqua e symbolo apostolorum: hoc idem de Constantinopolitana affirmo, quæ post interdictum hoc multa Nicæno addidit. Atqui dum verum dicitur, pro eodem non pro differente seu contrario dictum habetur. Ex his ergo colligitur, verum non esse quod asseritur, posterioribus synodis vetitum esse, ne quid symbolo adjiciant. Præterea in hoc volumine habetur Græce Nicænum & Constantinopolitanum symbolum, allatus est autem codex ad nos Constantinopoli; Credimus in unum Deum, &c. Nos habemus hic tres codices, duos actorum Chalcedone, suntque ii pervetusti: est enim alter illorum scriptus ante annos quingentos: & ibi legitur Constantinopolitanum symbolum, semper tamen sine illis vocibus, De cœlis, &, Secundum scripturas: extat etiam apud nos liber vetustissimus Longobardicis literis scriptus, in quo symbolum Constantinopolitanum legitur cum illis vocibus, De cœlis, &, Secundum scripturas: liber vero quem mihi ostendistis continentem acta quartæ synodi, novus est, nec amplius triginta habet annos: at isti quingentesimum annum superant. Domine præsul Ephesie, si & nos duas quasdam voculas apponimus, quæ non erant in symbolo, non debetis reprehendere nos. Has voces, Deum de Deo, non habetis, at nos habemus: non tamen propterea in nos invehimini, sicut propter illas voces, Ex Filio.

Ephes. Ad ea quæ prius dicta sunt, cum longo sermone indigeant, non est in præsenti respondendi tempus, quamquam ex tua petitione proposuit illa tua reverentia, atque a nobis doceri voluisti. Verum hoc supra conditionem nostram est: etsi non deest nobis quid respondeamus, ad verum ea referendo sensum. Ad illud similiter, quod nuper dixisti de codice, nihil est quod nunc respondeamus tempore non permittente. Rejicientur autem in aliud tempus omnia, suis quæque rationibus examinanda. Sed quia nunc etiam in tuo sermone dixisti, catholicam ecclesiam, illumque qui ei præest, immutare posse commune symbolum: quod etiam sæpe alias est dictum: atque hæc dicendo Romanam sine dubio intelligis ecclesiam, & summum pontificem: nos dictum hoc ita sæpe repetitum non patimur indiscussum præterire: sed volumus sequenti sessione hac de re sermonem facere, si tamen & vobis placuerit: multa enim

A θειαν, ἐκεῖνός ἐστιν ὁ προστιθέμενος ἢ ἀφαιρῶν.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ κώλυσις αὕτη γέγονε παρὰ τῶν πατέρων * τῆς τρίτης συνόδου, ἢ δι' αὐτῶν παρὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἆρα ἂν εἰ εἴπομεν τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον παραβεβηκέναι τὰ ὅρια τῶν πατέρων αὐτῆς, πιστευθείημεν ὑπὸ τῶν ἄλλων; καὶ γὰρ εἰ νοήσωμεν νῦν, ὅτι ἡ ἐναλλαγὴ τῶν ῥημάτων κωλύεται οὐχ ἡ τῆς διανοίας, τότε ὑποβαλοῦμεν τοὺς πατέρας τῇ ποινῇ τοῦ ἀναθέματος· καὶ γὰρ, ὡς εἶπον, ἡ ἐν Νικαίᾳ ἀφεῖλέ τινα τοῦ συμβόλου τῶν ἀποστόλων. τοῦτο λέγω καὶ περὶ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἣ μετὰ τὴν κώλυσιν ταύτην προσέθηκε πολλὰ τῇ ἐν Νικαίᾳ.

* ἴσ. πρὸ τῆς

B τὸ δὲ λέγειν τὴν ἀλήθειαν κρίνεται ταυτὸν, καὶ οὐχ ἑτέρωθεν ἢ ἐναντίως. ὅθεν ἀπὸ τούτων συνάγεται, ὅτι τὸ λέγειν τὰς μετὰ ταῦτα συνόδους κεκωλῦσθαι προσθεῖναί τι ἐν τῷ συμβόλῳ, οὐκ ἔστιν ἀληθές. ἔτι ἐν τῇ βίβλῳ ταύτῃ ἐστὶ τὸ σύμβολον τὸ ἐν Νικαίᾳ καὶ τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικῶς, ἔχομεν γὰρ ταύτην ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως· πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν, καὶ τὰ ἑξῆς. ἡμεῖς ἔχομεν ἐνταῦθα τρεῖς βίβλους, δύο τῆς πράξεως τῶν ἐν Καλχηδόνι, καί εἰσι λίαν ἀρχαῖαι, ἡ μὲν μία ἐστὶ πλέον πεντακοσίων χρόνων, κἀκεῖσε τίθεται τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει σύμβολον, καὶ οὐδέποτε τίθεται τὸ, ἐκ τῶν

C οὐρανῶν, καὶ, κατὰ τὰς γραφάς. ἔτι ἔχομεν βίβλον διὰ γραμμάτων Λογγοβάρδων, ἥτις ἐστὶν ἀρχαιοτάτη, καὶ κεῖται ἐκεῖσε καὶ ἐν τῷ ἐν Κωνσταντινουπόλει συμβόλῳ, δηλονότι τὸ ἐκ τῶν οὐρανῶν· καὶ, κατὰ τὰς γραφάς. ἡ βίβλος δὲ ἐκείνη ἣν μοι ἐδείξατε, ὅπου εἰσὶ τὰ πρακτικὰ τῆς τετάρτης συνόδου, ἐστὶ βίβλος νέα καὶ οὐ πλεῖον τῶν τριάκοντα χρόνων, αὗται δέ εἰσιν ἐπέκεινα τῶν πεντακοσίων χρόνων. κύριε Ἐφέσου, ἐὰν καὶ ἡμεῖς τίθεμεν δύο τινὰ ῥήματα οὐκ ὄντα ἐν τῷ συμβόλῳ, οὐκ ὀφείλετε ἐλέγχειν ἡμᾶς, τὰ ῥήματα τὰ, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, οὐκ ἔχετε, καὶ ἡμεῖς ἔχομεν τὰ ῥήματα ταῦτα, ἀλλ'

D ὅμως οὐκ ἐπιλαμβάνεσθε ἡμῶν, διὰ δὲ τῶν ῥημάτων τῶν, ἐκ τοῦ υἱοῦ, ἐπιλαμβάνεσθε.

Εφεσ. Πρὸς μὲν τὰ πρότερον εἰρημένα δεόμενα μακροτέρων λόγων, οὐκ ἔστι καιρὸς ἀπολογήσασθαι νῦν. καίτοι γε ὡς ἠρώτησας, ταῦτα προὔβάλλετο ἡ σὴ αἰδεσιμότης, καὶ ἐντυπωθῆναι παρ' ἡμῶν ἐζήτησας. τοῦτο μὲν οὖν ἐστὶν ὑπὲρ τὴν ἡμετέραν ἀξίαν, ὅμως δὲ εἴχομεν ἀπολογήσασθαι καὶ συμβιβάσαι πρός τὴν ἀληθῆ ἔννοιαν. ἀλλ' οὐδὲ πρὸς τὸ νῦν εἰρημένον τοῦ βιβλίου ἔχομεν ἀπολογήσασθαι κατὰ τὸ παρὸν, τοῦ καιροῦ τοῦτο μὴ συγχωροῦντος. ἀναβληθήσεται δὲ ἅπαντα κατὰ τὸν ἴδιον λόγον ἐξετασθησόμενα.

E ἐπειδὴ δὲ καὶ νῦν ἐν τοῖς σοῖς λόγοις εἴρηκας, τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸν προεστῶτα ταύτης δύνασθαι μεταποιεῖν τὸ κοινὸν σύμβολον, καὶ πολλάκις ἄλλοτε πρότερον εἴρηται τοῦτο, δῆλον δὲ ὅτι πρὸς τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν ἀποβλέπων καὶ τὸν ἄκρον ἀρχιερέα τοῦτο εἴρηκας, ἡμεῖς τοῦτο καταλιπεῖν ἀνεξέταστον εἰρημένον οὕτω πολλάκις οὐκ ἀνεχόμεθα· βουλόμεθα δὲ περὶ τούτου τὸν λόγον ποιήσασθαι ἐν τῇ ἐφεξῆς συνελεύσει,

εἰ καὶ

NO... ...ISTI 38. εἰ καὶ ὑμῖν συνδοκεῖ. ἔχομεν γὰρ πολλὰ καὶ γενναῖα εἰπεῖν εἰς ἡμέτερον δίκαιον συμβαλλόμενα. ὑποπτεύομεν δὲ μήποτε οἱ περὶ τούτων λόγοι σκάνδαλόν τι εἰσενέγκωσι· διὰ τοῦτο εἶπον, εἰ καὶ ὑμῖν συνδοκεῖ. ἔσται γὰρ ἡ ἐξέτασις αὕτη παρὰ τῇ ὑμετέρᾳ θελήσει, καὶ εἰ ὑμῖν συνδοκεῖ γενήσεται, ἡμεῖς γὰρ ἕτοιμοί ἐσμεν.

...καρδ. Μετὰ τῶν ἄλλων ἄρθρων, ὧν διαφέρονται οἱ Λατῖνοι καὶ οἱ Γραικοί, ἔστι καὶ τοῦτο, ἡ αὐθεντία τῆς Ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας. ἐπειδὴ νῦν ἐσμεν ἐν τῇ ἐξετάσει τοῦ ἄρθρου τῆς πίστεως περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, οὐ φαίνεται πρέπον ἐγκαταμίξαι τὸ ἄρθρον τοῦτο μετὰ τοῦ ἄρθρου τοῦ καθολικῆς ἐκκλησίας ὄντος. διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῇ γραφῇ, ἣν ἔδωκα πρὸς ὑμᾶς, λέγω, ὅτι περὶ τῆς αὐθεντίας τῆς Ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας κατὰ B τὸ παρὸν οὐ λέγω, ἐν καιρῷ δὲ ν. περὶ τούτου ῥηθήσεται. ὅταν οὖν ἔλθωμεν ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν τοῦ ἄρθρου τούτου, τότε ἡ αἰδεσιμότης σου ἐλευθέρως ἐρεῖ πάντα ὅσα ἂν εἴη σοι βουλητά. καὶ ὀφείλετε πιστεύειν, ὅτι οὐ προσκρούετε τῷ ἁγίῳ ἡμῶν δεσπότῃ τῷ πάπᾳ, ἐπειδὴ οὐκ ἔστιν ἐνταῦθα δι᾽ ἄλλο, ἀλλ᾽ ἢ ἵνα ἀναπτυχθῇ ἡ ἀλήθεια. διὰ δὲ τὴν τοῦ Χριστοῦ χάριτος αὕτη ἡ ἐξουσία τῆς Ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἄκρου ἀρχιερέως ἐστὶ φανερωτέρα διὰ τῶν εὐαγγελίων, ἔτι γε μὴν καὶ διὰ τῶν ἁγίων οἰκουμενικῶν συνόδων. ὥστε εἴπερ ἡ ἀπορία αὕτη, τὸ μὴ ἐξεῖναι προσθεῖναι, ἔχει ἀπορίαν, ἐπειδὴ ὡς εἶπον πρὸ ὀλίγου ἡ περὶ τοῦ τοιούτου ἄρθρου ἐστὶ διακεκριμένη τῶν ἄλλων, οὐ φαίνεται προσῆκον συμC μιγνύειν τῇ τούτου ἐξετάσει τὴν τοῦ ἑτέρου ἄρθρου ἐξέτασιν. ὅθεν καὶ πάλιν παρακαλῶ, ἵνα εἰσέλθητε ἐν τῇ ἐξετάσει τῆς προόδου τοῦ ἁγίου πνεύματος· ἐκεῖ γὰρ διασαφηνισθήσονται ταῦτα καὶ βέλτιον καὶ ἀληθῶς. πέπεισμαι δέ, ὡς ἐὰν ὁμονοήσωμεν ταύτῃ τῇ ἀμφισβητήσει τῇ περὶ τοῦ πνεύματος, εὐχερῶς καὶ καλῶς καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ὁμονοήσομεν.

A & fortia pro re noſtra dicere habemus. Veremur autem, ne hujusmodi ſermones ſcandalum aliquod pariant: propterea dixi, Sit vobis etiam penes vos iſtud examen, & fiet vobis quoque annuentibus, quia nos parati ſumus. SESSIO XII.

Iul. card. Ex iis articulis, de quibus eſt inter Latinos & Græcos controverſia, unus etiam hic eſt, de Romanæ ecclesiæ auctoritate. Nunc quia verſamur in alia quæſtione, examinantes articulum fidei de ſancto Spiritu, non videtur convenire, ut articulus hic cum articulo de catholica ecclesia confundatur. Quapropter in ſcriptura etiam, quam vobis tradidi, addo, De poteſtate Romanæ eccleſiæ nihil in præſentia dico; in loco autem de ea quoque dicetur. Cum ergo ad hujus articuli disquiſitionem venerimus, tunc reverentia tua libere dicet quæcumque voluerit: debetis enim pro certo habere, nihil vos apud ſanctiſſimum dominum noſtrum papam offendere; cum non ob aliud hic ipſe ſit, quam ut veritas enucletur. Ceterum Romanæ eccleſiæ, & ſummi pontificis auctoritas Chriſti beneficio ſatis elucet in evangeliis, necnon in ſacris conciliis generalibus. Quare ſi præſens quæſtio, quod ſcilicet non liceat quidquam addere, verſatur in dubio; cum ut paulo ante dixi, articuli hujus diſputatio ſejuncta ſit ab aliis; non videtur condecens, alterius articuli diſquiſitionem cum disputatione hac permiſcere. Quamobrem obſecro iterum, ut ad diſputationem de ſancti Spiritus proceſſione accedatis, nam ibi hæc & melius & penitus declarabuntur. Quod ſi convenerimus in ea quæ eſt de ſancto Spiritu controverſia, perſuaſum mihi eſt fore, ut etiam in aliis facile pleneque conveniamus.

ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ιγ΄.

D

Νοεμβρίου ἑβδόμῃ καὶ εἰκοστῇ, ἡμέρᾳ πέμπτῃ, ἐγένετο.

ΙΣΤΕΟΝ ὅτι ἐν τῇ παρούσῃ συνόδῳ παρεγένοντο οἱ τοῦ δουκὸς τῆς Βουργουνδίας ἀποκρισιάριοι, ὄντες ἐπίσκοποι μὲν τέσσαρες, ἀρχιδιάκονος εἷς, καὶ ἄρχοντες καβαλλάριοι δύο, καὶ ἕτεροι ἱερομόναχοι καὶ κοσμικοί, οἳ καὶ προσεκύνησαν τῷ μακαριωτάτῳ πάπᾳ προκαθημένῳ, παρόντος καὶ τοῦ βασιλέως τοῦ ἁγίου, καὶ πάντων τῶν τε τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς δυτικῆς, ἄνευ μόνου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου τοῦ πατριάρχου, ἐπισχεθέντος ἀσθενείᾳ σωματικῇ. E προσφωνησάντων οὖν αὐτοὺς δύο ἐπισκόπων ἀπὸ στόματος τοῦ μακαριωτάτου πάπα, καὶ τῆς τεταγμένης ὥρας παρελθούσης, ἀνέστησαν, μηδὲν περὶ τοῦ προκειμένου εἰπόντες. οὗτοι τοίνυν οἱ τοποτηρηταὶ καὶ ἀποκρισιάριοι νοῦ δουκὸς ἐλθόντες ὡς εἴπομεν, καὶ τῆς πίξεως γενομένης, προσεκύνησαν μόνον τὸν πάπαν κατὰ τὸ ἔθος αὐτῶν, καὶ ἠσπάσαν-

SESSIO XIII.

Die vigeſimo ſeptimo Novembris, feria quinta, celebrata eſt.

SCiendum, oratores ducis Burgundiæ veniſſe in hanc ſynodum, videlicet epiſcopos quatuor, archidiaconum unum, duoſque nobiles equites, & alios ſacratos monachos, atque laicos, qui beatiſſimum papam præſidentem venerati ſunt, præſente tum ſacro imperatore, tum omnibus orientalis & occidentalis eccleſiæ patribus, præter unum ſanctiſſimum dominum noſtrum patriarcham, qui ægra valetudine detinebatur. Cum ergo reſponſum illis eſſet per duos epiſcopos nomine beatiſſimi papæ, & conſtituta hora eſſet elapſa, ſurrexerunt nullo de re propoſita ſermone habito. Iſti ergo vicarii atque apocriſiarii ducis cum veniſſent, ut dictum eſt, ſedente concilio, papam tantummodo ſalutarunt, ut moris eſt ipſis, omnes deoſculantes ejus dexteram & genam ſedentis; noſtrum

SESSIO XIII. strum vero imperatorem neque omnino consalutarunt, neque veneranter honorarunt; sed in Latinorum partem transeuntes sederunt, literasque ad synodum datas reddiderunt, quæ Latine lectæ sunt, nihil nobis percipientibus, cum Græce non fuerint lectæ: statim ergo consurreximus; atque ita dimissa est synodus.

Verum hæc imperatori ferenda non videbantur: illatam quippe sibi putavit injuriam, quod nulla esset veneratione affectus: remque indigne admodum tulit. Cœpit ergo dicere; Nisi iterum synodus conveniat: & vicarii ducis accedant, mihique debitum honorem deferant, ut fieri solet imperatoribus, non amplius conveniam, sed neque synodus fiet. Missis ergo ad imperatorem internuntiis a papa, sequestrem se patriarcha præbuit, suasitque imperatori, ut synodum colligeret; facturis vicariis quod superiori sessione non fecerant. Erat enim tunc patriarcha æger, rem tamen haud negligenter curavit; nam & imperatorem exoravit, & papæ quod rite agendum esset, persuasit, egitque cum vicariis, ut salutarent imperatorem. Quibus in hunc modum gestis octo dies elapsi sunt. Die vero quarto Decembris, feria quinta, synodus rursum convenit.

A το τὴν δεξιὰν αὐτοῦ καὶ τὴν παρειὰν καθημένου· τὸν δὲ βασιλέα ἡμῶν οὐδ' ὅλως ἢ ἐχαιρέτισαν ἢ προσεκύνησαν, ἀλλὰ τὸ μέρος τῶν Λατίνον διελθόντες ἐκάθισαν· ἀλλ' ὅμως τὰ κομισθέντα τῇ συνόδῳ γράμματα ἔδωκαν, καὶ Λατινικῶς ταῦτα ἀνέγνωσαν, καὶ ἡμεῖς οὐδὲν ἐξ αὐτῶν κατελαβόμεθα, ἐπεὶ Ἑλληνιστὶ οὐκ ἀνέγνωσαν ταῦτα ἡμῖν, καὶ εὐθέως ἀνέστημεν, καὶ οὕτως ἐλύθη ἡ σύνοδος.

Ἀλλ' οὐκ ἦν φορητὰ ταῦτα τῷ βασιλεῖ. ὕβριν γὰρ ἐλογίσατο, ὅτι οὐδὲν προσεκύνησαν αὐτὸν, καὶ ἐλυπήθη ὡς τὰ πολλά. ἀπὸ τότε δὲ ἔλεγεν. εἰ μὴ πάλιν ἡ σύνοδος γένηται, καὶ οἱ
B τοποτηρηταὶ τοῦ δουκὸς καταλάβωσι, καὶ τὴν προσήκουσαν προσκύνησιν ἐμοὶ, ὡς ἔθος βασιλεῦσι, ποιήσωσιν, οὐκ εἰσέρχομαι ἀπὸ τοῦ νῦν ἐν τῇ συνελεύσει, ἀλλ' οὐδὲ σύνοδος γενήσεται. πρέσβεων οὖν γενομένων ἀπὸ τοῦ πάπα τῷ βασιλεῖ, ὁ πατριάρχης μεσολαβήσας ἔπεισε τὸν βασιλέα ἵνα τὴν σύνοδον ποιήσῃ, καὶ ὅπερ οὐκ ἐποίησαν οἱ τοποτηρηταὶ τῇ παρελθούσῃ συνελεύσει, ποιήσει, ποιήσωσι νῦν. καὶ γὰρ ἦν ὁ πατριάρχης τότε ἀσθενὴς, ἀλλ' ὅμως οὐκ ἠμέλησε τῆς διορθώσεως τοῦ πράγματος, ἀλλὰ καὶ
C τὸν βασιλέα ἐδυσώπησε, καὶ τὸν πάπαν ἐδιώρθωσε. καὶ εἰς τοὺς τοποτηρητὰς ἔταξεν, ἵνα τὸν βασιλέα προσκυνήσωσι. τούτων οὖν οὕτω πραχθέντων, ἡμέραι παρῆλθον ὀκτὼ, καὶ τῇ τετάρτῃ τοῦ Δεκεμβρίου, ἡμέρᾳ πέμπτῃ, συνῆλθε πάλιν ἡ σύνοδος.

SESSIO XIV.

Die quarto Decembris, feria quinta, celebrata est.

IN hac sessione cum jam omnes convenissent, atque ordine consedissent, venerunt oratores ac vicarii, & reverentiam imperatori præstitere, non ita tamen uti par erat: verum is forti animo id tulit, jussitque disputantes sermonem aggredi. Quibus in medio considentibus orsus est loqui Ephesius, asserens propter dicendi ubertatem atque facundiam habitos esse longos sermones, propterea paucis esse agendum, & responsiones reddendas nuda propemodum affirmatione & negatione: addiditque, Charisium nihil ipsis attulisse, quod carum & gratum esset. Hæc & similia cum Ephesius dixisset, cœpit cardinalis Julianus uni verbo mille opponere, ut nullum dicendi faceret finem; Factaque mentione de eo, quod dictum est, de dicendi inquam ubertate, & brevitate amplectenda, sermonem adeo prolixum instituit, ut Ephesio non permiserit vel uno respondere verbo, sed totum sessionis tempus ipse dicendo consumpserit usque ad tempus vespertinum; atque ita synodus dimissa est. Vix tandem Ephesio loquente, & sermonem ad nos transferente, futuram rursus indixere sessionem octavo Decembris die.

ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ιδʹ.

Δεκεμβρίου μηνὸς τετάρτῃ, ἡμέρᾳ πέμπτῃ, ἐγένετο.

D ΕΝ ταύτῃ συνελεύσει πάντων δὴ συναχθέντων, καὶ τῆς τάξεως γενομένης, ἦλθον οἱ ἀποκρισιάριοι καὶ οἱ τοποτηρηταὶ καὶ προσεκύνησαν τὸν βασιλέα, ἀλλ' οὐδὲ πάλιν καθὼς ἔπρεπεν, ἀλλ' ὅμως τοῦτο γενναίως ὁ βασιλεὺς ὑπομείνας, ὥρισε λέγειν τοὺς διαλεγομένους. καὶ δὴ εἰς τὸ μέσον καθισάντων, ἤρξατο ὁ Ἐφέσου τὸν διάλογον, καὶ ὡς διὰ τὸ ἐν καλλιεπείᾳ τοῦ λόγου πολλὰ λέγειν αὐτοὺς ἀεὶ, εἰπὼν διὰ βραχέων διαλέγεσθαι, καὶ οἱονεὶ διὰ τοῦ ναὶ καὶ τοῦ οὒ τὰς ἀπολογίας ποιεῖσθαι, προσέθηκεν ὅτι ὁ Χαρίσιος αὐτοῖς οὐδὲν ἐχαρίσατο. ταῦτα καὶ ὅμοια ἄλλα τοῦ Ἐφέσου εἰπόντος, ἤρξατο ὁ καρδινάλιος Ἰουλιανὸς λέγειν εἰς τὴν μίαν λέξιν
E μυρίας, καὶ λέγων οὐκ ἐπαύσατο· ἀλλὰ καὶ τὸ διὰ καλλιέπειαν ὡς ἔφημεν ῥηθὲν ναὶ καὶ οὒ ἐπαναλαβὼν, αὐτὸς τοσοῦτον ἐπλάτυνε τὸν λόγον, ὅτι οὐκ εἴασε τὸν Ἐφέσου εἰπεῖν λόγον πρὸς αὐτόν· ἀλλ' ἔλεγεν ἕως οὗ τὴν σύνοδον λόγοις ἐπλήρωσε, καὶ ἕως ἡ ἑσπέρα κατέλαβε. καὶ οὕτως ἐλύθη ἡ σύνοδος. πρὸς τὰ τέλη τοῦ Ἐφέσου εἰπόντος, καὶ τὸν λόγον παρ' ἡμῖν μεταθέντος, διελάλησαν πάλιν γενέσθαι τὴν σύνοδον τῇ ὀγδόῃ τοῦ Δεκεμβρίου μηνός.

ANNO CHRISTI 1438

ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ιέ.

Δεκεμβρίου μηνὸς ὀγδόῃ ἡμέρᾳ δευτέρᾳ, ἐγένετο.

Συνήχθημεν οὖν τῇ ἄνωθεν εἰρημένῃ ἡμέρᾳ ἐν τῇ συνελεύσει ἄνευ τοῦ πατριάρχου ἡμῶν, ἠσθένει γάρ· καὶ τῆς συνήθους τάξεως γενομένης, προετρέψατο ὁ βασιλεὺς καὶ πάλιν τὸν Ἐφέσου λαλεῖν. καὶ δὴ ἤρξατο μετὰ παῤῥησίας, ὅτι οὐκ ἔξεστι προσθεῖναι ἐν τῷ συμβόλῳ μήτε λέξιν, μήτε συλλαβήν. τοσοῦτο δὲ ἐξέτεινεν ἑαυτὸν, ὅτι οὐδεὶς ἤλπιζεν ἀντιστῆναι αὐτῷ τινά. ὁ δὲ Ἰουλιανὸς εἰς εἴκοσι ὀκτὼ κεφάλαια συναγαγὼν πάντα τὰ λαληθέντα παρὰ τοῦ Ἐφέσου, ἐσιώπα ἕως οὗ ὁ Ἐφέσου ἐλάλει. εἶτα ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ, καὶ κατ' ἔπος καὶ κατὰ ἀριθμὸν πάντα ἀπολογησάμενος, ἔλεγεν, ὅτι οὐκ ἥμαρτον ἐν τῷ προσθεῖναι ἐν τῷ συμβόλῳ· καὶ λέγων οὐκ ἐπαύσατο φιλοσοφῶν ποτὲ μὲν ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν, ποτὲ δὲ καὶ συλλογισμῶν. τούτων παρὰ τοῦ Ἰουλιανοῦ ῥηθέντων, ὁ Ἐφέσου καὶ πάλιν ἤρξατο δημηγορεῖν καὶ ἀποδεικνύειν, ὅτι οὐκ ἔξεστι προσθεῖναι ἐν τῷ συμβόλῳ κατ' οὐδένα τρόπον κἂν μίαν λέξιν, ἢ μίαν συλλαβήν, μερίσας καὶ τὰ προῤῥηθέντα παρὰ τοῦ καρδιναλίου, καὶ διαιρήσας αὐτὰ ἐν κεφαλαίοις ὀκτώ· ἤγουν τὸ σύμβολον τοῦ Χαρισίου ὅτι οὐκ ἦν κοινὸν, τὸ τοῦ Νεστορίου ὅτι οὐ περὶ ἐκείνου λόγος, τὴν δύναμιν καὶ τὰς ποινὰς τῶν ὅρων ὅτι ἑνικῶς κολάζουσι καὶ οὐ πληθυντικῶς, τὰς ἐπιστολὰς τοῦ ἁγίου Κυρίλλου, τὴν μαρτυρίαν τοῦ μακαρίου Ἀγάθωνος, τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν λεγομένην ἑρμηνείαν παρ' αὐτῶν ἐξέθετο, καὶ ὅτι παρὰ κανόνας ἐστὶ τὸ πραχθὲν, ὡς καὶ ἄνευ τελείας συνόδου γεγονός· πολὺν ἐποιήσατο τὸν λόγον, οὐχ ὥσπερ διαλεγόμενος, ἀλλὰ τέλος βουλόμενος ἐπιθεῖναι τῷ πράγματι. ὁ δὲ λόγος αὐτοῦ ἦν οὕτως.

Τοῦτο τὸ σύμβολον ἀπαιτοῦμεν ὑμᾶς, ὦ φίλοι πατέρες, τὴν καλὴν παρακαταθήκην τῶν ἡμετέρων πατέρων τῶν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ βασιλίδι πόλει συναθροισθέντων. ἀπόδοτε τοίνυν τοῦτο, καθὼς παρελάβετε παρ' ἡμῶν. εἴ τις ὑμῖν ἐνεπίστευσε παρακαταθήκην, οὐκ ἂν αὐτὴν ὡς παρελάβετε παρεδώκατε; ἀπόδοτε τοίνυν καὶ τὸ τῶν πατέρων σύμβολον ὡς ἐλάβετε. οὐ δέχεται προσθήκην, οὐ δέχεται μείωσιν· κέκλεισται παρ' αὐτῶν καὶ ἐσφράγισται. καὶ τοὺς τολμῶντας τοῦτο καινοτομεῖν ἀποπέμπονται, καὶ τοὺς ἕτερον παρ' αὐτὸ ποιοῦντας εὐθύναις ὑπάγουσι. μικρὸν ὑμῖν ἡ γενομένη τῆς λέξεως προσθήκη εἶναι δοκεῖ, καὶ ὀλίγος ὁ περὶ ταύτης λόγος; οὐκοῦν καὶ ἐξαιρεθεῖσα μικρὸν ἂν βλάψειεν ἢ οὐδὲν, μᾶλλον δὲ ὠφελήσει τὰ μέγιστα· συνάψει γὰρ Χριστιανοὺς ἅπαντας. ἀλλὰ μέγα τὸ γεγονὸς, καὶ πολὺς ὁ περὶ τούτου λόγος· οὐκοῦν οὐδὲ ἡμεῖς ἁμαρτάνομεν πολὺν ποιούμενοι τὸν περὶ τούτου λόγον· δι' οἰκονομίαν τινὰ προσετέθη, δι' οἰκονομίαν ἀφαιρεθήτω πάλιν, ἵνα προσλάβησθε ἀδελφοὺς σπαραττομένους, καὶ τὴν ἀγάπην οὕτω περὶ

SESSIO XV.

Die octavo Decembris, feria secunda, celebrata est.

A Convenimus ergo die constituto absque patriarcha nostro, quod ægrotaret; servatoque ordine consueto, rursus imperator Ephesium, ut loqueretur, est cohortatus. Cœpit is enim dicendi libertate asserere, non esse licitum symbolo vel vocem vel syllabam addere: adeo vero sermonem produxit, ut illi quempiam obsistere nemo speraret. B At Julianus redactis omnibus Ephesii dictis ad capita vigintiocto tacebat, donec peroravit Ephesius: deinde aperiens os suum, respondensque ad singula iisdem verbis & numero servato ajebat, nihil errasse, quod addidissent symbolo: continuato sermone philosophando tum e divinis scripturis, tum etiam syllogismis. Quibus a Juliano dictis, Ephesius iterum sermonem instituens cœpit demonstrare, non esse fas ulla ratione symbolo addere vel vocem unam, vel unam syllabam; dividens quæ dicta erant a cardinale in octo capita: videlicet; Charisii symbolum non fuisse commune: C Nestorii symbolum huc non spectare: vim definitionum, & censuras in eis latas esse singulari numero non plurali: Sancti Cyrilli epistolas: testimonium beati Agathonis: exposuit quoque, quod illi explicationem & declarationem vocant; & factum esse contra canones, utpote etiam sine plena synodo decretum: adeo vero longum confecit sermonem, ut nequaquam disputare, sed velle rei finem imponere videretur: habebat porro sermonem in hæc verba:

D Hoc symbolum a vobis reposcimus, amici patres, pulchrumque illud patrum nostrorum depositum, qui in regia urbe nostra convenerunt. Reddite igitur hoc, quale a nobis accepistis. Si quis vobis depositum concredidisset, nonne redderetis illud quale accepistis? Reddite ergo patrum quoque symbolum, ut accepistis: non admittit additamentum, non suscipit imminutionem: occlusum ab ipsis & obsignatum est, & innovare illud audentes rejiciunt, & aliud præter ipsum conficientes, reos in judicium trahunt: modicum vobis esse videtur additamentum vocis, neque magnifa- E ciendum? sublatum igitur parum aut nihil nocebit, imo plurimum proderit; conjunget enim Christianos omnes. At multum refert, inquies, & magni fit; & nos ergo haud perperam facimus tanti illud æstimantes: prudenti quadam dispensatione additum est; eadem pariter tollatur, ut recipiatis fratres dolore excruciatos, & caritatem tanti facientes. Rogamus itaque vos patres ac fratres, dominique plurimum honorandi, sicut

Ephes.

& antea rogavimus, per viscera domini nostri Jesu Christi, qui dilexit nos, cum essemus inutiles & peccatores, ac desperatæ salutis, & animam suam posuit pro nobis, ut ad bonam illam redeamus concordiam, qua & inter nos ipsos & cum patribus nostris olim conjuncti eramus: quando idem omnes dicebamus, & non erant schismata in nobis: agnoscamus nos invicem fraterno affectu; communes revereamur parentes; honoremus eorum decreta; vereamur illorum minas; servemus traditiones; ut unanimi consensu, uno ore, unoque corde glorificemus usquequaque venerandum ac magnificum nomen Patris, & Filii, & Spiritus sancti, nunc & semper & in secula sæculorum: Amen.

Verum Julianus non tacuit, sed iterum respondit pro viribus sua defendens, his verbis postremo usus: Si decem proposueris capita, decem tibi millia sum redditurus. Ceterum deficiente responsionis tempore synodus discessit.

At vero nos Græci cœpimus tædio affici, non modo præsules, verum & clerici omnes, qui senatorii ordinis erant, & summatim universi dicentes: Quid fecimus verba inania dicentes & audientes? nec illi persuadebunt nobis, neque nos illis: decet propterea nos reverti in nostram urbem. Sed imperator virum se fortem præstitit, expectando rerum exitus cum animi æquitate. Et Græci quidem finem disputandi fieri studebant; Latini vero enixe flagitabant, ut conventus celebrarentur, & sententia ipsa seu dogma discuteretur. Dicebant enim; Nos de explanatione nolumus habere quæstionem, & quomodo vox illa, Ex Filio, posita sit in symbolo: nam semel apposita, fieri non potest ut expungatur, nisi a vobis demonstretur blasphema. Examinetur ergo, & siquidem blasphema erit, abdicetur: si vero pia, quid est propter quod nos criminari possitis? dicebat enim Ephesius; Tollatur e symbolo, & reponatur seorsim in definitione; sicut factum est (eo in hymno, qui incipit:) Unigenitus Filius. Contra vero Julianus dicebat; Examinetur, pater, examinetur: & si quidem vox ista, Ex Filio, comperta fuerit blasphema, neque in symbolo sit, neque alibi reponatur: blasphema enim nusquam dicenda sunt: Si vero pia, ubique recipienda, & in symbolo summe necessaria est.

Dum hæc ita dicuntur, decidit imperator doloribus oppressus rheumaticis, & patriarcha ægrotus decumbit, ut nec audire posset, nec loqui: & populus otiando traducit tempus. Elapsis ergo diebus undecim patriarcha paululum revixit; nosque ad eum omnes convenimus: rogatus vero a nobis vix potuit lectica portatus adire imperatorem: apud quem duos commoratus est dies cum eo deliberans: tumque præsu-

A πολλοῦ ποιουμένους. παρακαλοῦμεν τοίνυν ὑμᾶς, ὦ πατέρες καὶ ἀδελφοί, καὶ κύριοι τιμιώτατοι, ὡς καὶ πρότερον ὑμᾶς παρεκαλέσαμεν, διὰ τὰ σπλάγχνα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς ἀχρείους ὄντας καὶ ἁμαρτωλοὺς καὶ ἀπεγνωσμένους, καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θέντος ὑπὲρ ἡμῶν, ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν καλὴν συμφωνίαν τὴν πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ τοὺς ἁγίους πατέρας. ἣν εἴχωμεν πρότερον, ὅτε τὸ αὐτὸ πάντες ἐλέγωμεν, καὶ οὐκ ἦν ἐν ἡμῖν σχίσματα. ἐπιγνῶμεν ἀλλήλους ἀδελφικῶς, αἰδεσθῶμεν τοὺς κοινοὺς πατέρας ἡμῶν, τιμήσωμεν αὐτῶν τοὺς ὅρους, φοβηθῶμεν αὐτῶν τὰς ἀπειλὰς, φυλάB ξωμεν τὰς παραδόσεις, ἵνα ὁμοθυμαδὸν ἐν στόματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ δοξάσομεν τὸ πάντιμον καὶ μεγαλοπρεπὲς ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Ὁ δὲ Ἰουλιανὸς οὐκ ἐσιώπησεν, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἀπελογήσατο καθὼς ἠδύνατο δεφενδεύεσθαι, τέλος οὕτως εἰπών· ἐὰν δέκα κεφάλαια προτείνῃς, μυρία μέλλω σοι ἀπολογήσασθαι. καιροῦ δὲ μὴ ὄντος ἀπολογίας, ἐλύθη ἡ σύνοδος.

Οἱ Γραικοὶ οὖν ἡμεῖς ἠρξάμεθα ἀγανακτεῖν, οὐ μόνον οἱ ἀρχιερεῖς, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ κληρικοὶ, καὶ οἱ συγκλητικοὶ, καὶ ὅσον ἄC θροισμα τούτων ἐστὶ λέγοντες· τί ποιοῦμεν λέγοντες καὶ ἀκούοντες ἐπὶ κενοῖς ῥήμασιν; οὔτε αὐτοὶ μέλλουσι πεῖσαι ἡμᾶς, οὔτε ἡμεῖς αὐτούς. διὰ τοῦτο πρέπει ἡμῖν ἐπιστραφῆναι εἰς τὴν πόλιν ἡμῶν. ὁ δὲ βασιλεὺς μακρόθυμος ἀνὴρ εὑρεθεὶς ἐκαρτέρει τὰ πράγματα. καὶ οἱ μὲν Γραικοὶ τέλος ἐσπούδαζον ἐπιθεῖναι τῇ διαλέξει, οἱ δὲ Λατῖνοι διϊσχυρίζοντο γίνεσθαι τὰς συνελεύσεις, καὶ ἐξετάζειν περὶ τῆς δόξης καὶ τοῦ δόγματος. ἔλεγον γάρ· ἡμεῖς οὐ περὶ ἀναπτύξεως θέλομεν ἐρευνᾶν, οὐδὲ πῶς προσετέθη ἐν τῷ συμβόλῳ ἡ, ἐκ τοῦ υἱοῦ, φωνή. ἅπαξ γὰρ ἐτέθη, καὶ ἀδυνάτως ἔχει ἐξελθεῖν, εἰ D μὴ βλάσφημον ἀποδειχθῇ παρ' ὑμῶν. ἐξετασθήτω οὖν, καὶ εἰ μὲν βλάσφημος, ἀποκηρυχθήτω· εἰ δ' εὐσεβὴς, τί ἔχετε ἐγκαλεῖν ἡμῖν; ὁ γὰρ Ἐφέσου ἔλεγεν, ἐξαιρεθήτω ἀπὸ τοῦ συμβόλου, καὶ τεθήτω ἐν ἰδίῳ ὅρῳ, ὥσπερ καὶ τό· ὁ μονογενὴς υἱός. ὁ δὲ Ἰουλιανὸς ἀντέφασκεν· ἐξετασθήτω, πάτερ, ἐξετασθήτω, καὶ εἰ μὲν βλάσφημος εὑρεθείη ἡ, ἐκ τοῦ υἱοῦ, φωνή, οὔτε ἐν τῷ συμβόλῳ μένῃ, οὔτε ἀλλαχοῦ τεθείη· τὰ γὰρ βλάσφημα οὐδ' ὅλως χρὴ λέγεσθαι· εἰ δὲ εὐσεβὴς, πανταχοῦ δεκτέα ἐστὶ, καὶ ἐν τῷ συμβόλῳ ἀναγκαιοτάτη.

E

Τούτων οὕτω λεγομένων, πίπτει ὁ βασιλεὺς ἐν ὀδύνῃ ῥευματισμοῦ, καὶ ὁ πατριάρχης ἀσθενεῖ, καὶ οὐδὲ κἂν δύναται ἀκούειν ἢ λαλεῖν, καὶ ὁ λαὸς πλημμελεῖ. διαγενομένων οὖν ἡμερῶν ἐνδεκα, τοῦ πατριάρχου μικρὸν ἀναζωοποιηθέντος, συνήλθομεν πάντες ἐπ' αὐτὸν, καὶ παρακαλέσαντες αὐτὸν, μόλις ἠδυνήθη μετὰ φορείου βασταζόμενος ἀπελθεῖν πρὸς τὸν βασιλέα. δύο οὖν ἡμέρας ποιήσας καὶ βουλευόμενος σὺν τῷ βασιλεῖ,

NNO RISTI 438.

πόλει, συνήλθομεν πρὸς αὐτοὺς οἱ ἀρχιερεῖς· καὶ συνόδου ἡμετέρας γινομένης ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ βασιλέως, ἐδημηγόρησεν ὁ βασιλεὺς, λέγων οὕτως.

Ἡμεῖς ἐπὶ ἑνώσει τῶν ἐκκλησιῶν παρητησάμεθα τὴν πατρίδα ἡμῶν, καὶ ἤλθομεν μετὰ μεγάλων κινδύνων καὶ κόπων ζητοῦντες αὐτήν. Καὶ πάντες μὲν ὑμεῖς ἐκοπιάσατε τῷ πράγματι, ἀλλ' ἔχετε καὶ λόγον ἀνταποδόσεως τὸν διπλοῦν. Καὶ οἱ μὲν ἀρχιερεῖς, ὡς ἐπίσκοποι, εἰς σύστασιν τῶν ἐκκλησιῶν αὐτῶν· οἱ συγκλητικοὶ διὰ τὴν ὀρθοτομίαν τῆς πίστεως, καὶ δι' ἐλπίδα τῶν κληρονόμων αὐτῶν· ἐγὼ δὲ ἐπὶ μιᾷ ἐλπίδι μόνον ταλαιπωρῶ πλεῖον ἁπάντων ὑμῶν, ἵνα τάχα δοξασθῶ παρὰ τῷ Θεῷ, ὅπερ ἐστὶ κοινὸν τοῦτο καὶ ὑμῖν. οὔτε γὰρ παιδία καὶ κληρονόμους ἔχω, οὐδὲ πλείονα τιμὴν θέλω ἐγὼ, ἀλλὰ διὰ τὸ γένος τῶν Ῥωμαίων πάσχω ὅσον θεωρεῖτε. λοιπὸν πρέπει ὑμῖν σπουδάσαι τὴν ἕνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν διὰ πολλὰ τὰ καλὰ, καὶ μᾶλλον διὰ τὸ ἐπιστρέψαι ἡμᾶς μετὰ τιμῆς ἡνωμένους, ἢ μετ' αἰσχύνης διῃρημένους εἰς τὴν πατρίδα ἡμῶν.

Τούτων οὕτω ῥηθέντων παρὰ τοῦ βασιλέως, ἠρξάμεθα γνωμοδοτεῖν, καὶ ἀνεφάνη καλὸν, ὅπως ἐξετάζωμεν περὶ τῆς δόξης τῶν Λατίνων. ἀλλ' ὁ βασιλεὺς καὶ ἔτι ἐζήτει βουλὴν, πόθεν μέλλομεν ἄρξασθαι, καὶ ποῖόν ἐστι τὸ λυσιτελοῦν ἡμῖν, καὶ πῶς μέλλομεν προχωρῆσαι καὶ ἐξετάζειν, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ. καὶ διεκρίθη παρὰ πάντων μὴ ἐν παῤῥησίᾳ, ἀλλ' ἐν μέρει καὶ ἰδίως ἐξετάσαι αὐτό. ἡμεῖς γὰρ οὐ βουλόμεθα ἐκμῆναι τοὺς Λατίνους, οὐδὲ θέλομεν φιλονεικίας, καὶ λόγους πολλοὺς, ἀλλ' ἐκλέξασθαι ἀφ' ἡμῶν δώδεκα· καὶ εἴ τι χορηγήσει ὁ Θεὸς αὐτοῖς, ἐκεῖνο γενήσεται.

Ταύτης τῆς γνώμης δοθείσης, ἠρώτησεν ὁ βασιλεὺς τοὺς ἀρχιερεῖς, λέγων.

Πῶς ὁ πάπας ἐμήνυσεν ἡμῖν, ὅτι ἐστὶν ἀναγκαῖον ἀπελθεῖν εἰς τὴν Φλωρεντίαν, καὶ πῶς μηνύει καὶ ἡμᾶς ἀπελθεῖν μετ' αὐτοῦ ἐκεῖ. ἐρωτῶ βουλὴν, εἰ ἔστι καλὸν ἀπελθεῖν, ἢ οὔ.

Ἀποκριθέντες δὲ οἱ ἀρχιερεῖς εἶπον.

Ἡμεῖς οὐδέποτε ἐβουλόμεθα ἐξελθεῖν ἀπὸ τῆς Φεῤῥαρείας, ἐπειδὴ ἐν αὐτῇ ἐτάχθη ἡ σύνοδος πληρωθῆναι, καὶ οὐκ ἀλλαχοῦ. ἀλλ' ὁ ὁρισμὸς τῆς βασιλείας σου διερεθήσεται φανερῶν, διὰ τί μέλλομεν ἀπελθεῖν ἐκεῖ. τί γὰρ ἂν οὐδὲν εἴπωμεν ὧδε, ἵνα εἴπωμεν αὐτὰ ἐκεῖ; τί δύνανται οἱ Λατῖνοι ποιῆσαι ἐν φλωρεντίᾳ, ὃ οὐ δύνανται ὧδε; ἆρά ἐστιν ἐλπὶς, ὅπως ἐκβάλωσι τὴν προσθήκην ἀπὸ τοῦ συμβόλου; ἢ ἡμᾶς βούλονται πεῖσαι δέξασθαι αὐτὴν ἐν τῷ συμβόλῳ ἡμῶν; ταῦτά εἰσιν ἀδύνατα ἐπ' ἀμφοτέροις τοῖς μέρεσι· διὸ οὐ πρέπει ἡμᾶς ἀπελθεῖν ἀλλαχοῦ.

Ἀπεκρίνατο ὁ βασιλεύς.

Καὶ πῶς ἔχομεν ζητῆσαι ἔξοδον καὶ τριήρεις παρ' αὐτῶν, ἐὰν μὴ ἀκολουθήσωμεν αὐτοῖς, ἔνθα εἰσὶν αἱ ἔξοδοι καὶ τὰ ἀναλώματα;

Οἱ δὲ ἀπελογήσαντο, ὅπως ἐξετασθῇ ἡ δόξα ἐν Φεῤῥαρείᾳ· καὶ εἰ μὲν συμφωνήσωμεν,

les ad eos convenimus; & coacta synodo nostra in palatio imperatoris concionem hujusmodi habuit imperator: SESSIO XV.

Imperator.

Nos relicta patria studio unitatis ecclesiarum venimus ingentibus periculis & laboribus illam quærentes. Et vos quidem omnes hac in re collaborastis; sed est vobis etiam duplicata retributio; nam constituti quidem in pontificia dignitate laborant, utpote episcopi ad ecclesiarum suarum stabilimentum; qui vero sunt ordinis senatorii, ad declarationem rectæ fidei, spemque suorum hæredum: ego autem laboro plus vobis omnibus hac una spe, ut forte gloriam a Deo nanciscar, quod vobis etiam commune est: nam neque filios & hæredes habeo, neque plus ipse honoris volo; sed propter Romæorum gentem, quantum videtis, sustineo. Decet ergo vos studium adhibere ad unitatem ecclesiarum multis iisque bonis de causis, præsertim vero, ut cum honore potius revertamur in patriam conciliatis animis, quam disjunctis cum ignominia.

Quibus in hunc modum ab imperatore dictis, cœpimus dare sententias; & placuit dogma Latinorum examinari. Sed imperator quærebat ulterius, unde ordiendum esset; & quid in rem nostram esset; & quo procedendum esset modo disquirentibus, num Spiritus sanctus procedat ex Patre & ex Filio. Et censuere omnes, non esse hoc publice examinandum, sed privatim per aliquos: neque enim volumus nos concitare furorem Latinis: neque volumus contentiones, & sermones nimios: sed ex nobis eligi duodecim, totidemque ex illis; & fieri quidquid illis Deus concesserit.

Hac sententia dicta, imperator præsules hoc pacto interrogavit:

Papa misit ad nos, qui nuntiarent, necesse esse abire Florentiam, utque nos cum eo simul abeamus. Peto consilium, an expediat abire, necne. Imperator.

Respondentes illi dixerunt:

Nos vellemus Ferraria non excedere: quandoquidem in ea statutum est, non alibi synodum celebrari. Cæterum imperii tui potestas declarabit, cur debeamus eo proficisci: quid enim hic minime dixerimus, quod ibi dicamus? Quid poterunt Latini efficere Florentiæ, quod hic non possint? estne spes expunctum iri ab illis additamentum e symbolo? an vero persuadere nobis volunt, ut illud nostro symbolo adjiciamus? hæc sunt utrique parti impossibilia: quare non decet alio nos conferre. Græci.

Respondit imperator:

Et quomodo petemus ab eis pecuniam & triremes, nisi eos sequamur, ubi hæc possint suppeditari? Imperator.

Responderunt illi, disputandum esse dogma Ferrariæ: ut si quidem inter nos

SESSIO XV. convenerit, recedamus: sin minus, tum rursus consilium ineamus.

Placuit hoc imperatori: & delegimus e nostris duodecim, qui de sententia Latinorum disputarent: an Spiritus sanctus ex Patre procedat & ex Filio.

His actis rediit patriarcha in suum domicilium. Porro de pecunia pro alimentis constituta nullum verbum fiebat; quamobrem gravi opprimebamur penuria. Dicebat enim papa:

Vos optime scitis, Ferrariæ nihil posse vobis a me dari; nam eorum quæ sperabamus, nihil ex sententia succedit. Itaque Florentini mutue nobis dant quadraginta millia nummum aureorum, quo synodum illuc transferamus: sequimini ergo me, ut Florentiam eamus, & promitto me daturum Constantinopoli subsidii nomine duodecim millia nummum aureorum, duasque triremes: vobis autem quotcumque debeo florenos, & mensam publicam, ut in posterum nunquam vobis desint constituta menstrua. Venite igitur Florentiam, & post tres aut quatuor menses liceat vobis discedere, sive sequatur, sive non sequatur unio.

His auditis turbati sumus, ut par erat; præsertim quod Ferrariæ nulla spes esset aliquid habendi: neque occurrebat, quid esset agendum: non ire Florentiam? sed hic nobis victus non suppetebat; ire igitur? Quid si & ibi in eadem mala incideremus, sicut Ferrariæ? Itaque animis pendebamus. Convaluit autem imperator, accersivitque patriarcham, ut cum synodo accederet ad deliberandum: verum patriarcha gravius ægrotabat quam heri & nudius tertius. Quare imperator, quod fieri aliter ab eo non posset; cum etiam ab Italis impense solicitaretur ad respondendum, num vellet ire Florentiam, necne; venit ad patriarcham, cumque jacentem in lecto reperisset, convocavit præsules, & synodum habuere extra cubiculum patriarchæ, non procul ab ipso, sed ita ut audiret, ac nuntiarentur ei, quæ fiebant. Itaque præsidente imperatore & congregata synodo, ipsis etiam hegumenis, concionem habuit imperator ea repetens, quæ in suo palatio dixerat coram synodo prius coacta; ajebat enim:

Nostis optime, potuisse me, si voluissem, sedere in meo imperio, sicut antea: nec mihi defuisset per Dei auxilium, unde possem utcumque vitam traducere: sed gentis nostræ amor: & honor patriæ compulit me postponere mea commoda, & relinquere dominam matrem meam * despinam Parrhesiam, quam nostis. Itaque adhibitis vobis omnibus per mare sum vectus non sine periculis, hiberno tempore, idque gravi morbo laborans: sed nec hiems, nec infirma valetudo, nec aliud quidquam detinuit propensionem animi ad bonum: ut lucrifaciam quid? aut quid ipse conse-

* dominam.

A ἵνα ἀπέλθομεν· εἰ δὲ μή, οὕτω γινέσθω πάλιν βουλή.

Ἀπεδέξατο ταῦτα ὁ βασιλεὺς· καὶ δὴ ἐξελεξάμεθα ἀφ' ἡμῶν πρόσωπα δώδεκα, ἵνα διαλεχθῶσι περὶ τῆς δόξης τῶν Αατίνων, πῶς ἐκπορεύεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ.

Τούτων οὖν γενομένων ἦλθεν ὁ πατριάρχης εἰς τὴν καταμονὴν αὐτοῦ. περὶ δὲ τῆς δόσεως τῶν τροφείων οὐκ ἦν μελέτη ποτέ, διὸ καὶ ἐστενοχωρούμεθα τὰ μέγιστα. ἔλεγε γὰρ ὁ πάπας.

Ἐπίστασθε ἀκριβῶς, ὅτι τίποτε οὐδὲν ἔχω δώσειν ὑμῖν ἐν Φερραρίᾳ. ἐπειδὴ ὅσα ἠλπίζομεν οὐδὲ ἓν εὐοδοῦται. λοιπὸν οἱ Φλωρεντῖνοι δανείζουσιν ἡμῖν τεσσαράκοντα χιλιάδας χρυσίνων, ὅπως μεταθήσωμεν ἐκεῖσε τὴν σύνοδον. ἀκολουθήσητέ μοι γοῦν, ἵνα ἀπέλθωμεν εἰς τὴν Φλωρεντίαν, καὶ ὑπόσχομαι δώσειν ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει ὑπὲρ βοηθείας χρυσίνων χιλιάδας δώδεκα, καὶ τριήρεις δύο· ὑμῖν δὲ ὅσα φλωρία χρεωστῶ, καὶ μπάγκον εἰς τὸ ἑξῆς ἀνελλιπῶς λαμβάνειν κατὰ μῆνα τὸ διατεταγμένον ὑμῖν. ἔλθετε οὖν Φλωρεντίαν, καὶ εἰς διορίαν τριῶν μηνῶν ἢ τεσσάρων, ἵνα ἔχητε ἐξουσίαν ἐπιστροφῆς, κἄν τε ἑνωθῶμεν, κἄν τε μή. Πάπας

C Ταῦτα ἡμεῖς ἀκούσαντες ἐταράχθημεν ὡς εἰκός, καὶ μάλιστα ὅτι οὐκ εἴχομεν ἐλπίδα δόσεως ἐν τῇ Φερραρίᾳ, καὶ τί ποιῆσαι οὐκ εἴχομεν. μὴ ἀπελθεῖν εἰς τὴν Φλωρεντίαν; καὶ μὴ ἀποροῦντες ὧδε τοῦ ζῆν· ἀπελθεῖν; καὶ μήπως εὕρωμεν τὰ αὐτὰ ἐκεῖ ὅσα καὶ Φερραρίᾳ; ἀλλ' ὅμως τί ποιῆσαι οὐκ εἴχομεν. γέγονε δὲ ὁ βασιλεὺς ὑγιής, καὶ μηνύει τῷ πατριάρχῃ ἀπελθεῖν μετὰ τῆς συνόδου καὶ βουλεύσασθαι. ὁ δὲ πατριάρχης ἠσθένει βαρύτερον ἢ χθὲς καὶ πρότριτα. μὴ ἔχων οὖν τί ποιῆσαι ὁ βασιλεύς, ἀναγκαζόμενος καὶ παρὰ τῶν Ἰταλῶν ἀπολογήσασθαι, εἰ βούλεται ἀπελθεῖν εἰς Φλωρεντίαν ἢ οὔ, ἦλθε πρὸς τὸν πατριάρχην· καὶ εὑρὼν αὐτὸν ἐν κλίνῃ κείμενον, συνῆξε τοὺς ἀρχιερεῖς, καὶ ἐποίησαν σύνοδον ἔξω τῆς καταμονῆς τοῦ πατριάρχου, οὐ μακρὰν ἀπ' αὐτοῦ, ἀλλ' ὅσον τοῦ ἀκούειν καὶ μηνύειν αὐτῷ τὰ γινόμενα. προκαθίσαντος οὖν τοῦ βασιλέως, καὶ τῆς συνόδου ἀθροισθείσης μέχρι καὶ τῶν ἡγουμένων, ἐδημηγόρησεν ὁ βασιλεύς, πάλιν τὰ αὐτὰ εἰπών, ὅσα προλαβὼν ὤρισεν ἐν τῇ συναθροίσει τῆς συνόδου ἐν τῷ παλατίῳ αὐτοῦ. ἔλεγε γάρ.

Ἐπίστασθε ἀκριβῶς, ὅτι ἐὰν ἤθελον, ἔμελλον καθέζεσθαι εἰς τὴν βασιλείαν μου, καθὼς καὶ τὸ πρότερον· καὶ ὅπως δήποτε μετὰ τῆς βοηθείας τοῦ Θεοῦ ἔμελλον ζῆν. ἀλλ' ὁ πόθος τοῦ γένους καὶ ἡ τιμὴ τῆς πατρίδος ἡμῶν ἠνάγκασέ με καταλιπεῖν τὰς ἀναπαύσεις μου, καὶ τὴν κυρίαν τὴν μητέρα μου τὴν δέσποιναν τὴν Παρρησίαν, ἣν ἐπίστασθε. καὶ λαβὼν ὑμᾶς πάντας ἦλθον διὰ πελάγους μετὰ κινδύνων, χειμερίου ὄντος καιροῦ, καὶ ταῦτα ὄντος μου ἐν ἀσθενείᾳ δεινῇ. ἀλλ' οὔτε χειμών, οὔτε ἀσθένεια, οὔτε τι ἄλλο ἐνεπόδισε τὴν ὁρμὴν τὴν εἰς τὸ ἀγαθόν, ἵνα τί κερδάνω; ἢ τί προσλάβωμαι, εἰ μὴ τοῦ γένους ἀνα-

ANN CHRIS 143

ANNO CHRISTI 1438.

ἀναψυχὴν; καὶ προέκεινα ἀποθανεῖν, ἵνα λάβῃ τι ἀγαθὸν ἡ ἡμετέρα πατρίς. ἐκινδυνεύσαμεν, καὶ οὐδέποτε ὑπέμεινα ἐς τοσοῦτον, ὥσπερ ἐν τοῖς παροῦσι καιροῖς ἄχρι τῆς σήμερον. ἀλλ' ἡ ἐλπὶς τοῦ ἀγαθοῦ ποιεῖ τὴν ὑπομονήν. λοιπὸν ἤλθομεν εἰς τὸ τέλος τῶν πραγμάτων· καὶ θέλω εἰπεῖν ἕκαστον, ὅσον ἰσχύει ἡ γνῶσις αὐτοῦ· σωτηρία γάρ, φησὶν ὁ σοφός, ἐν πολλῇ βουλῇ. καὶ εἴ τι ἀναφανῇ καλόν, ἐκεῖνο ποιήσομεν. οὐδὲν γὰρ βιαστῶς ποιοῦμεν, ἀλλὰ μετὰ σκέψεως καὶ βουλῆς. δότε οὖν γνώμην, ἐκ τῶν δύο τὸ ἕν· ἵνα λάβωμεν τὴν δόσιν ταύτην τοῦ πάπα, καὶ ἀπέλθωμεν εἰς Φλωρεντίαν· ἢ ἵνα παραιτησώμεθα αὐτήν, καὶ ἐπιστρέψωμεν εἰς τὴν πατρίδα ἡμῶν· πλὴν σκέψασθε πῶς μέλλομεν ἀπελθεῖν, καὶ ἐὰν ἔχωμεν ἔξοδον, καὶ ἐὰν ἔχῃ βοήθειάν τινα ἡ Κωνσταντινούπολις.

quar, nisi gentis nostræ refrigerium? & malui mori, ut nostra patria boni aliquid acquirat. Objeci me certe periculis; sed nunquam tantum suscepi mœrorem ad hanc usque diem, quantum hisce temporibus. Verum boni spes tolerantiam præstat. Ventum est ad finem negotii. Dicat unusquisque volo, quantum vi suæ cognitionis assequitur: *Salus enim*, inquit Sapiens, *ubi multa consilia*: & quod bonum judicabitur, faciamus: nihil enim per vim agimus, sed cum deliberatione & consilio. Ferte igitur sententias, ut alterum de duobus fiat: aut hanc oblationem papæ admittamus, & eamus Florentiam, aut certe ipsum dimittamus, & revertamur in patriam: sed quo pacto abeundum sit, considerate; an sit nobis pecunia, & Constantinopolis aliquod subdium habeat.

SESSIO XV.

Ταῦτα τοῦ βασιλέως εἰπόντος καὶ ἄλλα ὅμοια, ἀπεκρίθησαν ὁ Ἡρακλείας καὶ ὁ Ἐφέσου ἀπὸ τῆς συνόδου, λέγοντες.

His & similibus ab imperatore dictis, responderunt e synodo Heracleensis, & Ephesius ita:

Ἡρακλ. καὶ Ἐφέσ. Τοὺς κόπους τῆς ἁγίας σου βασιλείας σαφῶς ἐπιστάμεθα, καὶ τὴν ἀπορίαν ἣν ἔχομεν οὐκ ἀγνοοῦμεν. λοιπὸν δίκαιόν ἐστιν, ὅπως φροντίσωμεν καὶ περὶ ἑαυτῶν, καὶ περὶ μητροπόλεως ἡμῶν. καὶ πάντες οἱ ἀρχιερεῖς εἶπον· ἀρέσκει. διὸ καὶ ἐζητήσαμεν τῷ βασιλεῖ ποιῆσαι ἡμῖν ταῦτα, καὶ οὕτως ἀπελευσόμεθα εἰς Φλωρεντίαν. ὅπως ἔχῃ ἡ πόλις ἡμῶν μηνῶν ὀκτὼ βοήθειαν· ὅπως ἔχωμεν ἡμεῖς πέντε μηνῶν ὀφειλόμενα τροφεῖα· ὅπως ἔχωμεν μπάγκον Φλωρέντιαν εἰς τὸ ἑξῆς. ὅπως ἔχωμεν πάσας τὰς ἐξόδους ἕως τῆς Φλωρεντίας· ὅπως ἐκεῖσε ἀπελευσώμεθα μόνον καὶ οὐκ ἀλλαχοῦ· ὅπως ποιήσωμεν μόνον μῆνας τέσσαρας καὶ οὐ πλέον· ὅπως ἔχωμεν τὴν γνῶσιν ἡμῶν εἰς ἑαυτοὺς καὶ τὴν ἐξουσίαν εἰσελθεῖν καὶ ἐξελθεῖν ὡς βουλόμεθα· καὶ ἔτι τὰ ὤνια μὴ χρεωργηθῆναι ἀπὸ τοῦ νῦν. ταῦτα εἰπόντες, καὶ τὸν βασιλέα εὑρόντες καταπεισθῆ μᾶλλον, ταῦτα ὁ βασιλεὺς ἀποδεξάμενος ἐμήνυσε τῷ πατριάρχῃ ὄντι ἐν τῷ ἐνδοτέρῳ οἰκήματι, καθὼς ἔφημεν, εἰ ἀρέσκεται ἐν τῇ γνώμῃ ταύτῃ τῶν ἀρχιερέων. ὁ δὲ καὶ ἀρέσκει, ἔφη, καὶ τὴν γνώμην αὐτοῦ ἔκειναν, προσθείς, ὅτι ἵνα ὀφείλῃ ὁ πάπας εἰ μὴ ἄλλον τινά, ἀλλὰ κἂν ἑαυτόν, ὅτι νὰ ὑποστρέψῃ μετὰ τῶν ἐξόδων αὐτοῦ εἰς Βενετίαν.

Heracl. & Ephes. Sacri tui imperii labores liquido novimus; nec ignoramus penuriam, qua laboramus: justum ergo est ut cogitemus & de nobis ipsis, & de metropoli quisque sua: & præsules omnes dixerunt; Placet. Itaque proposuimus imperatori has conditiones, si vellet nos abire Florentiam: Ut solveretur pecunia nostræ urbis præsidio ad octo menses: ut numeraretur nobis quæ debebatur pro alimentis quinque mensium: ut Florentiæ nobis pateret in posterum mensa publica: ut Florentiam usque suppeditaretur nobis omnis commeatus: ut illuc tantum migratemus, & non alio: ut ibi quatuor tantum menses, non amplius commoraremur: ut sit nobis integrum, ac penes nos sit quolibet nos vertendi potestas, uti libuerit. Item illud etiam quæsitum est, ne ven[..]um pretia jam tum inciperent fieri majora. Reperimus ad hæc imperatorem valde propensum; probavit enim ea, significavitque patriarchæ jacenti in interiori cubiculo, ut dictum est, quærens num hanc præsulum sententiam comprobaret. Ille comprobare se respondit: judicasse enim eos juxta mentem ipsius: hoc addito, ut sponsorem papa daret, si non alium, certe seipsum, reditum Venetias factum iri ejus impensis.

Τούτων γενομένων ἤρεσεν ὁ βασιλεὺς καὶ ἔλαβε γνώμας τῶν ἀρχιερέων. καὶ ἐβεβαίωσε τὴν εἰς Φλωρεντίαν ἀπέλευσιν. ἦν δὲ τότε παρασκευὴ ἡμέρα, ἑσπέρας, Ἰανουαρίου μηνὸς δευτέρα. τοῦ σαββάτου δὲ καὶ τῆς κυριακῆς παρελθούσης, καὶ τοῦ βασιλέως μετὰ τοῦ πάπα περὶ τῆς ὁδοῦ φροντιζόντων, ἰδοὺ ἐπέστη ἡ ἑορτὴ τῶν ἁγίων θεοφανίων, ἣν καὶ ἑορτάσαμεν ἐν τῇ Φερραρίᾳ ἐν τῷ οἴκῳ τῷ συνήθει τῶν ἀκολουθιῶν. τῆς ἑορτῆς οὖν παρελθούσης, καὶ τῶν συμφωνιῶν γενομένων, ἦλθε καὶ πάλιν ὁ βασιλεὺς ἐμφανίσων εἰς τὴν σύνοδον ἀνυπόγραφα τὰ γεγονότα γράμματα, εἰ πᾶσιν ἀρέσκουσι. καὶ ταῦτα ἀναγνόντες, καὶ καλὰ τοῖς πᾶσι φανέντα, ἐβεβαιώθη παρ' ἡμῶν, ἵνα λάβωμεν ἔξοδον. καὶ εἰς τὴν Φλωρεντίαν ἀπελευσώμεθα.

Post hæc rogati sunt præsules sententiam ab imperatore; decretumque ut Florentiam iretur: erat autem feria sexta, vesperi, dies Januarii secunda. Sabbato vero ac die dominico elapso; dum imperator cum pontifice de itinere cogitant, ecce dies solemnis epiphaniæ, quem & celebravimus Ferrariæ ea indomo, in qua solita erant celebrari oficia. Solennitate transacta, literisque conventionum confectis, venit rursus Imperator, ostenditque synodo literas nulla subscriptione signatas, interrogans num omnibus placerent, Igitur lectæ sunt, & probatæ ab omnibus: & statutum a nobis, accepta pecunia Florentiam iter facere.

Qui-

SESSIO XVI. Imperat.

Quibus hunc in modum gestis, imperator sic est allocutus.

Lex est apud Latinos, synodum oecumenicam non ita simpliciter ac fortuito dimitti infecta re, ac sine definitione synodica, præterquam tribus hisce de causis; primo, si pestis grassetur; secundo, si fame laboretur; tertio, si fiat hostium incursio. Quapropter nos etiam justa de causa synodum transferemus: est autem causa pestis. Nostis enim Ferrariam ab autumno ad hanc diem pestilentia vexari non desiisse. Itaque constituimus cum papa, ut causa translationis synodi palam fiat, si vobis hoc idem videtur.

Omnes dixerunt, justum esse translationem synodi notam fieri. Placuit ergo convenire generalem synodum; atque ita indicta est translatio in æde episcopali.

A Τούτων οὖν γενομένων, ὥρισεν ὁ βασιλεύς.

ANNO CHRISTI 1439 Βασιλ.

Νόμος ἐστὶ παρὰ τοῖς Λατίνοις, μὴ ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε διαλύεσθαι οἰκουμενικὴν σύνοδον ἄνευ τελείας πράξεως καὶ ὅρων συνοδικῶν, εἰ μὴ συμβῇ ἀπὸ τῶν τριῶν τούτων αἰτιῶν· τὸ ἕν, ἐὰν ἐστὶ θανατικόν· τὸ δεύτερον, ἐὰν γένηται λιμός· τὸ τρίτον, ἐὰν συμβῇ ἐπανάστασις ἐχθρῶν. διὸ καὶ ἡμεῖς μέλλομεν μετὰ αἰτίας μεταθέσθαι τὴν σύνοδον, καὶ ἔστιν αἰτία τὸ θανατικόν. ἐπίστασθε γάρ, ὅτι ἀπὸ τοῦ φθινοπώρου οὐ παύεται ἕως τοῦ νῦν θανατικὸν ἀπὸ τῆς Φερράριας. λοιπὸν ἐστήσαμεν μετὰ τοῦ πάπα, ἵνα γένεται παρρησίᾳ ἡ αἰτία τῆς μεταβάσεως τῆς συνόδου, καὶ ἐὰν ὑμῖν δόξῃ.

B Πάντες εἶπον, δίκαιόν ἐστι γενέσθαι φανερὰν τὴν τῆς συνόδου μετάθεσιν. διὸ καὶ διεκρίθη γενέσθαι σύνοδον οἰκουμενικήν, ἔνθα ἡ ἀνακήρυξις γέγονεν ἐν τῷ ναῷ τῆς ἐπισκοπῆς.

SESSIO XVI.

Postrema earum, quæ Ferrariæ celebratæ sunt.

Congregata ergo synodo, præsidentibusque papa & imperatore, ægrotante ideoque absente patriarcha, conventus est abitus eo ordine, quo synodus fuit indicta. Itaque Neapolitanus archiepiscopus sacris indutus vestibus, ac divino peracto mysterio, cœpit litanias & preces canere. Oratione igitur a præsule absoluta venit & papa gerens pontificalem habitum, & cum ipso cardinales, & archiepiscopi, & episcopi, & hegumeni, omnes cum sacris vestibus, & consederunt.

His ita constitutis ac gestis, beatissimus papa Gradensem archiepiscopum, & imperator Mitylenensem archiepiscopum, qui principio synodi oecumenicæ indictionem recitaverunt, jussere ut suggestum ascenderent: & recitarent ille quidem Latine, hic vero Græce, ut synodus transferretur Florentiam, clara voce dicentes:

Eugenius episcopus servus servorum Dei, ad perpetuam rei memoriam.

Convenerat Ferrariæ synodus oecumenica eo consilio, ut illam inibi absolveremus: sed quia eam urbem pestis mortifera obsidet, idque hiberno tempore; ne vere etiam grassetur, secundum leges & canones nostros synodum hanc Ferraria transferimus Florentiam, urbem liberam, & pacificam, salubritate aeris & sanitate fruentem.

Cum hæc præsules recitassent, & notarii excepissent, dimissa est synodus Ferraria, ut Florentiam transferretur.

Die vero undecima Januarii datus est

ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ιϛʹ.

Τελευταία τῶν ἐν Φερράρια.

Συναχθείσης οὖν τῆς συνόδου, καὶ προκαθισάντων τοῦ πάπα καὶ τοῦ βασιλέως, τοῦ πατριάρχου ἀσθενοῦντος καὶ μὴ παρόντος ἐκεῖ, γέγονε σύναξις ὁμοίως τῇ γεγονυίᾳ ἐν τῇ ἀνακηρύ- C ξει. φορέσας οὖν τὴν ἀρχιερατικὴν στολὴν ὁ Νεαπόλεως ἀρχιεπίσκοπος, καὶ τὴν θείαν ἐκτελέσας μυσταγωγίαν, ἤρξατο λιτανείας καὶ παρακλήσεως. εὐξάμενος οὖν ὁ ἀρχιερεὺς τὰ εἰκότα, καὶ τῆς παρακλήσεως πληρωθείσης, ἦλθε καὶ ὁ πάπας φορῶν τὴν ἀρχιερατικὴν στολήν, σὺν αὐτῷ δὲ καὶ οἱ καρδινάλεις, καὶ οἱ ἀρχιεπίσκοποι, καὶ ἐπίσκοποι, καὶ ἡγούμενοι, φορεμένοι πάντες, καὶ ἐκάθισαν.

Τούτων οὖν οὕτω συνταχθέντων καὶ γεγονότων, ὥρισε καὶ ὁ μακαριώτατος πάπας τὸν ἀρχιεπίσκοπον Γραδένσιν, καὶ ὁ βασιλεὺς τὸν ἀρχιεπί- D σκοπον Μιτυλήνης, οἵ τινες ἀνεκήρυξαν κατ' ἀρχὰς τὴν οἰκουμενικὴν σύνοδον, καὶ ἀνῆλθον ἐν τῷ ἄμβωνι, καὶ ἀνέγνωσαν, ὁ μὲν Ῥωμαϊκῶς, ὁ δὲ Ἑλληνικῶς, πῶς μετατίθεται ἡ σύνοδος εἰς τὴν Φλωρεντίαν, λέγοντες μεγαλοφώνως.

Εὐγένιος ἐπίσκοπος δοῦλος τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ εἰς διηνεκῆ μνήμην.

Γέγονε σύνοδος οἰκουμενικὴ ἐν τῇ Φερράριᾳ, καὶ ἐμέλλομεν πληρῶσαι ταύτην καὶ τελειῶσαι ἐν αὐτῇ. ἐπειδὴ δὲ λοιμὸς θανάτου συνέχει αὐ- E τήν, καὶ ταῦτα ἐν καιρῷ χειμῶνος, μή ποτε ἐπικρατήσῃ καὶ ἐν τῷ ἔαρι, κατὰ τοὺς νόμους καὶ τοὺς κανόνας ἡμῶν μετατιθέαμεν τὴν σύνοδον ταύτην ἀπὸ τῆς Φερράριας ἐπὶ τὴν Φλωρεντίαν, πόλιν ἐλευθέραν καὶ εἰρηνικήν, ἀέρεόν τε καὶ ὑγιῆ.

Ταῦτα τῶν ἀρχιερέων ἀναγνωσάντων, καὶ τῶν νοταρίων γραψάντων, ἐλύθη ἡ σύνοδος ἀπὸ τῆς Φερράριας, ἵνα μετατεθῇ εἰς Φλωρεντίαν.

Τῇ οὖν ἑνδεκάτῃ τοῦ Ιανουαρίου μηνὸς ἐδόθη τοῖς

τοῖς Γραικοῖς ἔξοδος καὶ ἀναλώματα παρὰ τοῦ πάπα. οὐ μόνον δὲ ὧδε αὐτοῖς ταῦτα δέδοται, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐστάλησαν φλωρία χιλιάδες δεκαεννέα πρὸς σύστασιν καὶ βοήθειαν. καὶ ἤρξαντο ἅπτεσθαι τῆς πρὸς Φλωρεντίαν ὁδοῦ.

Τῇ δὲ δεκάτῃ ἕκτῃ τοῦ Ἰανουαρίου ἐξῆλθεν ὁ πάπας τοῦ παλατίου αὐτοῦ μετὰ παῤῥησίας καὶ φαντασίας πολλῆς. ἵππους γὰρ ᾠκονόμησαν λευκοὺς δώδεκα μετὰ τζιαρίων καὶ ἐνδυμάτων λαμπρῶν· ἐπάνω δὲ τοῦ ἑνὸς ἐπέθηκαν κιβώτιον ἕν, ἐντὸς κατέχον τὴν ἁγίαν δωρεὰν, πεζῶν ἀνδρῶν ἔνθεν κἀκεῖθεν περιπατούντων μετὰ λαμπάδων φαιδρῶν ὡσεὶ πεντήκοντα τὸν ἀριθμόν· B ἐπάνω δὲ τοῦ δευτέρου ἐκάθισεν ὁ πάπας φορῶν τὴν μίτραν αὐτοῦ καὶ μανδύαν πολυτελῆ, καὶ κύκλῳ αὐτοῦ λαμπάδες πολλαί. ὁ δὲ τῆς πόλεως τοπάρχης ὁ μαρκέσιος τὰ χαλινὰ τοῦ ἵππου αὐτοῦ κρατῶν πεζὸς ὥδευσεν ἕως οὗ ἐξῆλθε τῆς πόλεως, ὁμοίως καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ. οἱ δὲ ἕτεροι ἵπποι ἀπήρχοντο ἀκολουθοῦντες αὐτῷ, καὶ οἱ καρδινάλιοι καὶ πάντες οἱ ἐπίσκοποι, οἱ μὲν ἔνθεν, οἱ δὲ κἀκεῖθεν ἠκολούθουν μετὰ ἵππον αὐτῷ, εἶτα ὁ στρατὸς, προάγοντες, καὶ ἀκολουθοῦντες, πλῆθος πολύ.

Ταύτης τῆς τάξεως γινομένης ἐξῆλθεν ὁ πάπας τὰ τείχη τῆς Φεῤῥαρίας, καὶ εἰς τὴν μονὴν C τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου ἀπῆλθε τὸν ἑσπέρινον ὕμνον τελέσαι ἐκεῖ· ἦν γὰρ ἡ μνήμη τοῦ ἁγίου τῆς μονῆς· ἡ δὲ μονὴ ὑπῆρχεν ἀσκητήριον γυναικῶν, κάλλιστον καὶ χωρητικὸν, ἔχον παλάτια καὶ τρικλίνους εἰς καταμονὴν ἀρχόντων πολλῶν. τοῦτο δὲ γέγονεν, ὅτι πλησίον καὶ ἔγγιστα τῆς μονῆς ἐστιν ὁ ποταμὸς, καὶ ἵνα ἐξελθὼν ὁ πάπας εὐθὺς εἰσέλθῃ ἐν τοῖς πλοίοις τοῖς ἐν ποταμῷ, καὶ ἀπέλθῃ εἰς τὴν Μόδεναν πόλιν μέσον Φεῤῥαρίας καὶ Φλωρεντίας. μείνας οὖν ὁ πάπας ἐν τοῖς τρικλινίοις τοῦ μοναστηρίου, καὶ ἕωθεν ἀναστὰς, τῇ δεκάτῃ ἑβδόμῃ τοῦ μηνὸς ἤρξατο πλέειν τὴν πρὸς Φλωρεντίαν ὁδὸν πορευόμενος, D ἀκολουθοῦντος αὐτῷ καὶ τοῦ μαρκεσίου, καὶ τὸ ἄριστον εἰς τὴν Μόδεναν ἐποίησεν. εἶτα τῷ στρατῷ αὐτοῦ ἑνωθεὶς καὶ τὴν ἤπειρον ὁδὸν ἐπιλαβόμενος, ἀπῆλθεν εἰς Φλωρεντίαν. ἡμεῖς δὲ τῇ Φεῤῥαρίᾳ μικρὸν προσμείναντες, ἀπήλθομεν καὶ ἡμεῖς εἰς Φλωρεντίαν, οἱ μὲν τῶν μητροπολιτῶν ἔμπροσθεν τοῦ πατριάρχου, οἱ δὲ μετ᾽ αὐτοῦ· καὶ τῇ πόλει προσπελάσαντες ἐμείναμεν ἔξω τῆς πόλεως ἐν μοναστηρίῳ τινὶ καὶ πανδοχείοις.

Græcis a papa commeatus: neque hic solum numerata est illis pecunia; sed Constantinopolim etiam missa sunt undeviginti florenorum millia ad munimentum & subsidium: atque ita cœperunt Florentiam iter suscipere.

Die autem sextadecima Januarii egressus est papa e palatio cum multa magnificentia & pompa: paraverant enim equos albos duodecim, phaleris & operimentis superbis ornatos: & uni quidem arculam imposuerant intus habentem sacrosancta munera, viris hinc inde pedestribus cum cereis luculenter ornatis euntibus ad quinquaginta: in alterum vero ascendit papa mitram gerens & pluviale pretiosum, multis & ipse cereis comitatus. Urbis vero dominus marchio frænum equi ejus manu tenens ibat pedester, donec extra urbem egressus est; similiter & ejus filius: reliqui vero incedebant equi ipsum sequentes: cardinales autem & episcopi omnes hinc inde illum equestres subsequebantur: deinde exercitus tum præeuntium, tum consequentium, ingens multitudo.

Hoc ordine papa egressus est muros Ferrariæ, seque in monasterium sancti Antonii contulit, ut vespertinum hymnum ibi cantaret; celebrabatur enim memoria sancti illius: erat porro monasterium monialium pulcherrimum, & satis amplum, habens palatia & triclinia ad multorum principum hospitium: hoc vero idcirco factum est, ut quia vicinum admodum erat flumen monasterio, papa egressus statim navigia conscenderet, iretque Mutinam, quæ sita est inter Ferrariam & Florentiam. Cum ergo mansisset papa in tricliniis monasterii, mane surgens decimoseptimo die mensis cœpit navigare Florentiam versus, sequente illum marchione: pransus vero est Mutinæ. Deinde exercitu suo stipatus iter fecit per continentem, pervenitque Florentiam. Nos vero Ferrariæ paululum commorati, Florentiam & ipsi petiimus, metropolitis partim ante patriarcham, partim cum eo profectis. Cumque ad urbem fuimus, extra mœnia diversati sumus in quodam monasterio, & in diversoriis.

Περὶ τῆς εἰσελεύσεως τοῦ πατριάρχου καὶ τοῦ βασιλέως εἰς Φλωρεντίαν.

E

ΜΗΝΙ Φεβρουαρίῳ, δεκάτῃ τρίτῃ, ἐξῆλθον εἰς ἀπάντησιν τοῦ πατριάρχου ἡμῶν καρδινάλιοι δύο, ἀρχιεπίσκοποι δὲ καὶ ἐπίσκοποι ὡσεὶ τριάκοντα, καὶ ἄλλος πολὺς λαὸς, καὶ ἀπαντήσαντες αὐτῷ εἰσήγαγον εἰς τὴν Φλωρεντίαν. ᾤχετο δὲ ὁ πατριάρχης ἐν μέσῳ καρδιναλίων μετὰ τιμῆς μεγάλης. ἀπῆλθον δὲ πάντες ὀψικεύοντες τὸν πατριάρχην ἕως τοῦ ἡτοιμασμένου αὐτῷ οἴκου, ὃν ἐκεῖσε οἱ πάντες καταλιπόντες,

De ingressu patriarchæ & imperatoris in urbem Florentiam.

Die tertiadecima Februarii prodiere obviam patriarchæ nostro cardinales duo, archiepiscopi vero & episcopi ad triginta, cum magna populi frequentia: & facti obviam deduxerunt eum Florentiam. Ibat vero patriarcha medius inter cardinales magno cum honore: & omnes officii causa comitati sunt eum usque ad paratas illi ædes: quo ibi relicto divertimus & nos ad locum quisque

SESSIO XVI. ANNO CHRISTI 1439.

que sibi paratum. Diebus vero tribus elapsis venit imperator. Et quis recensere poterit, quo apparatu fuerit acceptus? adeo namque fuit magnificus, adeo spectabilis, adeoque percelebris, ut invido cuivis stuporem injecerit, effeceritque tantæ pompæ laudatorem. Venerunt enim illi obviam magistratus usque ad portas urbis pedestres; venerunt cardinales omnes, omnisque nobilium virorum ac mulierum cœtus: ibant alii obviam, excipiebant alii: hi stabant, illi, quidnam rei esset, interrogabant: hi per vias urbis, illi in foro, in muris alii, alii ad fenestras & prominentia spectacula. Urbs universa commota est ob magnitudinem pompæ, concentum musicorum instrumentorum, & clangorem tubarum. Ita noster imperator Florentiam ingressus est die dominico: postera autem die rogatus est, ut in domum se conferret amplam, & spectaret inde ludos, quos edituri erant in hippodromo, qui prope domum erat ea de causa paratus.

A ἀπήλθομεν καὶ ἡμεῖς, ἕκαστος ὅπου ἂν ἡτοιμάσθη ἡμῖν. μετὰ παραδρομὴν δὲ ἡμερῶν τριῶν ἦλθεν ὁ βασιλεύς. καὶ τίς δύναται ἐξηγηθῆναι τὴν ὑπάντησιν αὐτοῦ; ὑπῆρχε δὲ οὕτω λαμπρὰ, οὕτω κοσμία, οὕτω περιφανὴς, ὡς καταπλῆξαι πάντα βάσκανον καὶ ἐπαινέτην ποιῆσαι τῆς προπομπῆς. ἦλθον γὰρ οἱ αὐθένται πεζοὶ περιπατοῦντες ἕως τῶν πυλῶν τῆς πόλεως, καὶ ὑπήντησαν αὐτῷ. ἦλθον πάντες οἱ καρδινάλιοι, ὁ χορὸς ἅπας τῶν ἀρχόντων ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν· οἱ μὲν ὑπήντων, οἱ δὲ ἐξεδέχοντο, οἱ δὲ ἵσταντο, οἱ δὲ ἄλλοι ἠρώτων, τί ἐστιν; καὶ οἱ μὲν ἐν τῇ ὁδῷ, οἱ δὲ ἐν τῇ ἀγορᾷ, ἄλλοι ἐν τοῖς τείχεσιν, ἕτεροι δὲ ἀπὸ τῶν θυρίδων καὶ ἀπὸ τῶν ἐξάτων, καὶ ὁμοῦ ἐσείσθη πᾶσα ἡ πό- B λις τῇ προπομπῇ καὶ τοῖς ὀργάνοις καὶ τοῖς ἤχοις τῶν σαλπίγγων. αὕτη ἐστὶν ἡ πρὸς Φλωρεντίαν εἰσέλευσις τοῦ βασιλέως ἡμῶν, ἐν ἡμέρᾳ κυριακῇ. τῇ δευτέρᾳ δὲ ἠξίωσαν αὐτὸν, ὅπως παραγένηται ἐν οἴκῳ τιμίῳ, καὶ θεωρῇ ὑπ' αὐτῶν γινόμενα θέατρα ἐν τῷ ἱπποδρομίῳ, ὃ ἦν προκατεσκευασμένον πλησίον τοῦ οἴκου διὰ τὸ τὸν βασιλέα θεωρεῖν.

Post hæc transacta quoque feria tertia, prima quarta quadragesimæ sanctæ feria jussu imperatoris convenimus in ejus domum; ac de sessionibus quomodo rursus essent agendæ, consilium habuimus. Misimus itaque qui Latinis dicerent, nos præsto esse: & quando vellent sessiones nostras celebrari. Interrogarunt illi, quo illas modo fieri vellemus, conventus scilicet habendos privatim, an publice? privatim, respondimus, ad evitandam confusionem. Parato igitur loco, ut dictum est, in palatio papæ, post primam hebdomadam quadragesimæ incidit patriarcha in morbum, & intumuere pedes ejus, ita ut moveri non posset. Sed præsulibus patriarcham interesse petentibus, præsertim sessioni primæ, ille se non posse ajebat: atque ita tempus abibat. Tandem hebdomadæ jejuniorum feria quinta, die vigesimosexto Februarii convenimus in locum, qui intra palatium papæ paratus erat: atque ubi nostro ordine sonsedissemus, cœpit Julianus cardinalis hunc habere sermonem:

Τούτων οὕτω γινομένων καὶ τῆς τρίτης παρελθούσης, τῇ καθαρᾷ τετράδι τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς ὥρισεν ὁ βασιλεὺς, καὶ συνήχθημεν ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, καὶ ἐσκεψάμεθα περὶ τῆς προχωρήσεως πάλιν τῶν συνελεύσεων. καὶ δὴ ἐμη- C νύσαμεν τοῖς Λατίνοις, ὅτι ἐσμὲν παρεσκευασμένοι, καὶ ὅτε χρήζωσι γενέσθαι τὰς συνελεύσεις ἡμῶν. ἐρωτήσαντες οὖν οἱ Λατῖνοι, πῶς βουλόμεθα ποιεῖν, ἤγουν γενέσθαι τὴν σύναξιν, ἰδίως, ἢ κοινῶς; ἰδίως ἡμεῖς ἀπελογησάμεθα διὰ τὸ ἀσύγχυτον. ἑτοιμασθέντος δὲ οἴκου, ὡς προείρηται, ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ πάπα καὶ τῆς πρώτης ἑβδομάδος τῆς τεσσαρακοστῆς παρελθούσης, ἠσθένησεν ὁ πατριάρχης, καὶ ὠγκώθησαν οἱ πόδες αὐτοῦ, καὶ γέγονεν ἀκίνητος. ζητούντων οὖν τῶν ἀρχιερέων συμπαρεῖναι τὸν πατριάρχην, καὶ μάλιστα ἐν τῇ πρώτῃ συνελεύσει, αὐτὸς οὐ δύνασθαι ἔφασκε, καὶ ὁ καιρὸς D παρήρχετο, ἀλλ' ὅμως τῇ πέμπτῃ τῆς δευτέρας ἑβδομάδος τῶν νηστειῶν, τῇ εἰκοστῇ ἕκτῃ τοῦ Φεβρουαρίου μηνὸς, συνήλθομεν ἐν τῷ ἡτοιμασμένῳ οἴκῳ ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ πάπα. καὶ καθίσαντες κατὰ τὴν τάξιν ἡμῶν, ἤρξατο ὁ καρδινάλιος Ἰουλιανὸς λέγειν οὕτως.

SESSIO XVII.

Die vigesimosexto Februarii, feria quinta, celebrata est.

Florentiæ I.

ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ιζ'.

Φεβρουαρίου εἰκοστῇ ἕκτῃ, ἡμέρᾳ πέμπτῃ, ἐγένετο.

Πρώτη τῶν ἐν Φλωρεντίᾳ.

E

Jul. card. SErenissime domine imperator, vosque reverendissimi maximeque venerandi patres, quoniam jussu beatissimi patris ac summi pontificis ab initio simul cum delectis ad disputandum hic adfui, propterea sanctissimus pater nunc etiam mihi præcepit, ur verba quædam in medium proferam. Dicam ergo bre-

Ἰουλ. καρδ. ΓΑληνότατε κύριε βασιλεῦ, καὶ ὑμεῖς αἰδεσιμώτατοι καὶ σεβασμιώτατοι πατέρες, ἐπειδὴ ὁρισμῷ τοῦ μακαριωτάτου πατρὸς καὶ ἄκρου ἀρχιερέως, ὁμοῦ μετὰ τῶν ἀποταχθέντων ἐξ ἀρχῆς παρῆν, διὰ τοῦτο ἁγιώτατος πατὴρ ἐνετείλατό μοι καὶ νῦν, ἵνα εἰς τὸ μέσον προάγω ῥήματά τινα. ἐρῶ τοιγαροῦν διὰ βραχέων, καὶ διὰ ῥημάτων

ANNO CHRISTI 1439. SESSIO XVII.

ματων γυμνῶν καὶ ἁπλῶν· τοῦτο μὲν, ὅτι ἐστὶν ἡ θέλησις τοιαύτη τοῦ μακαριωτάτου πατρὸς ἡμῶν· τοῦτο δὲ, ὅτι τὸ θεῖον τοῦτο ἔργον, περὶ οὗ ἡ παροῦσα πραγματεία, μᾶλλον δεῖται ἔργων ἢ λόγων. καὶ ἐπειδὴ πολλὰ μὲν ἀφ' ἑκατέρου μέρους ἐῤῥήθησαν, ὥστε τὸ πλεῖον μέρος τοῦ καιροῦ ἀποπεσεῖν, ἤδη δὲ ἤλθομεν ἐπ' αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν· πρὸς δὲ, ἐπειδὴ ἐν τῇ προλαβούσῃ, ὁ γαληνότατος κύριος ὁ βασιλεὺς ἐμήνυσε πρὸς τὸν ἁγιώτατον δεσπότην ἡμῶν, ἵνα συνέλθωμεν ἰδίᾳ καὶ μυστικῶς, καὶ μὴ διὰ μακρῶν ὁμιλιῶν, μηδὲ ἀποτάδην διαλεχθῶμεν πρὸς ἀλλήλους, ἤδη ἄρξομαι διὰ βραχέων ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. ἐν ὅσῳ ἦμεν ἐν τῇ πόλει τῆς Φεῤῥαρίας, καὶ ἐβουλευόμεθα ἐκεῖθεν μετατιθέναι τὴν ἱερὰν ταύτην σύνοδον ἐν τῇ πόλει τῆς Φλωρεντίας, ἡ γαληνότης αὐτοῦ καὶ ἡ πατρότης τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου κατὰ πολὺ ἐφίετο, ὥστε τὴν πραγματείαν ταύτην τῆς ἑνώσεως συντελεσθῆναί τε καὶ συμπερανθῆναι, τοῦτο τὸ ῥῆμα ὑπερβαλλόντως ἐδέξατο ὁ μακαριώτατος πατὴρ, οὗ τινος τὸ ἔργον καὶ ἡ ἔφεσις θερμοτάτη ἐστὶν, ὥστε τὴν πραγματείαν ταύτην τῆς ἑνώσεως διὰ ταχέων γενέσθαι. ἔφη γὰρ ἡ ἁγιότης αὐτοῦ διὰ τῶν ἐκ τοῦ μέρους ἀποτεταγμένων, ὅτι οὐδείς ἐστι τρόπος ἄλλος ἐπιτηδειότερος ὥστε τὴν ἕνωσιν τελεσθῆναι, ἀλλ' ἢ συχνάκις παραβάλλειν, καὶ διαλέγεσθαι. καὶ σχεδὸν καθ' ἑκάστην ἡμέραν. τελευταῖον ἀπεφάνθη συναινέσει ἑκάτερον, ἵνα ἐξ ἅπαντος συνερχώμεθα τρεῖς τῆς ἑβδομάδος, καὶ ἵνα αἱ διαλέξεις διαρκῶσι μέχρι τριῶν ὡρῶν, μὴ προσισταμένου τινὸς, ὅπερ μὴ γένοιτο, ἢ εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ μακαριωτάτου πατρὸς, ἢ τοῦ γαληνοτάτου κυρίου τοῦ βασιλέως, ἢ τοῦ ἁγίου πατριάρχου. ἐν τούτοις ἔδοξε τῷ γαληνοτάτῳ κυρίῳ τῷ βασιλεῖ συμφέρον ἔσεσθαι, πρὶν ἂν ἀρξώμεθα τῶν συνοδικῶν διαλέξεων, ἵνα ἐκλεξώμεθά τινας ἐξ ἑκατέρου μέρους, τοὺς διασκεψομένους ἰδίᾳ μετὰ ἀγάπης, ἐφ' ᾧ εὑρεθῆναί τινα τρόπον ποιοῦντα πρὸς τὴν ἕνωσιν. μέμνημαι δὲ ἐπὶ τούτοις εἰρηκέναι, μᾶλλον συμφέρειν καὶ λυσιτελῆσαι εἴπερ προηγήσονται συνοδικαὶ καὶ κοιναὶ διαλέξεις, ὥστε διὰ τούτων τῶν διαλέξεων τῶν μεταξὺ πρῶτον μὲν εὕρωμεν τὴν ἀλήθειαν, εἶτα εὑρεθείσης τῆς ἀληθείας χωρήσωμεν πρὸς τὸ μέσον τὸ ποιοῦν τὴν ἕνωσιν: ὅμως ἡ γαληνότης αὐτοῦ ἐνέμεινε τῇ ἑαυτῆς διαθέσει, χρώμενος καὶ τούτῳ τῷ παραδείγματι· ἔλεγε γὰρ, ὡς ἡνίκα ἐμπέσῃ ἀμφισβήτησις μεταξὺ δύο τινῶν φίλων, ὥστε αὐτοὺς ἀναγκάζεσθαι παραγγέλεσθαι εἰς δικαστήριον, μᾶλλον ἂν εἵλοντο πρὶν εἰς δικαστήριον ἀπελθεῖν, προσλαβεῖν φίλους τινὰς, ὥστε τὴν μεταξὺ διαφορὰν δι' αὐτῶν διαλύσασθαι. εἰ δὲ διὰ τοῦ τρόπου τούτου οὐ δυνηθεῖεν εὑρεῖν τὸ ποιοῦν μεταξὺ αὐτῶν ὁμόνοιαν καὶ ἕνωσιν· τὸ τελευταῖον παραβάλλουσιν εἰς τὸ δικαστήριον. οὕτως ἡ γαληνότης αὐτοῦ ἔλεγεν, ἵνα πρῶτον μὲν ἰδίᾳ καὶ μυστικῶς σκεψώμεθα περὶ τῶν ἀγόντων εἰς τὴν ἕνωσιν· καὶ εἰ μὲν τούτῳ τῷ τρόπῳ προβῇ συμπέρασμα, ἰδοὺ καλόν· εἰ δὲ μὴ, τότε προχωρήσομεν καὶ εἰς τοὺς κοινῆ

A viter, utarque nudis ac simplicibus verbis; tum quia beatissimi patris nostri voluntas hæc est; tum quia divinum hoc opus, quod nobis propositum est, factis potius indiget quam verbis. Et quoniam multa dicta sunt ex utraque parte, ut major pars temporis effluxerit; & ventum jam est ad rem ipsam & præterea quoniam hesterna die serenissimus dominus imperator misit, qui sanctissimo domino nostro dicerent, ut privatim & secreto conveniremus, & non longis aut perpetuis uteremur sermonibus; nunc brevi aggrediar in nomine domini Jesu Christi. Dum essemus Ferrariæ, & deliberaremus de transferenda hac sancta synodo Florentiam, B serenitas sua, & sanctissimi patriarchæ paternitas vehementer optabant, ut negotium hoc conciliandæ unitatis perficeretur, & absolveretur. Dictum hoc supra modum placuit beatissimo patri; cujus opus & ardentissimum desiderium est, ut hoc unionis negotium quamcitissime fiat. Dixit enim ejus sanctitas per alterius partis deputatos, nullum esse alium aptiorem modum ad perficiendam unionem, quam si frequenter conventus disputationesque habeantur, & fere per dies singulos. Tandem utriusque partis consensu decretum est, ut omnino singulis hebdomadis ter conveniremus, & disputationes ad trium ho- C rarum spatium protraherentur: non obstante aliquo, quod absit, aut in persona beatissimi patris, aut serenissimi domini imperatoris, aut sacri patriarchæ. Interea visum est serenissimo domino imperatori operæpretium esse, antequam synodicas aggrederemur disputationes, deligi aliquos ex utraque parte, qui privatim cum caritate modum aliquem perquirerent, qui faceret ad unionem. Memini vero me ad hæc dixisse; potius conducere & utilius esse, si præcedant synodicæ communesque disceptationes; ut per has interim primum quidem reperiamus veritatem; deinde comperta D veritate transeamus ad medium, quo conjungamur. Serenitas tamen sua permansit in suo sensu, hoc etiam usa exemplo: Dicebat enim, si quando inter duos amicos oriatur controversia, ut accedere ad judicem compellantur, antequam eant, malle eos quorumdam amicorum judicio controversiam dirimi: quod si hac via reperiri non possit quod illos ad concordiam revocet, tum demum ad tribunal se sistere. Ita, serenitas sua ajebat, prius esse agendum privatim ac secreto de conducentibus ad unionem: & si quidem hac via concluditur aliquid, bene erit; sin minus, E tunc progrediemur etiam ad publicas disputationes. Hæc porro cum beatissimus pater accepisset, velletque indulgere imperatori, annuit & ipse, ut privatim modus unionis conquireretur. Ita postremo inter serenissimum imperatorem & suos dictum est; ut ubi perveniretur Florentiam, unionis negotium privatim, ac secreto prius tractaretur, & inveni-

SESSIO XVII. ANNO CHRISTI 1438.

etur modus aliquis, per quem conveniremus; & si quidem has ratione finis rei fieret, & sequeretur conclusio, & partium conjunctio, bene: sin minus, citra ullam dilationem ter per hebdomadam haberentur conventus, ut supra jam dixi. Convenit jam in nomine domini nostri Jesu Christi serenitas sua & sanctissimus patriarcha cum suis ad præstandum Ferrariæ inter nos convenerat. Quoniam ergo serenissimus imperator primus hoc proposuit, ut privatim tractaremus; visus enim est ipsi modus iste omnium optimus; propterea beatissimus pater compertum habet, esse ab imperatore inventum modum aliquem, qui ferat ad unitatem. Idcirco petit, ut modum illum velitis aperire, ut de eo quoque consilium capiamus. Hæc sunt, quæ jussu beatissimi patris ita simpliciter & nude, sicut promiseram, exposui vestræ caritati.

διαλέξεις. ταῦτα ἀκούσας ὁ μακαριώτατος πατὴρ, καὶ βουλόμενος χαρίσασθαι τῷ βασιλεῖ συνήνεσε καὶ αὐτὸς, ὥστε ἰδίᾳ σκέψασθαι περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἑνώσεως· καὶ οὕτω τελευταῖον εἴρηται μεταξὺ τοῦ γαληνοτάτου βασιλέως καὶ τῶν περὶ αὐτὸν, ὅτι μετὰ τὸ ἐπιδημῆσαι εἰς τὴν Φλωρεντίαν, πρῶτον ἰδίᾳ καὶ σκέψασθαι τὴν μεταχείρησιν τῆς ἑνώσεως, καὶ εὑρεῖν τρόπον τινὰ, δι' οὗ ἂν ἔλθωμεν εἰς τὴν ἕνωσιν. καὶ εἰ μὲν τούτῳ τῷ τρόπῳ γένηται τέλος, καὶ ἐπακολουθήσῃ συμπέρασμα, καὶ γένηται ἕνωσις, ἤδη καλόν· εἰ δὲ μὴ, ὀφείλομεν χωρὶς ἀναβολῆς συνέρχεσθαι τοὐλάχιστον τρὶς τῆς ἑβδομάδος, καθὼς ἤδη προείρηκα. ἤδη λοιπὸν ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ συνῆλθεν ἡ γαληνότης αὐτοῦ καὶ ὁ ἁγιώτατος πατριάρχης μετὰ τῶν περὶ αὐτῶν, ἐφ' ᾧ πληρῶσαι τὴν συμφωνίαν, ἣν ἐν τῇ Φερραρίᾳ πεποιήκαμεν. ἐπειδὴ οὖν ὁ γαληνότατος βασιλεὺς πρῶτος προέτεινε τοῦτο, ὥστε ἡμᾶς ἰδίᾳ σκέψασθαι, ἔδοξε γὰρ αὐτῷ ὁ τρόπος οὗτος μάλιστα ἄριστος, διὰ τοῦτο πεπεισμένος ἐστὶν ὁ μακαριώτατος πατὴρ τὸν βασιλέα εὑρεῖν τρόπον τινὰ τὸν ἄξοντα εἰς τὴν ἕνωσιν. καὶ διὰ τοῦτο ἀξιοῖ, ἵνα θελήσητε δεῖξαι τὸν τρόπον ἐκεῖνον, ὥστε καὶ ἐπὶ τούτῳ σκέψασθαι ἡμᾶς. ταῦτά εἰσιν ἅτινα ἐξ ἐπιταγῆς τοῦ μακαριωτάτου πατρὸς πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην οὕτω ἁπλῶς καὶ γυμνῶς ἐξεθέμην κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν.

Imperat. Ego dicere aliquid habebam ante reverendum cardinalem, sed quia prior ipse locutus est, propterea illud non dixi: nunc volo dicere quod eram dicturus; deinde respondebo etiam ad ea, quæ dixit reverendus cardinalis. Dico igitur, nos esse exorsos, & disputasse de additamento multis validisque rationibus; similiter & vos. Confidimusque divino freti auxilio, quæcumque a nobis dicta sunt, nervosa extitisse & necessario concludentia: nec deerant nobis multo plura & validiora quæ diceremus; sed quia reverendus cardinalis ejusque socii rogarunt nos, ut prætermitteremus quæ dicenda habebamus; necnon sanctissimus pater de hoc seorsum locutus mecum est; idcirco visum nobis est opportunum prætermittere tunc illam partem propterea quoque nihil dicimus hac de re in præsenti; quamquam studio brevitatis etiam hoc idem omisimus: situm tamen est in voluntate nostra, ut cum voluerimus, & quomodocumque voluerimus, de hoc dicamus. Cæterum hoc præfari visum mihi est bono consilio factum, ne posthac ademptam nobis putet aliquis facultatem ad hoc redeundi, quod semel prætermiserimus: nec opus est ut ad hoc respondeatis: nam sicuti diximus, hoc tum prætermisimus, ut, quandocumque voluerimus, resumere illud possimus. Alterum vero negotium ita se habet ut ipse narravit: & supervacaneum mihi videtur de eo verba facere: fatemur enim ita se habere, ut ipse ait. Quod vero petit, an habeamus dicere aliquid; nos, ut etiam

Βασιλ. Ἐγὼ ἐβουλόμην εἰπεῖν τι πρὸ τοῦ αἰδεσίμου καρδιναλίου· διότι δὲ προλαβὼν ἐκεῖνος εἶπεν, οὐκ εἶπον αὐτό. νῦν δὲ βούλομαι εἰπεῖν ὅπερ πρότερον προεθέμην εἰπεῖν, ἔπειτα δὲ ἀπολογήσομαι καὶ πρὸς τοὺς λόγους τοῦ αἰδεσίμου καρδιναλίου. λέγω τοιγαροῦν, ὅτε ἡμεῖς ἠρξάμεθα καὶ διελέχθημεν πολλὰ, εἰπόντες λόγους πολλοὺς περὶ τῆς προσθήκης καὶ ἀναγκαίους, ὡσαύτως καὶ ὑμεῖς. καὶ θαῤῥοῦμεν εἰς Θεὸν, ὅτι ὅσα εἴπομεν ἦσαν καὶ γενναῖα, καὶ ἀναγκαῖα καὶ εἴχομεν εἰπεῖν καὶ ἔτι πολλῷ πλείονα καὶ ἰσχυρότερα· ἀλλὰ διότι ὁ αἰδέσιμος καρδινάλιος καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ἠξίωσαν ἡμᾶς, ὡς ἂν ἀφῶμεν ἃ εἰπεῖν εἴχομεν· ἔτι δὲ καὶ ὁ ἁγιώτατος πατὴρ ἰδίᾳ εἶπε περὶ τούτου πρὸς ἐμὲ, διὰ τοῦτο ἐφάνη καλὸν ἡμῖν, καὶ παρελίπομεν τὸ μέρος ἐκεῖνο τότε· διὸ καὶ οὐδὲν λέγομεν νῦν περὶ τούτου· ἄλλως τε καὶ διὰ τὴν συντομίαν τοῦ ἔργου εἰάσαμεν τοῦτο. ὅμως ἐστὶν τὸ ἡμέτερον θέλημα, ὅτε θέλομεν, καὶ ἐὰν θέλομεν εἰπεῖν περὶ τούτου. πλὴν ἐφάνη μοι καλὸν προειπεῖν τοῦτο, ἵνα μὴ δόξῃ εἰς τὸ ἔμπροσθεν, ὅτι ἅπαξ παραιτησάμενοι οὐκ ἔτι ἔχομεν ἄδειαν ἐπανέρχεσθαι εἰς αὐτό. καὶ ὑπὲρ τούτου οὐ χρεία, ἵνα ποιῆτε ἀπολογίαν. ἐπειδὴ ὡς εἴπομεν, εἰάσαμεν τοῦτο τότε, ἵνα ὁπόταν θελήσωμεν, πάλιν ἐπανελθεῖν ἔχωμεν εἰς αὐτό. περὶ δὲ τῆς ἑτέρας ὑποθέσεως, οὕτως ἔχει ὡς αὐτός φησι, καὶ περιττόν μοι δοκεῖ ἵνα λέγωμεν περὶ τούτου· στέργομεν γὰρ τοῦτο, ὅτι οὕτως ἔχει ὥσπερ αὐτὸς λέγει. περὶ δὲ τοῦ ἐρωτήματος οὗ ἐρωτᾷ, ἐὰν ἔχομεν τι εἰπεῖν· ἡμεῖς περὶ τούτου καὶ ἄλλοτε εἴπομεν, ὅτι οὐκ ἔχομεν τι ἐσκεμμένον. μαλ-

NNO RISTI 439.

μᾶλλον ἡμεῖς ἀξιοῦμεν, ὅτι ἐὰν ἔχητε αὐτοί τι εἰπεῖν, εἴπατε ἡμῖν, καὶ φανήσεται τοῦτο ἡμῖν ἀρεστόν. ὑπολαμβάνομεν γάρ, ὅτι ἐνδεχόμενόν ἐστιν ἔχειν αὐτούς τι εἰπεῖν πρὸς ἡμᾶς περὶ τούτου· καὶ εἴπερ ἔχουσιν, εἰπάτωσαν. τοῦτο λέγω κατὰ τὸ παρὸν περὶ τούτου.

Μετὰ ταῦτα τῶν καρδιναλίων καὶ τῶν ἀρχιεπισκόπων πρὸς τὸν πάπαν γενομένων, καὶ βουλευομένων ἐφ' ἱκανόν, πάλιν ὁ καρδινάλιος εἶπε.

(Ἰουλ. καρδ.) Γαληνότατε κύριε βασιλεῦ, καὶ αἰδεσιμώτατοι καὶ σεβάσμιοι πατέρες, ὁ ἁγιώτατος δεσπότης ἡμῶν ὁ ἄκρος ἀρχιερεὺς πάλιν ἀνετείλατό μοι, ἵνα εἴπω τινὰ διὰ βραχέων, ἅ τινά εἰσι τῆς γνώμης αὐτοῦ καὶ τῶν παρόντων πατέρων, ἅτινα ἔσονται πρὸς ἀπολογίαν τῶν ῥηθέντων κατὰ τὸ παρὸν ὑπὸ τῆς σῆς γαληνότητος. ἡ ἁγιότης αὐτοῦ καὶ πάντες οἱ μετ' αὐτοῦ ἤκουσαν ὅσα παρὰ τῆς σῆς γαληνότητος λίαν εὐρύθμως κατὰ τὸ εἰωθὸς εἴρηται. ἡ γαληνότης σου τοίνυν ἤρξατο ἀπὸ τούτου πρῶτον, ὅτι ἐγένοντο διαλέξεις τινὲς περὶ τοῦ ἄρθρου ἐκείνου, πότερον ἔξεστι προστιθέναι τι ἐν τῷ συμβόλῳ· καὶ ὅτι πέποιθεν ἡ γαληνότης σου, ὅτι τὰ εἰρημένα παρὰ τῶν σῶν περὶ τῆς διαφορᾶς ἐκείνης, ὑπῆρχον καλὰ καὶ εὔλογα· καὶ ὅτι καὶ ἄλλα πλείω παρελείφθησαν, ἅπερ ὤφειλον ἐπὶ τούτῳ ῥηθῆναι· καὶ ὅτι μεταξὺ τῶν διαλέξεων πολλάκις εἶπον ἐγώ, καὶ ἐζήτησα, ἵνα παραλειφθεισῶν τῶν διαλέξεων ἐκείνων προχωρήσωμεν ἐπὶ τὰς διαλέξεις τὰς ποιούσας περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος. καὶ ὅτι αὐτὸς ὁ μακαριώτατος πατὴρ ἠξίωσε περὶ τούτου, ὥστε παραλειφθῆναι μὲν τὴν συζήτησιν ἐκείνην, μεταβῆναι δὲ ἐπὶ τὴν τῆς ἑτέρας διαφορᾶς ζήτησιν. καὶ ὅτι τότε ἡ γαληνότης σου βουλομένη χαρίσασθαι τῷ μακαριωτάτῳ πατρὶ καὶ ἡμῖν, ἔδοξέ σοι δεῖν παραλιπεῖν ἐκείνας τὰς διαλέξεις ἢ συζητήσεις, οὕτω γε μὴν ὥστε τὴν διαφορὰν ἐκείνην, ὅταν δόξῃ τῇ σῇ γαληνότητι, πάλιν καὶ κινῆσαι καὶ διαλέξασθαι περὶ τούτου. ὥστε ἐάν ποτε δόξῃ τοῖς σοῖς ἐπανελθεῖν ἐπὶ τὰς πρώτας ἐκείνας διαλέξεις, μὴ δόξαι ἡμῖν τὸ πρᾶγμα παρὰ λόγον καὶ παρὰ τὸ εἰκός. προσέθηκας δὲ τελευταῖον, ὅτι οὐκ ἔστι χρεία τὸ οἱονοῦν ἀπολογήσασθαι, ἀλλὰ τούτων εἰρημένων μεταβῆναι ἐπὶ τὰ ἕτερα. τῷ γοῦν ἁγιωτάτῳ πατρὶ καὶ τοῖς αἰδεσίμοις τούτοις πατράσιν ἐξ ἅπαντος φαίνεται ἡμᾶς τινα εἰπεῖν περὶ τούτου. πρὸς μὲν οὖν τὸ πρῶτον, ὅτι δοκεῖ σοι τοὺς σοὺς εἰρηκέναι λόγους πολλοὺς καὶ ἰσχυροὺς καὶ δικαίους, καὶ ἔχειν καὶ ἄλλους πλείους, φαίνεται τῷ ἁγιωτάτῳ πατρὶ καὶ τοῖς αἰδεσιμωτάτοις πατράσιν, ὅτι εἴπερ ἕτερα ἔχετε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν οὐκ οἴδαμεν· ἴσμεν δὲ καλῶς, ὅτι ἡ ἔκθεσις ἐκείνη ἀνεπτύχθη οὕτω τηλαυγῶς, οὕτω λαμπρῶς. ὥστε μηδένα τρόπον ἔχειν ἀμφισβητήσεως. πεπείσμεθα μέντοι, ὅτι ἡ σὴ γαληνότης, καὶ πάντες οἱ σεβάσμιοι πατέρες, ἀκούσαντες τὰς ἀνικήτους ἡμῶν ἀπολογίας, ἅτε νουνεχεῖς ὄντες καὶ σοφώτατοι, ἔχουσιν ἐν ταῖς καρδίαις ταῖς ἑαυτῶν τὴν διαφορὰν ἐκείνην σαφῶς ἀνεπτυγμένην ὑπάρχειν, καὶ λαμπρῶς δια-

A alias diximus, nihil habemus meditatum: ipsi potius, ut si quid habetis dicere, dicatis rogamus; & gratum id nobis erit: arbitramur enim fieri posse, ut ipsi habeant aliquid nobis de hoc dicere: & si habent, dicant. Hoc in præsentia de hac re dico.

SESSIO XVIII.

Post hæc cardinales & archiepiscopi accesserunt ad pontificem: & consultatione modice habita, dixit iterum cardinalis.

(Iul. card.) Serenissime domine imper. & reverend. ac venerabiles patres dominus noster summus pontifex mihi rursus præcepit, ut breviter aliquid dicam de ipsius & patrum B qui adsunt sententia, ad respondendum iis, quæ nunc dixit tua serenitas. Sanctitas ejus, & omnes qui cum eo sunt, audivere quæcumque apte decenterque admodum, ut sui moris est, tua dixit serenitas. Orsa igitur est tua serenitas ab eo primum, quod aliquæ sint habitæ disputationes de illo articulo, Num liceret addere quidpiam symbolo: & confidit tua serenitas, recta & rationi consentanea fuisse quæ dicta sunt a tuis de illa controversia: & sint alia plura prætermissa, quæ de hac materia erant dicenda: quodque ipse inter disputandum sæpe dixerim, petierimque ut omissis C illis disputationibus progrederemur ad disputationes de processione sancti Spiritus: & ipse beatissimus pater rogaverit, ut illa quidem præteriretur quæstio, transiretur autem ad alterius controversiæ disquisitionem: & tua serenitas gratum facere tunc volens beatissimo patri & nobis, omittendas esse censuerit disputationes illas seu disquisitiones; ita tamen, ut quando libuerit tuæ serenitati, rursus illa controversia & proponatur & agitetur: adeo ut si quando tibi videbitur ad primas illas redire disputationes, id nobis nec absurdum, nec alienum a ratione videatur: postremo addidisti, nulla opus esse D ad hæc responsione, sed his dictis transeundum esse ad alia. Verum sanctissimo patri & reverendis hisce patribus omnino videtur esse aliquid a nobis de hoc dicendum. Ad primum itaque, quod tui tibi videantur attulisse rationes multas & validas & optime concludentes, & habere alias plures; videtur sanctissimo patri & reverendissimis patribus ita dicendum: Nescire quidem nos, an alia lateant in cordibus vestris: scire tamen illud plane, propositionem illam adeo perspicue, adeo luculenter fuisse explicatam, ut nullus dubitandi relictus sit locus. Ex- E ploratum vero habemus, serenitatem tuam omnesque venerandos patres, auditis nostris invictis responsionibus, utpote prudentes ac sapientissimos apud se controversiam illam habere pro liquido explicata dilucideque declarata: & multos quidem a tuis fuisse habitos sermones de illa materia, multasque rationes allatas optime scimus: nam constat, sæpe illis datam fuisse facultatem dicendi, atque in disputationibus licuisse proferre si quid haberent: nec non post redditas ab iis responsiones præteriisse multos dies,

dies, quando fas erat illis dicere quæ viderentur. Quod si forte aliquod superesset argumentum prolatu dignum, dixissent illud etiam, sicut & reliqua putamus. Quinimo ad complura nostra argumenta nihil responsum est, quæ adhuc enodationem desiderant: cum nos eorum responsis luculenter, probe, atque adamussim satisfecerimus, illis contra nihil præclari objicientibus. Quod vero beatissimus pater petierit, ut ad hasce disputationes transiremus; jam antea dixi, nulla alia de causa fuisse id a nobis quæsitum, quam quod certum haberemus, per illas fuisse rem a nobis clarissime demonstratam, & nollemus propterea tempus conterere; disputationes enim de rebus fiunt ambiguis. Idcirco ne tempus frustra consumeretur, ego etiam vos illud rogavi de communi omnium sententia. Sed neque protulimus quicquam ex nobis ut nostrum inventum; verum quidquid diximus, ex epistolis, ex synodis, & aliis sanctis patribus deprompsimus: neque tamen aut rogatu patris beatissimi, aut meo, quæstionis illius discussio prætermissa est: imo vero postea multæ sunt ea de re habitæ disputationes, in quibus dicta satis sunt quæ videbantur. Ceterum nos minime expedire, nullamque afferre utilitatem arbitramur, relicta tantopere examinata materia sine determinatione transire ad alia: sed si rationes aliquæ ipsis suppetunt ad controversiam illam spectantes, & dignæ quæ proferantur, parati sunt beatissimus pater & hi reverendi patres audire vos differentes: nos autem divinæ opis spe nixi, uti priores diluimus, ita posteriores quoque diluemus. Dixit postremo tua serenitas, rem esse a me narratam uti se habuit: & nullum medium esse a tua serenitate excogitatum, aut meditatum: se vero potius arbitrari, esse aliquid a nobis inventum, quod si est, afferamus in medium. Ad hoc satis jam ego respondi; Nam cum tua serenitas tunc diceret, modum hunc fore utilem, ego respondi, utilius fore disputationes synodicas aggredi. Verum tua serenitas institit asserens, ita magis expedire. Quoniam igitur visus est serenitati tuæ, tuisque omnibus inventus quidam unionis modus, rogamus & obsecramus, ut ille ponatur in medio. Quod si tunc serenitas tua dixisset, præstare synodicas ordiri disceptationes, nos autem prætulissemus modum secretum, merito nostrum esset exponere illud medium: sed quia vos hoc quæsiistis, jure a vobis debet tale medium & inveniri, & in præsentia proponi.

A σαφηνισθεῖσαν. ὅτι δὲ πολλοὶ λόγοι καὶ πολλαὶ αἰτίαι περὶ τὴν ὑπόθεσιν ἐκείνην γεγόνασι τοῖς σοῖς, ἴσμεν τοῦτο καλῶς, ὅτι πολλάκις ἐδόθη αὐτοῖς ἄδεια τοῦ λέγειν; καὶ ἐν ταῖς διαλέξεσιν ἔχον ἄδειαν· ἔτι δὲ καὶ μέθ' ὃ ἀπέδωκαν τὰς ἀποκρίσεις πολλαὶ ἡμέραι παρῆλθον, ἐν αἷς ἦν λέγειν αὐτοῖς τὰ δοκοῦντα. εἰ δὲ ἐναπελείφθη λόγος ἰσχυρὸς, ὃς ἦν ἄξιος ῥηθῆναι, νομίζομεν ὅτι καθ' ὃν τρόπον εἶπον τὰ λοιπὰ, εἶπον ἂν κἀκεῖνον. μᾶλλον μὲν οὖν πολλὰ ἐπιχειρήματα ἡμῶν οὐκ ἐδέξαντο ἀπολογίαν, ἀλλ' ἔμειναν οὕτως ἀνήνυτα. καί τοι πρὸς τὰς ἀποκρίσεις αὐτῶν ἡμεῖς ἀπελο-
B γήθημεν λαμπρῶς καὶ καλῶς καὶ δικαίως, ἐφ' αἷς ἀποκρίσεσιν οὐδὲν παρ' αὐτῶν ἀντεισηνέχθη λαμπρόν. ὅτι δὲ ἐζητήθη παρὰ τοῦ μακαριωτάτου πατρὸς, ὥστε ἡμᾶς μεταβῆναι ἐπὶ τὰς διαλέξεις ταύτας, εἴρηται καὶ πρότερον παρ' ἐμοῦ, ὅτι δι' οὐδένα ἄλλον τρόπον ἐζητήθησαν παρ' ἡμῶν, ἢ ὅτι ἡμεῖς πεπληροφορημένοι ἦμεν περὶ ἐκείνων, ὅτι ἀπεδείξαμεν ταῦτα λαμπρῶς· διὰ τοῦτο οὐχ αἱρούμεθα τὸν καιρὸν κατατρίβειν· αἱ γὰρ διαλέξεις περὶ τὰ ἀμφίβολα γίνονται. διὰ τοῦτο ὥστε μὴ καταναλίσκεσθαι τὸν καιρὸν, καὶ ἐγὼ γνώμῃ πάντων τὸ τοιοῦτον ἐζήτησα παρ' ὑμῶν, ἀλλ' οὐδὲ προήνεγκαμεν τι ἡμέτε-
C ρον ὡς παρ' ἡμῶν εὑρεθὲν, ἀλλ' ὅ, τι ἂν εἴπομεν ἀπὸ τῶν ἐπιστολῶν καὶ τῶν συνόδων καὶ ἄλλων ἁγίων πατέρων· ἀλλ' ὅμως οὔτε διὰ τὴν παράκλησιν τοῦ μακαριωτάτου πατρὸς, οὔτε διὰ τὴν ἐμὴν, ἡ περὶ τὸ ζήτημα ἐκεῖνο σκέψις καταλείφθη, μᾶλλον δὲ μετὰ ταῦτα πολλαὶ διαλέξεις ἐγένοντο περὶ τούτου, ἐν αἷς ἱκανῶς ἐρρήθησαν τὰ δοκοῦντα. οὐ δοκεῖ δὲ ἡμῖν χρήσιμον καὶ λυσιτελὲς, τὴν οὕτως ἐξετασθεῖσαν ὑπόθεσιν πάλιν ἐᾶσαι μετέωρον, καὶ προβαίνειν ἐφ' ἕτερα· ἀλλ' εἴπερ ἔχουσι λόγους τινὰς, καὶ εἰσὶ ῥητέοι περὶ τὴν διαφορὰν ἐκείνην, ὁ μακαριώτατος πατὴρ καὶ οἱ αἰδέσιμοι οὗτοι πατέρες εἰσὶ
D παρεσκευασμένοι καὶ ἕτοιμοι ἀκοῦσαι ὑμῶν λεγόντων. ἐλπίζομεν δὲ εἰς Θεὸν, ὅτι καθὼς ἐλύσαμεν τὰς πρότερον ἐκείνας, οὕτω διαλύσομεν καὶ τὰς ὕστερον ἐπενεχθησομένας. πρὸς δὲ τὰ τελευταῖα ἡ γαληνότης σου εἶπεν, ὅτι καθὼς τὸ πρᾶγμα παρηκολούθησεν, οὕτως ἐξεθέμην· καὶ ὅτι ἡ γαληνότης σου οὐδὲν ἐφεῦρεν μέσον, οὐδὲ ἐσκέφθω περὶ τούτου, ἀλλὰ μᾶλλον νομίζεις ἡμᾶς εὑρεῖν τι, ὅπερ εἰ εὕρομεν, προτιθέναι καὶ ἄξαι εἰς τὸ μέσον. περὶ τούτου οὖν ἀρκούντως ἤδη αὐτὸς ἀπεκρίθην, ὅτι λεγούσης τότε τῆς σῆς γα-
E ληνότητος λυσιτελήσειν τοῦτον τὸν τρόπον, ἀντεπήγαγον ἐγὼ, μᾶλλον λυσιτελήσειν ἂν ἀρξώμεθα τῶν συνοδικῶν διαλέξεων· ἀλλ' ὅμως ἡ γαληνότης σου ἐνίστατο, λέγων, οὕτω μᾶλλον λυσιτελήσειν. ἐπειδὴ οὖν ἔδοξε τῇ σῇ γαληνότητι καὶ πᾶσι τοῖς σοῖς εὑρηκέναι τρόπον τινὰ γενέσθαι τὴν ἕνωσιν, ἀξιοῦμεν καὶ παρακαλοῦμεν εἰς τὸ μέσον προτεθῆναι. εἰ δ' ἔλεγε τότε ἡ σὴ γαληνότης, ἄμεινον ἄρξασθαι τῶν συνοδικῶν διαλέξεων, ἡμεῖς δὲ ἀντεπηγάγομεν τὸν μυστικὸν τρόπον, δίκαιον ἂν ἦν καὶ προσῆκον, τὸ μέσον ἐκεῖνο εἰπεῖν ἡμᾶς· ἐπειδὴ δὲ ὑμεῖς ἐζη-

NNO
HRISTI
1439.

SESSIO XVII.

ζητήσατε τοῦτο, ἄξιόν ἐστιν εὑρεῖν ὑμᾶς καὶ τὸ A μέσον ἐκεῖνο προστιθέναι κατὰ τὸ παρόν.

Περὶ τῆς πρώτης ὑποθέσεως τῆς προσθήκης ἃ εἶπον, οὐκ εἶπον ταῦτα, ἵνα δέξωμαι ἀπολογίαν, ἅπαξ γὰρ ἐστήσαμεν ἵνα μεταβῶμεν. ὅμως ἐρῶ τινα, οὐδέν μοι δοκεῖ καλὸν, ἵνα ὑποστρέψωμεν καὶ ὁμιλῶμεν περὶ αὐτῆς. θαυμάζω δὲ ἂν ἀπὸ τούτου τοῦ τρόπου νομίζουσιν, ὅτι ἀφήκαμεν αὐτό. οἴδασι γὰρ πῶς παρηκολούθησε τὸ πρᾶγμα, ὅτι οὔτε αὐτοὶ συνεπέρανάν τι, οὔτε ἡμεῖς. καὶ διὰ τοῦτο ὡς μετέωρον τὴν ὑπόθεσιν οὐδὲν ἀξιοῦμεν ὑπογραφῆναι. ἤθελε γὰρ παρὰ τοῦ μέρους, ἢ τοῦ ἡμετέρου, ἢ αὐτῶν, ἵνα λαληθῇ, ὅτι ἀρκούντως ἐξητάσθη ἡ ὑπόθεσις, καὶ πλέον B οὐδὲν ἔνι χρεία λόγων, διὰ τοῦτο ἐπειδὴ ἐνομίσαμεν, ἵνα εἴπωμεν περὶ τοῦ προκειμένου, θέλομεν εἰπεῖν. τοῦτο δὲ οὔτε ἀφήκαμεν, οὔτε ἀφήσομεν, ἀλλὰ μέλλει ἔσεσθαι εἴπερ δεήσει ποτέ. περὶ τούτου οὐ λέγω πλέον· περὶ δὲ τῆς ἄλλης ὑποθέσεως οὐδὲν ἐκρίναμεν ἵνα σκεψώμεθα μόνοι περὶ ταύτης, καὶ ἔχομεν ἡμεῖς τὴν ἀνάγκην ταύτην, ἀλλὰ κοινῶς· οὐδὲ γὰρ ἀναγκαζόμεθα εἰς τοῦτο ἡμεῖς. διὰ τοῦτο ἐὰν ἔχωσί τι εἰπεῖν, εἰπάτωσαν· εἰ δὲ μή γε, σκεψάσθωσαν. ὁμοίως σκεψόμεθα καὶ ἡμεῖς, καὶ οὕτω συνελευσόμεθα. εἰ δὲ οὐχ εὑρήσει τρόπον ἑνώσεως, τότε οὐδὲν τὸ κωλῦον κοινῶς καὶ συνοδικῶς C συνέρχεσθαι καὶ διαλέγεσθαι.

ιλ. καρδ. Γαληνότατε κύριε βασιλεῦ, ἵνα ἀφέλω ἔκπληξίν τινα καὶ θαῦμα, ὅπερ ἡ γαληνότης σου φαίνεται εἰληφέναι ἀπὸ τῶν εἰρημένων παρ' ἐμοῦ, ἐρῶ τινα ῥήματα διὰ βραχέων. ἐγὼ οὐ μέμνημαι εἰρηκέναι συμπερανθῆναι τὴν ὕλην ταύτην κοινῇ γνώμῃ τῶν τε σῶν καὶ τῶν ἡμετέρων· ἀλλ' εἶπον ὅτι ἐφαίνετό μοι μὴ χρήσιμον εἶναι μηδὲ προσῆκον ἐπαναστρέψαι ἐπὶ τὴν ὕλην ταύτην, ἐφ' ἣν πολλὰ ἐῤῥήθησαν ἀπὸ ῥητῶν καὶ ἀποδείξεων ἐναργεστάτων· καὶ ὅτι ἡ-D μεῖς ὄντες ἐν τῇ συνόδῳ τῇ ἐν Φεῤῥαρίᾳ πολλὰ εἴπομεν, πρὸς ἃ οἱ ὑμέτεροι οὐδὲν ἀπεκρίναντο· καὶ ὅτι εἴπομεν, εἰ ἔχουσί τε εἰπεῖν, εἰπάτωσαν, ἐπειδὴ ἕτοιμοι ἦμεν καὶ ἐσμὲν τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι εἰπεῖν καὶ ἀκοῦσαι πάντα. τοῦτο τοίνυν λέγομεν καὶ κατὰ τὸ παρὸν, καὶ προκομίζομεν, ὅτι εἴπερ ἐστί τις ὁ βουλόμενος εἰπεῖν, εἰπάτω· ἡμεῖς γὰρ παρεσκευασμένοι ἐσμὲν τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ δοῦναι ἀποκρίσεις ταύτας πρὸς πάντα. καὶ ὁμολογουμένως, εἴγε βούλονται ὀψέποτε ἐπανελθεῖν ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν τῆς διαφορᾶς ἐκείνης, πολὺ κρεῖττόν ἐστι κατὰ τὸ παρὸν εἰπεῖν πάντα, καὶ γὰρ οὐκ ἔσται χρή- E σιμον οὐδὲ δίκαιον, ἄρξασθαι μὲν ἑτέρας ὑποθέσεως, μεταξὺ δὲ ἐπανελθεῖν εἰς ἑτέραν. πρὸς δὲ τὸ δεύτερον μέρος, καθ' ὃν τρόπον εἶπον, οὕτω καὶ νῦν λέγω ὁρισμῷ τοῦ μακαριωτάτου πατρὸς, καὶ τῶν αἰδεσιμωτάτων πατέρων. ἡ γαληνότης σου οὖσα φρονιμωτάτη καὶ σοφωτάτη δύναται σκέψασθαι, καὶ εὑρεῖν τὸ δίκαιον καὶ εὔλογον ὄν. ἐπειδὴ τοίνυν ἡ γαληνότης σου εὗρε τὸν τρόπον τὸν ἰδίᾳ καὶ μυστικὸν, καὶ

Imperat. Quæ dixi de priori additamenti materia, non eo animo dixi, ut mihi responderetur: jam enim convenit inter nos, ut transeamus ad aliam: dico tamen, mihi non probari ut retrocedamus, & agamus de illa, sed miror, si quæstionem illam existimant a nobis missam ob eam causam: norunt enim tractationis progressum, ut nihil aut ab illis aut a nobis fuerit conclusum. Quapropter non opus esse arbitramur ad indecisam illam redire materiam. Oportere enim aut a nostra, aut ab eorum B parte declarari, satis examinatam esse materiam, nec esse amplius de ea disputandum; at quia jam statuimus agitandam esse rem ipsam, de ea volumus agere. Verum nos id nec omisimus, nec omittemus, sed stabit si quando opus erit. Quare de hoc satis. Quod vero ad alteram attinet materiam; nos haud nobis solis adjudicavimus investigationem illius modi, ut nobis incumbat hæc necessitas, sed utrisque: neque enim ad hoc ulla nos necessitate premimur. Propterea dicant, si quid habent dicere; sin minus, vobiscum ipsi cogitate, & nos pariter cogitabimus, atque C ita conveniemus. Quod si hac via nullus reperietur unionis modus, tunc nihil impediet, quo minus synodicæ communesque sessiones cum disputationibus habeantur.

Iul. card. Serenissime domine imperator, ad tollendum stuporem quemdam & admirationem, quam serenitati tuæ videntur dicta mea movisse, nonnulla paucis dicam. Ego non memini me dicere, materiam hanc fuisse terminatam communi tuorum nostrorumque sententia, sed dixi, non videri mihi utile aut conveniens ad eamdem reverti, cum de ea multa dicta fuerint ex locis & demonstrationibus evidentissimis: dixi quoque nos, D cum Ferrariæ synodus celebraretur, multa dixisse, ad quæ tui nihil responderint: præterea dixi, ut, si quid habent dicere, proferant; quoniam favente Deo prompti fuimus, & sumus ad dicendum & audiendum omnia. Itaque hoc idem in præsenti dicimus, profarimusque: Si quis est qui velit dicere, dicat: nos enim Deo juvante parati sumus ad respondendum & diluendum omnia. Et sine dubio, si redire tandem volunt ad illius controversiæ discussionem, multo præstat nunc omnia dicere, nam nec utile, nec justum erit, aliam quidem aggredi materiam; dum vero illa disputa- E tur, redire ad aliam. Ad secundam partem, quemadmodum dixi, ita etiam dico jussu beatissimi patris, & reverendissimorum patrum. Serenitas tua cum prudentissima doctissimaque sit, poterit cogitationem suscipere, & invenire quod justum est & rationi consonum. Quoniam igitur serenitas tua de privato secretoque modo cogitavit, & illum quæsivit, jure optimo a te est excogitandus, quod etiam ab omnibus decantatur, modus

SESSIO XVII. dus iste, qui sit ad unitatem accommodatus. Et quia serenitas tua dixit, commodum fore, ut & vos & nos hac de re cogitemus, si nihil habes meditatum, placet beatissimo patri, nobisque omnibus, ut hoc in diem sabbati differatur; & accedatis tunc cum illo medio modo, quem ipsi dixistis: quandoquidem pars vestra investigandum illum proposuit: unum quid præterea dicam, & finem faciam; Nos medium proposuimus ad unionem conferens, ut scilicet sessiones fierent generales: serenitas vero tua subjecit aliud medium, privatum scilicet ac secretum, quod prius esset adhibendum. Cum vos ergo sitis inventores, necesse est a vobis etiam hoc suggeratur.

Imperator. Ego sane ad hoc respondere nolo: Si enim dico, & respondeo, infinitum hoc erit: propterea breviter dico, necesse esse nos ad propositam venire quæstionem, sicuti constituimus, ut ad aliam materiam transiremus. Ceterum priorem non deserimus: sed integrum nobis erit, cum voluerimus, illam resumere. Quod ad aliud caput attinet; quoniam videtur consentaneum, ut communiter de illo cogitemus, nobis etiam placet.

Jul. card. Vos quidem cogitabitis de medio modo, nos vero respondebimus ad ea quæ dicturi estis. His igitur ita dictis dimissa est sessio, & discessimus.

Cum vero dictum nobis esset, ut consultaremus de medio quopiam ad unitatem conferente, res visa est nobis haud parvi negotii, sed & inventu perdifficilis. Itaque convenimus ad patriarcham, eo quod ægrotabat; & interrogavit nos imperator, quid essemus ad hoc responsuri; quodve aptum esset medium ad conciliandam piam concordiam. Responderunt præsules: Nos medium ullum nec habemus, nec proponimus: sed quia die sabbati debemus respondere Latinis, petat imperium tuum, ut pars utraque privatim conveniamus; & Deus de unionis modo providebit. Respondit imperator: Et vultis omnes vos privatam hanc fieri sessionem? respondimus ei, significa de hoc papæ, an illi placeat: & si permiserit privatam fieri sessionem, tunc deligemus e nostris aliquot præcipuos, quotquot visum fuerit, ut ii conveniant. At vero imperaror postulabat ulterius, ut eligerentur personæ, quæ de responsione deliberarent, quibusque cura esset omnium responsionum: placuit ergo deligi e nobis vicarios patriarcharum, hoc est, metropolitam Heracleensem domnum Antonium, totius Thraciæ ac Macedoniæ præsulem, & apostolicæ sedis sanctissimi patriatchæ Alexandrini vicarium: venerabilem hieromouachum confessarium & protosyncellum domnum Gregorium, ejusdem apostolieæ sedis patriarchæ Alexandrini vicarium: metropolitam Cyævensem ac

ANNO CHRISTI 1439.

A τοῦτο ἀπῄτησας, δίκαιόν ἐστι πάντως, καὶ οὕτως ᾄδεται παρὰ πάντων, εὑρεῖν σε τὸν τρόπον τὸν λυσιτελοῦντα πρὸς τὴν ἕνωσιν. ἐπειδὴ δὲ εἶπεν ἡ γαληνότης σου, καλὸν εἶναι σκέψασθαι καὶ ὑμᾶς, καὶ ἡμᾶς, εἴπερ οὐκ ἤλθες ἐσκεμμένος, ἀρέσκει τῷ μακαριωτάτῳ πατρὶ καὶ πᾶσιν ἡμῖν, ἵνα τὸ τοιοῦτον ὑπερτεθῇ ἄχρι τῆς τοῦ σαββάτου ἡμέρας. καὶ οὕτως ἔλθητε μετὰ τοῦ μέσου τρόπου ἐκείνου τοῦ παρ' ὑμῶν εἰρημένου, ἐπειδὴ καὶ ἐκ τοῦ μέρους ὑμῶν ἡ περὶ τούτου ζήτησις γέγονεν. ἐρῶ δὲ καὶ ἕτερόν τι, καὶ οὕτως ἐπιθήσω τέλος· ἐπειδὴ ἡμεῖς προηνέγκαμεν μέσον τι, ἵνα ἀρξώμεθα κοινῶς τῶν διαλέξεων, λυσιτελοῦν πρὸς τὴν ἕνωσιν, B ἡ γαληνότης σου δὲ ἐπήγαγεν ἕτερόν τι μέσον τὸ ἰδίᾳ καὶ μυστικόν, δηλονότι πρῶτον ἰδίᾳ καὶ μυστικῶς, διὰ τοῦτο ἐπειδὴ καὶ ὑμεῖς ἐστὲ οἱ εὑρεταί, ἀναγκαῖόν ἐστιν ὑμᾶς τοῦτο εὑρεῖν. * ἴσ. ἀπε

Βασιλ. Ὅσον πρὸς τοῦτο οὐ βούλομαι ἀπολογήσασθαι· εἰ γὰρ λέγω καὶ ἀπολογοῦμαι, τοῦτο ἔσται ἐπ' ἄπειρον. διὰ τοῦτο ἔσται σύντομον ὃ λέγω· ὅτι ἀναγκαῖόν ἐστιν ἐλθεῖν ἡμᾶς εἰς τὸ προκείμενον, ὡσὰν ἐστήσαμεν, ἵνα μεταβῶμεν εἰς τὴν ἄλλην ὑπόθεσιν. πλὴν οὐδὲν παραιτούμεθα ἐκεῖνο, ἀλλ' ὅταν θέλωμεν, ἕξομεν αὐτὸ ἐπ' ἀδείας. εἰς τὴν ἄλλην δὲ ὑπόθεσιν, ἐπειδὴ φαίνεται καλὸν ἵνα σκεψώμεθα κοινῶς, C ἀρέσκει καὶ ἡμῖν.

Ὑμεῖς μὲν σκέψασθε περὶ τοῦ μέσου τρόπου, καὶ ἡμεῖς ἀποκρινούμεθα ἐφ' οἷς ἐρεῖν μέλλετε πρὸς ἡμᾶς. οὕτω δὲ τούτων ῥηθέντων ἐλύθη ἡ συνέλευσις, καὶ ἀπήλθομεν.

Ἰυλ. καρδ. Εἰπόντων οὖν ἡμῖν βουλευθῆναί τι μέσον τὸ λυσιτελοῦν πρὸς ἑνότητα, τοῦτο οὐ μικρὸν ἔδοξεν ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ λίαν δυσεύρετον· καὶ δὴ συναχθέντων ἡμῶν εἰς τὸν πατριάρχην, ἦν γὰρ ἀσθενής, ἠρώτησεν ἡμᾶς ὁ βασιλεύς, τί ἂν περὶ τούτου ἀπολογησόμεθα, καὶ τί ἐστι μέσον ἐπάγον εἰς τὴν εὐσεβῆ ὁμόνοιαν. ἀπεκρίθησαν οἱ ἀρχιερεῖς· ἡμεῖς μέσον οὔτ' ἔχομεν οὔτε λέγομεν· D ἀλλ' ἐπειδὴ ὀφείλομεν ἀπολογίαν δοῦναι τοῖς Λατίνοις τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σαββάτου, ζητησάτω ἡ βασιλεία σου, ὅπως συνέλθωμεν ἀμφότερα τὰ μέρη ἰδίᾳ, καὶ ὁ Θεὸς μεριμνήσει τρόπον ἑνώσεως. ἀπεκρίθη ὁ βασιλεύς· καὶ πάντες ὑμεῖς βούλεσθε τὴν ἰδίαν ταύτην συνέλευσιν ποιεῖν; καὶ ἀπεκρίθημεν αὐτῷ· μήνυσον τῷ πάπᾳ, εἰ ἀποδέχεται τοῦτο· καὶ ἐὰν παραχωρήσῃ κατ' ἰδίαν γενέσθαι συνέλευσιν, τότε μέλλομεν ἐκλέξασθαι τῶν ἐκκρίτων τινὰς τῶν ἡμετέρων τοῦ ἀπελθεῖν, ὅσους ἂν δόξῃ τῷ ἀριθμῷ. ὁ δὲ βασιλεὺς καὶ ἔτι ἐζήτει ἐκλογὴν προσώπων τοῦ βουλεύεσθαι τὰς ἀπολογίας, καὶ ἔχειν τὴν μέριμναν E πασῶν τῶν ἀποκρίσεων. ἔδοξε τοίνυν καλόν, καὶ ἐξελεξάμεθα ἀφ' ἡμῶν τοὺς τοποτηρητὰς τῶν πατριαρχῶν, οἵτινές εἰσιν οὗτοι· ὁ μητροπολίτης Ἡρακλείας κῦρις Ἀντώνιος, ἀρχιερεὺς πάσης Θρᾳκίας καὶ Μακεδονίας. ὑπῆρχε δὲ οὗτος τοποτηρητὴς τῆς ἀποστολικῆς καθέδρας τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Ἀλεξανδρείας. καὶ ὁ τιμιώτατος ἐν ἱερομονάχοις πνευματικὸς καὶ πρωτοσύγκελλος κῦρις Γρηγόριος, ὁ καὶ

τοπο-

ANNO CHRISTI 1439.

SESSIO XVII.

τοποτηρητὴς τῆς αὐτῆς ἀποστολικῆς καθέδρας τοῦ πατριάρχου τῆς Ἀλεξανδρείας· ὁ μητροπολίτης Κυαίβου καὶ πάσης Ῥωσίας, καὶ τοποτηρητὴς τῆς ἀποστολικῆς καθέδρας τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Ἀντιοχείας, κῦρις Ἰσίδωρος. ὁ μητροπολίτης Ἐφέσου, κῦρις Μάρκος ὁ Εὐγενικός, ὁ καὶ τοποτηρητὴς τῆς ἀποστολικῆς καθέδρας τοῦ αὐτοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Ἀντιοχείας, ἔτι δὲ καὶ τοποτηρητὴς τῆς ἀποστολικῆς καθέδρας τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Ἱεροσολύμων· ὁ μητροπολίτης Μονεμβασίας, καὶ τοποτηρητὴς τῆς ἀποστολικῆς καθέδρας τοῦ αὐτοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Ἱεροσολύμων, κῦρις Δοσίθεος. ἐλεξάμεθα δὲ καὶ ἑτέρους, δύο ἀρχιερεῖς, οἵ τινές εἰσιν οὗτοι· ὁ μητροπολίτης Νικαίας κῦρις Βησσαρίων· καὶ ὁ μητροπολίτης Μιτυλήνης κῦρις Δωρόθεος, ὡς γενέσθαι πάντας ὁμοῦ ἑπτά· καὶ ἵνα συνέρχωνται οὗτοι καὶ πράττωσι μετὰ γνώμης ἡμετέρας, εἴ τι χορηγήσει αὐτοῖς ὁ Θεός. ταῦτα τῷ πάπᾳ μηνύσαντες, οὐκ ἔδοξεν αὐτῷ λυσιτελὲς τὴν στενὴν ὁδεῦσαι ταύτην ὁδόν· ἀλλ' ἐμήνυσεν ἡμῖν, ὅτι ἐπειδὴ βούλεσθε διαλεχθῆναι, καὶ μέσον τι οὐχ εὑρίσκεται παρ' ὑμῶν, καθὼς ὑπεσχέθητε, ποιήσατε ἐκλογὴν προσώπων, ὥσπερ μέλλομεν ποιῆσαι καὶ ἡμεῖς. παρελθέτω δὲ τὸ σάββατον, καὶ τῇ δευτέρᾳ ἵνα γένηται καθολικὴ διάλεξις καὶ ἐξέτασις τῆς δόξης ἡμῶν.

A totius Russiæ, vicarium apostolicæ sedis sanctissimi patriarchæ Antiocheni, domnum Isidorum: metropolitam Ephesi domnum Marcum Eugenicum, vicarium apostolicæ sedis ejusdem sanctissimi patriarchæ Antiocheni, nec non vicarium apostolicæ sedis sanctissimi patriarchæ Hierosolymitani: metropolitam Monembasiensem, & vicarium apostolicæ sedis ejusdem sanctissimi patriarchæ Hierosolymitani, domnum Dositheum. Duos alios præterea delegimus præsules, nempe Nicænum metropolitam domnum Bessarionem, & metropolitam Mitylenensem, domnum Dorotheum; simul omnes B septem: ut convenirent, ac de nostra sententia transigerent quidquid illis Deus præstitisset. Cum hæc nuntiata essent papæ, visum illi est non expedire, angustam hanc petere viam: sed significavit nobis: Quoniam, inquit, disputare vultis, nec ullum a vobis medium reperitur, uti promiseratis, deligite personas, quod ipsum & nos faciemus: abeat vero dies sabbati, & feria secunda generalis habeatur disputatio, ut nostra sententia examinetur.

C

Τῆς οὖν δευτέρας καταλαβούσης μηνὶ Μαρτίῳ, δευτέρᾳ, γέγονε καὶ πάλιν συνέλευσις οἰκουμενικὴ ἐν Φλωρεντίᾳ. προκαθίσαντος οὖν τοῦ μακαριωτάτου πάπα τοῦ βασιλέως ἡμῶν καὶ τοῦ πατριάρχου μὴ ὄντων ἐκεῖσε διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀσθενεῖς· ἐκτὸς γὰρ τούτων πάντες συνήλθομεν. καὶ τῆς τάξεως γενομένης, ἤρξατο τῆς διαλέξεως ἱερομόναχός τις ὀνόματι Ἰωάννης, ἀνὴρ φιλόσοφος τῶν Λατίνων, καὶ διαλεκτικώτατος. οὗτος ἀναστὰς καὶ μετάνοιαν ποιήσας, ἠρώτησε κατὰ πεῦσιν καὶ ἀπόκρισιν τοὺς Γραικούς, ποίῳ λόγῳ συκοφαντοῦσι τὴν ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπόρευσιν τοῦ παναγίου πνεύματος· εἶχε δὲ ὁ λόγος αὐτοῦ ἐπὶ λέξεως οὕτως.

Itaque feria secunda, mensis Martii die secunda, convenit iterum sessio œcumenica Florentiæ. Cumque præsedisset papa, absentibus ob valetudinem imperatore nostro & patriarcha (exceptis enim illis omnes convenimus) & ceteri ordine consedissent, aggressus est disputationem hieromonachus quidam nomine Joannes, philosophus Latinorum, & dialecticæ peritissimus. Hic ubi surrexisset, & sese venerationis causa inclinasset, interrogavit Græcos disputatione concisa, qua ratione calumnientur D Spiritus sancti processionem ex Filio. Instituit vero sermonem suum in hunc modum:

ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ιη'.

Μαρτίου μηνὸς δευτέρᾳ. ἡμέρᾳ δευτέρᾳ, ἐγένετο.

SESSIO XVIII.

Die secundo mensis Martii, feria secunda, celebrata est.

Ἰωαν.

ΜΕΤΑ τῆς εὐλογίας τῆς ἁγιότητος τοῦ μακαριωτάτου πατρὸς, ἀπὸ ὁρισμοῦ καὶ προστάγματος τούτου ἀρξόμενος τοῦ διαλέγεσθαι πρὸς ὑμᾶς περὶ ἐκείνων, ἅ τινα περιέχουσι περὶ τῆς πίστεως, ἤγουν τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος· ἔνθα κατὰ τὴν γνώμην τοῦ μακαρίου πατρὸς Αὐγουστίνου ἐν τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ περὶ τριάδος, μετὰ σεμνότητος διαλεκτέον ἐστὶ, παρακαλῶ ἵνα προσέχητε, καὶ παρέχητε τὰ ὦτα ὑμῶν. ἐν πρώτοις ἐὰν εἴπω τι, ὅπερ μὴ ᾖ οὕτως ἀσφαλὲς, ἢ οὕτως ἐμπείρως, ἐπιθυμῶ διορθωθῆναι παρὰ τῆς ἁγιότητος τοῦ μακαριωτάτου πατρὸς, ἥτις κατέχει τὸν τόπον, καὶ τὸν θρόνον, καὶ τὴν πίστιν τοῦ ἁγίου Πέ-

Ioan.

ACcepta a sanctitate beatissimi patris benedictione, jussu & mandato ejus aggressurus disputationem, quæ mihi vobiscum erit, de iis quæ ad fidem spectant, hoc est de processione E Spiritus sancti; in quibus juxta beati patris Augustini sententiam primo capite de Trinitate, disputandum est cum reverentia: quæso ut attendatis, vestrasque aures mihi præbeatis. In primis si quid dixero, non quod non sit adeo tutum, nec ita perite prolatum, cupio a sanctitate patris beatissimi corrigi, qui locum & sedem & fidem sancti Petri tenet: opto etiam emendari a reverendissimis patribus, qui præsentes adsunt,

Initio l. 1. de Trinit.

sunt, deinde ab ipsis etiam theologis. Non oportet autem fieri verborum altercationem, sed veritatem semper debemus inquirere, & eorum quæ dicuntur, intelligentiam habere. Speramus vero latum nobis iri auxilium ab eo, qui mentes illuminat, ducitque omnes ad agnitionem veritatis, sicut Filius Dei promisit: ita plane Dei bonitate confisi

Joan. 16. speramus. Ille enim qui argumentum de Spiritus sancti processione in hac synodo œcumenica disputationi subjici voluit, dabit per eumdem sanctum Spiritum, ut cum omni mansuetudine, & humanitate clara & manifesta fiat ejus veritas; ut omnes veritatem addiscant citra etiam contentionem, atque uno ore & corde uno juxta apostolum omnes idem dicamus: & sicut unus est Christus & una fides, ita in una fide, & in eodem Christi corpore simus. Hæc ita præfatus ad rem ipsam venio.

1. Cor. 1. Ephes. 4. In primis tria nota esse oportet; primo serenissimum dominum imperatorem Ferrariæ sæpe dixisse, videri sibi, ut facilius expeditiusque res absolvatur, non esse utendum longis & prolixis sermonibus, sed de argumento in argumentum, sive de testimonio in testimonium, sive de capite in caput, ut vos ipsi etiam idem affirmastis, transeundum. Cum ergo sanctissimus dominus noster velit indulgere serenissimo imperatori vobisque patribus: & animadvertat, cujuslibet materiæ tractationem ita commodius expediri, annuit, ac probat hunc modum; quem & in præsenti sessione, & posthac in aliis teneamus: tertio vero sciendum illud est, quoniam beatissimus pater Augustinus in primo libro de civitate Dei; Quis, inquit, disceptandi finis erit, & loquendi modus, si respondendum esse respondentibus semper existimemus?

Cap. 1. li. 2.

Propterea videtur illud inter nos constare debere, sacræ scripturæ testimonia, sanctorumque patrum, quos secundo loco ecclesia sancta recipit, sententias in his disputationibus afferendas, habenda esse veluti quosdam terminos nostræ disceptationis, quos transgredi non liceat aut argumentanti aut respondenti: hoc enim a sanctis edocemur patribus, præsertim vero ab Agathone papa in epistola sæpe prolata, quam ad Constantinum imperatorem & sextam synodum scripsit; in qua de suis legatis sic ait:

Concil. VI. act. 4. Quibus, legatis scilicet, & testimonia aliquorum sanctorum patrum quos hæc apostolica sancta ecclesia suscipit, cum eorum libris tradidimus; ut facultatem suggerendi a serenissimis tunc temporis Christianorum imperatoribus consecuti, ex his dumtaxat satisfacere studeant.

Conc. Chalcedonensis par. 3. Hoc idem asserunt patres synodi Chalcedonensis in allocutione ad Marcianum imperatorem, cujus initium est: Et hoc

A τρε· ἔτι ἐπιποθῶ διορθωθῆναι παρὰ τῶν ἐνθάδε αἰδεσιμωτάτων πατέρων τῶν παρόντων ἐνταῦθα· ἑπομένως δὲ παρὰ τῶν θεολόγων αὐτῶν. οὐ χρὴ δὲ εἶναι λογομαχίαν, ἀλλ᾽ ἀεὶ ζητεῖν τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν γνῶσιν τῶν λεγομένων ὀφείλομεν. ἐλπίζομεν δὲ ἕξειν βοήθειαν παρ᾽ ἐκείνου, ὅστις φωτίζει τὰς διανοίας, καὶ εἰσάγει πάντας εἰς γνῶσιν, καθὼς ὑπέσχετο ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τὴν ἀλήθειαν· οὕτως ἐλπίζομεν εἰς τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ. ἐπειδὴ ὅστις ἠθέλησε τὸ κεφάλαιον τὸ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐν τῇ παρούσῃ οἰκουμενικῇ κινηθῆναι συνόδῳ, διὰ τοῦ αὐτοῦ ἁγίου πνεύματος παρέ-B ξει, ὅπως μετὰ πάσης πραότητος καὶ ἐπιεικείας ἡ ἀλήθεια αὐτοῦ δηλωθείη καὶ διασαφηνισθείη· ὅπως μάθωσι πάντες καὶ χωρὶς φιλονεικίας τὴν ἀλήθειαν· ὅπως ἑνὶ στόματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ τὸ αὐτὸ πάντες κατὰ τὸν ἀπόστολον εἴπωμεν· καὶ ὥσπερ εἷς ἐστι Χριστὸς καὶ μία πίστις, οὕτως ὦμεν ἐν μιᾷ πίστει καὶ ἐν τῷ αὐτῷ σώματι τοῦ Χριστοῦ. νῦν δὲ τούτων προτεθέντων ἔρχομαι πρὸς τὸ πρᾶγμα αὐτό. ἐν πρώτοις δὲ τρία γνώριμα δέονται γενέσθαι· πρῶτον, ἐπειδὴ ὁ γαληνότατος κύριος ὁ βασιλεὺς πολλάκις ἐν τῇ Φερραρίᾳ εἶπεν, ὅπερ ἐδόκει ἐκείνῳ ὑπὲρ εὐχερεστέρας καὶ ῥᾴονος τοῦ πράγματος συντελείας, C ὥστε μὴ ποιεῖν μακροὺς λόγους καὶ ἀποτάδην, ἀλλ᾽ ἀπὸ ἐπιχειρήματος εἰς ἐπιχείρημα, ἢ ἀπὸ μαρτυρίας εἰς μαρτυρίαν, ἢ ἀπὸ κεφαλαίου ἐπὶ κεφάλαιον μεταβαίνειν, καθ᾽ ὃν τρόπον καὶ ὑμεῖς τὸ αὐτὸ εἴπατε· βουλόμενος οὖν ὁ ἁγιώτατος δεσπότης ἡμῶν χαρίσασθαι τῷ γαληνοτάτῳ βασιλεῖ καὶ ὑμῖν τοῖς πατράσιν, ἔτι τε κατανοῶν, ὅτι καὶ αἱ ὑποθέσεις πᾶσαι ῥᾴδιον οὕτω διατεθοῦνται, ἀποδέχεται ἵνα καὶ τὴν παροῦσαν συνέλευσιν, καὶ εἰς τὸ ἑξῆς ἑπομένως τοῦτον τὸν τρόπον ποιῶμεν. τὸ δὲ τρίτον, ὃ δεῖ γνώριμον εἶναι, ἐστὶ τοῦτο· ἐπειδὴ ὁ μακαριώτατος πατὴρ Αὐγουστῖνος ἐν τῷ πρώτῳ περὶ D τῆς πόλεως τοῦ Θεοῦ φησιν, ὅτι οὐδὲν διαλέξεως εἶδος ἢ τέλος τοῦ ὁμιλεῖν, εἰ δεῖ ἀπολογεῖσθαι πρὸς τοὺς ἀποκρινομένους.

Διὰ τοῦτο δοκεῖ δεῖν μεταξὺ συντηρεῖσθαι, ἵνα ἔχομεν ἐν ταῖς παρούσαις διαλέξεσι τὰς μαρτυρίας τῶν γραφῶν, καὶ τῶν ἁγίων πατέρων, οὓς ἡ ἁγία ἐκκλησία προσίεται, ἔπειτα τοὺς λόγους τοὺς κομισθησομένους, ὡς ὅρους οἱονεί τινας τῆς ἡμετέρας διαλέξεως, οὓς οὐκ ἐξέσται παραβῆναι μήτε τῷ ἐπιχειροῦντι, μήτε τῷ ἀποκρινομένῳ. τοῦτο γὰρ διδασκόμεθα παρὰ τῶν ἁγίων πατέρων, μάλιστα δὲ παρὰ τοῦ Ἀγάθωνος πάπα ἐν τῇ ἐπιστολῇ τῇ προκομισθείσῃ E πολλάκις, ἣν ἔγραψε πρὸς τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον καὶ τὴν ἕκτην σύνοδον· ἐν ἧ περὶ τῶν ἑαυτοῦ ἀποκρισιαρίων οὕτω φησίν. οἷς, δηλονότι ἀποκρισιαρίοις, καὶ μαρτυρίας ἐνίων ἁγίων πατέρων, οὓς αὕτη ἡ ἀποστολικὴ ἁγία ἐκκλησία προσήκατο, μετὰ τῶν βιβλίων ἐκείνων παραδεδώκαμεν, ὥστε εὐπορίαν βοηθείας καὶ ἀρωγὴν παρὰ τῶν γαληνοτάτων τότε τῶν Χριστιανῶν βασιλέων μεταχόντες· ἀπὸ τούτων μόνων ἱκανοποιῆσαι σπουδάσωσι. τοῦτό φασι καὶ οἱ πατέρες

ANNO CHRISTI 1439.

τέρες τῆς ἐν Καλχηδόνι συνόδου ἐν τῷ προσφωνήματι τῷ πρὸς Μαρκιανὸν βασιλέα, οὗτινος ἡ ἀρχή· καὶ τοῦτο πάντως ἔπρεπε τῇ σῇ βασιλείᾳ· λέγοντες περὶ τῆς ἐπιστολῆς Λέοντος πρὸς Φλαβιανόν· οὐδὲ γὰρ δεῖ θαυμάζειν τοὺς τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας προϊσταμένους, ὥστε τὴν ἐπιστολὴν ἐκείνην ὡς πρόσκομμά τι ἀσεβείας ἐγκαλεῖσθαι, ἀλλ' εἰ οὐκ ἔστιν ἐφαρμόζουσα ταῖς θείαις γραφαῖς, ἐλεγχέτωσαν· καὶ ἐάνπερ οὐκ ἔστι ταῖς διανοίαις τῶν πατέρων καὶ ταῖς γνώμαις συμβαίνῃ. ἔτι, ὥστε μηδεμίαν ἐκείνοις ἀφορμὴν ὑπολελεῖφθαι τοῖς ταράττουσι τὸν ἀποστολικὸν ἄνδρα, καὶ διαβάλλουσιν, ἡ * συμφωνία τῆς ἐκείνου ἐπιστολῆς, τῶν ἁγίων πατέρων αἱ μαρτυρίαι πρὸς μείζονα τῆς εὐσεβείας μαρτυρίαν, ἀπὸ πολλῶν ὀλίγα ὑπεθέμεθα. τούτων οὖν προτεθέντων πρὸς αὐτὸ τὸ κύριον δράμωμεν.

Γρ. πρὸς συμφωνίαν τῆς ἐκείνου ἐπιστολῆς τῶν ἁγίων πατέρων μαρτυρίαις.

A plane veſtrum decebat imperium: ubi de Leonis ad Flavianum epiſtola ſic loquuntur: Neque enim mirari oportet de eccleſiæ Romanæ præſulibus, ut epiſtola illa impietatis offendiculi arguatur; ſed ſi non eſt divinis ſcripturis congruens, redarguant, ſi non patrum concordet ſententiis: & infra: Ut nulla relinquatnr illis occaſio, qui apoſtolicum virum lacerant, oſtendendam epiſtolæ ejus convenientiam cum ſanctorum patrum teſtimoniis: atque ut magis teſtata ſit pietas, ex multis pauca ſubdidimus. His ita propoſitis ad id quod caput eſt accedamus.

SESSIO XVIII.

Conc. Chalcedonensis parc. 3.

B

Ἐπειδὴ ἐν ἑκάστῃ διαλέξει ζήτημά τι ὑποτίθεται, τίνος ὀνόματός ἐστι περὶ οὗ ἡ διάλεξις γίνεται. ἐπειδὴ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος ὁ λόγος μεταξὺ ἡμῶν εἶναι ὀφείλει, ζητοῦμεν πρῶτον παρ' ὑμῶν, τί διὰ τοῦ ὀνόματος νοεῖται, εἴτε ἐν ἀνθρωπίνοις πράγμασιν, εἴτε ἐν θείοις. ἡ δ' αἰτία ἐστὶν αὐτή. ἐπειδὴ κατὰ τὴν ἀπόφασιν τοῦ μακαρίου Διονυσίου ἐν τῷ περὶ θείων ὀνομάτων, ἀπὸ τῶν κτισμάτων αὐτὸν τὸν Θεὸν ὀνομάζομεν· καὶ ἀπὸ τῆς θείας γραφῆς τοῦτο τὸ τῆς ἐκπορεύσεως ὄνομα οὐ μόνον τῷ πνεύματι, ἀλλὰ καὶ τῷ υἱῷ ἀπονέμεται. καὶ τοῦτο λέγει ὁ Ἰωάννης ἐν τῷ ἑκκαιδεκάτῳ κεφαλαίῳ. ἐξῆλθον παρὰ τοῦ πατρός. καὶ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος λέγεται, ὅτι ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται. τοῦτο δὲ ὑπὲρ τούτου ἐῤῥήθη, ἐπειδὴ πεπείσμεθα, ὅτι ἐν ταῖς λοιπαῖς συνελεύσεσι ταύτην ἀνὰ χεῖρας μάλιστα ἔχειν ὀφείλετε.

C

Quoniam in unaquaque diſputatione quæſitum quoddam ſupponitur, videlicet quid nominis ejus rei, de qua eſt diſputatio; nos vero ſermonem inter nos habituri ſumus de proceſſione Spiritus ſancti, primum a vobis quærimus, quid per hoc nomen ſignificetur ſive in rebus humanis, ſive in divinis: ratio cur id quæramus, hæc eſt: quoniam juxta ſententiam beati Dionyſii in libro de divinis nominibus, a creaturis Deum ipſum nominamus: & in ſacra ſcriptura vox iſta, proceſſio, non ſolum Spiritui, ſed etiam Filio tribuitur, nam Joannes decimoſexto capite: *Exivi*, inquit, *a Patre*: & Spiritus ſanctus dicitur ex Patre procedere. Hoc porro propterea dictum eſt, quod pro certo habemus, eam potiſſimum vocem in reliquis diſputationibus verſaturam vobis in ore.

Cap. 1.

Ἐφεσ.

Αἰδεσιμώτατοι κύριοι καὶ πατέρες, πρὸς μὲν τὰ πρῶτα τῶν παρ' ὑμῶν εἰρημένων διὰ τοῦ αἰδεσιμωτάτου τοῦδε πατρὸς, ἔξω τε τῆς προκειμένης ὑποθέσεως ὄντα, καὶ συνδοκοῦντα κοινῶς ἀμφοτέροις ἡμῖν, οὐ χρείαν ἔχομεν εἰς πλάτος ἀπολογήσασθαι κατὰ τὸ παρόν. πρὸς δὲ τὴν προτεθεῖσαν ὑπόθεσιν ἀπολογούμεθα ταῦτα, ὅτι τὸ τῆς ἐκπορεύσεως ὄνομα διαφόρως μὲν ἐπί τε τῶν ὄντων καὶ τῶν θείων καὶ τῶν ἀνθρωπίνων λέγεται. προσήκει γὰρ ἐπὶ τούτων καὶ ταῖς δυσὶ προόδοις τῶν θεαρχικῶν προσώπων· ἰδίως δὲ μάλιστα κατὰ τὸν ἀκριβῆ τῆς θεολογίας λόγον, ἐπὶ τῆς προόδου τοῦ παναγίου πνεύματος λέγεται παρά τε τῇ θείᾳ γραφῇ καὶ τοῖς ἁγίοις ἅπασι· καὶ τούτῳ τῷ ὀνόματι διαστέλλεται τοῦ πνεύματος ἡ ὑπαρκτικὴ πρόοδος τῆς τοῦ υἱοῦ προόδου, ὅτι ἡ μὲν ὀνομάζεται γέννησις, ἡ δὲ ἰδίως ἐκπόρευσις. πολλὰ δὲ τῶν ὀνομάτων τοιαῦτα, καὶ κοινῶς ἐπί τινων καὶ ἰδίως κατηγορούμενα. καὶ διὰ τοῦτο θαυμαστὸν οὐδὲν, εἰ καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς θείας γραφῆς περὶ τοῦ υἱοῦ λέγεται· καίτοιγε ἡ τοῦ, ἐξῆλθον παρὰ τοῦ πατρὸς, φωνὴ, οὐ ταυτόν ἐστιν τῷ, ἐξεπορεύθην, ἀλλ' ἕτερόν τι παρὰ τὴν ἐκπόρευσιν ἐστίν. ὅμως δὲ ὁ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος

D

Reverendiſſimi domini & patres, ad ea quæ primo loco dicta ſunt a vobis per hunc reverendiſſimum patrem, cum ad rem noſtram non faciant, & communi utriuſque partis conſenſu recepta ſint, non opus eſt in præſens uti longiori reſponſione: ad illud vero quod propoſitum eſt reſpondemus: Proceſſionis nomen alio atque alio modo rebus convenire divinis atque humanis: & in divinis quidem utrique divinarum perſonarum productioni congruere: verum peculiariter ſecundum exactam theologiæ rationem productioni ſancti Spiritus potiſſimum tribui tum a ſacra ſcriptura, tum a ſanctis omnibus, atque hoc nomine diſtingui productionem, qua Spiritus ſuum eſſe accipit, a productione Filii: nam hæc vocatur generatio, illa vero proprie proceſſio: multa porro ſunt hujuſmodi nomina, quæ de quibuſdam communiter & proprie prædicantur. Proinde mirum non eſt, ſi & hoc nomen apud ipſam quoque ſacram ſcripturam de Filio dicitur quamquam vox illa, *Exivi a Patre*, non idem eſt ac Proceſſi, ſed aliud quid præter proceſſionem. Verumtamen modus

E

Ephes.

 dus processionis sancti Spiritus ineffabilis & innominabilis proprie dicitur a theologis; quoniam Filii generatio propter nostrum generationis modum notior quodammodo esse videtur: propterea de processione beatus Joannes Damascenus ait; Alius hic est existendi modus ineffabilis & innominabilis: alius videlicet a Filii generatione: quæ volebam, ad interrogata respondi.

De orthod. fide cap. 8.

Ioan. Percepimus responsionem ad interrogatum, quod attinet ad significatum processionis sancti Spiritus in divinis: ex qua tria breviter colliguntur: primum, vocem hanc processionis communem esse productioni Filii ac Spiritus a Patre: secundum, magis esse propriam Spiritus quam Filii: ratio est, quod productio Verbi sit nobis notior productione Spiritus; quam etiam ob causam ipsum processionis nomen tribuitur Spiritui: tertium est, processionem ibi dici subsistentialem & essentialem. Nunc ergo de tertio interrogo: quoniam in divinis personis nihil aliud reperitur, quam existentia, & proprietas, & relatio, quid sibi vult hic dicendi modus, processionem esse existentiam in divina persona? estne recipere ab alio existentiam sive proprietatem? nam processio videtur esse ab uno ad alterum progressio: quod si processio subsistentialis est, videtur existentiam accipere a Patre: quandoquidem accipere existentiam idem est ac dicere ex Patre: quæro igitur, an ita intelligas.

Ephes. Talem intelligo productionem, per quam Spiritus sanctus ab ipso accipit esse, & quidquid est, & propria ratione dicitur.

Ioan. Placet, habemus conclusionem hanc: Spiritum sanctum accipere esse a Patre perinde esse atque ab ipso procedere. Dico igitur hoc modo: A quo Spiritus sanctus recipit esse in divinis, ab eo etiam procedit: dicitur autem Spiritus accipere esse a Filio, ergo Spiritus procedit a Filio juxta propriam processionis significantiam, ut vos concessistis. Quod vero Spiritus accipiat esse a Filio, potest multis testimoniis demonstrari.

Ephes. Unde vero habetis, Spiritum sanctum accipere esse a Filio? nos hoc non concedimus.

Ioan. Placet quod dictum est: nam sine mora interrogationi occurremus. Quod igitur Spiritus sanctus a Filio esse accipiat, probatur ex dicto sancti Epiphanii, qui in illo volumine, quod inscribitur Ancoratus, ex antiquo Græco codice ab Ambrosio in Latinum converso, dum de persona Patris loquitur, sic ait: Filium illum dico, qui ex ipso est; Spiritum vero sanctum, qui solus ex ambobus est: ex hoc igitur dicto si Spiritus ex ambobus est, ergo esse etiam

A τρόπος ἄῤῥητος καὶ ἀκατονόμαστος ἰδίως παρὰ τοῖς θεολόγοις λέγεται· ἐπειδὴ ἡ τοῦ υἱοῦ γέννησις διὰ τὸν καθ᾽ ἡμᾶς τῆς γεννήσεως τρόπον γνωριμωτέρα πως εἶναι δοκεῖ. διὰ τοῦτο περὶ τῆς ἐκπορεύσεως ὁ μακάριος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς φησίν· ἄλλος τρόπος οὗτος ὑπάρξεως ἄῤῥητος καὶ ἀκατονόμαστος, ἄλλος δηλονότι παρὰ τὴν τοῦ υἱοῦ γέννησιν. ὃ ἐβουλόμην, ἀπεκρινάμην πρὸς τὴν ἐρώτησιν.

ANNO CHRISTI 1439.

Ἰωαν. Συνήκαμεν τὴν ἀπόκρισιν πρὸς τὸ ἐρώτημα, ὅσον πρὸς τὸ σημαινόμενον περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐπὶ τῶν θείων, ἀφ᾽ ἧς τρία διὰ βραχέων ἕλκονται. τὸ πρῶτόν ἐστιν, ὅτι ἡ φωνὴ αὕτη τῆς ἐκπορεύσεως κοινή ἐστι B τῇ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πνεύματος ἀπὸ τοῦ πατρὸς προόδῳ. δεύτερόν ἐστιν, ὅτι μᾶλλόν ἐστιν ἴδιον τῷ ἁγίῳ πνεύματι, ἢ τῷ υἱῷ· ὁ δὲ λόγος ἐστὶν, ὅτι ἡ πρόοδος τοῦ λόγου ἐστὶν ἡμῖν μᾶλλον γνωριμωτέρα ἢ τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος· διὰ τοῦτο καὶ τὸ ὄνομα αὐτὸ τῆς προόδου ἀπονέμεται τῷ ἁγίῳ πνεύματι. τρίτον ἐστὶν, ὅτι ἡ ἐκπόρευσις ἐκεῖ λέγεται ὑπαρκτικὴ καὶ οὐσιώδης, νῦν οὖν ἐρωτῶ περὶ τοῦ τρίτου. ἐπειδὴ ἐν τοῖς θείοις οὐχ εὑρίσκεται ἄλλο τι, εἰ μὴ * ὕπαρξις καὶ ἰδιότης καὶ ἀναφορὰ, τί βούλεται τούτῳ τῷ λόγῳ, ὅτι ἡ ἐκπόρευσίς ἐστιν ὕπαρξις ἐν C τῷ θείῳ προσώπῳ; ἆρά γε ἐστὶ τὸ λαβεῖν ἀφ᾽ ἑτέρου τὴν ὕπαρξιν ἢ ἰδίωμα; ἡ γὰρ ἐκπόρευσις φαίνεται εἶναι πρόοδος ἀφ᾽ ἑνὸς πρὸς ἕτερον. εἰ δὲ ἡ ἐκπόρευσίς ἐστιν ὑπαρκτικὴ, φαίνεται λαμβάνειν ἀπὸ τοῦ πατρὸς τὴν ὕπαρξιν, ἐπειδὴ τὸ λαμβάνειν τὴν ὕπαρξιν ταυτόν ἐστι τῷ ἐκ τοῦ * υἱοῦ· ἐρωτῶ οὖν, εἰ οὕτως νοεῖς.

* Per ὕπαρξιν intelligit essentiam & existentiam.

* ἴσ. πατρὸς

Ἐφεσ. Τοιαύτην νοῶ τὴν πρόοδον, καθ᾽ ἣν ἐξ αὐτοῦ λαμβάνει τὸ εἶναι, καὶ πᾶν ὅπερ ἐστὶ καὶ ἰδίως λέγεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Ἰωαν. Ἀρέσκει μοι, ἔχομεν τὸ συμπέρασμα τοῦτο· τὸ λαμβάνειν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ εἶναι, παρὰ τοῦ πατρὸς ταυτόν ἐστι τῷ καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐκ- D πορεύεσθαι. * τοῦτο λέγεται οὕτως· ἀφ᾽ οὗ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον λαμβάνει τὸ εἶναι ἐπὶ τῶν θείων, ἀπὸ τούτου καὶ ἐκπορεύεται· ἀλλὰ λέγεται τὸ πνεῦμα τὸ εἶναι λαμβάνειν παρὰ τοῦ υἱοῦ· ἄρα τὸ πνεῦμα πρόεισιν ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐν τῇ ἰδίᾳ σημασίᾳ τῆς ἐκπορεύσεως *, καθὼς ὑμεῖς συνεχωρήσατε. ὅτι δὲ τὸ πνεῦμα λαμβάνει τὸ εἶναι παρὰ τοῦ υἱοῦ, τοῦτο δυνατὸν ἀποδειχθῆναι πολλαῖς μαρτυρίαις.

* ἴσ. τοῦτο

* ἐκείνως

Ἐφεσ. Πόθεν τοῦτο λαβόντες ἔχετε, τὸ, ἐκ τοῦ υἱοῦ λαμβάνειν τὸ εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον; ἡμεῖς τοῦτο οὐ συγχωροῦμεν.

Ἰωαν. Ἀρέσκει μοι τὸ ῥηθέν· ταχὺ γὰρ ἐπανε- E λευσόμεθα πρὸς τὴν ἐρώτησιν. ὅτι μὲν οὖν λαμβάνει τὸ εἶναι παρὰ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, δείκνυται ἀπὸ τοῦ ῥητοῦ τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου· ὃς ἔν τινι συγγράμματι Ἀγκυρωτῷ καλουμένῳ, μετενηνεγμένῳ ἀπὸ βιβλίου Ἑλληνικοῦ παλαιοῦ παρὰ τοῦ Ἀμβροσίου, φησὶν οὕτως ὡς * ἀπὸ προσώπου τοῦ πατρός· ὅτι υἱὸν λέγω ἐκεῖνον τὸν ὄντα ἐξ αὐτοῦ, πνεῦμα δὲ ἅγιον, ὃ μόνον ἐξ ἀμφοῖν ἐστιν. ἀπὸ τούτου οὖν τοῦ ῥητοῦ, εἰ τὸ πνεῦ-

* ἴσ. ἐπ[...]

ANNO CHRISTI 1439. SESSIO XVIII.

πνεῦμα ἐξ ἀμφοῖν ἐστιν, ἄρα καὶ τὸ εἶναι λαμβάνει ἐξ ἀμφοῖν. ἔτι ἐν τῷ αὐτῷ συγγράμματι οὕτω λέγει· καὶ καθάπερ οὐδεὶς ἑώρακε τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱός, οὐδὲ τὸν υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατήρ, οὕτω τολμῶ λέγειν, ὅτι οὐδὲ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον οἶδέ τις, εἰ μὴ ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱός, ἀφ᾽ οὗ λαμβάνει καὶ ἐκπορεύεται· οὔτε τὸν υἱὸν καὶ τὸν πατέρα εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ ἀληθῶς δοξάζον, τὸ διδάσκον πάντα, ὅπερ ἐστὶ παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ. * ἀπὸ τούτου οὖν τοῦ ῥητοῦ ὁ ἅγιος Ἐπιφάνιος ὑπὲρ τοῦ αὐτοῦ λαμβάνει τὸ εἶναι ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τὸ λαμβάνειν ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ. ἄρα ἀπὸ ταύτης τῆς πρώτης μοίρας ἔχομεν παρὰ τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον λαμβάνειν τὸ εἶναι παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ.

* Ἴσ. ἐπὶ

A accipit ex ambobus. Ad hæc in eodem libro verba hæc habet: Et quemadmodum nemo vidit Patrem nisi Filius, neque Filium nisi Pater; ita dicere audeo, neque Spiritum sanctum novit quisquam, nisi Pater & Filius, a quo accipit & procedit; nec Filium & Patrem nisi Spiritus sanctus, qui vere clarificat, qui docet omnia, qui est a Patre & Filio. In hoc sane dicto sanctus Epiphanius pro eodem accipit esse a Patre & Filio. & accipere a Patre & Filio. Hinc igitur primo loco habemus ex sancto Epiphanio. Spiritum sanctum accipere suum esse a Patre & Filio, B

Ἐφεσ. Ὑποσχόμενος δεῖξαι, ὅτι παρὰ τοῦ υἱοῦ λαμβάνει τὸ πνεῦμα τὸ εἶναι, τοῦτο ποιῆσαι οὐδαμῶς ἠδυνήθης, οὐδὲ προήγαγες τοῦτο ῥητῶς παρά τινι τῶν διδασκάλων κείμενον, ἀλλ᾽ οὐδ᾽ ἀναγκαίως ἐξ αὐτῶν συναγόμενον. ἀλλ᾽ οὐδὲ εἰ ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἤδη καὶ παρ᾽ αὐτῶν ἔχει τὸ εἶναι. τὸ γὰρ ἔκ τινος εἶναί τι πολλαχῶς λέγεται. καὶ οὐκ ἀναγκαῖον, πᾶν ὃ ἔκ τινος εἶναι λέγεται, καὶ παρ᾽ αὐτοῦ τὸ εἶναι ἔχειν, καὶ ἀναγκαίως αἴτιον αὐτὸ ἔχειν. C ὃ δὲ ἐπήγαγες ῥητὸν παρὰ τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου, οὐ μόνον οὐ συνηγορεῖ τῷ σῷ λόγῳ, ἀλλὰ καὶ προδήλως ἐναντιοῦται. οὐ γὰρ εἴρηκεν ὁ μακάριος Ἐπιφάνιος, ὅτι παρὰ τοῦ υἱοῦ τὸ εἶναι λαμβάνει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλ᾽ ἁπλῶς, ὅτι λαμβάνει· τοῦτο δὲ εἶπε παρὰ τοῦ εὐαγγελίου λαβὼν τὰς ἀφορμάς, ἐν οἷς ὁ κύριος εἶπεν, ὅτι παρ᾽ ἐμοῦ λήψεται, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν. δῆλον οὖν, ὅτι οὐ τὴν αὐτὴν διάνοιαν εἶχεν ὁ ἅγιος Ἐπιφάνιος, ἣν ὑμεῖς νοεῖτε καὶ λέγετε· εἰ γὰρ εἶχε ταύτην τὴν διάνοιαν, εἶπεν ἂν οὕτως, ὅτι οὐδεὶς οἶδε τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱόν, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, παρ᾽ ὧν ἐκπορεύεται, παρ᾽ D ὧν λαμβάνει. καὶ ἤγαγεν ἂν εἰς ταυτὸν τὸ ἐκπορεύεσθαι τῷ λαμβάνειν. νῦν δὲ διαστέλλων τῇ ἀντωνυμίᾳ καὶ τῷ συνδέσμῳ, καὶ λέγων, παρ᾽ οὗ ἐκπορεύεται, καὶ παρ᾽ οὗ λαμβάνει, δηλοῖ ἄλλο τι νοεῖν τὸ ἐκπορεύεσθαι παρὰ τὸ λαμβάνειν· ὅτι τὸ μὲν ἐκπορεύεσθαι δηλοῖ τὴν ὕπαρξιν τοῦ ἁγίου πνεύματος τὴν ἐκ τοῦ πατρός· τὸ δὲ λαμβάνειν, τὴν συμφωνίαν καὶ ὁμόνοιαν τοῦ ἁγίου πνεύματος πρὸς τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱόν, καθ᾽ ἣν ἀπαγγέλλει τοῖς μαθηταῖς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἃ δεῖ μαθεῖν αὐτοὺς παρ᾽ αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ E τὰς ἀφορμὰς * λαμβάνειν, οὐκ ἄρα παρὰ τὸ ῥητὸν τοῦτο οὐδὲν ἀναγκαίων συνῆξας πρὸς τὸ σὸν βούλημα· παρ᾽ οὐδετέρου γὰρ τούτων φαίνεται, παρὰ τοῦ υἱοῦ λαμβάνειν τὸ πνεῦμα τὸ εἶναι. ταῦτα συμμαρτυρεῖ μοι Χρυσόστομος καὶ ὁ μακάριος Κύριλλος. τούτων γὰρ ὁ μὲν ἐξηγούμενος τό, παρὰ τοῦ υἱοῦ λαμβάνειν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, λέγει. λήψεται παρ᾽ ἐμοῦ, τουτέστι, παρὰ τῆς ἐμῆς γνώσεως, ἤτοι σύμφωνα καὶ συνῳδὰ τοῖς ἐμοῖς ἐρεῖ. ὁ Κύριλλος ἐν τοῖς θησαυροῖς φησίν. οὐ γάρ τοι φύ-

* Ἴσ. λαμβάνειν.

Ἐφεσ. Pollicitus te probaturum, quod a Filio Spiritus accipiat suum esse, nequaquam id præstare potuisti; nec locum protulisti, in quo planis verbis a doctore quopiam illud dicatur, aut a quo necessario inferatur. Neque enim ex eo quod Spiritus sit ex Patre & Filio, continuo etiam habet esse ab illis: esse enim ab aliquo multipliciter dicitur; nec est necesse, omne quod ab aliquo esse dicitur, ab eodem quoque habeat esse, & necessario illud sui causam habeat: locus vero sancti Epiphanii, quem attulisti, non modo rationi tuæ non favet, sed perspicue adversatur: non enim ita dixit beatus Epiphanius, Spiritus sanctus accipit esse a Filio, sed simpliciter, Accipit. Hoc autem ab evangelio sumpsit, ubi dominus ait; *De meo accipiet, & annuntiabit vobis*. Liquet ergo sanctum Epiphanium non ita sentire, ut vos sentitis & dicitis. Si enim ita sentiret, ad hunc modum diceret: Nemo novit Patrem & Filium, nisi Spiritus sanctus, a quibus procedit, & a quibus accipit: & procedere atque accipere sumeret pro eodem; nunc autem pronomine & conjunctione distinguens, dum dicit; A quo procedit, & a quo accipit; declarat aliud se intelligere per verbum, Procedit; & aliud per, Accipit: quod procedere significet ipsam existentiam sancti Spiritus, quæ est a Patre; Accipere autem denotat consensionem & convenientiam sancti Spiritus cum Patre & Filio; juxta quam Spiritus sanctus accipiens occasionem ab ipso Filio, discipulis annunciat quæ ab ipso discere illos oportet: ex hoc ergo dicto nihil est a te illatum, quo necessario concludatur id quod volebas: ex neutro quippe horum dictorum videtur Spiritus sanctus esse suum accipere a Filio. Hæc ita se habere, testes mihi sunt Chrysostomus, & beatus Cyrillus. Nam ille, quid sit Spiritum a Filio accipere, exponens ait: *Accipiet a me*: hoc est a mea scientia: sive consona & congruentia meis sermonibus dicet. Cyrillus autem in Thesauris, Non enim, inquit, Filius dum dixit, *De meo accipiet, & annunciabit vobis*; suam a natura Pa-

Ioan. 16.

Hom. 78. in Ioan. Cap. 14.

A Patris differentiam significavit; sed quod futurum esset, ut Spiritus sanctus ejus uteretur verbis: quippe qui ejusdem sit substantiæ, ejusdemque omnino naturæ, & æque ac ille operetur atque loquatur. Si igitur accipere a Filio Spiritum sanctum & annunciare apostolis, ita a sanctis intellectum & declaratum est, ut sit referendum ad sermones: ex hac certe voce non possumus deducere, quod sanctus Spiritus accipiat a Filio suum esse.

Ioan. Percepimus quæ sunt a te dicta, pater reverendissime, quibus sensum meum a mente Epiphanii removere voluisti. Verum ego instare volo, & ostendere, B sancti Epiphanii verba hoc sibi velle: quod scilicet Spiritus sanctus accipiat esse a Filio: esse enim aliquid ab alio nullo alio modo potest intelligi, quam ut accipiat esse, quatenus ab illo est. Ita nos dicimus, & beatus Dionysius in libro de divinis nominibus capite primo, creaturas esse a Deo: nunc ergo quæro ex te, cum dicimus creaturas esse a Deo, intelligimusne creaturas accipere suum esse a Deo?

Ephes. Ita plane intelligimus. Ceterum non quidquid ex aliquo est, habet etiam esse ab illo.

Ioan. C Concedis creaturas habere suum esse a Deo?

Ephes. Concedo: ideo dicuntur creaturæ, quod earum causa est Deus.

Ioan. Quoniam creaturæ differenter accipiunt suum esse a Deo, propterea differenter etiam dicuntur esse a substantia Dei: at in dicto suo Epiphanius, Spiritus, inquit, est a Filio; est autem infert esse: aut enim infert esse, aut aliud; neque enim esse a Filio aliud est, quam distinctum quid esse, non est ergo dicendum, Spiritum non habere esse a Filio. Quare necessario colligitur, Spiritum habere idem esse a Filio, quod habet etiam a Patre: hoc enim significatur, D cum dicit, Est.

Ephes. Compleatur hoc, tumque concedemus.

Ioan. Ita se habet dictum.

Ephes. Liber hic jam olim corruptus est; possumus tamen remedium adhibere: legatur ergo, ut audiamus: dicimus enim intelligi ex ambobus, sed non haberi ipsum quoque verbum, Est.

Ioan. Sic ait; Neque Spiritum quis novit, nisi Pater & Filius, a quo accipit, & a quo procedit, ita ut processio referatur ad Patrem, accipere vero ad Filium; Deinde cum in subsequentibus E demonstrare vellet, quid sit accipere, quidve procedere, hæc infert: Neque Patrem & Filium, nisi Spiritus sanctus, qui vere clarificat, qui docet omnia, qui est a Patre & Filio. Et vide; quod prius dixerat repetens, hæc dicit; qui a Filio est. Quoniam vero in divinis

A σεως ἐδήλου διαφορὰν ἑαυτοῦ τε καὶ τοῦ πατρός, λέγων ὁ υἱός, ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν, ἀλλ᾽ ὅτι λόγοις κεχρήσεται τοῖς ἑαυτοῦ, διὰ τὸ τῆς οὐσίας ταυτὸν, καὶ εἰς ἅπαν ὁμοφυές, ἰσουργόν τε καὶ ἰσοεπές. εἰ τοίνυν περὶ λόγων εἴρηται καὶ νενόηται τοῖς ἁγίοις τὸ, ἐκ τοῦ υἱοῦ λαμβάνειν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἀναγγέλλειν τοῖς ἀποστόλοις, οὐκ ἄρα παρὰ τῆς φωνῆς ταύτης ἔχομεν ἐννοεῖν ὅτι ἐκ τοῦ υἱοῦ λαμβάνει τὸ εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Ioan. Συνήκαμεν τὰ εἰρημένα σοι πάτερ αἰδεσιμώτατε, δι᾽ ὧν ἠβουλήθης ἀποκλεῖσαι τὴν ἐμὴν διάνοιαν ἀπὸ τῆς σημασίας τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου. B ἀλλὰ νῦν βούλομαι ἐνστῆναι καὶ δεῖξαι, ὅτι τοῦτο βούλονται τὰ ῥήματα τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον λαμβάνει τὸ εἶναι παρὰ τοῦ υἱοῦ. εἶναι γὰρ ἓν πρᾶγμα ἀφ᾽ ἑτέρου, κατ᾽ οὐδένα ἄλλον τρόπον νοεῖσθαι δύναται, εἰ μὴ ὅτι λαμβάνει τὸ εἶναι, καθώς ἐστιν ἐξ αὐτοῦ. ἡμεῖς δὲ λέγομεν καὶ ὁ μακάριος Διονύσιος ἐν τῷ δευτέρῳ κεφαλαίῳ τοῦ περὶ θείων ὀνομάτων, ὅτι τὰ κτίσματα παρὰ τοῦ Θεοῦ. νῦν οὖν ἐρωτῶ σε, ἡνίκα τὰ κτίσματα παρὰ τοῦ Θεοῦ λέγομεν εἶναι, εἰ τὰ κτίσματα παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸ εἶναι λαμβάνει;

Ἐφεσ. Τοῦτο οὕτω νοοῦμεν· πλὴν ὅτι εἴ τι ἔκ τινός ἐστιν, οὐκ ἤδη παρ᾽ αὐτοῦ τὸ εἶναι ἔχει.

Ἰωαν. C Συγχωρεῖς, ὅτι τὰ κτίσματα παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸ εἶναι ἔχει;

Ἐφεσ. Συγχωρῶ· κατὰ τοῦτο λέγονται κτίσματα, καθ᾽ ὃ τὴν αἰτίαν ἔχουσι παρὰ τοῦ Θεοῦ.

Ἰωαν. Ἐπειδὴ τὰ κτίσματα λαμβάνουσι διαφόρως τὸ εἶναι παρὰ τοῦ Θεοῦ, διὰ τοῦτο λέγονται καὶ διαφόρως παρὰ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ· ἀλλ᾽ ἐν τῷ ῥητῷ τοῦ Ἐπιφανίου εὑρίσκεται, ὅτι ἐστὶ τὸ πνεῦμα παρὰ τοῦ υἱοῦ· τὸ δὲ ἐστὶν, ἐπιφέρει τὸ εἶναι. τὸ γὰρ ἐστὶν, ἢ ἐπιφέρει τὸ εἶναι ἢ ἄλλο· οὐδὲ γάρ ἐστιν ἕτερον τὸ εἶναι παρὰ τοῦ υἱοῦ ἢ ἄλλο τι εἶναι. οὐκ ἔστιν οὖν ῥητέον, τὸ πνεῦμα τὸ εἶναι μὴ ἔχειν παρὰ τοῦ υἱοῦ, ὥστε συνάγεται ἀναγκαίως, τὸ αὐτὸ εἶναι ἔχειν παρὰ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα, ὃ ἔχει καὶ παρὰ τοῦ πα- D τρός. καὶ γὰρ τοῦτο δηλοῦται ἡνίκα λέγει, ἐστί.

Ἐφεσ. Πληρωθήτω τοῦτο, καὶ τότε συγχωρήσομεν.

Ἰωαν. Τοιοῦτόν ἐστι τὸ ῥητόν.

Ἐφεσ. Τοῦτο τὸ βιβλίον ἐστὶ διεφθαρμένον πρὸ πολλῶν χρόνων· ὅμως δυνάμεθα θεραπεῦσαι. ἀναγνωσθήτω οὖν ἵνα ἀκούσωμεν· λέγομεν γὰρ, ὅτι νοεῖται ἐξ ἀμφοῖν, οὐ μὴν κεῖται καὶ ἐστίν.

Ἰωαν. Οὕτω φησίν. οὐδὲ τὸ πνεῦμά τις οἶδεν εἰ μὴ ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς, ἀφ᾽ οὗ λαμβάνει, καὶ ἀφ᾽ οὗ ἐκπορεύεται. ὥστε ἀνατρέχειν τὴν ἐκπόρευσιν πρὸς τὸν πατέρα, τὸ δὲ λαμβάνειν πρὸς τὸν υἱόν. εἶτα ἐφεξῆς βουλόμενος ἀποδεῖξαι, E τί τὸ λαμβάνειν, καὶ τί τὸ ἐκπορεύεσθαι, ἐπάγει οὕτως· οὔτε τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ ἀληθῶς δοξάζον, τὸ διδάσκον πάντα, ὅπερ ἀπὸ τοῦ πατρός ἐστι καὶ τοῦ υἱοῦ. καὶ ἴδε ὅπερ εἴρηκε πρότερον ἀναφέρων, ταῦτα νῦν λέγει, ὅτι παρὰ τοῦ υἱοῦ ἐστίν. ἐπειδὴ

ANNO CHRISTI 1439. — SESSIO XVIII.

πειδὴ δὲ ἐπὶ τῶν θείων ἕν ἐστι τὸ εἶναι καὶ ἐστὶ, δηλοῦται δὲ τὸ εἶναι διὰ τοῦ, ἐστὶν, ἄρα ἐστὶν ἐκ τοῦ υἱοῦ, καὶ ἔχει τὸ εἶναι ὥσπερ καὶ ἀπὸ τοῦ πατρός. καὶ γὰρ ἄλλως ἐδέησεν ἂν εἰπεῖν· τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔχει τὸ εἶναι παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, καθὼς καὶ τὰ κτίσματα. ὅτι δὲ αὕτη ἐστὶν ἡ διάνοια, οὕτω λέγει ἐν τῷ αὐτῷ Ἀγκυρωτῷ· τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀεὶ οὐ γεννώμενον, οὐ ποιηθὲν, οὐ συναδελφον, οὐ πάππος, ἀλλ' ἀπὸ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ. λοιπὸν οὐ δυνάμεθα ἐννοεῖν, ὅτι ἐκ τοῦ υἱοῦ οὐκ ἔχει τὸ εἶναι.

A idem est esse ac est; significatur autem esse per est; Ex Filio ergo est & habet esse, quemadmodum & a Patre: alioquin dicendum esset, Spiritum sanctum habere esse a Patre & Filio, sicut & creaturæ: quod vero sensus hic sit, ex eodem Ancorato patet, in quo hæc habet: Spiritus sanctus semper non genitus, non factus, non adjunctus frater, non avus, sed a substantia Patris & Filii. Non ergo possumus intelligere, illum non habere esse a Filio.

Λέγει ἡ σὴ αἰδεσιμότης, ὅτι ἐπειδὴ λέγεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, ἔχει καὶ ἐξ αὐτῶν τὸ εἶναι· λοιπὸν οὕτω νοεῖς ἐξ ἀνάγκης, ὅτι ὅταν λέγηται ἐκ τοῦ πατρὸς, ἐστιν ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· καὶ ὅταν λέγηται ἐκ τοῦ υἱοῦ, ἐστιν ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· καὶ ὅταν λέγηται ἐξ ἀμφοῖν, ἐστιν ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτῶν· ἀπόκριναι.

Ephes. Asserit tua reverentia, Spiritum sanctum, quia dicitur ex Patre & Filio habere etiam esse ex illis: necessario B ergo intelligis, cum dicitur ex Patre, esse ex illius subsistentia; & cum dicitur ex Filio, esse ex illius subsistentia: & cum dicitur ex ambobus, esse ex eorum subsistentia: responde.

Πρὸς ταῦτα ἀποκρίνομαι· ἡνίκα λέγομεν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον παρὰ τοῦ πατρὸς, νοοῦμεν ἐκεῖνο παρὰ τοῦ πατρὸς, ᾗ ἐστι πρόσωπον ἐπὶ τῶν θείων τοῦτο. καὶ ἡνίκα λέγομεν ἐκ τοῦ υἱοῦ, τουτέστιν, ἐκ τῆς τούτου ὑποστάσεως· ἡνίκα δὲ ἐξ ἀμφοῖν, οὕτω λέγομεν, ὥστε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶναι ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς· ἐπειδὴ ἡ ἐκπόρευσις τοῦ ἁγίου πνεύματος κοινοποιεῖται παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ ἐπὶ τὸν υἱόν ἐστιν.

Ioan. Ad hæc respondeo: cum dicimus Spiritum sanctum a Patre, intelligimus illum a Patre, quatenus Pater divina persona est: & cum dicimus ex Filio, intelligimus ex ejus subsistentia. Cum vero ex ambobus, ita dicimus, ut Spiritus sanctus ab uno principio sit: quandoquidem Spiritus sancti processionem Pater Filio communicat.

Εἰ τὸ, ἐκ τοῦ πατρὸς, νοεῖται ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· καὶ τὸ, ἐκ τοῦ υἱοῦ, ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· ὅταν ἀκούῃς καὶ ἐξ ἀμφοῖν, τί ἄλλο νοεῖς, ἢ ὅτι ἐκ τῶν ὑποστάσεων ἀμφοτέρων; ὅμως κείσθω ἐν τῷ παρόντι, ὅταν ἀκούσωμεν, ἐκ τοῦ πατρὸς, νοοῦμεν ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, καὶ τοῦτο ἐξ ἀνάγκης, ὅτι ἐκ τοῦ πατρός. δοκιμαζέσθω γὰρ καὶ παρ' ἀμφοτέρων, ὅσπερ ἐστὶν ὁμολογούμενον, ὅτι καὶ ἐκ τοῦ πατρός. ὅταν ἀκούσωμεν ἐκ τοῦ υἱοῦ, ἐξ ἀνάγκης νοεῖν ἐστι, ὅτι καὶ ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, ἢ ἐνδέχεται τοῦτο καὶ ἄλλως νοεῖν ἡμᾶς;

Ephes. Si illud Ex Patre, intelligitur ex ejus C subsistentia, atque illud Ex Filio, ex ejus subsistentia; cum & ex ambobus audis, quid aliud intelligis, quam ex utraque subsistentia? positum tamen sit in præsentia, cum audimus, Ex Patre, ut ex ejus subsistentia intelligamus: idque necessario, quod ex Patre: examinetur quod de Patre in confesso est, etiam de ambobus. Cum audiamus ex Filio, necessario intelligendum est, ex ejus subsistentia? an potest hoc aliter etiam a nobis intelligi?

Ἡμεῖς συγχωροῦμεν, ὅτι ὁσάκις λέγομεν εἶναι παρὰ τοῦ πατρὸς, λέγομεν ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· καὶ ὁσάκις ἐκ τοῦ υἱοῦ, νοοῦμεν ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· ἐπειδὴ ἡ αὐτή ἐστιν οὐσία πατρὸς καὶ υἱοῦ, ἔστι δὲ τὸ προβάλλειν τοῦ πατρὸς, ἔστι καὶ τοῦ υἱοῦ, ὡς ἀφ' ἑνὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον προβάλλεσθαι.

D Ioan. Nos concedimus, quotiescunque dicitur esse a Patre, dici ex ejus subsistentia; & quotiescumque a Filio, intelligi ex ejus subsistentia. Porro quia Patris & Filii eadem est substantia, est autem Patris producere, est etiam Filii; ita fit, ut ab uno Spiritus producatur.

Τοῦτο ἐξετάσωμεν, ὅταν ἐξ ἀμφοῖν λέγηται, εἰ ἔστι καὶ ἐκ τῶν ὑποστάσεων αὐτῶν.

Ephes. Examinemus hoc, cum ex ambobus dicitur, an sit ex eorum quoque subsistentiis.

Κατὰ τὸ παρὸν οὐκ ὀφείλομεν ἐξετάζειν εἴτε παρ' ἀμφοῖν, εἴτε παρὰ τοῦ πατρὸς εἴτε παρὰ τοῦ υἱοῦ· ἀλλὰ τὸ, εἰ τὸ λεγόμενον ἐκ τινος εἶναι, ἔχει καὶ τὴν οὐσίαν * ἐκείνου.

Ioan. In præsenti non debemus examinare, an ab utroque, an a Patre, an a Filio, sed an quod ab aliquo esse dicitur, habeat essentiam ab illo.

Ἔδωκας ἡμῖν καὶ τοῦτο, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὅταν λέγηται ἐκ τοῦ πατρὸς εἶναι, ὅτι ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ ἐστίν. ἴδωμεν οὖν τὸ ἑπόμενον ἐκ τῆς σῆς συγκαταβάσεως ταύτης. ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τοῖς πρὸς Εὐνόμιον ἀντιρρητικοῖς περὶ τῆς ἐκ τοῦ πατρὸς προόδου τοῦ ἁγίου πνεύματος τὸν λόγον ποιούμενος, τοιάδε φησί. γεννᾷ ὁ Θεὸς, οὐχ ὡς ἄνθρωπος, γεννᾷ δὲ

E Ephes. Concessisti nobis & hoc; Spiritum sanctum cum dicitur esse ex Patre, ex ejus esse subsistentia. Videamus ergo quid sequatur ex hoc quod tu ipse dedisti. Basilius magnus in sermonibus, quibus Eunomium confutavit, loquens de productione sancti Spiritus ex Patre, his utitur verbis: Generat Deus non ut homo, vere tamen generat: & quod ab ipso

Serm. 5. cap. 13.

ipso genitum est, emittit Spiritum per os, non quale est hominum; nam neque os Dei corporeum intelligimus: ex ipso autem Spiritus, & non aliunde. Si ergo Spiritum ex ipso audientes intelligimus ex ejus subsistentia: perspicue jam Basilius magnus pronunciavit, ex sola Patris hypostasi, & non ex alia quædam hypostasi esse Spiritum sanctum.

Ioan. Ex hoc ipso loco, in quo magnum Basilium ais aperte declarasse, Spiritum ex solo esse Patre & non aliunde, contrarium ejus habetur, quod protulisti: nam tertio contra Eunomium libro asserit: Spiritum accipere a Filio suum esse; estque hoc in codice vetustissimo: ait enim; Generat Pater non ut homo, & emittit Spiritum per os. In Deo non est os, sed hæc per similitudinem assumuntur; & nos concedimus. Nam in sacra scriptura Verbum appellatur os Dei: *Verbo domini cœli firmati sunt, & spiritu oris ejus*, &c. hoc enim loquendi modo placuit uti scripturæ, ad quam nos respicimus, non quod ea corporea sunt. Quare hæc ipsa etiam Basilii magni verba ad rem nostram faciunt, examinemus ergo primum quæ dicta sunt, tumque reliqua enim recitabuntur.

Psalm. 32.

Ephes. Deinde frater Andreas recitavit Basilii & Epiphanii locum.

Ad hoc respondebimus postea; nunc autem omissis aliis illud unum quod proposuimus usque ad finem expendamus. Quærimus igitur a reverentia tua: magnus Basilius ait, Patrem generare ex se, & emittere Spiritum per os suum, non quale est hominum; ex ipso vere, & non aliunde: quid significare vult? Patremne ex sua subsistentia generare, an ex sua substantia, & emittere Spiritum ex sua substantia, an ex sua subsistentia? & quid sibi vult in hoc dicto illud; Ex ipso? responde.

Ioan. Reverentia tua non respondit ad propositum Epiphanii locum, Ex Filio, videlicet, dum Spiritus a Filio dicitur, sequi, illum habere suum esse a Filio. Itaque responde, tumque respondebimus & nos ad ea, quæ vos proponitis. Præterea magnus Basilius clarius hoc idem testatur dicens: Spiritus ex Filio habet & accipit. Quomodo intelligatis quod allatum est, dicite: tumque ulterius procedemus.

Ephes. Si hoc ex sancto Epiphanio demonstrasses, Spiritum sanctum habere esse a Filio, solutum jam esset a nobis quod dixisti: nam demonstrandum tu quidem illud sumpsisti, nondum tamen demonstrasti: neque enim expressis verbis Spiritum inquit sanctum habere suum esse a Filio, sed ab utroque esse hoc est de Patre & Filio intelligi. Quæsivimus, an

ἀληθῶς· καὶ τὸ γεγεννημένον ἐξ αὐτοῦ ἐκπέμπει πνεῦμα διὰ στόματος, οὐχ οἷον τὸ ἀνθρώπινον, ἐπεὶ μηδὲ στόμα Θεοῦ σωματικῶς ἐννοούμενον· ἐξ αὐτοῦ δὲ τὸ πνεῦμα, καὶ οὐχ ἑτέρωθεν. εἰ τοίνυν τὸ πνεῦμα ἐξ αὐτοῦ ἀκούοντες νοοῦμεν καὶ ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, ἤδη καθαρῶς ὁ μέγας Βασίλειος ἀπεφήνατο, ἐκ μόνης τῆς ὑποστάσεως τοῦ πατρὸς, καὶ οὐκ ἐξ ἄλλης τινὸς ὑποστάσεως εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Ιωαν. Εν οἷς λέγεις, ὅτι ὁ μέγας Βασίλειος φανερῶς διεσάφησε, τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ πατρὸς μόνον εἶναι καὶ οὐχ ἑτέρωθεν, τὸ ἐναντίον φαίνεται οὗ προήγαγες· ἐπειδήπερ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῷ τρίτῳ τῶν ἀντιρρητικῶν κατ' Ευνομίου λέγει· ὅτι τὸ πνεῦμα λαμβάνει ἐκ τοῦ υἱοῦ· καὶ ἔστιν ἐν βίβλῳ ἀρχαιοτάτῃ. λέγει γὰρ, ὅτι γεννᾷ ὁ πατὴρ, οὐχ ὡς ἄνθρωπος, καὶ ἐκπέμπει πνεῦμα διὰ στόματος. παρὰ τῷ Θεῷ στόμα οὐκ ἔστιν, ἀλλ' εἰκονικῶς λαμβάνεται ταῦτα, καὶ ἡμεῖς συγχωροῦμεν. καὶ γὰρ παρὰ τῇ θείᾳ γραφῇ, ὁ λόγος στόμα λέγεται τοῦ Θεοῦ· τῷ λόγῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ. τοῦτον γὰρ τὸν τρόπον ἠρετίσατο ἡ γραφὴ ὁμιλεῖν, πρὸς ἣν ἡμεῖς τηροῦμεν, οὐχ ὅτι γε διακεῖσονται τὰ τοιαῦτα σωματικῶς. ὥστε τὰ ῥήματα ποιοῦσι πρὸς τὸ προκείμενον ὄντα καὶ αὐτὰ ταῦτα τοῦ μεγάλου Βασιλείου. πρῶτον οὖν ἐξετάσωμεν τὰ εἰρημένα, καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ ἀναγνωσθήσονται καὶ τὰ λοιπά.

Μετὰ ταῦτα ἀνέγνω ὁ φρὰ Ανδρέας τὸ ῥητὸν Βασιλείου καὶ Επιφανίου.

Εφεσ. Πρὸς τοῦτο ἀπολογησόμεθα μετὰ ταῦτα· νῦν δὲ ὃ προεθέμεθα, καθαρῶς ἄχρι τέλους ἐξετάσωμεν. ἐρωτῶμεν οὖν τὴν σὴν αἰδεσιμότητα· ὁ μέγας Βασίλειος λέγει ὅτι γεννᾷ ὁ πατὴρ ἐξ αὐτοῦ καὶ ἐκπέμπει πνεῦμα διὰ στόματος αὐτοῦ, οὐχ οἷον τὸ ἀνθρώπινον· ἐξ αὐτοῦ ὡς ἀληθῶς καὶ οὐχ ἑτέρωθεν, τί δηλοῦν βούλεται; ὅτι γεννᾷ ὁ πατὴρ ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, ἢ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ; καὶ ὅτι ἐκπέμπει πνεῦμα ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ἢ ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ; καὶ τί νοεῖν ἐνταῦθα τὸ, ἐξ αὐτοῦ, βούλεται; ἀπόκριναι.

Ιωαν. Η αἰδεσιμότης σου οὐκ ἀπεκρίθη πρὸς τὸ προκείμενον τὸ, ἐκ τοῦ υἱοῦ, ῥητὸν τοῦ ἁγίου Επιφανίου. ὅτι ἡνίκα λέγεται, τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ υἱοῦ, ἕπεται ὥστε ἔχειν καὶ τὸ εἶναι παρὰ τοῦ υἱοῦ· διὰ τοῦτο ἀπολογήθητι, καὶ τότε καὶ ἡμεῖς ἀπολογησόμεθα πρὸς τὰ προτεινόμενα παρ' ὑμῶν. πρὸς τούτοις ὁ μέγας Βασίλειος τρανότερον ταῦτα διαμαρτυρεῖ λέγων· τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ υἱοῦ ἔχει καὶ λαμβάνει. τίνα τρόπον νοεῖτε τὸ εἰρημένον, εἴπατε· καὶ τότε περαιτέρω προβησόμεθα.

Εφεσ. Εἰ ἀπέδειξας καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ ἁγίου Επιφανίου, ὅτι παρὰ τοῦ υἱοῦ ἔχει τὸ εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐλύσαμεν ἂν τὸ παρὰ σοῦ εἰρημένον, ἐπειδὴ προέθου ἀποδεῖξαι, οὔπω δὲ ἀπέδειξας. οὐδὲ γὰρ λέγει ῥητῶς, ὅτι παρὰ τοῦ υἱοῦ ἔχει τὸ εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλ' ὅτι παρ' ἀμφοῖν ἐστι τουτέστι παρὰ πατρὸς καὶ υἱοῦ * νοεῖς. ἠρωτήσαμεν εἰ τὸ, ἐκ τοῦ πατρὸς, ἀκούειν,

* ἴσ. νοεῖ.

ANNO CHRISTI 1439. SESSIO XVIII.

χεῖν, ἐξ ἀνάγκης καὶ ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· καὶ εἶπας, ὅτι τοῦτο νοεῖς ἐξ ἀνάγκης· διὰ τοῦτο προήγαγες τὸ ῥητὸν Ἐπιφανίου, μεταθέντες δὲ τὸν λόγον ἐπὶ τὸν μέγαν Βασίλειον, ἠρωτήσαμεν, εἰ καὶ τὸ, ἐξ αὐτοῦ, οὕτω νοεῖς. ἀποκρίθητι οὖν πῶς νοεῖς, ἵνα ἐκ τῶν ὁμοίων σαφῆ τὰ ὅμοια γίνηται. εἰ δὲ ἔχεις ἕτερον ῥητὸν τὰ ἐναντία λέγον, μετὰ ταῦτα δηλαδὴ ἐξετασθήσεται. πάλιν οὖν ἐρωτῶμεν, εἰ τὸ, ἐκ τοῦ πατρὸς, οὕτω νοεῖς, ὡς ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ.

A illud. Ex Patre, necessario intelligendum sit ex ejus subsistentia: & dixisti, te ita necessario intelligere; idcirco protulisti dictum Epiphanii. Transeuntes vero ad sanctum Basilium quæsivimus, num ita intelligas illud etiam, Ex ipso: responde igitur, quomodo intelligas, ut similia ex similibus plana fiant: si vero habes aliud dictum, quod affirmet oppositum, postmodum expendetur. Iterum ergo quærimus, an vocem illam, Ex Patre, ita intelligas, ut ex subsistentia ejus.

Τοῦτο πολλάκις εἶπον, καὶ πάλιν λέγω, ὅτι οὕτω νοοῦμεν.

De hoc sæpe dixi, & iterum dico, ita a nobis intelligi.

Κατὰ τὸ συγκεχωρηκὸς τῆς σῆς αἰδεσιμότητος, ὁ μέγας Βασίλειος ἐξ αὐτοῦ πατρὸς λέγων καὶ οὐχ ἑτέρωθεν, ἀπεφήνατο ἐξ αὐτῆς τῆς ὑποστάσεως τοῦ πατρὸς καὶ οὐχ ἑτέρωθεν, ἤγουν ἐξ ἄλλης τινὸς ὑποστάσεως· τοῦτο δὲ ταυτόν ἐστι τῷ, ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.

B Ex concessis a tua reverentia Basilius magnus ex ipso dicens Patre & non aliunde; statuit ex ipsa Patris subsistentia & non aliunde: hoc est ex alia quadam hypostasi, hoc autem idem est atque ex solo Patre esse Spiritum sanctum.

Ὅτε ταῦτα ὁ μέγας Βασίλειος ἔλεγε, τὸν λόγον ἐποίει πρὸς Εὐνόμιον· ἐκεῖνος γὰρ ἔλεγε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κτίσμα εἶναι. καὶ διὰ τοῦτο εἶπεν, ἐξ αὐτοῦ καὶ οὐχ ἑτέρωθεν, δηλῶν τὸ, ἐκ τῆς φύσεως αὐτοῦ. ὥστε βουλόμενος δεῖξαι τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς, εἶπεν, οὐχ ἑτέρωθεν. ἀλλὰ μετάγομεν τὸν λόγον ἐπὶ τὰ πρότερον εἰρημένα. ἐπειδήπερ ὁ Ἐπιφάνιος λέγει, τὸ πνεῦμα εἶναι ἐκ τοῦ υἱοῦ, ἐρωτῶμεν εἰ τὸ λαμβάνειν ταυτόν ἐστι τῷ, ἐκ τοῦ πατρὸς εἶναι, ἢ οὔ. ἀλλ' ἐπειδὴ οὐκ ἔχει χώραν. * ὅτιπερ λαμβάνει τὸ πνεῦμα, * ἕτερόν ἐστι λαμβάνει, τοῦτο ἀπὸ τῆς κοινωνίας τοῦ πατρὸς λαμβάνει. καὶ τοῦτο ἀπέδειξα διὰ δύο ῥητῶν, ὧν τὸ πρῶτον ἐστιν οὕτως· ἀεί ἐστιν, οὐ γεννηθὲν, οὐ ποιηθὲν, οὐκ ἀδελφὸν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ. ὥστε τὸ εἶναι παρὰ τοῦ πατρός ἐστι ταυτὸν τῷ λαμβάνειν αὐτὴν τὴν ὕπαρξιν. λαμβάνει δὲ τὸ εἶναι ἐκ τοῦ υἱοῦ. τὸ δὲ δεύτερον τοῦ μεγάλου Βασιλείου, τὸ, λαμβάνει τὸ εἶναι ἐκ τοῦ υἱοῦ.

σ. ὅπερ
ε. ἕτερον λαμβ.

Quando hæc dicebat magnus Basilius sermo illi erat adversus Eunomium: ille enim asserebat, Spiritum sanctum esse creaturam: propterea dixit, Ex ipso & non aliunde; illud significans, quod sit ex natura ejus. Quare volens ostendere esse ex Patre, dixit, Non aliunde. At nos ad prius dicta sermonem C convertamus. Quoniam Epiphanius dicit, Spiritum esse ex Filio, quærimus, accipere ne idem sit ac esse ex Patre, nec ne. Et quia fieri non potest, ut diversum quid sit, quod accipit Spiritus sanctus, esse suum accipit ex communicatione naturæ paternæ; idque per duos textus demonstravi; quorum primus est ille: Semper est non genitus, non factus, non frater, sed ex substantia Patris & Filii. Esse igitur a Patre idem est, atque ipsam accipere subsistentiam: accipit autem esse ex Filio: alter vero textus est magni Basilii nempe, Accipit esse ex Filio. D

Πάλιν ὑπέθου ὡς ὁμολογούμενον, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον λαμβάνει τὸ εἶναι ἐκ τοῦ υἱοῦ, ὅπερ οὔτε ὁ μέγας Ἐπιφάνιος, οὔτε ἡμεῖς συνεχωρήσαμεν, οὔτε σὺ ἠδυνήθης καθαρῶς ἀποδεῖξαι· ἀλλὰ μᾶλλον ἐκ τῶν τοῦ μεγάλου Βασιλείου τοὐναντίον δείκνυμεν. πάλιν ἐπανέλθωμεν εἰς τὸν μέγαν Βασίλειον· ἔδοξας γὰρ ἐναντίον εἰπεῖν τοῖς προειρημένοις, ὅτι ὁ μέγας Βασίλειος τῷ Εὐνομίῳ μαχόμενος κτίσμα λέγοντι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐξ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς εἶπε, τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας καὶ φύσεως αὐτοῦ καὶ οὐχ ὡς ἓν τῶν κτισμάτων ἑτέρωθεν, ἢ ἐξ ἄλλης οὐσίας. οὕτω ταῦτα λέγεις, ἢ ὡς τὸ πρότερον;

Supposuisti rursus ut confessum, quod Spiritus sanctus accipiat esse ex Filio; quod nec a magno Epiphanio, neque a nobis fuit concessum, nec a te potuit manifeste demonstrari: sed potius ex magni Basilii verbis oppositum ostendimus. Redeamus ad magnum Basilium; visus enim es contraria dicere prius dictis. Quod magnus Basilius pugnans cum Eunomio Spiritum sanctum asserente creaturam, ex Patre ipso dixerit, hoc est, de substantia & natura ejus, & non veluti creaturam aliquam aliun-E de, sive ex alia substantia. Ita dicis, an ut prius dixisti?

Τὸ ἐξ αὐτοῦ, εἶπες πρότερον τὴν πατρικὴν ὑπόστασιν, ὕστερον τὴν οὐσίαν.

Per vocem illam, Ex ipso, significari prius dixisti paternam subsistentiam, deinde substantiam. Ni esn.

Τὸ εἶναι καὶ ἡ οὐσία τοῦ πατρὸς ταυτόν ἐστι· διὰ τοῦτο ἡνίκα λεγόμεθα, ὅτι ἐστὶ καὶ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ· ἐπειδὴ ἡ πρόθεσις αὐτὴ ἡ, ἀπὸ, σημαίνει ἀπό τινος ἀρχῆς ὁμοουσιώδους πρόοδον. τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ ἔστιν ἐξ ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἔστιν ἐκ

Esse & essentia Patris idem est; idcirco quando ex Patre dicimus, quod etiam ex ejus substantia sit, affirmamus. Nam hæc præpositio, Ab, productionem significat ab aliquo principio consub-

SESSIO XVIII.

ANNO CHRISTI 143[illegible]

ſubſtantiali. Spiritus ſanctus non eſt ex ſe, ſed ex aliquo. Cum dicimus illum esse a Filio, ab alio plane dicimus. Si igitur, non eſt ex se esse, sed ex alio, videamus unde ſit: hoc autem declarat Baſilius, cujus verbis non habere fidem non licet; Accipit eſse ex ipso, Et Epiphanius; De ſubſtantia Patris & Filii. Itaque esse habet a Patre & Filio. Si ergo de illis habet, ergo etiam accipit. In his ſententiis fundati ſunt patres dicto illo evangelii, *De meo accipiet:* hæc poſtmodum accurate examinabuntur.

Ioan. 16.

A τινός. ὅτε λέγομεν ὅτι ἐστὶ παρὰ τοῦ υἱοῦ δῆλον ὅτι παρ' ἄλλου. εἰ τοίνυν τὸ εἶναι οὐκ ἔστιν ἐξ ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἔστιν ἐξ ἑτέρου, ἴδωμεν πόθεν ἐστί. καὶ τοῦτο διασαφεῖ ὁ Βασίλειος, οὗ τὰ ῥήματα οὐκ ἔστιν ἀρνήσασθαι· λαμβάνει τὸ εἶναι ἐξ αὐτοῦ· καὶ ὁ Ἐπιφάνιος, ἀπὸ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ. ὥστε τὸ εἶναι ἔχει παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ· εἰ δὲ ἔχει παρ' ἐκείνων, ἄρα καὶ λαμβάνει· ἐν τούτοις ἡδράσθησαν οἱ πατέρες λαβόντες τὸ ῥητὸν παρὰ τοῦ εὐαγγελίου, τοῦ, ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται. ταῦτα ἀκριβῶς ἐξετασθήσεται ὕστερον.

Rursus, ut magni Baſiiii dictum plane evacuetur, idemne eſse in divinis putas ſubſtantiam & hypoſtaſim, ſive personam? cumque audierimus ex Patre, & hypoſtaſi, idem esse intelligemus essentiam & hypoſtaſim: an vero differunt inter se essentia & hypoſtaſis secundum doctores?

Πάλιν δέ, ἵνα τὸ τοῦ μεγάλου Βασιλείου
B καθαρῶς ἐκκενωθῇ, ταυτὸν ἐπὶ τῶν θείων νομίζεις οὐσίαν καὶ ὑπόστασιν ἤτοι πρόσωπον; καὶ ὅταν ἀκούσωμεν ἐκ τοῦ πατρός, καὶ τῆς ὑποστάσεως, ὡς ταυτοῦ οὐσίας καὶ ὑποστάσεως, ἢ διαφέρουσιν ἀλλήλων οὐσία τε καὶ ὑπόστασις κατὰ τοὺς διδασκάλους;

Vos quæritis, an idem ſit in divinis perſonis ſubſtantia & persona ſive hypoſtaſis. Nos vero dicimus, ſubſtantiam & perſonam ſive hypoſtaſim eſſe idem re, differre autem noſtro modo intelligendi; ita ut persona conſtet ex ſubſtantia & proprietatibus. Nunc igitur quoniam intelligendum & oratione diſtinguuntur; ſubſtantia quidem communicatur perſonis, proprietates vero nullo modo communicantur: idque provenit ex vi relationis. Hoc etiam vos habetis, præſertim in loco illo orationis in epiphaniam S. Gregorii theologi; Proprium enim uniuscujusque incommunicabile eſt: nam aliter non eſſet proprietas, ſi tranſmearet, ac transferretur in aliud. Ut igitur perſonæ diſtinguantur, incommunicabiles ſint perſonales proprietates neceſſe eſt. Proptetea doctores ajunt, nihil eſſe niſi relationem originis; atque in hac relatione duo conſiderari, a quo aliquid, & ad quod aliquid: & ideo duo hæc conſiderantur, Pater & Filius, quia Pater principium; Filius a principio: ſed inter ſe non communicant, at vero in reliquis inter ſe communicant. Ita enim ſentit Epiphanius de originis habitudine conſtituente perſonas: & huic nihil aliud congruit, quam a quo aliquid, & ad quod aliquid. Quoniam igitur in divinis præter hypoſtaticas & perſonales proprietates cetera omnia communia ſunt, ſequitur, cum aliquid ex aliquo eſſe dicimus, ut intelligamus ex illo etiam accipere ſuum eſſe. Ecce declaravi, & obſecro ad dictum quoque Baſilii magni reſpondeatis.

Serm. in S. lumina epiphaniæ.

Ὑμεῖς ἐρωτᾶτε, ἐν τοῖς θείοις προσώποις ἐάνπερ ᾖ ταυτὸν ἡ οὐσία καὶ τὸ πρόσωπον ἤτοι ὑπόστασις· ἡμεῖς δὲ λέγομεν, ὅτι ἡ οὐσία καὶ πρόσωπον ἢ ὑπόστασίς εἰσι ταυτὸν κατὰ τὸ πρᾶγμα, καὶ διαφέρουσι κατὰ τὸν τρόπον τῆς ἡμετέρας νοήσεως, οὕτως ὥστε ὑφέστασθαι τὸ πρόσωπον ἀπὸ τῆς οὐσίας καὶ τῶν ἰδιωμάτων. νῦν οὖν ἐπει-
C δὴ διαστέλλονται κατ' ἐπίνοιαν ἢ κατὰ λόγον, αὕτη ἡ οὐσία κοινοῦται τοῖς προσώποις. ἀλλὰ τὰ ἰδιώματα κατ' οὐδένα τρόπον κοινωνοῦσι· καὶ τοῦτό ἐστιν ἀπὸ τῆς δυνάμεως τῆς ἀναφορᾶς. τοῦτο καὶ ὑμεῖς ἔχετε, καὶ μάλιστα ἐν τῷ ῥητῷ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ θεολόγου ἐν τῷ εἰς τὰ φῶτα λόγῳ. τὸ γὰρ ἴδιον ἑκάστου, ἀκοινώνητον ἐστίν· ἄλλως γὰρ οὐκ ἂν ἦν ἰδίωμα, εἰ μετέπιπτε ἢ μετεφέρετο πρὸς ἕτερον. τοίνυν ἵνα διαστελῶσι τὰ πρόσωπα, ἀνάγκη ἐστὶ τὰς ὑποστατικὰς ἰδιότητας μένειν ἀκοινωνήτους. καὶ διὰ τοῦτό φασιν οἱ διδάσκαλοι, οὐδέν ἐστιν εἰ μὴ ἡ τῆς ἀρχῆς σχέσις· καὶ ἐν ταύτῃ τῇ σχέσει δύο θεω-
D ροῦνται, ἀφ' οὗ τι, καὶ πρὸς ὅτι. καὶ διὰ τοῦτο ταῦτα τὰ δύο θεωροῦνται, ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱός, ἐπειδὴ ὁ πατὴρ ἀρχή, καὶ ὁ υἱὸς ἐκ τῆς ἀρχῆς. ἀλλ' οὐ κοινωνοῦσιν ἀλλήλοις, κατὰ δὲ τὰ λοιπὰ κοινωνοῦσιν ἀλλήλοις. οὕτω γὰρ ἐνόησεν ὁ Ἐπιφάνιος περὶ τῆς ἀρχικῆς σχέσεως τῆς ὑφιστώσης τὰ πρόσωπα. καὶ πρὸς τοῦτο οὐχ ἁρμόζει ἕτερον * ἀφ' οὗ τι, καὶ πρὸς ὅ τι. *ἴσω(ς) *τι ἐπειδὴ τοίνυν ἐν τοῖς θείοις πλὴν τῶν ὑποστατικῶν ἰδιοτήτων καὶ προσωπικῶν, τἄλλα πάντα κοινωνοῦσιν ἀλλήλοις, ἡνίκα λέγομεν ὅτι ἐστί τι ἔκ τινος, ἕπεται νοεῖν, ὅτι καὶ ἐξ ἐκείνου τὸ εἶναι λαμβάνει. ἰδοὺ διεσάφησα, καὶ παρακαλῶ
E ἵνα εἴπητε ἡμῖν καὶ περὶ τοῦ ῥητοῦ τοῦ μεγάλου Βασιλείου.

Quomodo inter ſe differant eſſentia & hypoſtaſis in divinis, non eſt hujus temporis diſputare; fortaſſe enim hac in parte nulla eſt inter nos diſcrepantia: quod vero ſimpliciter differant ſubſtantia & hypoſtaſis, perſpicuum eſt: eo ſcilicet modo, quo proprium a communi differt: quemadmodum & magnus aſſerit Baſilius ſcribens ad Gregorium fratrem; Sicut eſſentia hominis com-

Epist. 42. ad Gregorium de differentia substantiæ & hypostasis.

Ὅπως διαφέρουσιν ἀλλήλων οὐσία τε καὶ ὑπόστασις ἐπὶ τῶν θείων, οὐ τοῦ παρόντος καιροῦ λέγειν· ἴσως γὰρ οὐδὲ διαφερόμεθα περὶ τοῦτο τὸ μέρος ἀλλήλων. ὅτι δὲ ἁπλῶς διαφέρουσιν οὐσία καὶ ὑπόστασις, δῆλον, ὃν τρόπον διαφέρει τοῦ κοινοῦ τὸ ἴδιον καθὼς καὶ ὁ μέγας Βασίλειος λέγει πρὸς τὸν ἀδελφὸν Γρηγόριον γράφων· καθ' ὃ τρόπον διαφέρει οὐσία ἀνθρώ-

του

που τῷ κοινῷ λόγῳ εἰπεῖν, καὶ πρόσωπον καὶ ὑπόστασις. τοῦτο οἶμαι, καὶ ὑμῖν συνδοκεῖ. πάλιν οὖν ἐπανερχώμεθα πρὸς τὸ πρῶτον εἰρημένον, ὅτι ὁ μέγας Βασίλειος λέγων· γεννᾷ ὁ Θεὸς ἐξ αὐτοῦ ἀληθῶς, καὶ ἐκπέμπει πνεῦμα διὰ στόματος αὐτοῦ, τί δηλοῦν βούλεται, τὸ, ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ἢ τὸ ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ;

Ἐγὼ εἶπον, ὅτι ἡνίκα λέγει, ὁ υἱὸς γεννᾶται παρὰ τοῦ πατρὸς, ταυτόν ἐστιν, ὅτι υἱὸς γεννᾶται ἀπὸ τῆς οὐσίας τοῦ πατρός· ὥστε τὸ πρόσωπον εἶναι τὸ προάγον, ἢ τὸ γεννῶν· ἡ δὲ ἀρχὴ δι' ἧς γεννᾷ, ἐστὶν αὐτὴ ἡ κοινωνοῦσα τοῖς ἄλλοις. ὁ πατὴρ ἐστὶν ἀρχὴ ἡ γεννῶσα· ὁ πατὴρ ἐπιφέρει ὑποκείμενον. ἡ δὲ θεία οὐσία, ἥτις ἐστὶ πραγματικῶς ταυτὸν τῷ πατρὶ, οὐκ ἔστιν ἐκείνη ἡ γεννῶσα, ἐπειδὴ οὐ σημαίνεται ὡς ὑποκείμενον, αἱ δὲ ἐνέργειαί εἰσι τῶν ὑποκειμένων, ἡ δὲ ἀρχὴ ἐστὶ τῶν ἰδιωμάτων, ὡς πᾶσα ἡ φιλοσοφία λέγει· ἡ δὲ οὐσία ἐστὶν ἀρχὴ, δι' ἧς γεννᾷ. διὰ τοῦτο ἐν τοῖς ἀνθρωπίνοις ἐστὶν ὁ γεννῶν ὁ δεῖνα ἄνθρωπος, τουτέστι τὸ πρόσωπον τὸ ὑποκείμενον καὶ ὑφιστάμενον, καὶ ἡ οὐσία αἰτία αὕτη ἐστὶν, ἐπειδὴ αἱ ἐνέργειαι λέγονται τῶν ὑποκειμένων, ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐστὶν ἡ ἀνθρωπότης, αὕτη ἡ ἀνθρωπότης λέγεται εἶναι ἀρχὴ δι' ἧς ὁ ἄνθρωπος γεννᾷ· καὶ ἄνθρωπος διὰ τοῦτο οὐ κοινωνεῖ τῷ υἱῷ, ἐπειδὴ ὁ υἱὸς οὐ γεννᾷ, ἀλλ' ἡ φύσις κοινωνεῖ τούτῳ τῷ υἱῷ ἐν τῷ αὐτῷ εἴδει, καὶ ἐν τῇ αὐτῇ φύσει. τοῦτο οὖν τὸ κοινωνούμενόν ἐστι φύσις, τὸ δὲ ἐνεργοῦν ἐστιν ὑπόστασις. νῦν οὖν ἐπὶ τῶν θείων λέγομεν κατὰ τὸν τρόπον τῆς ἡμετέρας ἐννοίας, ὅτι τὸ πρόσωπον τοῦ πατρὸς σημαίνεται ὡς ὑποκείμενον· ὥστε τὸ πρόσωπόν ἐστι τὸ γεννῶν, ἡ δὲ φύσις ἡ θεία ἐστὶν ἀρχὴ δι' ἧς ὁ πατὴρ γεννᾷ τὸν υἱὸν, οὕτως ὁ πατὴρ γεννᾷ τὸν υἱὸν, καὶ οὐ κοινωνεῖ τῷ προσώπῳ ἀλλὰ τῇ φύσει, ἀλλ' ἡ οὐσία ἤτοι ἡ φύσις κοινωνεῖται τῷ υἱῷ. καὶ ἐπειδὴ ἡ φύσις ἐστὶν ἡ αὐτὴ τῷ ἀριθμῷ, διὰ τοῦτο οὐ δύναται ῥηθῆναι εἶναί τι κοινὸν κατὰ τὸν τρόπον τὸν εὑρισκόμενον ἐν τῇ ἀνθρωπότητι, ἀλλ' ἔχει τὸν λόγον τοῦ κοινοῦ, ἐφ' ὅσον ἐστὶ κοινωνητή· αὕτη ἐστὶ ἡ αἰτία, δι' ἣν ὁ υἱὸς λέγεται γεννᾶσθαι παρὰ τοῦ πατρὸς ὡς ἀπὸ ἀρχῆς· ἔστι δὲ ἀπὸ τῆς οὐσίας τῆς θείας, ἤτοι τοῦ πατρὸς, ἱσταμένης τῆς πραγματικῆς ταυτότητος μεθ' ἑκάστου προσώπου. * κατὰ πάντας τοὺς διδασκάλους οὕτω Γραικοὺς καὶ Λατίνους, μόνη ἡ ἀναφορὰ ἡ πληθύνουσα τὰ πρόσωπα ἐπὶ τῶν θείων προόδων, ἥτις λέγεται ἀρχικὴ πρὸς ἣν μόνα δύο ἀνήκει, * ὅστις ἀπ' ἄλλου ἐστί· νῦν οὖν λέγει, τὸ πνεῦμα ἀφ' ἑτέρου. ἐπειδὴ τοίνυν αἱ σχέσεις αἱ πληθύνουσαι τὰ πρόσωπα εἰσὶν αὗται, καθὼς ὁ πατὴρ ὅς ἐστιν * ἕτερος, καὶ ὁ υἱὸς ὅς ἐστιν ἀφ' ἑτέρου, οὐδεὶς ἄλλος λόγος ἐστὶ διαστολῆς ἢ διακρίσεως, ἐπὶ τῶν θείων, εἰ μὴ διὰ τοῦτο, εἰ πρόσωπόν τί ἐστιν ἀφ' ἑτέρου· ἕπεται ἐξ ἀνάγκης κατὰ τοὺς διδασκάλους τῶν τε Γραικῶν καὶ Λατίνων, ὅτι τὸ τοιοῦτον πρόσωπον λέγεται λαμβάνειν καὶ εἶναι τῷ εἶναι ἀφ' ἑτέρου. καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ διάνοια τοῦ μεγάλου Επι-

* deest f. ἐστι ου

* deest f. ὁ ἄλλος.

* ἔστιν ἀφ' ἑτ.

muni ratione ſumpti, & perſona ac hypoſtaſis differunt; hoc, ut arbitror, vobis etiam ita videtur. Veniamus itaque rurſus ad primum dictum, quid ſignificare vellet magnus Baſilius dicens; Generat Deus ex ſe ipſo vere, emittit Spiritum per os ſuum; ex ſuane ſubſtantia, an ex ſua hypoſtaſi?

Ego affirmavi, quod dicimus, Filium a Patre generari a ſubſtantia Patris; ita ut quod producit ſive generat, perſona ſit; principium vero per quod generat, ſit ipſa quæ aliis communicatur. Pater eſt principium generans. Pater importat ſuppoſitum; divina vero ſubſtantia, quæ realiter idem eſt quod Pater, non eſt quæ generat, quia non ſignificatur per modum ſuppoſiti: actiones vero ſunt ſuppoſitorum, & principium de propriis unum eſt, ut omnis philoſophia docet; eſſentia vero principium, per quod generat. Idcirco in humanis eſt qui generat, hic homo, hoc eſt perſona, ſuppoſitum ſubſiſtens: ſubſtantia vero cauſa eſt, quandoquidem actiones ſuppoſitorum eſſe dicuntur; in homine eſt humanitas: hæc dicitur principium, per quod homo generat, & homo per hoc non communicat cum filio, quandoquidem filius non generat: ſed natura communis eſt in filio ejuſdem ſpeciei & ejuſdem quidditatis: hoc igitur quod communicatur, natura eſt, agens vero eſt hypoſtaſis Nunc ergo in divinis dicimus ſecundum intelligentiæ noſtræ modum, perſonam Patris ſignificari ut ſuppoſitum, ut perſona ſit generans: naturam vero divinam eſſe principium, per quod Pater generat Filium. Ita Pater generat Filium, & non communicat perſonalitate ſed natura, cum ſubſtantia ſive natura communicetur Filio: & quoniam natura eadem numero eſt, propterea dici non poteſt eſſe quid commune eo modo; qui in natura reperitur humana: ſed habet rationem communis, quatenus eſt communicabilis. Hæc eſt cauſa, ob quam Filius dicitur generari a Patre ut a principio: eſt autem a divina ſubſtantia ſive a Patre, ſtante reali idemtitate cum unaquaque perſona. Eſt vero ſecundum doctores tam Græcos, quam Latinos ſola relatio, quæ multiplicat perſonas in divinis productionibus, quæ vocatur originis: ad quam duo tantum ſpectant, a quo alius, & qui ab alio: nunc ergo Spiritum eſſe dicit ab alio. Quoniam igitur relatione multiplicantes perſonas hæ ſunt, quo quidem modo Pater eſt a quo alius, & Filius qui ab alio: & nulla eſt alia ratio diſtinctionis in divinis, niſi propter hoc, quod aliqua perſona ſit ab alia: ſequitur neceſſario ſecundum tam Græcos quam Latinos doctores, ut talis perſona dicat accipere, & eſſe, eo quod ſit ab alio: & hic eſt Epiphanii magni & Baſilii ſenſus, cum ait, Spiritum accipere ſuum eſſe ex Filio, quod in divinis idem eſt atque procedere, Stat ergo jam prima ratio,

qua dicebamus esse ab alio; imo demonstratum est. Quoniam vero ex dicto magni Basilii a vobis prolato in antecedentibus videbamini argumento vestro magnum robur afferre; propterea commodum visum est, illud coram omnibus legi, ut integer Basilii magni locus intelligatur; nunc vero sensum ejusdem capitis Latine explicabimus. In hoc capite magnus Basilius conatus ostendere, Spiritum sanctum ex Patre esse, & non aliunde, hoc est ex alia substantia: ait ergo post pauca ad eumdem Eunomium: Sed tu perinde ac infideles ad blasphemandum propensus, quia processio Spiritus ex Deo non est appellata generatio, idcirco nec oris Dei Spiritum esse credis, sed opus manuum Dei, & humana spernens exempla divina evertis dogmata, quæ per illa cognoscuntur, cum oporteat divina verba cum timore audire, & omne quod dicitur cum pietate suscipere, & non contra pietatem insulsissimis uti argumentis. Generat Deus non ut homo, vere tamen generat: & quod ex ipso genitum est annunciat Verbum non humanum, vere tamen ex se ipso Verbum emittit: & emittit Spiritum per os, non more humano, quandoquidem nec Dei os humanum est; ex ipso enim Spiritus, & non aliunde. Nunc ergo videtis magnum Basilium, ideo quod inferebant illi, Spiritum dicentes creaturam, contrario uti argumento, & ostendere illum ex substantia Dei esse, & non aliunde. Rursus: Operatur, inquit, Deus non humanis manibus; operatur autem non ex se ipso res creatas producens, sed actione sua facit, ut illæ subsistant, quemadmodum homo qui manibus operatur, non ex se ipso producit opus. Et: Noli divinorum eloquiorum terminos dimovere: Filius Filius est, Spiritus Spiritus, non creatura: neque de Filio quæras cur non sit Filius: neque Filium aut Spiritum creaturam esse blasphemes. Filius est Dei fructus, de sancto sanctus, de æterno æternus, subministrator sancti Spiritus ad constitutionem formationemque creaturæ. Hactenus perspectum habemus, vocem illam, Non aliunde, sic intelligi, nimirum, non ex alia substantia: deinde, Spiritum esse fructum, de sancto sanctum, de æterno æternum. Nunc ergo patet ex hoc, si sancti Spiritus est subministrator, dator videlicet & largitor, sequi, ut Spiritus sanctus ex ipso etiam sit. Et sanctus Athanasius * tertio contra Arianos libro, de Filio dicit: ipse Spiritum dat, & quæcumque habet Spiritus, ea habet a Verbo: ex quo probatur clarius, Spiritum sanctum habere suum esse a Filio. Si enim quæcumque habet Spiritus, habet a Filio, habet ergo etiam esse ab illo: idque concludit Athanasius, ipsum scilicet esse datorem & largitorem Spiritus. Itaque habemus ex hoc capite, Spiritum sanctum esse ex Filio: sequitur ergo, ut Spiritus sanctus

* quarto

A φανοῦς καὶ Βασιλείου, καθὸ λέγει τὸ πνεῦμα λαμβάνειν τὸ εἶναι ἐκ τοῦ υἱοῦ, ἐπὶ τῶν θείων ταυτόν ἐστιν τῷ ἐκπορεύεσθαι. νῦν ἵσταται ὁ πρῶτος λόγος, ἡνίκα ἐλέγομεν εἶναι ἀφ' ἑτέρου, ἀλλ' ἀποδέδεικται. ἐπεὶ δὲ ἀπὸ τοῦ ῥητοῦ τοῦ μεγάλου Βασιλείου τοῦ προκομισθέντος παρ' ἡμῶν ἐν * τῇ προλαβούσῃ, ἐφαίνετο μεγάλην ὑμᾶς ἐνέγκαι τῷ λόγῳ ἰσχὺν, διὰ τοῦτο ἔδοξε καλὸν ἀναγνωσθῆναι ἐνώπιον πάντων, ἵνα γνωσθῇ ἅπαν τοῦ ῥητὸν τοῦ μεγάλου Βασιλείου. νῦν δὲ ἐροῦμεν Λατινικῶς κατὰ τὴν διάνοιαν τοῦ αὐτοῦ κεφαλαίου. ἐν τούτῳ τῷ κεφαλαίῳ ἐπείγεται ὁ μέγας Βασίλειος δεῖξαι τὸ πνεῦ-B μα τὸ ἅγιον εἶναι ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ οὐχ ἑτέρωθεν, ἤγουν οὐκ ἐξ ἑτέρας οὐσίας. λέγει γοῦν μετ' ὀλίγα πρὸς αὐτὸν τὸν Εὐνόμιον· ἀλλὰ σὺ ὁμοίως τοῖς ἀπίστοις σπεύδων ἐπὶ τὴν βλασφημίαν, ἐπειδὴ ἡ ἐκπόρευσις τοῦ πνεύματος ἐκ τοῦ Θεοῦ γέννησις οὐκ ἐκλήθη, διὰ τοῦτο οὔτε τοῦ στόματος τοῦ Θεοῦ εἶναι πιστεύεις τὸ πνεῦμα, ἀλλ' ἔργον χειρῶν Θεοῦ. καὶ * παραδείγμασιν ἀνθρωπίνοις ἀφορῶν ἀνατρέπεις τὰ ἐξ αὐτῶν συνιστάμενα θεῖα δόγματα, δέον ἀκούειν τῶν θείων ῥημάτων σὺν φόβῳ, καὶ πᾶν τὸ λεγόμενον προσδέχεσθαι μετ' εὐσεβείας, καὶ οὐκ ἀνοητότατα κατὰ τῆς εὐσεβείας ἐπιχειρεῖν. C γεννᾷ Θεὸς οὐχ ὡς ἄνθρωπος, γεννᾷ δὲ ἀληθῶς· καὶ τὸ γεγεννημένον ἐξ αὐτοῦ ἀναγγέλει ῥῆμα ἢ λόγον οὐκ ἀνθρώπινον· ἐκπέμπει δὲ λόγον ἀληθῶς ἐξ αὐτοῦ, καὶ ἐκπέμπει πνεῦμα διὰ στόματος, οὐκ ἀνθρωπίνως, ἐπειδὴ οὐδὲ τὸ τοῦ Θεοῦ στόμα ἀνθρώπινον ἐστίν· ἐξ αὐτοῦ γὰρ τὸ πνεῦμα καὶ οὐχ ἑτέρωθεν. νῦν ὁρᾶτε, ὅτι ἐπειδήπερ ἐκεῖνοι ἐπῆγον λέγοντες τὸ πνεῦμα κτίσμα, διὰ τοῦτο ἀντεπιχειρῶν ὁ μέγας Βασίλειος δείκνυσιν εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐχ ἑτέρωθεν· καὶ πάλιν λέγει· ἐργάζεται Θεὸς χερσὶν οὐκ ἀνθρωπίναις· ἐργάζεται δὲ οὐκ ἐξ ἑαυτοῦ προάγων τὰ κτίσματα, ἀλλ' ἐ-D νεργῶν ὑφίστασθαι ποιεῖ, καθὼς ὁ χερσὶν ἐργαζόμενος ἄνθρωπος οὐκ ἐξ ἑαυτοῦ προάγει τὸ ἔργον. καὶ, * μηδὲ κινῇς τῶν θείων τοὺς λόγους· υἱὸς πνεῦμα, οὐ κτίσμα. οὔτε περὶ τοῦ υἱοῦ ἐρώτα, διὰ τί οὐ λέγεται πνεῦμα· μήτε περὶ τοῦ πνεύματος, διὰ τί οὐκ ἔστιν υἱός, μηδὲ κτίσμα τὸν υἱὸν, ἢ τὸ πνεῦμα βλασφήμει. ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ καρπὸς, ἅγιος ἐξ ἁγίου, ἀΐδιος ἐξ ἀϊδίου, τοῦ ἁγίου πνεύματος χορηγὸς πρὸς ὑπόστασιν καὶ μόρφωσιν τοῦ κτίσματος. μέχρι τοῦδε ἔχομεν φανερῶς, ὅτι τὸ· οὐχ ἑτέρωθεν, οὕτω νοεῖται, ὥστε μὴ ἐξ ἑτέρας οὐσίας, δεύτερον, ὅτι τὸ πνεῦμά ἐστι καρπὸς ἅγιος ἐξ ἁγίου, ἀΐδιος E ἐξ ἀϊδίου. νῦν οὖν ἀπὸ τούτου φαίνεται, ὅτι, εἰ ἔστι τοῦ ἁγίου πνεύματος χορηγὸς, τουτέστι δοτὴρ τῆς παροχῆς, ἕπεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἐξ αὐτοῦ εἶναι. καὶ φησιν ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος κατὰ Ἀρειανῶν ἐν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ περὶ τοῦ υἱοῦ λέγων· αὐτὸς τὸ πνεῦμα δίδωσι· καὶ ὅσα ἔχει τὸ πνεῦμα, ταῦτα παρὰ τοῦ λόγου ἔχει· νῦν δὲ σαφέστερόν ἐστιν, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔχει τὸ εἶναι παρὰ τοῦ υἱοῦ. εἰ γὰρ ὅσα ἔχει τὸ πνεῦμα, ἔχει παρὰ τοῦ υἱοῦ, ἄρα ἔχει καὶ τὸ

εἶναι

* ἴσ. τῇ προλαβούσῃ.

* καὶ καταφορῶν τῶν ἀνθρωπίνων παραδειγμάτων ἀνατρ...

* μὴ μετακίνει τῶν θείων λόγων τοὺς ὅρους· ὁ υἱὸς ἐστιν υἱός, πνεῦμα πνεῦμα, οὐ κτίσμα.

ANNO CHRISTI 1439.

SESSIO XVIII.

εἶναι παρ' αὐτοῦ. καὶ τοῦτο συμπεραίνει ὁ Ἀθανάσιος, ὅτι αὐτὸς δίδωσι τὸ πνεῦμα, καὶ ἔστι παροχεύς. ὥστε ἀπὸ ταύτης τῆς κεφαλῆς ἐχόμενον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶναι ἐκ τοῦ υἱοῦ. ἄρα ἕπεται, τὸ πνεῦμα ἐκπορεύεσθαι καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ. οὐδ' ἂν τολμήσαιμι τοσούτους διδασκάλους ἀντιβλέψαι.

procedat etiam ex Filio. Ego certe tantos doctores nec adversos contueri ausim.

Ἀνέγνω ὁ φρὰ Ἀνδρέας τὴν χρῆσιν τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου εἰς τό· ἐκεῖνος ἐμὲ δοξάσει, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν, καὶ ἑξῆς. καὶ εὐθὺς ὁ Ἐφέσου εἶπεν.

Recitavit frater Andreas locum Epiphanii in illud dictum: *Ille me clarificabit; quia de meo accipiet, & annuntiabi vobis*, &c. Statimque Ephesius. Joan. 16.

Ἄκουσον ἀρχιεπίσκοπε· βλέπετε πατέρες, ὅτι τὸ, ἐστὶν, οὐ πρόσκειται, ὃ μετελάμβανεν ὁ πατὴρ οὗτος εἰς τὸ ἔχειν τε εἶναι. ἔλεγε γὰρ, ἐπειδὴ παρὰ πατρὸς καὶ υἱοῦ ἐστίν· ἀλλὰ μὴν οὐ κεῖται τὸ, ἐστὶν, ἀλλὰ μόνον ἁπλῶς κεῖται, παρὰ πατρὸς καὶ υἱοῦ. δυνάμεθα οὖν νοεῖν κατὰ τὴν θεολογίαν τῶν πατέρων, ὅτι οὕτω τὸ πνεῦμα ὡς μὲν παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον, τουτέστι τὴν ὕπαρξιν ἔχον· παρὰ δὲ τοῦ υἱοῦ διδόμενον, καὶ λαμβανόμενον ὑπὸ τῶν εἰς αὐτὸν πιστευόντων. καὶ οὕτως οὐδὲν ἡμῖν προσίσταται τὸ προκείμενον ῥητὸν, οὐδὲ συνάγει τὸ παρ' ὑμῶν προτεθέν.

Audi archiepiscope: Videtis patres, verbum, Est, non esse appositum, quod pater iste assumebat ad inferendum esse; dicebat enim, Quoniam ex Patre & Filio est; cum tamen non sit positum, Est; sed simpliciter dictum sit, Ex Patre & Filio. Possumus ergo intelligere juxta patrum theologiam, Spiritum ut quidem ex Patre, procedere, hoc est suam subsistentiam habere: a Filio autem dari, & a credentibus in ipsum accipi: atque ita nihil nobis obstat hoc dictum, neque concludit quod est a vobis propositum.

Ὅτι οὐ κεῖται τὸ, ἐστὶν, ἡνίκα λέγεται ἀπὸ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, τοῦτο ἔθος ἐστὶ πολλῶν διδασκάλων, οἳ τιθέασι τὰ προκείμενα ὀνόματα, παραλείπουσι δὲ τὸ ῥῆμα, ὃ ἀναγκαίως δεῖ νοεῖσθαι· καθ' ὃν τρόπον οἱ διδάσκαλοί φασι περὶ τῆς διαστολῆς καὶ διακρίσεως, ἀφ' οὗτι, καὶ πρὸς ὅ τι. εἶτα καὶ μικρὸν ἀνωτέρω λέγει, ὅτι τὸν υἱὸν καλεῖ, ὃς ἐξ αὐτοῦ ἐστι. τὸ δὲ πνεῦμα, τὸ παρ' ἀμφοτέρων· λείπεται νοεῖσθαι τὸ, ἐστίν. ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ ῥητῷ, τὸ δὲ πνεῦμα ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ, νῦν δὲ ἐν ταύταις ταῖς δύο προθέσεσίν ἐστι τὸ, ἐστίν, ὡς ἀποδείξω. ἐπειδὴ αἱ προθέσεις ἐπιφέρουσιν ἰδιότητα τὴν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς. καὶ καθὼς οὐκ ἔστιν ἡ ἐκπόρευσις πρὸς ἀπόβλεψιν τοῦ ὅρου τοῦ ἀφ' οὗ, οὕτω καὶ ἐνταῦθα· ἐπειδὴ ἡ σχέσις προσεπιφέρει τὸν ὅρον τὸν ἀφ' οὗ, ἐξ ἀνάγκης καὶ τὸν ἐξ οὗ. ἀλλ' ὁ τρόπος τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματός ἐστιν, αὐτὸ τὸ ὑποκείμενον λαμβάνειν τὸ εἶναι διὰ τῆς ἐκπορεύσεως.

Non esse appositum, Est, cum dicitur a Patre & Filio, factum est ex usu multorum doctorum, qui nominibus positis omittunt verbum: quod necessario intelligendum est, quemadmodum doctores de distinctione ac discretione loquentes utuntur his terminis, A quo aliquid, &, ad quod aliquid. Deinde paulo supra, Filium, inquit, voco, qui ex ipso est; Spirirum vero, qui ab utrisque: subintelligitur, Est. In secundo etiam dicto, Spiritus autem, inquit, ex Patre & Filio: nunc ergo in his duabus præpositionibus continetur verbum, Est, ut demonstrabo: quoniam præpositiones important proprietatem, quæ est esse a principio: & sicut processio non infert respectum termini a quo, ita & hic: nam habitudo hæc respicit terminum a quo, necessarium quoque terminum ex quo: modus autem processionis sancti Spiritus est, ut ipsum suppositum accipiat esse per processionem.

Ὅταν δῶμεν τοῦτο κατὰ συγχώρησιν ἐπὶ τῆς προκειμένης θεολογίας νοεῖσθαι τὸ, ἐστὶ, καὶ μὴ προσκείμενον· καί τοίγε δύναται καὶ ἄλλως νοεῖσθαι κατὰ τὸν τρόπον ὃν εἴπομεν· ὅμως οὐκ ἐξ ἀνάγκης τὸ, ἐκ τοῦ πατρὸς, ἀκούοντες, ἢ καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, τὴν πατρικὴν νοοῦμεν ὑπόστασιν, ἀλλὰ δυνάμεθα νοεῖν οὐ τὴν διάκρισιν, καθ' ἣν ἔχει τὸ εἶναι ἐκ τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς, ἢ ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλὰ τὴν ἕνωσιν μᾶλλον καθ' ἣν ὁμοφυῶς ἔχει ὁ υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα, καὶ τὸ πνεῦμα πρὸς τὸν υἱὸν καὶ τὸν πατέρα. καὶ τοῦτο παρὰ τοῖς διδασκάλοις εὑρίσκομεν τὸ, ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τῆς οὐσίας αὐτῶν εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅτι ὁμοφυές ἐστι καὶ ὁμοούσιον τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. καὶ τοῦτο φαίνεται ἐκ τοῦ ἁγίου Κυρίλλου συνάγοντος ὥσπερ

Ut etiam demus & concedamus, in proposita de divinis sententia intelligi verbum, Est, licet expressum non sit, quamquam potest etiam aliter intelligi eo quo diximus modo, non tamen necessario dum audimus ex Patre, vel ex Filio, paternam hypostasim intelligimus, sed possumus intelligere non distinctionem, secundum quam Filius habet esse a Patre, vel Spiritus sanctus a Patre & Filio, sed potius conjunctionem, secundum quam Filius est Patri connaturalis, & Spiritus Patri & Filio, id enim reperimus apud doctores, Ex Patre scilicet ac Filio, & eorum substantia esse Spiritum sanctum, quoniam Patri & Filio connaturalis & consubstantialis est: & constat hoc ex sancto Cyrillo veluti conclusionem deducente, quod Spiritus san-

SESSIO XVIII.

sanctus sit de essentia Patris & Filii. Sed ut ad propositum redeamus, & imperfectum illud non relinquamus, de verbis magni Basilii dicimus; quia nondum plane perspicueque respondistis. Siquidem ex Patre dixit, utpote ex ejus hypostasi; atque ita intelligitur illud, Non aliunde; ad aliam refertur hypostasim: & procul dubio dicit, non esse ex alia quam ex hypostasi solius Patris. Si vero essentiam intelligit, quæ tribus personis communis est, ex ipso, & non aliunde, hoc est ex eadem natura, inquit, & non alia: namque procedere ex Patre, in scriptura testatum est. Et sanctus Epiphanius dum ex ambobus ait, ex Patre & Filio, non necessario significare vult ex eorum subsistentiis, sed ex eorum substantia. In divinis ergo quod dicitur ex eorum substantia, non necessario dicetur etiam ex eorum subsistentia: sed potest dici & esse ex eorum substantia tanquam consubstantiale, ut dictum est.

Ex hoc duo habeo; primum, etsi subintelligitur verbum, Est, in sententiis allatis; non tamen sequi, ut si habeat esse, sit etiam ex hypostasi: & videtur hoc prioribus tuis dictis contrarium. Quoniam vehementer inniteris dicto magni Basilii, dicimus, Basilium non ita exposuisse: nam pugnantia fuisset locutus. Si enim, Ex Patre, dicit, & non aliunde; & alibi dicit, ex Filio, profecto secum ipse pugnaret. Debemus ergo textum inspicere, & inde consequens intelligemus.

His ita dictis dimissa est synodus, sessione in quintam reservata feriam: quæ cum venisset, & nos rursus convenissemus, præsente quoque imperatore nostro, patriarcha vero absente propter ægram valetudinem, Latinus iterum est orsus, & multa cum fiducia sic est locutus:

τι συμπέρασμα, τὸ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. ἵνα δὲ πρὸς τὸ προκείμενον ἔλθωμεν, καὶ μὴ ἀτελὲς αὐτὸ καταλείψωμεν, λέγομεν πρὸς τὸ ῥητὸν τοῦ μεγάλου Βασιλείου, ἐπειδὴ οὔπω καθαρῶς καὶ σαφῶς ἀπεκρίνασθε· εἰ μὲν ἐκ τοῦ πατρὸς εἶπεν, ὡς ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ. καὶ τοῦτο νοεῖται, τὸ, οὐχ ἑτέρωθεν, πρὸς ἄλλην ὑπόστασιν ἀναφέρεται, καὶ δῆλον ὅτι λέγει μὴ εἶναι ἐξ ἑτέρας τινὸς ὑποστάσεως, ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς μόνης. εἰ δὲ πρὸς τὴν οὐσίαν λέγει, ἥτις ἐστὶ κοινὴ τῶν τριῶν προσώπων, ἐξ αὐτοῦ λέγει καὶ οὐχ ἑτέρωθεν, ἐκ τῆς αὐτῆς φύσεως καὶ οὐκ ἔκ τινος. τὸ γὰρ ἐκπορεύεσθαι ἐκ τοῦ πατρὸς, ὡμολόγηται παρὰ τῇ γραφῇ. καὶ ὁ μέγας Ἐπιφάνιος λέγων, ἐξ ἀμφοῖν, ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ, οὐκ ἐξ ἀνάγκης βούλεται δηλοῦν ἐκ τῶν αὐτῶν ὑποστάσεων, ἀλλ' ἐκ τῆς οὐσίας αὐτῶν. οὐκ ἄρα ἐπὶ τῶν θείων τὸ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτῶν λεγόμενον, ἤδη καὶ ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτῶν ἐξ ἀνάγκης, ἀλλὰ δύναται λέγεσθαί τε καὶ εἶναι καὶ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτῶν ὡς ὁμοούσιον, ὥσπερ εἴρηται.

Ἔχω δύο ἀπὸ τούτου· τὸ πρῶτον, ὅτι εἰ καὶ νοεῖται τὸ, ἐστί, ῥῆμα ἐν τοῖς προκομισθεῖσιν, οὐ μέντοι ἕπεται, εἰ ἔχει τὸ εἶναι, ἐστὶ καὶ ἐκ τῆς ὑποστάσεως· καὶ φαίνεται ἐναντίον τοῖς πρότερον παρὰ σοῦ εἰρημένοις. ἐπειδὴ ποιεῖς μέγα θεμέλιον τὸ ῥητὸν τοῦ μεγάλου Βασιλείου, λέγομεν ὁ Βασίλειος οὐχ οὕτως ἐξηγήσατο, ἐπειδὴ περιέβαλλεν ἂν ἑαυτὸν ἀντιφάσει. εἰ γὰρ λέγει, ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ οὐχ ἑτέρωθεν, ἐν ἄλλοις δὲ λέγει ἐκ τοῦ υἱοῦ, περιέπιπτεν ἂν ἀντιφάσει. ὀφείλομεν οὖν ἰδεῖν τὸ προκείμενον, κἀντεῦθεν εἰσόμεθα τὸ ἑπόμενον.

Τούτων οὕτω λαληθέντων ἐλύθη ἡ σύνοδος, τῇ πέμπτῃ ταμιεύσαντες τὴν συνέλευσιν. τῆς πέμπτης τοίνυν ἐλθούσης, καὶ πάλιν ἡμῶν συνελθόντων, παρόντος καὶ τοῦ βασιλέως ἡμῶν, καὶ τοῦ πατριάρχου ἀπέχοντος, ἀσθενὴς γὰρ ἦν, ὁ Λατῖνος καὶ αὖθις τὴν ἔναρξιν ἐποιήσατο, καὶ φησὶ μετὰ παῤῥησίας πολλῆς.

SESSIO XIX.

Quinto die mensis Martii, feria quinta celebrata est.

RElinquimus, patres reverendissimi, superiore sessione dictum Basilii a vobis prolatum: ex quo sensum Basilii esse dicebatis, ut Spiritum sanctum dicat esse ex ore Patris, & non aliunde, hoc est a nulla alia persona, ut vos exponitis. Ego vero respondi illud, Non aliunde, sic intelligi; ut sit non ex alia quam divina substantia: ratio est: quia Basilius in libro contra Eunomium asserit Spiritum sanctum habere esse ex Filio: non ergo poterat; nisi secum ipse pugnans dicere, Spiritum a nulla alia esse persona. Propterea petii, ut in ipso codice textus Basilii perspiceretur, atque omnibus de mente Ba-

ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ιθʹ.

Μαρτίου μηνὸς πέμπτῃ, ἡμέρᾳ πέμπτῃ, ἐγένετο.

ΠΑρελείψαμεν ἐν τῇ προλαβούσῃ τὸ ῥητὸν τοῦ Βασιλείου τὸ προκομισθὲν παρ' ὑμῶν, πατέρες αἰδεσιμώτατοι· ἀφ' οὗ ῥητοῦ εἴπατε τὴν ἔννοιαν τοῦ ἁγίου Βασιλείου, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιόν ἐστι ἀπὸ τοῦ στόματος αὐτοῦ τοῦ πατρὸς, καὶ οὐχ ἑτέρωθεν, τουτέστιν ἀπ' οὐδενὸς ἑτέρου προσώπου, καθὼς ὑμεῖς ἐξηγήθητε· ἐγὼ δὲ ἀπεκρινάμην, ὅτι τὸ, οὐχ ἑτέρωθεν, οὕτω νοεῖται, τουτέστιν, ἀπὸ οὐδεμιᾶς οὐσίας, ἢ τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας. ὁ δὲ λόγος, ὅτι ὁ Βασίλειος ἐν τῷ κατ' Εὐνομίου λέγων, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔχει τὸ εἶναι ἐκ τοῦ υἱοῦ, οὐκ ἠδύνατο λέγειν τὸ πνεῦμα ἀπ' οὐδενὸς ἑτέρου προσώπου χωρὶς ἀντιφάσεως, καὶ διὰ τοῦ-

NO. ISTI 39.

SESSIO XIX.

τὸ αὐτὸς ἐζήτησα, ἵνα θεωρηθῇ τὸ πρωτότυπον τοῦ αὐτοῦ Βασιλείου, ὥστε τὴν ἀλήθειαν πᾶσι γνωσθῆναι περὶ τῆς τοῦ Βασιλείου διανοίας, ἐπειδὴ οἱ τοιοῦτοι διδάσκαλοι θεμέλιοί εἰσι τῆς ἡμετέρας πίστεως. εἴδομεν δὲ ἡμεῖς τὸ ῥητὸν τοῦ μεγάλου Βασιλείου καὶ μετὰ δύο ἑρμηνέων, καὶ ἐπειρασάμεθα τὸ ῥητὸν μεταγαγεῖν εἰς τὴν ἡμετέραν φωνὴν χωρὶς προσθήκης ἢ ἐλλείψεως. ἔχομεν τοίνυν τὸν Βασίλειον πιστότατον μάρτυρα καὶ ἀρχαιότατον, ἔχομεν καὶ τὴν ἑρμηνείαν. καὶ διὰ τοῦτο ἐπ᾽ ἀκροάσει τῶν αἰδεσίμων τούτων πατέρων ἐρῶ πρῶτον Λατινικὸν, κἀντεῦθεν ἀναγνωσθήσεται καὶ ῥητὸν ἐν τῷ πρωτοτύπῳ βιβλίῳ· εἰ δὲ θέλετε, ἀναγνωσθήτω τὸ Ἑλληνικὸν πρότερον τοῦ μεγάλου Βασιλείου· ὅτι καὶ ἀντὶ τοῦ καλεῖσθαι υἱὸν τὸ πνεῦμα· καὶ, πῶς τὰ ἀνθρώπινα παραδείγματα. ὅτι δὲ ὁ μέγας Βασίλειος βούλεται, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔχειν τὸ εἶναι ἐκ τοῦ υἱοῦ, νῦν ὁ Βασίλειος ἐν τῷ ἑπομένῳ δευτέρῳ κεφαλαίῳ οὕτω φησίν. ἐπειδή ἐστι κεφάλαιον λίαν ἀξιόλογον, καὶ πάνυ ποιεῖ πρὸς τὸ προκείμενον· πέπεισμαι, ὅτι σὺ εἶδες τὸ ῥητὸν τοῦ μεγάλου Βασιλείου, καὶ σὺ τοῦτο προήγαγες. καὶ διὰ τοῦτο ἡ ῥῆσις ἀκουσθήτω, ἐπειδή ἐστι πρὸς τὸ αὐτὸ, ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐπιγραφομένῳ, εἰ μή τις λέγει ἐκ τοῦ Θεοῦ τὸ πνεῦμα, οὐδὲ τὸν λόγον.

filii patefieret veritas: quandoquidem hujusmodi doctores fundamenta sunt nostræ fidei. Vidimus porro nos Basilii magni dictum cum duobus interpretibus; & conati sumus illud in nostram linguam convertere, nihil addendo vel detrahendo. Habemus ergo Basilium fidelissimum & antiquissimum testem; habemus & interpretationem. Idcirco, ut hi reverendi patres audiant, prius Latine recitabo: deinde legetur etiam dictum, ut est in ipso codice. Si vero vultis, recitentur prius Græca Basilii magni verba: Quod licet Spiritus non vocetur Filius, &, Quomodo exempla humana, &c. Quod vero Basilius magnus velit, Spiritum sanctum habere suum esse ex Filio, in sequenti capite declarat ipse his verbis. Quoniam est valde magni momenti caput, multumque facit ad rem (certo vero scio te dictum hoc Basilii magni vidisse, cum tu illud protuleris) idcirco audiantur verba: agunt enim de eadem re, in capite cui titulus est, Quod nisi quis dicat Spiritum sanctum ex Deo, nec Verbum, &c.

Τοῦτο ὃ λέγεις, ἐστὶν ἐξ ἑτέρου, μὴ συνάπτε οὖν τὰ ῥητὰ, ἀλλὰ λέγε αὐτὰ ὡς ἔχει· τοῦτο γὰρ ἐποίησας καὶ εἰς τὰ τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου. τοῦτο οὖν ποιεῖ τὴν διάνοιαν ταράττεσθαι. διὰ τοῦτο ἐξετασθήτωσαν τὰ εἰρημένα παρὰ σοῦ. τὸ συναγόμενόν ἐστιν ἐκ τῆς σῆς ἐξηγήσεως τοῦ παρ᾽ ἡμῶν προενηνεγμένου ῥητοῦ, καὶ τῶν ἄλλων ὧν εἶπες, ὅτι ὅταν ὁ μέγας Βασίλειος λέγῃ, ἐξ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς τὸ πνεῦμα, καὶ οὐχ ἑτέρωθεν, οὐ λέγει ἰδίως ἐκ τῆς ὑποστάσεως τοῦ πατρὸς, ἵνα ᾖ τὸ, ἑτέρωθεν, ἐξ ἑτέρας τινὸς ὑποστάσεως, ἀλλ᾽ ἁπλῶς ὅτι ἐκ τοῦ πατρὸς, τουτέστιν ὅτι ἐκ τῆς φύσεως τοῦ πατρός. ἵνα ᾖ τὸ, οὐχ ἑτέρωθεν, οὐκ ἔξωθεν, οὐδὲ ἐξ ἑτέρας τινὸς οὐσίας ἢ φύσεως, τουτέστιν ὡς ἓν τῶν κτισμάτων, ὅπερ Εὐνόμιος ἔλεγε. ταύτην τὴν ἐξήγησιν ἡμεῖς ἀκούοντες, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ πατρὸς ἢ ἐκ τοῦ υἱοῦ, οὐκ ἀναγκαζόμεθα νοεῖν, ὅτι ἐκ τῆς ὑποστάσεως τοῦ πατρὸς, ἢ ἐκ τῆς ὑποστάσεως τοῦ υἱοῦ, ἢ ἐκ τῶν ὑποστάσεων ἀμφοτέρων, ἀλλὰ δυνάμεθα νοεῖν ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ ἀκούοντες ὅτι ἐκ τῆς οὐσίας αὐτῶν, τουτέστιν ὁμοούσιον αὐτοῖς καὶ οὐκ ἐξ ἄλλης τινὸς οὐσίας ὡς ἓν τῶν κτισμάτων. τοῦτο γὰρ καὶ οἱ θεολόγοι πολλάκις συλλογιζόμενοι καὶ ἀποδεικνῦντες φαίνονται. εἰ δὲ ἦν ἀναγκαῖον ἀκούοντας ἡμᾶς, ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, νοεῖν ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτῶν, οὐκ ἂν οἱ ἅγιοι συνελογίζοντο τοῦτο καὶ ἀπεδείκνυον.

Quod dicis ex alio capite est: ne ergo dicta connecte, sed profer illa ut se habent: nam hoc idem fecisti in verbis sancti Epiphanii; & proinde sensus confunditur. Quapropter examinentur quæ tu dixisti. Quod a tua expositione dicti a nobis prolati, & reliquo tuo sermone colligitur, est, Basilium magnum, cum dicit: Ex ipso Patre Spiritus est & non aliunde: non tribuere hoc speciatim subsistentiæ Patris, ut illud Aliunde, perinde sit atque ex alia quadam hypostasi; sed loqui simpliciter ex Patre, hoc est ex natura Patris: ut vox, Non aliunde, significet non extrinsecus, neque ex alia quadam substantia, sive natura, ut una videlicet e creaturis, quod ajebat Eunomius. Nos expositionem hanc audientes, cum Spiritus sanctus dicitur ex Patre vel ex Filio, nequaquam intelligere cogimur processionem ex hypostasi Patris, vel ex hypostasi Filii, vel ex amborum hypostasibus: sed ex Patre & Filio audientes possumus ita accipere, ut si ex eorum substantia, id est, consubstantialis ipsis, & non ex alia quadam substantia, ut una de numero creaturarum: hoc enim theologi etiam sæpe syllogismis & demonstrationibus probant: si vero esset necessarium, dum ex Patre & Filio audimus, intelligere ex eorum hypostasi; profecto sancti id ratiocinationibus non demonstrarent.

Ἀπὸ τῶν σῶν ῥημάτων δύο τινὰ συνῆξα· τὸ πρῶτον, ὅτι ἐπειδήπερ οὐκ εἴρηται ἐν τῷ ῥητῷ τοῦ μεγάλου Βασιλείου, τὸ πνεῦμα εἶναι ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, διὰ τοῦτο οὐκ ἀναγκάζει καὶ αὐτὸς τοῦτο λέγειν. δεύτερον, ὅτι ὁ νοῦς τοῦ Βασιλείου ἦν οὗτος, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον

Ex tuis verbis duo quædam collegi, primum, quoniam in dicto magni Basilii non dicitur Spiritus sanctus esse ex Patre & Filio, propterea te quoque non cogi illud asserere: alterum, Basilii magni mentem fuisse hanc, ut Spiritus sanctus non sit alienæ naturæ, sed ejus

quam

SESSIO XIX. quam habet Pater: & Spiritum ſanctum non intelligi a Patre, ſed ex ſubſtantia Patris & Filii. Itaque per te ſubſtantia eſt quæ producit Spiritum ſanctum.

Volo brevi quidpiam dicere, ut mox ipſe loquaris: magni Baſilii conſilium, quoniam cum hæreticis decertabat aſſerentibus, Spiritum ſanctum eſſe alienum a ſubſtantia Patris & Filii, non erat oſtendere, undenam Spiritus ſanctus habeat eſſe: hoc enim fatentur etiam hæretici, nempe illius cauſam eſſe Deum, quandoquidem omnia a Deo ſunt; nec etiam quænam hypoſtaſis ſit cauſa Spiritus ſancti: compertum enim & hoc eſt ex evangelio, Spiritum ſcilicet procedere a Patre: ſed propoſitum ei erat oſtendere Spiritum ſanctum, cum ex Deo ſit, non eſſe ut unam creaturarum, verum ex ejus ſubſtantia procedere, ſicut & Filium. Idcirco cum dicit; Ex ipſo Spiritus; ſignificat, ex ſubſtantia ejus & non extrinſecus.

Dicis, ſcopum fuiſſe Baſilio demonſtrare, Spiritum ſanctum ejus plane eſſe ſubſtantiæ, cujus Pater & Filius; & non alterius, ut aſſerebant hæretici. Secundo, non fuiſſe opus Baſilio probare, quænam ſit cauſa Spiritus, Paterne an Filius. Tertio, inſtitutum Baſilii fuiſſe illud, ut Spiritus ſanctus ſit ſubſtantiæ Patris, & non alterius. Ad primum ergo dicimus, nos in eo ſatis convenire, ut ſcilicet Baſilius voluerit demonſtrare, Spiritum ſanctum eſſe paternæ ſubſtantiæ, & non aliunde: Conſentimus de hoc; quare nihil dico. Contra vero ſecundum, quod ſcilicet illi non fuerit propoſitum demonſtrare, utrum Pater & Filius ſit cauſa Spiritus, repugno: nam ex hoc dicto contrarium ejus ſequitur, quod ſuperiore ſeſſione dixiſti. Tunc enim vocem, Non aliunde, ſignificare dixiſti, Non ex alia hypoſtaſi: nunc vero negas, perſonam hanc ex illa perſona eſſe: ſed clarius hoc præterea demonſtratur; Nam idem eodem capite, Spiritus, inquit, ex Dei eſt ore. Nunc igitur quæro ex te, quid intelligas per illud, Ex ore Dei, ex Patrene, an vero ex ore, videlicet Filio? quodcumque reſponderis, neceſſe eſt ſermonem eſſe de cauſa Spiritus. Ad tertium vero dico, fateri nos etiam, Spiritum ſanctum eſſe ex Patris ſubſtantia; quandoquidem eadem numero eſt Patris & Filii ſubſtantia: neque enim aut creatus aut imaginarius eſt, ut cum ex Patre ſit, non ſit etiam ex Filio, quatenus accipit a Patre quod Patris eſt, videlicet eſſentiam. Dicat tua reverentia, & reſponde ad ſecundum & tertium; de primo enim conſentimus.

Ego recepta tua expoſitione non ſum locutus pugnantia, ſed dixi tibi contraria, qui coram hiſce auditoribus uſque

A οὐκ ἐστὶν ἀλλοτρίας φύσεως ἢ τῆς τοῦ πατρός· καὶ ὅτι οὐ νοεῖται τὸ πνεῦμα εἶναι ἀπὸ τοῦ πατρὸς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς οὐσίας τοῦ πατρός τε καὶ τοῦ υἱοῦ. ὥστε κατὰ σὲ ἡ οὐσία ἐστὶν ἐκείνη ἡ προάγουσα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Βούλομαι εἰπεῖν ὀλίγον τι, καὶ πάλιν ἵνα λέγῃς αὐτός. ὁ σκοπὸς τοῦ μεγάλου Βασιλείου, ἐπειδὴ ἠγωνίζετο κατὰ τῶν αἱρετικῶν, τῶν λεγόντων, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀλλότριον τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, οὐκ ἦν δεῖξαι, πόθεν ἔχει τὸ εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. τοῦτο γὰρ ὡμολόγηται καὶ τοῖς αἱρετικοῖς, ὅτι ἐκ τοῦ Θεοῦ τὴν αἰτίαν ἔχει, ἐπειδὴ καὶ πάντα ἐκ τοῦ B Θεοῦ. ἀλλ' οὐδ' ἐκ τίνος ὑποστάσεως ἔχει τὴν αἰτίαν τὸ πνεῦμα· καὶ τοῦτο γὰρ ὡμολόγηται παρὰ τοῦ εὐαγγελίου, ὅτι τὸ πνεῦμα παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται. ἀλλ' ὁ σκοπὸς ἦν δεῖξαι, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Θεοῦ ὂν, οὐχ ὡς ἓν τῶν κτισμάτων ἐστὶν, ἀλλ' ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ προϊὸν, ὥσπερ καὶ ὁ υἱός. διὰ τοῦτο ὅταν λέγῃ· ἐξ αὐτοῦ τὸ πνεῦμα, τοῦτο λέγει, ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ καὶ οὐκ ἔξωθεν.

Λέγεις ὅτι ὁ σκοπὸς τοῦ Βασιλείου ἦν ἀποδεῖξαι, ὅτι τὸ πνεῦμα τῆς αὐτῆς ἦν οὐσίας τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ, καὶ οὐκ ἄλλης, καθὼς ἔλεγον οἱ αἱρετικοί. δεύτερον, ὅτι οὐκ ἦν χρεία C τῷ Βασιλείῳ ἀποδεῖξαι τὴν αἰτίαν τοῦ πνεύματος, πότερον ἂν ὁ πατὴρ ἦν ἢ ὁ υἱός· τρίτον, ὅτι ὁ σκοπὸς τοῦ Βασιλείου ἦν, ὡς τὸ πνεῦμα εἴη τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας καὶ οὐχ ἑτέρας. πρὸς μὲν οὖν τὸ πρῶτον λέγομεν, ὅτι σύμφωνοι ἀρκούντως ἐσμὲν, ὅτι ἦν ὁ σκοπὸς τῷ Βασιλείῳ ἀποδεῖξαι τὸ πνεῦμα εἶναι τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας καὶ οὐχ ἑτέρωθεν. ἐν τούτοις συμφωνοῦμεν, ὅθεν οὐδὲν λέγω. πρὸς δὲ τὸ δεύτερον, οἷον ὅτι οὐκ ἦν ὁ σκοπὸς ἀποδεῖξαι, πότερον ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς εἴη αἰτία τοῦ πνεύματος, ἀντιλέγω· ὅτι ἀπὸ τούτου τοῦ λόγου D ἐναντίον ἕπεται τῷ ἐν τῇ προλαβούσῃ εἰρημένῳ σοί. καὶ γὰρ ἐν τῇ προλαβούσῃ εἶπες, οὐχ ἑτέρωθεν, δηλονότι ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως· νῦν δὲ τὸ πρόσωπον λέγεις τοῦτο ἐκ τοῦ προσώπου ἐκείνου οὐκ ἔστι. μᾶλλον ἀποδείκνυται δεύτερον, ὅτι αὐτὸς ἐν τῷ αὐτῷ κεφαλαίῳ φησὶν, ὅτι τὸ πνεῦμά ἐστιν ἐκ τοῦ στόματος τοῦ Θεοῦ. νῦν οὖν ἐρωτῶ σε πότερον ἐννοεῖς ἐκ τοῦ στόματος εἶναι τοῦ Θεοῦ, δηλονότι τοῦ πατρὸς, ἢ ἐκ τοῦ στόματος δηλονότι τοῦ υἱοῦ· καθ' ὃν ἂν τρόπον ἀποκριθῇς, χρεία ἐστὶν εἶναι περὶ τὴν αἰτίαν τοῦ πνεύματος. πρὸς δὲ τὸ τρίτον, E καὶ ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶναι ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας. ἐπειδὴ ἡ αὐτή ἐστι τῷ ἀριθμῷ ἡ τοῦ πατρὸς οὐσία καὶ τοῦ υἱοῦ. οὐ γάρ ἐστι κτιστὸν ἢ φανταστὸν, ὥστε ὂν ἐκ τοῦ πατρὸς μὴ εἶναι τὸ ἐκ τοῦ υἱοῦ, καθ' ὃ λαμβάνει παρὰ τοῦ πατρὸς ὅ ἐστι τοῦ πατρὸς, τὴν οὐσίαν δηλονότι. λεγέτω ἡ αἰδεσιμότης σου, καὶ ἀποκρίθητι πρὸς τὸ δεύτερον καὶ τὸ τρίτον, πρὸς γὰρ τὸ πρῶτον συμφωνοῦμεν.

Ἐγὼ τὴν σὴν ἐξήγησιν παραδεξάμενος, * οὐκ εἶναι ἐναντίαν ἐμαυτῷ, ἀλλ' εἶπον ἐναντία σοι οὕτω ταῖς ἐναντιολογίαις ἀντιπίπτοντι ἐνώπιον

τῶν

NO ISTI 39.

τῶν παρόντων ἀκροατῶν. χθὲς γὰρ ἐρωτηθεὶς παρ' ἐμοῦ, ὅτι τὸ, ἐξ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς, ἀκούων νοεῖς ἐξ ἀνάγκης, ἐξ αὐτῆς τῆς ὑποστάσεως τοῦ πατρὸς, εἶπες, οὕτως. ἐπὶ τούτῳ παρήγαγον τὸ ἁγίου βασιλείου ῥητόν· καὶ ἐπειδὴ αὐτὸς λέγει, ἐξ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς εἶναι τὸ πνεῦμα καὶ οὐχ ἑτέρωθεν, ἠνάγκασά σε κατὰ τὴν σὴν ὁμολογίαν ἐκ τῆς ὑποστάσεως τοῦ πατρὸς μόνης ὁμολογῆσαι, καὶ οὐχ ἑτέρωθεν, τουτέστιν, οὐκ ἐξ ἑτέρας τινὸς ὑποστάσεως. ἃ γοῦν εἶπες χθὲς, ἀκόλουθα ἦσαν ταῖς ὁμολογίαις. μετὰ ταῦτα δὲ μεταβαλλόμενος, καὶ πρὸς ἑτέραν χωρήσας ἐξήγησιν τοῦ ῥητοῦ, ὅτι τὸ, ἐξ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς, οὐκ ἀναγκάζει νοεῖν ἡμᾶς ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, ἀλλὰ δυνάμεθα νοεῖν ἐξ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς, ἤγουν ἐκ τῆς φύσεως αὐτοῦ. καὶ ὡς ὁμοούσιον αὐτῷ καὶ οὐχ ἑτέρωθεν, μετήγαγες ἡμᾶς εἰς τὸ παραδέξασθαι ταύτην τὴν σὴν ἐξήγησιν. ἀκολουθοῦντες οὖν τῇ σῇ διανοίᾳ εἴπομεν, καὶ ἐκ τῶν εἰρημένων παρὰ σοῦ συνάγομεν τὰ ἀναγκαίως ἑπόμενα, ἀλλ' οὐχ ἑαυτοῖς περιπίπτοντες καὶ ἐναντιούμενοι. συνάγεται τοίνυν ἀπὸ τῆς σῆς ἐξηγήσεως ταύτης, ὅτι ἐκ τοῦ πατρὸς ἀκούοντες τὸ πνεῦμα καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ ἐξ ἀμφοτέρων, οὐκ ἀναγκαζόμεθα νοεῖν καὶ ἐκ τῶν ὑποστάσεων αὐτῶν. ἀλλ' ἁπλῶς ἐκ τῆς αὐτῶν οὐσίας ὡς ὁμοούσιον αὐτοῖς· καθ' ὃν τρόπον καὶ ἡμεῖς ἐκ τῆς οὐσίας ἀλλήλων, καὶ ἐξ ἀλλήλων δυνάμεθα λέγεσθαι διὰ τὸ ταυτὸν τῆς οὐσίας, ἀλλ' οὐκ ἐκ τῶν ὑποστάσεων αὐτῶν. καὶ παρὰ τῇ θείᾳ γραφῇ φησιν ὁ Ισαὰκ περὶ τοῦ Ησαῦ πρὸς τὸν Ιακώβ. ἀδελφός σου ἐστι, καὶ ἐκ τῆς φύσεώς σου ἐστί. δῆλον δὲ, ὅτι ὁ ἀδελφὸς οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς αὐτοῦ ὑποστάσεως, ἀλλ' ἐκ τῆς φύσεως ὡς ὁμοφυὴς αὐτῷ καὶ ὁμοούσιος.

Α εἶπον ἐν τῇ ἑτέρᾳ συνελεύσει, διασαφῶν πῶς ἂν εἴη τὸ πνεῦμα ἀπό τε τῆς οὐσίας, καὶ τῆς ὑποστάσεως, ἅπας ὁ σύλλογος τῶν αἰδεσιμωτάτων τούτων πατέρων ἀρκούντως καὶ ἀναπεπταμένως συνῆκε· καὶ ὅτι τὰ τοιαῦτα νοεῖ τὸ πνεῦμα πᾶσι γέγονε γνώριμον, δηλονότι οὐκ ἐξ ἑτέρου προσώπου. καὶ διὰ τοῦτο ἐπὶ τῷ μὴ καταναλίσκειν τὸν καιρὸν ἐν τοῖς περιττοῖς, μόνον πρὸς τὴν ἀρχικὴν στιγμὴν ἐρωτῶ· ἐπειδὴ ἴσως παρέξει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὁμόνοιαν μεταξὺ ἡμῶν καὶ πρότερον ἃ εἶπες λαβὼν ἀπὸ τῶν ῥητῶν ἡμῖν ἀρκούντως ἀρέσκει, ὅτι καὶ ἀληθές ἐστι τὸ παρὰ σοῦ ἀρτίως εἰρημένον, ὅτι ὁ βασίλειος ἐν τῷδε τῷ κεφαλαίῳ εἶπεν, οὐχ ἑτέρωθεν, τουτέστιν, οὐκ ἐξ ἑτέρας οὐσίας. ἐπειδὴ εἰ οὕτως ἦν ὁ σκοπὸς τοῦ μεγάλου βασιλείου, καθὼς εἴπες, ἐν οὐδενὶ ἂν ἠναντιοῦτο τοῖς παρ' ἐμοῦ εἰρημένοις. καὶ διὰ τοῦτο ἐλθὲ ἐν τῷ τρίτῳ, ἐπειδὴ ἐν τῷ δευτέρῳ συνεφωνήσαμεν.

Σήμερον ἐν τῷ δευτέρῳ ἐκείνῳ ἀποκρινόμενος τοῦ ῥητοῦ ἐν τῷ κεφαλαίῳ ἐκείνῳ, τοῦ ἑτέρωθεν, τουτέστιν, οὐκ ἐξ ἑτέρας οὐσίας, ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ πατρός.

Εστω, τοῦτο ὁμολογῶ καὶ δέχομαι.

Εἶπας, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς λεγόμενον, νοεῖν ἡμᾶς ἀναγκάζει καὶ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ υἱοῦ τὸ αὐτὸ εἶναι πνεῦμα

SESSIO XIX.

A adeo tecum pugnas. Nam heri interrogatus a me, an ex ipso Patre audiens; intelligeres necessario ex ipsa Patris hypostasi, affirmasti. Ad hoc ego protuli Basilii magni dictum, & quoniam ille dicit, Spiritum ex ipso Patre esse & non aliunde, coegi te ex concessis fateri de sola Patris hypostasi & non aliunde, hoc est, ex alia quapiam hypostasi. Quæ igitur dixisti heri, congruentia erant iis quæ concesseras; postea vero mutata sententia, aliam dicti expositionem amplexus, quod vox illa, Ex ipso Patre, non necessario intelligenda sit perinde atque ex ejus hypostasi: sed possit intelligi, Ex ipso Patre, hoc est, ex ejus natura propter consubstantialitatem, B & non aliunde; fecisti ut hanc tuam expositionem susciperemus. Sequentes igitur tuum sensum diximus, & ex iis quæ ipse dixisti, colligimus quæ necessario consequuntur, non ipsi nobis contraria pugnantiaque loquentes. Ex hac ergo tua expositione colligitur; Dum audimus Spiritum ex Patre & Filio, & ex ambobus, non necessario esse intelligendum ex eorum quoque subsistentiis, sed simpliciter ex eorum substantia, ut consubstantialem ipsis: quemadmodum & nos dici possumus alter ex alterius esse substantia propter essentiæ identitatem, C non tamen alter ex alterius hypostasi. Ita apud sacram scripturam Isaac ad Jacob de Esau, Frater, inquit, tuus est, & de tua natura est. Constat autem fratrem non esse ex fratris hypostasi, sed ea natura ejus, ut connaturalem & consubstantialem.

Videtur esse se locus Gen. 29.

Quæ proxima sessione dixi, declarans quo pacto Spiritus & a substantia sit & ab hypostasi, percepit satis aperteque universus hic reverendissimorum patrum cœtus; planeque omnes cognoverunt, D Basilium non ita esse intelligendum, ut Spiritus non sit ex alia persona. Idcirco ne frustra tempus absumatur in supervacaneis, de principali tantum puncto abs te quæro: fortasse enim dabit nobis Spiritus sanctus ut conveniamus: & primo quidem quæ dixisti, desumens ea ex nostris verbis, placent satis: verum enim est, quod fuit a te dictum; Basilium in hoc capite dixisse, Non aliunde, hoc est, non ex alia substantia; nam si hic fuit scopus magno Basilio; ut asseruisti, nulla certe ex parte dictis E meis adversatur. Quapropter accede ad tertium, quandoquidem de secundo consensimus.

Hodie respondendo ad secundum illud, de dicto illius capitis mentionem fecisti: & explanando vocem, Aliunde, hoc est, non ex aliena substantia, sed paterna.

Esto, fateor hoc & admitto.

Dixisti, cum Spiritus sanctus dicitur ex Patris substantia, cogi nos intelligere, ex substantia quoque Filii eumdem

esse

SESSIO XIX.

ANNO CHRISTI 143[illegible]

esse Spiritum sanctum, quoniam una A eademque numero est substantia Patris & Filii. Asseris ergo essentiam Patris & Filii esse causam Spiritus sancti.

Non ita dico; repetamus quæ dixi.

Cum audimus Spiritum sanctum ex substantia Patris & Filii, debemus intelligere causam, ita ut ex substantia Patris & Filii habeat esse Spiritus sanctus?

Non ita dicimus.

Cum audimus, Ex substantia Patris & Filii, necessario causam intelligere debemus?

Cum audimus; Spiritum sanctum esse B ex substantia Patris & Filii, tunc necessario intelligere cogimur, ut e causa (sumo autem pro eodem nomen causæ, quo doctores nostri non utuntur, sed ejus loco voce principii) quoniam hoc loco ait, Spiritum esse ex ore Patris: est porro illi propositum agere de causa Spiritus; propterea quæsivi, debeamusne intelligere ex ore, hoc est, ex Patre, an vero ex Filio? quidquid enim dixerimus, causam intelligere debemus. In evangelio quippe satis declaratum est, Spiritum sanctum ex Parre procedere, videlicet ex ejus quoque substantia. Procedens autem ex Patre acci- C pit etiam esse, uti jam declaravimus. Et quemadmodum accipit a Patre, substantiam ejus scilicet, quod idem est atque esse a Patre; accipit pariter & a Filio; quandoquidem Patris & Filii substantia una est. Exemplum vero Isaac & Esau non facit ad rem.

Omitto in præsens Basilii magni & evangelii verba; tu vero mihi plane perspicueque ad quæsitum respondeas. Cum audimus Spiritum sanctum ex substantia Patris & Filii, intelligere debemus illum esse ex eorum quoque subsistentia?

Hoc est, quod proxima sessione dixi, D actiones esse suppositorum, sicut in humanis clamat universa philosophia. Quæro autem ex te, verumne sit actiones esse suppositorum?

Non dico, an actiones sint suppositorum: responde igitur, deinde ergo ad hoc etiam respondebo.

Erat ergo Isaac in hoc mundo subjectum unum, unum suppositum: & sessione superiore diximus, in divinis non esse substantiam quæ generat, aut spirat; sed hypostases esse, quæ generant & spirant. Sequitur ergo, ut ejus causa sit parerna hypostasis, non substantia: & quoniam hypostasis Patris E quæ generat Filium, communicat Filio, propter hanc causam doctores ajunt; Filium esse ex Patris substantia, & Spiritum sanctum ex substantia Patris, & Filii, ut servetur personarum distinctio; alioquin personæ unum sunt; non est enim relativa oppositio. Habetis, qua ratione spiritus habeat esse ex substantia Patris & Filii.

ἅγιον· ἐπειδὴ αὐτή ἐστι καὶ μία τῷ ἀριθμῷ οὐσία πατρὸς καὶ υἱοῦ. λέγεις οὖν, ὅτι ἡ οὐσία τοῦ πατρός καὶ τοῦ υἱοῦ ἐστιν αἰτία τοῦ ἁγίου πνεύματος.

Οὐ λέγω οὕτως· ποιήσομεν ἐπανάληψιν.

Ὅταν ἀκούσωμεν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τῆς οὐσίας πατρὸς καὶ υἱοῦ, νοεῖν ὀφείλομεν, τὴν αἰτίαν, ὅτι καὶ ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ οὐσίας ἔχει τὸ εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον;

Οὐ λέγομεν οὕτως.

Ὅταν ἀκούσωμεν ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ οὐσίας, νοεῖν ὀφείλομεν τὴν αἰτίαν ἐξ ἀνάγκης;

Ὅταν ἀκούσωμεν, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, τότε ἀναγκαίως ἀναγκαζόμεθα νοεῖν ὡς ἀπ' αἰτίας· λέγω δὲ ταυτὸν τὴν αἰτίαν, ᾗ οἱ ἡμέτεροι διδάσκαλοι οὐ χρῶνται, ἀλλὰ τῇ τῆς ἀρχῆς φωνῇ. ἐπειδὴ ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ λέγει, τὸ πνεῦμά ἐστιν ἐκ τοῦ στόματος τοῦ πατρός, ἔστι δὲ ὁ σκοπὸς περὶ τῆς αἰτίας τοῦ πνεύματος, διὰ τοῦτο ἠρώτησα. ἐκ τοῦ στόματος, τουτέστι τοῦ πατρὸς νοεῖν ὀφείλομεν, ἢ τοῦ υἱοῦ; ὅ, τι ἂν εἴπωμεν, * νοεῖν ὀφείλομεν· καὶ γὰρ ἀρκούντως ἐσαφηνίσθη ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, δηλαδὴ καὶ παρὰ τῆς αὐτοῦ οὐσίας. ἐκπορευόμενον δὲ ἐκ τοῦ πατρός, λαμβάνει καὶ τὸ εἶναι καθ' ἣν ἐγένετο διασάφησιν. καὶ καθ' ὃν τρόπον λαμβάνει παρὰ τοῦ πατρὸς, τουτέστι τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, ὅ ἐστι ταυτὸν τῷ παρὰ τοῦ * υἱοῦ, τοῦτον τὸν τρόπον λαμβάνει καὶ παρὰ τοῦ υἱοῦ· ἐπειδὴ ἡ οὐσία μία ἐστὶ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ. τὸ δὲ παράδειγμα τοῦ Ἰσαὰκ καὶ τοῦ Ἡσαῦ οὐκ ἔστι

Τὰ μὲν τοῦ μεγάλου βασιλείου κατὰ τὸ παρὸν τὸ προκείμενον. ρὸν καὶ τὰ τοῦ εὐαγγελίου ἐάσω. σὺ δέ μοι πρὸς τὸ ἐρωτηθὲν ἀπόκριναι σαφῶς οὕτω καὶ καθαρῶς. ὅταν ἀκούσωμεν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τῆς οὐσίας πατρὸς καὶ υἱοῦ, νοεῖν ὀφείλομεν ὅτι ἐκ τῆς ὑποστάσεώς ἐστιν αὐτῶν;

Τοῦτό ἐστιν ὅπερ εἴρηκα καὶ ἐν τῇ προλαβούσῃ συνελεύσει, ὅτι αἱ ἐνέργειαί εἰσι τῶν ὑποκειμένων, καθὼς πᾶσα φιλοσοφία βοᾷ ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων. ἐρωτῶ δὲ, εἰ τοῦτό ἐστιν ἀληθές, αἱ ἐνέργειαί εἰσι τῶν ὑποκειμένων;

Οὐ λέγω, ὅτι αἱ ἐνέργειαί εἰσι τῶν ὑποκειμένων. ἀποκρίθητι οὖν, εἶτα * ἀποκριθήσῃ καὶ πρὸς τοῦτο.

Λοιπὸν ὁ Ἰσαὰκ ἐν τῷ παρόντι κόσμῳ ἕν τι ἦν ὑποκείμενον, μία * ὑπόθεσις. καὶ ἐν τῇ προλαβούσῃ εἴπομεν, ὅτι ἐπὶ τῶν θείων οὐκ ἔστιν ἡ γεννῶσα ἢ πνέουσα οὐσία, ἀλλ' εἰσὶν αἱ ὑποστάσεις αἱ γεννῶσαι καὶ πνέουσαι. ὥστε ἕπεται, τὴν αἰτίαν αὐτοῦ πατρὸς εἶναι ὑπόστασιν, καὶ οὐκ οὐσίαν· ἐπειδὴ δὲ ἡ τοῦ πατρὸς ὑπόστασις ἡ γεννῶσα τὸν υἱὸν μεταδίδωσι τῷ υἱῷ αὕτη ἐστὶν ἡ αἰτία δι' ἣν οἱ διδάσκαλοί φασιν, ὅτι ὁ υἱός ἐστιν ἀπὸ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τῆς οὐσίας πατρὸς καὶ υἱοῦ, ἐπὶ τῷ σώζεσθαι τὴν διάκρισιν τῶν προσώπων, ἐπειδὴ τὰ πρόσωπα ἕν εἰσιν· οὐ γάρ ἐστιν ἀντίθεσις ἀναφορική. ἔχετε τὸν νοῦν, τίνα τρόπον ἔχει

* deest αἰτίαν

* ἐξ

* ἴσ. ἀποκριθήσ[illegible]

* ἴσ. ὑπόστασις

* ἴσ. ἐκεῖνο[illegible]

ἔχει τὸ πνεῦμα τὸ εἶναι ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας καὶ υἱοῦ. A

Ἐγὼ οὐ δύναμαι συνάψαι τὰ παρὰ σοῦ εἰρημένα· δοκοῦσι γάρ μοι ἐναντία ἀλλήλοις εἶναι. ποτὲ μὲν γὰρ λέγεις ἐκ τῆς οὐσίας πατρὸς καὶ υἱοῦ, ἥτις μία καὶ ἡ αὐτή ἐστι τῷ ἀριθμῷ· νῦν δὲ αὖθις μεταβαλλόμενος λέγεις ἀκολούθως τοῖς διδασκάλοις, ὅτι ἡ οὐσία οὐκ ἔστιν αἰτία τῶν ὑποστάσεων κατ' αὐτήν.

Ὃ λέγει ὁ αἰδέσιμος πατὴρ, καλῶς καὶ θαυμασίως λέγει. καὶ σὺ πάτερ αἰδεσιμώτατε καλῶς ἀποκρίνῃ. ἀλλ' ἔστι τὸ γεννῶν τὴν ἀμφιβολίαν ὁμωνυμία, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ. ἐν τῇ κοινῇ θεολογίᾳ τῶν διδασκάλων Γραικῶν τε καὶ Λατίνων διαφέρει λέγειν, θείαν οὐσίαν, καὶ οὐσίαν πατρὸς καὶ υἱοῦ. μὴ οὖν νομίζετε τοῦτο πράγματι διαφέρειν, ἀλλὰ μόνον ἐπινοίᾳ καὶ λόγῳ. ἐπειδὴ τοίνυν ἀκούομεν τῶν διδασκάλων τοῦτο προφερόντων τὸ ῥῆμα, τὴν θείαν οὐσίαν νοοῦμεν κοινόν τι τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι· ἡνίκα δὲ λέγομεν τὴν οὐσίαν τοῦ πατρὸς, νοοῦμεν τὸ τοῦ πατρὸς πρόσωπον. B

Ἔστιν ὅτε, πλὴν οὐκ ἐξ ἀνάγκης, οὐδὲ ἀεί.

Οὐδὲν δύνανται οἱ ἡμέτεροι ἀπολογεῖσθαι τοῖς δυσὶ, καὶ ταῦτα μαχομένοις ἀλλήλοις.

Πρὸς διασάφησιν τοῦ παραδείγματος ἀρκούντως εἶπον· ἐρῶ δὲ πάλιν ὀλίγα τινὰ, ὅτι ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων τὸ ὑποκείμενον οὐσία ἐστὶν ἡ μεταδιδοῦσα τῆς ἐν αὐτῇ οὐσίας καὶ φύσεως, ὡς ἐπὶ τοῦ Ἰσαὰκ ἐστί. νῦν οὖν ἡ φύσις, ἡ ἀνθρωπότης ἡ οὖσα ἐν τῷ Ἰσαὰκ, οὐκ ἔστιν ἡ γεννῶσα, ἀλλ' ἡ φύσις τοῦ Ἰσαὰκ ἐστὶν ἀρχὴ δι' ἧς προάγει τὸν Ἰακὼβ, καὶ ἔστι τὸ κοινωνούμενον, ἐπειδὴ ἡ φύσις τοῦ Ἰσαὰκ ἡ οὖσά ἐστιν ἡ μεταδιδομένη τῷ Ἰακώβ. νῦν οὖν λέγει, ὅτι ὁ Ἰακὼβ ἐστὶν ἀπὸ τῆς φύσεως τοῦ Ἰσαάκ. τίνα οὖν τρόπον ὀφείλει νοεῖσθαι ἡ πρόθεσις αὕτη, ἐκ τῆς * Ἰακώβ; οὐ δύναται νοεῖν, τουτέστιν ἐκ τοῦ Ἰσαὰκ ὡς ἐξ ὑποκειμένου ἐνεργοῦντος, ἐπειδὴ αἱ ἐνέργειαί εἰσι τῶν ὑποκειμένων ὑποστάσεων, καὶ ἀπὸ τῆς φύσεως τοῦ Ἰσαὰκ ὡς ἐξ ἀρχῆς δίδονται τῷ Ἰακώβ. εἰ δυνατὸν ἦν, ὥστε τὴν οὐσίαν τοῦ Ἰακὼβ καὶ τοῦ Ἰσαὰκ μὴ εἶναι διακεκριμένας, ἀλλ' εἶναι μίαν τῷ παραδείγματι. ἐπεὶ οὖν ἡ γέννησις ἐπὶ τῶν θείων ἄπορος τελεῖ, διὰ τοῦτο φαμέν. τὸ τοῦ πατρὸς ὄνομά ἐστιν ὑποστάσει ὑφιστῶν. τοῦτο οὖν τὸ ὑποκείμενόν ἐστι τὸ γεννῶν· ἐπειδὴ τὸ γεννᾷν ἐστὶν ἐνέργεια γνωριστικὴ, καὶ μόνῳ τῷ ὑποκειμένῳ γνωρίζεται. νῦν οὖν ἡ οὐσία τοῦ πατρός ἐστιν ἀρχὴ, δι' ἧς γεννᾷ ὁ πατὴρ, καὶ ἔστι τὸ διδόμενον τῷ υἱῷ καὶ τὸ κοινούμενον τῷ υἱῷ διὰ γεννήσεως, καὶ ἔστι τὸ λαμβανόμενον παρὰ τοῦ υἱοῦ καὶ τὸ κοινωνούμενον παρ' αὐτοῦ, καθὼς καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἡ φύσις τοῦ Ἰσαὰκ καὶ ἀνθρωπότης αὐτοῦ. ἔστιν οὖν ὁ Ἰακὼβ λαμβάνων ἀπὸ τοῦ ὑποκειμένου τοῦ γεννῶντος· ἀλλ' ἡ διαφορά ἐστι διὰ τὴν ὑπεροχήν. ἡ φύσις αὕτη ἐστὶ μία καὶ ἡ αὐτὴ τῷ ἀριθμῷ ἔν τε πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι. καὶ οὕτως ἐν οὐδενὶ ἄλλῳ διακρίνονται, εἰ μὴ ὅτι ὁ πατήρ ἐστι πατὴρ, καὶ ὁ υἱὸς υἱός· καὶ λέγομεν, ὅτι σοφία τῷ

* ἐκ τῆς ... τοῦ

Ego non possum connectere tua dicta, videntur enim mihi inter se pugnare; modo dicis, Ex substantia Patris & Filii, quæ una eadem numero est; modo vero mutata sententia dicis secundum doctores, essentiam ipsam per se non esse causam subsistentiarum. Ephes.

Quod reverendus pater dicit, bene scientissimeque dicit. Tu quoque pater reverendissime bene respondes: sed quod ambiguitatem affert, æquivocatio est, ut mihi videtur. In communi doctorum tam Græcorum, quam Latinorum theologia differt, divinam substantiam dicere, & substantiam Patris & Filii: ne tamen re differre hoc putetis, sed apprehensione tantum & intelligentia. Quoniam igitur audimus doctores ita loquentes, divinam substantiam concipimus animo, commune quid Patri & Filio & Spiritui sancto; Cum vero dicimus Patris substantiam, intelligimus personam Patris. Rhod.

Interdum quidem, non tamen necessario, & semper. Ephes.

Non possunt nostri respondere duobus, idque pugnantibus inter se. Imperator.

Ad exempli declarationem dixi jam satis: dicam rursus pauca; in humanis suppositum esse substantiam, quæ communicat essentiam & naturam suam, ut in Isaac. Nunc ergo natura, humanitas quæ est in Isaac, non est quæ generat: sed natura Isaac est principium, per quod procreat Jacob; estque res quæ communicatur: quandoquidem natura Isaac est, quæ Jacob communis efficitur. Sic dicimus, Jacob esse de natura Isaac. Quomodo igitur intelligenda est hæc propositio. Ex natura Isaac? non potest ita intelligi, ut sit ex Isaac, veluti supposito agente, quoniam actiones sunt suppositarum hypostaseon: ex natura vero Isaac ut a principio tribuuntur Jacob. Si fieri posset, essentiam Jacob & Isaac non distingui, sed unam esse, aptum esset exemplum: at quia divina generatio inexplicabilis est, propterea Patrem dicimus esse subsistentem hypostasim, & hoc esse subjectum generans: quoniam generare est notionalis actio, & a supposito tantum esse dignoscitur. Est ergo substantia Patris principium per quod generat Pater; & res quæ datur & communicatur Filio per generationem, & quam Filius accipit sibi communicatam, sicut in humanis natura & humanitas Isaac: nam Jacob accipit a supposito generante. Verum differentia est propter excellentiam. Natura hæc una eademque numero est in Patre & Filio & Spiritu sancto; atque in nullo alio distinguuntur, quam eo quod Pater sit pater, & Filius filius: dicimus autem sapientiam in Deo & bonitatem & potentiam communicari, quoniam sunt eadem. Quia vero essentia est nomen abstractum, & non est suppositum, idcirco fieri non potest, ut illi Ioan.

SESSIO XIX. conveniat generationis actio. Namque cum una numero sit, si generaret, oporteret in divinis esse differentiam: siquidem se ipsam non generaret, impossibile enim est; sed opus esset, aliud quid generari ab ipsa. Ita ergo concludunt omnes, substantiam in divinis non generare. Dixi autem sæpius, & rursus dico; Cum audimus Spiritum ex substantia Patris, intelligimus ut ex supposito: similiter etiam cum ex Filio, ut ex supposito. Nunc igitur ut veritatem assequamur, ad ipsum dictum accedamus; quandoquidem nil aliud agimus, quam veritatem investigamus.

Ephes. Ex iis quæ dixisti, collegi ut arbitror, essentiam Patris & Filii, quæ una & eadem numero est, esse principium Spiritus sancti; (hoc enim potius nomen arridere tibi videtur); quandoquidem Pater & Filius producunt Spiritum secundum communem substantiam & naturam: quoniam igitur, dum audis Ex substantia Patris & Filii, intelligis ut ex causa; an non necessario sequitur ut intelligamus, substantiem Patris & Filii esse principium & causam?

Ego principii nomen distinxi.

Essentiam Patris & Filii aliquo prorsus modo vocas principium & causam?

Utique.

Restat ergo, ut sancti Spiritus essentia causata sit, utpote ex principio communi Patri & Filio emenans.

Ex communi principio, quod a Patre simul & Filio communicatur.

Dico, communem Patri & Filio substantiam esse causam Spiritus sancti.

Est principium Spiritus, ut per quod.

Quid ergo aliud superest, nisi Spiritus sancti essentiam esse causatam?

Non sequitur.

Quomodo non sequitur?

Causa, cur non sequatur, hæc est; Quoniam in humanis id quod productum est, non producitur nisi a supposito agente: nec dicitur, Subjectum hoc a mea natura productum est. Non valet hæc consequentia: humanitas nostro modo considerandi est nomen abstractum, & significatione sua non denotat suppositum: at vero nomen hoc, Isaac, aut cujusvis hominis significat ipsum suppositum, quod producit illud per humanitatem: hoc igitur suppositum producit ab humanitate.

Ita quoque dicimus in divinis?

Ita.

Nunc ergo non sequitur, ut Spiritus sanctus sit ex substantia, & spiretur aut generetur ex substantia Patris; sitque spiratus aut procedens ex substantia Filii.

A Θεῷ καὶ ἀγαθότης καὶ δύναμις, ταῦτα κοινωνοῦνται, ἐπειδή εἰσι τὰ αὐτά. ἐπειδὴ δὲ ἡ οὐσία ἐστὶν ὄνομα ἐξ ἀφαιρέσεως, καὶ ἔστιν ὑποκείμενον, διὰ τοῦτο οὐκ ἔστι δυνατὸν ἐφαρμόζειν ἐκεῖσε τὴν ἐνέργειαν τῆς γεννήσεως. ἐπειδὴ μία ἐστὶ τῷ ἀριθμῷ, εἰ ἐγέννα, ἐδέησεν ἂν εἶναι διάκρισιν ἐπὶ τῶν θείων. καὶ γὰρ οὐκ ἂν ἐγέννησεν ἑαυτήν, ὡς ἀδύνατον, ἀλλ' ἦν ἂν χρεία γεννῆται ἄλλο τι. νῦν οὖν συμπεραίνουσι πάντες, ὅτι ἐπὶ τῶν θείων ἡ οὐσία οὐ γεννᾷ. ἐπειδὴ τὸ αὐτό πολλάκις εἶπον, καὶ πάλιν λέγω, ὅτι ὁσάκις ἂν ἀκούωμεν τὸ πνεῦμα ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, νοοῦμεν, ὡς ἐξ ὑποκειμένου, B ὁμοίως καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, ὡς ἐξ ὑποκειμένου. νῦν οὖν ἐπὶ τῷ τυχεῖν τῆς ἀληθείας ἴωμεν ἐπ' αὐτὸ τὸ ῥητὸν, ἐπειδὴ οὐκ ἔστιν ἄλλος σκοπὸς, ἢ ἵνα ἐξετάσωμεν τὴν ἀλήθειαν.

Συνήγαγον ἐκ τῶν σῶν λόγων, ὡς νομίζω, ὅτι ἡ οὐσία τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, ἥτις ἐστὶν ἡ αὐτὴ καὶ μία τῷ ἀριθμῷ, ἔστιν ἀρχὴ τοῦ ἁγίου πνεύματος· τούτῳ γὰρ τῷ ὀνόματι χαίρειν ἔοικας μᾶλλον· ἐπειδὴ ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς προβάλλουσι τὸ πνεῦμα κατὰ τὴν κοινὴν οὐσίαν καὶ φύσιν, ἐπειδὴ οὖν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἀκούων ὡς ἐξ αἰτίου νοεῖς, ἐξ ἀνάγκης ἆρα οὐκ ἀληθές ἐστι νοεῖν ἡμᾶς, ὅτι ἡ C οὐσία τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἐστιν ἀρχὴ καὶ αἰτία; Eφεσ.

Ἐγὼ διεῖλον τὸ ὄνομα τῆς ἀρχῆς.

Ὁπωσδήποτε τὴν οὐσίαν τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ λέγεις ἀρχὴν καὶ αἰτίαν;

Ναί.

Λείπεται τοίνυν τὴν οὐσίαν τοῦ ἁγίου πνεύματος εἶναι αἰτιατὴν, ὡς ἐξ ἀρχῆς οὔσαν τῆς κοινῆς πατρὸς καὶ υἱοῦ.

Ἐξ ἀρχῆς κοινῆς τῆς μεταδιδομένης παρά τε τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ.

Λέγω, ὅτι ἡ κοινὴ οὐσία τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἐστιν αἰτία τοῦ ἁγίου πνεύματος.

Ἀρχὴ τοῦ πνεύματος, ὡς δι' ἧς.

D Ὥστε τί ἄλλο λείπεται, ἢ τὴν οὐσίαν τοῦ ἁγίου πνεύματος εἶναι αἰτιατήν;

Οὐχ ἕπεται.

Πῶς οὐχ ἕπεται;

Αὕτη ἐστὶν ἡ αἰτία, δι' ἣν οὐχ ἕπεται, ὅτι τὸ προαχθὲν πρᾶγμα ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων οὐ προάγεται, εἰ μὴ ὑπὸ τοῦ ἐνεργοῦντος ὑποκειμένου, καὶ οὐ λέγεται ὅτι τὸ ὑποκείμενον τοῦτο προήχθη ἀπὸ τῆς ἐμῆς φύσεως. οὐκ ἔῤῥωται ἡ ἀκολούθησις αὕτη. ἡ ἀνθρωπότης κατὰ τοὺς ἡμετέρους λόγους ἐστὶν ὄνομα ἐξ ἀφαιρέσεως, καὶ ἐν τῇ ἑαυτοῦ σημασίᾳ οὐ σημαίνει ὑποκείμενον· νῦν δὲ λέγω, ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο τοῦ Ἰσαὰκ ἢ E τοῦ ἀνθρώπου σημαίνει αὐτὸ τὸ ὑφιστάμενον. τοῦτο τὸ ὑποκείμενον προάγει ἐκεῖνο διὰ τῆς ἀνθρωπότητος· ἆρα τοῦτο τὸ ὑποκείμενον προάγει ἀπὸ τῆς ἀνθρωπότητος.

Οὕτω λέγομεν καὶ ἐπὶ τῶν θείων;

Οὕτως.

Νῦν οὖν οὐχ ἕπεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας, καὶ ὅτι οὐ πνεῖται, οὐ γεννᾶται ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, καὶ οὐκ ἔστιν ἢ πνευστὸν, ἢ ἐκπορευτὸν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ υἱοῦ;

Ἐγὼ

ANNO CHRISTI 1439.

ANNO CHRISTI 1439.

SESSIO XIX.

Ἐγὼ εἶπον ὑμῖν ἐν τῇ προλαβούσῃ τελευταίᾳ συνόδῳ, ὅτι ἡ τελευταία ἀνάλυσις τῶν ἁγίων πατέρων τῶν ἐν ταῖς οἰκουμενικαῖς συνόδοις ἦν ἀεὶ πρὸς τὰς μαρτυρίας τῶν ἁγίων πατέρων, οὕτως ὥστε ἐν παντὶ ὅρῳ τῆς πίστεως, ὅταν ἠθέλησαν τιθέναι ὅρον, προήγαγον τὰς μαρτυρίας τῶν πατέρων, καὶ πάντες ἐφησύχαζον. οὕτω καὶ αὐτὸς ὑπενόουν ποιῆσαι, καὶ διὰ τοῦτο πρὸ τοῦ με ἀγαγεῖν λόγους ἢ μαρτυρίας ἀπὸ τῶν ῥητῶν τῶν ἁγίων, ὑμεῖς προηγάγετε ἐκ τοῦ ἐναντίου τὴν χρῆσιν τοῦ Βασιλείου τὴν ἤδη ῥηθεῖσαν. λοιπὸν περὶ τῆς διασαφήσεως τοῦ ῥητοῦ τοῦ προκομισθέντος παρ' ἐμοῦ ἅλις· καὶ γὰρ πάντες νοοῦσιν.

Οὔπω συνεπεράναμεν ἐκεῖνα.

Ἐπειδὴ δὲ ἐγὼ χαριζόμενός σοι συνεθέμην γενέσθαι τὴν ἐξέτασιν, ἄξιον καὶ σοὶ χαρίσασθαι, ἵνα ἴδωμεν τὰς μαρτυρίας, καὶ εὕρωμεν καὶ τὸ συναγόμενον.

Τὸ ῥητὸν θεωρηθήσεται μετὰ μικρόν. νῦν οὐκ οἴδαμεν τὸ συναγόμενον ἐκ τῶν παρὰ σοῦ εἰρημένων. εἶπας ὅτι ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων τὸ ὑποκείμενον ἐκ τοῦδε τοῦ ὑποκειμένου γίνεται, οἷον, ἐκ τοῦδε τοῦ ἀνθρώπου προάγεται ἄνθρωπος κατά γε τὴν κοινὴν φύσιν· καὶ οὐ λέγεται ὁ ἄνθρωπος ἔκ γε τῆς ἀνθρωπότητος, ἀλλ' ἐκ τοῦδε τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὴν κοινὴν τῆς ἀνθρωπότητος φύσιν. ἄρα οὖν καὶ ἐπὶ τῶν θείων οὕτως ὀφείλει λέγεσθαι τὸ θεῖον πρόσωπον, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων. οὐκ ἄρα ὀφείλει λέγεσθαι, ἐκ τῆς κοινῆς οὐσίας πρόεισί τι τῶν προσώπων, ἡ κοινὴ οὐσία οὐκ ἔστιν ἓν ὑποκείμενον καὶ καθ' αὑτὸ ὑφιστάμενον, ἐξ οὗ προάγεται ἕτερον. ὅταν ἄρα ἀκούσωμεν, ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, οὐκ ὀφείλομεν νοεῖν τὴν αἰτίαν· οὔτε γὰρ τῆς οὐσίας ἴδιον τὸ γεννᾷν ἢ προβάλλειν, οὔτε ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων οὕτως εἴωθε λέγεσθαι.

Βούλομαι ἀποδεῖξαι ἀναγκαίως, ὅτι ἡνίκα λέγομέν τι ἔκ τινος, νοεῖται ἐκ τοῦ προσώπου· καὶ τοῦτο ἀποδείκνυμι ἀπὸ τοῦ ῥητοῦ τοῦ μεγάλου Βασιλείου, τοῦ προκομισθέντος ἐν τῇ προλαβούσῃ συνελεύσει. λέγει οὖν ἐν τῷ τρίτῳ κατ' Εὐνομίου· Τίς γὰρ ἀνάγκη, εἰ τῷ ἀξιώματι τρίτον καὶ τῇ τάξει ἐστὶ τὸ πνεῦμα, τρίτον καὶ τῇ φύσει εἶναι; τῷ ἀξιώματι δεύτερον τοῦ υἱοῦ, ἐξ αὐτοῦ τὸ εἶναι ἔχον, καὶ τὰ λοιπά. ἐνταῦθα οὖν φησιν ὁ Βασίλειος, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ εἶναι ἔχει ἐξ αὐτοῦ, καὶ αὐτοῦ ἐστιν ἐξημμένον ὡς ἐξ αἰτίας. νῦν οὖν κατὰ τὴν προλαβοῦσαν πρότασιν, λαμβάνειν ἐστὶ τὸ εἶναι, * καθὼς καὶ πάντες οἱ διδάσκαλοι κατὰ τὸν Βασίλειον κρατοῦσι. τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔχει τὸ εἶναι καὶ λαμβάνει ἐκ τοῦ υἱοῦ, καὶ ἐξῆπται τούτου ὡς ἐξ αἰτίας. ὥστε ἀναγκαίως ἕπεται, εἰ λαμβάνει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ υἱοῦ, ἐκπορεύεσθαι καὶ ἐξ αὐτοῦ. πόσου δὲ ἀξιώματος γέγονεν ὁ Βασίλειος ἐπὶ τῆς ὕλης τοῦ ἁγίου πνεύματος, πάντες οἱ πατέρες οἱ ἐν Καλχηδόνι συνελθόντες, ἐν τῷ προσφωνήματι τῷ πρὸς Μαρκιανὸν οὕτω φασὶ περὶ τούτου. * οὗτος ὁ μέγας Βασίλειος διάκονος

*ἴσ. τὸ εἶναι ἔχειν,

* οὗτος ὁ μέγας Β. σι-

Ego dixi vobis sessione proxime celebrata, illud in quod ultimo sancti patres generalium conciliorum omnia resolvebant, semper fuisse sanctorum patrum testimonia, ita ut in unaquaque definitione fidei decretum edituri proferrent patrum testimonia: & omnes acquiescerent: hoc idem me facturum existimabam: & proinde antequam locos & testimonia ex dictis sanctorum proferrem, vos contra citastis locum Basilii jam allatum. Quare de explanatione dicti per me prolatis satis jam a me dictum; nam omnes intelligunt.

Nondum illa conclusimus.

Cum ego gratiæ causa voluerim fidei hanc disquisitionem, æquum est te etiam hoc mihi largiri, ut videamus testimonia: tumque quod inde colligitur, inveniamus.

Locus paulo post expendetur. Interim nescimus, ex tuis verbis quid colligatur. Dixisti, in humanis suppositum ex hoc supposito procreari, velut hominem ex hoc homine produci secundum communem naturam: & hominem non dici ex humanitate, sed ex hoc homine, secundum communem humanitatis naturam. Ita ergo in divinis etiam dicendum est de persona divina, sicut in humanis. Non est igitur dicendum, personam aliquam ex communi essentia produci, cum essentia communis non sit unum suppositum, & per se subsistens, ex quo aliud producatur. Cum ergo audimus ex Patre & Filio, non debemus intelligere causam: neque enim essentiæ proprium est generare aut producere; neque in humanis ita dici solet.

Volo necessaria demonstratione probare, cum aliquid ex aliquo dicimus, intelligi ex persona: idque demonstro per dictum magni Basilii, quod fuit proxima sessione prolatum. Is enim in tertio contra Eunomium libro sic ait: Cur enim necesse est, si dignitate & ordine tertius est Spiritus, tertium quoque esse natura? dignitate enim esse a Filio secundum, cum habeat esse ab ipso, & cetera. Asserit igitur hoc loco Basilius, Spiritum habere suum esse ex ipso, & ab eo dependere tanquam ex causa. Nunc ergo, quod antea asserebamus, accipere est habere esse, ut etiam doctores omnes juxta Basilium sentiunt: Spiritus sanctus habet esse & accipit ex Filio, & ab eo dependet ut ex causa: ergo necessario sequitur, ut si Spiritus sanctus accipit ex Filio, procedat etiam ex ipso. Quantæ vero fuerit auctoritatis Basilius in materia Spiritus sancti, testantur omnes, qui Chalcedone convenerunt, patres in allocutione ad Marcianum, ita de eo dicentes: Sic magnus ille Basilius, gratiæ minister, exactam tradidit de sancto Spiritu doctrinam, & a consacerdotibus suis assensum per subscri-

Conc. Chalceconensis, part. 3.

scri-

SESSIO XIX.

scriptiones depoposcit. Si ergo patres omnes in materia Spiritus sancti tantum Basilio tribuere, isque hoc loco tam aperte loquitur; debemus necessario, sicuti & omnes illi patres, & universa ecclesia, nos quoque omnes amplecti quæ magnus conscripsit Basilius. En liber vetustissimus, & si vultis legi, legatur.

A τῆς χάριτος. οὗτος ἐσάφησε καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος τὴν διδασκαλίαν. οὕτω παρέδωκε μετὰ τῶν αὐτοῦ ἱερέων ἕλκων καὶ τὴν ἐκείνων ἔννοιαν δι' ὑπογραφῆς τῆς ἐν Καλχηδόνι συνόδου. εἰ τοίνυν πάντες οἱ πατέρες δεδώκασι τοσαύτην ἄδειαν τῷ Βασιλείῳ ἐπὶ τῆς ὕλης τοῦ ἁγίου πνεύματος, καὶ οὗτος οὕτω σαφῆς λέγει ἐν τούτῳ τῷ χωρίῳ, ἀναγκαῖον φαίνεται, καθ' ὃν τρόπον οἱ πατέρες πάντες, οὕτω καὶ ἡ ἐκκλησία πᾶσα, καὶ πάντες ἡμεῖς περιπλέκεσθαι ὀφείλομεν τὰ συγγράμματα τοῦ μεγάλου Βασιλείου. ἰδὲ ἀρχαιότατον βιβλίον· καὶ εἰ βούλεσθε ἀναγνωσθῆναι, ἀναγνωσθήτω.

ANNO CHRISTI 1439.

Basilii magni dictum suo loco considerabimus, si prius, quid sibi tua dicta velint, concludamus.

B Ἐξετάσομεν τὸ τοῦ μεγάλου Βασιλείου ῥητὸν ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι, συμπεράναντες πρότερον τὰ παρὰ σοῦ εἰρημένα.

Responde ad hæc; ex his enim destruuntur omnia.

Εἰπὲ πρὸς ταῦτα, ἐπειδὴ τοῦτό ἐστι καταργοῦν πάντα.

Communem Patris & Filii substantiam, quæ una eademque numero est, dicis esse causam & principium Spiritus sancti, secundum quam procedit ex eo. Ex his ergo videtur causata esse sancti Spiritus substantia; & proinde in sancta Trinitate duæ inferuntur substantiæ inter se oppositæ secundum causam & causatum: hoc autem procul est & omnino alienum a theologia Christianorum, atque a nullo unquam doctore traditum: Substantia enim, inquiunt, nec generat, nec producit: sed neque per communem substantiam generat aut producit Pater, sive Filius, ut vos dicitis; sed per suam ipsius substantiam, sive suam hypostaticam proprietatem. Hæc quidem ex tuis verbis ita deducta sunt, corrigenda profecto sunt aut alias, aut in præsenti. Nunc vero ad examinandum accedamus, si placet.

Ὅτι τὴν κοινὴν οὐσίαν πατρὸς καὶ υἱοῦ, ἥτις ἐστὶ μία καὶ ἡ αὐτὴ τῷ ἀριθμῷ, λέγεις αἰτίαν καὶ ἀρχὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος, καθ' ἣν πρόεισιν ἐξ αὐτοῦ τὸ πνεῦμα. φαίνεται τοίνυν ἐκ τούτων, τὴν οὐσίαν τοῦ ἁγίου πνεύματος αἰτιατὴν εἶναι, κἀντεῦθεν δύο οὐσίας ἐν τῇ ἁγίᾳ Τριάδι συνάγεσθαι, καὶ ἀντικειμένας ἀλλήλαις κατὰ τὸ αἴτιον καὶ αἰτιατόν. τοῦτο δὲ πόρρω τῆς C τῶν Χριστιανῶν θεολογίας καὶ παντελῶς ἀλλότριον, καὶ παρ' οὐδενὸς τῶν διδασκάλων οὐδέποτε εἰρημένον· ἡ γὰρ οὐσία, φασὶν, οὔτε γεννᾷ, οὔτε προβάλλει. ἀλλ' οὐδὲ κατὰ τὴν κοινὴν οὐσίαν ἢ ὁ πατὴρ γεννᾷ ἢ προβάλλει, ἢ ὁ υἱὸς, ὡς ὑμεῖς λέγετε, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν, ἢ τὸ ἴδιον καὶ ὑποστατικὸν ἰδίωμα. ταῦτα μὲν ἐκ τῶν σῶν λόγων οὕτω συνήχθησαν· καὶ ὥρα ἤδη ἐπανορθώσασθαι τὰ εἰρημένα ἢ ἐν ἄλλοις, ἢ κατὰ τὸ παρόν. νῦν οὖν πρὸς τὴν ἐξέτασιν χωρήσωμεν, εἰ δοκεῖ.

Legatur ergo liber. Volo tibi declarare hoc, quia non percepisti bene quæ dixi. Substantia quandoque sumitur pro eo quod exprimit ipsam rationem rei; ita dicimus definitionem significare quod quid erat esse rei, estque hoc entitas, essentia, sive natura: quæ significatu suo nunquam connotat subjectum, sed speciem illam, sive essentiam, sive naturam significat: altero modo accipitur substantia pro subjecto, de quo videre potestis apud Aristotelem quinto metaphysicorum, quotupliciter dicatur substantia: nostri quoque distinguunt similiter. Itaque juxta secundum modum substantia sumitur pro subjecto, quod substat superioribus speciebus ac generibus in linea substantiæ seu prædicamentali, ut eam disponit Porphyrius: veluti Socrates, Plato: subjecta hæc sunt. Substantia hæc quæ ita subjectum, vocatur aliquando hypostasis, quandoque subsistentia, nonnunquam etiam appellatur res naturæ; ceterum in natura humana præter hæc vocatur persona; quandoquidem persona est intellectualis naturæ incommunicabilis subsistentia; ita ut in specie intellectiva subjectum & substantia dicatur subsistentia & perso-

Ἀναγνωσθήτω οὖν τὸ βιβλίον. βούλομαί σοι διασαφῆσαι τοῦτο, ἐπειδὴ καλῶς οὐ συνῆκας τὸν D ἐμὸν λόγον. ἡ οὐσία ἐνίοτε λαμβάνεται ὑπὲρ τοῦ ἐκτιθεμένου διὰ τὸν τοῦ πράγματος λόγον καθὸ λέγομεν, ὁ ὅρος σημαίνει τὸ τί ἦν εἶναι τοῦ πράγματος, καὶ τοῦτό ἐστιν ὀντότης, ἢ οὐσία, ἢ φύσις· καὶ ἐν τῷ ἰδίῳ σημαινομένῳ οὐδέποτε συνδηλοῖ ὑποκείμενον, ἀλλ' ἀεὶ σημαίνει τὸ εἶδος ἐκεῖνο, ἢ τὴν οὐσίαν, ἢ τὴν φύσιν. ἑτέρῳ τρόπῳ λαμβάνεται ἡ οὐσία ἀντὶ ὑποκειμένου. καὶ περὶ τούτου ἔχετε ἰδεῖν Ἀριστοτέλην ἐν τῷ πέμπτῳ τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ, ποσαχῶς λέγεται ἡ οὐσία· καὶ οἱ ἡμέτεροι οὕτω διαστέλλουσιν. ὥστε κατὰ τὸν δεύτερον τρόπον λαμβάνεται ἡ οὐσία ἀντὶ ὑποκειμένου, ὅπερ ὑφίσταται E τοῖς ἀνωτέρω εἴδεσιν ἐν τῇ γραμμῇ τῆς οὐσίας ἤτοι τῇ κατηγορικῇ, ὡς τίθεται ὁ Πορφύριος· οἷον Σωκράτης, Πλάτων, ταῦτα εἰσιν ὑποκείμενα. αὕτη ἡ οὐσία ἡ οὕτως οὖσα ὑποκείμενον, ἐνίοτε καλεῖται ὑπόστασις, ἐνίοτε δὲ καλεῖται ὕπαρξις, ἐνίοτε καλεῖται πρᾶγμα τῆς φύσεως· ἀλλ' ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει παρὰ ταῦτα καλεῖται πρόσωπον, ἐπειδὴ τὸ πρόσωπόν ἐστι νοερᾶς φύσεως ἀκοινώνητος ὕπαρξις, οὕτως ὥστε ἐν τῷ εἴδει τῷ νοερῷ τὸ ὑποκείμενον καὶ ἡ οὐσία ὑπαρ-

ὕπαρξις καλεῖται καὶ πρόσωπον. τούτου οὖν οὕτω διασαφηνισθέντος, οἱ διδάσκαλοι οὕτω Γραικοὶ ὡς καὶ Λατῖνοι βουλόμενοι ἐνίστασθαι κατὰ Ἀρείου καὶ Μακεδονίου, ὧν ὁ πρῶτος εἶπε τὸν υἱὸν κτίσμα, καὶ μὴ ἀπὸ τῆς οὐσίας τοῦ πατρός· ὁ δὲ ὅτι τὸ πνεῦμα οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς οὐσίας πατρὸς καὶ υἱοῦ, οὕτως ἔλαβον τὴν οὐσίαν ὡς ὕπαρξιν. εἰ τοίνυν ἡμεῖς λάβωμεν τὴν οὐσίαν ὡς ὕπαρξιν, ἐπειδὴ πατήρ ἐστιν οὐσία ἐκ νοερᾶς φύσεως, οὕτως ἔτι δύναται ῥηθῆναι ὕπαρξις ἥδε ἡ οὐσία πράγματος ὑποκειμένου. εἰ τοίνυν λαμβάνεται οὕτως, ὅτι τὸ γεννᾷν ἐφαρμόζει τῷ προσώπῳ τοῦ πατρὸς, ὅσον εἰ ἐλέγομεν, ἥδε ἡ οὐσία ἐφαρμόζει τῇδε τῇ οὐσίᾳ, ἕπεται ὅτι ἡ οὐσία ἐστὶν ἡ αὐτὴ τῷ πατρὶ καὶ τῇ πατρότητι, καὶ καθ' οὐδένα τρόπον κοινωνεῖται. ὅθεν ἐπειδὴ αἱ ἰδιότητες οὐκ εἰσὶ κοινωνηταὶ, οἱ ἡμέτεροι διδάσκαλοι οἱ Λατῖνοι οὐ χρῶνται τούτῳ τῷ ὅρῳ τῷ, οὐσία, ἀντὶ τοῦ προσώπου τοῦ πατρὸς, ἀλλ' ἀντὶ τῆς φύσεως τοῦ πατρὸς, καθὼς ἐπὶ τοῦ ὅρου τοῦ ἀνθρώπου λαμβάνεται ἡ οὐσία. ὅθεν ἡνίκα λέγομεν κατὰ τοὺς ἡμετέρους, ὅτι τὸ πνεῦμά ἐστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, λαμβανόμεν τὴν οὐσίαν ἀντὶ τῆς ὀντότητος τῆς οὔσης ἐν τῷ πατρί. λέγω οὕτως, ἡ οὐσία λαμβάνεται ὡς ὑποκείμενον, ὡς καὶ τὸ πρόσωπον ἐπὶ τῶν θείων, καὶ τότε καὶ ταυτὸν ὡς ὑπόστασις. ὅταν λέγωμεν τὸ πνεῦμα ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, οὐδέποτε οἱ διδάσκαλοι λαμβάνουσι τὴν οὐσίαν ἀντὶ τοῦ ὑποκειμένου, ἐπειδὴ τὸ πρόσωπον οὐ κοινοῦται, ἀλλ' οὐδὲ ἡ ὕπαρξις τοῦ ὑποκειμένου. λέγω ὅτι ἡ οὐσία ἑτέρῳ τρόπῳ λαμβάνεται, καὶ οὗτος καθ' ὃν λέγομεν, ὁ ὅρος δηλονότι σημαίνει οὐσίαν πράγματος, καὶ αὕτη ἐστὶ τὸ καλούμενον ὀντότης, φύσις, οὐσία. ὅταν δὲ οἱ ἡμέτεροι λέγωσιν, ὅτι τὸ πνεῦμά ἐστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς ἢ τοῦ υἱοῦ, οὐ λαμβάνουσι τὴν οὐσίαν ἀντὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ πατρὸς, ἀλλ' ἀντὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ καὶ τῆς φύσεως· καὶ ἐκείνη ἡ οὐσία ἐστὶν ἐν τῷ *πατρὶ, καὶ ἔστιν ἐν αὐτῇ ὥσπερ ὁ πατήρ. καὶ τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς λέγει τὴν οὐσίαν καὶ τὴν σχέσιν, καθ' ἣν αὕτη ἡ ὕπαρξις, ἢ τόδε τὸ ὑποκείμενον διακρίνεται τοῦ ἑτέρου. αὕτη τοίνυν ἡ κοινὴ οὐσία, ἥτις ἐστὶν ἐν τῷ πατρὶ, ἐκείνη ἐστὶν αἰτία ἤτοι κοινουμένη διὰ τῆς γεννήσεως, καὶ αὕτη ἐστὶν ἀρχοειδής. ὁ πατὴρ γεννᾷ καὶ προβάλλει τὸν υἱὸν, ἀλλ' αὕτη ἡ οὐσία οὐ κοινωνεῖται τῷ υἱῷ· ἐν τούτῳ ἐστὶν ἡ ἀπάτη. καὶ γὰρ ἡνίκα λέγομεν, ἡ οὐσία τοῦ πατρὸς κοινωνεῖται τῷ υἱῷ, οὐ νοοῦμεν τοῦτο ἀληθὲς καθὸ ὁ πατὴρ τὸν υἱὸν γεννᾷ, ὅτι τότε εἵπετο ἂν καὶ τὸν υἱὸν γεννᾷν. διὰ τοῦτο λέγομεν, τὸ εἶναι οὐ κοινωνεῖται, διότι εἵπετο ἂν καὶ τὸν υἱὸν γεννᾷν· αὕτη ἡ οὐσία ἀπολελυμένως οὕτως, τοῦ γεννᾷν ἡ δύναμις, ἐστὶν ἀρχὴ δι' ἧς, καὶ ἐστὶ τὸ κοινωνούμενον καὶ δίδοται παρὰ τοῦ πατρὸς τῷ υἱῷ αὐτοῦ, ἀλλ' οὐ κατὰ τὸ ἀπολελυμένον. νῦν οὖν ἐν τῇ γεννήσει τοῦ πατρὸς κατὰ ἀπόβλεψιν τοῦ υἱοῦ πάντα κοινωνοῦνται· ἐπειδὴ αὕτη οὐ κοινοῦται εἶναι * τῇ ἀρχῇ οὐ μάχεται τῇ υἱότητι. λοιπὸν κοινωνεῖ κατ' αὐτὴν οὐσίαν ὁ πατὴρ διὰ τῆς γεννήσεως, ἥτις ἐστὶν

Marg. πνεύ- | τῷ εἶ-ναι ἀρχῇ.

na. Hoc declarato hac ratione, doctores tam Græci quam Latini adversus Arium ac Macedonium insurgere volentes, quorum primus Filium dixit creaturam, non autem, Ex substantia Patris: alter vero Spiritum non esse Ex substantia Patris & Filii, substantiam pro subsistentia sumpserunt. Si nos igitur accipiamus substantiam pro subsistentia; quoniam Pater est intellectualis naturæ substantia, ita enim dici potest subsistentia hæc rei subjectæ substantia. Si ergo sumatur hoc modo, quoniam generare convenit personæ Patris, perinde esset ac dicere: Substantia hæc convenit huic substantiæ: ita fit, ut substantia idem sit quod Pater & paternitas, & nulla ratione communicetur. Quocirca cum proprietates sint incommunicabiles, doctores nostri Latini non utuntur hoc termino, Substantia, ad significandam personam Patris, sed naturam Patris, quemadmodum in definitione hominis accipitur substantia. Quare dum juxta nostros dicimus, Spiritum esse ex Patris substantia, substantiam accipimus pro entitate, quæ est in Patre. Dico sic, substantiam sumi ut subjectum, sicut personam in divinis: tumque idem esse quod hypostasim. Cum dicimus Spiritum ex substantia Patris, nunquam accipiunt doctores substantiam pro supposito; quoniam persona non communicatur, nec suppositi subsistentia dico substantiam alio modo sumi, eo scilicet, quo dicimus definitionem significare rei substantiam; ea vero est id quod vocatur entitas, natura, essentia. Cum vero nostri dicunt, Spiritum esse ex substantia Patris vel Filii, non accipiunt substantiam pro subsistentia Patris, sed pro essentia & natura ejus; & illa essentia est in Spiritu, & est in ipsa sicut Pater. Nomen quoque Patris dicit substantiam & relationem, secundum quam subsistentia hæc, sive hoc suppositum distinguitur ab alio. Hæc igitur communis essentia quæ est in Patre, causa est, quæ per generationem communicatur, habetque rationem principii. Pater generat & producit Filium; sed hæc substantia non communicatur Filio; in hoc versatur error. Namque cum dicimus, substantiam Patris communicari Filio, non intelligimus hoc verum, qua Pater generat Filium; sequeretur enim tunc, ut ipse quoque Filius generaret; Propterea dicimus, non communicari esse, sequeretur enim Filium quoque generare. Essentia hæc absolute sumpta, vis generandi, est principium per quod; estque res quæ communicatur, daturque Filio a Patre, sed non secundum rationem illam absolutam. Nunc ergo in generatione a Patre respectu Filii communicantur omnia; & quia hæc non communicatur ut principium, ideo non pugnat cum filiatione. Habet ergo Pater communem cum Filio per generationem ipsam essentiam, quæ est principium, per quod illi communicat esse principium Spiritus

SESSIO XIX.

tus sancti; esse enim principium sancti Spiritus in Patre non opponitur relationi seu proprietati Filii. Hæc substantia secundum commune & absolutum esse est principium per quod; atque ita juxta considerationem hanc vocatur potentia productiva, & communicata ipsi Filio: nec sequitur ex hoc, ut sit substantia causans, & causata. Sic omnes doctores tradunt, & explanant in illis disputationibus, an Filius sit ex substantia Patris, vel Spiritus sanctus ex substantia Patris & Filii. Hunc modum si teneas, omni te cura liberabis: nunc ergo responde ad dictum: ego autem sessione altera fusius dicam.

Domine Ephesie, satis declaravit dominus provincialis quod dixit tua reverentia.

Nos cum audimus primam synodum dicentem in suo symbolo de Filii divinitate, Natum ex Patre, id est ex substantia Patris; nihil aliud intelligimus, quam ex ejus hypostasi, hoc est ex substantia cum suis proprietatibus: placetne tibi hoc, hypostasim vocari substantiam; an vero aliquid aliud præter hæc dicis?

Audisti, duobus modis intelligi a nobis nomen substantiæ, uno quidem, cum naturam tribus personis communem significare volumus: altero vero, quando substantiam accipimus una cum proprietatibus, quæ sunt in ea, hoc est hypostasim. Quod ergo dicitur in symbolo sanctæ synodi; Natum ex Patre, id est ex substantia Patris: necessario debemus intelligere ex hypostasi Patris; quod etiam est aliud substantiæ genus præter hæc duo. Doctores autem dico, non usurpare nomen substantiæ, nisi duobus illis modis. Prior tamen modus, quem exposui, nunquam fuit receptus a Latinis, qui utuntur tantum nomine hypostasis & substantiæ: ne quis possit calumniari nos, quasi tres substantias ponamus. Quo sensu conclusum est in prima synodo, quæ definivit, Filium esse Patri consubstantialem: ibi enim dicimus substantiam, secundum quam est Pater & Filius, eam esse quæ communis est tribus personis; secundum, qua dicitur Filius Patri consubstantialis. Atque de hac intelliguntur omnes propositiones, ex substantia Patris, ut ex principio per quod, non autem ut generante.

Dixisti, substantiam secundum quam est Pater & Filius, eamdem esse tribus personis communem. Peto igitur, num verum sit dicere, Spiritum sanctum procedere hypostatice ex communi substantia trium personarum? Jam enim dixisti antea, causam Spiritus sancti esse substantiam Patri & Filio communem.

Hæc præpositio, Ex, apud Græcos, ut cum dicitis ex Patre, facitne ullam

A ἀρχὴ δι' ἧς κοινωνεῖ αὐτῷ τὸ εἶναι ἀρχὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος, καὶ γὰρ τὸ εἶναι τὴν ἀρχὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐν τῷ πατρὶ, οὐκ ἀντίκειται τῇ σχέσει ἢ τῇ ἰδιότητι τοῦ υἱοῦ. αὕτη ἡ οὐσία * οὐχ ἕπεται κατὰ τὸ κοινὸν εἶναι καὶ ἀπολελυμένον ἐστὶν ἀρχὴ δι' ἧς· καὶ οὕτω κατὰ τὴν τοιαύτην θεωρίαν καλεῖται δύναμις προβλητικὴ καὶ κοινουμένη τῷ υἱῷ αὐτῷ· καὶ τούτῳ οὐχ ἕπεται εἶναι κατὰ τὴν αἰτίαν καὶ αἰτιατήν. οὕτω παραδιδόασι πάντες οἱ διδάσκαλοι, καὶ διασαφοῦσιν ἐν ἐκείναις ταῖς διαλέξεσιν, ὁ υἱός ἐστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρός, ἢ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ· τοῦτον τὸν τρόπον B κάτεχε, καὶ ἐλευθερωθήσῃ καὶ ἀπαλλαγήσῃ φροντίδων. κατὰ τὸ παρὸν οὖν ἀποκρίθητι εἰς τὸ ῥητὸν, ἐν ἑτέρᾳ δὲ συνελεύσει ἐρῶ εἰς πλάτος.

* τὸ, … σεται, παρέλκ…

Κύριε Ἐφέσου, ὁ κύριος ὁ προβεντζιάλιος ἀρκούντως διεσάφησε τὸ παρὰ τῆς σῆς αἰδεσιμότητος εἰρημένον.

Ἡμεῖς ὅταν ἀκούσωμεν ἐπὶ τῆς πρώτης συνόδου, λεγούσης ἐν τῷ οἰκείῳ συμβόλῳ ἐπὶ τῆς τοῦ υἱοῦ θεολογίας, τὸν γεννηθέντα ἐκ τοῦ πατρὸς, ἤτοι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρός, οὐδὲν ἄλλο νοοῦμεν ἢ ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας μετὰ τῶν οἰκείων ἰδιωμάτων. ἀ- C ρέσκει σοι τοῦτο, ὅτι ὑπόστασις ἡ οὐσία καλεῖται, ἢ ἄλλο τι παρὰ ταῦτα λέγεις;

Ἤκουσας, ὅτι κατὰ δύο τρόπους τὸ ὄνομα τῆς οὐσίας νοοῦμεν. καθ' ἕνα μὲν, ὅταν τὴν κοινὴν φύσιν τῶν τριῶν προσώπων παραστῆσαι βουλόμεθα· καθ' ἕτερον δὲ, ὅταν τὴν οὐσίαν μετὰ τῶν προσόντων ἰδιωμάτων, ἤτοι τὴν ὑπόστασιν. ὅταν οὖν ἐν τῷ συμβόλῳ λέγεται τῆς ἁγίας συνόδου, τὸν γεννηθέντα ἐκ τοῦ πατρὸς, ἤτοι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην νοεῖν ὀφείλομεν, ἐκ τῆς ὑποστάσεως τοῦ πατρὸς, ἢ ἔστι καὶ ἄλλο εἶδος οὐσίας παρὰ ταύτας τὰς δύο. λέγω, ὅτι οἱ διδάσκαλοι οὐ χρῶνται τῷ ὀνόμα- D τι τῆς οὐσίας ἐν ἄλλοις, εἰ μὴ ἐπὶ τοῖς δυσὶ τρόποις. ἀλλ' ὁ πρῶτος τρόπος ὃν προεθέμην, παρὰ τοῖς Λατίνοις οὐδέποτε προσεδέχθη, εἰ μὴ ἐπὶ τῷ ὀνόματι τῆς ὑποστάσεως ἢ τῆς οὐσίας, ὥστε μή τινας δύνασθαι διαβάλλειν ἡμᾶς, ὡς τρεῖς οὐσίας τιθέντας· καθ' ὃν τρόπον συνεπεράνθη ἐν τῇ πρώτῃ συνόδῳ, ὅπε διωρίσθη, τὸν υἱὸν ὁμοούσιον εἶναι τῷ πατρί· ὅπου φαμὲν, ὅτι ἐκείνη ἡ οὐσία καθ' ἣν ἐστιν ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱός, ἐκείνη ἐστὶν ἡ οὐσία κοινὴ τοῖς τρισὶ προσώποις, καθ' ἣν λέγεται ὁ υἱὸς ὁμοούσιος τῷ πατρί· καὶ περὶ ταύτης νοοῦνται πᾶσαι αἱ προθέσεις, ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, E ὡς ἐξ ἀρχῆς δι' ἧς, οὐχ ὡς γεννώσης.

Εἶπας, ὅτι ἡ οὐσία καθ' ἣν ἐστιν ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς, ἡ αὐτή ἐστι κοινὴ τοῖς τρισὶ προσώποις. ὅρα οὖν, εἰ ἀληθές ἐστι λέγειν, ὅτι ἐκ τῆς κοινῆς οὐσίας τῶν τριῶν προσώπων πρόεισιν ὑποστατικῶς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον; προεῖπας γὰρ πρότερον, ὅτι ἐκ τῆς κοινῆς οὐσίας πατρὸς καὶ υἱοῦ τὴν αἰτίαν ἔχει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Αὕτη ἡ πρόθεσις ἥτις παρὰ Γραικοῖς ἐστιν, ἐκ, ὡς ὅταν λέγητε, ἐκ τοῦ πατρὸς, ποιεῖτε

ὑμεῖς

differentiam sive distinctionem inter substantiam?

Facit.

Distinctionemne rationis, an realem?

Ratione quidem nostra consideratur in personis distinctio, non autem inter se, sed hypostasis unaquæque realiter.

Distinguuntur ratione inter se divinæ personæ, realiter autem subsistunt per proprietates.

Proprietates hæ idem sunt quod persona?

Re & subjecto idem sunt, sed distinguuntur inter se actu intelligendi.

In Patre est paternitas & substantia communis personis: persona Patris non distinguitur a paternitate, aut a substantia, nisi ratione, sed ab aliis personis distinguitur realiter. Quoniam igitur in Patre est paternitas & substantia, eo quo nos intelligimus modo; quando Pater generat, quodnam est suppositum? paternitas, an substantia, an utrumque?

Quod Pater communicat, est substantia, nec vero habet communem cum Filio substantiam, sed communicat per proprietatem, paternam scilicet: hæc enim est Filii, estque principium, non ipsa communis tribus.

Quod Filio communicatur est substantia; cum in persona Patris, ut dictum est, non sit nisi substantia hæc & paternitas: non communicatur ergo subjectum ut proprietas: & quia suppositum & substantia idem sunt, sequitur ut si Pater communicat cum Filio, non communicet nisi per communem hanc substantiam.

Id quidem ita diximus, quoniam substantia, quæ communis est Patri cum Filio, quæ una & eadem numero est, dividitur secundum nostram intelligentiam in Patre & Filio & Spiritu sancto: & propterea quandoque dicitur a nobis substantia Patris, substantia Filii, substantia Spiritus sancti; & intelligimus hac voce propriam cujusque hypostasim. Quid ergo colligitur? ne moreris conclusionem inferre.

Ex his collegi contrarium quid omnibus quæ dixisti; quod substantia dividatur in tribus personis. Sequeretur ergo, ut substantia Patris, quæ communicatur Filio & Spiritui sancto, communicaretur ratione non re, quod absurdissimum est; etenim dicimus substantiam realiter communicari, Patrique & Filio & Spiritui sancto communem esse: & si persona quæque non haberet esse nisi ratione, sequeretur personas esse ratione distinctas.

Non dixi, personas esse ratione distinctas: sed unamquamque personam intelligi una cum substantia. Propterea distinguentes illas, substantiam ipsam mente concipimus: quo quidem modo

A ὑμεῖς διαφοράν τινα ἢ διάκρισιν μεταξὺ τῆς οὐσίας;

Ποιοῦμεν.

Τίς ἐστὶ κατ' ἐπίνοιαν, ἢ πραγματική;

Κατ' ἐπίνοιαν μὲν ἡμετέραν ἡ διάκρισις θεωρεῖται ἐν τοῖς προσώποις, οὐ πρὸς ἄλληλα, ἀλλὰ πραγματικῶς ἑκάστη ὑπόστασις.

Διακρίνεται ἐπινοίᾳ ἀλλήλων τὰ θεῖα πρόσωπα, πραγματικῶς δὲ ὑφίσταται διὰ τῶν ἰδιωμάτων.

Ταῦτα τὰ ἰδιώματά εἰσι ταυτὰ τῷ προσώπῳ;

Κατὰ τὸ πρᾶγμα καὶ κατὰ τὸ ὑποκείμενον ταυτά εἰσι, διακρίνονται δὲ ἀλλήλων κατὰ τὴν

B θεωρίαν.

Ἐν τῷ πατρί ἐστιν ἡ πατρότης καὶ ἡ οὐσία οὖσα κοινὴ τοῖς προσώποις· τὸ πρόσωπον τοῦ πατρός οὐ διακρίνεται ἀπό τῆς πατρότητος, οὔτε ἀπὸ τῆς οὐσίας, εἰ μὴ κατ' ἐπίνοιαν· διακρίνεται δὲ τῶν ἄλλων προσώπων πραγματικῶς. ἐπειδὴ τοίνυν ἐν τῷ πατρί ἐστιν ἡ πατρότης καὶ ἡ οὐσία καθ' ὃν τρόπον ἡμεῖς νοοῦμεν, ἡνίκα ὁ πατὴρ γεννᾷ, τί ἐστι τὸ ὑποκείμενον; ἡ πατρότης, ἢ οὐσία, ἢ ἑκάτερον;

Τὸ κοινωνούμενον τῷ πατρί ἐστιν ἡ οὐσία. οὐ κοινωνεῖ δὲ τῷ υἱῷ κατὰ τὴν αὐτὴν οὐσίαν, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἑαυτοῦ ἰδίωμα, τὸ πατρικὸν δη-

C λονότι· τοῦτο γάρ ἐστιν υἱοῦ, καὶ ἔστιν ἀρχὴ οὐκ αὐτὴ κοινὴ τῶν τριῶν οὖσα.

Τὸ κοινωνούμενον τῷ υἱῷ ἐστιν ἡ οὐσία. ἐπειδὴ ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ πατρὸς, ὡς εἴρηται, οὐκ ἔστιν εἰ μὴ αὕτη ἡ οὐσία καὶ ἡ πατρότης. οὐ τοίνυν κοινωνεῖται ὡς ἰδιότης τὸ ὑποκείμενον. [ἐπειδὴ τὸ ὑποκείμενον καὶ ἡ οὐσία ἕν εἰσιν. ἕπεται εἰ ὁ πατὴρ κοινωνεῖ τῷ υἱῷ, οὐ κοινωνεῖ εἰ μὴ κατὰ τὴν κοινὴν ταύτην οὐσίαν.

Τοῦτο μὲν οὕτως εἴπομεν, ὅτι ἡ κοινὴ οὐσία, ἣ κοινωνεῖ ὁ πατὴρ τῷ υἱῷ, ἥτις ἐστὶ καὶ ἡ αὐτὴ τῷ ἀριθμῷ, μερίζεται κατ' ἐπίνοιαν ἡμετέραν ἐν πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι. καὶ

D διὰ τοῦτο λέγεται παρ' ἡμῶν ἔστιν ὅτε καὶ ἡ οὐσία τοῦ πατρός, ἡ οὐσία τοῦ υἱοῦ, καὶ ἡ οὐσία τοῦ ἁγίου πνεύματος· νοούντων ἡμῶν διά τοῦ ὀνόματος τὴν ἰδίαν ἑκάστου ὑπόστασιν. τί οὖν ἐστι τὸ συναγόμενον; ἐλθὲ πρὸς τὸ συμπέρασμα τάχιον.

Ἐκ τούτων συνῆξα ἐναντίον τι ὂν κατὰ πάντα ὧν εἴρηκας, ὅτι ἤδη ἡ οὐσία μερίζεται ἐν τρισὶ προσώποις. εἵπετο οὖν, ὅτι ἡ οὐσία τοῦ πατρὸς, ἥτις κοινωνεῖται τῷ υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, ἐκοινωνήθη ἂν κατ' ἐπίνοιαν καὶ οὐ κατὰ πρᾶγμα· τοῦτο δὲ ἀτοπώτατον, ἐπειδὴ λέ-

E γομεν ὅτι ἡ οὐσία μεταδίδοται πραγματικῶς, καὶ κοινωνεῖ ἡ οὐσία τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι. ἐπειδὴ εἰ ἕκαστον πρόσωπον οὐκ ἔχει τὸ εἶναι εἰ μὴ δι' * αἰτίας, εἵπετο ἂν τὰ πρόσωπα κατ' ἐπίνοιαν εἶναι διῃρημένα. * ἴσ. δι' ἐπινοίας,

Οὐκ εἶπον ὅτι τὰ πρόσωπα κατ' ἐπίνοιαν διῃρημένα εἰσὶν, ἀλλ' ὅτι συνεπινοεῖται τῇ οὐσίᾳ ἕκαστον τῶν προσώπων. διὰ τοῦτο διακρίνοντες ταῦτα, τὴν οὐσίαν αὐτὴν τῷ νῷ καταλαμβάνομεν.

δὶ

SESSIO XIX.

ANNO CHRISTI 1439.

volumus ostendere hypostasim Filii ex hypostasi Patris: atque ita constituimus divinas personas, non quod & ipsæ personæ ratione distinguantur; id enim plane non diximus.

Neque ipsi dicimus.

Quærimus, quomodo intelligitis vos quando dicimus, substantiam, substantiam Patris & Filii & Spiritus sancti?

Nonne dixi vobis, substantiam in divinis accipi a nostris pro essentia, pro entitate, pro subsistentia, ut tres substantiæ non sint? etsi fatemur tres hypostases, tres personas realiter inter se distinctas, in hoc tamen unum sunt, unus Deus, unus creator: persona constat ex divina substantia & proprietate; & propterea nihil aliud est, quam substantia & proprietas: & hæc unum re sunt, substantia & proprietas: & secundum proprietatem quidem distinguuntur realiter inter se personæ, sunt enim ad aliquid; at vero secundum substantiam sunt unum, & unus Deus.

Quarta jam hora elapsa est; quare de his in præsentia satis: Sabbato vero rursum conveniemus.

A δι' οὗ τρόπου βουλόμεθα δεῖξαι τὴν ὑπόστασιν τοῦ υἱοῦ ἐκ τῆς ὑποστάσεως τοῦ πατρὸς, καὶ οὕτω συνιστῶμεν τὰ θεῖα πρόσωπα, οὐχ ὅτι καὶ αὐτὰ τὰ πρόσωπα κατ' ἐπίνοιαν διακρίνονται· τοῦτο γὰρ οὐδαμῶς εἴπομεν.

Οὐδὲ ἡμεῖς λέγομεν.

Ερωτῶμεν, πῶς νοεῖτε ὑμεῖς ὅταν λέγωμεν οὐσίαν, οὐσίαν πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος;

Οὐκ εἶπον ὑμῖν, ὅτι οἱ ἡμέτεροι λαμβάνουσιν ἐπὶ τῶν θείων τὴν οὐσίαν ἀντὶ τῆς οὐσίας, ἀντὶ τῆς ὀντότητος, ἀντὶ τῆς ὑπάρξεως, * ὡς εἶεν τρεῖς οὐσίαις εἰ καὶ λέγομεν τρεῖς ὑποστάσεις, τρία πρόσωπα, πραγματικῶς διακεκριμένα ἀλλήλοις, ἀλλ' ἐνταῦθά εἰσιν ἓν, εἷς Θεὸς, B εἷς δημιουργός. τὸ πρόσωπον συνίσταται ἐκ τῆς θείας οὐσίας καὶ ἰδιότητος· καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲν πλέον ἐστὶν ὅτι μὴ οὐσία καὶ ἰδιότης. καὶ ταῦτά εἰσιν ἓν κατὰ τὸ πρᾶγμα ἡ οὐσία καὶ ἰδιότης. κατὰ δὲ τὴν ἰδιότητα τὰ πρόσωπα ἀλλήλων διακρίνονται πραγματικῶς, ἐπειδή εἰσι πρός τι, καὶ κατὰ τὴν οὐσίαν εἰσὶν ἓν καὶ εἷς Θεός.

* ἴσ. ὡς

Τετάρτη ὥρα παρῆλθεν ἤδη, καὶ ἀκροατῶς ἔχει τὰ εἰρημένα· κατὰ δὲ τὸ σάββατον πάλιν συνελευσόμεθα.

SESSIO XX.

Sabbato, die mensis Martii septimo, celebrata est.

ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ κ'.

C Μαρτίου μηνὸς ἑβδόμῃ τῷ σαββάτῳ, ἐγένετο.

VOlebamus quidem prius dicta accuratius examinare, & usque ad finem perquirere quid ex quoque sequeretur: sed quoniam locum quemdam magni Basilii secundo jam & tertio protulistis, qui favere videtur vestro dogmati, age illum in præsenti examinemus, si & vobis placet, dictorum disquisitione in posterum dilata. Recitetur ergo locus iste, si lubet, ut videamus utrique, quid sibi velit. Basilii magni ex libris, quibus confutavit Eunomium: Cur enim necesse est, si dignitate & ordine tertius est Spiritus, tertium quoque ipsum esse natura? dignitate namque secundum esse a Filio, cum habeat esse ab ipso, atque ab ipso accipiat, & annunciet nobis, & omnino ab illa dependeat causa, sermo pietatis tradit. Liber iste reperitur etiam apud nos, ita depravatum habens atque corruptum hunc locum, ut vos protulistis. Sunt enim Constantinopoli quatuor aut quinque codices, in quibus dictum hoc ita legitur: qui vero integri sunt, & habent verba incorrupta ac sensum, ad mille: quibus propter antiquitatem & copiam fides habenda est, cum plane congruentem menti doctoris sensum contineant. Videtur ergo, quod manifeste passum est sacrum symbolum, passus idem esse hic liber occulta manu a defensoribus dogmatis: & additamentum accepisse valde contrarium, & nulla ratione conveniens cum sensu magni Basilii. Et primum inspicite nostrum

ΕΒουλόμεθα μὲν ἀκριβέστερον ἐξετάσαι τὰ πρότερον εἰρημένα, καὶ διὰ τέλους ἐπεξελθεῖν ἑκάστῳ ἐν αὐτῷ συμβαίνοντα. ἐπειδὴ δὲ δὶς ἤδη καὶ τρὶς προηνέγκατε χρῆσίν τινα τοῦ μεγάλου Βασιλείου, συνηγορεῖν δοκοῦσαν τῷ ὑμετέρῳ δόγματι, φέρε, ταύτην ἐξετάσωμεν κατὰ τὸ παρὸν, εἰ καὶ ὑμῖν συνδοκεῖ, τὴν τῶν εἰρημένων ἀνάθεσιν εἰς τὸν ἐπιόντα καιρὸν ὑπερθέμενοι. ἀναγνωσθήτω τοίνυν ἡ χρῆσις αὕτη εἰ βούλεσθε, ἵνα ἴδωμεν ἄμφω ὅ τι ποτὲ βούD λεται· τοῦ μεγάλου Βασιλείου ἐκ τῶν κατ' Ευνομίου ἀντιῤῥητικῶν· τίς γὰρ ἀνάγκη, εἰ τῷ ἀξιώματι καὶ τῇ τάξει τρίτον ὑπάρχει τὸ πνεῦμα, τρίτον εἶναι αὐτὸ καὶ τῇ φύσει; ἀξιώματι μὲν γὰρ δεύτερον τοῦ υἱοῦ, παρ' αὐτοῦ τὸ εἶναι ἔχον, καὶ παρ' αὐτοῦ λαμβάνων, καὶ ἀναγγέλλον ἡμῖν, καὶ ὅλως τῆς αἰτίας ἐκείνης ἐξημμένον παραδίδωσιν ὁ τῆς εὐσεβείας λόγος. τοῦτο τὸ βιβλίον εὑρίσκεται μὲν καὶ παρ' ἡμῖν νενοθευμένον οὕτω τε καὶ διεφθαρμένον εἰς τὴν ῥῆσιν ταύτην, ὡς ὑμεῖς προηνέγκατε. εἰσὶ γὰρ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει τέσσαρα ἢ πέντε βιβλία τὸν ὅμοιον τρόπον ἔχοντα, τὰ δὲ ὑγιῆ καὶ ἀδιάE φθορον ἔχοντα τὴν λέξιν καὶ τὴν διάνοιαν, ἐγγὺς τῶν χιλίων εἰσὶ, τῇ τε ἀρχαιότητι καὶ τῷ πλήθει τὸ πιστὸν ἔχοντα, καὶ τὴν ἀκολουθίαν ἀκριβῶς ἀποσώζοντα πρὸς τὴν τοῦ διδασκάλου ἔννοιαν. φαίνεται τοίνυν ὥσπερ τὸ ἅγιον σύμβολον ἔπαθε φανερῶς, οὕτω καὶ ἡ βίβλος αὕτη πέπονθε κρυφίᾳ χειρὶ παρὰ τῶν τὸ δόγμα φρονούντων, καὶ προσθήκην ἐδέξατο, πολὺ μὲν τὸ ἐναν-

ANNO CHRISTI 1439.

SESSIO XX.

ἐναντίον ἔχουσαν, πολὺ δὲ τὸ ἀσυνάρτητον A πρὸς τὴν διάνοιαν τοῦ μεγάλου Βασιλείου. πρῶτον * τεθεωρήκατε τὴν παρ' ἡμῖν ἀρχαιοτάτην βίβλον, οὐδαμῶς ἔχουσαν τὴν προσθήκην ταύτην· ἔπειτα καὶ τὴν διάνοιαν, καὶ τὴν ἀκολουθίαν ἐξετάσωμεν τῶν ῥημάτων πρὸς τὸν σκοπὸν τῶν ὑπ' αὐτοῦ εἰρημένων.

*Al. πρῶτον θεωρήσατε.

Ἠκούσαμεν δύο τινὰ τῆς σῆς αἰδεσιμότητος λεγούσης· πρῶτον, ὅτι ἡδέως ἂν ἐπαρηκολουθήκεις τῇ ὕλῃ ἐκείνῃ, ἧς ἡψάμεθα ἐν τῇ προλαβούσῃ συναθροίσει. δεύτερον, ὅτι διὰ τὴν ἡμετέραν ἀπαίτησιν συγκαταβαίνεις ἐρχόμενος πρὸς αὐτὴν τοῦ Βασιλείου ῥῆσιν, τἆλλα ταμιευόμενος ἐπὶ τῶν ἐφεξῆς. ἐπὶ τούτῳ πολὺ B ἀρέσκομαι, ὥστε πρῶτον ἡμᾶς ἄρχεσθαι ἀπὸ τῶν μαρτυριῶν τῶν ἁγίων πατέρων· ἐπειδήπερ αἱ μαρτυρίαι ὅροι εἰσὶν, ἐφ' οἷς καὶ ἡμεῖς ἱστάναι ὀφείλομεν. μετὰ δὲ τὰς μαρτυρίας ἔσομαι παρεσκευασμένος καὶ ἕτοιμος ἀπόκρισιν δοῦναι πρὸς τὰ ζητήματα ὑμῶν. δεύτερον, ὅτι ἡ βίβλος αὕτη ἡ ἡμετέρα πάσχε τινὰ διαβολὴν διὰ τὴν προσθήκην, καθὸ καὶ ἐν ἄλλοις ἐγένετο περὶ τῆς ἐν τῷ συμβόλῳ προσθήκης. πρὸς οὖν ταύτην τὴν τοῦ συμβόλου προσθήκην φαμὲν, ὅτι οὕτω λαμπρῶς, οὕτως ἀναπεπτυμένως εἴρηται περὶ ταύτης παρὰ τοῦ αἰδεσιμωτάτου πατρὸς καὶ κυρίου μου ἐν ἄλλοις, ὥστε μηδένα ὑπολελεῖφθαι C λόγον καθαρώτερον ἐκείνων τῶν ἀποδείξεων τυγχάνοντα, καθ' ὃν τρόπον ἐν τούτῳ χωρίῳ εἴρηται. εἰ γὰρ ἀμφισβήτησίς τις ἔσται παρ' ὑμῖν, ἢ ὑπολέλειπται, πληρωθείσης ταύτης τῆς ὕλης ἐσόμεθα παρεσκευασμένοι ἀποκριθῆναι. πρὸς δὲ τὸ τοῦ Βασιλείου ῥητὸν κατὰ τὸ παρὸν ἀποκρινόμενοί φαμεν, ὅτι ἡ βίβλος αὕτη τῷ χρόνῳ τῷ παρεληλυθότι ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὧδε μετηνέχθη· καὶ ὁ κύριος Νικόλαος Δεκούσα τὴν βίβλον ἔφερε. ἔστι δὲ ἡ βίβλος ἐν μεμβράναις οὐκ ἐν βαμβακίνοις, οὕτως ὥστε κατὰ τὴν πολυετίαν τοσαύτης εἶναι τῆς ἀρχαιότητος, ὡς δοκεῖν πλειόνων εἶναι ἢ ἑξακοσίων ἐτῶν, καὶ D οὕτω διὰ πολλῶν ἐτῶν πρὸ τοῦ σχίσματος τούτου καὶ τῆς δευτέρας διαιρέσεως. ἔστιν οὖν ἡ βίβλος αὕτη τοσοῦτον ἐστιγμένη, τοσοῦτον διωρθωμένη, τοσοῦτον ἄριστα τεταγμένη, ὥστε μηδεμίαν ἐν ταύτῃ ὑφορᾶσθαι φθοράν. λέγω τοίνυν, ὅτι κακία τις καὶ φθορὰ οὐ δύναται προσενεχθῆναι ταύτῃ τῇ βίβλῳ· πρῶτον, ὅτι οὐδὲν παρὰ Λατίνοις ἐθεωρήθη, πλὴν εἰ μὴ κατὰ τὸ παρόν· θεωρηθήτω τοίνυν αὕτη καὶ ἐξετασθήτω, εἰ ἔστιν ἐν αὐτῇ ξύσματι, ἢ φθορὰ, ἢ ἐπίθεσις χειρῶν. δεύτερον, ἐπειδήπερ ὁ λόγος ταυτησὶ τῆς προσθήκης, περὶ ἧς λέγετε, οὐ φαίνεται δύνασθαι ἀπονεμηθῆναι Λατίνοις. ὁ δὲ λόγος, ὅτι μέχρι τῆς παρούσης, ὡσανεὶ μετὰ συγγνώμης λέγοιμι, ἀπὸ τῶν ὑμετέρων ἀρχαιοτάτων συνόδων φαίνεται φανερὸν, ὅτι ἡ κακία αὕτη τοῦ διαφθείρειν τὰς βίβλους, καὶ ἀφαιρεῖν ἀπὸ τῶν βίβλων, ἅ τινα ἐποίουν οἱ τῇ πίστει μαχόμενοι, ἐν ἐκείνοις τοῖς μέρεσιν ἐφωράθη. ἀναγινώσκεται γὰρ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἐπιστολῇ, ἣν ὁ μακάριος Κύριλλος πρὸς Ἰωάννην Ἀντιοχείας ἔγραψεν, ἧς ἡ ἀρχή· Εὐφραινέσθωσαν οἱ

vetustissimum librum, qui nullum tale habet additamentum: deinde sensum & connexionem verborum examinemus ad scopum dictorum ejus.

Audivimus duo quædam ex tua reverentia: primum, libenter te fuisse continuaturum sermonem de materia illa, quam proxima sessione attigimus: alterum, petitioni nostræ benigne assentientem velle te ad Basilii dictum devenire, reliquis in aliud tempus reservatis. Hoc ego sane vehementer probo, ordiri nos scilicet a testimoniis sanctorum patrum: quandoquidem testimonia sunt fines, intra quos stare nos quoque debemus: post testimonia promptus paratusque ero ad respondendum vestris objectionibus. Dixisti deinde, nostrum hunc codicem pati calumniam quamdam propter additamentum; sicut alibi etiam factum est, in symbolo scilicet, cui apposita est additio. Ad hoc de symbolo dicimus; adeo luculenter, adeo perspicue disputatum esse alias a reverendissimo patre & domino meo, ut nihil dici possit dilucidius illis demonstrationibus, quæ ad hoc argumentum sunt allatæ: quod si qua apud vos erit, aut relicta est dubitatio, absoluta proposita materia parati erimus ad respondendum. Ad Basilii vero dictum respondentes in præsentia dicimus, librum hunc nuper fuisse a domino Nicolao de Cusa Constantinopoli huc delatum: esse autem ex membranis, non bambacinis foliis; adeoque annosæ antiquitatis, ut videatur plusquam sexcentos habere annos, hoc est multos ante annos, quam schisma hoc oriretur, & secundum dissidium. Porro autem liber tam bene est interpunctus, tam emendatus atque optime dispositus, ut nullam corruptelæ suspicionem injiciat. Dico igitur, nullam huic libro depravationem posse adscribi: primo, quia nunquam a Latinis est visus, nisi in præsenti; perspiciatur ergo, diligentique indagatione quæratur, an ulla in eo rasura, sive depravatio, vel manus adjectio deprehendatur. Secundo, quoniam additamenti hujus, de quo vos loquimini, genus non videtur posse tribui Latinis: ratio est, quia usque ad hoc tempus, pace vestra dixerim, constat ex vestris antiquissimis conciliis, vitium hoc depravandi libros, & expungendi e libris, quæ sane fiebant ab hostibus fidei, deprehensum esse in illis partibus. Leguntur enim in illa epistola quam beatus Cyrillus scripsit ad Joannem Antiochenum, quæ incipit: Lætentur cœli: ad finem ejusdem epistolæ, quam & universa Chalcedonensis suscepit synodus, hæc verba: Nam si quis ex iis qui recta solent pervertere, voces meas immutat ad placitum, non miretur hoc tua sanctitas; cum sciat omnes etiam hæreticos ex divinitus inspirata scriptura colligere sui erroris

Ioan

Conc. Eph. part. 3.

SESSIO XX.

ANNO CHRISTI 1439

ritoris occasiones; ea quæ per Spiritum sanctum recte dicta sunt, pravis suis intelligentiis corrumpendo, & reliqua: ubi etiam apponit exemplum de Athanasio, ostendens epistolam Athanasii ad Epictetum fuisse corruptam. Hac de re idem beatus Cyrillus in epistola ad Acacium, quæ inscribitur, Mutua salutatio: ad finem ita disserit: Si vero proferantur ab aliquo tanquam a me scripta quædam, quod pœnitentia ductus retractaverim, quæ acta sunt Ephesi, derideatur: & hoc: sumus enim Dei beneficio sana mente, & nequaquam a recta ratione discedimus. Ex quibus verbis manifeste habetis, Cyrillum semper in eadem sententia fuisse, quam habuit in tertia synodo. In hac ipsa epistola de episcopo quodam Emiseno fit mentio, qui obtulit Cyrillo epistolam Athanasii ad Epictetum corruptam; & quæsivit de Cyrillo ipso, an juxta illam epistolam idem crederet quod Athanasius: beatus vero Cyrillus ita respondit: Si epistolam Athanasii ad Epictetum sinceram habes & non vitiatam, idem plane atque Athanasius sentio. Contulit eam cum exemplari, quod Cyrillus asservabat, comperitque omnino dissimilem epistolam epistolæ Athanasii: & nusquam in oriente toto reperta est epistola Athanasii integra, & incorrupta præter unam, quæ penes Cyrillum erat; ex qua Emisenus suam emendavit, transmisitque emendatam ad Joannem Antiochenum. Nunc ergo non videtur a ratione alienum, aut minus verisimile, primos illos stante disjunctione ac dissidio, ut sane contigisse credendum est, assumentes pro causa dissensionis hoc processionis caput; quod alioquin ab initio nostræ fidei usque ad illud tempus in confesso erat; studiose incubuisse ad immutandum hunc locum Basilii. Quare probabiliter creditur, librum hunc a Spiritu sancto fuisse conservatum in ipsa urbe Constantinopoli, ne incideret in manus auctorum dissidii. Sequitur ergo ex dictis, nulla ratione dici posse, hunc librum fuisse quoquomodo corruptum seu depravatum. Ad hæc quoniam & vos & nos convenimus ad inquirendam communiter, & intelligendam veritatem, debemus pro mutua benevolentia & animo ingenuo libros in communem usum proponere: & quoniam res magni momenti est, si quis apud vos habet Basilii codicem vetustissimum, proferat: tumque locum planius consideremus; deinde perspiciantur consequentia. Concluditur ergo Basilium hoc voluisse, ut probatur ex sequentibus, quæ in præsentia non dicimus, ne conqueramini.

Conc. Eph. part. 3. ep. 35.

Αὐρανοί· ἐν τῷ τέλει τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς, ἣν τινα καὶ προσεδέξατο πᾶσα ἡ ἐν Καλχηδόνι σύνοδος, οὕτω φησί· καὶ γὰρ εἴ τις τῶν εἰωθότων διαστρέφειν τὰ ὀρθὰ, τὰς ἐμὰς φωνὰς κατὰ ἀρέσκειαν μεταιτίθησι, μὴ θαυμαζέτω τοῦτο ἡ σὴ ἁγιότης, εἰδυῖα ὅτι καὶ πάντες οἱ αἱρετικοὶ ἐκ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς τὰς τῆς ἑαυτῶν πλάνης συλλέγουσιν ἀφορμὰς, τὰ διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος ὀρθῶς εἰρημένα ταῖς ἑαυτῶν κακονοίαις παραφθείροντες, καὶ τὰ λοιπά. ἔνθα καὶ τίθησι παράδειγμα περὶ τοῦ Ἀθανασίου, ἀποδεικνὺς ὅτι ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Ἀθανασίου πρὸς Ἐπίκτητον ἐφθάρη. τοῦτο αὐτὸ καὶ ὁ μακάριος Κύριλλος γράφων πρὸς Ἀκάκιον ἐν τῇ ἐπιστολῇ, ἧς ἡ ἐπιγραφή· ἀμοιβαία προσηγορία· ἐν τῷ τέλει αὐτῆς οὑτωσὶ διαλέγεται. εἰ δὲ ὡς παρ' ἐμοῦ γραφέντα παρά τινων προφέρεται, ὅτι μετεμελήθην περὶ τούτων, ἃ ἐν τῇ Ἐφεσίων ἐπράξαμεν, γελασθήτω καὶ τοῦτο· ἐσμὲν γὰρ διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος καλοῦ νοὸς, ἀλλ' οὐδ' ἔξω τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἀγόμεθα. ἀφ' ὧν ῥηθέντων ἔχετε φανερῶς, ὡς ἀεὶ ὁ Κύριλλος ἦν τῆς αὐτῆς γνώμης καὶ ἐν τῇ τρίτῃ συνόδῳ, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐπιστολῇ εἰσάγει τινὰ Ἐμίσης ἐπίσκοπον, ὃς ἀνήνεγκε τῷ Κυρίλλῳ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ἀθανασίου πρὸς Ἐπίκτητον διεφθαρμένην, καὶ ἠρώτα αὐτὸν τὸν Κύριλλον, εἰ ἦν τῆς αὐτῆς πίστεως κατὰ τὴν ἐπιστολὴν ἐκείνην τῷ Ἀθανασίῳ. ὁ δὲ μακάριος Κύριλλος οὕτως ἀπεκρίθη· εἰ εἶχες τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ἀθανασίου πρὸς Ἐπίκτητον ἀκεραίαν καὶ οὐ διεφθαρμένην, τῆς αὐτῆς γνώμης εἰμὶ τῷ Ἀθανασίῳ. εἶδεν αὐτὴν μετὰ τῆς ἐπιστολῆς ἣν ἐταμιεύσατο ὁ Κύριλλος, καὶ ἐφάνη ὅτι ἡ ἐπιστολὴ παντάπασιν ἦν ἀπεοικυῖα τῇ ἐπιστολῇ τοῦ Ἀθανασίου. καὶ ἐν πάσῃ τῇ ἀνατολῇ οὐδαμοῦ εὑρέθη ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Ἀθανασίου ἀκεραία καὶ οὐ διεφθαρμένη πλὴν τῆς οὔσης παρὰ τῷ Κυρίλλῳ, ἣν ὁ Ἐμίσης διωρθώσατο κατὰ τὴν οὖσαν παρὰ τῷ Κυρίλλῳ, καὶ ἔπεμψεν ἐκείνην διωρθωμένην πρὸς Ἰωάννην Ἀντιοχείας. νῦν οὖν οὐ φαίνεται ἄλογον οὐδὲ ἀπεοικὸς, ὥστε μενούσης τῆς διαφορᾶς ἢ τῆς διαστάσεως, τοὺς πρώτους ἐκείνους, καθὼς καὶ λογιστέον ἐστὶ τοῦτο, προσλαμβάνοντας τὴν αἰτίαν τῆς διαιρέσεως ἀπὸ τοῦ μέρους τούτου τῆς ἐκπορεύσεως, ἥπερ ἦν ὅμως ἐξ ἀρχῆς τῆς ἡμετέρας πίστεως μέχρι τοῦ τότε καιροῦ, ἐκεῖνο ἐσπουδακέναι, καὶ μεταβαλεῖν τὰ ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ τοῦ Βασιλείου. ὅθεν πιθανῶς πιστεύεται, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐταμιεύσατο τήνδε τὴν βίβλον ἐν αὐτῇ τῇ πόλει τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὥστε μὴ ταύτην εὑρεθῆναι παρὰ τῶν αἰτίων τῆς διαστάσεως. ὅθεν ἐκ τῶν εἰρημένων οὐδεὶς ἕπεται λόγος γεγονέναι τινὰ κακίαν ἢ διαφθορὰν ἐν ταύτῃ τῇ βίβλῳ. πρὸς τούτοις ἐπειδὴ καὶ ὑμεῖς καὶ ἡμεῖς συνήλθομεν ἐφ' ᾧ συνδιασκέψασθαι καὶ νοῆσαι τὴν ἀλήθειαν, ἐκ τῆς πρὸς ἀλλήλους ἀγάπης καὶ τῆς καλῆς διανοίας ὀφείλομεν ἀλλήλοις κοινωνεῖν τὰ βιβλία. ἐπειδὴ δὲ τὸ πρᾶγμά ἐστι μεγάλης ὁλκῆς, εἴ τις παρ' ὑμῖν ἔχει τὴν βίβλον τοῦ Βασιλείου ἀρχαιοτάτην, προκομισά-

ANNO CHRISTI 1439.

SESSIO XX.

τω. καὶ τότε σαφῶς σκεψώμεθα· δεύτερον θεωρηθήτωσαν τὰ ἀκόλουθα. συμπεραίνεται τοίνυν, ὡς ὁ Βασίλειος ἠβουλήθη καὶ τοῦτο ἐκ τῶν ἑπομένων ταύτης, ἃ κατὰ τὸ παρὸν οὐ λέγομεν διὰ τὴν μέμψιν. A

Ἐφεσ.

Ὅτι μὲν καὶ παρ' ἡμῖν εὑρίσκεται τὸ βιβλίον τοῦτο παρηλλαγμένον, καὶ τὴν προσθήκην ταύτην ἔχον, ἣν ὑμεῖς προηνέγκατε, καὶ ἡμεῖς ὡμολογήσαμεν πρότερον· καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲν θαυμαστόν, εἰ ἐξ ἐκείνων τῶν εὑρισκομένων βιβλίων ἐνταῦθα μετεκομίσθη. φαίνεται δὲ μᾶλλον ἐκ τούτων, ὅτι ἡμεῖς προηνέγκαμεν τὴν προσθήκην ταύτην. εἰ γὰρ ἡμεῖς ἐποιήσαμεν, ἠδυνάμεθα ἂν ἀφανίσαι τὰ βιβλία, ὀλίγα ὄντα B καὶ εὐαρίθμητα. ἀλλ' ἁπλότητι χρώμενοι, καὶ τῇ ἀληθείᾳ θαῤῥοῦντες ἀφήκαμεν σώζεσθαι τὰς τὴν ἐναντίαν ἐχούσας βίβλους· ἐξ ὧν εἰκὸς μίαν εἶναι καὶ ταύτην ἐξενεχθεῖσαν ἐκεῖθεν ἐνταῦθα, γραφεῖσαν δὲ παρά τινων, οὓς εἰκὸς τὸ ὑμέτερον δόγμα φρονεῖν ἐν ἐκείνοις τοῖς μέρεσι· καὶ τοῦτο θαυμαστὸν οὐδέν, ἐπεὶ καὶ ἐνταῦθα πολλοὺς εἰκὸς τὸ ἡμέτερον δόγμα φρονεῖν, ἐπειδὴ οὕτω φρονοῦσιν ὡς οἱ πατέρες αὐτῶν. ὅτι δὲ πολλάκις ἐγένετο διαφθορὰ βιβλίων ἐν ἐκείνοις τοῖς μέρεσιν ὑπό τινων αἱρετικῶν καὶ καινότερα δόγματα εἰσαγόντων τῇ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ, καὶ τοῦτο ὁμολογοῦμεν, καὶ τὰς χρήσεις C ταύτας ἃς αὐτὸς παρήγαγες. ἀλλὰ παρ' ἡμῖν γινώσκεις ὡς ἐγένετο κατ' ἀρχὰς ἐν τοῖς καιροῖς τοῦ πάπα Ζωσίμου προκομιδὴ τῶν ἐν Νικαίᾳ πατέρων πρὸς τὴν ἐν Καρθαγένῃ σύνοδον. ἔγραψε γὰρ ὁ πάπας Ζώσιμος πρὸς τὴν ἐν Καρθαγένῃ σύνοδον, ὅτι ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος ἐν τοῖς ἰδίοις κανόσιν ἔδωκε τὴν ἔκκλητον τῆς οἰκουμένης τῷ πάπᾳ τῆς Ῥώμης· ἀπέστειλε καὶ κανόνα διαγορεύοντα περὶ τούτου, ὡς δῆθεν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου. τοῦτον τὸν κανόνα μὴ γνωρίσαντες οἱ τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου, οὐκ ἐδέξαντο ῥᾳδίως, ἀλλ' εἶπον ὅτι ἡμεῖς οὐδὲν τοιοῦτον ἔχομεν ἐν τοῖς κανόσι τῆς Νικαίας συνόδου· καὶ διὰ τοῦτο ζητήσωμεν τὰ αὐθεντικά, τουτέστι τὰ πρωτότυπα τῆς ἐν Νικαίᾳ D συνόδου παρὰ τῶν τῆς ἀνατολῆς ἀρχιερέων, ἤτοι τοῦ Ἀλεξανδρείας Κυρίλλου, καὶ τοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως μακαρίου Πρόκλου. ταῦτα τὰ αὐθεντικὰ ζητηθέντα δι' ἐπιστολῆς παρὰ τῶν εἰρημένων ἀρχιερέων, καὶ διαπεμφθέντα πρὸς αὐτῶν ἐν τῇ ἐν Καρθαγένῃ συνόδῳ, εὑρέθησαν οὐδαμῶς ἔχοντα τὸν κανόνα, ὃν ὁ πάπας προέφερε. καὶ διὰ τοῦτο ἔγραψαν αὐτῷ μὴ ζητεῖν αὐτῷ τὴν τοιαύτην ἔκκλητον, τὴν μὴ διδομένην παρὰ τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου. βλέπεις ὅτι ὁ πάπας ἐκεῖνος κανόνα προήγαγε μὴ ὄντα τῆς E συνόδου ὑπὲρ ἰδίου καὶ ταῦτα πρὸς τὴν σύνοδον γράφων ἐκείνης, τοιούτου μεγάλου πράγματος; θαυμαστὸν οὖν οὐδέν, εἰ καὶ παρ' ἡμῖν ὀλίγοι τινὲς διέφθειραν τὰ βιβλία, βουλόμενοι συνιστᾶν τὸ ἑαυτῶν θέλημα, ἢ τὴν καινοτομίαν τοῦ δόγματος. ὅμως ἐν τῇ χρήσει τοῦ μεγάλου Βασιλείου καὶ ἀρχαιότης καὶ τὸ πλῆθος τῶν παρ' ὑμῖν βιβλίων τὴν νίκην ἡμῖν δίδωσι, καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ ἐᾶσαι τὰς ὀλίγας καὶ διεφθαρμένας

Extare quoque apud nos hunc librum vitiatum hoc additamento quod vos protulistis, nos ipsi antea diximus: proinde mirum non est, si ex iis codicibus qui extant, unus huc fuit allatus: liquet autem potius ex his rei veritas, quoniam nos istud additamentum objecimus: nam si ipsi addidissemus, facile libros e medio tollere potuissemus, cum sint perpauci: sed simplicitate utentes, ac veritate confisi, extare permisimus libros, in quibus contraria legitur sententia: ex iis unum hunc esse putandum est, qui delatus est inde, ab aliquibus exscriptus, qui vestrum dogma in illis partibus secuti videntur: quod sane mirandum non est; nam & hic par est multos dogma nostrum amplecti: ita enim sentiunt, sicuti patres eorum. Quod vero sæpe corrupti fuerint libri in illis partibus a quibusdam hæreticis, & nova dogmata in Dei ecclesiam inferentibus, fatemur hoc etiam, & loca quæ citasti admittimus. Nosti tamen apud vos olim tempore papæ Zosimi productos fuisse Nicænos patres Carthaginensi synodo. Scripserat enim Zosimus papa ad concilium Carthaginense, Nicænam synodum per suos canones statuisse, ut universo orbi liceret appellare ad papam Romanum: miserat & canonem, quo id decernebatur, quasi Nicænæ synodi. Verum canonem illum non agnovit Carthaginense concilium, nec facile recepit, sed nihil se tale dixit habere in canonibus Nicænæ synodi: propterea velle petere authentica, hoc est prima exemplaria Nicænæ synodi ab episcopis orientalibus, scilicet a Cyrillo Alexandrino, & a beato * Proclo Constantinopolitano. Cum hæc authentica per epistolam ab iis quæsita, & missa essent ab orientalibus Carthaginensi concilio, non est inventus ille canon, quem papa protulit. Quocirca scripserunt ei, ne sibi jus illud appellationum postularet, quod non datur a synodo œcumenica. Vides a papa illo prolatum canonem, quem synodus illa non ediderat: idque scribente ad synodum de re tam gravi? minime ergo mirum est, apud nos etiam non defuisse paucos, qui libros adulteraverint, dum vellent suam opinionem, seu dogmatis novitatem confirmare. In sententia tamen magni Basilii librorum nostrorum vetustas & copia dat nobis victoriam: & hoc ipsum, quod paucos & corruptos libros extare, & nequaquam exterminare voluerimus, cum tamen propter eorum paucitatem id fieri posset, arguit nos veritati confidentes & reliquis patris nostri Basilii vocibus, permisisse eam sententiam ita legi in libris, ut scripta est a primis auctoribus: non est ergo nostrorum proprium libros corrumpere.

Ephes.

Carthag. 6.

* Attico dicendum fuerat, non Proclo

SESSIO XX.

Lectus deinde est in nostro codice tertius contra Eunomium magni Basilii sermo. Post modum Ephesius subdidit: In hac parte primum criminatus Eunomium magnus Basilius ut temerarium, novitatumque inventorem, & tribuentem sanctis quæ ab ipsis dicta non sunt: postea concedit ex suppositione, Spiritum sanctum, etsi tertius est ordine ac dignitate, non tamen necesse esse natura quoque tertium videri: hoc enim subinde infert. Itaque impugnat hoc modo. Confutat Eunomium asserentem se tenere doctrinam patrum, cum eam contemneret, Qui vero, inquit, sint illi sancti, & ubi doctrinam hanc tradiderint, non dicit. Fuitne unquam homo tam audax, divinorum dogmatum novitatem inducens? In his Basilius magnus aperte negat, & nulla ratione concedit esse doctrinam sanctorum asserere, tertium esse ordine & dignitate Spiritum sanctum; deinde concedendo hoc ex suppositione subjungit ita rursum per quasi concessa insurgens: Cur enim necesse est, etiamsi tertius sit ordine & dignitate Spiritus sanctus, ut natura quoque sit tertius? nam esse a Filio dignitate secundum, tradit fortasse pietatis sermo. Sic enim habet noster codex tantæ vetustatis, ut vos videtis; & hoc sane cum prius dictis congruit. Etenim qui tertium esse ordine & dignitate Spiritum sanctum omnino negaverat, & hanc non esse patrum doctrinam existimaverat, sed ex suppositione illud concesserat, quomodo poterat causam reddere ac dicere, propterea Spiritum sanctum esse a Filio, secundum quod ab ipso accipiat, & esse ab ipso habeat? quod antea nolebat ascribere aliis auctoribus, quomodo ejus nunc ipse futurus erat magister? Itaque additamentum hoc neque cum antecedentibus, neque cum scopo Basilii magni cohæret: hoc vero magis cohæret quod legitur in nostro codice; quod cum apposita dictione, Fortasse, dat hoc per quandam non absolutam concessionem; & infra subdit; ut sane etiam id concedamus: nec non post exempla angelorum habemus hæc verba in nostro codice: sed nescio an sint etiam in vestro: nam & hic cum dubitatione & non absoluta concessione loqui videtur; Quod etsi tertius est dignitate & ordine, &c. ita quippe scriptum est in libro. Quomodo igitur Basilius magnus protulit hæc, qui non absolute concessit, tertium esse a Patre Spiritum sanctum, & secundum a Filio? dum enim ex sua locutus est sententia, id prorsus rejecit, & alienum censuit a doctrina sanctorum Patrum. Quod vero Basilius magnus non ita senserit, neque crediderit Spiritum ex Filio procedere, & ex ipso accipere suum esse, testis erit nobis non alius, sed * ipse sibi, scribens in epistola ad Gregorium fratrem, quomodo differat substantia & hypostasis, hoc pacto, (ex dicto autem quod recitabitur: manifeste patebit magni Ba-

* ipsemet.

A βίβλους, καὶ μηδαμῶς ἀφανίσαι ταύτας, καί τοίγε δυνατὸν ὂν διὰ τὴν ὀλιγότητα, φαίνεται ὅτι θαῤῥοῦντες τῇ ἀληθείᾳ καὶ ταῖς ἑτέραις φωναῖς τοῦ πάχος ἡμῶν βασιλείου ταύτην εἰάσαμεν οὕτω κεῖσθαι ἐν τοῖς βιβλίοις, ὡς ἔγραψαν ἐξ ἀρχῆς οἱ γράψαντες. οὐκ ἄρα τὸ παρ' ἡμῖν ἴδιον τὸ διαφθείρειν τὰς βίβλους. μετὰ τοῦτο ἀνεγνώσθη ὁ κατ' Εὐνομίου τρίτος λόγος τοῦ μεγάλου βασιλείου ἐν ἡμετέρῳ βιβλίῳ, μεθ' ὃν ἐπήγαγε ταῦτα ὁ Ἐφέσου· ἐν τούτῳ τῷ μέρει πρῶτον αἰτιασάμενος τὸν Εὐνόμιον ὁ μέγας Βασίλειος, ὡς τολμηρόν τε καὶ καινοτόμον, καὶ ἀνατιθέντα τὰ μὴ παρ' αὐτῶν εἰρημένα,
B μετὰ ταῦτα συγχωρεῖ καθ' ὑπόθεσιν, ὅτι εἰ τρίτον ἐστὶ τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλ' οὐκ ἐξ ἀνάγκης καὶ τρίτον τῇ φύσει φαίνεται. τοῦτο γὰρ ἐφεξῆς ἐπάγει. ἡ μὲν οὖν ἔνστασις οὕτως ἔχει. τὸν Εὐνόμιον ἀνατρέπει λέγοντα τὴν τῶν ἁγίων φυλάσσειν διδασκαλίαν, ἀτιμάζοντα δὲ τὴν τῶν ἁγίων διδασκαλίαν, τίνες δὲ οἱ ἅγιοι, καὶ ἐν ποίοις λόγοις τὴν διδασκαλίαν πεποίηνται, οὐ φησίν. ἆρα γέγονεν οὕτω τολμηρὸς ἄνθρωπος τὰς τῶν θείων δογμάτων καινοτομίας εἰσηγούμενος; ἐν τούτοις ὁ μέγας βασίλειος φαίνεται καθαρῶς μηδ' ὅλως παραδεχόμενος, μηδὲ τῶν ἁγίων διδασκαλίαν
C ἡγούμενος, τὸ τρίτον εἶναι τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. μετὰ δὲ ταῦτα τοῦτο συγχωρῶν καθ' ὑπόθεσιν, ἐπιφέρει κατὰ τὴν ἀντιπαράστασιν οὕτω· τίς γὰρ ἀνάγκη, εἰ καὶ τῷ ἀξιώματι καὶ τῇ τάξει τρίτον ὑπάρχει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τρίτον εἶναι αὐτὸ καὶ τῇ φύσει; ἀξιώματι γὰρ δευτερεύειν τοῦ υἱοῦ, ὁ τῆς εὐσεβείας ἴσως παραδίδωσι λόγος· οὕτω γὰρ ὑμέτερον ἔχει βιβλίον οὕτως ἀρχαιότατον ὡς ὑμεῖς βλέπετε· καὶ τοῦτο σύμφωνον τοῖς προειρημένοις ἐστίν. ἐπειδὴ γὰρ οὐδ' ὅλως κατεδέξατο τὸ τρίτον εἶναι τῷ ἀξιώματι καὶ τῇ τάξει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐδὲ τῶν ἁγίων διδασκαλίαν
D ἐνόμισεν, ἀλλὰ καθ' ὑπόθεσιν τοῦτο δέδωκε, πῶς ἔμελλεν αἰτιολογεῖν καὶ λέγειν, ὅτι διὰ τοῦτο δεύτερόν ἐστι τοῦ υἱοῦ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅτι παρ' αὐτοῦ λαμβάνει καὶ παρ' αὐτοῦ τὸ εἶναι ἔχει; ὅπερ οὐ παρεδέξατο πρότερον τὰς αἰτίας ἀποδιδόναι, τούτου πῶς ἔμελλε διδάσκαλος εἶναι; ἀνακόλουθος ἄρα ἐστὶν ἡ προσθήκη καὶ τοῖς πρότερον εἰρημένοις, καὶ τῷ τοῦ μεγάλου βασιλείου σκοπῷ. τοῦτο δὲ μᾶλλον ἀκόλουθον, ὅπερ ἐν τῷ παρ' ἡμῖν βιβλίῳ κεῖται, ὅπερ μετὰ τῆς προσθήκης τοῦ, ἴσως, τοῦτο δίδωσι κατὰ
E συγχώρησιν· καὶ ἐφεξῆς ὑποκατιὼν, ἵν' ὅλως καὶ συγχωρήσωμεν, λέγει· καὶ ἔτι μετὰ τὸ τὰ παραδείγματα τῶν ἀγγέλων εἰπεῖν, οὕτως ἐν τῷ παρ' ἡμῖν βιβλίῳ λέγει· οὐκ οἶδα δὲ εἰ καὶ ἐν τῷ ὑμετέρῳ αὐτὸ κεῖται· καὶ ἐνταῦθα γὰρ μετὰ ἀμφιβολίας καὶ συγχωρήσεως φαίνεται, ὅτι εἰ καὶ τρίτον ὑπάρχει τῷ ἀξιώματι καὶ τῇ τάξει· οὕτω γὰρ ἐν τῷ βιβλίῳ κεῖται. πῶς οὖν ὁ μέγας Βασίλειος εἶπε ταῦτα, ὃς κατὰ συγχώρησιν ἔδωκε τρίτον εἶναι τοῦ πατρὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ τοῦ υἱοῦ δεύτερον; ἀφ' ἑαυτοῦ γὰρ τοῦτο καθάπαξ ἀπηγόρευσε, καὶ ἀλλό-

ANNO CHRISTI 1439.

ἀλλότριον τὴν τῶν ἁγίων πατέρων διδασκαλίας ἡγήσατο. ὅτι δὲ ταύτην τὴν διάνοιαν οὐκ εἶχεν ὁ μέγας Βασίλειος, οὐδὲ ἐφρόνει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι, καὶ ἐξ αὐτοῦ λαμβάνειν τὸ εἶναι, μάρτυς ἡμῖν οὐκ ἄλλος, * αὐτὸς ἑαυτοῦ, γράφων ἐν τῇ πρὸς τὸν ἀδελφὸν Γρηγόριον ἐπιστολῇ περὶ διαφορᾶς οὐσίας καὶ ὑποστάσεως ταύτῃ. ἐκ τοῦ ῥηθησομένου ῥητοῦ καθαρῶς ἀναφανήσεται ἡ τοῦ μεγάλου Βασιλείου διάνοια, καὶ ἥν τινα δόξαν εἶχε περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος. λέγει γὰρ οὕτως ἐν τῇ ῥηθείσῃ ἐπιστολῇ· ἐπειδὴ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀφ' οὗ πᾶσα ἐπὶ τὴν κτίσιν ἡ τῶν ἀγαθῶν χορηγία πηγάζει, τοῦ υἱοῦ μὲν ἤρτηται, ᾧ ἀδιαστάτως συγκαταλαμβάνεται, τῆς δὲ τοῦ πατρὸς αἰτίας ἐξημμένον ἔχει τὸ εἶναι, ὅθεν καὶ ἐκπορεύεται, τοῦτο γνωριστικὸν τῆς κατὰ τὴν ὑπόστασιν ἰδιότητος ἔχει, τὸ μετὰ τὸν υἱὸν καὶ σὺν αὐτῷ γνωρίζεσθαι, καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς ὑφεστάναι. ὁ δὲ υἱὸς ὁ τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον πνεῦμα δι' ἑαυτοῦ γνωρίζων καὶ μεθ' ἑαυτοῦ, μόνος μονογενῶς ἐκ τοῦ ἀγεννήτου πατρὸς ἐκλάμψας, οὐδεμίαν κατὰ τὸ ἰδιάζον τῶν γνωρισμάτων ἔχει τὴν κοινωνίαν πρὸς τὸν πατέρα, ἢ πρὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλὰ τοῖς εἰρημένοις σημείοις γνωρίζεται. ἐν τῷ ῥητῷ τούτῳ σαφῶς ὁ μέγας Βασίλειος ἐκ τοῦ πατρὸς μόνου δοξάζει εἶναι τὸ ἅγιον πνεῦμα. λέγει γὰρ οὕτως· τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ υἱοῦ μὲν ἤρτηται, τουτέστι μετὰ τὸν υἱὸν τέτακται. καὶ τούτου τὴν αἰτίαν ἀποδιδοὺς οὐκ εἶπεν, ἐξ αὐτοῦ ἐκπορεύεται, ἢ ἐξ αὐτοῦ τὸ εἶναι ἔχει, ὡς ἡ παρ' ὑμῶν χρῆσις βούλεται, ἀλλ' ὅτι σὺν αὐτῷ ἀδιαστάτως καταλαμβάνεται, ἐκ τοῦ πατρὸς προϊὸν δηλονότι. καὶ ἐφεξῆς ἐπάγει τῷ μερισμῷ σχήματι διαιρῶν τὸν λόγον· τῆς δὲ τοῦ πατρὸς αἰτίας ἐξημμένον ἔχει τὸ εἶναι, ὅθεν καὶ ἐκπορεύεται. βλέπεις τί ἐνταῦθα τῷ πατρὶ δίδωσι καὶ τῇ αὐτοῦ αἰτίᾳ τὸ ἐξημμένον εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον; οὐκ ἂν οὖν ἐν τῷ ῥητῷ τούτῳ ἐναντία εἶπεν ἂν ἑαυτῷ, ὁ γὰρ μερισμὸς οὐκ ἐᾷ τοῦτο καὶ τῷ υἱῷ δοθῆναι· δέδοται γὰρ ἐκείνῳ γνωριστικὸν σημεῖον, τὸ σὺν αὐτῷ ἀδιαστάτως καταλαμβάνεσθαι. πάλιν ἐφεξῆς φησίν· ὁ δὲ υἱὸς τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον πνεῦμα δι' ἑαυτοῦ καὶ μεθ' ἑαυτοῦ γνωρίζων. οὐκ εἶπεν· αὐτὸς προβάλλων, ἀλλὰ γνωρίζων τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον, τουτέστι, μεθ' ἑαυτοῦ φανερῶν. εἶτα φησί, μόνον μονογενῶς ἐκ τοῦ ἀγεννήτου φωτὸς ἐκλάμψαντα τὸν υἱὸν οὐδεμίαν ἔχειν κοινωνίαν κατὰ τὸ ἰδιάζον τῶν γνωρισμάτων πρὸς τὸν πατέρα. ἢ πρὸς τὸ πνεῦμα. οὐκ ἄρα οὐδεμίαν ἔχει πρὸς τὴν τοῦ πατρὸς προβολὴν κοινωνίαν, ἥτις ἰδίως τῷ πατρὶ ἀποδέδοται, ἀλλὰ τοῖς σημείοις, φησί, γνωρίζεται μόνοις τούτοις. καὶ οὐκ ἄλλοις, ὅτι μονογενῶς, ἐξέλαμψεν ἐκ τοῦ ἀγεννήτου πατρός, ὅτι μεθ' ἑαυτοῦ καὶ δι' ἑαυτοῦ γνωρίζει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. εἰ τοίνυν μόνοις τούτοις γνωρίζεται καὶ οὐκ ἄλλοις, οὐκ ἄρα κοινωνεῖ τῇ ἐκπορεύσει τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἥτις ἰδίως τῷ πατρὶ μόνῳ ἀποδέδοται.

rte ἀλλ' ος. H.

Πολλὰ εἴρηνται παρὰ σοῦ, πάτερ αἰδεσιμώ-

SESSIO XX.

filii mens, quidque sentiret ipse de sancti Spiritus processione:) sic enim ait in epistola citata: Quandoquidem Spiritus sanctus, a quo emanat in creaturam omnis bonorum largitio, pendet quidem ex Filio, quocum sine ulla disjunctione simul apprehenditur; a paterna vero causa suum habet esse dependens, unde & procedit; hypostaticæ suæ proprietatis notionem hanc habens, ut post Filium & cum ipso noscatur, & a Patre subsistat. Filius autem, qui per se ac secum notificat Spiritum ex Patre procedentem, & unus unigenitus ab ingenito Patre effulsit, nullam habet secundum propriam notionem cum Patre & Spiritu sancto communionem, sed notis jam dictis dignoscitur. In hoc dicto Basilius magnus aperte existimat, ex Patre solo esse Spiritum sanctum: sic enim ait: Spiritus sanctus pendet quidem ex Filio, hoc est; post Filium est collocatus & hujus causam reddens non dixit, Ex ipso procedit, aut esse habet ab ipso; quemadmodum locus, sicut vos legitis, habet: sed quoniam cum ipso sine ulla disjunctione apprehenditur, ex Patre scilicet procedens: dein partitionis figura utens subjungit: A paterna vero causa suum habeat esse dependens, unde & procedit. Vides ne ut Patri & causalitati ejus tribuat hic Spiritus sancti dependentiam? Certe in hoc dicto non dixisset secum pugnantia: namque partitio non sinit, Filio etiam hoc tribuit. Datum enim est illi notionis indicium, quod sine disjunctione cum ipso apprehendatur. Rursus ait postea; Filius autem, qui per se ac secum notificat Spiritum ex Patre procedentem; non dixit, Ipse producens, sed notificans procedentem ex Patre, hoc est, secum manifestans. Deinde, unum, inquit, unigenitum ex ingenito lumine Filium effulgentem nullam habere secundum propriam notionem cum Patre & Spiritu communionem: nulla ergo ratione communis est illi productio a Patre, quæ speciatim Patri ascribitur, sed hisce tantum, inquit, notis, & non aliis dignoscitur, quod solus effulsit unigenitus ex Patre ingenito: quod secum ac per se cognitum reddit Spiritum sanctum. Si ergo per hæc tantum & non alia dignoscitur, sequitur, ut illi non sit communis productio Spiritus sancti, quæ Patri soli peculiariter attributa est.

Ioan. Multa dicta sunt a te, pater reverendis-

dissime, quæ paucioribus fortasse comprehendi poterant: nam si ad rei veritatem pervenire volumus, quoniam veritas ipsa contenta est paucis, nihil aliud esse deberent sermones nostri, quam sanctorum sententiæ & testimonia. Itaque respondeo breviter ad duo, quæ de prolata dixisti sententia. Primum dixisti, librum hunc qui productus est; potuisse corrumpi illis temporibus ab aliquo, cui nostrum dogma placeret: hoc ergo ita refellitur: Nam eo tempore, quo exscriptus est liber iste, ut manifeste perspicitur ex insigni ejus vetustate, nulla erat inter Græcos & Latinos differentia. Deinde non dixi ego, patres hosce hujus temporis, aut qui paulo ante fuerunt, corrupisse hos libros, sed de auctoribus dissidii hujus loquimur. Nam quia videbant omnes tam Græcos quam Latinos ita sentire; uti per multa testimonia ex vestris libris excerpta demonstrabimus; nullam potiorem habuere viam ad suum hoc dogma stabiliendum, quam ut libros corrumperent, qui per id tempus habebantur de hac materia. Ad secundum vero dico: Protulisti Zosimum papam, ut quosdam Nicænæ synodi canones miserit Carthaginensi concilio: & vis inferre, Zosimum misisse corruptos canones, adjecto de appellationibus canone, qui non extat inter canones Nicænæ synodi: sed nullum nobis fide dignum & classicum produxisti testem de Zosimo, quod ita corruperit canones: cum ego tibi duo gravissima protulerim testimonia ex duabus sancti Cirilli epistolis: quarum altera recepta fuit ab universa Chalcedonensi synodo. Quare decorum sane foret, siqua hujusmodi proferre vis, non de tuo dicere, verum testimonia doctorum afferre. Debes enim valde bene meminisse, reverendissimum dominum sanctæ Sabinæ, qui præsens adest, protulisse vobis epistolam antiquissimam & maxime authenticum Julii papæ, Liberii papæ; utque beatus Athanasius in persecutione illa, quam passus est a synodo Antiochena, quæ illum damnaverat, scribens ad Felicem papam, & Marcum, & Julium, & Liberium: nam tempore Athanasii fuere hi quatuor pontifices: rogaverit eosdem pontifices, ut quoniam in Romana curia Nicænæ synodi acta sincera asservabantur, ad ipsum ea mitterent; quod per universum orientem ab Arianis insequentibus corrupta essent. Tunc pontifices illi responderunt Athanasio: habere se quidem in patriarchio Romano acta integra Græce & Latine, sigillis obsignata & subscriptionibus patrum Nicænorum: & magna veneratione servari a se acta & canones: sed nolle mittere ipsa prototypa, cum satis esset certa mitti capita, quæ tunc illi essent necessaria: propterea quod Athanasius ad sedem Romanam provocaverat ex Antiochena synodo: hæretici autem objiciebant, ex synodi Antiochenæ sententia non potuisse illum appellare sedem

A ταῦτα, ἅπερ ἴσως καὶ ἐλάττοσι λόγοις ἠδύναντο ἂν ῥηθῆναι. καὶ γὰρ εἰ θέλομεν ἐλθεῖν ἐπὶ τὴν τοῦ πράγματος ἀλήθειαν, ἐπειδὴ αὐτὴ ἡ ἀλήθεια ὀλίγοις ἀρκεῖται, οὐκ ἂν ὤφειλον οἱ ἡμέτεροι λόγοι ἄλλοι εἶναι, ἢ γνῶμαι καὶ μαρτυρίαι τῶν ἁγίων. οὕτω τοιγαροῦν ἀπολογούμενος διὰ βραχέων πρὸς ἃ εἴρηκας, πρὸς δύο ἅπερ προήνεγκας τῆς χρήσεως οὑτωσὶ ἀποκρίνομαι. πρῶτον εἶπες ὅτι ἡ προαχθεῖσα βίβλος αὕτη ἠδυνήθη διαφθαρῆναι κατὰ τοὺς χρόνους παρά τινος τῶν φρονούντων τὸ ἡμέτερον δόγμα. τοῦτο δὴ τὸν τρόπον τοῦτον ἀνατρέπεται· ἐπειδὴ τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, ἐν ᾧ βίβλος αὕτη ἐγρά-
B φη, ὡς φανερῶς ὁρᾶται ἀπὸ τῆς ἐπισημότητος τῆς βίβλου ταύτης, κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν οὐδεμία ἦν διαφορὰ μεταξὺ Γραικῶν καὶ Λατίνων. δεύτερον, οὐ λέγεται τοῦτο παρ' ἐμοῦ, ὡς οἱ πατέρες οὗτοι οἱ κατὰ τὸν παρόντα καιρὸν, ἢ οἱ πρὸ αὐτῶν ὀλίγον γενόμενοι ὤφειλον διαφθεῖραι ταύτας τὰς βίβλους, ἀλλὰ λέγομεν περὶ τῶν ἀρχηγῶν τῆς διαστάσεως ταύτης. ἐπειδὴ γὰρ ἑώρων πάντες οἵ τε Γραικοὶ καὶ Λατῖνοι κρατοῦντες τὸ φρόνημα, καθὼς ἀποδειχθήσεται παρὰ πολλῶν μαρτυριῶν δι' ὑμετέρων βίβλων, οὐκ ἔχον κρείττονα ὁδὸν τοῦ ἑαυτῶν τούτου δόγματος, ἢ τὸ διαφθεῖραι τὰς βίβλους ἐκεί-
C νας, τὰς κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον εὑρισκομένας περὶ ταύτην τὴν ὕλην. πρὸς δὲ τὸ δεύτερον λέγω οὕτως· προεκόμισας τὸν Ζώσιμον πάπαν, ὃς ἔπεμψε κανόνας τινὰς τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου πρὸς τὴν ἐν Καρθαγένῃ σύνοδον, βουλόμενος ἐπαγαγεῖν, ὡς ὁ Ζώσιμος ἔπεμψε κανόνας διεφθαρμένους, τιθεὶς κανόνα τινὰ περὶ τῆς ἐκκλήτου, ὃς οὐχ εὑρίσκεται ἐν τοῖς κανόσι τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου. ὅτι δὲ τὴν διαφθορὰν ταύτην ἐκεῖνος ὁ Ζώσιμος ἐποίησεν, οὐδεμίαν ἡμῖν ἀξιολόγου καὶ αὐθεντικοῦ μάρτυρος προε-
D κομίσω μαρτυρίαν. ἐγὼ δὲ προεκόμισα δύο μάρτυρας ἀξιολόγους ἐν δυσὶν ἐπιστολαῖς τοῦ ἁγίου Κυρίλλου, ὧν τὴν ἑτέραν προσεδέξατο ἡ ἐν Καλχηδόνι ἅπασα σύνοδος. ὅθεν σεμνὸν ἂν εἴη, εἰ τοιαῦτά τινα ἐπαγαγεῖν βούλει, μὴ λέγειν, παρὰ σαυτοῦ, ἀλλὰ προφέρειν μαρτυρίας τῶν διδασκάλων. ὀφείλεις γὰρ λίαν καλῶς μεμνῆσθαι, ὅτι ὁ αἰδεσιμώτατος κύριος τῆς ἁγίας Σαβίνης ὁ ἐνταῦθα προεκόμισεν ὑμῖν ἀρχαιοτάτην καὶ αὐθεντικωτάτην ἐπιστολὴν Ἰουλίου πάπα, Λιβερίου πάπα. καὶ ὅπως ὁ μακάριος Ἀθανάσιος ἐν τῷ διωγμῷ ἐκείνῳ, ὃν ὑπέσχετο παρὰ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου,
E ἥτις ἐκείνου κατεψηφίσατο, γράφων πρὸς Φήλικα πάπαν, καὶ Μάρκον, καὶ πρὸς Ἰούλιον, καὶ Λιβέριον, ἐπειδὴ οἱ τέσσαρες ἐγένοντο κατὰ τὸν καιρὸν Ἀθανασίου, ὁ αὐτὸς ἱκέτευσε τοὺς ἀρχιερεῖς τούτους, ὡς ἐπειδήπερ εἶχον τὰς πράξεις τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ἀκεραίας ἐν τῇ αὐλῇ τῇ Ῥωμαϊκῇ, ταύτας πρὸς αὐτὸν ἀποστείλωσιν, ἐπειδὴ ἐν πάσῃ τῇ ἑῴᾳ παρὰ τῶν Ἀρειανῶν τῶν ἐπικειμένων ἐφθάρησαν. τότε ἀντέγραψαν οἱ ἀρχιερεῖς ἐκεῖνοι τῷ Ἀθανασίῳ, ὡς εἶχον ἐν τῷ πατριαρχείῳ τῷ Ῥωμαϊκῷ τὰς πράξεις κατὰ τὸ ἀκέραιον Ῥωμαϊκῶς καὶ Ἑλληνικῶς, μετὰ σφρα-

ANNO CHRISTI 1439.

σφραγίδων καὶ ὑπογραφῶν τῶν γενομένων ἐν Νικαίᾳ πατέρων· καὶ ὅτι τὰς πράξεις καὶ τοὺς κανόνας ἐτήρουν μετὰ μεγάλης αἰδοῦς· καὶ ὡς οὐκ ἐβούλοντο πέμψαι τὰ πρωτότυπα· καὶ ὡς ἔμελλον πέμψειν τινὰ κεφάλαια τὰ τότε ὄντα ἀναγκαῖα ἐκείνῳ. διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ ἐξεκάλεσεν ὁ Ἀθανάσιος τὴν ἐν Ἀντιοχείᾳ σύνοδον εἰς τὸν Ῥωμαϊκὸν θρόνον, καὶ οἱ αἱρετικοὶ ἐπέφερον ἐκείνῳ, ὡς οὐκ ἠδύνατο εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν ἐκκαλέσαι τὴν ἀπόφασιν τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου· καὶ ὥστε δύνασθαι ἀποδεῖξαι διὰ τῶν κανόνων τῶν ἐν Νικαίᾳ, ὅτι δυνάμει * ἀρίσας ἐκείνας ἐκάλεσε, πέμπει ὁ Λιβέριος τῷ Ἀθανασίῳ τοὺς ἐν Νικαίᾳ συνόδου κανόνας, οἵτινες ἠριθμήθησαν ἐν Φερραρίᾳ, ἐν οἷς ἐστι κανὼν, ὡς ἡ ἔκκλητος ἦν τῇ Ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ· καὶ τοῦτο ὑπεραπελογήσατο τοῦ Ἀθανασίου. καὶ διὰ τοῦτο Ἰούλιος πάπας ἀποκρινόμενος τοῖς ἐν Ἀντιοχείᾳ ποιήσασι τὴν σύνοδον, λίαν δριμέως ἐπιλαμβάνεται ἐκείνων διὰ τὴν ἑαυτῶν θρασύτητα, ὡς ἐτόλμησαν * συναινέσαι χωρὶς συναινέσεως τῆς ἀποστολικῆς καθέδρας, δεικνύων αὐτοῖς ἀπὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, ὡς οὐδεμία ἔσται ποτὲ ἐστηριγμένη καὶ βεβαία σύνοδος, ἡ μὴ στηριχθεῖσα τῇ αὐθεντίᾳ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας. τίνα οὖν τρόπον λέγεις, ὡς ὁ Ζώσιμος ἔφθειρε κανόνα, καὶ ἔπεμψε μὴ πρότερον ὄντα ἐν τοῖς τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου κανόσι; λέγω οὖν ὡς οἱ ἐν Καρθαγένῃ ᾔδεσαν τοὺς κανόνας διεφθαρμένους εἶναι κατὰ πᾶσαν τὴν ἀνατολήν. καὶ εἰ ἐπέμφθησαν, πάντως ἐπέμφθησαν ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς, ἐπεὶ τοιαῦται τῶν ἁγίων πατέρων καὶ οὕτως ἐναργέσταται μαρτυρίαι, καὶ δυνάμεθα δεῖξαι τὰς βίβλους ἃς ἔχομεν παρ' ἡμῖν. τούτῳ τῷ ἀξιώματι ἀπὸ τῶν ῥημάτων ἃ προήγαγες ἐξηγούμενος τὰ εἰρημένα τῷ Βασιλείῳ, οὐκ ἔστι θαυμαστὸν, εἰ πολλὰ φαίνονται ἄτοπα ἐκείνων ἃ εἶπες. ἐπειδὴ ἵδρυσας τὴν σὴν ἐξήγησιν ἐπὶ τῷ διεφθαρμένῳ ῥητῷ· καὶ ἐπειδὴ ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ εὑρίσκεται, ὅτι μικρὰ πλάνη ἐν ταῖς διαλέξεσι μεγάλην βλάβην ἐμποιεῖ, πολλὰ καὶ αὐτὸς τὰ ἄτοπα ἐκ διεφθαρμένων ἀρχῶν συνήγαγες. εἰς σύνεσιν οὖν τῆς ἀληθείας καλόν ἐστιν ἡμᾶς συσφίγξαι εἰς δύο. πρῶτον εἶπες, ὅτι ἐξήρτηται τοῦ υἱοῦ, ἀλλ' ὅμως ὁ υἱὸς οὐκ ἔστιν αἰτία τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἀλλ' ὁ πατήρ. δεύτερον ἔδοξας εἰρηκέναι, ὅτι οὐ φαίνεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τοιαύτην ἔχον φύσιν καὶ τάξιν πρὸς τὸν υἱὸν, οἵαν ἔχει ὁ υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα. διὰ τοῦτο ἐρῶ ἀναγκαῖα τινά. ἐρωτῶ σε, τίνα διαφορὰν ποιεῖς τοῦ ἐξηρτῆσθαι, καὶ τοῦ ἔχειν αἰτίαν τοῦ εἶναι· καὶ τίνα διαφορὰν νοεῖς τοῦ εἶναι τὴν αἰτίαν τινὸς, καὶ τοῦ ἐξῆφθαι ἑτέρου. ἐπειδὴ παρ' ἡμῖν τὸ ἀποτέλεσμα ἤρτηται καὶ τὸ ἐξηρτημένον φαίνεται κατ' αἰτίαν ἐξηρτῆσθαι. νῦν οὖν ἐπὶ τῶν θείων οὐ τίθεται ἀποτέλεσμα, ἐπειδὴ οὐδ' ἔχομεν τοῦτο ἡμεῖς οἱ Λατῖνοι, οὐδ' εὑρωμεν τοὺς ἡμετέρους διδασκάλους οὕτω ποτὲ εἰρηκότας. λέγομεν οὖν τὸν υἱὸν ἀρχὴν ἐξ ἀρχῆς, καθὼς καὶ Θεὸν ἐκ Θεοῦ, ἐφ' ὅσον ὁ πατὴρ ἐστὶν ἀρχή. κατὰ τὸν τρόπον τῆς ὁμιλίας τοῦ με-

(marg.) ἀρίσῃ τὴν ἐξε-σε, — συνελ-

SESSIO XX

A Romanam. Ut igitur posset demonstrare per Nicænos canones, facultate optima potuisse provocare, misit Liberius Athanasio Nicænæ synodi canones, qui Ferrariæ numerati sunt: inter quos est canon, Romanæ ecclesiæ esse, ut ad eam fiant appellationes: ex quo Athanasius suam causam defendit. Atque ob id Julius papa respondens ad eos, qui synodum Antiochiæ celebraverant, nimis acriter in eos invehitur ut procaces: quod ausi fuerint convenire absque consensu sedis apostolicæ: ostendens illis ex Nicæna synodo, nullam fore unquam ratam legitimamque synodum, B nisi comprobata sit auctoritate Romanæ ecclesiæ. Qua ergo ratione dicis, corruptum esse a Zosimo canonem, missumque cum non extaret inter Nicænæ synodi canones? dico igitur, notum fuisse Chartaginensibus, per totum orientem corruptos haberi canones: & si missi sunt, ab oriente certe missi sunt, quod multis sanctorum patrum, & longe evidentissimis testimoniis patet, possumusque proferre libros, qui sunt apud nos. Hoc principio innixus, ex verbis quæ protulisti, explanando Basilii dicta, mirum non est, si ex iis quæ dixisti multa esse videntur absurda; C quandoquidem expositionem tuam sententia depravata fundasti: & quoniam philosophia asserit, parvum errorem in disputationibus nocere multum; tu quoque ex depravatis principiis absurda multa collegisti. Ad intelligendam ergo veritatem operæ pretium est in duo nostrum coarctare sermonem. Primum dixisti, pendere quidem ex Filio, tamen Filium non esse causam Spiritus sancti, sed Patrem. Secundo visus es dixisse, Spiritum sanctum non videri ordinem illum naturalem habere ad Filium, quem Filius habet ad Patrem. Dicam propterea quædam necessaria. D Quæro ex te, quidnam differre putes inter pendere, & habere causam sui esse: rursus, quam statuas differentiam inter hæc; aliquid esse alicujus causam, & ex alio pendere. Nam apud nos effectus pendet: & quod dependet, videtur secundum causam pendere: idcirco in divinis non ponitur effectus: siquidem hac voce non utimur nos Latini: neque unquam a doctoribus nostris illam invenimus usurpatam: sed dicimus Filium principium de principio, sicuti & Deum de Deo, in quantum E Pater est principium. Secundum loquendi modum Basilii magni, non solum in libro citato, sed aliis etiam in locis, ut ostensum est, ipse demonstrat Spiritum sanctum ita se habere ad Filium, atque ita pendere ex eo, sicut se habet Filius ad Patrem & dependet ab eo. Declara sensum, quid sit dependere ab alio; quidve illud, a quo illius esse dependet.

SESSIO XX.

ANN. CHRI. 1438

Ephes. Ad ea, quæ primo dicta sunt a te, quod scilicet nullum de Zosimo testimonium protulerimus, hoc volo dicere: nos hoc testimonium non attulisse, non quod proferre aut non habeamus, aut non valeamus, possumus enim nullo id facere negotio, vel ex ipsis vestris codicibus, quia nos huc paucos attulimus: sed liber est Constantinopoli: rem indicavimus: nam vobis etiam nota sunt, quæ diximus.

Ioan. Quisnam est liber iste?

Ephes. Liber canonum synodorum.

Ioan. Apud Latinos nunquam invenietur facta a Zosimo papa hæc depravatio: sed omittamus hoc, indiget enim disquisitione.

Ephes. Placet omitti, non est enim præsentis temporis hæc quæstio.

Ioan. Responde igitur ad alia, si vis.

Ephes. Nos ad hæc dicimus, Basilium magnum seipsum exponere, & quid sibi velit hæc vox, Dependere: ait enim; Dependet a Filio, hoc est coordinatus est illi, & cum eo sine ulla disjunctione percipitur. Quæ connumerantur, non possunt simul una eademque voce connumerari: sed necesse est in enumeratione, ut alterum alteri præponatur. Ita ergo & Spiritus sanctus coordinatus est Filio, id est, cum ipso numeratus: hoc enim impossibile est aliter se habere: non ut ab illo causatus, cum id ipse non inferat: sed dependet, inquit, ab eo, eodem scilicet quo ille est ordine positus: ut etiam cum eo una apprehensione percipitur: hoc dicit magnus Basilius. Tu vero unde habes, ut dependens ab alio necessario causetur ab eo? Nam ad hoc dictum nullo nos alio interprete indigemus præter illum ipsum, qui causam dependentiæ subdidit: quod videlicet cum eo indisjuncte simul intelligatur.

Ioan. Dependere igitur juxta mentem Basilii & expositionem tuam nihil est aliud, quam Spiritum ordinari ad Filium: quis ergo est ordo Spiritus ad Filium? quæro, an hic ordo sit originis, vel origo.

Ephes. Non dico ordinatum esse ad Filium, sed conciliatum esse post Filium: & in connumeratione servato ordine, necesse est post Patrem numerari Filium, postea Spiritum sanctum.

Ioan. Itaque ordo iste non est, nisi ordo secundum enumerationem vocis: ergo a

A γάλου Βασιλείου, οὐ μόνον ἐκ τῷ προκομισθέντι βιβλίῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλοις χωρίοις, ὡς ἀποδέδεικται, ὁ αὐτὸς ἀποδείκνυσιν, ὅτι τοῦτον τὸν τρόπον ἔχει τὸ πνεῦμα πρὸς τὸν υἱὸν, καὶ ἐξήρτηται τούτου, καθ᾽ ὃν καὶ υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα, καὶ ὁ υἱὸς ἐξήρτηται τοῦ πατρός. διασάφησον τὴν διάνοιαν, τί ποτ᾽ ἂν εἴη τὸ, ἐξηρτῆσθαι τινός· καὶ τὸ, οὐ ἐξήρτηται τὸ εἶναι ἐκείνου.

Ephes. Πρὸς μὲν τὰ πρῶτα τῶν παρὰ σοῦ εἰρημένων, ὅτι τὴν μαρτυρίαν περὶ τοῦ Ζωσίμου πάπα οὐ παρηγάγομεν, τοῦτο εἰπεῖν βούλομαι· τὴν μαρτυρίαν ταύτην οὐ παρηγάγομεν, οὐχ ὡς οὐκ ἔχοντες ἢ μὴ δυνάμενοι παραγαγεῖν· ἔχομεν B γὰρ καὶ ῥᾳδίως παραγαγεῖν ἐξ αὐτῶν παρ᾽ ὑμῖν εὑρισκομένων βιβλίων· ἡμεῖς γὰρ ἐνταῦθα ὀλίγας βίβλους ἠνέγκαμεν· ἀλλ᾽ εὑρίσκεται ἡ βίβλος ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἐγνωρίσαμεν, ὅτι γνώριμά εἰσι καὶ ὑμῖν τὰ παρ᾽ ἡμῶν λεγόμενα.

Ioan. Ποῖόν ἐστι τὸ βιβλίον;

Ephes. Τὸ βιβλίον τῶν κανόνων συνόδων.

Ioan. Οὐδέποτε εὑρεθήσεται παρὰ τοῖς Λατίνοις, τὸν Ζώσιμον πάπαν πεποιηκέναι τὴν φθορὰν ταύτην, ἀλλὰ τοῦτο ἐάσωμεν, δεῖται γὰρ ἐξετάσεως.

Ephes. Στέργομεν τοῦτο, διὰ τὸ μὴ εἶναι τοῦ παρόν- C τος καιροῦ τὸ ζήτημα τοῦτο.

Ioan. Απολόγησαι λοιπὸν εἰς τὰ ἕτερα, εἰ βούλει.

Ephes. Ημεῖς πρὸς τοῦτο λέγομεν, ὅτι ὁ μέγας Βασίλειος ἐξηγούμενος ἑαυτὸν τί τὸ, ἠρτῆσθαι, βούλεται, λέγει, ὅτι ἐξήρτηται τοῦ υἱοῦ, τουτέστιν αὐτῷ συντέτακται, καὶ σὺν αὐτῷ ἀδιαστάτως καταλαμβάνεται. τὰ συναριθμούμενα οὐ δύναται κατὰ ταυτὸν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ φωνῇ συναριθμηθῆναι, ἀλλ᾽ ἀνάγκη καὶ ἐν τῇ ἀριθμήσει προτετάχθαι τοῦ ἑτέρου τὸ ἕτερον, εἰ τοίνυν καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον συντέτακται τῷ υἱῷ, τουτέστι σὺν αὐτῷ, τοῦτο γὰρ ἀδύνατον ἄλλως ἔχειν, ἀλλ᾽ οὐχ ὡς ἐξ αὐτοῦ τὴν αἰτίαν ἔ- D χον, τοῦτο γὰρ οὐδαμῶς ἐπήγαγεν· ἀλλ᾽ ἤρτηται, φησὶν, αὐτοῦ, τουτέστι, συντέτακται, καὶ ὡς σὺν αὐτῷ ἀδιαστάτως καταλαμβανόμενον. τοῦτό φησιν ὁ μέγας Βασίλειος. σὺ δὲ πόθεν νοεῖς, ὅτι τὸ ἠρτημένον τινὸς κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην καὶ ἐξ αὐτοῦ τὴν αἰτίαν ἔχει; πρὸς γὰρ τὸ ῥητὸν τοῦτο ἡμεῖς οὐ δεόμεθα ἄλλου τινὸς ἐξηγητοῦ, πλὴν αὐτοῦ τοῦ ἐπαγαγόντος τὴν αἰτίαν τοῦ ἠρτῆσθαι, ὅτι σὺν αὐτῷ ἀδιαστάτως καταλαμβάνεται.

Ioan. Λοιπὸν τὸ, ἐξηρτῆσθαι, κατὰ τὸν σκοπὸν τοῦ Βασιλείου καὶ κατὰ τὴν ἐξήγησιν τὴν σὴν, οὐδὲν ἄλλο ἐστὶ, πλὴν ὅτι τὸ πνεῦμα τέτακται πρὸς E τὸν υἱόν. τίς ἐστιν οὖν ἡ τάξις τοῦ πνεύματος πρὸς τὸν υἱόν; ἐρωτῶ, εἴπερ ἡ τάξις ἐστὶ προκαταρκτικὴ, ἢ προκάταρξις.

Ephes. Οὐ λέγω ὅτι τέτακται πρὸς τὸν υἱὸν, ἀλλ᾽ ὅτι τέτακται μετὰ τὸν υἱόν. καὶ ἐν τῇ συναριθμήσει τῆς τάξεως σωζομένης, ἀνάγκη ἀριθμεῖσθαι μετὰ τὸν πατέρα τὸν υἱὸν, καὶ μετὰ τὸν υἱὸν τὸ πνεῦμα.

Ioan. Ωστε ἡ τάξις αὕτη οὐδέν ἐστιν ἀλλ᾽ ἢ τάξις κατὰ τὴν ἀρίθμησιν τῆς φωνῆς. ὥστε ἀπὸ τοῦ μέ-

ANNO CHRISTI 1439.

SESSIO XX.

μέρους τοῦ πράγματος ὑπεξαιρουμένης τῆς φωνῆς τῆς ἡμετέρας δι' ἧς ἀριθμοῦμεν, οὐδεμία θεωρεῖται τάξις;

Ἔστι μὲν ἀνάγκη καὶ κατά τι τετάχθαι τὰ θεῖα πρόσωπα. οὐδὲ γὰρ ἂν ἄλλως ἀριθμηθείη, μὴ τάξεώς τινος σωζομένης· ἔστι δὲ αὕτη κατὰ τὴν φύσιν τοῦ πράγματος, ἣν ἐνταῦθα φησὶν ὁ μέγας Βασίλειος, ὅτι ὁ υἱὸς μόνος μονογενὴς ἐκ τοῦ ἀγεννήτου φωτὸς ἐκλάμψας, μετ' αὐτὸν ὀφείλει ἀριθμεῖσθαι, ὡς μονογενὴς δηλονότι πρὸς τὸν πατέρα. καὶ κατὰ τοῦτο τρίτον ὀφείλει ἀριθμεῖσθαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἵνα μὴ προταττόμενον τοῦ υἱοῦ, καὶ ἀναφερόμενον πρὸς τὸν πατέρα ἀμέσως, δόξῃ καὶ αὐτὸ υἱὸς εἶναι. διὰ τοῦτο ὅτι προσεχῶς ἀριθμεῖται τῷ υἱῷ μετὰ τὸν πατέρα, τρίτον συναριθμεῖται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. καὶ αὕτη ἐστὶν ἐν τοῖς θείοις προσώποις ἡ τάξις, ἄλλην δὲ παρὰ τῶν θεολόγων οὐδεμίαν λαβόντες ἔχομεν.

Λέγεις ὅτι ἀπὸ τοῦ σκοποῦ τοῦ θείου Βασιλείου αὕτη ἐστὶ τάξις φύσεως, δηλονότι τοῦ ἁγίου πνεύματος πρὸς τὸν υἱόν. δεῖ τοιγαροῦν νοεῖν τὴν τάξιν ταύτην τῆς φύσεως μεταξὺ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πατρός· ἆρά ἐστιν ἄλλη τάξις πλὴν τῆς τάξεως τῆς φύσεως; καὶ γὰρ ἡ τάξις ἐκείνη τοῦ ἁγίου πνεύματος πρὸς τὸν υἱὸν κατά σε ἐπὶ τῷ ἠρτῆσθαι οὐκ ἐπιφέρει τὴν αἰτίαν κατὰ σέ. ἐπειδὴ δὲ μεταξὺ τοῦ πατρὸς τοῦ υἱοῦ λέγεται εἶναι τάξις φύσεως, καὶ οὐδὲν πλέον ἀφαιρεῖται ἢ προστίθεται ἐν τῷ ὀνόματι, ἕπεται, ὥστε καὶ τὴν τάξιν τοῦ ὀνόματος τὴν μεταξὺ πατρὸς καὶ υἱοῦ μηδὲν ἄλλο σημαίνειν ἢ τὴν ἐξάρτησιν. ἐπειδὴ λέγοντες μεταξὺ πατρὸς καὶ υἱοῦ τάξιν εἶναι φύσεως, νοοῦμεν τὸν υἱὸν ἐξηρτῆσθαι τοῦ πατρός, καὶ τὸν πατέρα αἴτιον τοῦ υἱοῦ, οὕτω μὴ προστιθεὶς μεταξὺ τῆς τάξεως τὸν υἱόν, ἀλλὰ μόνον λέγων τάξιν φύσεως, ὅτι ἐστὶ τάξις καὶ φύσις, ἕπεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐξηρτῆσθαι τοῦ υἱοῦ, καὶ τὸν υἱὸν αἴτιον τοῦ ἁγίου πνεύματος κατὰ τὴν διάνοιαν τοῦ αὐτοῦ Βασιλείου. νῦν κατασκευάζω ταῦτα διὰ μαρτύρων δύο· πρῶτον, ὁ Βασίλειος μετὰ τὰ προκομισθέντα ἐν τῇ προλαβούσῃ ῥήσει * τὰ ἐν ταύτῃ τῇ βίβλῳ ἡμῶν, συνάπτων τὴν ἑαυτοῦ διάνοιαν δι' ὅλου, οὕτως ἄρχεται λέγειν, παραδοὺς τὴν αἰτίαν τοῦ κεφαλαίου, διὰ τί τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν τῇ τριάδι τρίτον ὑπάρχον τάξει καὶ ἀξιώματι, ἐστὶ δεύτερον τοῦ υἱοῦ, ἀλλ' ὅμως ἐστὶν ἐν τῇ αὐτῇ καὶ μιᾷ οὐσίᾳ μετ' αὐτοῦ, οὕτως ἀποδείκνυσιν ἀποδοὺς τὴν αἰτίαν· καθὼς γὰρ ὁ υἱὸς τάξει μὲν δεύτερος τοῦ πατρὸς ὅτι ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ ἔχομεν τὴν πρόσοδον καὶ τὴν προσαγωγὴν πρὸς τὸν πατέρα. τῇ φύσει δὲ οὐκ ἔστι δεύτερος, διότι ἡ θεότης ἐν ἑκατέρῳ μία· οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα, εἰ τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι ὑποβέβηκε τὸν υἱόν, οὐκ εἰκὸς ἀλλοτρίας εἶναι φύσεως. νῦν οὖν ἐν τούτῳ τῷ κεφαλαίῳ βουλόμενος ἀποδεῖξαι ὃ πρῶτον εἶπεν, ἀποδείκνυσι διὰ τούτου· ὅτι οἵα ἐστὶν ἡ τάξις τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα, τοιαύτη ἐστὶ καὶ τοῦ πνεύματος πρὸς τὸν υἱόν· ὁ πατὴρ ἀρχὴ καὶ αἰτία τοῦ υἱοῦ ἐν μιᾷ φύσει. καὶ εἰσάγει διὰ παραδειγμάτων εἰ-

[margin:] ...rte μετὰ H.

parte rei, sublata voce nostra qua numeramus, ordo nullus consideratur?

Ephes. Necesse quidem est, ut inter divinas personas aliqua ratione sit ordo: aliter enim numerari non possent, nisi ordo quidam servaretur, isque ex natura rei, quem hic Basilius magnus explicat; quod scilicet solus Unigenitus ex ingenito effulgens lumine, post illum sit numerandus, nimirum post Patrem ut Unigenitus: & hac ratione Spiritus sanctus numerandus est tertius; ne si præponatur Filio, referatur immediate ad Patrem, videatur esse & ipse Filius. Quia ergo juxta Filium numeratur post Patrem, tertius connumeratur Spiritus sanctus. Hic est in divinis personis ordo; & nullum alium accepimus a theologis.

Ioan. Dicis, hunc esse juxta mentionem sancti Basilii naturæ ordinem, sancti inquam Spiritus ad Filium. Oportet igitur hunc naturæ ordinem intelligere inter Filium & Patrem: estne porro alius ordo præter ordinem naturæ? nam ordo ille Spiritus sancti ad Filium, quo is dependere dicitur, non infert per te causam. Qaoniam igitur inter Patrem & Filium dicitur esse ordo naturæ, & vox nec addit quidquam, nec de re ipsa demit, sequitur, ut ordo hujus nominis inter Patrem & Filium nihil aliud significet, quam dependentiam. Et sicut dicentes, inter Patrem & Filium esse ordinem naturæ, intelligimus Filium dependere a Patre, & Patrem esse Filii causam: ita si non exprimam, dum loquor de ordine, Filium; sed tantum naturæ ordinem dicens, affirmem esse ordinem & naturam; sequitur ut Spiritus sanctus dependeat a Filio, & Filius sit causa Spiritus sancti juxta mentem ejusdem Basilii: probo jam hæc per duos testes. Primum, Basilius post verba allata sententiæ in hoc nostro libro constans plane in suo sensu sic dicere incipit, affertque causam illius capitis: Cur Spiritus sanctus in Trinitate tertius existens ordine & dignitate, secundus a Filio, tamen unam & eamdem habeat quam ille substantiam: ita ergo demonstrat reddendo causam: Nam quemadmodum Filius ordine quidem secundus a Patre est quoniam ex ipso; & nos per ipsum accedimus adducimurque ad Patrem: natura vero non est secundus, quoniam deitas in utroque una; & Spiritus licet ordine & dignitate post Filium sit, non ideo consentaneum est alienæ ipsum esse naturæ. Nunc igitur in hoc capite volens demonstrare quod primo dixit, demonstrat per hoc: quod is ordo sit Spiritus ad Filium, qui est Filii ad Patrem: est autem Pater principium & causa Filii in eadem natura: idque invictis explicat exemplis contra Eunomium: & hic est verus sensus totius capitis. Ait enim omnes angelos esse unius naturæ, cum sint naturæ in- *Lib. 2. contra Eunomium.*

 tellectualis: idem tamen ponit ordinem & diguitatem, proferens multos textus & sententias scripturæ: per quæ probat quosdam esse principatus, quosdam dominationes, quosdam potestates, superiores & inferiores. Deinde concludit, omnes habere inter se ordinem: non sequi tamen, ut aliquis angelus sit alterius naturæ: quandoquidem ita ordinati permanent in ipsa intellectuali natura.

Ephes. Est quidem naturalis ordo inter Patrem & Filium, quatenus ex Patre Filius habet esse, & refertur ad ipsum immediate: qui solus ordo cogit tertium numerari Spiritum sanctum. Et propterea Basilius magnus dum loquitur de Patre & Filio, non utitur voce hac, Dependere; nec dicit, Filium pendere ex Patre: sed esse ab eo secundum, quatenus habet esse ab ipso. Spiritum vero sanctum ex Filio inquit pendere: hoc coaptatum & coordinatum illi esse, ut cum ipso sine ulla disjunctione percipiatur. Et hanc affert causam, cur tertius numeretur Spiritus sanctus, quod Filius necessario præintelligatur Spiritui sancto, quoniam refertur immediate ad Patrem. Quod si eumdem ordinem agnosceret inter Filium & Spiritum sanctum, quem esse scit inter Patrem & Filium; atque ita secundum a Filio Spiritum diceret, sicut Filium a Patre; sane non insectaretur Eunomium, nec doctrinæ sanctorum novatorem vocaret, quod Spiritum sanctum diceret tertium ordine & dignitate. Constat enim, nullo modo ipsi probari, quod Spiritus sanctus sit a Filio dignitate secundus, sed ex suppositione dari.

Ioan. Hic est æquivocatio; & opus est accedere ad definitionem, quod inter Spiritum & Filium sit ordo naturæ; & dependentia illa sit ordo naturæ: hic adhibenda est nobis accurata consideratio, quid per naturæ ordinem intelligas: nos enim ex nostro codice demonstravimus, Filium eumdem ordinem habere ad Patrem, quem habet Spiritus ad Filium. Volo explicare, ut serenissimus quoque imperator audiat. Omnes doctores & theologi conantur semper definitiones tradere in earum propria significatione: & quemadmodum priores philosophi usi sunt illis in propria earum significatione, ita & doctores & theologi utuntur definitionibus, sicut illis certum est esse traditas in propria cujusque significatione; alioquin omnis periret scientia, si semper definitionum æquivocatione laboraremus. Nunc ergo Aristoteles vester, quem coactus produco, quinto metaphysicorum in capite cui titulus, Quotuplicren natura dicatur; ut serenitas tua inte igat, incipiens de natura loqui. Uno, inquit, modo sumitur natura pro generatione rerum quæ oriuntur; ita ut hoc primo modo generatio

A ταῦθα ἀηττήτων κατὰ τοῦ Εὐνομίου. καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ ἀληθὴς διάνοια παντὸς τοῦ κεφαλαίου. λέγει γάρ, ὅτι πάντες οἱ ἄγγελοί εἰσι μιᾶς φύσεως, ἐπειδὴ πάντες εἰσὶ νοερᾶς φύσεως, ἀλλ' ὅμως τίθησιν ὁ αὐτὸς τάξιν καὶ ἀξίωμα, προκομίζων πολλὰ χείμενα καὶ ῥητὰ τῆς γραφῆς, δι' ὧν ἀποδείκνυσι, τινὰς μὲν εἶναι ἀρχὰς, τινὰς κυριότητας, τινὰς δὲ ἐξουσίας καὶ προτέρας καὶ ὑστέρας. εἶτα συμπεραίνει, ὅτι οἱ πάντες ἔχουσιν ἐν ἑαυτοῖς τάξιν· οὐ μέν τοι γε ἕπεται, τινὰ ἄγγελον ἑτέρας εἶναι φύσεως. ἐπειδὴ οὕτω ταχθέντες ἀεὶ διαμένουσιν ἐν αὐτῇ τῇ νοερᾷ φύσει.

B Ἐστι μὲν φυσικὴ τάξις μεταξὺ πατρὸς καὶ υἱοῦ, καθὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς ἔχει τὸ εἶναι, καὶ προσεχῶς πρὸς αὐτὸν ἀναφέρεται. καὶ αὕτη ἡ τάξις μόνη τρίτον ἀναγκάζει ἀριθμεῖσθαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. καὶ διὰ τοῦτο ὁ μέγας Βασίλειος ἐπὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ τὸ, ἠρτῆσθαι, οὐδαμῶς ἔθηκεν· οὐδὲ λέγει, ὅτι ἤρτηται τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς, ἀλλ' ὅτι δεύτερος αὐτοῦ ἐστι, καθὸ ἔχει ἐξ αὐτοῦ τὸ εἶναι. τοῦ δὲ υἱοῦ λέγει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἠρτῆσθαι, τουτέστι, συνῆφθαι αὐτῷ καὶ συντετάχθαι, ὡς σὺν αὐτῷ ἀδιαστάτως * ἠρτῆσθαι. καὶ ταύτην ἀποδίδωσι τὴν αἰτίαν τοῦ, τρίτον ἀριθμεῖσθαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅτι ὁ υἱὸς ἐξ ἀνάγκης προεπινοεῖται τοῦ ἁγίου πνεύματος, διὰ τὸ πρὸς τὸν πατέρα προ-

C σεχῶς ἀναφέρεσθαι. εἰ δὲ καὶ τὴν αὐτὴν τάξιν ἐγίνωσκε μεταξὺ υἱοῦ καὶ πνεύματος, ἣν μεταξὺ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ οὕτω δεύτερον ἔλεγε τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα, ὥσπερ τὸν υἱὸν τοῦ πατρὸς, οὐκ ἂν τὸν Εὐνόμιον ἤλαυνε, καὶ καινοτόμον, ἐκάλει τῆς τῶν ἁγίων διδασκαλίας, λέγοντα, τρίτον εἶναι τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. τοῦτο γὰρ δῆλον, ὡς οὐδαμῶς καταδέχεται ὡς ἀξιώματι δεύτερον τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλὰ καθ' ὑπόθεσιν τίθησιν.

Ἐνταῦθά ἐστιν ὁμωνυμία καὶ χρεία ἐστὶν ἡμᾶς ἰέναι ἐπὶ τὸν ὅρον, ὅτι μεταξὺ τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ υἱοῦ ἐστι τάξις φύσεως, καὶ ὅτι ἡ ἐξάρτησις ἐκείνη ἐστὶ τάξις φύσεως. ἐνταῦθα ἡμᾶς δεῖ σκέψασθαι ἀκριβῶς, τί νοεῖς τὴν

D τάξιν τῆς φύσεως· ὅτι ἡμεῖς ἀπερείξαμεν ἀπὸ τῆς ἡμετέρας βίβλου, ὅτι τὴν αὐτὴν ἀπεδείξαμεν ἔχειν τάξιν τὸν υἱὸν πρὸς τὸν πατέρα, καὶ τὸ πνεῦμα πρὸς τὸν υἱόν. βούλομαι εἰπεῖν, ὥστε ἀκοῦσαι καὶ τὸν γαληνότατον βασιλέα. πάντες οἱ διδάσκαλοι καὶ οἱ θεολόγοι ἀεὶ * πειρῶνται τοὺς ὅρους ἀπὸ τῆς ἰδίας αὐτῶν σημασίας. καὶ καθ' ὃν τρόπον οἱ προηγησάμενοι τῶν φιλοσόφων ἐχρήσαντο ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν σημασίᾳ, οὕτω καὶ οἱ διδάσκαλοι καὶ οἱ θεολόγοι χρῶνται τοῖς ὅροις, καθὼς εἰσι βέβαιοι κεῖσθαι τούτους περὶ τὴν ἑκάστου σημασίαν. ἄλλον γὰρ τρόπον ἀπώλετο ἂν πᾶσα ἐπιστήμη, εἰ ἦ-

E μεν ἀεὶ ἐν ὁμωνυμίᾳ τῶν ὅρων. νῦν οὖν ὁ ὑμέτερος Ἀριστοτέλης, ὃν ἀναγκαζόμενος προκομίζω, ἐν τῷ πέμπτῳ τῶν μετὰ τὰ φυσικά ἐστι δὲ ἐν τῷ κεφαλαίῳ, ὃ καλεῖται, περὶ τοῦ ποσαχῶς ἡ φύσις· ἵνα ἡ γαληνότης σου γνῷ, οὗ ἡ ἀρχὴ, περὶ φύσεως, φησίν· ὅτι ὁ πρῶτος

Ephes. * ἰσ. ... λαμβάνε...

Ioan. * ἰσ. ... ται ἀπο... ναι.

ANNO CHRISTI 1439. — SESSIO XX.

τος τρόπος τοῦ λαμβάνειν τὴν φύσιν ἐστὶ γένεσις τῶν γεννωμένων, οὕτως ὥστε τὴν γένεσιν καλεῖσθαι φύσιν κατὰ τὸν πρῶτον τρόπον. δεύτερος τρόπος τοῦ λαμβάνειν τὴν φύσιν ἐστὶν ἡ ἀρχὴ ἐκείνη, ἀφ' ἧς εἰσι τὰ γεννώμενα, καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ἐπιλαμβάνων ἐπιφέρει τὴν τάξιν τῆς πρωτογονίας, καθὼς τὰ γεννώμενά εἰσιν ἀπὸ τῆς οὐσίας ἐκείνης. καὶ ἀπὸ ταύτης τῆς σημασίας ληφθείσης ἀπὸ τοῦ κεφαλαίου ἐκείνου, οὕτως οἱ διδάσκαλοι Γραικοὶ καὶ Λατῖνοι, ὁ Βασίλειος, ὁ Ἀθανάσιος, ὡς ἀποδείξομεν, καὶ ὁ μακάριος Αὐγουστῖνος, καὶ πάντες φασὶν ὅτι ἡ τάξις τῆς πρωτογονίας ἑνὸς προσώπου ἀφ' ἑτέρου, ἐστὶ τάξις φύσεως. καὶ πρὸς τοῦτον τὸν λόγον ὁ Βασίλειος καὶ πάντες * κατεγίνοντο ἂν περὶ ὁμώνυμα, οὕτως ὥστε τὴν τάξιν τῆς προόδου οὐδὲν ἕτερον εἶναι, ἢ πρόσωπον ἕτερον ἐξ ἑτέρου, καὶ λαμβάνειν τὴν φύσιν ἀφ' οὗ ἐστι, καθὼς ἐν τῷ δευτέρῳ· καὶ οὕτω πάντες οἱ διδάσκαλοι κρατοῦσι τοῦ κόσμου. εἰ τοίνυν ἐστὶ τάξις φύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος πρὸς τὸν υἱόν, ἄρα ἀναγκαίως ἕπεται τὸ πνεῦμα ἔχειν τὸ εἶναι ἐκ τοῦ υἱοῦ, καὶ λαμβάνειν τὴν φύσιν. καὶ τοῦτό φησιν ὁ μέγας Βασίλειος, συγκρίνων ἐν τῷ προκομισθέντι ῥητῷ. ἐνταῦθά ἐστιν ἡ ἀκμὴ τῆς ὑποθέσεως.

(* In marg.: ἴσ. οὐ κατεγίνοντο.)

vocetur natura: altero vero modo sumitur pro illo principio, a quo sunt quæ oriuntur: qui modus si sumatur, infert ordinem originis; quatenus quæ oriuntur, sunt ab illa substantia: & ex hac significatione desumpta ab illo capite, Græci & Latini doctores, Basilius, Athanasius, ut demonstrabimus, & beatus Augustinus, & omnes ajunt, ordinem originis unius personæ ab altera esse ordinem naturæ. Qua ratione Basilius & omnes non sunt versati in æquivocis: ita ut productionis ordo nihil aliud sit, quam unam personam esse ex alia, & naturam ab eo quo est accipere, juxta modum secundum, ut omnes mundi doctores tenent. Si igitur est ordo naturæ sancti Spiritus ad Filium; sequitur necessario, ut Spiritus habeat suum esse a Filio, & naturam accipiat: & hoc est quod magnus ait Basilius conferens in sententia illa prolata: circa hoc vertitur propositæ materiæ cardo.

Ἐφεσ. Πρὸ τοῦ διαλαβεῖν τὰ περὶ τῆς τάξεως, πρῶτον ἐξετάσωμεν τὴν παροῦσαν χρῆσιν τοῦ μεγάλου Βασιλείου. εἰπὲ οὖν ἡμῖν· λέγεις εἶναι δόξαν τοῦ μεγάλου Βασιλείου, τὸ τρίτον εἶναι τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον;

Ἰωαν. Ναί, οὕτως ἐστὶ τρίτον τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι, καθ' ὃν τρόπον ἐστὶν ὁ υἱὸς δεύτερος τοῦ πατρός.

Ἐφεσ. Αὐτὸ δὴ τοῦτο καὶ ὁ Εὐνόμιος ἔλεγεν, ὅτι τρίτον τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Ἰωαν. Οὕτως ἔλεγε καὶ ὁ Εὐνόμιος παρειληφέναι παρὰ τῶν θείων γραφῶν· καὶ ἀπὸ τούτου ἐβούλετο δεῖξαι ὡς τὸ πνεῦμα εἶναι τρίτον τῇ φύσει. καὶ οὐκ ἐλέγχεται ὁ Εὐνόμιος παρὰ τοῦ Βασιλείου λέγων τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τρίτον τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι, ἐπειδὴ ἐν τούτῳ συνεφώνει τῷ Βασιλείῳ ὁ Εὐνόμιος, ἀλλ' ἐπιχειρεῖ κατ' ἐκείνου, ὡς οὐχ ἕπεται, εἰ τρίτον τῷ ἀξιώματι καὶ τῇ τάξει τρίτον εἶναι καὶ τῇ φύσει.

Ἐφεσ. Ἠλήθευεν ἄρα ὁ Εὐνόμιος τῷ λέγειν, τρίτον εἶναι τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον;

Ἰωαν. Ναί.

Ἐφεσ. Καὶ συνεφώνει τοῖς πράγμασι καὶ τῷ μεγάλῳ Βασιλείῳ: ἐπειδὴ ἡ δόξα αὐτοῦ τίς ἦν * ἴδωμεν οὖν, εἰ οὕτω φησὶν ὥσπερ σὺ λέγεις, ὡς λέγει τὸ σὸν βιβλίον. προσποιεῖται, φησίν, ὁ Εὐνόμιος φυλάττειν τὴν τῶν ἁγίων διδασκαλίαν. οὐ λέγει τοῦτο τὸ σὸν βιβλίον;

(* Forte, ἴδωμεν, ἴδωμεν. H.)

Ἰωαν. Τοῦτο λέγει· προσποιεῖται φυλάσσειν τὴν τῶν ἁγίων διδασκαλίαν. λέγει γὰρ ὁ Βασίλειος, ὅτι ὁ Εὐνόμιος λέγει ἀπὸ τῆς γραφῆς τρίτον τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι, καὶ διὰ τοῦτο τρίτον καὶ τῇ φύσει.

Ephes. Antequam de ratione ordinis agamus, examinemus præsentem magni Basilii locum. Cedo igitur nobis: aisne esse Basilii magni sententiam, ordine & dignitate tertium esse Spiritum sanctum?

Ioan. Ita plane: eo modo est tertius ordine & dignitate, quo Filius est secundus a Patre.

Ephes. Hoc idem asserebat Eunomius, ordine & dignitate tertium esse Spiritum sanctum.

Ioan. Ita se ajebat Eunomius accepisse a sacris scripturis: & ex hoc volebat ostendere, Spiritum natura quoque tertium esse: nec vero reprehenditur Eunomius a Basilio, quod tertium assereret ordine & dignitate Spiritum sanctum: in hoc enim Basilius & Eunomius conveniebant; sed contra illum argumento utitur, quod non sequatur, ut quia tertius est ordine & dignitate, sit etiam tertius natura.

Ephes. Verum ergo dicebat Eunomius asserendo, tertium esse ordine & dignitate Spiritum sanctum?

Ioan. Maxime.

Ephes. Et re ipsa consentiebat cum magno Basilio: Videamus ergo, quæ fuerit ejus sententia: videamus an is ita dicat ut tu asseris, utque in tuo legitur libro. Simulat, inquit, Eunomius sanctorum se tenere doctrinam: non est ita scriptum in tuo libro?

Ioan. Ita scriptum est; Simulat se tenere sanctorum doctrinam. Dicit enim Basilius Eunomium ex scriptura asserere tertium ordine & dignitate, proinde natura quoque tertium.

Ephes. Non ita dicit; sed, tenere, inquit, se simulat doctrinam patrum asserentium tertium esse dignitate & ordine.

Ioan. Simulatio illa refertur ad assumptum sive illationem, quam faciebat Eunomius. Sancti enim asserentes Spiritum sanctum tertium esse ordine & dignitate, non ita inferebant, esse quoque natura. Propterea Basilius ad verba tantum Eunomii respondet, quibus conclusionem inferebat, de qua ipse loquitur dum ait: Natura vero tertia uti nec ab illis didicimus, neque ex dictis possibile est deduci ut consequens; & contra simulationem illationis hujus sermonem habet. Quod si Spiritus sanctus non esset tertius ordine & dignitate, contra hoc etiam dixisset ea ratione, qua impugnavit ordinem tertiæ naturæ. Hoc porro verum esse, ab exemplis quæ sequuntur, evidentissime colligitur.

Ephes. Si sanctorum & ipsius magni Basilii sententia esset, ordine & dignitate tertium esse Spiritum sanctum, non utique Eunomio diceret, simulate ab eo teneri doctrinam sanctorum; sed attestaretur, servari quidem ab illo doctrinam sanctorum, verum aliud quidpiam inferri ex ipsa præter dictum eorum; quod illi affirmaverint tertium esse ordine & dignitate; iste vero inferat, natura quoque tertium esse. Nunc vero Basilius magnus non dat Eunomio testimonium ut vera dicenti, sed sanctorum, inquit, doctrinam simulate ab eo servari, certe tamen non servari. Idcirco subjungit, oppugnans dictum & opinionem; Eos vero qui sibi tradiderunt hunc ordinem, tacet: deinde addit; Qui vero sint illi sancti, & quibus in sermonibus docuerint hoc, tacet. Vides, ut ipse neget hanc esse sanctorum & suam sententiam: & post hæc dicit; Fuitne unquam homo tam audax & rerum novarum molitor? novatorem ipsum appellat & audacem, utpote præter sanctorum doctrinam proferentem quod sancti neutiquam dixerunt: nemo enim affirmaret, tertium esse dignitate & ordine. Et hoc ait impugnans Eunomium, Alioquin proba tu, esse sanctorum sententiam, quod sit tertius ordine & dignitate Spiritus sanctus: nos enim ostendimus, Basilium in hoc non convenire cum Eunomio, imo vero & opinionem ejus & vocem refellere: an non ita in vestro quoque libro legitur?

Ioan. De dicto quidem ipso considerabimus: quoniam vero asseris, non esse magni Basilii sententiam, de sancto Spiritu, quod tertius dignitate sit, profero tibi gravissimum testem, magnum videlicet Athanasium; cujus fidem & sententias easdem tenere se, pater reverende, profitetur Cyrillus. Is in illo dialogo, quem in Nicæna synodo cum Ario habuit, disputans sic ait; quod idem etiam in

A Οὐ λέγει οὕτως, ἀλλὰ λέγει· προσποιεῖται φυλάσσειν τὴν τάξιν τῶν πατέρων, οἵ τινες λέγουσι τρίτον εἶναι τῷ ἀξιώματι καὶ τῇ τάξει.

Ἐφεσ. Ἰωάν. Ἡ προσποίησις ἐκείνη ἀναφέρεται πρὸς τὴν ἐπανάληψιν ἢ τὴν συναγωγὴν, ἣν ἐποίει ὁ Εὐνόμιος. καὶ γὰρ οἱ ἅγιοι λέγοντες τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τρίτον εἶναι τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι, οὐχ οὕτω συνῆγον εἶναι καὶ τῇ φύσει. καὶ διὰ τοῦτο ἐν τῷ τοιούτῳ, ἐπειδή εἰσιν ἐκεῖσε τὰ ῥήματα τοῦ Εὐνομίου ἐνικῶς ἢ μοναδικῶς, ταύτην τὴν συναγωγὴν περὶ ἧς διαλέγεται φάσκων· φύσει δέ χρῆσθαι τρίτῃ, οὔτε παρὰ τούτων, οὔτε ἐκ τῶν εἰρημένων κατὰ τὴν ἀκολουθίαν δυνάμεθα συλ- B λογίσασθαι, κατὰ τῆς προσποιήσεως τῆς συναγωγῆς ταύτης ἐφαίνετο ὁ Βασίλειος. καὶ εἰ οὐκ ἦν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τρίτον τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι, ἐπήγαγεν ἂν καὶ κατὰ τούτου ἐν τοῖς εἰρημένοις ὀνόμασι, καθὼς ἐπήγαγε καὶ περὶ τῆς τάξεως τῆς τρίτης φύσεως. καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθὲς, ἐναργέστατα διὰ τῶν ἐφεξῆς παραδειγμάτων ἐν τούτῳ συνάγεται.

Ἐφεσ. Εἰ δόξα τῶν ἁγίων ἦν αὐτοῦ τοῦ μεγάλου Βασιλείου, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τρίτον ἐστὶ τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι. οὐκ ἂν ἔλεγε περὶ τοῦ Εὐνομίου, ὅτι προσποιεῖται φυλάσσειν τὴν τῶν ἁγίων διδασκαλίαν· ἀλλ᾽ ἐμαρτύρησεν αὐτῷ, C ὅτι φυλάσσει τὴν τῶν ἁγίων διδασκαλίαν, ἐξ αὐτῆς δὲ ἄλλο τι συνάγει παρὰ τὴν ἑαυτῶν ῥῆσιν, οἷον ὅτι ἐκεῖνοι εἶπον τρίτον τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι, οὗτος δὲ συνάγει, ὅτι καὶ τῇ φύσει τρίτον. νῦν δὲ ὁ μέγας Βασίλειος οὐ μαρτυρεῖ τῷ Εὐνομίῳ ὡς ἀληθεύοντι, ἀλλὰ λέγει, ὅτι φυλάσσειν τὴν τῶν ἁγίων προσποιεῖται διδασκαλίαν, φυλάσσει δὲ πάντως. διὸ καὶ ἐφεξῆς ἐπάγει πρὸς τὸν λόγον καὶ τὴν εἴρησιν ἐνιστάμενος, ὅτι τοὺς ταύτην αὐτῷ τὴν τάξιν παραδεδωκότας σιωπᾷ. καὶ μετὰ ταῦτα, τίνες δὲ οἱ ἅγιοι, καὶ ἐν ποίοις λόγοις τὴν διδασκαλίαν πεποίηνται, σιωπᾷ· βλέπεις, ὅτι ἀρνεῖται τοῦτο εἶναι δόξαν τῶν D ἁγίων καὶ ἑαυτοῦ. καὶ μετὰ ταῦτα λέγει· ἆρα γέγονεν ἄνθρωπος οὕτω τολμηρὸς καὶ καινοτόμος: καινοτόμον αὐτὸν λέγει καὶ τολμηρὸν, ὡς λέγοντα παρὰ τὴν τῶν ἁγίων διδασκαλίαν ὃ μηδαμῶς οἱ ἅγιοι εἶπον. οὐδεὶς γὰρ ἂν εἶπε τρίτον τῷ ἀξιώματι καὶ τῇ τάξει. καὶ τοῦτό φησιν ἐνιστάμενος κατὰ τοῦ Εὐνομίου· εἰ δὲ μὴ, δεῖξον αὐτὸς, ὡς τῶν ἁγίων ἐστὶ δόξα τὸ, εἶναι τρίτον τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἡμεῖς γὰρ ἐδείξαμεν τὸν Βασίλειον οὐ συμβαίνοντα κατὰ τοῦτο τῷ Εὐνομίῳ, ἀλλὰ μᾶλλον ἀνατρέποντα τὴν ἐκείνου δόξαν τε καὶ φωνήν. ἆρα οὐκ ἔχει ταῦτα καὶ τὸ παρ᾽ ὑμῖν βιβλίον;

Ἰωάν. E Περὶ μὲν τοῦ ῥητοῦ σκεψόμεθα· ἐπεὶ δὲ λέγεις, ὅτι οὐκ ἔστι γνώμη τοῦ Βασιλείου, τὸ τρίτον εἶναι τῷ ἀξιώματι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, προφέρω σοι μαρτυρίαν ἀξιολογωτάτην, δηλονότι τὸν μέγαν Ἀθανάσιον, οὗ τινος τὴν αὐτὴν πίστιν καὶ τὰ αὐτὰ, πάτερ αἰδέσιμε, φησὶν ὁ Κύριλλος κρατεῖν· οὗτος ἐν τῷ διαλόγῳ ἐκείνῳ διαλεγόμενος ἐν τῇ ἐν Νικαίᾳ συνόδῳ κατὰ Ἀρείου, οὕτω φησὶν ἐν τούτοις, καὶ οὕτως ἔχομεν * ἐν τῇ ἐπιστολῇ. εἰ τοίνυν ἐκ τῆς

* ἴσ, καὶ τῇ ἐπι-

τοῦ

SESSIO XX.

τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ οὐσίας οὐκ ἔστιν, τίνος χάριν ὁ υἱὸς ἐν τῇ παραδόσει τοῦ ἁγιασμοῦ ὀνομάζει ἐκεῖνο. ὅπου φησί· πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος; καὶ ἀπὸ τούτου ὁ Ἀθανάσιος, ἐπειδὴ ἐν τῷ ἁγίῳ συμβόλῳ τίθεται τρία πρόσωπα, συμπεραίνει, ἐκ τῆς οὐσίας πατρὸς καὶ υἱοῦ εἶναι τὸ πνεῦμα, καὶ ὅτι ἐστὶ ἀναγκαῖον ἔχειν τὴν οὐσίαν παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ. ἐν τῇ πρώτῃ ἐπιστολῇ τῇ πρὸς Σεραπίωνα οὕτω φησίν, θεμελιῶν τὴν ἑαυτοῦ γνώμην ἐπὶ τῷ ἀξιώματι τῆς γραφῆς οὕτω λέγει· τὸ πνεῦμα παρὰ τοῦ υἱοῦ λαμβάνει κατὰ τὴν τοῦ κυρίου φωνήν· παρὰ τοῦ ἐμοῦ λήψεται καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν. περὶ δὲ τοῦ υἱοῦ λέγει· ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ πατρὸς ἦλθον· περὶ δὲ τοῦ παρακλήτου· τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὃ πέμψει ὁ πατὴρ ἐν τῷ ὀνόματι μου. εἰ τοίνυν τοιαύτην τάξιν καὶ φύσιν ἔχει τὸ πνεῦμα πρὸς τὸν υἱόν, οἵαν ἔχει ὁ υἱὸς πρὸς τὴν πατέρα, πῶς ὁ κτίσμα τοῦτο λέγων οὐ τὸ αὐτὸ καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ ἐξ ἀνάγκης φρονήσει; νῦν οὖν ἀηττήτως συμπεραίνεται διὰ τῆς μαρτυρίας ταύτης, ὅτι οἵαν τάξιν ἔχει ὁ υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα, τοιαύτην ἔχει καὶ πρὸς τὸν υἱὸν τὸ πνεῦμα. ἀπὸ τούτων συμπεραίνεται, ὅτι ἀπὸ μὲν τοῦ πρώτου ῥητοῦ τὸ, τρίτον πρόσωπον εἶναι τὸ πνεῦμα· ἀπὸ δὲ τοῦ δευτέρου, τὴν αὐτὴν ἔχειν τάξιν τὸ πνεῦμα πρὸς τὸν υἱόν, ἣν καὶ ὁ υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα. καὶ ἀπὸ τούτου φαίνεται, πῶς λαμβάνει τὸ πνεῦμα τὸ εἶναι παρὰ τοῦ υἱοῦ. διασαφήσατε οὖν κατὰ τίνα τρόπον λαμβάνει τὸ πνεῦμα τὸ εἶναι ἐκ τοῦ υἱοῦ. καὶ οὐ δεῖ φανερῶς ἀντιλέγειν τῷ μεγάλῳ Ἀθανασίῳ. ἐν οὖν τῇ ἐφεξῆς συναθροίσει ἀποδείξομεν φανερῶς ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Βασιλείου. τούτων οὕτως εἰρημένων ἐλύθη σύνοδος, τῇ τρίτῃ ταμιεύσαντες γενέσθαι αὐτήν. τῆς τρίτης οὖν ἐλθούσης, καὶ τῆς τάξεως συνήθως γενομένης, ἤρξατο ἡ διάλεξις.

epistola habemus: Si igitur non est ex substantia Patris & Filii, cur de eo Filius mentionem facit in traditione sanctificationis, ubi ait: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filii, & Spiritus sancti?* Ex quo Athanasius concludit, quoniam in sacramento tres enumerantur personæ, Spiritum esse ex substantia Patris & Filii; & necessario essentiam habere a Patre & Filio: & in prima epistola ad Serapionem, fundans suam sententiam auctoritate scripturæ, sic ait: Spiritus a Filio accipit juxta domini vocem: *De meo accipiet, & annuntiabit vobis:* & de Filio quidem dicitur: *In nomine Patris veni:* de Paracleto autem: *Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo.* Si ergo talem ordinem & naturam habet Spiritus ad Filium, qualem habet Filius ad Patrem; qui Spiritum dicit creaturam, quo pacto non idem etiam de Filio necessario sentiat? Nunc ergo ex hoc invicto testimonio concluditur, Spiritum sanctum talem habere ordinem ad Filium, qualem habet Filius ad Patrem. Unde colligitur, ex primo quidem dicto, Spiritum sanctum esse tertiam personam; ex secundo vero, Spiritum habere illum ordinem ad Filium, quem Filius ad Patrem; & ex hoc liquido apparet, quod Spiritus sanctus accipiat esse a Filio. Declarate ergo, quonam modo Spiritus sanctus accipiat a Filio. Nec oportet aperte loquenti magno Athanasio reluctari. In sequenti vero sessione manifeste hoc idem ex ipso Basilio demonstrabimus. His ita dictis dimissa est synodus, & dilata in feriam tertiam. Itaque feria tertia, servato consueto ordine, disputatio haberi cœpit.

Matth. 16.

Ioan. 16.

Ioan. 5.

Ioan. 14.

ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ κά.

Μαρτίου μηνὸς δεκάτῃ, ἡμέρᾳ τρίτῃ, ἐγένετο.

Ἐν τῇ προλαβούσῃ συνελεύσει, πατέρες αἰδεσιμώτατοι, τὸ τοῦ μεγάλου πατρὸς Βασιλείου ῥητὸν ἐξετάσαι προθέμενοι, καὶ τὴν ἐν ταῖς βίβλοις διαφορὰν αὐτοῦ κατιδεῖν, ἠρωτήσαμεν τὴν ὑμετέραν ἀγάπην, εἰ νομίζετε δόξαν εἶναι τοῦ μεγάλου Βασιλείου, τρίτον εἶναι τῇ τάξει καὶ ἀξιώματι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. καὶ πρὸς τοῦτο κατατιθεμένους ὑμᾶς ὁρῶντες, ἐπηρωτήσαμεν αὖθις, εἰ καὶ τῶν ἁγίων ἐστὶ δόξα τοῦτό τε καὶ διδασκαλία, καθάπερ ἔλεγεν ὁ Εὐνόμιος. ἐπεὶ δὲ καὶ τοῦτο μάλα προθύμως ὡμολογήσατε. παρηγάγομεν ὑμῖν τὸν μέγαν Βασίλειον τἀναντία λέγοντα προφανῶς, ὡς καὶ ἐν τῷ ὑμετέρῳ βιβλίῳ κεῖται. προσποιεῖται γάρ, φησί, τὴν τῶν ἁγίων διδασκαλίαν. οὐ φυλάσσει δὲ πάντως, καὶ τοὺς ταύτην αὐτῷ πα-

SESSIO XXI.

Die decimo mensis Martii, feria tertia, celebrata est.

Proposueramus sessione proxima, patres reverendissimi, magni patris Basilii dictum examinandum, & discrepantiam quæ in libris est perspicienda; atque ita ex vestra caritate quæsivimus, an Basilii magni sententiam esse arbitraremini, quod Spiritus sanctus ordine & dignitate sit tertius. Quod quidem cum affirmassetis, rursus quæsivimus, an sanctorum quoque sententia & doctrina hæc sit, sicut ajebat Eunomius: quod etiam cum prompte admodum dedissetis, protulimus vobis magnum Basilium perspicue contraria dicentem, ut in vestro etiam libro habetur: Simulat, inquit, sanctorum doctrinam: sed illam certe non conservat; tacetque eos, qui sibi ipsam tradiderunt. Deinde utens vehementi objurgatione subdit: Qui vero sint

Ephes.

SESSIO XXI.

sint illi sancti, & quibus in sermonibus docuerint hoc, dicere non potest. Fuitne homo tam audax, novandorum dogmatum auctorem se præbens? Si ergo Filius ordine ac dignitate secundus a Patre est, quod ab ipso; Spiritum vero sanctum dici a Filio secundum ordine & dignitate nullo modo patitur; ergo Spiritus sanctus non est a Filio tanquam a causa. Ita dictorum vestrorum inter se repugnantiam videntes, & ex eo colligentes adulterinum esse quod fuit additum (neque enim plane, cur sit secundus Spiritus sanctus, redderet causam, qui omnino illud non recipit) hoc quidem præterlistis; dictum vero esse a sanctis, tertium esse ordine & dignitate Spiritum sanctum, probandum sumpsistis: & protulistis duo sancti Athanasii dicta: alterum asserens simpliciter, tertium esse ordine Spiritum sanctum: alterum affirmans, Spiritum sanctum habere talem naturam & ordinem ad Filium, qualem Filius habet ad Patrem: atque ex his, quod sit dignitate tertius, demonstratum a vobis arbitrati estis. Verum ad primum illud dicimus; fateri nos etiam, in sancta Trinitate tertium esse ordine Spiritum sanctum, ut salvator noster in traditione baptismatis dixit: quod vero dignitate etiam tertius sit, mirari satis non possumus, quomodo ut dictum assumitis, quod non est dictum. Id vero etiam in aliis facitis: nam cum audieritis; Spiritum a Patre & Filio, verbum, Est, adjicitis, &, Habere esse. Cum vero, Spiritum a Filio accipere, dicitis accipere suum esse: hoc porro est, controversa sumere pro certis atque confessis; quod est deterrimum demonstrandi genus: & hæc quidem ad primum. Ad secundum vero dicimus, considerandum esse, quis sit in iis verbis magno Athanasio scopus, & ad quos verba faciat. Oportet enim, ut magnus Cyrillus ait in actis tertiæ synodi, sacros evolventem libros, distinguere & personas, & tempus, causamque, propter quam unumquodque dictum est, expendere: ita enim quis dicto cuique convenientem assignare poterit causam favente gratia Spiritus, &c. Videtur ergo celeberrimus Athanasius ea scribere depugnans cum sancti Spiritus oppugnatoribus; qui cum Filium Patri exæquarent, ejusdemque gloriæ ac substantiæ faterentur, Spiritum sanctum minorem asseverabant; & proinde non connumerandum sed subnumerandum illis, utpote alienæ & creatæ naturæ existentem, ajebant. In hos ergo strenuus Pater sermonem suum instituens, & Spiritum Patri & Filio connaturalem, parique ac illi dignitate præstantem volens ostendere, quod ejusdem sit ordinis, ejusdemque voluntatis & operationis: per hæc enim semper doctores identitatem naturæ demonstrabant; in prima ad Serapionem episcopum epistola scribit hæc: Filius quidem a Patre mittitur: *Sic enim*, inquit, *Deus dilexit mundum, ut* Joan. 3.
Filium suum unigenitum daret: a Filio Joan. 16.
vero Spiritus mittitur; *Si enim*, inquit,

παραδεδωκότας σιωπᾷ, καὶ ἐφεξῆς ἐπάγει κατα- A φορικῶς τε καὶ ἐπιπληκτικῶς· τίνες δὲ οἱ ἅγιοι, καὶ ἐν ποίοις λόγοις τὴν διδασκαλίαν πεποίηνται, εἰπεῖν οὐκ ἔχει. ἆρα γέγονεν οὕτω τολμηρὸς ἄνθρωπος, τῆς περὶ τῶν θείων δογμάτων καινοτομίας εἰσηγούμενος; εἰ τοίνυν ὁ υἱὸς τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι δεύτερος τοῦ πατρὸς, ὅτι ἀπ' ἐκείνου, τὸ πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον οὐδαμῶς λέγειν καταδέχεται τάξει καὶ ἀξιώματι δεύτερον τοῦ υἱοῦ, οὐκ ἄρα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ υἱοῦ κατ' αἰτίαν. οὕτω μὲν οὖν τὴν ἐναντιολογίαν ὁρῶντες ἐν τοῖς παρ' ὑμῶν λεγομένοις, κἀκ τούτου νόθον εἶναι τὴν προσθήκην ἐκείνην συλλογιζόμενοι. οὐ γὰρ ἂν ἀπεδίδου τὴν B αἰτίαν τοῦ δεύτερον εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὁ μηδ' ὅλως τοῦτο καταδεχόμενος. τοῦτο μὲν παρεδράμετε, δεῖξαι δὲ παρὰ τοῖς ἁγίοις εἰρημένον προέθεσθε, τὸ, τρίτον εἶναι τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. καὶ δὴ προχειρισάμενοι δύο ῥητὰ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, τὸ μὲν ἁπλῶς λέγον, ὅτι τρίτον τῇ τάξει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· τὸ δὲ, ὅτι τοιαύτην φύσιν καὶ τάξιν ἔχει τὸ πνεῦμα πρὸς τὸν υἱὸν, οἵαν ὁ υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα. ἐκ τούτων οὖν ὅτι τρίτον ἐστὶ τῷ ἀξιώματι, δεδειγμένον ἔχειν ᾠήθητε. πρὸς μὲν οὖν τὸ πρῶτον ἐκεῖνό φαμεν, ὅτι τρίτον εἶναι κατὰ τὴν τάξιν τὸ πνεῦμα τὸ C ἅγιον ἐν τῇ θείᾳ τριάδι, ὡς ἐν τῇ παραδόσει τοῦ βαπτίσματος ὁ σωτὴρ ἡμῶν εἴρηκε, καὶ ἡμεῖς συνομολογοῦμεν· ὅτι δὲ καὶ τῷ ἀξιώματι τρίτον, θαυμάζειν ἔπεισι, πῶς ὡς εἰρημένον λαμβάνετε τὸ μηδαμῶς εἰρημένον. τοῦτο δὲ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ποιεῖτε. καὶ ὅταν μὲν ἀκούσητε, πνεῦμα παρὰ πατρὸς καὶ υἱοῦ, τὸ, ἐστὶ, προστίθετε, καὶ, ἔχειν τὸ εἶναι· ὅταν δὲ ὅτι παρὰ υἱοῦ λαμβάνει, λαμβάνειν τὸ εἶναι λέγετε· τοῦτο δέ ἐστι τὸ τὰ ζητούμενα λαμβάνειν, ὡς ὁμολογούμενα, ὅπερ ἐστὶν ἀποδείξεως εἶδος τὸ χείριστον. ταῦτα μὲν πρὸς τὸ πρῶτον. πρὸς δὲ τὸ δεύτερον ἐκεῖνό φαμεν, ὅτι τὸν σκοπὸν τοῦ D μεγάλου Ἀθανασίου ἐν οἷς λέγει τούτοις θεωρητέον ἐστὶ, καὶ πρὸς οὓς τὸν λόγον ποιεῖται. χρὴ γὰρ τὸν τοῖς θείοις λόγοις ἐντυγχάνοντα, καθώς φησιν ὁ μέγας Κύριλλος ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς τρίτης συνόδου, καὶ τὰ πρόσωπα, καὶ τὸν χρόνον διαιρεῖν, καὶ τὴν αἰτίαν δι' ἣν ἕκαστον εἴρηται λογίζεσθαι· οὕτω γὰρ ἑκάστῳ ῥητῷ τὴν πρέπουσαν αἰτίαν τις ἀποδοῦναι τῇ τοῦ πνεύματος δυνήσεται χάριτι, καὶ τὰ ἑξῆς. φαίνεται τοίνυν ὁ ἀοίδιμος Ἀθανάσιος πρὸς τοὺς μαχομένους τῷ ἁγίῳ πνεύματι διαμαχόμενος τοιαῦτα γράφειν, οἳ τὸν μὲν υἱὸν συνέταττον τῷ πατρὶ, καὶ τῆς αὐτῆς δόξης καὶ οὐσίας διω- E μολόγουν, τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὑποβιβάζοντες, οὐ συναριθμεῖσθαι τούτοις ἑπομένως, ἀλλ' ὑπαριθμεῖσθαι, καὶ ξένης τινὸς εἶναι καὶ κτιστῆς φύσεως ἔλεγον. πρὸς τούτους τοίνυν ἀποτεινόμενος ὁ γεννάδας, καὶ τὸ τοῦ πνεύματος συμφυὲς καὶ ὁμότιμον δεῖξαι θέλων πρὸς τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν, ἀπό τε τοῦ συντετάχθαι τούτοις, καὶ τῆς αὐτῆς εἶναι θελήσεώς τε καὶ ἐνεργείας· ἐκ τούτων γὰρ ἀεὶ οἱ διδάσκαλοι, καὶ τὸ

ταυ-

ANNO CHRISTI 1439.

ταυτὸν τῆς φύσεως ἀπεδείκνυον. τοιάδε φησὶν ἐν τῇ ἐπιστολῇ τῇ πρώτῃ πρὸς Σεραπίωνα τὸν ἐπίσκοπον· ὁ μὲν υἱὸς παρὰ τοῦ πατρὸς ἀποστέλλεται· οὕτω γὰρ, φησὶν, ὁ Θεὸς ἠγάπησε τὸν κόσμον, ὥστε τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἀπέστειλε τὸν μονογενῆ· ὁ δὲ υἱὸς τὸ πνεῦμα ἀποστέλλει· ἐὰν γὰρ, φησὶν, ἐγὼ ἀπέλθω, ἀποστελῶ τὸν παράκλητον. καὶ ὁ μὲν υἱὸς τὸν πατέρα δοξάζει λέγων. πάτερ, ἐγώ σε ἐδόξασα. τὸ δὲ πνεῦμα δοξάζει τὸν υἱὸν, ἐκεῖνος γὰρ, φησὶν, ἐμὲ δοξάσει. καὶ ὁ μὲν υἱὸς φησίν· ἃ ἤκουσα παρὰ τοῦ πατρὸς, ταῦτα λαλῶ εἰς τὸν κόσμον· τὸ δὲ πνεῦμα ἐκ τοῦ υἱοῦ λαμβάνει, ἐκ τοῦ ἐμοῦ γὰρ λήψεται, καὶ ἀναγγελεῖ, φησὶν, ὑμῖν. καὶ ὁ μὲν υἱὸς ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ πατρὸς ἦλθε· τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον, φησὶν ὁ υἱὸς, ὃ πέμψει ὁ πατὴρ ἐν τῷ ὀνόματί μου. τοιαύτην δὲ φύσιν καὶ τάξιν ἔχοντος τοῦ πνεύματος πρὸς τὸν υἱὸν, οἵαν ὁ υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα, πῶς ὁ κτίσμα τοῦτο λέγων, οὐ τὸ αὐτὸ καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ ἐξ ἀνάγκης φρονήσει; ἐν τούτοις οὐ τὴν διάκρισιν ὁ διδάσκαλος φαίνεται παραστῆσαι θέλων, οὐδ᾽ ὅθεν ἔχει τὴν αἰτίαν τῶν προσώπων ἑκάτερον τοῦ εἶναι, ἀλλὰ τὴν ἕνωσιν μᾶλλον καὶ συμφυΐαν ἐκ τῆς ταυτότητος τοῦ θελήματος καὶ τῆς ἀναλογίας τῶν ἔργων ἐκφαινομένην. ἀμέλει οὐκ εἶπεν, ὁ μὲν υἱὸς παρὰ τοῦ πατρὸς ἔχει τὸ εἶναι, τὸ δὲ πνεῦμα παρὰ τοῦ υἱοῦ· οὐδ᾽ ὅτι ὁ μὲν πατὴρ γεννᾷ τὸν υἱὸν, ὁ δὲ υἱὸς τὸ πνεῦμα προβάλλει. ταῦτα γὰρ ἂν εἶπεν, εἰ κατὰ τὴν ὑμετέραν ἔλεγε δόξαν· νῦν δὲ ταῦτα παραλιπὼν παντελῶς, τὴν εὐδοκίαν τοῦ πατρὸς, ἐφ᾽ οἷς ὁ υἱὸς ποιεῖ, προστίθησι· καὶ τὴν τοῦ υἱοῦ πάλιν, ἐφ᾽ οἷς ποιεῖ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. καὶ ὁ μὲν υἱὸς φησὶ, παρὰ τοῦ πατρὸς ἀποστέλλεται, ὁ δὲ υἱὸς τὸ πνεῦμα ἀποστέλλει. τὴν εὐδοκίαν τοῦ πατρὸς ἀποστολὴν εἶναι νόμισον, φησὶν ὁ θεολόγος Γρηγόριος. καὶ τὴν εὐδοκίαν οὖν τοῦ υἱοῦ νόμισον ἀποστολὴν εἶναι τοῦ πνεύματος. καὶ ὁ μὲν υἱὸς τὸν πατέρα δοξάζει, τὸ δὲ πνεῦμα δοξάζει τὸν υἱόν· ἐν τούτοις ἡ ἀναλογία τῶν ἔργων, καὶ ἡ τοῦ θελήματος ταυτότης ἐκφαίνεται. ἐπειδὴ γὰρ ὁ υἱὸς ἐφανερώθη τῷ κόσμῳ προεγνωσμένου τοῦ πατρὸς ἤδη, μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν ἐγνώσθη τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἵνα μὴ ἀντίθεοί τινες εἶναι δόξωσιν ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα, δοξάζει μὲν ὁ υἱὸς τὸν πατέρα, τὸ δὲ πνεῦμα τὸν υἱὸν, καὶ ἃ παρέλιπεν ἐκεῖνος, ἀποκαλύπτει τοῖς μαθηταῖς. καὶ ὁ μὲν υἱὸς φησίν. ἃ ἤκουσα παρὰ τοῦ πατρὸς, ταῦτα λαλῶ εἰς τὸν κόσμον· τὸ δὲ πνεῦμα παρὰ τοῦ υἱοῦ λαμβάνει· ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν. σημείωσαι πάτερ ἐνταῦθα, ὅτι λόγον λαμβάνει ἐνταῦθα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἀναγγέλλει τοῖς μαθηταῖς, καθάπερ ὁ υἱὸς, ἃ ἤκουσε παρὰ τοῦ πατρὸς, ταῦτα λαλεῖ εἰς τὸν κόσμον· οὐκ ἄρα τὸ εἶναι λαμβάνει, καθάπερ αὐτὸς ἔλεγες. καὶ ὁ μὲν υἱὸς ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ πατρὸς ἦλθε, τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον, φησὶν ὁ υἱὸς, ὃ πέμψει ὁ πατὴρ ἐν τῷ ὀνόματί μου· διὰ τούτων ἁπάντων, ὥσπερ εἶπον, ἡ ταυτότης τοῦ θελήματος καὶ ἡ ἀναλογία τῶν ἔργων φαί-

SESSIO XXI.

A ego abiero, mittam Paracletum: & Filius quidem clarificat Patrem dicens; *Ego te clarificavi*: Spiritus autem clarificat Filium; *Ille enim, me clarificat*. Et Filius quidem dicit: *Quæ audivi a Patre, hæc loquor in mundo*: Spiritus vero a Filio accipit; *Nam de meo*, inquit, *accipit & annunciabit vobis*. Et Filius quidem venit in nomine Patris de Spiritu vero sancto Filius dicit: *Quem mittet Pater in nomine meo*. Cum ergo talem naturam & ordinem habeat Spiritus ad Filium, qualem Filius ad Patrem, qui Spiritum dicit creaturam, quomodo non etiam de Filio idem necessario sentiet? In his non videtur velle doctor explicare distinctionem, neque unde utraque persona sui esse causam habeat; sed B earum potius unitatem & connaturalitatem, ex idemtitate voluntatis & operum proportione apparentem. Itaque non dixit, Filium habere suum esse a Patre, Spiritum vero a Filio, neque Filium a Patre generari: Spiritum vero produci a Filio; sic enim dixisset, si juxta vestram sententiam locutus esset: nunc his penitus omissis. beneplacitum Patris memorat in operibus Filii, & rursus beneplacitum Filii in operibus Spiritus sancti: & Filius quidem, inquit, a Patre mittitur, Spiritus vero a Filio mittitur. Beneplacitum Patris missionem puta, dicit Gregorius Theologus; ergo & Filii beneplacitum puta esse Spiritus missionem. Et Filius quidem clarificat Pa- C trem Spiritus vero clarificat Filium: in his operum proportio, & idemtitas voluntatis ostenditur. Nam quia Filius innotuit mundo, Patre jam antea cognito, deinde innotuit Spiritus sanctus; ne Deo viderentur contrarii Filius & Spiritus sanctus, ideo Patrem clarificat Filius Filium vero Spiritus sanctus, & quæ ille tacuit, discipulis revelat: & Filius quidem, *Quæ*, inquit, *audivi a Patre, hæc loquor in mundo*. Spiritus vero accipit a Filio: *De meo accipiet, & annunciabit vobis*. Notat pater hic, Spi- D ritum sanctum hoc loco sermonem accipere, & discipulis annunciare, sicuti Filius quæ a Patre audivit, hæc in mundo loquitur: non ergo accipit esse, ut tu asserebas. Et Filius quidem venit in nomine Patris; de Spiritu vero sancto dicit Filius: *Quem mittet Pater in nomine meo*: Per quæ omnia, ut dixi, voluntatis idemtitas, & operum proportio declaratur; ex quibus etiam idemtitas essentiæ colligitur necessario. Talem igitur, inquit, ordinem & naturam habet Spiritus sanctus ad Filium, qualem Filius ad Patrem; hoc est, ita connaturalis & conjunctus est Filio Spiritus E sanctus, sicut Filius Patri. Qui ergo Spiritum sanctum dicit creaturam, quomodo non etiam de Filio idem necessario sentiet? Si enim Spiritus sanctus conjunctus est Filio, sicuti Filius Patri, estque ejusdem naturæ, ut ex idemtitate voluntatis & proportione operum probatur, quomodo Spiritus sanctus dici possit creatura? Hic est sensus patris;

& ad

Joan. 17. Joan. 16. Joan. 8. Joan 16. Joan. 5. Joan. 15 Orat. in natalem domini. Joan. 8. Joan 16. Joan. 5. Joan 14.

SESSIO XXI.

ANNO CHRISTI 1439.

& ad hunc finem dixit quæ dixit, non ad insinuandam distinctionem, sed unitatem & idemtitatem essentiæ. Ita vobis hoc dictum non successit pro voto, nec favet vestræ sententiæ. Quod vero hæc non fuerit magni patris Athanasiii sententia de processione Spiritus, nec existimaverit ipse Filium esse causam Spiritus sancti, neque propterea illum ordinem posuerit; constat ex aliis ejus dictis, ubi tradit divinarum personarum distinctionem, solum Patrem fontem deitatis appellans, sicuti & solum ingenitum: hoc vero idem est ac dicere, ipsum solum genitorem & solum esse productorem. Non ergo arbitrabatur, Filium quoque esse causam Spiritus sancti, qui Patrem vocat solum deitatis fontem. Verba ejus in oratione, quæ de æterna Filii & Spiritus existentia inscribitur, ita se habent: Disjungimur autem & a Judaizantibus, & a depravantibus Christianismum; qui Deum de Deo negantes, unum Deum asserunt æque ac Judæi; non quia solus Pater ingenitus, solusque fons deitatis, Deum affirmantes ipsum, sed veluti carentem Filio, & verbum vivens non fructificantem. Si ergo deitatis fons est solus Pater, quemadmodum & solus ingenitus, hoc est solus Filii genitor, solusque Spiritus sancti productor; profecto non erat magni Athanasii sententia, Filium esse causam Spiritus, & Spiritum ex Filio habere suum esse. Hæc in præsentia diximus ad ea quæ protulisti.

Joan. Modus iste investigandi veritatem, pater reverendissime, quam omnes assequi cupiunt, sermonibus & allegationibus adeo prolixis interturbat eam potius, quam dilucidat: sed neque a principio propositum hoc fuit nobis disquisitionem aggredientibus, verum de argumento ad argumentum progredi brevi responsione & solutione adhibita, sicque ad ulteriora procedere. Nam omnes hi qui adsunt patres defessi jam unius dicentis audientia per horam, dum ad duo dicta postremo allata respondet, parum intellexere, opinor, quid tandem ad illa duo dicta responsum fuerit; nisi quod in me conjicis, solere me proferre dicta minus fideliter; ut cum Spiritus dicitur a Patre & Filio; addam ego verbum, Est, quod non habetur. Deinde quia secundam magni Athanasii sententiam,

A νεται, ἐκ τούτων δὲ καὶ ἡ τῆς οὐσίας ταυτότης συνάγεται ἐξ ἀνάγκης. τοιαύτην οὖν, φησὶ, τάξιν καὶ φύσιν ἔχει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον πρὸς τὸν υἱὸν οἵαν ὁ υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα. τουτέστιν, οὕτω συντέτακται καὶ συμφυές ἐστι τῷ υἱῷ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὥσπερ ὁ υἱὸς τῷ πατρί· πῶς οὖν ὁ λέγων κτίσμα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐ καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ τὸ αὐτὸ φρονήσει ἐξ ἀνάγκης; εἰ γὰρ συντέτακται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τῷ υἱῷ καθάπερ ὁ υἱὸς τῷ πατρὶ, καὶ τῆς αὐτῆς ἐστὶ φύσεως ὡς ἐκ τῆς ταυτότητος τοῦ θελήματος καὶ τῆς ἀναλογίας τῶν ἔργων δείκνυται, πῶς ἂν εἴη κτίσμα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον; αὕτη μὲν ἡ τοῦ ἁγίου B διάνοια, καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον εἴρηκεν ἅπερ εἴρηκεν, οὐ τὴν διάκρισιν παραστῆσαι θέλων, ἀλλὰ τὴν ἕνωσιν καὶ ταυτότητα τῆς οὐσίας. καὶ οὕτως οὐ κατ' ἐλπίδας ὑμῖν τὸ ῥητὸν ἀπέβη, οὐδὲ τῇ ὑμετέρᾳ δόξῃ συνηγορεῖ. ὅτι δὲ ὁ μέγας πατὴρ Ἀθανάσιος οὐ τὴν αὐτὴν εἶχε γνώμην περὶ τῆς τοῦ πνεύματος ἐκπορεύσεως, οὐδὲ τὸν υἱὸν αἴτιον ἐφρόνει τοῦ ἁγίου πνεύματος, οὐδὲ διὰ τοῦτο τὴν τάξιν εἴρηκε ταύτην, δῆλον ἐν οἷς ἀλλαχοῦ φησι, τὴν διάκρισιν τῶν θείων προσώπων παραδιδοὺς, μόνον πηγὴν τῆς θεότητος τὸν πατέρα καλῶν, καθάπερ καὶ μόνον ἀγέννητον. τοῦτο δὲ ταυτόν ἐστι λέγειν τῷ λέγειν αὐτὸν μόνον γεννήτορα, καὶ μόνον προβολέα. οὐκ ἄρα καὶ τὸν υἱὸν αἴτιον C ἐφρόνει τοῦ ἁγίου πνεύματος, ὁ μόνον πηγὴν θεότητος τὸν πατέρα λέγων. ἔχει δὲ τὸ ῥητὸν οὕτως ἐν τῷ λόγῳ, ὃ ἐπιγραφὴν ἔχει, περὶ τῆς ἀϊδίου ὑπάρξεως υἱοῦ τε καὶ πνεύματος, οὕτω φησί· χωριζόμεθα δὲ καὶ τῶν Ἰουδαϊζόντων, καὶ τῶν τὸν Χριστιανισμὸν παραφθειρόντων, οἳ τὸν ἐκ Θεοῦ Θεὸν ἀρνούμενοι, ἕνα Θεὸν παραπλησίως Ἰουδαίοις λέγουσιν· οὐχ ὅτι μόνος ἀγέννητος, καὶ μόνος πηγὴ θεότητος ὁ πατὴρ, διὰ τοῦτο ἔφασκον αὐτὸν Θεὸν, ἀλλ' ὡς ἄγονον υἱοῦ, καὶ ἄκαρπον ζῶντος λόγου. εἰ τοίνυν μόνος πηγὴ θεότητος ὁ πατὴρ, καθάπερ καὶ μόνος ἀγέννητος, τουτέστι μόνος γεννήτωρ τοῦ υἱοῦ, καὶ μόνος προβο- D λεὺς τοῦ ἁγίου πνεύματος, οὐκ ἄρα δόξα τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου ὑπῆρχε, τὸ αἴτιον εἶναι τοῦ πνεύματος τὸν υἱὸν, καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ εἶναι ἔχειν τὸ πνεῦμα. ταῦτα πρὸς τὰ τότε σοι εἰρημένα κατὰ τὸ παρὸν εἴπομεν.

Ioan. Ὁ τρόπος οὗτος, πάτερ αἰδεσιμώτατε, τοῦ ἀνιχνεύειν τὴν ἀλήθειαν, ἣν πάντες νοεῖν ἐφίενται, μεθ' οὕτω διεξοδικωτέρων λόγων καὶ προκομίσεων μᾶλλον ἐμποδίζει τῇ ἀληθείᾳ, ἢ διασαφεῖ. ἀλλ' οὐδ' οὗτος ἦν ὁ σκοπὸς ἐξ ἀρχῆς τῆς ἡμετέρας συνδιασκέψεως· ἀλλ' ἵν' ἀπὸ ἐπιχειρήματος εἰς ἐπιχείρημα, δεδομένης βραχείας ἀπολογίας καὶ λύσεως, οὕτω χωρῶμεν ἐφ' ἕτερα. πάντες γὰρ οὗτοι οἱ παρε- E στῶτες πατέρες ἤδη κεκμηκότες τῇ ἀκροάσει ἑνὸς στόματος μιᾶς ὥρας, πρὸς ἀπολογίαν δύο ῥητῶν τελευταῖον ῥηθέντων, πιστεύω μικρὸν αὐτοὺς νενοηκέναι πρὸς τὴν ἀπολογίαν τῶν δύο ῥητῶν, πλὴν τούτου, ὅτι ἐπέθηκάς μοι, ὡς εἴωθα παραφέρειν τὰ ῥητὰ, ὡς ἡνίκα οὐ προσέστι τὸ, ἐστὶ τῷ, πνεῦμα παρὰ πατρὸς καὶ υἱοῦ, προστίθημι. ἔτι ἐπειδὴ τὴν δευτέραν χρῆσιν τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου, ἐν ᾗ ἔλεγε καὶ λέγει, ἐνταῦθα γάρ

ἐστι

ANNO CHRISTI 1439. SESSIO XXI.

ἐστὶ τὸ ῥητὸν, ὅτι οἵαν τάξιν καὶ φύσιν ἔχει τὸ πνεῦμα ἅγιον πρὸς τὸν υἱὸν, τὴν αὐτὴν ἔχει καὶ ὁ υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα, οὐδέποτε ἐξέθου τὴν ῥῆσιν ἐν τῇ ἰδίᾳ προθέσει, οὐδέποτε καλῶς ἀποκριθήσεται, ὁ μὴ καλῶς ἐκθέμενος. εἶτα εἰσῆλθες εἰς τὴν ὕλην τῆς χρονικῆς ἀποστολῆς τῶν προσώπων, ἀφ' ἧς χρονικῆς ἀποστολῆς ἀναγκαίως ἐν τῷ παρόντι συμπερανθήσεται, ὅτι εἰ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον πρόεισι χρονικῶς παρὰ τοῦ υἱοῦ, ὅτι καὶ ἀϊδίως πρόεισιν ἐξ αὐτοῦ. διὸ οὐκ ἔδει εἰσαγαγεῖν τοῦτο εἰς τὴν παροῦσαν ὕλην ἐν τῷ παρόντι μὴ ποιοῦσαν πρὸς τὸ προκείμενον· ὅμως ἐν τῷ παρόντι ἀποκριθησόμεθα· ἀλλ' ἓν μόνον βούλομαι γνῶναι, εἰ οὕτως εἴρηκας. εἶπες ὅτι ὁ υἱὸς ἀκούει B παρὰ τοῦ πατρὸς λόγους λαμβάνων, καὶ ἀκούων παρὰ τοῦ πατρός. ἐπειδὴ ἡ ἀκρόασίς ἐστι κατὰ ἀπόβλεψιν ῥήματος, καὶ τοῦτο δῆλον ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, οὕτως ἀκούει καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον παρὰ τοῦ υἱοῦ, καὶ οὕτως κατ' ἐκείνην τὴν ἀκρόασιν λαμβάνει λόγους παρὰ τοῦ υἱοῦ· τοῦτο δὲ καὶ ἄλλοτε συγκεχώρηκας· ἀλλ' ὅτι ἐκ τούτου ἕπεται τὸ πνεῦμα λαμβάνειν τὸ εἶναι ἐκ τοῦ υἱοῦ. ἔστιν οὖν ἀληθὲς, ὃ νῦν ἐξεθέμην περὶ τοῦ ἀκούειν;

Ephes. Οὕτως εἶπον, καὶ οὕτω λέγει ὁ διδάσκαλος ἐν τῷ ῥητῷ τούτῳ.

Ioan. Ἀπὸ τούτου, τοῦ Θεοῦ συγχωροῦντος, καὶ ἀπὸ ταύτης τῆς ῥήσεως ἀποδειχθήσεται διὰ C ῥητῶν μεγάλων ἁγίων καὶ διδασκάλων ἡμετέρων καὶ ὑμετέρων, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον λαμβάνειν τὸ ἀΐδιον εἶναι ἐκ τοῦ υἱοῦ. νῦν οὖν ἀπολογοῦμαι πρὸς τὰ παρὰ σοῦ εἰρημένα. πρῶτον εἶπες, ὅτι ἐν τῇ προλαβούσῃ συναθροίσει, ἡνίκα ἠρώτησας, εἰ τοῦτο γνώμη ἦν τοῦ Βασιλείου ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐστὶ τρίτον τῷ ἀξιώματι καὶ τῇ τάξει, ὅτι αὐτὸς ἀπεκρίθην, οὕτως εἶναι, καὶ τοιαύτην γεγονέναι τὴν γνώμην τοῦ Βασιλείου. πρὸς τοῦτο λέγω πάλιν, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ σκοπὸς τοῦ Βασιλείου καὶ γνώμη ἀληθεστάτη, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐστὶ τρίτον τῷ ἀξιώματι καὶ τῇ τάξει, ἐπειδὴ οἱ ὑμέτεροι D διδάσκαλοι τοῦτό φασιν διαῤῥήδην καὶ φανερῶς. δεύτερον ἠρώτησας εἰ αὕτη ἦν ἡ γνώμη τῶν ἁγίων πατέρων. καὶ αὐτὸς ἀπεκρίθην, ὅτι οὕτως. ἐν τούτῳ δὲ ἠθέλησας ἐπαγαγεῖν τἀναντία καθὼς καὶ νῦν. ἐνίοτε ἐπανελάβου λέγων, ὅτι ὁ Εὐνόμιος κατὰ τὰ ῥήματα τοῦ Βασιλείου καταφρονῶν τῆς δόξης τῶν πολλῶν, οἳ ἐδόξαζον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, προσεποιεῖτο τὴν διδασκαλίαν φυλάττειν, καὶ τοὺς τοῦτο λέγοντας παρεσιώπα. εἶτα προσελάβου τὰ μετὰ ταῦτα τοῦ ῥητοῦ ῥήματα, τὰ λέγοντα περὶ τούτου, ὅπου ὁ Βασίλειός φησιν, ὅτι τοὺς εἰρηκότας τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τρίτον εἶναι τῇ τάξει, οὐκ ἠδυνήθη E εἰπεῖν. εἶτα συμπεραίνει· ἄρα οὕτω γέγονεν ἄνθρωπος τολμηρὸς, τὰς τῶν θείων δογμάτων καινοτομίας εἰσηγούμενος; ἀπὸ τούτου ἐπεχείρησας ἐπαγαγεῖν ἐναντιώματα, ἐπειδήπερ εἶπεν ὁ Βασίλειος, ὅτι οὐκ ἠδυνήθη εἰπεῖν τοὺς εἰρηκότας τοῦτο ἁγίους, ὅθεν εἵπετο κατά σε, ὅτι οἱ ἅγιοι διδάσκαλοι οὐκ ἐγένοντο ταύτης τῆς γνώμης, ἧς τοὐναντίον ἐγὼ εἶπον. ἠθέλησα

A qua asserebat & asserit (sunt enim hic ipsius verba) eumdem ordinem & naturam habere Spiritum sanctum ad Patrem; nunquam exposuisti ut jacet; bene nunquam respondebit, qui bene non exposuerit. Posthæc ingressus es in materiam temporalis personarum missionis; ex qua temporali missione concludetur in præsenti necessario, Spiritum sanctum si procedit a Filio temporaliter, ab eo quoque procedere æternaliter. Quocirca non erat hoc præsenti materiæ inserendum, quod nunc extra rem nostram est: respondebimus tamen in præsenti; sed prius illud scire velim, an ita dixeris. Dixisti, Filium audire a Patre B sermones accipientem, & audientem a Patre. Quoniam ergo auditio est respectu verbi, id quod in evangelio clarum est; ita & Spiritus sanctus a Filio audit, & secundum illam auditionem accipit pariter sermones a Filio: nam hoc & alias concessisti; negasti tamen sequi ex eo, ut Spiritus accipiat esse a Filio: estne verum, quod nunc de auditione exposui?

Ita dixi, & ita doctor asserit hoc loco. Ephes.

Ex hoc, Deo dante, & ex hac re- Ioan. sponsione demonstrabitur per dicta exi- C miorum sanctorum doctorumque nostrorum & vestrorum, Spiritum sanctum accipere suum esse æternum a Filio. Nunc vero respondeo ad ea quæ dixisti. Primum dixisti sessione proxima, quando quæsivisti, an magnus Basilius sentiret, Spiritum sanctum esse dignitate & ordine tertium; respondisse me, ita esse; & hanc Basilii magni extitisse sententiam. Ad hoc iterum dico, hanc esse mentem Basilii, & sententiam verissimam: videlicet, Spiritum sanctum esse dignitate & ordine tertium: quandoquidem doctores vestri manifeste & luculenter hoc asserunt. Deinde quæsi- D visti, an hæc sanctorum patrum esset sententia; & ego respondi, esse. Hic voluisti afferre contraria, sicut etiam modo fecisti. Repetiisti præterea quæ dixeras de Eunomio, quod is juxta Basilii verba parvipendens multorum sententiam qui Spiritum sanctum glorificabant, simularet se doctrinam sequi sanctorum, taceret autem eos, qui illud assererent. Deinde citasti sequentia dicti verba, ubi Basilius ait, eum non potuisse proferre qui dicerent, Spiritum sanctum esse tertium ordine: postea concludit; Fuitne unquam homo tam audax, qui divinorum dogmatum novita- E tem induceret? ex hoc aggressus es inferre opposita, quoniam Basilius dixit, non posse ab illo produci sanctos, qui hoc asseveraverint. Unde sequebatur per te, non fuisse hanc sanctorum doctorum sententiam, cujus ego dixi contrarium. Hæc ego repetere volui, & Basilii verba proferre, ut facilius qui præsentes adsunt, solutionem intelligant. Nos Basilii magni librum habemus, quem & fide dignum & veracissimum arbitramur;

SESSIO XXI.

est & alius qui nunc proferetur, vetustissimus; in quo sententia legitur æque ut in nostro, sicuti dictum & relatum nobis est ab iis, qui librum illum legerunt.

Et prolatus est liber præsulis Mitylenensis.

Ephes. Eadem manu exscriptus est liber prolatus, qua & alius.

Ioan. Ad primum ergo tria quædam facere volo; primo demonstrare nunc volo per aliud Basilii testimonium, quo ipse asserit Spiritum accipere a Filio: secundo demonstrare volo, Basilio, si ita diceret ut legitur in tuo libro, maximum per hoc imprimi dedecus; nec posse pro honore & gloria tam eximii doctoris adeoque conspicui in ecclesia Dei, quem Chalcedonensis synodus elogio tam illustri ornaverit, veri Christiani mentem capere quod a te dictum est. Tertio demonstrabo ex præcedentibus & consequentibus eam esse Basilii mentem, quæ in nostro codice exprimitur; nec digrediar ab horum capitum materia. Nec dubito, quin Spiritus sanctus daturus sit nobis, ut laborem non nisi congruentem subeamus (agimus enim de ipso) magnumque in nos ac vos causa nostra beneficium sit collaturus; quando ipse Spiritus sanctus, quo repletus fuit Basilius, in tam gravi materia, qualis hæc est, non fecit, ut ille variis in locis pugnantia scriberet: Quandoquidem in fidei materia nunquam doctores secum pugnarunt. Nudius tertius, hoc est, die dominico, fui apud reverendissimum dominum sanctæ Sabinæ; erat quoque frater Ambrosius, qui præsens est, & magno interpretandi dono præcellit. Itaque allatus est Græcus codex longe vetustissimus, in membranis ab erudito quodam Græcarum literarum interprete Leonardo Aretino, hujus civitatis cancellario. Cum ergo librum præ manibus haberet, & quamdam epistolam quæreremus, occurrit homilia quædam beati Basilii de Spiritu sancto. Confestim ergo dixi huic reverendo patri, ut totam mihi homiliam perlegeret; sperabam fore, ut procul dubio Spiritus sanctus mirum aliquid efficeret. Nam si a Basilio, qui fuit Spiritu plenus, dicendum erat aliquid firmum ac solidum de Spiritus sancti fide, in hac certe homilia dicendum erat; audivi integram, atque ad finem magnas egi gratias Spiritui sancto. His enim ipsis verbis sic ait: Unum quidem Patrem, unum vero Filium, unum quoque Spiritum sanctum juxta divinam traditionem fateri oportet: deinde subdit: Neque duos Patres dicendum, neque duos Filios; quandoquidem Spiritus nec est, nec nominatur Filius; neque enim a Spiritu

δὲ ἐπαναλαβεῖν τὰ τοιαῦτα, καὶ ἐκθέσθαι τὰ τοῦ Βασιλείου ῥήματα, ἵνα καὶ οἱ παρόντες ἴδωσι σαφέστερον τὴν διάλυσιν. ἐπειδὴ δὲ ἡμεῖς ἔχομεν τοῦ μεγάλου Βασιλείου βιβλίον, ὃ ἡγούμεθα πιστὸν εἶναι καὶ ἀληθέστατον, ὅτι τὸ ἕτερον τοῦτο τὸ προκομισθησόμενον, ὅπερ ἐστὶν ἀρχαιότατον, τὸ αὐτό φησιν ὃ λέγει καὶ τὸ ἡμέτερον, ὡς εἴρηται ἡμῖν, καὶ καθὼς ἀνηνέχθη ἡμῖν παρὰ τῶν ἀναγνωσάντων τὸ βιβλίον ἐκεῖνο.

Προηνέχθη δὲ τὸ βιβλίον τοῦ Μιτυλήνης.

Τῆς αὐτῆς χειρός ἐστι τὸ προκομισθὲν βιβλίον, ἧς ἦν καὶ τὸ ἕτερον.

Πρὸς μὲν οὖν τὸ πρῶτον τρία τινὰ ποιῆσαι βούλομαι. πρῶτον βούλομαι ἀποδεῖξαι δι' ἑτέρας μαρτυρίας τοῦ Βασιλείου νῦν ἐν τῷ τόπῳ, ὅπου αὐτὸς λέγει τὸ πνεῦμα λαμβάνειν ἀπὸ τοῦ υἱοῦ. δεύτερον βούλομαι ἀποδεῖξαι, εἰ ὁ Βασίλειος ἔλεγεν οὕτω καθὼς κεῖται ἐν τῷ σῷ βιβλίῳ, τοῦτο ἂν ἦν μέγιστον μῶμον περιτιθέναι τῷ βασιλείῳ· καὶ ὅτι ὑπὲρ τῆς τιμῆς καὶ δόξης οὕτω μεγάλου διδασκάλου, καὶ οὕτω περιφανοῦς ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ, τοῦ ἐσχηκότος οὕτω μεγάλην δόξαν ἐν τῇ ἐν Καλχηδόνι συνόδῳ, οὐ δύναται νοῦς ἀληθοῦς Χριστιανοῦ καταδέξασθαι ὃ παρὰ σοῦ εἴρηται. τρίτον ἀποδείξω ἀπὸ τῶν προηγουμένων, τὴν αὐτοῦ γνώμην εἶναι τοῦ Βασιλείου, καθὼς ἐν τῷ ἡμετέρῳ βιβλίῳ κεῖται, καὶ οὐκ ἐξελεύσομαι ἀπὸ τῆς ὕλης τούτων τῶν κεφαλαίων· καὶ οὐκ ἀμφιβάλλω, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον δώσει ἡμῖν μὴ ἐργάζεσθαι παρὰ τὸ καθῆκον, ἐπειδὴ περὶ τούτου πράττεται, καὶ ὅτι ποιήσει μεγάλην χάριν ἡμῖν καὶ ὑμῖν δι' ὑμᾶς, ἐπειδὴ αὐτὸ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὗπερ ἐπλήσθη ὁ Βασίλειος, ἐν οὕτω μεγάλῃ ὕλῃ τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως καθώς ἐστιν αὕτη, οὐκ ἐποίησεν ἐκεῖνον γράψαι ἐν ἑνὶ χωρίῳ ἐναντία, καὶ ἐν ἑτέρῳ ἐναντία· ἐπειδὴ οἱ διδάσκαλοι ἐν τῇ ὕλῃ τῆς πίστεως ἑαυτοῖς οὐδέποτε γεγόνασιν ἐναντίοι. ἐν τῇ προλαβούσῃ τουτέστιν ἐν τῇ κυριακῇ, ἦν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ αἰδεσιμωτάτου κυρίου τῆς ἁγίας Σαβίνης, ὄντος καὶ τοῦ ἀδελφοῦ Ἀμβροσίου τοῦ ὧδε παρόντος, ὅστις ἔχει μέγα δῶρον τοῦ ἑρμηνεύειν. προσήχθη οὖν βύβλος Ἑλληνικὴ λίαν ἀρχαιοτάτη, ἐν μεμβράνοις πεποιημένη, ἣν προήγαγέ τις πεπαιδευμένος ἑρμηνεὺς τῶν Ἑλληνικῶν, Λεονάρδος ὁ Ἀρετῖνος, ταύτης τῆς πόλεως καγκελλάριος. ἐν ὅσῳ οὖν εἶχε τὴν βίβλον ἀνὰ χεῖρας, καὶ ἐζητοῦμεν περὶ μιᾶς ἐπιστολῆς, συνήντησεν ὁμιλία τις τοῦ μακαρίου Βασιλείου περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. εὐθὺς οὖν εἶπον τῷ αἰδεσίμῳ τῷδε πατρὶ ἀναγνῶναί μοι πᾶσαν τὴν ὁμιλίαν, ἐπειδὴ ὁμολογουμένως ποιήσει θαῦμα τὸ ἅγιον. καὶ γὰρ εἰ ὁ Βασίλειος ὁ πλήρης πνεύματος ὤφειλεν ἐστηριγμένον τι εἰπεῖν περὶ τῆς πίστεως τοῦ ἁγίου πνεύματος, ὤφειλεν ἐν ταύτῃ τῇ ὁμιλίᾳ τιθέναι. ἤκουσα πᾶσαν ἐξ ἀρχῆς μέχρι τέλους· καὶ ἡνίκα ἐγενόμην ἐν τῷ τέλει, μεγάλας χάριτας ὡμολόγησα τῷ ἁγίῳ πνεύματι· φησὶ γὰρ

γὰρ ἐν τούτοις τοῖς ῥήμασιν οὕτως· ἕνα μὲν πατέρα, ἕνα δὲ υἱόν, ἓν δὲ πνεῦμα ἅγιον κατὰ τὴν θείαν παράδοσιν δεῖ ὁμολογεῖν. εἶτα ἐπάγει. * οὔτε δύο πατέρας λέγειν, οὔτε δύο υἱοὺς, ἐπειδὴ τὸ πνεῦμα οὔτε υἱός ἐστιν, οὔτε ὀνομάζεται· οὐδὲ γὰρ ἀπὸ τοῦ πνεύματος τινὰ λαμβάνομεν, καθ᾽ ὃν τρόπον ἀπὸ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα· ἀλλ᾽ αὐτοῦ προσερχομένου ἡμῖν καὶ ἁγιάζοντος δεχόμεθα τῆς θεότητος τὴν κοινωνίαν, καὶ τῆς υἱότητος τὴν συγκλήρωσιν, καὶ τῆς αἰωνίου κληρονομίας τὸν ἀῤῥαβῶνα, καὶ τὰς ἀπαρχὰς τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν, ταῦτά εἰσιν ἃ παρὰ τοῦ πνεύματος λαμβάνομεν, καὶ ταῦτά εἰσιν ἅτινα ἐκτίσθησαν ἐν ἡμῖν, καὶ τὰ αἰτιατὰ παρὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος. νῦν οὖν φησιν ὁ θεῖος Βασίλειος, οὐ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον τὸ πνεῦμα λαμβάνειν παρὰ τοῦ υἱοῦ, ὃν ἡμεῖς λαμβάνομεν παρὰ τοῦ πνεύματος· ἀναγκαίως γὰρ ἕπεται, τὸ θεῖον εἶναι ὃ τὸ πνεῦμα λαμβάνει· ἐπειδὴ πᾶν ἢ θεῖόν ἐστιν ἢ κτιστόν. τοῦτο δὲ τὸ εἶναι ἡμεῖς λαμβάνομεν παρὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος· οὐ τοῦτον δὲ τὸν τρόπον λαμβάνει τὸ πνεῦμα, οὐδὲ ταῦτα τὰ κτιστά, ἄρα ἕπεται, τὸ θεῖόν τι λαμβάνειν. οὕτω γινομένης ταύτης τῆς παραθέσεως, ὁ αὐτὸς ἀποκλείει καὶ ἀποτρέπεται τῶν πονηρευομένων τὴν δόξαν ὅτι τὸ * λαμβάνειν τὸ εἶναι γίνεται αἰτία τῶν κτιστῶν. αὕτη οὖν ἐστιν ἡ τοῦ μεγάλου Βασιλείου γνώμη· ἕνα μὲν πατέρα, ἕνα δὲ υἱὸν, ἓν δὲ πνεῦμα κατὰ τὴν θείαν παράδοσιν. ἴωμεν οὖν ἐπὶ τὸ δεύτερον μέρος. ἐγὼ εἶπον, ὅτι εἰ ἐκτεθήσεται τὸ κείμενον κατὰ τὸν τρόπον ἐκεῖνον τοῦ αἰδεσιμωτάτου πατρὸς τοῦ Ἐφέσου, μέγας ἐπιτίθεται μῶμος ἐν τούτῳ τῷ μέρει τῷ Βασιλείῳ· τοῦτο οὖν βουλόμεθα δεῖξαι φανερῶς ἀπό τε τοῦ ἡμετέρου βιβλίου καὶ τοῦ ὑμετέρου· καὶ διὰ τοῦτο ποιήσομαι τὸν παρόντα λόγον, ἐπὶ τῷ δεῖξαι τὴν διαφορὰν τὴν οὖσαν μεταξὺ τῆς ἐμῆς καὶ σῆς διανοίας, ἵνα πάντες οἱ ἡμέτεροι ἀκριβέστερον νοήσωσιν. ἐρῶ οὖν καὶ τὸ ἓν καὶ τὸ ἕτερον. τὸ μὲν οὖν ἡμέτερον κείμενον οὕτω λέγει· τίς γὰρ ἀνάγκη, εἰ τῷ ἀξιώματι καὶ τῇ τάξει τρίτον ἐστὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τρίτον εἶναι καὶ τῇ φύσει αὐτό; ἐπὶ τούτῳ τὸ ὑμέτερον κείμενον. τίς γὰρ ἀνάγκη, εἰ τῷ ἀξιώματι, καὶ τῇ τάξει δεύτερόν ἐστι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, δεύτερον εἶναι καὶ τῇ φύσει αὐτό; νῦν οὖν πατέρες, ἐπὶ τούτῳ τῷ χωρίῳ σκέψασθε, ὅτι τὸ ἡμέτερον, τρίτον ἐστὶ τὸ πνεῦμα, λέγει. τὸ δὲ ὑμέτερον, δεύτερον.

Οὕτω λέγει καὶ τὸ ἡμέτερον· τίς γὰρ ἀναγκη, εἰ τῷ ἀξιώματι τρίτον, τρίτον εἶναι καὶ τῇ φύσει αὐτό;

Δεύτερον ἕπεται οὕτω τὸ ἡμέτερον κείμενον· ἀξιώματι γὰρ δεύτερον τοῦ υἱοῦ ἐξ αὐτοῦ τὸ εἶναι ἔχον καὶ ἐξ αὐτοῦ λαμβάνον καὶ ἀναγγέλλον ἡμῖν, καὶ ὅλως τῆς αἰτίας ταύτης ἐξηρτημένον, ὁ τῆς εὐσεβείας παραδίδωσι λόγος· φύσει δὲ χρῆσθαι τρίτῃ, οὔτε παρὰ τῶν ἁγίων διδασκόμεθα, οὔτε ἐκ τῶν εἰρημένων δυνάμεθα συλλογίσασθαι κατὰ τὴν ἀκολουθίαν. νῦν οὖν τὸ ὑμέτερον κείμενον οὕτω λέγει. τῷ μὲν γὰρ ἀξιώ-

accipimus aliqua, quomodo a Filio Spiritus; sed eo ad nos veniente & sanctificante suscipimus divinitatis communionem, & filiationis communicatam possessionem, æternæque hæreditatis arrhabonem, bonorumque primitias æternorum. Hæc sunt quæ accipimus a Spiritu, & quæ in nobis creata sunt, & causata a Spiritu sancto. Nunc ergo sanctus Basilius ait, non eo modo Spiritum accipere a Filio, quo nos a Spiritu accipimus; sequitur enim necessario, divinum esse quod Spiritus accipit; nam quidquid est, aut divinum, aut creatum est: hoc porro nos a Spiritu sancto accipimus; Spiritus vero sanctus non eo modo, neque creata hæc accipit; sequitur ergo ut accipiat quod divinum est. Ita facta comparatione hac idem excludit & aversatur malignantium opinionem, quod accipere esse fiat creaturarum ergo. Hæc igitur est magni Basilii sententia, unum quidem Patrem, unum vero Filium, unum quoque Spiritum esse juxta divinam traditionem. Sed accedamus ad secundam partem. Ego dixi; Si legatur ita textus, ut legit reverendissimus pater Ephesius, magnam in hac parte inuri Basilio maculam. Hoc ergo probare volumus manifeste per nostrum & vestrum codicem: proinde jam sermonem instituam ad ostendendum quid differat inter meum & tuum sensum, ut nostri omnes plenius intelligant. Itaque proponam & unum & alterum. Textus ergo noster ita se habet: Cur enim necesse est, si dignitate & ordine tertius est Spiritus sanctus, tertium quoque ipsum esse natura? In vestro autem textu hoc ita legitur: Cur enim necesse est, si dignitate & ordine secundus est Spiritus sanctus, natura quoque esse ipsum secundum? Nunc ergo, patres, considerate, ut in textu nostro, tertius est Spiritus; in vestro autem secundus legatur.

In nostro quoque sic legitur; Cur enim necesse est, ut si dignitate tertius, natura quoque sit ipse tertius? Ephes.

Sequitur deinde textus noster: Dignitate enim secundum esse a Filio, cum ab ipso esse suum habeat, & ab ipso accipiat, & annunciet nobis, & omnino ab illa causa dependeat, sermo pietatis tradit; natura vero tertia uti neque a sanctis edocemur, neque ex dictis ut consequens colligere possumus: textus autem vester sic habet: Dignitate enim secundum a Filio tradit fortasse pie- Ioan.

SESSIO XXI.

ANNO CHRISTI 1439.

pietatis sermo: in quo dubitare videtur magnus pater Basilius, dum ait, Fortasse: deinde iis prætermissis quæ dicta sunt, venit ad hoc; Natura vero tertia uti neque a sanctis edocemur, neque ex dictis ut consequens colligere possumus. Hic prius ad ejusdem patris Basilii demonstrationem veniamus, quoniam ipse demonstrationem opponit: ait enim: Sicut enim Filius secundus a Patre ordine, quoniam ab illo; & dignitate, quoniam principium ejus & causa, nempe ut Pater; & per eum accessus & adductio ad Deum Patrem; natura vero nequaquam secundus, quoniam in utroque una deitas: in his convenimus. Causa ergo hæc est, quod sicut Filius se habet ad Patrem, ita eodem ordine Spiritus ad Filium. Quare licet Spiritus sanctus ordine & dignitate post Filium sit, non tamen congruenter judicabitur alienæ naturæ. In his aperte dicitur, quod Basilius infert; Quemadmodum Filius se habet ad Patrem ordine & dignitate, ita videlicet & Spiritum se habere ad Filium. De iis ergo quæ de Filio dicta sunt, non dissentimus; dissentimus autem de eo, quod patet. In vestro codice legit: Etsi post Filium collocatus est, ut hoc etiam concedamus; non tamen sequitur alienæ quoque esse naturæ: at vero in nostro legitur, collocatum esse post illum: & vestra hæc depravatio excludit axioma, Spiritum scilicet dignitate & ordine esse post Filium: noster autem liber sic habet: Etsi post illum collocatus est, ut quidem Filius ordine a Patre secundus, quoniam ab illo; & dignitate, quoniam ille principium & causa, quodque per ipsum aditus accessusque ad Deum Patrem: natura vero nequaquam secundus, quandoquidem in utroque una est deitas. Itaque ad primum, ubi ait, Tradit fortasse pietatis sermo, ad hunc modum dico; Particulam hanc, Fortasse tradit pietatis sermo, magnam Basilio notam inurere: semper enim id per quod demonstratur aliquid, esse debet notius eo quod demonstratur: nam per ignota nemo declarare quidpiam poterit, sed per notiora debemus ostendere minus nota. hunc ordinem docent omnes viri docti: quod si etiam hoc illi nunquam dixissent, naturalis id ratio docet. Nunc ergo in hoc capite vult ipse consequentiam refellere, qua utebatur Eunomius, hoc modo; Etsi tertius est dignitate, ut habebat a sacris scripturis, non sequi tamen, ut natura quoque sit tertius: & per totum hoc caput ipse inferre vult ex scripturis per exemplum angelorum, esse quosdam primos & secundos & tertios ordine & dignitate, sed ex eo non sequi, natura quoque tertios esse: & hoc sibi pro magno sumit fundamento. Si ergo ita diceret, Tradit fortasse pietatis sermo, mirum mihi videretur, ipsum de eo dubitare, quod asseverare deberet ad confutandum Eunomium: id autem de tanto doctore dicere absurdum est. De-

A ματι δεύτερον τοῦ υἱοῦ, ἴσως ὁ τῆς ἀληθείας παραδίδωσι λόγος· ὅπου φαίνεται ἡ ἀμφισβήτησις τοῦ μεγάλου πατρὸς Βασιλείου ἡνίκα λέγει τὸ, ἴσως. εἶτα παραλείπει τὸ εἰρημένον, καὶ ἔρχεται ἐπὶ τοῦτο. φύσει δὲ χρῆσθαι τρίτῃ, οὔτε παρὰ τῶν ἁγίων διδασκόμεθα, οὔτε ἐκ τῶν εἰρημένων δυνάμεθα συλλογίσασθαι. καὶ πρὶν ἂν εἰς τὴν ἀπόδειξιν ἔλθωμεν τοῦ αὐτοῦ πατρὸς Βασιλείου, ἐπειδὴ ἀντιτίθησιν αὐτὸς τὴν ἀπόδειξιν· καὶ γὰρ λέγει· ὡς γὰρ ὁ υἱὸς δεύτερος τοῦ πατρὸς τῇ τάξει, ὅτι ἐξ αὐτοῦ. καὶ ἀξιώματι, ὅτι ἀρχὴ καὶ αἰτία, ἐπειδὴ πατὴρ, καὶ δι᾽ αὐτοῦ ἡ πρόσοδος καὶ προσαγωγὴ πρὸς B τὸν Θεόν καὶ πατέρα· τῇ φύσει δὲ οὐκ ἔτι δεύτερος, ἐπειδὴ ἡ θεότης ἐν ἑκατέρῳ μία ἐστίν. ἐν τούτοις συμβαινόμεθα μέχρι τοῦδε. αὕτη οὖν ἡ αἰτία, ὅτι ὡς ὁ υἱὸς ἔχει πρὸς τὸν πατέρα, οὕτως ἔχει καὶ τὸ πνεῦμα πρὸς τὸν υἱὸν κατὰ τὴν τάξιν. οὕτω δηλονότι εἰ καὶ πνεῦμα τὸ ἅγιον τάξει καὶ ἀξιώματι ὑποβέβηκε τὸν υἱόν, οὐκ ἔτ᾽ ἂν εἰκότως ἀλλοτρίας λογισθήσεται φύσεως. ἐν τούτων οὖν φανερῶς κεῖται, ὅτι ὁ Βασίλειος ἐπάγει, ὅτι καθ᾽ ὃν τρόπον ἔχει ὁ υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι, οὕτω δηλονότι καὶ τὸ πνεῦμα πρὸς τὸν υἱόν. πρὸς μὲν οὖν τὰ εἰρημένα περὶ τοῦ υἱοῦ συμφωνοῦμεν, ἀλλ᾽ C ἐκεῖ ὅπου δῆλόν ἐστιν, ἐκεῖ διαφερόμεθα. τὸ ὑμέτερον βιβλίον λέγει, ὅτι εἰ καὶ ὑποτέτακται τῷ υἱῷ, ἵν᾽ ὅλως συγχωρήσωμεν, οὐχ ὅμως ἕπεται καὶ ἀλλοτρίας εἶναι φύσεως. ἐνταῦθά φησιν, ὅτι ὑποτέτακται, καὶ αὕτη ἡ ὑμετέρα φθορὰ ἀποκλείει τὸ ἀξίωμα, ἐπειδὴ τὸ πνεῦμα τῷ ἀξιώματι καὶ τῇ τάξει ὑποβέβηκε τὸν υἱόν. τὸ δὲ ἡμέτερον λέγει· εἰ καὶ ὑποβέβηκεν, ὡς μὲν ὁ υἱὸς τάξει δεύτερος τοῦ πατρὸς, ὅτι ἀπ᾽ ἐκείνου· καὶ ἀξιώματι, ὅτι ἀρχὴ καὶ αἰτία. καὶ ὅτι δι᾽ αὐτοῦ ἡ πρόσοδος καὶ προσαγωγὴ πρός τὸν Θεὸν καὶ πατέρα· φύσει δὲ οὐκ ἔτι δεύτερος, ἐπειδὴ ἐν ἑκατέρῳ ἡ θεότης D μία. ἐν μὲν οὖν τῷ πρώτῳ, ἔνθα φησίν· ἴσως ὁ τῆς εὐσεβείας παραδίδωσι λόγος, λέγω οὕτως· ὅτι τὸ μόριον τοῦτο τὸ, ἴσως ὁ τῆς εὐσεβείας παραδίδωσι λόγος, μέγαν μῶμον ἐπάγει τῷ Βασιλείῳ. καὶ γὰρ ἀεὶ δι᾽ οὗ τι ἀποδείκνυται, ὀφείλει εἶναι γνωριμώτερον τοῦ ἀποδεικνυμένου· καὶ γὰρ διὰ τῶν ἀγνώστων οὐδεὶς ἂν δυνηθείη τι φανερῶσαι, ἀλλ᾽ ὀφείλομεν διὰ τῶν γνωριμωτέρων δεικνύναι τὰ ἧττον γνώριμα· αὕτη ἡ τάξις πάντων τῶν σοφῶν ἀνδρῶν, καὶ εἰ οὐδέποτε οἱ σοφοὶ εἰρήκασι τοῦτο, ὁ λόγος ὁ φυσικὸς οὕτω διδάσκει. νῦν οὖν ἐν τούτῳ E τῷ κεφαλαίῳ ὁ αὐτὸς βούλεται ἀνατρέψαι τὴν ἀκολουθίαν, ἣν ἐπῆγεν ὁ Εὐνόμιος οὕτως, ὅτι εἰ καὶ τῷ ἀξιώματι εἴη τρίτον, καθὼς εἶχε παρὰ τῶν ἁγίων γραφῶν, ὅμως οὐκ ἂν εἵπετο τρίτον εἶναι τῇ φύσει. καὶ ἐν πάσῃ τῇ προχωρήσει τοῦδε τοῦ κεφαλαίου ὁ αὐτὸς βούλεται ἐπάξαι ἀπὸ τῶν γραφῶν διὰ παραδείγματος τῶν ἀγγέλων, ὅτι τινές εἰσι πρῶτοι, καὶ δεύτεροι, καὶ τρίτοι τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι. ἀλλ᾽ ὅμως οὐχ ἕπεται τρίτους εἶναι καὶ τῇ φύσει· καὶ τοῦτο λαμβάνει ὑπὲρ μεγάλου θεμελίου

αὐτοῦ

SESSIO XXI.

Part. 3. in allocutione ad Marcianum imperatorem.

αὐτοῦ· νῦν οὖν εἰ εἶπεν, ὁ τῆς εὐσεβείας ἴσως παραδίδωσι λόγος, ἐφαίνετό μοι θαυμαστῶς ἀμφιβάλλειν περὶ τούτου, ὅπερ ὤφειλεν ἐκεῖνος ὁμολογεῖν ἐπὶ τῷ ἀναστρέψαι τὸν Εὐνόμιον· ὅπερ ἄτοπον λέγειν περὶ τοῦ τοιούτου διδασκάλου. δεύτερον, ἐπειδὴ οὗτος ἔχει μαρτυρίαν ἀξίαν παρὰ τῆς ἐν Καλχηδόνι συνόδου, λεγόντων τῶν πατέρων τῆς συνόδου· οὗτος τὴν διδασκαλίαν ἀκριβέστερον παραδέδωκε. νῦν οὖν εἴπερ ἠμφίβαλλεν ὁ Βασίλειος, λέγων τὸ, ἴσως ὁ τῆς εὐσεβείας παραδίδωσι λόγος, πῶς ἠδυνήθη ἀπὸ ταύτης τῆς ἀμφιβολίας τοῦ ἁγίου πνεύματος τὴν διδασκαλίαν ἀκριβέστερον παραδοῦναι; ἀπὸ τούτων τῶν δύο κεφαλαίων καὶ μάλιστα τοῦ πρώτου, κατ' οὐδένα τρόπον δύναται τίθεσθαι χωρὶς μώμου τὸ μόριον ἐκεῖνο· καὶ διὰ τοῦτο ὡς φθείρουσα τὸν νοῦν ἡ μερὶς αὕτη ὤφειλε ξεσθῆναι καὶ ἀπαλειφθῆναι ἀπὸ τῶν βιβλίων ἁπάντων. τρίτον, ὅτι ἐν ταυτῇ τῇ ὁμιλίᾳ τοῦ ἁγίου πνεύματος αὐτὸς φανερῶς φησι καὶ ἀποκεκαλυμμένως, ὅτι τὸ πνεῦμα λαμβάνει παρὰ τοῦ υἱοῦ χωρὶς τινος ἀμφιβολίας ἢ διστασμοῦ. μᾶλλον ἀπὸ πολλῶν ῥητῶν ὁ αὐτὸς ἀποδείκνυσιν, ὅτι τὸ πνεῦμα λαμβάνει παρὰ τοῦ υἱοῦ, ϛ οὐδὲν κτιστὸν καθὼς καὶ ἡμεῖς λαμβάνομεν, ἀλλὰ τὸ θεῖον εἶναι ὡς ἤδη εἴρηται. ἐπειδὴ οὐδὲν ἄλλο δύναται λαμβάνειν τὸ πνεῦμα παρὰ τοῦ υἱοῦ ἐν αὐτῇ τῇ τριάδι τῶν προσώπων. ἐπειδὴ πᾶν ὅπερ ἔλαβε καὶ λαμβάνει, καὶ λήψεται, αἰωνίως ἔχει, ἐπειδὴ ἡ ἀκρόασις τοῦ υἱοῦ παρὰ τοῦ πατρὸς ταυτόν ἐστι καὶ γνῶσις· καὶ ἡ γνῶσις ἐπὶ τῶν θείων ταυτόν ἐστι τῷ εἶναι· καὶ τὸ, ἀκούειν παρὰ τοῦ πατρὸς, κατὰ τὴν ἐξήγησιν τῶν Λατίνων καὶ τῶν Γραικῶν, οὐκ ἔστιν ἄλλο, ἢ λαμβάνειν τὴν οὐσίαν καὶ τὴν γνῶσιν παρὰ τοῦ πατρὸς, καθὼς προκομίσω ἐπὶ τῶν ἑπομένων. καὶ οὕτως ἀκοῦον τὸ πνεῦμα λαμβάνει παρὰ τοῦ υἱοῦ, καὶ ἡ ἀκρόασίς ἐστι γνῶσις, ϛ εἶναι, καὶ οὐσία θεία· ἃ πάντα λαμβάνει τὸ πνεῦμα παρὰ τοῦ υἱοῦ. πῶς οὖν φανταστὸν, ὅτι ἐν τῇ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ὁμιλίᾳ, καὶ ἣν ἐποιήσατο ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἑορτῆς αὐτοῦ, ἐκεῖνον εἰρηκέναι χωρὶς ἀμφισβητήσεως, ὅτι λαμβάνει, καὶ ἐν ἑτέρῳ τόπῳ, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον αὐτὸ, οὗ ἦν πεπλησμένος, πεποιηκέναι ἐκεῖνον γράψαι τοιαύτην μεγάλην ἀτοπίαν, ἴσως ὁ τῆς εὐσεβείας παραδίδωσι λόγος; καὶ γὰρ τὸν λόγον τῆς ἀληθείας ἐπὶ ταῖς θείαις γραφαῖς πρῶτον συνέθεντο οἱ ἅγιοι ἄνδρες, ἀφ' ὧν καθαρῶς συνῆψεν ὁ Βασίλειος κατὰ τοῦ Εὐνομίου. νῦν οὖν πρὸς τὸ τρίτον καὶ τελευταῖον μόριον ἔρχομαι· αὕτη ἡ τρίτη μερὶς, ἐν ᾗ τίθεται, τὸ πνεῦμα εἰ καὶ τῷ ἀξιώματι καὶ τῇ τάξει, καὶ τὰ ἑξῆς, ἀντιφάσκει ἐκείνῃ τῇ πρώτῃ θέσει· ἐπειδὴ ἐκεῖσε περὶ τοῦ ἀξιώματος λέγει· ἴσως ὁ τῆς εὐσεβείας παραδίδωσι λόγος, ἐνταῦθα ἀπολελυμένως φησίν· εἰ καὶ τῷ ἀξιώματι καὶ τῇ τάξει ὑποβέβηκεν, ὅθεν ἐκεῖνοι οἱ σφαλεροὶ φασὶ τὸν Βασίλειον τοῦτο εἰρηκέναι, ὡς συνάγεσθαι ἀλλοτρίας εἶναι φύσεως· οὕτως οὖν ἀπὸ τοῦ κεφαλαίου καὶ τοῦ ῥητοῦ, ἀφ' οὗ λαμβάνει παρὰ τοῦ υἱοῦ, καὶ οὐδὲν ὅτι μὴ τὸ εἶναι καὶ τὴν αἰτίαν καὶ τὴν θείαν

A inde cum ipsi dignum sit datum a synodo Chalcedonensi testimonium, dicentibus synodi patribus: Iste doctrinam magis exactam tradidit: si dubitabat Basilius dicendo; Tradit fortasse pietatis sermo, quomodo dubitando de sancto Spiritu magis exactam tradere potuit doctrinam? Ex his duobus capitibus, præsertim ex primo nullo modo potest sine nota legi illa particula; & propterea ut sensum depravans, delenda & eradenda esset ex omnibus libris. Tertio in hac homilia de Spiritu sancto, ipse manifeste propalamque asserit, Spiritum sanctum a Filio accipere, citra

B omnem hæsitationem ac ambiguitatem. Imo ex multis dictis ipse demonstrat, Spiritum accipere a Filio non aliquid creatum, ut nos accipimus, sed divinum esse, ut dictum est; cum nihil aliud possit accipere Spiritus a Filio in ipsa Trinitate personarum: nam omne quod accepit, & accipit, & accipiet, id æternaliter habet: & quod Filius a Patre audit, idem est quod scientia; scientia vero in divinis idem est quod esse: & audire a Patre, juxta expositionem Latinorum atque Græcorum, quos in sequentibus producam, nihil aliud est, quam accipere essentiam & scien-

C tiam a Patre. Atque ita Spiritus audiens accipit a Filio, & auditio scientia est, & esse, & divina essentia: quæ omnia Spiritus a Filio accipit. Quomodo igitur concipi animo queat, Basilium in homilia de sancto Spiritu, quam habuit die festo ejus, absque ulla hæsitatione dixisse, Spiritum accipere: alio vero loco a Spiritu sancto, quo plenus erat, motum scripsisse dictum adeo absurdum, tradit fortasse pietatis sermo? Nam veritatis sermonem in sacris scripturis primum viri sancti collocaverunt, ex quibus perspicue Basilius contra Eunomium sumpsit argumentum. Nunc ad tertiam & ultimam particulam venio.

D Postrema hæc particula, qua dicitur, Etsi Spiritus dignitate & ordine &c. contradictoria est ei, quod supra fuit positum. Ibi enim de dignitate dicitur, Tradit fortasse pietatis sermo: hic vero absolute ponitur, Etsi dignitate & ordine posterior est. Ex quibus Basilii verbis, qui facile in errorem inducuntur, colligi asserunt, Spiritum alienæ esse naturæ. Ita ergo ex illo capite ac dicto, quo asserit, Spiritum a Filio accipere, non aliud profecto quam suum esse, & originem divinamque naturam; & ex alio capite aperte & manifeste liquet, additamentum hoc magnam Basilio no-

E tam inurere: nec non si accipere esse idem est atque procedere, per hæc vero testimonia Spiritus suum esse accipit a Filio, dubium non esse, quin ex eo procedat. Venio nunc ad perspicuum illud Basilii testimonium de ordine, quod hunc fuisse demonstrabo sensum: ita enim incipit: Vix tandem blasphemiis in unigenitum exsatiatur: & deinceps de illo, & toto ejus consilio loquitur, & attende, quomodo in Eunomium

 mium aperte invehatur dicens, in hoc eum libro non concludere quod vult per bonam consequentiam. Deinde ponit Eunomii verba; sic enim scribit: Quoniam satis jam de Filio diximus, reliquum est ut de Paracleto quoque dicamus, non sequentes multorum minus examinatas sententias, sed in omnibus sanctorum doctrinam servantes; a quibus cum tertium ordine & dignitate ipsum acceperimus, natura quoque tertium esse credimus: hæc sunt Eunomii verba. Ad finem vero dum aggreditur dicere; Cur enim necesse est. Dixerat enim ille contemnens multorum quam habent opinionem: Et hæ sunt minus examinatæ multorum sententiæ: quod Spiritum Deum esse faterentur, non adhibitis multis rationibus; Superbus vero iste atque arrogans Eunomius videtur eas nolle sequi; sed simulat, inquit Basilius, sanctorum servare doctrinam non asserens doctores, qui hoc dixerunt, nec libros proferens, in quibus sanctorum sententiæ legebantur asserentium, tertium esse ordine & dignitate; ex quibus ille crederet ut consequens, esse quoque tertium natura. Itaque Basilius hoc vult; contigisse, ut hujusmodi sanctorum patrum sententias ille non reperisset asserentes, tertium esse ordine & dignitate; ex quibus posset colligere, esse quoque tertium natura. Idcirco increpat illum propter consequentiam, & ponit idem infra multa scripturæ dicta, in quibus inspicitur dignitas & ordo, prius & posterius. Propterea Basilius concludens, post allata scripturæ dicta, & exempla angelorum, stellarum, mansionum vitæ æternæ; fatetur pariter Spiritum sanctum, etsi dignitate & ordine post Filium est, non tamen esse natura: Accepimus enim a Patre tertium ipsum numeratum, dicente domino
Matth. 28. in traditione sanctificationis: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti;* in tertiam vero quamdam naturam projectum non didicimus, neque unquam audivimus. Deinde argumento maximo demonstrat: Cum enim duæ res dicantur, deitas & creatura, dominatus & servitus, sanctificatio & sanctificatum: & infra: Qua ergo in parte Spiritum collocabimus? in sanctificatis? absit: ipse enim sanctificatio. Impium ergo creaturis connumerare divinæ Trinitatis numero ascriptum: Unde liquet, eum non posse inter creaturas numerari; cum omne quod est, aut divinitas, aut creatura sit. Ponit ergo ipsum in deitate, in qua tertium esse ait dignitate & ordine. Intelligit principium & causam in productione. Ita ipse hoc loco demonstrat, non in creatam projici naturam; quod proprie non nisi de habentibus principium & causam dicitur. Si ergo tertius est, sequitur necessario, Filium esse causam & principium Spiritus sancti; id vero fieri non potest, nisi propter communicationem divinæ naturæ, cum, ut alias dixi, ordo

A φύσιν, καὶ ἀπὸ τοῦ ἄλλου κεφαλαίου ἀποκεκαλυμμένως καὶ φανερῶς φαίνεται, ὅτι αὕτη ἡ προσθήκη περιτίθησι μέγαν μῶμον τῷ Βασιλείῳ· ὅτι εἰ τὸ λαμβάνειν τὸ εἶναι, ἐστὶ ταυτὸν τῷ ἐκπορεύεσθαι, καὶ ἀπὸ τούτων τῶν μαρτυριῶν λαμβάνει τὸ εἶναι τὸ πνεῦμα παρὰ τοῦ υἱοῦ; σαφὲς καὶ δῆλόν ἐστιν, ὅτι καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐκπορεύεται. νῦν οὖν ἥκω πρὸς τὴν τάξιν τῆς σαφοῦς μαρτυρίας τοῦ Βασιλείου, ἀφ' ἧς ἀποδείξω ταύτην γεγονέναι τὴν γνῶσιν· οὕτω ἄρχεται· μόλις ποτὲ κορεσθεὶς τῶν εἰς τὸν μονογενῆ βλασφημιῶν· καὶ περὶ ἐκείνου καὶ περὶ τῆς ἑαυτοῦ θελήσεως ἀπάσης διαλέγεται. καὶ πρόσεχε τίνα τρόπον
B σαφῶς, καταφέρεται τοῦ Εὐνομίου, λέγων, ὅτι ἐν τῷδε τῷ συγγράμματι οὐ κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τὴν ἑαυτοῦ θέλησιν ἐκτίθεται. εἶτα τίθησι τὰ ῥήματα τοῦ Εὐνομίου, γράφει γὰρ οὕτως· ἐπειδήπερ ἀρκεῖ ἡμῖν περὶ τοῦ υἱοῦ εἰποῦσιν, ἑπόμενον καὶ περὶ τοῦ παρακλήτου εἰπεῖν, καὶ οὐκ ἀκολουθεῖν ταῖς τῶν πολλῶν ἀνεξετάστοις γνώμαις, ἀλλὰ τῶν ἁγίων φυλάσσειν τὴν διδασκαλίαν ἐν πᾶσιν, ἀφ' ὧν τρίτον αὐτὸ τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι λαβόντες, τρίτον εἶναι καὶ τῇ φύσει πεπιστεύκαμεν. ταῦτά εἰσι τοῦ Εὐνομίου τὰ ῥήματα. ἐν τῷ τέλει δὲ βουλόμενος ἄρξασθαι· τίς οὖν ἀνάγκη. καὶ γὰρ εἶπε κατα-
C φρονῶν τῆς τῶν πολλῶν δόξης, ἣν δοξάζουσι, καὶ αὗταί εἰσιν αἱ ἀνεξέταστοι τῶν πολλῶν γνῶμαι, ἐπειδὴ ὡμολόγουν τὸ πνεῦμα Θεὸν ἄνευ πολλῶν λόγων. καὶ οὗτος ὁ ἀλαζὼν καὶ ὑπερήφανος Εὐνόμιος φαίνεται μὴ θέλων, ἀλλὰ τῶν ἁγίων προσποιεῖται τὴν διδασκαλίαν φυλάττειν, φησὶν ὁ Βασίλειος, οὐκ ἐκλέγων, τίνες οἱ διδάσκαλοι οἱ τοῦτο εἰπόντες· οὐδὲ ἐξετίθει τὰς βίβλους ἐκείνας ἐν αἷς ἦσαν κείμεναι αἱ χρήσεις τῶν ἁγίων αἱ λέγουσαι, τρίτον εἶναι τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι, καὶ ἐξ ἐκείνων πιστεύειν κατὰ ἀκολουθίαν, ὡς εἴη τρίτον καὶ τῇ φύσει. νῦν οὖν ὁ Βασίλειος βούλεται εἰπεῖν, ὅτι τὰς
D τοιαύτας χρήσεις τῶν ἁγίων πατέρων οὐ συνέβη εὑρηκέναι, τὰς λεγούσας, τρίτον εἶναι τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι, ἀφ' ὧν ἂν ἠδυνήθη συνάξαι ὡς εἴη τρίτον καὶ τῇ φύσει, καὶ κατὰ τοῦτο ἐπιπλήττει ἐκεῖνον, ὅσον κατὰ τὴν ἀκολουθίαν, ἐπειδὴ ὁ αὐτὸς κατωτέρω τίθησι πολλὰ ῥητὰ τῆς γραφῆς, ἐν οἷς φαίνεται τό, τε ἀξίωμα, καὶ ἡ τάξις, καὶ τὸ δεύτερον καὶ τὸ πρῶτον. καὶ διὰ τοῦτο συμπεραίνει ὁ Βασίλειος μετὰ τὸ τιθέναι τὰς χρήσεις ἐπὶ παραδείγματος τῶν ἀγγέλων, τῶν ἀστέρων, τῶν μονῶν τῶν οὐσῶν ἐν τῇ αἰωνίᾳ ζωῇ, οὕτως ὁμολογεῖ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅτι εἰ τῷ ἀξιώματι καὶ τῇ τάξει ὑποβέβη-
E κε τὸν υἱόν, ἀλλ' οὐ τῇ φύσει. ἐλάβομεν γὰρ τρίτον τοῦ πατρὸς ἀριθμεῖσθαι αὐτό, τοῦ κυρίου ἐν τῇ παραδόσει τοῦ ἁγιασμοῦ λέγοντος ἐν οἷς λέγει· πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρός, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. εἰς τινὰ δὲ τρίτην φύσιν ἐκβάλλεσθαι οὐκ ἐμάθομεν, οὐδέ ποτε ἠκούσαμεν. εἶτα ἀποδείκνυσι μεγίστῳ ἐπιχειρήματι. ἡνίκα γὰρ δύο πράγματα λέγονται, θεότης καὶ κτίσις, κυριότης καὶ δου-

ANNO CHRISTI 1439. SESSIO XXI.

δουλεία, ἁγιασμός καὶ ἁγιαζόμενον. καὶ κατωτέρω φησίν· ἐν τίνι οὖν μέρει τὸ πνεῦμα θήσομεν; ἐν ἁγιαζομένῳ; μὴ γένοιτο· αὐτὸ γὰρ ὁ ἁγιασμός. ἀνόσιον τοίνυν συναριθμεῖν τῇ κτίσει τὸ τῆς θείας Τριάδος ἐπιγεγραμμένον τῷ ἀριθμῷ, ὅθεν φαίνεται ὅτι οὐ δύναται ἀριθμεῖσθαι τῇ κτίσει, ἐπειδὴ πᾶν πρᾶγμα ἢ θεότης ἐστὶν ἢ κτίσμα. ἀλλὰ τίθησιν αὐτὸ ἐν τῇ θεότητι, καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ θεότητι φησὶν αὐτὸ τρίτον εἶναι καὶ τῷ ἀξιώματι καὶ τῇ τάξει. λέγει τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν αἰτίαν ἐν τῇ προόδῳ, καὶ οὕτως ἐνταῦθα κατ' αὐτὸν ἀποδείκνυσι, λέγων, ταύτην τὴν κτιστὴν φύσιν * ἐκβάλλεσθαι, ἐπειδὴ κυρίως οὐ λέγονται, εἰ μὴ ἐξ αὐτῶν ἐχόντων ἀρχὴν καὶ αἰτίαν. εἰ τοίνυν ἐστὶ τρίτον, ἄρα ἕπεται ἀναγκαίως, ὥστε τὸν υἱὸν αὐτὸν εἶναι αἰτίαν, καὶ ἀρχὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος, καὶ τοῦτο οὐ δυνατόν, ὅτι μὴ διὰ κοινωνίαν τῆς θείας φύσεως. ἐπειδὴ ὡς ἄλλοτε εἶπον, αὕτη ἐστὶν ἡ τάξις, ὅτι τίς ἐστιν ἀπό τινος ἐπὶ τῶν θείων προσώπων, καὶ ἀπὸ τούτων λαμβάνει τὴν οὐσίαν, καὶ τὸ εἶναι, καὶ τὴν τάξιν. νῦν οὖν τὸ λαμβάνειν ταυτόν ἐστι τῷ ἐκπορεύεσθαι, ὡς ἤδη ὑπετέθη, καὶ ἀπεδείξαμεν ἀληθῶς καὶ λαμπρῶς. ἄρα εἰ λαμβάνει ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα, ἀληθὲς ὅτι καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐκπορεύεται. εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλαι μαρτυρίαι ἀληθεῖς τοῦ Βασιλείου, ἀφ' ὧν ἀποδείξω ὅτι τὸ πνεῦμα ἔχει παρὰ τοῦ υἱοῦ τὸ εἶναι καὶ τὸ ἐκπορεύεσθαι, ἐν αἷς ὄψεσθε φωτὸς καθαρώτερον, ὅτι τὸ ποιῆσαν ἐκεῖνον λαλῆσαι ἐν ἄλλαις μαρτυρίαις ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, κατ' οὐδένα τρόπον ἐποίησε * λαλῆσαι. ἴωμεν οὖν ἐφ' ἕτερον μέρος. νῦν οὖν ἦλθες ἐπὶ τὴν χρῆσιν τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου, καὶ πρὸς ταύτην μόνην. καὶ γὰρ εἰ ἐξέθου τὴν χρῆσιν καλῶς, ἄμεινον ἂν ταύτην καὶ συνῆκας. λέγει ὁ Ἀθανάσιος τῆς φωνῆς καὶ τῆς ἀπολογίας τὴν ἀνασκευὴν, ἣν ἐποίησεν ἐν ἐκείνῳ τῷ διαλόγῳ· ἔχομεν τὸ καὶ τοῦ Ἀρείου κείμενον. οὕτως εἶπεν· εἰ οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τίνος χάριν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ αὐτὸ συνηρίθμησεν ἐν τῷ συμβόλῳ τοῦ ἁγιασμοῦ· πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη; θέλει οὖν εἰπεῖν, ἵνα καὶ σαφέστατα πάντες συνιῶσιν, ὅτι εἰ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς οὐσίας πατρὸς καὶ υἱοῦ, κατ' οὐδένα τρόπον ἂν συνηριθμήθη ἐν τῷ τοῦ ἁγιασμοῦ συμβόλῳ. οἴδατε γὰρ ὑμεῖς ὦ κύριοι Γραικοὶ, ὅτι τὸ λεγόμενον παρὰ τοῖς Γραικοῖς σύμβολον, τοῦτο σύνθημα παρὰ Λατίνοις. καὶ τοῦτο λέγει ὁ μακαριώτατος Κλήμης πάπας ὁ μετὰ τὸν Πέτρον, γράφων τῷ μακαρίῳ Ἰακώβῳ· οἱ ἀπόστολοι, φησὶ, συνελθόντες ἐποίησαν σύμβολον. τίθησι καὶ ταύτην τὴν ἑρμηνείαν· σύνθημα μὲν εἴρηται ὅτι ἐποίησαν συνθήκην τινὰ, δεῖγμα δὲ ὅτι διὰ τούτου δείκνυται τὸ πιστευόμενον. καὶ ἐπειδὴ διὰ τοῦ τύπου τοῦ βαπτίσματος χαρακτηρίζεται ὁ Χριστιανὸς ἀπὸ τοῦ μὴ Χριστιανοῦ, καλεῖ ὁ Ἀθανάσιος σύμβολον ἁγιασμοῦ. νῦν οὖν λέγει, ὅτι εἰ οὐκ ἦν τὸ πνεῦμα ἐκ τῆς οὐσίας πατρὸς καὶ υἱοῦ, οὐκ ἂν ἐτίθετο ἐν τῷ συμβόλῳ· ἄλλοτε εἶπον ὑ-

* r. μὴ ἐκβάλλεσθαι.

* r. λαλῆσαι κατ' αὐτόν.

hic ſit, ut in divinis perſonis una ſit ab alia, unde ſumat eſsentiam & ſuum eſſe & ordinem. Nunc igitur accipere idem eſt, ac procedere, ut jam ſuppoſitum eſt, & nos vere & luculenter demonſtravimus: ergo ſi accipit a Filio Spiritus, verum etiam erit, eumdem ab ipſo procedere. Sunt porro & alia germana Baſilii teſtimonia, per quæ demonſtrabo Spiritum eſse & procedere a Filio: & vos luce clarius perſpicietis, fieri non poſse, ut qni alias pro veritate afflante Spiritu locutus eſt, alias contra ipſam ſit locutus. Itaque accedamus ad aliam partem. Veniſti ad magni Athanaſii locum, ſed nudum ac ſine ſuis partibus recitaſti: nam ſi bene illum expoſuiſses, melius etiam intellexiſses. Aſserit Athanaſius in illo dialogo, confutans voces & apologiam Arii; textus in promptu eſt: Si non eſt Spiritus ſanctus ex ſubſtantia Patris & Filii, cur Filius Dei connumerat illum in ſymbolo ſanctificationis. *Euntes docete omnes gentes?* Vult igitur hoc dicere, ut planiſſime omnes intelligant; ſi Spiritus ſanctus non esset ex ſubſtantia Patris & Filii, nullo modo eſset in ſacramento ſanctificationis annumeratus. Noſtis enim vos domini Græci, quod a Græcis ſymbolum, hoc a Latinis teſſeram vocari: teſtatur hoc beatiſſimus papa Clemens, qui fuit poſt Petrum, ad beatum Jacobum ſcribens: nam, apoſtoli, inquit, convenientes ſymbolum fecere: addit & hanc expoſitionem; teſsera quidem vocatur, quoniam ſignum ex compacto quodam eſt factum: nota vero: quia per illud deſignatur, quod creditur: & quoniam ſigno baptiſmatis diſcernitur Chriſtianus a non Chriſtiano, vocat illud Athanaſius ſymbolum ſanctificationis. Nunc ergo dicit: Si non eſset Spiritus ex ſubſtantia Patris & Filii, non poneretur in ſymbolo. Dixi vobis alias, manifeſtum eſse, ita Spiritum habere eſse ex ſubſtantia Filii, ſicut Filius ex ſubſtantia Patris accipit esſe. Dicit ergo, ſi non haberet eſse a Filio, non connumeraretur. Quando vero tu mihi respondebas, dixiſti, mei moris eſse hinc inde coacervare teſtimonia, ut feci seſſione ſuperiore prolatis quibuſdam beati Epiphanii ſententiis, quibus non eſt appoſitum verbum, Eſt. Volo me nunc ad illas referre. Si ergo in iis quæ protuli, ſubintelligitur, Eſt, ego non appoſui, ſed Ambroſius, qui aſserit, illud neceſsario intelligi. Prima ſententia talis eſt: Filium vocat, quoniam iſte ab illo: Spiritus vero ſanctus, qui ſolus ex ambobus. Nunc rurſus quæro, an verbum, Eſt, in his duabus propoſitionibus neceſſario intelligatur; nam ut ex multis Ambroſii interpretationibus comperi, doctorum Græcorum videtur hic mos, ut in propoſitionibus, in quibus verbum neceſſario intelligitur, non ſoleant illud exprimere: quod etiam in magni Baſilii ſententiis videre licet; ut puta in hac: Tertius dignitate & ordine Spiritus ſanctus;

Matth. 28.

Epist. 1. ad Jacobum fratrem domini.

SESSIO XXI. ctus; nec ponitur, Est; tamen necessario intelligitur. Alterum testimonium erat hoc: Neque Filium quis novit, nisi Spiritus sanctus, qui vere clarificat, perfecteque omnia docet; qui ex Patre & Filio: non ponitur, Est, sed tamen intelligitur. Nunc igitur quod attinet ad hoc, noli posthac, obsecro, verbis uti quæ ad mores pertineant, aut quandoque exprimant mores; hujusmodi enim verba nihil solidi afferunt, & in posterum conveniemus. Cum igitur verba subintelligantur necessario, ne me de hoc arguas. Ad secundam vero Athanasii sententiam jam paucis dicam; necessario sequi, ut Spiritus sanctus dignitate & ordine sit a Filio secundus, si verba Athanasii bene annotaveris, & adamussim perpenderis: Quod talem naturam & ordinem habeat Spiritus ad Filium, qualem Filius ad Patrem. Si quis ergo Spiritum creaturam dicat, cogetur etiam de Filio idem affirmare propter uniformitatem ordinis. Ordo autem naturæ est, ut sit ex germinante germen, & infert unam personam ex alia. Et hoc modo communiter explicant tam philosophi quam theologi naturæ ordinem, sicut alias declaravi: nec oportet in re theologica vim afferre terminis præter illorum significata, prout doctores usurpant. Si igitur ordo naturæ est ordo productionis, qua alterum ab altero naturam accipit, quæ est principium per quod, ut etiam asserit Damascenus, sequitur generationem esse naturæ ordinem, non ut generantis, sed qua generans generat; principium vero per quod est principium, quod communicatur.

A μὴν σαφὸς εἶναι, οὕτω τὸ πνεῦμα ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ υἱοῦ ἔχειν τὸ εἶναι, καθὼς λαμβάνει τὸ εἶναι ὁ υἱὸς ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρός. νῦν οὖν λέγει· εἰ τὸ εἶναι οὐκ ἔχει παρὰ τοῦ υἱοῦ, οὐκ ἂν συνηριθμεῖτο. ὅτε οὖν σὺ ἀπεκρίνω πρὸς ἐμὲ, ἔλεγες οὕτως, ὅτι αὐτὸς εἴωθα συνάγειν τὰς μαρτυρίας ἔνθεν κἀκεῖθεν καθὼς ἐποίησα ἐν τῇ προλαβούσῃ, ἐπειδὴ προήγαγον τοῦ μακαρίου Ἐπιφανίου τινὰς χρήσεις, ἐν αἷς τὸ, ἐστὶ, μὴ πρόσκειται· βούλομαι νῦν ἀναστρέψαι ἐπὶ ταύτας. εἰ οὖν συννοεῖται τὸ, ἐστὶν, ταῖς προκομισθεῖσι παρ' ἐμοῦ, ἐγὼ οὐκ ἔθηκα, ἀλλ' ὁ Ἀμβρόσιος ἔθηκε λέγων, ὅτι ἐξ ἀνάγκης τοῦτο νοεῖται· οὕτω φησὶν ἡ πρώτη χρῆσις· υἱὸν καλεῖ, ὅτι οὗτος ἐξ αὐτοῦ. τὸ πνεῦμα τὸ B ἅγιον, τὸ μόνον ἐξ ἀμφοτέρων. νῦν οὖν ἐρωτῶ πάλιν, εἴπερ ἐν ταύταις ταῖς δυσὶ προτάσεσιν ἀναγκαίως νοεῖται τὸ, ἐστί· καὶ καθὼς εἶδον ἐκ πολλῶν ἑρμηνειῶν τῶν τοῦ Ἀμβροσίου, οὗτος φαίνεται τρόπος τῶν διδασκάλων τῶν Γραικῶν, ὅτι ἐν ταῖς προτάσεσιν, ἐν αἷς ἀναγκαίως νοεῖται τὸ ῥῆμα, οὐκ εἰώθασι προφέρειν. καὶ τοῦτο φαίνεται καὶ ἐν ταῖς χρήσεσι τοῦ μεγάλου Βασιλείου, ὡσὰν ἐν ταύτῃ τρίτον τῷ ἀξιώματι καὶ τῇ τάξει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ οὐ τίθεται τὸ, ἐστὶ, νοεῖται δὲ ἀναγκαίως. ἡ δευτέρα μαρτυρία ἦν αὕτη· οὔτε τὸν υἱόν τις ἔγνω, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ ἀληθῶς δοξά- C ζον, τὸ ἐκδιδάσκον πάντα, τὸ ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ· οὐ τίθεται τὸ, ἐστὶν, ἀλλ' ὅμως νοεῖται. νῦν οὖν ὅσον πρὸς τοῦτο, παρακαλῶ, μὴ χρῶ λόγοις ἠθικοῖς εἰς τὸ ἑξῆς, ἢ ῥήμασιν ἐνίοτε σημαίνουσιν ἤθη, ὅτι τὰ τοιαῦτα ῥήματα οὐ ποιοῦσιν ἐστηριγμένον, καὶ εἰς τὸ ἑξῆς συμφωνησόμεθα. ὅταν οὖν ἀναγκαίως νοῶνται τὰ ῥήματα, μὴ ἔλεγχέ με περὶ ταύτης. πρὸς δὲ τὴν δευτέραν ῥῆσιν Ἀθανασίου ἤδη διὰ βραχέων ἐρῶ, ὅτι ἐξ ἀνάγκης ἕπεται, τὸ πνεῦμα δεύτερον τοῦ υἱοῦ τῷ ἀξιώματι καὶ τῇ τάξει εἶναι. εἰ σημειοῖς καλῶς τὰ ῥήματα Ἀθανασίου, καὶ σταθμίζεις φυσικῶς· ὅτι τοιαύτην ἔχει φύσιν καὶ τάξιν τὸ D πνεῦμα πρὸς τὸν υἱὸν, οἵαν ὁ υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα. νῦν οὖν εἰ λέγει τις κτίσμα, τὸ πνεῦμα, ἕξει ἐξ ἀνάγκης εἰπεῖν ταυτὸ καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ διὰ τὴν ὁμοείδειαν τῆς τάξεως. νῦν ἡ τάξις τῆς φύσεώς ἐστιν ἐκ τοῦ θάλλοντος τὸ θάλλον, καὶ ἐπιφέρει ἓν πρόσωπον ἐξ ἑτέρου. καὶ οὗτός ἐστι κοινὸς τρόπος τῶν τε φιλοσόφων, καὶ τῶν θεολόγων, καθὼς ἄλλοτε διεσάφησα τὴν τάξιν τῆς φύσεως. ἀλλ' οὐκ ἔστιν ἐπὶ τῆς θεολογίας βιάζεσθαι τοὺς ὅρους ἔξω τῶν ἑαυτῶν σημαινομένων, καθὼς οἱ διδάσκαλοι χρῶνται. εἰ τοίνυν ἡ τάξις τῆς φύσεώς ἐστι τάξις προόδου, δι' ἧς λαμβάνει τὴν φύσιν ἕτερον ἐξ ἑτέρου, ἥτις φύσις ἐστὶν E ἀρχὴ δι' ἧς, ὥσπερ καὶ ὁ Δαμασκηνὸς τίθησιν, ἕπεται ὅτι ἡ γέννησίς ἐστι τάξις φύσεως, οὐχ ὡς τοῦ γεννῶντος, ἀλλ' ᾗ τὸ γεννῶν γεννᾷ· καὶ ἡ ἀρχὴ δι' ἧς, ἐστὶν ἀρχὴ ἡ μεταδιδομένη.

Ephes. Ne immutes verba: non est idem dicere ordinem & naturam, & dicere ordinem naturæ.

Ἐφεσ. Μὴ μετάβαλλε τὰς λέξεις· οὐκ ἔστι ταυτὸν, τὸ λέγειν τάξιν καὶ φύσιν, καὶ λέγειν * τάξεως φύσιν. (* ἴσ. τάξιν.)

Ioan. Dico, si est ordo secundum naturam,

Ἰωαν. Λέγω εἰ ἔστι τάξις κατὰ τὴν φύσιν, καὶ ἔστι τα-

ANNO CHRISTI 1439.

τάξις φύσεως ὅτι τὸ εἶναι τάξιν κατὰ τὴν φύσιν, ἐστὶ τάξιν φύσεως εἶναι, τουτέστιν, ἐν τῷ προσώπῳ ἀφ' οὗ ἐστιν ἕτερον, εἰ ἔχει τὴν ἀναφορὰν τῆς ἀρχῆς, καὶ εἰ οὕτω κοινωνεῖ αὐτῷ ταύτην τὴν φύσιν. καὶ οὕτως ἕπεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ τάξει καὶ φύσει δεύτερον εἶναι τοῦ υἱοῦ, καὶ λαμβάνειν τὸ εἶναι παρ' αὐτοῦ καὶ ἑπομένως ἐκπορεύεσθαι ἐξ αὐτοῦ· περὶ δὲ τῆς ἀποστολῆς τῆς χρονικῆς, ἐπειδὴ ἑτέρα ἐστὶν ὕλη, ἐν ἄλλοις ἀποκριθήσομαι.

Ὑμεῖς οἴδατε, ὅπως περιέστη ἵνα διαλεγώμεθα ἐν ὀλίγοις, νῦν δὲ ἐῤῥήθησαν ἀφ' ὑμῶν πολλὰ καὶ τοσαῦτα, ὅσα οὐ δυνήσονται οἱ ἡμέτεροι ἀπολογήσασθαι ἕως ἑσπέρας. ταῦτα τοῦ βασιλέως εἰπόντος ἐλύθη ἡ σύνοδος, τῷ σαββάτῳ ὁρίσαντες γενέσθαι αὐτήν. τοῦ σαββάτου τοίνυν ἐλθόντος, καὶ τῆς τάξεως γενομένης ἤρξατο ὁ Ἐφέσου.

ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ κβ'.

Μαρτίου τετάρτῃ καὶ δεκάτῃ, τῷ σαββάτῳ, ἐγένετο.

ΕΑΝ ἐθελήσωμεν ἅπασι τοῖς παρ' ὑμῶν εἰρημένοις ἀντεπεξάγειν τὸν ἡμέτερον λόγον κατὰ συνέχειαν, εἰς τοσοῦτον ἡμῖν ἐκταθήσεται μῆκος, ὡς μηδ' ἂν ἐξαρκέσαι πρὸς τὸν χρόνον ἅπαντα τῆς συνελεύσεως ταύτης. ἐπεὶ δὲ τὸ μακρηγορεῖν πολλάκις ἡμῖν ἄκαρπον κατεφάνη, φέρε κατὰ μέρος ἀπολαβόντες τῶν εἰρημένων ἕκαστον, ὡς ἂν ἐπέλθῃ τῇ μνήμῃ διὰ βραχέων ὡς οἷόν τε δοκιμάσωμεν, ἐρωτῶντες, καὶ λόγον λαμβάνοντες, καὶ αὐτοὶ διδόντες ἡνίκα δεήσει. τὸ πρῶτον τοίνυν τῶν παρὰ σοῦ προενεχθέντων ῥητῶν τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, πάτερ αἰδέσιμε, μὴ νενοηκέναι ἡμᾶς ἔφης, ἐπειδήπερ οὐκ ἐξεθέμεθα τοῦτο καθὼς ἔχει.

Ἵνα προβαίνῃ ἡ διάλεξις κατὰ τὴν τάξιν τῶν προκομιζομένων ῥητῶν, δέον ἐστὶν ἵνα εἴπῃς πρότερον τὸ ῥητὸν τοῦ ἁγίου Βασιλείου. τὸ γὰρ ῥητὸν τοῦ Ἀθανασίου μετὰ τοῦτο προεκομίσθη.

Ἀλλ' ἐν τῇ προτέρᾳ συνελεύσει πρότερον ἀνεγνώσθη καὶ ἐσαφηνίσθη τὸ ῥητὸν τοῦ μεγάλου * Βασιλείου. διὸ χρὴ πρότερον ἐκεῖνο ἐξετάσαι, καὶ λαβεῖν παρὰ σοῦ σαφήνειαν ἐφ' οἷς εἶπας, καὶ μετὰ τοῦτο πάλιν καὶ πρὸς τὸ τοῦ Βασιλείου χωρήσωμεν.

Ἵνα προβαίνωμεν κατὰ τάξιν, ἐπειδὴ μὴ οὔσης τάξεως μεταξὺ ἡμῶν, εἴη ἂν σύγχυσις· ἐπαναλαμβάνω τὸ πρῶτον ὃ εἶπας ἐν τῇ προλαβούσῃ συνελεύσει. πρῶτον αὐτὸς ἠρώτησάς με, εἰ ἐδόξαζον τὸν μέγαν Βασίλειον ταύτην ἐσχηκέναι τὴν δόξαν; ὡς τῶν ἁγίων τῶν πρὸ ἐκείνου οὕτω πεφρονηκότων, τρίτον εἶναι τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἅτινα τελευταῖον αὐτὸς προεκόμισας ἀποκρινόμενος κατὰ τὴν τάξιν· ἑπομένως δὲ μετέβης πρὸς τὰ ῥητὰ τοῦ Ἀθανασίου. ἐγὼ δὲ βουλόμενος ἀποκριθῆναι κατὰ τὴν τάξιν, ἐποιησάμην τὴν ἀπόκρισιν πρὸς τὸ σὸν ἐρώτημα, καὶ ἐκόμισα καὶ τὸ ῥητὸν πρῶτον τῆς ὁμολογίας ἐκείνης· εἶτα

* ...ασίου.

A esse quoque ordinem naturæ: quoniam esse ordinem secundum naturam est esse ordinem naturæ, hoc est, in persona, a qua est alia, si habet relationem principii, & si ita communicat illi hanc naturam: & ita sequitur, Spiritum sanctum & ordine & natura esse a Filio secundum: & ab illo accipere suum esse, & consequenter ab ipso procedere. De missione autem temporali, quoniam diversa materies est, alias respondebo.

Imperator. Vos scitis, ut convenerit inter nos, disputationes habere concisas: nunc autem a vobis tam multa dicta sunt, ut nostri ad ea respondere non possint usque ad vesperum. His ab imperatore dictis dimissa est synodus; decretumque B est ut sabbato conveniret. Ergo die sabbati, ubi synodus ordine consedisset, cœpit Ephesius loqui:

SESSIO XXII.

Die quartodecimo Martii, sabbato, celebrata est.

Ephes. SI velimus omnibus quæ a vobis dicta sunt, oratione perpetua nostras opponere responsiones, adeo prolixus erit sermo, ut ne totum quidem hujus sessionis tempus sufficiat: sed quoniam longi sermones visi sæpe sunt nobis in- C fructuosi, age particulatim repetentes singula, ut sese memoriæ offerent, quam brevissime poterimus, examinemus, interrogando, & rationem exigendo, ipsique reddendo quando opus fuerit. Primam igitur prolatarum a te sancti Athanasii sententiarum dixisti, reverende pater, a nobis non intellectam, quod illam non exposuerimus, ut jacet.

Ioan. Ut procedat disputatio juxta ordinem dictorum quæ sunt citata, incipiendum tibi est a dicto sancti Basilii: nam A- D thanasii dictum postea fuit allatum.

Ephes. At superiore sessione recitatum & explanatum est magni Athanasii dictum, oportet igitur hoc prius examinari, & declarari nobis quæ ipse dixisti; tumque iterum ad locum Basilii veniemus.

Ioan. Ut ordine progrediamur; nisi enim sit ordo inter nos, erit confusio; repeto quod primum dixisti sessione superiore. Primum ex me quæsivisti, an in hac sententia fuisse magnum Basilium existimarem, atque ita senserint qui ante illum fuere sancti; nempe tertium E esse ordine & dignitate Spiritum sanctum: quæ postremo ipse attulisti respondebo juxta ordinem; deinde consequenter ad verba Athanasii transivisti. Ego vero cum respondere ordine vellem, respondi ad interrogata; & primum attuli dictum quod assertionem meam confirmabat: deinde subjunxi, si dictum Basilii legatur cum additione; ut

SESSIO XXII. ut tu protulisti, fore ut Basilius de eo ambigeret, quod esse deberet validius: proinde locum non habere quod fuit a vobis prolatum: tertio demonstravi ex antecedentibus & consequentibus juxta ordinem, quo ipse es usus. Quarto veni etiam ad magni Athanasii dicta: Operæ pretium ergo est ordinem servare; alioquin sequetur perturbatio ordinis, eritque inter nos confusio. Et quia serenissimus dominus imperator hoc petiit, placuit beatissimo domino nostro, & nobis omnibus, ut de capite ad caput, deque argumento ad argumentum transeuntes disputationis ordinem servaremus, commodum fuerit tuam quoque reverentiam respondere ad primum.

A ἐπήγαγον, ὅτι εἰ προσέκειτο τῷ ῥητῷ τοῦ ἁγίου Βασιλείου ὅπερ αὐτὸς προεκόμισας, συνέβη ἂν τὸν Βασίλειον ἀμφιβολίαν ἐσχηκέναι περὶ τοῦ πράγματος ἐκείνου, ὅπερ ἔδει εἶναι ἰσχυρότερον. οὐκ ἠδύνατο οὖν χώραν ἐσχηκέναι τὸ παρ' ὑμῶν προκομισθέν. τρίτον ἀπέδειξα ἔκ τε τῶν προηγουμένων καὶ τῶν ἑπομένων κατὰ τὴν πρὸς σοῦ προχειρισθεῖσαν τάξιν. τέταρτον ἦλθον καὶ ἐπὶ τὰ ῥητὰ τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου. καλὸν οὖν τηρῆσαι τὴν τάξιν· ἄλλως γὰρ ἂν εἴη ἀταξία, καὶ ἔσται μεταξὺ ἡμῶν σύγχυσις· ἐπειδὴ δὲ ὁ γαληνότατος κύριος ὁ βασιλεὺς ἐζήτησε τοῦτο, καὶ ἤρεσε καὶ τῷ μακαριωτάτῳ δεσπότῃ ἡμῶν καὶ πᾶσιν ἡμῖν, ἵν' ἀπὸ κεφαλαίου εἰς κεφάλαιον, B καὶ ἀπὸ ἐπιχειρήματος εἰς ἐπιχείρημα μεταβαίνοντες τὴν τάξιν τηρήσωμεν τῆς διαλέξεως, καλὸν ἂν εἴη καὶ τὴν σὴν αἰδεσιμότητα πρὸς τὸ πρῶτον ἀπολογήσασθαι.

Ephes. Ego sane volebam hodierno etiam die sermonem instituere, eo quo sum usus ordine; & primo quidem probare magni Athanasii dictum a te allatum ad meum potius quam ad expositum a te sensum spectare. Sed quia tuum nos quoque ordinem sequi mavis, in hoc etiam morem tibi geremus, & examinabimus prius quæ dixisti in magni Basilii sententiam. Dicimus igitur, tribus rationibus probare te voluisse, vestrum codicem non esse corruptum, quem nos adulteratum & corruptum esse convincimus. Et primum quidem eorum quæ dixisti, fuit ejusmodi; Basilium magnum in quodam alio sermone, quem de Spiritu sancto scripsit, videri esse in hac sententia, ut Spiritus sanctus habeat esse a Filio. Dixisti secundo in commendationem libri, particulam illam hæsitationis additam, Fortasse, ut in nostro libro legitur, indignam videri magni illius lingua & sensu; & notam quamdam inurere admirabili illi doctori, sermonem de divinis dogmatibus non certum & planum, sed dubium & ambiguum. Tertio dixisti, ex antecedentibus & consequentibus vestrum codicem incorruptum videri: esseque hanc magni Basilii sententiam, tertium esse ordine & dignitate Spiritum sanctum.

Ephes. Ἐγὼ μὲν ἐβουλόμην πρὸς τὴν παρ' ἐμοῦ γενομένην τάξιν καὶ σήμερον τὸν λόγον ποιήσασθαι, καὶ πρῶτον μὲν συστῆσαι τὸ παρὰ σοῦ προκομισθὲν ῥητὸν τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου, ὅτι πρὸς τὴν ἐμὴν διάνοιαν ἀφορᾷ μᾶλλον ἢ τὴν παρὰ σοῦ εἰρημένην. ἐπειδὴ δὲ αὐτὸς τῇ παρὰ σοῦ γενομένῃ τάξει καὶ ἡμᾶς ἀξιοῖς ἕπεσθαι, πληρώσομεν καὶ ἐν τούτῳ τὸ σὸν θέλημα, καὶ τὰ παρὰ σοῦ εἰρημένα πρότερον πρὸς τὸ ῥητὸν τοῦ μεγάλου Βασιλείου δοκιμάσομεν. λέγομεν οὖν ὅτι C διὰ τριῶν τινων ἠβουλήθης συστῆσαι τὸ παρ' ὑμῖν βιβλίον ὡς ὑγιῶς ἔχον, ὅπερ ὡς νενοθευμένον καὶ διεφθαρμένον παρ' ἡμῶν ἐξηλέγχθη· καὶ τὸ μὲν πρῶτον τῶν παρὰ σοῦ εἰρημένων ἦν ἐπὶ τούτῳ τῷ μέρει, εἴπερ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν ἑτέρῳ τινὶ λόγῳ, ὃν περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἔγραψε, φαίνεται ταύτην τὴν δόξαν ἔχειν, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον παρὰ τοῦ υἱοῦ ἔχει τὸ εἶναι. δεύτερον εἶπες πρὸς τὴν τοῦ βιβλίου σύστασιν, ὅτι ἡ παρὰ τῷ ἡμετέρῳ βιβλίῳ κειμένη ἀμφιβολία, τουτέστιν, ἡ προσθήκη τὸ, ἴσως, ἀναξία φαίνεται τῆς τοῦ μεγάλου φωνῆς D τε καὶ διανοίας, καὶ μῶμόν τινα ἐπάγει τῷ θαυμαστῷ ἐκείνῳ διδασκάλῳ, εἰ περὶ τῶν θείων δογμάτων οὕτως ἠμφίβαλλε, καὶ μὴ καθαρῶς καὶ θαῤῥούντως ἀπεφαίνετο. τρίτον τῶν παρὰ σοῦ εἰρημένων, ὅτι ἔκ τῶν προηγουμένων τε καὶ ἑπομένων φαίνεται τὸ παρ' ὑμῖν βιβλίον ὑγιῶς ἔχον· καὶ δόξαν εἶναι καὶ γνώμην τοῦ μεγάλου Βασιλείου τοῦτο, τὸ, τρίτον εἶναι τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. πρὸς μὲν οὖν τὸ πρῶτον, ἀναγνωσθείσης τῆς χρήσεως, τὰ δοκοῦντα ἡμῖν ἐροῦμεν.

Ad primum igitur recitato prius loco dicemus, quid sentiamus.

Recitatus est magni Basilii locus ita se habens: Unum ergo esse Patrem, unum Filium, unum quoque Spiritum sanctum juxta divinam traditionem fatendum est; & nec duos Patres, nec duos Filios; siquidem Spiritus sanctus nec est, nec nominatur Filius. Quo recitato Ephesius dixit:

Ἀνεγνώσθη τὸ ῥητὸν τοῦ μεγάλου Βασιλείου οὕτως ἔχον· ἕνα μὲν οὖν πατέρα, ἕνα δὲ υἱὸν, ἓν δὲ καὶ πνεῦμα ἅγιον κατὰ τὴν θείαν παράδοσιν E ὁμολογητέον. καὶ οὔτε δύο πατέρας, οὔτε δύο υἱοὺς, διόπερ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον υἱὸς οὐκ ἔστιν, οὐδὲ ὀνομάζεται. καὶ τούτου ἀναγνωσθέντος εἶπεν ὁ Ἐφέσου.

Ephes. In his non modo non dicitur Spiritus accipere suum esse a Filio; sed neque accipere ipsum a Filio, necessario

Ἐν τούτοις οὐ μόνον οὐ κεῖται, ὅτι τὸ πνεῦμα λαμβάνει τὸ εἶναι παρὰ τοῦ υἱοῦ, ἀλλ' οὐδ' ὅτι τὸ πνεῦμα παρὰ τοῦ υἱοῦ λαμβάνει, νοεῖν ἐξ ἀνάγκης ἐστί. δυνάμεθα γὰρ νοεῖν ἐκ τῶν εἰρη-

ANNO CHRISTI 1439.

SESSIO XXII.

ρημένων, ὅτι οὐ λαμβάνομέν τινα παρὰ τοῦ πνεύματος, ὥσπερ παρὰ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα λαμβάνομεν. καὶ αὕτη ἡ διάνοια σύμφωνός ἐστι τῇ διανοίᾳ τῇ ἐμῇ, καὶ τῇ διανοίᾳ τῶν εἰρημένων, καὶ τῷ σκοπῷ τοῦ διδασκάλου, καθὼς ἡμεῖς ἀποδείξομεν. καὶ γὰρ οἱ μαχόμενοι τῷ ἁγίῳ πνεύματι πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους ἔλεγον, τοιαύτῃ τινὶ διαιρέσει χρώμενοι· εἰ μὲν παρὰ τοῦ πατρὸς ἐγεννήθη τὸ πνεῦμα, ἰδοὺ δύο υἱοὶ, τουτέστιν ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· εἰ δὲ παρὰ τοῦ υἱοῦ, ἰδοὺ δύο πατέρες, ὁ πατὴρ δηλονότι καὶ ὁ υἱός. πρὸς τούτους οὖν ἀπαντῶν ὁ μέγας Βασίλειος, ἕνα πατέρα, φησὶν, ὁμολογητέον, καὶ ἕνα υἱὸν, καὶ ἓν πνεῦμα ἅγιον **B** κατὰ τὴν θείαν παράδοσιν. τὸ γὰρ πνεῦμα τὸ ἅγιον εἰ καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, ἀλλ' οὐχ ὡς υἱὸς, οὐδὲ ἐξ αὐτοῦ ἐγεννήθη. καὶ διὰ τοῦτο οὔτε δύο πατέρας, οὔτε δύο υἱοὺς λέγομεν. τὸ γὰρ πνεῦμα, φησὶν, οὐκ ἔστιν υἱός οὐδὲ ὀνομάζεται. καὶ δῆλον, ὅτι παρὰ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα λαμβάνομεν, τουτέστι, τὸ τῆς υἱοθεσίας πνεῦμα· τοῦ κατὰ φύσιν γὰρ υἱοῦ ἐστιν ἴδιον τὸ υἱοθετεῖν ἡμᾶς διὰ τοῦ πνεύματος. καὶ τοῦτο παραστῆσαι βουλόμενος ὁ μακάριος ἀπόστολος Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας ἐπιστολῇ τοιάδε φησίν· ὅτι δέ ἐστε υἱοὶ, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας **C** ὑμῶν, κρᾶζον, ἀββᾶ ὁ πατήρ. εἰ τοίνυν παρὰ τοῦ υἱοῦ λαμβάνοντες τὸ τῆς υἱοθεσίας πνεῦμα υἱοθετούμεθα τῷ πατρὶ δι' αὐτοῦ, παρὰ δὲ τοῦ πνεύματος οὐκ ἕτερά τινα λαμβάνομεν παρ' αὐτὸ πνεῦμα, ὥσπερ παρὰ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα ἕτερον ὂν αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ, οὐκ ἄρα τὸ πνεῦμα υἱὸς, ὥσπερ οὐδὲ ὀνομάζεται παρὰ τῇ γραφῇ. πρὸς ταύτην τὴν διάνοιαν εἶπεν ὁ μέφας Βασίλειος ὅπερ ἐνταῦθα κεῖται, ὅτι τὸ πνεῦμα υἱὸς οὐκ ἔστιν, οὐδὲ ὀνομάζεται, ἐπεὶ οὐ λαμβάνομέν τινα παρὰ τοῦ πνεύματος, ἕτερα δηλονότι τοῦ πνεύματος, καὶ κατ' αὐτὰ ὑφεστῶτα, ὥσπερ λαμβάνομεν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον παρὰ τοῦ υἱοῦ, ἕτερον ὂν αὐτοῦ κατ' ἰδίαν ὑπόστασιν, ἀλλ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα προσιὸν ἡμῖν καὶ ἁγιάζον ὑποδεχό- **D** μεθα, καὶ ἐνεργοῦν ἐν ἡμῖν τὰ αὐτοῦ χαρίσματα, καθὼς φησιν ὁ ἀπόστολος· ὅτι πάντα ἐνεργεῖ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ καθὼς βούλεται. σὺ δὲ πόθεν ἔχεις ἐντεῦθεν λαβὼν, ὅτι τὸ πνεῦμα παρὰ τοῦ υἱοῦ λαμβάνει τὸ εἶναι; τοῦτο γὰρ οὐδαμῶς ἐκ τῆς τῶν εἰρημένων ἀκολουθίας φαίνεται.

Ioan. Μακρὰν ἐποιήσω ὁμιλίαν, πάτερ αἰδεσιμώτατε, περὶ τὴν ἐξήγησιν τοῦ ῥητοῦ, ἀλλὰ περὶ τὸ κύριον τοῦ ῥητοῦ οὐδενὸς ἥψω, πλὴν εἰ μὴ περὶ τὸ τέλος, ἡνίκα εἴρηκας, πόθεν ἔχω λαβὼν τὴν ἐξήγησιν ταύτην. **E** τὸ ῥητὸν τοίνυν φησὶν, ἕνα πατέρα ὁμολογητέον, καὶ ἕνα υἱὸν, καὶ ἓν πνεῦμα ἅγιον· καὶ οὐκ εἶναι δύο πατέρας, ἢ δύο υἱούς· καὶ ὅτι τὸ πνεῦμα οὐκ ἔστιν υἱὸς οὔτε ὀνομάζεται. ἐν ἐκείνῃ τῇ ὁμιλίᾳ ἀπολελυμένως οὐ διαλέγεται ὁ μέγας Βασίλειος, ἀλλὰ διωρισμένως. διὰ τοῦτο μετὰ ταῦτα λέγει οὕτως· οὐδὲ γὰρ τινα παρὰ τοῦ πνεύματος λαμβάνομεν, ὥσπερ παρὰ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα. ποιεῖται οὖν ἐ-

A debet intelligi: possumus enim ex dictis intelligere, nos a Spiritu non accipere aliqua, sicut accipimus a Filio Spiritum: qui sensus congruit cum meo, & cum supradictis, & mente doctoris, ut nos demonstrabimus. Nam sancti Spiritus oppugnatores objiciebant orthodoxis, hac divisione utentes: Si a Patre genitus est Spiritus, ecce duo Filii, Filius videlicet & Spiritus sanctus; si vero a Filio, ecce duo Patres, nimirum Pater & Filius. Iis igitur occurrens magnus Basilius: Unum, inquit, Patrem fateri oportet, & unum Filium, & unum Spiritum sanctum juxta divinam **B** traditionem. Etsi Spiritus sanctus ex Patre procedit, non tamen ut Filius, neque ex ipso genitus est. Idcirco nec duos Patres, nec duos Filios dicimus: nam Spiritus, inquit, nec est, nec nominatur Filius: & liquet nos a Filio spiritum accipere, scilicet spiritum adoptionis: naturalis enim Filii proprium est, adoptare nos per Spiritum. Quod significare volens beatus apostolus Paulus ad Galatas ita scribit: *Quoniam autem estis filii, misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra, clamantem, Abba Patcr.* Cap. 4. Si ergo accipientes a Filio spiritum adoptionis Patri adoptamur per Filium, a **C** Spiritu vero non alia quædam accipimus præter ipsum Spiritum, sicut a Filio Spiritum, qui alius ab ipso Filio est: profecto Spiritus non est, sicut etiam a scriptura non nominatur Filius. Hoc sensu dixit magnus Basilius, quod hic legitur; Spiritum nec esse, nec nominari Filium; quoniam a Spiritu non accipimus aliqua, alia videlicet a Spiritu, & quæ per se subsistant, sicut accipimus a Filio Spiritum sanctum, qui alius ab ipso est secundum propriam hypostasin; sed ipsummet Spiritum accedentem ad nos & sanctificantem suscipimus, ac sua in nobis charismata operantem, ut inquit apostolus. Hæc 1. Cor. 12. autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult. **D** Tu vero undenam habes, & qua ratione ut dictum hic accipis, Spiritum accipere a Filio suum esse? hoc enim ex contextu orationis haudquaquam apparet.

Longum habuistis sermonem, pater Ioan. reverendissime, in expositione dicti, rem tamen ipsam nequaquam attigisti, nisi ad finem, ubi dixisti, unde hanc ex- **E** positionem habuerim. Dictum igitur; Unum, inquit, esse Patrem fatendum est, & unum Filium, & unum Spiritum sanctum; & non duos Patres, neo duos Filios: Spiritum autem nec esse, nec appellari Filium. In illa homilia magnus Basilius non absolute loquitur, sed determinate: propterea subdit. Neque enim accipimus a Spiritu aliqua, quomodo a Filio Spiritus: facit ergo ibi comparationem: ea vero talis est:

Nos a Spiritu non accipimus alia, quemadmodum Spiritus a Filio.

Ephes. Non ita nobis videtur.

Ioan. Et exempli gratia; neque enim inferioris ordinis quisquam accipit a serenissimo domino imperatore, quomodo optimarum aliquis accipit a summo pontifice: & impossibile est juxta eum comparationis modum, illud, Optimatum aliquis, esse accusativi casus: necessario ergo debet esse rectus illud, Spiritus, in dicto, Quomodo a Filio Spiritus.

Ephes. Hoc ita se haberet, si additum esset, Quomodo accipit a Filio Spiritus; nunc autem non ita legitur: Nos a Spiritu non accipimus aliqua, quomodo accipit, a Filio Spiritus: propterea non quadrat illa comparatio ejus, quod Spiritus accipit a Filio, & ejus quod nos accipimus: & omnino non cohæret, ita nos accipere, sicut accipit Spiritus sanctus: sed neque magni Basilii menti id congruit. Vult enim is demonstrare, Spiritum sanctum nec esse nec nominari Filium. Applica igitur verborum ejus sensum ad hunc scopum; nos quippe illum perfecte applicavimus per ea quæ diximus. Diximus autem, idcirco Spiritum sanctum nec esse nec appellari Filium, quoniam accipimus eum a Filio, alium scilicet ab ipso: ab ipso vero Spiritu non accipimus aliqua alia præter ipsum Spiritum, sicuti Spiritus est alius a Filio: & vide ut priora posterioribus respondeant: Sed ipsum Spiritum acedentem ad nos & sanctificantem suscipimus, & operantem in nobis sua charismata, communicationem deitatis, adoptionem, & reliqua: hoc sane convenit cum scopo & mente doctoris.

Ioan. Asseris non accipere nos aliqua, quæ sint ab ipso Spiritu alia.

Ephes. Alia dico, Sicut alius est a Filio Spiritus.

Ioan. Contra hoc volo dicere; nam & impossibile est, & universæ sacræ scripturæ conrrarium.

Ephes. Quomodo impossibile; cum doctor ipse hoc asserat?

Ioan. Quæro ex te, an dona Spiritus sancti diversa sint ab iis, quæ dat nobis Spiritus sanctus?

Ephes. Non sunt alia, sicut Filius & Spiritus, per se subsistentia; quemadmodum subsistit Spiritus sanctus per propriam subsistentiam.

Ioan. Non quæro, an dona Spiritus sancti sint hoc modo alia.

Ephes. Alia sunt, sed non per se subsistentia.

Nicæn. Etsi dona a Spiritu accipimus, tamen illa non subsistunt.

Joan. Alia ab ipso Spiritu dicebas prius eo modo, quo Spiritus est alius a Filio.

A κεῖσε μίαν παράθεσιν, ἡ δὲ παράθεσις ἐκείνη ἐστὶν αὕτη, ὅτι ἡμεῖς οὐ λαμβάνομεν τινα παρὰ τοῦ πνεύματος, ὥσπερ τὸ πνεῦμα παρὰ τοῦ υἱοῦ.

Εφεσ. Οὐ δοκεῖ ἡμῖν οὕτως.

Ιωαν. Καὶ παραδείγματος χάριν· οὐδὲ γὰρ λαμβάνει τις τῶν ὑποδεεστέρων παρὰ τοῦ γαληνοτάτου κυρίου τοῦ βασιλέως, ὃν τρόπον λαμβάνει τίς τῶν λογάδων παρὰ τοῦ ἄκρου ἀρχιερέως. καὶ ἔστιν ἀδύνατον κατὰ τὸν τῆς παραθέσεως ἐκεῖνον τρόπον, τὸ, τίς τῶν λογάδων, εἶναι πτώσεως αἰτιατικῆς· καὶ διὰ τοῦτο ἀναγκαίως δεῖ εἶναι εὐθεῖαν, τὸ πνεῦμα, ἐν τῷ, ὥσπερ τὸ πνεῦμα παρὰ τοῦ υἱοῦ.

Εφεσ. B Τοῦτο εἶχεν ἂν οὕτως, εἴπερ προσέκειτο, ὥσπερ λαμβάνει τὸ πνεῦμα παρὰ τοῦ υἱοῦ· νῦν δὲ οὐ κεῖται τοῦτο, ὅτι λαμβάνομεν τινα παρὰ τοῦ πνεύματος, ὥσπερ λαμβάνει τὸ πνεῦμα παρὰ τοῦ υἱοῦ. καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἁρμοδία ἡ παράθεσις πρὸς τὴν λῆψιν ἣν λαμβάνει τὸ πνεῦμα παρὰ τοῦ υἱοῦ, πρὸς τὴν λῆψιν ἣν λαμβάνομεν ἡμεῖς· καὶ ὅλως ἀνακόλουθόν ἐστι τὸ, λαμβάνειν ἡμᾶς τοιαύτην λῆψιν, οἵαν λαμβάνει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. ἔστι δὲ τοῦτο καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ Βασιλείου ἀνακόλουθον. βούλεται γὰρ ἀποδεῖξαι, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ ἔστιν υἱὸς, οὐδὲ ὀνομάζεται, σύναψον οὖν πρὸς τὸν σκοπὸν C τοῦτον τὴν διάνοιαν ὧν λέγει· ἡμεῖς γὰρ αὐτὴν ἀκριβῶς συνήψαμεν δι' ὧν εἴπομεν· οὕτω γὰρ εἴπομεν, ὅτι διὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν υἱὸς, οὐδὲ ὀνομάζεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, διότι λαμβάνομεν αὐτὸ παρὰ τοῦ υἱοῦ, ὡς ἕτερον ὂν αὐτοῦ δηλονότι· παρ' αὐτοῦ δὲ τοῦ πνεύματος οὐ λαμβάνομεν τινα ἕτερα παρ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα, ὥσπερ τὸ πνεῦμα ἕτερον τοῦ υἱοῦ· βλέπε οὖν τὴν ἀκολουθίαν τοῦ λόγου· ἀλλ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα προσιὸν ἡμῖν καὶ ἁγιάζον ὑποδεχόμεθα, καὶ ἐνεργοῦν ἐν ἡμῖν τὰ αὐτοῦ χαρίσματα, τὴν κοινωνίαν τῆς θεότητος, τὴν υἱοθεσίαν, καὶ τἄλλα. τοῦτό ἐστιν ἀκόλουθον πρὸς σκοπὸν τοῦ διδασκάλου καὶ τὴν διάνοιαν.

Ιωαν. D Λέγεις, ὅτι οὐ λαμβάνομεν τινα ἕτερα ὄντα παρ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα.

Εφεσ. Ετερα λέγω, ὥσπερ ἐστὶ τὸ πνεῦμα ἕτερον τοῦ υἱοῦ.

Ιωαν. Κατὰ τούτου βούλομαι εἰπεῖν, ἐπεὶ ἔστιν ἀδύνατον, καὶ κατὰ πάσης χωροῦν ἱερᾶς γραφῆς.

Εφεσ. Πῶς ἐστιν ἀδύνατον, ἐπειδὴ αὐτὸς ὁ διδάσκαλος λέγει τοῦτο;

Ιωαν. Ερωτῶ σε, εἰ τὰ χαρίσματα τοῦ πνεύματός εἰσιν ἕτερα παρ' ἃ δίδωσιν ἡμῖν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον;

Εφεσ. Οὐκ εἰσιν ἕτερα, ὥσπερ ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα, E καθ' αὐτὰ ὑφεστῶτα, ὥσπερ ὑφέστηκε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κατ' ἰδίαν ὑπόστασιν.

Ιωαν. Οὐκ ἐρωτῶ, εἰ τὰ χαρίσματα τοῦ πνεύματός εἰσι τοιαῦτα ἕτερα.

Εφεσ. Ετερά εἰσιν, ἀλλ' οὐ καθ' αὐτὰ ὑφεστῶτα.

Νικ. Παρὰ τοῦ πνεύματος εἰ καὶ λαμβάνομεν τὰ χαρίσματα, ἀλλ' οὐκ εἰσιν ὑφεστῶτα.

Ιωαν. Ετερα παρ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα ἔλεγες πρότερον κατὰ τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἕτερον τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα.

Τοῦ-

ANNO CHRISTI 1439. SESSIO XXII.

Τοῦτο δυνάμεθα παραστῆσαι καὶ ἐξ ἑτέρας φωνῆς τοῦ Βασιλείου.

Hoc idem probare possumus ex alio quoque Basilii loco.

Εφες. Ιωαν. Ερωτῶ σε, πάτερ αἰδεσιμώτατε, τὸ χορηγούμενον τοῦτο πνεῦμα παρὰ τοῦ υἱοῦ, κτιστής ἐστιν, ἢ κτίσμα; δύο γάρ εἰσιν ἐν τῷ παντὶ, κτιστὴς καὶ κτίσματα. καὶ ἔστι κτιστὴς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, αἱ ἐνέργειαι δὲ αὐτοῦ εἰσι κτίσματα. ἆρα κτίσμα ἐστὶ τοῦτο τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃ ἐξέχεεν ὁ Θεὸς πλουσίως εἰς ἡμᾶς διὰ Ιησοῦ Χριστοῦ; ὁ δὲ Εφέσου ἐσιώπα. καὶ πάλιν ὁ Ιωάννης.

Ephes. Ioan. Quæro abs te, pater reverendissime, Spiritus iste qui datur a Filio, creatorne est, an creatura? duo quippe sunt in universo, creator & creaturæ; estque Spiritus sanctus creator, ejus autem operationes creaturæ: num creatura est Spiritus iste sanctus, quem effudit Deus abunde in nos per Jesum Christum? Ephesius autem tacebat; & Joannes rursus: *Ad Tit. 1.*

Ιωαν. Δεύτερον ἐρωτῶ σε, πότερον τὰ χαρίσματα δίδονται μετ᾽ αὐτοῦ τοῦ πνεύματος, καὶ μετὰ τοῦ προσώπου καὶ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ τοῦ πνεύματος, ἢ οὔ, τρίτον, εἰ ταυτά εἰσι τὰ χαρίσματα, ἅπερ λαμβάνονται παρὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος;

Ioan. Secundo quæro abs te, an dona sancti Spiritus dentur cum ipso Spiritu, & cum persona & hypostasi ejusdem Spiritus, nec ne. Tertio, an eadem sint dona quæ accipiuntur a sancto Spiritu?

Ο δὲ Εφέσου μηδὲ ἔχων ἀποκριθῆναι, ἐσιώπα ἐπιπολύ. καὶ ὁ βασιλεὺς φοβηθεὶς, μήποτε εἰς ἄλλο δόγμα ὁ λόγος ἐμπέσῃ, καὶ εἰς μέσον ἄκοντας περὶ κτιστοῦ καὶ ἀκτίστου ἡ ἐξέτασις φέρῃ ἡμᾶς, ὥρισεν ἵνα παύσωνται περὶ τούτου διαλέγεσθαι· ἀλλ᾽ οἱ Λατῖνοι καὶ ἔτι τοῦτο ἐζήτουν αὐτούς. ὁ δὲ βασιλεὺς τὸν λόγον ἐπισχὼν ἔφη.

Ephesius autem non habens quid responderet, diu tacebat. Et imperator veritus, ne in aliud dogma sermo dilaberetur, nolentesque nos disputatio in quæstionem de creato & increato deveheret; jussit hanc disputationem omitti. Verum Latini instabant responsionem, quærentes, Quare imperator sermonem reprimens dixit:

Βασιλ. Ταῦτα οὐ ποιοῦσι πρὸς τὸ προκείμενον. προκείμενον δὲ λέγω τὸ καθόλου ζήτημα· καὶ οὐδὲν ἵσταται τὸ πᾶν εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο. ἡμεῖς περὶ μίας ὑποθέσεως ἐστήσαμεν λέγειν, καὶ οὐ περὶ ἑτέρας, ἥτις ἡμῖν προξενῆσαι μέλλει φιλονεικίας.

Imperator. Hæc non spectant ad propositum: propositum autem voco principale quæsitum: nec summa negotii consistit in hoc capite. Constat inter nos agere de una materia, non de alia, ex qua nobis contentiones excitentur.

Ιωαν. Αριστὸν ἐστιν, ἐπειδὴ προετέθη, ἵνα διασαφηνισθῇ.

Joan. Quia jam proposita est, optime factum erit, si enucleetur.

Εφεσ. Τὸ ῥητὸν τοῦτο παρέχει ἡμῖν ἀμφιβολίαν, ἐπειδὴ ἄλλως μὲν νοεῖται παρ᾽ ἡμῖν, ἑτέρως δὲ παρ᾽ ὑμῖν. ἐκ δὲ τῶν ἀμφιβόλων οὐδὲν ἀναγκαῖον συνάγεται, οὐδ᾽ ἄρα ἐκ τούτων ἀναγκαίως ἔχετε δεῖξαι τὸ ὑμέτερον βούλημα. ἐπεὶ οὖν δύναται κατὰ τὸν ὑμέτερον λόγον νοηθῆναι, ὅτι οὐ λαμβάνομεν ἕτερα παρὰ τοῦ πνεύματος, ὥσπερ λαμβάνει καὶ παρὰ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα· τοῦτο δὲ καὶ πρὸς τὴν ἀκολουθίαν τῶν εἰρημένων ἐναντίον ἐστί, καὶ οὐδαμῶς εἰσάγει τὸν υἱὸν αἴτιον τοῦ ἁγίου πνεύματος. καταλείψαντες τοῦτο τὸ ῥητὸν ἐφ᾽ ἕτερον μεταβῶμεν.

Ephes. Locus iste ambiguus est, cum a nobis aliter, aliterque a vobis intelligatur: ex ambiguis autem nihil concluditur necessario: non ergo potestis inferre hinc necessario quod vultis. Cum igitur possit juxta vestrum sensum intelligi, quod alia non accipiamus a Spiritu, quemadmodum Spiritus accipit a Filio: porro autem hoc non cohæreat cum toto textu, sed sit illi contrarium; & nequaquam inferat, Filium esse causam Spiritus sancti; omisso dicto hoc ad aliud transeamus.

Ιωαν. Ο μακάριος Κύριλλος ἐν τῇ ἐπιστολῇ, ἧς ἡ ἀρχή· τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐναργῶς λέγοντος· παραδίδωσιν ἡμῖν διδασκαλίαν, ὅτι οὐ μόνον ὀφείλομεν ἀφορᾷν πρὸς τὴν χρῆσιν, ἀλλὰ καὶ τὴν διάνοιαν ἐκζητεῖν. νῦν οὖν κατὰ τοῦτον τὸν λόγον, εἴπερ ἐθέλομεν μαρτυρίας ζητεῖν ἢ κομίζειν, εἶτα μὴ ἀνιχνεύειν τὸν νοῦν τῶν μαρτυριῶν. τότε ἂν ἐποιοῦμεν ἐξ ὀρθοῦ κατὰ τοῦ κανόνος τοῦ Κυρίλλου. νῦν οὖν ἑπόμενος τῷ κανόνι λέγω οὕτως, ὅτι ἡ χρῆσις αὕτη οὐδεμίαν ἔχει παρ᾽ ἡμῖν ἀμφισβήτησιν, ἀλλ᾽ ἔστι καθαρωτέρα τοῦ ἡλίου· ἀλλὰ τῷ βουλομένῳ ἀποδιδόναι ἐξήγησιν διεστραμμένην, ποιεῖ ὁμολογουμένως ἀμφιβολίαν· ὑμεῖς ἀπεδώκατε ἔννοιαν παντάπασι διεστραμμένην, λέγοντες, ὥσπερ ἡμεῖς παρὰ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα λαμβάνομεν, οὐδὲ γάρ τινα παρὰ τοῦ πνεύματος λαμ-

Joan. Beatus Cyrillus in epistola quæ incipit, Cum salvator noster diserte pronunciet: tradit nobis doctrinam, non esse tantum respiciendam sententiam, sed exquirendum quoque sensum. Nunc ergo juxta hoc dictum, si quærere & proferre velimus testimonia, sensum vero testimoniorum nequaquam investigare, tunc profecto contra Cyrilli regulam directe agemus. Itaque sequendo regulam sic dico; Locum hunc apud nos nullam habere ambiguitatem, sed esse sole clariorem. Ceterum volenti perversam illi expositionem tribuere, procul dubio ambiguitatem parit. Vos tradidistis sensum omnino distortum, dum dicitis, Quemadmodum nos a Filio Spiritum accipimus; neque enim a spiritu accipimus aliqua: hæc est distorta expositio, & con- *Conc. Eph. par. 1. c. 26.*

SESSIO XXII. & contraditionem involvit: & primo quia eo plane modo, quo a Spiritu accipimus aliqua, accipimus etiam a Filio Spiritum: nam accipientes a Filio Spiritum, dona quoque Spiritus accipimus; & accipientes dona, Spiritum cum donis accipimus: id quod asserit
Rom. 4. apostolus, dum ait: *Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis*. Sive igitur Spiritum a Filio accipimus, dona cum Spiritu accipimus: sive dona accipimus, cum Spiritu dona accipimus. Nunc ergo Basilius ait; Non enim aliqua a Spiritu accipimus, quemadmodum a Filio Spiritum ubi diversitas esse non potest: debet ergo ibi vox illa, Spiritus, esse recti, non alterius casus. Stat ergo vera & plana patrum expositio: Non enim a Spiritu accipimus aliqua, sicut a Filio Spiritus: quoniam dona hæc diversa sunt, ut vos ipsi conceditis: quod vero Spiritus a Filio accipit, divinum quid est, & idem ac Spiritus, nam increatum est: hæc vero dona sunt in nobis, & sunt nobiscum creaturæ. Sic ergo necesse est intelligi expositionem hujus loci.

Ephes. Nos dicimus, vestram quoque expositionem posse consistere, nec non quæ prius dixisti de donis Spiritus sancti; fatemur enim non sine ipso Spiritu a nobis accipi dona ipsius, sed unum quodque eorum accipi cum ipso sancto Spiritu; quoniam totus adest singulis donis. Dicimus igitur, his ita se habentibus nostram quoque expositionem lo D cum habere; quoniam a Spiritu non accipimus aliqua per se subsistentia, sicut a Filio Spiritum. Atque ad hanc facit illud; Sed ipsum, inquit, accipimus. Congruit ergo hoc priori dicto quod a Spiritu non accipiamus aliqua sicut a Filio Spiritum. Itaque dicimus posse etiam stare hanc expositionem, & quæ dicta sunt, de quibus non dissentimus. Quod vero Spiritus sanctus accipiat suum esse a Filio, ut ipse addidist.; nos autem a Spiritu accipiamus creaturas, hoc neque ex dictorum serie sequi videtur; neque omnino colligitur necessario; atque de hoc est inter nos controversia. Ostende igitur ipse, unde sumas, Spiritum quidem accipere suum esse a Filio, nos vero accipere a Spiritu creaturas.

Imperat. Respondit, ut tibi morem gereret; sed amplius ad hoc non respondebit. Nos enim huc non venimus ad tractandas plures materias.

Ioan. Hæc est summa rei, quæ nulla ratione potest refelli: vocem, Spiritus, ibi

A βάνομεν· αὕτη ἐστὶ διεστραμμένη ἐξήγησις, καὶ περιβέβληται ἀντιφάσει. καὶ πρῶτον, ὅτι κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὃν λαμβάνομέν τινα παρὰ τοῦ πνεύματος, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ παρὰ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα * λαμβάνει. ἐπειδὴ λαμβάνοντες τὸ πνεῦμα παρὰ τοῦ υἱοῦ, λαμβάνομεν καὶ τὰ χαρίσματα τοῦ πνεύματος· καὶ λαμβάνοντες τὰ χαρίσματα, λαμβάνομεν τὸ πνεῦμα μετὰ τῶν χαρισμάτων. καὶ τοῦτό φησιν ὁ ἀπόστολος. ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐκκέχυται ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν διὰ πνεύματος ἁγίου τοῦ δοθέντος ἡμῖν. εἴτε οὖν λαμβάνομεν τὸ πνεῦμα παρὰ τοῦ υἱοῦ, λαμβάνομεν τὰ χαρίσματα μετὰ τοῦ πνεύματος· B εἴτε λαμβάνομεν τὰ χαρίσματα, λαμβάνομεν τὰ χαρίσματα μετὰ τοῦ πνεύματος, νῦν οὖν ὁ Βασίλειος φησίν· οὐ γάρ τινα παρὰ τοῦ πνεύματος λαμβάνομεν, ὥσπερ παρὰ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα, καὶ ὅπου κεῖσθαι ἑτερότης μὴ δύναται. ἄρα ὀφείλει τὸ πνεῦμα ἐκεῖσε κεῖσθαι κατ' εὐθεῖαν πτῶσιν, καὶ οὐκ ἄλλως. ἵσταται τοιγαροῦν ἀληθὴς καὶ σαφὴς, a ἡ τῶν πατέρων ἐξήγησις. οὐ γάρ τινα παρὰ τοῦ πνεύματος λαμβάνομεν, ὥσπερ παρὰ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα· ἐπειδὴ ταῦτα τὰ χαρίσματά εἰσι διακεκριμένα κατὰ τὸ συγκεχωρηκὸς παρ' ὑμῖν, καὶ ὃ λαμβάνει τὸ πνεῦμα παρὰ τοῦ υἱοῦ ἐστι θεῖόν τι, καὶ ἐστι ταυτὸν C τῷ πνεύματι, ἐστι γὰρ ἄκτιστον· ταῦτα δὲ τὰ χαρίσματά εἰσιν ἐν ἡμῖν, καὶ εἰσι κτίσματα μεθ' ἡμῶν. καὶ οὕτως ἀναγκαῖόν ἐστι νοεῖσθαι ταύτηο τῆς χρήσεως τὴν ἐξήγησιν.

Ἡμεῖς λέγομεν, ὅτι δύναται σώζεσθαι καὶ ἡ ἡμετέρα ἐξήγησις, καὶ οἱ πρότεροι λόγοι, οὓς εἶπας περὶ τῶν χαρισμάτων τοῦ ἁγίου πνεύματος· συμφωνοῦμεν γὰρ αὐτοῖς, ὅτι οὐκ ἄνευ αὐτοῦ τοῦ πνεύματος λαμβάνομεν αὐτοῦ τὰ χαρίσματα, ἀλλ' ἕκαστον τῶν χαρισμάτων μετ' αὐτοῦ τοῦ ἁγίου πνεύματος δεχόμεθα καὶ λαμβάνομεν· ἐπειδὴ ὅλον ἑκάστῳ τῶν χαρισμάτων πάρεστι. λέγομεν οὖν, D ὅτι τούτων οὕτω κειμένων δύναται σωθῆναι καὶ ἡ ἡμετέρα ἐξήγησις, ἐπειδὴ οὐ λαμβάνομέν τινα παρὰ τοῦ πνεύματος καθ' αὑτὰ ὑφεστῶτα, ὥσπερ παρὰ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα. καὶ πρὸς ταύτην, ἀλλ' αὐτό φησι, λαμβάνομεν. τοῦτο οὖν ἐστιν ἀκόλουθον τῷ προτέρῳ ῥητῷ· ὅτι οὐ λαμβάνομέν τινα παρὰ τοῦ πνεύματος, ὥσπερ παρὰ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα. λέγομεν οὖν, ὅτι δύναται σωθῆναι καὶ ἡ ἐξήγησις αὕτη, καὶ οἱ λόγοι περὶ ὧν συμφωνοῦμεν. ὅτι δὲ τὸ μὲν πνεῦμα λαμβάνει παρὰ τοῦ υἱοῦ τὸ εἶναι, καθὼς αὐτὸς προσέθηκας, ἡμεῖς δὲ παρὰ τοῦ πνεύματος κτίσματα λαμβάνομεν, τοῦτο οὔτε ἐκ τῆς ἀκολουθίας τῶν εἰρημένων φαίνεται, οὔτε ὅλως ἐξ ἀνάγκης συνάγεται, καὶ περὶ τοῦτό ἐστιν ἡμῖν ἡ διαφορά. δεῖξον οὖν αὐτὸ πόθεν λαμβάνεις, ὅτι τὸ μὲν πνεῦμα παρὰ τοῦ υἱοῦ λαμβάνει τὸ εἶναι, ἡμεῖς δὲ παρὰ τοῦ πνεύματος λαμβάνομεν κτίσματα.

Διὰ τὸ σὸν θέλημα ἀπελογήθη, πλέον δὲ οὐκ ἀπολογηθήσεται πρὸς τοῦτο· ἡμεῖς γὰρ οὐκ ἤλθομεν ἐνταῦθα διὰ πολλὰς ὑποθέσεις. Βασιλ.

Αὕτη ἐστὶν ἀνακεφαλαίωσις ἀήττητος, ὅτι τὸ πνεῦμα ἐκεῖ ἀναγκαίως κεῖται ἀπ' εὐθείας πτώ- Ιωαν.

ANNO CHRISTI 1439.

* ἴσ. λαμβάνομεν.

a Forte, ἢ τὸ πρότερον

Εφεσ.

πτώσεως· ὅτι ἡνίκα λέγομεν, τὸ πνεῦμα λαμβάνομεν παρὰ τοῦ υἱοῦ, οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν εἰπεῖν, ἢ λαμβάνειν τὸ πνεῦμα μετὰ τῶν αὐτοῦ χαρισμάτων· καὶ τοῦτο διὰ τοῦ ἀποστόλου δείκνυται λέγοντος· ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐτέθη ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, δηλονότι παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ ὁ υἱὸς δίδωσιν ἡμῖν τὸ πνεῦμα. λοιπὸν τὸ λαμβάνειν τὸ πνεῦμα παρὰ τοῦ υἱοῦ, οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν, ἢ λαμβάνειν τὸ πνεῦμα μετὰ τῶν αὐτοῦ χαρισμάτων. ὅταν δὲ ἡμεῖς λαμβάνομεν τὰ χαρίσματα, ἃ χαρίσματα ἀριθμοῦνται ἐν ταύτῃ τῇ χρήσει, οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν, ἢ κοινωνία τῆς θεότητος, ἡ μετουσία τῆς υἱότητος, καὶ τῆς αἰωνίου κληρονομίας ὁ ἀῤῥαβών· ταῦτα ἡμεῖς λαμβάνομεν, ὥς φησιν ὁ Βασίλειος. ἄρα ἃ παρὰ τοῦ πνεύματος λαμβάνομεν εἰσὶ ταυτὰ, οἷς παρὰ τοῦ υἱοῦ διὰ τοῦ πνεύματος λαμβάνομεν. νῦν οὖν τὸ ῥητὸν τἀναντία λέγει· οὐ γάρ τινα λαμβάνομεν παρὰ τοῦ πνεύματος, ὥσπερ παρὰ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα· εἰ ἦν τοῦτο αἰτιατικῆς πτώσεως, ἦν ἂν τὰ αὐτά. ὥστε δεῖ εἶναι μεταξὺ διαστολὴν τῶν λαμβανομένων παρὰ τοῦ πνεύματος ἐκ τοῦ υἱοῦ, καὶ ὧν λαμβάνομεν ἡμεῖς παρὰ τοῦ πνεύματος· ἐπειδὴ αὕτη ἐστὶν ἀρχὴ γνωριμωτάτη, καὶ ταύτην τὴν ἀρχὴν ὁ Βασίλειος τίθησι, λέγων ἐν τῇ προκομισθείσῃ χρήσει· δύο γὰρ προκομισθέντων ῥητῶν, θεότητος καὶ κτίσματος, ἐπειδή φησιν, ὅτι πάντα τὰ τοῦ κόσμου ἢ κτίσματά εἰσιν, ἢ κτιστής· ἀλλὰ τὰ χαρίσματα τοῦ πνεύματος ἃ παρὰ τοῦ πνεύματος λαμβάνομεν, εἰσὶ χαρίσματα ἐκτισμένα καὶ διακεκριμένα τοῦ πνεύματος ὄντος δημιουργοῦ. ὥστε εἰ οὐ λαμβάνομέν τινα παρὰ τοῦ πνεύματος, ὥσπερ τὸ πνεῦμα παρὰ τοῦ υἱοῦ, δεῖ ἀναγκαίως ἕπεσθαι, ὅτι ὃ λαμβάνει τὸ πνεῦμα παρὰ τοῦ υἱοῦ ἐστι θεότης. καὶ οὕτω κατ' οὐδένα τρόπον ἡ ἔννοια τοῦ μεγάλου Βασιλείου δύναται στῆναι κατὰ τὴν σὴν ἐξήγησιν.

Ὁ δ' Ἐφέσου ἐσιώπα, καὶ οὐκ ἀπελογεῖτο πρὸς ταῦτα. ὁ δὲ βασιλεὺς εὐθὺς ἔφη·

Βασιλ. Περὶ τοῦ προκειμένου ἐστὶν ἀνάγκη διαλέγεσθαι, περὶ δὲ τούτου ἴσως λαληθήσεται εἰς τὸν καιρὸν τὸν προσήκοντα.

Ἰωαν. Ἐγώ σε νομίζω σοφώτατον καὶ λογιώτατον, καὶ πέπεισμαι ὅτι ἄριστα καταλαμβάνεις, ὅπως ἀλήθειαν λέγωμεν, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλως νοηθῆναι· εἰ δὲ ἀρέσκει τῇ σῇ γαληνότητι ἐφησυχάσαι ἡμᾶς, τοῦτο ποιήσομεν.

Ἰουλ. καρδ. Ἐὰν ᾖ ἀμφιβολία, οἱ ἀκροαταὶ κατέλαβον τοῦτο.

Βασιλ. Καὶ ἡμεῖς οὕτω λέγομεν.

Ἰουλ. καρδ. Ὁ κύριος ὁ προβεντζιάλιος καλῶς διεσάφησε τὴν ἔννοιαν ταύτης τῆς χρήσεως, καὶ πάντες καλῶς νοοῦσιν, ὅτι ἡ χρῆσις αὕτη οὐχ ἐπιδέχεται ἑτέραν ἔννοιαν. ἐπειδὴ δὲ ὑμεῖς οὐ βούλεσθε ἀποκριθῆναι πρὸς ἀνακεφαλαίωσιν, ἀρκούμεθα καὶ ἡμεῖς εἰς τοῦτο.

Βασιλ. Εἰς τὸν προσήκοντα καιρὸν ἐξετασθήσεται καὶ τοῦτο.

Ἰωαν. Ἀρκούντως εἴρηται περὶ τὸ ῥητὸν τοῦτο, καὶ διὰ τοῦτο καθὼς ἀρέσκει τῷ μακαριωτάτῳ πάπᾳ καὶ τῷ βασιλεῖ τῷ ἁγίῳ, ἀρεσκόμεθα καὶ ἡμεῖς μεταβῆναι ἐφ' ἕτερα.

necessario esse in recto. Cum enim dicimus, Spiritum a Filio accipimus, nihil aliud dicimus, quam nos Spiritum accipere cum suis donis; idque per apostolum ostenditur dicentem: *Caritas Dei posita est in cordibus nostris*, a Deo videlicet; Filius enim dat nobis Spiritum. Itaque Spiritum a Filio accipere nihil est aliud, quam Spiritum cum suis donis accipere. Dona vero quæ accipimus, atque hoc loco enumerantur, nihil aliud sunt, quam divinitatis communicatio, quam filiationis participatio, & arrhabo æternæ hæreditatis: hæc nos accipimus, ut inquit Basilius. Quæ igitur a Spiritu accipimus, eadem sunt atque illa quæ a Filio per Spiritum accipimus: nunc autem locus contrarium dicit: Non enim aliqua a Spiritu accipimus, sicut a Filio Spiritum; nam si hoc sit accusativi casus, essent plane eadem. Itaque ponenda est distinctio inter ea quæ accipit a Filio Spiritus, & ea quæ nos a Spiritu accipimus. Hoc enim est principium notissimum, quo Basilius utitur; asserens loco citato, duo esse omnino, deitatem & creaturam. Quidquid enim, inquit, est in mundo, aut creaturæ sunt, aut creator. Dona vero Spiritus, quæ a Spiritu accipimus, dona sunt creata, & diversa a creatore Spiritu. Si ergo non accipimus a Spiritu aliqua, sicut a Filio Spiritus: necessario sequatur oportet, divinitatem esse, quam Spiritus a Filio accipit. Sic igitur juxta tuam expositionem nulla ratione potest consistere Basilii magni sensus.

Rom. 5.

At vero Ephesius tacebat, atque ad hæc non respondebat. Confestim ergo imperator dixit:

Imperat. De re proposita necesse est disputare: hoc autem forsan opportuno tempore agitabitur.

Joan. Ego te sapientissimum eruditissimumque puto; & persuasum habeo, te optime intelligere, a nobis verum dici, nec posse aliter intelligi: sed si serenitati tuæ placet, ut conticeamus, conticebimus.

Jul. card. An ulla sit ambiguitas, perceperunt hoc auditores.

Imperator. Hoc idem dicimus & nos.

Jul card. Dominus provincialis sensum hujus sententiæ bene declaravit, & omnes bene intelligunt, locum hunc non admittere alium sensum: sed quoniam vos summatim respondere non vultis, nobis etiam hoc satis erit.

Imperat. Hoc etiam suo loco examinabitur.

Joan. De hac sententia satis jam dictum; propterea sicuti beatissimo patri, & sacro imperatori placet, nos quoque contenti hoc sumus, ut transeamus ad alia.

Quo-

Ephes. Quoniam locus iste ambiguus est, cum varie a nobis intelligatur, transeamus ad alterum orationis tuæ caput.

Ioan. Nos dicimus, locum declaratum, & plusquam declaratum.

Ephes. Non licet numerare Spiritum ordine & numero tertium; non est enim in divinis personis prima, secunda, & tertia; neque unum, duo, & tria: sed unum, & unum, & una essentia: & quia generare & producere non sunt naturales proprietates, sed personales, si producitur a Patre & Filio Spiritus sanctus, ex duabus est personis; quæ jam erunt duo principia, & duæ causæ.

Ioan. Nequaquam; pater, nequaquam; non enim dicimus duo principia & duas causas, sed unum potius principium & unam causam. Nam Pater ut Pater ad Filium refertur, Filii enim Pater; similiter Filius ut Filius refertur ad Patrem, Patris namque Filius: & Filio non existente impossibile est esse Patrem; cum hæc relativa sint & ad aliquid. Spiritus autem sanctus per se neque ad Filium refertur, quatenus Pater & Filius. Ita ne tibi videtur?

Ephes. Ita.

Ioan. Spiritum enim ut spiritum ad spirantem referri oportet: spirantes autem sunt Pater & filius; Patris namque & Filii Spiritus est: & contra hoc nihil dici potest. Spirant ergo isti Spiritum sanctum una spirativa seu productiva potentia; quæ productiva potentia cum una eademque numero sit, originaliter quidem Patris esse intelligitur, a quo illam & Filius habet. Et hoc sensu dicimus, Patrem & Filium unum esse principium & unam causam Spiritus sancti.

Ephes. Et fieri potest ut ex duabus personis una conflетur causa? non est hoc hypostases in unam contrahere? hoc est Sabellii dogma.

Ioan. Audi patienter, reverendissime pater, & percipe quæ dicuntur. Simpliciter in divinis unam causam dicimus, & unum principium, Patrem, Filii quidem per generationem, Spiritus vero per processionem: & quoniam Pater generando Filium intemporaliter producit & Spiritum, Filius a Patre accipit & esse & producere Spiritum non ex seipso, sed ex illo, a quo & ipse suum esse habet: hac ratione Pater est causa Spiritus originaliter & simpliciter: non sunt ergo duæ causæ, quandoquidem omnia quæ habet Filius, referuntur ad Patrem.

Ephes. De hoc satis: nunc ad secundum accedamus, quod dixisti ad probandum, Basilii magni dictum, ut legitur in vestro codice, recte & integre se habere: hoc autem erat, quod indignum sit Basilii magni mente, sententias suas cum dubitatione proferre, & dicere, Tradit forsitan pietatis sermo: & rursus; Ut etiam id concedamus. Nos ad hoc respondemus, non esse hanc magni Basilii sententiam, aut doctrinam sancto-

Εφεσ. Ἐπειδὴ τὸ ῥητὸν τοῦτο ἐν ἀμφιβολίᾳ κεῖται, διαφόρως ἡμῶν τοῦτο νοούντων, μεταβῶμεν ἐπὶ τὸ δεύτερον τῶν παρὰ σοῦ εἰρημένων.

Ιωαν. Ἡμεῖς λέγομεν, ὅτι τὸ ῥητὸν ἐσαφηνίσθη, καὶ ὑπερεσαφηνίσθη.

Εφεσ. Τῇ τάξει καὶ τῷ ἀριθμῷ οὐκ ἔστι τὸ πνεῦμα τρίτον ἀριθμεῖν· οὐ γάρ ἐστι πρῶτον, δεύτερον, καὶ τρίτον ἐπὶ τῶν θείων προσώπων, οὐδὲ ἕν, δύο, καὶ τρία, ἀλλὰ ἓν καὶ ἕν, καὶ ἕν, καὶ μία οὐσία. ἐπεὶ δὲ τὸ γεννᾷν καὶ τὸ προβάλλειν οὐκ εἰσὶ φυσικὰ ἰδιώματα, ἀλλ' ὑποστατικὰ τὸ προβάλλεσθαι ἄρα παρὰ πατρὸς καὶ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ δύο ὑποστάσεών ἐστιν· ἅπερ γίνονται δύο ἀρχαὶ καὶ δύο αἴτια.

Ιωαν. Οὐχί, πάτερ, οὐχί. οὐ γὰρ δύο ἀρχὰς καὶ δύο αἴτια λέγομεν, ἀλλὰ μᾶλλον μίαν ἀρχὴν καὶ ἓν αἴτιον. ὁ γὰρ πατὴρ πρὸς τὸν υἱὸν ἀναφέρεται, υἱοῦ γὰρ πατήρ· καὶ ὁ υἱὸς καθὸ υἱὸς ὡσαύτως πρὸς τὸν πατέρα ἀναφέρεται, πατρὸς γὰρ υἱός· καὶ μὴ ὄντος υἱοῦ ἀδύνατον εἶναι πατέρα, σχετικὰ γάρ εἰσι ταῦτα καὶ τῶν πρός τι· τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον καθ' ἑαυτὸ οὔτε πρὸς τὸν πατέρα, οὔτε πρὸς τὸν υἱὸν ἀναφέρεται, καθὸ πατὴρ ἢ υἱός· οὕτω σοι δοκεῖ;

Εφεσ. Οὕτως.

Ιωαν. Τὸ γὰρ πνεῦμα καθὸ πνεῦμα πρὸς τὸν πνέοντα δεῖ ἀναφέρεσθαι· πνέοντες δέ εἰσιν ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱός· πατρὸς γάρ ἐστι πνεῦμα καὶ υἱοῦ, καὶ τούτῳ οὐδεὶς ἀντερεῖ λόγος. πνέουσιν οὖν οὗτοι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κατὰ μίαν πνευστικήν, ἤτοι προβλητικὴν δύναμιν· ἥτις προβλητικὴ δύναμις μία οὖσα καὶ ἡ αὐτὴ τῷ ἀριθμῷ, ἀρχοειδῶς μὲν τοῦ πατρὸς εἶναι νοεῖται. παρ' οὗ καὶ ὁ υἱὸς ταύτην ἔχει. καὶ ταύτῃ τῇ διανοίᾳ λέγομεν, ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς μία ἀρχὴ τοῦ ἁγίου πνεύματος καὶ ἓν αἴτιον.

Εφεσ. Καὶ ἔστι δυνατὸν ἐκ δύο προσώπων ἐξέρχεσθαι ἓν αἴτιον; οὐκ ἔστι τοῦτο συναλοιφὴ τῶν ὑποστάσεων; τοῦτό ἐστι τοῦ Σαβελλίου τὸ δόγμα.

Ιωαν. Ἄκουσον μετὰ μακροθυμίας, σεβασμιώτατε πάτερ, καὶ σύνες τὰ λεγόμενα. ἁπλῶς ἐν τοῖς θείοις ἓν αἴτιον λέγομεν καὶ μίαν ἀρχήν, τὸν πατέρα, τοῦ υἱοῦ μὲν κατὰ τὴν γέννησιν, τοῦ πνεύματος δὲ κατὰ τὴν ἐκπόρευσιν. ἐπειδὴ ὁ πατὴρ ἐν τῷ γεννᾷν τὸν υἱὸν ἀχρόνως προΐησι καὶ τὸ πνεῦμα, ὁ υἱὸς ἐκ τοῦ πατρὸς λαμβάνει καὶ τὸ εἶναι καὶ τὸ προβάλλειν τὸ πνεῦμα οὐκ ἐξ ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἐξ ἐκείνου, παρ' οὗ καὶ αὐτὸς τὸ εἶναι ἔχει. κατὰ τοῦτον τὸν λόγον ἀρχοειδῶς καὶ ἁπλῶς αἴτιον τοῦ πνεύματος ὁ πατήρ. ὥστε οὐκ εἰσὶ δύο αἴτια, ἐπειδὴ τὰ τοῦ υἱοῦ ἀναφέρονται πάντα πρὸς τὸν πατέρα.

Εφεσ. Ἔχει ἱκανῶς τοῦτο· νῦν ἐρχώμεθα πρὸς τὸ δεύτερον, ὃ εἶπας πρὸς σύστασιν τοῦ ῥητοῦ τοῦ μεγάλου Βασιλείου, ὅτι ὀρθῶς ἔχει καὶ ὑγιῶς, καθὼς ἐν τῷ ὑμετέρῳ βιβλίῳ κεῖται. τοῦτο ἦν, ὅτι ἀνάξιον ἦν τῆς διανοίας τοῦ μεγάλου Βασιλείου τὸ ἀμφιβολίας τιθέναι ἐν τοῖς παρ' αὐτοῦ ἀποφαινομένοις, καὶ λέγειν· ἴσως ὁ τῆς εὐσεβείας παραδίδωσι λόγος· καὶ πάλιν, ἵν' ὅλως καὶ συγχωρήσωμεν. πρὸς τοῦτο λέγομεν ἡμεῖς, τοῦτο μὴ εἶναι δόξαν τοῦ μεγάλου Βασιλείου καὶ διδα-

ANNO CHRISTI 1439.

SESSIO XXII.

διδασκαλίαν τῶν ἁγίων, καθάπερ ἔλεγεν ὁ Εὐνόμιος, τρίτον εἶναι τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. φαίνεται παντελῶς ὁ μέγας Βασίλειος μὴ παραδεχόμενος τοῦτο κατὰ τὸ πρῶτον τῆς ἐνστάσεως μέρος, λέγει γάρ, ὅτι προσποιεῖται φυλάσσειν τὴν τῶν ἁγίων διδασκαλίαν. καὶ ἐφεξῆς λέγει· τίνες δὲ οἱ ἅγιοι, καὶ ἐν ποίοις λόγοις τὴν διδασκαλίαν πεποίηνται, εἰπεῖν οὐκ ἔχει. ἆρα γέγονεν οὕτω τολμηρὸς ἄνθρωπος, τὰς τῶν θείων δογμάτων καινοτομίας εἰσηγούμενος; καὶ ὁμολογουμένως οὐκ εἶχεν ὁ Εὐνόμιός τινας τῶν ἁγίων λέγοντας τοῦτο· τίνας γὰρ ἂν καὶ εἶχεν; ἐκεῖνος τὸν μέγαν Ἀθανάσιον ἅγιον οὐκ ἐνόμιζεν, ἀλλ᾽ οὐδ᾽ ἕτερός τις τῶν πρὸ αὐτοῦ τοιοῦτόν τι φαίνεται λέγων. τοῦτο μὲν οὖν ὅτι δόξα καὶ διδασκαλία τῶν ἁγίων ὑπῆρχεν, οὔτε ὁ Εὐνόμιος εἰπεῖν ἠδυνήθη, οὔτε ὁ Βασίλειος παρεδέξατο. ἐπειδὴ δὲ εἰκὸς ἦν εἰπεῖν τὸν Εὐνόμιον, ὅτι λέγεται τοῦτο παρὰ τῇ θείᾳ γραφῇ, τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐν τῇ παραδόσει τοῦ σωτηρίου βαπτίσματος εἰρηκότος· πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. ἐκ τούτων δὲ φαίνεται τρίτον εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι· δεχόμενος τοῦτο καθ᾽ ὑπόθεσιν ὁ μέγας Βασίλειος, οὕτω φησίν· ἀξιώματι γὰρ δευτερεύειν τοῦ υἱοῦ, ὁ τῆς εὐσεβείας ἴσως παραδίδωσι λόγος, λόγον εὐσεβείας λέγων, τὸν παραδοθέντα ἡμῖν ἐκ τῶν ἁγίων εὐαγγελίων, εἴ τις αὐτὸν ἐκλάβοι κατὰ τὴν εἰρημένην ἔννοιαν. λέγει οὖν οὕτως, ὅτι ἴσως, ἠμφίβαλλε παραδιδόναι τὸν λόγον τῆς εὐσεβείας, τουτέστι τὴν θείαν γραφὴν καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς παράδοσιν, ὅτι δὲ τρίτον ἐστὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἴσως ἄν τις, φησί, κατὰ τὴν ἀρίθμησιν ταύτην εἰς τὸ ἀξίωμα λάβοι, ὅτι ἐπειδὴ τρίτον ἀριθμεῖται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τρίτον ἐστὶ καὶ τῷ ἀξιώματι. ἀλλ᾽ εἴπερ ἄρα καὶ τοῦτο συγχωρήσομεν, οὐκ ἀναγκαίως φαίνεται καὶ τῇ φύσει τρίτον εἶναι. καὶ οὕτω τὸν λόγον τῆς ἀμφιβολίας τίθησιν, ὅτι οὐκ ἐξ ἀνάγκης ἐκ τῶν ῥημάτων τῆς γραφῆς φαίνεται τρίτον εἶναι τῷ ἀξιώματι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἀλλ᾽ ἴσως ἄν τις, φησίν, ἐκ τῆς ἀπαριθμήσεως ταύτης εἴποι, καὶ τρίτον τῷ ἀξιώματι. τοῦτο καὶ ὕστερον ἐπήγαγε μετὰ τὸ θεῖναι τὰ παραδείγματα τῶν ἀγγέλων, ὥσπερ ἐν τῷ ἡμετέρῳ βιβλίῳ τῷ ὀρθῶς ἔχοντι κεῖται· λέγει γάρ, ὅτι εἰ καὶ ὑποβέβηκε τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι, ὡς λέγουσι· παρειλήφαμεν γὰρ τρίτον ἀπὸ πατρὸς ἀριθμούμενον· καὶ τὰ λοιπά. τούτῳ τῷ ῥητῷ τοῦ ἁγίου εὐαγγελίου ἦν εἰκὸς χρήσασθαι τὸν Εὐνόμιον, ἐπειδὴ τὴν παρὰ τῶν ἁγίων μαρτυρίαν οὐκ εἶχεν, ὡς φησιν ὁ μέγας Βασίλειος· ἐκ τούτου δὲ εἰκὸς ἦν συνιστᾶν τὴν οἰκείαν διάνοιαν· ὅπερ καθ᾽ ὑπόθεσιν συγχωρῶν ὁ μέγας Βασίλειος, καὶ διὰ τοῦτο τὸ, ἴσως, προσθεὶς πρὸς τὴν τοῦ ῥητοῦ ἀποβλέπων διάνοιαν· ἴσως γάρ, φησίν, ἐκ τούτου τοῦ ῥητοῦ ἰσχυρίζεται· ὅμως συνάγει καὶ ἀποδείκνυσιν, ὅτι οὐκ ἔστι τρίτον καὶ τῇ φύσει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐξ ἀνάγκης διὰ ταύτην τὴν ἀμφιβο-

rum, ut affirmabat Eunomius; videlicet Spiritum sanctum esse tertium ordine & dignitate. Hoc certe magnus Basilius nullo modo videtur admittere, sed statim negat, refellitque dicens, simulari ab eo doctrinam sanctorum; & addit: Qui vero illi sancti sint, & quibus in sermonibus hanc doctrinam tradiderint, non potest dicere: Fuitne homo tam audax inter divinorum dogmatum novatores? & procul dubio non habebat Eunomius sanctos qui hoc dicerent: quos enim poterat habere? Ille magnum Athanasium pro sancto non habebat: sed nec alius quisquam ante illum tale quid affirmasse videtur. Quod igitur hæc fuerit sententia & doctrina sanctorum, nec dici ab Eunomio poterat, nec a Basilio concessum. Quia vero poterat Eunomius respondere, id legi in sacra scriptura, dicente salvatore nostro in traditione salutaris baptismi: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti*; Matth. 28. & ex his videri tertium esse ordine & dignitate Spiritum sanctum: concedens hoc Basilius ex suppositione; Dignitate enim, inquit, secundum esse a Filio tradit fortasse pietatis sermo; pietatis sermonem vocans eum, qui traditus est nobis, in sacris evangeliis, si quis illum juxta dictum sensum excipiat. Dicit ergo ita, Fortasse: dubitans an sic tradiderit sermo pietatis, hoc est sacra scriptura, & ex ea manans traditio. Quod vero tertius sit Spiritus sanctus, Fortasse quispiam, inquit, ex enumeratione dignitatem intulerit: Ut quia tertius numeratur Spiritus sanctus; dignitate quoque sit tertius. Sed si etiam id concedamus, non videtur necessarium, ut natura quoque sit tertius. Ita cum hæsitatione locutus est; quod ex verbis scripturæ non constat necessario, Spiritum sanctum esse tertium dignitate: Fortasse enim quispiam, inquit, ex hac enumeratione dixerit, tertium quoque dignitate: hoc idem infra repetens post exempla angelorum, ut in nostro incorrupto codice legitur, dicit: Etsi ordine & dignitate posterior est, ut asserunt, tertium quippe ipsum a Patre accepimus numeratum: & reliqua. His evangelii verbis usum esse Eunomium credendum est; sanctorum enim testimonia, ut magnus ait Basilius, non habebat: & hinc ille suum sensum probasse videtur: quod magnus Basilius ex suppositione concedens, & propterea vocem illam, Fortaise, addens, ad verborum illorum respiciebat sententiam: fortasse enim, inquit, ex his verbis probare conatur. Concludit tamen, ac demonstrat Spiritum sanctum natura quoque non esse tertium: & necessario propter hanc hæsitantiam ponit illud, Fortasse; & illud, Ut omnino, &c. Ita nulla macula inuritur magno Basilio, quod voces illas hæsitationis addiderit, ubi ex hypotesi locutus est. Nos enim ita opinamur, & per hoc librorum nostro-

ſtrorum integritatem defendimus, qui multi & neceſsariæ fidei ſunt.

Ioan. Ut libri noſtri fideliores quam veſtri appareant, & plane pateſiat, ita ſe habere veritatem, ut eſt in noſtris codicibus, & nulla ratione ut eſt in veſtro; volui ſumere exemplar ut jacet, de verbo ad verbum, idque quantum opus erat ex tertio ſermone usque ad illationem, ut poſita eſt in veſtro codice, interpretante Ambroſio: perſpexi igitur, in quibus conveniamus, & in quibus differamus. Prima ergo differentia hæc eſt, quod ubi in noſtro libro legitur; Dignitate ſecundum a Filio, cum ab ipſo eſse habeat, & ab ipſo accipiat, & annunciet nobis, & omnino ab illa cauſa dependeat, ſermo pietatis tradit: & ſequitur: Natura vero tertia uti, &c. Veſter toto hoc ſublato ſic habet: Dignitate ſecundum eſse a Filio tradit forſan pietatis ſermo: deinde tranſilit ad illud: Natura autem tertia uti, &c. ita ut appareat detruncatio. Deinde cum velit demonſtrare Baſilius ita eſse in Filio reſpectu Patris, & ſimilitudinem aptare Spiritui ſancto, in fine ſimilitudo usquequaque congruit, ut habetur in noſtro libro: Quod ea ratione, qua Filius dignitate & ordine ſecundus a Patre eſt, natura vero non eſt ſecundus: eadem & Spiritus ſanctus dignitate & ordine poſt Filium collocatus eſt: idque ſine ullâ hæſitatione legitur in noſtro codice; respondetque ſimilitudini Filii ad Patrem, Veſter autem liber ponit in fine particulam quamdam, quæ ſimulat hæſitationem ſubeſse; Ut hoc etiam concedamus: ex quo fit, ut argumentum conficiat ſuppoſito quod incertum eſt. Tertia differentia eſt in fine; ubi poſitis exemplis angelorum & * ſtellarum Baſilius ex antecedente abſoluto & vero infert conſequens abſolutum & verum ſine ulla hæſitatione, utens his verbis nulla dubitatione prolatis: Spiritus ſanctus dignitate & ordine poſt Filium eſt: idque per ſermonem pietatis demonſtrat, unde hunc ordinem deſumpſit, reddendo cauſam, & dicit: Accepimus enim tertium a Patre & Filio numeratum, ipſo domino in traditione ſalutaris baptiſmi dicente: *Baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti*. Et hic eſt pietatis ſermo, quo se etiam fundavit Baſilius, quod Spiritus ſanctus ordine & dignitate ſit tertius, ut legitur in noſtris libris: & hoc aptiſſime congruit; quandoquidem antecedentia de angelis abſoluta erant & abſque limitatione aliqua. Etenim hoc modo argumentatur: Sicut angeli cum ſint in illis ſecundi & tertii, non ſunt tamen extra naturam angelicam; ita & divinæ perſonæ: Sicut ergo in illis, ita & in divinis: ſed minor abſoluta eſt,

* aliorum.

A λίαν τό, ἴσως, τίθησιν, καὶ τό, ἵν᾽ ὅλως, καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ οὕτως οὐδένα μῶμον προσάπτει τῷ μεγάλῳ Βασιλείῳ τὸ προσθεῖναι ταύτας τὰς ἀμφιβολίας ἐν τοῖς καθ᾽ ὑπόθεσιν ὑπ᾽ αὐτοῦ λεγομένοις. ἡμεῖς γὰρ οὕτως ὑπολαμβάνομεν, καὶ διὰ τοῦτο συνιστῶμεν τὰς ἡμετέρας βίβλους, πολλὰς οὔσας καὶ ἀναγκαίας.

Ιωαν. Ὥστε τὴν ἀλήθειαν τῶν ἡμετέρων βιβλίων φανῆναι μᾶλλον ἢ τῶν ὑμετέρων, καὶ ὥστε διασαφηνισθῆναι φανερῶς, ὅτι ἡ ἀλήθεια οὕτως ἔχει, καθὼς ἐν τοῖς ἡμετέροις βιβλίοις εὑρίσκεται, καὶ κατ᾽ οὐδένα τρόπον ἐν τῇ ὑμετέρᾳ βίβλῳ, ἠθέλησα λαβεῖν τὸ ἴσον καθὼς κεῖται B ἀπὸ ῥήματος εἰς ῥῆμα, καὶ τοῦτο ὅσον ἦν ἀναγκαῖον λαβεῖν ἀπὸ τοῦ τρίτου λόγου μέχρι * τοῦ ὑμε τῆς ἐπαγωγῆς τοῦ * πρώτου βιβλίου· καὶ ὁ Ἀμβρόσιος ἡρμήνευσε τοῦτο. ἐσκεψάμην οὖν ἐν οἷς συμφωνοῦμεν, καὶ ἐν οἷς διαφερόμεθα. ἡ οὖν πρώτη διαφορὰ αὕτη ἐστὶν, ὅτι ἔνθα τὸ ἡμέτερον λέγει. ἀξιώματι δεύτερον τοῦ υἱοῦ, ἐξ αὐτοῦ τὸ εἶναι ἔχον, καὶ ἐξ αὐτοῦ λαμβάνον, καὶ ἀναγγέλλον ἡμῖν, καὶ ὅλως τῆς αὐτῆς αἰτίας ἐξημμένον, ὁ τῆς εὐσεβείας παραδίδωσι λόγος. ἐντεῦθεν ἕπεται· φύσει δὲ χρῆσθαι τρίτῃ, καὶ τὰ λοιπά. ἡ δὲ ὑμετέρα βίβλος πᾶν τοῦτο ἀ- , καὶ ποιεῖ τοῦτο τὸ ῥῆμα, τῷ ἀξιώματι C δεύτερον εἶναι τοῦ υἱοῦ, ἴσως ὁ τῆς εὐσεβείας παραδίδωσι λόγος. μετὰ δὲ ταῦτα μεταβαίνει καὶ λέγει· φύσει δὲ χρῆσθαι τρίτῃ, καὶ τὰ ἑξῆς· οὕτως ὥστε φαίνεσθαι τὰ ἀφαιρούμενα. δεύτερον, βουλόμενος ἀποδεῖξαι ὁ Βασίλειος, ὅτι οὕτως ἐστὶν ἐν τῷ υἱῷ κατὰ τὴν ἀπόβλεψιν τοῦ πατρὸς, καὶ ἐπιφέρων τὴν ὁμοιότητα ἐπὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἐν τῷ τέλει ὅπου ἡ βίβλος ἡμῶν λέγει, ἡ ὁμοιότης καθόλου τρέχει, ὅτι ὃν λόγον ὁ υἱός ἐστι δεύτερος τῷ ἀξιώματι καὶ τῇ τάξει τοῦ πατρὸς, τῇ φύσει δὲ οὐκ ἔστι δεύτερος. οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον πρὸς τὸν υἱὸν τῷ ἀξιώματι καὶ τῇ τάξει ὑποβέβηκε, χωρὶς τινος ἀμφιβο- D λίας τίθησι, τῷ ἡμετέρῳ ἀκολούθως ἀπὸ τῆς ὁμοιότητος τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα. ἡ δὲ ὑμετέρα βίβλος ἐπιτίθησιν ἐν τῷ τέλει τινὰ μερίδα ὑποκρινομένην ταύτην τὴν ἀμφιβολίαν· ἵν᾽ ὅλως τοῦτο καὶ συγχωρήσωμεν· ὅθεν ἐπιχειρεῖ ἀπὸ ὑποτιθεμένης ἀμφιβολίας. ἡ δὲ τρίτη διαφορά ἐστιν ἐν τῷ τέλει, ἔνθα τεθέντων τῶν παραδειγμάτων τῶν ἀγγέλων, καὶ τῶν * ἑτέρων, ὅθεν * ἀστέρας ὁ Βασίλειος ἐκ τοῦ προηγουμένου ἀπολελυμένου καὶ ἀληθοῦς ἐπάγει τὸ ἑπόμενον ἀπολελυμένον καὶ ἀληθὲς δίχα τινὸς ἀμφιβολίας, οὕτω λέγων ἐν τῷ ῥητῷ οὕτως ὁμολογουμένως· τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τῷ ἀξιώματι καὶ τῇ τάξει ὑποβέβηκε τὸν υἱόν. καὶ E ἀποδείκνυσι τοῦτο διὰ τοῦ λόγου τῆς εὐσεβείας, ἐν ᾧ καθίδρυσε ταύτην τὴν τάξιν, ἀποδιδοὺς τὴν αἰτίαν, λέγων· ἐλάβομεν γὰρ τρίτον ἀπὸ πατρὸς καὶ υἱοῦ ἀριθμεῖσθαι, αὐτοῦ τοῦ κυρίου ἐν τῇ παραδόσει τοῦ σωτηρίου βαπτίσματος εἰρηκότος· βαπτίζοντες αὐτοὺς, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. καὶ οὗτός ἐστιν ὁ λόγος τῆς εὐσεβείας, ἐν ᾧ καὶ ὁ Βασίλειος ἐθεμελίωσεν ἑαυτὸν, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι τρίτον ἐστὶ

κατὰ

ANNO CHRISTI 1439.

SESSIO XXII.

κατὰ τὰς ἡμετέρας βίβλους. καὶ τοῦτο λίαν καλῶς A συμφωνεῖ, ἐπειδὴ τὰ προηγούμενα περὶ τῶν ἀγγέλων ἦσαν ἀπολελυμένα καὶ ἀπροσδιόριστα· οὗτος γάρ ἐστιν ὁ τρόπος τοῦ ἐπιχειρήματος αὐτοῦ· ὃν τρόπον ἐπὶ τῶν ἀγγέλων, ὅτι τινὲς δεύτεροι καὶ τρίτοι ὑπάρχοντες, οὐ μέντοι εἰσὶν ἔξω τῆς ἀγγελικῆς φύσεως, τοῦτον τὸν τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν θείων προσώπων· καθὸς οὖν ἐπ' ἐκείνων ἔχει, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς θείας φύσεως. ἀλλ' αὕτη ἐστὶν ἡ ἐλάττων ἀπολελυμένη, ὅτι ἐπὶ τῶν ἀγγέλων ἀπολελυμένως καὶ ἀπροσδιορίστως οἱ ὄντες δεύτεροι ἢ τρίτοι τῷ ἀξιώματι καὶ τῇ τάξει, οὐκ εἰσὶν ἔξω τῆς ἀγγελικῆς φύσεως, οὕτως ὁμολογουμένως καὶ ἐπὶ τῶν θείων προσώπων· ἐ- B πειδὴ τὸ προηγούμενον ἀπολελυμένον, καὶ τὸ ἑπόμενον ἀπολελυμένον εἶναι ὀφείλει καὶ ἀπροσδιόριστον. νῦν οὖν ἡ ὑμετέρα βίβλος ἀπὸ ταύτης τῆς ἐπαγωγῆς λέγει. οὕτως οὖν καὶ τὸ πνεῦμα ὑποβέβηκε τῇ τάξει καὶ ἀξιώματι, ὡς λέγουσιν, εἶτα ἐν τῇ ἀποδόσει τῆς αἰτίας ἡ ὑμετέρα βίβλος λέγει· ἐλάβομεν γὰρ, φησὶ, τρίτον τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι ἀπὸ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἀριθμεῖσθαι. ὥστε οὐκ ἔστιν ἄλλη διαφορὰ μεταξὺ ἡμῶν καὶ ἐν τούτῳ τῷ μέρει, πλὴν ὅτι ὑμεῖς μετά τινος ἀμφιβολίας τίθεσθε, τὸ, ὡς λέγουσι. πέπεισμαι καλῶς ἀνακεφαλαιῶσαι τὸ κείμενον ἐν τῷ ἡμετέρῳ βιβλίῳ καὶ τῷ C ὑμετέρῳ· εἰ δὲ ὑστέρησα, αὐτὸς εἰπέ· ἐπειδὴ οὐκ ἐν ἄλλοις τισὶν εἶδον τὴν διαφορὰν τὴν μεταξὺ ἡμῶν. μετὰ ὑπομονῆς καὶ μακροθυμίας, ἵνα φανῇ ἡ ἀλήθεια, ἐνσταίημεν ὑπὲρ ταύτης τῆς χρήσεως· ἐπειδὴ αὕτη ἐστὶν ἡ ἀρχὴ τοῦ λόγου τοῦ κατ' Εὐνομίου, καὶ ἀπὸ τῶν θεμελίων τούτου τοῦ τρόπου βούλεται διὰ πάσης τῆς διαλέξεως κατὰ τοῦ Εὐνομίου ἐπιχειρεῖν. καὶ εἴπερ οἱ θεμέλιοι εἰσὶν ἀμφίβολοι, οὐδὲν ἄλλο ὁ μέγας Βασίλειος ὑπέδειξεν ἄν. πρῶτον οὖν λέγω οὕτως, καὶ ἐρωτῶ σε πρὸς ἓν ῥῆμα· πότερον ἐπὶ ταύτης τῆς ὕλης καὶ τῆς χρήσεως τοῦ βιβλίου τοῦ προκομισθέντος πιστεύεις τὸν Βασίλειον εἰρηκέναι D ταύτην τὴν δόξαν, καὶ βεβαίως ἐσχηκέναι, ὅτι οἱ πρὸ ἐκείνου ἅγιοι τοῦτο εἰρήκασι· τοῦτο γὰρ ἠρώτησας ἐν τῇ προλαβούσῃ παρ' ἐμοῦ. περὶ τούτου ἀντερωτῶ σε διὰ βραχέων.

nimirum secundos & tertios dignitate & ordine angelos absolute & sine ulla limitatione non esse extra naturam angelicam; ergo & in divinis personis indubitanter hoc idem erit. Cum antecedens sit absolutum, consequens etiam absolutum esse debet, & sine ulla conditione. Nunc in vestro codice sic legitur hæc illatio: Ita ergo & Spiritus ordine & dignitate posterior est, ut ajunt. Cum vero redditur causa, vester codex sic habet: Accepimus enim, inquit, ordine & dignitate tertium a Patre & Filio numeratum. Ita ut non sit alia inter nos & vos differentia in hac parte, quam quod vos cum quadam hæsitatione ponitis illud, Ut ajunt. Confido me summam textus bene collegisse, ut est in nostro & vestro codice; quod si qua in parte defeci, dicas ipse; nam inter nos nullam aliam differentiam animadverti. De hac sententia patienter, æquanimiterque disputandum est, ut veritas elucescat: hoc enim caput rationis contra Eunomium, & ex fundamentis hujus rationis instituere vult totam suam disputationem contra Eunomium. Quod si fundamenta incerta sunt, Basilius magnus nihil sane demonstrasset. Primum igitur sic dico, & uno verbo abs te quæro: In hac materia & loco libri producti credisne Basilium protulisse hanc sententiam, & pro certo habuisse, sanctos qui ante illum fuere, dixisse hoc? nam tu illud superiore sessione ex me quæsisti; de hoc ergo vicissim abs te quæro breviter.

Ἐφεσ. Λέγω, ὅτι οὔτε εἶχεν ὁ μέγας Βασίλειος ταύτην τὴν δόξαν, οὔτε ὡς τῶν ἁγίων ταύτην ἐνόμιζεν, οὔτε τὸν Εὐνόμιον παραδέχεται ὡς παρὰ τῶν ἁγίων ταύτην παραλαβεῖν· καὶ τοῦτο φαίνεται ἐξ αὐτῶν τῶν τοῦ Βασιλείου ῥημάτων.

Ephes. Dico, Basilium magnum neque hanc sententiam habuisse: neque existimasse in ea sanctos fuisse: neque assentiri Eunomio dicenti, illam se a sanctis accepisse: & hoc patet ex ipsis Basilii verbis.

Ἰωάν. Νῦν οὖν πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ Βασιλείου, καὶ ὅπως ὡς ἂν τὸ ἱερὸν τοῦτο ἀκροατήριον γνῶσι τὰ λεγόμενα μέχρι τῆς χρήσεως τῆς λεγούσης· τίς οὖν ἀνάγκη, ἐπειδὴ ἐπὶ τῶν προηγουμένων E ἥψω δύο ἢ τριῶν, τὰ δὲ πλείω παρέλιπες. διὰ τοῦτο καλὸν ἂν εἴη ἀναθεωρῆσαι τὰ προηγούμενα ὀλίγα ὄντα . . . . . εἶτα ἐπάγει τὴν ἔννοιαν τοῦ ῥητοῦ ἐν τῷ τρίτῳ, οὕτως ἀρχόμενος. καὶ μετὰ δύο στίχους τίθησι τὰ ῥήματα τοῦ Εὐνομίου, λέγων· μόλις ποτὲ κορεσθεὶς τῶν εἰς τὸν μονογενῆ βλασφημιῶν μεταβαίνει ἐπὶ τὸ πνεῦμα, πάσῃ τῇ ἑαυτοῦ θελήσει συνακολουθῶν. οἱονεὶ λέγων, ὅτι ὁ Εὐνόμιος οὗτος λέγει;

Ioan. Nunc igitur ad demonstrandum Basilii sensum, utque sacrum hoc auditorium percipiat quæ dicuntur usque ad illa verba: Cur necesse est: quoniam in antecedentibus duo vel tria tetigisti, præteriisti vero plura: idcirco commode factum erit, si præcedentia verba, quæ sane pauca sunt, rursus consideranda proposuerimus . . . . Postea subdit dicti illius sensum in tertio sic exordiendo: & post duos versus ponit verba Eunomii dicens: Vix tandem jactis in Unigenitum blasphemiis saturatus transit ad Spiritum, totam suam explens voluntatem; quasi dicens istum Eunomium

SESSIO XXII.

ANNO CHRISTI 1439.

mium loqui plane ad suum arbitrium, cum nihil a sanctis acceperit. Deinde ponit verba Eunomii, sic enim scribit: Quoniam de unigenito satis jam dictum, reliquum est ut de Paracleto quoque dicamus, non sequendo multorum sententias, sed in omnibus sanctorum doctrinam servando, a quibus edocti tertium esse illum ordine & dignitate, tertium quoque ipsum natura credidimus. Hæc sunt Eunomii verba; & in quibus tria tantum dicit: primum est, nolle se multorum sequi sententias: secundum, velle se doctrinam servare sanctorum: tertium, quia didicimus a sanctis, Spiritum sanctum esse tertium ordine & dignitate, proinde tertium quoque natura esse credidimus. Ad hæc igitur respondet Basilius ita dicens: Quod igitur non putat sequendam esse simplicem ac sinceram multorum sententiam, veritatem ipse distorquens ad id, quod sibi videtur, artificiosis quibusdam & cavillatoriis rationibus. Nunc igitur ad illud Eunomii, quod nolit sequi multorum sententias, summatim respondens Basilius: Non putat, inquit, sequendam esse simplicem, &c. & istæ sunt sententiæ illæ minus consideratæ. Deinde dicit, multorum sententiam despiciens: qua glorificant Spiritum sanctum; ergo ipse bene notat, quinam essent illi, qui Spiritum sanctum glorificabant. Despiciens igitur multorum sententiam, qua Spiritum sanctum glorificant, servare se simulat sanctorum doctrinam; sed qui eam sibi tradiderint, tacet: quod itidem alibi fecit, cum de Unigenito ageret. Nunc respondet ad tertium, ubi dicit, a sanctis se didicisse, tertium esse ordine & dignitate; a se autem ipso credidisse, natura quoque tertium esse. Qui vero sunt illi sancti, & quibus in locis docuerint, non potest dicere. Fuitne unquam adeo, & reliqua: postea sequitur; Cur enim necesse est, si dignitate & ordine, &c. Nunc ergo quæro ex te, an, quando Basilius inquit, Despiciens multorum sententiam, qua glorificant Spiritum sanctum: nota esset Basilio sententia, qua multi glorificabant. Et certe notam illam fuisse Basilio, dicendum omnino est. Peto a te, in præcedentibus, ubi ait, sequendam esse simplicem ac sinceram multorum sententiam, & veritatem non esse distorquendam artificiosis & cavillatoriis sermonibus; an sciret Basilius, quinam essent illi sermones cavillatorii; sciebat profecto. Tu vero si fuisse Basilio cognitos opinaris sermones illos cavillatorios, & sententiam illam, qua Spiritum sanctum glorificabant, satis aperte perspicies, exploratum quoque fuisse Basilio, quinam essent illi sancti, quos proferre non poterat Eunomius.

Ephes.

Sententiam multorum, qua Spiritum sanctum glorificabant, vocat sententiam

A ἀπὸ τοῦ ἑαυτοῦ θελήματος πάντως, μηδὲν παρὰ τῶν ἁγίων εἰληφώς, εἶτα τίθησι τὰ ῥήματα τοῦ Εὐνομίου, γράφει γὰρ οὕτως· ἐπειδὴ ἀρκεῖ ἡμῖν τοσαῦτα περὶ τοῦ μονογενοῦς, ἑπόμενον καὶ περὶ τοῦ παρακλήτου εἰπεῖν, καὶ οὐκ ἀκολουθεῖν ταῖς τῶν πολλῶν γνώμαις, ἀλλὰ τὴν τῶν ἁγίων διδασκαλίαν ἐν πᾶσι τηρεῖν, ἀφ' ὧν ἐπειδὴ τρίτον τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι διδασκόμεθα, τρίτον εἶναι αὐτὸ καὶ τῇ φύσει πεπιστεύκαμεν. ταῦτά εἰσι τὰ ῥήματα τοῦ Εὐνομίου, ἐν οἷς οὐδὲν πλέον ἅπτεται τριῶν. πρῶτον μέν φησι, μὴ βούλεσθαι παρακολουθεῖν ταῖς τῶν πολλῶν δόξαις. δεύτερον λέγει, βούλεσθαι τηρεῖν τὴν τῶν ἁγίων διδασκαλίαν· τρίτον, ἐπειδὴ παρὰ τῶν ἁγίων
B δεδιδάγμεθα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τρίτον εἶναι τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι, τρίτον εἶναι αὐτὸ καὶ τῇ φύσει πεπιστεύκαμεν. πρὸς ταῦτα ἑπομένως ἀποκρίνεται ὁ Βασίλειος, λέγων οὕτως· ὅτι μὲν οὐχ ἡγεῖται τῇ ἁπλῇ καὶ ἀνεπιτηδεύτῳ τῶν πολλῶν δόξῃ στοιχεῖν, τεχνικοῖς τισι καὶ σεσοφισμένοις λόγοις τὴν ἀλήθειαν πρὸς τὸ δοκοῦν αὐτῷ διαστρέφων. νῦν οὖν πρὸς ἐκεῖνο τὸ τοῦ Εὐνομίου, τὸ μὴ βούλεσθαι ἀκολουθεῖν ταῖς τῶν πολλῶν δόξαις, ἀνακεφαλαιῶν ὁ Βασίλειος λέγει· οὐκ οἴεται δεῖν τῇ ἁπλῇ, καὶ τὰ λοιπά. καὶ αὗταί εἰσιν αἱ ἀνεξέταστοι γνῶμαι. εἶτα λέ-
C γει, καταφρονῶν τῆς τῶν πολλῶν γνώμης, ᾗ δοξάζουσι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἆρα αὐτὸς καλῶς οἶδε, τίνες ἦσαν ἐκεῖνοι οἳ ἐδόξαζον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. καταφρονῶν τοίνυν τῆς τῶν πολλῶν γνώμης ᾗ δοξάζουσι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, προσποιεῖται φυλάσσειν τὴν τῶν ἁγίων διδασκαλίαν, καὶ τοὺς ταύτην αὐτῷ παραδεδωκότας σιωπᾷ, ὅπερ ἐποίησε καὶ ἐπ' ἄλλων λόγων περὶ τοῦ μονογενοῦς. νῦν ἀποκρίνεται πρὸς τὸ τρίτον, ἔνθα φησὶ παρὰ τῶν ἁγίων ἑαυτὸν μεμαθηκέναι τρίτον τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι, παρ' ἑαυτοῦ δὲ πεπιστευκέναι τρίτον αὐτὸ καὶ τῇ φύσει. τίνες δὲ οἱ ἅγιοι, καὶ ἐν ποίοις τόποις
D τὴν διδασκαλίαν πεποίηνται, εἰπεῖν οὐκ ἔχει· ἆρα γέγονεν οὕτω, καὶ τὰ ἑξῆς. εἶτα ἕπεται· τίς γὰρ ἀνάγκη, εἰ τῷ ἀξιώματι καὶ τῇ τάξει, καὶ τὰ λοιπά. νῦν οὖν ἐρωτῶ σε, πότερον ἡνίκα λέγει ὁ Βασίλειος· καταφρονῶν τῆς τῶν πολλῶν δόξης, ᾗ δοξάζουσι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, πότερον ὁ Βασίλειος ἔγνω τὴν δόξαν ᾗ ἐδόξαζον πολλοί; ἀλλὰ ῥητέον τὸν Βασίλειον τοῦτο ἐγνωκέναι καθόλου. ἐρωτῶ παρὰ σοῦ, ἐν τοῖς προηγουμένοις ἔνθα λέγει, τῇ ἁπλῇ καὶ ἀνεπιτηδεύτῳ τῶν πολλῶν γνώμῃ στοιχεῖν δεῖν, ἀλλ' οὐ τεχνικοῖς καὶ σεσοφισμένοις λόγοις τὴν ἀλήθειαν διαστρέφειν, πότερον ὁ Βασίλειος ᾔδει,
E τίνες ἦσαν ἐκεῖνοι οἱ λόγοι οἱ σεσοφισμένοι; δῆλον ὅτι ὁ Βασίλειος ᾔδει ἐκείνους. καὶ εἴπερ νοεῖς ἐγνωκέναι τὸν Βασίλειον, τίνες ἦσαν οἱ σεσοφισμένοι λόγοι, καὶ τίς ἦν ἡ δόξα ἐκείνη, ᾗπερ ἐδόξαζον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀρκούντως γνώσῃ καὶ φανερῶς ἐγνωκέναι τὸν Βασίλειον, καὶ τίνες ἦσαν οἱ ἅγιοι, οὓς ὁ Εὐνόμιος εἰπεῖν οὐκ εἶχε.

Δόξαν τῶν πολλῶν λέγει ᾗ ἐδόξαζον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τοῦ πλήθους τῶν Χριστιανῶν Ephes.

τὴν

ANNO CHRISTI 1439.

τὴν δόξαν· ὅτι ἐπειδὴ συντεταγμένον ἐστὶ τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ ἐν τῇ παραδόσει τοῦ σωτηρίου βαπτίσματος, ἐξ ἀνάγκης ὥσπερ τῆς αὐτῆς δόξης, οὕτω καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας ὑπάρχει τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ.

Καλῶς οὖν ὁ Ἀθανάσιος καὶ οἱ λοιποὶ ἐγίνωσκον.

Μετὰ τῶν πολλῶν κἀκεῖνοι ἐγίνωσκον.

Τίνες δὲ οἱ τεχνικοὶ λόγοι καὶ σεσοφισμένοι τοῦ Εὐνομίου.

Πρῶτον ὅτι τὴν τῶν πολλῶν ἀτιμάζων δόξαν· ἔπειτα ὅτι προσποιούμενος φυλάττειν τὴν τῶν ἁγίων διδασκαλίαν, οὓς ἔχει λέγειν, οὐδὲ γὰρ ἦσαν οἱ λέγοντες τοῦτο, ὑποτίθεται τρίτον εἶναι τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· καὶ οὕτω τεχνικῶς καὶ σεσοφισμένως συνάγει, ὅτι ἐπειδὴ τρίτον τῷ ἀξιώματι καὶ τῇ τάξει, τρίτον καὶ τῇ φύσει. τοῦτο δὲ βουλόμενος ἀνελεῖν ὁ μέγας Βασίλειος, ὑποτίθεται κατὰ συγχώρησιν ἐν τοῖς ἐφεξῆς, ὅτι εἰ καὶ δοθείη τρίτον εἶναι τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅπερ ἐκεῖνος βούλεται, ἀλλ' οὐ δύναται συναγαγεῖν, ὅτι τρίτον καὶ τῇ φύσει. οὗτοι ἦσαν οἱ τεχνικοὶ καὶ σεσοφισμένοι λόγοι ἐκείνου, ὅτι προσποιεῖται παραλαβεῖν ἅπερ οὐ παρέλαβε, καὶ ὅτι ἐκ τούτων συνάγει ἃ οὐκ ἐξ ἀνάγκης συνάγεται.

Ὁ Εὐνόμιος οὕτως ἐπιφέρει, ἑαυτὸν παρειληφέναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον παρὰ τῶν ἁγίων τρίτον τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι, καὶ τοῦτο ἔλεγεν ἀπολελυμένως, καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ πιστεύων χωρὶς προσδιορισμοῦ ἢ ἀμφιβολίας. τρίτον εἶναι πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ τῇ φύσει. ἔδει τοιγαροῦν ἐκεῖνον μίαν ἔχειν σεσοφισμένην ἐπιχείρησιν ἐπὶ τῷ ἀποδεῖξαι τοῦτο, ὅπερ ὡς ὁμολογούμενον ἐτίθει· τοῦτό ἐστι τὸ συμπέρασμα ἐκείνου, οὕτω πιστεύει, ἐπειδὴ οὕτω παρὰ τῶν ἁγίων παρέλαβε. πρὸς δὲ τὸ ποιῆσαι σεσοφισμένον καὶ τεχνικὸν συμπέρασμα, ἀνάγκη ἐστὶν οὕτως ἐπιχειρῆσαι, ὥστε ἐν τῇ ἐπιχειρήσει ταύτῃ ἕτερον ποιῆσαι * τὸ δυνατὸν εἶναι ληφθῆναι τὸ συμπέρασμα. νῦν οὖν ὁ Βασίλειος λέγει· προσποιεῖται τὴν τῶν ἁγίων διδασκαλίαν τηρεῖν. ἀλλ' οὐ τίθησι λόγον τεχνικὸν καὶ σεσοφισμένον. ἀρκείτω οὖν ἡμῖν, ὅτι ὁ Εὐνόμιος οὗτος ἀπό τινος ἡγουμένου, καὶ ἀπροσδιορίστου ἐπέφερε τὸ ἑαυτοῦ ἑπόμενον, ὃ ἐπίστευε. καὶ ὅταν ὑμεῖς εὕρητε τὸ ἐπιχείρημα ἐκεῖνο, τότε νοήσετε καὶ τὸ συμπέρασμα οὕτως ἔχειν. νῦν οὖν οὗτοι οἱ ἅγιοι, οἵτινες εἶχον δόξαν, ἐν ᾗ ἐδόξαζον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὗτοι ἦσαν οἷς ἠκολούθει ὁ Βασίλειος· καὶ ἀπὸ τῆς δόξης, ᾗ ἐδόξαζον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἠδυνήθη ὁ Εὐνόμιος τιθέναι ἡγούμενον, καὶ ἀπὸ τοῦ ἡγουμένου ἐπάξαι συμπέρασμα· καὶ οὗτοι ἦσαν ἅγιοι φανεροί. καὶ ἐπειδὴ ἡ δόξα ἐκείνων οὐκ ἠδύνατο συνηγορῆσαι αὐτῷ, οὐδέποτε ὠνόμασε τοὺς ἁγίους, ὡς ὁ Βασίλειος λέγει, οὔτε ἐν τοῖς εἰρημένοις, οὔτε ἐν τούτῳ τρίτῳ βιβλίῳ· ἐπειδὴ οὐκ ἠδύναντο τοιοῦτοι εὑρεθῆναι οἱ τοῦτο οὕτως εἰρηκότες, ἀξιώματι τρίτον εἶναι, ὥστε ἐξ αὐτῶν δύνασθαι συνάγειν καὶ τὸ ἀκόλουθον. καὶ γὰρ οἱ ἅγιοι οἱ

* ἴσ. ὅθεν δυνατὸν εἴη.

SESSIO XXII.

multitudinis Christianorum: nam quia numeratur cum Patre & Filio in traditione salutaris baptismi, necessario sicut ejusdem est gloriæ, ita eamdem quam Pater & Filius substantiam habet.

Ioan. Bene igitur Athanasius & ceteri sentiebant.

Ephes. Cum multis & illi sentiebant.

Ioan. Artificiosi vero & sophistici sermones Eunomii quinam erant?

Ephes. Primum, quia multorum sententiam parvipendebat: deinde quia simulans se doctrinam tenere sanctorum, quos proferre non potest: nulli enim erant, qui hoc dicerent: supponit tertium esse ordine & dignitate Spiritnm sanctum: atque ita artificiose & sophistice concludit, quoniam tertius est dignitate & ordine, natura quoque tertium esse. Quod evertere volens magnus Basilius, supponit dando, sed non concedendo in sequentibus: quod si demus etiam, tertium esse ordine & dignitate Spiritum sanctum, quod ille vult: non tamen potest concludere, natura quoque tertium esse. Isti erant artificiosi & cavillatorii sermones illius: simulat enim se accepisse quæ non accepit: & ex his concludit quæ necessario non sequuntur.

Ioan. Eunomius ita infert: Accepisse quidem se a sanctis, tertium esse ordine & dignitate Spiritum sanctum: & hoc absolute dicebat; a se vero ipso credere sine ulla limitatione sive hæsitatione, natura quoque tertium esse Spiritum sanctum. Oportebat ergo illum aliquod habere sophisticum argumentum ad demonstrandum hoc quod ponebat ut indubitatum: hæc est illius conclusio; ita credit, quod ita a sanctis accepit. Ad inferendam vero sophisticam & artificiosam conclusionem necesse est ita argumentari, ut in argumento aliud sit, ex quo deduci possit conclusio. Nunc ergo Basilius, simulat, inquit, se doctrinam tenere sanctorum: de artificioso vero & cavillatorio argumento nihil dicit. Satis ergo est nobis, quod Eunomius iste ex antecedente quodam absoluto inferebat suum consequens, quod credebat: & cum vos argumentum illud inveneritis, tunc intelligetis conclusionem quoque ita se habere. Nunc ergo sancti, qui sententiam tenebant, qua Spiritum sanctum glorificabant, hi sunt quos sequebatur Basilius: & ex sententia, qua glorificabant Spiritum sanctum, non potuit Eunomius formare antecedens, & ex antecedente inferre conclusionem: & hi sancti palam erant: & quia sententia eorum favere illi non poterat, nunquam illos nominavit, ut inquit Basilius, aut in præcedentibus, aut in hoc tertio libro: neque enim inveniri poterant, qui ita affirmarent, tertium esse dignitate, ut inde posset deduci quod inferebat. Nam sancti qui asserunt, tertium ordine & dignitate, communes erant & noti; quos Eunomius ipse dissimulanter vo-

SESSIO XXII.

vocabat minus consideratas multorum sententias. Quare magnus Basilius infert, nunquam posse reperiri ab illo: & ex hac radice, domine Ephesie, sententiam tuam sumpsisti. Nam quia Basilius inquit, non posse illum dicere, quinam sint illi sancti, & ubi talem doctrinam tradiderint; ex hoc tu putas, quia id ab Eunomio dici non posse affirmat Basilius, propterea ipsum quoque Basilium, non habuisse certam hujus rei scientiam. Ceterum Eunomius sanctos proferre non poterat; sancti enim nostri, qui ante illum fuere, dicebant hoc, intelligentes processionem ad intra: Eunomius autem, quippe ut Ariana opinione imbutus, juxta Arianos intelligendo ad extra, hæc nequaquam recipiebat. Nunc ad illud venio, quod præcedente sessione dixi, ad quod etiam tu respondisti: hoc posito tantum volui transcurrere textum, ut qui præsentes sunt auditores, rem intelligerent. Nunc ergo Basilius hoc posito apprehendit arma, & contra Eunomium incipit argomentari. Et primo conclusiomem suam absolute ponit: qua posita citra ullam limitationem; demonstrat juxta nostrum librum per duo: primo per hoc: Sicuti se habet Filius ad Patrem, ita Spiritus ad Filium: deinde per exempla exposita: postea concludit ponendo absolutam conclusionem, sicut antea quoque posuerat. Est enim hic verus & ordinatus procedendi modus: siquidem procedit ex veris & absolutis ad absolutas & notas conclusiones. Nam regula est infallibilis, ex vero nunquam sequi falsum. Et si in antecedentia ponantur vera & absoluta, & conclusio etiam semper vera sequetur, sive in antecedentibus ratione quis nitatur, sive auctoritate: Etenim sacræ scripturæ & sanctorum dicta, principiorum obtinent locum. Ex vestro codice duo sequuntur absurda: Primum, ex veris & absolutis sequeretur falsa conclusio: quod est impossibile; alterum, ex propositione & antecedente dubio sequeretur vera & certa conclusio: quod est impossibile. Necesse enim est, consequens hoc non esse necessarium, si dubium sit illud antecedens: & vide qua in confusione versaris, dum sensum hunc sequeris. Ex his duobus capitibus liquet, vestri libri textum stare non posse, quod propo sueramus probandum.

Ephes. Non est necesse, ut si quid absolutum & simplex est, quod etiam ex eo probatur, absolute & simpliciter intelligatur: potest enim aliquid esse per se & simpliciter verum, quod autem per illud ostenditur non simpliciter esse verum, sed ex suppositione: si quid videlicet accipiatur ut datum. Idcirco &

A λέγοντες, τρίτον τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι, κοινοὶ ἅγιοι ἦσαν καὶ φανεροὶ, οὓς αὐτὸς ὁ Εὐνόμιος ἀνεξετάστους τῶν πολλῶν γνώμας ἐρωτώμενος ἔλεγχε. ὅθεν ἐπάγει ὁ μέγας Βασίλειος, μηδέποτε ἐκεῖνον δυνηθῆναι εὑρεῖν. καὶ ἀπὸ ταύτης τῆς ῥίζης ἀνελήψω, κύριε Ἐφέσου, τὴν δόξαν. ἐπειδή φησιν ὁ Βασίλειος, τίνες δὲ οἱ ἅγιοι καὶ ἐν ποίοις λόγοις τὴν διδασκαλίαν πεποίηνται, οὐ δύναται εἰπεῖν· καὶ ἀπὸ τούτου πεπίστευκας, ὅτι ἐπειδὴ ὁ Βασίλειος λέγει μὴ δύνασθαι εἰπεῖν αὐτοὺς τὸν Εὐνόμιον, διὰ τοῦτο καὶ τὸν Βασίλειον μὴ ἐσχηκέναι γνῶσιν ἀκριβῆ περὶ τούτου. ὅθεν εἶχεν ὁ Εὐνόμιος B εἰπεῖν τοὺς ἁγίους· καὶ γὰρ οἱ ἡμέτεροι τῶν ἁγίων οἱ πρὸ ἐκείνου τοῦτο ἔλεγον, νοοῦντες τὴν πρόοδον ἐφ' ἑαυτά· ὁ δὲ Εὐνόμιος ἐπειδὴ κατειλημμένος ἦν τῇ δόξῃ τῶν Ἀρειανῶν. οἱ δὲ Ἀρειανοὶ πρὸς τὰ ἔξωθεν, ἠθέτει ταῦτα. νῦν οὖν λέγω πρὸς τὸν λόγον, ὃν εἶπε ἐν τῇ προλαβούσῃ, καὶ εἰς ὃν ἀπεκρίθης αὐτός. τούτου τεθέντος οὐκ ἠθέλησα μόνον ἐπεξιέναι τὸ κείμενον, ὡς ἂν γνοῖεν οἱ ἀκροαταὶ οἱ παρόντες. νῦν οὖν ὁ Βασίλειος τούτου τεθέντος ἀνέλαβεν ὅπλα, καὶ δὴ ἄρχεται ἐπιχειρεῖν κατὰ τοῦ Εὐνομίου, καὶ πρῶτον τίθησι τὸ ἑαυτοῦ συμπέρασμα ἀπολελυμένως. μετὰ δὲ τὸ τιθέναι τὸ συμπέρασμα C ἀπροσδιορίστως, ἀποδείκνυσι κατὰ τὴν ἡμετέραν βίβλον διὰ δύο. πρῶτον διὰ τούτου· ὡς ἔχει ὁ υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα, οὕτω καὶ πνεῦμα πρὸς τὸν υἱόν· δεύτερον διὰ τῶν τεθέντων παραδειγμάτων. εἶτα συμπεραίνει τιθεὶς τὸ συμπέρασμα ἀπολελυμένως, καθὼς προυπέθηκεν ἀνωτέρω· ἐπειδὴ αὕτη ἐστὶν ἡ ἀληθὴς καὶ δικαία προχώρησις. προβαίνει δὲ ἀπὸ τῶν ἀληθῶν καὶ * ἑπομένων ἐπὶ τὰ ἀπολελυμένα καὶ ἐγνωσμένα συμπεράσματα· ἐπειδὴ κανών ἐστιν οὗτος ἀναμάρτητος, ὅτι οὐδέποτε ἀπὸ τοῦ ἀληθοῦς ἕπεται ψεῦδος· ἐπειδὴ εἰ τὰ προηγούμενα τεθῶσιν ἀληθῆ καὶ ἀπολελυμένα, ἀεὶ καὶ τὸ συμπέρασμα D ἕπεται ἀληθὲς εἶναι, κἄντε διὰ λόγων, κἄντε διὰ χρήσεων. καὶ γὰρ τὰ ῥητὰ τῆς θείας γραφῆς καὶ τῶν ἁγίων λόγον ἐπέχουσι τάξεως. ἀπὸ τοῦ ὑμετέρου βιβλίου ἕπεται ἄτοπα δύο· πρῶτον, ὅτι ἀπὸ ἀληθῶν καὶ ἀπολελυμένων ψευδὲς εἵπετο ἂν συμπέρασμα, ὅπερ ἀδύνατον· δεύτερον, ὅτι ἀπὸ προτάσεως καὶ προηγουμένου, οὔσης ἐν αὐτῷ ἀμφιβολίας, ἠκολούθησεν ἂν συμπέρασμα ἀληθὲς καὶ ἀναμφίβολον, ὅπερ ἀδύνατον. καὶ γὰρ ἀνάγκη ἐστὶ, τοῦτο τὸ ἑπόμενον μὴ εἶναι ἀναγκαῖον, ἐὰν προηγούμενον ἐκεῖνο ᾖ ἀμφίβολον. καὶ βλέπε, τίς σύγχυσις προσετρίβη σοι μένοντι ἐπὶ τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ. ἀπὸ τούτων τῶν E δύο κεφαλαίων φαίνεται, μὴ δύνασθαι τὸ κείμενον τῆς ἡμετέρας βίβλου ἱστάναι, καθὼς ἡμεῖς προεθέμεθα.

Ephes. Οὐκ ἀναγκαῖόν ἐστι, εἴ τί ἐστιν ἀπολελυμένον καὶ ἁπλοῦν, καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ δεικνύμενον ἀπολελυμένως καὶ ἁπλῶς νοεῖσθαι· δύναται γάρ τι εἶναι κατ' αὐτὸ καὶ ἀπολελυμένως ἀληθὲς, τὸ δὲ ἐξ αὐτοῦ δεικνύμενον μὴ ἀληθὲς ἁπλῶς, ἀλλὰ καθ' ὑπόθεσιν, εἴ τι δηλονότι δοθείη. διὰ τοῦτο καὶ ὁ μέγας Βασίλειος ἐπὶ μὲν τοῦ παρα-

ANNO CHRISTI 1439.

* ἴσ. ἀπολελυμένων.

ANNO CHRISTI 1439.

παραδείγματος τῶν ἀγγέλων, ἁπλῶς ἀληθὲς καὶ A ἀπολελυμένως, δεικνύουσιν, ὅτι οὐκ ἐξ ἀνάγκης, ἐπειδὴ τῇ τάξει καὶ δεύτερον καὶ τρίτον ἔχουσιν οἱ ἄγγελοι, καὶ πολλοστοί εἰσιν, ἕπεται αὐτοὺς καὶ ἑτέραν φύσιν ἔχειν. ἐπὶ δὲ τοῦ συμπεράσματος, καὶ δι' ὃ ταῦτα τὰ παραδείγματα εἴληφεν, οὐ τὸ ἁπλῶς καὶ ἀπολελυμένως δείκνυσιν ἀληθές, ἀλλὰ καθ' ὑπόθεσιν ἔδωκε πρότερον, ὅτι εἰ δοθείη κἂν ταῦθα τρίτον εἶναι τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καθὼς αὐτοὶ λέγουσι, καὶ τὸ εὐαγγελικὸν ῥητὸν ἐκλαμβάνουσιν, ἐκεῖνοι γὰρ ἴσως τοῦτο εἰς συνηγορίαν ἔχουσιν ἑαυτῶν, ἀλλ' οὐκ ἐξ ἀνάγκης ἕπεται, τρίτον εἶναι καὶ τῇ φύσει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. B οὐκ ἄρα ἦν ἀναγκαῖον ὅπερ ἔλεγες, ὅτι εἴ τι ἁπλῶς καὶ ἀπολελυμένως ἐστὶν ἀληθές, καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ δεικνύμενον οὕτως ἔχειν ἀνάγκη.

Ioan. Τίθημι ταύτην τὴν ἀκολουθίαν. ἵνα γνῶσι πάντες· ὁ ἄνθρωπος τρέχει, ἄρα κινεῖται. αὕτη ἡ ἀκολουθία οὐ λέγει μόνον τὸν ἄνθρωπον τρέχειν, οὐδὲ λέγει τὸν ἄνθρωπον κινεῖσθαι, ἀλλὰ μετά τινος προσδιορισμοῦ, ὅτι εἰ ὁ ἄνθρωπος τρέχει, ἄρα καὶ κινεῖται· ἐπειδὴ μόνη ἐστὶν ἐπιφορά.

Ephes. Οὐκ ἔστι τοῦτο οὕτως, ὅτι εἰ τρέχει ὁ ἄνθρωπος, ἄρα καὶ κινεῖται. ταῦτα εἰπόντων ἐλύθη ἡ C σύνοδος, τῇ τρίτῃ ταμιεύσαντες αὐτήν. τῆς τρίτης τοίνυν ἐλθούσης, καὶ τῆς συνάξεως γεγονυίας, ἤρξατο ὁ Ἐφέσου.

SESSIO XXII.

magnus Basilius in exemplo quidem angelorum simpliciter & absolute vero probat, non sequi necessario ut ii diversam habeant naturam, quod sit ordo inter illos secundi & tertii, multorumque ordinum gradus. In conclusione vero, atque in eo propter quod exempla adhibuit, non ostendit rem simpliciter & absolute veram, sed prius ex suppositione dedit, quod licet hic etiam demus, Spiritum sanctum tertium esse ordine & dignitate, ut ipsi asserunt, atque ex dicto evangelico sumunt, (hoc enim illi forsitan existimant a se facere) non tamen sequitur necessario, ut Spiritus sanctus natura quoque sit tertius: non est ergo necessarium quod ajebas, ut si quid simpliciter & absolute sit verum, tale sit etiam omnino, quod ex eo probatur.

Pono hanc consequentiam, ut omnes intelligant: Homo currit, ergo movetur: consequentia hæc non dicit plane hominem currere, nec dicit hominem moveri; sed cum conditione, si homo currit, ergo movetur: sola enim est illatio. Ioan.

Non est simile hoc: Si currit homo, ergo & movetur. His dictis dimissa est sessio, atque in feriam tertiam reservata. Ergo feria tertia conventu facto Ephesius orsus est: Ephes.

ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ κγ'.

Μαρτίου ἑβδόμῃ καὶ δεκάτῃ, ἡμέρᾳ τρίτῃ, ἐγένετο.

Ephes. Ἡμετέρα πίστις οὐκ ἐξ ἀνθρώπων οὐδὲ δι' ἀνθρώπων τὴν σύστασιν ἔχει, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ αὐτοπροσώπως τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς λαλήσαντος, διὰ D τοῦτο τὰ τῶν ῥητῶν ἀμφίβολα καταλιπόντες, ὅπουγε κἀκεῖνα κατὰ τὸν ἀληθῆ θεωρούμενα λόγον ὑπὲρ ἡμῶν εὑρέθη μᾶλλον ἢ καθ' ἡμῶν, ἐκεῖσε λοιπὸν ἀναδράμωμεν, ὅθεν καὶ ταῦτα κανονίζειν χρεών· οὐ γὰρ ἂν ὁ μέγας Βασίλειος ἐναντία εἶπεν, ἢ ὅλως ἀσύμφωνα τῷ δεσπότῃ Χριστῷ, καὶ τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς, καὶ τοῖς διαδόχοις ἐκείνων, οὐδ' ἀνακόλουθα ἑαυτῷ καθάπερ δι' ἄλλων ῥητῶν ἡμῖν ἀποδέδεικται, καὶ ἔτι δειχθήσεται, τοῦ Θεοῦ διδόντος ἡμῖν λόγον, ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματος. φέρε τοιγαροῦν τιμήσωμεν τὸν μαθητὴν ἐκ τοῦ διδασκάλου, καὶ τὸν δοῦλον ἐκ τοῦ δεσπότου, καὶ σύμφωνον αὐτὸν ἐπιδείξωμεν ἑ- E αυτῷ τε κἀκείνοις ἐν οἷς εἶπε, καὶ διὰ πάντων ἑπόμενον. πρῶτον μὲν αὐτὸς ὁ Θεὸς λόγος, καὶ θεολόγος πρῶτος, καὶ τῶν θεολόγων διδάσκαλος ἐν τῇ τελευταίᾳ προσφωνήσει τοῖς μαθηταῖς παραδιδοὺς τὰ τῆς θεολογίας ἀπόρρητα· ὅταν ἔλθῃ, φησὶν, ὁ παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ πατρὸς, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ· ἐν τούτοις, τριῶν ὄντων θεαρχικῶν προσώπων, τρισὶ ῥήμασιν ὁ σωτὴρ ἐχρήσατο καταλλήλως ἑκάστῳ τούτων ἀπο-

SESSIO XXIII.

Die decimoseptimo Martii, feria tertia, celebrata sunt.

Fides nostra non ex hominibus, neque per homines ortum habuit, sed per ipsum dominum nostrum Jesum Christum, qui suos ipse discipulos allocutus est. Idcirco sententiis ambiguis prætermissis (quamquam illæ etiam trutina veritatis examinatæ pro nobis esse, non contra nos, visæ sunt) illuc jam recurramus, unde horum quoque regula sumenda est. Neque enim censendus est magnus Basilius aut contraria dixisse, aut omnino minus consona Christo domino, ejusque discipulis & successoribus illorum: aut ipse sibi non constare, quemadmodum nos per alia dicta demonstravimus, sumusque adhuc, Deo nobis sermonem dante, in apertione oris demonstraturi. Age igitur honoremus discipulum a magistro, & servum a domino: ostendamusque illum in suis sententiis nec a seipso, nec ab aliis discrepare, sed secutum eos fuisse per omnia. In primis ipse Deus Verbum, primusque theologus, & magister theologorum cum extremo sermone discipulis traderet arcana theologiæ: *Cum venerit*, inquit, *Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis; qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me*. In his, cum divinæ personæ tres sint, tribus verbis salvator est usus, quæ singulis personis congruenter respondeat: Joan. 15.

& de

SESSIO XXIII.

ANNO CHRISTI 1439

& de Spiritu quidem ait, *Cum venerit*: de se vero una cum Patre, *quem ego mittam vobis a Patre*: rursus autem de solo Patre: *Qui a Patre procedit*: & vide accuratam theologiæ rationem; nam per illa verba, *Cum venerit*, libertatem ac dominium Spiritus ostendit: per illa vero, *quem ego mittam vobis*, suum & Patris beneplacitum ad mittendum & manifestandum Spiritum: per illa vero, *Qui a Patre procedit*, causam Spiritus, & unde is habeat esse. Et duorum quidem priorum testis est nobis Gregorius theologus sermone in pentecosten, de Spiritu sancto dicens: Veniens quidem, utpote liber; missus vero, ut Deo non contrarius. Nam quia præcognito jam olim Patre, & postmodum cognito Filio, postremo manifestatus est mundo Spiritus sanctus, ne Deo contrarius videretur, & alterius cujusdam naturæ seu voluntatis, idcirco mitti a Patre & Filio dicitur: voce hac significare, ut diximus, beneplacitum eorum. Rursus in sermone de Spiritu sancto theologus idem ait: Mittitur quidem œconomice, venit autem sua voluntate, quid rei hoc est, quod ait? œconomiam vocat manifestationem Spiritus in mundo ad hominum utilitatem. Sicut ergo missionis nomen Patri & Filio tributum est, adventus autem Spiritui soli: solus enim advenit Spiritus sanctus, nec est necesse intelligere, aliquam mittentium personarum simul venire cum illo: ita cum de processione agitur, a solo Patre procedere intelligitur Spiritus sanctus, & nequaquam a Filio. Cur enim dominus facta sui mentione adeo propinqua, & missionem Spiritus sibi ex Patre ascribens, non dixit etiam, de processione loquens, Qui a nobis procedit, sive, Qui a me & Patre procedit? ita enim dixisset, si suam etiam esse nosset processionem. Quod vero ex Patre procedere sit proprium Spiritus sancti; & propterea nulla ratione sit necessarium simul intelligi, ex Filio; testis itidem est nobis Gregorius theologus, proprietates divinarum personarum tradens, dum ait: Quocirca stantes intra fines nostros ingenitum inducimus, & genitum, & procedens a Patre, ut ipse Deus Verbum alicubi dicit. Si igitur proprium est Spiritus sancti ex Patre procedere, & non simpliciter procedere: proprium autem convertatur usquequaque necesse est cum eo cujus est proprium; sitque illi æquale, & neque latius pateat, neque minus late: necessarium est intelligere & dicere, si quid est Spiritus sanctus, illud ex Patre procedere: & si quid ex Patre procedit, hoc esse Spiritum sanctum. Si quid ergo ex quodam alio quoque procedit, non est hoc Spiritus sanctus: ita enim intelligere necesse est, exigente hoc sequela, quæ oritur ex ipsa conversionis ratione. Non est ergo necesse, imo nec possibile omnino, cum audimus Spiritum sanctum ex Patre procedere, ut eumdem intelligamus ex Filio quoque procedere. Et hæc quidem

Orat. 1. de Filio.

A διδομένοις. καὶ περὶ μὲν τοῦ πνεύματος φησίν· ὅταν ἔλθῃ· περὶ ἑαυτοῦ μετὰ τοῦ πατρός. ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ πατρός. περὶ δὲ τοῦ πατρὸς αὖθις μόνου· ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται. καὶ βλέπε τὴν τῆς θεολογίας ἀκρίβειαν· διὰ μὲν τοῦ ὅταν ἔλθῃ, τὴν τοῦ πνεύματος ἐλευθερίαν καὶ δεσποτείαν δείκνυσι· διὰ δὲ τοῦ· ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν, τὴν ἑαυτοῦ τε καὶ τοῦ πατρὸς εὐδοκίαν ἐπὶ τῇ τοῦ πνεύματος παρουσίᾳ καὶ φανερώσει· διὰ δὲ τοῦ· ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, τὴν αἰτίαν τοῦ πνεύματος, καὶ ὅθεν ἔχει τὸ εἶναι, καὶ περὶ μὲν τῶν προτέρων δύο, μάρτυς ἡμῖν ὁ θεολόγος Γρηγόριος ἐν τῷ εἰς B τὴν πεντηκοστὴν λόγῳ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος λέγων· ἐρχόμενον μὲν ὡς ἐλεύθερον, πεμπόμενον δὲ ὡς οὐκ ἀντίθεον. ἐπειδὴ γὰρ προεγνωσμένου πρότερον τοῦ πατρὸς, καὶ μετὰ ταῦτα τοῦ υἱοῦ γνωσθέντος, ὕστερον ἐφανερώθη τῷ κόσμῳ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἵνα μὴ ἀντίθεον εἶναι δόξῃ καὶ ἑτέρας τινὸς φύσεως ἢ θελήσεως, διὰ τοῦτο πέμπεσθαι παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ λέγεται, τὴν εὐδοκίαν αὐτῶν, ὅπερ ἔφαμεν, δηλοῦντος τοῦ ῥήματος. καὶ πάλιν καὶ τῷ περὶ πνεύματος λόγῳ φησὶν ὁ αὐτὸς θεολόγος· ἀποστέλλεται μὲν οἰκονομικῶς, ἔρχεται δὲ αὐτεξουσίως. τί τοῦτο λέγει; οἰκονομίαν τὴν φανέρωσιν τοῦ πνεύματος ἐν τῷ κόσμῳ διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων ὠφέ-C λειαν. ὥσπερ οὖν τὸ τῆς ἀποστολῆς ῥῆμα τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ δέδοται, τὸ δὲ τῆς ἐλεύσεως μόνῳ τῷ πνεύματι· μόνον γὰρ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔρχεται, καὶ οὐδὲν συννοεῖν ἀνάγκη τῶν πεμπόντων προσώπων μετ' αὐτοῦ ἔρχεσθαι. οὕτω καὶ ἐν τῷ τῆς ἐκπορεύσεως λόγῳ, παρὰ μόνου τοῦ πατρὸς νοεῖται ἐκπορεύεσθαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ οὐδαμῶς παρὰ τοῦ υἱοῦ. διὰ τί γὰρ οὕτω προσεχῶς ἑαυτοῦ μεμνημένος ὁ κύριος, καὶ τὸ πέμπειν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἑαυτῷ τε καὶ τῷ πατρὶ προσνέμων, οὐκ ἔτι καὶ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως εἶπεν· ὃ παρ' ἡμῶν ἐκπορεύεται, ἢ ὃ D παρ' ἐμοῦ καὶ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται; ταῦτα γὰρ ἂν εἶπεν, εἰ τὴν ἐκπόρευσιν ᾔδει καὶ ἑαυτοῦ οὖσαν. ὅτι δὲ τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς πορευόμενον, ἴδιον ὑπάρχει τοῦ ἁγίου πνεύματος, καὶ διὰ τοῦτο οὐδαμῶς ἀνάγκη συννοεῖν τὸ, ἐκ τοῦ υἱοῦ, μάρτυς ἡμῖν πάλιν ὁ θεόλογος Γρηγόριος, τὰς ἰδιότητας τῶν θείων προσώπων παραδιδοὺς, ἐν οἷς λέγει· διὰ τοῦτο ἐπὶ τῶν ἡμετέρων ὅρων ἱστάμενοι τὸ ἀγέννητον εἰσάγομεν, καὶ τὸ γεννητὸν, καὶ τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον, ὥς πού φησιν αὐτὸς ὁ Θεὸς λόγος. εἰ τοίνυν ἴδιον τοῦ πνεύματος τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον, καὶ οὐχ ἁπλῶς ἐκπορευόμενον· τὸ δὲ ἴδιον ἀντιστρέ-E φειν κατὰ πάντα καὶ ἐξισάζειν ἀνάγκη τῷ οὗ ἐστιν ἴδιον, καὶ οὔτε πλεονάζειν, οὔτε ἐλλείπειν· ἀνάγκη ἄρα νοεῖν καὶ λέγειν, εἴ τι πνεῦμα ἅγιον ἐστὶ, τοῦτο ἐκ πατρὸς ἐκπορευόμενον, καὶ εἴ τι ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον, τοῦτό ἐστι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· εἴ τι ἄρα καὶ ἐξ ἑτέρου τινὸς ἐκπορεύεται, οὐκ ἔστι τοῦτο τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· τοῦτο γὰρ ἀνάγκη νοεῖν κατὰ τὸν ἀκόλουθον τῆς ἀντιστροφῆς λόγον. οὐκ ἄρα νοεῖν ἀναγκαῖον ἡμᾶς οὐδὲ δυνατὸν ὅλως, ὅταν ἀκούσωμεν ἐκ τοῦ πατρὸς

ANNO CHRISTI 1439.

πρὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι, νοεῖν τοῦτο καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι. ταῦτα μὲν ὁ σωτὴρ καὶ διδάσκαλος, καὶ τῆς θεολογίας ἡμῶν ὁ διδάσκαλος. ὁ δὲ μαθητὴς ἐκείνου καὶ τῶν ἀποῤῥήτων μύστης, ὁ οὐράνιος ἄνθρωπος Παῦλος, τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, ἴδωμεν οἷα κἀκεῖνος περὶ αὐτοῦ φησι, πρὸς Κορινθίους ἐπιστέλλων περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, καὶ τὴν ὕπαρξιν αὐτοῦ παραστῆσαι βουλόμενος ὅθεν ἐστὶ, τοιαῦτα γράφει· ἡμεῖς δὲ οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάβομεν, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ ἵνα μήτις εἴπῃ, δυνατὸν συνεπινοεῖσθαι καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, τὴν τοιαύτην ἀναπτύσσων θεολογίαν ὁ μακάριος Ἰωάννης ὁ θεολόγος ἐν οἷς ἀποκαλύπτει τῷ μεγάλῳ Γρηγορίῳ τῷ Θαυματουργῷ τὸ τῆς θεολογίας μυστήριον μεσιτευούσης αὐτῷ τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας καὶ θεομήτερος, τοιάδε φησὶ, καθὼς ὁ μακάριος Γρηγόριος ὁ Νύσσης μαρτυρεῖ τὸν ἐκείνου βίον συγγράφων· Ἓν πνεῦμα ἅγιον ἐκ Θεοῦ τὴν ὕπαρξιν ἔχον, καὶ δι' υἱοῦ πεφηνὸς τοῖς ἀνθρώποις, καὶ τὰ λοιπά. ἐν τούτοις δῆλον, ὡς ἀδύνατον συνεπινοεῖν ἡμᾶς τὸ, ἐκ τοῦ Θεοῦ τὴν ὕπαρξιν ἔχον, τῷ ἐκ τοῦ υἱοῦ· οὐ γὰρ ἂν ἐπήγαγεν ὕστερον, καὶ δι' υἱοῦ πεφηνὸς, δηλαδὴ τοῖς ἀνθρώποις. ἀλλὰ τῷ μεριστικῷ σχήματι τὸν λόγον προαγαγὼν, ἔδειξεν ἐκείνῳ μὲν τῷ πατρὶ μόνῳ προσήκειν, τὸ, ἐξ αὐτοῦ τὴν ὕπαρξιν ἔχειν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· τοῦτο δὲ τῷ υἱῷ, τὸ δι' αὐτοῦ τοῖς ἀνθρώποις φανῆναι. οὐκ ἄρα συνεπινοεῖν ἀναγκαῖον οὐδ' ἐνταῦθα ἀκούοντας ἡμᾶς τὸ, ἐκ τοῦ Θεοῦ τὸ πνεῦμα, τὸ ἐκ τοῦ υἱοῦ· ἀλλ' οὐδὲ δυνατὸν ὅλως, ὥσπερ ἐδείξαμεν· εἴπερ ἄλλο τι τὸ δι' υἱοῦ πεφηνέναι βούλεται. καὶ ἄλλο τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ τὴν ὕπαρξιν ἔχειν· καὶ τὸ μὲν ἀποδέδοται τούτῳ, τὸ δὲ ἐκείνῳ. ταῦτα μὲν ἐκ τῶν θείων Γραφῶν εἴπομεν. μετὰ δὲ τὸν θεῖον ἀπόστολον Παῦλον, ὁ μαθητὴς ἐκείνου καὶ τῶν ἀποῤῥήτων μύστης καὶ κοινωνὸς μυστηρίων, ὁ μακάριος Διονύσιος ἡμῖν παρελθέτω, τὰ αὐτὰ συμμαρτυρήσων ἡμῖν. οὗτος γὰρ ἐν τῷ περὶ ἡνωμένης καὶ διακεκριμένης θεολογίας λόγῳ τὴν διάκρισιν τῶν θείων προσώπων παραδιδοὺς ἡμῖν, καὶ τὸν παντελῆ τῆς διακρίσεως ἐκτιθέμενος λόγον, ὡς αὐτὸς ἐκεῖνός φησι, τοιάδε περὶ τούτου φησίν· ἔστι δὲ καὶ διάκρισις ἐν τοῖς ὑπερουσίοις θεολογίαις οὐχ ἣν ἔφην μόνον, ὅτι καὶ κατὰ ταύτην τὴν ἕνωσιν ἀμιγῶς ἵδρυται καὶ ἀσυγχύτως ἑκάστη τῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων, ἀλλ' ὅτι καὶ τὰ τῆς ὑπερουσίου θεογονίας οὐκ ἀντιστρέφει πρὸς ἄλληλα, μόνος δὲ πηγὴ τῆς ὑπερουσίου θεότητος ὁ πατήρ. εἰ τοίνυν μόνος πηγὴ τῆς ὑπερουσίου θεότητος ὁ πατὴρ, καὶ τούτῳ διακρίνεται καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πνεύματος· περὶ γὰρ τῆς παντελοῦς διακρίσεως ἦν ὁ σκοπός· οὔτε ὁ υἱὸς τῆς πηγῆς τῷ πατρὶ κοινωνήσει, οὔτε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· οὕτω γὰρ σύγχυσις ἔσται περὶ τὰ θεῖα πρόσωπα, καὶ ἡ διάκρισις ἀναιρεθήσεται. οὔτε δὲ τὰ ἡνωμένα, φησὶν αὐτὸς ἐκεῖνος, ἀναιρεῖν θεμιτὸν, οὔτε τὰ διακεκριμένα συγχεῖν. καὶ διὰ τοῦτο τὸ τῆς πηγῆς πρᾶγμα κατ' οὐδένα τρόπον πρὸς τὸν υἱὸν μεταβήσεται. μὴ ὢν δὲ πηγὴ θεό-

A salvator & magister doctorque nostræ theologiæ, Videamus etiam quid ejus discipulus & arcanorum auditor, cœlestis ille homo Paulus, vas electionis, de eo dicat. Is ergo scribens ad Corinthios de Spiritu sancto, & unde sit ejus substantia, volens declarare hæc scripsit: *Nos autem non Spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est*: & ne quis dicat, posse etiam intelligi de Filio: explicat hanc theologiam beatus Joannes theologus, dum magno Gregorio Thaumaturgo revelat theologiæ mysterium, opera semper virginis Dei genitricis Mariæ, his verbis, ut beatus Gregorius Nyssenus testatur in ejus vi- B ta; Unus Spiritus sanctus ex Deo suum esse habens, ac per Filium manifestatus hominibus; & reliqua. In his liquet, impossibile nobis esse per illud, Ex Deo suum esse habens intelligere simul ex Filio: non enim postea subjunxisset, & manifestatus per Filium, hominibus scilicet, sed partitivo usus loquendi modo, ostendit illud quidem soli convenire Patri, ut ex ipso habeat esse Spiritus sanctus: hoc autem Filio, ut per ipsum sit manifestatus. Ergo hic etiam non est necesse, cum audimus Spiritum sanctum ex Deo, simul ut ex Filio etiam intelligamus: imo ne possibile quidem est, C ut ostendimus; cum aliud sit manifestatum esse per Filium, & aliud, habere suum esse de Deo: & hoc tributum huic sit, illud vero illi, Hæc quidem a divinis scripturis. Post divinum autem apostolum Paulum discipulus ejus, arcanorumque auditor, & mysteriorum particeps Dionysius prodeat nobis eorumdem testis. Is enim in tractatu de unita & discreta theologia tradens nobis divinarum personarum discretionem, perfectamque rationem discretionis exponens, ut idem ipse ait, hac de re verba hæc habet: Est etiam discretio in superessentialibus theologiis, non tan- D tum ea quam dixi, quod secundum hanc unitionem quoque immixte & inconfuse collocata est una quæque hypostaseon divinarum: sed quod etiam superessentialis productionis in divinis non est conversio ad invicem, solus autem fons superessentialis deitatis, & per hoc distinguitur a Filio & Spiritu (nam de perfecta distinctione agere propositum illi erat) nec Filio, nec Spiritui commune erit cum Patre esse fontem: ita enim esset in divinis personis confusio, & distinctio tolleretur; neque vero unita, ille ipse inquit, distrahere fas est, neque distincta confundere. Quare nul- E la ratione transibit ad Filium ratio fontis. Si vero non est fons deitatis Filius, plane Spiritus sancti etiam non erit causa; superessentialis enim deitas de fonte scaturiens, est sanctus Spiritus. Atque ita Pater cum solus sit fons deitatis, & per hoc distinguatur a Filio & Spiritu, solus etiam erit productor, sicuti & solus Pater. Ita vestrum hoc dogma ex ejus doctoris vocibus non colligitur, imo disertis apertisque verbis negatur.

SESSIO XXIII.

1. Cor. 2.

De divinis nominibus cap. 2.

SESSIO XXIII.

In eumdem modum & magnus Athanasius in sermone, qui de æterna Filii & Spiritus existentia inscribitur, sic ait: Secernimur & a Judaizantibus; & a depravantibus Christianismum, qui negantes Deum de Deo, Deum unum æque ac Judæi affirmant: non Deum ipsum solum asserentes, quod solus ingenitus sit, & solus fons deitatis Pater; sed ut sine Filio infœcundum, & sine vivente Verbo infructuosum. In his iste doctor solum ingenitum, & solum deitatis fontem asserit Patrem: & sicut ingenitum neutri divinarum personarum potest commune fieri; ita etiam esse deitatis fontem nullo modo potest effici commune Filio: nequaquam igitur fons deitatis Filius, proinde nec sancti Spiritus causa. Vide sanctos, ut in omnibus inter se, & cum veritate consentiant. Sed universalium quoque conciliorum sententias vobis proferemus, eadem nobis testificantes. Sancta igitur & œcumenica prima synodus per Leoncium Cæsareæ episcopum ad philosophum addubitantem hæc ait: Suscipe unam deitatem Patris, qui Filium ineffabiliter generavit; & Filii ex eo geniti; & Spiritus sancti procedentis ex ipso Patre, qui & Filii proprius est, ut ait divinus apostolus: *Si quis Spiritum Christi non habet, hic non est ejus* Considerandus hic est sanctorum patrum horum sensus; quod de sancto Spiritu disserentes, unde procedat, & causam habeat; cum divinitatem Spiritus dixissent procedentis ex ipso: statim addiderunt, Patre: ne quis putaret, processionem referri ad Filium, quoniam de eo proxime fecerant mentionem.

Gelas. Cyzic. lib. 2.

Rom. 8.

Joan. Videris præterire ordinem; convenit enim inter nos, ut de capite in caput; deque argumento ad argumentum progrederemur.

Ephes. Ordinem non prætereo, sed ut per omnia demonstrem, prolatum a nobis sancti Basilii librum incorruptum esse & integrum; ac Basilium magnum non loqui pugnantia, ut ipse dixisti.

Ioan. Superiore sessione communi consensu beatissimi patris, & serenissimi domini imperatoris statutum & conclusum est, ut de capite in caput, ac de argumento ad argumentum transiremus: atque idcirco primo incepimus ex dicto magni Basilii, quod sumpsimus ex ejus homilia ab ipso habita die festo pentecostes: etsi vero super hoc multa

A τητος ὁ υἱὸς, δῆλον ὡς οὐδὲ τοῦ πνεύματος αἴτιος ἐστι· θεότης γὰρ ὑπερούσιος πηγαζομένη τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. καὶ οὕτω μόνος πηγὴ θεότητος ὢν ὁ πατὴρ, καὶ τούτῳ τοῦ υἱοῦ διακρινόμενος καὶ τοῦ πνεύματος, μόνος ἐστι καὶ προβολεὺς, ὥσπερ καὶ μόνος πατήρ. καὶ οὕτως ἡμῖν τὸ ὑμέτερον τοῦτο δόγμα οὐ συνάγεται ἐκ τῶν τοῦ διδασκάλου τούτου φωνῶν. ἀλλὰ ῥητῶς καὶ καθαρῶς ἀποπέφανται. τὰ αὐτὰ δὲ τούτῳ καὶ ὁ μέγας φησὶν Ἀθανάσιος ἐν τῷ λόγῳ. ὡς ἐπιγραφὴν ἔχει, περὶ τῆς ἀϊδίου ὑπάρξεως υἱοῦ καὶ πνεύματος, λέγει γὰρ ἐκεῖ· χωριζόμεθα καὶ τῶν Ἰουδαϊζόντων, καὶ τῶν τὸν Χριστιανισμὸν παραφθειρόντων, οἳ τὸν ἐκ Θεοῦ Θεὸν ἀρνούμενοι, Θεὸν ἕνα παραπλησίως τοῖς Ἰουδαίοις λέγουσιν.
B οὐχ ὅτι μόνος ἀγέννητος, καὶ μόνος πηγὴ θεότητος ὁ πατὴρ· διὰ τοῦτο ἔφασκον αὐτὸν εἶναι μόνον Θεὸν, ἀλλ᾽ ὡς ἄγονον υἱοῦ καὶ ἄκαρπον ζῶντος λόγου. ἐνταῦθα δὴ καὶ οὗτος ὁ διδάσκαλος μόνον ἀγέννητον καὶ μόνον πηγὴν θεότητος τὸν πατέρα φησί, καὶ ὥσπερ τὸ ἀγέννητον οὐ δυνατὸν γενέσθαι κοινὸν οὐδετέρῳ τῶν θείων προσώπων, οὕτω καὶ ἡ πηγὴ τῆς θεότητος οὐδαμῶς κοινωθῆναι τῷ υἱῷ δύναται. οὐκ ἄρα πηγὴ θεότητος ὁ υἱός, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ τοῦ ἁγίου πνεύματος αἴτιος. βλέπε διὰ πάντων τὴν τῶν
C ἁγίων συμφωνίαν, ἣν ἔχουσι πρὸς ἀλλήλους καὶ τὴν ἀλήθειαν. ἀλλὰ καὶ τὰς τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων ἀποφάσεις ὑμῖν προοισόμεθα, τὰ αὐτὰ συμμαρτυρούσας ἡμῖν. φησὶ τοίνυν ἡ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ πρώτη σύνοδος διὰ τοῦ ἐπισκόπου Καισαρείας Λεοντίου πρὸς τὸν διαπορεῦντα φιλόσοφον ταῦτα· δέχου μίαν θεότητα τοῦ πατρὸς τοῦ γεννήσαντος τὸν υἱὸν ἀνεκφράστως, καὶ τοῦ υἱοῦ γεγεννημένου ἐξ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος τοῦ ἐκπορευομένου ἐξ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς, ἰδίου δὲ ὄντος τοῦ υἱοῦ, καθά φησιν ὁ θεῖος ἀπόστολος· εἴ τις πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ. θεωρητέον ἐνταῦθα τὴν διάνοιαν τῶν ἁ-
D γίων τούτων πατέρων, ὅτι περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος θεολογοῦντες, ὅθεν ἐκπορεύεται καὶ τὴν αἰτίαν ἔχει, καὶ τὴν θεότητα τοῦ πνεύματος εἰπόντες τοῦ ἐκπορευομένου ἐξ αὐτοῦ, προσέθηκαν, τοῦ πατρὸς εὐθὺς, ἵνα μή τις νομίσῃ πρὸς τὸν υἱὸν ἀναφέρεσθαι τὴν ἐκπόρευσιν, ἐπειδὴ προσεχῶς αὐτοῦ ἐπεμνήσθησαν.

Ioan. Φαίνεται ὅτι παραβαίνεις τὴν τάξιν· περιεστήσαμεν γὰρ, ἵνα ἀπὸ κεφαλαίου, εἰς κεφάλαιον καὶ ἀπὸ ἐπιχειρήματος εἰς ἐπιχείρημα μεταβαίνομεν.

Κυρ. Οὐ παραβαίνω τὴν τάξιν, ἀλλ᾽ ἵνα διὰ τούτων ἁπάντων ἀποδείξω, ὅτι τὸ προκομισθὲν παρ᾽ ἡμῶν βιβλίον τοῦ ἁγίου Βασιλείου ἐστὶν ὑγιὲς καὶ
E ὀρθόν· καὶ οὐ περιπίπτει ἑαυτῷ ὁ μέγας Βασίλειος, καθὼς αὐτὸς εἴρηκας.

Ιωαν. Ἐν τῇ προλαβούσῃ διαλέξει ἀπὸ κοινῆς συμφωνίας τῆς μεταξὺ τοῦ μακαριωτάτου πατρὸς, καὶ τοῦ γαληνοτάτου κυρίου τοῦ βασιλέως συμπεφώνηται, καὶ συνεπεράνθη, ὥστε ἀπὸ κεφαλαίου εἰς κεφάλαιον, καὶ ἀπὸ ἐπιχειρήματος εἰς ἐπιχείρημα μεταβαίνειν· καὶ διὰ τοῦτο πρῶτον ἠρξάμεθα ἀπὸ τοῦ ῥητοῦ τοῦ μεγάλου Βασιλείου ὅπερ ἐλάβομεν ἀπὸ τῆς ὁμιλίας αὐτοῦ τῆς ἐκτεθείσης

ANNO CHRISTI 1439.

ANNO CHRISTI 1439.

SESSIO XXIII.

θείσης αὐτῷ ἐν τῇ ἑορτῇ τῆς πεντηκοστῆς. εἰ δὲ καὶ πολλὰ εἴρηται περὶ τὸ ῥητὸν τοῦτο παρ' ἡμῶν ὑπὲρ ἀνιχνεύσεως τῆς ἐννοίας τοῦ ῥητοῦ ἐκείνου, οὐδέποτε ὅμως ἐξέβημεν τοῦ προκειμένου ἐκείνου ῥητοῦ. συμπερανθέντος δὲ τοῦ ῥητοῦ τοῦ Βασιλείου, ἤλθομεν εἰς τὸ πρῶτον ῥητὸν ὅπερ τίθησιν ἐν τῷ τρίτῳ τῶν ἀντιρρητικῶν κατ' Εὐνομίου· καὶ ἐν ταύτῃ τῇ χρήσει τοῦ Βασιλείου κατὰ τὸ ἐμαυτοῦ ἐγενόμην διεξοδικώτερος, ἐν τῇ ἐξηγήσει μέντοι τῆς αὐτῆς χρήσεως, οὐδέποτε δὲ μεταβαίνων ἀπὸ τῆς ὅλης τῆς ἐξηγήσεως τοῦ εἰρημένου ῥητοῦ. καὶ γὰρ εἴπερ ἐβουλόμην συνάξαι λόγον ἀπὸ τῆς ἐννοίας ταυτησὶ τῆς χρήσεως, ἦν ἂν πάντως ἀνάγκη τὸ παρὸν ἀκροατήριον τὴν ἔννοιαν συνιέναι τοῦ ῥητοῦ. καὶ οὐδέποτε προσοικονόμησα ἑτέραν ἔννοιαν, ἀλλὰ μόνα τὰ ῥήματα τοῦ ῥητοῦ τούτου. ἐπειδὴ δὲ τὰ ῥήματα συνάγονται ἀπὸ τῶν ἡγουμένων καὶ τῶν ἑπομένων, διὰ τοῦτο ἐδέησεν ἐκθεῖναι καὶ σαφηνίσαι τὰ προηγούμενα. διασαφηνισθέντος δὲ τοῦ κειμένου, δύο λόγους ἐμόρφωσα, ἀποδεικνύων μετ' ἀνάγκης, ὅτι τὸ κείμενον οὐκ ἠδύνατο ἵστασθαι μετὰ τῆς προσθήκης ἐκείνης τῆς ἀμφιβολίας, οὕτως ὥστε ἡνίκα ἡ φύσις τοῦ πράγματος ἀπῄτει, οὐκ ἠδυνήθην γεγονέναι βραχύτερος ἐν τῇ διασαφήσει καὶ ἀναπτύξει τοῦ τοσούτου κειμένου. νῦν δὲ πρὸς τοὺς λόγους ἐκ τοὺς γενομένους τελευταῖον περὶ τὴν ἡμετέραν προχώρησιν, εἴπερ ἐβούλου τηρῆσαι τὴν ἀρίστην τάξιν, διὰ τὴν διασάφησιν τοῦ ῥητοῦ τοῦ μεγάλου Βασιλείου, νῦν ἐξ ἀρχῆς περὶ ἐκείνου ὤφειλες ποιῆσαι τὸν λόγον. ἓν οὖν ἐκ τῶν δύο ἕπεται, ἢ ἐθεάσω τοὺς ἐμοὺς συμπεράναι λόγους οὕτως, ὥστε μὴ λόγον ἔχειν εἰς τοὐναντίον ἐπάγειν· καὶ τοῦτο λίαν ἀρέσκει ἡμῖν, εἰ καὶ σὺ οὕτως ὁμολογήσειας. ἢ βουλόμενος ἐκφυγεῖν τὰς πρὸς τοὺς λόγους τούτους ἀπολογίας εἰσῆλθες εἰς ἑτέραν ὕλην· εἴπερ δὲ ἐβούλου ἐκφυγεῖν καὶ ἐκκλίναι τὰ ἐπιχειρήματα τὰ συμπεραίνοντα πρὸς τοῦτο, ὤφειλες τότε μεταβῆναι ἐπὶ τὰ ῥητὰ τοῦ Ἀθανασίου, τὰ τότε κατὰ δεύτερον λόγον κομισθέντα· ἅπερ ῥητὰ οὕτως ἀναγκαίως συμπεραίνουσι, καθὼς καὶ ἡ χρῆσις τοῦ μεγάλου Βασιλείου. νῦν δὲ οὔτε πρὸς τοὺς πρώτους λόγους ἀπολογῇ, οὔτε τηρεῖς τὴν τάξιν περὶ τῶν χρήσεων τῶν προκομισθεισῶν τοῦ Ἀθανασίου, καὶ μεταβαίνεις ἐπ' ἄλλας ἀπορίας καὶ ζητήσεις, τὰς κειμένας περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος, οὕτως ὡς ἂν καὶ αἱ πρῶται χρήσεις οὐχ ἡδράζοντο ἐπὶ τῷ κειμένῳ τοῦ εὐαγγελίου. μὴ γὰρ οὐχ ἑδράζεται τὸ ῥητὸν τοῦ μεγάλου Βασιλείου ἐπὶ τούτῳ, ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν; μὴ ὁ λόγος τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς ἀληθείας οὐκ ἔστιν ἐν τῇ παραδόσει τοῦ ἁγίου βαπτίσματος; νῦν οὖν αὐτὸς ὁ Χριστὸς ὅστις ἐν τῷ τέλει τοῦ πεντεκαιδεκάτου κεφαλαίου τοῦ κατὰ Ἰωάννην εἴρηκεν· ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται· ὁ αὐτός φησιν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἑκκαιδεκάτου κεφαλαίου, διασαφῶν τίνα τρόπον ὀφείλει νοεῖσθαι τὸ, ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεσθαι, λέγων· πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, ἐμά ἐστι, διὰ τοῦτο εἶπον, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν. ἐπειδὴ τοίνυν ἡ χρῆσις αὐτὴ τῆς θείας γραφῆς καὶ τοῦ Ἰησοῦ

A sunt a nobis dicta ad investigandum ejus sensum, nunquam tamen a proposito illo dicto sumus digressi. Concluso autem dicto Basilii venimus ad primum dictum positum in tertio confutationum Eunomii: qua quidem in sententia Basilii, quod ad me attinet, orationem meam dilatavi in exponenda tamen eadem sententia nunquam divertens ab explicatione dictæ sententiæ. Volenti enim mihi a sensu hujus sententiæ rationem deducere, profecto necesse erat, ut dicti illius sensus ab hoc auditorio perciperetur; & nunquam protuli alium sensum, sed verba tantum hujus dicti:
B & quoniam verba colliguntur ex antecedentibus & consequentibus, idcirco opus fuit exponere ac declarare præcedentia. Dilucidato autem textu formavi duas rationes, illud necessarie demonstrans, textum stare non posse cum adjectione illius vocis dubitationem significantis; ita ut brevior mihi sermo esse non potuerit in declarando & explicando tanto textu, quando id rei natura postulabat. Nunc ergo, si optimum ordinem servare volebas, dicendum tibi erat ad ea quæ ultimo dicta sunt pro expositione dicti magni Basilii, quo deveneramus; & sermo rursus de illo in-
C stituendus. Alterum igitur sequitur ex duobus, aut meas rationes ita concludentes vidisti, ut nullam possis afferre responsionem; quod quidem si tu quoque fateris, nobis vehementer placet: aut subterfugere volens responsionem ad has rationes, aliam materiam ingressus es. Quod si subterfugere & declinare volebas argumenta hoc concludentia, debebas tunc ad verba Athanasii venire, quæ tum secundo loco prolata sunt, quæ etiam tam necessarie concludunt, quam locus magni Basilii. Nunc neque ad primas rationes respondes, neque ordinem servas prolatarum Athanasii senten-
D tiarum, & transis ad alias dubitationes & quæstiones de processione Spiritus sancti: quasi primæ quoque auctoritates non innitantur textu evangelico. Annon innititur magni Basilii dictum verbis illis: *De meo accipiet, & annunciabit vobis?* Joan. 16.
An pietatis & veritatis sermo non est in traditione sacri baptismatis? Certe Christus ipse, qui in fine XV. capitis evangelii secundum Joannem dixit, *Qui a Patre procedit*: XVI. medio capite declarat quomodo sit intelligendum illud, *A Patre procedit*, iis verbis: *Omnia quæ babet Pater mea sunt: propterea dixi, Quia de meo accipiet & annuntiabit vo-*
E *bis*. Cum igitur sententia hæc divinæ scripturæ & Jesu Christi posita sit prius in medio per sanctos doctores, & prolata virtute argumentorum; valde absurdum est & inconveniens coram tali auditorio gravem sententiam indiscussam relinquere, nulla habita ad convincentes rationes responsione: atque ad alias transire auctoritates, quas tu modo protulisti. Quare sic dico: sermonem, quantum libuerit, protrahe: neque enim ego possum tibi legem imponere, sed fere-

nissimus imperator: ipse tamen modestiam, & ordinem disputationum servabo; & nullam ad quæcumque dixeris, responsionem dabo, donec ipse eo ordine responderis, quo sumus disputationem exorsi. Nunc ergo tecum ipse cogita, si non vis præsentibus hisce tempus frustra conterere. Itaque hoc ego etiam a te contendo, ut respondeas ad argumenta objecta: inde enim clarissime sensum Basilii percipiemus: nisi quid aliud sanctissimus dominus noster mihi præcipiat. Dixi alias, & iterum dico, in tertia synodo ita fuisse statutum, ut asserit sanctissimus Cyrillus: & hoc debet esse regula tibi & mihi. Quod professionem patrum sequentes in omnibus, quam fecere Spiritu sancto in ipsis loquente: & sensum in iis repositum investigantes, veritatem dicimus. Ita enim debent afferri testimonia & sententiæ, ut cum accurata animadversione investigemus & scrutemur sanctorum testimonia.

Conc. Eph. par. 1. c. 26.

A Χριστοῦ ἐτέθη πρῶτον εἰς τὸ μέσον διὰ τῶν ἁγίων διδασκάλων, καὶ παρήχθη ἐπὶ τῇ δυνάμει τῶν ἐπιχειρήσεων, λίαν ἐστὶν ἄτοπον καὶ ἀπρεπὲς ἐπὶ τοῦ τοιούτου ἀκροατηρίου, ὥστε τῆς μεγάλης χρήσεως παραλειφθείσης ἀνεξετάστου, μηδεμιᾶς γινομένης ἀπολογίας πρὸς τοὺς λόγους τοὺς ἐξελέγχοντας, μεταβῆναι ἐπ' ἄλλας χρήσεις, ἃς κατὰ τὸ παρὸν αὐτὸς προεκόμισας. νῦν δὲ λέγω οὕτως, λέγε μακρὸν ὅσον ἂν αὐτὸς βούλει, ἐπειδὴ αὐτὸς οὐκ ἔχω ἐπιτιθέναι σοι νόμον, ἀλλ' ὁ γαληνότατος βασιλεύς· ὅμως ἐγὼ τηρήσω τὴν σεμνότητα καὶ τὴν τάξιν τῆς διαλέξεων, καὶ οὐδέποτε ἀπολογίαν παρέξω σοι ὡς B ὅσα ἂν εἴπῃς, ἕως ἂν αὐτὸς ἀποκριθήσῃ κατὰ τὴν τάξιν, καθ' ὃν τρόπον τῆς διαλέξεως ἠρξάμεθα. νῦν οὖν σκέψαιο αὐτὸς, εἰ βούλει μὴ κατατρίβειν τὸν καιρὸν ἐπὶ ματαίῳ τούτων παρόντων. ἐκζητῶ τοίνυν ἀπὸ σοῦ καὶ αὐτὸς, ἵνα πρὸς τοὺς λόγους ἀπολογηθῇς τοὺς προκομισθέντας, ἐπειδὴ ἐξ ἐκείνων σαφέστατα ἕξομεν τὴν διάνοιαν τοῦ Βασιλείου· εἰ μήπου ὁ ἁγιώτατος ἡμῶν δεσπότης ὁρίσει μοί τι ἕτερον. εἶπον ἄλλοτε καὶ λέγω καὶ νῦν, ὅτι ἐν τῇ τρίτῃ συνόδῳ οὕτως ἐβεβαιώθη, καθὼς φησὶν ὁ ἁγιώτατος Κύριλλος καὶ τοῦτο ὀφείλει κανὼν καὶ σὸς καὶ ἐμὸς εἶναι, ἔνθα φησὶν ὁ Κύριλλος, ὅτι ἑπόμενοι ἐν πᾶσι τῇ C ὁμολογίᾳ τῶν πατέρων, ἣν ἐποιήσαντο ἐν αὐτοῖς λαλοῦντος τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου. καὶ τὴν ἔννοιαν τὴν κειμένην ἐν αὐτοῖς ἀνιχνεύοντες, τὴν ἀλήθειαν λέγομεν. οὕτω γὰρ ὀφείλουσι τίθεσθαι αἱ μαρτυρίαι καὶ τὰ ῥητὰ, ὥστε ἡμᾶς μετ' ἐπιστασίας καὶ ἀκριβείας ἀνιχνεύειν καὶ ἐρευνᾷν τὰς μαρτυρίας τῶν ἁγίων.

Ephes. Nos disputationis modum; qui convenit inter nos, nequaquam deseruimus: sed nosti, venerande pater, omnes habitas sessiones fuisse consumptas super duobus aut tribus dictis a vobis propositis. Ne ergo semper hoc fiat, responsione nostra nunquam non provocante vestros sermones, visum nobis est proferre simul rationes, quibus innitimur, non ex apocryphis quibusdam libris, & qui multis ignoti sunt, aut ex ambiguis & depravatis; sed ab ipsis divinis scripturis & sanctorum sententiis, quæ ab omnibus recipiuntur Si enim semper in eodem dicto nostra versetur oratio, nobis quidem vestra argumenta confutantibus, vobis autem ea defendentibus, hoc profecto infinitum erit. Idcirco postquam plane & aperte data est a nobis responsio ad illud de additamento vocis dubitationem significantis, quæ in nostris libris habetur: visum nobis est dictum illud missum facere, ne infinitum esset; & rationes nostras in medium afferre: deinde magni Basilii voces hisce omnibus consonas: ut per hæc omnia palam fiat, vestrum libellum esse corruptum: postea vos singula excipientes potestis more dialectico examinare Deo juvante, ac tempore permittente.

Ἐφεσ. Ἡμεῖς τὸν τρόπον τῆς διαλέξεως, ὃν συνεφωνήσαμεν πρὸς ἀλλήλους, οὐδαμῶς παρελίπομεν· ἀλλὰ γινώσκει ἡ σὴ τιμιότης, ὅτι δύο ἢ τρία ῥητὰ προβαλομένων ὑμῶν κατηναλώθησαν περὶ αὐτὰ πᾶσαι αἱ προλαβοῦσαι D συνελεύσεις· ἵνα οὖν μὴ ἀεὶ τοῦτο γίνηται, ἀεὶ τῆς ἡμετέρας ἀπολογίας προκαλουμένης τοὺς παρ' ὑμῶν λόγους, ἔδοξεν ἡμῖν τὰς ἡμετέρας συστάσεις παραγαγεῖν ἐν ταὐτῷ, οὐκ ἐξ ἀποκρύφων τινῶν βιβλίων καὶ τοῖς πολλοῖς ἀγνώστων, οὐδὲ ἐξ ἀμφιβόλων καὶ νενοθευμένων, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν τῶν θείων γραφῶν, καὶ τῶν παρὰ πᾶσιν ὁμολογουμένων ἀποφάσεων τῶν ἁγίων. εἰ γὰρ ἀεὶ περὶ τὸ αὐτὸ ῥητὸν ἀναλώσομεν τὸν λόγον, ἡμεῖς μὲν ἐλέγχοντες τοὺς ὑμετέρους λόγους, ὑμεῖς δὲ ἀπολογούμενοι, τοῦτο ἐπ' ἄπειρον προβήσεται. διὰ τοῦτο ἐπειδὴ τὴν ἀπολογίαν ἐδώκαμεν τρανῶς καὶ καθαρῶς εἰς τὴν προσθήκην τῆς ἀμφι- E βολίας ἐκείνης ἐν τοῖς παρ' ἡμῖν βιβλίοις κειμένην, ἔδοξεν ἡμῖν ἐκεῖνο τὸ ῥητὸν καταλιποῦσιν, ἵνα μὴ ἐπ' ἄπειρον ἀεὶ προβαίνωμεν, τὰς ἡμετέρας συστάσεις παραγαγεῖν, καὶ μετὰ ταῦτα τὰς τοῦ μεγάλου Βασιλείου φωνὰς συμφώνους ἅπασι τούτοις, ἵνα διὰ πάντων τούτων ἀναφανῇ τὸ παρ' ὑμῖν βιβλίον νενοθευμένον. μετὰ δὲ ταῦτα δύνασθε ὑμεῖς ἀπολαμβάνοντες ἕκαστον τῶν εἰρημένων, διαλεκτικῶς ἐξετάζειν, ἂν ὁ Θεὸς βούληται, καὶ ὁ καιρὸς συγχωρῇ.

Imperator. Si expectavissetis, donec finem audi-

Βασιλ. Εἰ εἴχετε ἀναμένειν ἵνα ἀκούσητε τὸ τέλος, πά-

πάλιν ἤθελεν ἐλθεῖν εἰς αὐτό. διότι ὁ σκοπὸς ὁ ὑμέτερος, ἦν, ὅτι πάντοτε ὑμεῖς λέγετε, ἡμεῖς δὲ καιρὸν οὐκ εὑρίσκομεν· νῦν δὲ εἶπε καὶ οὗτος τοὺς λόγους αὐτοῦ.

Ephes. Πρὸς τὴν ἀκολουθίαν ἐκείνην ἐπανέλθωμεν τῶν παρ' ἡμῶν λεγομένων, ὅτι ἡ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ πρώτη σύνοδος ἀποκρίνεται πρὸς τὸν διαποροῦντα φιλόσοφον διὰ τοῦ ἐπισκόπου Λεοντίου ταῦτα· δέχου μίαν θεότητα τοῦ πατρὸς τοῦ γεννήσαντος τὸν υἱὸν ἀνεκφράστως, καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ γεννηθέντος ἐξ αὐτοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος τοῦ ἐκπορευομένου ἐξ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς, ἰδίου δὲ ὄντος τοῦ υἱοῦ, καθά φησιν ὁ ἀπόστολος· εἴ τις πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ. οὕτω μὲν ἔχει τὸ ῥητόν· δεῖ δὲ νοῆσαι, ὅτι δείσαντες οἱ μακάριοι οὗτοι πατέρες, μή τις ἀκούων περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, τοῦ ἐκπορευομένου ἐξ αὐτοῦ νομίσῃ τοῦ υἱοῦ λέγειν αὐτοὺς, ἐπειδὴ προσεχῶς ἐμνήσθησαν τοῦ υἱοῦ, προσέθηκαν εὐθὺς τοῦ πατρός· τοῦτο δὲ ταυτόν ἐστι λέγειν, οὐκ ἐκ τοῦ υἱοῦ, ἀλλ' ἐκ τοῦ πατρός· καὶ εὐθὺς ἐπάγουσιν, ἰδίου δὲ ὄντος τοῦ υἱοῦ. εἰ καὶ μὴ ἐκπορεύεται, φησὶν, ἐκ τοῦ υἱοῦ, ἀλλ' οὐκ ἀλλότριόν ἐστι τοῦ υἱοῦ, ἴδιον δὲ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, καὶ ὁμοούσιον αὐτῷ. καὶ πρὸς ταύτην τὴν διάνοιαν φησὶν ὁ ἀπόστολος· εἴτις πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ. τοῦτό φησι καὶ ὁ μακάριος Κύριλλος· εἰ καὶ ἐκπορεύεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, ἀλλ' οὐκ ἀλλότριόν ἐστι τοῦ υἱοῦ. ταῦτά φησιν ἐκεῖνος πρὸς τὸν Θεοδώρητον ἀπολογούμενος, ὡς ἀκριβέστερον ἐροῦμεν ὕστερον, ἂν ὁ καιρὸς συγχωρῇ, ἐγκαλούμενον τούτῳ, ὡς καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ λέγοντι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι. τούτοις τοῖς πατράσι καὶ μέγας Βασίλειός φησι σύμφωνα, λέγω δὲ τοῖς τῆς ἁγίας συνόδου, μετ' αὐτοὺς ἐγγὺς γεγονώς· λέγει γὰρ ἐν τῷ ὀκτωκαιδεκάτῳ τῶν πρὸς Ἀμφιλόχιον κεφαλαίῳ· πνεῦμα Χριστοῦ λέγεται, ὡς ᾠκειωμένον αὐτῷ κατὰ φύσιν, τουτέστιν ὡς ὁμοούσιον. εἰ δὲ ἐκ τοῦ υἱοῦ αὐτὸ ἐγίνωσκε τὸ εἶναι λαμβάνειν, καθὼς ἡ διεφθαρμένη βίβλος φησίν, οὐκ ἂν εἶπεν, ὡς ᾠκειωμένον αὐτῷ κατὰ φύσιν, ἀλλ' ὡς ἐξ αὐτοῦ ἐκπορευόμενον, καὶ ἐξ αὐτοῦ τὸ εἶναι λαμβάνον καὶ ἀναγγέλλον· τοῦτο γὰρ ἀκόλουθον ἦν· ἀλλ' οὐδαμῶς τοῦτο προσέθηκε. λέγει γὰρ ὁ αὐτὸς ἐν τῷ λόγῳ, ὃς ἔχει τὴν ἐπιγραφὴν, κατὰ Σαβελλίου καὶ Ἀρείου καὶ Εὐνομίου, τοιαῦτα. ἐγὼ μετὰ πατρὸς μὲν οἶδα οὐχὶ δὲ πατέρα τὸ πνεῦμα· καὶ μετὰ υἱοῦ παρέλαβον, οὐχὶ δὲ υἱὸν ὠνομασμένον. ἀλλὰ τὴν μὲν πρὸς τὸν πατέρα οἰκειότητα νοῶ, ἐπειδὴ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται· τὴν πρὸς τὸν υἱὸν δὲ, ἐπειδὴ ἀκούω, εἴ τις πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ· βλέπετε καὶ ταῦτα σύμφωνα καὶ ἑαυτῷ καὶ τοῖς πατράσιν ἐκείνοις; οὐ τὴν αὐτὴν οἰκειότητα νοῶ τοῦ πνεύματος πρὸς τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν, ἀλλὰ πρὸς τὸν πατέρα μὲν, ἐπειδὴ ἐξ αὐτοῦ ἐκπορεύεται. πρὸς τὸν υἱὸν δὲ, ἐπειδὴ τὸ τοῦ ἀποστόλου φησὶ ῥητόν· ὅτι εἴ τις πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ· τουτέστιν ἁπλῶς ὅτι κατὰ φύσιν ἐστὶν οἰκεῖον αὐ-

retis, ad illud ipse deventurus erat. Fuit enim semper vobis scopus perpetuo dicere; nobis vero nullum tempus superest: nunc ergo suos & iste sermones habuit.

Ephes. Prosequamur ea quæ dicebamus; quod sancta & œcumenica prima synodus respondet philosopho dubitanti per Leontium episcopum hæc: Suscipe unam deitatem Patris, qui Filium ineffabiliter generavit: & Filii ex eo geniti: & Spiritus sancti procedentis ex ipso Patre; qui & Filii proprius est, ut inquit apostolus: *Si quis Spiritum Christi non habet, hic non est ejus*. Ita locus iste se habet. Considerandum porro est, beatos istos patres veritos, ne quis de Spiritu sancto audiens, procedentis ex ipso, dici ab eis putaret, A Filio, quoniam proxime Filii mentionem fecerant; addidisse statim, A Patre; quod perinde est ac dicere, Non ex Filio, sed ex Patre: continuoque subdere, Qui & Filii proprius est. Etsi, inquiunt, non procedit ex Filio, non tamen est alienus a Filio, sed est proprius substantiæ ejus, & consubstantialis illi: & in hunc sensum dicit apostolus: *Si quis Spiritum Christi non habet, hic non est ejus*: hoc idem & beatus ait Cyrillus: Etsi procedit Spiritus sanctus ex Deo & Patre, non tamen est alienus a Filio. Hæc ille ait respondens Theodoreto, ut dicemus postea exactius, si per tempus licebit; incusanti ipsum, quod assereret Spiritum sanctum etiam ex Filio procedere. Consona his patribus, sanctæ inquam synodi, scribit magnus Basilius, qui non multo post illos fuit: nam capite decimo octavo ad Amphilochium sic ait; Spiritus Christi dicitur ut ejus proprius secundum naturam, hoc est, ut consubstantialis. Quod si eum sciret accipere suum esse a Filio, ut habet corruptus liber, non ita locutus esset, ut ejus proprius secundum naturam, sed ita, ut ex eo procedens, & accipiens esse ab ipso, & annuncians; hoc enim consequens erat: nequaquam tamen ita subjunxit; namque idem in sermone, cui titulus, Contra Sabellium, Arium, & Eunomium, verba hujusmodi habet: Ego Spiritum novi cum Patre, sed non Patrem; & accepi illum cum Filio, non Filium nominari: & intelligo quidem cognationem ejus cum Patre, quoniam a Patre procedit; cognationem vero cum Filio: quoniam audio; *Si quis Spiritum Christi non habet, hic non est ejus*. Videtis in his, ut secum & cum patribus illis consentiat? non eamdem, inquit, cognationem Spiritus intelligo cum Patre & Filio; sed cum Patre quidem, quoniam ex ipso procedit, cum Filio vero, quoniam apostoli dictum, *Si quis*, inquit, *Spiritum Christi non habet, hic non est ejus*: nimirum simpliciter, quoniam secundum naturam est ipsi cognatus, sicut in priori dicto liquet, non quod ab ipso procedat. Quid his clarius? quid dilucidius fuerit ad declarandum magni hujus patris sententiam?

Gelas. Cyzic. lib. 2.

Rom. 8.

Ibidem.

Ibidem.

tiam? Hæcne illum scribere par erat, scientem etiam ex Filio procedere Spiritum sanctum? Judicate vos patres, pro regula veritate utentes. Hæc quidem ex prima synodo: quibuscum omnino convenire Basilium magnum demonstratum est. Eadem porro prima synodus in suo primo symbolo Spiritum sanctum Patri & Filio annumeravit, juxta datam a domino in baptismate traditionem, postquam de Patris & Filii divinitate disseruisset, subjungens: Et in Spiritum sanctum. Deinde secunda post hanc synodus cum vellet explicare hanc vocem, & clarius ostendere, quomodo Spiritus sanctus Patri & Filio annumeratus sit, ad confutandos oppugnatores sancti Spiritus, in suo symbolo sic ait: Credimus & in Spiritum sanctum dominum vivificantem, qui ex Patre procedit qui cum Patre & Filio simul adoratur, & conglorificatur. Hic sanctorum scopus considerandus est: quoniam id quod modo recitatum est explicatio est illius theologiæ: modumque quo Spiritus sanctus unum est cum Patre & Filio, synodus illa declarare aperte voluit: & videte, ut illa etiam diversa ratione assignet Spiritus sancti cum Patre & Filio cognationem: nam & ipsa tantum non ita loquitur: Spiritum sanctum annumeratum quidem esse Patri & Filio ab illis patribus, ut ex Patre procedentem: adorari vero simul cum Patre & Filio, & conglorificari: hoc est ejusdem esse dignitatis & ejusdem essentiæ. Si vero ipsum ex ambobus procedentem sciebat, quare mentionem utriusque faciens non prius quidem dixit, Qui ex Patre & Filio procedit: deinde intulit, Qui cum iis adoratur, & conglorificatur? hoc enim erat consentaneum, si hanc tenebat illa sententiam: & hoc habet communis loquendi usus, cum ad aliqua duo referimus quidpiam: præsertim cum illud ex iis produci dicimus, prius ambarum causarum mentione facta, tum etiam commune subjicimus, ut exempli causa, simul cum ipsis adoratum & conglorificatum. Cum igitur in primo patres prætermiserint mentionem Filii, quando rei causam assignare volebant in posteriori autem illam subdiderint, quando identitatem dignitatis & essentiæ volebant exprimere profecto non erat eorum sententia, ex Filio procedere Spiritum sanctum: non enim hoc prætermisissent: idque explicationem ipsi conficientes. Quod autem ista explicatio absolutissima sit, & nequaquam semiperfecta, ut vos dixeritis, & causarum neutram reticuerit, ex eo liquet, quod nulla synodus posterior explicationis hujus aliam explicationem dederit, nec addiderit, quod etiam ex Filio procedat, imo vero omnes per decreta sua prohibuerint, & interdixerint, quasi prophetice prævidentes quod apud vos futurum erat. Hujus synodi antesignanus, ac propugnator, symbolique, ut ajunt, scriptor fuit Gregorius magnus, cui a theologia

Ἀτῶ, καθὼς ἐν τῷ προειρημένῳ ῥητῷ φαίνεται, καὶ οὐχ ὅτι ἐξ αὐτοῦ ἐκπορεύεται. τούτων τί ἂν γένοιτο λευκότερον, ἢ καθαρώτερον γνώρισμα τῆς τοῦ μεγάλου τούτου πατρὸς διανοίας; ἦν εἰκὸς τοιαῦτα γράφειν αὐτὸν εἰδότα, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεται; κρίνατε, ὑμεῖς ὦ πατέρες, κανόνι τῇ ἀληθείᾳ χρώμενοι. ταῦτα μὲν τὰ ἐκ τῆς πρώτης συνόδου, τοῖς ἀπεδείχθη σύμφωνος διὰ πάντων ὁ μέγας Βασίλειος. ἡ αὐτὴ δὲ πρώτη σύνοδος ἐν τῷ ἑαυτῆς πρώτῳ συμβόλῳ, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον συνέταξε πατρὶ καὶ υἱῷ, κατὰ τὴν ἐν τῷ βαπτίσματι δεδομένην ὑπὸ τοῦ κυρίου παράδοσιν, B κατὰ τὴν τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ θεολογίαν, καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐπαγαγοῦσα. ἡ δευτέρα δὲ μετὰ ταύτην ἐπιγενομένη σύνοδος, καὶ τὴν τοιαύτην φωνὴν ἀναπτύξαι βουληθεῖσα, καὶ ὅπως συντέτακται πατρὶ καὶ υἱῷ τὸ πνεῦμα, σαφέστερον παραστῆσαι, πρὸς ἀποτροπὴν τῶν τῷ ἁγίῳ πνεύματι μαχομένων, τοιάδε φησὶν ἐν τῷ ἑαυτῆς συμβόλῳ· πιστεύομεν καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν πατρὶ καὶ υἱῷ συμπροσκυνούμενον, καὶ συνδοξαζόμενον. ἐνταῦθα τὸν σκοπὸν τῶν ἁγίων τούτων θεωρητέον ἐστίν, ὅτι τὸ προκείμενον ἀνάπτυξίς ἐστι τῆς θεο- C λογίας ἐκείνης· καὶ τὸν τρόπον τῆς πρὸς πατέρα καὶ τὸν υἱὸν ἑνώσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος ἡ σύνοδος ἐκείνη σαφῶς ἠβουλήθη παραστῆσαι· καὶ βλέπετε, ὅτι διαφόρως ἀποδίδωσι καὶ αὕτη τὴν πρὸς πατέρα καὶ υἱὸν οἰκειότητα τοῦ πνεύματος· μονονουχὶ γὰρ καὶ αὕτη φησίν, ὅτι συντέτακται τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὑπὸ τῶν πατέρων ἐκείνων, ὡς ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον, πατρὶ δὲ καὶ υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τουτέστιν ὁμότιμόν τε καὶ ὁμοούσιον. εἰ δὲ καὶ ἐξ ἀμφοῖν αὐτὸ ἐκπορευόμενον ᾔδει, τίνος ἕνεκεν μεμνημένη καὶ ἀμφοτέρων, οὐ πρότερον μὲν εἶπεν, ἐκ πατρὸς D καὶ υἱοῦ ἐκπορευόμενον, ὕστερον δὲ ἐπήγαγε, σὺν αὐτοῖς συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον; τοῦτο γὰρ ἀκόλουθον ἦν, εἴγε τὴν τοιαύτην εἶχε δόξαν. καὶ τοῦτο ποιεῖν εἰώθαμεν ἐν τῇ χρήσει τοῦ λόγου, ὅταν τι πρὸς δύο τινὰ ἀναφέρωμεν· καὶ μάλιστα ὅταν τὴν αἰτίαν ἔχειν ἐξ αὐτῶν λέγομεν, πρότερον ἐκθέμενοι καὶ ἄμφω τὰ αἴτια, τότε καὶ τὸ κοινὸν ἐπάγομεν ὕστερον· οἷον εἰ τύχοι, ὅτι καὶ σὺν αὐτοῖς συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον. ἐπειδὴ ἐν μὲν τῷ πρώτῳ παρέλιπον οἱ πατέρες τὴν δὲ υἱοῦ μνήμην, ὅτε τὴν αἰτίαν ἀποδοῦναι τοῦ πράγματος ἤθελον, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ ταύτην ἐπήγαγον, E ὅτε τὸ ὁμότιμον καὶ ὁμοούσιον ἤθελον παραστῆσαι· οὐκ ἄρα ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορευόμενον ᾔδεσαν· οὐ γὰρ ἂν τοῦτο παρέλιπον, καὶ ταῦτα ποιοῦντες ἀνάπτυξιν. ὅτι δὲ ἡ ἀνάπτυξις αὕτη τελειοτάτη ἐστὶ καὶ οὐχ ἡμιτελής, ὡς ἂν ὑμεῖς εἴποιτε, οὐδὲ τῶν αἰτίων θάτερον σιωπήσασα, δῆλον ἐξ ὧν οὐδεμία μετ' αὐτὴν σύνοδος τῆς αὐτῆς ἀναπτύξεως ἑτέραν ἀνάπτυξιν ἐποιήσατο, οὐδὲ προσέθηκεν, ὅτι καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεται· μᾶλλον μὲν οὖν καὶ ἀπεῖρξαν καὶ διε-

ANNO CHRISTI 1439.

SESSIO XXIII.

διεκώλυσαν ἅπασαι διὰ τῶν οἰκείων ὅρων, ὥσπερ προφητικῶς προγινώσκουσαι τὸ παρ' ὑμῖν γενησόμενον· ταύτης τῆς συνόδου πρόμαχός τε καὶ προαγωνιστὴς, καὶ τοῦ συμβόλου τούτου Γρηγόριος ὁ μέγας τὴν συγγραφεὺς, ὥς φασιν, οὗ τὸ ἐπώνυμον ἐκ τῆς θεολογίας ἀπονενέμηται. λέγει τοίνυν καὶ οὗτος σύμφωνα ἑαυτῷ καὶ τοῖς λοιποῖς πατράσι γράφων ἐν τῷ λόγῳ, ὃς ἐπιγραφὴν ἔχει, εἰς τὸν κατάπλουν τῶν ἀπ' Αἰγύπτου, τοιαῦτα· πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, καὶ τοῦ υἱοῦ, πλὴν τῆς αἰτίας. θεωρητέον ἐνταῦθα, ὅτι διακρίνει καὶ οὗτος τὸν πατέρα τοῦ υἱοῦ τῇ αἰτίᾳ, καθάπερ ὁ μέγας Διονύσιος τῇ πηγῇ. εἰ τοίνυν ὁ υἱὸς τῇ αἰτίᾳ διακρίνεται τοῦ πατρὸς, καὶ οὐδαμῶς ἐστιν αἴτιος, δῆλον ὡς οὐδὲ πατήρ ἐστιν οὐδὲ προβολεὺς, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ τοῦ πνεύματος αἴτιος, τοῦτο γὰρ σαφῶς ὁ διδάσκαλος ἀπεφήνατο, τούτοις ἅπασι συνῳδὰ καὶ ἡ τρίτη σύνοδος καὶ εἶπε καὶ πέπραχε. πρῶτον μὲν γὰρ ἀκούσασα τὸ τοῦ Νεστορίου σύμβολον ὑπὸ Χαρισίου τινὸς πρεσβυτέρου προενεχθὲν, ἐν ᾧ περιείχετο, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον οὔτε υἱός ἐστιν, οὔτε δι' υἱοῦ τὴν ὕπαρξιν ἔχει, οὕτω τὴν θεολογίαν ταύτην ἀπεδέξατο καὶ ἐπῄνεσεν; ὡς οἰκείαν τοῖς πατράσι, καὶ ταῖς θείαις γραφαῖς σύμφωνον. ὥστε οὐδὲν αὐτῇ ἐνεκάλεσεν, οὐ μικρὸν, οὐ μέγα, οὐ τὸ τυχὸν, οὐδ' ἐμέμψατο τὸν Νεστόριον ἐν τοῖς περὶ τὴν θεολογίαν ταύτην λόγοις, ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον σύμβολον δοκιμάζουσα ἐν τῷ ἑαυτῆς ὅρῳ φησίν· εἰ φωραθεῖέν τινες ἢ φρονοῦντες ἢ διδάσκοντες τὰ ἐν τῇ προκομισθείσῃ ἐκθέσει παρὰ τοῦ Χαρισίου περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τουτέστι τὰ μυσαρὰ καὶ διεστραμμένα τοῦ Νεστορίου δόγματα, ὑποκεῖσθαι αὐτοὺς τῇ ἀποφάσει τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς ταύτης συνόδου. βλέπετε, πατέρες, τίνα φησὶ τοῦ Νεστορίου μυσαρὰ καὶ διεστραμμένα δόγματα, τὰ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως φησὶ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. δῆλον τοίνυν ἐντεῦθεν, ὅτι τὰ περὶ τῆς θεολογίας ὑγιῆ τε καὶ εὐσεβῆ, καὶ οὐδεμίαν λαβὴν παρεῖχον τὸ μέμψεως αὐτῷ, οὐδ' ἐμέμψατο. τοῦτο δὲ οὐ τὸ τυχόν ἐστι πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ δόξαν εἶναι ταύτην τῆς ἐκκλησίας κοινὴν, τὸ μηδαμῶς ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. δῆλον γὰρ ὡς οἱ πατέρες τοῦτο παραδεξάμενοί τε καὶ διορίσαντες, ὡς οἰκείαν ἑαυτῶν δόξαν ἐπέγνωσαν· καὶ οὕτω παρὰ τῆς οἰκουμενικῆς τρίτης συνόδου τὸ δόγμα τοῦτο τὸ κῦρος ἔχει λαβόν. ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ μακάριος Κύριλλος ἀντιφερόμενος τῷ Νεστορίῳ περὶ τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐκπορεύσεως, λαβήν τινα δέδωκεν, ὡς οἰόμενος τοῦτο καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὴν ὕπαρξιν ἔχειν, ἐπιλαμβάνεται αὐτοῦ ὁ Θεοδώρητος ὡς ἐκ προσώπου τῶν ἀνατολικῶν οὕτω λέγων. ἴδιον τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἰ μὲν ὡς ὁμοφυὲς καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον οἶδε, συνομολογήσομεν, καὶ ὡς εὐσεβῆ δεξόμεθα τὴν φωνήν· εἰ δὲ ὡς ἐξ υἱοῦ, ἢ δι' υἱοῦ τὴν ὕπαρξιν ἔχον, ὡς βλάσφημον καὶ δυσσεβῆ ἀπορρίψομεν· πιστεύομεν γὰρ τῷ κυρίῳ λέγοντι· τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ

cognomen tributum est. Consona igitur hic ipse etiam & sibi & reliquis patribus scribens in oratione, cui titulus, Ad eos qui ex Ægypto adnavigarunt, hæc habet; Omnia quæ Pater habet, sunt etiam Filii, præter causam. Considerandum hic est, ut iste etiam Patrem distinguat a Filio causalitate, sicuti magnus Dionysius, fonte. Si ergo Filius a Patre distinguitur causalitate, & nullo modo est causa, profecto neque pater erit, neque productor, & proinde neque Spiritus causa, hoc enim doctor aperte pronunciavit. Consentanea his omnibus tertia quoque synodus dixit & fecit. Primo enim audito Nestorii symbolo, per Charisium quemdam presbyterum prolato; in quo continebatur, Spiritum sanctum nec esse Filium, nec habere suum esse per Filium; ita theologiam hanc recepit & approbavit, veluti patrum propriam & sacris scripturis convenientem, ut nihil ipsam reprehenderit, non parum, non multum, non vel minimum; neque coarguerit Nestorium, quod de divinis personis ita locutus fuerit; sed hujusmodi symbolum comprobans in sua definitione dixerit; Si qui in eo deprehensi fuerint, ut sentiant, aut doceant quæ habentur in expositione oblata per Charisium de incarnatione unigeniti Filii Dei: detestanda scilicet, ac perversa Nestorii dogmata; subjaceant sententiæ sanctæ hujus & œcumenicæ synodi. Videtis patres, quænam dicat detestanda ac perversa Nestorii dogmata, de incarnatione scilicet unigeniti Filii Dei. Liquet ergo hinc, recta & pia esse quæ de Deo agunt, & nullam reprehensionis causam ipsi præbere, uti re ipsa non fuit accusatus. Hoc autem non parum valet ad demonstrandum, communem hanc fuisse ecclesiæ sententiam, nimirum Spiritum sanctum a Filio non procedere. Constat enim patres recipientes ac definientes hoc, ut propriam agnovisse sententiam. Atque in dogma istud determinatum est a tertia œcumenica synodo. Et quia beatus Cyrillus refragatus Nestorio in processione Spiritus sancti quamdam opinionis dedit ansam, quasi hunc ipse existimaret ex Filio etiam habere suum esse, Theodoretus illum arguit, ex persona orientalium ita dicens: Filii proprium Spiritum sanctum, si ut connaturalem, & procedentem ex Patre novit, assentiemus, vocemque ut piam recipiemus; si vero ut ex Filio, aut per Filium esse suum habentem, rejiciemus tanquam blasphemam, & impiam: Credimus enim domino dicenti *Spiritum veritatis, qui a Patre procedit*, & apostolo; *Vos autem non spiritum mundi accepistis, sed Spiritum qui ex Deo & Patre est.* Hanc reprehensionem Cyrillus diluens, primum quidem se ait petitum calumniis, dum Euoptio cuidam episcopo scripsit, & falso accusari a Theodoreto inimicitias cum ipso gerente, atque adeo propter Nestorii amicitiam. Itaque ad Euoptium scribens sic ait

Conc. Eph. par. 2. act. 6

Ioan. 15

1. Cor. 2.

Conc. Eph. part. 3. ait: Accepi librum ad me missum, studii quo me tua pietas prosequitur certum indicem, quem composuisse dicitur adversus anathematismos Theodoretus Cyri; sic enim vocari ajunt oppidulum. Lectis vero quæ in eo continentur, egi ac decantavi gratias Deo: Illud etiam
Psalm. 119. idemtidem dixi: *Domine libera animam meam a labiis iniquis, & a lingua dolosa*: invenio quippe me calumniis ubique appeti. Atque ita in unoquoque capite calumnias se pati ait, ea scilicet ex parte, qua ipsum habere blasphemam & impiam sententiam dixit Theodoretus: non erat ergo is in ea sententia, quam Theodoretus illi tribuebat; sed in ea potius, juxta quam Theodoretus ajebat se una cum eo fateri, & admittere ut piam vocem; nimirum Spiritum sanctum esse Filii proprium, ut ei quidem connaturalem, ex Patre vero procedentem. Hoc idem ait in apologia sua, qua respondet accusationi; Etsi enim, inquit, Spiritus sanctus ex Patre procedit, non est tamen alienus a Filio, habet enim omnia cum Patre. Vides ut ea in parte ille consentiat, quam se Theodoretus ajebat cum eo suscipere, atque ut piam vocem admittere? Facta deinde cum orientalibus pace, scribit ad Joannem Antiochiæ episcopum beatus
Conc. Eph. part. 3. Cyrillus de eadem materia, tum de sancti Spiritus processione, tum de symbolo non immutando, hæc dicens: Nullo modo convelli patimur definitam a patribus fidem, hoc est fidei symbolum: neque nobis ipsis, aut aliis permittimus vel unam immutare vocem ex iis, quæ inibi positæ sunt, aut etiam syllabam unam præterire, memoria tenentes di-
Prov. 22. centem; *Ne transgrediaris terminos æternos, quos posuerunt patres tui*: non enim erant ipsi qui loquebantur, sed Spiritus Dei & Patris, qui procedit quidem ex ipso, non est autem alienus a Filio secundum essentiæ rationem. Hic etiam videtis, cuinam parti divisionis Theodoreti astipuletur Cyrillus? ait enim partitivo utens loquendi modo: Procedit quidem ex Deo & Patre, non est autem alienus a Filio, proprius scilicet secundum essentiæ rationem, id est, ut consubstantialis. Hoc autem asserebat etiam ille verbis plane disertis: Quod si ut consubstantialem, & procedentem ex Patre dixit, vocem tanquam piam admittimus. Hanc epistolam cum beatus Teodoretus una cum orientalibus accepisset, & reperisset hanc theologiam sibi & scripturis consentientem, hæc habet in epistola ad Joannem Antiochenum: Literæ nuper missæ, a Cyrillo videlicet, evangelica nobilitate decorantur: prædicatur enim in ipsis dominus noster Jesus Christus, perfectus Deus & perfectus homo: nec non Spiritus sanctus non ex Filio, aut per Filium habens esse, sed ex Patre procedens, appellatus vero Filii proprius: hanc rectitudinem in literis conspicati, laudavimus medicum balbutientium linguarum, sonitusque ab-

A τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται· καὶ τῷ ἀποστόλῳ· ὑμεῖς δὲ οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάβετε, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρός. πρὸς ταύτην τὴν μέμψιν ἀπολογούμενος καὶ ὁ Κύριλλος, πρῶτον μὲν σεσυκοφαντῆσθαί φησιν, ἐν οἷς πρὸς Εὐόπτιόν τινα ἐπίσκοπον γράφει, καὶ διαβάλλεσθαι παρὰ τοῦ Θεοδωρίτου κατ' ἔχθραν αὐτῷ προσφερομένου, καὶ τὴν φιλίαν τὴν πρὸς τὸν Νεστόριον. λέγει δὲ οὕτω πρὸς τὸν Εὐόπτιον γράφων· δέδεγμαι εἰς πληροφορίαν τῆς ἐνούσης διαθέσεως τῇ σῇ θεοσεβείᾳ τὸν διαπεμφθέντα τόμον, ὃ συνθεῖναι λέγεται κατὰ τῶν ἀναθεματισμῶν Θεοδώριτος ὁ Κύρου, καλεῖσθαι γάρ
B φασιν οὕτω τὸ πολίχνιον. ἐντυχὼν δὲ τοῖς ἐγκειμένοις, ἀνέθηκα τῷ Θεῷ τὰς εὐχαριστηρίους ᾠδάς· οὐ διαλέλοιπα δὲ κἀκεῖνο λέγων· κύριε ῥῦσαι τὴν ψυχήν μου ἀπὸ χειλέων ἀδίκων καὶ ἀπὸ γλώσσης δολίας· εὑρίσκω γὰρ ἐμαυτὸν συκοφαντούμενον πανταχοῦ. καὶ ἐφ' ἑκάστῳ τῶν κεφαλαίων συκοφαντεῖσθαί φησι, δηλονότι κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος συκοφαντεῖσθαι, ἐν ᾧ βλάσφημον αὐτὸν δόξαν καὶ δυσσεβῆ ὁ Θεοδώριτος ἔχειν εἶπεν. οὐκ ἄρα τὴν δόξαν ταύτην εἶχεν, ἣν ὁ Θεοδώριτος τοῦτον ἐσυκοφάντει. ἀλλ' ἐκείνην μᾶλλον, καθ' ἣν ὁ Θεοδώριτος ἔλεγε συνομολογεῖν αὐτῷ, καὶ ὡς εὐσεβῆ δέχεσθαι τὴν
C φωνήν, τουτέστιν ὅτι ἴδιον τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς ὁμοφυές μὲν αὐτῷ, ἐκ τοῦ πατρὸς δὲ ἐκπορευόμενον. αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ ἐν τῇ πρὸς τὴν μέμψιν ἀπολογίᾳ φησί· λέγει γὰρ οὕτως· εἰ καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλ' οὖν ἐστιν οὐκ ἀλλότριον τοῦ υἱοῦ· πάντα γὰρ ἔχει μετὰ τοῦ πατρός. βλέπεις, ὅπως ἐκεῖνος ἐκείνῳ τῷ μέρει συμφωνεῖ, καθ' ὃ Θεοδώριτος ἔλεγε συνομολογεῖν αὐτῷ, καὶ ὡς εὐσεβῆ δέχεσθαι τὴν φωνήν; μετὰ ταῦτα τῆς πρὸς τοὺς ἀνατολικοὺς ἑνώσεως γινομένης, γράφει πρὸς Ἰωάννην τὸν τῆς Ἀντιοχείας ἐπίσκοπον ὁ μακάριος Κύριλλος περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως, λέ-
D γων ἅμα μὲν περὶ τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐκπορεύσεως, ἅμα δὲ καὶ περὶ τοῦ τὸ σύμβολον μένειν ἀκίνητον, οὕτω λέγων· κατ' οὐδένα τρόπον σαλεύεσθαι ἀνεχόμεθα τὴν ὁρισθεῖσαν παρὰ τῶν πατέρων πίστιν, ἤτοι τὸ τῆς πίστεως σύμβολον· οὔτε μὴν ἐπιτρέπομεν ἑαυτοῖς ἢ ἑτέροις ἢ λέξιν ἀμεῖψαι τῶν ἐγκειμένων ἐκεῖσε, ἢ μίαν γοῦν παραβῆναι συλλαβήν, μεμνημένοι τοῦ λέγοντος· μὴ μέταιρε ὅρια αἰώνια, ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες σου. οὐ γὰρ ἦσαν αὐτοὶ οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καὶ πατρός, ὃ ἐκπορεύεται μὲν ἐξ αὐτοῦ, ἔστι δὲ οὐκ ἀλλότριον τοῦ υἱοῦ
E κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον. βλέπετε κἀνταῦθα, ποίῳ μέρει τῆς τοῦ Θεοδωρίτου διαιρέσεως ὁ Κύριλλος συμφωνεῖ; λέγει γὰρ ἐν τῷ μεριστικῷ σχήματι τὸν λόγον προάγων· ἐκπορεύεται μὲν ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρός, ἔστι δὲ οὐκ ἀλλότριον τοῦ υἱοῦ, τουτέστιν ἴδιον κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον, τουτέστιν ὡς ὁμοούσιον. τοῦτο δὲ κἀκεῖνος ἔλεγεν οὕτω ῥητῶς, ὅτι εἰ μὲν ὡς ὁμοούσιον καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον εἶπεν, ὡς εὐσεβῆ δεχόμεθα τὴν φωνήν. ταύτην τὴν ἐπιστολὴν δεξάμενος

τὴν

ANNO CHRISTI 1439.

SESSIO XXIII.

συν τοῖς ἀνατολικοῖς ὁ μακάριος Θεοδώριτος, καὶ τὴν θεολογίαν ταύτην εὑρὼν ἑαυτῷ σύμφωνον καὶ ταῖς γραφαῖς, τοιαῦτά φησιν ἐν τῇ πρὸς Ἰωάννην Ἀντιοχείας ἐπιστολῇ. τὰ νῦν ἐπεσταλμένα, δηλονότι παρὰ Κυρίλλου, τῇ εὐαγγελικῇ εὐγενείᾳ καλλύνεται. Θεὸς γὰρ τέλειος καὶ ἄνθρωπος τέλειος ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν αὐτοῖς ἀναγορεύεται, καὶ τὸ πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον οὐκ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἢ δι' υἱοῦ τὴν ὕπαρξιν ἔχον, ἀλλ' ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον, ἴδιον δὲ τοῦ υἱοῦ ὀνομαζόμενον. ταύτην τὴν ὀρθότητα ἐν τοῖς γράμμασι θεασάμενοι, ὑμνήσαμεν τὸν τὰς ψελλιζούσας γλώσσας ἰατρεύσαντα, καὶ τὸν ἀπηχῆ φθόγγον εἰς ἡδεῖαν ἁρμονίαν μεταρρυθμίζοντα. βλέπε ὅπως καὶ ἐπὶ τίσι συνεφώνησεν ὁ Θεοδώριτος μετὰ τῶν ἀνατολικῶν, ὅτι οὐκ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἢ δι' υἱοῦ τὴν ὕπαρξιν ἔχον, ἀλλ' ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον· ἴδιον δὲ τοῦ υἱοῦ, ὡς ὁμοούσιον ὀνομάζεται. ὅτι δὲ ἐπὶ τούτοις συνεφώνησαν, καὶ ἡ κρίσις ἐκείνη γέγονε, μάρτυς ὁ μακάριος Κύριλλος, αὖθις πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Ἀντιοχείας Ἰωάννην γράφων τοιαῦτα· ταύταις ὑμῶν ἐντυχόντες ταῖς ἱεραῖς γραφαῖς, οὕτω τε καὶ ἑαυτοὺς φρονοῦντας εὑρίσκοντες, ὅτι εἷς κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα, ἐδοξάσαμεν τὸν τῶν ὅλων σωτῆρα Θεὸν, ἀλλήλοις συγχαίροντες, ὅτι ταῖς θεοπνεύστοις γραφαῖς, καὶ τῇ παραδόσει τῶν ἁγίων πατέρων συμβαίνουσαν ἔχουσι πίστιν αἵ τε παρ' ἡμῖν καὶ αἱ παρ' ὑμῖν ἐκκλησίαι.

Τούτοις σύμφωνα καὶ ἐν τῇ κατὰ Λουκᾶν ἑρμηνείᾳ φησὶν ὁ μακάριος Κύριλλος· ὥσπερ ὁ δάκτυλος ἀπήρτηται τῆς χειρὸς, οὐκ ἀλλότριος ὢν αὐτῆς, καὶ ἐν αὐτῇ φυσικῶς, οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τῷ τῆς ὁμοουσιότητος λόγῳ συνῆπται πρὸς ἕνωσιν τῷ υἱῷ, κἂν ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς ἐκπορεύηται. τοῦτο δὲ ταυτόν ἐστιν εἰπεῖν, κἂν μὴ ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐκπορεύηται. συνῆπται γὰρ αὐτῷ, φησὶ, κατὰ τὴν ὁμοουσιότητα, κἂν μὴ παρ' αὐτοῦ τὴν ὕπαρξιν ἔχῃ, ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρός. διὰ τούτων ἁπάντων ἑαυτοὺς ἐπιδεικνύμενοι σύμφωνα ταῖς ἁγίαις γραφαῖς φρονοῦντας, καὶ τοῖς θείοις ἡμῶν πατράσι καὶ διδασκάλοις, καὶ μηδὲν τῶν θείων δογμάτων τῶν παραδεδομένων ἡμῖν ἄνωθεν ἐναλλάσσοντας ἢ κιβδηλεύοντας, οὐδὲν προστιθέντας, οὐδὲν ἀφαιροῦντας, οὐδὲν ὅλως καινοτομοῦντας. παρακαλοῦμεν δὲ πάλιν καὶ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην καὶ τιμιότητα, συμφωνῆσαι καὶ ἡμῖν καὶ τοῖς θείοις πατράσι, καὶ μηδὲν τούτων ἐπέκεινα λέγειν ἐπ' ἐκκλησίας ἢ παραδέχεσθαι, ἀλλὰ τούτοις ἀρκεῖσθαι καὶ μόνοις. ἵνα τὰ αὐτὰ καὶ λέγοντες καὶ φρονοῦντες, ὁμοθυμαδὸν ἐν ἑνὶ στόματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ δοξάζωμεν τὸν πατέρα, καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

καρδ. Δίκαιόν ἐστιν, ἐπεὶ εἶπες ὅσα ἔχρῃζες, ἵνα ἀπολογηθῇς καὶ εἰς τὰ τελευταῖα τοῦ Ἰωάννου τοῦ προβιντζιαλίου.

Ἡμεῖς διότι ἱκανῶς ἀπεδείξαμεν καὶ εὐλόγως τὴν προσθήκην τῆς ἀμφιβολίας ἐκείνης γεγενημένην, καὶ τοῦτο ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς τοὺς παρόντας

A soni immutatorem in suavem harmoniam. Vide, qua ratione, & de quibus Theodoretus una cum orientalibus consenserit, quod non ex Filio; aut per Filium habeat esse, sed ex Patre procedat, vocetur autem Filii proprius, uti consubstantialis. Quod autem his conditionibus pacem conciliaverint, & propterea lis illa fuerit exorta, testis est beatus Cyrillus rursus ad episcopum Antiochiæ Joannem ita scribens: *Ubi vestra hæc sacra scripta legimus, nosque eadem sentire comperimus, quod unus dominus, una fides, unum baptisma, Deum omnium salvatorem glorificavimus, mutuis gratulationibus gaudentes,* B *quod fidem scripturis a Deo inspiratis, & sanctorum patrum traditioni consonam habeant nostræ ac vestræ ecclesiæ.*

C

Et in expositione super Lucam his continentia tradit beatus Cyrillus; *Quemadmodum digitus pendet a manu, cum non sit alienus ab illa, & in ea naturaliter sit, ita & Spiritus sanctus ratione consubstantialitatis conjunctus & unitus est Filio, licet ex Deo & Patse procedat:* hoc porro idem est ac dicere, D *Licet ex eo non procedat: conjunctus enim, inquit, illi est per consubstantialitatem; quamvis esse non habeat ab illo, sed ex Deo & Patre.* Per hæc omnia ostendimus, nos sacris scripturis consona sentire, divinisque nostris patribus ac doctoribus; nullumque divinorum dogmatum ab initio nobis traditorum immutasse vel depravasse, nihil adimentes, nihil omnino innovantes. Rogamus autem rursus caritatem & reverentiam vestram, ut nobiscum & cum sanctis patribus conveniatis; & nihil ultra quam dictum ab illis est, dicatis in ecclesia, vel suscipiatis, sed iis tantum E contenti sitis: ut eadem diceutes ac sentientes unanimiter uno ore, & uno corde glorificemus Patrem, & Filium, & Spititum sanctum: quem decet omnis gloria, honor, & adoratio in sæcula sæculorum. Amen.

Jul card. Æquum est, ut quando dixisti quid quid tibi opus erat, respondeas etiam ad ea, quæ postremo dixit Joannes provincialis.

Ephes. Nos quia satis demonstravimus, additionem illam vocis, qua significatur du-

SESSIO XXIII.

bitatio, magna ratione poſitam eſſe; ut præſentibus omnibus perfectum eſſe arbitramur, nempe hoc ſatis eſſe demonſtratum: & nullam ex ejus vocis additione notam inuri Baſilio magno, ut nos explicavimus allata diligenti expoſitione verborum: non admittimus quæ dixit tua reverentia ad veſtri libri commendationem: cum & multa ſint, & præterea dicta videantur extra propoſitum; quodque ſi ita fiat a nobis, & reſponſionibus reſponſiones reddantur, infinitum plane futurum ſit. Propterea omiſſis illis, cum nihil etiam ad ea ſimus meditati, hoc dicere ſolum habemus, librum noſtrum integrum eſſe & exacte emendatum, probari teſtimonio copiæ & antiquitatis librorum; nec non ipſa connexione, ut habetur in noſtris, quemadmodum demonſtratum eſt: plura vero ad illam ſententiam dicere nec habemus, nec volumus.

Joan. Quoniam domine Epheſie dixiſti ad finem, te non tenere memoria ſermones meos, revocabo te ex parte ad memoriam dictorum, ut ſatisfacere poſſis voluntati ſereniſſimi domini imperatoris, qui te ad omnia reſponſurum dixit: iis vero quæcumque dixiſti, & videris aliquam afferre defenſionem præmeditatus, de capite ad caput volo tibi quamoptime ſatisfacere: & ſi promittis coram ſereniſſimo domino imperatore veritati acquieſcere, ſi ipſe omnibus quæ dicta ſunt a te ſatisfecero, majori cum alacritate progrediar ad diluenda quæ dixiſti. In principio tui ſermonis dixiſti; Cum in libris reperimus diſcrepantiam aliquam, ſeu varietatem, debere nos omittere illos libros, qui habent in ſe ambiguitatem, & tranſire ad fundamenta ſacræ ſcripturæ. At modus iſte pravus ac perverſus fuerit; ut quotieſcumque in libris repertæ fuerint diſcrepantiæ, illi omittantur. Hoc non fit a viris doctis; verum ſequendo ſcopum librorum, ex antecedentibus & conſequentibus argumenta conficiunt, ut reperiant verum & falſum. Ita nos etiam in re propoſita facere oportet. Hanc rationem ego tibi propoſui, quod ſi limitatio illa vocis dubitationem ſignificantis appoſita eſt, ubi concluditur ab exemplis angelorum; ſequerentur duo abſurda: Primum, ut ex antecedente vero & neceſſario, neceſſitate deſumpta ex iis, quæ habentur in ſacra ſcriptura, ſequeretur conſequens ambiguum: quod eſt omnino ineptum. Ita enim Baſilius hoc loco argumentabatur: Si ita eſt in angelis, ut ſecundus & tertius ordine vel dignitate ſit etiam natura tertius; eſſet quoque idem in divinis perſonis; nam de Spiritu ſancto ſermo illi eſt: Sed in angelis ita eſt abſolute & ſine ulla ſuppoſitione, ut ipſe in textu aperte demonſtrat; ergo conſequens debet eſſe ſine ulla ambiguitate. Dedi tibi illud conſequentiæ exemplum, Si homo currit, ergo movetur. Do tibi etiam in præſentia quoddam exemplum propoſitæ materiæ congruens beati Auguſtini: ait

A ἅπαντας, ὡς ἱκανῶς ἀποδέδεικται. καὶ οὐδένα προστρίβεται μῶμον τῷ μεγάλῳ Βασιλείῳ ἡ προσθήκη τῆς ἀμφιβολίας ἐκείνης, καθὼς ἡμεῖς ἀπεδώκαμεν, ἐξηγησάμενοι τὸ ῥητὸν κατ' ἀκρίβειαν, οὐδαμῶς δὲ προσέχομεν τοῖς παρὰ τῆς σῆς αἰδεσιμότητος εἰρημένοις λόγοις εἰς τὴν τοῦ ὑμετέρου βιβλίου σύστασιν, πολλοῖς τε οὖσι, καὶ ἄλλως ἔξω καὶ τῶν προκειμένων εἰρῆσθαι δοκοῦσι. καὶ ὅτι τὸ ταῦτα ποιεῖν ἡμᾶς, καὶ ἀπολογίαις τὰς ἀπολογίας δέχεσθαι πρὸς τὸ ἄπειρον ἀεὶ προχωρήσει· διὰ τοῦτο παραλιπόντες ἐκεῖνα, καὶ μηδὲν πρὸς αὐτὰ σκεψάμενοι, τοσοῦτον μόνον εἰπεῖν ἔχομεν, ὅτι τὸ τὴν ἡμετέραν βίβλον ἀληθῆ τε B εἶναι καὶ ἀκριβῆ, μαρτυρεῖται καὶ παρὰ τοῦ πλήθους, καὶ τῆς ἀρχαιότητος τῶν βιβλίων, καὶ παρ' αὐτῆς τῆς ἀκολουθίας τῶν ἡμετέρων, ὡς παρ' ἡμῶν ἀποδέδεικται. καὶ πλείονα τούτων εἰς τὸ ῥητὸν λέγειν ἐκεῖνο οὔτε ἔχομεν, οὔτε βουλόμεθα.

Ἰωαν. Ἐπειδὴ κύριε Ἐφέσου περὶ τὸ τέλος εἶπες, οὐ κατέχειν ἐν τῇ μνήμῃ τοὺς παρ' ἐμοῦ εἰρημένους λόγους, ἀνάξω σε ἀπὸ μέρους εἰς μνήμην τῶν εἰρημένων, ἵνα δυνηθῇς ἱκανοποιῆσαι τῷ θελήματι τοῦ γαληνοτάτου κυρίου τοῦ βασιλέως, τοῦ εἰρηκότος σε ἐπὶ πᾶσιν ἀπολογησόμενον. ὡς * εἶπας, ἐν οἷς φαίνεταί μοί τινας ἔχειν C σε ἀπολογίας ἐν τοῖς ἐπεσκεμμένοις, ἀπὸ κεφαλαίου εἰς κεφάλαιον βούλομαί σοι πανάριστα ἱκανοποιῆσαι. καὶ εἴπερ ἐπαγγέλλῃ παρόντος τοῦ γαληνοτάτου κυρίου τοῦ βασιλέως ἠρεμήσειν ἐπὶ τῇ ἀληθείᾳ, ἣν αὐτὸς ἱκανοποιήσω πᾶσι τοῖς παρὰ σοῦ εἰρημένοις, μετὰ πλείονος προθυμίας προχωρήσω ἐπὶ τὸ λῦσαι τὰ παρὰ σοῦ εἰρημένα. εἶπες ἐνταῦθα περὶ τὴν ἀρχὴν οὕτως· ὅτι ἡνίκα εὑρίσκομεν μεταβολήν τινα ἐν ταῖς βίβλοις ἢ ἐναλλαγήν, ὀφείλομεν παραλείπειν τὰς βίβλους ἐκείνας, τὰς ἐχούσας ἐν ἑαυταῖς τὰς ἀμφιβολίας, καὶ μεταβαίνειν ἐπὶ τοὺς θεμελίους τῆς θείας γραφῆς. οὗτος δ' ἂν εἴη πο- D νηρός τε καὶ διεστραμμένος τρόπος, ὥστε ὁσάκις ἂν εὑρίσκωνται ἐναλλαγαὶ ἐν ταῖν βίβλοις, ἐκείνας καταλιμπάνειν. τοῦτο οὐ γίνεται παρὰ σοφῶν ἀνδρῶν, ἀλλ' ἕπονται τῷ σκοπῷ τῶν βιβλίων, καὶ κατὰ τὰ ἡγούμενα καὶ ἑπόμενα ἐπιχειροῦσιν, ὥστε εὑρεῖν τἀληθῆ καὶ τὰ ψευδῆ. οὕτω καὶ ἐν τῷ προκειμένῳ δεῖ ποιεῖν καὶ ἡμᾶς. τοῦτόν σοι τὸν λόγον αὐτὸς πεποίηκα, ὅτι εἴπερ ὁ προσδιορισμὸς τῆς ἀμφιβολίας προσετέθη, ὅπου ἀνακεφαλαιοῦνται τὰ τῶν ἀγγέλων παραδείγματα, εἵποντο ἂν δύο ἄτοπα· πρῶτον, ὅτι ἐκ τοῦ ἡγουμένου ἀληθοῦς ὄντος καὶ ἀναγκαίου, λαμβανομένης τῆς ἀνάγκης ἐξ ἐκείνων ἃ κεῖνται E ἐν τῇ ἱερᾷ γραφῇ, εἵπετο ἂν ἀκόλουθόν τι ἀμφίβολον, ὅπερ ἐστὶ παντάπασιν ἀνεπιτήδειον. οὕτω γὰρ ἐπεχείρει ὁ Βασίλειος ἐνταῦθα· εἰ οὕτως ἐστὶν ἐπὶ τῶν ἀγγέλων, ὥστε τὸν ὄντα δεύτερον ἢ τρίτον τῇ τάξει ἢ τῷ ἀξιώματι, τρίτον εἶναι καὶ τῇ φύσει, οὕτως ἦν δηλονότι καὶ ἐπὶ τῶν θείων προσώπων, ἐν οἷς περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος διαλέγεται· ἀλλὰ μὴν οὕτως ἐστὶν ἀπολελυμένως καὶ χωρὶς ὑποθέσεως ἐπὶ τῶν ἀγγέλων, καθὼς αὐτὸς φανερῶς ἀποδείκνυσι ἐν τῷ κειμένῳ·

* ἴσ. ὅσα εἶπας.

ANNO CHRISTI 1439.

SESSIO XXIII.

μένῳ· ἄρα τὸ ἀκόλουθον ὀφείλει εἶναι χωρὶς A τῆς οἱασοῦν ἀμφιβολίας. δέδωκά σοι τὸ παράδειγμα ἐκεῖνο τῆς ἀκολουθίας, εἰ ὁ ἄνθρωπος τρέχει, ἄρα κινεῖται· δίδωμί σοι καὶ κατὰ τὸ παρὸν παράδειγμά τι ἐπὶ τῇ προκειμένῃ ὕλῃ ἐφαρμόζον τοῦ μακαρίου Αὐγουστίνου· φησὶ γὰρ ὁ Αὐγουστῖνος οὕτως ἐπιχειρῶν καθὼς καὶ ὁ Βασίλειος, ἐν τῷ πεντεκαιδεκάτῳ περὶ τῆς Τριάδος λόγῳ. εἰ γὼρ ὅ, τι ἂν ἔχει, ἐκ τοῦ πατρὸς ἔχει ὁ υἱὸς, ἀπὸ τοῦ πατρὸς πάντως ἔχει ὥστε καὶ ἐξ αὐτοῦ προϊέναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· αὕτη ἐστὶ μία ὑποθετικὴ, ἡ μὴ τιθεῖσα εἶναι οὔτε τὸ ἡγούμενον οὔτε τὸ ἑπόμενον, εἰ μὴ προστεθῇ ἡ ἐλάττων, ἣν ὁ αὐτὸς νοεῖ ἀπὸ τῆς B ἱερᾶς γραφῆς· καὶ ἡνίκα γίνεται ἐπιχείρησις ἐπὶ τῶν ὑποθετικῶν, ἡ μείζων ἐστὶν ὑποθετικὴ, καὶ ἡ ἐλάττων * πρῶτον προηγουμένη ὑποθετικὴ, καὶ διὰ τοῦτο τὸ ἀκόλουθον ἕπεται ἀναγκαίως. λέγει οὖν ὁ Αὐγουστῖνος οὕτως· εἰ ὅπερ ἔχει, ἐκ τοῦ πατρὸς ἔχει ὁ υἱός, ἐκ τοῦ πατρός ἔχει πάντως ὥστε καὶ ἐξ αὐτοῦ προϊέναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἀλλὰ πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, ἔχει καὶ ὁ υἱὸς, ἥτις ἐστὶν ἡ ἐλάττων· αὕτη δὲ φαίνεται ἀπὸ τοῦ κειμένου ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ῥητοῦ, ὅτι πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατήρ, ἔχει καὶ ὁ υἱός· ἄρα ἕπεται ἀναγκαίως κατὰ ταύτην τὴν ἐπιχείρησιν, ὥστε τὸν υἱὸν ἔχειν ἀναγκαίως ἐκ τοῦ πα- C τρὸς, ὥστε αὐτοῦ προϊέναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· καὶ γίνεται ἡ ἐπιχείρησις αὕτη χωρίς τινος ὑποθέσεως ἀναγκαία. οὕτω φησὶ καὶ ὁ Βασίλειος, ὡσὰν νοήσοι τις τὸ ἐπιχείρημα· εἰ οὕτως ἔχει ἐπὶ τῶν ἀγγέλων, ὥστε τὸν ὄντα δεύτερον ἢ τρίτον τῷ ἀξιώματι καὶ τῇ τάξει, μὴ εἶναι τρίτον καὶ τῇ φύσει, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν θείων προσώπων. νῦν οὖν τίθησι τὴν ἐλάττονα ἀπολελυμένως καὶ ἐπὶ τῶν ἀγγέλων οὕτως ἔχειν· ἄρα ἕπεται τὸ ἀκόλουθον χωρίς τινος ὑποθέσεως· ἄλλον γὰρ τρόπον ἐδέησεν ἂν εἰπεῖν, τὸν Βασίλειον εἶναι ἀνοητότατον, ὅτι ἐκ τῶν προηγουμένων ἠθέλησεν ἐπενεγκεῖν ὃ τίθησιν ἀληθῶς D τε καὶ ἀναγκαίως ἀπὸ τῆς γραφῆς· ἄρα οὕτως ἔχει καὶ ἐπὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος.

[...]σ. καὶ ἡ [...]ττων τὴν εἰρη- τὸ πρῶτον προηγου- [...]ς ὑποθε- [...]ς.

[...]μεσ,

Τὸ τὰς βίβλους ἀμφιβόλους εἶναι τὰς προενεχθείσας παρ' ἡμῶν, οὐχ ὡς ὁμολογούμενον εἴρηται παρ' ἐμοῦ, οὐδὲ ἡ ἐμὴ γνώμη καὶ δόξα ἐστὶ τοιαύτη, ἀλλὰ κατὰ συγχώρησι τοῦτο δέδοται, διὰ τὸ βούλεσθαι μεταβῆναι ἡμᾶς ἐφ' ἕτερον, καὶ μὴ ἀεὶ τοῖς αὐτοῖς ἐπιμένειν. ἐγὼ γὰρ ἀκριβῆ πληροφορίαν ἔχω περὶ τῶν βιβλίων τῶν ὑμετέρων, ὅτι εἰσὶ διεφθαρμένα παντελῶς, καὶ ἀνακόλουθα τῷ σκοπῷ τοῦ Βασιλείου, γνώσκων ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει ὑπὸ χίλια εἶναι βιβλία τοῦτον τὸν τρόπον ἔχοντα, ὃν ἡμεῖς εἴπομεν· καὶ εἰ βούλει οὖν, δός μοι λόγον, ὅτι ἐὰν εὑρεθῶσι τοσαῦται βίβλοι, ἵνα συμφωνήσωμεν εἰς ἅπαντα. πρὸς δὲ τὰ σοῦ εἰρημένα λέγω, ὅτι θαυμαστὸν οὐδὲν, εἰ τὸ καθ' ὑπόθεσιν ἔδειξεν ὁ E μέγας Βασίλειος διὰ τῶν ὁμολογουμένων. καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς τὰ καθ' ὑπόθεσιν ἅπαξ διδόμενα ὡς ὁμολογούμενα δείκνυμεν. τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ προεξητασμένου ζητήματος ἐποιήσαμεν ἐν τῇ πόλει τῆς Φερραρίας, ὅτε καθ' ὑπόθε-

enim Augustinus eodem argumento utens, quo & Basilius, libro de Trinitate decimoquinto: Si enim quidquid habet Filius, a Patre habet, a Patre utique habet ut ex ipso etiam procedat Spiritus sanctus: hæc est una propositio hypothetica, quæ nec antecedens, nec consequens esse ponit, nisi adjiciatur minor, quam ipse ex sacra scriptura intelligit, & quando fit argumentum hypotheticum, major est conditionalis, minor autem ponit priorem partem antecedentis hypotheticæ propositionis; & propterea consequens sequitur necessario. Dicit ergo sic Augustinus: Si quod habet Filius, ex Patre habet, profecto a Patre habet ut ex ipso etiam procedat Spiritus sanctus; sed quidquid habet Pater, habet etiam Filius: quæ minor est; ea vero ex evangelii textu constat, quod omnia Filius habeat quæ Pater habet; sequitur ergo necessario per argumentationem hanc, Filium necessario habere a Patre ut ab ipso procedat Spiritus sanctus: & fit hæc argumentatio necessaria citra ullam conditionem. Ita quoque Basilius ait, si quis percipiat argumentum: Si ita se habent angeli, ut qui secundus est vel tertius dignitate & ordine, non sit etiam tertius natura; in divinis quoque personis res ita se habebit: nunc ergo minorem ponit absolute, nempe angelos ita se habere; sequitur ergo consequens sine ulla conditione: alioquin dicendum foret, Basilium esse insulsissimum, quod inferre voluerit ex antecedentibus, quod ex scriptura ponit vere ac necessario: ita ergo dicendum est etiam de Spiritu sancto.

Joan. 16.

Libros qui prolati sunt a nobis, esse ambiguos, non ita dixi, ut confessum; neque talis est sententia & opinio mea; sed datum hoc est ex quadam concessione, quod voluntas esset nobis transeundi ad aliud, & non perpetuo in iisdem persistendi: mihi enim exploratissimum est, vestros libros esse plane corruptos, & menti Basilii non congruere: cum sciam libros esse apud Constantinopolim supra mille, qui ita se habent ut nos diximus: & si vis, sponde mihi, si tot libri reperiantur, nos consensuros in omnibus. Porro ad ea quæ dixisti, respondeo, mirum non esse, si per ea quæ confessa sunt, probaverit magnus Basilius, quod ex suppositione dedit: & nos enim quæ semel data sunt ex suppositione, ut confessa ponimus: nam dum priorem agitaremus quæstionem, hoc fecimus in urbe Ferraria; siquidem dato ex suppositione, veram esse vestram de Spiritus sancti processione sen-

Ephes.

SESSIO XXIII. tentiam. hoc fundamento rationes omnes afferebamus, quod tametsi vera & certa sit, non tamen erat apponenda symbolo. Et magnus Basilius ubi semel supposuit, & non absolute concessit verum esse, quod sit tertius ordine & dignitate Spiritus sanctus, id, quod antea nequaquam admiserat, sed pluribus oppugnarat, ut ostendimus; subjunxit contra hoc ex suppositione datum probationes. Quod licet verum esse detur, Spiritum sanctum esse tertium ordine & dignitate; (quæ quidem loquendi figura vocatur apud rhetores exceptionis confutatio) non est tamen necesse ipsum tertium quoque esse natura: etenim angeli differentes inter se ordine & dignitate, non ob id etiam sunt alterius naturæ: nam & stella stellæ præstat in gloria juxta divinum apostolum; attamen stellarum natura non est diversa & multæ sunt apud Patrem mansiones, sed non sunt diversæ natura mansiones. Ita & Spiritus sanctus, quamvis detur tertium ipsum esse ordine & dignitate; quod jam ex suppositione concessimus; non est necesse ut natura quoque sit tertius. Quid est, quod contra hoc attulisti, quod per indubitata probet ambiguum? non confirmat ambiguum, sed ex suppositione datum: si facta hic est suppositio, necesse est consequens ita se habere, ut se habet in prædictis. Miror autem, si tuam hoc præterit reverentiam; quæ semel ex suppositione dantur, nos ut confessa proponere; imo vero & necessario demonstrare: quapropter mirandum non est, si per ea quæ indubitata sunt, illa demonstramus.

1. Cor. 15.

Ioan. 14.

A σιν δόντες ἀληθῆ τὴν ὑμετέραν εἶναι δόξαν περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἐπὶ τούτῳ τῷ θεμελίῳ τοὺς λόγους ἐποιούμεθα πάντας, ὅτι εἰ καὶ ἀληθῆ καὶ ὁμολογουμένην οὖσαν, οὐκ ἐχρῆν ταύτην προστεθῆναι ἐν τῷ συμβόλῳ. καὶ ὁ μέγας Βασίλειος ὑποθέμενος ἅπαξ καὶ συγχωρήσας ἀληθὲς εἶναι τό, τρίτον εἶναι τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅπερ οὐδαμῶς ἐδέξατο πρότερον, ἀλλ' ἐνέστη πρὸς τοῦτο διὰ πολλῶν ὡς ἐδείξαμεν, ἐπήγαγε τὰς ἐνστάσεις πρὸς τοῦτο καθ' ὑπόθεσιν δεδομένον· ὅτι εἰ καὶ ἀληθὲς εἶναι δοθείη τό, τρίτον εἶναι τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· τοῦτο δὲ τὸ σχῆμα τοῦ λόγου παρὰ τοῖς ῥήτορσιν ἀντιπαράστασις λέγεται· ἀλλ' οὐκ

B ἀνάγκη καὶ τρίτον αὐτὸ εἶναι τῇ φύσει· καὶ γὰρ οἱ ἄγγελοι διαφέροντες ἀλλήλων τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι, οὐ διὰ τοῦτο καὶ ἑτέρας τυγχάνουσι φύσεως· καὶ γὰρ καὶ ἀστὴρ ἀστέρος διαφέρει ἐν δόξῃ κατὰ τὸν θεῖον ἀπόστολον, ἀλλ' οὐ διάφορος ἡ τῶν ἀστέρων φύσις· καὶ πολλαὶ μοναὶ παρὰ τῷ πατρί, ἀλλ' οὐ διάφοροι αἱ μοναὶ τῇ φύσει· οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἰ δοθείη τρίτον εἶναι τῇ τάξει καὶ τῷ ἀξιώματι, ὅπερ ἤδη συνεχωρήσαμεν καθ' ὑπόθεσιν, οὐκ ἀνάγκη καὶ τρίτον αὐτὸ εἶναι τῇ φύσει. τί οὖν πρὸς τοῦτο τὸ παρὰ σοῦ εἰρημένον, ὅτι διὰ τῶν ὁμολογουμένων ὁμολογεῖ τὸ ἀμφίβολον; οὐ τὸ ἀμ-

C φίβολον βεβαιοῖ, ἀλλὰ τὸ καθ' ὑπόθεσιν· εἰ οὕτω καθ' ὑπόθεσιν ἔχει, ἀνάγκη καὶ τὸ ἀκόλουθον οὕτως ἔχειν, ὡς ἐπ' ἐκείνων τῶν προειρημένων ἐστί. θαυμάζω οὖν εἰ παρατρέχει τοῦτο τὴν σὴν τιμιότητα, ὅτι τὰ καθ' ὑπόθεσιν ἅπαξ διδόμενα, ὡς ὁμολογούμενα παριστῶμεν, μᾶλλον δὲ ἐξ ἀνάγκης αὐτὰ ἀποδείκνυμεν· διὰ τοῦτο καὶ θαυμαστὸν οὐδέν, εἰ διὰ τῶν ὁμολογουμένων αὐτὰ ἀποδείκνυμεν.

Ioan. Multa quidem dixisti præsul Ephesie, sed nihil eorum quæ ad nostram disputationem spectant. Nobis enim erat proposita sessione proxima quæstio necessaria & admirabilis; qua nondum terminata reverentia tua protulit in medium alia argumenta, & alia capita. Dico igitur, si vis propositas nobis quæstiones discutere, prodeant in medium, ut etiam perducantur ad finem: hanc enim nobis & serenissimus imperator posuit legem, ut uno terminato aggrediamur aliud. Si vero nihil tibi suppetit dicendum in illis, fatearis hoc, & gratias tibi agemus. Hoc si non vis, responde igitur ad propositum, atque ita perspicietur veritas. Ad ea porro, de quibus prolixam hanc habuisti orationem coram magno hoc auditorio, in promptu est quod respondeam: possum enim favente sancto Spiritu diluere omnia, & demonstrare tibi, eorum quæ dixisti majorem partem stare a nobis, sed tamen responde ad propositum.

D Ἰωαν. Πολλὰ μὲν εἶπας τῶν Ἐφεσίων ὦ ἀρχιερεῦ, ἀλλ' οὐδὲν εἴρηκάς τι τῶν πρὸς τὴν ἡμετέραν διάλεξιν ἐπαγόντων. ἡμεῖς γὰρ ζήτημά τι εἴχομεν ἐν τῇ παρελθούσῃ συνελεύσει ἀναγκαῖον καὶ θαυμαστόν· καὶ μήπω τούτου περαιωθέντος, ἡ σὴ σεβασμιότης προέφερεν εἰς μέσον ἄλλας ὑποθέσεις καὶ ἄλλα κεφάλαια. λέγω οὖν, εἰ μὲν βούλει ἐξετάζειν τὰ προκείμενα ζητήματα ἡμῖν, παρίτωσαν εἰς μέσον, ὅπως καὶ πέρας λάβωσι ταῦτα. οὕτως γὰρ ἡμῖν ἐνομοθέτησε καὶ ὁ γαληνότατος βασιλεύς, ὅπως περαιωθέντος τοῦ ἑνὸς ἵν' ἀρξώμεθα ἑτέρου. εἰ δὲ οὐκ ἔχεις τι εἰπεῖν ἐν ἐκείνοις, ὁμολόγησον τοῦτο, καὶ χάρι-

E τάς σοι ὀφλήσομεν. εἰ δὲ τοῦτο οὐ βούλει, ἀπολογήθητι λοιπὸν πρὸς τὸ προκείμενον, καὶ οὕτω φανήσεται ἡ ἀλήθεια. περὶ δὲ ὧν ἐποίησας τὸν μακρὸν τοῦτον λόγον εἰς τὸ μέγα τοῦτο ἀκροατήριον, οὐκ ἀπορῶ ἀπολογήσασθαι· δύναμαι γὰρ συνεργίᾳ τοῦ ἁγίου πνεύματος λύσιν ποιῆσαι εἰς ἅπαντα, καὶ ἀποδεῖξαί σοι ὅσα εἶπας, ὅτι τὰ

ANNO CHRISTI 1439. — SESSIO XXIII.

τὰ πλείω εἰσὶν ὑπὲρ ἡμῶν. πλὴν ὅμως ἀπολογήθητι πρὸς τὸ προκείμενον.

Ephes. Οὐδὲν μέμνημαι τῶν εἰρημένων οὐδὲ ἕν. πολλὰ γὰρ ὑπῆρχον τὰ προλεχθέντα, καὶ ἔδοξέ μοι εἶναι ἀρκετά.

Ephes. Nihil plane memini eorum quæ dicta sunt; multa enim dicta erant antea, & visa mihi sunt esse satis.

Ioan. Καὶ ἐὰν μὴ μέμνησαι ταῦτα, ἐγὼ ἐνθυμήσω σοί· ὁ ἡμέτερος διάλογος ἐν τοῖς τοῦ μεγάλου Βασιλείου ῥητοῖς κατέληξεν, ὅπου ποιεῖ ἀριθμὸν καὶ τάξιν ἐν τοῖς θείοις προσώποις· καὶ δῆλον ἀπὸ τῶν παραδειγμάτων, ὧν ποιεῖ ἐν τοῖς ἑξῆς τοῦ τρίτου λόγου τοῦ κατ' Εὐνομίου, λέγων· ὅτι ὥσπερ εἰσὶ τάξεις τῶν ἀρχαγγέλων καὶ τῶν ἀγγέλων ἐν μιᾷ φύσει· καὶ ὥσπερ εἰσὶ τάξεις ἀστέρων; ἀστὴρ γὰρ ἀστέρος διαφέρει, ἐν μιᾷ φύσει· καὶ ὥσπερ πολλαὶ μοναί εἰσι κατὰ τάξιν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ, οὕτως εἰσὶ καὶ ἐν τοῖς θείοις προσώποις.

Ioan. Etsi ea non meministi, ego in memoriam redigam. Disputatio nostra desierat in verbis magni Basilii, ubi statuit numerum & ordinem in divinis personis: & liquet ab exemplis quæ affert in sequentibus libri tertii contra Eunomium, dicens; Sicuti sunt ordines archangelorum & angelorum una in natura, & sicuti sunt ordines stellarum, stella quippe differt a stella, in una natura; & sicuti multæ sunt mansiones ordine dispositæ in regno; ita sunt etiam in divinis personis.

Ephes. Ἐκ τῶν κτιστῶν πραγμάτων καὶ παραδειγμάτων παριστᾷς τὰ ὁμολογούμενα καὶ θεῖα πράγματα;

Ephes. Ex rebus & exemplis creatis ostenditis quæ fidei sunt, & res divinas?

Ioan. Ναί· τὰ γὰρ κτιστὰ παραδείγματά εἰσι τῶν ἀκτίστων ἀνάπτυξις· ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων γὰρ καὶ ἐκ τῶν ὄντων παραδειγματίζομεν τὰ ἀκατάληπτα καὶ ἀκατανόητα.

Ioan. Etiam; exempla enim creata sunt explicatio increatorum; nam ab humanis & aliis rebus exempla sumimus rerum incomprehensibilium & imperceptibilium.

Ephes. Ἀλλ' ὁ Βασίλειος οὐκ ἔχει τοῦτον τὸν σκοπόν. τίς γὰρ ἀνάγκη, φησίν, εἰ τῷ ἀξιώματι καὶ τῇ τάξει τρίτον ὑπάρχει τὸ πνεῦμα, τρίτον εἶναι αὐτὸ καὶ τῇ φύσει, εἴπερ καὶ συγχωρήσομεν τοῦτο; ὥσπερ φέρε εἰπεῖν, ἡμεῖς ἐν τῇ Φερραρίᾳ ὄντες καὶ διαλεγόμενοι περὶ τοῦ, οὐκ ἔξεστι προσθεῖναι, ἐλέγομεν· εἰ καὶ καλὸν καὶ εὐσεβὲς εὑρεθήσεται τὸ προστεθέν, οὐ δεξόμεθα ἐν τῷ συμβόλῳ· ἐλέγομεν δὲ τοῦτο καθ' ὑπόθεσιν· οὕτω καὶ ὁ μέγας Βασίλειος, εἴπερ καὶ συγχωρήσομεν, φησίν· διὸ οὐκ ἔστι τοῦ μεγάλου Βασιλείου ὁ σκοπός. ὅτι ὁμολογουμένως παρὰ τοῦ υἱοῦ ἔχει τὸ εἶναι τὸ πνεῦμα, ἀλλ' οὐδὲ τρίτον ἐστὶ τῇ τάξει· ἐπεὶ καὶ ὁ Εὐνόμιος τούτου δραξάμενος ἔλεγε, τὸ πνεῦμα τρίτον εἶναι τῇ φύσει.

Ephes. Atqui non est hic Basilio scopus; Cur enim inquit, necesse est, si dignitate & ordine tertius est Spiritus sanctus, ut ipsa natura quoque sit tertius, licet etiam id concedamus? ut exempli causa; Nos cum Ferrariæ disputaremus, quod non liceat addere, dicebamus; Quamvis rectum & pium comperiatur quod est additum in symbolo, non recipiemus: dicebamus autem hoc ex suppositione. Ita & magnus Basilius, licet concedamus etiam, inquit. Idcirco non hoc vult magnus Basilius, ut certum sit a Filio Spiritum sanctum habere suum esse, aut esse tertium ordine: nam & Eunomius hoc arripiens ajebat, Spiritum esse natura tertium.

Ioan. Καὶ πῶς ὁ μέγας οὗτος πατὴρ ἔμελλεν ἔξω τῆς τέχνης πορεύεσθαι; οὐκ ἔστιν ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ, ὅτι πᾶν ὃ τρέχει, καὶ κινεῖται, ἄρα κινεῖται, ἐπειδὴ τρέχει; λοιπὸν ὁ μέγας Βασίλειος ἀριθμὸν ποιῶν καὶ τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἀστέρων καὶ τῶν μονῶν, ἀριθμὸν καὶ τάξιν ἄρα ποιεῖ καὶ ἐν τοῖς θείοις προσώποις. ἐπεὶ δὲ ἤρξω θεολογίας μακρᾶς, διδάσκων, ὡς ἔοικε, τοὺς ἀκροατὰς, εἰ καὶ μὴ ὡς ἐννοῶν τὴν δόξαν ἣν ἔχομεν ἡμεῖς ἐν τῇ ὁμοουσίῳ Τριάδι, ἐγὼ διδάξω, καὶ καθαρὰν σοι ποιήσω τὴν ἀπόκρισιν· ἡμεῖς οἱ τῆς ἀποστολικῆς καθέδρας ὀπαδοὶ μίαν ἔγνωμεν τὸν πατέρα αἰτίαν υἱοῦ τε καὶ πνεύματος. ἐξ ἀρχῆς γὰρ τοῦ κηρύγματος τῶν ἀποστόλων, ἡ πίστις ἡμῶν λάμπει ὑπὲρ τὸν ἥλιον· ὁ λόγος γὰρ ὁ ῥηθεὶς παρὰ τοῦ Κυρίου τῷ κορυφαίῳ τῶν ἀποστόλων Πέτρῳ τὸ, πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς, οὐ παρῆλθεν, οὐδὲ παρελεύσεται. μόνην γὰρ κρηπῖδα καὶ θεμέλιον ἔχουσι ταύτην τὴν Ῥωμαίων ἐκκλησίαν πᾶσαι αἱ τῶν Χριστιανῶν ἐκκλησίαι, ὡς ἔχουσαν τὴν ὄντως εὐσέβειαν, ἀποκλείουσαν δὲ καὶ ἐμφράττουσαν πᾶν αἱ-

Ioan. Et quomodo eximius iste pater peccaturus erat in artem? non est in philosophia, Omne quod currit, movetur; movetur ergo, quia currit? itaque magnus Basilius numerum ponens in angelis, & stellis, & mansionibus, ponit etiam ordinem & numerum in divinis personis. Quoniam autem longam es theologiam exorsus, ad docendos nimirum auditores; minus tamen intelligens, quid ipsi de consubstantiali Trinitate sentiamus; ego docebo, planamque tibi responsionem hanc dabo. Nos qui sequimur apostolicam sedem, unam novimus causam Filii ac Spiritus Patrem; nam ab initio prædicationis apostolorum fides nostra fulget sole splendidius. Sermo enim domini ad principem apostolorum Petrum, *Portæ inferi non prævalebunt adversus eam*, non præteriit, nec præteribit: namque unicum fulcimentum ac fundamentum omnibus Christianorum ecclesiis est Romana ecclesia; quippe quæ germanam habet pietatem, clauditque & obstruit omne hæreticum os lo- (Matth. 16.)

loquens in excelso iniquitatem. Idcirco non credit duo principia vel duas causas, sed unum principium & unam causam; eos vero qui asserunt duo principia, vel duas causas, anathematizamus.

His a Latino dictis dimissa est synodus, Græcis quod ad fidei confessionem attinet, satis habentibus. Nam egressi sumus e conventu, & magnam percepimus lætitiam, quod unam Latini causam Filii ac Spiritus norunt Patrem, & non dicunt duas causas. Post hæc imperator adiit patriarcham de his verbis consultaturus feria quarta mane. Consilio ab iis inito, feria quinta quintæ hebdomadis quadragesimæ habitus est conventus nostrorum metropolitarum in cella patriarchæ, præsente quoque imperatore. Itaque concionatus est imperator, hoc sermone usus ad metropolitas:

Imperat. Nos, sacri patres, quomodocumque in Italiam venimus: nec soli mihi fuit voluntas veniendi; nec primus ego negotium hoc suscepi: sed memoria tenetis, patrem meum imperatorem eo tempore, quo erat in Isthmo, misisse Eudæmona Joannem illum in Italiam, & hujusmodi opus fuisse aggressum. Nostis enim optime, imperatorem patrem meum quanta prudentia, & rerum polleret experientia; utpote qui non modo præstantissimus philosophus, sed fuit etiam ecclesiasticorum dogmatum enarrator subtilissimus: nam aderat etiam ipsi patriarcha ille, domnus Euthymius, vir vera virtute præditus, ac summus theologus. Qui cum tanti ac tales essent, non solum de hoc negotio capessendo cogitarunt, verum etiam aggressi sunt; & cupiebant illud conficere: sed obstitit tempus: pervenit ergo negotium ad nos, non ut majorum tempore, sed multo præstantius: nam & triremes misere, & sumptus; & opus hoc multo cum studio quæsivere. Hæc nos scientes, ego scilicet & sacer patriarcha, vos omnes convocavimus, atque huc vestro consensu pervenimus. Nunc tempus abit, & nihil, quod sit in rem nostram, fecimus. Subeat vobis memoria domus nostræ, quanto sit in periculo in medio impiorum. Quod siquid acciderit, hei mihi, quam grave malum! arbitror persecutionem fore longe majorem, quam Diocletiani & Maximiani temporibus. Debemus ergo disputationes & contentiones missas facere, & reperire medium aliquod, illudque amplecti: medium autem in vobis est. Unum tantummodo vobis dico; Fratrem Joannem, qui disputat, palam in concilio dixisse, fateri Latinos unam causam Filii ac Spiritus Patrem, & anathematizare ponentes in consubstantiali Trinitate duo principia, vel duas causas; a quo petii scriptam mihi dari hanc confessionem, quam miserunt ad me; legite vos & consilium capite de unione concilianda.

His ab imperatore dictis, cœpit synodus perquirere: & post multos sermo-

A ρετικὸν στόμα λαλοῦν ἀδικίαν εἰς τὸ ὕψος. διὸ καὶ οὐδὲ δοξάζει δύο ἀρχάς, οὐδὲ δύο αἰτίας, ἀλλὰ μίαν ἀρχὴν καὶ μίαν αἰτίαν, τοὺς δὲ λέγοντας δύο ἀρχάς, ἢ δύο αἰτίας, ἀναθεματίζομεν.

Ταῦτα τοῦ Λατίνου εἰπόντος, ἐλύθη ἡ σύνοδος, τῶν Γραικῶν ἀρκεσθέντων ὅσον ἐπὶ τῇ ὁμολογίᾳ τῆς πίστεως. ἐξήλθομεν γὰρ τῆς συνάξεως, καὶ ἦν ἐν ἡμῖν μεγάλη χαρὰ ὅτι οἱ Λατῖνοι μίαν ἴσασιν αἰτίαν υἱοῦ καὶ πνεύματος τὸν πατέρα, καὶ οὐ λέγουσι δύο αἴτια. Τούτων γενομένων ἦλθεν ὁ βασιλεὺς πρὸς τὸν πατριάρχην, βουλευσόμενος περὶ τῶν ῥημάτων τούτων τῇ τετάρτῃ πρωΐ. τούτων οὖν βουλευθέντων, τῇ
B πέμπτῃ τῆς πέμπτης ἑβδομάδος τῆς τεσσαρακοστῆς, σύναξις γέγονε τῶν ἡμετέρων μητροπολιτῶν ἐν τῷ κελλίῳ τοῦ πατριάρχου, παρόντος καὶ τοῦ βασιλέως. ἐδημηγόρησεν οὖν ὁ βασιλεύς, καὶ ὧδέ πως πρὸς τοὺς μητροπολίτας.

Βασιλ. Ἡμεῖς, πατέρες ἅγιοι, ἤλθομεν ὁπωσδήποτε ἐν τῇ Φραγκίᾳ· καὶ ἐγὼ οὐδὲ ἐκινήθην μόνος ἐλθεῖν, οὐδὲ ἐγὼ ἠρξάμην πρῶτος ταύτης τῆς ὑποθέσεως, ἀλλ' ἐνθυμεῖσθε, ὅτι ὁ πατήρ μου ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τοῦ καιροῦ ὅτε ἦν ἐν τῷ Ἑξαμιλίῳ, ἀπέστειλε τὸν Εὐδαίμονα Ἰωάννην ἐκεῖνον εἰς Ἰταλίαν, καὶ ἤρξατο τοῦ τοιούτου
C ἔργου. ἐπίστασθε γὰρ ἀκριβῶς τὸν βασιλέα τὸν πατέρα μου, καὶ τὴν γνῶσιν καὶ τὴν πρᾶξιν αὐτοῦ, ὅτι οὐ μόνον ὑπῆρχεν ἄριστος φιλόσοφος, ἀλλὰ καὶ τῶν δογμάτων τῆς ἐκκλησίας λεπτότατος ἐξηγητής· εἶχε γὰρ καὶ συνήγορον τὸν πατριάρχην ἐκεῖνον κύριν Εὐθύμιον, τὸν ὄντως ἐνάρετον καὶ θεολόγον ἀκρότατον. τοσοῦτοι δὲ καὶ τηλικοῦτοι ὑπάρχοντες οὐκ ἐνενόησαν μόνον τοῦ τοιούτου ἔργου τὴν ἐπιχείρησιν. ἀλλὰ καὶ ἤρξαντο, καὶ ἐπεθύμουν τελειῶσαι αὐτό· ὁ καιρὸς δὲ ἐνεπόδισε τοῦτο. ἔφθασεν οὖν τὸ ἔργον καὶ ἕως ἡμῶν, οὐχ ὥσπερ ἐν τοῖς πρὸ ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον κρειττόνως ὅτι τε ἔστειλαν τριήρεις καὶ ἐξόδους, καὶ ὅτι
D ᾐτήσαντο τὸ ἔργον μετὰ πολλῆς τῆς ὁρμῆς. ταῦτα εἰδότες ἡμεῖς, ἐγώ τε καὶ ὁ ἅγιος πατριάρχης, συνήξαμεν ὑμᾶς πάντας, καὶ μετὰ γνώμης ὑμῶν ἤλθομεν ἕως ὧδε. πλημμελεῖ οὖν ὁ καιρός, καὶ οὐδέν τι ἐποιήσαμεν ἀνῆκον τῷ πράγματι. μνήσθητε τοίνυν τοῦ ἡμετέρου οἴκου, ὅπως κινδυνεύει ἐν μέσῳ τῶν ἀσεβῶν, καὶ ἐὰν συμβῇ τι, οἴμοι, πόσον τὸ δεινόν· ἔχω ὅτι ὁ διωγμὸς μέλλει γενέσθαι πολλῷ χείρων τοῦ ἐπὶ Διοκλητιανοῦ καὶ Μαξιμιανοῦ· διὸ καὶ ὀφείλομεν καταλεῖψαι τὰς φιλονεικίας, καὶ εὑρεῖν τι μέσον, καὶ χωρῆσαι εἰς αὐτό. τὸ δὲ μέσον ἐστὶν ἐν ὑμῖν. ἓν μόνον λέγω ὑμῖν, ὅτι ὁ διαλε-
E γόμενος φρὰ Ἰωάννης ὡμολόγησε παῤῥησίᾳ ἐν τῇ συνόδῳ, ὅτι ὁμολογοῦσιν οἱ Λατῖνοι μίαν αἰτίαν τὸν πατέρα υἱοῦ τε καὶ πνεύματος, καὶ ἀναθεματίζουσι τοὺς δύο ἀρχὰς ἢ δύο αἰτίας ποιοῦντας ἐν τῇ ὁμοουσίῳ Τριάδι, ἐξ οὗπερ ἐξήτησα ἐγγράφως δοθῆναί μοι τὴν ὁμολογίαν ταύτην, καὶ ἔστειλάν μοι αὐτήν. ἀναγνόντες σκέψασθε περὶ ἑνώσεως βουλήν.

Ταῦτα τοῦ βασιλέως εἰπόντος, ἡ σύνοδος ἤρξατο ἐρευνᾷν· καὶ πολλῶν λόγων λαληθέντων

των, εὕρομεν τὴν ἐπιστολὴν τοῦ ἁγίου Μαξίμου, ὃς διαλαμβάνει οὕτως.

A nes invenimus epistolam sancti Maximi, ita dicentis.

Επιστολὴ τοῦ ἁγίου Μαξίμου.

ΤΩΝ τοῦ νῦν ἁγιωτάτου πάπα συνοδικῶν, οὐκ ἐν τοσούτοις ὅσοις γεγράφατε κεφαλαίοις, οἱ τῆς βασιλίδος ἐπελάβοντο, δυσὶ δὲ μόνοις· ὧν τὸ μὲν ὑπάρχει περὶ θεολογίας, ὅτι τε, φασὶν, εἶπεν ἐκπορεύεσθαι κἀκ τοῦ υἱοῦ πνεῦμα τὸ ἅγιον· τὸ δὲ ἄλλο περὶ τῆς θείας σαρκώσεως, ὅτιπερ γέγραφε δίχα τὸν κύριον εἶναι τῆς προπατορικῆς ἁμαρτίας ὡς ἄνθρωπον. καὶ εἰς μὲν τὸ πρῶτον συμφώνους παρήγαγον χρήσεις Ῥωμαίων πατέρων, ἔτι μὴν καὶ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας ἐκ τῆς πονηθείσης αὐτῷ B ἱερᾶς πραγματείας εἰς τὸν εὐαγγελιστὴν ἅγιον Ἰωάννην, ἐξ ὧν οὐκ αἰτίαν τὸν υἱὸν ποιοῦντας τοῦ πνεύματος σφᾶς αὐτοὺς ἀπέδειξαν· μίαν γὰρ ἴσασιν υἱοῦ καὶ πνεύματος τὸν πατέρα αἰτίαν, τοῦ μὲν κατὰ τὴν γέννησιν, τοῦ δὲ κατὰ τὴν ἐκπόρευσιν· ἀλλ' ἵνα καὶ δι' αὐτοῦ προϊέναι δηλώσωσι, καὶ ταύτῃ τὸ συναφὲς τῆς οὐσίας καὶ ἀπαράλλακτον παραστήσωσι.

Epistola sancti Maximi.

SAnctissimi papæ, qui nunc est, synodalium, non tot capita, quot scripsistis, regiæ urbis incolæ notarunt, sed duo tantum; quorum alterum ad divina spectat; quod dixerit, inquiunt, Spiritum sanctum etiam ex Filio procedere; alterum vero ad incarnationem; quod dixerit, dominum ut hominem esse absque peccato originali. Et in primum quidem consonas Romanorum patrum attulere sententias nec non Cyrilli Alexandrini ex sacris ejus commentariis in B Joannem: Per quas demonstrarunt, sese nequaquam asserere, Filium esse causam Spiritus; unam quippe norunt causam Filii ac Spiritus Patrem, illius quidem secundum generationem, hujus autem secundum processionem; sed significare quod per ipsum etiam procedat: eaque ratione ostendere ejusdem essentiæ nulla cum varietate communionem.

Τῆς οὖν ἐπιστολῆς ταύτης ἀναγνωσθείσης, τὰ γραφέντα παρὰ τῶν Λατίνων ἀφέντες, καὶ πάντα καταλιπόντες, ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ ἁγίου Μαξίμου τὸν νοῦν ἐνεβάλομεν, καὶ εἴπομεν πάντες ὁμοῦ· ἐὰν οἱ Λατῖνοι ταύτῃ τῇ ἐπιστολῇ C πείθωνται, ἡμεῖς ἄλλο τι μὴ ζητήσαντες, αὐτοῖς ἑνωθησόμεθα. ὥρισεν οὖν ὁ βασιλεὺς, καὶ ἐγνωμοδότησεν εἰς τοῦτο ἡ σύνοδος, τοῦ πατριάρχου συγκαταθέντος αὐτῷ· καὶ προετρέψεν ἡ σύνοδος τὸν βασιλέα μηνῦσαι τῷ πάπᾳ σὺν τοῖς μετ' αὐτοῦ, εἴπερ στέργουσι τὴν ἐπιστολὴν καὶ τὴν ὁμολογίαν τοῦ ἁγίου Μαξίμου· καὶ τοῦτο μαθόντα ἀναγγεῖλαι ἡμῖν. ταῦτα ἡμῶν βουλευθέντων ἐμήνυσαν ἡμῖν οἱ Λατῖνοι οὕτως.

Cum lecta esset hæc epistola: omissis Latinorum scriptis, & relictis omnibus, ad sancti Maximi epistolam adjecimus animum: & omnes simul diximus; Si Latini recipiunt hanc epistolam, cum C ipsis conjungemur, nihil aliud requirentes. Ergo imperatoris jussu synodus sententias dixit, patriarcha idem sentiente: & synodus hortata est imperatorem, ut mitteret ad pontificem & suos, qui dicerent, an sancti Maximi epistolam & confessionem reciperent: atque ubi illud rescisset, nobis significaret. Et nos quidem tale consilium cepimus. Latini vero significarunt nobis hæc:

Λατιν. Ὑμεῖς ἐν τῇ παρελθούσῃ συνελεύσει εἴπατε ὅσα ἠθέλετε, ἡμῶν ἐν δευτέρᾳ συνελεύσει εἰπόντων ἀποκριθῆναι· γενέσθω τοίνυν συνέ- D λευσις, ἵνα ἀποκριθησώμεθα. οὐ γάρ ἐστι δυνατὸν ἄλλο τι γενέσθαι, ἡμῶν μὴ ἀποκριθέντων.

Latin. Vos sessione proxima dixistis quantum voluistis; nos autem diximus; responD dere velle sessione altera: fiat ergo conventus, ut respondeamus; nihil enim aliud fieri potest, nisi respondeamus.

Τούτων ἀκούσας ὁ βασιλεὺς ὥρισε καὶ πάλιν συνέλευσιν γενέσθαι. τοῦ σαββάτου τοίνυν ἐλθόντος, τῇ εἰκοστῇ πρώτῃ τοῦ Μαρτίου μηνὸς συνήλθομεν καὶ πάλιν ἐν τῷ εἰθισμένῳ τόπῳ, τοῦ Ἐφέσου κῦρ Μάρκου, καὶ τοῦ Ἡρακλείας κῦρ Ἀντωνίου μὴ παρόντων, παραγγείλαντος τοῦ βασιλέως μὴ ἐλθεῖν αὐτοὺς ἐν τῇ συνελεύσει· ἤθελε γὰρ ὁ βασιλεὺς τρόπον ἑνώσεως εὑρεῖν E τοῦ ἀπελθεῖν, καὶ οὐκ ἤθελε φιλονεικίας λόγους. συνήλθομεν δὲ οἱ πάντες ἐν τῷ εἰθισμένῳ τόπῳ. ἤρξατο οὖν ὁ προβιντζιάλιος φρὰ Ἰωάννης, καὶ πάλιν δημηγορεῖ, καὶ φησιν οὕτως·

His auditis imperator jussit rursus conventum haberi. Sabbato igitur die Martii vigesimoprimo convenimus rursum ad locum consuetum, domno Marco Ephesio, & domno Antonio Heracleensi absentibus: præceperat enim imperator, ne convenirent; namque modum unionis reperire volebat ad abeunE dum, non sermones contentiosos. Itaque convenimus omnes ad consuetum locum. Et orsus est de integro provincialis frater Joannes concionem suam hoc pacto:

SESSIO XXIV

ANNO CHRISTI 1439.

SESSIO XXIV.

Die vigesimaprima mensis Martii, sabbato, celebrata est.

Ioan. VEllem hic esset Ephesius, & coram nobiscum adesset in hac sessione, ut dictorum suorum solutiones audiret: sed videtur victus desperasse, propterea non convenit ad synodum: Quare ad vos & universum hoc auditorium verba faciam.

Imperat. Nos in præsenti nihil dicere volumus; propterea & Ephesius non convenit nobiscum: neque venimus ad disputandum nos, sed ut voluntati vestræ satisfaceremus, & propter pactum quod inter nos est, ut ne sessiones negligantur: venimus igitur; & si quid habetis, dicite: nos responsionem nullam sumus daturi. Itaque Joannes dixit:

Ioan. Duabus propositis a nobis quæstionibus, neutram absolvimus: nam dictum, sive potius dicta magni Basilii clarissime indicant, Spiritum sanctum habere suum esse a Filio sicut a Patre: & nos unam causam Filii & Spiritus fatentes Patrem, ut principaliter a Patre Filius producat Spiritum sanctum, ad nullum finem perducere potuimus hanc materiam. Hoc igitur & ipse relicto, ad ea quæ protulit Ephesius, dicam. Itaque jam respondebo, atque ab ipso salvatore nostro Jesu Christo sumam exordium. Ait enim ipse in evangelio: *Cum autem venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, &c.* Nam vox illa, Mittam, quid aliud significat, quam quod ab aliquo mittitur? qui mittit igitur, proprium aliquid mittit; & ex ipso est quod mittitur: ut, exempli gratia, quando præfectus agit jusso imperatoris: non enim agit ex se ipso, sed imperatoris mandato: ita & Filius non a se ipso producit Spiritum sanctum, sed a consubstantiali Patre in generatione sua illud accipiens, virtutemque paternam & naturalem in se habens producit & ipse Spiritum sanctum non principaliter, uti Pater; is enim est radix & fons deitatis. Pater enim indistinctus ab essentia, imo vero cum ipse sit ipsessentia, non intelligitur distinctam habere essentiam ab hypostasi: non enim re, sed sola ratione distinguitur paterna hypostasis a sua essentia. Est ergo Pater substantialis hypostasis, & generat substantialiter Filium, & generatur Filius, substantialis & ipse hypostasis: & sunt quidem duæ hypostases, sed unus Deus, & una amborum natura, cum qua Spiritus sanctus indistincte intelligitur, & neque Pater est, neque Filius relativum; Spiritum enim ut Spiritum ad spirantem referri oportet. Quia vero Spiritus est Patris Spiritus; & scriptura testatur, illum esse Filii quoque Spiritum; spi-

A

ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ κδ'.

Μαρτίου πρώτῃ καὶ εἰκοστῇ, τῷ σαββάτῳ, ἐγένετο.

Ioan. ΕΒουλόμην εἶναι ὧδε τὸν Ἐφέσου, καὶ συμπαρεῖναι ἡμῖν ἐν ταύτῃ τῇ συνελεύσει, ὅπως ἀκούσῃ τὰς λύσεις τῶν προενεχθέντων αὐτοῦ ῥημάτων. ἀλλ' ὡς ἔοικεν ἡττηθεὶς ἀπέγνω, διὰ τοῦτο οὐκ ἐπαῤῥησίασε τῇ συνόδῳ· διὸ πρὸς ὑμᾶς, καὶ ἐν παντὶ τούτῳ τῷ ἀκροατηρίῳ τὸν λόγον ποιήσομαι.

B Basil. Ἡμεῖς κατὰ τὸ παρὸν οὐδὲν βουλόμεθα εἰπεῖν, διὰ τοῦτο οὐδ' ὁ Ἐφέσου ἦλθε μεθ' ἡμῶν· οὐδὲ ἤλθομεν διαλεχθῆναι σήμερον ἡμεῖς, ἀλλὰ διά τὸ θέλημα ὑμῶν ἤλθομεν. καὶ διὰ τὴν συμφωνίαν ἣν ἔχομεν πρὸς ἀλλήλους, ὅπως μὴ ἀμελῶνται αἱ συνελεύσεις. ἤλθομεν οὖν καὶ εἴ τι θέλετε, λέγετε· ἡμεῖς οὐδεμίαν ἀπολογίαν θέλομεν ποιήσειν ὑμῖν. καὶ δὴ ὁ Ἰωάννης ἔφη.

Ioan. Δύο ζητημάτων ζητηθέντων παρ' ἡμῶν, οὐδὲ ἓν ἐπληρώσαμεν· τὸ γὰρ ῥητὸν, μᾶλλον δὲ τὰ ῥητὰ τοῦ μεγάλου Βασιλείου σαφέστατα παριστῶνται, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔχει εἶναι ἀπὸ τοῦ υἱοῦ ὥσπερ καὶ ἀπὸ τοῦ πατρὸς, καὶ ἡμεῖς C μίαν αἰτίαν ὁμολογοῦντες υἱοῦ καὶ πνεύματος τὸν πατέρα, ὡς ἀρχικῶς ὁ υἱὸς παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύων τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐδὲν ἠδυνήθημεν συμπερᾶναι πρός τι τέλος τὴν ὑπόθεσιν. τοῦτο δὲ παραλιπὼν καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς προκομισθεῖσι παρὰ τοῦ Ἐφέσου ῥητοῖς, τὴν ἀπολογίαν ποιήσομαι. καὶ δὴ ἄρχομαι ἀπ' αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· φησὶ γὰρ ἐν εὐαγγελίοις· ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ πατρὸς, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, καὶ τὰ ἑξῆς. τὸ γὰρ, πέμψω, τί ἄλλο δηλοῖ, εἰ μὴ ὅ, τι ἔκ τινος πέμπε-D ται; ὁ πέμπων οὖν ἴδιόν τι πέμπει, καὶ ἐξ ἐκείνου ἐστὶ τὸ πεμπόμενον, καθώσπερ ἐν παραδείγματι, ὅταν ἐνεργῇ ὁρισμῷ βασιλέως ὁ ἔπαρχος· οὐ γὰρ ἀφ' ἑαυτοῦ πράττει, ἀλλὰ τοῦ βασιλέως τὸν ὁρισμόν· οὕτω καὶ ὁ υἱὸς, οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ ἐκπορεύει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλὰ παρὰ τοῦ ὁμοουσίου πατρὸς ἐν τῷ γεννᾶσθαι λαβὼν αὐτὸ, καὶ δύναμιν πατρικὴν καὶ φυσικὴν ἔχων ἐν ἑαυτῷ προβάλλει καὶ αὐτὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐχ * ὑπαρκτικῶς, ὡς ὁ πατήρ· αὐτὸς γάρ ἐστι ῥίζα καὶ πηγὴ τῆς θεότητος. ὁ πατὴρ γὰρ ἐν τῇ οὐσίᾳ ὡς ἀχώριστος, μᾶλλον αὐτοουσία ὑπάρχων, ἀχωρίστως E συνεπινοεῖται τῇ οὐσίᾳ καὶ τῇ ὑποστάσει. οὐ γὰρ ἐνεργείᾳ μερίζεται ἡ πατρικὴ ὑπόστασις τῇ οὐσίᾳ αὐτῆς, ἀλλὰ μόνῃ ἐπινοίᾳ. ἔστι μὲν οὖν ὁ πατὴρ οὐσιώδης ὑπόστασις, καὶ γεννᾷ οὐσιωδῶς τὸν υἱόν· καὶ γεννᾶται ὁ υἱὸς, οὐσιώδης καὶ αὐτὸς ὑπόστασις· καὶ εἰσὶ μὲν δύο ὑποστάσεις, ἀλλὰ εἷς Θεὸς, καὶ μία φύσις ἀμφοῖν, ᾗ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀχωρίστως συνεπινοεῖται· καὶ οὔτε πατήρ ἐστιν, οὔτε υἱὸς, ἀλλ' οὐδὲ τῶν πρός τι· ἀλλὰ τὸ πνεῦμα καθὸ πνεῦμα, πρὸς τὸν πνέοντα δεῖ

ἀνα-

* ὑπαρκτικῶς, id est ἀρχτικῶς, quod supra dixit, ἀρχικῶς.

ANNO CHRISTI 1439.

ἀναφέρεσθαι. ἐπειδὴ δὲ τὸ πνεῦμα, τοῦ πατρός A ἐστι πνεῦμα, καὶ τοῦ υἱοῦ πνεῦμα μαρτυρεῖται παρὰ τῆς Γραφῆς, πνέοντές εἰσιν ἄρα ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱός. ἀλλὰ καὶ ὁ υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα ἀποβλέπων, κατὰ τὴν θεότητα φησίν· ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· καὶ, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· καὶ, ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα. κατὰ μίαν οὖν πνευστικὴν δύναμιν τῶν δύο προσώπων, καὶ κατὰ μίαν προβλητικὴν, οὐ δύο προβολεῖς, οὐδὲ δύο αἰτίαι εἰσὶν, ἀλλὰ μία καὶ ἡ αὐτὴ οὖσα τῷ ἀριθμῷ, ἀρχοειδῶς μὲν τοῦ πατρὸς εἶναι νοεῖται, παρ' οὗ ὁ υἱὸς ταύτην ἔχει. καὶ ταύτῃ τῇ δυνάμει λέγεται ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς μία ἀρ- B χὴ, οὐ συναλοιφῇ προσώπων, ἔστι γὰρ ὁ πατὴρ καὶ ἀγέννητος· καὶ ὁ υἱὸς, υἱὸς γεννητὸς, κατὰ τὸ αἴτιον καὶ αἰτιατόν· ὡσαύτως καὶ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ τάξιν τινὰ ὀφείλομεν δοῦναι πρὸς τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν, ἵνα μὴ ἀταξία ἐξ ἀνάγκης εἰσάγοιτο ἐν τοῖς θείοις. ἐπειδὴ δὲ ὁ πατὴρ ἐν τῷ γεννᾷν τὸν υἱὸν, ταύτην τῷ υἱῷ κοινωνεῖ τὴν οὐσίαν, καθὸ τῷ υἱῷ κοινωνητή ἐστιν· ὁ δὲ υἱὸς λαμβάνει ταύτην παρὰ τοῦ πατρὸς, ὡς ληπτὴν ἑαυτῷ, κοινωνεῖ δὲ ταύτην τῷ παναγίῳ πνεύματι, ὡς κοινωνητὴν αὐτῷ παρ' αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ· ἐπειδὴ μία οὐσία, καθ' ἣν ὁ μὲν γεννᾶται, τὸ δὲ ἐκπορεύεται· κατὰ C τοῦτο ἄρα μία ἀρχὴ καὶ αἰτία ἐστὶ τοῦ πνεύματος ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς, καὶ ἐκπορεύεται ἐξ ἀμφοῖν, ἐπεὶ δὲ λέγεται καὶ παρὰ τῶν πατέρων, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον προϊέναι δι' υἱοῦ φυσικῶς, ἄρα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ· ἡ διὰ, γὰρ ἐνταῦθα ἴσον δύναται τῇ, ἐκ. προέφερε δὲ μαρτυρίας τοῦ τε ἁγίου Λεόντος πάπα, τοῦ τε Γρηγορίου τοῦ Διαλόγου, τοῦ ἁγίου Ἀμβροσίου, τοῦ ἁγίου Ἱερωνύμου. τοῦ ἁγίου Αὐγουστίνου, καὶ ἑτέρων πολλῶν δυτικῶν, τὰς βίβλους, καὶ ἐξηγούμενος αὐτάς. τούτων οὕτω γενομένων ἐβράδυνεν ὁ καιρὸς, καὶ ἡμέρα πρὸς ἑσπέραν ἔληξε. καὶ οὕτως ἐλύθη ἡ σύνο- D δος, καὶ πάλιν ἐταμιεύσαντο αὐτὴν τῇ τρίτῃ. τῇ τρίτῃ οὖν ἡμέρᾳ, τῇ εἰκοστῇ τετάρτῃ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς πάλιν ἐγένετο σύνελευσις εἰκοστὴ πέμπτη, τελευταία τῶν ἐν Φλωρεντίᾳ, καὶ πάλιν ὁ προβιντζιάλιος Ἰωάννης ἤρξατο λέγειν οὕτως·

rantes ergo sunt Pater & Filius. Filius quoque respiciens ad Patrem, secundum divinitatem ait. *Ego & Pater unum sumus*: &, *Ego in Patre, & Pater in me*: &, *Qui vidit me, vidit & Patrem meum*. Ergo secundum unam virtutem spirativam duarum personarum, & unam producendi vim, non sunt duo spiratores, & duæ causæ; sed una cum sit & eadem numero, originaliter quidem Patris esse intelligitur, a quo Filius hanc habet: & hac virtute dicitur Pater & Filius unum principium, non confusione personarum. Est enim Pater, Pater & ingenitus: & Filius, Filius genitus, secundum causam & causatum: pari ratione debemus & Spiritui sancto aliquem assignare ordinem ad Patrem & Filium, ne confusio ponatur necessario in divinis. Cum vero Pater generando communicet hanc essentiam Filio, quatenus est Filio communicabilis; Filius vero hanc a Patre accipiat, ut sibi communicabilem, communicat eamdem sancto Spiritui, ut communicabilem illi ab ipso Filio: quoniam una est essentia, secundum quam hic generatur, ille procedit; idcirco unum principium & causa est Spiritus sancti Pater & Filius, & procedit ex ambobus. Præterea quia dicitur etiam a patribus Spiritus sanctus procedi per Filium naturaliter; procedit ergo Spiritus sanctus ex Patre & Filio: nam hoc loco, Per, idem valet atque, Ex. Attulit autem testimonia s. Leonis papæ, Gregorii Dialogi, s. Ambrosii, s. Hieronymi, s. Augustini, & multorum aliorum occidentalium, legendo libros, & declarando. His ita peractis tempus elapsum est, & dies in vesperam inclinatus: atque ita dimissa est sessio, rursus in feriam tertiam reservata. Ergo feria tertia, quarta & vigesima die ejusdem mensis, convenit rursus quinta & vigesima sessio, Florentiæ celebratarum postrema: & rursus Joannes provincialis sic est orsus dicere:

SESSIO XXIV.

Joan. 10.

Joan. 14.

ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ κέ.

Μαρτίου τετάρτῃ καὶ εἰκοστῇ, ἡμέρᾳ τρίτῃ, ἐγένετο.

Τελευταία τῶν ἐν Φλωρεντίᾳ.

SESSIO XXV.

Die vigesimaquarta Martii, feria tertia, celebrata est.

Florentiæ celebratarum postrema.

Ἤθελον καὶ τὸν Ἐφέσου εἶναι ὧδε, καὶ ἀκούειν τὰς ἀποκρίσεις τῶν λόγων αὐτοῦ. ἀλλ' ἐπειδὴ οὐκ οἶδ' ὅπως ἐκεῖνος οὐκ ἦλθε, φέρε πρὸς ὑμᾶς τὸν λόγον ποιήσωμεν, καὶ τῶν ἀνατολικῶν ἁγίων τὰ ῥητὰ εἰς μέσον ἀνάγωμεν. φησὶ γὰρ ὁ μέγας Βασίλειος· ὥσπερ γὰρ ὁ υἱὸς τάξει μὲν δεύτερος τοῦ πατρός· παρατέτακται γὰρ ὁ πατὴρ ἐν τῇ συναριθμήσει, τοῦ κυρίου λέγοντος· βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ

E Vellem Ephesius quoque adesset, audiretque responsiones ad ea quæ dixit: sed quia nescio cur ipse non venerit age sermonem ad vos instituamus, & sanctorum orientalium dicta in medium proferamus. Ait enim magnus Basilius; Nam sicut Filius ordine quidem secundus a Patre est; prior enim est positus in connumeratione Pater, dicente domino: *Baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti*, & præterea

Joan.

Lib. 2. contra Eunomium.

Matth. ult.

SESSIO XXV terea dignitate; Ex Patre enim Filius, non ex Filio Pater; natura vero æqualis; Joan. 10. *Ego enim & Pater unum sumus*: ita & Spiritus sanctus ordine quidem est secundus a Filio, ut in connumeratione declaratum est; itemque dignitate, Spiritus enim Filii dicitur, ut qui per Filium datur: Galat. 4. *Misit enim*, inquit, *Spiritum Filii sui in corda nostra*: non autem Filius Spiritus: natura vero æqualis Patri & Filio Spiritus sanctus; quorum enim eadem operatio, eadem est quoque natura. Magnus autem Epiphanius ita inquit, Epiphan. in Ancorato. Si Christus ex Deo creditur, ut Deus de Deo, ita & Spiritus sanctus ex ambobus. Quemadmodum nemo novit Patrem, nisi Filius; ita dicere audeo, nec Filium nisi Spiritus, qui ex ambobus procedit. Magnus quoque Epist. ad Nestorium, Salvatore nostro, &c. Cyrillus: Ita, inquit, profluit a Filio Spiritus, sicut plane a Patre. Doctissimus etiam Didymus, & magnus Athanasius; *Si ex Patre*, inquiunt, *procedit, & de meo accipiet, & annunciabit vobis*: ex Patre igitur & Filio Spiritus sanctus. Attulit præterea & alias sententias ex epistolis magni Cyrilli; ex epistola, cujus initium; Lætentur cœli: & ex alia, quæ incipit; Domino & salvatore nostro Jesu Christo: & ex Nicæna synodo: & multas alias probationes evidenter ostendentes, Spiritum sanctum procedere ex Patre & Filio.

Cum igitur multa dixisset, & jam advesperasceret, respondit Isidorus Rhutenus hoc pacto:

Rhuten. Qui solus currit, & solus certat in stadio, victoriam adeptus videtur: & qui solus disputat nemine respondente, videtur invicte disserere. Quocirca & tua reverentia multa quidem theologice disputavit, & luculenter peroravit; sed nobis etiam suppetunt præclaræ responsiones: verum quia per tempus non licet, advesperascit enim, alia sessione respondebimus.

At vero imperator excepto sermone dixit:

Imperator, Date nobis libros, & sanctorum dicta quæ citastis, ut de responsione cogitemus.

Cardinalis autem Iulianus respondit:

Jul. card. Quæcumque diximus, a notariis excepta sunt; illa igitur vos habentes, considerate: quod si non vultis hoc, uno quopiam die convenite in templum sancti Francisci, ibi enim prope habitat serenissimus imperator; atque illuc congregati libros, verba scilicet, conferemus; sicque reperietis, quid juxta veritatem respondeatis.

Cum hoc inter utramque partem convenisset, discessit synodus. Itaque feria quinta mane congregati in dictum sancti Francisci templum, viderunt utriusque partis libros; & ex eo cognoverunt, esse aliquam conciliandæ pacis ra-

A ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· ἔτι δὲ καὶ ἀξιώματι· ἐκ τοῦ πατρὸς γὰρ ὁ υἱὸς, καὶ οὐκ ἐξ υἱοῦ ὁ πατὴρ, φύσει δὲ ἴσος· ἐγὼ γὰρ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τάξει μὲν δεύτερον τοῦ υἱοῦ, καθὼς ἐν τῇ συναριθμήσει δεδήλωται, ναὶ μὴν καὶ ἀξιώματι, πνεῦμα γὰρ υἱοῦ λέγεται, ὡς διὰ τοῦ υἱοῦ χορηγούμενον· ἐξαπέστειλε γὰρ, φησὶν, ὁ Θεὸς τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν. οὐ μὴν υἱὸς πνεύματος, φύσει δὲ ἴσον πατρὶ καὶ υἱῷ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· οἷς γὰρ ἡ αὐτὴ ἐνέργεια, τούτοις καὶ ἡ φύσις ἡ αὐτή. ὁ δὲ μέγας Ἐπιφάνιος οὕτω B φησίν· εἰ πιστεύεται Χριστὸς ἐκ Θεοῦ, ὡς Θεὸς ἐκ Θεοῦ, οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐξ ἀμφοῖν. ὃν τρόπον οὐδεὶς ἔγνω τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱὸς, οὕτω τολμῶ λέγειν, οὐδὲ τὸν υἱὸν εἰ μὴ τὸ πνεῦμα, ὃ ἐξ ἀμφοτέρων ἐκπορεύεται. ὁ δὲ μέγας Κύριλλος, οὕτω, φησὶ, παραχεῖται τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ υἱοῦ, καθώσπερ ἀμέλει καὶ ἐκ ἐκ τοῦ πατρός. ἀλλὰ καὶ ὁ σοφώτατος Δίδυμος, καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος, εἰ ἐκ τοῦ πατρὸς, φασὶν, ἐκπορεύεται, καὶ ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν· ἄρα ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. ἔφερε δὲ καὶ ἄλλας χρήσεις ἐπιστολῶν τοῦ μεγάλου Κυρίλλου, ἀπὸ τῆς ἐπιστολῆς, ἧς ἡ ἀρχή· εὐφραινέσθωσαν οἱ οὐρανοί. καὶ ἀπὸ τῆς ἑτέρας, ἧς ἡ ἀρχή· τοῦ κυρίου καὶ C σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· καὶ ἀπὸ τῆν ἐν Νικαίᾳ συνόδου· ἄλλας πολλὰς παραστάσεις δεικνυούσας ἐναργῶς, ὅτι ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ ἐκπορεύεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Πολλὰ τοίνυν εἰπόντος, καὶ τῆς ἑσπέρας ἐλθούσης, ἀπελογήσατο ὁ Ῥωσίας Ἰσίδωρος, λέγων οὕτως·

Ὁ τρέχων μόνος, καὶ ἀγωνιζόμενος μόνος ἐν τῷ σταδίῳ, δοκεῖ νικητής· καὶ ὁ λέγων μόνος μηδενὸς ἀποκρινομένου, δοκεῖ λέγειν ἀνικήτως. διὸ καὶ ἡ σὴ σεβασμιότης πολλὰ μὲν ἐθεολόγισε, καὶ λαμπρῶς ἐρρητόρευσεν· ἀλλ᾽ ἔχομεν καὶ λαμπρὰς ἀποκρίσεις εἰπεῖν, ἀλλ᾽ οὐκ ἔστι καιρὸς σήμερον διὰ τὸ εἶναι πρὸς ἑσπέραν· ἐν ἄλλῃ δὲ συνελεύσει ποιήσομεν τὴν ἀπόκρισιν. Ῥωδ.

D Ὁ δὲ βασιλεὺς τὸν λόγον ἐπιλαβὼν ἔφη·

Δότε ἡμῖν τὰς βίβλους καὶ τὰ ῥητὰ τῶν ἁγίων ὧν εἰρήκατε, ὅπως σκεψώμεθα τοῦ ἀπολογηθῆναι. Βασιλ.

Ὁ δὲ καρδινάλιος Ἰουλιανὸς ἀπεκρίνατο λέγων·

Ὅσα εἴπομεν, οἱ νοτάριοι ἐσχεδίασαν· ταῦτα οὖν ὑμεῖς ἔχοντες σκέψασθε· εἰ δὲ τοῦτο οὐ βούλεσθε, μίαν ἡμέραν ἔλθετε εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Φραγκίσκου, διὰ τὸ εἶναι τὸν γαληνότατον βασιλέα πλησίον ἐκεῖ, κἀκεῖσε συναχθέντες συγκρίνωμεν τὰς βίβλους ἤγουν τὰ ῥήματα, καὶ οὕτως εὑρεθήσεται ἡ ἀπόκρισις τῆς ἀληθείας E ἐν ὑμῖν. Ἰυλ. κα.

Ταῦτα συμφωνησάντων ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, ἐλύθη ἡ σύνοδος. τῇ πέμπτῃ οὖν πρωὶ, ἐν τῷ ῥηθέντι ναῷ τοῦ ἁγίου Φραγκίσκου συναχθέντες εἶδον ἀμφοτέρων τῶν μερῶν τὰ συγγράμματα, καὶ κατέλαβον ἀπὸ τούτου, ὅτι ἐστί τις

ANNO CHRISTI 1439.

SESSIO XXV.

τις συμβίβασις ἑνώσεως Θεοῦ βοηθείᾳ καὶ χάριτι. ἐμήνυσεν οὖν ὁ πατριάρχης ἡμῶν τῷ πάπᾳ, ἵνα ἐπίσχῃ τὴν συνέλευσιν τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ ἑβδομάδι πάσῃ, ἵνα βουλευσώμεθα, καὶ τῇ νέᾳ κυριακῇ ὅπως ἀπολογησώμεθα, ἤρεσε τῷ πάπᾳ ἵνα οὕτω γένηται. τῇ δὲ τριακοστῇ τοῦ Μαρτίου, τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ δευτέρᾳ σύναξις γέγονε τῶν ἡμετέρων μητροπολιτῶν ὁρισμῷ τοῦ πατριάρχου ἐν τῷ κελλίῳ αὐτοῦ. συνήλθομεν οὖν οἱ ἀρχιερεῖς, οἱ σταυροφόροι, οἱ ἡγούμενοι, καὶ ἁπλῶς οἱ ἀνατολικοὶ πάντες ἡμεῖς. ὥρισεν οὖν ὁ πατριάρχης τὰ λαληθέντα καὶ τὰ μηνυθέντα παρὰ τοῦ πάπα. ὅπως τε παύσῃ ἡ καθολικὴ σύνοδος, καὶ ὅπως βουλευσώμεθα ποιῆσαι ἐκ τῶν δύο θάτερον, ἢ εὑρεῖν τρόπον ἑνώσεως ἕως τοῦ πάσχα, ἢ εὑρεῖν μέθοδον ὅπως ἐπιστρέψωμεν εἰς τὴν πατρίδα ἡμῶν. ἀπελογήσατο ὁ Ῥωσίας Ἰσίδωρος, καὶ ἐδημηγόρησε λέγων·

Συμφέρει ἡμᾶς ἑνωθῆναι ψυχικῶς τε καὶ σωματικῶς, ἢ ἀπελθεῖν ἀπράκτους. τὸ γὰρ ἀπελθεῖν εὔκολόν ἐστι, τὸ δὲ πῶς μέλλομεν ἀπελθεῖν, ἢ ποῦ, ἢ πότε, οὐκ ἐπίσταμαι.

Ταῦτα αὐτοῦ εἰπόντος, καὶ κεφαλαιωδῶς τὸν λόγον συνηγορήσαντος, καὶ ὁ Νικαίας Βησσαρίων καὶ αὐτὸς ὁμοίως συνεχέστατα καὶ ῥητορικώτατα ἐδημηγόρησε, τοὺς αὐτοὺς λόγους καὶ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν εἰπών, ἀπεκρίθη ὁ Μονεμβασίας Δοσίθεος.

Καὶ τί βούλεσθε, διὰ τὸ ἀπελθεῖν ἡμᾶς ἐν τῇ πατρίδι μετὰ τῶν ἐξόδων τοῦ πάπα; θέλετε ἵνα προδώσωμεν τὸ δόγμα ἡμῶν; ἐγὼ βούλομαι ἀποθανεῖν, ἢ λατινίσαι ποτέ.

Ὁ δὲ Ῥωσίας ἀπεκρίνατο.

Οὐδὲ ἡμεῖς βουλόμεθα λατινίσαι· ἀλλὰ λέγομεν, ὅτι τὴν ἐκπόρευσιν τοῦ παναγίου πνεύματος οὐ μόνον δυτικοὶ ἅγιοι διδόασι καὶ τῷ υἱῷ ἀλλὰ καὶ ἀνατολικοί· διὰ τοῦτο δίκαιόν ἐστι συνομολογῆσαι τοῖς ἁγίοις ἡμῶν, καὶ ἑνωθῆναι τῇ τῶν Ῥωμαίων ἐκκλησίᾳ.

Ταῦτα ἀκούσας ὁ Ἡρακλείας κῦρις Ἀντώνιος ἀπεκρίνατο·

Καὶ τίνες εἰσὶ πλείους, οἱ τῶν συνόδων πατέρες καὶ οἱ ἡμέτεροι πάντες ἅγιοι, ἢ οἱ δυτικοί; λοιπὸν τοῖς πλείοσι δεῖ ἕπεσθαι, τοῖς λέγουσιν ὅτι ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἐκ τοῦ υἱοῦ.

Τὸν λόγον δὲ λαβὼν ὁ Ἐφέσου κῦρις Μάρκος μακρὸν λόγον ἐποιήσατο, τὰ αὐτὰ κἀκεῖνος εἰπών. προσθεὶς ὅτι οὐ μόνον εἰσὶν οἱ Λατῖνοι σχισματικοὶ, ἀλλὰ καὶ αἱρετικοί. καὶ τοῦτο παρεσιώπησεν ἡ ἐκκλησία ἡμῶν, διὰ τὸ γένος ἐκείνων εἶναι πολὺ καὶ ἰσχυρότερον ἡμῶν. ἡμεῖς δὲ οὐδὲ δι' ἄλλο τι ἐσχίσθημεν αὐτῶν, εἰ μὴ ὅτι εἰσὶν αἱρετικοί. διὸ οὐδὲ πρέπει ὅλως ἑνωθῆναι αὐτοῖς, εἰ μὴ ἐκβάλωσι τὴν προσθήκην ἀπὸ τοῦ συμβόλου, καὶ ὁμολογήσωσι τὸ σύμβολον καθὼς καὶ ἡμεῖς.

Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Νικαίας Βησσαρίων εἶπεν αὐτοῖς.

Λοιπὸν οἱ λέγοντες τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, αἱρετικοί εἰσιν;

A tionem favente & adjuvante Deo. Misit ergo patriarcha noster, qui papæ dicerent, ut per totam sanctam hebdomadam sessiones suspenderet, ad habendas consultationes; ut deinde dominica in albis responderemus. Placuit papæ, ut ita fieret. Die vero Martii tricesimo, feria secunda majoris hebdomadæ, factus est conventus nostrorum metropolitarum jussu patriarchæ in ejus cella. Convenimus igitur præsules, Crucesignati, hegumeni, & summatim nos omnes orientales. Significavit ergo patriarcha, quæ dicta & indicata fuerant a papa; ut amplius non haberetur generalis sy- B nodus; & nos deliberaremus de agendo ex duobus altero; aut reperiremus modum unionis usque ad pascha, aut certe viam redeundi in patriam nostram. Respondit Isidorus Rhutenus; & concionatus est ita:

Rhuten. Satius est nos uniri animis & corporibus, quam re infecta abire: nam abire quidem facile est; quomodo vero abeundum sit, aut quo, & quando, non video.

Cum hæc ille dixisset, & summas rerum attingendo in hanc sententiam perorasset, præsul quoque Nicænus Bessa- C rio prudentissime ac luculentissime concionatus est, iisdem sermonibus & iisdem sententiis usus. Respondit Dositheus Monembasiensis:

Monemb. Et quid vultis? ut redeamus in patriam sumptibus papæ, dogma nostrum prodamus? mori malo, quam unquam Latinizare.

Respondit Rhutenus.

Rhuten. Neque ipsi volumus Latinizare; sed dicimus, Spiritus sancti processionem Filio quoque tribui non solum a patribus occidentalibus, sed etiam orientalibus. Quapropter æquum est, ut sanctos nostros sequentes cum Romana ec- D clesia conjungamur.

His auditis Heracleæ præsul domnus Antonius respondit:

Heracl. Et quinam sunt plures, patres synodorum, & omnes nostri sancti, an occidentales? plures ergo sequi oportet, dicentes Spiritum sanctum ex Patre procedere, non ex Filio.

Hunc sermonem excipiens præsul Ephesi domnus Marcus prolixam habuit orationem, eadem & ipse dicens, addendo, Latinos non solum esse schismaticos, sed hæreticos: hoc autem nostra, inquit, ecclesia reticuit, quod genus i- E psorum esset numerosum, & potentius nostro: nos vero nullam aliam ob causam ab ipsis sejuncti sumus, nisi quod hæretici sunt. Quocirca non decet omnino cum illis conjungi, nisi tollant e symbolo additionem, & proferant symbolum ut nos.

Respondens Bessario Nicænus ad eos dixit:

Nicæn. Ergo qui asserunt, Spiritum sanctum etiam ex Filio procedere, hæretici sunt?

SESSIO XXV.

Ephes. Et Ephesius: Maxime.

Nicæn. Psalm. 30. Et Nicænus: Deus mihi propitius sis, & sancti qui dicunt hoc, hæretici sunt? muta fiant labia dolosa, quæ loquuntur adversus sanctos; at vos cordate auscultate. Occidentales & orientales sancti non discrepant, sed idem Spiritus sanctus locutus est in omnibus sanctis: & si placet, conferantur scripta eorum inter se; & ita comperietur, sanctos nequaquam dissentire.

Ephes. Et quis novit, an libri ab ipsis corrupti sint?

Nicæn. Et quis audeat hoc affirmare, totos sermones, & expositiones evangelii, integras in idem theologicas enarrationes fuisse corruptas? Certe si ea velimus inducere, nihil aliud remanebit in libris, quam albæ membranæ. His aliisque similibus habitis sermonibus surreximus, cum nihil egissemus, nisi dissensiones & schismata. Nam synodus nostra adeo parva erat, ut in duas partes divisa fuerit: & hi quidem sequebantur eos qui unioni obsistebant, illi vero eos qui favebant. Ex nobilibus etiam viris aliqui unionem detrectabant, & disjungebant eos. Elapsa vero secunda feria majoris hebdomadæ, feria tertia imperator venit rursus ad patriarcham, illud enitens, ut res componeret: etsi enim pluebat, rem ille non distulit; sed imbre madidus conabatur disputationi & negotio finem imponere: nam impellebat præsules ad amplectendam unionem; illi vero ad hoc segniores, aliis, ut dictum est, eos sequentibus, qui obsistebant negotio unionis; aliis vero eos qui favebant: itaque divisi erant in partes, & neutiquam conveniebant: habebant enim, ut significatum est, aliquos ex viris nobilibus, qui nolebant unionem; seque invicem sequebantur.

Feria quarta igitur majoris hebdomadæ, mane omnes convenimus in cellam patriarchæ nostri; & interrogavit nos patriarcha dicens: Habetis aliquid dicere? Respondit Heracleensis hoc modo:

Heracl. Venimus ad missam præsanctificatorum, & nihil aliud habemus.

Tum Mitylenensis ait:

Mitylen. Quomodo nihil dicendum habemus? non disputamus? non est nobis certamen? Habemus domine mi permulta dicere; Ea vero sunt, ut alterum ex duobus faciamus; aut sequamur sanctos, & uniamur cum Latinis: aut transfigamus eos, & abscedamus. Attamen si quid magnus asserit Maximus, recipitis?

Responderunt, se illum recipere.

Et ille; magnus, inquit, Maximus Spiritum sanctum ait ex Patre substantialiter, per Filium ineffabiliter genitum, procedere.

Confirmat hoc Nicænus, & per multa dicta probat, complures sanctorum esse usos voce, Per Filium, præcipue magnum Tarasium.

His auditis patriarcha jussit has sen-

ANNO CHRISTI 1439.

A Ephes. Καὶ ὁ Ἐφέσου. ναί.

Nic. Καὶ ὁ Νικαίας· Ἵλεώς μοι Θεέ· καὶ οἱ ἅγιοι οἱ λέγοντες τοῦτο αἱρετικοί εἰσίν; ἄλαλα γενηθήτω τὰ χείλη τὰ δόλια, τὰ λαλοῦντα κατὰ τῶν ἁγίων, ἀλλ' ἀκούσατε ὑμεῖς νουνεχῶς· οἱ δυτικοὶ καὶ ἀνατολικοὶ ἅγιοι οὐ διαφωνοῦσιν· ἀλλὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἐλάλησεν ἐν πᾶσι τοῖς ἁγίοις. καὶ εἰ θέλετε, συγκρουσάσθωσαν τὰ συγγράμματα αὐτῶν πρὸς ἄλληλα, καὶ οὕτως εὑρεθήσονται ὁμογνώμονες οἱ ἅγιοι.

Ephes. Καὶ τίς οἶδεν, εἰ ἐφθάρησαν αἱ βίβλοι παρ' αὐτῶν;

Nic. Καὶ τίς ἔχει τοῦτο τολμῆσαι εἰπεῖν, ὁμιλίας B ὁλοκλήρους, καὶ ἑρμηνείας τοῦ εὐαγγελίου, θεολογίας ἀκεραίας περὶ τῶν αὐτῶν; ἐὰν γοῦν ἀπαλείψωμεν ταῦτα ἀπὸ τῶν βιβλίων, οὐδὲν ἀπομένει ἄλλο ἐν αὐτοῖς, εἰ μὴ μεμβράναι λευκαί. τούτων καὶ ἄλλων ὁμοίων λαληθέντων, ἀνέστημεν μηδὲν πράξαντες, εἰ μὴ διχόνοιαν καὶ σχίσματα· ἡ γὰρ σύνοδος ἡ ἡμετέρα τοσοῦτον ὑπῆρχε μικρὰ, ὅτι ἐσχίσθη εἰς δύο· καὶ οἱ μὲν ἀκολουθοῦντες τοῖς ἀνθισταμένοις τῇ ἑνώσει, οἱ δὲ τοῖς συνηγόροις, ἐσχίσθησαν· ὑπῆρχον δὲ καὶ τῶν ἀρχόντων τινὲς ἀπαγορεύοντες τὴν ἕνωσιν, καὶ ἔσχιζον αὐτούς. τῆς μεγάλης οὖν δευτέρας παρελθούσης, καὶ τῆς μεγάλης τρίτης ἐπελθούσης, ἦλθεν ὁ βασιλεὺς πάλιν εἰς τὸν C πατριάρχην, ἀναγκαζόμενος διόρθωσιν ποιήσασθαι, ἔβρεχε δὲ, καὶ αὐτὸς οὐκ ἠμέλησεν, ἀλλὰ βρεχόμενος ἐσπούδαζε τέλος ἐπιθεῖναι τῇ διαλέξει καὶ τῷ πράγματι· ἠνάγκαζε γὰρ τοὺς ἀρχιερεῖς ποιῆσαι τὴν ἕνωσιν, οἱ δὲ ἐρρᾳθύμουν. καὶ οἱ μὲν ἀκολουθοῦντες τοῖς ἀνθισταμένοις τῇ πράξει τῆς ἑνώσεως, ὡς εἴρηται, οἱ δὲ τοῖς συνηγόροις ἐσχίσθησαν. καὶ ἐγένοντο μέρη, καὶ οὐδεμία συμφωνία ἦν ἐν αὐτοῖς. εἶχον γὰρ, ὡς δεδήλωται, καί τινας τῶν ἀρχόντων μὴ βουλομένους τὴν ἕνωσιν, καὶ ἠκολούθουν ἀλλήλοις.

Τῇ οὖν μεγάλῃ τετάρτῃ πρωῒ σύναξις D γέγονε, καὶ συνήχθημεν ἅπαντες ἐν τῷ κελλίῳ τοῦ πατριάρχου ἡμῶν, καὶ ἠρώτησεν ὁ πατριάρχης ἡμᾶς, λέγων. ἔχετέ τι εἰπεῖν; ἀπεκρίθη ὁ Ἡρακλείας, καὶ εἶπεν αὐτῷ οὕτως·

Heracl. Ἐν τῇ λειτουργίᾳ τῶν προηγιασμένων ἤλθομεν, καὶ ἄλλο τί ποτε οὐδὲν ἔχομεν.

Καὶ ὁ Μιτυλήνης φησί.

Mitol. Πῶς οὐδὲν ἔχομέν τι εἰπεῖν; οὐ διαλεγόμεθα; οὐκ ἔχομεν ἀγῶνα; ἔχομεν δέσποτά μου εἰπεῖν πάνυ πολλά. τὰ δέ εἰσιν, ἵνα ποιήσωμεν ἐκ τῶν δύο τὸ ἕν, ἢ ἵνα συμφωνήσωμεν τοῖς ἁγίοις καὶ ἑνωθῶμεν τοῖς Λατίνοις, ἢ ἵνα ὀβελίσωμεν αὐτοὺς καὶ ἀπελευσώμεθα. ὅμως E στέργετε τὸν μέγαν Μάξιμον, εἴ τι διακελεύεται;

Ἀπεκρίθησαν καὶ εἶπον, ὅτι στέργουσιν αὐτόν.

Ὁ δὲ λέγει· ὁ μέγας Μάξιμος τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιόν φησιν ἐκ τοῦ πατρὸς οὐσιωδῶς, διὰ τοῦ υἱοῦ γεννηθέντος ἀφράστως ἐκπορευόμενον.

Βεβαιοῖ τοῦτο καὶ ὁ Νικαίας, καὶ παριστᾷ ἐκ πολλῶν ῥητῶν, ὅτι πολλοὶ τῶν ἁγίων λέγουσι τὸ διὰ τοῦ υἱοῦ, μάλιστα ὁ μέγας Ταράσιος.

Ταῦτα ἀκούσας ὁ πατριάρχης, ὥρισε ταῦτα

τὰ

ANNO CHRISTI 1439.

SESSIO XXV.

τὰ ῥητὰ γραφῆναι, καὶ τῇ ἐπαύριον ἵνα γένηται καθολικὴ σύναξις, ὅπως ἀκούσωσι ταῦτα, καὶ γνώμῃ κοινῇ ἐπιβεβαιωθῇ ἓν κεφάλαιον· καὶ τῷ βασιλεῖ ἀπαγγελοῦμεν αὐτό. εἶπον πάντες. ἀρέσκει. καὶ οὕτως ἐξήλθομεν.

Τῆς δὲ ἁγίας καὶ μεγάλης πέμπτης ἐλθούσης, καὶ πάντων συναθροισθέντων, ὥρισεν ὁ πατριάρχης ἡμῖν, ὅτι ὁ βασιλεὺς μαθὼν τὰ λαληθέντα παρ' ἡμῶν χθὲς, μηνύει ἡμῖν, ὅπως ταμιευθῇ ἡ ὑπόθεσις ἕως τοῦ μεγάλου σαββάτου, ἵνα καὶ αὐτὸς μεθ' ἡμῶν συνέλθῃ, τοῦ γίνεσθαι πᾶν ὃ διακριθῇ. ἠρκέσθημεν πάντες εἰς τὸ παραγίνεσθαι τὸν βασιλέα.

Τοῦ ἁγίου καὶ μεγάλου σαββάτου τοίνυν ἐλθόντος, καὶ τοῦ πατριάρχου βαρέως ἀσθενοῦντος, ἀφείθη ἡ σύναξις τῆς βουλῆς, καὶ ἐγίνετο σύναξις, καὶ ἐψάλαμεν τῷ πατριάρχῃ εὐχέλαιον μόλις δυναμένῳ καθέζεσθαι. καὶ οὕτως παρῆλθον αἱ ἡμέραι τοῦ πάσχα ἕως τῆς νέας παρασκευῆς. ὀψὲ γοῦν τῇ παρασκευῇ συνήλθομεν σὺν τῷ βασιλεῖ, καὶ διεκρίθη ὅπως μηνύσωμεν ταῦτα τῷ πάπᾳ.

Ἡμεῖς πλέον οὐ διαλεγόμεθα, ὅτι ἡ διάλεξις οὐδὲν ἄλλο προξενεῖ εἰ μὴ ὄχλησιν. λεγόντων γὰρ ἡμῶν, οὐδὲν ἀπορεῖτε ἀπολογίας εἰς πληθυσμόν· ἀκουόντων δὲ τὰ παρ' ὑμῶν λεγόμενα, ἀναρίθμητα ὄντα, τίς δύναται ἀκούειν καὶ λέγειν ἄπαυστα; διὸ ἐάν ἐστί τις ἄλλη μέθοδος ἑνώσεως, βουλευσάμενοι μηνύσατε ἡμῖν· εἰ δ' οὔ, ἡμεῖς ὅσον ἠδυνήθημεν εἴπομεν, ἡμεῖς ὃ κρατοῦμεν, ἐστὶ πατροπαράδοτον, καὶ ὑπὸ τῶν ἑπτὰ σενόδων παραδεδομένον, καὶ ἀρκούμεθα.

Ἐκλεξάμενοι οὖν τόν τε Ῥωσίας, καὶ τὸν Νικαίας, καὶ δύο σταυροφόρους, τόν τε μέγαν χαρτοφόλακα, καὶ τὸν μέγων ἐκκλησιάρχην, ἀπεστείλαμεν αὐτούς. ἀπελθόντες τοίνυν, καὶ τὰ παρ' ἡμῶν λαληθέντα τῷ πάπᾳ εἰπόντες, ἦλθον· καὶ τῷ σαββάτῳ πρὸ τοῦ ἑσπερινοῦ συνήλθομεν πάλιν ἅμα τῷ βασιλεῖ, καὶ εἶπον τὴν ἀπόκρισιν τοῦ πάπα, λέγοντες οὕτως·

Ἡμεῖς ἀπήλθομεν, δεσπόται ἅγιοι, εἰς τὸν μακαριώτατον πάπαν, καὶ ἀνηνέγκομεν τὰ ῥηθέντα παρ' ὑμῶν εἰς ἡμᾶς· ἀποκρίνεται δὲ καὶ λέγει οὕτως.

Παπας. Ἐγὼ ὡς ὁρᾶτε καὶ ὑμεῖς, καὶ ἐσπούδασα, καὶ ἐξοδίασα, καὶ ἐκοπίασα εἰς τὸ ἔργον τοῦτο τῆς ἑνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ πάλιν οὐδὲν ἀμελῶ· ὑμεῖς δὲ ἀπ' ἀρχῆς ποιεῖτε πᾶσαν ἀμέλειαν καὶ πλημμέλειαν. καὶ τὸ χειρότερον, ὅτι οὐδὲ κἂν τὰς συνελεύσεις ποιεῖτε τῶν διαλέξεων κατὰ τὴν συμφωνίαν ἡμῶν. λοιπὸν μηνύω τῷ γαληνοτάτῳ βασιλεῖ, καὶ τῷ ἀδελφῷ μου τῷ πατριάρχῃ, καὶ πάσῃ τῇ ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ λέγω οὕτως· τέσσαρά εἰσι τὰ ζητούμενα ὑμῖν. πρῶτον, ἐὰν ἀρκεῖσθε εἰς τὴν λαμπροτάτην καὶ καθαρὰν ἀπόδειξιν, ἣν ἀπεδείξαμεν ἀπὸ τῶν γραφῶν, ὅτι ἐκπορεύεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ, καλόν. εἰ δ' οὔ, εἴπατε εἰς τί ἀμφιβάλλετε, καὶ κατὰ τί οὐ στέργετε τοῦτο, ἵνα θεραπεύσωμεν καὶ παραστήσομεν ἐναργῶς καὶ καθαρῶς, ὅτι ἐστὶν ἀληθῶς ἡ ἐκπόρευσις αὕτη καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ. δεύτερον, ἐὰν ἔχητε παραστάσεις

A tentias exscribi, atque postridie generalem fieri conventum, ut hæc audirent, & communi sententia unum caput approbaretur, & imperatori renunciaretur. Omnes dixerunt, Placet: atque ita discessimus.

Feria quinta in cœna domini cum omnes convenissent, significavit nobis patriarcha; imperatorem, ubi rescivisset quæ locuti sumus heri inter nos, monere, ut res differatur in sabbatum sanctum; ut nobiscum & ipse conveniat, & fiat quod videbitur agendum: omnes contenti fuimus, ut posset imperator adesse.

B Cum ergo venisset sabbatum, & patriarcha graviter ægrotaret, omissa est consultationis congregatio, & convenientes extremæ unctionis officium patriarchæ celebravimus, vix sedere valenti: atque ita diebus paschalibus transactis usque ad sextam feriam infra octavam paschæ, illo tandem die convenimus præsente quoque imperatore: decretumque est, ut hæc ad papam deferrentur.

Græci. Nos amplius non disputabimus, cum disputatio nihil aliud pariat, quam turbam: nam dicentibns nobis, non deest vobis copia responsionum, audientibus C autem quæ vos dicitis, cum ea innumera sint, quis ferre queat nullum dicendi & audiendi finem? Idcirco si qua est alia unionis via, de ea consultate, & renunciate nobis; sin minus, nos diximus quæ potuimus: nos quod teneamus, ex paterna traditione, & septem synodis acceptum habemus; idque nobis satis est.

Delectos igitur Russiæ præsulem, & Nicææ, duosque crucesignatos, & magnum bibliothecarium, & magnum ecclesiarcham misimus: ii vero profecti pertulere ad pontificem quæ locuti eramus, & reversi sunt. Sabbato autem ante vesperas rursus convenimus una cum imperatore; & reddidere papæ responsum dicentes ita:

D Nos, domini sancti, profecti sumus ad beatissimum papam, & ei vestris verbis diximus quæ nobis mandastis. Respondet autem, & dicit hæc:

Papa. Ego, ut videtis & ipsi, & studium posui, & insumpsi, & laboravi pro hoc negotio unionis ecclesiarum; nec vero istam curam dimitto: Vos autem ab initio rem negligenter tractatis, & frustra tempus absumitis, quodque pejus est, nec etiam, ut convenit inter nos, ad disputandum convenitis. Itaque denuncio serenissimo imperatori, fratrique E patriarchæ, ac universæ orientali ecclesiæ, & dico hæc: Quatuor sunt quæ vobis proponuntur: Primum, si satisfactum vobis est per clarissimam & evidentem demonstrationem, qua demonstravimus ex scripturis, Spiritum sanctum procedere ex Patre & Filio, bene: sin minus, dicite, de quo ambigatis, & qua ex parte illud non recipitis, ut remedium adhibeamus: & evidenter perspicueque probemus, proces-

SESSIO XXV. cessionem hanc vere etiam esse ex Filio. Secundum; si habetis ex sacris scripturis auctoritates contrarium asserentes iis quæ dicuntur a nobis, ut eas proferatis. Tertium, si habetis valida scripturæ loca, quibus probetur, melius esse magisque pium quod vos tenetis, quam nostrum dogma. Quartum, si hæc non vultis, conveniamus simul, fiatque synodus: conficiat sacrum sacerdos, jusjurandum demus Latini pariter & Græci; proferatur libere veritas per juramentum, & quod pluribus videbitur, hoc amplectamur & nos & vos: jurandum enim apud Christianos non fallitur.

Græci. Hæc nos cum audissemus ab iis qui missi erant, alter alterius os contuentes, & omnia comperientes talia, contra quæ dici nihil posset, diximus:

Quid respondeamus ad hæc, non habemus. Nam quod ad primum attinet, non desunt sancti, qui Spiritum sanctum etiam ex Filio procedere asserant: quam dubitationem asserre nos possumus? Quod ad secundum, & quinam sancti sunt, qui sanctis hoc asserentibus adversentur? nos dicere non possumus, sanctos inter se contraria sentire. Quod ad tertium: quomodo probare poterimus, dogma nostrum esse melius & magis pium, quam dogma Latinorum? nam & nostrum pium est, utpote a patribus traditum, sed non minus est & illorum dogma, cum illud etiam qui asserunt, sint sancti patres. Quod ad quartum: ut juremus in pretiosum corpus & sanguinem Christi: Et quæ alia synodus hoc fecit, ut idem & nos faciamus? neque ad hoc est ulla responsio?

Et respondens iterum Mitylenensis ait:

Mitylen. Quid altercamini cum veritate, multaque dubitatione æstuatis? cognoscite, & videte, nostrum dogma pium esse, sed & illud, quod Latini apposuerunt symbolo declarationis & explicationis causa, sumptum esse a sanctis, & esse pariter pium: nam & factum symbolum ex divinis scripturis compositum est, & Latini ex divinis scripturis addiderunt vocem illam, Ex Filio. Quapropter nostrum quidem pium est: sed & illorum nulla ex parte est impium. Est enim nobis una fides, una religio, unus Deus in tribus personis. Ne ergo tempus conterite amplius, sed accedamus ad veram ecclesiæ Dei unitatem, & ne ulterius progrediamur. Sit hoc pro responsione ad beatissimum papam nostrum.

Hæc cum ille dixisset, nemo contradixit, nemo repugnavit. Imperator autem: Non est, inquit, hoc de quo quæritur; sed respondere volumus papæ, ex illis quatuor, quæ proposita sunt, quodnam eligamus.

Tunc magnus protosyncellus & confessarius domnus Gregorius, qui & vicarium agebat Alexandrinæ sedis, respondit:

A ξ ὁ τῶν ἁγίων γραφῶν ἐναντία λεγόντων εἰς τὰ παρ' ἡμῶν λεγόμενα, ἵνα δείξητε αὐτάς. τρίτον, ἐὰν ἔχητε ἰσχυρὰ τῶν γραφῶν παρεισῶντα, ὅτι ὃ κρατεῖτε ὑμεῖς, ἐστὶ κρεῖττον τοῦ ἡμετέρου δόγματος καὶ εὐσεβέστερον. τέταρτον, ἐὰν ταῦτα οὐ βούλεσθε, συναχθῶμεν ὁμοῦ καὶ γινέσθω σύνοδος, ἱερουργησάτω ἱερεὺς, δῶμεν ὅρκον Λατῖνοι ὁμοῦ, καὶ Γραικοὶ, παῤῥησιασθήτω ἡ ἀλήθεια ἐν ὅρκῳ· καὶ ὃ φανεῖται τοῖς πλείοσι, τοῦτο στερχθήτω ἐν ἡμῖν καὶ ὑμῖν. ὅρκος γὰρ οὐ πλανᾶται εἰς τοὺς Χριστιανούς.

Γραικοί. Ταῦτα ὑπὸ τῶν ἀποσταλέντων ἀπαγγελθέντα B ἀκούσαντες ἡμεῖς, καὶ εἷς τὸν ἕτερον εἰς τὸ πρόσωπον ἰδὼν, καὶ ἀναντίῤῥητα πάντα καταλαβόντες, εἴπαμεν.

Οὐκ ἔχομεν τι ἀπολογήσασθαι πρὸς ταῦτα. εἰς τὸ πρῶτον· καὶ εἰσιν ἅγιοι οἱ λέγοντες, ἐκπορεύεσθαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ· τίνα ἀμφιβολίαν ἔχομεν εἰπεῖν; εἰς τὸ δεύτερον· καὶ τίνες ἅγιοί εἰσιν οἱ ἐναντιούμενοι τοῖς ἁγίοις τοῖς λέγουσι τοῦτο; ἡμεῖς οὐ δυνάμεθα εἰπεῖν, ὅτι οἱ ἅγιοι ἐναντία φρονοῦσι πρὸς ἀλλήλους, εἰς τὸ τρίτον· καὶ πῶς ἔχομεν παραστῆσαι κρειττότερον καὶ εὐσεβέστερον τὸ ἡμέτερον δόγμα παρὰ τὸ τῶν Λατίνων; καὶ γὰρ τὸ ἡμέτερον εὐσεβές ἐστιν, ὡς παραδεδομένον παρὰ τῶν C πατέρων, ἀλλ' οὐδὲν ἧττόν ἐστι κἀκείνων, ὅτι καὶ τοῦτο ἅγιοι πατέρες εἰσὶν οἱ λέγοντες· εἰς τὸ τέταρτον, ὅτι ἵνα ποιήσομεν ὅρκον εἰς τὸ τίμιον σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ· καὶ ποία ἄλλη σύνοδος ἐποίησε τοῦτο, ἵνα ποιήσωμεν καὶ ἡμεῖς αὐτό; οὐδὲ τοῦτο ἔχει ἀπολογίαν τινά.

Καὶ ἀποκριθεὶς πάλιν ὁ Μιτυλήνης εἶπε·

Μυτιλ. Τί γνωσιμαχεῖτε πρός ἀλλήλους, καὶ ἐστὲ ἐν ἀπορίᾳ μεγάλῃ: γνῶτε καὶ ἴδετε, ὅτι τὸ ἡμέτερον δόγμα ἐστὶν εὐσεβές, ἀλλὰ καὶ ὃ εἰς σαφήνειαν καὶ ἀνάπτυξιν προσέθεντο οἱ Λατῖνοι D ἐν τῷ συμβόλῳ, παρὰ τῶν ἁγίων παρέλαβον αὐτοὶ, καὶ ἔστι κἀκεῖνο εὐσεβές. ἐπεὶ καὶ τὸ ἅγιον σύμβολον ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν συνετέθη, καὶ οἱ Λατῖνοι ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν προσέθηκαν τὴν ἐκ τοῦ υἱοῦ, φωνήν. διό ἐστι μὲν τὸ ἡμέτερον εὐσεβὲς, ἀλλ' οὐδὲ τὸ αὐτῶν ὑπάρχει κατά τι ἀσεβές· ὑπάρχει γὰρ μία πίστις, μία εὐσέβεια, εἷς Θεὸς τρισυπόστατος ἐν ἡμῖν. καὶ μὴ πλέον παρατρίβετε τὸν καιρὸν, ἀλλὰ προσέλθωμεν τῇ ἀληθεῖ ἑνώσει τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ περαιτέρω προβαίνωμεν. ἔστω τοῦτο ἀπολογία εἰς τὸν μακαριώτατον πάπαν ἡμῶν.

E Ταῦτα αὐτοῦ εἰπόντος οὐδεὶς ἀντεῖπεν, οὐδεὶς ἀντεφθέγξατο. ἀλλ' ὁ βασιλεὺς, οὐκ ἔστι τοῦτο νῦν, φησί, τὸ ζητούμενον· ἀλλά βουλόμεθα δοῦναι ἀπολογίαν τῷ πάπα ἐκ τῶν τεσσάρων ζητημάτων τὸ ἕν.

Τότε ὁ μέγας πρωτοσύγκελλος καὶ πνευματικὸς κῦρις Γρηγόριος, ὁ καὶ τοποτηρητὴς ὑπάρχων τοῦ Ἀλεξανδρείας, ἀπεκρίνατο.

Καὶ

ANNO CHRISTI 1439.

ANNO CHRISTI 1439.

SESSIO XXV

Πρωτοσυγκελλος.

Καὶ τί δυνάμεθα ἀπολογῆσθαι πρὸς ταῦτα; τὰς μὲν γὰρ λέγειν τῶν γραφῶν ὅτι εἰσὶ ψευδεῖς, τὰς δὲ ὅτι νόθαι· καὶ τὰ μὲν λέγειν ἄγνωστα ἡμῖν, τὰ δὲ ὅτι οὐ στέργομεν, ἄλογόν πως ἐστί. τί ἔτι λείπεται λοιπόν; ἀπολογεῖσθαι ψευδῆ; καὶ τοῦτο οὐδὲν πρέπει ἡμῖν.

Ἀλλ᾽ ὅμως ἁπάντων τὸν βασιλέα παρακαλεσάντων, ὥρισεν ἵνα ἀπέλθωσι πάλιν οἱ προῤῥηθέντες εἰς τὸν πάπαν καὶ ὅπως ποιήσωσιν ἀπολογίαν τοιαύτην.

Βασιλ. Ἡμεῖς ὅσα ὥρισας κατελάβομεν, ὅτι εἰσὶν ἕν, καὶ τὰ τέσσαρα κεφάλαια πρὸς ἓν βλέπουσι, τὸ διαλέγεσθαι. τὸ γὰρ ἀμφιβαλλόμενον κρίσεως δεῖται, καὶ αἱ μαρτυρίαι τῶν γραφῶν ἐν κρίσει μαρτυροῦσιν, ἀλλὰ καὶ ὅρκος τῷ διακρίνειν ἀληθῆ λέγεται. λοιπὸν ἐπειδὴ τὰ τέσσαρα εἰς ἓν περικλείονται, τὸ διαλέγεσθαι καὶ κρίνεσθαι, ἡμεῖς ἀπολογούμεθα λοιπὸν, μηδόλως κρίνειν καὶ κρίνεσθαι· οὐ γὰρ κερδαίνομέν τι ἀπὸ ταύτης κρίσεως. ἐπεὶ ἡμεῖς ἔχομεν τὸ ἅγιον σύμβολον ἀπὸ τῶν ἁγίων καὶ οἰκουμενικῶν ἑπτὰ συνόδων, καὶ οὔτε προστίθεμεν, οὔτε ἀφαιροῦμεν, ἀλλ᾽ ἀρκούμεθα ἐπὶ τῇ διαγνώσει τῶν πατέρων ἡμῶν τῶν πρὸ ἡμῶν. ὑμεῖς δὲ καὶ ὅσων προσεθήκατε ἐν τῷ ἱερῷ συμβόλῳ ἐδείξατε ἁγίους λέγοντας τοῦτο, καὶ ἔχετε ἀπαρασάλευτον. καὶ λοιπὸν οὔτε ἡμεῖς μέλλομεν δέξασθαι ἁπλῶς τὸ προστεθὲν, οὔτε ὑμεῖς μέλλετε ἐξελάσαι αὐτὸ τοῦ συμβόλου, ἵνα τί αἱ φιλονεικίαι, καὶ αἱ διαλέξεις, καὶ αἱ παραστάσεις, καὶ οἱ ὅρκοι, καὶ αἱ μαρτυρίαι; ἀλλὰ σκεψάσθω ἡ σὴ μακαριότης, καὶ ἐάν ἐστί τις ἄλλος τρόπος ἑνώσεως, ἑνωθησόμεθα· εἰ δ᾽ οὔ, ἀπελευσόμεθα μετὰ φιλίας εἰς τὰ ἴδια.

Ταῦτα τοῦ βασιλέως εἰπόντος, καὶ τῶν ἀποκρισιαρίων ταῦτα ἀκηκοότων, καὶ τῷ πάπᾳ εἰπόντων ἀπαγγεῖλαι κατὰ τὴν αὔριον, ἥτις ἦν ἡ νέα κυριακὴ τοῦ Θωμᾶ, ἐλύθη ἡ σύνοδος.

Ἀπελθόντων τοίνυν εἰς τὸν πάπαν, καὶ ταῦτα εἰπόντων αὐτῷ, οὐκ ἀπεκρίθη αὐτοῖς, ἀλλὰ τοὺς καρδιναλίους, εἶπεν, ἀποστελῶ εἰς τὴν ἀνατολικὴν σύνοδον, ἵνα καὶ παρόντος τοῦ βασιλέως μέλλωσιν εἰπεῖν πάντα.

Τρεῖς οὖν ἡμέραι παρῆλθον πρὶν ἐλθεῖν τοὺς καρδινάλεις· τῇ τετάρτῃ γὰρ ἦλθον. μέσον δὲ τῶν ἡμερῶν τούτων, τῇ δευτέρᾳ δηλαδὴ καὶ τῇ τρίτῃ, συνόδου ἡμετέρας γενομένης, λόγον ἐξέδωκε μέσον ἡμῶν ὁ Νικαίας κῦρις Βησσαρίων περὶ ἑνώσεως, ἐν κεφαλαίοις δέκα διῃρημένον, ἔχει δὲ οὕτως·

Τοῦ σοφωτάτου Νικαίας πρὸς τὴν ἀνατολικὴν σύνοδον δογματικὸς, ἢ περὶ ἑνώσεως λόγος.

ΤΗΝ μὲν τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ ἱερὰν εἰρήνην τε καὶ ὁμόνοιαν οὐκ ἔστιν οὐδεὶς ὅστις ἂν οὐ τοῦ παντός τε τιμήσαιτο, καὶ μεγάλην εὐδαιμονίαν ἡγήσαιτο· καὶ ἀφ᾽ ἧς ἥ τε τοῦ σωτῆρος εὐχὴ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πατέρα λή-

A Et quid respondere possumus ad hæc? dicere enim, scripta hæc esse falsa, illa vero adulterina: & hæc quidem nos ignorare, illa vero non recipere, est quodammodo nulla ratione utentium. Quid ergo superest? commentitia respondere? at hoc nobis indignum est.

Verum imperator rogatu omnium jussit, ut iterum ad papam irent ii, quos antea diximus; hæcque ad ipsum perferrant:

Imperator. Nos, quæcumque renuncianda mandasti, unum esse comperimus, & quatuor capita ad unum spectare, nempe disputationem. Res enim, de qua dubitatur, judicio indiget; & probationes ad judicium pertinent; & scripturarum testimonia in judicio proferuntur, sed B & jusjurandum dicitur, quod per illud vera dijudicantur. Quoniam igitur illa quatuor in unum rediguntur, quod est disputare, & judicio agere; nos jam respondemus, nequaquam velle judicare & judicari: nam ex hoc judicio nil commodi consequemur: quandoquidem nos sacrum habemus symbolum a sanctis & œcumenicis septem synodis; & neque addimus, neque demimus; sed contenti sumus eo quod statutum est a patribus nostris, qui fuere ante nos. Vos autem ostendistis, doctrinam esse sanctorum, quod addidistis: nec ulla ratione expungi posse dicitis. Cum ergo neque ipsi recepturi unquam simus quod est additum, neque vos illud e C symbolo ejecturi; quid opus est contentionibus, & disputationibus, & probationibus, & juramentis, & testimoniis? Sed beatitudo tua secum cogitet; & si quis est alius unionis modus, uniemur: sin minus, abibimus cum pace in patriam.

Cum hæc ab imperatore dicta, & ab internunciis audita essent, dixerunt illi, se postridie renunciaturos ea papæ, dominica scilicet in albis: & dimissa est synodus.

Itaque profecti ad papam nunciarunt D hæc illi. At vero is nihil respondit, sed cardinales inquit, mittam ad orientalem synodum, ut enarrent omnia præsente quoque imperatore.

Tres ergo dies elapsi sunt, antequam venirent cardinales; quarto enim die venerunt: hoc interim spatio, secunda videlicet ac tertia feria, cum celebrata esset nostra synodus, protulit in medium Nicænus præsul domnus Bessario de unione orationem, in decem capita distinctam; quæ sic se habet:

E

Sapientissimi archiepiscopi Nicæni ad synodum orientalem oratio dogmatica, sive de unione.

SAcram ecclesiarum Dei pacem atque concordiam nemo est, viri præstantissimi, qui non maximi æstimet, & * loco summæ felicitatis esse ducat. Ob eam quippe salvatoris nostri oratio ad Pa-

Ipsomet Bessarione interprete. * Verum paulo liberior est ista versio.

Joan. 17.

Patrem porrigitur: qui cum pro discipulis, & iis, qui nomine ejus vocati sunt, precaretur: *Fac*, inquit, *Pater, ut unum sint, quemadmodum & nos unum sumus.* Per hanc divinus amor, quod signum discipulorum Christi est, in nos influit; tolluntur a nobis inimicitiæ ac dissensiones mutuæ, quæ ab hominibus, præsertim Christianis, alienissimæ esse debent: tolluntur & derisiones & opprobria, quibus a Christi crucis hostibus continue afficimur, qui nos irrident, contemnunt, ac pro nihilo habent, ut Christianos quidem nominatos, & eundem habentes dominum, veruntamen ita inter nos divisos & dogmatibus fidei diffidentes, ut alii alios pro inimicis atque hostibus habeamus. His igitur rationibus aliisque permoti, pacem quidem amamus omnes atque optamus, & concordiam atque unitatem Christianorum maximi omnes facimus. Quo autem modo a Deo præclarum bonum consequi possimus, & quæ ratio habenda sit ad sanctissimum opus perficiendum, hic diversis opinionibus sumus, variisque inter nos sententiis discrepamus. Quapropter de hoc a nobis in præsentia considerandum, & quantum ingenioli nostri vires sufficient, differendum existimavimus.

ψεται τέλος· ποίησον αὐτοὺς, περὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ λέγοντος καὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ κεκλημένων, ἵνα ὦσιν ἓν καθὼς καὶ ἡμεῖς ἕν ἐσμεν. καὶ ἀκολούθως ἕψεται τὸ χρῆμα τῆς θείας ἀγάπης, ἥτις ἡμᾶς ἀγαγοῦσα ἐγγυτάτω παραστήσει Θεοῦ, καὶ τὸ σημεῖον ἡμῖν ἐπανθήσει τῆς τοῦ Χριστοῦ μαθητείας. ἀρθήσεται δέ ἀφ' ἡμῶν ἥ τε παρ' ἀλλήλων ἔχθρα, πρᾶγμα ἐναντιώτατον ἀνθρώποις Χριστιανοῖς, καὶ ταῦτά γε πρὸς ἀλλήλους ἢ κατ' ἀλλήλων· ἀρθήσεται δὲ ὁ παρὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ σταυροῦ καθ' ἡμῶν ἐγειρόμενος μυκτηρισμός τε καὶ χλευασμὸς καὶ καταγέλως, ἐπεγγελώντων ἡμῖν, ὡς δὴ Χριστιανοῖς μὲν οὖσι καὶ λεγομένοις, καὶ τὸν αὐτὸν ἐπιγραφομένοις δεσπότην, εἶτ' ἀλλήλων οὕτως ἀπεσχοινισμένοις τοῖς δόγμασιν, ὡς ἐχθροὺς τε καὶ πολεμιωτάτους ἀλλήλους ἡγεῖσθαι. διὰ ταῦτα μὲν οὖν καὶ ἔτι πολλῷ τούτων πλείονα φιλοῦμεν μὲν ἅπαντες τὴν εἰρήνην, καὶ τὴν τῶν Χριστιανῶν συμφωνίαν περὶ πλείστου ποιούμεθα, τὸ δ' ὅπως ἂν γένοιτο τοσοῦτον καλὸν, καὶ τίσι τρόποις προβιβασθείη, ἐνταῦθα δὴ περὶ διάφορα σχιζόμεθα, καὶ διαφόρως περὶ τούτου νοοῦμεν. περὶ τούτου δε δὴ καὶ τὰ νῦν σκεπτέον, καὶ ῥητέον εἰς δύναμιν· καὶ δὴ λέγομεν οὕτως.

De causis schismatis, & quod tametsi ante generale concilium aliqua nobis de nostra a Latinis divisione excusatio erat, nunc tamen jam celebrato concilio œcumenico, non possumus absque scelere dividi ab eis, nisi eos a veritate deviare probabimus.

CAPUT I.

FUit aliquando tempus, quo immaculata Dei sponsa ecclesia sancta, summa concordia, tranquillissima pace, & intemerata veritate fruebatur; cum scilicet simplicitatem ac puritatem evangelicæ doctrinæ maximi omnes faciebamus, solis sacris eloquiis contenti, his inhærentes, his acquiescentes, in unum ab his collecti ovile, sub uno pastore omnes agentes, eamdem unius audientes vocem: & aut nihil præter ea quæ nobis tradita erant, cogitantes, nulla urgente necessitate coacti, & hæresibus undique scatentibus, unum in locum universa ecclesia congregata, ambiguitates rescindentes, & declarationes necessarias facientes. Postquam autem hæresi quadam, ut Latinos sæpe numero dicentes audivimus, in occidentali regione vigente, Romanorum præsul pontifex maximus sua unius auctoritate fretus, advocata synodo generali, particulam illam communi symbolo fidei, non cum communi consensu ascripsit, in multas partes, heu rem miseram atque acerbam! Christi sacratissimum corpus divisum est: membraque ejus, hoc est, Christiani homines, adversus se invicem arma ceperunt, minime intelligentes, se sibi ipsis hostes esse, & contra se ipsos armari, dum se a fratribus

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ α.

ΗΝ ὅτε ἡ τοῦ Θεοῦ ἄσπιλος νύμφη ἡ ἄμωμος ἐκκλησία εὐθυνεῖτο ἀκμάζουσα καὶ καλῶς ἔχουσα, ἡνίκα τὸ μὲν ἁπλοῦν καὶ ἀπερίεργον τῆς κατὰ τὸ εὐαγγέλιον πίστεως περὶ πλείονος ἐποιούμεθα, τὸ δὲ περιττὸν τοῦτο καὶ κατεγλωττισμένον, καὶ τὰ ἀπὸ τῶν οἰκείων λογισμῶν ἐν δευτέρῳ τῶν θείων λογίων τιθέμενοι, μόνοις τοῖς γεγραμμένοις προσείχομεν τοῖς ἀπὸ τοῦ πνεύματος ἀγαπῶντες, καὶ εἰς ἓν ὑπ' αὐτῶν συναγόμενοι· καὶ μία μὲν ὄντες ποίμνη, ποιμένι δ' ἑνὶ χρώμενοι· καὶ τῆς αὐτῆς μὲν αὐτοῦ συνιέντες φωνῆς, τὴν αὐτὴν δὲ ἀποδιδόντες αὐτῷ οὐ μόνον τὴν πίστιν τὴν ἐν καρδίᾳ, ἀλλὰ καὶ τὴν ὁμολογίαν τὴν διὰ στόματος. ἀφ' οὗ δέ τι προσεπινενόηται τοῖς ἀρχαίοις, καὶ τῷ κοινῷ κτήματι καὶ συμβόλῳ τῆς πίστεως οὐ μετὰ κοινῆς ψήφου προσγέγραπται· οὔπω λέγω εἰ καὶ τισιν εἰρημένον τῶν διδασκάλων, εἴτε καὶ μή· εἴτε καὶ εἰρημένον, πότερον καθ' ὃν αὐτὸ νοῦν ἐκλαμβάνουσιν οἱ πολλοί, εἴτε καθ' ἕτερον. ἐξ ὅτου δ' οὖν τοῦτ' ἐγεγόνει, εἰς πολλὰ μὲν τὸ ἓν τοῦ Χριστοῦ σῶμα διῄρηται, φεῦ, τὰ δὲ μέλη κατ' ἀλλήλων ὁπλίζονται, μὴ συνιέντες ὡς ἑαυτοῖς μάχονται καὶ λυμαίνονται ἑαυτοῖς, τῶν ἀδελφῶν ἑαυτοὺς διϊστάντες· ἢ μᾶλλον συνιέντες μὲν, εἰσὶ γὰρ ἄνδρες σοφοί τε

καὶ γνώ-

ANNO CHRISTI 1439.

καὶ γνώσει κεκοσμημένοι, καὶ οὐ λέληθεν αὐτοὺς τὸ δεινὸν ὅσον ἐστίν, ἀναγκαίως δὲ καὶ εἰκότως τῆς ἀλλήλων διϊστάμενοι κοινωνίας, καὶ μάλιστά γε τῆς τῶν Λατίνων ἡμεῖς, μένοντες ἐπ' αὐτῶν τῶν ἀρχαίων καὶ κεκριμένων καὶ καθαρῶς παρὰ πάσης ἀποπεφασμένων συνόδου, τὸ μήπω κοινῇ ζητηθὲν ἐλομένων, μηδέπω δοκιμασθὲν ὑπὸ κοινοῦ καὶ καθολικοῦ καὶ οἰκουμενικοῦ κριτηρίου. δεῖ γὰρ ἔν γε τοῖς περὶ πίστεως, μηδεμιᾶς μὲν οὔσης ἀνάγκης, μηδέ τινος κινδυνεύοντος, καὶ ἠρεμουσῶν τῶν αἱρέσεων, μένειν ἐπ' αὐτῶν τῶν παραδοθέντων, ἃ μὲν ἀποκεκαλυμμένως, ἃ δὲ καὶ συνεπτυγμένως περιεχόντων τῶν θείων δογμάτων, καὶ οὐδὲν ὅ, τι ὀρθοδοξίας οὐ περιεχόντων ἐν ἑαυτοῖς. ἀνάγκης δὲ κινηθείσης, καί τινος ἀναφυείσης αἱρέσεως, οἷα πολλὰ κατ' ἀνθρώπους εἴωθε γίνεσθαι, καὶ μέν τοι καὶ γέγονε, καὶ προσέτι γενήσεται διὰ τὴν τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας ἀσθένειαν, τὴν ἐκκλησίαν ἐκ πάσης ἐσχατιᾶς κοινῇ συλλεγεῖσαν, κριτήριόν τε περὶ τῶν ζητουμένων καθίσαι, καὶ κανόνι χρωμένην τῇ θείᾳ γραφῇ καὶ τοῖς πρὸ αὐτῶν διδασκάλοις, οὓς φθάσασα ἔσχεν ἐν ἁγίων τάξει καὶ διδασκάλων, οὕτως ἀποφαίνεσθαι κοινῇ τὰ δοκοῦντα, καὶ τὴν πίστιν ἐξεργάζεσθαι, σκόλοπας ἱστῶντας ταῖς αἱρέσεσι πάντοθεν, καὶ πόρρω τῆς ἐκκλησίας αὐτὰς ἀπελαύνοντας. ἀεὶ μέν τοι τοῦτο κοινῷ πράττειν, καὶ τὰ κοινὰ κοινῶς διαιτᾷν, καὶ οὐδέποτε καθ' αὑτούς τι ποιοῦντας ἀξιοῦν καὶ παρὰ πᾶσιν ἐξ ἀνάγκης τὰ οἰκεῖα κρατεῖν· οὐδὲ γὰρ δίκαιον. οὕτω γὰρ καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν διετέλουν ποιοῦντες, οὕτω καὶ ἡμεῖς αὐτοὺς μιμησόμεθα. οὕτως ἡ πρώτη τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων τὸ ὁμοούσιον ἀνεκήρυξε πατρὸς καὶ υἱοῦ, συνωθοῦντος τοῦ πράγματος, καὶ τοῦ Ἀρείου τὸ ἀνόμοιον ληρῳδοῦντος. οὕτως ἡ δευτέρα τὴν τοῦ πνεύματος θεότητα ὡμολόγησε, Μακεδονίου τιθέντος αὐτὸ μετὰ τῶν κτισμάτων. οὕτως ἑκάστη σύνοδος τὰ καθ' αὑτὴν ἀπεφήνατο, ὑπὸ τῆς ἑκάστοτε παρούσης ἀνάγκης κινουμένη. οὔτε γὰρ εἰρήνης κατὰ πάντων ἀνθούσης, καὶ κρατούντων τῶν βελτιόνων ἔδει πράγματα ἐμποιεῖν ταῖς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαις, αὐτούς τι νεώτερον προσεξευρίσκοντας· οὔτε κινηθεισῶν τῶν αἱρέσεων ἢ ἡσυχάζειν, ἢ αὐτῶν τινα ἀποφαίνεσθαι ἕκαστον, εἴτε καὶ μετ' ὀλίγων περὶ τῶν κοινῶς ὑπὸ πάντων ὀφειλόντων πιστεύεσθαι. ἀλλὰ κοινῇ μὲν τοῦτο ποιεῖν, ποιεῖν δὲ κατεπειγούσης ἀνάγκης. ἀλλ' ὥσπερ ἀνάγκη, συνεδρίου κοινοῦ καταστάντος, μετὰ πολλῆς τῆς τε βασάνου περὶ τῶν κινηθέντων ἐξέτασιν εἰσελθεῖν, καὶ τὸ ἐκ τῆς συζητήσεως ἐκφανθὲν ἀσπάσασθαί τε καὶ προσδέξασθαι· οὕτως, εἰ πρὸ τοῦ κοινοῦ κριτηρίου περί τινος δόγματος κινηθέντος τις ἀμφιβάλλει, τὰ δίκαιά τε ποιεῖ, καὶ εἰκότως ἂν ἀποσταίη τῶν ἄνευ κοινῆς ἀποφάσεως περὶ τῶν κοινῶν ἀποφηναμένων· αὐτὸς μὲν ἐπὶ τῶν κοινῶν καὶ κοινῇ παραδιδομένων ἐμμένων, καὶ οἷς οὐδεμία ἀμφιβολία οὐδ' ἐξέτασις λείπεται, ἐκείνων δέ τι λεγόντων, ὃ πρὶν ἐξετασθῆναι κοινῶς οὐκ ὀλίγον ἀμφιβολίας ἐν ἑαυτῷ περιφέρει· διὰ ταῦτα τοιγαροῦν καὶ ἡμεῖς

CAPUT I.

dividunt; at intelligentes quidem, cum multi sint inter nos doctrina ac sapientia præstantes, quos latere minime potest, quantæ jacturæ causa hæc dissensio extiterit, sed, nescio quomodo, divisi invicem atque alienati, & præsertim nos a Latinis. Oportere majores nostri dixerunt, qui ea tempestate fuere, qua oriri hæc dissensio cœpit in rebus fidei, dum nulla necessitas urget, his acquiescere, quæ nobis sacris literis tradita sunt, in quibus omnis fidei veritas aut plane explicata est, aut latens erui haud difficulter potest. Quoties vero necessitas ingruat, & si aliqua oritur hæresis, quod imbecillitate humani ingenii sæpenumero inter mortales evenit, debere ecclesiam Dei unum in locum congregatam de rebus dubiis judicare; ac secundum præcepta divinæ legis & sanctorum patrum, quos jam ut sacrarum literarum doctores approbavit, communi omnium consensu sententiam ferre, & per hunc modum fidem Christianam augere, obviam eundo hæresibus, procul ab ecclesia Dei eas fugando. Ubique tamen asseverant iidem majores nostri, communiter hæc agi debere; & quæ communia sunt, communi consensu oportere terminari. Per hunc modum synodus prima generalis consubstantialitatem Patris & Filii prædicavit, Ario de inæqualitate ipsorum nescio quas nugas & deliramenta proferente. Per hunc modum secunda Spiritus divinitatem confessa est, Macedonio illum creaturis annumerante. Per hunc modum subinde unaquæque synodus, quæ posita in ancipiti fuerunt, pronunciavit, instante dumtaxat necessitate. Neque enim licere inquiunt, pace ac tranquillitate fidei vigente, novas movere quæstiones: neque ortis hæresibus aut tacere, aut solum vel cum paucis de his quæ credi communiter ab omnibus debent, tractare, sed communi quidem consensu hoc fieri oportere, fieri vero dumtaxat necessitate urgente. Et quemadmodum generali concilio congregato, opus esse ajunt, summo studio ac cogitatione omnia discutere: &, quod ratio tandem obtinuerit, accipere omnes atque amplecti: ita, si ante commune judicium de aliqua re quispiam dubitaverit, mota quæstione, & ab aliquibus determinata, jure id facere, meritoque ab his dividi, qui absque communi consensu ausi sunt de rebus communibus judicium ferre: quandoquidem ipse communibus rebus & communiter traditis assentiatur, illi vero aliquid dicant, quod antequam communiter discutiatur, non parum in se habeat dubitationis. Quas ob res nostrum plerique asserunt, haud se injuria a Latinorum consortio abhorrere; quod non sit ferendum, uniri nos eis, antequam judicio universalis ecclesiæ, quod recens per eos introductum fuit, subjiciatur: atque his quidem duplici accusatione succensendum existimant: Primo, quod ignaris & ne-

CAPUT I.

ANNO CHRISTI 1439.

& nequaquam assentientibus nobis quidquam in communem ecclesiam introduxerint: tum, quod pati nollent generalem synodum & antiquis illis similem convocari. Hæc nos quoque illis sæpenumero coram objecimus, palamque in eos invecti sumus. Quibus quid illi responderint, quas excusationes in medium adduxerint, quibus rationibus objecta purgaverint, latissime omnes intelleximus. Itaque non est in præsentia repetendi locus, præsertim cum nostra omnis quæstio minime in hoc versetur, utrum per se soli, an nobiscum una particulam illam addiderit; & licueritne addere, nec ne; sed utrum verum B falsumve sit quod additum est, hoc in primis considerandum a nobis esse universi judicavimus. Verum demus in præsentia, non recte illos fecisse, quod sine totius ecclesiæ congregatione de rebus gravibus ad fidem Christianam pertinentibus tractarint, quousque quidem in hac sententia permansere, ne aliquod dogma in generali synodo propositum discuteretur, fortassis haud injuria succensere illis videbamur, & nostræ adversus illos accusationes jure optimo defendi poterant. Nunc autem cum hujusmodi culpa vacent, sponteque in generalem synodum convenerint, C ac omnia se facturos affirmarint quæ ratio persuaserit, & ipse se omni accusatione prorsus immunes reddiderint; & nos oportet non mediocre studium cogitationemque adhibere, ut quæ agenda a nobis sint, caute prudenterque agamus; ne quod ante hunc diem objicere Latinis consuevimus, in nos recidat; denique ea accusatione judicemur, cujus illos olim reos agebamus. Nam si, ut dicere ipsi consuevimus, nondum advocata synodo generali accusandi erant Latini, quod suo dumtaxat judicio de re adeo gravi credidissent: quidni nos quoque, cum id, D quod quærebamus, factum sit, omnesque in unum convenerimus, magnum ingredi certamen, ingensque subire periculum necesse est, ut absque culpa hinc abire possimus? Siquidem illi quoque jam rationem reddiderunt eorum quæ & dicunt & sentiunt: passim etiam singulis quibusque petentibus rationes de his, quæ ecclesia credit, afferentes: & nos ad aliqua quidem ex his, quæ dixerunt, quoad fieri potuit, obviam ivimus; ad plura vero opportunioraque, & illorum opinionem maxime confirmantia, nihil omnino locuti sumus, neque fortassis dignum aliquod, E quod loqui possimus, habemus. Hic igitur recto judicio & exactissima cogitatione opus est. Neque enim satis erit dicere, nolle unionem: neque hunc generalis concilii finem esse existimandum est: sed diligenter considerandum, quæ dicta a Latinis sint, quæ nos proposuerimus: scrutandumque, quibus in rebus illi veritati consentanea dicant, quibus in rebus aberrent: quid nobis dicendum sit, quid illis audiendum:

Εἰκότως τῆς Λατίνων ἀπέστημεν κοινωνίας, μὴ ἀνεχόμενοι πρὸς ἕνωσιν αὐτοῖς συνελθεῖν, πρὶν ὑποπεσεῖν οἰκουμενικῇ κρίσει τὸ παρ' αὐτῶν εἰσαχθέν· καὶ διχῇ διετελοῦμεν ἐγκαλοῦντες αὐτοῖς· τὸ μὲν τὸ δίχα τῆς καὶ ἡμῶν, αὐτῶν γνώμης εἰσαγαγοῦσιν εἰς τὴν κοινὴν ἐκκλησίαν, τὸ δὲ μηδ' ἀνεχομένοις συστήσασθαι σύνοδον κατὰ τὰς ἀρχαίας ἐκείνας τὰς πρὸ ἡμῶν. ἀλλὰ μέχρι μὲν ταύτῃ χρώμενοι διετέλουν τῇ γνώμῃ, καὶ τὰ παρ' ἡμῶν αὐτοῖς ἐγκλήματα μετὰ παντὸς ἀπήντα δικαίου, καὶ ἡμεῖς ἔξω πάσης αἰτίας. ἐπεὶ δὲ τούτου μὲν ἤδη κατέγνωσαν, καὶ ὃ προὔβαλλοντο ἀξίωμα ἴδιον ἀπεώσαντο, μετὰ τῆς B ἴσης δὲ καὶ αὐτοὶ ταπεινώσεως εἰς οἰκουμενικὸν ἐθελονταὶ συνῆλθον κριτήριον, καὶ τῷ ἐκ τῶν λόγων φανησομένῳ ἀκολουθήσειν συνέθεντο, αὐτοί τε παντὸς ἐγκλήματος τοῦτο τὸ μέρος σφᾶς αὐτοὺς ἀνωτέρους ἐτήρησαν· καὶ ἡμᾶς δεῖ τῷ πράγματι προσελθεῖν μετὰ πολλῆς βασάνου καὶ μεγάλης τῆς ἐξετάσεως, καί ποτε μεταβαλόντα τὰ πράγματα καθ' ἡμῶν αὐτῶν ἀντιστραφῇ, καὶ πολλαπλασιασθῇ καθ' ἡμῶν, ἃ κατ' αὐτῶν ἐπεφέρομεν πρότερον δίκαια ἐγκλήματα. εἴρηται γὰρ καὶ δοκεῖ μοι συνδοκεῖν ἅπασιν, ὥσπερ μήπω συνόδου συγκροτηθείσης κοινῆς, ἐκεῖνοι τὴν καταδικάζουσαν ἀπεφέροντο· C οὕτω συστάσης λοιπὸν, μέγαν ἡμῖν ἀγῶνά τε καὶ κίνδυνον εἶναι, πῶς ἂν διαχειρισάμενοι τὰ παρόντα, ἀνέγκλητοι ἐντεῦθεν ἀπαλλάξαιμεν ὡς εἰκός. ἤδη γὰρ αὐτοί τε λόγον ὑπέχον ὧν λέγουσί τε καὶ δογματίζουσι, καὶ ἡμεῖς πρὸς τὰ παρ' αὐτῶν εἰρημένα διὰ τῶν δυνατῶν ἀπηντήκαμεν, πρὸς ἃ μὲν καὶ παντελῶς σεσιγηκότες, πρὸς ἃ δὲ οὐδὲν ὅ, τι καὶ ἄξιον λόγου ἀποκεκρινάμενοι. ἐνταῦθα δὲ δὴ λοιπὸν μεγάλης ἡμῖν κρίσεως δεῖ, καὶ σοφῆς μεταχειρίσεως ὡς ἐνὸν, καὶ οἰκονομίας τῆς ἐν δικαιοσύνῃ καὶ κρίσει τε καὶ εὐθύτητι. οὐ γὰρ ἁπλῶς ἀρκέσει τὸ μὴ βούλεσθαι φάναι, καὶ πάντα γέγονεν εὐθὺς τὰ προ- D σήκοντα, οὐδὲ τοῦτο τέλος τῆς οἰκουμενικῆς ἡγητέον συνόδου· ἀλλὰ μετὰ ἀκριβείας σκεπτέον ἅτε ἐκεῖνοι εἰρήκασιν, ἅτε ἡμεῖς προὐβαλόμεθα· καὶ ἐπιμελῶς ἐξεταστέον, ὅπῃ μὲν συμφωνοῦσιν ἡμῖν καὶ τῇ ἀληθείᾳ, ὅπῃ δὲ τοῦ εὐθέος πλανῶνται, καὶ τῆς ἀληθείας ἀπάγονται· καὶ τί μὲν αὐτοὺς διδακτέον, τί δὲ παρ' αὐτῶν ἀκουστέον· καὶ τί μὲν ὠφεληθῆναι παρ' αὐτῶν, τί δ' αὐτοὺς ὠφελῆσαι δέον· καὶ ὅπως προσληψόμεθα ἀδελφοὺς τοσούτους τε καὶ τοιούτους, ὧν τῷ χωρισμῷ σπαράσσεσθαι πάντως εἰκός· μήποτε τῷ θέλειν χαρισάμενοι μόνον, ἢ οὐ σὺν δίκῃ ζημιωθῶμεν αὐτοὶ, ἢ μετὰ καὶ τῆς ὑμῶν αὐτῶν E βλάβης αὐτοὺς προσλαβώμεθα· αὕτη γὰρ ἡμῖν μόνη βελτίστη πρὸς τὸ τέλος ὁδὸς, καὶ διὰ ταύτης οἶμαι πρός τι χρηστὸν ἀπαχθῆναι καὶ ἄμεμπτον, μήτε τοῖς ἁπλῶς οὕτω σὺν οὐδενὶ λόγῳ λέγουσι διαστῆναι Λατίνων, ὡς οὐδὲν ὑγιὲς οὔτε λεγόντων, οὔτε φρονούντων, προσχόντας τὸν νοῦν, μήτε πεισθέντας εὐθὺς τοῖς σὺν οὐδεμιᾷ τῇ ἀπὸ τῶν λόγων πειθοῖ τὴν ἕνωσιν ἐπισπεύδουσιν, ἀλλὰ συνεξετάσει καὶ κρίσει καὶ τῇ ἀπὸ τῶν ἁγίων καὶ διδασκάλων ὁδηγίᾳ χρωμε-

ANNO CHRISTI 1439.

μένους ἐπὶ τὸ τέλος ἰέναι. οὕτω μὲν οὖν ἐγὼ γνώμης ἔχω, καὶ ταῦτα περὶ τούτων φρονῶ. ὅπως δ' ἂν καὶ διὰ ποίων πρὸς τοῦτο τὸ τέλος ἀπαχθείημεν, ἐντεῦθεν ἐρῶ, Θεὸν προστησάμενος, μόνων, εἰ καὶ μέγας ὁ ἆθλος καὶ δυσχερὴς ὁ ἀγών. φιλοκίνδυνον τε γάρ τινα τὰ παρόντα ζητεῖ, καὶ πρὸς πάντα ἁπλῶς ἕτοιμον ἀποδύεσθαι· καὶ γενναῖόν ἐστιν οὔτε λεχθῆναι οὔτε πραχθῆναι, μή τινος πάντως παρρησιασαμένου τε τὰ δοκοῦντα καὶ παρακινδυνεύσαντος. ἄρξομαι δ' ἐντεῦθεν, ὑπόθεσίν τινα καὶ ἀρχὴν ὑποθέμενος.

CAPUT I.

A postremo, quomodo uniri possimus fratribus, quorum disjunctio merito deploranda est & illis & nobis, ne voluntatem absque ratione sequentes, aut cum jactura nostra ab illis dividamur, aut non sine nostro detrimento illis uniamur. Neque enim his, qui simpliciter & sine ulla ratione discedendum esse ajunt a Latinis, tanquam longe a veritate aberrantibus, assentiendum arbitror: neque his etiam obtemperandum, qui nulla suadente ratione, incumbendum dicunt esse unioni. Enimvero assiduo studio, diligentique investigatione veritatis, & exactissimo judicio doctores sacros tanquam duces se- B qui oportet; & per hanc viam, utpote quæ sola tuta sit, atque omni periculo libera, finem jam diu optatum attingere. Hæc mea est de hujusmodi rebus sententia: hoc ego, viri clarissimi, sentio. Quomodo autem, quibusve mediis finem nobis propositum assequi possimus, subinde dicam, Deo fretus: quamquam ingens profecto certamen & non mediocre onus subire me intelligo. Verum ea est conditio præsentis rei, ut hominem efflagitet, qui libenter pro veritate periculum subeat: nihilque magnum aut dici aut fieri potest, nisi C quis, quæ sibi vera videantur, forti animo dicat; paratusque sit calumnias & pericula pati pro defensione veritatis. Hic autem exordium sumam, Dei optimi maximi auxilio fretus.

Probatio, quod necesse est sanctos doctores, tum occidentales, tum orientales, invicem esse concordes.

ΚΕΦΑΛ. β'.

Ο Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐπὶ τὸ σωτήριον κήρυγμα πέμπων τοὺς μαθητάς, καὶ τὰ συμβησόμενα αὐτοῖς προαγορεύων δεινά, καὶ ὡς ἐπὶ βασιλεῖς τε καὶ ἡγεμόνας ἀχθήσονται παραστησόμενοι, μὴ μεριμνήσητε, φησίν, τί εἴπητε, ἢ τί λαλήσητε· ἐγὼ γὰρ ὑμῖν δώσω λόγον τε καὶ σοφίαν, ᾗ οὐ δυνήσονται ἀντειπεῖν, οὐδὲ ἀντιστῆναι πάντες οἱ ἀντικείμενοι ὑμῖν. διὰ τούτων δεικνὺς τῶν ῥημάτων, ὡς ἅπερ ἂν αὐτοὶ φαῖεν, αὐτοῦ ῥήματα ἔσονται, καὶ τοῦ ἐνηχοῦντος αὐτοῖς πνεύματος· ὃ ἀλλαχοῦ ἔφη, πᾶσαν αὐτοὺς διδάξειν τὴν ἀλήθειαν ἐπελθόν, ὡς εἶναι καὶ τὰ αὐτῶν ῥήματα, τοῦ πνεύματος τῆς ἀληθείας ἐν αὐτοῖς φθεγγομένου ἀλήθειαν καὶ ζωήν. ὅτι δὲ ταῦτα τὰ ῥήματα οὐκ εἰς αὐτοὺς μόνον τοὺς αὐτόπτας τοῦ λόγου διέβη, ἀλλὰ καὶ εἰς πάντας τοὺς μετ' αὐτοὺς τὸ σωτήριον διαγγέλλοντας κήρυγμα ποιμένας καὶ διδασκάλους, πάντες τε ἴσασιν, αὐτός τε ὁ σωτὴρ ἔφη, ἃ ὑμῖν λέγω, πᾶσι λέγω, φάμενος· αὐτά τε τὰ πράγματα μαρτυρεῖ, πάντων τῶν μετὰ ταῦτα θαυμαστωθέντων τοῖς αὐτοῖς ἔργοις τε καὶ σημείοις, καὶ τοῖς τῆς

CAPUT II.

Dominus noster Jesus Christus, cum discipulos suos ad prædicandum inter gentes evangelium mitteret, multa, quæ eis eventura erant, prædicens; & inter cetera, quod ante reges & præsides sua causa ducerentur: *Nolite*, inquit, *cogitare quomodo aut quid loquami-* D *ni: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini: (Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis:*) manifeste his verbis significans quæcumque ab illis dicerentur, sua esse verba & Spiritus sancti in illis loquentis: quem alibi superventurum affirmavit, docturumque eos omnem veritatem, ut etiam verba ipsorum, Spiritu veritatis in eis loquente, veritas, & vita essent. Atqui verba hæc, nemo est qui ambigat, non modo ad primos illos referri salvatoris discipulos, quibus datum est ut præsentem eum intuerentur, sed etiam ad pastores eccle- E siarum & doctores ceteros, qui post apostolos evangelium prædicavere. Hoc enim & ipse salvator probat cum inquit: *Quæ vobis dico, omnibus dico:* & res ipsæ manifestissime ostendunt. Si-

Matth. 10.

Joan. 16.

CAPUT II.

quidem priores cuncti doctores iisdem claruerunt operationibus & signis, quod divini verbi prædicatione divinum verbum non minus per eos, quam per apostolos sequentibus signis confirmatum fuit: ut palam omnibus sit, ipsos quoque sanctos patres & doctores Christianæ fidei per Spiritum sanctum locutos fuisse; verbaque ipsorum, salvatoris nostri verba extitisse, cum adversus tyrannos & præsides & veritatis hostes, certavere, scripsere, & palam veritatem prædicavere. Quo fit, ut necesse sit, eos sibi invicem consentanea dicere: & ratio cogit fateri, nihil ab illis dictum esse, quod invicem repugnet ne minimis quidem in rebus: aliter enim non veritatis magis, quam mendacii spiritus in illis locutus fuisset. Mendacii namque proprium est, nec hoc nec illud asserere: quemadmodum sapientis signum est, sibi assidue constare, nullisque in rebus a ceteris sapientibus discrepare. Quanto igitur homines sapientes, sapientiæ & veritatis Spiritus antecellit; tanto magis necesse est, eum sibi ipsi consentaneum esse. Et si quis forte sit, qui sanctos patres & doctores nostros contraria invicem dixisse existimet, eum profecto cum infidelibus & crucis hostibus connumerari fas est, qui hinc arguere fidem nostram consueverunt, contrarietates quasdam & contradictiones sacrarum literarum inter se fingentes: quas tamen nemo præter ipsos, tales existimat, contra quos universi doctores certant; eosque calumniatores esse veritatis arguunt, consentaneam sibi esse ubique sacram scripturam asseverantes. Præterea cum nos per hunc modum Gentiles, & eos, qui extra nostram ecclesiam sunt, arguamus, ignorantiamque eorum comprehendamus, philosophos scilicet, & fidei eorum præcones, in quamplurimis sibi invicem contradicentes; ostendentes: quomodo etiam contra nos ipsos hoc idem acceptabimus, & nostros doctores ejusdem criminis reos esse arbitrabimur, nisi & nostram ipsi sponte nostra evertere velimus fidem? Sed absit hoc a Christi ecclesia alumnisque ejus. Videmus enim nunc universalia cuncta concilia, patresque in eis congregatos, de dogmatibus propositis non humanæ sapientiæ persuasionibus, non artificio verborum, non rationibus naturalibus, non denique syllogismis usos fuisse, sed auctoritate dumtaxat; nudaque ipsa verba superiorum doctorum, qui eos tempore prævenerunt, tanquam rectam regulam, gloriam veritatis secutos fuisse: & per ea quascumque de fide quæstiones terminasse, sanctorum patrum vestigia sequendo. Quare nescio quid de nostra fide sapere liceret, si quis concedat posse hoc inconveniens patribus imputari: Si enim fidei nostræ principes non eadem omnes, sed alii quidem invicem, alii vero etiam sibi ipsis, o rem absurdam! contradicant, fides, autem nostra in illorum rationibus fundetur;

A διδασκαλίας ἀφθόνοις νάμασι καὶ πηγαῖς ἀενάοις· ὡς φανερὸν εἶναι λοιπὸν, καὶ τοὺς ἁγίους πατέρας καὶ διδασκάλους διὰ τοῦ παναγίου λαλεῖν πνεύματος, καὶ ῥήματα φθέγγεσθαι τοῦ σωτῆρος κατὰ τυράννων καὶ ἡγεμόνων, καὶ τῶν τῇ ἀληθείᾳ μαχομένων αἱρετικῶν συγγραψαμένους καὶ δογματίζοντας, καὶ κηρύττοντας τὴν ἀλήθειαν. οὕτω δὲ ἔχοντας, καὶ συμφωνεῖν ἑαυτοῖς καὶ ἀλλήλοις ἀνάγκη· καὶ μηδὲν ἐναντίων, οὐ μικρὸν, οὐ μέγα, οὐ πρὸς ἀλλήλους, οὐ πρὸς ἑαυτοὺς, οὐδ᾽ ἐννοῆσαι γοῦν ὅλως θεμιτὸν αὐτοὺς φάναι· οὕτω γὰρ ἂν οὐκ ἀληθείας μᾶλλον ἢ πλάνης ἐν αὐτοῖς ἐλάλησε πνεῦμα· πλάνη B γὰρ καὶ τοῖς πλανωμένοις οἰκεῖον, ὁτὲ μὲν τάδε, ὁτὲ δὲ αὖ λέγειν τὰ ἐναντία· ὥσπερ οἶμαι καὶ ἐπιστήμονος ἀνδρὸς ἀπλανές ἐστι σημεῖον, ἑαυτῷ καὶ τοῖς ἄλλοις σοφοῖς συμφωνεῖν. ὅσῳ οὖν ἀνθρώπων σοφῶν τὸ τῆς σοφίας καὶ ἀληθείας ὑπέρκειται πνεῦμα τοσούτῳ καὶ σύμφωνον ἑαυτῷ μᾶλλον εἶναι ἀνάγκη. οὐ μὴν ἀλλ᾽ εἴ τις καὶ ἑαυτοῖς ἢ ἀλλήλοις ἔσθ᾽ ὅτε τοὺς πατέρας ἐναντιουμένους τολμήσειε φάναι, ὥρα λοιπὸν αὐτῷ μετὰ τῶν ἀπίστων ταχθῆναι καὶ τῶν ἐχθρῶν τοῦ σταυροῦ· οἷς ἔργον ἐντεῦθεν τὰ ἡμέτερα ἐπιχειρεῖν ὑποσαλεύειν λυστήρια, τεκμήριον τῆς τοῦ κηρύγματος ἀσθενείας, πλάτ- C τουσιν ἐναντιοφανείας τινὰς τῆς θείας γραφῆς, πλὴν αὐτῶν οὐδενὶ ἑτέρῳ δοκούσας· καθ᾽ ὧν πᾶς διδάσκαλος ἵσταται, καὶ ἀγωνίζονται πάντες, συκοφαντοῦντας ἐκείνους τὴν ἀληθείας δεῖξαι, συμβαίνουσαν ἑαυτῇ τὴν θείαν ἀποδεικνῦντες διὰ πάντων γραφήν. ἄλλως τε καὶ ἡμεῖς τοὺς ἔξω τῆς ἡμετέρας αὐλῆς τε καὶ ἐκκλησίας διὰ τούτων συμποδίζοντες καὶ ἀνατρέποντες, τοὺς τῆς δόξης αὐτῶν ἡγεμόνας ἐν πλείστοις μαχομένους ἀλλήλοις ἀποφαίνοντες, καὶ διὰ τούτων τὴν αὐτῶν ἐλέγχοντες ἄγνοιαν, πῶς ἂν καὶ καθ᾽ ἡμῶν αὐτῶν τοῦτο δεξαίμεθα τὸ δεινὸν, καὶ τοὺς ἡμετέρους πατέρας ὑπὸ ταυτὸν περιπεσεῖν συγχωρή- D σαιμεν πάθος, εἰ μὴ καὶ τὴν καθόλου πίστιν ἡμῶν ἐθελονταὶ αὐτοὶ ἀνατρέψαι θελήσομεν; ἀλλ᾽ ἀπείη γε τοῦτο τῆς Χριστοῦ ἐκκλησίας καὶ τῶν ταύτης τροφίμων. ὁρῶμεν δὲ καὶ τὰς οἰκουμενικὰς ἁπάσας συνόδους περὶ τῶν ἑκάστη προκειμένων δογμάτων οὐκ ἀνθρωπίνης σοφίας πειθοῖ, οὐ τεχνολογίαις ῥημάτων, οὐ φυσικοῖς λόγοις, οὐ συλλογισμοῖς χρησαμένους, ἀλλὰ μόνῳ στοιχήσαντας κριτηρίῳ τοὺς πατέρας τοὺς ἐν αὐταῖς γυμναῖς τῶν πρὸ αὐτῶν πατέρων καὶ διδασκάλων διδασκαλίαις καὶ λόγοις, καὶ διὰ τούτων συμπεράναντας τὰ περὶ τῶν ἑκάστοτε ζητουμένων δογμάτων, καὶ κατ᾽ ἴχνος ἀκολουθήσαντας ταῖς τῶν E ἁγίων φωναῖς. ὥστ᾽ οὐκ οἶδ᾽ ὅ, τι περὶ τῆς καθόλου πίστεως ἡμῶν ἔσται φρονεῖν, εἴ τις τὸ ἀτόπημα τοῦτο παρακολουθοῦν δέξαιτο τοῖς πατράσιν. εἰ γὰρ οἱ τῆς πίστεως ἡγεμόνες οὐ ταὐτὰ πάντες, ἀλλ᾽ οἱ μὲν ἀλλήλοις, οἱ δὲ καὶ ἑαυτοῖς, φεῦ τῆς ἀτοπίας, ἐναντία φασὶν, ἡ δὲ πίστις ἡ ἡμετέρα τοῖς ἐκείνων ἵδρυται λόγοις· κενὸν ἄρα τὸ κήρυγμα ἡμῶν, κενὴ δὲ καὶ ἡ πίστις ἡμῶν. ἀλλὰ πολλῆς ὄντως ἀνοίας ἐννοῆσαι γοῦν τὰ τοιαῦτα περὶ τῶν θεοφόρων ἐκεί-

ANNO CHRISTI 1439.

ANNO CHRISTI 1439.

ἐκείνων ἀνδρῶν· ἀνάγκη γὰρ αὐτοὺς διά τε τὰ εἰρημένα, καὶ τούτων ἕτερα πλείονα, ἃ οὐκ ἀνάγκη νυνὶ καταλέγειν, συμφωνεῖν ἀλλήλοις καὶ ἑαυτοῖς, καὶ κατὰ μηδὲν ἐναντία μὴ λέγειν μηδὲ φρονεῖν. φησὶ δὲ περὶ τούτων καὶ ὁ μακάριος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς ἐν τῇ πρὸς Ἰορδάνην ἐπιστολῇ. ἀλλ᾽ ἄγε δὴ καὶ ἃς προφέρουσι ῥήσεις ἐπισκεψώμεθα, καὶ τὴν ἀκριβῆ τούτων ἐξέτασιν ποιησώμεθα, πατρικαὶ γὰρ αὗται καὶ οὐδαμῶς ἀντερούμεναι. ἀλλὰ χρὴ συμφώνους καὶ μὴ ἀλλήλοις ἐναντίους, οὐδὲν δὲ ἔλαττον ἑαυτοῖς ἀντιλόγους καὶ μαχομένους ἀποδεικνύειν τοὺς ἁγίους πατέρας καὶ διδασκάλους· ὧν τὸ περὶ πίστεως φρόνημα ἑνιαῖον καὶ * παράλλακτον ἔδειξεν ἡ μία τοῦ πνεύματος δύναμίς τε καὶ ἔλλαμψις. ἐντεῦθεν φαίνεται, τῶν αἱρετικῶν συγκρουόντων τοὺς ἁγίους ἀλλήλοιν, καὶ τινας ἑλκόντων πρὸς τὸ ἑαυτῶν βούλημα, οὔτε ἀπαρνούμενος ὁ μακάριος Ἰωάννης τοὺς δοκοῦντας αὐτοῖς συνηγορεῖν, οὔτε δεχόμενος ὡς ἐκεῖνοι· ἀλλὰ προσιέμενος μὲν αὐτοὺς πειρώμενος καὶ ἑαυτοῖς καὶ ἀλλήλοις συμβαίνοντας δεῖξαι· τοῦτο γὰρ ἔργον ἐστὶ διδασκάλου, τοῦτο Χριστιανοῦ. ἡ δὲ ἑβδόμη τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων διὰ τοῦ ἁγίου φησὶ Ταρασίου ἐν τῇ πρώτῃ αὐτῆς πράξει· κατ᾽ οὐδὲν τοὺς πατέρας εὑρίσκομεν διαφωνοῦντας, ἀλλ᾽ ὡς τοῦ αὐτοῦ πνεύματος ὄντες πάντες τὸ αὐτὸ κηρύττουσι καὶ διδάσκουσι. καὶ ἡ αὐτὴ διὰ τοῦ αὐτοῦ αὖθις ἐν τῇ αὐτῇ πράξει· πανταχοῦ γὰρ οἱ ἅγιοι πατέρες ἀλλήλοις σύμφωνοί εἰσιν. ἐναντίωσις δὲ οὐδεμία ἐστὶν ἐν αὐτοῖς, ἀλλ᾽ ἐναντιοῦνται αὐτοῖς, οἱ τὰς οἰκονομίας καὶ τοὺς σκοποὺς αὐτῶν μὴ ἐπιστάμενοι. οὕτω καὶ οἱ τῆς ἑβδόμης συνόδου πατέρες ταυτὰ περὶ τούτου φρονοῦσι, καὶ συμφώνους ἑαυτοῖς καὶ ἀλλήλοις εἶναι τοὺς ἁγίους διδάσκουσι, καὶ αἰτίαν ἀποδιδόασι τὴν αὐτὴν τῷ ἱερῷ Ἰωάννῃ. τὸ γὰρ αὐτὸ πνεῦμα, φησίν, ἐν πᾶσιν ἐλάλησεν· ὃ διαφωνεῖν ἑαυτῷ οὐδ᾽ ἐννοῆσαι γοῦν θεμιτόν. καὶ μακρὸν μὲν ἂν εἴη καταλέγειν, ὅπως οἱ διδάσκαλοι πάντες ἐν πάσῃ τῇ θείᾳ γραφῇ τοῦτο προτίθενται, τὰς δοκούσας διαφωνίας ὡς οἷόν τε συμβιβάζειν· ὡς ταυτὸν ὂν τοῦτό τε κρατῆσαι, τὸ φάσκειν ἑαυτῇ ἐναντίαν εἶναι, καὶ πᾶσαν ἀνατραπῆναι τὴν πίστιν. συμπεραίνεται δὲ διὰ πάντων, τοὺς πατέρας ἡμῶν τοὺς τῆς πίστεως ἡμῶν ἡγεμόνας, ὧν ταῖς διδασκαλίαις ἐφωτίσθημεν καὶ ἐδιδάχθημεν, ἀναγκαίως ταυτὰ λέγειν ἀλλήλοις, καὶ σύμφωνα οὐχ ἑαυτοῖς μόνον, ἀλλ᾽ οὐδὲν ἧττον καὶ ἀλλήλοις· ὡς τοῦ τοῦτο μὴ συγχωροῦντος, οὐδὲν διαφέροντος τῶν ἀπίστων. τούτων οὖν ὑποκειμένων, ἔχομεν μὲν τοὺς ἁγίους καὶ διδασκάλους, τοὺς ἐξ ἀνατολῆς τὸ τῆς πίστεως ἀνατείλαντας φῶς, τὸν Ἀθανάσιον, τὸν Βασίλειον, τοὺς Γρηγορίους, καὶ τὸν Χρυσόστομον, τὸν Κύριλλόν τε καὶ τὸν Μάξιμον, καὶ τὸν Ταράσιον, καὶ τὴν λοιπὴν ἑταιρείαν· ἔχομεν δὲ καὶ τοὺς ἀπὸ δυσμῶν, τὴν τῆς πλάνης σβέσαντας φλόγα καὶ σκότος τῇ παρ᾽ αὐτῶν αἴγλῃ τῆς ἀληθείας, τὸν Ἱλάριον, τὸν Ἀμβρόσιον, τὸν Αὐγουστῖνον, τὸν Ἱερώνυμον, τὸν Δάμασον, τὸν Γρηγόριον, τὸν Λέοντα τὸν λεόντειον βρυσάμενον, καὶ τῶν ἱερῶν τῶν ἄλλων ἀ-

* Leg. ἀπαράλλακτον.

CAPUT II.

A inanis est ergo prædicatio nostra, inanis est fides nostra. At magnæ stultitiæ est, cogitare etiam talia de illis Spiritu plenis hominibus: Necesse est enim & propter prædicta & alia plura, consentanea & sibi ipsis & invicem, nihilque omnino contrarium non dicere, non sapere. Dicit etiam de eis beatus Joannes Syrus ad Jordanem scribens: Sed eja, quas producunt auctoritates consideremus; cum paternæ sint, & eis nullo modo contradicendum sit. At vero concordes, neque contrarios invicem,
B & multo minus sibi ipsis oppugnantes, decet probare sanctos patres & doctores nostros; quorum de fide sententiam unicam & indifferentem esse fecit una Spiritus sancti virtus & illuminatio. Hinc apparet, quod hæreticis calumniantibus sanctos patres, tanquam non eadem dicentes, aliquosque eorum ad suam pravam opinionem probandam trahentibus, beatus Joannes, neque eos qui videntur hæreticos juvare, negat: nec tamen eos intelligit, prout illi; sed acceptat quidem eos, conatur autem &
C sibi ipsis & invicem convenientes probare. Hoc enim doctoris, hoc est Christiani officium. Septima item generalis synodus, per os sancti Tarasii in prima ejus actione, in nullo sanctos patres, inquit, invenimus discordes; sed cum omnes ejusdem sententiæ sint, idem quoque prædicant & docent. Et eadem rursus in eadem actione: Ubique etenim patres concordes in invicem sunt, contrarietas vero nulla in eis est. Verum contraria eos dicere putant, qui œconomias & intentionem eorum ignorant. Vide, quod etiam septimi concilii patres eadem hac de re sentiunt, &
D concordes sibi ipsis & invicem esse sanctos doctores dicentes eamdem etiam rationem assignant, quam beatus Joannes. Idem enim Spiritus, ajunt, in omnibus locutus est: quem sibi ipsi non consentaneum esse, neque cogitare fas est. Et longum quidem esset enumerare, quemadmodum omnes doctores in tota sancta scriptura hoc sibi proponunt, apparentes in ea contrarietates concordare; concludere vero manifeste per prædicta necesse est, fidei nostræ principes & doctores, quorum doctrinis & illuminati & edocti sumus, eadem & consentanea non solum sibi ipsis sed non minus invicem dicere, & tanquam in idem concurrere; ita ut & ab eo qui assereret
E hoc non esse, totam fidem everti, & qui non concederet hoc, nihil ab infidelibus differret. His igitur ita præsuppositis, habemus quidem sanctos doctores eos, qui ex oriente nobis veritatis fidei lumen illuxerunt, Athanasium, Basilium, Gregorios ambos, Chrysostomum, Cyrillum, Maximum, Tarasium, ceteramque cohortem eorum. Habemus item eos, qui ab occidente extinxerunt errorum flammas sana clarissimaque doctrina, Hilarium, Ambrosium, Augustinum, Hieronymum, Damasum, Gregorium, Leonem, qui rugitu suo hæ-

re-

CAPUT III. * deterruit.

reticos omnes * deterruerunt, & ceterorum sanctorum chorum; omnes communes doctores, & patres, & fidei principes, qui multa quidem in hac vita pro veritate passi fuerunt, pro eaque mortui sunt; Verumtamen vivunt, non solum apud Deum in libro vitæ descripti, verum etiam apud nos per ea, quæ reliquerunt nobis opera & doctrinas suas, quæ pro regulis fidei haberi debent a nobis, æque fere atque sancta scriptura veneratæ & creditæ. Faciemus igitur officium nostrum, & quod a filiis gratis debetur, patribus quidem aures æquas præbentes, omnibus vero proprium animum subjicientes, & semina eorum acceptantes. Ad eumdem enim finem nos ducent, & eamdem nobis fidem prædicabunt, atque confirmabunt, cum ipsi primo idem inter se dicunt, tanquam uno & eodem spiritu locuti. Quod hoc modo considerandum est.

A ἁγίων χορόν· πάντας δὲ διδασκάλους κοινοὺς, καὶ πατέρας, καὶ ἡγεμόνας τῆς πίστεως· πολλὰ μὲν ἑκατέρους ἐν τῷδε τῷ βίῳ παθόντας ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, ὑπὲρ αὐτῆς δὲ θανόντας· ζῶντας δὲ ὅμως οὐ μόνον παρὰ Θεῷ, ἀλλ᾽ ἤδη καὶ παρ᾽ ἡμῖν δι᾽ ὧν ἡμῖν καταλελοίπασι συγγραμμάτων, καὶ διδαγμάτων ἅπερ ἀντὶ κανόνων τῆς πίστεως κρατεῖσθαι ὀφείλουσι παρ᾽ ἡμῶν, ἐν ἴσῳ τῇ θείᾳ γραφῇ τιμώμενά τε καὶ πιστευόμενα. ποιῶμεν ἂν οὖν τὰ εἰκότα, καὶ ὅσα παρὰ παίδων εὐγνωμόνων πατράσιν ὀφείλεται, πᾶσι μὲν εὐπειθὲς ὑπέχοντες οὖς, πᾶσι δὲ τὴν ἰδίαν ὑποστρωννῦντες ψυχὴν καὶ τὰ παρ᾽ ἐκείνων δεχόμενοι σπέρματα. πρὸς τὸ αὐτὸ γὰρ ἡμᾶς ἄξουσι τέλος, καὶ τὴν αὐτὴν ἡμῶν βεβαιώσουσι πίστιν, αὐτοὶ πρότερον ἀλλήλοις B ἓν φθεγγόμενοι καὶ τὸ αὐτὸ, ὡς ἑνὶ καὶ ταυτῷ λαλήσαντες πνεύματι, τοῦτο δὲ σκεψώμεθα ὡδί.

Quod quamvis nulla omnino sit in dictis contradictio, si tamen aliquid tale saltem apparenter esset, nos oporteret conari concordare, tanquam summe necessarium fidei nostræ: & hoc astruitur per exempla.

CAPUT III.

Ex Patre dicunt orientales sancti doctores sanctum procedere Spiritum, & ex Patre per Filium: Ex Patre & Filio occidentales eumdem procedere ajunt; Idem etiam nonnulli orientalium asseverant. Quid igitur dice- C mus? Contrarium hoc esse illi? Absit. Neque enim contraria, neque contradictoria invicem sunt, ex Patre procedere, & ex Patre & Filio. Atqui etiam si contradictorie sermo proferretur, ita ut alios ex Patre non ex Filio, alios ex Patre & Filio dixisse: nec tunc auderem dicere sanctos invicem contradicere, sed potius me ipsum accusarem, tanquam non percipientem illorum intellectum, secundum quod a Tarasio dictum est in septima synodo; quod scilicet eis cotrariantur, qui ignorant œconomias & intentionem eorum; quam illis coutradictionem aut contrarietatem D imputarem. Multa habeo hujus rei in

Joan. 14. ipsa canonica scriptura exempla. *Pater meus*, inquit, *major me est*: Et rursus*.

Joan. 10. *Ego & Pater unum sumus.* Hac quæ major possit videri contradictio? Attamen contradicunt veritati, qui hoc contradictionem putant. Stephanus, cum esset plenus Spiritu sancto, intendens in cœlum, vidit gloriam Dei, & Jesum

Actor. 16. Hebr. 1. Psalm. 109. stantem a dextris Dei, Luca in Actibus teste: At Paulus una cum David, eum ad dexteram majestatis in excelsis sedere ait; Sedere autem, & non sedere, (stare enim, non sedere est,) manifesta contradictio est. Eumdem E item Stephanum beatus introducit Lucas. Dei & Patris vidisse gloriam & ejus unigenitum Filium: At sanctus

Joan. 1. Joan. 4. Joannes evangelista, *Deum nemo vidit unquam*, ab ipsa veritate edoctus asse-

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Ἐκ τοῦ πατρός φασιν οἱ ἐξ ἑώας ἅγιοι πατέρες τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι πνεῦμα, καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς δι᾽ υἱοῦ· ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ, οἱ δυτικοὶ φάσκουσι τὸ αὐτὸ ἐκπορεύεσθαι πνεῦμα. τί οὖν ἐροῦμεν; ἐναντίον τοῦτο ἐκείνῳ; μὴ C γένοιτο· οὐδὲ γάρ ἐστι τὸ, ἐκπορεύεσθαι, τῷ, ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ, οὔτ᾽ ἐναντίον, οὔτε μὴν ἀντιφατικόν. ὅπου γε καὶ εἰ ἀντιφατικῶς τὸν λόγον προέφερον, ὡς τοὺς μὲν ἐκ πατρὸς, οὐκ ἐκ υἱοῦ, τοὺς δέ ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ λέγειν ἐκπορεύεσθαι, οὐδ᾽ οὕτως ἂν ἀποφηναίμην θαῤῥούντως ἀντιφάσκειν τοὺς ἁγίους ἀλλήλοις, ἀλλὰ μᾶλλον ἂν κατέγνων ἐμαυτοῦ μὴ συνιέντος ἅπερ ἐκεῖνοί φασι κατὰ τὸ ὑπὸ Ταρασίου ἐν τῇ ἑβδόμῃ εἰρημένον συνόδῳ, ὅτι ἐναντιοῦνται αὐτοῖς οἱ τὰς οἰκονομίας καὶ τοὺς σκοποὺς αὐτῶν μὴ ἐπιστάμενοι, ἢ ἐκείνων ἐναντιολογίαν τε καὶ ἀντίφασιν. ἔχω τούτου πολλὰ παραδείγματα ἀπ᾽ αὐτῆς D τῆς θείας γραφῆς· ὁ πατήρ μου, φησὶ, μείζων μου ἐστί. καὶ πάλιν· ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν. τούτου τίς μείζων δοκοῦσα ἀντίφασις; ἀλλ᾽ ὅμως ἀντιφάσκουσι τῷ ἀληθεῖ οἱ ἀντίφασιν τοῦτο λέγοντες. ὁ Στέφανος ὑπάρχων πλήρης πνεύματος ἁγίου, ἀτενήσας εἰς τὸν οὐρανὸν εἶδε δόξαν Θεοῦ καὶ Ἰησοῦν ἑστῶτα ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ· ἀλλ᾽ ὁ Παῦλος σὺν τῷ Δαβὶδ αὐτὸν ἐν δεξιᾷ φησι κεκαθικέναι τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς· τὸ δὲ καθῆσθαι καὶ μὴ καθῆσθαι, τὸ ἵστασθαι, γὰρ οὐ καθῆσθαί ἐστι, περιφανής ἐστιν ἀντίφασις. Λουκᾶς ὁ μακάριος τὸν θεῖον Στέφανον εἰσάγει τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, καὶ τὸν μο- E νογενῆ αὐτοῦ υἱὸν ἰδόντα· ὁ δὲ μύστης τῶν ἀποῤῥήτων· Θεὸν οὔτε εἶδεν οὐδεὶς, οὔτε ἰδεῖν δυνήσεται πώποτε, παρὰ τῆς αὐτοαληθείας δεδιδαγμένος φησί· τὸ δὲ ἰδεῖν καὶ μὴ ἰδεῖν τὸν Θεὸν, οὐκ οἶδ᾽ εἴ τινι μὴ ἀντίφασις δόξειεν.

ὁ μὲν

ANNO CHRISTI 1439.

ὁ μὲν τῶν εὐαγγελιστῶν τρίτῃ ὥρᾳ τὸν κύριον ἐσταυρῶσθαί φησιν, ὁ δέ γε βοᾷ· ἦν δὲ ὥρα ἕκτη, καὶ ἐσταύρωσαν αὐτόν· ἡ δὲ ἕκτη δηλονότι τρίτη οὐκ ἔστιν· ἡ δὲ τρίτη τε καὶ οὐ τρίτη, πάντως ἀντίφασις. τὸν Θεὸν καὶ πατέρα αἰτίαν υἱοῦ τε καὶ πνεύματος τρανῶς ἀνακηρύττουσί τε καὶ διδάσκουσι πάντες οἱ ἐξ ἀνατολῆς ἅγιοι πατέρες τε καὶ διδάσκαλοι· ἀλλὰ μὴν τῶν ἐκ τῆς ἑσπέρας ὁ μακάριος Κύριλλος οὐδὲ προσίεται τοῦτο τὸ ὄνομα τὸ, αἰτίαν, ἐν τοῖς θείοις προσώποις· τὸ δὲ τὸν αὐτὸν αἰτίαν λέγειν καὶ οὐκ αἰτίαν, πᾶς τις ἂν οἶμαι ἀντιφατικῶς συγχωρήσειε λέγεσθαι. καὶ τίς ἂν ἐξαριθμήσαιτο, ὅσα ἀντιφατικῶς εἰρῆσθαι δοκοῦντα, ὅμως εὐσεβῶς ὑπὸ τῶν διδασκάλων νοοῦνται, καὶ πρὸς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ἀναπτύσσονται νοῦν; οὓς καὶ ἡμᾶς μιμουμένους, καὶ περὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος, εἰ συνέβαινεν ἐναντία τε καὶ ἀντιφατικῶς ἀντικείμενα λέγειν τοὺς διδασκάλους, ἡμῖν αὐτοῖς ἔδει μᾶλλον προσάπτειν ἀγνοίας αἰτίαν, ἢ διαφωνίαν ἐκείνοις, καὶ πειρᾶσθαι διαλλάττειν ἀλλήλοις αὐτούς, καὶ διὰ πάντων ὡς ἐνὸν συμβιβάζειν. νῦν δὲ λέγουσι μὲν οὐδὲν ἐναντίον, συμφωνοῦσι δὲ παντὸς μᾶλλον ἀλλήλοις. καὶ τοῦτο συνησόμεθα καὶ πείρᾳ εὑρήσομεν, εἰ κατὰ τρόπον αὐτοῖς καὶ τοῖς αὐτῶν χρησόμεθα λόγοις. ὁ δὲ τρόπος οἷος, ἀκούσατε, καὶ σκοπεῖτε, ὡς ἀληθής τε καὶ δίκαιος.

verat; Videre autem, & non videre Deum, nescio, si cui non esse contradictoria videantur. Unus evangelistarum sexta hora dominum crucifixum fuisse ait; alter clamat; *Erat autem hora tertia & crucifixerunt eum;* Sexta vero, patet quod non est tertia: Tertia vero, & non tertia, manifesta contradictio est. Deum Patrem causam esse Filii & Spiritus sancti, palam prædicant & docent omnes orientales patres & doctores; at beatus Cyrillus in eis quæ ad Hermiam scribit, una cum occidentalibus patribus non admittit quidem hoc nomen causæ in divinis personis. Eumdem autem dicere causam, & non causam, & præsertim ad idem, nullus est qui non concedat contradictorie dictum fuisse. Et quis facile recensere posset, quot sunt, quæ cum contradictoria videantur, pie tamen a doctoribus intellecta sunt, & ad unum & eumdem sensum ab eis referuntur? Quod & nos imitari, etiamsi de proposita quæstione accidisset contraria contradictoriaque dixisse sanctos doctores, nobis ipsis potius ignorantiæ culpam imputare debemus, quam illos credere discordare; & eos conari reconciliare inter se, & quoad possit per omnia concordes ostendere. Nunc vero dicunt quidem nihil contrarium, consentanea autem sibi ipsis & invicem ajunt. Et hoc experientia percipiemus, si modo debito eis & eorum doctrina utamur. Modus autem qualis sit, audite, & attendite, quam verus quamque justus sit.

CAPUT IV. Joan. 19. Marc. 15.

Quod ad intelligentiam illorum doctorum, qui obscurius locuti sunt, utendum est illis patribus, qui apertius & clarius loquuntur.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ δ'

ΠΑΣΑ πίστις τε καὶ ἀπόδειξις ἔχει μέν τι ἕτερον ὃ πρόκειται δεῖξαι, ἔχει δέ τι ἕτερον, δι' οὗ τὸ προκείμενον δείκνυσιν· οὐ δύναται δὲ ταυτὸν εἶναι τὸ δεικνύον τε καὶ δεικνύμενον· αὐτὸ γάρ τι ἑαυτό τι δι' ἑαυτοῦ δεικνύναι, ἀδύνατον. ἀλλ' ἐπειδὴ ἔκ τινων ὁμολογουμένων τε καὶ δοκούντων κοινῇ, ἐπί τι ζητούμενον ἀνάγκη ἰέναι, διὰ τῶν σαφῶν ἐπὶ τὰ ἀσαφῆ καὶ ζητούμενα προβαίνειν εἰκὸς, καὶ διὰ τῶν δήλων δεικνύναι τὰ ἄδηλα. καὶ τοῦτο οὕτως ἐστὶν ἀληθὲς, ὡς μὴ δεῖσθαι λόγων πλειόνων. οὐκοῦν καὶ ἐνταῦθα προκειμένων μὲν ἡμῖν ῥητῶν τῶν μακαρίων τῶν ἐξ ἕω πατέρων, προκειμένων δὲ καὶ τῶν ἐκ τῆς ἑσπέρας, ὄντος δὲ ἀναγκαίου, εἰ μέλλομεν τὸν Χριστιανισμὸν σώζειν, συμβαίνοντα ἀλλήλοις δεῖξαι τὰ παρ' ἀλλήλων· εἰ μὲν ἐπίσης ἄμφω σαφῆ, καὶ οὐδεμία ἡμῖν ἀμφιβολία λοιπὴ, οὐδὲ λόγου δεήσει λοιπὸν, αὐτόθεν εὑροῦσι τὸ ζητούμενον· εἰ δέ τις ἐν αὐτοῖς ἀπορία ἐμφαίνεται, καί τινα συνεπτυγμένως λεγόμενα δεῖται πλείονος ἀναπτύξεως, τῷ εἰρημένῳ κανόνι χρηστέον· ἄλλως γὰρ

CAPUT IV.

OMnis fides & probatio habet quidem aliud, quod demonstrare proponit; habet vero aliud, per quod probat quod sibi proponit. Neque potest idem esse quod probat, & quod probatur. Ipsum quidem seipsum aliquid per seipsum probare, impossibile est: sed cum ex aliquibus concessis & omnibus notis ad aliquod quæsitum procedere oporteat, per ea quæ manifesta sunt, ad incognita & quæsita eundum est: & per notoria probandum, quæ nobis ignotiora sunt. Hoc vero ita est verum, & ab omnibus concessum, ut non indigeat pluribus verbis. Et in proposito igitur, cum proponantur nobis auctoritates doctorum orientalium, proponatur vero etiam occidentalium, sitque necessarium, si Christianismum velimus nobis servare, consentanea omnia omnibus esse probare: si æque clara & aperta nobis eorum dicta sint, neque aliquod dubium inest in eis, non est opus discussione amplius, invento quod quæritur. Quod si quid in eis dubii insit, & aliqua non ita aperte dicta

dicta indigent declaratione majori, regula prædicta utendum est: aliter enim impossibile est attingere finem quæsitum: & contrapositis utriusque, a clarioribus ad ea quæ non ita clara sunt comparatis, per clariora etiam intellectum eorum investigare, quæ obscurius dicta sunt: & hoc modo una harmonia ex ambabus partibus composita, in concordem & consonantem glorificationem Dei accedere. Et meo quidem judicio, tum orientales tum occidentales patres clare manifesteque locuti sunt, & veritatem fidei nobis tradiderunt. Et facile quis posset alterius partis auctoritatibus usus, per eas dumtaxat propositam quæstionem concludere. Et hoc paulo post, si Deus concedet, probabimus. Concedatur tamen, non ita clare, nec ita expresse orientales locutos fuisse de Spiritus sancti ex Filio processione, quemadmodum occidentales: quid igitur faciendum est? Nempe nil aliud, nisi cum occidentales patres apertissime hanc prædicaverint fidem; orientales quoque putandum hoc idem dicere: nec oppugnare illos qui idem de fide senserunt. Qui enim in illis, idem & in his locutus est Spiritus: & quæ per illos subobscure, eadem per hos aperte docuit; ob eam quam ille scivit causam, & propter necessariam tunc fortassis dispensationem. At nobis probandum est; etiam absque comparatione ad occidentales patres, ipsos per se ipsos orientales doctores idem cum occidentalibus de processione Spiritus sancti concludentes, & idem quod illi sentientes.

A ἀδύνατον ἐντυχεῖν τῷ ζητουμένῳ τέλει· καὶ παρ' ἄλληλα θέντας, καὶ τὰ σαφέστερα πρὸς τὰ ἧττον σαφῆ παραβαλόντας, διὰ τῶν σαφεστέρων καὶ τὸν τῶν ἀσαφῶν νοῦν ἀνιχνεῦσαι· καὶ οὕτω μίαν ἁρμονίαν ἐξ ἀμφοτέρων συστησαμένους, εἰς ὁμόφωνον δοξολογίαν τραπῆναι Θεοῦ. ἐγὼ μὲν οὖν φημι, καὶ ἀμφοτέρους τούς διδασκάλους σαφῆ τὰ παρ' αὐτῶν εἰς τὴν ἐκκλησίαν συναγαγεῖν· καὶ δύναιτ' ἄν τις μηδαμῶς τοῖς παρ' ἀμφοτέρων προσχρώμενος, διὰ τῶν παρὰ θατέροις μόνον ταὐτὸ συμπερᾶναι συμπέρασμα. καὶ τοῦτο δείξομεν μετὰ ταῦτα, ἂν ὁ Θεὸς ἐπινεύσῃ, διὰ βραχέων. ὑποκείσθω δὲ ὅμως μὴ πάνυ σαφῶς τοὺς B ἀνατολικοὺς, μηδ' οὕτως ἀναπεπταμένως ὡς οἱ ἐκ τῶν δυσμῶν, τὴν ἐκ τοῦ υἱοῦ τοῦ πνεύματος κηρύξαι ἐκπόρευσιν. τί οὖν ποιήσομεν; τί δ' ἄλλο γε ἢ τῶν ἐξ ἑσπέρας πατέρων οὕτω σαφῶς ἀποφαινομένων ταύτην τὴν πίστιν, καὶ τοὺς ἀνατολικοὺς ἡγητέον ταὐτὸ τοῦτο λέγειν ἐξ ἀνάγκης, καὶ μὴ μάχεσθαι τοῖς ὁμόφροσιν; ὃ γὰρ ἐν ἐκείνοις, τοῦτο καὶ ἐν αὐτοῖς ἐλάλησε πνεῦμα· καὶ ἅπερ ἐν τούτοις ἀνεπτυγμένως, ταῦτα πάντως ἐν ἐκείνοις συνεπτυγμένως ἐφθέγξατο, δι' ἣν οἶδεν ἐκεῖνο αἰτίαν, καὶ διὰ τὴν τότε ἴσως ἐκεῖσε προσήκουσαν οἰκονομίαν. δεικτέον δὲ ὅμως, καὶ ἄνευ τῆς πρὸς τοὺς δυτικοὺς ἁγίους C πατέρας παραβολῆς, καὶ κατ' αὐτοὺς τοὺς ἐξ ἑώας πατέρας ταὐτὸ συμπεραίνοντας περὶ τῆς τοῦ παναγίου πνεύματος ἐκπορεύσεως. καὶ τοῦτο φρονοῦντας ὅπερ ἐκεῖνοι.

Proponit hanc conclusionem ex dictis orientalium doctorum dumtaxat probare dupliciter: videlicet per præpositionem Per, & per Ex: & primo de vi ipsius præpositionis Per, disputat, probans eam causam mediantem significare.

CAPUT V.

PRæpositionem igitur Per, in omnibus, in quibus accipitur, causam significare, nunquamque dici, nisi aliquam mediantem subostendat causam, D nemo est qui ignoret. Semper enim & in omnibus, quibus hoc ab hoc per hoc esse aut fieri dicitur, illud Per, tanquam communicans aut cooperans primo agenti accipitur. Quemadmodum si fabrum per serram fabricari dicamus, serram quoque cooperari fabro ad secandum intelligimus: & modo ei convenienti, hoc est, instrumentaliter ipsam etiam secare, nec supervacaneam eam accipi. Per locum etiam, aut per tempus aliquid fuisse vel transivisse dicere, nil aliud dicere est, nisi locum etiam & tempus, aliquam causam illorum, quæ transiverint, vel facta fuerint, E esse. Et locus enim motus causa est; siquidem omnis motus in magnitudine & distantia est: tempus quoque maxime confert motui: Omnis enim motus in tempore: absque vero motu nil omni-

ΚΕΦΑΛ. ε.

ΤΗΝ, διά, πρόθεσιν ἴσμεν πάντες αἰτίαν σημαίνουσαν ἐπὶ πάντων, ἐφ' ὧνπερ παραλαμβάνεται, οὐδέποτε δὲ λεγομένην ἄνευ τοῦ μεσιτευούσάν τινα παρεμφαίνειν αἰτίαν. ἀεὶ γὰρ καὶ ἐπὶ πάντων, ἐφ' ὧν τόδε παρά τινος διά τινος εἶναι ἢ γίνεσθαι λέγεται, τὸ δι' οὗ, ὡς κοινωνοῦν ἢ συνεργοῦν τῷ πρώτως ἐνεργοῦντι παραλαμβάνεται. ὥσπερ εἰ τὸν τέκτονα διὰ τοῦ πρίονος τεκταίνεσθαι φαίημεν, καὶ τὸν πρίονα συνεργεῖν τῷ τέκτονι πρὸς τὸ πρίζειν νοοῦμεν, καὶ τὸν σύστοιχον αὐτῷ τρόπον, εἴτουν ὀργανικῶς καὶ αὐτὸν πρίζειν, ἀλλὰ μὴ ἀργῶς οὕτω παραλαμβάνεσθαι. καὶ τὸ διὰ τόπου δὲ, ἢ διὰ χρόνου τὸ δέ τι γεγονέναι ἢ διελθεῖν λέγειν, ὁμοίως αἰτίαν τινα τὸν τόπον καὶ E χρόνον τῶν διελθόντων ἢ γινομένων λέγειν ἐστίν. ὅ, τε γὰρ τόπος κινήσεως αἴτιον. πᾶσα γὰρ κίνησις ἐπὶ μεγέθους καὶ διαστήματος· καὶ ὁ χρόνος δὲ πλεῖστον συμβάλλεται τῇ κινήσει, ἐν χρόνῳ γὰρ ἅπασα κίνησις, κινήσεως δ' ἄνευ

οὐκ

ANNO CHRISTI 1439.

CAPUT V.

οὐκ ἄν τι γένοιτο· χωρὶς δὲ οὗ οὐκ ἄν τι γένοιτο, τοῦτο ἑαυτοῦ αἴτιον ἔχει. καὶ τὸ ἐν τοῖς συλλογισμοῖς δὲ λέγειν, διὰ τοῦ μέσου τὰ ἄκρα συνάπτεσθαι, δῆλον ὅτι διὰ τοῦ μέσου ὡς δι᾽ αἰτίου, κατὰ τὴν τῆς διανοίας κίνησιν ἢ μετάβασιν συμβαίνει. ὁ δὲ λόγος, εἴγε χρὴ καθόλου περὶ τούτου διαλαβεῖν, ἐν πᾶσι λόγοις, ἐν οἷς λέγεταί τις ἐνεργεῖν δι᾽ ἑτέρου, ἡ πρόθεσις αὕτη, διά, αἰτίαν ἢ ἀρχὴν ἐν ᾗ λέγεται πτώσει, τῆς ἐνεργείας ἐκείνης σημαίνει· ἐπεὶ δὲ ἡ ἐνέργεια μέση ἐστὶ τοῦ τε ποιοῦντος καὶ τοῦ γινομένου, τὸ πτωτικὸν ἐκεῖνο, ᾧ ἡ διά, συνάπτεται πρόθεσις, ἐνίοτε μὲν αἰτία τῆς ἐνεργείας ἐστί, καθόσον πρόεισιν ἀπὸ τοῦ ἐνεργοῦντος. καὶ τότε αἰτία ἐστὶ τοῦ ποιεῖν τῷ ποιοῦντι, εἴτε εἰδικόν ἐστιν αἴτιον, εἴτε τελικόν, εἴτε ποιητικόν, εἴτουν κινητικόν· ἐπὶ ὑλικῆς γὰρ αἰτίας οὐκ ἔστιν ἐν χρήσει παραλαμβάνεσθαι, ἀλλ᾽ ἀντὶ ταύτης ἡ ἐκ· οὐ γὰρ διὰ λίθων καὶ ξύλων, ἀλλ᾽ ἐκ τῶνδε καὶ τῶνδε τὴν οἰκίαν συγκεῖσθαι φαμέν. ὅταν μὲν οὖν διὰ τὴν τοῦ κέρδους ἐπιθυμίαν τὸν τεχνίτην ἐνεργεῖν λέγωμεν, τελικὸν σημαίνομεν αἴτιον· εἰδικὸν δὲ νοοῦμεν, ὅταν διὰ τὴν ἑαυτοῦ τέχνην φῶμεν ἐνεργεῖν τὸν τεχνίτην· κινητικὸν δέ, εἰ λέγομεν, διὰ τὸ τοῦ ἑτέρου πρόσταγμα ἕτερον ἐνεργεῖν. οὕτω μὲν οὖν τὸ πτωτικὸν ἐκεῖνο ὄνομα, ᾧ ἡ, διά, συνάπτεται πρόθεσις, ποτὲ μὲν αἰτία ἐστὶ τοῦ ποιεῖν τῷ ποιοῦντι, αἴτιον τῆς ἐνεργείας ὑπάρχον, καθόσον πρόεισιν ἀπὸ τοῦ ποιοῦντος· ποτὲ δὲ αἴτιόν ἐστι τῆς ἐνεργείας, καθόσον ὅρον ἔχει τὸ ἀποτέλεσμα, ὥσπερ ὅταν λέγομεν διὰ τῆς σφύρας ἐνεργεῖν τὸν τεχνίτην· τότε γὰρ οὐ σημαίνει τὴν σφύραν αἴτιον εἶναι τοῦ ἐνεργεῖν τῷ τεχνίτῃ, ἀλλ᾽ ὅτι αἴτιον ἐστι τῷ τεχνητῷ τοῦ προϊέναι ἐκ τοῦ τεχνίτου. τούτων οὕτως ἐχόντων σκεπτέον ὅ, τι ποτὲ βούλεται τοῖς ἁγίοις, ἐκ πατρὸς δι᾽ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι, λέγειν· πάντως κἀνταῦθα αἰτίαν τινὰ τὴν, διά, σημαίνειν ἐροῦμεν· ἢ τίνος χάριν παρείληπται; ἀλλὰ τῶν μὲν πρότερον ἐκτεθειμένων τριῶν οὐδεμίαν· οὔτε γὰρ ὁ υἱὸς τῷ πατρὶ αἴτιος τοῦ προβάλλειν, ὃ καθόλου τὰ προειρημένα τρία αἴτια δύναται, ἀλλ᾽ ἢ ἄρα τὸ ἀνάπαλιν. οὔτε γὰρ ὁ υἱὸς αἰτία εἰδικὴ, ἢ τελική ἐστιν, εἴτε ποιητικὴ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου· τό, τε γὰρ ποιητικὸν αἴτιον πρὸς τὰ κτίσματα ἀναφέρεται, καὶ οὐχ ἁρμόζει ἐπὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου· τό, τε τελικόν, αὐτή ἐστιν ὅλη ἡ μακαρία τριὰς καὶ ἡ ἀγαθότης αὐτῆς τῶν κτισμάτων, οὐχ ἓν δὲ πρόσωπον ἄλλου· εἰδικὸν δέ ἐστιν αὐτὴ ἡ θεία οὐσία, καθ᾽ ἣν ὁ υἱός καὶ τὸ πνεῦμα προάγονται, ἥτις ἐστὶν ἡ αὐτὴ τοῖς τρισί. λείπεται δή, λοιπόν, καὶ τέταρτον τρόπον ἐπὶ τοῦ προκειμένου παραλαμβάνειν, καὶ τοῦτον ἐφόσον εἰκός. οὗτος γάρ, καθόσον μὲν ὅρον ἔχει τὸ ἀποτέλεσμα, αἴτιον ὑπάρχων τῆς ἐνεργείας, ἁρμόζει ἐπὶ τοῦ νυνὶ ζητουμένου, καὶ μάλιστα δι᾽ υἱοῦ λεγόντων ἡμῶν ἐκπορεύεσθαι τὸ πνεῦμα· καθόσον δὲ ὡς ὄργανον παραλαμβάνεται, ἀπεμφαίνουσαν ἔχει τὴν ὁμοιότητα. οὐ γὰρ ὡς δι᾽ ὀργάνου, ἢ τόπου, ἢ χρόνου, ἢ τινος

A no corporalium & sensibilium fieret. Sine quo autem non fieret aliquid, hoc sui causam habet. In syllogismis quoque dicere, per medium extrema conjungi, patet, quod per medium tanquam per causam, secundum motum aut discursum intellectus accidit. Cujus ratio est, ut universaliter de hac præpositione tractemus. In omnibus locutionibus, in quibus dicitur aliquis per aliquem operari, hæc præpositio, Per, designat in causali aliquam causam seu principium illius actus: sed cum actio sit media inter faciens & factum, quandoque illud causale, cui adjungitur hæc B præpositio, Per; causa actionis, secundum quod exit ab agente: & tunc est causa agenti quod agat, sive sit causa finalis, sive formalis, sive effectiva, sive motiva. In materiali namque causa non est in usu accipi; sed pro ea, Ex: Non enim per ligna & lapides, sed ex his & his domum esse compositam dicimus. Cum igitur propter lucri cupiditatem dicimus artificem operari, finalem significamus causam: formalem vero, cum dicimus, quod operatur per artem suam: motivam vero, si dicitur, quod operatur per imperium alterius. Quandoque vero dictio causalis, cui adjungitur hæc C propositio, Per, est causa actionis, secundum quod terminatur ad factum; ut cum dicimus, Artifex operatur per martellum. Non enim significatur, quod martellus sit causa artifici, quod agat, sed quod sit causa artificiato, ut ab artifice procedat, & quod hoc ipsum habeat ab artifice. Quæ cum ita se habeant, considerandum, quid sibi velit sanctos dicere, ex Patre per Filium procedere Spiritum sanctum. Nempe hic etiam dicemus causam quamdam significare præpositionem, Per; at primarum quidem trium nullam. Nec enim Filius Patri causa est, ut ex eo Spiritus sanctus procedat, quod universaliter pri- D mæ tres causæ possunt: sed e converso est. Nec enim Filius causa formalis, aut finalis, aut effectiva est Spiritus sancti: cum effectiva quidem causa ad creaturam referatur, nec conveniat Spiritui: ipsa vero tota beata Trinitas & bonitas ejus, creaturarum finalis causa sit, non autem una persona alterius: formalis autem, ipsa divina essentia, secundum quam Filius & Spiritus sanctus procedunt: quæ tribus eadem est. Reliquum igitur est, ut reliquo & quarto modo in re proposita accipiamus & illum quoad fieri potest. Hic enim, in quantum terminatur in effectum, cum E sit actionis causa, convenit huic quæstioni, cum dicimus ex Patre per Filium procedere Spiritum: in quantum vero tanquam instrumentum intelligatur, valde dissimile habet significatum. Non enim ut per instrumentum, vel per locum, vel per tempus, aut aliquam causam imperfectam dicimus Spiritum sanctum per Filium procedere: longe etenim hæc ab illa ejus summa perfectione, & summa ad Patrem æqualitate & uni-

CAPUT V.

unitate absunt. Nunc enim alia potentia numero producit, Spiritum, quam Pater, & Filius, ut tanquam secunda vel instrumentalis causa accipiatur: sed cum eadem & una in Patre & Filio productiva potentia sit, æqualiter ex utroque procedere dicitur. Nam & serra, si homo esset, quemadmodum ipse faber & idem homo: sicuti Pater & Filius, idem Deus est: secaret utique etiam illa, prout ipse faber: & quod diceretur per serram, nullam imperfectionem de serra notaret. Nec mirum, si in divinis utamur imbecillibus & imperfectis verbis & nominibus, cum aliter non possumus. Divinas enim res per nomina & intentiones quidem consuetas nobis manifestare conamur. Aliter enim impossibile est nobis sensu viventibus de illis loqui. Quod vero prolationi verborum accidit, etiam significatis rebus velle imputare, cavendum ne sit nefas; multæ enim hoc modo certæque fidei veritates evanescerent. Etenim universum quoque ex Patre per Filium, creatum esse dicimus. Nullus tamen est ita audax, ut instrumentalem & non eamdem cum Patre causam diceret Filium, quippe qui eadem unaque potentia & actione cum Patre mundum creaverit. Simili igitur modo etiam de Spiritus per Filium productione, instrumentalem quidem causam etiam solum cogitare, blasphemia est: causam autem, & hanc non imperfectam, hoc vero necessarium est: imperfectionem etenim hujus præpositionis, Per, longe repellendam: quantum autem perfectionis & pietatis habet, hoc vero acceptandum. Ait enim in octavo ad Amphilochium beatus Basilius: Patrem creare per Filium, nec imperfectam Patris creationem, nec imbecillem Filii actionem significat, sed unitatem voluntatis eorum manifestat: quare hæc vox, Per Filium, non minuit effectivam causam, sed ad principaliorem causam nos refert. Palam itaque patet, præpositionem; Per, causam significare. Non enim imbecillem, ait, ostendit Filii actionem, sed causam cum ordine. Ad principalem enim, inquit, causam nos refert. Semper etenim cum aliquid ex aliquo per aliquem esse dicitur, ordo quidam ad illum ex quo, illius per quem, significatur; Ex quo quidem, tanquam principali causa: per quem vero, tanquam instrumentali accepta vel concausa, quæ præsupponit sibi illum, qui dicitur ex quo: hunc autem ordinem necesse, etiam inter Patrem & Filium esse. Ex Patre etenim omnia, quæ Patris sunt, accipit Filius & habet; postque Patrem & simul cum eo, subito & immediate intelligitur Filius. Cum enim Filium dicimus, subito in Patrem, cujus Filius est, mente reducimur; & cum Patrem dicimus, Filium statim intelligimus. Hæc autem maxime præpositio Per, potest ad principalem causam, teste beato Basilio, nos reducere. Per Filium enim dicentes

τῶν ἀτελῶν αἰτιῶν φαμὲν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι· ταῦτα γὰρ πόρρω τῆς ἐκείνου παντελοῦς τελειότητος, καὶ τῆς ἄκρας πρὸς τὸν πατέρα ἰσότητος ἢ ἑνότητος. οὐ γὰρ ἄλλῃ δυνάμει τῷ ἀριθμῷ παρὰ τὸν πατέρα προβάλλει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὁ υἱός, ἵν᾽ ὥσπερ δευτέρα ἢ ὀργανικὴ αἰτία παραλαμβάνοιτο· ἀλλὰ τῷ τὴν αὐτὴν καὶ μίαν ἐν πατρὶ καὶ υἱῷ προβλητικὴν εἶναι δύναμιν, ἐπίσης παρ᾽ ἑκατέρων λέγεται προϊέναι. ἐπεὶ καὶ ὁ ὁ πρίων, εἴπερ ἄνθρωπος ἦν ὥσπερ καὶ ὁ τέκτων, καὶ ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος, ὥσπερ ἐπὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ ὁ αὐτὸς Θεός, ἐπρίζεν ἂν κἀκεῖνος, ὥσπερ καὶ ὁ τέκτων· καὶ τὸ διὰ τοῦ πρίονος λεγόμενον, οὐδεμίαν ἂν τοῦ πρίονος κατηγόρει ἀτέλειαν. θαυμαστὸν δὲ οὐδέν, εἰ ἀσθενέσιν ἐπὶ τῶν θείων φωναῖς τε καὶ ῥήμασι χρώμεθα, μὴ ἄλλως δυνάμενοι. τὰ γὰρ θεῖα διὰ τῶν εἰωθότων μὲν ἡμῖν ὀνομάτων ἐκφαίνειν πειρώμεθα· ἄλλως γὰρ φθέγγεσθαί τι γοῦν περὶ ἐκείνων ἀμήχανον· τὸ δὲ περὶ τὴν ἐκφώνησιν τῶν ὀνομάτων συμβαῖνον, ἐπιχειρεῖν καὶ τοῖς ὑπ᾽ αὐτῶν σημαινομένοις πράγμασιν ἐφαρμόζειν, μὴ οὐ θεμιτὸν ᾖ· πολλὰ γὰρ ἂν οὕτω τῶν ὁμολογουμένων καὶ ἀναγκαίων ἀνατραπείη. καὶ τὰ πάντα γὰρ ἐκ πατρὸς δι᾽ υἱοῦ λέγομεν γενέσθαι. ἀλλ᾽ οὐ δήπου τολμήσειε τις ὀργανικὴν αἰτίαν, ἀλλ᾽ οὐχὶ τὴν αὐτὴν τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν λέγειν, ὡς μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ἐνεργείᾳ τε καὶ δυνάμει τὰ πάντα συνδημιουργήσαντα. καὶ ἐπὶ τῆς δι᾽ υἱοῦ τοίνυν τοῦ πνεύματος ἐκπορεύσεως, ὀργανικὴν μὲν αἰτίαν ἐννοῆσαι γοῦν βλάσφημον· αἰτίαν μέντοιγε καὶ ταύτην οὐκ ἀτελῆ, ἀναγκαῖον. τὸ μὲν γὰρ ἀτελὲς τῆς, διά, ἀποδιαπομπητέον ἐντεῦθεν· ὅσον δὲ εὐσεβείας καὶ τελειότητος ἐπιφέρεται, τοῦτο παραληπτέον. φησὶ δὲ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῷ ὀγδόῳ τῶν πρὸς Ἀμφιλόχιον· τὸ διὰ τοῦ υἱοῦ δημιουργεῖν τὸν πατέρα, οὔτε ἀτελῆ τοῦ πατρὸς τὴν δημιουργίαν, οὔτε ἄτονον τοῦ υἱοῦ παραδηλοῖ τὴν ἐνέργειαν, ἀλλὰ τὸ ἡνωμένον τοῦ θελήματος αὐτῶν παρίστησιν. ὥστε ἡ, δι᾽ υἱοῦ, φωνή, τῆς προκαταρκτικῆς αἰτίας ὁμολογίαν ἔχει, οὐκ ἐπὶ κατηγορίᾳ τοῦ ποιητικοῦ αἰτίου παραλαμβάνεται. οὕτω μὲν οὖν ἡ, διά, περιφανῶς αἰτίαν σημαίνει. οὐ γὰρ ἄτονον τοῦ υἱοῦ φησι, παραδηλοῖ τὴν ἐνέργειαν, ἀλλ᾽ αἰτίαν τὴν μετὰ τάξεως· τῆς γὰρ προκαταρκτικῆς, φησίν, αἰτίας ὁμολογίαν ἔχει. ἀεὶ γὰρ ὅταν ἔκ τινος διά τινος εἶναί τι λέγοιτο, τάξις δηλοῦται πρὸς τὸ ἐξ οὗ, τοῦ δι᾽ οὗ. τοῦ μὲν ἐξ οὗ ὡς ἀρχικοῦ νοουμένου αἰτίου· τοῦ δὲ δι᾽ οὗ, ὡς ὀργάνου ἢ συναιτίου, ἑαυτοῦ προεπινοούμενον ἔχοντος τὸν ἐφ᾽ οὗ λέγεται τὸ ἐξ οὗ. ταύτην δέγε τὴν τάξιν ἀναγκαῖον καὶ ἐπὶ πατρὸς λαμβάνεσθαι καὶ υἱοῦ· παρὰ γὰρ τοῦ πατρὸς πάντα λαβὼν τὰ τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς ἔχει, καὶ μετὰ τοῦ πατρὸς καὶ ἅμα αὐτῷ εὐθὺς συνεπινοεῖται προσεχῶς ὁ υἱός· καὶ υἱὸν λέγοντες, εὐθὺς εἰς τὸν οὗ ἐστιν ὁ υἱὸς ἀναγόμεθα τῇ διανοίᾳ, πατέρα· καὶ πατέρα εἰπόντες, υἱὸν εὐθὺς ἐννοοῦμεν. ταῦτα δὲ ἡ, διά, μάλιστα δύναται, τῆς προκαταρκτικῆς αἰτίας ὁμολογίαν κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον ἔχουσα. διὰ τοῦ υἱοῦ γὰρ τὸ

πνεῦ-

ANNO CHRISTI 1438.

πνεῦμα λέγοντες ἐκπορεύεσθαι, τὸν πατέρα, ἐξ οὗ τοῦτ' ἔχει λαβὼν ὁ υἱός, ἐννοοῦμεν, καὶ ὅτι πρὸς ἕτερον ἀναφέρει τὰ ἑαυτοῦ· τοῦτο καὶ ὁ Χρυσόστομος φησιν ἐξηγούμενος τὸ, πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο· εἰ γὰρ ἐνταῦθα δι' αὐτοῦ, φησὶν, εἴρηται, δι' οὐδὲν ἕτερον εἴρηται, ἀλλ' ἢ ἵνα μὴ ἀγέννητον ὑποπτεύῃ τις τὸν υἱόν. ὥστε καὶ κατὰ τοῦτον τὸν διδάσκαλον ἡ, διὰ, ἐπὶ τὴν παρὰ τοῦ πατρὸς γέννησιν ἡμᾶς παραπέμπει, καὶ τὸ ἐκεῖθεν αὐτῷ τὴν τοῦ δημιουργεῖν τὰ ὄντα, καὶ προβάλλειν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον δύναμιν ἥκειν· καὶ δύναται μάλιστα πάντων σημαίνειν τὴν τάξιν τὴν πρὸς ἀλλήλους πατρὸς καὶ υἱοῦ, καὶ οὕτως ἀναγκαίως παραλαμβάνεσθαι. ὥσπερ γάρ ἐστιν ἐν αὐτοῖς ἄκρα δυνάμεως ἰσότης, μᾶλλον δὲ ἄκρα ταυτότης, οὕτως οὐδὲν ἧττον πρὸς ταύτῃ καὶ ἄκρα ἐστὶ τάξις, ἣν ἡ, διὰ, δύναται παραλαμβανομένη δηλοῦν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν οὕτως.

A Spiritum sanctum procedere, Patrem, ex quo Filius hoc habet, concipimus: & quod ad alium refert quæ sua sunt. Item Chrysostomus etiam illud evangelii exponens, *Omnia per ipsum facta sunt*: *si enim hic*, *ait*, *per ipsum*, dictum est, nulla alia de causa dictum est, nisi ne aliquis suspicetur Filium ingenitum esse. Quare secundum hunc etiam doctorem, præpositio Per, ad nativitatem ex Patre nos remittit: ut intelligamus illinc ei potentiam datam, cum universi creandi, tum Spiritus sancti producendi: & plus aliis potest scilicet præpositio, Per, ordinem Filii ad Patrem significare, quæ maxime necessaria est in Trinitate. B Quemadmodum enim summa in eis potentiæ æqualitas est, imo potius summa identitas, ita nil minus etiam summus est ordo, quem ipsa, Per, maxime potest, ut probatum est significare. Et de his quidem satis.

CAPUT VI.

Joan. 1.

Auctoritates sanctorum doctorum, qui hac præpositione, Per, utuntur: & probatio quod causam significat.

ΚΕΦΑΛ. ς'.

Ῥητέον δὲ καὶ ὅπη τῶν ἑαυτῶν λόγων οἱ ἐξ ἑῴας πατέρες, καὶ οἵ τινες ἐπὶ τῆς τοῦ παναγίου πνεύματος ἐκπορεύσεως ἐχρήσαντο ἐπὶ τοῦ υἱοῦ τῇ διά. πρῶτον μὲν οὖν ὁ θεῖος Ἀθανάσιος ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ λόγῳ, ἔλεγχος ὑποκρίσεως τῶν περὶ Μελέτιον καὶ Εὐσέβιον· ἦν δὲ ἀδύνατον, φησὶν, ἐν τῇ τῆς Τριάδος δόξῃ τὸ πνεῦμα δοξάζεσθαι, μὴ προοδικῶς ὂν ἐκ Θεοῦ δι' υἱοῦ, ἀλλὰ ποιητικῶς ἐκ Θεοῦ γεγονὸς, ὡς λέγουσιν. ἐπιστῆσαι οὖν ἄξιον. ὅτι περὶ τῆς τοῦ πνεύματος ὑποστάσεως ὁ λόγος ἐνταῦθα τῷ διδασκάλῳ, τοῦ ἑνὸς τῆς Τριάδος, οὐ χαρίσματός τινος ἀνυποστάτου, καθὼς ἄν τινες φαῖεν· καὶ ὅτι αὐτὸ τοῦτο τὸ συμπληρωτικὸν τῆς Τριάδος εἶναί φησιν ἐκ Θεοῦ δι' υἱοῦ· τό, τε γὰρ εἶναι, τὸ ὑπάρχειν δηλοῖ καθαρῶς, καὶ τὸ τὴν ὕπαρξιν ἔχειν, καὶ μάλιστα τὸ εἶναι προοδικῶς, καὶ τὸ ἐκ Θεοῦ δι' υἱοῦ προοδικῶς εἶναι λέγειν αὐτὸ, ἐκ Θεοῦ δι' υἱοῦ τὴν ὕπαρξιν ἔχειν αὐτὸ λέγειν ἐστί. εἰπὼν δὲ ἐκ Θεοῦ δι' υἱοῦ, οὐκ ἐκ πατρὸς δι' υἱοῦ, ἀποκλείει τὸν λόγον τοῖς λέγουσιν, ὡς διὰ τοῦτό φησι δι' υἱοῦ, ἐπειδὴ τοῦ πατρὸς ἐμνήσθη, ὀνόματος ἀναφορικοῦ τε ὄντος, καὶ πάντως υἱὸν ἀπαιτοῦντος. εἶχε γὰρ ἄν τινα λόγον ἡ πρόφασις εἰ καὶ μηδὲ τότε, εἰ ἐκ πατρὸς δι' υἱοῦ ἔλεγε. νῦν δ' οὐ τοῦτο φησιν, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ δι' υἱοῦ. ἔπειτα δὲ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν ἑνὶ τῶν κεφαλαίων, οὗ ἐπιγραφὴ, διὰ τί μὴ τὸ πνεῦμα υἱὸς τοῦ υἱοῦ, φησίν. ὅτι οὐ διὰ τὸ μὴ εἶναι ἐκ Θεοῦ δι' υἱοῦ, ἀλλ' ἵνα ἡ Τριὰς μὴ νομισθῇ πλῆθος ἄπειρον, υἱοὺς ἐξ υἱῶν, ὡς καὶ ἐν ἀνθρώποις, ἔχειν ὑποπτευθεῖσα. πρῶτον μὲν αὐτόθεν ἀπ' αὐτοῦ ζητήματός τε καὶ τῆς ἀπορίας, διὰ τί μὴ υἱὸς τοῦ Θεοῦ λέγεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἔστι τεκμήρασθαι, μὴ ταύτης εἶναι τῆς δόξης τὸν

CAPUT VI.

Dicendum autem, quinam patres orientales, & quibus in locis, de processione Spiritus sancti usi sunt ipsa, Per, in Filio. Primum itaque divinus Athanasius in sermone, qui inscribitur: Redargutio simulationis Meletii & Eusebii: Erat autem impossibile, inquit, C Spiritum inter Trinitatem cum gloria numerari, si non esset emanatus ex Deo per Filium, sed per modum creaturæ ex Deo factus, ut autumant. Animadvertendum igitur, quod de persona Spiritus est hic ratio, qui unus in Trinitate est: sed non, ut aliqui dicerent, de quadam non subsistente gratia; quodque ipsum Spiritum, qui Trinitatem complet, esse ait ex Deo per Filium. Esse etenim existere significat clare, & ipsum subsistere, & maxime esse emanative. Et affirmare, ex Deo per Filium, eum esse emanative, nil aliud est dicere, nisi ex Deo per Filium subsi- D stere eum & existere. Dicens vero, ex Deo per Filium, non ex Patre per Filium; vanam arguit aliquorum rationem, qui dicunt, ideo eum dixisse per Filium, quia Patrem nominavit, quod relativum est nomen, & ideo requirit Filium. Haberet enim hoc aliquam rationem, etsi non sufficientem, si ex Patre per Filium dixisset: nunc vero non hoc dicit, sed ex Deo per Filium. Deinde Basilius cum quæreret, quare Spiritus non dicatur Filii filius: Non ideo, inquit, quia non est ex Deo per Filium; sed ut Trinitas non in multitudinem infinitam incidat, filios ex E filiis, ut in hominibus fit, credita propagari. Primo itaque ex ipsamet quæstione, cum quærat, cur Spiritus sanctus non dicatur filius Filii; manifeste apparet, non fuisse beatum Basilium

hujus opinionis, nihil videlicet Filium conferre ad esse Spiritus. Non enim talem quæstionem movisset; quemadmodum nullus quæreret, quare Spiritus non sit pater Patris, vel genitor Filii. Deinde ex ipsa solutione quæstionis apparet, quod putabat Filium causam Spiritus; & hoc per præpositionem Per, significare. Cum enim liceret ei dicere, quod ideo non est filius Filii, quia nec ex eo, nec per eum est, nec eum habet sui ipsius causam, (quænam esset solutio convenientior?) hoc quidem non dixit, sed alium reddidit rationem; Est enim, inquit, ex Deo per Filium, & hoc negandum non est. Quod si hoc cogat, & filium eum Filii & esse & dici; & diceretur, inquit, etiam hoc, nisi hoc inconveniens sequeretur, quod Trinitas multitudo infinita putaretur. Quod si hoc absurdum non timeretur, diceretur etiam filius Filii. At si filius filii diceretur, nullus dubitaret, quod Filium etiam haberet sui causam. Igitur etiam cum dicatur per Filium esse, Filium habet causam; ipse etiam esse ait, quod verbum potissimum existentiam & subsistentiam significat, & esse ex Deo per Filium, prout sacer Athanasius dixit. Nec igitur de gratiis non subsistentibus est ei propositum dicere, nec propter relationem per Filium dictum est; nec præpositio, Per, idem potest, quod præpositio, Cum. Quæ enim ratio est, ideo aliquos suspicari, filium eum Filii posse dici & esse, quia ex Deo cum Filio est? Cum igitur nullum de his tribus refugiis, ad quæ se omnes solent referre, his sanctorum doctorum testimoniis relinquatur, neque conveniat, palam patet, causam hic significare hanc præpositionem, Per. Idem ex alia ejusdem auctoritate probatur, dicentis: Ideo quod ex Deo quidem Spiritus sit, palam prædicavit apostolus, dicens: *Spiritum, qui ex Deo est, accipimus*; Et quod per Filium manifestatus sit, aperte ostenditur, cum illum Filii Spiritum, quemadmodum etiam Dei nominaverit; Ideo enim dicitur Filii Spiritus, inquit, quia per eum manifestatus est. Cuncti etiam patres occidentales communi sententia, ideo dicunt Filii Spiritum & esse & dici, quia ex eo procedit. Idem igitur occidentales doctores significant, cum dicunt ex Filio Spiritum procedere, quod sanctus Basilius, cum dicit, per Filium eum manifestari. At dicere, ex Filio eum procedere, nihil aliud significat, nisi quod Filius etiam sit causa Spiritus. Igitur & per Filium dicere eum manifestari, palam significat, Filium causam esse Spiritus sancti. Quod si hoc, quod dicimus per Filium eum manifestari, dicat aliquis significare, ad sensibilem hunc modum ejus manifestationem & temporalem missionem, non recte dicet. Si enim ideo Spiritus est Filii Spiritus, nec æternaliter nec natura, sed accidentaliter & temporaliter illum ha-

2. Cor. 2.

μέγαν Βασίλειον, δηλονότι μηδὲν εἰς τὸ εἶναι τοῦ πνεύματος συμβάλλεσθαι τὸν υἱόν. οὐδὲ γὰρ ἂν τοιοῦτον ἐκίνησε ζήτημα, ὥσπερ οὐδὲ διὰ τί μὴ τὸ πνεῦμα πατὴρ τοῦ υἱοῦ ἐζήτησεν ἄν τις. ἔπειτα δὲ καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς τοῦ ζητήματος λύσεως φαίνεται νομίζων τὸν υἱὸν αἰτίαν τοῦ πνεύματος, καὶ τοῦτο παραδηλῶν διὰ τῆς, διά. ἐξὸν γὰρ εἰπεῖν, ὅτι διὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν υἱὸς τοῦ υἱοῦ, διότι οὐκ ἐξ αὐτοῦ οὐδὲ δι' αὐτοῦ ἐστιν, οὔτε μὴν αὐτὸν ἔχει αἰτίαν· καὶ ποία τις ἄλλη μᾶλλον ἁρμόζουσα λύσις; τοῦτο μὲν οὐκ εἶπεν, ἀλλ' ἄλλην αἰτίαν ἀπέδωκεν· ἔστι μὲν γάρ, φησίν, ἐκ Θεοῦ δι' υἱοῦ. καὶ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἀρνήσασθαι· εἰ δὲ τοῦτ' ἀναγκάζει καὶ υἱὸν αὐτὸ τοῦ υἱοῦ εἶναι καὶ λέγεσθαι, ἐλέγετο ἄν, φησί, καὶ τοῦτο εἰ μή τι ἕτερον ἄτοπον ἀπήντα, τὸ πλῆθος ἄπειρον τὴν τριάδα νομισθῆναι· ὡς τοῦγε ἀτοπήματος τούτου μὴ ἀκολουθοῦντος, ἐλέγετο ἄν φησι, καὶ υἱὸς τοῦ υἱοῦ. ἀλλ' εἰ υἱὸς ἐλέγετο τοῦ υἱοῦ, ἀναμφιβόλως καὶ αἰτίαν εἶχεν ἂν τὸν υἱόν· καὶ διὰ τοῦ υἱοῦ ἄρα εἶναι λεγόμενον, καὶ τὸν υἱὸν ἔχει αἰτίαν· καὶ αὐτὸς δὲ εἶναί φησιν, ὃ μάλιστα τῶν ῥημάτων τὸ ὑπάρχειν δηλοῖ καὶ τὴν ὕπαρξιν, καὶ ἐκ Θεοῦ δι' υἱοῦ κατὰ τὸν ἱερὸν Ἀθανάσιον. οὔτε οὖν περὶ χαρισμάτων τινῶν ἐνταῦθά φησιν, ἵνα ᾖ τὸ δι' αὐτοῦ προχεόμενον ἢ χορηγούμενον, οὔτε διὰ τὴν ἀναφορὰν, δι' αὐτοῦ εἴρηται, δηλαδὴ τοῦ υἱοῦ· οὐ γὰρ ἐκ πατρὸς, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ εἴρηται· οὔτε ἡ, διά, ταυτὸ τῇ, μετὰ, δύναται ἐνταῦθα· τίνα γὰρ λόγον ἔχει, διὰ τὸ ἐκ Θεοῦ μετὰ τοῦ υἱοῦ εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὑποπτεύειν τινὰς δύνασθαι καὶ υἱὸν τοῦ υἱοῦ δεῖν ὀνομάζεσθαι; ὅτι τοίνυν οὐδεμία τούτων καταφυγὴ τῶν τριῶν, εἰς ἃς εἰώθασιν ἅπαντες ἑαυτοὺς ἀναφέρειν, τῷ παρόντι χωρίῳ λείπεται, φαίνεται καθαρῶς ἐνταῦθα τὴν, διά, σημαίνειν αἰτίαν. τοῦτο δὲ σαφέστερον δείκνυται καὶ ἀπὸ ἑτέρας τοῦ αὐτοῦ χρήσεως, λέγοντος· διὰ τοῦτο μὲν ἐκ Θεοῦ τὸ πνεῦμα εἶναι, τρανῶς ἐκήρυξεν ὁ ἀπόστολος λέγων, τὸ πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐλάβομεν· καὶ τὸ διὰ τοῦ υἱοῦ πεφηνέναι, σαφὲς πεποίηκεν, υἱοῦ πνεῦμα ὀνομάσας αὐτὸ καθάπερ καὶ Θεοῦ· διὰ τοῦτο γάρ, φησίν, υἱοῦ λέγεται πνεῦμα, διότι πέφηνε δι' αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ οἱ δυτικοὶ πάντες πατέρες ὥσπερ ἐκ κοινῆς συμφωνίας, διὰ τοῦτό φασιν υἱοῦ λέγεσθαι πνεῦμα καὶ εἶναι, διότι ἐξ αὐτοῦ ἐκπορεύεται. ταὐτὸ ἄρα τοῖς δυτικοῖς τὸ ἐξ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι δύναται, ᾧ φησιν ὁ μέγας Βασίλειος διὰ τοῦ υἱοῦ πεφηνέναι. ἀλλὰ τὸ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι αὐτὸ λέγειν, τοῦ πνεύματος αἰτίαν εἶναι δηλοῖ τὸν υἱόν, καὶ τὸ διὰ υἱοῦ πεφηνέναι, ἄρα σαφῶς τοῦ πνεύματος αἴτιον βούλεται τὸν υἱὸν λέγειν. εἰ δὲ τὸ δι' υἱοῦ πεφηνέναι, τὴν εἰς τὸν αἰσθητὸν τουτονὶ κόσμον ἔκφανσιν καὶ φανέρωσιν αὐτοῦ τις δηλοῦν βούλεσθαι λέγει, οὐ καλῶς λέγει. εἰ γὰρ διὰ τοῦτο ἐστὶ τοῦ υἱοῦ πνεῦμα τὸ πνεῦμα, οὐκ ἀϊδίως αὐτό, οὐδὲ φύσει, ἀλλ' ἐπίκτητον αὐτὸ ἔχει λαβὼν καὶ ἐν χρόνῳ, ἐξότου τῷ κόσμῳ αὐτὸ ἐνεφάνισεν, ὃ πόρρω πάσης μανίας. τοῦ γὰρ ἀποτελέσματος προεπινοεῖσθαι τὴν αἰτίαν ἀνάγκη,

ANNO CHRISTI 1439.

χη, αἰτία δὲ τοῦ τὸ πνεῦμα εἶναι πνεῦμα υἱοῦ, τὸ δι' υἱοῦ πεφηνέναι. εἰ οὖν ἀϊδίως καὶ φύσει τὸ πνεῦμα υἱοῦ πνεῦμα, καὶ ἀϊδίως δι' υἱοῦ πέφηνε· τὸ δὲ ἀϊδίως δι' αὐτοῦ πεφηνέναι, εἰ μὴ τὸ ἀϊδίως δι' αὐτοῦ ἐκπορεύεσθαι καὶ τὴν ὕπαρξιν ἔχειν σημαίνει, θαῦμα ἂν εἴη. ἀλλὰ καὶ τὸ καθάπερ καὶ Θεοῦ, τῷ λόγῳ προσκείμενον, μέγα τῇ ἡμετέρᾳ ἐξηγήσει συμβάλλεται· οὕτω γάρ, φησίν, υἱοῦ λέγεται πνεῦμα καθάπερ καὶ Θεοῦ. ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ λέγεται πνεῦμα, ὡς ἐκπορευόμενον ἐξ αὐτοῦ. καὶ τοῦ υἱοῦ ἄρα λέγεται πνεῦμα, ὡς ἐκπορευόμενον δι' αὐτοῦ, εἴτουν δι' αὐτοῦ πεφηνός, ταὐτὸν γὰρ ἀμφότερα σημαίνειν ἀποδέδεικται. ἐνταῦθα δὲ καὶ μάλιστα φαίνεται, μηδεμίαν ἔχειν χώραν ἀντὶ τῆς, μετά, μεταλαμβάνεσθαι τὴν, διά. τὸ γὰρ εἶναι, φησί, πνεῦμα δι' υἱοῦ, σημεῖόν ἐστι τοῦ δι' αὐτοῦ πεφηνέναι. εἰ γοῦν τὸ αὐτοῦ πεφηνέναι τὸ μετ' αὐτοῦ πεφηνέναι ἐσήμαινεν, οὐδὲν δὲ μᾶλλον μετὰ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα, ἢ μετὰ τοῦ πνεύματος πέφηνεν ὁ υἱός, ἔδει ἂν καὶ τοῦ μετὰ τοῦ πνεύματος τὸν υἱὸν πεφηνέναι, σημεῖον ἕτερον εἶναι, τὸ τὸν υἱὸν τοῦ πνεύματος λέγεσθαι· ἀλλὰ τοῦτο οὐ λέγεται, οὐκ ἄρα οὐδὲ μετὰ τοῦ πνεύματος ὁ υἱὸς πέφηνεν. ἀλλὰ τοῦτο καὶ ψεῦδος καὶ βλάσφημον· πέφηνε γὰρ σὺν τῷ πνεύματι καὶ ἅμα τῷ πνεύματι, δι' αὐτοῦ δὲ ὅμως οὐ πέφηνεν· ἕτερον ἄρα περιφανῶς τὸ δι' αὐτοῦ πεφηνέναι τοῦ σὺν αὐτῷ ἢ μετ' αὐτοῦ πεφηνέναι. ἀλλὰ φησίν· οὐ λέγεται τοῦ πνεύματος ὁ υἱός, ἵνα μὴ πατὴρ αὐτοῦ δόξῃ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. ἀναφορικὸν γὰρ ὄνομα ὢν ὁ υἱός, ἀποδίδοται πρὸς πατέρα. ὥστε εἰ μὴ τοῦτο ὑπενοεῖτο τὸ ἄτοπον, καὶ ὁ υἱὸς ἂν τοῦ πνεύματος ὠνομάζετο, διὰ τὸ σὺν τῷ πνεύματι καὶ ἅμα αὐτῷ προελθεῖν ἐκ πατρός. ἀλλ' ὦ βέλτιστοι, καὶ τὸ πνεῦμα ἀναφορικόν ἐστιν ὄνομα, καὶ πρὸς τὸν πνέοντα ἀποδίδοται ἐξ ἀνάγκης, καὶ a οὐ λέγεται πνεῦμα, ἐξ ἐκείνου πάντως καὶ πνεῖται. ὅτι γὰρ ἀναφορικὰ τὰ ὑποστατικὰ ὀνόματα τῆς Τριάδος, οὐδεὶς ἀντερεῖ. ὑποστατικὸν δὲ τοῦ πνεύματος ὄνομα, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον λέγεται, ὥσπερ καὶ τοῦ πατρὸς ὁ πατήρ, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ υἱοῦ· καὶ ἀναφορικὸν ἐξ ἀνάγκης, ὥσπερ καὶ ταῦτα· εἴπερ οὐσία μὲν οὐκ εἰσίν, ἄλλο δὲ παρὰ τὰς ἀναφοράς τε καὶ τὴν οὐσίαν ἐν τοῖς θείοις οὐκ ἔστιν. ὥσπερ οὖν τὸν υἱὸν διὰ τὸ ἀναφορικὸν ὄνομα εἶναι ἀποδίδοσθαι πρὸς πατέρα, δεδιάμεν υἱὸν τοῦ πνεύματος λέγειν, ἵνα μὴ πατὴρ αὐτοῦ νομισθῇ· οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα, ἀναφορικὸν ὄνομα ὄν, καὶ πάντως ἀποδιδόμενον πρὸς τὸν πνέοντα, ἐξ ἐκείνου καὶ πνεῖται, οὗ πνεῦμα λέγεται εἶναι. ὡς ἂν δὲ μηδεμία τοῖς λόγοις τούτοις καταλείποιτο πρόφασις, καὶ φανείη σαφέστερον αἰτίαν σημαίνουσα ἡ, διά, Μάξιμος ὁ θεῖος παρίτω, ἐν οἷς ἑρμηνεύει, τί δήποτε βούλεται τῷ προφήτῃ Ζαχαρίᾳ ἡ χρυσῆ λυχνία, καὶ τὸ ἐπ' αὐτῇ λαμπάδιον καὶ οἱ λύχνοι, λέγων ἐν ἐκείνοις ὧδε, τὸ γὰρ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὥσπερ φύσει κατ' οὐσίαν ὑπάρχει τοῦ Θεοῦ καὶ πατρός, οὕτω καὶ τοῦ υἱοῦ κατ' οὐσίαν ἐστίν, ὡς ἐκ τοῦ πατρὸς οὐσιωδῶς δι' υἱοῦ γεννη-

a Lege, οὗ H.

CAPUT VI.

A bet, ex quo scilicet mundo illum manifestavit: quod impium est etiam cogitare: Effectus enim ut præsupponat causam necesse est. Quod autem per Filium Spiritus manifestetur, hoc est causa, ut Spiritus sit Spiritus Filii. Si igitur effectus, videlicet quod Spiritus sit Spiritus Filii, æternaliter etiam est, multo magis & causa, videlicet quod per eum manifestatus fuerit, æterna & naturalis sit necesse est. Æternaliter autem per eum manifestari, quid aliud, nisi quod æternaliter ab eo procedit, significat? Illud etiam quod additur, Quemadmodum & B Dei, nostram expositionem corroborat. Ita enim, ait, dicitur Spiritus Filii, quemadmodum & Dei. At Dei dicitur Spiritus, tanquam ex eo procedens; Igitur etiam Filii dicitur Spiritus, tanquam ex eo procedens, sive per eum manifestatus: Idem enim ambo significare probatum est. Hic autem potissimum apparet, nullo modo præpositionem, Per, debere accipi pro, Cum. Quod enim sit Filii Spiritus, signum est, inquit, quod per eum manifestatus sit. Si igitur Per eum manifestari, idem atque Cum eo manifestari, significaret, cum nil minus cum Filio Spi- C ritus, quam cum Spiritu Filius manifestatus sit, oporteret ut etiam Filius Spiritus diceretur, in signum quod cum Spiritu Filius manifestatus sit. At hoc non dicitur, igitur nec cum Spiritu Filius manifestatus est. Sed hoc mendacium & impium est dicere: manifestatus est enim cum Spiritu, non tamen per Spiritum. Quo fit, ut aliud sit, per eum manifestari, & aliud, quod cum eo manifestetur. Sed dicet aliquis: Ideo Filius non dicitur Spiritus, ne Pater ejus videatur esse Spiritus sanctus: Filius enim, cum nomen sit relativum, refertur ad Patrem. Quare, si non timeretur hoc inconveniens, Filius etiam Spiritus diceretur, quod cum Spiritu, & simul cum Spiritu progrediatur ex D Patre. At, o vir optime, Spiritus quoque relativum nomen est, & ad spirantem refertur: & cujus dicitur Spiritus, ab illo etiam spiratur. Quod enim personalia nomina Trinitatis relativa sint, nullus ignorat. Personale vero nomen Spiritus esse, quod sanctus Spiritus dicatur, nemo inficiatur, quemadmodum Patris pater, & Filii filius; & necessario relativum, quemadmodum & illa: siquidem essentia non sunt, nec aliud est in divinis præter essetiam & relationes. Quemadmodum igitur Fi- E lium, cum sit nomen relativum, & referatur ad Patrem, veremur filium Spiritus dicere, ne Spiritus pater ejus putaretur; ita & Spiritus, cum sit nomen relativum & necessario ad spirantem referatur, ab eo etiam spiratur, cujus dicitur Spiritus esse. Ut vero nulla cuiquam excusatio relinquatur, & clarius appareat præpositio, Per, significans cau-

CAPUT VI. causam, sanctus Maximus in medium adeat, qui exponens quid velit illud Zachariæ prophetæ: *Aurea lampas, & quod supra eam*, sic dicit: Spiritus enim sanctus, quemadmodum natura secundum essentiam Dei & Patris est, & Filii secundum essentiam est, tanquam ex Patre essentialiter per Filium ineffabiliter natum procedens: Filii enim est, inquit, essentialiter Spiritus, non adventitius & deforis, nec temporaliter illum accipientis, sed ab æterno essentialiter illum habentis, quemadmodum & Pater: Cujus ratio est, quod ex Patre per eum essentialiter procedit. Et attende, quod unius & ejusdem rei rationem reddentes, tam beatus Basilius, quam sanctus Maximus, videlicet cur Spiritus dicitur Spiritus Filii, eamdem uterque reddit. Quia enim ex Patre per eum procedit, ideo Spiritum ejus esse & dici asseverant. Et quod sanctus Maximus per eum procedere, inquit, illud beatus Basilius per eum manifestari dixit, significans, idem, posse manifestari atque procedere. Quod si per eum procedere, per eum esse & existentiam habere significat; igitur & per eum manifestari, per eum esse & existentiam habere significat. Et præpositio, Per, causam hic necessario significat, nec ullo modo aliter capi potest. At Nyssenus etiam Gregorius idem plerisque in locis ait: non solum cum Trinitatem causa & causato distingui asseverat, sed etiam in primo suorum contra Eunomium librorum, de distinctione divinarum personarum tractans: Spiritus, inquit, Patri conjunctus, secundum quod uterque increatus, & rursus ab eo distinguitur, eo quod non est Pater, prout ille est: Filio vero, & secundum quod uterque increatus est, & secundum quod uterque ex primo principio suam subsistentiam habet, conjunctus, distinguitur ab eo sua proprietate, quæ est, quod unigenitus ex Patre productus est, & quod per ipsum Filium sit manifestatus: Et cum creatura per Filium sit producta; ne quis putet aliquid commune esse Spiritui & creaturæ, propterea quod dicitur per Filium manifestatus, immutabilitate & immobilitate a creatura distinguitur. Hic cum manifeste de divina unione & distinctione sanctus doctor loqueretur, proponit sibi Spiritum sanctum: quem ad Patrem comparans & Filium, invenit quæ communia eis & unientia, quæ vero propria & distinguentia sunt. Patri itaque, inquit, conjunctus, secundum quod uterque increatus est: ac si diceret, per absoluta & essentialia, quæ per nomen increati significantur: rursus ab eo distinguitur, eo quod non est Pater ut ille. Cum Filio vero commune habens, quod uterque increatus, & omnia eis absoluta communia sint, cum una eademque utriusque essentia sit, item quod uterque Deum & Patrem sui principium habet, tamen ab eo his duobus distinguitur: Primo, quod non

Zach. 4.

A θέντος ἀφράστως ἐκπορευόμενον. τοῦ υἱοῦ γὰρ φησὶν, οὐσιωδῶς ἐστὶ τὸ πνεῦμα, οὐκ ἐπίκτητον αὐτὸ καὶ ἔξωθεν, οὐδὲ χρονικῶς εἰληφότος, ἀλλ' ἐξ ἀϊδίου κατ' οὐσίαν αὐτὸ κεκτημένου, καθάπερ καὶ ὁ πατήρ. καὶ ἡ αἰτία, ὅτι ἐκ τοῦ πατρὸς δι' αὐτοῦ οὐσιωδῶς ἐκπορεύεται, καὶ βλέπε ὅτι τοῦ αὐτοῦ καὶ ἑνὸς πράγματος, ὅ, τε μέγας Βασίλειος, ὅ, τε θειότατος Μάξιμος αἰτίαν ἀποδιδόντες τοῦ διὰ τί τὸ πνεῦμα λέγεται πνεῦμα υἱοῦ, τὴν αὐτὴν ἀποδιδόασι καὶ ἀμφότεροι· διὰ γὰρ τὸ δι' αὐτοῦ ἐκ πατρὸς ἐκπορεύεσθαι, καὶ πνεῦμα εἶναι αὐτοῦ διατείνονται. ὃ οὖν Μάξιμος, δι' αὐτοῦ
B ἐκπορεύεσθαι, ἔφησε, τοῦτο ὁ θεῖος Βασίλειος, δι' αὐτοῦ πεφηνέναι φησὶν, εἰς ἴσον τιθεὶς τὸ πεφηνέναι τῷ ἐκπορεύεσθαι. εἰ δὲ τὸ δι' αὐτοῦ ἐκπορεύεσθαι, τὸ δι' αὐτοῦ τὴν ὕπαρξιν ἔχειν δηλοῖ, ἄρα καὶ τὸ δι' αὐτοῦ πεφηνέναι, τὸ δι' αὐτοῦ τὴν ὕπαρξιν ἔχειν παρίστησι· καὶ αἰτίαν ἡ διὰ, ἐξ ἀνάγκης ἐνταῦθα δηλοῖ, καὶ οὐδαμῶς ἄλλως λαμβάνεσθαι δύναται. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὁ Νύσσης Γρηγόριος πολλαχοῦ μὲν καὶ ἀλλαχοῦ σαφέστατα τοῦτο φησίν· οὐκ ἐν οἷς μόνον τῷ αἰτιατῷ καὶ αἰτίῳ διακρίνεσθαι λέγει τὴν Τριάδα ἀλλήλων, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ πρώτῳ τῶν πρὸς Εὐνόμιον, σαφῶς περὶ διακρίσεως τῶν
C θείων προσώπων τὸν λόγον ποιούμενος. τὸ πνεῦμα, φησὶ, τῷ πατρὶ κατὰ τὸ ἄκτιστον συναπτόμενον, πάλιν ἀπ' αὐτοῦ τῷ μὴ πατὴρ εἶναι καθάπερ ἐκεῖνος, διαχωρίζεται. τῆς δὲ πρὸς τὸν υἱὸν κατὰ τὸ ἄκτιστον συναφείας, καὶ ἐν τῷ τὴν αἰτίαν τῆς ὑπάρξεως ἐκ τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων ἔχειν, ἀφίσταται πάλιν τῷ ἰδιάζοντι ἐν τῷ μήτε μονογενῶς ἐκ τοῦ πατρὸς ὑποστῆναι, καὶ ἐν τῷ δι' αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ πεφηνέναι. πάλιν δὲ τῆς κτίσεως διὰ τοῦ μονογενοῦς ὑποστάσης, ὡς ἂν μὴ κοινότητά τινα πρὸς ταύτην ἔχειν νομισθῇ τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ διὰ τοῦ υἱοῦ πεφηνέναι, ἐν τῷ ἀτρέπτῳ καὶ ἀναλλοιώτῳ καὶ ἀπροσδεεῖ τῆς ἑτέ-
D ρωθεν ἀγαθότητος διακρίνεται τὸ πνεῦμα ἀπὸ τῆς κτίσεως. ἐνταῦθα περὶ θείας ἑνώσεώς τε καὶ διακρίσεως ὁ διδάσκαλος τὸν λόγον ποιούμενος, προχειρίζεται μὲν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, παραβάλλων δ' αὐτὸ πρός τε τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν, εὑρίσκει τίνα μὲν αὐτοῖς κοινὰ καὶ ἑνοῦντα, τίνα δὲ ἴδιά τε καὶ διακρίνοντα. τῷ μὲν οὖν πατρὶ, φησὶ, κατὰ τὸ ἄκτιστον συναπτόμενον· τοῦτο δ' ἐστὶ τοῖς ἀπολελυμένοις καὶ οὐσιώδεσιν, ἃ διὰ τῆς ἀκτίστου σημαίνει φωνῆς· τῷ μὴ πατὴρ εἶναι καθάπερ ἐκεῖνος, ἀπ' αὐτοῦ πάλιν διαχωρίζεται. τῷ δὲ υἱῷ κοινωνοῦν αὐτῶν τε τῶν ἀπολελυμένων καὶ τῆς κατὰ τὸ ἄκτι-
E στον συναφείας, μία γὰρ τῶν τριῶν οὐσία, ἔτι τε καὶ τῷ αἰτιατὰ εἶναι κοινῶς ἀμφότερα τοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ, ὅμως αὐτοῦ διακρίνεται πάλιν δυσὶ τρόποις, τῷ μήτε μονογενῶς ὡς ὁ υἱὸς, ἀλλ' ἐκπορευτῶς δηλαδὴ ὑποστῆναι· τοῦτο δ' ἐστὶ τῷ διαφόρῳ τῆς ὑπάρξεως τρόπῳ· καὶ ἐν τῷ δι' αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ πεφηνέναι. εἰ οὖν ἐνταῦθα τὸ, δι' αὐτοῦ, ἴσον δύναται τῷ, μετ' αὐτοῦ, θαῦμα ἂν εἴη, εἰ τῷ μετὰ τοῦ υἱοῦ πεφηνέναι τὸ πνεῦμα διακρίνεται τοῦ υἱοῦ· ἑνοῖτο γὰρ ἂν οὕτω μᾶλλον,

ANNO CHRISTI 1439.

ANNO CHRISTI 1439.

CAPUT VI.

λον, οὐ διακρίνοιτο· καὶ συνάπτοιτο πλέον, ἢ διαιροῖτο. οὐ μὴν οὐδὲ περὶ χαρισμάτων ἐνταῦθα διανομῆς ὁ λόγος αὐτῷ, ἀλλὰ περὶ τῆς τῶν θείων ὑποστάσεων διακρίσεως· οὔτε δέ τις εἰπεῖν ἔχει, τὴν εἰς τὸν κόσμον διὰ τοῦ υἱοῦ φανέρωσιν τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, διὰ τούτου τοῦ λόγου δηλοῦσθαι. πρῶτα μὲν γὰρ περὶ διακρίσεως ὄντος τοῦ λόγου τῶν ὑποστάσεων, καὶ πῶς ἂν τὴν χρονικὴν ταύτην φανέρωσιν ἀϊδίου τινὸς πράγματος αἴτιον ἐποιεῖτο; ἀϊδίως γὰρ ἀλλήλων ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα τοῖς προσωπικοῖς διακρίνονται ἰδιώμασι· καὶ οὐ δήπου πρὶν ὑπὸ τοῦ υἱοῦ φανερωθῆναι τῇ κτίσει τὸ πνεῦμα, ἀλλήλων οὐ διεκρίνοντο· τοῦτο γὰρ ἀτοπώτατον λέγειν. ἔπειτα τῶν εἰς τὴν κτίσιν ἔργων τῆς Τριάδος ὄντων κοινῶν, οὐ διὰ τοῦ υἱοῦ μᾶλλον, ἢ δι' ἑαυτοῦ ἐφανερώθη τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν υἱὸν ἐδόξασέ τε καὶ ἐφανέρωσε, καὶ οὐχ ἥκιστα τὸν πατέρα, τὸν αὐτὸν δὲ καὶ ὁ υἱός. οὕτως οὖν ἂν καὶ ἑαυτοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον διακρίνοιτο, ἑαυτὸ φανερῶσαν, ἔτι τε τοῦ πατρός· καὶ ὁ υἱὸς ἑαυτοῦ τε καὶ τοῦ πατρὸς διὰ ταῦτα· ἀλλ' οὔτε ἐπὶ τούτων εἴρηταί τοῦτό ποτε, οὔτ' ἐπὶ τοῦ νυνὶ προκειμένου τούτῳ λόγῳ καταλείπεται χώρα. ὃ δὲ τοῦτον ἐλέγχει τὸν λόγον ὄντα ματαίαν καταφυγήν, ἐστὶν ὅτι τὸ πνεῦμα τῆς κτίσεως ὁ διδάσκαλος διακρῖναι βουλόμενος, ἐπείπερ ἤσθετο, μᾶλλον δ' ἔφθασεν ἀποδεδωκὼς κοινὸν αὐτῷ τε κἀκείνῃ τὸ διὰ τοῦ υἱοῦ τὸ μὲν πεφηνέναι, τὴν δὲ ὑποστῆναι· δεδιὼς, μή τις τούτῳ δὴ τῷ κοινῷ καὶ ταυτότητα οὐσίας δοξάσειε, τῷ ἀτρέπτῳ τε καὶ τρεπτῷ, καὶ ἀναλλοιώτῳ, καὶ μὴ τοιούτῳ διακρίνει ταῦτα ἀλλήλων, τὸ, διὰ τοῦ υἱοῦ, τὴν μὲν ὑποστῆναι, τὸ δὲ πεφηνέναι, κοινὸν καὶ ταυτὸν ἡγησάμενος· διακρίσεως δὲ τρόπον εὑρὼν, τὸ τὴν μὲν τρεπτὴν καὶ ἀλλοιωτὴν εἶναι, τὸ δ' ἄτρεπτόν τε καὶ ἀναλλοίωτον. καίτοι εἰ τὸ διὰ τοῦ υἱοῦ πεφηνέναι τὸ πνεῦμα, μὴ αἰτίαν ἐδήλου τὸν υἱὸν, ὥσπερ τὸ διὰ τοῦ υἱοῦ ὑποστῆναι τὴν κτίσιν, τοῦτο γὰρ αὐτὸν αἰτίαν δηλοῖ, ῥᾴστη ἂν ἦν ἡ διάκρισις τοῦ πνεύματός τε καὶ τῆς κτίσεως. ἐξῆν γὰρ εἰπεῖν ὅτι εἰ καὶ ἀμφότερα διὰ τοῦ υἱοῦ. ἀλλ' ἡ μὲν κτίσις αἰτιατῶς ἐξ αὐτοῦ, τὸ δὲ γ' ἀναιτίως, νῦν δὲ τοῦτο μὲν οὐκ εἶπεν· ὃ γὰρ μὴ ᾔδει ἀληθὲς ὂν, οὐκ ἦν ἐκείνου εἰπεῖν· ἀλλ' ἄλλην εὗρε διάκρισιν, τὴν καὶ αὐτῷ δόξασαν ἀληθῆ καὶ μόνην ὑπάρχουσαν. ἡ, διὰ, ἄρα ἐπὶ τῆς δι' υἱοῦ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου ἐκφάνσεως τοῦτ' αὐτὸ δύναται, ὅπερ ἐπὶ τῆς κτίσεως λεγομένης δι' υἱοῦ ὑποστῆναι. ἀλλ' ἐπὶ τῆς κτίσεως αἰτία λέγεται καὶ πιστεύεται ὁ υἱὸς εἶναι, καὶ διὰ τῆς, διὰ, τοῦτο σημαίνεται καὶ ἐπὶ τοῦ πνεύματος ἄρα αἰτίαν ἡ, διὰ, παρίστησι τὸν υἱόν. καὶ γὰρ δὴ καὶ ἄλλως φανερὸν, ὡς τοῖς αἱρετικοῖς οἱ διδάσκαλοι πολεμοῦντες δι' υἱοῦ λέγουσι γεγενῆσθαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, διὰ τὸ κακῶς ἀκούειν τοῦ εὐαγγελιστοῦ, πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, λέγοντος, καὶ τὸ πνεῦμα διὰ τοῦτο βλασφήμως ὡς ἐν οἰομένοις τῶν πάντων, ταύτας ἀφῆκαν κατ' αὐτῶν τὰς φωνὰς διὰ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι, καὶ δι' αὐτοῦ

per generationem ut Filius, sed per processionem videlicet ex Patre sit; ac si diceret, per diversum subsistentiæ modum: Secundo, quod per ipsum Filium manifestatus sit. Si igitur, Per eum, idem significaret ac, Cum eo, prout aliqui somniant; mirum esset profecto, si ideo Spiritus distinguatur a Filio, quia cum eo manifestatur: unitur enim hoc modo, non distinguitur; & conjungitur, non dividitur. Nec etiam de divisione charismatum hic loquitur sanctus doctor, quinimo de divinarum personarum distinctione. Nec quisquam habet dicere, Spiritus per Filium in mundo manifestationem per hæc verba significari. Primo namque cum de distinctione personarum hic sermo haberetur, quonam modo temporalem hanc manifestationem, æternæ rei causam poneret? æternaliter enim Filius & Spiritus sanctus personalibus distinguuntur proprietatibus. Neque dici potest, quod antequam manifestaretur mundo Spiritus, non erant ab invicem personaliter distincti; hoc enim absurdissimum etiam cogitare est. Deinde cum opera in creaturam communia Trinitati sint, non magis per Filium, quam per seipsum Spiritus sanctus manifestatus est: quinimo ipsum etiam Filium Spiritus glorificavit & manifestavit, & non minus Patrem eumdem etiam Filius. Quare cum hac ratione a seipso etiam Spiritus distinguatur, cum seipsum manifestavit: item & a Patre: Filius quoque & a seipso, & a Patre, ob eamdem rationem. Sed nec de his unquam hoc dictum est, neque de re nobis proposita idem dicere convenit. Quod autem palam arguit, has rationes vana refugia esse, illud est, quod Spiritum sanctum volens a creatura divinus iste doctor distinguere, cum jam attribuisset Spiritui, per Filium manifestari; creaturæ, per Filium creatam fuisse; timens, ne quis propter hoc, quod Spiritus & creatura per Filium esse dicantur, ejusdem etiam essentiæ Spiritum cum creatura putaret; mutabili & immutabili hæc ab invicem distinguit, quod Spiritus quidem per Filium manifestetur, creatura vero per Filium subsistat; commune & idem utriusque putans, distinctionis vero alium reperiens modum, videlicet quod ille quidem immutabilis, illa vero mutabilis sit. At si, cum dicitur, Spiritum per Filium manifestari, non significaretur, quod Filius subsistentiæ Spiritus esset causa, quemadmodum cum dicitur, mundum per Filium esse factum, (hoc enim manifeste Filium significat causam esse) facilis esset Spiritus a creatura distinctio: licuisset enim dicere, quod etsi uterque sit per Filium, creatura tamen est ex eo tanquam causatum, Spiritus vero non tanquam causatum. Nunc autem hoc non dixit: Quod enim sciebat non esse verum, dicere non erat suum; sed alium distinctionis modum invenit, qui ei verus vi-

CAPUT VI. visus est, & qui solus inveniri potest. Igitur præpositio, Per, idem potest, cum dicitur, quod Spiritus per Filium manifestatur; quod cum dicimus, creaturam per Filium esse factam. Sed creaturæ causam dicimus & credimus Filium & hoc significat præpositio, Per: igitur etiam de Spiritu ipsa, significat Filium causam esse. Præterea patet; quod quia hæretici per Filium fuisse factum Spiritum sanctum blasphemabant, eo quod evangelista dicit, *Omnia per ipsum facta sunt:* (Joan. 1.) male & impie Spiritum etiam sanctum inter omnia connumerantes: ideo sancti doctores eos oppugnantes, & contra eorum impietatem his usi verbis de Spiritu sancto, Per Filium eum procedere; & per Filium esse & manifestari dixerunt. Sed hæretici per Filium factum fuisse Spiritum sanctum dicentes, duo hæc concludebant: Primo, quod Spiritum creaturam putabant; Secundo, quod Filius causa ejus esset, & hoc ipsam, Per, significare. Igitur si utrumque doctores oppugnassent, quemadmodum & illum a creaturis eximunt: quare nec unquam reperies eos usos de Spiritu hoc vocabulo, Factus est, tanquam creaturæ appropriato: ita nec præpositione, Per, usi fuissent unquam, si, cum hæretici eam putarent causam significare, ipsis non solum falsum, verum impium hoc visum esset. Ita per omnia veritas ipsa sibi concordat, & manifeste causam significat, Per, cum de aliquibus accipiatur. Hoc idem ex ejusdem doctoris ad Ablabium oratione probatur. Etenim cum illic etiam de divinarum personarum distinctione tractaret, postquam universaliter causa & causato ab invicem eas distinxit, deinde Filium a Spiritu etiam præpositione, Per, distinguit. Ille quidem est, inquiens, immediate a primo, Filius videlicet a Patre; hic vero, de Spiritu dicens, Per eum, qui immediate a Patre est, hoc est per Filium; & eo distinguitur, inquit, Spiritus a Filio, quia per ipsum est. Quasi diceret, quod cum ambo a primo sint, non sufficienter distinguerentur, nisi alter per alterum esset. Ut manifeste, Per, distinctionem hic significaret, & distinctionem quæ ab æterno est, quæque secundum causam & causatum est; cum antea dixerit, causa & causato tantum ab invicem divinas personas distingui, Quod enim infert, aliam differentiam de Filio & Spiritu sancto intelligi, non recte quis putaret aliam secundum speciem, contradiceret namque sibi ipsi, si cum antea causa & causato tantum dixerit personas divinas distingui, deinde alium modum distinctionis specie differentem tradidisset. Aliam igitur differentiam secundum numerum accipientes, & recte cum sancto doctore sentiemus, & præpositionem, Per, cum causa intelligemus, ita ut nulli ratio relinquatur, vel pro, Cum, eam accipere: Cum enim non distinguit, vel mundo per Filium manifestationem Spiritus,

A πεφηνέναι καὶ εἶναι τὸ πνεῦμα εἰπόντες. ἀλλ' οἱ αἱρετικοὶ διὰ τοῦ υἱοῦ γεγενῆσθαι τὸ ἅγιον λέγοντες πνεῦμα, δύο ταῦτα ἐδόουν· αὐτό τε γὰρ ἐτίθεσαν εἶναι ὡς ἓν τῶν κτισμάτων, καὶ τὸν υἱὸν αἰτίαν αὐτοῦ εἶναι καὶ τοῦτο δηλοῦσθαι διὰ τῆς προθέσεως τῆς, διά. εἰ οὖν ἀμφότερα ἔλεγον βλασφημοῦντως, καὶ πρὸς ἑκάτερον ἂν οἱ διδάσκαλοι παρετάξαντο· καὶ ὥσπερ ἐξαιροῦσιν αὐτὸ τῶν κτισμάτων, καὶ οὐκ ἔστιν ὅτε οὐ τοῦτο ποιοῦσιν· ὅθεν οὐδὲ τῇ λέξει τοῦ γεγενῆσθαι εἰς κτίσμα κατασπώσῃ τὸ πνεῦμα, εὕροις ἂν αὐτοὺς ἐπ' αὐτοῦ ποτε χρησαμένους· οὕτως οὐδ' ἂν ποτε ἐχρήσαντο τῇ, διά, εἰ τοῖς μὲν αἱρετι- B κοῖς ὡς αἰτίαν σημαίνουσα παρελαμβάνετο, αὐτοῖς δ' οὐκ ἐδόκει τοῦτ' ἀληθὲς εἶναι. οὕτω διὰ πάντων τἀληθὲς αὐτό τε ἑαυτῷ φαίνεται σύμφωνον ὄν, καὶ αἰτίαν ἐν οἷς παραλαμβάνεται ἡ, διά, παριστῶσα. τοῦτο δ' αὐτὸ καὶ ἐκ τοῦ πρὸς Ἀβλάβιον λόγου τοῦ αὐτοῦ διδασκάλου σαφῶς δείκνυται. κἀκεῖ γὰρ περὶ διακρίσεως τῶν θείων προσώπων τὸν λόγον ποιούμενος, μετὰ τὸ καθόλου τῷ αἰτίῳ καὶ αἰτιατῷ διακρῖναι αὐτὰ ἀπ' ἀλλήλων, καὶ τῇ, διά, ταύτῃ τὸν υἱὸν τοῦ πνεύματος διακρίνει· ὁ μὲν γάρ ἐστι, φησί, προ- C σεχῶς ἐκ τοῦ πρώτου, τοῦ πατρὸς δηλαδή, τὸ δὲ διὰ τοῦ προσεχῶς ἐκ τοῦ πρώτου, ἤτοι διὰ τοῦ υἱοῦ· καὶ τούτῳ, φησί, διακρίνεται τοῦ υἱοῦ τὸ πανάγιον πνεῦμα, τῷ δι' αὐτοῦ εἶναι, δηλαδὴ τοῦ υἱοῦ· οὗτος γάρ ἐστι προσεχῶς ἐκ τοῦ πρώτου. ἐκ τοῦ πρώτου γὰρ ἀμφότερα ὄντα, οὐκ ἂν ἀρκούντως διακρίνοιντο, εἰ μὴ καὶ θάτερον εἴη διὰ τοῦ ἑτέρου, φησίν. ὡς φανερῶς τὴν, διά, ἐπὶ διακρίσεως ἐνταῦθα παραληφθῆναι, καὶ διακρίσεως τῆς ἐξ ἀϊδίου, τῆς κατὰ αἰτιατὸν δηλαδὴ καὶ τὸ αἴτιον· ἐπεὶ προαποδεδωκὼς ἔφθασε πρότερον, τῷ αἰτίῳ καὶ αἰτιατῷ μόνῳ ἀλλήλων τὰ θεῖα πρόσωπα διακρίνεσθαι. τὸ γὰρ ἐπι- D φερόμενον, ἄλλην πάλιν διαφορὰν ἐπὶ υἱοῦ καὶ πνεύματος ἐννοεῖσθαι, οὐκ ἄν τις ἀναμαρτήτως ἐκλάβοι, ἄλλην λέγων κατ' εἶδος. οὕτω γὰρ ἂν ἀντιφάσει τὸν διδάσκαλον περιβάλλομεν, εἰ πρότερον τῷ αἰτίῳ καὶ αἰτιατῷ μόνῳ διακρίνεσθαι εἰπόντα τὰ πρόσωπα τῆς Τριάδος, ἔπειτα καὶ ἄλλον τρόπον αὐτὸν νομίζομεν ἀποδεδωκέναι διακρίσεως κατ' εἶδος διαφέροντα τοῦ προτέρου. ἄλλην τοίνυν διαφορὰν τὴν κατ' ἀριθμὸν ἐκδεχόμενοι, τά τε τοῦ διδασκάλου φρονοίμεν ἄν, καὶ φανερῶς τὴν, διά, μετ' αἰτίας δεξαίμεθα. ὡς μὴ ἔχειν λόγον λοιπὸν ἢ ἀντὶ τῆς, μετά, αὐτὴν λέγειν, ἤ, μετά, γὰρ οὐ διακρίνει, ἢ E τὴν ἐν τῷ κόσμῳ τοῦ πνεύματος δι' υἱοῦ ἐκφάνησιν τῷ λόγῳ δηλοῦσθαι· αὕτη γὰρ οὐκ ἐξ ἀϊδίου. εἰ δὲ ἡ λέξις τοῦ πεφηνέναι, σκανδαλίζει τινάς, μόνον τὸ ἐκπορεύεσθαι προσήκειν τῇ τοῦ πνεύματος ὑπάρξει νομίζοντας, καὶ τῇ ὑπαρκτικῇ προόδῳ αὐτοῦ, τὸ δὲ πεφηνέναι εἰς τὴν μεταδοτικὴν ἢ χρονικὴν μόνον πρόοδον, ἢ εἰς τὴν πρὸς τὴν κτίσιν φανέρωσιν ἕλκοντας· ὥρα λοιπὸν αὐτοῖς καὶ τὸν υἱὸν μεταδίδοσθαι λέγειν, ἢ πέμπεσθαι παρὰ τοῦ πατρός, ἐκ τοῦ πατρὸς αὐτὸν ἀκούουσι πεφηνέναι, οὗ πλήρεις οἱ λόγοι τῶν διδασκάλων. Κύριλλος γὰρ

ANNO CHRISTI 1439.

A γὰρ ὁ μακάριος ἐν τῷ πρὸς Οὐαλεριανὸν ἐπίσκοπον λόγῳ· ἅγιος γάρ, φησίν, ὢν κατὰ φύσιν, καθάπερ ἀμέλει καὶ ὁ πατήρ, ὁ ἐξ αὐτοῦ πεφηνὼς υἱὸς μονογενής· καὶ ὁ αὐτὸς περὶ τοῦ Χριστοῦ πάλιν· ἴδιόν ἐστι τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ, οὔτι που μόνον ᾗ λόγος ἐστὶ πεφηνὼς ἐκ πατρός, ἀλλ' εἰ καὶ νοεῖτο καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος γεγονώς. ὅτε τοίνυν ἐνταῦθα τὸ πεφηνέναι, τὸ εἶναι καὶ τὸ ὑπάρχειν δηλοῖ, πῶς ἐπὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου οὐ καταδεξόμεθα τὸ αὐτὸ τοῦτο σημαίνεσθαι; ὃ δὲ καὶ μὴ βουλομένους ἀναγκάσει δέξασθαι τοῦτο, ὅτι καὶ ἐπὶ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ὑπαρκτικῆς αὐτοῦ προόδου τὸ αὐτὸ λέγεται B τοῦτο. λέγει δὲ καὶ ὁ μέγας Βασίλειος, τὸ πνεῦμα οὐδὲν ἔχον ἐστὶν ἐπίκτητον ἐν ἑαυτῷ, ἀλλ' ἀϊδίως πάντα ἔχει ὡς πνεῦμα Θεοῦ, καὶ ἐξ αὐτοῦ πεφηνός. οὕτω πᾶσα πρόφασις ἀφαιρεῖται τῶν ζητούντων προφάσεις· καὶ γὰρ δὴ καὶ ὅ φησιν ὁ προειρημένος Γρηγόριος ὁ Νύσσης ἐν τῇ τοῦ ὁμωνύμου αὐτῷ καὶ Θαυματουργοῦ Γρηγορίου ἀποκαλύψει περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ὡς δι' υἱοῦ πεφηνὲ δηλαδὴ τοῖς ἀνθρώποις, οὐδὲν πρὸς τὸν λόγον· ἕως ἂν τὸ δι' υἱοῦ πεφηνέναι, σημαίνει μὲν καὶ ἀμφότερα, τό, τε δι' υἱοῦ ἀνθρώποις γνωσθῆναι ἐν χρόνῳ, τό, τε δι' υἱοῦ τὴν ἀΐδιον C ὕπαρξιν ἔχειν, ὦσι δὲ ὅμως καὶ ἀμφότερα ἀληθῆ, ἐπὶ τῶν οἰκείων λαμβανόμενα τόπων. ἀφίημι γὰρ ἔν γε τῷ νυνὶ λέγειν, ὡς τὸ δι' υἱοῦ πεφηνέναι ἀνθρώποις ἐν χρόνῳ, προϋποτίθησιν ἐξ ἀνάγκης τὸ δι' υἱοῦ τὴν ἀΐδιον ὕπαρξιν ἔχειν· καὶ οὐκ ἂν δι' αὐτοῦ ἐν χρόνῳ ἐπεφήνει, εἰ μὴ δι' αὐτοῦ τὴν ἀΐδιον ὕπαρξιν εἶχεν. ἀλλὰ καὶ ὁ ἐν θεολογίᾳ μέγας Γρηγόριος ζητῶν, διὰ τί μὴ καὶ τὸ πνεῦμα υἱὸς κέκληται, καὶ εἴ τι αὐτῷ ἐλλείπει εἰς τὸ εἶναι υἱός· οὐ λείπει, φησίν, οὐ γὰρ ἐλλιπὴς ἡ θεότης· τὸ δὲ τῆς ἐκφάνσεως ἢ τῆς πρὸς ἄλληλα σχέσεως D διάφορον, διάφορον αὐτῶν καὶ τὴν κλῆσιν πεποίηκε· τῇ αὐτῇ καὶ μιᾷ χρήσει τήν τε τῆς ἐκφάνσεως λέξιν, καὶ τὴν τοῦ πεφηνέναι, τὸ εἶναί τε καὶ ὑπάρχειν ἐνταῦθα δηλοῦν μαρτυρῶν τῷ ὁμωνύμῳ Γρηγορίῳ τῷ Νύσσης, καὶ ἔτι διάκρισιν καὶ αὐτὸς ἀποδιδοὺς τὴν αὐτὴν υἱῷ τε καὶ πνεύματι, καὶ διὰ τῶν αὐτῶν τε καὶ ἴσων τρόπων αὐτὰ διακρίνων ἀλλήλων· ὡς γὰρ ἐκεῖνος, τῷ μήτε μονογενῶς ὑποστῆναι καὶ τῷ διὰ τοῦ υἱοῦ πεφηνέναι, τοῦ υἱοῦ διακρίνει τὸ πνεῦμα, οὕτω καὶ οὗτος τῷ τε τῆς ἐκφάνσεως διαφόρῳ, καὶ τῷ τῆς πρὸς ἄλληλα σχέσεως. ὃ μὲν ἐκεῖνος εἶπεν, ἐν E τῷ μὴ μονογενῶς ὑποστῆναι, ἀλλ' ἐκπορευτῶς δηλαδή, τοῦθ' οὗτος ἐκφάνσεως διάφορον εἴρηκεν, εἴτουν διάφορον τρόπον ὑπάρξεως· ὃ δὲ ὁ Νύσσης, διὰ τοῦ υἱοῦ πεφηνέναι, τοῦθ' οὗτος διάφορον τῆς πρὸς ἄλληλα σχέσεως εἶπε. σχέσιν δὲ τὴν πρὸς ἄλληλα υἱοῦ τε καὶ πνεύματος, οὐκ οἶδ' εἴ τινά τις ἑτέραν εὕροι, πλὴν τῆς κατὰ τὸ αἰτιατόν τε καὶ αἴτιον, καθ' ἣν ὁ μὲν πρὸς αὐτὸ τὸ πνεῦμα ὡς αἴτιον ἔχει, τὸ δὲ διαφόρως πρὸς τὸν υἱόν, κατὰ τὸ παθητικὸν δηλαδὴ καὶ ποιητικὸν ὡς αἴτιον αὐτοῦ, ἢ δειξάτω μοί τις ἑτέραν σχέσιν μεταξὺ υἱοῦ τε καὶ πνεύματος, καθ' ἣν τὸ ἕτερον πρὸς τὸ ἕτερον ἀναφέρεται. ἀλλ'

CAPUT VI

eam significare putare: Hæc enim non est ab æterno. Quod si verbum hoc, Manifestari, aliquos scandalizat, verbum, Procedere, tantum Spiritus subsistentiæ putantes debere attribui, Manifestari vero ad temporalem processionem, & charismatum dationem, & ad mundi manifestationem trahentes: eorumdem etiam erit, Filium mundo dari, vel temporaliter mitti dicere, cum eum audiant a Patre manifestari, quod ab omnibus communiter doctoribus dicitur. Beatus etenim Cyrillus ad Valerianum episcopum: Cum enim quemadmodum Pater, ait, ita & qui ex eo manifestatur, unigenitus Filius natura sanctus sit. Et rursus idem: Proprius est Filii Spiritus sanctus, inquit, non solum in quantum Verbum est ex Patre manifestatum, sed etiam in quantum intelligitur homo secundum nos factus. Quod si in his, Manifestari, esse & æternam subsistentiam, & generationem Filii significat, quare non idem & de Spiritu sancto significaret? Quod autem & nolentes cogeret concedere idem significare, illud est, quod etiam de Spiritu & ejus æterna processione hoc idem dicitur, dicente B. Basilio de Spiritu sancto: Nil adventitium in se habet, sed æternaliter omnia habet tanquam Spiritus Dei, & ex eo manifestatus: ita omnis occasio tollitur malignari cupientibus. Illud etenim, quod prædictus Gregorius Nyssenus in revelatione Neocæsareensis Gregorii, qui miraculis coruscavit, de Spiritu dicit, quod per Filium manifestatus sit, addens, videlicet hominibus, nil contra nos facit: siquidem hoc, quod Filius manifestatus sit, significat quidem utrumque etiam, quod per Filium sit hominibus notificatus temporaliter, & quod per Filium æternaliter producatur, sint vero utraque vera, in propriis locis accepta. Omitto namque dicere in præsenti, quod per Filium temporaliter hominibus manifestari, præsupponit necessario per Filium æternaliter procedere: nec per eum temporaliter manifestaretur, nisi per eum æternaliter procederet. Alter etiam Gregorius, Nazianzenus videlicet, qui a theologia per excellentiam theologus cognominatus est, quærens, cur & Spiritus non nominetur Filius, & an ei aliquid deficiat ut Filius sit: non ei quicquam deficere ait; divinitati namque deficit nil: Manifestationis autem vel relationis ad invicem diversitas, diversa quoque eis attribuit nomina. His verbis, Manifestationis verbum, æternam processionem significare probans prout etiam ex verbis Nysseni Gregorii apparuit, & eamdem Filii & Spiritus sancti ab invicim distinctionem tradens, quam & Nyssenus Gregorius: quemadmodum enim ille, eo quod nec ut Unigenitus ex Patre productus est, & quod per ipsum Filium sit manifestatus, Spiritum a Filio distinguit: ita & Nazianzenus tum manifestationis,

Homil. de Spiritu Sancto

CAPUT VI.

ANNO CHRISTI 1439.

tum relationis ad invicem diversitate A distinctionem eorum ponit. Quod ille dixit, non ut Unigenitum esse productum, hic manifestationis diversitatem, hoc est, diversum subsistentiæ modum: Quod vero Nyssenus per Filium ait, manifestari, Nazianzenus diversitatem relationis ad invicem nominavit. Relationem vero ad invicem Filii & Spiritus sancti, nescio an aliam quisquam reperiat præter eam, quæ secundum causam & causatum sit, secundum quam Filius quidem ad Spiritum ut causa se habeat; Spiritus vero e converso ad Filium, ut causatum ad causam, & B ideo diversimode. Aut ostendat mihi quispiam aliam inter Filium & Spiritum sanctum relationem, secundum quam alter ad alterum refertur: Sed profecto nunquam reperiet. Etenim si quis nobis illam opponet, quod Spiritus dicatur Spiritus Filii; primo quidem ista relatio & secundum ipsum Nyssenum Gregorium, & alios omnes doctores non convertitur. Nec enim Filius dicitur etiam Spiritus, nec huic ad Filium Spiritus relationi aliqua alia Filii ad Spiritum correspondet relatio, nec eadem, neque diversa secundum C actionem & passionem. Deinde quod dicatur Filii Spiritus, nihil aliud significat, nisi quod per Filium manifestatus sit secundum magnum Basilium, sive quod per Filium procedat secundum Maximum, sive quod ex Filio procedat secundum occidentales doctores. Hæc enim quatuor (ut probatum est) æquivalent, videlicet Filii Spiritum dici, per Filium manifestari, per Filium " procedi, & ex Filio procedi. (,, procedere.) Hæc autem relationem ad invicem causæ causati significant; Quam Nazianzenus Gregorius audacter asseverat & di D vinarum personarum Filii & Spiritus distinctivam esse, & causam ut diversa nomina habeant, & unus Filius, alter Spiritus dicatur. Hæc autem & ipsa ratio attestatur: Divina enim & sancta Trinitas non magis unum, quam tria est; illud essentia, hoc personis sive proprietatibus: uniuntur etenim una cum distinctione, & distinguuntur una cum unitate, sic B. Dionysius ait. (De divinis nominibus cap. 2.) Et quia in quibuscumque pluribus, in quibus est aliquid commune, est etiam aliquid distinctum in hac etiam divinarum personarum Trinitate, quæ sibi E in unitate essentiæ conveniunt, quærendum est illud, quod eas distinguit: & cum id non sit essentia (in hanc enim summe conveniunt) in divinis autem præter essentiam, & relationes, atque diversum processuum modum, quem Latini originem nominant; nihil aliud intelligere sit: relinquitur, ut vel origo, vel relatio, vel utrumque divinas personas distinguat. Cum vero relatio & origo etsi secundum modum intelligendi differunt, (siquidem origo significatur per modum actus, ut generatio; relatio vero per modum formæ, ut paternitas) re tamen non dif-

A οὐκ ἂν εὕροι ῥᾳδίως. εἰ γάρ τις τὸ λέγεσθαι πνεῦμα υἱοῦ, τὸ πνεῦμα, ἡμῖν ἀντιθείη, πρῶτα μὲν ἡ σχετικὴ αὕτη ἀκολουθία καὶ κατ᾽ αὐτὸν αὖθις τὸν Νύσσης Γρηγόριον, καὶ κατὰ πάντας ὁμοῦ οὐκ ἀντιστρέφει· οὐδὲ γὰρ λέγεται καὶ ὁ υἱὸς τοῦ πνεύματος, οὔτε μὴν ἑτέρα τις ἀνταποκρίνεται ταύτῃ τῇ πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ πνεύματος σχέσει, τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὔτε ἡ αὐτή, οὔτε διάφορος τῷ γε γοῦν ποιητικῷ καὶ παθητικῷ, ἔπειτα δὲ καὶ αὐτὸ τὸ τοῦ υἱοῦ λέγεσθαι, οὐδὲν ἕτερον σημαίνει, ἢ τὸ διὰ τοῦ υἱοῦ πεφηνέναι κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον, ἢ τὸ διὰ B τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι αὖθις κατὰ τὸν Μάξιμον, κατὰ δέ γε τοὺς δυτικοὺς τὸ ἐξ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι, καὶ ἐξ αὐτοῦ τὴν ὕπαρξιν ἔχειν. ὥστε τὸ υἱοῦ πνεῦμα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον λέγεσθαι, εἰς ἴσον τοῖς τρισὶ λέγεσθαι τρόποις, λέγω δή, τῷ διὰ τοῦ υἱοῦ πεφηνέναι, καὶ διὰ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι, καὶ ἐξ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι· ταῦτα δὲ σχέσιν δηλοῦσι πρὸς ἄλληλα, τὴν κατὰ τὸ αἰτιατόν τε καὶ αἴτιον· ἣν καὶ θαρρούντως ὁ Θεολόγος ἀποφαίνεται τῆς τε τῶν θείων προσώπων υἱοῦ τε καὶ πνεύματος διακρίσεως αἴτιον, καὶ τῆς τῶν ὀνομάτων αὐτῶν ἑτερότητος, τοῦ μὲν υἱοῦ λεγο- C μένου, θατέρου δὲ πνεύματος. τούτοις δὲ συνηγορεῖ καὶ ὁ λόγος, καὶ ἡ τῆς πίστεως ἀλήθεια· τὰ γὰρ θεῖα πρόσωπα τῆς Τριάδος οὐ μᾶλλόν εἰσιν ἓν ἢ τρία· τὸ μὲν τῇ οὐσίᾳ, τὸ δέ γε ταῖς ὑποστάσεσιν, εἴτε καὶ ἰδιότησιν· ἑνοῦνται γὰρ διακεκριμένως, καὶ διακρίνονται ἡνωμένως· κοινὴν μὲν ἔχοντα τὴν οὐσίαν, ταῖς δὲ διαφόροις προόδοις καὶ ταῖς ἀναφοραῖς ἀλλήλων διαφέροντα· ἃ δὴ κατὰ τὸν τρόπον τῆς ἡμετέρας νοήσεως διαφέρει, εἰ καὶ μὴ διαφέρει τῷ πράγματι, καθ᾽ ὅσον ἡ μὲν πρόοδός ἐστιν ὥσπερ τις ὁδός, ἡ δ᾽ ἀναφορὰ ὥσπερ τι εἶδος· εἰκότως καὶ D κατὰ ταύτας διακρίνονται. οἷς γάρ τινα διαφέρει, τούτοις πάντως καὶ διακρίνονται, εἰ καὶ μὴ πᾶσιν ὁμοίως. ἐπεὶ γὰρ ἐν οἷς πλείοσιν εὑρίσκεταί τι κοινόν, ἀνάγκη εἶναί τι τὸ τὰ πλείω ἐκεῖνα διακρῖνον, ἀνάγκη καὶ τὰ θεῖα πρόσωπα πλείω γε ὄντα καὶ κοινωνοῦντα κατὰ τὴν οὐσίαν ἀλλήλοις, εἶναί τι τὸ διακρῖνον αὐτά, εἰ μὴ μᾶλλον μονὰς μέλλοιεν εἶναι ἢ καὶ τριάς. ἐπεὶ δ᾽ ἐν αὐτοῖς οὐδὲν ἕτερον θεωρεῖται, πλὴν τῆς θείας οὐσίας καὶ τῶν ἀναφορῶν μόνων, εἴτουν τῆς ἑκάστου ἰδιότητος καὶ ὑποστάσεως, ἡ δὲ οὐσία κοινὴ οὖσα οὐκ ἂν εἴη διακρίσεως αὐτοῖς αἰτία, λεί- E πεται κατὰ τὰς ἀναφορὰς αὐτὰ διακρίνεσθαι, καὶ προηγουμένως μὲν καὶ μάλιστα κατὰ ταύτας, ἑπομένως δέ γε καὶ κατὰ τὰς προόδους· καθόσον, ὡς εἴρηται, ἀναφορά τε καὶ πρόοδος οὐ διαφέρει τῷ πράγματι, εἰ καὶ διαφέρει τῷ τρόπῳ τῆς σημασίας. ἡ μὲν γὰρ πρόοδος κατὰ τὸν τῆς ἐνεργείας τρόπον σημαίνεται, ὥσπερ ἡ γέννησις, ἡ δ᾽ ἀναφορὰ κατὰ τὸν τοῦ εἴδους, ὥσπερ ἡ πατρότης, ἥ τις ὑποστᾶσα, τὸ τοῦ πατρός ἐστι πρόσωπον· καὶ διὰ τοῦτο διακρίνονται μὲν ἀλλήλων καὶ ταῖς προόδοις, καθόσον ἐξ ἀνάγκης ἕπονται ταύταις αἱ ἀναφοραί. τῷ τε γὰρ γεννᾶν ἕπεται ἡ πατρότης, καὶ τῷ γεννᾶσθαι ἡ υἱότης ὁμοίως, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὡσαύτως· πρότερον

δὲ

ANNO CHRISTI 1439.

CAPUT VI.

δὲ καὶ ἀρχοειδέστερον ὅμως ταῖς ἀναφοραῖς διακρίνονται, καὶ ταύταις μᾶλλον ἢ ταῖς προόδοις, ὅμως γε μὲν τοι καὶ ἀμφοτέρως· εἰκότως οὖν καὶ οἱ θεολόγοι ἐνταῦθα τὸν υἱὸν τοῦ πνεύματος διακρίνοντες, διχῇ διακρίνουσιν, ἀρχόμενοι μὲν ἀπὸ τοῦ ἀτελοῦς, ἐπὶ τὸν τελεώτερον δὲ καταπαύοντες τρόπον· ταῖς τε γὰρ προόδοις, καὶ ταῖς ἀναφοραῖς δὲ ἀρχοειδέστερον διακρινομένων τῶν θείων προσώπων ἀλλήλων, ὡς εἴρηται, τοῖς αὐτοῖς καὶ οὗτοι τὸν υἱὸν τοῦ πνεύματος διακρίνουσι, τὴν μὲν ἀπὸ τῶν προόδων διάκρισιν, διάφορον τρόπον ἐκφάνσεως, εἴτουν ὑπάρξεως ὀνομάζοντες· τὴν δ' ἀπὸ τῶν ἀναφορῶν, ὁ μὲν διὰ τοῦ υἱοῦ πεφηνέναι, ὁ δὲ σχέσεως διαφορότητα τῆς πρὸς ἄλληλα. ὥστε τὴν τῆς πρὸς ἄλληλα σχέσεως διαφορότητα ταύτην, ἀναφορᾶς εἶναι διάκρισιν, καὶ ἀναφορικῶς τὸν υἱὸν πρὸς τὸ πνεῦμα, καὶ τὸ πνεῦμα πρὸς τὸν υἱὸν ἀναφέρεσθαι· ἀλλ' ᾗ μὲν υἱὸς ὁ υἱὸς, οὐκ ἂν ἀναφέροιτο πρὸς τὸ πνεῦμα, οὐ γὰρ υἱὸς τοῦ πνεύματος λέγεται· λείπεται δὴ καθὸ πνέων πρὸς αὐτὸ ἀναφέρεσθαι, ᾗ πνεῦμα καὶ αὐτὸ πρὸς ἐκεῖνον ἀναφερόμενον· τὸ πνεῦμα γὰρ τῷ πνέοντι, καὶ ἡ πνοὴ τῇ πνεύσει ἀνταποκρίνεται. τὸ δὲ πνεῦμα καὶ πνεῦμα υἱοῦ λέγεται, καθὼς ἔστιν εὑρεῖν πολλαχοῦ τῆς γραφῆς, καὶ πνοὴ τοῦ αὐτοῦ. τοῦτο γὰρ τὸ πνεῦμα, φησὶν ὁ ἱερὸς Ἀθανάσιος, πνοή ἐστι τοῦ υἱοῦ. ἀναφέρεσθαι δὲ τὸ πνεῦμα πρὸς τὸν υἱὸν, ᾗ πνοή τε καὶ πνεῦμα, κατὰ τὰ προειρημένα τοῖς θεολόγοις δοκεῖ· καὶ ὁ υἱὸς ἄρα ᾗ πνέων ἀνενεχθήσεται πρὸς τὸ πνεῦμα. καὶ τί ἄν τις καταριθμήσαιτο τοὺς τῇ, διὰ, χρησαμένους ἁγίους ἐπὶ τῆς ἐκ τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύσεως τοῦ πνεύματος; ἀρκέσει δ' ἑνὶ χρησαμένους καὶ τελευταίῳ, τῷ τελευταίῳ τῶν θεολόγων, σκέψασθαι καὶ αὐτὸν ὅ, τι περὶ τούτου φρονεῖ. καὶ γοῦν Ἰωάννης ὁ ἐκ Δαμασκοῦ θεολόγος περὶ τοῦ πατρὸς λέγων· αὐτὸς μὲν οὖν ἐστι, φησὶ, νοῦς λόγου ἄβυσος, λόγου γεννήτωρ, καὶ διὰ λόγου προβολεὺς ἐκφαντορικοῦ πνεύματος· καὶ αὖθις· τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐκφαντορικὴ τοῦ κρυφίου τῆς θεότητος δύναμις τοῦ πατρὸς, ἐκ πατρὸς δι' υἱοῦ ἐκπορευόμενον. πάντως οὐ χρὴ περιττοὺς εἶναι τὰ φανερὰ σαφηνίζοντας. ἐκπορεύεσθαι γάρ φησιν, ὃ φανερῶς τὸ εἶναι δηλοῖ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ὕπαρξιν, μάλιστα τῶν ἄλλων ὀνομάτων ἁπάντων, καὶ μάλιστα καθ' ἡμᾶς, τοῦτο μόνον ἀποκληροῦντας τῇ ὑπάρξει τοῦ πνεύματος ὄνομα. δι' υἱοῦ τοίνυν αὐτὸ ἐκπορεύεσθαι λέγων, δι' υἱοῦ αὐτὸ λέγει τὴν ὕπαρξιν ἔχειν. καὶ ἀποκλείει διὰ τούτου τὸν λόγον Θεοδωρήτῳ, ἀπαρνουμένῳ τὸ, δι' υἱοῦ τὴν ὕπαρξιν ἔχειν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. ὥσθ' ἡμῖν καὶ τὴν ἐντεῦθεν ὑποσαλευθῆναι βοήθειαν, ἐπὶ τῇ τῆς συνόδου ἰσχυριζομένοις σιγῇ· τοῦ μὲν Θεοδωρήτου εἰπόντος, μήτ' ἐξ υἱοῦ, μήτε δι' υἱοῦ τὴν ὕπαρξιν ἔχειν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τῆς δὲ συνόδου σιωπησάσης, καὶ διὰ τῆς σιγῆς δῆθεν τοῦτο καταδεξαμένης, ἰδοὺ γὰρ ἔκ γε τοῦ λόγου, εἰ μὴ καὶ ἄμφω, τότε γοῦν δι' υἱοῦ τὴν ὕπαρξιν ἔχειν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον δέδεικται, πάντων τῶν διδασκάλων βοώντων, καὶ οὐχ ἥκιστα τῶν μετὰ Θεοδώρητον, ἐκ τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ υἱοῦ

A feruut, ideo utroque quidem modo diſtinguuntur divinæ perſonæ, prius tamen & principaliter ſecundum modum intelligendi per relationes, per quas etiam conſtituuntur divinæ perſonæ: conſequenter autem per diverſum modum proceſſuum, ſive per originem. Non enim generare & genitum eſſe, quod originis eſt, conſtituit principaliter perſonam: ſed paternitas & filiatio, ſive Patrem & Filium eſſe, quod relationis eſt. Sed quia relatio & origo idem ſunt re, & relatio conſequitur originem, ideo utroque quidem B modo diſtinguuntur divinæ perſonæ, ſed principalius relatione ſive propietatibus. Quare non immerito theologi & doctores noſtri Filium a Spiritu diſtinguentes, dupliciter eos diſtinguunt, ab imperfectiori modo ad perfectiorem procedentes; diſtinctionem quæ per diverſum proceſſuum modum ſit, diverſum manifeſtationis modum nominantes; illam vero, quæ fit per relationes: Nyſſenus quidem Gregorius per Filium manifeſtari, Nazianzenus vero diverſitatem relationum ad invicem appellans. Patet ergo, quod hæc rela- C tionum diverſitas, relationis diſtinctio eſt, & relative Filius ad Spiritum, & ad Filium Spiritus refertur. Et cum Filius, prout Filius, non refertur ad Spiritum, (non enim dicitur Filius Spiritus) reſtat ut referatur ad Spiritum tanquam ſpirans, cum Spiritus etiam referatur ad Filium tanquam Spiritus: Spiritus enim ſpiranti, & paſſiva ſpiratio activæ ſpirationi correſpondet. Spiritus vero & Spiritus Filii multis in locis ſacræ ſcripturæ dicitur, & ſpiratio ejus. (Hic enim Spiritus) ſacer Athanaſius ait (ſpiratio eſt Filii.) D Cum igitur ad Filium Spiritus & tanquam ſpiratio, & tanquam Spiritus refertur, Filius quoque tanquam ſpirans referetur ad Spiritum. At cum longum ſit omnes allegare doctores, qui per Filium ex Patre Spiritum ſpirari dixerunt, ſufficiat unum & ultimum in medium adducere, & quidnam de hoc ille ſentiat, conſiderare. Joannes igitur Damaſcenus de Patre loquens: (Ipſe quidem eſt, ait, intellectus Verbi abyſſus, Verbi genitor, & per Verbum manifeſtativi Spritus ſpirator.) Et rurſus: (Spiritus vero ſanctus, mani- E feſtativa occultæ divinitatis potentia Patris, & ex Patre per Filium procedens eſt.) Certe ſupervacaneum eſt velle quæ aperte dicta ſunt declarare. Procedens enim eſt, inquit, quod palam ipſum eſſe & ſubſiſtentiam Spiritus ſignificat, magis quam aliquod aliud nomen, præſertim ſecundum noſtros, qui hoc nomen ſolum ſubſiſtentiæ Spiritus appropriant. Cum igitur per Filium eum ſubſiſtentiam habere ſignificat: & per hoc excludit Theodoriti errorem, negantis per Filium ſubſiſtere Spiritum ſanctum, ita ut nullum nobis inde relinquatur ſubſidium; ſi Theodorito hæc coram generali Epheſino

sino concilio dicente, sacrum concilium tacuerit; qui putamus pro nobis hoc facere, quasi concilium tacendo verbis Theodoriti consenserit. Nam cum Theodoritus utrumque negasset, nec ex Filio, nec per Filium subsistere Spiritum sanctum asserens, ex dictis tamen horum sanctorum, etsi non ambo, alterum saltem, videlicet quod per Filium subsistat, palam probatum est; cum omnes doctores, & non minus qui post Theodoritum fuerunt, ex Patre per Filium procedere Spiritum sanctum, clara voce prædicent; tum Joannes Damascenus & Maximus, viri uti doctissimi etiam sanctissimi; tota item generalis septima synodus per sanctum Tarasium patriarcham Constantinopolitanum, credere dicentem in Spiritum sanctum, qui ex Patre per Filium procedit, Deus quoque ipse esse cognoscitur. Alii vero ex Deo per Filium esse, videlicet Spiritum ex Deo per Verbum, & ex Patre per Filium procedere; quæ omnia idem atque spirari significant, & esse, & subsistentiam habere. Ex quibus patet, quod Theodoritus errat, quoad alteram partem ad minus, eam videlicet, qua negat Spiritum subsistere per Filium: patres tamen concilii tacuerunt, eo etiam hanc partem negante; ita ut eorum silentium non debeat nobis testimonio esse, quod nec ex Filio, nec per Filium Spiritus habeat subsistentiam. Quod enim per Filium subsistat, testatur qui eum per Filium procedere dixerint: Siquidem procedere, etiam secundum nostros ipsum subsistere significat: cum tamen longo post Theodoritum tempore fuerint, & audiverint quidem eum hæc dicentem, sciverint autem sacram synodum ad hæc tacuisse, attamen non judicarunt eum esse sequendum. Theodorito enim & quod ex Filio, & quod per Filium subsistat Spiritus, negante, beatus Joannes Damascenus, quod ex Filio, ipse quoque negat: qua vero ratione, paulo post explicabimus: Quod autem per Filium procedat, id est, subsistat, hoc ut verum ponit. Quod si quis illud nobis opponat, Solus Pater est causa, Joanne Damasceno auctore: item, quod Maximus in epistola ad Marinum de Romanis ait, quod scilicet non ponant Filium causam Spiritus esse; quæ ad hæc Latini dicunt, ego non dicam, quod scilicet nec illud Damasceni omnibus in ejus libris inveniatur, quodque epistola Maximi non est ejus, cum nec ubique, nec in antiquioribus codicibus, nec inter opera ejus inveniatur, quodque nonnulli nostrorum etiam eam non esse suam putant: hæc inquam non dicam, sed concedam hæc illorum esse doctorum & verba & sententias. Dixisse tamen eos hæc ego dicam, ne quis principalem causam Spiritus putet Filium, quasi non a Patre ceperit, ut per eum Spiritus sanctus procedat. Communis enim linguæ Græcorum usus, cum per præpositionem, Ex, principa-

A ἐκπορεύεσθαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· Ἰωάννου τε καὶ Μαξίμου τῶν μακαρίων, καὶ ἔτι διὰ τοῦ Ταρασίου τοῦ θείου τῆς ἑβδόμης τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων, πιστεύειν εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον λέγοντος, τὸ ἐκ πατρὸς δι' υἱοῦ ἐκπορευόμενον, καὶ αὐτὸ Θεὸν εἶναι γνωριζόμενον· τῶν δὲ ἄλλων καὶ ἐκ Θεοῦ δι' υἱοῦ εἶναι, καὶ ἐκ Θεοῦ διὰ τοῦ λόγου, καὶ ἐκ πατρὸς δι' υἱοῦ προϊέναι, ἅπερ εἰς ἴσον τῷ ἐκπορεύεσθαι ἔρχεται, καὶ τῷ εἶναι, καὶ τὴν ὕπαρξιν ἔχειν· ὥστε ὁ Θεοδώρητος οὐκ ἀληθεύει τοῦτο εἰπών· ἀλλ' ὅμως ἐσιώπησαν οἱ πατέρες, τοῦτο ἀκούσαντες εἰρηκότος, ὡς μὴ δεῖν μαρτυρίαν ποιεῖ-B σθαι τὴν αὐτῶν σιωπὴν, τοῦ μήτ' ἐξ υἱοῦ μήτε μὴν δι' υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὴν ὕπαρξιν ἔχειν· τοῦ γὰρ δι' υἱοῦ τὴν ὕπαρξιν ἔχειν, μάρτυρες οἱ δι' υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι αὐτὸ εἰρηκότες, εἴπερ τὸ ἐκπορεύεσθαι καὶ κατὰ τοὺς ἡμετέρους, τὸ τὴν ὕπαρξιν ἔχειν δηλοῖ. καὶ ταῦτα μετὰ Θεοδώρητον γεγονότες τῷ χρόνῳ, καὶ ἀκούσαντες μὲν αὐτοῦ τοιαῦτα εἰπόντος, εἰδότες δὲ τὴν σύνοδον πρὸς ταῦτα σιγήσασαν, ἀλλ' ὅμως ἐκείνῳ οὐ πάντα ἔκριναν ἕπεσθαι. τὸ δὲ χαριέστερον, ὅτι καὶ ἀμφότερα ἀρνησαμένου Θεοδωρήτου, ὁ μακάριος Ἰωάννης τὸ μὲν ἐξ υἱοῦ ἀπαρνεῖται, ὅπως δὲ, καὶ C τοῦτο ἐροῦμεν μετὰ μικρόν. τὸ δὲ δι' υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι, ἤτοι δι' αὐτοῦ τὴν ὕπαρξιν ἔχειν, τοῦτο δὲ τίθεται. εἰ δὲ τὸ, μόνος γὰρ αἴτιος ὁ πατὴρ, ὅ φησιν ὁ μακάριος Ἰωάννης, καὶ τὸ ἐν τῇ πρὸς Μαρῖνον ἐπιστολῇ τοῦ θείου Μαξίμου περὶ τῶν Ῥωμαίων ῥηθέν τις ἡμῖν ἀντεποίσει, ὡς οὐκ αἰτίαν ποιοῦνται τοῦ πνεύματος τὸν υἱόν, ὃ μὲν Λατῖνοί φασιν ἐπὶ τούτοις οὐκ ἂν εἴποιμι καὶ αὐτός, ὡς οὔτε τὸ τοῦ Δαμασκηνοῦ ἐν τοῖς πλείστοις τῶν αὐτοῦ βιβλίων εὑρίσκεται, τήν τε τοῦ Μαξίμου ταύτην ἐπιστολὴν μὴ εἶναι τοῦ Μαξίμου· οὔτε γὰρ πολλαχοῦ, οὔτε ἐν ἀρ-D χαίοις βιβλίοις, οὔτε τοῖς ἐκείνου συγγράμμασιν ἐγγεγραμμένην εὑρίσκεσθαι· οὐδ' ὅτι καὶ τῶν ἡμετέρων τινὲς ταύτην νοθεύουσιν· ἀλλὰ τοῦτο μὲν συγχωρήσω, καὶ δέξομαι τῆς ἐκείνων εἶναι ταῦτα φωνῆς τε καὶ διανοίας· εἰρηκέναι μέντοι ταῦτα φαίην ἂν αὐτοὺς ἔγωγε, ὡς ἂν μή τις προκαταρκτικὴν αἰτίαν τὸν υἱὸν τοῦ πνεύματος νομίσειε λέγεσθαι, ὡς μὴ παρὰ τοῦ πατρὸς εἰληφότα τὴν δύναμιν τοῦ δι' αὐτοῦ προϊέναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. ἡ γὰρ κοινὴ τῶν Ἑλλήνων χρῆσις ἐπὶ τῆς ἀρχοειδοῦς καὶ προκαταρκτικῆς αἰτίας κυρίως χρωμένη τῇ ἐκ, τόν τε Δαμασκηνὸν ἠνάγκασε, μὴ ἐξ υἱοῦ, ἀλλὰ δι' υἱοῦ φά-E ναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι· τόν τε Μάξιμον ἔπεισε, τὸ παρὰ τῶν Ῥωμαίων λεγόμενον ἐξ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι, εἰς τὸ δι' υἱοῦ προϊέναι μεταλαβεῖν. εἰ καὶ γὰρ ἐξ υἱοῦ, φησίν, οἱ Ῥωμαῖοι τὸ πνεῦμα λέγουσιν ἐκπορεύεσθαι, ἡ δὲ ἐκ, ἐπὶ τῆς ἀρχοειδοῦς αἰτίας παραλαμβάνεται, ἀλλ' ὅμως οὐ ταύτην αἰτίαν ποιούμενοι τοῦ πνεύματος τὸν υἱόν. τοῦτό φησι καὶ ὁ Δαμασκηνός, ἐξ υἱοῦ μὲν οὐκ ἔστι τὸ πνεῦμα, δι' υἱοῦ δὲ, μόνος γὰρ ὁ πατὴρ τοιοῦτόν ἐστιν αἴτιον. οἷον ἡ ἐκ, δηλοῦν βούλεται, ταύτῃ τοι τὴν μὲν τοιαύτην αἰτίαν ἀρνοῦνται, τὴν διὰ, δὲ μόνον ἀπονέμουσι τῷ υἱῷ, δι' ἧς τὸ

σο-

ANNO CHRISTI 1439.

συναίτιον πάντως δηλοῦται. διὰ γὰρ τὸ δι' αὐ- A τοῦ προϊέναι, φησὶ Μάξιμος, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅπερ ἀλλαχοῦ φησιν αὐτὸς ἐκπορεύεσθαι δι' αὐτοῦ, ἐξ αὐτοῦ παρὰ τῶν Ῥωμαίων ἐκπορεύεσθαι λέγεται. καὶ ὁ Δαμασκηνὸς, ἐκ πατρὸς δι' υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι. ἃ καθαρῶς αἰτίαν σημαίνουσι τὸν υἱὸν, οἵαν καὶ ὁ πατὴρ, οὐδὲν γὰρ παρὰ τῷ υἱῷ ἀτελές, εἰ καὶ μὴ ἀρχοειδῆ ταύτην, μηδὲ προκαταρκτικήν. τοῦτο γὰρ δεδιότες ἀπαρνοῦνται ἀπὸ τοῦ υἱοῦ τὴν αἰτίαν. καὶ ἄλλως ε, διότι πάντα ὅσα ὁ υἱὸς ἔχει, παρὰ τοῦ πατρὸς ἔχει λαβὼν, καὶ εἰς τὸν πατέρα τὰ αὐτοῦ ἀναφέρεται πάντα, καθὼς καὶ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν B τῷ ὀγδόῳ τῶν πρὸς Ἀμφιλόχιον κεφαλαίῳ φησί· διὰ τοῦτό φησιν ὁ κύριος πρὸς τὸν πατέρα· τὰ ἐμὰ πάντα σά εἰσιν· ὡς ἐπ' αὐτὸν τῆς ἀρχῆς τῶν δημιουργημάτων ἀναγομένης. ἀλλὰ καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος ἐν τῷ λόγῳ τῷ εἰς τὸν κατάπλουν τῶν Αἰγυπτίων· Θεὸς, φησὶν, ἐν τρισὶν ἵσταται τοῖς μεγίστοις, αἰτίῳ, καὶ δημιουργῷ, καὶ τελειοποιῷ, τῷ πατρὶ λέγω, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι. ταῦτα δὲ ἔλεγε, οὐ πάντως τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πνεύματος τὴν τῶν ὅλων ἀφαιρῶν αἰτίαν, τοῦτο γὰρ βλάσφημον καὶ μόνον ἐννοῆσαι, ἀλλὰ τῷ πατρὶ μόνῳ ταύτην ἀπο- C νέμων, καὶ τοῦτον κατ' ἐξαίρετον αἰτίαν καλῶν, διὰ τὸ ἐκεῖθεν τοῖς ὁμοτίμοις ἥκειν προσώποις πᾶν ὅπερ ἂν ἔχοιεν. ἢ τίς ἂν οὖν ἤρκεσεν ἀπολογία τοῖς κακούργως ἐντεῦθεν ἐπιχειροῦσι τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πνεύματος τὴν τῶν ὄντων αἰτίαν ἀφελεῖν διὰ τὸ τὸν πατέρα λέγειν αἴτιον τὸν διδάσκαλον, οὐχὶ δὲ καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὸ πνεῦμα· ἡ αὐτὴ καὶ νῦν ἀρκέσει τοῖς μὴ ποιοῦσι τὸν υἱὸν αἰτίαν τοῦ πνεύματος διὰ τὸ, τὸν μὲν Δαμασκηνὸν μνησθέντα τοῦ ἐξ υἱοῦ μὴ εἶναι τὸ πνεῦμα, μόνον αἴτιον εἰπεῖν τὸν πατέρα. τὸν δὲ Μάξιμον εἰπόντα περὶ Ῥωμαίων, ἐκ τοῦ υἱοῦ λέγειν τὸ πνεῦ- D μα, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐξ αἰτίου φάναι, εἰδότας γὰρ ἣν τινα ἡ, ἐκ σημαίνει αἰτίαν, τοιαύτην δὲ μὴ συγχωροῦντας τὸν υἱὸν εἶναι, διὰ τὸ πάντα αὐτὸν παρὰ τοῦ πατρὸς ἔχειν λαβόντα, ὅς ἐστι μόνος ἀρχοειδὴς αἰτία καὶ πρώτη, καὶ οἵαν ἡ, ἐκ, δύναται παριστάνειν, αὐτὸς μὲν ἀφ' ἑαυτοῦ πάντα ἔχων καὶ οὐδαμόθεν ἄλλοθεν, τῶν δὲ τοῦ υἱοῦ πάντων πρὸς ἐκεῖνον ἀναφερομένων, ἅτε καὶ παρ' αὐτοῦ ἔχοντος πάντα. καὶ διὰ τοῦτο εἰκότως τοῦ πατρὸς λεγομένων τῶν τοῦ υἱοῦ, ὡς ἐκεῖθεν ἡκόντων αὐτῷ. καὶ γὰρ δὴ καὶ ὅλως οὐ δύναιτ' ἄν τις μὴ λέγειν αἰτίαν καὶ ὁπωσοῦν τὸν υἱὸν, E δι' αὐτοῦ λέγων τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι. εἰ γὰρ τὸ μὲν διὰ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι, καὶ προϊέναι, καὶ εἶναι, τὸ δι' υἱοῦ τὴν ὕπαρξιν ἔχειν δηλοῖ, ὡς καὶ παρὰ τῶν ἀντιλεγόντων αὐτῶν συγχωρεῖται, μὴ δυναμένων ἀντιβλέπειν πρὸς τὰ φανερώτατα· τοῦτο δὲ λέγοντες οἱ διδάσκαλοι, οὔτε τὴν εἰς τὸν αἰσθητὸν τουτονὶ κόσμον τοῦ πνεύματος δηλοῦσι φανέρωσιν, οὔτε περὶ χαρισμάτων τινῶν ποιοῦνται τὸν λόγον, ἀλλὰ τῆς τοῦ πνεύματος ὑποστάσεως καὶ τῆς ἐξ ἀϊδίου προόδου αὐτοῦ καὶ ὑπάρξεως· οὔτε μέντοι ταυτὸ δύναται τῇ, μετὰ, ἡ, διὰ, καθὼς ἀπεδείξαμεν, εἰς ἃ καταφεύγειν ἔθος τοῖς ἀντιλέγουσι· τί ἕτερον

A lem ſignificet cauſam, & Damaſcenum coegit, non ex Filio, ſed per Filium dicere procedere Spiritum ſanctum: & Maximum, quod a Romanis dicitur ex Filio procedere, idem ſignificare ſentire, ac ſi dicerent; per Filium procedere. Quamquam enim, ait, ex Filio Spiritum ſanctum prodire Romani afferant, præpoſitio autem, Ex, principalem ſignificet cauſam, non tamen ideo dicunt, ut talem cauſam ſignificent Filium eſſe. Damaſcenus etiam, Ex Filio quidem Spiritus, inquit, minime eſt per Filium autem conceditur: Solus B namque Pater eſt cauſa talis, videlicet qualem ipſa, Ex, ſignificat. Quare talem quidem cauſam negant Filium eſſe: præpoſitionem autem, Per, attribuunt Filio, per quam ſimul eum cum Patre cauſam ſive principium Spiritus ſancti eſſe ſignificatur. Quia enim, inquit Maximus, per eum prodit Spiritus ſanctus, (id eſt, ut alibi dicit idem doctor, quia per eum procedit) ideo a Romanis ex Filio prodire dicitur: & Damaſcenus, Ex Patre per Filium procedit. Quæ omnia aperte Filium etiam ſignificant cauſam ſive principium eſſe, C & tale principium, qualis eſt Pater, cum nihil imperfectum apud Filium ſit, quamquam non principalem, nec propriam: ob hoc enim caventes, negant Filium cauſſam eſſe. Et quia omnia, quæcumque Filius habet, a Patre habet, & ad eum omnia referuntur; quemadmodum & ſanctus Baſilius in octavo ad Amphilochium capitulo ait: Ideo inquit dominus ad Patrem; *Mea omnia tua ſunt*, quia ad eum principium creaturarum re[illegible]rtur. Et Nazianzenus in ſermone ad Ægyptios: Deus, inquit, tribus in maximis conſiſtit: cauſa, crea- D tore, & perficiente: Patre videlicet, Filio, & Spiritu ſancto. Hæc autem dicebat, non quia omnino negabat, Filium & Spiritum ſanctum eſſe principium ſive cauſam creaturarum, (hoc enim impium eſt cogitare) ſed quia Patrem ſolum ſimpliciter principaliter cauſam eſſe ſciebat, & ab eo Filium & Spiritum ſanctum habere quidquid habent. Quæ ergo reſponſio ſuffeciſſet contra quoſcumque, qui ex his verbis doctoris non Filium, nec Spiritum, ſed Patrem ponentis cauſam creaturarum, maligne arguere volentes, totaliter ne- E garent Filium & Spiritum ſanctum cauſam eſſe creaturarum: ipſa eadem illis ſufficiet, qui Filium non eſſe cauſam Spiritus ponunt. Eadem enim ratione & Damaſcenus, cum diceret Spiritum non eſſe ex Filio, addidit: Solus enim Pater cauſa eſt. Et Maximus dicens de Romanis, quod ex Filio affererent Spiritum prodire: non eum cauſam ponunt ait, cum ſcirent quidem, qualem cauſam ſignificet, Ex: talem Filium eſſe, minime concederent; quippe qui omnia quæ habet, a Patre accipit, qui ſolus prima & principalis cauſa eſt, qualem ipſa, Ex, ſignificat, cum ipſe quidem a ſeipſo omnia habeat, Filius vero a Pa-

CAPUT VI.

CAPUT VI.

Patre. Et ideo non prima nec principalis causa est, est tamen causa, sive principium Spiritus unum & idem cum Patre; nec quisquam hoc omnino negare poterit, per eum, audiens doctores dicentes; Spiritum sanctum procedere. Si enim per Filium procedere, prodire, & esse, ipsi quoque adversarii, non valentes aperte veritati contradicere, concedunt idem significare, ac si diceretur per Filium habere subsistentiam: hoc autem dicentes doctores, nec manifestationem Spiritus ad hunc sensibilem mundum significant, nec de gratiis & donis Spiritus, sed de ipsa hypostasi Spiritus & ejus æterna emanatione & existentia loquuntur: nec ista præpositio, Per, idem quod præpositio, Cum, (ut probavimus) significat, ad quæ refugere solent adversarii: quid aliud relinquitur, nisi ut, Per, significet causam, sive principium? Cum enim per Filium dicant doctores Spiritum sanctum esse, & existentiam habere; cumque ipsa, Per, non possit pro, Cum, intelligi, suam vim exprimit utique, & causam significat, cum jam probatum sit, causam significare in quibus accipitur. Quod autem ipsa, Per, nullum trium prædictorum hic significet, ex epistola Maximi ad Marinum prædicta, & ex ipso Damasceno palam probatur, qui ipsam, Ex, mutant in Per, & de ipsa persona Spiritus & ejus æterna existentia loquuntur. Quantum igitur conveniunt, Ex, &, Cum, tantum, Per, &, Cum, convenire possunt, quod & per Theodoritum maxime probatur. Cum enim ille diceret, Spiritum non habere existentiam per Filium, cum Filione intelligebat? Ergo palam mentiebatur, nec decet nos niti concilii silentio. Etenim Spiritus cum Filio simul est, & ex Patre simul emanans. An æquivocam hanc dictionem, Per, ille putans, ut aliquando idem quod, Cum, aliquando se ipsum, Per, significaret. per Filium negat Spiritum esse? At oportuisset vel ipsum, vel concilium hanc æquivocationem distinguere, & docere de quo significato diceret, prout omnes solent doctores: sed nec idem, Per, cum Filio, ille putabat posse intelligi, cum diceretur, Per Filium: & per Filium negans Spiritum habere existentiam, causam significare, hanc præpositionem putabat. Palam itaque his omnibus patet, se ipsam in productis auctoritatibus, Per, significare, & quod suum est per se causamque manifeste significare, & hanc Theodoritum negare, hanc ceteros sanctos doctores audacter profiteri. Sed ne rursus ad illa consueta refugia te recipias, ideo dicens per Filium prodire Spiritum, dictum fuisse, ut conjunctio connexio, & identitas substantiæ eorum significetur. Primo namque hic prodire pro procedere capitur. Ipse enim idem Maximus, qui in epistola ad Marinum, prodire ait: in expositione ad Zachariam, procedere inquit. Idem Dama-

A λείπεται, ἢ αἰτίαν τὴν, διὰ, ταύτην σημαίνειν; δι' υἱοῦ γὰρ τὴν ὕπαρξιν ἔχειν τὸ πνεῦμα λεγόντων, ἡ, διὰ, καθ' αὑτὴν μένουσα, καὶ μὴ δυναμένη μεταληφθῆναι εἰς τὴν, μετὰ, τὸ ἑαυτῆς δύναται πάντως, καὶ αἰτίαν παρίστησιν, αἰτίαν πάντοτε δειχθεῖσα σημαίνειν ἐφ' ὧνπερ παραλαμβάνεται. ὅτι δὲ ἡ, διὰ, οὐδὲν τούτων τῶν τριῶν βούλεται, ἀπό τε τοῦ Μαξίμου ἐν τῇ πρὸς Μαρῖνον, καὶ τοῦ Δαμασκηνοῦ καθαρώτερον δείκνυται, τὴν, ἐκ, φανερῶς μεταλαμβανόντων ἀντὶ τῆς, διὰ, καὶ περὶ τῆς τοῦ πνεύματος ὑποστάσεως, ἔτι δὲ καὶ τῆς ἀϊδίου ὑπάρξεως ποιουμένων B τὸν λόγον· ὅσον οὖν κοινότητος μέτεστι τῇ, μετὰ, καὶ τῇ, ἐκ, τοσοῦτον τῇ, διὰ, καὶ τῇ, μετά· καὶ Θεοδώρητος δὲ οὐδὲ δι' υἱοῦ τὴν ὕπαρξιν λέγων ἔχειν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, πότερον ἀντὶ μετὰ τοῦ υἱοῦ ἐξελάμβανεν; ἐκοῦν ἐψεύδετο φανερῶς, οὐ δεῖ ἡμᾶς ἐπὶ τούτῳ καὶ τῇ τῆς συνόδου σιγῇ ἰσχυρίζεσθαι· καὶ γάρ ἐστι μετὰ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα, συμπροϊὸν αὐτῷ συμπαραμαρτοῦν τε καὶ συνεκλάμπον. ἀλλ' ὁμώνυμον ἡγούμενος τὴν φωνὴν, καὶ τὸ διὰ τοῦ υἱοῦ, νῦν μὲν ἰσοδυναμεῖν τῷ μετὰ τοῦ υἱοῦ, νῦν δὲ καθ' αὑτὸ ὡς δι' υἱοῦ, εἶτα τὸ δι' υἱοῦ τὸ πνεῦμα ὑπάρχειν ἐκεῖνος ἀρνεῖται, ἐχοῦν ἢ αὐτὸ ἔδει τὴν ὁμωνυμίαν, C ἢ τὴν σύνοδον διαστεῖλαι, καὶ δῆλον ποιῆσαι, περὶ ποίου τῶν σημαινομένων ὁ λόγος αὐτῷ. ἀλλ' οὔτε τὸ, δι' υἱοῦ, ἐκεῖνος ἡγεῖτο τῷ, μετὰ τοῦ υἱοῦ, ταυτὸν δύνασθαι, καὶ τὸ δι' υἱοῦ ὡς δι' υἱοῦ ἐξεδέχετο καὶ αἰτίαν τῇ, διὰ, ἀπονέμων. πάντοθεν οὖν ἀναφαίνεται ἀνθ' ἑαυτῆς ἡ, διὰ, τιθεμένη ἐφ' ὧν νυνὶ προηνέγκαμεν χρήσεων, καὶ δυναμένη τὸ ἑαυτῆς, καὶ φανερῶς αἰτίαν σημαίνουσα. ἀλλὰ μή μοι πάλιν εἰς τὸ συναφὲς καταφύγῃς καὶ ἀπαράλλακτον τῆς οὐσίας, διὰ τοῦτο λέγων διὰ τοῦ υἱοῦ προϊέναι τὸ πνεῦμα εἰρῆσθαι, ἵνα τὸ συναφὲς καὶ ἀπαράλλακτον δηλωD θῇ τῆς οὐσίας. πρῶτον μὲν γὰρ τὸ προϊέναι ἐνταῦθα ἀντὶ τοῦ ἐκπορεύεσθαι εἴρηται· αὐτός τε γὰρ ὁ θεῖος Μάξιμος ὁ τοῦτο εἰπὼν ἐν τῇ πρὸς Μαρῖνον ἐπιστολῇ, ἐν τῇ εἰς τὸν Ζαχαρίαν θεωρίᾳ, ἐκπορεύεσθαι εἴρηκε· τὸ δ' αὐτὸ καὶ ὁ Δαμασκηνὸς, καὶ ἡ τῶν συνόδων ἑβδόμη. τὸ δὲ ἐκπορεύεσθαι, τὸ τὴν ὕπαρξιν ἔχειν δηλοῖ· καὶ τὸ δι' υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι, τὸ δι' αὐτοῦ τὴν ὕπαρξιν ἔχειν. τοῦτο δ' οὐκ ἂν δύναιτο εἶναι, μὴ καὶ τοῦ υἱοῦ τῆς τοῦ πνεύματος ὑπάρξεως ὄντος αἰτίας. ἔπειτα δὲ ὅτι οὐδ' ἡμεῖς λέγομεν δι' υἱοῦ προϊέναι τὸ πνεῦμα, τὸ ταυτὸν E τῆς οὐσίας ἥ ἐστιν, ἢ δηλοῦται· οὐ γὰρ ἡμᾶς ἀναμένει καὶ τὸν ἡμέτερον λόγον ἡ θεία οὐσία τοῖς προσώποις ταυτίζεσθαί τε καὶ κοινοῦσθαι· ἀλλὰ διότι ἐστὶ τὸ ταυτὸν τῆς οὐσίας, διὰ τοῦτο καὶ λέγεται προϊέναι καὶ πρόεισι διὰ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. τοῦτο δὲ καὶ οἱ Λατῖνοί φασι· διὰ τὸ τὴν αὐτὴν οὐσίαν εἶναι πατρὶ καὶ υἱῷ, καὶ πάντα τὰ τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν ἔχειν δίχα τοῦ εἶναι πατέρα, καὶ τοῦ ἐκπορεύεσθαι ἐξ αὐτοῦ ἢ δι' αὐτοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸν υἱὸν ἔχειν διισχυρίζονται. τὸ δ' αὐτὸ τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Κύριλλος ἐν τῷ πέμπτῳ τῶν πρὸς Ἑρμείαν δηλοῖ· τίνος γὰρ ἴδιον, φησὶν, εἶναί

φαμεν

ANNO CHRISTI 1439.

ANNO CHRISTI 1439.

CAPUT VI

φαμὲν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον; πότερον δὲ μόνον τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, ἢ γοῦν καὶ τοῦ υἱοῦ; ἢ καὶ ἀνὰ μέρος ἑκατέρου καὶ ἀμφοῖν, ὡς ἓν ἐκ πατρὸς δι' υἱοῦ διὰ τὴν ταυτότητα τῆς οὐσίας; πατρὸς δηλαδὴ καὶ υἱοῦ λέγων. ἀποκρίνεται δὲ ὁ Ἑρμείας· οὕτως ἔγωγέ φημι ὦ ἑταῖρε. καὶ ὁ ἅγιος πρὸς αὐτόν· ὀρθῶς. διὰ τὸ ταυτὸν, φησὶ, τῆς οὐσίας πατρὸς καὶ υἱοῦ, ἀμφοῖν τὸ πνεῦμά ἐστι, καὶ ἐκ πατρὸς δι' υἱοῦ ἐκπορεύεται· ὅτι βούλεται ἕτερον, ἢ ὅτι διὰ τὸ ταυτὸν τῆς οὐσίας υἱῷ πρὸς πατέρα καὶ διὰ τοῦ υἱοῦ πρόεισι τὸ πνεῦμα, καὶ πνεῦμά ἐστιν αὐτοῦ, ὥσπερ καὶ τοῦ πατρός. τοῦτο δὲ καὶ Λατίνοις δοκεῖ. ἄλλως τε τὸ ὁμοούσιόν τε καὶ ἀπαράλλακτον τῆς οὐσίας οὕτως ἂν δειχθείη μάλιστα ἐπὶ τῶν θείων προσώπων πατρός τε πρὸς τὸν υἱὸν καὶ τὸ πνεῦμα, καὶ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα καὶ τὸ πνεῦμα, εἰ ὡς αἴτιον καὶ αἰτιατὸν ἔχουσι πρὸς ἀλλήλους· ἢ γὰρ τοιαῦτα, κοινωνήσει τε μάλιστα ἀλλήλοις, οἰκείως ἔχοντα πρὸς ἄλληλα κατὰ φύσιν, διὰ τὸ αὐτὸ δὲ οὐδὲν ἧττον διακριθήσονται· καὶ μᾶλλον διὰ τούτου τοῦ τρόπου ἢ δι' ἑτέρου, τοῦ αὐτοῦ καὶ ἑνὸς ἀμφότερα δυναμένου, καὶ εἰκότως παραλαμβανομένου ἐπὶ τῶν θείων. ὥσπερ γὰρ ἐκείνοις καὶ τῇ ἑνώσει ἡ διάκρισις, καὶ τῇ διακρίσει ἡ ἕνωσις συνεμφαίνεται, οὕτως ἀνάγκη καὶ τοιαύτην ἐκεῖ λαβεῖν κοινωνίαν, ὡς μηδὲν ἧττον καὶ τὴν διάκρισιν ἐν ἑαυτῇ συνέχειν· καὶ πάλιν τοιαύτην διάκρισιν, ἐν ᾗ συμπεριλαμβάνεται καὶ ἡ ἕνωσις· ὥστε ἄν τινος ἀκούσωμεν λέγοντος τῶν ἁγίων, διὰ τὴν ὁμοουσιότητα εἰρῆσθαι δι' υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι, ἐπεὶ τὴν ὁμοουσιότητα ταύτην ἡ κατὰ τὸ αἴτιον καὶ αἰτιατὸν σχέσις δηλοῖ, μάλιστα διὰ τὴν κατὰ τὸ αἴτιον καὶ αἰτιατὸν σχέσιν νομίσομεν αὐτοὺς εἰρηκέναι, διὰ τοῦ υἱοῦ λέγεσθαι ἐκπορεύεσθαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. ὅτι δὲ ἡ τοιαύτη σχέσις τὸ ὁμοούσιον παρίστα, πρὸς τοῖς λεγομένοις καὶ ὁ μέγας μαρτυρήσει Βασίλειος, ἐν τῇ πρὸς τὰς Κανονικὰς ἐπιστολῇ ταυτὶ λέγων· ἐπεὶ γοῦν ἐστιν ἄναρχον φῶς ἑκάτερος, ὁμοούσιον αὐτὸν εἴποιεν ἂν δικαίως, ἵνα τὸ τῆς φύσεως ὁμότιμον παραστήσωσιν. οὐ γὰρ τὰ ἀδελφὰ ἀλλήλοις ὁμοούσια λέγεται, ὅπερ τινὲς ὑπειλήφασιν, ἀλλ' ὅταν καὶ τὸ αἴτιον καὶ τὸ ἐκ τοῦ αἰτίου τὴν ὕπαρξιν ἔχον τῆς αὐτῆς ὑπάρχῃ φύσεως, ὁμοούσια λέγεται. καὶ ἐν τῷ κατὰ Σαβελλίου καὶ Ἀρειανῶν λόγῳ περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ λέγων· οὐ γὰρ ἀδελφὰ, φησὶ, λέγομεν. ἀλλὰ πατέρα καὶ υἱὸν ὁμολογοῦμεν· τὸ δὲ τῆς οὐσίας ταυτὸν, ἐπειδὴ ἐκ τοῦ πατρὸς ὁ υἱός. εἰ οὖν διὰ τὸ ὁμοούσιον, εἴρηται διὰ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα· τὸ δ' ἔκ τινος ὂν, ὁμοούσιον εἶναι τῷ ἐξ οὗ ἐστι, καὶ τῷ μεγάλῳ Βασιλείῳ δοκεῖ, καὶ μάλισθ' ὅταν τῆς αὐτῆς φύσεως ὦσι, διὰ τὸ αἴτιον καὶ αἰτιατὸν δι' υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι εἴρηται.

A scenus, idem septima synodus ait: Procedere vero, subsistentiam habere significat: & per Filium procedere, per Filium subsistentiam habere procul dubio significat: hoc autem esse non poterit, nisi & Filius subsistentiæ Spiritus principium sit. Deinde, non quia nos dicimus Spiritum prodire per Filium, ideo aut est, aut manifestatur substantiæ idemtitas, (non enim per nos, neque per nostrum dicendi modum, divina essentia divinis unitur aut idemtificatur personis) sed quia est essentiæ idemtitas, ideo prodire dicitur, & pro-B dit per Filium Spiritus. Hoc autem Latini etiam dicunt. Quia enim eadem est essentia Patri & Filio, ajunt; & omnia Patris Filius etiam habet, præterquam quod non sit Pater; ideo etiam hoc eum habere asseverant, quod ex eo, vel per eum Spiritus procedat. Hoc idem quoque beatus Cyrillus in quinto ad Hermiam probat, dicens: Cujusnam proprium esse Spiritum dicimus? Utrum solius Dei & Patris, an etiam Filii, an & disjunctim utriusque & simul amborum, tanquam unum ex Patre per Filium propter idemtitatem essentiæ? C Ad quæ respondet Hermias: Ita mihi videtur. At doctor ad eum: Recte quidem. Propter idemtitatem essentiæ, inquit, Patris & Filii, & amborum Spiritus est, & ex Patre procedit per Filium. Quod quid aliud vult, nisi quod propter idemtitatem essentiæ Filii & Patris, & per Filium Spiritus procedit, & ejus Spiritús est, quemadmodum & Patris? Hoc autem Latini etiam concedunt. Præterea idemtitas essentiæ Patris cum Filio & Spiritu, ac Filii cum Patre & Spiritu, tum præcipue probatur, cum ad invicem ut principium, D & id quod a principio, se habeant. In quantum enim tales, & maxime invicem communicarent, & maxime ad invicem distinguerentur. Qui modus cum intelligi simul possit, merito in divinis omnibus aliis distinguendi vel uniendi modis præponitur. Quemadmodum enim in illis rebus divinis & una cum unitate distinctio, & cum distinctione summa unitas est; ita necesse est, nos etiam talem unionis modum illic intelligere, qui non minus etiam distinctionem contineat, & talem distinctionem, quæ unionem in se habeat: talis vero sola E principii, & ejus quod a principio, relatio est. Quare si quos audiamus doctores dicentes, propter consubstantialitatem dictum fuisse, per Filium Spiritum procedere; propter principii, & ejus quod a principio, relationem eos dixisse putemus, per Filium dici procedere Spiritum sanctum, & ob nullam aliam rationem, cum istam consubstantialitatem potissimum principii, & ejus quod a psincipio, relatio probet. Cujus una cum aliis magnus quoque Basilius testis est, in epistola ad canonicas hæc dicens; Cum enim Pater lumen sine principio est, Filius quoque lumen, sed natum, lumen tamen uterque;

CAPUT VII. que; merito consubstantialem eum di- A cent, ut naturæ idemtitatem significent. Non enim, quæ germana sunt, consubstantialia dicuntur, ut quidam putant, sed cum causa, & quod a causa subsistentiam habet, ejusdem naturæ fiunt, tunc consubstantialia dicuntur. Rursus idem in sermone contra Sabellium & Arianos, de Patre dicens & Filio: Non enim eos, inquit, germanos dicimus, sed Patrem profitemur & Filium: idemtitas autem essentiæ in eis est, quia Filius ex Patre. Si igitur propter consubstantialitatem dictus est per Filium Spiritus; causa vero & causatum, cum ejusdem naturæ sint con- B substantialia sunt, ut ait Basilius; manifeste patet, propter relationem causæ & causati, sive principii & ejus quod a principio est, per Filium procedere Spiritum, dictum fuisse.

Auctoritates doctorum in quibus Spiritus sanctus ex Filio, & ex ambobus dicitur esse, prodire, & profluere: quodque non gratia Spiritus subsistens, sed ipsa persona Spiritus dicitur prodire, profluere, emanare, &c. a Filio.

CAPUT VII.

SED jam, Per, ipsa sola manifestissime probatum est, orientales doctores, Filium principium Spiritus esse palam profiteri. Probandum autem, nonnullos eorum præpositione quoque, C Ex, non minus usos fuisse de Filio in subsistentia Spiritus. Illos itaque, quorum testimonia calumniam patiuntur, tanquam non eorum, vel non ita per eos edita, sanctum videlicet Athanasium, Basilium, Gregorium Nyssenum, omittendos duxi, nec illorum auctoritatibus utendum, qui plerisque in locis ipsam, Per, probant æquivalere ipsi, Ex, in theologia: hi vero quasi omnes aut major pars sanctorum doctorum est. Cyrillum autem dumtaxat & Epiphanium producendum duxi, qui ceteris D apertius & magis ubique operum suorum præpositione, Ex, usi sunt: quorum quanta qualisque auctoritas in ecclesia Dei sit, certaminaque eorum contra infideles & hæreses, nemo est quem lateat. Producam vero non omnia eorum testimonia, (nec enim facile est) sed aliqua pauca, fugiens verborum prolixitatem. Beatus itaque Cyrillus in expositione prophetæ Joelis supra illam auctoritatem: *Effundam a Spiritu meo*, (Joel. 2.) sic ait: In quantum etenim Deus ex Deo secundum naturam Filius est, cum E natus sit ex Deo & Patre, proprius ejus & in eo & ex eo Spiritus est, quemadmodum & de ipso Deo & Patre intelligitur, & ex eo est, inquit, & ita eo, quemadmodum de ipso Deo & Patre intelligitur; omne dubium quærentibus causam tollens: Idem rursus in sermone ad Theodosium imperatorem: Baptizanrem, inquit, Jesum in igne & Spiritu sancto, non alienum baptizandis effudisse Spiritum serviliter & instrumeataliter, sed tanquam Deum secundum naturam cum auctoritate sum-

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

ΑΛΛ' οὕτω μὲν καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς, δια μόνης οἱ ἀνατολικοὶ ἐδείχθησαν ἅγιοι τὸν υἱὸν αἰτίαν φρονοῦντες τοῦ πνεύματος· δεικτέον δὲ ὅμως καί τινας αὐτῶν οὐδὲν ἧττον καὶ τῇ, ἐκ, χρησαμένους ἐπὶ τοῦ υἱοῦ ἐν τῇ ὑπάρξει πνεύματος. ἐκείνους μὲν οὖν, ὧν τοῖς λόγοις καί τις ἀμφιβολία καταλείπεται, Βασίλειόν τέ φημι, καὶ τὸν Νύσσης Γρηγόριον, Ἀθανάσιόν τε· a δὲ ἄλλους, παραλειπτέον τανῦν. οὐ μὴν οὐδ' ἐκείνων τοῖς λόγοις χρηστέον, οἳ πολλαχοῦ δεικνύουσιν ἰσοδυναμοῦσαν τῇ, ἐκ, τὴν, διά, οὗτοι δ' εἰσὶν οἱ πλείους, ἢ πάντες. προχειριστέον δὲ μόνους Κύριλλόν τε καὶ Ἐπιφάνιον, σαφέστερόν τε τῶν ἄλλων καὶ μᾶλλον διὰ πάντων τῶν πονηθέντων αὐτοῖς λόγων αὐτῇ τῇ, ἐκ, χρησαμένους· ὧν τὸ ἀξίωμα ὅσον ἐν ἐκκλησίᾳ Θεοῦ, καὶ οἱ ὑπὲρ αὐτῆς κατὰ τῶν ἀπίστων ἀγῶνες καὶ τῶν αἱρέσεων, οὐδένα λελήθασιν. ἐρῶ δὲ οὐ πάντα αὐτῶν, οὐδὲ γὰρ ἂν δυναίμην ἐξαριθμήσασθαί τε, ἀλλ' ὀλίγα τε καὶ μέτρια, τὸ μῆκος ἐκφεύγων. ὁ μὲν οὖν μακάριος Κύριλλος ἐν τῇ εἰς τὸν προφήτην Ἰωὴλ ἑρμηνείᾳ, τῇ, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου· οὕτω φησίν· ἢ μὲν γάρ ἐστι Θεὸς ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν ὁ υἱός, γεγέννηται γὰρ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρός, ἴδιον αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ καὶ ἐξ αὐτοῦ τὸ πνεῦμά ἐστι, καθάπερ ἀμέλει καὶ ἐπ' αὐτοῦ νοεῖται τοῦ Θεοῦ πατρὸς, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐστι, φησί, καὶ οὕτως ἐξ αὐτοῦ νοεῖται τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, πᾶσαν ἀμφιβολίαν τοῖς προφασιζομένοις περιαιρῶν. καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς ἐν τῷ πρὸς τὸν βασιλέα Θεοδόσιον λόγῳ· βαπτίζοντα, ἔφη, τὸν Ἰησοῦν ἐν πυρὶ καὶ ἁγίῳ πνεύματι, οὐ τὸ ἀλλότριον τοῖς βαπτιζομένοις ἐνιέντα πνεῦμα δουλοπρεπῶς καὶ ὑπηρετικῶς, ἀλλ' ὡς Θεὸν κατὰ φύσιν μετ' ἐξουσίας τῆς ἀνωτάτω, τὸ ἐξ αὐτοῦ καὶ ἴδιον αὐτοῦ. καὶ πάλιν ἐν ἄλλῳ· νομοθετοῦντος τοιγαροῦν τοῦ Χριστοῦ, ὡς ἐν αὐτῷ καὶ ἐξ αὐτοῦ φυσικῶς ὑπάρχον τὸ πνεῦ-

a Forte ἄλλους.

ANNO CHRISTI 1439.

πνεῦμα αὐτοῦ, νομοθετεῖ. καὶ ἐν ἑτέρῳ· οὐδεμίαν ἄρα, φησὶν, οἶδεν ὁ Παῦλος φύσεως διαφορὰν υἱοῦ τε καὶ ἁγίου πνεύματος, ἀλλ' ὡς ἐξ αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ φυσικῶς ὑπάρχον. τῷ τῆς κυριότητος ὀνόματι καλεῖ. καὶ ὅρα, ὅτι διὰ τοῦτό φησι τὸν Παῦλον κύριον τὸ πνεῦμα καλέσαι, ὅπερ ἐστὶ τοῦ υἱοῦ ὄνομα, διὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ εἶναι· τὰ γὰρ τῶν αἰτίων ὀνόματα τοῖς αἰτιατοῖς εἰώθαμεν ἐπιτιθέναι. καὶ ἐν τῇ εἰς τὸν ἔννατον ἀναθεματισμὸν ἐξηγήσει· ἄνθρωπος γεγονὼς, φησὶν, ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ λόγος ἀπομεμένηκε καὶ οὕτω Θεὸς, πάντα ἔχων ὅσα καὶ ὁ πατὴρ, δίχα μόνου τοῦ εἶναι πατὴρ, καὶ ἴδιον τὸ ἐξ αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ ἐμπεφυκὸς ἅγιον πνεῦμα.

A ma, qui ex eo & proprius ejus est. Et iterum in Thesauris: Legem igitur cum ferat Christus, ita condit eam, tanquam in eo & ex eo sit Spiritus ejus. Et rursus: Nullam igitur naturæ differentiam Filii & Spiritus sancti Paulus novit, sed tanquam ex eo & in eo naturaliter sit, dominico nomine eum vocat. Et animadverte, quod ideo dicit Paulum appellasse Spiritum dominum, quod Filii nomen est, quia ex Filio est: Causarum enim nomina causatis solemus imponere. Item in expositione B noni anathematismi: Homo factus, inquit, unigenitus Dei Filius, non minus permansit Deus, omnia habens quæcumque & Pater, præterquam quod non sit Pater, & proprium habens, qui ex eo & in eo insitus est Spiritus sanctus. 2. Cor. 3.

CAPUT VII.

Εἰ δέ τις αὖθις ἀντεπάγοι τὰ τοῦ Θεοδωρήτου εἰς τοῦτον τὸν ἀναθεματισμὸν εἰρημένα, περὶ τούτου καὶ πρότερον εἴπομεν, καὶ νῦν αὖθις τὴν ἐξήγησιν ἀντεστήσαμεν ταύτην, σαφῶς παριστῶσαν τὴν τοῦ διδασκάλου διάνοιαν· προσέτι δὲ καὶ ἀπὸ τῆς ἀπολογίας τῆς πρὸς Θεοδώρητον τὸ αὐτὸ τοῦτο, εἴ τις εὐγνωμόνως ἀκούσεται, δεῖξαι δυνάμεθα. ἐκπορεύεται μὲν γάρ φησιν, ὡς ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρός τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κατὰ τὴν τοῦ σωτῆρος φωνὴν, ἀλλ' οὐκ ἀλλότριόν ἐστι τοῦ υἱοῦ, πάντα γὰρ ἔχει μετὰ τοῦ πατρός, καὶ ἀνωτέρω, τοῦ υἱοῦ φησι πνεῦμα τὸ πνεῦμα, καὶ ἴδιον αὐτοῦ, μονονουχὶ τοῦτο λέγων, ὡς εἰ καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεσθαι αὐτό ὁ σωτήριός φησι λόγος, ἀλλ' οὐδὲν ἧττόν ἐστι καὶ τοῦ υἱοῦ, ὡς δηλαδὴ ἐκπορευόμενον ἐξ αὐτοῦ· καὶ ἡ αἰτία, ὅτι πάντα ἔχει μετὰ τοῦ πατρὸς· διὰ τοῦτο γὰρ, φησί, καὶ τὸ ἐξ ἐμοῦ λήψεται, εἴρηται, ὅτι ἃ λαμβάνει ἐκ τοῦ πατρὸς λαμβάνει καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸ πνεῦμα υἱοῦ καὶ ἴδιον τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα λέγειν τὸ ἅγιον, καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἢ διὰ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι δηλοῦν βούλεται.

Quod si quis rursus opponat quæ a Theodorito in hunc anathematismum dicta sunt, primo quidem sciat, quæcumque Theodoritus contra Cyrillum scripsit, omnia reprobata & anathemati tradita ab omnibus sequentibus sanctis conciliis fuisse, ita ut non deceat C ex maledictis & jam reprobatis arguere. Deinde satis jam de hoc per nos dictum est, quando etsi non in utroque, in altero tamen eum mentitum fuisse probavimus, cum ipse quidem, quod per Filium Spiritus habeat subsistentiam, negaret; nos autem testimoniis doctorum probaverimus verum esse, ita ut non debeamus silentio sacri concilii niti, & inde arguere, quod Theodoritus scripsisset Spiritum sanctum, D nec ex Filio, nec per Filium subsistentiam habere, & concilium his auditis tacuerit, nec eum redarguerit, ideo tacuit, quia eum vera dixisse sciebat. Ecce etenim probatum quidem est, Spiritum sanctum per Filium subsistentiam habere; synodus vero non solum de altero, videlicet quod non ex Filio habeat subsistentiam, tacuit, sed etiam de altera parte, hoc est, quod nec per Filium procedat, quod tamen palam falsum est. Quemadmodum enim hoc silentio præteriit, cum tamen falsum sit, ait etiam reliquum, videlicet quod nec ex Filio subsistentiam habeat, cum ipsum quoque falsum sit. Hæc igitur in superioribus diximus, & nunc illius noni anathematismi, contra quem Theodoritus scribens illa dixit, ipsius Cyrilli expositionem induximus, se ipsum & suam mentem exponentis, & contra maledicta Theodoriti replicantis. Non decet igitur, omisso illo alium quærere verborum Cyrilli expositorem, & præsertim acerrimum ejus hostem. Quare autem Cyrillus Spiritum dixerat proprium Filii, in nono anathematismo, quod Theodoritus carpsit, ipse exponens. Quia dicit, Ex eo est, & conveniens in hoc occidentalibus patribus. Et illi enim Spiritum dicunt Filii tanquam ex eo procedentem. Præterea ex responsione Cyrilli ad Theodoritum idem probare possumus, si quis sine contentione audiat: Procedit quidem, inquit, Spiritus sanctus ex Deo Patre secundum verba salvatoris, non tamen est alienus a Filio: omnia namque cum Patre habet. Et hoc ipsemet docuit, dicens de Spiritu sancto: *Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt*: ideo dixit vobis: *Ex meo accipiet, & annuntiabit vobis*. Nam etsi a Patre, inquit, procedere Spiritum sanctum salvator dixit, non minus tamen est etiam Filii: Est autem Filii, quemadmodum & Patris. Superius namque dixit: Erat namque & est Spiritus ejus, sicut & Patris: & non magis Patris, minus Filii, sed similiter amborum. Hoc vero nihil aliud est, nisi quemadmodum est Spiritus Patris, tanquam ex eo procedens, ita scilicet etiam Filii est, tanquam ex eo & per eum procedens. Et hoc significat cum in testimonium hujus rei accipiat, quod Filius omnia habeat quæ & Pater, & addat, quod hoc de Spiritu dixerat dominus. Postremo idem probat per illam auctoritatem, quod ex eo, id est, Filio accipiat Spiritus. Hoc enim & sanctus Epiphanius, (ut paulo post ostendetur) pro eo quod ex eo procedat, accipit. Ipse quoque beatus Cyrillus in expositione super Joannem, ipsam auctoritatem exponens, sic inquit: Accipere enim Spiritum dicimus ex Patre & Filio ea quæ illorum sunt, non tanquam aliquando quidem non habentem insitam in eis sapientiam & potentiam; cum intelligatur habere eamdem essentiam, semper etenim sapiens & potens

ANNO CHRISTI 1439.

CAPUT

potens est Spiritus; imo vero ipsa sapientia & potentia est, non participatione, sed naturaliter. Si igitur quod Spiritus ex Filio accipit, sapientia & potentia est, hæc vero non aliquando quidem habet, aliquando vero non; semper namque talis est natura, non participatione; semperque a Filio accipit, quæ cum non habeat participatione, natura ejus sunt: quid hinc colligatur, quis ignorat? Et merito hæc beatus dicit Cyrillus, qui in plerisque aliis locis manifeste ex Filio, sicuti ex Patre procedere dicit Spiritum sanctum. In epistola namque ad Nestorium: Etsi est, inquit, Spiritus in propria hypostasi prout Spiritus est, non Filius, non est tamen ab eo alienus, profluit autem ex eo sicuti ex Deo & Patre. Ne quis autem hoc verbum, Profluere, de secunda & temporali processione putet hic fuisse dictum; primo quidem sciat, quod non est hic sermo de distributione donorum & charismatum Spiritus, sed de ipsa ejus hypostasi. Deinde hoc, Profluere, semper reperies apud hunc doctorem pro, Procedere. Etenim tum in expositione symboli, profluit quidem, inquit, hoc est, procedit: tum in sexto ad Hermiam, & Spiritum quidem veritatis eum nominat, profluere autem ex ipso asserit Patre; tum etiam plerisque aliis in locis idem dicit. Illud quoque quod dicit, Sicuti ex Deo & Patre, non superfluit; Nihil enim ille supervacaneum, sed omnia cum magno pondere dicit; & ita vult Spiritum esse Filii, prout est Patris: & ita profluere, prodire, & emanare a Filio, prout a Patre, & nullo modo aliter. Ideo in sermone ad Theodosium imperatorem de hoc loquens, & volens probare ita esse Filii Spiritum, prout Patris; & ita ex Filio nobis emanare eum, prout ex Patre: Non ex mensura, inquit, secundum Joannem, dat Spiritum Filius, sed ipse eum ex seipso emittit, quemadmodum & ipse Pater. Joan. 3.
Quare beatus Paulus omni in hoc differentia postposita, nunc quidem Deo & Patri illum attribuit, nunc rursus Filio. Infert deinde Pauli verba, quibus æque Filii esse Spiritus sicuti & Patris, probatur. Nulla enim differentia est, Filii Spiritum, vel Patris dici; omnem enim in hoc differentiam Paulus postponit. At Patris dicitur Spiritus, tanquam ex eo procedens; ergo eodem modo Filii quoque dicitur Spiritus. Rom. 8. 2. Cor. 3 Galat. 4. Philipp.

Præterea in superioribus satis differuimus, quomodo dicitur Spiritus Filii secundum doctores; secundum enim Basilium, tanquam per Filium manifestatus: secundum Maximum, tanquam per Filium procedens: secundum patres occidentales, tanquam ex Filio procedens. Nec igitur Cyrillus alia ratione dixisset, Spiritum Filii esse & Filii proprium, quam alii idem cum eo sapientes doctores dixerunt; tanquam ex Filio scilicet, sive per Filium, procedentem. Nihil enim interest, Ex Filio, vel, Per Filium dicere. Etenim ipse quoque nunc ponit, Ex, nunc eam mutat in, Per, tanquam ambæ vere dici possint. Unde in eis quæ ad Palladium in forma dialogi scribit: Mutabilis vero minime, inquit, est Spiritus; nam si mutabilitati subjaceret, ipsi divinæ naturæ iste defectus ascriberetur. Siquidem Dei & Patris, nec non & Filii est, qui essentialiter ex utroque, scilicet ex Patre per Filium, profluit Spiritus. Item in quinto ad Hermiam, redddens causam, cur Spiritus Filii dicatur Spiritus. Cujusnam, inquit, proprium dicimus esse Spiritum sanctum? Utrum solius Dei & Patris? an etiam Filii, an & disjunctim utriusque, simul & amborum, tanquam unum ex Patre per Filium propter idemtitatem essentiæ? Proprium itaque Filii ipse quoque Spiritum dicit, quia per Filium est. Per Filium autem est propter idemtitatem essentiæ, Patris videlicet & Filii. At propter eamdem ipsam omnia etiam Patris sunt Filii, præterquam quod non sit Pater. Ita sibi ipsi per omnia consona dicit sanctus hic doctor. Unum etenim & eundem Spiritum ex Patre per Filium esse, una & eadem spiratione sive processione; & ideo illum eorum proprium ait esse, quia ex Patre per Filium est, hoc autem propter idemtitatem essentiæ.

Sed ea, quæ Cyrillus de processione

A Τὸ γὰρ πνεῦμα υἱοῦ λέγεσθαι, εἴρηται ὅπως τοῖς ἁγίοις νοεῖται· καὶ ὅτι τῷ μὲν μεγάλῳ Βασιλείῳ ὡς διὰ τοῦ υἱοῦ πεφηνώς, τῷ δὲ θείῳ Μαξίμῳ ὡς ἐκπορευόμενον δι᾽ αὐτοῦ, τοῖς δὲ πατράσι τοῖς δυτικοῖς ὡς ἐκπορευόμενον ἐξ υἱοῦ. οὐκ ἂν οὖν οὐδ᾽ αὐτῷ κατ᾽ ἄλλον ἔδοξε τρόπον υἱοῦ λέγεσθαι πνεῦμα, καὶ ἴδιον τοῦ υἱοῦ ἀλλ᾽ ἢ πάντως ὡς τοῖς ὁμόφροσιν, ὡς ἐξ υἱοῦ δηλαδή, ἢ δι᾽ υἱοῦ τὴν ὕπαρξιν ἔχον· οὐδὲν γὰρ διαφέρει, ἐξ υἱοῦ λέγειν, ἢ δι᾽ υἱοῦ. καὶ γὰρ αὐτὸς ποτὲ μὲν τὴν, ἐκ, τίθησι, ποτὲ δὲ αὐτὴν μεταλαμβάνει εἰς τὴν, διά, ὡς καὶ ἄμφω B δυναμένας παραλαμβάνεσθαι. καὶ γοῦν ἐν τοῖς πρὸς Παλλάδιον κατὰ πεῦσιν καὶ ἀπόκρισιν λόγοις· τρεπτὸν οὔτι που τὸ πνεῦμα, φησίν· ἢ εἴπερ αὐτὸ τρέπεσθαι νοεῖ, ἐπ᾽ αὐτὴν ὁ μῶμος τὴν θείαν ἀναδραμεῖται φύσιν, εἴπερ ἐστὶ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, ναὶ μὴν καὶ τοῦ υἱοῦ, οὐσιωδῶς ἐξ ἀμφοῖν, ἤγουν ἐκ πατρὸς δι᾽ υἱοῦ προχεόμενον πνεῦμα, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ πέμπτῳ τῶν πρὸς Ἑρμείαν, αἰτίαν ἀποδιδοὺς τοῦ τὸ πνεῦμα υἱοῦ λέγεσθαι πνεῦμα φησί· τίνος ἴδιον εἶναί φαμεν τὸ ἅγιον; πνεῦμα πότερον δὴ μόνου C τοῦ Θεοῦ καὶ πατρός; ἢ γοῦν καὶ τοῦ υἱοῦ; ἢ καὶ ἀνὰ μέρος ἑκατέρου, καὶ ἀμφοῖν, ὡς ἓν ἐκ πατρὸς δι᾽ υἱοῦ διὰ τὴν ταυτότητα τῆς οὐσίας; ἀποκρίνεται δὲ ὁ Ἑρμείας· οὕτως ἔγωγέ φημι ὦ ἑταῖρε· καὶ ὁ Κύριλλος πρὸς αὐτόν· ὀρθῶς. ἰδοὺ καὶ αὐτὸς ἴδιον τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμά φησι διὰ τὸ δι᾽ υἱοῦ εἶναι· δι᾽ υἱοῦ δέ ἐστι, διὰ τὴν ταυτότητα τῆς οὐσίας πατρὸς καὶ υἱοῦ· ἀλλὰ διὰ τὴν αὐτὴν ταύτην καὶ πάντα τὰ τοῦ πατρός ἐστι τοῦ υἱοῦ, πλὴν τοῦ εἶναι πατήρ. οὕτως ἑαυτῷ διὰ πάντων ὁ διδάσκαλος συμφωνεῖ. ἕν γε γὰρ καὶ D τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἐκ πατρὸς δι᾽ υἱοῦ ἐστι, μιᾷ πνεύσει πάντως ἢ ἐκπορεύσει· καὶ διὰ τοῦτό φησιν αὐτῶν ἴδιον εἶναι, διότι ἐκ πατρός ἐστι δι᾽ υἱοῦ· τοῦτο δ᾽ ἐστὶ διὰ τὸ ταυτὸν τῆς οὐσίας. ἀρκέσει μὲν οὖν ἐκ πάνυ πολλῶν τῶν τοῦ μακαρίου Κυρίλλου καὶ πλείστων, ὡς πλήρης πᾶσα

αὐτοῦ

αὐτοῦ συγγραφὴ, καὶ μόνα ταῦτα τὴν ἐκείνου παραστῆσαι διάνοιαν. ἀκούσωμεν δὲ τὸ ἐντεῦθεν καὶ Ἐπιφανίου τοῦ θαυμαστοῦ ἐν τῷ Ἀγκυρωτῷ λόγῳ λέγοντος οὕτω· τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, τρίτον τῇ ὀνομασίᾳ. καὶ πάλιν· ἀμφότερα κατοικεῖ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τῷ δικαίῳ, ὁ Χριστὸς καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ. εἰ δὲ Χριστὸς ἐκ τοῦ πατρὸς πιστεύεται Θεὸς ἐκ Θεοῦ, καὶ τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ Χριστοῦ, ἢ παρ᾽ ἀμφοτέρων, ὥς φησιν ὁ Χριστὸς, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, καὶ οὗτος ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται· οὗτος μὲν οὖν οὐδὲ περὶ χαρισμάτων διανομῆς πραγματεύεται, περὶ δὲ τῶν θείων προσώπων καὶ τῆς τούτων ὑπάρξεως τὸν λόγον ποιεῖται. εἰς μαρτυρίαν δὲ τοῦ καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι, τὸ ἐξ ἐμοῦ λήψεται, ἔλαβεν· καὶ διδάσκει διὰ τούτων, οὕτω τοῦ θείου εὐαγγελίου ἀκούειν τό· ἐξ ἐμοῦ λήψεται, ὡς καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι. καὶ ἔτι ἐν τοῖς αὐτοῖς· ἀλλ᾽ ἐρεῖ τίς· οὐκοῦν φαμὲν δύο υἱοὺς εἶναι; καὶ πῶς ὁ μονογενής; μενοῦνγε σὺ τίς εἶ ὁ ἀντιλογιζόμενος τῷ Θεῷ; εἰ γὰρ τὸν υἱὸν καλεῖ, τὸν ἐξ αὐτοῦ, τὸ δὲ ἅγιον πνεῦμα, τὸ παρ᾽ ἀμφοτέρων, καὶ τὰ λοιπά. καὶ ἔτι· πνεῦμα ἅγιον, πνεῦμα ἀληθείας ἐστὶ, φῶς τρίτον παρὰ πατρὸς καὶ υἱοῦ. καὶ αὖθις· ὃν γὰρ τρόπον οὐδεὶς ἔγνω τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱὸς, οὐδὲ τὸν υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατὴρ, οὕτω τολμῶ λέγειν, ὅτι οὐδὲ τὸ πνεῦμα εἰ μὴ ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς, παρ᾽ οὗ ἐκπορεύεται, καὶ παρ᾽ οὗ λαμβάνει. ἀλλὰ σημείωσαι, ὅτι τὸ λαμβάνειν, ἀντὶ τοῦ ἐκπορεύεσθαι ὁ ἅγιος ἐξεδέξατο ἀνωτέρω. καὶ οὐδὲ τὸν υἱὸν καὶ τὸν πατέρα εἰ μὴ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ δοξάζον ἀληθῶς, τὸ διδάσκον τὰ πάντα, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ. τί γένοιτ᾽ ἂν τούτων σαφέστερον, τί δὲ καθαρώτερον; οὐ διαῤῥήδην οὗτοι καὶ τὸν υἱὸν αἰτίαν ποιοῦνται τοῦ πνεύματος; οὐ καὶ ἐξ υἱοῦ διδάσκουσιν αὐτὸ ἐκπορεύεσθαι; τί οὖν; βύσομεν τὰ ὦτα πρὸς τοσαύτας τῶν διδασκάλων φωνὰς, οὕτω μὲν οὔσας πολλὰς, οὕτω δὲ θείας, οὕτω δὲ συμφώνους ἁπάσας, καὶ τῇ προλήψει χαρισάμενοι μόνῃ τούτων ἁπάντων ἀργίαν καταγνωσόμεθα; οὐ πρὸς ἀνδρῶν τοῦτο σοφῶν τε καὶ θείων, καὶ τοὺς λόγους οἰκονομούντων ἐν Χριστῷ.

ipsius personæ Spiritus sancti ex Patre & Filio dicit, hæc & his similia sunt. Ceterum audiamus sanctum Epiphanium in suo Ancorato sermone ita dicentem: Spiritus sanctus ex Patre & Filio, tertius nominatione. Et rursus: Uterque habitat in justo homine, Christus & Spiritus ejus. Quod si Christus ex Patre creditur Deus ex Deo, Spiritus quoque ex ipso, vel ex utroque, quemadmodum ait Christus: *Qui ex Patre procedit, & hic ex meo accipiet*. Et patet quod hic doctor non de distributione charismatum, de divinis autem personis & subsistentia eorum loquitur. In testimonium vero & probationem, quod Spiritus ex Filio quoque procedit, illam auctoritatem adducit: *Ex meo accipiet*; docens, ut cum audiamus in evangeliis dominum dicentem de Spiritu, quod ex eo accipiet, ita intelligamus, ac si diceret, ex eo procedere Spiritum sanctum. Idem in eisdem: Sed dicet quispiam, Ergo duos Filios esse dicimus? Et quomodo est unigenitus? Atquisnam es tu, qui contradicis Deo? Si enim Filium nominat, qui ex Patre, Spiritum vero sanctum, qui ex utroque, *&c.* Et iterum: Spiritus sanctus, Spiritus veritatis est, tertium lumen a Patre & Filio. Et rursus. Quemadmodum enim *nemo novit Patrem nisi Filius, nec Filium nisi Pater*; ita dicere audeo, nec Spiritum nisi Pater & Filius, a quo procedit, & a quo accipit (sed adverte quod in superioribus Accipere pro Procedere posuit) neque Filium & Patrem, nisi Spirius sanctus, qui vere glorificat, qui omnia docet, qui ex Patre & Filio. Quid his apertius, quid clarius dici potest? Nonne palam isti doctores Filium quoque causam sive principium Spiritus ponunt? Nonne docent ex eo quoque ipsum procedere? Quid igitur? Claudemusne aures nostras his auctoritatibus, & testimoniis sanctorum tam multis, tam apertis, tam divinis, tam consonis invicem & veritati, & obstinato corde contra hæc contendemus? At hoc non sapientum, non bonorum hominum proprium est, & eorum qui dispensatores verbi & mysteriorum Christi & esse & videri velint.

ANNO CHRISTI 1439.

Joan. 16.

Matth. 15.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ η.

Ἐπεὶ δέ τινες τῷ ῥήματι τοῦ πέμπεσθαι καὶ προχεῖσθαι προσκόπτοντες, ἐκ τοῦ υἱοῦ τὰ τοῦ πνεύματος χαρίσματα πέμπεσθαι λέγουσιν, οὐκ αὐτὴν αὐτοῦ τὴν ὑπόστασιν· τούτων γὰρ καὶ μεταλαμβάνειν τοὺς μεταλαμβάνοντας· ὡς ἂν γέλως ἀποδειχθῇ πᾶσα περιεργία τῶν βουλομένων τοῖς μειρακιώδεσι τουτοισὶ λόγοις κατὰ τῆς ὑγιοῦς τῶν ἁγίων δόξης χωρεῖν, αὐτοὶ πάλιν ἡμῖν παρίτωσαν, καὶ τοῦτον τὸν λόγον ἐξελέγξοντες, καὶ ἑαυτοὺς ἐξηγούμενοι.

Φησὶν οὖν ἐν τῷ ἑβδόμῳ τῶν πρὸς Ἑρμείαν ὁ ἱερὸς Κύριλλος· τὸ δὲ δὴ τὴν θείαν ἡμῖν ἐγχαράττον εἰκόνα, καὶ σημάντρου δίκην ἐμποιοῦν τὸ ὑπερκόσμιον κάλλος, οὐχὶ τὸ πνεῦμα ἐστί;

CAPUT VIII.

Ut autem clarius omnis eorum arguatur calumnia, qui contra sanam doctoris sententiam autumant eum ex Filio dixisse dona Spiritus mitti, non ipsam ejus hypostasin sive personam; ipse rursus adsit, hanc falsam eorum arguens opinionem, & seipsum exponens, quidnam sit quod ait, per Filium sive ex Filio profluere, prodire, emanare, scaturire: & simpliciter: quod in sanctificationem in hunc mundum ab eo mittitur.

Ait etenim in septimo ad Hermiam: Inhabitantem enim sibi & insitum quis haberet eum, qui natura & vere Deus est, (de Filio dicens) cum Spiritum acci-

accipiat, qui non alienus & essentia disjunctus ab eo est, sed qui ex eo, & in eo, & ejus proprius est, & æque atque ille dominus est? Et post pauca: Misit autem nobis e cœlo Paracletum, per quem & in quo nobiscum est, & in nobis habitat: non alienum in nobis afflans, sed qui essentiæ suæ & Patris sui proprius est Spiritus. Quod autem hæc de substantia Spiritus, non charismatibus non subsistentibus ait, omnibus patet. Idem rursus in eodem: Qui vero nobis divinam insculpsit imaginem, & similitudinem cujusdam sigilli, supremam nobis pulcritudinem imponit, nonne Spiritus est? Ita (inquit Hermias) non tamen ut Deus, verum ut divinæ gratiæ minister. Et Cyrillus: Non igitur ipse Spiritus nobis, sed ejus per eum gratia nobis imprimitur, Hermias: Ita videtur Cyrillus: Ergo necessarium esset, imaginem gratiæ, non Dei, vocatum fuisse hominem. Post hæc consequenter per omnia probans, quod hypostasis sive persona Spiritus, ipse scilicet unus in Trinitate, Deus erat, qui divinam nobis in prima hominis plasmatione impressit imaginem, non gratia non subsistens: secundam item plasmatis reparationem, per salutarem discipulis insufflationem factam, per eumdem Spiritum sanctum factam fuisse ponit. Dicebat etenim: A quo, antequam esset, modo factus fuerit homo, per sanctum videlicet Spiritum hypostaticum Deum, ab eodem rursus, deperdita sanctificatione, eum reparari. Si enim, inquit, gratia Spiritus ab ejus substantia disjuncta esset, cur beatus quidem Moses, homine ad esse producto, non dixerat; Sufflavit creator omnium gratiam per Spiritum vitæ? hristus vero

Genes. 2. Joan. 20. nobis: Accipite gratiam per ministerium Spiritus? Sed illic quidem dictum est, Spiritus vitæ (vita etenim vere divinitatis natura est) hic vero per salvatorem, Spiritus sanctus, ipsum procul dubio Spiritum credentium animabus emittentem. Hæc aperta sunt rei propositæ testimonia. Apertius tamen in sequentibus dirimit illam opinionem, qua quidam putant, non subsistentem nobis gratiam mitti, & per eam nos sanctificari. Ait enim: Templa vero Dei, nec non dii & vocamur & sumus. Qua de causa, quæras ab adversariis; Si gratia participamus nuda & non subsistente?

1. Cor. 3. At non ita se veritas habet: *Templa namque existentis & subsistentis Spiritus sumus*. Sed ex eis quidem, quæ ad Hermiam scribit, cum multa sint; (quæ qui volet, illinc sibi eliget) hæc sola sufficiant, cum aperte probent illud, quod nobis propositum erat. Ex plurimis autem, quæ in expositione super Joannem idem doctor elegantissime dixit, illud nos adducemus solum, quod super illam auctoritatem dicit: *Qui non*

Joan. 1. *ex sanguinibus, &c.* Ait enim: Si Deus ex Deo secundum naturam est Spiritus; quo & per fidem in Christo participamus, dii nos etiam efficimur, tanquam

A πρὸς ὅν φησιν ὁ Ἑρμείας· ναί· ἀλλ' οὐχ ὡς Θεός, φησίν· ἀλλ' ὡς θείας χάριτος ὑπουργόν. καὶ ὁ ἅγιος. οὐκ αὐτὸ τοιγαροῦν ἡμῖν, ἀλλ' ἡ δι' αὐτοῦ χάρις ἐνσημαίνεται. ὁ Ἑρμείας· ἔοικεν. ὁ ἅγιος. ἦν οὖν ἀναγκαῖον, εἰκόνα τῆς χάριτος, καὶ οὐχὶ μᾶλλον εἰκόνα Θεοῦ διακεκλῆσθαι τὸν ἄνθρωπον, εἶτ' ἐφεξῆς κατασκευάζων διὰ πάντων, ὡς ἡ τοῦ πνεύματος ὑπόστασις, αὐτὸς ὁ Θεὸς ἦν, ὁ τὴν θείαν ἡμῖν ἐν τῇ πρώτῃ πλάσει ἐγχαράξας εἰκόνα, καὶ οὐχὶ χάρις τις ἀνυπόστατος· οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν δευτέραν τοῦ πλάσματος ἀνακαίνισιν διὰ τοῦ σωτηρίου τοῖς

B μαθηταῖς ἐμφυσήματος γενομένην, διὰ τοῦ ἁγίου φησὶ γεγενῆσθαι πνεύματος. ἔδει γὰρ ᾧ πρότερον μὴ ὢν ἄνθρωπος γεγένηται τρόπῳ τῷ θείῳ δηλαδὴ πνεύματι αὐτῷ τῷ ἐνυποστάτῳ Θεῷ, τῷ αὐτῷ καὶ πάλιν ἀναπλασθῆναι τὸν ἁγιασμὸν ἀπολέσαντα. φησὶ γοῦν· εἰ γὰρ τῆς οὐσίας τοῦ πνεύματος διεσχοινισμένη τις ἦν ἡ δι' αὐτοῦ χάρις, τί μὴ ἔφη σαφῶς ὁ μακάριος Μωϋσῆς, ὅτι παρενηνεγμένῳ τῷ ζώῳ, πρὸς τὸ εἶναι, λοιπὸν ἐνεφύσησε χάριν ὁ πάντων δημιουργὸς τὴν διὰ πνοῆς τῆς ζωῆς; Χριστὸς δὲ ἡμῖν, λάβετε χάριν τὴν δι' ὑπουργίας τοῦ ἁγίου πνεύματος;

C ἀλλ' ὠνόμασται μὲν ἐκεῖ πνοὴ ζωῆς· ζωὴ γὰρ ἀληθῶς ἡ τῆς θεότητος φύσις· ἐνταῦθα δὲ διὰ τῆς τοῦ σωτῆρος φωνῆς, πνεῦμα ἅγιον, αὐτοῦ που κατὰ τὸ ἀληθὲς ταῖς τῶν πιστευόντων ψυχαῖς ἐγκατοικίζοντός τε καὶ ἐνιέντος τὸ πνεῦμα. ταῦτα σαφὴς τοῦ προκειμένου μαρτυρία· σαφέστερον δ' οὖν ὅμως ἔτι προϊὼν καὶ φανερῶς ὁ αὐτὸς ἀναιρεῖ τὸ νομίζειν ἀνυπόστατον ἡμῖν πέμπεσθαι χάριν, καὶ δι' αὐτῆς ἡμᾶς ἁγιάζεσθαι. φησὶ γάρ· ναοὶ δὲ Θεοῦ καὶ μὴν καὶ θεοὶ κεκλήμεθα, καὶ ἐσμέν. ἀνθ' ὅτου γε δὴ, πύθου τῶν δι' ἐναντίας, εἴπερ ἐσμὲν ἀληθῶς ψιλῆς

D καὶ ἀνυποστάτου χάριτος μέτοχοι. ἀλλ' οὐχ ὧδε ἔχει· πόθεν ναοὶ γὰρ ἐσμὲν τοῦ ὄντος τε καὶ ὑφεστηκότος; ἀλλ' ἐκ μὲν τοῦ πρὸς Ἑρμείαν πολλῶν ὄντων, ἃ ὁ βουλόμενος ἐκεῖθεν ἀναλεξάσθω, ἀρκέσει καὶ ταῦτα. ἐν δὲ τῇ εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην ἑρμηνείᾳ ἔτι πολλῷ πλειόνων ὄντων τῶν εἰς ταύτην φερόντων τὴν ἔννοιαν, τίς ἂν ἁπάντων μνησθείη, ἢ ουτῳ μεγάλη σχολή; ἡμεῖς δ' ἐκεῖνο προκομίσομεν μόνον, ὃ ἐν τῷ ῥητῷ φησι τῷ, ὅτι οὐκ ἐξ αἱμάτων. λέγει γάρ· εἴπερ Θεός ἐστι καὶ ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν τὸ πνεῦμα, οὗ δὴ καὶ μετίσχειν διὰ πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν ἀξιούμεθα,

E θεοὶ χρηματίζομεν, ὡς ἤδη καὶ Θεὸν ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς, κατὰ τό. ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω, ἐπεὶ κατὰ τίνα τρόπον ναοὶ Θεοῦ ἐσμεν, εἰ μὴ Θεὸς τὸ πνεῦμα κατὰ φύσιν ἐστί;

Ἀλλὰ

ANNO CHRISTI 1439.

CAPUT VIII.

A jam in nobis ipsis habentes eum, secundum illud: *Inhabitabo & inambulabo in eis*. Quo namque modo templa Dei essemus, nisi Spiritus natura Deus esset? Sed beatissimus quidem Cyrillus hæc & his similia dicit: audiendum autem etiam alios, quid de eadem re dicant.

Ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας Βασίλειος συμφώνως τῷ θείῳ τούτῳ πατρὶ τό, τε ἐξ ἀρχῆς ἐμφυσηθὲν πνεῦμα ἀνθρώπῳ, τό, τε ἐν τῇ ἀνακαινίσει τοῖς μαθηταῖς ὑπὸ τοῦ σωτῆρος τὴν θείαν εἶναι λέγων ὑπόστασιν, οὕτω φησὶν ἐν κεφαλαίῳ οὗ ἡ ἐπιγραφή· ὅτι θεία φύσις τὸ πνεῦμα· πνεῦμα γὰρ τῷ ζῶντι λόγῳ συντεταγμένον εἰς τὸ δημιουργεῖν, ζῶσα δύναμις καὶ θεία φύσις, ἀῤῥήτως ἐξ ἀῤῥήτου στόματος πεφηνυῖα, ἀῤῥήτως κατὰ τὴν ἐμφύσησιν εἰς τὸν ἄνθρωπον ἀπεσταλμένη, καὶ κατὰ τὸν σωματικῶς ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ δειχθέντα τύπον αὖθις ὑπ᾽ αὐτοῦ δι᾽ ἐμφυσήσεως ἀποκαθισταμένη. συντρέχειν γὰρ δεῖ τῇ κατ᾽ ἀρχὴν καινότητι τὴν ἀνακαίνισιν· καὶ τὴν δρομὴν ἐξετύπωσεν ἐμφυσήσας, οὐχ ἕτερος ὢν παρὰ τὸν ἐξ ἀρχῆς ἐμφυσήσαντα, ἀλλ᾽ ὁ αὐτὸς, δι᾽ οὗ Θεὸς δέδωκε τὴν ἐμφύσησιν, τότε μὲν μετὰ ψυχῆς, νῦν δὲ εἰς ψυχήν· οὕτω καὶ οὗτος ὁ μέγας πατὴρ ταυτὸ τοῦτό φησι τοῖς μαθηταῖς ἐνιέναι τὸν Ἰησοῦν, ὅπερ αὐτῷ τε καὶ τῷ πατρὶ ὡς δημιουργὸν συνηρίθμηταί τε καὶ συντέτακται. ἀλλὰ τοῦτο δῆλον, ὡς ἡ τοῦ ἁγίου πνεύματός ἐστιν ὑπόστασις. ἡ ὑπόστασις ἄρα τοῦ πνεύματος καὶ τὴν τοῦ ἀνθρώπου πρώτην ἐδημιούργησε πλάσιν διὰ τοῦ θείου ἐμφυσήματος, καὶ τοῖς μαθηταῖς ὕστερον δέδοται, καὶ δι᾽ αὐτῶν τοῖς πιστεύουσιν ἅπασι· καὶ αὕτη ἡ παρὰ πατρὸς δι᾽ υἱοῦ, καὶ ἐξ υἱοῦ λάμπουσά τε καὶ ἀναβλύζουσα· οὕτω γάρ φασιν οἱ πατέρες.

Magnus itaque Basilius consona prædicto doctori dicens, tum Spiritum homini a principio sufflatum, tum a salvatore discipulis datum, ipsam hypostasin Spiritus fuisse asserit contra Eunomium in capitulo cui titulus, Quod B Spiritus divina natura est: Spiritus namque, inquiens, viventi Verbo ad creandum adjunctus, vivens potentia, divina natura, ineffabilis ex ore ineffabili manifestata, ineffabiliter per sufflationem ad hominem missa, & secundum corporalem a Christo monstratam figuram rursus ab eo per sufflationem reddita: convenire namque decet creationi novam reparationem: onvenientiam autem figuravit sufflans, qui non est alius præter illum, qui a principio sufflavit, sed idem, per quem Deus sufflavit, tum quidem cum anima, nunc C vero in animam. Ita hic quoque doctor ipsum eumdem Spiritum ait emisisse discipulis Jesum, qui ipsi & Patri tanquam creator connumeratus & conjunctus est: Hoc autem patet, quod ipsa hypostasis Spiritus est: Igitur ipsa hypostasis Spiritus & primam plasmationem hominis per illam divinam subfflationem creavit, & discipulis postea data est, & per eos credentibus. Et hæc est, quæ a Patre per Filium, & ex Filio proffluit & emanat, quemadmodum etiam Nicæna prima synodus in quodam loco de Spiritu D dicit: Quod procedit quidem a Patre, proprius autem Filii est, & ex eo emanat. Ipsum enim eumdem, qui ex Patre procedit, ex Filio emanare ajunt ii patres.

Καὶ τί λέγω, πατέρες; αὐτὸς ὁ σωτὴρ τοὺς τούτων λόγους ἐπισφραγίζων, τοῦτ᾽ αὐτό φησιν αὐτὸν πέμψειν, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, καὶ οὐκ ἄλλο μὲν αὐτὸν πέμψειν, ἄλλο δὲ ἐκπορεύειν τὸν πατέρα. ὅταν γὰρ, φησὶν, ἔλθῃ ὁ παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ πατρὸς, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται. τοῦτο δὲ καὶ γραμματικῶν παῖδες οὕτως ἂν εἴποιεν· ὅταν ἔλθῃ ὁ παράκλητος, ὃς παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν. ὡς εἶναι δῆλον, ταυτὸ τοῦτο πέμψειν αὐτὸν, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται. εἰ οὖν ἡ ὑπόστασις τοῦ πνεύματος πατρὸς ἐκπορεύεται, ταύτην καὶ ὁ υἱὸς πέμπει· εἰ δὲ χάριν ὁ υἱὸς πέμπει τὴν ἀνυπόστατον, καὶ παρὰ τοῦ πατρὸς οὐ τὸ πνεῦμα, ἀλλ᾽ ἡ χάρις ἂν ἐκπορεύοιτο· ἀλλὰ τοῦτό γε πρὸς τῷ ἀδιανοήτῳ καὶ βλάσφημον. ἐπεὶ γὰρ καθ᾽ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ὑποκειμένου τοῦ πνεύματος, δύο τινὰ κατηγοροῦνται, τὸ ἐκπορεύεσθαί τε καὶ πέμπεσθαι, ὡσὰν ἐφ᾽ ἑνὸς τῶν κατηγορουμένων τὸ ὑποκείμενον τοῦτο λαμβάνεσθαι δεῖ, οὕτως ἀνάγκη καὶ ἐπὶ τοῦ ἑτέρου ληφθῆναι. εἰ

Et quid dico, patres? ipse salvator dicta istorum omnium approbans, illum eumdem pollicetur se discipulis missurum, qui a Patre procedit; & non esse alium qui a Patre procedit, quem ipse mittet: *Cum venerit*, inquit, *Paracletus, quem ego mittam vobis, Spiritus veritatis, qui a Patre procedit*. Joan. 15. Hoc enim ipsi quoque grammatici hoc modo construerent: Cum venerit Spiritus, qui a Patre procedit, quem ego mittam vobis: ut manifestum sit, ipsum, id est, E Filium missurum, quod & a Patre procedit. Si igitur persona Spiritus a Patre procedit, eadem etiam a Filio mittitur. Quod si gratiam Filius non subsistentem mittit, a Patre etiam non persona, sed gratia procedit. Sed hoc cum stultum, tum impium est dicere. Cum enim de uno & eodem subjecto, videlicet Spiritu, duo quædam prædicantur, procedere scilicet & mitti, eodem modo accipiendum subjectum de utroque prædicato. Si igitur hypostasin Spiritus procedere intelligimus, eamdem etiam mitti intelligere debemus: aliter enim dice-

CAPUT VIII.

cere absque ratione, nullam probationem adducendo, & procedere quidem, hypostasi Spiritus attribuere; mitti vero, gratiæ non subsistenti, hoc ridiculum, irrationabile, & voluntarium est, & quod nullus concedet. Mittitur igitur ex Filio ipsa Spiritus hypostasis, quæ & a Patre procedit, quemadmodum ab ipsis evangelii verbis, & a doctoribus probatum est. Quare si mitti, si emanare, si prodire, si profluere, si scaturire, si oriri Spiritum a Filio audiamus, divinam ejus hypostasin intelligere necesse est: divinam autem Spiritus hypostasin ex Filio profluere, vel emanare, & reliqua, quonam alio modo possibile est, nisi Filius causa sive principium ipsius subsistentiæ Spiritus sit?

A οὖν τὸ ἐκπορευόμενον, τὴν τοῦ πνεύματος νοοῦμεν ὑπόστασιν, καὶ τὸ πεμπόμενον τὴν αὐτὴν νοεῖν ὀφείλομεν· τὸ γὰρ ἄλλως λέγειν ἄνευ τῆς ἀπὸ τῶν λόγων ἀνάγκης, καὶ τῷ μὲν ἐκπορεύεσθαι τὴν ὑπόστασιν ἀπονέμειν τοῦ πνεύματος, τὴν δὲ χάριν τῷ πέμπεσθαι, ἀλόγως ἀποκληρούντων ἐστίν· ἀλλὰ τοῦτό γε οὐκ ἄν τις παραδέξαιτο. πέμπεται ἄρα παρὰ τοῦ υἱοῦ, ἥ τις καὶ παρὰ τοῦ πατρὸς τοῦ πνεύματος ὑπόστασις ἐκπορεύεται, ὡς ἀπό τε τῶν λογίων ἐδείχθη, ἀπό τε τῶν διδασκάλων. ὥστε καὶ τὸ ἐκ τοῦ υἱοῦ λεγόμενον, τὴν τοῦ πνεύματος ὑπόστασιν νοεῖν δίδωσι· κἂν πηγάζειν, κἂν πέμ-B πεσθαι, παρὰ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα ἀκούωμεν, τὴν θείαν ἐκείνου νοεῖν ἀναγκαῖον ὑπόστασιν. πῶς δ᾽ ἂν ἄλλως ἡ τοῦ πνεύματος θεία ὑπόστασις ἐκ τοῦ υἱοῦ, ἢ παρὰ τοῦ υἱοῦ εἴη, ἢ ἀναβλύσειεν, ἢ πηγάσειε, μὴ ἔχοντος ἐκεῖνον αἰτίαν; συνορᾶν ἔγωγ᾽ οὐκ ἔχω.

Quod etiam occidentales doctores idem aperte dicunt quod orientales, prout ex eorum auctoritatibus nobis per Latinos datis, clare apparet intuentibus.

CAPUT * VIII.

* In Greco IX.

Ego quidem paucis, quoad potui, multi, omissis, quod pollicitus sum, perfecisse puto. Probavi namque sufficienter, nullo doctorum occidentalium usus, ipsos scilicet patres nostros & doctores orientales Filium quoque causam sive principium esse Spiritus sensisse, & per omnia invicem convenientes & concordes, & partim ex Patre per Filium, partim ex Patre & Filio procedere Spiritum sanctum, & sapere & docere. Vestrum autem est, ut eis doctoribus, & quidem rectis, Latinis & sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ uniamini, cum eadem, quæ & patres & doctores nostri crediderint. Neque putetis aut ipsos, aut patres eorum & nostros, occidentales videlicet sanctos, contraria orientalibus patribus dixisse. Minime, minime ita est. Et apposuissem vobis auctoritates & testimonia etiam illorum ad persuadendum vobis, & eorum cum orientalibus concordiam probandam, nisi vos omnes scirem & scivisse, & audivisse eas, cum Latini produxerint. Ad hæc cum oratio nostra prolixior fuerit, non sunt alia addenda. Præterea licebit cuique, cum voluerit, eas & videre & legere, cum sint apud nos a Latinis datæ. Hoc autem solum ad vestram reducendum memoriam putavi, quod omnes patres occidentales, Hilarius, Hieronymus, Damasus, Augustinus, Ambrosius, magnus Leo, Gregorius, & ceteri multi, quam clare, quam aperte una mente, una voce ubique operum suorum, non uno aut duobus membris & articulis, sed pluribus verbis prolixis sermonibus & probationibus ex Patre & Filio procedere Spiritum sanctum affirmant, & ita ex Filio sicut ex Patre, & principium Spiritus Filium esse sicut ipse Pater, & unum & idem ejus principium esse Patrem & Filium simul, non duo

ΚΕΦΑΛ. Θ.

C ΕΓΩ μὲν οὖν ὅπερ ὑμῖν ὑπεσχόμην, διὰ βραχέων ὡς οἷόν τε, πολλὰ παραλιπὼν οἶμαι τετελεκέναι. ἔδειξα γὰρ ὡς ἐνῆν μηδὲν προσχρησάμενος τοῖς Ῥωμαίοις, καὶ κατ᾽ αὐτοὺς τοὺς ἁγίους πατέρας τοὺς ἐξ ἕω, τὸν υἱὸν αἰτίαν φρονοῦντας τοῦ πνεύματος, καὶ διὰ πάντων ἀλλήλοις συμβαίνοντας· καὶ τοὺς μὲν δι᾽ υἱοῦ ἐκ πατρὸς, τοὺς δὲ ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι πνεῦμα, αὐτούς τε φρονοῦντας, καὶ ἡμᾶς διδάσκοντας. ὑμέτερον δ᾽ ἂν εἴη λοιπὸν, ἀσπασαμένους τὰ παρ᾽ αὐτῶν ἑνωθῆναι Ῥωμαίοις καὶ τῇ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ Ῥωμαίων, ταυτὰ φρονοῦ-D σιν ἅπερ καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν καὶ διδάσκαλοι. καὶ μὴ νομίσητε μήτ᾽ αὐτοὺς μήτε τοὺς πατέρας αὐτῶν καὶ ἡμῶν, τοὺς ἐξ ἑσπέρας ἁγίους ἐναντία τοῖς ἐξ ἀνατολῆς ἀποφήνασθαι. οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστι· πάντως γὰρ μᾶλλόν εἰσι σύμφωνοί τε καὶ ὁμόλογοι. καὶ παρεθέμην ἂν ὑμῖν καὶ τὰς χρήσεις αὐτῶν ἕνεκα πειθοῦς πλείονος, καὶ τοῦ τὴν πρὸς ἀλλήλους συμφωνίαν ἀνατολικῶν τε δειχθῆναι καὶ δυτικῶν, εἰ μὴ πάντας ὑμᾶς ἠπιστάμην εἰδότας τε καὶ ἀκηκοότας προκομισάντων Λατίνων· καὶ ἅμα ἐκταθέντος εἰς μῆκος τοῦ λόγου οὐ χρὴ πλείω προσθεῖναι· ἄλλως τε καὶ ἔξεστι ἀναλα-E βοῦσιν ἐκ τῶν δοθέντων παρὰ Λατίνων ἡμῖν, ἀναγνῶναι. τοῦτο δὲ μόνον ὑπομνῆσαι ὑμᾶς ἀναγκαῖον, ὅτι πάντες οἱ ἐξ ἑσπέρας κοινῇ, Ἰλάριος, Ἱερώνυμος, Δάμασος, Αὐγουστῖνος, Ἀμβρόσιος, Λέων ὁ μέγας, καὶ Γρηγόριος ὁ Διάλογος, καὶ ὅσοι ἄλλοι, διαῤῥήδην τε καὶ σαφῶς καὶ πανταχοῦ τῶν λόγων τῶν ἑαυτῶν, οὐχ ἑνί τινι καὶ δυσὶ κώλοις, ἀλλὰ διὰ πλειόνων κατασκευῶν τε καὶ λόγων, ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι λέγουσι τὸ πανάγιον πνεῦμα, καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ὡς καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς, καὶ αἰτίαν τοῦ πνεύματος τὸν υἱὸν εἶναι ὡς τὸν πατέρα, καὶ ἀρχὴν αὐτοῦ τὸν αὐτὸν, καὶ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀρχὴν, καὶ αἰτίαν αὐτοῦ τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν ἅμα,

ANNO CHRISTI 1439.

ANNO CHRISTI 1439.

ἅμα, ἀλλ' οὐ δύο ἀρχὰς ἢ δύο αἴτια· ἃ πάντα λογισαμένους, καὶ παραθέντας τοὺς ἐξ ἀνατολῆς διδασκάλους, ἀνάγκη συμβαίνειν ἀλλήλοις αὐτοὺς οἴεσθαι, καὶ ταυτὰ περὶ τῶν αὐτῶν συμφρονεῖν. οἵ τε γὰρ πρότερον εἰρημένοι λόγοι περὶ τῆς συμφωνίας τῶν διδασκάλων, φρονεῖν ἡμᾶς ἀναγκάζουσιν, ἀλλήλοις εἰς ταυτὸν αὐτοὺς ἔρχεσθαι φρόνημα, καὶ λέγειν ταυτά· αὐτοί τε καὶ κατ' αὐτοὺς οἱ ἐκ τῆς ἑώας τοῦτο τὸ φρόνημα ἐδείχθησαν ἔχοντες, ὃ καὶ οἱ δυτικοί, ὡς φανερῶς ἡμῖν φαίνεσθαι συμφωνοῦντας. καί τοι καὶ εἰ μηδαμῶς ὑπονοεῖν αὐτοὺς ἔχομεν τὴν αἰτίαν τοῦ πνεύματος ἀποδιδόντας τῷ υἱῷ, μόνῳ τῷ μὴ ἀρνεῖσθαι μηδένα μηδαμοῦ τῶν ἑαυτοῦ λόγων, εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ πνεύματος αἴτιον, ἠδυνάμεθα λέγειν μὴ ἀντικεῖσθαι Ῥωμαίοις, οὕτω περιφανῶς ἐκ τοῦ υἱοῦ λέγουσι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, νῦν δὲ ἀρνουμένους μὲν οὐδαμῶς, μᾶλλον δὲ καὶ σαφῶς διὰ τοῦ υἱοῦ καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον φάσκοντας, οὐκ ἂν εἴποιμεν Ῥωμαίοις συμβαίνειν ταυτὸ λέγουσι τοῦτο; ἀλλ' οὐκ οἶδ' εἴ τις ἡμᾶς ἐπαινέσεται. δεῖ δὲ καὶ τοῦτο εἰδέναι ὑμᾶς, ὡς ἢ οὐδαμῶς δεῖ συγγράμματα εὑρισκόμενα περιδέχεσθαι τῶν ἁγίων τῶν δυτικῶν, ἢ εἰ ταῦτα παραδεξαίμεθα τὰ φαινόμενα δεῖ καὶ τὰ περὶ τοῦ ἄρθρου τούτου λεγόμενα ἐξ ἀνάγκης συμπαραδέχεσθαι· οὕτω γὰρ ἐν πλείστοις τόποις τῶν λόγων αὐτῶν, καὶ οὕτως ἐν πᾶσι ταῦτα διέσπαρται· καὶ τοσαύτη καὶ τοιαύτη ἐστὶν ἡ συνέχειά τε καὶ ἀκολούθησις τῶν προηγουμένων καὶ ἑπομένων, ὡς μηδὲν εἶναι κατ' αὐτῶν ὑποπτεῦσαι. ἐπεὶ τούτου γε τοῦ ζητήματος καὶ τῶν λόγων τῶν περὶ τούτου ἐκ τῶν ἐκείνων λόγων ἐξαιρουμένων, οὐδὲν ἔτι λείπεται, οὐδ' ἂν ἔννοιαν τὰ λειπόμενα σώσαιεν· οὕτως ἐν πλείστοις αὐτῶν τόποις ὁλόκληρα κεφάλαια καὶ ζητήματα κεκινημένα διάφορα διὰ τούτων συνυφαίνεται πάντη τῶν λόγων. ἀλλ' ἃ μὲν καὶ ὅσα περὶ αὐτοῦ εἰπεῖν ἔδει τοῦ δόγματος, ὡς ἔν γε τῷ παρόντι διὰ βραχέων προστησαμένους εἰπεῖν, ὡς ἐνὸν πρὸς ὑμᾶς εἴρηται, καὶ οὐδὲν πλέον δεῖ προστιθέναι.

CAPUT VIII.

principia. Quæ omnia mente volventes, & orientalium doctorum dictis comparantes, qui ex Patre per Filium, & ex Patre & Filio procedere dicunt Spiritum sanctum, item ex Filio & ex utroque esse, necessario eos concordes invicem reperiemus, & eadem de eodem sentientes in omnibus. Et superiores enim rationes, quas de concordia & quidem necessaria doctorum adduximus, cogunt nos credere eos consentientes invicem, & eadem de hac divina processione Spiritus sancti sentientes, quemadmodum etiam de aliis dogmatibus fidei. Et nunc ipsi orientales per seipsos eadem cum occidentalibus dicere satis probati sunt, ut nemo negare possit amplius eorum summam concordiam. Atqui etsi nullo modo patres orientales attribuerent Filio esse principium Spiritus, cum tamen nullibi aliquid neget expresse processionem Spiritus ex Filio, nemo esset, qui auderet eos dicere occiduntalibus patribus dixisse contraria. Nunc vero cum non solum non negent, sed apertissime etiam dicant, per Filium & ex Filio procedere Spiritum, audebimusne dicere, non eos convenire & concordare cum occidentalibus? At nemo nos commendabit, imo vero nemo est, quin nos audaciæ, temeritatis, stultitiæ accuset. Scire autem hoc etiam debetis, quod aut nullo modo acceptanda sunt, quæ reperiuntur opera sanctorum doctorum occidentalium; aut si hæc acceptabimus, ut faciendum est, oportet, quæ de hoc articulo dicunt, & acceptare & credere. Tam enim multis in locis operum eorum, imo vero in omnibus sparsa sunt; tantaque & talis est continuatio & sequentia præcedentium ad ea quæ sequuntur, ut non possit aliquis de his aliquid suspicari. Si qui enim hanc conclusionem, & rationes eam probantes ex operibus eorum adimat, nihil amplius restat, nec sensum aliquem reddunt, quæ remanent: ita connexa, ita conglutinata & conjuncta cetera omnia cum hoc dogmate sunt.

Epilogatio & repetitio prædictorum, & solutio frivolæ responsionis, qua quidam ad auctoritates occidentalium respondent, & exhortatio ad unionem.

ΚΕΦΑΛ. ί.

ΔΕΟΜΑΙ δὲ καὶ παρακαλῶ πάντας ὑμᾶς, ἁγιώτατοι πατέρες τε καὶ δεσπόται, σύστημα ἱερώτατον, σύλλογος ἅγιος, ταῦτα σκεψαμένους, καὶ ἀκριβῶς ἐπιστήσαντας πᾶσι, τὴν προσήκουσαν ἐξενεγκεῖν ψῆφον, καὶ ἥ τις ὑμῖν μετ' εὐφημίας ἕψεται παρὰ πάντα τὸν χρόνον, καὶ τοῖς ὀψιγόνοις ἡμᾶς παραπέμψει μετ' εὐκλείας τε καὶ στεφάνων καὶ τοῦ παρὰ πάντων ἐπαίνου. συλλογίσασθε γὰρ πρῶτα μέν, ὡς οὐχ ὁμοία ἡμῖν ἡ ἀπολογία ἔσται μετέπειτα, ὡς καὶ πρότερον, τῆς τοσαύτης τῶν ἀδελφῶν διαιρέσεως, καὶ τῆς ἔχθρας τῆς πρὸς Λατίνους, οὕτω μὲν ὄντας πολλούς, οὕτω δὲ σοφίᾳ καὶ γνώσει κεκοσμημένους καὶ ἀρετῶν ἰδέᾳ παντοίᾳ, τῇ τε ἐς ψυ-

CAPUT * IX.

* in Greco X.

SED de dogmate quidem, quæ breviter dicenda erant, dicta sunt, nec quicquam ulterius addendum est. Rogo autem, poseo, peto, & supplex oro vos omnes, patres optimi, sacer conventus, animarum pastores, duces cæcorum, eruditores insipientium, ut his omnibus consideratis, & bene pensatis, illam feratis sententiam, quæ tantæ rei convenit, quæque perpetuam vobis famam, gloriam & salutem pariat. Repetatis enim memoria primo, quod non erit nobis de cetero excusatio eadem, quæ prius, cur a talibus dividamur, & hostes velimus esse Latinis tam multis, tam sapientibus, tam doctis, omni virtute

CAPUT IX.

ANNO CHRISTI 1438

tute præditis, non solum illa quæ animum ornat, sed etiam ea quæ ad corpus & temporales res attinet: quodque quemadmodum ante generale concilium congregatum facilior nostra excusatio erat, ita post hoc gravis nostra accusatio erit, si non habuerimus dicere causam tali divisione dignam. Deinde non fugiant vos quæ de necessaria doctorum concordia dicta sunt, nec aliter nos dicere posse, dum Christiani esse, & principia fidei salvare velimus: quodque patres occidentales apertissime, ex Patre & Filio Spiritum sanctum procedere asseverant, & Filium esse ejus principium, prout Pater: orientales quoque hoc idem dicere, partim ex Patre per Filium, partim ex Patre & Filio, & ex utroque procedere, & ex Filio esse ipsum dicentes; cumque hæc dicant, occidentalibus convenire, & eadem non solum sententia, verum etiam verbis dicere, tanquam uno & eodem Spiritu eos illuminante locutos. Demum, quam solam nobis ad ea quæ Latini dicunt, relictam responsionem video, cum ipsi quoque nullam esse judicaveritis, imo vero rem puerilem & omnino ridiculam, consulamus nobis ipsis quæ utilia sunt, & uniri Latinis conemur, si ea quæ placita sunt Deo facere velimus. Aut enim non acceptandi sunt sancti doctores, nec dictis eorum acquiescendum: aut acceptandi quidem, & acquiescendum dictis eorum, non tamen omnibus; cum ipsi quoque tanquam homines in quibusdam errare potuerint: aut quod reliquum & tertium est, nec in aliquem inciderunt errorem, & cunctis eorum verbis acquiescendum; hæc tamen, quæ Latini produxerunt, tanquam illorum sanctorum testimonia, non ex eorum mente procedunt, nec eorum sententiæ sunt, sed Latinorum horum fictiones, additiones, & appositiones, manu menteque aliena libris sanctorum inscriptæ. At primorum duorum neutrum certe scio, nec vos approbatis, nisi quis omnia fidei nostræ fundamenta, ecclesiæ mysteria, & omnem veritatem evertere velit: reliquum vero & tertium manifesta stultitia, apertissima ignavia est, si tot eorum libros, tot eorum opera doctorum, tot eorum labores, tot volumnia, præsertim antiquissima manu nonnulla eorum conscripta, & per totum orbem terrarum sparsa, & multiplicata, per ipsum item sequentium ad præcedentia connexum & convenientiam, ipsam veritatem luce clarius ostendentia; temerario ausu corrupta, mutata, & superaddita esse dicemus; maxime cum videamus ipsos quoque nostros etiam antiquiores, & qui in ipsis principiis hujus acerrimi dissidii fuerunt, facientes quidem mentionem auctoritatum doctorum occidentalium, nihil tamen contra eos habentes quod dicerent ratione dignum. Quo fit, ut nullo modo quis eas putare debeat corruptas fuisse, siquidem in ipso etiam contentionis principio eodem modo in-

A χὴν καὶ τὴν ἐκείνης κατάστασιν καὶ βελτίωσιν ἀπαγούσῃ, τῇ τε ἐς σῶμα καὶ τὰ σωματικὰ ἀφορώσῃ· καὶ ὅτι πρὶν μὲν οἰκουμενικὴν σύνοδον συνελθεῖν, ἐκείνοις τὸ βάρος τῆς ἀπολογίας ἐπέκειτο, νῦν δὲ συστάντος κοινοῦ συνεδρίου, καθ' ἡμῶν τὰ ἐκείνων ἐγκλήματα μετεστράφη, ἂν μὴ διαπρόσωπον ἔχωμεν αἰτίαν δεικνύναι, δι' ἣν αὐτῶν διῃρέθημεν. ἔπειτα μέμνησθε, ἀνάγκην μὲν εἶναι, συμβαίνειν τοὺς πατέρας ἀλλήλοις, καὶ ἄλλως οὐκ εἶναι. Χριστιανοὺς ἡμᾶς ὄντας, οὐ λέγειν, οὐδὲ φρονεῖν, ἕως ἂν καὶ τὰς τῆς πίστεως ἡμῶν ἀρχὰς σώζειν ἐθέλωμεν, τοὺς δὲ Ῥωμαίους
B πατέρας σαφέστατά τε καὶ φανερώτατα ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι λέγοντας τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, κἀκεῖνον αἰτίαν ἔχειν τοῦ εἶναι ὥσπερ καὶ τὸν πατέρα· πρὸς τούτοις οὐδὲν ἧττον καὶ τοὺς ἐκ τῆς ἑῴας ταυτὸ τοῦτο λέγοντας ἀποδεδειγμένους, τοὺς μὲν τῷ διὰ τοῦ υἱοῦ λέγειν αὐτὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεσθαι, τοὺς δὲ τῷ ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ, καὶ ἐξ ἀμφοῖν εἶναι, καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ σαφῶς εἶναι διδάσκειν· καὶ ὅτι ταῦτα λέγοντες, τοῖς Ῥωμαίοις πατράσι συμβαίνουσι, καὶ λέγουσιν ἀλλήλοις ταυτά, ὡς ἑνὶ καὶ ταυτῷ φθεγγόμενοι πνεύματι. ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις, καὶ ἣν ἡμῖν ἐγὼ ὑπολε-
C λειμμένην ἀπολογίαν ὁρῶ, περὶ ὧν οἱ Ῥωμαῖοι πατέρες φασὶ, καὶ ταύτην οὐδὲν οὖσαν εἰδότες, μᾶλλον δὲ σαφῆ γέλωτά τε τε καὶ παίγνιον, βουλευσώμεθα τὰ βελτίω, καὶ πρὸς ἕνωσιν ἐπειχθῶμεν, Θεῷ ἀρέσαι βουλόμενοι. ἢ γὰρ μὴ δεῖν δέχεσθαι φαίη τις ἂν τοὺς ἁγίους, καὶ πάντα ὑπείκειν αὐτοῖς· ἢ δέχεσθαι μὲν αὐτοὺς ἀναγκαῖον, οὐ μέν τοι καὶ πλανηθῆναι αὐτοὺς ἀνθρώπους ὄντας ἀδύνατον· ἢ τόγε λοιπὸν καὶ τρίτον, εἰ καὶ πάσης ἔξω πλάνης εἰσὶ, καὶ πάντα πειστέον αὐτοῖς, ταῦτα μέν τοι τὰ παρὰ Λατίνων ἀνεγνωσμένα τῶν ἁγίων ῥητὰ οὐκ εἰσὶ γνήσια τῆς
D διανοίας ἐκείνων, ἀλλὰ νόθα τινὰ καὶ παρέγγραπτα καὶ πάντα ἁπλῶς παραπεποιημένα καὶ προσθῆκαι χειρὸς ἀλλοτρίας. ἀλλὰ τῶν μὲν πρώτων οὐδὲν ὑμεῖς δέξαισθ' ἄν, ἢ πάντα ἡμῶν εὐθὺς ἀνέτραπη τὰ τῆς ἐκκλησίας μυστήρια, καὶ ἐπ' οὐδενὸς, καὶ βεβήκαμεν ἰσχυροῦ. τὸ δέγε λοιπὸν καὶ τρίτον γέλως σαφὴς, καὶ κατάγνωσις πρόδηλος, εἰ πάντα ἑξῆς, οὕτω μὲν τοσαῦτα βιβλία οὕτω δὲ τοιαῦτα νόθα ἐροῦμεν, καί τοι παλαιᾶς μὲν καὶ ἀρχαιοτάτης χειρὸς ἔργον ὄντα, ἀνὰ πᾶσαν δὲ ἐσπαρμένα τὴν γῆν, δι' αὐτῆς δὲ τῆς ἀκολουθίας τῶν προηγουμένων καὶ ἑπο-
E μένων δεικνύντα τὸ γνήσιον· καὶ ταῦτα τῶν ἡμετέρων πάντων καὶ αὐτῶν τῶν ἀρχαιοτάτων, καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ πρώτου κακοῦ καὶ τῆς διαιρέσεως ἀκμῆς καὶ ἀρχῆς ἀκμασάντων, μεμνημένων μὲν τούτων οὐδὲν δὲ ὅμως ἀντειπεῖν δυναμένων, ὅ, τι καὶ ἄξιον λόγου· ἄλλως τε καὶ μηδ' ἄλλων παρ' ἡμῖν ὄντων βιβλίων, πρὸς ἃ παραβάλλοντες τὰ τῶν Λατίνων, τὸ νόθον αὐτῶν ἐφωράσαμεν ἄν. ἃ πάντα ἀναλογισάμενοι, καὶ πᾶσι τὸν νοῦν ἐπιστήσαντες, μὴ τὰ χείρω ἑλώμεθα, μηδὲ καθ' ἡμῶν αὐτῶν τὴν ψῆφον ἐξενέγκωμεν, δεινὸν γὰρ, εἰ ἡμεῖς ἡμῶν αὐτῶν καταγνοίημεν· μηδὲ προδῶμεν ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ τὸ γένος, πρῶτα μὲν ἀποστραφῆναι δόξαντες τὴν ἀλήθειαν, καὶ μύ-

σαντες

ANNO CHRISTI 1439.

CAPUT VIII.

σαντες τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὸ φῶς. ἔπειτα δὲ καὶ ἐθελονταὶ αὐτοὶ καθ' ἡμῶν αὐτῶν τὰ δεινότατα ἐπαγαγόντες, καὶ πολλαπλασιάσαντες τὰ δεινά. ὅσα γὰρ ἡμῖν καὶ σωματικὰ ἐντεῦθεν ἔπεισι δεινά, καὶ ὡς ἰσχυρότερον μὲν τὸν κοινὸν ἐχθρὸν καὶ πολέμιον ὁπλίσομεν καθ' ἡμῶν, καὶ ὡς κινδυνεύσει σχεδὸν παντελὴς ὄλεθρος ἔσεσθαι τῶν ὑφ' ἡμᾶς καὶ τὴν ἐκκλησίαν τὴν ἡμετέραν Χριστιανῶν, καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ ἐκεῖθεν τέλειον ἐκτριβήσεσθαι. οὐδεὶς ἀγνοεῖ· καὶ διῆλθον ἂν πάντα καθ' ἕν, καὶ ἐτραγῴδησα τὰ ἐπιόντα τῷ γένει δεινὰ καὶ πᾶσι τοῖς ἀπὸ Χριστοῦ καλουμένοις, τοῖς τε ἐν νήσοις, τοῖς τε ἐν ταῖς ἠπείροις, τοῖς ἐν ἀνατολῇ, τοῖς ἐν ἄρκτῳ, καὶ τοῖς ἐν δύσει τοῖς ἡμῖν ὁμογνώμοσί τε καὶ ὁμόφροσιν, οὐχ ὅσα εἰς σῶμα καὶ τὰ σωματικὰ ἀναφέρεται μόνον, οὐ τοσοῦτον γὰρ ἂν ἦν τὸ δεινόν, ἀλλὰ καὶ ὅσα εἰς ψυχήν τε καὶ τὴν εὐσέβειαν τείνει, πάντων ἁπλῶς ἢ τῶν πλειόνων, τῶν μὲν ἑκόντων, τῶν δὲ ἀκόντων κινδυνευόντων ὑπαχθῆναι τῇ πλάνῃ, καὶ ἀποστῆναι Θεοῦ, εἰ μὴ πρὸς εἰδότας ὁ λόγος ἐγίνετο, καὶ τοῦ λέγοντος μᾶλλον ἐπισταμένους. τίς γὰρ οὐκ οἶδεν, ὡς μόνη μὲν ἡμῖν ἐν κινδύνοις καταφυγὴ τὸ τῶν Λατίνων γένος κατελείπετο καὶ ἡ μετ' αὐτῶν ἕνωσις, ἐκεῖθεν ἐλπίζουσι σφᾶς αὐτοὺς ἀνακτήσεσθαι, καὶ τοὺς ἐχθροὺς καταγωνιεῖσθαι, μόνον δὲ τῷ πολεμίῳ τοῦτο φόβητρον ἦν, ἐπέχον αὐτὸν ὁπωσοῦν τῆς μανίας τῆς καθ' ἡμῶν, καὶ ἠρεμεῖν ἀναγκάζον καὶ μὴ βουλόμενον; οὗ τανῦν γυμνωθέντες, ποῖ ποτε φευξόμεθα; τίς ἡμῖν ἔσται τῶν κακῶν λύσις; τίς ἀπαλλαγὴ τῶν δεινῶν; καὶ εἰ μὲν πλάνην δογμάτων ἢ διαστροφὴν πίστεως τῶν Λατίνων κατεγινώσκομεν, οὐκ ἂν οὐδ' αὐτὸς ὑμῖν συνεβούλευσα τὴν μετ' αὐτῶν ἀσπάσασθαι ἕνωσιν, καὶ οὕτως ἔχουσιν ὁμονοῆσαι αὐτοῖς τὰ σωματικὰ δεδιότας δεινά, καὶ προελομένους τῶν πνευματικῶν τὰ παρόντα, καὶ τῆς ψυχῆς βελτιώσεως τὴν τῶν σωμάτων ἐλευθερίαν· ἀλλὰ πρότερον ἂν πάντα αὐτός τε ὑπέστην τὰ χείριστα, καὶ ὑμῖν ὑπεθέμην, ἢ αὐτοῖς ἑνωθῆναι προέτρεψα καὶ τά γε τοιαῦτα συνεβούλευσα ἄν. νῦν δὲ δέος ὑφέρπει, μὴ τὴν σωματικὴν μετὰ καὶ τῆς ψυχικῆς βλάβης ἑλώμεθα· καὶ τἀληθῆ τε καὶ εὐσεβῆ φρονούντων αὐτῶν, καὶ οὐδὲν πλανωμένων περὶ τὴν πίστιν, εἴπερ μηδ' οἱ πατέρες ἡμῶν καὶ αὐτῶν καὶ διδάσκαλοι, συμφωνούντων δὲ καὶ τῇ ἡμῶν ἐκκλησίᾳ καὶ τοῖς ἁγίοις καὶ διδασκάλοις τοῖς ἐξ ἑῴας, ἡμεῖς ἐπὶ κακῷ τῷ σφετέρῳ διαιρεθῆναι τῶν τοιούτων ἀνδρῶν δικαιώσωμεν. αὐτοὺς μὲν γὰρ τοῖς ἐξ ἑσπέρας πατράσιν ἕπεσθαι φανερῶς, καὶ ὑμεῖς οἶδ' ὅ, τι ἐρεῖτε. τούτους δὲ τοῖς ἐξ ἑῴας συμβαίνειν, ἐνταῦθα διὰ βραχέων ὡς ἐνὸν ἀποδέδεικται· ὡς εἶναι λοιπὸν φανερὸν πᾶσιν, αὐτοὺς ἕπεσθαι τοῖς ἁγίοις δυτικοῖς τε ἅμα καὶ ἀνατολικοῖς κοινοῖς οὖσι πατράσι καὶ διδασκάλοις. ποίῳ τοίνυν δικαίῳ τῶν τοιούτων διασταίημεν; τίσιν εὐπροσώποις λόγοις τὴν αὐτῶν φύγοιμεν κοινωνίαν; ποία ἡμῖν ἱκανὴ πρὸς Θεὸν ἔσται ἀπολογία τοῦ τοσούτου κακοῦ τῆς τῶν ἀδελφῶν διαιρέσεως, ἣν ὥστε αὐτὸς ἀνελεῖν Χριστὸς καὶ πάντας ἑνῶσαι, κατῆλθε καὶ ἐσαρκώθη, καὶ σταυρὸν

A scriptum libris erat, potissimum cum nec extent apud nos alia eorum doctorum antiqua volumina lingua Latina scripta, ad quæ, facta comparatione, possemus deprehendere eorum corruptionem. Quæ omnia cum animadvertamus & mente repetamus, non eligamus quæ pejora sunt, nec contra nos ipsos sententiam feramus; nolimus nec nos ipsos, nec nationem nostram prodere, primo quidem avertentes a veritate, & oculos, ne videant lumen, claudentes; deinde ipsimet propria sponte contra nos ipsos omne genus malorum accumulan- B tes, & multipliciter totam nostram nationem offendentes. Quis enim ignorat, quæ etiam temporalia mala ex hac divisione nos secutura sunt? quæ infortunia? quodque communem hostem & inimicum nobis Turcarum principem robustiorem contra nos ipsos efficimus? in periculoque sunt, ut omnino fere pereant quicumque ritum nostrum sequuntur Christiani, nomenque Christi illic totaliter deleatur. Et enumerassem, & deplorassem omnes particularius, quæ futuræ sunt nationi nostræ calamitates; quæ cunctis nostris hominibus, qui in C insulis, qui ubique terrarum, qui orientem, qui septemtrionem, qui occidentem inhabitant, nobiscumque in ritu conveniunt, non dico solum quæ ad corporalia resque temporales attinent (non enim tanti essent æstimandæ), verum etiam quæ ad animam & integritatem fidei pertinent; cum omnes simpliciter, aut major eorum pars, partim sponte, partim vi, periclitentur aberrare a fide, relinquere Deum, & erroribus infidelium consentire. Narrassem hæc, inquam, omnia, nisi vos alloquerer, qui omnia melius me nostis. Quis D enim nescit, quod solum nobis relictum refugium erat Latinorum amicitia & unio cum eis futura, hac re sperantibus & nos ipsos tueri posse, & hostes devincere; quodque hoc solum hostem deterrebat, & ejus contra nos furorem refrenabat? qua re si nunc privabimur, quo fugiemus? quinam nostræ calamitatis finis erit? quis malorum exitus? Et si errare quidem Latinos, & a veritate avertere deprehendissemus, nec ipse profecto vobis consuluissem, eis ita se habentibus uniri, temporalium amissione deterritos: & majoris præsentia E quam futura, corporum quam animarum liberationem facere hortatus fuissem: imo vero & ipse omnia quæcumque acerba potius sustinuissem, & vobis, ut passi fuissetis, consuluissem, quam cum eis uniri non recte sapientibus. Nunc vero timendum est, & quidem vehementer, ne corporis quoque exitium una cum animi interitu etiam eligamus: siquidem quæ vera, quæ pia sunt, & nihil erroneum Latinis sapientibus, quemadmodum patres eorum & nostri, occidentales videlicet doctores, ac orientalibus communibus patribus eadem & consentanea dicentibus, nos proprio nostro malo absque ulla ratione ab eis di-

dividi vellemus. Quod enim ipsi occidentales patres sequuntur, vos quoque dicetis. Quod autem illi eadem cum orientalibus sapiant, hac in oratione breviter & sufficienter probatum est: ita ut omnibus manifestum sit, Latinos omnes tum occidentales, tum orientales patres sequi, qui communes utriusque doctores & patres sunt. Qua igitur ratione a talibus viris diffidebimus? Quam excusationem afferre poterimus, cur eis convenire nolimus? Quæ nobis relinquetur apud Deum responsio, quare a fratribus divisi fuerimus, quos ut uniret, & ad unum ovile redigeret, ipse descendit de cœlis, incarnatus, & crucifixus est? Quæ nostra defensio apud posteros nostros? imo vero apud præsentes homines nostros? Nescio enim, an aliqua nostra posteritas erit de tam magna, tam gravi calamitate tot periculis, quæ eis ingerimus. Non patiamur hæc, patres optimi. Non habeamus hanc sententiam: non ita male nobis consulamus & nostris: Nolimus lupi pro pastoribus illis fieri, qui ad nos respiciunt: Non eos prodamus hostibus, in animarum & corporum simul interitum. Ego enim (& sint mihi hæc verba in perpetuum testimonium toti nationi, cunctisque Christianis) namque hujus sententiæ ero, nec unquam prodam corpora, animas, fidem, civitates, patrum sepulcra, libertatem, & omnia simul, quæ omnia invenio secutura schisma, & nostram a Latinis absque aliqua ratione divisionem. Quænam digna causa est, ob quam tot & tam horrenda eligamus pericula? Oro autem & rogo, ut etiam vos vel omnes, vel major pars vestrum, eadem quæ ego, de his rebus sentiat, & bene communi utilitati consulat. Quod si nolueritis, ego quidem summum Deum, & vos omnes præsentes, & cunctos posteros nostros testor, quod sine passione & fraude, quæ vera, quæ justa, quæ utilia, quæ conducentia nobis & nostræ saluti mihi visa sunt, a principio usque ad hunc diem non cessavi dicere, non omisi consulere, nec timore deterritus, (ne quis me Latinis affectum putet) tacui, nec propriam securitatem communi utilitati præposui; sed me & mea omnia Deo commendans, & ejus divinæ voluntati subjiciens, qui totam mihi vitam ab ineunte ætate melius, quam optassem, direxit atque rexit, commune bonum mihi, ut finem, proposui; & ad hoc solum respiciens & feci & dixi, quecumque vel feci vel dixi, simul & fidei veritatem quoad potui, & corporalem salutem ut nostri adipiscantur, conatus. Vos vero, cum libera sit vobis voluntas, quodcumque agendum videatur, id agatis. Vincant autem nutu divino etiam apud vos, quæ meliora & saniora sunt. Quod si (quod absit) pejor sententia superabit, hoc tamen omne genus humanum, omnis ætas, omnis ordo atque conditio sciat (protestandum enim rursus est) quod in-

A κατεδέξατο, καὶ παρέδωκεν ἑαυτόν; ποία δὲ εἰς τοὺς μετέπειτα γενεὰς ἡμῶν, μᾶλλον δὲ εἰς τοὺς νῦν οὔσας; οὐ γὰρ οἶδα εἰ καί τι τοῦ ἡμετέρου φύλου ἔσται μετέπειτα ὑπὲρ ὧν μεγάλων καὶ πολλῶν ἑκόντες αὐτοῖς συμφορῶν ἐπιφερόμεθα. μὴ πατέρες καὶ ἀδελφοὶ, μὴ ταύτης τῆς γνώμης γενώμεθα· μὴ οὕτω κακῶς περὶ ἡμῶν αὐτῶν βουλευσώμεθα· μὴ λύκοι ἀντὶ ποιμένων ὀφθῶμεν τοῖς βλέπουσιν εἰς ἡμᾶς· μὴ καὶ τὰς ψυχὰς αὐτοῖς ἀπολέσωμεν καὶ τὰ σώματα προδόντες τοῖς πολεμίοις. ἐγὼ γὰρ, καὶ ἔστω μοι οὗτος ὁ λόγος εἰς ἀείμνηστον μαρτυρίαν τῷ γένει παν-
B τὶ, καὶ πᾶσι Χριστιανοῖς ταύτης οὐκ ἄν ποτε γενοίμην τῆς γνώμης, οὐδ' ἄν ποτε προδοίην ἑκὼν τούτῳ τῷ μέρει καὶ σώματα, καὶ ψυχὰς, καὶ πίστιν, καὶ πόλεις, καὶ τάφους πατέρων, καὶ ἐλευθερίαν, καὶ πᾶν ὅ, τι τίμιον. ἃ πάντα εὑρίσκω λογιζόμενος τῇ τῶν Χριστιανῶν διαιρέσει ἑψόμενα, καὶ τῇ ἀπὸ Λατίνων ἡμῶν σὺν οὐδενὶ δικαίῳ ἀποστάσει καὶ ἐπιβλαβεῖ διαιρέσει καὶ τῇ ἔχθρᾳ τῇ πρὸς αὐτούς. οὐδεμία γάρ μοι εὔλογος φαινομένη αἰτία δοκεῖ, δι' ἣν ἂν τὰ τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα ἑλοίμην κακὰ, καὶ ἤ τις ἂν ταῦτα ἀντισηκώσειε. δέομαι δὲ καὶ ὑμῶν, μάλιστα μὲν
C πάντας τὴν αὐτὴν ἐμοὶ γνώμην λαβεῖν, εἰ δὲ μή γε, τοὺς πλείονας· εἰ δ' οὖν, ἀλλ' ἐγὼ μὲν μαρτύρομαι τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν καὶ ὑμᾶς τοὺς νυνὶ παρόντας, καὶ τοὺς μετέπειτα τοῦ γένους τοῦ ἡμετέρου, ὡς ἀπαθῶς τε καὶ ἀληθῶς καὶ ἀδόλως, ἅ μοι ἔδοξεν ἀληθῆ εἶναι καὶ δίκαια καὶ συμφέροντα, ἐξ ἀρχῆς καὶ μέχρι τοῦ νῦν παρηκολουθηκὼς τῷ πράγματι διετέλεσα λέγων, καὶ οὐδὲν ὑπεστειλάμην εἰπεῖν τὰ δοκοῦντα, οὐδὲ τὴν ἰδίαν ἀσφάλειαν τοῦ κοινῇ συνοίσοντος προειλόμην· ἀλλὰ τὰ ἐμὰ πάντα τῷ Θεῷ ἀναθέμενος ὅπως ἐκεῖνος βούλοιτο ἄγειν, ὃ καὶ ἐκ νέου μοι πάντα
D τὸν βίον βέλτιον ἢ αὐτὸς ηὐξάμην διῳκηκὼς, τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ διὰ τέλους ἐφρόντισα, καὶ πρὸς τοῦτ' ἀποβλέπων, καὶ ἔδρων πάντα καὶ ἔλεγον, μετὰ τοῦ σώζειν τὴν ἐν τῇ πίστει ἀλήθειαν, καθόσον αὐτὸς ἐδυνάμην συνεισφέρειν καὶ τῶν σωματικῶν τῷ γένει ὡς ἑνὸν προνοῶν. ὑμεῖς δὲ ὅ, τι ἂν ὑμῖν δόξειε πράττειν, γνώμης οὖσι κυρίοις, τοῦτο ποιεῖτε· νικάτω δ' ὅμως Θεοῦ ἡγουμένου καὶ παρ' ὑμῖν τὰ βελτίω. εἰ δὲ τὰ χείρω κρατήσει, τῆς ἡμῶν ἁμαρτίας λελυμασμένης τοῖς πράγμασιν, ἀλλὰ τοῦτό γε ἴστω πᾶν γένος ἀνθρώπων, καὶ ἡλικία πᾶσα καὶ τάξις· δεῖ γὰρ
E αὖθις ἐπιμαρτύρασθαι· ὡς ἀναίτιος μὲν ἐγὼ τοῦ κακοῦ τοῦ τῆς διαιρέσεως, οὐκ ἐκοινώνησα δὲ ταύτης τῆς γνώμης, οὐδὲ δικαιῶ διαζευχθῆναι Λατίνων παρὰ πᾶν τὸ ἐκ τῶν λόγων εἰκός. οὔτε γὰρ ἐμαυτὸν πείθω, μὴ ἀληθῶς τε καὶ εὐσεβῶς δοξάζειν αὐτοὺς, καὶ ταυτὰ τοῖς ἁγίοις καὶ τῇ ἡμῶν ἐκκλησίᾳ φρονεῖν. οὔτ' ἀγνοῶ τὰ ἐντεῦθεν ἑψόμενα τῷ γένει δεινὰ, καὶ πάσης τραγῳδίας ἐπέκεινα· ἀλλὰ καὶ προέγνων, καὶ εἴρηκα, καὶ πᾶσιν ἐδήλωσα, καὶ ὅπως μὴ γένηται, ἐκ τῶν δυνατῶν προενόησα· εἰ δὲ μὴ ἐδυνήθην ἀνύσαι, οὐ τοῦ εἰπόντος, ἀλλὰ τῶν μὴ πεισθέντων τὸ ἔγκλημα.

ANNO CHRISTI 1439.

CAPUT VIII.

A nocens ego sum ab hoc malo, hoc acerbo schismate; nec hujus unquam sententiæ fui, nec sum, præter omnem rationem a Latinis dividi. Nec enim mihi persuadeo, non recte & vere de fide eos sapere, & eadem quæ sanctos doctores, tum orientales, tum occidentales, non credere eos. Nec ignoro, quæ hinc nos & nostram rempublicam sequentur pericula, quæ calamitates, quæ excidia. Sed prævidi, prædixi, & ne fiant, quoad potui, providi. Quod B si proficere non potui, non mei dicentis, sed audientium culpa est.

BESSARIONIS EJUSDEM DECLARATIO ALIQUORUM, *quæ in dicta oratione dogmatica continentur, quæ Græcis notissima, Latinis ignota sunt.*

NOTANDUM primo, quod sancti doctores orientales finale etiam in divinis utuntur nomine Causæ & Causati, largo modo; non quidem, ut limitationem & dependentiam importat, sed prout productionem & emanationem a principio, ejus quod est a principio, significat; & ideo me etiam ad Græcos loquentem his nominibus usum fuisse. Ceterum quia ad quasdam oppositiones Græcorum respondeo breviter, tamen non declaratis primo eorum oppositionibus, sed ad tacitam quæstionem respondens, eo quia ad Græcos loquebar, quibus illa nota erant: Sciendum quod cum doctores dicant Spiritum sanctum ex Patre per Filium procedere vel profluere, & cetera similia; & ex hoc appareat Filium quoque Spiritus principium esse, quod contra eos facit; his quatuor evasionibus hanc veritatem evadere conantur. Primo namque, cum rarissime dicant doctores, Spiritum sanctum ex Patre per Filium procedere, sæpissime vero mitti, profluere, prodire, emanare, scaturire, oriri, & hujusmodi, fecerunt sibi hanc voluntariam distinctionem, quod videlicet, verbum Procedere, dumtaxat significaret hypostaticam & personalem Spiritus sancti emanationem: cetera vero vocabula, charismatum & donorum ejusdem in nos distributionem, & temporalem in mundum ejus missionem, quam etiam per Filium fieri concedunt. Secundo dicunt, quod ideo dicitur ex Patre per Filium, non quia Filius est principium Spiritus sancti, sed quia Pater & Filius sunt nomina relativa; alterum vero relativorum non potest dici, quin intelligatur alterum; ideo dicendo, Ex Patre, necesse est etiam Filium nominare, propter vim ipsius relationis. Tertio, consubstantialitatem Patris & Filii causam esse ajunt, ut ex Patre per Filium Spiritus esse dicatur: Cum enim ejusdem substantiæ sint Pater & Filius, necessario, cum dicitur Ex Patre, oportet quod dicatur etiam Ex Filio. Quarto, quia nonnunquam, rarissime tamen & apud poetas, quibus ob angustiam metri licet metaphorice & abusive vocabulis uti, præpositionem, Per, aliquando repererunt idem significare, quod præposito. Cum: dicunt, Spiritum sanctum ideo dici ex Patre per Filium procedere, quia ex Patre cum Filio simul procedit: & his modis omnes illas auctoritates exponunt, sive pervertunt. Hæc nos ex ipsamet auctoritatum sententia, & rationibus verissimis confutavimus, probantes hæc non posse consistere, nec opinionibus & verbis sanctorum doctorum convenire, prout ex ipsis verbis clarius videtur. Præterea sciendum est, quod in tertio œcumenico concilio sanctus Cyrillus contra Nestorium & ejus hæresim inter alia multa, quæ sapientissime scripsit, duodecim etiam capitula edidit contra hæreticos Nestorii articulos; quæ anathematismos appellavit, eo quod in eis errores illius anathematizat; quorum in nono contra Nestorii errorem, qui blasphemabat Filium Dei purum hominem esse, Spiritus sancti gratia per participationem sanctificatum; idem sanctus Cyrillus Spiritum sanctum, Spiritum Filii & proprium Filii esse dicit. Post hæc quidam Theodoritus Cyri episcopus, vir quidem literatissimus, humanæ tamen fragilitati subjectus, superveniens in synodum sero cum patriarcha Antiocheno Joanne, cum reperissent jam Nestorium condemnatum, & pro demeritis suis sede patriarchali Constantinopolitana privatum, indignati, quod eis non expectatis conclusum fuerat, defensionem Nestorii susceperunt. Theodoritus igitur, tanquam vir doctissimus, contra duodecim anathematismos Cyrilli alia duodecim capitula edidit; quorum in nono, ubi sanctus Cyrillus Spiritum sanctum Filii, & proprium Filii dicit esse, his verbis ait: Quod si Cyrillus Spiritum sanctum proprium Filii dicit, tanquam consubstantialem ei, hoc vero acceptamus: quod si tanquam ex Filio, vel per Filium esse & existentiam habentem, hoc ut blasphemiam ejicimus. Ad hæc totum œcumenicum concilium tertium tacuit, nec increpavit Theodoritum tanquam maledicentem: Cyrillus tamen ad ea respondit, omniaque sua capitula aliis duodecim novis capitulis ita denuo exponit, ut sententia ejus, etsi non nimis apertis verbis, clare tamen pro nobis esse appareat. Hoc maxime Græcos oblectat, in hoc potissimum confidunt, hoc pro maximo & insolubili argumento putant, quod Theodorito negante Spiritum ex Filio, vel per Filium habere esse & subsistentiam, concilium totum tacuerit, nec eum mendacii & erroris redarguerit; Cyrillus quoque non ita aperte, ut putant, responderit; cum tamen sciant Theodoritum propterea condemnatum, & ab ecclesia multis annis ejectum fuisse. Ad hæc igitur tanquam notissima Græcis, non ea latius

SESSIO XXV. — ANNO CHRISTI 1439

latius explicando, ut in oratione videtur, respondetur. Sed nemo de Theodorito viro doctissimo doleat; suum enim recognovit errorem, & in quarto Chalcedonensi generali concilio (supervixit namque ad illud usque tempus) palam eum confessus, a sancta synodo, tanquam honorabile membrum ecclesiæ, susceptus & restitutus fuit.

A Post orationem hanc obtulit nobis Scholarius domnus Georgius " tres orationes pro unione deliberativas, cohortans animansque nos ad amplectendam unionem; quas hic non apponimus propter prolixitatem; sed scribuntur in calce libri. Itaque quarta feria post octavam paschæ, ut dictum est, convenimus in patriarchæ domum; cum ægrotaret ipse, una cum imperatore. Venerunt igitur & cardinales, camerarius cardinalis sancti Clementis, Julianus sanctæ Sabinæ, & Firmanus; nec non B archiepiscopi, & episcopi ad decem, cum hieromonachis & philosophis quibusdam. Ergo sanctæ Sabinæ cardinalis ita orsus est dicere:

" Hæ postea excudentur post ultimam sessionem concilii Florentini præmissa ejus de pace epistola.

Μετὰ τοῦτον τὸν λόγον καὶ ὁ Σχολάριος κῦρις Γεώργιος προσέφερεν ἡμῖν τρεῖς λόγους συμβουλευτικοὺς περὶ τῆς ἑνώσεως, συμβουλεύων καὶ παραθαρρύνων ἡμᾶς ἑνωθῆναι, οὓς διὰ τὸ μῆκος ἐνταῦθα οὐ τίθεμεν, καὶ γράφονται ἐν τῷ τέλει τῆς βίβλου. τῇ τετάρτῃ οὖν τῆς ἑβδομάδος τοῦ Θωμᾶ, ὡς εἴρηται, συνήχθημεν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πατριάρχου, ἀσθενοῦντος αὐτοῦ, ἅμα καὶ τῷ βασιλεῖ. καὶ δὴ ἦλθον οἱ καρδινάλεις, ὁ καμεράριος καρδινάλις τοῦ ἁγίου Κλήμεντος, ὁ Ἰουλιανὸς τῆς ἁγίας Σαβίνης, καὶ ὁ Φιρμάνος, καὶ ἀρχιεπίσκοποι καὶ ἐπίσκοποι ὡσεὶ δέκα, μετὰ καὶ ἱερομονάχων καὶ φιλοσόφων τινῶν. ἤρξατο οὖν ὁ τῆς ἁγίας Σαβίνης λέγων οὕτως.

JUL. CARD. Serenissime domine imperator, sunt hic eloquentiores me & doctiores ad referenda sanctissimi patris nostri mandata idonei: sed quoniam ego in aliis congregationibus tractationi rerum interfui, rursus hortatu sacratissimorum horum meorum dominorum dico pro viribus; quæcumque vero fuerint a me prætermissa, sunt hi domini mei qui ea suppleant. Dico igitur; C Nos habemus conventiones & tabulas Ferrariæ confectas; quæ omnes illud continent, ut per hebdomadam ad minus bis disputemus: nam disputatio enucleat dogmata, & magnam affert utilitatem. Quam ob causam vos non statis conventis? nescitis, nulla alia de causa factos esse ab utraque parte sumptus & impensas, & susceptos tot tantosque labores, nisi ut reperiatur veritas? Quomodo futurum est, ut veritatem reperiamus, de ipsa non disceptando, abiit tempus mensium quatordecim, & nihil plane peregimus. D Sessiones quoque non nisi vigintiquinque celebravimus, & vix quidem; cum mense quolibet saltem quatuor facere debeamus: Nos vero propter vestram negligentiam tanto tempore nihil agimus; ideoque plurimum tristamur. Sed rogamus vos, ut sessiones, & disputationes adhuc habeatis, quoniam ad unionem conferunt: nam sine illis nihil omnino boni speratur.

ΙΟΥΛ. ΚΑΡ. Γαληνότατε κύριε βασιλεῦ, εἰσὶν ὧδε λογιώτεροί μου καὶ σοφώτεροι, οἵτινες ὑπῆρχον ἱκανοὶ ἀπαγγεῖλαι τοὺς ὁρισμοὺς τοῦ ἁγιωτάτου πατρὸς ἡμῶν. ἀλλ' ἐπειδὴ ἐν ἑτέραις συνελεύσεσιν ἐμεσολάβησα ἐν ταῖς ὑποθέσεσιν ἐγώ, πάλιν προτροπῇ τούτων τῶν ἁγιωτάτων κυρίων μου, λέγω ὅσον δυνηθῶ· ὅσα δὲ παραλειφθῶσι παρ' ἐμοῦ, εἰσὶν οὗτοι οἱ κύριοί μου ἀνακληρῶσαι αὐτά. καὶ δὴ λέγω· ἡμεῖς ἔχομεν συμφωνίας καὶ γράμματα γινόμενα ἐν τῇ Φερραρίᾳ· καὶ πᾶσαι αἱ συμφωνίαι ἡμῶν διαλαμβάνουσιν, ὅτι ἵνα διαλεγώμεθα τὸ δὴ ἔλαττον δὶς τῆς ἑβδομάδος· ἡ γὰρ διάλεξις σαφηνίζει τὰ δόγματα καὶ γίνεται μεγάλη ὠφέλεια· τίνι λόγῳ ὑμεῖς οὐ ποιεῖτε τὰ διατεταγμένα; οὐκ οἴσατε, ὅτι οὐ δι' ἄλλο τι γεγόνασιν ἀφ' ἑκατέρων τῶν μερῶν αἱ ἐξόδεις καὶ τὰ ἀναλώματα, καὶ οἱ τοσοῦτοι καὶ τηλικοῦτοι κόποι, εἰ μὴ διὰ τὴν τῆς ἀληθείας εὕρεσιν; πῶς μέλλομεν εὑρεῖν τὴν ἀλήθειαν, μὴ ἐξετάζοντες αὐτήν; παρῆλθεν ὁ καιρὸς τῶν δεκατεσσάρων μηνῶν, καὶ οὐδὲν ἐπράξαμεν τὸ οἱονοῦν· ἀλλ' οὐδὲ πλέον συνελεύσεις ἐποιήσαμεν τῶν εἰκοσιπέντε, καὶ μόλις. καὶ γὰρ ὀφείλομεν ποιῆσαι τὸ ἔλαττον κατὰ μῆνα τέσσαρας συνελεύσεις· ἡμεῖς δὲ διὰ τὴν ἀμέλειαν ἡμῶν πλημμελοῦμεν τόσον καιρὸν, διὸ καὶ λυπούμεθα τὰ μέγιστα. ἀλλὰ παρακαλοῦμεν ὑμᾶς ἔτι ποιεῖν τὰς συνελεύσεις καὶ διαλέξεις, ἐπεὶ ὠφελοῦσι πρὸς τὴν ἕνωσιν· ἄνευ γὰρ τούτων οὐδὲν ἐλπίζεταί τι χρηστόν.

E His a cardinali dictis, respondit imperator:

Ταῦτα εἰπόντος τοῦ καρδιναλίου, ὁ βασιλεὺς ἀπεκρίνατο·

IMPERATOR. Nos, quod facere debebamus, fecimus: non enim convenit inter nos, ut in perpetuum disputemus; sed habitis disputationibus contenti simus: satis ergo dictum, & auditum est a nobis: quid adhuc restat? aut medium aliquod reperiatur ad unionem, aut nos amplius non disputamus.

ΒΑΣΙΛ. Ἡμεῖς ὃ ὠφείλομεν ποιῆσαι πεποιήκαμεν. οὐ γὰρ εἰς τὸ διηνεκὲς ἔχομεν συμφωνίαν διαλέγεσθαι, ἀλλὰ ἀρκεσθῶμεν τοῖς εἰρημένοις. ἠρκέσθημεν οὖν εἰς ὅσα εἴπομεν καὶ ἠκούσαμεν. τί ἔτι λοιπόν; ἢ εὑρεθήτω τι μέσον τοῦ ἑνωθῆναι, ἢ ἡμεῖς πλέον οὐ λέγομεν.

Addidit etiam exemplum tale; Cum, inquit, aliquis ægrotat, diæta curari solet, dum morbus viget: ac non ubi is e morbo evaserit: non enim semper diæta prodest: proinde etiam disputatio

Προσθεὶς δὲ καὶ παράδειγμα τοιοῦτον· ὅταν ἀσθενήσῃ τις, φησὶν, ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἀσθενείας διαιτῶσιν αὐτὸν, οὐ μὴν καὶ μετὰ τὴν ἀσθένειαν· οὐδὲ γὰρ πάντοτε ὠφέλιμος ἡ δίαιτα. διὸ καὶ

ὠφέ-

ANNO CHRISTI 1439. SESSIO XXV.

ὠφέλησεν ἡ διάλεξις, νῦν οὐκ ἔστι καιρὸς διαλέξεως, ἀλλά τινος ἑτέρας μεθόδου, πρὸς τὸ γενέσθαι τὴν ἕνωσιν.

Πρὸς ταῦτα ἀπεκρίνατο ὁ καρδινάλιος·

ΙΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Ὁ ὠφείλετε ποιῆσαι οὐκ ἐποιήσατε· ὠφείλετε γὰρ διαλέγεσθαι εἰς τὸ διηνεκὲς, ἕως ἂν φανερωθῇ ἡ ἀλήθεια, καὶ ἕως οὗ καταπαύσῃ ὁ διάλογος. νῦν δὲ ἡμεῖς εἴπομεν τῶν ἁγίων πολλὰ ῥητὰ, ἐσαφηνίσαμεν τὰ δόγματα· παρεστήσαμεν, ὅτι εἴ τις οὐ πιστεύει εἰς τὴν ἐκ τοῦ υἱοῦ φωνὴν, οὐκ ἔστιν αὐτοῦ. ὑμεῖς δὲ οὐδὲν ἀποκρίνεσθε, οὔτε ἀντιφάσκετε, οὐδὲ καταφάσκετε· ἀλλὰ λέγετε, ὅτι οὐ θέλετε διαλέγεσθαι· καὶ λέγετε, ὅτι ἀρ- B κεῖσθε εἰς ὅσα εἴπατε· τί δὲ εἴπατε, οὐδὲν φαίνεται. ἢ δείξατε ἡμᾶς μὴ ὀρθῶς φρονοῦντας, ἢ προσέλθετε ἡμῖν. εἰ δὲ ἔχετέ τι εἰπεῖν, ἔλθετε εἰς διαλέξεις, ἕως οὗ τὸ ἱκανὸν παραστήσητε. ἀλλὰ καὶ ὃ παράδειγμα ἡ σὴ γαληνότης ὥρισατο, πρὸς τὸ πρᾶγμα ἐπάγεται· ἡ γὰρ ἐγκράτεια πρὸς τὸν ἐν τῇ ἀκμῇ νοσοῦντα παρὰ τῶν ἰατρῶν ὥρισαι· καὶ ἡμεῖς διὰ τὴν νόσον τοῦ σχίσματος τὴν διάλεξιν ποιούμεθα, καὶ ἔστιν ἀγαθὴ ἕως οὗ ἑνωθησόμεθα, μετὰ γὰρ τὴν ἕνωσιν οὐ διαλεξόμεθα, ἐπεὶ δὲ ὥρισας, ὅτι ἐστὶν ὠφέλιμος, χρὴ διαλέγεσθαι καὶ ἔτι ἕως οὗ εὑρεθῇ ἡ ἀλήθεια· ἄλλην δὲ μέθοδον ἑνώσεως οὐκ ἔστιν C εὑρεῖν.

Εἶτα ὁ βασιλεύς.

ΒΑΣΙΛ. Εἴπομεν ὑμῖν, ἡμεῖς πλέον οὐ διαλεγόμεθα. οὐδὲ γὰρ ἀπορεῖτε εὐφραδεσιλογιῶν· ἔχετε καὶ συνήθειαν διαλεκτικὴν μὴ πείθεσθαι, ἀλλὰ πάντοτε ἀπολογεῖσθαι, καὶ ὕστερον δημηγορεῖν, καθὼς πολλάκις ἐποιήσατε· μετὰ γὰρ τὸ εἰπεῖν πολλὰ, ὕστερον ὑμεῖς ὡς ἐν σχήματι ἀπολογίας ἐδημηγορεῖτε, διὰ τὸ πληρῶσαι τὰς ἀκοὰς τῶν παρεστώτων. καὶ οὕτως ἀθρόως ἐγειρόμενοι ἀνεχωρεῖτε· διὸ οὐδὲ παυσόμεθα τὸ αὐτὸ ποιεῖν. ἀλλὰ παυσάσθω ὁ πολὺς διάλογος, καὶ εὑρεθήτω D μέθοδός τις ἑτέρα, ἵνα γένηται ἕνωσις Θεοῦ θέλοντος.

Ἀπεκρίθη ὁ Ἰουλιανός.

ΙΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Ἡμεῖς οὐδὲν εὐφραδολογοῦμεν, ἀλλ' ἔστι τάξις καὶ συνήθεια εἰς τοὺς διαλεγομένους μὴ σιωπᾶν κατά τι, μηδὲ ἀπορεῖν ἀπολογιῶν. ὁ γὰρ μὴ ἀποκρινόμενος δοκεῖ κατακρίνεσθαι· ἀπορῶν γάρ τις ἀπολογιῶν τοῦ δεφενδεύεσθαι, ἢ παραστάσεις μὴ ἔχων τοῦ προτεινομένου δεῖξαι, * ἀληθῆ δοκεῖ συγκατάθεσιν, ὅπερ καὶ γέγονεν ἀφ' ὑμῶν. ὁ γὰρ Ἐφέσου ἀρχιερεὺς ἀπορήσας ἀπολογιῶν ἀνεχώρησε, καὶ οὐκ ἔτι ἀπολογεῖσθαι βούλεται, E καὶ νῦν οὕτω λέγετε· ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο ἀρκετὸν εἰς ἡμᾶς, ἀλλ' οὐδὲ τὰς συμφωνίας πληροῦτε ἀμφοτέρων· καὶ οὐδὲν πρέπει ποιῆσαι οὕτως, ἀλλὰ διαλέγεσθαι καὶ ἔτι ἕως οὗ ἀναφανῇ ἡ ἀλήθεια.

* Ie. τῷ ἀληθεῖ δοκεῖ συγκατατίθεται.

Τούτων καὶ ἄλλων πολλῶν λαληθέντων, οὐκ ἐπείσθη ὁ βασιλεὺς γενέσθαι συνελεύσεις διαλέξεων, ἀλλ' ὥρισεν ἐκλεχθῆναι ἀφ' ἑκατέρων τῶν μερῶν δέκα, καὶ συνέρχεσθαι ἐν ὀκτὼ συνελεύσεσι· καὶ εἰ μὲν εὕρωσί τι μέσον τῶν δογμάτων ἀπάγον πρὸς ἕνωσιν, τῷ Θεῷ δόξα· εἰ δ' οὔ, ἵνα ἀπέλθωμεν οἴκαδε.

A profuit; nunc autem non est disputationis tempus, sed alterius cujusdam viæ ad conciliandam unionem.

Ad hæc respondit cardinalis:

JUL. GARD. Quod facere debebatis; non fecistis; debebatis enim perpetuo disputare, donec aperiretur veritas, & finem haberet disceptatio: Nunc vero nos multa sanctorum attulimus testimonia, explanavimus dogmata, probavimus, eum qui non credit vocem, Ex Filio, non esse ejus: Vos autem nihil respondetis; neque negatis, nec affirmatis, sed dicitis, B nolle disputare; & satis esse, quæ dixistis; quid autem dixeritis, non apparet. Aut ostendite nos non recte sentire, aut in nostram venite sententiam; aut si quid dicere habetis, in disputationem descendite, donec probetis quod e re vestra sit. Nam & exemplum, quod serenitas tua posuit, ad rem facit; siquidem medici summe ægrotantem abstinere a cibis jubent; & nos propter schismatis morbum disputatione utimur, quæ utilis est, quousque uniamur: quia post unionem non disputabimus: & quoniam prodesse ipsam affirmasti, etiamnum disputandum est, C donec veritas reperiatur: aliam enim unionis viam reperire non licet.

Ad hæc imperator:

IMPERATOR. Diximus vobis, nos amplius non esse disputaturos: vobis enim non deest excogitata verborum copia. Soletis etiam more dialectico non acquiescere, sed respondere semper, & posteriores dicere, ut sæpe fecistis: nam post multa sermones posteriores vos sermocinabamini, quasi respondentes, ut aures astantium compleretis: atque ita statim consurgentes discedebatis: itaque idem semper a nobis fiet. Quare longa disputa- D tio prætermittatur, & reperiatur alia quædam methodus, ut fiat unio favente Deo.

Respondit Julianus:

JUL. GARD. Nos verba non excogitamus, sed regula est & mos disputantium ad nihil tacere, & responsionibus non carere; nam qui non respondet, despondere animum videtur: qui enim responsionibus ad se defendendum indiget, seu probationes non habet ad ostendendum quod sibi propositum est, vero assentiri videtur, ut vos fecistis: nam præsul Ephesius cum non haberet quid respon- E deret, secessit, nec amplius respondere vult: nunc autem ita dicitis: sed nobis hoc satis non est; & vos conventis non statis: at non decet ita fieri, verum disputationes adhuc habendæ sunt, donec veritas emergat.

His aliisque multis ultro citroque dictis, adduci non potuit imperator, ut vellet fieri sessiones ad disputandum, sed voluit ex utraque parte deligi decem, qui sessiones octo celebrarent: et si quidem reperirent aliquod medium concilians dogmata, ducensque ad unionem, Deo gratias: sin minus, ut domum reverteremur.

Ser-

A Sermonibus hisce habitis cardinales abjere: lapsique sunt dies usque ad feriam sextam. Feria sexta imperator pontificem adiit, ut coram cum ipso loqueretur: ergo habito colloquio convenit inter illos, ut decem illi seorsim congregarentur. Et factum est ex parte Græcorum præter consuetudinem: Nam synodus eorum, tametsi parva, duas in partes diversa est, quod nunquam antea contigerat: factum tamen est. Et Latini quidem elegere e cardinalibus duo, e metropolitis duo, ex abbatibus duo, ex philosophis duo, & B ex presbyteris duo. Græci vero omnes fuere metropolitæ, convenientes decem, quos imperator voluit: & primam celebravere sessionem. Petierunt ergo Græci, ut epistola sancti Maximi reciperetur, quæ dicit: Non quod Filium Spiritus causam faciant, & Latini responderunt: Neque ipsi dicimus, Filium esse primordialem Spiritus causam: unam quippe asserimus Filii ac Spiritus causam, Patrem, illius quidem secundum generationem, hujus vero secundum processionem: sed ut communionem identitatemque essentiæ nos quoque si- C gnificemus, & Spiritum sanctum procedere per Filium asserimus, & inseparabilem esse ab hypostasibus substantiam aperte fatemur. Nam Filius substantialiter est Patris Filius, & Spiritus sanctus substantialiter est Patris & Filii: & quia substantialiter est Patris & Filii, & substantia non est separata ab hypostasi, sequitur ut Spiritus sanctus sit etiam ex hypostasi Filii. Quas vero sanctus Maximus dicit sanctorum Romanorum patrum sententias, eæ non sunt, nisi Augustini, Hieronymi, Ambrosii, & reliquorum; quorum libri manifeste asse- D runt, Spiritum sanctum procedere ex Patre & Filio. Cum hæc illi dixissent, conventus his secretus dimissus est. Postridie rursus convenere, & sancti Tarasii patriarchæ Constantinopolitani confessionem attulere dicentem, Spiritum sanctum procedere ex Patre per Filium: contendentes, ut consentirent, dicerentque ut Tarasius. At Latini bene exposuerunt illud, Per; sicuti volebant, dicentes; Vox ista, Per, estne diversa ab, Ex, an non? Respondent Græci: diversa est: dicunt Latini: Si ergo alia est actio præpositionis, Ex, & alia est actio præpositionis, Per: erunt juxta responsionem duæ actiones, altera Pa- E tris, altera Filii: at hoc inconveniens est. Verum præpositionem, Per, nulla ratione admittimus, timentes dogma illud per canalem, sive per instrumentum: sed dicimus Spiritum sanctum procedere ex Patre & Filio, ut ab unico principio unica actione. His aliisque similibus habitis sermonibus dimissus est & hic secretus conventus: & Græci nolebant amplius convenire, non habentes, quid ultra proponerent: sed Latinis excitantibus Græci ter iterum convenerunt, effeceruntque, ut Latini propter

Τούτων οὕτω λαληθέντων ἀπῆλθον οἱ καρδινάλιοι, καὶ παρῆλθον αἱ ἡμέραι ἕως τῆς παρασκευῆς. καὶ τῇ παρασκευῇ ἀπῆλθεν ὁ βασιλεὺς εἰς τὸν πάπαν, ὅπως διὰ ζώσης φωνῆς ὁμιλήσῃ αὐτῷ. καὶ ὁμιλήσαντες συνεφώνησαν τὴν συνέλευσιν τῶν ἀνὰ μέρος δέκα. καὶ γέγονεν ἐν τῷ μέρει τῶν Γραικῶν παρὰ συνήθειαν· ἡ γὰρ σύνοδος αὐτῶν μικρὰ οὖσα ἐσχίσθη εἰς δύο, πρᾶγμα μηδέποτε οὔπω ἐν ταῖς συνελεύσεσι γεγονός, ἀλλ' ὅμως ἐγίγνετο. καὶ οἱ μὲν Λατῖνοι ἐξελέξαντο ἀπὸ τῶν καρδιναλίων, δύο· ἀπὸ τῶν μητροπολιτῶν, δύο· ἀπὸ τῶν ἀββάδων, δύο· ἀπὸ τῶν φιλοσόφων, δύο· καὶ ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων, δύο. οἱ δὲ Γραικοὶ συνήχθησαν πάντες μητροπολῖται, οὓς ὥρισεν ὁ βασιλεύς, ἕως τῶν δέκα, καὶ ἀπῆλθον μίαν συνέλευσιν. καὶ ἐζήτησαν οἱ Γραικοὶ στερχθῆναι τὴν ἐπιστολὴν τοῦ ἁγίου Μαξίμου, τὴν φάσκουσαν, οὐκ αἰτίαν ποιοῦντες τὸν υἱὸν τοῦ πνεύματος, καὶ οἱ Λατῖνοι ἀπελογήσαντο· οὐδὲ ἡμεῖς λέγομεν προκαταρκτικὴν αἰτίαν τὸν υἱὸν τοῦ πνεύματος· μίαν γὰρ λέγομεν υἱοῦ καὶ πνεύματος τὸν πατέρα αἰτίαν, τοῦ μὲν κατὰ τὴν γέννησιν, τοῦ δὲ κατὰ τὴν ἐκπόρευσιν· ἀλλ' ἵνα τὸ συναφὲς καὶ ταυτὸν τῆς οὐσίας καὶ ἡμεῖς δηλώσωμεν, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ τοῦ υἱοῦ προϊέναι λέγομεν, καὶ τὸ ἀχώριστον τῆς οὐσίας τῶν ὑποστάσεων σαφῶς ὁμολογοῦμεν· ὁ γὰρ υἱός ἐστιν οὐσιωδῶς υἱὸς τοῦ πατρός, τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐστὶν οὐσιωδῶς πατρὸς καὶ υἱοῦ: ἐπειδὴ δὲ οὐσιωδῶς τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἐστιν, ἔστι δὲ ἀχώριστος ἡ οὐσία τῆς ὑποστάσεως, ἔστιν ἄρα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἐκ τῆς ὑποστάσεως τοῦ υἱοῦ. ἀλλὰ καὶ ἃς λέγει ὁ Μάξιμος χρήσεις Ῥωμαίων ἁγίων πατέρων, οὐκ εἰσὶν ἄλλαι, εἰ μὴ Αὐγουστίνου, Ἱερωνύμου, Ἀμβροσίου, καὶ τῶν λοιπῶν, ὧν αἱ βίβλοι σαφῶς ὁμολογοῦσι, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ. ταῦτα εἰπόντων αὐτῶν, ἐλύθη ἡ συνέλευσις αὕτη ἡ μυστική. τῇ δὲ ἐπαύριον πάλιν συνῆλθον, καὶ προσήγαγον τὴν ὁμολογίαν τοῦ ἁγίου Ταρασίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, τὴν λέγουσαν, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ υἱοῦ, διϊσχυριζόμενοι, ὅτι ἵνα συμφωνήσωσι λέγοντες καθὼς ὁ Ταράσιος· ἀλλ' οἱ Λατῖνοι τὴν διὰ ταύτην καλῶς ἐξηγήσαντο ὡς ἠβούλοντο, λέγοντες· ἡ, διά, αὕτη ἑτέρα ἐστὶ τῆς, ἐκ, ἢ οὔ; ἀποκρίνονται οἱ Γραικοί· ἑτέρα ἐστί. λέγουσιν οἱ Λατῖνοι· εἰ λοιπὸν ἑτέρα ἐστὶν ἡ ἐνέργεια τῆς, ἐκ, καὶ ἑτέρα ἐστὶν ἡ ἐνέργεια τῆς, διά, ἔσονται κατὰ τὴν ἀπόκρισιν δύο ἐνέργειαι, μία ἡ τοῦ πατρός, καὶ ἄλλη ἡ τοῦ υἱοῦ· ἀλλὰ τοῦτό ἐστιν ἄτοπον· ἀλλὰ τήν, διά, οὐδ' ὅλως δεχόμεθα, φοβούμενοι τό, διὰ σωλῆνος, ἢ δι' ὀργάνου δόγμα· ἀλλὰ λέγομεν, ὅτι ἐκπορεύεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, ὡς ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς καὶ ἐνεργείας. τούτων καὶ ἄλλων ὁμοίων λαληθέντων ἐλύθη καὶ αὕτη ἡ μυστικὴ συναγωγή. καὶ πλέον οὐκ ἤθελον οἱ Γραικοὶ συνέρχεσθαι, μὴ ἔχοντες ἕτερον ζήτημα· ἀλλ' οἱ Λατῖνοι ἐσπούδασαν, καὶ συνήχθησαν οἱ Γραικοὶ τρεῖς συνελεύσεις ὁμοῦ, καὶ ἐποίησαν, ὅτι ἔδωκαν οἱ Λατῖνοι

ANNO CHRISTI 1439.

SESSIO XXV.

τῖναι εἰς τὴν, διὰ τοῦ υἱοῦ, φωνὴν ἐξήγησιν λέγοντες οὕτως·

Ἐπειδὴ ὑποπτεύουσιν οἱ Γραικοὶ ἡμᾶς λέγοντας δύο ἀρχὰς καὶ δύο αἰτίας ἐπὶ τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου Τριάδος, λέγομεν, τοὺς λέγοντας δύο ἀρχὰς ἢ δύο αἰτίας, ἀνάθεμα· ἀλλ' ἡμεῖς μίαν ἀρχὴν ὁμολογοῦμεν, τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ τὴν ἐνέργειαν καὶ τὴν προβλητικὴν δύναμιν· καὶ οὐ λεγόμεν, ὅτι ἐκπορεύεται κἀκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὡς ἐξ ἄλλης ἀρχῆς καὶ αἰτίας, οὐδὲ ὡς τὴν ὕπαρξιν ἔχων ὁ υἱὸς τοῦ πνεύματος· μίαν γὰρ γινώσκομεν τὸν πατέρα αἰτίαν, καὶ ῥίζαν, καὶ πηγὴν τῆς θεότητος. ἀλλ' οὐδὲ λέγομεν ἓν πρόσωπον τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, διὰ τὸ λέγειν μίαν ἐνέργειαν· τοῦτο γάρ ἐστιν ἄτοπον· ἀλλὰ λέγομεν δύο ὑποστάσεις, καὶ μίαν ἐνέργειαν, καὶ μίαν προβλητικὴν δύναμιν, καὶ ἓν τὸ προβαλλόμενον ἐκ τῆς οὐσίας καὶ τῆς ὑποστάσεως τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῷ ἱερῷ συμβόλῳ ἀνεπτύχθη καὶ ἐσαφηνίσθη, ἵνα μὴ κατὰ μικρὸν οἱ ἀντιλέγοντες, ὅτι αἰτία ὁ υἱὸς τοῦ πνεύματος, πέσωσιν εἰς δόγμα, χρόνον ποιοῦντες ἐν μέσῳ πατρὸς καὶ υἱοῦ. οἱ γὰρ μὴ λέγοντες ὅτι ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, σαφῶς παριστῶσι λοιπὸν, ὅτι ἐκ μόνου τοῦ πατρός. καὶ εἰ ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς, ἔστιν ὅτε οὐκ ἦν ὁ υἱός. εἰ δὲ λέγουσιν, ὅτι ἐκ μόνης τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως, χωρίζουσι τὴν οὐσίαν πράγματι τῆς ὑποστάσεως, καὶ διαιρεῖται κατ' αὐτοὺς ἡ οὐσία εἰς τμήματα. ὅπερ ἐστὶν ἄτοπον· διὸ καὶ ἐτέθη ἐν τῷ ἱερῷ συμβόλῳ, ὡς ἔφημεν.

ΓΡΑΙΚ. Ταῦτα τῶν Λατίνων γραψάντων, καὶ τοῖς Γραικοῖς στειλάντων, τῇ εἰκοστῇ ἐνάτῃ τοῦ Ἀπριλίου μηνὸς, ἡμέρᾳ τετάρτῃ τοῦ παραλυτικοῦ, συνήχθησαν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ βασιλέως οἱ Γραικοί, ὁ γὰρ βασιλεὺς ἦν ἀσθενῶν, καὶ ἐποίησαν σύνοδον ἅμα τῷ πατριάρχῃ, καὶ ἐβουλεύθησαν πῶς ἀπολογήσονται τῷ γράμματι. οἱ μὲν οὖν εἶπον, ταυτὸ λέγουσιν οἱ Λατῖνοι αἰεί· οἱ δὲ, οὐδὲ συγκαταβαίνουσιν ἡμῖν οὐδ' ὅλως· ἄλλοι, αἰτίαν ποιοῦσιν ἐναργῶς τὸν υἱὸν τοῦ ἁγίου πνεύματος· ἄλλοι, δύο αἰτίας λέγουσι καὶ δύο ἀρχάς· ἕτεροι τάχα οἱ δοκοῦντες ἐννοεῖν, σκέψασθε ἀκριβῶς τὴν γραφήν· δύο οὖν ἡμερῶν διαγενομένων, πάλιν οἱ Λατῖνοι ἀπέστειλαν πρὸς τοὺς Γραικοὺς ἑτέραν γραφὴν περιέχουσαν οὕτως·

ΛΑΤΙΝ. Ἐπειδὴ οἱ Γραικοὶ δύο ἀρχὰς καὶ δύο αἰτίας συκοφαντοῦσιν ἡμᾶς λέγειν ἐπὶ τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου Τριάδος, λέγομεν ἐγγράφως οὕτω· πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν πατέρα, καὶ εἰς ἕνα υἱὸν μονογενῆ γεννηθέντα ἐκ τοῦ πατρὸς, καὶ εἰς ἓν πνεῦμα ἅγιον, ἐκ τοῦ πατρὸς μὲν τὴν ὕπαρξιν ἔχον, καθάπερ καὶ ὁ υἱός, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορευόμενον· μίαν γὰρ λέγομεν τὸν πατέρα αἰτίαν υἱοῦ τε καὶ πνεύματος, τοῦ μὲν κατὰ τὴν γέννησιν, τοῦ δὲ κατὰ τὴν ἐκπόρευσιν. ἀλλ' ἵνα τὸ ταυτὸν καὶ ἓν τῆς οὐσίας μὴ διαιρήσωμεν, καὶ τὴν οὐσίαν ἀπὸ τῶν ὑποστάσεων πράγματι μὴ διαφέρειν, ἀλλὰ λόγῳ μόνῳ καὶ ἐπινοίᾳ δοξάσωμεν· καὶ ἵνα μὴ ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὑποπτευθῇ;

vocem illam, Per Filium, explanationem hujusmodi darent:

LATINI. Quoniam Græci suspicantur, nos duo principia, duasque causas ponere in sancta & consubstantiali Trinitate: anathema dicimus asserentibus duo principia, vel duas causas. Nos autem fatemur unum principium, Patris & Filii actionem & productivam potentiam: & non dicimus, Spiritum sanctum procedere etiam ex Filio, ut ex alio principio & causa: sive quia Filius Spiritum sanctum primordialiter producat; unam quippe novimus causam, & radicem, & fontem deitatis, Patrem; neque vero unam dicimus personam Patris & Filii, quia unicam asserimus actionem: hoc enim absurdum est. sed duas hypostases dicimus, & unam actionem, & unam virtutem productivam, & unum quod producitur ex substantia & hypostasi Patris & Filii. Ideirco etiam in sacro symbolo explicatum & declaratum est, ne paulatim ii qui affirmant Filium non esse causam Spiritus, laberentur in dogma, tempus constituentes inter Patrem & Filium. Etenim qui negant, Spiritum sanctum etiam ex Filio procedere, profecto manifeste declarant, quod ex solo Patre, fuit ergo quando non erat Filius: si vero dicant, quod ex sola paterna hypostasi, separant re ipsa substantiam ab hypostasi: atque ita per ipsos substantia in partes secabitur, quod absurdum est. Qua propter, ut diximus, etiam in sacro symbolo appositum est.

GRÆCI. Cum hæc a Latinis scripta, & missa essent ad Græcos, mensis Aprilis nono & vicesimo, feria quarta tertiæ post pascha hebdomadæ, congregati sunt Græci in domum imperatoris: erat enim in morbo imperator: & consultarunt, quomodo responderent scripturæ. Quidam ergo dicebant, Latinos semper idem dicere: Alii vero, eos ne tantillum quidem in nostram deflecti sententiam. Alii, eos evidenter statuere Filium Spiritus sancti causam: Alii, duas causas, duoque principia poni ab iis: Alii qui nimirum sapere videbantur: scripturam, ajebant, diligenter considerate. Duobus ergo lapsis diebus, aliam rursus scripturam misere ad Græcos Latini hæc continentem:

LATINI. Quoniam Græci calumniantur nos, affirmantes duo principia, duasque causas poni a nobis in sancta & consubstantiali Trinitate, dicimus in scripto ita: Credimus in unum Deum Patrem & in unum Filium unigenitum ex Patre natum: & in unum Spiritum sanctum habentem quidem ex Patre suam subsistentiam sicut & Filius, sed etiam ex Filio procedentem: Unam quippe dicimus Filii, & Spiritus causam, nempe Patrem; illius quidem per generationem, hujus vero per processionem. Sed ne idemtitatem unitatemque ab hypostasibus non re differentem, sed ratione tantum & actu intelligendi asse-

vere-

SESSIO XXV.

veremus: & nulla suspicio sit, Spiritum sanctum esse ex solo Patre: triumque substantia, quæ unica est, in tres partes dissecta cuipiam videatur; vocem illam, Ex Filio, pronunciamus, in symbolo: & propterea dicimus, Spiritum sanctum procedere ex Patre & Filio, ut ab unico principio.

A καὶ ἡ οὐσία τῶν τριῶν μία οὖσα ἐν τρισὶ τμήμασιν ὑπονοηθῇ, τὴν ἐκ τοῦ υἱοῦ φωνὴν ἐν τῷ συμβόλῳ ὁμολογοῦμεν. διὸ καὶ λέγομεν, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, ὡς ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς.

ANNO CHRISTI 1439.

His ita scriptis, atque ad Græcos missis, præsules conventum egere, biduum una cum patriarcha deliberantes; & vix ipsi quoque scriptam responsionem dedere: non enim ferebant audire, Filium esse causam Spiritus: scripsere tamen & ipsi hoc pacto:

Τούτων οὕτω γραφέντων καὶ τοῖς Γραικοῖς σταλέντων, συνήχθησαν οἱ ἀρχιερεῖς, καὶ ἐσκέπτοντο σὺν τῷ πατριάρχῃ ἡμέρας δύο, καὶ μόλις ἔγραψαν ἀπολογίαν καὶ αὐτοί· οὐδὲ γὰρ ὅλως ἤθελον ἀκοῦσαι αἰτίαν τὸν υἱὸν τοῦ πνεύματος.
B ἔγραψαν δ᾽ οὖν ὅμως καὶ αὐτοὶ οὕτως.

GRÆCI. Quoniam Latini fatentur unum principium Filii ac Spiritus Patrem; & quærunt a nobis quid & ipsi sentiamus; Nos quoque dicimus fateri, fontem & radicem Filii ac Spiritus esse Patrem: floresque ac divina germina Patris esse Filium & Spiritum juxta sanctum Cyrillum, & primam synodum, & Basilium magnum. Dicimusque Filium emittere, & ex se scaturientem effundere Spiritum; atque a Filio emitti, profluere, & effundi Spiritum sanctum.

ΓΡΑΙ. Ἐπειδὴ οἱ Λατῖνοι ὁμολογοῦσι μίαν ἀρχὴν τὸν πατέρα υἱοῦ τε καὶ πνεύματος, ζητοῦσι δὲ παρ᾽ ἡμῶν εἰπεῖν τὸ φρόνημα ἡμῶν, λέγομεν καὶ ἡμεῖς, ὅτι ὁμολογοῦμεν πηγὴν καὶ ῥίζαν υἱοῦ τε καὶ πνεύματος τὸν πατέρα, καὶ ἄνθη θεόφυτα τὸν υἱὸν καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ πατρὸς, κατὰ τὸν ἅγιον Κύριλλον, καὶ τὴν πρώτην σύνοδον, καὶ τὸν μέγαν Βασίλειον καὶ λέγομεν, ὅτι ἀναβλύζει ὁ
C υἱὸς τὸ πνεῦμα, πηγάζει, προχεῖ, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον πρόεισι καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, καὶ ἐνίεται, καὶ προχεῖται.

Hæc ipsi etiam scripta misere ad Latinos; illud sibi reservantes, ut semper quas ipsi vellent, explanationes eorum darent.

Ταῦτα καὶ αὐτοὶ γράψαντες ἀπέστειλαν πρὸς τοὺς Λατίνους, φυλάσσοντες πάντοτε τὰς εἰς αὐτὰ ἐξηγήσεις, καθὼς ἐθελήσωσιν.

LATINI. Cum hoc Latini vidissent, nequaquam scriptura hac fuere contenti; sed ubi eam accepere, petebant expositionem a Græcis, dicentes vocem, Scaturire, scriptam esse in actis primæ synodi: & Profluere, pariter reperiri in scriptis sanctorum: similiter & Effundi; sed quomodo hæc intelligatis, vos fateri volumus: audimus enim hæc secundæ cujusdam & temporalis esse processionis: nos autem dicimus, sanctos patres unam tantum asserere processionem in productione Spiritus sancti: hanc autem effusionem ex Filio, non secundam, sed aliam temporalem dicimus, quæ respicit nos, quam habet Filius & Spiritus sanctus. Petimus ergo, ut dicatis de hac in temporali productione, qua Filium credimus causam Spiritus sancti. Quomodo enim profluat a Filio hypostasi sua subsistens sanctissimus Spiritus, nisi habeat esse ab ipso? Quomodo vero effundatur ab illo, quemadmodum ab ipso Deo & Patre juxta magnum Cyrillum, si sui causam non habeat Filium? Idcirco sensus, inquiunt, idem est atque vester: sed vestræ scripturæ innuunt, ne rursus secundam ponatis processione in simplici, & omnis experte compositionis deitate.

ΛΑΤ. Οἱ Λατῖνοι οὖν τοῦτο ἰδόντες, οὐκ ἠρκέσθησαν ἐπὶ τῷ γράμματι· ἀλλὰ λαβόντες αὐτὸ, τὴν ἐξήγησιν ἐζήτουν παρὰ τῶν Γραικῶν, λέγοντες, τὸ ἀναβλύζειν γέγραπται ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς πρώτης συνόδου, τὸ πηγάζειν δὲ γέγραπται ἐν τοῖς συγγράμμασι τῶν ἁγίων,
D ὁμοίως καὶ τὸ προχεῖσθαι· τὸ πῶς δὲ ἐκλαμβάνετε ὑμεῖς ταῦτα, θέλομεν ὑμᾶς ὁμολογῆσαι· ἐπειδὴ ἀκούομεν, ταῦτα δευτέρας τινὸς προόδου εἶναι καὶ λέγεσθαι χρονικῆς. ἡμεῖς δὲ μίαν μόνην πρόοδον ὁμολογοῦμεν λέγειν τοὺς πατέρας τοὺς ἁγίους ἐν τῇ τοῦ ἁγίου πνεύματος προβολῇ. ταύτην δὲ τὴν ἔκχυσιν τὴν ἀπὸ τοῦ υἱοῦ οὐ δευτέραν, ἀλλ᾽ ἄλλην χρονικὴν λέγομεν, καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς, ἣν ἔχει ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. αἰτοῦμεν οὖν ὑμᾶς εἰπεῖν εἰς ταύτην τὴν ἄχρονον προβολὴν, ἢ αἰτίαν τὸν υἱὸν τοῦ ἁγίου πνεύματος πιστεύομεν. πῶς γὰρ ἀναβλύζει
E τὸ ἐνυπόστατον πανάγιον πνεῦμα παρὰ τοῦ υἱοῦ, μὴ ἔχον τὸ εἶναι παρ᾽ αὐτοῦ; ἀλλὰ καὶ πῶς προχεῖται παρ᾽ αὐτοῦ, καθώσπερ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, κατὰ τὸν μέγαν Κύριλλον, μὴ ἔχον αἰτίαν ἀπὸ τοῦ υἱοῦ; διὸ ἡ μὲν ἔννοια ἡ αὐτή ἐστι τῇ ὑμετέρᾳ, φασὶν, ἡ δὲ λέξις τῶν γεγραμμένων ἔχει ἔμφασιν, ὅπως μὴ πάλιν δευτέραν πρόοδον εἴπητε ἐπὶ τῆς ἁπλῆς καὶ ἀσυνθέτου θεότητος.

GRÆCI. Ut hæc nobis fuere a Latinis nunciata, obmurmurare cœpimus, & rei finem imponere dicentes: Quod fecimus, multum sane fuit & eximium, idque præter voluntatem trium ex nostris vicariorum patriarchalium; Nam Heracleensis, & Ephesius, & Monembasiensis, & Anchialensis missam confessionis scripturam nequaquam suis sen-

ΓΡΑΙ. Ταῦτα μηνυσάντων τῶν Λατίνων ἡμῖν, ἡμεῖς ἠρξάμεθα γογγύζειν, καὶ τέλος τῷ πράγματι ἐπιθεῖναι, λέγοντες· ὅσον ἐποιησάμεθα, ὑπῆρχε μέγα καὶ πολὺ, ἀλλὰ καὶ παρὰ γνώμην τῶν τοποτηρητῶν ἡμῶν καὶ τῶν τριῶν. ὁ γὰρ Ἡρακλείας, καὶ ὁ Ἐφέσου, καὶ ὁ Μονεμβασίας, καὶ ὁ Ἀγχιάλου οὐκ ἔδωκαν γνώμας ἐν τῷ σταλέντι τῆς ὁμολογίας γράμματι. ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν κληρικῶν,

ὁ

ANNO CHRISTI 1439.

ὁ μέγας χαρτοφύλαξ, καὶ ὁ πρωτέκδικος· λοιπὸν εἴπομεν, ἄλλο οὐ δυνάμεθα ποιῆσαι· ἡμεῖς ἁγίων ὁμολογίας ἐγράψαμεν καὶ ἐστείλαμεν. τί ἔτι ἔχομεν; καὶ οὕτως ἠρξάμεθα σπουδάζειν ἐπιστρέψαι. καὶ συναχθέντες ἀνεφέρομεν πάντα τῷ πατριάρχῃ ἡμῶν, λέγοντες· ἵνα τί καθεζόμεθα τόσον καιρὸν ἀργοί; γενέσθω συμπέρασμα. προστεθέντες, ὅτι εἰ οὐ γένηται τέλος συντομώτερον, ἡμεῖς οὐ δυνάμεθα καθέζεσθαι πλέον· καὶ γενέσθω τρόπος τοῦ ἀπελθεῖν.

Ταῦτα μηνύσαντες τῷ βασιλεῖ, οὐκ ἔδοξεν B εἶναι ταῦτα μακροθύμων ἀνδρῶν· ἀλλ' ὠνείδισεν, ὅτι ἡ ῥαθυμία ὑμῶν πολλὰ κακὰ προεξένισε τῷ πράγματι.

Ἀπεκρίθησαν καὶ εἶπον αὐτῷ· φοβούμεθα, Γαληνότατε κύριε βασιλεῦ, μήπως ποιήσωμεν τὸ θέρος ὅλον ὧδε, καὶ τὸ φθινόπωρον, καὶ τὸν χειμῶνα ἀπερχόμενοι κινδυνεύσωμεν. ἀλλ' ὁ βασιλεύς.

ΒΑΣΙΛ. Καὶ τίς ἐστιν ὁ ὑπολαμβάνων τοῦτον τὸν σκοπόν; ἐγὼ γὰρ σπεύδω, εἰ δυνατὸν, καὶ σήμερον γενέσθαι τὸ συμπέρασμα, ἀλλ' ἀσθενῶ· καὶ ὁ ἀσθενῶν τί ἔχει ποιῆσαι; ὅμως ἀναμείνατε ἕως C τῆς τετάρτης· ἦν γὰρ ἡ τοῦ τυφλοῦ κυριακή· καὶ τῇ τετάρτῃ μέλλω ἀπελθεῖν εἰς τὸν πάπαν, καὶ εἴ τι χορηγήσει ὁ Θεός.

Μετὰ ταῦτα γίνεται ὁ βασιλεὺς ὑγιὴς, καὶ τῇ τετάρτῃ, ἤγουν τῇ παραμονῇ τῆς ἀναλήψεως, ἐν Μαΐῳ εἰς τὰς δεκατρεῖς, ἀπῆλθεν εἰς τὸν πάπαν, καὶ οὐκ ἐποίησε δέ τέλος οὐδέ ἕν, ἀλλὰ τοὺς λόγους ὁ πάπας τοῦ βασιλέως λαβὼν, βουλευθῆναι ἀπελογήσατο, καὶ τῇ παρασκευῇ ἀποκριθῆναι αὐτῷ ἔφη. τῆς παρασκευῆς τοίνυν ἐλθούσης, ἥ τις ἦν πεντεκαιδεκάτη τοῦ Μαΐου D μηνὸς, ἀπῆλθε καὶ πάλιν ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ πάπα, κατὰ τὸ ἐπηγγελμένον αὐτῷ. καὶ τὸν λόγον ἀναλαβὼν ὁ καρδινάλιος Ἰουλιανὸς, ὡς ἀπὸ προσώπου τοῦ πάπα, ἔφη τῷ βασιλεῖ οὕτως.

ΠΑΠΑΣ. Ἡμεῖς, Γαληνότατε υἱὲ, καὶ μίαν καὶ πολλάκις ἐζητήσαμεν γενέσθαι τὰς διαλέξεις, ἵνα ζητηθῇ καὶ εὑρεθῇ ἡ ἀλήθεια, καὶ οὐκ ἠθελήσατε. ἐστείλαμεν ἔγγραφον ὁμολογίαν πίστεως, καὶ οὐκ ἠρκέσθητε. ἐγράψατε ὑμεῖς, καὶ ἐστείλατε ἡμῖν δόγματα καὶ ῥητὰ τῶν ἁγίων καὶ διδασκάλων τῆς ἐκκλησίας· καὶ ἐρωτῶμεν ὑμᾶς E δοῦναι τὴν αὐτῶν ἐξήγησιν, καὶ οὐ θέλετε ἐξηγηθῆναι. ἡμεῖς πλέον τι οὐκ ἔχομεν εἰπεῖν.

Ἀπεκρίθη ὁ βασιλεὺς καὶ εἶπεν αὐτῷ.

ΒΑΣΙΛ. Ἐγὼ οὐκ εἰμὶ αὐθέντης τῆς συνόδου, οὐδὲ τυραννικῶς θέλω ἑνωθῆναι ὑμᾶς. ἀλλ' ἡ σύνοδος ἡ ἡμετέρα οἰκειοθελῶς συγκατέβη, καὶ ἔστειλε τὴν ὁμολογίαν ταύτην, ἣν λέγετε ἵνα ἐξηγηθῶσι. καὶ ἔστιν ἀρκετὴ, καὶ οὐ δέεται ἐξηγήσεως. ἐπεὶ τὸ ἀναβλύζειν, τὸ προχεῖσθαι, τὸ πηγάζειν, αἰτίαν διδόασι τῷ υἱῷ, καὶ οὐ λέγουσι καθαρῶς οἱ ἡμέτεροι διὰ τὴν ἀμαθίαν τῶν ἰδιωτῶν. τί δὲ ἄλλο θέλετε, ἀγνοῶ. αἰτίαν ὁμολογεῖτε τοῦ πνεύματος τὸν υἱὸν, οὐδὲν ἀντιλέ-

SESSIO XXV.

A tentiis approbaverant: nec non ex clericis, magnus bibliothecarius, primusque rerum ecclesiasticarum defensor. Itaque aliud, diximus, a nobis fieri non potest: nos sanctorum dicta scripsimus, & misimus: quod ultra habemus? Atque ita cœpimus solicite de reditu cogitare, congregatique retulimus omnia ad patriarcham nostrum dicentes: Cur tanto tempore otiosi sedemus? sit aliquando negotii conclusio: addidimusque nisi quamprimum res finem habeat, nos immorari amplius non posse: proinde cogitandum quomodo sit abeundum.

B Hæc ad imperatorem perlata, visa non sunt esse hominum longanimitate utentium: sed vestra, inquit, socordia multa rei tulit incommoda.

Responderunt ei; Veremur, serenissime domine imperator, ne totam hic æstatem consumamus, & autumnum, & abeuntes hieme periclitemur. Imperator autem;

IMPERATOR. Et quis, inquit, hoc habet in animo? ego enim propero vel hodie, si fieri possit, rei finem imponere: sed æger sum: & qui morbo laborat, quid potest facere? expectate ergo usque ad feriam quartam: erat enim dominica quinta post pascha: & feria quarta ibo ad papam, eritque quod Deus præstiterit.

Post hæc convaluit imperator; & feria quarta, hoc est vigilia ascensionis, die Maii XIII. accessit ad papam, sed nihil effecit: nam papa auditis imperatoris verbis, respondit, se consultaturum, & feria sexta illi responsurum, Itaque feria sexta, die scilicet Maii quintadecima, profectus est iterum imperator in palatium papæ, ut illi dictum fuerat: & cardinalis Julianus ex persona papæ loquens, his verbis ad imperatorem est usus:

PAPA. Nos, serenissime fili, & semel & sæpius contendimus, ut fierent disputationes ad conquirendam & inveniendam veritatem, nec voluistis: misimus scriptam fidei confessionem, nec ea contenti fuistis. Scripsistis vos, & misistis nobis dogmata & dicta sanctorum ac doctorum ecclesiæ: petimus, ut eorum explanationem detis, & non vultis explanare: nos quidquam amplius dicere non habemus.

Respondit imperator, dixitque illi:

IMPERATOR. Ego non sum dominus synodi, neque tyrannice nos volo uniri; sed nostra synodus sua sponte permota est, misitque hanc confessionem, quam dicitis esse explanandam: ea vero sufficit, nec indiget expositione: nam Scaturire, Effundi, Profluere, causalitatem Filio tribuunt: licet hoc nostri aperte non dicant ob vulgi ignorantiam. Quid porro aliud velitis, ignoro. Causam Spiritus fatemini Filium, nihil contradici-

SESSIO XXV.

dicimus; sed per hæc verba vobiscum unimur: & quoniam unimur, non contradicimus.

Julianus autem respondens ait:

JUL. CARD. Sed Profluere, Scaturire, & Effundi, tribuunt vestri secundæ processioni, nimirum temporali; nos autem expositionem volumus juxta mentem sanctorum, qui vocibus illis usi sunt, assignantes Filio una cum Patre causalitatem subsistentiæ. Quod enim magnus ait Cyrillus; Ita etiam effunditur a Filio, quemadmodum plane & ex Patre: non est aliud, quam etiam ex Filio procedere, sicut ex Patre: & idem est, scaturire & profluere sicut a Patre, ita etiam a Filio.

His aliisque hujusmodi sermonibus habitis venit imperator; & admoniti fuimus præsules, ut in patriarchæ domum conveniremus; æger enim is erat; quo imperator veniens significaret nobis quid egisset cum papa.

Itaque die mensis Maii decimoseptimo, dominica scilicet infra octavam ascensionis, præsules ad patriarcham convenimus; imperatorem quoque eo venturum sperantes: sed imperator non venit: significavit enim nobis, se a prandio cardinales expectare.

Congregatis ergo nobis cum patriarcha in cellam ejus, multisque collatis sermonibus, & tarditatem non ferentibus, post omnes patriarcha suo more multa cum prudentia & intentione animi respondit nobis:

PATRIARCHA. Sacrum nostrum imperatorem præterita feria quarta ivisse ad papam, multaque & magna verba illi dixisse: præsertim vero, Cur non admittant, quæ proposuimus. Papam vero rogasse, ut feria sexta accederet, quod non esset ad respondendum præmeditatus: profectum ergo imperatorem feria quarta, multa rursus luculenter sapienterque dixisse: sed Latini, inquit, explanationem quærunt prolatæ a nobis scripturæ, quomodo intelligamus Profluere, Scaturire, Effundi.

Cum hæc dixisset patriarcha, quærebamus nos, quomodo viveihus, dum hæc versantur in controversia? Respondit patriarcha, imperatorem cito venturum ad nos, ut rebus consulat. Post hos sermones discessimus.

Die vero Maii primo & vigesimo, feria quinta, misit imperator petens a pontifice, ut rei finem faceret. Misit ergo ad ipsum papa tres cardinales, camerarium, Julianum, & Firmanum, dicens petensque ut explanarentur dogmata, quæ scripta miserant, & maxime præpositio, Per: dividens eam in quatuor, quod significet vel instrumentum, ut per serram: aut per materiam, ut domus, aut per canalem, ut aqua, aut naturaliter & substantialiter, ut Filius Spiritum sanctum.

IMPERATOR. Respondit imperator.

A γομεν, ἀλλὰ μετὰ τῶν ῥητῶν τούτων ἑνούμεθα ὑμῖν. καὶ ἐπειδὴ ἑνούμεθα, οὐκ ἀντιλέγομεν.

Ὁ δὲ Ἰουλιανὸς ἀποκρινόμενος ἔφη·

Ἀλλὰ τὸ πηγάζειν, τὸ ἀναβλύζειν, τὸ προχεῖσθαι, οἱ ὑμέτεροι δευτέρᾳ προόδῳ τοῦτο διδόασι, δηλονότι τῇ χρονικῇ· ἡμεῖς δὲ θέλομεν ἐξήγησιν κατὰ τὸν νοῦν τῶν ἁγίων τῶν λεγόντων τὰ ῥητὰ, τὴν ὑπαρκτικὴν αἰτίαν διδόντες τῷ υἱῷ σὺν τῷ πατρί. τὸ γὰρ λέγειν τὸν μέγαν Κύριλλον, οὕτω προχεῖται καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ καθώσπερ ἀμέλει καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς, οὐκ ἔστιν ἕτερον, εἰ μὴ ἐκπορεύεται κἀκ τοῦ υἱοῦ, B καθώσπερ καὶ ἐκ τοῦ πατρός. καὶ τὸ ἀναβλύζει, καὶ τὸ πηγάζει, ὥσπερ ὁ πατὴρ, οὕτω καὶ ὁ υἱὸς, ταυτόν ἐστι.

Τούτων καὶ ἄλλων ὁμοίων λαληθέντων, ἦλθεν ὁ βασιλεὺς, καὶ ἐμηνύθημεν οἱ ἀρχιερεῖς, ἵνα ἀπέλθομεν ἐν τῷ τοῦ πατριάρχου οἴκῳ, ἦν γὰρ ἀσθενὴς, ὅπως ἐλθὼν ὁ βασιλεὺς ὁρίσῃ ἡμῖν, τί διεπράξατο μετὰ τοῦ πάπα.

Τῇ οὖν δεκάτῃ καὶ ἑβδόμῃ τοῦ Μαΐου μηνὸς, τῇ κυριακῇ τῶν ἁγίων πατέρων, συνήλθομεν οἱ ἀρχιερεῖς ἐν τῷ πατριάρχῃ, ἐλπίζοντες ἐλθεῖν ἐκεῖσε καὶ τὸν βασιλέα· ὁ δὲ βασιλεὺς οὐκ C ἦλθεν, ἀλλ᾽ ἐμήνυσεν ἡμῖν, καρδιναλίους μέλλει ἰδεῖν ἀπὸ τοῦ γεύματος.

Συναχθέντων δὲ ἡμῶν μετὰ τοῦ πατριάρχου ἐν τῷ κελλίῳ αὐτοῦ, καὶ πολλῶν λόγων κινηθέντων, καὶ μὴ δυναμένων τὴν πλημμέλειαν, πάντων εἰπόντων, ὁ πατριάρχης κατὰ τὴν συνήθειαν αὐτοῦ μετὰ οἰκονομίας καὶ προσοχῆς πολλῆς ἡμῖν ἀπεκρίνατο.

ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ. Ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ἅγιος ἡμῶν βασιλεὺς εἰς τὸν πάπαν τῇ παρελθούσῃ τετάρτῃ ἀπελθὼν πολλὰ καὶ μεγάλα ῥήματα εἶπεν αὐτῷ, καὶ μάλιστα τίνι λόγῳ οὐ δέχονται τὰ προβλήματα ἡ- D μῶν. καὶ ὁ πάπας ἠξίωσεν αὐτὸν, ἵνα τῇ παρασκευῇ παραγένηται, διὰ τὸ μὴ εἶναι βεβουλευμένος ἀπολογηθῆναι. τῇ παρασκευῇ δὲ πάλιν ἀπῆλθεν ὁ βασιλεὺς, καὶ πάλιν εἶπε λαμπρῶς καὶ φιλοσόφως πολλά. ἀλλ᾽ οἱ Λατῖνοι ἐξήγησιν ζητοῦσι τοῦ προβληθέντος παρ᾽ ἡμῶν γράμματος, πῶς ἐννοοῦμεν τὸ ἀναβλύζειν, τὸ πηγάζειν, τὸ προχεῖσθαι.

Ταῦτα εἰπόντος τοῦ πατριάρχου, ἡμεῖς ἐζητοῦμεν. καὶ πῶς θέλομεν ζῆν, ἕως ὅτου ἐξετάζωνται ταῦτα; καὶ ὁ πατριάρχης ἀπεκρίνατο, ὅτι ὁ βασιλεὺς μέλλει ἐλθεῖν πρὸς ἡμᾶς τάχιον, E ὅπως ποιήσῃ τὸ ἱκανόν. τούτων λαληθέντων ἀπήλθομεν.

Τῇ δὲ εἰκοστῇ πρώτῃ τοῦ Μαΐου μηνὸς, ἡμέρᾳ πέμπτῃ, ἀπέστειλεν ὁ βασιλεὺς πρὸς τὸν πάπαν ζητῶν τέλος τοῦ πράγματος. ἔστειλεν οὖν ὁ πάπας πρὸς αὐτὸν καρδιναλίους τρεῖς, τὸν καμεράριον, τὸν Ἰουλιανὸν, καὶ τὸν Φιρμάνον, λέγων καὶ ζητῶν ἐξηγηθῆναι τὰ δόγματα, ἃ ἔστειλαν ἐγγράφως, καὶ μάλιστα τὴν, διὰ διαιρῶν αὐτὴν εἰς τέσσαρα, ἢ δι᾽ ὀργάνου ὡς διὰ τοῦ πρίονος, ἢ διὰ τῆς ὕλης ὡς ὁ οἶκος, ἢ διὰ σωλῆνος ὡς τὸ ὕδωρ, ἢ φυσικῶς καὶ οὐσιωδῶς ὡς ὁ υἱὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.

ΒΑΣΙΛ. Ἀπεκρίθη ὁ βασιλεύς·

Ἡμεῖς

ANNO CHRISTI 1439. BASIL. SESSIO XXV. IMPERATOR.

A Ἡμεῖς ἄλλο οὐδὲν γράφομεν, οὐδὲ λέγομεν, εἰ μὴ ὅτι ἐὰν δέχησθε ὅσον ἐδώκαμεν, ἑνωθησόμεθα· εἰ δὲ μὴ, ἀπελευσόμεθα. πολλῶν οὖν λόγων λαληθέντων οὐδὲν ἐγένετο.

Καὶ πάλιν τῇ ἐπαύριον ἦλθον οἱ καρδινάλιοι, καὶ πάλιν τὰ αὐτὰ καὶ περὶ τῶν αὐτῶν εἰπόντες οὐδὲν ἔπραξαν. τῆς κυριακῆς τοίνυν ἐλθούσης τῆς ἐνδόξου πεντηκοστῆς, ἐμηνύθη ὁ βασιλεὺς ἀπελθεῖν εἰς τὸν πάπαν. ἀπῆλθε δὲ μετὰ τὸν ἑσπερινὸν καὶ τὴν γονυκλισίαν. καὶ καθίσαντος αὐτοῦ μετὰ τοῦ πάπα, εἶπεν ὁ πάπας αὐτῷ.

B ΠΑΠΑΣ. Τὴν σπουδὴν τῆς βασιλείας σου θεωρῶν ἀεὶ, τὴν πρὸς τὸ θεῖον ἔργον τοῦτο τῆς ἑνώσεως, λίαν εὐφραινόμην ἐγώ τε καὶ οἱ μετ᾽ ἐμοῦ, καὶ τὰς ἐξόδους εἰς οὐδὲν ἐλογιζόμεθα. νῦν δὲ τὴν ῥαθυμίαν τοῦ πράγματος βλέποντες, λυπούμεθα ὡς τὰ πολλὰ, καὶ θαυμάζομεν τὴν τοσαύτην μεταβολήν. καὶ εἰ μὲν εἴχετε αἰτίαν τινὰ εἰπεῖν εὔλογον, εἶχε θεραπείαν τὸ πρᾶγμα τινά· ἀλλὰ χωρὶς τινὸς εὐλόγου αἰτίας πλημμελεῖν, καὶ ἀπαγορεύειν τὴν ἕνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν, δοκεῖ μέγα, καὶ ἄλλο παρ᾽ ὃ ἠλπίζομεν· καὶ ῥίπτοντες τὰ χρήματα ἡμῶν, τί τῶν δεόντων οὐκ ἐποιήσαμεν; C τί ἀδύνατον λέγομεν, καὶ οὐκ ἀπεκρίνασθε; λέγομεν· ἢ δέξασθε τὴν παρ᾽ ἡμῶν σταλεῖσαν ὁμολογίαν τῆς πίστεως, ἢ ἐξηγήσασθε τὴν παρ᾽ ὑμῶν πεμφθεῖσαν ἡμῖν, καὶ οὕτως ἑνωθησόμεθα. τί ἐστι τὸ ἐμπόδιον;

Ταῦτα καὶ ἄλλα τούτοις ὅμοια εἰπόντος τοῦ πάπα τῷ βασιλεῖ, ἀπεκρίθη ὁ βασιλεύς·

ΒΑΣΙΛ. Ὅσα ὥρισεν ἡ ἁγιωσύνη σου, δίκαιά εἰσι καὶ εὔλογα καὶ λίαν ὀρθά· ὀφειλόμενοι ποιῆσαι καθαρὰν τὴν γραφὴν ἡμῶν, ἀλλ᾽ οὐκ εἰσὶ πάντες οἱ τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας μιᾶς γνώμης, ἵνα δώσωμεν τοῦτο. οἱ πλείους γὰρ αὐτῶν ἀμφιβάλλουσιν εἰς τὸ παρ᾽ ὑμῶν ζητηθὲν, D ἢ ἀγνοοῦντες τὰ λεγόμενα, ἢ καὶ μὴ δυνάμενοι τὴν πάτριον δόξαν ἀποβάλλειν εὐθύς· οὕτω γὰρ ἐδόξαζον οἱ πατέρες ἡμῶν, αἰτίας ὑπαρκτικὰς δύο λέγειν τοὺς Λατίνους τοῦ ἁγίου πνεύματος· διὸ καὶ οὐ δέχονται πάντες ῥᾳδίως τὴν ἕνωσιν ταύτην διὰ τὴν φωνὴν τὴν, ἐκ τοῦ υἱοῦ. ἐξ ἀνάγκης οὖν ὅσον εὑρίσκομεν παρ᾽ αὐτῶν, τοῦτο καὶ ποιοῦμεν. ἐγὼ γὰρ οὐκ εἰμὶ αὐθέντης τῆς συνόδου, ἀλλ᾽ οὐδὲ τυραννικῶς βούλομαι ποιῆσαι τὴν σύνοδόν μου εἰπεῖν τι. λοιπὸν οὐ δύναμαι βοηθῆσαι, εἰς τὰ E ῥήματα, ἃ εἶπεν ἡ ἁγιωσύνη σου.

Πρὸς ταῦτα ἀπεκρίθη ὁ πάπας τῷ βασιλεῖ.

ΠΑΠΑΣ. Καὶ παραχώρησον τὴν σύνοδόν σου ἀποκριθῆναι ἡμῖν λοιπόν· οὐδέν ἐστι τὸ κωλύον ὑμᾶς· ἐστὶ γὰρ καλὸν καὶ εὐαπόδεκτον ἐμοί τε καὶ σοὶ τῷ βασιλεῖ.

Τούτων λαληθέντων καὶ μηνυθέντων ἡμῖν, ἀνέστημεν, καὶ ἀπήλθομεν πρὸς τὸν πάπαν. προκαθίσαντος οὖν τοῦ πάπα σὺν τοῖς καρδιναλίοις αὐτοῦ· ὑπῆρχον γὰρ ἐννέα τὸν ἀριθμόν· ὁ Βονωνίας, ὁ Πλακεντίας, ὁ Βενετίας ὁ καὶ καμεράριος, ὁ τοῦ ἁγίου Σταυροῦ, ὁ τοῦ ἁγίου Μάρκου, ὁ τῆς ἁγίας Σαβίνης, ὁ Φλωρεντίας, ὁ Κολώννας, καὶ ὁ Φιρμάνος. καὶ καθισάντων

Nos nihil aliud scribimus aut dicimus præter piam hoc; Si suscoperitis quod dedimus, uniemur; sin minus abibimus. Multis ergo collatis sermonibus, nihil effectum est.

Rursus postride venerunt cardinales, iterumque eadem de iisdem locuti nihil effecerunt. Sed cum venissent dominica gloriosæ pentecostes, nunciatum est imperatori, ut iret ad papam: & profectus est post vespertinum officium, genuumque flexionem: cumque ambo consedissent, dixit eiti papa:

PAPA. Cum imperii tui studium essidue conspicerem ad hoc divinum opus unionis, ego & qui mecum sunt magnopere lætabamur, sumptusque pro nihilo putabamus; nunc vero negligenter videntes tractari negotium, magno dolore afficimur, ac de tanta mutatione miramur: & si iquidem justem aliquam afferre possetis causam, esset aliquod tel remedium: at citra ullam probabilem causam tempus conterere, & unionem ecclesiarum desperare, magnum videtur, ac diversum ab eo quod sperabamus: nam pecuniam nostram effundentes, quid agendum prætermisimus? quid impossibile dicimus, & non respondistis? Dicimus, aut suscipite missam a nobis fidei confessionem, aut eam explanate, quam ipsi ad nos misistis, atque ita uniemur: qui impedimento est?

Cum hæc aliaque similia dixisset papa imperatori, respondit imperator:

IMPERATOR. Quæcumque sanctitas tua dixit, æqua sunt, & rationi consona; & valde recta: debemus planam facere scripturam nostram: sed non omnes orientalis ecclesiæ sunt in eadem sententia, ut hoc præstemus; nam major eorum pars dubitat de eo, quod a vobis quæritur, aut ignorans quæ dicuntur, aut non valens e vestigio patriam deponere opinionem. Ita enim majores nostri existimabant, duas porti a Latinis subsistentiæ Spiritus sancti causas. Quocirca non admittunt omnes facile hanc unionem propter vocem illam, Ex Filio. Itaque quod ab iis habere possumus, hoc facimus. Ego enim non sum dominus synodi; nec volo tyrannice meam synodum cogere ad aliquid dicendum. Quapropter ad ea, quæ sanctitas tua dixit, nullum ferre possum auxilium.

Ad hæc imperatoris verba respondit papa.

PAPA. Permitte igitur, ut tua synodus respondeat nobis: nihil est quod vos impediat; est enim bonum, ad suscipiendum & mihi & tibi imperatori.

Cum hæc dicta & perlata essent ad nos, surgentes perreximus ad papam. Præsidente igitur pontifice cum suis cardinalibus: erant autem numero novem, videlicet, Bononiensis, Placentinus, Venetus, qui & camerarius, cardinalis sanctæ Crucis, sancti Marci, sanctæ Sabinæ, Florentinus, Columna, & Firmanus. Confidentibusque multis ex parte

te

SESSIO XXV.

te archiepiſcoporum, & nobis, abſentibus tamen imperatore & patriarcha, concionatus eſt papa per interpretem, & dixit nobis:

PAPA.

Ego fratres, orientalis eccleſiæ optimates, non propter aliquod corporale commodum, aut ullam hujus vitæ utilitatem aggreſſus ſum divinum hoc opus unionis eccleſiarum; ſed ſancti Spiritus zelo incenſus maximum hunc ſuſcepi laborem: noſtis enim optime, quantum ab initio uſque ad finem propter hoc deſudaverim. Sperabam autem fore, ut vos etiam in hoc vehementer incumberetis: nam cum vidiſſem vos promptos & alacres adiiſſe pericula, & labores terra marique excepiſſe ſtudio uniendæ eccleſiæ Dei, ſpes magnas alebam. Nunc vero deſidiam veſtram inſpiciens, miror, qua ratione id fiat. Doleo quippe veſtram vicem, memoria repetens, ut patria, ut neceſſariorum aſpectu careatis, ut incommodis afficiantur eccleſiæ. Quid enim boni fit vobis deſidioſe agentibus? aut quem fructum capiemus, ſi Dei eccleſiam non uniamus? Ego quidem ex quo huc veniſtis, multum poſui ſtudium, ut fieri inciperent diſputationes: & poſtquam indicta fuit œcumenica ſynodus, impellere non deſtiti ad dogmatum diſquiſitionem: Vos autem neſcio, cur ſemper cunctabundi ſitis. Annum fere conſumpſimus Ferrariæ, vixque diſputationes quindecim habitæ ſunt. Ego vero patienter omnia tolerabam, intuens ad ſanctum finem unionis. Quinetiam quæcumque a me petiiſtis, liberaliter præſtiti, ſpe unionis adductus. Communi deinde ſententia Florentiam venimus; & nunquam intermiſi vos excitare ad diſputandum, partim increpando, partim conventiones noſtras, quas Ferrariæ fecimus, in memoriam redigendo, dicens conveniſſe inter nos, ut omni excuſatione poſtpoſita ter per hebdomadam diſputaretur. Quod ſi aut ſereniſſimum imperatorem, aut papam, aut ſanctiſſimum patriarcham, aut diſputantium aliquem ægrotare contingeret, diſputatio tamen non intermitteretur; & ſi quid etiam fortuito accideret, aut ſolennis dies, ut poſtero die conventus & diſputatio fieret; & nulla ratione otiaremur, tempuſve fruſtra contereremus. At vos neſcio an ad ſeſſiones octo vel novem Florentiæ conveneritis, & amplius noluiſtis; ſed dixiſtis, ſecreto eſſe conveniendum, & inveniendum unionis modum: nos vero ad hoc etiam devenimus: verum in eo quoque fruſtra tempus conſumptum eſt. Dixiſtis, ut fidem noſtram vobis ſcriptam traderemus; quod quidem a dignitate Romanæ eccleſiæ ſemper alienum fuit. Optime enim ſcitis, quantum honorem haberent ſemper orientales Romanæ eccleſiæ, quantamque illi obedientiam exhiberent: at nos ad hoc etiam devenimus; ſcripſimus enim, & miſimus: ſed in hoc etiam tempus fru-

ANNO CHRISTI 1439.

A πολλῶν ἀπὸ μέρους τῶν ἀρχιεπισκόπων καὶ ἡμῶν, τοῦ βασιλέως μὴ καὶ παρόντος ἐκεῖ, μηδὲ τοῦ πατριάρχου, ἐδημηγόρησεν ὁ πάπας διὰ τοῦ ἑρμηνέως, ἤγουν τοῦ μεταγλωττιστοῦ, καὶ εἶπεν ἡμῖν·

ΠΑΠΑΣ.

Ἐγὼ, ἀδελφοὶ, τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας λογάδες, οὐ κατά τινα τρόπον σωματικὸν, οὐδὲ διά τινα ὑπόθεσιν τοῦ παρόντος βίου ἐπεχειρησάμην τὸ θεῖον ἔργον τοῦτο τῆς ἑνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ τῷ ζήλῳ πυρωθεὶς τοῦ ἁγίου πνεύματος, τὸν κόπον ἀνελαβόμην τοῦτον τὸν μέγιστον. ἐπίστασθε γὰρ ἀκριβῶς τὸν ἀγῶνα, ὃν ἠγωνισάμην ἀπ' ἀρχῆς ἕως τέλους περὶ τούτου. B ἤλπιζον δὲ, ὅτι καὶ ὑμεῖς τὸν αὐτὸν ἀγῶνα ἔχετε. ἰδὼν γὰρ τὴν προθυμίαν ὑμῶν, καὶ ὅτι ἐῤῥιψοκινδυνεύσατε ἑαυτοὺς, καὶ ἐκοπιάσατε διὰ γῆς καὶ θαλάττης, σπουδάζοντες ἑνῶσαι τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, ἔτρεφον μεγάλας ἐλπίδας. νῦν οὖν τὴν πλημμέλειαν ὑμῶν θεωρῶν, θαυμάζω τίνι λόγῳ γίνεται. οἰκτείρω γὰρ ὑμᾶς, μεμνημένος τὴν στέρησιν τῆς πατρίδος, τὴν ἀπουσίαν τῶν οἰκείων, καὶ τὴν βλάβην τῶν ἐκκλησιῶν. τί γὰρ χρηστὸν γίνεται πλημμελούντων ὑμῶν; ἢ τί ὠφελησόμεθα μὴ ἑνοῦντες τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ; ἐγὼ γὰρ ἀφ' ἧς ὥρας ἤλθετε ὧδε, πολλὴν C σπουδὴν ἐποιούμην εἰς τὸ ἀρχὴν ποιῆσαι τῶν διαλέξεων, καὶ μετὰ τὸ ἀνακηρυχθῆναι τὴν οἰκουμενικὴν σύνοδον, καὶ πολλὰ ἠνάγκαζον τὴν ἐξέτασιν τῶν δογμάτων· ἀλλ' ὑμεῖς, οὐκ οἶδα πῶς, ἀναβάλλεσθε ἀεί. καὶ ἐποιήσαμεν ἐν τῇ Φεῤῥαρίᾳ σχεδὸν ἔτος, καὶ οὐδὲν ἐγένοντο διαλέξεις δεκαπέντε. καὶ ἐγὼ μακροθύμως ἐδεχόμην πάντα, ἀποβλέπων εἰς τὸ ἅγιον τέλος τῆς ἑνώσεως. ἀλλὰ καὶ ὅσα ἐζητήσατε, ἐποίησα ὑμῖν φιλοτίμως, ἐλπίδα ἔχων ἑνώσεως. κοινῇ δὲ γνώμῃ ἤλθομεν εἰς Φλωρεντίαν, οὐδέ ποτε ἐπαυσάμην διεγείρειν ὑμᾶς τοῦ διαλέγεσθαι, πῇ μὲν ὀνειD δίζων, πῇ δὲ ἐνθυμίζων τὰς συμφωνίας ἡμῶν, ὁποίας ἐποιήσαμεν ἐν Φεῤῥαρίᾳ, λέγοντες, πῶς ἔχομεν ὁμοφωνίαν διαλέγεσθαι ἀπαραιτήτως τρὶς τῆς ἑβδομάδος· καὶ ἐὰν ἀσθενῇ ὁ γαληνότατος βασιλεὺς, ἢ ὁ πάπας, ἢ ὁ ἁγιώτατος πατριάρχης, ἢ τῶν διαλεγομένων τὶς, μὴ ἀργεῖν ποτε τὴν διάλεξιν· ἀλλὰ καὶ περιστατικόν τι ἐὰν συμβῇ, ἢ ἑορτὴ, τῇ ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ συνάγεσθαι καὶ διαλέγεσθαι, καὶ κατ' οὐδένα τρόπον μὴ ἀργεῖν καὶ πλημμελεῖν, ὑμεῖς δὲ, οὐκ οἶδα ἐὰν συνήλθετε ἐν Φλωρεντίᾳ συνελεύσεις ὀκτὼ ἢ ἐννέα, καὶ πλέον οὐκ ἠθελήσατε· ἀλλ' εἴπατε, ἵνα συνέλθωμεν ἰδίως, καὶ εὕρωμεν τρόπον τῆς ἑνώσεως· καὶ ἡμεῖς συνεκατέβημεν καὶ ἐν τούτῳ· καὶ E ἐγένετο καὶ ἐν αὐτῷ πλημμέλεια. εἴπατε ἵνα δώσωμεν ἐγγράφως τὴν πίστιν ἡμῶν, πρᾶγμα ἀνοίκειον τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Ῥώμης ἀεί. ἐπίστασθε γὰρ ἀκριβῶς, πόσην τιμὴν ἐδίδουν οἱ ἀνατολικοὶ τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Ῥώμης ἀεὶ, καὶ πόσην ὑποταγήν. ἡμεῖς δὲ συνεκατέβημεν καὶ ἐν τούτῳ, ἐγράψαμεν γὰρ καὶ ἀπεστείλαμεν· ἀλλὰ καὶ ἐπλημμέλησε καὶ ἐν τούτῳ καιρός· ἐστείλατε ὑμεῖς γραμμάτιον δυσάγωγον τῆς πίστεως, καὶ ἐρωτῶμεν ὑμᾶς ἐξηγηθῆναι αὐτὸ, καὶ οὐ θέλετε. καὶ τί ἔχω λέγειν; θεωρῶ μὲν κατὰ πάντα τὴν διαίρεσιν πρὸ ὀφθαλμῶν, καὶ θαυμάζω εἰς τί ὠφελήσει

ἡ

ANNO CHRISTI 1439.

SESSIO XXV.

ἡ διαίρεσις ὑμᾶς. ὅμως εἰ τοῦτο γενήσεται, πῶς μέλλουσι δεχθῆναι τοῦτο οἱ αὐθέντες οἱ δυτικοί; καὶ ἡμεῖς πόσην λύπην μέλλομεν ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς; μᾶλλον ὑμεῖς πῶς μέλλετε ἀπελθεῖν ἐν τῇ πατρίδι ὑμῶν; τῆς ἑνώσεως δὲ γενομένης, καὶ οἱ ῥῆγάδες οἱ δυτικοί, καὶ ἡμεῖς πάντες μεγάλην ἡδονὴν θέλομεν ἔχειν, καὶ μεγάλως θέλομεν βοηθήσειν ὑμῖν· καὶ ἡ βοήθεια ἡμῶν πολὺν κουφισμὸν μέλλει ποιῆσαι τοῖς Χριστιανοῖς, τοῖς οἰκοῦσιν ἐν τῇ ἀνατολῇ, καὶ τοῖς κατεχομένοις παρὰ τῶν ἀσεβῶν. καὶ λοιπὸν παρακαλῶ ὑμᾶς, ἀδελφοί, διὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μὴ γενέσθω ἡ διαίρεσις αὕτη εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, σπουδάσατε, διεγέρθητε, δῶμεν δόξαν τῷ Θεῷ ὁμοῦ. ἡ ἕνωσις ἡμῶν πολλὴν ὠφέλειαν προξενεῖ τῇ ψυχῇ· ἡ ἕνωσις ἡμῶν πολλὴν τιμὴν φέρει τῷ σώματι· τὴν ἕνωσιν ἡμῶν οἱ ἐνσώματοι καὶ ἀσώματοι ἐχθροὶ φοβηθήσονται· τὴν ἕνωσιν ἡμῶν οἱ ἅγιοι ἄγγελοι εὐφρανθήσονται, καὶ χαρὰ μεγάλη γενήσεται ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς.

Τούτων καὶ ἑτέρων ὁμοίων ῥηθέντων ἀπὸ τοῦ ἁγιωτάτου πάπα, ἀπεκρίθησαν οἱ ἀνατολικοὶ διὰ τοῦ Ῥωσίας οὕτως.

ΓΡΑΙΚ. Ὅσα ὥρισεν ἡ μακαριότης σου πάντα εἰσὶν ἅγιά τε καὶ δίκαια· ἀλλὰ τὰ μεγάλα πράγματα μεγάλας ἔχουσι καὶ τὰς πλημμελείας. ἡμεῖς γὰρ εἰ καὶ μακρὸν χρόνον ἔχομεν καθὼς ὁρίζεις, ἀλλ' οὐδέποτε ἠρεμοῦμεν ζητοῦντες τὴν ἕνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν, ποτὲ μὲν μετὰ διαλέξεων, ποτὲ δὲ καὶ ἰδίως, ποτὲ δὲ καὶ ἐν τῇ ἡμῶν συνόδῳ, ποτὲ δὲ καὶ μετὰ τοῦ βασιλέως ἡμῶν, καὶ οὐδέποτε ἠρεμοῦμεν. εἰ δὲ γίνεται πλημμέλεια, θαυμαστὸν οὐδέν· ἐπεὶ ἀφ' ὅτου ἤρξατο τὸ θεῖον ἔργον τοῦτο, τέσσαρα ἔτη εἰσί, καὶ γίνεται τοῦτο μετὰ σπουδῆς. ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα, καθὼς ἀνεφέρομεν, πλημμελείας δέονται, καὶ σκέψεων οὐ μικρῶν.

Ταῦτά τε καὶ ἄλλα ὅμοια εἰπόντες ἐξῆλθον τοῦ παλατίου· ἡμέρα δὲ ἦν τετάρτη τῆς πεντηκοστῆς. ἀπελθόντες οὖν εἰς τὸν πατριάρχην ἡμῶν ἐξηγήσαντο ταῦτα. ὁ δὲ ὥρισεν, ἵνα ἀπέλθωσιν εἰς τὸν βασιλέα, ὁ Ῥωσίας, ὁ Νικαίας, ὁ Λακεδαιμονίας, καὶ ὁ Μιτυλήνης. καὶ δὴ ἀπελθόντες οὐ μόνον τὰ τοῦ πάπα ἀνέφερον αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ πολλὰ τοῦτον ἠνάγκασαν περὶ τῆς ἑνώσεως, μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο εἰπόντες αὐτῷ, ὅτι ἐὰν ἡ βασιλεία σου οὐ θέλει ἑνωθῆναι, ἡμεῖς ἑνούμεθα.

Ταῦτα ἀκούσας ὁ βασιλεὺς, ἐδειλίασε τὴν στάσιν αὐτῶν· καὶ δὴ ἤρξατο τὴν ὁρμὴν ἑνώσεως, καὶ ὥρισεν εἰς τὴν αὔριον συναχθῆναι τὴν σύνοδον αὐτῶν.

Τῆς πέμπτης οὖν τῆς πεντηκοστῆς ἐλθούσης, συνήχθησαν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πατριάρχου ἅμα τῷ βασιλεῖ, καὶ εἶπεν ὁ βασιλεύς.

ΒΑΣΙΛ. Ἡμεῖς, ὦ δεσπόται ἀρχιερεῖς, οὐ δι' ἄλλο τι ἐξενιτεύθημεν, καὶ ἤλθομεν ἐν ταύτῃ τῇ γῇ, εἰ μὴ διὰ τὴν ἕνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν· καὶ οὐ δι'

Astra positum est. Misistis vos scripturam fidei perplexam: & petimus, ut illam exponatis, & non vultis: & quid dicam? Video plane mihi ante oculos versari divisionem: & miror, quid vobis profutura sit divisio. Quod si fiat, quomodo accipient hoc principes occidentales? quantum nos ipsi mœrorem suscipiemus? imo vero quomodo vos in vestram patriam revertemini? Sed si unio fiat, & reges occidentales, & nos omnes magnam capiemus voluptatem; & magno vobis auxilio erimus: & auxilium nostrum magnopere sublevabit
B Christianos in oriente habitantes, eosque qui impiorum servitute premuntur. Rogo itaque vos fratres per domini nostri Jesu Christi præceptum, divisio hæc in ecclesia Dei ne fiat: sed conferte studia, expergiscimini, demus una gloriam Deo. Conjunctio nostra multam affert animæ utilitatem: conjunctio nostra multo corpus honore afficit: conjunctionem nostram corporei & incorporei hostes timebunt: ad conjunctionem nostram sancti angeli gaudebunt: & magna erit lætitia in cœlo & in terra.

Cum papa sanctissimus hæc & similia
C dixisset, orientales per Rhutenum ita responderunt:

GRÆCI. Omnia quæ dixit tua beatitudo, sancta & justa sunt: sed magnæ res magnas quoque habent cunctationes. Nos enim etsi satis diu moramur, ut sanctitas tua asserit, nunquam tamen conquiescimus ab inquirenda unitate ecclesiarum, modo disputando, modo privatim colloquendo, modo inter nostram synodum, modo cum imperatore nostro: & nunquam quiescimus: non est ergo mirum, si cunctamur: nam quadrien-
D nium est, ex quo divinum hoc negotium cœptum est tractari, magnoque studio geritur: sed hujusmodi res, ut antea diximus, mora indigent, & consideratione non modica.

His aliisque similibus dictis egressi sunt e palatio: erat autem feria quarta pentecostes. Itaque profecti ad patriarcham nostrum exposuerunt omnia: ille vero jussit, ut ad imperatorem irent Rhutenus, Nicænus, Lacedæmonius, & Mitylenensis. Ii vero profecti non solum ei nuntiarunt quæ pontifex dixerat, sed multos etiam ei stimulos admoverunt
E ad conficiendam unionem, his inter alia verbis ad eum usi: Si tuum imperium uniri noluerit, nos unimur.

His auditis imperator extimuit, quod hi se ab aliis segregassent: cœpit ergo in rem unionis vehementer incumbere; jussitque ut postridie synodus ipsorum congregaretur.

Itaque feria quinta pentecostes convenerunt in patriarchæ domum una cum imperatore, habuitque imperator hæc verba.

IMPERATOR. Nos, domini præsules, nulla alia de causa peregrinamur, atque in hanc regionem venimus, nisi propter unionem eccle-

SESSIO XXV. ecclesiarum: neque aliam ob causam hic comoramur, nisi honoris ecclesiæ nostræ gratia: & ecce nobis mensis jam hic agitur in Italia quintus decimus, nec ullum assecuti sumus honorem; sed & domibus nostris caremus, & moram adhuc faciemus. Quapropter disjunctio nostra perniciosa est; nihil enim prodest: nostra vero unio res quidem est bona, si tamen sit cum nostra pietate conjuncta. Sunt enim hic extrema duo mala, duplexque periculosum exitium: si recte non uniamur, & si jure non disjungamur: perpendat ergo vestra sanctitas, quid fieri præstet, nobisque conducat, nec non perniciosam hanc disjunctionem. Subeat quoque animos vestros nostræ domus auxilium, Christianorum refugium, spes fidei, salus communis, Constantinopolis inquam: & de hoc date bonum consilium; ferte sententias neque animas, neque corpora lædentes. Nostra, sive ecclesiarum unio bona quidem est; sed pie, & citra criminis conscientiam. Dissidium autem perniciosum quidem est, sed periculum animæ leve id reddidit. Ceterum cavendum vobis est, ne illud lateat, posse citra crimen fieri hanc unionem; & nos boni compotes nequaquam fiamus: nam divisio ecclesiarum & est & dicitur res horrenda; & qui piam hanc unionem impedit; magis quam Judas ipse proditor condemnabitur.

Cum hæc pluraque alia pro concione dixisset imperator, responderunt præsules, & dixerunt ei:

GRÆCI. Si cui grata non est ecclesiarum unio, anathema sit, dum fiat cum pietate.

Itaque hortatu omnium respondens Rhutenus dixit:

RHUTEN. Nostis fratres, causam hujus moræ fuisse dissensionem ac discordiam nostram: nunc ergo legantur libri occidentalium & orientalium sanctorum; Concordiam inter eos constituamus: concordes enim sunt; quoniam sancti consona scribunt, siquidem Spiritus sanctus sibi non dissonat. Sancti utrique sunt & unus Spiritus sanctus in iis locutus est: & credendum est unum omnes dicere, & non dissentire: nonne vobis etiam ita videtur?

Responderunt ei: Nos etiam ita sentimus.

Tunc Nicænus dixit ad eos;

NICÆN. Et si hoc sentitis, sanctos inter se non discrepare, qua ratione ipsis non creditis, quod etiam ex Filio procedat Spiritus sanctus?

Et incipiens a libro sancti Epiphanii, cui nomen, Ancoratus, & ex sancti Cyrilli expositione in Joannem, & ex thesauris ejusdem sancti Cyrilli, legit multas sententias integras: quarum aliæ Spiritum sanctum asserebant ex Patre & Filio procedere: aliæ vero, ex ambobus: aliæ, Spiritum habere suum esse a Filio: aliæ dicebant, effundi & aliæ, emitti.

A ἄλλο τι πλημμελοῦμεν ὧδε, εἰ μὴ διὰ τὴν προτίμησιν τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν. καὶ ἰδοὺ ἔχομεν εἰς τὴν Ἰταλίαν μῆνας δεκαπέντε, καὶ τίποτε προτίμησιν οὐδὲν ἐλάβομεν· ἀλλ' ἀεὶ καὶ ὑστερούμεθα τῶν οἴκων ἡμῶν, καὶ μέλλομεν πλημμελεῖν. διὸ ἡ διάζευξις ἡμῶν ἐστὶν ὀλεθρία; εἰς οὐδὲν γὰρ ὠφελεῖ. ἡ ἕνωσις ἡμῶν ἐστὶ μὲν καλή, πλὴν μετὰ εὐσεβείας τῆς ἡμετέρας. εἰσὶ γὰρ ἐνταῦθα δύο ἄκρα κακά, καὶ δύο ὄλεθροι ἐπικίνδυνοι· ἐὰν μὴ ἑνωθῶμεν ὀρθῶς, καὶ ἐὰν μὴ διαιρεθῶμεν δικαίως. λοιπὸν σκεψάσθω ἡ ἁγιωσύνη ὑμῶν τὸ κρεῖττον καὶ τὸ συμφέρον ἡ-B μῖν, καὶ τὴν ὀλέθριον ταύτην διαίρεσιν. ἐνθυμήθητε καὶ τὴν βοήθειαν τοῦ οἴκου ἡμῶν, τὴν καταφυγὴν τῶν Χριστιανῶν, τὴν ἐλπίδα τῆς πίστεως, τὴν κοινὴν σωτηρίαν, τὴν Κωνσταντινούπολιν λέγω· καὶ ἐν τούτῳ δότε βουλὴν ἀγαθήν· δότε γνώμας μήτε βλαπτούσας κατὰ ψυχήν, μήτε βλαπτούσας κατὰ σῶμα· ἡ ἕνωσις ἡμῶν, ἤτοι τῶν ἐκκλησιῶν, ἐστὶ μὲν καλή, πλὴν εὐσεβῶς καὶ ἀπροχειματίστως. ἡ διαίρεσις δέ ἐστι μὲν ὀλεθρία, ἀλλὰ τῆς ψυχῆς ὁ κίνδυνος κούφην ταύτην ποιεῖ. πλὴν προσέχετε, μήπως ἀναμάρτητος οὖσα ἡ ἕνωσις λάθῃ ἡμᾶς, καὶ ἀ-C ποτευξώμεθα τοῦ ἀγαθοῦ. ἡ γὰρ διαίρεσις τῶν ἐκκλησιῶν φρικτή ἐστί τε καὶ λέγεται· καὶ ὁ ἐμποδίζων τὴν εὐσεβῆ ταύτην ἕνωσιν πλέον τοῦ Ἰούδα προδότου κατακριθήσεται.

Ταῦτα τοῦ βασιλέως εἰπόντος, καὶ ἕτερα πλείονα δημηγορήσαντος, ἀπελογήσαντο οἱ ἀρχιερεῖς, καὶ εἶπον αὐτῷ.

ΓΡΑΙΚ. Εἴ τις οὐκ ἀγαπᾷ τὴν ἕνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν, ἤτω ἀνάθεμα, πλὴν μετὰ εὐσεβείας.

Προτραπεὶς οὖν ὁ Ῥωσίας παρὰ πάντων ἀποκριθῆναι, ἔφη·

D ΡΩΣ. Γινώσκετε ἀδελφοί, ὅτι ἡ διαίρεσις ἡμῶν καὶ ἡ διχόνοια ἐποίησε τὴν πλημμέλειαν ταύτην. νῦν οὖν ἀναγνωσθήτωσαν τὰ βιβλία τῶν δυτικῶν καὶ ἀνατολικῶν ἁγίων· συμφωνηθήτωσαν παρ' ἡμῶν, ἐπεὶ σύμφωνοι εἰσίν· οἱ γὰρ ἅγιοι σύμφωνα γράφουσιν, οὐ γὰρ διαφωνεῖ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. ἅγιοί εἰσιν ἀμφότεροι, καὶ ἓν πνεῦμα ἅγιον ἐλάλησεν ἐν αὐτοῖς· καὶ χρὴ πιστεύειν καὶ ἓν λέγειν ὁμοῦ, καὶ οὐ διαφωνεῖν. ἢ οὐ δοκεῖ καὶ ὑμῖν οὕτως;

Ἀπεκρίθησαν αὐτῷ· οὕτω φρονοῦμεν καὶ ἡμεῖς.

E Τότε εἶπεν ὁ Νικαίας πρὸς αὐτούς

NIK. Καὶ εἰ φρονεῖτε ὅτι συμφωνοῦσιν οἱ ἅγιοι, τίνι λόγῳ οὐ πιστεύετε αὐτοῖς, ὅτι ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον;

Καὶ ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς βίβλου τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου, τῆς λεγομένης Ἀγκυρωτός· καὶ ἀπὸ τοῦ ἁγίου Κυρίλλου τῆς ἑρμηνείας τοῦ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίου· καὶ ἀπὸ τῶν Θησαυρῶν τοῦ αὐτοῦ ἁγίου Κυρίλλου, ἀνέγνω πλήρη ῥητὰ πολλά· ἅτινα τὰ μὲν ἔλεγον, ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ ἐκπορεύεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· τὰ δέ, ἐξ ἀμφοτέρων. τὰ δε, ἔχει τὸ εἶναι ἀπὸ τοῦ υἱοῦ· τὰ δέ, προχεῖται, τὰ δέ, ἐκπέμπεται.

ANNO CHRISTI 1439.

Τούτων

ANNO CHRISTI 1439

Τούτων ἀναγνωσθέντων, ὁ Μιτυλήνης τοὺς δυ- A τικοὺς ἁγίους προσαγαγὼν, τοὺς λέγοντας ἐναργῶς, ὅτι ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς μία ἐστὶν ἀρχὴ τοῦ ἁγίου πνεύματος· καὶ ὅτι ἀρχοειδῶς μὲν ἐκ τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ὁμοουσίου αὐτοῦ υἱοῦ· καὶ ὅτι ἐκ πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· καὶ ἀνέγνωσαν αὐτοὺς ἅπαντες, καὶ ἐπείσθησαν, καὶ ὁμοῦ ἐβόησαν·

ΓΡΑΙΚ. Οὐδέποτε εἴδομεν τοὺς δυτικοὺς ἁγίους, οὐδέποτε ἀνέγνωμεν αὐτοὺς, νῦν οὖν οἴδαμεν, καὶ ἀνέγνωμεν, καὶ στέργομεν αὐτούς.

Ὥρισεν οὖν ὁ βασιλεύς·

ΒΑΣΙΛ. Καὶ εἰ στέργετε αὐτοὺς, δότε γνώμας ἅπαντες. B

Καὶ ἐγνωμοδότησαν ἅπαντες σὺν τῷ πατριάρχῃ, ὅτι στέργουσι τοὺς ἁγίους τοὺς δυτικοὺς, καὶ τὰ συγγράμματα αὐτῶν γνήσια, καὶ οὐ νόθα εἶναι· ἀφ' ἑνὸς γὰρ ἐπλήσθησαν πνεύματος· καὶ ἀνάγκην εἶναι καὶ τὰ συγγράμματα αὐτῶν ἀληθῆ λέγειν, καὶ εἰς ἓν ἀποβλέπειν.

Τούτων οὖν τῶν γνωμῶν δοθεισῶν ἐλύθη ἡ συνέλευσις, καὶ ἀπῆλθον ἕκαστος εἰς τὰ ἴδια.

Τῇ παρασκευῇ συνελθόντες ὁμοῦ ἀνέγνωσαν πάλιν τὰ ῥητὰ τῶν ἁγίων, καὶ μάλιστα τῶν ἀνατολικῶν, τοῦ μεγάλου Βασιλείου ἐν πολλοῖς αὐτοῦ λόγοις, τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, τοῦ ἁγίου Κυρίλλου C ἀπὸ τῶν Θησαυρῶν, καὶ ἐν τοῖς πρὸς Ἑρμείαν, Ἐπιφανίου τοῦ θείου, Ἀναστασίου τοῦ Σιναΐτου, Γρηγορίου τοῦ Νύσσης, καὶ Δαμασκηνοῦ τοῦ σοφοῦ.

Τούτων ἀναγνωσθέντων ἐπληροφορήθησαν ἅπαντες τῆς ἀληθείας τὰ δόγματα· καὶ λυθέντος τοῦ συνεδρίου ἀπήλθομεν. καὶ πάλιν ἀπὸ τοῦ γεύματος συνήχθημεν, καὶ πάλιν τὰ ῥητὰ τῶν ἁγίων ἀναγνόντες ἀπήλθομεν.

Τῷ δὲ σαββάτῳ πρωῒ συναχθέντων ἡμῶν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πατριάρχου ἅμα τῷ βασιλεῖ ἡμῶν, ἦλθε καὶ ὁ κῦρις Γεώργιος ὁ Σχολάριος, καὶ ἀνέφερε πρὸς τὸν βασιλέα ταῦτα· D

Ἄριστε καὶ κράτιστε βασιλεῦ, ἧς μὲν γνώμης γέγονα καὶ εἰμὶ περὶ τὴν προκειμένην τῆς ἑνώσεως ὕλην ὁ πρὸς τὴν καθ' ἡμᾶς ἱερὰν ταύτην σύνοδον σχεδιασθείς μοι καὶ πεμφθεὶς λόγος δηλοῖ· ἐν ᾧ πρός τε τὴν ἕνωσιν καὶ τὴν βοήθειαν τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πραγμάτων τοὺς ἱεροὺς τούτους προετρεπόμην πατέρας. μαρτυροῦσι δὲ καὶ τὰ δύο βιβλία, ἅπερ πρότερον συνθεὶς, νῦν ἐγχειρίζω τῇ παρούσῃ συνόδῳ· ὧν τὸ μὲν ἐστι συμβουλὴ περί τε ἑνώσεως καὶ τρόπου αὐτῆς, καὶ ὅσα ἄλλα πρὸς ταύτην ἁρμόττει τὴν ὕλην· τὸ δὲ περὶ τοῦ ζητήματος πραγματεύεται, σκοπὸν E ἔχον δεῖξαι τοὺς διδασκάλους τῆς ἐκκλησίας συμφωνοῦντας ἀλλήλοις, οὐ λόγοις ἀνθρωπίνοις οὐδ' ἀποδείξεσιν, ἀλλὰ ῥητοῖς τῆς ἱερᾶς γραφῆς καὶ τῶν διδασκάλων αὐτῶν. ἅπερ δύο βιβλία φαῦλος μὲν ὢν ἐγὼ, καὶ παντάπασιν ἀτελὴς καὶ σοφίᾳ, καὶ ἐπιστήμῃ, καὶ γνώσει, καὶ πᾶσιν ὁμοῦ· ἀλλ' οὖν διὰ τὸ ἐπικείμενον χρέος καὶ βάρος, ἅμα μὲν ΓΕΩΡΓΟ. ΣΧΟΛ. τῆς ἄνωθεν δοθείσης μοι τοῦ λόγου χάριτος· ἣν καὶ μικρὰν καὶ μεγίστην ὁμολογῶ, τὸ μὲν πρὸς τὰς ἐν τοῖς ἄλλοις χάριτας, τὸ δὲ πρὸς τὴν ἐμὴν ἀξίαν παραβάλλων αὐτήν· ἅμα δὲ καὶ τῆς τῷ πλησίον ὀφειλομένης ἀγάπης· ἱκανῇ μελέ-

SESSIO XXV.

His lectis Mitylenensis protulit sanctos occidentales, qui evidenter asserunt, Patrem & Filium esse unum principium Spiritus sancti: & esse hunc ex Patre quidem originaliter, sed a consubstantiali etiam ipsi Filio: & Spiritum sanctum procedere ex Patre & Filio: & legerunt eos omnes, & persuasum habuerunt, atque una voce clamarunt:

GRÆCI. Nunquam vidimus sanctos occidentales, nunquam eos legimus: nunc autem novimus, & legimus, eosque recipimus.

Ad hæc imperator:

IMPERATOR. Si eos suscipitis, omnes ferte sententias. Et tulerunt omnes sententiam cum patriarcha, quod sanctos occidentales reciperent, & scripta eorum pro veris germanisque haberent, nequaquam adulteratis: uno quippe Spiritu repleti fuere; ut necesse sit eorum quoque scripta vera esse, atque ad unum respicere.

Pronunciatis his sententiis dimissa est synodus: & unusquisque domum se contulit.

Feria vero sexta convenientes iterum dicta sanctorum legerunt, præsertim orientalium, Basilii magni in multis ejus sermonibus: S. Athanasii: sancti Cyrilli ex thesauris, & libris ad Hermiam: Epiphanii: sancti Anastasii Sinairæ, Gregorii Nysseni, & doctrina præstantis Damasceni.

His lectis satis percepta sunt ab omnibus dogmata veritatis, & dimisso conventu abiimus: rursusque a prandio congregati sumus, & lectis de integro sanctorum sententiis discessimus.

Sabbato vero mane cum ad patriarchæ domum convenissemus unaÿcum imperatore nostro, venit & domnus Georgius Scholarius, qui & hujusmodi verbis ad imperatorem est usus:

GEORG. SCHOL. Optime & potentissime imperator, quam ego quidem habuerim, & nunc habeam sententiam de proposita unionis materia, indicat sermo a me utcumque compositus, & huic nostræ sacræ synodo oblatus: quo sacros hosce adhortabar patres ad unionem, & auxilium rebus Constantinopolitanis ferendum: testantur etiam duo libelli, quos antea compositos nunc præsenti synodo trado: quorum alter consilium dat, ut fiat, & quomodo fieri debeat unio; & exponit quidquid aliud ad hanc materiam spectat: alter vero quæstionem ipsam tractat: estque illi scopus ostendere, doctores ecclesiæ inter se concordes esse, non rationibus ac demonstrationibus humanis, sed sacræ scripturæ, & doctorum eorumdem sententiis. Quos duos libellos exilis ego quidem ac tenuis & eruditione, & scientia, & prudentia, & rebus omnibus plane; sed propter debitum & onus mihi incumbens, tum concessi mihi desuper in dicendo beneficii, quod & parvum, & maximum esse fateor: illud quidem, si cum beneficiis in alios collatis, hoc vero, si cum meo merito conferatur: tum vero caritatis debitæ

debitæ proximo, multa meditatione & longa lucubratione composui: eruntque hi libelli & sensus mei evidens ac perpetua demonstratio, & satis aperta declaratio consensionis concordiæque doctorum, qua satisfactum erit omni Christianæ, minusque amanti contentionum animæ, me ipso quoque parato, gratia divina favente, ad reddendum volenti cuilibet rationem de omnibus, quæ scripta inibi sunt. Sed quoniam inter alios nobilissimos viros sacrum tuum imperium me quoque hortatur ad proferendum quid sentiam; Vis enim in concludenda sancta unione nos omnes habere consentientes dictoque audientes, non quidem ferendo sententiam; hoc enim potius congruit iis, qui sortiti sunt sedes & gradus ecclesiasticos; faciam imperata. Et mei quidem commendatione nulla utar: ubi enim de fide agitur & confessione veritatis, supervacaneum est propriam commendare personam; nam nec postremos homines res ulla mundi permoverit ad credendum aliquid & confitendum præter conscientiam; cum sciamus, per solam fidei veritatem posse omnes salvari, divinamque experiri misericordiam. Hoc igitur omisso dico primum, me Deo gratias agere, quod nostrum omnium mentes direxerit ad sibi placitum unionis scopum, & spes Christianorum omnium non permiserit esse vanas. Dico deinde, me ipsum subjicere sententiæ hujus nostræ sacræ synodi, imo vero hujusce œcumenicæ; summa cum reverentia & voluptate eam venerari & honorare. quam fert de unione atque unionis modo: censeo enim talem sententiam non esse ab hominibus, sed a Deo latam: idque facio, non quia sum laicus, & necesse mihi est sacro tuo parere imperio, nec non sanctissimo atque œcumenico patriarchæ, & nostræ synodo, quodque plus est, generali; neque etiam quod similem ego quoque sententiam de rebus propositis jampridem habuerim: sed etiamsi antea privatim maxime contrariam secutus essem sententiam, & quacumque in ecclesiam Dei fulgerem dignitate, seu inter alios doctrina eminerem, idem similiter facerem. Nam ita non facere, maximæ arrogantiæ, inanisque gloriæ esset argumentum: quid enim deterius fuerit, quam unum hominem, quavis licet dignitate præfulgeat, obluctari velle synodo œcumenicæ, quæ universam Dei repræsentat ecclesiam? Tertium præterea & postremum; volens confessione fidei linguam meam sanctificare, cœlestemque salvatoris nostri Christi confessionem expectare, quam se confitentibus coram hominibus, ipse qui veritas est, loco mercedis pollicetur: devota mente credo & confiteor, sanctis occidentalibus & orientalibus, quos necesse est inter se consentire, dicentibus, Spiritum sanctum ex Patre & Filio procedere: nec non Spiritum ex Patre per Filium procedere: præterea emitti, esse ex Filio, esse ex Patre per

τῇ καὶ φροντίδι πολυημέρῳ συντέθεικα. καὶ ἔσονται ταυτὶ τὰ βιβλία τοῦτο μὲν ἐναργὴς καὶ διηνεκὴς ἀπόδειξις τῆς ἐμῆς διανοίας, τοῦτο δὲ πληροφορία τις ἱκανὴ καὶ βεβαίωσις περὶ τῆς τῶν διδασκάλων συμπνοίας καὶ συμφωνίας πάσῃ Χριστιανικῇ καὶ ἀφιλονείκῳ ψυχῇ, ἑτοίμου ὄντος μου καὶ αὐτοῦ Θεοῦ χάριτι, λόγον ἀποδιδόναι τῷ βουλησομένῳ λαβεῖν περὶ πάντων τῶν ἐν αὐτοῖς γεγραμμένων· ἐπεὶ δὲ μετὰ πάντων τῶν ἀριστεσάντων ἀρχόντων, προτρέπομαι νῦν καὶ αὐτὸς ὑπὸ τοῦ θείου σου κράτους ὀλίγοις ῥήμασι δηλῶσαι τὴν ἐμὴν διάνοιαν. βούλει γάρ τῷ συμπεράσματι τῆς ἁγίας ἑνώσεως πάντας ἡμᾶς συναινοῦντας καὶ ὑπακούοντας ἔχειν, οὐ γνώμην διδόντας· τοῦτο γὰρ μᾶλλον ἁρμόττει τοῖς τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς θρόνους τε καὶ βαθμοὺς εἰληχόσι· πληρώσω τὸ προσταττόμενον. καὶ συστάσει μὲν τοῦ οἰκείου προσώπου οὐ δεῖν οἴομαι χρῆσθαι. ἐν γὰρ τοῖς περὶ πίστεως λόγοις καὶ τῇ τῆς ἀληθείας ὁμολογίᾳ περιττόν ἐστι τὸ οἰκεῖον πρόσωπον συνιστᾶν. διότι καὶ τοὺς φαυλοτάτους οὐδὲν ἂν τῶν ἐν κόσμῳ κινήσειε πιστεῦσαί τι καὶ ὁμολογῆσαι παρὰ συνείδησιν, ἐφόσον οἴδαμεν πάντας μόνῃ τῇ τῆς πίστεως ἀληθείᾳ δύνασθαι σωθῆναι, καὶ φιλανθρωπίας θείας τυχεῖν. τοῦτο τοίνυν τὸ μέρος παριδὼν, λέγω πρῶτον, ὅτι χάριτας ἀναφέρω Θεῷ, ὅτι τὰς ἁπάντων ἡμῶν διανοίας ἀπευθύνε πρὸς τὸν θεοφιλῆ σκοπὸν τῆς ἑνώσεως, καὶ τὰς τῶν Χριστιανῶν ἁπάντων ἐλπίδας οὐκ ἀφῆκεν εἶναι κενάς. δεύτερον, ὅτι ὑποτάττω ἐμαυτὸν τῇ ψήφῳ τῆς ἱερᾶς ταύτης καθ᾽ ἡμᾶς συνόδου, μᾶλλον δὲ τῆς οἰκουμενικῆς ταυτησί· καὶ μετ᾽ εὐλαβείας ὑπερβαλλούσης καὶ ἡδονῆς ταύτην ἀσπάζομαι καὶ τιμῶ, ἣν καὶ περι τῆς ἑνώσεος, καὶ τοῦ τρόπου τῆς ἑνώσεως ἐκφέρει· καὶ ἡγοῦμαι ταύτην οὐκ ἀπ᾽ ἀνθρώπων, ἀλλ᾽ ἐκ Θεοῦ προενεχθῆναι τὴν ψῆφον. καὶ τοῦτο ποιῶ, οὐ διότι εἰμὶ κοσμικὸς, καὶ ἀνάγκην ἔχω πείθεσθαι τῷ πατριάρχῃ, καὶ τῇ καὶ τῷ ἁγιωτάτῳ καὶ καὶ οἰκουμενικῷ θείῳ κράτει σου, ἡμετέρᾳ συνόδῳ, ὃ πλέον ἐστὶ, τῇ οἰκουμενικῇ· οὐδὲ διότι περὶ τῶν προκειμένων πραγμάτων τὴν ὁμοίαν καὶ αὐτὸς διάνοιαν ἦν προειληφώς τε καὶ ἔχων· ἀλλ᾽ εἰ καὶ ἐτύγχανον ἰδίᾳ τῆς ἐναντιωτάτης πρότερον γνώμης, ἔτι κἂν ὁπόσου ἀξιώματος ἦν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ, ἢ προεῖχον τῶν ἄλλων ἐπὶ σοφίᾳ, ὁμοίως ἂν ἐποίησα. τὸ γὰρ οὐχ οὕτω ποιεῖν, ἦν ἂν μεγίστης ὑπερηφανίας καὶ κενοδοξίας ἀπόδειξις. τί γὰρ χεῖρον τοῦ ἕνα ὄντα, κἂν ὁπόσου ἀξιώματος ᾖ, θέλειν συνόδῳ οἰκουμενικῇ ἀνθίστασθαι, ἥτις ὅλην τὴν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν παρίστησι; τρίτον ἔτι καὶ τελευταῖον, βουλόμενος τῇ ὁμολογίᾳ τῆς ἀληθείας ἁγιάσαι μου τὴν γλῶτταν, καὶ προσδοκᾶν τὴν ἐν οὐρανοῖς ὁμολογίαν τοῦ ἡμετέρου σωτῆρος Χριστοῦ, ἣν μισθὸν τοῖς ὁμολογοῦσιν ἐν αὐτῷ, ὅς ἐστιν ἡ ἀλήθεια, ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἐπαγγέλλεται, εὐλαβεῖ διανοίᾳ πιστεύω καὶ ὁμολογῶ, ὅτι τῶν ἁγίων τῶν δυτικῶν καὶ ἀνατολικῶν, οὓς ἀνάγκη συμφωνεῖν ἀλλήλοις, λεγόντων τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι, ἔτι τὸ πνεῦμα ἐκπορεύεσθαι ἐκ πατρὸς δι᾽ υἱοῦ, ἔτι προϊέναι, ἐκ τοῦ υἱοῦ εἶναι, ἐκ πατρὸς δι᾽

υἱοῦ

υἱοῦ εἶναι, ἐκ τοῦ υἱοῦ προχεῖσθαι καθάπερ ἐκ τοῦ πατρὸς, οὐσιωδῶς ἐξ ἀμφοῖν προχεῖσθαι, ἀναβλύζειν ἐκ τοῦ υἱοῦ, καὶ τὰ τοιαῦτα, μία ἀλήθεια ἐκ τούτων ἁπάντων συνάγεται· καὶ ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ εἶναι λαμβάνει παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, ὡς ἐκ μιᾶς ἀρχῆς καὶ ἑνὸς προβολέως· καὶ ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱός εἰσι μία ἀρχὴ τοῦ ἁγίου πνεύματος· καὶ οὔτε ἕπεται ἐντεῦθεν εἶναι τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν δύο ἀρχὰς, οὔτε συναλείφεσθαι τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱόν, εἰ καί τινες διὰ τὸ μὴ καλῶς δύνασθαι τὰ τοιαῦτα συνορᾷν, ἕπεσθαι τῇ δόξῃ ταυτὶ τὰ ἄτοπα ὑποπτεύουσι. διὰ τοῦτο ταύτῃ τῇ δόξῃ ἢ τῇ προτάσει συντίθεμαι· ὅτι τὸ πνεῦμα ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, ἢ ἐκ πατρὸς διὰ τοῦ υἱοῦ, ὡς ἐκ μιᾶς ἀρχῆς καὶ μιᾶς αἰτίας. καὶ λέγω εἶναι ταύτην ἀληθεστάτην· καὶ λέγω τοὺς δυτικοὺς ἁγίους μετὰ τῶν ἀνατολικῶν οὕτω συμφωνεῖν ἐξ ἀνάγκης, καὶ ἄλλως ἀδύνατον συμφωνεῖν· ἀναθέματι καθυποβάλλων τοὺς φρονοῦντας δύο ἀρχὰς, ἢ τὴν προσωπικὴν τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ διάκρισιν παρασαλεύοντας.

A Filium, effundi ex Filio quemadmodum ex Patre, substantialiter effundi ex ambobus, scaturire ex Filio, & hujusmodi alia: unam ex his omnibus colligi veritatem, & Spiritum sanctum accipere suum esse a Patre & Filio, tanquam ab uno principio, & uno productore: & Patrem ac Filium esse unum principium Spiritus sancti: neque hinc sequi, Patrem & Filium esse duo principia, aut Patrem & Filium in unam contrahi personam: quamvis suspicentur aliqui, absurda hæc sequi ex hac sententia, quod nequeant hujusmodi res per- B fecta intelligentia comprehendere. Quapropter sententiæ huic, sive propositioni assentior. Quod Spiritus sanctus procedat ex Patre & Filio, sive ex Patre per Filium, tanquam ab uno principio, & una causa: & hanc verissimam esse ajo: atque ita sanctos occidentales dico cum orientalibus congruere necessario: aliter enim impossibile est eos concordare; anathemati subjiciens eos, qui duo ponunt principia, vel eos qui personalem Patris & Filii distinctionem illibatam non servant.

Ταῦτα εἰπὼν ὁ Σχολάριος ἀπῆλθεν. ἡμεῖς δὲ βίβλους τῶν διδασκάλων τῶν ἀνατολικῶν εἰς χεῖρας λαβόντες ἀνεγνώκαμεν πολλὰ ῥητὰ τῶν ἁγίων· διὸ καὶ τέλος τοῦ πράγματος γέγονεν· ἠρωτήθησαν δὲ αἱ γνῶμαι, ἀπεκαλύφθησαν αἱ διάνοιαι, ἐπαρρησιάσθη ἡ ἀλήθεια, ἐδημηγόρησε δὲ ἀρχὴν ὁ πατριάρχης.

His dictis Scholarius discessit. Nos C vero libros orientalium doctorum in manus sumentes, multa dicta sanctorum legimus. Quare perducta res quoque ad finem est. Rogatæ sunt enim sententiæ: detectus cujusque sensus: veritas libere pronunciata: concionatus est autem patriarcha primum.

Γνώμη τοῦ πατριάρχου.

ΕΠΕΙΔΗ ἠκούσαμεν τὰ ῥητὰ τῶν ἁγίων πατέρων τῶν δυτικῶν, καὶ ἀνατολικῶν, τὰ μὲν λέγοντα, ὡς ἐκπορεύεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, τὰ δὲ, ἐκ τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ υἱοῦ· εἰ καὶ ἔστι τὸ, διὰ τοῦ υἱοῦ, ταυτὸν τῷ, ἐκ τοῦ υἱοῦ· καὶ τὸ, ἐκ τοῦ υἱοῦ, ταυτὸν τῷ, διὰ τοῦ υἱοῦ· ὅμως ἡμεῖς τὸ, ἐκ τοῦ υἱοῦ ἀφέντες, λέγομεν, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ υἱοῦ ἀϊδίως καὶ οὐσιωδῶς, ὡς ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς καὶ αἰτίας, τῆς, διὰ, ἐνταῦθα σημαινούσης αἰτίαν ἐπὶ τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐκπορεύσεως.

Οὕτως ἐτελείωσε τὴν γνώμην αὐτοῦ, καὶ ἔστερξε τοὺς ἁγίους τοὺς δυτικοὺς, λέγοντας ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, παραγγείλας, μόνον μὴ θήσωμεν αὐτὸ ἐν τῷ ἡμετέρῳ συμβόλῳ, ἀλλὰ τὰ ἔθη ἡμῶν πάντα τηρήσαντες, αὐτοῖς ἑνωθησόμεθα.

Sententia patriarchæ.

QUONIAM sanctorum patrum occidentalium & orientalium dicta audivimus: quorum aliqua asserunt Spiritum D sanctum procedere ex Patre & Filio: aliqua vero ex Patre per Filium: licet vox ista, Ex Filio, idem sit quod, Per Filium: & Per Filium idem sit quod, Ex Filio, dicimus, Spiritum sanctum procedere ex Patre per Filium æternaliter & substantialiter, tanquam ab uno principio & causa: præpositione, Per, hic significante causam in sancti Spiritus processione.

Ita suam terminavit sententiam, sanctosque occidentales suscepit asserentes, Spiritum sanctum esse ex Patre & Fi- E lio: illud admonens, dummodo hoc nostro symbolo ne adjiciamus: sed retentis cunctis nostris ritibus uniemur cum illis.

Γνώμη τοῦ βασιλέως.

ΕΓΩ τὴν παροῦσαν ταύτην ἁγίαν καὶ οἰκουμενικὴν σύνοδον κατ' οὐδὲν ἐλάττω ἡγοῦμαι τῶν προλαβουσῶν ἁπασῶν. εἰ γὰρ καὶ τῷ ποσῷ τῶν ἐκεῖσε συνελθόντων πατέρων ταύτην ἐκεῖναι ὑπερέβησαν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῷ ποιῷ μέγα προέφερον, Κύριλλον πλουτοῦσαι καὶ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον, καὶ ἄλλους τῶν διδασκάλων· ἀλλ' ὅμως καὶ ταύτην οὐδὲν ἧττον ἁγίαν ἡγοῦμαι καὶ

Sententia imperatoris.

EGO præsentem hanc sanctam & generalem synodum nulla ex parte inferiorem existimo omnibus antehac celebratis: nam etsi illæ patrum numero, qui convenerunt, huic superiores fuerint, nec non virtute multum antecelluerint, Cyrillo, ac Gregorio theologo illustres redditæ, aliæque aliis doctoribus: nihilo tamen secius & hanc san-

SESSIO XXV.

sanctam esse arbitror & venerandam: neque minore hanc quam illas observantia prosequor. Nam & quod in ista agitatur, & maximum & divinum est: & qui illud tractarunt, sunt viri sacri ac venerabiles, incipiendo primum ab ipso patriarcha sanctissimo. Quoniam igitur synodus quidem hæc est hujusmodi: ego vero Dei, qui me unxit, beneficio sum imperator: & sequi debeo sententiam synodi, majorisque illius partis: nec non defendere quod fuerit sancitum a pluribus, juxta morem in antiquis conciliis servatum; propterea dico, & sacri imperii robore ac potestate pronuncio, me hujus sacræ synodi, pluriumque ejus patrum constantissime sequi sententiam, velleque eam modis omnibus defendere in perpetuum, tum ob prædictas causas, tum quia ego censeo, sanctam ecclesiam in sacris dogmatibus nullo modo posse errare, communi ac synodica consideratione utentem. Unus quippe, vel duo, vel tres, aut plures ex hominibus qui nunc degunt, privatam adhibentes considerationem, fieri potest ut errent: at universam Dei ecclesiam, de qua dominus dixit ad Petrum: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam; & portæ inferi non prevalebunt adversus eam*: (Matth. 16.) communiter errare omnino est impossibile; alioquin & sermo salvatoris evannit, & fides nostra debili fundamento est nixa. Sed quoniam utrumque absurdum est, idcirco & ecclesiam Dei necesse est nullo posse capi errore: & nos eam, ejusque sententiam omnino sequi: & ante omnes me, qui Dei beneficio imperialem habitum gero; & tenere ac defendere ipsam, hoc posito, ut neque sacro nostro symbolo quicquam addere Latini nos cogant, neque ex ritibus nostræ ecclesiæ aliquid immutetur.

Post hæc imperatoris verba, Isidorus Russiæ præsul Antiocheni patriarchæ locum tenens dixit:

RHUTEN. Et dicta sanctorum occidentalium suscipienda sunt, & Spiritus habet esse ex Filio, & Pater & Filius unum sunt principium Spiritus sancti. Ita assentior, ita profiteor, atque ita prædico coram Deo & vobis.

Et respondens Nicææ præsul Bessario in eamdem sententiam dixit. Ceterum ex sententiæ suæ expositione occasione accepta concionem habuit, & evidenter probavit, esse impossibile Christiano salutem consequi, ni fateatur, Spiritum sanctum esse ex Patre & Filio.

Verum sententiæ cum ordine ferrentur, non congruebant; sed Heracleensis Antonius, & Ephesius Marcus, & Monembasiensis Dositheus, & Anchialensis Sophronius reluctati sunt omnino sententiæ hujus unionis. Dicebant enim, se nullo modo adduci, ut credant Filium esse causam Spiritus sanctus, neque Spiritum sanctum procedere ex Patre & Filio tanquam ab uno principio.

A σεβασμίαν· καὶ οὐδὲν ἔλαττον τὸ αὐτὸ σέβας ἐκείναις ἀπονέμω καὶ ταύτῃ, τό, τε γὰρ προκείμενον αὐτῇ ζήτημα μέγιστόν τε καὶ θεῖον· καὶ οἱ περὶ τούτου πραγματευσάμενοι ἄνδρες εἰσὶν ἱεροὶ καὶ σεβάσμιοι, ἀπ᾽ αὐτοῦ πρώτου τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου ἀρξάμενοι. ἐπεὶ οὖν τοιαύτη μὲν ἡ σύνοδος αὕτη, ὡς εἴρηται, ἐγὼ δὲ βασιλεὺς ὢν τῇ χάριτι τοῦ χρίσαντός με Θεοῦ, ὀφείλω ἀκολουθεῖν τῇ τῆς συνόδου ἀποφάσει καὶ τῶν πλειόνων τῶν ἐν αὐτῇ, ἔτι τε καὶ δεφενδεύειν τὰ παρὰ τῶν πλειόνων ἀποπεφασμένα, κατὰ τὴν ἐν ταῖς B ἀρχαίαις συνόδοις παρακολουθήσασαν τάξιν· διὰ τοῦτο λέγω καὶ ἀποφαίνομαι τῇ ἰσχύϊ καὶ τῷ κράτει τῆς ἱερας βασιλείας, ὅτι καὶ ἕπομαι τῇ τῆς ἱερᾶς ταύτης συνόδου καὶ τῶν πλειόνων τῶν ἐν αὐτῇ ἀποφάσει ἀπαραίτητος· καὶ ἔτι κατὰ πάντα τρόπον δεφενδεύειν αὐτὴν μέχρι παντὸς βούλομαι, διά τε τὰ προειρημένα, καὶ διότι ἐγὼ νομίζω κατ᾽ οὐδένα τρόπον δύνασθαι πλανηθῆναι τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν ἐν τοῖς ἱεροῖς δόγμασι, κοινῇ καὶ συνοδικῶς σκεπτομένην. ἕνα μὲν γάρ, ἢ δύο, ἢ τρεῖς, ἢ καὶ πλείονας τῶν νῦν ὄντων ἀνθρώπων καθ᾽ αὐτοὺς σκεπτομένους πλανηθῆναι C ἐνδέχεται, πᾶσαν δὲ τὴν ἐκκλησίαν κοινῶς, ὑπὲρ ἧς ὁ κύριος εἶπε πρὸς Πέτρον· σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς· πλανηθῆναι ἀδύνατον ὅλως. εἰ δὲ μή, ὅ τε σωτήριος διέπεσε λόγος, καὶ ἡ πίστις ἡμῶν ἐπ᾽ ἀδρανοῦς βέβηκεν. ἀλλ᾽ ἐπεὶ ταῦτα καὶ ἀμφότερα ἄτοπα, διὰ τοῦτο καὶ ἀπλανῆ εἶναι τὴν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν ἀνάγκη, καὶ ἡμᾶς ἀναγκαῖον αὐτῇ καὶ ἀποφάσει αὐτῆς ἕπεσθαι, καὶ πρὸ πάντων ἐμὲ τὸ βασιλικὸν περικείμενον σχῆμα Θεοῦ χάριτι, καὶ ἀκολουθεῖν καὶ δεφενδεύειν αὐτήν· ὑ- D ποκειμένου τοῦ μήτε ἀναγκάσαι ἡμᾶς τοὺς Λατίνους προσθεῖναί τι ἐν τῷ ἱερῷ συμβόλῳ ἡμῶν, μήτε μεταβαλεῖν τι τῶν ἐθίμων τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν.

Ταῦτα τοῦ βασιλέως εἰπόντος, εἶπεν ὁ τοποτηρητὴς τοῦ Ἀντιοχείας πατριάρχου ὁ Ῥωσίας Ἰσίδωρος.

Καὶ τὰ ῥητὰ τῶν ἁγίων τῶν δυτικῶν δεκτέα, καὶ τὸ πνεῦμα ἔχει τὸ εἶναι ἐκ τοῦ υἱοῦ, καὶ ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς μία ἀρχὴ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου. οὕτω συντίθεμαι, οὕτως ὁμολογῶ, καὶ οὕτω κηρύττω ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ὑμῶν

Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Νικαίας Βησσαρίων εἶπε γνώμην ταυτὰ συμφρονῶν. πλὴν ἐδημηγόρησεν E ἕρμαιον εὑρὼν τὴν γνώμην αὐτοῦ, καὶ παρέστησεν ἐναργῶς, ἀδύνατον εἶναι σωθῆναι Χριστιανόν, μὴ ὁμολογοῦντα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ.

Αἱ γνῶμαι δὲ κατὰ τάξιν επερχόμεναι οὐκ ἐδίδοντο ἐν μιᾷ γνώμῃ· ἀλλ᾽ ὁ Ἡρακλείας Ἀντώνιος, καὶ ὁ Ἐφέσου Μάρκος, καὶ ο Μονεμβασίας Δοσίθεος, καὶ ο Ἀγχιάλου Σωφρόνιος ἀντεῖπον τῇ γνώμῃ ταυτης τῆς ενώσεως κατὰ πάντα· ελεγον γάρ, ότι οὐ πείθονται εχειν αἰτίαν τον υἱὸν τοῦ πνεύματος του αγιου· ἀλλ οὐδὲ ἐκπορεύεται τὸ πνεῦμα το ἅγιον ὡς ἀπὸ μιας ἀρχῆς ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ. Τότε ὁ Μι-

τυλήνης.

τυλήνης Δωρόθεος τὴν γνώμην ἐρωτηθεὶς, ἀπεκρίνατο·

Ἐγὼ νηπιόθεν Λατίνοις ἐναντιούμενος, ἐγγράφως καὶ ἀγράφως αὐτοῖς τὴν ἅμιλλαν ἐποιούμην, καὶ ἐναντιούμην αὐτοῖς διὰ τὸ λέγειν δύο αἰτίας ἐν τῇ ἁγίᾳ Τριάδι· καὶ τοῦτο ἔχων ἐν τῷ νοὶ θεμέλιον, οὐδέποτε ἐπαυόμην τοῦ διαλέγεσθαι. ἀλλ' ἐκεῖνοι ἀντιλέγοντες τοῦτο ἐδεφένδευον, ὅτι ἐστὶν αἰτία καὶ ὁ υἱὸς τοῦ παναγίου πνεύματος. νυνὶ δὲ συνόδου συγκροτηθείσης, καὶ τοῦ δόγματος ἐξετασθέντος, ἔχ εὗρον τὴν δόξαν ταύτην οὕτω καθὼς τὸ πρότερον. ἀλλὰ λέγουσιν οἱ Λατῖνοι, ὅτι ὁ πατὴρ καθὸ πατὴρ τοῦ υἱοῦ ἐστι πατὴρ, καὶ ὁ υἱὸς καθὸ υἱὸς πατρός ἐστιν υἱός· σχετικὰ γάρ εἰσι ταῦτα καὶ τῶν πρός τι. τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον καθ' ἑαυτὸ οὔτε πρὸς τὸν πατέρα, οὔτε πρὸς τὸν υἱὸν ἀναφέρεται, καθὸ πατὴρ ἢ υἱός· οὐδὲ γάρ ἐστι τῶν πρός τι. τὸ γὰρ πνεῦμα καθὸ πνεῦμα πρὸς τὸν πνέοντα δεῖ ἀναφέρεσθαι. πνέοντας δὲ εἶναι τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν οὐδεὶς ἀντερεῖ λόγος· πνεῦμα γάρ ἐστι τοῦ πατρὸς, καὶ πνεῦμά ἐστι τοῦ υἱοῦ· καὶ, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· καὶ ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα. πνέει οὖν ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κατὰ μίαν πνευστικὴν, ἤτοι προβλητικὴν δύναμιν. ἐξετάσας οὖν τοὺς ἁγίους καλῶς, καὶ συμφώνους εὑρὼν ἅπαντας, τοὺς μὲν δυτικοὺς σαφέστερον τῶν ἀνατολικῶν λέγοντας· οἱ γὰρ ἀνατολικοὶ, προχεῖσθαι, πρόεισι, προϊέναι, ἵησιν, ἀναβλύζειν, πηγάζειν, καὶ ὅσα τοιαῦτα, ἕτεροι δὲ καὶ διὰ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι λέγουσιν· οἱ δὲ δυτικοὶ ἀνεπτυγμένως πως ἐκπορεύεται κἀκ τοῦ υἱοῦ, καὶ ὡς ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς ἐκπορεύεσθαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον φάσκουσι· τούτοις ἀκολουθῶν καὶ ἑπόμενος, καὶ αὐτὸς ἀποφαίνομαι, ὅτι ἐκπορεύεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ ὡς ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς, καὶ οὐκ ἔστιν ἀπὸ δύο αἰτιῶν· οὐ γάρ ἐστιν ὁ πατὴρ μία αἰτία, καὶ ὁ υἱὸς ἑτέρα αἰτία τοῦ πνεύματος· μίαν γὰρ οἶδα τὸν πατέρα αἰτίαν υἱοῦ τε καὶ πνεύματος, καὶ μίαν ἀρχὴν τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν, ὅταν ἀκούω ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. οὕτω φρονῶ, καὶ οὕτως ὁμολογῶ ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων.

Ἐρωτώμενοι οὖν οἱ ἀρχιερεῖς τὰς γνώμας αὐτῶν, ἵνα μὴ προεπιτείνω τὸν λόγον, οἱ μὲν ἔλεγον καθαρῶς τὴν γνώμην ἡμῶν, οἱ δε ἔλεγον ἄλλως πως. ἀλλ' ὅμως ὡμονοήσαμεν ἀρχιερεῖς δέκα τὸν ἀριθμὸν, οἵ τινές εἰσιν οὗτοι· ὁ Ῥωσίας, ὁ Νικαίας, ὁ Λακεδαιμονίας, ὁ Μιτυλήνης, ὁ Ῥόδου, ὁ Νικομηδείας, ὁ Δίστρας, ὁ Γάννου, ὁ Δράμας, ὁ Μελενίκου· ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας πρωτοσύγκελλος καὶ πνευματικὸς κῦρις Γρηγόριος καὶ τοποτηρητὴς ὢν τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Ἀλεξανδρείας· καὶ ἀπὸ τῶν ἡγουμένων ὁ ἐν ἱερομονάχοις κῦρ Παχώμιος· ὕστερον δὲ προσετέθησαν ἡμῖν ὁ Κυζίκου, ὁ Τραπεζοῦντος, ὁ Ἡρακλείας, τοποτηρητὴς ὢν τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Ἀλεξανδρείας, καὶ ὁ Μονεμβασίας τοποτηρητὴς ὢν καὶ αὐτὸς τοῦ τῶν Ἱεροσολύμων ἁγιωτάτου πατριάρχου.

Ὁ δὲ βασιλεὺς ἰδὼν τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἐπὶ

A Tunc Mitylenenſis Dorotheus ſententiam rogatus reſpondit:

Ego a puero Latinos oppugnans, omne cum illis certamen tum ſcriptis, tum verbis inſtituebam; & refragabar eis, quod aſſererent duas in ſancta Trinitate cauſas: & hoc fixum in animo tenens, nunquam diſputare ceſſabam. Verum illi contradicentes hoc defendebant, nempe Filium quoque eſſe cauſam Spiritus ſancti. Nunc autem celebrata ſynodo, & dogmate examinato, aliter ſe habere ſententiam hanc reperi, ac putabam. Dicunt enim Latini, B Patrem ut Patrem eſſe Filii Patrem, & Filium ut Filium eſſe Patris Filium, cum ſint hæc relativa & ad aliquid: Spiritum vero ſanctum per ſe neque ad Patrem referri, neque ad Filium, quatenus Pater & Filius, cum non ſit ad aliquid; Spiritus enim ut Spiritus ad ſpirantem debet referri: ſpirantes autem eſſe Patrem & Filium nulla infirmaverit ratio: eſt enim Patris Spiritus, eſt etiam Filii Spiritus: &, *Ego in Patre, & Pater in me eſt*: &: *Qui videt, me & Patrem meum*. Spirat ergo Pater & C Filius Spiritum ſanctum per unam ſpirativam, ſeu productivam potentiam. Examinatis itaque diligenter ſanctis comperi omnes conſona dicere: quamquam occidentales apertius quam orientales loquuntur. Orientales enim, effundi, emitti, egredi, manare, ſcaturire, profluere, & id genus alia: ſunt etiam qui dicunt, per Filium procedere: occidentales autem expreſſe planeque aſſerunt, Spiritum ſanctum etiam ex Filio procedere, atque ut ab unico principio produci. Quos & ego ſequens meam pronuncio ſententiam, quod Spi- D ritus ſanctus procedat ex Patre & Filio tanquam ab uno principio: & non a duabus cauſis; neque enim Pater eſt una cauſa, & Filius altera Spiritus ſancti cauſa; unam quippe novi cauſam Filii & Spiritus Patrem; unumque principium Patrem & Filium cum audio Spiritum ſanctum ex Patre & Filio: ita ſentio, atque ita profiteor coram Deo & hominibus.

Cum ergo præſules rogarentur ſuas ſententias, ne longius producam ſermonem, alii quidem ad noſtram manifeſte accedebant ſententiam, alii autem va- E rie pronunciabant. Attamen in unam ivimus ſententiam præſules numero decem, qui ſunt hi: Rhutenus, Nicænus, Lacedæmonius; Mitylenenſis, Rhodius, Nicomedienſis, Diſtrenſis, Gannenſis, Dramenſis, Melenicenſis; nec non magnus protoſyncellus a confeſſionibus domnus Gregorius, locum tenens Alexandrini patriarchæ; & ex hegumenis domnus Pachomius hieromonachus: acceſſerunt poſtea Cyzicenus, Trapezuntius, Heracleenſis locum tenens ſanctiſſimi patriarchæ Alexandrini, & Monembaſienſis locum & ipſe tenens ſanctiſſimi Hieroſolymorum patriarchæ.

At vero imperator cum vidiſſet eccleſiaſticam unionem ire, convertit ſe ad

ad negotia: adhibitoque ad ea gerenda Rhuteno præsule, misit eum ad papam, mandavitque ut ex eo quæreret, quid auxili ferre vellet Christianis pater beatissimus. Ille vero profectus haud contentus fuit iis quæ sibi ex pacto & conventu fuere promissa; sed feria secunda post dominicam Trinitatis tres prædictos cardinales secum ad imperatorem duxit; & hi, inquit, habeantur loco patris beatissimi; & quidquid ab eis fiet, ratum erit. Quærenti igitur imperatori, quid ferre vellent auxilii; responderunt: Primo, beatissimus pater in præsenti sumptus tibi dabit, qui sint satis, ac triremes ad reditum totius tui populi, & orientalis ecclesiæ Constantinopolim. Secundo, trecentos milites custodiæ urbis, qui beatissimi patris sumptibus perpetuo alantur. Tertio, suis sumptibus triremes duæ tutamento ejus præsto erunt. Quarto, Hierosolymitana peregrinatio fiet Constantinopoli, magnæque triremes, quæ navigantes ad vivifici sepulcri adorationem vehunt, Constantinopolim venient. Quinto, cum opus erunt imperatori longæ naves ad subsidium, sumptibus papæ dabuntur viginti armatæ per menses sex: Si autem velit decem, per annum eas habebit. Sexto, si opus illi erit terrestris exercitus & copiæ, papa, teste Christo, solicite curabit, ut Christianæ gentes subsidio illi veniant.

Hæc a cardinalibus dicta, jussit imperator, ut omnia literis bullisque confirmarentur: atque omnium complemento assignarentur mensæ publicæ tres, Venetiarum, Genuæ, & Florentiæ.

His itaque gestis præteriit feria tertia, quæ mensis Junii secunda erat. Die vero tertia Junii, feria quarta convenimus cuncti præsules una cum imperatore in patriarchæ domum, eo quod ipse ægrotaret. Aderant autem & omnes eruditione præstantes ac philosophi nostri, nec non cruce signati, & hegumeni, & summatim universi. Ergo coacta totius orientalis ecclesiæ synodo sic est locutus imperator:

IMPERATOR. Ego ex anteactis conventibus omnium vestrum deprehendi sententiam, quando & nostram protuli post sacrum patriarcham; jamque video a pluribus & potioribus haberi Latinos pro inculpatis; & ab omnibus pariter sumi præpositionem, Per, loco, Ex. Quoniam ergo plures convenitis, & omnes dicta sanctorum occidentalium suscipitis asserentium, Spiritum sanctum etiam ex Filio procedere; major etiam pars scripsit nudiustertius, & sententiam suam dedit; dico, rogandos esse & alios, & plurium sententiam prævalere.

Quibus ita pronunciatis, omnes una voce responderunt, dicendam esse primam a patriarcha sententiam, deinde a

A τὴν ἕνωσιν προβαίνοντα, τὰ πραγματικὰ ἐπεχειρήσατο· καὶ τὸν Ῥωσίας ὄργανον τῶν τοιούτων ἔργων, πρὸς τὸν πάπαν ἀπέστειλε· καὶ εἴ τι ὁρίζει ὁ μακαριώτατος πατὴρ ποιῆσαι βοήθειαν τοῖς Χριστιανοῖς, αὐτῷ ἐρωτῆσαι ἐπηγγείλατο. ὁ δὲ ἀπελθὼν οὐκ ἠρκέσθη ὅσα εἶπε καὶ συνεφώνησεν ἐκεῖ, ἀλλὰ τῇ δευτέρᾳ τῶν ἁγίων πάντων τοὺς τρεῖς καρδιναλίους τοὺς προῤῥηθέντας λαβὼν, πρὸς τὸν βασιλέα αὐτοὺς παρήγαγε· καὶ οὗτοι, φησὶν, ἔστωσαν ἀντὶ τοῦ μακαριωτάτου πατρός· καὶ εἴτι ποιήσωσιν, ἔχει τὸ βέβαιον. ἐρωτήσαντος οὖν τοῦ βασιλέως τὴν βοή-
B θειαν, ἣν βούλονται ποιῆσαι, ἀπεκρίθησαν αὐτῷ· πρῶτον, κατὰ τὸ παρὸν ὁρίζει ὁ ἁγιώτατος πατὴρ δοῦναί σοι ἔξοδον ἱκανὴν καὶ κάτεργα, ἵνα ἀπέλθῃ πᾶς ὁ λαός σου καὶ ἡ ἐκκλησία τῆς ἀνατολῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν. δεύτερον, ὅτι ἵνα ἵστανται ἀεὶ τριακόσιοι στρατιῶται εἰς φυλακὴν τῆς πόλεως εἰς τὰς ἐξόδους αὐτοῦ. τρίτον, ὅτι ἐξόδῳ αὐτοῦ ἵνα εἰσὶ δύο κάτεργα ἐμπαρατηροῦντα καὶ ἐπισκέπτοντα αὐτήν. τέταρτον, ὅτι ἵνα γίνηται τὸ προσκύνημα τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ αἱ γαλλιάτζαι αἱ ἀπερχόμεναι εἰς προσκύνησιν τοῦ ζωοποιοῦ
C τάφου, ἵνα ἔρχωνται εἰς Κωνσταντινούπολιν. πέμπτον, ὅταν χρήζῃ ὁ βασιλεὺς κάτεργα εἰς βοήθειαν αὐτοῦ, ἵνα δώσῃ κάτεργα εἴκοσι μετὰ πάσης ἐξόδου αὐτοῦ, ἁρματωμένα μῆνας ἕξ· εἰ δὲ χρήζει δέκα, ἵνα ἔχῃ αὐτὰ ἔτος ἕν. ἕκτον, ὅταν χρήζῃ φωσάτον καὶ στόλον διὰ ξηρᾶς, ἵνα σπουδάσῃ ἐνώπιον τοῦ Χριστοῦ, ἵνα ἔλθωσι τὰ γένη τῶν Χριστιανῶν πρὸς συμμαχίαν αὐτοῦ.

Ταῦτα τῶν καρδιναλίων εἰπόντων, ὥρισεν ὁ βασιλεὺς διὰ γραμμάτων καὶ βουλλῶν βεβαιωθῆναι πάντα, καὶ δοθῆναι εἰς ἀναπλήρωσιν πάντων μπάγκους τρεῖς, τῆς Βενετίας, τῆς Γενούας, καὶ τῆς
D Φλωρεντίας.

Τούτων οὕτω γενομένων παρῆλθεν ἡ τρίτη, ἥτις ἦν δευτέρα τοῦ Ἰουνίου μηνός. Τῇ δὲ τρίτῃ τοῦ Ἰουνίου μηνὸς, ἡμέρᾳ τετάρτῃ, συνήχθημεν οἱ ἀρχιερεῖς ἅπαντες ἅμα τῷ βασιλεῖ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πατριάρχου, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἀσθενῆ. ὑπῆρχον δὲ καὶ πάντες οἱ λόγιοι καὶ οἱ φιλόσοφοι ἡμῶν, οἵ τε σταυροφόροι καὶ οἱ ἡγούμενοι καὶ πάντες ὁμοῦ. καὶ συνόδου γενομένης πάσης τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, ὥρισεν ὁ βασιλεύς.

Ἐγὼ ἀπὸ τῶν προλαβουσῶν συνελεύσεων κατέλαβον τὴν γνώμην πάντων ὑμῶν, ὅτε καὶ τὴν
E ἡμετέραν ἐξέδωκα κατόπιν τοῦ ἱεροῦ πατριάρχου καὶ ἤδη θεωρῶ τοὺς πλείονας καὶ τοὺς κρείττονας ἀθῳοῦντας τοὺς Λατίνους. καὶ πάντες ὁμοῦ τὴν, διὰ, ἀντὶ τῆς, ἐκ, ἐκλαμβάνετε. ἐπειδὴ οὖν συμφωνεῖτε οἱ πλείονες, πάντες δὲ στέργετε τὰ ῥητὰ τῶν δυτικῶν ἁγίων, λεγόντων, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ· ἔγραψαν δὲ καὶ οἱ πλείονες πρὸ τῆς χθὲς, καὶ ἔδωκαν τὴν γνώμην αὐτῶν· λέγω, ὅτι ἐρωτηθήτωσαν καὶ οἱ ἕτεροι, καὶ τῶν πλειόνων τὴν ψῆφον κρατεῖν.

Τούτων οὕτω ῥηθέντων, πάντες εἶπον ὁμοῦ, ὅτι χρὴ πρῶτον ἵνα εἴπῃ γνώμην ὁ πατριάρχης,

εἶτα

ANNO CHRISTI 1439. ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ.

SESSIO XXV. PATRIARCA

εἴπῃ ἡμεῖς. καὶ εἶπεν ὁ πατριάρχης γνώμην εὐθὺς τοιαύτην.

A nobis. Statimque patriarcha sententiam hujusmodi tulit:

Ἐγὼ τὸ πατροπαράδοτον δόγμα ἡμῶν οὐδέποτε παραμείψω ἢ παραλλάξομαι, ἀλλὰ μενῶ ἕως ἐσχάτης μου ἀναπνοῆς ἐν αὐτῷ. ἐπεὶ δὲ οἱ Λατῖνοι οὐκ ἐξ ἑαυτῶν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἁγίων γραφῶν ἐξηγοῦνται τὴν ἐκπόρευσιν τοῦ παναγίου πνεύματος εἶναι καὶ διὰ τοῦ υἱοῦ, στέργω κἀκείνους, καὶ δίδωμι γνώμην, ὅτι ἡ, διὰ, αὕτη αἰτίαν δίδωσι τῷ υἱῷ ἁγίου πνεύματος, καὶ ἑνοῦμαι αὐτοῖς καὶ συγκοινωνῶ.

Ego traditum a patribus dogma nostrum nec mutabo, nec deponam aliquando, sed in eo permanebo usque ad extremum spiritum. Quoniam vero Latini non ex se ipsis, sed ex sacris scripturis exponunt, processionem sancti Spiritus esse etiam per Filium, assentior & illis, & ferendo sententiam dico, præpositionem, Per, dare Filio causalitatem Spiritus sancti: & amplector unionem & communionem eorum.

Τοῦ πατριάρχου οὖν ταύτην τὴν γνώμην εἰπόντος, ὁμογνωμονήσαμεν πάντες ἐν αὐτῇ, καὶ ἐδώκαμεν γνώμας, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ, ὡς ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς καὶ μιᾶς οὐσίας· καὶ ἐκπορεύεται διὰ τοῦ υἱοῦ, ὡς ὁμοφυοῦς καὶ ὁμοουσίου· ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, ὡς ἀπὸ μιᾶς πνεύσεως καὶ ἐκπορεύσεως· οὕτω λέγουσι πάντες οἱ ἅγιοι διδάσκαλοι.

Cum patriarcha sententiam hanc tulisset, B omnes in eam ivimus, & sententias diximus, Quod Spiritus sanctus procedat ex Patre & Filio, ut ab uno principio, & una substantia: & procedat ex Patre & ex Filio, ut per unicam spirationem & productionem: ita omnes sancti doctores asserunt.

Τούτων τῶν γνωμῶν γραφεισῶν, ὁ Ἐφέσου Μάρκος οὐκ ἤθελε δοῦναι γνώμην εἰς τοῦτο, καὶ οὕτως ἐλύθη ἡ σύνοδος.

Sententiis hisce scriptis, Ephesius Marcus noluit assentiri huic sententiæ: atque ita dimissa est synodus.

Τῇ πέμπτῃ οὖν συνελθόντες ἐδώκαμεν τὰς γνώμας ἡμῶν, καὶ ἐγένετο τόμος, καὶ ἐγράφη εἰς τρία τμήματα· καὶ ἐστείλαμεν τῷ πάπᾳ τὸ ἕν, καὶ ἔλαβε καὶ ὁ βασιλεὺς τὸ ἕν, καὶ ὁ πατριάρχης τὸ ἕτερον, λέγοντες· ὅτι συμφωνοῦμεν ὑμῖν, καὶ ἣν προσθήκην λέγετε ἐν τῷ ἱερῷ συμβόλῳ, ἐστὶν ἀπὸ τῶν ἁγίων, καὶ συγχωροῦμεν αὐτὴν, καὶ ἑνούμεθα ὑμῖν, καὶ λέγομεν ὅτι ἐκπορεύεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ, ὡς ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς καὶ αἰτίας. τούτων οὕτω γραφέντων ἐλύθη ἡ σύνοδος.

Quinta ergo feria convenientes, sen- C tentias nostras obtulimus, & scriptus est tomus, & exscripta tria exemplaria; quorum unum papæ misimus, alterum accepit imperator; tertium patriarcha: scriptum vero erat: Consentimus vobis, & quod additum sacro symbolo recitatis, e sanctis desumptum est; & approbavimus illud, & vobiscum unimur; dicimusque Spiritum sanctum ex Patre & Filio procedere, tanquam ab uno principio & causa: quibus ita scriptis dimissa est synodus.

Τῆς παρασκευῆς τοίνυν ἐλθούσης ἐστείλαμεν τὸν τόμον τῷ μακαριωτάτῳ πατρὶ, καὶ τῶν καρδιναλίων συναχθέντων ἀνεγνώσθη, καὶ ἤρεσε· καὶ ἐτύχθη ἵνα τῷ σαββάτῳ τῷ πρωῒ ἐκλεγῶσιν ἀφ' ἑκατέρων τῶν μερῶν ἀνὰ δέκα, ὅπως συγγράψωσι τὸν τέλειον τόμον καὶ ὅρον τῆς ἑνώσεως τῶν ἁγιωτάτων ἐκκλησιῶν.

Itaque feria sexta misimus beatissimo patri tomum, & lectus est facta con- D gregatione cardinalium, & placuit; statutumque est deligi sabbato mane decem ex utraque parte ad conscribendum perfectum tomum & definitionem unionis sanctissimarum ecclesiarum.

Τοῦ σαββάτου τοίνυν ἐπιγενομένου ἀπῆλθον οἱ ἐκλεχθέντες δέκα τῶν ἡμετέρων, καὶ εὗρον συνηθροισμένους τοὺς καρδιναλίους, καὶ ἀπὸ τῶν ἐκλεκτῶν αὐτῶν δέκα. καὶ καθισάντων, ἀνεγνώσθη πάλιν ὁ τόμος ἐνώπιον ἡμῶν. ἐζήτησαν οἱ Λατῖνοι τὴν, διὰ, πρόθεσιν, ἣν διελάμβανεν ὁ τόμος ἐν τῷ λέγειν, ὅτι πιστεύομεν ὅτι οὐσιωδῶς ἀπὸ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἀϊδίως ἐστὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ὅτι ἐκ πατρὸς διὰ υἱοῦ ἀϊδίως καὶ οὐσιωδῶς ἐκπορεύεται, ἵνα ἐξέλθῃ ἡ, διὰ, αὕτη ἐντεῦθεν, καὶ μετατεθῇ ὅθεν βουλόμεθα· καὶ πολλῆς φιλονεικίας γεγονυίας παρῆλθε τὸ σάββατον. καὶ τῇ κυριακῇ τῷ πρωῒ πάλιν συνήλθομεν, καὶ πάλιν ταυτὰ καὶ περὶ τῶν αὐτῶν διελεγόμεθα. ἀλλ' ὅμως συνεφωνήσαμεν, καὶ ἐποιήσαμεν τὸν τόμον σαφέστερον· καὶ ἐστήσαμεν, ἵνα δείξωμεν τοῦτο τῷ βασιλεῖ καὶ τῷ πατριάρχῃ ἡμῶν, εἰπόντες· οὐκ ἔχομεν ἄδειαν ἡμεῖς στερεῶσαι τὸν τόμον ἄνευ γνώμης πάσης τῆς συνόδου ἡμῶν· ἀλλὰ ἀπελθόντες δείξομεν τὸ πᾶν αὐτοῖς, καὶ οὕτω μηνύσομεν ὑμῖν.

Sabbato ergo decem delecti ex nostris profecti sunt, & invenerunt cardinales congregatos, & ex selectis eorum decem, & postquam sederunt, lectus iterum est tomus præsentibus nobis: & petierunt Latini, ut præpositio, Per, ubi dicebatur in tomo: Credimus Spiritum sanctum essentialiter a Patre & E Filio esse æternaliter, & ex Patre & per Filium procedere æternaliter & essentialiter: hæc inquam præpositio, Per, tolleretur hinc, & transferetur quocumque vellemus: & multa contentione facta præteriit sabbatum. Dominica vero mane rursus convenimus, rursusque eosdem de iisdem habuimus sermones: tandem consensimus, fecimusque tomum clariorem, hac tamen conditione, ut ostenderetur imperatori, & patriarchæ nostro, dicentes, non licere nobis extremam imponere manum absque consensu totius nostræ synodi: sed abeuntes ostendemus illis quidquid actum est, atque ita vos certiore faciemus.

His

SESSIO XXV. — ANNO CHRISTI 1439.

His gestis dominica abiit, sero enim nos finem fecimus, consultatione in domo imperatoris habita a præsulibus, sacerdotibus, hegumenis, & clericis omnibus: & scripsimus tomum hunc pie & perspicue, ut debebamus, exemplis tribus confectis; quorum unum accepit imperator, alterum patriarcha, tertium nos delecti ad terminandum hoc pium opus unionis.

Feria vero secunda, quæ dies erat octava Junii, profecti sumus ad papam, petiimusque ut coram ipso fieret quidquid opportunum videretur. Jussit ergo papa, ut se præsente quæstionis negotium ad finem perduceretur. Lectus est igitur Deo favente tomus, & comprobatus ab eis: & surgentes deosculati sunt nos: & magna fuit inter nos lætitia. Deinde papa cum sedisset, prandii tempus, inquit, prope adest, & abite; hora vero vigesima huc venite, ut scriptus Latine tomus legatur palam coram nobis & vobis, sicque perfecte res absolvatur: quod & factum est.

Vicesima igitur hora cum profecti essemus, lectus est Latine & Græce, & approbatus, utque sententia rata receptus. Iterum igitur complexus & osculationes omnium factæ: & papa ad imperatorem misit Valaresium præsulem Cretensem, & Christophorum Coronensem, & magistrum Thomam, qui de unione confecta ei nunciarunt: & magno omnes exultavimus gaudio. Feria vero tertia mane delecti sunt metropolitæ, & accesserunt ad papam, Rhutenus, Nicænus, Trapezuntius, & Mitylenensis; & dixit ad eos papa:

PAPA. Nos Dei beneficio sumus conjuncti, & convenimus in præcipuo dogmate, de quo ambigebatur: & nihil est quod amplius de eo dicamus. Age nunc de purgatorio quoque igne, & principatu primæ sedis, & fermentato & azymo, deque divino sacrificio dubitationem agitemus, ut usquequaque vitium omne tollatur. Deinde unio confestim fiet, etenim tempus urget.

GRÆCI. Et quæsivimus nos, unde ordiremur: propositum est primum de sacrificio fermentati & azymi: & declaratum est, ut sit ex tritico, & minister sit ordinatus, locusque consecratus, & utrumque sit indifferens. De igne vero purgatorio determinatum sic est: Sanctorum animas perfectam in cœlis adeptas esse coronam, quatenus animæ sunt: Peccatorum vero animas perfecte luere pœnas: medias autem esse in loco tormentorum: sed sive ignis sit, sive caligo ac turbo, sive quid aliud, non contendimus. De primatu vero papæ sic est constitutum; ut quæcumque habebat ab initio & ante schisma privilegia, rursus hæc ipsa habeat. De divino item sacrificio quæsitum est a Latinis: Quomodo proferatis Christi verbis. *Accipite & comedite, hoc est enim*

Matth. 26.

Τούτων γενομένων παρῆλθεν ἡ κυριακή, διὰ τὸ γενέσθαι πρὸς ἑσπέραν τὸ τέλος ἡμῶν· ἐβουλεύθημεν γὰρ ἡμεῖς ἐν τῷ τοῦ βασιλέως οἴκῳ, ἀρχιερεῖς τε καὶ ἱερεῖς καὶ ἡγούμενοι καὶ πάντες οἱ κληρικοί, καὶ ἐγράψαμεν τοῦτον τὸν τόμον εὐσεβῶς τε καὶ καθαρῶς, καθὼς ὠφείλομεν. καὶ ἐγράψαμεν τοῦτον εἰς τρία χαρτία. καὶ τὸ μὲν ἓν ἔλαβεν ὁ βασιλεύς, τὸ δὲ ἕτερον ὁ πατριάρχης, τὸ δὲ ἄλλο ἐλάβομεν ἡμεῖς οἱ ἐκλεγέντες περαιῶσαι τοῦτο τὸ εὐσεβὲς ἔργον τῆς ἑνώσεως.

Τῇ δὲ δευτέρᾳ πρωῒ, Ἰουνίου ὀγδόῃ, ἀπήλθομεν εἰς τὸν πάπαν, καὶ ἐζητήσαμεν ἔμπροσθεν αὐτοῦ γενέσθαι, εἴ τι μέλλει ἀναφανῆναι καλόν. ὥρισεν οὖν ὁ πάπας, παρόντος αὐτοῦ συμπερανθῆναι τὸ ζήτημα. καὶ δὴ χάριτι Θεοῦ ἀνεγνώσθη ὁ τόμος, καὶ ἐστέρχθη παρ' αὐτῶν· καὶ ἀναστάντες κατεφίλησαν ἡμᾶς, καὶ γέγονε μεγάλη χαρὰ ἐν μέσῳ ἡμῶν. καθίσας οὖν ὁ πάπας ὥρισεν· ὁ καιρὸς ἤγγισε τοῦ γεύματος, καὶ ἀπέλθετε· τῇ δὲ εἰκοστῇ ὥρᾳ ἔλθετε ὧδε, ὅπως Λατινικῶς γραφέντος τοῦ τόμου, ἀναγνωσθῇ παρρησίᾳ ἐν μέσῳ ἡμῶν καὶ ὑμῶν, καὶ οὕτω γένηται τελεία ἀπόφασις· ὃ καὶ γέγονε.

Τῇ οὖν εἰκοστῇ ὥρᾳ ἀπελθόντων ἡμῶν, ἀνεγνώσθη Λατινικῶς τε καὶ Ἑλληνικῶς, καὶ ἐστέρχθη καὶ ἀπεφάνθη. καὶ πάλιν γέγονε τέλειος ἀσπασμός. καὶ ἔστειλεν ὁ πάπας πρὸς τὸν βασιλέα τὸν Κρήτης Βαλαρέσον, τὸν Κορώνης Χριστόφορον, καὶ τὸν Θωμᾶν διδάσκαλον, καὶ ἀπήγγειλαν αὐτῷ πάντα τὰ τῆς ἑνώσεως· καὶ γέγονε μεγάλη χαρὰ ἐν ἡμῖν. τῇ δὲ τρίτῃ πρωῒ ἐξελέξησαν μητροπολῖται, καὶ ἀπῆλθον πρὸς τὸν πάπαν, ὁ Ῥωσίας, ὁ Νικαίας, ὁ Τραπεζοῦντος, καὶ ὁ Μιτυλήνης. καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ πάπας·

ΠΑΠΑΣ. Ἡμεῖς τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι ἡνώθημεν, καὶ ὁμοφωνοῦμεν εἰς τὸ ζητούμενον καὶ καθολικὸν δόγμα, καὶ οὐκ ἔχομεν τί λέγειν πλέον ἐν ἐκείνῳ. φέρε δὴ καὶ περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς, καὶ τῆς ἀρχῆς τῆς πρώτης καθέδρας, καὶ τοῦ ἐνζύμου καὶ τοῦ ἀζύμου, καὶ τῆς θείας μυσταγωγίας ἐξετάσωμεν, ὅπως ἐν ἅπασι γένηται τὸ ἀνεπίληπτον· καὶ ἡ ἕνωσις συντόμως γενήσεται, ὅτι κατεμβαίνει ὁ καιρός.

ΓΡΑΙΚ. Καὶ ἠρωτήσαμεν ἡμεῖς, ποῖον τῶν τοιούτων ἄρξεται. καὶ ἐζητήθη πρῶτον περὶ τῆς θυσίας τοῦ ἐνζύμου καὶ τοῦ ἀζύμου· καὶ διεκρίθη, ὅτι νὰ εἶναι ἀπὸ σίτου, καὶ ἵνα ὑπάρχῃ ὁ ἱερουργὸς κεχειροτονημένος, καὶ ὁ τόπος καθιερωμένος, καὶ ἵνα ὦσιν ἀδιάφορα ἑκάτερα. περὶ δὲ τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς ἐλύθη οὕτως· ὅτι αἱ ψυχαὶ τῶν δικαίων τέλειον ἀπέλαβον τὸν στέφανον ἐν οὐρανοῖς, καθόσον εἰσὶ ψυχαί. καὶ τῶν ἁμαρτωλῶν, τὴν τελείαν κόλασιν· αἱ δὲ μέσαι ὑπάρχουσι μὲν ἐν βασανιστηρίῳ, καὶ εἴτε πῦρ ἐστιν, εἴτε ζόφος καὶ θύελλα, εἴτε τι ἕτερον, οὐ διαφερόμεθα. περὶ δὲ τῆς ἀρχῆς τοῦ πάπα διεκρίθη οὕτως· ὅσα προνόμια εὑρεθῶσιν, ὅτι εἶχεν ἐξ ἀρχῆς καὶ πρὸ τοῦ σχίσματος, ἵνα ἔχῃ πάλιν αὐτά. περὶ δὲ τῆς θείας ἱερουργίας ἐζητήθη πρὸς τῶν Λατίνων· πῶς τῶν τοῦ Χριστοῦ ῥημά-

των

ANNO CHRISTI 1439.

τῶν λαληθέντων, τοῦ, λάβετε, φάγετε, τοῦτο A γάρ ἐστι τὸ σῶμά μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν· καὶ τοῦ, πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, τοῦτο γάρ ἐστι τὸ αἷμά μου τὸ τῆς καινῆς καὶ αἰωνίου διαθήκης, μυστήριον πίστεως, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν· καὶ τῶν ἁγίων δώρων διὰ τούτων τῶν ῥημάτων τελειωθέντων, ὑμεῖς μετὰ ταῦτα ποιεῖτε εὐχὴν, καὶ λέγετε. καὶ ποίησον τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον, τίμιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου· τὸ δὲ ἐν τῷ ποτηρίῳ τούτῳ, τίμιον αἷμα τοῦ Χριστοῦ σου, μεταβαλὼν τῷ πνεύματί σου τῷ ἁγίῳ. ἐλύθη καὶ τοῦτο οὕτως· ἡμεῖς εἴπομεν, ὅτι ὁμολογοῦμεν διὰ B τῶν ῥημάτων τούτων τελειοῦσθαι τὸν θεῖον ἄρτον, καὶ γίνεσθαι σῶμα Χριστοῦ· ἀλλ' ὕστερον, καθὼς καὶ αὐτοὶ λέγετε· κέλευσον προσενεχθῆναι τὰ δῶρα ταῦτα διὰ χειρὸς ἁγίου ἀγγέλου εἰς τὸ ὑπερουράνιόν σου θυσιαστήριον, οὕτω καὶ ἡμεῖς εὐχόμεθα, λέγοντες, κατελθεῖν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ποιῆσαι ἐν ἡμῖν τὸν ἄρτον τοῦτον, τίμιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου, καὶ τὸ ἐν τῷ ποτηρίῳ τούτῳ, τίμιον αἷμα τοῦ Χριστοῦ σου, καὶ μεταβαλεῖν αὐτὰ τῷ πνεύματι αὐτοῦ τῷ ἁγίῳ, ὥστε γενέσθαι τοῖς μεταλαμβάνουσιν εἰς νῆψιν ψυχῆς, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν· μὴ γένωνται εἰς C κρῖμα ἢ εἰς κατάκριμα ἡμῶν. οὕτω καὶ τούτου λυθέντος, ἐζητήθη περὶ θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας· καὶ ἀπεκρίθημεν· τοῦτο οὐκ ἔστιν ἡμῶν, ἀλλὰ τῆς συνόδου πάσης τῆς ἀνατολικῆς· καὶ λοιπὸν ἀπέλθωμεν, καὶ εἴπωμεν πάντα τῷ βασιλεῖ. τῇ οὖν τετάρτῃ τῷ πρωῒ ἀπήλθομεν πρὸς τὸν πάπαν πάλιν μηνυθέντες, καὶ εὕρομεν αὐτὸν μόνον μετὰ ἑνὸς καρδιναλίου. καὶ τῶν " δισπουτάντων. καὶ κρατῶν ἀνὰ χεῖρας γραφὴν τετυλιγμένην, φησὶ πρὸς ἡμᾶς·

" f. δεπουτάτων, vel ἑνὸς ἐκ τῶν δεπουτάτων.

ΠΑΠΑΣ. Ἡμεῖς τῇ βοηθείᾳ τοῦ Θεοῦ ὁμονοοῦμεν κατὰ πάντα, καὶ ἐσμὲν ἡνωμένοι εἰς μίαν ἑνότητα. D μικρὸν ἔτι ἔχομεν ζήτημα· καὶ καθὼς προείπομεν, ἐγγράφως δίδομεν ὑμῖν. δέξασθε οὖν αὐτὸ, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ συμφωνήσαντες, γενέσθω ἡ ἕνωσις.

Ἡμῶν δὲ ζητησάντων ἀναγνωσθῆναι, ἀνέγνωσαν αὐτό· καὶ διελάμβανε ζητήματα τέσσαρα· πρῶτον, ἵνα ὁ ἀποστολικὸς θρόνος, ὁ καὶ βικάριος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ ἄκρος ἀρχιερεὺς ἔχῃ τὰ προνόμια αὐτοῦ, ἤτοι ὁ μακαριώτατος πάπας· καὶ ὃ προσέθηκεν ἐν τῷ ἱερῷ συμβόλῳ, ἔξεστιν αὐτῷ προσθεῖναι, καὶ ἔστι δίκαιον αὐτοῦ, ὡς ἄκρῳ ἀρχιερεῖ. δεύτερον, ὅτι E τρεῖς τάξεις εἰσὶν ἐν τοῖς τεθνεῶσι· μία ἡ τῶν ἁγίων, δευτέρα ἡ τῶν ἁμαρτωλῶν, τρίτη ἡ τῶν μέσων, Χριστιανῶν ἁμαρτωλῶν μετανοησάντων καὶ ἐξομολογηθέντων, καὶ μὴ τελειωσάντων τοὺς κανόνας αὐτῶν· ὑπὲρ ὧν καὶ εὐχαὶ καὶ ἐλεημοσύναι προσφέρονται. καὶ ἡ μὲν πρώτη, τῶν ἁγίων δηλονότι, ἀμέσως ὁρᾷ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ· ὁμοίως καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος μὴ ἁμαρτήσαντες, ὅμοιοι γίνονται αὐτοῖς. οἱ δ' ἁμαρτήσαντες καὶ μὴ μετανοήσαντες ἀπελεύσονται εἰς κόλασιν αἰώνιον. οἱ δ' ἁμαρτήσαντες καὶ ἐξομολογησάμενοι, καὶ ἐν τόπῳ μετανοούντων ταχθέντες, ἀπέλθωσιν εἰς τὸ καθαρτήριον πῦρ,

SESSIO XXV.

corpus meum, quod pro vobis frangitur in remissionem peccatorum: & illis; *Bibite ex hoc omnes, hic est enim sanguis meus novi & æterni testamenti, mysterium fidei, qui pro vobis, & pro multis effunditur in remissionem peccatorum*: & sacris donis per hæc verba sanctificatis, vos hanc postea orationem additis dicentes; Et fac panem quidem hunc pretiosum corpus Christi tui, quod autem in calice isto est pretiosum sanguinem Christi tui, sancto tuo Spiritu transmutans. Porro hoc ita dissolutum est: Fateri nos diximus, per hæc verba transsubstantiari sacrum panem, & fieri corpus Christi: sed postea, quemadmodum & ipsi dicitis, Jube hæc perferri per manus sancti angeli tui in sublime altare tuum; ita nos quoque oramus dicentes, ut Spiritus sanctus descendat super nos, & efficiat in nobis panem hunc pretiosum corpus Christi tui; & quod in calice isto est, pretiosum sanguinem Christi tui, transmutetque ipsa Spiritu sancto suo, ut fiant communicantibus in purgationem animæ, in remissionem peccatorum, & non fiant in judicium aut condemnationem nostram. Hoc etiam ita dissoluto, quæsitum est de divina essentia & operatione; & respondemus: Hoc nostrum non est, sed totius synodi orientalis: ibimus igitur, & omnia renunciabimus imperatori. Itaque feria quarta mane rursus vocati papam adivimus, invenimusque ipsum solum cum uno cardinali & cum disputantibus: habens ergo præ manibus scripturam circumplicatam dixit nobis.

Marc. 14.

PAPA. Nos Deo juvante consentimus de omnibus, & una sumus conspiratione uniti: restat adhuc modica dubitatio: utque antea diximus, eam vobis scriptam damus. Accipite igitur hanc, atque ubi convenerimus, fiat unio.

Nobis vero requirentibus ut ea legeretur, lecta est. Continebat autem postulata quatuor: Primum, ut sedes apostolica, seu vicarius domini nostri Jesu Christi, summus pontifex habeat sua privilegia, scilicet beatissimus papa: & licuerit ei suo jure, quippe ut summo pontifici, adjicere quod sacro symbolo addidit. Secundum, tres sint ordines defunctorum: unus sanctorum, alter peccatorum, tertius mediorum; Christianorum videlicet qui peccarunt, pœnitentiam egerunt, & confessionem emiserunt, nec opera satisfactionis peregerunt; pro quibus etiam orationes & eleemosynæ offeruntur. Et primus quidem, nempe sanctorum, Dei essentiam sine ullo medio intueatur: & qui pariter post sanctum baptisma non sunt in peccata lapsi, similes coram fiant. Qui vero peccarunt, & pœnitentiam non egerunt, pœnis æternis addicantur. Qui vero peccarunt, & confessionem emiserunt, positique sunt in numero pœnitentium, in ignem abeant pur-

purgatorium: purgatique reponantur in eorum cœtu, qui sine ullo medio Dei essentiam contuentur. Tertium, quod azymum & fermentatum indifferentia sint; dummodo sit ex tritico, & a sacerdote, atque in loco sacro. Quartum, ut de divina essentia & operatione quæratur in synodo.

Cum hæc legissemus, diximus: Nullam nos habemus facultatem ab imperatore nostro respondendi quidpiam, sed privatim ut amici respondemus. Itaque dicimus, primum postulatum esse iniquissimum; nam quomodo nobis affirmare liceat, facultatem esse Romanæ ecclesiæ addendi, seu demendi absque suis fratribus patriarchis? Quapropter etsi pium est, quod fuit additum; qui tamen hoc patrare ausus fuerit citra cognitionem synodicam, culpa nequaquam vacabit. Quod si lubet, fatemini vos inique fecisse, atque in posterum hoc ipsum non putrataros, & sic veniam impetrabitis. Quod vero de igne purgatorio dicitis, hoc etiam suscipimus: quodque animæ videant essentiam Dei: vere admittimus. Illud etiam de azymo & fermentato recipimus indifferenter. Ceterum ad illud de divina essentia & operatione, nihil plane respondemus. Cogebant enim ut scripturam acciperemus; sed nos, cum nullum imperatoris mandatum haberemus, illam non accepimus. Itaque profecti sumus ad imperatorem absque scriptura, & omnia illi viva voce enarravimus, atque itidem patriarchæ; & abiit unusquisque, erat enim hora prandii.

Vesperi ergo repente nuncium accepimus, patriarcham e vita migrasse: & commotione facta omnes accurimus visuri, quæ causa mortis fuisset; & invenimus eum vita functum. Cognovimus igitur ex ejus famulis, a cœna illum, ut sui moris erat, secessisse in suam ædiculam; acceptisque charta & calamo scripsisse: atque ibi tremore & agitatione nimia correptum occubuisse. Hoc nos haud mediocriter turbavit. Inventam ergo scripturam, quam ipse paulo ante exaraverat, legimus isthæc continentem:

EXTREMA SENTENTIA.
patriarchæ.

Joseph miseratione divina archiepiscopus Constantinopolis novæ Romæ, & œcumenicus patriarcha.

Quoniam ad finem vitæ meæ perveni, soluturus jam commune debitum, Dei gratia scribo & subscribo sententiam meam aperte universitati meorum filiorum. Omnia igitur, quæ sentit, & quæ dogmatizat catholica & apostolica ecclesia domini nostri Jesu Christi senioris Romæ, ipse quoque sentio, & iis me acquiescentem do ac dico. Profiteor quoque beatissimum patrem patrum, & maximum pontificem,

A καὶ καθαρισθέντες τυχθῶσι καὶ οὕτοι θεωρεῖν ἀμέσως τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ. τρίτον, ὅτι τὸ ἄζυμον καὶ τὸ ἔνζυμον ἀδιάφορον ἐστί· μόνον εἰ ἔστιν ἀπὸ σίτου, καὶ ἀπὸ ἱερέως, καὶ ἐπὶ τόπου ἱεροῦ. τέταρτον, ἵνα ζητηθῇ περὶ θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας ἐπὶ συνόδου.

Ταῦτα ἡμεῖς ἀναγνόντες εἴπομεν· ἡμεῖς οὐκ ἔχομεν ἄδειαν παρὰ τοῦ βασιλέως ἡμῶν ἀπολογήσασθαι τὸ τυχὸν, ἀλλ' ἰδίως ὡς φίλοι ἀπολογούμεθα, καὶ λέγομεν· ὅτι τὸ πρῶτον ζήτημά ἐστιν ἀδικώτατον. πῶς γὰρ ἔχομεν ἡμεῖς εἰ-
B πεῖν, ἔχειν τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ῥώμης ἐξουσίαν προσθεῖναι ἢ ἀφαιρεῖν ἄνευ τῶν ἀδελφῶν αὐτῆς τῶν πατριαρχῶν; διὸ εἰ καὶ τὸ προσεθὲν ἐστιν εὐσεβὲς, ἀλλ' ὁ τολμήσας τοῦτο ἄνευ διαγνώσεως συνοδικῆς, οὐκ ἀθῳωθήσεται. εἰ δὲ θέλετε, εἴπατε ὅτι ἀδίκως ἐποιήσατε, καὶ μηκέτι ποιῆσαι ἀπὸ τοῦ νῦν τοῦτο, καὶ οὕτω συγχωρήσεως τεύξεσθε. τὸ δὲ περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς, καὶ τοῦτο δεχόμεθα. καὶ τὸ θεωρεῖν τὰς ψυχὰς τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ἀληθῶς προσιέμεθα. τὸ δὲ περὶ τοῦ ἀζύμου καὶ ἐνζύμου, καὶ τοῦτο δεχόμεθα ἀδιακρίτως. τὸ δὲ περὶ τῆς θείας οὐσίας καὶ ἐνερ-
C γείας, οὐδ' ὅλως ἀπολογούμεθα· ἠνάγκαζον γὰρ ἡμᾶς δέξασθαι τὴν γραφήν· ἀλλ' ἡμεῖς ὁρισμὸν μὴ ἔχοντες βασιλικὸν, οὐκ ἐδεξάμεθα αὐτήν. καὶ λοιπὸν ἄνευ γραφῆς παρεγενόμεθα εἰς τὸν βασιλέα, καὶ διὰ ζώσης φωνῆς ἅπαντα εἴπομεν αὐτῷ, ὁμοίως καὶ τῷ πατριάρχῃ, καὶ ἀπήλθομεν ἕκαστος· ὥρα γὰρ ἦν τοῦ γεύματος.

Ἑσπέρας οὖν ἄφνω μήνυμα ἦλθεν ἡμῖν τῇ αὐτῇ τετάρτῃ, λέγον, ὅτι ὁ πατριάρχης ἀπέ-
D θανε. καὶ συγχύσεως γεγονυίας, ἀπήλθομεν πάντες ἰδεῖν, τίς ἡ τοῦ θανάτου αἰτία· καὶ εὕρομεν αὐτὸν νεκρόν· ἐμάθομεν οὖν παρὰ τῶν αὐτοῦ, ὅτι δειπνήσας ἀπῆλθεν ἐν τῷ κουβουκλίῳ αὐτοῦ κατὰ τὴν αὐτοῦ συνήθειαν, καὶ λαβὼν χάρτην καὶ κόνδυλον ἔγραφε· κἀκεῖσε τρόμου καὶ κλόνου ἐπιστάντος αὐτῷ, ἐξέψυξε. τοῦτο οὐ μικρῶς ἡμᾶς ἐτάραξεν. εὑρόντες δὲ τὴν πρὸ μικροῦ γραφεῖσαν αὐτῷ γραφὴν, ἀνέγνωμεν, ταῦτα διαλαμβάνουσαν·

Η ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΓΝΩΜΗ
E
τοῦ πατριάρχου.

Ἰωσὴφ ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.

Ἐπειδὴ πρὸς τὸ τέλος ἔφθασα τῆς ἐμῆς ζωῆς, βουλόμενος τελειῶσαι τὸ κοινὸν ὀφείλημα ἤδη, χάριτι Θεοῦ γράφω καὶ ὑπογράφω τὴν ἐμὴν δόξαν φανερῶς τῇ ἐμῇ υἱότητι. πάντα οὖν ἅτινα νοεῖ καὶ ἅτινα δογματίζει ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, καὶ αὐτὸς ἐγὼ νοῶ, καὶ ἐπὶ τούτοις ἐμὲ συμπειθόμενον ἀφιερώ-

ANNO CHRISTI 1439.

νω. ὅτι τὸν μακαριώτατον πατέρα πατέρων, καὶ A μέγιστον ἀρχιερέα, καὶ τοποτηρητὴν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸν πάπαν τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης ὁμολογῶ εἰς πάντων ἀσφαλότητα. ἔτι τῶν ψυχῶν τὸ καθαρτήριον. εἰς γὰρ τὴν περὶ τούτων ἀσφάλειαν ὑπεγράφη κατὰ ἐννάτην τοῦ Ἰουνίου μηνὸς, χιλιοστῷ τετρακοσιοστῷ τριακοστῷ ἐννάτῳ, ἰνδικτιῶνος δευτέρας.

A & vicarium domini nostri Jesu Christi antiquæ Romæ papam ad certam omnium fidem: necnon purgatorium animarum. In horum quippe fidem subscriptum est die mensis Junii nono millesimo quadringentesimo trigesimo-nono, indictione secunda.

SESSIO XXV.

Τῇ πέμπτῃ οὖν πρωῒ συναχθέντες πάντες ἡμεῖς ἐβουλεύθημεν ἅμα τῷ βασιλεῖ, πῶς αὐτὸν ὁσίᾳ ταφῇ μετὰ προπομπῆς ἀρκετῆς τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ παραδώσωμεν. καὶ μηνύσας ὁ βασιλεὺς τῷ πάπᾳ τοῦ δοῦναι ναὸν εἰς τὸ B θάψαι αὐτὸν, καὶ ἐγχώρησιν τῆς ἱεροτελεστίας ἡμῶν, παρεκάλεσε μηκέτι θέλειν αὐτὸν προπομπὴν, ἀλλὰ μόνον ταχεῖαν τὴν ἐξέλευσιν καὶ τὸν τόπον τοῦ τάφου αὐτοῦ. ἄλλο γάρ, φησίν, οὐ θέλομεν ἀφ' ὑμῶν, εἰ μὴ τόπον τοῦ ἀποδοῦναι τὸν χοῦν τῷ χοΐ. τούτων γενομένων παρῆλθον ὧραι τῆς ἡμέρας ἐννέα, καὶ τῇ ἐννάτῃ ὥρᾳ ἐλάβομεν τὸν νεκρὸν τοῦ πατριάρχου, καὶ ἀπήλθομεν φοροῦντες τὰς ἀρχιερατικὰς στολὰς ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγίας Μαρίας τῆς Νοβέλλας· καὶ ἐπληρώσαμεν ἐντὸς τοῦ ναοῦ πάντα τὰ τῆς ταφῆς. καὶ ἀσπασθέντες κατὰ τὸ ἔθος, ἐθάψαμεν αὐ- C τὸν ἐντὸς τοῦ ναοῦ, πρὸς τὸ μέρος τοῦ σκευοφυλακίου πρὸς μεσημβρίαν. ἐποίησαν δὲ πολλὴν τιμὴν εἰς τὴν προπομπὴν αὐτοῦ οἵ τε καρδινάλιοι, ἀρχιεπίσκοποι, ἐπίσκοποι, καὶ σὺν αὐτοῖς οἱ αὐθένται καὶ οἱ ἄρχοντες τῆς Φλωρεντίας. καὶ λοιπὸν ὁ πατριάρχης ἀπέθανεν ἐν Φλωρεντίᾳ μηνὶ Ἰουνίῳ, ἐννάτῃ, ἰνδικτιῶνος δευτέρας, καὶ ἐτάφη λαμπρῶς ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῶν μοναχῶν τοῦ σχήματος τοῦ ἁγίου Δομινίκου, ἐν τῷ ναῷ αὐτοῦ, ἔνθα καὶ ὁ πάπας ἦν κατοικῶν.

Itaque feria quinta mane convenientes omnes consultavimus una cum imperatore, quomodo illum justæ traderemus sepulturæ cum exequiarum pompa, quæ dignitati ejus conveniret: missis ergo nunciis imperator rogavit papam, ut templum humando corpori daret, permitteretque nostro ritu sacrum celebrari officium; & pompam quidem nullam, sed funus tantum quamprimum fieri, & locum sepulturæ dari: nihil enim aliud, inquit, a vobis petimus, nisi locum ad reddendam pulverem pulveri. His actis abiit fere hora diei nona: & hora nona elatum est cadaver patriarchæ: & deportavimus illud pontificali habitu induti in templum sanctæ Mariæ Novellæ, intra quod illi justa peregimus; datisque ut mos C est, extremis osculis, intus eum in templo sepelivimus ad latus sacrarii, quod ad meridiem spectat. Exequias autem cohonestarunt admodum cardinales, archiepiscopi, episcopi, nec non magistratus & optimates Florentini. Obiit ergo patriarcha Florentiæ die Junii nono, indictione secunda; & humatus est satis ampla funeris pompa in templo monasterii fratrum ordinis sancti Dominici, ubi etiam papa habitabat.

ΓΡΑΙΚ.

Ἡμεῖς δὲ ἐμηνύσαμεν τῷ πάπᾳ. ἵνα γένηται τέλος, ὅτι οὐ δυνάμεθα πλέον ὑπομένειν, καὶ μάλιστα ὅτι τανῦν οὐκ ἔχομεν πατριάρχην.

Nos vero papæ per nuncium significavimus, D ut aliquando finis esset, non enim possumus ultra morari, præsertim quod nunc patriarcham non habemus.

Ἐμήνυσεν οὖν ὁ πάπας τῇ ἐπαύριον τῷ Ῥωσίας, τῷ Νικαίας, καὶ τῷ Μιτυλήνης, καὶ ἀπῆλθον ἐκεῖσε. καὶ εἶρησε πρὸς αὐτοὺς, ὅτι ὁ θάνατος τοῦ πατριάρχου ἔθλιψεν αὐτὸν πολλὰ, καὶ μάλιστα διὰ τὸ ἅγιον ἔργον τῆς ἑνώσεως. ὅτι διέκειτο καλῶς πρὸς αὐτό. νῦν οὖν λυποῦμαι, φησί, πῶς οὐ σπουδάζετε τελειῶσαι τὸ εὐσεβὲς ἔργον τοῦτο, καθὼς χρή. ἡμεῖς γὰρ λέγομεν, ὅτι ἐπειδὴ ἐτελειώσαμεν τὸ ἄρθρον ἐκεῖνο τῆς E πίστεως, ὃ εἴχομεν ἀναγκαῖον, χρὴ τελειῶσαι καὶ τὰ ἑπόμενα, ὅπως γένηται ἡ ἕνωσις ἀσκανδάλιστος καὶ βεβαία καὶ μόνιμος· ὁποῖά εἰσι ταῦτα, τὸ τοῦ ἐνζύμου, τὸ τοῦ καθαρτηρίου, τὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ πάπα, καὶ τὸ τῆς προσθήκης, καὶ τὸ περὶ τῆς τελετῆς τῶν μυστηρίων· ἀπεκρίθησαν οἱ ἀρχιερεῖς.

Vocavit ergo postridie ad se papa Rhutenum, Nicænum, & Mitylenensem: quibus, cum profecti essent, dixit, multum sibi mœrorem attulisse patriarchæ mortem, maxime ob sanctum unionis opus, quod erga illud bene esset affectus: nunc ergo, inquit, valde doleo, quod pium hoc opus perficere non properatis, ut oportet. Nos enim dicimus, quando jam articulum illum E fidei, qui maxime urgebat, explanavimus, ea etiam quæ sequuntur esse explananda, quo fiat unio sine ullo scandalo, & firma, & stabilis: ea vero sunt hæc, de fermentato & azymo, de purgatorio, de primatu papæ, de additione, de materiæ sacramentalis consecratione. Responderunt præsules:

ΓΡΑΕCI.

Ἡμεῖς ἄδειαν οὐκ ἔχομεν ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς συνόδου ἀποκριθῆναι, ἀλλ' ἰδίως ἀφ' ἑαυτῶν ἀπολογούμεθα· ὅτι τὸ ἔνζυμον ἡμῖν ἐστι πατροπαράδοτον, ὁμοίως καὶ τὸ ἄζυμον ἐφ' ὑμῶν· καὶ ἔστωσαν ἀδιάφορα. τὸ καθαρτήριον, οὔτε δι' αὐτὸ ἐχωρίσθημεν, οὔτε ἀνα-

Nos respondendi facultatem non habemus ab orientali synodo, sed privatim ex nobis ipsis ad hæc dicimus; fermentatum nobis esse a patribus traditum, & azymum pariter vobis; & sint indifferentia. De purgatorio dicimus, neque propter illud nos fuisse se-

jun-

junctos, nec esse necessarium: Fiat ergo unio, & postmodum de hoc agemus. De primatu vero papæ, ut facta unione habeat quidquid illi jure debetur. De additione, nos illam nunquam admittemus, sed eam vobis in vestris ecclesiis habere permittimus, non autem in orientalibus; dicimusque symbolum a vobis explicatum necessitate cogente: & vocem illam, Ex Filio, non esse aliam fidem, aut aliquod additamentum, sed piam, & nostri symboli explanationem: & esse utrumque symbolum piom, & ejusdem sententiæ, ut in ecclesia Romana recitetur sicuti vos dicitis, & in orientali ut nos ipsi dicimus; atque ita faciendam unionem. De mysteriis autem, fatemur ea consecrari per domini voces, licet nos postea invocando dicamus, Fiat corpus & sanguis Christi.

A ἀναγκαῖον ἐστί· λοιπὸν γενέσθω ἡ ἕνωσις, καὶ μετὰ ταῦτα περὶ τούτου σκεψόμεθα· τὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ πάπα, λέγομεν ὅτι μετὰ τὴν ἕνωσιν ὅσον ἀναφανῇ δίκαιον ἔχειν, ἐχέτω. τὸ τῆς προσθήκης, ἡμεῖς οὐ δεξόμεθα πώποτε ταύτην, ἀλλ' ἐγχωροῦμεν ὑμῖν ἔχειν ταύτην ἐν ταῖς ὑμῶν ἐκκλησίαις, οὐ μὴν ἐν ταῖς τῆς ἀνατολῆς· καὶ λέγομεν, ὅτι ἀνάγκης κατεπειγούσης ἀνεπτύξατε τὸ σύμβολον· καὶ οὐ λέγομεν τὴν, ἐκ τοῦ υἱοῦ, φωνὴν, ἢ ἑτέραν πίστιν ἢ προσθήκην τινὰ, ἀλλ' εὐσεβῆ, καὶ σαφήνειαν τοῦ ἡμετέρου συμβόλου· καὶ εἰσὶ τὰ σύμβολα ἀμφότερα B εὐσεβῆ, καὶ ὡμονοημένα λέγεσθαι ἐν τῇ τῶν Ῥωμαίων ἐκκλησίᾳ καθὼς ὑμεῖς λέγετε, καὶ ἐν τῇ ἀνατολικῇ καθὼς αὐτοὶ ἡμεῖς λέγομεν, καὶ οὕτω γενέσθω ἡ ἕνωσις. τὸ τῶν μυστηρίων, ὁμολογοῦμεν ὅτι τελειοῦνται διὰ τῶν κυριακῶν φωνῶν, εἰ καὶ ὕστερον ἡμεῖς ἐπικαλούμεθα· γενέσθω σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ.

Cum hæc respondissemus, & illi nobis rursus dixissent similia, quantum in nobis fuit dissolvimus omnia; ita ubi satisfactum esset a nobis, discessimus, & profecti omnia imperatori denunciavimus. Hæc audita imperatori non probabantur, sed ipse sabbato mane congregavit omnes præsules, & totam ecclesiam, in summa universam orientalem synodum: & enarravit eorum quæ tractaveramus præcipua capita. & placuit synodo, ut de his tribus agetur, de azymo & fermentato, de primatu papæ, & de additamento; de purgatorio vero, & consecratione munerum nihil omnino diceretur, quod, nescirent, ut opinor, veram rei decisionem. Hoc suscepto consilio, admoniti sunt cardinales ab imperatore, ut venirent: & illi se venturos promiserunt vigesima hora sabbati. Cumque venissent, restiterunt imperatori, dicentes; Impossibile est uniri ecclesiam non hæ duæ controversiæ addantur, de purgatorio, & confectione sacrificii. Sed imperator flecti noluit: at Latini instaoant, ut in definitione fieret solum mentio de purgatorio, de consecratione vero sacri panis viva voce diceretur. Hisce habitis sermonibus elapsum est biduum, nec aliud erat in controversia, nisi materia de purgatorio, & consecratione munerum. Feria vero secunda venerunt a pontifice nuncii ad imperatorem, dicentes; Qua de causa non satagitis, ut opus hoc ad finem perducatur? nonne rem agitatam æquum est determinari? Tandem convenit, ut imperator ac despotes viderent papam feria tertia; profecti sumus etiam metropolitæ quidam. Cum ergo consedissemus una cum cardinalibus & episcopis, papa concionatus est in hæc verba.

Ταῦτα ἀποκριθέντων ἡμῶν, κἀκείνων πάλιν ὅμοια εἰπόντων ἡμῖν, ὅσον τὸ εἰς ἡμᾶς πάντα ἐλύσαμεν· καὶ τὸ ἱκανὸν τῷ πράγματι ἐπιθέν-C τες ἀνεχωρήσαμεν, καὶ ἐλθόντες ἀπηγγείλαμεν πάντα τῷ βασιλεῖ. ταῦτα ἀκούσας ὁ βασιλεὺς, οὐκ ἤρεσεν αὐτῷ, ἀλλὰ τῷ σαββάτῳ πρωῒ συνήγαγε πάντας τοὺς ἀρχιερεῖς, καὶ ὅλην τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ὅλην ἁπλῶς τὴν ἀνατολικὴν σύνοδον, καὶ ὥρισε πάντα ῥῆσαι προέβησαν καίρια ἡμῖν. καὶ ἐξελέξαντο συνοδικῶς εἰπεῖν περὶ τῶν τριῶν τούτων, τὸ τοῦ ἀζύμου καὶ ἐνζύμου, τὸ περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ πάπα, καὶ περὶ τῆς προσθήκης· τὸ δὲ περὶ τοῦ καθαρτηρίου, καὶ τῆς τελειώσεως τῶν δώρων καταλιπεῖν, καὶ μηδ' ὅλως εἰπεῖν περὶ αὐτῶν, ἀγνοοῦντες, ὡς οἶμαι, τὴν ἀληθῆ τοῦ πρά-D γματος περαίωσιν. τούτων οὕτω βουλευθέντων, ἐμήνυσεν ὁ βασιλεὺς τοῖς καρδιναλίοις ἐλθεῖν, καὶ ὑπεσχέθησαν ἐλθεῖν τῇ εἰκοστῇ ὥρᾳ τοῦ σαββάτου. οἱ καὶ ἐλθόντες ἀντέστησαν τῷ βασιλεῖ, λέγοντες· οὐκ ἔστι δυνατὸν ἑνωθῆναι τὴν ἐκκλησίαν, ἂν μὴ προστεθῶσιν αἱ δύο ζητήσεις αὗται, ἡ τοῦ καθαρτηρίου, καὶ ἡ τῆς ἱερουργίας. ὁ δὲ βασιλεὺς οὐ κατεπείσθη. ἀλλ' οἱ Λατῖνοι, τὸ περὶ τοῦ καθαρτηρίου μόνον ἐζήτουν τεθῆναι ἐν τῷ ὅρῳ, τὸ δὲ περὶ τῆς τελειώσεως τοῦ ἁγίου ἄρτου διὰ ζώσης εἰπεῖν φωνῆς. τούτων λαληθέντων παρῆλθον δύο ἡμέραι, καὶ ἕτερον οὐκ ἦν ζή-E τημα, εἰ μὴ περὶ τοῦ καθαρτηρίου καὶ τῆς τελειώσεως τῶν δώρων. τῇ δὲ δευτέρᾳ ἦλθον μηνυταὶ ἀπὸ τοῦ πάπα εἰς τὸν βασιλέα, λέγοντες· τίνι λόγῳ οὐ σπουδάζετε ὥστε περαιωθῆναι τοῦτο τὸ ἔργον; οὐκ ἔστι δίκαιον, πράγματος ζητηθέντος, ἵνα περαιωθῇ; ἀλλ' ὅμως συνεφώνησαν ἰδεῖν τῇ τρίτῃ τὸν πάπαν ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ δεσπότης, ἀλλὰ καὶ μητροπολῖταί τινες ἀπήλθομεν· καὶ καθίσαντες μετὰ τῶν καρδιναλίων καὶ ἐπισκόπων, ἐδημηγόρησεν ὁ πάπας λέγων οὕτως·

PAPA. Quid fieri vobis oportuit ad benedictum hoc opus, & non feci? quid sibi vult tanta mora? quid incassum hic considetis? uniti sumus in eo, propter

ΠΑΠ. Τί ἔδει ποιῆσαι ὑμῖν περὶ τοῦ εὐλογημένου τούτου ἔργου, καὶ οὐκ ἐποίησα; τί ἐστιν ἡ τοσαύτη πλημμέλεια; τί ἀναμένετε ἀκαίρως ἐνταῦθα;

τὸ

NNO RISTI 439.

τὸ δὲ ὃ ὑπήρχομεν διῃρημένοι, ἡνώθημεν, καὶ τὸ μὴ βλάπτον ἐμποδίζει ἡμᾶς; οὐκ ἐξητάσθη τὸ τοῦ καθαρτηρίου δόγμα ἐν Φερραρίᾳ πολλάκις; οὐ πρέπει τεθῆναι ἐν τῷ ὅρῳ, ὡς δόγμα τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν; τίνι λόγῳ οὐ πείθεσθε; ἀλλ᾽ ὅμως ἐπειδὴ ἐζήτησεν ὁ γαληνότατος κύριος ὁ βασιλεὺς ἀκοῦσαι περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς Ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας, καὶ περὶ τῶν ἀζύμων, ἐξελεξάμεθα τοὺς παρόντας δύο διδασκάλους, τόν τε προβιντζιάλιον φρὰ Ιωάννην, καὶ τὸν φρὰ Αμβρόσιον· οἵτινες, ὁ μὲν περὶ τοῦ ἑνὸς, ὁ δὲ περὶ τοῦ ἑτέρου ἐξηγήσονται.

Καὶ δὴ ἤρξατο ὁ φρὰ Ιωάννης περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ πάπα, καὶ ἔλεγε μίαν ὥραν καὶ πλέον, ἀπὸ κανόνων, νόμων, καὶ ἐπιστολῶν βεβαιῶν τὰ παρ᾽ αὐτοῦ λεγόμενα. σιωπήσαντος δὲ ἐκείνου, ἤρξατο ὁ ἄλλος περὶ τῶν ἀζύμων, εἰπὼν κἀκεῖνος ἀπὸ τοῦ νόμου καὶ ἀπὸ τῶν εὐαγγελιστῶν, ὅσον τοῦ ἱκανοποιῆσαι παρ᾽ αὐτοῦ λεγόμενα. τούτων δὲ παυσαμένων, ἤρξατο πάλιν ὁ πάπας λέγων.

ΠΑΣ. Ημεῖς τὰ τοιαῦτα οὐκ εἴχομεν κατὰ νοῦν εἰπεῖν· ἀλλὰ πληροῦντες τὸ θέλημα τοῦ γαληνοτάτου βασιλέως, ταῦτα ὡρίσαμεν εἰπεῖν. νῦν οὖν πάντα εἰσὶν τετελεσμένα, καὶ οὐ δέονται ἐξετάσεως. ἓν μόνον ἐστὶν ἀναγκαῖον, ἵνα γένηται ὁ ὅρος καὶ ἡ ἕνωσις τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ.

Απεκρίθη ὁ βασιλεύς·

ΣΙΛ. Ημεῖς οὐδὲν λέγομεν εἰ μὴ ὁ καιρὸς ἤγγικε, καὶ ἐστιν ἀναγκαῖον ἑτοιμάσαι ἡμῖν ἀπελθεῖν.

Απεκρίθη ὁ πάπας·

ΠΑΣ. Περὶ τούτου ἐφρόντισα καὶ μέλλω φροντίσαι· ἔστειλα γὰρ κατὰ τὸν καιρὸν καπετάνιον ἐν τῇ Βενετίᾳ ἑτοιμάσαι κάτεργα· καὶ πάλιν εἴ τι δέεται ἡ ἐπάνοδος, προθύμως ποιήσω. πλὴν καὶ ὑμεῖς λάβετε τὸ χαρτίον τοῦτο, καὶ ἰδόντες ἀποκρίθητε ἡμῖν.

Ο δὲ βασιλεὺς προσκαλεσάμενος τοὺς ἀρχιερεῖς ἐβουλεύσατο, καὶ ἔδοξεν αὐτῷ μηδ᾽ ὅλως λαβεῖν, τῶν ἀρχιερέων ἀναγκαζόντων λαβεῖν αὐτό. καὶ δὴ καθισάντων αὐτῶν, εἶπεν ὁ βασιλεύς.

ΣΙΛ. Ημεῖς ὅσον εἴπομεν, εἴπομεν τοῖς καρδιναλίοις, καὶ πλέον οὐδὲν λέγομεν· ὁ καιρὸς δὲ ἤγγικε, καὶ πλέον οὐ δυνάμεθα πλημμελεῖν.

Ταῦτα ἀκούσας ὁ πάπας, ἀναστὰς ἀπῆλθεν, ὡς ἔδειξε, λυπούμενος. ἀλλὰ μακρόθυμος ὢν τῷ καρδιναλίῳ Ιουλιανῷ παρεχώρησε, καὶ ἐθεράπευσε τὸν βασιλέα, εἰπών.

ΟΥΛ. ΑΡΔ. Οτι στεῖλον ἄρχοντά σου, καὶ ἡμεῖς γράμματα, ὅπως οἰκονομῶνται τὰ κάτεργα. ἀλλὰ ἀξιοῦμεν ἵνα μείνῃς, καὶ ὁ δεσπότης μετὰ σοῦ, ἕως οὗ δώσῃ ὁ Θεὸς τέλος τῷ πράγματι· καὶ οὕτω μετὰ σοῦ ἀπέλθῃ μετὰ δόξης πολλῆς. θέλομεν δώσειν καὶ ἐξόδους ἕως Βενετίας, καὶ βοήθειαν ἕως τῆς πόλεως, καὶ μηδὲν ἔχῃ λογισμὸν ἡ βασιλεία σου.

Τούτων ῥηθέντων ἤλθομεν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ βασιλέως, καὶ συνήχθημεν πάντες ἐκεῖ, καὶ ἐξητήσαμεν τὰ ζητήματα τῶν Λατίνων, καὶ εὕρο-

A quod diffidebamus; & impedimento nobis eft, quod nihil nocet? nonne examinatum fæpe eft Ferrariæ dogma Purgatorii? nonne decet illud in definitione poni, utpote ecclefiæ noftræ dogma? quam ob caufam non annuitis? Verum quia fereniffimus dominus imperator audire fe velle dixit de primatu Romanæ ecclefiæ, deque azymis; duos præfentes magiftros delegimus, fratrem Joannem provincialem, & fratrem Ambrofium: quorum alter de uno, alter de reliquo differet. SESSIO XXV.

B Itaque cœpit frater Joannes dicere de primatu papæ; dixitque per horam & amplius, auctoritatibus canonum, legum, & epiftolarum fua dicta confirmans. Ubi vero is tacuit; orfus eft alter de azymis agere, citans & ipfe legem, & evangeliftas, quantum fatis erat ad roboranda fua dicta. Poftquam illi dicendi finem fecere, rurfus papa ita fermocinatus eft:

Nobis non erat in animo hæc dicere, fed juffimus ea dici, ut fereniffimi imperatoris voluntati fatisfaceremus: nunc igitur abfoluta funt omnia, nec C indigent difquifitione: unum tantum eft neceffarium; ut fiat definitio, & unio ecclefiarum Dei. PAPA.

Refpondit imperator:

Nos nihil dicimus; nifi tempus inftare; & neceffe eft, ut reditus nobis paretur. IMPERATOR.

Refpondit papa.

De hoc jam curavi, & curabo: mifi enim ad tempus capitaneum Venetias ad comparandas triremes; & fi quid aliud opus erit ad reditum, prompte illud præftabo. Ceterum vos etiam acD cipite chartulam hanc, & ea vifa refpondete nobis. PAPA.

Imperator autem adhibitis præfulibus confultavit: & vifum eft ei, omnino eam non fumere, præfulibus ut fumeret compellentibus. Itaque ubi confederunt, imperator dixit:

Nos quidquid habuimus, diximus cardinalibus; & nihil amplius dicimus: fed tempus adventat, & diutius morari non poffumus. IMPERATOR

His auditis papa furrexit, & abiit, ut vifus eft, dolore fufcepto. Attamen ut longanimis cardinali Juliano munus E injunxit, ifque mollivit imperatorem, dicens

Mitte aliquem ex tuis proceribus, nos quoque litteras mittemus, ut parentur triremes; fed rogamus ut expectes ipfe & defpotes tecum, quod finem rei Deus imponat, atque ita tecum redeat multo cum fplendore: fumptus quoque Venetias ufque fuppeditabimus, & auxilium ufque Conftantinopolim, nec follicitum fit imperium tuum. JUL. CARD.

His dictis imperatoris domum profecti fumus, & omnes eo convenimus; & examinavimus poftulata Latinorum, reperimufque ea quinque æqua omnia & re-

SESSIO XXV.

recta. Primum de processione sancti Spiritus: secundum de azymo & fermentato: tertium de primatu papæ; quartum de additione, quintum de purgatorio: & compulimus valde imperatorem, dicentes: Nos omnia recipimus, & statuatur rei finis: quæ enim nobis est controversia de purgatorio? nos de hoc dubitabamus, quia dicebant, sanctos sine aliquo medio videre Deum, & peccatorum animas qui pœnitentiam egerunt, purgari per orationes; hoc igitur nos morabatur: sed hoc etiam pie nos excipientes imperatorem compellebamus, ut opus ad finem perduceret; ille vero nolebat.

Itaque feria quarta mane, die mensis Junii decimoseptimo, ivimus ad sepulcrum patriarchæ; nonique diei commemorationem ei peregimus. A prandio autem imperator per Nicænum & Mitylenensem vocavit in cellam suam omnes vicarios trium sanctissimorum patriarcharum. Venerunt igitur metropolita Heracleensis domnus Antonius, locum tenens sanctissimi patriarchæ Alexandrini domini Philothei: & maxime honorabilis pater spiritualis domnus Gregorius, locum & ipse tenens ejusdem apostolicæ sedis sanctissimi patriarchæ Alexandrini: metropolita Ephesi domnus Marcus, locum tenens & ipse apostolicæ sedis sanctissimi patriarchæ Antiocheni; & præterea locum tenens sanctissimi patriarchæ Hierosolymitani domini Joachimi: metropolita Monembasiensis domnus Dositheus locum tenens ejusdem apostolicæ sedis sanctissimi patriarchæ Hierosolymorum. Erat porro ejusdem apostolicæ sedis sanctissimi patriarchæ Hierosolymitani locum tenens metropolita quoque Sardium Dionysius, qui Ferrariæ obiit. Cum ergo vicarii huc venissent, convenerunt cum Nicæno & Mitylenensi octo etiam alii metropolitæ, qui ex præsulibus se adjunxerant: hi vero sunt, Lacedæmonius, Rhodius, Nicomediensis, Distrensis, Gannensis, Dramensis, Melenicensis; qui omnes volebant unionem. Porro conventum hunc celebravit imperator, ut præsules cum Ephesio colloquerentur, quod esset patriarcharum Antiocheni & Hierosolymitani vicarius. Cum ergo se omnes in cellam imperatoris contulissent, & consedissent, cœpere præsules cum Ephesio colloqui, volentes scilicet Ephesium ad sese pertrahere. Dixere autem omnes præsules quamplurima, imperatore audiente, & nihil dicente. Postquam vero præsules omnes dixerunt, tunc & Ephesius cœpit sua dicere: dixit autem & ipse quamplurima ex evangelistis, ex sanctis, ex synodis, ex epistolis, ex canonibus & exemplis, ostendens & dicens, Spiritum sanctum ex Patre procedere, & sacrum symbolum non indigere additamento aut explicatione: ajebat enim, se non credere, Filium esse cau-

ANNO CHRISTI 1439

A μεν αὐτὰ πέντε, καὶ πάντα δίκαια καὶ καλά· πρῶτον, τὸ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος· δεύτερον, τὸ τοῦ ἀζύμου τε καὶ ἐνζύμου. τρίτον, τὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ πάπα· τέταρτον τὸ τῆς προσθήκης· πέμπτον, τὸ τοῦ καθαρτηρίου. καὶ ἠναγκάσαμεν τὸν βασιλέα πολλὰ, ἡμεῖς πάντα στεργόμενοι, εἰπόντες, καὶ γενέσθω τέλος τοῦ πράγματος. τίνα γὰρ ἀμφιβολίαν ἔχομεν εἰς τὸ τοῦ καθαρτηρίου ζήτημα, τοῦτο ἦν ἀμφιβαλλόμενον ἐν ἡμῖν, ἐπεὶ ἔλεγον, ὅτι θεωροῦσιν οἱ ἅγιοι ἀμέσως τὸν Θεὸν, καὶ ὅτι αἱ ψυχαὶ τῶν μετανοησάντων ἁμαρτωλῶν καθαρίζονται δι' εὐχῶν.
B λοιπῶν ὑπὲρ τούτου ἦν ἡ πλημμέλεια· ἀλλ' ἡμεῖς καὶ τοῦτο εὐσεβῶς δεχόμενοι ἠναγκάζομεν τὸν βασιλέα τελειῶσαι τὸ ἔργον· ὁ δὲ οὐκ ἤθελε.

Τῇ τετάρτῃ οὖν τῷ πρωΐ, μηνὶ Ἰουνίῳ, ἑπτακαιδεκάτῃ, ἀπήλθομεν ἐν τῷ τάφῳ τοῦ πατριάρχου, καὶ ἐψάλαμεν τὰ ἔνατα αὐτῷ. καὶ ἀπὸ τοῦ γεύματος ἐμήνυσεν ὁ βασιλεὺς διὰ τοῦ Νικαίας καὶ τοῦ Μιτυλήνης, ἵνα ἔλθωσι πάντες οἱ τοποτηρηταὶ τῶν τριῶν ἁγιωτάτων πατριαρχῶν ἐν τῷ κελλίῳ αὐτοῦ. καὶ δὴ ἦλθον, ὁ μητροπολίτης Ἡρακλείας Ἀντώνιος, τοποτηρητὴς
C ὢν τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Ἀλεξανδρείας κυρίου Φιλοθέου· καὶ ὁ τιμιώτατος πνευματικὸς κῦρις Γρηγόριος, τοποτηρητὴς καὶ αὐτὸς καὶ αὐτῆς ἀποστολικῆς καθέδρας τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Ἀλεξανδρείας· ὁ μητροπολίτης Ἐφέσου κῦρις Μάρκος, τοποτηρητὴς καὶ αὐτὸς τῆς ἀποστολικῆς καθέδρας τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Ἀντιοχείας, ἔτι δὲ καὶ τοποτηρητὴς τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Ἱεροσολύμων κυρίου Ἰωακείμ· ὁ μητροπολίτης Μονεμβασίας κῦρις Δοσίθεος, τοποτηρητὴς τῆς αὐτῆς ἀποστολικῆς καθέδρας τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Ἱεροσολύμων· ὑπῆρχε δὲ τῆς
D αὐτῆς ἀποστολικῆς καθέδρας τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Ἱεροσολύμων τοποτηρητὴς καὶ ὁ μητροπολίτης Σάρδεων κῦρις Διονύσιος, ὅστις τέθνηκεν ἐν τῇ Φερραρίᾳ. ἐλθόντες δὲ οἱ τοποτηρηταὶ ἐνταῦθα, ἦλθον καὶ μετὰ τοῦ Νικαίας καὶ τοῦ Μιτυλήνης καὶ ἕτεροι μητροπολῖται ὀκτὼ, οἱ ὁμονοήσαντες ἐκ τῶν ἀρχιερέων· οἵ τινές εἰσιν οὗτοι, ὁ Λακεδαιμονίας, ὁ Ῥόδου, ὁ Νικομηδείας, ὁ Δίστρας, ὁ Γάννου, ὁ Δράμας, ὁ Μελενίκου, οὗτοι δὲ πάντες ἤθελον τὴν ἕνωσιν ἐποίησε δὲ ὁ βασιλεὺς ταύτην τὴν σύναξιν, ἵνα διαλεχθῶσιν οἱ ἀρχιερεῖς μετὰ τοῦ Ἐφέσου, ἐπεὶ το-
E ποτηρητὴς ὑπῆρχε τοῦ Ἀντιοχείας, καὶ τοῦ Ἱεροσολύμων πατριαρχῶν. πάντων οὖν συναχθέντων ἐν τῷ κελλίῳ τοῦ βασιλέως καὶ καθισάντων, ἤρξαντο οἱ ἀρχιερεῖς τῆς διαλέξεως μετὰ τοῦ Ἐφέσου, βουλόμενοι τάχα τὸν Ἐφέσου ἑλκύσαι πρὸς ἑαυτούς. εἶπον δὲ πάντες οἱ ἀρχιερεῖς πλήρη πολλὰ, τοῦ βασιλέως ἀκροωμένου καὶ μηδὲν λέγοντος. μετὰ δὲ τὸ εἰπεῖν πάντας τοὺς ἀρχιερεῖς, τότε ἤρξατο καὶ ὁ Ἐφέσου εἰπεῖν τὰ αὐτοῦ. εἶπε δὲ καὶ αὐτὸς πλήρη πολλὰ ἀπὸ τῶν εὐαγγελιστῶν, ἀπὸ τῶν ἁγίων, ἀπὸ τῶν συνόδων, ἀπὸ ἐπιστολῶν, ἀπὸ κανόνων, καὶ ἀπὸ τῶν παραδειγμάτων· δεικνύων καὶ λέγων, ὅτι τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ πατρὸς, καὶ ὅτι τὸ ἅγιον σύμβολον

οὐ δέε-

οὐ δέεται προσθήκης, οὐδὲ ἀναπτύξεως. ἔλεγε γὰρ, ὅτι οὐ πείθεται ἔχειν αἰτίαν τὸν υἱὸν τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, ἀλλ' οὐδὲ ἐκπορεύεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ὡς ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς, καὶ ἕτερα πολλὰ, ἕως οὗ ἡ ἑσπέρα κατῆλθε. καὶ πάντων τῶν ἀρχιερέων διαλεχθέντων μετ' αὐτοῦ, οὐδὲν ἤνυσαν, ἀλλ' ἔμεινεν ὁ κολοιὸς κολοιὸς, ἡμεῖς δὲ ὑπεμείναμεν.

Τῇ δὲ πέμπτῃ ἐμήνυσεν ὁ πάπας τῇ ἐκκλησίᾳ τῇ ἀνατολικῇ ἀπελθεῖν πρὸς αὐτόν. καὶ δὴ ἀπελθόντων, προετρέψατο δύο διδασκάλους, καὶ ἐξηγήθησαν πάλιν περὶ τῶν προνομιῶν αὐτοῦ· ὅτι ἐστὶν ἄκρος ἀρχιερεὺς, καὶ ὅτι διάδοχος τοῦ Πέτρου, καὶ τοποτηρητὴς τοῦ Χριστοῦ, κρίνει τε καὶ ἰθύνει τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν ὡς διδάσκαλος καὶ ποιμήν. εἶτα ἐδίδαξαν καὶ περὶ τοῦ θείου ἄρτου, ὅτι τὰ κυριακὰ λόγια ἁγιάζουσιν αὐτὸν, καὶ μεταποιοῦσιν εἰς σῶμα Χριστοῦ, οὐ μὴν αἱ τῶν ἱερέων εὐχαί. καὶ πολλὰ περὶ τούτων εἰπόντων αὐτῶν, ἐξήλθομεν τοῦ πάπα. καὶ ἀπὸ τοῦ γεύματος συνήχθημεν εἰς τὸν βασιλέα, καὶ ἐξηγήθημεν αὐτῷ πάντα, ἐπεὶ οὐκ ἦν μεθ' ἡμῶν ἐν τῷ πάπᾳ.

Ταῦτα ἀκούσας ὁ βασιλεὺς, καὶ τὰς βίβλους κελεύσας κομισθῆναι, ἠρξάμεθα ἐρευνᾷν τὰ τῶν ἐκκλησιῶν προνόμια. παρελθούσης οὖν ἐν τούτοις καὶ τῆς παρασκευῆς, τῷ σαββάτῳ συνήχθημεν πάλιν πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ σκεψάμενοι περὶ πάντων οὐδὲν συνεπεράναμεν· ἀλλὰ τῇ κυριακῇ τῷ πρωῒ ἐγράψαμεν καὶ ἐστέρξαμεν τὰ προνόμια τοῦ πάπα, πλὴν δύο τινῶν· ἵνα μὴ συναθροίζῃ σύνοδον οἰκουμενικὴν ἄνευ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν πατριαρχῶν, εἴπερ ἔλθωσιν. εἰ δὲ μηνυθῶσι καὶ οὐκ ἔλθωσιν, ἵνα μὴ διὰ τοῦτο ἀπομείνῃ ἡ σύνοδος. καὶ τὸ δεύτερον, εἴ τις νομίζοι ἀδικεῖσθαι παρά τινος τῶν πατριαρχῶν, καὶ ἔλθοι ὁ ἐκκαλούμενος τὸ ἔκκλητον, ἵνα μὴ ἔρχωνται οἱ πατριάρχαι ἀπαντῶντες καὶ κρινόμενοι, ἀλλ' ὁ πάπας πέμποι ἐξεταστὰς κατὰ χώραν, κἀκεῖσε παρουσῶν τῶν ὑποθέσεων τοπικῶς ποιεῖν τοῖς ἀδικουμένοις τὸ δίκαιον.

Ταῦτα τῇ κυριακῇ πρωῒ ποιήσαντες παρεκαλέσαμεν τὸν βασιλέα, καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὸν πάπαν πρὸς τὴν ἑσπέραν, εἰπεῖν ὅσα ἐπράξαμεν, καὶ ὅσα προνόμια δεδώκαμεν αὐτῷ· ἀλλ' ὁ πάπας σὺν τῇ συνόδῳ αὐτοῦ εἰπὼν βουλευθῆναι, καίτοιγε ἡδέως ἀκούσας ταῦτα, τῇ δευτέρᾳ εἶπεν ἀποκριθῆναι, ἥτις ἦν εἰκοστὴ δευτέρα τοῦ Ἰουνίου μηνός.

Τῇ δευτέρᾳ οὖν ἀπέστειλε καρδιναλίους τρεῖς πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ ἀπελογήσατο· ὅτι θέλει τὰ προνόμια πάντα τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ, καὶ θέλει ἔχειν τὴν ἔκκλητον, καὶ ἰθύνειν καὶ ποιμαίνειν πᾶσαν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ, ὥσπερ ποιμὴν τῶν προβάτων· πρὸς τούτοις ἵνα ἔχῃ ἐξουσίαν καὶ δύναμιν συγκροτεῖν σύνοδον οἰκουμενικὴν, ὅτε δεήσειε, καὶ πάντας τοὺς πατριάρχας ὑπείκειν τῷ θελήματι αὐτοῦ.

Ταῦτα ἀκούσας ὁ βασιλεὺς ἀπήλπισε, καὶ οὐκ ἀπεκρίθη αὐτοῖς, εἰ μή· οἰκονομήσατε ἡμᾶς ἀπελθεῖν, εἴπερ ἔχετε θέλημα· καὶ ἀπῆλθον οἱ

A sam Spiritus sancti, aut Spiritum sanctum ex Patre & Filio procedere tanquam ab uno principio, & multa alia, usque ad vesperum. Cumque multa cum eo collocuti essent omnes præsules, nihil profecerunt, sed cornicula mansit cornicula: nos autem operam perdebamus.

Feria vero quinta evocavit ad se papa orientalem ecclesiam. Iis autem profectis duos jussit magistros de privile- B giis ejus rursum disserere: quod sit summus pontifex, & Petri successor, Christique vicarius: & judicet ac regat catholicam ecclesiam tanquam doctor & pastor. De sacro deinde pane disseruerunt, quod verba illum domini consecrent, transmutentque in corpus Christi, non autem orationes sacerdotum. Ac de his multo ab illis sermone habito digressi sumus a papa: & convenimus a prandio ad imperatorem, omniaque illi recensuimus; non enim venerat nobiscum ad papam.

His imperator auditis jussit afferri li- C bros; & cœpimus perquirere privilegia ecclesiarum. Lapsa igitur circa hæc feria quoque sexta, sabbato rursum convenimus in domum imperatoris: & inita consulatione de omnibus nihil conclusimus: sed die dominico mane scripsimus, & admisimus privilegia papæ, præterquam duo; Ne convocet synodum œcumenicam sine imperatore, & patriarchis, si conveniant: quod si advocentur, & non veniant, propterea impedimento sint, quo minus synodus fiat: Alterum est; ut si quis putet, se ab aliquo patriarcharum pati injuriam, D & veniat qui interposuit appellationem; ne patriarchæ ipsi sese sistant judicandos: sed papa mittat in provinciam quamque inquisitores, & ibi per eos præsentibus negotiis in patribus injuriam passi jus suum obtineant.

Cum hæc die dominico mane egissemus, rogavimus imperatorem; isque ad vesperum adiit pontificem, dicturus quidquid egissemus, & quæcumque illi privilegia dedissemus. Papa vero dixit, se cum sua synodo consilium initurum, cum tamen ea libenter audisset; & feria secunda, die scilicet Junii vigesima E secunda responsurum.

Itaque feria secunda misit ad imperatorem tres cardinales, & respondit, se velle omnia ecclesiæ suæ privilegia; velleque ad se fieri appellationes: nec non regere & pascere universam Christi ecclesiam, uti ovium pastorem: auctoritatem præterea sibi esse & facultatem celebrandi synodum œcumenicam, cum opus fuerit: & omnes patriarchas parere ejus voluntati.

At vero imperator his auditis desperavit; nec aliud respondit, nisi: Curate de nostra hinc profectione, si vobis

est

SESSIO XXV.

ANNO CHRISTI 1439.

est in animo: & abierunt cardinales. A Venit quoque dies festus nativitatis venerandi præcursoris: & quia Florentini eum magna celebritate agunt, servatum est silentium usque ad quintum & vigesimum Junii diem.

Quo nos die contristabamur, quod spes nulla esset unionis; magnoque mœrore & ægritudine affligebamur.

Verum qui rebus omnibus providentia sua consulit Deus, non dereliquit nos, sed excitavit Rhutenum, Nicænum, & Mitylenensem, & quosdam a- B lios ad operam suam interponendam; & hi quidem papæ; alii vero imperatori animos addidere: no multa, modum adinvenerunt; & papa quidem accivit imperatorem; imperator autem obsecutus est papæ; conjunctique consultarunt; collatisque consiliis nos congregarunt: & feria sexta delegimus ex nostris quatuor, & Latini quatuor alios; coactisque omnibus in palatium papæ, delecti quidem disputabant in quodam loco: nos vero cum imperatore in triclinio sedebamus ad plures horas. Interim papa bellariis ex saccharo, vino- C que nos refecit; nihil tamen factum, quod esset ex re: nisi quod imperatoris domum profecti post consultationem pari consensu ita scripsimus.

De primatu papæ, fatemur ipsum summum pontificem, & procuratorem, locum gerentem, ac vicarium Christi, pastorem & doctorem omnium Christianorum, regentem & gubernantem Dei ecclesiam, salvis privilegiis & juribus patriarcharum orientis: & Constantinopolitanum quidem secundum esse post papam: deinde Alexandrinum; post D hunc esse Antiochenum; postremo Hierosolymitanum.

Hæc cum scripsissemus, statuimus nihil amplius scribere, aut facere; sed si hoc a papa non reciperetur, nil esse ultra faciendum. Itaque misso hoc feria sexta vesperi, cognovimus libenter fuisse receptum, & acquievimus. Sabbato vero mane tota orientalis ecclesia ivit in templum Novellæ, ubi sepultus est patriarcha, & commemorationis ejus officium celebrarunt. Quo absoluto Rhutenus & Mitylenensis accessere ad pontificem, dixeruntque ei: E

GRÆCI. En serenissimus imperator condescendit ad omnia, quæcumque tua beatitudo postulavit; & nos omnes fecimus quidquid voluisti: nullaque alia de causa reluctari noluimus, nisi ut res quamcitissime absolvatur; & si quid erat nobis dicendum, prætermisimus, quia triremes Venetæ cito sunt solutura. Cum ergo multi dies festi præterierint, non est facta unio; nunc vero celebritas coryphæorum apostolorum dat nobis munificam illius conficiendæ occasionem, idque non sine divino numine: tu enim es eorum successor, debantque tibi coronam hanc eo die largiri, qua incorruptam illi coronam assecuti sunt: fe-

καρδινάλιοι. κατέλαβε δὲ καὶ ἡ ἑορτὴ, τὸ γενέσιον τοῦ τιμίου Προδρόμου, καὶ διὰ τὸ τοὺς Φλωρεντίνους λαμπρῶς ἑορτάζειν ταύτην τὴν ἑορτὴν, γέγονε σιωπὴ μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς εἰκοστῆς πέμπτης τοῦ Ἰουνίου μηνός.

Τῆς οὖν εἰκοστῆς πέμπτης καταλαβούσης, ἡμεῖς ἐλυπούμεθα, ὅτι οὐκ ἦν ἐλπὶς ἑνώσεως· καὶ ἦν ἐν ἡμῖν κατήφεια καὶ θλίψις πολλή. ἀλλ' ὁ τῶν ἁπάντων προνοητὴς Θεὸς οὐ κατέλιπεν ἡμᾶς· ἀλλὰ διήγειρε τόν τε Ῥωσίας, τὸν Νικαίας, τὸν Μιτυλήνης, καὶ ἄλλους τινὰς μεσιτεύσοντας. καὶ οἱ μὲν ἐθαρσοποίησαν τὸν πάπαν, οἱ δὲ τὸν βασιλέα. καὶ ἁπλῶς ἐποίησαν τρόπον τινά. καὶ ὁ μὲν πάπας ἐμήνυσε τῷ βασιλεῖ, ὁ δὲ βασιλεὺς ὑπήκουσε τῷ πάπᾳ· καὶ ἑνωθέντες ἐβουλεύθησαν, καὶ βουλευθέντες ἐσυνάξαν ἡμᾶς. καὶ τῇ παρασκευῇ ἐξελεξάμεθα ἀφ' ἡμῶν τέσσαρας, καὶ οἱ Λατῖνοι ἄλλους τέσσαρας· καὶ πάντων συναχθέντων ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ πάπα, οἱ μὲν ἐκλεχθέντες διελέγοντο ἐν τόπῳ τινί, ἡμεῖς δὲ ἐν τῷ τρικλίνῳ μετὰ τοῦ βασιλέως ἐκαθεζόμεθα εἰς τοσοῦτον, ὅτι παρετείνεν ὁ καιρός. καὶ ἐποίησεν ὁ πάπας διακονίαν ἡμῖν, κουφέτα καὶ οἶνον κεράσας πᾶσιν ἡμῖν. ἀλλ' οὐδὲν ἐγένετο τῶν δεόντων, εἰ μὴ ὅτι ἤλθομεν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ βασιλέως, κἀκεῖσε βουλευθέντες συνεφωνήσαμεν, καὶ ἐγράψαμεν οὕτως·

Περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ πάπα, ὁμολογοῦμεν αὐτὸν ἄκρον ἀρχιερέα, καὶ ἐπίτροπον, καὶ τοποτηρητὴν καὶ βικάριον τοῦ Χριστοῦ, ποιμένα τε καὶ διδάσκαλον πάντων Χριστιανῶν, ἰθύνειν τε καὶ κυβερνᾷν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, σωζομένων τῶν προνομίων καὶ τῶν δικαίων τῶν πατριαρχῶν τῆς ἀνατολῆς· τὸν Κωνσταντινουπόλεως δεύτερον εἶναι μετὰ τὸν πάπαν, εἶτα τὸν Ἀλεξανδρείας, τὸν Ἀντιοχείας μετὰ τοῦτον, εἶτα τὸν Ἱεροσολύμων.

Ταῦτα γράψαντες, ἐστήσαμεν μηκέτι ἢ γράψαι ἢ ποιῆσαι τί· ἀλλὰ τοῦτο μὴ δεχθέντος παρὰ τοῦ πάπα, ἄλλο τι πλέον μὴ γίνεσθαι. καὶ τοῦτο στείλαντες τῇ ἑσπέρᾳ τῆς παρασκευῆς ἐμάθομεν, ὅτι ἐδέξατο αὐτὸ ἡδέως, καὶ ἀνεπαύθημεν. τῷ σαββάτῳ δὲ πρωῒ ἀπῆλθε πᾶσα ἡ ἐκκλησία τῆς ἀνατολῆς ἐν τῷ ναῷ τῆς Νοβέλλας, ἔνθα ἐστὶν ὁ τάφος τοῦ πατριάρχου· καὶ ἐποίησαν μνημόσυνον αὐτοῦ. ἐξελθόντων τοίνυν τοῦ μνημοσύνου αὐτοῦ. ἐξελθόντων τοίνυν τοῦ μνημοσύνου, ἀπῆλθεν ὁ Ῥωσίας μετὰ τοῦ Μιτυλήνης τὸν πάπαν, καὶ εἶπον αὐτῷ·

ΓΡΑΚ.

Ἰδοὺ ὁ γαληνότατος βασιλεὺς συγκατέβη εἰς πάντα ὅσα ἐζήτησεν ἡ μακαριότης σου· ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς πάντες, ὅσα ἔχρηζες, ἐποιήσαμεν· καὶ δὲ οὐδὲν ἄλλο παρῃτησάμεθα ἀντιστῆναι, εἰ μὴ διὰ τὴν συντομίαν τοῦ πράγματος. καὶ ἐὰν εἴχομέν τι εἰπεῖν, κατελίπομεν αὐτὸ διὰ τὴν Βενετικῶν κατέργων τὴν ταχεῖαν ἐξέλευσιν. διὸ πολλῶν ἑορτῶν παρελθουσῶν οὐκ ἐγένετο ἡ ἕνωσις· νῦν δὲ τῶν πρωτοκορυφαίων ἡ μνήμη καταλαβοῦσα, ταύτην ἡμῖν ἐφιλοτιμήσατο, καὶ οὐκ ἀθεεί· ἐπεὶ σὺ διάδοχος αὐτῶν, καὶ ὤφειλον δοῦναί σοι τὸν τοιοῦτον στέφανον ἐν τῇ ἡμέρᾳ, ἐν ᾗ ἔλαβον αὐτοὶ τὸν ἀμαράντινον στέφανον. σπούδασον οὖν, ἵνα συλλειτουργήσωμεν ἐν τῇ ἑορτῇ αὐτῶν.

Ταῦτα

ANNO CHRISTI 1439. ΠΑΠΑΣ.

SESSIO XXV. PAPA.

Ταῦτα ἀκούσας ὁ πάπας, ἡδέως αὐτοῖς ἀπεκρίνατο· καὶ εὐχαριστῶ, φησί, τὴν σπουδὴν ὑμῶν, καὶ ἐγὼ ὑπὲρ τῆς συντομίας ταύτης τὴν σύναξιν ταύτην ποιῶ τῶν λογάδων ἣν θεωρεῖτε· ἣν γὰρ σύναξις μεγάλη ὡς οὐδέποτε· καὶ θαῤῥῶ, φησί, καθὼς καὶ ὑμεῖς λέγετε, ὅτι ἡ ἕνωσις ἐν τῇ μνήμῃ τῶν ἀποστόλων Χριστοῦ τελεσθήσεται. μέλλομεν οὖν σήμερον συλλαληθῆναι καὶ ὁμονοῆσαι, καὶ τότε ἔχω μηνῦσαι ὑμῖν τὴν τοῦ ἔργου τελείωσιν. ταῦτα ἀκούσαντες οἱ μητροπολῖται ἀπῆλθον, καὶ ἀνήγγειλαν τῷ βασιλεῖ ταῦτα πάντα. καὶ οὕτως ἐξεδεχόμεθα τῷ σαββάτῳ τελείαν ἀπολογίαν καὶ τελείωσιν τοῦ πράγματος.

Ἑσπέρας τοίνυν γεγονυίας, ἦλθον ἀπὸ μέρους τοῦ πάπα ὅ, τε Κρήτης, ὁ Ῥόδου, καὶ ὁ Κορώνης, καὶ εἶπον τῷ βασιλεῖ· ὅτι ἐβουλεύσαντο καὶ στέργουσι τὴν συμφωνίαν, καὶ αὔριον ἵνα γένηται ὁ τόμος τοῦ ὅρου Ῥωμαϊκῶς τε καὶ Ἑλληνικῶς, καὶ ἵνα ὑπογράψωσι πάντες· καὶ ἐὰν φθάσωσι, τῇ δευτέρᾳ, τῇ ἑορτῇ τῶν ἁγίων ἀποστόλων γενήσεται ἡ λειτουργία καὶ ἡ ἕνωσις. τῷ πρωῒ τοίνυν ἦλθον οἱ ἀποτεταγμένοι τῶν Λατίνων, καὶ ἔλαβον τοὺς ἡμετέρους, καὶ ἀπῆλθον ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Φραγκίσκου. καὶ καθίσαντες ἐποίησαν τὸν ὅρον τῆς ἑνώσεως. καὶ κομίσαντες τοῦτον τῷ βασιλεῖ, ἀνέγνωσαν αὐτόν· καὶ εὐθὺς ἐκ προοιμίων ὠβέλισεν αὐτόν· ἔλεγε γὰρ ἐν τῇ ἀρχῇ· Εὐγένιος ἐπίσκοπος δοῦλος τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ εἰς διηνεκῆ μνήμην· ὁ δὲ βασιλεὺς οὐκ ἤθελεν οὕτως, ἀλλὰ ἢ μὴ γραφῆναι ὅλως τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἢ γραφῆναι μὲν, ἀλλ' οὐ μονομερῶς μόνον τοῦ πάπα, ἀλλὰ· συναινέσει τοῦ γαληνοτάτου βασιλέως, καὶ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τῶν ἑτέρων πατριαρχῶν.

Διελάμβανε δὲ καὶ περὶ τῶν προνομίων τοῦ πάπα, ἵνα ἔχῃ αὐτὰ καθὼς ὁρίζεται ἡ θεία γραφὴ καὶ ῥητὰ τῶν ἁγίων. καὶ οὐδὲ τοῦτο ἤρεσε τῷ βασιλεῖ· μήπως, φησί, τὶς τῶν ἁγίων ἐν ἐπιστολῇ τιμᾷ τὸν πάπαν, καὶ ἐκλάβῃ τοῦτο ἀντὶ προνομίων. καὶ διὰ τοὺς τρόπους μηνύει πρὸς τὸν πάπα, ἢ διορθῶσαι τοῦτο, ἢ οἰκονομῆσαι αὐτὸν τοῦ ἀπελθεῖν.

Τοῦτο ἀκούσας ὁ πάπας ἐταράχθη, καὶ ἀπεκρίθη αὐτοῖς· καὶ διὰ ποῖον ἔργον φορτικὸν εἶπε τοῦτο ὁ βασιλεύς, θαυμάζω πολλά. ἀλλ' ὅμως ἀποστείλας καρδιναλίους πρὸς τὸν βασιλέα, τὸ μὲν πρῶτον διώρθωσαν, ὅτι ἵνα γράψωσι, συναινέσει τοῦ γαληνοτάτου βασιλέως καὶ τῶν πατριαρχῶν· τὸ δὲ δεύτερον οὐκ ἠβουλήθησαν, ἀλλ' ἔλεγον· πῶς δυνάμεθα κρειττοτέρως ἔχειν τὴν ἀρχὴν, παρ' ὃ γράφουσιν οἱ ἅγιοι; ἀλλ' ὁ βασιλεὺς προσθήκην τινὰ ἐβιάζετο γράψαι ἐν αὐτῷ· ἔλεγε γὰρ ἵνα προστεθῇ, κατὰ τὴν δύναμιν τῶν κανόνων, καὶ μὴ κατὰ τὰ ῥητὰ τῶν ἁγίων. καὶ οὐδὲν ὡμοφώνησαν, ἀλλ' ἀπῆλθον οἱ καρδινάλιοι.

Τῇ τρίτῃ οὖν πρωῒ συνήχθημεν πάντες· καὶ εἷς τὸν ἕτερον ἐρωτῶν, ἐγνωσιμαχοῦμεν ἀμφότεροι. καὶ οἱ μὲν ἔλεγον· οἱ Λατῖνοι εἰσὶν αἴτιοι

A stina igitur, ut eorum die festo missarum solemnia simul celebremus.

His auditis papa hilare ad eos respondit: & gratias, inquit, ago studio vestro, & ego, ut videtis, conventum hunc optimatum facio ad negotium cito expediendum: (erat vero, quantus nunquam antea, magnus conventus) & confido, inquit, ut vos etiam dicitis, unionem die festo apostolorum Christi esse conficiendam. Itaque hodie postquam consultabimus, unamque sententiam amplectemur, tunc vos certiores faciam de operis absolutione. Cum B hæc metropolitæ audissent, abjerunt; omniaque imperatori renunciarunt. Expectabamus igitur sabbato plenam responsionem, reique totius finem.

Venerunt ergo, cum advesperasceret, nomine papæ, Cretensis, Rhodius, & Coronensis præsules; dixeruntque imperatori, consultationem esse habitam, & unionem admissam; utque postridie fieret tomus definitionis Latine & Græce, & omnes subscriberent; qui si confectus esset feria secunda, die festo sanctorum apostolorum celebraretur missa, & fieret unio. Venerunt igitur mane C constituti ex Latinis, assumptisque nostris contulerunt se in templum S. Francisci: & cum sedissent, conscripsere decretum unionis: quod deinde allatum imperatori legerunt; statimque ipso in exordio nota illud confixit: dicebat enim in principio; Eugenius episcopus servus servorum Dei ad perpetuam memoriam: at vero imperator non ita, sed volebat aut omnino ejus nomen reticeri, aut scribi quidem, sed non papæ solius, verum hoc addito: Consensu serenissimi imperatoris, & patriarchæ Constantinopolitani, ceterorumque D patriarcharum.

Agebat præterea de privilegiis papæ, ut habeat illa juxta determinationem sacræ scripturæ, & dicta sanctorum: hoc etiam non placuit imperatori: An si quis, inquit, sanctorum in epistola honorat papam, excipiet hoc pro privilegio? Propter hæc significavit papæ, aut hoc corrigeret, aut de reditu ejus cogitaret.

Quod audiens papa turbatus est, & respondit eis: Qua imperator affectus molestia hoc dixerit, valde miror. Verumtamen missis ad imperatorem cardi- E nalibus primum quidem correxerunt, ut videlicet scriberent, consensu serenissimi imperatoris & patriarcharum: alterum vero noluerunt, sed ajebant: Unde melius possumus habere primatum, quam ex scriptis sanctorum? At vero imperator cogebat ibi aliquid apponi; dicebat enim, ut adderetur, Juxta tenorem canonum, & non, Secundum dicta sanctorum: nec ulla ratione consenserunt, sed abjere cardinales.

Itaque feria tertia mane convenimus omnes, & requirentes alter ab altero, utique altercabamur: & hi quidem dicebant; Latinos esse causam moræ, illi

SESSIO XXV.

ANNO CHRISTI 1439.

illi vero, imperatorem: cumque hæc dicerentur, affligebamur. Ad veſperum autem imperator coegit præſules, dixitque eis:

IMPERATOR. Cardinales venerunt ad me, dixeruntque de propoſita quæſtione plane multa: ego vero illis reſpondi quoad ejus fieri potuit. Videntes igitur mihi non potuiſſe perſuaderi, rogarunt, ut vos convocarem; loqui enim volunt coram vobis. Idcirco ſanctitatem veſtram, ut huc veniret, admonui: quo venientes & illi inveniant vos, dicantque quidquid voluerint.

Dum hæc dicerentur, en cardinales, & cum ipſis archiepiſcopi, multique viri docti: cum ergo ſediſſent, Julianus eorum conſilio ſic orſus eſt dicere:

JUL. CARD. Sereniſſime imperator, voſque ſumme venerandi patres, ex duabus quæ ſunt inter nos controverſiis, de prænotatione nominis papæ, deque ſanctorum dictis: alteram utcumque ſedavit ipſe beatiſſimus pater, appoſitumque eſt in prænotatione nomen ſereniſſimi imperatoris & patriarcharum, cum neque neceſſarium eſſet, neque his temporibus congruens. De dictis vero, quo pacto illa velimus in definitione allegari, nihil ambigimus, cum dicta ſanctorum ſint, & per ea ſymbolum quoque fidei compoſitum ſit, & ſacrificium, & quidquid canonibus continetur; ac ſine dictis ſanctorum nihil ſit factum. Quapropter ſperabamus vos nullam controverſiam facturos. Nunc igitur audito mane de his multo ſermone ſereniſſimi imperatoris, operæpretium nobis eſt viſum, vos quoque qui eccleſiaſtici doctores eſtis, hoc habere cognitum; an æquum ſit, Dei opus impedire propter dicta ſanctorum. Rogamus itaque vos, ne diutius in luctatione verſetur eccleſiarum unio, tempuſque fruſtra conteratur; ſed admiſſa allegatione de dictis ſanctorum, fiat unio. Hæc & ſimilia cum dixiſſet, tacuit. Reſpondit imperator, ſpatium velle ſibi dari ad conſultandum. Statimque egreſſis cardinalibus nos conſilium iniimus, ſcripſimuſque habenda eſſe a papa ſua privilegia juxta canones, & dicta ſanctorum, ſacramque ſcripturam, & acta ſynodorum. Hæc illis ex tempore exarata tradidimus: reſponderuntque nobis; Soli nos nihil dicere poſſumus, ſed accepta hac ſcriptura referemus omnia ad dominum noſtrum, atque ita craſtino die reſpondebimus.

Poſtridie igitur, quarta videlicet feria, profecti ſunt cardinales ad imperatorem, dixeruntque ei: Pater ſanctus duas accepit ſcripturas, juſſitque nos de duabus alteram eligere. Legatur ergo tomus, examineturque, ut res ad finem perducatur.

Lectus eſt tomus, & placuit; juſſit ergo imperator, poſtera die ex utraque parte convenire ſex, ut definitio & to-

A τῆς πλημμελείας· οἱ δέ, ὁ βασιλεύς. καὶ τούτων λεγομένων ἐλυπούμεθα. πρὸς ἑσπέραν δὲ συνήθροισεν ὁ βασιλεὺς τοὺς ἀρχιερεῖς, καὶ εἶπεν αὐτοῖς·

ΒΑΣΙΛ. Οἱ καρδινάλιοι ἦλθον πρὸς ἐμέ, καὶ εἶπον περὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος πλήρη πολλά· ἐγὼ δὲ ἀπελογησάμην αὐτοῖς ὅσον τὸ δυνατόν. ἰδόντες οὖν ὅτι οὐδὲν δύνανται πεῖσαί με, παρεκάλεσαν ἵνα συνάξω ὑμᾶς· θέλουσι γὰρ ὁμιλῆσαι ἔμπροσθεν ὑμῶν· καὶ διὰ τοῦτο ἐμήνυσα τὴν ἁγιωσύνην ὑμῶν ἐλθεῖν ὧδε, ὅπως ἐλθόντες κἀκεῖνοι εὕρωσιν ὑμᾶς, καὶ εἴπωσιν ὃ χρήB ζουσι.

Τούτων οὖν λαλουμένων, ἰδοὺ καὶ οἱ καρδινάλιοι, καὶ σὺν αὐτοῖς ἀρχιεπίσκοποι καὶ τῶν λογίων πολλοί. καὶ καθισάντων, βουλευθεὶς τούτους ὁ Ἰουλιανός, ἤρξατο λέγειν οὕτως·

ΙΟΥΛ. ΚΑΡΔ. Γαληνότατε βασιλεῦ, καὶ ὑμεῖς σεβασμιώτατοι πατέρες, δύο ἀμφισβητήσεων οὐσῶν ἐν ἡμῖν, περὶ τῆς προτάσεως τοῦ ὀνόματος τοῦ πάπα, καὶ περὶ τῶν ῥητῶν τῶν ἁγίων, τὸ ἓν ὁπωσδήποτε διώρθωσεν αὐτὸς ὁ μακαριώτατος πατήρ· καὶ ἐτέθη τῇ προτάσει καὶ τὸ ὄνομα τοῦ γαληνοτάτου βασιλέως καὶ τῶν πατριαρχῶν, πρᾶγμα μὴ ὑπάρC χον ἀναγκαῖον, μηδὲ τοῦ καιροῦ. περὶ τῶν ῥητῶν δὲ οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ἔχομεν, ὅπως ζητοῦμεν τεθῆναι ἐν τῷ ὅρῳ· ἐπεὶ ῥητὰ ἁγίων εἰσί, καὶ διὰ τούτων γέγονε καὶ τὸ σύμβολον τῆς πίστεως, καὶ ἡ θυσία, καὶ πάντα τὰ τῶν κανόνων· καὶ ἄνευ τῶν ῥητῶν τῶν ἁγίων οὐδὲν γέγονε· καὶ λοιπὸν ἠλπίζομεν μὴ ἀμφιβάλλειν ὑμᾶς. νῦν οὖν ἀκούσαντες τῷ πρωῒ τοῦ γαληνοτάτου βασιλέως πολλοὺς λόγους περὶ τούτων ποιησαμένου, ἔδοξεν ἡμῖν, ὅπως καὶ ὑμεῖς οἱ τῆς ἐκκλησίας ῥήτορες μάθητε τοῦτο, εἴπερ ἐστὶ δίκαιον, ὅτι διὰ τὰ τῶν ἁγίων ῥητὰ ἐμποδίζεται τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ. παD ρακαλοῦμεν τοίνυν ὑμᾶς, μὴ ἐπὶ πολὺ πυκτεύηται ἡ ἕνωσις τῶν ἐκκλησιῶν, μηδὲ ὁ καιρὸς πλημμελῇ, ἀλλὰ τῶν ῥητῶν τῶν ἁγίων βεβαιωθέντων, γενέσθω ἡ ἕνωσις. ταῦτα καὶ ἄλλα ὅμοια εἰπὼν, ἐσίγησεν. ἀπεκρίνατο δὲ ὁ βασιλεύς, δοθῆναι καιρὸν αὐτῷ, ἵνα βουλευθῇ· καὶ εὐθὺς ἀπῆλθον οἱ καρδινάλιοι ἔξω. καὶ ἡμεῖς ἐβουλευσάμεθα, καὶ ἐγράψαμεν· ὅτι ἵνα ἔχῃ ὁ πάπας τὰ προνόμια αὐτοῦ κατὰ τοὺς κανόνας καὶ τὰ ῥητὰ τῶν ἁγίων, καὶ τὴν θείαν γραφὴν, καὶ τὰ πρακτικὰ τῶν συνόδων. ταῦτα σχεδιάσαντες δεδώκαμεν αὐτοῖς· καὶ ἀπεκρίθησαν ἡμῖν. ἡμεῖς μόνοι οὐκ ἔχομέν τι εἰπεῖν· ἀλλὰ τὸ γραμμάτιον ὑμῶν τοῦτο λαβόνE τες, ἀναφέρομεν πάντα τῷ κυρίῳ ἡμῶν, καὶ οὕτως εἰς τὴν αὔριον ἀπολογησόμεθα.

Τῇ ἐπαύριον δέ, ἤγουν τῇ τετάρτῃ, ἀπῆλθον οἱ καρδινάλιοι εἰς τὸν βασιλέα, καὶ εἶπον αὐτῷ· ὁ πατὴρ ὁ ἅγιος ἐδέξατο δύο γραμμάτια, καὶ ὥρισεν ἡμῖν ἐκλέξασθαι ἐκ τῶν δύο τὸ ἕν· λοιπὸν ἀναγνωσθήτω ὁ τόμος, καὶ ἐξετασθήτω, ὅπως δοθῇ τῷ πράγματι τελεία ἀπόφασις.

Ἀναγνωσθείσης οὖν τῆς γραφῆς τοῦ τόμου, καὶ ἀρεσάσης, ὥρισεν ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν αὔριον

συνκ-

SESSIO XXV.

συναχθῆναι ἐξ ἀμφοτέρων τῶν ἕξ, ὅπως γραφῶσι γράμματι Ἑλληνικῶς καὶ Ῥωμαϊκῶς ἐν διπτύχοις, ἤγουν ὁ ὅρος καὶ τόμος τῆς ἑνώσεως· καὶ ἐν μὲν τοῖς δεξιοῖς μέρεσιν ἔσω Ῥωμαϊκῶς, ἵνα ὑπογράψωσιν οἱ Λατῖνοι, καὶ κρεμάσωσι τὴν βοῦλλαν τοῦ πάπα· ἐν δὲ τῷ ἄλλῳ μέρει, ἵνα γράψωσιν οἱ Γραικοὶ καὶ ὑπογράψωσι, καὶ τεθῇ καὶ τοῦ βασιλέως τὸ χρυσόβουλλον.

mus unionis Græce & Latine scriberetur in diptychis; a parte quidem dextera Latine, ut Latini subscriberent, & appenderent bullam papæ; ab altera vero parte Græci subscriberent, & apponeretur aurea bulla imperatoris.

Ταῦτα οἰκονομήσαντες, τῇ πέμπτῃ πρωῒ ἀπῆλθον ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Φραγκίσκου, καὶ ἐποίησαν τὸν ὅρον, καὶ ἐκόμισαν τοῦτον τῷ βασιλεῖ. μετὰ τὸ τελεσθῆναι δὲ πάντα, τί ποιεῖ ὁ πονηρός; γράφεται ἐν τῷ ὅρῳ, σωζομένων τῶν δικαίων καὶ τῶν προνομίων τῶν τεσσάρων πατριαρχῶν· καὶ εὑρίσκεται προσθήκη ἐν τούτῳ, πάντων. τοῦτο ἀκούσαντες οἱ Λατῖνοι, ὡς μέγα τι ἰλιγγίασαν. καὶ εὐθὺς ἐζήτουν, μὴ πάντων τῶν προνομίων λέγειν, ἀλλὰ τῶν προνομίων ἁπλῶς. καὶ οὕτως ὁ τρόπος ἐνεπόδισε γενέσθαι τὸν τόμον τῇ πέμπτῃ καὶ τῇ παρασκευῇ. Ἰουλίου δὲ τετάρτῃ, ἡμέρᾳ σαββάτου, συνῆλθον πάντες οἱ ἀποτεταγμένοι ἐν τῷ ναῷ τῷ εἰρημένῳ· καὶ συνέθεντο τὸν ὅρον μετὰ πάντων τῶν προνομίων καὶ τῶν δικαίων αὐτῶν, τῶν πατριαρχῶν δηλονότι. καὶ τῇ κυριακῇ ὑπεγράψαμεν αὐτόν.

His ita ordinatis, feria quinta mane contulerunt se in templum sancti Francisci, & conscripserunt definitionem, & ad imperatorem detulerunt. Postquam vero confecta sunt omnia, quid facit malignus? Scriptum erat in definitione; Salvis juribus & privilegiis quatuor patriarcharum: repertum ergo est fuisse additum, omnibus. Quod audientes Latini, quasi magnum quid esset, vertigine correpti sunt; statimque postularunt, ut non omnibus privilegiis diceretur: atque id fuit causæ, cur feria quinta & sexta tomus non fieret. Quarta vero die Julii, sabbato convenere omnes constituti in dictum templum; & composuere definitionem addentes, Cum omnibus privilegiis & juribus eorum, videlicet patriarcharum: & die dominica illam subscripsimus.

Τῇ δευτέρᾳ δὲ, μηνὶ Ἰουλίῳ εἰς τὰς ἕξ, γέγονεν ἡ ἕνωσις τῶν ἐκκλησιῶν. καὶ ἀνεγνώσθη ὁ ὅρος μετὰ τὴν λειτουργίαν. ἦλθε γὰρ ὁ μακαριώτατος πάπας ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ τῇ λεγομένῃ, σάντα Μαρία λιμπεράτα· καὶ συνεφορέσαμεν αὐτῷ, καὶ ἐλειτούργησε. καὶ μετὰ τὴν λειτουργίαν γενομένης παρακλήσεως ἀνεγνώσθη ὁ ὅρος Ῥωμαϊκῶς καὶ Ἑλληνικῶς· καὶ Λατινικῶς μὲν παρὰ τοῦ καρδιναλίου τῆς ἁγίας Σαβίνης Ἰουλιανοῦ, Ἑλληνικῶς δὲ παρὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Νικαίας Βησσαρίωνος, ἔχων ἐπὶ λέξεως οὕτως·

Feria vero secunda, sexta die Julii, facta est unio ecclesiarum & lecta est definitio post celebrationem missæ. Venit enim beatissimus papa in magnam ecclesiam, cui nomen, sancta Maria Liberata; & nos ei assistebamus sacro induti habitu, Missamque celebravit. Et sacro peracto post litanias decantatas recitata est definitio Latine & Græce, Latine quidem a cardinali sanctæ Sabinæ Juliano: Græce vero a Bessarione archiepiscopo Nicæno, in hæc verba:

ΟΡΟΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΤΗΣ ΕΝ ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ ΓΕΝΟΜΕΝΗΣ.

Εὐγένιος ἐπίσκοπος δοῦλος τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ εἰς ἀΐδιον τοῦ πράγματος μνήμην, συναινοῦντος τοῖς ὑπογεγραμμένοις καὶ τοῦ ποθεινοτάτου υἱοῦ ἡμῶν Ἰωάννου Παλαιολόγου τοῦ περιφανοῦς βασιλέως τῶν Ῥωμαίων, καὶ τῶν τοποτηρητῶν τῶν σεβασμίων ἀδελφῶν ἡμετέρων τῶν πατριαρχῶν, καὶ τῶν λοιπῶν τῶν τὴν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν παριστανόντων.

Εὐφραινέσθωσαν οἱ οὐρανοὶ, καὶ ἀγαλλιάσθω ἡ γῆ. ἀφῄρηται μὲν γὰρ τὸ μεσότοιχον τὸ τὴν δυτικὴν καὶ ἀνατολικὴν διαιροῦν ἐκκλησίαν; ἐπανῆλθε δὲ ἡ εἰρήνη τε καὶ ὁμόνοια τοῦ ἀκρογωνιαίου λίθου ἐκείνου Χριστοῦ, τοῦ ποιήσαντος ἑκάτερα ἓν, τῷ τῆς ἀγάπης τε καὶ εἰρήνης ἰσχυρο-

DEFINITIO CONCILII FLORENT.

DEFINITIO SANCTÆ ŒCUMENICÆ SYNODI FLORENTINÆ.

Eugenius episcopus servus servorum Dei ad perpetuam rei memoriam, consentiente ad infra scripta carissimo in Christo filio nostro Joanne Palæologo Romæorum imperatore illustri, & locatenentibus venerabilium fratrum nostrorum patriarcharum, & ceteris orientalem ecclesiam repræsentantibus.

Ita etiam Blondus edidit l. 10. Decad. 3. 4.

LÆTENTUR cœli & exultet terra: sublatus est enim de medio paries, qui occidentalem orientalemque dividebat ecclesiam, & pax atque concordia rediit, illo angulari lapide Christo, qui fecit utraque unum,

DEFINITIO CONCILII FLORENT.

unum, vinculo fortiſſimo caritatis A & pacis utrumque jungente parietem, & perpetuæ unitatis fœdere copulante ac continente; poſtque longam mœroris nebulam, & diſſidii diuturni atram ingratamque caliginem, ſerenum omnibus unionis optatæ jubar illuxit. Gaudeat & mater eccleſia, quæ filios ſuos hactenus invicem diſſidentes, jam videt in unitatem pacemque rediiſſe; & quæ antea in eorum ſeparatione amariſſime flebat, ex ipſorum modo mira B concordia cum ineffabili gaudio omnipotenti Deo gratias referat. Cuncti gratulentur fideles ubique per orbem; & qui Chriſtiano cenſentur nomine, matri catholicæ eccleſiæ collætentur. Ecce enim occidentales orientaleſque patres poſt longiſſimum diſſenſionis atque diſcordiæ tempus, ſe maris ac terræ periculis exponentes, omnibuſque ſuperatis laboribus, ad hoc ſacrum œcumenicum concilium deſiderio C ſacratiſſimæ unionis, & antiquæ caritatis reintegrandæ gratia, læti alacreſque convenerunt, & intentione ſua nequaquam fruſtrati ſunt. Poſt longam enim laborioſamque indaginem, tandem Spiritus ſancti clementia ipſam optatiſſimam ſanctiſſimamque unionem conſecuti ſunt. Quis igitur dignas omnipotentis Dei beneficiis gratias referre ſufficiat? Quis autem divinæ miſerationis divitias non obſtupeſcat? Cujus vel D ferreum pectus tanta ſupernæ pietatis magnitudo non molliat? Sunt iſta prorſus divina opera, non humanæ fragilitatis inventa; atque ideo eximia cum veneratione ſuſcipienda, & divinis laudibus proſequenda. Tibi laus, tibi gloria, tibi gratiarum actio Chriſte fons miſericordiarum, qui tantum boni ſponſæ tuæ catholicæ eccleſiæ contuliſti, atque in generatione noſtra tuæ pietatis miracula demonſtraſti, E ut enarrent omnes mirabilia tua. Magnum ſiquidem divinumque munus nobis Deus largitus eſt; oculiſque videmus, quod ante nos multi, cum valde cupierint, aſpicere nequiverunt. Convenientes enim Latini & Græci in hac ſacro ſancta œcumenica ſynodo, magno ſtudio invicem uſi ſunt, ut inter alia etiam articulus ille de divina Spiritus ſancti proceſſione ſumma cum diligentia & aſſidua inquiſitione diſcutere-

A τούτῳ δεσμῷ ἑκάτερον τοῖχον ζευγνύντος, καὶ συσφίγγοντός τε καὶ συνέχοντος στοργῇ ἀϊδίου ἑνότητος· καὶ μετὰ τὴν μακρὰν ἐκείνην τῆς ἀθυμίας ὁμίχλην, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς χρονίου διαστάσεως μελαινάντε καὶ ἄχαριν ἀχλὺν, ἡ γαληνιῶσα πᾶσιν ἀκτὶς ἐξήστραψε τῆς ποθεινοτάτης ἑνώσεως. Εὐφραινέσθω καὶ ἡ μήτηρ ἐκκλησία τὰ ἑαυτῆς τέκνα μέχρι τοῦδε πρὸς ἄλληλα στασιάζοντα, εἰς ἑνότητά τε καὶ εἰρήνην ἤδη ἐπανιόντα ὁρῶσα· καὶ ἡ πρῴην ἐπὶ τῷ χωρισμῷ αὐτῶν πικρότατα κλαίουσα, ἐκ τῆς νῦν αὐτῶν θαυμαστῆς ὁμονοίας σὺν ἀνεκφράστῳ χαρᾷ τῷ παντοδυνάμῳ εὐχαριστείτω B Θεῷ. πάντες συνευφρανθήτωσαν οἱ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης πιστοὶ, καὶ οἱ τῷ ἀπὸ Χριστοῦ ὀνόματι κεκλημένοι τῇ μητρὶ τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ συναγαλλέσθωσαν. ἰδοὺ γὰρ οἵ τε δυτικοὶ καὶ οἱ ἀνατολικοὶ πατέρες μετὰ τὸν μακρότατον τῆς διαφωνίας καὶ διαστάσεως χρόνον ἐκεῖνον πρὸς πάντα παραβαλλόμενοι κίνδυνον τὸν ἐν γῇ καὶ θαλάττῃ, καὶ πάντα πόνον ὑπερβαλόντες, πρὸς τὴν ἱερὰν ταύτην καὶ οἰκουμενικὴν σύνοδον, τῇ τε τῆς ἱερᾶς ἑνώσεως ἐφέσει, καὶ τοῦ τὴν παλαιὰν ἀγάπην ἀνακτήσασθαι ἕνεκα, γεγηθότες συνῆλθον καὶ πρόθυμοι, καὶ τοῦ σκοποῦ οὐκ ἀπέτυχον. μετὰ γὰρ πολλὴν καὶ ἐπίπονον ἔρευναν, τέλος διὰ τῆς τοῦ παναγίου πνεύματος φι- C λανθρωπίας τῆς εὐκταιοτάτης ταύτης καὶ ἁγιωτάτης ἑνώσεως ἔτυχον. τίς οὖν ταῖς τοῦ Θεοῦ εὐεργεσίαις ἀξίως εὐχαριστεῖν δύναιτ' ἄν; τίς ἐνώπιον τοῦ πλούτου τῶν θείων οἰκτιρμῶν οὐκ ἂν ἐκπλαγείη; τίνος οὐκ ἂν καὶ σιδηροῦν στῆθος τὸ τῆς θείας εὐσπλαγχνίας οὔσης τηλικαύτης μαλθάξειε μέγεθος; ὄντως θεῖά εἰσι ταῦτα τὰ ἔργα, οὐκ ἀνθρωπίνης ἀσθενείας εὑρέματα· καὶ διὰ ταῦτα μετὰ ἐξαιρέτου μὲν εὐλαβείας ἀποδεκτέα, θείοις δὲ ὕμνοις προβιβαστέα. σοὶ αἶνος, σοὶ δόξα, σοὶ πρέπει εὐχαριστία Χριστὲ πηγὴ οἰκτιρμῶν· ὃς τοσοῦτον ἀγαθὸν τῇ D νύμφῃ σου τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ κεχάρισαι, κἀν τῇ ἡμετέρᾳ γενεᾷ τὰ τῆς εὐσπλαγχνίας σου ἔδειξας θαύματα, ἵνα σου πάντες τὰ θαυμάσια διηγήσωνται. οὕτω μέγα τῷ ὄντι καὶ θεῖον ἡμῖν ὁ Θεὸς δῶρον δεδώρηται, καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς εἴδομεν, ὃ πολλοὶ τῶν πρὸ ἡμῶν ἐπιθυμήσαντες ἰδεῖν οὐ δεδύνηνται. συνελθόντες γὰρ Λατῖνοί τε καὶ Γραικοὶ ἐν ταύτῃ τῇ ἱερᾷ καὶ ἁγίᾳ οἰκουμενικῇ συνόδῳ, σπουδῇ μεγάλῃ πρὸς ἀλλήλους ἐχρήσαντο, ὅπως μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τὸ ἄρθρον ἐκεῖνο τὸ περὶ τῆς θείας ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος μετὰ πλείστης ὅσης ἐπιμελείας καὶ συ- E νεχοῦς συζητήσεως ἐξετασθείη. προκομισθεισῶν δὲ μαρτυριῶν ἀπὸ τῆς θείας γραφῆς, καὶ πλείστων χρήσεων τῶν ἁγίων διδασκάλων ἀνατολικῶν τε καὶ δυτικῶν, τῶν μὲν ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ, τῶν δὲ ἐκ πατρὸς δι' υἱοῦ λεγόντων τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι, καὶ εἰς τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ἀποβλεπόντων ἁπάντων ἐν διαφόροις ταῖς λέξεσιν, οἱ μὲν Γραικοὶ διισχυρίσαντο, ὅτι τοῦθ' ὅπερ λέγουσι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεσθαι, οὐ ταύτῃ τῇ διανοίᾳ προφέρουσιν, ὥστε αὐτοὺς τὸν υἱὸν ἀποκλείειν, ἀλλ' ἐπειδήπερ αὐτοῖς ἐδόκει, φασὶ, τοὺς Λατίνους διαβεβαιοῦσθαι, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ὡς

ἀπὸ

AN. CHR. 14..

ANNO CHRISTI 1439.

ἀπὸ δύο ἀρχῶν καὶ δύο πνεύσεων ἐκπορεύεσθαι, διὰ τοῦτ' ἐφυλάξαντο λέγειν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ. οἱ δὲ Λατῖνοι διεβεβαιώσαντο, μὴ κατὰ ταύτην τὴν διάνοιαν σφᾶς αὐτοὺς λέγειν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι, ὡς ἀποκλείειν τὸν πατέρα τοῦ εἶναι πηγὴν καὶ ἀρχὴν τῆς ὅλης θεότητος, τοῦ υἱοῦ δηλονότι καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· ἢ ὅτι τὸ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὁ υἱὸς οὐκ ἔχει ἀπὸ τοῦ πατρὸς· ἢ ὅτι δύο τιθέασιν εἶναι ἀρχὰς ἢ δύο πνεύσεις· ἀλλ' ἵνα μίαν μόνην δηλώσωσιν εἶναι ἀρχὴν, καὶ μοναδικὴν προβολὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος, καθὼς μέχρι τοῦδε διϊσχυρίσαντο. ἐπειδὴ δὲ ἐκ τούτων ἁπάντων μία καὶ ἡ αὐτὴ τῆς ἀληθείας συνάγεται ἔννοια, τέλος εἰς τὴν ὑπογεγραμμένην ἁγίαν καὶ θεοφιλῆ τῇ αὐτῇ διανοίᾳ καὶ τῷ αὐτῷ νοΐ συνεφώνησαν καὶ συνῄνεσαν ὁμοθυμαδὸν ἕνωσιν. ἐν τῷ ὀνόματι τοίνυν τῆς ἁγίας Τριάδος τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ταύτης τῆς ἱερᾶς καὶ οἰκουμενικῆς τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ ἐπιψηφιζομένης συνόδου, ὁριζόμεθα, ἵνα αὕτη ἡ τῆς πίστεως ἀλήθεια ὑπὸ πάντων πιστευθείη τε καὶ ἀποδεχθείη τῶν Χριστιανῶν, καὶ οὕτω πάντες ὁμολογῶσιν. ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἀϊδίως ἐστὶ, καὶ τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν καὶ τὸ ὑπαρκτικὸν αὐτοῦ εἶναι ἔχειν ἐκ τοῦ πατρὸς ἅμα καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ ἐξ ἀμφοτέρων ἀϊδίως ὡς ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς καὶ μοναδικῆς προβολῆς ἐκπορεύεται· διασαφοῦντες, ὅτι τοῦθ' ὅπερ οἱ ἅγιοι διδάσκαλοι καὶ πατέρες, ἐκ τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι λέγουσι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἰς ταύτην φέρει τὴν ἔννοιαν, ὥστε διὰ τούτου δηλοῦσθαι, καὶ τὸν υἱὸν εἶναι κατὰ μὲν τοὺς Γραικοὺς αἰτίαν, κατὰ δὲ τοὺς Λατίνους ἀρχὴν τῆς ἁγίου πνεύματος ὑπάρξεως, ὥσπερ καὶ τὸν πατέρα. καὶ ἐπεὶ πάντα, ὅσα ἐστὶ τοῦ πατρὸς, αὐτὸς ὁ πατὴρ τῷ μονογενεῖ αὐτοῦ υἱῷ ἐν τῷ γεννᾷν δέδωκε πλὴν τοῦ εἶναι πατέρα, τοῦτ' αὐτὸ ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεται, αὐτὸς ὁ υἱὸς παρὰ τοῦ πατρὸς ἀϊδίως ἔχει, ἀφ' οὗ ἀϊδίως καὶ γεγέννηται. ἔτι διοριζόμεθα τὴν τῶν ῥημάτων ἐκείνων ἀνάπτυξιν τὸ, καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, χάριν τοῦ τὴν ἀλήθειαν σαφηνισθῆναι, ἀνάγκης τε τότε ἐπικειμένης, θεμιτῶς τε καὶ εὐλόγως ἐν τῷ συμβόλῳ προστεθῆναι. ἔτι ἐν ἀζύμῳ ἢ ἐνζύμῳ ἄρτῳ σιτίνῳ τὸ τοῦ Χριστοῦ σῶμα τελεῖσθαι ἀληθῶς, τούς τε ἱερεῖς ἐν θατέρῳ αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ κυρίου ὀφείλειν τελεῖν, ἕκαστον δηλονότι κατὰ τὴν τῆς ἰδίας ἐκκλησίας εἴτε δυτικῆς εἴτε ἀνατολικῆς συνήθειαν. ἔτι ἐὰν οἱ ἀληθῶς μετανοήσαντες ἀποθάνωσιν ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ ἀγάπῃ, πρὶν τοῖς ἀξίοις τῆς μετανοίας καρποῖς ἱκανοποιῆσαι περὶ τῶν ἡμαρτημένων ὁμοῦ καὶ ἠμελημένων, τὰς τούτων ψυχὰς καθαρτικαῖς τιμωρίαις καθαίρεσθαι μετὰ θάνατον. ὥστε δὲ ἀπο κουφίζεσθαι αὐτὰς τῶν τοιούτων τιμωριῶν, λυσιτελεῖν αὐταῖς τὰς τῶν ζώντων πιστῶν ἐπικουρίας, δηλονότι τὰς ἱερὰς θυσίας, καὶ εὐχὰς, καὶ ἐλεημοσύνας, καὶ τἆλλα τῆς εὐσεβείας ἔργα, ἅ τινα παρὰ τῶν πιστῶν ὑπὲρ ἄλλων πιστῶν εἴωθε γίνεσθαι, κατὰ τὰ τῆς ἐκκλησίας διατυπώματα. ἐκείνων δὲ τὰς ψυχὰς,

DEFINITIO CONCILII FLORENT.

tur. Prolatis vero testimoniis ex divinis scripturis, plurimisque auctoritatibus sanctorum doctorum orientalium & occidentalium, aliquibus quidem ex Patre & Filio, quibusdam vero ex Patre per Filium procedere dicentibus Spiritum, & ad eamdem intelligentiam aspicientibus omnibus sub diversis vocabulis, Græci quidem asseruerunt, quod id, quod dicunt Spiritum sanctum ex Patre procedere, non hac mente proferunt, ut excludant Filium; sed quia eis videbatur, ut ajunt, Latinos asserere Spiritum ex Patre & Filio procedere tanquam ex duobus principiis & duabus spirationibus, ideo abstinuerunt a dicendo, quod Spiritum sanctum ex Patre Filioque procedere, ut excludant Patrem. quin sit fons ac principium totius deitatis, Filii scilicet ac Spiritus sancti; aut quod id, quod Spiritus sanctus procedit ex Filio, Filius a Patre non habeat; sive quod duo ponant esse principia, seu duas spirationes: sed unum tantum asserant esse principium, unicamque spirationem Spiritus sancti, prout hactenus asseruerunt. Et cum ex his omnibus unus & idem eliciatur veritatis sensus, tandem in infrascriptam sanctam & Deo amabilem eodem sensu eademque mente unionem unanimiter concordarunt & consenserunt. In nomine igitur sanctæ Trinitatis, Patris, & Filii, & Spiritus sancti, hoc sacro universali approbante Florentino concilio diffinimus, ut hæc fidei veritas ab omnibus Christianis credatur & suscipiatur, sicque omnes profiteantur, quod Spiritus sanctus ex Patre & Filio æternaliter est, & essentiam suam, suumque esse subsistens habet ex Patre simul & Filio, & ex utroque æternaliter tanquam ab uno principio & unica spiratione procedit; declarantes quod id, quod sancti doctores & patres dicunt, ex Patre per Filium procedere Spiritum sanctum, ad hanc intelligentiam tendit; ut per hoc significetur, Filium quoque esse secundum Græcos quidem causam, secundum Latinos vero principium subsistentiæ Spiritus sancti, sicut & Patrem. Et quoniam omnia, quæ Patris sunt, Pater ipse unigenito Filio suo gignendo dedit, præter esse Patrem, hoc ipsum quod Spiritus sanctus procedit

DEFINITIO CONCILII FLORENT.

ex Filio, ipſe Filius a Patre æternaliter habet, a quo etiam æternaliter genitus eſt. Diffinimus inſuper, ezplicationem verborum illorum Filioque, veritatis declarandæ gratia, & imminente tunc neceſſitate, licite ac rationabiliter ſymbolo fuiſſe appoſitam. Item, in azymo ſive fermentato pane triticeo, corpus Chriſti veraciter confici; ſacerdoteſque in altero ipſum domini corpus conficere debere, unumquemque ſcilicet juxta ſuæ eccleſiæ ſive occidentalis, ſive orientalis conſuetudinem. Item, ſi vere pœnitentes in Dei caritate deceſſerint, antequam dignis pœnitentiæ fructibus de commiſſis ſatisfecerint & omiſſis, eorum animas pœnis purgatoriis poſt mortem purgari, & ut a pœnis hujuſmodi releventur, prodeſſe eis fidelium vivorum ſuffragia, miſſarum ſcilicet ſacrificia, orationes, & eleemoſynas, & alia pietatis officia, quæ a fidelibus pro aliis fidelibus fieri conſueverunt, ſecundum eccleſiæ inſtituta: Illorumque animas, qui poſt baptiſma ſuſceptum, nullam omnino peccati maculam in currerunt; illas etiam, quæ poſt contractam peccati maculam, velin ſuis corporibus, vel eiſdem exutæ corporibus, prout ſuperius dictum eſt, ſunt purgatæ, in cœlum mox recipi, & in tueri clare ipſum Deum trinum & unum, ſicuti eſt, pro meritorum tamen diverſitate alium alio perfectius: illorum autem animas, qui in actuali mortali peccato, vel ſolo originali decedunt, mox in infernum deſcendere, pœnis tamen diſparibus puniendas. Item, diffinimus ſanctam apoſtolicam ſedem, & Romanum pontificem in univerſum orbem tenere primatum, & ipſum pontificem Romanum ſucceſſorem eſſe beati Petri principis apoſtolornm, & verum Chriſti vicarium, totiuſque eccleſiæ caput & omnium Chriſtianorum patrem ac doctorem exiſtere; & ipſi in beato Petro paſcendi, regendi, ac gubernandi univerſalem eccleſiam a domino noſtro Jeſu Chriſto plenam poteſtatem traditam eſſe; quemadmodum etiam in geſtis œcumenicorum conciliorum, & in ſacris canonibus continetur. Renovantes inſuper ordinem traditum in canonibus ceterorum

A οἵ τινες μετὰ τὸ βαπτισθῆναι οὐδεμιᾷ ὅλως τῆς ἁμαρτίας κηλῖδι ὑπέπεσον, καὶ ἔτι τὰς μετὰ τὸ ἐφελκύσασθαι τὴν τῆς ἁμαρτίας κηλῖδα, εἴτε ἐν τοῖς αὐτῶν σώμασιν, εἴτε μετὰ τὸ τὰ σώματα ἀποδύσασθαι, ὡς προείρηται, καθαρθείσας; εἰς οὐρανὸν εὐθὺς προσλαμβάνεσθαι, καὶ καθαρῶς θεωρεῖν αὐτὸν τὸν ἕνα καὶ τρισυπόστατον Θεόν, καθώς ἐστιν, ἕτερον μὲν τοι ἑτέρου τελεώτερον μετὰ τὴν τῶν βεβιωμένων ἀξίαν. τὰς δὲ ψυχὰς τῶν ἐν θανασιμῳ ἁμαρτίᾳ τῇ κατ' ἐνέργειαν, ἢ καὶ ἐν μόνῃ προπατορικῇ ἀποβιούντων εὐθέως καταβαίνειν εἰς ᾅδην, τιμωρίαις ὅμως
B ἀνίσοις τιμωρηθησομένας. ἔτι ὁρίζομεν τὴν ἁγίαν ἀποστολικὴν καθέδραν, καὶ τὸν Ῥωμαϊκὸν ἀρχιερέα εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην τὸ πρωτεῖον κατέχειν, αὐτόν τε τὸν Ῥωμαϊκὸν ἀρχιερέα διάδοχον εἶναι τοῦ μακαρίου Πέτρου τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων, καὶ ἀληθῆ τοποτηρητὴν τοῦ Χριστοῦ, καὶ πάσης τῆς ἐκκλησίας κεφαλὴν καὶ πάντων τῶν Χριστιανῶν πατέρα τε καὶ διδάσκαλον ὑπάρχειν, καὶ αὐτῷ ἐν τῷ μακαρίῳ Πέτρῳ τοῦ ποι-
C μαίνειν, καὶ διϊθύνειν, καὶ κυβερνᾶν τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν ὑπὸ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πλήρη ἐξουσίαν παραδεδόσθαι, καθ' ὃν τρόπον καὶ ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων, καὶ ἐν τοῖς ἱεροῖς κανόσι διαλαμβάνεται· ἀνανεοῦντες ἔτι καὶ τὴν ἐν τοῖς κανόσι παραδεδομένην τάξιν τῶν λοιπῶν σεβασμίων πατριαρχῶν, ὥστε τὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχην δεύτερον εἶναι μετὰ τὸν ἁγιώτατον πάπαν τῆς Ῥομης, τρίτον δὲ τὸν τῆς Ἀλεξανδρείας, τέταρτον δὲ τὸν τῆς Ἀντιοχείας, καὶ πέμπτον τὸν τῶν Ἱεροσολώμων, σωζομένων δηλαδὴ καὶ τῶν
D προνομιῶν ἁπάντων καὶ τῶν δικαίων αὐτῶν.

Ἐδόθη ἐν τῇ Φλωρεντίᾳ, ἐν δημοσίᾳ συνελεύσει ἑορτασίμως ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ * τελεοθείσῃ, ἔτει ἀπὸ τῆς τοῦ κυρίου σαρκώσεως χιλιοστῷ τετρακοσιοστῷ τριακοστῷ ἐννάτῳ, Ἰουλίου ἕκτῃ, ἡμέρᾳ, δευτέρᾳ, ἰνδικτιῶνος δευτέρας· (ἀπὸ δὲ κτίσεως κόσμου, ἔτει ἑξακισχιλιοστῷ ἐννακοσιοστῷ τεσσαρακοστῷ ἑβδόμῳ, καὶ τῆς ἀρχιερατείας ἡμῶν ἔτει ἐννάτῳ.)

* τελε

E

AN CHR 14

ANNO CHRISTI 1439

DEFINITIO CONCILII FLORENT.

A venerabilium patriarcharum; ut patriarca Constantinopolitanus secundus sit post sanctissimum Romanum pontificem, tertius vero Alexandrinus, quartus autem Antiochenus, & quintus Hierosolymitanus: salvis videlicet privilegiis omnibus, & juribus eorum.

Datum Florentiæ in sessione publioa synodali solenniter in ecclesia majori celebrata, anno incarnationis dominicæ millesimo quadrin-B gentesimo tricesimo nono, pridie Nonas Julii, pontificatus nostri anno nono.

" Anno Grecorum recentrorum 6947. Pont. nostri anno 9.

Vide sequentes subscriptiones hoc eodem tomo XXXI. conciliorum parte 2. collatione 22. concilli Florentini, cum variis lectionibus ad marginem.

Ego Eugenius catholicæ ecclesiæ episcopus ita definiens subscripsi.

Adjutor & protector meus es tu domine: Ne derelinquas me Deus meus:

Ego N. tituli sanctæ Crucis presbyter cardinalis supradictis definitionibus tanquam veris & catholicis me subscripsi.

Ego F. tituli sancti Clementis presbyter cardinalis supradictis definitionibus me subscripsi,

Ego A. tituli S. Marci presbyter cardinalis me subscripsi.

Ego Jul. tituli sanctæ Sabinæ presbyter cardinalis me subscripsi.

Ego Antonius episcopus Ostiensis cardinalis Bononiensis supradictas definitiones veras & catholicas esse affirmo, & illis me subscripsi.

Ego Beranda episcopus Portuensis cardinalis Placentinus supradictas definitiones veras & catholicas esse affirmo, & subscripsi.

Ego Prosper tituli sancti Georgii ad Velum aureum diaconus cardinalis de Columna subscripsi.

Dominicus sanctæ Mariæ in Via Lata sanctæ Romanæ ecclesiæ diaconus cardinalis subscripsi.

Ιωάννης ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων ὁ Παλαιολόγος.

Ο ταπεινὸς μητροπολίτης Ἡρακλείας, ὁλογὰς τῶν Αἰδεσσηνῶν, καὶ ἀρχιερεὺς πάσης Θρακίας καὶ Μακεδονίας, καὶ τοποτηρητὴς τῆς ἀποστολικῆς καθέδρας τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου τῆς Ἀλεξανδρείας Φιλοθέου Ἀντώνιος ἀποφήνας ὑπέγραψα.

Ο τοποτηρητὴς τῆς αὐτῆς ἀποστολικῆς καθέδρας τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ κυρίου μου κυρίου Φιλοθέου, καὶ πρωτοσύγκελλος πνευματικὸς Γρηγόριος ἱερομόναχος ὑπέγρ.

Ισίδωρος μητροπολίτης Κιαιβου καὶ πάσης Ῥωσίας καὶ τοποτηρητὴς τῆς ἀποστολικῆς καθέδρας τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Ἀντιοχείας κυρίου Δωροθέου, ἀρκετὸς ὑπέγρ.

Ο ταπεινὸς μητροπολίτης Μονεμβασίας, καὶ τοποτηρητὴς τῆς ἀποστολικῆς καθέδρας τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Ἱεροσολύμων κυρίου Ἰωακείμ, Δοσίθεος, ἀρκετὸς ὑπέγρ.

Ο ταπεινὸς μητροπολίτης Κυζίκου, καὶ τόπον ἐπέχων τοῦ Ἀγκόρας, Μητροφάνης, ἀρκετὸς ὑπέγρ.

Ο ταπεινὸς μητροπολίτης Τραπεζοῦντος, καὶ τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ Καισαρείας, Δωρόθεος, ἀρκετὸς ὑπέγρ.

Βησσαρίων ἐλέει θείῳ ἀρχιεπίσκοπος Νι-

Joannes Palæologus, fidelis in Christo rex & imperator Romæorum subscripsi

C Antonius humilis metropolita Heracleensis & primarius Ædessenorum, totius Thraciæ & Macedoniæ primas, & Philothei sanctissimi sedis apostolicæ Alexandrinæ patriarchæ locum tenens subscripsi.

Gregorius hieromonachus, protosyncellus, a confessionibus locum tenens ejusdem apostolicæ sedis sanctissimi patriarchæ Alexandrini D. domini mei Philothei subscripsi.

D Isidorus metropolita Kiæviensis totiusque Russiæ, & locum tenens apostolicæ sedis sanctissimi patriarchæ Antiocheni domini Dorothei satis habens subscripsi.

Humilis metropolita Monembasiensis & locum tenens apostolicæ sedis sanctissimi patriarchæ Hiesolymorum domini Joachimi Dosiheus contentus subscripsi.

Humilis metropolita Cyzici, & locum suplens Ancyrani, Metrophanes contentus subscripsi.

E Humilis metropolita Trapezuntius, & locum supplens Cæsareensis, Dorotheus contentus subscripsi.

Bessarion miseratione divina archiepisco-

DEFINITIO CONCILII FLORENT.

ANNO CHRIST. 1439.

piſcopus Nicænus, & locum ſupplens metropolitæ Sardium contentus ſubſcripſi.

Humilis metropolita Nicomedienſis Macarius contentus ſubſcripſi.

Humilis metropolita Tornobi, & locum ſupplens Nicomedienſis Ignatius contentus ſubſcripſi.

Humilis metropolita Mitylenenſis & locum ſupplens Sidenſis Dorotheus contentus ſubſcripſi.

Humilis metropolita Muldoblachienſis & locum ſupplens Sebaſtienſis Damianus contentus ſubſcripſi.

Humilis metropolita Amaſiæ Joaſaph contentus ſubſcripſi.

Humilis metropolita Rhodi, & Cycladum Nathanael contentus ſubſcripſi.

A χαίας ϗ τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ Σάρδεων, ἀρκετὸς ὑπέγρ.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Νικομηδείας Μακάριος, ἀρκετὸς ὑπέγρ.

Ὁ ταπεινὸς μετροπολίτης Τορνόβου, ϗ τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ Νικομηδείας, Ἰγνάτιος ἀρκετὸς ὑπέγραψα.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Μιτυλήνης, ϗ τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ Σίδης, Δωρόθεος, ἀρκετὸς ὑπέγρ.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Μουλδοβλαχίας, ϗ τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ Σεβαστείας, Δαμιανὸς,

B ἀρκετὸς ὑπέγραψα.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Ἀμασείας Ἰωάσαφ, ἀρκετὸς ὑπέγρ.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Ῥόδου ϗ τῶν Κυκλάδων νήσων Ναθαναὴλ, ἀρκετὸς ὑπέγρ.

Ego Baſilius patriarcha Hieroſolymitanus, ſubſcripſi.
Ego Marcus patriarcha Gradenſis, me ſubſcripſi.
Ego Joannes epiſcopus Morinenſis illuſtriſſimi domini ducis Burgundiæ & Brabantiæ orator, me ſubſcripſi.
Ego Joannes epiſcopus Nivernenſis ejusdem, domini ducis orator me ſubſcripſi.
Ego Bartholomæus Spalatenſis, me ſubſcripſi.
Ego Fantinus archiepiſcopus Cretenſis, me ſubſcripſi.
Ego Julianus archiepiſcopus Piſanus, me ſubſcripſi.
Ego Andreas archiepiſcopus Coloſſenſis, me ſubſcripſi.
Ego Nicolaus archiepiſcopus Capuanus, me ſubſcripſi.
Ego Ludovicus archiepiſcopus Florentinus, me ſubſcripſi.
Ego Latinus de Urſinis, archiepiſcopus * Trojanus me ſubſcripſi.
Ego Benedictus archiepiſcopus Compſanus, me ſubſcripſi.
Ego Jacobus epiſcopus Adrienſis, me ſubſcripſi.
Ego Petrus epiſcopus Paduanus, me ſubſcripſi.
Ego Daniel epiſcopus Concordienſis, me ſubſcripſi.
Ego Antonius Portugallenſis epiſcopus, me ſubſcripſi.
Ego Bartholomæus epiſcopus Valvenſis, me ſuſiſcripſi.
Ego Thomas epiſcopus Farenſis, me ſubſcripſi.
Ego Chriſtophorus epiſcopus Ariminenſis, me ſubſcripſi.
Ego Amicus epiſcopus Aquilenſis, me ſubſcripſi.
Ego Petrus epiſcopus Dignenſis, me ſubſcripſi.
Ego Joannes epiſcopus Ferrarienſis, me ſubſcripſi.
Ego Valentinus epiſcopus Ortanus, me ſubſcripſi.
Ego Joannes epiſcopus Arbenſis, me ſubſcripſi.
Ego Bernotius epiſcopus Eſculanus, me ſubſcripſi.
Ego Carolus Senenſis epiſcopus, me ſubſcripſi.
Ego Andreas epiſcopus Megarenſis, me ſubſcripſi.
Ego Carolus epiſcopus olim Mutinenſis, me ſubſcripſi.
Ego Nicolaus epiſcopus Tyburtinus, me ſubſcripſi.
Ego Antonius epiſcopus Graſſenſis, me ſubſcripſi.
Ego Angelus * epiſcopus Barenſis, me ſubſcripſi.
Ego Petrus epiſcopus Anſarenſis, me ſubſcripſi.
Ego Matthæus epiſcopus Zapatenſis, me ſubſcripſi.
Ego Angelus de Graſſis epiſcopus Arianenſis, me ſubſcripſi.
Ego Petrus * epiſcopus Meſſanenſis, me ſubſcripſi.
Ego Petrus epiſcopus Cavallicenſis, me ſubſcripſi.
Ego Antonius epiſcopus Cæſenatenſis, me ſubſcripſi.
Ego Donatus epiſcopus Piſtorienſis, me ſubſcripſi.
Ego Scipio epiſcopus Mutinenſis, me ſubſcripſi.
Ego Chriſtophorus epiſcopus Cortonenſis, me ſubſcripſi.
Ego Andreas epiſcopus Conſeranenſis, me ſubſcripſi.
Ego Alexius episcopus Cluſinus, me ſubſcripſi.
Ego Garſias epiſcopus Tudenſis, me ſubſcripſi.
Ego Gregorius epiſcopus Granatenſis, me ſubſcripſi.
Ego Aimericus * epiſcopus Montis regalis, me ſubſcripſi.
Ego Baptiſta electus & confirmatus Theatinus, me ſubſcripſi.
Ego Nicolaus Tricaricenſis, me ſubſcripſi.
Ego Joannes electus, & confirmatus Aganenſis, me ſubſcripſi.
Ego Guilielmus electus, & confirmatus Leonenſis, me ſubſcripſi.
Ego Andreas epiſcopus Roffenſis, me ſubſcripſi.
Ego Matthæus epiſcopus * Cortonienſis, me ſubſcripſi.

* f. Tarentinus.

* f. archiepiſcopus.

* f. archiepiſcopus.

* f. archiepiſcopus.

* f. Agate.

* f. Cortonienſis.

Ego

ANNO CHRISTI 1439.

DEFINITIO CONCILII FLORENT.

Ego Julianus electus & confirmatus Citaridensis, me subscripsi.
Ego Joannes episcopus Canapensis, me subscripsi.
Ego Thaddæus episcopus * Acestiatensis, me subscripsi.
Ego Petrus archidiaconus Trecensis, ambasiator illustrissimi ducis Burgundiæ & Brabantiæ, me subscripsi.
Ego Zanonus episcopus Bajocensis, me subscripsi.
Ego Laurentius * episcopus Acherontinus, me subscripsi.
Ego Ludovicus episcopus Tervisinus, me subscripsi.
Ego Joannes de Mella electus & confirmatus Legionensis, me subscripsi.
Ego Guilielmus electus & confirmatus Andegavensis, me subscripti.
Ego Ambrosius generalis ordinis Camaldulensium, me subscripd.
Ego frater Guilielmus generalis Minorum, me subscripsi.
Ego Girardus frater generalis Augustinensium, me subscripsi.
Ego Placidus generalis Vallis umbrosæ, me subscripsi.
Ego Comerius abbas Florentinus, me subscripsi.
Ego Joannes de Ursinis abbas Farsensis, me subscripsi.
Ego Antonius abbas sancti Caprasii, me subscripsi.
Ego Federicus abbas de Borto, me subscripsi.
Ego Georgius abbas Deserensis, me subscripsi.
Ego Antonius abbas de Alphyllo, me subscripsi.
Ego Franciscus abbas sancti Leonardi, me subscripsi.
Ego Bartholomæus abbas Campasilonis, me subscripsi.
Ego Sepulcrus abbas urbis, me subscripsi.
Ego Angelus abbas de * Scyto, me subscripsi.
Ego Pascharius abbas sancti Sepulcri, me subscripsi.
Ego Benedictus abbas de Coner, me subscripsi.
Ego Jacobus abbas sancti Salmi, me subscripsi.
Ego Nicolaus abbas Sancti Modesti Recensis, me subscripsi.
Ego Aloysius abbas sancti Pauli, me subscripsi.
Ego Joannes abbas de Tyro, me subscripsi.
Ego Daniel abbas de Tarralino, me subscripsi.
Ego Benedictus abbas sancti Pencratii, me subscripsi.
Ego Franciscus abbas sanctæ Magiæ de * Pariano, me subscripsi.
Ego Joannes * Gratianus abbas de Rupolis, me subscripsi.
Ego Angelus abbas sanctæ Mariæ de Pistorio, me subscripsi.
Ego Jacobus sancti * Salvacis de Frame abbas, me subscripsi.
Ego Nicolaus abbas sancti Modesti, Recensis, me subscripsi.
Ego Bertacius abbas Montis plani Pistoriensis, me subscripsi.
Ego Petrus abbas sancti Felicis de Florentia, me subscripsi.
Ego Nicolaus abbas sanctæ Mariæ de Diciano, me subscripsi.
Ego Bartholomæus abbas de Vibona, me subscripsi.
Ego Laurentius abbas * de Culores, me subscripsi.
Ego Fredericus abbas sancti Pantaleonis, me subscripsi.
Ego Lucas abbas Stuant. in Alpibus, me subscripsi.
Ego Lucas abbas Fecundus, me subscripsi.
Ego Jacobus abbas monasterii sancti Petri de Massa, me subscripsi.
Ego Franciscus abbas sanctorum martyrum Cordubensium, me subscripsi.
Ego Guilielmus abbas sancti Salvatoris Burdigalensis, me subscripsi.
Ego Georgius abbas sancti Petri de Eugobio, me subscripsi.
Ego Antonius abbas sanctorum Salvatoris, & Vigilii de Stum, me subscripsi.
Ego Gabriel abbas sancti Jacobi de Pontada, me subscripsi.
Ego Bernardus abbas sanctæ Mariæ de Marona, me subscripsi.
Ego Hieronymus abbas sanctæ Gundæ, me subscripsi.
Ego Dionysius abbas sanctæ Mariæ de Sandisagiensi, me subscripsi.
Ego Maphæus abbas sanctæ Firmidæ de Verona, me subscripsi.
Ego Timotheus abbas sancti Andreæ de Mantua, me subscripsi.

* f. Acesnatensis.
* f. archiepiscopus.
* Sexto.
* Panciano.
* Ginavant
* Salvatoris de Feuzor
* del Culras.

OBSERVATIO EDITORIS ROMANI.

(Nemo autem mirari debet, cur plures patrum subscriptiones non sint: nam ultima sessione celebrata, multi priusquam hujusmodi subscriptio fieret, discesserunt; cum præsertim mos in conciliis minime fuerit, ut in prioratus ordine constituti, vel fratres magistri, vel jurisperiti, in decretis ipsorum conciliorum subscriberent.)

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Δίστρας Κάλλιστος ἀρκετὸς, ὑπέγραψα.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Γάνου Γεννάδιος ἀρκετὸς, ὑπέγραψα.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Μελενίκου Ματθαῖος ἀρκετὸς, ὑπέγραψα.

Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Δράμας Δοσίθεος ἀρκετὸς, ὑπέγραψα.

A Humilis metropolita Distrensis Callistus contentus, subscripsi.

Humilis metropolita Gannensis Gennadius contentus, subscripsi.

Humilis metropolita Melenicensis Matthæus contentus, subscripsi.

Humilis metropolita Dramensis Dositheus contentus, subscripsi.

dato

DEFINITIO CONCILII FLORENT.

ANNO CHRISTI 1439.

Humils metropolita Anchiali Sophronius contentus, ſubſcripſi.

Beſſarion Nicænus mandato in ſcriptis dato a Manuele diacono magno ſacellario, cognomento Chryſocuce; qui ſe etiam probabili ratione ſubnotavit; ejus nomine, illum hoc loco declarans idem ſentire, & eadem mente eſſe, qua & nos, & hæc omnia ſuſcipere ſubſcripſi.

Magnus ſceuophylax diaconus Theodorus Xanthopulus, ſubſcripſi.

Magnus chartophylax & archidiaconus Michael Balſamon ſubſcripſi.

Magnus eccleſiarcha, & jurium defenſo diaconus Silveſter Syropulus ſubſcr.

Primarius judex diaconus Georgius Cappadox ſubſcripſi.

Archipresbyter Conſtantinus, & vicarius Muldoblachienſis ſubſcripſi.

Eccleſiarcha venerabilis ſancti & regii monaſterii magnæ Lauræ in Monte ſancto, & vicarius ejuſdem monaſterii Moſes hieromonachus ſubſcripſi.

Athanaſius qeondam hegumenus monaſterii Peribleptі ſubſcripſi.

Hegumenus ſacri monaſterii Pantocratoris, Gerontius hieromonachus ſubſcripſi.

Germanus olim hegumenus ſancti Blaſii ſubſcripſi.

Pachomius hieromonachus & abbas ſancti Pauli contentus ſubſcripſi.

Hæc dicta & recitata ſunt Latine quidem, ut diximus, a Juliano ſanctæ Sabinæ cardinali; Græce vero a Beſſarione Nicæno archiepiſcopo: & oſculati ſumus genu & dexteram papæ: conſalutavimus quoque inter nos mutuis amplexibus, ſacris veſtibus induti: & ſubſcripſimus etiam ipſi noſtris manibus, uti recitatum erat. Canebant autem noſtri cantores; *Lætentur cœli, & exultet terra*. Gloria, & reperitum eſt; Sicut erat: gratiarum actio: & rurſus idem: Hodie gratia Spiritus ſancti. Abſoluta igitur miſſa & gratiarum actione, unuſquiſque recepit ſe domum.

Poſt hæc Latini quæſivere a nobis hæc;

Cur in apparatu miſſæ particulas diſponimus, & conjungimus divino ac dominico pani.

Et cur inclinamus capita, cum de minori altari in majus nondum conſecrata deferunter ſacra munera.

Et quam ob cauſam infundimus in ſacrum calicem ferventem aquam.

Joan. 19. Et cur dicimus, quando nondum eſt corpus Chriſti: *Unus autem militum lancea latus ejus aperuit, & continuo exivit ſanguis & aqua.*

Matth. 2. Et quare dicimus; *Et ecce ſtella venit, & ſtetit ſupra ubi erat puer.*

Et quare epiſcopi non inungunt ſacro chriſmate, ſed ſacerdotes, cum hoc pontificibus ſit datum.

Et quare mortuos ante ſepulturam inungunt oleo.

A Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Ἀγχιάλου Σωφρόνιος ἀρκετὸς, ὑπέγραψα.

Βησσαρίων Νικαίας διʼ ἐπιτροπῆς γεγραμμένης παρὰ τοῦ μεγάλου σακελλαρίου Μανουὴλ διακόνου τοῦ Χρυσοκόκκη, ὅστις ἑαυτὸν πιθανῶς ὁμοῦ ἐσημείωσεν, ὑπὲρ ἐκείνου ἐνταῦθα, αὐτὸν ἐξηγούμενος τῆς αὐτῆς δόξης καὶ τοῦ αὐτοῦ νοῦ καὶ αὐτὸν μεθʼ ἡμῶν ὑπάρχειν, καὶ τούτοις πᾶσιν ἀκολουθεῖν, ὑπέγρ.

Ὁ μέγας σκευοφύλαξ διάκονος, Θεόδωρος ὁ Ξανθόπουλος ὑπέγρ.

B Ὁ μέγας χαρτοφύλαξ καὶ ἀρχιδιάκονος Μιχαὴλ ὁ Βαλσαμων, ὑπέγρ.

Ὁ μέγας ἐκκλησιάρχης καὶ δικαιοφύλαξ διάκονος Σίλβεστρος ὁ Συρόπουλος, ὑπέγρ.

Ὁ πρωτέκδικος διάκονος Γεώρ. ὁ Καπάδοξ, ὑπέγρ

Ὁ πρωτοπαπᾶς Κωνσταντῖνος, καὶ τοποτηρητὴς τοῦ Μουλδοβλαχίας, ὑπέγρ.

Ὁ ἐκκλησιάρχης τῆς τιμίας μονῆς ἁγίας καὶ βασιλικῆς τοῦ ἁγίου ὄρους τῆς μεγάλης Λαύρας, καὶ τοποτηρητὴς τῆς αὐτῆς μονῆς Μωσῆς ἱερομόναχος, ὑπέγρ.

C Ὁ ποτὲ ἡγούμενος τῆς Περιβλέπτου Ἀθανάσιος, ὑπέγρ.

Ὁ ἡγούμενος τῆς ἁγίας μονῆς τοῦ Παντοκράτορος Γερόντιος ἱερομόναχος, ὑπέγρ.

Ὁ ποτὲ ἡγούμενος τοῦ ἁγίου Βλασίου Γερμανὸς, ὑπέγραψα.

Παχώμιος ἱερομόναχος καὶ ἀββᾶς τοῦ ἁγίου Παύλου, ἀρκετὸς ὑπέγρ.

Ταῦτα ἐῤῥέθη καὶ ἀνεγνώσθη Λατινικῶς μὲν, ὡς ἔφημεν, παρὰ τοῦ καρδιναλίου τῆς ἁγίας Σαβίνης Ἰουλιανοῦ, Ἑλληνικῶς δὲ παρὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Νικαίας Βησσαρίωνος, καὶ ἠσπασάμεθα τοῦ πάπα τὸ γόνυ καὶ τὴν χεῖρα.

D ἠσπασάμεθα δὲ καὶ ἀλλήλους, φορεμένοι τὴν ἱερατικὴν στολήν. ὑπεγράψαμεν δὲ καὶ ἡμεῖς ταῖς ἰδίαις χερσὶν, ὥσπερ καὶ ἀνεγνώσθη. ἔψαλλον δὲ οἱ ἡμέτεροι ψάλται· εὐφραινέσθωσαν οἱ οὐρανοὶ, καὶ ἀγαλλιάσθω ἡ γῆ. δόξα, καὶ τὸ αὐτὸ, καὶ νῦν· δοξολογία. καὶ πάλιν τὸ αὐτό. σήμερον ἡ χάρις τοῦ ἁγίου πνεύματος. πληρωθείσης οὖν τῆς ἱερουργίας ἅμα καὶ δοξολογίας, ἕκαστος ἀπήλθομεν εἰς τὰ ἴδια.

Μετὰ ταῦτα ζητοῦσιν οἱ Λατῖνοι ἀφʼ ἡμῶν ζητήματα ταῦτα.

E Διὰ τί διαλαμβάνομεν μερίδας ἐν τῇ προσκομιδῇ καὶ ἑνοῦμεν τῷ θείῳ καὶ δεσποτικῷ ἄρτῳ.

Καὶ διὰ τί κλίνομεν τὰς κεφαλὰς ἐν τῇ μεγάλῃ εἰσόδῳ, μὴ ὄντων τετελειωμένων τῶν ἁγίων δώρων.

Καὶ διὰ τί χέομεν ζέον ὕδωρ ἐν τῷ ἁγίῳ ποτηρίῳ.

Καὶ διὰ τί ὅταν οὔπω ἐστὶ σῶμα Χριστοῦ, λέγομεν· καὶ εἷς τῶν στρατιωτῶν λόγχῃ τὴν πλευρὰν αὐτοῦ ἔνυξεν, καὶ εὐθέως ἐξῆλθεν αἷμα καὶ ὕδωρ.

Καὶ διὰ τί λέγομεν· καὶ ἰδοὺ ὁ ἀστὴρ ἦλθε, καὶ ἔστη ἐπάνω οὗ ἦν τὸ παιδίον.

Καὶ διὰ τί οὐ χρίουσιν οἱ ἀρχιερεῖς τὸ μύρον, ἀλλʼ οἱ ἱερεῖς, καὶ γὰρ τοῖς ἀρχιερεῦσι δέδοται τοῦτο.

Καὶ διὰ τί χρίουσιν ἔλαιον τοὺς νεκροὺς, πρὸ τοῦ ἐνταφιάσαι αὐτούς.

Καὶ

ANNO CHRISTI 1439.

Καὶ διὰ τί οὐκ ἐξομολογοῦνται οἱ ἱερεῖς τε καὶ ἀρχιερεῖς, ὅτε μέλλουσιν ἱερουργεῖν.

Καὶ διὰ τί οὐκ ἀρκεῖσθε, φησὶν, εἰς τὰ κυριακὰ λόγια τό, λάβετε, φάγετε· ἀλλὰ λέγετε μετὰ ταῦτα· καὶ ποίησον τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον τίμιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου, καὶ, μεταβαλὼν αὐτὰ τῷ πνεύματί σου τῷ ἁγίῳ, ἀμὴν, ἀμὴν, ἀμήν.

Καὶ δι' ἣν αἰτίαν χωρίζετε τὰ ἀνδρόγυνα, τοῦ κυρίου εἰπόντος· οὓς ὁ Θεὸς ἔζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω.

Καὶ δι' ἣν αἰτίαν οὐ ποιεῖτε πατριάρχην ὧδε, ἀλλ' ἀκέφαλοι βούλεσθε ἀπελθεῖν.

Ταῦτα τῶν Λατίνων προκομισάντων, ὁ Μιτυλήνης κανονικῶς τε καὶ νομίμως ταῦτα πάντα ἔλυσε, πλὴν δύο τινῶν, ἅτινα ἐμήνυσεν ὁ πάπας τῷ βασιλεῖ, τὸ τῆς χωρίσεως τῶν ἀνδρογυνῶν, καὶ τὴν χειροτονίαν τοῦ πατριάρχου· ἀντιλεγόντων τῶν Λατίνων, ὅτι οὐ δύναται νόμος ἀντιλέγειν τῇ κυριακῇ τῇ λεγούσῃ· οὓς ὁ Θεὸς ἔζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω· καὶ ὅτι ἀκέφαλοι οὐ χρὴ ἀπελθεῖν τῶν ὧδε.

Εμήνυσεν ὁ πάπας τῷ βασιλεῖ, ἵνα στείλῃ αὐτῷ ἐκ τῶν μητροπολιτῶν τινας τῶν εἰδότων· ὁ δὲ ἀπέστειλε τοὺς μὴ εἰδότας. καὶ εἶπεν ὁ πάπας τὰς δύο ζητήσεις ταύτας, τὸ τῶν διαζεύξεων τῶν ἀνδρογύνων, καὶ τὴν προχείρησιν τοῦ πατριάρχου, οἱ δὲ ἀπελογήσαντο· ἄδειαν ἡμεῖς οὐκ ἔχομεν ἀπολογηθῆναι, ἀλλὰ οὐδὲ ἀπολογούμεθα. μέλλομεν οὖν ἀναφέρειν ταῦτα τῷ βασιλεῖ, καὶ αὐτὸς μέλλει ἀπολογήσασθαι.

Τούτων οὕτω γενομένων παρῆλθον ἡμέραι, καὶ τῇ ιδ. τοῦ Ἰουλίου, ἡμέρᾳ τρίτῃ, ἐμήνυσεν ὁ πάπας πᾶσι τοῖς ἀνατολικοῖς ἀρχιερεῦσιν ἀπελθεῖν εἰς αὐτόν. καὶ δὴ τινων ἀπελθόντων, κατ' ἰδίαν παραλαβὼν αὐτοὺς ἔφη.

ΠΑΠΑΣ. Ημεῖς ἀδέλφοὶ ἡνώθημεν τῇ πίστει Θεοῦ χάριτι. ἐπεὶ δέ, οἷς κρίμασιν οἶδεν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, κατέστην ἐγὼ κεφαλὴ τῶν ὑμετέρων μελῶν, καὶ ὁπωσδήποτε πρέπει παραινεῖν καὶ συμβουλεύειν τὰ δοκοῦντα εἶναι πρὸς σύστασιν τῆς εὐσεβείας, καὶ τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν· ἤδη λοιπὸν ἔχω εἰπεῖν τινα πρὸς ὑμᾶς ὡς ἀδελφοὺς, ὡς μέλη, ὡς ἡγήτορας τῶν ἐκκλησιῶν.

Καὶ πρῶτον λέγω, ὅτι πάντες γογγύζουσι περὶ τῶν διαζυγίων τῶν συνοικεσίων, καὶ δέεται τὸ τοιοῦτον διορθώσεως.

Δεύτερον περὶ τοῦ Εφέσου, ὅτι ἐστὶν ἀναγκαῖον δοῦναι λόγον, πῶς σχίζεται τῆς συνόδου ἡμῶν· οὐ γάρ φρονιμώτερός ἐστιν ἡμῶν πάντων· οἴδαμεν γὰρ αὐτὸν ἐν ταῖς διαλέξεσιν ἀπορήσαντα, καὶ μὴ δυνάμενον ἀποκρίνεσθαι πρὸς τὰ ζητούμενα παρὰ τοῦ φρὰ Ἰωάννου.

Τρίτον, ὅτι ἐπεὶ ὁ ἁγιώτατος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἀπῆλθεν εἰς τὰς ἐκεῖθεν μονάς, δέεται ἡ ἐκκλησία πατριάρχου, καὶ μάλιστα γενέσθαι ὧδε, ἔνθα πάρειμι καὶ αὐτός· οὐχ ἵνα κερδήσω τι σωματικόν. ἀργύριον καὶ χρυσίον οὐ δέομαι, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ δώσω καὶ στηρίξω καὶ ἐπιβεβαιώσω, καὶ τὸν δευτερευόμενον χειροτονου-

A Et cur sacerdotes & episcopi sacrum facturi, non prius confessionem emittunt.

Et quare, inquit, non contenti estis domini verbis; *Accipite, & commedite*: sed postea dicitis; Et fac panem quidem hunc pretiosum corpus Christi tui: &, Transmutans ea Spiritu sancto tuo, Amen, Amen, Amen. *Matth. 26. Marc. 14. Luc. 22.*

Et quare conjugia dirimitis, dicente domino; *Quos Deus conjunxit, homo non separet.* *Matth. 19. Marc. 10.*

B Et qua de causa non eligitis hic patriarcham, sed vultis abire sine capite.

Hæc a Latinis objecta Mitylenensis canonice omnia legitimeque dissolvit, præterquam duo, de quibus papa significavit imperatori, cur scilicet matrimonia dirimantur; & patriarcha non eligatur: Latinis contradicentibus, legem nihil valere adversus domini vocem; *Quos Deus conjunxit, homo non separet*; & non esse conveniens hinc abire absque capite. *Matth. 19.*

C Petivit ergo per nuncios papa ab imperatore, ut ex metropolitis peritos aliquot ad se mitteret: Ille vero misit imperitos. Proposuitque papa duas hasce objectiones, de separatione conjugiorum, & promotione patriarchæ. Illi vero, nullam se dixerunt habere facultatem respondendi, nec respondere; sed ea relaturos imperatori, qui responderet.

Dum hæc fiunt, lapsi sunt dies: die vero quartadecima Julii, feria tertia, papa orientales omnes præsules ad se convocavit; & cum aliquot ex iis profecti essent, talem habuit secreto cum illis sermonem:

D Nos, fratres, Dei beneficio sumus fide conjuncti. Quonam ergo arcanis Dei judiciis ego sum inter vos membra caput, debeoque qualitercumque admonere, & consiliis instruere ad ea quæ videntur pietatem & ecclesiam nostram constabilire; propono vobis aliqua ut fratribus, ut membris, ut ecclesiarum ductoribus. PAPA.

Et primo dico, omnes conqueri de separatione matrimoniorum; idque correctione indiget.

E Secundo, de Ephesio; nam necesse est rationem reddat, cur se a synodo nostra sejungat: neque enim est nobis omnibus sapientior: quia scimus ipsum in disputationibus hæsisse, nec valuisse respondere ad ea, quæ frater Joannes ab illo quærebat.

Tertio: quoniam sanctissimus patriarcha Constantinopolitanus in æterna receptus est tabernacula, opus est ecclesiæ patriarcha, qui hic sufficiatur, ubi adsum & ego: non ut corporeum quid lucrifaciam: argentum & aurum non quæro, imo vero suppeditabo, & suffectum confirmabo, eumque qui a me ordinatur removebo,

ANNO CHRISTI 1439.

vebo, & ecclesiæ illi auxilium præ- A stabo: efficiamque ut unus patriarcha sit, qui fruatur privilegiis, & præsit provinciæ. In summa propter multa commoda dico, eligendum esse hic patriarcham: quid enim impedimento est? quid vero deest? Hic imperator præsto est, hic synodus œcumenica, & papa qui illi præest: adsunt, qui inter præsules potiores sunt, ex quibus patriarcha deligendus est: quid erit vobis impedimento? Dignum ergo & æquum est patriarcham sufficere, nec abscedere hinc a nobis, caput non habentes. B

Cum hæc papa dixisset, addidissetque, se nisi fieret hic patriarcha, non posse in posterum dimovere eum qui patriarcha esset:

Præsules ita responderunt.

Æquissima & sapientissima sunt, quæ beatitudo tua dixit: sed nos ad hæc dare perfectam responsionem non possumus; sunt enim & alii præsules, & imperator noster: perfecte igitur respondebimus cum illorum consensu: privatim vero ex nobis respondemus ac dicimus, non esse hæc præsentis temporis, licet justa & necessaria sint: nam C matrimonia dirimimus non sine justis causis. Ephesius quoque dicet causam. Patriarcha hic non fiet: moris enim nostri est eum Constantinopoli ab universa nostra provincia eligi, & in majori nostro templo consecrari; nec imperator noster aliud faciet, cui nota est ecclesiæ nostræ consuetudo.

PAPA. Ego utilitati vestræ consulens volo fieri hic patriarcham, nec consanguineum, nec amicum meum, sed quem vos elegeritis. Ego vero illum viatico instruam & confirmabo. Quod si non D vultis, ego quod facere debebam, facio, vos autem postea pœnitebit: & si vobis non essem locutus, peccatum non haberetis; tunc vero nulla vobis erit excusatio.

Cum hæc & alia dixisset papa, nosque ad ea utcumque respondissemus, abiimus; profectique omnia renunciavimus imperatori: quæ ille audiens, nullum de his fieri verbum ad nos est passus.

His ita gestis præteriere dies aliquot usque ad diem dominicum. Feria vero secunda, die Julii vigesima, subscri- E psere tomos præsules, qui proficisci cogitaverant: hi porro erant Heracleensis, Cyzicenus, Trapezuntius, Monembasiensis, Nicomediensis, Dramensis: ex clericis etiam profecti sunt cum illis ad quinquaginta, nos expectaturi. Nos autem feria tertia, uno & vigesimo die Julii, congregati in vestiario imperatoris tomos subscripsimus; erant enim quinque Latine & Græce scripti, quibus Latini & Græci subscripsere ex utraque; ut unum Latini sumerent, & Græci alterum, ceteros mitterent ad patriarchas. Ita finem habuit totum negotium sanctæ unionis.

A μενον ἀπ' ἐμοῦ μετουσιήσω, καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἐκείνην βοηθήσω, καὶ ποιήσω πατριάρχην ἕνα εἶναι, καὶ τὰ προνόμια καὶ τὴν ἐπαρχίαν ταύτης ἔχειν· καὶ ἁπλῶς διὰ πολλὰ τἀγαθὰ λέγω, ἵνα γένηται πατριάρχης ὧδε. τί γὰρ ἐμποδίζει; ἢ τί ἐστιν ἐλλιπές; ἐνταῦθα βασιλεύς, ἐνταῦθα οἰκουμενικὴ σύνοδος, καὶ πάπας προϊστάμενος αὐτῇ· ἐνταῦθα καὶ οἱ κρείττονες τῶν ἀρχιερέων, ἀφ' ὧν μέλλει γενέσθαι πατριάρχης· τί ἐστι τὸ κωλῦσον ὑμᾶς; διὰ τοῦτό ἐστιν ἅγιον καὶ δίκαιον ποιῆσαι πατριάρχην, καὶ μὴ ἀπελθεῖν ἀκέφαλοι ἀφ' ἡμῶν.

B Ταῦτα τοῦ πάπα εἰπόντος, καὶ προσθέντος, ὅτι ἐὰν οὐ γένηται ὧδε πατριάρχης, οὐ δυνήσομαι μεταθέσθαι τὸν ὄντα πατριάρχην εἰς τὸ ἑξῆς.

Απεκρίναντο οἱ ἀρχιερεῖς λέγοντες ταῦτα·

ΓΡΑΙ. Οσα ὥρισεν ἡ μακαριότης σου, ὑπάρχουσι δικαιότατα καὶ σοφώτατα· ἀλλ' ἡμεῖς οὐ δυνάμεθα τελείως ἀποκριθῆναι εἰς τὰ τοιαῦτα, ἐπεὶ ἔχομεν καὶ ἄλλους ἀρχιερεῖς καὶ βασιλέα ἡμῶν, καὶ μετὰ γνώμης αὐτῶν ἀποκριθησόμεθα τελείως· ἀφ' ἡμῶν δὲ ἰδίως ἀπολογούμεθα, καὶ λέγομεν, οὐ τοῦ παρόντος καιροῦ εἶναι ταῦτα, εἰ καὶ δίκαιά C εἰσι καὶ ἀναγκαῖα· ἐπεὶ τὰ συνοικέσια ἡμῶν ἐκ ἀλόγως χωρίζονται· ἀλλὰ καὶ ὁ Εφέσου ἐξεταθήσεται. πατριάρχης ἐνταῦθα οὐ γενήσεται, ὅτι ἔχομεν συνήθειαν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὸ πάσης τῆς ὑπαρχίας ἐμῶν ψηφισθῆναι, καὶ ἐν τῷ καθολικῷ ἡμῶν ναῷ χειροτονηθῆναι, καὶ ὁ βασιλεὺς ἡμῶν ἄλλως πως οὐ ποιήσει, εἰδὼς τὴν συνήθειαν τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν.

ΠΑΠΑ. Ἐγὼ τὸ συμφέρον τὸ ὑμέτερον φροντίζων βούλομαι γενέσθαι πατριάρχην ὧδε, οὔτε συγγενῆ μου, οὔτε φίλον μου, ἀλλ' ὃν ἐκλέξησθε ὑμεῖς· ἐγὼ δὲ ἐφοδιάσω αὐτὸν καὶ στερεώσω· ἐὰν δὲ D ὑμεῖς οὐ θέλετε, ὃ ἐγὼ ὤφειλον ποιῆσαι, ποιῶ· ὑμεῖς δὲ ὕστερον μεταμεληθήσεσθε· καὶ εἰ μὴ ἐλάλησα ὑμῖν, ἁμαρτίαν οὐκ εἴχετε, τότε δὲ πρόφασιν οὐχ ἕξετε.

Ταῦτα καὶ ἀλλ' ἄττα εἰπόντες τοῦ πάπα· ἡμεῖς πρὸς ταῦτα ὁπωσδήποτε ἀπολογησάμενοι, ἐξήλθομεν· καὶ ἐλθόντες ἀπηγγείλαμεν ταῦτα τῷ βασιλεῖ· ὁ δὲ ἀκούσας, οὐδ' ὅλως ἠνέσχετο λαληθῆναι τοιοῦτόν τι εἰς ἡμᾶς.

Τούτων οὕτω γενομένων παρῆλθον ἡμέραι ἕως τῆς κυριακῆς· καὶ τῇ εἰκοστῇ τοῦ Ιουλίου μηνὸς, E ἡμέρᾳ δευτέρᾳ, ὑπέγραψαν τοὺς τόμους οἱ ἀρχιερεῖς, οἵτινες ἐβούλοντο ἀπελθεῖν. ἦσαν δὲ οὗτοι, ὁ Ηρακλείας, ὁ Κυζίκου, ὁ Τραπεζοῦντος, ὁ Μονεμβασίας, ὁ Νικομηδείας, καὶ ὁ Δράμας· ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν κληρικῶν ἕως ἀριθμοῦ ἀνθρώπων πεντήκοντα ἀπῆλθον σὺν τούτοις, ἐκδεξόμενοι καὶ ἡμᾶς. ἡμεῖς δὲ τῇ τρίτῃ συναχθέντες, τῇ εἰκοστῇ πρώτῃ τοῦ Ιουλίου μηνὸς, ἐν τῷ ῥουχαρείῳ τοῦ βασιλέως ὑπεγράψαμεν τοὺς τόμους. ἐποιήσαμεν γὰρ πέντε Λατινικῶς τε καὶ Ἑλληνικῶς, καὶ ὑπέγραψαν οἱ Λατῖνοι καὶ οἱ Γραικοὶ ἐν ἀμφοτέροις τοῖς μέρεσιν, ὅπως λάβωσιν οἱ Λατῖνοι τὸ ἓν, καὶ οἱ Γραικοὶ τὸ ἄλλο, τοὺς δ' ἄλλους ἵνα στείλωσιν εἰς τοὺς πατριάρ-

ANNO CHRISTI 1439.

τριάρχας. οὕτως οὖν ἔλαβε τέλος πάντα τὰ τῆς A ἁγίας ἑνώσεως.

Περὶ τῶν Ἀρμενίων.

ΠΑΡΕΛΘΟΥΣΩΝ δὲ ἡμερῶν τινῶν, ἦλθον ἀπὸ τῆς Ἀρμενίας ἀποκρισιάριοι ἐνάρετοι ἄνθρωποι παρὰ τοῦ πατριάρχου τῶν Ἀρμενίων, ζητοῦντες ἕνωσιν καὶ αὐτοὶ, καὶ τὴν ὀρθοδοξίαν τῆς πίστεως· οἳ καὶ τὸν μακαριώτατον πάπαν προσκυνήσαντες, τῷ βασιλεῖ ἐνεφανίσθησαν, καὶ τὴν βουλὴν αὐτῶν ἀνέφερον, καὶ ὅπως βούλονται τῇ ἐκκλησίᾳ τῇ καθολικῇ ἑνωθῆναι ἐξηγήσαντο· καὶ παρ᾽ αὐτοῦ ἐζήτουν βοήθειαν καὶ ἐπίσκεψιν. ὁ δὲ βασιλεὺς αὐτοῖς ἀπεκρίνατο, ὅτι τε ἀρεστόν ἐστι λίαν τὸ σπουδαζόμενον, καὶ ὅτι ἐὰν προσέλθωσι τῇ ὀρθοδόξῳ πίστει καὶ τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, ἀρεστὸν ἔσται αὐτῷ· καὶ ὅτι, φησὶ, παρακαλῶ τὸν Θεὸν ὀρθοτομῆσαι τὴν ἕνωσιν αὐτῶν. καὶ ὅτι ἐὰν τοῦτο γένηται, ἔσται, καὶ αὐτὸς βοηθὸς εἰς πᾶν ὁτιοῦν ἔργον καὶ χρείαν αὐτῶν. τούτων ῥηθέντων ἀπῆλθον καὶ οἱ Ἀρμένιοι· ἡμεῖς δὲ ἐξελθόντες ἀπὸ Φλωρεντίας ἤλθομεν εἰς Βενετίαν, κἀκεῖθεν πάλιν εἰς τὰ ἴδια.

De Armeniis.

POST aliquot dies venerunt ex Armenia apocriſiari patriarchæ Armeniorum, virtute præſtantes viri, quærentes & ipſi unionem, fideique rectitudinem; qui etiam beatiſſimum papam venerati, viſerunt imperatorem; conſiliumque ſuum & animum de conficienda cum eccleſia catholica unione expoſuerunt, B petentes ut ferret auxilium, & prudentia ſua juvaret. Imperator autem reſpondit, multum ſibi placere eorum ſtudium: & gratum fore, ſi acceſſerint ad orthodoxam ſidem, & catholicam eccleſiam; & precari Deum pro dirigenda eorum unione; quæ ſi fieret, ſe quoque promiſit ad negotium quodlibet, & quicquid illis opus fuerit, adjutorem. His dictis receſſerunt Armenii; nos vero Florentia exeuntes Venetias petivimus, & inde rurſus domum rediimus.

☞ GRÆCORUM CONFESSIO.

De verbis consecrationis & transsubstantiatione, a Bessarione exposita in Concilio Florentino.

Ex Mabil. t. Ital. t. par.2. p. 43.

DIe Dominica, quinta Julii MCCCCXXXVIII. in generali Congregatione, præſidente in eadem ſanctiſſimo domino noſtro domino Eugenio, divina providentia Papa quarto, præſentibus reverendiſſimis, reverendiſque Patribus & dominis ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinalibus, Patriarchis, Archiepiſcopis, Abbatibus, Doctoribus: & Magiſtris, tam Latinis, quam Græcis, reverendus Pater dominus Archiepiſcopus Nicænus, ſuo ac aliorum Patrum Eccleſiam orientalem repræſentantium nomine, publice, alta & intelligibili voce expoſuit in hæc verba, vel eis in effectu ſimilia. Beatiſſime Pater, voſque reverendiſſimi Patres & domini hic præſentes. Quoniam in præcedentibus congregationibus noſtris inter alias differentias noſtras ortum eſt dubium de conſecratione ſacratiſſimi Sacramenti Euchariſtiæ; & aliqui ſuſpicati ſunt, nos & eccleſiam noſtram non credere illud pretioſiſſimum Sacramentum per verba Salvatoris Domini noſtri JESU-CHRISTI confici; propter hanc cauſam aſſumus coram veſtra beatitudine, omnibuſque aliis hic aſtantibus, qui pro parte ſanctæ Romanæ eccleſiæ ſunt, ad certificandum veſtram beatitudinem & alios E Patres & dominos hic præſentes de hac dubitatione, & dicimus breviter: Nos uſos fuiſſe Scripturis & ſententiis ſanctorum Patrum, cognoſcentes & animadvertentes fragilitatem humani ſenſus, volumus adhærere ſententiis ſanctorum Patrum & rationibus, ſpretis humanis inventis: qua quidem de re, Pater beatiſſime; cum in omnibus aliis auctoritatibus Patrum ſanctorum uſi ſumus, etiam his præſenti dubitatione uti- C mur. Et quoniam ab omnibus ſanctis Doctoribus Eccleſiæ, præſertim ab illo beatiſſimo Joanne Chryſoſtomo, qui nobis notiſſimus eſt, audimus verba Dominica eſſe illa, quæ mutant & tranſſubſtantiant panem & vinum in corpus verum Chriſti & ſanguinem; & quod illa verba divina Salvatoris omnem virtutem tranſſubſtantiationis habent; nos ipſum ſanctiſſimum Doctorem, & illius ſententiam ſequimur de neceſſitate. De hac quæſtione breviter diximus & ſufficienter, & veſtram beatitudinem de noſtra intentione certam reddimus. D Arnoldus Notarius.

Ego Nicolaus Sagudineus Euripontinus, omnium ſupraſcriptorum verborum interpres, & de græco in latinum traductor, fateor omnia ſic ad litteram per prædictum dominum Nicænum, modo ut ſupra, græce dicta fuiſſe, & a me fideliter in latinum converſa. In cujus rei teſtimonium & fidejuſſionem requiſitus hic manu propria ſcripſi, & in hanc redegi formam. Florentiæ, die XXVII. menſis Auguſti, anno Dominicæ Nativitatis 1438. Arnoldus Notarius.

Quod & ego Bartholomæus Johannes de Lyd, clericus Leodienſis dioeceſis, publicus apoſtolica & imperiali auctoritatibus ac ſacri Florentini ycumenici Concilii Notarius, quia prædictorum verborum prolationi, expoſitioni, confeſſioni, omnibuſque aliis & ſingulis præmiſſis una cum præfatis reverendiſſimis, reverendiſque Patribus & connotario infra ſcripto interfrui, eaque ſic fieri vidi & audivi: idcirco hoc præſens publicum inſtrumentum per præfatum inter-

DECRETUM EUGENII PAPÆ AD ARMENOS. terpretem fideliter de græco in latinum traductum subscripsi, signoque & nomine meis solitis & consuetis signavi rogatus & requisitus in testimonium præmissorum.

Et ego Arnoldus Liudolphi de *Bervervoych*, clericus Trajectensis diœcesis, publicus apostolica & imperiali auctoritatibus Notarius, quia verborum prædictorum prolationi & confessioni, omnibusque aliis præmissis, dum, sicut præmittitur, per reverendissimum Patrem dictum Archiepiscopum Nicænum agerentur, proponerentur, & fierent, una cum reverendissimis, reverendisque Patribus & dominis præfatis ac connotario meo suprascripto præsens interfui, eaque sic fieri vidi & audivi; ideo hoc præsens publicum instrumentum, per interpretem hujus sacri ycumenici Concili subscriptum, una cum dicto connotario subscripsi, & in hanc publicam formam redegi, signo & nomine meis solitis & consuetis signavi rogatus & requisitus in fidem & testimonium præmissorum.

Egò Julianus, tituli sanctæ Sabinæ presbyter Cardinalis, sancti Angeli vulgariter nuncupatus, præsens fui omnibus prædictis; & recognosco litteram scriptam manu præfati Nicolai Sagudinei, communis interpretis Latinorum & Græcorum: & ad perpetuam rei memoriam propria manu subscripsi.

OBSERVATIONES.

Præmissæ versionis autographum in thesauro serenissimi Magni Hetruriæ Ducis asservatur, cum authenticis litteris unionis, Latinos inter atque Græcos factæ in Concilio Florentino. Hanc versionem cum legissemus, illust. Antonium Magliabecum, quocum tunc eramus, rogavimus, ut ejus nobis copiam fieri pro sua in nos humanitate curaret. Id quod diligentissime præstitit, adhibito viro clarissimo Gastruzzio, qui illud ipsum autographum peritissime imitatus est. Prædicta Græcorum Confessio non levis est momenti ad persuadendam Græcorum de Eucharistia fidem, de qua tot & tantæ controversiæ a Calvinistis nuper excitatæ sunt. Confessio hæc duas habet partes, nempe consecrationem verbis Christi Domini confici, non precibus illis, quæ post verba sacra fiunt a Græcis: atque his verbis panem & vinum in Christi corpus & sanguinem mutari & transsubstantiari. Etsi vero de priori assertione aliqua fuit concertatio inter Bessarionem Nicænum episcopum superioris formulæ præconem, interque Marcum Ephesinum; nulla tamen prorsus inter eos de posteriori disceptatio agitata est. Id patet ex oratione Bessarionis tum Cardinalis de Eucharistia; qua in oratione eamdem doctrinam, quæ in superiori Confessione proposita est, egregie tuetur adversus contra sentientes, in primis contra Marcum Ephesinum: cujus objecta, ex dictis Nicolai Cabasilæ desumta, refellit. Ex quibus manifeste intelligitur, in illa controversia nequaquam litem fuisse de transsubstantiatione, quam uterque pro indubitata Græcorum doctrina habebat: sed de verbis, quibus consecratio perficitur. Præmissa vero Græcorum Confessio, per Bessarionem in frequenti Concilio proposita, eo majoris est momenti, quod is illam comprobantibus aliis Græcis, uno forsan excepto Marco Ephesino, qui ejus perpetuus adversarius exstitit, in frequenti Concilio exposuit, cum nondum esset Cardinalis. Hujus porro Confessionis mentio fit in ipsis Concilii actis cap. 9. paullo ante mortem Josephi Patriarchæ: ubi utrumque, nimirum & verba consecrationis, & transsubstantiatio, disertis verbis adstruitur. Deinde recitata post ejusdem mortem illud ipsum denuo repetitur. Ceterum quod attinet ad Patres græcos, maxime Chrysostomum, quorum sententiam sequi se in prædicta formula Græci per Bessarionem confitentur: eorum testimonia refert idem Bessarion in prælaudata oratione de Eucharistia. Chrysostomi loca citantur ex homilia 82. super Mattheum, ex 27. super primam ad Corinthios, ex homilia de proditione traditoris, & Sacramentorum traditione.

Haud scio an Nicolaus ille Sagudineus Euripontinus, qui superiorem Confessionem latine vertit, idem sit atque Nicolaus Euboicus, de quo ita scribit Matthæus Palmerius in libro de Temporibus ad annum 1439. Nicolaus Euboicus, latinæ & græcæ linguæ atque elegantiæ princeps laudatissimus habetur; qui in frequenti Concilio medius assistens, multis & eruditis viris audientibus, me quoque teste vidente, audienteque, disputantium verba atque sententias, tum græce, tum latine prolatas, mira celeritate ultro citroque in utramque linguam fidelissime & summo ornatu reddebat. *Ita ille, qui eodem in loco Ambrosium, Camaldulensis Ordinis abbatem generalem,* in Concilio *item clarum fuisse subjungit.*

DECRETUM EUGENII PAPÆ IV.

Eugenius episcopus servus servorum Dei ad perpetuam rei memoriam.

Psalm. 80. EXULTATE Deo adjutori nostro, jubilate Deo Jacob, omnes qui ubique nomine censemini Christiano. Ecce enim iterum recordatus dominus misericordiæ suæ, alium dissidii lapidem nongentis & amplius inveteratum annis, de ecclesia sua auferre dignatus est: & qui facit concordiam in sublimibus, & per quem in terra pax est hominibus bonæ voluntatis, optatissimam Armenorum unionem sua ineffabili miseratione concessit benedictus Deus & Pater domini nostri Jesu Christi, Pater misericordiarum, & Deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra. *2. Cor.* Intuens namque piissimus dominus ecclesiam suam, modo ab his qui foris

ANNO CHRISTI 1439.

foris sunt, modo ab his qui intra, non parvis agitari turbinibus, ut inter ipsas respirare angustias, & ad resistendum fortior assurgere valeat, multis eam quotidie modis consolari & roborare dignatur. Nam & pridiem magnam illam Græcorum unionem, multas longe lateque continentium nationes & linguas, hodie vero hanc ipsam Armenici populi, qui per septemtrionem & orientem in magna copia diffusus est, in eodem fidei & caritatis vinculo cum sede apostolica stabilivit. Hæc profecto tam magna & mira sunt divinæ pietatis beneficia, ut non solum pro utroque, sed ne quidem pro altero satis dignas suæ majestati referre gratias possit intellectus humanus. Quis non vehementer admiretur, uno eodemque tam brevi tempore, duo sic præclara, & tot sæculis desiderata opera, in hoc sacro concilio fuisse tam feliciter consummata? vere a domino factum est *Psal. 117.* istud, & est mirabile in oculis nostris. Quomodo enim hominum prudentia vel industria, nisi gratia Dei & cœpisset & perfecisset, has tantas & tales res explere potuisset? Laudemus jugiter & toto corde benedicamus dominum, qui fecit mirabilia magna solus, *Psal. 135.* ipsique psallamus spiritu, psallamus & mente, oreque & opere, quantum sinit humana fragilitas; pro tantisque muneribus gratias agamus, orantes, obsecrantes &, ut quemadmodum ipsi Græci atque Armeni unum cum ecclesia Romana effecti sunt, ita fiant & ceteræ nationes; præsertim Christi charactere insignitæ; & totus denique populus Christianus, omnibus odiis bellisque extinctis, mutua invicem pace fraterna caritate quiescat & gaudeat. Ipsos autem Armenos magnis laudum præconiis dignos esse merito censemus. Ut primum enim a nobis ad synodum accersiti sunt, tanquam ecclesiasticæ avidi unitatis, spectabiles, devotos, & doctos oratores suos cum sufficienti mandato, de suscipiendo videlicet quidquid Spiritus sanctus hanc sanctam synodum illustraverit, ex remotissimis regionibus per multos labores, marisque pericula ad nos & hoc sacrum concilium destinarunt. Nos vero tota mente, ut nostrum pastorale decebat officium, cupientes tam sanctum perficere opus, sæpe cum ipsis oratoribus de hac sancta unione contulimus: & ne vel parva huic sanctæ rei dilatio fieret, deputavimus de omni statu hujus sacri

DECRETUM EUGENII PAPÆ AD ARMENOS.

A concilii viros, juris divini & humani doctissimos; qui cum omni cura, studioque & diligentia, rem istam cum istis pertractarunt oratoribus, ab eis accurate inquirentes eorum fidem, tam circa divinæ unitatem essentiæ, & divinarum personarum Trinitatem, quam domini nostri Jesu Christi humanitatem, & septem ecclesiæ saramenta, & alia ad fidem orthodoxam & ritus universalis ecclesiæ pertinentia. Multis itaque adhibitis disputationibus, B collocutionibus, & tractatibus; postque non mediocrem testimoniorum inspectionem, quæ ex sanctis ecclesiæ patribus & doctoribus deducta sunt, & earum, de quibus agebatur, rerum discussionem; tandem expedire judicavimus, ne ulla in futurum de fidei veritate apud ipsos Armenos hæsitatio esse valeat, atque idem per omnia sapiant cum sede apostolica, unioque ipsa stabilis & perpetua sine ullo scrupulo perseveret, ut sub quodam C brevi compendio orthodoxæ fidei veritatem, quam super præmissis Romana profitetur ecclesia, per hoc decretum, sacro hoc approbante Florentino concilio, ipsis oratoribus ad hoc etiam consentientibus, traderemus.

In primis ergo damus eis sanctum symbolum, a centum quinquaginta episcopis in œcumenico Constantinopolitano concilio editum, cum illa additione, Filioque, ipsi symbolo de-D clarandæ veritatis gratia, & urgente necessitate, licite & rationabiliter apposita: cujus talis est tenor: Credo in unum Deum, &c. Hoc autem sanctum symbolum, sicut apud Latinos mos est, ita decernimus per omnes Armenorum ecclesias intra missarum solennia singulis saltem dominicis diebus & majoribus festivitatibus decantari vel legi.

Secundo tradimus eis definitionem quarti universalis concilii Chalcedo-E nensis, in quinto postea & sexto universalibus conciliis renovatam de duabus naturis in una Christi persona, cujus tenor talis est: Sufficeret quidem sapiens hoc & salutare divinæ gratiæ symbolum ad plenam cognitionem ac confirmationem pietatis: de Patre enim & Filio & Spiritu sancto perfectionem docet, & domini humanitatem fideliter accipientibus repræsentat. Sed quoniam hi qui conantur reprobare prædicationem veritatis, per proprias hæreses novas voces genuerunt; & hi quidem præsumentes corrumpere mysterium dispensationis domini, quæ pro-

DECRETUM EUGENII PAPÆ AD ARMENOS.

ANNO CHRIST. 1439.

propter nos facta est; alii vero introducentes confusionem permixtionemque, & stulte confingentes unam esse naturam carnis & deitatis, & portentose dicentes passibilem unigeniti divinam naturam: ob hoc volens claudere illis omnem machinationem contra veritatem, præsens nunc sancta & magna atque universalis synodus, prædicationem hanc docens ab initio immobilem, decrevit ante omnia fidem trecentorum decem & octo sanctorum patrum manere irrecusabilem: & posteriore tempore propter illos quidem, qui pugnant adversus Spiritum sanctum, corroborat doctrinam de substantia Spiritus traditam a patribus centum quinquaginta apud Constantinopolim congregatis, quam illi omnibus notam fecerunt; non quasi inferentes, quod aliquid minus esset in præcedentibus, sed eorum intellectum de Spiritu sancto scripturarum testimoniis declarantes, adversus eos qui dominationem ejus respuere tentaverunt.

Propter illos autem, qui moliuntur corrumpere dispensationis mysterium, & impudenter delirant, dicentes purum hominem esse illum, qui ex sancta Maria virgine natus est, suscepit epistolas synodicas beati Cyrilli quondam præsulis ecclesiæ Alexandrinæ ad Nestorium & ad orientales, congruas existentes ad convincendas Nestorii vesanias, & ad interpretationem eorum, qui salutaris symboli mentem pio zelo nosse desiderant. Quibus etiam consequentissime epistolam coaptavit magnæ & senioris urbis Romæ præsulis beatissimi ac sanctissimi Leonis papæ, quæ scripta est ad sanctæ memoriæ archiepiscopum Flavianum, ad perimendam Eutychis malam intelligentiam, utpote congruentem illius magni Petri confessioni, & existentem nobis quamdam columnam communem adversus prava dogmata, & ad confirmationem rectorum dogmatum. His namque qui in duos Filios dispensationis divinæ mysterium discerpere nituntur, obsistit, & illos qui passibilem deitatem unigeniti ausi sunt dicere, a sacro cœtu expellit: & his qui in duabus naturis Christi temperamentum aut confusionem exquirunt, resistit: & eos qui dicunt, servi formam, quam ex nobis assumpsit, cœlestem esse, aut alterius alicujus substantiæ, ut dementes abigit: & qui duas quidem ante unitionem naturas domini fabulantur, unam vero post unitionem confingunt, anathematizat. Sequentes igitur sanctos

A patres, unum eumdemque confiteri Filium dominum nostrum Jesum Christum consonanter omnes docemus, eumdem perfectum in deitate, eumdem perfectum in humanitate; Deum vere & hominem vere; eumdem ex anima rationali & corpore; consubstantialem Patri secundum deitatem; & humanitatem; secundum per omnia nobis similem absque peccato: ante sæcula quidem de Patre genitum secundum deitatem, in novissimis autem diebus eumdem pro-
B pter nos, & propter salutem nostram, ex Maria virgine Dei genitrice secundum humanitatem; unum eumdemque Christum, verum Filium, dominum, unigenitum, in duabus naturis inconfuse, immutabiliter, indivise, inseparabiliter agnoscendum; nusquam sublata differentia naturarum propter unitionem magisque salva proprietate utriusque naturæ, & in unam personam atque subsistentiam concurrente; non in duas personas partitum, sive divisum, sed
C unum & eumdem Filium, Deum verum dominum Jesum Christum, cut ante prophetæ de eo, & ipse nos Jesus Christus erudivit, & sanctorum patrum nobis tradidit symbolum

Tertio, diffinitionem de duabus voluntatibus, duabusque Christi operationibus in prædicto sexto concilio promulgatam, cujus tenor talis est: Sufficeret quidem, & reliqua, quæ in ipsa diffinitione concilii Chalcedonensis
D superius enarrata sequuntur usque ad finem; post quem sequitur in hunc modum: Et duas naturales voluntates in eo, & duas naturales operationes indivise, inconvertibiliter, inseparabiliter, inconfuse, secundum sanctorum patrum doctrinam adæque prædicamus, & duas naturales voluntates non contrarias, juxta quod impii asseruerunt hæretici, sed sequentem humanam ejus voluntatem, & non resistentem vel reluctantem, sed potius & subjectam
E divinæ ejus atque omnipotenti voluntati. Oportebat enim carnis voluntatem moveri, subjici vero voluntati divinæ, juxta sapientissimum Athanasium. Sicut enim caro, Dei Verbi dicitur & est; ita & naturalis carnis ejus voluntas, propria Dei Verbi dicitur & est, sicut ipse ait: *Quia descendi de cælo, non ut faciam voluntatem meam, sed ejus qui misit me Patris;* suam propriam dicens voluntatem, quæ erat carnis ejus: nam & caro propria ejus facta est. Quemadmodum enim sanctissima atque immaculata animata ejus caro deificata est, Joan. 6.

non

ANNO CHRISTI 1439. * suo.

non est perempta, sed in proprio * A sui statu ratione permansit; ita & humana ejus voluntas deificata est, non est perempta; salvata est autem magis, secundum deiloquum Gregorium dicentem: Nam velle illius, qui in salvatore intelligitur, non est contrarium Deo; deificatum est totum: duas enim naturales operationes indivise, inconvertibiliter, inconfuse, inseparabiliter in eodem domino Jesu Christo vero Deo nostro glorificamus, hoc est, divinam operationem & humanam ope- B rationem, secundum divinum prædicatorem Leonem apertissime asserentem: Agit enim utraque forma cum alterius communione quod proprium est, Verbo scilicet operante quod Verbi est, & carne exequente quod carnis. Nec enim in quoquam unam dabimus naturalem operationem Dei & naturæ: ut neque quod creatum est, in divinam educamus essentiam; neque quod eximium est divinæ naturæ, ad competentem creaturis locum C dejicamus. Unius enim & ejusdem tam miracula, quamque passiones cognoscimus, secundum aliud & aliud earum ex quibus est naturarum, & in quibus habet esse, sicut admirabilis inquit Cyrillus. Undique igitur inconfusum atque indivisum conservantes unum sanctæ Trinitatis, brevi voce cuncta proferimus: & post incarnationem dominum nostrum Jesum Christum verum Deum esse creden- D tes, asserimus duas ejus esse naturas, in una ejus radiantes subsistentia: in qua tum miracula, quamque passiones, per omnem sui dispensativam conversationem, non per phantasiam, sed veraciter demonstravit, ob naturalem differentiam in eadem una subsistentia cognoscendam: dum utraque natura cum alterius communione indivise & inconfuse propria vellet atque operaretur: juxta quam rationem, & duas naturales voluntates & operatio E nes confitemur, ad salutem humanam convenienter in eo concurrentes.

Quarto, quoniam hactenus ipsi Armeni præter has tres, Nicænam, Constantinopolitanam, & Ephesinam primam, synodos, nullas alias universales postea celebratas, nec ipsum beatissimum hujus sanctæ sedis antistitem Leonem, cujus auctoritate ipsa Chalcedonensis synodus extit congragata, susceperunt, asserentes eisdem fuisse suggestum, tam synodum ipsam Chalcedonensem quam memoratum Leonem, secundum damnatam Nestorii hæresin diffinitionem fecisse: instruximus eos & declaravimus, hujusmodi falsam fuisse suggestionem, ipsamque synodum Chalcedonensem & beatissimum Leonem sancte & recte veritatem de duabus in una persona Christi naturis superius descriptam definisse, contra impia Nestorii & Eutychis dogmata; injunximusque, ut ipsum beatissimum Leonem, qui veræ fidei columna fuit, & omni sanctitate & doctrina refertus, tanquam sanctum & in catalogo sanctorum merito descriptum, de cetero reputent & venerentur: atque non solum dictas tres synodos, sed & omnes alias universales auctoritate Romani pontificis legitime celebratas, sicut & ceteri fideles, reverenter suscipiant.

DECRETUM EUGENII PAPÆ AD ARMENOS.

Quinto, ecclesiasticorum sacramentorum veritatem pro ipsorum Armenorum tam præsentium quam futurorum faciliori doctrina, sub hac brevissima redigimus formula. Novæ legis septem sunt sacramenta, videlicet, baptismus, confirmatio, eucharistia, pœnitentia, extrema unctio, ordo, & matrimonium. Quæ multum a sacramentis differunt antiquæ legis. Illa enim non causabant gratiam, sed eam solum per passionem Christi dandam esse figurabant: hæc vero nostra & continent gratiam, & ipsam digne suscipientibus conferunt. Horum quinque prima ad spiritualem uniuscujusque hominis in seipso perfectionem, duo ultima ad totius ecclesiæ regimen, multiplicationemque ordinata sunt. Per baptismum enim spiritualiter renascimur; per confirmationem augemur in gratia, & roboramur in fide: renati autem & roborati, nutrimur divina eucharistiæ alimonia. Quod si per peccatum ægritudinem incurrimus animæ, per pœnitentiam spiritualiter sanamur, spiritualiter, per etiam, & corporaliter, prout animæ expedit extremam unctionem: per ordinem vero ecclesia gubernatur & multiplicatur spiritualiter: per matrimonium corporaliter augetur. Hæc omnia sacramenta tribus perficiuntur, videlicet rebus tanquam forma, & persona ministris conferentis sacramentum cum intentione faciendi quod facit ecclesia: quorum si aliquod desit, non perficitur sacramentum. Inter hæc sacramenta, tria sunt, baptismus, confirmatio & ordo, quæ characterem, id est, spirituale quoddam signum a ceteris distinctivum, imprimunt in anima indelebile. Unde in eadem persona non reiterantur. Reliqua vero qua-

Quæ sequuntur usque ad sexto, desumpta sunt ex opusculo V. D. Thomæ Aquinatis de Sacramentis. H.

DECRETUM EUGENII PAPÆ AD ARMENOS.

quatuor characterem non imprimunt, & reiterationem admittunt.

Primum omnium sacramentorum locum tenet sanctum baptisma, quod vitæ spiritualis janua est: per ipsum enim membra Christi, ac de corpore efficimur ecclesiæ. Et cum per primum hominem mors introierit in universos, nisi ex aqua & Spiritu renascimur, non possumus, ut inquit Veritas, in regnum cœlorum introire. Materia hujus sacramenti est aqua vera & naturalis: nec refert, frigida sit an calida. Forma autem est: Ego te baptizo in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti. Non tamen negamus, quin & per illa verba, * Baptizetur talis servus Christi in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti; vel, baptizatur manibus meis talis, in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti, verum perficiatur baptisma: quoniam cum principalis causa, ex qua baptismus virtutem habet, sit sancta Trinitas, instrumentalis autem sit minister qui tradit exterius sacramentum, si exprimitur actus, qui per ipsum exercetur ministrum, cum sanctæ Trinitatis invocatione, perficitur sacramentum. Minister hujus sacerdos, cui ex officio competit baptizare. In causa autem necessitatis non solum sacerdos vel diaconus, sed etiam laicus vel mulier, imo etiam Paganus & hæreticus baptizare potest, dummodo formam servet ecclesiæ, & facere intendat quod facit ecclesia. Hujus sacramenti effectus, est remissio omnis culpæ originalis & actualis, omnis quoque pœnæ, quæ pro ipsa culpa debetur. Propterea baptizatis nulla pro peccatis præteritis injungenda est satisfactio: sed morientes, antequam culpam aliquam committant, statim ad regnum cœlorum & Dei visionem perveniunt.

* Baptizatur.

Secundum sacramentum est confirmatio; cujus materia est chrisma confectum ex oleo, quod nitorem significat conscientiæ, & balsamo, quod odorem significat bonæ famæ; per episcopum benedicto. Forma autem est; Signo te signo crucis, & confirmo te chrismate salutis, in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti. Ordinarius minister est episcopus. Et cum ceteras unctiones simplex sacerdos valeat exhibere, hanc non nisi episcopus debet conferre: quia de solis apostolis legitur, quorum vicem tenent episcopi, quod per manus impositionem Spiritum sanctum dabant, quemadmodum actuum apostolorum lectio manifestat:

A *Cum enim audissent*, inquit, *apostoli, qui erant Hierosolymis, quia recepisset Samaria verbum Dei, miserunt ad eos Petrum & Joannem. Qui cum venissent, oraverunt pro eis, ut acciperent Spiritum sanctum: nondum enim in quemquam illorum venerat, sed baptizati tantum erant in nomine domini Jesu. Tunc imponebant manus super illos, & accipiebant Spiritum sanctum.* Loco autem illius manus impositionis datur in ecclesia confirmatio. Legitur

ANNO CHRISTI 1439. Act. 8.

B tamen, aliquando per apostolicæ sedis dispensationem ex rationabili & urgente admodum causa, simplicem sacerdotem chrismate per episcopum confecto hoc administrasse confirmationis sacramentum. Effectus autem hujus sacramenti est, quia in eo datur Spiritus sanctus ad robur, sicut datus est apostolis in die pentecostes; ut videlicet Christianus audacter Christi confiteatur nomen. Ideoque in fronte, ubi

C verecundiæ sedes est, confirmandus inungitur, ne Christi nomen confiteri erubescat, & præcipue crucem ejus, *qui Judæis quidem est scandalum; Gentibus autem stultitia*, secundum apostolum; propter quod signo crucis signatur.

1. Cor.

Tertium est eucharistiæ sacramentum, cujus materia est panis triticeus, & vinum de vite, cui ante consecrationem aqua modicissima admisceri debet. Aqua autem ideo admiscetur,

D quoniam juxta testimonia sanctorum patrum ac doctorum ecclesiæ pridem in disputatione exibita, creditur, ipsum dominum in vino aqua permixto hoc instituisse sacramentum. Deinde, quia hoc convenit dominicæ passionis repræsentationi. Inquit enim beatus Alexander papa quintus a beato Petro: In sacramentorum oblationibus, quæ intra missarum solennia domino offeruntur, panis tantum & vinum aqua permixtum in sacrificium offerantur.

E Non enim debet in calicem domini aut vinum solum, aut aqua sola offerri, sed utrumque permixtum; quia utrumque, id est, sanguis & aqua, ex latere Christi profluxisse legitur. Tum etiam, quod convenit ad significandum hujus sacramenti effectum, qui est unio populi Christiani ad Christum. Aqua enim populum significat, secundum illud apocalypsis: *Aquæ multæ populi multi*. Et Julius papa secundus post beatum Silvestrum, ait: Calix dominicus juxta canonum præceptum, vino & aqua permixtus debet offerri; quia videmus in aqua populum

Apocal. 17

ANNO CHRISTI 1439.

lum intelligi, in vino vero ostendi sanguinem Christi. Ergo cum in calice vinum & aqua miscetur, Christo populus adunatur, & fidelium plebs ei in quem credit, copulatur & jungitur. Cum ergo tam sancta Romana ecclesia a beatissimis apostolis Petro & Paulo edocta, quam reliquae omnes Latinorum, Graecorumque ecclesiae, in quibus omnis sanctitatis & doctrinae lumina claruerunt, ab initio nascentis ecclesiae sic servaverint, & modo servent, inconveniens admodum videtur, ut alia quaevis regio ab hac universali & rationabili discrepet observantia. Decernimus igitur, ut etiam ipsi Armeni se cum universo orbe Christiano conforment: eorumque sacerdotes in calicis oblatione paululum aquae, prout dictum est, admisceant vino. Forma hujus sacramenti sunt verba salvatoris, quibus hoc [a] conficit sacramentum. Sacerdos enim in persona Christi loquens, hoc conficit sacramentum. Nam ipsorum verborum virtute, substantia panis in corpus Christi, & substantia vini in sanguinem convertuntur: ita tamen, quod totus Christus continetur sub specie panis, & totus sub specie vini; sub qualibet quoque parte hostiae consecratae & vini consecrati, separatione facta, totus est Christus. Hujus sacramenti effectus, quem in anima operatur digne sumentis, est adunatio hominis ad Christum. Et quia per gratiam homo Christo incorporatur, & membris ejus unitur, consequens est, quod per hoc sacramentum in sumentibus digne gratia augeatur: omnemque effectum, quem materialis cibus & potus, quoad vitam agunt corporalem, sustentando, augendo, reparando & delectando, sacramentum hoc quoad vitam operatur spiritualem: in quo, ut inquit Urbanus papa, gratam salvatoris nostri recensemus memoriam, a malo retrahimur, confortamur in bono, & ad virtutum & gratiarum proficimus incrementum.

[a] Forte, efficitur,

Poenitentia

Quartum sacramentum est poenitentia, cujus quasi materia sunt actus poenitentis, qui in tres distinguuntur partes. Quarum prima est cordis contritio; ad quam pertinet ut doleat de peccato commisso cum proposito non peccandi de cetero. Secunda est oris confessio: ad quam pertinet, ut peccator omnia peccata, quorum memoriam habet, suo sacerdoti confiteatur integraliter. Tertia est satisfactio pro peccatis secundum arbitrium sacerdotis; quae quidem praecipue fit per orationem, jejunium, & eleemosynam. Forma hujus sacramenti sunt verba absolutionis, quae sacerdos profert, cum dicit: Ego te absolvo, *&c.* Minister hujus sacramenti est sacerdos, habens auctoritatem absolvendi, vel ordinariam, vel ex commissione superioris. Effectus hujus sacramenti est absolutio a peccatis.

DECRETUM EUGENII PAPAE AD ARMENOS.

Extrema unctio.

Quintum sacramentum est extrema unctio, cujus materia est oleum olivae per episcopum benedictum. Hoc sacramentum nisi infirmo, de cujus morte timetur, dari non debet: qui in his locis ungendus est; in oculis propter visum, in auribus propter auditum, in naribus propter odoratum, in ore propter gustum vel locutionem, in manibus propter tactum, in pedibus propter gressum, in renibus propter delectationem ibidem vigentem. Forma hujus sacramenti est haec: Per istam unctionem & suam piissimam misericordiam indulgeat tibi dominus quidquid per visum, *&c.* Et similiter in aliis membris. Minister hujus sacramenti est sacerdos. Effectus vero est mentis sanatio, &, inquantum autem expedit, ipsius etiam corporis. De hoc sacramento inquit beatus Jacobus apostolus: *Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros ecclesiae, ut orent super eum, ungentes eum oleo in nomine domini: & oratio fidei salvabit infirmum, & alleviabit eum dominus: & si in peccatis sit, dimittentur ei.* Jacob. 5.

Ordo.

Sextum sacramentum est ordinis, cujus materia est illud, per cujus traditionem confertur ordo, sicut presbyteratus traditur per calicis cum vino, & patenae cum pane porrectionem. Diaconatus vero per libri evangeliorum dationem. Subdiaconatus vero per calicis vacui cum patena vacua superposita traditionem: et similiter de aliis per rerum ad ministeria sua pertinentium assignationem. Forma sacerdotii talis est: Accipe potestatem offerendi sacrificium in ecclesia pro vivis & mortuis, in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti: & sic de aliorum ordinum formis, prout in pontificali Romano late continetur. Ordinarius minister hujus sacramenti est episcopus. Effectus, augmentum gratiae, ut quis sit idoneus minister.

Matrimonium.

Septimum est sacramentum matrimonii, quod est signum conjunctionis Christi & ecclesiae, secundum apostolum dicentem: *Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo & in ecclesia.* Causa efficiens matrimonii, Ephes. 5.

DECRETUM EUGENII PAPÆ AD ARMENOS

nii, regulariter est mutuus consensus per verba de præsenti expressus. Assignatur autem triplex bonum matrimonii. Primum est proles suscipienda & educanda ad cultum Dei. Secundum est fides, quam unus conjugum alteri servare debet. Tertium indivisibilitas matrimonii, propter hoc quod signincat indivisibilem conjunctionem Christi & ecclesiæ. Quamvis autem ex causa fornicationis liceat tori separationem facere, non tamen aliud matrimonium contrahere fas est, cum matrimonii vinculum legitime contracti perpetuum sit.

Sexto, compendiosam illam fidei regulam, per beatissimum Athanasium editam, ipsis præbemus oratoribus, cujus tenor talis est: Quicumque vult salvus esse, *&c.*

Septimo, decretum unionis cum Græcis consummatæ pridem in hoc sacro œcumenico Florentino concilio promulgatum, cujus tenor talis est: Eugenius, *&c.* Lætentur cœli, *&c.*

Octavo, cum inter alia sit etiam cum ipsis Armenis disputatum, quibus diebus festivitates annunciationis beatæ Mariæ virginis, nativitatis beati Joannis Baptistæ, & consequenter nativitatis & circumcisionis domini nostri Jesu Christi, ac præsentationis ejusdem in templo, seu purificationis beatæ virginis Mariæ celebrari debeant, satisque dilucide veritas patefacta fuerit; tam sanctorum patrum testimoniis, quam consuetudine ecclesiæ Romanæ, & omnium aliarum universaliter apud Latinos & Græcos. Ne igitur in tantis celebritatibus dispar sit Cristianorum ritus, unde perturbandæ caritatis occasio possit oriri, decernimus tanquam veritati & rationi consentaneum, & juxta totius reliqui orbis observantiam, ut ipsi etiam Armeni festum annunciationis beate Mariæ die vicesimaquinta Martii, nativitatis beati Joannis Baptistæ vicesimaquarta Junii, nativitatis vero secundum carnem salvatoris nostri vicesima quinta Decembris, circumcisionis ejusdem prima Januarii, epiphaniæ sexto ejusdem Januarii, præsentationis domini in templo seu purificationis Dei genitricis secunda Februarii, debeant solenniter celebrare. His omnibus explicatis, prædicti Armenorum oratores nomine suo & sui patriarchæ & omnium Armenorum hoc saluberrimum synodale decretum cum omnibus suis capitulis, declarationibus, diffinitionibus, traditionibus, præceptis & statutis, omnemque doctrinam in ipsa descriptam, nec non quidquid tenet & docet sancta sedes apostolica & Romana ecclesia, cum omni devotione & obedientia acceptant suscipiunt, & amplectuntur. Illos quoque doctores & sanctos patres, quos ecclesia Romana approbat, ipsi reverenter suscipiunt; quascumque vero personas, & quidquid ipsa Romana ecclesia damnat & reprobat, ipsi pro reprobatis & damnatis habent, profitentes, tanquam veri obedientiæ filii, nomine quo supra, ipsius sedis apostolicæ ordinationibus & jussionibus fideliter obtemperare. Datum Florentiæ in publica sessione synodali solenniter in ecclesia majori celebrata, anno domini millesimo quadrigentesimo trigesimo nono, decimo Kalendas Decembris, pontificatus nostri anno nono.

ANNO CHRIST. 1439.

LITERA D. ARCHIEPISCOPI HIEROSOLIMITANI

AD PAPAM EUGENIUM QUARTUM.

Sanctissimo ac beatissimo domino nostro Eugenio papæ beatitudinis vestræ filius Isaias episcopus Hierosolymitanus.

BEATISSIME in Christo pater & sanctissime domine, post debitam, devotam, ac humilem recommendationem, ad devota pedum oscula beatorum. Brevia duo sanctitatis vestræ humiliter suscepi circa materiam sanctissimæ unionis Armeniorum generis cum Romana ecclesia communi omnium matre, cujus throno beatitudo vestra, annuente domino, dedicata est. Quibus reverenter respondeo, quod sicut anno præterito contuli cum venerabili viro Christophoro Garatono secretario & nuntio sanctitatis vestræ, nihil mihi dulcius esse posset, quam diebus meis tam singularem Deoque gratissimam intueri posse, cum ad salutem animarum, commuueque bonum nostrum pertineat. Et ita etiam nunc præfato Christophoro in materia prædicta idem dixi, sicut ipse pedibus sanctitatis vestræ diffusius narrare poterit. Verum ut ipse scit, literas beatitudinis vestræ directas reverendissimo patri catholico patriarchæ nostro per sufficientem nuntium misi, easque de Latino in Armenicum transferre feci, ut ipsi reverendissimo patriarchæ clarius, quæ antea eidem scripseram, innotescere possint. Spero enim favente domino & omnibus sanctis ejus, quod celerem responsionem

nem

ANNO CHRISTI 1439.

nem suscipiam, cum optima ejus disposi- tione ad Dei tam singulare opus. Cum vero cognoscam bonitate, clementia & munere sanctitatis vestræ erga genus nostrum, rem ipsam, quæ tanto tempore silentio deducta est, facile ad optatum finem deduci posse: venit nunc hujus imperatoris * ordine ipse Christophorus ad conspectum beatitudinis vestræ, cui nonnulla sanctitati vestræ significanda imposui. Verum, ut existimo, cito rediturus est pro apparatu unionis sanctissimæ, quæ cum hoc imperatore noviter per eum vestræ beatitudinis nomine conclusa est. Cum enim redierit, poterit ver-

f. ordinatione.

A sus reverendissimum patriarcham nostrum, sicut ordo datus est, accedere. Et ego secum unum ex presbyteris meis mittam, cum quo poterit omnia diligenter circa unionis nostræ materiam tractare atque perficere, secundum quod a beatitudine vestra habuerit in mandatis. Nosque omnes semper & bene dispositi erimus, ut tam utilissimum Dei opus finem sortiri valeat. Sanctitati vestræ me & meos humiliter commendo. Ex Constantinopoli, die prima Novembris, millesimo quadringentesimo trigesimo quarto.

DECRETUM EUGENII PAPÆ AD ARMENOS.

1434.

GEORGII SCHOLARII ORATIONES.

INTERPRETE

JOANNE MATTHÆO CARYOPHILO.

ΤΟΙΣ ΕΝΤΕΥΞΟΜΕΝΟΙΣ.

B ΓΕΩΡΓΙΟΣ ὁ Σχολάριος, ὁ τῶν ἐπιφερομένων λόγων πατὴρ, συμπαρεγένετο μὲν τῷ βασιλεῖ Παλαιολόγῳ εἰς τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ σύνοδον, κατεβάλετο δὲ πολλοὺς καὶ καλοὺς λόγους προτρεπόμενος εἰς ἕνωσιν τοὺς Γραικούς. ἐρωτηθεὶς δὲ παρὰ τοῦ βασιλέως, ἡνίκα τὸ θεῖον τῆς ἑνώσεως ἔργον ἔμελλε συμπεραίνεσθαι, γενναίως τὴν οἰκείαν γνώμην ἐδήλωσε· καὶ πολλῶν ἄλλων ἀρχόντων ἐρωτηθέντων, τούτου μόνου φέρονται ἐγγράφως οἱ λόγοι ἐν τοῖς πρακτικοῖς. οὗτος μετὰ τὴν ἕνωσιν ἐν Κωνσταντινουπόλει, αἰτήσει Γρηγορίου τοῦ τότε μὲν προτοσυγκέλλου, χρηματίσαντος δὲ ὕστερον πατριάρχου, πολλὰ Μάρκου τοῦ Ἐφέσου ἐπιχειρήματα κατὰ τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐκπορεύσεως καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, σφοδρῶς ἀπεκρούσατο, εἶτα τούτου τελευτήσαντος, τὰς λοιπὰς τοῦ Μάρκου πλοκὰς διέλυσεν ὁ σοφὸς Βησσαρίων. ὅθεν δὴ τοῦ Σχολαρίου τούτου μετὰ πλείστης ὅσης τιμῆς μνημονεύουσιν οἱ πρὸς τὰς Μάρκου τοῦ Ἐφέσου ἐπιστολὰς ἐκδόντες τὰς ἀντιῤῥητικὰς ἀπολογίας, τούτῳ ὁμώνυμός τις γέγονεν ἕτερος Γεώργιος Σχολάριος, οὗ κατὰ Λατίνων καὶ τῆς ἁγίας D ἐν Φλωρεντίᾳ συνόδου φέρεται σύγγραμμα· ἦν δὲ οὗτος, ὡς ἔοικε, συνήθης ἢ καὶ μαθητὴς Μάρκου τοῦ Ἐφέσου. δῆλον γὰρ, ὡς Γεωργίῳ τινὶ Σχολαρίῳ τὴν τῇδε ἀπαίρων ὁ Μάρκος παρακατέθετο τῆς οἰκείας δόξης τὴν προστασίαν κατὰ τῆς ἱερᾶς συνόδου. ὁ δὲ βιβλίον, ὡς εἰπόντες ἔφθημεν, συγγράψας περὶ τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐκπορεύσεως, πολλῶν κεφαλαίων διαστολῇ πλεῖστα ἐῤῥαψῴδησεν, ὅλος δήπου τοῖς τοῦ Μάρκου βουλήμασι χαριζόμενος. ὅτι δὲ τῶν δύο τούτων Γεωργίων πάμπολυ τὸ E διάφορον, αὐτόθεν δῆλον, ὁ μὲν γὰρ συγκροτουμένης τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ συνόδου πολλὰ καὶ εἶπε καὶ ἔγραψε πρὸς τὴν ἕνωσιν, ἐρωτηθείς τε καὶ μὴ ἐρωτηθείς· ὁ δὲ τοῦ Μάρκου φίλος γράφων μετὰ τὴν σύνοδον ἐν τῷ προοιμίῳ τοῦ

AD LECTOREM.

GEORGIUS Scholarius auctor orationum, quæ sequuntur, imperatorem Palæologum comitatus ad Florentinam synodum profectus est; ubi Græcos ad unitatem cohortans multa præclare dixit & scripsit. Cum vero sacrum unitatis negotium jam expediri deberet, rogatus ab imperatore sententiam, quid sentiret, libere protulit; atque ex omni nobilium numero, qui sententias dixere, hujus unius verba in commentarios sacræ synodi relata sunt. Is postea C Constantinopoli, rogatu Gregorii tunc protosyncelli, deinde vero patriarchæ, complura Marci Ephesii argumenta contra Spiritus sancti a Filio quoque processionem, valide confutavit: sed interea eo vita functo Bessarion doctissimus reliqua Marci sophismata diluit. Quapropter hujusce Scholarii perhonorificam mentionem faciunt, qui ad Marci Ephesii epistolas edidere oppositas responsiones. Fuit ejusdem nominis alter Georgius Scholarius, cujus extat liber adversus Latinos, & sacrosanctam Florentinam synodum: Videtur autem fuisse familiaris, sive etiam discipulus Marci Ephesii. Constat enim, Marcum, [1] dum ex hac vita decederet, Georgio cuidam Scholario suæ opinionis patrocinium contra sanctam synodum reliquisse. Ille vero, ut dictum est, librum de sancti Spiritus processione in multa capita divisum consarcinavit, totus ad Marci voluntatem & sensum sese conformans. Porro autem inter hosce duos Georgios plurimum differre manifestissimum est. Alter enim, dum Florentina synodus celebraretur, & dixit & scripsit non pauca tum rogatus, tum etiam non rogatus. Scholarius vero familiaris Marci scribens post synodum, in sui operis proœmio fatetur, se tum demum abjicere silentium, quando maturior, inquit, & fructuosior futura esset ejus sententia contra sanctam unio-

Interprete Joanne Mattheo Caryophilo.

[1] Vero propiora de his duobus suo loco docebimus ex Leone Allatio, qui non uno in opere opinionem Caryophili refellit.

unionem. Ad calcem quoque sui libri verba hæc habet: Me ipsum præ omnibus accuso, & lugeo præterea nos omnes, quotquot rebus illis sponte aut vi, in totum vel ex parte interfuimus; qui cum loqui possemus, tacebamus tamen, & metu sermonem reprimebamus. Quomodo ergo is, qui tacuit, & metu sermonem repressit, quique multa dixit, & liberrime locutus est, unus atque idem erit? Adde, si unus hic est Georgius, qui cecinerit palinodiam, cur eo in libro, quem composuit, prius a se dicta non retractat? nec ullum facit verbum de prioribus erratis, nec solvit fortissimas illas rationes, per quas ad unionem adhortatus est Græcos, laudando Latinos, & clamando, nihil in fide ab iis peccari? nam quæ antea scripta leguntur, & quæ postea liber ille continet, summe opposita sunt, & maxime inter se pugnant. Ad hæc Scholarius Marco addictus de se ipso ait, multos ad illum diem ignorasse, an contrarium ipse sentiret, errantes, inquit, tum quod ipse silentium opportune servasset, tum quod prave interpretarentur prudentem ejus dissimulationem, & nonnihil etiam calumniarentur. Quamobrem, inquit, opus fuit librum hunc conscribere ad corrigendos illos, quorum salus desperata non esset, & multos dubitatione liberandos, & propulsandas calumnias, si suam ipse sententiam notam omnibus faceret. Hæc in nostrum Scholarium quomodo quadrare possunt, cujus sententia fuit omnibus ab initio notissima? Cum enim rogatus esset ab imperatore, in proœmio sui sermonis; Invictissime, inquit, imperator, in qua ego fuerim, & nunc sim sententia de proposita unionis materia, declarat oratio, quam utcumque composui, tradidique huic sacræ synodo: testantur etiam duo libri, quos a me antea scriptos nunc synodo huic offero. Multa alia, si quis perquirat, inveniet, quibus duo isti Georgii inter se differunt:. Propter quæ alter quidem jure vocandus est sacræ œcumenicæ synodi, rectæque fidei defensor ac propugnator: ut qui germanos orientalis ecclesiæ patres ad finem usque secutus est: alter vero studio, quo Marcum prosequebatur, abductus dicendus merito opinionis assertor, quam a Nestorio primum inductam & sancti patres, & generalia concilia sæpenumero damnaverunt.

Conc. Florent. sess. 25.

νικείου συγγράμματος, λύειν φησὶ τότε τὴν σιωπὴν, ὅτε ἔμελλεν ὡριμώτερα, καὶ ὠφελιμώτερα γενέσθαι ἡ αὐτοῦ γνώμη κατὰ τῆς θείας ἑνώσεως. καὶ πρὸς τῷ τέλει τοῦ βιβλίου αὐταῖς λέξεσι φησίν· ἐμαυτοῦ δὲ πρὸ πάντων κατηγορῶ, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν θρηνῶ, ὅσοι τοῖς πράγμασιν ἐκείνοις ἑκόντες ἢ ἄκοντες, καὶ ἢ καθάπαξ ἢ ἐκ μέρους τινὸς ἐνεχέθημεν, ἢ δυνάμενοι λαλεῖν, ὅμως ἐσιγῶμεν ὑποστελλόμενοι. πῶς οὖν ὅ, τε σιγήσας καὶ ὑποστειλάμενος, καὶ ὁπλεῖστα εἰπὼν καὶ μηδὲν ὑποστειλάμενος, εἷς ἂν εἴη Γεώργιος; ἔτι εἴπερ αὐτός ἐστι Γεώργιος παλινῳδίαν ᾄσας, πῶς ἐν ᾧ συνέγραψε βιβλίῳ οὐκ ἐπανορθοῦται δῆθεν τὰ πρότερον ἐσφαλμένα; οὐδεμίαν ὅλως ποιεῖται μνείαν τῶν πρώην αὐτῷ γεγραμμένων; καὶ οὐ λύει τοὺς δεινοὺς ἐκείνους λόγους, δι' ὧν παρεκάλει τοὺς Γραικοὺς πρὸς τὴν ἕνωσιν, ἐπαινῶν τοὺς Λατίνους, καὶ μηδὲν αὐτοὺς ἁμαρτάνειν ἐν τῇ πίστει βοῶν; καίτοι ἐκ διαμέτρου ἀντίκειται ἅ τε πρότερον γέγραπται, καὶ ἃ μετὰ ταῦτα φέρεται ἐν τῷ βιβλίῳ κατὰ τῆς συνόδου. πρὸς τούτοις ὁ τοῦ Μάρκου φίλος περὶ ἑαυτοῦ φησὶ, τοὺς πολλοὺς μέχρι τότε ἀμφιγνοῆσαι, ὡς τἀναντία δοξάζοντος, πλανωμένους ποτὲ μὲν ὑπὸ τῆς καιρὸν ἐχούσης σιωπῆς, ποτὲ δὲ τὴν ἐν λόγοις ἢ πράγμασιν οἰκονομίαν αὐτοῦ παρερμηνεύοντας, ἔστι δὲ ἃ καὶ συκοφαντοῦντας. ἔδει οὖν, φησὶ, διὰ ταῦτα λόγον συγγράψαντα διορθώσασθαι μὲν αὐτῶν τοὺς μὴ καθάπαξ ἀνιάτως ἔχοντας, ὥστε ἀμφιβολίας περὶ αὐτοῦ καὶ συκοφαντίας παῦσαι πολλούς. οὔτε γὰρ ἀμφιγνοήσει τις λοιπὸν, οὔτε συκοφαντεῖν προαχθήσεται, τῆς αὐτοῦ γνώμης ἐκδήλου γεγενημένης. ταῦτα δὲ πῶς ἂν ἐφαρμόσειε τῷ ἡμετέρῳ Σχολαρίῳ, οὗ πᾶσιν ἔκδηλος ἦν ἀρχῆθεν ἡ γνώμη, ὡς αὐτός φησιν ἐν τῷ πρὸς βασιλέα λόγῳ; προοιμιαζόμενος γὰρ φάσκει· ἄριστε καὶ κράτιστε βασιλεῦ, ἧς μὲν γνώμης γέγονα καί εἰμι περὶ τὴν προκειμένην τῆς ἑνώσεως ὕλην, ὁ πρὸς τὴν καθ' ἡμᾶς ἱερὰν ταύτην σύνοδον σχεδιασθείς μοι καὶ πεμφθεὶς λόγος δηλοῖ· μαρτυροῦσι δὲ καὶ τὰ δύο βιβλία, ἅπερ πρότερον συνθεὶς, νῦν ἐγχειρίζω τῇ παρούσῃ συνόδῳ. καὶ ὅλως ζητῶν τις ἐκ ὀλίγας ἂν εὕροι διαφορὰς τῶν δύο τούτων Γεωργίων· αἷς ἀλλήλων διακρινόμενοι, ὁ μὲν δίκαιός ἐστιν ἀκούειν τῆς ἁγίας οἰκουμενικῆς συνόδου καὶ τῆς ὀρθοδοξίας προασπιστὴς, ἅτε δὴ τοῖς ἀληθινοῖς πατράσι τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἄχρι τέλους ὁμόφρων γεγονὼς καὶ ἀκόλουθος· ἕτερος δὲ τῷ πρὸς τὸν Μάρκον φίλτρῳ, δόξης ὑπέρμαχος, ἥτις ἀρχὴν λαβοῦσα παρὰ Νεστορίου εἰσάγεσθαι, ὑπό τε ἁγίων πατέρων, καὶ συνόδων οἰκουμενικῶν πολλάκις ἀπεκηρύχθη.

A

ΤΟΥ ΣΟΦΩΤΑΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ τοῦ Σχολαρίου.

Ὑπὲρ εἰρήνης καὶ βοηθείας τῇ πατρίδι, παράκλησις πρὸς τὴν ἀνατολικὴν σύνοδον ἐν Φλωρεντίᾳ.

Τῇ θείᾳ καὶ ἱερᾷ συνόδῳ τῆς καθ' ἡμᾶς ἁγίας ἐκκλησίας, ἀρίστοις καὶ τιμιωτάτοις πατράσι, Γεώργιος ὁ Σχολάριος τὴν ὀφειλομένην εὐλάβειαν.

B

Ἡ μὲν κοινὴ τῶν σοφῶν ἁπάντων παραγγελία, μηδένα δεῖν φησι συμβουλεύειν πρὶν ἂν κληθείη· ἐγὼ δὲ καὶ μὴ κληθεὶς τοῦτο πράττειν προάγομαι, καὶ τὸν παρόντα πέμπω λόγον ὑμῖν, εἰδὼς τοῦτον παράκλησιν ὄντα μᾶλλον ἢ συμβουλήν· καὶ κηδόμενος μὲν τῶν ὅλων πραγμάτων, κηδόμενος δὲ ἐν τῷ μέρει καὶ ἐμαυτοῦ καὶ γονέων καὶ συγγενῶν· καὶ ἅμα τὴν ὑμῶν φιλανθρωπίαν εἰδώς, καὶ πεπεισμένος ὑμᾶς κἂν οὐκ ἀρέσκοισθε τοῖς ὑπ' ἐμοῦ λεγομένοις, οὐκ ὀργιεῖσθαί μοι, ἀλλὰ καὶ χάριν ἕξειν τῆς προθυμίας. C δικαίους γὰρ ὑμᾶς καὶ τἄλλα εἰδώς, νῦν πολλῷ μᾶλλον ἐλπίζω διατηρήσειν τὴν γνώμην. δεῖ δὲ καὶ τὴν ἐμὴν πρὸς ὑμᾶς εὔνοιαν ἐνθυμηθῆναι· ἧς χάριν οὔθ' ἑνί τινι, οὔτε πᾶσιν ὁμοῦ προσκεκρουκὼς φαίνομαι, σιγῇ δὲ μᾶλλον πολλῶν ἀνασχόμενος δυσχερῶν, ὧν οἶδε Θεός, καὶ ὧν οὐκ ἄν τις ῥᾳδίως ἀνέσχετο· οὔτε γάρ τινα λυπεῖν, οὔτε ταράττειν ἔδει τὰ πράγματα. πρὸς ταύτην τοίνυν τὴν εὔνοιαν ἀποβλέψαντες καὶ τῇ τῶν πραγμάτων ἀνάγκῃ τὴν παροῦσαν λογισάμενοι τόλμαν, οὕτω τοὺς λόγους κρίνειν βουλήθητε δεσπόται μου καὶ πατέρες, καὶ ἡγεμόνες πάντων ὁμοῦ τῶν D καλῶν καὶ νῦν καὶ πάντα τὸν χρόνον ἐσόμενοι.

Οὔτε σιωπᾶν λοιπὸν οἶμαι δεῖν, κύριοί μου καὶ πατέρες αἰδέσιμοι, τῶν προσδοκωμένων δεινῶν καὶ πλέον τι τούτου τολμᾶν ἤδη πειθόντων, οὔτε πολλῶν λόγων τὰ παρόντα πράγματα δεῖσθαι, ἐν ἀκμῇ καθεστῶτα κινδύνου, καὶ μόλις μετὰ πολλὰ μὲν πράττειν, λέγειν δὲ ἐλάττω, δυνάμενα σώζεσθαι. συνθήκης δὲ καὶ φράσεως καὶ τέχνης ῥητορικῆς τὸ πλεῖστον μὲν ὑπὸ τῶν παρόντων δεινῶν καὶ τῆς ἐπὶ τούτοις λύπης ἀφῄρημαι· E τῷ δὲ περιλειπομένῳ καιρὸν οὐχ ὁρῶ τὸν παρόντα χρῆσθαι· καὶ ἅμα πρὸς πάντας ὑμᾶς ὄντος τοῦ λόγου, ἁπλοῦν τε εἶναι τοῦτον ἀνάγκη καὶ πᾶσιν εὐσύνετον. ἡγοῖτο δὲ ἐμοὶ μὲν τῶν λόγων Θεός, ὃν οὐκ ἂν αἰδεσθείην καὶ τῆς εἰς ὑμᾶς καὶ πατρίδα καὶ ἔθνος ὅλον εὐνοίας καλέσαι μάρτυρα· ὑμῖν δὲ τῆς ἐπὶ τὸ τὰ συμφέροντα ἑλέσθαι τε καὶ ἄρξασθαι πράττειν ὁδοῦ.

Ὅτι μὲν οὖν εἰσί τινες ἐξ ὑμῶν, οἳ τὴν τῶν Λατίνων καταγωνιεῖσθαι σοφίαν; καὶ πεί-

SAPIENTISSIMI VIRI GEORGII Scholarii.

De pace, deque ferendo patriæ auxilio, adhortatio ad ſynodum orientalem Florentiæ.

Sacroſanctæ ſynodo noſtratis ſanctæ eccleſiæ, patribus optimis ac ſumme honorandis, Georgius Scholarius debitam reverentiam.

COMMUNE quidem omnium ſapientum præceptum, non eſſe inquit a quoquam dandum conſilium, antequam vocetur: Ego vero etiam invocatus hoc agere aggredior, mittoque hunc ad vos ſermonem; quod ſciam adhortationem eſſe potius, quam conſilium; ſollicituſque ſim, tum de toto rerum ſtatu, tum de me ipſo privatim, & parentibus, & cognatis & nota mihi ſit veſtra humanitas, & perſuaſum habeam fore, ut etiam ſi minus placitura ſint quæ a me dicentur, mihi tamen non iraſcamini, imo gratiam quoque habeatis. Nam cum vos æquitatis ſtudioſos in ceteris eſſe ſciam, nunc multo magis ſpero hunc animum retenturos. Meminiſſe vero etiam debetis meam erga vos benevolentiam, ob quam nec ſingillatim quempiam, nec omnes univerſe unquam offendi; multa gravia ſilentio pertuli, quæ Deus novit, & quæ non facile quiſpiam pertulerit: neque enim decebat quemquam eſſe moleſtum, aut rerum perturbatorem. Ad hanc ergo vos benevolentiam reſpicientes, & neceſſitati, in qua res ſunt, præſentem audaciam tribuentes, ita de ſermone meo judicare velitis domini mei, patres, ac duces ad omnia ſimul bona nunc & omni tempore futuri.

Nec tacendum jam ultra arbitror, domini ac patres venerandi, cum impendentia mala pluſculum etiam audere jam ſuadeant; nec præſentem rerum ſtatum multis indigere ſermonibus, ſummo in periculo conſtitutum; quique vix poſſit in tuto collocari, licet multa quidem agantur, dicantur vero pauca. Porro dictionis apte diſponendæ ſtudium, & ſermonis elegantiam, & oratoriam artem præſentia mala, dolorque quo propter illa opprimor, eripuere mihi majorem partem: eo vero quod ſupereſt, quomodo uti liceat hoc tempore, non video: quod præſertim neceſſe eſt, ſimplex ſit & perceptu omnibus facilis ſermo, quem ad vos omnes habeo. Sit vero mihi quidem orationis dux Deus; quem benevolentiæ erga vos meæ, & patriam, & genus univerſum citare teſtem non erubuerim; vobis autem viæ ad eligendum utilia, & illa agere aggrediendum.

Quod igitur nonnulli ſint inter vos qui putabant ſe Latinorum ſcientiam e lucta-

luctaturos, atque illis persuasuros manere in illis antiquitatis terminis, & ipse scio; id vero mihi certe magnam admirationem moverit, quod viri alioquin docti tantum in hac parte erraverint; idque cum sciant & se & alios non esse bene instructos facultate ad persuadendum; non modo si quis instet, dubitetque de rebus gravissimis; sed si vel binarium esse inter pares numeros primum; aut hominem ex anima & corpore constare, ac similia negare voluerit: Latinos vero ad captum omnem humanum in dialectica, omnique scientia, cunctarumque præcellentissima theologia exercitatissimos. Verum etsi plures non ignorabant Latinorum scientiam, multasque illis non defore rationes ad ostendendum, se recte sentire; arbitrati tamen & illi omnes & isti, unionem cum Latinis rem esse plurimi æstimandam, & præterea facillimam, & suum & aliorum animum induxere cum voluptate advenire. Sed fac idem omnes sensisse, & ea spe venisse, ut Latinos ignorantiæ pravæque opinionis argueret; persuaderent vero a sententia discedere aut sua sponte, aut invitos atque ita unionem eorum amplecterentur. Hæc si quidem ex sententia succederent, fortasse melius esset; Deusque cum quo per agnitionem veritatis & mutuam caritatem conjungeremur, neutri partium majorem impenderet favorem; sed tam eos qui veritatem edocuissent, quam qui illam æquo animo addidicissent, pari corona donaret, & æque sibi conjungeret. Ita visi quoque essemus obtinere locum magistrorum, fumoque famæ oblectaremur, quem vos spiritualia quærentes, Deoque vacare pollicitos ambire non convenit. Sed videtis omnes, ut Latini pro sua sententia egregie decertaverint; ut nemo illos possit, si velit æquus esse judex, reprehendere. Et communis quidem magister ac dominus noster, oportere inquit in ore duorum vel trium stare omne verbum, & lex civilis ita præscribit: illi vero ex communibus ecclesiæ doctoribus sex præstantissimos dignitate, & doctrina, susceptisque pro pietate laboribus, nam alios prætereo, sententiæ suæ testes protulere, quorum quisque tantumdem fide valere, quantum universi homines, censendus est: eosque non obiter & perfunctorie, sed ita distincte planeque locutos, ac si controversiæ nostræ sedissent judices; & apertis verbis exprimentes quod quæritur, adjectis etiam causis, uti doctores decebat; & citatis sacræ scripturæ locis, ex quibus sententiam hanc necessario sumpserunt, & collectis per illa variis rationibus. Quos sane doctores, cum tot tantique sint, & adeo perspicue sententiam hanc doceant, nec si velimus, impudenter adversos contueri possumus. Alios præterea ex communibus doctoribus produxere, orientales inquam, pari doctrina & dignitate præditos; non ut illi quidem adeo clare, idem tamen & ipsos quod

A σειν αὐτοὺς ἐπὶ τῶν ἀρχαίων ἐκείνων μένειν ἐνόμιζον, τοῦτο καὶ αὐτὸς οἶδα· καὶ λίαν αὐτῶν θαυμάζω, ὅτι καί τοι τἄλλα σοφοί τινες ὄντες, τοσοῦτον ἐν τούτῳ τῷ μέρει πεπλάνηνται· καὶ ταῦτα καὶ συνειδότες σφίσι τε αὐτοῖς καὶ τοῖς ἄλλοις φαύλως ἔχουσι τῆς πρὸς τὸ πείθειν παρασκευῆς, οὐ μόνον ἄν τις περὶ τῶν μεγίστων ἐνίσταιτο, ἀλλ' εἰ καὶ τὴν δυάδα πρῶτον ἐν ἀριθμοῖς ἄρτιον εἶναι, ἢ τὸν ἄνθρωπον ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος συνεστάναι, καὶ τὰ τοιαῦτα ἀρνεῖσθαι θελήσειεν· εἰδότες δὲ καὶ Λατίνους μέχρι τῆς ἀνθρωπίνης ἀπορίας ἁπάσης διαλε- B κτικήν τε καὶ πᾶσαν ἐπιστήμην, καὶ τὴν πασῶν ὑψηλοτάτην θεολογίαν ἐξητακότας τε καὶ ἀσκήσαντας. ἀλλ' εἰ καὶ πλείους ὑμῶν οὔτε τὴν Λατίνων ἠγνόουν σοφίαν, οὔθ' ὅτι πολλῶν ἀπορήσουσι λόγων πρὸς τὸ δεῖξαι σφᾶς αὐτοὺς δοξάζειν καλῶς, ἀλλ' ὅμως ἐκεῖνοί τε πάντες καὶ οὗτοι τὴν μετὰ Λατίνων ἕνωσιν τοῦ παντὸς ἄξιον χρῆμα καὶ ῥᾷστον εἶναι πρὸς τούτοις νομίσαντες, ἑαυτούς τε καὶ τοὺς ἄλλους ἔπεισαν μεθ' ἡδονῆς ἀφικέσθαι. κείσθω δὲ καὶ πάντας τὴν αὐτὴν ἐσχηκέναι γνώμην, καὶ ἥκειν ἐλπίσαντας μηδὲν μὲν εἰδότας μήτε τἀληθῆ φρονοῦντας Λατίνους C ἐλέγξειν, πείσειν δὲ ἑκόντας ἢ ἄκοντας τὴν σφετέραν δόξαν ἀρνήσασθαι, καὶ οὕτω τὴν μετ' αὐτῶν ἕνωσιν διαπράξεσθαι. εἰ μὲν οὖν ἐξέβαινε ταῦτα κατὰ σκοπόν, ἄμεινον ἂν ἴσως ἦν. καὶ ὁ μὲν Θεός, ᾧ συνάπτεσθαι τῇ γνώσει τῆς ἀληθείας καὶ τῇ πρὸς ἀλλήλους εἰρήνῃ πάντες ἐμέλλομεν, οὐδετέροις ἂν τῶν ἑτέρων ἐχαρίσατο μᾶλλον. ἀλλὰ τούς τε διδάσκοντας τὴν ἀλήθειαν, καὶ τοὺς σὺν ἀγνωμοσύνῃ ταύτην δεδιδαγμένους ἐπίσης ἔμελλε στεφανοῦν, καὶ ἑαυτῷ συνάπτειν ὁμοίως. ἐδόξαμεν δ' ἂν οὑτωσὶ διδασκάλων τάξιν ἐπέχειν, καὶ τῷ καπνῷ τῆς D φήμης ἐτέρφθημεν. οὐ τοῖς τὰ πνευματικὰ ζητοῦσιν ὑμῖν καὶ Θεῷ προσανέχειν ὑπεσχημένοις οὐδαμῶς ἐστιν ἁρμόττον ἐφίεσθαι. ἀλλ' ὁρᾶτε πάντες, ὅτι Λατῖνοι τῆς ἑαυτῶν ὑπερηγωνίσαντο δόξης καλῶς· ὥστε μηδένα ἂν αὐτοῖς ἐγκαλεῖν ἔχειν, εἰ βούλοιτο δίκαιος εἶναι. καὶ ὁ μὲν ὁ κοινὸς ἡμῶν διδάσκαλος καὶ δεσπότης ἐπὶ δυοῖν ἢ τριῶν μαρτύρων δεῖν ἵστασθαι πᾶν ῥῆμά φησι, καὶ ὁ πολιτικὸς νόμος διαγορεύει· οἱ δὲ ἐκ τῶν κοινῶν διδασκάλων τῆς ἐκκλησίας ἓξ τοὺς μεγίστους ἀξιώματι καὶ σοφίᾳ καὶ τοῖς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀγῶσι, τοὺς γὰρ ἄλλους παρίημι, E μάρτυρας τῆς ἑαυτῶν δόξης παρήγαγον· ὧν ἕκαστον δεῖ τῶν ἐν τῷ κόσμῳ πάντων ἀνθρώπων κρίνειν ἀντόξιον, κἀκείνους οὐχ ἁπλῶς οὕτως οὐδὲ παρέργως, ἀλλ' ὥσπερ εἰ δικασταί τινες ἦσαν ἡμῖν τῆς παρούσης ἀμφιβολίας, οὕτω διαλεγομένους διωρισμένως τε καὶ σαφῶς· καὶ αὐταῖς μὲν λέξεσι λέγοντας τὸ ζητούμενον, προστιθέντας δὲ καὶ τὰς αἰτίας, καθὰ διδασκάλοις προσῆκε, καὶ τὰ μέρη τῆς θείας γραφῆς, ἐξ ὧν τὴν δόξαν ταύτην ἀναγκαίως ἔχουσιν εἰληφότες, καθ' ἅπερ ἄλλας ἐξ ἄλλων μερῶν συνελέξαντο. πρὸς οὓς διδασκάλους τοσούτους τε ὄντας καὶ τηλικούτους, καὶ οὕτω σαφῶς τὴν δόξαν ταύτην εἰσάγοντας, οὐδ' ἂν βουληθέν-

θέν-

θέντες ἔχοιμεν ἀναισχυντεῖν. πρὸς τούτοις ἄλ- A λους ἐκ τῶν κοινῶν διδασκάλων παρήγαγον, τοὺς ἐξ ἀνατολῆς λέγω, ἴσῃ σοφίᾳ καὶ ἀξιώματι κεκοσμημένους, οὐχ οὕτω μὲν διαῤῥήδην ὥσπερ ἐκεῖνοι, λέγοντας δ' ὅμως καὶ αὐτοὺς ἄλλοις ταυτὰ, εἴ τις μετ' ἀληθείας καὶ σοφίας ὁμοῦ τὰς ἐκείνων ἐξετάζειν βούλοιτο ῥήσεις· καὶ σοφιστικὸν οὐδὲν οὐδὲ βίαιον, ἀλλὰ πάντα ἁπλᾶ καὶ τῇ θείᾳ Γραφῇ καὶ τοῖς διδασκάλοις ἑπόμενα πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἑαυτῶν προεβάλοντο δόξης· καὶ εἴρηται παρ' ἡμῶν οὐδὲν πρὸς αὐτοὺς, πρὸς ὃ μὴ σοφῶς τε καὶ γενναίως καὶ μετὰ τῆς ἀληθείας ἀποκρινάμενοι φαίνονται· οὐδ' ἔχομέν τινα τῶν B ἁγίων φανερῶς αὐτοῖς ἀντιφάσκοντα· εἰ δέ τις ἦν, καὶ τοῦτον ἔδει τοῖς πολλοῖς μηχανῇ τινι καὶ λόγῳ συνάπτειν πολλῷ μᾶλλον καὶ δικαιότερον, ἢ πρὸς τὸν ἕνα πλῆθος τοσούτων διδασκάλων παραβιάζεσθαι. εἰς ἃ δὲ νομίζομεν αὐτοὺς ἐκ τῆς δόξης ταύτης ἐκπίπτειν, καὶ ταῦτα μήτε φρονεῖν μήτ' ἐξ ἀνάγκης ἕπεσθαι τῇ δόξῃ, διαμαρτύρονται. ἀλλὰ καὶ τὰ αὐτά φασι μεθ' ἡμῶν πιστεύειν, καὶ πρὸς τὸν ἴσον ἡμῖν φέρεσθαι νοῦν, εἰ προσθήκῃ λέξεων ἄμεινον ἀναπτύσσουσι· καὶ οὐδένα τῶν ἁγίων ἀναγκάζονται συκοφαντεῖν ἢ διαγράφειν, ἀλλὰ μᾶλλον C συνάπτουσιν ἀλλήλοις τοὺς διδασκάλους· καὶ μίαν ταύτην ἀπόδειξιν ἀρκοῦσαν ἔχειν ἡγοῦνται παρ' ἑαυτοῖς τοῦ τἀληθῆ φρονεῖν καὶ πιστεύειν, ὅτι μηδένα πρὸς μηδένα τῶν διδασκάλων ἀντίφασίν τινα καὶ μάχην ἐγείρουσιν· ἀλλὰ τἀκείνων πάντα γαλήνης γέμει καὶ ὁμονοίας, τῆς δόξης ταύτης κρατούσης. πρὸς δὲ τούτοις, καθάπερ διδασκάλοις ἡμῖν ἢ κριταῖς αὐτῶν καθημένοις, οὕτω προσφέρονται. καὶ δέονται σφᾶς προσήκασθαι, καὶ μὴ θέλειν ἀνθρώπων οὕτω μὲν ἀδελφὰ φρονούντων ἡμῖν, οὕτω δὲ συμβαινόντων τοῖς κοινοῖς διδασκάλοις, D μικρᾷ προφάσει χωρίζεσθαι. οὐδ' ἀπαιτοῦσιν ἐξ ἡμῶν τὴν ὁμολογίαν τῆς ἀληθείας, ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἡμῖν καταλείπουσιν, εἰ βουλοίμεθα τελείως πιστεύειν, καὶ μὴ νομίζοιμεν αἰσχύνην φέρειν ἡμῖν τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας· δεῖ γάρ, φησὶ, πρὸς τὸ σώζεσθαι, καὶ χείλεσι τὴν πίστιν ὁμολογεῖν. αὐτοὶ δὲ ἀρκεῖν ἡγοῦνται πρὸς τὴν εἰρήνην, τὸ παύσασθαι λοιπὸν ἐγκαλεῖν αὐτοῖς, οὕτω πολλάς τοῦ μὴ ψεύδεσθαι μηδὲ κακῶς φρονεῖν παρασχομένοις τὰς ἀποδείξεις. ὥστ' ἐξεῖναι τρόπον ἡμῖν ἕτερον μετὰ τοῦ τὴν εἰρήνην πράττειν, καὶ τῆς ἔξω καὶ φαινομένης E ταύτης ἀπολαῦσαι λαμπρότητός τε καὶ φήμης, καὶ μηδὲ τὴν ἀποστασίαν τῶν ἡμῖν προσηκόντων δεδιέναι γενῶν, ἐπειδὴ τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως οὐκ ἄλλως ἢ πρότερον ἐκείνοις τε καὶ ἡμῖν ἔσται ποιεῖσθαι. καὶ οἱ μὲν Λατῖνοι ταῦτα δεικνύουσι, ταῦτά φασιν, οὕτω πρὸς τὴν μεθ' ἡμῶν ζέουσιν ἕνωσιν, οὕτως ἡμᾶς τῆς ἐκείνων ἕνεκα δόξης οὐδὲν βούλονται πράττειν αἰσχρὸν ἢ δυνάμενον βλάπτειν. ἡμεῖς δὲ πρὸς ταῦτα πάντα λόγων μὲν ἴσως εὐπορήσομεν, ἀλλ' οὐ πάνυ γενναίων, οὐδ' εὐπρεπῶν, οὐδ' ἀξίων τῆς ἡμετέρας ἀρετῆς καὶ σοφίας οὐδὲ βουλομένων ἀνδρῶν σχῆμα σώζειν καὶ τάξιν τῶν ἐν ταῖς συνόδοις ἐκείναις πα-

& illi asserentes, si quis velit dicta eorum cum veritate pariter & scientia perpendere. Nec sophisticum aliquid aut affectatum, sed plana omnia, & sacræ scripturæ, doctoribusque consona ad demonstrandam sententiam suam protulere. Nec objectum a nobis est quidquam, ad quod illi erudite & animose cum veritate non responderint. Ex sanctis porro aliquem, qui aperte illis adversetur, nullum habemus: quod si etiam esset, oporteret hunc quoque via & ratione aliqua multis adjungere, æquius sane & commodius, quam ad unum vi pertrahere tantam multitudinem doctorum. Ea vero incommoda, in quæ illos labi arbitramur, se nec sentire, nec sequi necessario ex sua sententia plane testantur; sed idem ac nos ajunt se credere, & in eumdem ferri sensum, licet additis vocibus melius explicent: nec ullum sanctorum calumniari, aut auctoritatem ejus elevare coguntur; imo doctores inter sese conciliant; & potentissimo argumento satis demonstrare se putant recte sentire & credere, quod doctorem cum doctore nullum pugnantem, aut contraria dicentem faciunt; sed apud illos omnia per hanc sententiam tranquilla sunt & convenientia. Ad hæc ita nobiscum agunt, ac si magistri illorum aut judices sederemus; rogantque ut se suscipiamus, nec velimus modica de causa disjungi ab hominibus adeo nostris consimilia, adeo communibus doctoribus congruentia sentientibus. Neque vero exigunt a nobis professionem veritatis; sed hoc quidem nobis relinquunt, si perfecte credere velimus, neque salutis spem arbitremur nobis ignominiam inurere. Oportet enim, inquit, ad salutem labiis quoque fidem confiteri. *Rom. 10.* Illi vero satis esse ducunt ad pacem, si finem insimulandi faciamus post tam multas demonstrationes, quibus se nec falsa dicere, nec male sentire probarunt: ut sit nobis integrum alia via & pacem facere, & populari hoc apparenteque splendore ac rumore, nec pertimescere defectionem gentium nobis conjunctarum; quandoquidem fidei confessio non aliter ab illis & nobis fiet, ac prius fiebat. Et Latini quidem hæc ostendunt, hæc dicunt, tanto conficiendæ nobiscum unionis desiderio flagrant: adeo nihil volunt fieri a nobis, quod sibi gloriam, nobis ignominiam aut detrimentum afferre possit. Nobis vero ad hæc omnia fortasse quidem verba non deerunt, sed non multi roboris aut decoris, & quæ virtute & fapientia nostra sint digna, aut hominem volentium præ se ferre speciem ac dignitatem patrum, qui in antiquis fuere conciliis, & omnia cum veritate & caritate mutua examinarunt. Nec vero propositum nobis est de re non magni ponderis certamen, sed agitur de veritate fidei, per quam nos salvari speramus; & quam contentiose oppugnare non solum turpe est, sed & maxime periculosum. Neque enim aut doctores negare licet, quibus etiam

etiam deprecatoribus ad Deum pro peccatis nostris uti solemus; & quibus universa ecclesia pro certaminibus ob veritatem susceptis, & laboribus in docendo, quam maximam retulit gratiam; ut omittam alias sanctitatis partes, propter quas illos secundum Deum honoramus: neque dicemus, doctores inter se pugnare; hoc enim est omnia confundere, ac totam abnegare fidem. Porro autem voluisse Latinos depravare fidem, & doctorum omnium adulterare theologiam, quis adeo stolidus, ut credat? quisve id asserendo contra Latinos, risu non excipiatur? nulla enim criminatio potest falsitatis redargui pluribus, fortioribus, ac verioribus argumentis. At objicimus nos apparentem doctorum dissensionem: Verum illi eam nullo negotio dissolvent, imo etiam jam dissolverunt. Sed neque decorum amplius est hæc a Latinis quærere: possumus enim & nos ipsi conciliare inter se doctores. Ego cum sim vestrum omnium minimus, ubi id mandaveritis, paratus sum hoc præstare & privatim & publice; atque omnibus ostendere apertissime, doctores ecclesiæ in universum de præposita materia idem sentire: hoc autem non multis ostendam sermonibus, sed satis erit duarum spatium horarum ad persuadendum vobis omnibus nequaquam dubitare amplius de consensione doctorum; ut nec vos ultra habeatis, nec Latinis negotium exhibeatis, harum inquisitione rerum commissa synodo communi. Sed neque si tempus etiam frustra conterere liceret, veluti sedentibus in otio, nullaque oppressis necessitate ad cogitandum de reditu, oporteret de rebus divinis inanes fundere sermones, & instantias disputationis ergo afferre, victoriamque solum spectare, ac multa dicere, in quibus etiam par est aliquid erroris miscere; idque non multum valentibus contendere cum Latinis theologicæ ac philosophicæ facultatis notitia; infelici rerum nostrarum statu ita ferente, propter quem qui primas tenent inter nos, ita theologiam ac philosophiam attingunt, ut non omnino inerudit videantur; non vigente jam scholarum usu publicarum, & extincto disciplinarum ac rei literariæ ambitioso studio, cunctis necessitati tantum, & angustiis rei familiaris vacantibus. Certum vero mihi est, ipsi quoque Spiritui non placere admodum tantam loquacitatem, sed sui nos tentatores existimaturum, si cum tot ex divina scriptura, tot etiam ex doctorum consensu nobis suppetant ad propositum auxilia, sedeamus tamen ipsi posthabitis illis omnibus, nectentes sermoni sermonem; quod vel putemus nos inventuros quidpiam per nostros sermones eo præstantius, quod scripturæ suppeditant; vel aliquid a Spiritu quæramus apertius iis, quæ adeo clare sunt ab eo definita: his enim sermonibus & hac via vos utentes, scio, in dissensionem potius & concertationem agimini, magisque etiam a-

A τέρων, οἳ μετὰ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς πρὸς ἀλλήλους ἀγάπης πάντα ἐξήτασαν. οὐδ' ὑπὲρ τῶν τυχόντων ἡμῖν ὁ ἀγὼν, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς ἀληθείας τῆς πίστεως, μεθ' ἧς δὴ ἐλπίζομεν σώζεσθαι καὶ πρὸς ἣν ἐθέλειν φιλονεικεῖν, οὐκ αἰσχρὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ κινδύνου γέμον μεγίστου. οὔτε γὰρ ἀρνήσασθαι τοὺς διδασκάλους ἔξεστιν, οἷς καὶ πρέσβεσι πρὸς Θεὸν ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων εἰώθαμεν χρῆσθαι, καὶ οἷς τὸ κοινὸν τῆς ἐκκλησίας μεγίστας τῶν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἀγώνων καὶ τῶν ἐν τῷ διδάσκειν πόνων ἀπένειμε χάριτας, ἄνευ τῆς ἄλλης ἁ-
B γιωσύνης, ἧς ἕνεκα ταῖς δευτέραις μετὰ Θεὸν αὐτοὺς τιμῶμεν τιμαῖς· οὔτ' ἐροῦμεν ἀντιφάσκειν τοὺς διδασκάλους ἀλλήλοις· τοῦτο γὰρ πάντα συγχέειν ἐστὶ, καὶ τὴν πίστιν πᾶσαν ἀρνεῖσθαι. τὸ δὲ Λατίνους διαφθεῖραι βουληθῆναι τὴν πίστιν, καὶ τὴν τῶν διδασκάλων ἁπάντων νοθεῦσαι θεολογίαν, τίς οὕτως ἁπλοῦς ἐστι ὥστε πιστεῦσαι; ἢ τίς τοῦτο κατὰ; οὐδεμία εἰπὼν οὐχὶ καὶ γέλωτα προσοφλήσει Λατίνων γὰρ ταυτησὶ τῆς κατηγορίας πλείοσί τε καὶ μείζοσι καὶ ἀληθεστέροις ἂν ἐλέγχοιτο λόγοις. ἀλλὰ τὴν φαινομένην προβαλλόμεθα τῶν διδασκάλων δια-
C φωνίαν. λύσουσι τοίνυν αὐτὴν καὶ μάλα εὐκόλως· μᾶλλον δὲ καὶ ἤδη λελύκασιν. ἀλλ' οὐδ' εὐπρεπές ἐστι λοιπὸν παρὰ Λατίνων τὰ τοιαῦτα ζητεῖν· καὶ ἡμεῖς γὰρ παρ' ἑαυτοῖς δυνάμεθα τοὺς διδασκάλους συνάπτειν. ἐγὼ πάντων ὑμῶν ἐλάχιστος ὢν, ὁπόταν κελεύσητε, τοῦθ' ἑτοιμός εἰμι πράττειν καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ, καὶ δεῖξαι πᾶσιν οὑτωσὶ φανερῶς, ὅτι διὰ πάντων οἱ τῆς ἐκκλησίας διδάσκαλοι τὴν αὐτὴν περὶ τῶν προκειμένων ἔχουσι γνώμην· καὶ τοῦτο οὐκ ἐν λόγοις δείξω πολλοῖς, ἀλλ' ἀρκέσουσιν ὧραι δύο, ὥστε πεῖσαι πάντας ὑμᾶς μηκέτι περὶ τῆς
D τῶν διδασκάλων συμφωνίας ἀμφιγνοεῖν· μηδὲ πράγματα λοιπὸν αὐτούς τε ἔχειν καὶ Λατίνοις παρέχειν, κοινῇ συνόδῳ τὴν περὶ τούτων ἀνατιθέντας ἐξέτασιν. ἀλλὰ μὴν οὐδ' εἰ τρίβειν ἐξῆν τὸν καιρὸν, καθάπερ ἐπὶ σχολῆς καθημένους, καὶ πρὸς τὴν ἐπάνοδον οὐδεμίαν ἀνάγκην ἔχοντας, ἔδει περὶ τῶν θείων πραγμάτων κενὰ καὶ μάταια λέγειν, καὶ πρὸς τὸν ἔξω λόγον ἐνίστασθαι, καὶ τὴν νίκην μόνην σκοπεῖν, καὶ πολλὰ λέγειν, ἐν οἷς εἰκός τι καὶ ἁμαρτάνειν· καὶ ταῦτα περὶ θεολογίας τε καὶ φιλοσοφίας οὐ σφόδρα δυναμένους ἁμιλλᾶσθαι Λατίνοις· τοῦτο τῆς
E ἐν ἡμῖν δυστυχίας τῶν πραγμάτων πεποιηκυίας, δι' ἣν οἱ παρ' ἡμῖν ἄχρι τοσοῦτον θεολογίας τε καὶ φιλοσοφίας ἅπτονται, ὥστε μόνον μὴ δοκεῖν καθάπαξ ἀπαίδευτοι, ἐκλελοιπότων μὲν παιδευτηρίων, σβεσθείσης δὲ τῆς περὶ μαθήματα καὶ λόγους φιλοτιμίας, καὶ πάντων τῆς χρείας μόνης καὶ τῆς ἀνάγκης γεγονότων. πέπεισμαι δὲ μηδὲ τῷ πνεύματι σφόδρα ἀρέσειν τὴν τοσαύτην ἀδολεσχίαν, ἀλλὰ πειραστὰς ἡμᾶς αὐτοῦ νομιεῖν, εἰ τοσαῦτα μὲν ἐκ τῆς θείας γραφῆς, τοσαῦτα δὲ ἐκ τῆς τῶν διδασκάλων συμφωνίας ἔχοντες πρὸς τὸ προκείμενον βοηθήματα, εἶτα καθεδούμεθα τούτων πάντων καταφρονοῦντες, καὶ λόγους λόγοις συμπλέξο-

ἔρχομεν, ἢ νομίζοντες ἐν τοῖς ἡμετέροις λόγοις ἄμεινόν τι τῆς ἐκ τῶν γραφῶν χορηγίας εὑρήσειν, ἢ ζητοῦντες παρὰ τοῦ πνεύματος σαφέστερόν τι τῶν ὑπ' αὐτοῦ λαμπρῶς οὑτωσὶ διωρισμένων λαβεῖν. ὑπὸ τούτων γὰρ τῶν λόγων καὶ τῆς τοιαύτης ὁδοῦ, μᾶλλον ὑμᾶς οἶδα πρὸς διχόνοιάν τε καὶ στάσιν, ἢ πρὸς ὁμόνοιαν ἀγομένους τε καὶ μᾶλλον ἀχθησομένους. τούτων τοίνυν οὕτως ἐχόντων, καὶ Θεῷ φίλον, καὶ τοῖς διδασκάλοις τῆς ἐκκλησίας χάριεν ἔσται, καὶ ἡμῖν εὐπρεπές, καὶ πρὸς τούτοις ῥᾴδιον, τὴν ἕνωσιν ἤδη, τῶν πολλῶν ἀφεμένους λόγων, διαπράξασθαι, καὶ μετὰ ταύτης ἐπανιέναι. καὶ οὐδὲν ἡμῖν ὅλως προσίσταται πρὸς τὸ πράττειν ὧν ἐπιθυμήσαντες ἥκομεν, τῆς μὲν δόξης Λατίνων ὑπὸ τοσούτων μαρτυρουμένης, καὶ πανταχόθεν ἀξίας οὔσης πιστεύεσθαι, ἡμῶν δὲ δυναμένων αὐτοῖς ἑνωθῆναι ἄνευ τοῦ καὶ περὶ τὸ σύμβολόν τι καινοτομεῖν. καὶ μὴν ἴστε πάντες καλῶς, ὅτι τὴν ἕνωσιν τῆς ἐκκλησίας Χριστοῦ, καίτοι πολλῶν ἄλλων ἕνεκα καὶ δικαιοτέρων μάλιστ' ἂν ὑπὸ παντὸς ζητηθεῖσαν, τὸ παρὰ τῶν ἀσεβῶν δέος καὶ τὰ πράγματα ἡμῖν εἰς τοὔσχατον ἥκοντα δυστυχίας, καὶ ποθῆσαι καὶ σπουδάσαι διὰ πολλῶν, καὶ ὅτι μάλιστα τοῦ τέλους ἐγγὺς αὐτὴν ἀγαγεῖν, τὰ γὰρ μεταξὺ παραλείπω πάντα, ἡμᾶς ἰδίως ἐποίησαν. δεῖ τοίνυν τῆς προθέσεως ἐχομένους, ἐπεὶ δυνατὸν καὶ εὐπρεπές ἐστι, ταύτην εἰς τέλος ἐξενεγκεῖν. ἄλλως δ' ἂν ματαιότεροι πάντων ἀνθρώπων ἐδόξαμεν εἶναι, εἰ πολλὰ μὲν ὑπὲρ αὐτῆς ὑποστάντες, πολλῶν δὲ ἀγαθῶν ἐλπίσι κεκινημένοι, ἐπιδώσειν δὲ ἡμῖν τὰ δεινὰ, τοῦ σχίσματος βεβαιωθέντος, πάντες πιστεύοντες, εἶθ' ὥσπερ ἐπιλαθόμενοι τούτων ἁπάντων, κεναῖς ὥς φασι χερσὶ καὶ μηδὲν πράξαντες ἐπανέλθοιμεν, καὶ ταῦτ' εὐπρεπὲς οὔπω καὶ ῥᾴδιον ὄν, καὶ μηδενὸς ἡμῖν εὐλόγως εἰς τοῦτο προσισταμένου. οὐδὲ προσέχειν δεῖ τοῖς μηδὲν ἀγαθὸν ἡμῖν ἐκ τῆς ἑνώσεως λέγουσιν ἥξειν· καὶ τοῦτο πρόφασιν οἰομένοις ἔχειν ἀρκοῦσαν, τά τε τῶν Λατίνων ἔθνη τῇ κατ' ἀλλήλων μάχῃ φθειρόμενα καὶ ταῖς οἰκείαις προσέχοντα συμφοραῖς, καὶ τὰ τοῦ πάπα πράγματα τάξιν οὔπω λαβόντα καὶ δύναμιν, ἀλλ' ἀσθενοῦντα καὶ πολλαχόθεν ἀκμὴν ἐπιβουλευόμενα. ἄνευ γὰρ τῆς ἄλλης ὠφελείας ἁπάσης, ἣν ὅ, τε πάπας ἡμῖν καὶ τὰ λοιπὰ τῶν Λατίνων ἔθνη, καὶ τῶν πραγμάτων οὕτω σφίσιν ἐχόντων, παρέξονται· τὸ γὰρ ἡμέτερον ὀλίγον ὄν, ὡς καὶ ὑμεῖς ἴστε, δυσχέρειαν αὐτοῖς οὐ μεγάλην μέλλει παρέχειν· τέως γὰρ ἀσφαλείας μόνης καὶ τοῦ μὴ δεδιέναι τοὺς πολεμίους, ἡμᾶς οἴδασι χρῄζοντας· ὃ χρήμασι μὲν οὐ πολλοῖς, ναυσὶ δὲ ὀλίγαις δύνανται πράττειν· ἐγὼ φημι καὶ τὴν τῆς ἑνώσεως φήμην ἀρκέσειν ἡμῖν πρὸς τὸ μηκέτι δεδιέναι τοὺς πολεμίους. οὐδὲ γὰρ δέος ἐστὶ λοιπὸν ἡμῖν αὐτοὺς ἐπιθήσεσθαι, ἐγγύθεν ἐσομένους ἡμῖν τοὺς συμμάχους εἰδότας· οἳ πολλάκις βεβοηθηκότες οὔπω διηλλαγμένοις, νῦν ἤδη πολλῷ μᾶλλον καὶ προθυμότερον τοῦτο πράττειν βουλήσονται, καὶ καθάπερ τι χρέος ἀποτιννύναι τὴν συμμαχίαν.

A gemini, quam in conſenſionem. Cum igitur hæc ita ſe habeant, Deo gratum, & eccleſiæ doctoribus jocundum erit, nobiſque decorum, & præterea facile, multis omiſſis ſermonibus unionem amplecti, cumque illa domum reverti: nec erit prorſus aliquid nobis impedimento, quo minus agamus ea, quorum ducti deſiderio ſumus huc profecti: cum Latinorum quidem ſententia fulciatur tot teſtibus, & uſquequaque digna ſit, quæ credatur; nobis vero liceat cum eis conjungi, nulla in ſymbolo facta innovatione. Et quidem bene noſtis omnes, B peculiarem cauſam, cur optaverimus, multiſque viis efficiendum enixe curavimus, potiſſimumque prope finem perduxerimus, ut media prætereaam omnia, eccleſiæ Chriſti unitatem, extitiſſe mala, quæ formidamus ab impiis, reſque noſtras ad extremam redactas miſeriam; quamvis multas alias ob cauſas & æquiores, dignam, quæ ab omnibus expetatur. Oportet ergo propoſitum conſilium ſequentes; cum & fieri, & honeſte fieri poſſit, ad exitum illud perducere: alioquin omnium hominum leviſſimi videremur, ſi propter illud multa C perpeſſi, multorumque bonorum ſpe ducti; & omnes pro certo habentes fore, ut confirmato ſchiſmate major cumulus malorum accedat; velut hæc omnia obliti vacuis, ut ajunt, manibus, re infecta rediremus: idque cum res ſit adeo decora & facilis; nihilque ſit quod, ne illa peragatur, nobis merito obſtet. Nec vero audiendi ſunt, qui nihil boni nobis ex unione futurum ajunt: quod ſatis putant a ſe probari, propterea quod Latinorum nationes mutuis inter ſe conterantur bellis, & propriis vacent calamitatibus: & papæ res nondum ſtatum D & firmitatem acceperint; ſed infirmæ ſint, & multorum adhoc inſidiis pateant. Nam ut omnes alias utilitates taceam, quas afferent nobis tum papa ipſe, tum reliquæ Latinorum nationes, vel in tali rerum ſtatu, (noſtra enim cum non magna ſit, ut & ipſi ſcitis, non multam illis exhibebit moleſtiam; norunt quippe hoc uno in præſenti nos indigere, ut res noſtræ in tuto ſint, & ne hoſtes pertimeſcamus; id quod non grandi pecunia & paucis navibus præſtare poſſunt) ego vel ipſam unionis famam ſatis fore ajo nobis ad depellen- E dum hoſtium timorem. Quandoquidem verendum non erit amplius, ne illi nos adoriantur, ſi ſciant auxilia ſociorum nobis affutura: qui ſi ſæpe nobis opem tulerunt nondum ſibi reconciliatis, nunc multo magis & alacrius hoc præſtare volent, & veluti quoddam ſolvere debitum, ſocietatem in bello. Neque enim aut Latinorum aut barbarorum quiſquam ignorat, primariam unitatis cauſam eſſe ſpem auxilii, quodque nulla alia ſalutis via nobis ſuperſit: e contrario vero, ſi nobis averſatio & odium in Latinos augeatur, vacuis hinc & re infecta abeuntibus; quod ſtatim inde notum erit omnibus, quia noſter reditus nullo pa-

paratu aut splendore, & viribus exiguis A fiet; & nobis arbitror nullam amplius salutis spem superesse; & hostibus, etiam si nolint, commodum fore nos adoriri. Comprehendite vero animis vestris quod præcipuum est, quanta sit præsentis magnitudo periculi, in quo versamur. Auditis enim barbarum maximis copiis terra marique comparatis bellum contra nostram urbem instruere; fortasse etiam antequam certus ad nos nuncius allatus sit, illam obsidet, aut quamprimum obsidebit. Eam porro scitis omnes, si non adsit adventitium subsidium, ne primum quidem impetum hostis laturam; sed B periculum illi esse, ne citra prælium veluti lucrum fortuito oblatum ab hostibus occupetur, ad solum eorum aspectum conterrita. Quod si etiam obsidionem paulisper ferat, fieri tamen non poterit, ut omnino periculum sine damno possit evitare; sed necesse est prorsus succumbat. Meministis enim, cum ab his iisdem barbaris terra olim obsideremur, & muri pars quæ mare spectat, & duplo major est reliqua, nullum haberet custodem; nemo enim inde urgebat; quanto in timore, quantis fuerimus in angustiis. At nunc omnis C quidem mœniorum pars tuenda est necessario; militaris vero copia, & reliqua universæ urbis multitudo, neque ad dimidiam eorum partem accedit, qui tunc erant, proque tertia murorum parte propugnabant, nec tamen ad tantum numerum, tantumque hostium apparatum satis esse videbantur: pestis enim, qua per tot annos premimur, omnes graviter depasta est: dimidiam vero partem esse dico, nobis quoque ibi præsentibus qui unus cum sit, plurimum valet ad omnia, abestis etiam vos, & adeo multi, & virtute adeo præstantes, ut loco D maximarum copiarum auxiliarium esse possitis, si de repente accedatis. Sagittarii vero conductitii præter vigintiquinque, omnes aufugerunt; causas autem tacere oportet: fortasse vero & illi pariter atque alii pro se ipsis idem hactenus cepere consilii. Quæ igitur spes, tanta hominum penuria tam formidolosum bellum iri propulsatum? Quapropter etiam si profectionis nostræ causa non esset concilianda unitas, neque hanc nos potissimum optaremus ad pericula timoresque depellendos, sed aliquid aliud & aliam ob causam agentes considere- E mus; oporteret tamen post acerbum illum nuncium, projectis omnibus quæ sunt præ manibus, omnique, propter quod venimus, postposito negotio, perquirere quidem, an possimus Latinos suscipere, & bene cum illis conjungi, hoc est juxta mentem sacræ scripturæ, & doctorum ecclesiæ: hoc autem invento, statim cum eis renovare amicitiam; moxque naves parare, partim quidem ab illis acceptas, partim vero a nobis cœmptas, vel ipsis, si fieri posset, corporibus divenditis: & neque cibum sumere, neque somnum capere, sed diu noctuque opus non in-

οὔτε γὰρ Λατίνων οὔτε βαρβάρων οὐδεὶς ἀγνοεῖ, πρώτην αἰτίαν ἑνώσεως τὴν τῆς βοηθείας οὖσαν ἐλπίδα, καὶ τὸ μηδένα ἄλλον ἡμῖν περιλειφθῆναι τρόπον, ᾧ μέλλομεν σώζεσθαι· τοὐναντίον δὲ, τοῦ πρὸς Λατίνους μίσους καὶ τῆς ἀηδίας ἡμῖν αὐξηθέντων ἐκ τοῦ κενοὺς ἡμᾶς καὶ ἀπράκτους ἐντεῦθεν ἀπαλλαγῆναι, ὅπερ ἐκ τοῦ φαύλως καὶ ταπεινῶς καὶ μετὰ μικρᾶς δυνάμεως ἐπανήκειν αὖθις ἔσται πᾶσι κατάδηλον, καὶ ἡμῖν οὐκέτι περὶ τῆς σωτηρίας ἐλπίζειν ἐξεῖναι ἂν, καὶ τοὺς πολεμίους ἐπιθήσεσθαι, καὶ μὴ βουλομένους, ἡμῖν καιρὸν ἔχειν ἡγοῦμαι. λογίσασθαι δε ἐπὶ πᾶσι καὶ τὴν παροῦσαν ἀνάγκην, ὁπόση τίς ἐστιν· ἀκούετε γὰρ τὸν βάρβαρον μεγίστῃ δυνάμει παρασκευάζεσθαι πεζῇ τε καὶ ναυτικῇ κατὰ τῆς ἡμετέρας πόλεως ἥξειν· καὶ ἴσως πρὶν ἡμᾶς σαφές τι μαθεῖν, ἀφίκετο, ἢ ὅσον οὔπω μέλλει παρεῖναι· ἴστε δὲ πάντες ἐκείνην, ἄνευ τῆς ἔξωθεν συμμαχίας, οὐδὲ πρὸς τὴν ἔφοδον ἀντιστῆναι δυνησομένην, ἀλλὰ κινδυνεύουσαν ἕρμαιον γενέσθαι τῶν πολεμίων ἀμαχητὶ, πρὸς μόνην τὴν ὄψιν αὐτῶν καταπεπληγμένην. εἰ δ' ἀντισταίη μέχρι τινὸς πολιορκουμένη, ἀλλ' οὐδεμία μηχανὴ παντάπασιν αὐτὴν ἀπαθῆ δυνηθῆναι διαγενέσθαι· ἀλλ' ἀνάγκη πᾶσα ταύτην ἐνδοῦναι. μέμνησθε γὰρ, ὅτι τῶν αὐτῶν τούτων βαρβάρων ποτὲ πολιορκούντων ἡμᾶς ἀπὸ γῆς, τοῦ δὲ πρὸς θαλάσσης τείχους, ὃ διπλάσιόν ἐστι τοῦ λοιποῦ, μένοντος ἀφυλάκτου, οὐδεὶς γὰρ ἐκεῖθεν ἠνώχλει, εἰς πόσον ἡμῖν φόβου καὶ ἀνάγκης ἦλθε τὰ πράγματα. νῦν δὲ ἅπαν μὲν τὸ τεῖχος ἀνάγκη φυλάττειν· τὸ δὲ νῦν στρατιωτικὸν καὶ τὸ λοιπὸν ἅπαν τῆς πόλεως πλῆθος, οὐδ' ἥμισυ τῶν τότε ὄντων ἐστίν· οἳ τὴν τρίτην τοῦ τείχους μοῖραν φυλάττοντες καὶ προπολεμοῦντες, οὐκ ἐδόκουν πρὸς τοσοῦτον πλῆθος καὶ τοσαύτην παρασκευὴν τῶν πολεμίων ἀρκεῖν. ὁ γὰρ τοσούτοις ἔτεσιν ἡμᾶς πιέζων λοιμὸς δεινῶς πάντας ἀνάλωκεν. ἥμισυ δ' εἶναί φημι, καὶ ἡμῶν ἐκεῖσε παρόντων καὶ συναριθμουμένων. νῦν δὲ ἄπεστι μὲν βασιλεὺς, ὃς εἷς ὢν, ἐν πᾶσι πράγμασι τὰ μέγιστα δύναται· ἄπεστε δὲ τοσοῦτοι τὸν ἀριθμὸν καὶ οὕτω καλοὶ, ὥστ' ἀρκέσαι ἂν ὑμᾶς ἀντὶ συμμαχίας μεγίστης, αἴφνης προσγενομένους, οἱ δὲ μισθοφόροι τοξόται, πλὴν εἴκοσι καὶ πέντε, πάντες ᾤχοντο φεύγοντες· τὰς δ' αἰτίας πρέπει σιγᾷν· ἴσως δὲ κἀκεῖνοι τοῖς ἄλλοις ὁμοίως ὑπὲρ σφῶν αὐτῶν ἄχρι νῦν ἐβουλεύσαντο. πῶς οὖν ἐλπίς ἐστιν, ἐρημίᾳ τοσαύτῃ σωμάτων οὕτω φρικώδη πόλεμον διακρούσασθαι; εἰ τοίνυν μήθ' ὑπὲρ τῆς ἑνώσεως ἐτύχομεν ἀφιγμένοι, μήτε τὴν ἕνωσιν ἕνεκα τοῦ τῶν κινδύνων ἀπηλλάχθαι καὶ φόβων μάλιστα ἐποθοῦμεν, ἀλλ' ἄλλο τι καὶ δι' ἄλλην αἰτίαν πράττοντες ἐκαθήμεθα, ἔδει μετὰ τὴν πικρὰν ἀγγελίαν ἐκείνην, πάντα ῥίψαντας τὰ ἐν χερσὶ, καὶ πᾶσαν πραγματείαν εἰς χάριν ἀφίγμεθα, παριδόντας, ζητῆσαι μὲν, εἰ δυνάμεθα Λατίνους προσδέξασθαι, καὶ κοινωνῆσαι σφίσι καλῶς. τοῦτο δ' ἐστι, τῇ τε θείᾳ γραφῇ καὶ τοῖς διδασκάλοις τῆς ἐκκλησίας συμφώνως.

φώνως. τοῦτο δ' εὑρόντας, αὐτίκα τὴν πρὸς αὐτοὺς φιλίαν ἀνανεώσασθαι· εἶτα ναῦς ἑτοιμάσαντας, τὰς μὲν διδόντων αὐτῶν, τὰς δὲ καὶ ἡμῶν ὠνουμένων, εἰ οἷόν τε καὶ σώματι αὐτὰ πιπρασκόντων, μήτε τροφὴν αἱρουμένους, μήθ' ὕπνον λαμβάνοντας, ἀλλ' ἐν τῷ πράττειν ὄντας νύκτωρ τε καὶ καθ' ἡμέραν, πρὸς τὴν βοήθειαν τῆς ἡμετέρας ἐπείγεσθαι πόλεως. ἀρκοῦντι γὰρ παραγενόμενοι ναυτικῷ, καὶ φυλάξειν αὐτὴν, καὶ τοὺς πολεμίους ἀπράκτους ποιήσειν καὶ ἀποσοβήσειν, καὶ συμβαλεῖν αὐτοῖς εἰ δεήσει, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα ἠδυνήθημεν ἄν. πολλῷ δὲ μᾶλλον ταῦτα πράττειν ἀνάγκη, ὁπότε καὶ μηδὲν ἄλλο ζητήσοντες ἢ τὴν ἕνωσιν, οὐδ' ἑτέρου χάριν τινὸς ἀφῖχθαι, πάντες εἴποιμεν ἄν. τὴν δ' ἕνωσιν, οὕτω ῥᾴστην καὶ εὐπρεπῆ καὶ Θεῷ καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ἀρέσκειν μέλλουσαν, ἤδη πράττειν δυνάμεθα. οὐ δεῖ τοίνυν μέλλειν οὐδ' ἀναβάλλεσθαι, ἀλλὰ καὶ τὴν ἕνωσιν πράττειν καὶ ὅτι τάχιστα βοηθεῖν. ἐνθυμηθῆναι γὰρ ἕκαστος ἡμᾶς δεῖ καὶ γυναῖκας καὶ παῖδας ἑαυτῶν, καὶ ἁπλῶς συγγενεῖς καὶ πολίτας, οἰκτρῶς πολιορκουμένους καὶ ἀμηχανοῦντας καὶ θρηνοῦντας· καὶ φόνους καὶ δεσμὰ καὶ πληγὰς καὶ ὕβρεις καὶ λιμὸν καὶ δίψαν, καὶ οἰκτροτάτην περιαγωγὴν, καὶ δουλείαν ἀπαραμύθητον, καὶ νηπίων ἑλκυσμὸν, καὶ γερόντων σφαγὴν, καὶ χωρισμὸν ἀλλήλων ἐλεεινότατον, καὶ ἱερῶν ἀτιμίαν, καὶ βλασφημίαν εἰς ὕψος αἰρομένην κατὰ Θεοῦ. καὶ τοὺς μὲν ἑκόντας, τοὺς δὲ ἄκοντας τὸν μὲν Ἰησοῦν ἀποβαλλομένους τὸν ἀληθῆ Θεὸν καὶ μόνον διδάσκαλόν τε καὶ νομοθέτην, τῇ δὲ Μωάμεθ φλυαρίᾳ καὶ ὀργίοις ἐκείνου προστιθεμένους, καὶ τὴν ἀσέβειαν ἐπιδιδοῦσαν, τὴν δὲ πίστιν διωκομένην· καὶ τὰ τοιαῦτα πάντα φανταζομένους, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἡμᾶς ἀνακαλουμένους, καὶ τὴν ἡμῶν ἀμέλειαν ὀνειδίζοντας· ὑφ' ὧν οὐδέποτε προσεδόκησαν οὑτωσὶ καταφρονηθήσεσθαι· οὓς ἐν τάξει δεσποτῶν καὶ πατέρων καὶ διδασκάλων εἶχόν τε καὶ ἐτίμων· καὶ οὓς ἐπίστευον τῆς αὐτῶν ἀσφαλείας καὶ σωτηρίας πάντα θήσεσθαι δεύτερα· ὑπὲρ ὧν ἀποδημεῖν αὐτοί τε ἐνόμιζον καὶ ὑμεῖς ἐλέγετε φανερῶς. ἐκεῖνοι μὲν οὖν τὰ ἑαυτῶν μόνον δεινὰ φανταζόμενοι θρηνήσουσι, καὶ ἡμᾶς ἀνακαλέσονται γοερῶς. καὶ ταῖς ἐλπίσι τοῦ σήμερον, αὔριον, ἡμᾶς ἥξειν μόναις ψυχαγωγήσουσιν ἑαυτούς· ἀλλὰ πρὶν ἐκείνους παθεῖν, ἡμᾶς γένοιτο πάντας ἀποθανεῖν, οὐδὲν γὰρ ἐλεεινότερον, οὐδὲν ὅλως αἴσχιον, οὐδὲ βδελυκτότερον καὶ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις ἡμῶν ἔσται, ἂν ἐκείνους συμβαίη ταῦτα παθεῖν. ἡμᾶς δὲ καὶ μέχρι τῶν ἄλλων Χριστιανῶν ἀφικέσθαι πρέπει τῷ λογισμῷ, καὶ ἅπερ ὑπὲρ ἑαυτῶν ἐκεῖνοι δεδίασι, ταῦθ' ἡμᾶς ὑπέρ τε ἐκείνων καὶ τῶν ἄλλων Χριστιανῶν καὶ ἡμῶν αὐτῶν λογίζεσθαι χρή. τὰ αὐτὰ γὰρ ταῦτα τοῖς ὁπουδήποτε γῆς οἰκοῦσι Χριστιανοῖς, καὶ ὑπὸ τὴν βάρβαρον τελοῦσιν ἀρχὴν, ἀνάγκη πᾶσα συμβῆναι, καὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ σέβας πανταχόθεν ἐξαλειφθήσεσθαι. ἐγὼ δὲ καὶ διὰ πάντων Χριστιανῶν ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν ἀφίξεσθαι τὸν κατακλυσμὸν ἐκεῖνον ἡγοῦμαι, καὶ πάντα νεμηθήσεσθαι τὴν ἀ-

A termittere ad ferendum urbi nostræ festine auxilium. Nam idonea classe profecti & servare illam, & hostes fracto eorum conatu repellere; & si opus esset, cum eis congredi, & ejusmodi omnia facere possemus: multo igitur magis necesse est hæc fieri, quando nihil aliud quæsituri accessimus, quam unitatem; nec enim alterius rei gratia itineri nos commisisse omnes fatebimur. Quare unitas cum & summe facilis, & non indecora sit, Deoque & cunctis hominibus placitura, conficienda jam est; nec interponenda mora, nec differenda B res; sed & unio peragenda, & ferendum quamcitissime auxilium. Repetenda quippe est unicuique nostrum memoria & uxorum & filiorum nostrorum, & summatim consanguineorum & civium, misere obsessorum, animi pendentium ac lugentium: ponendæ ante oculos cædes & vincula, & verbera, & contumeliæ, & fames, & sitis, & luctuosissima circumvectio, & servitus inconsolabilis, & infantium abstractio, & senum jugulatio, & mutua divulsio, res omnium miserrima, & templorum profanatio, blasphemiaque in excelso con- C tra Deum efferenda; cum hi quidem sponte, illi autem vi Jesum abjicient Deum verum, solumque magistrum ac legislatorem, & transibunt ad Maomethi nugas ac ceremonias; & impietas quidem incrementa faciet, fides vero persecutionibus premetur: atque ejusmodi omnia statuant in conspectu animi, & illud in primis, quod nos invocent, exprobrentque nobis desidiam, a quibus se nunquam ita contemptum iri sperabant; quos ut dominos, et patres & magistros habebant & honorabant, & a quibus credebant omnia posthabitum iri D saluti & incolumitati eorum; pro quibus susceptam hanc peregrinationem & ipsi putabant, & vos aperte dicebatis. Itaque illi suorum tantum imaginatione malorum lugebunt, nosque ejulando invocabunt, sperantesque nos hodie, cras, venturos, recreabunt animos suos. Utinam vero antequam illis hæc eveniant, moriamur nos omnes: miserabilius enim, aut omnino turpius, Deoque & hominibus detestabilius nihil erit nobis, si hæc illos pati contingat. Ceterum nos & pro aliis Christianis curam suscipere, & quæ illi sibi timent, nos & pro il- E lis, & reliquis Christianis, & nobis ipsi cogitare oportet. Necesse enim plane est hæc eadem eveniant ubivis habitantibus Christianis, nec non subjectis dominio barbarorum, & Christi cultus ubique terrarum aboleatur. Ego vero eluvionem illam intra paucos annos obruturam puto omnes Christianos, & impietatem omnia depopulaturam, & barbaros in suam omnia potestatem redacturos. Oportet autem, si nihil aliud, at certe Latinis quoque hisce nos incusantibus, pudore affici; qui nos vel etiam post acerbos nuncios, timoremque nobis injectum, cum adhuc confidentes videant, tempusque frustra conterentes, & veluti lu-

dentes ubi ludendum non est, deque malis propinquantibus nihil curantes, saxeos, & mente captos, rerumque nostrarum proditores vocant; & omnino asserunt nihil esse in nobis humani sensus, quod nos de nostris nihil solicitos videant, nec ullum inesse nobis studium hnmanum. Quales vero putatis, se nobis isti præbebunt, cum nos hosce quidem sanctos nullo loco habeamus, illos vero rejiciamus; & has quidem sententias dicamus adulteratas, illas vero ita simpliciter non admittamus; semperque sophismata excogitemus, & inter nos dissentiamus; & ad dijudicanda dogmamata existimemus satis esse ignorantiam, aut si dicamus, negatum hoc esse a multis, sive a viro tali; scientiam vero & intelligentiam & eruditionem excludamus, Latinis hæc tolerantibus? neque enim status illorum periclitabitur, si dum hæc a nobis geruntur, malus aliquis nuncius afferatur: Quod tu dominator Deus averte, & ostende te nobis non justum potius judicem, quam benignum patrem ac dominum: nullus sermo poterit exprimere, quanta nunc notabimur ignominia; imo vero ne præsentem quidem declarare potest: tunc vero nobis plus quid etiam concedentibus non præbebunt aures, sed propter hoc perpetuo in nos odio flagrabunt, nostrorumque turpiter proditores, & Christi hostes appellabunt. Si quis vero dicat, nobis quidem hic ita esse confidendum, sperandum vero hostes a Deo ulsciscendos, qui nostram urbem nobis conservabit; ille & seipsum decipit, & omninō de Deo falsa affirmat: Nulli enim solet is opitulari segniter agenti, sed si pro virili quidem parte laboret, ipsius vero etiam indigeat auxilio, sine quo nihil perficere possumus. Ego enim nec si omnes quidem vires nostras conferamus, dixerim hoc sufficere ad ulciscendos hostes; sed si & pecuniam omnem, & naves hinc omnes sumentes abeamus, nihil hoc nobis profuturum, nisi etiam adsit desuper auxilium; quod bene sperantibus & credentibus adveniet necessario: in otio vero & socordia nobis, unde omnia illic pendent, contabescentibus, nullum quoque a Deo par est sperare subsidium. Palam igitur est, præter alia omnia, ob quæ nos oportet aliquid perficere, præsensque negotium ad qualemcumque finem perducere, satis esse impendentem nunc hostium terrorem; habet enim is evidentem & inevitabilem necessitatem. Quare de damnis & utilitatibus, quæ subsequentur, si conficiatur negotium, aut non conficiatur; &, si uniamur, aut non uniamur cum Latinis, agendum nobis non esset, cum sit satis ad persuadendum necessitas. Et ego quidem leviter attigi quæcumque ad præsentem necessitatem cogitare oportet: Vobis autem satis hæc erunt ad excitandum animum, ut ea diligenter expendatis; cum profecto palam omnia nostris fere oculis sese offerant, ea tantum ratione non aperte ap-

A σέβειαν, καὶ τοῖς βαρβάροις πάντα δουλεύειν. δεῖ δὲ εἰ μηδὲν ἄλλο, καὶ τὰς μέμψεις αἰδεσθῆναι τουτωνὶ τῶν Λατίνων, οἳ καὶ μετὰ τὰς πονηρὰς ἀγγελίας καὶ τὸν ἐπισεισθέντα φόβον ἡμῖν, ἔτι καθημένους ὁρῶντες, καὶ μάτην τρίβοντας τὸν καιρόν, καὶ ὥσπερ παίζοντας ἐν οὐ παικτοῖς, καὶ τῶν δεινῶν ἐγγιζόντων οὐδ' ἐπιστρεφομένους, λιθώδεις καὶ ἀνοήτους, καὶ προδότας τῶν ἰδίων ἀποκαλοῦσι· καὶ ὅλως τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἔξω τὸ ἡμέτερον τίθενται, οὔτε πρόνοιαν τῶν οἰκείων, οὔτε σπουδὴν ἀνθρώποις προσήκουσαν ἡμῖν ἐνορῶντες. πῶς δὲ νομίζετε τούτους B ἡμῖν χρήσασθαι ἂν ἡμῶν τοὺς μὲν τῶν ἁγίων ἀτιμαζόντων, τοὺς δὲ ἐκκλινόντων· καὶ τὰ μὲν τῶν ἀξιωμάτων νενοθεῦσθαι λεγόντων, τὰ δ' ἁπλῶς οὑτωσὶ μὴ προσιεμένων, καὶ ἀεὶ μελετώντων ὅ, τί γε σοφιούμεθα· καὶ πρὸς ἀλλήλους στασιαζόντων, καὶ πρὸς τὴν τῶν δογμάτων κρίσιν ἡγουμένων ἀρκεῖν ἀμαθίαν τε καὶ τὸ τοὺς πολλοὺς φάναι, ἢ τὸν δεῖναι ἀρνήσασθαι, ἐπιστήμην δὲ καὶ νοῦν καὶ σοφίαν ἀποκλειόντων, καὶ Λατίνων ταῦτα ἀνεχομένων; οὐ γὰρ δήπου σφίσι κινδυνεύει τὰ πράγματα, ἂν ταῦτα ποιούντων ἡμῶν ἀγγελθῇ τι δεινόν· ὃ μὴ γένοιτο C θεὲ βασιλεῦ, μηδὲ φάνηθι μᾶλλον ἡμῖν δίκαιος δικαστής, ἢ φιλάνθρωπος πατὴρ καὶ δεσπότης. οὐδεὶς λόγος ἐξαρκέσαι τὴν τόθ' ἡμᾶς καταληψομένην αἰσχύνην δηλῶσαι· μᾶλλον δὲ οὐδὲ τὴν νῦν οὖσαν οὐδεὶς ἀρκεῖ παραστῆσαι. τότε δὲ καὶ πλέον τι συγχωροῦσιν ἡμῖν οὐ προσέξουσιν, οὐδὲ παύσονται διὰ τοῦτο μισοῦντές τε καὶ προδότας τῶν οἰκείων αἰσχρῶς καὶ τοῦ Χριστοῦ πολεμίους ἀποκαλοῦντες. εἰ δὲ λέγει τις, ἡμᾶς μὲν οὕτω δεῖν ἐνταῦθα καθῆσθαι, ἐλπίζειν δὲ τὸν Θεὸν ἀμυνεῖσθαι τοὺς πολεμίους, καὶ τὴν ἡμετέραν διαφυλάξειν πόλιν ἡ- D μῖν, οὗτος καὶ ἑαυτὸν ἀπατᾷ, καὶ τοῦ Θεοῦ καταψεύδεται πάντως· οὐδενὶ γὰρ εἴωθε βοηθεῖν ἀμελοῦντι, ἀλλ' ὁπόταν τὰ κατὰ δύναμιν πράττων τις, ἔτι καὶ τῆς παρ' ἐκείνου δέηται βοηθείας, ἧς ἄνευ οὐδὲν ἀνύειν δυνάμεθα. ἐγὼ γὰρ οὐδ' ἂν πάντα πεποιηκότες ὦμεν τὰ δυνατά, εἴποιμ' ἂν πρὸς τὴν ἄμυναν τῶν πολεμίων τοῦτ' ἐξαρκεῖν. ἀλλ' ἂν πάντα μὲν χρήματα, ναῦς δὲ ἁπάσας ἐντεῦθεν εἰληφότες ἀπίωμεν, οὐδὲν ἔσεσθαι πλέον ἡμῖν, μὴ καὶ τῆς ἄνωθεν βοηθείας προσγινομένης· ἣν καλῶς ἐλπίσαντας καὶ πεπιστευκότας, ἀνάγκη πᾶσα λαβεῖν. E ἀμελούντων δ' ἡμῶν καὶ ἀφροντιστούντων, ὧν ἐξήρτηται πάντα τἀκεῖ, οὐδὲ παρὰ Θεοῦ τινα συμμαχίαν ἐλπίζειν εὔλογον ἐστί. δῆλον τοίνυν ἐστίν, ὅτι καὶ χωρὶς τῶν ἄλλων ἁπάντων, ὧν ἕνεκα δεῖ τι περαίνειν ἡμᾶς, καὶ τέλος τοῖς παροῦσι πράγμασιν ὁτιοῦν ἐπιθεῖναι, ἀρκεῖ τε νῦν ἐφιστάμενον δέος τῶν πολεμίων· τοῦτο γὰρ πρόδηλον ἔχει καὶ ἀπαραίτητον τὴν ἀνάγκην. διὰ τοῦτο βλάβας τε καὶ ὠφελείας τὰς ἔκ τε τοῦ πράττειν ἢ μή, συμβησομένας, καὶ αὖθις ἐκ τοῦ προσῆχθαι Λατίνους ἢ μή, οὐκ ἔδει λέγειν ἡμῖν, πρὸς τὸ πείθειν τῆς ἀνάγκης ἀρκούσης. ὁπόσα δὲ λογίζεσθαι χρὴ πρὸς τὴν παροῦσαν ἀνάγκην, αὐτὸς μὲν μετρίως

τούτων

τούτων ἡψάμην, ἡμῖν δὲ ἱκανὰ πάντως λαβεῖν ἐπὶ νοῦν καὶ ἀναπολῆσαι· μᾶλλον δὲ πάντα σαφῶς οὑτωσὶ καὶ σχεδὸν ὁρώμενα πρόκειται, ταύτῃ μόνον οὐ φαινόμενα καθαρῶς, ὅτι δύναταί τις ἐπισκοτούμενος ἰδίῳ πάθει τινὶ μηδὲ τὰ φανερώτατα καλῶς συνορᾷν. καὶ πρὸς τούτοις, ὅτι μήτε νῷ μήτε λόγῳ περιλαβεῖν ἐστι δυνατὸν, ὁπόσα πάρεστι μὲν ἐφ' ἑκάτερα καὶ φαῦλα καὶ ἀγαθὰ, μέλλει δὲ θάτερα ἐξ ἀνάγκης συμβαίνειν. συμβουλεύω δὴ καὶ δέομαι πάντων ὑμῶν, πρῶτα μὲν τῆς χρείας, ἔπειτα τοῦ πρέποντος, πρὸς δὲ τούτοις τῆς ἀνάγκης, ἐπὶ πᾶσι δὲ καὶ τῆς ἡμετέρας προθέσεως γενομένους, ἅμα ἀθροισθέντας, λόγων μὲν παύσασθαι, ἅψασθαι δὲ ἔργων· ἓν διὰ πάντων σκοποῦντας, ὅπως καὶ πατρίδα καὶ ἔθνος καὶ ἱερὰ καὶ τάφους καὶ ἀεὶ μὲν, νῦν δὲ μάλιστα διασωζώμεθα· καὶ Λατίνους μὲν φημὶ δεῖν προσδέξασθαί τε καὶ κοινωνεῖν, οὐδὲν ἁμαρτάνοντας ἐν τῇ πίστει, εἴπερ μηδ' οἱ τῆς πίστεως ἡμῖν ἡγεμόνες γεγενημένοι, καὶ τὸ τούτοις ἐμπνεῦσαν πνεῦμα, ἡμάρτανον· καὶ ἔτι τὰ αὐτὰ φρονεῖν ἡμῖν λέγοντας, καὶ πρὸς τούτους διαλλάττοντας ἀλλήλοις τοὺς διδασκάλους, οὓς ἐκ τῆς ἡμετέρας ἀντιλογίας ἐκπεπολεμῶσθαι μᾶλλον συμβαίνει· ὃ καὶ ὑμεῖς ἴστε καλῶς, κἀγὼ πᾶσιν ἑτοιμός εἰμι τοῦτο δῆλον ποιεῖν ὁπόταν κελεύσητε· ἐπὶ δὲ πᾶσιν ἀναθέματι καθυποβάλλοντας ἅπερ αὐτοὺς ἐνομίζομεν ἐκ τῆς δόξης ταύτης ὁμολογεῖν· καὶ μὴ μόνον τοῦτο ποιοῦντας, ἀλλὰ καὶ δεικνῦντας ὅπως ἐκεῖνα τῇ δόξῃ σφῶν πολλοῦ δέουσιν ἕπεσθαι. τούτους μὲν οὖν προσδεκτέον· ἀναγνωστέον δὲ τὸ σύμβολον καθάπερ εἰώθαμεν· τοῦτο γὰρ δοκεῖ καὶ πρὸς τοὺς ὅρους ἀρκεῖν, οὓς φαμὲν δεδιέναι, καὶ πρὸς τὸ πᾶσι τοῖς ὑπὸ τὴν ἡμετέραν ἐκκλησίαν ἔθνεσι τὴν εἰρήνην ταύτην ἀρέσαι, συμφέρειν. νῆες δὲ παρασκευαζέσθωσαν ὁπόσαι δυναταί· μεταξὺ δὲ ὁπόσα δεῖ, διαθέσθαι περί τε βοηθείας τῆς εἰς τὸ μέλλον, καὶ βεβαιώσεως τῆς εἰρήνης, καὶ τινων ἄλλων· τὰ μὲν δι' ἑαυτῶν πράττοντας ὁπόσα νῦν ἔξεστι, τὰ δὲ τρισί τισιν ἢ τέταρσιν ἐπιτρέψαντας πράττειν, οὓς ἀνάγκη καταλιπεῖν ἐν τῇ παρούσῃ συνόδῳ, τοὺς τῶν ἄλλων βελτίστους τε καὶ σοφωτάτους. εἶτα καὶ αὐτοὶ ἔλθωμεν εἰς Βενετίας, κἀκεῖ πάντα ποιήσαντες ὁπόσα δεῖ καὶ συμφέρει, εὐθὺ τῆς ἡμετέρας ἴωμεν πόλεως, ἅμα τε ἐπανήκοντες καὶ σύμμαχοι ἥκοντες οἱ αὐτοί. ταῦτα δὲ πάντα δεῖ πράττειν μετὰ τῆς γιγνομένης ἐν πᾶσι σπουδῆς. δυνάμεθα γὰρ τὰ μὲν ἐνταῦθα μέχρι πεντεκαίδεκα ἡμερῶν, κἂν ὦμεν οἱ νωθέστατοι, συμπεράνασθαι. τούτων δὲ συναριθμουμένων μέχρις ὅλων τεσσαράκοντα, καὶ αὐτοὶ ἐντὸς εἶναι τῶν νεῶν ὁποσωνδήποτε οὐσῶν· ὧν καὶ πλείους δυνησόμεθα κατὰ τὸν πλοῦν προσλαμβάνειν, πάντων ἡμῖν κατ' εὔνοιαν καὶ τῶν σφετέρων ἀρχόντων ἐπιταγὴν, εἵνεκα τῆς παρούσης χρείας προστιθεμένων. εἴρηκα δ' ἄχρι τοσούτων ἡμερῶν τῶν πασῶν, ὅτι πάντα ἅμα δεῖ καὶ δυνατόν ἐστι γίνεσθαι, καὶ τὴν ἕνωσιν πράττειν, καὶ τὴν βοήθειαν ἀπαιτεῖν, καὶ τὸν παρασκευασόμενον τὰς ναῦς ἐκπέμ-

parentia, quod tenebris propriæ cujusdam affectionis præpeditus quispiam potest vel manifestissima non perspicere: & præterea quia nec mente, nec sermone potest quis comprehendere, quot bona, quotque mala hinc inde sequantur; & necesse est ut eveniant altera. Consilium ergo do, rogoque vos omnes, ut indigentiæ & honestati, nec non necessitati, adhæc & proposito nostro operam navantes conveniatis, & posthabitis sermonibus opus ipsum aggrediamini; illum in omnibus finem vobis statuentes, ut & patriam, & gentem, & sacra, & sepulcra semper quidem, nunc vero potissimum tueamur: & Latinos quidem aio suscipiendos esse, & amplectendam eorum communionem, cum nihil errent in fide; si nec fidei nostræ duces, & ipse Spiritus, quo illi sunt afflati, erraruut: quodque se affirment idem atque nos sentire; & doctores ad hæc inter sese concilient, quos ex nostra opposita sententia contingit potius loqui pugnantia; quod & vos optime scitis, & ego paratus sum omnibus palam facere, cum jusseritis: præsertim vero quod anathemati subdant, quæ illis ex hac sententia nos tribuebamus: nec id solum agant, sed etiam ostendant, ea ex sua sententia, quippe ut multum distantia, nequaquam sequi. Hos igitur dico esse suscipiendos, symbolum vero recitandum, ut consuevimus; hoc enim tum ad decreta satis esse videtur, quæ nos pertimescere dicimus; tum conducere ad efficiendum, ut pax ista placeat cunctis nationibus, quæ nostræ subsunt ecclesiæ. Naves autem parentur eo quo fieri poterit numero. Interim quæ sunt opus, disponantur, tum quæ faciunt ad ferendum in posterum auxilium, tum quæ ad pacem confirmandam, & quædam alia: quæ partim per nos ipsos agamus, nimirum quæ nostræ nunc facultatis erunt; partim agenda tribus quatuorve committamus, quos in præsenti synodo relinqui necesse est, ceterorum optimos ac doctissimos. Deinde eundum & nobis erit Venetias; ibique rebus compositis & necessariis & utilibus, recta ad nostram urbem navigandum, simul & redeuntibus, & ad ferendam opem iisdem euntibus. Agenda porro sunt hæc omnia festinatione, quæ adhibenda ubique est. Possumus enim quæ hic agenda sunt absolvere, quamvis omnium simus tardissimi, dierum quindecim spatio: iis vero annumeratis, ad quadragesimum diem naves & ipsi conscendere, quotcumque illæ fuerint; quibus etiam plures in ipsa navigatione poterimus assumere, omnibus sese ad nos adjungentibus, tum benevolentia, tum suorum principum mandato, præsentis causa necessitatis. Dixi autem, totum numerum dierum præfiniens, quod sit opus, possintque omnia simul fieri, & unio confici, & auxilium peti, & mitti qui naves paret, & deligi qui ad barbarum legetur, & classis comparari, nosque hinc profecti iter facere: ut cunume-

numeratis hisce diebus, in nostræ urbis portum septuagesimo, vel paulo amplius, die pervenire possimus. Quod si satis esse existimatis, si tantum idoneum mittatur subsidium, atque ita unio perficiatur, summa celeritate utendum est; aliter enim non erit satis datum auxilii: & illud quidem mittemus, nos vero postea per otium rebus omnibus melius compositis, statu jam nostro in tuto collocato, pauciori numero navium per Hellespontum ineunte autumno navigabimus. Sed si nulla ratione vultis pacem cum Latinis jungere (quam a mente vestra sententiam Deus avertat) scitis, ut reliqua mala silentio prætercam, omnes exceptis paucis, non eodem quo prius averso animo futuros erga fidem Latinorum: sed pie illos credere, & recte sentire existimaturos. Ita vero fiet, ut animis quidem hominum insideat unio: bonis vero omnibus, quibus frui per unionem sperabamus, & quorum gratia potissimum ejus desiderio sumus affecti, careamus. At si hanc omnino sententiam sequi volueritis, decretum hac de re statim sanciatis & confirmetis oportet, ac de reditu cogitetis, acceptis a papa, vel humanitate sua ductus, vel promissa faciens, quæ dare voluerit: de vestro quoque insumentes, & præterea publicis privatisque rebus oppigneratis pluraque mutuo accipientes. Omnino autem oportet aut nos ipsos proficisci, aut auxilium, quod quidem sufficiat, mittere: hoc enim arbitror & in præsens & in posterum profuturum, & utile deinceps fore ad quamcumque fortunam. Nec dicendum est, aut eos qui mittentur, elapso necessitatis tempore affuturos; fortasse enim non in totum erit elapsum: quod si etiam hoc certo sciremus, at nos certe aliquid negligere eorum, quæ interim fieri a nobis possunt, nec æquum nec consentaneum est. Itaque ex his duobus alterum nobis dico esse agendum: aut admissa unione Latinorum reverti seu mittere facta unione: aut desperata omnino pace cum illis, haud vacuos considere; sed ferendum nostris esse auxilium totis viribus, licet nos sciamus mille adituros pericula: nam ex quovis alio, quod capiamus, consilio, crimen proditionis nostrorum: aut minimum, ut ne ejus criminis rei nostris, cunctisque videamur hominibus, nequaquam evitabimus. Quod si etiam parvipendamus hanc ignominiam, Deusque præter omnem spem benignitate sua manum obtendat, & patria nostra, & sive nobis accedentibus, sive non accedentibus ab hostium damnis libera evadat: persuasum tamen habeo, nulla in re nobis procrastinationem profuturam: nam propter illam omnia in pejorem statum delabentur, quod hactenus ex priori negligentia contigit. Dixi: paratus ad ferenda omnia pro veritate & honesto, eoque quod vobis omnibus utile futurum sit, & mihi ac meis: & præterea existimans, satis mihi esse ad quamvis fortunam, quod

A πειν, καὶ " πρεσβεῖν πρὸς τὸν βάρβαρον αἱρεῖσθαι καὶ ἀποστέλλειν, καὶ τὸ ναυτικὸν ἐξαρτύεσθαι, καὶ ἡμᾶς ἐντεῦθεν εἶναι ἀπηλλαγμένους. καὶ οὕτω τουτωνὶ τῶν ἡμερῶν συναριθμουμένων μέχρις ἑβδομήκοντα τῶν πασῶν ἢ μικρόν τι πρὸς, τῷ λιμένι τῆς ἡμετέρας πόλεως ἐξέσται ἡμῖν προσορμίσασθαι. εἰ δ' ἀρκεῖν ἡγεῖσθε τὸ πέμπειν βοήθειαν μόνον τὴν ἱκανὴν, καὶ οὕτω τὴν ἕνωσιν πράττειν, ὅτι τάχιστα δεῖ· ἄλλως γὰρ ἀδύνατον ἱκανῶς βοηθεῖν. κἀκείνην μὲν πέμψομεν, ἡμεῖς δὲ πάντα τὰ μετὰ ταῦτα σχολῇ βέλτιον διαθέμενοι, καὶ ἐπ' ἀσφαλέσι τοῖς B πράγμασι καὶ ἐλάττονι ναυτικῷ ἅμα φθινοπώρῳ διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου πλευσόμεθα. οἱ δὲ κατ' οὐδένα τρόπον τὴν πρὸς Λατίνους βούλεσθε πράττειν εἰρήνην, ἐγὼ μὲν ἀπεύχομαι ταύτην ἐν ὑμῖν κινῆσαι τὴν γνώμην· ἄνευ γὰρ τῶν ἄλλων δεινῶν, ἴστε πλὴν ὀλίγων τοὺς πάντας οὐκέτι τὴν αὐτὴν πρὸς τὰ τῶν Λατίνων ἕξοντας ἀηδίαν ἥνπερ καὶ πρότερον, ἀλλ' εὐσεβεῖν αὐτοὺς καὶ ὀρθὰ φρονεῖν ὑποληψομένους. καὶ οὕτως ἡ μὲν ἕνωσις ἐν ταῖς τῶν ἀνθρώπων ἔσται ψυχαῖς, ὧν δ' ἐκ τῆς ἑνώσεως ἠλπίζομεν ἀπολαύσεσθαι, καὶ ὧν μάλιστα χάριν αὐτῆς ἐπι- C θυμῆσαι προήχθημεν, τούτων στερησόμεθα πάντων. εἰ δ' ὅλως ταύτης μέλλοιτε γίνεσθαι τῆς γνώμης, δεῖ καὶ τοῦτο αὐτίκα ψηφισαμένους τε καὶ κυρώσαντας, τῆς ἐπανόδου φροντίζειν, λαμβάνοντάς τε ὁπόσα ἡμῖν ὁ πάπας φιλανθρωπευόμενος, ἢ καὶ τὰς ὑποσχέσεις πληρῶν ἐθέλοι διδόναι, καὶ οἴκοθεν ἀναλίσκοντας, καὶ ἔτι κοινοῖς καὶ ἰδίοις ἐνεχύροις πλείω δανειζομένους. πάντως δὲ δεῖ ἢ αὐτοὺς ἀφικνεῖσθαι, ἢ τὴν ἀρκοῦσαν πέμπειν βοήθειαν. τοῦτο γὰρ ἔν τε τῷ παρόντι καὶ πρὸς τὸ μέλλον οἶμαι λυσιτελήσειν, καὶ πρὸς πᾶσαν τύχην αὖθις ὠ- D φέλιμον ἔσεσθαι. οὐδὲ δεῖ λέγειν ὅτι κατόπιν ἥξομεν, ἢ ἥξουσιν οἱ πεμπόμενοι, χρείας· εἰκὸς γὰρ μηδὲ σφόδρα κατόπιν ἐλθεῖν· εἰ δὲ καὶ τοῦτ' ᾔδειμεν ἀκριβῶς, ἀλλ' ἡμᾶς οὐ δίκαιον, οὔτ' εὔλογόν ἐστι, τῶν ἡμῖν τέως δυνατῶν τινος ἀμελεῖν. ὥσθ' ἕν τι τῶν δύο τούτων δεῖν φημι πράττειν ἡμᾶς· ἢ Λατίνοις ἑνωθέντας αὐτοὺς ἐπανήκειν, ἢ πέμπειν μετὰ τὴν ἕνωσιν· ἢ τὴν πρὸς αὐτοὺς εἰρήνην καθάπαξ ἀπεγνωκότας, μήτε κενοὺς καθῆσθαι, καὶ τοῖς οἰκείοις πάσῃ πειρᾶσθαι δυνάμει βοηθεῖν, κἂν μυρίοις εἰδῶμεν κινδύνοις περιπεσούμενοι. ὅ, τι δ' ἂν E ἄλλο βουλευσαίμεθα πράττειν, τὸ προδότας γίνεσθαι τῶν ἡμετέρων, ἢ τοὐλάχιστον δόξαι τοῖς τε ἡμετέροις αὐτοῖς καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις, οὐκ ἐκφευξόμεθα. ἂν δὲ καὶ τοῦ αἴσχους τούτου καταφρονήσωμεν, καὶ Θεὸς παρ' ἐλπίδα πᾶσαν φιλανθρωπευσάμενος χεῖρα ὑπέσχῃ, καὶ τῆς παρὰ τῶν πολεμίων βλάβης ἡ πατρὶς ἡμῶν ἐλευθέρα εἴτε προσελθόντων αὐτῇ, εἴτε καὶ μὴ, διαγένηται, ἀλλ' οὐδὲ πρὸς ἄλλο τι τῶν ἁπάντων συνοίσειν ἡμῖν τὸ τὰ πράγματα ἀναβάλλεσθαι πέπεισμαι. πάντα μὲν οὖν διὰ τοῦτο χείρω γενήσεται, ὅπερ αὐτοῖς καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἐκ τῆς προτέρας ἀμελείας συνέβη. εἴρηκα· ἕτοιμος ὢν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ καλοῦ καὶ

" πρεσβ.

πᾶσιν

πᾶσιν ὑμῖν συμφέροντος, ὃ καὶ ἐμοὶ καὶ τοῖς οἰκείοις ἔσται συμφέρον, πάντα ἂν ὑποστῆναι· καὶ ἔτι πρὸς πᾶσαν τύχην ἐμοὶ νομίζων ἀρκεῖν, τὸ μὴ κρύψαι τὰ παρεστάμενα. ὑμεῖς δὲ ἕλοισθε τὰ συνοίσοντα, πάντες μὲν Θεὸν ἡγεμόνα καὶ βουλῆς καὶ λόγου καὶ ἔργου παραλαβόντες. εἰ δέ τίς ἐστιν ὁ τὰ χείρω θέλων κρατεῖν, οἱ πλείους τε καὶ σοφώτεροι καὶ νοῦν μάλιστα ἔχοντες, πράττοντες τὰ βελτίω. οὗτος γὰρ συνόδου καὶ πολιτείας ἁπάσης καὶ συλλόγου παντὸς καὶ ὅλως ἀνθρώπων πέφυκε νόμος.

A quæ mihi videbantur, non subticuerim. Vos autem eligite quæ in rem sunt, omnibus quidem Deo & consilii & sermonis & operis duce proposito. Si quis vero est, qui velit deteriora prævalere, plures & doctiores & prudentia maxime præstantes agant meliora: hæc enim est synodi lex, & cujusvis reipublicæ, & conventus omnis, atque ut uno verbo dicam, hominum.

B

ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

πρὸς τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ οἰκουμενικὴν σύνοδον ὑπὲρ εἰρήνης.

Ὅτι δογματικὴν ἕνωσιν δεῖ ποιεῖν, οὐκ εἰρήνην a οἰκουμενικὴν, ὥς τινες βούλονται· καὶ τίς ἐστιν αὕτη.

a Ex Ms. Bibl. Cæsareæ teste Lambecio t. 8. p. 505. legendum hoc loco, οἰκονομικήν. H.

ΠΑΡΑΚΑΛΕΙΝ μὲν ἐπὶ τὴν εἰρήνην ὑμᾶς, οὐκ οἶδ' ὅ, τι χρὴ, οἴκοθεν ἐπ' αὐτὴν καὶ πρὸ πολλοῦ παρακεκλημένους, καὶ δι' ὅσης ἄγετε ταύτην σπουδῆς ἔργοις αὐτοῖς ἐπιδεδειχότας, ἄλλως τε καὶ πολλῶν ὑπὲρ αὐτῆς C εἰρηκότων ὅσα μὲν αὐτῇ συνοίδασιν ἀγαθὰ, ὁπόσας δὲ τοῖς αἱρουμένοις οἶδε τίκτειν τὰς ὠφελείας· ἂν δὲ δι' ὧν ἂν γένοιτο ταύτης τυχεῖν, καὶ ποταπήν τινα συνοίσει ταύτην κατασκευάζειν, καὶ τὰ τοιαῦτα ἤδη λέγῃ τις ἀναστὰς, ὅτῳ καιρῷ τε προσήκοντα, καὶ ὑμῖν ἀρέσκοντα λέγειν, οὗτος εἰκότως ἔμοιγε δόξει. τοῦτο τοίνυν, ἂν ὑμῖν ᾖ βουλομένοις, ἐγὼ ποιήσω. οὐκ ἀγνοῶ μὲν οὖν, ὅτι καὶ ταύτης τῆς ὑποθέσεως ποικίλης τε οὔσης καὶ πολὺ τὸ πρόσαντες κεκτημένης, ἀνάγκη καὶ λόγους ὑπὲρ αὐτῆς καταβληθῆναι πολλούς· καὶ τίνας ἀναστάν- D τας γνώμας ἂν εἰσενέγκασθαι καὶ ἴσως ταυτησὶ τῆς ἡμετέρας ἀμείνους. ἀλλ' ἐπεὶ περὶ μὲν εἰρήνης ἁπάντων ἀκούω λεγόντων, καὶ τοὺς πεπεισμένους πείθειν ὡς ἔοικε πειρωμένων. πάντες γὰρ ὡς ὑπὲρ ἀγαθοῦ τῆς εἰρήνης δήπου συνῆλθον, καὶ οὐδεὶς ἦλθε διδαχθησόμενος, εἰ τῶν καλῶν ἐστιν αὕτη καὶ τιμίων· οὐδένα δὲ περαιτέρω που προχωροῦντα ὁρῶ· ἀλλὰ τῶν καιρῶν τριβομένων, ἐν οἷς εἰκός τι καὶ τῶν ἀξιολόγων ἀνύσαι, πάντας ἀνεχομένους, ἀπαγαγεῖν μὲν ἐκείνων τὸν λόγον, ἐπὶ δ' ἑτέραν ὑπόθεσιν μεταστῆσαι βούλομαι· καὶ καθάπερ ἀρχήν τινα καὶ παράκλησιν E εἰσενεγκεῖν τοῖς βουλομένοις ἅπτεσθαι ταύτης. ἀξιοῦν δ' ὑμᾶς ὡς ἔθος ὑπὲρ τῶν λόγων καὶ ἀκοῦσαι καὶ σὺν εὐμενείᾳ τούτους προσδέξασθαι, εἴπερ ποτὲ καὶ νῦν, πάρελκον οἶμαι τυγχάνειν. οὐ γὰρ ὑπὲρ ἀγαθοῦ τινος ἰδίου συνήλθομεν ἕκαστος, σκεψόμενοί τε καὶ λόγον ἐροῦντες, ὥστε καὶ δεῖν τὰς τῶν ἀκουόντων γνώμας προκαταστήσασθαι, καὶ τοῖς λόγοις αὐτοῖς τὴν ἀσφάλειαν ὁμοῦ καὶ τὴν πειθὼ προνοῆσαι· ἀλλὰ τὰς ἁπάντων γλώττας ἡ τῶν κοινῶν καλῶν ἐπιθυμία κινεῖ, ἡ καὶ πρότερον οὐδὲν ἧττον τὰς ψυχὰς αὐτοῖς διεγείρασα· καὶ κέρδος οὐδενὶ ἴδιον οἴκαδε, πλὴν τῆς ποθουμένης πᾶσιν εἰρή-

EJUSDEM ORATIO I.

ad synodum œcumenicam Florentinam de pace.

Quod facienda sit unio dogmatica, & non pax, quæ præsenti rerum statui sit profutura, ut quidam volu[n]t, & quænam ea sit.

NON video, cur opus sit vos adhortari ad pacem; cum per vos jampridem sitis ad eam propensi; & re ipsa ostenderitis, quanto ejus studio teneamini: quod præsertim multi de ea sermonem habuerint, declarantes, quibus eam bonis sciant affluere, & se amplectentibus quantas afferat utilitates. Quod si exurgens quispiam ea proponat, per quæ illam possimus assequi, & cujusmodi præstet ipsam fieri, & id genus alia; is mihi jure videbitur & tempori congruentia dicere, & vobis sane placitura; hoc igitur, si vobis libitum erit, ego præstabo. Non ignoro autem, cum materies ista sit multiplex, & quamplures habeat difficultates, necesse esse de ea & multos sermones institui, & proferri sententias ab aliis in medium prodeuntibus nostra hac fortasse meliores. Sed quoniam omnes quidem audio de pace loquentes, utque videre est, in eo ponentes operam, ut persuadeant persuasis: omnes enim pacem bonum quid esse scientes convenerunt, & nemo ut doceatur, an pax bona sit res & honorabilis: neminem vero video ulterius progredi; & omnes opportuna tempora labi patimini, quibus par est memorabile quidpiam perfici; volo abductum inde sermonem in aliud argumentum convertere: & pacem tentare volentibus, veluti quoddam principium & adhortationem ordiri. Porro autem rogare vos, quemadmodum moris est, ut orationem & audiatis, & benevole excipiatis, si quando alias & nunc arbitror supervacuum: non enim pro bono proprio quisquam nostrum convenit, ut consilia & sermones conferamus, opusque sit mentes auditorum præparare; sermonique, ut attente audiatur & credatur, consulere: sed linguas omnium movet communium bonorum desiderium, quod antea illorum animos pariter excitavit: neque hinc præter pacem optatam omnibus, lucrum aliud quisquam sibi domum reportabit. Dicant igitur omnes

omnes necesse est, & vos attente audiatis, & amplectamini quæ apposite dicuntur, ut divinitus venientia, eorumque donatori pro illis etiam gratias agatis: qua enim potius alia in re par est mentes hominum a Deo afflari, quam ubi de eo quæritur, studiumque navatur? Quæ vero secus se habuerint, nec fuerint pravo quodam animo prolata, cum mentis, non voluntatis peccata sint, non erunt a vobis reprehendenda. Nec præterea si, qui sermocinantur, pravam apud vos opinionem habeant, debetis eorum dicta, si forte sint meliora, contemnere; quod in humanis quoque negotiis cavendum est iis, qui quod utile est, undecumque venantur: quandoquidem humilis fortunæ hominibus multo magis convenit in re proposita gloriam sperare ex bono consilio; nam ab his etiam aliquando proficisci potest aliquod virtutis opus; ita Dei providentia disponente, ne quis minus considerate tribuat humanæ arti & sagaci consilio, maximi & post hominum memoriam omnium difficillimi negotii exitum. Propterea igitur & illam orationis partem declinavi, & vos attente audire volo quæ jam dicentur.

A νης, οὐδεὶς ἐντεῦθεν φέρων ἀφίξεται. ἀνάγκη τοίνυν ἅπαντας λέγειν· καὶ τοῖς μὲν εὐφυῶς λεγομένοις ὡς ἄνωθεν ἥκουσι προσέχειν τὸν νοῦν ὑμᾶς, καὶ ταῦτα αἱρεῖσθαι, καὶ τῷ διδωκότι καὶ ὑπὲρ τούτων χάριν ὁμολογεῖν. ποῦ γὰρ ἄλλοθι τὸν Θεὸν μᾶλλον ἢ περὶ αὐτοῦ τῆς σκέψεως οὔσης καὶ τῆς σπουδῆς, τὰς τῶν ἀνθρώπων εἰκός ἐστιν ἐμπνεῖν διανοίας; τῶν δ' ὡς ἑτέρως ἐχόντων, καὶ οὐ μετὰ πονηρᾶς τινος γνώμης προτιθεμένων, ὡς γνώσεως, οὐ προαιρέσεως ὄντων ἐλαττωμάτων, μηδεμίαν τὴν μέμψιν ἐπάγειν· πρὸς δὲ τούτοις, μηδ' εἴ τις ἡμῖν φαύλη περὶ τῶν λε-
B γόντων ἔνεστι δόξα, καὶ τῶν λόγων, ἂν ἀμείνους τύχωσιν ὄντες, καταφρονεῖν· ὃ μηδ' ἐν ταῖς ἀνθρωπικαῖς πραγματείαις εὔλογόν ἐστι πάσχειν τοὺς τὸ συμφέρον ἐξ ἅπαντος θηρωμένους. ἐπεὶ περί γε τῶν προκειμένων, τοῖς ἀδόξοις καὶ ταπεινοῖς πολλῷ μᾶλλον ἁρμόττει τὴν ἀπὸ τοῦ κατορθῶσαι δόξαν ἐλπίζειν· καὶ παρὰ τούτων γὰρ γένοιτ' ἄν τί ποτε σπουδαῖον· οὕτω τῆς προνοίας οἰκονομούσης, μὴ καὶ λάθῃ τις τῇ τῶν ἀνθρώπων δεινότητι καὶ μηχανῇ, τὴν τοῦ μεγίστου τε καὶ δυσχερεστάτου τῶν ἐκ τοῦ παντὸς αἰῶνος ἐγχειρημάτων, ἔκβασιν ἐπιγράφων. διὰ ταῦτα
C τοίνυν ἐκεῖνό τε τοῦ λόγου τὸ μέρος ἐξέφυγον, καὶ προσέχειν ὑμᾶς βούλομαι τοῖς λεγομένοις ἐντεῦθεν ἤδη.

Quod igitur sacram hanc synodum ex universo fere terrarum orbe congregavit, persuasitque omnibus, ut alacriter huc convenirent, postpositis aliis omnibus; Christianorum omnium concordia, & cognitio est veritatis: quibus nihil potest esse jucundius hominibus, qui norunt & amare, & concupire, & incumbere ad honesta: nam & veritas lux plane est naturæ ratione utentis, qua sine necesse est ea volutetur in tenebris nullamque ex dignitate donoque sibi tradito percipiat utilitatem; quamque assidue illa prehendens, dum quærit ignota, & seipsa fit splendidior, atque ad Deum primam veritatem, quantum fas est, proxime accedit. Pace autem concordiaque in rebus honestis rerum natura nihil habet majus; quæ primo quidem in anima & conceptibus ejus; utitur autem exterioribus veluti signis quibusdam, per quæ omnibus fit manifesta. Et credibile quidem est esse quosdam, qui aliis ducti cogitationibus, & bona quædam corporalia mente volventes, quæ spes est fore, ut nascantur ex concordia, alacriores visi sint ad præsens negotium: Mihi autem si cui etiam alii videtur quidem, multorum magnorumque bonorum causam fore illam Christianis, si de iis rebus eamdem amplectantur sententiam, quas antea in controversiam vocabant: ceterum eorum desiderio nullum sapientem arbitror moveri debere, nec statuenda esse bona, quæ ultimo loco numerantur, & quæ facillime quis contemnat, finem maximi ac divinissimi operis: sed loco omnium satis esse quidem veritatis cognitionem, pro pace autem communi proji-

Τὸ μὲν δὴ τὴν ἱερὰν ταύτην σύνοδον ἐξ ἁπάσης σχεδὸν τῆς οἰκουμένης πεποιηκὸς καὶ πεῖσαν ἅπαντας μετὰ προθυμίας ἐνταῦθα συντρέχειν, τῶν ἄλλων ἁπάντων ἥκιστα λόγον πεποιημένους, ἡ τῶν Χριστιανῶν ἁπάντων ὁμόνοια καὶ ἡ τῆς ἀληθείας γνῶσίς ἐστιν· ὧν οὐδὲν ἥδιον γένοιτο τοῖς τὰ καλὰ καὶ φιλεῖν καὶ ἐρᾶσθαι καὶ σπουδάζειν ἐπισταμένοις. ἥτε γὰρ ἀλήθεια, φῶς ἄντικρυς τῆς λογικῆς καθέστηκε φύσεως, οὗ χω-
D ρὶς ἀνάγκη ταύτην ἐν σκότῳ κυλινδουμένην μηδὲν ἀπόνασθαι τῆς ἀξίας καὶ τοῦ δεδομένου αὐτῇ χαρίσματος. καὶ ἧς δραττομένη συνεχῶς ἐν τῇ περὶ τῶν ἀγνοουμένων ζητήσει ἑαυτῆς τε γίνεται λαμπροτέρα, καὶ Θεοῦ τῆς πρώτης ἀληθείας ὅσον ἔξεστιν ἐγγυτάτω. εἰρήνης δὲ καὶ τῆς ἐν τῷ καλῷ συμφωνίας, τῶν ἐν τῷ κόσμῳ πραγμάτων μεῖζον οὐδέν. ἀρχομένης μὲν ἀπὸ ψυχῆς καὶ τῶν αὐτῆς νοημάτων, καθάπερ δέ τισι τεκμηρίοις τοῖς ἔξω χρωμένης, καὶ διὰ τούτων πᾶσι φανερουμένης. εἰκὸς μὲν οὖν ἐστι καὶ ὑπ' ἄλλων ἐνίους ἄγεσθαι λογισμῶν, καὶ σωματικά τινα φανταζο-
E μένους καλά, ἃ τὴν ὁμόνοιαν ἐλπίς ἐστιν ἀποτέξειν, προθυμοτέρους ἐπὶ ταύτην ὦφθαι τὴν χρείαν. ἀλλ' ἔμοιγε τὸ μὲν τοὺς Χριστιανοὺς κοινῇ εἰληφέναι, περὶ ὧν ἠμφισβήτουν πρότερον, γνώμας, πολλῶν ἀγαθῶν καὶ μεγάλων αἴτιον σφίσι γενήσεσθαι, εἴπερ καὶ ἄλλῳ τῳ τῶν ἁπάντων δοκεῖ· ὑπὸ δὲ τῆς τούτων ἐπιθυμίας οὐδένα τῶν σπουδαιοτέρων οἶμαι δεῖν κεκινῆσθαι, μηδὲ σκοπὸν τοῦ μεγίστου καὶ θειοτάτου τῶν ἔργων, τὰ φαυλότερα τῶν ἀγαθῶν προτιθέναι, καὶ ὧν ἄν τις ῥᾷστα καταφρονήσειεν· ἀλλὰ τὴν μὲν γνῶσιν τῆς ἀληθείας ἀντὶ πάντων ἀρκεῖν, ὑπὲρ δὲ τῆς τῶν ὅλων εἰρήνης καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ὑπαρχόντων χρῆναι προέσθαι. δυοῖν τοίνυν τούτων,

ὧν

ὧν ἕνεκα καὶ τοὺς πολλοὺς ὑπέστημεν πόνους, θάτερον μὲν κατωρθωκόσιν ἡμῖν, τὴν γνῶσιν λέγω τῆς ἀληθείας, ἀνάγκη πᾶσα καὶ τὸ λοιπὸν ἐπακολουθεῖν. οὐδὲν γὰρ ἔσται, τῆς ἀληθείας περὶ τῶν ἀμφισβητουμένων ἐπιγνωσθείσης, ὃ καὶ πάλιν ἡμῖν σχίσει τὰς γνώμας, καὶ τὴν οἰκουμένην ὁμοίως ἅπασαν διελεῖται. οὔτε γὰρ περὶ γῆς ὅρων ἢ χρημάτων ἢ νήσων καὶ πόλεων δίκας πράττοντες καθεδούμεθα, οὐδ᾽ ἥκομεν τούτων ἕνεκα τὴν ἀρχήν, οὔτε δυνατόν ἐστι περὶ τούτων πάντας πᾶσιν ἀμφισβητεῖν. εἰρηνεύσαντες δὲ πρὸς ἀλλήλους ἄνευ τοῦ καὶ περὶ τὰ δόγματα παντάπασι συμφωνεῖν, καὶ τὴν αὐτὴν παρὰ πᾶσι κρατῆσαι δόξαν, περὶ ὧν σκοπεῖν πρόκειται, πρὸς τῷ μηδὲ τὴν εἰρήνην ἂν δυνηθῆναι σῶσαι μέχρι πολλοῦ, ἐπὶ σαθροῦ τινος ἱδρυνθεῖσαν, καὶ τῆς ἀληθείας ἄλλο τι δόξομεν προτιμᾷν, ἣ μόνη τῶν πολλῶν ἀναλωμάτων καὶ πόνων τέλος γένοιτ᾽ ἂν ἄξιον· καὶ πρόφασιν μὲν τοῦ συνελθεῖν ἐνταῦθα τὴν περὶ τῶν δογμάτων ἔρευναν εἶναι, τὸ δ᾽ ἀληθὲς ἥκειν ἑκάστους ἑαυτοῖς ἀγαθόν τι περιποιησομένους, καὶ τὸν κατὰ ταῦτα βίον ἀμείνω κατασκευάσοντας. ταῦτα δ᾽ ὑμᾶς ἡγοῦμαι πάντως φυλάξεσθαι, ὡς πᾶσι μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις ὑπὸ τοῦ πνεύματος ἀγομένοις καὶ τὴν ἀλήθειαν προτιμῶσι πάντων, ἁρμόττοντα. οὐκοῦν ἐκείνου καὶ πρῶτον καὶ μᾶλλον πρέπει φροντίσαι, οὗ τὸ προσῆκον πέρας ἀπειληφότος, αὐτίκα τὰ κρείττω καὶ περὶ τῶν ὑπολοίπων ἔξεστι προσδοκᾷν. ἂν γὰρ τὴν ἀλήθειαν πᾶσι μὲν ζητῆσαι τρόποις θελήσομεν, φανεῖσαν δὲ ἁρπάσαι καὶ κατασχεῖν, ἀναλάμψει μὲν τὸ τῆς ὁμονοίας καλόν, τὸ δὲ τοῦ σχίσματος λυθήσεται νέφος· καὶ οὐκέτι προστιθέντες κακῶς ἢ φιλονεικοῦντες ἀλόγως, τῶν ἀδελφῶν ἀποῤῥαγησόμεθα. τοῦ δὲ μίσους καὶ τῆς ἀηδίας οὕτω λυθέντων, μεταδώσομεν ἀλλήλοις τῶν παρ᾽ ἡμῖν ἀγαθῶν, καὶ καθάπερ οἰκείοις καὶ συγγενέσι χρησόμεθα· καὶ ὅλως οὐκ ἔσθ᾽ ὅ, τι τῶν ἀγαθῶν οὐχ ἕψεται παραχρῆμα. ἐγὼ δ᾽ εἴποιμ᾽ ἄν, ὡς εἰ καὶ τῶν ὑπαρχόντων ἐμέλλομεν ἐκπίπτειν ἁπάντων, καὶ πένητες καὶ ἄδοξοι τὴν οἰκουμένην περινοστεῖν ἐκ τοῦ πλείστην φροντίδα θέσθαι τῆς ἀληθείας καὶ περὶ ταύτης σκέψασθαι πρὸ ἔργου, μηδ᾽ οὕτω δεῖν τῆς περὶ ταύτην σπουδῆς ὁτιοῦν καθυφεῖναι· μηδὲ νομίζειν ἄλλο τι τὸ ἡμέτερον ἀγαθὸν πλὴν ταύτης, καὶ τὴν ἀνθρωπίνην εὐδαιμονίαν. ὅπου δὲ καὶ τἆλλα διὰ ταύτην ἡμῖν περιέσται, οὕτω τε τῆς τῶν πραγμάτων φύσεως ἀπαιτούσης, καὶ τοῦ Θεοῦ χάριν ἡμῖν τῆς περὶ τὸ κάλλιστόν τε καὶ θειότατον πραγματείας ἐκτίνειν ἐθέλοντος, πῶς οὐ καὶ ταύτῃ μάλιστα τοῦ χρήματος φροντιστέον καὶ σπουδαστέον αὐτὸ λαβεῖν ὅση δύναμις; ὅτι δὲ οὐδὲ τῆς εἰρήνης ἄλλον τινὰ τρόπον καθισταμένης, ἀσφαλῶς ἡμῖν ἀπολαύειν ἐξέσται, ἀλλ᾽ ἑνός τινος ἀηδοῦς ὁποτέρωθεν, οἷα φιλεῖ γίνεσθαι, συμπεπτωκότος, πρόφασιν ποιησόμεθα πολέμου καὶ μάχης τὴν ἐπὶ τῶν δογμάτων ἀσυμβασίαν, καὶ πάλιν ὀνείδη καὶ συγγραφαὶ κατ᾽ ἀλλήλων ἕξουσι χώραν, καὶ τὸ μάταιον εἶναι δοκεῖν πᾶσαν ταυτηνὶ τὴν καινοτομίαν. ἐγὼ μὲν καίτοι ῥᾴδιον ὂν οὐ

A ciendam esse facultatum partem vel maximam. Cum igitur horum duorum pro quibus tam multos labores suscepimus, alterum egregie præstiterimus, nimirum veritatis cognitionem: necesse omnino est alterum quoque consequatur. Veritate enim agnita rerum quæ versabantur in controversia, nihil erit amplius quod nostros animos disjungat, totumque terrarum orbem similiter distrahat: neque enim de terræ confiniis, aut pecunia, aut insulis & urbibus recuperandis otiosi litigabimus; neque prorsus hanc ob causam profecti sumus: B neque fieri potest, ut propter hæc omnibus contra omnes lis oriatur. Sed si pacem conficiamus citra firmam de dogmatibus consensionem, unamque a cunctis receptam sententiam de iis, quæ modo tractantur; præterquam quod pacem diu conservare non poterimus, debili fundamento innixam, videbimur etiam veritati ipsi aliud præponere, quæ una dignus finis exstiterit multorum sumptuum atque laborum: videbitur quoque profectionis nostræ vera causa non fuisse inquisitio dogmatum, sed ut unusquisque boni aliquid lucretur, & vitæ C quod superest, traducat jucundius: hæc autem vos plane devitaturos existimo, ut cuivis potius congruentia, quam hominibus, qui Spiritu ducuntur, veritatemque omnibus præferunt. De illo igitur & primo loco & magis est cogitandum, quod si ad debitum perducatur finem, continuo reliqua etiam prospera sunt expectanda. Si enim modis omnibus veritatem quærere, & visam arripere ac retinere velimus, elucescet quidem concordiæ bonum, discutietur autem schismatis nubes: neque ultra aut iniquis aggressionibus, aut vanis concer- D tationibus sejungemur a fratribus. Ita porro sublato odio, placatisque aversis animis, alteri cum alteris bona nostra communicabimus, affiniumque & cognatorum loco habebimus; nec erit ullum omnino bonum, quod non sit e vestigio secuturum. Ego vero etiam dixerim, etsi bonorum omnium jacturam essemus facturi, & vagaturi per orbem inopes & inglorii propter maximam de veritate solicitudinem, & seriam ejus tractationem, nihil tamen de studio quo illam inquirimus, esse omnino remittendum; nec aliud existimandum bonum E nostrum, sive felicitatem humanam, præter hanc ipsam. Cum igitur & reliqua propter eam accessura sint, ita rerum natura exigente, Deoque nos propter opus pulcherrimum ac divinissimum remunerare volente, cur hanc etiam ob causam non sit de hac re maxime cogitandum, totisque viribus ad assequendam eam laborandum? Quod vero si pax alia quavis ratione fiat, nobis ea tuto frui non licebit; sed ex utravis parte, re quapiam minus jucunda contingente, belli ac pugnæ occasio fiet discrepantia dogmatum, & rursus probris & scriptionibus conflictationi mutuæ locus erit, & inanis videbitur tota hæc rerum

rerum innovatio; ego quidem oſtendere, quamvis nullo negotio poſſim, nolo; res autem ipſe teſtantur, quis legendo didicit, quoties in hunc modum pace inter nos confecta, non modo lucri nihil a nobis factum, ſed malo etiam incaute incrementum adjectum: taceo vero tempora, & res geſtas, & a quibus geſtæ, quæ ſunt nota plurimis, memoria repetens, illudque cavens, ne videar traducere aliquos. Si igitur notum non eſſet ex multis ſuperiorum temporum factis, quem ſoleat modus iſte pacis exitum habere, ſed nunc primum illius periculum faceremus, ignoſceret nobis fortaſſe quiſpiam, in rerum obſcuritate aberrantibus ab eo, quod fieri decet: Cum vero tot exempla ſint, quibus perſuaderi nobis poteſt, ut illum rejiciamus, jure optimo puto reprehendemur ab omnibus, ſi nobis contingat hunc modum deligentibus errare, & in eadem mala delabi, in quæ illi quos antea dixi, lapſi ſunt; quod eveniat omnino neceſſe eſt. Unum igitur hoc eſt, & primum, & maximum. Quapropter ad inveniendam veritatem ponendum eſt omne ſtudium; quod per illam effecturi ſimus ea, quorum gratia convenimus, & pace perpetua, Deo propitio conficienda, fruituri; utque verius dicam, quod hoc ſit ſtudii noſtri caput; & quo quidem peracto, cetera omnia bene ſe habebunt; neglecto vero, nec illa ſunt a ſapientibus magnifacienda, nec erunt talia, ut & honeſtiſſima & utiliſſima ſint. Alterum vero eſt, quod omnibus hominibus jucundum eſt, & res omnium ſuaviſſima vitam ſibi in pace eſſe; huic enim illud conjunctum eſt, quod nemo nemini vim cogatur afferre, ſed liceat fortunis uti cum voluptate, tranquilleque vitam traducere; quo potiſſimum dignoſcitur, quæ ſit vita humana. Omnino enim arma & pugnæ, & acierum inſtructiones, & collocata in urbibus præſidia, & omnes bellorum apparatus pacis cauſa ſunt, fiuntque ut vita poſſit eum pace tranſigi. Poſſunt autem tuto pacem habere, qui vel nulla prorſus de re certant, vel quibuſdam conditionibus dirimunt controverſias, & quod juſtum eſt pari voluntate amplectuntur, exiſtimantes ſe nec pati injuriam, nec inferre. Qui vero deponunt inimicitias nondum extinctis querimoniis, hos bellum non mittere, ſed intermittere dixerit quiſpiam, & inducias facere, non pacem aut belli finem. Etſi enim videntur conciliati animi, non ſubeit tamen animi voluntas, quoad alter ab altero ſciat ſe injuriam paſſum: niſi quis præ magna ſocordia, non quod rapiant de ſuis conqueri inſidiatoribus, ſed ob ea quæ relinquant, velit habere gratiam. Ita igitur hic quoque res ſe habet: Si diſputationum vi, Deique auxilio diuturni belli cauſas adimemus, & querelas mutuas e medio prorſus tollemus, & in eamdem omnes conveniemus ſententiam, & licet hanc veram nuncupare pacem, & animorum indiſſolubile

A βούλομαι δεῖξαι, αὐτὰ δὲ τὰ πράγματα μαρτυρεῖ, εἴ τις οἶδεν ἀνεγνωκὼς ὁσάκις τοῦτον τὸν τρόπον συνθέμενοι πρὸς ἀλλήλους, πρὸς τὸ μηδέν τι κερδᾶναι, καὶ τὸ δεινὸν ἐλάθομεν ηὐξηκότες· σιγῶ δὲ καιροὺς καὶ πράγματα καὶ ὑφ' ὧν ἐπράχθη, εἰδότας τε τοὺς πλείστους ἀναμιμνήσκων, καὶ τὸ δοκεῖν καθάπτεσθαί τινων εὐλαβούμενος. εἰ μὲν τοίνυν μὴ πρόδηλον ἦν ἐκ πολλῶν τῶν πρόσθεν γεγενημένων, ὅποι τῆς εἰρήνης ὁ τρόπος οὗτος πέφυκε τελευτᾶν, ἀλλὰ νῦν πρῶτον ἐπειρώμεθα τούτου, ἴσως ἄν τις ἡμῖν συνεγίνωσκεν, ἐν ἀδηλίᾳ πραγμάτων τοῦ B πρέποντος ἁμαρτοῦσι· τοσούτων δέ ὄντων τῶν δυναμένων πείθειν αὐτὸν παραιτεῖσθαι, πάντας οἶμαι δικαιότατ' ἂν ἡμῖν μέμψασθαι, ἂν συμβαίη τοῦτον ἑλομένοις σφαλῆναι, καὶ ταυτόν τι παθεῖν τοῖς καὶ πρότερον εἰρημένοις. ὃ πᾶσα παθεῖν ἀνάγκη. ἓν μὲν δὴ τοῦτο καὶ πρῶτον καὶ μέγιστον· διὸ πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας εὕρεσιν, πᾶσαν δεῖ καταβαλέσθαι σπουδήν, ὡς ταύτῃ μόνῃ ὧν εἵνεκα συνεληλύθαμεν διαπραξομένους, καὶ τῆς σὺν Θεῷ γενησομένης εἰρήνης, μέχρι παντὸς ἀπολαύσοντας· μᾶλλον δ' εἰπεῖν, ὡς τοῦτο κεφάλαιον ὂν τῆς ἡμετέρας σπουδῆς· καὶ οὗ C γενομένου μὲν, καὶ τἄλλα πάνθ' ἕξει καλῶς· ἠμελημένου δέ, οὐδ' ἐκείνων ἂν εἴη τοσοῦτος τοῖς νοῦ μετέχουσι λόγος, οὐδ' ἂν μέλλοι κάλλιστα καὶ λυσιτελέστατα ἕξειν. δεύτερον δέ, ὅτι τὸ μὲν εἰρήνην ἄγειν ἡδὺ πᾶσιν ἀνθρώποις, καὶ πάντων ἥδιστον· τούτῳ γὰρ σύνεστι μὲν τὸ μηδένα ζημιοῦν ἀναγκάζεσθαι, τὸ δὲ τοῖς ὑπάρχουσι χρῆσθαι μεθ' ἡδονῆς ἐνυπάρχει, καὶ τὸ σὺν ἡμερότητι ζῆν· ὃ μάλιστα τῆς ἀνθρωπίνης διαίτης πέφυκε γνώρισμα. καὶ ὅλως ὅπλα τε καὶ μάχαι καὶ παρατάξεις καὶ φρουραὶ πόλεων καὶ πᾶσαι πολέμων παρασκευαὶ τῆς εἰρήνης χάριν εἰσί, D καὶ τοῦ μετὰ ταύτης δύνασθαι ζῆν ἕνεκα γίνονται. ἔστι δὲ καλῶς εἰρηνεύειν τοὺς ἢ μηδόλως ἐν οὐδενί ποτε διαφερομένους, ἢ συνθήκαις τισὶ λύοντας τὰς διαφοράς, καὶ τὴν αὐτὴν περὶ τῶν δικαίων ἔχοντας γνώμην, μήτ' ἀδικεῖσθαι μήτ' ἀδικεῖν ἀλλήλους νομίζοντας. τοὺς δὲ σωζομένων ἔτι τῶν ἐγκλημάτων διαλλαττομένους ἀλλήλοις, εἴποι τις ἂν οὐ παύειν ἀλλ' ἀναπαύειν τὸν πόλεμον, καὶ ὅπλων ἀνακωχὴν οὐ μάχης κατάλυσιν οὐδ' εἰρήνην εἶναι τὸ πρᾶγμα. οὐδὲ γὰρ προσεῖσαι ταῖς φαινομέναις διαλλαγαῖς καὶ τὸ κατὰ ψυχὴν εὐνοεῖν, ἕως ἂν συνειδῶσιν ὑπ' ἀλλήλων ἠδικημένοι· εἰ μή τις E ὑπὸ ῥαθυμίας, οὐχ ὧν ἁρπάζουσιν ἄχθεσθαι τοῖς ἐπιβουλεύουσιν, ἀλλ' ὧν αὐτοῖς καταλείπουσιν, ὀφείλειν βούλοιτο χάριν. οὕτω τοίνυν ἔχει κἀνταῦθα· τὸ μὲν κρίσει λόγων καὶ τῆς ἄνωθεν βοηθείας συνεφαπτομένης ἡμῖν τὰς τοῦ μακροῦ πολέμου καταλῦσαι προφάσεις, καὶ ἅπερ ἀλλήλοις ἔχομεν ἐγκαλεῖν ἐκ μέσου καθάπαξ πεποιημένους, πρὸς ἓν φρόνημα καὶ μίαν γνώμην ἅπαντας συνελθεῖν, τοῦτ' εἰρήνην ἀληθινὴν, καὶ ψυχῶν ἄρρηκτον σύνδεσμον, καὶ σύμπνοιαν ἀδελφικὴν, καὶ πνευματικὴν ἕνωσιν, καὶ σκανδάλου παντὸς πρόρριζον ἐκκοπὴν, καὶ εἴ τι τοιοῦτον, ἔξεστιν ὀνομάσαι. καὶ μετὰ τοιαύτης ἐπα-

νιόν

νιόντες εἰρήνης, αὐτοί τε χαιρήσομεν ἀληθῶς, καὶ τοὺς ὑποδεξομένους πείσομεν χαίρειν. ἂν δ' ἄλλο τι γένηται, εἰρήνης σκιὰν, καὶ διαλλαγῶν εἴδωλον, καὶ δογμάτων ἀσυμφωνίαν, καὶ σκανδάλων ἀρχὴν, καὶ δεύτερον πλοῦν, καὶ συνθήκην ἀνάγκης ἅπαντες προσεροῦσι. καὶ τοῖς μὲν ἁπλουστέροις ἴσως τι δόξομεν ἠνυκέναι, καὶ τῷ τῆς εἰρήνης ὀνόματι πείσομεν αὐτοὺς ἀγαπᾶν, μηδενὸς φροντίζοντας ἄλλου· τὰ δὲ παρὰ τῶν νοῦν ἐχόντων ὀνείδη δικαίως ὑποστησόμεθα, τὸ σεμνὸν ὄνομα τῆς εἰρήνης προφερόντων ἡμῖν, καὶ τὰς ἀνηνύτους ἐλπίδας, καὶ τὰς μέχρι τοῦ φαινομένου διαλλαγάς· εἰ μὴ καὶ προδότας ἡμᾶς ἐροῦσι τῆς ἁπάντων εὐδαιμονίας, ὅτι γινομένης ἐγγὺς, καὶ ὥσπερ χειρῶν ἐκτάσει προσκαλουμένης, οὐκ ἠθελήσαμεν δράξασθαι, πρὸς ἄλλο τι ῥᾴδιον ἀποκλίναντες· καὶ χωρὶς δὲ τούτων τῶν ὀνειδῶν, οὐδ' ἡμᾶς αὐτοὺς πείθειν ἕξομεν δεόντως μὲν χρήσασθαι τοῖς συμπεσοῦσι καιροῖς, ἑλέσθαι δὲ τῶν εἰς δύναμιν ἡκόντων τὰ κρείττω, καὶ μετὰ Θεοῦ τὰ τοῦ Θεοῦ κατεπράξασθαι. παρίημι δὲ τὰς μετὰ ταῦτα συμβησομένας ἀμφιβολίας, ὧν αἴτιον δόξομεν ἡμεῖς γεγενῆσθαι, τὰ τῶν σκανδάλων ὑπολιπόμενοι σπέρματα· καὶ πρόρριζον ἀνασπᾶν τὸ δεινὸν ἐξὸν, οὐ βεβουλημένοι. καὶ μὴν πολλοῖς ἄλλοις τρόποις ἀπονωτέροις καὶ ῥᾷοσι τὴν θρυλλουμένην πράττειν ἔχοντες ἕνωσιν, ἐκείνους πάντας ἀφέντες, οἰκουμενικὴν σύνοδον συγκροτεῖν, καὶ ταύτῃ τὸ πᾶν ἐπιτρέπειν ἐβουλευσάμεθα· οὕτω γὰρ μόνον μένειν τὰ δόξαντα κύρια, μηδενὸς ἀντιλέγειν τολμῶντος οἷς ἂν τοιαύτη σύνοδος ἀποφήναιτο· καὶ πανταχοῦ τῶν περὶ τῆς ἑνώσεως συνθηκῶν συνεχῶς ἐστιν ἰδεῖν τὸ πρόσρημα τοῦτο· καὶ τοὺς ἑκατέρωθεν πρέσβεις μέμνησθε δήπου κἂν τοῖς λόγοις αὐτῶν κἂν τοῖς γράμμασιν ἄνω καὶ κάτω τοὔνομα στρέφοντας, καὶ δι' ὄχλου ποτὲ τοῖς ἀκούουσι γινομένους. τὴν δ' ἱερὰν ταύτην σύνοδον, τὸ μὲν ἐξ ἁπάντων ἢ τῶν γε πλείστων τῆς οἰκουμένης μερῶν ἐλθεῖν τινας, τῶν ἐνταῦθα λόγων καὶ πράξεων κοινωνήσοντας, καὶ μιᾷ χρησομένους γνώμῃ περὶ τῶν ὅλων, οἰκουμενικὴν ἀναμφιβόλως ποιεῖ. ἀνάγκη δὲ κἂν τοῖς ἄλλοις αὐτῇ τὸ σχῆμα τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων ἀκριβῶς περισώζειν· ὧν ἕν ἐστι καὶ τὸ προὔργου μὲν περὶ τῶν ἑκάστοτε ζητουμένων σκοπεῖν, καὶ τῶν αἰτίων τοῦ σχίσματος· καὶ μετὰ πολλοὺς ἀγῶνας καὶ λόγους ἑκατέρωθεν γινομένους, τῇ μὲν τἀληθὲς ἀνευρίσκειν, τῇ δὲ τοὐναντίον· κἀκεῖνο μὲν ἀναγορεύειν, τὸ δὲ ψεῦδος ἀποκηρύττειν· καὶ τοὺς μὲν πειθομένους, ὀρθοδόξους εἶναι λοιπόν· τοὺς δ' ἔτι φιλονεικοῦντας, ταῖς τῶν αἱρετικῶν εὐθύναις ὑπάγεσθαι· ὥστε δύνασθαι τὴν οἰκουμένην πᾶσαν ἐκεῖθεν ἁπλῆν περὶ τῶν πρότερον ἀμφισβητουμένων δόξαν φυλάττειν, καὶ τοὺς ἄλλο τι λέγοντας μὴ προσίεσθαι. τοῦτο μὲν πρὸ πάντων τῶν ἄλλων· μετὰ δὲ ταῦτα, καὶ τῆς ἄλλης εὐταξίας τῶν ἐκκλησιῶν προνοεῖν, καὶ τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον ῥυθμίζειν κανόσι καὶ νόμοις πρὸς τοῦτο φέρουσι· κἂν τινες ἰδίας δέωνται δίκης, μηδὲ τούτων καταφρονεῖν. ἂν τοίνυν καὶ αὕτη παράδειγμα τὰς τοσαύτας συνόδους προστησαμένη ἄρξηται μὲν ἀφ' ὧν ἐκεῖ-

A vinculum, fraternam conspirationem, & spiritualem unionem, omnisque scandali radicitus præcisionem, & quid is aliud hujusmodi: ac tali cum pace revertentes & nos ipsi vere gaudebimus, & illis qui nos excipient, lætitiam ut capiant suadebimus. Si vero aliud quid fiat, pacis umbram, conciliationis simulacrum, & dogmatum dissensionem, & scandalorum exordium, & rem haud primo loco expetitam, & necessitatis conventionem appellabunt omnes. Et simplicioribus quidem peregisse aliquid fortasse videbimur; suadebimusque illis,
B ut pacis nomine contenti sint, & nihil aliud requirant: at sapientum probris jure obnoxii erimus, objicientium nobis egregium pacis nomen, spesque in nihilum redactas: & apparentem tantummodo conciliationem; dum non etiam communis omnium felicitatis proditores vocent, quod prope accedentem, & veluti porrectis manibus advocantem prehendere noluerimus, sed nosmet alio facilius converterimus. Verum hisce etiam probris omissis, neque nobis ipsis persuadere poterimus, occasiones oblatas fuisse a nobis bene arreptas; & inter ea
C quæ nostrarum virium erant, potioribus nos adhæsisse; remque Dei cum Deo egisse. Prætereo quæstiones, quæ postea emergent; quarum nos auctores fuisse videbimur, relictis seminibus scandalorum, & non evulso radicitus malo, cum hoc in nostra voluntate situm esset. Et certe multis aliis expeditioribus facilioribusque modis decantatam hanc unionem facere licebat; illis tamen omnibus posthabitis, celebrandæ generalis synodi, remque illi totam permittendi consilium iniimus; quod hac ratione tantum futurum esset, ut firma & stabilia
D manerent decreta, audente nemine iis adversari, quæ hujusmodi synodus pronunciasset: & clausulam hanc in omnibus scripturis, quibus continentur pacta & conventiones perficiendæ unionis, videre licet assidue repetitam; & legatos utrimque missos meministis certe & loquendo & scribendo passim usos esse hac voce, ut auditores tunc afficerent tædio. Quod igitur ad hanc sacram synodum ex omnibus, aut certe plurimis orbis terrarum partibus convenerint aliqui, sermonum ejus actorumque futuri participes, eamdemque laturi sententiam de
E summa rerum, hoc illam procul dubio facit œcumenicam: necesse vero est, ut in reliquis etiam œcumenicarum ei synodorum forma perfecte servetur: quorum unum est, ut ea quæ quotidie quæruntur, & causas schismatis accurata consideratione meditetur; & post multa certamina sermonesque habitos utrimque, comperiat tum verum, tum etiam oppositum; & illud quidem promulget, eliminet vero mendacium; ut qui parent, jam sint orthodoxi; qui vero adhuc refragantur, censuris subjiciantur hæreticorum; possitque orbis terrarum universus simplicem deinceps de rebus antea controversis tenere sententiam, &

ali-

aliter dicentes rejicere. Hoc igitur ante omnia quævis agendum; tum reliquo ecclesiarum apto ordini consulendum, & hominum vita canonibus & legibus ad hoc spectantibus instituenda; & si qui sunt, qui velint privatam sibi litem dirimi, neque hi contemnendi. Si igitur hæc etiam, exemplum sibi statuens tot synodorum, ex iisdem unde & illæ, ora fuerit, volueritque in ea pari, ne dicam majori studio incumbere; deinde etiam de reliquis, quibus providentia vestra opus est, æque ac illæ cogitaverit, nemo erit, qui hanc ipsam inter alias œcumenicam esse negaverit, & ejusdem qua sunt aliæ dignitatis; nec erit quo aliquis confugiens, velit parvipendere quæ ab ea fuerint decreta, existimans perinde esse hanc atque antea celebratas aspernari, timensque tum execrationes hominum, tum pœnas desuper irrogandas. Alioqui multi erunt, qui illi insidientur: & nunc quidem fortasse nemo contradicet, ne videatur etiam impedimento esse bono concordiæ; & quod præterea sciat, rem esse arduam tanto numero prævalere, si conetur illos eo verbis pertrahere, quo animus non propendet; tempore vero procedente non paucis decreta vestra volent convellere, veneranda hac vos appellatione denudantes; denudabunt autem, quia generalium conciliorum formam multitudine tantum servatam a vobis dicent, in rebus vero maxime necessariis viam vos iniisse plane illis contrariam, ut qui conventum egeritis ob aliud quidvis potius, quam dogmatum veritatis ergo. Atque ita soli nos fortasse pace fruemur, posteris vero nostris bellum illico relinquemus vel priori deterius; sicque nullum nobis afferet fructum omne hujus appellationis studium. Quod ne fiat, generalium conciliorum dignitas per exactam illorum imitationem huic etiam est adaptanda; & ne ullum ei periculum immineat ex dissimilitudine, prospiciendum. Nam etsi pie mentis hominum animos prætextus isti non torbabunt, nec erit quisquam, qui honestum insequens concilio inferat bellum; bene tamen nostis, adversus maxima & summæ utilitatis opera non modo perditissimos homines, sed adversarios quoque nostros ab intio dæmones struere insidias, similium sui hominum ad hoc opera & auxilio utentes. Porro autem dæmonibus ecclesiarum pace nihil injucundius, ex qua totus bonorum circulus pendet, & quam salvator ascendens reliquit hominibus: tantumdem enim erat hanc largiri, atque omnia simul tradere bona, quæ præsens nobis tribuere poterat. Sicut ergo inimici pacis omnes ad eam evertendam adhibebunt machinas, & omnes captabunt occasiones; ita nos quoque, quod futurum est prospicientes, omnem decet illis viam malefaciendi præcludere, pacisque bonum usquequaque tutum reddere, ut necessario improbi vel acquiescentes non cieant turbas, vel adorientes nihil efficere va-

A ναι, καὶ περὶ ταύτην ἴσην ἵνα μὴ λέγω πλείω σπουδὴν ἐνδείξασθαι βουληθῇ· ἑπομένως δὲ καὶ περὶ τῶν ἄλλων, ὁπόσα δεῖται προνοίας, τὸν αὐτὸν ἐκείναις σκέψηται τρόπον, οὐδεὶς ἂν ἀντείποι μὴ καὶ ταύτην οἰκουμενικὴν εἶναι, καὶ ταυτὸ ταῖς ἄλλαις ἔχειν ἀξίωμα· οὐδ' ἕξει τίς εἰς ὅ, τι καταφυγὼν, ὧν ἂν αὕτη ψηφίσαιτο καταφρονεῖν βουληθείη, ἡγούμενος ἴσον εἶναι, ταύτην τε καὶ τὰς πρὸ αὐτῆς ἀτιμάζειν· καὶ δεδιὼς μὲν τὰς ἐκ τῶν ἀνθρώπων ἀρὰς, τρέμων δὲ τὰς ἄνωθεν δίκας * ἄλλως τε πολλοὺς ἕξειν τοὺς ἐπιβούλους. καὶ νῦν μὲν ἴσως οὐδεὶς ἀντερεῖ, μὴ
B καὶ δόξῃ τὸ τῆς ὁμονοίας ἀγαθὸν ἐμποδίζειν, καὶ ἅμα εἰδὼς ὡς χαλεπόν ἐστι τοσούτων περιγενέσθαι, ἐφ' ἅπερ οὐ προθυμοῦνται, τοῖς λόγοις πείθειν πειρώμενον· οὐκ ὀλίγοι δὲ τοῦ χρόνου προβαίνοντος τὰ μὲν ὑμῖν δόξαντα σαλεύειν θελήσουσι, τὴν σεμνὴν ταύτην προσηγορίαν ἡμῶν ἀφελέσθαι. ἀφαιρήσονται δὲ, πλήθει μόνον σώζειν ὑμᾶς τὸν τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων λέγοντες χαρακτῆρα, ἐν δὲ τοῖς ἀναγκαιοτάτοις καὶ σφόδρα τὴν ἐναντίαν ἐκείναις ἐλθεῖν, ὡς περὶ πάντων μᾶλλον ἢ περὶ τῆς τῶν δογμάτων ἀληθείας τὸν σύλλογον πεποιημένους· καὶ
C οὕτως αὐτοὶ μόνοι τῆς εἰρήνης ἀπολαύσομεν ἴσως, τοῖς δὲ μεθ' ἡμᾶς εὐθὺς καὶ χείρω τοῦ προτέρου καταλείψομεν πόλεμον· καὶ οὕτως ἡμῖν ἀνόνητος ἔσται ἡ περὶ ταυτησὶ τῆς προσηγορίας πᾶσα σπουδή. ὅπερ ἵνα μὴ γένηται, τὸ τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων ἀξίωμα τῷ πρὸς ἐκείνας ἀκριβεῖ ζήλῳ καὶ ταύτῃ προσαρμοστέον· καὶ ὅπως μηδεὶς ἐκ τῆς ἀνομοιότητος ἕπηται κίνδυνος αὐτῇ, φροντιστέον. εἰ γὰρ μὴ καὶ τὰς τῶν εὐγνωμόνων ψυχὰς αἱ προφάσεις αὗται ταράξουσι, μηδ' ἔσται μηδεὶς ὁ τοῦ καλοῦ χάριν τὸν πρὸς αὐτὴν ἀναδεξόμενος πόλεμον, ἀλλ' ἴστε δήπου
D καλῶς τοῖς μεγίστοις καὶ λυσιτελεστάτοις τῶν ἔργων οὐ τοὺς πονηροτάτους μόνον ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀνέκαθεν δυσμενεῖς ἡμῖν ἐπιβουλεύοντας δαίμονας, ὁμοίοις ἀνθρώποις συνεργοῖς πρὸς τοῦτο χρωμένους. δαίμοσι δὲ ἄρα τῆς τῶν ἐκκλησιῶν εἰρήνης οὐδὲν ἀηδέστερον, ἧς ἅπας ὁ τῶν ἀγαθῶν ἀπήρτηται κύκλος, καὶ ἣν ὁ σωτὴρ ἀνῆλθε τοῖς ἀνθρώποις καταλιπὼν, ὡς ἴσον ὂν ταύτην τε χαρίσασθαι, καὶ πάντων ἀθρόων μεταδοῦναι τῶν ἀγαθῶν, ὁπόσα παρὼν ἡμῖν παρέχειν ἠδύνατο. καθάπερ οὖν οἱ τῆς εἰρήνης ἐχθροὶ πᾶσαν ἐπὶ τῇ ταύτης ἀνατροπῇ κινή-
E σουσι μηχανὴν, καὶ προφάσεις πάσας διερευνήσονται, οὕτω δεῖ καὶ ἡμᾶς τὸ μέλλον προορωμένους πᾶσαν μὲν αὐτοῖς ὁδὸν ἀποκλεῖσαι τῆς κακουργίας, πανταχόθεν δὲ τὸ τῆς εἰρήνης ἀγαθὸν ἀσφαλίσασθαι. ἐξ ὧν ἢ πειθομένους ἡσυχάζειν ἀνάγκη τοὺς πονηροὺς, ἢ προσβάλλοντας ἀσθενεῖν, καὶ πείρᾳ μανθάνειν, ὡς ἄρα τῇ κεφαλῇ τὸν οὐρανὸν ἐγνώκασι προσαράττειν. πρὸς δὲ τούτοις κἀκεῖνο πρέπει σκοπεῖν. οὐ γὰρ μόνον ταῖς ἡμετέραις ἐνοχλήσουσι ψήφοις οἱ πονηροὶ τῶν ἀνθρώπων, καὶ πάλιν τοὺς αὐτοὺς μετὰ περιουσίας εἰσάξουσιν ἀμφισβητήσεις καὶ μάχας, ἐάν τις αὐτοῖς τῶν καθ' ἡμῶν ἐγκλημάτων πρόφασις ᾖ, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς ἄλλους ἐγε-

ροῦσι

* γρ. ἄλλ… δὲ πολλ… ἕξα.

ῥοῦσι πολέμους, καὶ πολλῶν συγχύσεων τὴν ἀληθινὴν ἐμπλήσουσι πίστιν. καὶ νῦν μὲν ἀνατολικὴν καὶ δυτικὴν ἐκκλησίαν τὸ τῶν Χριστιανῶν διῄρηται πλῆθος· τότε δὲ οὐδὲ ἀριθμεῖν ἐξέσται τὰ τμήματα, ἑκάστου πρὸς ἑαυτὸ τεμνομένου καὶ στασιάζοντος, ἄλλων ὑπ' ἄλλου φιλονεικίας ἀφορμῶν σπειρομένων. εἰ γὰρ ἔτι τῆς συνόδου ταύτης προσδοκωμένης, ἥ τις ἔμελλε τὰς μεγίστας τῆς οἰκουμένης μοίρας συνάψασα, εἶτα καὶ περὶ τῶν ἑκασταχοῦ καινοτομηθέντων ἐπιμελῶς σκοπουμένη, τὴν ἀληθῆ καὶ βεβαίαν ψῆφον πᾶσιν ἐπάγειν, διῄρηντο μὲν οἱ πρότερον ἡνωμένοι, ἡ δ' ὅπως ποτὲ κρατήσασα μοῖρα τοὺς ἡττημένους ἐπαράτους καὶ τῶν ἀπίστων χείρους ἡγήσατο, καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἀπὸ τῶν τῆς ἔριδος ἐκείνης ἀρξαμένων καλοῦσα, καὶ σχίσμα ἐν σχίσματι παλαιῷ γέγονε νέον, ἐν ἐλάττοσι μὲν, πολὺ δὲ νικῶν τῇ τε ὕλῃ τῶν ζητουμένων καὶ τῷ μίσει τῷ πρὸς ἀλλήλους, ἥδιστα γὰρ ἂν ἐγεύσαντο καὶ σαρκῶν· τί χρὴ προσδοκᾷν, ὁπότε σύνοδον οἰκουμενικὴν ἐλπίζειν οὐκ ἔσται; ἧς μόνης ἔμελλον δεδιέναι πάντες τὰς ψήφους, ἀδήλους ὁποτέροις ἀρέσκειν μελλούσας. τοιαύτην δὲ σύνοδον τίς νοῦν ἔχων ἐλπίσει ποτὲ, τὴν τοσούτοις ἤδη χρόνοις μελετωμένην, καὶ μετὰ τοσαύτης ἑκατέρωθεν δυσχερείας συστᾶσαν, ἐκ τοῦ μὴ δυνηθῆναι διασῶσαι ταύτην αὐτῇ τὴν προσηγορίαν βλέπων ἀκυρουμένην; οὐκοῦν τοῦ χρόνου καινὸν ἀεί τι προσεξευρίσκοντος, καὶ τῶν ἀνθρώπων δι' ἄγνοιαν ἢ φιλονεικίαν ἐχομένων τοῦ ψεύδους, καὶ τὰς ἐν δόγμασι διαφορὰς, ἔστιν ὅτε προφάσεις τοῦ πρὸς ἀλλήλους ποιουμένων πολέμου, ἐφ' ὃν δ' οἱ μετὰ τῆς ἀληθείας ἱστάμενοι καταφεύξονται, a καὶ οὗ τὴν ψῆφον ἁρμόττει πάντας αἰδεῖσθαι, μήτ' ὄντος μήτε προσδοκωμένου, ἀνάγκη πάντως δεινῶς ἀλλήλοις συῤῥήγνυσθαι· καὶ διδασκάλους τῆς ἀληθείας ἑκάστους ἑαυτοῖς γινομένους, τῶν ἄλλο τι φρονούντων καταψηφίζεσθαι καὶ τὸ δὴ πάντων χείριστον, αἱρετικοὺς καὶ ἀπίστους ἀποκαλεῖν, οὐ καθάπερ νῦν διαφερομένους καὶ σχισματικοὺς καὶ τὰ τοιαῦτα προσαγορεύουσι, τὰς συνοδικὰς ὑποστελλόμενοι ψήφους. τούτων δέ τί ἂν γένοιτο χεῖρον; οὔτε γὰρ εἴσεταί τις τῶν ἁπλουστέρων, τί ἂν δέοι φρονεῖν καὶ τίσι προσθέσθαι, οὔτ' ἀκίνδυνον ἔσται τοῖς ὁποιονοῦν ἑλομένοις, εἰς πολλὰ νενεμημένου τοῦ ψεύδους· καὶ τὸ μέγιστον εἰς σωτηρίαν, ἡ πίστις, ἐκ τῶν ἀνθρώπων κατ' ὀλίγον οἰχήσεται. καὶ νῦν μὲν ἀκούοντες εἶναί που καὶ σώζεσθαι τὰς ἐξ ἀρχῆς γεγενημένας αἱρέσεις. ἡγούμεθα θαυμαστὸν, εἰ τοσαῦτα διαφερόμενοι πρὸς ἀλλήλους, καὶ οὕτω πολλαῖς καὶ ποικίλαις ἐναντιότησι συζῶντες ἄνθρωποι δύνανται συνοικεῖν. τότε δὲ τουτὶ τὸ δεινὸν τὴν οἰκουμένην πᾶσαν ἐμπλήσει· καὶ οὐδ' ἂν εἴ τις ἐκ τῶν ἐθνῶν πρὸς τὴν ἀληθινὴν ἐπιστρέφειν βούλοιτο πίστιν, τίσι χρήσεται τῆς ἐπιθυμίας ὁδηγοῖς τε καὶ διδασκάλοις εἰδείη καλῶς· μᾶλλον δὲ τὴν τοσαύτην ἀσυμβασίαν ὁρῶν, οὐδ' ἂν βουληθείη. ἃ δεῖ μετὰ τῶν ἄλλων ἁπάντων προειδομένους ἡμᾶς, καὶ νομίσαντας ἐκεῖνον εἶναι τὸν χρόνον, ἐν ᾧ καθάπερ ἐν νυκτομαχίᾳ

a Verius, καὶ ὃ. H.

A leant; experimentoque sciant, cœlum se voluisse ferire capite. Illud præterea considerandum, futuros homines pravos non modo sententiis nostris molestos, & easdem rursus controversias & pugnas copiosius revocaturos, si quam nacti fuerint criminandi nos occasionem; sed multa quoque alia bella excitaturos, veramque fidem multa confusione oppleturos. Et nunc quidem in orientalem & occidentalem ecclesiam divisa est Christianorum multitudo; tunc autem ne numerari quidem sectæ poterunt, singularum divisione partium in alias per

B seditiones intestinas, & variis varias contentionum disseminantibus causas. Nam si dum hæc synodus adhuc expectaretur, quæ maximis orbis terrarum partibus conjunctis, deinde novitatibus, quæ singulis in locis exortæ sunt, diligenter examinatis, veram certamque sententiam erat de omnibus latura; divisi quidem erant prius uniti; devictos vero pars utcumque superior execrata est, infidelibusque deteriores habuit, & ad hanc diem eo nomine vocat usque a primis

C illis qui fuerunt pugnæ auctores; novumque in antiquo schismate factum est schisma, pauciorum quidem, sed longe superans & materia quæsitorum, & mutuo inter se odio; libentissime enim vel carnes ipsas degustassent; quid expectandum, quando nulla spes erit œcumenicæ synodi? cujus tantum calculos erant formidaturi, quod incertum esset, secundum quos illa esset decretura. Talem vero synodum quis unquam mentis compos speraverit, si hanc tanto ante meditatam tempore, tanta vero utrimque cum difficultate coactam, irritam videat, quod sibi nomen hoc tueri minus potuerit? Cum igitur tempus novi semper

D aliquid adinveniat, & homines sive ob ignorantiam, sive ob certandi studium mendacio adhæreat, & differentias dogmatum quandoque faciant causas pugnarum; nullusque sit, aut expectetur, ad quem confugiant qui pro veritate stant, cujus sententiam conveniat omnes revereri; necesse est omnes inter se manus conserant: dumque sibi quisque fit veritatis magister, aliter sentientes condemnet; quodque deterrimum omnium est, hæreticos infidelesque appellet, non uti nunc fit, ob discrepantiam, schismaticos & id genus alia, metu synodi-

E cæ definitionis. Hoc porro statu rerum, quid pejus? nemo enim simpliciorum sciet, quid sentiendum, quibusve assentiendum: nec erit a periculo vacuum quodcumqne quique delegerit, mendacio multifariam diviso: ex quo fiet, ut res ad salutem maxime necessaria, fides, paulatim hominibus abeat. Et nunc quidem audientes, extare alicubi hæreses principio exortas, mirum putamus, si homines tanta inter se opinionum diversitate, tam multis, tam variis, tam contrariis sententiis discordes possint simul habitare: tunc autem malum hoc totum terrarum orbem occupabit; nec si quis a Gentilitate velit ad veram converti

verti fidem, scire poterit plane, quibus utendum sit desiderii sui ducibus ac magistris; quinimo tantam inspiciens discrepantiam, ne voluerit quidem. Quæ nos ac cetera omnia prospicientes, existimantesque illud esse tempus, quod veluti conserta nocturna pugna permixti omnes, alter in alterum corruunt, simulque pereunt; pereuntium commiseratione motos, malo vero quod ecclesiam depascitur, debitam objicientes providentiam, oportet unicam omnium causam resecare: ad hanc enim non opus erit alio seorsum tractatu, aut aliis laboribus, aut temporis mora: nec si res in præsenti bene componantur, opus erit de his iterum sedentes cogitare; puræ germanæque hominum vitæ scimus omnes sed quod oportet adhibere ad præsentia, hoc vos erit pharmacum etiam ad futura. Nam si effeceritis, ut revera synodus œcumenica habeatur; ex quo etiam fiet, ut firma sint, quæ a vobis fuerint decreta; nemo quidquam de rebus jam definitis in dubium vocans fieri unquam schismatis auctor voluerit, & ecclesiam sciens hoc animadversuram, & pœnas ab œcumenica synodo constitutas reformidans; quod par est tunc potius, utpote toto terrarum orbe idem sentiente, quam nunc expectare. Et hanc quidem synodum non minus a Spiritu, quam de Spiritu dicimus congregatam, quæ illi videntur definituram: id vero quanam alia ratione re ipsa ostendatur, præterquam si certa quidem parvipenderimus, veritatem autem de ejus processione modis omnibus examinaverimus, & sine hoc nulla ratione hinc recedere passi erimus? aut quomodo illi rem magis gratam facere possimus, a quo solo qui amor est & dicitur, sperare convenit bonum concordiæ, quam si sanas ac pias de ipso sententias investigaverimus, puramque ac sinceram in eum fidem reperire & conservare voluerimus? Cum enim ille sit Spiritus veritatis, vult quidem nos cujuslibet veritatis esse studiosos, nobisque ad eam viæ ducem se præbet, ut qui sine ipso per illam ire citra periculum non possimus: sed eis potissimum oblectatur, qui volunt inquirere, quid de ipso personisque ipsi consubstantialibus sit sentiendum; quod iis maximam primamque veritatem assequi cupiant: nec eos patitur in hujusmodi cogitationibus mendacii nexibus implicari: Quod si qua sit dubitatio, congregat eos undique, qui toto animo veram inquirant sententiam, eamque sine contentione amplectantur; efficitque ut veritatem quæsitam inveniant, dummodo non sint superbi ejus investigatores, suæque virtuti rem totam committant. Quorsum enim vos congregavit Spiritus, nisi ut verum aliquod beneficium in totum conferat orbem, unde vos collecti estis? certe enim non ut divitiis augeat, & potentatus vobis acquirat, cum possit de quibusdam forasse nonnihil conqueri ob possessarum etiam dispensationem facultatum: neque

A πάντες φυρόμενοι συμπίπτουσιν ἀλλήλοις καὶ συναπόλλυνται, καὶ τῶν μὲν ἀπολλυμένων οἶκτον λαβόντας, τῷ δὲ κατειληφότι τὴν ἐκκλησίαν δεινῷ τὴν ὀφειλομένην ἀντιτάξαντας πρόνοιαν, τὴν μόνην ἁπάντων αἰτίαν περιελεῖν. ἐπὶ γὰρ ταύτην οὐκ ἰδίας δεῖ πραγματείας, οὐδὲ πόνων ἄλλων οὐδὲ χρόνου τριβῆς· οὐδὲ τὰ παρόντα διοικουμένους καλῶς δεήσει περὶ τούτων καθημένους σκέπτεσθαι πάλιν· ἀλλ' ὃ πρὸς τὰ παρόντα δεῖ προελέσθαι, τοῦθ' ὑμῖν καὶ τῶν μελλόντων φάρμακον ἔσται· ἂν γὰρ ὅπως ἀληθῶς οἰκουμενικὴ νομισθήσεται σύνοδος διαπράξησθε·
B ἐξ οὗ καὶ τὰ περὶ τῶν προκειμένων δόξαντα κρατεῖν ὑμῖν περιέσται· οὐδείς ποτε κινῶν τι τῶν καθεστώτων, σχίσματος ἀρχὴ γενέσθαι βουλήσεται· οὔτε περιοφομένην τὴν ἐκκλησίαν εἰδὼς· καὶ τὰς ἐκ τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου φυλαττόμενος δίκας, * ἣν τότε μᾶλλον ἢ νῦν, ἅτε τῆς οἰκουμένης ἁπάσης ὁμονοούσης προσδοκᾶν ἐστιν εὔλογον. καὶ μὴν τὴν μὲν σύνοδον ταύτην ὑπὸ τοῦ πνεύματος οὐδὲν ἧττον ἢ περὶ τοῦ πνεύματός φαμεν συνηθροῖσθαι, τὰ ἐκείνῳ δοκοῦντα ψηφιουμένην. πῶς δ' ἂν ἄλλως ἐπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων τοῦτο δειχθείη, ἢ τὰ μὲν ἄλλα
C περιϊδόντων ἡμῶν, τὴν δὲ περὶ τῆς αὐτοῦ προόδου πᾶσι τρόποις ἐξητακότων ἀλήθειαν, καὶ τούτου χωρὶς μηδ' ἀπελθεῖν ἐντεῦθεν ἀνασχομένων; ἢ πῶς ἂν δυνηθείημεν αὐτῷ χαρίσασθαι μᾶλλον, παρ' οὗ μόνου καὶ τὸ τῆς ὁμονοίας εἰκός ἐστιν ἐλπίσαι καλὸν, ἀγάπης ὄντος καὶ λεγομένου, ἢ τὰς ὑγιαινούσας ὑπὲρ αὐτοῦ θηρώμενοι δόξας, καὶ τὴν εἰς αὐτὸ πίστιν εἰλικρινῆ καὶ ἀκίβδηλον εὑρεῖν καὶ σώζειν βουλόμενοι; ἐκεῖνο γὰρ ἀληθείας ὂν πνεῦμα, καὶ πάσης μὲν ἀληθείας ἐραστὰς ἡμᾶς εἶναι βούλεται, καὶ τὴν πρὸς αὐτὴν ὁδὸν ἡμῖν ὑφηγεῖται, ὡς ἄνευ
D αὐτοῦ μὴ δυναμένοις ἀκινδύνως ταύτην ὁδεύειν· τοῖς δ' ὅ, τι δεῖ φρονεῖν ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ τῶν ὁμουσίων τούτῳ προσώπων ἐξετάζειν ἐθέλουσι, τούτοις ὡς τῆς μεγίστης καὶ πρώτης ἀληθείας ἐφιεμένοις πάντων μάλιστα χαίρει· κἂν ταῖς τοιαύταις ἐννοίαις οὐ συγχωρεῖ τούτους ταῖς πλοκαῖς τοῦ ψεύδους ἁλίσκεσθαι. ἂν δέ τις ἀμφισβήτησις ᾖ, συλλέγει μὲν πανταχόθεν τοὺς ὁλοψύχως τὴν ἀληθῆ γυμνάσοντας δόξαν, καὶ ταύτῃ προσθησομένους ἄνευ φιλονεικίας, ὅπως δ' ἂν τῆς ἀληθείας τύχωσι, πράττει, ἂν μόνον οὐκ ἀλαζόνες τινὲς ὦσιν αὐτῆς θηραταὶ,
E καὶ τῇ σφῶν δυνάμει τὸ πᾶν ἐπιτρέποντες. ἢ τί βουλόμενον ἡμᾶς συνῆξε τὸ πνεῦμα, ἢ τί τῶν ἀληθῶς ἀγαθῶν τὴν οἰκουμένην πᾶσαν εὐεργετῆσον, ὅθεν ὑμεῖς συνελέγητε; οὐ γὰρ δὴ χρήματα προσθῆσον ὑμῖν, καὶ δυναστείας κατακτησόμενον, ὧν ἐνίοις καὶ τῆς τῶν ὑπαρχόντων οἰκονομίας ἴσως ἔχει τί μέμφεσθαι· οὐδὲ τὰς σεμνὰς ταύτας ἀποδῶσον ἐπωνυμίας, καὶ τὰς πολυσυλλάβους ἐπιγραφὰς ὑπὸ τοῦ σχίσματος καλῶς περιαιρεθείσας· αἳ τύφου μᾶλλον καὶ ὑπερηφανίας ἀπόδειξιν ἔχουσι τῶν ἀντικαθισταμένων τῷ πνεύματι. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὥσπερ ἐπεισόδια· τὰ ὡς ἀληθῶς εἰσιν ἀγαθὰ, ἅπερ ἡμῖν παρὰ τοῦ πνεύματος ἥξει· καὶ ἆθλα

* ἴσ. ὁ τό

τινα

τινα τῶν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας καμάτων, τὴν ἡμετέραν μικροψυχίαν παραμυθούμενα· ὧν οὐκ ὀλίγους οἶμαι τῶν νοῦν ἐχόντων καταφρονήσειν, καὶ διδόμενα μὴ προσήσεσθαι, τῇ γνώσει τῆς ἀληθείας ἀγαπήσαντας μόνῃ, καὶ ταύτην τοῦ παντὸς ἄξιον γέρας νομίζοντας τοῖς ὑπὲρ ταύτης ἠγωνισμένοις· εἰ δέ τι καὶ ἄλλο προσδοκῶν ἐστιν ἆθλον, τὴν μέλλουσαν εὐδαιμονίαν καὶ τὴν τότε καθαρωτέραν γνῶσιν τῆς ἀληθείας, τοῦτ' εἶναι πιστεύοντας. καὶ γὰρ καὶ τῇ γνησίᾳ τῶν ἀνθρώπων ζωῇ μέγα ταῦτα ἐμπόδιον ἴσμεν ἅπαντες ὄντα· οὗ χάριν καὶ τοὺς ἐκείνης ἐφιεμένους ὁρῶμεν ἥκιστα τῇ τούτων κτήσει προσέχοντας. ταῦτα μὲν οὖν τοιαύτην ἔχοντα φύσιν, οὔθ' ἡμῖν εὐπρεπὲς ἂν εἴη πρὸ ἔργου ζητεῖν, τὸ πνεῦμα χαίρειν δωρούμενον, ὥστε καὶ ἡμᾶς νῦν ἐνταῦθα συναγαγεῖν, τούτων μάλιστα τῶν ἀγαθῶν μεταδῶσον· ἀλλ' ὧν ἕνεκα συνηγμένοις ἐφίσταται τοῖς ἀνθρώποις, καὶ τούτων γίνεσθαι μέσον οὐκ ἀπαξιοῖ, ἐπὶ τούτοις δὴ καὶ συνάγει, καὶ ταῦτα δίδωσι φιλοτίμως τοῖς λαμβάνειν προαιρουμένοις, ὁπόσα δηλονότι πρὸς δόξαν φέρει Θεοῦ, καὶ τὴν ἀληθῆ τῶν λαμβανόντων ὠφέλειαν. ἐκοῦν καὶ ἡμᾶς τοὺς ἐνταῦθα συνήθροισε, διδάξον μὲν τὴν ἀλήθειαν, ἧς ἄνευ σωθῆναι τῶν ἀμηχάνων ἐστίν. εἰρήνην δὲ πρὸς ἀλλήλους κατασκευάσον, ἣν οὔτ' ἀγνοουμένης τῆς ἀληθείας ἐστὶ μένειν ἐν τοῖς ἀνθρώποις, κἀκείνης γνωριζομένης ἀνάγκη πᾶσα καὶ ταύτην ἐπανιέναι· καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἀπαλλάξον σκανδάλων, ἅπερ ὁ τῶν ζιζανίων σπορεὺς αὐτῇ συνήθως ἐπισπείρας πένητα καὶ στεῖραν ἐποίησε, καὶ πάλιν δεῖξον εὐθηνουμένην, καὶ τοὺς αὐτῆς συνάγουσαν παῖδας, καὶ μέχρι κόρου τούτους ἐκτρέφουσαν. οὐ τοίνυν λόγον ἔχον ἐστὶν ὑπὸ μὲν τοῦ πνεύματος συνῆχθαι νομίζειν, ὧν δὲ μόνων χάριν εἰκός ἐστιν ἡμᾶς ἐκεῖνο συναγαγεῖν, ταῦτα περιϊδόντας ὅπως ποτὲ ἄλλο τι σκέπτεσθαι καθημένους· τοῦτο γὰρ καὶ τὸ πνεῦμα πειραζόντων ἂν εἴη, καὶ σφίσιν αὐτοῖς ἐναντιουμένων. ἐῶ γὰρ ὅτι καὶ τὸ τῆς ὁμονοίας καλὸν, δι' οὗ τῷ πνεύματι συναπτόμεθα, περισώζειν οὐκ ἔστιν ἐπὶ τῆς ἰδίας ἱσταμένους ἑκάστους δόξης, ἀλλὰ μὴ μίαν αἱρεῖσθαι πάντας τὴν ἀληθῆ, καὶ ταύτην κρατύνειν ἐθέλοντας· χωρὶς δὲ τούτων ἡμῖν μὲν ὑπὲρ εἰρήνης ἐστὶν ἡ πᾶσα σπουδή· ταύτην δ' ἂν ἀληθὴς ᾖ καὶ τελεία, καὶ Θεῷ μὲν ἀρέσκουσα, ἡμῶν δὲ καὶ τῶν ἡμετέρων πόνων ἀξία, οὐδεὶς ἀγνοεῖ τριπλῆν οὖσαν τὴν μίαν, καὶ τρισὶν ἡμᾶς διαλλάττουσαν. ἄνευ γὰρ τῶν φαινομένων διαλλαγῶν, καὶ τοῦ παύεσθαι λοιπὸν ἐπαρωμένους τὰ χείριστα, καὶ χεῖρα καὶ γλῶτταν ὁπλίζοντας κατ' ἀλλήλων, δεῖ μὲν πρὸς τὸν Θεὸν εἰρηνεύειν τἀληθῆ περὶ ἐκείνου φρονοῦντας· ἐπεὶ τὸ τῆς ἀληθείας διαμαρτάνειν, καὶ πρὸς τὸν Θεόν ἐστιν ἀπηχθῆσθαι· ἀνάγκη καὶ πρὸς αὐτὸν ἕκαστον τὸ τῆς εἰρήνης σώζειν καλὸν, τοῖς ἔνδον νοήμασι τῆς ψυχῆς τοὺς ἔξω λόγους παρέχοντα συμφωνοῦντας, καὶ μηδ' ἴχνος ἀμφιβολίας περὶ τῶν προκειμένων ἐν αὐτῷ καταλείποντι. δεῖ γὰρ τὴν πρὸς τοὺς ἄλλους εἰρήνην ἐν ἡμῖν αὐτοῖς ἱδρύεσθαι πρῶτον· ἄλλως δ' εἰρηνεύειν προσποιησόμεθα, καὶ

A ut præclaros illos restituat titulos, & verbosas inscriptiones a schismate rite sublatas; quæ tumoris potius superbiæque ostentationem habent hominum Spiritui obsistentium. Sed hæc quidem ad vera bona sunt veluti adventitiæ partes, quæ nobis a Spiritu venient, & præmia quædam susceptorum pro veritate laborum, ad præbendum angusto parvoque animo nostro solatium; quæ non paucis arbitror sapientibus erunt contemptui, ne si dentur quidem recipienda; quod illi sola veritatis notitia sint contenti; præmiumque rebus omni-
B bus æquivalens id putent hominibus, qui pro illa decertarunt: quod si aliud quoddam expectandum est præmium, hoc esse illi credunt felicitatem futuram & clariorem tunc veritatis notitiam: nam & puræ germanæque hominum vitæ scimus omnes magno illa esse impedimento; quapropter & illius studiosis, si hæc possideant, videmus ea curæ non esse. Hæc igitur cum tali natura sint, & decet a nobis dedita opera quæri, nec a Spiritu libenter donari, ut nos etiam hoc modo congregaverit ad bona hæc potissimum deferenda. Verum ad ea con-
C gregat, & ea suscipere volentibus munifice donat, quorum gratia coactis præest hominibus, & interesse illorum cœtui non dedignatur; quæcumque videlicet ad gloriam Dei conferunt, veramque suscipientium utilitatem. Itaque nos etiam, qui hic sumus, congregavit, ut veritatem quidem edoceat, sine qua impossibile est consequi salutem; pacem vero inter nos conciliet, quæ nec veritate ignorata manere inter homines potest, nec illa agnita necessario non redire; & scandalis ecclesiam liberet, quibus pro more inseminatis zizaniorum sator inopem illam ac sterilem reddidit,
D efficiatque illum rursus copiose fœcundam, suosque congregantem natos, & ministrantem illis alimenta ad satietatem. Non est ergo consentaneum, putare quidem nos a Spiritu coactos, posthabitis vero illis, ob quæ tantum nos ille congregasse censendus est, tanquam otio fruentes quomodocumque aliud agere; id enim fuerit tentantium Spiritum, sibique ipsis contraria facientium. Prætereo vero, concordiæ bonum, per quod Spiritui conjungimur, non posse consistere, si propriam quisque sententiam teneat, & non eligatur una ab o-
E mnibus; vera scilicet, quam velint etiam tueri. Quinimo nobis quidem totum pro pace gerenda est studium; quam si vera sit & perfecta, Deoque placita, & nobis ac nostris laboribus non indigna, nemo ignorat, una cum sit, triplicem futuram, tribusque nos reconciliaturam: nam præter exteriorem conciliationem, qua fiet, ut deinceps alter alteri pessima quæque imprecari desinamus, manumque & linguam in nos invicem non armemus; oportet pacem nobis esse cum Deo, vera de illo opinantibus: quandoquidem a veritate aberrare, cum Deo quoque est inimicitias gerere: necesse est etiam, bonum

pacis

pacis sibi quisque conservet, ut sermones qui proferuntur, consentientes exhibeat cum interiore animi sensu, & ne vestigium quidem dubitationis de rebus propositis sibi ipsi relinquat. Pax enim cum aliis, firmanda prius est in nobis ipsis; alioquin pacem habere fingemus; & prætextu amicitiæ latenter fiet, ut aversos animos intus occultemus. Neque enim controversia inter nos erat de rebus, quæ si raptoribus concedantur, aut si juste recipiantur, par est inter nos nullum fore amplius bellum; & nihil esse, quod vetet, pacem haberi pro perfecta; sed pugna bellumque nobis erat de opinionibus, quæ ipsum nostræ fidei caput attingit; quarum alteram qui sequuntur, non possunt alteram omnino parvipendere, cum stent ab utraque multa, partim quidem ex scripturis sumpta partim vero humano studio reperta, quæ faciunt, ut difficile omnibus videatur de his ferre judicium. Et opiniones istæ inter nos antea versabantur in controversia; & illud nos simul turbabat, timentes ne a veritate aberraremus, & maximam æstimantes calamitatem, si cui cum fratre pugnanti contingeret & cum Deo belligerare, abesse longe a veritate, pro quibus bellum erat susceptum. Hæc porro de illis dico qui rapiunt; nam homines pervicaces & contentiosos, eosque qui pro vero illud solum habent cui semel adhæserint, & aures claudunt contrariis rationibus, missos facio: quos, non quod vera esse sciant, quæ senserint, aut ejusmodi, ut refelli non possint, ea credere dicat quispiam; sed quia semel concepta sibi illa probantur. Hæc igitur cum ita se habeant, si futurum esset, ut extincto mutuo inter nos bello, continuo pax nobis esset, Deique favor bene de illo sentientibus adesset; sive quod prosperiore quadam fortuna verior nobis placuisset sententia, sive aliam ob causam nihil timentibus, nullumque periculum aut damnum formidantibus, quod non fuerimus voluntatem assecuti; satis nobis esset loco omnium gerere pacem; qua utcumque confecta, nihil opus esset ad alia studiose incumbere. Verum quia deposita contentione apparente, bella nobis alia supererunt deteriora, pacisque bonum deerit æque ac prius, quiddam potius aliud, quam pacis negotium tractare videbimur, aut prorsus nescire, quomodo voti compotes fieri debeamus, si nostris tantum rebus hinc inde bene compositis, totum opus a nobis absolutum existimabimus. Si vero contra, ordiendo a dogmatibus, pacemque cum Deo studiose perquirendo, statim cetera omnia cedent, & multa erit undique tranquillitas, & quam nemo possit effari voluptas, omnibus inter se consentientibus exterioribus, interioribus, erga nos invicem, erga Deum; hancque adeo stabilem & firmam, adeoque illustrem unitatem nihil obscurare, nihil omnino poterit labefactare; plane manifestum est esse inde ordiendum. Imo vero non

A σχῆμα περικείμενοι φίλων τὰς τῶν ἐχθρῶν ἀηδίας ἔνδον κρύπτοντες λήσομεν. οὐ γὰρ δήπου περὶ πραγμάτων ἠμφισβητοῦμεν ἀλλήλοις, ἃ συγχωρήσαντας τοῖς ἀφελομένοις, ἢ λαβόντας δικαίως, εἰκός ἐστι μηδ' ἐνοχλεῖν ἀλλήλοις [a] λοιπὸς, μηδ' εἶναί τι τὸ τὴν εἰρήνην τελείαν εἶργον νομίζεσθαι· ἀλλὰ περὶ δοξῶν ἡμῖν ἡ μάχη καὶ ὁ πόλεμος ἦν, καὶ δοξῶν, αὐτοῦ τῆς ἡμετέρας πίστεως ἁπτομένων τοῦ κεφαλαίου, καὶ ὧν τοὺς θατέρᾳ προστεθειμένους οὐκ ἔστι παντάπασι τῆς ἑτέρας καταφρονεῖν, πολλῶν ἑκατέρᾳ συνηγορούντων, τῶν μὲν κειμένων ἐν ταῖς γρα-
B φαῖς, τῶν δ' ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης ἐξευρημένων μελέτης, καὶ ποιούντων ἅπασι δυσχερῆ τὴν περὶ τούτων γε τῶν δοξῶν ἀλλήλοις πρόσθεν διεφερόμεθα, μέχρι τοῦ καὶ πρὸς αὐτοὺς τεταράχθαι, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς ἀληθείας ἔκπτωσιν τρέμειν, καὶ συμφορὰν ἡγεῖσθαι μεγίστην, ἂν συμβῇ τινι τοῖς ἀδελφοῖς μαχομένῳ, καὶ Θεῷ πολεμεῖν, καὶ τῆς ἀληθείας διαμαρτάνειν, ὑπὲρ ὧν ὁ πόλεμος ἦν. ταῦτα δὲ περὶ τῶν νοῦν ἐχόντων φημί· τοὺς γὰρ ἰσχυρογνώμονας καὶ φιλονείκους παραιτητέον, καὶ τοὺς ὅπερ ἂν λάβωνται, τοῦτ' εἶναι μόνον τἀληθὲς ἡγουμένους, καὶ τοῖς ἐναν-
C τίοις λόγοις τὰς ἀκοὰς ἀποκλείοντας· οὓς οὐχ ὅτι συνοίδασιν ἀληθέσιν οὖσι καὶ κρείττοσι πάσης ἀντιλογίας, ἀλλ' ὅτι σφίσιν ἀρέσκουσιν οἷς ἂν φρονήσαιεν, πιστεύειν εἴποι τις ἄν. τούτων τοίνυν οὕτως ἐχόντων, εἰ μὲν ἐμέλλομεν τὸν πρὸς ἀλλήλους παύσαντες πόλεμον, εὐθὺς καὶ πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς εἰρηνεύειν καὶ τὰ πρὸς Θεὸν εὐτυχεῖν, ἢ τύχῃ τινὶ τῆς ἀληθεστέρας δόξης ἐπειλημμένοι, ἢ καὶ τούτου χωρὶς, οὐδὲν δεδιότες μηδὲ κίνδυνόν τινα καὶ ζημίαν ἐκ τοῦ τῆς ἀληθείας ἐκπεσεῖν ὑφορώμενοι, ἀντὶ πάντων ἂν ἀπέχρησεν ἡμῖν ἡ πρὸς ἀλλήλους εἰρήνη· καὶ
D ταύτην ὅπως ποτὲ καταπράξασιν οὐκ ἂν ἐδέησε τῆς περὶ τἄλλα σπουδῆς. ἐπεὶ δὲ τῆς φαινομένης καταλυθείσης φιλονεικίας, ἕτεροι χείρους ἡμῖν ὑπολειφθήσονται πόλεμοι, καὶ τὸ τῆς εἰρήνης ἡμῶν ἀπέσται καλὸν οὐδὲν ἧττον ἢ πρότερον, ἄλλο τι μᾶλλον ἢ τὴν εἰρήνην δόξομεν πραγματεύεσθαι, ἢ μηδὲ συνορᾶν τὴν ἀρχὴν ὅπως δεῖ τυγχάνειν τοῦ ποθουμένου, εἰ μόνον τὰ πρὸς ἀλλήλους εὖ διαθέμενοι ἡγησόμεθα τὸ πᾶν ἠνυκέναι. εἰ δὲ τοὐναντίον τὴν ἀρχὴν ἐκ τῶν δογμάτων λαβοῦσι, καὶ τὴν πρὸς Θεὸν εἰρήνην πρὸ ἔργου ζητήσασιν αὐτίκα τἄλλα πάντα ὑπεί-
E ξει, καὶ γαλήνη σφόδρα πανταχόθεν ἔσται καὶ ἡδονή τις ἄρρητος, πάντων ἅπασι συμφωνούντων, τῶν ἔξω, τῶν ἔνδον, τῶν πρὸς ἀλλήλους, τῶν πρὸς Θεόν, καὶ ταύτην οὕτω μὲν βεβαίαν καὶ μόνιμον, οὕτω δὲ λαμπρὰν ἕνωσιν οὖσαν οὐδὲν ἀμαυροῦν, οὐδὲν σαλεύειν ὅλως δυνήσεται, πρόδηλον δήπου καθέστηκεν ὡς ἐκεῖθεν ἄρξασθαι δεῖ· μᾶλλον δὲ οὐδ' ἀρχὴν εἰρήνης ἐκεῖνο πρέπει καλεῖν, ἀλλ' εἰρήνην ἀληθῆ καὶ τελείαν, καὶ πᾶν ὅ,τι ἂν εἴποι τις τῶν πρὸς αὐτὴν ζητουμένων περιλαμβάνουσαν. τίνες καὶ οὕτως ἀναιδεῖς καὶ τῆς σφῶν σωτηρίας πολέμιοι, ὥστε καὶ μέχρι τοιαύτην εἰρήνην ἄλλην τινὰ συμπλασάμενοι πρόφασιν τῆς τῶν ἀδελφῶν ἀπορρήγνυ-

σθαι

[a] a Verius, λοιπόν. H.

σθαι κοινωνίας; μᾶλλον δὲ οὐδ' ὁρῶ τινα πρόφασιν τοῖς ἐθέλουσι κακουργεῖν ὑπολειπομένην· τίνα δ' οἴεσθε φρενῶν οὕτω παντελῶς ἐστερῆσθαι ὡς καὶ μετὰ τὴν ὑμετέραν ψῆφον, ἣν περὶ τῶν προκειμένων ἐξοίσετε, μᾶλλον δ' ἣν ἐξοίσει Θεὸς ἐν ὑμῖν, ἔτι πρὸς ἑαυτὸν περὶ τούτων ἀμφισβητούμενα πράγματα ἔχειν; οὐκοῦν τριῶν ὄντων τῶν πρὸς τὴν ἄκραν ζητουμένων εἰρήνην, τῷ μετὰ Θεοῦ γενέσθαι τῇ τῆς ἀληθείας εὑρέσει, καὶ πρὸς ἐκεῖνον ἑνῶσθαι καλῶς, καὶ τὰ λοιπὰ δύο σύνεστιν. ἐκεῖνο τοίνυν σπουδαστέον λαβεῖν τοὺς τῆς ἀληθοῦς εἰρήνης ἐπιθυμοῦντας· ταύτης δ' ἐπιθυμεῖν ἀνάγκη, καὶ πάντα ἐλάττω τοῦ τοσούτου νομίζειν καλοῦ τοὺς ἀρετῇ καὶ λόγου δυνάμει τῶν ἁπανταχοῦ διαφέροντας, καὶ κινδύνων καὶ πόνων ἀνασχομένους, ὧν ἄν τις τοιοῦτος ὢν ὑπὲρ τῶν μεγίστων μόνων ὑφίστασθαι βουληθείη. καὶ ζηλωτέον μὲν τοὺς ἐπὶ τῶν προτέρων χρόνων πατέρας καὶ διδασκάλους, οἳ πλεῖστα μὲν ὑπὲρ τῆς τῶν ἀδελφῶν ἠγωνίσαντο σωτηρίας, τὸ καθ' αὑτὸν ζητεῖν ἕκαστος καὶ πόνου ἀπηλλάχθαι δυνάμενοι, τὰ δὲ τότε τὰς τῶν ἀνθρώπων θορυβοῦντα ψυχὰς ἐκ μέσου περιελόντες, καὶ τῇ μαχαίρᾳ τοῦ πνεύματος τὸ ψεῦδος τοῦ ἀληθοῦς διακρίναντες, εἰρήνην εἰλικρινῆ τοῖς μετὰ ταῦτα κατέλιπον· ἣν ὁ μακρὸς οὐ συνέχεε χρόνος, οὐδ' αἱ τῶν πονηρῶν ἀνθρώπων φιλονεικίαι. καὶ τὴν εἰρήνην ἄλλον τρόπον οἰκονομεῖν ἐξὸν, οὐκ ἠνέσχοντο· οὐ γὰρ ᾔδεσαν αὐτοῖς τε προσῆκον, καὶ τοῦ κινοῦντος ἐπὶ ταῦτα πνεύματος ἄξιον· καὶ μᾶλλον ᾤοντο δίκας ὑφέξειν ὧν δυνάμενοι σὺν πόνῳ πράττειν ἠμέλησαν ἄν, ἢ τῶν ἀφελῶς οὑτωσὶ πραττομένων ἕνεκα μισθούς τινας λήψεσθαι· ὑμῖν δ' εἰ καὶ μηδεμία τοιαύτη σύνοδος ἦν, πρὸς ἣν ἔδει βλέποντας κατορθοῦν, οἴκοθεν εὑρεῖν τὸ πρέπον ἥρμοσεν ἄν, καὶ παράδειγμα καὶ τύπον ἄλλαις ἱστάναι ταῖς ἴσως μετὰ ταῦτα γενησομέναις, σοφίᾳ μὲν οὐδεμιᾶς ἐκείνων ἔλαττον ἔχουσιν, ἀρετῇ δὲ ὀλίγα λειπομένοις ἑκάστης, τῷ δὲ πλήθει καὶ σφόδρα πασῶν ὁμοῦ διαφέρουσιν. ὅπου δὲ τοσούτοις παραδείγμασιν ἔχομεν χρῆσθαι καὶ οὕτω καλοῖς, οὐδὲ βουλομένοις ἔξεστι ῥᾳθυμεῖν· ἕως ἂν ἡμῖν προσήκειν ἡγώμεθα τὰς παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων μέμψεις φυλάττεσθαι. οὐ γὰρ δήπου τοὺς μὲν ἄλλους ἅπαντας ἐν οἷς πράττουσιν ἀξιώσομεν τοὺς ἐν ἐκείνοις διενεγκόντας ζηλοῦν, κἂν ὡς ἔξεστιν ἄριστα τοῦτο ποιῶσιν ἐπαινεσόμεθα, ἡμεῖς δὲ τηλικούτων ἠμεληκότες πραγμάτων, ἔξω ψόγων ἐσόμεθα· τὸ γὰρ τῆς μιμήσεως ἐν ἅπασι τοῖς καλοῖς τὴν ἴσην δύναμιν ἔχει· καὶ τοὺς ἐν τοῖς μεγίστοις ταύτην παραιτουμένους, ἐν οἷς καὶ μείζων ὁ τῆς διαμαρτίας ὕπεστι κίνδυνος, οὐδὲν ἐξαιρεῖσθαι τῆς εὐλόγου μέμψεως δύναται. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἔστιν εἰπεῖν, ὡς ἄλλο τι πρὸ τῆς ἀληθείας ὁ τῶν μακαρίων χορὸς ἐκεῖνος ἐσκέψατο, ἢ περὶ τῶν ἑκάστοτε ζητηθέντων ἴχνος γοῦν ἀμφιβολίας τοῖς μετὰ ταῦτα κατέλιπον· φανερὰ γὰρ ἐκ τῶν ὑπομνημάτων ἡ περὶ τὴν ἀλήθειαν ἐκείνων σπουδή. καὶ τὰς τότε κινηθείσας αἱρέσεις οὕτως ἀπεστράφησαν ἄνθρωποι, ὥστ'

A pacis exordium illud vocandum, sed veram perfectamque pacem, & quidquid dixerit quispiam ex iis quæ requiruntur, amplectentem. Qui enim erunt adeo procaces, & propriæ salutis hostes, ut post hujusmodi pacem alio quopiam prætextu confičto a fratrum communione divellantur? Ego enim plane ne relictam quidem video maligne agere volentibus ullam occasionem. Quem vero vos adeo dementem existimatis, ut post vestram sententiam de rebus propositis latam; imo vero quam Deus feret in vobis, adhuc ipse fluctuans angatur? B Cum igitur tria sint, quæ ad absolutissimam requiruntur pacem, si ea Deo juvante fiat cum inventione veritatis, & per eam ipsi Deo perfecte adhæreamus, reliqua etiam duo sequentur. Illud igitur avide captandum est iis, qui veram cupiunt pacem: hanc vero cupiant necesse est, tantoque bono omnia ducant inferiora, qui virtute rationisque præstantia omnibus antecellunt, & pericula laboresque susceperunt, quæ quis adeo præcellens pro rebus tantum maximis subire voluerit. Et imitari sane oportet priorum temporum patres ac doctores, C qui plurimum pro salute fratrum desudarunt, cum possent quisque sua quærere, & labores devitare: qui sublatis e medio rebus, quæ tunc temporis animos hominum turbabant, cum verum a mendacio spiritus gladio secrevissent, pacem posteris liquere sinceram; quam longa non turbavit ætas, nec pravorum hominum contentiones: non sunt vero passi alia via, cum possent, pacem utcumque componi; sciebant enim id nec sibi convenire, nec Spiritui, quo ad illa movebantur: & pœna se potius mulctandos judicabant, si quæ possent cum D labore perficere, neglexissent, quam aliquo afficiendos præmio, si res leviter & perfunctorie gessissent. Ceterum vobis, licet nulla talis præcessisset synodus, ad cujus exemplum res apte fieri deberent, ex vobis ipsis congrueret adinvenire quod deceret, ut exemplar & norma essetis aliis, quæ postea fortasse fient; cum in vobis haud minor insit, quam cuivis illarum scientia; virtute autem non multo minores unaquaque sitis; multitudine vero simul cunctas longe etiam superetis. Nunc autem cum tot & tam præclara suppetant nobis exempla, nec si E velimus quidem, possumus oscitanter aligere; dum convenire nobis censeamus illud cavere, ne in Dei & hominum reprehensiones incurramus. Neque enim plane dignum judicabimus, alios quidem omnes in iis quæ agunt, imitandos sibi eos proponere, qui ad agenda illa præstiterint ceteris; & laudabimus, si quam fieri optime poterit, eos æmulentur; nos vero tantis rebus neglectis culpa vacabimus: habet enim imitatio in omni re honesta easdem vires; nec est quod eos a justa incusatione possit liberare, qui non adhibent illam in rebus gravissimis, in quibus etiam majus est periculum peccandi. Nec dici potest a beato

beato illo patrum cœtu aliud, quam veritatem, esse agitatum; aut de rebus quibusque in controversiam vocatis vel dubitationis vestigium posteris relictum: Ex monimentis enim & rerum commentariis liquet, quantum illi studium in veritatem contulerint. Et quidem exortas tum hæreses ita homines aversati sunt, ut plurimi quamvis nec sciant, nec habeant de quo conquerantur, patres tamen, qui contra illos decertarunt, honore afficiant ut veritatis propugnatores; qui vero bene norunt, ut infidelibus etiam pejores habeant hæreticorum illorum antesignanos: Ita apud omnes homines virorum illorum judicia rata sunt. Illos igitur, ut dixi, æmulandum: & non solum aliis honoribus, sed imitando etiam quoad ejus fieri possit, & consilia eorum ac præeuntia exempla in hujuscemodi rebus aptissima existimando, qua observantia sint colendi, declarandum: & inquirendum cum Spiritu, quid sit de Spiritu sentiendum: & tollendus ab hominum animis æstus & perturbatio; & liberanda ecclesia lite inutili, & multis aliis nugis, quibus longa concertatio, quodque neutri partium ulla de fratribus cura fuerit, locum dedit. Post hæc autem opportunum erit etiam de reliquis cogitare: & nemo nos insimulaverit quod deferendi mutui honoris, & afferendarum hinc inde utilitatum, ac jamdiu decantatæ illius felicitatis curam suscipiamus. Ego enim spes etiam illas contra infideles, quibus duci se ajunt nonnulli, quasque nostrorum laborum caput esse contendunt; si quidem, ut tuto vivere possimus, & servitutis mala non timeamus; sive etiam ut de illorum in nos petulantia pœnas sumamus, ad quam progressi sunt ex nimia procacitate; si propter hæc spes alimus contra illos, rem eas arbitror inanem, & non magnifaciendas, si tamen utcumque potuerint succedere; neque tales, ut perfici sine Dei ope possint; quod idem est ac dicere, non proposito illis scopo aliquo qui Deo sit gratus: Si vero de salute animarum solici humanarum, & enitentes ut tollantur e medio sordes mendacii, & propter alia hujusmodi, spes hasce sequimini, laudo quidem, quod huc illæ tendant; sed posteriorem locum eas vendicare sibi arbitror; nec esse rationi consonum, propositis illis negotium gerere, priusquam in una veritatis sententia eorum qui nomen Christo dederunt, unionem conficiatis. Sive enim mendacium odio habendum sit, & quam longissime ab ecclesia projiciendum; locum hoc maxime habet in re nostra; cum sane constet oppositas nos tueri sententias, & utravis pars trahat secum maximam hominum partem: Sive necessarium sit consulere fratrum saluti; cum hoc sit caritatis erga illos index, quem vel alacri profusione animæ impendere illis debemus; qui mendacium hoc rite agnoscent & aversabuntur, non minorem nobis gratiam habebunt, quam

A οἱ μὲν πολλοὶ μήτ' εἰδότες μήτ' ἔχοντες ἐγκαλεῖν, ὡς τῆς ἀληθείας προμάχους ἀξιοῦσι τιμᾶν τοὺς κατ' ἐκείνων ἠγωνισμένους· οἱ δ' ἀκριβῶς εἰδότες, καὶ τῶν ἀπίστων ἡγοῦνται χείρους τοὺς ἐκείνων προεστησαμένους. οὕτω παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις αἱ τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων κρίσεις ἐκράτησαν. ἐκείνους τοίνυν ὅπερ εἶπον ζηλωτέον· καὶ μὴ ταῖς ἄλλαις μόνον τιμαῖς, ἀλλὰ καὶ τῷ μιμεῖσθαι καθόσον ἔξεστι, καὶ νομίζειν ἀρίστους εἶναι συμβούλους ἐν τοῖς τοιούτοις καὶ ὁδηγούς, τὴν πρὸς ἐκείνους ἐπιδεικτέον αἰδῶ· καὶ τί δεῖ φρονεῖν περὶ τοῦ πνεύματος, ἐξεταστέον μετὰ

B τοῦ πνεύματος· καὶ παυστέον μὲν θορύβου καὶ ταραχῆς τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχάς, τὴν δ' ἐκκλησίαν ἔριδος ἀνοήτου καὶ μακρῶν ἄλλων λήρων ἀπαλλακτέον, οἷς ἡ μακρὰ φιλονεικία καὶ τὸ μηδετέροις μέλειν τῶν ἀδελφῶν δέδωκε χώραν. μετὰ ταῦτα δὲ καὶ τῶν ὑπολοίπων φροντίζειν ἔγκαιρον ἔσται· καὶ τῆς παρ' ἀλλήλων τιμῆς τε καὶ ὠφελείας καὶ τῶν ἐκ πολλοῦ θρυλλουμένων ἐκείνων, οὐδεὶς ἡμῖν ἐγκαλέσει πρόνοιαν ποιουμένοις, ἐγὼ γὰρ καὶ τὰς κατὰ τῶν ἀπίστων ἐλπίδας, ὑφ' ὧν ἐπείγεσθαί τινες λέγουσι, καὶ ἃς ἰσχυρίζονται τῶν ἡμετέρων ἔργων εἶναι

C κεφάλαιον, εἰ μὲν ἕνεκα τοῦ δύνασθαι ζῆν ἀσφαλῶς, καὶ τὰ τῆς δουλείας μὴ δεδιέναι δεινά, ἢ καὶ δίκας ἐκείνους εἰσπράξασθαι τῆς εἰς ἡμᾶς παροινίας, εἰς ἣν ἐκ πολλῆς ὑπηνέχθησαν ὕβρεως, εἰ μὲν δὴ τούτων ἕνεκα τρέφομεν τὰς κατ' ἐκείνων ἐλπίδας, ματαίους ταύτας ἡγοῦμαι χρῆμα, καὶ οὔτε πολλοῦ τινος ἀξίας, ἂν ὁπωσοῦν καὶ δυνηθῶσιν ἐκβῆναι, οὔτ' ἀνύεσθαι δυναμένας ἄνευ Θεοῦ, ταυτὸν δ' εἰπεῖν μὴ σκοποῦ τινος θεοφιλοῦς αὐταῖς ἡγουμένου. εἰ δὲ τῆς τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν κηδόμενοι σωτηρίας, καὶ τὸ τοῦ ψεύδους αἶσχος ἐξελεῖν ἐκ μέσου

D πειρώμενοι, καὶ τοιούτων δή τινων χάριν ἐπὶ ταύτας ἄγεσθε τὰς ἐλπίδας, ἐπαινῶ μὲν ἐπὶ τούτοις οὔσας αὐτάς, δευτέρας δὲ πραγματείας εἶναι νομίζω, καὶ μηδένα λόγον ἔχειν ἐπὶ τούτοις ὁρμεῖσθαι, πρὶν τὴν ἐν μιᾷ δόξῃ τῆς ἀληθείας τῶν ἀπὸ Χριστοῦ καλουμένων ἕνωσιν καταπράξασθαι. εἴτε γὰρ τὸ ψεῦδος μισεῖν δεῖ, καὶ τῆς ἐκκλησίας ἐκβάλλειν ὡς πορρωτάτω, πολὺ τοῦτο κἂν τοῖς προκειμένοις ἐστίν, ἐν οἷς δήπου φαινόμεθα τὰς ἀντικειμένας ἔχοντες δόξας, καὶ πλείστης τῶν ἀνθρώπων μοίρας κρατεῖ, ὁποτέραν ἂν εἴποι τις· εἴτε τῆς τῶν ἀδελφῶν

E προνοεῖν σωτηρίας ἐπάναγκες, ἅτε τῆς πρὸς αὐτοὺς ἀγάπης ἔνδειξιν ἔχον, ἣν καὶ τῷ τὴν ψυχὴν ὑπὲρ αὐτῶν τιθέναι προθύμως τούτοις ὀφείλομεν, οἱ τουτὶ τὸ ψεῦδος γνωσόμενοι καλῶς καὶ μισήσοντες, τῶν τῆς ἀπιστίας ἀπαλλαξομένων οὐδὲν ἐλάττω τῆς σωτηρίας ἡμῖν ὀφλήσουσι χάριν· ἧς τῶν ἀμηχάνων ἐστὶ τυχεῖν τοὺς τῷ ψεύδει βεβιωκότας, ὁπόσον ἂν εἴη, καὶ πρὸς ἥν τινα τῆς πίστεως ἀλήθειαν διαμάχοιτο· ὥστε τὸ τὴν εἰρήνην ὃν συμβουλεύω τρόπον ποιεῖσθαι, καὶ τῆς τῶν ἀδελφῶν σωτηρίας φροντίζειν ἐστί, καὶ τὸ ψεῦδος ἐλαύνειν καὶ τὴν δόξαν τῆς ἐκκλησίας τῇ τῶν σωζομένων αὔξειν προσθήκῃ. εἴ τις οὖν ἐκεῖνο πεισθείς, ἐπὶ

τἄλλα

τἆλλα τρέποι τὴν ἐπιμέλειαν, πρόφασιν ἄλλως τοὺς ἀδελφοὺς καὶ τὸ ψεῦδος δόξει ποιεῖσθαι, ἐλπίσι σωματικῆς εὐτυχίας ἀληθῶς πρὸς ταῦτα κινούμενος. πῶς γὰρ ἑκατέρωθεν ἴσης οὔσης τῆς ὠφελείας, καὶ δυνάμενος ἐν τάξει πράττειν ἀμφότερα, θατέρου καθάπαξ ὑπεριδὼν, τὸ λοιπὸν προθήσεται μόνον, καὶ τὸ ῥᾷστον εὐλαβηθεὶς ἐπιχειρήσει τῷ πολλὴν δυσχέρειαν ἔχοντι; τίς γὰρ οὐκ οἶδεν, ὅτι πρὸς μὲν τοὺς κατὰ τῆς ἀπιστίας πολέμους καὶ ὅπλων δεῖ καὶ χρημάτων καὶ δυνάμεως πεζῆς τε καὶ ναυτικῆς, καὶ στρατηγῶν καὶ καιρῶν καὶ χρόνου τῷ μεγέθει τοῦ πράγματος ἐξαρκοῦντος; ὥστε δὲ περὶ τῶν προκειμένων τἀληθῆ διορίσασθαι, καὶ μίαν περὶ τούτων πάντας γνώμην λαβεῖν, τὸ βουληθῆναι μόνον ἀπόχρη, καὶ Θεὸς ἄνωθεν πρὸς τὸν σκοπὸν ἰθύνων τὴν βούλησιν, καὶ τῷ τέλει τὴν ἐπαινετὴν ἐπιθυμίαν προσάγων; ὥστ' εἰ καὶ τὰς κατὰ τῶν ἀπίστων μελέτας δευτέρας ἀξιοῦσθαι φροντίδος, καὶ τοῖς περὶ τῶν δογμάτων ἀγῶσιν ἕπεσθαι δεῖ, ποῦ τιμὰς καὶ προσόδων αὐξήσεις καὶ κοινωνίαν τῶν ὑπαρχόντων καὶ τἆλλα πάντα θετέον; ἃ τῆς εἰρήνης ἀποτελέσματα μᾶλλον ἤπερ εἰρήνην πρέπει καλεῖν· καὶ ὧν οὔτε τὴν τῶν ἀδελφῶν σωτηρίαν, οὔτε τὴν τῆς ἀληθινῆς πίστεως ὕψωσιν καὶ τοῦ ψεύδους ἀνατροπὴν ἐστιν αἰτιᾶσθαι· οὐ γὰρ δήπου πρὸς ταῦτα δύνανται φέρειν, οὐδὲ πάντας ἐκ τούτων ἐστὶν ὠφελεῖσθαι Χριστιανοὺς, ἀλλ' ὀλίγους τοὺς αὐτῶν δεομένους, καὶ οἷς ἁρμόττει ταῦτα ζητεῖν. ἀλλὰ μὴν ἐφ' ἅπασι τοῖς εἰρημένοις, τὴν μὲν παρασκευὴν πᾶσαν ἡμῶν ὁρῶ οἰκουμενικῆς ἀξίαν συνόδου, καὶ τῇ περὶ τῶν δογμάτων κρίσει καὶ λίαν ἀρκοῦσαν, οὐδενὸς ἡμῖν τῶν ποιησόντων ῥᾳδίαν ταύτην ἐλλείποντος· ἣν δέ τινες ἐπιθυμοῦσι πράττειν εἰρήνην, πολλοῦ δεῖ τηλικαύτης ἔργον εἶναι παρασκευῆς· ἐξῆν γὰρ καὶ πρέσβεσι ταύτην περαίνειν, αὐτοὺς πραγμάτων ἀπηλλαγμένους· καὶ οὔτ' ἀναλωμάτων ἔδει τοσούτων, ὁπόσα τοῖς μὲν διδοῦσιν εἶχε δυσχέρειαν; τοῖς δ' οὐκ ἔχουσιν οἴκοθεν καὶ δεομένοις ἄλλων, εἰ δεῖ τἀληθῆ λέγειν, αἰσχύνην μεθ' ὑποψίας, οὔτε πόνων καὶ κινδύνων τοσούτων τοῖς πανταχόθεν συνηθροισμένοις· μᾶλλον δ' οὖν ἐστιν εἰπεῖν τὰς ἑκατέρωθεν δυσχερείας, ἃς ἡ τῆς εἰρήνης ἐπιθυμία συνεργὸν εὑροῦσα τὸ θεῖον, πάσας ἐνίκησε. καὶ ὧν χαλεπῶς μὲν, ὑπερεῖδε δ' ὅμως. οὐκ οἶδα τοίνυν τί πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας ἀπολογήσεσθε, μάταιον δείξαντες τὴν τοιαύτην καὶ τοσαύτην παρασκευὴν, καὶ τὴν εἰρήνην πεποιηκότες ὄνομα μόνον καὶ φήμην ὅλως κενήν· τὸ γὰρ βούλεσθαι καταλείπεται μόνον, τῶν ἄλλων ἁπάντων ἄμεινον ἢ κατ' εὐχὴν, ὡς ἔξεστι βλέπειν, εὐτρεπισμένων. θαυμάζω δὲ, εἰ μηδένα ὑμῖν ἐγκαλέσειν ἡγεῖσθε δικαίως, οὕτω τὰ τῇδε διῳκημένοις. καθάπερ γὰρ τὸ τοῖς μεγίστοις ἐπιχειρεῖν ἄνευ τῆς προσηκούσης παρασκευῆς, ἀπονοίας ἐστὶ σημεῖον, οὕτω τὸ πρὸς τὰ μέγιστα μὲν ἀρκούντως παρεσκευάσθαι, χρῆσθαι δὲ τῇ παρασκευῇ πρὸς τὰ τῶν ἔργων φαυλότερα, καὶ τὴν προθυμίαν ἄχρι τούτων ἐκτείνειν, ἐγὼ μὲν οὐ βούλομαι λέγειν, πολλῶν δ' ἐγκλημάτων τοῖς

A iis qui ab infidelitate liberassent, ob salutem, quam impossibile est consequi mendacio obsecutos, quantumcumque illud sit, & quacumque pugnet cum veritate fidei. Quocirca pacem eo quo propono modo facere, & fratrum salutis curam est suscipere, & mendacium expellere, & gloriam ecclesiæ dilatare additamento hominum consequentium salutem. Si quis igitur illo sibi persuaso curam ad alia convertat, videbitur quidem inaniter fratrum & mendacii prætextu moveri, cum revera spe corporeæ felicitatis ad hæc moveatur. Nam B cum æqua sit utrimque utilitas, & possit utraque suo ordine præstare, cur altero plane postposito ad solum alterum incumbet & facillimum veritus aggredietur id, quod multam habet difficultatem? Quis enim ignorat, ad bella quidem contra infideles opus esse & armis & pecunia, copiisque terrestribus ac navalibus, & ducibus, & occasionibus, & tempore, quod sit rei magnitudini satis? Ut autem de rebus propositis verum definiatur, & unam omnes de illis sententiam amplectamini, satis superque esse velle tantum, Deumque desuper, qui C voluntatem ad scopum dirigat, & laudabile desiderium ad finem perducat? Itaque si & cogitationes adversus infideles secundo loco habendæ sunt, & sequi illas oportet post labores dogmatibus impertitos, quo loco nobis erunt honores, proventuumque amplificationes, & opum communio, ac cetera omnia quæ potius effectus pacis, quam pax ipsa dicenda sunt: & a quibus neque fratrum salutem, neque veræ fidei exaltationem, aut mendacii eversionem criri dicendum est? neque enim ex iis possunt hæc inferri, neque Christianis omnibus per ea D speranda est utilitas, sed paucis qui illis egent, quibusque congruit ea quærere. Ad hæc omnia illud addo: Nam totum quidem nostrum apparatum œcumenica synodo dignum conspicio, dijudicandisque dogmatibus abunde sufficientem; & nihil nobis deesse, per quod præstari facile id possit; pacem vero, quam aliqui optant, multo inferiorem, quam ut sit tanti opus apparatus. Poterat enim hæc & per legatos fieri, nulla nobis incommoda sentientibus; nec tantis opus erat impensis, quæ graves quidem essent suppeditantibus; non haben- E tibus vero quid de suo insumerent, & alieno ære indigentibus, si verum fateri oportet, ignominiam cum suspicione inurerent: nec tantis laboribus ac periculis eorum, qui undique coacti sunt: ut ne dicam potius utriusque pacis desiderium, Deum adjutorem nactum, superavit omnes; quasque ægre quidem, contempsit tamen. Quapropter nescio quid responsuri sitis ad eos, qui de vobis conquerentur, si talem tantumque apparatum frustra extitisse ostendatis, & pacem nomine tenus famaque prorsus inani conficiatis: restat enim velle tantum, cum, ut videre licet, reliqua omnia præsto sint supra omne votum.

Miror autem, si nullum vos merito incusaturum arbitramini, rebus in hunc modum in Italia compositis. Sicut enim dementiæ signum est, res maximas aggredi sine conveniente apparatu; ita si cum sit ad res maximas apparatus satis, eo quis utatur ad exiliora opera, studiumque extendat usque ad illa; ego quidem nolim dicere, certe tamen hac voluntate utentes id facit multis criminibus obnoxios. Neque enim ducem exercitus sapere quis putat, dum ipse sapiat, si copiis ac robore & armis ceterisque omnibus satis instructus expeditionem in hostes suscipiat; atque ubi post multum temporis & diuturnam indaginem; post multas itinerum difficultates tandem aliquando illos habuerit obvios & paucos & metu perterritos, pugnamque conserere non ferentes, tunc satis esse ad victoriam existimet, eos in fugam vertere; cum possit omnino delere, & partim trucidare, partim in servitutem redigere: nec vos sapientum probra evitare poteritis, si ad ecclesiarum unitatem tanta præparatione adhibita, ubi jam collegistis hic omnia, per quæ illam perfici oportet, nunc fœdera quædam & pacis umbram faciatis in speciem, projecta instar inanis ponderis materiæque inutilis, scientia & virtute & multitudine virorum hic congregatorum. Quod si opinionem de re præclare gesta, & nominis apud posteros celebritatem nihili facitis; nec deterrent vos querelæ, quibus necessario subjiciemini, propterea quod non probabuntur omnibus quæ hic fient; consentaneum esset vos alia quoque parvifacere, quorum desiderio veram neglexeritis pacem: Sed si ingens horum vos tenet desiderium, multo magis esset optanda illinc proveniens gloria; & gerendæ quidem res, ex quibus immortalia vos maneant præmia, & in ore cunctorum hominum laus vestra jure versetur; illa vero penitus declinanda, propter quæ ab omnibus reprehendamini. Nam si nihil aliud certe nostra ipsa verba debemus erubescere, idoneumque contra nos testimonium ea censere, si qui nos volerint redargere.

A οὕτω προελομένοις πρόφασιν ἔχει. καὶ οὔτε στρατηγὸν νοῦν ἔχειν ἡγεῖταί τις νοῦν αὐτοὺς ἔχων, ὃς καὶ πλήθει καὶ ἀρετῇ καὶ ὅπλοις καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἀρκούντως ἐξηρτυμένος πρὸς ζήτησιν ἔξεισι τῶν ἐχθρῶν, καὶ πολὺν μὲν χρόνον ἀναλωκὼς, διὰ πολλῆς δὲ δυσχερείας ἐλάσας, εἶτα μόλις ἐντυχὼν αὐτοῖς ὀλίγοις τε καὶ πεφοβημένοις, καὶ τὴν κατὰ πρόσωπον οὐ φέρουσι μάχην, τὸ τρέψαι τούτους ἀρκοῦσαν ἡγεῖται νίκην, παντάπασιν αὐτοὺς διαφθεῖραι, καὶ τοὺς μὲν συγκόψαι, τοὺς δὲ λαβεῖν αἰχμαλώτους δυνάμενος. οὐθ᾽ ὑμεῖς τὰ παρὰ τῶν νοῦν ἐχόν-
B των ὀνείδη δύναισθ᾽ ἂν διαδρᾶναι, εἰ πρὸς τὴν τῶν ἐκκλησιῶν ἕνωσιν τοσοῦτον παρασκευαζόμενοι χρόνον, καὶ πάντα νῦν ἐνταῦθα συναγαγόντες, ἐξ ὧν αὐτὴν περαίνεσθαι δεῖ, εἶτα συνθήκας τινὰς καὶ σκιὰν εἰρήνης οἰκονομήσετε, σοφίαν καὶ ἀρετὴν καὶ πλῆθος τῶν ἐνταῦθα συνειλεγμένων, ὥσπερ ἄχθος ἄλλως καὶ ὕλην ἄχρηστον ἀπορρίψαντες· οὐ μὴν ἀλλ᾽ εἰ μὲν τοῦ δόξαι τι κατορθοῦν καὶ τῆς ἐς ὕστερον εὐκλείας καὶ φήμης οὐδένα λόγον ποιεῖσθε, οὐδ᾽ εὐλαβεῖσθε τὰς μέμψεις, ὧν ἐκ τοῦ μὴ πάντας ἀρέσκεσθαι τοῖς ἐνταῦθα γενησομένοις ὑμᾶς ἀνάγκη πει-
C ρᾶσθαι, οὐδὲ τοῖς ἄλλοις προσέχειν εὔλογον ἦν, ὧν ὀρεγόμενοι τῆς ἀληθοῦς εἰρήνης ἂν ὑπερίδοιτε· εἰ δ᾽ ὑπὸ τῆς τούτων ἐπιθυμίας σφόδρα κατέχεσθε, πολὺ μᾶλλον ἔδει καὶ τῆς ἐκεῖθεν δόξης ἐπιθυμεῖν, καὶ πράττειν μὲν τὰ τῶν ἀθανάτων γερῶν ὑμᾶς ἀξιώσοντα, καὶ πάντας ἀνθρώπους πρὸς τὴν ὑμῶν εὐφημίαν διεγεροῦντα δικαίως· ὧν δ᾽ εἵνεκα τὰς παρὰ πάντων μέμψεις ἐπάξεσθε ταῦτα καθάπαξ εὐλαβῆναι. εἰ γὰρ καὶ μηδὲν ἄλλο, τοὺς ἡμῶν αὐτῶν αἰδεῖσθαι λόγους προσήκει, καὶ καθ᾽ ἡμῶν μαρτυρίαν ἀρκοῦσαν εἶναι νομίζειν τοῖς ἐξελέγχειν
D βουλησολένοις.

Meministis enim plane utrique, ut dictis scriptisque alios ad salutem fratrum adhortabamini, suadentes illius ergo omnia facere, & nihil aliud curare: Interrogantibus vero, quid essent illis allatura utilitatis tot pericula & labores, ad quæ illos incitabatis; ecclesiæ gloriam respondebatis, reductionemque ad veritatis agnitionem eorum, qui ab illa contentiose abhorrent. Quibus permoti prudentiores, alii quidem contulere pecuniam, alii vero ab ultimis terræ finibus ea cum voluptate, quæ vix exprimi possit, huc advenere, tam prælaræ spei postponentes reliqua omnia. Neque enim, ut Romæorum imperatori facultas sit in posterum felicem traducendi vitam, nullosque hostium impetus for-

Μέμνησθε γὰρ ἑκάτεροι δήπου καὶ λόγοις καὶ γράμμασι τοὺς ἄλλους ἐπὶ τὴν τῶν ἀδελφῶν προ-
E τρεπόμενοι σωτηρίαν, καὶ πάνθ᾽ ὑπὲρ αὐτῆς ποιεῖν αὐτοὺς ἀναπείθοντες, μηδὲν ὑπιδομένους τῶν ἄλλων· καὶ τοῖς ἐρωτῶσι, τί τῶν τοσούτων κινδύνων καὶ πόνων, ἐφ᾽ οὓς προκαλεῖσθε, σφίσιν ὄφελος ἔσται, τὴν τῆς ἐκκλησίας ἀποκρίνεσθαι δόξαν, καὶ τὸ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐπαναγαγεῖν τοὺς φιλονείκως ταύτης ἀφισταμένους· ὑφ᾽ ὧν τοὺς νῦν ἔχοντας κινηθέντας, τοὺς μὲν εἰσενέγκασθαι χρήματα, τοὺς δ᾽ ἀπὸ τῶν ἐχάτων τῆς γῆς μεθ᾽ ὅσης οὐδ᾽ εἰπεῖν ἐστιν ἡδονῆς ἐνταῦθα παραγενέσθαι, τῆς οὕτω καλῶν ἐλπίδων θεμένους ἅπαντα δεύτερα. οὐ γὰρ ἵνα τῷ βασιλεῖ τῶν Ῥωμαίων ἐξῇ τὸν ὑπόλοιπον εὐδαιμόνως βίον

ἀνύειν,

ἀνύειν, καὶ τοῦ παρὰ τῶν πολεμίων ἔξω δέους ἱστάναι, καὶ τοῖς ἐν Κωνσταντινουπόλει πᾶσιν αἱ τῶν χρημάτων πλεονάσωσι πρόσοδοι, Ἴβηράς τε καὶ Ῥώσους καὶ τοὺς ἀπὸ τῶν ἄλλων γενῶν ὑπακοῦσαι κληθέντας εἴποιμεν ἄν· τούτων γὰρ ἔνιοι καὶ ταπεινοτέρους ἂν εὔξαιντο Ῥωμαίους ἰδεῖν, οὐχ ὅπως ἐκείνοις γένοιτό τι καλόν, αὐτοὶ πονεῖν καὶ κινδυνεύειν ἀνάσχοιντο. καὶ Γάλλους δὲ οἶμαι καὶ Κελτοὺς καὶ τῶν ὑπὲρ τὰς Ἄλπεις τοὺς πλείους οὐδὲν μέγα ποιεῖσθαι τὴν τῶν Ἰταλικῶν πραγμάτων κατάστασιν· μηδὲ εἰ Ῥώμην ἤ τινα τῶν πόλεων ὁ πάπας οἰκήσει καλῶς, σφόδρα μέλειν αὐτοῖς, ὥσθ' ὑπὲρ τούτων καὶ χρήματα δοῦναι καὶ πόνων ὑπεριδεῖν, καὶ καθάπερ ἐπὶ βασιλείας μέθεξιν καλουμένους, οὕτω μετὰ πολλοῦ τοῦ γήθους ἕκαστον τρέχειν. ἀλλ' οὐδὲν ὡς ἔοικεν οὔτ' ἀληθείας ἥδιον ἀνθρώποις νοῦν ἔχουσιν, οὔτε τῆς τῶν ἀδελφῶν σωτηρίας ἀναγκαιότερον τοῖς γε Θεὸν καὶ τὰς ἐκείνου ψήφους εὐλαβουμένοις· οὐδ' ἔστιν ὑπὲρ οὗ μᾶλλον βουληθείη τις ἂν καὶ τὴν αὐτοῦ προέσθαι ψυχήν, ἢ τοῦ τὴν ἐκκλησίαν ἰδεῖν ἑνωθεῖσαν καὶ γαλήνης εἰλικρινοῦς ἀπολαύσασαν. ταῦτα τοίνυν ἐπαγγειλάμενοι, καὶ ταῖς τούτων ἐλπίσι τὰς ἁπάντων ψυχὰς γοητεύσαντες, πράγματι δυσχερεστάτῳ μεθ' ἡδονῆς ἐπιχειρεῖν ἀνεπείσατε. ταύτας αἰτήσουσι καὶ μάλα δικαίως τὰς ὑποσχέσεις. καὶ μηδὲν τοιοῦτον εὑρόντες ἐξηπατῆσθαί τε νομιοῦσι, καὶ τὰ τῶν ἠδικημένων βοήσουσιν. εἰ δὲ καὶ τοὺς ἐνταῦθ' ἀφιγμένους μηχανῇ τινι καὶ πάλιν πείσετε μηδὲν ἀντιλέγειν, τούς γε πεπομφότας αὐτοὺς ἄρχοντας οὐκ οἶδ' ὅπως ἀγνοῆσαι μὲν τὰς ὑποσχέσεις ἑκόντας, χάριν δ' ὑμῖν ὑπὲρ τῶν πεπραγμένων εἰδέναι, τοὺς δὲ ταῦτα συγκαταπράξαντας πρέσβεις αὐτῶν ἐπαινεῖν, καὶ τιμᾶν ἐπανελθόντας ποιήσετε. μηδὲ καλῆς οὕτω καὶ γενναίας ἀμελητέον παρασκευῆς. μηδ' ἐγκλημάτων ἀφορμὰς τὰς ὑποσχέσεις ἐκείνας δεικτέον· τοὐναντίον δὲ μᾶλλον κατὰ τῶν ἴσως ἀντιλέγειν πειρασομένων αὐτὰς φυλακτέον. εἰ γὰρ ὑπὲρ εἰρήνης ἀληθοῦς ἦν καὶ τῆς τῶν ἀδελφῶν σωτηρίας ἥ θ' ἡμετέρα κλῆσις ἥ τ' ἐκείνων ὑπακοή, οὐκ ἂν εἴη δίκαιον δυσχεραίνειν κατὰ γνώμην ταῦτα προβαίνοντα· μηδ' εἰ τοὺς ἀδελφοὺς ἠβούλοντο σώζειν ἑκάτεροι τὴν ἀληθῆ διδάσκοντες δόξαν, τὴν αὐτὴν αὐτοὺς ἀπαναίνεσθαι σωτηρίαν, ἵνα μὴ δόξωσιν ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν ὠφελῆσθαι, καὶ ὅπερ ἂν τοῖς ἄλλοις ἐμέμψαντο πρὸς τὴν ἀλήθειαν φιλονεικοῦσιν ἐναργῶς δεικνυμένην, τοῦτ' αὐτοὺς ἀνέχεσθαι πάσχοντας. μᾶλλον δ' εἰ δεῖ τἀληθῆ λέγειν, ἂν μόνον εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τῆς ἀληθείας πεφροντικότες φανῶμεν, καὶ Θεὸν συνεργὸν εἰληφότες ταύτην ἀνεύρωμεν, τῶν τῷ ψεύδει συνηγορούντων λογισμῶν ἁπάντων ἀναρραπέντων, οὔτ' εἰς τοσαύτην ἀναισθησίαν οἶμαί τινα τῶν ἁπάντων ἐλάσειν, ὥστε ταῖς τοῦ Θεοῦ καὶ ταῖς ὑμετέραις ψήφοις καὶ τῷ φωτὶ τῆς ἀποδείξεως ἀντιλέγοντα τοῖς ἀνηνύτοις ἐπιχειρεῖν, οὔθ' ὑμᾶς πρὸς τὸ πείθειν ἐκεῖνον, λόγων δεήσεσθαι, τῇ τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων ῥάβδῳ χρωμένους, ἣν κἀκεῖναι τοῖς οὕτω θρασυνομένοις ἐπανετείναντο· ἀλλ' ἀδύνα-

A midandi, atque ut Constantinopolitanis omnibus fiant reditus ampliores dici poterit, Iberos, ac Rhutenos, & reliquas nationes vocatas auscultasse; quorum nonnulli optarent etiam Romæos cernere vel in humiliore fortuna; tantum abest, ut quo illis boni aliquid accedat, labores velint & pericula suscipere. Ita quoque Gallos arbitror & Celtas, transalpinarumque gentium plures parum curare de statu rerum Italicarum, nec multum esse de eo solicitos, ut papa Romam vel aliam civitatem feliciter incolat; propter quod etiam pecuniam e-
B rogent, & labores parvipendant, atque ita multa cum alacritate singuli accurrant, ac si ad partem vocarentur imperii. Verum, ut ratio suadet, nec veritate quidquam jucundius cordatis hominibus, nec magis necessarium salute fratrum iis, qui Deum ejusque judicia pertimescunt; nec ulla res est, pro qua libentius vel ipsam quis profuderit animam, quam ut ecclesiam videat conjunctam, & perfecta tranquillitate fruentem. His ergo promissis, eorumque proposita spe animis hominum allectis, persuasistis, ut rem maxime arduam cum
C voluptate aggrederentur: Repetent igitur jure optimo hæc promissa; & nihil tale invenientes, deceptos sese putabunt utque injuriam passi exclamabunt. Quod si etiam arte aliqua profectis huc persuadebitis, ut nihil contradicant; non video tamen, qui facere possitis, ut principes, a quibus missi sunt, & promissa velint sponte ignorare, vobisque pro rebus gestis habere gratiam, sociosque in hisce rebus agendis suos legatos commendare, & redeuntes honore afficere. Itaque tam pulcher, tam egregius apparatus non est parvifaciendus;
D nec committendum, ut promissa illa fiant ansæ criminationum, imo vero contra, ita illa servandum, ut objici queant iis, qui forte sunt contradicturi. Si enim pro vera pace & fratrum salute & nos vocavimus, & illi auscultarunt, non est æquum ægre ferre, quod res ex sententia succedant, neque si salvos utrique fratres volebant veram sententiam edocendo, suam ipsos salutem respuere, dum videri volunt nullam a fratribus percipere utilitatem: & de quo alios veritati evidenter ostensæ obnitentes arguerent, id ipsum eosdem patientes to-
E lerare. Quinimo, ut verum ingenue fatear, si modo nos statim ab initio videmur curam suscepisse veritatis, Deoque adjuvante illam comperiamus, convulsis omnibus quæ mendacio favent cogitationibus: neminem arbitror eo stupiditatis venturum, ut Dei, vestrisque sententiis, & demonstrationis luci contradicendo, id aggrediatur quod assequi non possit: aut vobis verba opus futura ad persuadendum ei, baculo utentibus synodorum œcumenicarum, quem & illæ in hujusmodi contumaces usurparunt. Dicent fortasse aliqui, videre se unitatem hanc fieri non posse, & satius esse pacem utcumque gerere, quam dum pær-

perfectam non possumus reconciliationem invenire, & eam quæ fieri potest negligere, & re penitus infecta vacuos abire. Ego vero primum quidem nihil aut impossibile, aut arduum puto dicendum, antequam experimento id sciatur, quantumque decet operæ in ea ponatur: certum enim hoc fuerit pusilli animi signum & voluntatis, quæ res magnas, quibus est conjuncta difficultas, agere nolit. Vos autem audio quidem multa quotidie dicere magni ponderis, scientiamque & virtutem plane redolentia, nondum vero cognovi ad hunc diem, qui viam hujusmodi pacis conficiendæ attigerint, aut minimum quid ostenderint, unde hanc non liceat tanquam omnino impossibilem desperare. Consilium enim pacis conciliandæ in speciem, & voluntas contegendi omnia hoc nomine, abducit profecto vos ab eorum cogitatione. Præterea, quod si vere impossibile hoc sit, periculum est, ne omnia in nos quadrent adagia, quibus impossibilia notantur: videbimur enim omnes optasse impossibilia, si non fuere certe prætextus & simulatio, quæ de admirabili pace decantabantur. Deinde licet hoc omnino esset impossibile, & discedendum nobis hinc esset nulla re hujusmodi peracta, non video quæ oriatur, si fiant, ei reliquis utilitas, dum illa unionis nomine non honoramus. Nam si vel solius amicitiæ causa, vel communicationis, aut erogationis pecuniæ, vel ad petendum contra hostes auxilium, seu ob cujuscumque rem, quæ prius infirma esset, constabiliendam, aut quovis alio nomine cepit nos illius desiderium; certe rationi consonum esset saltem his velle frui, postquam a summa rerum adeptione decidissemus: & dolere quidem, quod ad pacem non pervenissemus, levare tamen aliqua ratione dolorem inde acceptum per aliarum rerum utilitates; quas si ecclesiarum unionem ac pacem appellemus perinde ac si quis dum frigus est, nive & imbribus peti, quod sibi ab aliquo pecunia detur, hoc esse dicat calefieri; nescio quis erit, qui pro hujusmodi pace mactare victimam velit; & exhilarandi animi gratia pacis nomen assumat, ac e rebus speratis aliquid consecuturum se putet, non videns in pristina res controversia versari, ac mœrorem injicere. Quare si nihil plane aliud fuit consideratum, conjunctam solum id habet ignominiam desiderii rerum nulla ratione perficiendarum: at si redeamus unionem afferentes, in qua nihil plus insit, quam priori continebatur differentia, & ob nudum ejus nomen communibus efferamur gaudiis; secundæ ac pejoris fraudis hoc erit crimen, quod & primi nos a nobis ipsis decipiamur, & alios velimus eludere. Verum ego, quod unum satis fore arbitror ad eos refellendos, qui illa objiciunt, omissis omnibus aliis, finem dicendi facturus, hoc volo dicere.

Impossibile, impossibile est, veneran-

A τὸν ταύτην τὴν ἕνωσιν ὁρῶμεν οὖσαν, ἴσως ἐροῦσί τινες, καὶ βέλτιόν ἐστιν ὁπωσοῦν εἰρηνεύειν, ἢ τὰς μὲν ἀκριβεῖς διαλλαγὰς μὴ δυναμένους εὑρεῖν, τῶν δ' ἐνδεχομένων ὑπεριδόντας, κενοὺς καὶ μηδὲν εἰργασμένους τὸ σύνολον ἀπαλλάττεσθαι. ἐγὼ δὲ πρῶτον μὲν οὐδ' ἡγοῦμαι δεῖν ἀδύνατόν τι τῶν πραγμάτων ἢ δυσχερὲς ἀποφαίνεσθαι, πρὶν ἄν τις καὶ λάβοι πεῖραν ἐκείνου· τὸ πρέπον ἅπαν πεποιηκώς· μικροψυχίας γὰρ τοῦτ' ἂν εἴη τεκμήριον, καὶ τοῦ μὴ βούλεσθαι τὰ μεγάλα πράττειν τῶν ἔργων, οἷς ἡ δυσχέρεια σύνεστιν. ὑμῶν δὲ πολλὰ μὲν ἄ-
B ξια λόγου καὶ σοφίας καὶ ἀρετῆς ἀπόδειξιν ἔχοντα καθ' ἡμέραν ἀκούω λεγόντων, τῶν δὲ τῆς ἐπὶ τὴν τοιαύτην εἰρήνην ἁψαμένων ὁδοῦ, καὶ τοὐλάχιστον πεποιηκότων, ἐξ ὧν οὐκ ἔστιν ὡς ἀδυνάτου ταύτης παντελῶς ἀπογνῶναι. οὔπω καὶ τήμερον ᾔσθημαι· ὁ γὰρ τῆς οἰκονομίας σκοπὸς, καὶ τὸ πάντα συγκαλύψαι τῷ τῆς εἰρήνης ὀνόματι βούλεσθαι, ὡς ἔοικεν ἀπάγει τούτων ὑμᾶς. ἐῶ γὰρ ὅτι καὶ ταῖς παροιμίαις ἁπάσαις τῶν ἀδυνάτων ὑπάγεσθαι κινδυνεύομεν, ἂν ἀληθῶς ἀδύνατον ᾖ. φανούμεθα γὰρ ἀδυνάτων πάντες ἐπιθυμήσαντες, εἰ μὴ πρόφασις ἄλλως καὶ εἰ-
C ρωνεία τις ἦν τὰ περὶ τῆς θαυμαστῆς εἰρήνης ᾀδόμενα. ἔπειτ' εἰ καὶ καθάπαξ ἀδύνατον ἦν, καὶ μηδέν τι τοιοῦτον πεπραχότες ὅλως ἐμέλλομεν ἀπιέναι, οὐχ ὁρῶ τὴν ἐκ τοῦ τἆλλα πράττειν ὠφέλειαν, ἕως ἂν αὐτὰ μὴ τῷ τῆς ἑνώσεως τιμῶμεν ὀνόματι. εἰ γὰρ διὰ φιλίαν ἁπλῶς ἢ κοινωνίαν ἢ χορηγίαν χρημάτων ἢ κατὰ τῶν πολεμίων βοήθειαν ἢ βεβαίωσιν τῶν ὁτουδήτινος πραγμάτων πρότερον κλονουμένων, ἢ τῶν τοιούτων τινὰ προσηγορίαν αὐτῆς ἐπεθυμήσαμεν, εὔλογον ἂν εἴη τούτων γοῦν ἀπολαῦσαι βούλεσθαι τοὺς τῶν μεγίστων διαμαρτόντας,
D καὶ τῆς μὲν εἰρήνης οὐ τετυχηκότας ἀλγεῖν, ταῖς δ' ἐκ τῶν ἄλλων πραγμάτων ὠφελείαις τὴν ἐκεῖθεν λύπην ἁμηγέπη παραμυθεῖσθαι. εἰ δ' ἕνωσιν ἐκκλησιῶν καὶ εἰρήνην ταῦτα καλέσομεν, ὥσπερ εἴ τις ἐν ψύχει τὸ ταῖς χιόσι βάλλεσθαι καὶ τοῖς ὄμβροις, διότι τις αὐτῷ παρέχει χρήματα, θερμαίνεσθαι λέγοι, οὐκ οἶδα τίς ὑπὲρ τοιαύτης εἰρήνης θύειν βουλήσεται· καὶ τὰ πράγματα ἐπὶ τῆς προτέρας ἀμφιβολίας ἱστάμενα καὶ πείθοντα σκυθρωπάζειν ἀφεὶς, τοὔνομα τῆς εἰρήνης εὐθυμίας λήψεται πρόφασιν, καὶ νομιεῖ τινος τῶν ἐλπισθέν-
E των τυχεῖν. ὥστε τῷ μὲν μηδὲ πρὸς ἄλλο τι καθάπαξ ἰδεῖν, ἡ τῆς τῶν ἀμηχάνων ἐπιθυμίας αἰσχύνη πρόσεστι μόνον· τὸ δ' ἕνωσιν ἐπανιόντας κομίζειν οὐδὲν ἔχουσαν πλέον τῆς πρόσθεν διαφορᾶς, καὶ τῷ ταύτης ἐμπανηγυρίζειν ὀνόματι, δευτέρας καὶ χείρονος ἀπάτης ἔχει κατηγορίαν, καὶ τοῦ πρώτους αὐτοὺς ὑφ' αὑτῶν ἐξαπατωμένους καὶ τοὺς ἄλλους θέλειν ἐξαπατᾷν. οὐ μὴν ἀλλ' ὅπερ ἡγοῦμαι μόνον ἀρκέσειν πρὸς τοὺς ἐκεῖνα ἀντιτιθέντας, τἆλλα πάντα ἀφεὶς, καὶ βουλόμενος ἤδη παύειν τὸν λόγον, τοῦτο βούλομαι λέγειν.

Ἀδύνατόν ἐστιν, ἀδύνατον, ὦ πατέρες σεβάσμιοι,

σμιοι, τὴν εἰρήνην ἐκείνην ἀδύνατον εἶναι, εἴπερ A τὸ πολλάκις γεγενημένον οὐδεὶς ἀδύνατον λέγει. τοιαύτη δ' ἕνωσις ἑπτάκις πέπρακται ἤδη· καὶ ὑμεῖς τῶν ἐκείνας διαπραξαμένων συνόδων οὐδεμιᾶς κατ' οὐδὲν ἐλάττους ἐστέ· δυσχερῆ μέντοι καὶ λίαν εἴποιμ' ἂν εἶναι· ἀλλὰ μεγίστην τε καὶ ποθεινοτάτην, καὶ ἅ τις ἂν ἀποδέξαιτο πάντα νικῶσαν, καὶ πολλῶν ὑμῖν στεφάνων αἰτίαν γενησομένην, καὶ ὑπὲρ ἧς ἀποδημίαι μακραὶ καὶ πόνοι καὶ κίνδυνοι καὶ χρήματα καὶ πάντα δὴ τὰ τοιαῦτα καταπεφρόνηται· καὶ δυσχερῆ μὲν ὁμοίως φανεῖσαν καὶ ταῖς ἄλλαις συνόδοις, ἀλλ' ὅμως οὐκ ἀπέσχοντο διὰ τοῦτο ποθῆσαι ταύτην καὶ B καταπράξασθαι πρὸς Θεοῦ. εἰ δέ τις ἀδύνατα τὰ πολλὴν δυσκολίαν ἔχοντα λέγοι, οὐ δεῖ τούτῳ προσέχειν. ὅτι δὲ τὸ μίαν τινὰ τὴν ἀληθῆ περὶ τῶν προκειμένων συμπεράνασθαι δόξαν, καὶ παῦσαι τὴν ἐκκλησίαν Θεοῦ περὶ τῶν τηλικούτων ἀμφιγνοοῦσαν, καὶ πρὸς ἑαυτὴν σχιζομένην, οὐχ ὅπως ἀδύνατον, ἀλλ' εἴπερ ἄλλοτέ ποτε καὶ νῦν εὐχερὲς, δῆλον αὐτόθεν τοῖς γε ἄνευ πάθους λογιζομένοις. εἰ μὲν γὰρ οὐκ ἦν ἡμῖν ἐκ τῶν ὁμολογουμένων πολλὰ πρὸς τὴν περὶ τῶν ζητουμένων ἕλκειν ἐξέτασιν, ἀλλ' ἔδει τῶν οὔπω φανερωθέντων εὑρετὰς ἡμᾶς γίνεσθαι, C καθάπερ στοχαζομένους τῆς ὑπερφυοῦς ἀληθείας· καὶ εἰ * κακοῖς τισιν ἡμετέροις οὐκ ἦν λύειν τὴν ἀμφισβήτησιν, οὐδ' οὕτως ἂν ἦν παντάπασι δυσχερὲς, τὸ μάλιστα τῇ πίστει συμβαῖνον καὶ μηδαμοῦ προσιστάμενον ἐκλεξαμένους, ὡς ἀληθεστέρῳ τούτῳ προσκεῖσθαι· εἰκὸς δ' ἦν τινας ἐνδοιάζειν καὶ τοὺς ἀνθρωπίνους φυλάττεσθαι λογισμοὺς ὡς ἐπισφαλεῖς, ἢ μηδὲ συμφωνεῖν ἀλλήλοις ἐθέλειν, τὰς ἑαυτῶν ὑπολήψεις ἑκάστους διαφυλάττοντας. ἐπεὶ δὲ τῶν εἰς ταῦτα φερόντων πλήρης μὲν ἡ θεία γραφή, γέμουσι δὲ τῶν ἁγίων οἱ λόγοι, καὶ τοὺς πλείστους διαῤῥήδην περὶ D τούτων λέγοντας ἴδοι τις ἄν, καθάπερ ἐπίτηδες δικαστὰς ἡμῖν τῶν ἀμφισβητήσεων καθημένους, καὶ χαλεπόν ἐστιν ἀριθμεῖν ὁπόσα Γραικοὶ καὶ Λατῖνοι συνειλοχότες ἐκεῖθεν ὑπὲρ τῆς ἰδίας ἑκάτεροι δόξης προφέρουσι, τίς χαλεπὸν ª, τὰ μὲν τῆς γραφῆς ὡς ἂν εἴη δίκαιον καὶ προσῆκον ἐξηγουμένους, μᾶλλον δὲ τοῖς ἐξηγησαμένοις ἄριστα πειθομένους, τοὺς δ' ἁγίους ἀλλήλοις συνάπτοντας, καὶ τοὺς μὲν ἐλάττους τοῖς πλείοσι, τοὺς δὲ σιγήσαντας τοῖς εἰποῦσι, τοῖς δ' ἀρχαιότητι διαφέρουσι τοὺς ὑστέρους, τοῖς δὲ σαφῶς ὁμιλήσασι τοὺς ἀσαφέστερον τῷ λόγῳ E χρησαμένους προσθέντας, ὅπερ κἀπὶ τῶν πολιτικῶν ζητημάτων ἀξιοῦσιν οἱ νόμοι, καὶ ὃ κἂν αὐτοὺς, οἶμαι, ποιῆσαι πρὸς ἑαυτοὺς, εἴπερ οἷόν τ' ἦν εἰς ταυτὸν συνελθόντας τὰς ἀλλήλων ἐπισκέψασθαι γνώμας, οὕτω δὴ καὶ ἡμᾶς ἀλλήλοις συμβῆναι, καὶ παύσασθαι τὸν ἡμέτερον πόλεμον ἐπὶ τοὺς τῆς εἰρήνης διδασκάλοις διαβιβάζοντας; ἕως γὰρ ἂν ἡμεῖς στασιάζωμεν συμμάχους, τὰς ἐκείνων ἐπαγόμενοι ῥήσεις, ἀδύνατον μὴ κἀκείνους τὸ καθ' ἡμᾶς κοινωνοὺς ποιεῖσθαι τῆς στάσεως. ταῦτ' οὐδεμίαν ἔχει δυσχέρειαν, εἰ μὴ μόνοις τοῖς φιλονεικεῖν βουλομένοις, καὶ τὰς ἰδίας μὲν προλήψεις φυλάτ-

* l. εἰ μὴ

ª Forte decet, εἴποι. H.

di patres, pacem illam esse impossibilem, si quod sæpe factum est, nemo dicit impossibile: talis vero unio septies jam peracta est; & nulla vos illarum synodorum, per quas ea toties confecta est, ulla estis ex parte inferiores: esse vero illam perquam difficilem non negaverim; verum & maximam & optatissimam, & vincentem omnia quæ quis deprecetur, multisque vos coronis redimituram, & pro qua longæ peregrinationes, & labores, & pericula, & pecunia, & hujusmodi omnia pro nihilo sunt habita: nam & aliis conciliis ea visa est pariter ardua, nec tamen propterea destiterunt ab exoptanda illa, & per Dei opem perficienda. Si quis vero impossibilia vocat, quæ magnam habent difficultatem, audiendus non est. Quod vero unam certam & veram de proposita materia definire sententiam, & tanta ambiguitate ac intestino schismate liberare Dei ecclesiam, non modo non impossibile, sed si quando alias, nunc etiam facile sit, per se patet iis, qui nullo affectu præoccupati dijudicant. Si enim ex illis quæ recepta sunt, non possemus asserre multa ad præsentem disquisitionem, sed oporteret rerum adhuo ignotarum nos fieri inventores, veluti per conjecturas veritatem, quæ vires naturæ superat, inquirentes; aut si nonnisi nostro incommodo dirimi posset hæc controversia, nec ita quidem esset omnino arduum eligere, quod maxime cum fide congruit, & nulla ratione cum ea pugnat; illique ut veriori adhærere: essent vero fortasse, qui dubitarent; & humanarum cogitationum non satis tuto judicio diffiderent; aut consentire eum alteris nollent, suis quique contenti opinionibus. At cum plena sit sacra scriptura sententiis ad hoc spectantibus, & sanctorum libri iisdem scateant; plurimosque de hac materia tam aperte quis differere videat, ac si data opera nobis judices controversiarum sederent: nec facile sit enumerare, qua multa Græci ac Latini pro sua utrique sententia ex illis collecta proferant, quis difficile dicat, scripturæ quidem dicta interpretari, ut æquum est, utque decet, imo vero optimis eorum interpretibus acquiescere, sanctos vero inter se conciliare, & pauciores quidem ad plures, & eos qui nihil dixerunt ad eos qui rem expresserunt, & posteriores ad antiquiores & obscurius rem involventes ad clare locutos adjungere, quod leges etiam in civilibus quæstionibus fieri jubent, quodque vel ipsi, arbitror, sancti inter se facerent, si fieri posset ut unum in locum convenientes alterius examinarent sententiam, atque ita nos quoque in unam convenire sententiam, ac desinere bellum nostrum transferre in pacis doctores? Quamdiu enim ipsi contrarias habebimus sententias, dicta illorum pro se quisque afferentes, fieri non potest, quin faciamus & illos, quantum in nobis est, pugnæ hujus participes. Hæc nullam habent difficultatem, nisi tantum penes

penes illos; qui contendendi voluntatem habent; & suas quidem retinent anticipatas opiniones, nihil vero penitus admittunt ex iis, per quæ licet veritatem assequi; quos æquum est despici a veritatis studiosis. Nam licet hæc essent prorsus difficilia, & nunquam ante nos ab aliis enixe quæsita & ad exitum perducta; certe tamen alienum est a ratione desperare auxilium Spiritus, a cujus potentia vel ea, quæ re vera nobis impossibilia sunt, longe superantur: sed crædere oportet illum laborum ac periculorum, quæ passi estis, commiseratione permotum, & vehemens in B vobis desiderium veritatis approbantem, sui quoque favoris, quæ sint satis, momenta daturum. Quamquam e contrario, si ad manum & facillima non essent, ab eo speranda est facultas rem præclare agendi, sine quo effici ninil potest. Illius ergo sit opus, ut simul & quod maxime conducit, eligatis; atque idem minimo negotio peragatis.

A τουσι, δι' ὧν δ' ἂν γένοιτο τῆς ἀληθείας τυχεῖν, τούτων οὐδὲν ὅλως προσιεμένοις· ὧν καταφρονεῖν τοὺς τῆς ἀληθείας ἐπιθυμοῦντας πέφυκε δίκαιον. ἀλλ' εἰ καὶ δυσχερῆ ταῦτ' ἦν ἄντικρυς, καὶ μηδέποτε πρὸ ἡμῶν ἑτέροις μήτε σπουδασθέντα μήτ' ἀνυσθέντα, τήν γε παρὰ τοῦ πνεύματος συμμαχίαν οὐκ εὔλογον ἀπελπίζειν, ᾧ καὶ κατὰ τῶν ὡς ἀληθῶς ἡμῖν ἀδυνάτων ὑπερβάλλουσα πρόσεστι δύναμις· ἀλλὰ πιστεύειν ἐκεῖνο τῶν πόνων ὑμᾶς καὶ τῶν κινδύνων ὧν ὑπέστητε κατοικτίσαν, καὶ τὸν σφοδρὸν ἐν ὑμῖν τῆς ἀληθείας πόθον ἀποδεξάμενον, ἀρκοῦ- B σαν παρ' ἑαυτοῦ προσθήσειν ῥοπήν. εἰ γὰρ τοὐναντίον μὴ προχειρότατα ἦν, ἐκεῖθεν τὴν τοῦ κατορθώσειν δύναμιν ἐλπίζειν προσῆκεν, οὗ χωρὶς οὐδὲν ἀνύειν ἐστίν. αὐτοῦ τοίνυν γένοιτ' ἂν ἔργον, τό, τε μάλιστα συνοῖσον ὑμᾶς ἑλέσθαι, καὶ ὡς ἐλάχιστα πεπονηκότας αὐτὸ καταπράξασθαι.

Finis Tomi trigesimi primi

GTU LIBRARY
3 2400 00639 9400